

R. P. CLAUDII
LA CROIX
THEOLOGIA
MORALIS,
Duobus Tomis Diſtributa.

THEOLOGIA
MORALIS

Antehac ex probatis Authoribus breviter concinnata

A R. P. HERM. BUSEMBAUM

Societatis JESU SS. Theologiæ Licentiato;

Nunc pluribus partibus aucta

A R. P. CLAUDIO LA CROIX

EJUSDEM SOCIETATIS JESU

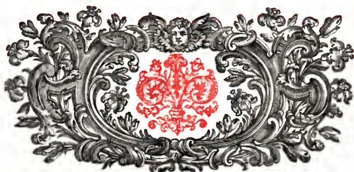
SS. Theologiæ in Universitate Coloniensi Doctore, & Professore publico.

EDITIO NOVISSIMA, CUI ADDITUR LIBER OCTAVUS

DE SANCTÆ CRUCIATÆ BULLA.

Cum Indice locupletissimo à P. LEONARDO COLENDALL *elaborato.*

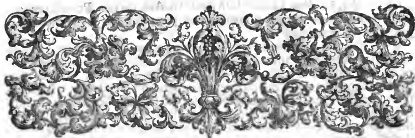
TOMUS PRIMUS.

VENETIIS, MDCCXXVII.

Apud Nicolaum Pezzana.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

PRÆFATIO.

PAucis te volo, *Amice Lector*, admonere, ut & conſilii mei rationem & ſcribendorum ordinem modumque habeas.

§. I. Opuſculum hoc, eſt additamentum ad Medullam *Reverendi Patris Buſembaum*, de quo *Nathanael Sotuellus* in Bibliotheca Scriptorum Societ. JESU, ita habet: *Hermannus Buſembaum, natione Germanus, patria Nottelenenſis in VVeſtphalia, natus anno ſeculari* 1600. *Deo ſe in Societate devovit* 1619. *& votorum quatuor ſacramentum ſolemne dixit. Docuit in ea Humaniora, Philoſophiam, Theologiam Scolaſticam, & Moralem, rexitque Collegia, Hildeſienſe, & bis Monaſterienſe in VVeſtphalia. Vir eximiæ prudentiæ, & ſingularis doctrinæ, unde à Celſiſſimo Principe Epiſcopo Monaſterienſi* (Chriſtophoro Bernardo de Galen.) *in arbitrum conſcientiæ ſuæ eſt adlectus, eoque munere magna tam ipſius Principis quam Aulicorum commendatione perfunctus..... In ſacro tribunali Pœnitentiæ, commiſſos ſibi animos mira dexteritate regebat..... Susceptis præſenti animo extremis Sacramentis Spiritum Deo reddidit Monaſterii, ubi tunc erat Rector, die ult. Jan.* 1668. *Dum Theologiam, quæ de Moribus tractat, prælegeret Poloniæ. Compoſuit auream illam Medullam Caſuum, quæ in omnibus dein recuſa Provinciis, omnium tenuit approbationem; atque ita edidit Medullam Theologiæ Moralis Monaſt. VVeſtph. apud Bern. Raesfelt.* 1645. *recuſam Coloniæ, Francofurti, Lugduni, Romæ, Venetiis, Maceratæ, & alibi, ad minimum* 45. *vicibus, & editio* 45. *facta eſt Ulyſſipone.* Poſteà iterum ac ſæpiùs recuſa eſt tum Antuerpiæ, tum Coloniæ, ita ut facilè quinquageſies ſubierit prælum.

§. II. Sequar Ordinem hujus Medullæ, ejuſque textum primo loco ſtatuam cum notis Commatum ad marginem, ut diſcerni poſſit. Et quamvis in dicta Medulla ſint aliquæ propoſitiones poſtmodùm notatæ à Pontificibus, (ſcripta enim eſt, & impreſſa ante decreta, etiam *Alexandri VII.*) tamen non correxi quicquam nec immutavi contextum, tum ob rationes, quas notant *Vindiciæ Gobatianæ* parte 1. Obſerv. 7. tum maximè ne Cavillatores dicerent pluribus vitiis ſcatuiſſe: nil autem incommodi poteſt timeri ex hac impreſſione, quia ſuis locis, ubi propoſitiones illæ occurrent, ſtatim ſubjiciam damnationem, ac indicabo ſenſum, qui reprobandus eſt. Sed nec in aliis ſemper ſequar ſententias *Patris Buſembaum*, verùm illas, pro quibus mihi videbitur eſſe major Auctoritas & ratio firmior.

§. III. Sæpè referam propoſitiones damnatas à Conciliis vel Pontificibus, quas omnes ſimul reperies hic poſt præfationem, nempe Articulos *VVicleff. Huſſ, Lutheri*: item propoſitiones *Baii, Janſenii, Mo inos*, aliaſque reprobatas

batas ab *Alex. VII. Innoc. XI. Alex. VIII. Innoc. XII.* Alia decreta Pontificum aut etiam damnationes aliarum propositionum ponentur suis locis, quando agetur de illis materiis.

§. IV. Referam etiam sæpè varias sententias, quas licèt non semper positivè improbaturus sim, attamen non ideò judico esse absolutè probandas aut passim sequendas; refero tamen, ut Confessarius sciat eas à gravibus Auctoribus doceri, & possit dissimulare quandoque in necessitate cum Pœnitentibus, si certæ accedant circumstantiæ, quæ reddant practicabiles, uti pluribus dicetur l. 6. quando de prudentia Confessarii. Etiam sæpè referam sententias utrimque probabiles, & non addam, pro qua parte sit meum de illis judicium, maximè ubi quæretur de peccatis; cujus causam dabo lib. 4. n. 1542.

§. V. Auctores brevitatis causa citabo adductis tantùm primis litteris nominum, quæ citationes ut intelligantur, & ut habeatur rudis aliqua notitia Auctorum, hic ante lib. 1. post propositiones damnatas, n. 23. redigam plerosque in ordinem Alphabeticum, cum explicatione dictarum abbreviationum.

§. VI. Ubi non assignavero Librum vel Tractatum Auctoris, quem cito, intelligetur Liber vel Tractatus, in quo agit de subjecta materia, verb. grat. si in materia Præceptorum Decalogi dixero, *ita Sanch. l. 1. cap. 4.* intelligetur *Sanchez* in Opere morali, sive in Decalogum; si citavero in materia Matrimonii, intelligetur *Sanchez* in Libris de Matrimonio; & ita de aliis. Quando autem non exprimam totum locum, sed v. g. tantùm §. vel n. in quo hoc vel illud habet Auctor, citatio, quæ omittitur, reperietur paulò ante in eadem quæstione, cum ulteriore designatione libri, & loci. Modum intelligendi citationes Juris Canonici, & Civilis reperies l. 1. à n. 876.

§. VII. Etiam citabo quandoque Auctores Romæ confixos, quos legeram, antequam configerentur: videbitque Lector, quòd illorum nimiam laxitatem aut mordacitatem nullo modo probem, sed potiùs impugnem: locos autem illorum annoto, ut inspicere possint illi, qui à S. Sede facultatem habent tales libros legendi.

§. VIII. Medulla *Patris Busembaum* divisa est in septem libros, quorum.

Liber Primus est, de actuum Moralium regula, tum interna, hoc est, Conscientia; tum externa, hoc est, præceptis in genere.

Liber Secundus. De præceptis Fidei, Spei, & Charitatis.

Liber Tertius. De præceptis Decalogi, & Ecclesiæ.

Liber Quartus. De præceptis cæterorum hominum statui propriis.

Liber Quintus. De modo discernendi naturam, & gravitatem peccatorum, quæ contra dicta præcepta committuntur.

Liber Sextus. De Sacramentis novæ Legis.

Liber Septimus. De censuris Ecclesiasticis, & Irregularitatibus.

Liber Octavus. De Sanctæ Cruciatæ Bulla.

7 APPRO-

APPROBATIO
R. P. PROVINCIALIS.

Go infrascriptus Societatis JESU in Provincia Rheni Inferioris Præpositus Provincialis, potestate ad id mihi facta ab Adm. R. P. nostro Angelo Michaele Tamburino Præposito Generali librum, cui titulus est, Theologia Moralis, antehac ex probatis Authoribus breviter concinnata à R. P. HERMANNO BUSEMBAUM Societatis JESU, SS. Theologiæ Licentiato, nunc pluribus partibus aucta à R. P. CLAUDIO LA CROIX ejusdem Societatis in Universitate Coloniensi SS. Theologiæ Doctore, & Professore publico, *à deputatis ad id Societatis ejusdem Patribus lectum, & approbatum, typis mandari permitto. In cujus rei fidem has litteras manu propria subscriptas, & officii sigillo munitas dedi, Coloniæ* 24. *Februarii Anno* 1707.

(L.S.)

JOANNES DIRCKINCK
S. J. m. pp.

NOI RIFORMATORI
Dello Studio di Padova.

HAvendo veduto per la Fede di Revisione, & Approbatione del P. Fr. Vicenzo Maria Mazzoleni Inquisitore nel Libro intitolato: *Theologia Moralis, &c. concinnata à R. P. Hermanno Busembaum Soc. Jesu, &c. nunc aucta à R. P. Claudio la Croix ejusdem Soc.* non v'esser cos'alcuna contro la Santa Fede Catholica, & parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Principi, & buoni costumi, concedemo Licenza à Nicolò Pezzana Stampatore, che possi esser stampato, osservando gl' ordini in materia di Stampe, & presentando le solite copie alle Publiche Librarie di Venetia, & di Padova.

Dat. 13. Aprile 1710.

{ *Carlo Ruzzini Kav. Proc. Rifor.*
{ *Alvise Pisani Kav. Rifor.*

Agostino Gadaldini Segr.

ARTI-

ARTICULI XLV. JOANNIS VVICLEFF

Damnati anno 1418. in Concilio Constantiensi, Sessione 45.

Tom. 29. Concilior. Regiorum, pag. 617.

1 SUbstantia panis materialis, & similiter substantia vini materialis remanent in Sacramento Altaris.

2 Accidentia panis non manent sine subjecto in eodem Sacramento.

3 Christus non est in eodem Sacramento identicè, & realiter propria præsentia corporali.

4 Si Episcopus, vel Sacerdos existat in peccato mortali, non ordinat, non consecrat, non conficit, nō baptizat.

5 Non est fundatum in Evangelio, quòd Christus Missam ordinaverit.

6 Deus debet obedire diabolo.

7 Si homo fuerit debitè contritus, omnis Confessio exterior est sibi superflua, & inutilis.

8 Si Papa sit præscitus & malus, & per consequens membrum diaboli, non habet potestatem super fideles sibi ab aliquo datam, nisi fortè à Cæsare.

9 Post Urbanum VI. non est aliquis recipiendus in Papam, sed vivendum est more Græcorum sub legibus propriis.

10 Contra Scripturam Sacram est, quòd viri Ecclesiastici habeant possessiones.

11 Nullus Prælatus debet aliquem excommunicare, nisi priùs sciat eum excommunicatum à Deo: & qui sic excommunicat, fit ex hoc hæreticus, vel excommunicatus.

12 Prælatus excommunicans Clericum, qui appellavit ad Regem, vel Concilium Regni, eò ipso traditor est Regis, & Regni.

13 Illi, qui dimittunt prædicare sive audire verbum Dei propter excommunicationē hominum, sunt excommunicati, & in Dei judicio traditores Christi habebūtur.

14 Licet alicui Diacono, vel Presbytero prædicare verbum Dei absque authoritate Sedis Apostolicæ, sive Episcopi catholici.

15 Nullus est Dominus civilis, nullus est Prælatus, nullus est Episcopus, dum est in peccato mortali.

16 Domini temporales possunt ad arbitrium suum auferre bona temporalia ab Ecclesia, possessionatis habitualiter delinquentibus, id est, ex habitu, non solùm actu delinquentibus.

17 Populares possunt ad suum arbitrium dominos delinquentes corrigere.

18 Decimæ sunt puræ eleemosynæ, & possunt Parochiani propter peccata suorum Prælatorum ad libitum suum eas auferre.

19 Speciales orationes applicatæ uni personę per Pręlatos, vel Religiosos, non plus prosunt eidem, quàm generales, cęteris paribus.

20 Conferens eleemosynam Fratribus est excommunicatus eo facto.

21 Si aliquis ingreditur Religionem privatam qualemcunque, tam possessionatorum quàm Mendicantium, redditur ineptior, & inhabilior ad observationem mandatorum Dei.

22 Sancti instituentes Religiones privatas, sic instituendo peccaverunt.

23 Religiosi viventes in Religionibus privatis non sunt de Religione Christiana.

24 Fratres tenentur per laborem manuum victum acquirere, & non per mendicitatem.

25 Omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro aliis eis in temporalibus subvenientibus.

26 Oratio pręsciti nulli valet.

27 Omnia de necessitate absoluta eveniunt.

28 Confirmatio juvenum, Clericorum Ordinatio, locorum Consecratio reservantur Papæ, & Episcopis propter cupiditatem lucri temporalis, & honoris.

29 Universitates, studia, Collegia, Graduationes & Magisteria in eisdem sunt vana gentilitate introducta, tantùm prosunt Ecclesiæ sicut diabolus.

30 Excommunicatio Papę, vel cujuscunque Prelati non est timenda, quia est censura Anti-Christi.

31 Peccant fundantes Claustra, & ingredientes sunt viri diabolici.

32 Ditare Clerum est contra Regulam Christi.

33 Sylvester Papa, & Constantinus Imperator erraverunt Ecclesiam dotando.

34 Omnes de ordine Mendicantium sunt heretici, & dantes eis eleemosynas sunt excommunicati.

35 Ingredientes Religionem, aut aliquem ordinem eo ipso inhabiles sunt ad observanda divina precepta, & per consequens ad perveniendum ad regnum cœlorum, nisi apostataverint ab eisdem.

36 Papa cum omnibus Clericis suis possessionem habentibus sunt heretici, eò quòd possessiones habent: & consentientes eis, omnes videlicet Domini seculares, & ceteri laici.

37 Ecclesia Romana est Synagoga Satanę, nec Papa est proximus, & immediatus Vicarius Christi, & Apostolorum.

38 Decretales Ecclesię sunt apocryphę, & seducunt à fide Christi; & Clerici sunt stulti, qui student eis.

39 Imperator, & Domini seculares sunt seducti à diabolo, ut Ecclesiam dotarent bonis temporalibus.

40 Electio Papę à Cardinalibus, à diabolo est introducta.

41 Non est de necessitate salutis credere Romanam Ecclesiam esse supremam inter alias Ecclesias.

42 Fatuum est credere Indulgentiis, Papę, & Episcoporum.

43 Juramenta illicita sunt, quę fiunt ad corroborandos humanos contractus, & commercia civilia.

44 Augustinus, Benedictus, & Bernardus damnati sunt, nisi pœnituerint de hoc, quòd habuerunt possessiones, & instituerunt, & intraverunt Religiones: & sic à Papa usque ad ultimum Religiosum omnes sunt heretici.

45 Omnes Religiones indifferenter introductę sunt à diabolo.

Articuli 30. JOANNIS HUS, *damnati anno* 1418. *in Concil. Constantiensi Sess.*45.

Tom.29. Concil. Regiorum, pag.620.

1 UNica est sancta universalis Ecclesia, quę est prędestinatorum universitas.

2 Paulus nunquàm fuit membrum diaboli, licèt fecerit quosdam actus actibus Ecclesię malignantium consimiles.

3 Pręsciti non sunt partes Ecclesię, cùm nulla pars ejus finaliter excidet ab ea, eò quod prędestinationis charitas, quę ipsam ligat, non excidet.

4 Duę naturę, divinitas, & humanitas, sunt unus Christus.

5 Pręscitus, etsi aliquãdo est in gratia secundùm pręsentem justitiam, tamen nunquam est pars S Ecclesię & prędestinatus semper manet membrum Ecclesię, licèt aliquando excidat à gratia adventitia, sed nō à gratia prędestinationis.

6 Sumendo Ecclesiam pro convocatione prędestinatorum, sive fuerint in gratia, sive non secundùm pręsentem justitiam isto modo Ecclesia est articulus fidei.

7 Petrus non est, nec fuit caput Ecclesiæ S. Catholicæ.

8 Sacerdotes quomodolibet criminosè viventes Sacerdotii polluunt potestatem, & sic ut filii infideles sentiunt infideliter de 7. Sacramentis Ecclesię, de clavibus, officiis, censuris, moribus, cęremoniis, & sacris rebus Ecclesię, veneratione Reliquiarum, Indulgentiis, & Ordinibus.

9 Papalis dignitas à Cęsare inolevit, & Papæ perfectio, & institutio à Cæsaris potentia emanavit.

10 [N]ullus sine revelatione assereret rationabiliter de se, vel alio, quòd esset caput Ecclesiæ particularis, nec Romanus Pontifex est caput Romanę Ecclesiæ particularis.

11 Non

11. Non oportet credere, quòd iste, quicunque est Romanus Pontifex, sit caput cujuscunque particularis Ecclesiæ sanctæ, nisi Deus eum prædestinaverit.

12. Nemo gerit vicem Christi, vel Petri nisi sequatur eum in moribus, cùm nulla alia sequela sit pertinentior, nec aliter recipiat à Deo procuratoriam potestatem, quia ad illud officium Vicariatus requiritur, & morum conformitas, & instituentis authoritas.

13. Papa non est verus, & manifestus successor Apostolorum Principis Petri, si vivit moribus contrariis Petro; & si quærit avaritiam, tum est Vicarius Judæ Scarioth. Et pari evidentia Cardinales non sunt veri, & manifesti Successores Collegii aliorum Apostolorum Christi, nisi vixerint more Apostolorum, servantes mandata, & consilia Domini nostri JESU Christi.

14. Doctores ponentes, quòd aliquis per censuram Ecclesiasticam emendandus, si corrigi noluerit, sæculari judicio est tradendus, pro certo sequuntur in hoc Pontifices, Scribas & Pharisæos, qui Christum non volentem eis obedire in omnibus, dicentes, *nobis non licet interficere quenquam*, ipsum sæculari judicio tradiderunt; & quòd tales sunt homicidæ graviores quàm Pilatus.

15. Obedientia Ecclesiastica est obedientia secundùm adinventionem Sacerdotum Ecclesiæ, præter expressam authoritatê Scrip.

16. Divisio immediata humanorum operum est, quòd sunt vel virtuosa, vel vitiosa, quia si homo est vitiosus, & agit quicquam, tunc agit vitiosè; & si est virtuosus, & agit quicquam, tunc agit virtuosè: quia sicut vitium, quod crimen dicitur, seu mortale peccatum, inficit universaliter actus hominis vitiosi, sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosi.

17. Sacerdotes Christi viventes secundùm legem ejus, & habentes Scripturæ notitiam, & affectum ad ædificandum populum, debent prædicare non obstante prætensa excommunicatione. Quòd si Papa, vel aliquis Prælatus mandat Sacerdoti sic disposito non prædicare, non debet subditus obedire.

18. Quilibet prædicantis officium de mandato accipit, qui ad Sacerdotium accedit; & illud mandatum debet exequi, prætensa excommunicatione non obstante.

19. Per censuras Ecclesiasticas excommunicationis, suspensionis, & interdicti ad sui exaltationem Clerus populum laicalem sibi suppeditat, avaritiam multiplicat, malitiam protegit, & viam præparat Anti-Christo. Signum autem evidens est, quòd ab Anti-Christo tales procedunt censuræ, quas vocant in suis processibus fulminationes, quibus Clerus principalissimè procedit contra illos, qui denudant nequitiam Anti-Christi, qui Clerum pro se maximè usurpabit.

20. Si Papa est malus, & præsertim si est præscitus, tunc ut Judas Apostolus est diaboli, fur & filius perditionis, & non est caput S. militantis Ecclesiæ, cùm nec sit membrum ejus.

21. Gratia prædestinationis est vinculum, quo corpus Ecclesiæ, & quodlibet ejus membrum jungitor Christo capiti insolubiliter.

22. Papa, vel Prælatus malus, & præscitus est æquivocè Pastor, & verè fur, & latro.

23. Papa non debet dici Sanctissimus, etiam secundùm officium, quia aliàs Rex deberet etiam dici Sanctissimus secundùm officium; & tortores & præcones dicentur sancti, imo etiam diabolus deberet dici sanctus, cùm sit Officiarius Dei.

24. Si Papa vivat Christo contrariè, etiamsi ascenderet per ritâ, & legitimam electionem secundùm Constitutionem humanam vulgatam, tamen aliunde ascenderet quàm per Christum, dato etiam quòd intraret per electionem à Deo principaliter factam: nam Judas Scariotes ritè, & legitimè est electus à Deo Christo JESU ad Episcopatum, & tamen ascendit aliunde ad ovile ovium.

25. Condemnatio 45. art. Joannis Vvicleff per Doctores facta est irrationabilis, & iniqua, & malè facta, & ficta est causa per eos allegata, videlicet ex eo, quòd nullus eorum sit Catholicus, sed quilibet eorum, aut est hæreticus, aut erroneus, aut scandalosus.

26. Non eo ipso, quò Electores, vel major pars eorum consensetit vivâ voce secundùm ritus hominum in personam aliquam, eo ipso illa persona est legitimè electa, vel eo ipso est verus, & manifestus Successor, vel Vicarius Petri Apostoli, vel alterius Apostoli in officio Ecclesiastico: unde sive Electores benè, vel malè elegerint, operibus electi debemus credere, nam eo ipso, quo quis copiosiùs operatur meritoriè ad profectum Ecclesiæ, habet à Deo ad hoc copiosiùs facultatem.

27. Non est scintilla apparentiæ, quòd oporteat esse unum caput in Spiritualibus regens Ecclesiam, quòd semper cum Ecclesia ipsa militante conversetur, & conservetur.

28. Christus sine talibus monstruosis capitibus per suos veraces Discipulos sparsos per orbem terrarum meliùs suam Ecclesiam regularet.

29. Apostoli, & fideles Sacerdotes Domini strenuè in necessariis ad salutem regularunt Ecclesiam, antequam Papæ officium foret introductum: sic facerent deficiente per summè possibile Papa usque ad diem judicii.

30. Nullus est Dominus civilis, nullus est Prælatus, nullus est Episcopus, dum est in peccato mortali.

Articuli 41. MARTINI LUTHERI, *anno* 1520. *damnati à Leone X. per Bullam, Exurge Domine, &c.* Tom. 1. Bullarii apud Cherubinum pag. 455.

1. HÆretica sententia est, sed usitata, Sacramenta novæ legis justificantem gratiam illis dare, qui non ponunt obicem.

2. In puero post Baptismum negare remanens peccatum, est Paulum, & Christum simul conculcare.

3. Fomes peccati, etiamsi nullum adsit actuale peccatum, moratur exeuntem à corpore animam ab ingressu cœli.

4. Imperfecta charitas morituri fert secum necessariò magnum timorem, qui se solo satis est facere pœnam Purgatorii, & impedit introitum regni.

5. Tres esse partes Pœnitentiæ, Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem, non est fundatum in S. Scriptura, nec in antiquis SS. Christianis Doctoribus.

6. Contritio, quæ paratur per discussionem, collationem, & detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum gravitatem, multitudinem, fœditatem, amissionem æternæ beatitudinis, ac æternæ damnationis acquisitionem, hæc contritio facit hypocritam, imò magis peccatorem.

7. Verissimum est proverbium, & omnium doctrina de contritionibus hucusque data præstantius, de cætero non facere, summa Pœnitentia: optima Pœnitentia nova vita.

8. Nullo modo præsumas confiteri peccata venialia, sed nec omnia mortalia, quia impossibile est, ut omnia mortalia cognoscas: unde in primitiva Ecclesia solùm manifesta mortalia confitebantur.

9. Dum volumus omnia purè confiteri, nihil aliud facimus, quàm quòd misericordiæ Dei nihil volumus relinquere ignoscendum.

10. Peccata non sunt ulli remissa, nisi remittente Sacerdote credat sibi remitti; imò peccatum maneret, nisi remissum crederet, non enim sufficit remissio peccati, & gratiæ donatio, sed oportet etiam credere esse remissum.

11. Nullo modo confidas absolvi propter tuam contritionem, sed propter verbum Christi, *Quodcunque solveris, &c.* Hic, inquam, confide, si Sacerdotis obtinueris absolutionem, & crede fortiter te absolutum, & absolutus verè eris, quidquid sit de contritione.

12. Si per impossibile, confessus non esset contritus, aut Sacerdos non seriò, sed joco absolveret, si tamen credat se absolutum, verissimè est absolutus.

13. In Sacramento Pœnitentiæ, ac remissione culpæ non plus facit Papa, aut Episcopus, quàm infimus Sacerdos; imò ubi non est Sacerdos, æquè tantùm quilibet Christianus, etiamsi mulier, aut puer esset.

14. Nullus debet Sacerdoti respondere se esse contritum, nec Sacerdos requirere.

15. Magnus est error eorum, qui ad Sacramenta Eucharistiæ accedunt, huic innixi, quòd sint confessi, quòd non sint sibi conscii alicujus peccati mortalis, quòd præmiserint orationes suas, & præparatoria, omnes illi judicium sibi manducant, & bibunt: sed si credant, & confidant se gratiam ibi consecuturos, hæc sola fides facit eos puros, & dignos.

16. Consultum videtur, quòd Ecclesia in communi Conciliò statueret laicos sub utraque specie communicandos: nec Bohemi sub utraque specie communicantes sunt hæretici, sed schismatici.

17. Thesauri Ecclesiæ, unde Papa dat Indulgentias, non sunt merita Christi, &c.

18. Indulgentiæ sunt piæ fraudes fidelium, & remissiones bonorum operum; & sunt de numero eorum, quæ licent, & non de numero eorum, quæ expediunt.

19. Indulgentiæ his, qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem pœnæ pro peccatis actualibus debitæ apud Divinam justitiam.

20. Seducuntur credentes Indulgentias esse salutares, & ad fructum spiritus utiles.

21. Indulgentiæ necessariæ sunt solùm publicis criminibus, & propriè conceduntur duris solummodò, & impatientibus.

22. Sex generibus hominum Indulgentiæ, nec sunt necessariæ, nec utiles: videlicet mortuis, seu morituris; infirmis, legitimè impeditis; his, qui non commiserunt crimina; his, qui crimina commiserunt, sed non publica; his, qui meliora operantur.

23. Excommunicationes sunt tantùm externæ pœnæ, nec privant hominem communibus spiritualibus Ecclesiæ orationibus.

24. Docendi sunt Christiani plus diligere excommunicationem quàm timere.

25. Romanus Pontifex Petri successor, non est Christi Vicarius super omnes totius mundi Ecclesias ab ipso Christo in B. Petro institutus.

26. Verbum Christi ad Petrum, *Quodcumque solveris super* ter-

terram, &c. extenditur dumtaxat ad ligata ab ipso Petro.

27. Certum in manu Papæ, aut Ecclesiæ prorsus non esse statuere articulos fidei; imò nec leges morum, seu bonorum operum.

28. Si Papa cum magna parte Ecclesiæ sic, vel sic sentiret, nec etiam erraret, adhuc non est peccatum, aut hæresis contrarium sentire, præsertim in re non necessaria ad salutem, donec fuerit per Concilium universale, alterum reprobatum, alterum approbatum.

29. Via nobis facta est enervandi authoritatem Conciliorum, & liberè contradicendi eorum gestis, & judicandi eorum decreta, & confidenter confitendi, quidquid verum videtur sive probatum fuerit, sive reprobatum à quocumque Concilio.

30. Aliqui articuli Joannis Huss condemnati in Conc. Constantiensi sunt Christianissimi, verissimi, & Evangelici, quos nec universalis Ecclesia posset damnare.

31. In omni opere bono justus peccat.

32. Opus bonum optimè factum, est veniale peccatum.

33. Hæreticos comburi, est contra voluntatem Spiritus Sancti.

34. Præliari adversus Turcas est repugnare Deo visitanti iniquitates nostras per illos.

35. Nemo est certus, se non semper peccare mortaliter, propter occultissimum superbiæ vitium.

36. Liberum arbitrium post peccatum, est res de solo titulo, & dum facit, quod in se est, peccat mortaliter.

37. Purgatorium non potest probari ex S. Scriptura, quæ sit in Canone.

38. Animæ in Purgatorio non sunt securæ de earum salute, saltem omnes; nec probatum est ullis, aut rationibus, aut Scripturis, ipsas esse, nec extra statum merendi, aut agendæ charitatis.

39. Animæ in Purgatorio peccant sine intermissione, quamdiu quærunt requiem, & horrent pœnas.

40. Animæ ex Purgatorio liberatæ suffragiis viventium, minus beantur, quàm si per se satisfecissent.

41. Prælati Ecclesiastici, & Principes sæculares non malè facerent, si omnes saccos mendicitatis delerent.

Propositiones 79. MICHAELIS BAII, *& aliorum, quas damnavit S. Pius V. die 1. Octobris* 1567. *per Const.* Ex omnibus. *Quam damnationem confirmarunt Greg. XIII. die 29. Januar.* 1579. *per Constit.* Provisionis nostræ: *Et Urban. VIII. die 6. Martii* 1641. *per Bullam*, In eminenti.

1. NEc Angeli, nec primi Hominis adhuc integri merita rectè vocantur gratia.

2. Sicut opus malum ex natura sua est mortis æternæ meritorium, sic bonum opus ex natura sua est vitæ æternæ meritorium.

3. Et bonis Angelis, & primo Homini, si in statu illo perseverasset usque ad ultimum vitæ, felicitas esset merces, & non gratia.

4. Vita æterna homini integro, & Angelo promissa fuit intuitu bonorum operum, & bona opera ex lege naturæ ad illam consequendam per se sufficiunt.

5. In promissione facta Angelo, & primo Homini continetur naturalis justitiæ constitutio, qua pro bonis operibus, sine alio respectu, vita æterna justis promittitur.

6. Naturali lege constitutum fuit homini, ut si in obedientia perseveraret, ad eam vitam pertransiret, in qua mori non posset.

7. Primi hominis integri merita fuerunt primæ creationis munera, sed juxta modum loquendi Scripturæ Sacræ non rectè vocantur gratia; quo fit, ut tantùm merita, non etiam gratia debeant nuncupari.

8. In redemptis per gratiam Christi, nullum inveniri potest bonum meritum, quod sit gratis indigno collatum.

9. Dona concessa homini integro, & Angelo, forsitan, non improbanda ratione, possunt dici gratia: sed quia secundùm usum Sacræ Scripturæ, nomine gratiæ, ea tantùm munera intelliguntur, quæ per JESUM CHRISTUM malè merentibus, & indignis conferuntur, ideò neque merita, neque merces, quæ illis redditur, gratia dici debet.

10. Solutio pęnæ temporalis, quæ, peccato dimisso, sæpè remanet, & corporis resurrectio, propriè nonnisi meritis Christi adscribenda est.

11. Quod piè, & justè in hac vita mortali usque in finem conversati, vitam consequimur æternam, id non propriè gratiæ Dei, sed ordinationi naturali statim initio creationis constitutæ, justo Dei judicio deputandum est; neque in hac retributione bonorum ad Christi meritum respicitur, sed tantùm ad primam institutionem generis humani, in qua, lege naturali constitutum est, ut justo Dei judicio obedientiæ mandatorum vita æterna reddatur.

12. Pelagii sententia est; Opus bonum, citra gratiam adoptionis factum, non est regni cęlestis meritorium.

13. Opera bona à filiis adoptionis facta, non accipiunt rationem meriti ex eo, quòd fiant per Spiritum adoptionis inhabitantem corda Filiorum Dei, sed tantum ex eo, quòd sint conformia legi, quodque per ea præstatur obedientia legi.

14. Opera bona Justorum non accipiunt in die judicii extremi ampliorem mercedem, quàm justo Dei judicio merentur accipere.

15. Ratio meriti non consistit in eo, quòd qui bene operatur habeat gratiam, & inhabitantem Spiritum Sanctum; sed in eo solùm, quòd obedit Divinæ legi.

16. Non est vera legis obedientia, quæ fit sine charitate.

17. Sentiunt cum Pelagio, qui dicunt, esse necessarium ad rationem meriti, ut homo per gratiam adoptionis sublimetur ad statum Deificum.

18. Opera Cathecumenorum, ut fides, & Pęnitentia ante remissionem peccatorum facta, sunt vitæ æternæ merita, quamvitam ipsi non consequentur, nisi priùs præcedentium delictorum impedimenta tollantur.

19. Opera Justitiæ, & Temperantiæ, quæ Christus fecit, ex dignitate personæ operantis, non traxerunt majorem valorem.

20. Nullum est peccatum ex natura sua veniale, sed omne peccatum meretur pœnam æternam.

21. Humanæ naturæ sublimatio, & exaltatio in consortium Divinę naturæ, debita fuit integritati primæ conditionis, & proinde naturalis dicenda est, & non supernaturalis.

22. Cum Pelagio sentiunt, qui textum Apostoli ad Romanos 2. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter, quæ legis sunt, faciunt*, intelligunt de gentibus fidei gratiam non habentibus.

23. Absurda est eorum sententia, qui dicunt hominem ab initio, dono quodam supernaturali, & gratuito, supra conditionem naturę suę fuisse exaltatum, ut Fide, Spe & Charitate Deum supernaturaliter coleret.

24. A vanis, & otiosis hominibus, secundùm insipientiam Philosophorum, excogitata est sententia, quę ad Pelagianismum rejicienda est; Hominem ab initio sic constitutum, ut per dona naturę superaddita, fuerit largitate Conditoris sublimatus, & in Dei filium adoptatus.

25. Omnia opera infidelium sunt peccata, & Philosophorum virtutes sunt vitia.

26. Integritas primę creationis non fuit indebita humanę naturę exaltatio, sed naturalis ejus conditio.

27. Liberum arbitrium sine gratię Dei adjutorio, nonnisi ad peccandum valet.

28. Pelagianus est error, dicere, quòd liberum arbitrium valet ad ullum peccatum vitandum.

29. Non soli fures ii sunt latrones, qui Christum, viam & ostium veritatis, & vitę negant, sed etiam quicumque aliunde, quàm per ipsum in viam justitię (hoc est aliquam justitiam.) conscendi posse docent.

30. Aut tentationi ulli, sine gratię ipsius adjutorio resistere hominem posse, sic ut in eam non inducatur, aut ab ea non superetur.

31. Charitas perfecta, & sincera, quę est ex corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, tam in Cathecumenis, quàm in pęnitentibus potest esse sine remissione peccatorum.

32. Charitas illa, quę est plenitudo legis, non est semper conjuncta cum remissione peccatorum.

33. Cathecumenus justè, rectè, & sanctè vivit, & mandata Dei observat, ac legem implet per charitatem, ante obtentam remissionem peccatorum, quę in Baptismi lavacro demum percipitur.

34. Distinctio illa duplicis amoris, naturalis videlicet, quo Deus amatur, ut author naturę, & gratuiti, quo Deus amatur, ut beatificator, vana est, & commentitia, & ad illudendum sacris Litteris, & plurimis veterum testimoniis, excogitata.

35. Omne, quod agit peccator, vel servus peccati, peccatum est.

36. Amor naturalis, qui ex viribus naturę exoritur, ex sola Philosophia per elationem pręsumptionis humanę, cum injuria Crucis Christi defenditur à nonnullis Doctoribus.

37. Cum Pelagio sentit, qui boni aliquid naturalis hoc est, quod ex natura solis viribus ortum ducit, agnoscit.

38. Omnis amor creaturę rationalis, aut vitiosa est cupiditas qua mundus diligitur, quę à Joanne prohibetur, aut laudabilis illa charitas, qua per Spiritum Sanctum in corde diffusa, Deus amatur.

39. Quòd voluntariè fit, etiamsi necessariò fiat, liberè tamen fit.

40. In omnibus suis actibus peccator servit dominanti cupiditati.

41. Is libertatis modus, qui est à necessitate, sub libertatis nomine non reperitur in Scripturis, sed solùm nomen libertatis à peccato.

42. Justitia, qua justificatur per fidem impius, consistit formali-

maliter in obedientia mandatorum, quæ est operum Justitia, non autem in gratia aliqua animæ infusa, qua adoptatur homo in Filium Dei, & secundùm interiorem hominem renovatur, ac Divinæ naturæ consors efficitur, ut sic per Spiritum Sanctum renovatus, deinceps bene vivere, & Dei mandatis obedire possit.

43. In hominibus pœnitentibus, ante Sacramentum absolutionis; & in Catechumenis ante Baptismum, est vera justificatio; separata tamen à remissione peccatorum.

44. Operibus plerisque, quæ à fidelibus fiunt, solùm, ut Dei mandatis pareant, cujusmodi sunt, obedire parentibus, depositum reddere, ab homicidio, à furto, à fornicatione abstinere, justificantur quidem homines, quia sunt legis obedientia, & vera legis justitia, non tamen iis obtinent incrementa virtutum.

45. Sacrificium Missæ non alia ratione est Sacrificium, quàm generali illa, qua omne opus, quod fit, ut sancta societate, Deo homo inhæreat.

46. Ad rationem, & definitionem peccati, non pertinet voluntarium; nec definitionis quæstio est, sed causæ, & originis, utrum omne peccatum debeat esse voluntarium:

47. Unde peccatum originis verè habet rationem peccati sine ulla ratione, ac respectu ad voluntatem, à qua originem habuit.

48. Peccatum originis est habituali parvuli voluntate voluntarium, & habitualiter dominatur parvulo, eò quód non gerit contrarium voluntatis arbitrium;

49. Et ex habituali voluntate dominante fit, ut parvulus discedens sine regenerationis Sacramento, quando usum rationis consecutus erit, actualiter Deum odio habeat, Deum blasphemet, & legi Dei repugnet.

50. Parva desideria, quibus ratio non consentit, & quæ homo invitus patitur, sunt prohibita præcepto, *Non concupisces*.

51. Concupiscentia, sive lex membrorum, & prava ejus desideria, quæ inviti sentiunt homines, sunt vera legis inobedientia.

52. Omne scelus est ejus conditionis, ut suum authorem, & omnes posteros eo modo inficere possit, quo infecit prima transgressio.

53. Quantum est ex vi transgressionis, tantum meritorum malorum à generante contrahunt, qui cum minoribus nascuntur vitiis, quàm qui cum majoribus.

54. Definitiva hæc sententia, Deum homini nihil impossibile præcepisse, falsò tribuitur Augustino, cùm Pelagii sit.

55. Dens non potuisset ab initio talem creare hominem, qualis nunc nascitur.

56. In peccato duo sunt; actus, & reatus, transeunte autem actu, nihil manet nisi reatus: sive obligatio ad pœnam,

57. Unde in Sacramento Baptismi, aut Sacerdotis absolutione, propriè reatus peccati dumtaxat tollitur, & ministerium Sacerdotum solum liberat à reatu.

58. Peccator pœnitens non vivificatur ministerio Sacerdotis absolventis, sed à solo Deo, qui Pœnitentiam suggerens, & inspirans, vivificat eum, & resuscitat; ministerio autem Sacerdotis solùm reatus tollitur.

59. Quando per eleemosynas aliaque Pœnitentiæ opera Deo satisfacimus pro pœnis temporalibus, non dignum pretium Deo pro peccatis nostris offerimus, sicut quidam errantes autumant (nam alioqui essemus, saltem aliqua ex parte, redemptores) sed aliquid facimus, cujus intuitu Christi satisfactio nobis applicatur, & communicatur.

60. Per passiones Sanctorum in Indulgentiis communicatas non propriè redimuntur nostra delicta, sed per communionem charitatis nobis eorum passiones impartiuntur, ut digni simus, qui pretio Sanguinis Christi à pœnis pro peccatis debitis liberemur.

61. Illa Doctorum distinctio, divinæ legis mandata bifariàm impleri, altero modo quantùm ad præceptorum operum substantiam tantùm; altero quantùm ad certum quendam modum, videlicet secundùm quem valeant operantem perducere ad regnum æternum (hoc est ad modum meritorum) commentitia est, & explodenda.

62. Illa quoque distinctio, qua opus dicitur bifariàm bonum, vel quia ea objecto, & omnibus circumstantiis rectum est, & bonum (quod moraliter bonum appellare consueverunt,) vel quia est meritorium regni æterni, eò quòd sit à vivo Christi membro per Spiritum charitatis, rejicienda est.

63. Sed & illa distinctio duplicis justitiæ, alterius, quæ fit per Spiritum charitatis inhabitantem, alterius, quæ fit ex inspiratione quidem Spiritus Sancti cor ad Pœnitentiam excitantis, sed nondum cor inhabitantis, & in eo charitatem diffundentis, qua divinæ Legis justificatio impleatur, similiter rejicitur.

64. Item & illa distinctio duplicis vivificationis, alterius, qua vivificatur peccator, dum ei Pœnitentia, & vitæ novæ propositum, & inchoatio per Dei gratiam inspiratur, alterius qua vivificatur, qui verè justificatur, & palmes vivus in Vite Christo efficitur, pariter commentitia est, & Scripturis minimè congruens.

65. Nonnisi Pelagiano errore admitti potest usus aliquis liberi arbitrii bonus, sive non malus; & gratiæ Christi injuriam facit, qui ita sentit, & docet.

66. Sola violentia repugnat libertati hominis naturali.

67. Homo peccat, etiam damnabiliter, in eo, quod necessariò facit.

68. Infidelitas purè negativa, in his, in quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.

69. Justificatio impii fit formaliter per obedientiam Legis, non autem per occultam communicationem, & inspirationem gratiæ, quæ per eam justificatos faciat implere legem.

70. Homo existens in peccato mortali, sive in reatu æternæ damnationis, potest habere veram charitatem; & charitas, etiam perfecta, potest consistere cum reatu æternæ damnationis.

71. Per contritionem, etiam cum charitate perfecta, & cum voto suscipiendi Sacramentum conjunctam, non remittitur crimen extra casum necessitatis, aut martyrii, sine actuali susceptione Sacramenti.

72. Omnes omninò justorum afflictiones, sunt ultiones peccatorum ipsorum: unde & Job, & Martyres, quæ passi sunt, propter peccata sua passi sunt.

73. Nemo, præter Christum, est absque peccato originali; hinc Beata Virgo mortua est propter peccatum ea Adam contractum, omnesque ejus afflictiones in hac vita, sicut, & aliorum Justorum fuerunt ultiones peccati actualis, vel originalis.

74. Concupiscentia in renatis relapsis in peccatum mortale, in quibus jam dominatur, peccatum est, sicut & alii habitus pravi.

75. Motus pravi concupiscentiæ, sunt, pro statu hominis vitiati, prohibiti præcepto, *Non concupisces*: Unde homo eos sentiens, & non consentiens, transgreditur præceptum, *Non concupisces*, quamvis trasgressio in peccatum non deputetur.

76. Quamdiu aliquid concupiscentiæ carnalis in diligente est, non facit præceptum, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*.

77. Satisfactiones laboriosæ Justificatorum non valent expiare de condigno pœnam temporalem restantem post culpam condonatam.

78. Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis conditio.

79. Falsa est Doctorum sententia, primum hominem potuisse à Deo creari, & institui sine Justitia naturali.

Quas quidem Sententias stricto coram nobis examine ponderatas, quamquam nonnullæ aliquo pacto sustineri possent: in rigore, & proprio verborum sensu ab assertoribus intento hæreticas, erroneas, suspectas, temerarias, scandalosas, & in pias aures offensionem immittentes, respectivè, ac quæcunque super iis verbo, scriptoque emissa, præsentium authoritate damnamus, circumscribimus, & abolemus; deque eisdem & similibus posthac, quoquo pacto, loquendi, scribendi, & disputandi facultatem quibuscumque interdicimus.

Posteriora verba sic interpunxerunt quidam Discipuli Baii: Quas quidem sententias stricto coram nobis examine ponderatas, quamquam nonnullæ aliquo pacto sustineri possent in rigore, & proprio verborum sensu ab assertoribus intento, hæreticas, erroneas, &c. damnamus: *Ex qua interpunctione inferebant nullam determinatè dici posse damnatam, sed tantùm aliquas indeterminatè, ideòque posse singulas defendi in sensu ab assertoribus intento: sed Urb. VIII. in Generali Congreg. die 26. 1644. produxit ex Archivio Bullam,* In eminenti, *in qua repetit verba S. Pii V. & comma, ponitur, post Tò,* possent; *erantque interpunctiones, uti primò retulimus. Postmodùm Bajani dixerunt Bullam illam,* In eminenti, *esse subreptitiam, quod damnavit Alexander VIII. die 7. Decembr. 1690. in propos. 31. uti referemus hic num. 20.*

Propositiones JANSENII, *& designatio quorundam locorum à quibus desumptæ sunt.*

I. PRopositio. Aliqua Dei præcepta hominibus justis volentibus, & conantibus secundùm præsentes, quas habent, vires, sunt impossibilia; deest quoque illis gratia, qua possibilia fiant.

Jansenius in suo Augustino T. 3. lib. 3. cap. 13. sic habet: *Ex hac indubitata doctrina quadam non parvi momenti ad hanc rem spectantia inferuntur, & clarescunt: 1. quidem esse quadam homini præcepta secundùm statum, & vires, in quibus constitutus est, impossibilia. 2. non adesse semper gratiam, qua possimus, hoc est, qua illa eadem præcepta implere sufficiamus. 3. Hanc impotentiam reperiri non solùm in excæcatis, obduratis & infidelibus, sed etiam fidelibus, & justis, qui, &*

fidem Christi, & charitatem justitiæ susceperunt. 4. Hanc impossibilitatem fidelibus accidere, non tantùm quando nolunt præcepta facere, sed etiam quando volunt ∴ Hæc igitur omnia plenissimè planissimèque demonstrant nihil esse in S. Aug. doctrina certius, ac fundatius, quàm esse præcepta quædam, quæ hominibus non tantùm infidelibus, excæcatis, & obduratis, sed fidelibus quoque, & justis volentibus, conantibus, secundùm præsentes, quas habent, vires, sunt impossibilia, deesse quoque gratiam, qua fiant possibilia. Hanc eandem propositionem inculcat toto illo libro, exceptis duobus ultimis capitibus.

II. *Propositio*. Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ nunquam resistitur.

Jansenius T.3. l.2. c.24. ait, *Gratiam Dei Augustinus ita victricem statuit, ut non rarò dicat hominem operanti Deo per gratiam non posse resistere.* Cap. 25. *Quod est perinde, ac si apertissimè diceret, nunquam illa caret effectu suo.* Cap. 29. *Docens ipsimet* recentiores *cum omnibus istis gratiis optimè consistere posse, ut voluntas iis excitata, & suasa, atque provecta nolit, quod certissimum est illi gratiæ medicinali repugnare, quam Augustinus lapsis hominibus dari tradit.* Tom.3. l.3. cap.1. pro titulo habet, *Nullum dari post lapsum Adami adjutorium sufficiens, quin simul sit efficax.* Et totus secundus liber fuit pro ea propos. firmanda.

III. *Propositio*: ad merendum, & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas à necessitate, sed sufficit libertas à coactione.

Jansenius T.3. l.6. cap.6. ait, *Quod sola necessitas coactionis adimat libertatem ∴ demonstrari potest.* Lib.8. cap.19. ait, *Nulla necessitas actibus voluntatis liberis formidanda est, sed sola vis, coactio, & necessitas violentiæ.* Toti libri, 6. 7. & 8. non continent nisi unam illam prop. prout etiam tituli ostendunt manifestè.

IV. *Propositio*. Semipelagiani admittebant prævenientis gratiæ interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei, & in hoc erant hæretici, quod vellent eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere, vel obtemperare.

Jansenius Tom.1. l.8. c.6. ait, *Certum esse, & indubitatum esse debere sentio, quòd Massilienses præter prædicationem, atque naturam, veram etiam, atque internam, & actualem gratiam, ad ipsam etiam fidem, quam humanæ voluntatis, ac libertatis adscribunt viribus, necessariam esse fateantur.* Idem docet cap.7. 8. & seqq. Eodem cap.6. ait, *In hoc ergo propriè Massiliensium error situs est, quòd aliquid primævæ libertatis reliquum putant, quo sicut Adam, si voluisset, poterat perseveranter operari bonum, ita lapsus homo saltem credere posset, si vellet, neuter tamen absque interioris gratiæ adjutorio, cujus usus, vel abusus relictus esset in uniuscujusque arbitrio, & potestate.* Cap.15. dicit errorem Massiliensium fuisse, *quòd initium fidei, orationem, gemitus, & desideria, & hujusmodi ex nobis, hoc est, ex libero arbitrio prodire senserunt, & tamen gratiam etiam actualem in eorum opinione fuisse ad istos actus necessariam, cujus influxus in eorum libero relinqueretur arbitrio.* Et hic est scopus omnium librorum de hæresi Pelagiana.

V. *Propositio*. Semipelagianum est dicere Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse, aut Sanguinem fudisse.

Jansenius T.3. l.3. c.21. *Respondetur, & ad hoc argumentum*, quod Christus sit Redemptor omnium, pro omnibus crucifixus, & mortuus, *Sicut alia præcedentia jam olim ad nauseam usque à Pelagianis, præsertimque Massiliensibus inculcatum fuit, ut mirum sit Recentiores tanto studio trita hæreticorum arma colligere, & obsoleta recudere.* Ibidem ait, *Juxta doctrinam antiquorum respiciendum tanquam errorem à fide Catholica abhorrentem, quod Christus pro omnibus omninò passus aut mortuus, aut pro omnibus tam generaliter Sanguinem fudit ∴ Vanum est, & stultum pro eo irritando, vel avertendo rogare Deum, quod immutabili decreto sancitum, & prædeterminatum esse jam nosti: vanum etiam pro talibus salvandis pati, mori, vanum pro talibus à perditione decreta liberandis offerre Patri vota, preces, mortem, & Sanguinem suum ∴ Quæ sanè cùm in August. doctrina perspicua certaque sint, nullo modo principiis ejus consentaneum est, ut Christus Dominus pro infidelium in infidelitate morientium, vel pro justorum non perseverantium æterna salute mortuus esse, Sanguinem fudisse, semetipsum redemptionem dedisse, Patrem orasse sentiatur, ex quo factum est, ut juxta summum Doctorem non magis Patrem pro æterna salute ipsorum, quàm pro diaboli deprecatus fuerit.* Postrema capita hujus libri 3. non sunt nisi hæc 5. propositio repetita.

Bullas Pontificum, & modum, quo singulæ hæ propositiones damnatæ sunt, habes hic *l.1. num.210.*

INNOCENTII D. P. Papæ X. Decretum adversus libros continentes Propositionem, qua asseritur æqualitas SS. Petri, & Pauli.

Feria v. die 29. Januarii 1647. In Congregatione Generali S. Rom. & universalis Inquisitionis, &c.

EDitus est anno 1645. Liber Gallico idiomate impressus cui titulus: *De l'autorité de S. Pierre, & de S. Paul, qui reside dans le Pape Successeur de ces deux Apostres*, absque nomine Authoris, & impressionis loco. Hujus Libri evulgationem subsecuta editio est alterius Libri Anonymi eodem idiomate impressi, cui titulus: *La Grandeur de l'Eglise Romaine establie sur l'autorité de S. Pierre, & de S. Paul*. Nec non Epistolæ ejusdem argumenti Latino idiomate conscriptæ, ac typis excusæ, plurimis adductis, atque congestis Sanctorum Patrum, Summorum Pontificum, Sacrorum Conciliorum, & Doctorum locis.

Quocirca, ne in re tanti ponderis error aliquis mentibus Christi fidelium irrepere, libris prædictis de mandato Sanctissimi matutè examinatis, locisque adductis diligenter inspectis, ac ponderatis:

Sanctissimus relata unanimi Theologorum ad hoc specialiter deputatorum censura, & auditis votis Eminentissimorum, & Reverendissimorum DD. Cardinalium Generalium Inquisitorum, propositionem hanc: S. Petrus, & S. Paulus sunt duo Ecclesiæ Principes, qui unicum efficiunt. Vel: sunt duo Ecclesiæ Catholicæ Coriphæi, ac supremi Duces summa inter se unitate conjuncti. Vel: sunt geminus Universalis Ecclesiæ vertex, qui in unum divinissimè coaluerunt. Vel: sunt duo Ecclesiæ Summi Pastores, ac Præsides, qui unicum caput constituunt, ita explicatam, ut ponat omnimodam æqualitatem inter S. Petrum, & S. Paulum, sine subordinatione, & subjectione S. Pauli ad S. Petrum in potestate suprema, & regimine Universalis Ecclesiæ, hæreticam censuit, & declaravit.

Epistolam verò ac libros prædictos, aliosque, in quibus Propositio ut suprà explicata, & damnata asseritur & defenditur, tam impressos quam imprimendos, quocumque idiomate, aut quomodolibet, etiam in scriptis evulgatos, vel imposterum evulgandos, Sanctitas Sua omninò damnatos, & prohibitos esse voluit, prout præsenti Decreto damnat, & prohibet.

Mandans ut nemo cujuscunque gradus, & conditionis existat, etiam speciali seu specialissima nota dignus, libros prædictos, aut aliquem ex illis apud se retineat aut legat, nec imprimere, aut imprimi curare audeat, sub censuris, & pœnis contra hujusmodi delinquentes statutis, sed statim à præsentis Decreti notitia, quicunque illos habuerit locorum Ordinariis, seu Inquisitoribus consignare teneatur.

ALEXANDRI Divina Providentia Papæ VII. Decretum prius adversus Propositiones 28. scandalosas, & perniciosas in praxi.

Feria 5. die 24. Septembr. 1665.

SAnctissimus D. N. audivit non sine magno animi sui mœrore, complures opiniones Christianæ disciplinæ relaxativas, & animarum perniciem inferentes; partim antiquatas iterum suscitari, partim noviter prodire: & summam illam luxuriantium ingeniorum licentiam in dies magis excrescere, per quam in rebus ad conscientiam pertinentibus modus opinandi irrepsit alienus omninò ab Evangelica simplicitate, Sanctorumq; Patrum doctrina, & quem si pro recta regula fideles in praxi sequerentur, ingens irreptura esset vitæ Christianæ corruptela. Quare ne ullo unquã tempore viam salutis, quam suprema veritas Deus, cujus verba in æternum permanent, arctam esse definivit, in animarum perniciem dilatari, seu veriùs perverti contingeret, idem Sanctissimus D.N. ut oves sibi creditas ab ejusmodi spatiosa lataque, per quam itur ad perditionem, via, pro Pastorali solicitudine in rectam semitam evocaret, earundem opinionum examen pluribus in Sacra Theologia Magistris, & deinde Eminentissimis, & Reverendissimis DD. Cardinalibus contra hæreticam pravitatem Generalibus Inquisitoribus seriò commisit: qui tantum negotium strenuè aggressi, eique sedulò incumbentes, & maturè discussis usque ad hanc diem infrascriptis Propositionibus, super unaquaque ipsarum sua suffragia Sanctitati Suæ singillatim exposuerunt.

1. Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei, charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.

2. Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.

3. Sententia asserens, Bullam Cœnæ solùm prohibere absolutionem hæresis, & aliorum criminum, quando publica sunt, & id non derogare Facultati Tridentini, in qua de occultis criminibus sermo est, anno 1629. 18. Julii in Consistorio Sacræ Congregationis Eminentissimorum Cardinalium visa, & tolerata est.

4. Prælati regulares possunt in foro conscientiæ absolvere quos-

quoscunque sæculares ab hæresi occulta, & ab excommunicatione propter eam incursa.

5. Quamvis evidenter tibi constet Petrum esse hæreticum, non teneris denunciare, si probare non possis.

6. Confessarius, qui in Sacramentali Confessione tribuit pœnitenti chartam posteà legendam, in qua ad Venerem incitat, non censetur sollicitasse in Confessione, ac proinde non est denunciandus.

7. Modus evadendi obligationem denunciandæ sollicitationis est, si sollicitatus confiteatur cum sollicitante, hic potest ipsum absolvere absque onere denunciandi.

8. Duplicatum stipendium potest Sacerdos pro eadem Missa licitè accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem, idque post Decretum Urbani VIII.

9. Post Decretum Urbani potest Sacerdos, cui Missæ celebrandæ traduntur, per alium satisfacere collato illi minore stipendio, alia parte stipendii sibi retenta.

10. Non est contra justitiam pro pluribus sacrificiis stipendium accipere, & sacrificium unum offerre: neque etiam est contra fidelitatem, etiamsi promittam, promissione etiam juramento firmata, danti stipendium, quòd pro nullo alio offeram.

11. Peccata in Confessione omissa, seu oblita ob instans periculum vitæ, aut ob aliam causam, non tenemur in sequenti Confessione exprimere.

12. Mendicantes possunt absolvere à casibus Episcopis reservatis, non obtenta ad id Episcoporum facultate.

13. Satisfacit præcepto annuæ Confessionis, qui confitetur Regulari, Episcopo præsentato, sed ab eo injustè reprobato.

14. Qui facit Confessionem voluntariè nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.

15. Pœnitens propria authoritate substituere sibi alium potest, qui loco ipsius Pœnitentiam adimpleat.

16. Qui beneficium curatum habent, possunt sibi eligere in Cõfessarium simplicem Sacerdotem non approbatum ab Ordinario.

17. Est licitum Religioso, vel Clerico calumniatorem gravia crimina de se, vel de sua Religione spargere minantem, occidere, quando alius modus defendendi non suppetit; uti suppetere non videtur, si calumniator sit paratus, vel ipsi Religioso, vel ejus Religioni, publicè & coram gravissimis viris prædicta impingere, nisi occidatur.

18. Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, à quo iniqua certò imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.

19. Non peccat maritus occidens propria authoritate uxorem in adulterio deprehensam.

20. Restitutio à S. Pio V. imposita beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam judicis, eò quòd sit pœna.

21. Habens Capellaniam collativam, aut quodvis aliud beneficium Ecclesiasticum, si studio litterarum vacet, satisfacit suæ obligationi, si officium per alium recitet.

22. Non est contra justitiam beneficia Ecclesiastica non conferre gratis, quia collator conferens illa beneficia Ecclesiastica pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.

23. Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, putà, quia non vult se subjicere præcepto.

24. Mollities, sodomia, & bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideòque sufficit dicere in Confessione, se procurasse pollutionem.

25. Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit Confessionis præcepto, dicens, commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.

26. Quando litigantes habent pro se opiniones æquè probabiles, potest Judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio.

27. Si liber sit alicujus junioris, & moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet rejectam esse à Sede Apostolica tanquam improbabilem.

28. Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem à Principe promulgatam.

Quibus peractis, dum similium Propositionum examini cura, & studium impenditur, intereà idem Sanctissimus re maturè considerata statuit, & decrevit, prædictas Propositiones, & unamquamque ipsarum, ut minimùm tanquam scandalosas esse damnandas, & prohibendas, sicut eas damnat, ac prohibet: ita ut quicunque illas, aut conjunctim, aut divisim, docuerit, defenderit, ediderit, aut de eis etiam disputativè, publicè, aut privatim tractaverit, nisi forsan impugnando, ipso facto incidat in excommunicationem, à qua non possit (præterquàm in articulo mortis) ab alio, quacunque etiam dignitate fulgente, nisi à pro tempore existente Romano Pontifice absolvi.

Insuper districtè in virtute S. Obedientiæ, & sub interminatione divini judicii prohibet omnibus Christi fidelibus, cujuscumque conditionis, dignitatis, ac status, etiam speciali, & specialissima nota dignis, ne prædictas opiniones, aut aliquam ipsarum ad praxim deducant.

ALEXANDRI Divina Providentia Papæ VII. Decretum posterius adversus Propositiones alias scandalosas & in praxi perniciosas. Feria 5. die 18. Martii 1666.

SAnctissimus D. N. post latum Decretum die 24. Sept. proximè elapsi, quo viginti octo Propositiones damnatæ fuerunt, examinatis sedulò & accuratè usque ad hanc diem infrascriptis aliis quadragesimum quintum numerum implentibus, per plures in Sacra Theologia Magistros ac per Eminentissimos & Reverendissimos DD. Cardinales adversus hæreticam pravitatem Generales Inquisitores, eorum suffragia sigillatim super unaquaque ipsarum audivit.

PROPOSITIO 29.

IN die jejunii, qui sæpius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium.

30. Omnes Officiales, qui in Republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum jejunio.

31. Excusantur absolutè à Præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, & etiamsi iter unius diei conficiant.

32. Non est evidens, quòd consuetudo non comedendi ova & lacticinia in Quadragesima obliget.

33. Restitutio fructuum ob omissionem Horarum suppleri potest per quascumque eleemosynas, quas antea beneficiarius de fructibus sui beneficii fecerit.

34. In die Palmarum recitans Officium Paschale satisfacit Præcepto.

35. Unico Officio potest quis satisfacere duplici Præcepto, pro die præsenti & crastino.

36. Regulares possunt in foro conscientiæ uti privilegiis suis, quæ sunt expressè revocata per Concilium Tridentinum.

37. Indulgentiæ concessæ Regularibus & revocatæ à Paulo V. hodie sunt revalidatæ.

38. Mandatum Tridentini, factum Sacerdoti sacrificanti ex necessitate cum peccato mortali, confitendi quamprimùm, est consilium, non præceptum.

39. Illa particula, ***quamprimùm***, intelligitur, cùm Sacerdos suo tempore confitebitur.

40. Est probabilis opinio, quæ dicit esse tantùm veniale, osculum habitum ob delectationem carnalem & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris, & pollutionis.

41. Non est obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarii, vulgò, ***Regalo***, dum deficiente illo nimis ægrè ageret vitam, & aliæ epulæ tædio magno concubinarium afficerent, & alia famula nimis difficilè inveniretur.

42. Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.

43. Annuum legatum pro Anima relictum, non durat plus quàm per decem annos.

44. Quoad forum conscientiæ, Reo correcto ejusque contumacia cessante, cessant censuræ.

45. Libri prohibiti, donec expurgentur, possunt retineri, usque dum adhibita diligentia corrigantur.

Quibus maturè pensatis, idem Sanctissimus statuit ac decrevit prædictas Propositiones, & unamquamque ipsarum, ut minimùm, tamquam scandalosas esse damnandas & prohibendas, sicut eas damnat ac prohibet. Ita ut quicumque illas, *&c. uti in priore Decreto.*

Insuper districtè in virtute Sanctæ Obedientiæ, &c. *uti in priore etiam Decreto.*

INNOCENTII Divina Providentia Papæ XI. Decretum contra Propositiones 65. scandalosas & in praxi perniciosas. Feria 5. die 2. Martii 1679.

SAnctissimus D. N. Innocentius Papa XI. prædictus, ovium sibi à Deo creditarum saluti sedulò incumbens, & salubre opus in segregandis noxiis doctrinarum pascuis ab innoxiis à fel. record. Alexandro VII. Prædecessore suo inchoatum prosequi volens, plurimas Propositiones, partim ex diversis vel libris vel thesibus, seu scriptis excerptas, & partim noviter adinventas, Theologorum plurium examini, & deinde Eminentissimis & Reverendissimis Dominis Cardinalibus contra hæreticam

pravitatem Generalibus Inquisitoribus subjecit. Quibus propositionibus sedulò & accuratè sæpius discussis, eorundem Eminentissimorum Cardinalium & Theologorum votis per Sanctitatem suam auditis: Idem Sanctissimus D. N. re postea maturè considerata statuit & decrevit pro nunc sequentes Propositiones, & unamquamque ipsarum, sicut jacent, ut minimum tanquam scandalosas & in praxi perniciosas, esse damnandas & prohibendas, sicuti eas damnat & prohibet. Non intendens tamen Sanctitas Sua per hoc Decretum alias Propositiones in ipso non expressas, & Sanctitati Suæ quomodolibet, & ex quacunque parte exhibitas vel exhibendas, ullatenus approbare.

1. Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi, hinc sententia probabili tantùm utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis Sacerdotalis aut Episcopalis.

2. Probabiliter existimo Judicem posse judicare juxta opinionem etiam minùs probabilem.

3. Generatim dum probabilitate, sive intrinseca sive extrinseca quamtumvis tenui, modò à probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.

4. Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens ductus opinione minùs probabili.

5. An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei semel tantùm in vita eliceret, condemnare non audemus.

6. Probabile est, ne singulis quidem rigorosè quinquenniis per se obligare præceptum charitatis erga Deum.

7. Tunc solùm obligat, quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possumus.

8. Comedere, & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum, modò non obsit valetudini, quia licitè potest appetitus naturalis suis actibus frui.

9. Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa ac defectu veniali.

10. Non tenemur proximum diligere actu interno, & formali.

11. Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.

12. Via in sæcularibus invenies, etiam in Regibus, superfluum statui: Et ita via aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantùm ex superfluo statui.

13. Si cum debita moderatione facias, potest absque peccato mortali de vita alicujus tristari, & de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere & desiderare, non quidem ex displicentia personæ; sed ob aliquod temporale emolumentum.

14. Licitum est absoluto desiderio cupere mortem Patris, non quidem ut malum Patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas.

15. Licitum est filio gaudere de parricidio Parentis à se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas.

16. Fides non censetur cadere sub præceptum speciale, & secundùm se.

17. Satis est actum fidei semel in vita elicere.

18. Si à potestate publica quis interrogetur, fidem ingenuè confiteri, ut Deo & fidei gloriosum consulo, tacere, ut peccaminosum per se non damno.

19. Voluntas non potest efficere, ut assensus fidei in seipso sit magis firmus, quàm mereatur pondus rationum ad assensum impellentium.

20. Hinc potest quis prudenter repudiare assensum, quem habebat supernaturalem.

21. Assensus fidei supernaturalis, & utilis ad salutem stat cum notitia solùm probabili revelationis, imò cum formidine, qua quis formidet, ne non sit locutus Deus.

22. Nonnisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita Remuneratoris.

23. Fides latè dicta ex testimonio creaturarum similive motivo ad justificationem sufficit.

24. Vocare Deum in testem mendacii levis non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem.

25. Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis sive gravis.

26. Si quis, vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocumque alio fine juret, se non fecisse aliquid, quod reverà fecit, intelligendo intra se aliquid, quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, reverà non mentitur, nec est perjurus.

27 Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium, aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens, & studiosa.

28. Qui mediante commendatione, vel munere ad magistratum, vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato Regis à similibus solet exigi non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.

29. Urgens metus gravis est causa justa, Sacramentorum administrationem simulandi.

30. Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit; idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, & post impactam alapam, vel ictum fustis fugiat.

31. Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.

32. Non solùm licitum est defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos possessuros speramus.

33. Licitum est tam hæredi, quàm legatario contra injustè impedientem, ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere, sicut & jus habenti in cathedram, vel præbendam contra eorum possessionem injustè impedientem.

34. Licet procurare abortum ante animationem fetus, ne puella deprehensa gravida, occidatur, aut infametur.

35. Videtur probabile omnem fetum, quamdiu in utero est, carere anima rationali, & tunc primum incipere eandem habere, cùm paritur, ac consequenter dicendum erit in nullo abortu homicidium committi.

36. Permissum est furari, non solùm in extrema necessitate, sed etiam in gravi.

37. Famuli, & famulæ domesticæ possunt occultè heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt.

38. Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca furta, quantumcunque sit magna summa totalis.

39. Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.

40. Contractus Mohatra licitus est, etiam respectu ejusdem personæ, & cum contractu retrovenditionis præviè inito, cum intentione lucri.

41. Cùm numerata pecunia pretiosior sit numeranda, & nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem quàm futuram, potest creditor aliquid ultra sortem à mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari.

42. Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur, tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, sed solùm, si exigatur tanquam ex justitia debitum.

43. Quidni nonnisi veniale sit detrahentis authoritatem magnam, sibi noxiam, falso crimine elidere?

44. Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam, & honorem defendat: Et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.

45. Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed dumtaxat tanquam motivum conferendi, vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solùm gratuita compensatio pro spirituali, aut è contrà.

46. Et id quoque locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale; imò etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris æstimetur, quàm res spiritualis.

47. Cùm dixit Concilium Tridentinum eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui, nisi quos digniores, & Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, ad Ecclesias promovent, Concilium, vel primò videtur per hoc, *digniores*, non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo; vel secundò, locutione minùs propria ponit digniores, ut excludat indignos, non verò dignos; vel tandem loquitur tertiò, quando fit concursus.

48. Tam clarum videtur, fornicationem secundùm se nullam involvere malitiam, & solùm esse malam, quia interdicta, ut contrarium omninò rationi dissonum videatur.

49. Mollities jure naturæ prohibita non est: Unde si Deus eam non interdixisset, sæpè esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.

50. Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; ideòque sufficit in Confessione dicere se esse fornicatum.

51. Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, & multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta, ne à Domino malè tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.

52. Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.

53. Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus

ejus partes, imò quatuor, simul à diversis celebrantibus audit.

54. Qui non potest recitare Matutinum, & Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.

55. Præcepto Communionis annuę satisfit per sacrilegam corporis Domini manducationem.

56. Frequens Confessio, & Communio, etiam in his, qui gentiliter vivunt, est nota prædestinationis.

57. Probabile est, sufficere attritionem naturalem, modò honestam.

58. Non tenemur Confessario interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem.

59. Licet sacramentaliter absolvere dimidiatè tantùm confessos, ratione magni concursus pœnitentium, qualis v. g. potest contingere in die magnæ alicujus festivitatis, aut Indulgentiæ.

60. Pęnitenti habenti consuetudinem peccandi contra legem Dei, naturæ, aut Ecclesiæ, etsi emendationis spes nulla appareat, nec est neganda, nec differenda absolutio, dummodo ore proferat se dolere, & proponere emendationem.

61. Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest, & non vult omittere, quinimò directè, & ex proposito quærit, aut ei se ingerit.

62. Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi occurrit.

63. Licitum est quærere directè occasionem proximam peccandi pro bono spirituali, vel temporali, nostro, vel proximi.

64. Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia Mysteriorum Fidei, & etiamsi per negligentiam, etiam culpabilem nesciat Mysterium Sanctissimæ Trinitatis, & Incarnationis Domini nostri JESU CHRISTI.

65. Sufficit illa Mysteria semel credidisse.

Quicumque autem cujusvis conditionis, status, & dignitatis, illas vel illarum aliquam, conjunctim, vel divisim, defenderit, vel ediderit, vel de eis disputativè, publicè aut privatim tractaverit, vel prædicaverit, nisi forsan impugnando, ipso facto incidat in excommunicationem latæ sententiæ, à qua non possit (præterquàm in articulo mortis) ab alio quacunque etiam dignitate fulgente, nisi pro tempore existente Romano Pontifice absolvi.

Insuper districtè in virtute Sanctæ Obedientiæ, & sub interminatione Divini Judicii prohibet omnibus Christi fidelibus, cujuscumque conditionis, dignitatis, & status, etiam speciali, & specialissima nota dignis, ne prædictas opiniones, aut aliquam ipsarum ad praxim deducant.

Tandem, ut ab injuriosis contentionibus Doctores, seu Scholastici, aut alii quicumque imposterum se abstineant, & ut paci, & charitati consulatur, idem Sanctissimus in virtute Sanctæ Obedientiæ eis præcipit, ut tam in libris imprimendis, ac manuscriptis, quàm in thesibus, disputationibus, ac prædicationibus caveant ab omni censura, & nota, necnon à quibuscumque convitiis contra eas Propositiones, quæ adhuc inter Catholicos hinc inde controvertuntur, donec à S. Sede recognitæ super iisdem Propositionibus judicium proferatur.

ALEXANDRI Divina Providentia Papæ VIII. Decretum contra duas Propositiones. Feria V. die 24. Augusti 1690.

SAnctissimus D. N. ALEXANDER Papa VIII. non sine magno animi sui mœrore audivit duas Theses, seu Propositiones, unam denuò, & in majorem Fidelium perniciem suscitari, alteram de novo erumpere, & cùm sui Pastoralis Officii munus sit, Oves sibi creditas à noxiis pascuis avertere, & ad salutaria semper dirigere, dictarum Thesium sive Propositionum examen pluribus in Sacra Theologia Magistris, & deinde Eminentissimis, & Reverendissimis DD. Cardinalibus Inquisitoribus sedulò commisit, qui pluries re maturè discussa infrascriptis Thesibus, seu Propositionibus super unaquaque ipsarum sua suffragia Sanctitati Suæ sigillatim exposuerunt.

I. Bonitas objectiva consistit in convenientia objecti cum natura rationali; Formalis verò in conformitate actus cum Regula morum: Ad hoc sufficit, ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretativè: HUNC HOMO NON TENETUR AMARE, NEQUE IN PRINCIPIO, NEQUE IN DECURSU VITÆ SUÆ MORALIS.

II. Peccatum Philosophicum, seu morale, est Actus humanus disconveniens naturæ rationali, & rectæ rationi: Theologicum verò, & mortale, est transgressio libera Divinæ Legis. Philosophicum, quantumvis grave, in illo, qui Deum, vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.

Quibus peractis, Sanctissimus, omnibus plenè, & maturè consideratis, primam Thesin, seu Propositionem declaravit hæreticam, & uti talem damnandam, & prohibendam esse, sicuti damnat, & prohibet sub Censuris, & pœnis contra hæreticos, & eorum fautores in jure expressis. Secundam Thesin seu Propositionem declaravit scandalosam, temerariam, piarum aurium offensivam, & erroneam, & uti talem damnandam & prohibendam esse, sicuti damnat, & prohibet, ita ut quicunque illam docuerit, defenderit, ediderit, aut de ea etiam disputaverit publicè, seu privatim tractaverit, nisi forsan impugnando, ipso facto incidat in excommunicationem, à qua non possit (præterquàm in articulo mortis) ab alio quacumque etiam dignitate fulgente, nisi à pro tempore existente Romano Pontifice, absolvi. Insuper districtè in virtute sanctæ Obedientiæ, & sub interminatione Divini Judicii, prohibet omnibus Christi fidelibus cujuscumque conditionis, Dignitatis, & Status etiam speciali, & specialissima nota dignis, ne prædictam Thesin, seu Propositionem ad praxim deducant.

Decretum S. D. N. ALEXANDRI VIII. Contra Propositiones 31. Feria V. Die 7. Decembr. 1690.

SAnctissimus D. N. ALEXANDER Divina Providentia Papa VIII *Prædictus*: Pro Pastorali Cura Ovium à Christo Domino sibi commissa de earum salute solicitus, ut inoffenso gradu per rectas semitas possint incedere, & pascua nimium perniciosa in pravis doctrinis exhibita vitare, unius supra triginta Propositionum examen pluribus in Sacra Theologia Magistris, & deinde Eminentissimis, ac Reverendissimis DD. Cardinalibus contra hæreticam pravitatem Generalibus Inquisitoribus commisit, qui tantum negotium diligenter aggressi, eique sedulò, ac pluries incumbentes, super unaquaque ipsarum sua suffragia Sanctitati Suæ sigillatim detulerunt.

Propositiones autem sunt infrascriptæ, videlicet:

1. IN statu naturæ lapsæ ad peccatum formale, & demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium, ac liberum fuit in causa sua, peccato originali, & voluntate Adami peccantis.

2. Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa, non excusat à peccato formali.

3. Non licet sequi opinionem, vel inter probabiles probabilissimam.

4. Dedit semetipsum pro nobis oblationem Deo, non pro solis Electis, sed pro omnibus, & solis Fidelibus.

5. Pagani, Judæi, Hæretici, aliique hujus generis nullum omninò accipiunt à Jesu Christo influxum, adeòque hinc rectè inferes in illis esse voluntatem nudam, & inermem, sine omni gratia sufficienti.

6. Gratia sufficiens statui nostro, non tam utilis, quàm perniciosa est, sic ut proinde meritò possimus petere, à gratia sufficienti, *Libera nos Domine*.

7. Omnis humana actio deliberata, est Dei dilectio, vel mundi; si Dei, Charitas Patris est; si mundi, concupiscentia carnis, hoc est, mala est.

8. Necesse est infidelem in omni opere peccare.

9. Reverà peccat, qui odio habet peccatum merè ob ejus turpitudinem, & disconvenientiam cum natura, sine ullo ad Deum offensum respectu.

10. Intentio, qua quis detestatur malum, & prosequitur bonum, merè ut cœlestem obtineat gloriam, non est recta, nec Deo placens.

11. Omne, quod non est ex Fide Christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est.

12. Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam Fides, & etiamsi videantur credere, non est Fides Divina, sed humana.

13. Quisquis etiam æternæ mercedis intuitu Deo famulatur, charitate si caruerit, vitio non caret, quoties intuitu licèt beatitudinis operatur.

14. Timor gehennæ non est supernaturalis.

15. Attritio, quæ gehennæ, & pœnarum metu concipitur, sine dilectione benevolentiæ Dei propter se, non est bonus motus, ac supernaturalis.

16. Ordinem præmittendi satisfactionem absolutioni, induxit, non politia, aut institutio Ecclesiæ, sed ipsa Christi Lex, & præscriptio, natura rei id ipsum quodammodo dictante.

17. Per illam praxim mox absolvendi, ordo Pœnitentiæ est inversus.

18. Consuetudo moderna quoad administrationem Sacramenti Pœnitentiæ, etiamsi eam plurimorum hominum sustentet authoritas, & multi temporis diuturnitas confirmet, nihilominus ab Ecclesia non habetur pro usu, sed abusu.

19. Homo debet agere tota vita Pęnitentiam pro peccato originali.

20. Confessiones apud Religiosos factæ, pleræque, vel sacrilegæ sunt, vel invalidæ.

21. Parochianus potest suspicari de Mendicantibus, qui Eleemosynis communibus vivunt, de imponenda nimis levi, & incongrua pœnitentia seu satisfactione ob quæstum, seu lucrum subsidii temporalis.

22. Sacrilegi sunt judicandi, qui jus ad Communionem percipiendam prætendunt, antequam condignam de delictis suis pœnitentiam egerint.

23. Similiter arcendi sunt à Sacra Communione, quibus nondum inest amor Dei purissimus, & omnis mixtionis expers.

24. Oblatio in Templo, quæ fiebat à B. M. V. die Purificationis suæ per duos pullos columbarum, unum in holocaustum, & alterum pro peccatis, sufficienter testantur, quòd indiguerit purificatione, & quòd Filius, qui offerebatur, etiam macula Matris maculatus esset, secundùm verba Legis.

25. Dei Patris sedentis simulacrum nefas est Christiano in templo collocare.

26. Laus, quæ defertur MARIÆ, ut MARIÆ, vana est.

27. Valuit aliquando Baptismus sub hac forma collatus, *In nomine Patris, &c.* prætermissis illis, *Ego te baptizo.*

28. Valet Baptismus collatus à Ministro, qui omnem ritum externum, formamque baptizandi observat, intus verò in corde suo apud se resolvit, *Non intendo, quod facit Ecclesia.*

29. Futilis, & toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra Concilium Oecumenicum authoritate, atque in fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.

30. Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clarè fundatam, illam absolutè potest tenere, & docere, non respiciendo ad ullam Pontificis Bullam.

31. Bulla Urbani VIII. *In eminenti*, est subreptitia.

Quibus maturè consideratis idem Sanctissimus statuit, & decrevit 31. supradictas Propositiones tanquam temerarias, scandalosas, malè sonantes, injuriosas, hæresi proximas, hæresin sapientes, erroneas, schismaticas, & hæreticas respectivè, esse damnandas, & prohibendas, sicut eas damnat, & prohibet, ita ut quicunque illas, aut conjunctim, aut divisim docuerit, defenderit, ediderit, aut de eis etiam disputativè, publicè, aut privatim tractaverit, nisi forsan impugnando, ipso facto incidat in excommunicationem, à qua non possit (præterquàm in articulo mortis) ab alio quacumque etiam Dignitate fulgente, nisi à pro tempore existente Romano Pontifice absolvi.

Insuper districtè in virtute S. Obedientiæ, & sub interminatione Divini Judicii prohibet omnibus Christi fidelibus, cujuscunque conditionis, Dignitatis & Status, etiam speciali & specialissima nota dignis, ne prædictas opiniones aut aliquam ipsarum ad praxim deducant.

Non intendit tamen Sanctitas Sua per hoc Decretum alias Propositiones in majori numero ultrà supradictas 31. jam exhibitas, & in hoc Decreto non expressas approbare.

INNOCENTII D. P. Papa XI. Decretum, quo damnantur Propositiones 68. Michaelis de Molinos. Feria V. die 28. Aug. & iterum 19. Nov. 1687.

AD abolendam perniciosissimæ hæresis pravitatem, quæ in plerisque mundi partibus, non sine maximo Animarum discrimine invalnit, rigor debet Apostolicus excitari, ut Pontificiæ sollicitudinis authoritate & providentia, hæreticorum protervia in ipsis suæ falsitatis conatibus elidatur, & Catholicæ veritatis lumen in Ecclesia Sancta resplendens, eam utique demonstret ab omni execratione falsorum dogmatum expiatam. Cùm igitur compertum fuerit quemdam *Michaelem de Molinos* perditionis filium, prava dogmata, tum verbis, tum scriptis passim docuisse & in praxim deduxisse, quæ prætextu Orationis, Quietis, contra doctrinam & usum à SS. Patribus ab ipsis Ecclesiæ nascentis primordiis receptum, fideles à vera Religione & à Christianæ pietatis puritate, in maximos errores, & turpissima quæque inducebant; Sanctissimus D. N. INNOCENTIUS Papa XI. cui cordi est, ut fidelium Animæ sibi ex alto commissæ, purgatis pravarum opinionum erroribus, ad optatum salutis portum tutò pervenire possint, pro re tam gravi, auditis pluries coram se Eminentissimis & Reverendissimis DD. Cardinalibus in tota Republica Christiana Generalibus Inquisitoribus, ac pluribus in Sacra Theologia Magistris, eorumque suffragiis, tum voce tum scripto susceptis, maturéque perpensis, implorata etiam Sancti Spiritus assistentia, ad damnationem infrascriptarum Propositionum ejusdem *Michaelis de Molinos*, à quo fuerunt pro suis recognitæ, & de quibus Propositionibus tanquam à se dictatis, scriptis, communicatis & creditis, & ipse convictus, & respectivè confessus devenire, ut infrà, decrevit.

PROPOSITIONES.

1. NEcessarium est annihilari potentias; & hæc est via interna.

2. Velle operari activè, est offendere Deum, qui vult solus Agens esse, & ideò necesse est derelinquere se in illo, & deinde se habere corporis mortui instar.

3. Vota faciendi aliquam rem, sunt impeditiva perfectionis.

4. Activitas naturalis est inimica gratiæ, & impedit operationem Dei & veram perfectionem, quia Deus vult operari in nobis, sine nobis.

5. Anima nihil operando annihilat se, & redit ad suum principium & ad suam originem, quæ est essentia Dei, ubi manet transformata, & divinizata, & tunc Deus manet in se ipso, quia tunc non sunt amplius duæ res unitæ, sed una sola, & sic vivit & regnat Deus in nobis, & anima se annihilat in esse operativo.

6. Interna via est illa, in qua non cognoscitur aut lumen, aut amor, aut resignatio, neque necessarium est cognoscere Deum, & sic bene proceditur.

7. Non debet anima cogitare, aut præmium, aut pœnam, aut Paradisum, aut infernum, aut mortem, aut æternitatem.

8. Non debet velle scire, an ambulet cum voluntate Dei, an sit resignata illi, vel non; nec est necesse, ut velit cognoscere suum statum, nec proprium nihilum; sed sese habeat quasi corpus mortuum.

9. Non debet anima memor esse, vel sui ipsius, vel Dei, vel ullius rei, & in via interna omnis reflexio est nociva, etiam reflexio supra suas actiones humanas ac proprios defectus.

10. Si propriis defectibus aliquis scandalizat alterum, non est necesse ad id facere reflexionem, dummodò non sit voluntas scandalizandi; & non posse reflectere ad proprios defectus, est donum Dei.

11. Ad dubia, quæ accidunt, rectè ne procedamus, an non, non est necessarium reflectere.

12. Qui dedit liberum arbitrium Deo, non debet curare de ulla re, nec de inferno, nec de Paradiso, nec de habendo desiderio suæ propriæ perfectionis, nec virtutum, nec propriæ Sanctitatis, nec propriæ Salutis, à cujus etiam spe se purgare debet.

13. Dum consignatum fuerit liberum arbitrium Deo, illi debet relinqui cura, & cogitatio omnium rerum nostrarum & permitti, ut in nobis sine nobis suum divinum faciat velle.

14. Qui resignatus est divinæ voluntati, non debet à Deo quidquam petere, quia petere est imperfectio, cùm sit actus propriæ voluntatis, & electionis, & est quodammodo velle, ut divina voluntas nostræ se conformet, & non nostra voluntati divinæ: & illud, *Petite, & accipietis* ex Evangelio, non fuit dictum à Christo pro animabus internis, quæ nolunt habere voluntatem; quin & istæ eò deveniunt, ut non possint à Deo quidquam petere.

15. Unde sicuti nihil debent à Deo rogare, etiam non debent reddere illi gratias pro ulla re, quia utrumque est æqualiter actus propriæ voluntatis.

16. Non oportet quærere Indulgentias pro pœna debita peccatis propriis; quia melius est satisfacere divinæ justitiæ quàm quærere misericordiam, nam illud procedit ex puro Dei amore, & hoc ex amore interessato, id est, personalis commodi nostri, & non est res grata Deo, nec meritoria, quia est velle subterfugere crucem.

17. Ex quo traditum est Deo liberum arbitrium, cura etiam ac cogitatio animæ nostræ, non debent ulteriùs æstimari tentationes, nec alia fieri illis resistentia nisi negativa, non utendo industria; & si natura inde patitur, necesse est illam sinere pati, quia natura est.

18. Qui in oratione utitur imaginibus, figuris, speciebus, & propriis conceptibus, non adorat Deum *in spiritu, & veritate.*

19. Qui amat Deum, prout illum ratio argumentando repræsentat, aut intellectus comprehendit, non amat Deum verum.

20. Dicere, in Oratione utendum discursu, & cogitationibus tunc, cùm Deus non loquitur animæ, est ignorantia: Deus non loquitur unquam, illius loqui, est operari; semperque in anima operatur, dum ista suis discursibus, cogitationibus, & operationibus eum non impedit.

21. In Oratione manendum est in fide obscura, & universali, cum quiete, & oblivione omnis alterius cogitationis particularis, & distinctæ attributorum Dei, & Trinitatis; atque standum in præsentia Dei ad eum adorandum, amandum, eique serviendum: verùm sine productione ullorum actuum; Deus namque id genus rebus non delectatur.

22. Non est hæc cognitio Fidei actus quispiam productus à crea-

creatura, sed cognitio quædam illi à Deo data, quam creatura non novit se habere, neque adeò postea scit se habuisse; idemque dicendum de amore.

23. Mystici cum S.Bernardo *In Scala Claustralium*, distinguunt quatuor gradus, *Lectionem*, Meditationem, Orationem, & Contemplationem infusam. Qui semper est in primo, nunquam transit ad secundum. Qui semper est in secundo, nunquam ad tertium pertingit, quæ est Contemplatio nostra acquisita, ubi consistendum est tota vita, dummodo Deus non trahat animam, nihil tale expectantem, ad Contemplationem infusam: & hac cessante, redeundum est Animæ ad gradum tertium, & in eo consistendum, non amplius revertendo ad secundum, aut primum.

24. Quantæcumq; cogitationes inter orandum accidant, etiam impuræ, quin & contra Deum, & Sanctos, contra Fidem & Sacramenta; si non voluntariè foveantur, neque actu aliquo voluntatis rejiciantur, sed cum indifferentia, & resignatione tolerentur non impediunt Orationem Fidei: imò illam reddunt perfectiorem, quia Anima magis est resignata voluntati Divinæ.

25. Tametsi superveniat somnus, & dormiatur, omninò tamen oratur, & contemplatio fit actualiter; quia Oratio, & resignatio, Resignatio, & oratio, totum est idem; & quamdiu continuatur Resignatio, utique etiam Oratio continuatur.

26. Tres hæ Viæ, Purgativa, Illuminativa, & Unitiva, inepta est maxima, quæ unquam prolata sit in ipsa Mystica, cùm non sit nisi Via unica, idest, Via interna.

27. Qui desiderat, & amplectitur devotionem sensibilem, is nec desiderat nec quærit Deum, sed seipsum: quique per Viam internam incedit, malè facit eam desiderando ac habere conando, sive in locis sacris, sive in diebus solemnibus.

28. Bonum est tædium rerum spiritualium; quia sic ab amore proprio expurgamur.

29. Cùm anima interna fastidit discursus de Deo, & Virtutibus, manetque frigida, non sentiendo se ad fervorem accendi, bonum signum est.

30. Quidquid sensibile in vita spirituali percipitur, illud omne abominabile est, sordidum, & immundum.

31. Nemo meditativus exercet veras virtutes internas, quales non possunt cognosci à sensibus. Perdere oportet Virtutes.

32. Nec ante nec post Communionem alia opus est præparatione, aut gratiarum actione (pro animabus hisce internis) quàm ut se teneant in solita Resignatione passiva; quia in hac invenitur amor, qui supplet modo perfectiori, quàm omnes alii virtutum actus, qui fieri possunt, & fiunt in via ordinaria. Etsi in hac occasione Communionis accidant motus humiliationis, petitionis, aut gratiarum actionis; reprimi debent, quoties non cognoscuntur esse speciales Dei impulsus; aliter enim sunt impulsus naturæ, nondum mortuæ.

33. Malè facit anima, quæ Via ista interna graditur, si diebus solemnibus facere velit conatum aliquem particularem ad habendum sensum aliquem Devotionis; quia animabus internis omnes dies sunt pares, omnes festi: idemque est de locis sacris, cùm omnia loca his animabus sint paria.

34. Deo gratias agere lingua, & verbis non est animarum internarum, quarum est in silentio se tenere, non præbentes Deo impedimentum, quò minùs in iis operetur: & quantò ampliùs se Deo resignant, tantò magis experiuntur Impotentiam dicendi, *Pater noster*.

35. Animabus hujus viæ internæ non convenit, ut faciant operationes etiam virtuosas ex propria electione, & activitate; alioquin mortuæ non forent. Nec debent facere actus amoris erga D. Virginem, Sanctos, Humanitatem Christi; quia cum hæc sint objecta sensibilia, talis est amor erga illa.

36. Nulla creatura, neque D. Virgo, nec Sancti, sedem habere debent in corde nostro; quia Deus solus vult occupare illud, & possidere.

37. In occasione tentationum etiam vehementium, non debet anima facere actus explicitos virtutum oppositarum, sed tenere se in supradicto amore, & resignatione.

38. Crux voluntaria mortificationum gravis est, & sine fructu, ideòque omittenda.

39. Opera sanctissima, & austeritates, quas Sancti subjerunt, non sufficiunt ad animam, vel uno assultu liberandam.

40. B. Virgo numquam opus aliquod externum fecit, & omnium Sanctorum fuit sanctissima: Igitur perveniri potest ad Sanctitatem sine opere externo.

41. Deus, ut nos humiliet, & ad veram transformationem pertingere faciat, permittit, & vult in animabus quibusdam perfectis, etiam non arrepititiis, ut dæmon operetur violentiam in earum corporibus, illasque committere faciat actus carnales, etiam in vigilia, & sine mentis offuscatione, movendo illis physicè manus aliaque membra contra earum voluntatem, & idem dicendum est in ordine ad alios actus per se peccaminosos: quo casu non sunt peccatum, quia non adest consensus.

42. Potest dari casus, quo hæ violentiæ ad actus carnales existant in eodem tempore ex parte duarum personarum, idest, viri, & fœminæ, & consequantur actus ex parte amborum.

43. Deus temporibus præteritis faciebat Sanctos per medium tyrannorum, hodie eos facit per medium dæmonum, qui dum illis causant dictas violentias, facit, ut ii magis se vilificent, & annihilent in se ipsis, seque in Deo resignent.

44. Job blasphemavit, & tamen in eo *non peccavit labiis suis*; quia id fuit per violentiam dæmonis.

45. Sanctus Paulus passus est in suo corpore tales violentias dæmonis; unde scripsit: *Non quod volo bonum, hoc ago; sed quod nolo malum, hoc facio*.

46. Hæ violentiæ sunt medium magis proportionatum ad annihilandam animam, eamque promovendam ad veram transformationem, & unionem: neque alia est via; estque via facilior, & securior.

47. Cùm hæ violentiæ accidunt, oportet, sinamus satanam agere, non utendo propria industria, aut viribus, sed consistendo in nihilo nostro: ac tametsi accidant pollutiones, actusque obscœni manibus procurari, atq; etiam his magis insolita & peregrina, non opus est his inquietari, sed excludendi sunt scrupuli, dubia, timores, quia anima magis illuminata, robustiorque & candidior efficitur, & acquiritur sancta illa libertas. At in primis non oportet ea confiteri, fitque sanctissimè illa non confitendo, quia sic vincitur dæmon, & thesaurus quidam pacis obtinetur.

48. Satanas, qui facit tales violentias, suggerit deinde esse graves defectus ad inquietandam Animam, ut non progrediatur in via interna: unde ad tollendas illi vires præstat ea non confiteri, quia nequidem sunt peccata venialia.

49. Job per violentiam dæmonis faciebat pollutiones manibus suis eo ipso tempore, quo *mundas habebat ad Deum preces*. Ita interpretando in tali sensu textum quendam Cap. 16. Job.

50. David, Jeremias & multi è Prophetis sanctis patiebantur ejusmodi violentias harum impurarum operationũ externarum.

51. In Scriptura Sacra multa sunt exempla violentiarum ad actus externos peccaminosos; ut Sampsonis, qui per violentiam occidit seipsum cum Philisthæis, uxorem duxit alienigenam, fornicatus est cum Dalila meretrice; quæ aliàs erant res prohibitæ, & fuissent peccata: item Judith, quæ mentita est Olofernis Elisei, qui pueris maledixit: Eliæ, qui igne consumpsit duos Duces cum cohortibus Regis Achab. An autem fuerit violentia facta immediatè à Deo vel dæmonis ministerio, ut in aliis accidit animabus, in dubio relinquitur.

52. Quando hæ violentiæ, etiam impuræ, veniunt sine mentis offuscatione, tunc anima potest se unire Deo, & reipsa semper magis unitur.

53. Ad cognoscendum in praxi, an aliqua operatio in aliis personis fuerit violenta, regula, quam ea de re habeo, non solum est, quòd protestentur hæ animæ se non consensisse, vel quòd non possint jurare se consensisse; ac quòd videamus esse animas, quæ profectum faciunt in Via interna: sed præsertim me dirigo lumine quodam actuali, & quod superius est cognitione humana ac Theologica, quo cognosco certò cum interna securitate operationem ejusmodi esse violentam: & hoc lumen certus sum venire à Deo, quia mihi venit conjunctum cùm securitate, quod veniat à Deo, neque mihi vel umbram dubii in contrarium relinquit; eum in modum, quo interdum accidit, ut Deus revelando rem quampiam, eodem tempore animam securam reddat, se esse, qui eam revelationem facit, neque anima possit in contrarium dubitare.

54. Spirituales illi Viæ ordinariæ, in hora mortis se delusos & confusos invenient, cum omnibus passionibus in altero mundo expurgandis.

55. Per hanc viam internam pervenitur, etsi cum multa tolerantia, ad expurgationem & mortificationem omnium passionũ, ita, ut nihil ampliùs sentiatur, nihil, nihil planè, neque percipiat quis inquietudinem ullam, perinde ut corpus quoddam mortuum, neque anima se ampliùs in diversa transferri sinat.

56. Duæ leges & duæ voluntates, altera animæ, altera amoris proprii, durant, quamdiù amor proprius durat: unde ubi hic expurgatus & mortuus fuerit, uti fit per viam internam, non ampliùs ibi sunt illæ duæ leges, neque duæ voluntates, nec ultrà fit ulla subreptio, aut motus improvisus; neque aliquid porrò sentitur, ne unum quidem veniale peccatum.

57. Per contemplationem acquisitam pervenitur ad statum non peccandi ampliùs, seu mortaliter seu venialiter.

58. Ad ejusmodi statum pervenitur, non faciendo reflexionem ad operationes proprias, quia defectus nascuntur ex reflexione.

59. Via interna separata est à Confessione, à Confessariis & à casibus conscientiæ, à Theologia & à Philosophia.

60. Animabus provectis, quæ reflexionibus mori incipiunt, quin & eò, ut mortuæ sint, jam pertingunt, Deus nonnunquam impossibilem reddit Confessionem, ipseque supplet tantumdem ipsis largendo gratiæ perseverantis, quantum reciperent ex Sacramento: ideòque his animabus non expedit eo casu ad Sacramentum Pœnitentiæ accedere, quia non possunt.

61. Ani-

61. Anima, cùm ad mortem mysticam pertingit, non potest ultrà velle aliud, quàm vult Deus; quia non habet amplius voluntatem, & Deus illam ipsi ademit.

62. Per viam internam pervenitur ad continuè consistendum immobiliter io pace quadam imperturbabili.

63. Pervenitur etiam mediante via interna ad mortem sensuum; imò signum, quòd quis in nihilo illo consistat, idest, mortuus sit morte mystica, est, si sensus externi non magis jam repræsentent res seusibiles, quàm si non existerent; quandoquidem non efficiant, ut intellectus se iis applicet.

64. Theologua minus est dispositus quàm simplex & idiota, ac hoc ut sit contemplativus: Primò, quia non habet fidem tam puram: Secundò, quia non est tam humilis: Tertiò, quia non curat perinde de sua salvatione: Quartò, quia habet caput plenum phantasmatibus, speciebus, opinionibus & speculationibus; & in eum nequit verum lumen intrare.

65. Superioribus obediri debet in exteriore, & latitudo voti obedientiæ Religiosorum pertingit solummodò ad exterius: aliud est in interiore, quò solus Deus & Director intrant.

66. Risu digna est doctrina quędam nova in Ecclesia Dei; Animam, ad interna quod attinet, gubernari debere per Episcopum; & si is idoneus non fuerit, eundem animæ ab illo ad suum Directorem. Dico novam, quia nec Scriptura Sacra, nec Concilia, nec Canones, nec Bullæ, nec Sancti, nec Authores unquam id dixerunt, neque dicere possunt, quia *Ecclesia non judicat de occultis*; habetque jus Anima, ut eligat, quem maluerit.

67. Dicere, opus esse, ut internum manifestetur tribunali externo Superiorum, & esse peccatum, nisi fiat, ea est deceptio manifesta, quia *Ecclesia non judicat de occultis*; atque animabus suis damnum adferunt fraudibus hisce & fictionibus.

68. In mundo non est facultas nec jurisdictio ad mandandum, ut manifesteotur litteræ directori circa internum animæ: & idcircò monitos esse oportet, esse hunc assultum quendam Satanæ.

Quas quidem Propositiones tamquam hæreticas, suspectas, erroneas, scandalosas, blasphemas, piarum aurium offensivas, temerarias, Christianæ disciplinæ relaaativas & eversivas, & scandalosas respectivè, ac quæcumque super iis verbo, scripto, vel typis emissa, pariter cum voto eorumdem Fratrum nostrorum S.R.E. Cardinalium & Inquisitorum Generalium damnavimus, circumscripsimus, & abolevimus; deque eisdem & similibus omnibus & singulis posthac quoquomodo loquendi, scribendi, disputandi, easque credendi, tenendi, docendi, aut in praain reducendi facultatem quibuscumque interdiximus; & contrafacientes omnibus dignitatibus, gradibus, honoribus, beneficiis & officiis ipso facto perpetuò privavimus, & inhabiles ad quæcumque decrevimus, vinculoque etiam anathematis eò ipsò innodavimus, à quo nisi à Nobis & à Romanis Pontificibus Successoribus nostris valeant absolvi. Prætereà eodem nostro Decreto prohibuimus & damnavimus omnes Libros omniaque Opera quocumque loco & idiomate impressa, nec non omnia Manuscripta ejusdē *Michaelis de Molinos*, vetuimusque ne quis, cujuscumque gradus, conditionis, vel status, etiam speciali nota dignus, audeat sub quovis prætextu, quolibet pariter idiomate, sive sub iisdem verbis, sive sub æqualibus aut æquipollentibus, sive absque nomine, seu ficto aut alieno nomine, ea imprimere vel imprimi facere, neque impressa seu manuscripta legere, vel apud se retinere, sed Ordinariis locorum aut hereticæ pravitatis Inquisitoribus statim tradere & consignare teneatur sub eisdem pœnis superius inflictis: qui Ordinarii & Inquisitores statim ea igni comburant & comburi faciant.

Tandem ut prędictus *Michael de Molinos* ob hęreses, errores & turpia facta prædicta debitis pęnis in aliorum eaemplum & ipsius emendationem plecteretur, lecto in eadem nostra Congregatione toto processu, & auditis dilectis filiis Consultoribus nostri S. Inquisitionis Officii, in Sacr. Theologia & in Jure Pontificio Magistris, cum eorumdem Venerabilium Fratrum nostrorum, S.R.E. Cardinalium unanimi voto, dictum *Michaelem de Molinos* tamquam reum convictum & confessum respectivè, & uti hæreticum formalem, licèt pęnitētem, in pęnam arcti & perpetui carceris, & ad peragēdaa alias pęnitentias salutares, pręvia tamen abjuratione de formali per ipsum emittēda, servato juris ordine damnavimus, mandantes ut die & hora præfigendis in Ecclesia S. Mariæ supra Minervam hujus Almæ Urbis, præsentibus omnibus Venerabilibus Fratribus nostris S.R.E. Cardinalibus, & Romanę Curiæ nostræ Pręlatis, universoq; populo ad id etiam per concessionem Indulgentiarum convocando, ex alto tenor Processus, stante in suggesto eodem *Michaele de Molinos*, unà cum sententia inde secuta legeretur. Et postquam idem *Michael de Molinos* habitu pęnitentiæ indutus prædictos errores & hæreses publicè abjurasset, dedimus facultatem Dilecto Filio nostri Sancti Officii Commissario, ut eum à censuris, quibus innodatus erat, in forma Ecclesiæ consueta absolveret; quæ omnia in executionem dictæ nostræ Ordinationis die 3. Septembris labentis solemniter adimplera sunt.

Et licèt supranarratum Decretum mandato nostro latum ad majorem Fidelium cautelam typis editum publicis locis affiaum & divulgatum fuerit; nihilominus, ne hujus Apostolicæ damnationis memoria futuris temporibus deleri possit, utque populus Christianus Catholica veritate instructior per viā saluris incedere valeat, Prędecessorum Nostrorum Summorum Pontificum vestigiis inherētes, hac nostra perpetuò valitura Constitutione supradictum Decretum denuò approbamus, cōfirmamus & debitæ executioni tradi mandamus: iterùm supradictas Propositiones definitivè damnantes & reprobantes, Librosque & Manuscripta ejusdem *Michaelis de Molinos* prohibentes & interdicentes sub eisdem pœnis & censuris contra transgressores latis & inflictis.

Decernentes insuper pręsentes Litteras semper & perpetuò validas & efficaces existere & fore, suosque plenarios & integros effectus sortiri & obtinere; sicque per quoscumque Judices Ordinarios & Delegatos, quavis authoritate fungentes & functuros ubiq; judicari & definiri debere, sublata eis & eorum cuilibet quavis aliter judicandi & interpretandi facultate & authoritate, ac irritum & inane, quidquid secus super iis à quocumq; quavis authoritate, scienter vel ignoranter contigerit attentari. Volumus autem, ut præsentium transumptis, etiam impressis, manu Notarii publici subscriptis & sigillo alicujus personæ in Dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem fides prorsus adhibeatur, quę ipsis Originalibus Litteris adhiberetur, si essent exhibitæ vel ostensæ.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam &c.

Constitutio S. D. N. INNOCENTII XII. Qua damnat Librum, cui titulus: Explication des Maximes des Saints, &c.

INNOCENTIUS Papa XII. Ad perpetuam rei memoriam.

Cùm aliàs ad Apostolatua Nostri notitiam pervenerit, in lucem prodiisse librum quendam Gallico idiomate editum, cui titulus: *Explication des Maximes des Saints sur la vie interieure, par Messire François de Salignac Fenelon Archevèque Duc de Cambray, Precepteur de Messeigneurs les Ducs de Bourgogne, d'Anjou, & de Berry. A Paris chez Pierre Aubouin, Pierre Emery, Charles Clousier 1697.* ingens verò subinde de non sana libri hujusmodi doctrina excitatus in Gallis rumor adeò percrebuerit, ut opportunam Pastoralis vigilantiæ nostræ opem efflagitaverit; Nos eumdem librum nonnullis ea Venerabilibus Fratribus nostris S.R.E. Cardinalibua, aliisque in Sacra Theologia Magistris, maturè, ut rei gravitas postulare videbatur, examinandum commisimus. Porrò hi mandatis nostris obseqoentes, postquàm in quamplurimis Congregationibus varias Propositiones ex eodem libro excerptas diuturno accuratoque examine discusserant, quid super earum singulis sibi videretur, tam voce quàm scripto Nobis exposuerunt. Auditis igitur in pluribus itidem coram nobis desuper actis Congregationibus memoratorum Cardinalium, & in Sacra Theologia Magistrorum sententiis, Dominici Gregis Nobis ab ęterno Pastore crediti periculis, quantum Nobis ex alto conceditur, occurrere cupientes, Motu proprio, ac ea certa scientia & matura deliberatione Nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine, Librum prædictum ubicumque & quocumque alio idiomate, seu quavis editione aut versione huc usque impressum aut imposterum imprimendum, quippè ex cujus lectione & usu fideles sensim in errores ab Ecclesia Catholica jam damnatos induci possent, ac insuper tamquam continentem Propositiones, sive in obvio earum verborum sensu, sive attenta sententiarum counexione, temerarias, scandalosas, malè sonantes, piarum aurium offensivas, in praxi perniciosas, ac etiam erroneas respectivè, tenore præsentium damnamus & reprobamus, ipsiusque Libri impressionem, descriptionem, lectionem, retentionem & usum omnibus & singulis Christi fidelibus etiam specifica & individua mentione & expressione dignis, sub pœna excommunicationis per contrafacientes ipso facto absque alia declaratione incurrenda, interdicimus & prohibemus: Volentes & Apostolica authoritate mandantes, ut quicumq; supradictum Librum penes se habuerint, illum statim atque præsentes Litteræ eis innotuerint, locorum Ordinariis, vel hæreticæ pravitatis Inquisitoribus tradere ac consignare omnino teneantur. In contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque &c. Cęterum Propositiones in dicto libro contentæ, quas Apostolici Censura judicii, sicut præmittitur, configendas duximus, ex Gallico idiomate in Latinum versæ, sunt tenoris, qui sequitur, videlicet:

1. Datur habitualis status amoris Dei, qui est Charitas pura, & sine ulla admixtione motivi proprii interesse. Neque timor pœnarum, neque desiderium remunerationum habent amplius in eo partem. Non amatur amplius Deus propter meritum, neque propter perfectionem, neque propter felicitatem in eo amando inveniendam.

2. In statu vitæ contemplativæ sive unitivæ, amittitur omne motivum interessatum timoris & spei.

3. Id, quod est essentiale in directione Animæ, est, non aliud facere, quàm sequi pedetentim gratiam cum infinita patientia, præcautione & subtilitate. Oportet se intra hos limites continere, ut

fina-

finatur Deus agere, & nunquam ad purum amorem ducere, nisi quando Deus per Unctionem interiorem incipit aperire cor huic verbo, quod adeò durum est animabus adhuc sibimet affixis, & ideò potest illas scandalizare aut in perturbationem conjicere.

4. In statu sanctæ indifferentiæ anima non habet ampliùs desideria voluntaria & deliberata propter suum interesse, exceptis iis occasionibus, in quibus toti suæ gratiæ fideliter non cooperatur.

5. In eodem statu sanctæ indifferentiæ nihil nobis, omnia Deo volumus. Nihil volumus, ut simus perfecti & beati propter interesse proprium, sed omnem perfectionem ac beatitudinem volumus, in quantùm Deo placet efficere, ut velimus res istas impressione suæ gratiæ.

6. In hoc sanctæ indifferentiæ statu nolumus ampliùs salutem, ut salutem propriam, ut liberationem æternam, ut mercedem nostrorum meritorum, ut nostrum interesse omnium maximum: sed eam volumus voluntate plena, ut gloriam & beneplacitum Dei, ut rem, quam ipse vult, & quam nos vult velle propter ipsum.

7. Derelictio, non est nisi abnegatio seu sui ipsius renunciatio, quam JESUS CHRISTUS à nobis in Evangelio requirit, postquam externa omnia reliquerimus. Ista nostri ipsorum abnegatio non est, nisi quoad interesse proprium .·.·. Extremæ probationes, in quibus hæc abnegatio seu sui ipsius derelictio exerceri debet, sunt tentationes, quibus Deus æmulator vult purgare amorem, nullum ei ostendendo perfugium, neque ullam spem quoad suum interesse proprium, etiam æternum.

8. Omnia Sacrificia, quæ fieri solent ab Animabus quàm maximè disinteressatis circa earum æternam beatitudinem, sunt conditionalia .·.·. Sed hoc Sacrificium non potest esse absolutum in statu ordinario. In uno extremarum probationum casu hoc Sacrificium fit aliquo modo absolutum.

9. In extremis probationibus potest animæ invincibiliter persuasum esse persuasione reflexa, & quæ non est intimus conscientiæ fundus, se justè reprobatam esse à Deo.

10. Tunc anima divina à semetipsa expirat cum Christo in Cruce, dicens: *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* In hac involuntaria impressione desperationis conficit Sacrificium absolutum sui interesse proprii quoad æternitatem.

11. In hoc statu anima amittit omnem spem sui proprii interesse, sed nunquam amittit in parte superiori, id est, in suis actibus directis & intimis spem perfectam, quæ est desiderium disinteressatum promissionum.

12. Director tunc potest huic animæ permittere, ut simpliciter acquiescat jacturæ sui proprii interesse & justæ condemnationi, quam sibi à Deo indictam credit.

13. Inferior Christi pars in Cruce non communicavit Superiori suas involuntarias perturbationes.

14. In extremis probationibus pro purificatione amoris fit quædam separatio partis superioris animæ ab inferiori .·.·. In ista separatione actus partis inferioris manant ex omnino cæca & involuntaria perturbatione; nam totum, quod est voluntarium intellectuale, est partis superioris.

15. Meditatio constat discursivis actibus, qui à se invicem facilè distinguuntur .·.·. Ista compositio actuum discursivorum & reflexorum est propria exercitatio amoris interessati.

16. Datur status contemplationis adeò sublimis adeòque perfectæ, ut fiat habitualis, ita ut quoties anima actu orat, sua Oratio sit Contemplativa, non discursiva. Tunc non ampliùs indiget redire ad meditationem ejusque actus methodicos.

17. Animæ Contemplativæ privantur intuitu distincto, sensibili & reflexo JESU CHRISTI duobus temporibus diversis .·.·. Primò, in fervore nascente earum Contemplationis .·.·. Secundò, Anima amittit intuitum JESU CHRISTI in extremis probationibus.

18. In statu passivo exercentur omnes virtutes distinctæ, non cogitando, quòd sint virtutes: In quolibet momento aliud non cogitatur, quàm facere id, quod Deus vult, ampliùs & amor Zelotypus simul efficit, ne quis sibi virtutem velit, nec unquam sit adeò virtute præditus, quàm cùm virtuti ampliùs affixus non est.

19. Potest dici in hoc sensu, quòd Anima passiva & disinteressata nec ipsum amorem vult ampliùs, quatenus est sua perfectio & sua felicitas, sed solùm quatenus est id, quod Deus à nobis vult.

20. In confitendo debent Animæ transformatæ sua peccata detestari, & condemnare se, & desiderare remissionem suorum peccatorum, non ut propriam purificationem & liberationem, sed ut rem, quam Deus vult, & vult nos velle propter suam gloriam.

21. Sancti Mystici excluserunt à statu Animarum transformatarum exercitationes virtutum.

22. Quamvis hæc doctrina (*de puro amore*) esset pura, & simplex perfectio Evangelica in universa traditione designata, antiqui Pastores non proponebant passim multitudini justorum, nisi exercitia amoris interessati eorum gratiæ proportionata.

23. Purus amor ipse solus constituit totam vitam interiorem, & tunc evadit unicum principium, & unicum motivum omnium actuum, qui deliberati & meritorii sunt.

Non intendimus tamen per expressam Propositionum hujusmodi reprobationem alia in eodem Libro contenta ullatenus approbare. Ut autem eædem præsentes Litteræ omnibus faciliùs innotescant, nec quisquam illarum ignorantiam valeat allegare, volumus pariter, & authoritate præfata decernimus, ut illæ ad valvas Basilicæ Principis Apostolorum ac Cancellariæ Apostolicæ; nec non Curiæ Generalis in Monte Citorio & in Acie Campi Floræ de Urbe, per aliquem ex Cursoribus nostris, ut moris est, publicentur, illarumque exempla ibidem affixa relinquantur, ita ut sic publicatæ, omnes & singulos, quos concernunt, perinde afficiant, ac si unicuique illorum personaliter notificatæ & intimatæ fuissent: Utque ipsarum præsentium Litterarum transumptis, seu exemplis etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo personæ in Ecclesiastica dignitate constitutæ munitis, eadem prorsus fides, tam in judicio, quàm extra illud, ubique locorum habeatur, quæ ipsis præsentibus haberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris die 12. Martii 1699.

Aliæ Propositiones damnatæ addentur per decursum suis locis.

Sanctissimi D. N. D. CLEMENTIS *Divina Providentia* PAPÆ XI.

Damnatio quamplurium propositionum excerptarum ex Libro Gallico idiomate impresso, & in plures Tomos distributo, sub titulo Le Nouveau Testament en François, avec des reflexions morales sur chaque verset &c. A' Paris 1699.; *Ac aliter* — Abbregé de la morale de l'Evangile, des Actes des Apostres, des Epistres de S. Paul, des Epistres Canoniques, & de l'Apocalypse, ou Pensées Chretiennes sur le Texte de ces Livres Sacrez &c. A' Paris 1693., & 1694.

Cum prohibitione ejusdem Libri, & aliorum quorumcumque in ejus defensionem tam hactenus editorum, quàm imposterum edendorum.

CLEMENS Episcopus Servus Servorum Dei, Universis Christi-fidelibus salutem, & Apostolicam Benedictionem.

NIGENITUS *Dei Filius pro nostra, & totius Mundi salute filius hominis factus, dum discipulos suos doctrina veritatis instrueret, universamque Ecclesiam suam in Apostolis erudiret, præsentia disponens, & futura prospiciens, præclaro, ac saluberrimo documento nos admonuit, ut attenderemus à falsis Prophetis, qui veniunt ad nos in vestimentis Ovium; quorum nomine potissimum demonstrantur Magistri illi mendaces, & in deceptione illusores, qui splendida pietatis specie prava dogmata latenter insinuantes, introducunt sectas perditionis sub imagine Sanctitatis: utque faciliùs incautis obrepant, quasi deponentes lupinam pellem, & sese Divinæ Legis sententiis, velut quibusdam Ovium velleribus obvolventes, Sanctarum Scripturarum, adeòque etiam ipsius novi Testamenti verbis, quæ multipliciter in suam, aliorumque perditionem depravant, nequiter abutuntur: antiqui scilicet, à quo progeniti sunt, mendacii Parentis exemplo ac magisterio edocti, nullam omninò esse ad fallendum expeditiorem viam, quàm ut ubi nefarii erroris subintroducitur fraudulentia, ibi divinorum verborum prætendatur authoritas.*

His nos verè divinis monitis instructi, ubi primùm, non sine intima cordis nostri amaritudine, accepimus, Librum quendam Gallico idiomate olim impressum, & in plures Tomos distributum, sub titulo. Le Nouveau Testament en François, avec des reflexions morales sur chaque verset &c. A' Paris 1699.; *Aliter verò.* Abbregé de la morale de l'Evangile, des Actes des Apostres, des Epistres de S. Paul, des Epistres Canoniques, & de l'Apocalypse, ou Pensées Chretiennes sur le Texte de ces Livres Sacrez &c. A' Paris 1693. & 1694. *tametsi aliàs à nobis damnatum, ac reverà Catholicis veritatibus pravarum doctrinarum mendacia multifariam permiscentem, adhuc tamen tanquam ab omni errore immunem, à pluribus haberi, Christi-fidelium manibus passim obtrudi, ac nonnullorum nova semper tentationum consilia, & opera studiosè nimis quaquaversùm disseminari, etiam latinè redditum, ut perniciosæ institutionis contagium, si fieri possit, pertranseat de gente in gentem, & de Regno ad populum alterum: versutis hujusmodi seductionibus, atque fallaciis creditum Nobis Dominicum Gregem in viam perditionis sensim abduci summoperè doluimus: adeòque Pastoralis non minus curæ nostræ stimulis, quàm frequentibus Orthodoxæ Fidei zelatorum querelis, maximè verò complurium Venerabilium Fratrum, præsertim Galliæ*

Epis-

Epiſcoporum, literis, ac precibus excitati, gliſcenti morbo, qui etiam aliquando poſſet in deteriora quæque proruere, validiori aliquo remedio obviam ire decrevimus.

Et quidem ad ipſam ingruentis mali cauſam provida noſtræ conſiderationis intuitum convertentes, perſpicuè novimus ſummam hujuſmodi Libri perniciem ideò potiſſimum progredi, & invaleſcere, quòd eadem intus lateat, & velut improba ſanies, nonniſi ſecto ulcere foras erumpat; cùm Liber ipſe primo aſpectu legentes ſpecie quadam pietatis illiciat: molliti enim ſunt ſermones ejus ſuper oleum: ſed ipſi ſunt jacula, & quidem intento arcu ità ad nocendum parata, ut ſagittent in obſcuro rectos corde. Nihil propterea opportunius, aut ſalubrius præſtari à Nobis poſſe arbitrati ſumus, quàm ſi fallacem Libri doctrinam generatim ſolummodo à Nobis hactenùs indicatam, pluribus ſingillatim exinde excerptis Propoſitionibus, diſtinctiùs, & apertiùs explicaremus, atque univerſis Chriſti fidelibus noxia zizaniorum ſemina è medio tritici, quo tegebantur, educta, velut ob oculos exponeremus. Ita nimirum denudatis, & quaſi in propatulo poſitis, non uno quidem, aut altero, ſed plurimis graviſſimiſque, tum pridem damnatis, tum etiam novè adinventis erroribus, planè confidimus, benedicente Domino, fore ut omnes tandem apertæ jam, manifeſtæque veritati cedere compellantur.

Idipſum maximè è re Catholica futurum, & ſedandis præſertim in florentiſſimo Galliæ Regno exortis ingeniorum variè opinantium, jamque in acerbiores ſciſſuras protendentium diſſidiis apprimè proficuum, Conſcientiarum denique tranquillitati perutile, & propemodum neceſſarium, non modò præfati Epiſcopi, ſed & ipſe inprimis chariſſimus in Chriſto filius noſter Ludovicus Francorum Rex Chriſtianiſſimus, cujus eximium in tuenda Catholicæ fidei puritate, extirpandiſque erroribus zelum ſatis laudare non poſſumus, ſæpius Nobis eſt conteſtatus; repetitis propterea verè piis, & Chriſtianiſſimo Rege dignis officiis, atque ardentibus votis à Nobis efflagitans, ut inſtanti animarum neceſſitati prolata quantocius Apoſtolici cenſura Judicii conſuleremus.

Hinc aſpirante Domino, ejuſque cœleſti ope confiſi, ſalutare opus ſedulò, diligenterque, ut rei magnitudo poſtulabat, aggreſſi ſumus; ac plurimas ex prædicto Libro, juxta ſuprà recenſitas reſpectivè editiones, fideliter extractas, & tum Gallico, tum Latino idiomate expreſſas Propoſitiones à compluribus in Sacra Theologia Magiſtris, primò quidem coram duobus ex Venerabilibus Fratribus noſtris Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus accuratè diſcuti: deinde verò coram Nobis, adhibito etiam aliorum plurium Cardinalium conſilio, quàm maxima diligentia, ac maturitate, ſingularum inſuper Propoſitionum cum ipſomet Libri texta exactiſſimè facta collatione, pluries iteratis Congregationibus, expendi, & examinari mandavimus. Hujuſmodi autem Propoſitiones ſunt, quæ ſequuntur, videlicet:

1. QUid aliud remanet animæ, quæ Deum atque ipſius gratiam amiſit, niſi peccatum, & peccati conſecutiones, ſuperba paupertas, ſegnis indigentia, hoc eſt generalis impotentia ad laborem, ad orationem, & ad omne opus bonum?

2. Jeſu Chriſti gratia, principium efficax boni cujuſcumque generis, neceſſaria eſt ad omne opus bonum; abſque illa, non ſolùm nihil fit, ſed nec fieri poteſt.

3. In vanum Domine præcipis, ſi tu ipſe non das, quod præcipis.

4. Ita Domine: Omnia poſſibilia ſunt ei, cui omnia poſſibilia facis, eadem operando in illo.

5. Quando Deus non emollit cor per interiorem unctionem gratiæ ſuæ, exhortationes, & gratiæ exteriores non inſerviunt, niſi ad illud magis obdurandum.

6. Diſcrimen inter Fœdus Judaicum, & Chriſtianum, eſt quòd in illo Deus exigit fugam peccati, & implementum legis à peccatore, relinquendo illum in ſua impotentia: in iſto verò Deus peccatori dat, quod jubet, illum ſua gratia purificando.

7. Quæ utilitas pro homine in veteri fœdere, in quo Deus illum reliquit ejus propriæ infirmitati, imponendo ipſi ſuã legem? Quæ verò felicitas non eſt admitti ad fœdus, in quo Deus nobis donat, quod petit à nobis?

8. Nos non pertinemus ad novum fœdus, niſi in quantùm participes ſumus ipſius novæ gratiæ, quæ operatur in nobis id, quod Deus nobis præcipit.

9. Gratia Chriſti eſt gratia ſuprema, ſine qua confiteri Chriſtum nunquam poſſumus, & cũ qua nunquam illum abnegamus.

10. Gratia eſt operatio manus Omnipotentis Dei, quam nihil impedire poteſt, aut retardare.

11. Gratia non eſt aliud, quàm voluntas Omnipotentis Dei, jubentis, & facientis, quod jubet.

12. Quando Deus vult ſalvare animam, quocumque tempore, quocumque loco, effectus indubitabilis ſequitur voluntatem Dei.

13. Quando Deus vult animam ſalvam facere, & eam tangit interiori gratiæ ſuæ manu, nulla voluntas humana ei reſiſtit.

14. Quantumcumque remotus à ſalute ſit peccator obſtinatus, quando Jeſus ſe ei videndum exhibet lumine ſalutari ſuæ gratiæ, oportet, ut ſe dedat, accurrat, ſeſe humiliet, & adoret Salvatorem ſuum.

15. Quando Deus mandatum ſuum, & ſuam æternam locutionem comitatur unctione ſui Spiritus, & interiore vi gratiæ ſuæ, operatur illa in corde obedientiam, quam petit.

16. Nullæ ſunt illecebræ, quæ non cedant illecebris gratiæ, quia nihil reſiſtit Omnipotenti.

17. Gratia eſt vox illa Patris, quæ homines interiùs docet, hac eos venire facit ad Jeſum Chriſtum; quicumque ad eum non venit, poſtquam audivit vocem exteriorem Filii, nullatenus eſt doctus à Patre.

18. Semen verbi, quod manus Dei irrigat, ſemper affert fructum ſuum.

19. Dei gratia nihil aliud eſt, quàm ejus omnipotens voluntas: hæc eſt idea, quam Deus ipſe nobis tradit in omnibus ſuis Scripturis.

20. Vera gratiæ idea eſt, quòd Deus vult ſibi à nobis obediri, & obeditur, imperat, & omnia fiunt; loquitur tamquam Dominus, & omnia ſibi ſubmiſſa ſunt.

21. Gratia Jeſu Chriſti eſt gratia fortis, potens, ſuprema, invincibilis, utpotè quæ eſt operatio voluntatis Omnipotentis, ſequela, & imitatio operationis Dei incarnantis, & reſuſcitantis filium ſuum.

22. Concordia omnipotens operationis Dei in corde hominis, cum libero ipſius voluntatis conſenſu, demonſtratur illicò nobis in Incarnatione, veluti fonte atque Archetypo omnium aliarum operationum miſericordiæ & gratiæ, quæ omnes ita gratuitæ, atque ita dependentes à Deo ſunt, ſicut ipſa originalis operatio.

23. Deus ipſe nobis ideam tradidit Omnipotentis operationis ſuæ gratiæ, eam ſignificans per illam, qua Creaturas à nihilo producit, & mortuis reddit vitam.

24. Juſta idea, quam Centurio habet de Omnipotentia Dei, & Jeſu Chriſti, in ſanandis corporibus ſolo motu ſuæ voluntatis, eſt imago ideæ, quæ haberi debet de Omnipotentia ſuæ gratiæ in ſanandis animabus à cupiditate.

25. Deus illuminat animam, & eam ſanat æquè ac corpus, ſola ſua voluntate; jubet, & ipſi obtemperatur.

26. Nullæ dantur gratiæ, niſi per fidem.

27. Fides eſt prima gratia, & fons omnium aliarum.

28. Prima gratia, quam Deus concedit peccatori, eſt peccatorum remiſſio.

29. Extra Eccleſiam nulla conceditur gratia.

30. Omnes, quos Deus vult ſalvare per Chriſtum, ſalvantur infallibiliter.

31. Deſideria Chriſti ſemper habent ſuum effectum; pacem intimo cordium infert, quando eis illam optat.

32. Jeſu Chriſtus ſe morti tradidit ad liberandum pro ſemper ſuo ſanguine Primogenitos, id eſt, Electos, de manu Angeli exterminatoris.

33. Proh! quantùm oportet bonis terrenis, & ſibimetipſi renunciaſſe, ad hoc ut quis fiduciam habeat ſibi, ut ita dicam, appropriandi Chriſtum Jeſum, ejus amorem, mortem & myſteria, ut facit S.Paulus dicens: *Qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me.*

34. Gratia Adami non producebat niſi merita humana.

35. Gratia Adami eſt ſequela creationis, & erat debita naturę ſanæ, & integræ.

36. Differentia eſſentialis inter gratiam Adami, & ſtatus innocentiæ, ac gratiam Chriſtianam eſt, quòd primam unuſquiſque in propria perſona recepiſſet: iſta verò non recipitur, niſi in perſona Jeſu Chriſti reſuſcitati, cui nos uniti ſumus.

37. Gratia Adami, ſanctificando illum in ſemetipſo, erat illi proportionata: Gratia Chriſtiana nos ſanctificando in Jeſu Chriſto, eſt omnipotens, & digna Filio Dei.

38. Peccator non eſt liber, niſi ad malum, ſine gratia Liberatoris.

39. Voluntas, quam gratia non prævenit, nihil habet luminis, niſi ad errandum; ardoris, niſi ad ſe præcipitandum; virium, niſi ad ſe vulnerandum; Eſt capax omnis mali, & incapax ad omne bonum.

40. Sine gratia nihil amare poſſumus, niſi ad noſtram condemnationem.

41. Omnis cogitatio Dei, etiam naturalis, etiam in Philoſophis ethnicis, non poteſt venire, niſi à Deo, & ſine gratia non producit niſi præſumptionem, vanitatem, & oppoſitionem ad ipſum Deum, loco affectuum adorationis, gratitudinis, & amoris.

42. Sola gratia Chriſti reddit hominem aptum ad Sacrificium Fidei; ſine hoc nihil, niſi impuritas; nihil, niſi indignitas.

43. Primus effectus gratiæ baptiſmalis eſt facere, ut moria-

mur

mur peccato; ideò, ut ſpiritus, cor, ſenſus non habeant plus vitæ pro peccato, quàm homo mortuus habeat pro rebus Mundi.

44. Non ſunt, niſi duo amores, unde volitiones, & actiones omnes noſtræ naſcuntur; Amor Dei, qui omnia agit propter Deum, quemque Deus remuneratur; & Amor, quo nos ipſos, ac Mundum diligimus, qui, quod ad Deum referendum eſt, non refert, & propter hoc ipſum fit malus.

45. Amore Dei in corde Peccatorum non ampliùs regnante, neceſſe eſt, ut in eo carnalis regnet cupiditas, omneſque actiones ejus corrumpat.

46. Cupiditas, aut Charitas, uſum ſenſuum bonum, vel malum faciunt.

47. Obedientia legis profluere debet ex fonte & hic fons eſt Charitas. Quando Dei amor eſt illius principium interius, & Dei gloria ejus finis, tunc purum eſt, quod apparet exteriùs, alioquin non eſt, niſi hypocriſis, aut falſa juſtitia.

48. Quid aliud eſſe poſſumus, niſi tenebræ, niſi aberratio, & niſi peccatum ſine Fidei lumine, ſine Chriſto, & ſine Charitate?

49. Ut nullum peccatum eſt ſine amore noſtri, ita nullum eſt opus bonum ſine amore Dei.

50. Fruſtra clamamus ad Deum, Pater mi, ſi ſpiritus Charitatis non eſt ille, qui clamat.

51. Fides juſtificat, quando operatur, ſed ipſa non operatur, niſi per Charitatem.

52. Omnia alia ſalutis media continentur in fide, tanquam in ſuo germine, & ſemine; Sed hæc fides non eſt abſque amore, & fiducia.

53. Sola Charitas Chriſtiano modo facit (actiones Chriſtianas) per relationem ad Deum, & Jeſum Chriſtum.

54. Sola Charitas eſt, quæ Deo loquitur, eam ſolam Deus audit.

55. Deus non coronat, niſi Charitatem; qui currit ex alio impulſu, ex alio motivo, in vanum currit.

56. Deus non remunerat niſi Charitatem, quoniam Charitas ſola Deum honorat.

57. Totum deeſt Peccatori, quando ei deeſt ſpes, & non eſt ſpes in Deo, ubi non eſt amor Dei.

58. Nec Deus eſt, nec Religio, ubi non eſt Charitas.

59. Oratio impiorum eſt novum peccatum, & quod Deus illis concedit, eſt novum in eos judicium.

60. Si ſolus ſupplicii timor animat pœnitentiam, quò hæc eſt magis violenta, eò magis ducit ad deſperationem.

61. Timor non niſi manum cohibet, cor autem tamdiu peccato addicitur, quamdiu ab amore juſtitiæ non ducitur.

62. Qui à malo non abſtinet, niſi timore pœnæ, illud committit in corde ſuo, & jam eſt reus coram Deo.

63. Baptizatus adhuc eſt ſub lege ſicut Judæus, ſi legem non adimpleat, aut adimpleat ex ſolo timore.

64. Sub maledicto legis, nunquam fit bonum, quia peccatur ſive faciendo malum, ſive illud nonniſi ob timorem evitando.

65. Moyſes, Prophetæ, Sacerdotes, & Doctores legis mortui ſunt, abſque eo, quòd ullum Deo dederint filium, cùm non effecerint niſi mancipia per timorem.

66. Qui vult Deo appropinquare, nec debet ad ipſum venire cum brutalibus paſſionibus, neque adduci per inſtinctum naturalem, aut per timorem ſicuti beſtiæ, ſed per fidem, & per amorem ſicuti filii.

67. Timor ſervilis non ſibi repræſentat Deum niſi ut Dominum durum, imperioſum, injuſtum, intractabilem.

68. Dei bonitas abbreviavit viam ſalutis claudendo totum in Fide, & precibus.

69. Fides, uſus, augmentum, & præmium Fidei, totum eſt donum puræ liberalitatis Dei.

70. Nunquam Deus affligit innocentes, & afflictiones ſemper ſerviunt, vel ad puniendum peccatum, vel ad purificandum peccatorem.

71. Homo ob ſui conſervationem poteſt ſeſe diſpenſare ab ea lege, quam Deus condidit propter ejus utilitatem.

72. Nota Eccleſiæ Chriſtianæ eſt, quòd ſit Catholica, comprehendens, & omnes Angelos Cœli, & omnes Electos, & juſtos terræ, & omnium ſæculorum.

73. Quid eſt Eccleſia, niſi cœtus Filiorum Dei, manentium in ejus ſinu, adoptatorum in Chriſto, ſubſiſtentium in ejus perſona, redemptorum ejus ſanguine, viventium ejus ſpiritu, agentium per ejus gratiam, & expectantium gratiam futuri ſæculi?

74. Eccleſia, ſive integer Chriſtus, Incarnatum Verbum habet ut Caput, omnes verò Sanctos ut membra.

75. Eccleſia eſt unus ſolus homo, compoſitus ex pluribus membris, quorum Chriſtus eſt Caput, vita, & ſubſiſtentia & perſona, Unus ſolus Chriſtus compoſitus ex pluribus Sanctis, quorum eſt Sanctificator.

76. Nihil ſpatioſius Eccleſia Dei, quia omnes Electi, & Juſti omnium ſæculorum illam componunt.

77. Qui non ducit vitam dignam Filio Dei, & membro Chriſti, ceſſat interiùs habere Deum pro Patre, & Chriſtum pro Capite.

78. Separatur quis à Popolo Electo, cujus figura fuit Populus Judaicus & Caput eſt Jeſus Chriſtus, tam non vivendo ſecundùm Evangelium, quàm non credendo Evangelio.

79. Utile, & neceſſarium eſt omni tempore, omni loco, & omni perſonarum generi ſtudere, & cognoſcere ſpiritum, Pietatem, & Myſteria Sacræ Scripturæ.

80. Lectio Sacræ Scripturæ eſt pro omnibus.

81. Obſcuritas Sancti Verbi Dei non eſt Laicis ratio diſpenſandi ſe ipſos ab ejus lectione.

82. Dies Dominicus à Chriſtianis debet ſanctificari lectionibus pietatis, & ſuper omnia Sanctarum Scripturarum. Damnoſum eſt velle Chriſtianum ab hac lectione retrahere.

83. Eſt illuſio, ſibi perſuadere, quòd notitia Myſteriorum Religionis non debeat communicari fœminis lectione Sacrorum librorum. Non ex feminarum ſimplicitate, ſed ex ſuperba virorum ſcientia, ortus eſt Scripturarum abuſus, & natæ ſunt hæreſes.

84. Abripere è Chriſtianorum manibus novum Teſtamentum, ſeu eis illud clauſum tenere, auferendo eis modum illud intelligendi, eſt illis Chriſti os obturare.

85. Interdicere Chriſtianis lectionem Sacræ Scripturæ, præſertim Evangelii, eſt interdicere uſum luminis filiis lucis, & facere, ut patiantur ſpeciem quandam excommunicationis.

86. Eripere ſimplici populo hoc ſolatium jungendi vocem ſuam voci totius Eccleſiæ, eſt uſus contrarius praxi Apoſtolicæ & intentioni Dei.

87. Modus plenus ſapientia, lumine, & Charitate, eſt dare animabus tempus portandi cum humilitate, & ſentiendi ſtatum peccati, petendi ſpiritum pœnitentiæ, & contritionis, & incipiendi, ad minus, ſatisfacere juſtitiæ Dei, antequam reconcilientur.

88. Ignoramus, quid ſit peccatum, & vera Pœnitentia, quando volumus ſtatim reſtitui poſſeſſioni bonorum illorum, quibus nos peccatum ſpoliavit, & detrectamus ſeparationis illius ferre confuſionem.

89. Quartus decimus gradus converſionis Peccatoris eſt, quod, cùm ſit jam reconciliatus, habet jus aſſiſtendi Sacrificio Eccleſiæ.

90. Eccleſia authoritatem excommunicandi habet; ut eam exerceat per primos Paſtores de conſenſu, ſaltem præſumpto, totius corporis.

91. Excommunicationis injuſtæ metus, nunquam debet nos impedire ab implendo debito noſtro: nunquam eximus ab Eccleſia, etiam quando hominum nequitia videmur ab ea expulſi, quando Deo, Jeſu Chriſto, atque ipſi Eccleſiæ per charitatem affixi ſumus.

92. Pati potiùs in pace excommunicationem, & anathema injuſtum, quàm prodere veritatem, eſt imitari ſanctum Paulum: tantùm abeſt, ut ſit erigere ſe contra authoritatem, aut ſcindere unitatem.

93. Jeſus quandoque ſanat vulnera, quæ præceps primorum Paſtorum feſtinatio infligit, ſine ipſius mandato; Jeſus reſtituit, quod ipſi inconſiderato zelo reſcindunt.

94. Nihil pejorem de Eccleſia opinionem ingerit ejus inimicis, quàm videre illic dominatum exercere ſupra fidem fidelium, & foveri diviſiones propter res, quæ nec fidem lædunt, nec mores.

95. Veritates eò devenerunt, ut ſint lingua quaſi peregrina pleriſque Chriſtianis, & modus eas prædicandi eſt veluti idioma incognitum: adeò remotus eſt à ſimplicitate Apoſtolorum, & ſupra communem captum fidelium: neque ſatis advertitur, quòd hic defectus ſit unum ex ſignis maximè ſenſibilibus ſenectutis Eccleſiæ, & iræ Dei in filios ſuos.

96. Deus permittit, ut omnes poteſtates ſint contrariæ Prædicatoribus veritatis, ut ejus victoria attribui non poſſit niſi divinæ gratiæ.

97. Nimis ſæpè contingit membra illa, quæ magis ſanctè, ac magis ſtrictè unita Eccleſiæ ſunt, reſpici, atque tractari tamquam indigna, ut ſint in Eccleſia, vel tamquam ab ea ſeparata, ſed juſtus vivit ex fide, & non ex opinione hominum.

98. Status perſecutionis, & pœnarum, quas quis tolerat, tamquam hæreticus, flagitioſus, & impius, ultima plerumque probatio eſt, & maximè meritoria, utpote quæ facit hominem magis conformem Jeſu Chriſto.

99. Pervicacia, præventio, obſtinatio in nolendo, aut aliquid examinare, aut agnoſcere ſe fuiſſe deceptum, mutant quotidie quoad multos in odorem mortis id, quod Deus in ſua Eccleſia poſuit, ut in ea eſſet odor vitæ, v. g. bonos libros, inſtructiones, ſancta exempla &c.

100. Tempus deplorabile, quo creditur honorari Deus, perſequendo veritatem, ejuſque diſcipulos: tempus hoc advenit.... Haberi, & tractari à Religionis Miniſtris, tamquam impium, & indignum omni commercio cum Deo, tamquam mem-

membrum putridum, capax corrumpendi omnia in societate Sanctorum, est hominibus piis morte corporis mors terribilior. Frustra quis sibi blanditur de suarum intentionum puritate, & zelo quodam Religionis, persequendo flamma, ferroque viros probos, si propria passione est excæcatus, aut abreptus aliena, propterea quòd nihil vult examinare. Frequenter credimus sacrificare Deo impium, & sacrificamus diabolo Dei servum.

161. Nihil spiritui Dei, & Doctrinæ Jesu Christi magis opponitur, quàm communia facere juramenta in Ecclesia, quia hoc est multiplicare occasiones pejerandi, laqueos tendere infirmis & idiotis, & efficere, ut nomen & veritas Dei aliquando deserviant consilio impiorum.

Auditis itaque tum voce, tum scripto Nobis exhibitis præfatorum Cardinalium, aliorumque Theologorum suffragiis, divinique in primis luminis, privatis ad eum finem, publicisque etiam indictis precibus, implorato præsidio; omnes & singulas Propositiones præinsertas, tanquam falsas, captiosas, malè sonantes, piarum aurium offensivas, scandalosas, perniciosas, temerarias, Ecclesiæ & ejus praxi injuriosas, neque in Ecclesiam solùm, sed etiam in Potestates sæculi contumeliosas, seditiosas, impias, blasphemas, suspectas de hæresi, ac hæresim ipsam sapientes, nec non hæreticis, & hæresibus, ac etiam schismati faventes, erroneas, hæresi proximas, pluries damnatas, ac demum etiam hæreticas, variasque hæreses, & potissimùm illas, quæ in famosis Jansenii propositionibus, & quidem in eo sensu, in quo hæ damnatæ fuerunt, acceptis, continentur, manifestè innovantes, respectivè, hac nostra perpetuò valitura Constitutione declaramus, damnamus, & reprobamus.

Mandamus omnibus utriusque sexus Christi fidelibus, ne de dictis Propositionibus sentire, docere, prædicare aliter præsumant, quàm in hac eadem Nostra Constitutione continetur; ita ut quicunque illas, vel illarum aliquam conjunctim, vel divisim docuerit, defenderit, ediderit, aut de eis, etiam disputativè, publicè, aut privatim tractaverit, nisi forsan impugnando, ecclesiasticis censuris, aliisque contra similia perpetrantes à Jure statutis pœnis ipso facto, absque alia declaratione subjaceat.

Cæterum per expressam præfatarum Propositionum reprobationem alia in eodem Libro contenta nullatenus approbare intendimus; cùm præsertim in decursu examinis complures alias in eo deprehenderimus propositiones illis, quæ, ut suprà, damnatæ fuerunt, consimiles, & affines, iisdemque erroribus imbutas: nec sanè paucas sub imaginario quodam, veluti grassantis hodie persecutionis obtentu, inobedientiam, & pervicaciam nutrientes, easque falso Christianæ patientiæ nomine prædicantes; quas propterea sigillatim recensere, & nimis longum esse duximus, & minimè necessarium; ac demum, quod intolerabilius est, sacrum ipsum novi Testamenti textum damnabiliter vitiatum comperimus, & alteri dudum reprobatæ versioni Gallicæ Montensi in multis conformem: à vulgata verò editione, quæ tot sæculorum usu in Ecclesia probata est, atque ab Orthodoxis omnibus pro authentica haberi debet, multipliciter discrepantem, & aberrantem, pluriesque in alienos, exoticos, ac sæpè noxios sensus, non sine maxima perversitate detortum.

Eundem propterea Librum, utpote perdulces sermones, & benedictiones, ut Apostolus loquitur, hoc est, sub falsa piæ institutionis imagine, seducendis innocentium cordibus longè accommodatum, sive præmissis, sive alio quovis titulo inscriptum, ubicumque, & quocumque alio idiomate, seu quavis editione, aut versione hactenus impressum, aut imposterum (quod absit) imprimendum, authoritate Apostolica tenore præsentium iterum prohibemus, ac similiter damnamus; quemadmodum etiam alios omnes, & singulos in ejus defensionem tam scripto, quam typis editos, seu forsan (quod Deus avertat) edendos libros, seu libellos, eorumque lectionem, descriptionem, retentionem, & usum omnibus, & singulis Christi-fidelibus sub pœna excommunicationis per contrafacientes ipso facto incurrenda, prohibemus pariter, & interdicimus.

Præcipimus insuper Venerabilibus Fratribus Patriarchis, Archi-Episcopis, & Episcopis, aliisque locorum Ordinariis; necnon hæreticæ pravitatis inquisitoribus, ut contradictores, & rebelles quoscumque per censuras, & pœnas præfatas, aliaque Juris, & facti remedia, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, brachii sæcularis auxilio, omnino coerceant & compellant.

Volumus autem, ut earundem præsentium transumptis, etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis eadem fides prorsus adhibeatur, quæ ipsis originalibus litteris adhiberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ.

Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostræ declarationis, damnationis, mandati, prohibitionis, & interdictionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem. Anno incarnationis Dominicæ Millesimo septingentesimo decimo tertio, sexto Idus Septembris. Pontificatus Nostri Anno decimo tertio.

I. Card. Prodatarius.

F. Oliverius.

Visa de Curia L. Sergardus.

Loco † Plumbi.

Registrata in Secretaria Brevium.

L. Martinettus.

Anno à Nativitate Domini Nostri JESU Christi millesimo septingentesimo decimo tertio, Indictione sexta, die verò decima Septembris, Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris, & Domini Nostri Domini Clementis Divina Providentia Papæ XI. Anno decimo tertio, supradictæ litteræ Apostolicæ affixæ & publicatæ fuerunt ad valvas Ecclesiæ Lateranensis, & Basilicæ Principis Apostolorum, Cancellariæ Apostolicæ, Curiæ Generalis in Monte Citorio, in Acie Campi Floræ, ac in aliis locis solitis, & consuetis Urbis per me Petrum Romulatium Apostolicum Cursorem.

ANTONIUS PLACENTINUS
Magister Cursorum.

NOMI-

NOMINA ET EXPLICATIO

Citationis abbreviatæ præcipuorum Authorum, Qui in hoc toto opere referuntur.

Bb. Nicolaus de Tudeschis, Benedictinus, *Abbas* Monacensis, Archi-Episcopus *Panormitanus*, quo utroque nomine citatur. Scripsit Commentaria in libros Decretalium. Consilia. Quæstiones. Practica.

Abell. Ludovicus Abelly, Episcopus Ruthenus. Medulla Theologica. Vixit circa 1660.

Abul. Alphonsus Tostatus, Hispanus, Episcopus *Abulensis*, quo nomine citatur. Obiit circa 1454.

Æg. Rom. Ægidius Romanus, ex Ordine S. August. Archi-Episcopus Bituricensis, Doctor Fundatissimus, S. Thomæ discipulus. Vixit circa 1292.

Alb. M. Albertus Magnus Svevus, ex Ordine S. Dominici, Archi-Episcopus Ratisponensis, S. Thomæ Præceptor. Obiit 1270.

Alens. Alexander de Ales seu *Alensis*, Britannus, Ordinis S. Francisci, Doctor Irrefragabilis, S. Thomæ, S. Bonaventuræ & Scoti Præceptor; hinc dictus Doctor Doctorum. Obiit 1245.

Alloz. Joannis de Alloza Soc. JESU. Flores Summarum, sive Alphabetum morale casuum Conscientiæ. Obiit 1665.

Alv. Didacus Alvarez, Dominicanus, Archi-Episcopus Tranensis. Vixit usque ad 1640.

Alvis. Virginius Alviset, Benedictinus. Murenulæ sacræ vestis &c. Opus de privilegiis Ordinum Regularium.

Ambr. S. Ambrosius Romanus, Episcopus Mediolanensis, Doctor Ecclesiæ. Obiit 397.

Ameyd. Theodorus Ameyden, aliàs Amydenius, Advocatus Romanus. De officio & jurisdictione Datarii, necnon de stylo Datariæ. Recusus est Coloniæ 1701.

Amic. Franciscus Amicus, Italus, Soc. JESU. Obiit 1651.

Andr. Joannes Andreæ, Juris C. Summa Novella. Super Decretales. Glossæ ad Jus Canonicum. Scripsit circa 1510.

Angel. Josephus Angeletz vel Angles, Franciscanus, Episcopus Bosanus. Vixit circa 1584.

Anselm. S. Anselmus Benedictinus, Abbas Becensis, Cantuariensis Episcopus. Claruit circa 1080.

Anton. S. Antoninus, Dominicanus, Archi-Episcopus Florentinus, dictus Antonius Consiliorum. Obiit 1459.

Apost. S. Paulus Apostolus, Doctor Gentium.

Arck. vel Arsd. Richardus Arckdekin, Hibernus, Soc. JESU. Theologia Polemica, Practica, Sacra. Prodiit circa 1666.

Arcud. Petrus Arcudius Corcyreus præsbyter &c. De Concordia Ecclesiæ Occid. & Orient. &c. 1625.

Arm. Bartholomæus Fumus, Dominicanus, *Armilla* aurea, qua etiam nomine citatur. Scripsit circa 1550.

Arrag. Petrus Arragonius, Augustinianus. Scripsit circa 1584.

Arr. Rodericus de Arriaga, Hispanus, Soc. Jesu. Obiit 1667.

A S. Jos. v. Petrus à S. Joseph.

Athan. S. Athanasius Episcopus Alexandrinus. Obiit 370.

Avers. Raphael Aversa à S. Severino, Clericorum Regularium Min. Generalis. Floruit circa 1631.

Aug. S. Aurelius Augustinus, Afer, Episcopus Hipponensis, Doctor Sublimis. Obiit 433.

Aureol. Petrus Aureolus, Franciscanus, Cardinalis & Archi-Episcopus Aquensis, Doctor Facundus. Obiit circa 1323.

Az. Joannes Azor, Hispanus, Soc. Jesu. Institutiones Morales. Obiit 1607.

Bachon. Joannes de Bachn vel Bachonius, Ordinis Carmelitarum, Doctor Resolutus. Floruit circa 1350.

Baldel. Nicolaus Baldellus, Italus, Soc. JESU. Disputationes ex Theologia Morali. Obiit 1655.

Bald. Baldus de Ubaldis, Juris C. Perusinus, discipulus Bartholi. Floruit circa 1370.

Banh. Joannes Banholtzer, Germanus, Soc. JESU. De Ethica Christiana seu Regula Morum.

Bann. Dominicus Bannes, Hispanus, Ordinis S. Dominici. Obiit 1604.

Bar. Augustinus Barbosa, Episcopus Uxentinus. De officio Episcopi. De officio Paroch. De jure Ecclesiastico &c. Obiit 1649.

Barth. Bartholus, celebris Jurisconsultus. Italus. Obiit 1355.

Barth. à S. Fausto. Bartholomæus à S. Fausto, Cistereiensis. Thesaurus Religiosorum. Speculum Confessariorum & Penitentium. 1628.

Basil. S. Basilius Magnus, Cæsareæ Episcopus. Obiit 380.

Bass. Eligius Bassæus, Capuccinus. Flores totius Theologiæ practicæ. Scripsit circa 1645.

Bauny. Stephanus Bauny, Gallus, Soc. JESU. Summa casuum Conscientiæ. Obiit 1649.

Bec. Martinus Becanus, Belga, Soc. JESU. Obiit 1624.

Beda. S. Beda, dictus Venerabilis, Ordinis S. Benedicti. Obiit 734.

Beja. Ludovicus de Beja, Augustinianus. Responsiones Casuum. 1587.

Bellar. Robertus Bellarminus, Italus, Soc. JESU, Cardinalis & Archi-Episcopus Capuanus. Controversiæ, aliaque opera Theologica. Obiit 1621.

Belleg. Franciscus Bellegambe, Soc. JESU. De Jubilæo 1699.

Bernal. Augustinus Bernal, Hispanus, Soc. JESU. De Sacram. in genere, Eucharistia & Ordine. 1640.

Bern. S. Bernardus, Abbas Claræ-vallensis, Doctor Mellifluus. Obiit 1553.

Berteau. Bartholus Berteau, Gallus. Regula prudentis & pii Confessarii &c. scripsit circa 1637.

Binsf. Petrus Binsfeldius, Suffraganeus Trevirensis. De Confessionibus maleficorum & sagarum. Pastorale. De Usuris. Vixit circa 1595.

Bona. Joannes Bona, Cistereiensis Abbas, posteà Cardinalis. De Sacrificio Missæ. Manuductio ad Cœlum.

Bonac. Martinus Bonacina, Mediolanensis. Doctor Theologiæ & utriusque Juris, ac Episcopus. Opera Moralia. Obiit 1631.

Bonæsp. Franciscus Bonæspei, Carmelita. Scripsit anno 1659.

Bonagr. Bonagraria Habsensis, Capuccinus. Summula qq. Regularium. Prodiit 1664.

Bonart. Oliverius Bonartius, Belga, Soc. JESU. De Horis Canonicis. Obiit 1655.

Bonav. S. Bonaventura, Hetruscus, Ordinis Minorum, Cardinalis & Episcopus Abulensis, Doctor Seraphicus. Obiit 1274.

Bordon. Franciscus Bordonus, Tertii Ordinis S. Francisci.

Bosco. Joannes Bosco, Frãciscanus. Theologia Sacramẽtalis. 1665

Boss. Joannes Angelus Bossius, Barnabita. Scripsit circa 1648.

Boudevv. Michael Boudevvins. Ventilabrum Medico-Theologicum. Antuerpiæ 1666.

Brand. Georgius Branden, Canon. Augustanus. In Concordata.

Burgh. Adamus Burghaber, Bavarus, Soc. Jesu. Tres centuriæ casuum. Prodiit 1665.

Bursat. Franciscus Bursattus, Mantuanus, Juris C. Eques S. Joannis Laterani. Floruit circa 1582.

Butr. Antonius de Butrio, Bononiensis, Juris C. De jure Patronatus &c. Francofurti 1581.

Cabass. Joannes Cabassutius, Congregationis Oratorii. Juris Canonici Theoria & Praxis. 1675.

Caj. Thomas de Vio vel Vius, Dominicanus, Cardinalis & Archi-Episcopus Palermi. In D. Th. Summa Casuum. Obiit 1534.

Camer. Ignatius de Camargo, Doctor Salmanticensis, Soc. Jesu. Regula honestatis moralis. Neapoli 1702.

Can. Melchior Canus, Dominicanus, Episcopus Canariensis. Loci communes Theologici, &c. Obiit 1560.

Caram. Joannes Caramuel de Lobkovvitz, Disembergensis, Cisterciensis, Abbas Mesrosensis, Episcopus Misiæ, Theologia Fundamentalis. Moralis. Theologia Regularis.

Carde. Carden. Joannes de Cardenas, Hispanus, Soc. Jesu. Prima crisis Theologica. Secunda crisis Theologica circa propositiones ab Inn. XI. damnatas. Coloniæ 1690.

Caspens. Ludovicus Caspensis, Franciscanus. Circa 1635.

Castro. Antonius de Castro, Franciscanus. Obiit 1558.

Castrop. Ferdinandus de Castro Palao, Hispanus, Soc. Jeso. Opus morale. Busembaum vocat eum Palaum. Obiit 1633.

Chapeav. Joannes Chapeaville, Vicarius Generalis Leodii. Obiit 1617.

Chass. Bruno Chassaing vel Chassainus, Franciscanus. De Privilegiis Regularium. 1654.

Chok. Erasmus à Chokier, Leodiensis Jurisc. De Jurisdictione Ordinarii &c. 1629. Joannes à Chokier, Leodiensis Canonicus. In Regulas Cancellariæ. De commutationibus beneficiorum. De primariis Precibus. 1621.

Chris. S. Joannes Chrysostomus, Antiochenus, Archiepiscopus Constantinopol. Obiit 405.

Clarus. Julius Clarus, Jurisc. Italus. Obiit 1575.

Cocqu. Florentius de Cocqu. Canonicus Ordinis Præmonstratensis. Theologia Moralis. 1626.

Comit. Paulus Comitolus, Italus, Soc. Jesu. Consilia seu Responsa moralia. Obiit 1626.

Con. vel Kon. Ægidius de Coning, seu Koning sive Regius, Belga Soc. Jesu. De actibus humanis; Fide, Spe, Charitate; Sacramentis; Censuris. Obiit 1633.

Cordub. Antonius de Corduba seu Cordubensis, Franciscanus. Vixit circa 1553.

Coriol.

Coriol. Franciscus Longus à Coriolano, Capuccinus. De casibus reservatis &c. Scripsit 1618.
Corrad. Pyrrhus Corradus, Canonicus Neapolitanus. Praxis Dispensationum, Coloniæ 1677. Praxis beneficiaria, 1679.
Covar. Didacus Covarruvias Aleyem, Episcopus Segobiensis. Obiit 1577.
Cresp. Ludovicus Crespinus à Borgia, Episcopus Oriolensis. Quæstiones selectæ morales. Lugduni 1658.
Cruz. Joannes de la Cruz, Dominicanus. Obiit 1613.
Curiel. Joannes Alphonsus Curiel, Doctor Salmanticensis. Obiit 1609.
DeJustis. Vincentius de Justis nobilis Lucensis. De Impedimentis, & dispensationibus matrimonialibus. Lucæ 1691.
Dec. Philippus Decius, Jurisc. Mediolanensis. Consilia.
Delb. Thomas Delbene, Clericus Regularis. De Immunitate Ecclesiastica. Scripsit 1649.
Delr, Martinus Antonius Delrio, Belga, Soc. Jesu. Disquisitiones magicæ. Obiit 1608.
Desch. Stephanus Deschamps, Gallus, Soc. Jesu. Quæstio facti circa opiniones probabiles. Prodiit 1659.
Dian. Antoninus Diana, Clericus Regularis. Scripsit circa 1628.
Dicast. Joannes de Dicastillo, Neapolitanus, Soc. Jesu. De Sacramentis, juramento & censuris; justitia & jure &c. Obiit 1653.
Dion. Areop. S. Dionysius Areopagita, Doctor Hierarchicus. Vixit cum Apostolis. De cœlesti Hierarchia.
Dionys. Carthus. Dionysius Rikelius Carthusianus. Doctor Extaticus. Obiit 1471.
Dript. Laurentius à Dript, Benedictinus. Speculum Archidiaconale. Prodiit 1646.
Du Hamm. Baptista du Hammel, Professor Parisiensis. Theologia speculatria & practica. 1690.
Durand. Durandus de S. Porciano, Dominicanus, Magister sacri Palatii & Episcopus. Vixit circa 1320.
Duval. Andreas Duvallius, Regius in Sorbona Professor. In S. Thomam. De Potestate Pontificis 1614.
Ehrentr. Adamus Ehrentreich, Germanus, Soc. Jesu. Principiorũ de usu probabilis opinionis declaratio. Prodiit Romæ 1699.
Eliz. Antonius Celladeus seu Michael de Elizalde, Hispanus, Soc. Jesu. Recta doctrina morum. Friburgi 1684.
Engel. Ludovicus Engel, Benedictinus. Collegium universi Juris Canonici. Salisburgi 1688.
Escob. Antonius de Escobar & Mendoza, Vallisoletanus. Soc. Jesu. Universa Theologia moralis. Obiit 1669.
Esp. Martinus de Esparsa Artieda, Navarrus, Soc. Jesu. Cursus Theologicus. 1666.
Eug. Lomb. Eugenius Lombardus, id est, Cardinalis Sfondratus Benedictinus. Regale Sacerdotium.
Fagnan. Prosper Fagnanus, Jurisc. Romanus. In libros Decretalium. 1659.
Fagund. Stephanus Fagundez, Lusitanus, Soc. Jesu. In præcepta Ecclesiæ & Decalogi. De justitia & contractibus. Obiit 1645.
Farin. Prosper Farinacius, Jurisc. Romanus. Decisiones Rotæ Romanæ. Circa 1618.
Felin. Felinus Sandeus, Rotæ causarum Auditor. Commentarii in libros decretalium.
Feneck. Joannes Lucas Feneck, J.U.D. Romæ Parochus. Flores casuum conscientiæ.
Fill. Vincentius Filliucius, Italus, Soc. Jesu. Moralium QQ. cursus. Appendix posthuma de statu Clericorum, Beneficiis &c. Obiit 1622.
Francol. Balthasar Francolinus Soc. Jesu, Clericus Romanus. De dolore ad Sacramentum Pœnitentiæ requisito. Disciplina Pœnitentiæ.
Fumus. v. *Armilla.*
Gabriel. Gabriel Biel Ordinis Clericorum Regularium vitę communis, Doctor Profundissimus. Floruit 1480.
Galli. Franciscus Galli, Jurisc. Briaianus. De contractibus. Genuæ 1692.
Gamach. Philippus Gamacheus, Doctor Sorbonicus. Obiit 1625.
Gandav. Henricus Gandavensis, Archidiaconus Tornacensis, Doctor Solemnis. 1608.
Garc. Nicolaus Garcias, Abulensis Canonicus. De beneficiis. De dispensationibus.
Gavant. Bartholomæus Gavantus, Clericus Regularis S. Pauli. Thesaurus Rituum. In Rubricas Missalis & Breviarii.
Gers. Joannes Charlier, dictus Gerson, Gallus, Cancellarius Parisiensis. Obiit 1429.
Gig. Hieronymus Gigas, Jurisc. Floruit circa 1548.
Gob. Georgius Gobat, Germanus, Soc. Jesu, Experientiæ sacramentales. Quinarium Tractatuum. Obiit 1679.
Gom. Antonius Gomez, Jurisc. Salmanticensis, Scripsit circa 1550.
Gon. Joannes Baptista Gonet, Gallus, Dominicanus, Scripsit circa 1659.
Gonz. In materiis Canonicis; Hieronymus Gonzalez, Jurisc. Hispanus. Glossema ad Regulam 8. Cancellariæ. Ad decretales &c. In materia de conscientia & de Fide, Thyrsus Gonzalez Soc. Jesu. Fundamentum Theologiæ moralis, id est, De recto usu opinionum probabilium. Dilingæ 1694. Ejusdem synopsis cum Logistica per Patrem Eltrix. Tyrnaviæ 1696. contra Mahumetanos &c.
Gorm. Joannes Baptista Gormaz, Hispanus, Soc. Jesu. Cursus Theologicus.
Graff. Jacobus de Graffio vel Graffiis, Benedictinus, Abbas Cassinensis. Scripsit 1593.
Gran. Jacobus Granadus seu de Granado, Hispanus, Soc. Jesu. Obiit 1632.
Gratian. Gratianus Benedictinus, Compilator Decreti seu partis I. Juris Canonici, circa 1151.
Gregor. Arim. Gregorius Ariminensis, Augustinianus, Doctor Excellentissimus. Venetiis 1518.
Greg. S. Gregorius Magnus, Romanus, ex Ordine S. Benedicti, Papa, Doctor Ecclesiæ. Obiit 604.
Greg. Naz. S. Gregorius Nazianzenus Episcopus, Doctor Theologus. Circa 390.
Greg. Nyss. S. Gregorius Nyssenus Episcopus, S. Basilii M. frater. Circa 380.
Gutt. Joannes Guttierez, Jurisc. Hispanus. Circa 1580.
Henric. Henricus à S. Ignatio Carmelita, Ethica amoris. Leodii 1709.
Henriq. Henricus Henriquez vel Enriquez, Soc. Jesu. Summa Theologiæ Moralis. Obiit 1608.
Her. Heri. Guilielmus Herina, Belga, Ordinis S. Francisci, Episcopus Iprensis. Circa 1671.
Hieron. S. Hieronymus, Stridonensis, Doctor Ecclesiæ. Obiit 420.
Homob. Homobonus de Bonis, Ordinis Clericor. Regularium S. Pauli. Moralis.
Hostiens. Henricus de Segusia, Cardinalis & Episcopus *Hostiensis*, quo nomine communiter appellatur. Aurea Summa. Obiit circa 1272.
G. Hurt. Gaspar Hurtado, Hispanus, Soc. Jesu. De Sacramentis. Obiit 1651.
P. Hurt. Petrus Hurtadus de Mendoza, Hispanus, Soc. Jesu. De Fide, Spe, Charitate, Justitia, Actibus hum. &c. Obiit 1646.
Th. Hurt. Thomas Hurtado, Hispanus, Clericus Regularis Minorum. De residentia &c. 1647.
Ills. Jacobus Illsung, Germanus, Soc. Jesu. Theologia practica Universa 1693.
Inn. Innocentius III. Papa, natione Campanus. Circa 1200.
Jo. à S. Th. Joannes à S. Thoma, Dominicanus. Obiit 1644.
Isamb. Nicolaus Isambertus, Doctor Sorbonicus. Circa 1632.
Isid. S. Isidorus, Episcopus Hispalensis. Circa 1130.
Kerc. Simon Kerene, Soc. Jesu. In Quattum Decretalium. Augustæ Vindel. 1713.
Kon. v. *Kon.*
Krim. Ferdinandus Krimer, Soc. Jesu. Quæstionum Canonicarum in quinque libros Decretalium. 1701.
Kugl. Joannes Kugler, Soc. Jesu. De Matrimonio & Sponsalibus, Herbipoli. 1713.
Lauren. Augustinus Laurentius, Soc. Jesu. Syntagmata Theologica &c. 1692. Leodii.
Laym. Paulus Layman, Germanus, Soc. Jesu, Theologia Moralis. In Libros Decretales. Obiit 1625.
Leand. Leander à SS. Sacramento, Ordinis SS. Trinitatis. Obiit 1663. Summa novem partium.
Le Dent. Maximilianus Le Dent, Belga, Soc. Jesu. De attritione ex metu gehennæ. 1667.
B. Led. Bartholomæus de Ledesma, Episcopus Antequeramus. Obiit 1598.
P. Led. Petrus de Ledesma, Dominicanus. Obiit 1616.
Le Drou. Petrus Lambertus Le Drou ex Ordine Eremit. S. Augustini, Episcopus Porphyriensis. De contritione & attritione. Monachii 1708.
Less. Leonardus Lessius, Belga, Soc. Jesu. De Justitia, & Jure. Auctarium ad 1. 2. in quo varii casus conscientiæ. Obiit 1623.
Leur. Petrus Leurenius Coloniensis, Soc. Jesu. Forum beneficiale. 1704. De Vicario Episcopi 1706.
Lez. Joannes Baptista de Lezana, Carmelita. Summa QQ. Regularium. Mare magnum. Consulta moralia. Obiit 1659.
Logistica v. *Gonz.*
Lohn. Tobias Lohner, Germanus, Soc. Jesu. Instructiones pro Confessariis. De Missa, divino officio &c. Dilingæ 1680.
Lop. Ludovicus Lopez, Dominicanus. Circa 1595.
Lorc. Petrus de Lorca, Cisterciensis. Circa 1602.
Loth. Ludovicus Bertrandus Loth, Dominicanus. Resolutiones Theologicæ. 1652.
Lott. Melchior Lotterius, Italus Jurisc. De re beneficiatia.
Luca. Joannes Baptista, Cardinalis de Luca. Theatrum Veritatis & Justitiæ. Coloniæ 1690.

Lug.

Citationes Authorum explicatæ.

Lug. Joannes Cardinalis de Lugo, Hispanus, Soc. Jesu. De Jure & Justitia. Responsa Moralia. De Sacramentis in genere, Eucharistia, Pœnitentia. Obiit 1660.

F. Lug. Franciscus Lugo, Hispanus, Soc. Jesu, Frater Joannis. De Sacramentis. Obiit 1652.

Michad. Joannes Machado de Chaves, Archidiaconus Limanus. Obiit 1653.

Mag. Magist. Sent. Petrus Lombardus, Episcopus Parisiensis, dictus *Magister Sententiarum*, quia Theologiam redegit in Sententias per quatuor libros distributas, quas sequentes Theologi explicarunt. Claruit circa 1140.

Maj. Joannes, dictus *Major*, Professor Parisiensis. Vixit circa 1528.

Mald. Joannes Malderus, Episcopus Antuerpiensis. Obiit 1633.

Mangion. Valentinus Mangionius, Italus, Soc. Jesu. De Religiosa paupertate. Obiit 1660.

Manig. Henricus Manigart, Leodii Pastor ad S. Remigium. Pastorale. circa 1664.

J. March. Jacobus Marchantius, Decanus Convensis. Resolutiones Pastorales, circa 1630.

Petr. March. Petrus Marchantius, Ordinis S. Francisci. Tribunal sacramentale, circa 1630.

G. Mart. Gregorius Martinez, Dominicanus. Obiit 1637.

Martin. Joannes Martinon, Gallus, Soc. Jesu. Obiit 1662.

Masc. Josephus Mascardus, Jurisc. Sarzanensis. De Probationibus. 1595.

Mastr. Bartholomæus Mastrius de Meldula, Franciscanus, circa 1669.

Maur. Sylvester Maurus, Italus, Soc. Jesu. Quæstiones Theologicæ, circa 1672.

Mean. Carolus de Mean, Consul Leodiensis. Definitiones ad Jus Civile. Leodii 1678.

Med. Bartholomæus de Medina, Dominicanus. Expositiones in 1. 2. S. Thomæ. Obiit 1580.

Menoch. Jacobus Menochius, Jurisc. Papiensis. De præsumtionibus. Consilia 1592.

Merat. Ludovicus Meratius, Gallus, Soc. Jesu. Obiit 1664.

Merc. Julius Mercorus, Dominicanus. Basis Theologiæ Moralis. 1658.

Mlodz. Thomas Mlodzianovvski, Polonus, Soc. Jesu. Prælectiones Theologicæ, circa 1666.

Molf. Andreas Molfesius, Jurisc. Italus, circa 1613.

Mol. Ludovicus Molina, Hispanus, Soc. Jesu. De Justitia & Jure. Obiit 1600.

Montes. Ludovicus de Montesinos, Doctor Hispanus. Obiit 1621.

Moya. Matthæus de Moya, Hispanus, Soc. Jesu. Quæstiones selectæ Morales. Prodierunt 1670.

Munies. Thomas Muniessa, Hispanus, Soc. Jesu. Stimulus Conscientiæ. Prodiit 1695.

Nat. Alex. Natalis Alexander, Dominicanus. Scripsit circa 1693.

Nav. Martinus ab Azpilcueta, dictus *Navarrus*, Doctor Hispanus, Canonicus Regularis. Commentarii in Jus Canonicum. Enchiridion sive Manuale. Obiit 1586.

P. Nav. Petrus Navarrus, Doctor Hispanus. De Restitutione &c. Scripsit circa 1590.

Neuss. Bruno Neusser, Franciscanus Recollect. Absolutissima Polyanthea Theologo-Morali-Canonica. Moguntiæ 1680.

Nicol. Laurentius Nicolartz, Leodiensis. Compendiosa praxis beneficiaria ex Concordatis Germaniæ, Coloniæ 1658.

Novocastr. Andreas de Novocastro, Franciscanus, Doctor Ingeniosissimus.

Ochag. Petrus de Ochagavia, Doctor Salmanticensis. Circa 1619.

Onn. Petrus de Onnate, Vallisoletanus, Soc. Jesu. De contractibus. Obiit 1646.

Opstr. Joannes Opstradt. Dissertatio Theologica. De praxi administrandi Sacramentum Pœnitentiæ &c.

Orig. Origenes Adamantius, Patria Alexandrinus. Obiit 260.

Ovied. Franciscus de Oviedo, Hispanus, Soc. Jesu. In 1. 2. S. Th. item de Fide, Spe, Charitate. Obiit 1651.

Palav. Sfortia Palavicinus, Romanus, Soc. Jesu, Cardinalis. De universa Theologia Assertiones. Obiit 1667.

Palaus v. Castrop.

Palud. Petrus de Palude, dictus *Paludanus*, Gallus, Dominicanus; Patriarcha Hierosolymitanus. Claruit circa 1330.

Panormit. v. Abbas.

Paris. Flaminius Parisius, Advocatus Romanus. De resignatione beneficiorum.

Pasq. Zacharias Pasqualigo, Theatinus. De Sacrificio novæ legis. Vixit 1630.

Passer. Petrus Maria Passerinus, Dominicanus. De electione Canonica. Coloniæ 1694.

Pelliz. Franciscus Pellizarius, Italus, Soc. Jesu. Manuale Regularium. Obiit 1651.

A. Perez. Antonius Perez, Hispanus, Soc. Jesu. Doctor mirabilis. Obiit 1649.

Mart. Perez. Martinus Perez, Soc. Jesu. De Matrimonio 1656.

Pesant. Alexander Pesantius, Romanus, S. Th. & J. U. Doctor. Coloniæ 1617.

Petr. à S. Jos. Petrus à S. Joseph, Cisterciensis. 1638.

Petsch. Benedictus Petschacher, Benedictinus. De Restitutione. Salisburghi 1676.

Peyr. Laurentius de Peyrinis, Ordinis Minimorum. De privilegiis Regularium. Subditus. Prælatus. Formularium &c. circa 1260.

Philip. Philippus à SS. Trinitate, Carmelita Discalceatus 1655.

Pheb. Franciscus Phœbeus, Italus, Soc. Jesu. Institutiones Juris Canonici. Coloniæ 1704. Obiit 1706.

Piasec. Paulus Piasecius, J. U. D. Protonot. Apostolicus, Archi-Diaconus Varsaviensis. Praxis Episcopalis & Ecclesiastica, Coloniæ 1665.

Pignat. Jacobus Pignatelli. Consultationes Canonicæ. Tomi 10. Venetiis 1645.

Pinth. Franciscus Pinthereau, Gallus, Soc. Jesu. De Attritionis sufficientia cum Sacramento Pœnitentiæ. 1664.

Pirh. Enricus Pirhing, Germanus, Soc. Jesu. Juris Canonici methodus nova. 1664.

Platel. Jacobus Platelius, Belga, Soc. Jesu. Synopsis cursus Theologici. 1679.

Plett. Hunoldus Plettemberg, Germanus, Soc. Jesu. Introductio ad Jus Canonicum. Notitia Curiæ Romanæ. Obiit 1696.

Polanc. Joannes Polancus, Soc. Jesu. Directorium ad Confessarii ac Confitentis munus ritè obeundum. Appendix ad Directorium. Methodus adjuvandi eos, qui moriuntur. Paderbonæ 1617.

B. Pont. Basilius Pontius, Augustinianus. De Matrimonio. Obiit 1629.

J. Pont. Joannes Pontius, Franciscanus. Cursus Theologicus, circa 1644.

Portel. Laurentius Portel, Franciscanus. Responsa Moralia. Dubia Regularium, circa 1617.

Prad. Joannes Martinez de Prado, Dominicanus. Obiit 1668.

Præp. Joannes Præpositus, Belga, Soc. Jesu. Obiit 1634.

Quart. Paulus Maria Quarti, Congr. Clericorum Regularium. In Rubricas Missæ. Romæ 1655.

Quintanadv. Antonius de Quintanadvennas, Hispanus, Soc. Jesu. Singularia Theologiæ Moralis. Obiit 1651.

Rayn. Theophylus Raynaudus, Gallus, Soc. Jesu. De Beneficiis Ecclesiasticis. Opera varia Moralia. Obiit 1663.

Rebel. Ferdinandus Rebellus, Lusitanus, Soc. Jesu. De Justitia. De Religione. De Charitate. Obiit 1608.

Rebuff. Petrus Rebuffus, Jurisc. Parisiensis. Praxis beneficiorum &c. 1610.

Redin. Augustinus Reding, Benedictinus, Abbas Einsidlensis, Theologia Scolastica. 1667.

Redoan. Guilielmus Redoanus, Episcopus Nibionensis. De spoliis Eccles. De simonia 1570.

Regin. Valerius Reginaldus, Burgundo-Sequanus, Soc. Jesu. Praxis fori Pœnitentialis. De Prudentia Confessarii. Obiit 1623.

Reiffest. Anacletus Reiffenstuel, Franciscanus. Theologia Moralis.

Reques. Josephus Maria Requesenius, Siculus, Soc. Jesu. Selectæ Disputationes in 1. 2. S. Thomæ. 1659.

Rhod. Georgius de Rhodes, Gallus, Soc. Jesu. Theologia Scholastica. Obiit 1661.

Ricc. Aloysius Riccius, Neapolitanus Canonicus. Praxis aurea fori Ecclesiastici. Venetiis 1674.

Richard. Richardus de Media Villa, Franciscanus. Doctor solidus. In libros sentent.

Roder. Gaspar Rodericus, Jurisc. Hispanus. De annuis redditibus. Lugduni 1672.

Rodriq. Emmanuel Rodriquez, vel Rodericus, Franciscanus. Quæstiones Regulares & Canonicæ, circa 1594.

Rosa. Thomas de Rosa, Episcopus Cavensis. De Executoribus litterarum Apostolicarum. Coloniæ 1683.

Rosmer. Paulus Rosmer, Belga, Soc. Jesu. De Actibus humanis. De Jure & Justitia. De Pœnitentia. Obiit 1664.

Rosell. Josephus Rosell, Chartusianus. Praxis deponendi conscientiam dubiam & scrupulos. 1656.

Sa vel *Saa.* Emmanuel Sa, Lusitanus, Soc. Jesu. Aphorismi Confessariorum. Obiit 1596.

Salas. Joannes de Salas, Hispanus, Soc. Jesu. In 2. 2. S. Th. De contractibus &c. Obiit 1612.

Salmant. Carmelitæ Discalceati Collegii *Salmanticensis*. Cursus Theologicus. Venetiis 1722.

Salon. Michael de Salon sive Salonius, Augustinianus. De Jure & Justitia &c. 1620.

Salvian. Salvianus, Episcopus Massiliensis, circa 480.

Sanch. Thomas Sanchez, Hispanus, Soc. Jesu. Opus Morale in Decalogum. De Matrimonio. Consilia sive Opuscula. Obiit 1610.

J.Sanch. Joannes Sanchez, Hispanus, Doctor Theol.& utriusque Juris. Disputationes selectæ. Circa 1620.

Sayr. Gregorius Sayrus, Benedictinus. Clavis Regia Thesaurus Casuum Conscientiæ de Censuris. Obiit 1602.

Sbroc. Jacobus Sbroceius seu Sbrozzius. De Vicario Episcopi. 1592.

Schiara. Antonius Thomas Schiara, Cler. Regnlar. Theologia bellica. Augustæ & Dilingæ 1707.

Schild. Ludovicus de Schildere, Belga, Soc. Jesu. De principiis formandæ Conscientiæ. Obiit 1667.

Scot. Joannes Duns, natione *Scotus*, Franciscanus, Alexandri Alensis diseipulus, Doctor subtilis. Obiit 1308.

Sylv. Apud Busembaum, *Sylv.* Sylvester Mazolini & Prierate, Dominicanus, Magister S.Palatii. Summa Sylvestrina, Obiit 1520.

Sot. Dominicus Sotus, Dominicanus. In libros sententiarum, De jure & justitia. Obiit 1560.

P.Sot. Petrus de Soto, Dominicanus. De Institutione Sacerdotum &c. Obiit 1563.

Spe. Friderieus Spe, Germanus, Soc. Jesu. Cautio criminalis, seu de processibus circa sagas. Obiit 1635.

Sperel. Alexander Sperellus, Episcopus Eugubinus. Decisiones fori Ecclesiastiei. 1638.

Sporer. Patritius Sporer, Francisc. Recollecta. Theologia Moralis in Decalogum. Tyrocinium sacramentale. Theologia sacramentalis. Venetiis 1714.

Steph. Steph. à S.Paulo, Carmelita. Theologia Moralis. 1664.

Steph.Grat. Stephanus Gratianus J.U.D. Romanus Disceptationes forenses.

Stoz. Matthæus Stoz, Germanus, Societ. Jesu. Tribunal Pœnitentiale. Dilingæ 1684.

Stryck. Samuel Stryckius Jurisc. De cautelis contractuum. De successione hæreditaria, De actionibus, & Præscriptione &c.

Suar. Franciscus Suarez, Hispanus, Soc. Jesu. Doctor Eximius. Obiit 1617.

Sylv. Franciscus Sylvius, Duacensis Professor & Diaconus, Variæ Resolutiones Casuum &c.

Sylv. Apud Busembaum. v. *Sylv.*

Synops. v. *Gonz.*

Tabern. Joannes Baptista Taberna, Belga, Soc. Jesu. Synopsis Theologiæ practicæ. 1698.

Tabien. Joannes Cognatius de Tabia seu Tabiena, Dominicanus. Summa Tabiena seu summa summarum, circa 1525.

A.Tamb. Ascanius Tamburinus, Congregationis Vallis umbrosæ, Abbas Passiniacensis. De jure Abbatum.

Tamb. Thomas Tamburinus, Siculus, Soc. Jesu. In Decalogum. De Confessione, Communione, Sacrificio, Sacramentis, Matrimonio, Contractibus &c. Obiit 1675.

Tancred. Vincentius Tancredus, Siculus, Soc. Jesu. Quæstiones Morales. De Matrimonio. De Virtute Religionis. Obiit 1659.

Tann. Adamus Tannerus, Germanus, Soc. Jesu. Obiit 1632.

Tapia. Petrus de Tapia, Dominicanus, Archi-Episcopus Segobiensis. Obiit 1657.

Terill. Antonius Terillus, Anglus, Soc. Jesu, De conscientia probabili. Regula Morum. Leodii 1668.

Tertul. Quintus Septimius Tertullianus, Carthaginensis. Floruit circa 200.

S.Th. Sanctus Thomas Aquinas, Dominicanus, Doctor Angelicus. Obiit 1274.

Thomass. V. *Tomassinus.*

Tiburt. vel *Navar.* Tiburtius Navar. Ordinis S. Franc. De observantia. Manuductio ad Praxim Executionis litterarum S.Pœnitentiariæ. Romæ 1688.

Tiraq. Andreas Tiraquellus, Jurisc. Parisiensis. De privilegiis piæ causæ &c. Floruit circa 1547.

Tol. Franciscus Toletus, Hispanus Soc. Jesu. Summa Casuum, De peccatis Mortalibus. Obiit 1596.

Tomass. Ludovicus Tomassinus, Oratorii Ordinis, Vetus & nova disciplina Ecclesiæ circa beneficia & Beneficiatos, circa 1676.

Tond. Petrus Franciscus de Tonduti. Quæstiones & resolutiones Canonicæ & Civiles.

Trull. Joannes Ægidius Trullenchus, Hispanus, Doctor Theologiæ. Praxis Sacramentorum, circa 1633.

Turrecrem. Joannes de Turrecremata, Dominicanus, Cardinalis & Episcopus Sabinensis. Claruit circa 1460.

Turr. Luisius Turrianus seu Torres, Hispanus Soc. Jesu. In 2. 2. S. Thomæ. De Pœnitentia. De Virtutibus & vitiis. Obiit 1635.

Tusch. Dominicus Tuschus, Cardinalis. Practicæ conclusiones Juris. Obiit 1620.

Valens. Franciscus Valens, vel Valente, Lusitanus, Soc. Jesu. Concordia Juris Pontificii cum Cæsareo. Obiit 1662.

Val.Valent. Gregorius de Valentia, Hispanus, Soc. Jesu. Obiit 1603.

Vallens. Andreas Valensis, J.U.D. Lovaniensis. Circa 1636.

Vasq. Gabriel Vasquez, Hispanus, Soc. Jesu. Doctor acutus. Obiit 1603.

Vega. Alphonsus Vega, Ordinis Minorum, circa 1596.

Ventrig. Joannes Baptista Ventrigha, Episcopus Casertanus.

Ugol. Bartholomæus Ugolinus, Jurisc. De censuris & irregularitatibus.

Victor. Franciscus de Victoria, Dominicanus. Obiit 1545.

Viexm. Claudius Viexmontius, Parisiensis. Salutaris Pœnitentia peccatoris. 1595.

Villal. Henricus de Villalobos, Franciscanus. Candelabrum aureum, de Sacramentis & censuris, circa 1620.

Vind.Gob. Vindiciæ Gobatianæ, sive examen propositionum, quas ex operibus P.Gobat damnavit Episcopus Atrebatensis. 1706.

Vind.Tab. Vindex Tabernæ, sive Author Anonymus, qui Tabernam defendit contra damnationem Episcopi Atrebatensis, scripto Gallico. *Liste des Saints Canonisez* &c. & latino, *Collectanea* &c. 1706.

Vinit. Gerlacus Vinitoris, Vicarius ad S. Ursulam Coloniæ, Compendium de Sacramentis &c. 1654.

Viva. Dominicus Viva, Soc. Jesu. Damnatæ Theses ab Alex. VIII. Innoc. XI. Venetiis & Francofurti 1712.

Vivald. Martinus Alphonsus Vivaldus, Italus, Canonicus Regularis Congregationis S.Salvatoris, Theologiæ & Jurium Doctor. 1590.

Volpil. Philippus de Volpiliere. Theologia speculativa & practica. 1697.

Urb.ab Asc. Urbanus ab Ascensione, Carmelita. 1648.

VVading. Petrus VVadingus, Hibernus, Soc. Jesu. De contractibus. Obiit 1644.

VVammes. Joannes VVammesius, Jurisc. Lovaniensis.

VVagner. Henricus VVagnereck, Bavarus, Soc. Jesu. Commentarius Exegeticus in Decretales. 1665.

Vvex. Ariadne Carolino-Canonica Authore Jacobo Vvex Soc. Jesu. Augustæ Vindelic. & Dilingæ 1708.

Vveistn. Jacobus Vveistner Soc. Jesu. Institutiones Canonicæ, Monachii 1705.

VVig. Joannes VViggers, Doctor Lovaniensis. Obiit 1639.

Zabar. Paulus Cardinalis, aliàs Zabarella, Patavinus Ordinis S. Augustini.

Zacch. Paulus Zacchias Medicus Romanus. Quæstiones Medico-Legales. Lipsiæ 1630. & alibi.

Zambr. Melchior Zambranus, Pastor Segobiensis. Aureæ decisiones casuum conscientiæ. Circa 1604.

Zecch. Lælius Zecchus, vel Cecchus, Jurisc. Canonicus Brixiensis. De Republ. Ecclesiastica &c. circa 1580.

Zerol. Thomas Zerola, Episcopus Minoricensis. Praxis Episcopalis. Praxis Sacramenti Pœnitentiæ. Circa 1592.

Zoes. Henricus Zoesius J.U.D. Lovanii. In Jus Canonicum Universum. Obiit 1627.

Zumel. Franciscus Zumel, Ordinis de Mercede. Obiit 1607.

Zyp. Franciscus Zypæus, Jurisc. Vicarius Generalis Antuerpiæ. Responsa de Jure Canonico. De Jurisdictione Ecclesiastica. Jus Pontificium novum.

I N D E X

Tractatuum, Capitum, Dubiorum, & Quæstionum Libri Primi.

Numeri hìc, designant paginam.

L I B E R I.

T R A C T A T U S I.

C A P U T I.

Quid Conscientia, & an sequenda.

T R A C T A T U S II.

LIBER II.

TRACTATUS II.

DUB.II.

TRACTATUS II.

De præcepto Spei. 107

TRACTATUS III.

De præceptis Charitatis. 107

LIBER III. PARS I.

De præceptis Decalogi, & Ecclesiæ. Pag. 128.

TRACTATUS I.

De 1. præcepto Decalogi. 128

TRACTATUS II.

De 2. præcepto Decalogi. 154

TRACTATUS III.

TRACTATUS IV.

TRACTATUS V.

LIBER III. PARS II.

De Restitutione, Contractibus, & reliquis Præceptis.

TRACTATUS V.

Q. 107.

TRACTATUS VI.

De præcepto Decalogi 8. 9. & 10. & præceptis Ecclesiæ.

Q.218.

LIBER IV.

De præceptis particularibus certo hominum statui propriis.
Pag. 370.

Q.63.

LIBER PRIMUS.

De Regula Actuum humanorum.

TRACTATUS PRIMUS.

De Regula interna, sive Conscientia.

CAPUT PRIMUM.

Quid Conscientia, & an sequenda sit.

1 Espondeo I. Conscientia est dictamen rationis, seu actus intellectus, quo judicamus aliquid hic & nunc agendum, vel omittendum esse, vel fuisse, tanquam bonum, vel malum, idque per modum præcepti, vel consilii. Hæc communiter est recta, dictans quod verum est: aliquando tamen non est recta, dictans aliquid aliter quàm sit, v.g. esse bonum, quod est malum, diciturque erronea, quia contingit cum errore, idque vel vincibiliter, seu culpabiliter, quando scilicet error vitari potuit, ac debuit: vel invincibiliter, quando error moraliter vitari non potuit; ideòque nec voluntarius est, & consequenter non imputatur ad culpam, & hæc dicitur Conscientia recta secundum quid, sive in ordine ad nos. Ex D. Thom. Lay. *lib.1.tr.1.c.2.n.1.& c.3.*

Resp. II. Non tantùm Conscientia recta, sed etiam inculpabiliter erronea, dictans aliquid per modum præcepti, obligat, ut eam sequaris, & si contra facis, peccas; & quidem peccatum ejus speciei, contra cujus virtutis speciem intellectus peccare judicat. Ratio prioris est, quia Conscientia recta est regula proxima voluntatis derivata à prima & principali regula omnium actionum humanarum, scilicet lege divina & æterna, S.Th.1.2.*q.19.art.3.& 4.* Ratio posterioris est, tum, quia si intellectus voluntati proponit malum, estò malum non sit, si tamen putans esse malum vult illud facere, jam voluntas verè consentit in malum, haberque sufficientem affectum ad peccatum illud, quod apprehendit: tum quia *omne, quod non est ex fide,* hoc est (ut à SS. PP. communiter explicatur) quod non est secundùm conscientiam, *peccatum est,* ut dicitur ad Rom.14. Par est ratio, si intellectus proponat aliquid ut bonum & præceptum, estò non ita sit, sed malum, voluntas enim illud liberè respuendo vel omittendo, consentit in transgressionem præcepti, & peccat. Cujus ulterior ratio est, quia objectum tribuit actui speciem, prout hic & nunc ab intellectu proponitur. S.Thom. *l.c.art.5.*

Ex dictis resolvuntur sequentes casus, & similes.

I. Putans esse jejunium, quando non est, peccat contra temperantiam, si non jejunet, S.Thom. *l.c.*

II. Si quis mentiatur ad liberandum proximum ex periculo vitæ, putans se ex misericordia ad id teneri, actum bonum facit; & si non mentiatur, peccat contra misericordiam, Laym.*l.1.tr.1.c.4.n.2.*

III. Scrupulosus, licèt putet Involuntarias distractiones esse peccata, non tamen peccat, quia non sunt liberæ, Becan. *lib.2. tract.1. cap.4. quæst.7. Laym. loc. cit.*

Resp. III. Si sit Conscientia culpabiliter erronea, judicans ex ignorantia vincibili aliquid probibitum esse, aut præceptum, quod non est, peccas, si contra eam, & si secundùm eam opereris; gravius tamen (cæteris paribus) si contra. *Bresser.* Bardi *d.3.cap.5.* Ratio prioris est, tum, quia non agis secundùm regulam humanorum actuum: tum quia voluntas, cùm per se sit cœca, debet sequi rationis judicium, si enim perseverante illo judicio appetat alteram partem: non potest in eam ferri sub ratione honesti, cùm intellectus sub ea ratione non proposuerit. Ratio posterioris est, quia, ut cum D. Thom. docetur communiter, ignorantia vincibilis non excusat à culpa: cùm enim in nostra potestate sit, errorem vincibilem deponere, malum, quod fit ex conscientia erronea, dictante illud esse faciendum, est indirectè voluntarium, ideoque imputatur ad culpam, S. Thom. *l.c. art.6.*Bon.*tom.2.d.2.q.4.p.6.n.14.*

Unde resolvuntur Casus sequenter.

I. Homo in tali casu constitutus, v.g. qui sibi mentiendum vel furandum putat, ut vitam proximi servet, etsi futurus sit perplexus & ex hypothesi necessariò peccaturus, necessitate consequente, eò quòd stante conscientia erronea, non possit effugere peccatum; absolutè tamen & simpliciter non peccabit necessariò, quia nec sequi talem conscientiam debet, nec contra eam facere; sed potest, & debet eandem deponere, cùm sit error vincibilis, & culpabilis; & tunc operari. Vid. Laym. *n.4.*& Becan. *l.c.*

II. Qui peccavit ex Conscientia erronea, etsi in rigore non teneatur, rectiùs tamen addet illam circumstantiam in Confessione, dicendo: Feci hoc, vel illud, putans me facere contra præceptum vel obligationem gravem. Card. de Lugo *disp.16.num.503.*

ADDENDA.

Q*Uæst.1. Quale sit peccatum agere contra Conscientiam dictantem aliquid esse peccatum, non cogitando an sit grave vel leve?* R.

§.1. Si fiat cum comparatione animi, qua hoc velit, sive sit 2
mortale sive veniale, sic operans peccat mortaliter, non aliter ac si de eo dubitaret, tum quia exponit se periculo peccati mortalis, tum quia reipsa amplectitur saltem indeterminatè malitiam mortalem, quam sufficienter cognoscit: Sed in praxi vix fiet, ut operans, qui cognoscit aliquid esse malum, ita abstrahat, uti inquit S.Th.1.2.*q.19.art.5.ad* 3. Ratio est, quia quamvis reflexè non cognoscat esse mortale vel veniale, neque signatè discernat differentiam illam specificam, tamen conscientia semper se ita habet, ut vel multum refugiat facere, & tum directè & exercitè satis apprehenditur malitia gravis; vel non ita refugiat facere, sed quasi leve pertranseat, & tum apprehenditur malitia tantùm levis.

3 §.2. Si ponamus, quòd cognitio abstrahat à malitia mortali & veniali, & tantùm in genere dictet esse peccatum, Azor. Sayr. Bonac. Regin. Tanner aliique cum Castrop. *hic d.2. pu.3.n.6.* adhuc dicunt semper fore mortale, quia amplectitur malitiam venialem & mortalem, cùm feratur modo indifferente ad utramque: Quòd si cognosceret malitiam in certa specie, sed non cognosceret, an venialis esset an mortalis, Vasq. Mcrat. *de peccatis d.7.§.7.* Sanch. *in Decal.l.1.cap.11 num.6.* dicunt fore mortale aut veniale, prout fuerit objectum, unde si eum tali cognitione, v.g. furetur rem levem, erit veniale, si furetur rem gravem, erit mortale, quia cùm se determinet ad speciem furti, vult malitiam, quæ hic & nunc illi inest; hæ duæ sententiæ sunt probabiles, videtur tamen probabilius, quod docent Nav. Valent. Sal. Gran. aliique multi cum Oviedo *in 1.2.tr.4. contr. 1.pu.3.* Gob. *in Quint.tr.5.cap.9.num.84.* Burgh. *cent.1.cas.20.* & probabile agnoscunt Sanch. *suprà,* Dicast. *de jur.d.2.n.262.* Diana *p.3.tr.4.R.162.& p.5.tr.5.R.31.* nempe in utroque casu venialiter tantùm peccari, quia nempe cognoscitur periculum peccati mortalis, neque obligatio magis inquirendi, neque indifferentia, quam objectum habet ad malitiam mortalem, & venialem, neque absolutè cognoscitur malitia mortalis, sed tantùm malitia abstracta, & communis mortali & veniali, ergo sic operans non est positivè indifferens ad malitiam utramque, sed tantùm ad malitiam, quæ non excedit venialem: peccat tamen venialiter, quamvis non cognoscat malitiam esse venialem, quia ad peccandum venialiter satis est, quòd cognoscat se peccare, & non cognoscat se graviter peccare.

4 §.3. Si operans nollet attendere, an malitia esset mortalis aut venialis, ideòque operaretur quasi bona fide, cum metu peccati in genere, & ne sibi faceret scrupulos, aut ne fortè opus esset abstinere ab objecto proposito, nollet examinare vel de hoc audire; sic operans procederet mala fide, per se loquendo, peccaretque mortaliter, ob rationes *n.2.* datas, & reipsa in illum caderet illud Psalmi 35.vers.4. *Noluit intelligere, ut bene ageret;* item illud Isaiæ 30. *Nolentes audire legem Dei; qui dicunt videntibus, nolite videre; & aspicientibus, nolite aspicere nobis ea, quæ recta sunt, loquimini nobis placentia:* cujus autem speciei, & quomodo confitendum sit peccatum, quod committens in genere tantùm apprehendebat esse mortale, dicetur *lib.5.num.228.*

Q.2. Quid notandum sit circa divisionem Conscientiæ in rectam & erroneam? R. seq.

5 §.1. Conscientia potest esse tam recta quàm erronea vel Physicè vel Ethicè sive moraliter: Physicè recta est, quæ est conformis objecto, sive quæ enuntiat objectum, sicuti à parte rei est: Physicè erronea, quæ est difformis objecto & aliter enuntiat, quàm à parte rei sit: Ethicè recta est, quæ est conformis appetitui recto, id est, bene ordinato & disposito ad implendam omnem Dei legem, ideòque dicitur Ethicè, id est, in ordine ad mores recta, hinc etiam Aristoteles 6. *Eth.cap.2.* ait, *Activa mentis veritas est, quæ appetitui recto consentanea sit:* Ethicè erronea est, quæ est difformis appetitui recto.

6 §.2. Conscientia Physicè recta potest esse Ethicè erronea, v.g. si juvenis de homine, qui verè non est pater suus, prorsus temerè judicet, quòd non sit pater suus, ideòque nolit eum honorare, formando sibi conscientiam hoc modo, *non teneor eum honorare ut patrem, qui verè non est pater meus, sed iste homo non est verè pater meus, ergo non teneor eum honorare,* hæc conscientia est Physicè recta, quia omnes illius propositiones sunt secundùm se conformes objecto, attamen est Ethicè erronea, quia est difformis appetitui recto, & ideò secundùm illam operans peccat, quia nempe quisque tenetur velle honorare eum, de quo prudenter dubitare non potest, quin sit pater suus, etiamsi fortè reipsa non sit.

7 §.3. Conscientia Physicè erronea potest esse Ethicè recta, uti patet à contrario, nam juvenis ille tenetur sibi formare hanc conscientiam, *illum honorare debeo, qui est pater meus, sed hic homo est pater meus, ergo illum honorare debeo:* hæc conscientia est Physicè erronea, quia minor est falsa ac difformis objecto, est tamen Ethicè recta, quia est conformis appetitui recto.

8 §.4. Conscientia propter ignorantiam invincibilem Physicè erronea, est Ethicè recta, ut jam insinuatum est, & probabitur *à n.734.* Econtrà conscientia propter ignorantiam vincibilem physicè erronea, non est Ethicè recta, quia est difformis appetitui recto, cùm enim homo talia posset & deberet melius inquirere, id autem negligat, non excusatur à peccato, uti explicabitur *à n.42.*

9 §.5. Divisio conscientiæ in rectam & erroneam à Theologis potissimùm intelligi deberet de Ethicè recta & erronea, quia conscientia ab illis præcipuè consideratur in ordine ad mores, unde sola conscientia vincibiliter erronea deberet à Theologis dici erronea, cùm illa sola sit Ethicè erronea, & in hac suppositione.

10 §.6. Conscientia sic posset dividi cum Terillo *in regula morum q.3.n.77.* Conscientia alia est recta, alia non recta: recta alia est certa, alia tantùm probabilis: certa, alia est talis cum evidentia, alia sine evidentia, v.g. per fidem: similiter probabilis, alia est conformis objecto, & simul appetitui recto, alia est difformis objecto sed conformis appetitui recto, & ad hanc spectat invincibiliter erronea: è contra conscientia non recta, alia est erronea, quæ nempe est difformis objecto, & appetitui recto, alia temeraria, quæ licèt sit conformis objecto, tamen, quia formatur sine prudente motivo, est difformis appetitui recto.

§.7. Quando conscientia communiter dividitur in rectam 11 & erroneam, erronea autem subdividitur in vincibilem, & invincibilem, conscientia recta sumitur strictissimè pro Physicè, & Ethicè recta; Teril. autem sumit latiùs pro Ethicè recta, sive sit Physicè recta sive non, hinc secundùm Teril. conscientia recta sub se comprehendit invincibiliter erroneam, consequenter conscientia erronea, secundùm ipsum, non debet subdividi in vincibilem, & invincibilem, sed tantùm partim in erroneam Physicè, & Ethicè, partim in erroneam non Physicè sed Ethicè tantùm, quia nempe temeraria est, uti n. 10. dictum est. Et hæc notanda fuerunt pro solvendis difficultatibus posteà proponendis.

Q.3. An dari possit conscientia invincibiliter erronea maximè circa jus naturæ? R. Potest, uti pluribus ostendetur *à n.719. & 720.*

Q.4. An conscientia invincibiliter erronea non tantùm 12 *excuset à peccato, sed etiam dici possit verè conscientia, & formalis regula operationis?* R. Negat Eliz. *in doctrina morum in append. q.9.* item Camargo *in Regul. honest. moral. part.1.l.2.controv.1. à num.33.* Sed rectè cum communi affirmat Terillus *in Regula q.35. assert.1.* Ratio est I. quia omne judicium hic & nunc invincibiliter proponens regulam objectivam, sive voluntatem Dei saltem permittentem, verè dicitur conscientia, & formalis regula operationis honestæ, sive judicium illud sit verum sive falsum, cùm enim omnis honestè operans agat secundùm regulam objectivam, debet habere judicium proponens illam, ratione cujus judicii honestas etiam refunditur in actum, uti *à n.14.* dicetur, ergo hoc judicium est verè conscientia, & formalis regula, quamvis non sit conscientia recta, sive vera materialiter. II. Judicium verum, 13 secundùm Eliz. est conscientia & formalis regula, ergo etiam invincibiliter erroneum, quia æquè proponit objectum sub ratione boni, æquè applicat regulam objectivam, æquè regulat, & dirigit, ergo.

Q.5. An opus ex conscientia invincibiliter erronea factum sit etiam honestum & positivè bonum? R.

§.1. Negant aliqui cum Eliz. *lib.3.q.4. lib.5.q.18.* & Camar- 14 go *p.1.lib.2.contr.4. à n.341.* Sed rectè affirmat sententia communissima cum Terillo *in Reg.q.3. ubi n.60.* pro ea sententia refert Almai. Cordub. Lorc. Duval. Sylvium, Malder. Pesant. Vviggers, Suar. Azor. Sanch. Vasq. Salas, Amic. Becan. Esp. & certissimam vocat Carden. *in 1.Crisi disp.56.n.1307.* eandem 15 tenet Gran. 1.2. *contr.2.tr.12.d.7.sect.1.* addit tamen ejusmodi opus non fore supernaturale. *Probatur* authoritate, nam S. August. *de util.cred.cap.12.& lib.2.cap.18.de peccat.merit.* item S.Th. 1.2. *q.18. art.9.* docent omnes actus humanos in individuo esse vel bonos vel malos, sed actus factus ex ignorantia invincibili non est malus, uti fatentur adversarii, ergo est bonus; quod S. August. probat in puero, qui honorat illum, quem per errorem invincibilem putat esse patrem suum, puer enim in eo est secundùm mores laudabilis, ergo actus ejus est moraliter bonus: item S. Thom. *quæst.19. art. 6.* expressè dicit idem esse, quærere an conscientia erronea excuset, &, an voluntas concordans rationi erranti liget, & consequenter sit bona: adversarii autem plerumque concedunt conscientiam invincibiliter errantem excusare à peccato, ergo & debent concedere voluntatem concordantem rationi invincibiliter erranti ligare, adeoque esse bonam. Similiter S. Bernardus *de præcepto, & discip. cap.12. & 17.* docet, obedientem vel operantem ex bona intentione, operari laudabiliter & meritoriè, quamvis fortè materialiter operetur contra legem Dei: idem docent alii SS. PP. quos expendit Terill. Ratio autem est, I. quia actus voluntaris specificantur ab 16 objectis, non prout in se sunt, cùm ita non attingantur, sed prout ab intellectu proponuntur, ergo si objecta invincibiliter proponantur tanquam bona, refundent bonitatem in actus, maximè cum objectum formale hic sit vera honestas virtutis, quæ movet, sicuti si putem me dormiendo peccasse mortaliter, licèt nullo modo peccarim, tamen occasione illius falsæ persuasionis possum elicere veram contritionem ex motivo bonitatis Dei à me aliàs offensi. II. Objectum, quod 17 scitur esse indifferens, si ad finem bonum ordinetur, refundit bonitatem in actum, ut fatetur Eliz. *lib.5.quæst.18.§.5.* ergo multò magis illud quod invincibiliter putatur esse bonum: sicuti enim malitia objectiva quasi separatur per illum erro-

18 errorem, ita moraliter additur bonitas. III. Judex ex mo-
tivo juſtitiæ condemnans innocentem, quem invincibiliter
putat nocentem, exercet actum obligatorium & laudabilem,
ergo poſitivè honeſtum & bonum: idem eſt de eo, qui pau-
peri donat nummum cupreum, quem invincibiliter putat
eſſe aureum, hic enim tantundem meretur apud Deum, qui
cor reſpicit, atque ſi fuiſſet aureus, nam IV. iidem ſunt
actus intellectus, & voluntatis, ſive adſit ſive abſit error,
v. g. ſive hoſtia ſit, ſive non ſit conſecrata, eoſdem actus
adorationis habeo, ergo ſi in caſu hoſtiæ conſecratæ actus
meus eſt poſitivè bonus, etiam eſt talis in caſu non conſecra-
19 tæ, quando error eſt invincibilis. *Conf.* nam redditio debiti
conjugalis eſt actus præceptus, licèt fortè Matrimonium ſit
nullum, uti conſtat ex *Cap. Inquiſitioni, de ſent. excommun.*
& Cap. Dominus de ſecundis nuptiis, ergo certò eſt confor-
mis voluntati Dei ſaltem ſecundariæ. Aliam rationem à prio-
ri vide *num.* 747.
20 §. 2. *Objicies* 1. Actus bonus debet proficiſci ex ratione re-
cta, uti expreſsè docent S. Auguſtinus *de util. cred. cap.* 12. &
S.Th. *q.* 19. *art.* 3. Sed actus proficiſcens ex aliquo errore, non
eſt ex ratione recta, ergo. Reſp. Actus bonus debet proficiſci
ex ratione recta, ſaltem reflexa, proximè dirigente actum,
conc. ex ratione recta, directa, remotè ſe habente ad actum,
ſubdiſtinguo, debet proficiſci ex ratione directa ſemper Phy-
ſicè recta, n. ſaltem Ethicè recta, conc. maj. & ſimiliter di-
ſtincta min. n. conſequentiam. Qui honorat hominem, quem
21 falsò, attamen prudenter putat eſſe patrem ſuum, habet
duas quaſi conſcientias, prima eſt directa & ſic dicit, paren-
tes honorare debeo, hic eſt meus parens, ergo hunc honora-
re debeo, altera eſt reflexa & ſic dicit, honorare debeo illos,
quos judicare debeo eſſe parentes meos, ſed hunc hominem
judicare debeo eſſe parentem meum, cùm de eo mihi non li-
ceat dubitare, ergo hunc hominem honorare debeo: prior
illa directa conſcientia eſt, & manet Phyſicè erronea, eſt ta-
men Ethicè recta, quia dirigit ad actum laudabilem, & bo-
nis moribus conformem, quamvis remotè tantùm dirigat,
dando occaſionem poſteriori conſcientiæ reflexæ, quæ pru-
dentiſſimè formatur propter circumſtantias prioris conſcien-
tiæ invincibiliter erroneæ, & ſola illa reflexa conſcientia eſt
dictamen ultimum proximè regulans actum, eſtque ratio re-
ctiſſima, & certa: ubi in ſimilibus caſibus obſervandum eſt
quòd conſcientia illa directa, quando dictat objectum ma-
lum eſſe licitum, ideò ſit Phyſicè falſa, quia dicit objectum
non eſſe materialiter malum, v. g. non eſſe materialiter inju-
ſtum, ſi Judex condemnet hunc hominem, quem tamen ſup-
ponimus eſſe innocentem; è contra conſcientia reflexa proxi-
mè dirigens Judicem, non dicit hoc non eſſe materialiter in-
juſtum, ſed dicit non eſſe injuſtum formaliter, quia nempe
invincibiliter ignoratur innocentia, & juridicè probatus eſt
nocens; atque ex his clariſſimè patet, quomodo conſcientia
directa, & reflexa non ſint de eodem objecto affirmato vel
negato.
22 *Objic.* 2. Actus bonus debet dirigi à prudentia, ſed actus
circa objectum malum non poteſt dirigi à prudentia quia diri-
gitur ab errore intellectus, ergo. Reſp. n. min. & patet falſi-
tas, tum ex jam dictis, tum ex dicendis *à n.* 97. ubi oſtende-
mus opinionem etiam falſam poſſe à prudentia imperari, atque
23 etiam ſapientem errare poſſe. *Inſtabis*. Recta ratio, quam
requirit prudentia, habetur tantùm per conformationem in-
tellectus ad rem, ergo ubi actus eſt difformis rei in ſe, non eſt
prudens. Reſp. n. ant. cum S.Thom. *ſuprà ad* 3. ubi ſic habet,
Verum intellectus practici aliter accipitur quàm verum in-
tellectus ſpeculativi, uti dicitur 6. *Ethic. cap.* 2. *nam ve-*
rum intellectus ſpeculativi accipitur per conformitatem in-
tellectus ad rem ∴∴. verum autem intellectus practici ac-
cipitur per conformitatem ad appetitum rectum, ſive ad
voluntatem benè diſpoſitam in ordine ad implenda omnia Dei
præcepta, ſed certum eſt, quòd voluntas talis ſæpè per acci-
dens imperet actus difformes rei; nam ſi invincibiliter judi-
cem me peccare, ſi non elevem crucem ſtramineam, certum
eſt me peccare, ſi non elevem, ideòque recta ratio, & pru-
dentia imperat, ut elevem, quamvis certum ſit, quòd non
elevare, in ſe non ſit peccatum, ergo.
24 *Objic.* 3. Abſurdum eſt dicere, quòd voluntas mentiendi
poſſit unquam à Deo exigere præmium, quia mendacium eſt
intrinſecè & neceſſariò ſemper diſplicens Deo, ac conſequen-
ter voluntas mentiendi non poteſt eſſe aliquid placens Deo.
Reſp. Abſurdum eſt dicere, quòd voluntas mentiendi poſſit,
per ſe loquendo, à Deo exigere præmium, conc. per accidens,
ſi mendacium invincibiliter repræſentetur ut bonum, & obli-
25 gatorium, neg. *Nec obſtat*, quòd mendacium ſit objectum
intrinſecè diſplicens Deo, *nam* non repræſentatur eſſe tale,
ſed apparet bonum, ideòque voluntas non tendit in ob-
jectivam malitiam, quæ ineſt, ſed in bonitatem, quæ per
errorem putatur ineſſe, ſicque terminat volitionem, ac ſi
reipſa ineſſet, ergo licèt mendacium maneat in ſe materiali-
ter malum, non ideò voluntas mentiendi erit formaliter ma-
la, ſed bona.
Inſt. 1. Actus ſpecificantur ab objectis, ergo ubi objectum 26
in ſe eſt malum, volitio illius non poteſt eſſe bona. Reſp.
Specificantur ab objectis ſemper prout in ſe ſunt, n. etiam
prout invincibiliter nobis repræſentantur, conc. ant. & neg.
conſ. maximè in electione voluntatis, cujus honeſtas deſu-
mitur præcipuè ab objecto formali motivo prout per intel-
lectum propoſito.
Inſt. 2. Bonitas Dei eſt prima regula omnis bonitatis mo- 27
ralis, ſed voluntas mentiendi ſemper repugnat bonitati Dei,
ergo nunquam eſt bona moraliter. *Conf.* Quia ſicut ſe habet in-
tellectus ad verum, ita voluntas ad bonum, ergo ſicuti impli-
cat intellectum noſtrum perfici per tendentiam in aliquid re-
ipſa difforme intellectui Divino, ita voluntatem noſtram per
tendentiam in aliquid reipſa difforme voluntati Dei. Reſp. n.
min. Deus enim illam permittit, & poteſt ad illam eſſe obliga-
tio ſub peccato, ergo non repugnat voluntati ſaltem ſecunda-
riæ Dei, ergo nec bonitati; vide dicenda *n.* 339. *Ad Conf.* di-
cam *n.* 706. intellectum etiam perfici poſſe per errorem pro-
babilem: de cætero non eſſe omnimodam paritatem, debent
adverſarii fateri; nam omnis error eſt aliquod malum intel-
lectus, & tamen volitio mali procedens ex ignorantia invin-
cibili, ſecundùm ipſos, non eſt ullo modo mala voluntati,
ſed tantùm non bona.
Inſt. 3. S.Thom. *q.* 19. *ar.* 6. *ad* 1. expreſsè dicit, ad hoc, ut 28
aliquid ſit bonum, requiri, ut & ſecundùm ſuam naturam ſit
bonum, & ut apprehendatur tanquam bonum, ſed menda-
cium ſecundùm ſuam naturam nunquam eſt bonum, ergo,
Reſp. S.Th. loquitur de illo, quod eſt abſolutè, & ex omni
parte bonum, non tantùm formaliter ſed & materialiter: tale
autem mendacium non eſt quidem in ſe bonum, eſt tamen
formaliter à volitione interna, & honeſta illud imperante,
& denominante bonum.
Inſt. 4. Omnis voluntas bona eſt à Deo authore, ſed volitio 29
mendacii non eſt à Deo authore, ergo non eſt bona. Reſp. 1.
Retorquendo, omnis voluntas non mala eſt à Deo authore,
quia Deus eſt author omnium, præterquam peccati, ſed voli-
tio mendacii, ſecundùm te, non eſt mala, ergo eſt à Deo au-
thore. Reſp. 2. Omnis voluntas per ſe bona eſt à Deo authore,
c. per accidens bona, n. unde & ejuſmodi mendacium, reipſa
abſolutè ſolum permittitur à Deo, id enim tantùm dicitur ab-
ſolutè, & ſimpliciter intendi à Deo, in quod Deus per ſe, &
ex lege ſeu voluntate primaria fertur.
Inſt. 5. Saltem Deus præcipiet mentiri, nam non mentiendo 30
peccaret, ergo hoc eſſet contra aliquod Dei præceptum, quia
omne peccatum eſt contra Dei legem. Reſp. Præceptum Dei
eſt hoc, *faciendum eſt, quod Deus præcipit*, cui præcepto con-
traveniret non mentiens, quia invincibiliter putat Deum hoc
præcipere: malè autem ſic ſubſumit, *ſed Deus præcipit men-*
tiri; quod per accidens eſt, & per errorem invincibilem ex-
cuſatur: videri poteſt Eliz. *l.* 5. *q.* 18. §. 3. Item dicenda *n.* 43.
nam illa difficultas eſt etiam ab adverſariis ſolvenda.
Objic. 4. Deus nulla falſa religione rectè colitur; ergo nec 31
colitur opere malo, quamvis quis putet eſſe bonum. Reſp. Si
ſenſus antecedentis ſit, quòd nulla falſa perſuaſio poſſit eſſe
fides Theologica & ſupernaturalis, c. quia fides illa debet niti
authoritate Dei, & eſſe circa objectum verè revelatum: ſi au-
tem ſenſus ſit, quòd nulla perſuaſio falſa poſſit eſſe intellectua-
le obſequium Deo placens, n. quia honeſtas, quæ eſt obje-
ctum formale virtutis moralis, poteſt convenire objecto mate-
riali tantùm exiſtimato, & ideò actus, quo credo aliquid, quod
puto eſſe revelatum, utique Deo gratus eſt, quamvis fortè il-
lud à parte rei non ſit revelatum.
Objic. 5. Peccator, qui bona fide putat vel ſe eſſe in gratia 32
vel actum ſuum eſſe meritorium ut octo, non ideò per ſuum
actum meretur cœlum de condigno, nec præmium ut octo,
ergo ſimiliter qui bona fide putat ſe bene operari, non ideò
bene operatur. Reſp. n. conſeq. Priora judicia habent ſe pla-
nè per accidens, & impertinenter ad meritum, neque ſunt
regula vel menſura illius, ſive enim adſint ſive abſint, meritum
eſt idem: è contra conſcientia non habet ſe per accidens, &
impertinenter ad honeſtatem operationis noſtræ, ſed eſt re-
gula ac menſura illius, ſi enim dictaret aliquid eſſe malum,
quamvis in ſe foret bonum, propter conſcientiam refundere-
tur malitia in actum, ergo patet, quòd conſcientia ſe ad ho-
neſtatem operationis aliter habeat, quàm iſta judicia ad ratio-
nem meriti.
Objic. 6. Si ab errore refundi poſſit bonitas in operationem, 33
ergo operatio regulata per errorem erit æquè perfecta, atque
ſi reguletur per actum verum, certum, & evidentem. Re-
ſpond. cum Terillo *ſuprà q.* 4. univerſaliter negando ſeq.
nam I. operatio per cognitionem certam, & evidentem re-
gulata, eſt cæteris paribus melior illa, quæ regulatur per co-

gnitionem veram & incertam; nam in primis cognitio perfectior constituit actum primum perfectiorem, ergo sequitur etiam actus secundus perfectior; deinde cognitio certior firmiùs applicat medium fini, facitque voluntatem esse alacriorem: prætereà ratio voluntarii respondet cognitioni, ergo quò cognitio est perfectior, tanto est major ratio voluntarii, ergo tantò perfectior actus voluntatis: quod etiam à posteriori colligitur; nam etiam ideò amor beatificus est perfectior amore viæ, quia ille dirigitur à perfectiore cognitione. II. Operatio, quæ regulatur à cognitione certa & evidente, est cæteris paribus melior, quàm quæ regulatur ab errore invincibili; nam illa, quæ regularetur à cognitione vera sed tantùm probabili, esset imperfectior, uti jam dictum est, ergo etiam esset imperfectior, si reguletur ab errore invincibili, qui solùm probabilis esse potest. III. Operatio regulata ab errore invincibili, cæteris paribus, tam bona est, quàm operatio regulata à cognitione vera sed tantùm probabili, quia actus probabilis erroneus est intrinsecè tam perfectus, quàm probabilis verus: denominatio enim veritatis formalis est partim extrinseca, accidentaliter conveniens actui, qui verus est, idem enim numero actus potuisset esse falsus: hinc si duo fratres putent Titium esse patrem suum, unus verè, alter falsò, & similiter honore afficiant Titium, uterque, cæteris paribus, operatur æquè honestè.

34 *Q.6. An peccet formaliter, qui invincibiliter putat actum internum non esse malum, & tamen cognoscit objectum talis actus esse malum?* v. g. qui desiderat fornicari, invincibiliter putans hoc desiderium internum non esse malum, quamvis sciat, quòd reipsa fornicari sit malum. R. §.1. Oviedo *t.2, tract.4. contr.1. pn.5.* aliique dicunt peccare formaliter, si actu efficaci in objectum tale rendat, I. quia scit fornicationem à Deo esse prohibitam, & nihilominus eam efficaciter ac liberè vult ponere; Item scit se liberè velle ponere aliquid, quod scit esse peccatum, & quo scit violari legem Dei, ergo non potest non peccare formaliter. II. Ut quis formaliter peccet, non est opus reflexè cognoscere malitiam sui actus, sed satis est directè cognoscere malitiam objecti, & in eam per voluntatem efficacem liberè ferri, hoc ipso enim cum advertentia, & libertate vult agere aliquid difforme legi Dei, ergo formaliter peccat. III. Tale desiderium stare nequit cum amore Dei, ergo est formale peccatum. IV. Actus internus, & efficax desumit speciem suam ab objecto cognito, in quod fertur, ergo ubi objectum est, & cognoscitur esse malum, actus internus efficax in illud tendens est malus.

35 §.2. E contra Granad. *de peccat. tract.5. d.3. sect.2.* Sanch. *in Decal. l.1. c.16. n.17.* aliique plures probabilius dicunt non peccare formaliter sed materialiter tantùm, quia licèt desiderium illud sit ex objecto malum, attamen excusatur per errorem invincibilem, ex quo hic & nunc prudenter format sibi dictamen, quo judicat desiderium sibi esse licitum, nemo autem peccat per actum, quem hic & nunc prudenter judicat sibi esse licitum, ergo. Loquor ex supposito, si daretur talis casus; nam fortè est impossibilis.

36 §.3. *Ad* 1. rationem Resp. Scit se velle ponere aliquid, quod scit esse peccatum, prout obiicitur illi desiderio, n. quod scit esse peccatum, si à parte rei poneretur, c. prudenter enim judicat Deum non offendi per fornicationem volitam præcisè, sed tantùm per illam à parte rei positam. *Nec obstat*, quòd velit illam ut ponendam à parte rei, *nam* cum hoc stat, quòd adhuc prudenter judicet Deum non offendi illa ut ponenda præcisè, sed tantum ut exercitè posita, sive tantùm posito ipso exercitio, quod de facto non conjungitur cum illo desiderio.

37 *Ad* 2. Quamvis ad formaliter peccandum non sit opus reflexè tendere in malitiam actus, tamen vel debet hoc directè & exercitè cognosci, vel saltem non debet invincibiliter judicari, quòd per illum actum non peccetur, alioquin peccaret quis agendo ex conscientia, qua prudenter judicat se ita agendo non peccare, quod absurdum est. *Ad* 3. n. ant. quia prudenter judicat illud desiderium stare cum Divina amici-
38 tia. *Ad* 4. Actus internus desumit ab objecto speciem saltem materialem, error autem invincibilis hic facit, ut species malitię formalis non refundatur, sicuti non refunditur in actum, cui deest libertas, quamvis etiam ille ab objecto desumat speciem malitiæ materialis.

39 *Q.7. An peccet ille, qui habet legitimam excusationem, v.g. qui excusatur à Mißa audienda in die festo, dicitque se eam audire non posse; attamen etiam se scire, quod peccet non audiendo?* R. §.1. Si absolutè non posset audire, v. g. quia detineretur in carcere, vel esset in loco, ubi Missa non legitur, non peccaret omittendo, quamvis judicaret se peccare, quia non habet libertatem ad audiendum.

40 §.2. Quamvis absolutè non posset, si tamen non vellet audire Missam independenter ab illo impedimento, peccaret, non quidem per omissionem, ad quam non est liber, sed per voluntatem omittendi independenter ab impedimento, hæc enim comparatio animi est libera & mala.

41 §.3. Si absolutè quidem posset, attamen ob justam excusationem, v.g. ob febrim non teneretur adire Ecclesiam pro Missa audienda, & nihilominus judicaret se peccare non adeundo, probabilius est, quòd peccaret ex conscientia erronea, si non adiret, quia simpliciter in ejus potestate esset Missam audire, & judicaret se teneri audire, ergo non audiendo ageret contra conscientiam, ergo peccaret, ita Dicast. *de juram. d.2. n.234.*

42 *Q.8. An conscientia vincibiliter erronea sit judicium, obligetque operantem?* Resp. §.1. Esse judicium adhæsivè certum docet Terill. *hic q.17. assert.3.* quia alioquin operans non teneretur illam sequi: certum esse negat Carden. *in 1. Cris. d.66. n.283.* quia error vincibilis videtur semper habere adjunctam rationem dubitandi, quæ pulset animum in contrarium, alioquin reipsa vinci non posset, uti notant Suar. Vasq. aliique cum Sanch. *in Decal. lib.1. c.1. a n.7. & c.16. n.21.* sententiæ illæ facilè conciliantur; nam Teril. loquitur de operante ex errore vincibili præterito, quem non amplius actu advertat: Carden. autem & alii videntur loqui de operante ex errore, cujus vincibilitas actu advertitur.

43 §.2. Multi cum Vasq. *1.2. d.60. c.2.* dicunt hominem vincibiliter errantem non obligari positivè sequi conscientiam erroneam, sed ea supposito, quòd eam habeat, tantùm teneri non agere contra eam, absolutè autem teneri eam deponere; è contra Teril. *ass.2.* dicit, si quis non habeat actuale dubium, sed ea suppositione erroris vincibilis dictamen adhæsivè certum, secundum dicta *n.42.* illud obligare, & hæc videtur esse expressa mens S.Th. apud Terill. ratio autem est, quia tenetur quivis se conformare ultimo dictamini, quod hic & nunc habet; hinc addit per actum, quem tunc ponit, non contrahi formalem malitiam specialem tunc ignoratam, aut circa quam erratur, sed in ista specie peccari tantùm denominativè, ratione negligentiæ antecedentis in vincenda ignorantia. Hæ omnes sententiæ sunt probabiles, & potiùs de nomine, quàm de re, unde & parum faciunt ad praxin. An autem contrahatur malitia, si propter ignorantiam vel errorem non fuerit præcognita, dicemus hic *n.755. & pluribus l.5. a n.16.*

Obii. Si conscientia vincibiliter erronea obliget, ergo talis homo sub peccato tenebitur peccare. Resp. Per accidens tenebitur ponere actum materialiter malum, quando aliter vitare non poterit peccatum formale contra conscientiam, cujus dictamen reflexum est hic & nunc certum, sicque formatur, *peccatum est ratione sui imputabile, non sequi dictamen conscientiæ, quo quis absolutè credit se debere hic & nunc aliquid facere, sed ego hic & nunc absolutè credo me debere mentiri, ergo.* Vide dicenda *l.5. n.21.*

Inst. Conscientia obligans debet esse conformis Dei voluntati, sed conscientia supponens errorem vincibilem non est conformis Dei voluntati, ergo. Resp. Esse conformem Dei voluntati per accidens obliganti; nam supposito errore, quod per accidens est, Deus vult, ut quisque se suæ conscientiæ conformet. Vide dicta *n.29.*

44 *Q.9. An illa conscientia sit attendenda, quæ post actum sequitur?* Resp. Non est attendenda, hinc errant, qui post actum commissum, antequam accedant ad confessionem inspiciunt libros vel inquirunt, an hoc vel illud, quod fecerunt, sit peccatum, & an ideò confiteri debeant, hæc enim subsequens opinio, quam sibi formabunt, non potest facere, ut actio præcedens fuerit vel non fuerit peccatum: similiter aliqui volentes confiteri frustra petunt à suis Confessariis, an hoc vel aliud agendo peccaverint; nam utrum peccaverint, necne, pendet à conscientia, quam habuerunt, dum agebant, hanc autem ipsi scient & ab illis discet Confessarius, si enim operati sunt bona fide & ex ignorantia aut errore invincibili, non peccarunt, si mala fide, ex notitia peccati, aut ex dubitatione practica, ex ignorantia aut errore vincibili, peccarunt, rectè tamen quæri possunt talia ad alios fines, v. g. pro actionibus dirigendis in futurum, ut talia, si in se mala sunt, non amplius faciam: si mala non sunt, ut in eis non timeam peccatum: item ad tollendum scandalum, si aliquod dedi per talem actum, aut ut resciam, an fortè propter talem actum obliger ad aliquam restitutionem &c. Ita Spor. *hic n.33.*

CAPUT II. 45

De conscientia dubia.

DUBIUM I.

Quid sit conscientia practicè dubia, & quid in ea agendum.

RESpond. I. Dubium, est suspensio assensus circa objectum apprehensum. Idque est duplex: Speculati-

lativum ſeu Univerſale; quando in genere dubitatur, v.g. an contractus uſurarius ſit licitus; an die feſto liceat venari, piſcari, pingere, &c. Et Practicum, ſeu Particulare, cum dubitatur, an his circumſtantiis, v.g. hoc feſto liceat mihi venari. Ex quo patet, quid ſit Conſcientia practicè dubia, ſcilicet, quæ practicè dubitat; ſpeculativè dubia, quæ ſpeculativè. Ita Nav. Laym. Sanch. Bec. *t.1.c.4.q.8.*

Reſp. II. Qui cum Conſcientia practicè dubia operatur, peccat: & quidem peccato ejuſdem rationis ac ſpeciei, cujus eſt peccatum, de quo dubitat. Ita Sanch. Bon. *to.2.diſp.2.q.4.pu.7.n.3.* Ratio prioris eſt, tum quia is exponit ſe periculo peccati: tum quia, quod non eſt ex fide, eſt peccatum, id eſt, quod non fit cum determinato judicio Conſcientiæ, eſſe licitum. Idque verum eſt, etiamſi ſpeculativè non dubitet: v.g. Certus ſum, abſolutè licitum eſſe die feſto docere; dubito tamen, an hic, & nunc mihi liceat, pecco docendo. Ratio poſterioris patet, tum ex ratione prima data, tum ex dictis de Conſcientia erronea, quia habet affectum ad peccatum ejuſdem rationis: Unde ſi dubites, an ſit mortale, peccas mortaliter: an ſit furtum, committis furtum, &c. Si dubites, ſitne peccatum, (ſive mortale, ſive veniale) ita ut malitia in confuſo proponatur, dicit Vaſq. 1. 2. *d.52.9.cap.3.& alii*, eſſe mortale, quod negat Navarr. Valent. &c. Vide Bon. Laym. *loc.cit.*

Reſp. III. Qui practicè dubius eſt circa aliquod opus, tenetur ſe reſolvere: Et quidem non per ſolum affectum & voluntatem: hoc enim non ſufficere rectè docet Vaſq. Sanch. *l.1.mor.c.10.n.4.& alii communiter* contra Cajetan. quia adhuc exponeret ſe periculo peccandi, ſed per motivum rationabile, quale eſt, 1. Ratio probabilis. 2. Exemplum bonorum virorum ſine ſcrupulo ſic operantium, Sanchez, Bonac. *loc.cit.* 3. Authoritas viri alicujus docti & pii. Quòd ſi tamen dubium ſine ratione & juſta cauſa temerè conceptum eſſet, poſſet etiam ſine nova ratione deponi. Et ita explicari poteſt Cajet.

Reſp. IV. Si dubium oriatur ex obligationibus & præceptis contrariis, v.g. utrum quis die feſto teneatur apud ægrotum manere omiſſo Sacro, an verò Sacrum audire, tenetur ſe reſolvere, & prudenter judicare, hic & nunc alterum obligare, & alterum ſibi licitum eſſe: alioquin enim exponet ſe periculo peccandi.

Ut verò id rectè fiat, hæc ſervanda ſunt. 1. Exquirat aliorum conſilia, ſi poteſt. 2. Si non poteſt, v.g. quia ſolus eſt, vel quia ex Confeſſione rem intellexit, conſideret, quantum res & tempus fert, utrum ex duobus illis ſit vel videatur minus malum, idque eligat, & non peccabit: v.g. in caſu prædicto, minus malum eſt, omittere Sacrum, quàm deſerere infirmum, quia de Sacro audiendo eſt præceptum affirmativum tantùm, & juris humani; at de infirmo eſt negativum, & juris naturalis, Sanch. Bec. *loc.cit.* 3. Si utrumque videatur æquè grave, utrum volet abſque peccato eliget, ob defectum libertatis. Quod verum eſt, etiamſi culpabiliter in iſtam perplexitatem ſe conjeciſſet, modò de culpa præterita doleat. Ratio eſt, quia alioqui ad impoſſibile obligaremur, quod nec Deus exigit, nec fieri poteſt; ideòque tum ceſſat obligatio minor: vel ſi ſint, aut videantur æquales, utralibet. Vide Laym. *loc.cit.c.4.num.4.& 5.* Fil. *tr.21.c.4.* Bon. *l.c.p.6.n.27.*

ADDENDA.

46 Q*Uæſt. 10. An dictamen conſcientiæ debeat eſſe certum?* Reſp.

§.1. Dictamen ſpeculativum, quale eſt, v.g. *pingere die feſto non eſt ſervile*, non neceſſariò debet eſſe certum, ſed ſufficit eſſe ſaltem probabilius, & hoc tantùm volunt multi ex antiquis, quos refert Oviedo 1.2. *tom. 4. controv.1.num.6.* nec aliud volunt Vaſq. & Sanch. uti rectè Terillus *de conſ. prob. q.13.num.1.* licèt aliqui eos citent in contrarium: aliud etiam non vult Suar. uti patet ex illis, quæ habet *in 1.2. tract.3.d.12. ſ.3.n.2. Item ſ.5.à n.2.*

47 §.2. Ad honeſtè operandum debet dictamen ultimum, & practicum eſſe ſaltem moraliter certum, ita DD. omnes communiter cum Cardena *in 1.Criſi d.15.cap.4.num.238.* Illſ. *tom.1. d.1.art.2.* & Terillo *ſuprà, item in Reg.mor.q.40.* eſt autem partim contra Eliz. *lib.3.q.1.& 2.&* 18.§.4. Gonz. *d.4.à n.82.* Authorem Synopſis *n.121.* Camargo *p.1.lib.2.contr.4. à n.177.* qui dicunt ſufficere judicium practicum prudens; partim contra aliquos recentiores, qui expreſsè docent ad honeſtè operandum ſufficere, quòd dictamen ultimum etiam practicum ſit tantùm probabile vel ſaltem probabilius: Taber. *cap.3.* dicit ſufficere probabile, dummodò judicetur abſolutè verum; quid Eſp. ſentiat, non ſatis liquet, nam in *append.art.197.* dicit non requiri, ut dictamen ultimum & reflexum habeat certitudinem, poſtea *art.200.* dicit ultimum dictamen quà reflexivum habere perfectam certitudinem; quidquid ſit de illo, reſponſio noſtra *Probatur*, nam in primis ita videtur docere S. Th. 48 *quodlib. 8.art.13.O.* ubi ad conſcientiam requirit, ut in nullam dubitationem adducatur: ſimiliter 1.2.*q.19. art.5.* Conſcientiam vocat applicationem ſcientiæ ad actum, *& de verit. q.17.art.2. ad* 2. dicit conſcientiam includere ſcientiam. *Ratio* autem eſt I. quia qui operatur ex judicio practico tantùm probabili, ſcit judicium, quo nititur, poſſe eſſe falſum, ergo non eſt certus ſe non peccare formaliter, ergo ſic operando ſe exponit periculo peccandi formaliter, & virtualiter contemnit legem, ergo peccat. *Neque dicas* cum Eliz. *q.2.§.5.* eſſe tantùm periculum remotum, quod vitare non tenemur, *nam* revera eſt proximum, cùm omnes ſic operando ſemper cognoſcant periculum, quod ſemper eſt conjunctum, adeòque ſemper formidare debeant, ne peccent. *Conf.* quia ultimum dictamen conſcientiæ debet eſſe tribunal irrefragabile, coram quo homo ſine dubitatione vel condemnetur ut nocens vel abſolvatur ut innocens, ſed dictamen tantùm probabile non eſt irrefragabile, cùm poſſimus illud negare, utpotè non convincens nec neceſſitans intellectum, ergo. II. Qui habet ſuſpicionem vel ſcrupulum peccati, debet prius ſe reſolve- 49 re ſaltem exercitè, ſic enim *Cap. Per tuas*, 2. *De ſimonia*, dicitur eſſe peccatum operari contra conſcientiam ſcrupuloſam, niſi priùs ſcrupulus deponatur ſive contemnatur; item *cap. Inquiſitioni*, 44. *De ſentent. excommunic.* dicitur, quòd conjux habens conſcientiam ex credulitate levi ac temeraria de impedimento dirimente poſſit exigere debitum, ſi tamen ad Paſtoris ſui conſilium vel aliter explodat credulitatem illam levem ac temerariam, atqui opinans tantùm probabiliter aliquid eſſe licitum, meritò habet plus quàm ſuſpicionem, ſcrupulum vel credulitatem vanam de eo, quod idem ſit illicitum, agnoſcit enim pro hoc eſſe motiva gravia, hinc prudenter formidat, ne ſit illicitum, ergo niſi aliunde ſe certificet de honeſtate operationis, ſic operando peccat. III. Ut excludatur periculum peccandi, debeo cognoſcere hoc ipſum eſſe verum, quòd operando ſecundum dictamen probabile, non peccem, ſed per ſolam hanc ultimam cognitionem dirigetur mea operatio, ergo hæc ſola ultima cognitio erit dictamen practicum, idque certum, ergo adhuc ad prudenter operandum prærequiritur dictamen practicum certum. Vide dicenda *num.66. Dixi*, debere eſſe ſaltem moraliter 50 certum, nam impoſſibile eſt de omnibus agibilibus habere dictamina Metaphyſicè, aut Phyſicè certa, ergo cùm Deus non jubeat impoſſibilia, ſatis eſt habere moraliter certa, uti communiſſimè omnes cum Moya *de op.prob. num 57. contra* Palav. *de fide num.72.* qui requirit judicium Metaphyſicè evidens; ſed *contra* eſt, quia ubi adeſt moralis certitudo, non manet locus prudenti dubio vel probabilitati in oppoſitum, ergo tum verè operor *ex fide*, ideòque ſecundùm debitum conſcientiæ.

§.3. *Objicies* 1. S. Thom. 1. 2. *qu.96.art.1.* poſtquam ſibi 51 objeciſſet, quòd lex, utpotè menſura, debeat eſſe certiſſima, *Reſpondet ad* 3. quòd in rebus contingentibus & humanis ſufficiat talis certitudo, ut aliquid ſit verum, ut in pluribus, licèt interdum deficiat in paucioribus, id eſt, ſufficere, ut ſit probabilius; ſed quod dicitur de lege, æquè aut magis valet de dictamine conſcientiæ, ergo, ita Eliz. Reſp. n. min. quamvis enim ad legem humanam ſufficiat, quòd probabiliùs enuntiet verum, tamen id non ſufficit ad operandum ſecundùm legem humanam, quia cùm legislator humanus poſſit falli & fallere, non evitaretur periculum peccandi formaliter, & ideò ad licitè operandum ſecundùm legem humanam, neceſſe eſt ex motivis reflexis ſibi formare dictamen ultimum, ut explicabitur à *num.303.*

Objicies 2. Si ad licitè operandum prærequiritur dictamen 52 certum de honeſtate operationis, ergo certi ſumus nos non peccare operando, ergo certi eſſe poterimus de ſtatu gratiæ, quod eſt contra Scripturam, dicentem neſcire hominem, an amore an odio dignus ſit, item contra eandem Scripturam & SS. PP. frequentiſſimè dicentes, viam juſtorum eſſe inter ſpem, & metum, neque nos ſcire poſse, an Deo placeamus, ita Eliz. *lib.8.qu.3.§.4.* R. Ergo certi ſumus nos non peccare operando hunc actum, & nos non peccaſse operando alios actus, n. primam, & ſecundam ſeq. fortè enim alias operati ſumus cum dubio vel ex temeritate vel cum ignorantia vincibili: item, ſi ante hac peccavimus, jam non poſsumus eſse certi de efficacia contritionis nec de valore Sacramenti ſuſcepti, ergo non ſumus certi de ſtatu gratiæ, ſed ſtamus inter ſpem & metum.

Inſt. Saltem in nobis non dabuntur peccata occulta vel 53 dubia, nec ſcrupuli. Reſp. n. aſsump. nam in primis potuimus peccaſse, & peccatorum eſse obliti, quæ peccata utique erunt occulta: deinde cùm non ſemper ita perceptibiliter formemus dictamen reflexum, ſæpè dubitamus, an ſatis formaverimus nobis conſcientiam practicam; item, quia operamur quando-

que cum timore peccati materialis, dubitamus, an etiam non processerimus cum timore peccati formalis; item, nescimus, an semper satis restiterimus tentationibus, &c. & hæc sunt peccata dubia: denique adhuc faciliùs sunt scrupuli, cùm hi sint anxietas consistens cum certitudine conscientiæ, uti *c.3.* dicetur: & simili modo quandoque experimur quasdam tentationes in fide, quæ nos reddunt anxios, afferuntque formidinem levissimam de opposito, quamvis certò credamus omnia, & inde etiam esse possunt scrupuli.

54 *Objic.3.* Quando objectum est probabiliter prohibitum, habeo hoc judicium, *non sum certus, quòd Deus illud non prohibuerit*; & tamen simul deberem habere etiam hoc judicium, *certus sum me non peccare prosequendo hoc objectum*, atqui illa duo judicia pugnant inter se, ergo non possum habere judicium certum, quòd non peccem. R. n. Min. non enim sunt de eodem secundùm idem, nam primum judicium pro objecto habet actum secundùm se, pro ut substat dubiæ prohibitioni, secundum judicium pro objecto habet actum, prout substat circumstantiis invincibiliter ignoratæ prohibitionis, libertatis, quæ possidet, &c. uti in *dub.seq.* explicabitur: & ita judex condemnando hominem secundùm allegata & probata, habet hæc duo judicia, *certus sum me non peccare condemnando*; *non sum certus, quòd hæc condemnatio non sit prohibita*, nam posset esse contra jus hominis fortasse reipsa innocentis.

55 *Objic.4.* Ad cavendum periculum formaliter peccandi, satis est, si præmissa morali diligentia faciam id, quod mihi videtur honestum, sed etiamsi præmiserim illam diligentiam, non semper erit mihi certum, quòd honestè operer, ergo. R. Non erit mihi certum ex vi judicii directi & speculativi, c. non enim semper inveniam certam rationem pro honestate objecti: non erit mihi certum ex vi judicii reflexi & practici, nisi enim omnibus consideratis sit mihi probabile, quòd sit licitum, hoc ipso reflexè & practicè certò judicabo hoc mihi esse licitum, uti magis explicabitur ad *dub.seq.*

56 *Inst.1.* Rudes semper peccabunt, non enim formant sibi ejusmodi ultima dictamina certa. R.n. ass. nam interrogati, cur non peccent hoc vel illud faciendo, respondent, se ideò non peccare, quia faciunt, quod putant sibi licitum, & hoc reipsa est dictamen ultimum reflexum.

57 *Inst.2.* Nullus homo potest esse certus, quòd in ultimo etiam illo judicio procedat sine passione, ergo nullus homo potest habere judicium practicum certum, ita Gonz. Resp.1. multò minùs potes esse certus, quòd in judicio directo etiam probabiliore ita procedas, ergo nunquam ex vi judicii etiam probabilioris certò honestè operaberis. Resp.2. n.ant. quia experior me procedere bona fide, ergo habeo moralem certitudinem, quòd non procedam ex passione, etiamsi fortè habeam ignorantiam, inadvertentiam aut errorem inculpabilem circa veritatem objecti, sicuti in se est.

58 *Objic.5.* Operans ex judicio prudenti non peccat, quia operatur prudenter, sed operans ex judicio probabili operatur ex judicio prudenti, quia judicium probabile est prudens: quamvis enim fortè non sit verum, tamen illi adest rationabile motivum, & abest omnis temeritas, ergo operans ex judicio probabili non peccat. Resp. Operans ex judicio prudenti removente periculum peccati formalis, non peccat, c. ex judicio prudenti sed non removente periculum peccati formalis, n. maj. vel potius ejus suppositum, nam si in illis circumstantiis sit practicum, non est prudens, nam imprudenter facit qui se exponit periculo formaliter peccandi, quod fit, si operetur immediatè ex judicio tantùm probabili.

59 *Inst.1.* Dictamen probabile est sufficiens ad excludendam omnem conscientiam peccati, quia operans ex illo sic dicit: est mihi licitum pingere die festo; sed impossibile est, ut cum illo judicio stet alterum, quo dicat, pecco pingendo die festo, ergo. Resp. n. ant. talis enim per judicium directum cum formidine dicit, est mihi licitum pingere, hinc non potest quidem per simile judicium directum dicere, pecco pingendo, attamen per judicium reflexum, tendens in eam formidinem prioris judicii, & in cognitum periculum peccandi, debet dicere se peccare pingendo, quia cognoscit, quòd exponat se periculo peccandi, statque hoc judicium cum priore, quia est de alio planè objecto.

60 *Inst.2.* Judicium directum de honestate operationis necessariò fundat, & post se trahit judicium reflexum ac certum de eadem honestate, ergo excludit formidinem peccati, ergo se solo sufficit ad honestam operationem. Resp. 1. n.ant. quamvis enim, si judicem probabile esse, quòd pingere non sit servile, ex vi hujus judicii impediar, quominus judicem prohibitum esse, ut pingam, quia est servile; attamen adhuc potero judicare esse periculum peccati formalis: si pingam, & sic pingens peccabo, quia exponam me periculo peccati formalis.

61 Resp.2. cum *Terillo*, distinguendo 1. seq. ergo excludit fundamentaliter formidinem peccati, id est, fundat judicium reflexum, per quod formido illa excludatur, c. excluditur formaliter & seipso, n. 1. & 2. seq.

Inst.3. Si judicium illud reflexum esset impossibile, licitè operarer ex judicio directo saltem probabiliore, ergo etiam nunc. Resp. n. ant. quia operans cum tali formidine peccati, non operaretur bona fide, ut rectè *Terillus*. 62

Objic.6. Operans ex conscientia invincibiliter erronea non peccat, sed talis non operatur ex dictamine certo, quia dictamen illud nequidem est verum, ergo, ita Eliz. *q.*18.§.4. R. n. min. nam sic operans habet duplex judicium, unum directum, quod v.g. sic format, quando mendacio potest impediri injustum homicidium, licitum est mentiri, sed hic potest mendacio impediri injustum homicidium, ergo hic licitum est mentiri; hoc judicium est falsum, sed inculpabiliter mentiens non operatur proximè & immediatè ex hoc judicio, verùm ex alio reflexo, quo sic dicit, mentiens, quando invincibiliter judicat esse mentiendum, non peccat, sed ego hic & nunc mentiens pro impediendo homicidio, invincibiliter judico mihi esse mentiendum, ergo non pecco: hoc ultimum judicium est certum, ex quo proximè & immediatè regulatur mea operatio. 63

Objic.7. Missionarius licitè adit Barbaros nudos spe convertendi, quamvis probabiliter tantùm judicans se non inducendum ad peccatum: similiter Medicus licitè adhibet dubia medicamenta, quamvis tantùm probabiliter sperans fructum, ergo similiter licitè operabor, tantùm probabiliter judicans me non peccaturum. R.n.conf. nam etiam uterque certus est de honestate suæ operationis, Missionarius quidem ex vi hujus dictaminis; honestum est pro salute proximi se exponere periculo peccandi remoto, maximè quia ita operans ex charitate, meritò sperat specialia Dei auxilia: Medicus autem ex vi illius; ubi desunt certa media, honestum est secundùm regulas artis adhibere dubia, quæ desperatis sæpè fuerunt saluti. 64

Objic.8. Si ad licitè operandum requiritur judicium certum de honestate operationis, ergo ad illicitè operandum etiam requiretur judicium certum de inhonestate. R.n. seq. nam potius sequitur oppositum, hoc ipso enim quòd operer sine judicio de honestate operationis, inhonestè operor, possumque advertere carentiam illius judicii, etiamsi non habeam reflexum judicium certum de inhonestate operationis: Ratio à priori est, quia bonum est ex integra causa, malum ex quolibet defectu. Ita Suar. Ovied. *num.*16. Bardi *discept.*1.*c.*9.*num.* 12. aliique. Posset etiam permitti seq. nam videtur semper adesse judicium certum obligationis aliter operandi vel abstinendi: *si dicas*, Sic semper adfore plenam advertentiam malitiæ, adeòque nunquam peccabitur ex semiplena advertentia, R. erit plena advertentia malitiæ alicujus, sive malitiæ in genere, non tamen semper gravis, ideòque poterit peccari venialiter ex semiplena advertentia malitiæ gravis: uti rectè Illf. *t.*1. *d.* 1. *n.*4. *Ex dictis*, 65

Sequitur contra Authores n.47. citatos, quamvis judicium reflexum conscientiæ debeat esse certum, non tamen requiri, ut directum sit certum, alioquin non erit licitum operari ex opinione probabilissima, quod damnat Alex. VIII. nam opinio probabilissima non excedit fines probabilitatis. II. Si judicium directum debeat esse certum, cessat quæstio, an liceat sequi opinionem minùs probabilem, nam si pro una parte sit moralis saltem certitudo, oppositum non erit strictè probabile, controversia autem est de conflictu opinionis directè tantùm probabilioris, cum minus probabili. III. Rarissimè licitum erit operari secundùm alterutram opinionem probabilem, sed erit obligatio sequendi tutiora, uti ostendetur num. 293. IV. Quamvis adversarii dicant se operari ex judicio suo directo tanquam dictamine ultimo, tamen reipsa nituntur alia certiore ratione reflexa, uti fatetur Erenthr. *ar.*15. & innuunt Gonz. *d.*10.*à n.*27. ac Camargo *par.*1. *lib.*2. *controv.*4. *à num.*608. *&* 616. qui ex hoc probat sufficere judicium directum simpliciter prudens & probabile, quia raro fallit, quia Deus ab homine non requirit nisi humanum agendi modum, nec prudentia requirit majorem certitudinem in negotiis gravissimis, & denique quia periculum peccandi, quod remanet, est leve ac remotum, quæ rationes sunt reflexæ & faciunt dictamen ultimum reipsa certum hoc vel simili modo; *Ille certò prudenter agit, qui sequitur judicium, quod raro fallit, quo nec Deus ab homine nec prudentia à quoquam requirit certius, & cum quo non est conjunctum periculum peccandi nisi leve & remotum, sed qui sequitur judicium directum simpliciter prudens & probabile, ille sequitur judicium, quod rarò fallit, quo nec Deus ab homine nec prudentia à quoquam requirit certius, & cum quo non est conjunctum periculum peccandi nisi leve & remotum, ergo ille certò prudenter agit*: vel si vis breviùs, *certò prudenter agimus sequendo judicium directum simpliciter prudens & probabile, quia Deus & prudentia non obligant nos ad judicium certius*: hæc judicia reflexa sunt utique prudentia 66

& cer-

& certiora quàm præcisè directum, ergo dicendum eſt in illis conſiſtere ultimum dictamen practicum.

67 *Q.11. Quid addi poſſit ad clarius explicandam, partim naturam & ſpecies dubii, partim conſcientiam dubiam?* R.ſeq.

§.1. Dubium aliud dicitur objectivum, aliud formale: objectivum eſt res, circa quam verſatur intellectus dubitans; formale eſt actus, quo intellectus dubitans circa rem verſatur, & de hoc ſolo hìc eſt ſermo.

68 §.2. Dubium eſt motus mentis ſuſpenſæ, ſive eſt ſuſpenſio intellectus quaſi in æquilibrio hærentis inter duo contraria ipſi propoſita, quorum neutri aſſentitur, neutri diſſentit, uti rectè explicant Carden. *in 1.Criſ.d.6.c.1.* & Teril. *in Reg.q.50.* Hinc conſcientia dubia propriè non eſt conſcientia, ſed potiùs privatio conſcientiæ, cùm ſit ſuſpenſio omnis judicii.

69 §.3. Dubium non eſt mera apprehenſio utriuſque partis oppoſitæ, alioquin quiſquis tentaretur in fide, hoc ipſo dubitaret: neque etiam eſt mera inquiſitio veritatis in hac vel illa parte, nam etiam hoc fieri poteſt in materia fidei abſque peccato: itaque ſuperaddit aliquam diſpoſitionem animi, qua ita ferimur in rem propoſitam, ut ſaltem virtualiter reputemus eſſe incertam: quamvis autem Suar. & alii putent requiri ju-
70 dicium abſolutum de inſufficientia medii ad judicandum, tamen putat Teril. *num.6.* cum judicium illud ſit ſæpe inevidens & falſum, poſſe per voluntatem aut aliunde impediri, & nihilominus haberi dubium per ſuſpenſionem omnis judicii, cum diſpoſitione animi de ſe cauſativa talis judicii de inſufficientia vel incertitudine motivi: quòd ſi intellectus aliquo modo determinetur ad unam partem, erit opinio vel ſuſpicio; & de opinione dicetur *à num. 95. de ſuſpicione autem l.3.p.2.à n.1176.*

71 §.4. Dubium quandoque contingit ex defectu motivi ſufficientis ad judicandum, & tunc dicitur dubium negativum, per quod intellectus eſt negativè dubius, quia non habet rationem ſufficientem pro hac vel illa parte: aliquando etiam contingit ex eo, quòd intellectus habens motivum de ſe ſufficiens ad aſſenſum vel diſſenſum, tamen vel ratione voluntatis nolentis applicare intellectum, vel aliunde, fit, ut nullum judicium ponatur, & tum dicitur dubium poſitivum, per quod intellectus manet in æquilibrio ad utramque partem, ut libra, quando paria utrimque pondera habet, ad neutram ſe partem inclinat, ſed manet in medio, quamvis utrimque pondus habeat ſufficiens ad eam inclinandam, ſi pondus oppoſitum ab-
72 eſſet, vel ipſa aliunde ex una parte magis impelleretur. Porrò ubi dubium utrimque poſitivum adeſt, reflexè judicari poteſt, quòd circa utramque partem ſint motiva de ſe ſufficientia pro opinione probabili formanda de ſingulis, uti pluribus dicetur *à n.237.* hic tamen actus reflexus non eſt dubium, ſed poteſt eſſe certus ac evidens, verſaturque circa dubium, tanquam objectum ſuum.

73 §.5. Si dubium negativum fundetur in ſola poſſibilitate, uti ſi dubitem, an occiderim aliquem, quia potui occidiſſe, hoc dubium eſt Metaphyſicum & imprudens: è contrà ſi fundetur in aliqua ratione, ſed de ſe non ſufficiente ad aſſenſum vel diſſenſum, tum propriè dicitur dubium morale: putant quidem Carden. *num.115.* & Teril. *num.7.* omne dubium negativum per hoc diſtingui à poſitivo, quòd in negativo nulla occurrant motiva pro alterutra parte, in poſitivo autem occurrant ſaltem pro alterutra, ſed eſt quæſtio de nomine, ſi enim nulla prorſus ratio occurrat, eſt potiùs mera neſcientia, uti docent Eliz. *l.4.quæſt.3.§.6.* & Gonzal. *d.7.num.97.* quorum ratio hæc eſt, quia ad dubium morale requiritur, ut intellectus vacillet, in hanc partem trahatur, & retrahatur in aliam, ut interrogatus, cur dubitet, aliquam ſaltem cauſam dare poſſit, denique ut dubitando veritatem deſideret; hæc autem non videtur ſalvari, ſi nullum planè motivum occurrat: qui tamen aliter loqui volet, & ad omne dubium negativum requirere carentiam omnis motivi, legat Teril. qui id benè defendit.

74 §.6. Dubium aliud eſt juris, aliud facti: juris eſt, quando dubitatur de lege aliqua vel de obligatione legis aut conſuetudinis, vel de valore actus, inquit Stoz *lib.1.par.5.num.122.* Facti eſt, ſi dubitetur de alio quàm de iſtis, v.g. an homicidium ſit factum, an operando intentionem rectam habuerim
75 &c. Utrumque hoc dubium aliud eſt ſpeculativum, quod verſatur circa rem ſecundùm ſe ſpectatam, præſcindendo à circumſtantiis & ab operatione exercenda, ut ſi dubites, ſitne hodie dies feſtus: aliud practicum, quod verſatur circa rem affectam omnibus circumſtantiis, & in praxi exercendam, ſive quod verſatur circa rem, prout me hic & nunc agentem reſpi-
76 cit: quod iterum duplex eſt, unum generale & abſtractum, quando generatim dubitatur, v.g. an liceat die feſto talem laborem exercere, & hoc aliqui confundunt cum ſpeculativo, cum quibus etiam poſtea loquemur; alterum eſt propriè practicum, quando in particulari dubitatur, v.g. an hic & nunc die feſto poſſim talem laborem exercere.

§.7. Ut quis dicatur agere cum dubio practico, ſive cum 77
conſcientia dubia, Salas apud Bardi *diſc.5.cap.1.n.2.* requirit judicium aliquod reflexum, quo cognoſcat ſe habere illam ipſam ſuſpenſionem intellectus: è contra Vaſq. Carden. *in 1. Criſ d.78.cap.3.* & Schild. *tract.3.n.1.* negant hoc requiri, quamvis enim abſit, adhuc operatur contra conſcientiam, hoc ipſo, quòd operetur non habens dictamen practicum de honeſtate operationis: utraque ſententia fortè conciliabitur, dicendo, quamvis determinatè non requiratur judicium, tamen ut peccetur operando cum conſcientia dubia, requiri ſaltem exercitam cognitionem malitiæ operationis cum tali dubio factæ, (uti colligetur ex dicendis *lib.5.à n.16.*) quam Carden. *n.17.* dicit certò haberi, hoc ipſo quòd operetur cum dubitatione de malitia operationis, quia ad dubitationem illam ſubſequitur timor, & fuga mali, ergo ſufficienter agnoſcit malum. *Nec obſtat*, quòd ad mortale requiratur advertentia plena malitiæ, uti dicetur *lib.5.n.216.* nam hæc adeſſe poteſt ex vi dubii practici, ſicuti ſufficientem advertentiam ad nocumentum veneni habet ille, qui practicè dubitat, an hoc, quod videt, ſit ſerpens an piſcis. Addit *n.22.* probabile eſſe, quòd ſemper reſultet aliquod judicium directum vel reflexum, cùm enim advertat malitiam, lumen naturale ſtatim dictat malum eſſe eam non timere, & non fugere, & ſic defendi poteſt Salas.

Q.12. Quomodo dubitans debeat ſe practicè reſolvere, 78
antequam operetur? R.

§.1. Ad hoc, ut ſe prudenter reſolvat, duo requiruntur, 1. dubium ſpeculativum, quod habet, debet eſſe invincibile, id eſt, tale, ut adhibita debita, & pro conditione perſonæ ac circumſtantiarum moraliter poſſibili diligentia in inquirenda veritate, nihilominus dubium perſeveret: 2.
Debet adeſſe cauſa aliqua rationabilis movens ad eligen- 79
dam alteram partem, & ad formandam conſcientiam practicam contra dubium ſpeculativum, ex. gr. ſpeculativè dubitas, an hac die ſit indictum jejunium, practicè autem dubitas, an tu hic, & nunc tenearis jejunare; ut prudenter te reſolvas formeſque dictamen practicum, quòd jejunare non teneatis, debes ante omnia adhibere moralem diligentiam ad vincendum illud dubium, & ad cognoſcendum veritatem, ſitne hodie indictum jejunium necne, v.g. inſpiciendo Kalendarium, interrogando alios; ſi non poſſit deprehendere veritatem, tutius quidem erit, ſi jejunes, attamen poteris te practicè reſolvere in alteram partem contra jejunium, judicando te non obligari, pro quo judicio habes rationabile motivum, quia nempe poſſeſſio eſt pro tua libertate, neque illa lex jejunii tibi ſufficienter eſt applicata, quia alii viri prudentes de hoc jejunio nihil ſciunt vel non jejunant &c. tumque non peccabis omittendo jejunium: è contra ſi te reſolveres ad non jejunandum ante adhibitam moralem diligentiam in reſcienda veritate, aut ſine motivo, quia nempe nolles dubitare, peccares, quia prudenter te non reſolveres contra dubium ſpeculativum, ita Sporer, *n.74.*

§.2. Ex dictis patet, dictamen practicum formari poſſe 80
ſtante dubio ſpeculativo; nam etiam judex ita ferre poteſt ſententiam, ut dubium ſpeculativum non deponat, ſi enim ipſi non conſtet, pro qua parte ſit jus, poteſt ſpeculativè dubitare, & nihilominus carere dubio practico, ſed ſententiam ferre pro una parte, pro quo regulam habet, nempe *quando de jure non conſtat, pro illo ſtare debeo, pro quo eſt poſſeſſio vel major probabilitas.*

Q.13. Quid circa conſcientiam perplexam ſit addendum? 81
Reſp.ſeq.

§.1. Ille dicitur habere conſcientiam perplexam, qui putat ſe peccaturum, ſive actum ponat ſive omittat, ſive hoc ſive illud eligat, & tamen unum illorum debet eligere: ut autem non peccet ille, qui habet conſcientiam perplexam de opere poſtea faciendo, tenetur adhibere media ad perplexitatem tollendam prius, quàm tempus operis exequendi adveniat, quia quivis tenetur adhibere medium ad evitandum illud, per quod putat Deum offendi, medium autem hic, & nunc eſt, ſi tollat illam perplexitatem: quòd ſi conatus ſit, & perplexitatem tollere non potuerit, agens in perplexitate non peccabit, ſed dirigetur hoc dictamine reflexo conſcientiæ, per quod exercitè, & reipſa tolletur perplexitas, & quo ſibi dicet, *quidquid hic agam, non pecco*, ſive *perinde eſt, quid hic agam:* & quamvis fortè hoc dictamen non ita advertat propter ſcrupulum vel perturbationem, reipſa tamen habet, uti rectè Platelius *p.2.n. 128. Si dicas.* Chriſtus meritoriè operatus eſt, licèt conſtitutus in neceſſitate agendi hoc vel illud bonum, ergo perplexus operatur demeritoriè, licèt neceſſariò agat hoc vel illud malum: *Contra eſt*, Chriſtus retinuit libertatem Phyſicam etiam ad minus perfectum, quod cognoſcebat.

§.2. Etiam abſtrahendo ab illo dictamine, adhuc tamen 82
perplexus talis non peccat defectu libertatis, quia quamvis

actus ille, quem præeligit, sit in se, & absolutè liber in ordi-
ne ad hoc, ut ponatur vel ommittatur, non est tamen liber in
ordine ad culpam vitandam, quia quamcunque partem
eligat, æqualis culpa necessariò imminet; ut autem actio im-
putetur ad culpam, debet adesse libertas actionis vel omissio-
nis, per quam operans possit culpam vitare, ita Dicast. *de ju-*
83 *ram.d.2.n.236.*Simili modo docet Oviedo *de merito controv.2.*
pu.4. quòd ad meritum non sufficiat libertas inter actus omni-
no æquales cum necessitate ad hunc vel illum, quia si quis ita
necessitetur, non poterit ei imputari ad laudem nec conse-
quenter ad meritum, quòd hunc præ illo ponat, cùm major
non sit bonitas in uno, quàm altero.
84 §.3. Si perplexo videatur una pars magis, altera minus ma-
la, eligens eam, quæ videtur magis mala, peccat secundùm
quantitatem excessus apprehensi, ad hunc enim est liber, hinc
si mortale, quod apprehendit esse gravius, apprehenderetur
habere supra alteram partem excessum venialem malitiæ, eli-
gens hoc gravius peccaret tantùm venialiter, quia ad gravita-
tem malitiæ non est liber, sed tantùm ad excessum, qui venia-
lis est, ita Schild. *tract.1.n.30.* Dicast. & alii.
85 §.4. Si id, quod videtur esse minus malum, sit intrinsecè ma-
lum, alterum autem non, v.g. si quis putet se debere vel ve-
nialiter mentiri, vel mortaliter peccare omittendo Missam,
Schild. *n.29.* adhuc tenet debere eligere, quod videtur minus:
quia omittendo Missam contraheret malitiam, quæ secundùm
opinionem ejus mortalis esset: oppositum tenent Gran. & Dia.
par.4.tr.3.R.70. quia malitia contra jus naturæ meritò formi-
dabilior est, cùm sit indispensabilis: quidquid sit de his sen-
tentiis, quivis prudens in tali casu deberet se resolvere, ju-
dicando præceptum positivum non obligare, quando sine læ-
sione præcepti naturalis observari non potest.
86 §.5. Si perplexus sciat unam partem esse peccatum, & du-
bitet an altera sit peccatum, si utrumque sit æquale, tenetur
eligere illud, de quo dubitat, quia qui eligit peccatum tantùm
dubium, magis recedit à malitia, quàm qui eligit certum: si
tamen ex altera parte dubitaret de graviore peccato, v.g. qui
sciret mentiri esse veniale, & dubitaret, an hic & nunc elee-
mosynam negare indigenti esset mortale, & tamen deberet al-
terutrum eligere, Schild. *n.31.* dicit aliquando fieri posset, ut
debeat eligere peccatum certum, quod est minus, & abstine-
re à dubio, quod est majus, ideoque hanc dat regulam, nem-
pe quòd amplecti debeat eam partem, in qua spectato excessu
malitiæ ex una parte, & excessu certitudinis ex altera, appa-
ret malitia minùs esse imputabilis.
87 §.6. Si perplexus nequeat discernere vel non audeat judicare,
quid sit tutius vel melius, & tamen necesse sit hoc aut illud fie-
ri, eligat & faciat, quod voluerit, nec ullo modo peccabit,
defectu libertatis moralis, ita Tamb. *in Decal.l.1.c.3.§.6.n.4.*
88 Q.14. *Quomodo explicetur illa regula juris, in dubio non præ-*
sumitur factum, sed probari debet, L.in bello §. Facta, ff. De
captivis postliminio reversis? R. sic explicari, 1. Quando du-
bitatur de principali facto, v.g. an ego percusserim aliquem,
hoc factum præsumi non debet, sed qui affirmat, debet positi-
vè probare. 2. Quando dubitatur de homicidio tanquam actu
89 principali facto, Jus, Cap. *Significasti,* & Cap. *Ad audien-*
tiam 2. De homicidio, statuit, ut in ordine ad incurrendam
irregularitatem præsumatur factum; è contra in ordine ad alios
effectus non præsumitur factum, sed manet regula generalis,
90 quòd delicta non præsumantur. 3. Si actus principalis sit cer-
tus, & dubitetur de aliquo tantùm accessorio, si hoc accesso-
rium de jure faciendum erat, aut si ordinariè ita fieri solet, aut
si ita factum esse est favorabile facienti, præsumitur illud ac-
cessorium factum, v.g. si quis scit se confessum peccatum, &
posteà dubitet, an seriò doluerit, præsumat se doluisse seriò,
quia actus principalis, qui hic est Confessio, est certus, & tan-
tùm dubitatur de accessorio, quod adesse debebat, & ordi-
nariè præmitti solet, sicque præsumi, quòd adfuerit, est fa-
91 vorabile confitenti. 4. Quando constat de actu externo ritè
peracto, v.g. de Confessione, testamento, contractu, in dubio
præsumuntur actus interni requisiti, & sufficientes adfuisse,
nisi accedat alia præsumptio in oppositum, ita Sporer *nu.78.*
Stoz *lib.1.par.5.num.130.* Universaliter autem definitur præ-
sumptio ab Eliz. *lib.7.qu.16.§.1.* Probabilis conjectura ex certo
signo proveniens, quæ alio non adducto pro veritate habetur:
Vide dicenda *lib.4.à num.1434.*

92 DUBIUM II.

Quid agendum cum Conscientia specula-
sivè dubia.

SUnt quædam in Theologia opiniones dubiæ, & in utramque partem probabiles, quæ reddunt hominem speculativè dubium. Quæritur ergo hìc, an & quomodo ex talibus possit formari Conscientia practicè certa?

Respondeo. Absque peccato licet sequi opinionem probabilem, etiam alienam, & minùs tutam, (hoc est, quæ minùs remota videatur ab omni specie peccati, quàm altera) relicta probabiliore, & tutiore propria, seclusa tamen omni injuria, & periculo proximi; & dummodo opinio quæ eligitur, adhuc sit probabilis. Est communis Doctorum, quos citat & sequitur Laym. & Bonac. *t.2.d.2.q.4.p.9.* Ratio est, tum quia qui sequitur sententiam gravi authoritate, vel non levis momenti ratione nixam (hæc enim dicitur probabilis:) non agit temerè, sed prudenter, sequendo nimirum virorum prudentum, & artis peritorum consilium: tum quia esset onus intolerabile, multisque scrupulis expositum, in omni re examinare, quid sit probabilius, & tutius.

Dixi in responsione, *etiam alienam;* quia parùm refert, quòd opposita sententia ipsi operanti videatur probabilior speculativè: speculativum enim illud judicium, eo ipso quòd fortè incertum, & falsum sit, non debet esse regula operationis, cùm operans aliam regulam, eamque certam habeat, quam sequatur, scilicet hanc, quòd in dubiis quisque operari possit secundùm sententiam, quam viri docti ut probabilem, & in praxi tutam, defendunt. Neque tunc agit contra propriam conscientiam, aut exponit se periculo peccandi formaliter. *Atque hinc colligitur resolutio sequentium casuum,*

I. Confessarius, aut alius vir doctus, potest consulenti respondere secundùm probabilem aliorum sententiam, si fortè ei hæc sit favorabilior, prætermissa etiam propria probabiliore, & tutiore. Ita Sanch. Bonac. Ratio patet, quia ipse Confessarius potest eam prudenter agendo sequi: Etsi ad inconstantiæ notam fugiendam, expediat respondere semper secundum eadē principia, ut monet Sanch. *l.c.c.19.* Bec. *n.16.*

II. Potest etiam vir talis consultus significare consulenti opinionem à quibusdam doctis tanquam probabilem defendi, quam proinde ipsi sequi liceat, quamvis ipse consultus eandem speculativè falsam esse judicet, & proinde in praxi ipse sequi non audeat. Ratio est, quia alter habet jus sequendi sententiam probabilem, & hoc jus suum illi indicare non prohibeor. Laym. *l.1.t.1.c.5.n.9.* Bonac. *p.9.n.8.*

III. Pœnitentem, qui secundùm probabilem opinionem operari vult, potest, imò, secundùm communem sententiam, debet Confessarius, & quidem si proprius sit, sive Parochus, sub mortali, absolvere, licèt ipse judicet doctrinam illam esse falsam: ideoque frustra remittet ad alium Confessarium, qui sit ejusdem sententiæ. Ratio est, quia rectè disposito non debet negari absolutio, Azor. Vasq. Sanch. Laym. *num.10.* Additque Dian. *par.2.t.13. R.11.* ex Sanch. & Sancio, peccare mortaliter, si nolit absolvere quando de mortali Confessio fit: tametsi non sit proprius ejus Confessarius.

IV. Non sunt damnandi, qui adeunt varios Doctores, donec unum reperiant faventem sibi: dummodo is prudens, ac pius, & non singularis habeatur. Ratio est, quia intendunt sequi opinionem probabilem. Ita Sanch. *l.1.c.9.n.24.* Bonac. & alii contra Navarrum.

V. Superiori præcipienti secundùm opinionem probabilem, subditus tenetur obedire, etiam contra propriam probabiliorem ac tutiorem; v.g. si paululum ægrotus probabilius, & tutius putes teneri ad jejunium, comedere tamen debes, sequendo Superioris sententiam minùs tutam, & probabilem. Ratio, quia in dubio præsumitur pro Superiore. Laym. *n.11.& 12.*

VI. Potest Advocatus suscipere patrocinium causæ probabilis, etsi judicet contrariam probabiliorem, Laym. Bon. *num.16.* Ratio, quia utraque pars habet jus proferendi suas causas in judicio. Vide infra *l.4.c.3.dub.3. Resp.1.*

Dixi 2. In responsione, *seclusa injuria,* quia si periculum sit, ne proximo fiat damnum aut injuria, locum habet axioma: *In dubio tutior via eligenda est.* Unde resolvuntur hi Casus:

I. In administratione Sacramentorum non semper licet sequi sententias speculativè probabiles, maximè circa valorem Sacramenti: sed quoad ea, quæ à Ministro præstanda sunt, utendum est sententia securiore, & materia ac forma certa, v.g. in Baptismo. Ratio est, quia licèt præcisè operationem spectando, Minister non peccaret sequendo opinionem probabilem, nec Sacramento irrogaret irreverentiam, quia tamen effectus Sacramenti, ut remissio peccatorum, & infusio gratię, dependet à vera materia, & forma, graviter proximo noceret, ideoque peccaret, qui pro materia certa adhiberet dubiam. Excipitur tamen casus necessitatis, in quo Sacramentum cum dubio valoris potest præberi sub conditione, v.g. Baptismus moribundo in aqua rosacea mixta, si naturalis desit: quia tunc proximus juvari debet, ut potest, & ex duobus malis minus eligendum.

Vid.

» Vid. Laym. *hic*, & Suar. *t.4.d.26.ſect.6.* Becan. *c.4.quæſt.9.*
» II. Medicus & Chirurgus ſequi debent tutiora, & pro-
» babiliora, nec uti poſſunt, v. g. explorandi gratia, medi-
» camento probabili, multoque minus dubio, ſi certum ha-
» beant, Sanch. Bonac. *loc. cit.* Bald. *de conſc. dubi.* Vide infr.
» *lib.4. c. 3. dub. 9.*
» Dixi; *ſi adhuc ſit probabilis*: quia ſi probabilitatem
» amiſerit, ob aliquod decretum in contrarium, vel gravem
» cenſuram, vel rationem gravem de novo inventam, quæ
» difficulter refutanda videatur, non habet locum reſponſio.
» *Unde reſolvitur hic Caſus*:
» Non licet nunc abſolvere pœnitentem abſentem, etſi
» plures Doctores ante hac id ſenſerint, horum enim ſen-
» tentia nunc eſt abolita, & probabilitatem, ſi quam habuit,
» amiſit, præcipuè accedente decreto Clem. VIII. Bonac. *loc.*
» *cit. n. 17. & alii communiter.*

A D D E N D A.

93 E *Sparſa* in Appendice ad quæſt. de uſu licito opinionis probabilis c.240. veriſſimè dicit, controverſiam illam, liceatne ſequi ſententiam probabilem, & minus tutam relicta probabiliore, & tutiore, eſſe difficillimam, & abſtruſiſſimam inter omnes quæſtiones de moribus, ſeu ſpeculativas, ſeu practicas, nam ſupponit cognitionem ſpeculativam materiarum circa mores, & eſt univerſaliſſima regula circa omnes concluſiones practicas: ſimiliter Carden. *in 1.Criſ.d.56.n.119.* ait, materia de probabilitate res eſt obſcura, & valdè Metaphyſica, quæ multas ſubit reflexiones mentis: eſt præterea controverſia illa celeberrima hoc tempore, & ſummi momenti, ideoque diligenter tractanda in utramque partem, cogarque præter morem, & propoſitum eſſe longior, ad quod etiam promovit me comminatio Eliz. putantis neminem poſſe eſſe in conſcientia tutum, qui rationes à ſe per magnum tomum in ſolio allatas non expendiſſet, ideoque perlegi, ejuſque poſtea adverſarium Teril. item Carden. Mojam, Gony. ejus Synopſin, Ehrentr. Camargo, alioſque plures; & nullum argumentum utriuſque partis diſſimulabo, ut expenſis omnibus ferre poſſimus judicium de quæſtione illa graviſſima.

In hoc autem Dubio tantùm agam de comparatione opinionis probabilis cum probabiliore, in ſequente dicetur de comparatione probabilis, & minùs tutæ cum tutiore, ita enim etiam tractat Buſembaum.

94 *Q. 15. Quænam propoſitiones circa materiam probabilitatis ſint damnatæ?* R. Inter damnatas ab Alex. VII. hæc eſt 27. *Si liber ſit alicujus junioris, & moderni, debet opinio cenſeri probabilis, dum non conſtet rejectam eſſe à ſede Apoſtolica tanquam improbabilem.* Inter damnatas ab Inn. XI. hæc eſt 1. *Non eſt illicitum in Sacramentis conferendis ſequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, niſi id vetet lex, conventio aut periculum gravis damni incurrendi: hinc ſententia probabili tantùm utendum non eſt in collatione Baptiſmi, Ordinis Sacerdotalis aut Epiſcopalis. 2. Probabiliter exiſtimo Judicem poſſe judicare juxta opinionem etiam minùs probabilem. 3. Generatim, dum probabilitate ſive intrinſeca ſive extrinſeca quantumvis tenui, modò à probabilitatis finibus non exeatur, confiſi aliquid agimus, ſemper prudenter agimus.* Inter damnatas ab Alex. VIII. hæc eſt 3. *Non licet ſequi opinionem vel inter probabiles probabiliſſimam.* Quis ſenſus ſit harum propoſitionum, & damnationis earundem, dicetur per decurſum.

95 *Q. 16. Quid & quotuplex ſit opinio?* R. §. 1. Opinio in genere, prout complectitur etiam fidem humanam, ſecundùm S. Bern. *de conſid. l. 5. cap. 2.* eſt quaſi pro vero habere, quod falſum eſſe neſcias: & c. 3. ait, eſt aſſenſus veriſimilis, id eſt, judicium incertum nitens motivo fallibili, vel infallibili quidem, attamen non cognito ut tali, ſed cognito tantùm modo fallibili: S. Thom. *1. p. quæſt. 79. art. 9. ad 4. & 2. 2. quæſt. 1. art. 4.* dicit eſſe actum intellectus, qui fertur in unam partem contradictionis cum formidine alterius: circa quem actum ejuſque formidinẽ videri poſſunt multa acutè diſputata apud Eliz. *in app. qu. 6. & 7. item apud Teril. in Reg. q. 34.* ubi in multis arguit Elizaldum: ſufficit hic ſcire, quòd formido illa non ſemper ſit actualis ſed quandoque tantùm radicalis; ſi autem ſit actualis, vel eſt actus reflexus, quo cognoſcimus nos per actum noſtrum exponi periculo errandi, vel eſt ipſummet judicium ex ſuo modo tendendi propter motivum fallibile non adhærens firmiter objecto, ſicuti è contra firmitas ſcientiæ eſt ipſe actus ſcientificus ex ſuo modo tendendi propter motivum infallibile firmiter adhærens objecto: illud autem motivum dicitur fallibile, quod per ſe cum objecto aſſerto connectitur, abſolutè tamen ſeparari poteſt; quòd ſi ſeparari non poſſit, erit infallibile.

96 §. 2. Opinio alia eſt probabilis, alia improbabilis, alia ſpeculativa, alia practica, de quibus in qq. ſeqq.

Q. 17. An aliqua opinio poſſit eſſe actus prudens? R. 97
Affirmativè, nempe illa, quæ probabilis eſt, ſive, quæ nititur motivo gravi: è contra opiniones improbabiles ſunt imprudentes. Non omnem opinionem eſſe imprudentem, inſinuatur ab Apoſt. ad Rom. 14. Verſ. 5. *Unuſquiſque in ſuo ſenſu abundet*, hoc enim non fit, niſi opinando. Similiter S. Petrus *Act.* 2. uſus eſt argumento tantùm probabili, dicens Apoſtolos non eſſe ebrios, eò quòd eſſet prius hora diei tertia: Docet idem expreſsè S. Thom. 1. 2. *q.* 57. *art.* 4. *ad* 2. dicens prudentiam eſſe etiam in parte opinativa animæ. Denique actus tantùm probabiles ſæpiſſimè in practicis, & ſpeculativis habuerunt ac in ſuis libris conſignarunt SS. PP. omnes, S. Th. aliique, ut patet legenti. Ratio autem poſitiva reſponſionis 98
eſt; quia aliquod judicium diſtinctum à fide divina eſt imperabile à prudentia, ſed hoc non eſt judicium ſcientificum, hoc enim non indiget imperio, cùm ad illud neceſſitetur intellectus, ergo eſt judicium probabile ſeu opinativum, ergo opinio poteſt imperari à prudentia, & conſequenter poteſt eſſe actus prudens. 2. Prudentia dictat filio, ut honoret hunc hominem, de quo dubitare non audet, quin ſit ſuus pater, quamvis fortè reipſa non ſit: item dictat Judici, ut judicet hunc hominem eſſe nocentem, quia quamvis fortè ſit innocens, tamen per tres teſtes, qui depoſuerunt de viſu, probatus eſt nocens &c. ergo. 3. Nemo dicet, quòd judicium nitens motivo gravi, & plerumque vero ſit prudens, licèt ſit tantùm opinativum. Videri poteſt Teril. *in Reg. qu.* 41. ubi rem hanc demonſtrat contra Sinnichium & Eliz.

Objic. 1. S. Aug. *in Ench. c. 27. ait: Anima rationalis, quan-* 99
tùm poteſt, devitat errorem, ſed qui opinatur, non devitat errorem, quantum poteſt, poſſet enim ſuſpendere judicium, ergo qui opinatur, non agit ſecundùm animam rationalem, ergo nec prudenter: hinc idem S. Doctor *l. de util. cred. c. 11.* ait: *Tria ſunt veluti finitima ſibimet in animis hominum diſtinctione digniſſima, intelligere, credere, opinari, quæ ſi per ſeipſa conſiderentur, primùm ſine vitio eſt, ſecundum aliquando in vitio, tertium numquam ſine vitio.* Similiter S. Th. de veritate *qu. 18. ar. 6. Quandocumque intellectus movetur ab aliquo fallibili ſigno, eſt aliqua inordinatio in ipſo, ſive perfectè ſive imperfectè moveatur: Conſonat S. Bern. de conſid. lib. 5. cap. 3. Opinio, quæ habet aſſertionem, temeraria eſt.* R. S. Aug. in primo loco vult animam rationalem devitare errorem quantum poteſt, ſi certò haberi poſſit veritas, ubi autem certò haberi non poteſt, melius eſt ei opinari ex gravi motivo, licèt per accidens quandoque erret, quàm ſuſpendere omne judicium, uti *n.* 705. dicetur: in altero, per Tò *opinari*, intelligit, putare ſe ſcire eſſe certum, quod tamen eſt incertum, uti ex contextu aliiſque locis S. Aug. oſtendunt Gonz. *diſſ. 1. n. 2.* & Eſp. *in App. art.* 21. ſpeciatim *de util. credendi cap.* 11. ubi dicit, unum genus hominum eſſe *opinativum, id eſt, eorum*, inquit, *qui ſe ſcire arbitrantur, quod neſciunt*: & in eodem ſenſu dici ſolet, quòd ſapiens non opinetur. S. Thom. dicit opinionem eſſe inordinationem, quia eſt imperfectio, & in pœnam peccati, hinc putat nos in ſtatu innocentiæ non fuiſſe opinaturos. S. Bern. loquitur de opinione, quæ eſt ſine rationabili fundamento, uti ex contextu oſtendit Carden. *in 1. Criſ. d. 56. à n.* 202. Inſtat Camargo *par. 1. l. 1. contr. 8. à n.* 15. Nullus errans eſt ſapiens, ergo nullus error poteſt eſſe prudens. R. n. ant. nam ſi nullus errans eſt ſapiens, ergo vel S. Hieron. vel S. Auguſt. item, vel S. Thom. vel S. Bonav. non fuit ſapiens, quia hi vel illi errarunt, uti conſtabit ex dicendis *n. 719. & 722.* Item S. Aug. non fuit ſapiens ante vel poſt libros Retractationum, quia oppoſita docuit; Item, vel ſchola Thomiſtarum vel ſchola Scotiſtarum non eſt ſapiens, alterutra errat in ſententiis oppoſitis, etiam circa moralia. Imò *Camargo* ipſe per decurſum ſæpè vocat defenſores Probabiliſmi viros ſapientiſſimos, & tamen ſæpiſſimè dicit illos in eo errare. Itaque cum errore invincibili ſtat prudentia, & conſequenter ſapientia, de qua hic debet eſſe ſermo. Vide dicenda *n.* 709.

Obji. 2. Actus prudentiæ eſt actus virtutis intellectualis, 100
quæ ſemper dicit verum, ſed judicium probabile non ſemper eſt verum; ergo non eſt actus virtutis prudentiæ. R. Actus prudentiæ elicitus, & immediatus, eſt actus virtutis, quæ ſemper dicit verum, c. actus imperatus à prudentia, qui dicitur actus mediatus prudentiæ, n. maj. judicium autem probabile tantùm imperatur à prudentia actuali, & mediatè tantùm pendet ab habitu prudentiæ: ſic, prudentia actualis imperat Judici, ut innocentem judicet nocentem, ſi probatus ſit nocens: item, ut unumquenque judicet probum, ſi non ſit probatus improbus &c. hæc judicia, quibus hic homo judicatur nocens vel probus, imperantur à prudentia, ſed immediatè eliciuntur ab habitu opinionis, poſſuntque eſſe falſa, & tamen ſunt prudentiſſima: è contra hi actus, *judicandum eſt ſecundùm allegata, & probata: habendus eſt innocens, qui non eſt probatus nocens*, ſunt actus immediati pruden-

tiæ,

tiæ, qui ab habitu prudentiæ èliciuntur, suntque semper veri.

101 *Inst.*1. Omnis actus prudentiæ etiam imperatus magis se habet ad verum quàm ad falsum, prudentia enim ab Arist.6. Ethic.c.5. definitur habitus cum vera ratione activus, & ideo consultationes sunt prudentes, quia veritatem inquirunt, sed opinio habet se æqualiter ad verum, & falsum, ergo opinio non est actus prudentiæ nequidem imperatus. Resp. Omnis actus prudentiæ etiam impeeatus magis se habet ad verum in se, quàm ad falsum in se, n. magis se habet ad verum saltem apparens, quàm ad falsum, c. & similiter dist.min. n. conseq. nam omnis opinio est assensus, quem quis putar verum, & non falsum, quia impossibile est assentiri, nisi moveat veritas saltem apparens, & apprehensa, ergo omnis opinio est ad solum verum, uti optimè Teril.*qu.*24.*à n.*12. *& iterum qu.* 36. licèt enim propositiones sint contradictoriæ, & una certò sit falsa, tamen motivum affirmationis est apparentia veri, & non falsi, ipsaque affirmario est assensus ad verum apparens, & non ad falsum; similitee motivum negationis est apparentia veri in oppofiro, & ipsa negatio est recessus à falso, & accessus ad solum verum oppositum, ergo omnis probabilitas habet se magis ad verum quàm ad falsum. Vide dicenda *n.*357.*&* 358.

102 *Inst.*2. Opus externum imperatnm ab arte non est artificiosum, si in illo materialiter, qnamvis invincibiliter, erretur, ergo similiter de opere interno à prudentia imperato, ita Eliz. R.n. conf. disparitatem dat S. Thom. 1.2. *q.*57. *a.*5. *ad* 1. *Bonum artis consideratur, non in ipso artifice sed magis in ipso artificiato, cùm ars sit ratio recta factibilium, factio enim in exteriorem materiam transiens non est perfectio facientis sed acti*, consequenter cùm mea existimatio, licèt invincibiliter erronea, non immutet objectum in se, etiam non potest facere, ut objectum ex errore factum sit artificiatum: è contra *prudentiæ bonum attenditur in ipso agente, cujus perfectio est ipsum agere, est enim prudentia recta ratio agibilium*, ergo si prudentia imperet actum, qui invincibiliter putarur verus, licèt erretur mateeialiter, habetur finis prudentiæ, qui est, ex parte subjecti rectè agere; & constant hæc etiam ex dictis à *n.*14. ubi ostendimus actum bonum posse dirigi per ignorantiam vel errorem invincibilem: n. autem 706. etiam probabitur, quòd actus probabilis falsus sit perfectio intellectus. Vide etiam dicta *n.*99. in fine.

103 *Q.*18. *Quid sit opinio probabilis?* R. Varii variè definiunt, ut videri potest apud Moyam *de op.prob.q.*1.

§.1. Certum est per probabile hic non debere intelligi omne illud, quod habet qualemcumque speciem veritatis, secundùm illud *Ciceronis, nihil est tam improbabile, quod dicendo non fiat probabile*, nam hoc probabile idem significat, quod in specie seu ementitè verum, licèt agnoscatue esse falsum; per probabile autem nostrum intelligitur aliquid, quod ab intellectu est approbabile tanquam veeum: è contra admitti debet, quòd falsum possit esse probabile, uti à *n.*237. dicetur, hinc ex Arist. est commune adagium, multa falsa esse probabiliora veris.

104 §.2. Eliz. dicit probabile esse, quod plerumque contingit, ad quod putar sufficere, quòd pluries cum vero quàm cum falso connectatur, alioquin, inquit *l.*8.*q.*8.§.1. si ex centenis, sexaginta sint suspendendi, quadraginta liberandi, probabile esset Petrum ex illis centenis unum, esse liberandum. *Contra* est, nam ad probabile non requiri, ut plerumqne contingat, patebit ex *n.*105. & ideò Teril. *in Reg.q.* 37. admittit posse esse probabile aut saltem probabili proximum, quòd iste Petrus sit liberandus: quando autem *Arist.* innuit probabile esse, quod fit ut plurimum, sensus est, si aliquid plerumque contingat, inde haberi peudens motivum ad probabiliter judicandnm, quod etiam jam contigerit, secundùm illud, *ex communiter contingentibus est prudens præsumptio*. Videri potest Esp. *in app. à n.*89.

105 §.3. Idem Eliz.*l.*2.*q.*16. tria requirit ad opinionem probabilem, nempe ut objectum sit contingens: ut ferè semper contingat: ut medium, quo probatur, sit universalius objecto probato: hanc doctrinam benè rejicit Teril. suprà, nam dicuntue multa probabiliter circa Deum, qui est objectum necessarium, & multa certò circa creatnras, quæ sunt objectum contingens, deinde utraque pars contradictionis sæpe est probabilis, uti à *n.*237. dicetur, & tamen utràque non ferè semper contingit; similiter probabile est prædestinationem ad gloriam fieri ante prævisa merita, & tamen vel nunquam vel semper ita contingit: denique si dicam, *omnes matres hujus urbis amant filios, sed omnes feminæ hujus urbis sunt matres, ergo:* hic medium, quod est, *matres hujus urbis*, non est universalius quàm probatum, quod est, *omnes feminæ hujus urbis* amant filios.

106 §.4. Caram. dicit opinionem probabilem esse, quæ habet rationes pro, & contra se: *Contra* est, rationes pro una parte, possunt eam facere probabilem, etiamsi pro altera nullæ occurrant rationes, nam si aliqui mihi dicant Petrum esse domi, id erit mihi probabile, quamvis nemo sit, qui dicat oppositum, neque mihi occurrat ratio negandi.

§.5. *Gonet* dicit opinionem probabilem esse assensum, qui 107
nititur motivo fallibili sive incerto: *Contra* est, ergo omnis heresis, & quivis assensus imprudens erit opinio probabilis.

§.6. Opinio probabilis est judicium incertum nitens 108
motivo absolutè, & respectivè gravi, ita Laym. Sanch. Esp. Fabr. Teril. *q.*23. aliique communissime, & satis colligitur ex dictis. *Dicitur* autem 1 *Judicium incertum*, id est, nec certò verum nec certò falsum. 2. *Nitens motivo*, nam si opinio pro se non habeat ullum motivum, quamvis etiam contra se nullum habeat (uti hæc, *stellæ sunt pares*) reipsa non erit probabilis, nisi negativè, id est, non probabilis, uti rectè evincit Teril. *q.* 28. contra Eliz. 3. *Motivo gravi*, id est, magni momenti, quod, per se loquendo, aptum sit virum prudentem determinare ad assensum, sive, cui, si quis assentiatur, judicio prudentum non mereatur reprehensionem 4. *Absolutè*, id est, secundùm se *gravi*, & non tantùm ex accidente, v.g. ex vehemente passione, ex pertinacia, ex inordinatione affectus, ex negligentia inquirendi verum. 5. *Et respectivè gravi*, id est, quamvis attendantur etiam opposita motiva; si enim hæc fuerint certa, motivum his oppositum non erit respectivè grave sed elidetur, uti rectè Teril.*q.*26. quando enim hoc motivum est certum, intellectus prudentis hominis non potest impelli vel sollicitari ad oppositum; & ita nulla hæresis est probabilis, quamvis enim pro hac sæpe sint difficillima argumenta, quæ ideo etiam aliquo sensu dici possint gravissima, tamen eliduntur per motivum oppositum fidei, quod est certissimum: Unde ad veram probabilitatem secundùm omnes requiritur, ut neque Sacræ Scripturæ, neque traditioni, neque communi PP. sententiæ, neque rationi certæ adversetur; imò neque communibus Theologorum placitis, nisi horum authoritatem restingant novæ, & majoris momenti rationes.

§.7. *Obji.* Motivum opinionis probabilis, vel debet es- 109
se grave respectu omnium intellectuum, vel respectu aliquorum tantùm: non respectu omnium, quia quod est grave respectu imperitorum, sæpe non est grave respectu peritorum. Nec aliquorum tantùm, hi enim deberent esse periti, ergo sensus erit, respectu habentium authoritatem, ideoque omnis probabilitas erit tantùm extrinseca, ita Eliz. R. Intelligi respectu peritorum, non quòd ad assensum moveat eorum authoritas, sed quia movet aliquid, aptum movere peritum, id est, hominem aptè dispositum ad materiam illam intelligendam, juxta statum ipsius materiæ, & conditionem imbecillitatis humanæ.

*Inst.*1. Saltem in expositione motivi gravis recurritur ad 110
homines prudentes: prudens autem dicitur, qui non movetur levi sed tantum gravi motivo, ergo fit circulus. R. Per prudentes hic intelliguntur periti, sive aptè dispositi ad intelligendum, nec assueti ferre sententiam, nisi omnibus utrimque consideratis, in qua explicatione nullus fit circulus. Videri potest Teril.*q.*23 *&* 24.

*Inst.*2. Ignotum est nobis, quinam sint periti, ergo sem- 111
per ignotum erit, quodnam motivum sit grave, & consequenter quænam opinio sit verè probabilis. R. n. ant. alioquin *Tob.*4. *vers.* 19. frustra diceretur, *Consilium semper à sapiente exquire:* Itaque periti judicantur S. Thomas, Scot. S. Bonav. S. Anton. Caj. Nav. Suar. aliique similes; item alii, quos communis persuasio reputat, aut experientia probat peritos in hac vel illa materia, quam profitentur, cuique studuerunt, vel quam benè tractarunt.

Inferes, probabilitatem sic posse definiri, quòd sit falli- 112
bilis, & magna apparentia veritatis circa aliquod objectum.

*Q.*19. *Quotuplex sit opinio probabilis?* R. Multiplex, 113
nam.

§.1. Alia est probabilis ab intrinseco, cujus motivum consistit in ratione gravi, quæ rei ipsi inest, sive ex re ipsa petitur: alia ab extrinseco, cujus motivum est authoritas gravis ita sentientium, & dicentium, quæ authoritas consistit præcipuè in peritia, probitate, sapientia, & veracitate, hæc tamen authoritas non movet, nisi in quantum præsumitur cum hac esse conjunctam etiam rationem sive probabilitatem intrinsecam, quia nempe præsumimus viros sapientes non dicere aliquid sine ratione, unde optimè dicit S. Aug. Epist.19. *Alios* (libros præter Scripturam) *ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaque polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senliunt, sed quia mihi vel per illos authores Canonicos, vel probabili ratione, quod à vero non abhorreant, persuadere potuerunt.* Probabilia ab extrinseco definiuntur ab Arist. *in Topic.l.*1.*c.*1. *Quæ videntur omnibus vel plerisque vel sapientibus, atque his vel omnibus vel plerisque vel maximè notis*, de qua definitione videri potest Esp. in App.a. 99. & seqq. & dicetur *n.*159. Hic advertenda sunt duo, in primis ut ali- 114
quid

quid ſit probabile ex authoritate, debere manere incertum, & per aſſertionem multorum non fieri certum, uti certum ſit Romam dari, ideoque non manet nobis tantùm probabile: deinde ut ſciamus, quis hic cenſeri debeat ſapiens necne, attendendam eſſe famam publicam vel experientiam, ſic enim, uti ante inſinuatum eſt, aliqui omnium confeſſione ſunt ſapientes, uti S. Auguſt. S. Thom. Scot. Alii per experientiam, ea modo, quo res tractant, vel de eis diſcurrunt, vel conſilia dant pro praxi, uti Suar. Sanch. Lugo &c. quandonam verò authores dicantur omni exceptione majores, explicabitur à *nu.*160. ubi plura dicentur de authoritate extrinſeca, & etiam exponetur, quinam dicendi ſint meri Summiſtæ.

115 §.2. Alia dicitur ſpeculativè tantùm probabilis, alia etiam practicè; quam diviſionem varii variè explicant, uti videre eſt apud Moyam *de op. prob. q.*2. nam aliqui vocant ſpeculativè probabilem, quæ objectum tantùm conſiderat non referendo ad praxim, uti ſi dicam, valet Baptiſmus in aqua roſacea; quæ autem dicit licere ſaltem in neceſſitate baptizare in aqua roſacea, eſt practicè probabilis: alii vocant ſpeculativè tantùm probabilem, quæ licitè redigi non poteſt ad praxin; ſic poteſt mihi eſſe ſpeculativè probabile, quòd animal à longè ſe movens ſit fera, non ideò tamen eſt practicè probabile, quia mihi licitum non eſt in illud jaculari: alii dicunt illam ſpeculativè probabilem, quæ abſolutè per nos reduci non poteſt ad praxin, uti hæc, globus terræ poteſt loco moveri; ſi autem ſimul ad praxin reduci poſſit, dicetur ſimul nobis practicè probabilis: alii cum Moya eam vocant ſpeculativè tantùm probabilem, quæ aſſerit aliquid licere, præſcindendo à circumſtantiis perſonæ, loci, temporis &c. uti ſi dicam, licitum eſt pingere; practicè probabilem vocant, quæ dicit aliquid alicui hic, & nunc licere, v.g. quia ſervile non eſt; hinc mihi licitum eſt hoc etiam feſto die pingere: alii dicunt illam eſſe tantùm ſpeculativè probabilem, quæ eſt de objecto ſecundùm ſe licito, quia tamen non poteſt ad praxin deduci, quin accedat aliqua circumſtantia illicita, hinc non erit practicè probabilis, uti ſecundùm *Teril.* ſi dicam, licitum eſt ſecundùm ſe attingere corpus alienum nudum, id enim licitè faciunt Chirurgi, ut in neceſſitate medeantur, quia tamen ordinariè non ſit ejuſmodi tactus quin in tangente ſuboriantur pravæ commotiones, & adſit periculum conſenſus in delectationem veneream, hinc ordinariè non eſt practicè probabile, quòd licitum ſit attingere corpus alienum nudum: denique recentiores, ut has omnes explicationes concilient, dicunt illam eſſe ſpeculativè tantùm probabilem, quæ vel de praxi nihil enunciat, vel tantùm procedit habita ratione principii univerſalis, non conſideratis illis, quæ cum praxi communiter conjunguntur; è contra dicunt illam eſſe etiam practicè probabilem, quæ enunciat licitam eſſe praxin poſt omnia conſiderata, quæ in praxi apta ſunt contingere: & cum his communiter loquemur.

116 §.3. Alia dicitur probabilis quoad ſe, alia quoad nos: probabilis quoad ſe eſt, quæ à parte rei nititur motivo gravi, licèt fortè ejus gravitas à nobis non agnoſcatur; probabilis quoad nos, quæ invincibiliter à nobis judicatur niti motivo gravi, quamvis reipſa grave non ſit, ideoque opinio talis, quæ reipſa non nititur motivo gravi exiſtenti, ſed tantùm præſumpto vel exiſtimato, licèt ſecundùm ſe non ſit reipſa probabilis, tamen reſpectivè ad intellectum noſtrum ita diſpoſitum cenſetur probabilis. Opinio probabilis quoad nos ſubdividitur in certò, probabiliter, tenuiter, & dubiè probabilem, uti dicetur à *nu.*119.

117 *Q.20. An omnis opinio ſpeculativè probabilis, etiam ſit practicè talis?* R. Negativè cum Carden. *in* 1. *Criſi d.*14. *cap.*2. *& d.*56. *cap.*3. contra Caram. Joan. Sanch. F. Lugo & alios, *Ratio eſt*, quia poteſt dari actio alioqui licita, quæ in praxi exerceri non poſſit abſque circumſtantia ſcandali aut irreverentiæ, vel abſque periculo peccandi aut damni proximo cauſandi, uti conſtat in exemplis *num.* 115. allatis aliiſque ſimilibus, ſic enim etiam ſpeculativè probabile eſt conſecrationem in pane ſiligineo eſſe validam, tamen non eſt probabile practicè, quia probabile non eſt, quòd liceat in pane ſiligineo conſecrare.

118 *Reſpondet* Caramuel, ſi in praxi addatur nova circumſtantia, quæ non fuit conſiderata in ſpeculatione, fore caſum diverſum, circumſtantia enim nova mutat caſum: *Contra* eſt, manet hoc, quòd praxis poſſit ſuperaddere circumſtantiam non conſideratam à ſpeculatione, & ideò opinio non ſit practicè probabilis, quamvis fuerit talis ſpeculativè; patetque etiam in hoc exemplo, nam ſi à Superiore mihi prohiberetur uſus alicujus ſententiæ probabilis, illa reſpectu mei maneret ſpeculativè probabilis, non tamen practicè: videri tamen poteſt *Illſ.*1.*d.*1. *num.*69. non malè explicans Authorum aliorum ſententiam.

119 *Q.21. Quænam opiniones dicantur certò, probabiliter, tenuiter, dubiè probabiles?* R. Certò probabiles dicuntur, quarum probabilitas certò nobis innoteſcit; tantùm probabiliter probabiles ſunt, quarum probabilitas innoteſcit tantùm probabiliter; tenuiter probabiles ſunt, quæ nituntur motivo ita levi, ut non mereatur aſſenſum viri prudentis; dubiè probabiles ſunt, de quarum probabilitate eſt prudens dubium: quæ omnia declarari poſſunt hoc modo.

§.1. Certò probabilis eſt opinio, quæ de facto viget inter 120
Authores, quamque Eccleſia tolerat, nec ſapientes improbant: ſi tamen alicui contra eam occurrerent novæ, & graviſſimæ rationes, deſineret reſpectu ipſius eſſe certò probabilis.

§.2. Si ſciam opinionem aliquam eſſe communem Theo- 121
logorum, vel doceri à S. Thom. & ejus ſchola, tunc eſt mihi certò probabilis: è contra ſi vir magnæ authoritatis dicat opinionem aliquam eſſe communem, vel à S. Thom. & Thomiſtis doceri, potero tantùm probabiliter judicare eſſe probabilem, non ero tamen de hoc certus, quia illius unius dictum non reddit me certum, quòd ita ſit, niſi aliunde ſcirem ab eo inſpectos eſſe Authores, de quibus teſtatur, & ſufficienter intellectos.

§.3. Opinio, quæ ab omnibus communiter aſſeritur eſſe 122
probabilis, etiam eſt certò talis, licèt fortè alicui, qui rationes non expendit, videatur eſſe falſa: item certò probabilis eſt, quam omnibus diligenter expenſis abſolutè tenent ut veram quinque aut ſex Theologi probitate, judicio, & ſcientia præſtantes, ſi de probabilitate non dubitent, etiamſi alii communiùs rejiciant, ut falſam, ſi enim iſti priores ita abſolutè teneant, dubitari non poteſt, quin habeat rationem gravem.

§.4. Non ideò præcisè debet opinio cenſeri probabilis, 123
quòd doceatur ab uno Authore impreſſo, uti à *nu.*153 dicetur: neque ideò præcisè, quòd doceatur etiam à multis, & non ſit damnata ab Eccleſia, uti dicetur à *nu.*136.

§.5. Illa opinio eſt viro probo, & docto certò probabi- 124
lis, quam ipſe ſcit ſe diligenter diſcuſſiſſe, & experitur ſe ſine paſſione vel inordinato affectu ob rationes graves tenere ut veram.

§.6. Certùm videtur dari poſſe opiniones tantùm proba- 125
biliter probabiles, ut evincit Teril. *in Reg. q.* 32. contra Eliz. *in app. q.*4. *num.* 1. probabilitas opinionis eſt objectum indifferens, ut ſciatur vel ignoretur, non aliter ac quævis alia veritas, ergo etiam eſt indifferens, ut tantùm probabiliter cognoſcatur: 2. licèt certus ſim opinionem, quam S. Thom. & Thomiſtæ docent, eſſe certò probabilem, tamen ſi certus non ſim, ſed tantùm à viro Theologo audiam aliquam opinionem eſſe D. Thom. & Thomiſtarum, tantùm probabiliter cognoſcam probabilitatem illius opinionis, ideoque erit mihi tantùm probabiliter probabilis. 3. Opiniones, quas aliqui negant, alii affirmant eſſe certò probabiles, non ſunt certò probabiles, neque etiam ſunt certò ſed tantùm probabiliter improbabiles propter authoritatem, & motiva negantium; manent tamen etiam propter authoritatem, & motiva affirmantium probabiliter probabiles, falſum enim eſt, quòd motiva tum ſe elidant, uti intelligetur ex dicendis à *nu.*261.

§.7. Opiniones tenuiter probabiles habent motivum, 126
ſed ita leve, ut cenſeatur imprudens, qui illi aſſentitur, ideoque rectè notat Carden. *in* 2. *criſi diſſ.*4. *n.* 16. duos illos terminos, *tenuis probabilitas*, eſſe veluti oppoſitos, nam *Tò probabilitas*, ſimpliciter, & abſolutè, dicit habere grave fundamentum, *Tò tenuis* autem hoc tollit, ſicuti quando dico aliquem eſſe tenuiter prudentem, ſignifico non eſſe abſolutè prudentem, ſed habere parum prudentiæ ſeu defectum illius, poſſunt enim ejuſmodi termini ſumi æquivocè pro re vera, & apparente, gravi, & levi: inde infert Carden. *n.*23. ſententiam oppoſitam opinioni tenuiter probabili communiter eſſe moraliter certam aut ferè certam, quia cùm communiter occurrant rationes pro, & contra, ſi ratio pro hac ſit tenuis, erit pro illa tantò fortior, ideoque accedet ad certitudinem.

§.8. Opinio tunc eſt dubiè probabilis, 1. Si dubitetur, 127
an motivum ejus ſit grave an leve: 2. Si ſapientes dubitent de probabilitate illius: 3. Si detur principium certum, & dubitetur, an ei repugnet opinio: 4. Si Authores ejus non ſint, vel ſi dubitem, an ſint omni exceptione majores, de quo dicetur à *nu.*160. 5. Si ratio ejus non videatur firma: 6. Si ſit opinio ſingularis Authoris, qui rationem ſufficientem non afferat. 7. Si unus vel alter tradat eam, & plures alii dicant eam vel improbabilem vel parum tutam vel rejiciendam: 8. Si Author vel Authores ejus non ſint diu probatæ authoritatis, vel non ſint mihi ſufficienter noti ex ſuis ſcriptis aut aliunde: *Nec obſtat*, quòd ſint multi, *quia* ſæpe unus exſcribit ex altero, & ſequitur velut ovis ovem. Videri poſſunt Terill. *hic qu.*5. *&* 6. Carden. *in* 1. *Criſ. d.*11. *cap.*2. *a.*4. *d.*55. *n.*30. *d.* 58. *cap.*2. Item *in* 2. *Criſi d.*4. *a. n.*35.

Objicies 1. Ex hoc, quòd aliqui Authores graves dicant 128
aliquam opinionem eſſe probabilem, non ſequitur omnes debere dicere eſſe probabilem; quia non valet ab aliquibus ad omnes, uti non valet à particulari ad univerſale, ergo fal-

ſum

sum est, quod dicitur n. 121. & 122. R. n. ant. valet enim argumentatio ab aliquibus ad omnes, quando illi aliqui dant rationem, qua prudenter moveri debent omnes, v. gr. si decem periti aurifabri dicant aliquid esse aurum, omnes habent rationem dicendi esse aurum, & sicuti potest valere à particulari ad universale, si probetur, quòd illud particulare habeat in se rationem, quæ se extendat ad universale, uti cùm dico, *Petrus est animal, & reliqui homines habent naturam similem Petro, ergo etiam reliqui homines sunt animal*, ita hic, est enim idem, ac si dicam, *est grave motivum, propter quod S.Thom.cum sua schola hoc dicit, ergo est grave motivum, propter quod omnes hoc dicant*. Videri potest Illſ. *d.c.num.63*.

129 *Obji.2.* Omnis opinio probabilis, si sit immediata, & per se nota, est per seipsam evidenter probabilis; si autem sit mediata, & per aliud nota, deducitur ex aliqua immediata, ergo per hanc est etiam evidenter probabilis, ergo falsum est, quod dicitur num. 125. ita Eliz.Resp. 1. Mediatè probabilis potest tantùm probabiliter deduci ex probabili immediata, ratione connexionis objectivè tantùm probabilis, uti si argumenter per illationem à pari, à contrario, à majore ad minus &c. maximè si illatio fiat in figura, & modo imperfecto syllogizandi, cujus evidentia non satis appareat. Resp. 2. Etiam immediatè probabilis potest ob dispositionem imperfectam intellectus ita apprehendi, ut appareat tantùm probabiliter probabilis.

130 *Inst.1.* Probabiliter scibile non est simpliciter scibile, sed
ad summum probabile, ergo probabiliter probabile non est
simpliciter probabile, sed ad summum dubiè, quia sicut se
habet opinari ad scibile, sic dubitare ad probabile, nempe
tanquam imperfectum degenerans à perfecto, ita Eliz. Conf.
nam *Tò probabiliter*, non significat idem, quod *Tò probabile*, ergo est diversum, & quid minus, alioquin ineptè re-
peteretur idem, uti si dicerem, scibiliter scibile, visibiliter
visibile &c. si autem idem significet, quod prudenter appro-
babile, erit certò probabile, ergo. Resp. n. conf. *Tò pro-
babiliter*, opponitur scibili, estque terminus alienans, cum
dicat incertitudinem, ergo aliquid tantùm probabile non est
scibile è contra, *Tò probabiliter* non opponitur probabili,
131 sed maximè illi convenit: nam probabile potest cognosci es-
se tale, vel certò vel probabiliter tantùm. *Ad Conf.* dico, per
Tò probabile, significari objectum, quod cognoscitur, è con-
tra per *Tò probabiliter* significatur modus, quo objectum pro-
babile cognoscitur, unde non sunt idem: admitto autem
quòd probabile sit idem quod approbabile, sed hoc fieri potest
per judicium vel certum vel probabile tantùm, uti dictum
est: aliud est de istis, scibiliter scibile, &c. nam in his, & si-
milibus, modus attingendi significatus per adverbium, *scibi-
liter*, &c. est unicus, qui etiam significatur per ipsum nomen
adjectivum scibile, hinc frustra repeteretur: è contra modus
attingendi significatus per *Tò probabiliter*, non est unicus,
quo cognosci potest probabile, cùm etiam cognosci possit cer-
tò, ergo non frustra additur.

132 *Inst.2.* Illa probabilitas opinionis probabilis vel cognoscetur certò vel tantùm probabiliter, si certò, erit certa probabilitas; si tantùm probabiliter, dabitur processus in infinitum, ita Eliz.Resp. Judicium directum circa probabilitatem opinionis erit tantum probabile, habebo tamen aut habere potero simul judicium reflexum, quo certò cognoscam illud judicium probabile existere in meo intellectu, ac niti motivo probabili tantùm, in quo judicio sistam.

133 *Inst.3.* Saltem sic opinans non dicet absolutè, *sic mihi videtur*, nam hoc esset dicere, sic mihi est absolutè probabile, sed dicet, *sic mihi videtur videri*. R. Absolutè dicit, probabilitas illius opinionis mihi videtur dari in rerum natura, ubi *probabilitas* est tantùm objectum, actus autem id enuntians, absolutè id enuntiat, sed ex motivo tantùm probabili, ergo absolutè dicit, sic videtur, id enim potest absolutè dici vel certò vel tantùm probabiliter, uti sæpe dictum est.

134 *Q.22. Quænam opinio dicatur probabilior?* R.

§.1. Probabilior intrinsecè est, quæ pro se habet meliores rationes; probabilior extrinsecè, quæ pro se habet majorem authoritatem: quòd si una habeat rationes meliores, & altera majorem authoritatem, illa simpliciter est probabilior, quæ habet rationes meliores, quia authoritas fundatur in rationibus, nec Authores plus valent, quàm valeant rationes, quas afferunt, vel quas præsumuntur habere, uti dictum est num. 113.

§.2. Si opiniones sint circa revelata, illa est probabilior, pro qua videtur potiùs stare revelatio; si circa res spectantes ad jus positivum, illa est probabilior, cui magis favent leges vel consuetudo, quæ est optima legum interpres; si circa mentem legislatorum vel circa intelligentiam legum, etiam naturalium, plus retribuendum est antiquis quàm recentibus, quia illi fuerunt magis vicini Authoribus legum, & ab initio interpretes earum; si sint circa materias fidei, & morum, plus est tribuendum Sanctioribus quàm aliis, quia illi & ampliùs illuminantur à Deo, & meliùs sciunt mystica discernere; circa materias attingentes conscientiam, plùs tribuendum Theologis quàm Juristis; circa materias juridicas, plus Juristis, quàm Theologis &c. quia cuique in sua arte, & professione est magis fidendum.

§.3. Major numerus Authorum, per se loquendo, facit 135
majorem authoritatem, quia plures oculi plus vident quàm pauciores: intellige tamen, cæteris paribus, nam S. August. *de doctr.Christ.l.2.c.* 8. loquens de authoritate extrinseca manifestè docet graviores Authores, & pauciores posse æquivalere pluribus non ita gravibus, uti rectè expendit Esp. *in app.ar.* 126. Navar. ait, quòd opinio, quæ docetur à sex doctoribus eam ex professo tractantibus sit censenda communior, & probabilior, quàm quæ tenetur à 50. aliis, qui alicujus alterius authoritatem sequuntur: & hoc demonstrat Carden. *in 1.Cris.d.11. cap.2.a.4.item in 2.crisi.d.3.n.9.* Similiter plùs tribuendum est scribentibus absque passione, & particulari affectu, quàm antecedenter affectis uni parti aut pro una æmulantibus, ideoque plus docentibus indifferenter, & sine spe lucri, quàm Advocatis unius partis; plus liberè dicentibus, quod sentiunt, quàm obligatis ad sequendum unum Authorem vel certam viam. Videri potest Laurent. *hic d.4. à n.62.*

Q.23. An opinio aliqua censeri debeat probabilior vel 136
etiam probabilis hoc ipso quòd doceatur à pluribus vel à multis? R. Cum Carden. *in 1.Cris.d.11. à n.* 197. non semper, uti ostenditur in exemplis apud Carden. Nam,

Quinque Authores docent, quòd contritio perfecta non semper sit conjuncta cum remissione peccatorum: quòd possit revelari Confessio ad probandum valorem Matrimonii, aut ad impediendum, ne invalidè contrahatur: quòd Doctor in Theologia vel Jure Canonico possit sine Episcopi approbatione audire Confessiones: quòd Sacerdos possit consecrare extra Missam pro viatico infirmi: quòd Matrimonium fidelis cum hæretico sit invalidum.

Sex docent, verba non esse de essentia absolutionis sed 137
alio signo perfici posse: Eum, qui se polluit tactibus Religiosi, non teneri in Confessione explicare circumstantiam sacrilegii: non esse mortale, si Confessarius revelet veniale; nec si revelet peccatum publicum pœnitentis; non posse omnes Sacerdotes absolvere in articulo mortis.

Septem docent, non omnia Sacramenta fuisse à Chri- 138
sto instituta: Episcopum hæreticum vel degradatum vel à Papa impeditum invalidè ordinare: non licere communicare nisi cibo digesto, & capto somno: Matrimonium consummatum posse dissolvi saltem authoritate Papæ per professionem religiosam: Matrimonio clandestino valido non legitimari prolem anteà susceptam, uti refert Sanch. *de Matr. l.3. d.44. num.* 2.

Octo docent, non esse mortale solemniter administrare 139
Sacramenta in mortali; posse fidelem in mortali constitutum, & contritum accedere ad Communionem sine Confessione, si speret brevi adfuturum Confessarium, cui devotiùs confitebitur: posse Papam dispensare in impedimentis jure naturali dirimentibus Matrimonium.

Novem docent, Prælatos regulares posse sine approbatio- 140
ne Episcopi audire Confessiones sæcularium.

Decem docent, votum non peccandi non posse commu- 141
tari: Diaconatum non esse verum Sacramentum Ordinis: concubitum Clerici in Sacris esse simplicem fornicationem, ut refert Sanch. *l.7.d.27.n.20.*

Duodecim docent, non violari sigillum per revelationem 142
peccatorum committendorum: Christum non consecrasse verbis, sed sola voluntate vel alio signo externo.

Tredecim docent, mappas Altaris non necessariò debere 143
esse benedictas.

Sedecim docent, infantes sine ullo Baptismo decedentes 144
posse aliquibus casibus salutem consequi.

Vigintiquinque docent, omnes gradus consanguinitatis 145
vel affinitatis *Levit.* 18. prohibitos dirimere Matrimonium jure naturali.

Viginti octo docent, Matrimonium Eunuchi carentis 146
utroque testiculo esse validum: in quibusdam causis Ecclesiasticis posse cognoscere, & judicare laicos, uti refert Carden. *num.* 248.

Quadraginta & plures, quos referunt Sanch. *l.6. d.16.n.* 147
2. Arsd. *T.2.p.2.ar.1.s.3.qu.*16. Stoz. *l.2. num.* 244. dicunt Con-
fessarium, qui ex Confessione novit pœnitentem esse indi-
gnum officio, posse ideò illi in electione gratuita, & secreta
suum suffragium negare; Sententiæ autem illæ omnes sunt im-
probabiles, & oppositæ illis sunt certæ, ergo præcisè nume-
rus Authorum, etiam Catholicorum, non facit sententiam 148
esse probabilem: *Nec obstat*, quòd Ecclesia vix possit ignora-
re ejusmodi opiniones teneri, & tamen non semper damnet,

nam

num Ecclesia Dei, inquit S. Aug. *Epist.* 119. *c.* 19. *inter multam paleam multaque zizania constituta, multa tolerat, & tamen,*
149 *quæ sunt contra fidem vel bonam vitam, non approbat.*
Ratio autem: cur numerus Authorum præcisè non reddat semper opinionem probabilem, hæc est, quia quandoque primi Authores ejusmodi sententiarum non satis examinarunt utrimque fundamenta, reliqui autem transcripserunt tantum, & similiter cœcè secuti sunt; quandoque successu temporia inventæ sunt novæ rationes convincentes aut principium certum in contrarium; quandoque emanarunt declarationes, per quas antiquatæ sunt ejusmodi sententiæ, & elisa earum probabilitas. Sapienter dixit Cardin. Sfondratus *in Reg. Sacerd. l.* 1. §.20. *& l.* 2. §.14. *n.* 6. *Sunt opiniones instar monetæ, cujus valor non ex numero sed pondere, & metallo æstimatur: sic opiniones, non Doctorum numerus, sed maior ratio, veritas & prudentia commendat; alioquin semper vincerent fatui, quorum numerus, quam prudentum major est.*

150 *Q.*24. *Quis rescire possit, & ad quem spectet judicare, an hæc vel illa opinio sit probabilis?* R.

§.1. De probabilitate intrinseca opinionis possunt judicare soli doctissimi, & in re morali versatissimi, non autem mediocriter docti, ita Tapia, Moya, Carden. *in* 1. *cr. d.* 59. *n.* 4. Ratio est, quia ut sciatur, an hæc opinio sit intrinsecè probabilis, sciri debet, quid sit stricta probabilitas; item conferri debent motiva hujus, & oppositæ opinionis, ac considerari, an motiva pro hac non sint fortè levia, dubia, æquivoca, sophistica, item an non pro contraria sint motiva certa, hoc autem non possunt nisi viri doctissimi, & in re morali versatissimi, ergo. Notat autem specialiter Gran. viris ingeniosis parum in re morali versatis maximum esse periculum hic errandi, nam facilè nova inveniunt, & quæ invenerint, facilè judicant certa, (quia suum cuique pulchrum) cùm tamen aliis sapientibus sæpè videantur frivola.

151 §.2. Vir mediocriter doctus potest judicare de probabilitate extrinseca opinionis, si statum quæstionis rectè intelligat, & assertam inveniat in Authoribus hujus ætatis omni exceptione majoribus, si enim hi affirment niti gravi fundamento aut esse probabilem, credere potest, quia scit alios prudentes ita judicare, ita Carden. *n.* 7. *Dixi*, hujus ætatis, nam multæ opiniones antiquorum amiserunt probabilitatem, ut constat ex qu. præc. deinde multæ etiam recentiorum per damnationem Pontificum etiam amiserunt probabilitatem, uti *à n.* 201. dicetur: de hoc autem admonebunt Authores, qui hac ætate, & post damnationes factas scribunt.

152 §.3. Si Authores opinionis non sunt notoriè omni exceptione majores, non poterit de probabilitate extrinseca opinionis judicare, nisi doctissimus, & in re morali versatissimus, ita Tapia, Gran. Carden. *n.* 11. Probatur, nam valde difficile est rescire, an conditiones ad Authorem omni exceptione majorem requisitæ huic vel illi conveniant, ut constabit ex dicendis *à n.* 160. rescire enim debet, an non fortè sæpè doceat ea levi fundamento, an non sæpè laboret in æquivocis vel sophismatibus, an non doceat singularia, & exotica sine sufficiente ratione, &c. Ex his patet, quàm periculosè procedant, qui quamlibet opinionem Authorum statim arripiunt, quia favet libertati, commodo, lucro vel voluptati suæ, & non examinant, imò, sæpè ipsi discernere non possunt, an sit verè, & practicè probabilis.

153 *Q.*25. *An authoritas unius faciat opinionem esse certè probabilem?* R.

§.1. Alex. VII. damnavit hanc 27. prop. *Si liber sit alicujus junioris, & moderni, debet opinio censeri probabilis, dummodo non constet rejectam esse à sede Apostolica tanquam improbabilem.* Ex damnatione illa patet, non ideò præcisè censeri debere opinionem probabilem, quod doceatur ab uno authore etiam impresso, uti rectè ostendit Moya *de op. prob. quæst.* 4. §.3. hinc propositio illa rectè damnata est, utpote nimis indefinita, cùm certum sit quosdam Authores, etiam doctos, esse nimis laxos aut nimium sectari novitates, ac sæpè contra communem, protrudere opiniones singulares non satis diligenter utrimque expensas, & carentes sufficiente fundamento: notatque rectè Carden. *in* 1. *cr. d.* 57. damnatam illam propositionem fuisse radicem plurimarum conclusionum improbabilium, & scandalosarum.

154 *Nec juvat*, quòd plures talis Authoris librum censuerint, & approbarint, ideoque videatur etiam horum authoritas accedere, *nam* libros quandoque censent, & approbant homines parum periti, vel qui non legunt attentè, vel qui dissimulant multa, & acquiescunt, si doctrina apertè non sit falsa aut contra bonos mores.

155 §.2. Unicus Author, si sit omni exceptione major, asseratque rationem, quam alii non considerarint vel non satis solverint, ipse autem aliorum rationes commodè solvat, quamvis doceat contra communem, poterit reddere opinionem suam certò probabilem, donec alii expensas vicissim ipsius rationes solvant, & dicant non esse sufficientes, ita docent 23. Authores cum Carden. *d.* 11. *num.* 254. *d.* 55. *num.* 4. *d.* 57. *cap.* 2. Plures idem affirmantes referunt Mendo *in stat. d.* 13. *quæst.* 15. *num.* 204. & Moya *qu.* 3. *&* 4. qui assentitur: Idem docent Sporer *num.* 41. Arsdekin *T.* 2. *p.* 2. *tract.* 1. *cap.* 2. §.5. Tamb. *in Dec. cap.* 3. §.3. *n.* 5. Ratio est, quia si istæ circumstantiæ adsint, prudenter judicatur habere rationem gravem pro opinione sua.

§.3. Homo rudis, cui vir probus, prudens, & doctus 156
dicit aliquam opinionem esse certò probabilem vel veram, potest censere esse talem, quamdiù nemo illi dicit contrarium, nec ipse oppositum agnoscit, cum enim ipsemet examinare non possit, potest stare judicio illius, de cujus probitate, prudentia & scientia dubitare non debet: hinc S. Ant. apud Esp. *in app. ar.* 161. pro regula dabat doctis illud Prov. 27. Vers. 11. *stude sapientiæ fili mi:* indoctis autem illud Deut. 32. Vers. 7. *Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, majores tuos, & dicent tibi.*

§.4. Si Parochus vel Confessarius vel Theologus, qui 157
communiter habetur sufficiens, & aptus muneri suo, dicat aliquid ex communibus dubiis esse licitum, reputari potest esse probabile, & talem sequens plerumque non errat, sed sequitur regulam verè & positivè probabilem, maximè si sit rudis, ita Teril. *in Reg q.* 53. *n.* 9.

§.5. *Objic.* 1. Pro regula in Jure dicitur, opinio commu- 158
nis habenda est pro lege, ergo dicta *n.* 151. non sunt vera. R. Hoc ut plurimum intelligitur in materia legis humanæ, neque semper tenet, sed tantùm ordinariè, uti fusè ostendit Carden. *in annot. post* 2. *par.* 1. *crisis à n.* 26. & specialiter hic non tenet ob rationem datam *n.* 151.

Objic. 2. *Aristoteles* ad probabilia ab extrinseco requirit, 159
ut videantur omnibus vel plerisque vel maximè notis, uti dictum *num.* 113. ergo ad probabile est necesse, ut ita videatur pluribus. Resp. neg. conseq. nam ibi agit de principiis, per quæ conclusiones probabiles inferuntur, & loquitur in plurali de probabilibus, hinc in plurali requiri sapientes, cum quo stat, quòd probabile in singulari possit haberi per sapientem, si rationem gravem afferat à reliquis non expensam vel non solutam.

*Q.*26. *Quis Author dicatur esse omni exceptione major?* 160
Resp.

§.1. Ille est omni exceptione major, contra quem opponi non potest una harum exceptionum, vel 1. quòd ejus opinio sit contra principium aliquod certum, tum enim est certò falsa, & improbabilis: vel 2. quòd levi, æquivoco, aut sophistico fundamento nitatur: vel 3. quòd ipse aliàs varia improbabilia, & à cæteris Theologis reprobata docuerit: cùm enim gravitas fundamenti dicatur relativè ad judicium prudentum, si hi aliquid communiter rejiciant ut improbabile, censeri non poterit grave: vel 4. quòd sit merus summista, qui sententias utrimque non examinatas à se, tantùm sumat ex aliis, & solùm exscribat, tunc enim stari non potest ejus judicio, cum incertum sit, an quæstionem benè intellexerit, & argumenta penetrarit: si unum horum possit contra ipsum opponi, non est omni exceptione major. *Nec refert*, quòd sit vir probus, & doctus, adeòque videatur esse præsumptio pro ipso, *nam* cum alii viri probi, & docti melioribus fundamentis nixi dicant illius opinionem esse improbabilem, est major præsumptio pro his, & sic major præsumptio elidit minorem, ita Carden. *in* 1. *crisi d.* 11. *n.* 282. *d.* 55. *n.* 4. *d.* 57. *à n.* 7. ubi ostendit à probatissimis Authoribus requiri omnes conditiones illas ad hoc, ut aliquis Author possit opinionem suam reddere probabilem.

§.2. Rectè notat Carden. *in* 2. *crisi d.* 1. *cap.* 13. per hoc ni- 161
hil decedere de authoritate alicujus Authoris, quòd aliqua ipsius sententia sit postmodùm damnata, dummodò ante damnationem fuerit à gravibus Theologis habita tanquam verè probabilis, talis enim invincibiliter erravit, & cum motivo, quod secundùm prudens tunc judicium erat grave: & sic quoque SS. PP. inveniuntur errasse, de quorum authoritate non ideo aliquid decessit: sic refert Sanch. *de Matr. l.* 7. *d.* 52. *n.* 5. S. Thom. & S. Bonav. docuisse omnes gradus affinitatis, & consanguinitatis, in quibus Matrimonium *Levit.* 18. prohibetur, facere illud jure naturæ illicitum, quod tamen nunc est improbabile, neque ideo desinunt SS. illi DD. esse omni exceptione majores. Similiter S. Th. *in* 4. *dist.* 17. *q.* 3. *art.* 4. *q.* 1. docuit valere Sacramentum pœnitentiæ, licitè dolor absolutionem sequatur: item ibid. ar. 3. q. 2. moribundum teneri confiteri laico, si desit Sacerdos; non credo autem nunc esse aliquem, qui eas opiniones dicat esse adhuc probabiles.

§.3. Illi non sunt meri summistæ, qui licèt collegerint 162
casus in parvas Summas, tamen id fecerunt post doctam Theologiam, præcipuè moralem, aut post examinatas Authorum sententias, tum enim doctrinam suam jam ante cum rationibus suis cognitam sæpè cum magno judicio, collegerunt in compendia pro majore commoditate legentium, & tales sunt

Cajet.

Cajet. Nav. Tolet. Sà, Busemb. aliique plures, qui pariter esse possunt omni exceptione majores.

163 §.4. Author omni exceptione major vocari solet Classicus, quia nempe ejus authoritas in scholis vel tribunalibus recipitur tanquam probabilis: qui autem non est hujusmodi authoritatis, dicitur proletarius: nam apud Romanos plebei, & qui erant parvæ authoritatis dicebantur proletarii, uti habet Aulus Gellius *in noct. Attic. l.16. cap.10. & l.19. cap.8.* & tales proletarii, quamvis etiam multi sint, non faciunt opinionem suam probabilem, nisi alia adminicula accedant.

164 §.5. Author, cujus librum aut scripta non legi, non facit mihi opinionem suam probabilem, licèt sciam esse promotum Doctorem Theologiæ in aliqua Universitate, nisi fortè ex fama publica vel aliunde satis resciam de ejus probitate, & doctrina, nam alioquin non potero esse certus, quòd materias debitè excutiat, aut prudenter concludat, uti rectè Carden. *à n.20.* & experientia docet promoveri multos ac etiam protrudere aliqua in lucem, qui non sunt omni exceptione majores.

165 §.6. Licèt inveniam in aliquo Authore plures alios citatos pro aliqua opinione, ex hoc præcisè non semper potero prudenter judicare illam opinionem esse probabilem, tum quia non ideò scio, an ille citans Authores illos inspexerit vel intellexerit, & an ipse atque ab ipso citati sint omni exceptione majores, tum etiam quia citationes sæpissimè fallunt, uti experientia didici, & qui pro una opinione citantur, sæpè stant pro opposita, ita Teril. Moya, Carden. *à n.23.* Communiter tamen, quando Authores citantes sunt aliunde satis noti de scientia, & fidelitate, simulque citati sunt pariter satis noti, opinio relata censeri poterit probabilis.

166 §.7. Longum esset in individuo referre Authores omni exceptione majores; Cardenas *à num.* 44. fusissimè probat omni exceptione majores esse Suar. T. Sanch. Vasq. Valent. Molin. Less. Azor. Nav. Longè plures scio, sed invidiosum foret aliquos referre, & alios omittere. *Authores Classicos* ex antiquis refert longo ordine Azor. *l.2. cap.*14. Quæ autem contra hic dicta opponit Eliz. *l.8. q.5. & seqq.* nullius sunt momenti.

Post hæc scripta incidi in librum, qui si verus est, nullus Author Jesuita est omni exceptione major: Titulus libri est, *Artes Jesuiticæ in sustinendis pertinaciter novitatibus damnabilibusque Sociorum laxitatibus, quarum 660. hic exhibentur*, SS. D. N. Clementi Papæ XI. *denunciata per* Christianum Aletophilum Salisburgi apud Amatorem Kerckhove 1703. A §.1. usque ad §.27. habet 660. propositiones, quarum velut Authores refert Jesuitas: à §.28. usque ad finem refert alia, quæ vocat *Artificia Jesuitica*. Author ille non audet prodere nomen suum, quicumque autem sit, judicio sapientissimorum Præsulum, Doctorum aliorumque virorum, qui Jesuitæ non sunt, est iniquè malevolus, 1. quia sententias plurimas, si non omnes, quarum Authores primi sunt alii, attribuit Jesuitis velut Authoribus. 2. quia ad invidiam refert pro illis sententiis solos Jesuitas, cùm evidens sit doctas esse, & multas etiamnum doceri ab aliis plurimis. 3. quia sententias vel correctas vel nunc damnatas, quas antehac Authores ex omni ordine, statu & conditione admittebant velut probabiles, adhuc attribuit Jesuitis, atque si ab illis approbentur in sensu reprobato, & postquam Ecclesia aliud declaravit. 4. quia sententias ab uno vel altero, etiam in privatis tantùm thesibus, aut saltem à paucioribus Jesuitis doctas, & à plerisque aliis Jesuitis improbatas ac efficaciter confutatas, pergit referre veluti sententias Jesuitarum proprias. 5. quia aliquas sententias, quas omnes ferè Doctores etiamnum fatentur probabiles, refert tanquam laxitates intolerabiles, & velut certò improbabiles. Hæc omnia demonstrare possem, sed non est operæ pretium.

Apologia doctrinæ Jesuitarum anno 1704. impressa Leodii, item alia similis anno 1706. impressa Coloniæ justificat Jesuitarum doctrinam his propositionibus. 1. Jesuitæ in materia morum semper tenuerunt opiniones, quæ in scholis Catholicis eo tempore erant communes. 2. si Jesuitæ aliqui tenuerunt aliquas opiniones contra communem, in hoc secuti sunt alios non Jesuitas, & major pars Jesuitarum illis contradixit. 3. si aliqua opinio à S. Sede damnata fuit, eandem damnarunt Jesuitæ, nec permiserunt à suis impunè doceri.

Quæ Author famosus à §.28. vocat artificia Jesuitica, plena sunt mendaciis, & calumniis, ac virulentum hominis animum apertè detegunt.

Quod in conclusione habet pag.355. de vaticinio S. Borgiæ, hoc infideliter corrupit, quia S. Borgias non dixit unquam tempus venturum, quo id eveniet apud Jesuitas, sed ita habet: *Sanè si nulla habita ratione vocationis, & Spiritus, quo quisque impulsus accedit, litteras modò spectemus, & alia exteriora talenta ac dona, veniet tempus, quo se Societas multis quidem hominibus abundantem, sed spiritu, & virtute destitutam mærens intuebitur, unde existet ambitio &c.* Si nempe neglexerit vocationem, & Spiritum, id autem speramus nunquam futurum, neque hactenus est factum. Ex hoc uno loco potest lector facere conjecturam de sinceritate ac fidelitate scriptoris in reliquis. *Voluit audacter calumniari, quia scivit semper aliquid hærere*, maximè apud indoctos & imprudentes.

Q.27. An opinio hoc ipso sit probabilis, quòd deducatur ex aliis saltem probabilibus? R. 167

§.1. Non semper, uti latè demonstrat Carden. *in 1. crisi d. 7. & 8.* sæpè enim fit, ut duæ propositiones seorsim sint probabiles, quæ tamen simul sumptæ non sunt probabiles, ideoque dicuntur non comprobabiles, unde quod ex illis infertur, non erit probabile, v. gr. *Prædeterminatio Physica tollit libertatem, sed datur prædeterminatio Physica, ergo datur aliquid tollens libertatem. Quantitas non distinguitur à substantia, sed quantitas panis manet in Eucharistia, ergo substantia panis manet in Eucharistia:* utraque conclusio est hæretica, & tamen utraque sequitur ex præmissis probabilibus; ideò autem malè ita deducitur, quia præmissæ istæ non sunt comprobabiles, id est, non sunt tales, ut judicari possint esse simul probabiles aut simul aptæ movere ad unam conclusionem: hinc adæquatum motivum conclusionis, quod est utraque præmissa per modum unius indivisibiliter movens, non est probabile, nec stimulat intellectum ad assensum conclusionis. Nam si prædeterminatio Physica tollat libertatem, certum est eam non dari, & si detur prædeterminatio Physica, certum est, quòd non tollat libertatem, quia de fide est dari libertatem; similiter si quantitas non distinguitur à substantia panis, certum est quantitatem panis non manere in Eucharistia, & si quantitas panis manet in Eucharistia, certum est quantitatem panis distingui à substantia panis, quia de fide est, quòd substantia panis non maneat in Eucharistia, ergo utræque illæ præmissæ non sunt comprobabiles.

§.2. Quamvis præmissæ seorsim sumptæ essent evidentes, si tamen non sint simul verificabiles, conclusio ex eis deducta nequidem erit probabilis, uti in istis syllogismis patet, *Probabile est prædeterminationem Physicam tollere libertatem, sed probabile est dari prædeterminationem Physicam, ergo probabile est dari aliquid tollens libertatem. Probabile est quantitatem non distingui à substantia, sed probabile est quantitatem panis remanere in Eucharistia, ergo probabile est substantiam panis remanere in Eucharistia:* utræque præmissæ sunt evidentes, & tamen utraque conclusio est hæretica: Ratio autem jam supra data est. 168

§.3. Conclusio illata ex duabus præmissis probabilibus tantùm, semper est minus probabilis, quia ex duplici capite, nempe ratione utriusque præmissæ, habet duplicem, & diversam incertitudinem: imò talis conclusio, quandoque nullam habebit probabilitatem, ut patet in hac, *Baptismus in cerevisia est validus, sed Baptismus in expresso solo nomine SS. Trinitatis etiam est validus, ergo Baptismus in cerevisia, & in expresso solo nomine SS. Trinitatis est validus:* Præmissæ sunt probabiles, & conclusio est improbabilis. 169

§.4. Opinio est certò probabilis, quæ certò noscitur inferri ex præmissis simul veris, quarum una est certa, & altera certò probabilis, quia non potest esse majus periculum falsitatis in conclusione, quàm sit in præmissa certò probabili. 170

§.5. Opinio, de qua certum est, quòd probabiliter inferatur ex duabus præmissis certis, & simul veris, est certò probabilis, quia certum est, quòd probabiliter connectatur cum veritate. 171

§.6. Opinio, quæ ex præmissis probabilibus, & comprobabilibus, tantum probabiliter infertur, habet minorem probabilitatem, quàm præmissæ, quia habet incertitudinem illati, & illationis: unde etiam fieri poterit, ut nequidem sit probabilis, maximè in materiis juris positivi, potest enim legislator præcipere aut prohibere unum objectum, & non aliud, licèt pro hoc esse poterit eadem ratio præcipiendi aut prohibendi. 172

§.7. Si præmissæ, etiam prout simul sumptæ per modum complexi indivisibilis, sint certò probabiles, & opinio certò rectè inferatur ex illis, hæc opinio etiam erit certò probabilis, quia in conclusione, quæ certò rectè infertur, non potest esse majus periculum falsitatis, quàm sit in præmissis prout simul sumptis, & indivisibiliter inferentibus conclusionem. 173

Q.28. An bona sit hæc illatio: opinio illa est probabilis vel probabilior, ergo opposita est etiam probabilis? R. 174

§.1. Si in antecedente ponatur: opinio illa est tantùm probabilis vel tantùm probabilior, simulque significetur esse simile aut fermè simile motivum pro opposita, illatio

erit

erit bona; qui æquivalenter dicetur, & illa eſt probabilis, & hæc eſt probabilis, ita ut prior habeat æqualis aut majora pro ſe motiva.

175 §.2. Si antecedens dicat primam eſſe probabilem, vel probabiliorem ſimpliciter, præſcindendo ab eo, an etiam ſit certa necne, & an pro altera ſint motiva necne, non ideò ſequetur oppoſitam eſſe probabilem, nam ſi una ſit certa, etiam dici poteſt probabilis, non ſpecificè, ſeu probabilis tantùm, ſed genericè, id eſt, nitens gravi motivo, atque ideò approbabilis: item, ſi una ſit probabilis tantùm, & tamen pro altera nullum ſit grave motivum; prior erit probabilis, & altera improbabilis, v.g. ſi duo viri graves mihi dicant Petrum eſſe domi, hoc erit mihi probabile tantùm, neque tamen ideò probabile erit oppoſitum: ſi quis nullius peccati ſibi conſcius accedat ad Communionem, eſt ipſi probabile, quod accipiat gratiam, neque ideò oppoſitum erit probabile: probabile tantum eſt mihi, quòd ſis caſtus, nempe ex fama, neque ideò mihi probabile eſt, quòd non ſis caſtus, ſed temerarius eſſem, ſi id judicarem: probabilius eſt hanc hoſtiam eſſe conſecratam, ſed non ideo eſt probabile non eſſe conſecratam, alioquin liceret iterum conſecrare &c. *Nec re-*
176 *fert*, quòd quando una dicitur probabilior, videatur innui, quòd oppoſita ſit probabilis, eò quod comparativum connotet poſitivum: *nam* in primis id non ſemper tenet, verè enim dico *S. Paulum* eſſe ſanctiorem divite Epulone, quamvis hic nullo modo ſit ſanctus: deinde, quando dicitur, quòd comparativum connotet poſitivum, ſenſus eſt, quòd ſupponat poſitivum eſſe in illo, cui convenit comparativum, ſed non ideò ſemper eſt in altero comparativè oppoſito; & ſic benè infertur: opinio eſt probabilior, ergo eſt probabilis, homo eſt ſanctior, ergo eſt ſanctus.

177 §.3. *Objic.* Si ex eo quòd aliqua opinio ſit tantùm probabilis, & pro oppoſita ſit motivum, rectè inferatur, oppoſitam etiam eſſe probabilem, uti dicitur *n.* 167. ergo quò magis probabilis fiet prima per nova argumenta, eò oppoſita etiam fiet probabilior, quia magis probato antecedente, ex quo aliquid ſequitur, etiam magis probatur hoc, quod ex illo ſequitur. Reſp. neg. ſeq. nam contrarium potiùs ſequitur, quia probabilitas oppoſitæ non ſequitur ea majoritate probabilitatis, quam habet prior, ſed ex negatione certitudinis pro priore, & ex motivo pro hac oppoſita, ergo quò prior per plures probationes magis accedet ad certitudinem, eò minus movebit motivum oppoſitæ, ideoque plus decedet de probabilitate illius.

178 *Q. 29. Quandonam ſententia aliqua dicatur moraliter certa?* R.

§.1. Certitudinem moralem malè explicant aliqui per hoc quòd objectum ita proponatur, ut pro oppoſito nulla appareat probabilitas, nam pro eo, quòd ſtellæ ſint pares numero, nulla apparet probabilitas, neque tamen ideò moraliter certus ſum eſſe impares.

179 §.2. Certitudo moralis duplex eſt, perfecta, & imperfecta; perfecta eſt, quæ nullam obſcuritatem aut dubium deliberatum, nequidem imprudens relinquit, uti cum dico, *datur Roma*: imperfecta eſt, quæ poteſt relinquere aliquam obſcuritatem, & admittere dubium deliberatum ſaltem imprudens, uti ſæpè in objectis fidei, de quorum tamen exiſtentia certi ſumus: Ea autem certitudo credenda eſt ſufficere ad honeſtatem electionis in rebus ad ſalutem pertinentibus, quæ moralis imperfecta eſt, ſive, uti ait Eſp. *in app. a.* 119. quali in temporalibus ancipitis exitus rebus atque negotiis contenti eſſe ſolent homines, ſui rerumque ſuarum temporalium minimè negligentes, nec imprudentes ac ſtulti habiti in ſæculo; hinc S. Th. 2.2. *q.* 70. *a.* 2. univerſaliter pronuntiat, materiam moralem talem eſſe, ut ei non conveniat perfecta certitudo.

180 §.3. Ad certitudinem moralem alicujus ſententiæ non requiritur, ut nulli omninò Authores oppoſitam doceant, aut ut oppoſitam docentes careant omni planè ratione, alioqui vix ullæ eſſent ſententiæ moraliter certæ, cùm ferè ſemper pro oppoſitis ſint Authores aliqui, & rationes quædam ſaltem leves: è contra ut aliqua ſententia ſit moraliter certa, non ſufficit, quod ſit longè probabilior, aut etiam probabiliſſima, per hoc enim nondum excedit terminos probabilitatis, neque oppoſita ideo eſt improbabilis: unde quamdiu pro oppoſita manet grave motivum ſive ratio prudens, & magni momenti, tamdiu hæc manet probabilis, & conſequenter altera non eſt certa; ideoque univerſaliter valet, ſi hæc ſententia ſit certa, oppoſita non eſt probabilis, &, ſi iſta ſit probabilis, oppoſita non eſt certa.

181 §.4. Si omnibus ex veritatis amore utrimque perpenſis aliquis judicet ſententiam aliquam ita eſſe veram, ut vix ſuperſit aliqua apparentia veri, vel ſcrupulus pro oppoſita, eò quòd etiam hujus argumenta ad ſatisfactionem intellectus facilè ſolvantur, talis ſententia dici debet ipſi moraliter certa: hinc Silveſt. & Sanch. dicunt ſententiam illam moraliter certam, ſi attentis motivis, & circumſtantiis meritò firmiter adhæreat objecto vel veritati ipſius, ſive, inquit Leſſ. quando aliquid prudenter ita creditur, ut contrarium non videatur ſatis probabile; quos loquendi modos refert, & approbat Gob. *in Exp. tr. 9. num.* 297.

§.5. In quæſtione facti; item in quæſtione dependente à 182
ſignificatione aut ab uſu vocum; item in quæſtione, an detur præceptum poſitivum, traditio vel conſuetudo; item in illis, quæ pro menſura ſive regula magnitudinis aut parvitatis ſuæ habent commune judicium prudentum; item in quæſtione de ſenſu vel intelligentia legis humanæ: ſententia communis DD. facit certitudinem moralem uti rectè Carden. *in 1. criſi d.* 12. *c.* 5. *d.* 55. & 57. *à num.* 31. quia cùm tota probatio in his petatur à teſtimonio hominum vel communi judicio prudentum, ubi certum erit hoc teſtimonium aut judicium eſſe contrarium, certum erit nullum ſupereſſe prudens motivum pro oppoſito; exemplum dabitur *n.* 583.

§.6. Si conſentiant illi, qui jus habent interpretandi ali- 183
quam legem, ſtatutum vel reſcriptum; item illi, qui ex profeſſo de re illa ſcribunt, licèt unus aut alter, aut pauci non perpenſa ratione contrariæ ſententiæ aliter dicant, horum opinio non ideò eſt probabilis, ſed oppoſita manet certa, ita Carden. *d.* 55. *n.* 35. *& Mangionius in apolog. ſ. 3. in fine.*

§.7. Certitudo moralis reſultare poteſt ex multis conje- 184
cturis probabilibus ſimul ſumptis, uti rectè Carden. *d.* 84. *n.* 74. hinc S. Anton. & Silv. apud Eſp. *n.* 159. *&* 211. ſic habent, *Certitudo moralis non conſurgit ex evidentia demonſtrationis, ſed ex probabilibus conjecturis, groſſis & figuralibus magis ad unam partem quàm ad aliam ſe habentibus, ſeu ex iis, quæ pluribus, & maximè ſapientibus apparent vera ∴ ex his igitur ſequitur, quòd in humanis agibilibus, quæ tantam habent varietatem, teſte Ariſtotele, & experientia, ſufficit talis certitudo, quæ non ſemper ſcrupulos omnes abjiciat, ſed ſufficit, ut contemnat ſeu ſuperet eos:* Similiter Fagnanus apud Moyam *de op. prob. q. 6. num.* 29. ait: etſi argumenta ſeorſim conſiderata non concludant omnino, nec ſint evidentia, ſed tantùm probabilia, tamen ſi ſimul jungantur, & ſint multi ponderis, ſunt apta generare talem certitudinem, ut virtus apprehenſiva agnoſcat vel apprehendat abſque ulla trepidatione rem ita ſe habere.

Q. 30. Quænam opinio dicatur improbabilis, levis, 185
laxa, temeraria, erronea, errori proxima, ſcandaloſa, piarum aurium offenſiva, malè ſonans, ſuſpecta, ſapiens hæreſim, hæreſi proxima, hæretica, blaſphema, ſchiſmatica, ſeditioſa, impia? R.

§.1. *Improbabilis* eſt, quæ nititur motivo fallibili, non gravi, ſed ſimpliciter indigno, propter quod fiat aſſenſus; quòd ſi contra ſe habeat motivum certum, eſt certò falſa & dicitur improbabilis poſitivè; è contra ſi non habeat quidem contra ſe motivum certum, attamen etiam pro ſe nullum habeat motivum grave, non erit certò falſa ſed improbabilis negativè, uti hæc, *ſtellæ ſunt pares*: notat autem rectè Carden. *in 1. criſi d.* 56. *n.* 682. *& ſeqq.* ad improbabilitatem opinionis ſatis eſſe, quòd contra eam militet argumentum certum, quamvis argumenta pro ipſa non ſolvantur evidenter poſitivè, ſed tantùm probabiliter; ſic enim eſt improbabile non dari libertatem, quia per fidem certum eſt dari, & tamen argumenta hæreticorum tantùm probabiliter ſolvuntur, vel ſecundùm doctrinam ſcientiæ mediæ, vel ſecundùm doctrinam prædeterminationis Phyſicæ, quæ utraque doctrina tantùm eſt probabilis.

Levis eſt, quæ levi tantùm fundamento nititur, ideòque 186
dicitur levis in judicando, qui illi aſſenſum præbet.

Laxa in communiore ſenſu dicitur, quæ favet libertati, eſtque licentioſa: Caram. *in Herc. Log.* etiam illam vocat laxam, quæ in materia morum eſt improbabilis & libertatem ampliat, ideòque qui eam uſurpat, dicitur laxus ſeu laxæ manicæ: qui autem docet, ſcandaloſus.

Temeraria poſitivè eſt, quæ contra ſe habet rationes fir- 187
miſſimas, & pro ſe nullam gravem: temeraria negativè eſt, quæ nec pro ſe nec contra ſe habet rationem ullam, uti ſi judices ſtellas eſſe pares, ita Carden. *in 2. criſi d.* 1. *n.* 136. Dicit autem S. Th. 2.2. *q.* 53. *a.* 3. *ad* 2. *Illa dicuntur fieri temerè, quæ ratione non reguntur, quod quidem poteſt contingere dupliciter, uno modo ex impetu voluntatis, vel paſſionis, alio modo ex contemptu regulæ dirigentis, & hoc propriè importat temeritas.*

Erronea eſt, quæ contradicit concluſioni Theologicæ, ſive deductæ ex una de fide & altera evidente.

Errori proxima, quæ contradicit tali concluſioni, quæ à pleriſque non tamen ab omnibus habetur tanquam Theologica.

Scandaloſa, quæ aliquibus præbet occaſionem ruinæ ſeu 188
peccati, & ideò quandoque dicitur pernicioſa in praxi. Scandaloſam etiam illam vocat *Arriaga*, quæ dat occaſionem errandi in materia fidei vel malè ſuſpicandi de fide: putat autem Carden. *ſupra cap.* 10. *& in 1. criſi d.* 9. *num.* 372. eo ipſo, quòd propoſitio à Papa declaretur eſſe ſcandaloſa in materia morum, etiam cenſeri debere improbabilem, & falſam, quia declaratio Papæ eſt certa, & perpetua, ergo debet nunquam inve-

inveniri posse ratio gravis pro ea opinione, ergo debet judicari pro omni tempore improbabilis & falsa: quidquid sit de hoc, de quo iterum *nu.*203. certum videtur posse propositionem aliquam esse scandalosam & veram, uti si occultam luxuriam Monachi revelares, vel apud innocentes vera loquereris de peccatis luxuriæ.

189 *Piarum aurium offensiva* est, qua in materia religionis dicitur aliquid, si non falsum, attamen indecens, uti si dicas: *hodie est festum meretricis*, intelligendo *S. Mariam Magdalenam*.

190 *Malè sonans* simpliciter est, quæ abutitur vocibus contra communem sensum fidelium, uti si primus & obvius sensus illius sit hæreticus, alter verò latens sit catholicus.

191 *Suspecta*, quæ in rigore grammatico vera esse potest, attamen innuere videtur latentem hæresin.

192 *Sapiens hæresin*, cujus contradictoria non est quidem expressè definita, sic tamen communiter recipitur in Ecclesia, ac si esset de fide, ideòque præbet indicium saltem probabile judicandi, quòd in defensore illius lateat hæresis.

193 *Hæresi proxima*, si sit contradictoria illi, quæ vel à plerisque habetur tanquam de fide, vel per evidentem consequentiam infertur ex una de fide & altera indubitata.

194 *Hæretica*, quæ formaliter opponitur alicui revelatæ, sive, cujus contradictoria est de fide.

195 *Blasphema*, quæ continet injuriam contra Deum, vel Sanctos.

196 *Schismatica*, quæ sine hæresi nata est inducere vel promovere schisma, id est, separationem Ecclesiæ à suo capite.

197 *Seditiosa*, quæ nata est concitare tumultum contra Superiores in Ecclesia vel Rep.

198 *Impia*, quæ est contra cultum Deo vel SS. debitum.

199 §.2. Plures Pontifices apud Arsd. *Tom.2. part.2. cap.7.* §.1. & novissimè Innocent. XI. in fine Decreti circa 65. propositiones damnatas, præcipit in virtute S. Obedientiæ, ut tam in libris imprimendis ac manuscriptis, quàm in thesibus, disputationibus ac prædicationibus omnes caveant ab omni censura & nota, necnon à quibuscumque conviciis contra eas propositiones, quæ adhuc inter catholicos hinc inde controvertuntur, donec à S. Sede recognitæ, super iisdem propositionibus judicium proferatur: si quis tamen sententiam aliquam appellet improbabilem vel levem, saltem in communiore sensu, non est censura, uti notant Hurt. Lugo & Carden. *in 1. crisi d.9. num.*297. neque si appellet laxam in communiore sensu, ideoque dicit Carden. quod levissimum genus censuræ Theologicæ sit dicere temerariam, scilicet propriè, in sensu Sancti Thomæ.

200 §.3. Prohibetur tantùm formalis censura, non autem si dicatur aliquid de sententia, ex quo inferri possit censura, alioquin nemo auderet dicere suam sententiam teneri à Scriptura vel à Tridentino, nam si hoc est verum, opposita est hæretica, quod tamen, quia ipse non dicit, nec adversarii concedunt, ipse etiam non censurat.

201 Q.31. *An & quomodo possit opinio amittere vel acquirere probabilitatem?* R.

§.1. Certum est opinionem posse reddi ex probabili improbabilem vel ex improbabili probabile, si nunc innotescat firma aliqua ratio contra vel pro illa, quæ ratio hactenus ignorabatur, & sic sæpè factum esse ac fieri docet experientia, nam aliquando probabile fuit esse licitum ducere alteram conjugem dimissa adultera, teste S. August. *de adult. nupt. l. 1. cap.*25. ubi ait: *Et in ipsis divinis sententiis ita obscurum est, utrùm & iste, cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur, si alteram duxerit, ut, quantum existimo, venialiter ibi quisque fallatur:* id tamen nunc est certò improbabile; è contra ex *Conc. Triburiensi* referuntur hæc verba, *Cap. Illud etiam 30. qu 3. Illud etiam nec Canonica Institutione definimus nec interdictione aliqua refutamus, sed propter eos, qui diversè de eo sentiunt, hoc loco aliquid commemoramus: si quis suæ spiritualis commatris filiam fortuito, & ita contingente rerum casu conjugium duxerit, consilio maturiori servato habeat, atque honestè legitimo conjugio operam det;* ubi innuitur, ante probabile fuisse id non licere; nunc verò certum est id licere. Vide dicta *n.*161.

202 §.2. Certum quoque videtur, quòd Pontifex, etiam sine Concilio sit infallibilis in materiis, non tantùm fidei, sed etiam morum, quando aliquid circa materiam juris definit è cathedra, uti Carden. *in 2. crisi d.1.* latè demonstrat ex Conciliis, SS.PP. & ratione: idem fusissimè evincit Eugenius Lombardus, *sive* Card. Sfondratus *in Regali Sacerdotio l.3. §.2. & seqq.* maximè ex illo Matth.28. *Docete &c.* Et, *Ego vobiscum sum usque ad consummationem.* Quod etiam professi sunt 58. Episcopi Galliæ in litteris ad Innoc. X. quas referunt Plat. *p.3. num.*124. & Arsd. *controv. Eccl. Gallic.* Dicitque Lugo *de fide d.20. num.*109. oppositum esse erroneum vel errori proximum: Malder. *qu.11. de fide a.1. memb.5.* dicit pertinaciter negantem fore hæreticum. Tunc autem dicitur Pontifex loqui ex cathedra, quando post maturam deliberationem, & debitum examen, circa rem spectantem ad fidem vel mores, ut caput Ecclesiæ, edit decretum pro universali Ecclesia, quod ab omnibus fidelibus vult indubitanter admitti & observari, uti communiter explicant Authores cum Carden. *in 1. crisi d.9. à num.*329. Itaque si Pontifex damnet aliquam propositionem circa materias fidei vel morum, quales sunt, quæ concernunt casus conscientiæ, illa eo modo censeri debet reprobata, quo eam damnat Pontifex; & videtur hoc sufficienter colligi ex prop.29. ab *Alex. VIII. damnata*, quæ sic habet, *Futilis & toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra Concilium Oecumenicum authoritate, atque in fidei quæstionibus decernentis infallibilitate.* Vide dicenda *l.4. n.*1406. Et ratio ulterior est etiam quoad quæstiones morum, si enim Pontifex in his erraret, vel approbando turpia, vel improbando honesta, erraret etiam Ecclesia, quæ probat & damnat idem, quod Pontifex: itaque si propositionem ante hac probabilem nunc damnet Pontifex ut improbabilem, certò est improbabilis, uti contra Caram. & paucos alios evincunt Carden. *post 1. crisin in annot. ad diss.9. post num.93. in 2. verò crisi d.1. cap.2.* & Du Bois *in præf. ad prop. ab Alex. VII. damnatas cap.8.* & Ratio à priori omnium est, quia debet in Ecclesia dari regula infallibilis ad decidendas controversias, quæ frequentissimè occurrunt, non tantùm de rebus fidei, sed etiam de honestate vel inhonestate actionum, hæc autem regula non potest esse, nisi definitio Pontificis & Ecclesiæ: unde rejiciendus est Cajet. inquit Mendo *d.13. num.*105. quando asserit in scibilibus rationem esse supra Pontificem, & eum non posse statuere quicquam contra eam, nec decidere, sed solum Deum id posse: Cajetani sententiam referens Catharinus dicit eum in eo loco perniciosè errare: Similiter rejiciendi sunt illi apud Moyam *de op. prob. quæst.4. num.*4. qui dixerunt per nullam damnationem elidi posse probabilitatem intrinsecam, nam licèt ratio videatur firma, potest tamen esse falsa, & ut talis declarari à Pontifice, uti ex Scriptura, & Jure rectè probant Moya *n.4. & 5.* & Teril. *in Reg. quæst.*27.

§.3. Hactenus dicta certò tunc tenent, quando decreta 203
damnantia immediatè prodierunt ab ipso Pontifice post maturam deliberationem ex Cathedra loquente, certum autem est decreta damnantia varias propositiones immediatè prodiisse ab ipsis Summis Pontificibus, v.g. ab Innocent. X. Urb. VIII. Alex. VII. Innoc. XI. Alex. VIII. Clemente XI. ut ipsimet testantur; itaque dubitari non potest, quin ea decreta debeant esse regula infallibilis circa materias fidei, & morum, uti latè demonstrat Carden. *in 2. crisi d.1. c.3. 4. 5.* Vide Viu. Gob. *p.1. obs.3.* ubi rectè probatur ad dictam infallibilitatem non prærequiri examen Episcoporum in orbe Christiano, neque acceptationem aut consensum particularium Ecclesiarum.

§.4. Ex dictis certum est, quòd propositiones eo modo 204
damnatæ à Pontificibus amiserint omnem probabilitatem practicam, quam anteà fortè habuerunt, damnantur enim ut perniciosæ in praxi, & doctrina ususque earum districtè prohibetur: *Dixi*, practicam, nam non est adeo certum, an etiam speculativam amiserint: nam licèt Carden. relatus *num.*188. dixerit propositionem certò esse falsam, si damnata sit veluti scandalosa & in praxi perniciosa, tamen *in 2. crisi d.23. num.* 23. dicit opinionem, quæ tantùm speculativè procederet, non incurrere damnationem; & Lugo *de fide d.20. num.*134. Moya *in sel. tr.3. l.6. q.5. §.5.* cum Cano *de locis l.12. cap.10. §. propositionem*, absolutè docent propositionem aliquam posse damnari ut scandalosam aut offensivam piarum aurium, neque tamen inde inferri posse, esse falsam, si tamen damnetur ut temeraria, & aliquis absque nova ratione inventa judicaret esse veram, esset error contra fidem, quia judicaret nunc habere grave fundamentum, cujus oppositum pro nunc declarasset Ecclesia.

§.5. Rectè notat Thyrsus Gonz. *d.1.* §.4. opinionem per 205
decretum vel declarationem Ecclesiæ longè certiùs, & universaliùs reddi practicè improbabilem, quàm per novas rationes ab Authoribus contra eam inventas: nam definitio Ecclesiæ certò & æqualiter obligat omnes ad opinionem illam deserendam: novæ autem rationes non semper ita sunt evidentes aut certæ, & illos tantùm obligant, quibus certæ videntur, fit enim sæpè, ut quod uni videtur certum, alteri nequidem verum esse appareat.

§.6. *Objicit* Eliz. Nullus Pontifex potest rectam regu- 206
lam morum reddere improbabilem, ergo vel opinio probabilis non est recta regula morum, vel Pontifex non potest talem opinionem reddere improbabilem, sed damnando declarat semper fuisse improbabilem. Resp. 1. opinionem probabilem non esse propriè regulam morum, sed tantùm applicare: sed

hoc

hoc dissimulato. R.2. Nullus Pontifex potest regulam morum per se rectam reddere improbabilem, transeat, per accidens tantùm rectam, n.antec.& conseq. opinio enim probabilis, quæ falsa est, tantùm per accidens servit pro habenda recta regula morum, nempe ex suppositione ignorantiæ seu erroris invincibilis. Videri potest Terill. *n.9.* item dicenda *n.339.* Quid Episcopi possint circa damnationem librorum aut propositionum, dicetur *l.7.c.2.d.4. ad a.5.*

207 *Q.32. An decretum Pontificis etiam possit tollere probabilitatem opinioni versanti circa materiam facti?* R.

Negant absolute Jansenistæ & pauci alii, sed,

§.1. Omninò tenendum est, quòd Pontifex in illis quæstionibus facti sit infallibilis, quæ ita conjunctę sunt cum quęstionibus juris, ut à negata infallibilitate circa materiam facti valeat consequentia ad negandam infallibilitatem in quæstionibus juris: Ratio est, quia cùm ex vero non possit sequi falsum, sit autem falsum Papam esse fallibilem in materiis juris, sequitur non posse esse fallibilem in materiis facti, si inde sequeretur etiam esse fallibilem in materiis juris.

208 §.2. Quando quæritur, an doctrina alicujus libri sit hæretica, duo quæruntur, 1. quæ sit doctrina & sensus libri: 2. an illa doctrina in illo sensu sit hæretica: certum autem est hanc posteriorem quæstionem esse juris: debet enim solvi ex jure divino, considerando, an sit contra verbum Dei scriptum aut traditum: prior quæstio etiam non est puri facti, sed habet annexam quæstionem juris, nam supposita institutione vocum, si sermo sit ita clarus, ut ad judicandum de illo non sit opus ullis testimoniis hominum, sed quisque idioma intelligens apertè sciat hunc esse sensum, quæstio illa, *quæ sit doctrina talis libri?* solvenda est ex jure divino, suppositis legibus, quibus obligantur utentes vocibus, ut nempe in communi hominum commercio non utantur, nisi secundùm voluntatem instituentium, Reip. manifestatam & à communitate acceptatam: hinc quærere, an doctrina libri sit hæretica, idem est ac quærere, quem sensum conficiat contextus verborum, qui in libro est, suppositis legibus sermonis humani, ergo illa quęstio non est puri facti, sed potiùs juris.

209 §.3. Ex his sequitur potuisse Pontifices infallibiliter declarare, quòd doctrina hęretica contineatur in libro Jansenii, & in sensu ab eo intento, quia non tam erat quęstio facti quàm juris, & licèt aliquid facti interveniret, tamen hoc connexum erat cum quæstione juris: quod magis probatur, nam 1. si Papa non possit infallibiliter definire, quòd liber, & sensus Jansenii contineat hæresim, *ad merendum sufficit libertas à coactione*, sed Papa potest ultimum definire, ergo, & primum. Minor est certa & ab adversariis admittitur, est enim materia juris: maj. prob. liber, & sensus Jansenii manifestè habet illam propositionem, ergo si non possit definire, quòd liber & sensus Jansenii contineat hæresim, non potest definire, quòd propositio illa sit hæretica; ubi vides, quomodo negata infallibilitate circa hanc materiam facti neganda sit infallibilitas circa materiam juris. 2. Papa non tantùm ea potest definire, quę habentur in scripturis vel traditione, sed etiam ea, quæ ex ratione naturali per conclusionem Theologicam deducuntur ex una de fide & altera naturaliter certa, ut probant Canus *de locis l.6.c.8.§.Sed & id*, Mangionus *in apol. de solemn. vot.* Platel. *p.3.n.146.* atqui conclusio illa, quòd liber & sensus Jansenii contineat hæresin, deduci potest ex una de fide & altera naturaliter certa, uti ostenditur in hoc syllogismo, *hæresis est, quod libertas à coactione sufficiat ad meritum, sed liber & sensus Jansenii habet, quod libertas à coactione sufficiat ad meritum, ergo liber & sensus Jansenii habet hæresim*. Maj. est de fide, min. est naturaliter evidens scienti latinum & legenti librum Jansenii, ergo. 3. si Papa non possit infallibiliter judicare de doctrina, & sensu alicujus libri, eò quòd videatur esse materia facti, ergo nullus Canon fidei, nulla damnatio erit de fide, nunquam enim infallibiliter releiti poterit sensus Concilii vel Papæ definientis, quia de eo judicare erit materia facti. 4. Papa potest infallibiliter declarare alicujus libri doctrinam esse Catholicam, uti adversarii contendunt fecisse Cęlestinum I. de quibusdam libris *S. Aug.* circa materiam gratiæ, uti notat Platel. *p.2.n.482.* ergo etiam potest infallibiliter declarare alicujus libri doctrinam esse hæreticam, est enim paritas, & æquè spectat ad Pastorem posse ovibus ostēdere noxias herbas, ut fugiant, quàm sanas, ut sumant, neque tantùm extra libros, uti vult *Sinnichius*, sed etiam in libris ipsis, qui maximè vitandi sunt; & si potest sanas herbas cum libris ostendere, cur non etiam noxias cum libris? 5. Eadem infallibilitate potest Papa declarare sensum totius libri, qua declarare potest sensum cujusvis propositionis ex libro desumptæ, sed sensum cujusvis propositionis ex libro desumptę potest declarare esse orthodoxum vel hæreticum, &c. ergo etiam totius libri. Min. concedunt Adversarii: Major etiam patet, quia totus liber non sunt nisi propositiones singulæ; imò ex toto libro, qui mentem Authoris pluribus proponit, faciliùs intelligitur sensus, quàm ex brevi aliqua propositione, ergo. *Conf.* nam Ecclesia non erravit in intelligendis & damnandis libris *Nestorii, Pelagii, Lutheri, &c.* ergo nec *Jansenii*. *Conf.2.* nam *Jansenius* se & suum librum submisit examini, ac judicio Ecclesiæ, *ut illud jam teneam, si tenendum: revocem, si revocandum; damnem & anathematizem, si damnandum & anathematizandum esse judicaverit &c.* uti habet in Epilogo, & confirmat in testamento suo, ergo agnovit Ecclesiam posse intelligere, & judicare de libri sui sensu, ergo idem agnoscere debent Jansenistæ.

Respondent 1. Nec Papam nec Ecclesiam posse scire, quem sensum in mente habuerit *Jansenius*. *Contra* est, neque nos hoc dicimus, Ecclesia enim non damnavit personam *Jansenii* velut hæreticam, sed librum: neque Ecclesia declaravit *Jansenium* in mente habuisse talem sensum, sed tantùm declaravit hunc esse sensum obvium, quem verba *Jansenii* præseferunt.

Respondent 2. Ecclesiam non consensisse in condemnationem sensus Janseniani. *Contra* est, 1. nam decreta Pontificum circa hunc sensum admissa sunt à tota Ecclesia, nec audent se opponere nisi clam *nonnulli iniquitatis filii*, uti loquitur Alex. VII. non obest autem tales homines repugnare, uti non obest hæreticos repugnare decisionibus Ecclesiæ: estque pudor Jansenistas esse magis sollicitos de honore *Jansenii*, quàm Ecclesiæ & Pontificum. *Contra* 2. nam independenter à consensu Ecclesiæ est Papa infallibilis, Ecclesia enim debet à Papa doceri, & non è contra.

Respondent 3. Papam esse quidem infallibilem in declarando, *qualis sit sensus* propositionis vel libri, sed non *quis sit sensus*. *Contra* est 1. Papa vel etiam Ecclesia non potest declarare, qualis sit sensus, nisi priùs sciat, quis sit sensus; v.g. declarare non potest, an sensus sit hæreticus vel Catholicus, nisi sciat, an voces significent hæresin necne, ergo si infallibiliter declaret sensum esse hæreticum, scit per voces significari hæresin, adeòque scit, quis sit sensus. *Conf.* nam si Judex non sit infallibilis in judicando, quòd hic homo sit reus, non potest esse infallibilis in imponenda illi hac vel ista pœna: si Medicus non sit infallibilis in judicando quo morbo laboret homo, non potest esse infallibilis in judicando, qualis determinatè illi adhiberi debeat medicina, ergo similiter hic. *Contra* est 2. vel Jansenistæ sciunt, *quis sit sensus* quinque propositionum damnatarum vel non sciunt: si non sciunt, quomodo fateri possunt esse hæreticas? Si sciunt, ergo multò magis sciet Ecclesia; & consequenter Jansenistæ etiam sciunt, quem sensum Ecclesia tribuat Jansenii propositionibus & libro, nam tribuit sensum hæreticum & damnatum, ac nullum alium.

Respondent 4. Saltem quoad juratam subscriptionem formularii ab Alex. VII. præscripti sufficiet promittere obsequiosum silentium, quia plerique non legerunt librum Jansenii, ergo nec jure possunt circa sensum à Jansenio per propositiones è libro excerptas intentum. *Contra* est; nam Clem. XI. per constitutionem n.210. referēdam declarat obedientiam, quæ Constitutionibus Pontificum & formulario debetur, non impleri obsequioso silentio, sed debere in animo damnari omnia, prout damnata sunt, in sensu à *Jansenio* intento; & addit huic damnationi corde præbendum esse assensum. *Nec obstat*, quòd non legeris Jansenii librum, nam nec hæreticorum libros legisti, quos damnas, nec fortè legisti omnes Canones Conciliorum & Tridentini, & tamen in professione fidei juras omnia, quæ in istis definita sunt: itaque satis est, quòd Ecclesia post tam exacta examina tibi proponat, teque edoceat propositiones illas contineri in libro *Jansenii*, & talem esse illarum sensum obvium, ideòque à Jansenio intentum.

Objicies. Ecclesia in Conc. Chalcedonensi probavit scripta Theodoreti, Ibæ & Theodori Mopsuesteni, & tamen postea in Conc. V. Constantinopolitano dixit illa esse hęretica, ergo Ecclesia non est infallibilis in intelligendo sensu alicujus libri. R. Negando 1. partem antec. nam postquam Authores illi in Conc. Chalced. explicassēt sua scripta in bono sensu & detestati fuissent errores Nestorii, Ecclesia illorum personas iterum admisit, abstrahendo ab eorum scriptis, postea autem examinavit scripta, & hæc damnavit in Conc. Constantin. Videri potest *Instructio Pastoralis* Episc. Cameracensis edita 10. Feb. 1704.

§.4. Papa non est infallibilis in quæstionibus particularibus facti non habentibus ullam connexionem cum quæstionibus juris circa fidem aut mores: Et hic est sensus quorundam Authorum, quos malè citant pro se adversarii, uti ostendit Arsd. *de Pontif. q.3.* *Ratio est*, quia infallibilitas talis nullibi ei promissa est, talia enim definire non spectat ad officium universalis Pastoris animarum aut capitis Ecclesiæ, cui appromissa est assistentia Sancti Spiritus ad dirigendas oves in rebus salutis, seu fidei & morum. Nunc habe Decreta Pontificum in negotio Janseniano. 210

SS. D. N. CLEMENTIS XI.

CONFIRMATIO, ET INNOVATIO CONSTITUTIONUM

INNOCENTII X. ET ALEXANDRI VII.

Adversus Jansenianam Hæresim editarum, cum nonnullis Declarationibus pro debita illarum observantia adjectis.

INEAM Domini Sabaoth, quæ est Catholica Ecclesia, pro commisso Nobis divinitus Apostolicæ servitutis munere custodire atque excolere omni studio atque industria jugiter satagentes, ea, quæ à Romanis Pontificibus Prædecessoribus nostris ad succrescentes in illa perniciosarum novitatum vepres radicitus evellendos, prudenti salubrique consilio constituta esse noscuntur, ut quibuscumque inimici hominis molitionibus dejectis, firmius semper atque exactiùs observentur, Apostolici muniminis nostri præsidio libenter roboramus, atque aliàs desuper sollicitudinis, & providentiæ nostræ partes interponimus, sicut omnibus maturæ considerationis trutina perpensis, ad fidelem ac tutam orthodoxæ veritatis custodiam, necnon animarum pretioso Unigeniti Dei filii Domini nostri Jesu Christi Sanguine redemptarum salutem expedire in Domino arbitramur.

Sanè postquam fel. recor. INNOCENTIUS Papa X. Prædecessor noster per quandam suam desuper editam Constitutionem quinque famosas Propositiones ex libro Cornelii Jansenii Episcopi Iprensis, cui titulus, *Augustinus*, excerptas Apostolici censura judicii ritè confixerat, rec. mem. ALEXANDER Papa VII. etiam Prædecessor noster ad ejusmodi jam damnatos errores è Christi fidelium mentibus prorsus abolendos, publicæque tranquillitatis perturbatorum subtili tectas calliditate machinationes penitus evertendas, prædictam INNOCENTII Prædecessoris Constitutionem, toto illius inserto tenore, confirmavit, novarumque declarationum accessione constabilivit, sua in id pariter edita Constitutione tenoris, qui sequitur, videlicet:

ALEXANDER Episcopus, Servus servorum Dei, Universis Christi fidelibus salutē, & Apostolicam benedictionem. Ad sanctam Beati Petri Sedem & universalis Ecclesiæ regimen, inscrutabili divinæ Providētiæ dispositione, nullis nostris suffragantibus meritis evecti, nihil Nobis antiquius ex muneris nostri debito esse duximus, quàm ut sanctæ Fidei nostræ, ac sacrorum Dogmatum integritati, tradita Nobis à Deo potestate, opportunè consuleremus.

Ac licèt ea, quæ Apostolicis Constitutionibus abundè fuerunt definita novæ decisionis sive declarationis accessione nequaquam indigeant, quia tamen aliqui publicæ tranquillitatis perturbatores illa in dubium revocare, vel subdolis interpretationibus labefactare non verentur, ne morbus iste latiùs divagetur, promptum Apostolicæ authoritatis remedium censuimus non esse differendum.

Emanavit siquidem aliàs à fel. rec. INNOCENTIO Papa X. Prædecessore nostro Constitutio, & Definitio tenoris, qui sequitur, videlicet:

INNOCENTIUS Episcopus Servus Servorum Dei Universis Christi fidelibus salutem, & Apostolicam benedictionem. Cùm occasione impressionis libri, cui titulus, *Augustinus* Cornelii Jansenii Episcopi Iprensis, inter alias ejus opiniones orta fuerit, præsertim in Galliis, controversia super quinque ex illis, complures Galliarum Episcopi apud nos institerunt, ut easdem propositiones Nobis oblatas expenderemus, ac de unaquaque earum certam & perspicuam ferremus sententiam: Tenor verò præfatarum propositionum est, prout sequitur: *Prima*. Aliqua Dei præcepta hominibus justis volentibus, & conantibus secundum præsentes, quas habent, vires, sunt impossibilia; deest quoque illis gratia, qua possibilia fiant. *Secunda*. Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ nunquam resistitur. *Tertia*. Ad merendum & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas à necessitate, sed sufficit libertas à coactione. *Quarta*. Semipelagiani admittebant prævenientis gratiæ interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei; & in hoc erant hæretici, quòd vellent eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare. *Quinta*. Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omninò hominibus mortuum esse, aut Sanguinem fudisse.

Nos, quibus inter multiplices curas, quæ animum nostrum assiduè pulsant, illa in primis cordi est, ut Ecclesia Dei Nobis ex alto commissa purgatis pravorum opinionū erroribus tutè militare, & tanquam navis in tranquillo mari, sedatis omnium tempestatum fluctibus ac procellis, securè navigare & ad optatum salutis portum pervenire possit, pro rei gravitate coram aliquibus S.R.E. Cardinalibus ad id specialiter sæpiùs congregatis, ac pluribus in Sac. Theologia Magistris, easdem quinque propositiones, ut supra, Nobis oblatas fecimus sigillatim diligenter examinari, earumq; suffragia tum voce tum scripto relata maturè consideravimus, eosdemque Magistros variis coram Nobis actis Congregationibus prolixè super eisdem, ac super earum qualibet disserentes audivimus.

Cùm autem ab initio hujusmodi discussionis ad divinum implorandum auxilium, multorum Christi fidelium preces, tum privatim, tum publicè indixissemus; postmodùm iteratis eisdem ferventiùs, ac per Nos sollicitè implorata Sancti Spiritus assistentia, tandem Divino Numine favente ad infrascriptam devenimus Declarationem, & definitionem:

Primam prædictarum propositioonum: *Aliqua Dei præcepta hominibus justis volentibus & conantibus, secundùm præsentes, quas habent, vires sunt impossibilia, deest quoque illis gratia, qua possibilia fiant*. Temerariam, impiam, blasphemam, anathemate damnatam, & hæreticam declaramus, & uti talem damnamus.

Secundam: *Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ nunquam resistitur*; Hæreticam declaramus, & uti talem damnamus.

Tertiam: *Ad merendum & demerendum in statu naturæ lapsa non requiritur in homine libertas à necessitate, sed sufficit libertas à coactione*: Hæreticā declaramus, & uti talē damnamus.

Quartam: *Semipelagiani admittebant prævenientes gratiæ interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei, & in hoc erant hæretici, quod vellent eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare*: Falsam & hæreticam declaramus, & uti talem damnamus.

Quintam: *Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse, aut Sanguinem fudisse*: Falsam, temerariam, scandalosam; & intellectam eo sensu, ut Christus pro salute duntaxat prædestinatorū mortuus sit, impiam, blasphemam, contumeliosam, divinæ pietati derogantem, & hæreticam declaramus, & uti talem damnamus.

Mandamus igitur omnibus Christi fidelibus utriusq; sexus, ne de dictis propositionibus sentire, docere, prædicare, aliter præsumant, quàm in hac præsenti nostra declaratione, & definitione continetur, sub censuris, & pœnis contra hæreticos, & eorum fautores in jure expressis.

Præcipimus pariter omnibus Patriarchis, Archi-Episcopis, Episcopis aliisque locorum Ordinariis, necnon hæreticæ pravitatis Inquisitoribus, ut contradictores & rebelles quoscumq; per censuras & pœnas prędictas, cæteraquæ juris, & facti remedia opportuna, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii sæcularis, omninò coerceant & compescant.

Non intendentes tamen per hanc declarationem, & definitionem super prædictis quinque propositionibus factā, approbare ullatenus alias opiniones, quæ continentur in prędicto libro Cornelii Jansenii. Dat. Romæ apud S. Mariam Majorem. Anno Incarnationis Dominicæ 1653. 31. Maii.

Cùm autem, sicut accepimus, nonnulli iniquitatis filii prædictas quinque propositiones, vel in libro prædicto ejusdem Cornelii Jansenii nō reperiri, sed fictè & pro arbitrio compositas esse, vel in sensu ab eodem intento non damnatas fuisse asserere magno cum Christi fidelium scādalo non reformident:

Nos, qui omnia, quę in hac re gesta sunt, sufficienter & attentè perspeximus, ut potè qui ejusdem Innoc. Prędecessoris jussu, dum adhuc in Minoribus constituti, Cardinalis munere fungeremur, omnibus illis Cōgressibus interfuimus, in quibus Apostolica authoritate, eadem causa discussa est, ea profectò diligētia, qua major desiderari nō posset, quamcumque dubitationem super premissis imposterū auferre volētes, ut omnes Christi fideles in ejus fidei unitate sese cōtineant, ex debito nostri Pastoralis officii, ac matura deliberatione, pręinsertā Innoc. Prędecessoris nostri constitutionē, declarationē, & definitionem, harum serie confirmamus, approbamus & innovamus, & quinq;

illas

illas propoſitiones ex libro præmemorati Cornelii Janſenii Epiſcopi Iprenſis, cui titulus eſt, *Auguſtinus*, excerptas, ac in ſenſu ab eodem Cornelio Janſenio intento damnatas fuiſſe, declaramus & definimus, ac uti tales, inuſta ſcilicet eadem ſingulis nota, quæ in prædicta declaratione, & definitione unicuique illarum ſigillatim inuitur, iterum damnamus, ac eundem librum ſæpè dicti Cornelii Janſenii, cui titulus, *Auguſtinus*, omneſque alios, tam manuſcriptos quàm typis editos, & ſi quos forſan impoſterum edi contigerit, in quibus prædicta ejuſdem Cornelii Janſenii doctrina, ut ſuprà damnata defenditur vel aſtruitur, aut defendetur vel aſtruetur, damnamus itidem atque prohibemus: Mandantes omnibus Chriſti fidelibus, ne prædictam doctrinam teneant, prædicent, doceant, verbo vel ſcripto exponant vel interpretentur, publicè vel privatim, palàm vel occultè imprimant, ſub pœnis & cenſuris contra hæreticos in jure expreſſis ipſo facto abſque alia declaratione incurrendis.

Præcipimus igitur omnibus Venerabilibus Fratribus noſtris Patriarchis, Primatibus, Metropolitanis, Archi-Epiſcopis, Epiſcopis, cęteriſque locorum Ordinariis, ac hæreticæ pravitatis Inquiſitoribus, Judicibus Eccleſiaſticis, ad quos pertinet, ut præinſertam ejuſdem INNOCENTII Prędeceſſoris conſtitutionem, declarationem ac definitionem, juxta præſentem noſtram determinationem, ab omnibus obſervari faciant, ac inobedientes & rebelles prædictis pœnis aliiſque juris & facti remediis, invocato etiam, ſi opus fuerit, brachii ſęcularis auxilio, omninò coerceant. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem, Anno Incarnationis Dominicæ 1656. 16. Octob.

Subinde verò, quò omnis Apoſtolicarum definitionum eludendarum aditus intercluderetur, memoratus ALEXANDER Prędeceſſor, priſcum Eccleſiæ morem ſecutus, certam edidit formulam ab omnibus Eccleſiaſtici Ordinis, tam ſæcularibus, quàm regularibus perſonis ſubſcribendam per aliam ſuam hac in re promulgatam Conſtitutionem tenoris ſequentis videlicet:

ALEXANDER Epiſcopus, Servus ſervorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Regiminis Apoſtolici Divina Providentia Nobis, quamvis immeritis, commiſſi ratio poſtulat, ut ad ea potiſſimum, quę Catholicæ Religionis integritati, & propagationi, animarumque ſaluti, & fidelium tranquillitati conſulere apta, & idonea eſſe judicantur, animam & curam omnem, quantùm licet, in Domino applicemus: Quamobrem Cornelii Janſenii hæreſim in Gallia præſertim ſerpentem, ab INNOCENTIO X. ſel. rec. Prædeceſſore noſtro ferè oppreſſam, adinſtar colubri tortuoſi, cujus caput attritum eſt, in varios gyros, & cavillationum deflexus euntem, ſingulari Conſtitutione ad hunc finem edita altero aſſumptionis noſtræ anno, extinguere conati fuimus.

Sed ut multiplices hoſtis hominum generis artes adhibet, nondum plenè conſequi potuimus, ut omnes errantes in viam ſalutis redirent, qui tamen unicus erat votorum & curarum noſtrarum ſcopus, quibus operam & induſtriam ſuam egregio ſanè ſtudio venerabiles Fratres noſtri Archi-Epiſcopi & Epiſcopi Regni Galliæ, earundem Conſtitutionum Apoſtolicarum executioni præcipuè intenti contulerunt, & Chariſſimus in Chriſto Filius noſter Rex Chriſtianiſſimus ſingulari pietate auxiliarem dexteram ſtrenuo ac cōſtantiſſimo animo porrexit.

Cùm autem pręfatus Rex Chriſtianiſſimus eodem religionis zelo ductus per ſuum in Urbe Oratorem Nobis ſignificari exponique curavit, nullum aliud opportunius remedium peſtiferę hujus contagionis reliquiis extirpandis adhiberi poſſe, quàm ſi omnes certam Formulam ſubſcriberent noſtra authoritate firmatam, in qua quinque propoſitiones ex Cornelii libro, cui titulus, *Auguſtinus*, excerptas ſincerè damnarent, ac proinde illam à Nobis quantocyus expediri, ad quęlibet effugia pręcludenda omneſque removendos obtentus, flagitaverit:

Nos tam piis dicti Regis Chriſtianiſſimi votis benignè annuendum eſſe ducentes, Formulam infraſcriptam ab omnibus Eccleſiaſticis etiam Venerabilibus Fratribus noſtris Archi-Epiſcopis, & Epiſcopis, necnon aliis quibuſcumque Eccleſiaſtici Ordinis, tam regularibus quàm ſæcularibus, etiam Monialibus, Doctoribus, & Licentiatis, aliiſque Collegiorum Rectoribus atque Magiſtris ſubſcribi diſtrictè mandamus, idque intrà tres menſes à die publicationis ſeu notificationis pręſentium; aliàs contra eos, qui intrà terminum prędictum non paruerint, irremiſſibiliter procedi volumus juxta Canonicas Conſtitutiones, & Conciliorum Decreta.

Formula à ſupradictis ſubſcribenda.

EGO N. Conſtitutioni Apoſtolicę INNOCENTII X. datę die 31. Maii 1653. & Conſtitutioni ALEXANDRI VII. datę die 16. Octobris 1656. Summorum Pontificum me ſubjicio, & quinque propoſitiones ex Cornelii Janſenii libro, cui nomen *Auguſtinus*, excerptas, & in ſenſu ab eodem Authore intento, prout illas per dictas Conſtitutiones Sedes Apoſtolica damnavit, ſincero animo rejicio ac damno, & ita juro: Sic me Deus adjuvet, & hæc ſancta Evangelia.

Decernentes inſuper præſentes litteras ſemper, & perpetuò validas, & efficaces exiſtere & fore, ſuoſque plenos & integros effectus ſortiri & obtinere. Sicque per quoſcumque Judices Ordinarios, & Delegatos ubique judicari & definiri debere, ſublata eis & eorum cuilibet quavis aliter judicandi & interpretandi facultate & authoritate; ac irritum & inane, ſi ſecus ſuper his à quocumque quavis authoritate ſcienter vel ignoranter contigerit attentari.

Quocirca Venerabilibus Fratribus Archi-Epiſcopis, Epiſcopis aliiſque locorum Ordinariis committimus, & mandamus, ut ſinguli in ſuis Diœceſibus ac locis ſuę juriſdictioni ſubjectis pręſentes litteras, & in eis contenta quęcumque exequantur, & executioni mandari ac obſervari ab omnibus curent, & inobedientes quoſcumque per ſententias & pęnas aliaque juris & facti remedia, appellatione poſtpoſita, invocato etiam ad hoc, ſi opus fuerit, brachii ſęcularis auxilio omninò compellant.

Volumus autem, ut pręſentium tranſumptis, etiam impreſſis, manu Notarii publici ſubſcriptis, & ſigillo alicujus perſonæ in dignitate Eccleſiaſtica conſtitutæ munitis eadem fides prorſus adhibeatur, quę ipſis originalibus litteris adhiberetur, ſi forent exhibitæ vel oſtenſæ.

Nulli ergo omninò hominum liceat hanc noſtram Conſtitutionem, & Ordinationem infringere, vel ei auſu temerario contraire: Si quis autem hoc attentare pręſumpſerit, indignationem Omnipotentis Dei, ac BB. Petri, & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum Romę apud Sanctam Mariam Majorem, Anno 1664. 15. Febr.

Sic equidem cauſa finita eſt, non tamen ſic, ut par erat, finitus eſt error Apoſtolico toties mucrone percuſſus: Neque enim defuere, nec adhuc deſunt homines veritati non acquieſcentes, & nunquam Eccleſię contradicendi finem facientes, qui vanis diſtinctionibus, ſeu potiùs effugiis ad circumventionem erroris excogitatis Eccleſiam ipſam turbare, eamque interminatis quæſtionibus, quantùm in ipſis eſt, involvere & implicare conantur, quodque deterius eſt, ipſamet Apoſtol. Sedis decreta redarguendis eorum pravis ſenſibus condita, ac pręſertim quaſdam piæ memor. CLEMENTIS Papæ IX. die 19. Januarii 1669. ad quatuor Galliæ Epiſcopos, necnon binas ſimilis memor. INNOCENTII Papæ XII. etiam Prędeceſſorum noſtrorum die 6. Februarii 1694. & die 24. Novembris 1696. ad Epiſcopos Belgii in forma Brevis reſpectivè datas literas in erroris ſui patrocinium advocare, temerario planè auſu non erubeſcunt, perinde ac ſi memoratus CLEMENS Prędeceſſor, qui eiſdem ſuis literis ſe INNOCENTII X. & ALEXANDRI VII. Prędeceſſorum Conſtitutionibus ſupradictis firmiſſimè inhærere, ac à dictis quatuor Epiſcopis veram, & totalem obedientiam, ideòque Formulæ à præfato ALEXANDRO Prędeceſſore, ſicut pręmittitur, editæ ſincerè per eos ſubſcribi voluiſſe declaravit, aliquam in tam gravi negotio exceptionem, ſeu reſtrictionem, quam nullam prorſus ſe unquam admiſſurum fuiſſe proteſtatus fuit, re ipſa admiſiſſet; dictus verò INNOCENTIUS XII. Prędeceſſor, dum ſapienter ac providè prædictas quinque propoſitiones ex memorato libro Janſenii excerptas in ſenſu obvio, quem ipſamet propoſitionum verba exhibent ac præſeferunt, damnatas eſſe pronuntiavit, non de ipſomet obvio ſenſu, quem in Janſenii libro habet, quive ab eodem Janſenio intentus, ac à præfatis INNOCENTIO X. & ALEXANDRO VII. Prędeceſſoribus damnatus fuit, ſed de alio quopiam diverſo ſenſu cogitaſſet; dictaſque INNOCENTII X. & ALEXANDRI VII. Prędeceſſorum Conſtitutiones temperare, reſtringere, aut alio quovis modo immutare voluiſſet, iiſdem ipſis litteris, quibus eas in ſuo robore fuiſſe & eſſe, ſeque illis firmiter inhærere verbis apertiſſimis aſſerebat.

Pręterea iidem inquieti homines ſparſis undequaq; ſcriptionibus ac libellis exquiſita ad fallendum arte compoſitis, non ſine gravi Apoſtolicæ Sedis injuria maximoque totius Eccleſiæ ſcandalo docere non ſunt veriti, ad obedientiam pręfatis Apoſtol. Conſtitutionibus debitam non requiri, ut quis prędicti Janſeniani libri ſenſum in antedictis quinq; propoſitionibus, ſicut pręmittitur, damnatum, interiùs ut hęreticum damnet, ſed ſatis eſſe, ſi ea de re obſequioſum (ut ipſi vocant) ſilentium teneatur. Quæ quidem aſſertio, quàm abſurda ſit, & animabus fidelium pernicioſa, ſatis apparet, dum fallacis hujus doctrinæ pallio non deponitur error ſed abſconditur; vulnus tegitur, non curatur, Eccleſię illuditur, non paretur: Et lata demum filiis inobedientiæ via ſternitur ad fovendam ſilentio hæreſim, dum ipſam Janſenii doctrinam, quam ab Apoſtolica Sede damnatam Eccleſia univerſalis exhorruit, adhuc interiùs abjicere & corde improbare detrectent.

Quin etiam eò impudentię nonnullos deveniſſe compertum eſt, ut veluti naturalis honeſtatis, nedum Chriſtianæ ſinceri-

tatis obliti asserere non dubitaverint prẹfatẹ Formulẹ à memorato ALEXANDRO Prædecessore præscriptæ subscribi licitè posse etiam ab iis, qui interiùs non judicant prædicto Jansenii libro doctrinam hæreticam contineri. Quasi verò, contra quàm scriptum est: Qui loquitur veritatem in corde suo, Et: Qui Jurat proximo suo & non decipit; hujusmodi erroris sectatoribus liceat Ecclesiam ipsam jurejurando decipere, simulque Apostolicæ Sedis providentiam fallere, dum ejusdem Formulæ conceptis verbis loquuntur, quod Ecclesia loquitur, quod tamen sentit ipsa, non sentiunt; seque parere Constitutionibus Apostolicis profitentur, quibus animo contradicunt.

Hinc est, quod nos ad opportunum, & efficax tam exitiali morbo, qui ut cancer serpit, & quotidie in deterius vergit, remedium adhibendum, non minùs demandatæ Nobis omnium Ecclesiarum solicitudinis debito, quàm plurimorum Venerabilium Fratrum nostrorum diversarum partium, ac præsertim Regni Galliarum, Episcoporum zelo ac precibus excitati, ne hujusmodi pravi homines Catholicæ Ecclesiæ pacem subvertere impunè pergant, & simplicium ac pusillorum mentibus imponere, docentes quæ non oportet; neve ollus apud eos quoque, qui bona, ut ajunt, fide, ac falsis rumoribus decipi se fortasse patiuntur, de mente ac sententia Apostolicæ Sedis amplius ambigendi supersit locus, Divino priùs tam privatis nostris, quàm publicè indictis precibus, implorato præsidio, ac re maturè discussâ, de nonnullorum Venerabilium Fratrum nostrorum S.R.E. Cardinalium consilio, auditisque complurium in Sacra Theologia Magistrorum suffragiis; Primò quidem præinsertas INNOCENTII X. & ALEXANDRI VII. Prædecessorum Constitutiones, omniaque & singula in iis contenta authoritate Apostolica tenore præsentium confirmamus, approbamus & innovamus.

Ac insuper, ut quævis imposterum erroris occasio penitus præcidatur, atque omnes Catholicæ Ecclesiæ filii Ecclesiam ipsam audire, non tacendo solùm (nam & impii in tenebris conticescunt) sed & interiùs obsequendo, quæ vera est Orthodoxi hominis obedientia, condiscant, hac nostra perpetuò valitura Constitutione; Obedientiæ, quæ præinsertis Apostolicis Constitutionibus debetur, obsequioso illo silentio minimè satisfieri, sed damnatum in quinque præfatis propositionibus Janseniani libri sensum, quem illarum verba præseferunt, ut præfertur, ab omnibus Christi fidelibus, ut hæreticum, non ore solùm, sed & corde rejicii ac damnari debere, nec alia mente, animo, credulitate supradictæ Formulẹ subscribi licitè posse; ita ut qui secus, aut contra, quoad hæc omnia & singula, senserint, tenuerint, prædicaverint, verbo vel scripto docuerint aut asseruerint; tanquam præfatarum Apostolicarum Constitutionum transgressores, omnibus & singulis illarum censuris, & pœnis omninò subjaceant, eadem authoritate Apostolica decernimus, declaramus, statuimus & ordinamus.

Decernentes pariter easdem præsentes, & præinsertas literas semper, & perpetuò validas & efficaces existere & fore, suosque plenarios & integros effectus sortiri & obtinere; Sicque per quoscunque Judices Ordinarios, & Delegatos ubique judicari, & definiri debere, sublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, & interpretandi facultate, & authoritate; ac Irritum & inane, si secus super his à quoquam quavis authoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari.

Quocirca Venerabilibus Fratribus Archi-Episcopis aliisque locorum Ordinariis, necnon hæreticæ pravitatis Inquisitoribus & Judicibus Ecclesiasticis, ad quos pertinet, committimus & mandamus, ut singuli in suis respectivè Diœcesibus ac locis suæ jurisdictioni subjectis ipsas præsentes literas, & in eis contenta quẹcumque exequantur, & executioni mandari & observari ab omnibus curent, & inobedientes, & rebelles quoscumque per censuras & pœnas prẹfatas, aliaque juris, & facti remedia, appellatione postposita, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, brachii sæcularis auxilio, omnino coerceant & compellant.

Volumus autem, ut earundem præsentium transumptis, etiam impressis manu alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo personæ in dignitate Ecclesiastica constitutẹ munitis eadem fides prorsus adhibeatur, quæ ipsis Originalibus litteris adhiberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ.

Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ Confirmationis, Approbationis, Innovationis, Decreti, Declarationis, Statuti & Ordinationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare prẹsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Romẹ apud Sanctam Mariam Majorem Anno 1705. 16. Julii.

211 *Q. 33. Quid si opinio videatur doceri ab aliquo è SS. PP. v. g. S. Aug. an adhuc possit desinere ejus probabilitas per damnationem Pontificis vel aliter?* R.

§. 1. Posse, quia nulli S. Patri in particulari, sed Ecclesiæ & Pontifici appromissa est infallibilitas per assistentiam Spiritus sancti: & ideò docet Trid. *sess.* 4. in decreto de editione & usu Sacrorum librorum, quòd Ecclesiẹ sit judicare de vero sensu, & interpretatione scripturarum: damnavit etiam Alex. VIII. hanc trigesimam propositionem: *Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clarè fundatam, illam absolutè potest tenere & docere, non respiciendo ad ullam Pontificis Bullam*: unde patet, quàm stulta sit illa locutio cujusdam Religiosi apud Fierland *in Concordia triumvirali c. 2. a. 2. §. 1.* qui occasione Bullẹ Innocentii X. damnantis 5. propositiones Jansenii dixit *malo errare cum Augustino, quam benè sentire cum Papa*: Sapienter dixit S. Th. 2. 2. q. 10. a. 12. *ipsa doctrina Catholicorum DD. ab Ecclesia authoritatem habet, unde magis standum est authoritati Ecclesiæ, quàm authoritati vel Augustini vel Hieronymi vel cujuscumque Doctoris*.

§. 2. Non est statim credendum, quòd illi, qui se S. Au- 212
gustini discipulos dicunt, semper ejus mentem assequantur, nam, & ipsi inter se de ejus mente disputant, nec illis promissus est Spiritus discernendi verum sensum à falso: estque sæpè difficile intelligere S. Augustinum, maximè dum scribit contra unam hæresim, tum enim quandoque videtur favere oppositẹ; ideòque rectè ait S. Thom. *in expos. aurea in cap. 1. Joannis lect. 7. Antiqui Doctores, & Sancti emergentes errores circa fidem prosequebantur, ut interdum viderentur in errores labi contrarios, sicut Augustinus contra Manichæos, qui destruebant libertatem arbitrii, taliter disputat, quod videtur in hæresin Pelagii incidere*; è contra dum oppugnat Pelagianos, videtur libertatem evertere. Similiter S. Gregor. Thaumaturgus, dum Ælianum ethnicum Christianos polytheismi insimulantem oppugnat, ita de Deo uno agit, ut cum Sabellio videatur confundere personas. Dionys. Alexand. dum confutat Sabellium, ita personas distinguit, ut videatur ipsam naturam divinam dividere; quia nempe, ut inquit Theodoretus *tom. ult. dialog. 3. pag. 170. Vehemens cum adversariis contentio facit, ut modus excedatur*. Et specialiter de S. August. ait Card. Valerius, *Augustini scripta Clerici cautè legant, ita enim acumine ingenii præstitit, & de rebus difficilibus tam subtiliter disputavit, ut non mediocri ingenio præditi Viri, ejus libros legentes in errorem aliquando lapsi sint*: atque ita S. Prosper in Chronico testatur Prẹdestinianorum errorem ab Augustini libris malè intellectis sumpsisse initium: certè Lutherus *lib. de servo arbitrio ait, Augustinus totus meus est*: Calvinus *lib. 3. de lib. arbitr.* contra Pighium, *Gloriatus sum*, inquit, *de Augustino, illum prorsus nostrum esse*; & infrà, *Nos nihil, quàm Augustinum sequimur*: & iterum, *Etiamsi crepet Pighius, nobis hoc extorquere non potest, quin Augustinus sit noster*: ideò Calvinistæ gloriantur Augustinum in scriptis Calvini plus loqui, quàm Calvinum ipsum. Joannes Vvicleff ita Augustinum inclamabat, & se sequi protestabatur, ut passim à suis vocaretur Joannes Augustini, teste Thom. Vvaldensi *t. 1. l. 1. c. 2. n. 34.* Berengarius se ita in Augustino fundabat, ut Lanfrancus *in Biblioth. PP t. 6. pag.* 207. sic de ipso scribat: exultas in B. Augustini verbis, hic vicisse te & superiorem esse gloriaris, &c. Guilielm. de S. Amore hæresin suam contra mendicantium Ordines fabricavit ex S. August. teste S. Bonav. *de paupert. qu. 2.* Claudius Taurinensis Iconoclastarum instaurator in Gallia, maximè se Augustino niti dicebat, teste Dungalo, In resp. contra illum. Bajus occasione hujus prop. 27. *Liberum arbitrium sine gratiæ Dei adjutorio nonnisi ad peccatum valet*, postquam damnata esset velut hæretica, pro excusatione in Apologia ad S. Pium V. dicebat, *sunt ipsissima verba Augustini l. 3. contra 2. Epist. Pelagii c. 8.* Jansenius pro suis quinque heresibus solo fermè Augustino est usus, ideòque librum, in quo eas docet, vocat Augustinum: Plures Jansenistæ dixerunt Augustinum constanter tenuisse Christum pro solis prædestinatis esse mortuum, & tamen Inn. X. & Alex. VII. hanc propositionem 5. Jansenii, *Semipelagianum est dicere Christum pro omnibus hominibus mortuum esse aut Sanguinem fudisse*, damnarunt ut hæreticam: & in eo sensu, quasi Christus pro solis prædestinatis sit mortuus, damnarunt velut impiam, blasphemam & contumeliosam. Item Alex. VIII. damnavit hanc quartam, *Dedit semetipsum pro nobis oblationem Deo, non pro solis electis, sed pro omnibus, & solis fidelibus*, ergo fatendum est Augustini mentem esse sæpè obscuram, ut quæ malè explicari possit à legentibus. Neque hoc est Augustini vitium, sed illorum qui legunt, qui etiam, si se non submittant judicio Ecclesiæ, ex ipsa Sacra Scriptura cudunt hereses, affingunt enim sensum, quem nec scriptura habet, nec Aug. intendit: Consequenter cùm isti, qui se S. Augustini discipulos dicunt, non ostendant se habere specialem assistentiam circa intelligentiam S. Augustini, errare possunt, ergo non est statim credendum, quod ejus mentem semper assequantur.

§. 3. S. Augustinus non est irrefragabilis, nisi in illis, 213
quæ

quæ Eccleſiæ authoritas confirmat: patet, nam faſſus eſt ſæpe S. Auguſtinus ſe erraſſe, uti conſtat ex libris Retractationum, ideoque ipſemet dixit nolle ſibi credi, niſi adeſſet ſimul alia authoritas vel ratio: *Errare in rebus obſcuris, & quæ non erant eo tempore explicatæ ac definitæ*, inquit Canus *de locis l.7.c.1.n.3. aut Cypriano aut Ambroſio aut Auguſtino accidit*: Abulenſis *defenſ.p.2.c.18.* ait, *Non eſt ergo neceſſe nobis, quæcunque Auguſtinus ſcripſit, credere .·.·. conſtat, quòd Auguſtinus, cùm ſcriberet, in multis erravit: & c.85. De Auguſtino conſtat, quod potuit errare & in multis erravit, quorum quædam ipſe retractavit, alia verò non potuit retractare*: ipſemet S. Aug. *relatus diſt.9.c.4.* ſic de ſe loquitur *in Epiſt.* 8. ad Hieron. *Negare non poſſum nec debeo, ſicut in ipſis majoribus, ita multa eſſe in tam multis opuſculis meis, quæ poſſint juſto judicio & nulla temeritate damnari*. Quantum autem & in quibus punctis circa materiam gratiæ authoritas S. Auguſt. ſit irrefragabilis notant Platel.*p.2.à n.482.* & Arſ. *in T.2.p.2.c.7.* §.3.

214 *Q. 34. Si opinio ab aliqua Sacra Congregatione Romæ damnetur, an ideò amittat probabilitatem?* R.

§.1. Variæ ſunt Congregationes Romæ, nempe S. Officii, Rituum, Tridentini, Indicis librorum, Epiſcoporum, Regularium, Cardinalium.

Congregatio S. Officii conſtat multis viris primariis, Inter quos 5. Cardinales deputati à Papa, quorum tres adeſſe debent, ut aliquid coocludatur: huic conceſſit Paulus III. poteſtatem inquirendi, citandi, procedendi in omnibus cauſis tam hæreſin manifeſtam quàm ſchiſmata, divinationes, Sacramentorum abuſum concernentibus, ut etiam circa crimen ſolicitantium ad turpia in Confeſſione.

Rituum, præeſt conſultationibus de moribus Eccleſiæ, de ritibus Sacramentorum, de Horis Breviarii, de cultu, & canonizatione SS. habeturque ſemel tantùm in anno.

Tridentini, reſolvit dubia circa decreta morum contenta in Tridentino, & habetur ſingulis menſibus ſemel.

Indicis librorum, inſtituit examen circa libros prohibitos eorumque catalogos & indices.

Epiſcoporum, dirimit dubia ac lites circa jura, immunitates, privilegia, quæ referuntur à Patriarchis, Archi-Epiſcopis, Epiſcopis, aliiſque Eccleſiaſticis Prælatis.

Regularium, reſpondet ad dubia propoſita à Regularibus; itemque ad eorum controverſias, & circa apoſtaſiam.

Cardinalium, agit de propaganda fide: habetur quolibet menſe, ſemel de anno coram Papa, adhibitis aliquot Curiæ Romanæ Prælatis ac Religioſis viris: præſunt illi Cardinales, inter quos Senior bis per annum eam habet in ſua domo. Vide etiam Gobat *in Exp.tr.3. à n.606.*

215 §.2. Declarationes omnium harum Congregationum non ſunt infallibiles, niſi fiant de ſpeciali mandato Papæ & nomine ipſius toti Eccleſiæ, poſt rem cum eo collatam, tunc enim non tam ſunt declarationes vel decreta harum Congregationum, quàm Papæ ipſius, quas per tales Congregationes facit: de cetero tali Congregationi ut contradiſtinctæ à Papa nulla infallibilitas eſt appromiſſa, quamvis magna tribui debeat authoritas, ita Card. *in 1.criſ.d.9.* & Teril. *in Reg.q.14.n.55.* Vide dicenda *n.574.*

216 §.3. Si in aliqua Congregatione damnetur opinio poſt informatum Papam & ex mandato ipſius, illaque damnatio ritè communicetur toti Eccleſiæ, erit infallibilis & cenſebitur immediatè exire à Papa, ideoque opinio illa amittet probabilita-
217 tem, uti conſtat ex dictis: *Nec refert*, quod aliqui apud Card. *in 2.criſ.d.1.n.99.* dicant, quando Pontifca per Congregationem ita condemnat aliquid, tunc non loqui ut caput Eccleſiæ, ſed ſolum ut caput & præſidem talis Congregationis, ſicuti quando Rex Hiſpaniæ in Congregatione Ordinis S. Jacobi aliquid præcipit, non præcipit ut Rex, ſed ut Adminiſtrator Generalis illius Ordinis; *nam* tunc Pontifex loquitur ut caput Eccleſiæ, quando edit decretum pro tota Eccleſia, quodque vult ab omnibus obſervari, ſed hoc facit in noſtro caſu, ergo: atque idem eſt de Rege Hiſpaniæ, quando enim edit decretum pro toto regno, loquitur ut Rex Hiſpaniæ, ſi edat pro Ordine S. Jacobi, tunc tantùm loquitur ut præſes ejus.

218 §.4. Reſponſiones Congregationis rituum dantur ſolùm pro dubiis ſingularibus interrogantium, hinc non promulgantur, nec obligant, inquit Eſcob. maximè quando non ſunt legitimè ſubſcriptæ & ſigillo munitæ, multò minùs ſunt infallibiles.

219 §.5. Declarationes Cardinalium ad Tridentini textum adjectæ ex Farinacio, non ſunt authenticæ, ſed declaratæ incertæ ſub Greg. XV. anno 1621. & ſub Urb. VIII. anno 1631. ut teſtatur Stalenus: falsò quoque affingitur operi Farinacii edito Francofurti anno 1608. quòd illæ ſint deciſiones Rotæ Romanæ, uti notat Gobat.

220 §.6. Quid dicendum ſit de Indice Romano quoad libros prohibitos, dicetur, quando de Cenſuris: an autem declarationes Cardinalium, Regulæ Cancellariæ, deciſiones Rotæ vim habeant legum, dicetur à n.574.

Q.35. An propoſitiones illæ damnentur, quæ vel con- 221
tinentur ſub damnatis, vel inferuntur ex damnatis, vel ex quibus aliqua damnata inferri poteſt? R.

§.1. Ex eo, quòd univerſalis ſit damnata, non ideò damnata eſt particularis ſub ea contenta, quia poteſt univerſalis eſſe falſa, & particularis vera, v.g. nullum præceptum obligat ſub mortali, eſt falſa & damnabilis: aliquod præceptum non obligat ſub mortali, eſt vera & non eſt damnabilis.

§.2. Illa propoſitio, ex qua evidenter infertur propoſitio 222
damnata, cenſeri debet falſa, & improbabilis practicè, quamvis non ſit expreſsè damnata, quia propoſitio damnata, quæ infertur, eſt falſa, ergo etiam illa, ex qua infertur, cenſeri debet falſa, quia ſecundùm regulam dialecticæ, ex vero non poteſt ſequi falſum, ergo ſi damnata, quæ infertur, ſit falſa, altera, ex qua infertur, non poteſt eſſe vera; ex. g. *præceptum ſervandi feſta non obligat ſub mortali*, eſt damnata, ergo etiam hæc, ex qua infertur, *nullum præceptum Eccleſiæ obligat ſub mortali*, erit falſa, & improbabilis practicè. *Conf.* quia contradictoria damnatæ debet eſſe vera, ergo hæc debet eſſe vera, præceptum ſervandi feſta obligat ſub mortali, ex hac autem evidenter infertur, ergo aliquod præceptum Eccleſiæ obligat ſub mortali, ergo hæc contradictoria, nullum præceptum Eccleſiæ obligat ſub mortali, erit evidenter falſa.

§.3. Propoſitio, quæ inferri poteſt ex damnata, non ideò 223
cenſeri debet damnata vel improbabilis, quia dialectica dicit, quòd ex falſo poteſt ſequi verum, ergo ex eo, quòd inferens ſit falſa, non ſequitur, quòd illata ſecundùm ſe ſit falſa, v.g. præceptum ſervandi feſta non obligat ſub mortali, ergo qui per quadrantem laborat die feſto, non peccat mortaliter: hoc conſequens ſecundùm ſe eſt verum, & tamen rectè infertur ex antecedente falſo ac damnato: Item, non tenemur proximum diligere actu interno, eſt propoſitio falſa & damnata, & tamen hæc illata, ergo non tenemur omni momento proximum diligere actu interno, eſt ſecundùm ſe vera, & non damnabilis.

§.4. Propoſitio, quæ infertur ex contradictoria propoſitio- 224
nis damnatæ, eſt vera, quia contradictoria propoſitionis damnatæ, eſt vera; ex vero autem non poteſt inferri niſi verum, v.g. contradictoria damnatæ eſt hæc, præceptum ſervandi feſta obligat ſub mortali, conſequenter illa inde illata, præceptum ſervandi feſtum S. Andreæ obligat ſub mortali, etiam eſt vera. Videri poteſt Card. *in 2.criſ. d.1.c.4.* Circa propoſitionem, de qua dubitatur, an ſit damnata, vide dicenda *n.890.*

Q.36. Quomodo peccet, qui non obſervat decreta fa- 225
cta circa propoſitiones damnatas? R.

§.1. Qui docet vel defendit aliquam propoſitionem damnatam, peccat mortaliter, & incurrit excommunicationem majorem Papæ reſervatam, uti conſtat ex verbis decretorum: neque in hoc eſt parvitas materiæ, ſemper enim grave eſt reſiſtere doctrinæ Romanæ Cathedræ.

§.2. Etiam peccat mortaliter, qui alteri ſuadet, ut decre- 226
ta illa non recipiat, uti mortaliter peccat, quicunque alteri ſuadet, ut non obtemperet præcepto graviter obliganti, eſt enim grave præceptum & obligatio illa decreta recipiendi, uti patebit ex dicendis.

§.3. Qui mente non diſſentit à doctrina illorum decreto- 227
rum, ſed tantùm operatur contra illam doctrinam cum advertentia ſufficiente, quòd praxis illa ſit prohibita, ſi operetur in materia levi, v.g. ſi utatur reſtrictione purè mentali, peccat venialiter, etiam ratione inobedientiæ, quia Pontifices in virtute S. obedientiæ & ſub interminatione Divini judicii omnibus & ſingulis, præter doctrinam, ſpecialiter prohibent etiam praxin ſingularum iſtarum propoſitionum: ſi autem operatur in materia gravi peccabit mortaliter etiam ratione inobedientiæ in hac materia gravi, ſicuti ſi quis furetur contra expreſſam prohibitionem ſui Superioris factam in virtute S. obedientiæ, peccat etiam ratione illius inobedientiæ.

§.4. Quamvis aliquis in materia tantùm levi operetur 228
contra doctrinam ejuſmodi decretorum, v.g. utendo reſtrictione purè mentali, ſi tamen ſimul diſſentiat ab ea doctrina, & judicet propoſitionem damnatam eſſe veram, aut Pontificem in tali damnatione erraſſe, peccat mortaliter, quia talis diſſenſus opponitur regulæ fidei, ergo ſicuti mortale eſt diſſentiri minimo fidei articulo, ita & hic. Videri poteſt Card. *in 2.criſ. d.1.cap.15.*

Q.37. An promulgari debeant talia decreta damnan- 229
tia propoſitiones, vel ab eis appellari poſſit? R.

Decreta, quibus damnantur propoſitiones, ſpectari poſſunt velut declaratoria doctrinæ pernicioſæ, vel ut prohibitoria, ne ea doctrina tradatur aut practicetur, vel ut pœnalia, in quantùm imponunt pœnam excommunicationis illis, qui dictam doctrinam tradunt vel defendunt.

§.1. Decreta illa prout declaratoria ſunt, ſi ſint Romæ 230
promulgata, & id nobis conſtet, nos obligant, quamvis non ſint promulgata hic in partibus, quia quamvis fortè ad leges Pontificias requireretur promulgatio in ſingulis provinciis, uti

multi docent apud Carden. *in* 1. *crisi d.* 9. *s.* 20. *art.* 11. tamen illa non requiritur, ut hæc decreta, quatenus sunt declaratoria nos obligent, quia si Romæ promulgata sint, certum est propositiones damnatas esse tales, quales eas declarat Papa cùm errare non possit in materia fidei vel morum, loquens ut caput Ecclesiæ, ergo si declaret esse in praxi perniciosas, scandalosas &c. reipsa tales sunt.

231 §.2. Ad hæc decreta, in quantum prohibent praxin talium propositionum, non requiritur promulgatio juridica, sed sufficit notitia moraliter certa illius, uti pluribus ostendit Carden. *in* 2. *crisi d.* 1. *c.* 11. cùm enim pleræque propositiones damnatæ spectent ad jus naturale vel positivum divinum, hoc ipso, quòd Papa declaret illas esse in praxi perniciosas, significat esse prohibitas jure naturali vel divino, ad jus autem naturale vel divinum non requiritur promulgatio juridica, sed sufficit notitia certa: quòd si aliqua sint juris humani, adhuc ad illa prohibenda non requiritur promulgatio juridica, frustra enim est hæc, ubi adest notitia certa: quod idem tenet de præcepto obedientię à Papa lato, ne propositiones illas deducamus ad praxin: ut enim nos obliget præceptum Superioris, non requiritur promulgatio illius juridica, sed sufficit etiam notitia certa præcepti.

232 §.3. Ad illa decreta, in quantum pœnalia sunt, etiam sufficit notitia certa promulgationis Romæ factæ, uti colligitur ex dictis n. 231.

233 §.4. Posset supplicari apud Papam pro suspensione pœnæ; quamvis supplicari non possit pro suspensione declarationis aut prohibitionis, uti clarè evincit Card. *cap.* 12. *a.* 4. ubi *ar.* 2. probat illa decreta, prout sunt declaratoria, non indigere populi acceptatione, nam veritas rejici non potest nec debet: prout autem sunt prohibitoria, etiam non indigent acceptatione, quia mala non possunt non esse & manere prohibita, potestque Superior aliquid prohibere subdito licèt invito, maximè Pontifex, qui à subditis potestatem imperandi non habet, sed immediatè à Christo. Denique prout sunt pœnalia, si adesset gravis causa, qualis tamen non adest, posset populus non acceptare, mens enim Pontificum non est obligare ad talem pœnam, si justa esset causa illam deprecandi.

234 Q. 38. *Quid prætereà notari debeat circa damnationem propositionum?* R. seqq.

§.1. Quando propositiones dicuntur damnari, prout jacent, sic intelligi debet, quòd damnentur in eo sensu, quem verba habent secundum se ut separata ab omni alio contextu, non autem in eo sensu, qui fortè est in libro Authoris talem propositionem habentis, fortè enim eam modificavit per antecedentia, & consequentia: Excipe propositiones 79. Bajanas, & 5. Jansenii, quæ damnantur in sensu ab Authoribus earum intento, ita Estrix *in conf. triumv. in prolegom. n.* 7.

235 §.2. Arsdeckin *T.* 2. *par.* 2. *tr.* 1. *c.* 1. *in fine* docet propositiones copulativas communiter habendas pro damnatis quoad omnes partes: certum autem videtur id de omnibus dici non posse, & speciatim de his ab Alex. VIII. 24. Aug. 1690. damnatis: Bonitas objectiva consistit in convenientia objecti, cum natura rationali; formalis verò in conformitate actus cum regula morum: Ad hoc sufficit, ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretativè ∴ *hunc homo non tenetur amare, neque in principio, neque in decursu vitæ suæ moralis.* Peccatum Philosophicum seu morale est actus humanus disconveniens naturæ rationali, & rectæ rationi, Theologicum verò, & mortale est transgressio libera divinæ legis; *Philosophicum quantumvis grave in illo, qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum:* nam *l.* 2. *n.* 144. *&* *l.* 5. *n.* 59. ostendemus propositiones illas non esse damnatas, nisi ratione eorum, quæ diverso charactere expressa sunt.

236 §.3. Quando prohibetur, ut de propositione ejusmodi damnata nequidem disputativè publicè aut privatim tractetur, nisi forsan impugnando, sensus est, nisi ostendendo ejus falsitatem, unde qui rationes pro ea proponeret inter argumentandum, & non solveret aut infirmaret, incideret in pœnas, quia sic defenderet, authoritatem, & robur addendo tali propositioni.

237 Q. 39. *An opiniones contradictoriæ possint esse simul probabiles?* R.

§.1. Possunt esse respectu diversi intellectus, uti patet, sic enim diversi Judices opposita sæpe concludunt circa eandem causam; diversi Theologi vel Juristæ opposita resolvunt circa eandem quæstionem.

238 §.2. Idem intellectus non potest eodem tempore simul habere duas opiniones contradictorias, sive duo judicia directa, quorum uno dicat, v. g. pingere die festo est servile, pingere die festo non est servile: patet, quia idem intellectus non potest simul judicare idem esse verum & falsum, idem esse & non esse, quod hic fieret.

239 §.3. Idem intellectus potest eodem tempore simul de duabus opinionibus contradictoriis, quæ vel simul in diversis intellectibus, vel successivè in eodem intellectu existere possunt, reflexè judicare, quòd sint probabiles, ita ut hæ duæ opiniones contradictoriæ sint duo objecta, de quorum singulis non tantum simul affirmet probabilitatem, sed etiam verè affirmet probabilitatem esse simul, quamvis neutram opinionem directam eliciat vel actu habeat: E. g. potest intellectus meus unico actu dicere; hæ duæ opiniones, *pingere est servile, pingere non est servile*, sunt strictè probabiles, & una non elidit probabilitatem alterius; est communissima cum Terillo *de consc. prob. qu.* 5. *assert.* 8. *contra* Eliz. *l.* 2. *qu.* 8. *& seqq.* Gonz. *d.* 7. §. 18. Palav. Camargo & paucos alios: *Prob.* 1. authoritate S. Aug. apud Esp. *in app. art.* 127. sufficit hic locus *Epist.* 18. *c.* 7. ubi ait, *Neminem cogimus ante Dominicam illam cœnam prandere, sed nulli etiam contradicere audemus:* quibus verbis manifestè innuit eo tempore fuisse probabile, & non licere & licere comedere ante sumptionem Eucharistiæ: similiter loquitur c. 3. ubi rationibus ostendit probabile esse, quod fiat laudabiliter, & quòd non fiat laudabiliter, si quis quotidie Eucharistiam suscipiat, unde neutram opinionem probat aut damnat, sed agnoscit utramque probabilem, remittens unumquemque ad piam suam fidem, & affectionem, uti latius expendit Esp. *a.* 128. *Prob.* 2. experientia, nam de facto judico has duas opiniones Physicas, *continuum constat punctis, continuum* 240 *non constat punctis*; similiter istas morales, *pingere die festo est licitum, pingere die festo non est licitum*, esse simul probabiles, evidens enim est mihi, quòd pro singulis sint motiva gravia, & nulla certitudo: & licèt certum sit, quòd alterutra earum sit falsa, certum tamen etiam est unam earum esse veram, & quoniam incertum est, quænam determinatè sit vera, pro utraque autem affertur ratio, quæ vehementer alliciat intellectum ad assensum, utraque determinatè redditur probabilis, non eo sensu, quasi detur probabilitas de simultanea utriusque partis veritate, hoc enim manifestè repugnat, sed quòd detur simultas duarum probabilitatum, quam distinctionem inter probabilitatem simultatis, & simultatem probabilitatis si notasset Eliz. inquit Banholzer *n.* 11. sua sibi sophismata facile solvisset. *Conf.* nam si in eodem homine videam esse justitiam, & luxuriam, homo ille respectu meæ voluntatis est amabilis propter justitiam, & odibilis propter luxuriam, ergo similiter si respectu ejusdem objecti videam gravia motiva pro & contra, rectè dico pro eodem objecto esse motiva, hæc apta movere ad assensum, illa ad dissensum, hoc autem est assensum, & dissensum esse probabilem, & consequenter etiam opiniones contradictorias esse probabiles, ergo.

§.4. Idem intellectus potest eodem tempore elicere opi- 241 nionem directam probabilem circa aliquod objectum, & simul habere actum reflexum, quo affirmet probabilitatem opinionis contradictoriæ, e. g. potest simul sic dicere; *continuum non constat punctis, probabile tamen est constare punctis: pingere die festo est servile, attamen etiam est probabile, pingere die festo non esse servile*; patet iterùm, sic enim experimur nos judicare, & sic etiam passim legimus apud Authores, qui postquam conclusiones suas posuerunt, vel ut probabiliores vel ut absolutè veras, nihilominus sæpè simul fatentur oppositas etiam suo judicio esse probabiles. *Conf.* 1. nam odisse possum illum, quem judico amore dignum, ergo etiam dare possum assensum uni objecto, quamvis judicem etiam posse dari dissensum, in his enim probabilibus non determinatur intellectus per evidentiam aliquam, sed sæpe per voluntatem, quæ potest ad unam partem determinare, & non ad alteram; uti à *n.* 398. *&* *a* *n.* 414. dicetur. *Conf.* 2. nam aliqui judicant B. Virginem esse maculatè conceptam, & tamen simul judicare debent probabile esse, quòd sit immaculatè concepta, alioquin non posset Ecclesia velle eam coli sub titulo Immaculatæ Conceptionis, quod tamen certum est velle, ergo.

§.5. *Objic.* 1. Si occurrant motiva in utramque partem 242 æqualia, hæc se mutuò elident; si autem pro una parte sint majora, hæc elident probabilitatem aliorum minorum, ergo duo contradictoria nunquam erunt simul probabilia. R. n. ant. cujus falsitas intelligetur ex dicendis à *n.* 261.

Inst. 1. Si unus dicat se vidisse Petrum domi, alter dicat se 243 eodem tempore vidisse foris, hæc motiva se elidunt; ideòque etiam in jure statuitur, ut si utrimque sint pares testes, neutris credatur, sed idem est de quibuscumque motivis suadentibus contradictoria, ergo. *Prob. min.* ideò priora se elidunt, quia certum est unum illorum dicere falsum; sed etiam certum est unum contradictoriorum esse falsum; & sicuti ibi de neutro ex illis hominibus determinatè certum est, quis dicat falsum, sed tantum indeterminatè & vagè, & nihilominus authoritas utriusque eliditur, ita hic, ubi motiva sunt pro contradictoriis, utrimque elidetur probabilitas. R. Data maj. de qua à n. 261. n. min. ad prob. n. maj. sed ideo se elidunt, quia sunt planè æqualia & similia, ac prætereà certum est unum illorum scienter dicere falsum, & consequenter certus sum

deesse

deeſſe uni authoritatem gravem, & non mereri, ut credam: in eo enim conſiſtit authoritas hominis loquentis, quòd ex malitia non fallat, & ex ignorantia non præſumatur falli in æſtimanda gravitate motivi, quod hic non manet, quia cùm uterque teſtetur de viſu proprio, ſcio alterutrum ex malitia fallere, ergo ſcio in alterutro deeſſe authoritatem, ergo cùm neſciam ex qua parte deſit, determinatè neutri poſſum prudenter credere. Videri poteſt Teril. *in Reg. q.29. n.36. & q.38. n.36.* Quid autem dicendum eſſet, ſi de viſu non teſtarentur, intelligetur ex dicendis *n.* 398.

244 *Inſt.*2. Saltem ſi Authores viginti ſint pro una opinione, & totidem pro contradictoria, neutra pars reddetur nequidem extrinſecè probabilis, quia ubi nulla eſt præſumptio veritatis, ibi nulla eſt authoritas, ſed in Authoribus ſibi contradicentibus nulla eſt præſumptio veritatis in utriſque ſimul, ſive in ſenſu compoſito, quia certum eſt alterutros errare, ergo, ita Eliz. *q.* 11. §.4. *Conf.* nam probabile ab extrinſeco fundatur in peritia Doctorum, qui opiniones docent, ſed quando ſunt contradictoriæ, certum eſt in alterutra parte eſſe imperitiam, errorem, & ignorantiam, ergo tunc non poteſt pro utraque parte eſſe authoritas; ita Eliz. §.1. R.1. Si hæc argumenta valent, ergo in tali caſu nequidem poteſt eſſe dubium de veritate; quia ubi nulla eſt præſumptio veritatis, nullum poteſt eſſe dubium, cùm dubium ſit circa veritatem, ſed tum nulla erit præſumptio veritatis, quia certum erit alterutros errare, & eſſe imperitos. R.2. n. aſſ. ad prob. diſt. min. in Authoribus ſibi contradicentibus nulla eſt præſumptio veritatis, id eſt, non eſt præſumendum, quòd utraque pars copulativè dicat verum, c. quòd utraque pars diſtributivè, ſive quòd utrique diviſivè dicant verum, n. de ſingulis enim partibus præſumitur, quòd nitantur gravi mo-
245 tivo. Ad *Conf.* diſt. probabile ab extrinſeco fundatur in peritia, quæ prudenter præſumitur conformis objecto, & communiter non fallit, c. quæ neceſſariò ſemper ſit conformis objecto, & nunquam fallat, n. hinc licèt certum ſit alterutram partem hic, & nunc non habere peritiam conformem objecto ſed falli, tamen de ſingulis prudenter præſumitur peritia, quia ſinguli communiter verum dicunt, & neutra pars temerè aut ſine fundamento ſolet loqui: Videri poteſt Teril. *q.29. à n.61. & q.44. n.16.* ubi rectè dicit nomine periti, ſcientis & prudentis hic venire illum, qui juxta humani intellectus capacitatem eſt instructus principiis ad materiam illam penetrandam ſufficientibus, & debitam in veritate invenienda diligentiam adhibuit. Vide dicta n.99. in *Inſtantia*.

246 *Objic.*2. Quod mihi certò eſt falſum, non eſt mihi verè probabile, ſed una pars contradictionis eſt mihi certò falſa, ergo una non eſt mihi verè probabilis, ita Eliz. §.4. R.1. retorquendo, quod mihi certò eſt falſum, non eſt mihi verè dubium, ſed una pars contradictionis eſt mihi certò falſa, ergo una non eſt mihi verè dubia, quod negat Eliz. volens utramque partem reddi ſolùm dubiam. R.2. Si argumentum valet, ergo nequidem judicare potero utramque eſſe probabilem reſpectu diverſi intellectus: quòd autem falſum reddi poſſit probabile, patet ex communi adagio ex Ariſtotele, quòd multa falſa ſint, & non tantùm appareant, probabiliora veris. R.3. Quod mihi certò, & determinatè eſt falſum, non eſt mihi probabile, c. ſi ſit mihi certò falſum, ſed indeterminatè, & vagè, n. maj. & ſimiliter diſt. min. n. conſeq. cùm enim reſcire non poſſim, quæ pars ſit falſa, & pro ſingulis ſit grave motivum, prudenter dico utramque eſſe probabilem. Vide Teril. à n.75.

247 *Inſt.*1. Si per revelationem tibi conſtaret unam ex contradictoriis eſſe demonſtratam, utraque non eſſet tibi verè probabilis, ergo neque nunc. R. n. ant. dummodò pro ſingulis maneret motivum grave, nec reſcire poſſem, pro qua ſtaret veritas, uti rectè Teril. n. 81.

248 *Inſt.*2. Motivum pro una parte eſt falſum, ergo pro utraque parte non eſt motivum verè grave. *Prob. Conſeq.* aurum falſum non eſt verè aurum ſed tantùm apparenter, ergo motivum grave falſum non eſt verè motivum grave, ſed tantùm apparenter. *Conf.* quia ſi motivum appareret, quale in ſe eſt, appareret nullam habere connexionem cum objecto, ergo reipſa non eſt verè grave tantùm apparenter. R. n. utramque conſ. verè aurum eſt quid Phyſicum, quod per apparentiam haberi non poteſt, è contra motivum verè grave eſt motivum propter apparentiam veritatis multùm impellens ad aſſenſum, quod poteſt motivum falſum, cùm apparere poſſit verum, & falſitas invincibiliter ignoretur, unde licèt ex parte objecti ſit falſitas, & ſola apparentia, tamen propter hanc ipſam apparentiam eſt veriſſima motio magna ex parte motivi impellentis, quod ſufficit ad motivum verè grave. *Ad*
249 *Conf.* n. conſ. quia quamvis verè non ſit verum motivum ſed tantùm appareat eſſe verum, tamen verè multùm movet, ergo eſt verè motivum, & verè grave: *Nec obſtat*, quòd ſit apparentia falſa, *nam* eſt quidem falſa reſpectu objecti, attamen eſt vera in ratione motivi, quia verè eſt apparentia veritatis, & quidem talis, quæ verè multùm trahat ac moveat intellectum, ergo eſt apparentia verè gravis, ſicuti error eſt verè error licèt reſpectu objecti ſit falſus.

*Inſt.*3. Motivum illud eſt grave tantùm ex errore, & igno- 250
rantia, ergo non eſt verè gravè. *Conf.* nam licèt contra SS. Trinitatem ſint graviſſima argumenta, tamen non faciunt probabilitatem, quia nempè ſunt de objecto falſo, ergo ſimiliter hic. R. ſi ſenſus antecedentis ſit, per errorem & ignorantiam judicatur eſſe grave, n. ex ſuppoſitione erroris, & ignorantiæ invincibilis eſt grave, c. ant. & neg. conſ. quamvis enim error, & ignorantia ſit cauſa, cur motivum illud multùm moveat, tamen veriſſimum eſt, quòd multùm moveat, & con-
ſequenter quòd ſit grave. *Ad Conf.* n. conſ. non eſt au- 251
tem ideò, quia motiva ſunt de objecto falſo, ſed quia eliduntur per certitudinem motivi fidei, quæ docet dari Trinitatem: in noſtro caſu neutrum motivum elidit alterum, & neutrum eſt certum.

*Inſt.*4. Saltem motivum illud non eſt verè grave reſpectu 252
objecti, ſed tantùm reſpectu intellectus, quem multùm impellit, ergo ſimpliciter non eſt grave, ſed tantùm ſecundùm quid, & relate ad hunc intellectum. R. n. ant. non enim poteſt eſſe grave reſpectu intellectus, niſi etiam ſit grave reſpectu objecti, ideo enim intellectus multò impellitur, quia motivum multùm apparet eſſe connexum cum objecto.

*Inſt.*5. Ergo hæreticus etiam poterit habere motivum 253
ſimpliciter grave reſpectu objecti ſui falſi. R. hæreticus materialis, c. hæreticus formalis, ſubdiſt. poterit habere, imprudenter, tranſeat, prudenter, n. ſeq. hic enim habet ignorantiam vincibilem, quam ſi excluderet conſiderando omnia, uti poſſet, & deberet, videret oppoſitum motivum certum, quo elideretur apparentia ſui motivi, & appareret imprudentia ſui actus: adde, quòd apparentia, quam habet hæreticus formalis, non tam ſit ratione objecti quàm ratione voluntatis malè diſpoſitæ, & imprudenter pertinacis, ideòque non poſſit conſtituere motivum verè probabile, quod requirit apparentiam rationabilem, & conſequenter ratione objecti, cum diſpoſitione rectæ voluntatis. Videri poteſt Teril. *n.*10.

*Inſt.*6. Onus, quod eſt grave propter malam ſubjecti 254
diſpoſitionem, v.g. propter ægritudinem, non poteſt dici ſimpliciter grave, ſed motivum grave ex ſuppoſitione erroris, & ignorantiæ, eſt grave propter malam ſubjecti diſpoſitionem, ergo non eſt ſimpliciter grave. R. Onus grave propter malam ſubjecti diſpoſitionem, non poteſt dici ſimpliciter grave, ſi omnes ordinariè non ſint obnoxii illi malæ diſpoſitioni, uti ordinariè omnes ægri non ſunt, c. ſi ordinariè omnes illi malæ diſpoſitioni ſint obnoxii, uti omnes ſumus obnoxii errori, & ignorantiæ invincibili, n. maj. & ſimiliter diſt. min. n. conſ.

*Inſt.*7. Si talis apparentia poſſit reddere motivum gra- 255
ve, ergo poterit ita creſcere, ut reddat motivum certum. R.1. neg. ſeq. certitudo enim ſupponit veritatem, cùm ſit adhæſio firma ad objectum verum. R.2. poterit ita creſcere, ut reddat objectum certum objectivè, n. certum adhæſivè, id eſt, ut intellectus de ſe, & modo tendendi ita firmiter adhæreat objecto falſo, ſicuti adhæreret vero, c. ſeq.

*Inſt.*8. Ratio, quæ eſt purum ſophiſma, non eſt verè 256
ſed tantùm apparenter gravis, atqui ratio falſa eſt purum ſophiſma, quod ab Ariſtotele definitur, id, quod tantùm apparet verum, ergo. R. Ratio falſa eſt purum ſophiſma, ſi ſciatur eſſe falſa, c. & hoc vult Ariſtoteles, ſi autem invincibiliter neſciatur eſſe falſa, n. min. & conſ. Nemo dicitur ſophiſta, qui judicando invincibiliter errat, ſed ſophiſta eſt, qui ſciens fallaciam argumentationis, ea utitur ad capiendum alterum, cùm ipſe ſciat ſe non poſſe ei aſſentiri, uti rectè Teril. *q.25. à n.* 34.

*Inſt.*9. Motivum verè probabile, & prudens debet eſſe 257
conforme rationi rectæ, ſed motivum falſum non eſt conforme rationi rectæ, quia *ratio non dicenda eſt nec exiſtimanda niſi vera*, inquit S. Aug. de quantit. animæ c. 16. ergo motivum falſum non eſt verè probabile, & prudens, ita Gonz. *d.* 8. *n.* 34. R.1. Ergo motivum probabilius, ſi falſum ſit, non erit verè probabile, & prudens, quod nemo admittet. R. 2. Motivum verè probabile, & prudens debet eſſe conforme rationi ſemper phyſicè rectæ, n. ſaltem ethicè rectæ, c. maj. & ſimiliter diſt. min. n. conſ. S. Aug. tantùm vult rationem phyſicè rectam debere eſſe veram. Vide dicta à n.5.

*Objic.*3. Si quis poſſit ſimul aſſentiri probabilitati duarum 258
contradictoriarum, ergo & poterit ſimul inferre duo conſcientiæ dictamina contradictoria, nempe quòd tale objectum ſit, & non ſit licitum. R. poterit hæc inferre ex diverſis præmiſſis, uti explicabitur à *n.*313. ubi etiam oſtendetur ejuſmodi dictamina nullo modo ſibi contradicere.

*Obji.*4. Qui aſſentitur uni parti, non poteſt eodem tempo- 259
re aſſentiri alteri, uti dictum, *n.*238. ergo nec tunc poteſt opinionem de altera habere, ergo multò minùs poterit de altera habere opinionem probabilem. R. Ergo nec tum poteſt de altera

opinionem habere tanquam actum informantem, & tunc simul receptum in suo intellectu, c. non potest habere tanquam objectum, de quo reflexè dicat, quòd sit opinio prudenter elicibilis, n. seq. & patet falsitas ex dictis *n.241.*

260 *Objic.* 5. Verum & falsum improbabile pugnant, ergo etiam verum & falsum probabile, ita Eliz. Resp. n. ant. nam hæc duo, stellæ sunt pares, stellæ non sunt pares, sunt verum, & falsum, & tamen utrumque est improbabile, quia pro neutro est grave motivum.

Q.40. Quid sit unum motivum elidi ab altero opposito, & quandonam hoc fiat? R.

261 §.1. Tum dicitur unum motivum elidi, si propter alterum oppositum amittat vim promovendi intellectum ad prudentem assensum, v.g. si unus testetur Cajum priore anno esse mortuum, & tres alii fide digniores testentur se hoc anno vidisse vivum, testimonium primi eliditur.

262 §.2. Motivum aliàs probabile eliditur per motivum certum illi oppositum; hinc si sententia aliqua hactenus fuit probabilis, nunc autem contra eam inventæ sint rationes evidentes, vel ab Ecclesia declarata sit esse falsa, omnis probabilitas eliditur, quia motivum non ampliùs aptum est determinare intellectum ad prudentem assensum.

263 §.3. Motiva opposita incerta, & dissimilia non elidunt se perfectè: *Probatur*, in primis ex Sanct. Augustin. *Epistol.* 117. *cap.* 3. ubi disputat, an quotidiè sit communicandum? pro parte negativa adducit, quòd magis expediat se certis tantùm diebus tantò meliùs disponere; pro affirmativa, quod quotidie peccemus, hinc quotidie indigeamus medicina: concludit, ut faciat quisque, quod piè credit faciendum: ergo agnoscit pro utraque parte manere sufficiens motivum ad honestè operandum, & consequenter unum non elidi ab altero. Idem docet Cap. *In Canonicis*, *dist.* 19. ubi loquens de receptione Scripturarum Canonicarum ait, *In eis, quæ non accipiuntur ab omnibus* (Ecclesiis) *præponat eas, quas plures gravioresque accipiunt, eis, quas pauciores minorisque authoritatis Ecclesiæ tenent: si autem alias invenerint à pluribus, alias à gravioribus haberi, quanquam hoc inveniri vix possit, æqualis tamen authoritatis esse habendas puto*; ubi manifestè docet, quòd motiva authoritatis, unum propter plures numero sed non ita graves, alterum propter graviores sed numero pauciores, se mutuò non elidant, sed maneant æqualiter fortia: Deinde idem evincunt omnia argumenta allata à *num.*239. Præterea id probat experientia, nam qui tentatur in fide, experitur se trahi motivis, tum ad assensum tum ad dissensum, & licèt agnoscat motivum fidei censeri debere majus, tamen etiam experitur se propter motivum oppositum posse motivo fidei dissentire, fierique positivè infidelem; & idem est de illo, qui potest vel benè vel malè judicare de proximo; experitur enim se utroque trahi, & posse utroque permoveri, si voluntatis imperium accedat, ergo evidens est, quod ejusmodi motiva incerta, & dissimilia se mutuò non elidant; *Ratio* à priori est, quia motiva dissimilia mutuò se excedunt secundùm quid, id est, unum habet aliam specie vim, & rationem movendi, quam non habet, & cui directè non opponitur alterum, ideò enim dicuntur dissimilia, ergo non potest unum perfectè elidi per alterum, quia nempe in singulis manebit illa specie diversa, & quasi disparata vis ad movendum intellectum; quod maximè valet, si nesciatur, quodnam sit absolutè potentius; nam vis utriusque videbitur vim sui oppositi excedere, ergo manifestum est vim neutrius elidi. *Conf.* nam si motiva majora elidunt minora, ergo sententia, pro qua sunt motiva majora, erit certa quodammodo, & altera probabilis, quod est contra suppositum, nam loquimur de conflictu probabilioris cum probabili.

264 §.4. Motiva tamen ejusmodi opposita se imperfectè elidunt, hoc est, hoc & illud minus movet in præsentia sui contrarii, uti experientia constat, plus enim moverent singula, si solitariè cognoscerentur, licèt utrumque adhuc sufficienter moveat in ordine ad persuadendum intellectum: & in hoc concursu motivorum fundatur libertas opinandi quoad speciem, sive assentiendi, & dissentiendi, prout accesserit impulsus ex parte voluntatis, uti iterum probat experientia, & dicetur à n. 398. & 414.

265 §.5. Motiva similia, & æqualia se perfectè elidunt, id est, si vis movendi unius sit æqualis vi movendi alterius, & ob similem ac sibi mutuò directè oppositam rationē moveant, neutrum retinet vim simpliciter promovendi intellectum, quia quidquid affertur pro una parte, cognoscitur habere aliud æquale prorsus simile contrarium, ergo intellectus fiet immotus, sicut si duo pondera planè similia sint in lancibus, aut si duo equi fortes trahant in oppositas partes, reddunt libram vel currum immotum: hoc tamen non obstante poterit voluntas imperare assensum ad unam partem præ altera; sed quia ex parte intellectus neutrum motivum in hoc concursu erit sufficiens, assensus non erit rationabilis sed imprudens ac merè voluntarius.

§.6. Motivum minus, si sit simile, id est, ejusdem rationis, & directè oppositum motivo majori, ab hoc eliditur, ut sequitur ex jam dictis, & exemplum datum est *n.*261. notari tamen debent dicta à *n.*243. & dicenda à *n.*398. 266

Objicies. Hic actus est probabilis, *Omnis mater diligit filium*, iste est improbabilis, *Læsus diligit lædentem*, ergo si hæc motiva probabilitatis, quamvis dissimilia, se non elidant, hic actus, *mater læsa diligit filium lædentem*, erit probabilis, & improbabilis. Resp. Iste actus, *læsus diligit lædentem*, est improbabilis, per se loquendo, & plerumque, c. in omnibus circumstantiis, & semper, n. nam si sit de subjecto maximè disposito ad diligendum, uti est mater, ex hoc motivo, quia persona læsa est mater, poterit esse probabile, quòd nihilominus amet filium lædentem. Suppositis dictis sit 267

Q.41. Quibus argumentis probetur licitum esse sequi opinionem probabilem relicta probabiliore? R. seq. 268

§.1. Authoritate SS. Canonum, & Pontificum: nam Cap. *Ego solis*, dist. 9. expressè dicitur ex S. Aug. rationes probabiles sufficere ad regulandum judicium prudens: Cap. *Sicut quædam*, dist. 14. S. Leone dicitur, *In his, quæ vel dubia fuerint vel obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis Evangelicis contrarium, nec decretis SS. PP. inveniatur adversum*; ex quo textu hanc sententiam probat S. Anton. apud *Esp.* in app. a. 159. Similiter *Inn. III.* Cap. *Inquisitioni* De sent. excom. de conjuge credente Matrimonium esse invalidum, ait, *Cùm conscientia pulsat animum ex credulitate probabili & discreta, quamvis non evidenti, reddere potest, sed petere non potest debitum*: Cur autem petere non possit putat *Arr.* esse ob hanc ipsam prohibitionem Ecclesiæ: *Sanch.* & alii putant etiam posse petere, si bona fide contraxerit, potestque videri de Matr. *l.*3. *d.*41. *à num.*45. *& tota d.*44. Item Esp. *a.*179. Plures enim Pontifices processisse secundùm opinionem sibi visam minus probabilem, ostendit Carden. *in 1. crisi d.*15. *c.*2. *a.*7. sufficit, quod testatur Dom. Sot. *in 4. dist.*27. *q.*1. *a.*4. nempe Adrianum VI. propter unius *Cajetani* authoritatem, contra propriam opinionem dispensasse in Matrimonio rato.

§.2. Communi consensu DD. nam ex omni ætate, statu, condítione afferri possent pro hac sententia Authores typo editi plures quàm 160. teste Arsd. *T.*2. *p.*2. *tr.*1. *c.*1. *princ.*17. & *cap.*2. Teril. *hic qu.*22. citat eorum 200. plerosque à se inspectos: *Gob. in Clyp. num.*5. addit alios 25. à *Teril.* non visos: plures alios addit Moya *de op. prob. qu.*6. *§.*2. & 3. libet aliquos designare. 269

Cardinales vel Episcopi qui hanc sententiam tenent, sunt Alb. M. S. Anton. Palud. Panorm. Alv. B. Med. Ledesm. Zerol. Mald. Bonac. Barb. Caram. Tolet. Lugo *apud* Deschamps *in quæst. facti c.* 3.

Thomistæ, inter quos Dominicani plurimi, Ang. Viguer. Med. Lop. Vict. Mercad. Nazar. Bann. Nugn. Martin. P. Ledes. Candid. Ildeph. Blanchis, Hacquetus *apud* Desch. *c.*5. & Illf. *t.* 1. *d.*1. *a.*6. *§.*6. Accedunt J. à S. Th. Tapia, Gravina, Navarrette &c. Hinc ait Desch. Thomistas recentiores tam admirabili consensu patrocinium suscepisse hujus sententiæ, ut ea iis, qui post B. Medinam de hac controversia scripserunt, nullum videri, qui vel in specie tenuerit contrarium: hinc Gallego apud Esp. *a.*236. ait, hæc secunda sententia communior est inter Thomistas, *Salon* anno 1592. editus dicit multos ac gravissimos Theologos ita sentire, ac maximè ex discipulis S. Th. uti fatetur Gon. *in introd. n.* 3.

Ex Agustinianis, Salon jam relatus, Arragon. Beja, B. Pontius apud Desch. *c.* 6.

Ex Carmelitis, Cornejo, Lezan. Urb. ab Ascens. apud Desch. ibid. Accedunt Salmant. *in* 1.2. *tr.*11. *d.*7. *dub.*2. §.4. Gabriel à S. Vincentio *de remed. ignor. d.*12. *dub.*27. *num.*251.

Ex Benedictinis, Sayrus apud Desch. ibid. Item Reding. *hic quæst.* 9. *a.*4. *contr.*5.

Ex Carthusianis. Rossel.

Ex Cisterciensibus, Lorca, P. à S. Joseph, Malletus apud Desch. ibid.

Ex Franciscanis, Pelb. Vil. Port. J. Pontinus, P. March. Hauz. Coriol. Caspens. Gesv. Ragg. apud Desch. ib. Accedunt Bass. in floribus V. *Conscientia num.* 9. Bordonus *in propug. op. prob. c.*6. Bosco in Th. Sacram. *T.*4. *d.*8. *f.*8. *concl.*5. Sporer *de Conf. à n.*41.

Ex Clericis Regularibus, Leand. à S. Sacram. H. Garcias, Aversa, Pasq. Diana, Vivald. Lanfr. Boss. Homob. Spinol. Motin. Merol. Guazz. Jos. de Januario apud Desch. ibid. Item Delbene *de immun. Eccl. c.*10. *d.*4. *n.*20. Accedunt maximo numero DD. sæculares præstantissimi, Ex Italia, Pesant. Carbo, Zechus, apud Desch. *c.*7. Ex Hispania Nav. uterque, Jo. Med. Montes. J. Sanch. La Rua, Ochag. Trull. Roccas. Gutt. Solorz. Machad. apud Desch. ibid. Ex Gallia, Gammach. Duval. Isamb. Bail. apud Desch. ibid. Accedit Dumetz, apud Daniel. *Epist.* 3. Ex Belgio, Vviggers, Mercer. Mauden. Sylvius, Gauger. Hallus apud Desch. ibid. qui horum, uti & præcedentium omnium à se citatorum locos, verba & encomia accuratissimè refert.

Ad

Ad Belgas accedit Manigart.*p.2.cap.6.§.5.* Item Authores ferè omnes è Societate Jeſu, quorum præcipuos referunt Deſcb. *c.8.* & Eſp.*a.233.qui a.232.* ait, quod ad Authores attinet, certos & agentes hac de re propriis terminis, ſingulis Theologis paris contrariæ reſpondet decas, ut minimum, Theologorum pro parte noſtra, idque juxta ſupputationem ipſorum adverſariorum: Teril.*in Reg.q.38.n.33.* dicit, pro hac ſententia eſſe 40. ubi pro oppoſita unus: hinc etiam Valent. jam ab anno 1593. vocat communem, ſimiliter Suar. item P. Nav. anno 1597. vocat communiorem: Gonz. ipſe *num.5.* fatetur ab eo tempore uſque ad annum 1656. traxiſſe omnes ferè Theologos in ſui aſſenſum, & jam dixerat *num.1.* nullam fortaſſe opinionem eſſe, quæ plures curſu non longo temporis ſectatores, & defenſores habuerit. Denique Opſtradt. licèt juratus hoſtis probabilitatum *in diſſ.pag.13.* ait, *nibil per multos annos communius probabilitatum doctrina* .·. *communis ergo, & univerſalis per Eccleſiam erat probabilitatis doctrina.*

270 *Reſpondet* 1. Contenſ. nihil ad rem facere multitudinem Authorum; quia *Argumentum peſſimi turba eſt*; inquit Seneca *de Beata vita cap.1.* Addit Eliz.*l.7.q.11.§.2.* plures ex eis, qui libros edunt, verè Theologos non eſſe, & multos ſcientiæ morali prorſus impares eſſe, qui vel in Logicam ſcribere non auderent, ſe autem Theologiæ Moralis Doctores conſtituunt, quorum proinde numerus nihil ponat in eſſe. *Contra eſt* 1. S. Auguſt. *de quant.anim.cap.7.* ait, *utiliſſimum maximæ multitudini, excellentiſſimæ authoritati cedere, & ſecundùm hoc agere vitam.* Putant etiam omnes ſapientes ſatis conſuli prudentiæ, ſi quis ſequatur communem ſenſum, eſt enim incredibile tot viros præſtantiſſimos errare: hinc etiam in utroque jure, uti refert Teril.*q.2.n.181.* dicitur, ubi diverſæ ſententiæ proferuntur, potius vincit numerus Doctorum, vel ſi numerus æqualis ſit, ejus partis præcedat authoritas, in qua excellentis ingenii vir Papinianus eminet, qui ut ſingulos vincit, ita cedit duobus, unde Eſp.*num.230.* dicit rectè certum eſſe, quòd numerus, & qualitas Authorum maximi facienda ſit, præcipuè in hac abſtruſa, & univerſaliſſima quæſtione: neque id negare potuit Gonz. nam *diſſ.5.n.30.* ait, qui contra communem cenſet quid illicitum, poteſt deponere opinionem hoc modo, *ſcientia mea, & ingenium meum nequeunt comparari cum ſcientia, & ingenio tot DD. credibiliuſque eſt falli unum minus doctum, quàm tot ſapientes, qui conveniunt in aliqua aſſertione*: id poteſt ipſe ſibi applicare in hac quæſtione. 2. Nemo prudens contemnit Authores omni exceptione majores, uti conſtat ex jam dictis, & ratio eſt, quia præſumi debent duci gravibus motivis, hinc etiam adverſarii conantur ad ſuas partes trahere Authores, etiam nolentes. Quod dicit *Seneca*, verum eſt de popularibus factioſis, qui re non examinata feruntur, quò rapit paſſio, impetus aut ſeditioſorum exemplum. Authores benignæ ſententiæ ſunt veri Theologi, *Elizalda* ſuppares, nec præſumi debet Deum in materia morum tam univerſali, & neceſſaria permiſiſſe tandiu errare tot viros ſapientiſſimos & probiſſimos. Rectè S. Aug. *Epiſt.119.* *Eccleſia Dei multa tolerat, & tamen quæ contra fidem ſunt vel bonam vitam, nec approbat, nec tacet, nec facit.* Videri poteſt Teril.*q.45.*

271 *Reſp.2.* Eliz.*l.6.q.6.§.7.* per nullam multitudinem DD. privatorum poſſe fideles reddi ſecuros de ſuo non peccato, ſed tantum per veritatem, & conformitatem cum lege Dei. *Contra eſt* 1. Nam ſi hoc valet, ergo nec ſecurus es ſequendo probabiliorem vel probabiliſſimam, ſi fortè falſa ſit. 2. Ubi veritas certò comperiri non poteſt, pro qua parte eſt multitudo DD. prudenter præſumitur pro ea eſſe veritas, conſequenter pro qua parte eſt major multitudo DD. prudentiùs præſumitur pro ea eſſe veritas, ergo cùm pro ſententia benigna ſint notoriè plures gravioreſque DD. prudentiùs præſumimus hanc eſſe veram: hinc ſit

272 §.3. Non conſtat nobis certò de illa lege, quæ prohibeat ſequi probabiles, & obliget ad ſequendas ſemper probabiliores opiniones; ergo prudenter judicamus talem legem non dari, in dubio enim, an ſit lex an non ſit, ſtandum eſt pro libertate noſtra, quia hæc eſt in poſſeſſione, hoc enim axioma, *melior eſt conditio poſſidentis*, valet etiam extra materiam juſtitiæ, ut dicetur *à n.495.* Hinc rectè Lactant. *L.3. Inſt. cap.27.* *Stultiſſimi eſt hominis præceptis eorum velle parere, quæ utrùm vera an falſa ſint, dubitatur, & ideo nemo paret, quia nemo ad incertum vult laborare*, & ideo etiam c. *Cùm in jure, 31. De off. & pot. jud. deleg.* dicitur, *Niſi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris, quod mandatur.* *Conf.* nam ſi lex illa daretur, eſſet lex naturæ, & quidem generaliſſima, ergo non deberet latere pleroſque homines, qui bona fide judicant eam non dari, maximè cùm multi ex adverſariis dicant in jure naturæ non dari ignorantiam invincibilem; eſſet autem ſummè temerarium velle omnes eos, qui defendunt vel docent ſententiam benignam, damnare erroris culpabilis, & tantæ malitiæ, ergo. *Conf.2.* nam non inventio legis poſt ſincerum examen tot Doctorum per ita longum tempus, eſt manifeſtum ſignum, quòd talis lex non exiſtat, uti ex principiis Eliz. rectè oſtendit Teril.*qu.53.* & dicemus *à n.718.* *Conf.3.* directè contra Eliz. nam ſecundùm ipſum, ſi motiva pro, & contra legem ſint æqualia, tunc ſe utrimque eliduntur, ſæpè autem ſit, ut quando operandum eſt, motiva pro, & contra legem ſint æquè probabilia, ergo erit, ac ſi tunc nulla eſſent motiva pro lege prohibente operari ſecundùm minùs probabilem, ergo licebit ſecundùm hanc operari.

Reſpondent, falſum eſſe, quòd ſola præcisè incertitudo 273
legis ſufficiat ad negandam illius obligationem, uti fatetur ipſe Card. *in 1. criſi d.60.* nam in primis ex illa incertitudine oriri poteſt dubium practicum, cum quo non eſt licitum operari; deinde quamvis lex ſæpè ſit incerta, tamen cenſeri debet eſſe in poſſeſſione, ideoque obligare; ſic enim ſi quis ſciat ſe commiſiſſe furtum, & dubitet, an ſit confeſſus, lex confitendi hoc furtum eſt incerta, attamen quia lex confitendi omne mortale eſt in poſſeſſione, etiam poſſidet lex confitendi hoc furtum, licèt fortè ante hac ſit confeſſus. *Contra eſt* 1. ſi oriatur dubium practicum, hoc deponi poteſt per rationem probabilem de non exiſtentia legis, vel ſaltem per motiva reflexa, uti *n.307.* dicetur. 2. Abſolutè contra legem incertam ſufficit ratio probabilis, ex qua aliquis prudenter judicet, ſe illi ſatisfeciſſe, uti probabitur *à n.599.* hinc quamvis generalis lex confitendi omne mortale commiſſum, ſit prior, & in certa poſſeſſione contra libertatem non confitendi, tamen ſi probabile ſit te eſſe confeſſum hoc furtum, non eſt nec unquam fuit reſpectu tui in certa, ſed tantum in incerta, & dubia poſſeſſione, ideoque potius poſſidet tua libertas contra eam legem incertam, eo quod non ſit tibi ſufficienter applicata, uti dicetur *n.274.* quod *Conf.* nam ſi ſit probabile te eſſe confeſſum, eſt probabile ſatisfeciſſe legi, ergo non eſt certum, quòd ei non ſatisfeceris, ergo lex iterum confitendi non eſt certa, ergo ad ſummum erit probabilis, ſed tua libertas eſt probabilis, quia probabile eſt te eſſe confeſſum, ubi autem directè probabile eſt eſſe legem, & directè probabile non eſſe legem, reflexè certum eſt, non dari obligationem legis defectu ſufficientis promulgationis vel applicationis illius, uti jam dicetur, ergo. Vide dicenda *à num.495.*

Camargo *p.1.l.1. contr.9. à n.104.* contra rationem illam ſic inſurgit: Poſſeſſio libertatis eſt dominium, quod homo habet ad ponendas actiones ſuas: ſed hoc dominium non poteſt prævalere contra Deum, quia Deus neceſſariò habet dominium altius reſpectu earundem actionum, cui non poteſt prævalere ullum dominium hominis, ergo in homine non poteſt eſſe poſſeſſio libertatis contra Deum. *Reſp.1.* Idem argumentum valet in caſu etiam majoris probabilitatis contra legem Dei; item in materia juſtitiæ, ſi ideo, quia poſſideo, me excuſem à divina, & naturali lege reſtituendi, quod probabiliter aut etiam probabilius eſt alienum. *Reſp.2.* Hoc dominium, & hæc poſſeſſio libertatis non poteſt dari contra Deum, ſi non poſſit prudenter judicari, quòd hæc actio permittatur à Deo, conc. ſi hoc poſſit judicari, n. quia dominium à Deo conceſſum ad ponendas actiones eſt nobis certum, nec impeditur, quamdiu prudenter judicamus Deum actionem talem permittere, & non reſtringere libertatem noſtram.

Inſtat à n.109. Illa permiſſio Dei, ut homo in tali circumſtantia agat, eſt dubia, ergo non poteſt reſultare in homine niſi jus dubium tum agendi, atqui agere cum dubio, an ſit jus agendi, eſt peccatum, ergo. *R.1.* Idem valere in caſu majoris probabilitatis contra legem; item in materia juſtitiæ. *R.2.* n. ant. nam poſitivè, & prudentiſſimè judicatur dari, ob rationes datas, & dandas, præcipuè *n.339.* ergo non eſt jus dubium, ſed ſaltem veriſſimè probabile.

§.4. Quamvis fortè exiſteret lex prohibens ſequi probabi- 274
lia, tamen videtur evidens, non eſſe ſatis promulgatam, ergo nos non obligat. Conſ. patet, nam ſecundùm S. Th. 1. 2. *q.90. ar.4.* *ad hoc ut lex virtutem obligandi obtineat, quod eſt proprium legis, oportet quod applicetur hominibus, qui ſecundùm eam regulari debent, talis autem applicatio ſit per hoc, quod in eorum notitiam deducitur ex ipſa promulgatione, unde promulgatio ipſa neceſſaria eſt ad hoc ut lex habeat ſuam virtutem*; hinc Gratianus *in cap. In iſtis, diſt.4.* ait, *Leges inſtituuntur, cùm promulgantur.* *Antecedens verò probatur*, promulgatio ſufficiens, eſt externa publicatio, per quam exiſtentia legis ſit ſubdito certa, & manifeſta, in dubio enim, an detur lex necne, poſſidet contra eam libertas, atqui evidens eſt talem publicationem externam legis prohibentis ſequi probabilia non dari, ergo. *Prob. min.* quando prudenter dubitatur de exiſtentia talis publicationis, imò quando hæc publicatio probabiliter negatur, tunc evidens eſt non dari talem publicationem, atqui prudenter dubitatur, imò probabiliter negatur publicatio talis legis, ergo. *Prob. min.* prudenter dubitatur, an exiſtat talis lex prohibens, & probabile

eſt

est non existere, certum enim est ex dictis, *n.269.* plurimos negare, & certum est eam sententiam negantem esse probabilem, ergo existentia publicationis illius etiam non potest dici esse certa, & manifesta. *Conf.* nam plures sunt, qui affirmant dari legem permittentem sequi probabilia, & reipsa probabilius est id licere, uti dicetur *à n.298.* ergo hæc lex permittens est magis promulgata, quàm opposita prohibens, maximè in sententia adversariorum, qui dicunt motiva probabilia elidi per probabiliora: nos itaque sic concludimus, si lex prohibens fuisset lata, & sufficienter promulgata, utique veritas talis legis innotuisset post tantam inquisitionem, sed non innotuit illa veritas, ergo talis lex vel non est lata vel non est sufficienter promulgata. Videri potest Teril. *q.53.*

275 *Respondent* 1. Eliz. *l.7.q.4.§.ult.* & Gonz. *dist.6. num.37.* argumentum illud ad summum habere locum in lege humana, nam legislator humanus potest legem concepisse, & posteà mutato consilio nolle promulgare, sicque tacitè revocat, at implicat Deum legem concipere, quin habeat voluntatem efficacem eam promulgandi, alioqui frustra concepisset; hæc autem lex sequendi probabiliora est Divina, imò naturalis, ergo implicat eam non esse sufficienter promulgatam. *Contra est* 1. nam lex naturalis, cùm sit à natura insita, multò magis innotesceret, si daretur, ergo cùm non innotescat, vel non datur vel non est satis promulgata; & idem est de lege Divina positiva. 2. Quamvis implicet legem Dei non esse promulgatam aliquibus saltem, aut aliquando, tamen non ideò debet esse promulgata omnibus, & semper, nam operans secundùm probabiliorem, & minùs tutam sæpè operatur contra legem Dei, vel etiam naturæ, & tamen non peccat, quia lex hic, & nunc non est illi sufficienter applicata: idem est, si revelatio Dei, non sit mihi sufficienter proposita, datur enim tunc lex Divina, & naturalis credendi Deo, attamen me hic & nunc non obligat; similiter hic, si enim daretur talis lex Dei vel naturæ prohibens sequi tantùm probabilia, satis esset promulgationem ejus aliquibus esse satis notam, aut saltem aliquando esse notificandam per Ecclesiam, nobis autem, qui habemus gravissima argumenta contra illius existentiam, non est notificata, & inde inferimus non dari hìc, & nunc obligationem talis legis.

276 *Resp.2.* Camargo *controv.6. à num 38.* Leges divinas, & naturales non indigere promulgatione. *Contra est*, voca, ut voles, saltem indigent sufficiente notitia, & applicatione quoad nos, divina quidem lex per prædicationem vel revelationem, naturalis autem partim remotè per ipsam naturam rationalem productam, in qua relucet; partim proximè per dictamina rationis, quæ indicant, quid naturam rationalem qua talem deceat aut dedeceat; non habemus autem vel revelationem vel talia dictamina de sequendis semper probabilioribus, ergo.

277 *Resp.3.* Leges naturales, & divinas esse æternas, adeoque priores libertate creata, & consequenter contra hanc possidere, ergo in dubio an existant necne, standum erit pro illis contra libertatem: maximè cùm sint favorabiles, utpotè utiles, & favorabilia sint amplianda. *Contra est*, lex naturalis, prout est in Deo, non habet proximè rationem legis, nisi compleatur per legem naturalem, prout in creatura, hanc autem ita definit S.Th. *in suppl.65.a.1.O. Lex naturalis nihil aliud est, quàm conceptio homini naturaliter indita, qua dirigitur ad convenienter agendum in actionibus propriis*: Ex his evidens est legem naturalem non habere completam rationem legis, & consequenter non posse possidere, priusquam supponatur ex parte creaturæ sufficiens dictamen vel cognitio conformitatis aut difformitatis cum natura rationali qua tali: similiter licèt demus legem positivam, prout in Deo est, esse simpliciter ab æterno, attamen non possidet respectu singulorum, nisi apud singulos sit cognita, quod fateri debent Adversarii: nam si probabilius sit legem naturalem aut divinam non existere, lex illa non possidet, nec ita obligat, ut contraveniens peccet formaliter, ergo: si vis, sic distingue: lex æterna, si sit certa, est prior & possidet contra libertatem, c. si sit incerta, n. cùm enim tota ejus essentia, & omnia prædicata sint dubia, etiam dubia est ejus prioritas, & possessio, ergo libertas dejici non potest de sua certa possessione. Quod additur de favore legum illarum, manifestè retorquetur, nam si lex naturalis vel divina in dubio positivo amplianda est tanquam favorabilis, ergo etiam obligat in casu opinionis probabilioris de non existentia talis legis: unde sicuti ipsi dicunt sufficere, quòd sit probabilius non dari, sic nos dicimus sufficere, quòd sit probabile, vel ostendant, ubi aut Deus aliter statuerit, aut Ecclesia aliter declararit, quamvis enim Author naturæ potuerit arctare libertatem creatam ad obtemperandum legi in casu, in quo probabilius, aut etiam tantùm probabiliter judicatur existere, tamen non est fundamentum dicendi, quòd ita arctaverit.

278 *Resp.4.* Ut lex naturalis vel divina obliget, non esse opus, ut saltem communitati promulgetur, alioquin qui per revelationem vel per scientiam privatam sciret dari legem de sequenda probabiliore, posset se excusare per aliorum ignorantiam, allegando defectum sufficientis apud omnes promulgationis, ergo satis est esse notam aliquibus. *Contra est*, nam licèt satis sit esse notam aliquibus, ut hi aliqui, quibus est nota, obligentur, non tamen ut obligemur nos, & omnes alii, qui saltem probabilissimè negant existentiam talis legis, nec agnoscere possunt esse satis promulgatam ulli homini.

279 *Resp.5.* Si talis lex non foret nobis sufficienter promulgata, ergo agere contra illam nequidem esset transgressio materialis, ita Eliz. *l.3.q.8.* & Author Syn. *num.114.* *Contra est*, si reipsa non existat talis lex, uti non existere dicimus, agere contra, nequidem materialis est transgressio; si autem existat lex talis, cujus nobis desit sufficiens promulgatio val applicatio, agere contra illam erit transgressio materialis legis, in primis prout existentis in mente Legislatoris, deinde etiam prout satis promulgatæ, aliquibus saltem, v.g. Adamo, B.Virgini, aut fortè etiam quibusdam ex Adversariis, hoc enim ipsum debent omnes dicere in casu ignorantiæ invincibilis cujuscumque legis.

280 *Resp.6.* Quando probabilius est dari legem, etiam probabilius esse, quod detur sufficiens ejus promulgatio, adeoque legem tunc esse sufficienter promulgatam. *Conf.1.* quia hoc ipso, quòd adsint rationes firmiores, quibus probatur legem esse, & obligare, communis sensus, & recta ratio dictat esse observandam, ergo. Ita Gonz. *num.32.* *Conf.2.* nam ille servus est reprehensibilis, qui nihil vult facere, nisi quod certò scit esse à suo domino præceptum. *Contra est* 1. Ut lex me proximè obliget, debet vel esse mihi moraliter certum, quòd lex existat, vel non esse probabile, quòd non existat, alioquin est certa possessio libertatis contra legem: atqui licèt probabilius sit legem ejusque promulgationem existere, non ideò mihi moraliter certum est legem existere, sed manet mihi probabile, quòd non existat, uti supponitur, ergo. 2. Falsum est, quòd probabilius sit dari legem obligantem ad probabiliora, sententia enim negans est saltem probabilior, uti dicetur *à num.298.* ergo non datur sufficiens promulgatio legis obligantis ad sequenda probabiliora: & sic patet ad *Conf.1.* *Ad* 2. Resp. laudabile esse facere illa, quæ sunt etiam consilii, & quæ putamus esse Deo gratiora vel in se tutiora, sed negamus obligationem: unde sicuti servus imprudenter sibi fingeret obligationem ad omnia, de quibus dubitat, an à Domino sint præcepta, attamen benè facit, si agat, quæ putat Domino magis placere, ita & nos. Vide dicenda *n.475. & 510.*

281 *Resp.7.* Si requiratur talis promulgatio, frustra erit omnis Theologia moralis, nam certum erit, ubi erunt utrimque probabilia motiva, certo deesse sufficientem promulgationem legis adversantis libertati, ideoque certò licere partem benignam, ita Gonz. *d.3.à n.103.* *Contra est*, necesse est scire, an dentur motiva probabilia necne, an hæc motiva sint vel non sint certò probabilia, quod non facilè rescitur, uti dictum *à n.150.* nec resciri potest nisi per Theologiam moralem, inquirendo in veritatem, & conferendo utrimque motiva: quòd si reperero incertam esse veritatem, & certam esse probabilitatem opinionis directæ faventis libertati, tunc prius potero reflexè judicare promulgationem legis adversantis libertati non esse certam, ideoque certò esse legem permittentem operari oppositum. Videri potest Teril. *q.18.* qui *q.43.* affert confutationes plures eorum, quæ hìc respondent Adversarii.

282 §.5. Qui operatur contra legem ex ignorantia invincibili legis, non peccat, uti certum est ex dicendis *à n.735.* sed qui operatur secundùm opinionem probabilem, si erret, operatur contra legem ex ignorantia invincibili legis, ergo non peccat. *Min. prob.* ipse re sufficienter examinata, bona fide judicat non esse obligationem, & quamvis conetur, tamen non potest eam agnoscere, vel veritatem invenire, uti supponitur, ergo si erret, invincibiliter errat.

283 *Resp.1. Vvendrochius*, Deum rogandum esse, qui suggeret, quid à parte rei verum sit. *Contra est*, orarunt SS. Hier. & Aug. SS. Th. Antonin. & Bonav. nec tamen semper attigerunt verum, cùm sæpè teneant contradictoriè opposita, quorum unum certò est falsum, uti ostendemus *num.719.722.729.* Camargo *p.1.l.1.contr.9.* insinuat recurrendum esse ad judicium Ecclesiæ, sicuti Deut. 17. jubebantur Judæi in dubiis recurrere ad Sacerdotes. *Sed* responsum dat ipse sibi *à n.73.* neque efficaciter oppugnat; quis enim dicat pro singulis dubiis scribendum esse ad Papam? hic certè nos remitteret ad scholas, & DD. donec ipsi libeat de aliqua propositione sententiam ferre, & notum est nostram sententiam benignam, sæpius esse denuntiatam S.Sedi, quæ tamen hactenus non declaravit esse falsam, si autem declaret, abjurabimus.

284 *Resp.2.* Gonz. *d.6.n.8. & d.11. c.2.* sic operantem posse proximè, & quidem ex motivis probabilioribus judicare, quòd

res

res illa sit objectivè mala, ergo non laborat ignorantia invincibili illius malitiæ objectivæ, tum enim tantum est invincibilis secundùm S.Th.*2.2.q.76.a.2. O*, quando studio superari non potest, potest autem hic studio superari, quia per motiva probabiliora, quæ invenit, potest ignorantiam illam deponere. *Contra* est 1. Etiam ille, qui sequitur probabiliorem faventem libertati, posset proximè ex motivis probabilibus judicare, quòd res illa sit objectivè mala, uti dicetur à n.414. Et quamvis id non posset judicare, tamen agnoscit esse certò probabile, quod res sit objectivè mala, adeoque posset suspendere judicium, atque ita non errare, uti dicetur *n.*387. Et prætereà, si judicet rem esse objectivè bonam, sicque erret, errat invincibiliter, & non peccat formaliter, ergo: Ratio à priori est, quia licèt hoc posset judicare, & sic non errare, tamen ad hoc non tenetur, quia habet motivum prudens aliter judicandi. 2. Quamvis judicaret secundùm probabiliora, tamen non judicaret certò, neque elideretur probabilitas judicii oppositi, ergo pergeret invincibiliter ignorare, ut objectum sit in se reipsa malum an non, ergo si amplectatur objectum in se reipsa malum, id per accidens erit, & nascetur ex ignorantia invincibili, possuntque nostræ ignorantiæ applicari omnia, quæ pro sua affert Gonz.*c.*3.

285 §.6. Ignorantia invincibilis excusat eum, qui propter motiva probabiliora docet licere sequi opinionem probabilem relicta probabiliore, ut fatentur Gonz.*d.*12.*c.*1. Auth.Syn.à *n.*95. Estrix in Logistica pag.234. & certum est, alioquì innumeros viros probissimos, & sapientissimos damnaremus gravissimi peccati, probatque Esp.*in app.a.*225. quia proxima regula operationis honestæ est propria conscientia, quam quis format ex judicio prudente saltem propter rationes, quas bona fide judicat firmiores: ergo etiam excusat eum, si secundùm illam suam doctrinam operetur, & consequenter etiam excusat quemcumque alium sic operantem. *Conf.prob.* quia talis, qui docet talem praxin licere, putatque hoc esse verum, habet hanc doctrinam tanquam practicam, directivam, per se intentivam, & causativam praxeos apud se, & apud alios, ergo si doctrina excusetur, etiam excusabitur praxis, quia doctrina, si falsa esset, foret longè magis noxia, quàm hæc vel illa praxis in particulari, & è contra si praxis non excusetur, multò minùs universalia doctrina approbans, intendens, & causans illam praxin. *Conf.* nam qui sic docet, & judicat licitum esse operari secundùm minùs probabilem, potest suadere alteri, ut sic operetur, quia suadet ex prudente dictamine suæ conscientiæ, concepto ex motivis sibi probabilioribus: possumque id suadere alteri, quod judico illi esse licitum, ergo etiam potest sic operari, quia suadere est reipsa moraliter operari.

286 *Resp.* 1. Docentem ideo excusari, quia docet hoc quod judicat esse probabilius, & reipsa verum, è contra operantem non excusari, quia operatur hoc, quod judicat esse minùs probabile, & potiùs falsum. *Contra* est, ideo docens excusatur, quia si erret, errat invincibiliter, cùm veritatem, uti in se est, rescire non possit, sed idem est de operante, qui non scit de ulla lege obligante se ad sequenda probabiliora, ergo.

287 *Resp.*2. Posset aliquis invincibiliter judicare, & consequenter invincibiliter docere, v.g. desiderium internum fornicandi non esse peccatum, si nihil operaretur externè: item se non peccare, si operaretur cum conscientia purè negativè dubia, & tamen per tale desiderium, & per operationem cum conscientia dubia peccaret, ergo. *Contra* est, nam illum desiderantem non peccaturum formaliter, dixi n.35. sed nec peccaret operana cum tali dubio, uti rectè Sanch.*in Decal.l.*1. *c.*16. *n.*18. & certum esse dicit Carden.*in* 1.*crisi d.*78.*c.*4. quia reipsa non operaretur cum conscientia dubia, sed supposito illo errore directo, operaretur ex dictamine reflexo invincibiliter formato, quo diceret, licitum est mihi operari cum conscientia, quam hic, & nunc invincibiliter judico sufficere, atqui sic operor, ergo. Vide dicta n.63.

288 *Resp.*3. Falsitatem ejusmodi dictaminum consistere in hoc, quòd affirment non dari peccatum formale, ubi peccatum formale datur, & ideo ejusmodi dictamina non excusare. *Contra* est, nam ad summum dicunt, ibi non dari peccatum formale, ubi peccatum formale daretur, nisi interveniret ignorantia invincibilis, quod verissimum est.

289 §.7. Qui prudenter operatur, non peccat, sed qui operatur secundùm opinionem probabilem, ille prudenter operatur, ergo non peccat. *Min. prob.* qui operatur secundùm rationem firmam, & gravem, ille prudenter operatur, quia agit conformiter rationi rectæ, sed qui operatur secundùm opinionem probabilem ille operatur secundùm rationem firmam, & gravem, ergo. *Conf.* nam opinio, secundùm quam operatur, est certò probabilis, & quidem in ordine ad praxin, loquimur enim de opinione practicè probabili, ergo praxis illius est rationabilis & prudens.

290 *Resp.* Author Synop.n.128. opinionem probabilem tunc esse conformem rectæ rationi, quando est vera, aut si sit falsa, quando est conformis rationi in existimatione hominis, qui judicat illam esse veram, & legi æternæ conformem, non autem in existimatione hominis, qui judicat vel potest judicare esse potius falsam ac difformem legi æternæ, hinc dicit etiam Gon.*d.*3.*à n.*53.*&* *d.*8.§.4. motivum talis opinionis esse grave, & firmum respectu illorum, qui illi assentiunt tanquam absolutè vero vel saltem tanquam verisimiliori, non autem respectu aliorum, quibus videtur potiùs falsum vel minus verisimile: hi enim illud approbare non possunt in sensu composito, quòd oppositum agnoscant esse potiùs verum & verosimilius, adeoque respectu horum non est probabile. *Contra* est 1. Opinio adhuc est conformis rectæ rationi, hoc ipso quòd sciam niti ratione firma, & gravi, qua aptus sit moveri vir prudens ad assensum, licèt mihi videatur, quòd pro opposita sit ratio æqualis vel etiam firmior, alioqui quisquis unam opinionem defenderet ut probabiliorem, deberet judicare opinionem oppositam esse improbabilem, & difformem rectæ rationi, quod est contra sensum omnium sapientum, & oppositum satis constat ex dictis n.263.264. 2. Posset quis, etiam in sensu composito, quòd agnoscat oppositum esse probabilius, assentiri, uti ostendetur à n.414. Et quamvis id non posset, etiam non est opus, uti constabit ex dicendis à n.387.

§.8. Deus permittit in rebus incertis illud facere, quod 291
omnibus benè expensis judicamus esse licitum, sed omnibus benè expensis judicamus hoc esse licitum, quod probabile est esse licitum, ergo Deus permittit in rebus incertis hoc facere, quod probabile est esse licitum. *Min.prob.* quia quamvis judicemus probabilius esse, quod sit illicitum, adhuc tamen manet in nobis hoc judicium, quòd probabiliter sit licitum, ideoque me hic & nunc posse ponere. *Conf.* nam licèt aliqui teneant tanquam probabilius, quòd B.Virgo sit maculatè concepta, tamen licitè colunt Immaculatam conceptionem, uti certum est, cùm Ecclesia non tantùm id permittat, sed etiam præcipiat omnibus, ergo talis licitè operatur secundùm opinionem ipsi minùs probabilem, ergo & aliàs idem poterit.

§.9. Obligatio sequendi opinionem probabiliorem inde 292
orietur, uti volunt adversarii, quia operans ex probabili esset practicè dubius de honestate actionis, hoc autem est falsum, nam habet judicium probabile directum de honestate actionis; & licèt hoc judicium omittat, habet ultimum dictamen certum de honestate illius actionis, ut explicabitur à num.303. ergo.

§.10. Si sit obligatio sequendi probabiliorem nascentur in- 293
commoda intolerabilia, nam 1. quisque tenebitur ante operationem inquirere, quænam opinio sit probabilior: rectè enim dicit Suar.*de cons.d.*4.*s.*8.*num.*15. in debito faciendi, intrinsecè includi debitum sciendi, & reipsa aliàs non sincerè procedet cum Deo, sed se exponet periculo violandi jus illius; quid autem semper sit probabilius, hoc moraliter est impossibile aut invenire aut discernere, etiam doctis, uti constat ex dictis à num.50. hinc sapienter dicit Suar.*in* 1.2.*tr.*3. *d.*12. *s.*6. *num.*8. fore onus intolerabile, obligare omnes homines ad conferendas singulas opiniones. 2. Nō licebit Advocato defendere partem minùs probabilem, sicque tenebitur cum labore, & sine mercede discutere utriusque partis argumenta, antequam unam possit tueri: similiter non licebit mihi à Papa petere dispensationem, ubi mihi probabilius erit eum dispensare non posse &c. quæ tamen sunt contra sensum, & praxin communem. 3. Si quis contractum inierit vel aliquid suaserit secundùm opinionem, quam tunc putabat probabiliorem, audita nova ratione, quæ gravior videbitur, tenebitur rescindere, aut revocare, iterumque occurrente nova ratione in oppositum, tenebitur redintegrare, ne alteri sit injurius vel malè suasor, & sic in infinitum. 4. Scrupulosus, præsertim si sit vir doctus, non poterit sequi judicium Confessarii, imò quivis subditus, cui Superior aliquid præcipiet secundùm sententiam sibi probabiliorem licitum; si subdito probabilius sit esse illicitum, non poterit obedire, quod admitti non debet, uti à nu.432. ostendetur. 5. Confessarius non poterit contra propriam opinionem, quam probabiliorem judicat, absolvere pœnitentem volentem permanere in sua opinione probabili opposita, quod à n.443. etiam ostendemus esse falsum. 6. Sequetur nos plerumque obligandos ad tutiora, nam si opiniones sint æqualiter probabiles, aut si præponderantia pro una parte non sit magna, & notabilis, adversarii docent vel abstinendum esse ab operatione vel sequenda esse tutiora, rarissimè autem agnoscetur talis præponderantia motivi ex una parte, quin intellectus ob motivum grave oppositum fluctuet, & prudentissimè formidet de falsitate partis probabilioris, aut saltem difficillimè sciemus, an hæc vel illa præponderantia sit sufficiens, & etiam in hoc dubio erit obligatio sequendi tutiora, sicque passim incidemus in Tutiorismum, cùm tamen, secundùm dicenda à n.478. certum sit non esse obligationem sequendi tutiora, nisi in quibusdam materiis, de quibus dicam à n.476. Denique etiam considerandum est, quod dicit Terillus in præfat.ad Reg.morum,

nem-

nempe Jansenismum esse matrem sententiæ probabilioris, *sic enim non poterant habere melius medium persuadendi aliqua Dei præcepta esse secundùm præsentes vires observata impossibilia: item hoc erat aptissimum medium Sacramenta, præsertim Pœnitentiæ, & Eucharistiæ, reddendi magis odiosa*. Hæc ille.

294 §.11. In quæstione particulari, & dubia, an aliquid faciendum sit sub peccato necne: Item an aliquid faciendum sit sub mortali vel veniali, standum est pro parte benigna, dicendumque non esse peccatum, vel non esse mortale, nisi authoritas certa aut ratio evidens evincat oppositum, uti ostendetur de Pœn. quando de prudentia Confessarii, & hic insinuabitur n.475. ergo hic multò magis tenendum est in hac universalissima quæstione, quæ est veluti regula pro infinitis aliis, uti optimè expendit Esp.*a*.217.*& seqq.* ubi addit, quòd sententia rigida Adversariorum sit sentina omnium austeritatum possibilium in opinabilibus, ideoque sit formaliter periculosior quàm benigna, uti eodem n.475. dicetur.

295 *Resp.*1. Doctrinam hoc ipso esse suspectam, quòd benigna sit, cùm Scriptura, & SS.PP. ubique dicant viam ad cœlum esse arctam, perdura, & aspera eò tendendum. *Nec obstat*, quòd Christus dicat jugum suum esse suave, nam suave non est ex rebus ipsis præceptis, sed tantùm, partim ex gratiis, & auxiliis divinis, partim ex affectu pio, præsertim dilectionis erga Deum. Ita Eliz.*l.6.q.5.sub finem, & q.9.§.6.* *Contra* est, nam Scriptura addit, 1.Jo.5.v.3. *& mandata ejus gravia non sunt*, & licèt carni, & sanguini repugnent, sintque importabilia naturæ sibi relictæ, quod tantùm volunt Scriptura & PP. tamen nunc per ordinarias etiam Dei gratias portabilia sunt, & absolutè levia, maximè secundùm illud S. Aug.*serm.47.de diversis c.1.Quidquid durum est in præceptis, ut sit leve, charitas facit*: si autem esset obligatio, quam asserit Eliz. semper operandi vel secundùm sententiam re ipsa veram, vel secundùm tutiorem, id foret onus intolerabile, uti rectè Teril.*q.9.n.*52. & magis declarabitur ad dub.seq.

296 *Resp.*2. Non spectat ad homines tollere vel per opiniones suas reddere leviora Dei præcepta, aut leges æternas immutare. *Contra* est, quamvis ad nos non spectet legem illam Dei certam, & per se talem tollere, aut per opiniones nostras leviorem reddere, tamen quando dubium est, an lex Dei existat, ad nos spectat prudenter opinari circa illam, & tollere legem, quæ fortè nunc per accidens, & ob errorem obligat, vel minorem ejus obligationem ex gravibus fundamentis declarare, uti rectè Teril.*à n.*58. sic enim *Matth.*23.*v.*4. carpuntur Scribæ, & Pharisæi, qui obligationes nimias legum imponebant populo: unde sicut Deus *Deut.*2.*v.*4. dixit nihil auferendum à verbo suo; ita dixit nihil addendum: addunt autem sine sufficiente fundamento Adversarii, inducentes legem istam durissimam semper sequendi probabiliora.

297 *Resp.*3. Homines ob depravationem naturæ, & inclinationem ad malum ut plurimùm discordare à recta regula, non per excessum sed per defectum, ergo certum periculum est, ne deficiamus laxando, non autem restringendo libertatem: hinc *Arist.*Eth. c.9. ait, magis recedendum ab eo, ad quod natura sumus propensiores. *Contra* est, nam cùm hic sermo sit de ignorantia legum, quæ quamvis sit invincibilis, tamen est pœna peccati, præsumendum non est, quòd natura lapsa invincibiliter ignoret multas leges, ne ex sua culpa reportet commodum: ex adverso potiùs præsumendum est, quòd Deus permittat, ut ipsa invincibiliter sibi imponat plures leges, quàm reipsa sint, ut ita suum ipsa onus aggravet: & sic legimus, quòd ab initio Ecclesiæ plus fuerit erratum per adjectionem quàm per subtractionem legum: nam multi volebant adhuc servandam legem Mosaicam, alii imponebant leges, quas nec ipsi nec Patres eorum potuissent ferre, uti habetur *Act.*15.*v.*10. & si attentè consideremus, inveniemus per consuetudinem multa transisse in leges, quæ nec à Deo nec ab Ecclesia præcepta erant, uti communiter docetur de multis abstinentiis, & jejuniis: primi etiam hæretici per improbitatem suam communiter nimiùm restringebant libertatem, quamvis posteriores nimium laxarint: nos tenemus medium, & ne in immensum ultra debitum excrescant leges, de quibus non satis constat, dicimus contra has possidere libertatem; & hanc de benignitate sequenda, esse mentem SS. ac sapientissimorum virorum, ostendemus loco notato de Pœnitentia.

298 §.12. Secundùm adversarios, ille prudenter operatur, qui operatur secundùm opinionem probabiliorem, sed opinio benigna, dicens licitum esse operari secundùm probabilem, est reipsa probabilior: ergo qui secundùm illam operatur, prudenter operatur: hinc Moya *de op.prob.q.6. n.*11. sic breviter subdit, *Hanc ego amplector, quia probabiliorem judico, quod proinde qui senserint, tuta conscientia, juxta communem Theologorum sententiam, amplecti poterunt, & à peccati periculo immunes erunt*.

299 *Respondent* 1. Ille prudenter operatur, qui operatur secundùm opinionem probabiliorem, probabilitate directa immediatè respiciente honestatem objecti, c. probabilitate tantùm reflexa immediatè respiciente honestatem formalem actus, subd. si illa opinio reflexa sit vera, c. si sit falsa, n. maj. jam verò opinio illa reflexa, quæ dicit licere sequi probabilem relicta probabiliore, ad summum est probabilior probabilitate tantùm reflexa, & reipsa est falsa, ergo secundùm eam illicitum est operari, etiam illi, qui per errorem invincibilem sentit, & docet illam suam opinionem reflexam esse probabiliorem, & veram, ita Author. Syn. n.233. *Contra* est 1. quando honestas objecti, prout in se est, dignosci non potest, uti contingit in casu opinionum tantùm probabilium, necesse est, & sufficit operari secundùm dictamen immediatè respiciens solam honestatem formalem actus; cùm enim ad honestè operandum requiratur certitudo de honestate operationis uti dictum est à n.46. nec possit haberi certitudo de honestate objectiva, necessarium est, & sufficit haberi certitudinem de honestate formali operationis quæ haberi nō potest per judicium directum, quia oppositum semper manebit probabile, ergo per solum reflexum. 2. Opinionem nostram reflexam, quam Adversarii dicunt falsam, nos judicamus omnino probabiliorem, & veram, ergo prudenter facimus nos conformando huic nostro judicio, imò ad hoc tenemur secundùm principia Adversariorum: quòd si error invincibilis excuset ita sentientem, & docentem, etiam excusat practicantem, uti dictum est à n.285.

*Resp.*2. Sententiam suam esse nostra probabiliorem, ita 300
Gonz.*d.*13.*c.*2. *Contra* est, nam ex dictis n.269. constat benignam esse ab extrinseco, & ex authoritate probabiliorem, rationes verò pro hac etiam sunt firmiores, ut patebit consideranti allatas, & pro contraria sententia afferendas à n.319. ubi ostendemus eas vel evidenter retorqueri vel longè faciliùs solvi. Ex dictis,

§.13. *Infertur* 1. licitum esse operari secundùm proba- 301
bilem, licèt evidens sit oppositam esse probabiliorem, uti habet communis cum Illſ.*d.*1. contra Gonz.*d.*3.*c.*1. Esp.*a.*153. *& seqq.* Ter.*q.*1.*n.*7. manent enim rationes positæ. 2. Licitum esse cuivis, consulere plures homines, qui habentur communiter probi, & docti, inquirendo, an fortè inventurus sit aliquem probabiliter excusantem, v.g. ab obligatione restitutionis, si enim huic proposuerit rationes oppositas aliorum, & hic eas maturè consideràrit, ac censeat non esse convincentes, nec elidere certam probabilitatem suæ sententiæ, consulens tutò sequetur hunc, uti docent Sanch. *in Decal.l.*1.*c.*9.*num.*24. Zumel, Castrop. Tapia, Bresſ. Pasq. Verric. Candid. & alii cum Moya *q.*4.*num.*17. & cum Card.*d.*57.*n.*88. Ratio est, quia talis consulens utitur jure suo, & cùm post inquisitam veritatem non reperiat certitudinem contra se, sed motiva gravia pro se, prudenter sibi format dictamen, quòd secundùm hæc licitè operetur.

*Q.*42. *An licitum sit sequi minùs probabilem, non tan-* 302
tùm in materia juris positivi humani, sed etiam juris Divini & naturalis? R.

Aliqui admittunt licitum esse sequi minùs probabilem in materia juris positivi humani, quia putant legislatores humanos tunc nolle, ut obliget sua lex, quando pro non existentia illius est opinio probabilis; sed dicendum est licere etiam in materia juris divini, & naturalis, nam nec Deus nec natura nos in simili casu ignorantiæ invincibilis obligare censentur, & rationes, quas à n.268. attulimus, æqualiter valent de omni materia: denique pleraque argumenta, quæ isti Authores contra materiam juris Divini aut naturalis afferent, facilè retorquebuntur contra materiam juris humani, uti patebit ex dicendis, à n.319. v.g. si quis in materia juris humani possit ex fide operari, & rectè sibi formare conscientiam secundùm minus probabilem ex vi judicii reflexi cōtra judicium suum directum probabilius, idem poterit in materia juris Divini, & naturalis: Item, si non sit contra reverentiam Legislatoris humani, quamvis hic, & nunc dicam, *licèt ex vi judicii directi probabilius mihi sit legem tuam existere, tamen nolo facere, quod illa jubet*, etiam non erit contra reverentiam Authoris legum divinarum, vel naturalium, &c.

*Q.*43. *Quomodo formandum sit ultimum dictamen con-* 303
scientiæ secundùm sententias minùs probabiles? R.

§.1. Ante omnia opus est, ut qui cogitat operari secundùm aliquam sententiam faventem libertati, certus sit eam esse verè probabilem, uti constabit ex dicendis à n.366. & 368. hoc supposito, adhuc non est satis, uti in mente verset talem sententiam, v.g. ut quis licitè pingat die festo, non est satis, quòd sciat aliquos docere, quòd hoc liceat, nam si interim se non resolvat practicè, sed maneat dubius, & velut indifferens inter hæc, quòd liceat, & non liceat, sicque pingat, non habet conscientiam ullam, cùm non formet sibi judicium certum de honestate suæ actionis, sed solùm habet notitiam opinionum veluti speculativam, ideoque peccat pingendo: ita omnes cum Esp. *in app. à n.*187. *& seq.* & Sporer *n.*33.

§.2.

304 §.2. Dictamen ultimum conscientiæ in ordine ad honestè operandum non potest esse opinio probabilis, imò nec sufficit probabilior, sed debet esse certum, cui si conformetur operatio, evadat certò honesta, uti constat ex dictis à n.46.

305 §.3. Dictamen illud ultimum non potest deduci ex opinione probabili veluti ex una præmissa, sed deduci debet ex duabus præmissis certis, quia conclusio deducta ex una tantùm probabili est etiam tantum probabilis, cùm debeat sequi debiliorem partem, hinc si sic deducatur, *Actio non servilis est licita die festo, sed pingere est actio non servilis, ergo pingere est licitum die festo*, non potest esse ultimum dictamen conscientiæ, quia cum conclusio illa nitatur minore, quæ incerta est, etiam ipsa est incerta.

306 §.4. Una præmissarum, ex quibus deducitur ultimum dictamen conscientiæ, debet habere pro objecto opinionem probabilem, secundùm quam aliquis vult operari, non tamen debet affirmare veritatem illius opinionis probabilis, sic enim, & ipsa esset tantùm probabilis, sed tantùm debet affirmare illius existentiam saltem objectivam, id est, debet dicere, non quòd illa sit vera, sed quòd sit probabilis, & existat aut saltem existere possit in intellectu alicujus viri prudentis, & periti; v.g. præmissa, ex qua deducitur dictamen ultimum, quo dirigitur homo pingens die festo, non debet dicere hanc propositionem, *pingere die festo non est servile*, esse veram, sed tantùm dicere debet illam esse probabilem, ita ut meritò illi assentiri possit vir prudens, & peritus, quod omninò certum est.

307 §.5. Quia hoc ultimum dictamen ita se reflectit supra opinionem probabilem, ideo dicitur reflexum, & hoc modo formatur: quod prudenter judico mihi hic, & nunc licere, certum est mihi hic, & nunc licere, sed prudenter judico mihi hic, & nunc die festo licere pingere, ergo certum est mihi hic, & nunc die festo licere pingere: *Major* est certa: quia actus prudentiæ, non potest esse regula actionis illicitæ: *Minor* etiam est certa, nam quod judico ex gravi motivo, hoc prudenter judico, ideo enim dicitur grave, quia dignum est prudente assensu, sed hoc judico ex gravi motivo, cùm sit probabile, ergo. *Conf.* quia hoc prudenter judico, quod judicant viri gravissimi, & periti, qui utique semper habent grave motivum, sed viri gravissimi, & periti judicant mihi hic, & nunc die festo licere pingere, ergo. Simili modo potest procedi in aliis materiis. In idem recidit, si ita formetur: licita est mihi omnis actio, quam post idoneum examen prudenter judico non esse prohibitam, atqui ego post idoneum examen prudenter judico hanc vel illam actionem mihi non esse prohibitam, quia pro hoc judicio habeo grave motivum, ergo. Item sic formari potest: quod viri prudentes dicunt esse licitum, quodque rationes gravis momenti suadent esse licitum, hoc prudenter judico esse licitum, sed viri prudentes dicunt hoc vel illud esse licitum, idque etiam suadent rationes gravis momenti, ergo. Denique potest etiam sic formari; quod probabilius est mihi licere quàm non licere, hoc prudenter judico mihi licere, sed probabilius est mihi licere operari secundùm illam probabilem sententiam, quàm non licere, ergo prudenter judico hoc mihi licere: *Major* est, etiam apud Adversarios, indubitata: *Minor* etiam constat ex dictis à n.298.

308 §.6. Quando aliquis operatur secundùm opinionem probabilem, non est opus, ut ad longum, & dialecticè sibi formet hos discursus, sed hoc ipso, quòd sciat se operari juxta opinionem probabilem, habebit virtualiter, & sufficienter sibi formabit hoc dictamen, practicè judicando sibi hic, & nunc licere talem operationem: ideo autem opus fuit ita ad longum exponere, ut clarè videant omnes, quòd operans secundùm probabilem, operetur ex dictamine conscientiæ certo.

309 §.7. *Obji.* 1. Ultimum illud dictamen fundatur in opinione tantùm probabili, sed actus certus non potest fundari in incerto, ergo. *Resp.* Actus certus non potest fundari in incerto tanquam præmisso, vel affirmato tanquam vero, c. in incerto tanquam prævio tantùm, & affirmato existere, n. nec repugnat actum perfectiorem fundari in imperfectiore, nam in apprehensione fundatur judicium, quod tamen perfectius est.

310 *Inst.* Quod est verum tantùm ex suppositione falsa, hoc absolutè est falsum, sed dictamen ultimum fundatum in opinione probabili reipsa falsa, est tantùm verum ex suppositione falsa, ergo. *Resp.* n. min. nam dictamen ultimum non supponit opinionem directam esse veram, sed tantùm supponit existere aut posse prudenter existere, quæ suppositio est certissima.

311 *Obji.* 2. Quod probabile est esse illicitum, hoc non potest dici esse certò licitum, sed quomodocumque formetur judicium practicum, v.g. circa hoc, quòd liceat pingere die festo, tamen manet probabile, quòd pingere die festo sit illicitum, cùm probabile maneat, quòd pingere sit servile, ergo quomodocumque formetur judicium practicum, nunquam certum erit, quòd pingere die festo sit licitum. *Resp.* 1. Idem argumentum valet, etiamsi opinio asserens licitum esse sit probabilior, hinc *Resp.* 2. Quod ex vi judicii directi est probabile esse illicitum, hoc non potest dici esse certò licitum ex vi similis judicii directi, c. ex vi judicii reflexi, n. maj. & similiter dist. min. n. cons.

Inst. 1. Judicium reflexum non potest afferre judicio directo ullam certitudinem, ergo intellectus perget formidare uti ante. *Resp.* Ergo intellectus perget, aut potius pergeret formidare præcisè ex vi judicii directi, id est, posset formidare, si illud solùm adesset, c. habito semel judicio reflexo, n. cons. quia licèt motiva judicii directi sint, & maneant fallibilia, tamen motiva judicii reflexi sunt certa, judicium enim reflexum sic dicit: quamvis sit, & maneat tantùm probabile, quòd pingere die festo sit illicitum, tamen quia etiam probabile est esse licitum, lex prohibens pingere non est certa nec nobis satis promulgata, hinc eam invincibiliter ignoro, & ideò contra eam certò possidet libertas mea, maximè cùm probabilius sit licere sequi opinionem probabilem relicta probabiliore, ergo hic & nunc prudenter judico mihi licere pingere: ubi vides, 1. quòd propter novas circumstantias, & nova motiva judicium reflexum sit certius quàm directum: 2. quòd motiva reflexa dent certitudinem, non opinioni directæ, hæc enim manet tantùm probabilis, sed soli judicio reflexo ac usui illius opinionis probabilis; sicut si Medicus dicat: *iste ægrotus non tenetur audire Sacrum die festo*, propositio illa directa est tantùm probabilis, ista tamen reflexa, qua ægrotus dirigitur, *qui sequitur prudens consilium Medici, non peccat*, est certa: item propositio illa S. Thomæ, *non est obligatio confitendi statim post commissum peccatum*, est tantùm probabilis, & tamen istæ reflexæ, *quod omnibus ritè expensis docet S. Thom. velut practicè probabile, est certò licitum, sed non esse obligationem statim confitendi post commissum peccatum, docet S. Thom. omnibus ritè expensis velut practicè probabile, ergo non statim confiteri est certò licitum*, sunt certæ. Vide dicenda n.348. 312

Inst. 2. Si ex hoc, quòd probabile sit esse licitum pingere die festo, inferri possit dictamen certum, quòd hoc sit licitum, ergo similiter ex eo, quòd probabile sit esse licitum pingere die festo, etiam inferri poterit dictamen certum, quòd hoc sit illicitum, sed hoc est falsum, quia hæc duo dictamina sibi directè opponuntur, ergo. *Conf.* nam nos sic argumentamur: probabiliter putans aliquid licere, certò potest illud facere, sed ego probabiliter puto licere pingere die festo, ergo certò possum pingere die festo: à contrario etiam sic argumentor, probabiliter putans aliquid non licere, certò non potest facere, sed tu probabiliter putas non licere pingere die festo, ergo tu certò non potes pingere die festo. 313

Respondet 1. Carden. *in* 1. *crisi d.* 15. *n.* 252. eum, qui judi- 314
cat duas contradictorias esse probabiles, posse inferre talia diversa dictamina practica omnino certa ex diversis præmissis, prout volet, neque illa sibi contradicere, quia non sunt secundùm idem, respiciunt enim diversas præmissas, & unum dicit, certum est mihi non licere, si me fundem in his præmissis; alterum dicit, certum est mihi licere, si me fundem in istis aliis præmissis: si autem loquamur absolutè, R. 2. n. seq. 315
maj. nam Tò *illicitum* fundat negationem, quæ negat omnia, & significat non esse licitum, adeoque dicit nullum esse motivum grave pro eo, quòd sit licitum, quod falsum est; è contra Tò *licitum*, est quid positivum ad quod sufficit esse pro hoc grave motivum, quamvis etiam pro opposito sit simile aut etiam majus: unde ad *Conf.* n. tuam maj. à contrario, sic enim à pari argumentor: probabiliter putans rem esse suam, potest 316
retinere, sed possidens putat probabiliter rem esse suam, ergo possidens potest retinere: & tamen non valet à contrario: probabiliter putans rem non esse suam, non potest retinere, sed possidens probabiliter putat rem non esse suam, ergo non potest retinere: si vis, distinguo: probabiliter putans non licere certò non potest facere, ex vi hujus judicii, quo judicat non licere, etsi aliunde non habeat motivum judicandi, quòd liceat, c. ex vi alterius judicii aut motivi, quo judicet aut judicare possit licere, n. maj. & similiter dist. min. n. cons.

Inst. 3. Si ille benè agit, qui agit probabiliter honestum, 317
ergo ille malè agit, qui agit probabiliter inhonestum, valet enim regula contradictoriarum, *Ab opposito consequentis valet ad oppositum antecedentis*. Resp. 1. Ergo similiter malè agit, qui sequitur probabiliorem, quia agit probabiliter inhonestum. Resp. 2. n. cons. regula illa non tenet, nisi à contradictoriè opposito consequentis arguatur ad contradictoriè oppositum antecedentis, item non valet, nisi quando unus terminus est antecedens respectu alterius: jam verò patet, quòd probabiliter honestum non sit contradictoriè oppositum probabiliter inhonesto, cùm utrumque sit quid positivum; item patet, quòd neuter ex his terminis sit antecedens

dens respectu alterius, neuter enim inferri potest ex altero, ergo evidens est illam regulam hic non habere locum; mirorque à quodam Viro docto id mihi objectum esse: à pari enim dicam, honestè agit, qui sequitur consilia Christi, qui non ducit uxorem, &c. ergo ille inhonestè agit, qui non sequitur consilia Christi, qui ducit uxorem. E contra valet, si est homo, est animal, ergo si non est animal, non est homo, quia nempè homo est antecedens respectu animalis, & non animal est contradictoriè oppositum animali, ideoque valet à negato animali ad contradictoriè oppositum homini, quod est non homo.

318 *Q. 44. Quænam prætereà sint argumenta rigidæ sententiæ, & quomodo solvantur?* R. Sunt multa, licèt parum efficacia: nullum tamen præteribo, ne videar declinare aliquam difficultatem.

319 *Obji.* 1. Authoritas videtur esse major pro sententia rigida, nam nulli SS. PP. faciunt mentionem de licito usu probabilitatis, è contra favent rigidæ; uti latè deducit Gonz. *d.* 13. *c.* 2. *§.* 1. *&* 2.

S. Aug. contra Academ. *l.* 3. *c.* 6. latè confutat hoc illorum axioma, *Cùm agit quisque, quod ei videtur probabile, nec peccat nec errat*. Possunt plura ex S. Aug. videri apud Gonz. §. 3. maximè autem apud Eliz. *l.* 7. *q.* 1.

S. Thom. *quodl.* 8. *q.* 6 *a.* 13. ait peccare operantem, si dubitetur, an sit vera sententia, secundùm quam operatur: S. Bonav. apud Gonz. §. 4. similia habet.

Pro rigida sententia sunt Cardinales Caj. Laurea, Bellarm. Aguier, Pallav. qui duo postremi sententiam benignam, re melius discussa, deseruerunt: pro eadem nunc sunt Cardinales, aliique in Congregationibus Romanis; Similiter Episcopi Galliæ in variis Synodis præscripserunt usum illimitatum sententiæ minus probabilis, uti testatur Mervisius.

Tenendam esse rigidam decreverunt in Capitulis generalibus Ordines Theatinorum, & Dominicanorum, eandem tenent plerique ex Orgine Augustiniano.

Sententia benigna inaudita est usque ad finem sæculi decimiquinti, in quo L. Lopez, probabilista *in Instr. consc. c.* 120. ait: scio communem esse sententiam Sot. Cordub. &c. tenentium, non satis esse probabilem opinionem sequi; sed probabiliorem esse sectandam: Corduba autem, qui scripsit anno 1569. dicit *l.* 2. *qu. q.* 2. omnes Theologos convenire, quod debeamus sequi tutiorem probabiliorem.

Vasq. Salas, Sanch. pro primo Authore, qui benignam docuerit, citant B. Medinam, qui scripsit anno 1579.

Amicus licèt probabilista *T.* 3. *d.* 15. *n.* 45. fatetur omnes ferè antiquos esse pro probabiliore.

Illicitum esse illum usum probabilium docent Mercor. Fagn. Sinnich. Baron. Merenda, Vvendroch. Contens. Gonet, Jac. à S. Dominico: è Societate Jesu, jam ab anno 1609. Comit. Philal. Rebell. Eliz. Gonz. Munies, Taber. Daniels, Gomes, Erenthreich, Gisbert, aliique: Ex aliis DD. Volpilier *in Th. Mor. T.* 1 *tr.* 2. *c.* 3. *art.* 1. Du-Hamel *de act. hum. l.* 2. *d.* 4. item alii Viri gravissimi etiamnum viventes, Esp. *p.* 2. *App.* quam post alia opera Theologica scripsit, *a.* 153. concludit, non esse licitum usum sententiæ certò ac evidenter minùs probabilis, videturque consentire Teril. *in Reg. morum q.* 1. *n.* 7. Camargo absolutè tenet rigidam.

320 *Resp.* SS. PP. etiam non faciunt mentionem sequendæ probabilioris, sed de utroque silent, quia illis temporibus non erat mota illa controversia, sed omnes pro certo habebant licitum esse sequi quæcumque prudentia dictamina rationis, nec requirebant prudentiora, ut ostendit Card. *in* 1. *crisi d.* 1. *c.* 6. sæpè per modum consilii dicunt præferenda tutiora, quæ tamen non semper sunt probabiliora; quòd si quandoque innuant præceptum de tutioribus aut probabilioribus, intelligunt tunc, quando operans censet oppositum esse dubiæ vel tenuis probabilitatis.

321 S. Aug. *l. c.* agit contra eos, qui, uti ipsemet refert *l.* 1. *Retract. cap.* 1. asserebant turpe esse viro sapienti errare, ideoque, cùm omnia essent incerta, dicebant frustra in veritatem inquiri, nec debere quicquam directè judicari tanquam verum vel falsum, sed in omnibus debere intellectum hærere suspensum; ad summum posse aliqua apprehendi ut verisimilia, & hoc vocabant probabile, secundum quod possent conformari omnes actiones nostræ, uti pluribus refert Eliz. §. 5. Benigna sententia tenet omnia opposita, nam dicit sapienti turpe non esse errare in probabilibus, dummodo ex gravi motivo procedat, inquirendum esse in veritatem, posse prudenter fieri assensum directum ad hanc vel illam partem, ad operandum non sufficere talem reflexam apprehensionem probabilitatis, sed requiri judicium certum de honestate actionis &c. Videri potest Esp. *a.* 72. *& seqq.* & maximè Teril. *qu.* 25. ubi maximè ostendit sententiam benignam longissimè abesse ab Academismo.

S. Thom. *l. c.* est potiùs pro benigna sententia, nam quærit, an sequens minùs tutam peccet; & respondet, *vel dubitatur, an sit vera sententia, & iterum peccat*, quia nempe cum dubio operatur non formata sibi conscientia, *vel sine dubio operatur ex propria opinione, & non peccat*, ubi manifestè docet non peccari, si operetur formando sibi conscientiam secundùm opinionem suam, quamvis fortè minùs tutam, & similiter minùs probabilem, est enim par ratio, cùm etiam secundùm hanc possit sibi formare conscientiam, uti à n. 303. ostensum est. Plura circa S. Th. videri possunt apud Teril. *de consc. q.* 29. & de hoc ipso loco S. Thomæ, videri potest Ills. *t.* 1. *d.* 1. *n.* 74.

322 S. Bonav. semper suadet tutiora, eos verò arguit, qui procedunt, vel sine examine veritatis, vel sine dictamine practico certo, uti constabit perpendenti loca à Gonz. adducta.

323 Cajet. *in summa, v. opinionis usus*, est pro sententia benigna: Item Tolet. *in summa l.* 3 *cap.* 2. Bellarm. *in opusc. ad Episcop. Theanensem* tantùm dicit, si quis velit in tuto salutem collocare, debet omninò tutiorem partem sequi &c. hoc autem æquè pugnat contra probabiliorem, quæ sæpè est minùs tuta: reipsa tantùm vult, non esse procedendum cum conscientia vincibiliter erronea vel ex probabilitate tantùm tenui, sed tunc esse sequenda tutiora, quia formari non potest conscientia practica. Quoad Palav. satis est, quòd benignam certò tenuerit, quam an retractarit, non constat, nam quòd in litteris ad Eliz. dicat ignorantiam non reddere opus honestum, hoc æquè est contra sententiam probabiliorem. Reliquis, si reipsa sunt pro rigida, opponimus alios numero plures, uti constat ex dictis n. 269. eosque non minùs prudentes vel doctos. Episcopi aliqui Galliæ quandoque faverunt Jansenistis: rectè tamen proscripserunt illimitatum usum sententiæ probabilis, nam nec illum admittit sententia benigna, uti constabit ex qq. seqq.

324 Ordinum istorum decreta plus non evincunt, quàm quòd eo tempore prævaluerint suffragia pro rigida sententia, per quod nunc minor accedit Authoritas, si Ordinum illorum Professores eandem teneant, nam tenent ex obligatione; nec eam, quam alii, habent libertatem sentiendi: è contra benignam tenent ex aliis Ordinibus numero longè plures, nec sapientia inferiores, & cum libertate dicendi, quod sentiunt.

325 Etiam usque ad ea tempora inaudita est defensio sententiæ rigidæ, Teril. *de consc. q.* 22. *à num.* 41. adducit plures, qui benignam docuerunt ante ducentos, trecentos, & quadringentos annos, & à num. 183. ostendit jam ab initio Ecclesiæ fuisse in praxi quòd eandem tenuerint antiqui, testatur S. Antonin. *par.* 1. *tit.* 3. *cap.* 10. ubi ait, *Ex responsis, quæ videntur data ab Alberto M. habetur, quòd frater simplex vel quilibet homo cum salute potest sequi in consiliis, quamcumque opinionem voluerit, dummodo alicujus Doctoris magni opinionem sequatur*: citatque pro eadem sententia Hostiens. Aug. Raym. Petrum de Palude, Gofridum de Fontibus, utique antiquos. Similiter Sotus *de just. l.* 6. *qu.* 1. *a.* 6. ait, *quando sunt opiniones probabiles inter graves DD. utram sequaris, in tuto habes conscientiam*. Si Corduba rectè inspiciatur, stat pro tutiore etiam contra probabiliorem, unde nimium dicit, uti ostendetur à n. 478. Teril. *tamen in Reg. q.* 67. *n.* 28. putat eum velle, quòd tota apparentia rationum tam ex principiis reflexis quàm directis debeat esse probabilior, quod etiam dicit sententia benigna.

326 Vasq. Fatetur benignam diù ante in scholis communem fuisse, nam citati eam tenuerunt. Item Salonius, & P. Nav. dicentes esse communem, uti notat Desch. *in q. facti c.* 7. Eandem ante ducentos, & plures annos expressè tenuit Nider, pro ea citans S. Th. Altisiodor. Humb. & alios, uti refert Desch. *c.* 8. Teril. autem *q.* 12. ostendit, quod & fatetur Eliz. jam ab initio Ecclesiæ fuisse apud sapientes, & probos viros praxin etiam consulendi secundùm sententiam benignam.

327 Quod Amicus dicit, meritò negant plurimi alii sapientissimi viri, uti constat ex dictis.

Authores reliqui pro rigida citati planè inter se dissentiunt, & nec unus convenit cum altero, uti de multis ostendit Carden. *d.* 56. *a nu.* 735. de reliquis patebit legenti ipsos: multi etiam non satis intelligunt principia sententiæ benignæ uti ostendit Card. *à num.* 914. aut certè dissimulant vim argumentorum illius. Quod autem singulos attinet, Mercor. relabitur in sententiam benignam, uti ostendunt Card. *num.* 738. & Desch. *post cap.* 8. *in app.* nam dicit licere sequi minùs probabilem in quibusdam casibus speciatim ob motiva extrinseca, uti est authoritas DD. exempla majorum, præsumptiones, titulus possessionis, consuetudo, tolerantia approbativa Superiorum in lege humana, &c. Fagn. fatetur se non studuisse Theologiæ, hinc Carden. *d.* 57. *num.* 92. dicit nihil fuisse versatum in Theologicis. Sinnich. & Baron. pleni sunt convitiis, sicque ostendunt se non ratione sed passione motos: & observavi ego sæpè in lectione Authorum, quòd qui convitiis, calumniis, aculeatis verbis utuntur, minùs intelligant, & sic

scri-

ſcribant, quia deſtituuntur bonis argumentis: *Nimium debiles ſunt argumentationes*, inquit rectè Carden. *in præfat. ad 3. par. criſis*, *quæ ad ſui confirmationem indigent maledictis*: & Caram. *in ſevera argum. methodo par. 1. d. 4.* ait, *ad dicteria recurritur, cùm de principali cauſa deſperatur*: eſtque notum omnibus, quòd quò ſapientiores doctioreſque ſunt Authores, tantò modeſtiùs ſcribant. Merendę liber eſt Romę prohibitus. Vvendrochii liber eſt damnatus ab Epiſcopis multis Galliç & à DD. Pariſienſibus, tanquam plenus hęreſi Janſeniana & maledictis. Contenſonus etiam raptus eſt impetu, ſententiam enim benignam vocat errorem intolerabilem, ab Eccleſia configendum potiùs, quàm ſententias Janſenii. Gonet etiam fertur impetu, cum amaritie nimia in Authores benignę ſentētię: adhuc impetuoſiùs rapitur Jacobus à S. Dominico, ſententiam benignam vocans artem peccandi fucatam, quę ſinat quemq; ad arbitrium vivere, nulla habita ratione legis vel conſideratione finis ultimi, ſque ſtet pro lucro, commodo, voluptate &c. affingit præterea benignæ ſententiæ plurima abſurda, unde non videtur percepiſſe ejus principia, uti evidēter oſtendit Carden. *d. 55. & 56. Comit.* Theologiā non docuit, unde, & minoris authoritatis eſt, uti nec docuit Philaletus à Superioribus prohibitus ſuum (eſt Andreas Blancus) aut Societatis nomen libro ſuo præfigere, uti de utroque teſtatur Eſp. *a. 235.* Rebel. *in loco*, quem pro ſe citant Adverſarii, *de juſt. 1. p. l. 3. q. 5.* agit de Judicibus, quos etiam dicemus *l. 4. n.* 1480. debere ſequi probabiliorem. Eliz. ferè contra omnes docet nequidem ſententiā probabiliorem eſſe regulam operationis honeſtæ, ſed ſolam ſententiam veram, quam in moralibus ſemper inveniri poſſe contendit, ac proinde cùm ſit ſingularis, non eſt audiendus, uti rectè Teril. *in Reg. q. 19. aſſert. 3. ubi q. 68. n. 1.* addit, ſe nullum librum Authoris Catholici unquam legiſſe, in quo tam parum veritatis invenerit. Eſp. ubique, & directè *a. 156.* concludit licere ſequi opinionem minùs probabilem, & minùs tutam, ſi exceſſus veriſimilitudinis in parte oppoſita non ſit manifeſtus & omninò indubitatus ipſi operanti, quod n. 152. faſſus erat rarò contingere, quia non ſolent nec poſſunt homines aſſenſu abſoluto ita facilè judicare hanc vel illā partem eſſe evidenter veriſimiliorem. Camargo nimis præfidenter loquitur, ubique fermè dicens ſe demonſtrare, cum reverà non demonſtret; & ubi minus rationis habet, ibi utitur majore ſtrepitu, artificio & contentione verborum, planè ſimilis Elizaldo, cujus doctrinam ſectatur. Etiam per totum nimiis convitiis perſequitur probabiliſmum, quem cùm necdum reprobarit Eccleſia, Innoc. XI. vetuit cenſurari; unde querelæ, quas *p. 1. l. 2. contr. 3. à n. 163.* affert contra acrimoniam cujuſdam Probabiliſtæ, recidunt in ipſum. Petit quidem in concluſione partis 1. ut Lector repetat partis illius lectionem, eò quòd prima vice *cæcus* legerit, ſed non video, qua id ratione dicat, nam, quòd *videns* legerim, colliget ex illis, quæ in decurſu dixi & dicam.

328 Reliquis opponimus alios innumeros, qui antehac docuerunt, item qui adhucdum docent benignam, ita ut certum ſit eſſe numero plures nec authoritate minores; & licèt aliqui in quibuſdam circumſtantiis, vel explicatione diſſentiant, tamen conveniunt in ſubſtantia, quòd liceat ſequi probabilem relicta probabiliore.

Hinc Camargo in proloquio partis 1. fruſtra ſe fatigat in congerendis Authorum textibus ſententiæ ſuę faventibus, nam iidem Authores, quos citavimus, alibi clarè ſtant pro noſtra, unde plus non evincet, quàm eos vel docuiſſe contradictoria, vel mutaſſe aliquando ſententiam, vel utramque docuiſſe velut probabilem, & pro his aut illis circumſtantiis reſpondiſſe ſecundùm utramque, uti notabo n. 373.

329 *Inſt.* S. Th. 2. 2. *q. 53. a. 5.* ait, *Ad imprudentiam pertinet deſiſtere à meliori*, ergo etiam ſequi minus probabilia. *R.* Tantùm vult eſſe minoris prudentiæ aut ſi deſiſtatur ſine prudente motivo, alioqui poſitiva imprudentia foret non ſequi tutiſſima, item non ſequi omnia conſilia Evangelica & ſummè perfecta, quod patet eſſe falſum.

330 *Obji.* 2. Chriſtus dicit, *Ego ſum veritas*, & non dicit, ego ſum probabilitas, ergo non licet operari ſecundùm opinionem probabilem, ita Sinnich. & Conf. ex Ariſt. 1. *Eth. c. 4.* ubi ait, *Veritatem debemus inquirere & ſequi, quantum poſſumus*. Huc etiam facit illud S. Chryſoſt. *hom. 13. in Epiſt. 2. ad Corinth. Ne igitur multorum opiniones habeamus, ſed res ipſas inquiramus*: Item *Authoris* operis imperf. apud Eliz. *l. 8. q. 9. §. 7. Si veſtimētum empturus, unum gyras negotiatorem, & alterum, & ubi meliores veſtes inveneris & viliori pretio, ab illo comparas, an non oportet populum circumire omnes DD. & inquirere, ubi ſincerè veritas Chriſti venumdatur, & ubi corrupta, & veriorem eligere pluſquam veſtimentum?* hinc dicit Eliz. *l. 6. q. 10.* totam bonitatem alicujus Doctoris claudi illis verbis, *Magiſter ſcimus, quia verax es*, ergo ſola ſtandum veritate in moralibus. *Reſp.* 1. Chriſtus dicit, *Ego ſum veritas*, & non dicit, ego ſum major probabilitas, neque dicit, ego ſum ignorantia invincibilis: ergo non licet operari ſecundùm opinionem probabiliorem, neque ea ignorantia invincibili, quod tamen negant Adverſarii. *Reſp.* 2. n. conſ. quia veritas poteſt attingi etiam per probabilem. *Ad Conſ.* Admittimus inquirendā eſſe veritatem, & ſi inveniatur, operandum eſſe ſecundum illam, ubi autem inveniri non poteſt, & pro utraque parte eſt probabilitas, nulla lex vetat operari ſecundum alterutram, quia in utraque poteſt eſſe veritas, quam ſi operando non attingamus, per accidens eſt & excuſat error invincibilis. Videri poteſt Teril. *qu. 53.*

331 *Inſt.* 1. Probabilitas eſt æqualiter indifferens ad verum & falſum, ergo qui eam ſequitur, non curat veritatem, & æquivalenter dicit, *Volo die feſto pingere, ſive ſit ſervile ſive non*, ita *Alfaro*. *Reſp.* 1. Etiam probabilitas & ignorantia invincibilis ſunt æqualiter indifferentes ad verum & falſum in ſe, nec juvat major apparentia, quia & illa ſæpè cum falſitate conjuncta eſt. *Reſp.* 2. n. antec. cujus oppoſitum demonſtratum eſt n. 101. & hoc ipſum magis explicabitur n. 357. *Reſp.* 3. Dato antec. n. conſ. in veritatem enim ſeriò inquiſivit, quam cùm hic & nunc impoſſibile ſit reperire, acquieſcit in probabilitate judicii directi, & inde format judicium reflexum certum, quo non dicit, volo pingere, ſive ſit, ſive non ſit ſervile, ſed, *volo pingere, quia neſcio, quòd ſit ſervile, & probabiliter judico non eſſe ſervile, ideoque reſolvo non eſſe legem, quæ me obliget ad non pingendum*. Quod prætereà addit *Alfaro*, ſolvetur n. 396.

332 *Inſt.* 2. Saltem talis homo pro regula actionum ſuarum non habet legem æternam, quia per errorē contra illam agit ut ſuppono, ergo pro regula habet probabilitatem. *Reſp.* 1. Idem valet contra illum, quia operatur ſecundùm probabiliorē ex errore invincibili. *Reſp.* 2. Pro regula actionum ſuarum non habet legem æternam poſitivè præceptivam, c. permiſſivam, n. lex enim æterna, & voluntas Dei permittit fieri, quidquid invincibiliter ignoramus eſſe prohibitum, & probabiliter putamus non eſſe prohibitum: neque ideo probabilitas eſt noſtra regula operandi, ſed primaria regula eſt voluntas Dei ſaltem permittens, ſecundaria autem applicans primam, eſt ultimum dictamen practicum certò verum, formatum ſecundùm illam probabilitatem præſuppoſitam, attamen ex aliis motivis & circumſtantiis, uti explicatum eſt n. 312. & vide adhuc dicenda n. 339.

333 *Obji.* 3. Varios Canones, v. g. Eugenius Papa, Cap. *Juvenis*, *de Sponſalibus* ait, *In his quæ dubia ſunt, quod certius exiſtimamus, tenere debemus*, ergo ſequendum eſt hoc, quod eſt probabilius. *R.* Ad hunc & ſimiles textus, qui æqualiter pugnant pro obligatione ſequendi tutiora, reſpondebitur n. 490.

334 *Obji.* 4. Operans cū dubio negativo de honeſtate ſuę actionis, peccat, ergo multò magis peccat operans cum judicio probabiliore, quòd ſua actio ſit illicita, hoc enim judiciū eſt plus, quàm dubium negativum, ita Gonz. *R.* 1. Ergo etiam peccat operans cum judicio probabili, quòd ſua actio ſit illicita, hoc enim judicium, etiam eſt plus quàm dubium negativum. *Reſp.* 2. n. conſ. quia cum judicio illo probabiliore, quod actio ſit illicita, ſtat judicium, vel ſaltem motivum probabile, quòd ſit licita: quo ſuppoſito prudenter formatur conſcientia, ſecundùm dicta à n. 303. E contra ſi ſit dubium negativum, nullum eſt judicium vel motivum prudens judicandi actionem eſſe licitam, ergo deeſt fundamentum pro formanda conſcientia de honeſtate actionis.

335 *Inſt.* 1. Quando judicium ſpeculativum eſt dubium, practicum etiam eſt dubium, ſed operans ſecundùm probabilē habet judicium ſpeculativum dubium, ergo etiam practicū, ergo ultimum illius dictamen non eſt certum, ita Gonz. *d. 7. §. 10.* *R.* 1. Idem valet contra operantem ſecundùm probabiliorem, nam judicium probabilius ſpeculativum etiam eſt incertum, & dubium. *Reſp.* 2. n. maj. ſuperveniunt enim omnes rationes reflexæ pro formando judicio practico certo, uti dictum eſt n. 312.

336 *Inſt.* 2. Ergo conſtitutus in dubio, an die feſto liceat pingere, licitè pinget ea vi hujus dubii, quamvis nullum ſibi dictamen formet, ita Gonz. *n. 81.* *R.* 1. Idem valet, ſi quis operetur ſecundùm probabiliorem. *Reſp.* 2. n. ſeq. nam non operaretur *ex fide*, nec haberet dictamen certum conſcientiæ, quo dirigeretur; Notat tamen Teril. *de conſc. q. 23. n. 31. & in Reg. q. 54. n. 8.* talem non peccaturum contra directam legem non pingēdi, cùm hæc illi ſit incerta, & fortè non detur, ſed tantùm contra legem reflexam de non operando in dubio legis, niſi dubium propter rationem ſaltem probabilem deponatur, & formetur dictamen reflexum de honeſtate operationis.

337 *Inſt.* 3. Motivum probabilius elidit probabile, ergo non manet motivum prudens judicandi, quòd actio ſit licita, ergo purè negativè dubitat de honeſtate actionis. *Prob. antec.* nam ſi motivum A, habeat probabilitatem ut ſex, & motivum B, ut tria, quantum eſt pro veritate motivi A, tantumdem eſt pro falſitate motivi B, ergo motivum B, nihil retinet probabilitatis pro veritate. R. n. ant. cujus prob. diſt. quantū datur pro veritate motivi A, tantumdem datur pro falſitate motivi B, cum aliqua certitudine ex hac aut illa parte, n. ſemper cum incertitudine utrimque c. ant. & n. utramque conſeq. cùm enim moti-

vum

vum A non sit certò sed probabiliter tantùm connexum cum veritate, est & manet tantùm probabile; probabilitas autem una non elidit probabilitatem oppositam, sed tantùm certitudo, uti dictum est à n.261.

338 *Objic.*5. Operans secundùm minùs probabilem non est certus se eligere rem licitam, ergo non est certus se licitè operari, ita Baron. Addit Author Synopsis *n.*120.nemo potest esse certus, quòd non peccet hoc faciendo, nisi sit certus, quòd per hoc non agat contra voluntatem, & legem Dei, sed sequens minùs probabilem non est de hoc certus, consequenter dicit, *etsi probabilius sit, quòd Deus nolit hoc a me fieri, ego tamen volo facere*. *R. ad* 1. Idem valere contra operantem ex probabiliore; hinc dist.antec. non est certus se eligere rem in se, & materialiter licitam, c. (neque hoc requiritur, quia ubi utrimque est probabilitas, impossibile est hoc rescìri) non est certus se eligere rem hic, & nunc formaliter licitam eligi, n. vel subdist. non est de hoc certus, ex vi judicii directi tantùm probabilis, c.ex vi judicii reflexi & motivorum ejus, n.antec. & conseq. Vide dicta *n.* 332.*&* 312. *Resp. ad* 2. non esse quidem certum, quod non agat contra legem Dei primariam,& per se, (neque hoc requiritur, cùm resciri non possit, an actio sit reipsa prohibita necne) esse tamen certum, se non agere contra, sed agere secundùm legem Dei secundariam per accidens obligantem vel saltem permissivam, secundùm ibidem dicta *n.*332. Unde sic dicit: *quamvis probabilius sit, quòd Deus id nolit, tamen quia etiam est probabile, quòd velit vel saltem permittat, & quia Deus me nullibi obligat ad sequendum hoc, quod est probabilius, hinc volo hoc facere, non facturus, si scirem Deum id nolle.*

339 Camargo *l.*1.*contr.*10. acerrimè pugnat contra legem illam secundariam aut permittentem Dei, sed omnia ipsius argumenta retorquentur in casu opinionis probabilioris aut etiam probabilissimæ reipsa falsæ: operatio enim in his casibus non est conformis voluntati absolutæ, & antecedenti Dei, uti certum est, & tamen est licita, uti ipsi fatentur, ergo est conformis alicui alteri Dei voluntati per accidens, & saltem permittenti. Quæ opponit, solvuntur ex dictis *n.*29.*&* 47. & maximè à *n.*14. nam ipse cogitur negare actionem illam esse honestam, quæ procedit ex conscientia invincibiliter erronea dictante esse honestissimam aut etiam obligatoriam. Prætereà nos non negamus, (an neget Teril. nil ad nos) quòd mendacium prolatum ex errore invincibili, quòd liceat, sit materialiter malum, & oppositum legi æternæ Dei per se, & antecedenti, nam hoc diximus *n.*279.& fatemur legem illam antecedentem semper manere immutatam, sed dicimus suspendi obligationem proximam illius legis, eò quòd hic & nunc non applicetur nobis per cognitionem malitiæ, quæ est in mendacio; cujus tamen cognitionis defectus cùm sit inculpabilis, & existens ejus loco error sit invincibilis, mendacium non potest esse formaliter, sed tantùm materialiter oppositum legi æternæ, & antecedenti Dei, uti constabit ex dicendis *l.*15 *à n.*15. *&* 25. sed in istis circumstantiis est formaliter licitum, ergo necessariò debet esse in Deo alia lex æterna per accidens & saltem permittens, cui conformetur volitio mendacii. Denique admittendam esse in Deo aliquam voluntatem per accidens, nostro modo loquendi, & consequentem, videtur manifestum: nam si Titius hac occasione eligatur in Papam, quia Sempronius formaliter odit Cajum, qui alioqui debitè & justè fuisset eligendus, voluntas Dei antecedens & per se erat, ut Cajus esset Papa, nunc autem ex suppositione malitiæ Sempronii, voluntas Dei consequens, & per accidens est, ut Titius sit Papa, ideoque Christus confert Titio jurisdictionem, & potestatem in totam Ecclesiam, ergo. His observatis prorsus inania sunt argumenta quę, si ullibi, hic Concionatoriè proponit Camargo per paginas 48. in folio. Legatur à n.224. ubi fertur impetuosè, sed nos non tangit.

Urget à n.144. Opinio probabilis fundabit legem illam consequentem Dei, & etiam ultimum dictamen practicum, ergo opinio probabilis erit regula objectiva honestatis formalis, nō subordinata ulli alteri regulæ objectivæ, sed omninò prima,& independens, nam, saltem si sit falsa, non subordinatur legi Dei antecedenti, uti patet; sed nec consequenti, nam lex consequens est posterior, suo modo; & fundatur in illa opinione probabili: Deus enim per accidens hoc permittit ex suppositione opinionis probabilis, uti dicitis, ergo opinio probabilis erit regula objectiva prima & absoluta, subordinata solis nostris erroribus. *Resp.*1. Idem valet in casu, quo quis operatur ex opinione probabiliore, aut etiam probabilissima falsa, uti patet applicanti terminos. *Resp.*2. Opinio probabilis dici potest fundare ultimum dictamen, hoc sensu, quòd sit objectum, super quo se reflectit illud dictamen, malè autem dicitur fundare legem Dei consequentem tanquam regula illius, aut tanquam regula prima objectiva operationis nostræ, sed tantùm est conditio, qua posita, lex Dei consequens, quæ sola est regula objectiva prima respectu talis operationis, per ultimum dictamen tanquam per ultimam regulam formalem applicatur huic operationi dirigendæ, nam Deus ab æterno, & pro priori ad ullam nostram operationem moralem habuit legem antecedentem tanquam regulam per se omnis honestatis, vel inhonestatis moralis, sed quia per infinitam suam sapientiam videbat in homine moraliter operaturo sæpè futurum errorem invincibilem,& opinionem prudentem, quòd aliquid liceat, cùm tamen reipsa non liceat, nec sit conforme legi antecedenti, pro his casibus habuit legem consequentem, quæ per accidens esset regula honestatis vel inhonestatis, & hæc lex consequens, prout lex, & in communi, est tota æternitate prior ac omninò independens ab omni operatione particulari hominis, dicit enim, *Si adfuerit error invincibilis, aut opinio prudens, volo aut permitto operationem poni*, ubi vides, quòd reipsa antecedat operationem nostram, quamvis ut hanc vel illam operationem dirigat, præsupponat, & suo modo quasi se accommodet errori invincibili aut opinioni probabili, respectu cujus ideò dicitur esse jam dicto modo consequens. Lex itaque secundaria consistit in hoc, quòd Deus ab æterno velit aut permittat nos agere hoc, quod invincibiliter judicabimus agendum, vel quod prudenter putabimus esse licitum; ratio autem, cur Deus ita velit aut permittat, non est noster error aut opinio probabilis, sed est sapientia infinita Dei, cui conforme est sic velle aut permittere, ne homines peccent ex hoc, quòd invincibiliter ignorant esse peccatum, vel quod prudenter judicant esse licitum; unde sicuti perfectioni primę causę non derogatur per hoc, quòd Deus nostræ libertati attemperet suam omnipotentiam per decretum indifferens, secundùm principia scientiæ Mediæ, ita nec derogatur primę regulę morali objectivæ, quòd simili ferè modo legem suam secundariam attemperet errori invincibili aut opinioni probabili, ut notavit Palancus; & quæ contra hæc affert Camargo *à n.*180. prorsus nihil evincunt.

Urget iterum *l.*2.*contr.*4.*à n.*424. Si fiat contractus, qui minùs probabiliter censetur esse licitus, si reipsa non sit licitus, Deus per accidens vult, uti dicitis, ut sit licitus, ergo si conficiatur Sacramentum, quòd minus probabiliter censetur esse validum, si reipsa non sit validum, Christus per accidens volet esse validum; consequens autem est apertè falsum, ergo & antecedens. R.1. Idem valere, quamvis sequaris probabiliorem in contractu vel Sacramento conficiendo. R.2.n.seq. maj. Ut contractus sit licitus, satis est à Deo permitti ex suppositione conscientiæ invincibiliter erroneæ, uti sæpè dictum est: E contra ut Sacramentum conficiatur validè, debet hoc determinatè poni, quod Christus requisivit, si autem hoc omittatur, etiam quomodocumque inculpabiliter, & in quacumque necessitate vel suppositione, Sacramentum non erit validum. Ratio utriusque à priori est, quia ex suppositione conscientiæ invincibiliter erroneæ, necesse fuit in Deo esse illam voluntatem per accidens, uti ante ostensum est, è contra talem Christi voluntatem per accidens non fuisse in constitutione Sacramentorum, scimus aliunde, & saltem ex declaratione Ecclesiæ, quæ ideò docet in illis conficiendis sequenda esse tutiora, ne exponantur periculo invaliditatis.

Et cum Author hic meminerit de Sacramentis, libet ejus 340
circa illa doctrinam paucis proponere, & aliquot ad hanc rem nostram reflexiones subjicere. A n.180. docet, ad conficienda, & suscipienda Sacramenta sufficere opinionem verè probabilem de valore: si enim, inquit, requireretur certitudo, Confessarius non posset absolvere pœnitentem dantem doloris signa, quia hæc possunt fallere; nec Parochus posset baptizare infantem, quem Pater testatur non esse baptizatum, quia hoc testimonium etiam potest fallere; imò nullus Sacerdos auderet consecrare, quia certus non est se esse ritè baptizatum, validè ordinatum &c. *Addit à n.*203. posse aliquem etiam extra necessitatem, in administratione Sacramenti sequi sententiam communem, v.g. adhibere materiam, quam Authores communiter docent esse validam, licèt unus vel alter etiam clari nominis Doctor dicat esse invalidam. *Addit à n.*211. licitum esse ministrare ac suscipere Sacramentum Pœnitentię cum dolore sine certa intensione vel duratione, cum dolore de peccatis in communi, cum attritione &c. quamvis oppositas sententias teneant Authores gravissimi, dicit enim periculum deceptionis ibi non esse moraliter ęstimabile nec moraliter evitabile. *Addit à n.*219. difficultatem communem, qualis esset molestia nimiæ sollicitudinis, & anxietatis pro adhibenda extraordinaria diligentia, ut plurimùm sufficere ad hoc, ut non sit obligatio cavendi periculum erroris circa valorem Sacramenti, si talis error aliquando, attamen non plerumque contingat, & ita licitè consecrat Sacerdos, quamvis non ante explorarit, an verè sit panis triticeus aut verè vinum, quod consecrat, &c. *Hæc assertio*, inquit, *mihi haud parum negotii facesseret, nisi piorum hominum pariterque sapientum consuetam ac communem praxin attenderem, de cujus honestate dubitare non audeo.* *Subdit n.*231. *Verùm quid si in re tanta miserè cæcutimus? Misereor certè ex animo, non mei tantum meique similium, sed & aliorum plurium sapientum ac piorum valdeque memorum*

mu-

muneris ſui: interim tamen aliter non ſapiam, dum me Doctores alii, aut, quæ doctrix eſt omnium, Petri Sedes, Veritatis Magiſtra, aliter me ſapere doceant.

Objicit ſibi 1. *à n.*232. ergo non erit obligatio, quàm maximè poſſumus, enitendi ad veram certitudinem de valore Sacramenti, cujus tamen oppoſitum *à n.*193. tenuerat. 2. Ergo non erit major ſollicitudo adhibenda in Sacramentis quàm in aliis materiis. *Reſpondet ad* 1. n. ſeq. quia, moraliter loquendo, major eſſe non poteſt nec debet, ne Sacramenta propter homines inſtituta fiant odioſa, & tam conficientibus quàm ſuſcipientibus nimis oneroſa; item ne ſint continua pericula peccandi, dum miniſtraotur vel ſuſcipiuntur, unde, moraliter loquendo, major ſollicitudo cenſetur nobis impoſſibilis; ideoque *à n.*243. monet Profeſſores Theologiæ moralis, ne plus juſto rigidi ſint in ſententiis, ſed ubique ſervent modum, & quoddam medium. *Ad* 2. iterum negat ſeq. quia Dei voluntas, quam pluribus exponit *à n.*356. majorem hic certitudinem moralem exigit ob ſummam rei dignitatem, & ne proximus privetur fructu, &c. nihilominus certitudinem majorem non requirit, quàm ante relatam, licèt illi adjunctus ſit timor deceptionis, qui quamvis ſit prudens, tamen *num.*326. dicit prudenter contemni poſſe. Denique *à n.*430. conatur probare, ad hoc, ut miniſter Sacramenti aut quis alius licitè operetur, non eſſe neceſſe, ut certus ſit de honeſtate ſuæ operationis, ſed ſufficere veram probabilitatem.

Quod attinet ad doctrinam illam circa confectionem & ſuſceptionem Sacramentorum, de illa dicam *lib.* 6. Huc ſpectant ſeqq. reflexiones, 1. Si damnare non audet praxin illam circa Sacramenta, quia communis eſt apud pios & ſapientes viros, quomodo autem damnare praxin probabiliſmi circa alias materias, cùm ſit ita communis apud pariter pios & ſapientes? Etiam Probabiliſtæ nequeunt aliter ſapere *dum aliter doceat Petri Sedes*. 2. Si Deus in ſanctiſſimo ac hominibus maximè neceſſario negotio Sacramentorum non offenditur errore, multò minùs in quotidianis operabilibus. 3. Si pro Sacramentis ſufficiat opinio verè probabilis; quia requirere certitudinem eſſet difficillimum, ac redderet Sacramenta odioſa & nimium oneroſa, ergo nec pro quotidianis operabilibus oportet requirere probabilioritatem, quia hanc diſcernere, eſt, etiam pleriſque animarum curatoribus, difficillimum, uti oſtendi *à n.*150. & 293. Attamen in ſententia Adverſariorum teneremur diſcernere, quia in debito faciendi includitur debitum ſciendi, ut ibid. dixi. Deinde oppoſita ſententia reddit non tantùm confectionem, & ſuſceptionem Sacramentorum difficillimam, ſed etiam directionem conſcientiæ tam propriæ quàm alienæ, ut oſtendi dicto *n.*293. 4. Si pro Sacramentis non eſt requirenda certitudo, quia hæc induceret conficientes & ſuſcipientes in pericula peccandi, ergo nec pro quotidianis operabilibus eſt requirenda probabilioritas, quia hæc induceret in quotidiana pericula peccandi. 5. Si Profeſſores Theologiæ moralis non debent eſſe plùs juſto rigidi, ergo maximè cavere debent ſententiam oppoſitam, quæ eſt fons Rigoriſmi, & cujus argumenta, ſi quid evincant, probant tandem etiam tutiora eſſe ſequenda, uti oſtendi *n.*292. ideòque dixi *n.*294. & iterum dicam *num.*475. ſententiam oppoſitam eſſe periculoſiorem quàm noſtram. 6. Si timorem prudentem erroris prudenter contemnimus, quando miniſtramus Sacramenta, ergo multò magis, quando alia minùs digna operamur. (Contra hoc tamen eſt, quòd, ſi timor ſit prudens, prudenter contemni non poſſit, ſed debeat prudenter deponi, maximè cùm agatur de inhonoratione rei ſacræ, & damno proximi.) 7. Adverſarii pro ſufficiente ultimo dictamine in quacumque materia ponunt actum opinativum, & formidoloſum, nos verò probavimus *à n.*46. debere eſſe certum.

341 *Inſt.* 1. Quidquid ſit de hactenus dictis, ſaltem videtur certum, quòd ſententia benigna ſit minùs certa quàm rigida, ergo eſt obligatio ſequendi rigidam, nam S. Aug. dicit, *Tene certum, dimitte incertum:* Et *L.* 1. *de Bapt. contra Donat. Graviter peccatur in rebus ad ſalutem animæ pertinentibus, vel eo ſolo, quòd certis incerta præponantur. Conf.* Ideò tenenda eſt Religio Romana, quia omnes dicunt nos in ea ſalvari poſſe, è contra non omnes dicunt nos poſſe in aliis ſalvari; atque etiam omnes dicunt nos benè agere ſequendo probabiliora, non dicunt autem omnes ſequendo probabilia, ergo. Ita Eliz. *l.*8.*q.*3.*§.*3. R. 1. n. ant. quia dato, quòd rigida ſit tutior, non ideò eſt certior, quia eſt major ratio firmiter adhærendi benignæ. R. 2. Dato ant. n. conſ. benigna enim eſt ſatis certa, & alioquin teneremur ſemper ſequi tutiſſimas. *Ad* 1. ex S. Aug. ſic reſpondet S. Anton. 1. *part. tit.*3.*c.*10.*§.*10. *Auguſtinus loquitur in dicto capite propriè de eo, qui differt pænitentiam uſque ad extremum vitæ, cujus ſalvatio eſt, & incerta, quia incertum eſt, & dubium, an talis verè pæniteat .:.:. ſed extendatur illa authoritas Auguſtini ad alias materias morales, notandum ſecundùm Cancellarium,* (Gerſonem) *quod certitudo, quæ requiritur in materia morali, non eſt certitudo evidentiæ ſed probabilis conjectura &c.* intellige ſecundùm dicta *n.*181. *Ad* 2. Loquitur de eo, qui convictus de veritate fidei, adhuc dubitabat, an ſit peccatum recipere Baptiſmum inter hæreticos, unde dubium illud erat planè imprudens; & in Sacramentis aliiſque de neceſſitate medii requiſitis dicit etiam benigna ſententia, quòd tutiora ſint ſequenda. *Ad Conf.* n. paritatem. Religio vera eſt de neceſſitate medii, circa talia autem tenemur probabiliora, & tutiora ſequi.

Inſt. 2. Sententia rigida eſt ſaltem probabilis, uti fatentur 342 multi cum Caſtrop. *d.*2.*p.*2.*n.*2. & evincunt argumenta allata, & afferenda, ergo dictamen formatum ſecundùm benignam non poteſt eſſe certum. *Conf.* 1. quia probabile eſt dari legem de ſequendis probabilioribus, ergo ignorantia illius legis non eſt vobis invincibilis, poteſtis enim aſſentiri, quòd talis lex detur, ſicque habetis ſufficientem illius notitiam, & qui non vult aſſentiri, *non vult intelligere, ut benè agat*. *Conf.* 2. nam cùm ſententia benigna ſit tanti momenti, & veluti cardo totius Theologiæ moralis, deberet niti principiis apertè demonſtratis, qualia non ſunt, quæ *à n.*268. ſunt allata, ita *Daniels. Conf.* 3. nam ſi ſententia benigna eſſet certa, Societas JESU in Congr. XIII. decreto XVIII. non permiſiſſet rigidam doceri, utpotè improbabilem, ita Erenthr. *art* 8. R. 2. Sequendo principia Adverſariorum, ſententia benigna eſt certa, & rigida eſt improbabilis, nam ſecundùm ipſos argumenta probabilia eliduntur per probabiliora, ſed certum eſt, quòd pro benigna ſint argumenta probabiliora, ergo argumenta pro rigida eliduntur, & conſequenter benigna erit certa. R. 2. Teril. *in Reg.q.*2.*n.*190. dicit ſententiam rigidam in materiis obedientiæ, & juſtitiæ 343 eſſe improbabilem, in aliis materiis permittit aliquam probabilitatem: Moya *de op.prob.q.*6.*n.*39. & apud hunc Jo. à S. Thoma, & Prado. Item Ill. *tr.*1.*d.*1.*n.*59. Sanch. *in Decal.l.*1.*c.*9.*nn.*14. Stoz. *l.*1.*p.*5.*n.*134. Creſs. *l.*3.*c.*6.*n.*75. Card. *in* 1. *criſi d.*56.*n.*233. & plerique alii dicunt benignam eſſe evidentem vel moraliter certam, adeòque rigidam eſſe improbabilem; *Nec obſtare*, quòd defendatur ab aliquibus, *quia* contra principia intrinſeca certa non valet authoritas extrinſeca. Quidquid ſit de hoc; R. 3. Saltem probabiliſſimè dicimus, quòd ultimum dictamen 344 reflexum ſit certum, eſt autem certum licere operari ſecundùm ſententiam probabiliſſimam, quia Alex. VIII. inter 31. damnavit etiam hanc 3. propoſitionem, *Non licet ſequi opinionem vel inter probabiles probabiliſſimam*: & ſi ad prudenter operandum ſufficit judicium directum ſimpliciter probabile vel ſaltem probabilius, uti volunt Adverſarii, etiam ſufficiet reflexum, quod eſt moraliter certum vel ſaltem probabiliſſimum: quod *Conf.* nam ſi ſententia rigida ſit vera, non requiritur certitudo ad licitè operandum; ſi autem benigna ſit vera, vi illius habemus certitudinem ſufficientem. *Ad* 1. *Conf.* n. conſ. quamvis enim aſſentirer, aſſenſus eſſet tantùm pro- 345 babilis, ergo necdum ſcirem dari illam legem: è contra cùm habeam graviora motiva, quòd non detur, nunc multò minùs ſcio ſed magis invincibiliter ignoro; nec dici poteſt, quòd nolim intelligere, ut benè agam; nam adhibui diligentiam, ergo cùm non potuerim reſcire voluntatem Dei poſitivam, 346 licitè operor ſecundùm permiſſivam. *Ad* 2. ſufficit certitudo moralis, quam deſcripſimus *à n.*178. vel ſaltem ſufficit eſſe probabiliſſimam: imò à contrario ſic argumentor, non debet imponi lex ignota ita univerſalis, & dans occaſionem infinitis propè peccatis, niſi clarè demonſtrari poſſit illius exiſtentia, ſed hæc non poteſt clarè demonſtrari, imò nec probabilius ſuaderi, ergo. *Ad* 3. Societas permittit rigidam doceri ab il- 347 lo, qui eam judicat probabilem, non dicit autem eſſe talem, ſed hoc relinquit examini Doctorum.

Inſt. 3. Judicia reflexa non poſſunt, nequidem quoad 348 nos, reddere objectum magis licitum, quàm judicia directa, cùm nihil agant in objecto, ſed directa non reddunt niſi probabiliter honeſtum, ergo nec reflexa. R. 1. Ergo etiamſi judicia directa ſint probabiliora, tamen reflexa non reddent objectum quoad nos certò licitum, quod patet eſſe falſum, nam judex per judicia reflexa certiſſimus eſt damnationem Rei ſibi eſſe licitam, cui per judicia directa tantùm probabilius eſt eſſe licitam, quia non certò, ſed tantùm probabiliùs judicat illum eſſe verè convictum: hinc; R. 2. n. maj. nam pro judiciis reflexis accedunt nova motiva, uti oſtenſum eſt *num.*312. Et quamvis nihil mutationis fiat in objecto, tamen jam applicatur nobis tanquam certò licitum poni, licet fortè per accidens ſit in ſe illicitum.

Inſt. 4. Nemo eſt certus, quòd ſatis examinarit ſenten- 349 tias; quòd judicet ſine paſſione; quòd homo à ſe conſultus ſit peritus aut ſincerè reſpondeat &c. ita Gonz. *d.*4.*n.*55. R. Eſt ſatis certus moraliter, ſcit enim ſe humanam adhibuiſſe diligentiam; experitur ſe bona fide procedere; ſcit conſultum, communiter haberi peritum, & temerarius foret, ſi de inſinceritate ſuſpicaretur.

Urget Camargo *l.* 2. *contr.* 4. *à n.* 299. Scriptura & SS. PP.

commendant timorem peccati in omni opere nostro, dicunt ubique esse pericula, errores, ignorantias &c. E contra probabilismus docet operantem ex opinione probabili esse certum se non peccare, & securum, ergo probabilismus non est conformis Scripturæ, & SS. PP. Hæc ipsa fusius & contentiosius urget *à n.490. & 497.* *Resp.* Meritò commendari timorem peccati, & asseri pericula, &c. 1. Quia per nostrum dictamen practicum plerumque non sumus nisi moraliter certi de eo, quòd non peccemus, uti dixi *nu.*50. morali autem certitudini potest absolutè subesse falsum. 2. Passio vel negligentia potuit dedisse causam errori, qui proinde non erit inculpabilis. 3. Quamvis quis videatur sibi formare dictamina certa, fortè intercurrunt dubia, & non satis formatur conscientia. 4. Potest defectus Baptismi in me, vel potestatis in Ministro impedire valorem Sacramentorum. 5. Potest aliunde prava intentio se subtiliter ingerens vel alia circumstantia vitiare nostras actiones. 6 Fortè opinio, quam sequor, non est certò probabilis, nam difficile est discernere, uti dixi *à n.*150. & sæpè cõcupiscentia, amor proprius, fraus dæmonis fucum facit intellectui de probabilitate opinionis judicanti. Vide etiam dicta *n.*52. & 53.

350 *Objic.6.* Operans secundum minus probabilem judicat objectum suæ actionis esse potius illicitum, ergo non est certus se licitè agere. R. Judicat esse potius illicitum, spectatis præcisè principiis directis, c. reflexis, n. ant. & cons.

351 *Inst.*1. Si actio non est certò licita ex principiis directis, ergo simpliciter non est certò licita, ad hoc enim requiritur esse certò licitam ex omnibus principiis, quia bonum est ex integra causa, & malum ex quolibet defectu. R. 1. Retorquendo, si ex ratione naturali non sit certum dari Trinitatem in Deo, ergo non est simpliciter certum &c. R. 2. Idem valere, si opereris etiam ex probabiliore vel probabilissima. R. 3. n. seq. quia sicuti certitudo Trinitatis non petitur ex principiis naturalibus; sed ex principiis fidei supponentibus cognitiones naturales, ita certitudo conscientiæ non nititur cognitionibus directis tanquam præmissis, quas affirmet veras, sed tantùm reflectit se suprà eas tanquam existentes saltem objectivè, qualiter existere certum est, uti explicavimus *n.*306.

352 *Inst.*2. Est certus de majore probabilitate, quòd objectum sit illicitum, ergo non est certus esse licitum. *Conf.* nam si certus sim de majore probabilitate, quòd objectum sit impossibile, non possum esse certus, quod sit possibile, ergo similiter hic, ita Gonz *n.*52. R. 1. Operans secundùm probabiliorem faventem libertati contra legem, est certus de probabilitate, quod objectum sit illicitum, ergo non est certus esse licitum. R. 2. Spectatis præcisè principiis directis, c. spectatis etiam reflexis, n. con. *Ad Conf.* n. paritatem, major probabilitas esset de impossibilitate in se à parte rei, & certitudo esset de possibilitate etiam in se à parte rei, quod apertè implicat, cùm certitudo elidat probabilitatem circa idem: è contra major probabilitas per judicia directa est de illicito in se, à parte rei; & certitudo per judicia reflexa, non est de licito in se à parte rei, sed est de licito poni & respectivè ad conscientiam, etiamsi fortè in se à parte rei sit illicitum, ergo disparitas est manifesta.

Urget Camargo *l.1.contr.7.à n.29.* sic operantem non seriò inquirere in voluntatem Dei, nec revereri ejus legem, quia facit hoc, quod ipsi est verisimilius esse contra voluntatem & legem Dei: *Sed* si argumenta ipsius tenent, etiam ille non censebitur inquirere in voluntatem Dei nec reverebitur legem ejus, qui non sequetur tutiora. Adde, quamvis faciat hoc, quod ipsi est verisimilius esse contra voluntatem & legem Dei, tamen aliis, quos scit esse Viros sapientes, & fortè sapientiores, quàm se, est verisimilius non esse contra voluntatem nec legem Dei: nulla autem lex eum obligat sequi potius suam quàm aliorum opinionem, dummodò ipse sibi formet conscientiam, secundum dicta *n.*307. Vide etiam dicenda *n.*377.

353 *Objic.*7. Qui operatur secundùm minus probabilem exponit se periculo peccandi; deinde agit imprudenter, sicut imprudens est, qui utitur horologio minus bono, ita Merc. & Eliz. *l.3.q.*10. R. Exponit se periculo peccandi formaliter, n. materialiter c. hoc autem non tenemur vitare, ubi non possumus rescire veritatem, & è contra ad sic operandum habemus prudens motivum, quod vel inde patet, quia periculum peccandi materialiter manet, licet quis sequatur probabiliorem, imo, & moraliter certam, nam & hæ possunt esse fallæ. Adde, quòd obligatio sequendi probabiliorem, plures homines exponeret certo periculo peccandi formaliter, quia multi vel ex fragilitate non operarentur secundùm illam; vel cum dubiis operarentur, aut saltem redderentur perplexi, non potentes discernere probabiliorem, secundùm dicta *n.*293. Illud de horologio nihil evincit, nam bona fides aut ignorantia invincibilis non facit vel horologium, vel tempus conformari cursui Solis, è contra ignorantia invincibilis & bona fides facit operationem meam conformari saltem secundariæ & permittenti voluntati Dei.

354 *Inst.* Quidam damnatus est, eo quod secutus fuisset sententiam probabilem de retinendis simul pluribus Præbendis, ut refert Thom. Cantipratanus, ergo. Ita Gonz. *d.4.n.46.* R. Damnatus est, quia secutus fuit probabilem non formato dictamine, quòd sibi liceret, ut patet ex verbis Cantipratani, quæ refert Gonz. *n.*45. *renuit enim dimittere præbendas, experiri se velle dicens, utrùm esset damnabile beneficia plura tenere, mortuus est ergo sic, &c.* utique pessimè, quia dubitans, an benè an malè ageret, seque apertè exponens periculo damnationis: oppositum est in operante ex probabili, formato sibi dictamine certo, quod id liceat.

355 *Obji.*8. Certum est unam ex duabus oppositis opinionibus esse falsam, cùm sint contradictoriæ; ergo non potest aliquis sequi utramque, quam volet, quia alioquin certo sciet se sequi unam falsam. R. 1 Ergo nec potest sequi probabiliorem, quia etiam illa potest esse falsa. R. 2. Certum est unam esse falsam, hanc determinatè vel illam, n. unam indeterminatè, c. cum quo stat probabilitas utriusque, uti constat ex dictis *à n.*237.

356 *Inst.*1. Nemo potest simul assentiri duabus propositionibus contradictoriis, sed ut licitè sequatur, quam volet, deberet utrique assentiri, ergo, ita Baron. & Mercor. R. 1. n. min. secundum dicenda *à n.*387. R. 2. dato requiri assensum, ad hoc, ut liceat sequi probabilem, adhuc dico posse eligere, quam volet, quia poterit assentiri parti, cui volet, uti dicetur *n.*398. & 414.

357 *Inst.*2. Probabilitas habens se ad utrumque contradictorium est indifferens ad verum, & falsum, ergo non potest fundare dictamen certum, nec servire pro regula nequidem secundaria conscientiæ, regula enim secundaria debet esse subordinata, & conformis primæ, sed prima, quæ est lex in Deo existens, non est indifferens ad utramque partem contradictionis, sed determinatè affixa ad solum verum, ergo. Ita Eliz. addens interposito juramento nihil sibi unquam visum esse evidentius, quàm eam probabilitatem non esse bonam regulam conscientiæ. R. Malè apprehendi, quasi dicamus dari unam probabilitatem utrique contradictorio communem, quæ serviat pro regula sequendi partem, quam quis volet: evidens enim est nullam dari posse probabilitatem pro complexo contradictoriorum, cùm evidens sit illud constare vero & falso: itaque dicimus ibi dari duas probabilitates in individuo, unam pro hac, alteram pro ista parte contradictionis, quarum probabilitatum singulæ ex vi sui motivi sunt ad verum tantùm, nam singularum motivum sollicitat intellectum ad assensum, assensus autem est tantùm ad verum saltem apprehensum: uti dictum est *n.*101. De his ergo probabilitatibus, v.g. quòd non liceat & quod liceat pingere die festo diximus jam *num.*332. & 339. quòd sint subordinatæ, & conformes legi divinæ; nam supposito, quòd non liceat pingere, tum prima probabilitas est conformis legi divinæ primariæ, & prohibenti, secunda autem probabilitas erit quidem illi primariæ difformis, tamen quia hæc lex invincibiliter ignoratur, & ex gravi motivo judicatur non existere, est in Deo alia lex secundaria, in his circumstantiis permittens pingere, cui hæc secunda probabilitas etiam conformis est, hinc possumus nobis formare regulam formalem sive conscientiam, quod supposita illa probabilitate nobis hic, & nunc liceat pingere, uti explicatum est *à n.*338. Potestque etiam videri Teril. *in Reg. qu.49. à n.*4.

358 *Inst.*3. Saltem ut quis licitè sequatur opinionem, debet judicare illam esse probabiliter veram, sed nemo potest judicare utramlibet partem contradictionis esse probabiliter veram, ergo nemo potest utramlibet partem contradictionis sequi. *Maj.* patet, quia probabilitas dicitur in ordine ad veritatem, & si opinio non sit probabiliter vera, non est prudens, imo nemo potest eam habere, quia omnis assensus est ad veritatem. *Min.* etiam prob. quia licèt utraque pars contradictionis possit simul habere grave motivum, & apparentiam veri pro se, ideoque aliquis possit judicare utramque partem simul esse improbabilem, tamen impossibile est etiam opinativè tantùm judicare utramque simul esse veram, sive in utralibet parte esse veritatem, quia evidens est in alterutra parte esse falsitatem, ergo. Ita Erentrh. *art.* 3. R. n. min. cujus prob. dist. impossibile est opinari utramque simul, & copulativè esse veram, sive, quod complexum illud contradictoriarum ex utraque parte habeat veritatem, c. utramque simul, sed distributivè, & divisivè esse veram, id est, pro veritate hujus esse hoc motivum grave, & pro veritate illius esse istud aliud motivum grave, n. nec plus requiritur, uti *à n.* 387. ostendetur, quòd si requireretur assensus determinatè ad illam partem, quam quis vellet sequi, posset hunc etiam habere, uti etiam ostendetur *à n.*398. & 414.

359 *Inst.*4. Certum est alterutrum ex istis contradictoriis esse illicitum, ergo saltem dici non potest, quòd utrumque sit practicè, & conscientialiter probabile. *Conf.*1. nam si pars utraque sit conscientialiter probabilis, ergo utraque approbatur à Deo, ergo Deus approbat unam partem, quæ est intrinsecè mala. *Conf.*2. quia doctrina conscientialiter probabilis debet esse sana, sed utraque pars non est sana, nam S. Thom.

in cap.

in cap.4. Epiſt.2. ad Timoth. ait, *Sana doctrina eſt, quando non habet admixtam falſitatem*, ergo. Ita Eliz. *q.* 13. Reſp. n.conſ. illud enim, quod per ſe eſt illicitum, fit per accidens licitum ratione ignorantiæ invincibilis &c. ſecundùm dicta *n* 312. *Ad Conf.* 1. n. ſeq. illud enim, quod in ſe eſt illicitum, Deus non approbat poſitivè, ſed tantùm permittit, & ideò illius electio nobis fit licita, quia ex gravibus motivis judicamus illam eſſe licitam ac permiſſam à Deo. *Ad* 2. Debet eſse ſana, ſemper materialiter & per ſe, id eſt, debet ſemper eſse in ſe vera, n. ſaltem formaliter, & per accidens ratione ignorantiæ invincibilis, c. Itaque per hoc eſt ſana, quòd ex motivo gravi dirigat mores & à peccato liberet, & illo ſenſu dicimus totam doctrinam *S. Thomæ* eſse ſanam, licèt fortè aliqua falſa contineat. *S. Th.* citatus loquitur cum Apoſtolo de doctrinis fidei, quæ certiſſimæ eſse debent ſine admixtione ullius falſi. Vide Teril. *q.29. à n.96.*

360 *Objic.9.* Opiniones ab Alex. VII. & Innoc. XI. damnatæ habebantur anteà probabiles, & tamen ſunt damnatæ tanquam in praxi pernicioſæ, ergo quamvis opinio habeatur probabilis, non ideo poteſt practicari. Reſp. Non ideo poteſt practicari, quamdiu manet probabilitas illius, n. ſi illius probabilitas ſit ſublata, c. & idem dicendum eſt ab Adverſariis: ſi enim opinio ante hac probabilior damnetur aut nunc inveniatur ratio faciens oppoſitam eſse moraliter certam, eodem modo illa, quę fuit probabilior, reddetur practicè improbabilis.

Inſtat 1. Camargo *l.2.contr.1.à n.1.* Decreta Pontificum non fecerunt illas opiniones eſse pernicioſas in praxi, ergo antecedenter erant tales. Reſp. Erant tales, materialiter & ſecundùm ſe, c. formaliter quoad nos, n. nam, quæ erant verè probabiles, erant quidem occaſio peccati materialis, quia inducebant ad actionem legi Dei antecedenti difformem: quia tamen id invincibiliter ignorabamus, & nitebantur motivo gravi, fundabant nobis prudens dictamen, & ſic per accidens excuſabamur à peccato formali.

Inſtat 2. *contr.* 3. Hæc propoſitio damnata, *Probabiliter exiſtimo Judicem poſſe judicare juxta opinionem etiam minus probabilem*, deducta eſt ex probabiliſmo, ergo cùm ex vero non ſequatur falſum, probabiliſmus eſt falſus. Reſp. Si deducta eſt ex probabiliſmo, deducta eſt ex illo malè intellecto, & malè applicato, ut ex locis Scripturæ vel dictis *S. Aug.* deducunt hæretici ſuos errores.

Inſtat 3. Suppone Judici probabilius eſse, quòd teſtamentum ſine ſolemnitate factum non valeat, minùs autem probabile eſse, quòd valeat: tunc ſic, ſi probabiliſmus eſt verus, licitum erit Judici ferre ſententiam ſecundùm hanc minus probabilem, nam, ſecundùm probabiliſtas, lex requirens ſolemnitates non erit ſufficienter promulgata, cùm oppoſitum ſit probabile, ergo certum erit non obligare, imò nec exiſtere, cùm de eſsentia legis ſit promulgatio, ergo cùm nulla lex obſtet, poterit imò debebit Judex ſtare pro valore talis teſtamenti. R. n.ſeq. quia Judex aliunde habet certam legem, qua tenetur ſequi hoc, quod ipſi eſt directè probabilius, uti dicetur *l. 4. nu.* 1480. Et ſimiliter poſset quis ſe voto obligaſse ad ſequenda probabiliora aut etiam tutiora, neque ideò ad hoc tenerentur alii.

361 *Objic.*10. Secundùm hanc ſententiam licebunt omnia ſcelera, quia pro omnibus invenietur aliqua opinio probabilis; ſic probabiliter judicare poterant,

Adam, legem Dei eſse pœnalem tantùm, adeòque non obligare in conſcientia, aut non obligare ſub mortali, quia materia eſset levis; *Eva*, præceptum odioſum ad ſe non extendi, quia ante ejus creationem latum erat,

Saul, ſe poſſe parcere Regi Amalec, quia erat conforme miſericordiæ; item gregibus opimis, quia erant pro ſacrificio.

Roboam ſequens ſententiam Juniorum ætate ſibi æqualium, tunc autem erat annorum quadraginta & unius,

Judæi ſequentes ſententiam Scribarum & Phariſæorum & totius multitudinis contra Chriſtum,

Pilatus eoſdem ſequens; maximè cùm audiret Judæos habere legem, ſecundùm quam deberet mori,

Ethnici, & Hæretici omnes ſequentes ſententiam Majorum & Doctorum ſuorum, maximè cum nunc etiam tot videant eſſe ejuſdem ſenſus, & religionis, ita Sinnic. Mercor. Gonet & alii.

R. n. ſeq. quia certum eſt non dari opiniones verè probabiles pro omnibus ſceleribus, fides enim docet multa prohiberi velut illicita, & habemus moralem evidentiam de multis in ſe illicitis; Item moralem certitudinem de multis præceptis has vel illas actiones prohibentibus, ergo non poteſt eſſe probabile, quod illa ſint licita.

Adamo, & Evæ certum erat, quòd præceptum obligaret in conſcientia, & quidem graviter, uti oſtendit Bellarm. *T.* 4. *l.3. de amiſſ. gratiæ cap.6.* hinc *Gen.3. v.3.* dicit Eva, *præcepit nobis Deus, ne comederemus:* & ex pœna colligebat gravitatem præcepti; nam addit, *ne fortè moriamur*: ideoque etiam S. Aug. 1. *Petr. c.15.* ait, *Adam ſimul & Eva ſcientes fecerunt contra præceptum*, quia nempè in eis fuit ſcientia infuſa, ita ut S. Th. *de verit. q.18. a.6.* putet pro ſtatu innocentiæ nullam in eis fuiſſe opinionem. *Nec obſtat*, quòd S. Auguſt. de *Eva* dicat, *maxima libertate habenas prohibitionum rumpere delectata, probabilius exiſtimans non eſſe mortem, quam timuerat ſecuturam*, nam hoc ipſum pugnat contra ſententiam de ſequenda majore probabilitate; rectè autem hoc exponit S. Thom. *ad* 5. *Adamum, & Evam* jam prius peccaſſe per elationem animi, & ideò hoc eis viſum probabilius errore ſcilicet culpabili, & vincibili. Videri poteſt Eſp. *in app. a. 3. & ſeqq.*

Saul ſcivit clarum præceptum Dei, dicitur enim 1. *Reg.* 15. *v. 3. Demolire univerſa ejus, non parcas eis:* hinc *v.* 24. dixit, *Peccavi, quia prævaricatus ſum ſermonem Domini & verba tua, timens populum, & obediens voci eorum.* Videri poteſt Eſp. *a.10. & ſeqq.*

Roboamum peccaviſſe non dicit Scriptura, ſed 3. *Reg.* 12. refert diſpoſitionem illam ad Dei providentiam: egit tamen imprudenter ſequendo conſilium minus tutum, in caſu, quo periculum damni non poterat removere bona fides aut ignorantia invincibilis.

Judæos convincebat evidentia miraculorum, vita inculpata Chriſti, nota Scribarum & Phariſæorum invidia, ſi tamen his non obſtantibus aliqui invincibiliter errarunt, non peccarunt.

Pilatus ſcivit, quòd per invidiam tradidiſſent eum, uti habetur Matth. 27. v.18.

Ethnici aut *Hæretici* materiales dari poſſunt ſaltem ad 362
breve tempus: quòd ſi dubitare incipiant, tenentur inquirere, & adhibita morali diligentia in expendendis ſignis veræ fidei, & notis Eccleſiæ Chriſti, agnoſcent certitudinem fidei noſtræ, & parva fundamenta ſuæ: unde cùm in iis, quę ſunt de neceſſitate medii, non juvet ignorantia invincibilis nec bona fides, ſtatim tenebuntur admittere fidem noſtram tanquam unicè tutam; alia omnia ſunt in eo, qui ſequitur minùs probabilem, nam adhibita morali diligentia non poteſt deprehendere veritatem, & ipſum excuſat bona fides cum ignorantia invincibili, cùm hæc removeant periculum peccati formalis.

Inſt. Saltem plùs poterunt Authores Probabiliſtæ, quàm 363
Deus, Eccleſia aut Papa, nam priores poſſunt authoritate ſua interveniente facere, ut utraque pars contradictionis ſit practicè probabilis, hoc autem non poſſunt Deus, Eccleſia, aut Papa. R. 1. Idem valet contra Probabilioriſtas, item contra omnes, qui dicunt eſſe licitum operari ex ignorantia invincibili, nam horum authoritas facit eſſe licitum, quod ſæpè ſecundùm ſe eſt illicitum. R. 2. Plus poterunt ſecundùm quid & per accidens, ratione ſuæ fallibilitatis & ignorantiæ invincibilis, c. & hoc debent omnes fateri: plùs poterunt abſolutè & per ſe, n. Deus propter ſuam perfectionem, Eccleſia, & Papa propter aſſiſtentiam Dei non poſsunt dicere aliquid eſse honeſtum, quod honeſtum non eſt, quod nos ex defectibus humanis poſsumus. Videri poteſt Teril. *in Reg. q.14. à n.36.*

*Objic.*11. In foro externo decidi debet à Judice pro parte 364
probabiliore, ergo & in interno, in quo ratio eſt Judex, materia litis eſt exiſtentia legis, Deus & homo ſunt partes diſcepantes, Deus enim ſtat pro lege; homo pro libertate, ergo ſi pro lege ſint majores rationes, debet pro Deo decidi, ita Eliz. *l.1. q.15.* & Gonz. *d.4. à n.25. Conf.* 1. Quia forum internum non debet diſcordare ab externo, niſi certo ſciatur errorem vel ignorantiam intervenire. *Conf.* 2. Quia in foro externo tantùm eſt periculum lædendi jus hominis circa temporalia, in interno periculum eſt lædendi jus Dei, & propriam conſcientiam, eſtque abſurdum certiorem regulam requirere pro rebus levioris momenti. R. n. conſ. Obligatio Judicis pro foro externo aliunde reſcitur, ut dicemus *l. 4. n.* 1480. eam autem obligationem acceptat Judex cum ſuo officio, nihil ſimile eſt pro foro interno: & ratio ulterior eſt; quia qui pro foro interno eligit opinionem faventem libertati, reſpicit ſe ut poſseſsorem, ergo rectè ſibi adjudicat, quia ubi adeſt ratio probabilis, prævalet titulus poſseſſionis etiam contra probabilitatem majorem oppoſitam, uti omnes communiter fatentur; è contra Judex in foro externo neutrum reſpicit ut poſseſsorem, alioquin deberet poſseſsori adjudicare. Adde, etiam falsò dici, quòd Deus ſtet pro lege contra libertatem hominis, dicimus enim Deum aſſiſtere libertati, & in eis circumſtantiis non eſse legem operandi ſecundùm probabiliora. *Ad Conf.* 1. Forum internum debet conformari externo, ſi eædem ſint circumſtantiæ, id autem non eſt ſemper, nam externum, v.g. præſumit debitorem eſse ſolvendo, hinc non admittit juramentum negantis, ſed dat locum diſtractioni bonorum; è contra in interno datur locus dilationi: & idem eſt in pluribus aliis caſibus, in quibus poteſt internum diſcrepare ab externo. Videri poteſt Teril. *q.* 20. *à n.28. Ad Conf.* 2. n. eſse periculum lædendi jus Dei, cùm nos non obliget; vel lædendi conſcientiam, cùm abſit periculum peccandi. Item n. regulam conſcientiæ non eſse ſufficienter certam, ut conſtat ex dictis *à n.342.*

*Objic.*12. Si ſim, v.g. Medicus, charitas erga proximum 365

obligat me, ut sequar pro ipsius bono magis probabilem, ergo etiam charitas erga Deum, ut pro ejus honore sequar faventem legi. R.1. Charitas erga proximum obligat, ut sequar magis tutam etiam contra probabiliorem, v.g. ne explodam, si probabile sit esse hominem, licèt probabilius sit esse feram, ergo etiam charitas erga Deum obligabit, ut semper sequar magis tutam, quod plerique ex adversariis negant. R.2. n. cons. pro obligatione illa Medici habemus aliunde certitudinem, ut dicetur *l.4.n.* 1534. pro altera obligatione nô affertur sufficiens fundamentũ.

366 *Q.45. An sit licitum operari secundùm opinionem tenuiter vel dubiè tantùm probabilem?* R.

§.1. Non est, per se loquendo, licitum operari secundùm opinionem tenuiter tantùm probabilem, nam Innoc. XI. damnavit hanc 3. propositionem, *Generatim, cùm probabilitate sive intrinseca sive extrinseca, quantumvis tenui, modo à probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus*: Ratio est, tum quia tenue motivum non est prudens nec dignum assensu viri prudentis, & illi oppositum communiter est certum, tum etiam quia quando est ejusmodi tenue motivum, non potest tolli dubium practicum, operari autem cum dubio practico est peccatum, ergo. *Dixi*, per se loquendo, nam in gravissima necessitate, & quando opinio tutior non posset reduci ad praxin, licitum esset operari secundùm opinionem tenuiter probabilem, neque hoc ab Inn. XI. damnatur, uti rectè notat Card. *in 2. crisi d.4. c.7.* quia necessitas gravissima quodammodo auget probabilitatem, facit enim ut omissio operationis sit moraliter impossibilis, ergo pro eo casu opinio fit sufficienter probabilis in ordine ad tollendum dubium practicum.

367 §.2. Non est licitum sequi opinionem dubiè probabilem, ita S. Th. Med. Card. *in 1. crisi d.58. c.3.* dicens esse certissimum. Ratio est, quia qui dubitat de probabilitate opinionis, versatur in dubio practico, & consequenter dubitat, an licitum sit ex illa opinione operari, ergo si operetur cum illo dubio, formaliter peccat, cùm se exponat periculo formaliter peccandi: deinde, ut quis dubitans licitè operetur, debet prudenter deponere dubium, & tum sibi formare conscientiam, non potest autem prudenter deponere dubium, nisi propter motivum saltem probabile, quod hic non habet, cùm dubitet, an sit probabile, necne, ergo.

Ex his constat Camargum *l.2. controv.2.* malè inferre, ex hoc, quòd damnetur praxis opinionis tenuiter tantùm probabilis, etiam damnari praxin opinionis certò probabilis, *Nam* patet disparitas ex dictis. Rectè tamen dicit *a n.51.* opinionem, de qua dubitatur, an sit damnata, non esse tutam in praxi, quia quamvis sit in anteriore possessione non damnationis, ideoque non possit absolutè dici damnata, tamen nunc est dubiæ probabilitatis, & dubium est, an non sit perniciosa in praxi, ergo illicitè ad praxin deducitur.

368 *Q.46. An licitum sit sequi sententiam, quæ probabiliter tantùm est probabilis?* R. Negant Teril. *in Reg. q.23. n.23.* Lumb. & Filg. apud Card. *in 2. crisi d.4. c.2. & alii*, quia talis opinio videtur esse tantùm tenuiter vel dubiè probabilis: è contra affirmant Tamb. *in Dec. l.1. c.3. §.3. n.8.* Illſ. Banholtz. Acd. *T.2. p.2. tr.1. c.2.* §.5. quia dicere esse probabiliter probabilem idem est ac dicere, quòd omnibus expensis possit prudenter judicari pro ea esse gravem rationem, & consequenter, quòd pro ejus veritate sit grave motivum, adeoque vix discrimen erit inter opinionem certò, & probabiliter tantum probabilem: v.g. si homo ignarus consulat doctum Theologum, quod hic resolvet, erit illi tantùm probabiliter probabile, cùm ipsemet non capiat fundamenta, & tamen, inquiunt, rectè format sibi conscientiam secundùm responsum illius Theologi: idem dicunt de opinionibus, quæ probabiliter tantùm inferuntur ex aliis certò probabilibus: Rationem à priori dant, quia ubi opinio est probabiliter probabilis, æquè potest formari dictamen ultimum certum, atqui ubi est certò probabilis, potest enim dubium prudenter deponi propter rationem probabilem, sicque judicare potero probabile esse, quòd opinio illa sit probabilis, ergo non ampliùs dubitabo de probabilitate illius opinionis, dubium enim est suspensio omnis assensus, ego autem hîc habebo assensum: unde etiam monent hîc benè distinguendum esse inter formidinem, & inter dubitationem, quamvis enim opinio probabilis habeat adjunctam formidinem, non ideò est dubitatio, cùm adsit assensus: addunt rationem à posteriori, quia si teneremur semper examinare, an opiniones directæ, quas sequimur, essent certò probabiles, induceremur in infinitos scrupulos. Hæc sententia est probabilis, in quæstione tamen de nomine, malo absolutè dicere opinionem, secundùm quam formatur conscientia, debere esse certò probabilem, ne quis se periculo exponat formandi conscientiam secundùm opinionem tenuiter vel dubiè tantùm probabilem.

369 *Q.47. An licitum sit sequi opinionem extrinsecè tantùm probabilem?* R. Negativè, implicat enim ut opinio sit probabilis ab extrinseco, si ab intrinseco sit improbabilis, neque probabilitas extrinseca datur, nisi probabilitas intrinseca saltem præsumatur adesse, uti rectè Card. *in 1. cris. d.11. n.262. & d.69. n.6.* Ratio est, quia numerus Authorum non facit, ut opinio censeatur conformis rectæ rationi vel voluntati Dei, neque etiã semper reddit probabilem, ut *a n.136.* ostensum est, sed hoc facit natura objecti, quam sic se habere suadet nobis motivum ab intrinseco, si prudens sit, hinc Stoz *l.1. p.5. n.100.* ait, *si mille AA. in unam sententiam conveniant nulla ratione nixi, nulla ex hoc capite generatur probabilitas, neque credendum est illis*: ideoque etiam Card. *d.58. nu.9.* & Lupus apud Sanch. *de Matr. l.3. d.44. n.2.* dicunt, *non est credendum Doctoribus quantumcumque doctrina polleant, dum carent fundamento*: similiter S. Hieronymus, uti refertur *Cap. Ego solis, dist.9.* ait, *Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate quantave doctrina polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi per alios Authores vel Canonicas vel probabiles rationes, quòd à vero non abhorreat, persuadere poterunt*: Communiter tamen prudenter præsumi potest, quòd adsit probabilitas intrinseca, ubi multi AA. etiam nunc aliquam opinionem tenent, hi enim non asserent temerè, sed ob rationes inventas; ideoque Spor. *n.39.* rectè notat aliquem posse tutò sequi opinionem communem, nisi fortè unus secutus fuisset alterum, uti ovis ovem, quod quandoque fit, aut nisi viro docto occurreret firma ratio non animadversa ab aliis, quæ probaret oppositum, tum etiam teneretur magis inquirere, & rationes inter se conferre, ac videre, an opinio maneat probabilis: imò quamvis admittam hominem indoctum posse tutò procedere, hoc ipso quòd sciat opinionem etiam nunc doceri à viris probis, & doctis, homo tamen doctus, qui potest examinare rationes intrinsecas, non videtur tutò posse procedere, nisi examinet illas, vel prudenter præsumat etiam in hac materia ab illis aliis examinatas esse. Ratio est, quia hic potest examinare, & discutere, quid in re videatur verum necne, ergo si non faciat & fortè erret, errat errore vincibili, & culpabili, ergo non excusatur: hinc Teril. *in Reg. q.29. nu. 90.* rectè ait, *Si viro valdè docto solùm repræsentetur, quòd plures teneant utramque partem contradictionis, non illicò tutus erit, si sectetur partem minus tutam, sed vel scire debet qualitatem Doctorum eam tenentium, ut sic sine ulteriori investigatione eorum sententiam in conscientiæ regulam licitè accipiat, vel ipsemet tenebitur rationes investigare, ut nil agat, nisi illud rationi congruum esse noverit*: quòd si examinatis utrimque rationibus necdum appareat veritas, sed utraque pars pro se habeat grave motivum, sequi potest, quam volet, nam si erret, excusat eum invincibilis ignorantia, uti sæpè est dictum.

Q.48. An liceat hanc, & oppositam sententiam probabilem sequi in eadem materia? R. 370

§.1. *Caramuel* dicit probabile esse, quòd aliquis semper possit, sed hunc rectè confutat Cresp. à Borgia *qu.9.* Tamb. *in Decal. l.1. c.3. §.5.* dicit licere, dummodò probabilitas opinionis non pendeat immediatè à nostra voluntate, quandonam autem probabilitas pendeat vel non pendeat à nostra voluntate, non satis clarè explicat.

§.2. Bardi *disc 4. cap.14.* Spor. *n.35.* meliùs dicunt non licere, si lex aliqua occurrat, cujus obligatio sit certa, & quæ post assumptam alteram sententiam probabilem impleri non posset, in hoc enim casu obligatio legis alicujus certæ eluderetur, v. gr. si horologium A, sonet undecimam noctis & horologium B, medium undecimæ, supposito quòd utrumque horologium communiter benè dirigatur, probabile erit prius esse medium undecimæ, hinc aliquis volens sequi horologium B, adhuc per horam integram licitè differet Vesperas, postmodùm autem audita duodecima in horologio A, si secundum hoc vellet se dirigere, & judicare, quod transierit duodecima, adeòque non ampliùs obligetur orare Vesperas, patet hoc non licere, quia lex de orandis Horis est certa, & illius impletio impeditur assumendo alteram partem probabilem. Idem est, si die Sabbati audita in uno horologio 12. comedas carnes, & quia in altero necdum audita est, ideò velis te reputare jejunum, & in Dominica communicare, cùm enim certum sit alterutrum horologium errare, etiam certum est te unum præceptum transgredi, vel abstinentiæ à carnibus, vel jejunii pro Communione, ergo id non est licitum: è contra si lex vel ejus obligatio non sit certa, aut assumpta altera opinione possit nihilominus lex utraque adhuc impleri, dicunt licitum esse mutare, v.g. si probabile sit vectigal esse injustè impositum, & etiam probabile, quòd sit justè impositum, si simul sis & exactor vectigalium & mercator, dicunt te posse hoc vectigal ab aliis exigere veluti justè impositum, & tamen te ipsummet non teneri solvere tanquam injustè impositum, quia cùm dubitetur de justitia vectigalis, lex illud imponens non est certa, tenebitur tamen inquirere, & si compererit fuisse justè impositum, poterit adhuc & tenebitur compensare, si autem comperit fuisse injustè impositum, tenebitur, si adhuc habet, resti-

restituere eis, à quibus exegit: plures ejusmodi casus afferunt Cresp. *sup.* & Gob. *de Sacrif. à n.206.*

372 §.3. Lugo *de Euch. d.15. à n.46.* Esp. *de act. hum. q.23.* ponunt hanc regulam universalem: nunquam licitum est mutare opinionem semel electam, si hoc foret certò in præjudicium alicujus legis, quæ per ejusmodi mutationem violaretur, quia singulæ leges habent jus certum, ne fraudentur, ergo etiam ne regula operandi semel electa mutetur in manifestum sui præjudicium, ideoque sic eligens unam partem, obligat se implicitè ad illam non mutandam in præjudicium legis.

373 §.4. *Haun.* docet etiam non esse licitum eodem tempore usurpare utramque opinionem in præjudicium tertii, uti fieret, si per testamentum non solemne scriptus hæres, velles hæreditatem retinere, utens ea opinione, quòd testamẽtum non solemne valeat pro foro conscientiæ, & tamẽ nolles solvere legata, sequendo sententiam, quòd testamentum sine solemnitate sit invalidũ, sic enim certò agis contra jus unius, vel alterius hæredis ab intestato, vel hujus legatarii: Quod si ante hac processisses secundùm sententiam requirentem solemnitates, & posteà procederes secundùm sententiam non requirentem, nnn esset eadem ratio, nam supposito facto primo, quod infectum fieri non posset, non amisisses potestatem te conformandi alteri sententiæ, pro alio tamen casu, nam fortè jam posita est transgressio legis per primum casum, & ita secundus erit secundùm legem, sicuti si heri judicans priorem sententiam probabiliorem processisses secundum illam, hodie si occurrente nova ratione judicares posteriorem esse probabiliorem, utique posses dimissa priore sequi posteriorem, uti fatentur omnes.

374 *Objic.* Saltem non potero uni suadere priorem sententiam, & alteri posteriorem, quia certum erit unam legem naturæ ab alterutro violandam. R.1. Idem solvendum esse omnibus, nam tu dicis te teneri suadere, ut omnes sequantur hoc, quod judicant esse probabilius; pone itaque unum judicare, quòd probabilius sit tale testamentum valere, alterum autem judicare probabilius esse, quòd non valeat, tu utrique te consulenti suadebis, ut suam quisque opinionem sequatur, utpotè probabiliorem, ergo certò alterutri suades transgressionem legis naturæ. R.2. cum Card. *in 1. crisi d.56. n.1152.* non licebit suadere in, & pro eodem tempore, transeat, pro diverso tempore, n. posito enim actu secundùm unam sententiam, fortè jam posita est transgressio legis, quam transgressionem nunc impedire nou possum, nec amplius certum est violandam ullam legem, ergo manet jus secundum alteram sententiam ponendi, & suadendi actum oppositum, qui probabiliter erit conformis legi.

375 Q.49. *An licitum sit operari secundùm opinionem alienam, quam tamen operans judicat reipsa esse falsam?* R.

§.1. Certum est non licere, si judicet opinionem aliorum ita esse falsam, ut propterea etiam censeat objectum illius hic & nunc sibi esse illicitum poni, talis enim non operaretur *ex fide*, sed contra conscientiam.

376 §.2. Etiam non licet, si judicium, quod habet de falsitate, sit absolutum & ultimum, ita ut velit procedere ex solo judicio alieno, non formata sibi sua conscientia: neque tum licet, si opinionem illam judicet esse ita falsam, ut non censeat esse verè, & certò probabilem: ideòque correptione dignus est Machado, inquit Card. *in 1. crisi d.56. n.1169.* dicens id etiam tum licere, pro quo etiam falsò citat multos Authores: & de his casibus intelligendi sunt Sanch. *in Decal. l.1. c.9. n.19. & 42.* Castrop. *d.2. pu.2. n.4.* Vasq. *d.62. c.3.* Bardi *disc.4. c.16.* Teril. *hic q.30.* quando dicunt non esse licitum sequi opinionem, quam operans putat esse falsam.

377 §.3. Si quis judicet opinionem alienam esse probabilem, quamvis videatur esse falsa, ideoque spectatis principiis directis usus illius videatur esse illicitus, si tamen de hoc certus non sit, valdè probabile est, quòd ex principiis reflexis possit sibi formare prudens dictamen, & secundùm eam opinionem operari, dicendo, *judico quidem opinionem illorum esse falsam, quia tamen hoc mihi incertum est, & Authores me Sapientiores, qui opinionem possunt reddere certò probabilem, dicunt illam esse veram, ego quoad hanc operationem me accommodabo illis, & interea præscindam à directa opinione mea*, ita absolutè tenent Azor. Vasq. Less. Valent. Salas, Bonac. Sot. Bann. Serar. Bardi, Tann. Sanch. *n.14.* Teril. *in Reg. q.22. q.35. à n.12.* clarissimè *q.46. n.6.* aliique plurimi, & gravissimi AA. cum Ill. *t.1. d.1. ar.6. §.5.* & Mendo *in Stat. d.13. quæst.15.* Est autem contra Schild. *tr.2. n.25.* Eliz. *l.1. q.17. & l.3. q.12. & 13.* Esp. *in app. art.143.* Ehrentr. *art.3.* Camargo *p.1. l.1. contr.8. à n.56.* Ratio nostra est, quia nulla lex prohibet mihi operationem, quam judico esse probabiliter bonam, sed operationem illam judico esse probabiliter bonam, quia scio illam à viris gravibus doceri esse absolutè bonam, quorum ego opinionem judico esse absolutè probabilem, ergo nulla lex eam mihi prohibet, ergo mihi est licita. *Conf.1.* nam ita passim legimus apud gravissimos AA. qui quamvis teneant unam partem tanquam absolutè veram, (qui consequenter dicunt oppositam esse falsam) tamen sæpè expressè addunt oppositam esse etiam probabilem, & in praxi tutam. *Conf.2.* quia fieri potest, ut aliorum opinio, quam directè judico falsam, reipsa sit probabilior, & communior quàm mea, ergo non est, cur illam sequi non possim suspensa vel non attenta tantisper mea. *Conf.3.* nam sæpè debemus seponere opiniones nostras, & nos in operando accommodare alienæ, v.g. Superiorum, uti dicetur *à num.432.* item pœnitentium, uti etiam dicetur *à n.443.* quamvis istas illorum opiniones judicemus reipsa esse falsas: similiter prudentis est, non nimiùm stare judicio proprio, sic enim etiam Principes sapientissimi cedunt judicio Consiliariorum contra proprium &c.

Reponit Camargo suprà, non posse formari judicium reflexum, quod v.g. contractus sit licitus, si adsit vel adesse possit judicium directum, quòd sit illicitus. Sed oppositum constat ex dictis *à n.313.* & constabit iterum ex statim dicendis, nam licèt ego judicem esse illicitum, hoc judico cum incertitudine, & formidine, ac tantùm velut probabilius, sciens alios, quos censeo sapientiores quàm me, judicare tanquam probabilius, quòd sit licitus, cur ergo non possim sequi illorum judicium? nisi fortè velim solus sapere. Rectè dicit S. Greg. Naz. *orat.26.* *Nemo sapientior sit, quàm conveniat, nec lege exactior, nec luce splendidior, nec norma rectior, nec præcepto divino sublimior:* Verbo, ubi Deus legem non posuit, nec nos ponamus. Vide dicta *n.352. in fine.*

Dixi, valdè probabile esse, nam non est opus hoc defen- 378
dere, sed satis est dicere, quòd liceat sequi opinionem, de cujus probabilitate scitur, & de cujus falsitate absolutè ferri non potest judicium, quod rarò etiam fieri potest, uti fatetur Esp. *a.152.*

Objic.1. S.Th. *contra Gentes c.18.* ait, *Falsa opinio ita* 379
se habet in eligibilibus, uti vitium virtuti oppositum in moralibus, sed operari ex vitio est illicitum, ergo etiam operari ex falsa opinione. R.1. Ergo etiam operari ex opinione probabiliore, si reipsa falsa sit. R.2. Loquitur de opinione, quæ agnoscitur esse falsa & improbabilis.

Inst. 2.2. q.17. art.2. dicit S. Th. *Homo in iis, quæ ad* 380
propriam personam pertinent, debet formare conscientiam à propria scientia, ergo non potest sequi opinionem purè alienam. *Conf.* nam idem S.Th. *quodl.3. ar.10.* ait, *in his, quæ pertinent ad finem, & bonos mores, nullus excusatur ex alterius asserto.* Consonat S. Chrys. *hom.13. in Epist.2. ad Corinth.* ubi ait, *Quomodo non absurdum est propter pecunias aliis non credere sed ipsas numerare ac supputare, pro rebus autem amplioribus aliorum sententiam sequi simpliciter? ∴. & ideò obsecro, & oro omnes vos, ut relinquatis quidnam huic vel illi videatur, de quibus à Scripturis omnia inquirite.* Huc etiam spectat illud Apost. 2. *ad Corinth. c.1. v.12. Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ*, nou dicit, alienæ. R.n. conf. per hoc enim format conscientiam à propria scientia, quòd sciens opinionem alienam esse probabilem, inde sibi formet dictamen ultimum reflexum de licito usu illius opinionis. *Ad Conf.* S.Th. tantùm vult requiri, ut quisque sibi conscientiam formet, & nou sistat in dicto alieno, uti *nu. 376.* dictum est. *S. Chrys.* loquitur ibi de præcepto eleemosynæ, nec intelligi potest, nisi de illis materiis, in quibus quisque potest ipsemet acquirere directam certitudinem, quam in probabilibus utrimque non possumus acquirere, sed tantùm reflexam, quam habemus etiam sequendo sententiam alienam. *Ad Apostolum* patet ex dictis ad *Instantiam*.

Objic.2. Sic operans aget contra suam conscientiam. *Resp.* n. 381
ass. quamvis enim agat contra suam opinionem directam, non tamen contra conscientiam, quia contra hanc agere, est facere, quod aliquis hic, & nunc per ultimum dictamen practicum judicat esse illicitum, quod hic non facit: è contra agere contra opinionem sed secundùm conscientiam, est agere id, quod quidem spectatis principiis directis probabiliter putat esse illicitum, certò tamen per principia reflexa judicat hic & nunc sibi esse licitum. Videri potest Card.

Inst.1. Qui operatur secundùm aliquam opinionem, debet 382
judicare ejus objectum esse licitum, sed qui de facto judicat opinionem alienam esse falsam, non judicat ejus objectum esse licitum, ergo. *Prob. min.* qui de facto judicat hoc objectum esse illicitum, nullo modo, nequidem ex diverso motivo judicat esse licitum, illa enim duo judicia sunt absolutè incompossibilia, uti assensus, & dissensus circa idem, licèt diversa sint motiva, atqui ille, qui judicat opinionem alienam esse falsam, ille de facto judicat hoc objectum esse illicitum, opinio enim aliena dicit esse licitum, ergo cùm ipse judicet opinionem illam esse difformem objecto, judicat objectum non esse licitum, ergo judicat esse illicitum, ita *Erenthr.* R. Qui operatur secundùm aliquam opinionem, debet judicare per principia reflexa ejus objectum esse licitum, c. spectatis præcisè principiis directis, subdist. debet hoc judicare semper formaliter, id est, debet actu semper elicere judicium directum

de eo, quòd objectum ejus sit licitum, n. & patebit falsitas ex dicendis *à n.* 387. debet hoc judicare saltem fundamentaliter sive æquivalenter, c.maj. & similiter distincta min. n.cons. nam licèt de facto directè judicet objectum illius opinionis esse illicitum, tamen fundamentaliter, & æquivalenter etiam judicat esse licitum, quia scit suum judicium esse incertum, & dari grave motivum pro judicio opposito, quod etiam ipse habere posset in sensu diviso hujus, quod nunc habet, posset enim hoc judicium deponere, & assumere alterum, uti dicetur *à n.* 414. aut licèt id hic, & nunc non possit, tamen scit illud aliorum judicium etiam esse prudens, cui etiam possit se conformare, ideòque potest reflexè judicare sibi licere illud sequi: neque illud judicium directum, & reflexum opponuntur, nam directum non dicit objectum esse absolutè illicitum, sed tantum dicit esse illicitum spectatis præcisè principiis directis, reflexum autem dicit esse absolutè licitum propter principia etiam reflexa, quæ superveniunt, uti *n.* 377. dictum est.

383 *Inst.* 2. Sicuti cuique homini sua conscientia est data pro regula ultima, ita etiam data est cuique sola sua ratio pro regula remota in ordine ad formandam sibi conscientiam, ergo quisque tenetur sibi formare conscientiam secundum rationem propriam, ergo non secundùm alienam, ita Eliz. *in app. q.* 9 §. 3. R. n. ant. quod si verum esset, nullus homo posset sibi formare conscientiam ex judicio Superiorum, Consiliariorum & quorumcomque prudentiorum virorum contra judicium proprium, quod esset velle, ut quivis ex proprio cerebro omnia ageret, quod imprudentis est: unde fatendum, quòd prudentia, & ratio aliena meritò possit nobis esse pro regula objectiva, primæ regulæ æternæ subordinata, ex qua per propriam rationem ultimò practicam nobis prudenter formemus regulam formalem, & conscientiam proximè dirigentem ad honestè operandum.

384 *Inst.* 3. Ergo licèt sciam opinionem alienam esse falsam, si simul sciam ab aliis adhuc reputari tanquam probabilem, potero secundùm eam operari, ita Author Synopsis *num.* 119. R. n. seq. hoc ipso enim, quod de falsitate opinionis sim certus, elisa est apud me probabilitas illius, non item, si tantum opiner esse falsam.

385 *Inst.* 4. Qui etiam opinativè judicat sententiam aliquam esse falsam, ille judicat motivum illius esse falsum, & fallax, ergo non potest judicare motivum illius esse solidum, & grave, ergo nec judicare potest esse probabile. *Conf.* Quia ratio illa non potest respectu mei esse solida, & firma, de qua verisimilius mihi est, quòd sit falsa, & fallax, ergo, ita Gonz. *d.* 1. *n.* 14. R. Dist. ant. ille judicat hoc certò, n. ille judicat probabiliter, c. ant. & idem dico ad primam seq. n. autem absolutè secundam: quamvis enim sibi videatur falsum, & fallax, non solidum & non grave, tamen scit aliis videri aliter, quorum authoritas, uti & probabilitas motivi, non eliditur per hoc incertum judicium vel motivum ipsius, uti supponimus, ergo. *Ad Conf.* n. ant. quod ex dictis patet esse falsum.

386 *Objic.* 3. Si in agendo possim sequi opinionem alienam, ergo etiam in loquendo, ergo potero dicere, quod puto esse falsum, si sciam alios putare esse verum, ita Eliz. R. n. seq. quia mendacium est loqui contra mentem suam, dum enim loquor, profiteor me internè habere mentem illam, ergo si non habeam, mentior: nihil simile est in operante secundum opinionem alienam, nam non dicit objectum secundum rationes directas esse verum, sed tantum dicit esse licitum secundùm rationes reflexas, quas habet, & propter quas operatur secundum eam opinionem, quam absolutè censet probabilem.

387 *Q.* 50. ***An, ut aliquis licitè operetur secundùm aliquam opinionem probabilem, necesse sit hanc opinionem directam, elicere vel actu habere,*** v.g. an ad hoc, ut me licitè resolvam ad pingendum die festo, necesse sit me judicare, quòd pingere non sit servile, an verò è contra satis sit, quòd sciam, & tantùm reflexè judicem, probabile esse, quòd pingere die festo non sit servile? R. Sufficere judicium reflexum de probabilitate judicii directi, si eliceretur. Ita docent plurimi cum Card. *in* 1. *cris. d.* 15 *à n.* 247. Teril. *in Reg. q.* 1. *n.* 11. *q.* 2. *n.* 19. *q.* 52. *asser.* 4. Hinc Moya *in app. ad tr. de op. prob. q.* 7. *n.* 38. 39. testatur communem probabilistis: Fagn. & Gonz. *d.* 9. *n.* 2. dicunt esse ita communem inter Authores benignos, ut in ea conveniant Theologi hujus temporis ferè omnes: est autem contra Esp. *in app. a.* 140. Gonz. *d.* 2. §. 2. *& seqq. d.* 7. *n.* 47. *d.* 8 *nu.* 14. *d.* 11. *à n.* 1. *iterumque d. n.* 34. Ratio nostra est, quia habito judicio certo de probabilitate practica alicujus opinionis, prudenter operor secundùm illam, esse enim practicè probabile, & esse licitum hic idem sunt, atqui possum habere judicium certum de probabilitate practica alicujus opinionis, quamvis ei non assentiar, uti ostensum est *à n.* 237. *&* 375. Ergo. Rationem à priori suggerit ipsemet Esp. *a.* 137. his verbis, *Quia motivum intellectus ad opinandum est idem, & cognoscitur æqualiter, dum sumus in actu primo opinandi, & cùm jam opinamur de facto, opinamur enim ex eodem motivo, quo constituimur potenter opinari, nec cognoscimus illud magis, dum opinamur actu, quam jam præcognosceretur ab opinaturis:* Infero, ergo sive eliciam actum opinionis sive non, idem æquivalenter est ex parte intellectus: infert Esp. *ibidem: Necesse igitur est, ut discrimen inter opinabundum, & opinantem revocetur, tanquam ad primam radicem, ad actum voluntatis, quo præeligitur, præamatur, ac imperatur opinio, in quam erumpimus de facto.* Hoc autem semper est in libertate voluntatis, ergo sive actu eliciam opinionem sive non, planè nihil ad rem facit. *Conf.* Nam ut operer secundum sententiam, quam certo scio esse probabiliorem aut certam, non est opus hoc ipsum judicium probabilius aut certum actu elicere, sed satis est me judicare reflexè, quod sententia, secundùm quam volo operari, sit probabilior, aut certa, uti nemo videtur negare posse, ergo similiter ut operer secundùm sententiam, quam certo scio esse probabilem; hac enim probabilitate supposita superveniunt pro formando ultimo judicio practico rationes reflexæ, quas dedimus *n.* 312.

388 *Objic.* 1. S. Aug. *contra Academ. l.* 2. *c.* 11. clarè contradicit, his verbis, *Id probabile vel verisimile Academici vocant, quod nos ad agendum sine assensione potest invitare, sine assensione autem dico, ut quod agimus, non opinemur verum esse, aut nos id scire arbitremur, operemur tamen.* R. Academici dicebant non esse opus ullum judicium formare, sed satis esse hoc agere, ad quod agendum invitarent sensus vel objecta menti proposita, & hos confutat S. Aug. quia sic licerent omnia scelera, cum ad ea nos invitet sensus, & delectatio menti objecta: nos ad prudenter agendum prærequirimus judicium certum de probabilitate opinionis, & præterea ultimum judicium practicum absolute enunnans hoc vel illud esse licitum.

389 *Inst.* Non assentiri illi, quod sequor, est non probare illud, quod sequor, sicuti assentiri, est illud probare seu approbare, atqui S. Aug *de util. credendi c.* 11. vult probari hoc, quod quis sequitur, ait enim, *quomodo est illud, quod sequuntur, si non probant, probabile?* ita Gonz. R. 1. Ergo nec possum sequi illud, quod scio esse probabilius vel certum, nisi actu, positivè assentiar. R. 2. S. Aug. agit contra Academicos, qui de nullo ferre volebant judicium, & rectè ostendit debere illos saltem judicare id esse probabile, secundum quod agunt, quod judicium etiam nos requirimus.

390 *Objic.* 2. S. Th. sæpe dicit ad licitè operandum requiri, ut prius diligenter inquiratur veritas, secundum quam determinare possim, an aliquid sit licitum necne, hoc autem non est verum in sententia benigna, nam in hac satis erit scire, aliquid esse probabile, sive cognoscat veritatem eique assentiatur, sive non, ita Gonz. *c.* 1. *Resp.* n. subs. diximus enim *n.* 281. inquirendum esse in veritatem, & consideranda utrimque motiva, alioquin non poterit certo judicari de probabilitate alicujus opinionis, nam si ex una parte agnoscatur certo veritas, vel per motivum certum pro hac parte, vel per defectum omnis gravis motivi ex altera, nulla poterit afferri probabilitas, cùm hæc elidatur per motivum certum oppositum, & pro se requirat grave motivum.

391 *Objic.* 3. Operans cum dubio positivo, peccat, sed talis operatur cum dubio positivo, suspendit enim utrumque judicium directum propter rationes dubias, ergo peccat. *Resp.* Operans cum dubio positivo, & dum operatur, in illo sistens, peccat, c. operans cum dubio positivo inspectis motivis directis, attamen formans sibi judicium certum inspectis motivis reflexis, n. quamvis enim suspendat omne judicium directum, tamen judicat utrumque fore probabile, si eliceretur, & exinde format sibi judicium ultimum, quod secundùm hanc vel illam partem licitè operetur.

392 *Inst.* Si ipsemet non eliciat assensum, tunc non sequitur opinionem suam, sed alienam, Deus autem dedit cuivis suum intellectum, quem sequatur. *Conf.* Nam opinio dicitur probabilis respectu intellectus, ergo non est probabilis respectu illius intellectus qui eam non habet, cùm respectu illius nequidem sit opinio, cum omnis opinio sit assensus, ita Esp. *Resp.* Etiamsi sequar opinionem alienam, adhuc sequor meum intellectum, quia per hunc judico opinionem alienam esse probabilem, & secundum hanc mihi formo conscientiam practicam, judicans me licitè operari secundum opinionem illam probabilem. *Ad Conf.* dist. cons. ergo non est probabilis respectu illius intelle- 393 ctus, qui eam non habet, nequidem objectivè aut æquivalenter, c. qui eam non habet elicitivè, & formaliter, habet tamen objectivè aut æquivalenter, n. cons. hoc ipso autem habet objectivè, quòd de illa velut objecto judicet esse certò probabilem, & per hoc habet æquivalenter, quòd agnoscat grave ejus motivum, propter quod etiam elicere posset assensum, rectè enim docet Teril. *in Reg. q.* 51. *à n.* 7. æquivalenter haberi determinationem intellectus, si adsint utrimque motiva sufficientia pro formandis judiciis directis.

394 *Objic.* 4. Dictamen practicum de honestate actionis, non attingit honestatem formalem actionis, ergo attingit solam hone-

honestatem objectivam, ergo debet adesse judicium de eo, quod à parte rei est honestum, & verum. *Antec.prob.* honestas formalis explicari debet per conformitatem, quam habet cum dictamine practico, ergo si dictamen practicum vicissim attingat honestatem formalem, fiet circulus, ita Estrix *in Logistica pag.*13. R. n. ant. nam dictamen practicum attingit actionem ut conformandam legi saltem permittenti, & honestas formalis est conformitas actionis cum lege saltem permittente, per dictamen practicum proposita, in qua explicatione licèt mutua fiat mentio dictaminis practici, & honestatis formalis, tamen non est circulus vitiosus, sed relativum unum aliunde cognitum explicatur per ordinem ad suum correlativum, qui ordo pertinet ad eorum essentiam, sicuti causa explicatur per ordinē ad effectum, & effectus per ordinem ad causam. Illsc.*a.*2.*n.*12. dicit honestatem formalem haberi, partim per cognitionem immediatè repræsentantem probabilitatem honestatis materialis, partim per objectum repræsentatum, quod est illa probabilitaa honestatis materialis, ita ut dictamen reflexum non constituat, sed pro objecto habeat honestatem formalem: quidquid sit de hoc, saltem videtur admittendum, quòd honestatem formalem constituat etiam actio per dictamen reflexum directa.

395 *Inst.*1. Si ad actionem honestam non requiratur judicium etiam de honestate objectiva, & materiali actionis, explicari non poterit, quomodo conscientia speculativè erronea aliquando sit practicè vera, quia qui non judicat, non errat. *Conf.* Nam ideò tenemur inquirere in honestatem materialem, ut de ea feramus judicium, ita Erentht. *a.*1. *&* 2. R. n. seq. sæpè enim formaliter elicitur ejusmodi judicium erroneum, & tunc conscientia est speculativè formaliter erronea: quòd si formaliter non eliciatur judicium speculativum erroneum, sed tantùm judicium de motivo gravi, & de probabilitate talis opinionis, tunc adest æquivalenter ejusmodi judicium erroneum, quia ex vi præsentis motivi prudenter elici posset, uti *n.*393. dictum est. *Ad Conf.* Ideò tenemur inquirere in honestatem materialem, ut feramus judicium vel formaliter vel æquivalenter de ea; formamus autem æquivalenter, quando judicamus probabile esse, quòd objectum sit materialiter honestum, quia hoc judicio habito possemus habere illud formale judicium de honestate materiali, uti sæpè dictum est.

396 *Inst.*2. Famulus hominis tenetur attendere, ne per actionem suam causet suo domino damnum etiam materiale tantùm, ergo servus Dei multò magis, ne committat peccatum materiale, & ponat objectum reipsa displicens Deo, ergo tenetur attendere, quid verè, & reipsa placeat Deo; ergo & tenetur sequi illud, quod judicare potest esse verisimilius. R. n. ult. cons. nam fatemur adhibendam diligentiam mediocrem, & humanam pro dignoscenda veritate, & cavenda materiali offensa Dei, majorem autem aut exactissimam dicimus esse tantùm de consilio: quando autem eò pervenimus, ut sciamus non posse certò comperiri veritatem, quia nempè scimus pro utraque parte esse motiva gravia, negamus nos obligari ad sequenda verisimiliora, alioqui eodem argumento probabo nos teneri ad tutiora. Adde, quòd Deus magis velit caveri peccatum formale, quàm materiale; è contra homo ob indigentiam, & imperfectionem suam magis vult caveri damnum suum materiale, quàm peccatum formale famuli, ergo inter Deum, & hominem est manifesta disparitas, quoad actionem materialiter offensivam, & materialiter damnosam.

397 *Objic.*5. Sequens probabilem non formato judicio, an sit vera aut falsa, promiscuè eligit non minus falsum quàm verum, & reipsa dicit, *Quid interest, sitne verum, an falsum*, & consequenter *sitne licitum an illicitum? ad hoc non teneor attendere, dummodo sciam esse probabile*; quæ dispositio animi est pessima, ita *Alfaro*. R. n. totum ass. sic enim hoc operamur, ut non essemus hoc operaturi, si sciremus esse falsum, & illicitum: nec negligimus inquirere in veritatem, sed postquam inquisivimus, & quia post inventas utrimque rationes graves certi sumus nos non posse veritatem certò rescire, dicimus licere utramque partem.

*Q.*51. *Si motiva utrimque sint æquè probabilia, an intellectus possit per voluntatem applicari ad assentiendum huic potiùs quàm illi parti?* R.

398 §.1. Si sit materia facti, Card. *in* 1. *crisi d.*6. *n.*80. dicit intellectum non posse saltem prudenter à voluntate applicari ad assentiendum alterutri parti, sed debere manere positivè dubium, & suspendere omnem assensum, uti si tres dicant Petrum fuisse in foro, & alii tres æqualis authoritatis dicant eodem tempore fuisse domi, intellectus neutri parti prudenter credet, quia hæc motiva videntur se mutuò elidere, uti pluribus contendit idem Card. *d.*41. *à n.*304. Quod verum videtur, si utraque pars dicat se scire, & vidisse, ob rationem datam *n.* 243. De cætero, si motiva se directè non elidant, uti si pars una dicat se putare, quòd fuerit in foro; & pars altera, se putare, quòd fuerit domi, habeatque utraque prudentem rationem id putandi, non elident se mutuò hæ authoritates, uti constat ex dictis *num.*263. cùm fundent se in diversis rationibus bona fide, & invincibiliter agnitis tanquam probabilibus, ergo utrumque etiam poterit mihi fieri probabile, ideòque poterit intellectus meus in hac materia facti, quod poterit in materia juris, uti rectè Banholtzer *num.*14. & Tambur. *in Decal.* 1. *c.*3. §. 3. *n.*11. nullam enim video disparitatem. *Nec obstat*, quòd testes contrarii nihil probent, *nam* id tantum tenet pro foro externo, in quo si plenè nō probetur delictū, reputatur nullum. *Conf.* Nam si ex scripto soleam confiteri absque errore, legerimque peccata, uti soleo, inter quæ fuerit mendacium, prudenter judico me illud esse confessum, quia ex communiter contingentibus à me, est pro me prudens præsumptio: è contra si Confessarius, qui statuerat me specialiter admonere de mendacio, dicat me illud non esse confessum, & ipse etiam non soleat circa talia errare, etiam prudenter judicare potero me non esse confessum, quia similiter ex communiter contingentibus ab illo, est pro ipso etiam prudens præsumptio, neque hæc motiva se elidunt, sed faciunt materiam facti utrimque probabilem, ergo.

§.2. Saltem si sit materia juris, potest intellectus per vo- 399
luntatem applicari ad assensum etiam quandoque prudentem potiùs unius quàm alterius partis, ita habet communis Suar. 1.2. *tract.*2. *d.*10. *l.*1. *n.*5. dicens esse S Thomæ, Sanch. Gran. Ovied. Arr. Bress. Lugo, Card. *in* 1. *crisi d.*15. *cap.*4 *a.*7. *&* 8. Teril. *hic q.*8.9.10. *& in Reg. q.*51. Fabri *in summ. de fide c.*2. *n.*7. & consentit Esp. *in app. a.*123. saltem si motiva utrimque non sint omnino similia, & ejusdem planè rationis: Est autem contra Az. Castrop. Schild. *tr.*2. *n.*16. Mercor. Eliz. *in app. q.*1. *& seqq.* Gonz. *diss.*7. §. 3. Ehrenstr. *ar.*13. Camarg. *p.*1. *l.*1. *contr.*5. *Probatur*, nam ipsamet voluntas potest prudenter inter bona æqualia eligere hoc præ illo, uti cum communi suppono ex Philosophia, & videtur probare experientia, si enim videam duo ova, quamvis per simplices affectiones non magis ferar in unum quàm alterum, tamen, ne utroque caream, possum pro mea libertate eligere hoc præ illo, ideò solùm, quia volo, & cognosco utrumque esse sufficiens mihi bonum, neutrum autem esse necessarium, sic enim etiam Deus inter bona creata æqualia liberè prælegit unum, ergo similiter poterit intellectus per voluntatem applicari ad unam potiùs partem quàm ad alteram. *Nec obstat*, quòd intellectus sit potentia necessaria, *nam* licèt in evidentibus necessariò procedat, non tamen in illis, quæ sunt inevidentia, & incerta; & licèt in his per se nequeat uni potiùs parti quàm alteri accedere, tamen potest applicatus per voluntatem, cujus imperio in his subjacet, & à qua potest determinari, ut aliter assentiatur, quàm mereantur præcisè motiva rationum, uti nunc certum est, postquam Innoc. XI. damnavit hanc 19. propositionem; *Voluntas non potest efficere, ut assensus fidei in seipso sit magis firmus, quàm mereatur pondus rationum ad assensum impellentium*; cujus oppositum cùm dicat Eliz. *q.*5. §. 3. his verbis, *Intellectus nunquam objecto adhærere plus potest, quàm putat illius motivum mereri.* Item *q.*9. §. 1. *Motiva alicujus conclusionis nequeunt juris pluris esse, aut pluris fieri respectu voluntatis, quàm sint vel fiant respectu intellectus*, doctrina ejus aliorumque sequacium nunc relinquenda est. Idem vult etiam S. Th. 2.2. *q.*1. *a.*4. his verbis, *Alio modo assentitur intellectus alicui, non quia sufficienter movetur ab objecto proprio, sed per quandam electionem voluntariè declinans in unam partem magis quàm in aliam:* Item *lib.*3. *Eth. lect.*18. *ante medium*, *Quia operabilia sunt contingentia, non cogitur ratio ad assentiendum huic vel illi sicuti accidit in demonstrativis, sed in potestate habet homo, quòd assentiatur uni vel alteri parti contradictionis, sicut accidit in omnibus opinabilibus, & maximè circa operabilia, in quibus plurima attenduntur secundùm quorum quodlibet aliquid potest judicari bonum.* Item *de verit. q.*14. *a.* 1. *Intellectus determinatur per voluntatem, quæ eligit assentiri uni parti determinatæ propter aliquid, quod est sufficiens ad movendam voluntatem, non intellectum.* Idem vult S. Ignatius Loyola *in Epist. de obedient.* ubi ait, *Hoc habet intellectus multis in rebus, in quibus videlicet veritatis evidentia vim illi non infert, potest voluntatis pondere in hanc potiùs quàm illam partem inclinari.* Et ideò etiam Arist. 1. *Rhetor. c.*1. ait, *Non similiter judicium reddimus, cùm dolemus, & cùm lætamur, & cùm diligimus, & cùm odimus.* Plura pro hac sententia afferentur *q. seq.*

Respondent 1. Ad rationem allatam, quòd voluntas ideò 400
possit eligere inter bona æqualia, quia in utroque invenit suum motivum, quod est bonitas: quando autem opiniones sunt contradictoriæ, veritas, quæ sola est objectum intellectus, deest uni parti, cùm certum sit alterutram esse falsam, ergo intellectus non poterit flecti ad utramlibet partem, ita Eliz. *q.*3. Deinde ad authoritates allatas dicunt, *S. Th. & S. Ignatium* tantùm velle, quòd voluntas facere possit, ut intellectus inquirat in plures rationes pro una parte; sicque in sensu tantùm diviso æqualium rationum fiat assensus ad unam par-

partem, *Contra primum est*, quòd sicuti objectum voluntatis est bonitas vel realis, vel tantùm apparens, ideòque potest bonitati reali præeligere aliam æqualem tantùm apparentem, ita etiam objectum intellectus est veritas vel realis vel tantum apparens, est autem apparens in parte falsa contradictionis, uti supponitur, cùm pro illa sit motivum grave, ergo & hanc amplecti potest, ac consequenter in utraque parte invenitur objectum intellectus. *Conf.* nam ponamus *S. Hieronymum, & S. Augustinum* esse apud me paris authoritatis, & sibi contradicere in aliqua opinione, authoritas *S. Hieronymi* faciet, ut in opinione ejus sit apparentia veritatis sufficiens ad determinationem mei intellectus, saltem accedente pia affectione voluntatis erga *S. Hieronymum*; & similiter authoritas *S. Augustini*, ergo. *Contra secundum est*, quòd *S. Thom.* dicat intellectum assentiri uni parti propter aliquid, quod non movet intellectum sed voluntatem; & *S. Ignatius* dicat voluntatis pondere inclinari, & non novo motivo, ideòque vult intellectum sic semper per voluntatem inclinari ad assentiendum Superioribus, quamvis etiam intellectui non occurrerent rationes majores pro hoc assensu, atque in hoc ponit perfectionem obedientiæ, quòd ita cæcè submittat se piæ voluntati, & inde dicitur ejusmodi obedientia intellectus cæca, qualis non erit, si solam lucem motivi proprii sequi debeat. Ista omnia *Conf.* in exemplis manifestis, nam si Titius accusetur coram Cajo, qui sit hostis, & coram Sempronio, qui sit amicus Titii, licèt uterque eadem motiva audiat pro, & contra Titium, sæpè fiet, ut pro diverso affectu, hic judicet Titium innocentem, ille nocentem: Similiter si pictor, & statuarius audierint pro, & contra motiva æqualia pro majore præstantia utriusque artis, pictor ex affectu judicabit suam præstantiorem, statuarius suam, ergo.

401 *Resp.* 2. Ideò voluntatem posse eligere æquale aut etiam minus bonum, quia ex eo, quòd hoc præeligat, non est necesse, ut alterum dicat esse malum: è contra intellectus deberet dicere alteram partem esse falsam, qui enim dicit hoc esse verum, dicit contradictorium esse falsum, nunquam autem potest prudens intellectus dicere hoc præ illo esse falsum, pro quo habet æqualia aut majora motiva dicendi esse verum. Ita *Ebrentr.* *Contra est*, intellectus assentiens huic vero probabili, non dicit oppositum esse absolutè, sed tantùm dicit esse probabiliter falsum, nulla autem est contradictio aut imprudentia, quòd dicat hoc esse probabiliter verum, & alterum esse probabiliter falsum, etiamsi pro hoc altero sint æqualia aut etiam majora motiva, quia certum est falsa quandoque esse probabiliora veris: ergo.

402 *Objicies* 1. Motiva æqualia se mutuò elidunt, ergo neutrum manet dignum assensu. R. n. ant. cujus oppositum ostensum est *n.* 263. *&* 400.

403 *Objic.* 2. Ut sim proximè expeditus ad credendum viro gravi, requiritur, ut non cognoscam certò illum decipi, ergo ut sim proximè expeditus ad credendum duobus viris æquè gravibus, requiritur, ut certò non cognoscam alterum ex illis decipi, atqui ubi affirmant contradictoria, certò cognosco alterum ex illis decipi, ergo non sum proximè expeditus ad credendum huic vel illi, ita Gonz. *n.* 46. R. dist. conf. ergo ut sim proximè expeditus ad credendum duobus, requiritur, ut certò non cognoscam hunc vel illum determinatè decipi, c. alterum indeterminatè tantùm, n. conf. dummodò enim certò maneat authoritas gravis pro utroque, manet motivum prudens credendi, & huic & illi, uti dictum est *n.* 398.

404 *Objic.* 3. Aristoteles 2. *de anima tex.* 153. dicit, imaginari esse in nostra potestate, non verò opinari, ergo intellectus etiam in opinabilibus non subjacet imperio voluntatis. R. n. conf. ad imaginandum non requiritur motivum, è contra requiritur ad opinandum, cùm opinio sit judicium tendens in verum saltem apparens, & quia motivum non semper adest pro judicio formando, hinc meritò dicit non semper esse in nostra potestate opinari; non dicit autem, quando motivum adest, præsertim grave, non esse in nostra potestate opinari, patetque in materia fidei, pro qua licèt sit gravissimum motivum, potest tamen voluntas suspendere actum, & facere, ut intellectus positivè dubitet, ac etiam erroneè judicet oppositum. Videri potest Esp. *art.* 107. *& seqq.*

405 *Objic.* 4. S. Th. 1. 2. *q.* 9. *a.* 1. *ad* 3. ait, *Voluntas movet intellectum quantùm ad exercitium actus ∴ sed quantùm ad determinationem actus, quæ est ex parte objecti, intellectus movet voluntatem, ∴ & sic patet, quòd non est idem movens, & motum secundùm idem.* R. Tantùm vult intellectum ad primos actus necessarios moveri à solo objecto, cum quo stat, quòd idem intellectus postmodùm per voluntatem moveatur ad alios actus non necessarios.

406 *Objic.* 5. Æqualitas motivorum est dubium objectivum, cui in mente respondet dubium formale, ideò enim viri docti hærent, & dubitant, quid sentire debeant, si in utramque partem occurrant graves rationes æquales, ergo ubi est æqualitas motivorum, suspenditur omnis assensus, ita Gonz. Conf. ex S. Th. qui ait, *Tunc est dispositio dubitantis intellectus, quando est aperta æqualitas eorum, quæ movent ad utramque partem*: Item dicit; *dubium, est contrariarum rationum æqualitas*, ut autem sit dispositio opinantis, requirit motiva pro una parte majora, sic enim habet *de verit. q.* 14. *ar.* 1. *O. Tunc est dispositio opinantis, quando intellectus magis inclinat in unam partem quam in alteram, unde accipit quidem unam partem, sed de altera dubitat.* R. Omnia ista vera sunt, loquendo per se, si nempe intellectus sibi relinquatur, accedente tamen imperio voluntatis dubium illud deponitur, & intellectus determinatur ad unam partem, etiamsi pro ea sit etiam minus motivum, uti etiam ex S. Th. ostendemus *in q. seq.*

Inst. Intellectus est instar bilancis, quæ immota est, ubi pondera utrimque sunt æqualia. *Conf.* Nam non possunt duo homines æquè fortes, & agiles, alter alterum è loco expellere, ergo similiter si motiva sint æqualia, neutrum poterit intellectum sibi subjicere. *Resp.* Sicuti bilanx habens æqualia utrimque pondera manet immota, nisi una lanx aliunde ab extrinseco impellatur, ita intellectus per se manet immotus, si adsint æquales rationes; sed sicuti, quamvis utrimque pondera sint æqualia, aut etiam in una lance sit majus pondus, tamen potest ab extrinseco, v. g. digito hominis, altera lanx deflecti magis, non aliter ac si plus ponderis haberet, ita intellectus hominis per voluntatem deflecti potest ad illam etiam partem, pro qua est minus motivum, ut in *q. seq.* dicetur. *Ad Conf.* est idem dicendum: nam hæc tantùm procedunt in casu, quo intellectus sibi ipsi relinquitur, & idem est in duobus hominibus æqualiter fortibus, quorum tamen unus, si aliunde adjuvetur, utique prævalet. 407

Objic. 6. Motiva æqualia sunt rationes dubitandi, sed solæ rationes dubitandi non sufficiunt ad resolvendum dubium, alioquin non essent rationes dubitandi sed resolvendi, ergo. *Resp.* Sunt rationes dubitandi, quamdiu suspenditur judicium, si autem intellectus determinetur ad judicium propter apparentiam gravem veritatis, quæ est v. g. in parte A, hæc ratio, quæ ut conjuncta cum ratione opposita erat ratio dubitandi, jam sola sit ratio resolvendi partem A. 408

Inst. 1. Quamdiu objectum æqualiter se habet ad verum, & falsum, non est ratio resolvendi potius esse quàm non esse, sed quamdiu rationes sunt æquales, objectum æqualiter se habet ad verum, & falsum, ergo. R. Quamdiu objectum æqualiter se habet, non est ex parte objecti vel intellectus præcisè ratio resolvendi, c. non est ex parte voluntatis, n. accedente enim hoc imperio voluntatis jam ex parte actus primi datur aliud principium movens intellectum, & concausans assensum. 409

Inst. 2. Intellectus assentiendo præfert unum motivum alteri; ergo unum apparet melius, & consequenter non est æqualitas. R. Præfert unum alteri, propter vim motivi ipsius, n. propter affectum voluntatis, & formaliter per ipsum assensum intellectus, c. ergo unum apparet melius secundum se, & antecedenter ad assensum, n. propter affectum voluntatis, & consequenter ad assensum ab intellectu positum, c. & sic fit in hæretico, qui quamvis videat etiam majorem probabilitatem pro objecto fidei, tamen propter impiam voluntatem assentitur opposito, quòd consequenter cum pertinacia tenet non tantùm velut probabilius, sed velut unicè verum, ideòque rejicit objectum fidei velut falsum. Notat quoque rectè Teril. *in Reg. q.* 51. *asser.* 4. si jam positus sit assensus ad partem A. hanc nunc dici posse probabiliorem in actu secundo, quia cùm omnis assensus sit accessus, & adhæsio ad unam partem objecti, & recessus à parte opposita, & intellectus non ita facilè abducatur à ratione per judicium semel acceptata, & approbata, hoc ipso objectum se aliter habet respectu intellectus, & ratio etiam ipsi aliter apparet, & inde etiam natum est illud adagium, *Suum opinatum cuique videtur probabilius.* 410

Objic. 7. Ubi nulla est præsumptio veritatis, ibi non potest fieri assensus, quia omnis assensus est ad veritatem, sed ubi rationes æquales contradicunt, nulla est præsumptio veritatis pro una parte potiùs quàm pro altera, neutræ enim rationes habent præ, sed sunt æquales, ergo. R. Ubi nulla est præsumptio veritatis, si sensus sit, ubi nullum est motivum pro veritate, ibi non potest fieri assensus, c. si sensus sit, ubi non est pro una parte præponderantia motivi, quæ faciat præsumptionem, quòd pro ea parte stet veritas, n. satis enim est adesse motivum, & quidem grave, pro singulis partibus, & esse incertitudinem veritatis de utraque determinatè. 411

Inst. 1. Saltem ejusmodi assensus non est prudens, nam ubi rationes pro utraque parte sunt æquales, non est prudens ratio dicendi alteram esse falsam, cùm sit æquè magna ratio dicendi esse veram. *Conf.* Nam si Petrus videatur mihi esse æqualis Paulo, non habeo rationem dicendi Petrum esse minorem, & ideò essem imprudens, si dicerem eum esse minorem; & ratio à priori est, quia quantitas, quæ accipitur pro affirmanda magnitudine in Paulo, non accipitur pro eadem affirmanda in Petro, atqui idem est hic, est enim æqualitas, & eadem 412

men-

mensura rationis pro utraque parte; ergo, ita Ehreotr. *Resp.*
n.ass. prudentes autem rationes pro ejusmodi assensu imperan-
do dabimus *n.*416. Ad probationem dico, rationem asserendi
hanc partem esse probabiliter veram, etiam esse rationem as-
serendi oppositam esse falsam, ergo cum habeam rationem gra-
vem asserendi hanc partem esse probabiliter veram, etiam ha-
beo rationem asserendi oppositam esse probabiliter falsam, uti
dictum est *n.*401. *Nec obstat* esse æquè magnam rationem, ex
qua, si vellem, possem asserere illam oppositam esse veram,
nam una non elidit alteram, & ejusmodi oppositi assensus pos-
sunt in sensu diviso convenire eidem intellectui. *Ad Conf.* Si
evidenter advertatur æqualitas inter Petrum, & Paulum, eli-
gitur utrimque probabilitas pro aliqua inæqualitate: è contra si
pro utraque parte habeam gravia motiva, licèt cum incertitu-
dine videatur esse æqualitas, potero accedente imperio volun-
tatis, assentiri parti huic vel illi.

413 *Inst.*2. Si pulsus arteriæ sit bonus, & color in vultu malus,
ita ut æqualiter signent bonam, & malam valetudinem, Medi-
cus non potest ferre judicium, ergo similiter hîc. Resp. Posse
ferre judicium probabile, vel in hanc, vel in alteram partem.

*Inst.*3. Si rationes sint utrimque æquales, Judex non potest
nisi temerè assentiri uni parti, ergo similiter intellectus noster.
Resp.n.ant. quamvis enim leges statuant, ut tum neutri parti
in foro externo plenè adjudicet, tamen non ideò erit temera-
rius, si per voluntatem erga suum amicum inclinatus internè
assentiatur ipsius rationibus.

Reliqua solventur ad quæstionem sequentem.

414 *Q.*52. *Si motiva pro una parte sint probabiliora, an
etiam tum possit intellectus per voluntatem applicari ad as-
sentiendum parti minùs probabili?* R.

§.1. Si sit materia facti, Carden. negat, uti *n.*398. insinua-
tum est, quia secundùm Juristas probatio fortior destruit de-
biliorem, præsumptio major minorem: quidquid sit de foro
externo, in quo sententia exterior semper ferenda est secundùm
majus pondus rationum, puto etiam in materia facti esse tenen-
dum, quod diximus *n.*398. Quod materiam juris attinet,

415 §.2. Potest voluntas applicare intellectum, ut motivis mi-
nùs probabilibus assentiatur, ita Authores *n.*399. citati cum
Teril. *in Reg. q.*30.31.33. & Illst. *t.*1. *d.*1. *a.*6. fateturque Gonz.
*d.*10. *n.*58. S. Thomam videri hoc ipsum docere, ipse autem *d.*3.
*c.*2. tenet oppositum, sed pro se malè citat Vasq. & Less. sal-
tem locis illis, quos refert. Item *Suar.* nam non negat absolu-
tè, sed potiùs idem nobiscum asserit, & tantùm dicit oppo-
situm sibi esse probabile: contra nos tamen sentiunt Laym. &
Palav. Item Esp. *in app. a.*113. saltem pro casu, quo intellectus
evidenter judicat motiva pro una parte esse graviora, si autem
excessum illum evidenter non cognoscat, stat pro nobis; fa-
tetur autem *a.*152. rarò contingere, uti directè judicetur cum
evidentia de notabili illo excessu. Responsio nostra *Probatur*
1. quia ipsamet voluntas potest è duobus bonis ferri in minus,
v.g. in bonum delectabile præ honesto, quamvis certò agno-
scatur, quod honestum sit majus; item in unum delectabile
præ majori delectabili, uti experientia docet, & suppono ex
philosophia, ergo similiter intellectus sic imperante volunta-
te; possuntque hîc applicari dicta n.399. & seqq. Et quod de
voluntate dixi, docet S.Th. 1. *p. q.*19. *a.*3. his verbis, *Ea, quæ
sunt ad finem, non ex necessitate volumus volentes finem,
nisi sint talia, sine quibus esse non potest*, atqui finis sæpè
esse potest sine medio de se utiliore per minùs utile, ergo vo-
luntas potest velle hoc minùs utile præ utiliore. Quod autem
attinet ad intellectum, de verit. q.14. a.1. O. ait, *Determinatur
autem per voluntatem, quæ eligit assentiri uni parti deter-
minatè, & præcisè propter aliquid, quod est sufficiens ad
movendum voluntatem, non autem ad movendum intelle-
ctum &c.* Videtur idem sentire *S. Aug.* relatus Cap. *ego solis*,
dist. 9. ubi ad assentiendum, aliud non requirit, quàm autho-
ritatem vel rationem probabilem. *Probatur* 2. nam hæretici for-
males, qui sæpè actu agnoscunt majora motiva pro fide nostra,
nihilominus ex prava voluntate pertinaciter adhærent suis er-
roribus. Item temerè judicantes, sæpè saltem abripiuntur ad
judicia, etiamsi tunc pro parte opposita ex parte intellectus ad-
vertant rationes meliores, in illis enim stat pro ratione volun-
tas: è contra homines probi, qui malas suspiciones fugiunt,
etiamsi majora motiva habeant pro asserenda improbitate pro-
ximi, attamen per voluntatem attinent intellectum, ut quam-
diu certò non probatur esse improbus, judicent esse probum,
sicque interpretantur omnia in bonam partem, inquit S.Th. 2.2.
*q.*60. *a.*4. & pluribus prosequitur Teril. *in Reg. q.*55. *à n.*36. ergo.
Ratio à priori est, quia veritas, quæ est objectum intellectus,
non tantùm per probabiliùs, sed etiam per minùs probabile at-
tingi potest, & ad talem assensum naturaliter trahitur intelle-
ctus noster etiam in sensu composito motivi probabilioris, uti
constat experientia, nam etiam trahitur per motiva contra fi-
dem, & planè temeraria, ergo talis assensus debet esse possibilis
intellectui, alioquin inclinatio naturalis esset frustra, vel ad
aliquid naturaliter impossibile, ergo poterit voluntas imperare,
ut intellectus ad veritatem illam tendat per actum minùs pro-
babilem: Neque semper imprudens erit ejusmodi imperium, 416
nam in primis ex parte intellectus adest motivum grave, &
prudens, ut suppono; deinde ex parte voluntatis etiam sunt
motiva sufficientia, v.g. ut sibi vel aliis non inferat nimis gra-
vem molestiam, ut servet conscientiæ suæ libertatem, ut osten-
dat suave esse Christi jugum, quia hîc, & nunc utilius erit sa-
luti proximi, si assentiar parti benignæ; quia opinio ista mi-
nus probabilis est S. Thomæ, est communior in sola nostra,
à Superiore mihi suadetur, faciliùs explicatur discipulis &c.
debuitque hæc ipsa fateri Ehrentr. nam in principiis concl. 3.
sic habet, *Ipsum commodum vel incommodum notabile, vi-
cem, & pondus rationis habet*: addit idem esse, si specialis
honestas insinuetur intellectui à voluntate, uti honestas obe-
dientiæ, *Ad hanc enim prosequendam potest intellectus re-
lictis etiam majoribus rationum motivis subjicere se volun-
tati aliorum*. Nec obstat periculum erroris, hoc enim ma- 417
net, quamvis intellectus applicetur ad assentiendum probabi-
liori: & quamvis videatur esse majus periculum in assensu mi-
nùs probabili, non ideò tenetur illud vitare, & amplecti pro-
babilius, tam parum, quàm voluntas semper teneatur fugere
minus bonum, & amplecti majus, & ratio utriusque est, quia
est prudens motivum amplectendi etiam illud, quod est mi-
nus. *Conf.* Nam in primis judicium probabilius potest suspen-
di, uti omnes fatentur, ergo tunc melius erit intellectui habe-
re assensum probabilem quàm nullum: deinde etiam motivum
probabilius potest non ita attendi, sicque motivum probabile
habebit se, ac si esset solum, si autem sit solum, potest obti-
nere assensum, ergo.

Respondent, Melius esse ignorare, & consequenter nullum
omnino elicere assensum, quàm errare, nam *S. August.* uti
refertur dist. 38. Cap. *Quamvis*, ait, *In una eademque re &
nescienti sciens, & erranti non errans recta ratione præpo-
nitur*: Ratio est, quia bonum finale intellectus est veritas,
atqui errans, etiam probabiliter, magis à veritate recedit, quàm
prorsus ignorans, nam neuter quidem habet veritatem, ac so-
lus errans habet præterea falsitatem directè oppositam veritati,
hinc omnes fatentur ignorantiam privationis esse minùs ma-
lum intellectus quàm ignorantiam malæ dispositionis, sicuti
in voluntate sola privatio virtutis est minus malum, quàm po-
sitivum vitium; Item in agro est minus malum nullas habere
herbas quàm habere malas, ergo: ita Eliz. *l.*6. *q.*8. *§.*10. *Contra*
est 1. nam si hoc valet, ergo & abstinendum erit ab assensu
probabiliore, qui etiam potest esse falsus. 2. Licèt melius sit non
errare quàm errare, tamen non omnis error est simpliciter ma-
lum intellectus, quamvis sit minus bonum, quando enim cer-
tò attingi non potest veritas, est bonum intellectui sic opinari
de veritate, quæ prudenter præsumitur subesse tali motivo, uti
pluribus dicetur *n.*705. sicuti bonum est intellectui cognoscere
apprehensivè, quamvis melius sit cognoscere judicativè. *Nec
obstat*, quòd sola veritas dicatur esse bonum intellectus, *nam*
intelligitur sola veritas vel realis vel saltem apparens, ut di-
ctum est *n.*400. realis quidem est bonum per se, apparens autem,
quæ est cum errore probabili, est bonum per accidens, in cir-
cumstantiis, quibus certò dignosci non potest veritas realis,
& habetur motivum grave judicandi eam hîc, & nunc adesse,
sicque manet, quòd objectum intellectus sit veritas cognoscen-
da, vel certò, vel probabiliùs, vel saltem probabiliter. 3. Vi-
tium morale est simpliciter malum voluntatis, quia inclinat ad
turpe: herba mala censetur agro mala, quia Domino agri est
noxia: aliud est in opinione invincibiliter erronea, si pruden-
te, & gravi motivo nitatur, talis enim falsitas vel error reipsa
facit intellectum prudenter versari circa objectum, & conten-
dere ad veritatem, prout humano modo hîc, & nunc attingi
potest: quod patet respectu diversorum intellectuum, qui utri-
que prudenter assentiri possunt conclusionibus contradictoriè
oppositis, pro quibus gravia motiva habent, quamvis certum
sit alterutrum habere errorem.

§.3. *Objicies* 1. Motivum majus elidit minus sibi oppo- 418
situm, ergo illud, quod minus est, non manet dignum assen-
su. Resp. n.ant. cujus oppositum ostensum est à num. 261.
& 400.

*Inst.*1. Saltem si sit evidens, quòd unum motivum sit abso- 419
lutè, & simpliciter gravius, non manebit probabilitas pro
altero, quia tunc pro eo, quod est minùs probabile, non est
fundamentum absolutè, & comparativè magnum, neque re-
tinet ampliùs vim magnam pertrahendi intellectum ad assen-
sum, ob præsentiam fundamenti oppositi, ita Esp. *à n.*112.
Resp.n. ass. & ejus probationem, quamvis enim non sit ita
magnum, uti alterum, tamen manet simpliciter dignum as-
sensu viri prudentis, uti supponitur, ergo manet simpliciter
magnum.

*Inst.*2. Magnum dicitur, quod est excedens, uti habet Arist.
1. Rhet. c.7. sed motivum minùs probabile non est excedens
sed

sed exceditur, ergo, Ita Gonz. *d.* 1. *n.* 18. Resp. Magnum dicitur quòd est excedens omne aliud magnum, n. & patet falsitas: alioquin magna, quæ exceduntur à majoribus, non esset magna: magnum dicitur, quod est excedens alia simpliciter parva, c. minùs probabile autem excedit dubiè, & tenuiter probabile, item improbabile, quæ sunt simpliciter parva, ergo.

420 *Obji.* 2. Si intellectus absque motivo unum affirmet, & alterum neget, agit imprudenter, ut si affirmet stellas esse pares, & neget esse impares, ergo etiam imprudenter agit, si absque motivo affirmet unum præ altero, sed quando una pars apparet minùs probabilis, tum intellectus absque motivo affirmat hanc partem præ altera, nam haberet motivum pro affirmanda hac altera præ illa, non autem è contra, ergo. *Conf.* 1. Nam imprudenter dicitur illud esse album, quod est similius nigro, ergo imprudenter dicitur illud esse licitum, quod verisimilius est illicitum. *Conf.* 2. Non possum prudenter sequi illum, quem potiùs judicare possem falli, rejecto illo, quem potiùs judicare possem non falli, atqui ita est hic, ergo, Ita Erenthr. Resp. n. min. subsumptam, nam quod attinet ad intellectum, adest motivum grave, uti supponitur; quod autem attinet ad voluntatem, etiam adest motivum prudens, uti *n.* 416. dictum est: *Nec obstat*, quòd sit motivum majus pro altera parte affirmanda, *nam* hoc motivum est incertum, nec elidit probabilitatem alterius, & consequenter non impedit intellectum, quominus accedente imperio voluntatis amplectatur alterum. *Ad Conf.* 1. n. cons. nam in evidentibus, quale est, quod video esse magis nigrum, non potest voluntas impedire aut in oppositum applicare intellectum, quia quod evidenter est magis nigrum, non potest non esse tale, nec potest esse motivum grave, quòd non sit tale: è contra in opinabilibus, illud, quod apparet magis verum, sæpè experimur fuisse falsum, & adest motivum grave pro eo, quod oppositum sit verum, ergo poterit voluntas facere, ut assentiar huic præ illo. *Ad Conf.* 2. n. maj. nam quamvis judicare possem falli, tamen non teneor id judicare, sed ex gravi ac prudente motivo judicare possum non falli, ergo illum sequi possum non attento altero, cùm nulla lex me obliget, ut sequar potiùs hunc quàm illum.

421 *Inst.* 1. Motivum minus probabile sæpiùs connectitur cum falsitate, è contra magis probabile sæpiùs connectitur cum veritate, ergo assensus ad minus probabile non est prudens, cùm in eo sit exigua spes veritatis. Resp. cum Teril. hic *q.* 2. *du.* 15. n. ant. nam licèt motivum minus probabile sæpiùs connectatur cum falsitate quàm motivum magis probabile, tamen motivum minùs probabile simpliciter, & absolutè loquendo, vel etiam comparativè ad similia motiva probabilia sæpiùs connectitur cum veritate, quàm cum falsitate, & plura motiva simpliciter probabilia præsumuntur esse vera quàm falsa, cùm omnia sint ad assensum circa objectum tanquam ver. n, & manet incertitudo de falsitate illius, ergo prudenter assentior motivo probabili; sicuti licèt sciam Petrum in loquendo sæpiùs dicere verum quàm Paulum, quia tamen Paulus, licèt minùs sæpè quàm Petrus, tamen sæpiùs dicit verum quàm falsum, prudenter credere possum Paulo.

422 *Inst.* 2. Si voluntas efficaciter intendat millionem, possitque habere vel centum vel mille, imprudenter eligit centum præ mille, ergo cùm intellectus efficaciter intendat veritatem, magis autem probabile sit vicinius vero quàm minùs probabile, imprudenter eligit minùs præ magis probabili. Resp. 1. dist. ant. imprudenter eliget centum præ mille, si hic, & nunc desit rationabilis causa sic præeligendi, c. si talis causa adsit, n. posset autem esse v. g. ne videatur hic, & nunc nimis cupida, ne hunc offerentem planè emungat, ne offendat eos, à quibus petit, ut sic moderatè acquirendo semper vitet otium &c. causas autem ejusmodi rationabiles determinandi intellectum ad minùs probabile, dedimus nu. 416. Resp. 2. Dato ant. n. cons. nam magis probabile non semper est reipsa vicinius vero, sed tantùm habet majorem colorem vicinitatis, reipsa tamen fortè est remotius, è contra mille sunt semper, & certò viciniores millioni, quàm centum, ergo manifesta est disparitas.

423 *Inst.* 3. Ergo poterit quis prudenter assentiri, jam huic jam illi contradictorio; & quis hoc non argueret maximè insipientiæ? Ita Eliz. *in app. q.* 1. Resp. Si voluntas ex prudente motivo mutet suum imperium, c. seq. & n. in hoc fore ullam insipientiam, nam & ipsa voluntas potest pro habitu jam amare majus bonum, & statim post, minus: quia tamen voluntas difficulter mutat actum, ad quem se efficaciter resolvit, & intellectus ipse firmiùs adhæret illi, quod semel amplexus est, non ita facilè fiet ejusmodi mutatio imperii in voluntate, vel opinionis in intellectu.

424 *Inst.* 4. Talis assentietur, quia vult, ergo non ea ratione, ergo non prudenter, ita Gonz. *d.* 1 *t. n.* 14. Resp. 1. Etiam all...ens probabiliori, assentitur, quia vult; quia voluntas l...è applicat intellectum ad hunc assensum, ad quem ratio non necessitat. Resp. 2. Assentitur, quia vult, ita, ut sit pro ratione voluntas, n. ita ut voluntas sit applicativa ad assensum propter grave motivum ab intellectu propositum, c. ant. & n. utramque seq.

Obji. 3. Dominium, quod voluntas habet in intellectum; 425 non est despoticum, sive in bonum ipsiusmet voluntatis, sed est politicum, id est in bonum ipsiusmet intellectus, atqui intellectui melius est assentiri verisimiliori, quia per hoc præsumitur magis accedere ad veritatem, ergo. Resp. Dominium voluntatis in alias potentias est partim politicum partim despoticum, id est, partim in bonum potentiarum, partim in bonum voluntatis, etiam cum damno potentiarum, quibus uti potest etiam in ipsarum dispendium, v. g. oculo imperans videre intensam lucem, qua læditur: idem est, si intellectum determinet ad hæresin, ad judicium temerarium &c. ergo multò magis poterit determinare ad opinionem, quæ est bonum intellectus.

Inst. 1. Voluntas non potest facere, ut intellectus non sit 426 potentia necessaria, ergo non potest facere, ut non potiùs assentiatur motivo majori quàm minori. R. n. cons. sic enim est potentia necessaria, ut voluntati subjaceat in non evidentibus, uti omnes fatentur.

Inst. 2. Voluntas non potest facere, ut si duo inæquales 427 soni edantur, auditus non magis percipiat majorem quàm minorem, ergo nec, ut intellectus non magis assentiatur probabiliori quàm minùs probabili. R. 1. Ergo similiter voluntas non poterit seipsam adducere, ut bonum minus præeligat majori, item non poterit facere, ut intellectus suspendat judicium probabilius, quia non potest facere, ut auris non eliciat auditionem soni. R. 2. n. cons. quia intellectus in opinabilibus magis subjacet voluntati quàm sensus externi, uti omnes fateri debent.

Obji. 4. Opinari est assentiri, assentiri autem est judicare 428 potiùs verum quàm falsum, atqui advertens aliquid esse minus probabile, non potest judicare esse potiùs verum quàm falsum, ergo non potest opinari minùs probabile. *Prob. min.* oppositum apparet ei ex motivo esse verisimilius, ergo non potest judicare minùs probabile esse potiùs verum quàm falsum. *Conf.* nam si assentiaris minùs probabili, hoc ipso judicas illud esse verum, quia omnis assensus est ad verum, ergo hoc ipso judicas contradictorium esse falsum, quia scis, si hoc contradictorium sit verum, alterum debere esse falsum, atqui impossibile est, ut judices hoc esse falsum, pro quo actu agnoscis motiva verisimiliora, ergo. *Resp.* n. min. ad prob. n. cons. quamvis enim motivum appareat esse verisimilius, tamen scitur esse fallibile, ac posse esse falsum, & cùm in contrarium appareat etiam grave motivum, voluntas imperat, ut huic assentiatur tanquam probabiliter vero: unde *Ad conf.* n. min. subsumptam, nam pro asserenda falsitate est motivum grave, uti *n.* 412. est dictum.

Inst. 1. Intellectus adhæret veritati quantum potest, ergo 429 etiam verisimiliori. *Resp.* Quantum de se est, transeat, si aliter imperet voluntas, n. cons. potest enim determinari ad hæresin, ad judicium temerarium, licèt magis appareat veritas opposita.

Inst. 2. Minùs verosimile est negatio verisimilitudinis, sed 430 huic negationi non potest assentiri, ergo. *Resp.* n. maj. nam pro minus verosimili est motivum positivum, grave & prudens, quamvis adsit negatio majoris verisimilitudinis, quæ non excludit alterum motivum minus, sicut minor lux non excludit majorem, ideoque non est negatio lucis, quamvis adjunctam habeat negationem majoris lucis.

Inst. 3. Quod apparet esse minus probabile, non potest 431 judicari esse magis probabile, ergo nec potest judicari esse verum, quia esse verum est plus, quàm esse magis probabile. *Resp.* n. cons. evidens enim est, quòd sit minùs probabile; è contra non est evidens, quòd sit falsum, & est motivum grave pro eo, quòd sit verum, ergo potest judicari, quòd sit verum, licèt plùs sit dicere esse verum, quàm esse tantùm magis probabile: itaque ratio disparitatis à priori est, quia quando incertum est, an aliquid sit verum, potest judicari esse verum, vel ex majore, vel ex minore motivo gravi; è contra quando aliquid scitur esse minùs probabile, nullum potest esse motivum judicandi esse magis probabile.

Q. 53. *An subditus teneatur obedire Superiori imperanti aliquid probabiliter licitum, si subdito probabilius sit illud esse illicitum?* Resp. affirmat rectè *Busembaum* supra, sed probatio meliùs firmanda est: sit itaque,

§. 1. Si subditus licitè possit obedire, tunc tenetur, atqui 432 subditus in hoc casu licitè potest obedire, ergo tenetur. *Major* videtur certa contra Schild. *tr.* 2. *c.* 4. *num.* 57. nam subditus tenetur obedire in omnibus licitis, & potestas præcipiendi est hic in certa possessione; habet insuper Superior jus imperandi hoc, quod ipse judicat licitum, ergo subditus habet obligationem faciendi. *Minor* est ferè omnium, & satis constat

ex

ex Cap. *Quid culpatur*, *caus.* 23. *q.* 1. ubi S. Aug. dicit subditum posse militare ita jubente Rege etiam sacrilego, *si certum non sit bellum esse iniquum*; quamvis autem probabilius esset esse iniquum, tamen hoc nondum esset certum; ergo posset militare.

433 §. 2. Communis sententia absolutè tenet talem subditum teneri obedire, ita Sanch. *in Decal. l.* 6. *c.* 3. *n.* 6. Carden. *in* 2. *crisi d.* 2. *qui in* 1. *crisi d.* 61. *n.* 168. vocat sententiam certam: Mendo *in Stat. d.* 13. *à n.* 234. Lug. *in Resp. mor. l.* 3. *d.* 19. *n.* 3. Teril. *in Reg. q.* 46. Illsf. *t.* 1. *d.* 1. *n.* 72. nec audent negare Ehrentr. *a.* 12. & Gonz. *d.* 14. *n.* 92. Consentit etiam Adrianus, uti ostendit Teril. *hic q.* 23. *à n.* 96. idem docet Card. Sfondratus *in Reg. Sacerd. l.* 1. §. 20. *n.* 11. *Probatur* authoritate, nam S. Bern. *de præcep. & dispens. cap.* 12. ait, *Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est, quàm si præcipiat Deus*. S. Bonav. *in Spec. discipl. c.* 4. loquitur iisdem verbis: Humbertus Ordinis Prædicatorum Generalis V. *in lib. de erudit. religios. c.* 1. *Nisi apertè sit malum, quod à Superiore præcipitur, sic accipiendum est, ac si à Deo præciperetur*. S. Bernard. Senensis *in dialogo de obed. Ubi subditus rationabiliter dubitat: an, quod præcipitur, sit peccatum an non, tunc profectò obedire debet*. S. Ignatius Loyola. 3. *par. Const. c.* 1. §. 23. dicit obediendum in omnibus rebus, *ubi peccatum non cerneretur: & p.* 6. *cap.* 1. *in Declar. litt. B.* dicitur, *Hujusmodi sunt illæ omnes, in quibus nullum manifestum est peccatum: & in Epist. de obed.* dicit, *Omnibus in rebus, quæ cum peccato manifesto conjuncta non sunt*. Dionysius Carthus. *in* 2. *dist.* 39. *q.* 3. *In dubiis, an sit contra præceptum Dei, standum est præcepto Prælati, quia etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiæ bonum non peccat subditus*: similiter docent alii apud Teril. *in Reg. q.* 46. *n.* 13. qui addit, *nec quemquam inveni, qui contrarium teneat*. *Ratio* autem est, quia rectus ordo, & necessaria subordinatio subditi ad Superiorem ita postulat, essetque majus malum turbari illum ordinem, quàm fortè peccari materialiter, nam posset quivis subditus facilè obtendere, aut etiam judicare, rem præceptam esse illicitam, unde sequerentur discordiæ Superiorem inter, & subditum, scandala, perturbationes &c. quæ sunt mala certa, ubi è contra malum, quod ex obedientia timeretur, nempè materialis transgressio legis Divinæ, non esset certum, sed solummodò dubium, malum autem certum vitari debet præ dubio, ergo. *Conf.* nam sicuti officium Judicis à Deo institutum est tanquam absolutè bonum, licèt per illud quandoque fiat materialis injuria innocentia, ita etiam ordo subjectionis inter homines, licèt quandoque propter humanam ignorantiam intervenire debeant errores, estque minus malum hos errores esse, quàm everti ordinem illum, ergo. Videri potest Teril. *à n.* 15.

434 §. 3. Hactenus dicta maximè valent de subditis religiosis, cùm hi insuper se voto attrinxerint ad obediendum: estque communissima SS. PP. & Ascetarum doctrina, quòd cæca obedientia sit securissima conscientiæ regula in omnibus, de quibus certum non est, quòd sint mala, uti optimè deducit Teril. *assert.* 4.

435 *Respondent*, Subditum in tali casu teneri quærere rationes pro Superiore, & sic deponere opinionem suam; ratio autem potest semper illi esse, quia subditi stantes suo judicio contra Superiores plerumque errant, ita Eliz. & Gonz. *n.* 102. Addit Ehrentr. *a.* 13. rationem universalem esse, quia vox Superioris pro voce Dei habenda est. *Contra* est, 1. nam fieri potest, ut subditus longè doctior, certus sit opinionem suam esse probabiliorem, ideoque hic, & nunc non errare in judicio circa illam majorem probabilitatem; hoc supposito tenebitur obedire, uti fatentur AA. illi, neque tamen poterit opinionem suam deponere, uti ipsi docent, ergo tenebitur sibi formare dictamen reflexum propter probabilem opinionem Superioris, & secundùm eam obedire, v. gr. dicendo: *quamvis spectatis motivis directis videatur illicitum hoc agere, quia tamen incertum est, & pro Superiore etiam est prudens motivum, licitè faciam, quod ipse præcipit, quia in his circumstantiis, si non obedirem, agerem contra jus, quod habet imperandi, &c.* ubi vides esse alia motiva pro hoc judicio reflexo, quæ non
436 sunt pro directo: videri potest Illsf. *n.* 60. 2. Cap. *Inquisitioni de sent. excomm.* statuitur, ut conjux debitum reddat, etiamsi rationabiliter opinetur Matrimonium esse nullum, ergo sicuti hic conjux, etiam retinens opinionem suam licitè reddit debitum; ita subditus hic, sicuti enim alter conjux habet jus ad debitum, ita Superior ad actionem subditi. 3. Præceptum Supe-
437 rioris ejusque authoritas est certa, etiam in sensu composito opinionis in subdito, è contra lex prohibens actionem subdito, & excusatio subditi sunt incerta, atqui præceptum, & authoritas certa possident, ac proinde prævalent contra legem, & excusationem incertam, ergo. 4. Stante dubio subditi utrimque negativo, an objectum sit illicitum, subditus tenetur obedire, uti fatentur omnes, ergo etiam stante dubio positivo, vel etiam opinione incerta subditi oppositum tenentis, hac enim non obstante Superioris præceptum, & authoritas manent in certa possessione; & si subditus non teneretur obedire, sequerentur æqualiter incommoda n. 433. relata.

§. 4. *Obji.* 1. Licitum est subdito non obedire, si sit 438
probabile non esse obligationem obediendi, uti docent Sayr. Torr. T. & J. Sanch. *in select. d.* 33. *num.* 28. sicuti enim licitum est in aliis materiis sequi probabilem, ita etiam hic, atqui si subdito sit probabilius, quod objectum sit illicitum, tunc probabile est non esse obligationem obediendi, nam obligationem in eo casu negant Salas, Ledesm. P. Lugo, J. Sanch. *num.* 32. Diana *par.* 2. *tr.* 13. *R.* 10. Escob. *in probl. l.* 2. *n.* 107. Castrop. *d.* 2. *punct.* 6. *n.* 5. Et ratio est, quia quando dubium est, an objectum sit illicitum, etiam dubium est, an potestas Superioris unquam se eò extenderit, ergo Superior non est in certa possessione, sed prævalet certa possessio libertatis in subdito, ergo. *Conf.* 1. nam Superior non potest strictiùs obligare, quàm Christus, & Ecclesia, sed Christus, & Ecclesia non obligant, quando probabile est hanc vel illam materiam non contineri sub præcepto; ergo. Ita Escob. *Conf.* 2. nam Laym. *c.* 5. *n.* 12. Dian. *in comp. v. Subditus n.* 2. Ehrentr. *a.* 12. aliique dicunt saltem tum non teneri obedire subditum, si prætereà grave incommodum sibi vel alteri personæ timeat in honore vel rebus, quia est in possessione juris ad conservandam rem suam vel alterius, de quo dejici non debet per dubiam potestatem Superioris imperandi hic, & nunc. *Resp.* 1. n. maj. quia obstat certa possessio Superioris, quam non elidit probabilitas subditi, sicuti si sis in certa possessione prædii cum probabilitate juris, licèt alius putet etiam ex motivo probabiliore prædium suum esse, tamen non est ipsi licitum te exuere possessione. Adde, quòd subditus admittendo Superiorem vel vovendo obedientiam obliget se ad obediendum in omnibus non certò illicitis, adeoque resignat juri sequendi opinionem suam etiam probabilem, si fortè esset contraria juri Superioris, sicuti conjux iniens Matrimonium obligat se ad permanendum in eo, quamvis fortè posteà habiturus esset opinionem probabilem de eo, quòd Matrimonium suum non valeret, uti dicetur de Matrimonio. *Resp.* 2. cum Mendo *n.* 237. & Illsf. *n.* 72. *n. min.* quia tunc pro potestate Superioris est certa possessio, uti jam dictum est, & quamvis dubium sit, an objectum sit illicitum: non ideò est dubium, an potestas Superioris, se eò extendat, quia certum est, quòd se extendat ad omne illud, quod non est certò illicitum. *Ad Conf.* 1. distinguo, Superior non potest strictiùs obligare, quàm Christus, & Ecclesia possint obligare, c. quàm Christus, & Ecclesia de facto obligent, nisi Ecclesia urget suum vel Christi præceptum per damnationem alicujus propositionis alioqui probabilis, (quod utique potest) tum est certa obligatio: si autem non declaret nec urgeat obligationem, sed patiatur opinionem probabilem deobligantem, concludimus Christi aut Ecclesiæ legem non esse nobis sufficienter applicatam, ideoque non obligare; è contra Superior in nostro casu urget, & declarat obligationem sui præcepti, statque pro eo possessio potestatis imperandi, cui non debet obstare probabilitas subditi. *Ad Conf.* 2. dico, ex eo plus non permitti subdito, quàm ut incommodorum illorum pericula proponat Superiori, qui si prudenter consideratis omnibus declaret nihilominus prævalere causas sui præcepti, ideoque illius executionem urgeat, tenebitur subditus obedire, nisi fortè imperaret aliquid excedens imbecillitatem humanam: & falsum est, quod additur, potestatem imperandi in Superiore hic esse dubiam.

Obji. 2. Votum non obligat in probabili dubio peccati 439
moralis, ergo nec Superioris præceptum. *Resp.* n. cons. Votum soli Deo factum tantùm obligat ad id, quod melius est, & ad alia non acceptatur à Deo: è contra votum simul homini factum obligat ad omne, quod non est certò illicitum, sive sit melius sive non.

Obji. 3. Nemo obediret Soperiori imperanti ingressum 440
super aquas. *Resp.* 1. Sic S. Maurus obedivit S. Benedicto. *Resp.* 2. Etiam quisque se accingere deberet ad hoc exequendum, si probitas, & prudentia Superioris esset ei satis cognita, tunc enim deberet præsumere, quòd vel imperaret ex superiore instinctu, vel tantùm vellet, ut subditus taceret, quantùm in se est; revocaretque mandatum visa subditi dispositione: è contra si sciam Superiorem non esse prudentem sed imperiosum, non debebo obedire, quia sciam illum excedere potestatem imperandi, ideoque prudenter præsumere non potero rem imperatam esse hic, & nunc licitam, quam antecedenter certò scio esse, per se loquendo illicitam.

Inst. Ergo etiam erit obediendum, si pro inhonestate ob- 441
jecti imperati habeat subditus grave motivum, & nullum occurrat pro ejus honestate. *Resp.* Suar. negat seq. putat enim tunc fore moraliter certum, quòd actio sit inhonesta; sed Teril. *à n.* 22. meliùs concedit, nam potest pro inhonestate esse motivum merè probabile, consequēter non erit certum esse illicitum, SS. PP. autem & Ascetæ dicunt esse obediendum in omni casu, si non sit certum esse peccatum. *Conf.* nam conjux in

omni

omni dubio debet reddere debitum, ut *n.436.* dictum est, ergo etiam subditus in omni dubio obedire. Quod si nequidem Superiori esset probabile, quòd objectum sit licitum, excederet suam potestatem imperando, nec foret ei obediendum, quia non potest imperare, nisi quod bona fide putat esse licitum.

442 *Obji.4.* Opinio subditi habet se sicuti conscientia vincibiliter erronea, quæ deponi debet. Resp.n.ass.nam 1.sæpè deponi non potest, uti *n.435.* dictum est. 2. Licèt subditus deponere posset, non tenetur, quia manente judicio illo potest sibi ex probabilitate opposita formare conscientiam practicam, & obedire, uti ibidem est declaratum. 3.Opinio probabilis est prudens, conscientia vincibiliter erronea concepta est imprudenter, ergo licèt hæc deponi deberet, non ideò illa: Plura circa hæc addemus posteà à n.593. item *l.4. à n.159.*

443 *Q.54. An Confessarius possit vel debeat contra propriam opinionem etiam probabiliorem absolvere pœnitentem, qui tenet oppositam probabilem, & de reliquo ritè est dispositus*, v. gr. si pœnitens probabiliter putet sibi licere, ideoque etiam postbac velit diebus festis scribere lucri causa, an Confessarius judicans probabilius esse, quòd id non liceat ipsi, possit vel debeat eum absolvere? Resp. Resolvit quidem quæstionem Busembaum suprà, sed paulò pluribus res est explicanda, hinc sit,

§.1. Si Confessarius omnibus bona fide, & sine passione consideratis, judicaret opinionem pœnitentis non esse probabilem, absolvere non posset, nisi pœnitens promitteret imposterum opinionem suam deserere, quia Confessarius tunc judicare non posset pœnitentem esse dispositum, & habere propositum servandi omnia Dei, & Ecclesiæ præcepta: per accidens tamen quandoque, saltem ad tempus opportunius relinqui posset pœnitens in aliqua ignorantia tunc invincibili, & absolvi, uti dicetur de Pœnitentia.

444 §.2. Si Sacramentum per hoc exponeretur periculo nullitatis, uti si pœnitens vellet absolvi omisso aliquo, quod utrinque probabiliter affirmatur, & negatur esse de valore Sacramenti, Confessarius non posset eum absolvere, quando enim agitur de valore Sacramenti, non tantùm Confessarius, sed & pœnitens ipse tenetur sequi tutiorem, uti dicetur *l.6. par.1. à num.* 104.

445 §.3. Supposito casu quæstionis vel alio simili, omnino videtur certum, quòd Confessarius teneatur absolvere pœnitentem, ita docent AA. communissimè, inter quos Victor. *in sum. de Conf. num.*178. citans Palud. & Goffred. Navarrus *in man.c.26.n.4.* citans Adrianum: Reginaldus *de prud. Conf.c.3. f.1.§.1.n.7.* Angelus de Clavasio, qui floruit circa annum 1480. *in Sum.v.Confessio* §.2. Joannes Nider sub annum 1430. *in Consolat. timor. consc.3.p.c.12. & 15.* citans præterea Claromontensem & Erdemberg. Domin. Sot. *in 4. dist.18.q.2.a.5. ad* 5. Tolet. *l.3. Instruct. Sacerd.c.*20. Suar. *1.2.tr.3.d.12.f.6. n.9.* Vviggers *1.2.q.19.a.6.dub.6.n.48.* Diana *p.2. tr.3.R.*11. addens, licèt putet opinionem pœnitentis esse falsam, dummodò reputet probabilem: Laym. Lohn. & Schild *tr.2.n.*121. Card. *in Addit. ad 1. crisin n.23.41. & seqq.* Mendo *in Stat.d.13.n.*201. Stoz. *l.1.p.5.nu.* 117. *& l.2.n.*132. optimè Teril. *in Reg.q.47.* Illsf. *t.1.d.1.n.71.*

Est autem contra Fagnan. Baron. Mercor. Philal. Eliz. Gonz. *d.14.n.*129. Rationes pro nostra Responsione sunt, 1. quia pœnitens supponitur aliunde ritè dispositus, illa autem opinio Confessarii impertinenter se habet ad conscientiam præteritam, aut etiam imposterum formandam à pœnitente, cui licitum est se dirigere secundùm opinionem suam, & aliorum fortè doctiorum, & prudentiorum, quàm sit ipse Confessarius, quos sequendo si erret, error est invincibilis, nam ipse omnibus consideratis bona fide putat opinionem suam esse licitam, & scit defendi tanquam talem à viris doctis, & prudentibus, ergo nulla ratio est, ob quam ei negari possit absolutio. *Conf.* nam stultum est, si Confessarius vellet omnes, quos absolvit, cogere ad easdem opiniones secum tenendas, quasi verò ipse solus sapiat: & cur cuique non liceat in rebus incertis opinari, quod apparet verum? 2. Si Confessarius esset ejusdem opinionis cum pœnitente, utique teneretur eum absolvere, ergo & tunc tenetur, quia pœnitens est nunc eodem modo dispositus, & per accidens se habet illa speculativa opinio Confessarii. 3. Si non absolvat, facit injuriam, In primis Authori Sacramentorum, quia hoc Sacramentum sine justa causa relinquit imperfectum; deinde pœnitenti, quia post enarrata peccata, per se loquendo, habet jus ad absolutionem, & insuper nunc injustè cogitur bis confiteri eadem peccata. 4. Si ejusmodi pœnitenti neganda est absolutio, ergo absolvi non debet moribundus, qui restituere nollet, ductus opinione verè probabili, quòd restituere non teneretur, si Confessarius judicaret oppositum, hoc autem est grave inconveniens. *Si dicas*, in isto casu utendum esse sententia etiam dubia: *Contra* est, in omni dubio absolutè favendum est Reo: & hic non est ratio dubia, sed certò probabilis, imò, uti existimo, certa pro pœnitente.

446 §.4. *Obji.1.* Æger sanandus est arte, non sua, sed Medici, ergo pœnitens, utpotè æger, tenetur se accommodare opinioni Confessarii, qui Medicus est, ita Baron. Resp.1. Dato ant. n. conf. ars Medici hic, est absolutio, quam nomine Christi applicat Confessarius, & qua sanatur pœnitens, ad hanc autem absolutionem nil confert, quòd Confessarius hanc vel illam opinionem teneat, fortè etiam singularem, & heteroclitam, vel saltem in se minùs probabilem, quàm sit opinio pœnitentis. R.2. Æger sanandus est arte Medici, si Medicus præscribat necessaria vel prohibeat nocitura, c. si nec necessaria præcipiat nec nocitura prohibeat, n.ant. & conf. nam ejusmodi opinio Confessarii habet se omnino per accidens, & impertinenter ad absolutionem, uti dictum est.

Obji.2. Confessarius agit ut Judex, & ut Superior, ergo 447
non debet ferre sententiam secundùm opinionem pœnitentis, qui est Reus, & subditus, sed hic tenetur se illi submittere. R.n.conf. nam sententia, quam fert Confessarius, est partim judicium de dispositione pœnitentis, partim absolutio; judicium autem illud, & absolutio formanda est secundùm conscientiam pœnitentis, ergo cùm pœnitens sequendo opinionem suam non peccarit nec peccet, judicandus est dispositus, & secundùm hoc judicium absolvendus est.

Inst.1. Confessarius non debet absolvere contra suam con- 448
scientiam, ergo nec contra suam opinionem. R.n.conf. tenetur enim sibi formare conscientiam, non secundùm suam, sed pœnitentis opinionem, v.g. hoc modo, *Quamvis ego opiner scriptionem ob lucrum in die festo esse illicitum; tamen cùm opinio mea sit incerta, & pœnitens probabiliter putet esse licitam, nec teneatur opinionem suam deserere, & sequi meam, non possum judicare illum esse indispositum, ergo cùm peccata ipsius audiverim, neque mihi licitum sit abrumpere Sacramentum, aut negare jus, quod ad absolutionem habet, teneor absolvere, præscindendo ab illa opinione mea speculativa, quæ hic se impertinenter habet.*

Inst.2. Scientia, quid circa administrationem Sacramenti 449
pœnitentiæ sit faciendum, non requiritur in pœnitente, sed in Confessario, ergo hic procedendum est juxta cognitionem Confessarii, non pœnitentis. R. Ergo hic procedendum est juxta cognitionem Confessarii, huc pertinentem, c. huc non pertinentem, n. conf. cognitio Confessarii huc pertinens est judicium, quod hic habere debet de statu, & dispositione pœnitentis, & secundùm hanc cognitionem debet se regulare Confessarius, eique se submittere debet pœnitens, quia Confessarius hoc agit ut Judex, & ut Superior; alia autem cognitio directa, quam Confessarius tanquam privatus Theologus habet de eo, quòd scriptio die festo facta ob lucrum sit illicita, est hic impertinens, nec tenetur se illi submittere pœnitens, ideoque hæc cognitio ad summum valere poterit pro regulando Confessario ipso, si scribere velit ipse die festo, non autem pro regulando pœnitente, qui licitè se regulat secundùm suam, & gravissimorum Doctorum opinionem contrariam.

Inst.3. Ordo rectus inverteretur, si Judices tenerentur ju- 450
dicare secundùm opinionem reorum: Item si Ecclesia teneretur procedere secundùm opiniones subditorum. R. ad 1. Quando judicium instituitur circa conscientiam, & peccata Rei, uti fit ad Tribunal Pœnitentiæ, tunc debet Reus judicari secundùm opiniones suas, per quas fit, ut vel incurratur vel evitetur peccatum; aliud est in aliis tribunalibus, ubi quæritur, quid in re sit, v.g. ad quem à parte rei pertineat ager, an Titius reipsa occiderit, furatus sit &c. tunc enim non attenditur ad opiniones litigantium, vel eorum, qui accusantur, sed ad argumenta directa rem vel factum secundùm se probantia. *Ad* 2. Ecclesia extra tribunal Confessionis habet jus ferendi leges, & regendi fideles independenter ab opinionibus eorum, quos etiam obligare potest ad deserendas opiniones suas in praxi; è contra in tribunali Confessionis, à Christo jussa est judicare, & procedere secundùm conscientiam pœnitentis, quam hic licitè format secundùm opiniones suas ab Ecclesia permissas, & certò probabiles, ut sæpè dictum est.

Obji.3. Pœnitens, qui die festo non vult omittere scriptionem 451
propter lucrum, secundùm judicium, quod Confessarius habet, non vult servare unum mandatum graviter obligans, ergo secundùm judicium Confessarii est indispositus, ergo cùm ad Confessarium spectet judicium de dispositione pœnitentis, non potest eum absolvere. R. Secundùm judicium, quod Confessarius habet, tanquam Confessarius, non vult servare unum mandatum, n. secundùm judicium, quod Confessarius habet tanquam privatus Theologus, c. ant. & similiter distinguo utramque seq. si enim agat tanquam Confessarius, non debet agere cum pœnitente secundùm judicium directum, & speculativum, quod habet tanquam privatus Theologus, sed secundùm reflexum, & practicum, quod habere debet tanquam Confessarius, uti *n.448.* est explicatum.

Inst. Saltem si non sit ex officio Confessarius non tenebitur 452
absolvere, quia ex mera voluntate pendet ejus absolutio, ita Armil. apud Teril. *hic q.23.n.48.* R.n.ass. rectè enim dicunt Victor.

Nav.

Nav. Sot. ſupra, & alii communiſſimè, hic non eſſe diſtinguendum inter obligatum, & non obligatum audire; & ratio eſt, quia licèt ex ejus voluntate pendeat audire, ſi tamen audiverit, tenetur abſolvere, quia audiendo peccata tacitè promiſerat, & ſe obligarat ad abſolvendum, ſi inveniret diſpoſitum, uti fatetur cum communi Gonz. *num.* 123. poterit nihilominus talis Confeſſarius non obligatus, pœnitentem monere, ut non redeat, niſi velit dirigi ſecundùm alteram opinionem, alioqui non abſolvendum uti rectè Stoz. *n.* 133. ſi enim tunc redeat ad eundem Confeſſarium, cenſetur cedere juri ſuo, & ſe directè illius opinioni velle ſubmittere. Ex dictis,

453 *Inferes*, Confeſſarios illos non rectè fungi officio ſuo, qui nõ ſtudent cognoſcere plurium Authorum probabiles ſententias, ſed pœnitentes omnes ſuos volunt dirigere ſecundùm opiniones incertas unius alicujus Authoris vel profeſſoris ſui, uti pluribus dicetur de Pœnitentia, quando de prudentia Confeſſarii.

454 *Q. 55. An Principes, & Superiores ſint tuti in conſcientia, ſi nudè ſequantur judicia, & conſilia probabilia ſuorum Conſiliariorum?* R.

§. 1. Rationes pro parte affirmativa ſunt, 1. quia ſi licet prudentum Theologorum conſiliis acquieſcere, cur non horum? 2. In multitudine agendorum non eſt Principi aliud poſſibile; & ad hoc ſunt Conſiliarii, ut per eos juventur illi, qui regunt. 3. Conſulti communiter ſunt peritiores jurium, quàm Conſulentes, cur ergo non liceat eos ſequi? 4. Si non licet ſequi illos, ergo prudenter aget oppoſitum, hoc autem nemo dicit, nam qui ſuorum conſilia non ſequitur, ſed ex proprio cerebro gubernat omnia, ab omnibus habetur minus prudens; è contra qui ſequitur ſuorum ſapientum conſilia, in communi ſenſu eſt prudens, maximè cùm homo alieno potiùs judicio fidere debeat quàm ſuo. 5. Si Princeps haberet in ſe uno ſcientiam, & experientiam ſuorum Miniſtrorum, utique diceremus eum tutò agere, ſequendo, quod ipſe judicaret æquum, ergo & nunc; quia ſequendo conſilia ſuorum, eſt, ac ſi ageret ex ſcientia, & experientia in ſe reperta.

455 §. 2. His non acquieſcit Eliz. *l. 6. q. 7.* ſed abſolutè negat Regentem ex hoc fore tutum in conſcientiis, 1. quia ſi opus non eſt, ut rem ipſe diſcutiat, & perpenſis utrimque rationibus definiat, non neceſſariò ad regimen eligetur dignior, ſed aptus erit quiſque, ſi ſolummodò ſciat numerare, ex qua parte ſint plura ſuorum Conſiliariorum ſuffragia. 2. Invertetur omnis ordo regiminis, non enim ipſe reget ſed regetur, eritque tantùm executor negotiorum; caput erunt pedes, & pedes caput. 3. Non erit, cur dicat Scriptura *Eccleſiaſte* 10. *v.* 16. *Væ tibi terra, cujus Rex puer eſt!* Item, cur inculcet *Pſal.* 2. *v.* 10. *Et nunc Reges intelligite; erudimini, qui judicatis terram. Sap. 6. verſ. 10. Ad vos ergo Reges ſunt hi ſermones mei, ut diſcatis ſapientiam.* Meritò dixit illuſtris Arauſo, *Neque Principem ab hujuſmodi piaculo excuſat vulgaris ſententia dicentium damna, & vitia regiminis non Principi, ſed ejus Adminiſtris, & Confeſſariis fore imputanda, non, inquam, hæc excuſatio, licèt vulgaris, ei prodeſt, eò quod ipſe non ſubeſt ſed præeſt.* 4. Si ſatis eſſet acquieſcere conſiliis ſuorum, tuti in conſcientia erant tyranni occidendo Martyres, quia ſequebantur conſilia eorum, qui præerant rebus, non tantùm politicis, ſed etiam ſacris: excuſandus quoque ab omni etiam imprudentia erit *Roboam* 3. Reg. 12. ſequens Conſiliarios coætaneos à ſe aſſumptos, viros ſaltem quadraginta annorum, maximè cùm cogitare poſſet ſenes plerumque eſſe nimis timidos. 5. Nunquam dabitur bellum ex ulla parte formaliter injuſtum, quia nunquam inchoatur ſine aſſenſu Parlamenti vel Conſiliariorum. 6. Peccare poſſunt, & damnari ſequentes quoſdam Doctores Theologos, ergo etiam Conſiliarios, cùm ad hos minus ſpectet ſecuras reddere conſcientias, & ſæpè conſcientiam minus curent. Ratio horum omnium à priori eſt, in primis quia nulla datur infallibilis regula conſcientiæ præter Scripturam, & Eccleſiam, ergo ſequendo Parlamenta, & Conſiliarios peccari poteſt ac incurri damnatio: deinde Conſiliariorum aliqui ſunt boni, alii mali, ergo ad Principem, & Superiorem ſpectat videre, ne per malos in errorem bono publico damnoſum inducatur, ergo ipſius eſt auditis ſententiis indifferenter rationes perpendere, &, ſi has judicet veras, has ſequi, ſi falſas, reprobare; ſi diſcernere nequeat, ulteriùs inquirere, ad hoc enim eſt navarchus, ut clavum teneat regatque navem, ita ferè Eliz. Fagnanus in cap. *Ne innitaris, De conſt.* n. 319. ait, *Principes ſæculi nihil arbitrio ſuo faciunt, ſed quid ſibi liceat, percunctantur à Theologis, quos ad ſua deſideria coacervant ſibi magiſtros.*

456 §. 3. Utraque ſententia habet aliquid veri, nam Principes, & Superiores, 1. non ſunt tuti ſequendo quoſvis Conſiliarios, quandoque enim ſunt pſeudo-politici, adulatores, non timentes Deum, ſi modò placeant hominibus; hinc non edicunt ſincerè, quod ſentiunt, ſed quod putant placere: alii non habent pro fine bonum publicum ſed privatum ſuum, vel ſuorum: alii omnia pecuniis venalia habent. 2. Nec ſatisfaciunt officio, ſi per alios faciant omnia, ſunt enim à Deo, Rep. vel aliis Superioribus conſtituti, ut ipſi regant, & ad hoc electa eſt ipſorum perſona ac perſonalis induſtria, ideoque etiam, ſi ipſis liberum ſit, non debent admittere regimen, niſi ſentiant ſe ad id ſufficienter comparatos eſſe per Deum, & naturam: atque in his ſentio cum Eliz. 3. Ut tuti ſint, tenentur ſepoſita omni reflexione humana eligere Conſiliarios, quos putant præ reliquis fore prudentes, probos, incorruptibiles, & ejus animi, qui ſenſa ſua depromere audeant; ideòque etiam relinquenda eſt ipſis plena libertas edicendi, quod ſentiunt, nec oſtendenda diſplicentia, multò minus inferendum incommodum, ſi quid ingratum protulerint. 4. Tenentur rationes auditas utrinque perpendere, & quas certò advertunt veras, ſequi; ſi verò res incerta ſit, per ſe loquendo, poſſunt ſequi conſilium probabile ſuorum, relicto eo, quod ipſi judicant probabilius, formando ſibi conſcientiam ſecundùm dicta *n.* 307. *&* 377. atque id evincunt rationes *n.* 454. allatæ, ad quas accedit, quod faciliùs ſit unum decipi, quàm plures. 5. Etiam poſſunt contra judicium ſuorum ſequi illud, quod ipſi bona fide putant eſſe probabilius vel melius: poterit tamen eſſe res ſuſpecta, ſi agatur de ſuo vel ſuorum commodo, quia ſe facilè inſinuat vitioſus amor proprius. 6. Si nollent explere munus ſuum ſed torpere ac per alios agere omnia, rectè ait Eliz. minùs malè acturos, ſi ſemper velut clauſis oculis ſequantur communem ſententiam ſuorum Conſiliariorum, niſi horum vel illorum rationes apparerent eſſe meliores, quia facilius eſt pauciores decipi quàm plures. Quod ad bellum inchoandum attinet, dicetur *l. 3. p. 1. à n.* 867.

Q. 56. An ſit aliquando obligatio ſequendi probabiliorem relicta minùs probabili? R. 457

§. 1. Negant Vaſq. *d. 63. cap.* 1. Haun. *lib. 2. tract. 1. c. 4. contr. 3. num.* 292. Card. *in 1. criſi d. 55. à num. 14. & d. 56. à num.* 914. Teril. *in Reg. q.* 20. aliique multi, nam univerſaliter dicunt in omni materia eſſe licitum ſequi opinionem probabilem relicta probabiliore. *Si opponas*, v. gr. Miniſtrum Sacramenti teneri ſequi probabiliorem de valore, *Reſpondent*, oppoſitam in illis circumſtantiis non eſſe probabilem niſi ſpeculativè, ſe autem loqui de *practicè* probabili, illam autem vocant *practicè* probabilem, quæ probabiliter aſſerit licere etiam in his & iſtis circumſtantiis, opinio autem dicens, v. gr. licere conficere Euchariſtiam in pane ſiligineo, non eſt probabilis: Sed clariùs videmur loqui, ſi dicamus, quod ſit obligatio ſequendi probabiliorem relicta minùs probabili, 1. ſi minor probabilitas ſit tantùm ſpeculativa, uti *à n.* 517. dictum eſt. 2. Si obſtet lex & mandatum Superioris, uti ibidem eſt dictum. 3. Si contractus vel quaſi contractus prohibeat ſequi minùs probabilem, uti eſt in Judice &c. 4. Si charitas erga proximum vel ſeipſum aliter poſtulat. 5. Si alioqui Sacramentum exponeretur periculo nullitatis, ita ut aliud poſtulet reverentia Chriſto rerum ſacrarum Authori debita, uti dicetur *l. 6. p. 1. à n.* 104. Vide etiam dicenda *n.* 476.

De Judice, Advocato &c. Item de Medico plura addentur *l. 4. à n.* 1480. 1507. 1534. ubi etiam *à n.* 1545. *&* 1548. agitur de obligatione Profeſſorum, & Concionatorum publicè docentium.

§. 2. Thom. Sanch. *in Decal. l. 2. c. 1. n. 6.* Sporer *hic num.* 50. 458
aliique docent pro articulo mortis eſſe obligationem ad ſequendam probabiliorem aut ſaltem tutiorem, etiamſi non adſit alia ratio, quàm quòd ſit pro articulo mortis, quia ſic videtur ſuadere charitas erga ſeipſum; ut in eo momento, à quo pendet æternitas, eligantur tutiſſima: è contra Jo: Sanch. Lugo aliique apud Dianam *p. 2. tr. 13. R. 9.* & Gob. *in Clypeo p. 1. num.* 162. negant, quia cùm nullum ſuperſit periculum peccati formalis, & ſic operans omninò prudenter operetur, non eſt cur hoc minùs poſſit in morte quàm in vita, hinc Card. *in 2. criſi d. 4. num.* 8. ait, *Sententia illa, quòd liceat ſequi probabilem relicta probabiliore, impropriè dicitur minùs tuta, quia formaliter eſt tutiſſima, & ſolùm dicitur materialiter minùs tuta, propterea, quòd exponatur periculo peccati materialis, quod vitare non tenemur:* de hoc tamen redibit ſermo *n.* 471. *&* 475. ubi explicabitur, quo ſenſu ſententia benignior dicatur tutior, & laxiores tutiſſimæ, quod hic applicari debet, nam illa obligatio exponeret moribundos graviſſimis moleſtiis, anxietatibus & periculis deſperandi; teneretur enim conari elicere ſemper actus intenſiſſimos, iterùm confiteri omnia dubia, & ſcrupulos, continuò renovare dolorem de peccatis, & petere novam abſolutionem, &c. Quamvis autem tutius ſit in articulo mortis iſta facere, tamen non eſſet tutius ſed periculoſius, judicare ſe ad id obligari, uti ibi probabitur, ergo dicendum eſt eſſe tantùm conſilii, ut in eo articulo, quantùm fieri poteſt, ſequamur etiam materialiter tutiora, quia nempè hoc ipſum valdè gratum eſt Deo, nolle etiam materialiter agere contra ullam ipſius voluntatem.

Q. 57. An è contra, præter hactenus dicta, ſit etiam aliunde ſpecialis obligatio quandoque ſequendi unam probabilem relicta probabiliore, vel alia ſimiliter probabili? R.

§. 1.

459 §.1. Dixi à n.432. ad hoc specialiter obligari subditum; & à n.443. etiam Confessarium; nunc addo universaliter, quòd quivis, qui licitè potest, teneatur sequi probabilem relictâ probabiliore, si hoc postulet salus vel emolumentum, præsertim spirituale, proprium vel alienum, ea enim est lex charitatis, ut mihi & proximo prosim, ubi licitè & commodè possum: v.gr. si sequendo sententiam minus probabilem impedire possum aliquod peccatum proximi, ad id teneor ex charitate, quia id licitè possum, secundùm dicta à n.268. & etiam commodè possum, uti supponitur.

460 §.2. Docent præterea Gob.& Lohner esse specialem obligationem sequendi minùs probabilem in his casibus, nempè si agatur da valore Matrimonii, uti habent plurimi Theologi, & Jurillæ cum Sanch. *de Matr.l.*1.*d.*18.*n.*7. Item quando agitur de valore testamenti vel favore religionis, uti habet cum aliis multis Barbosa. Item quando agitur de potestate clavium,& jurisdictione Ecclesiæ. Item quando minùs probabilis sententia favet piæ causæ, uti tenent 29. Authores apud Martham, teste Gob. *in Clypeo p.*1.*n.*175. Addit Card. *in* 1.*crisi d.*17. si sint duæ sententiæ utrimque probabiles, una pro, altera contra Immunitatem Ecclesiasticam, legem pro immunitate censeri debere favorabilem,& legem contra immunitatem esse odiosam, ideòque hanc restringi, & illam semper ampliari debere, ac consequenter opinionem probabilem pro immunitate fieri velut certam & esse omninò sequendam. Denique de Pœnitentia c.2. ad dub *6.* ostendam, ubi sunt opiniones utrimque probabiles, per se loquendo, operandum esse potiùs secundùm benignam.

461 *Q.*58. *Ex quibus præcipuè libris vel Authoribus solvenda sint dubia conscientiæ?* R. Jansenius in Augustin. *l proœm. c.*9.*col* 24. sic habet, *Arbitror S. Scripturæ libris, Conciliis, & primorum sæculorum PP. nos contentos esse debere*: Havermans apud Fierlandt *c.*3.§.3. idem dicit, & lectionem Theologorum Scholasticorum, ac Moralium reprobat, *Quia*, inquit, *antequam prodirent hi Authores, debuerunt in Ecclesia Confessarii resolvere similes casus, ergo & nunc possunt sine illis*. Eliz. *lib.*6 *q.*15.*&* 16. fusissimè contendit lectionem Scripturæ, & Sacrorum librorum maximè necessariam esse Theologis Moralibus, eos autem libros Casistarum nequidem legendos esse, qui sua non probant ex libris istis, sed ex puro suo ratiocinio. Et q.17. contendit solam Scripturam, & traditionem sufficere ad sapientem perfectumq; Theologum Mo-
462 ralem. *Contra* est 1. Etiam antequam SS.PP. essent, antequam esset S. Augustinus aliusque Ecclesię Doctor, fuere Confessarii in Ecclesia, qui resolverent casus conscientiæ, ergo & frustra legentur isti SS.PP. 2. Ante librum Jansenii, ante Arnaldi tr. de frequenti Communione, ante tyrocinium Havermanni, ante methodum Huyghens, ante specimina moralia Gabrielis similesve libros, Confessarii resolverunt casus, ergo & illi libri legi non debent. 3. Licèt fateamur lectionem Scripturæ, & Sacrorum librorum esse utilissimam, ac etiam necessariam, tamen non ideò rejicienda est aliorum librorum lectio, tum quia illi ipsi libri sacri explicatione egent, nec continent respectivè ad nos satis clarè omnia; tum quia ipsi SS.PP. inter se sæpè dissentiunt, & consequenter consulendæ sunt rationes ac Authores alii. 4. Neque ex solis libris sacris possunt resolvi omnes casus, uti evidenter patet consideranti omnes materias, nam quòd jus positivum attinet, patet multa accessisse, & quotidie accedere; quod autem attinet naturale, dic mihi ex solis libris sacris, quænam sit materia gravis furti, quænam peccata distinguantur specie, & numero, quænam sint impedimenta Matrimonii, an census personalis sit licitus, an cambium Francofurtense, Placentinum, Venetum &c. 5. Prudenter præsumimus alios etiam Authores legisse libros sacros, & ex eorum mente loqui, licèt brevitatis causa textus omittant, sic legimus Suarez, quem certum est legisse Scripturam, Concilia
463 & PP. 6. Nobiscum sentiunt Sancti ac sapientissimi viri: S. Carolus Borromæus *in Instr. Confessar.* ait, *Omnes Confessarios, quamvis à nobis ut idonei semel admissi fuerint, tamen ob graves, & diversos scrupulos, qui pœnitentibus in dies occurrunt, & plurimas difficultates sibi cohærentes habent, præmonitos volumus, ut bonos & classicos Authores nonnullos, qui casus conscientiæ ex professo tractant, manibus continuò terant*. S. Franciscus Salesius in suis Instr. distinctè suadet lectionem Casuum, quos digessit Reginaldus: & Epist.39. commendat librum Casuum Toleti tanquam brevem, facilem, securum. Synodus Mechliniensis anno 1607. *tit.*5. *de Sacram. pœnit. c.*5. sic monet, *Magna oportet esse instructum scientia, qui de rebus maximis ex tempore judicare debet, ideò Confessarii, quibus non hominis sed Dei judicium exercendum est, & quidem de animabus pretioso JESU Christi Sanguine redemptis, lectioni eorum librorum, unde necessariam sibi scientiam hauriant, diligentissimè vacare meritò debent utpotè directorii Polanci, Manualis Navarri, aut ejus compendii, Summæ Toleti, Enchiridii Biusfeldii, & similium*. Rectè monet S. Athanasius d.2. contra Arianos his verbis, *Ne sustinueritis eos, qui novis rebus student, etiamsi dictiones ex sacris litteris scribant, ne sustinueritis hoc genus scriptorum, etiamsi voces orthodoxæ fidei loquantur, ne ita quidem loquentibus attendite, non enim recto animo loquuntur, sed veluti indumentum ovium hæc verba præferunt.*

*Q.*59. *Quinam præcipuè ex Theologis modernis consu-* 464
lendi sint pro solvendis dubiis conscientiæ? R.

§.1. Verticelli apud Moyam *de op. prob. q.*4.*n.*16. dicit consulendos Theologos, in quibus sit ęqualis aut major doctrina moralis quàm scholastica, similiter Bress. Bardi, Bonæspei apud Moyam *n.*17. dicunt virum doctum in sola Theologia scholastica non esse consulendum, nisi simul in morali ac casibus sit versatus. Addit Verticelli, *Scio frequentissimè evenire, ut magni nominis Concionator magnæ doctrinæ reputetur, & sine difficultate ad eum tanquam doctissimum Confessarium recurratur, tamen ille in re morali ac casibus conscientiæ minimè versatus, sit reverâ indoctus, unde sæculares falluntur putantes se doctissimum habere Confessarium*. Inde infert Moya *n.*18.*&* 19. quantam Reges, & Principes debeant adhibere cautelam in diligendis sibi pro negotiis conscientiæ Consiliariis & Confessariis.

§.2. Consulendi sunt etiam tales, 1. qui non sint in judicio 465
præcipites: quidam enim gloriosum putant, si è vestigio ad casum respondeant, & sæpè impingunt graviter, ac posteà ęgrè fatentur errorem, & rem difficulter redintegrant: in illis pręsertim, quæ à jure positivo pendent, periculosum est subitò ferre sententiam: advertitque semper, minùs doctos esse Doctores magis Resolutos, sed malè. 2. Qui non profiteantur nec passim sequantur laxitates, nam alioqui multas opiniones habent velut certò probabiles, quæ tamen reipsa sunt tenuiter, vel dubiè, vel ad summum probabiliter, aut extrinsecè tantùm probabiles, de quibus à n.366. usque ad 370. dictum est. 3. Qui etiam non affectent nimium rigorem, nam benignos esse oportet directores animarum, uti dicetur *de pœn. ad c.*2.*d.*3. & rigidi illi implicant animas gravissimis molestiis, difficultatibus, scrupulis. Cęteræ dotes Theologi moralis intelligentur ex dicendis *de pœn. ib. ad dub.*6. ubi agemus de scientia, & prudentia Confessarii.

*Q.*60. *An opiniones novæ potius docendæ, & sequendæ* 466
sint, quam antiquæ?

§.1. Opinio duplici sensu appellari potest nova, vel quòd opponatur antiquorum DD. opinioni, vel quòd nunc sit inventa fueritque antiquis incognita: si in primo sensu sit nova, non facilè est præferenda antiquæ, sive in practicando, sive in docendo, quia si opinio antiqua tamdiù sustinuerit probam, & examen Theologorum, meritò illis plus fidimus. Addit Eliz. *l.*7.*q.*10.*&* 11.§.2. antiquos ex dispositione divinæ providentię, debuisse in materiis fidei, & morum esse minùs obnoxios errori, quàm recentiores, nam si antiqui errassent, fideles non habuissent, à quibus veritatem discerent, nunc autem, licèt errarent recentiores, superessent antiqui, quos legendo, considerando, & sequendo possent errores suos deponere. Si in secundo sensu sit nova, habeatque grave fundamentum, non est ratio, cur securè non possit practicari, & doceri, uti rectè cum aliis Moya *de op. prob. q.*4.*§.*3.

§.2. Præferenda est sententia Juniorum, si decretum, vel 467
consuetudo, vel rationes novæ, & graves afferantur, quas antiqui non consideratint, & tamen præponderent antiquorum rationibus, quæ etiam facilè dissolvantur; ut enim opinio nova sit probabilis, non indiget tempore, sed fundamento; & ita inquit Gallego apud Moyam *n.*12. *Angelicus Doctor multa scripsit, & docuit contra alios, qui ante ipsum scripserunt, & tamen ejus opiniones statim, ac ab ipso traditæ sunt, existimatæ sunt probabiles.*

§.3. Notant rectè Caram. & alii cum Rayn. *in Explic. no-* 468
*va libert. p.*2.*c.*4.§.7. posse aliquando plus credi Authoribus recentibus, qui rem ex professò, & accuratiùs examinarunt, quàm antiquis, nam recentes habent hoc, quòd pro ipsis laborarint antiqui, & rationes pro, & contra saltem insinuarint, unde cùm facilè sit inventis addere, recentiores ulterius pergunt, ibi incipientes, ubi antiqui desierunt, sicque videmus, quòd successu temporis elucescant veritates, & detegantur falsitates antiquis incognitæ, ut patet ex dictis, *n.*201. nam *temporis filia est veritas*, inquit Cicero *l.*2. de Oratore: ideòque dicit *Quintilian ætatem nullam aliam, nascendi fortè hac esse feliciorem, ut cui erudiendæ priores omnes allaborarunt*. Quod autem addit Caram. juniores subtilioribus ingeniis præditos esse quàm veteres, ex eo probans, quia corporis mole, & viribus sunt minores, hoc sola enarratione, tumque muto silentio refutandum est, inquit Gonet.

§.4. Notandum etiam hic monitum Dianæ *p.*10.*tr.*14. *R.* 469
56. qui cùm retulisset aliquas opiniones recentiorum, sic subdit, *ò quanta ego haberem, & dicerem, quæ novitatum amatoribus nimis plausibilia essent, si calamo, & ingenio liberam vagandi facultatem præberem! sed ut sapientissimo Caramueli respondi, Romanus incolatus, & aliena pericula cautum in scribendo me fecerunt: & revera opiniones illæ singulares in*

rebus

rebus moralibus contra receptas Ecclesiæ consuetudines vel communes DD. sententias ferè semper malè olent, & passim naufragare videmus, nam vel penes Sacras Congregationes remanent cauterio inustæ, vel postea viri docti non solùm illis minimè adherent, sed potiùs acriter refellunt: rectè itaque Baldus; qui contra omnes, non rectè loquitur. Atque etiam ideò Gosvinus Niekel Generalis X. scripsit 29. Maii 1657. Epistolam ad totam Societatem JESU, de sententiis laxioribus aliisque exoticis, & novis in docendo vitandis: Et similem scripsit etiam Joannes Paulus Oliva Generalis, XI. 2. Decembris 1662. iterumque 30. Aprilis 1667. de cavendis opinionibus moralibus nimis laxis. Vide dicenda *n.*510.

DUBIUM III.

470 *An in dubio tutior pars sit eligenda.*

REspondeo. Qui in dubio constitutus post diligens examen se nequit resolvere, non tenetur semper eligere partem tutiorem, sed potest amplecti partem faventem suæ libertati, (etiam minus tutam) dummodò sit in possessione suæ libertatis; juxta illud axioma: *In dubio melior est conditio possidentis*. Ratio est, quia talis non agit temerè, cum utatur sua libertate: quod cuivis licet, quamdiu non constat esse ea privatum, etim eam, ut cætera externa bona possideat. Proindeque volenti obligationem imponere, quæ libertate privet, incumbit probatio obligationis contractæ juxta *Reg.*11.*in* 6. Neq; huic responsioni obstat axioma contrarium, *In dubio, tutior via est eligenda*: quia id intelligitur, si ex una parte sit dubium, ex altera certum, tunc hanc esse eligendam: quòd si autem utraque pars tuta sit, axioma universum non est præcepti, sed consilii, ut Nav. Sanch. Bon. *t.*2. *d.*2.*q.*4.*p.*9.*n.*21. Laym.*l.*1.*t.*1.*c.*5.§.4. Fill.*n.*157.*&* 160.

Porrò pro regula cognoscendi, quis sit possessor, attendendum est, pro quo stet præsumptio in foro externo, is enim censebitur possidere: præsumptio autem censetur stare pro ea parte, quæ onus probandi in aliam transfert, Bardi *d.*5. *c.*5. Unde cum Sanch. Laym. *l.c. & aliis, resolvuntur Casus sequentes.*

I. Dubitatur post sufficientem diligentiam adhibitam, an lex sit imposita, v.g. jejunii; item, an votum, vel juramentum sit emissum: non obligatur dubitans. Ratio, quia cùm lex & votum, ut obligent, debeant sufficienter proponi, meritò hic præsumitur non esse: ideoque dubitans manet in possessione suæ libertatis, *Suar. Fill. Laym.* Contra vero si vovisse constet, & dubitetur, an satisfecerit, tenetur satisfacere, quia tunc votum est in possessione. Similiter dubitans an Horas legerit, tenetur legere, quia præceptum est in possessione. Ita Sanch. Laym. Bon. *l.c.* Fil. *n.*136.

II. Qui certus est de lege, & voto, dubius tamen, an & quid comprehendatur lege, aut voto; ut, si sciat se vovisse religionem, dubitet autem, utrùm certam, an verò in communi tantùm: Item, vovit abstinere à copula, dubitat verò an omni, an ab illicita tantùm; non tenetur voto, quoad partem, de qua dubitat.

III. Si constet de lege, dubium autem sit, an recepta, vel abrogata, vel tu ab ea eximaris: teneris lege. Ratio, quia cum constat de lege, pro ea stat præsumptio, & possessio, proindeque alleganti eam non esse receptam vel abrogatam, incumbit onus probandi; ideòque dum non probat, lege tenetur, Laym. *l.*1.*t.*4.*c.*3. Sanch. Fil. contra Salas, & Azor. qui docent, si dubites, an lex sit acceptata, ea te non teneri.

IV. Qui dubitat, an vigesimum primum annum expleverit, non tenetur jejunio, quia libertas est in possessione. Contra vero res habet, si dubites de ætate ad Ordinem sacrum, vel beneficium requisita, quia præsumptio & possessio est pro præcepto: ideoque non potes recipere, donec de ætate constet, Laym. *l.*1.*t.*1.*c.*5.*n.*35. Sanch. *l.*2. *de matr. d.*41.*n.*38.

V. Si cras sit jejunium, & post examen dubitas, an sit audita duodecima noctis, potes cœnare, & carnibus vesci, quia libertas est in possessione: Contra verò, si hodie sit jejunium & dubitas, an sit duodecima noctis, non licet, quia præceptum est in possessione; cùm constet hodiernum diem esse jejunii, & dubium sit, an transactus, Sanch. *l.c.n.*40. Laym. *l.c.* Quæ omnia intellige de dubio strictè sumpto: si enim sit ratio dubium deponendi; v.g. quia aliqua horologia sonuerunt duodecimam, alia non, cessat ratio data; cùm enim duo horologia sint quasi duo Doctores, seu opiniones probabiles, licet utramlibet sequi, nisi sciam unum errare, Laym. & alii communiter.

VI. Si dubites, utrùm mediam noctem cœnando excesseris, vel masticando aliquid deglutiveris, non licet celebrare, vel Eucharistiam sumere, Sanc. *n.*40. Fagund. *p.*3.*l.*3.*c.*5.*n.*18. tum, quia lex jejunè sumendi est in possessione: tum quia gravis est irreverentia. Quamquam contraria sententia Lay. *num.*36. probabilis; Dianæ verò, *p.*3.*tr.*4. *R.*29. tuta etiam in praxi, videatur; eò quòd Ecclesia in casu dubio, non videatur tam arctè constringere conscientias: & in dubio factum præsumi non debeat, neque censeatur irreverens, qui juris præsumptionem sequitur. Vide infrà *lib.*6.*tr.*3. *c.*2.*d.*2. *a.*2. & Lugo *d.*15 *n.*41.

VII. Si post contractum bona fide Matrimonium, dubium de valore superveniat, quod post veritatis inquisitionem depelli non possit, debitum non tantùm reddi, sed etiam exigi potest, quia dubium superveniens, bonæ fidei possessori obesse non debet. Vide Sanch. *n.*47. Bonac. *l.c.*

VIII. Qui certus est de debito, & dubitat, an solverit, tenetur solvere, Suar. Vasq. Lugo, Dian. *p.*3. *tr.*6. *misc. R.*49. nisi etiam creditor dubitet; tunc enim Tan. *in* 1.2.*d.*2.*q.*6.*d.*4. putat non teneri: quod Laym. *n.*42. ita limitat, ut teneatur, non ad integram solutionem, sed partem ejus pro qualitate dubii: quod Diana *p.*4.*t.*3. *R.*32. amplectitur ut probabile.

ADDENDA.

DUbio præcedente quæsitum est, an sit obligatio sequendi sententias probabiliores, hic quæritur, an sit obligatio sequendi tutiores; sæpè enim fieri potest, ut sententia tutior sit minùs probabilis, & probabilior sit minus tuta, uti dicetur *n.*472.*&* 483. Dubium hoc non est ita difficile, uti præcedens, fecerunt tamen illud controversum aliqui, præsertim ex Gallia, qui existimantes sententiam de usu licito opinionum probabilium faventium libertati contra legem incertam, esse fontem omnium laxitatum in Theologia morali, zelo bono, sed non secundum scientiam moti, voluerunt semper standum esse pro lege licèt incerta contra libertatem. Ut rectè intelligantur, sit 471

*Q.*61. *An omnes opiniones sint æquè tutæ; & quænam censeantur tutiores?* R.

§.1. Joan. Sanch. Caram. Illſ. *t.*1.*d.*1.*n.*66. aliique multi apud Moyam *de op. prob. q.*6.§.7. dicunt omnes vere probabiles esse æquè tutas quoad imputabilitatem, quia sive quis operetur secundum hanc sivè secundùm illam, certus est se nullo modo peccare: sed *contra* est, nam in primis non omnes sunt æquè tutæ materialiter, uti certum est, quia licèt operans secundùm hanc, vel illam nullo modo peccet formaliter, operans tamen secundùm illam, quæ reipsa falsa est, peccat materialiter contra legem, licèt hanc invincibiliter ignoret, quia facit hoc, quod reipsa est prohibitum, & in se displicens Deo. Deinde quamvis operans secundùm probabilem faventem libertati, moraliter sit certus se non peccare formaliter, uti dubio præc. dictum est, tamen operans secundùm probabilem faventem legi adhuc est certior, quòd hoc agendo non peccet formaliter, est enim de hoc quasi metaphysicè certus, ergo in ultimo casu format dictamen conscientiæ longè certius, & firmius; dictamen autem certius, & firmius magis removet à periculo peccandi formaliter, ergo hoc sensu una opinio probabilis est etiam formaliter tutior, quàm altera, uti rectè Moya *n.*56.

§.2. Illa opinio dicitur tutior, quæ magis recedit à pericu- 472
lo legis tam materialiter quàm formaliter violandæ aut alterius mali incurrendi, v.g. hæc, non est licitum habere plures præbendas, est tutior, quia qui secundùm hanc opinionem non habet plures præbendas, certò non ideò peccat; è contra si habeat plures, fortè ideò peccat materialiter, quia fortè illicitum est habere plures, quamvis etiam supponamus ipsi probabilius esse, quòd sit licitum habere plures; ex quo patet opinionem probabiliorem non semper esse tutiorem, quia potest esse falsa, ac consequenter inducere in peccatum materiale, à quo removet opposita minùs probabilis.

§.3. Illa dicitur minùs tuta, quæ minùs removet à periculo 473
legis saltem materialiter violandæ aut alterius mali incurrendi, uti illa, licitum est habere plures præbendas, secundùm jam dicta. Quandoque Tò *minùs* tuta significat idem, quod non satis tuta nec licitè practicabilis, quod colligendum est ex circumstantiis verborum.

§.4. Si ex utraque parte sit periculum peccati, illa est tu- 474
tior, quæ removet à majore periculo simpliciter, vel à periculo majoris peccati, v.g. invenis moribundum dubiè dispositum, quem si non absolvas, exponis te periculo peccandi contra charitatem, quia non succurris proximo in extrema fortè necessitate periclitanti de salute; è contra si absolvas, exponis te etiam periculo peccandi, quia fortè conficies irritum Sacramentum, quæ est irreverentia in Authorem Sacramenti: in hoc casu opinio tutior est, quæ dicit absolvendum, quia non absolvendo, in primis incurris majus periculum peccandi saltem materialiter, quia longè probabilius est te in eo casu teneri absolvere saltem sub conditione: deinde exponis te periculo majoris peccati, nempè contra charitatem, quæ est prima virtus, & excusat, si quæ fiat materialis irreverentia occasione Sacramenti propter homines instituti.

§.5.

475 §.5. Caramuel putat opiniones laxiores, si sint verè probabiles, esse omnium tutissimas, quia si quis velit sequi strictiores, obligabit se, & alios ad res difficillimas, ac continuò exponet plurimis periculis peccandi, partim ex malitia, partim ex negligencia, partim ex fragilitate humana: *sed* Author ille non sumit, *tutius*, in ea significatione, in qua jam definivimus, nam certum est, quòd sequens sententiam rigidam faventem legi magis recedat à periculo peccati tam materialis quàm formalis, & sequens laxam faventem libertati, magis se exponat periculo peccati saltem materialis; Unde Esp. *in app. art. 209. & seqq.* rectè ista sic componit, ut fateatur tutius esse operari hoc, quod vult rigida sententia, attamen periculosius esse operari ex obligatione rigidæ sententiæ; sicuti tutius erat Christianos abstinere à cibis lege veteri prohibitis, uti volebat S. Petrus, attamen periculosius erat eos abstinere tanquam ex obligatione, hinc S. Paulus in faciem restitit Petro, uti expendit S. Th. *lect. 3. ad c. 2. Epist. ad Galatas*. In eundem sensum dicit Silvest. *v. Confessio 2. quæst. 2. n. 4. Licèt sit tutius statim confiteri quam differre, non tamen tutius est tenere, quòd sic obligemur, quia viri timorati haberent maximas occasiones peccandi:* & ideo etiam Palav. *1. 2. d. 9. q. 4. art. 2. n. 12.* sapienter dixit, *Lex, per quam juberemur facere omnia optima, esset pessima, & inobservabilis, ac perpetua causa peccati, & damnationis*. In eundem sensum ait Suar. *T. 2. de relig. 2. 4. l. 2. c. 33. n. 3.* loquens de benigna interpretatione juramenti, *Neque tunc omittitur pars tutior, quia hæc est tutissima & practicè certa, & secundùm rectam rationem & interpretationem potest dici tutior, quia majus periculum animarum incurreretur, si tot vincula in casibus dubiis, eis injicerentur*. Vide dicenda n. 500.

476 *Q. 62. An sit obligatio in quibusdam materiis sequendi partem tutiorem?* R. Affirmativè, nam

§.1. Est obligatio sequendi tutiora in illis omnibus materiis, in quibus, etiamsi adsit ignorantia invincibilis, nec pars probabilis, nec etiam probabilior juvat ad hoc, ut obtineatur finis intentus, ad quem procurandum est obligatio: sic in illis, quæ sunt de necessitate medii ad salutem, uti est v. g. Baptismus in aqua naturali, per hæc verba, *Ego te baptizo &c.* est obligatio sequendi partem tutiorem, quia si circa illa erretur, etiam invincibiliter, & sequendo opinionem probabiliorem, hæc nihil juvant, nec facere possunt, ut vel talis Baptismus non sit necessarium medium salutis, vel ut reipsa sit positus, si quid substantiale omittatur. Idem est in administratione, & susceptione Sacramentorum, si enim sint opiniones oppositæ circa aliquid concernentes valorem, sequenda est tutior, quia minus tuta, licèt fortè sit probabilior, & quis bona fide secundùm illam operetur, facere non potest, ut vel tale aliquid non sit de valore Sacramenti, vel Sacramentum sit validum, si illud omittatur, uti pluribus dicetur *lib. 6. p. 1. à n. 104.* Similiter Medici, Advocati aliique similes, qui per contractum, vel quasi contractum se obligarunt ad procurandam alicui sanitatem vel victoriam causæ, hoc ipso se obligarunt ad adhibenda media, quæ judicaverint tali fini accommodatiora, qualia sunt, quæ judicant esse tutiora, licèt occurrerent etiam alia probabiliora, vel plausibiliora; mens enim illorum, qui ipsorum operam conducunt, est, ut talem finem, quantum poterunt, tutissimè assequantur, ad quod nihil faciet opinio probabilior aut plausibilior, nisi simul sit tutior: & idem est in aliis similibus materiis.

477 §.2. Etiam esset obligatio sequendi tutiora, si quis ad hoc se obligasset voto, vel ad id adstrictus esset per legem, aut per mandatum Superioris, uti per se patet.

478 *Q. 63. Quibus argumentis probetur licitum esse in aliis materiis sequi opinionem probabilem relicta tutiore?* R. in primis, eisdem ferè, quibus *à n. 268.* probavimus licitum esse sequi probabilem relicta probabiliore; deinde etiam aliis, quibus simul sumptis puto sententiam nostram esse demonstratam, sunt autem sequentia:

479 §.1. Rectè sic argumentatur Moya *de op. prob. q. 5. §. 1.* Ecclesia, & Pontifices dispensant in votis solemnibus contra opinionem tutiorem S. Thomæ, qui negat id licere: Item dispensant in Matrimonio rato, non obstante tutiore S. Bonav. Scoti, & aliorum etiam negantium id licere. Item *Cap. Laudabilem, de frigid. & malef.* dicit Ecclesia, impotentes posse ad triennium experiri usum copulæ, ubi tamen in dubio de valore contracti Matrimonii tutius esset abstinere: Item subditus in dubio belli injusti licitè militat secundùm *S. Aug.* & quivis subditus in dubio, an imperetur aliquid illicitum, licitè obedit, uti dictum est *à n. 432.* & tamen tutius esset ista deprecari à Superiore: Item adversarii acceptant Præbendas, ducti opinione incerta, an sint digniores, quàm cæteri, cùm tamen tutius esset abstinere: Denique omnes SS. PP. & speciatim S. Thom. docuit aliqua minùs tuta tanquam licita, uti evidenter ostendunt Moya §. 3. & Card. *in t. crisi d. 66. à n. 378.* v. g. non esse obligationem statim confitendi mortale, per haustum non frangi jejunium &c. ergo.

§.2. Id licere, docent Authores communissimè, non tan- 480
tùm illi, qui dicunt licere sequi minùs probabilem, quorum plurimos recensuimus n. 269. sed etiam illi, qui volunt sensum probabiliorem, exceptis paucis, quorum præcipuos adducemus, q. seq. Est autem prudentis sequi communem sententiam DD. ferè omnium, uti *n. 270.* dictum est, nam si illi prudenter ita docuerunt, nos prudenter eos in operando sequimur, uti *à num. 285.* probatum est, ergo.

§.3. Nullam possemus invenire legem, quæ obliget ad 481
tutiora, aut saltem lex illa non est sufficienter promulgata nec nobis applicata, ergo prudenter judicamus, vel non esse talem legem vel saltem nos per illam non obligari, uti dictum est *à n. 272.* Ac consequenter nos excusat ignorantia invincibilis, ut ibid. *à n. 282.* est dictum; & Deus permittit nos operari secundùm minùs tutam, uti à pari de minùs probabili dictum est ibid. *à n. 290.*

§.4. Qui operatur secundùm probabilem relicta tutiore, 482
operatur prudenter, quia operatur ex gravi fundamento, imò ex majore fundamento, est enim certum, quòd ex authoritate, & ratione longè probabilius sit ita licere operari quàm non licere, ergo operatur licitè, secundùm dicta *ibid. à n. 289. & à n. 298.*

§.5. Idipsum videtur manifestè sequi ex prop. 3. ab Alex. 483
VIII. damnata, *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam*: ex qua damnatione sic argumentor: licitum est sequi inter probabiles probabilissimam, sed probabilissima non semper est tutior, ergo licitum est sequi, non semper tutiorem. *Maj.* est certa, cùm sit contradictoria damnatæ: *Min.* etiam certa est, patetque in exemplo, v. g. una sententia dicit obligari nos confiteri statim post mortale commissum, alia negat; negans est probabilissima, affirmans est tutior, neque tamen quisquam dicet omnes peccare, qui non sequuntur affirmantem, alioquin omnes peccarent de novo mortaliter, qui mortale commissum statim non confiterentur.

Respondent. Ideò damnari propositionem illam, quia indefinitè negat licitum esse sequi probabilissimam, cùm licitum sit sequi in necessitate, & materia facti, v. g. si probabilissimum sit aquam, quam habes, esse naturalem, potes baptizare. *Contra est*, 1. Nemo unquam dubitavit, quin licitum sit sequi probabilissimam in necessitate, in hac enim licitum est sequi etiam minùs, imò & tenuiter probabilem, uti *n. 366.* est dictum; neque propositio damnata loquebatur de casu necessitatis, ergo damnatio etiam non est eò detorquenda. 2. Ideò licitum est sequi probabilissimam in materia facti, quia illam probabilissimam fundat prudens dictamen ultimum conscientiæ, sed idem est in materia juris, uti patet, si applicentur dicta *à n. 303.* ergo. Hinc

§.6. Ex eadem damnatione conficitur hoc argumentum; 484
si non esset licitum sequi probabilem relicta tutiore, foret ideò, quia in probabilitate non posset fundari prudens dictamen practicum, atqui in probabilitate potest fundari prudens dictamen practicum, ergo. *Maj.* est Adversariorum. *Min.* præterquam quòd probata sit *à n. 303.* etiam hic probatur argumento jam insinuato, nam probabilissima inter probabiles est tantùm probabilis, cùm non excedat fines probabilitatis, sed in probabilissima inter probabiles, fundari potest prudens dictamen practicum; ergo. *Min. prob.* ex citata damnatione, quia secundùm quam licitè operor, debeo in illa fundare prudens dictamen practicum, atqui secundùm probabilissimam licitè operor, ergo.

§.7. In materia fidei non est obligatio sequendi tutius, 485
nam in materia de Conceptione B. Virginis, licitum est credere esse Immaculatam, est etiam licitum Dominicanis contrariam sententiam tenere, quamvis tutius foret judicium suspendere; ergo etiam in materia morum non est obligatio sequendi tutius, materia enim fidei est majoris momenti; & si eodem modo non liceret in materia morum, peccarent qui ad honorem Immaculatæ Conceptionis erigerent altaria, recitarent Officia, &c. quod certò falsum est.

§.8. Obligatio semper sequendi tutiora esset onus irra- 486
tionabile, certum enim est dubia circa leges esse frequentissima, sive leges ejusmodi dentur sive non; ergo qui homines in omni dubio obligat ad tutiora, certò inducit plurimas leges, quæ non sunt à Deo, sicque addit ad verbum Dei, & onera indebita imponit super humeros hominum, quod Scriptura prohibet *Deut. 2. v. 4.* & sæpè alibi. *Si dicas*, etiam illum, qui universaliter negat obligationem sequendi tutiora, tollere aliquas leges, quia certum videtur, quod aliquando sit lex pro parte tutiore; *Contra est*, quando illa est, eam agnoscimus, uti *à n. 476.* dictum est: in aliis autem casibus dubiis dicimus illam, si detur, non obligare proximè, eò quòd non sit sufficienter applicata, uti pluribus ostensum est *à n. 273.* quod non est eam tollere, si enim est lata, manet, & etiam nos obligabit proximè, si ejus notitia satis innotuerit.

§.9. Eadem obligatio semper sequendi tutiora esset onus 487
intolerabile, nam sic nunquam possemus sequi opinionem etiam

etiam probabiliorem *S. Auguſt.* vel *S. Th.* vel quorumcunque DD. faventem libertati contra legem; teneremur omni tempore elicere fidem, ſpem, amorem Dei, contritionem; teneremur omnes actiones ſemper actu, & formaliter referre ad Deum, omni die feſto conteri de peccatis, confiteri omnes circumſtantias aggravantes, amplecti omnia conſilia Evangelica: item teneremur ad omnes ſententias rigidiores in materia jejunii, Horarum, &c. Superiores non auderent plurima præcipere, nec ſubditi obedire, ubi eſſet etiam minus probabile periculum peccati; Medici non auderent præſcribere medicinas, quia plerumque neſciunt, quænam ſit tutior, foretque tutius omninò nullam adhibere. Si Cajus per culpam venialem intulerit damnum Titio, Cajus tenebitur reſtituere, ne pergat eſſe injurius Titio, neque tamen poterit acceptare Titius, ne rem non ſuam acceptet titulo juſtitiæ, &c. vix ullus poſſet abſolvi, quia vix ullus habet propoſitum ſemper ſequendi tutiora, hæc autem omnia ſunt contra communem ſenſum, & praxin fidelium. Denique nec adverſarii ſemper docent, & multò minus ſemper practicant tutiora, uti experientia patet, quia id nempe eſt impoſſibile. *Sunt etiam in nobis*, inquit S. Ambr. in Pſalm. 118. *qui habent timorem Dei, ſed non ſecundùm ſcientiam, ſtatuentes duriora præcepta, quæ non poſſit humana conditio ſuſtinere: timor in eo eſt, quia videtur ſibi conſulere diſciplinæ, opus virtutis exigere; ſed inſcitia in eo eſt, quia non compatiuntur naturæ, non æſtimant poſſibilitatem.*

488 §. 10. In dubio particulari, an aliquid faciendum ſit ſub peccato necne, ſtandum eſt pro parte benigna, uti *n. 294.* dictum eſt, ergo multò magis in hoc dubio univerſaliſſimo, & ſtrictiſſimè reſtringente poſſeſſionem humanæ libertatis. Videri poteſt Moya *tota q. 5.* ubi *nu. 6.* dicit ſententiam oppoſitam vergere in totalem animarum perniciem.

489 *Q. 64. Quæ ſint, & quomodo ſolvantur argumenta ſententiæ contrariæ?* R. Præter illa, ad quæ dub. præced. reſpondimus præcipuè ſunt ſequentia:

Objic. 1. Eſt obligatio ſequendi tutiora in quibuſdam materiis, uti *n. 476.* dictum eſt, ergo in omnibus. R. n. conſeq. quoad materias *n. 476.* notatas non juvant nequidem major probabilitas, neque ignorantia invincibilis, ut obtineatur finis intentus, uti ibi dictum eſt; in aliis materiis juvant probabilitas, & ignorantia invincibilis, non tantùm ad evitandum formale peccatum, uti *à n. 268.* probatum eſt, ſed etiam ad honeſtè operandum, uti etiam probatum eſt ibidem, & *à n. 14.* Atque hic eſt totus immediatus finis ejuſmodi aliarum opinionum Moralium circa alias materias verſantium.

490 *Objic.* 2. Multi Canones & SS. PP. dicunt *tutiora eſſe ſequenda: tenendum certum, dimittendum incertum: in his, quæ dubia ſunt, quod certius exiſtimamus, tenere debemus, in dubiis ſemitam debemus eligere tutiorem: in iis, quæ ad animæ ſalutem reſpiciunt, ad vitandos graves morſus conſcientiæ, pars ſecurior tenenda eſt*, uti habet Clemens V. *Cap. Exivi, in Clem. de verb. ſignif.* Similiter Scot. *in prolog. ad lib. ſent. p. 2. in fine* ſic habet, *Si objicias, multa in actibus humanis ſunt dubia, utrùm ſint peccata mortalia, etiam ſuppoſitis omnibus doctrinis Doctorum & Expoſitorum:* reſpondet, *non eſt dubia via ſalutis ſimpliciter, quia à talibus tanquam à periculoſis debet homo ſibi cavere & cuſtodire ſe, ne homo, dum ſe exponit periculo, incidat in peccatum: quod ſi noluerit quærere ſalutem, ſed non curando exponat ſe periculo, ubi fortè de genere actus non eſt peccatum mortale, tamen peccabit mortaliter ſe tali periculo exponendo.* R. Iſta dicunt pro quibuſdam caſibus, v. g. quando in quæſtione facti ponendi, agitur de valore actus, aut quando ſententia oppoſita eſt tantùm dubia, & non verè probabilis, aut quando manet dubium practicum, & nequidem per motiva reflexa formari poteſt dictamen practicum, denique ſæpè talia dicunt per modum conſilii, c. dicunt iſta pro omni caſu, quando eſt quæſtio juris, & quando oppoſitum eſt verè probabile, poteſtque ob novas circumſtantias, & motiva reflexa formari conſcientia, denique dicunt ſemper per modum præcepti, n. Videri poſſunt Moya *de op. prob. q. 6. n. 34.* & Card. *in 1. criſ. d. 56. à nu.* 1065. ubi adducunt graviſſimos Authores teſtantes ejuſmodi regulas plerumque eſſe tantùm de conſilio: ſufficiat S. Antoninus *in Summa 1. p. tit. 3. c. 10. §. 10. Reg. 6.* ubi ſic habet, *Eligere viam tutiorem, conſilii eſt, non præcepti.* Videri poteſt etiam Eſp. *in app. ab a. 165. uſque ad* 187. Item Teril. *in Reg. q. 54. à nu.* 60. & *iterum q. 55.* ubi accuratiſſimè ad illas citationes aliaſque plures reſpondet. *Clemens V.* dicit hoc tantùm pro conſilio, ne remorſus conſcientiæ oriantur, quia ſaltem indocti timere poſſunt, an non fortè operentur cum dubio aut ex opinione non ſtrictè probabili. *Scotus* ibi tantùm agit de illis, quæ ſunt & manent operanti dubia, etiamſi cognoſcantur oppoſitæ DD. opiniones; nos loquimur de operante cum judicio prudente de probabilitate opinionis, inde formante ſibi conſcientiam practicam. Alia, quæ ex *Scoto* adducit *Gonet*, nihil concludunt, uti rectè oſtendit Eſp. *a. 163.* poteſtque etiam de mente Scoti videri Teril. *hic q. 22. à num. 151.*

491 *Objic.* 3. Omnis prudens in negotiis temporalibus eligit partem tutiorem, v. g. imprudens eſſet, qui ſciens viam A eſſe ſecuram à latronibus, ingrederetur viam B latronibus quandoque infeſtam; item, qui medicinam certò ſanaturam relinqueret, & uteretur alia probabiliter tantùm ſanatura; hi aliique ſimiles ideò imprudenter agerent, quia non eligerent tutius; ergo id multò magis valet in via ſalutis, & in negotio animæ, ita *Mercorus*. Reſp. n. conſ. diſparitas eſt manifeſta, nam in negotiis temporalibus idem damnum ſequitur, ſive error meus ſit vincibilis ſive invincibilis, ſive formalis ſive materialis tantùm, neque eſt aliquid, per quod removeatur periculum talis damni, v. g. opinio mea, qua judico viam B non habere latrones, me non reddit ſecurum, ſi reipſa in ea ſint latrones, quia latrones removere non poteſt, neque facere, ut non noceant; ſimiliter opinio, ex qua eligo medicinam hanc præ illa, non poteſt facere, ut illa, quam eligo, ſit ſalubrior; è contra in via ſalutis & in negotio animæ habeo aliquid, per quod removetur periculum damni ſive peccati formalis, quia ſuppoſita probabilitate opinionis faventis libertati, & ignorantia invincibili legis contrariæ, prudenter formo dictamen conſcientiæ, ex quo licitè operor, ſecundùm dicta à *num. 268. & à n. 303.*

492 *Inſt.* Videns à longè ſe aliquid movere, & neſciens, an ſit homo, an fera, quamvis probabilius putet eſſe feram, imprudens eſt, ſi jaculetur, nam ſi reverà eſſet homo, jaculando fieret homicida, ideoque debet tutius amplecti, & non jaculari, ergo etiam homo ſemper imprudenter agit relinquendo tutius, quamvis etiam vellet amplecti id, quod eſt probabilius, ita *Baronus*. Conſ. nam hortulanus, qui ſupra murum ejicit parvum lapidem, prudenter agit, quando probabiliter putat neminem eſſe poſt murum; è contra agit imprudenter, ſi ejiciat magnum lapidem, quo poſſet occidere eum, qui ibi eſſet, quamvis hic, & nunc probabiliter judicet neminem ibi eſſe; ſed ideò imprudenter agit, quia non agit tutius, ubi periculum eſt damni gravis, ergo ſimiliter, ubi eſt periculum agendi contra legem Dei. Reſp. n. conſ. quamvis enim probabilius ſit eſſe feram, tamen probabile non eſt licere jaculari, adeóque probabilitas illa non eſt practica ſed ſpeculativa tantùm: cujus Ratio jam data eſt, quia opinio jaculantis non poteſt removere periculum occidendi, neque hic eſt aliquid, quo impediatur homicidium, ſi reipſa ſit homo, ergo ſic jaculans exponit ſe periculo probabili occidendi hominem, ergo peccat formaliter: oppoſitum eſt in noſtro caſu, uti paulò ante dictum eſt. *Ad Conf.* eſt eadem reſponſio, quamvis enim ſpeculativè probabile ſit neminem eſſe poſt murum, tamen non eſt practicè probabile, quòd ſit licitum ejicere ejuſmodi magnum lapidem, ſi prudens ratio ſit timendi, ne ibi ſit homo, nam hortulanus ille poteſt reſcire veritatem, & videre, vel ſaltem inclamare, an fortè ibi non ſit homo, ergo non excuſatur per ignorantiam invincibilem; deinde illa opinio ſua, quòd ibi non ſit homo, nec poteſt facere, ut ibi non ſit homo, nec cavere damnum, ſi fortè ibi ſit homo, ergo illicitè projicit: oppoſitum eſt in caſu noſtro, uti *num.* 491. dictum eſt. Videri poteſt Teril. *in Reg. qu. 39. à num.* 18.

493 *Objic.* 4. Ex lege charitatis tenemur obſervare mandata Dei, quantùm poſſumus, ſed qui non ſequitur tutiora, non obſervat mandata Dei, quantum poteſt, ergo. Ita *Mercor.* R. Tenemur, quantùm abſolutè poſſumus, n. hoc enim eſt tantùm conſilii, & perfectionis: tenemur quantùm poſſumus, cum moderamine, id eſt, eo ſaltem modo, ut caveamus omnem offenſam formalem Dei, c. hoc autem facit, qui ſequitur probabilem relicta tutiore, uti conſtat ex ſæpe dictis.

494 *Objic.* 5. Illa opinio eſt eligenda, quæ nullum habeat dubitandi locum, ſeu cui nulla ſubſit ſuſpicio, quòd res ſit illicita, ſed hoc facit ſola opinio tutior, ergo. Ita *Baron.* R. 1. Si argumentum valet, ergo eligi non poteſt probabiliſſima ſtans pro libertate contra legem. R. 2. n. maj. vel diſt. quæ nullum habeat dubitandi locum, quantum eſt ex vi motivorum judicii directi, niſi ſpectentur motiva judicii reflexi & dictaminis ultimi, c. & patet ex dictis à num. 303.

495 *Q. 65. Quid notandum ſit circa hoc axioma; In dubio melior eſt conditio poſſidentis?* R. Sequentia.

§. 1. Traditur hoc axioma in Regulis Juris; Reg. Juris 65. in 6. *In pari delicto vel cauſa potior eſt conditio poſſidentis: ff. de Reg. Juris Reg.* 128. *In pari cauſa poſſeſſor potior haberi debet.*

496 §. 2. Hoc axioma fundatur in jure naturæ, uti rectè Carden. *in 1. criſi d. 56. n.* 1241. ſic enim, etiam præſcindendo à legibus humanis, foret contra jus naturæ poſſeſſorem ſpoliare ſua re propter ſuperveniens dubium: Item contra jus naturæ foret, ſi debitor dubius, qui rem ſuam poſſidet, deberet præſtare certam ſolutionem: & rationes dabuntur num. 500.

497 §. 3. Senſus illius axiomatis eſt, quòd quando neutra pars ſufficienter probatur, poſſeſſoris cauſa debeat ſuſtineri, uti explicat Lugo *de juſt. d. 17. num. 94.*

498 §. 4. Pro foro interno non habet locum in poſſeſſione

malæ fidei, quia nec jus naturæ nec positivum vult, ut quis ex delicto suo reportet commodum: pro foro tamen externo, etiam malæ fidei possessor quandoque defenditur, usquedum probetur rem non esse ipsius, ut dicetur *l.3.p.2.n.106. & 101.*

499 §.5. Lugo *in Resp. Moral.l.1.dub.4.* contendit non tenere, nisi ubi est par jus & similis causa: similiter Teril. *in Reg.q.56. n.14.* ait, si ex una parte videatur esse jus probabilius, Regulam, prout jacet in terminis, non ita servire, ut in casu dubii aut causæ paris: Item *n.27.* dicit non habere locum, si Judex, vel privatus existimet probabilius esse, quòd jus non sit possessoris: rectè tamen etiam dicit *n.24.* licèt mihi probabilius sit rem ab alio possessam esse meam, non ideò mihi licere privata authoritate eam vendicare, ut dicetur *l.3.p.2.n.469.*

500 §.6. Tenere in materia justitiæ censent communiter omnes contra Adrian. Sot. Arrag. & paucos alios: hinc Authores reliqui cum Teril. *num.2.* inferunt, si post inquisitam veritatem permaneat dubium, possessorem justè retinere totum, tum quia ita declarant Regulæ Juris citatæ, tum etiam quia possidens est veluti Reus, alter autem, qui est petitor, est actor, habetur autem Reg. 154. ff. de Reg. Juris, *Cùm par delictum est duorum, semper oneratur petitor, & melior habetur possessoris causa.* Item Reg. Juris in 6. *Cùm sunt partium jura obscura, Reo favendum est potius quam actori.* Rationes aliæ sunt, in primis quia uterque æqualis est quoad reliqua, ergo possessio, quæ uni competit, facit hunc prævalere: deinde ad bonum commune, & publicam quietem spectat res non facilè immutari, sed manere in statu, in quo inveniuntur, uti rectè Palav. Bress. Eliz. *l.4.q.12.§.4.* Præterea, quamvis possessio sit quid indifferens ad jus, & non jus, cùm jus possit esse sine possessione, & possessio sine jure, ideoque possessio ratione sui præcisè non reddat jus in se nequidem probabile; sed relinquat rem in dubio speculativo, ut rectè Teril. *a num. 15.* contra Eliz. tamen possessio causat quandoque titulum, si enim sit diurna, fit usucapio seu præscriptio ex vi legum ita statuentium, ne dominia maneant semper incerta, unde ubi est possessio, est aliqua præsumptio antecedentis tituli sive juris, inquit *Sanch.* ideoque formari potest conscientia de licita retentione rei possessæ. Denique quia meritò plus requiritur ad auferendum aliquid ab aliquo, quàm relinquendum habenti, inquit rectè *Eliz.* ergo standum est pro possidente. Addit Teril. *num.7.* petitorem non posse habere jus, nam jus includit legem faventem huic, & gravantem alios, quam non habet petitor, cùm ei faveat tantum dubia lex, quæ non obligat secundum dicta *à num.272. & 274. Nec obstat*, quòd multi doceant titulum possessionis non sufficere Conjugi ad petendum debitum in dubio de valore Matrimonii, *nam* etiam multi tenent oppositum, uti dictum est *n.268.* Hoc tamen dato, disparitas est, quòd lex absolute vetans copulam, nisi resciatur de valore Matrimonii, sit in anteriore possessione, è contra non constat de ulla lege priore favente petitori & gravante possessorem, sed potiùs constat de lege opposita favente possessori contra quemcumque alium.

501 §.7. Quamvis pro possessore non sit probabile argumentum, si tamen pro petitore non sit argumentum nisi probabile, possessor adhuc licitè retinet, quia possessio est jus certum retinendi, & contra legitimam possessionem non prævalet nisi certitudo, uti pluribus dicetur *l.3.p.2.n.463.*

502 §.8. Axioma illud valet, non tantum in materia justitiæ, sed etiam in aliis, ita Suar. *t.2. tract.3. d.12. f.5. num.8. & de censur. d.40. f.5. num.15.* Sanch. *in decalog. l.1. cap.10. a num.10. & de matrim. l.2. d.41. n.32.* Castrop. *d.3. p.6.* Ovied. *controv.4. p.6.* Dicast. *de Euchar. d.9. num.299. item de cens. d.8. à num.24. item de matrim. d.9. à dub.11.* Lugo *de just. d.17. n.87. & d.23. n.110.* Teril. *hic quæst.23. & 26.* Item *in Reg. qu.57.* Jo: Sanch. *in select. d.42. num.7.* Banholt. *num.55.* Stoz. *l.1. par.5. num.125.* citans alios, & dicens esse plurimorum. Moya *de op. prob. q.6. à num. 15.* apud quem plures quàm 30. tenent nobiscum: consentiunt Bonac. Tann. Fill. Diana, Sporer *num.75.* vocans nunc receptam. Item Laurent. *num.139.* saltem si materiæ illæ in primo sui esse pendeant à libertate nostra. Est autem contra Azor. Vasq. Salas, Tutr. Comit. Sayr. Perez, Verjuis, Mercor. Gon. Eliz. *l.4. q.13.* Gonz. *d.7. §.12.* Camargo *par.1. l.1. controv.9.* qui dicunt tantum valere in materia justitiæ: sed *Probatur*, nam in primis valet in materia obedientiæ, cùm enim Superior sit in possessione potestatis ad imperandum, subditus in dubio, an id, quod imperatur, sit peccatum, tenetur obedire, uti ex Jure Canonico, SS. PP. & ratione probatum est *a num.432.* Deinde idem valet in materia religionis, nam v.g. dubius de voto non tenetur, quia libertas, quæ secundùm *Reg.122. ff. de Reg. Juris*, omnibus rebus est favorabilior, in possessione est, uti dicetur *l.3. p.1. à num.381.* Præterea in materia fidelitatis, nam in dubio, an Matrimonium valeat, tenetur conjux reddere debitum, quia pro altero conjuge bona fide petente debitum, est possessio, uti *num.268.* est dictum, & pluribus dicetur de Matrimonio. *Ratio* à priori horum omnium est, nam præcipuè ideò valet in materia justitiæ, quia homo possidens habet aliquam præeminentiam, sive plus juris, ut non privetur re nisi probetur non esse suam, sed idem est in aliis materiis, quia homo per possessionem acquisivit jus retinendi id, quod habet, ideoque potest in hoc stare, donec probetur cum non debere habere, ergo.

503 §.9. *Objic.1.* In materia justitiæ lis est inter æquales, hinc favor est pro possidente, sed in materia aliarum virtutum lis est inter legem Dei, & hominem, ergo meritò favendum est Deo, sicuti in dubio favetur Ecclesiæ, causæ piæ, doti, Matrimonio, secundùm dicta *n.460.* R. Quòd in dubio faveatur Ecclesiæ, &c. nascitur à lege positiva id statuente qualis non est, quando dubitatur de lege Dei, de quo præsumimus, quòd pro benignitate sua in casu dubio legis obligare nolit; unde nihil ad rem facit inæqualitas perfectionis inter Deum, & hominem, uti patet in casu impotentis ad Matrimonium, in quo conjux licitè petit debitum, licèt lis sit inter hominem, & solam legem Dei vetantis copulam cum non sua.

504 *Inst.* Ergo dubius de homicidio poterit judicare se non esse irregularem, quod est apertè contra jus Canonicum. Resp. n. seq. nam de solo illo casu specialiter disponit Pontifex, ut in dubio censeatur contracta irregularitas; in aliis nihil speciale disponit.

505 *Objic.2.* Si axioma valet etiam in aliis materiis, ergo sicuti per possessionem in materia justitiæ præscribitur contra jus alterius, ita in materia aliarum virtutum præscribetur etiam contra jus naturæ. R n. consequ. quòd præscribatur jus contra alterum, est ex dispositione legum positivarum, quæ dominia transferunt: è contra tales leges non sunt in aliis materiis, neque ulla lex positiva potest mutare materiam juris naturalis.

506 *Objic.3.* Lex naturalis & divina est æterna, adeoque antecedit libertatem nostram, ergo libertas nostra non potest esse in possessione contra leges illas. R. Lex naturalis & divina, de qua dubitatur, vel datur vel non datur; si non datur, patet, quòd non antecedat libertatem nostram: si datur, cum sit dubia & invincibiliter ignoretur, non habet proximè rationem legis defectu sufficientis promulgationis vel applicationis, adeoque non potest dici antecedere libertatem nostram, quæ certa est. Vide dicta *n.277.*

507 *Inst.* Vel loqueris de libertate tua Physica vel de morali; non de Physica, hæc enim maneret, quamvis lex contrariæ agnosceretur, & tamen tum non possideret contra legem: nec de morali, nam de hac ipsa dubitatur, an adsit, quando dubitatur de lege, ergo hæc non est in certa possessione, contra legem. R.1. Idem solvendum esse omnibus circa possessionem libertatis in materia justitiæ. R.2. Nos loqui de libertate Physica, cui propter ignorantiam invincibilem bona fides ab initio conjuncta fuit, hæc autem libertas est in certa possessione, & non fuisset, si lex contraria agnita fuisset, uti per se patet: illa autem possessio libertatis Physicæ prout conjunctæ cum bona fide, & ignorantia invincibili fundat in nobis certam possessionem libertatis moralis ad operandum, non obstante dubio, quod supervenit, de existentia legis.

508 *Objic.4.* Regulæ juris habent, quòd in dubiis pars tutior sit eligenda, ergo in dubiis non juvat possessio. Resp. n. consequ. quis sit sensus regularum de parte tutiore sequenda, diximus *n.490.* Potestque etiam videri Jo: Sanch. *in select. d.42. n.13.* ubi declarat, quomodo regulæ illæ, *In dubiis melior est conditio possidentis, In dubiis pars tutior est eligenda*, planè concordent.

509 *Q.66. Pro quo censeatur esse possessio?* Resp. Pro illo, pro quo est præsumptio juris, sive, qui onus probandi in alterum transfert, ipse autem se tantum quasi defendit, ita Bardi *discept.5. cap.5.* rectè addens *discep.6. c.11. p.3. §.2.* ad illum pertinere probationem, qui supra rem illam se fundat: v.g. incolo domum, ideoque præsumor habere jus in illa, eamque possidere, quòd si quis de hoc dubitet aut me exturbare velit, ipsi incumbit probare, quòd non sit mea, nec ego teneor positivè probare esse meam, sed me tantùm defendere, dicendo me fuisse & permanere dominum, & cùm alter, qui de hoc dubitat & me vult exturbare, fundet se in hoc quòd domus illa mea non sit, hoc probare incumbit ipsi, quia *quisque debet probare id, supra quo se fundat, L.2. ff. de probat.* Bartolus *in L. de ætate, ff. De Minoribus.* Plura de possessione dicentur *l.3. p.2. à num.407.*

510 *Q.67. An consultius sit se, & alios dirigere secundùm opiniones rigidiores, an secundùm benigniores?* Resp. De hoc aliquid dictum est *nu.475.* & plura dicentur *de pœnit. ad cap.2. dub.6.* ubi de prudentia Confessarii: Hic verò notandum, quod refert Moya *de op. prob. q.5. num.45.* nempe in Glossa ad prolog. Constit. Ordinis Prædicatorum sapienter notari, quòd salus animarum multùm impediatur nimia austeritate in consiliis, & opinionibus, ideòque mandatur relaxatio, & præscribitur, ut homines benignè tractentur. S. August. *l.3. contra Epist. Parmen. cap.1.* queritur de aliquibus, *qui ne luce veritatis carere ostendantur, umbram rigidæ severitatis obtendunt.* Nec

du-

dubium eſt, quin id ſuggerat dæmon, *qui, ut ibid. in fine ait, S. Aug per imaginem quaſi juſtæ ſeveritatis crudelem ſævitiam perſuadet, nihil aliud appetens venenoſiſſima verſutia ſua, niſi ut corrumpat atque diſrumpat vinculum pacis, & charitatis*. Similia habet Gerſon *de vita Spirit lect. 4. Corol.* 11. E contra tamen etiam obſervanda ſunt hæc verba Sporer *num.* 34. *Qui ſtudiosè inquirunt in ſententias benignas & faventes ſibi, ſecundùm quas agant, communiter agunt periculosè, quia vehemens illa inclinatio ad unam partem ſæpè facit, ut non conſiderentur omnes circumſtantiæ ad rem facientes, nec debitè ponderentur rationes in oppoſitum: omninò autem malè procedit, ſi tantùm intendat invenire Authorem vel opinionem ſibi faventem, ut ſic coloret ſuum factum, non curando, quo fundamento vel ratione nitatur, nam ex tali opinione, neque conſcientiam practicè certam formare poteſt, nec conſequenter honeſtè, & licitè operari*. Univerſaliter loquendo, ſemper præferendæ ſunt illæ ſententiæ, quæ hic & nunc magis expediunt ad ſalutem animarum, uti *l.c.* dicetur, *vide dicta nu.* 469.

CAPUT III.

511 *Quid conſcientia ſcrupuloſa, & quid in ea agendum.*

RESP. I. Scrupulus eſt inanis apprehenſio, & hinc ortus timor & anxietas, alicubi eſſe peccatum, ubi non eſt. Ita communiter, Navarr. Azor. cæteri.

Reſp. II. Licet operari cum conſcientia ſcrupuloſa, manente ſcrupulo, dummodo judicetur eſſe ſcrupulum, & ut talis contemnatur. Neque tamen opus eſt, ut ad ſingulos actus formetur hoc expreſſum judicium, quòd ſit ſcrupulus; ſed ſufficit, quòd contra eum agat ex habituali vel virtuali judicio experientia præteritorum actuum. Ratio eſt, quia talis nulli periculo ſe exponit: cùm ad benè operandum ſufficiat judicium probabile aliquid licere: ſcrupulus autem, cùm ex levi fundamento procedat, non tollit judicium practicum probabile, Sanch. *l.* 1. *c.* 10. *n.* 79. *&c.* Regin. Becan. Fill. *t.* 21. *n.* 176.

Reſp. III. Signa Conſcientiæ ſcrupuloſæ ſunt. I. Pertinacia judicii, qua Doctorum conſiliis non acquieſcunt, unde varios conſulunt, & fatigant, ac tandem nullius judicio ſtant niſi ſuo. II. Ex levi apparentia frequens judiciorum mutatio: unde oritur in agendo inconſtantia. Sic v. g in Horis legendis aliquando decies mutabunt judicium, de lecto vel non lecto aliquo verſiculo. III. Quod ex priore procedit, perturbatè agere, & cæcè quodammodo in externis actionibus verſari. IV. Habere reflexiones extravagantes infinitarum circumſtantiarum. V. Timere in omnibus peccatum, ac contra ſapientum, & proprium ſæpè judicium, eſſe inquietum. VI. Si Confeſſarius judicet te eſſe ſcrupuloſum. VII. In particulari ſigna ſcrupuli præſentis ſunt hæc duo: 1. Si per illum experiaris te nimiùm angi, & turbari. 2. Si aliàs expertus ſis re ſimilia apprehendiſſe ſine fundamento.

Reſp. IV. Remedia Conſcientiæ ſcrupuloſæ ſunt: I. Scrupulos contemnere, contra illos agere, nec cogitatione fovere. II. Judicio Confeſſarii vel alterius viri docti ac pii acquieſcere, non recurrendo ad eum in ſingulis actionibus, ſic enim ſe & illum fatigant, cum ſcrupulorum incremento, ſed accipiendo ab eo generalia principia, à quibus nullius ſcrupuli cauſa, imò nullo modo recedat, etſi enim alterum errare contingeret, quia tamen hoc faciendo, agit, quod in ſe eſt, non peccabit. III. Bonorum vitam & conſuetudinem tanquam regulam intueri. *S. Ant. Sylv.* IV. Aſſuefacere ſe ad ſequendas ſententias mitiores, & minùs etiam tutas Fill. *n.* 182. V. Non judicare quidquam eſſe mortale, niſi certò ſciat, Azor. *tom.* 1. *l.* 2. *c.* 20. Vaſq. Sanch Fil. *n.* 183. VI. Nunquam otiari; quia otium implet phantaſiam cogitationibus ſcrupuloſis. VII. Deſtruere cauſas ſcrupulorum, v. g. melancholicus evacuet medicamentis atram bilem; pertinax frangat ſuum judicium; ſuperbus prudentiæ non confidat; rudis inſtructionem; timidus meditetur bonitatem Dei, quę non imponit pręcepta redigentia ad inſaniam. VIII. Noſſe ſcrupuloſorum privilegia; ut 1. quòd non teneatur in agendo adhibere examen, & diligentiam, niſi valde mediocrem: nec tantam, quantam alii, & quòd dum angit ſcrupulus, nec ſuppetit conſilium, poſſit liberè agere, quod vult, niſi certum, & evidens ſit eſſe peccatum: Vide Vaſq. *in* 1. 2. *d.* 57. 2. Quòd nihil teneatur repetere ex præteritis Confeſſionibus, niſi certò ſciat illud eſſe mortale, & ſe ritè confeſſum non eſſe: Non eſt autem certus, quamdiu dubitat: Unde ſuadet Lay. ut ſcrupuloſus nunquam confiteatur dubia, & ſcrupulos. Et Sà *V. Dubium* Sanch. Azor. &c. dicunt non teneri confiteri, niſi quæ jurare poſſit eſſe mortalia, & nunquam eſſe confeſſum. Ratio utriuſque privilegii eſt, quia in ſcrupuloſo ex nimio timore peccandi turbatur ratio, ut non poſſit rectè rem examinare. Unde eſtò aliqua confeſſus non fuerit, non tenetur tamen cum tanto damno, & periculo anxietatis perpetuæ procurare integritatem Confeſſionis, cùm ab ea minores ſæpè difficultates excuſent, ut notat Koning. Laym. Bon. Azor. Bec. IX. Confeſſarius non permittat confiteri vel præponere ſcrupulos vel dubia, (maximè, ſi ſemel ad ſatietatem audiverit:) quia alioqui nunquam fontem ſcrupulorum exhauriet. Vide apud Laym. *hic c.* 6. Filliuc. Sanch. *hic & l.* 2. *de Matr. d.* 41. *num.* 2. Azor. *p.* 1. *l.* 2. *c.* 20. Breſſerum *l.* 6. *toto*. Bec. *p.* 2. *t.* 1. *cap.* 4. *qu.* 10. Bon. *t.* 2. *d.* 2. *qu.* 4. *p.* 8.

ADDENDA.

QUæſt. 68. Quæ ſunt cauſæ ſcrupulorum? R. Variæ, 1. Suggeſtio dœmonis, ut bonum ſpirituale hominis impediat. 2. Conſortium cum ſcrupuloſis, vel lectio caſuum conſcientiæ facta ab incauto, & minùs intelligente. 3. Imbecillitas capitis, quam homines apprehenſivi habent. 4. Defectus judicii naturalis. 5. Melancholia aut complexio corporis ad timorem propenſa, qualis eſt in naturis humidis ac frigidis. 6. Acumen ingenii in inveniendis rationibus dubitandi, & impotentia diſſolvendi. 7. Occulta ſuperbia, ob quam aliquis non vult ſe ſubmittere judicio, & directioni alterius. 8. Actio de ſe non mala cum timiditate ſæpiùs repetita, ſic enim magis intimidatur animus, & tandem cedit imprudenti timori. 9. Puſillanimitas & dejectio animi, ob quam quis neſcit timores contemnere. 10. Nimia ſollicitudo cavendi omne id, quod habet ſpeciem mali, dum enim continuò ſibi inclamat, cave peccatum, cave tibi, ſeipſum ſine cauſa intimidat. 11. Voluntas Dei, qui ſæpè immittit, vel ad punienda peccata, præſertim ſuperbiam, vel ad inſtruendum hominem, ut ſciat compati & dirigere ſimili malo afflictos, vel ad excutiendam tepiditatem in ſervitio Dei, vel denique ad majus ejus meritum. 512

Q. 69. An ſcrupuli ſint inutiles? R. Sunt partim utiles, 513
partim noxii.

§. 1. Utiles ſunt; 1. quia juvant ad emundandam conſcientiam; hinc homo, qui in vita ſcrupuloſus fuit, in morte ſolet abundare maximis conſolationibus, etiam ex recordatione, quòd conſcientiam ſemper conatus ſit habere mundam. 2. Juvant ad reddendum hominem in actionibus ſuis cautum, ne offendat Deum; item faciunt attentum, & ſollicitum, ut omnia ad Deum dirigat. 3. Plurimum faciunt ad internam humiliationem: videt enim ſcrupuloſus, quàm miſer ſit, quàm parum prudens: deinde cogitur per anguſtias ſuas ſe ſuaque omnia aperire alteri; debet abdicato proprio judicio alienum ſequi, & facere, quod jubet alter. 4. Multùm conducunt ad hoc, ut quis ſuo tempore poſſit alios dirigere & juvare: vix enim benè diriget ſcrupuloſum, qui ſcrupulos nō ſenſerit, unde quos Deus præordinat ad alios ſuo tempore juvandos, ſolet eos priùs in illis exercere, ut ſciant compati, & practicè noverint, quomodo ſit ſcrupuloſo, quem maximè torquet illa cogitatio, quòd putet neminem ſcire, quomodo ipſi ſit. 5. Juvant ad magnum meritum, quidquid enim agunt ſcrupuloſi, ideò agunt, ne diſpliceant Deo, ſicque puram ſemper intentionem habent: deinde pro Deo non offendendo patiuntur graviſſimè, mallentque ſæpè mortem, quàm ejuſmodi angores ferre; ſicque Deus, ſine peccato tyrannorum, facit eos ſibi Martyres eſſe: & hæc ſcrupuloſis ſolatio eſſe debent.

§. 2. Scrupuli ſunt noxii, imprimis corpori, quia de- 514
ſtruunt valetudinem, attenuant caput, ſæpè redigunt hominem ad inſaniam, vitam ſæpè abbreviant: deinde animæ, quam reddunt intricatam, deſolatam, perplexam, quandoque deſperabundam; confundunt intellectum, judicandi vim perturbant, ſæpè totum hominem inſignibus talentis præditum reddunt ad omnes functiones ineptum: præterea impediunt multa bona opera, prodigunt tempus multis vanis ac inutilibus cogitationibus &c.

Q. 70. Quandonam aliquis judicari debeat ſcrupuloſus? R. 515

§. 1. Maxima hic circumſpectione eſt opus, nam aliqui ſæpè putantur eſſe ſcrupuloſi, qui non ſunt: *Scrupuloſi verò tales pauciſſimi ſunt*, inquit Eliz. *l.* 8. *q.* 16. *§.* 3. *ſed ſtultus mundus timorem Domini ſcrupulus vocat, & conſcientias faſcinat*: è contra tamen aliqui ſunt ſcrupuloſi, & non putantur eſſe.

§. 2. An aliquis, qui meticuloſæ conſcientiæ eſt, ſit ſcru- 516
puloſus necne, communiter judicare non poteſt meticuloſus ipſe, ſed judicium relinqui debet viro docto, probo ac prudenti, qui in tractandis conſcientiis aliquam experientiam habeat; tales enim meticuloſi per ſuas anxietates turbantur, quominus rectè judicent, maximè in rebus propriis, in quibus homines maximè cæcutiunt, unde potiùs credere debet alteri, cui conſcientiam ſuam modumque operandi ſincerè aperuit.

§. 3. Vix poteſt aliquis judicare ſtatim prima aut ſecunda 517
vice, quando alterum confitentem audiit, an ſit ſcrupuloſus necne, quia quamvis aliquis quandoque ſit anxius circa multa, fortè juſta & rationabilis eſt anxietas.

518 §.4. Quando pœnitens est sollicitus, imò & moderatè anxius, ne Deum vel levissimè offendat, aut ut statim culpam deponat, non debet ideò judicari scrupulosus; justa enim & prudens est cura illa, ne Deus in minimo offendatur, & ut offensa deponatur; hinc legimus de viris Sanctis; quod quotidie, quandoque de die bis confessi sint.

519 §.5. Qui post vitam in magnis peccatis diù traductam anguntur, sibique etiam intra mediocre tempus, v.g. intra medium annum nunquam videntur satisfacere, sed magis confiteri volunt, & præterita capiare, non semper judicandi sunt scrupulosi, quia timor & cura illa sæpè est prudens ac necessaria, tum ad recogitanda pro Confessione omnia peccata, quæ homini salutis incurio facilè excidunt, tum ad cogitationes & affectus à malo abducendos, quod post consuetudinem peccatorum non adeò facilè fit.

520 §.6. Si quis nunc adhuc deliberatè consentiat in peccata, quamvis posteà valdè angatur, sollicitè se examinet, anxiè confiteatur, sicque seipsum aliquo modo turbet, non ideò statim censeri debet scrupulosus, est enim justa causa illius anxietatis, & moderatæ turbationis, quam Deus per conscientiam remordentem injicit, estque reipsa actualis gratia Dei, quæ ideò turbat, quia est contraria affectui peccaminoso, quem homo paulò ante habuit, aut fortè etiamnum habet.

521 §.7. Ex eo, quòd aliquis dubitet, an in hoc vel illo peccarit, non potest semper colligi, quòd sit scrupulosus, quia dubium & scrupulus valdè distinguuntur: nam dubium est suspensio judicii, quæ si fiat ea rationabili motivo, est prudens, hinc sæpè fieri potest, ut aliquis dubitet, peccavitne mortaliter necne, quod plerumque contingit illis, qui vel ignorantes sunt, vel non satis attendunt ad suas intentiones & affectus: è contra scrupulus est tantùm inanis apprehensio, & sine fundamento conceptus timor peccati, ubi peccatum non est, ea quo etiam patet, si quis per errorem judicet aliquid esse peccatum, quod peccatum non est, hoc non esse scrupulum, sed conscientiam erroneam, contra quam si operetur, peccat.

522 §.8. Qui in uno tantùm vel altero casu transeunter habet scrupulum, non potest dici scrupulosus, hoc enim nomen frequentiam seu habitum denotat; uti non dicitur ebriosus, qui semel aut iterum fuit ebrius, sed qui solet se inebriare: unde nec talis uti poterit privilegiis scrupulosorum, uti rectè Stoz. *l.1. p.5. num.176.*

523 §.9. Aliqui sunt scrupulosi circa præterita, alii circa præsentia: scrupulosus circa præterita est ille, qui cùm moralem diligentiam adhibuerit in examinandis, detestandis, & confitendis præteritis, nihilominus sine prudente motivo continuò timet, an hoc vel illud etiam non fecerit, an rectè doluerit, an satis confessus sit &c. Scrupulosus circa præsentia est, qui cùm deliberatè non consentiat in peccata, tamen ubique timet, ne hoc, quod facere vult, sit peccatum, ideò ubique hæret, & seipsum vanis apprehensionibus peccatorum excruciat, si aliquid egerit.

524 §.10. Si quis sit anxius, & seipsum interroget, quæ sit causa suæ anxietatis, tumque nullam causam rationabilem dare possit, signum est angi scrupulo, uti & tum, si illa, quæ aliàs facit, & ante hac prudenter judicavit non esse peccata, jam reputet ut talia, vel operando formidet, ne sint.

525 §.11. Fit sæpè, ut aliquis sit scrupulosus in una materia, v.g. in materia castitatis vel Horis legendis, è contra non sit scrupulosus, sed nimis laxus in aliis, unde talis non poterit uti privilegiis sive regulis scrupulosorum, nisi in illa materia, in qua scrupulosus est.

526 §.12. Ad melius dignoscendum, quisnam sit scrupulosus, juvat ex Stoz. *num.*223. expendere discrimen, quod est inter laxum & scrupulosum, v.g. 1. Laxus est, qui spernit & pro nihilo habet illa, quæ alii communiter putant esse peccata: qui verò timet, quæ alii pro nihilo habent, est scrupulosus. 2. Qui non credit Concionatoribus, sed eorum reprehensionem censet esse immodicas exaggerationes, laxus est: qui verò Confessariis aut aliis viris doctis & probis factum excusantibus non credit, est scrupulosus. 3. Qui proprio confisus judicio procedere solet nemine consulto, laxus est: qui verò in rebus etiam claris, vel de quibus aliàs accepit resolutionem, iterum iterumque interrogat, volens se per hoc reddere magis securum, scrupulosus est. 4. Qui in confitendo non multùm laborat de exprimenda specie & numero peccatorum, laxus est: qui verò omnia dubiè & hæsitanter confitetur, idem sæpiùs repetens, dicens jam hunc, jam illum numerũ vel circumstantiam diversam, nec unquam sibi satisfaciens, scrupulosus est. 5. Qui præcipitanter & sine consideratione agit quidlibet, est laxus: qui verò in omnibus ita suspensè procedit, ut non fidat communi doctrinæ Theologorum, sed semper evidentias & demonstrationes quærat, est scrupulosus. 6. Qui velociter & vagè præscriptas preces deproperat, sine causa interrumpit, inter orandum circumspicit vel fabulatur, est laxus: qui verò anxiè præcatur, sæpiùs subsistit pro attentione habenda, eadem repetit, est scrupulosus; & ita de aliis materiis. Atque ex his facilè est colligere, quisnam habeat conscientiam timoratam & benè formatam, nempe qui in his aliisque medium tenet.

Q.71. Quid observandum sit circa directionem scrupu- 527
losi? Resp. seqq.

§.1. Curam dirigendi scrupulosum non admittat Confessarius, nisi ille ostendat, se credere, quòd Confessarius possit, & velit eum benè dirigere, simulque spondeat constantiam apud illum, confidentiam in se aperiendo, obedientiam in sequendo, etiam seposito proprio judicio, hoc enim est facillimum, & fermè unicum medium tales homines juvandi, quo si utantur, etiam securè procedunt, uti dicetur *n.*540.

§.2. Confessarius ante omnia videat, quæ sit causa scru- 528
pulorum, & conetur eam amoliri, debent enim agere, sicuti prudens Medicus corporis, qui explorat morbum & causam ejus; priusquàm medicamina applicet.

§.3. Plerumque mitis sit erga scrupulosum, ne afflicto 529
afflictionem addat; quandoque tamen etiam juvat austeritas, ut expugnari possit tenacitas judicii in pœnitente.

§.4. Resolutè ei respondeat, non hæsitans, nec multùm 530
distinguens, sed absolutè enuntians, quid faciendum sit, semper sequendo partem benigniorem, & dubitationes ejus interpretans in meliorem partem; nunquam autem det rationes sui responsi, quia has posteà scrupulosus examinat, sibique reddit dubias, ac se magis implicat.

§.5. Non patiatur sibi proponi quoscumque scrupulos & 531
dubia, sed quando moraliter certus est scrupulum afferendum, dimittat etiam ad Communionem non auditum, quia hæ interrogationes & frequentes recursus ad Confessarium sunt veluti frictio scabiei, inquit Crombezius *l.1. de perf. c.13.* quæ quidem placet, sed nocet.

§.6. Quandoque suaviter irrideat, dum proponit aliqua 532
minus prudentia dubia, jubeatque cogitare, quid responsurus esset, si ab alio interrogaretur, manderque idipsum facere.

§.7. Sollicitè monendus est, ut nulli scrupulo cedat, sed 533
directè contra eum operetur, v.g. si scrupulum habeat, quasi peccet, si transiens Sacerdotem non deponat pileum, jubeatur transire tecto capite; si enim sic cogitet, hac vice deponam, pro securitate ne peccem, hac vice tantum, ut sim quietus &c. hoc ipso paulatim inducit apprehensionem obligationis, & vehementer auget suum malum: imò docendus est, quòd cedendo scrupulis peccari possit. v.g. quia per scrupulos nocetur corpori, & animæ, impediuntur multa bona, superbè defenditur judicium proprium, non satis æstimatur Dei bonitas, sed occurrit scrupuloso velut Tyrannus, qui tortura hominis delectetur, vel nobis quasi ponat laqueos peccandi.

Qui plura voluerit pro cõsolandis juvandisque ejusmodi hominibus internè afflictis, & anxiis, legat inter Epistolas Ludovici de Ponte, post ejus vitam annexas, Epist. 16. 17. & 18. ubi planè solida, & profundè spiritualia circa hæc documenta tradit.

Q.72. Quanam præterea regulæ servire possint scrupu- 534
loso? Resp. seqq.

§.1. Quod nimiam difficultatem affert, non est moraliter possibile, unde ad illud nec Deus, nec Ecclesia obligat, ita *Reg.* & hanc regulam applicare potest plurimis materiis, v. g. scrupulosus dicere potest, mihi nimis difficile esset confiteri, quidquid me inquietat, sic recitare Horas semper repetendo, semper habendo formalem attentionem, &c. ergo ad talia non obligor.

§.2. In dubiis, vita & communis sensus hominum probo- 535
rum meritò potest haberi pro regula vivendi: unde quod illi absque formidine peccati agunt, potest scrupulosus sequi, ita *Laym.* hinc potest sic dicere scrupulosus, video hos, & illos homines, de quorum probitate dubitare non audeo, tale quid bona fide agere, ergo ego possum similiter.

§.3. Qui omittit, quod lex præcipit, excusatur, si bona 536
fide, & sine contemptu putet legem non esse, paratus facere, si sciret legem esse, ita *Cajet. Nav.* hinc dicere potest, non scio, quòd existat lex, v.g. repetendi Horas, etiamsi distractè oraverim, & si scirem legem esse, repeterem, nunc autem non repetam, quia certus non sum de ulla ejusmodi lege.

§.4. Si dubitet, an id, in quo hæret, sit scrupulus, an 537
prudens ratio dubitandi, tutò contemnere potest velut scrupulum, inquit Stoz. *l.1. p.5. n.185. & 189.* nam quod dubium est scrupuloso, hinc censeri debet pro illo moraliter certum; & si esset peccatum, id sciret vel audisset ante hac: hinc si v.g. apprehendat se teneri ad aliquid statim faciendum, uti ad corripiendum proximum, si non est certus se teneri, prudenter judicat se non teneri, & benè facit omittendo, uti rectè *Less. de act. hum. q.19. num.79.*

§.5. Addit *Less.* expedire, ut scrupulosus memoria reti- 538
neat, vel etiam in charta notet scrupulos præteritos, in quibus agnovit, vel à Confessario audivit se inaniter fuisse anxium, sic enim poterit ex horum similitudine novos dijudicare, & contemnere.

§.6.

539 §.6. Quamvis scrupulosus sit rudis, rectè tamen facit, si assuescat ex generalibus principiis sibi formare conscientiam, non recurrendo toties ad Confessarium, sicque pergat bona fide: si erret, non imputabit Deus, qui non obligat ad toties recurrendum cum tanta molestia, & perturbatione sui, sed unicuique dedit rationem, ex qua sibi formet dictamen agendi.

540 §.7. Directio Confessarii est facillimum medium evadendi scrupulos, si nempe ei credat pœnitens; hinc si juvari optat, debet unum stabilemque sibi eligere, quem putet doctum, & probum, ita ut possit, & velit benè dirigere secundum Dei beneplacitum, & salutem ipsius: quòd si ad varios currat, eisque suas difficultates exponat, signum est pertinacis judicii, & quod velit eum tantum sequi, qui secundum ipsius caput respondebit: rectè ait S. Antonin. *1. p. summæ tit. 3. cap. 10. §. 10. Reg. 5. Est igitur quinta regula, obedientiæ humilis imitatio, ut scilicet scrupulosus captivet intellectum suum dictis sapientum, & obedientiæ Superiorum, quantumcumque scrupulus sibi dictet aliud.* Et quòd prudenter agat sic cœcè sequendo, clarè ostendit Less. *num.* 78. sic enim format conscientiam: *quamvis ego, quoad me, potiùs judicarem me ad hoc teneri, hoc esse peccatum &c. quia tamen meus Confessarius mihi dicit contrarium, possum & volo facere hoc, quod ille mihi dicit, & certus sum me benè facere, quia Deus vult, ut faciam, quod ille mihi dicit, cùm ipse mihi sit interpres Divinæ voluntatis*, ita Gob. *tr. 7. n.* 500.

541 *Q. 73. Quanam sint observanda, si quis circa peccata præterita, & eorum Confessiones sit scrupulosus?* R. seqq.

§.1. Si ante hac vixit in consuetudinibus peccandi, permitti debent scrupuli aliquo tempore, ut conscientia rectè expurgetur: ante omnia autem sollicitè disponendus est ad Confessionem generalem, (si hanc nunquam fecerit) per prævios actus fidei, spei, charitatis, doloris, propositi: tumque juvandus in examine, percurrendo præcepta Decalogi, Ecclesiæ & peccata præcipua: hanc Confessionem si semel fecerit, nunquam ampliùs permittendus est confiteri generaliter, attamen concedendum, ut ter aut quater addat, quæ adhuc incident, & de quibus nescit se ritè confessum esse, tumque posteà de præteritis omnino non audiendus, nec permittendus se desuper examinare, quamvis non meminerit se hoc vel illud esse confessum, quia non meminisse non est rationabilis causa dubitandi, cùm nec aliorum actuum sæpè meminerimus, ita Navarr. Laym. Med. Sà, Henriq. Con. Gob. Lohn.

542 §.2. Si sciat se solitum esse reticere peccata in Confessione, dandum est aliquantò longius spatium post Confessionem generalem, ut peccata adhuc incidentia confiteatur, v. gr. per dies quindecim, post quos etiam ipsi prohibenda est Confessio, & recogitatio de peccatis præteritis, quamvis enim fortè omitterentur aliqua, non est obligatio cum tanto incommodo præterita scrutandi, remissa autem sunt omnia indirectè per primam absolutionem, ita Con. Lohn. & alii. Ideoque universaliter dicit Less. *de act. hum. q. 19. n.* 80. scrupulosum non teneri quicquam repetere in Confessione, nisi certus sit, se vel nunquam, vel non benè esse confessum, quamdiù autem dubitat, certus non est.

543 §.3. Si post adhibitam diligentiam istam adhuc non acquiescat, sed dicat se hæc, & ista certò fecisse, & non esse confessum, jubeat Confessarius, ut juret se scire, quòd per hoc peccarit mortaliter, & quòd nunquam sit confessus; si timeat jurare, dimittat, nec audiat; nam non est certus, sed ad summum opinatur; si sine mora juret, audiat, tum enim non est scrupulus.

544 §.4. Si angatur circa præparationem ad Confessiones: edoceri debet, quòd sufficiat diligentia, & præparatio mediocris, qualis in negotio magni momenti ab hominibus adhibetur: quoad Confessiones autem peractas declaret ei non ideò esse repetendas, quòd probabiliter fuerint invalidæ, si etiam probabile sit valuisse, ut pluribus dicetur de Sacramentis.

545 §.5. Si pro Confessione ordinaria nihil peccati comperiat, non ideò turbetur, quia vel non peccavit, vel Deus ei sua lumina hic subtrahit, ut tantò humilior reddatur, ideoque eum Confessarius vel dimittat cum cruce, vel jubeat ex priore vita repetere unicum peccatum, quod certò sciat se antehac esse confessum.

Q. 74. Quanam regulæ serviant illi, qui scrupulosè angitur ne tentationi internæ consenserit? R. sequentes.

546 §.1. Nunquam credat se mortaliter peccasse, nisi certò sciat, imò etiam, si valde scrupulosus sit, jurare audeat se plenè advertisse malitiam gravem, & in eam plenè consensisse; hinc etiam pro conscientiis non scrupulosis communiter notát Authores, & absolutè dicunt Bonac. *de pecc. d. 2. q. 2. p. 3. n.* 19. Sayr. *in clavi Regia l. 8. c. 7. n.* 6. Regin. *l. 15. n.* 76. Herinx *de pecc. d. 7. n.* 41. Bosco *de pœnit. d. 7. s. 8. n.* 104. *&* 107. qui timoratæ est conscientiæ, nec solet plenè advertens consentire, potest in dubio credere, se non plenè consensisse, quia ex communiter contingentibus est prudens præsumptio.

§.2. Regula jam data valet, quamvis non adsit alia con- 547
jectura: valet autem maximè si prætereà accedat unum ex his, 1. Si serium animum, & sæpè repetitum propositum habuerit nunquam peccandi mortaliter, aut potiùs moriendi; quæ enim sæpè sunt odio habita, si posteà plenè amentur, hoc facillimè advertitur. 2. Si quando magis advertit, terreatur, & continuò repellat, quia si animus antea plenè consensisset, non tam facilè mutaretur, præsertim sine consideratione motivorum oppositorum; & si se plenè avertisset à Deo, non tam citò ad eum iterum converteretur. 3. Si statim post factum advertat se jam cognoscere malitiam, quam ante non ita cognoverat, tum enim signum est, quòd ante non plenè cognoverit. 4. Si meminerit se timidè, & suspectè processisse, quia tum signum est non plenè consensisse. 5. Si tum habuit occasionem patrandi peccatum, & tamen ab illo abstinuit, signum est, quòd non plenè consenserit in illud patrandum. 6. Si nesciat, an vigilanti an dormienti, an sobrio an ebrio contigerit, si enim fuisset plena deliberatio, & libertas, sciret, an fuisset vigilans, & sobrius. 7. Si statim post factum dubitet, an consenserit, quia *plenus consensus in mortale est tanta iniquitas*, inquit Jacobus Alvarez & post eum Gran. apud Ovied. 1. 2. *tr. 4. controv. 1. num. 29. ut celari aut ignorari non possit, sed in recenti facilè agnoscatur: & si peccato consensisset*, inquit Bonac. suprà, *facilè cognosceret se consensum præbuisse, nam à mortali peccato valde abhorret, uti suppono, cùm sit timorata ad Deum conscientia, qui autem ab aliquo malo valde abhorret, si in illud incidat, non facilè obliviscitur.* Et hic dicta valent etiam pro non scrupulosis.

§.3. Quamvis homo, qui non est timoratæ conscientiæ, 548
qui solet consentire, ex communiter contingentibus debeat in dubio præsumere se consensisse, tamen rectè notat Herinx suprà, si cœperit seriò converti, sæpè fieri, ut longo tempore inhæreat cogitationi, neque tamen consentiat: eo quòd habitus antiqui naturaliter operentur primum motum, nec semper possit homo aliis intentus animum advertere ad illum tam citò reprimendum, quod valet de omnibus, sed maximè in scrupulosis, qui à peccatis recenter convertuntur.

§.4. Pro certo tenendum est nihil esse peccatum, nisi tum, 549
quando committitur, advertatur malitia: quod enim aliquis posteà advertat, est conscientia sequens, quæ nihil ad rem facit, ut dictum est *num.* 44.

§.5. Quando materia actionis vel omissionis de se est grata 550
appetitui, & tamen non causavit specialem delectationem in voluntate, signum est, quòd defuerit plena advertentia vel consensus, alioquin etiam voluntas suam percepisset delectationem.

§.6. Qui scrupulosi sunt in internis dubiis circa fidem, ju- 551
bendi sunt non pugnare positivè contra tentationem, volendo elicere actus oppositos, sed habeant se quasi permissivè, & contemptim, v. g. si se internè ingerat tentatio, Deus non est Unus, & Trinus, non debent in hoc æstu tentationis velle elicere actum fidei circa hoc mysterium, sed faciliùs vincent, si abstrahant; hoc modo, quando tentatio dicit, hoc non est possibile, ut Deus sit Unus, & Trinus; respondeant internè non sit possibile, quid tum? ergo Deus non est Trinus? non sit, quid tum? ergo tu hoc non credis? non credam, quid tum? imò dicat, nolo jam credere, sed tum credam, quando opus erit. Vide dicenda *l. 2. n.* 42.

§.7. Similiter, qui circa judicia temeraria est scupulo- 552
sus, faciliùs vincet, si quasi permissivè se habendo contemnat, quàm si positivè contra luctetur, v. g. audit Titium paulò liberiùs jocantem, incidit cogitatio, Titius est luxuriosus; hic non debet velle se cogere, aut rationes quærere, ut judicet Titium potiùs esse castum, sed quasi contemnat, internè dicendo, sit luxuriosus, quid tum? quid ad me? sit talis: ergo judicas esse talem? judicem, quid tum? ergo sic vis peccare? peccem sic, quid tum? Si sic agat contemnendo, reipsa nec judicat nec peccat, quia sic se habendo exercitè cognoscit se non esse paratum ad peccandum, nec reipsa habere judicium illud de Titio; è contra si incidat, non est luxuriosus, licèt ita loquatur, sed castus; etiam hic suspendat judicium, & cogitet, sit castus, quid tum? si enim positivè judicare vellet esse castum, iterum recurreret dubium, & tentatio in oppositum, propter jocos liberiores jam auditos.

§.8. Qui internè vexatur cogitationibus, quasi Deum 553
blasphemet, vellet destruere &c. quamvis cogitationes tales videantur ad cor venire, si tamen seipsum seriò interrogans videatur sibi omnia opposita cupere, censeri debet nullo modo peccare, uti post Baldel. notat Burgh. *centur. 1. cas.* 47. quia ob vehementiam phantasiæ, & turbationem intellectus impeditur libertas, certum enim est, quòd non tantùm passiones aliæ, sed etiam anxia formido tollat indifferentiam judicii, & voluntatis, hinc, inquit *Henr. Suso* apud *Lohn.* concors est multorum etiam SS. sententia, quòd ratio sæpè per impor-

tunas incidentias etiam in delectationem perveniat, idque satis longa mora, antequam sui ipsius per maturam deliberationem plenè compos fiat, & in talibus boni homines peccatum mortale metuere non debent: tali autem homini suadendum est, ut moderatè resistat potiùs contemnendo, secundùm ante dicta, quàm positivè, & directè contranitendo, sic enim frustra se vexaret, quia phantasia ejusmodi repræsentationibus assueta est potentior, nec subjacet libertati. Id tamen notant viri spirituales, quòd posteà, dum se examinant, possint præsumere illud esse verum, quòd statim post factum conscientia dictabat, sive quod ipsis primò occurrebat contigisse, unde si primò videbatur ipsis, quòd consensissent, potest id præsumi: è contra si primò videbatur ipsis, quòd non consensissent, aut si tantùm timebant vel dubitabant, an non consensissent, præsumant se non consensisse, nec recedere debent ab illa prima persuasione vel resolutione semel facta, frustra enim se divexabunt, cùm nunquam consequi possint certitudinem.

554 §.9. Qui timidæ sunt conscientiæ, nunquam debent in æstu tentationis, qualiscumque illa sit, examinare, an consenserint necne, sed rejiciant in aliud tempus, quando deferbuerit tentatio, & quieti erunt, quia ob turbationem mentis non sunt eo tempore apti ad judicandum. *Nec refert*, quòd timeant, ne obliviscantur, aut posteà non ita sciant, quomodo se habuerint, *nam* potiùs admittere debent periculum oblivionis, quàm se ita graviter sine fructu vexare, aut etiam se exponere periculo reipsa consentiendi.

555 §.10. Qui sic internè vexatur metu consentiendi, monendus est, ne gestu vel verbis se defendat contra tentationem, v.g. agitando caput, dicendo, nolo consentire, nolo, non facio, recede diabole &c. hæc enim non sunt remedia, sed majores vexationes sui: itaque placidè sit quietus, nudè contemnat, agat quod agit, aut si nihil habet, quod agat, cogitet de illo, quod primo occurrit, v.g. si fenestram videat, numeret, quot vitra habeat, sicque facilius evincet: quòd si tentatio nihilominus pergat infestare, nil refert; non nocet, si deliberata voluntas non accedat per consensum, cujus periculum non est in homine timorato, nec debet præsumi in ipso: id etiam observandum, quòd ejusmodi homo tentationem ipsam reputat pro consensu, nam si internè suggerat dœmon, fac hoc, visne hoc facere? nunquid vis facere? hoc ipso putat se consensisse, quod falsum est, cùm sit mera tentatio ad consensum.

556 *Q.75. Quid illi sit agendum, qui scrupulosè semper timidus est, ne cum dubio operetur?* R. Hic scrupulus multis est molestus, cùm enim certum sit eum peccare mortaliter, qui operatur, dubitans an hoc, quod facit, sit mortale, aliqui autem scrupulosi ad omnia fermè hæreant, & nihilominus sæpe operentur, postmodùm nesciunt, an reipsa dubitarint, aut an se practicè resolverint; pro talibus servient sequentes regulæ.

§.1. Motivum prudens ad se resolvendum, quod actio, quam talis homo anxius aggreditur, non sit peccatum, est hoc, si primo statim intuitu, & sine formidine non cognoscat esse peccatum: neque opus est, ut examinet rationes pro, & contra; sed certò credat esse licitum, hoc ipso quòd primo intuitu non occurrat tanquam certò, & indubitanter illicitum, ita Bonac, Sanch, Castr. Laym. Stoz. *l.* 1. *p.* 5. *n.* 200.

557 §.2. Si sciam alios homines probos aliquid solvere agere, tum etiam rectè judico mihi idipsum licere.

§.3. Quamvis scrupulosus posteà inveniat se aliquando errasse, judicando licitum, quod reipsa erat illicitum, nil refert, potest nihilominus aliàs eodem modo pergere, & se secundum dicta resolvere, quia cùm per experientiam suam sciat tales timores suos, qui æqualiter incidunt, esse communiter vanos, sitque moralis impossibilitas, & nimia difficultas examinandi omnes, prudenter facit, si omnes contemnat, & bona fide pergat, per accidens autem erit, si quandoque materialiter peccet.

558 §.4. Si scrupulosus tam citò non possit se determinare, nec satis contra illum timorem videatur formare judicium practicum, quod non peccet, quamvis operetur cum actuali tali timore, non peccat, quia timor ille non est judicium nec conscientia dubia, sed tantùm est fuga aliqua sive actus appetitus aut voluntatis conjunctus cum apprehensione mali, quod fugit; & ille timor relinquit judicium aliquod quasi habituale, reipsa virtuale, quod quis habet, & quo judicat talem actionem non esse peccatum, cùm tale judicium hactenus habuerit de talibus actionibus, & censeatur illud adhuc habere, quamdiù non occurrit ratio certa, & evidens in contrarium, licèt ipsemet non advertat se habere illud ob impetum contrarii timoris, qui intellectum confundit, & perturbat: reipsa autem talis timor non est in ultimo judicio practico, sed oritur ex cognitionibus antecedentibus vel comitantibus, quæ veluti objecta respiciuntur à judicio practico, sicuti præmissæ ultimi judicii practici respiciunt judicium directum probabile, & formidolosum velut objectum, quod tantùm affirmant existere, uti dictum est num. 306.

§.5. Si scrupulosus certò putet se habuisse dubium, non 559
ideo certus est se peccasse, quia potuit fuisse dubium tantùm speculativum, per quod non tollitur certitudo judicii practici ultimò directivi: itaque ad summum reddetur dubius, an reipsa peccarit necne, cùm autem scrupulosus non teneatur confiteri dubia, ut possit tales timores tandem vincere, & superare pericula peccandi, consultius est, ut istorum mentionem nullam faciat, quando confitetur, nec se desuper examinet, an peccarit necne, sed potest prudenter se resolvere, vel quòd non peccarit, vel quòd saltem non teneatur illa confiteri.

Q.76. Quid agendum sit cum illis, qui continuò talia ogge- 560
runt Confessario, Pater me non novit; non scit, qualis sim; habet me pro scrupuloso, & non sum; non sum ita, sicut putat; non satis me explicavi, &c. R. Ad satisfaciendum phantasiæ, Confessarius bis vel ter patienter audiat, tum semel pro semper admoneat, ut se sufficienter cognosci, statumque animæ intelligi credat, neque opus esse pluribus se explicare: si non acquiescat, permittat ad tempus agere, quod vult, donec illam superbiam, qua se Confessario præfert, & pertinaciam, qua judicio proprio insistit, discat deponere, discet autem, advertens se quotidie magis, & magis implicari atque torqueri: quòd si nec tandem ita sapiat, habeat pro incurabili, & sustineat eum cum patientia, quandoque enim vult Deus tales permanere. Pro scrupulosis aliis, v.g. circa orationes vocales, Horas Canonicas, Missam legendam vel audiendam, dabuntur suis locis regulæ, quando de illis materiis agetur.

TRACTATUS II.

De Regula externa Actuum humanorum, sive Lege.

CAPUT PRIMUM.

De natura, & obligatione Legis in genere.

DUBIUM I.

Quid sit lex sive præceptum? 561

Resp. Lex & Præceptum, prout hic indistinctè accipitur, est recta agendorum, aut omittendorum ratio. Interim cùm à Superiore non communitati, sed alicui tantùm, aut aliquibus in particulari aliquid præcipitur, non appellatur Lex, sed Præceptum tantùm; Suar. Laym. Bonac. *T.* 2. *d.* 1. *q.* 1. *p.* 1. *num.* 3. *Unde resolves*,

I. Ad Legem seu Præceptum quis tenetur, non ad Consilium, cùm hoc tantùm dirigat, illud etiam obliget. *Ibidem*.

II. Cùm iniqua lex est, & contra rationem, non obligat, quia deficit à rectitudine. *Ibid.*

III. Cùm dubium est de justitia, teneris lege, quia legislator possidet jus præcipiendi; idemque regitur altiore consilio, ac potest habere rationes subditis occultas. Addit Suarez, etiam obligare, licèt contra justitiam legis sint rationes probabiles, quia aliàs nimia daretur licentia legibus non parendi, cùm via possint esse tam justæ, quin aliqua apparens ratio dubitationem movere possit, Suar. *l.* 1. *c.* 9. Bonac. *p.* 7. *num.* 1.

IV. Leges & sententiæ latæ à tyrannis obligant, si ii pacificè regna possideant, & à Republica tolerentur. Nec obstat, quòd sententia Judicis illegitimi dicatur esse nulla: id enim verum est de sententia, prout est præcisè à tyranno; non autem prout est à voluntate saltem interpretativa, & implicita Reipublicæ, quæ dum tyrannum, & Judices ab eo constitutos repellere nequit, tacitè confert iis potestatem gubernandi, eorumque leges, & acta ratificat. Less. *l.* 2. *c.* 29. *d.* 9. Salas *d.* 10. *s.* 3. *num.* 14.

V. Non tenetur quis ad legem, nisi promulgata sit, sive denunciata, D.Th. 1. 2. *q.* 90. *a.* 4. Laym. *l.* 1. *t.* 4. *c.* 2. Molina, Salas, Suar. & alii communiter.

ADDENDA.

Quæst. 77. Quis habeat potestatem condendi leges vel ferendi præcepta? R.

§.1. Potestas condendi leges est penes solam potestatem pu- 562
blicam, illamque habent, 1. Papa immediatè à Christo pro tota Ecclesia, ita ut possit obligare etiam invitos, quia constat *Petro* concessam esse potestatem supremam, & non constat esse limitatam ad acceptationem subditorum, à quibus etiam non est illa potestas: 2. Concilium Generale, etiam pro tota Ecclesia, sed accedente confirmatione Papæ: 3. Nuntius Apostolicus pro sua Provincia: 4. Episcopus pro sua Diœcesi

nec opus est, ut sit consecratus, dummodò sit confirmatus: Archi-Episcopi, Patriarchę & Primates habent pro sua tantùm Diœcesi, uti alii Episcopi, & non pro toto Archi-Episcopatu, nisi cum consensu Provincialium Episcoporum: 5. Capitulum Cathedrale Sede vacante pro tota Diœcesi: 6. Prælati habentes jurisdictionem quasi Episcopalem pro locis sibi subjectis: 7. Abbates, Abbatissæ, & Præfectæ Monialium, Superioresque similes independentes, pro suis Monasteriis: 8. Respul. libera pro suis membris, & ditionibus: 9. Imperator pro toto imperio, per se loquendo, nisi ipse sibi potestatem restrinxerit: 10. Reges & Principes pro suis regnis, & ditionibus: 11. Femina quoque, si sit regni hæres; cujus maritus sine ipsius consensu leges ferre non poterit. Videri possunt hæc omnia fusius ex Authoribus, Juribus, & ratione deducta apud Castrop. *d. 1. punct. 22. à n. 23.* & ratio horum est, quia hi omnes habent jurisdictionem, ergo potestatem gubernandi, ergo etiam potestatem ferendi leges. Potest etiam videri Illſ. *tr. 1. d. 2. à n. 13.*

563 §. 2. Qui possunt concedere leges, à potiori possunt ferre præcepta; neque tantùm illi, sed etiam quivis alius etiam privatus Superior, uti pater respectu filii, circa materiam directioni suæ subjectam.

564 *Q. 78. Quomodo differant lex, præceptum, mandatum, regula, norma, permissio?* R.

§. 1. Lex definitur à S. Th. *1. 2. q. 90. art. 4.* *O. Ordinatio quædam rationis ad bonum commune ab eo, qui curam habet communitatis, promulgata:* & à Suar. *hic c. 12. n. 5.* *Præceptum commune, justum, stabile, sufficienter promulgatum;* omnis enim lex est præceptum, quamvis non omne præceptum sit lex.

565 §. 2. Præceptum, & mandatum significant idem: per hoc autem differt præceptum à lege, 1. quòd lex feratur à persona publica, pro communitate, & in bonum communitatis; præceptum autem possit ferri à persona privata ad privatam, v. g. à Domino ad servum, in bonum etiam privatum Domini, vel servi, vel cujuscumque alterius. 2. Quòd lex, per se loquendo, sit stabilis, & perpetua, neque desinat etiam mortuo legislatore, nam cùm feratur communitati, quæ non emoritur, & in bonum communitatis, quod semper necessarium est, nisi desinat aut mutetur materia legis, exigit esse perpetua, uti latè explicat Suar. *c. 6.* & 10. E contra præceptum communiter expirat morte mandantis, uti dicetur *n. 816. & 876.*

566 §. 3. Dixi, communiter, nam mandatum non expirat morte mandantis, 1. si sit ad pias causas, uti si quis mandarit dari eleemosynas, secundùm dicenda *l. 3. p. 2. n. 688.* 2. Si sit favorabile doti matrimoniali vel alicui Scholastico: 3. Si mandatarius jubebatur exequi post mortem, aut ante, vel saltem post mortem: 4. Si res non sit ampliùs integra, id est, si executio mandati sit incepta; habetque locum in judiciis, & extenditur ad donationes, & promulgationes nomine alterius faciendas: 5. Etiamsi res sit adhuc integra, si executio alicujus gratiæ sit mandata in favorem alicujus, & non relicta ipsius arbitrio, uti *n. 816.* dicetur. 6. Si per potestatem legislativam specialiter ei tribuatur stabilitas, qualem in Soc. Jesu habent præcepta Superiorum, uti declaratur in Congregat. VII. Can. X. & Decreto LXVII. Vide dicenda *n. 876.*

567 §. 4. Lex & præceptum hoc habent commune, quòd inducant obligationem ad hoc ponendum vel omittendum, quod pro objecto habent, sunt enim vinculum morale, quo subditus tenetur ad aliquid, ideoque sunt à Superiore ut tali, uti pluribus explicat Suar. *c. 8. & 14.* Convenitque etiam hoc legi permittenti, quæ saltem alios obligat, ne permissum impediant aut ideò puniant, ut rectè Suar. *c. 15. n. 12.*

568 §. 5. Regula & norma idem significant: per hoc autem differt regula à lege, & præcepto, quòd de se non inducat obligationem, nam consilium est regula agendorum, nec tamen obligat, hinc omnis lex, & præceptum est regula, sed non omnis regula est lex aut præceptum; omnis tamen regula strictè dicta intendit positionem actus, cujus est regula, uti etiam lex & præceptum.

569 §. 6. Permissio est facultas ponendi vel omittendi aliquid: differt à lege, præcepto & regula, quòd non semper intendat vel approbet hoc, quod permittitur: Deus enim physicè permittit peccatum, neque tamen intendit vel approbat: deinde etiam à lege, & præcepto differt, quòd non obliget subjectum, cui sit permissio, sed tantùm alios, ne impediant, vel ne ideò puniant.

570 *Q. 79. Quid sit consuetudo, & an quandoque vim legis habeat?* R.

§. 1. Consuetudo facti, est repetitio actuum sine obligatione, uti consuetudo orandi ante mensam. Consuetudo juris, ab Isidoro & Canon. 5. dist. 1. definitur, *Jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex: quia enim,* uti ait S. Th. *1. 2. q. 97. a. 3. per exteriores actus multiplicatos interior voluntatis motus, & rationis conceptus efficacissimè declaratur, hinc quando aliquid multoties fit, videtur ex deliberato rationis judicio provenire, & sic consuetudo reipsa fit lex communitatis approbantis actus repetitos populi, & inde imponentis obligationem ad actus ejusmodi posteà ponendos.* Et cap. 8. de consuetudine dicitur, quòd sit *optima legum interpres.*

§. 2. Ut consuetudo contra jus clarum sit justa, Luca *de* 571
Benef. d. 30. num. 16. dicit debere esse saltem 40. annorum: si sit præter jus, sufficient decem, tum enim potiùs est observantia interpretativa juris antehac dubii, jam clari: & universim ut vim legis obtineat, debet esse continuata saltem per decem annos, & secundùm Jus Canonicum, *c. fin. de consuet.* habere has tres conditiones, 1. Ut sit rationabilis, id est, de re honesta, & non perniciosa. 2. Ut ille, qui potestatem legislativam habet, consentiat in eam: tum autem censetur consentire, quando sciens, non tantùm promittit, sed etiam approbat saltem tacitè. 3. Ut fuerit inchoata aut saltem continuata cum voluntate inducendi obligationem, nam in facultativis seu liberis non præscribitur per consuetudinem, Luca *d. 58. nu. 7.* Colligitur autem, quòd fuerit voluntas inducendi obligationem, si constanter, & cum non levibus incommodis observetur; si omnes pii pessimè sentiant de non observante eam, uti fieret, si quis in diebus Rogationum non abstineret à carnibus; si Authores communiter dicant, aut Superiores supponant obligare, ideoque puniant transgressores, ita Gobat: Quid autem censendum sit in dubio, dicetur *nu. 592.* & videri potest Illſ. *t. 1. d. 2. à n. 65.* & Leur. *p. 2. q. 707.*

§. 3. Consuetudo habet vim non tantùm interpretandi, 572
sed etiam abrogandi legem, uti habetur *§. penult. inst. de jur. nat. & leg. de quibus 33. in fin. ff. de legibus*, etiam generalem, si consuetudo sit generalis, specialem verò, si consuetudo sit specialis, Glos. *in cit. §. Penul. leg. Venditor, ff. Communia prædiorum*, probantque pluribus Suar. *cap. 17. & seqq.* Lessius *de just. l. 2. c. 6. d. 14.* quod intelligi debet tantùm de lege humana, non autem divina vel naturali, *§. Sed naturalia, Inst. de jure naturæ.* Ratio est, quia lex naturæ est necessaria, & in se indispensabilis; Deus autem, quia in suis legibus non ita communicat nobiscum, quod semel posuit, stabiliter vult; è contrà homines videntes communitatem contravenire suæ legi, censentur potiùs velle carere bono particulari per suam legem intento, quàm se exponere tot transgressionibus, etiam contra Deum. Quòd si lex antiqua improbet etiam omnem consequentem cōsuetudinem, nulla valebit consuetudinis præscriptio, nisi circumstantiæ ita varientur, ut nihilominus censeatur Superior consentire, Illſ. *n. 71. qui d. 3. n. 8.* rectè notat, id, quod per consuetudinem est introductum, non venire in odiosis nomine privilegii, hinc non revocari revocatis privilegiis.

§. 4. Consuetudo non extenditur de loco ad locum, nec 573
de persona ad personam, nec de casu ad casum, uti rectè Luc. *d. 29. n. 23. & d. 30. n. 12.* Nec vim habet ex actibus ex metu vel vi frequentatis, aut etiam ex errore, quòd esset lex, uti rectè Illſ. *d. 2. num. 67.*

Q. 80. An declarationes Cardinalium, Regulæ Cancel- 574
lariæ, decisiones Rotæ habeant vim legis? R.

§. 1. Salas & alii undecim apud Dianam *p. 1. tr. 10. R. 29.* absolutè dicunt declarationes Cardinalium habere vim legis, quia hi decernunt tanquam potestatem habentes à Papa; docentque Garcias, Lamb. Farin. Barb. Piasec. Fagn. & alii teste Gob. *in Exp. tr. 3. n. 604.* ejusmodi declarationes datas pro casibus singularibus debere extendi ad omnes similes, quia similium est similis ratio, & causa, foretque infinitum pro singulis casibus singulas velle declarationes. E contra Ledesm. Bonac. Pontius aliique cum Sanch. *de Matr. l. 8. d. 2. n. 10.* & Loth. *tr. 2. a. 10.* Delb. *de Imm Eccl. c. 14. d. 5. s. 2.* Item alii apud Dian. *p. 11. tr. 2. R. 42.* negant habere vim legis, quia quamvis Cardinales illi potestatem à Papa habeant, non ideo habent ejus infallibilitatem vel authoritatem. Sed videtur distinguendum, si enim declarationes illas Papa examinarit, approbarit, & promulgari fecerit, habent vim legis, quia reipsa censendæ sunt immediatè exire à Papa, uti colligitur ex Card. *in 2. crisi d. 1. n. 98. & seqq. & diximus n. 215. & seqq.* putantque aliqui cum *Gob.* contra alios, non requiri aliam promulgationem, nisi famam publicam, & certam à principio authentico derivatam: *Engel* tamen *& Hurt.* apud *Dianam* suprà rectè requirunt sequentes conditiones, 1. Ut à Papa sint approbatæ. 2. Ut sint à Præfecto Congregationis sigillo munitæ, & subscriptæ, & communicatæ. 3. Ut purè declarent, & non extendant se ultra significationem verborum. 4. Ut sint publicè notæ. Quòd si factæ sint à solis Cardinalibus Papa specialiter non consulto, nec mandante, quamvis magnæ sint authoritatis, tamen probabilius est non habere vim legis, tum enim tantùm videntur esse doctrinales; multò minùs obligant, si non sint authenticè subsignatæ à Congregatione, vel non munitæ sigillo, vel non ritè communicatæ; Vide dicta *n. 218. & seqq.* item Dian. *in summa, v. Declarationes Cardinalium*, Fagn. *in 1. Decret. Cap. Quoniam, de Const. à n. 6.* Delb. *supr.*

§. 2. Lessius *in Auct. v. Beneficium cas. 3.* docet Regulas 575
Cancellariæ Romanæ tantùm esse pro directione illius Curiæ,

& non obligare alibi, cùm non fint promulgatæ: ex quo inferunt Valet. & Diana R.43. fi Epifcopus intra 20. dies ante mortem donarit inter vivos quamvis donatio illa per Regulas Cancellariæ, & in foro caterno præfumatur facta mortis causâ in fraudem Cameræ Apoftolicæ, tamen effe validam, & illum, cui donatum erit, poffe tacere; idem videntur tenere Decius, & Mandof. & alii, fed rectè contradicunt Sarn. Gumef. Azor. Chok. Leur. *p.2.q.540.& p.3.q.337.nu.3.* praxis enim probat tenere ubique, faltem illas regulas, quarum materia eft communis, & non reftricta ad Romanam curiam.

576 §.3. Luca *de Benef. d.29.n.25.* rectè docet decifiones Rotæ Romanæ non poffe femper effe regulam pro faciendis alibi fimilibus decifionibus, videndum enim eft, an prodierint utraq; parte fufficienter informante, an non fuerint fępè revocatæ vel limitatę &c. & quia ad hoc non attenditur, notat *d.91.n.9.* fæpè fecũdum illas dari refolutiones malè fundatas: & univerfaliter docet Lezana apud Gob. *n.409.* decifiones Rotales effe minoris authoritatis quàm declarationes Cardinalium etiam nõ approbatas à Papa; & reipfa quandoque prodeunt contrarię invicem.

577 *Q.81. An peccet, qui agit contra legem necdum debitè promulgatam?* R. Negativè, & patet ex dictis *n.274.* hinc fi Cajus interfuerit Senatui, in quo lex, v.g. de non emendo vino Gallico, hodie eft fcripta, & approbata, cras autem erat promulganda, licèt per negligentiam promulgatio in aliud tempus differatur contra expreffum mandatum Senatus, tamen non peccat contra legem illam interim emens talia vina, uti rectè refolvit Burgh. *cent.1.Caf.6.*

578 *Q.82. Qualis promulgatio requiratur ad legem?*

§.1. Ad civilem, fi feratur pro una provincia, fufficit promulgatio in primaria urbe vel loco; fi feratur pro pluribus provinciis, communiter promulgari debet in primaria urbe fingularum provinciarum: & fi fit lex Cæfarea, non obligat ante duos menfes à promulgatione completos, uti habet communis ex Authent. *Ut factæ novæ Conft. §. Santimus.*

579 §.2. Leges Pontificiæ, fi Romæ fint promulgatæ, hoc ipfo, per fe loquendo, obligant totum orbem Ecclefiæ fubjectum, uti docent communiter Canoniftæ, item Suar. *l.4.c.15.* Vafq. Averf. Caftrop. & alii cum Card. *in 1. crifi d.9.c.20.art.12.* qui dicit effe certum, licèt contradicant Mol. Becan. Laym. & alii tum Theologi tum etiam Canoniftæ apud Du-Bois ad propof.28. ab Alex. VII. damnatam, qui volunt etiam Pontificias tum tantùm obligare, quando funt promulgatæ in fingulis provinciis, & priùs poft duos menfes, uti leges aliæ, fed *Contra eft*, nam ex natura rei plus non requiritur ad legem, quàm effe pofitam, & promulgatam, tumque veniffe in cognitionem fubditi: quod etiam valet de aliis legibus civilibus, exceptis Cæfareis, quia jus Cæfareum fpecialiter circa fuas aliter difpofuit, non autem alii Principes vel Magiftratus; unde multò magis cùm poteftas legislativa Pontificis fit immediate à Chrifto, neque fubfit difpofitioni hominum, uti poteftas aliorum Superiorum civilium, fi Pontifex velit legem Romæ promulgatam obligare, uti reipfa vult, hoc ipfo obligabit omnes Ecclefiæ fubjectos: quod inde etiam colligitur, nam Alex. VII. in propofitione 8.9.37.38. damnata refert fe ad Decreta non promulgata in fingulis provinciis; & tamen fatis declarat peccare eos, qui illis contraveniunt.

Dixi, per fe loquendo, nam Papa quandoque difponit aliter; & ita difpofuit circa legem irritantem Matrimonium clandeftinum, latam in Trid. *feff.24. in Decreto de Reform. c.1.* hæc enim non habet vim obligandi, nifi poft 30. dies à promulgatione facta in Parochia: deinde rectè notat Suar. *l.3.c.17.* legem, quamvis Romæ competente loco promulgatam, non ftatim obligare quocumque loco diftante, fed requiri tempus, quo notitia ejus ordinario modo ad eum deferri potuerit: ut tamen obligare incipiat, non eft opus fingulis, fed fatis eft plerifque effe notificatam, cùm enim feratur communitati, hæc primò obligari debet, & tum finguli, in quantùm funt pars communitatis, uti rectè Illf. *t.1.d.2.num.3.*

580 §.3. Leges irritantes contractum non habent vim, nifi promulgentur in fingulis provinciis, uti habetur *Cap. Si in adjutorium, dift.10. & c.1. De novi operis nunciatione:* fi tamen ita promulgatæ fint, vim habent, etiamfi ignorentur à contrahentibus, jura enim præfumunt fciri, quæ publicata funt debitè, & alioqui quifque poffet prætendere ignorantiam.

581 §.4. Declarationes legum non indigent promulgatione, quia leges ejufmodi funt promulgatæ, & tantùm aperitur fenfus, qui ab initio inerat tali legi: Idem pluribus oftendit Fagnan. *in 1.p.l.1. decret. de conftit. c. Quoniam.*

582 *Q.83. Si lex præcipiat aliquid pro certo tempore, vel connotet determinatum tempus, quomodo illud tempus intelligi debeat?* R.

§.1. Quæftio habet locum in variis materiis, v.g. in jejunio à 12. noctis pro communione; in abftinentia à carnibus & lectione Horarum à 12. ad 12. noctis; in obligatione jejunandi ab anno 21. completo; in obligatione non fufcipiendi Subdiaconatum, nifi anno 22. inchoato &c. putant autem Caram. *in Reg. n.1328.* & Pafq. *de jejun. dec. 158. & 159.* tale tempus intelligi poffe, *præter propter*, ideoque circa illud dari parvitatem materiæ, & confequenter etiamfi quis opus præceptum faceret extra tempus præfcriptum, dummodo non abfit longè, non peccaturum moraliter, uti fi quis unico quadrante poft 12. fequentis noctis oraret Completorium pro hac die; fi in jejunio fecunda vice comedas media hora ante 12. noctis; fi die Jovis inceperis cœnam in carnibus ante mediam noctem, & continues infra horam poft mediam noctem; in his & fimilibus cafibus dicunt peccari tantùm venialiter, quia, cùm parum abfit, cenferi poteft tempus in vicinum fpectare ad antecedentem vel confequentem diem.

583 §.2. Illæ fententiæ videntur mihi effe improbabiles, unde tenendum tãquam certum, quod tempus per ejufmodi pręcepta ftatutum vel connotatum, numerari debeat, non præter propter, fed de momento ad momentum, ita Diana *p.7.tr.11. R.15.* Tamb. *in dec. l.4.c.4.§.4.n.94.* aliique omnes communiffimè cum Carden. *in 1. crifi d.27.n.33. & d.36.n.55.* *Probatur* 1. nam alioqui, fi tenearis, v.g. ponere opus ante 12. poteris ponere uno quadrante poft 12. nam Tò, præter propter, fignificat, circiter, plus minùs, & fecundùm Adverfarios admittit faltem unum quadrantem ante vel poft: vel ergo hunc quadrantem fumis ad momentum, vel iterum ad præter propter; fi ad momentum, idem debebas dicere de hora 12 eft enim eadem ratio, cum momentum fequentis quadrantis fit æquè parum difcernibile, ac momentum prioris quadrantis complentis 12. fi fumis, præter propter, ergo iterùm addere poteris quadrãtem, & redibit idem argumentum, ac extenfio temporis in infinitum. 2. Nunquam dici poterit, quando v. gr. incipiat obligatio die jejunii non comedendi carnes, nam non incipit uno quadrante ante 12. prioris noctis, tum enim adhuc licitè comedebam carnes; imò & die fequente licitè communicatem tanquam jejunus; nec incipiet quadrante poft 12. quia aliàs, fi poft 12. ante hunc quadrantem auditum comederem carnes, non frangerem jejunium, quod eft contra fenfum communem omnium. *Conf.* nam commune omnium, aut ferè omnium judicium facit certitudinem moralem, fed omnium judicium eft, excepto fortè folo Caram. & Pafqu. quod fi quis paulò poft mediam noctem comedat carnes, frangat jejunium nec maneat jejunus pro communione; & idem eft de fimilibus cafibus, ergo. *Minor* eft certa, fi interrogentur homines finguli: *Maj.* etiam patet ex dictis *n.* 182. & declaratur hoc exemplo, fi enim pondus aliquod adæquetur libræ fecundum ftateras communiter receptas in populo, moraliter certum eft, quod fit libra, licèt non adæquetur ftateræ cuidam fingulari hominis privati, quia præfumi debet hæc errare, ergo. 3. Certum eft legem obligantem ad Horas Canonicas intra diem, non obligare ad minus, quàm ad 12. ufque; & obligantem ad jejunium, non obligare ad plus, quàm ad eandem 12. noctis, ergo malè dicis obligare ad 12. præter propter, hoc enim fignificat, plùs vel minùs. 4. Si ejufmodi præcepta obligant ad tempus, præter propter, ergo nequidem venialiter peccabit, qui parum ultra tempus differt vel anticipabit, quia illa extenfio temporis continebitur in ipfa lege: hoc autem non concedunt Adverfarii, dicentes effe parvitatem materiæ, & per hoc peccari venialiter, ergo. Videri poteft Carden. *in difp. citatis*, qui *d.27. num.80.* fic habet: Pafq. *vir valde doctus, de re Theologica optimè meritus, nefcio quo fato in tr. de jejunio exorbitaverit ∴ fortaffe eum tractatum junior fcripfit ∴ nam in cæteris, quæ fcripfit fortè fenior, fibi diffimillimus eft.*

584 §.3. Hoc tempus non debet attendi de momento ad momentum mathematicè, quia momenta mathematica non funt à nobis cognofcibilia, cùm nefciamus quęnam puncta temporis imaginarii fol aut cęli nunc attigerint, fed attendi debet de momento ad momentum Ecclefiafticè; id eft, ficuti ex voluntate vel confuetudine Ecclefiæ defignatur per Kalendaria approbata, vel per horologia communiter bene regulata: *Probatur* 1. Si enim non debeat attendi, præter propter, ergo ad momentum, fi non ad momentum mathematicè, reftat, quòd Ecclefiafticè, & ad eum finem admittit Ecclefia Kalendaria, & horologia; ut illis actiones noftræ quoad tempus obfervandum dirigantur. 2. Non poteramus aliter fcire, quando actio fieri deberet, vel obligatio urgeret, nifi Ecclefia voluiffet nos ita gubernari. 3. Hæc eft confuetudo Ecclefiæ, ut attendatur ad ejufmodi Kalendaria, & horologia, confuetudo autem eft optima legum interpres. 4. Kalendaria, & horologia illa nunquam deviant à tempore Ecclefiaftico, fed non licet difcedere à tempore Ecclefiaftico, illud enim obfervari vult Ecclefia, ergo nec ab hujufmodi Kalendariis vel horologiis.

585 §.4. Ubi fervatur vetus Kalendarium, Ecclefia permittit, uti fideles fe illi accommodent, uti conftat ex ufu piorum & doctorum hominum, ubi autem receptum eft novum, fecundùm illud eft procedendum: & hic valet illud, *Si fueris Romæ, Romano vivito more; Si fueris alibi, vivito ficut ibi.*

586 §.5. Si alicubi unicum fit horologium, communiter bene

benè regularum, illi standum est: si autem sint plura, stari potest singulis, quia singula sunt veluti Author bonus faciens probabilitatem: si tamen in uno horologio sit audita 12. & non in altero, manet obligatio orandi, quia lex certa orandi est in possessione, & excusatio ob præteritam 12. est dubia: è contra si tum adhuc biberis aut comederis, poteris cras communicare, quia libertas tua est in possessione, & prohibitio dubia. Denique si sis in loco, ubi nullum est horologium, & nescias, an sit tempus mediæ noctis necne, si adsint probabiles conjecturæ pro vel contra, hæ habent vim horologii; si tales conjecturæ absint, manet dubium, in quo utendum erit communibus regulis. Vide dicenda *l.4.à n.*485.

587 *Q.84. Si lex vel præceptum non determinet tempus, quandonam impleri debeat?* R. Ubi dies non apponitur nec determinatur tempus, censendum est obligationem esse pro præsenti, seu primo quoque tempore, quo commodè impleri poterit, uti constat ex *Reg.*14. *ff. de Reg. juris*: nisi aliud colligatur ex circumstantiis, quia aliàs posset quis semper in futurum usque ad mortem suam differre impletionem, & sic eludere legem vel præceptum. Videri potest Du-Bois, ad propos. ab Alex. VII. damnatas *c.*11. *a.*5. ubi fusiùs id probat ex jure & ratione.

588 *Q.85. Si nova lex emanet, an firmet præterita?* R. Si emanet per viam declarationis, respicit & firmat etiam præterita, uti rectè Luca *de Benef. d.*29. *n.*20. quia tantùm manifestat, quod antecedenter erat jam constitutum; è contra si emanet per modum dispositionis, tantùm respicit futura, eisque robur affert, non autem præteritis.

589 *Q.86. Quid dicendum sit in variis dubiis circa leges?* R. seqq.

§.1. In dubio, an lex sit vel non sit, præsumi potest non esse, quia possessio est pro libertate, ut dictum est *à n.*272.

590 §.2. In dubio, an sit promulgata, docet Dicast. *de cens. d.7. num.*39. præsumi debere, quòd non, quia promulgatio est aliquid facti, quod non præsumitur, sed probari debet, consequenter lex non obligabit, quia dubitatur de essentia legis, vel saltem de conditione essentialiter prærequisita ad ejus obligationem, uti dictum est *num.* 274. *&* 577. ergo libertas videtur manere in possessione contra illam. Advertendum tamen est, si aliquando fuerit usu recepta, præsumendum esse, quòd præcesserit promulgatio sufficiens, potestque etiam prudenter aliquid facti præsumi, si nempe positum sit aliquid, cui ordinariè ejusmodi factum adjungi debet, uti legibus ordinariè solet adjungi sufficiens promulgatio, hinc dici solet, quòd ex communiter contingentibus fit prudens præsumptio: hinc *Reg.* 45. *de Reg. Juris in 6.* ait, *Inspicimus in obscuris, quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit.*

591 §.3. In dubio, an lex sit usu recepta necne, Bonac. Sanch. & alii dicunt præsumi debere, quòd sit recepta, tum quia de lege constat, ergo pro ea est possessio, tum quia debuit usu recipi, ergo præsumendum est id factum, maximè cùm id plerumque fieri consueverit: è contra Azor. Salas, Dicast. *n.*38. negant, quia quando dubitatur de receptione, dubitatur de eo, an lex unquam obligaverit necne, ergo non lex, sed potiùs libertas est in possessione: videtur tamen esse distinguendum, nam si sit talis lex, ad cujus obligationem legislator prærequirit acceptationem populi, ut sæpe fit in legibus civilibus, probabilior esse videtur secunda sententia; si autem non indigeat acceptatione populi, uti non indigent leges Ecclesiasticæ, prima videtur præferenda, quia ante illam receptionem habet lex totam vim suam obligandi. Videri potest Moya *tract.6. d.1. qu.1. num.*14. *&* 15.

592 §.4. In dubio, an consuetudo sit inducta ex devotione, an ex animo se obligandi, putant Az. & Regin. præsumendum esse, quòd sit inducta ex animo se obligandi, ideoque obliget, si cæteræ conditiones adsint, de quibus dictum *n.*571. E contra Diana *par.*1. *tract.*10. *R.*30. Pasq. *de Sacrif. q.*351. *num.*5. aliique multi cum Suar. *hic lib.7. cap.*15. *num.*13. probabiliùs dicunt præsumendum esse, quòd sit inducta ex devotione tantùm, sicque non obliget sub peccato, quia libertas est in possessione, neque aliquis præsumitur sibi voluisse onus imponere, nisi de eo certò constet: Ills. *t.1. d.2. num.*67. consentit, nisi aliud colligeretur ex communi hominum sensu vel ex objecti gravitate, & necessitate, aut speciali utilitate: hinc rectè notat Card. *in 1. crisi d.23. cap.5. art.4. & seqq.* quòd in consuetudinibus universalibus Ecclesiæ sit vis obligandi, quæ licèt non oriatur ex intentione se obligandi, quam habuerint fideles, tamen oriatur à traditione præcepti, quamvis fortè defuerit intentio se obligandi.

593 §.5. In dubio, an legem ferens sit legitimus Superior, v.g. an legitimè sit electus necne, Sanch. *in Decalog. l.6. cap.3. num.*7. dicit subditum teneri obedire, quia Superior habet possessionem probabilem jurisdictionis, cui potest insistere, donec probetur non habere, ergo jus ipsius est in possessione: è contra Mendo *in Stat. d.*13. *num.* 236. aliique docent non teneri, quia cùm dubitetur, an sit Superior, nulla est certa possessio pro jure præcipiendi, de illa enim possessione dubitatur, eamque negat subditus, ergo hujus libertas non est de certa sua possessione dejecta, Ovied. *de consc. controv.3. pu.*5. probabiliùs sic distinguit, si Superior habeat possessionem sui officii, v.g. si acceperit claves, sigillum aut alia signa officii, subditus tenebitur obedire, quia jam est possessio pro Superioritate; è contra si nullam nequidem officii possessionem acceperit, subditus poterit non obedire ob rationem antè datam.

594 §.6. In dubio, an Superior potestatem habeat hoc imperandi; aut an hoc, quod imperat, potestatem ipsius excedat, Diana *par.9. tract.9. Res.*45. Ovied. *num.* 59. aliique apud Mendo *qu.*15. §.4. defendunt ut probabile, subditum non teneri obedire, sed Sanch. supra latè ostendit oppositum, ac sequitur ex dictis *à num.*432. est enim possessio pro absoluta potestate Superioris ad imperandum omne objectum, nisi certum sit hoc vel illud esse supra ejus potestatem, non est autem hic, & nunc certum, sed tantùm dubium, uti supponitur, ergo.

595 §.7. In dubio de justitia legis, aliqui apud Dianam supra & cum Dicast. *de cens. d.1. nu.*353. dicunt probabile esse, quòd subditus non teneatur obedire, quia jus Superioris nunquam fuit in possessione ad imperandum aliquid iniquum vel illicitum, sed Ovied. *n.*61. dicit oppositum sibi esse certum, quando enim probabile est actionem aliquam esse hic, & nunc justam, & licitam, certum est talem actionem posse, & consequenter debere poni à subdito, uti probatum est *à n.* 432. cùm Superior sit in possessione imperandi omne id, quod judicat justum, & licitum, ergo. Quòd si tam Superior quàm subditus dubitent, an res præcepta sit licita, peccat tam Superior præcipiendo, quàm subditus obediendo, quia operantur cum dubio practico, & specialiter ideò non tenetur obedire subditus, quia scit Superiorem non habere potestatem imperandi, quando ipsemet dubitat, an licitè imperare possit, Lugo *in Resp. mor. l.3. d.19. n.6.* Vide dicenda *l.4. à n.*159.

596 §.8. In dubio, an lex contineat præceptum, an tantùm consilium aut exhortationem, dicendum est posterius, uti notant Sanch. & alii: similiter in dubio, an lex obliget sub mortali an sub veniali tantum, tenendum est obligare sub veniali tantùm, quia libertas est in possessione, & *in obscuris minimum est sequendum*, *Reg.*30. *de Reg. juris in 6. Item Reg.*59. *ff. de Reg. juris*, *Semper in dubiis benigniora præferenda sunt*: idem dicitur *Reg.*192. & aliis locis *num.*826. referendis, probatque fusè Gob. *in Quin. t.1. à n.*75. leges omnes humanas, itemque divinas esse benignè interpretandas; hinc sententiam nostram tenent Nav. *in man. cap.*23. *num.* 50. Sanch. *in Decal. lib.1. c.*4. Dian. *p.1. tr.*10. *R.*25. contra Laym. & alios apud eundem Dianam: ostendemus autem *lib.6.* prudentis esse in quæstione circa peccata mortalia potius benignas quàm rigidiores sententias sequi.

597 §.9. In dubio, an lex sit abrogata vel an in ea sit dispensatum, tenent Authores communiter cum Dicast. *d.7. num.*44. quòd obliget, quia est antecedens possessio certa pro ipsa, ejusque obligatione.

598 §.10. In dubio, an adsit vel non adsit causa sufficienter excusans à lege, Salas putat non esse obligationem, si lex sit molesta, quia favendum est libertati, quantùm possumus, quod Dicast. *num.*47. dicit non esse improbabile, tum enim dubitatur, an lex unquam fuerit imposita pro tali casu, & circumstantia; sed alii oppositum tenent, quia non potest faveri libertati, quando est possessio legis contra eam: certum autem est legem universaliter esse positam, & dubitatur, an hic casus eximatur, ergo qui vult se liberare à lege, debet probare hunc casum eximi, ita Sanch. *cap.*10. *n.*34. *& de Matrim. l.2. d.*41. *n.*37. Dicast. *num.*43. Spor. *num.*79. aliique passim. Quid censendum sit in dubio, an lex egeat dispensatione, dicetur *num.* 818.

599 *Q.87. Quid dicendum sit in dubio vel in probabilitate, quod legem impleverim?* R.

§.1. Si negativè dubitem, id est, si non habeam grave motivum, & prudentem rationem judicandi, quòd satisfecerim, adhuc teneor, quia tunc lex manet in certa possessione contra meam libertatem, & debito certo non satisfit per solutionem incertam.

600 §.2. Si dubium sit positivum, sive, si habeam grave motivum, & prudentem rationem judicandi, quòd legi satisfecerim, probabile est, me non ampliùs teneri, ita absolutè tenent Card. *in 1. crisi d.60. cap.4.* & Illſ. *t.5. nu.*150. Ratio est, quia si probabile sit, me jam ante satisfecisse, non potest esse certum, quòd adhuc obliger, sed probabile est me satisfecisse, ergo. *Min.* supponitur, *Major* autem *prob.* nam contra certitudinem non datur probabilitas, & ubi una pars est probabilis, opposita non potest esse certa, uti evidens est, & de-

& demonstrat Card. *d.4.num.6.* si autem probabile sit me jam ante satisfecisse, probabile est me non amplius obligari, ergo si probabile sit me jam ante satisfecisse, non potest esse certum me adhuc obligari. Ratio à priori est, quia lex incerta non obligat, sed si sit probabile me legi satisfecisse, lex iterum satisfaciendi est incerta, ergo me non obligat. *Min.* patet ex dictis: *Major* etiam probata est *num.* 272. nam certæ possessioni libertatis non debet præjudicare vinculum incertum, sed eo ipso, quò est incertum, non est vinculum libertatis. Vide dicenda *num.*877.

601 §.3. *Objic.*1. Lex v.g. confitendi mortale, item lex non contrahendi Matrimonium in gradu prohibito, sunt certæ, ergo contra eas non potest prævalere probabilitas de Confessione facta vel de dispensatione valida. R. Ergo non potest prævalere probabilitas, pro circumstantiis, in quibus certitudo illarum legum est, c. in quibus non est nec unquam fuit, n. cons. Leges illæ sunt absolutæ, & manent certæ, ideoque obligant, quamdiu deest motivum probabile judicandi, quòd illis satisfeceris, si autem hoc adsit, leges illæ pro his circumstantiis nunquam fuerunt certæ aut in possessione, sed pro his circumstantiis nostra libertas semper fuit in possessione, uti dictum est *num.*660.

*Inst.*1. Probabilitas impletionis superveniens non potest tollere certitudinem antecedentem obligationis, quam lex habuit, ergo. *Prob. antec.* certò possidens agrum ex probabili titulo, non potest ejici à possessione propter supervenientem probabilitatem juris pro altero, ergo similiter hic. R. n. ant. ad prob. n. cons. in posteriore casu probabilitas superveniens nihil tollit de certitudine possessionis, neque etiam elidit probabilem illius titulum; è contra in priore fit lex dubia, ergo non manet certa ejus possessio.

*Inst.*2. Contra certitudinem nulla est probabilitas, ergo contra certitudinem legis non potest supervenire probabilitas adimpletionis. R. Contra certitudinem, quæ permanet, sive in sensu composito certitudinis pro obligatione, non potest supervenire probabilitas adimpletionis, c. contra certitudinem, quæ fuit, & in sensu diviso illius, n. patet enim, quòd sententia, quæ hactenus apud sapientes fuit certa, possit fieri incerta, & ob motivum inventum possit oppositæ supervenire probabilitas; idem autem est de lege, cujus obligatio erat certa, quamdiu non inveniebatur probabilis ejus adimpletio, hac autem adimpletione inventa desinit obligatio legis esse certa.

602 *Inst.*3. Si certus sim me debuisse Petro 100. quamvis mihi probabile sit, quòd solverim, tamen si id certò non probem, attinebor à Judice, ut solvam, licèt fortè per accidens bis solvam; ergo similiter hic, quia forum internum debet conformari externo, ubi non est certum, quod externum nitatur errore vel præsumptione falsa. Resp. Si aut. sit verum, de quo in *lib.3.part.2. num.* 452. *&* 571. ideò est, quòd mea probabilis solutio nihil tollat de jure certo, quod antecedenter habuit Petrus, hinc dato ant. negabo conseq. E contra si mea probabilis solutio reddat jus Petri incertum: jam pro me erit certa possessio libertatis, & pecuniæ meæ, cui non præjudicabit jus incertum Petri, hinc negabo ant. & sic est in nostro casu, nam adimpletio probabilis reddit legem in his circumstantiis incertam, ergo facit cessare illius obligationem.

603 *Objic.*2. Possessio libertatis certa non tollitur per legem incertam, ergo possessio legis certa non tollitur per libertatem incertam, sed ubi adimpletio legis est tantùm probabilis, libertas est tantùm incerta, ergo. R. n.1. seq. lex incerta nihil tollit de ratione libertatis, cùm lex incerta reipsa non sit lex nec ullo modo obliget, è contra ubi adimpletio legis est probabilis, tollitur aliquid, quod est de ratione legis hic, & nunc obligantis, nempè applicatio, & notitia sufficiens obligationis illius.

An lex obliget cum periculo peccandi formaliter: item an lex obliget etiam ad evitandum periculum transgrediendi se, dicetur *lib.5.à n.*252.

DUBIUM II.

604 *Quotuplex sit præceptum?*

„ RE spondeo I. Præceptum dividitur I. universaliter,
„ in Affirmativum, & Negativum. Illud est, quod
„ bonum præcipit: hoc, quod malum prohibet. Differunt
„ inter se, quòd affirmativum obliget quidem semper, sed
„ non ad semper, seu non pro omni tempore: v.gr. Hono-
„ randi sunt parentes, non semper, sed suo tempore. Ne-
„ gativum obligat, & semper, & ad semper. Vid. Bec. *in* 1.2.
„ *t.3.cap.1.q.3.num.5.*
„ II. In Naturale & Positivum. Præceptum Naturale, sive
„ juris naturæ, est dictamen seu judicium nostræ rationis,
quo per lumen nobis ab authore naturæ impressum statui- „
mus quid agendum, & quid vitandum sit, quale est illud; „
Bonum est faciendum; malum fugiendum. Ex quo præce- „
pto generali, particularia, v.g. Deum esse colendum, ne- „
mini faciendam esse injuriam, imò omnia præcepta Deca- „
logi, (excepta circumstantia *Sabbati*) multaque alia deri- „
vantur. Præceptum Positivum, seu juris Positivi est, quod „
in libera Dei vel hominum voluntate positum est, & ex eo- „
dem dependet, v. g. præceptum de Baptismo, jejunio qua- „
dragesimali, &c. „
Porrò quomodo Præcepta positiva mutari, & variari pos- „
sint ac soleant; naturalia vero semper maneant, vide apud „
Scholasticos & Less. *l.2.c.2.dub.2.* „
Resp. II. Præceptum Positivum dividitur in Præceptum „
Juris divini, quod scilicet à Deo traditum est; & in Juris „
humani, quod ab homine. Positivum Divinum dividitur „
in præcepta veteris, & Novæ Legis. Lex vetus continebat „
præcepta moralia, cæremonialia, & judicialia, de quibus „
vide D.Th. 1.2. *q.99.& seqq.* Lex nova continet præcepta su- „
pernaturalia fidei, & Sacramentorum. Positivum huma- „
num dividitur in præceptum Juris Ecclesiastici sive Cano- „
nici, quod Authoritate Ecclesiæ, scilicet Summi Pontifi- „
cis aut Concilii statutum est: & Juris Civilis seu Politi- „
ci, quod fundatur in potestate sæculari. „

ADDENDA.

QUæst. 88. *Quid sit jus gentium?* R. 605

§.1. A multis malè describitur; nam 1. Justitiæ jus naturale, jus gentium, & jus civile ita distinguunt, ut dicant jus naturale esse, quod natura animalia docuit; jus gentium quod ratio naturalis inter homines constituit, & quo omnes homines utuntur; jus civile, quod quisque populus sibi constituit: inde inferunt aliqui, jus naturale strictè, esse illud, quod præscribit tale quid, cui simile ipsa bruta faciunt ex instinctu naturæ; jus gentium, quod præscribit tale quid, cui simile bruta instinctu naturæ non faciunt, ita tamen clarum est, ut omnium propè gentium, quæ legibus utuntur, vel lege vel consuetudine sit receptum. *Sed contra est*, nam invidia, læsiones, neces, furta, fornicationes, coitus cum matre &c. sunt contra jus naturæ, & tamen fiunt à brutis: deinde jus naturale malè extenditur ad bruta, quæ non sunt capacia legum. 2. Alii dicunt jus naturale esse, quod sine discursu innotescit; jus gentium, quod per discursum necessariò è jure naturali sequitur. *Contra*; Dantur multæ leges naturales, quæ solo discursu innotescunt: deinde jus gentium non est in omnibus ita necessarium, quin mutuo consensu abrogari posset, uti patebit ex dicendis. 3. Alii dicunt jus naturale esse, quod obligat omnes homines nulla facta suppositione societatis humanæ; jus gentium, quod obligat facta tali suppositione. *Contra*; Fides conjugalis est juris naturæ, & tamen supponit societatem hominum; idem est de honorandis parentibus, colendis benefactoribus &c. 4. Vasq. dicit jus gentium esse permissiones quasdam juris naturalis omnibus nationibus communes, uti quòd liceat vim vi repellere. *Contra*; Datur jus gentium etiam obligatorium, uti posteà assignabitur. Has omnes aliasque sententias pluribus confutat Suar. *hic lib.*2. *cap.* 17. *& seqq.*

§.2. Jus gentium meliùs sic definitur; lex non scripta, 606
quæ per liberam omnium aut ferè omnium nationum consensionem, & usum recepta, vim obligandi habet, ita ferè Suar. & Aversa *hic q.94.f.4. Dicitur* 1. *lex non scripta*, quod per modum generis ponitur: 2. *Vim obligandi habet per liberam consensionem*, per quod differt à jure naturali, cui licèt sit vicinum, & affine eò quòd facilè ex ipso formetur seu deducatur, uti rectè docet S.Thom. 1.2. *q.95.a.2. & 4.* ideoque dici possit esse aliquid quasi medium inter legem naturalem, & positivam, reipsa tamen est potiùs lex positiva, uti docet S.Thom. supra: 3. *Per consensionem, & usum omnium ferè nationum*, per quod differt ab aliis legibus positivis, quæ non ita latè se extendunt ad omnes nationes, nec introducuntur per usum hominum, sed per dispositionem legislatoris: sic ad jus gentium spectant divisio bonorum, limites possessionum, receptio Legatorum, usus mercimoniorum, commercium litterarum: item ut non inficiantur aquæ, nequidem inter hostes; non veneneentur herbæ aliaque ad sustentationem vitæ necessaria, &c. de quibus omnibus plura videri possunt apud Suar. *supra*.

Q.89. Quæ lex sit pœnalis, & quid circa eam no- 607
tandum? R.

§.1. Lex dividitur in moralem, pœnalem, & mixtam: moralis est, quæ in conscientia, & sub culpa Theologica obligat, non tamen sub pœna infligenda ab hominibus; pœnalis, quæ ratione sui immediatè obligat tantùm sub pœna; mixta, quæ obligat sub culpa Theologica, simulque sub pœna; unde

audiendi non sunt, qui apud Moyam t.1.*s.6.d.4.q.3.à n.19.* & Dian. *p.1.tr.*10.*R.*20. non agnoscunt in lege ulla obligationem sub culpa, & pœna, sed volunt omnes esse, vel morales tantum, vel tantum pœnales.

608 §.2. Quamvis lex pœnalis ratione sui non obliget sub culpa, potest tamen aliunde esse obligatio sub culpa, ne fiat hoc, quod etiam per legem pœnalem prohibetur, v.g. si Princeps per legem pœnalem intentet mortem illi, qui è vivario suo capit feram, qui hanc capiet, incurret culpam Theologicam, in primis furti, quia fera inclusa, est sub stricto dominio includentis; deinde etiam homicidii seu occisionis sui, si temerè se exponat illi periculo mortis; hæ tamen culpæ non sunt ratione legis pœnalis, sed legum naturalium vetantium furta, & occisionem sui: similiter quamvis lex pœnalis immediatè obliget tantum sub pœna, mediatè tamen obligat etiam sub culpa, quia transgressor obligatur in conscientia pœnam solvere, amittitque jus, v.g. ad pecuniam pro mulcta impositam, saltem si exigatur.

609 §.3. Lex pœnalis, alia est latæ sententiæ, alia ferendæ; signum, quod sit latæ sententiæ, est, si lex ita habeat, quisquis hoc fecerit, *ipso facto pœnam incurret, sit excommunicatus, excommunicamus eum, ex tunc sit reus pœnæ, tunc subjaceat pœnæ, sciat se incurrisse pœnam &c.* Signum, quòd sit ferendæ sententiæ est, si solùm minetur pœnam, dicendo v.g. *Prohibemus sub pœna excommunicationis, excommunicabitur, excommunicetur, sit reus, erit reus pœnæ, obligetur, obligabitur, subjacebit pœnæ &c.* In dubio autem censenda est esse tantum ferendæ sententiæ, quia *in pœnalibus causis benigniùs interpretandum est*, uti habent regulæ juris *n.*826. referendæ.

610 §.4. Si legislator primò præcipiat aliquid, & posteà constituat pœnam transgressoribus, signum est, quod sit lex mixta: è contra si lex directè nil præcipiat, sed tantùm pœnam imponat iis, qui rem aliquam egerint vel omiserint, signum est, quòd sit tantùm pœnalis, v.g. si dicat, *Omnes cras veniant ad templum, & qui non venerit, pendet* 10. *aureos*, est mixta: si autem dicat, *qui cras ad templum non venerit, pendet* 10. *aureos*, est pœnalis.

611 §.5. Si res præcipiatur sub pœna non gravi, v.g. sub excommunicatione minore, sub interdicto ad breve tempus &c. obligabit tantùm sub veniali: si præcipiatur sub pœna gravi, sed ferendæ priùs sententiæ, non semper intelligi poterit obligare sub culpa gravi, uti rectè cum aliis Lugo *de just.d.6.n.*51. sæpè enim pœna est ad terrendum: & universaliter loquendo, si lex tam civilis quàm Ecclesiastica feratur verbis præceptivis, & materia sit gravis, videtur probabilius cum Castrop. *hic d.*1.*p.*5. Ills. 1.t.*d.*2.*n.*33. & aliis contra Navarr. quòd lex non sit purè pœnalis sed mixta: si autem non feratur verbis præceptivis sed indifferentibus, licèt pœna gravis imponatur, censenda erit esse purè pœnalis: quia talis pœna imponi potest propter culpam civilem, neque ratio est interpretandi legem in majori rigore, cùm hæc obligatio sub pœna sufficiat ad finem legis obtinendum, qui est commune bonum per observationem rei à lege intentæ, in omnibus tamen consuetudo, & sensus communis est optimus legum interpres: suntque etiam attendenda verba legis, uti dicetur n.660.

612 §.6. Leges Ecclesiasticæ latæ sententiæ inferentes censuram obligant ante omnem judicis sententiam, reliquæ pœnales latæ sententiæ sæpè non obligant ad pœnam actu solvendam, nisi præcesserit sententia declaratoria criminis, uti docent Gran. Mol. Covarr. Vasq. Lez. Less. Suar. *in* 3.*p.q.*5.*d.*13.*s.*2.*§. Nonnulla*, Sylvius *in Resol. variis p.*1.*V. Beneficium, cas.*5. aliique apud ipsum pluresque adhuc apud Leuren. *p.*2.*q.*288. & colligitur ex *cap. Cùm secundùm leges de hæreticis in* 6. ubi postquam Bonif. VIII. statuisset bona hæreticorum ipso jure esse confiscata, addit, priùs debere ab Episcopo fieri promulgationem criminis: idem est de crimine læsæ Majestatis, item de Beneficiis, si quis ipso facto dicatur privari in pœnam criminis, nisi adderetur, inquit Sylvius, quòd ipso facto in conscientia deberet Beneficium dimittere ante quamvis sententiam etiam declaratoriam criminis: putantque Sanch. Covarr. & alii præter declarationem criminis etiam prærequiri executionem sententiæ, nisi praxis, consuetudo vel verba legis ad aliud cogant, quia lex pœnalis, quantùm potest, benignè interpretanda est, uti ante dictum, reipsa enim nimis durum videtur in seipso exequi talem pœnam: aliud tamen est, inquit Sa *v. Beneficium*, si lex dicat, quòd collatio Beneficii, v.g. propter Simoniam non valet, tum enim ante omnem sententiam non valet: putat tamen Ills. *n.*73. privationem beneficii non incurri nisi post declarationem criminis. Vide dicenda *l.*3.*p.*1. *à n.*215. *& l.*4.*n.*943. Quòd si lex consistat in privatione, ita ut faciat aliquem inhabilem ad acquirendum, v.g. ad habendum titulum; ad faciendum fructus suos, Pirrh. *de Cler. non resid. n.*54. citans Castrop. docet incurri pœnam ipso facto absque ulla sententia vel declaratione: Ills. *n.*72. universaliter concludit, quamvis adderetur, *ipso facto ante declarationem*, tamen de facto nullam dari legem pœnalem, quæ nulla præmissa Judicis sententia denuntiante vel pœnam vel crimen, obliget, exceptis legibus statuentibus censuram Ecclesiasticam, irregularitatem, reservationem absolutionis, impedimentum criminis in Matrimonio, privationem petendi debitum conjugale ratione incestus intra secundum gradum, privationem fructuum ob neglectas Horas. Vide etiam dicenda *lib.*4.*num.*943. Addit tamen rectè Ills. *num.* 47. irritationem actus statutam ob neglectum formæ requisitæ ad contractum, testamentum, Matrimonium &c. item privationem boni necdum obtenti, sed priùs obtinendi sub conditione evitati criminis, propriè non esse pœnas, & ideò incurri ante omnem sententiam ac declarationem. Circa pœnam legis irritantis videri possunt Ills. *à n.*78. & Leur. *p.*3.*q.*167.

§.7. Si mulcta pecuniaria fuerit imposita, quæ ipso facto 613
incurratur, adhuc non teneris solvere, nisi exigatur, quia sic habet praxis, & usus communis, inquit Castrop. *d.*2.*p.*4.*n.*6.

§.8. Si pœna sit nimis difficilis, & superet humanam in- 614
firmitatem, uti mors, mutilatio, gravis infamia, lex non obligat reum ad illam per seipsum exequendam aut spontè adeundam, sed potest licitè fugere vel declinare etiam effracto carcere, & deceptis custodibus, uti rectè explicat Bulemb. referendus *l.*4.*n.*1525. docentque communiter AA. cum Ills. *n.*75.

§.9. Pœna conventionalis ex mutuo consensu imposita v. 615
g. illi, qui à contractu resilit, debet solvi, si alter petat, etiam ante omnem sententiam Judicis, uti dicetur *lib.*3.*p.*2.*n.*506.

§.10. Damnatus ad exilium, censeri debet damnatus non 616
ad perpetuum sed temporale; item filius natus ex parente hæretico de jure est irregularis, si tamen parens posteà fiat Catholicus, filius non erit irregularis, quia dicetur filius Catholici; & idem est de similibus casibus. Ratio est, quia leges pœnales sunt odiosæ, odiosa autem sunt restringenda, & in benigniorem partem interpretanda, uti *n.*609. dictum est: hinc lex pœnalis non debet extendi ad similes vel etiam majores culpas, sed tantùm ad expressas in Jure, sic bis baptizatus est irregularis, non tamen bis confirmatus, quamvis sit peccatum simile; legens libros hæreticos excommunicatur, non tamen audiens conciones hæreticas, quamvis hoc sit de se gravius, & periculosius: quod maximè valet de lege pœnali exorbitante vel correctiva juris antiqui, quæ ob similitudinem vel identitatem rationis extendi non debet ad casus alios, Laym. Pyrrh. *l.*3.*t.*5.*num.*171. Quomodo autem pœnæ latæ in reum læsæ Majestatis cadant etiam in filios, explicat Delb. *de Imm. Eccl. c.*16.*d.*23.*s.*1.

§.11. Si feratur censura tantùm post novam monitionem 617
incurrenda, non fertur præcisè ob factum præteritum, quod de se fortè non erat peccatum mortale; sed ob factum præteritum prout habens adjunctam pertinaciam vel contemptum monitionis, sic enim fit culpa gravis.

§.12. Quando effectui externo imponitur pœna, v.g. vul- 618
nerationi, quam sequitur mors, si mors tum priùs sequatur, quando causa voluntaria illius est revocata, nihilominus incurritur pœna irregularitatis, sicuti obligatio restitutionis incurritur ex actione damnosa, licèt de hac aliquis efficaciter doleat, uti rectè Suar. Sanch. aliique cum Dicast. *de juram. d.*2. *num.*185. & 274.

Q.90. Quænam lex dici debeat favorabilis, quænam 619
odiosa? R.

§.1. Plures malè explicant, nam Tiraq. putat legem illam esse absolutè odiosam, quæ alicui affert gravamen; *Sed contra est*, quia sic omnis lex est odiosa, quia affert obligationem, quæ est gravamen. *Alii* dicunt illam esse favorabilem quæ pro fine habet bonum commune: *Sed contra*, ergo omnis lex est favorabilis, quia omnis lex, etiam pœnalis, pro fine habet bonum commune.

§.2. Probabiliùs cum aliis dicunt Cov. Sanch. Sal. Castrop. 620
*d.*1.*p.*2. illam legem esse favorabilem, cujus materia præcepta est conveniens & veluti beneficium eis, quibus præcipitur, uti sunt leges, quæ apponunt solemnitates contractibus, ut sic vitentur fraudes; item signantes taxam mercibus, ut ad certum valorem vendantur: si autem materia illis sit onerosa, uti leges vectigalium, aut imponentes pœnam transgressoribus, erit odiosa.

§.3. In dubio, an lex sit odiosa an favorabilis, quia nempè 621
non apparet, quid præponderet, censenda est favorabilis, quia de Principe potius beneficium quàm odium præsumendum est, ita Glos. Bald. Suar. & alii cum Castrop. *supr.* & Ills. *t.*1.*d.*2.*n.*8. Notant etiam Bald. Dec. Paris. Chok. Leur. *p.*3. *qu.* 334. legem posse esse uno respectu favorabilem, alio odiosam; dici tamen simpliciter favorabilem vel odiosam, attendendo ad hoc, quod principaliter in ea agitur. Atque hæc serviunt pro applicanda Regula 15. *de Reg. juris in* 6. *Odia restringi, & favores convenit ampliari.*

§.4. Dispensationes, itemque privilegia facta privatis con- 622
tra

tra legem communem vel contra consuetudinem communitatis, sunt odiosa, & ideò restringenda, lex enim, & communitas prævalent, exiguntque omnes subditos esse pares in obligatione, uti habet communis eum Suar. Castrop. Sanch. *de Matr.l.8.d.1.n.3. & seqq.* Hinc qui obtinuit dispensationem pro prima Tonsura, non præsumitur obtinuisse pro Minoribus, uti communiter docetur contra Dian. *p.9.tr.8. R.22.* habens autem dispensationem pro Ordinibus præsumitur habere tantùm pro Minoribus, Sanch. Suar. Diana aliique communiter cum Leur. *par.1. qu.269.* contra Marchinum & Con. *De Sacram. d.33.d.2.num.29.* Si tamen petens habeat Minores, & dispensans id sciat, præsumitur dispensasse pro Majoribus, ne dispensatio sit frustra, etiam pro Sacerdotio, quòd si dispensatio sit ad omnes Ordines, nullus excipitur præter Episcopatum, qui simul est dignitas, ita Sanch. & alii, consequenter dispensatio ad beneficium, ut sic habeatur titulus Ordinationis, non censetur ad curatum sed simplex; item facta ad Beneficium curatum non est extendenda ad Canonicatum, qui simul est dignitas, ita post alios Diana supra: Similiter dispensatus, ne resideat, non est dispensatus, ut accipiat fructus, qui absentibus dari non solent: & ideò Sanch. & Lugo *in Resp.Mor.l.5 d.19. num.3.* dicunt, *Dispensatio non extenditur ad annexa separabilia, quoties id, super quo principaliter dispensatur, potest sortiri effectum, licèt non ita plenè.* Vide Illic *a.1.d.3.à n.32.* item hic dicenda *n.839.* Item Leur. *supra, & q.286.n.3.*

623 §.5. Privilegium qualecumque concessum in bonum alicujus communitatis, & nemini præjudicans, est amplè interpretandum: item, quod cedit in favorem Ecclesiæ, religionis vel piæ causæ, licèt aliquo modo deroget Juri communi, uti cum Diana probat Castrop *d.4.p.10.* Hinc de privilegio, quo v.g. integer Ordo eximitur à jurisdictione Ordinarii, docent Henriq. & Sanch. *in Cons.l.6.c.9.d.1.nu.40.* debere amplè explicari: quod idem dicit Castrop. *p.9. de privilegio*, quo Ordo eximitur à solutione decimarum, si fiat ob causam bono communi, & religioni utilem: etiam latè interpretanda sunt privilegia inserta juri communi; item quæ conceduntur motu proprio, & ex certa scientia, uti ostendit Castrop. *p.10. ubi & seqq.* puncta plura habet huc spectantia: & de privilegiis plura addemus *à num.832.*

624 *Q. 91. An verum sit, quòd lex & præceptum ponat actionem præceptam vel prohibitam in ea virtute, quam præcipiens intendit, sive ex cujus motivo præcipit?* R.

§.1. Ut intelligatur status quæstionis, v.g. pater graviter præcipit filio, ut maneat domi, eo fine, ut sic consulat ejus castitati, *Quæritur*, an illa mansio domi, non tantùm spectet ad virtutem obedientiæ, sed etiam castitatis, propter quam in filio conservandam pater id præcipit, & ita de aliis: est autem hæc quæstio magni momenti in ordine ad praxin, nam si ejusmodi præceptum ponat materiam præceptam etiam in altera virtute, v.g. castitatis, transgressio talis præcepti continebit duas specie malitias, unam contra obedientiam, alteram contra castitatem, unde filius transgrediens non satisfaciet dicendo in Confessione, semel transgressus sum grave præceptum parentis mei, sed addere debebit, imperantis mihi aliquid ex motivo castitatis.

625 §.2. Aliqui apud Arr. *de peccatis d.41.n.32.* dicunt, quòd solum præceptum supremi Principis ponat rem præceptam in virtute illa, ex cujus motivo ipse præcipit, non autem præceptum subordinati Superioris: alii putant præcepta particularia id non facere: Vasq. dicit vota saltem, quæ quis privatim pro se emittit, hoc non facere, sed Arriag. contendit præcepta omnia, etiamque vota id facere, vel nulla omninò præcepta id facere, dicit enim eandem esse de omnibus rationem: hinc docet, quòd nullum omnino præceptum ponat rem præceptam in ea virtute ex cujus motivo ponitur præceptum, fatetur tamen, si v.g. Superior in Monasterio prohibeat suis, ne in plateam per fenestram aspiciant ne fortè lædatur castitas, si quis aspiciat, huic transgressioni inesse duplicem specie malitiam etiam in Confessione explicandam, nempè duplicis inobedientiæ, putat enim ex voluntate præcipientis addentis novam obligationem accedere novam inobedientiam specie distinctam: atque hanc Arriagæ sententiam vocat valdè probabilem Gob. *in Quin. tr.5. cap.6. num.4. Sed contra est*, nam ostendi non potest, unde desumatur illa duplex specie distincta inobedientia: unde Leander à Mureia apud Card. *in 1. crisi d.40. à nu. 11.* absolutè docet nullam novam malitiam superaddi, ex quocumque tandem fine intendatur actio præcepta. *Rationem dat*, quia finis præcepti non cadit sub præceptum, ergo licèt Superior imperet aliquid ex fine seu motivo v.g. religionis, non ideò res præcepta spectabit ad virtutem religionis, & consequenter virtus religionis non poterit refundere novam speciem malitiæ in transgressionem. *Sed contra est*, nam hic Author videtur illa duo confundere, *Finis præcepti non cadit sub præceptum: Præceptum non specificatur à fine:* primum est verum: nempe quòd finis præcepti non cadat sub præceptum, id est, quando imples opus præceptum, non teneris illud referre ad finem ob quem est præceptum, (nisi fortè intentio finis per distinctum præceptum præciperetur) sed satis est, quòd rem præceptam exequaris, v. gr. dum Ecclesia ex motivo temperantiæ præcipit jejunare, non est opus, ut tu jejunans referas jejunium ad temperantiam, sive ut velis jejunare, eo fine, ut te mortifices, sed satis est, quòd reipsa jejunes ex quocumque tandem motivo: sic enim imples præceptum, cùm intentio illa altera non præcipiatur: quando autem dicitur, quòd præceptum non specificetur à fine, id est, quòd præceptum non constituatur in suo esse per ordinem ad hunc vel illum specialem finem, ob quem præceptum ponitur, hoc falsum est, uti jam dicetur.

§.3. Præceptum, si præcipiens ita velit, ponit suam materiam in ea virtute, ex cujus motivo præcipitur, ita Lugo *de pæn. d.16. nu.255.* Card. aliique communissimè. *Probatur 1.* quia actus specificatur à fine etiam extrinseco, propter quem ponitur, sic si fureris, ut te inebries, actus ille est in specie furti & ebrietatis, imò eo fine furans dici debet potiùs intemperans quàm fur, uti ex Arist. & S.Thom. notat Palav. *hic d.9.quæst.2.art.2.nu.2.* ergo pariter dici debet, quòd lex specificetur à fine etiam extrinseco, sicuti omnis electio medii specificatur à fine intento; nam lex æquè essentialiter finem illum respicit, & actionem aliquam imperat tanquam medium ad illum finem; & ideò talis lex prohibens curiosum aspectum in plateam, ne lædatur castitas, est lex, non tantùm modestiæ, qua oculorum curiositas reprimitur, sed etiam castitatis, imò magis est castitatis quàm modestiæ, quia pro fine habet castitatem, & modestiam pro medio tantùm. 2. Comedere carnes die Veneris non est de se contra virtutem abstinentiæ, & tamen quia præceptum prohibens eam comestionem est positum ex motivo abstinentiæ, hinc comedere carnes die Veneris est contra virtutem abstinentiæ. Item propria authoritate permutare Beneficia, de se non est contra virtutem religionis, quia tamen Ecclesia hoc prohibet ex motivo religionis, talis permutatio est simoniaca, & contra virtutem religionis: uti dicetur *l.3.p.1.q.21.* similiter si Ecclesia vel quivis alius Superior æquè primariò, & principaliter imperaret jejunium, hodie ex motivo temperantiæ, cras ex motivo religionis, erunt duo specie præcepta, & consequenter si utrumque frangas, erunt duo specie peccata specialiter explicanda in Confessione; idem est de aliis infinitis exemplis, ergo certum videtur, quòd præceptum ponat materiam præcepti in ea virtute, ex cujus motivo præcipitur. 3. Lex præcipiens pro fine habet, non tam obedientiam per exhibitionem operis præcepti, quàm bonum subditorum, propter quos est lex: bonum autem, quod lex hæc vel illa intendit conciliare subdito, est honestas hujus vel illius virtutis, quam ejusmodi subdito lex intendit applicare; & idem est de lege prohibente, quæ à subdito intendit removere hanc aut illam inhonestatem: ergo lex facit materiam suam esse medium ad talem honestatem conciliandam vel inhonestatem removendam, ergo facit materiam suam spectare ad talem virtutem, ex cujus motivo ponitur. 626

§.4. Ut lex vel præceptum proximè obliget subditum 627 ex illa virtute, ex cujus motivo lex vel præceptum ponitur, tria requiruntur, 1. Id, quod præcipitur, debet aliquo modo conducere ad finem istius virtutis, saltem perfectiùs consequendum, si enim nullo modo conduceret, non esset referibile tanquam medium ad illius honestatem consequendam. 2. Si non sit aliunde notum, debet Superior exprimere se ex illo motivo præcipere, nam actio non præsumitur præcipi, nisi ex motivo suo intrinseco, v. gr. jejunium non præsumitur præcipi, nisi ex motivo temperantiæ, hinc si Superior præcipiat etiam ex motivo v. gr. religionis, ad colendum Deum, debet hoc exprimere, quia cum hoc pendeat à sola ejus voluntate, nec sit frequens, aut saltem non sit connaturale, ut aliquid præcipiatur ex motivo extrinseco, præsumi non debet. 3. Non est satis, quòd Superior ducatur illo motivo, idque etiam manifestet, sed debet etiam velle imponere obligationem illius virtutis, & rem præceptam facere esse materiam ejus necessariam, alioqui non erit obligatio virtutis apud subditum; sic Ecclesia præcipit jejunium in vigilia S. Andreæ, utique etiam ex motivo extrinseco religionis, ad honorem Dei, & S. Andreæ, quia tamen Ecclesia id nobis non manifestat, aut saltem istam obligationem religionis non imponit nobis, nec vult hoc jejunium esse materiam necessariam virtutis religionis, qui isto die non jejunat, non peccat contra religionem, sed tantùm contra temperantiam.

§.5. *Obji.* Præceptum particulare, & votum non ponunt 628 materiam suam in diversa virtute, licèt ex ejus motivo ponantur, ergo nulla lex vel præceptum id facit. *Prob. ant.* nam si pater graviter imperet filio, aut si quis apud se voveat, hodie jejunium, cras officium defunctorum, utique præcipiens, & vovens

vens

vens habebunt pro singulis diebus diversos fines, & motiva, & tamen si transgrediaotur, sufficiet in Confessione dicere, bis in re gravi fui inobediens Patri, bis grave votum transgressus sum, ergo. R. Præceptum particulare & votum non ponunt suam materiam in tali alia virtute, si præcipiens, & vovens id nolit, c. si velit, n. ant. & similiter c. & n. cons. Et quidem 1. quod præcipientem attinet, multi docent eum pro fine principali habere solam honestatem obedientiæ; è contra Castrop. *de peccat. d. 3. p. 3. num. 12.* Dicast. *de pœnit. d. 9. num. 487.* aliique cum Sioz. *lib. 1. p. 1. num. 52.* dicunt potius pro fine habere honestatem illius alterius virtutis, ad quam actio præcepta pertinet, vel ex cujus motivo ponitur præceptum, quod videtur conformius dictis *num. 626.* quidquid tamen sit de hoc, si præcipiens nolit illud, quod præcipit, esse materiam necessariam illius alterius virtutis, qui transgreditur, non peccabit contra hanc virtutem, è contra si velit esse contra hanc, peccabit: hinc docet Oviedo *de peccatis controv. 2. num. 26.* si Superior mihi imperet jejunium ex solo motivo temperantiæ & non obedientiæ, si observem, etiam quia præceptum est, me fore temperantem, & obedientem, si autem non observem, me fore intemperantem sed non inobedientem, quia jejunium per tale præceptum fit materia necessaria temperantiæ, & non fit materia necessaria, sed tantùm apta obedientiæ, aliud enim est objectum pertinere ad hanc virtutem, aliud esse materiam necessariam hujus virtutis: nam quæ sunt de consilio, v.g. jejunium die non præcepto, spectat ad virtutem temperantiæ, non tamen est materia ejus necessaria. 2. Quod attinet ad votum, vovens ordinarie pro fine principali habet solam honestatem fidelitatis erga Deum, & quamvis posito voto Deus præcipiat illud servari, tamen materia hujus præcepti divini est talis fidelitas servanda, uti pluribus explicat Dicast. supra: de cætero, quòd vovens possit facere, ut hoc, quod vovet, sit materia necessaria illius virtutis, ex cujus motivo vovet, docent Valent. *2. 2. d. 6. quæst. 6. p. 4. quæst. 1. concl. 2.* Sanch. *in Decalog. lib. 4. c. 11. num. 23.* & alii contra Suar. *de voto l. 5. cap. 3. num. 13.* Castrop. *t. 15. d. 1. p. 11. num. 8.* Ills. *t. 5. num. 105. & alior.* Ratio est, quia si ex amore melioris boni velit se obligare ad talem materiam propter honestatem talis virtutis, Deus voluntatem acceptat, & informando lege sua facit esse obligationem in conscientia.

629 *Inst. 1.* Ergo si lex prohibeat religioso non aspicere è fenestra, ne castitas patiatur periculum, qui aspiceret, sciens nullum esse periculum castitatis, esset luxuriosus ac peccaret, & quidem graviter, cùm in materia castitatis non detur parvitas materiæ. R. Aliqui actus per se & ex objecto opponuntur alicui virtuti, uti pollutio castitati, ebrietas temperantiæ; alii opponuntur per accidens tantùm, & ratione legis, uti dictum est *n. 626.* hoc notato, nego talem dici posse luxuriosum, nam luxuriosus dicitur tantùm ille, qui committit certos actus per se, & ex objecto oppositos castitati: concedo tamen hunc aspicientem peccaturum contra castitatem, sed peccato diverso ab illis, quæ ideo prohibita sunt, quia mala; nec peccaret graviter, quia aspectus ille, absente omni periculo, est materia absolutè levis, in qua si lex intenderet ponere obligationem gravem, esset irrationabilis: potest autem in materia, quæ per accidens tantùm spectat ad castitatem, dari parvitas materiæ, uti & in materia periculi contra castitatem, cui quis se exponit, uti omnes fatentur.

Inst. 2. Castitas non prohibet talem aspectum, quando nullum subest periculum. R. Non prohibet, per se absolutè, c. per accidens, supposita ista lege, n. nam posita ista lege, in primis omissio illius aspectus est necessaria ad conciliandam subdito honestatem castitatis, ad quam sic quærendam lex illa obligat: deinde eadem lex imperat omissionem aspectus tanquam medium de se conducens ad castitatem, medium autem ut medium eò pertinet, quò finis, ergo posita illa lege omissio aspectus spectat ad castitatem, ergo ad castitatem spectat prohibere talem aspectum veluti oppositum medio conducenti ad suam honestatem.

Inst. 3. Ordinatio illa intrinseca legislatoris non potest facere, ut talis aspectus habeat oppositionem cum castitate, quia in his circumstantiis non magis movet ad turpia, quàm si non fuisset prohibitus: & ratio à priori est, quia inhonestas, quæ ex natura rei reperitur in actibus de se vitiosis, non ideo reperitur in actibus, qui etiam ex motivo alicujus virtutis imperantur, sic inhonestas contra temperantiam, quæ est in haustu inebriativo, non reperitur in haustu moderato, quamvis hic mihi prohiberetur ex motivo temperantiæ, ne inebriarer, illa enim ordinatio, cùm sit extrinseca rei, non potest ipsi dare contrarietatem cum quacumque virtute, sed præcisè cum prohibitione. Similiter si Deus jam imperaret mihi actum fidei ex motivo honestatis, quæ est in fide, & ego non elicerem fidem, sed fabularer, nulli tamen articulo dissentirem, nec de ullo dubitarem, quis dicet me peccare contra fidem, esse hæreticum, aut habitum fidei amittere? Ita Arr. R. Non potest facere, ut talis aspectus habeat, per se & ex objecto, oppositionem cum castitate, c. per accidens, & ratione ejusmodi legis, n. ex hoc autem, quòd non magis moveat ad turpia, quàm si non esset prohibitus, tantùm sequitur, quòd per se & ex objecto non sit contra castitatem. Idem applica isti rationi à priori, nam ratione legis refunditur alia inhonestas, per accidens virtuti opposita, & ita licèt actus moderatè bibentis, quando est lex nihil bibendi, non habeat contrarietatem per se & ex objecto respectu virtutis temperantiæ, habet tamen per accidens, & ratione legis vetantis hic, & nunc omnem potum, & idem est de illo non eliciente fidem: non tamen est hæreticus, neque ideo amittit habitum fidei: quia ad hæc requiritur actus per se, & ex objecto directè oppositus fidei: atque idem dicendum est in aliis similibus materiis virtutum.

Inst. 4. Ergo si quis sciret se per esum piscium moveri ad luxuriam, & Superior ex motivo castitatis illi imperaret esum piscium, comedendo pisces, esset castus, non comedendo esset incastus. R. Comedendo pisces & absque consensu permittendo motus illos, esset castus actu castitatis per accidens & ex lege tali, non comedendo autem esset incastus actu per accidens, & ratione legis opposito castitati, quia nollet amplecti honestatem castitatis sibi per legem ejusmodi sub obligatione propositam.

DUBIUM III. 630

An vis, & substantia Legis positivæ dependeant ab acceptatione communitatis.

Respondeo. Etsi ita sentiant Canonistæ: item Nav. Azor. &c. citati à Laym. *lib. 1. tract. 4. cap. 3.* eò quòd ponant leges hac tacita conditione ferri, si à populo fuerint acceptatæ, alioqui vim seu obligationem non habituras, verior tamen sententia est Theologorum, leges absoluti Magistratus non pendere à populi acceptatione, & consensu, sed mox ut legitimè promulgatæ sunt, obligare populum ad recipiendum; præsertim in legibus Pontificeis, qui suam potestatem non accepit à populo, sed à Christo, Vasq. Suar. Molina &c. Unde à *Laym. l. c.* resolvuntur hi casus,

I. Episcopis ex officio incumbit, novas leges Pontificias, (ut Principibus, Imperatorias) promulgare per suas Diœceses, atque in usum deducere.

II. Si lex in Provincia promulgata sit, sed à majore parte populi non accipiatur nec observetur; tunc, si legislator id sciat & taceat, censetur hoc ipso legem revocare. Si verò id sciat, & urgeat observationem, quisque tenetur eam servare: quia potiùs caput suum, quàm reliqua membra sequi debet.

III. Si Princeps nesciat non recipi, nec deduci ad usum, durat legis obligatio, donec elabatur decennium, quo elapso, præscriptum est contra eam, sive Imperatoria sit, sive Pontificia, & tunc non ampliùs obligat: Uti & lex Ecclesiæ, etsi semel recepta sit, aboletur per præscriptionem, sed annorum plurium, nempe quadraginta. Nav. Azor. Suar.

IV. Si tu legem promulgatam paratus sis suscipere, & data occasione etiam observes, sed alii plerique è communitate non recipiant, nec recepturi videantur, tunc saltem ab ea excusaberis, per discretionem.

V. Etsi primi Episcopi fortè peccarint non recipiendo legem & in usum deducendo, successores tamen eorum, si post longum tempus videant non observatam, cedere possunt esse sublatam per præscriptionem.

VI. In dubio, num lex recepta sit, necne, præsumendum est pro ipsa: quia factum in dubio præsumitur, si de jure faciendum erat. Vide Azor. *l. 5. cap. 4.* Laym. *c. 3.* Sal. *de leg. d. 13. f. 3.*

ADDENDA.

Quæst. 92. *An subditi peccent non acceptando legem?* 631
R. Peccant, si absque causa non acceptent, nam Alex. VII. damnavit hanc 28. propos. *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem à Principe promulgatam:* & Ratio patet, quia resistit potestati à Deo ordinatæ, sicque frustra esset potestas legislativa. Quando autem dicitur, *absque ulla causa*, intelligitur, rationabili, nam causa irrationabilis & purè voluntaria reipsa nulla est.

Q. 93. Quid notandum sit circa acceptationem legum, 632
præsertim Ecclesiæ? R.

§. 1. Quòd lex, etiam Ecclesiastica, non recepta, non obliget, etiamsi primi non recipientes peccarint, est communis sententia, quam tenent Nav. Covar. Cancel. Menoch.

Mandos.

Mandos. Guttier. Patis. Valent. Silvest. Armil. Rodriq. aliique plurimi cum Suar. *hic lib.4.c.16.n.9.* Sanch. *de Matr.l.3.d.18.n.1.* Garcia *de Benef.p.11.c.5.n.*150 Moya *t.6.d.1.q.1.* Quod verum est, etiamsi lex contineat decretum irritans, Riccius dicens communem, Puteus, Garc. *n.*152. Item, etiamsi deroget consuetudini, Garc. *n.*153. citans alios: Item, etiamsi non sit recepta per ignorantiam, Garc. *n.*154. citans Nav. & Rodr. Hinc Luca *de Benefic.d.65.n.13.* docet, quòd quamvis Papa habeat immediatè à Deo potestatem legislativam, ut habetur *Cap. Novit.13. de Judiciis*, ita ut ipsius leges nunquam indigeant acceptatione Ecclesiæ, tamen si Ecclesia per non usum non admittat legem, tolli obligationem, ob implicitam Papæ scientiam, & patientiam, quæ est virtualis revocatio. Addit post Less. & alios Card. *in 1. crisi d.29.n.65.* leges Ecclesiæ ex benigna interpretatione voluntatis Pontificum non obligare ante acceptationem, quando est causa rationabilis non acceptandi. Vide dicenda *lib.4. num.*520. *&* 672.

633 §.2. Putat Garc. *num.*156. probabile esse ad tollendam obligationem legum non receptarum, etiam ignorante legislatore, non requiri decennium, sed sufficere actus contrarios in numero sufficiente, secundùm arbitrium prudentum, quia ita videtur servari in praxi, pro quo citat Navar. Felin. Bottæ. sed contradicunt Suar. *supr.* Salas *d.13. s.4. num.*24. cum communi requirentes, ut hoc fiat sciente, & tacente legislatore.

634 §.3. Putat Garc. *num.*159. necesse non esse, ut generaliter, & à majore parte Ecclesiarum unius Provinciæ non sit recepta lex, quia v.g. Capitulum unum hic non consideratur ut persona particularis, sed ut universitas, cùm non agatur de acquirendo ipsi Capitulo ut Capitulo & ut privatæ personæ, sed omnibus de Capitulo & in universum; quæ doctrina admitti potest, si lex lata sit pro solo tali Capitulo, nam si major pars Capitulorum, aut totius communitatis, in qua Capitulum est, legem admittat, censetur tota communitas admisisse; & debet pars minor sequi majorem.

635 §.4. Testatur Gob. Reges Galliæ jam à tempore Caroli Magni hoc sibi privilegium arrogare, quòd nullæ leges Pontificiæ tangentes universum regnum, vel promulgari vel obligare possint, nisi diploma Papæ sigillo ejusdem munitum approbetur à Rege, ideoque refert Chassaing Tridentinum quoad nova motum decreta repugnantia moribus Galliæ, neque in toto neque in parte potuisse venire ad receptionem, licèt Henricus IV. jurarit Clem. VIII. se operam navaturum, ut in toto regno reciperetur: putatque etiam *Baunius*, quòd in Gallia, & Belgio necessarium sit placitum Regis, ad hoc, ut decreta Pontificia obligent: sed de his ipsi viderint, si enim ita est, erit hoc per accidens, ex privilegio ipsorummet Pontificum: Illsf. *t.1.d.3. n.66.* docet per Trid. isti privilegio esse derogatum.

636 §.5. Si lex concernat res fidei, exceptio non receptæ legis non valet, quia omnes tenentur credere, quod est de fide; idem est, si lex abroget aliquid tanquam pravum, & scandalosum, aut si damnet consuetudinem tanquam irrationabilem & iniquam, uti rectè Garc. *à num.*161. tum enim jus naturæ, quod perpetuum est & necessarium, pergit semper assistere legi.

637 §.6. Hanc propositionem, *Bulla cœnæ non obligat, ubi non est acceptata*, Generalis Societatis JESU anno 1597. die 9. Augusti rescribens ad Provinciam Venetam rejecit ut falsam: sed quicquid sit de Italia aut aliis etiam Provinciis, certum videtur, quòd in Germania non obliget hodiedum quoad aliqua, vel saltem non cum illo rigore, uti notant Laym. aliique gravissimi recentiores in manuscriptis. Grotius *lib.1. cap.3. à num.*8. conatur evincere, quòd Reges habeant à populo absolutam potestatem leges ferendi, & imperandi, nec ab eo vi coerceri possint, si potestate abutantur: quandonam autem licitum sit reluctari Regi, explicat *cap.*4.

638 *Q.94. Quandonam licitum sit appellare à lege, vel supplicare contra illam?* R. Quando adest causa rationabilis, nam potest lex ita esse incommoda, & disconveniens moribus & consuetudinibus hujus aut illius etiam particularis provinciæ, aut ita difficilis huic aut illi instituto, patriæ, populo, ut executio in uno alterove loco rationabiliter suspendi, & acceptatio usque ad aliam informationem differri possit & debeat, uti habet communis cum Suar. *l.4.cap.16.num.7.* Salon. Laym. Salas *d.13.s.4.* Bonac. *d.1. q.1. punct.4. num.*42. prudenter enim tum præsumitur, quòd Superior nescierit vel non consideraverit difficultates, hinc si sit inferior legislator, licebit appellare ad superiorem, si autem sit supremus vel independens, poterit apud eum supplicari, ut legem tollat vel mitiget. Si tamen verisimile est legislatorem non ignorasse circumstantias, & speciales rei præceptæ difficultates, communissima sententia est cum Suar. legem esse acceptandam, quamvis difficilia & dura præcipiat: multò minùs differri potest acceptatio, si non cogitetur de appellando vel supplicando, nec de proponendis causis, maximè si ideo taceatur, quia Legislator creditur non approbaturus rationes opponendas.

639 *Q.95. An durante tali appellatione, vel supplicatione, subditi debeant observare legem?* R. Si lex servari possit sine magna rerum mutatione vel periculo scandali, Suar. suprà putat observandam esse, quia certò possidet, & excusatio est dubia: idem tenet Vasq. Lorca, Garc. teste Leur. *part.3. q.370.n.5.* consentit Castrop. *d.1.pu.13.n.14.* E contra Bonac. Salas, Rodriq. Gran. Steph. *tr.2. d.1. dub.3.* Honor. Fabri & alii apud Moyam *in sel.t.6.d.1.q.1. n.16.* putant obligationem suspendi, quia ita habet usus & praxis, neque ideo puniuntur subditi, si, intereà non observent: sicque præsumitur de benignitate Ecclesiæ, uti cum Less. & Carden. dictum est *n.*592. sicque etiam conveniebat, ut gubernatio Ecclesiæ, & Reipublicæ sit suavis ac humanæ imbecillitati attemperata, uti inquit Illsf. *tr.1.d.2.n.5.*

640 *Q.96. Si Superior audita appellatione, vel supplicatione taceat, an hoc ipso censeatur revocare legem?* R. Affirmativè, alioquin tenebatur legi insistere, & his non obstantibus urgere eam, ita Bonac. Salas & Castrop. *d.1. pu.13.* Excipe, nisi aliunde satis colligeretur, quòd taciturnitas esset per modum repulsæ aut indignationis, tum enim potiùs firmaretur lex.

641 *Q.97. An lex alioqnin invalida per hoc fiat firma, quòd subditi eam accepient?* R. Si invaliditas fuit ex eo, quòd aliquid præciperetur contra jus subditorum, si hi posteà liberè acceptando efficaciter cedant illi juri suo, fiet firma, uti patet: notatque rectè Gob. receptionem legis cujuscumque fieri posse per solum usum: è contra si invaliditas fuit ex eo, quòd legislator excederet suam potestatem, uti si laicus Princeps præcipiat Missam die non festivo, quamvis populus legem acceptet, non fit firma, quia præcipiens nec habuit, nec per illam acceptationem acquirit potestatem præcipiendi talem actionem, ita Card. *in 1. crisi d.29. à n.*159.

Quid censendum sit in dubio, an lex usu sit recepta necne, dictum est *n.*591.

DUBIUM IV. 642

An præcepta etiam humana obligent sub peccato, & quali?

RESpondeo. Cùm Deus sit Dominus noster atque etiam Superioribus parere nos jusserit, non solùm ipse, sed & illi nobis præcipere possunt & præcipiunt, tum sub pœna, tum etiam sub culpa, sive peccato, idque gravi aut levi, prout & rei præceptæ ad intentum finem necessitas, & materiæ quantitas, & eorum voluntas sese habent, quæ ex eorum verbis, circumstantiis, aut prudentum æstimatione solet colligi. Ita Theologi communiter. S.Thom. Suar. Salas, &c.

Unde resolvuntur hi casus.

I. Graviter peccat, qui deliberatè & in materia magna violat præceptum aliquod Decalogi vel Ecclesiæ.

II. Cùm res levis est, non peccat mortaliter transgrediens, etsi Superior sub mortali præceperit, quia id eum posse negant Suar. Laym. & alii ex communi: v.g. ne quis frangat silentium, ne edat uvam, ut claudat ostium, &c. quia est res parva incapax tantæ obligationis; Nec ipse Deus in materia parva sub mortali obligat. Vid. Less. *l.2.c.4. d.9.* Salas, *d.10.s.7.*

III. Aliud esset, si materia aliàs levis fieret gravis, ratione circumstantiarum, ut, v.g. contemptus, scandali, magni boni communis, vel finis à legislatore intenti: Sic abstinentia à pomo in Paradiso in se quidem parva, gravissima tamen erat ex circumstantia finis. Suar. *l.3. cap.25.*

IV. Quando materia est gravis, potest Superior præcipere sub culpa tantùm levi, quia sicut potest nullo modo obligare, non præcipiendo, ita etiam potest obligare sub veniali tantùm. Ita Suar. Less. *loc.cit.* contra Vasq.

V. Potissima signa, ex quibus colligi possit, an lex obliget sub gravi culpa, sunt hæc: I. Si materia sit gravis, & non constet in contrarium de voluntate præcipientis: Unde Caj. *in summ.v.Cleric.* docet Clericos tantùm peccare venialiter, dum contra præcepta juris positivi aves, & canes sequuntur ad venandum. II. Si verba magnam vim habent, ut jubemus, interdicimus, in virtute Sanctæ Obedientiæ; vel vi voti, aut juramenti, vel graviter mandamus, &c. III. Si pœna magna adjiciatur, ut excom-

„ communicationis, depositionis, maledictionis æternæ, exi-
„ lii perpetui, mortis, &c. IV. Si ita fert usus, & consuetudo
„ inter peritos & timoratos, quia consuetudo est optima le-
„ gum interpres, ut patet in lege jejunii Ecclesiastici, & absti-
„ nentiæ à carnibus, item Communionis annuæ, quas gravi-
„ ter obligare probat hic Tolet. Laym. *c.14.n.4.* Bon. *p.7.§.4.*

A D D E N D A.

SUppono hic etiam sæcularem legislatorem posse obligare in conscientia, id enim evincit ratio allata à Busemb. & videtur certum ex 1. Petri 2. item ad Rom. 13. Videri potest Moya *T.1.t.6.d.4.q.3.à n.28.* Nunc videndum est, quousque possit obligare.

Q. 98. An lex humana possit saltem indirectè præcipere vel prohibere actus merè internos? R.

643 §. 1. Hoc dicitur præcipi indirectè, quod non præcipitur in se, neque est aliqua pars illius, cujus positio præcipitur, ideò tamen censetur præcipi, quia est absolutè necessarium ad hoc, ut ponatur id, quod præcipitur, v.g. si alicui præcipiatur adoratio Dei, indirectè præcipitur cognitio, & æstimatio Dei, sine quibus non potest esse adoratio; si præcipiatur auditio Missæ, indirectè præcipitur intentio audiendi, sine qua non censebitur poni auditio præcepta: è contra hoc dicitur præcipi directè, quod non ratione alterius sed ratione sui præcipitur, ita ut illius positio sit hoc, in quod lex tendit.

644 §. 2. Lex humana potest saltem indirectè præcipere, & prohibere actus merè internos, quia potest præcipere actum externum, v.g. adorationem Dei, auditionem Missæ &c. ad quorum positionem necessarii sunt actus merè interni, uti jam dictum est, ergo.

645 *Q. 99. An lex humana possit præcipere, vel prohibere actum externum in ordine ad actum internum, sive respiciendo internum tanquam finem, ad quem legislator ordinet externum?* R.

§. 1. Negat Caram. quia cùm media specificentur à fine, qui non habet potestatem in finem, ad quem diriguntur media, etiam non habet potestatem in media, sed lex humana non habet potestatem in actum internum, qui hic esset finis, ergo nec habet potestatem in actus externos, qui supponuntur esse media ad internos; consequenter, inquit Caram. pater non poterit prohibere filio ingressum in aliquam domum, eo fine, ut filius non habeat delectationes internas, nec Superior ideò poterit subdito religioso prohibere lectionem libri turpis, quia prohibere delectationes internas est supra potestatem humanam.

646 §. 2. Potest lex humana præcipere, vel prohibere actum externum in ordine ad internum, & consequenter præcepta Patris, & Superioris jam insinuata valent. Ita Card. *in 1. crisi d.25. cap.2. & seqq. Probatur*, nam licèt actus externus ordinatus ad internum, ab hoc etiam specificetur, non ideò est vel fit actus internus, sed tantùm respicit eum, in se autem est, & manet actus externus, ergo non est, cur lex humana eum non possit præcipere, etiam dato, quòd lex humana non possit directè præcipere ullos actus internos: idipsum evincit variis argumentis ex Tridentino & ratione desumptis Card. *c.3. & seq.* nam Trid. *sess.22. cap.5.* expressè præcipit ritus Missæ tanquam adminiculum ad rerum divinarum meditationem: item præcipit catecheses, prohibet libros hæreticos, ut retineatur fides interna, imò probabile est, quòd Ecclesia in omnibus suis præceptis intendat perfectionem Christianam, quæ in perfecta charitate interna consistit, ergo. Atque ex his patet, quid dicendum sit ad argumentum Caramuelis, nam si major esset vera, simili modo argumentaretur: Ecclesia non habet potestatem circa jus divinum Sacramentale, sed ea, quæ præcipit propter jus divinum Sacramentale promovendum, specificantur à jure divino Sacramentali tanquam à fine, ergo ad ea Ecclesia non habet potestatem, consequenter præcipere non potest cæremonias, & ritus in administratione Sacramentorum; item qui non habet potestatem in finem, nec habet in media, sed Ecclesia non habet potestatem in essentiam v.g. Sacrificii, ergo nec potest in media illud dignè offerendi, adhibendi certos ritus, vestes, orationes, &c. & consequenter ista non potest præcipere, quod dicere est absurdum.

647 *Q. 100. An lex humana possit directè præcipere vel prohibere actum mixtum ex interno, & externo*, id est, talem actum externum, qui absolutè quidem posset esse absque actu interno, attamen ad cujus esse morale intrinsecè spectat aliquis actus internus, uti ad esse morale Confessionis, ut dicatur valida, simul spectat dolor de peccatis, qui est actus merè internus, ad esse morale contractus, qui sit validus, spectat interna volitio contrahendi. R. Negant multi, sed communiùs, & probabiliùs affirmant alii cum Gob. *in Exp. tr.5. nu.189.* & Card. *in 1. crisi d.9. c.20. art.12.* iterumque *in 2. crisi d.24. nu.10.* qui dicit nunc esse certum. *Probatur*, quia Alex. VII. damnat hanc 14. propos. *Qui facit Confessionem voluntariè nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ*, ergo ex hac damnatione certum est Ecclesiam præcipere Confessionem validam, ergo certum est præcipere Confessionem cum dolore & proposito, ergo simul præcipit dolorem, & propositum, qui sunt actus merè interni, requisiti ad illud totum esse morale, quod est Confessio valida: idem est, quando Urbanus VIII. prohibet applicationem ejusdem Missæ pro duobus stipendiis, ibi enim simul cum receptione duplicis stipendii prohibet applicationem, quæ est actus merè internus: item Ecclesia prohibet promissionem fictam Matrimonii, & quidem primariò fictionem, quæ est actus merè internus: item prohibet simoniam omnem mentalem, etiam juris tantùm Ecclesiastici, &c. neque hoc est indirectè tantum præcipere vel prohibere actum internum, nam hoc, quod præcipitur vel prohibetur, non est aliquid adæquatè distinctum ab actu interno, quod tantùm sit connexum essentialiter vel conjunctum cum illo, sed est aliquod morale, quod intrinsecè constituitur ex actu interno, & externo ab invicem alioqui separabilibus, ita ut habito præcisè actu externo non haberetur hoc, quod præcipitur, ergo actus internus directè simul præcipitur eodem modo, quo externus, uti post Caram. rectè urget Carden. *supra num.9.* Similiter dicunt multi ab Ecclesia directè præcipi aut saltem præcipi posse orationem attentam, etiam dato, quod essentia orationis consistere possit sine attentione interna, sic autem simul directè præciperetur attentio interna, ergo. Denique quis dicat Patrem non posse filio prohibere mendacium? Illo autem prohibito æquè primo prohibetur mens verbis contraria, ergo. Plura exempla affert Card. *supra à num.16.* probatque etiam Suar. *l.4. cap.13.* sæpè à Jure Canonico præcipi ejusmodi actus mixtos.

Q. 101. An lex humana possit directè præcipere vel prohibere actus internos, & quidem solos? R. Antequam resolvam, explicabo sententias, quæ præcipuè tres sunt; prima negat, secunda affirmat, tertia distinguit. 648

§. 1. Prima sententia negans docetur expressè à S. Th. 1. 2. *quæst.91. a.4. O, & qu.100. a.9. O*, ubi pro eadem citat *Aristotelem*; sequuntur plurimi antiqui & recentiores: *Ratio* autem est 1. quia frustra esset potestas imperandi actum quem imperans nullo modo per se cognoscere potest, neque illius omissionem punire, neque expletionem urgere, sed legislator humanus nequit per se cognoscere actum merè internum non conjunctum cum externo, nec potest punire ejus omissionem, neque urgere expletionem, cum non possit scire, an positus sit vel omissus, ergo. 2. Si lex humana possit præcipere actus merè internos, etiam poterit lex civilis, quod est contra communem sensum. 3. Et velut à priori: potestas humana debet exerceri humano modo, sed non exerceretur humano modo, si tenderet directè ad actus merè internos, etiam ut conjunctos cum externis, inquit Lugo *in Resp. Mor. l.6. d.7.* quia agere de merè internis ad solum Deum, & creaturas spirituales spectant, commercium verò humanum tantùm attingit externa sensibus subjecta: atque inde etiam est, quòd lex purè interna, & exterius non manifestata neminem obliget, etiamsi sciretur existere in mente legislatoris volentis obligare, quia nempe humano modo non est applicata, ergo. 4. Commune axioma est, quod ad Ecclesiam non spectet judicare de internis, ergo nec ad eam spectat agere de internis, ergo nec ea præcipere vel prohibere. 649

§. 2. Secunda sententia affirmans docetur ab Adriano & aliis, ac nititur his fundamentis, 1. Christus dedit Ecclesiæ potestatem absolutam præcipiendi suis subditis, quam non scimus esse limitatam ad actus tantùm externos vel mixtos, ergo cùm concessio Christi sit favorabilis, restringi non debet, sed potius extendi etiam ad actus merè internos, v.g. virtutum, cùm hi maximè utiles sint vel necessarii ab bonum animæ, & ultimum finem, ad quem fidelibus procurandum data est Ecclesiæ potestas legislativa. 2. Ecclesia potest dispensare in voto merè interno, ergo habet potestatem ad merè interna. 3. Potest quis obligare se voto ad actum merè internum, ergo etiam potest obligari ab alio homine cui potestatem in se dedit. *Conf.* nam si quis voveat in omnibus obedire Prælato, poterit Prælatus ei præcipere, v.gr. orationem mentalem, ad quam tenebitur vi præcepti, ergo præceptum humanum potest directè tendere in actum merè internum. Hæc quidem argumenta & plura alia probabiliter solvunt Lugo supra & Castrop. *d.1. p.6.* fusissime autem Dicast. *de censf.d.2. à num.89.* alia tamen posteà afferenda non ita facilè solvent. 650

§. 3. Tertia sententia, quam tenent Carden. *in 2. crisi diss.24.* Gormaz *de pœn. p.2. num.67. & alii*, distinguit inter leges, nam alia est tantùm directiva, alia est etiam coactiva; directiva tantùm est, quæ obligat ad solam culpam in conscientia incurrendam, non autem ad aliquam pœnam ab homine infligendam, & sic legislator obligatur suis legibus 651

con-

concernentibus bonum commune, item in probabili sententia Clerici obligantur legibus civilibus spectantibus commune bonum, sed tam legislator quàm Clerici obligantur quoad vim tantùm directivam uti *nu.674. & 675.* dicetur: Lex coactiva, quæ aliter vocatur comminatoria, obligat, & sub culpa & sub pœna expressè vel tacitè statuta per legem: porrò lex coactiva iterum est duplex, alia enim est coactiva coactione interna, alia externa; illa dicitur coactiva coactione interna, quæ obligat sub pœna ipso facto ante sententiam Judicis incurrenda: illa dicitur coactiva coactione externa, quæ obligat sub pœna per sententiam inferenda. Hoc supposito,

652 §.4. Lex humana, si sit tantùm directiva, potest præcipere, vel prohibere actus merè internos. *Prob.*1. quia potest præcipere actus mixtos, uti *num.607.* dictum est, ergo etiam solùm internos. *Conf.prob.* quia præcipiendo mixtos, directè tendit etiam in internos, præcipiendo illos, nec requiritur, ut de eis possit cognoscere aut judicare. *Conf.* Ecclesia potuit primò præcipere orationem vocalem nudam, & posteà superaddere præceptum directivum de adjungenda attentione interna, sicque directè adjecisset præceptum tendens in aliquid merè internum. 2. Quia actus merè internus est capax obligationis à Deo, ergo etiam ab homine, nam non obstat, quòd homo eum actum non possit cognoscere, judicare, punire, id enim non requiritur ad legem directivam, sed tantum ad coactivam, & satis est, quòd Deus, qui assistit omni legi humanæ, eamque sua voluntate veluti informat, suppleat in eo, sitque ejus vindex, & transgressionem sit puniturus: posse autem dari legem, quæ tantùm sit directiva, videtur certum, cùm vis directiva sit separabilis à coactiva, uti *n.651.* dictum est circa legislatorem & Clericum: imò omnis lex naturalis, prout contradistinguitur à Divina, est tantùm directiva, ergo etiam talis esse poterit lex humana respectu actus merè interni. 3. Praxis propositionis decimæ ab Innocentio XI. damnatæ est aliquid purè internum; sed praxis propositionis est prohibita per legem humanam directivam, ergo aliquid merè internum prohibetur per legem humanam directivam. *Min.* est certa ex Bulla adjuncta, ubi in fine districtè in virtute Sanctæ Obedientiæ & sub interminatione divini judicii prohibetur praxis omnium illarum propositionum; *Maj.* etiam est certa quia propositio 10. damnata est hæc, *Non tenemur proximum diligere actu interno, & formali*, praxis autem illius est omissio amoris interni, quæ omissio est quid purè internum. *Si dicas* 1. ibi tantùm prohiberi, ne doceantur illæ sententiæ, *Contra est*, quòd doctrina paulò ante prohibeatur omnibus sub excommunicatione latæ sententiæ, ergo quod additur de praxi, non potest intelligi de doctrina, sed de ipso illius usu. *Si dicas* 2. Ecclesiam tantùm declarare obligationem, quæ est ex jure naturali, & divino, *Contra est*, quia nullo verbo innuit modum declarandi, sed prohibendi, non aliter ac facit, dum alia directè prohibet, v.g. ne propositiones illæ doceantur.

653 §.5. Lex humana coactiva coactione interna potest præcipere vel prohibere actus purè internos. *Probatur* 1. argumentis *n.652.* allatis, quia coactio purè interna non requirit præviam cognitionem causę, sed pęna incurritur ipso facto apud Deum, qui vindex est legum omnium humanarum. 2. Ecclesia per legem coactivam coactione interna præcipit vel prohibet actus mixtos, v.g. homicidium voluntarium Clerici, quod punit excommunicatione, homicidium conjugis cum intentione Matrimonii, cui addit pœnam impedimenti &c. in his autem punit directè volitionem occidendi, & intentionem Matrimonii, non per sententiam Judicis, quæ prærequirat cognitionem causæ, sed per ipsam legem, quæ talem cognitionem non requirit, ergo eodem modo posset Ecclesia solam hæresim internam prohibere sub pęna ipso facto incurrenda. Praxis propositionis 10. ab Inn. XI. damnatæ, est aliquid merè internum, secundùm dicta *num.652.* sed praxis illa potuit prohiberi sub excommunicatione latæ sententiæ, quid enim obstet? ergo aliquid merè internum potuit prohiberi sub ea pœna, ergo per legem coactivam coactione interna.

654 §.6. Lex humana coactiva coactione externa non potest præcipere vel prohibere actus merè internos, benè tamen mixtos. *Ratio* primæ partis est, quia homo non potest per se cognoscere nec judicare nec punire actum merè internum: ergo nec potest eum præcipere aut prohibere lege externè coactiva, ad quam requiritur posse exteriùs cogere ad observationem, convincere de transgressione, eamque punire: & hoc tantùm vult S.Th.*n.649.* relatus. *Ratio* secundæ partis est, quia quamvis actus in & externus, qui constituunt mixtum, sint separabiles, tamen posito actu externo prudenter præsumi potest adesse etiam internum, v.gr. posito homicidio prudenter præsumitur adfuisse voluntatem occidendi, nisi aliqua circumstantia aliud suadeat, ergo ex actu externo sufficienter potest cognosci internus, & consequenter ratione externi poterit judicari ac puniri.

§.7. Nunc facile est respondere ad rationes primæ senten- 655
tiæ, nam *ad* 1. *&* 4. patet responsio ex dictis: quòd autem lex manens in mente legislatoris non obliget, causa est, quia deest illi ordinatio ad subditos, & promulgatio, quæ sunt de essentia illius, vel essentialiter requiruntur. *Ad* 2. Disparitas est de lege civili, hæc enim non procedit à potestate spirituali, nec intendit bonum spirituale hominis, nec eum dirigit ad finem supernaturalem sed tantùm versatur circa politicam, & externam gubernationem; è contra leges Ecclesiasticæ omnia opposita intendunt, ad quæ maximè juvant ac necessarii sunt actus interni. *Ad* 3. Quamvis potestas humana ferens legem, quæ concernit conscientiam, tendat ad actus internos, adhuc exercetur humano modo, non sistendo quidem in fine humano, seu naturali, sed juvando & quasi elevando hominem supra se, eò quòd illum dirigat ad bona æterna, & supernaturalia, in quo nihil est inconvenientiæ.

*Q.*102. *Quid advertendum sit circa verba legum?* R. seqq. 656

§.1. Communis est sententia, quod hæc verba, *præcipio*, *impero*, *jubeo*, *prohibeo*, *interdico*, si materia sit gravis, importent obligationem gravem; illa autem, *volumus*, *ordinamus*, *sancimus*, *statuimus*, per se eam non importent, cùm sint indifferentia ad legem, consilium, exhortationem, regulam: *Mando* idem est quod præcipio, uti rectè Illſ. *t.1.d.2.n.*2. contra Azor.

§.2. Verba præceptiva non semper indicant præceptum 657
perfectum obligans sub mortali, uti rectè Less. *in auct. v. Religiosus, cas.4.n.*8. Sà & alii apud Castrop. *d.1.p.9.n.4.* Attamen verbum, *debet*, *debent*, communiùs importat præceptum, quandoque tamen etiam tantùm decentiam aut meliùs esse: sed verbum, *oportet*, non importat imperium, sed honestatem, & convenientiam, uti volunt Suar. Sanch. & alii, sed notat Du-Bois *in motivo Juris a.5.* & adductis exemplis demonstrat voces illas, *tenetur*, *oportet*, *debet*, aliquando importare debitum stricti juris, aliquando solius decentiæ & honestatis: putat tamen Sà *v.lex*, si in lege Ecclesiastica dicatur, *teneatur* vel *præcipimus*, significari obligationem gravem.

§.3. Si in imperativo dicatur, *fac*, *abstine*, *caveto*. Item 658
caveant, *abstineant omnes*, *nemo audeat*, Cajet. & alii dicunt non ideò importari obligationem: Nav. Sà Sayr. dicunt importari levem: rectiùs dicit Sanch. standum esse regionis, in qua lex fertur, loquendi consuetudine; notatque etiam Card. *in 1. crisi d.23.n.46.* quòd lex scripta, quæ non importat verba certò præceptiva, sit interpretanda juxta consuetudinem, an videlicèt solita sit observari tanquam obligatoria, tum enim certissimum est obligare: quòd si de consuetudine non constet, putat Sanch. attendendum esse ad materiam; quæ si fuerit gravis, censet obligationem fore gravem, sed videtur tenendum, quod dicemus *num.660.*

§.4. In decretis Pontificum vel Conciliorum, ubi mate- 659
ria est gravis, communiter importatur obligatio gravis, sic enim Trid. *sess.13.cap.7.* per verbum illud, *Confiteatur*, graviter præcipit Sacerdoti sibi conscio de mortali, ut si in defectu Confessarii etiam post elicitam contritionem celebraverit absque Confessione, statim posteà confiteatur.

§.5. In dubio, an verba præceptum contineant vel con- 660
silium tantùm aut exhortationem, reputanda sunt continere tantùm consilium aut exhortationem; similiter si verba legis spectatis omnibus circumstantiis intelligi possunt de obligatione levi, non debent extendi ad gravem, uti diximus *nu.*596. advertendum est etiam, quòd Authores aliquando dicant aliquid esse grave peccatum, nec tamen ideo intelligant esse mortale, uti Less. *in auct. v. Societas JESU cas.1.nu.*8. Denique si verba significent obligationem gravem, & dubitetur, an Superior voluerit graviter an leviter obligare, standum est pro obligatione gravi, pro qua lex possidet per expressam suam significationem, uti rectè Sanch. *in Decal.l.1.c.4.* aliique cum Dian. *p.5.tr.5.R.47.*

§.6. Notant Abbas aliique cum Gob. *in Quin.tr.4.n.682.* 661
extensionem legis ultra omnem verborum significationem fieri non debere ob identitatem rationis, nisi ea ratio exprimatur in lege; & quamvis extensio admittenda sit in lege favorabili, non tamen in correctiva vel pœnali, uti post *Gloss. Romanam* & alios habet *Everhardus*, loquens etiam de casu, quo ratio major est pro omisso quàm pro expresso: notat tamen Illſ. *t.4.d.2.nu.362.* legem etiam correctivam extendendam esse ad casum, in quo eadem vel similis ratio intervenit, si ex communi DD. sensu, & praxi colligatur casum lege comprehensum potiùs per modum exempli assignatum fuisse, & finem legis universaliter à legislatore fuisse intentum. Circa verba privilegiorum, vide *num.839.*

§.7. Quando verba legis generalis posterioris explicari 662
possunt in aliquo sensu, qui non contradicat legi speciali priori, sic explicari debent, uti multis exemplis probat Sanch. *in Decal.lib.2.c.11.n.27. & de Matr.l.2.d.24.nu.6.* quamvis posterior lex etiam haberet clausulam revocatoriam ordinatio-

num

num contrariarum. Videri possunt Azor.*l.5.c.27.* & 28.Tol.*de 7.pecc.mort.c.*20.Carden.*in 1.crisi d.*24.

663 *Q.103. Unde universim colligi possit gravitas & levitas materiæ & obligationis respectu legum?* R.

§.1. Aliqui apud Ovied. *de pecc.controv.3.nu.*141. putant hoc esse desumendum ex respectu partis ad totum, dicuntque materiam illam esse gravem, quæ est tertia pars illius totius, quod à lege imperatur vel prohibetur, quod autem est minus, esse levem. Hæc regula tenet in aliquibus, sed fallit in plurimis, sic tertium Nocturnum non est tertia pars Matutini Dominicalis, labor servilis per septem horas die festo non est tertia pars diei naturalis, & tamen utrumque est materia gravis respectu præceptorum Horas orandi, & non laborandi serviliter die festo: è contra duo Psalmi sunt plus quàm tertia pars Sextæ vel Nonæ, & tamen sunt materia levis.

664 §.2. Caramuel dicit octavam partem totius esse materiam gravem, & quod est minus, esse materiam levem, quia, inquit omne totum tam Physicum quàm morale secundùm intensionem censetur constare octo partibus, hinc quando dicimus aliquid summum, dicimus ut octo, v.g. ignis est calidus ut octo, homo probus ut octo, ergo quod est pars octava totius, est aliquid notabile in toto, & quod non est pars octava; non est aliquid notabile, quia non est simpliciter pars sed pars partis, pars autem partis est aliquid leve respectu totius: Ex ista regula infert 1. Qui omitteret Sextam in Horis, non peccaturum graviter, quia multi docent omnes Horas esse unum officium, cujus pars octava non est Sexta. 2. Qui uno voto vovisset millies legere Psalmos pœnitentiales successivis diebus, peccaturum tantum leviter, si tribus mensibus omitteret, quia 90. dies non sunt octava pars mille dierum. 3. Qui uno voto vovisset abstinentiam à carnibus tota vita, peccaturum tantùm leviter, si comederet per nonam partem vitæ. 4. Qui minùs furatur à Titio, quàm sit octava pars redditTuum, quos omni die habet Titius, peccare tantùm venialiter, hinc si Titius omni die è bonis, & proventibus habet 100. ducatos, peccaturum tantùm leviter, qui hodie illi furaretur decem, quia non tolleret octavam partem, &c. Hanc regulam, & quæ ex ea infert Caram. optimè confutat Carden. *in 1. crisi diss.*31. nobis sufficiat retulisse, nam per se satis patet falsitas, quam pluribus ostendemus suis locis: hic ista pauca oppono; ergo qui tenetur ad septem Psalmos pœnitentiales, si omittat unicum, peccat mortaliter, quia omittit plus quàm octavam partem: è contrà qui legit 10. folia libri hæretici, absque periculo perversionis, si liber constet 100. foliis, peccat tantùm venialiter: uti & ille, qui Titio debet 100. ducatos, si subducat 10. Similia certò falsa deduci possunt in plurimis aliis materiis.

665 §.3. Ut sciatur, an materia sit gravis, vel levis, debet spectari etiam absolutè, & non præcisè ex respectu ad totum, sed considerari, an in se etiam spectatis omnibus circumstantiis sit vel non sit aliquid notabile, ita communiter Authores cum Ovied. *n.*143. & Carden. suprà, patetque ex dictis, quæ *Conf.* quia licèt communis sententia habeat, quòd ad peccandum graviter in materia Missæ die festo, requiratur omissio tertiæ partis circiter, tamen etiam in hoc attendi debet ad partes secundùm se, quò enim partes sunt nobiliores, eò minùs debet omitti: hinc qui tempore utriusque Consecrationis abesset à Missa, non audisset Missam, uti rectè docent AA. plurimi cum Pasq. *de Sacrif. q.*1276. & Herinx *de peccat. d.7.n.*48. quamvis spectato tempore nequidem sit pars vigesima.

Objici posset; si supponamus materiam gravem respectu promissionis acceptatæ esse ducatum, si quis non det unicum ducatum, quem promisit, peccat mortaliter; si promiserit 300. & unum subtrahat, non peccat mortaliter, uti nec tum, si promiserit mille, & subtrahat duos, & sic quò majora sunt tota, tantò majorem potest partem subtrahere absque mortali, ergo materia gravis non spectatur absolutè, sed respectivè à parte ad totum. Resp. n. conseq. nam admitto considerandas esse circumstantias personarum ac rerum, sic enim dicam de furto, faciliùs peccari mortaliter furando à paupere quàm à divite: sed tantùm dico suppositis circumstantiis, quæ sæpè involvunt proportionem unius partis ad alteram vel etiam ad totum, materiam considerandam esse etiam secundum se, & dicendum esse gravem, si secundùm se sit, levem, si secundùm se non sit aliquid notabile, sive sit pars media, sive tertia, sive vigesima totius.

666 §.4. Aliquid esse vel non esse notabile, & consequenter esse materiam gravem vel levem, colligimus ex uno horum, 1. Ex repugnantia, quam habet, cum natura rationali, quæ repugnantia, an sit gravis an levis, communi prudentum judicio est determinandum. 2. Ex repugnantia gravi, vel levi cum charitate in Deum, proximum vel seipsum. 3. Ex Scriptura, quæ materiam gravem sæpè denotat, addendo illi comminationem mortis vel damnationis æternæ; item, væ illi, qui facit. 4. Ex verbis legis, quæ sæpe exprimunt obligationem gravem, vel hanc insinuant per gravem pœnam adjectam; de quo tamen videnda sunt, quæ *n.*611. & 660. diximus. 5. Ex authoritate Ecclesiæ, vel SS.PP. qui dicunt esse vel non esse obligationem gravem nam spectat ad providentiam Dei, ut in talibus ad salutem, pertinentibus non permittat errare Ecclesiam, & communes ejus DD. 6. Ex communi sensu Theologorum, cui se opponere est temerarium, nisi major authoritas vel ratio evidens cogat. 7. Ex sensu communi hominum timoratorum, etiam simplicium. Herinx *n.*46. præcipuè quando agitur de jure naturæ, quod hi cordibus suis inscriptum habent, & spiritu Dei aguntur, ut secundum illud judicent, & agant. 8. Ex fine legis vel legislatoris, si enim hic sit magni momenti, & materia aliqua multum conducat ad illum finem, erit materia gravis, si parum conducat, aut ipse finis legis sit parvi momenti, erit materia levis, & hanc velut primariam regulam ponunt Vasq. & Sanch. *in Decal. l.1.c.*4. ideoque illam pluribus declarat Castrop. *d.2.p.7.num.*4.

667 §.5. Materia absolutè levis non substat gravi obligationi. *Ratio* est, quia si ex materia levi non possemus prudenter, & certò colligere esse obligationem levem, ubique possemus dubitare de mortali, v.g. non possemus scire, quòd furtum nummi esset veniale, nam omne furtum prohibetur iisdem verbis, & eodem præcepto Decalogi; *Non furtum facies*; & idem est de aliis materiis, ergo certum esse debet, quòd materia absolutè levis non substet obligationi gravi. Ex quo rectè concludit Diana *p.5.tract.5.R.*50. contra Fagund. rem levem non posse voveri sub mortali, & *R.*51. contra Jo: Sanchez, rem levem non posse pro pœnitentia imponi sub mortali; consequenter *R.*48. dicit, si quid absolutè leve, videatur ab homine imponi sub mortali, esse quidem obligationem, sed tantùm sub veniali. *Dixi* 1. absolutè levis, nam materia de se levis potest ob circumstantias fieri gravis, uti esus pomi in Adamo ob circumstantiam finis, quia Deus volebat per observationem illius præcepti tanquam per exhibitionem primi homagii recognosci velut supremus Dominus, & simul moveri ad totam posteritatem in gratia conservandam. *Dixi* 2. non substat, nam Jo: Puntius *de pecc. d.22.num.*63. putat Deum absolutè posse singulas materias leves graviter prohibere, sed negat Castrop. *p.8.nu.*2. dicens certum esse oppositum, ideoque innumeros AA. docere materiam absolutè levem non esse capacem gravis obligationis: quidquid sit de hoc, saltem videtur verum, quòd non possit Deus omnes materias leves graviter prohibere vel præcipere, quia de natura legis est esse in bonum communitatis, tales autem leges forent in perniciem, & spectata conditione fragilitatis humanæ forent irrationabiles, & intolerabiles, ut ait Maurus *de peccat. q.31.n.*14. exponerent enim continuis, & certis periculis æternæ damnationis.

668 §.6. Probabilius est materiam de se gravem, v.g. jejunium, posse substare levi obligationi, sive obligatio sit ex præcepto sive ex voto, ita tenent plurimi cum Castrop. *num.*4. contra Arrag. Bellarm. Becan. Vasq. Regin. Rhodes, & alios, quibus favet Volpilier hic *cap.1.art.*4. dicens, hanc sententiam, licèt non teneatur à multis, tamen esse authoritate & bonis fundamentis munitam. *Ratio* nostra est; quia talis materia est capax nullius actu obligationis, uti supponitur, ergo etiam solius levis: *Nec obstat*, quod materia gravis non possit substare legi naturali leviter tantùm obliganti, *nam* obligatio legis naturalis necessario sequitur ad exigentiam materiæ subjectæ, quæ intrinsecè est talis, ut de se semper vel graviter vel leviter repugnet naturæ rationali, & consequenter legi æternæ, hoc non est in aliis materiis indifferentibus, quarum obligatio contingenter pendet à libera voluntate legislatoris, qui non attenta materiæ secundum se gravitate potest imponere obligationem, vel nullam vel levem: materia enim est capax obligationis gravis, levis vel nullius actu. Plures objectiones videri possunt solutæ apud Castrop. *n.*5. Quòd si certò non constet ex verbis vel circumstantiis, quòd Superior in materia gravi intenderit obligationem tantùm levem, censendus est intendisse gravem, secundùm exigentiam materiæ gravis, cui communiter respondet intentio Superioris.

669 §. 7. Ex positis fundamentis resolvi debent plurimæ quæstiones in particularibus materiis, de quibus suis locis: hic addam illationes aliquas, pro quibus alibi non esset commodus locus.

1. Si legislator ob frequentes pugnas prohibuerit noctu gestari arma, si quis per horam gestans obambulet, est materia gravis: ideoque peccat graviter, quia tamdiu obambulanti facilè occurret occasio rixæ, ergo facit graviter contra finem legis: si autem gestet brevissimo tempore, ubi non est occasio rixæ, peccat tantùm venialiter ob parvitatem materiæ. Ita Bonac. & Castrop. *p.7.num.*4.

670 2. Si legislator prohibuerit efferre fruges vel arma ex patria, si quis semel efferat, secundùm Gran. & alios cum Diana *R.*49. est materia levis, & excusatur à mortali, quod probabile est, quia finis legislatoris erat cavere damnum Reip. ergo cùm semel efferre non causet grave damnum, non

erit notabile contra finem legis: esset tamen notabile, inquit Castrop. *n.*5. si efferrentur fruges, v.g. pro 100. aureis, aut arma pro instruendis 10. militibus: è contra alii cum Sanch. *n.*8. æquè probabiliter dicunt etiam semel efferre esse materiam gravem & mortale, quia licèt semel efferre secundùm se non sit damnum grave, est tamen res gravis & meritò graviter prohibita, quia si singulis liceret citra mortale semper efferre, cùm veniale ordinariè parum curetur à cupidis lucri, facilè fieret, ut singuli saltem semel efferrent, per quod causaretur notabile damnum Reip. ergo mens legislatoris est etiam unicam vicem prohibere sub mortali, utpotè rem gravem, propter circumstantiam pluralitatis alioqui futuræ.

671 3. Probabilius est, si Religiosus tantùm ad horam temerè dimittat suum habitum, esse materiam levem, uti tenent Sanch. & alii cum Diana *R.61.* contra Suar. Castrop. *tract.*16.*d.*4. *p.*6. *n.*11. & alios, qui dicunt esse materiam gravem. *Ratio* nostra est, quia finis legis est, ne sic occultando statum liberè vagetur, intra horam autem non vagabitur longè, ergo præcisè dimittere per horam non est materia gravis, adeoque per se loquendo, peccat tantùm leviter.

672 4. Si sit mortale, aliquem sacro Ordine initiatum non gestare clericalem habitum & tonsuram, (de quo dicetur *l.*4.*n.* 1372.) nihilominus ob commoditatem non gestare habitum ad modicum tempus, nempe ad quatuor aut sex dies, erit tantùm levis materia, dummodo habitus, qui assumitur, sit honestus; uti tenent Panorm. Ang. Tabien. Silv. Sot. Bann. Fill. & alii; similiter si negligat tonsuram ad sex vel septem dies, erit materia levis, inquit Quarti *in Rubr. Missæ p.*3. *tit.*6. *f.*1. imò putat Gob. *in Exp. tr.*8. *nu.*769. parochum non peccaturum mortaliter, qui per sex vel octo septimanas negligeret Coronam: de habitu tamen sentit rigidiùs.

673 5. Si Monialis egrediatur è clausura, aut alius ingrediatur clausuram Monialium ad duos pedes, & statim redeat, est materia levis, uti rectè Nald. Graff. & Diana *R.*22. contra Sanch. & alios, qui dicunt esse materiam gravem & mortale, nisi maneret in ostio aut pars una corporis maneret intro vel extra: *Ratio* nostra est, quia finis præcipuus legis est cavere pericula Monialium, & occultare velut mortuas mundo, contra quem finem hîc non agitur notabiliter. Vide Delbene *de Imm. Eccl. c.*19. *dub.* 53. qui tenet cum Sanch. Videri potest Diana citata *p.*5. *tr.*5. ubi per 69. Resolutiones, percurrendo plerasque materias, examinat, quandonam materia de se gravis fiat levis, & consequenter mortale fiat veniale ex parvitate materiæ.

CAPUT II.

De subjecto, cui datur Præceptum.

674 DUBIUM I.

Quæ personæ præceptis obligentur?

„ RESp. Soli subditi ratione utentes obligantur, itaut eo-
„ rum transgressione peccent: Quod addo, propter
„ ebrios & ad tempus amentes, qui etsi verè iis obligentur,
„ eorum tamen violatione non peccant defectu advertentiæ,
„ rationis, & consensus. Pars prior est communis & certa,
„ Fil. *tr.*21. *cap.*11. *q.*10. Bonac. *p.*6. *&c.* Laym. *l.*1. *tr.*4. *cap.*10.
„ Posterior est eorundem. Cujus Ratio est; tum quia præce-
„ ptum, cùm sit directivum, supponit usum rationis: tum,
„ quia obedientia tantùm est eorum, qui ratione & volunta-
„ te utuntur. Neque aliàs transgressio ad culpam imputari
„ posset. *Unde resolves hos casus:*
„ I. Legislator non tenetur suis legibus, ut sic, quoad vim
„ coactivam & pœnam, sive directè; indirectè tamen, &
„ quoad vim directivam, & ex æquitate quadam, tenetur se
„ tanquam caput membris conformare. Ita S. Th. 1.2. *q.*96. *a.*
„ 5. *ad* 3. Syl. Suar. Bon. Laym. *cap.*9. contra Azor. tenetur
„ etiam in contractibus cum reliquis pari conditione uti. Vi-
„ de Fill. *l. c.*
„ II. Infideles non baptizati, etiam catechumeni non obli-
„ gantur præceptis Ecclesiæ: obligantur tamen hæretici, &
„ alii qui per Baptismum Ecclesiæ semel sunt subjecti.
„ III. Etiī pueri ratione utentes, legibus iis Ecclesiæ, qua-
„ rum materia eorum ætati est conveniens, v.g. Confessionis
„ annuæ, secundum Nav. Henriq. & Azor. Item abstinentiæ
„ à carnibus, auditionis Sacri, secundùm Sanch. &c. obli-
„ gentur, quoad culpam, non tamen quoad pœnas ordina-
„ rias, nisi sint puberes, quales sunt masculi anno 14. puellæ
„ 12. absoluto, Sot. Vasq. *de pœn. q.*90. *a.*2. Sà *V. Censura.*
„ IV. Infantibus non baptizatis & perpetuò amentibus lici-
„ tè dantur carnes diebus Veneris, & imponuntur opera ser-
„ vilia festis, non tamen ebriis, cùm legi maneant subjecti, uti
„ nec licitè irritantur amentes ad blasphemandum, lædendum
„ &c. eò quòd talis actio tribueretur principali agenti, qui al-
terius opera uteretur quasi instrumento. V. Lay. *c.*10. Bon. „
*p.*6. & Sanch. 1. *Mor. c.*12. „
V. Clerici, cùm jure divino sint exempti de potestate ci- „
vili, ut docet Bellarm. *l.*1. *de Cler. cap.*28. non tenentur le- „
gibus civilibus directè, & quoad vim coactivam: Unde nec „
à Principe sæculari puniri possunt: Cùm tamen sint membra „
Reip. & alioqui communis æquitas servari non posset, te- „
nentur indirectè, & quoad vim directivam legibus commu- „
nibus, quæ ad bonum commune spectant, & eorum statui „
non repugnant, quales v.g. sunt leges prohibentes vel irri- „
tantes contractum, (nisi hæ sint pœnales, tunc enim quia „
vim coactivam obtinent, eos non ligant) ideòque peccant „
contra justitiam, & ad restitutionem tenentur, si frumenta „
v.g. vel alia vendant, ultra pretium à principe statutum. Ita „
Molina, Suar. Sal. Tan. V. Laym. *cap.*13. quia jus naturæ exi- „
git, ut vendant pretio justo; tale autem censetur, quod de- „
cernitur lege. „

ADDENDA.

QUæst. 104. *An legislator, uti alii, graviter peccet, si non observet suas leges?* R. Affirmant Reiffenstuel *hic dist.*3. *q.*2. si lex legislatorem æquè ac subditos deceat: Consentit Cardin. Sfondratus *in Reg. sacerd. l.*4. §.2. addens tamen posse etiam secum dispensare: Ratio autem, cur teneatur, est, tum quia scandalizarentur alii, si ipsemet transgrederetur; tum quia caderet in ipsum illud Christi *Matth.*23. *Vers.*4. *Alligant enim onera gravia & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere:* Hinc *cap.* 2. *dist.* 9. dicitur, *Justum est Principem legibus obtemperare suis, & Cap. Cùm omnes, De Const.* refertur illud Catonis, *Patere legem, quam tu ipse tuleris:* & notabile est illud Imperatorum leges ferentium, *L. Digna vox*, 4. Cod. de legibus, & constit. Principum, *Digna vox est Majestate regnantis, legibus alligatum se Principem profiteri; adeo de authoritate Juris nostra pendet authoritas; & revera majus imperio est submittere legibus Principatum, & oraculo præsentis edicti, quod nobis licere non patimur aliis indicamus.* Similia effata videri possunt apud Delbene *de Imm. Eccl. cap.*15. *dub.*2. E contra Bonac. Less. Delbene, & alii cum Castrop. *d.*1. *p.*24. §.1. & Illſ. *t.*1. *d.*2. *num.*17. probabilius negant, & asserunt, per se loquendo, peccare tantùm venialiter, nam non peccat contra suam legem, cùm lex dirigatur ad solos subditos, sed tantum contra legem naturalem, quæ dictat eum debere se conformare communitati: ut sic melius obtineatur finis legum, & communis observantia: *Turpis enim omnis pars est, suo universo non congruens, Cap. Quæ contra,* 2. *dist.*8. Jam verò videtur esse levis tantùm deordinatio, si legislator quandoque non ita se conformet communitati. *Dixi*, per se loquendo, aliud enim esset dicendum, si per accidens inde sequeretur perturbatio, scandalum aut aliud grave inconveniens in communitate, & hoc solùm videtur velle Reiffenst. Quid sit lex directiva, & quotuplex coactiva, diximus num. 651. An autem, & quomodo supremus aliquis Senatus vel Capitulum generale obligetur legibus suis vel Antecessorum, videri potest Lugo *in Resp. Mor. l.* 6. *d.* 20. 675

Q. 105. *An pueri ante septennium completum teneantur legibus Ecclesiæ?* R. Busembaum & alii *num.*674. relati dicunt obligari legibus iis, quarum materia eorum ætati est conveniens; hinc Bosco *de pœnit. d.*7. *nu.*42. docet tales pueros obligari ad Confessionem annuam, cùm enim sint capaces præcepti non requirentis certos annos, si plenum usum rationis habeant, lex possidet contra eos, & hæc sententia saltem suadenda est in praxi, cui etiam videtur assentiri Castrop. *tract.* 23. *p.*20. E contra Diana *p.*10. *tr.*12. *R.*27. Jo: Sanch. Burph. *cent.*2. *cas.*24. ipsemet Castrop. *tr.*3. *d.*1. *p.*24. §.2. Illſ. *nu.*18. dicunt non teneri, quamvis plenum rationis usum habeant, quia leges Ecclesiasticæ in obligando procedunt humano modo, ideoque neminem obligant, nisi habentem usum rationis, quem non præsumunt, nisi post completum septennium, leges enim positivæ attendunt ad ea, quæ communiter contingunt, *L. nam ad ea, ff. de legibus*, atqui communiter non contingit usus rationis ante septennium completum ergo. Utraque sententia est satis probabilis. Vide dicenda *l.*3. *p.*1. *nu.* 615. & *par.*2. *num.*1267. Item vide Delbene *de Imm. Eccl. c.*13. *d.*1. & *seqq.* 676

Q. 106. *An pueri ante pubertatem etiam censuras incurrant?* R. Incurrunt aliquas, non omnes, uti dicetur *l.*7. *cap.*1. *ad dub.* 3. 677

Q. 107. *Quomodo peccent Clerici non observantes legem civilem?* Resp. Clericos directè, & per se obligari potestate directiva legis Civilis, docet cum aliis, quos citat, Castrop. *tr.*3. *d.*1. *p.*24. §.6. *num.*6. hinc consentit cum eis etiam Diana *p.*6. *tract.*8. *R.*4. *in fine*, Clericos peccare mortaliter, si eis 678

non

non pareant, quia sunt cives, & pars præcipua civilis Reip. ad quam totam diriguntur leges: & hanc sententiam dicit esse valde probabilem Burgh. *cent.2.cas.*53. E contra Suar. Vasq. Az. Fill. Bonac. Tann. Laym. Barbos. Busemb. supra cum eodem Burgh. & Delbene *de Imm. Eccl. cap.*8. *d.*2. etiam probabiliter dicunt non obligari directè, cùm sæcularis in Clericos non habeat jurisdictionem, uti ostenderur *l.4.n.*1381. *&* 1410. Itaque tenebuntur tantùm indirectè, ex vi legis naturalis dictantis partem unam communitatis debere se conformare cæteris, in illis, quæ bonum commune concernunt, ad quam conformitatem statuendam Ecclesia leges civiles non improbat, uti pluribus deducit Delbene *c.9.d.*2. Hinc refert Burgh. cum Salas, Caspensi, Bonac. *d.1.qu.1.p.6.n.*53. Delbene *num.*12. & aliis, Clericos probabiliter peccare tantùm venialiter, si agant contra ejusmodi legem civilem, quia difformitas illa partis à toto non videtur gravis, per se loquendo, secluso scandalo, & gravi damno Reip. Quòd si ejusmodi transgressioni imposita sit pœna, v.g. si fruges efferantur è patria, ut eripiantur à fisco, communis sententia est huic pœnæ non subjacere Clericum, neque res ipsius, quæ gaudent privilegio personæ, cùm Clerici non teneantur ulla vi coactiva legum civilium, uti rectè Delb. supra. *Ad argum.* oppositum, R. esse quidem cives, sed exemptos à potestate civili. Vide Illſ. *t.1.d.2.à n.*28. ubi etiam non improbabiliter, docet legem civilem per potestatem Ecclesiasticam approbari, & imponi Clericis, ideòque posse graviter obligare.

679 Q.108. *An peccent Superiores Laici, imponentes varias leges circa Clericos?* R. Non peccant, si leges sint justæ, & ab Ecclesia comprobentur, quod necessarium esse, decernitur *Cap. Ecclesia S. Mariæ, De Constit.* etiamsi ferantur in favorem Ecclesiæ, uti notat Carden. *in 1. crisi d.*61. *n.*183. Probat autem ex jure Less. *in auct. V. Bona Ecclesiæ, cas.*3. quòd statutum, quo Ecclesiæ, & pia loca redduntur inhabilia ad acquirendas possessiones, & immobilia bona sit contra libertatem Ecclesiasticam, eosque, qui condunt talia statuta, vel ea exequuntur, esse excommunicatos: Pirh. *l.1.tit.2.à n.*90. & Diana *part.6.tr.3.R.6.* fusè probant ejusmodi statuta non tantùm esse illicita, sed etiam prorsus irrita. Addit Lessius *cas.* 4. & fusè probat constitutionem illam esse graviter illicitam, qua statuitur, ut illis, qui volunt ingredi Religionem, vel jam ingressi sunt, non liceat bona sua vel portionem obventuram dare pauperibus, vel conferre in Religionem, putatque authores talis constitutionis non evadere excommunicationem ipso facto incurrendam, & latam ab Honorio III. *Cap. Noverit, De sentent. excommun.* quæ confirmata est à *Tridentino Sess.25.cap.*20. *Ibidem cas.*5. docet Less. sæculari authoritate statui non posse, 1. Ne religiones certum numerum personarum non excedant. 2. Ne excedant certam quantitatem reddituum. 3. Ne ingredientes, vel alii laici conferant plura bona mobilia religiosis, quàm ad constitutam taxam necessaria sunt: atque hæc omnia probat fusè, explicatis omnibus textibus Juris, qui dictis videntur esse contrarii. Vide Delbene *de Imm. Eccl.* toto *cap.*8. & Arsdek. *p.3.t.1. de op. prob. q.*25. *in fine*. Item dicenda *l.4.à n.*1382. *&* 1389. Quid autem liceat Judicibus sæcularibus contra Ecclesiasticos dicetur *ibid. à n.*1391.

680 Q.109. *An lex possit favere alicui non subdito, vel ei, qui eam non recepit*, v.g. si lex civilis statuat, ut bona fide possidens aliquid per duos annos, præscribat titulum, an Ecclesiasticus non subjectus legi civili possit gaudere illo privilegio, & præscribere contra laicum? similiter si *Trident.* alicubi non sit receptum, an nihilominus possint incolæ talis loci gaudere privilegiis seu favoribus *Tridentini*? R.

§.1. Primum negat Caram. quia legibus non debent judicari; quia non sunt eis subjecti: è contra affirmat Carden. *in 1. crisi d.* 62. *c.*14. nam v.g. Rex Hispaniæ potest condere legem, ut non liceat merces afferre, nisi in Galliam, hæc lex favet Gallis ipsi non subjectis, ergo. Itaque quamvis lex non possit favere non subdito, directè afferendo illi aliquam obligationem, vel etiam tollendo obligationem per aliquam dispensationem, eò quòd obligatio non possit imponi nisi subdito, & sublatio obligationis, quæ per dispensationem fit, non fiat nisi respectu subditi, potest tamen lex simpliciter favere etiam non subdito legi, sic enim potest ferri lex in Hispania, ut nemini præterquam Gallo liceat in regnum venire, quæ lex favebit solis Gallis, gravabit reliquos. Id maximè valet de Ecclesiasticis alicujus communitatis legibus subjectæ, nam sunt pars istius communitatis, & tenentur saltem vi directiva legum in ea vigentium, ergo similiter, & magis, gaudere debent favoribus.

681 §.2. Putat Zypæus Episcopos gaudere posse legibus favorabilibus *Tridentini* quoad absolutiones, & dispensationes in casibus Papalibus, etiam in iis locis, in quibus *Tridentinum* non est receptum; idque Duvallius dicit practicari ab Episcopis Galliæ: è contra Sanch. & Barbosa negant id posse fieri, citantes pro se Declarationem S. Congregationis, & *Ratio* potest esse, quia mens Ecclesiæ est, ut qui habet favores, pariter æqualiter onera, cùm favores sæpè indulgeantur, ut leviora sint onera.

An infideles teneantur legibus Ecclesiæ, dicetur *l.2. à n.*77. quam autem potestatem habeant Episcopi respectu Regularium exemptorum, videri potest apud Delbene *de Imm. Eccles. cap.*14.

DUBIUM II. 682

An Peregrini teneantur legibus sui domicilii, dum ab eo absunt?

SUppono I. Præceptum aliud esse Locale, quod scilicet certo tantùm loco, urbe v.g. vel Parochia obligat: aliud Universale, seu juris communis, quod totam ferè Ecclesiam obligat.

Suppono II. Peregrinos propriè dici eos, qui aliquò veniunt animo non manendi, sed tantùm subsistendi ad aliquot dies, vel summum per minorem anni partem, ut mercatores, viatores: non autem studiosi, neque ancillæ, quæ veniunt ad serviendum.

R. Non obligari. Ita Navar. Sanch. Less. *lib.4.cap.3.d.*8. Ratio, quia præcepta localia per se & directè respiciunt territorium, eique sunt affixa, atque adeò non obligant nisi existentes intrà illud: Lex enim ita fertur: v.g. Festum illud tali loco celebretur: ideoque hic valet illud: *Si fueris Romæ, &c.* Addit Laym. *cap.*11. præceptum locale expirare etiam intrà proprium territorium in loco exempto, quòd is æquiparetur loco sito extra territorium. *Ex quibus resolves hos Casus,*

I. Si Episcopus sub pœna excommunicationis vetet lusum aleæ, non obligantur Clerici ludentes in loco exempto à jurisdictione Episcopi. Bonac. *p.*6. Laym. *c.11.n.*5.

II. Si quis die jejunii aut festo sit in loco alio, non sui territorii, aut exempto, ubi tunc non est jejunium aut festum, potest ibi comedere, exercere servilia. Laym. Bonac.

III. Id etiam habet locum in præceptis juris communis si in loco isto sint usu abrogata, vel non recepta, vel habeatur privilegium: Quare potes, v.g. Mediolani primis quatuor diebus Quadragesimæ vesci carnibus, cùm id ibi liceat. Item in Belgio, sabbatis intra Nativitatem & Purificationem vesci carnibus: item in loco, ut Tridentinum non est receptum, validè, (etsi non licitè) inire Matrimonium clandestinum. Suar. Sanch. *l.1.cap.*12. Less. &c.

IV. Potest quis discedens manè ex oppido, ubi non est jejunium, vesci carnibus, etsi meridie rediturus sit domum, ubi est jejunium: nec tunc, ubi domum venerit, tenebitur ad servandum jejunium ista die, cùm illud jam violaverit, ideoque servare non possit, tenebitur tamen domi ad abstinentiam à carnibus, cùm illa adhuc possit ibi servari, eò quòd sit dividua. Vide Sanch. *l.c.* Less. *cap.*12. *d.*8.

V. Si quis abiturus est loco, ubi est jejunium, sciatque se certò perventurum vesperi ad locum, ubi non sit jejunium, tunc etsi non possit ibi vesci carnibus, unde abit (cùm ista abstinentia sit dividua) potest tamen ibi manè jentare, & meridie prandere, ut contra quosdam docet Less. & Sanch. suprà.

VI. Probabile etiam est, & in conscientia securum, quod docet Sanch. *l.3. de Matr. d.*18. *&* 1. *mor. c.*12. contra Nav. Suar. peregrinos, antequam excedant proprio territorio, non teneri implere præcepta, quæ eos ibi deprehendunt; v.g. non teneri eum manè audire Sacrum die festo, qui ante prandium venturus sit aliò, ubi non sit festum: quia si mansisset suo loco, ubi præceptum obligabat, poterat differre ad id tempus: Quando autem pervenit ad alium locum, desinit obligari. *Nec obstat*, quòd prævidens impedimentum teneatur prævenire, quia id tunc tantùm verum est, quando manente vi præcepti quis est impediendus, hic autem ab obligatione præcepti absolvitur. Contraria tamen sententia, tanquam magis pia, suaderi potest; nisi quid obstet. Sanch. suprà.

ADDENDA.

QUæst.110. *An teneatur servare legem, qui ideò tantùm cogitat exire è suo territorio, ut se à lege eximat?* 683
R. Per se loquendo, non teneri, docent Sanch. Suar. Bon. Delbene *c.12. dub.* 1. *f.*1. & alii septendecim cum Illſ. *t.1. d.2.n.*23. & Pasq. *de Sacrif. q.*1297. Item alii plures apud vindicem Tabernæ *ad prop.*2. contra Salas, Sayr. Ledes. & alios quinque: Rationem dant, quia licèt tum agat quasi in fraudem legis, tamen fraus ei non patrocinatur, (quod tantùm improbant *Cap. Sedes, & Cap. Ex tenore, de Rescriptis*) sed conditio loci, ad quem jus habet accedendi, lex enim non

obligat; ut quis non exeat à suo territorio, sed tantùm obligat, ut existens in territorio eam observet, sicuti non obligat, ut non petam dispensationem, sed ut observem, quamdiu dispensationem non habeo, Et *nullus videtur dolo facere, qui suo jure utitur*, *Reg.55. ff. de Reg.Juris*. Intelligunt tamen, per se loquendo, nam si quis è suo territorio, ubi *Trid.* est receptum, ad aliud, ubi receptum non est, eo animo iret, ut hic contraheret Matrimonium clandestinum, tumque eo contracto in patriam rediret, Matrimonium tale esset invalidum, uti dicetur *l.6.tr.6.c.3.ad d.2.* Vide dicenda *l.3.p.2.n.1336.*

684 Q.111. *An peregrinus, antequam exeat è suo territorio, teneatur audire Missam in festo speciali sui territorii?* R. Affirmant 18. Authores apud Pasq. *de Sacrif.q.1296.* E contra Busemb. & alii 11. ap. eundem Pasq. absolutè negant. Alii sic distinguunt: Si, antequam exeat, nullum fiat Sacrum in proprio territorio, non tenetur expectare, sed potest exire, & non audire Sacrum. 2. Si, antequam exeat, fiat Sacrum tantùm unum, tenebitur hoc audire, quia eo die in isto loco obligatur ad Sacrum, ergo cùm præter hoc nullum aliud futurum sit, ad hoc obligatur. 3. Si, antequam exeat, fiat Sacrum, & posteà etiam aliud fiat, postquam exiverit, non tenebitur audire, quia si mansisset, potuisset illud ultimum Sacrum expectare, ergo cùm ante tempus illius sit de obligandus, eo quod futurus sit in alio territorio, in quo non est obligatio; etiam non tenebitur prævenire, sicuti si sim hora 8. in meo territorio, & prævideam me hora 11. per dispensationem deobligandum, non teneor prævenire, ita Sanch. Less. Salas, Castrop. Bonac. Henriq. Præp. Amic. Reiffenst. Delbene, Moya *t.6.d.5.q.1. n.19.* Ills. *n.62.* aliique multi; Gob. *to.5.n.61.* putat utrumque probabile. Videri possunt vind. Gob. *p.2. prop.6.*

685 DUBIUM III.

An Peregrini, & Vagi teneantur præceptis locorum in quibus morantur.

RESP. Regulariter non tenentur præceptis specialibus illorum locorum. Ita Laym. Sanch. Azor, Koning. Less. Reg. Fill. contra Navar, Suar. Sà, &c. (& quoad vagos, etiam contra Bon. & Sanch.) Ratio est, quia non potest dari ulla ratio hujus obligationis, cùm illi non sint subditi vel locis, vel Superioribus, quorum tales leges fuerunt, ideoque extra eorum jurisdictionem: Nec obstat 1. eos nullis particularium locorum statutis, sed solo jure communi teneri: quia id non est absurdum. Nec 2. quòd vagi ob delicta admissa, puniri possint, hoc enim consuetudo recepit, ne scelera maneant impunita.

Dixi 1. *regulariter*: quia tenentur quibusdam legibus, maximè quarum violatio cederet in damnum, & injuriam illius loci, in quo morantur: ut etiam iis, quæ sunt de contractibus celebrandis. *Unde resolves hos casus*,

I. Tales non tenentur audire Missam, & possunt opera servilia exercere die istic festo; non tenentur jejunare, nec abstinere à carnibus: quando istic est jejunium, & domi suæ non est. Intellige utrumque secluso scandalo, propter quod Episcopus loci punire posset. Laym. *lib.1.tr.4.cap.12.n.4.*

II. Peregrinis non licet frumenta evehere, vel vendere, supra pretium ibi statutum, noctu arma ferre, &c. si talia ibi prohibita sint. Panormit. Reg. Sanch. *num.36.*

Dixi 2. *Præceptis specialibus*; quia si domi tuæ consuetudine derogatum sit alicui præcepto juris communis & aliò venias, ubi illud viget; eodem obligaberis. Ratio est, quia lex juris communis est universalis, & obligat omnes, sine ordine ad locum. Laym. *n.2.* *Unde resolvitur hic Casus*,

Belga aliquis veniens Coloniam, v.g. tenetur illic sabbatis inter Nativitatem Christi, & Purificationem abstinere à carnibus, quia privilegium ejus comedendi tunc carnes, non est personale, sed locale: ideoque expirat extra locum. Laym. *num.3.*

ADDENDA.

686 QUæst.112. *Quid dicendum sit in casu, quo est speciale præceptum, & in loco, è quo exit, & in loca, ad quem venit*, v.g. si Titius exeat ex loco, ubi est speciale jejunium, & veniat ad locum, ubi est aliud speciale jejunium; item, si exeat è parochia sua, in qua est speciale festum S. Fabiani patroni Ecclesiæ, & veniat in aliam Parochiam, ubi est speciale festum S. Sebastiani patroni hujus Ecclesiæ, an teneatur jejunare vel audire Sacrum? R. Plures cum Castrop. *tr.3.d.1. p.24. §.3. & 5.* dicunt teneri, sed Jo. Sanch. Tamb. *in Decal.l.4.c.1.§.2.n.13.* & Burgh. *cent.1. cas.16.* probabiliter negant; quia in primis non tenetur ratione specialis præcepti in suo territorio, ex quo exit, uti dictum est dub. præc. Deinde nec tenetur ratione specialis præcepti in altero territorio, ad quod venit, quia non est subditus jurisdictioni horum Superiorum, ergo neutro præcepto tenetur, & consequenter, si absit scandalum, poterit non jejunare nec audire Missam, sed indulgere servilibus. *Nec refert*, quòd fortè vesperi sit rediturus ad suum domicilium, *nam* ad rem non facit, sive diu, sive parùm maneat, quia absentia à loco proprio eum à lege eximebat, quamdiu per diem aberat, attamen reversus ad domicilium suum non poterit carnes comedere, si in hoc suo loco erat jejunium, imò nec plenè cœnare, si jam ante per diem non sumpserat duplicem refectionem, quia jam adhuc posset servari jejunium, ad quod in suo loco existens obligaretur. Videri potest Ills. *t.1.d.2. num.14.*

DUBIUM IV. 687

An Peregrini teneantur præceptis juris communis, si non sint in usu in loco, ubi morantur.

RESP. Non teneri. Ratio est, quia tunc valet privilegium locale, quo frui possunt omnes, qui in loco morantur. Sanch. *1.mor.c.12.* Suar. Laym. &c. *Unde resolvuntur sequentes Casus*,

I. Si Germanus per Hispaniam transeat, potest sabbatis vesci intestinis animalium. Idem, si per Belgium, aut Mediolanum iter habeat, potest inter Nativitatem Christi & Purificationem, in Belgio sabbatis, Mediolani verò quatuor primis diebus Quadragesimæ carnibus vesci, Sanch. Suar. Bonac. *p.6.num.61.*

II. Si quis ex Diœcesi Catholica, v.g. Hildesio, ubi vetus Calendarium adhuc est in usu, veniat in aliam, ubi novum est receptum, v.g. Monasterium, potest, si ibi Quadragesima præteriit, carnibus vesci, ut docet Sanch. *l.c.* Salas *num.69.* Bonac. *num.64.* Less. *l.4.c.2.d.8.* qui tamen contrariam sententiam suadet in praxi, licèt hæc tuta sit, ut etiam docet Laym.

Addidi *ex Diœcesi Catholica*; quia si Catholicus veniat in terras hæreticorum, ubi alii Catholici non sunt, tenetur ibi servare novum Calendarium, ad vitandum scandalum, & contemptum Ecclesiæ Catholicæ. Vide Laym. *l.1. to.4. cap.11. num.8.*

ADDENDA.

QUæst.113. *In quo conveniant Authores circa obligationem vagi vel peregrini?* R. Quæ hactenus attulimus, ferè sunt controversa, & in utramque partem probabilia, sed sequentia tenentur ab omnibus. 688

§.1. Si vagus vel peregrinus acquirat domicilium in aliquo loco, tum statim tenetur præceptis illius loci, quia fit illi subditus: tum autem acquirit domicilium, si ibi habitare incipiat cum intentione ibidem perpetuò permanendi.

§.2. Similiter tenetur, si acquirat quasi domicilium, tum enim fit subditus, & potest recipere omnia Sacramenta præter Ordines: acquirit tamen quasi domicilium, si habitare incipiat cum intentione ibi manendi, saltem per majorem anni partem, ubi faciunt studiosi, servi, ancillæ.

§.3. Etiam tenentur legibus, quæ sunt de contractibus, 689
item quæ sunt specialiter ad cavendum damnum, aut injuriam loci, ad quem veniunt: denique tenentur legibus juris communis, eo modo, quo notat Busemb. potestque videri etiam Gob. *in Exp.tr.5.num.92. & 101.*

An & quomodo ille, qui è loco, ubi est novum Calendarium, exit ad locum, ubi est vetus, teneatur jejunare, addentur plura *l.3.p.2.à n.1271.* An autem aliquis in 4. temporibus, v.g. vernis hic ordinatus in diaconum, possit decem diebus post, secundum Calendarium vetus ordinari presbyter alibi, dicetur *l.6. quando de Sacram. Ordinis*. Denique de obligationibus advenarum, peregrinorum, & vagorum, optimè habet Delbene *de Imm. Eccles. toto c.11. & 12.*

CAPUT III.

De modo, quo observanda sunt Præcepta.

DUBIUM I.

An debeant impleri ex Charitate.

RESP. Possunt impleri sine charitate, nisi hanc in 690
substantia includant; ut v.g. præceptum dilectionis Dei. Ratio, quia tantùm præcipitur substantia actus inclusi in præcepto, v.g. ut honoretur parens, non autem finis,

finis, aut modus præcepti, ut docet S.Thom.1.2. *qu.*100. *art.*10. Interim certum est, requiri charitatem in operante, ut impletio præcepti sit meritoria, juxta illud, 1. *Corinth.* 13. *Si linguis hominum loquar*. S.Th.Suar. Sanch. *Unde resolvuntur sequentes Casus*,

I. Si quis jejunet, vel intersit Sacro, ob vanam gloriam, vel etiam ut furetur, potest nihilominus implere præceptum, etiam per actum ex circumstantia peccaminosum; quia implet substantiam illius præcepti, licèt peccet contra aliud, cui finis ille malus opponitur, ut docet Sanch. 1.*mor. cap.*14. Laym. *lib.* 1. *tr.*4.*c.*4.*n.*6. Lugo *dis.*22.*s.*2. *n.*23.

II. Simili ratione impletur votum, juramentum Deo factum, pœnitentia Sacramentalis, licèt actus ipse sit peccatum: *Iidem ll.cc.*

A D D E N D A.

691 Q*Uæst.*114. *Quid tenuerint aliqui circa necessitatem charitatis pro implendis præceptis, & quomodo sint confutandi?* R. Bajus, Jansenius & alii docuerunt charitatem esse necessariam ad implenda omnia præcepta; item omnem actionem esse peccatum, quæ non fieret ex charitate, uti referemus, & falsum esse ostendemus *l.*2. *n.*132. Hic satis est notare, quòd certum sit præcepta posse impleri absque Charitate, nam inter 79. propositiones Bajanas à S. Pio V. Gregor. XIII. & Urb. VIII. damnatas, est hæc 16. *Non est vera legis obedientia, quæ fit sine charitate.*

692 D U B I U M II.

An ad impletionem præceptorum, requiratur intentio iis satisfaciendi?

REsp. Quòd non. Ita Sanch. Vasq. 1.2. *q.*100. *art.*9. & *alii communiter*. Ratio est, quia lex tantùm præcipit liberam operis externi executionem, v.g. auditionem Sacri, non autem, ut alio peculiari actu quis velit vel intendat præcepto satisfacere, sive, ut alii loquuntur, præcepta non obligant ad obedientiam formalem, hoc est, ut aliquid fiat, quia præcipitur; sed tantùm ad materialem, sive ut fiat, quod præcipitur. Vid. *infr. l.*3. *tr.*3. *c.*1. *d.*3. *Unde resolvuntur sequentes Casus*,

I. Qui alicujus præcepti immemor, illud implevit, v.g. ignorans esse diem festum, liberè tamen interfuit Sacro, is satisfecit: Neque, ut quidam volunt, necesse est, ut postea intelligens esse diem festum, velit tunc satisfacere per Missam auditam, quia implevit substantiam actus præcepti. S.Th. Henriq. Fill. *t.*5. *c.*7. *q.*7.

II. Is votum, juramentum, & pœnitentiam Sacramentalem verè implet, qui opera promissa vel injuncta exequitur, etsi non habeat intentionem implendi; modò tamen non applicet ea pro alia re. Ratio, quia vota, &c. sunt leges quasi particulares, quas homo sibi, vel alteri imponit, unde tantùm obligant ad substantiam actus. Suar. Azor. Less. Laym. *num.*7.

693 D U B I U M III.

An satisfaciat præcepto, qui faciens opus, expressè intendit per illud non satisfacere?

REsp. Satisfacit. Suar. Val. Vasq. *l.c.* & Less. *l.*2. *c.*7. *dub.* 10. contra Navar. Azor. &c. Ratio est, quia præcepta tantùm obligant ad substantiam operis injuncti; ergo illa posita non est in potestate operantis, ut non satisfaciat. *Nec refert*, 1. quòd actus non operentur ultra intentionem agentis, quia id intelligitur, quando est in potestate operantis, v.g. satisfacere, vel non. Nec 2. quòd qui debet alteri centum, non satisfaciat obligationi, si liberali donatione det ducentos. Nec 3. quòd voto obligatus ad recitandum rosarium, si recitet animo non implendi, non satisfaciat. Ratio, quia hæ & similes obligationes proveniunt ex voluntate promittentis, qui, sicut ab initio debitorem se liberè constituit, sic in debito liberè permanere potest, obligatio autem parendi legi, provenit ex voluntate legislatoris: ideoque non extenditur ultra ejus intentionem, & voluntatem, nempè ultra substantiam operis præcepti. Kon. *num.*309. V. Less. *l.c.* & Laym. hic. *Unde resolvuntur sequentes Casus*,

I. Sacerdos, qui legit Horas, non ea devotione, qua voluit, ideoque proposuit, ad satisfaciendum præcepto, repetere, etsi deinde non repetat, satisfecit tamen præcepto, Suar. Kon. Lugo &c.

II. Audiens Sacrum die festo, quod scit esse ultimum, (vel, si non sit ultimum, intendens non audire aliud) licèt intenderit non satisfacere, verè tamen satisfecit præcepto de audienda Missa, etsi peccarit contra illud præceptum, quo quis tenetur esse subditus legislatori. Lugo *l.c.*

III. Is, qui Sacrum audivit die festo, legit Horas Canonicas, absolvit pœnitentiam Sacramentalem, cum animo non satisfaciendi, non tenetur postea mutare voluntatem, ut velit per præcedens opus satisfecisse, quia verè satisfecit, Sanch. Salas, *d.*9. *n.*33. Lugo *de Euch. d.*22. *s.*2. *nu.*12. contra Suar.

OPponi potest, quod dicitur Reg. 88. Juris in 6. *Certum est, quòd is committit in legem, qui legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem*. R. Sensus est eum peccare contra legem, qui licèt hanc impleat, tamen contemnit, & paratus est non implere, nisi aliunde ad implendum moveretur.

D U B I U M IV. 694

An ad impletionem Præceptorum requiratur intentio, seu voluntas faciendi id, quod præceptum est.

REsp. Quòd sic: Ratio est, quia cùm lex detur hominibus, non brutis, ideoque humano modo sit implenda, hinc impletio omnis præcepti, sive humani, sive divini, debet esse actus humanus conjunctus cum libertate, & voluntate operantis, id est, ut velit, sive intendat facere hoc, quod est præceptum: v.g. audire Sacrum, jejunare &c. Est communis. Vid. Vasq. 1.2. *qu.*100. *art.*9. Suar. Sanch. *Unde resolvuntur hi Casus*,

I. Qui audivit Sacrum die festo, ebrius, dormiens, aut impos sui quomodocumque, aut nesciens quid aggrederetur aut vellet facere, tenetur postea compos sui factus, audire aliud Sacrum, Suar. Sanch. Salas *d.*9. *n.*32.

II. Is qui audivit Sacrum, jejunavit, &c. prorsus violenter coactus, non satisfecit, non enim fuit actus humanus, defectu voluntarii. Vasq. Suar. Azor. Fill. *nu.*212.

Dixi, *prorsus violenter:* quia si famulus, v.g. metu Domini, aut puer metu Magistri, Sacrum audiat, (esto non sit auditurus, si Magister abesset) is, etsi perversa voluntate illa peccet, præcepto tamen satisfacit. Ratio, quia metus non tollit libertatem. Sanch. Sal. *l.c.* Laym. *lib.*2. *t.*4. *cap.* 4. *num.* 12.

III. Recitans Horas sola intentione legendi, vel addiscendi, non satisfacit: uti nec ille, qui vadit ad Sacrum, tantùm ut oculos pascat, cum alio colloquatur, vel expectet amicum, Lugo *l.c. n.*23.

IV. Nec satisfacit is, qui tantùm fictè confitetur, orat &c. quia non ejus fictio, sed opus, præceptum est.

A D D E N D A.

Q*Uæst.*115. *An universaliter verum sit, quòd id, quo impletur præceptum, procedere debeat ex cognitione, voluntate & libertate operantis?* R. Videntur affirmare Authores & Busemb. jam relatus, cum quibus Herincx *hic d.*1. *num.*36. dicit actum, quo impletur præceptum, debere esse voluntarium, & ex certa cognitione, ideoque illum, qui in ebrietate restitueret, reipsa non poneret actum lege justitiæ præceptum. Communis illa sententia tenenda est, si per præceptum saltem concomitàter aut indirectè imperetur actus liber, & humanus, uti fit per præceptum audiendi Missam, legendi Horas Canonicas &c. nam simul imperatur humana applicatio mentis ad ejusmodi opera, cùm debeat adesse aliqua attentio ac devotio, quam habere non potest ebrius, dormiens, impos sui, planè non advertens, recitans tantùm ut legat vel addiscat &c. Deinde ut impleatur præceptum, etiam non debet adesse voluntas positivè contraria præcepto, & coacta, nam præceptum ideò est, ut dirigat voluntatem, & opus subditi; adeoque præceptum postulat, ut voluntas subditi non sit à præcepto positivè aversa: Si tamen præceptum non imperet actum humanum, & voluntas non sit positivè contraria præcepto, dici posset impleri per actum etiam non liberum aut per omissionem puram. *Ratio* est 1. quia etiam pro statu, quo adesse non potest voluntareitas, & libertas, adhuc obligat præceptum, & si opus tum ponatur, reipsa ponitur substantia rei præceptæ, & hoc ipso obtinetur finis præcepti, ergo impletur præceptum. *Antec. prob.* ebrius tenetur præcepto jejunii, nam qui in ebrietate constituto daret carnes comedendas, peccaret, ergo in eo statu tenetur præcepto, ergo etiam in eo statu debet posse implere, alioquin teneretur ad aliquid impossibile impleri: & reipsa non comedendo implet, cùm reipsa jejunet, & hoc ipso maceratur in corpore, quæ maceratio est finis legis: similiter fur, qui in ebrietate restituit, tenebatur 695

tur restituere, & restitutio in eo statu facta est hoc, quod imperabat justitia, quia hac polita iterùm habebatur adæquatio inter jus activum unius, & passivum alterius, quæ adæquatio est finis à justitia intentus: item si in Monasterio sit præceptum silentii pro tota die, qui tota die dormit, implet præceptum, quia reipsa silet, & non turbatur domus, quod præcepto illo intendebatur; imo si præceptum sic diceret, qui hac die per tres horas servarit silentium, poterit reliqua parte diei loqui, qui per tres horas post latum præceptum dormisset, etiam inscius præcepti, utique postet posteà cum aliis reliquo tempore loqui, ergo. *Ratio* est 2. quia Virtus, ex cujus motivo ponitur præceptum, non obligat ad actum procedentem ex motivo suæ propriæ honestatis, uti cum communi Maurus *Tom.2. q.* 183.& Palav.*de Just.d.n.91.* Neque necessarium est, ut impletio sit actus bonus, uti *n.690.* dictum est, & præter ibi citatos docent Vasq.t.2.*q.*100.*art.9.* Palav.*n.92.* Illſ. *t.*1.*d.*2.*nn.36.* vocans communissimam, & certam sententiam, ergo neque est necessarium, per se loquendo, ut sit actus voluntarius, & liber. *Conseq. prob.* nam ista ratio voluntarii, & liberi sæpe superaddet solam malitiam, & turpitudinem, tunc scilicet, quando præceptum implebitur per actum malum, sed talis malitia, & turpitudo nihil facit ad finem præcepti, qui haberi poterat sine malitia, quam præceptum nolebat, ergo.

696 *Objicies.* Præceptum datur homini, ergo actus, quo impletur, debet esse actus humanus. R.n. conſ. satis enim esse actum hominis, qui tali lege tenetur, & per eum actum obtineri finem legis.

Inst. Ut sit formalis transgressio legis, debet esse actus humanus, ergo etiam ut sit formalis impletio legis. R. neg.conseq. formalis transgressio legis est peccatum, quod semper est liberum; è contra impletio legis nec necessariò est peccatum, uti per se patet, nec necessario est actus bonus, uti dictum, ergo nec necessariò est actus liber. *Neque dicas*, absque actu libero fore impletionem præcepti negativam tantùm; id est, non transgressionem, non autem esse positivam: *Contra* est, ponitur hoc, quod præcipitur, hoc posito habetur finis præcepti, ergo adest positiva illius impletio, etiam non requiratur voluntas implendi seu satisfaciendi, uti *n.692.* dictum est.

697 DUBIUM V.

An duplici præcepto uno actu, vel diversis actibus, eodem tempore possit satisfieri.

RESp.I. Uno actu diversa præcepta simul impleri possunt, nisi aliud colligatur ex mente præcipientis. Patet ex praxi quotidiana, qui enim obligatur ad Horas ratione Ordinis, & Beneficii, satisfacit una recitatione. Sanch. *l.1. in Decal. cap.* 14. Sal. Bon. *p. 9. Unde resolvuntur hi Casus:*

I. Cùm Dominica, & Festum incidunt in eundem diem, non teneris audire duo Sacra.

II. Votum & Pœnitentia in Confessione injuncta, plerumque non implentur per actum aliàs debitum, quia hæc plerumque non est mens voventis, & Confessoris. V. Suar. *t.4. in 3.p.* Sanch. *l.c.*

Dixi, *plerumque*; quia subinde Confessarii injungunt opus aliàs præceptum.

III. Qui alteri ex pluribus obligationibus debet centum v.g. non satisfacit, si semel det centum, quia in debitis justitiæ attenditur æqualitas rei ad rem, non potest autem unum centum æquale esse debitis plurium centum: Unde in his alia est intentio, & mens obligantis, Sanch. Sal. *l.c.*

Resp.II. Potest quis eodem tempore diversis actibus duplici præcepto satisfacere, dummodò unum non impediat alterum. Est communis. Et ratio, quia plerumque temporum diversitas non præcipitur. Suar. Azor. *p.1. l.7. cap.5.* Sanch. *l.c. Unde resolves:*

I. Potest quis eodem tempore audire Missam in festo præceptam, & simul legere Horas, vel alias orationes, voto aliave ratione debitas, Bon.*num.8.*

II. Potest item, qui tenetur audire duas Missas, eas audire simul; imò etiam tres, ut docent aliqui, dum simul in pluribus altaribus fiunt. Sanch. *num.* 12. *Major, in 4. dist.* 18.

698 DUBIUM VI.

An, qui uno actu violat plura præcepta, committat plura peccata?

RESp. Si violet præcepta materialiter tantùm diversa, ita ut licèt sint plurium legislatorum, habeant tamen motivum formale idem, & versentur circa materiam eandem numero, cum iisdem circumstantiis, unum tantùm peccatum committit: si verò præcepta sint formaliter diversa, ob motiva proxima specie distincta; vel versentur circa materiam numero diversam, committet plura peccata, quia sunt obligationes, & malitiæ diversæ, Sanch.*de Matr l.9.d.*15. Vasq.1.2.*d.9.* Salas, Lugo, *d.19.n.245. Unde resolvitur:*

I. Qui non jejunat die Vigiliæ, incidentis in Quadragesimam; aut neglexit Sacrum Festo incidente in Dominicam, unicum commisit peccatum, satisque est confiteri de jejunio, & Sacro uno: quia in his præceptis una est ratio formalis, & motivum proximum, v.g. in priore, maceratio carnis; in posteriore cultus Dei, Laym. Sanch. Lugo *l.c.*

II. Qui violat votum, & juramentum, vel votum, & præceptum Ecclesiæ de eadem re, duplicem malitiam committit, ac proinde id in Confessione explicandum est; quia voti observatio præcipitur, ut fides Deo debita servetur: juramenti autem, ne Deus vocetur in falsum testem & sic duæ sunt hic rationes formales; uti & sunt in omissione Missæ, quæ & propter Festum, & ex injuncta pœnitentia audiri debet, Lugo *l.c.*

III. Si ligatus cum ligata adulteretur, duplex peccatum injustitiæ committitur, unum contra propriam uxorem, alterum contra maritum adulteræ: ut etiam, si quis uno ictu occidat plures, sunt plura homicidia; quia in illis materia est numero diversa, Laym. *l.1. t.2.c.10.num.3.* Sanch. Lugo *l.c.*

CAPUT IV.

Quæ excusent à transgressione Præcepti.

DUBIUM I. 699

An ignorantia excuset.

RESp. Si sit invincibilis excusat; quia nemo peccat, nisi actu voluntario; hic autem cognitionem præsupponit. Si autem sit vincibilis & culpabilis, non excusat; qualis est, cùm poteras, tenebaris scire, aut discere, & in mentem veniebat dubitare, nec studuisti intelligere. S.Aug. S.Thom. Sanch.1. *mor.cap.16. & cæteri communiter* contra Palaum. *Unde resolvitur:*

I. Si quis die jejunii nihil cogitans de præcepto cœnet, aut carnes comedat, non peccat: similiter in aliis: ut si occidas hominem, putans esse feram. Bon. *tom.2.d.2. qu. 8. p. 3.*

II. Si in aliqua re tantùm advertas malitiam unius generis, illam solam contrahis, ut v.g. si quis cognoscat fœminam, quam scit non esse suam, ignorat autem esse consanguineam, is fornicationem tantum, vel adulterium committit, non incestum. Laym. *l.1.2.p.cap.4.* Bona. *l.c.*

ADDENDA.

QUæst.116. *Quid sit, & quotuplex ignorantia.* R. §.1. Ignorantia, in genere, à S. Dionys. & S.Th. 1.2. *q.70.art.2.* definitur, privatio scientiæ eorum, quæ quis aptus natus est scire. 700

§.2. Ignorantia variè dividitur, nam 1. alia est puræ privationis, quæ est mera carentia scientiæ; alia malæ dispositionis, quæ simul includit positivum errorem. 2. Alia vincibilis, quando quis potest scire: alia invincibilis, quando quis scire non potest, uti magis explicabitur à *nu.* 748. tum autem simpliciter est vincibilis, si quis scire possit per ordinariam gratiam Dei, licèt fortè non possit per vires solius naturæ, uti rectè Eliz. *l.7.qu.*11.*§.4.* gratia enim ordinaria non negatur nobis, saltem si faciamus, quod in nobis est. 3. Alia culpabilis, quando quis potest, & debet scire, ac negligit, hinc ab aliis dicitur consequens, quia consequitur ad aliquem actum voluntatis; alia inculpabilis, quando quis vel non potest vel non tenetur scire, tum enim non est imputabilis, quia eam habemus antecedenter ad actum voluntati nostræ imputabilem. 4. Hæc ignorantia consequens alia est affectata, quæ directè est volita, & quæsita; uti habet S.Th. *qu.6.art.8.* exempli gratia, si è templo exeas, ne audias promulgari jejunium: alia simplex, quam quis directè non quærit, attamen habet, quia negligit inquirere, ut sciat, & ideò est indirectè tantùm voluntaria, potestque esse supina, & crassa, si negligentia inquirendi fuerit magna. Videri potest Teril. *de consc.prob.q.16.* ubi *nu.5.* refert hæc verba Hugonis Cardin. *Simplex dicitur ignorantia, quando homo non laborat scire, quod possit scire: affectata dicitur, quando aliquis ex industria omittit scire, ne scientia in eo aggravet peccatum, ne* 701

magis

magis teneatur ad non peccandum &c. hinc affectata videtur habere contemptum scientiæ; simplex autem, solum modò neglectum veritatis. 5. Ratione objecti, alia dicitur ignorantia Juris, quæ est circa leges vel obligationem legum, soletque etiam dici universalis, alia Facti, quæ est de aliquo facto, vel non facto, ideoque dicitur particularis, ut si ignorem, an jaculando occiderim Virum necne.

702 *Q.117. Quale malum, & utrùm majus malum sit ignorantia, an error?* R.

§.1. Error & ignorantia circa necessariâ ad finẽ ultimum sunt maximum malum hominis, quia quantitas mali mensuratur per magnitudinem, & necessitatem boni per tale malum exclusi, ergo cùm obtentio finis ultimi sit maximum, & maximè necessarium bonum hominis, error, & ignorantia, quæ causant exclusionem finis ultimi, sunt maximum hominis malum.

703 §.2. Quamvis ignorantia, & error invincibilis circa non necessaria ad finem ultimum semper sint malum Physicum intellectus, cùm finis, & consequenter bonum intellectus sit nosse verum, uti in se est: tamen sæpè per accidens sunt in genere moris meliora, quàm scientia; sic melius est marito nescire præteritam fornicationem uxoris suæ, & opinari falsò, quòd semper fuerit casta, quàm scire non fuisse: nam aliàs turbaretur pax, confidentia, amor: item melius est homini planè ignorare præceptum, aut falsò putare illud non dari, si Deus prævideat eum transgressurum, si sciret &c.

704 §.3. Error in plerisque est majus malum quàm ignorantia, quia intellectus per errorem, utpotè formam contrariam, pejus disponitur in ordine ad cognoscendum verum, ideòque etiam facilius est eum edocere veritatem, qui purè ignorat, quàm qui simul errat circa eam, quia intellectus non facilè agnoscit se errare, & difficiliùs recedit ab eo, cui semel adhæsit.

705 §.4. Error est quandoque melior quàm ignorantia, sic Titio melius est, si erroneè judicet Cajum esse patrem suum, quàm si id ignoraret, jam enim probare potest se esse civiliter legitimum, habet ab eo educationem, directionem, alimenta &c. circa illa autem objecta, quorum veritas certò cognosci non potest, communiter saltem est melius habere cognitionem probabilem, quamvis per accidens erroneam, quàm puram ignorantiam, nam sæpè veritas illorum investiganda est, uti circa objecta incerta videmus sæpè disputari à viris sapientibus in scholis omnibus tam Philosophicis quàm Theologicis, stultum autem foret dicere, quòd expediret nunquam de hujusmodi objectis judicare pro vel contra, is enim foret error Academicorum, qui dicebant nunquam in incertis judicandum esse, nè fortè errent, quod somnium exploditur ab omnibus, & ratio est, quia cùm motiva gravia, & ad prudenter judicandum sufficientia occurrant, per quæ intellectus possit saltem probabiliter attingere veritatem; non est, cur impediatur eam veritatem apparentem amplecti, hic enim est finis illius, & ideò non quiescit, nisi formato aliquo circa talia objecta judicio, quod maximè valet, si objecta sint practicabilia, ad quorum positionem vel omissionem dirigamur per judicia secundùm apparentiam veritatis formata, ergo. *Si dicas*, finem intellectus esse attingere veritatem in se, *Contra* est, quamvis enim hic sit finis primarius, tamen ubi non est modus eam certò attingendi in se, finis secundarius est quærere, & conari attingere eam, ubi apparet, quod fit per judicium probabile, licèt per accidens sit erroneum, uti dictum est à *num.97.* quæ omnia confirmantur ex dictis à *num.14.* ubi ostendimus etiam per errorem invincibilem intellectus refundi posse honestatem in actum voluntatis, possuntque etiam videri dicta *num.400.417.* Item Teril. *in Reg.q.60.*

706 *Objicies*. Omnis error est positiva imperfectio intellectus, faciens malam ejus dispositionem, ergo semper est pejor quàm ignorantia, quæ tantum est privatio perfectionis, sicuti vitium est majus malum voluntatis, quàm præcisè privatio virtutis. *R.* Omnis error imprudens est positiva imperfectio intellectus, c. prudens sive probabilis, & nitens gravi ac prudente motivo, subdist. est positiva imperfectio secundùm quid, ita tamen ut simul sit perfectio, c. est positiva imperfectio pura, n. ant. & conf. quòd autem actus probabilis, licèt sit falsus, sit etiam positiva perfectio intellectus, evincitur hoc argumento: nam si actus ille esset verus, utique foret perfectio intellectus, & quidem primariò intenta, ergo etiam est perfectio saltem secundariò intenta, ubi primaria obtineri non potest, licèt sit falsus, dummodò non sit temerarius sed prudens. *Prob. conf.* nam veritas aut falsitas in recto est idem actus, qui in ratione veri vel falsi completur per existentiam vel non existentiam objecti, planè extrinsecam intellectui, ideoque actus, qui nunc est falsus, poterat esse verus, si objectum se aliter habuisset, & consequenter perfectio extrinseca, quam intellectus habet per actum, consistit in vitali tendentia, & adhæsione ad objectum propter prudens motivum veritatis apparentis, quod convenit actui etiam falso, ergo. Ad hoc, quod additur de vitio, responsum est *num 417.*

Q.118. An omnis veritas in rebus moralibus possit à nobis inveniri? R. Eliz. ut excludat omnem usum opinionum, & ostendat ignorantiam legum esse vincibilem, docet toto l. 7. & 8. omnes veritates morales esse à nobis invenibiles, traditque varios modos illas inveniendi: & ut doctrina illius melius confutetur, præmitto breve ejus compendium. 707

§.1. *L.8.q.2.& 3.* docet, incedendo in via opinionum, sive 708
sequendo rationes proprio ingenio inventas, non posse inveniri veritatem. Addit *q.4.§.2.& 3.* debere esse notas, & signa è quibus dignoscatur veritas, etiam prætermisso omni examine opinionum, sicuti debuerunt esse notæ veræ fidei prætermisso omni examine mysteriorum secundùm se, nam sicuti Deus voluit omnes, etiam indoctos, rectè credere, ideoque dedit notas ad rectè credendum, communes doctis, & indoctis, ita etiam, quia voluit omnes, etiam indoctos, rectè operari, debuit illis dare notas rectæ operationis, communes doctis, & indoctis, talis autem nota non est via vel examen opinionum, nam harum capaces non sunt indocti, ergo. *Contra* est, licèt ante omnia attendere debeamus, quid doceant Scriptura, Concilia, PP. & DD. nemo tamen contemnet viam ratiocinationis, ubi veritas nobis per Authoritatem non innotescit, & ideò ad rationem etiam sæpè recurrunt PP. & DD. hinc dicimus, ubi aliunde non rescitur veritas, optimam notam veritatis esse, si pro hac vel illa parte sit prudens ratio, grave motivum, rationabile argumentum; & hujus notæ capaces sunt etiam indocti, qui saltem per doctiores de hoc rescire possunt.

§.2. Q.5. & 13. dicit primum modum inveniendi veritatem 709
esse, quærere sapientes DD. quos sequaris; q. autem 8. dicit neminem esse sapientem, nisi verum dicat, quia sapientia est cognitio veri, ideoque addit neminem posse reddere aliquam opinionem probabilem, nisi de ipso sic liceat argumentari, *Author ille hoc dicit, ergo est verum*. *Contra est*, ille hic dicitur sapiens, qui est omni exceptione major, ideoque prudenter præsumitur dicere verum; quia ut plurimùm dicit verum, licèt fortè hic & nunc invincibiliter erret, uti explicatum est n.160. & 245. Unde ut Author dicatur sapiens satis est sic posse inferri: iste *Author hoc dicit, ergo hoc est probabiliter verum*. Vide dicta num.99. in *Inst.*

§.3. Q.6. ostendit secundum modum inveniendæ verita- 710
tis esse, videre, cujus doctrinæ perpetuitas detur in Ecclesia, sicuti enim fides, ita doctrina illa est vera, quæ in Ecclesia fuit perpetua. In hoc non repugno, sed ubi dubium est, an hæc, an opposita doctrina tradita sit ab Ecclesia; item, ubi sunt quæstiones vix antehac motæ in Ecclesia, aut saltem in neutram partem decisæ, utique aliter quæri debet veritas.

§.4. Q.9. dicit tertiam notam veritatis esse, si doceatur 711
à Doctore verè sapiente; verè autem sapiens dignoscitur ex nota, quam *Christus* dedit *Matth.7.& Luc.6. Ex fructibus eorum cognoscetis eos:* fructus verò ille, ex quo dignosci possit verax Magister, est constans charitas in Deum, & proximum, hinc *qu.11.& 12.* fusè ostendit, quomodo per charitatem perveniatur ad veritatem. *Contra* est, quamvis fateamur charitatem esse utilissimam etiam ad inveniendam veritatem, tamen 1. æquè difficile est cognoscere, quisnam verè habeat charitatem, ac, quisnam vera doceat. 2. Christus de Magistris sequendis dicit, *Quæcumque dixerint vobis, facite; secundùm autem opera eorum nolite facere:* hi utique charitatem non habebant. 3. Licèt quis charitatem habeat, non ideò semper loquitur vera, sed sæpè saltem invincibiliter errat, uti ostensum est *num.99.* & licèt charitatem non habeat, non ideo semper loquitur falsa.

§.5. Eadem *q.9.§.6.* iteromque *q.10.* dicit rigorem sen- 712
tentiæ esse quartam notam veritatis. *Contra* est, nam plurimæ sententiæ ob nimium rigorem damnatæ sunt, uti patet ex Bajanis aliisque ab Alex. VIII. damnatis: & per decursum ostendemus multas sententias rigidas esse falsas aut etiam improbabiles: ergo præcisè ex eo, quòd opinio sit rigidior, inferri non potest, quòd sit vera: *Nec obstat*, quòd Christus dicat viam ad vitam, & consequenter ad veritatem, esse arctam, *nam* Idem etiam dicit jugum suum esse suave, & onus leve; via autem mandatorum Dei, & Ecclesiæ est per se satis arcta, nec debet arctior fieri per rigorem opinionum inducentium leges ignotas.

§.6. Non omnis veritas moralis potest à nobis certò inve- 713
niri. *Ratio* est manifesta, quia sæpissimè pro utraque parte sunt probabilia motiva: quorum unum non elidit alterum, uti à *num.237.& 261.* ostensum est, hinc etiam SS. PP. & integræ scholæ certant invicem de veritate hujus, & illius partis, ergo pro neutra parte est certitudo, neque etiam spes est aliquid certi resciendi, nisi fortè Ecclesia aliquid declaret.

Respondet Camargo *l.2.contr.4.à num.556.* Hanc veritatis inventionem non videri ita promissam Magistris docentibus, sicut unicuique moraliter operaturo. *Contra* est, 1. Si Magistri veritatem invenire non possint, quomodo invenient discipuli aut alii rudes? 2. Si Magistri errent, etiam errabunt

alii, qui tamen jubentur facere, quod illi docuerint; Et de Magistris *Matth.5.* dicitur, *Si sal infatuatum fuerit, in quo salietur?* id est, uti exponit S.Hieron. in eum locum, & S. Aug. *l.1. de Serm. Domini in monte cap.6. Tom.4.* si vos aberraveritis, qui erunt homines per quos à vobis error auferatur, cùm vos elegerit Deus, per quos errorem auferat cæterorum? 3. Etiam Magistri debent moraliter operari, & quidem secundum sua dictamina, uti volunt adversarii; ergo etiam illis debet esse invenibilis veritas.

714 §.7. Omnis veritas moralis, si in eam inquiratur, poterit probabiliter inveniri, quia occurrent pro hac vel illa parte, aut etiam pro utraque gravia motiva ex authoritate vel ratione, propter quæ poteris hanc aut illam partem amplecti tanquam veram, sicque probabiliter invenerís veritatem: imò non inventio veritatis aliquando erit aliqua illius inventio, uti dicetur num.718.

715 §.8. *Objicies* 1. Scriptura *Eccli.32. Vers.19.* ait, *Qui quærit legem replebitur ab ea: & Matth.7. Vers.7. Quærite & invenietis*, quod intelligitur de omni lege, & vero, tam juris naturalis quàm divini pertinente ad unumquemque, ita Eliz. *l.7.q.4.* probans idem ex verbis SS. Augus. Hier. Chrys. &c. *R.* Scriptura & SS.PP. loquuntur de scitu necessariis ad salutem, ut rectè Teril. *in Reg.q.11. à n.8.* non autem de aliis, cum quorum ignorantia stare potest gratia, & obtineri salus; & talis est ignorantia multarum veritatum moralium, saltem si sit invincibilis.

716 *Obji.2.* Datur in intellectu nostro naturalis inclinatio ad veritates morales inveniendas, ergo sunt invenibiles, quia inclinatio naturalis non est ad impossibile, ita Eliz. *qu.2.* R. Ergo sunt invenibiles, semper certò, n. saltem probabiliter, c. *Aliter aliquid sapere, quàm res se habet, humana tentatio est*, inquit S. August. *lib.2.* contra Donat. cap.5. *in nullo autem aliter sapere, quàm res se habet, angelica perfectio est.*

717 *Obji.3.* Finis doctrinæ moralis est perfectio operationis honestæ, sed hæc non habetur sine veritate, veritas enim est magna perfectio, cùm faciat actum conformari etiam materialiter legi æternæ, ergo veritas est finis doctrinæ moralis; ergo cùm finis doctrinæ moralis sit à nobis assequibilis, etiam erit assequibilis veritas, ita Eliz. *R.* Si valet argumentum, ergo nulla doctrina nequidem probabilior procedens cum ignorantia vel errore invincibili sufficiet ad honestam operationem. *R.* 2. n.min. quamvis enim honestas adæquatè, & perfectiùs habeatur per doctrinam etiam materialiter veram, si tamen sit doctrina prudens, & invincibiliter erronea, etiam causat honestatem, & perfectionem in operatione, uti dictum est à n. 14. ideoque dico finem doctrinæ moralis esse perfectionem operationis honestæ, ad quam sufficit veritas vel in se vel apparens, item veritas vel certò vel probabiliter inventa. Videri potest Teril. *q.14. à num.28.*

718 *Q.119. An, non inventio veritatis quandoque fundet ejusdem inventionem in ordine ad dubia conscientiæ solvenda?* R. Affirmativè, & in hoc conveniunt Eliz. & Teril. *q.53.* si enim adhibuerim moralem diligentiam, valet hic syllogismus, *Si hoc fuisset verum, ego veritatem illam invenissem, sed illam non inveni, ergo hoc non est verum*: consequenter non inventio veritatis post sufficientem inquisitionem in materia juris, & legum, dat sufficiens fundamentum negandi talem legem; è contra non inventio veritatis in materia facti non semper sufficit, & disparitas est, quòd leges sint universales, diuturnæ, & fixæ, hinc, si dentur, successu temporis debent innotescere; facta autem sunt particularia, transeuntia, & varia, ideoque illorum cognitio faciliùs latet: potest nihilominus etiam factum esse tale, ut aliquando ex illius, post adhibitam debitam diligentiam, non inventione, veritas ipsa sufficienter inveniatur, v.g. si scrupulosus rescire non possit se recitasse aliquam Horam, judicare potest se recitasse; quia cùm semper sollicitus sit, ne omittat, si non recitasset, sciret se non recitasse, ita Eliz & Teril. *n.5.* simile est, si in aliquem cadat suspicio, v.g. homicidii, si enim post inquisitionem juridicam non inveniatur occidisse, censetur inventa veritas, quòd non occiderit, quia pro ipso est possessio pro innocentia, nec mala facta præsumuntur, sed probari debent. Vide dicta num.272. 273.

719 *Q.120. An dari possit ignorantia invincibilis circa leges positivas?* R. Eliz. negare non audet absolutè, attamen *l.7. qu.16.* §.1. docet, raras fore invincibiles ignorantias legum etiam humanarum, & juris positivi ad unumquemque pertinentis: sed quoad legem humanam, certissimum est eam sæpe invincibiliter ignorari à multis, uti docet experientia, multis enim sæpè proponuntur præcepta humana, de quibus anteà nunquam audierant vel cogitarant, neque illis inciderat in illa inquirere: idem ferè est etiam de multis præceptis positivis Dei, etiam ad salutem necessariis vel saltem conducentibus, uti rectè cum communissima Platel. *p.2.n.254. & seqq.* *Probatur* 1. ex illo *Joannis 15. Vers. 22. Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo*, ergo in illis, qui non audierunt, est ignorantia invincibilis juris Divini saltem positivi; hinc etiam ad *Rom.10. Vers.14.* dicitur: *Quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante?* certum autem est multis non esse prædicata seu annuntiata quædam positiva præcepta Dei. 2. Multis, non tantùm inter Barbaros sed etiam inter Fideles, necdum venit in mentem cogitare de variis præceptis positivis Dei, v.g. de præcepto confitendi, sumendi Eucharistiam, aliquando credendi Incarnationem, Resurrectionem &c. quæ S. Aug. *tr.89. in Joan.* dicit sine culpa posse ignorari, unde si tales homines damnentur, hoc non est propter hanc infidelitatem, sed propter alia sua peccata, uti expressè S.Th. *2.2.q.10.a.1. in O*, ideoque etiam inter Bajanas damnata est à tribus Pontificibus hæc 68. prop. *Infidelitas purè negativa in his, in quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.* 3. Præceptum Divinum est confitendi omnia mortalia, etiam secundum circumstantias mutantes speciem, ut declarat Trid. *sess.14. c.5.* qui autem dicit non posse dari ignorantiam invincibilem in agnoscenda distinctione specifica peccatorum, Theologus non est, est enim res difficillima, & dubiis in utramque partem probabilibus plenissima, ergo: 4. Si non daretur ignorantia invincibilis circa jus positivum Divinum, multi ex SS.PP. peccassent mortaliter, & probabiliter essent damnati, nam, uti refert Carden. *in 1. crisi d.15. n.433.* S.Hieron. putavit omne juramentum à Christo esse prohibitum, eò quòd dicat, *Ego autem dico non jurare omnino*; è contra S. August. tenebat oppositum: item S.Th. uti refert Platel. suprà, docuit non dari præceptum Divinum statim confitendi mortale; è contra S. Bonav. dicebat dari, & omnes hi PP. ac SS. viri in ea doctrina permanserunt, ac quantùm scimus, ei immortui sunt, ergo si præceptum ejusmodi Divinum non potest ignorari invincibiliter, alterutri peccarunt mortaliter, & probabiliter sunt damnati, quod nefas est cogitare. Vide dicenda n.722. Quæ autem hic objici possent, solventur *à num.727. & 737.*

Q.121. An dari possit ignorantia invincibilis, etiam 720
circa jus naturæ? R. Negant aliqui cum Sinnichio apud Teril. *de Consc. prob. q.16. num.83.* quorum argumenta dabimus *à n.727.* sed dicendum est, non posse quidem, saltem diu, dari ignorantiam invincibilem circa prima principia juris naturæ, neque circa conclusiones immediatè, & clarè ex illis deductas, in his enim, quisquis ratione utitur, statim videt, quòd sint conformes vel difformes rectæ rationi, hinc sicuti auditis primis principiis Metaphysicè evidentibus aut immediatè, & clarè deductis, statim quilibet assentitur, ita etiam istis, *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Nemini invito licitum est propria authoritate suum tollere: Bonum est amplectendum; malum fugiendum: Virtus est amplectenda; peccatum fugiendum* &c. hæc principia sunt ita clara, ut eorum veritas à nemine de illis cogitante possit ignorari; è contra tamen si sint conclusiones aliæ, quæ mediatè vel obscurè deducuntur ex principiis juris naturæ, poterit circa illas dari ignorantia invincibilis: ita S.Th. *1.2.qu.100.a.1.* Alb.M. *in 2.d.22. a.10.* S. Bonav. *in 2.d.39.art.1.qu.2.* Corduba *l.2. quæstionarii qu.4.* dicens, in hoc concordare communiter DD. citansque alios antiquissimos: Cardin. De Aguirre *T.1. tr.1.* notans esse communem, Gonet de probabilitate circa finem, oppositam vocans singularem, & improbabilem, Medina *1.2.q.76. art.2.* Sylvius *1.2.q.76.art.3.* Vviggers *1.2.q.6.art.8.num.22.* Malder. *1.2.quæst.6.art.8.* Duval. *de peccat. quæst.7.art.2.* Gammach. *1.2.qu.94.* Isamb. *1.2. qu.79. a.6.* aliique innumeri ex omni ætate, statu, ordine, ut videri potest apud Gonz. *d.11. c.9.* *Ratio* est, 1. quia, qui non studuit nec instructus est, ille invin- 721
cibiliter ignorat aliquas conclusiones juris naturalis, sed dantur multi, qui nec studuerunt nec instructi sunt, ergo, *Min.* patet; *Maj. prob.* quia conclusiones multæ spectantes ad jus naturæ debent ex primis juris naturæ principiis deduci *per studium*, uti loquitur Alb.M. & per *instructionem superadditam*, uti loquitur S.Bonav. ideoque indigent *disciplina*, qua minores à sapientibus instruantur, uti habet S.Th. non enim facilè scitur, an spectent ad jus naturæ necne, sed hoc debet examinari per discursus satis difficiles, & per illationes multas, quas multi facere nesciunt, idque sine ulla culpa: imò nullus est tam doctus vel instructus, qui de omnibus conclusionibus, quæ ita mediatè, & obscurè deduci debent, judicare possit, an rectè deducantur necne, sicuti enim potest aliquis hærere, & errare in faciendis illationibus ex principiis primis Metaphysicis, ita multò magis ex moralibus, 722
ergo. 2. Si omnis ignorantia circa jus naturæ sit vincibilis, ergo, cùm secundùm Adversarios etiam sit culpabilis, SS. PP. qui circa illud errarunt, peccarunt mortaliter, & probabiliter damnati sunt, uti dicebamus *num.719.* quia istis suis ignorantiis probabiliter creduntur esse immortui, v.g. S. Aug. *Epist.8. ad Hieron.* docet simulationem non esse licitam, è con-

contra S.Hieron.Epist.11.apud August. docet esse licitam, & pro se citat S.Chrys. Didymum, Originem aliosque, uti refert S.Th.*in Epist.ad Galat.c.2.lect.3.*& Carden. *in 1.crisi d.*15. *d.*43. *Si dicas*, Eos vel egisse pœnitentiam pro peccatis ignorantiæ, vel per levitatem materiæ excusatos fuisse à mortali, *Contra est*, nam in primis non constat, quòd mentem unquam mutarint, ergo nunquam eos de hoc pœnituit: nec sufficit, quòd pœnituissent, si scivissent, nam, non ideo pœnituerunt, nec excusabantur per ignorantiam, uti volunt Adversarii. Deinde si levitas negligentiæ excusabat à mortali, ergo ubi nulla est negligentia, nullum erit peccatum, & consequenter cui nunquam incidit dubitare, aut si incidit, dummodò moralem diligentiam adhibuerit in inquirenda veritate, hac non inventa, si bona fide perrexerit, perget ex ignorantia invincibili. *Conf.* nam in multis qq. juris naturæ, quæ respiciunt praxin, Schola Thomistica docet hanc partem, Scotistica contradictoriam, & necesse est alterutram partem errare: idem est de Doctoribus, Advocatis, Consiliariis sæpè in materiis juris naturæ diversa docentibus, & suadentibus, si omnia error hic vincibilis est, ergo errantes graviter peccant, & plerique damnantur, cùm enim credant se benè sentire, & suadere, ad mortem usque practicant ejusmodi opiniones: tenebuntur itaque omnes dimittere munus Doctoris, Advocati, Consiliarii, ne exponant se periculo proximo errandi circa jus naturæ. 3.
723 Quamvis omnes sciamus hanc legem naturæ, quòd mendacium ordinariè sit prohibitum, item quòd ordinariè non liceat propria authoritate occidere quenquam, tamen possunt dari tales circumstantiæ, ut invincibiliter putemus hic & nunc ista licere, sic enim *Cassianus* vir Sanctus, & doctus, item *Marulus* & alii putarunt mendacium officiosum aliquando esse licitum, v.gr. si per illud possem patriam ab interitu, aut hominem ab æterna damnatione eripere; sic apud Cassianum *collat.*21.*c.*10. excusatur Abbas *Theonas*, qui invita uxore factus est Monachus: sic rusticus, teste Vasq.1.2. *d.*122.*cap.*2. existimabat se honestè, & piè facere, versando ægrotum in alteram partem, ut tantò citius animam exhalando liberaretur à gravissimis doloribus: sic secundùm S.Hieron. *in cap.*7. *Jeremiæ*, *Jephte* occidens filiam excusabatur: sic alius apud *Sarasam* in arte semper gaudendi *p.*2.*tr.*2.*§.*6. ex zelo gloriæ Dei, & salutis animarum baptizabat Maurorum infantes à parentibus abductos, statimque eos trucidabat, ut certò salvarentur, & ne reducti ad parentes iterùm seducerentur: denique multi sunt, qui aliquo saltem tempore nullam advertebant malitiam in simplici commotione vel osculo carnali, imò admittunt multi etiam circa pollutionem esse posse ignorantiam invincibilem, quamvis Teril. *in Reg.q.*62.*n.*17. dicat esse rarissimam, quia vix
724 est, quem vehementer non puderet fateri eam. 4. Secundùm Adversarios, ad jus naturæ spectat sequi sententias probabiliores aut etiam tutiores, sed nisi maximam DD. multitudinem damnes, hoc jus invincibiliter ignoratum est, & adhucdum ignoratur à multis, uti constat ex dictis n.269. & 480. ergo. 5. Si non datur ignorantia invincibilis in jure naturæ, ergo qui contra jus naturæ operatur sequens sententiam etiam probabilissimam, ille non excusatur, hoc autem damnatur ab Alex.VIII. in hac propos.3. *Non licet sequi opinionem vel inter*
625 *probabiles probabilissimam*, ergo. *Conf.* nam aliqua ignorantia in jure naturæ excusat à peccato, uti à num.734. probabitur, ergo aliqua est invincibilis. 6. Si nulla dari posset invincibilis, ergo qui ex ignorantia fecit multos actus contra jus naturæ, semper confitebitur invalidè, hinc si postmodum intelligat hoc vel illud fuisse contra jus naturæ, tenebitur repetere omnes Confessiones totius vitæ; si iterum posteà aliquid novi intelligat, iterùm tenebitur repetere priorem, & reliquas omnes, sicque sæpiùs, quoties recurret memoria alicujus facti repugnantis juri naturæ, & demum si vel unicum actum ponat planè ignorans contra jus naturæ, tandem etiam damnabitur; primum autem est intolerabile, & secundum non est præsumendum de Divina bonitate, ergo. Ex dictis,

726 *Colliges*, inter articulos Romæ anno 1685. die 8. Aug. confixos, quos defenderant Theologi aliqui Lovanienses, etiam hunc ordine tertium justè esse confixum, qui propugnatus erat in collegio Adriani die 12. Julii, *Nullam admittimus ignorantiam invincibilem juris naturæ in ullo homine, dum hic & nunc contra jus naturæ agit.*

727 Q.122. *Quæ sint, & quomodo solvantur argumenta adversariorum?* Resp.

*Obji.*1. Omnis veritas moralis est invenibilis, ergo nulla datur ignorantia invincibilis circa operabilia. R. n. antec. de quo satis dictum est à n.707.

728 *Obji.*2. Potuissemus illas ignorantias juris naturæ vincere, si non peccassemus in Adamo, ergo illæ ignorantiæ non sunt absolutè invincibiles. R.1. Etiam sic vincere potuimus ignorantias juris positivi, & tamen secundùm adversarios dari potest invincibilis circa jus positivum. R. 2. n. conseq. certum enim est ad hoc, uti aliquid dicatur à nobis vincibile, & voluntarium, non esse satis, quòd pendeat à peccato originali, ut dicemus n.743. Et hinc etiam Alex.VIII. damnavit hanc 19. propos. *Homo debet agere tota vita pœnitentiam pro peccato originali.*

Inst. Saltem ignorantia juris naturæ vinci posset per lo- 729
men gratiæ, quam quisque tenetur petere, & dabit Deus, uti habet S.Thom *opusc.*73. in prœmio, quia vult omnes salvos fieri, diciturque illuminare omnem hominem venientem in hunc mundum: hinc etiam Trid. *sess.*6. *cap.*11. ait, *Deus jubendo monet, & facere, quod possis, & petere, quod non possis, & adjuvat, ut possis.* R.1. Idem valet de ignorantiis juris positivi. R.2. Non omnes Ignorantias illas vinci posse per gratiam ordinariam: licèt autem vinci possint per extraordinariam, non ideò desinit ignorantia esse invincibilis, aliàs nec jus positivum poset invincibiliter ignorari, quia vinci poset hæc ignorantia per gratias extraordinarias. Ad illud, de obligatione orandi, R. SS.PP. petierunt, & tamen circa jus naturæ errarunt; & adhucdum petunt alii, qui tamen pergunt errare, uti constat ex dictis n.722. Hinc S.Aug. *in Epist.*28. *ad Hieron.* ait: *Quamvis desiderem, rogem, votis ardentibus exoptem, ut per te mihi Dominus hujus rei auferat ignorantiam, tamen si, quod absit, minimè meruero, patientiam mihi petam à Domino Deo nostro, in quem sic credimus, ut aliqua nobis non aperiri pulsantibus nullo modo adversùs eum murmurare debeamus.* Similiter S.Th. *l.c.* petit lumen, ut agnosceret veritatem circa usuram, & tamen sæpè dubitat, quid resolvat, faceturque se multa dicere tantùm probabiliter. *Nec juvat*, quòd Deus velit omnes salvos fieri, *nam* ad hoc non est opus tolli omnes ignorantias juris naturæ, cùm non omnia sint de necessitate medii; per hoc autem dicitur illuminare omnem hominem, quòd det sufficientia auxilia ad agnitionem sui, & eorum, quæ sunt de necessitate medii. *Trid.* monet facere, quod possis, supposita cogitatione illius, quod facere debes, non autem monet facere, quod non cognoscis esse faciendum, neque dicit te semper cognoscere id, quod petis cognoscere, & quod de cætero esset faciendum.

*Obji.*3. Si detur ignorantia invincibilis legis naturalis, hæc 730
lex frustra erit, quia erit incognoscibilis, adeoque impossibilis observatu. R.1. Idem valere contra ignorantiam invincibilem legis positivæ. R.2. n. seq. nam saltem aliqui eam agnoscunt vel agnoverunt vel suo tempore agnoscent, unde ejusmodi lex nec per se nec absolutè est incognoscibilis; quamvis non sit proximè observabilis respectu illorum, qui ignorant, quod per accidens est, & eam reddit aliquibus tantum hic, & nunc inobservabilem.

Inst. Lex naturalis est simul divina, stultum autem est 731
cogitare, quòd Deus aliquid velit fieri à nobis, & simul nolit id à nobis sciri, ergo cum sit sapiens, nec possit velle finem obtineri, nisi subministratis mediis necessariis, etiam dedit nobis, ut scire possimus, si faciamus, quod in nobis est, ergo talis ignorantia non est nobis invincibilis. Ita Eliz. *lib.*7. *qu.*4. §.5. *qui q.*5. *Confirmat*, nam si aliqua præcepta naturæ vel Dei inveniri non posent à seriò inquirentibus, ergo aliqua Dei præcepta secundùm præsentes vires nobis sunt observatu impossibilia, quæ est hæresis Jansenii, quod enim non est invenibile, non est cognoscibile, ergo nec observabile. Addit *qu.*6. Deus ferens legem, prævidit omnes circumstantias, in quibus futurus erat homo ille, & tamen voluit eum obligari, ergo pro infinita sua sapientia debuit providere, ut posset scire legem. Idque *q.*7. docet ex probatis historiis constare, quòd Deus legem suam edocuerit eos, qui, in quo poterant, non defecisent. Q. autem 8. ex SS. Justino, & Prospero probat Deum non occultare veritatem illi qui facit, quod in se est, ut inveniat. Denique *qu.*9. probat à pari veritatem omnem circa legem naturalem, & divinam esse invenibilem, sicuti fides explicita in Christum est nunc invincibilis, ergo nulla ignorantia legis naturalis est invincibilis. R.1. Omnia ista valent de ignorantia legis positivæ, quæ tamen potest esse invincibilis. R.2. Deum non velle aliquid fieri à nobis, nisi supposita cognitione illius, & agnita obligatione faciendi: talem autem cognitionem non semper dat, nec dare tenetur, quamvis sit infinitè sapiens, uti constat ex dictis *n.*722. *&* 729. *Ad Conf.* R. Jansenii errorem fuisse, quòd aliqua Dei præcepta, licèt cognita, essent observatu impossibilia: neque verum est, quòd Deus ferens legem, semper velit pro omnibus circumstantiis quemque obligari, sed priùs vult hoc, supposita legis cognitione; SS. autem PP. illi loquuntur de veritatibus ad salutem necessariis necessitate medii, qualia nunc est etiam illa fides in Christum; de aliis veritatibus non necessariis necessitate medii non est similis ratio, uti per se patet.

*Objic.*4. Qui agit contra particularem legem naturæ, 732
etiam agit contra universalem, sub qua illa particularis continetur, non potest autem dari ignorantia invincibilis talis legis universalis, ergo nec illius particularis sub ea con-

contenta. R.1. Idem valet de lege positiva, v.g. qui agit contra qualemcunque præceptum particulare humanum etiam agit contra illam legem universalem, *Parendum est præcepto legitimi Superioris*, & tamen dari potest ignorantia invincibilis particularis præcepti humani, licèt dari non possit illius universalis legis, hinc R.2.n. conf. quia licèt aliquis sciat legem universalem, tamen potest errare in applicatione illius ad particulare operabile, uti rectè S.Th.1.2.*q.94.art.6.* sic rusticus ille, de quo Vasq. suprà, quamvis sciret illam universalem, *Quod tibi vis fieri, alteri feceris*, eamque semper vellet observare, tamen malè applicabat sic discurrendo: ego in ejusmodi acutissimis doloribus constitutus, si scirem me nihilominus brevi moriturum, mallem mihi paulò citius abrumpi vitam, ut liberarer illis doloribus, ergo versando istum ægrum, quem prævideo inde paulò citiùs moriturum, facio id, quod vellem mihi fieri, & consequenter bene ago.

733 *Obij.*5. Natura ipsa refugit illa, quæ sunt contra jus naturæ hinc Tertull. adversus Marcionem *l.5.c.*13. ait, *Ipsa nos docet natura, quæ legis est instar ignorantibus legem:* & ideò etiam actus, qui fiunt contra legem naturæ, tales sunt, ut coram aliis non auderemus facere, ergo convincimur satis agnoscere inhonestatem. R. Id tantùm valere de illis, quæ sunt clarè contra prima principia juris naturæ, non autem de aliis, de quibus prudenter dubitatur, sintne licita, necne, qualia sunt innumera; & talia non refugit natura agere, quamvis fortè sint contra jus naturæ. Adde, licèt quis nollet aliquid agere coram alio, non ideò statis agnoscitur inhonestas moralis, nam honesta, & naturalis verecundia vetat quædam fieri publicè, quæ tamen non sunt moraliter inhonesta, uti per se patet. Reliqua solventur *à n.*737.

734 *Q.*123. *An ignorantia invincibilis sit inculpabilis, sive excuset à peccato?* Resp.

§.1. Negant Lutherus *in c.* 12. *Genes. Scolastici invincibilem ignorantiam dixerunt excusabilem, quæ simpliciter à toto excuset, id est, peccatum prorsus tollat: tanta cæcitas est in Papæ scholis.* Similiter *Jansenius* de statu naturæ lapsæ *l.2.c.6. Legis naturæ ignorantia ita vitiosa est, ut sine peccato nullo modo infligi queat, quantumvis etiam humanæ potestati invincibilis sit.* Idem docuerunt Sinnichius, Vianen, Huyghens, Havermans aliique Lovanienses, à quibus vix recedit Eliz. nam *l.5.q.5.* docet peccari, licèt actu non sciatur nec advertatur peccari. Et §.3. addit peccari, etiamsi non adsit nequidem habitus, quo sciatur hoc esse peccatum, quod quis facit, ideoque peccari posse, si amisisti scientiam, quam habuisti; vel etiam, si nunquam scivisti hoc in particulari esse peccatum, nec de hoc tibi unquam inciderit cogitatio. Postmodùm *q.*10. *§.*5. loquens de falsis religionibus ait, *Indubitatè concludamus per suos errores eos delinquere, etsi nunquam de eorum falsitate dubitaverint, sed profundissimè deceptè vivant.* Nihilominus postmodùm *q.*17. *§.6.& seqq.* fusè contendit contra Jansenistas, quòd à peccato excuset ignorantia invincibilis.

735 *§.*2. Est nunc certissimum, quòd ignorantia invincibilis, etiam juris naturæ, & pro statu naturæ lapsæ, excuset à peccato formali, ita communissimè docent omnes cum Moya *de op. prob.q.6.à n.*19. Estque sententia omnium PP. uti de S.August. ostenderur *n.*738.& de S. Th.*n.*740. Consonat Salvianus *de gubern.Dei l.4. pag. mihi* 127. *Non facit aliquid contra legem, legis ignorans. Pag.* 131. *Nullus potest illius rei prævaricator esse, quam nescit.* Idem dicit Hugo Cardinalis apud Teril. *de consc.prob.q.16.n.*5. his verbis, *Ignorantia invincibilis excusat à tanto, & toto; simplex excusat à tanto, & non toto: affectata, nec à tanto, nec à toto.* Idem dicunt passim alii PP. Et *Ratio* est 1. nam *Alex.VIII.* die 7. Dec. anno 1690. inter propos. 31. damnat hanc secundam, *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat à peccato formali*; ergo nunc certum est, quòd ignorantia invincibilis, etiam in jure naturæ pro statu naturæ lapsæ excuset à peccato formali. 2. Si non excuset, ergo *homo peccat etiam damnabiliter in eo, quod necessariò facit*, sed hoc falsum est, ergo. *Min.* patet, nam illam propositionem inter Bajanas 67. damnarunt S.Pius V. Gregor. XIII.& Urb.VIII. *Maj.* etiam constat, quia secundùm dicta à *n.*720. potest quis invincibiliter judicare se teneri leviter mentiri, ut damnationem alterius impediat, hic necessariò peccabit, in primis si mentiatur; quia eum non excusabit ignorantia; deinde etiam, si non mentiatur, quia faciet contra conscientiam, quam hic & nunc deponere non potest, uti supponitur. 3. Si non excuset, ergo mortaliter peccarunt SS. PP. peccantque etiamnum quotidie plurimi viri sapientissimi, uti *n.719.& .*723.

736 dictum est. 4. Ubi ignorantia est invincibilis non potest contrahi malitia, ergo non peccatur. *Prob.ant.* malitia non contrahitur, nisi fuerit cognita, sed ubi ignorantia est invincibilis, malitia non est cognita, ergo. *Min.* patet, *Maj.* etiam constat, nam ut sit volita, debet esse cognita; hinc 5. Peccatum debet esse voluntarium, nam Pontifices citati damnarunt hanc inter Bajanas 46. prop. *Ad rationem, & definitionem peccati non pertinet voluntarium, nec definitionis quæstio est, sed causæ, & originis, utrùm omne peccatum debeat esse voluntarium:* Unde rectè dicit S.Aug. *lib.1. retract.c.*13. *Usque adeo peccatum voluntarium malum est, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium*; sed quando adest ignorantia invincibilis, peccatum non est voluntarium, quia secundùm S.Th.1.2.*q.6.art.1.O, voluntarium dicitur esse secundùm definitionem Aristotelis, & Greg. Nysseni, & Damasceni, non solùm cujus principium est intra, sed cum additione scientiæ*; hinc de malo *q.3.art.8.O, Cùm aliquis nescit fornicationem esse peccatum, voluntariè quidem facit fornicationem, sed non voluntariè facit peccatum: &* 1.2.*q.19.art.6.O, Manifestum est, quòd illa ignorantia, quæ causat involuntarium, tollit rationem boni, & mali moralis:* hinc etiam S. Aug.*c.*15. dicit talem peccare voluntate facti, non voluntate peccati. *Quia voluit, ergo fecit, etiamsi non quia voluit peccarit, nesciens peccatum esse, quod fecit; ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntate facti non voluntate peccati &c.* Ergo quando ignorantia est invincibilis, non est peccatum. Plures rationes sunt insinuatæ *n.*724. Videri potest Gonz.*d.*11.*c.*5.

*Q.*124. *Quæ sint, & quomodo solvantur argumenta adver-* 737
sariorum? R. Præter illa, quæ insinuata sunt *à n.*727. sunt seqq.

*Obijc.*1. Authoritatem Synodi Palæstinæ seu Diospolitanæ, quæ proscribit hanc propositionem, *Oblivio & ignorantia non subjacent peccato, quia non secundùm voluntatem sed secundùm necessitatem eveniunt:* hinc Eliz.*l.1.q.16.§.*1. ostendit unum errorem Pelagianorum fuisse, quòd dicerent nullam ignorantiam vel oblivionem subjacere peccato; & §.4. contendit ab illo errore non abesse eos, qui ante peccatum requirunt remorsum conscientiæ. R. Ipsemet Eliz. §.2. docet Synodum loqui de sola ignorantia, & oblivione vincibili: quidquid sit de hoc melius dicitur, quòd Synodus agat contra Pelagium, qui negabat peccatum originale, & consequenter dicebat oblivionem, atque ignorantiam non habere originem ex peccato originali (quod significabant per illud, *non subjacent peccato*) sed esse ex necessitate, & infirmitate naturæ, dicebant enim Adamum non fuisse melioris conditionis, quàm nos jam simus, & sicuti ignorantia, & oblivio in Adam, sive esset juris, sive facti, non fuit ex peccato, ita nec esse in nobis, quod reprobat Synodus. Videri potest Teril.*de consc.prob.q.16.à n.*45.

*Obijc.*2. S. Aug. variis locis videtur asserere ignorantiam ju- 738
ris naturæ non excusare à peccato, uti ex Jansenio fusè adducit Teril.*à n.*53. R.1. Mens S. Augustini patet, partim ex adductis *n.*736. partim ex seqq. De lib. arbitr. *l.3.c.*19. *Non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quòd negligis quærere, quod ignoras.* Et cap. 18. generatim agens de ignorantia, *Si tanta fallacia est, ut caveri omninò non possit, nulla peccata sunt.* Quando innuit ignorantiam, etiamsi sit invincibilis, tamen non excusare à peccato, disputat contra Pelagium, qui dicebat ignorantiam tunc excusare à peccato, si per vires naturæ sit invincibilis, uti refert ipsemet S.Aug.*l.3.de nat.& grat. c.*17. nos eam tantùm dicimus excusare, quæ invincibilis est etiam per vires gratiæ ordinariæ. Videri potest Teril.*à n.*58. Denique quando S.Aug. ignorantiam invincibilem vocat peccatum, intelligit effectum, pœnam vel causam peccati, nam *lib.3.de lib.arb.c.*19. ait, *Non solùm peccatum illud dicimus, quod propriè vocatur peccatum, libera enim voluntate, & à sciente committitur, sed etiam illud, quod jam de hujus supplicio consequatur necesse est*, item ideò dicuntur peccata, quia de peccato illo liberæ voluntaris originem ducunt: & in eodem sensu dicit Apostolus *ad Rom.c.6. vers.*12. concupiscentiam esse peccatum, cùm tamen certum sit ex Trid. *Sess.5. in Decreto de pecc.orig.* non esse peccatum, sed tantùm effectum vel causam aut occasionem peccati. Et ideò S. Aug. *l.1.retract.c.*15. ait, *Hoc peccatum de quo sic est locutus Apostolus, ideo peccatum vocatur, quia peccato factum est & pœna peccati est.* R.2. Quamvis aliter sensisset S.August. aut alius è SS.PP. nunc præ aliis audienda esset Ecclesia, uti dictum est 739
*num.*211.

*Objic.*3. S. Thom. *quod l.8. art.*13. ait, *Illud, quod agi-* 740
tur contra legem æternam, semper est malum, nec excusatur per hoc, quod est secundùm conscientiam: 3.par.qu.80. art 4.ad 5. Ignorantia juris non excusat, uti si quis putaret fornicationem non esse peccatum. Quodl.9.art.15. Error, quo non creditur esse peccatum mortale, quod est peccatum mortale, conscientiam non excusat à toto, licèt fortè à tanto. Quodl. 2. art. 10. Nec potest excusationem habere propter simplicitatem auditorum, si in talibus opinionem erroneam sequantur, in rebus enim dubiis non est præstandus assensus. Plura loca adducit Eliz. *lib.7.q.11.§.5.* in quibus videtur *S. Thom.* clarè dicere, quòd ignorantia in rebus fidei ac morum non excuset à peccato. R. 1. Mens *S. Thomæ* satis elucet ex locis citatis à Moya *de opin. probab.q.6. num.* 24. Gonz. *d.9.*

d.9.c.2.§.3. Esp. *in app.n.162.& seqq.sufficit hic, 1.2.q.76.art.3.O. Si sit talis ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat à peccato.* Unde ad textus citatos dicendum est, quòd loquatur de ignorantia vel errore vincibili, & de assensu temerè præstito in re dubia. Hinc *Ad* 1. dicunt S.Anton. Nider, aliique Thomistæ apud Moyam, S.Thomam non posse intelligi nisi de his, ubi manifestè patet ex Scriptura, vel Ecclesiæ determinatione, quòd sit contra legem; & hanc ipsam suiexplicationem dat S.Th. *quodl.3.art.10.* his verbis, *In his, quæ pertinent ad fidem, & mores, si sequatur opinionem erroneam alicujus Magistri, ignorantia non excusat:* quando autem id fiat, exprimit his verbis, *Qui ergo assentit opinioni alicujus Magistri contra manifestum Scripturæ testimonium, sive contra id, quod publicè tenetur secundùm Ecclesiæ authoritatem, non potest ab erroris vitio excusari.* Et sic patet *ad 3. & 4.* etiam textum; item ad illud, quod addit Eliz. *In 2.* textu manifestum est, quòd loquatur de ignorantia vincibili, qualis communiter est ista. Hinc, de malo *qu.3. art.8.O.* ait, *Cùm aliquis nescit fornicationem esse peccatum, voluntariè quidem facit fornicationem, sed non voluntariè facit peccatum,* ergo nec peccat. Vide dicta *n.736.* & dicenda *l.5. n.20.*

741 *Inst.* S.Th. *1.2.q.94.art.6.* ait, *Præcepta secundaria non delentur à cordibus, nisi propter pravas consuetudines & habitus pravos,* ergo eorum ignorantia non est inculpabilis, ita *Contensonus.* Resp.n.ant.nam *S.Th.* addit etiam deleri *propter malas persuasiones,* quæ aliunde sine culpa advenire possunt. Adde, quod *S.Th.* loquatur de amissione cognitionis præceptorum, quam fatemur raro is evenire sine culpa, prima tamen eorum ignorantia sæpè est sine culpa, & hoc sufficit ad salvanda ea, quæ hactenus diximus.

742 *Inst.* S.Th. *ibidem* dicit rationem impediri applicare commune principium ad particulare operabile *propter concupiscentiam vel aliam aliquam passionem,* hoc autem non est inculpabile, ergo. R. Hoc dicit exempli causa, nam *a.4.* dixerat id fieri ex passione vel mala consuetudine vel mala habitudine naturæ, quæ non semper sunt culpa aut ex culpa, imò nec concupiscentia est semper culpa aut nunc imputabilis ad culpam, *uti dicetur l.5. a num.67.*

Obji.4. Cap. *Ex tuarum*, de Sortilegio, exaggeratur crimen presbyteri, qui forte divinarat furem, quamvis ex bono zelo & simpliciter se fecisse diceret. R. In foro externo præsumebatur fecisse cum sufficiente cognitione malitiæ, videbatur enim advertere potuisse inspectionem astrolabii ab infami homine factam esse illicitam, hinc à Judice fuit severè carpendus, saltem ad instructionem aliorum. Quando Gratianus dicit ignorantiam juris naturalis omnibus adultis esse damnabilem, vel audiendus non est, vel explicandus de ignorantia vincibili, sive primorum principiorum, & conclusionum ex illis facilè deducibilium, uti rectè Tenl. *num 36.*

743 *Obji.5.* Ignorantia juris naturę est pœna peccati originalis, quod in Adamo fuit nobis voluntarium, imò quandoque est pœna peccati nostri personalis, uti arguit Contens. ergo non excusat à peccato: huc facit, quod ait S.Th. *in c.1. ad Rom. lect.7. Ignorantia nata ex culpa non excusat.* R. Eadem valent contra ignorantiam juris positivi. R.2. n.cons. alioquin à pari sic argumentor, stultitia, furor, cæcitas corporis, sunt pœnæ peccati originalis, uti ex S.Aug. contendit Jansenius *de statu nat.& gr. l.3.c.11.* ergo quod circa stultitia, furore, cæcitate corporis, est nobis voluntarium ac peccatum, ergo si homo stultus, furibundus, cæcus casu aliquem occidat, formaliter peccat. Non sufficere ad rationem nostri personalis peccati, quòd peccatum Adami censeri debeat nobis fuisse voluntarium, certum est ex damnatione hujus 1.propos. facta ab Alex. VIII. *In statu naturæ lapsæ ad peccatum mortale & demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium ac liberum fuit in causa sua, peccato originali, & voluntate Adami peccantis. Nec obstat* commune dictum, *quòd sequitur ex voluntario est voluntarium, nam* distinguo, si sequatur ex voluntario per propriam voluntatem & non retractato, transeat, si ex voluntario per alienam voluntatem & quidem retractato, n. jam verò originale fuit voluntarium nobis per voluntatem alienam Adami & insuper est retractatum per voluntatem ipsiusmet Adami, qui illud detestatus est, per voluntatem Christi, qui pro eo satisfecit; per Ecclesiam & nos ipsos in Baptismo; hinc S.Aug. *Ep.32.* ait, *tantam illius Sacramenti, id est, Baptismi salutaris esse virtutem .·. ut .·. semel regeneratus per aliorum spiritualem voluntatem, deinceps non potest vinculo alienæ iniquitatis obstringi, cui nulla sua voluntate consensit, & ideò semel perceptam parvulus Christi gratiam non amittit nisi propria impietate. Dixi,* transeat, nam si non est prævisum, non est voluntarium, uti dicetur *à num.755.* Et idem est de illo, quod sequitur ex peccato personali & proprio, *ut ibid.* probabitur; quod si fuerit prævisum, & culpa personalis, quæ fuit causa, nunc sit retractata, illud, quod sequitur, etiam desinet esse imputabile, uti etiam dicetur num 760.

Obji.6. Exempla ex Scriptura & aliunde satis evincunt ali- 744
quos peccasse, & peccare cum ignorantia vel errore etiam invincibili: sic 1 Jonathas 1.*Reg.14.* ignorans prohibitionem comedit de melle, & ideo est adjudicatus morti, à qua tamen eum liberavit populus: 2. *David* oravit pro peccatis ignorantię, & in antiqua lege pro illis offerebantur Sacrificia: 3. Licèt *Christus* gentilibus esset stultitia, ideòque putaverit eum esse contemnendum, tamen peccarunt non sequendo eum, hinc omnibus Gentilibus, qui de *Christo* nunquam audierunt, negata est à S. Paulo excusatio, inquit Eliz. *l.7.q.12.§.7.* quia saltem indirectè noluerunt credere, tradentes se vitiis. Plura addit *q.13.§.8.* in eundem sensum: 4. Judęi crucifigentes Christũ nescierunt eum esse Deum, & tamen certum est peccasse peccato Deicidii, nam *Inn.II.* damnavit hanc *Abailardi* propositionem ut hæreticam, *Non peccarunt, qui Christum ignorantes crucifixerunt:* 5. *Paulus* putabat se contra nomen Christi debere multa agere, & tamen peccavit sic ignorans & errans. 6. Occidentes vel persequentes discipulos Christi putabant se obsequium præstare Deo & tamen per hoc peccabant, uti Eliz. *l.5.q.6.* fusè expendit. 7. De facto multi Ethnici colunt idola, ita ut error tanquam lex pietatis & religionis custodiatur: similiter multi acatholici suos errores ut nos veritatem, putantes sibi non esse licitum de iis dubitare, & tamen utrique peccant. 8. In fine mundi Anti-Christus doctrinam suam confirmabit signis & prodigiis, & tamen qui sequentur, peccabunt. R.n.ass. unde ad omnia illa dico generatim, si peccarint, aut peccent, esse propter ignorantiam vel errorem vincibilem; & si supponamus esse invincibilem, non fuisse nec esse peccatum: nunc paucis ad singula:

Ad 1. Si argumentum valet, ergo nec in jure positivo excusat ignorantia invincibilis, nam prohibitio illa erat à Rege *Saule* facta: itaque *Jonathas* non peccavit primò gustando mel, sed per hoc forte, quòd posteà audiens id prohibitum fuisse à Patre suo, improbaverit prohibitionem, & induxerit populum ad comedendum, uti habetur *v. 29. & seqq.*

Ad 2. David oravit, item offerebantur Sacrificia pro peccatis ignorantiæ, quia nesciebant, an non fortè fuisset vincibilis & culpabilis: deinde etiam fortè imperabantur Sacrificia pro peccatis ignorantię, licèt fuisset invincibilis, in expiationem quandam legalem, ut alii discerent servare legem, alii cautiores essent: Item quia in foro externo præsumuntur facta cum scientia. Dici etiam potest, quòd oretur pro peccatis ignorantiæ, id est, pro peccatis, quæ quidem facta sunt cum scientia, nunc autem per oblivionem ignorantur.

Ad 3. Certum est eos, qui de Christo nunquam audierunt, per illam infidelitatem non peccasse, nam tres Pontifices damnarunt hanc 68. Baii propos. *Infidelitas purè negativa in his, in quibus Christus non est prædicatus, peccatum est:* si autem de Christo sufficienter audierant, ignorantia, & error fuit vincibilis; & idem est dicendum, quod jam dicemus de Judæis & acatholicis. *Vide dicenda num.753.*

Ad 4. Judæi ex vita, signis & miraculis scire poterant & debebant Christum esse Deum, hinc *Pilatus*, quamvis Gentilis, nec usus sacris litteris aut prophetis, satis adverterat, *quòd per invidiam tradidissent eum, Matth.27.v.18.* erant ergo sua malitia excæcati. Videri potest Esp. *in app. a.61.*

Ad 5. & 6. Idem est dicendum de Paulo, & persecutoribus, qui satis audiverant de vita & miraculis Christi; unde in quo peccarunt, in hoc processerunt saltem cum neglectu melioris notitiæ de doctrina Christi, vel ex temeritate nimia aut odio.

Ad 7. De Deo communiter docetur, quòd non possit ignorari invincibiliter, saltem non diu: quòd si supponamus invincibiliter ignorari verum, & unicum Deum, contra hunc non peccabit formaliter Ethnicus adorando Idola; hinc etiam *l.5.à n.49.* dicam, si in aliquo homine daretur invincibilis ignorantia planè omnis Dei, talem hominem non peccaturum Theologicè, sed ad summum Philosophicè. Quoad acatholicos, dicam in *l.2. à n.93.* dari posse materiales, & nego peccaturos per suam illam materialem infidelitatem.

Ad 8. Qui sequentur Anti-Christum ex ignorantia invincibili, per hoc peccabunt, n. qui sequentur ex vincibili, c. & talis præsumitur futura, nam nunc inclaruit authoritas Ecclesiæ, motiva credibilitatis pro fide Christiana, & pro Divinitate Christi sunt evidentia, nec deerunt Prædicatores Evangelii, etiam prophetæ, Enoch & Elias &c. Videri potest Esp. *a.62.*

Obji.7. Dantur peccata ignorantię, non tantùm imputabilia 745
ratione antecedentis negligentię in inquirendo, sed etiam ratione sui, licèt eorum malitia, quando fiunt, nullo modo cognoscatur, sed purè ignoretur, ergo talis ignorantia, licet invincibilis sit, non excusat, ita Eliz. *l 5.q.3.& seqq.* R. Cum Teril. *in Reg. q.65.* aliisque communissimè, n. ant. malitia enim, cujus nulla est cognitio, non contrahitur, nec est imputabilis, uti probabitur *l.5. à n.15.* ubi ostendemus illam esse mentem ac sententiam SS.PP. & S.Th. & rationem insinuabimus hic *n.752. & 755.*

Obji.8. Ignorantia eorum, quæ sunt proprii officii, non 746
excu-

excusat à culpa, quia quisque tenetur scire ea, quæ sunt proprii officii, hinc S.Th.ait, *Ignorantia illa, qua quis ignorat ea, quæ tenetur scire, non est absque peccato*: hinc etiam *in Instit.de Aquilia §.prætereà*, dicitur, imperitiam in re ad proprium officium pertinente non excusare; & Cap. *Si culpa*, de Injuriis, dicitur ignorantiam non excusare, quando quis debuit scire; ideòque Jura clamant, paria esse, scire & debere scire, *L. Quod se mihi, ff.de rebus cred.* Atqui ignorantia legis naturalis, est ignorantia alicujus, quod est officii omnium ratione utentium, quodque omnes debent scire, ergo. R.1. Idem valere de ignorantia legis positivæ, nam & hanc tenemur scire, cùm teneamur observare. R.2. Si sint proprii officii particularis, v.g. Judicis, Confessarii, transeat; si sint officii generalis, quale est vivere honestè vel etiam Christianè, n.maj.cùm enim hoc officium latissimè pateat & contineat obligationes plurimas ac diversissimas, possunt quædam secundariæ, saltem ad tempus invincibiliter ignorari, ideoque licèt, per se loquendo, simus obligati ad ea scienda, tamen per accidens hìc & nunc non sumus proximè obligati, quia hìc & nunc, moraliter loquendo, non sumus proximè potentes scire.

747 *Objic.9.* Saltem conscientia formata secundùm ejusmodi ignorantiam, vel errorem invincibilem non faciet operationem esse positivè honestam. R. n. ass. cujus oppositum ostendimus a n.14. cujus *Ratio* velut à priori est, quia talis conscientia est Ethicè recta, ergo facit positivam honestatem refundi in operationem. *Ant.prob.* illa conscientia est Ethicè recta, quæ est optima ratio operandi, quam hìc & nunc, dum operandum est, habere possumus & debemus, ille enim est Ethicè rectus, & operatur maximè conformiter ad appetitum rectum, secundùm dicta à n.5. qui se habet, quàm optimè potest & debet, sed conscientia invincibiliter erronea est optima ratio operandi, quam hìc & nunc, dum operandum est, habere possumus & debemus, ergo est Ethicè recta, ideòque sufficit, non tantùm ad evitandum peccatum, sed etiam ad positivam honestatem refundendam in operationem.

Plura huc spectantia solventur *l.5. à n.15. & 25.* ubi efficaciter probabimus ad peccandum prærequiri aliquam cognitionem malitiæ & legis Dei.

748 *Q.125. Quandonam igitur ignorantia & error censeatur invincibilis & inculpabilis, aut è contra peccatum?* R.

§.1. Si nulla notitia specialis nequidem confusa, nec ulla ratio dubitandi in universum aut in particulari occurrerit de eo, quod ignoratur vel circa quod erratur, talis rei ignorantia, & error dici debet invincibilis, & inculpabilis, uti Suar. *de cens.d.4. s.8.* Vasq.1.2.*d.*124. Sanch. *in Decal. l.1.c.17.n.2.* aliique communissimè contra Eliz. *l.5.q.6.*§.5. Ratio est, quia talis ignorantia vel error non est voluntarius, nam voluntarium, secundum dicta n.736. procedit ex cognitione, quæ tunc abest: deinde non adfuit hoc, per quod vinci, & expelli possent, homo enim non potest se liberè applicare ad quærendam scientiam, nisi ante primam volitionem præcedat cogitatio, utique non voluntaria, cùm præcedat primam volitionem, ergo naturalis, & ab extrinseco causata, per quam voluntas excitata se moveat, & intellectum applicet, ergo si nulla cogitatio in mentem venerit, qua posset excitari voluntas, non est in potestate hominis se applicare ad quærendam scientiam, ergo si tunc ignoret vel erret, ignorantia & error non sunt ipsi voluntaria, ergo sunt ipsi invincibilia & inculpabilia.

749 §.2. Si alicui inciderit cogitatio, non qualiscumque, uti n.755. dicetur, sed prudens, ne fortè objectum sit malum, & operatio inhonesta, ipse autem sufficientem adhibuerit diligentiam, neque tamen potuerit rescire veritatem, ignorantia vel error est ipsi invincibilis, ideòque operationes vel mala ex his secuta non sunt imputabilia ad culpam, uti rectè Suar. suprà & Teril. *in Reg.q.62. assert.3.* tota enim imputabilitas ignorantiæ vel erroris, itemque malorum ex ipsis sequentium, fundatur in negligentia inquirendi veritatem, & tollendi ignorantiam vel errorem, uti dicetur n.757. hic autem adhibita ex diligentia debita, qua posita, cùm adhuc ignoretur veritas, nulla lex agnoscitur, quæ vel prohibeat operationem, quam prudenter judicat licitam, vel obliget ad præcavanda mala, quæ prudenter timere non potest esse secutura: quandonam autem censeri debeat adhibita sufficiens diligentia, dicetur *à n.755.*

750 §.3. In rebus inter Classicos Authores controversis, & incertis, debet ignorantia vel error censeri invincibilis, si nitatur gravi motivo, quia cùm Authores graves dicant veritatem esse in hac, alii in altera parte, nec resciri possit, quinam verum, quinam falsum dicant, qui hìc ignorat veritatem, vel format judicium pro hac aut illa parte, habet ignorantiam vel errorem, quem hìc & nunc vincere non potest; ergo invincibilem, ita Teril.*q.67.num.*28.

751 §.4. Ignorantia & error sunt peccata, quando sunt objectum legis illa prohibentis, & nihilominus liberè habentur, tunc enim ignorantia habet se sicuti omissio actus fidei, quando præcipitur, error autem sicuti positiva infidelitas: an autem dici debeant esse peccata, an tantùm effectus peccati, dubium est, aliqui volunt dici peccata, non aliter ac omissionem Sacri dic festo; alii cum *Vasq.* dicunt esse tantùm effectus peccati, putantque peccatum compleri in sola negligentia removēdi ignorantiam vel errorem: hoc videtur certum, quòd totum pravum exercitium libertatis compleatur in voluntate nō sciendi seu in negligentia debiti conatus ad sciendum, à qua negligentia error vel negligentia accidentaliter denominentur esse peccaminosa, potuisset enim esse eadē ignorantia vel error, & non esse peccaminosa, si nempè fuisset invincibilia & nullo modo voluntaria.

§.5. Si nulla prudens cogitatio inciderit de ignorantia vel 752
errore per peccatum incurrendo, licèt posteà ex peccato, sive propter peccatum sequantur, non sunt voluntaria, nequidem indirectè, neque peccatum, sed vel merus effectus, vel tantùm pœna peccati, uti rectè Teril.*q.65.ass.3.* quia ratio voluntarii petit, ut sit aliquo modo præcognitum, sicuti si quis liberè se inebriet vino, quod nescit esse venenatum, quamvis peccatum sit illi voluntarium, mors tamen inde secuta non est voluntaria, quia nempè nullo modo fuit præcognita, neque lex prohibens inebriationem repræsentabat hanc tanquam illativam mortis, ergo similiter, si non incidit prudens metus vel cogitatio, quod ignorantia vel error esset secuturus ex peccato. Probatque rectè Suar.*n.13.* etiam ex sacris Canonibus, nihil ad rem facere, sive ignorantia, & error causentur per opus licitum sive illicitum, cùm hoc non refundat voluntarietatem in aliquid non prævisum: sed nec refert, sive per se sive per accidens sequantur ex peccato, nam si nulla cogitatio de hoc inciderit non fuit possibile, ut cogitaret de illis præcavendis, ergo moraliter præcaveri non potuerunt, ergo sequuntur involuntariè. Vide dicenda *l.5. à n.30. & ib. num.222.* ubi *n.224.* etiam explicantur, quænam dicantur peccata inadvertentiæ.

Obji. Apostolus *ad Rom.1.* dicit Gentes, quia cùm cogno- 753
vissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, incidisse in ignorantias, quas utique non præviderant, nec tamen fuerunt excusabiles à peccatis per tales ignorantias causatis: quem locū explicans S.Th.*lect.7.* dicit, si ignorantia causetur à culpa, non potest subsequentem culpam excusare. Patetque idem in obcæcatis, licèt enim prævisa non fuerit cæcitas, tamen ex cæcitate peccantes non excusantur. R. Gentiles aliosque, quibus ignorantia, vel cæcitas nō fuit voluntaria, nō peccasse per ignorantias vel cęcitates, sed postea constituti in ignorantia aut cęcitate peccabant per malitiam suam, agnoscebant enim satis turpitudinem eorum, quæ patrabant, uti notat Corn. à Lapide in eum locum. S.Th. loquitur de causalitate, non purè physica, sed morali, culpa autem non est moralis causa ignorantię & ex hac cōsequentium, nisi ignorantia fuerit voluntaria; & idem est de cęcitate: quę autem postea fiunt ex nova advertentia, sunt peccata malitiæ, cum quibus stat aliqua cæcitas, nam nemo est cæcior illo, qui mala imminentia cognoscit, nec tamen vitat; qui foveam metuit & tamen in eam irruit; hoc ipso enim physicè videns, moraliter non videt, quia agit ac si non videret, quod est pessimum genus cæcitatis. Videri potest Teril. *à n.42.*

Inst. Omnis peccans potest timere, ne propter peccatum 754
permittatur incidere in ignorantias, errores, cæcitates, ergo debet hoc timere, ergo ipsa sunt sufficienter prævisa & voluntaria. R.1. Omnis peccans semper proximè potest hoc timere, n. potest quandoque, & potentia saltem remota, si nempè de hoc incideret cogitatio, transeat; quod autem hæc non incidat, non est ei voluntarium, uti supponitur. R.2. Dato ant. n.cons. quia cùm talis ignorantia, error aut cæcitas sint pœnæ extraordinariæ & à solo Deo dependentes, nemo censetur exponere se periculo proximo eorum, si peccet, nec semper potest prudenter prætimere.

Q.126. Quandonam illa, quæ sequuntur ex ignorantia 755
vel errore vincibili & culpabili, censeantur voluntaria & imputabilia ad culpam? R.

§.1. Ut censeantur etiam indirectè voluntaria, debent aliquo modo fuisse præcognita, uti colligitur ex dictis *n.752.* & pluribus dicetur *l.5. à n.30.* Nec negare audet Eliz. *q.10.* §.3. *& q.11.* §.5. quia nihil volitum nisi præcognitum: debet insuper saltem confusè agnita esse obligatio illa præcavendi, alioqui non esset agnita in eis malitia, & consequenter non essent imputabilia ad culpam, uti dicetur eodem *l.5. à n.16.* Quævis autem repræsentatio mali secuturi non inducit obligationem tollendi ignorantiam vel errorem, ut mala illa præcaveantur, nam quandoque prætimentur sine fundamento & ex scrupulositate, si nempè rarissimè eveniant; hinc ut agnoscatur obligatio quærendi scientiam, debet quis probabiliter prævidere, sive prudenter prætimere malum, & ideo agnoscere se obligatum ad tollendam ejus causam, quæ hìc esset ignorantia vel error.

§.2. Ut illa, quæ sequuntur ex ignorantia vel errore, sint 756
voluntaria & imputabilia, non est opus præcognosci in individuo vel specie, & id evincunt argumenta, quę affert Eliz. *q.11.* §.4. si enim formaliter, & expressè in seipsis fuissent prævisa, essent directè volita, ad peccatum autem sufficit esse indirectè

volun-

voluntarium: itaque sufficiet, quòd præcognoscantur quasi in genere, ut jam censeantur virtualiter, & implicitè præcognita, v.g. ut Judex peccet, quando posteà injustam feret sententiam circa testamentum, non est necesse, ut determinatè agnoscat se nescire materiam de testamentis, sed satis est, si agnoscat, se non satis scire illa, quæ ad officium suum pertinent, & ideò advertat posse gravia mala causari Reip. vel damna proximo: atque idem est de Confessario, Parocho &c. si accedant ad hæc officia, conscii sibi de insufficiente scientia, hoc enim habito, illa, quæ inde sequentur, & causabuntur, erunt indirectè voluntaria, utpotè sufficienter volita in causa, & ideò, quando sequentur etiam sine nova advertentia ad malitiam præsentem vel negligentiam præteritam, denominabuntur peccata ignorantiæ. Quòd si tum, quando sequentur, agnosceretur malitia præsens, & tamen eam saltem indirectè vellet operans, dici deberet peccatum potiùs actualis malitiæ, quàm ignorantiæ.

757 §. 3. Quando ejusmodi mala ita sequuntur, & causantur ab ignorantia, vel errore, sine actuali advertentia & libertate, non habent ullam propriam malitiam vel imputabilitatem, sed ad summum denominantur mala seu peccata tantùm per negligentiam præteritam in inquirenda veritate, uti docent S. Th. S. Bonav. S. Ant. Suar. Vasq. Sanch. *in Dec. l. 1. c. 16. n. 45.* aliique communissimè cum Teril. *in Reg. q. 66. ass. 5.* Ratio est, quia omnis ratio mali imputabilis essentialiter fundatur in libero voluntatis exercitio, hinc ubi nulla est libertas, nulla est imputabilitas, ergo ubi non est novum exercitium libertatis, non potest esse nova imputabilitas, sed tota, quæ inest, provenit à primo exercitio libertatis, & consequenter non est alia, sed tantùm prior imputabilitas, sicuti in actu interno, & externo est una moralitas derivata à solo actu interno, quia hic solus est formaliter liber. Vide dicenda *l. 5. num. 21.*

758 §. 4. Si quis heri per culpam ignoravit vel concepit errorem, quòd hodie, quando est festum, non esset obligatio audiendi Missam, (idem est in aliis similibus materiis) si hodie omittat Missam nihil ampliùs cógitans de illa obligatione, *Rodr. Med.* & alii absolutè dicunt peccare per illam omissionē, quia ignorantia vel error ille non fuit revocatus, ergo moraliter manet & causat transgressionem: Azor. Vasq. Salas, Sanch. Præp. & alii cum Burgh *cent. 3. cas. 42.* absolutè dicunt non peccare, quia illa mala voluntas hesterna non est ampliùs nec in se nec in aliquo suo effectu, ergo omissio non censetur ab illa causari: Castr. *tr. 2. d. 1. p. 3.* meliùs sic distinguit, si omissio hodie sequatur ex culpa hesterna, denominabitur libera & culpabilis; præsumi autem debet sequi ex culpa hesterna, si aliud non resciatur, quia erat causa de se efficax illius: si autem non sequatur ex culpa hesterna, sed aliunde, & eodem modo futura fuisset, quamvis abfuisset culpa hesterna, non denominabitur culpabilis, quia culpa hesterna se per accidens habuit ad illam, neque omissio quicquam ab illa participabit. Vide dicenda *l. 5. à num. 41.*

759 §. 5. Si mala non necessariò sequebantur nec erant per se connexa cum ignorantia vel errore, & aliquis sufficientem adhibuerit diligentiam vel cautelam, ne sequerentur, si per accidens sequantur, non erunt voluntaria nec imputabilia, uti per se patet, & pluribus dicetur *l. 5. num. 45.*

760 §. 6. Si negligentia in excludenda ignorantia vel errore sit per veram pœnitentiam retractata, aut jam adhibeatur sufficiens diligentia in acquirenda scientia, quæ tamen obtineri non possit, ignorantia & error non ampliùs erunt moraliter voluntaria, nec peccatum, nec causa peccati, neque mala ex eis sine nova libertate secuta, erunt moraliter imputabilia, sed tantùm dicentur effectus peccati, uti communiter tenent omnes cum Teril. *q. 62. ass. 1.* & consentit Eliz. *l. 5. q. 13. §. 5.* Ratio est, quia non erant imputabilia nisi in causa, quæ erat negligentia, uti *n. 757.* dictum est, ergo si hæc sit affectivè efficaciter retractata vel emendata, negligentia illa desinit moraliter esse, ergo quod ex ea sequitur, nō censetur moraliter esse ab illa tanquam causa, licèt fortè adhuc physicè sit ab illa, quod enim non est moraliter, non potest esse moralis causa alterius: sic si Sacerdos maliciosè abjecerit Breviarium, ne teneretur orare Horas, si de hoc posteà sincerè doleat, potest absolvi, nec omissio Horarum censetur postmodum voluntaria, neque etiā peccat omittendo. Similiter notat Teril. *q. 61. n. 3.* si incogitantia legis, quæ antè fuerat vincibilis, & per culpam causata, posteà fiat invincibilis; quia posteà conaretur, & non posset rescire legem, nec esset, qui instrueret, actionem posteà secuturam ex illa incogitantia non fore peccatum; & plures similes casus affert de consc. prob. q. 36. ass. 1. in quibus ignorantia priùs vincibilis, fit posteà invincibilis, & ideò facit illa, quæ posteà sequuntur, non esse ampliùs imputabilia ad culpam. Videri potest Teril. *in Reg. q. 61. & 62.* ubi plura tradit de his peccatis ignorantiæ.

761 Q. 127. *An taxari possit quantitas diligentiæ necessariæ ad hoc, ut ignorantia vel error sit invincibilis & inculpabilis?* Resp.

§. 1. Negat Eliz. *l. 4. q. 15.* ac docet *q. 11. §. 6.* Deum voluisse id à nobis ignorari, ut nesciremus, simusne justi an injusti, quia nunquam sciemus, an non defuerimus in diligentia necessaria, sicuti nescimus, qualis superbia aut quanta luxuria prærequiratur, ut Deus ob illam patiatur hominem labi in hæresin, &c. Addit *l. 7. q. 11. §. 8. in fine*, diligentiam in inquirendo hic necessariam debere esse magnam, qualem æterna salus, utique maximi facienda, requirit, unde ad minimum tantam esse debere, quantam mundani adhibent pro honoribus, divitiis aut voluptatibus suis.

§. 2. Quantitas illius diligentiæ taxari potest: si enim taxari 762
non posset, nunquam liceret operari ex opinione, nequidem probabiliore, stante pro libertate contra aliam probabilem stantem pro lege, ut enim hoc liceat, priùs adhibenda est diligentia sufficiens pro invenienda veritate, & ad resciendum, an lex prohibens existat vel non; ergo si non posset resciri, quænam diligentia sit sufficiens, nunquam liceret ex tali opinione operari.

§. 3. Suar. *de cons. d. 4. s. 8.* rectè dicit taxationem hujus quan- 763
titatis esse prudentum judicio relinquendam, pensatis omnibus, quæ ad præceptum, personam & operationem pertinent; nam notat rectè Veril. *in Reg. q. 67. n. 30.* si agatur de præcepto naturali, esse opus majore diligentia, quàm si de positivo, & quò gravius esse videtur præceptum, eò major requiritur consideratio; similiter homo doctus tenetur majorem per seipsum adhibere diligentiam, quàm indoctus: item, si operatio possit graviter nocere, etiam opus est majore diligentia, quàm si nocere non possit; &c. hinc universaliter illa quantitas diligentiæ sufficit, quæ qualitati præcepti, capacitati personæ & naturæ operationis proportionatur, illa autem proportionatur, quæ seria est & saltem mediocris, hinc illa absolutè est sufficiens, quam prudentes consideratis circumstantiis judicant esse mediocrem & humano modo requisitam. *Nec obstat*, quòd prudentes quandoque etiam errent in assignanda illa mediocritate, *nam* error ille est probabilis & innoxius, cùm in hoc negotio, spectata infirmitate humani intellectus, non possit inveniri regula certior, & considerata etiam imbecillitate humana nulla videatur accommodatior.

§. 4. *Homo indoctus*, secundùm *Suar.* suprà, adhibet 764
diligentiam sufficientem, si consulat doctos viros in tali arte peritos, & carentes morali suspicione, quòd ex malitia vel negligentia sua decipiant; homo autem doctus, qui per se sufficiens est ad talem cognitionem obtinendam, si Doctores aliquos inspexerit, aut leges ipsas mediocri diligentia consideraverit, perpenderitque motiva in utramque partem, ac tunc ignoret adhuc vel erret, id fiet invincibiliter, & inculpabiliter, quæ omnia sunt nobis certa in foro conscientiæ, inquit Suarez, licèt forum externum utatur aliis præsumptionibus, *uti dicetur à num. 772.*

§. 5. In rebus operabilibus & incertis sufficit ea diligentia, 765
per quam homo pervenit ad certò probabilem resolutionem casus, sive ad judicium prudens pro hac, vel illa parte, sive id fiat per proprium studium, sive per responsum ab aliis peritis petitum, attamen secundùm dicta n. 369. hoc enim habito prudenter judicat se habere veritatem, ergo quamvis fortè adhuc ignoret aut erret, non est ideò vituperabilis, ergo ignorantia & error non est culpabilis.

§. 6. *Objic.* Homines valdè magnam diligentiam adhi- 766
bent pro obtinenda scientia profana, pro divitiis, honore, aliisque bonis corporis, ergo adhibenda est saltem similis pro cognoscenda Dei lege, pro bonis animæ & salute æterna, ergo ut ignorantia, & error sit inculpabilis, non sufficit mediocris diligentia. *Conf.* nam si filius sciret esse periculum graviter offendendi Patrem, & non adhiberet multam diligentiam pro cavenda offensa, meritò judicaretur non habere debitam reverentiam, & amorem; & si post adhibitam tantùm mediocrem diligentiam, defectu diligentiæ majoris offenderet, pater meritò indignaretur, ergo idem magis valet de homine respectu Dei. Ita Eliz. *Resp.* Hæc esse de consilio, negamus autem esse de præcepto, si enim essent de præcepto, nunquam posset adhiberi diligentia sufficiens, quia lex æterna Dei, & salus nostra æterna digna sunt omni possibili digentia: quòd si cum proportione talis diligentiæ teneremur curare salutem animæ, cum qua curamus salutem corporis, teneremur quotidie jejunare, orare incessanter, & quævis optima exercere; item teneremur vitare omnia etiam remota pericula peccandi, quia salus animæ infinitè æstimabilior est quàm salus corporis, ideoque exigeret diligentiam sine proportione majorem; hinc dicendum est, quòd in his aliisque similibus Deus non postulaverit à nobis nisi humanam diligentiam humano modo præstabilem, & quòd lex, quæ omnia optima præscriberet, esset pessima, uti notavimus num. 475. ex Card. Palav. quia esset supra fragilitatem humanam, exponeretque certissimis periculis frequentissimè peccandi: itaque sicuti certum est extraordinariam istam diligentiam pro obtinenda salute nō requiri ex præcepto, quamvis ad salutem maximè conducat, & ob illius defectum quandoque peccetur, & amittatur salus, ita magis certum esse debet non requiri pro invenienda veritate extraordinariam

nariam diligentiam; quamvis hæc ad illam inveniendam, & consequenter ad servandam Dei legem conduceret, atque ob illius defectum quandoque per accidens fiat materialis transgressio legis, ergo sufficiet diligentia mediocris. *In forma*, n.conf.nam homines sæpè nimis magnam diligentiam adhibent pro illis profanis & temporalibus, & si adhiberent tantum mediocrem, non essent vituperabiles, ergo nec adhibens mediocrem pro rebus animæ, ordinariè loquendo, ubi non est periculum ideò formaliter peccandi aut amittendi salutem. Addit Teril.*à n.64.* diligentiam mediocrem pro salute animæ & pro servandis præceptis, quæ agnoscimus, censeri debere majorem illa, quam homines adhibent pro rebus profanis, quia hæc redditur suavis per commoda temporalia vel per ipsam naturalem propensionem; è contra posterior conjuncta est cum continuo bello spirituali, mortificatione concupiscentiarum, pugna renitentis naturæ, &c. *Ad Conf.* n. Patrem meritò indignaturum, si filius adhibuerit diligentiam, ne offenderet, mediocrem, qualem descripsimus num.763.

Inst. Pater sollicitus de salute filii graviter infirmi non acquiescit, nisi habito certo nuntio de illius vita, ergo nec nos deberemus acquiescere, nisi habita certa notitia veritatis. Resp. n.conf. disparitas est 1. quia pater potest habere certam de hoc relationem: nos, ubi res controversæ sunt, sperare non possumus notitiam certam veritatis, uti n.713. dictum est. 2. Quamdiu pater non habet certam notitiam, habere non potest finem suum, qui est liberatio à cura per certitudinem vitæ filii; nos absque certa notitia veritatis possumus habere finem nostrum, qui est, non peccare & honestè operari, ac per consequens salvari, uti satis constat ex dictis num.14. & 734.

767 Q. 128. *An incurrat pœnam, ignorans esse affixam transgressioni?* R.

§.1. Si ignorantia sit inculpabilis, pœna Ecclesiastica, v.g. censura non incurritur, hinc occidens Clericum, & nesciens illi homicidio annexam esse excommunicationem, non est excommunicatus, ita Suar. Sanch. Bonac. Coninch. Castrop. *t.2. d.1.p.17.& alii*, contra Covar. Ledesm. & alios. Ratio est, 1. quia tales pœnæ ab Ecclesia imponuntur tanquam admonitiones & medicinæ ad præcavendas culpas, sed non habent rationem admonitionis, vel medicinæ ad præcavendam culpam, nisi prænoscantur ante culpam, atque ita timore sui deterreant à culpa, ergo etiam non incurruntur, nisi præcognoscantur. 2. Tales pœnæ non imponuntur nisi contumacibus & repugnantibus potestati, quam habet Ecclesia ad coercendum & puniendum improbos, sed qui ignorant pœnam esse impositam, qua coerceri debeant, non sunt contumaces aut repugnantes illi potestati, ergo.

768 §.2. Nav. Sà & alii cum Tamb. *lib.1. in Dec.c.2. §.10. n.12.* putant etiam pœnas civiles, si extraordinariæ sint, non incurri ab illo, qui invincibiliter ignorat istas esse transgressioni annexas, quod probabile etiam reputant *Suar. Sanch. & Castrop.* quia si pœna sit extraordinaria, etiam in foro externo præsumi potest non præcognita à delinquente, ergo nullo modo potuit illi se subjicere: Injustum autem esset obligare ad pœnam, cui nullo modo se subjecit: deinde talis minus peccat, quàm si sciret pœnam esse annexam, neque contumax est, ergo dicendum est, quòd legislator velit mitiùs agi cum illo, quàm cum alio sciente pœnam esse annexam, & in illam consentiente.

769 §.3. Si pœna imponatur his verbis, *qui præsumpserit, qui scienter, qui consultò, qui temerè, qui audent, &c.* putant Dian. & Burgh. *cent.1. cas.78.* non incurri ab ignorante illam pœnam esse annexam, quamvis ignorantia fuisset mortaliter culpabilis & affectata: *Sanch. & Castrop.* dicunt probabiliùs tunc tantùm incurri, quando ignorantia affectata est talis, ut æquiparetur scientiæ: Ratio est, quia verba ista videntur requirere directam cognitionem & expressam voluntatem se opponendi contra vim punitivam legis, quæ non est sine expressa cognitione pœnæ oppositæ.

770 §.4. Si pœna absolutè imponatur delinquenti, sitque pœna Ecclesiastica, adhuc non incurritur ab ignorante pœnam esse annexam, si ignorantia illa non fuerit crassa, & supina, quamvis fuerit mortaliter culpabilis, ita *Sanch. & Castrop.* contra quosdam alios; ratio est, quia hæ pœnæ requirunt, vel dolum, qui non datur sine ignorantia affectata, vel saltem contemptum, qui non est, quando aliqua diligentia adhibetur, licèt omittatur major debita.

771 §.5. Aliæ pœnæ tam Ecclesiasticæ quàm Civiles, quæ non requirunt ignorantiam affectatam vel crassam, neque dolum aut contemptum, probabiliùs incurruntur, quamvis ignorentur, si ignorantia sit mortaliter culpabilis, quia qui vult culpam, vult hoc, quod scit aut scire potest & debet ordinariè sequi ad culpam, ideoque committens mortale incurrit pœnam inferni, quamvis invincibiliter ignoret aut non cogitet esse annexam, quia pœna illa ordinaria est, nec improportionata culpæ. De his plura & magis accuratè dicentur suis locis, & speciatim *l.6.t.4.c.2.ad d.4.* dicetur, an reservatio incurratur ab eo, qui nescit esse annexam peccato *l.autem 7.c.5. ad d.3.* dicetur, à quo incurrantur censuræ: *& d.4.* qualis actus requiratur ad incurrendum, & quænam excusent, &c. *ib.c.5.ad d.3.* dicetur, an ab ignorante incurratur irregularitas.

Q.129. An ignorantia legis, vel pœnæ annexæ allegari possit pro excusatione in foro externo? R. Negant Mascard. & pauci alii, quia si lex sit promulgata, præsumitur nota: sed communissimè affirmant reliqui, nam si sit invincibilis, excusat à culpa, ergo etiam à pœna: præsumptio quidem est contra excusantem, sed inde plus non sequitur, quàm teneri probare excusationem suam, pro qua, ut conjecturæ admittantur, accedere debet juramentum de ignorantia, quod solum non sufficeret sine conjecturis vel aliis probationibus, uti communiùs docent AA. apud Castrop. *supra p.19.* hinc notat Suar. *de cens. d.4.s.8.* in foro externo rarò admitti ignorantias invincibiles juris, nisi validissimis rationibus probentur, & inde fortè esse, quòd Ecclesia conversos ad fidem absolvat ab excommunicatione, quia forsan præsumit ignorantiam pœnæ annexæ fuisse vincibilem; de hoc tamen dicetur posteà *l.6.* quando agetur de Confessario hominis convertendi ad fidem. 772

Q.130. An dicta de ignorantia, etiam valeant de oblivione naturali? R. Affirmativè, nam oblivio naturalis æquivalet ignorantiæ invincibili, ut rectè cum aliis Sanch. & Dian. *p.3.t.6.R.41.* inferens eum, qui ex oblivione omisit Horas Canonicas, non teneri restituere fructus, quia lex pœnalis irritans acquisitionem fructuum, non obligat eos, qui sine culpa obliti sunt legis obligantis ad orandum. 773

DUBIUM II. 774

An metus excuset ab observatione legis.

RESP. Si ex metu facis, quod simpliciter malum est, peccas quidem; minuitur tamen per metum malitia, quia minuitur libertas. Interim sæpè fit, ut præcepta quædam non obligent, cùm eorum observatio cederet in grave alicujus incommodum, & tunc, si ex metu talis incommodi quis tale præceptum omittat, non peccat, cùm præceptum non liget. Est communis. *Unde resolvuntur*:

I. Præceptum naturale negativum, prohibens rem intrinsecè malam, non licet violare nequidem ob metum mortis.

II. Metus gravis, v.g. mortis, &c. sæpè non tantùm excusat à præcepto positivo, tam divino, quàm humano; sed quandoque etiam ab affirmativo naturali: & sic (ut Sanch. 1. *mor.c.*18.) non tenetur quis cum periculo vitæ integrè profiteri, servare depositum, implere votum, succurrere proximo extremè indigenti. Bec. *tom.2.l.3.c.6.* Azor. 1. *p. l.1.c.11.* Laym. *l.1.t.4.c.14.* Excipe tamen casum, de quo infra *l.2.t.3.c.2. d.1.*

III. Si observatio legis humanæ necessaria sit ad conservandum bonum, aut avertendum malum commune, quod pluris fit, quàm vita propria, tunc lex illa obligat cum periculo vitæ, ut v.g. si Dux mandet militi non discedere ex statione, item, si perituræ sint animæ, nisi Pastor adeat ægros tempore pestis. Laym. *l.c.*

IV. Alioqui nulla præcepta humana, etiam Ecclesiastica, per se obligant cum periculo vitæ, aut similis incommodi. V. Sanch. *l.c.* ut si v.g. cogaris metu mortis contrahere cum consanguinea, in gradu prohibito lege Ecclesiastica, posses contrahere (in speciem) non tamen posses consummare, quia cùm Matrimonium esset irritum, fornicaris, quod intrinsecè malum est, Sanch. *de Matr.l.7.d.5.num.4.*

V. Per accidens interim accidere potest, ut lex humana obliget cum periculo vitæ, ratione alterius præcepti juris naturalis aut divini concurrentis, ut v.g. si quis cogere vellet transgredi præceptum Ecclesiæ, in odium fidei, vel contemptum religionis. V. Sanch. *l.c.* Kon. *3.p.t.2.d.13.dub.*12.

ADDENDA.

QUÆST. 131. *An dari possit hic regula generalis cognoscendi, an metus à lege excuset vel non?* R. 775

§.1. Non possunt dari generaliores quàm hæ: 1. Si transgressio legis sit actio intrinsecè mala, & ideo prohibita quia mala, nullus metus excusat, nam quod est intrinsecè malum, nullo casu fieri non potest malum, neque metus tollit totalem circa illud libertatem, ergo non excusat. 2. Si transgressio legis sit contra bonum commune, metus damni particularis non excusat, quia bonum commune prævalet particulari. 3. Si transgressio legis non sit intrinsecè mala, neque præjudicet bono communi, metus damni gravis excusare poterit, quia legislator non censetur velle obligare cum tanto incommodo. Vide dicenda *l.3.p.1.q.51.*

776 §.2. Prima hic difficultas est, ut sciatur, an hæc actio in particulari sit vel non sit intrinsecè mala, ita ut nullæ circumstantiæ possint illam cohonestare, aut an sit vel non sit præjudicans bono communi, ideoque in particulari oppositæ sunt AA. sententiæ, v.gr. 1. Communior sententia Catholicorum est contra paucos apud Castrop. *T.2.d.1.p.13.* quòd occisio directa innocentis sit intrinsecè mala, ideoque non sit licita, quamvis Tyrannus minetur extremam patriæ ruinam: è contra secundùm plerosque non est intrinsecè malum Tyranno extradere innocentem, quamvis prævideatur occidendus, tum enim non intenditur mors innocentis sed salus communis patriæ, pro qua Resp. potest exponere subditum periculo mortis, & subditus ipse tenetur vitam suam exponere. 2. *Azor.* docet neglectum Baptismi esse intrinsecè malum, quia homo negligens Baptismum exponit se periculo salutis: è contrà *Castrop.* negat, quia loco Baptismi, potest esse contritio habens moralem certitudinem de gratia, adeoque metus mortis poterit excusare à susceptione Baptismi fluminis; quod admittit Dian. *p.8. t.1.R.2.* quamvis posteà non esset futura occasio illius, quia Baptismus fluminis determinatè, non est absolutè necessarius, sed tantùm aliquis Baptismus fluminis, flaminis, aut sanguinis. 3. *Valent. Azor. & alii* putant comedere carnes hominis esse intrinsecè malum, adeoque nunquam licere, quia natura horret talem comestionem velut ferocem & barbaram: è contra *Cajet. Sanch. Bonac. Less. & alii* plures putant non esse intrinsecè malum, quia natura non horret, sed appetit, quando adest metus mortis ob extremam famem: imò contra naturam videtur esse vitam perdere, cùm eam possis tueri, comedendo carnes humanas, quas vermes sunt devoraturi. 4. *Jo. Sanch.* putat non esse intrinsecè malum uti simulatione in administratione Sacramentorum, adeoque posse aliquem metu mortis adactum sine intentione consecrandi dicere verba consecrationis super panes: è contra *Suar. Vasq. & alii* communissimè dicunt talem simulationem esse intrinsecè malam, quia fit irreverentia & injuria materiæ ac formæ Sacramentorum atque horum Authori: hinc 5. *Castrop.* dicit esse intrinsecè malum legere Missam sine vestibus sacris: è contra Bonac. Valent. Suar. Vasq. & alii communiùs cum Dian. *p.11.t.6.R.15. & 25.* dicunt non esse intrinsecè malum, ideoque secluso scandalo & contemptu licere ad evadendam mortem: Atque talia exempla innumera in omnibus materiis occurrunt: quid autem absolutè tenendum sit, dicetur suis locis.

777 §.3. Altera difficultas est, quanti damni metus excuset; v.gr. si hac dominica audiendo Missam patiar damnum unius imperialis, aut negligam lucrum ducati, an excuset? sed etiam hoc commodiùs explicabitur in specialibus materiis præceptorum, & aliquid insinuabitur *n.781.*

778 DUBIUM III.

An excuset impotentia totius, vel partis.

RESP.I. Cùm ad impossibile nemo teneatur, certum est, quòd impotentia excuset, etiam illa, cui ante causam cum peccato dedisti; dummodo de hoc doleas. Quare id præcipuè hìc dubitatur, an qui non potest implere totum, teneatur ad partem.

Resp.II. Si præceptum tale sit, ut commodè possit, aut soleat dividi, atque in ejus parte salvetur ratio, seu finis præcepti, tunc qui non potest servare totum, debet servare partem, quam potest. Quòd si verò non salvetur ratio præcepti in parte, neque id commodè possit aut soleat fieri, tunc qui non potest totum (hoc est tantum, quo moraliter impleri censeatur integrum præceptum) is non tenetur ad partem Quæ omnia æstimanda sunt, 1. ex intentione legislatoris. 2. ex ratione, fine, & materia legis. 3. ex judicio prudentum. 4. ex communi usu Sanch. *1.mor.c.19.* Laym. *l.1.t.4.cap.19.*

Unde resolvuntur hi Casus:

I. Qui non potest legere omnes *Horas*, debet dicere eas, quas potest: quia dividuæ sunt. Laym. *n.7.* Bon. *d.2.q.8.p.1.*

II. Qui in Quadragesima non potest jejunare, debet abstinere à carnibus, si potest; aut qui non potest omnibus diebus, tenetur iis, quibus potest. Laym. & Bon. *ll.cc.*

III. Qui potest notabilem partem Sacri (v. gr. usque post consecrationem) audire, aut Horarum dicere, aut commodè potest cum alio (& solet) tenetur: alioquin non. Ibid. Vide infra de Horis.

IV. Si quis carens Breviario pauca ex Horis sciat memoriter, non tenetur ea dicere. *Ibid. n.6.*

V. Qui obligatur visitare limina Apostolorum Romæ, & scit se eò pervenire non posse, non tenetur ingredi iter: quia nec finis, nec ratio præcepti salvatur. *Ibid.* & Suar. Azor. Bonac. *l.c.*

ADDENDA.

779 QUæst.132. *Quid circa hæc declaravit Innoc. XI.* Resp. damnavit hanc 54.prop. *Qui non potest recitare Matutinum & Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem*: hac damnatione declaravit obligationem legendi Horas, quas quis potest legere, licèt non possit omnes.

780 *Q.133. An lex aliqua obliget ad aliquid moraliter impossibile?* Resp.

§.1. Illud hìc dicitur moraliter impossibile, quod ita est difficile, ut spectata conditione, vel infirmitate subditi non videatur impleri posse, quamvis absolutè non excedat vires ipsius: & quòd legem naturalem attinet, certum est hanc obligare ad aliquid moraliter impossibile, nam damnati lege naturali obligantur non blasphemare, ideoque peccant blasphemando, quamvis moraliter impossibile sit illis non blasphemare: similiter lege naturali tenemur potius eligere mortem, quàm ullum peccatum, licèt eligere mortem sit moraliter impossibile: Similiter in statu puræ naturæ fuisset obligatio amandi Deum super omnia, licèt hoc sine gratia sit moraliter impossibile: *Nec obstat*, quòd nulla lex possit me obligare, ut singulis jactibus alearum projiciam numerum imparem, licèt hoc sit physicè possibile, *nam* disparitas est, quòd executio potentiæ physicæ ad projiciendum numerum semper imparem non debeat nec possit provenire à mea libertate, sed pendeat mere à casu; è contra executio potentiæ physicæ ad non peccandum vel ad amandum Deum debeat, & spectatis viribus absolutè possit provenire à nostra libertate.

781 §.2. Etiam leges positivæ quandoque obligant ad aliquid moraliter impossibile, v.g. militem ad perditas vigilias aut ad periculosissimum assultum: & idem est in omni casu, quo bonum commune præponderat privato, vel adest alia gravissima causa: extra tales autem circumstantias Deus non obligat ad aliquid moraliter impossibile, neque Deus aut Respublica dedit potestatem hominibus sic obligandi, talis enim lex non esset prudens, nec utilis, sed noxia, quia sine sufficiente causa exponeret subditos certis periculis peccandi, ideoque præsumitur, non fuisse mentem legislatoris pro tali casu obligare; sic dicimus non esse mentem Ecclesiæ obligare ad jejunium vel Missam cum gravi dispendio valetudinis vel etiam fortunarum. Addit *Arr.* si lex humana obliget ad hoc ipsum, ad quod obligat lex naturalis, v.g. si præceptum obedientiæ me obliget ad castitatem lege naturali præscriptam, me non peccaturum contra præceptum humanum obedientiæ, si castitatem violarem ob metum mortis. Videri potest Suar. *de leg. l.1.c.30.* Item Teril. *in Reg. q.58.* ubi *assert. 7. & 8.* rectè dicit periculosum esse determinare, quanta difficultas excuset à lege, optimam autem regulam esse judicium ac consensum prudentum.

782 *Q.134. Quando & quomodo peccet, qui se reddit impotentem, vel ponit impedimentum, vel quærit exemptionem à lege?* Resp. Hanc quæstionem omnes dicunt esse difficillimam in praxi, & de ea fusè agit Gob. *in Quint. t.5. cap. 10. & 27. toto*, ex quo & aliis aliqua referam.

§.1. Qui ad legem obligatur, hoc ipso obligatur ad procuranda media ordinaria, & ex natura rei proximè necessaria ad observationem legis, alioquin frustra voluisset legislator obligare; unde qui tenetur jejunare, & hoc non potest, nisi manè aliquid sumendo, ad hoc tenetur, uti sic jejunet, ita *Pasq. Dian. Jo. Sanch.*

783 §.2. Peccat contra legem, qui obligatus lege, aut saltem tum, quando lex urget, ponit impedimentum per se impediens, lex enim præcipit media per se necessaria, ergo, & sublationem impedimentorum per se & proximè impedientium; unde pecco contra legem de *Horis* orandis, si alteri donem vel abjiciam Breviarium, aut conspicilia, sine quibus legere non possum: non teneor tamen per medicinam, etiam facilè parabilem, me collocare in eo statu, in quo me lex talis obliget, unde si ægrotem, non teneor mihi procurare valetudinem, ut possim *Horas* orare aut aliud præceptum humanum implere, tenebor tamen mihi procurare valetudinem, si urgeat lex charitatis in extrema necessitate spirituali proximi.

784 §.3. Licitum est dedita opera aliquid facere, ut quis totaliter desinat legi esse subditus, nam, uti rectè Dicast. *de Pœn. d.9. n.697.* nemo tenetur perseverare in eo statu, in quo obligetur lege: alioquin nec liceret petere dispensationem à lege: hinc deducit cum *Bonac.* illum non peccare, qui per media de se licita conatur se transferre in eum statum, locum, conditionem, ubi aliqua lex desinat eum obligare in actu primo, & secundo, ideoque non esse damnandum peccati, qui laborem cum jejunio incompossibilem die jejunii obit, & vespere cœnat; sed de hoc dicetur *l.3.p.2.n.1334.* nam probabilius est non licere eadem die, qua quis in actu primo manet obligatus, ponere impedimẽtum: aliud esset, si iret ad locum, ubi non est jejunium, eò quòd nemo

tenea-

teneatur manere in loco, in quo est jejunium: putat etiam *Gob.* cum *Suar. Bec. Castrop. & aliis* contra *Jo. Sanch.* peccare, qui quatuor aut quinque diebus, antequàm urgeat obligatio, ponit impedimentum, directè intendens se eximere à præcepto etiam humano, cùm tamen etiam tum futurus sit in actu primo subditus præcepto, quia talis intendit non servare legem, sed fraudulenter agere. Jus autem vetat, ne quid in fraudem legis fiat, ut refert Gob. *c.27.n.72. & seqq.* hinc Casus illi semper censentur comprehendi legibus, & sub prohibitione contineri, quibus eluderentur leges, ut habetur *l.3. & seqq.* Ad S.C. Macedon. *l.5. C. de legib. l.29. ff.* Ad S.C. Vellejan. *l. penult. ff. De ritu nuptiarum: c. Ubi, §. Nulli, de electione in 6.* Tuldenus *de jurisprud. ex temp. l.2. c.8.* ubi id post alios Jurisconsultos latè deducit.

785 §.4. Ipso die, quo adest obligatio, non licet illi, qui perget obligari lege, absque rationabili causa ponere impedimentum, quominus eam observet, quia legislator, etiam humanus, potest obligare ad non ponendum tale impedimentum, praxis autem utriusque fori habet, quòd mens legislatoris sit obligare ad tollendum ipsa die impedimentum ab eo, qui perget obligari lege: si tamen eo die posuisti impedimentum, & non possis amovere, nisi cum eo incommodo, quod sufficeret ad excusandum eum, qui sine culpa illud posuisset, non teneris lege; & ita dicunt multi, cum Dicast. *n.698.* quòd ea lassitudo, quæ labore necessario aut utili inducta excusat à jejunio, etiam excuset, si sit orta ex inutili, & peccaminoso labore.

786 §.5. Peccas, si una aut altera hora ante mediam noctem diei festi exeas venaturus, prævidens te ideo non auditurum Sacrum, quia tum censetur moraliter adesse Festum, & urgere præceptum, ita Tamb. *l.4. in Decal. c.2. §.2.* Et idem est de aliis similibus Casibus: Illſ. *t.1. d.2. n.37.* dicit non peccaturum, si biduo ante exiret, etiam ob negotium non necessarium, vocatque sententiam communem.

787 §.6. Qui non est in eo statu, in quo lex eum in actu primo obliget, non tenetur vi illius legis ad eum se transferre: hinc lex de Confessione aut Communione annua, de Festo, & jejunio observando, non obligat Judæum, aut ad illa opera præstanda, aut ad hoc, ut fiat Christianus, sicque incipiat obligari, & explere possit, ita *Dicast. & alii.*

788 §.7. Præcepta naturalia obligant, ne quis impedimentum eorum observationi apponat, etiam aliquot diebus, antequàm incipiant obligare, hinc peccat, qui die Lunæ lusu vel potu perdit pecuniam, prævidens se die Veneris, aut cogendum rapto vivere, aut fore impotentem solvere, quod tum solvere debebit, aut uxorem vel liberos fame perituros etiam intrà mensem, aut illis defutura alimenta post 9. vel 7. dies: filius tamen non peccat contra pietatem, qui dilapidando bona reddit se impotentem ad alendos parentes post septennium futuros indigos; peccaret, si prævideret intrà paucos dies fore indigos.

789 §.8. Titulus justitiæ longè rigidior est, quàm obedientiæ vel religionis, uti rectè Moya *t.1. t.6. d.5. q.1. n.16.* unde peccant Pastores, officiales, famuli &c. qui per intemperantiam causant sibi infirmitatem, scientes ideo se, etiam prius post 8. dies fore impotentes muniis obeundis, ad quæ ex justitia tenentur, Sanch. Pasq. & alii. Excipit Gob. *c.10. n.24.* nisi per alium æquè utiliter suppleri possit, quod tamen non admittit *Pasq.*

790 §.9. Capellanus hodie obligatus celebrare, peccat contra justitiam, si hodie se inebriet, aut vestes sacras negligat accipere de loco vicino, aut illuc eat, ubi non poterit celebrare, ita Tamb. *l.3. de Missa q.6. §.1. n.6.* putat tamen non peccare, si infirmitatem in se causet ante tempus urgens, sed *Sanch. Pasq. & alii* probabilius dicunt eum peccare, ut jam dictum est. Quòd si sit infirmus, carcere clausus &c. non tenetur propter obligationem illam procurare liberationem ab infirmitate vel carcere, tenetur tamen procurare liberationem ab excommunicatione, suspensione & interdicto, hæc enim sunt directa, & proxima impedimenta Sacrificii, ad quæ tollenda cogit eum titulus justitiæ, quo tenetur sacrificare, ita Tamb. *ibid. n.8. & 9.* Quòd si Ecclesia egeat reconciliatione, & ipsemet possit reconciliare, ad hoc tenebitur, ut sic possit satisfacere obligationi celebrandi, Tamb. *§.3. n.3.*

791 §.10. Qui prævideret se post octiduum non posse satisfacere præcepto divino, v.g. suscipiendi Baptismum, confitendi, aut communicandi pro viatico, tenetur prævenire: item peccat, qui differt Communionem annuam usque ad Dominicam in Albis, & tum proficiscitur ad locum, ubi nec proximis diebus post erit copia communicandi: item, secundùm *Suar.* peccant æditui, sartores, sutores, pistores, qui die Sabbati, cùm possint, non procurant munditiem templi, vestes, calceos, panem, die dominico aut die Lunæ manè necessarium, nam in his usus & persuasio communis habet, debere præveniri, ne per servilia illa violetur festivus dies.

792 §.11. Pleræque leges humanæ secundùm usum, & interpretationem communem non obligant, ne quis impedimenta apponat aliquot diebus, antequàm urgeant, ita *Suar. Becan. Sal. Castrop. Dicast.* sic non peccat specialiter, qui per potum causat sibi ægritudinem, ob quam prævidet se fore impotentem post aliquot dies ad Sacrum audiendum, ad legendas Horas, ad jejunandum, ad Communionem Paschalem; item qui potans prævidet suo morbo alios cras privandos Missâ, secundùm *Suar. Bec. Bonac. Dicast.* non peccat contra præceptum de Missa.

§.12. Si absit intentio defraudandi legem, non peccare 793
eum, qui per actionem ex se non illicitam reddit se pridiè impotentem ad legem aliquam humanam observandam, docent *Suar. Bec. Bonac. Dicast.* adeoque non peccare, qui die Sabbati iter ingreditur prævidens se cras non posse audire Sacrum: imò nec qui ad venationem exit, uti pluribus docet Gob. *in Exp. T.5. n.453.* & Moya *n.15.* nisi exiret circa 10. vel 11. horam noctis; Quòd si impotentia illa fortè causetur per actionem ex se malam, v.g. per ebrietatem, *Bonac.* dicit non ideò peccare contra legem humanam, cujus observationi ponitur impedimentum, quia non constat legibus humanis intendi talem obligationem, uti constat intendi naturalibus: sed de hoc dicetur *l.3. p.2. num.1334.*

§. 13. Excommunicatus peccat contra præceptum de 794
Confessione, & Communione annua, si non petat absolutionem, ut ita possit illis præceptis satisfacere. Ita *Suar. Laym. Bonac. Fagund. Dian. & alii:* si tamen non petat, non peccat contra præceptum de Missa audienda, ut iidem docent cum Nav. Avila, Illſ. *n.38.* Castrop. *de cens. d.1. p.9. n.3.* quia Ecclesia noluit hoc præcepto excommunicatum comprehendi, sed excludi, solosque dispositos obligat ad audiendum, non autem ut se disponant: V. Dicast. *de Missa t.5. d.5. d.10. §.2.* Quòd si tamen eo fine non peteret, ut non teneatur Missam audire, putat *Avila* eum peccare, contra præceptum de Missa: imò Gob. *suprà in Quint. cap.27. n.95.* putat absolutè teneri ad procurandsm absolutionem, & tollendum impedimentum, alioquin peccate contra præceptum de Missa; non tenetur tamen quis sibi procurare valetudinem aut liberationem à carcere, uti ante dictum, & habet communior sententia cum *Suar. Bonac. Fagund. & aliis*, pro quo disparitatem dat *Gob.* quia qui excommunicatur, peccavit contra Ecclesiam, & illi est contumax, sed qui ægrotat vel tenetur carcere, per hoc non peccavit contra Ecclesiam, nec illi contumax est, ergo Ecclesia respectu hujus meritò est indulgentior, & non astringit præceptis illis. An autem quis teneatur sibi pretio Missam privatam procurare domi, aut audire, si gratis possit habere à Sacerdote sponte legente vel aliunde stipendiato, dicemus *l.3. p.1. num.676.*

§.14. Ex hactenus dictis constat, & rectè notat *Illſ.* in 765
hac quæstione non posse dari unam generalem regulam, sed attendendam esse mentem legislatorum, & finem legum, quæ quandoque faciliùs quandoque difficiliùs patiûtur apponi impedimentum, quod discere oportebit ex usu proborum & judicio prudentum: sic lex jejunii permittit assumi laborem honestum, cum quo jejunare non poteris, non item lex Missæ vel Horarum &c. Et circa jejunium, vide dicenda *l.3. p.2. n.1334.*

DUBIUM IV. 696

An excuset dispensatio.

RESP. In jure humano dispensatio legislatoris, vel parem potestatem habentis, facta ex justa causa, excusat à transgressione præcepti. Est communis. Sanch. Azor. *1. p. l.5. c.15.* Salas *d.20.* Ratio est, quia cùm sit author suæ legis, potest quemvis excipere.

Dixi 1. *Ex causa justa:* quia si temerè, & sine causa dispenset, tenet quidem dispensatio, peccat tamen tam dans, quàm petens dispensationem, contra jus naturale dictans partem debere conformari suo toti, nisi justa causa excuset. Sanch *lib.8. d.13.* Suar. Fill. *tr.21. n.438.* & quidem, ut vult Suar. mortaliter: venialiter, ut Pontius apud Dian. quem *v. p.8. t.3. R.8. 9. & 10.* Si dubitet, an causa sit justa, posse dispensare, vult *Sanch.* contra *Bonac.* qui dicit peccare. Etsi autem causa sit justa, non tamen tenetur dispensare, nisi cùm vel jus præcipit ex ea causa dispensare, vel necessarium est ad commune bonum, vel spirituale pœnitentis, vel avertendum grave damnum, aut publicum scandalum, & sine dispendio fieri potest. Dian. *R.27. & 28.* contra Suar. Sanch. &c.

Dixi 2. *Legislatoris:* quia dispensatio inferioris in lege Superioris sine justa causa, invalida est, ac proinde non excusat à transgressione præcepti. Ratio, quia qui nomine alterius sine causa dispensat, dissipat. Suar. *lib.6. cap.19.* Sanch. *d.17.*

Validè autem, & licitè inferior potestate ordinaria dispensat ex justa causa in lege Superioris, 1. Circa levia, hoc est, quæ sub mortali non obligant, etsi facilis sit ad Superiorem

riorem recursus. 2. Circa ea, quæ frequenter occurrunt, v.g. in jejuniis, celebrandis Festis, &c. Circa ea, quæ ita sunt propria uni communitati, ut non conveniant aliis. 4. Quando recursus ad Superiorem difficilis est, sive quando est necessitas, & periculum in mora. Dian. *R.*12. ex Gran. Salas, Gordon. Palao, qui addit 5. Si consuetudo præscripserit, ut inferior dispenset. V. Dian. *R.*95.6. Quando est dubium negativum, an casus egeat dispensatione. Quo casu, secundùm *Palaum*, non opus est dispensatione, cùm præsumptio sit pro libertate. Barbos. Dian. *p.*3. *t.*6. *R.*28. *p.*4. *t.*3. *R.*46. *p.*8. *t.*3. *R.*72. *&* 95. *Unde resolves:*

I. Pontifex sine justa causa non potest dispensare in lege Dei, nec Episcopus in lege Ecclesiæ. Sanch. *n.*3. Suar. Vasq.

II. Dispensatio in voto vel juramento, sine justa causa, etiam à Papa facta, est invalida. Suar. Sanch. *ll. cc.*

III. Valida est, si Superior per errorem justam causam arbitretur, aut etsi non arbitretur, (& temerè dispenset) reipsa tamen sit. Sanch. *l. c.* Azor. Sà, Salas, *n.*81. Similiter si dispenset, causa, quæ reverà legitima est, non præcognita, probabiliter tamen valere docet Sanch. Dian. *Res.*19. 21. *&c.* contra Azor.

IV. In dubio de valore dispensationis, validam censeri, eò quòd præsumatur in favorem actus, ne pereat, probabile putat Sanch. &c. cum Dian. *p.*3. *t.*6. *R.*9. *p.*4. *t.*3. *R.*45. 64. *p.*8. *t.*3. *R.*62. contra Molin. &c.

V. Habens potestatem generalem dispensandi, potest etiam secum dispensare directè & immediatè. Sanch. Dian. *p.*8. *t.*3. *R.*16. contra Suar.

VI. Valet dispensatio obtenta per vim, aut metum (modò causa sit justa.) Item data sine ullis verbis, sola mente. Turr. Dian. *R.*17. 76. *p.*4. *t.*4. *R.*118.

VII. Qui impetravit dispensationem, (v.g. in impedimento dirimente Matrimonium,) & per ignorantiam, vel simplicitatem expressit causam falsam, eum validè contrahere Matrimonium, dicit Pontius *de matr. l.*8. *c.*16. *ex Cap. Cùm inter, de sent. & re judic.* sed contrarium tenet Palaus *tract.*3. *d.*6. *p.*16. *§.*5. *ex Cap. Super litteris, de rescript.* Vide Dianam *p.*8. *t.*3. *R.*69.

VIII. Subditus bona fide dispensationem petens, rationibus Superiori allatis, potest dispensatione impetrata, esse securus. V. Laym. *l.* 1. *t.*4. *c.*22. *n.*27.

IX. Peccat, qui aliquem inducit ad dispensandum sine causa, vel allegata falsa causa, Nav. Sanch. 18. *de Matr. n.* 8. Fill. *tr.*10. *n.*314. Salas *d.*20. *s.*6. *n.*58. qui addit, id verum esse, etsi dispensans excusetur ob bonam fidem.

X. Dispensatio potest impetrari, non tantum pro ignorante, sed etiam invito, quando necessitas exigit. Sanch. Becan. contra Suar. V. Dia. *p.*8. *t.*3. *R.*86. 87. Id tamen locum non habet in ea, quæ impetratur ex Pœnitentiaria Romana, nisi impetretur à personis conjunctis, vel consanguineis intrà quartum gradum, vel saltem à Confessario. Marcus Leo *in praxi p.* 1. *f.* 14.

Quæres. An cessante causa dispensationis, cesset ipsa?

Resp. Pro hoc servient sequentes Regulæ.

1. Si tantùm impulsiva, seu minùs principalis causa cesset, manet dispensatio.

2. Etsi cesset pars causæ motivæ, seu principalis, manet dispensatio. V. Dian. *p.*8. *t.*3. *R.*62.

3. Si commissa facultate dispensandi, priusquàm dispensetur, cesset omnino causa principalis, nulla est dispensatio.

4. Si dispensatione redacta ad actum irrevocabilem, cesset tota causa, non ideò cessat vel vim amittit: v.g. dispensatum fuit in impedimento consanguinitatis, propter paupertatem fœminæ: licèt contracto Matrimonio, divitias obtineat, non est irritum. Idem est, si Beneficium per dispensationem obtinueris, & posteà cesset causa, ob quam dispensatum fuit.

5. Si facta dispensatione cesset omninò causa finalis, & actus possit facilè revocari: v.g. dispensatum est in voto castitatis propter vehementes tentationes, quæ postea cessant, an reviviscat votum? vel in Præcepto recitandi Horas, jejunandi, &c. propter infirmitatem, & posteà convalescit, an teneatur recitare, jejunare, &c. Affirmant Sanch. Amic. Portel. Bonac. Leo &c. Quia aliàs non esset justa. Negativam tamen sententiam probabilem, & in praxi tutam esse censet Dian. *p.* 8. *t.*3. *R.*24. Sal. Gran. &c. siquidem dispensatio fuerit absoluta: quia obligatio legis semel extincta non reviviscit, & quod destructum est, non reproducitur, nisi ab eo, qui producere potest. V. Suar. *de leg. c.*22. Laym. Præpos. &c. qui rectè id concedunt, quando non est de re dividua, & successiva, aliàs negant. Unde supposita probabilitate sententiæ negativæ, Gran. Dian. &c. sequentes casus (in quibus tamen alii meliùs contrarium sentiunt) resolvunt.

I. Cum quo dispensatum est propter morbum in esu carnium, potest vesci, licèt omnino convalescat.

II. Cum quo propter infirmitatem dispensatum est in voto Religionis, postquàm convaluit, non tenetur. Dian. *p.*6. *t.*7. *R.*45.

III. Cum quo propter oculorum infirmitatem dispensatum fuit in onere recitandi Horas, etsi convaluerit, non tenetur legere.

APPENDIX.

De Dispensationibus S. Pœnitentiariæ.

Quia ex officio S. Pœnitentiariæ multæ dispensationes (& gratis quidem) impetrari possunt, saltem pro foro conscientiæ, operæ pretium censui, quædam circa hujus rei praxin Pœnitentibus, & Confessariis utilia hìc subnectere.

Et quidem tria potissimùm circa hanc rem inquiri possunt: I. Circa materiam & causas, in quibus nimirum casibus dispensationes istę concedi soleant. II. Circa formam litterarum Pęnitentiariæ, quibus dispensatio Confessario committitur, quarum verba nonnulla, quæ difficultatem pariunt, explicanda sunt. III. Circa ipsam executionem dispensationis, quæ nimirum in ea observanda sint. De quibus ex Bon. Dian. *p.*4. *c.*4. *R.*71. *&* *p.*8. *t.* 1. *R.*103. *&c. usque ad R.*111. & Marci Pauli Leonis *volumine integro ea de re edito.*

Resp. I. In triplici materia (pro cujus diversitate, diversa quoque est forma) dispensationes, sive gratiæ istæ concedi solent.

Prima est in Votis: v.g. ut Votum Religionis ob inopiam parentum vel fratrum, similive ex causa liceat differre: ut quis à voto simplici castitatis, vel etiam Religionis (postquam Matrimonium contraxit) absolvatur ad manendum in Matrimonio, debitumque licitè petendum; ut à voto Religionis (ob debilitatem virium, per quas ejus onera ferre non possit, aut ob metum incontinentiæ, aut dotis defectum) absolvatur in ordine ad contrahendum Matrimonium.

Secunda. In impedimentis occultis Matrimonii; sive ea sint impedientia tantùm, sive etiam dirimentia, sive Matrimonium cum iis publicè contractum sit, sive contrahendum, dummodò de eo privatim fuerit actum & conclusum, præsertim bona fide: sive etiam quando contracto superveniunt. Circa quæ *Notandum* I. Impedimenta occulta dici, quæ vel nulli nota sunt, vel licèt uni alterive innotuerint, ad forum tamen contentiosum non sunt deducta. 2. Etsi aliqua impedimenta, v.g. cognationis spiritualis, natura sua sint publica, cùm contrahantur in facie Ecclesiæ; fieri tamen potest per accidens, ut sint occulta, v.g. 1. ob diuturnitatem temporis, ex quo sunt contracta. 2. Ob distantiam loci à loco contractæ cognationis. 3. Per mortem eorum qui fuerunt conscii. 4. Per ignorantiam hujus contractionis.

Tertia, in variis censuris, ut excommunicationibus, suspensionibus (item irregularitatibus) præsertim occultis, ad absolvendum ab iis, dispensandum, rehabilitandum, &c. Item ad condonandam obligationem restitutionis ob Horas neglectas; ad commutandum onus recitationis Horarum; eligendum Confessorem etiam pro reservatis; transeundum ad aliam Religionem, sive Ordinem (pro utroque foro) etiam post apostasiam à suo.

Resp. II. In formulis frequentioribus ipsius Brevis Apostolici, verba, quæ substantialia continent, & difficultatem habent, sunt hæc.

1. *Si est ita*, vel *quatenus si ita est*. Quorum sensus est; si preces veritate nitantur, præsertim tempore datarum litterarum Apostolicarum. Requiritur autem veritas rerum narratarum principaliter quoad essentialia facti, v.g. affinitatem esse contractam, incestum commissum, & actum, sive tractatum esse de Matrimonio (intellige perfectè, ita ut in id utrimque consenserint) & periculum revelationis ac scandalorum imminere. Secundariò autem requiritur quoad accidentaria, v.g. bona fide actum esse; & similia, quæ tantùm sunt impulsiva, & sine quibus nihilominus conceduntur tales dispensationes: unde etsi in iis, vel aliis parvi momenti, sit erratum in petitione, gratia nihilominus est valida. Vide M. Leon. *p.*2. *f.*225. *&* *p.*3. *f.*391.

2. *Periculum immineat revelationis.* Ad hoc enim, ut subsistat dispensatio, requiri, ut sit periculum, ne reveletur impedimentum, (intellige quando id in formula exprimitur) si non subsequatur Matrimonium, docet M. Leo *p.*2. *f.*220. Periculum autem hoc non importare necessariam detectionem, sed tantùm probabilem, & moralem credulitatem, futurum, ut si resiliatur à Matrimonio contrahendo, & hujus causæ assignari non possint, ex vehementi suspicione, & curiosa inquisitione detegatur. *V. l. c. f.*233.

3. *Et scandalorum*. Quo nomine intelligitur gravis infamia, ex qua deinde sequantur contentiones, minæ, pugnæ, &c. Leo *f.*230. *&* 317.

4. *Ut dicta muliere de nullitate prioris consensus certiorata, &c.* Clausula hæc est substantialis, ut nimirum, si dispensandum sit in impedimento dirimente, cum quo Matrimonium contractum fuit in facie Ecclesiæ, conjux ignorans illud impedimentum fiat certa de nullitate prioris sui consensus, & novum validumque liberè præstet (ita tamen, ut in cognitionem occulti impedimenti non veniat) Leo, *pag.*251. Dian, *p.*8.*t.*3.*R.*110. Sufficit autem ut istum consensum præstent inter se secretò, nemine præsente, per verba, & signa sufficientia, v.g. copulam maritali affectu. Neque debet Executor dispensationis eos coram se & testibus iterum copulare. Leo *p.*552.

5. *Postquam dicto Sacerdoti, si nondum satisfecerit.* Verba hæc solent esse in facultate absolvendi ab excommunicatione, v.g. ob percussionem Clerici: & important conditionem priùs satisfaciendi parti læsæ, quàm possit absolvi, hoc est, compensandi injuriam, expensas, & omnia damna, quæ ob percussionem illam incurrit, quorum æstimatio committitur Executori dispensationis: neque ab ejus obligatione liberatur percussor per hoc, quod percussus injuriam remiserit. Vide Leon. *f.* 382. 384. Si autem non possit in præsenti satisfacere, sufficit si juratus promittat se facturum, cùm primùm poterit.

Resp. III. Circa praxin, sive executionem hujus dispensationis, hæc scienda:

1. Litteræ Sacræ Pœnitentiariæ diriguntur ad Oratorem, hoc est, ad ipsum, qui dispensationem (per se vel alium) petiit, qui non debet eas resignare, sed eligere Confessorem talem, quali inscribuntur, qui eas sibi ab Oratore traditas resignet, legat, & deinde cum eo secundum commissionem dispenset. Licèt verò quocumque casu ab alio aperiantur, non ideò carent effectu, Salas, Dian. *p.*8.*t.*3.*R.*103.

2. In Confessore hoc requiritur, 1. Ut sit approbatus ab Ordinario territorii, in quo dispensaturus est. 2. Ut sit Magister sive Doctor in Theologia, vel jure Canonico, promotus in Academia, vel Religionis habens privilegium, quale concessit Greg. XIII. anno 1582. Confessariis Soc. JESU, quos Generalis, vel alius Superior de ejus licentia ad id designarit. 3. Ut specialiter ad hoc sit electus ab Oratore, hoc est, eo, cum quo dispensandum est: qui tamen semel electum, nisi deprehendat ignorantem, mutare non potest, Leon. *f.*22. Dian. *p.*8. *t.*3. *R.*104. Contrarium tamen docet Sanch. & Per. *de Matr. d.*48. *s.*5. *num.*7.

3. Confessor ad id electus, 1. debet dispensare in ipsa Confessione, vel saltem immediatè post. Dian. *p.*4. *t.*40. *resol.*7. Leo. *p.*1. *f.*54. *&* 28. 2. Debet causæ cognitionem, quando ea in Brevi exigitur, essentialiter præmittere, per diligens examen pœnitentis, nisi habeat ante perspectam, quia non est merus Executor, sed Judex, cui delegatur potestas dispensandi. 3. In ea debet credere illi, etiam sine testibus, & juramento, nisi aliunde sciat esse falsam, tunc enim dispensare non debet. Leo, Dian. *p.*8. *t.*3. *Res.*108. 4. Opera in ipso Brevi præscripta, etsi possit moderari, non tamen condonare. 5. Etsi non præscribantur certa verba ad dispensandum, debet tamen servare formam à Rituali Romano probatam; & post verba illa, *Absolvo te à peccatis tuis*, addere; Et *eadem authoritate declaro, te in dicto Matrimonio manere & debitum conjugale reddere posse & debere: nec non dispenso tecum, ut idem debitum etiam exigere licitè valeas. In nomine Patris, &c.* Si verò sit absolvendus ab excommunicatione, *vide formulam infra l.*7. *c.*1. *d.*6. 6. Absoluta dispensatione debet lacerare literas, præcipuè sigillum, ita ut ad probandum servire non possint, aliàs incurrit excommunicationem majorem. Leo *f.*239. Laceratio tamen ista non est de substantia; quia tantùm intenditur, ut non suffragentur in foro externo. 7. Nullo modo debet attestationem dispensationis factæ, neque ipsum Breve, seu diploma reddere, cùm pro solo foro conscientiæ debeat servire. 8. Nihil debet accipere, nequidem via compensationis, pro dispensatione, etiam pro foro externo facta; ideo enim inscribitur, *gratis ubique*: aliàs incurrit ipso facto excommunicationem majorem. Gavan. Dian. *l.c. ex declar. Card.*

Ex dictis resolvuntur sequentes Casus.

I. Confessor pro hac dispensatione eligi non potest, qui tantùm est Doctor Ordinis, vel Professor, vel Licentiatus Theologiæ; quòd enim hic in favorabilibus veniat nomine Doctoris, tantùm intelligitur de eis, quæ ratione exercitii, non quæ ratione dignitatis, committuntur. Leo *pag.*1. *f.* 21. Dian. *p.*4. *tr.*4. *R.*41.

II. Ex privilegio Soc. JESU concesso, alii etiam Mendicantes eligi possunt, ob communicationem. Debent tamen tam hi, quàm isti specialem ad hoc habere facultatem à suis Superioribus, aliàs dispensatio erit nulla. Auth. *cit.* Et patet ex dictis.

III. Confessor debet ita examinare Pœnitentem, ut cognoscat, & quidem distinctè, merita causæ, possitque inter ea discernere, ideo enim inscribitur, *Viro discreto*. Præcipuè autem debet inquirere, an preces nitantur veritate: quia gratia non conceditur simpliciter, sed sub conditione; ideoque solet addi clausula, *Quatenus si ita est: vel si ita esse repereris. V. Auth. cit.*

IV. Is, qui dispensationem petit, debet Executori ad id electo confiteri: nec sufficit, ante ei confessum fuisse. Patet ex dictis. Leo *f.*28. Dian. *R.*71. Regin. Pont. contra Sanch. Sal. Perez, Paulum: quorum sententiam non amplius esse probabilem docet Fill. Escob. Lezan. Dian. *l.c. &* *p.*8. *t.*3. *R.*105.

V. Commissio hujus dispensationis non expirat morte pœnitentiarii concedentis, re integra; quia est gratia, non facienda, sed facta in favorem Oratoris, cui jus quæsitum est: & executor est dispensator necessarius, siquidem preces nitantur veritate. Neque etiam morte Pontificis: tum ob rationem allatam, tum quia officium majoris Pœnitentiarii non expirat morte Pontificis. Dian. *p.*8. *t.*3. *Res.*89. ex Suar. Sanch. Garc. &c. contra Nav. Bon. &c.

ADDENDA.

Q*Uæst.* 135. *Quid circa dispensationes sit præterea* 797
observandum? R. seqq.

§. 1. Dispensatio est actus potestatis legislativæ, quo circa casum vel personam particularem relaxatur obligatio legis, manente illa obligatione quoad casus alios vel quoad reliquam communitatem: differt à licentia, quòd hæc sit quasi conditio inclusa in lege, nam lex prohibet fieri, vel omitti sine licentia: est autem quandoque opus dispensatione, etiamsi cesset intentio & ratio legis, uti habet Sanct. Thom. *in* 3. *d.*37. *quæst.*1. *ar.*1. sic etiamsi adsit certò sufficiens causa incundi Matrimonium sine proclamationibus, nihilominus debet dispensatio haberi: & licèt sit causa sufficiens dispensandi, non ideo est causa sufficiens propria authoritate omittendi proclamationes; & in hoc aliisque similibus casibus à posteriori colligimus talem esse voluntatem Superiorum, culpant enim aut puniunt, si aliter fiat. *Dixi*, aliquando, nam in multis casibus, maximè qui frequenter occurrunt, satis scimus Superiores id non exigere, sed satis esse, quòd habeamus certitudinem de justa causa excusante: sic si sim certus, me comedendo pisces passurum grave damnum in valetudine, possum die vetito sine dispensatione comedere carnes; item die festo Missam omittere, si habeam certò justum impedimentum, uti habet communis sensus & usus; quamvis semper consultius sit recurrere ad Parochos vel Confessarios saltem pro declaratione, quòd hic & nunc sit obligatio.

§. 2. Potestas dispensandi est res favorabilis, hinc latè in- 798
terpretanda est, ideoque in dubio, an se extendat ad hunc vel illum casum, potest judicari, quòd se extendat. *Nec obstat*, quòd lex sit in possessione, *nam* pro hoc casu constat de benigna voluntate Superiorum, qui beneficium suum volunt amplum esse. E contra dispensatio, quæ fit privatis, est res odiosa, cum sit exceptio à lege communi, difformitas à communitate, & quædam correctio juris, hinc est restringenda, & ideò in dubio, an se extendat ad has vel illas circumstantias, judicari debet, quòd se non extendat, ita cum communi Tamb. *in Dec. l.*1. *c.*3. *§.*7. *V. Dispensatio*, Gob. *in Exp.* 1. 9. *n.*700. & dixi *nu.* 622. diceturque iterum *num.*839.

§. 3. Superior loci seu territorii potest, etiam in legibus 799
communibus, dispensare cum vagis nullibi habentibus domicilium, ita Sanch. Less. Castrop. *t.*3. *d.*6. *p.*7. § 2. ubi cum aliis docet posse quoque dispensare in lege communi cum peregrinis alibi habentibus domicilium, uti eos absolvere potest à peccatis; tamen cum his non potest dispensare in votis, juramentis, aut aliis singularibus impedimentis, ad hoc enim videtur requiri major subjectio: Potest tamen Superior in his, item in omnibus legibus, & pœnis secum ipso dispensare, non tantùm indirectè, quia tollendo obligationem à communitate, cujus pars est, simul tollit à seipso; neque tantùm mediatè, in quantùm sibi eligere potest aliquem, qui in ipsum habeat eandem potestatem etiam absolvendi à peccatis, & censuris, quam ipse habet in subditos, *Cap. finali, de pœn. & remiss.* sed probabiliter directè, & immediatè quoad ea, quæ indigent absolutione, uti dicetur *l.*3. *p.*1. *num.*485. potestque videri Illſ. *t.*1. *d.*2. *num.*49. *& num.*50. *de peregrinis*: Videri etiam potest Delbene *de Immun. Eccles. toto c.*11. Et de dispensatione cum seipso, vide eundem *dub.*7.

§. 4. Si dispensatio sit ad majus, etiam præsumitur esse ad 800
minus ejusdem generis, nisi ratio sit pro majori, quæ non est pro minori, ita plures cum Sanch. *de Matrim. l.*8. *d.*1. *num.* 37. hinc qui per dispensationem potest comedere carnes, etiam po-

potest ova; itemqui, alioquin inhabilis, habet per privilegium, ut facere possit testamentum, etiam potest donare mortis causa aut facere codicillos. Item qui dispensatus est ad Subdiaconatum, etiam est dispensatus ad Minores. Felin. Host. Pass. Leut. *p.* 1. *q.* 286. quem vide.

801 §. 5. Conferens Beneficium vel Officium alicui, quem scit esse inhabilem, præsumitur, si potest, dispensare circa inhabilitatem, nisi coactus conferat: idem est, si sciens iohabilitatem ad Ordines, ei tamen conferat Ordines, qoia quisque censetur velle ponere actum validum, ergo vult removere impedimentum valoris, quantum potest, potest autem solo animo absque certa verborum forma, ergo censeri debet id facere: hinc etiam quoties Superior videt subditum agentem contra legem, & tacet, censetur dispensare pro eo actu, est enim ratihabitio pro præsenti, non tamen pro actibus futuris, ita Sanch. Sà, Schild. & alii cum Dian. *p.* 8. *T.* 3. *R.* 76. Addunt Sanch. Dian. & Castrop. *d.* 4. *p.* 9. si dispensatus sis ad duo Beneficia, etiam te esse dispensatum à residentia unius; item si dispensatus sis in ætate ad Beneficium parochiale, etiam es dispensatus in obligatione intrà annum suscipiendi Sacerdotium; item si tecum sit dispensatum, quia illegitimus es vel irregularis, ut possis suscipere Ordines sacros, etiam est dispensatum, ut possis accipere Beneficiom simplex tanquam titulum ordinationis tuæ, hæc enim se concomitanter habent, ideoque si dispensans potestatem habeat, censetur eam extendere ad utrumque, Laym. *ad cap.* 1. *De filiis presbyter. in* 6. contra Silvest. Rebuff. Az. Leut. *q.* 269. Vide Castrop. *de cons. d.* 6. *p.* 7. *n.* 19. & 20. Dian. *par.* 7. *tr.* 10. *ref.* 6. *par.* 8. *tr.* 3. *ref.* 38. & 41. *par.* 9. *tract.* 8. *ref.* 22. *p.* 10. *t.* 13. *ref.* 30. Illsf. *t.* 1. *d.* 3. *num.* 36. & 37. Leur. *q.* 269.

802 §. 6. Dispensatio obtenta ex falsis causis nihil operatur; Ita communis cum Covar. *l.* 4. *ref.* 20. *num.* 5. Suar. *de voto l.* 6. *c.* 6. *hinc* Inn. III. *c.* 15. *de rescript. ait*, *Licet Sedes Apostolica consueverit potentibus se liberalem exhibere, mendax tamen precator non debet impetratis gaudere*: Justæ autem ad petendam dispensationem causæ sunt, necessitas personæ, vel magna difficultas observandi: addit aliquid, secundum Dian. & alios, virtus vel nobilitas personæ, item ut ipse dispensans clementiam, & liberalitatem suam ostendat, sed hæc intellige, si dispenset in lege sua aut inferioris. Justa etiam causa est, uti putant Sanch. & alii cum Dian. *p.* 6. *t.* 7. *ref.* 24. & *p.* 8. *t.* 3. *ref.* 7. si votum aliquod sit factum in tenera ætate, vel interveniente metu aut tristitia, aliave passione, etiamsi non esset specialis difficultas in observando, quia tunc præsumitur non fuisse plenam libertatem, aut saltem facilius remittendam ideò obligationem, quòd libertas fuerit minor. Quòd si dispensatio à Superiore data sit sine justa causa, multi cum Illsf. *d.* 2. *n.* 52. docent subditum posse illa uti, sed Azor. Sot. Salas, Sanch. Amicus aliique cum Moya *t.* 6. *d.* 1. *q.* 3. contradicunt, quia jus naturæ dictat partem non debere sine causa difformari à toto. Circa casum, in quo cessat causa dispensationis, videri potest Moya *q.* 2. & Illsf. *d.* 3. *à num.* 40.

803 §. 7. Quando pro causa dispensationis obtinendæ in voto castitatis allegatur periculum incontinentiæ, non sufficit quodvis periculum, nec timor unius aut alterius lapsus, sed debet esse maximum periculum frequentis lapsus, ita ut ea persona diu possit incontinenter vivere, ita Portell. Dian. *resol.* 107. Gob. *in Quin. T.* 5. *c.* 37. *num.* 237.

804 §. 8. Si dispensans in lege Superioris sit certus esse aliquam causam dispensandi, sed dubitet, an sit sufficiens; posse dispensare docent Sanch. Tamb. *n.* 6. & Gob. *in Esp. T.* 9. *n.* 683. quia potestas dispensandi est latè interpretanda, uti dictum est, *num.* 798. & dispensaturus non obligatur ad tam rigidum examen de plena sufficientia causæ: si autem postea appareat causam non fuisse sufficientem, dummodò adfuerit causa aliqua, iidem cum Illsf. *d.* 2. *num.* 54. putant ex pia interpretatione prudenter præsumi posse consensum Superioris, ideoque dispensatum posse pergere uti dispensatione; alii negant, & meliùs, saltem, si advertatur nullam fuisse causam dispensandi, ideoque etiam, si dispensare volens, dubitet, an aliqua causa adsit, non potest dispensare, quia potestas delegata dispensandi necessariò postulat causam, ergo quando dubitatur de omni causa, potestas est dubia, nemo autem uti debet dubia potestate. Quòd autem legislator sine justa causa dispensans non peccet mortaliter, docet etiam cum pluribus aliis Delbene *c.* 15. *dub.* 4.

805 §. 9. Si certus sis te indigere dispensatione, & dubites, an obtinueris, non poteris pergere, quia certa indigentia prævalet contra incertam dispensationem: si autem certus sis te impetrasse dispensationem, sed dubites an ea sit valida, v. g. quia dubitas, an hoc quod expressisti vel tacuisti, sit causa finalis an tantùm impulsiva, præsumendum est esse tantùm impulsivam, & non finalem, quia est quædam possessio pro actu, & semper præsumendum est in favorem valoris actus, ita Sanch. Castrop. Tamb. *num.* 5. Gob. *num.* 615. & 682. Dian. *p.* 3. *t.* 3. *ref.* 64. Santarelli *in variis Resol. p.* 1. *qu.* 59. habetque de-cisio Rotæ apud Rosa *de Execut. litt. Apostol. p.* 1. *cap.* 6. *num.* 52. contra Molinam & alios: & idem dicit Santarelli si dubitetur, an dispensatio sit subreptitia, item an preces nitantur veritate, dicit enim præsumendum, quòd non sit subreptitia, & quòd veritate nitantur, nam delicta non præsumuntur. *Nec refert*, quòd impedimentum videatur esse in possessione, quia sit certum, dispensatio autem sit dubia, *nam* contra illam possessionem prævalet dispositio juris, dicens in dubio judicandum esse pro valore actus, ut scilicet magis valeat quàm pereat, sic enim *L. Quotiens*, *ff. de rebus dubiis* dicitur: *Quotiens in actionibus aut exceptionibus ambigua est oratio, commodissimum est id accipi, quo res, de qua agitur, magis valeat, quàm pereat: & Cap. Abbate, de verb. signif. Profectò sic intelligenda sunt illa verba, ut res, de qua agitur, valere possit potius quam perire.*

§. 10. Dispensatio subreptitia vel obreptitia est invalida: 806
illa autem est subreptitia, in qua tacetur veritas alioqui exprimenda; illa obreptitia, in qua exprimitur falsitas, quæ est causa finalis seu motiva, id est, qua cognita non fuisset facta dispensatio. Vide Rosa *à num.* 17. Rectè tamen notat Gob. *num.* 613. ut sit subreptitia vel obreptitia, debere esse taciturnitatem veri vel expressionem falsi circa causas pertinentes directè ad materiam concessionis, non autem ad concedentem, vel quæ concessioni sint extrinsecæ, & quamvis petens sit improbus, quod si sciret dispensans, non dispensaret, non ideò est subreptitia, quia hoc tenet se ex parte petentis, & est extrinsecum materiæ concessionis: similiter non est subreptitia vel obreptitia, si reticeatur vel affingatur causa tantùm impulsiva, sine qua fuisset quidem facta dispensatio, sed difficilius; & ita omnes communiter notant, (licèt aliqui cum Sà *v. Gratia n.* 10. excipiant, si hæc causa impulsiva notabiliter moveret,) habetque fundamentum ex *Cap. super litteris*, 20. *De rescriptis*. Vide Rosa *à num.* 26. sic qui occidit Sacerdotem, etiamsi in petenda dispensatione ab irregularitate solùm exprimat se occidisse hominem, valebit, uti habent Sanch. Laym. & alii cum Dian. *par.* 1. *t.* 10. *R.* 38. contra Suar. & alios: hinc Castrop. *t.* 3. *d.* 6. *pu.* 16. §. 3. universaliter concludit, tum tantùm vitiari rescriptum, & dispensationem esse invalidam, si reticeat aliquid spectans ad causam finalem concessionis, vel si exprimatur falsitas attingens causam finalem, & quæ de jure vel consuetudine debeat taceri: quænam autem de jure exprimi debeant, vel taceri, fusè explicat §. 4.

§. 11. Si Curialis, id est, ille, qui in Curia pro altero pro- 807
curat vel sollicitat dispensationem, addiderit aliquid falsum circa causam finalem, vel tacuerit aliquid verum in una parte separata, inscio illo, pro quo procurabatur, hoc non vitiat rescriptum pro illa parte, pro qua intervenit vitium, ita Portell. & Dian. *p.* 8. *Tr.* 3. *Ref.* 68. imò Socinus & Felinus putant quoad neutram partem vitiari, quia nulla adfuit malitia vel dolus impetrantis, sed rectiùs contradicit *Dian.* quia mens dispensantis non est dispensare circa illam partem, in qua intervenit vitium circa causam finalem; consequenter quando plura simul conceduntur, & partes inter se sunt separatæ, v. g. si petas dispensationem voti castitatis, & voti peregrinationis, subreptio in una parte non vitiat totam dispensationem, sed illam tantùm partem, quæ est subreptitia, ita Sanch. Dian. & alii cum Castrop. §. 5. Quòd si partes non sint separatæ, sed tendant ad eundem finem, v. g. si petas dispensationem consanguinitatis, & voti castitatis in ordine ad contrahendum Matrimonium, si subreptio in una sit commissa per simplicitatem, vel ignorantiam licèt culpabilem, sed non crassam, vitiabit tantùm illam partem, in qua facta est subreptio; si autem subreptio est facta ex fraode, & malitia, vitiabit totum post sententiam commissæ fraudis: hæc enim est pœna fraudis commissæ ab impetrante ipso, & statuta in jure apud Castrop. *n.* 6. & Rosa *à n.* 64. & 93. Quòd si causa probata sit per falsos testes, dummodò causa in se sit vera, Perez apud Gob. *n.* 634. dicit valere. Potest de his omnibus etiam videri Illsf. *à num.* 55. qui consentit.

§. 12. Satis est, si causa finalis verificetur eo tempore, 808
quo Romæ conceditur dispensatio, & simul illo, quo Ordinarius vel Confessarius dispensat, licèt non verificetur tunc, quando petitur, neque posteà, quando est concessa, & antequam executioni demandetur, quia sic rescriptum non est falsum, & nititur vera causa, ita Sanch. Præp. Dian. & alii cum Castrop. *d.* 4. *p.* 15. & Gob. *n.* 675. Quòd si causa cesset post dispensationem datam, & ab Ordinario factam, sed ante ejus executionem, Sanch. Con. Hurt. dicunt non valere: E contra valere docent Sà, Pontius, Tamb. apud Gob. suprà, & iterùm *n.* 677. qui Tamb. & Gob. addunt probabile esse, quòd etiam sufficiat adesse causam tunc, quando delegatus à Papa dispensabit; Idemque repetit Gob. *num.* 692. Vide Illsf. *d.* 3. *à num.* 40. Item dicenda *l.* 3. *p.* 2. *num.* 1309.

§. 13. Si in rescripto plures ponantur causæ, nec est ne- 809
cesse omnes verificari, sed satis est finalem esse veram: aut si plures sint finales, & singulæ sufficientes, satis est unam ex his

esse veram, etiamsi aliæ sint falsæ, Suar. & alii cum Sà, *v. Gratia n.* 25. Luca *de benef. d.* 78. *n.* 3. & Sylvio *in variis Resol. p.* 1. *v. Dispensatio*, c. 1. si tamen duæ simul, & non singulæ seorsim, viderentur sufficientes, vitiabitur, si altera sit falsa, Dian. *p.* 4. *T.* 4. *R.* 53. quod si unica tantùm causa ponatur, hæc censetur finalis, & non impulsiva tantùm, hinc si ea sit falsa, vitiat rescriptum, Sanch. & alii cum Gob. *n.* 614. quod verum est, etiamsi per ignorantiam aliquis expressisset causam falsam, putans esse veram, uti cum communiori tenent Castrop. & Gob. *n.* 633. contra Pontium. Vide Rosa *à n.* 58.

810 §. 14. Valida est dispensatio, quamvis erretur in nomine personæ petentis dispensationem, uti tenent Sanch. Bonac. Pontius, Gob. *n.* 635. Amicus *T.* 5. *d.* 6. *f.* 8. *à n.* 143. nisi dispensans ex falso nomine intelligeret personam sibi notam, cui intenderet specialiter facere gratiam, non autem illi, cui reipsa petitur, uti probabiliùs tenent Castrop. & Illſ. *d.* 2. *n.* 58. Item non refert, si erretur in nomine diœcesis, uti habet *Amicus* cum *Gob.* suprà contra *Sanch. & Perez*, quia Papa dat potestatem Episcopo petentis, quisquis ille sit, & absolutè consentit. Nec refert, si error aliquis per incuriam scriptoris irrepat, uti si pro gradu tertio affinitatis rescribatur tertius consanguinitatis, Laym. Dian. *p.* 3. *T.* 3. *R.* 63. 64. & alibi.

811 §. 15. Si quis à Superiore petat facultatem dispensandi in quodam casu, quem non explicat, quia credit negandam facultatem, si exprimeret, quamvis Superior concedat facultatem in genere, invalida erit dispensatio, si Superior aliquando habuit voluntatem non dispensandi in tali casu, quæ adhuc habitualiter duret, ita Salas & alii cum Dian. *R.* 32. Quòd si dispensatio tibi negata fuerit antehac, vel ab eodem, à quo petis, vel ab alio etiam Superiore, quàm hic sit, valida erit obtenta ab hoc, licèt de negata priore non fiat mentio, quæ si fieret, non dispensaretur, quia hoc non obstante habet præsentem absolutam voluntatem dispensandi, Suar. & alii cum Castrop. §. 4. & Rosa *num.* 365. Si autem obtinuisti dispensationem in alio defectu, & posteà ad eundem finem petas dispensationem in alio defectu, communior sententia, & stylus curiæ habet, quòd debeat fieri mentio prioris defectus dispensati, ob *C.* 3. *De filiis presbyt. in* 6. quia nempè sæpe nollet Papa, intelligens tot defectus adfuisse; alii tamen contradicunt, & videri potest casus in utramque partem fusè agitatus apud Rosa *à nu.* 357. vide etiam dicenda *l.* 4. *n.* 651. item plura ibidem à dicto *n.* 651. de supplicis, & rescriptis. Item alia ibidem *n.* 667.

812 §. 16. Parvitas materiæ circa veritatem tacitam vel falsitatem assertam non tollit valorem dispensationis, v. g. si verus valor beneficii in modico mutetur, dispensatio non invalidatur, quia modicus defectus vel omissio levis solemnitatis non vitiat actum, ita Riccius cum Diana *p.* 5. *T.* 5. *R.* 33. An autem, si plures defectus sint dispensandi, possit pro singulis peti dispensatio per diversas supplicas, dicetur *l.* 4. *n.* 651.

813 §. 17. Si in rescripto loco veræ causæ, quæ allata est, substituatur alia secundùm formulam rescribendi curiæ Romanæ, dispensatio est valida, & credendum est fuisse errorem scriptorum aut negligentiam expedientium, March. *in Trib. T.* 3. *p.* 3. *T.* 1. *Tit.* 9. *q.* 2. *ref.* 2. dicens se sæpius expertum.

814 §. 18. Si in rescripto addatur, *Motu proprio*, suppletur defectus subreptionis, quo petens reticuit causam finalem, non tamen suppletur, si expresserit causam finalem falsam, ita Sanch. Amic. & Diana suprà *R.* 70. ubi Portell. notat, si dispensans dicat absolutè se motu proprio dispensare, tunc dispensationem fore validam ex liberalitate, & gratia supplente omnes defectus, si autem dicat se dispensare motu proprio, sed præcedente petitione vel informatione petentis, tum fore invalidam, si sit aliqua subreptio. Videri potest Rosa *n.* 309. *& dicenda l.* 4. *n.* 654.

815 §. 19. Dispensatio pro foro conscientiæ valida est, per se loquendo, ante expeditionem rescripti, hoc enim requiritur tantùm pro foro externo, ita Mol. Sanch. Sà *v. Gratia. n.* 21. Diana *p.* 10. *T.* 16. *R.* 55. Gob. *n.* 669. unde adhuc valeret, etiamsi Papa moreretur ante rescriptum expeditum, modò reipsa dispensarit: hinc aliqui apud Gob. *n.* 490. *& T.* 10. *n.* 553. dicunt, si dispensatio sit hodie concessa Romæ, quamvis tu id nescias, si cras ad effectum procedas, actum fore validum, quia reipsa existit dispensatio, nec ad rem facit illius notitia; excipiunt tamen licentiam motu proprio concessam, quam ex aliqua declaratione sacræ Congregationis dicunt nihil operari, nisi post notitiam concessionis: alii ad omnia prærequirunt aliquam notitiam dispensationis aut licentiæ factæ, voluntque non sufficere solam probabilem conjecturam, quòd facta sit, sed requiri moralem certitudinem, uti si à viro fide digno, qui id sciret, intellexisset, ita Amicus, Dian. *p.* 8. *T.* 3. *R.* 84. *& alii. Dixi*, per se loquendo, nam in primis si dispensatio te inscio sit impetrata vel concessa, putant *Sanch. Castrop. Gob. & alii* non habere effectum, usque dum acceptes, quia est quædam donatio, quæ per acceptationem completur; sed de hoc dicetur *l.* 6. *t.* 6. *c.* 3. *ad dub.* 4. Deinde rectè notat Gob. *T.* 9. *num.* 743. Papam ipsum sæpè non dispensare, sed dispensationem committere Episcopo vel Officiali, si hic invenerit preces veritate niti, tum autem non poterit Episcopus dispensare ante examinatas preces.

§. 20. Multi apud Sanch. *de Matrim. l.* 8. *d.* 28. *n.* 86. dicunt 816 commissionem dispensandi expirare morte committentis, quia mandatum re integra, expirat morte mandantis, *l. Ei*, 108. *ff. de solutionibus*, *& cap. Licèt undique* 30. *de offic. & potest. jud. deleg.* sed Sanch. *n.* 87. probabiliùs sic distinguit, quando in litteris gratiæ in alicujus favorem concessis, minister executurus, est voluntarius, utpotè cui non præcipitur, ut exequatur, sed sola exequendi facultas conceditur, non favore ipsius, sed ejus, cui gratia est concedenda, tunc est gratia *facienda*, ac proinde expirat morte concedentis re integra; at si sit executor necessarius, utpote qui exequi jubetur, si preces veritate nitantur, tunc censetur gratia *facta*, ac proinde non perit morte concedentis; quod utrumque satis clarè colligitur ex *cap. Si cui, de præbendis in* 6. *& cap. Si super gratia, de offic. delegati in* 6. *Ratio* disparitatis est, quia in priore casu non est jus quæsitum illi, qui dispensandus est, sed relinquitur voluntati Delegati, velitne dispensare an non; in posteriore per mandatum jus quoddam illi est factum, ut à delegato dispensationem exigat, qui etiam exequi tenetur. Eandem sententiam tenent cum Sanch. Hieron. Paulus, Rebuff. Major. Henr. Suar. Sà, Guttier. & Laym. *ad C. si super, de off. & pot. deleg. n.* 2. Castrop. *d.* 4. *p.* 16. *§.* 2. *n.* 3. Garc. *p.* 6. *cap.* 3. *n.* 305. Lotter. *l.* 1. *q.* 29. *nu.* 34. Illſ. *tr.* 1. *d.* 3. *n.* 48. Et quòd mandatum nõ semper expiret morte mandantis, dictum est *n.* 566. & dicetur iterùm *n.* 876. potestque videri etiam Lugo *in R. mor. l.* 1. *d.* 20. & dicenda *l.* 3. *p.* 2. *n.* 688.

§. 21. Quando omnia jubentur fieri *gratis ubique*, Sà, *v.* 817 *Gratia*, *n.* 25. putat intelligi de datis vel promissis alioqui illicitis, Gut. & Homob. putant tantùm prohiberi ea dona, quibus animus recipientis corrumpi posset, sed opiniones illæ sunt rejiciendæ, prohibentur enim etiam alia data vel promissa; rectè tamen dicunt Sanch. Fill. & Dian. *p.* 4. *T.* 4. *R.* 15. tantùm prohiberi, ne aliquid detur ante expeditionem, vel ne de dando contrahatur, non autem prohiberi, si post expeditionem aliquid detur ex gratitudine.

§. 22. In dubio, an casus dispensatione indigeat, si du- 818 bium sit positivum, id est, si habeas rationem gravem, quòd non indigeat, non est opus dispensatione, quia licitè sequeris probabilem: si dubium sit negativum, Bonac. dicit esse opus, ne te exponas periculo transgrediendi legem: Illſ. *t.* 1. *d.* 2. *n.* 47. dicit non tam opus esse dispensatione, quàm declaratione, quòd lex tum non obliget: Sà *v. Dispensatio n.* 1. Laym. *l.* 1. *t.* 4. *c.* 22. *n.* 4. Barbos. *de off. Episc. alleg.* 35. *n.* 18. dicunt Episcopum posse declarare, quòd non sit opus dispensatione, vel dispensare in cautelam: Dian. *p.* 4. *t.* 3. *R.* 46. Caram. apud Dian. *p.* 8. *t.* 3. *ref.* 95. Castrop. *t.* 3. *d.* 6. *p.* 5. *n.* 10. absolutè dicunt non esse opus dispensatione, quia præsumptio est pro libertate, hinc *ff. de Reg. Juris*, *Reg.* 20. dicitur, *Quoties dubia interpretatio libertatis est, secundùm libertatem respondendum erit*: quod tenet Castrop. licèt magis inclinares, quòd indigeres dispensatione, quia non debes censere te obstrictum lege, nisi de lege sis certus secundùm dicta *n.* 272.

Cur in lege naturæ non possit directè dispensari: item quomodo possit dispensari in quibusdam legibus Divinis, at non in omnibus, videri potest Illſ. à *n.* 43. Denique an Superior aliquando teneatur dispensare in lege, dicetur *l.* 3. *p.* 1. *à n.* 538.

Q. 136. Quid de præsumptione licentiæ sit observandum? 819
R. seqq.

§. 1. Præsumptio licentiæ est actus prudentiæ, quo quis judicat legislatorem hic, & nunc tacitè consentire, ut agatur contra legem; quando autem ad valorem actus prærequiritur actualis consensus Superioris, saltem habitualiter perseverans, certum est non sufficere præsumptionem licentiæ, v. g. ad absolvendum prærequiritur actualis approbatio, hinc licèt sciam me approbandum, si peterem, non ideò possum ex præsumpta illa licentia absolvere, ut cum communi Lugo *de just. d.* 3. *n.* 134.

§. 2. In aliis rebus, quarum valor non pendet ab actuali 820 consensu Superioris, si sciam superiorem solere dare licentiam, & daturum esse, si peterem, præsumi potest licentia, unde si tunc Superior commodè adiri, & actus differri non possit, licitè utor ea præsumptione licentiæ, uti omnes concedunt: si autem adiri possit, & aliquis ex verecundia, respectu humano aut simili causa negligat adire, Nav. Suar. Sanch. & alii cum Castrop. *T.* 16. *d.* 3. *p.* 23. & Bardi *de consc. d.* 6. *c.* 3. §. 9. dicunt peccari tantùm venialiter, quia Superior quoad substantiam censetur contentus, licèt quoad modum illum sit invitus, ideoque sæpè puniat sic operantem; id tamen non tenet semper: nam sæpè contingit, præsertim in Religiosis Ordinibus, ut Superiores, nequidem quoad substantiam contenti sint, si non petatur licentia, quando commodè peti potest, uti dicetur *l.* 4. *num.* 110.

§. 3. *Bar-*

821 §.3. *Bardi* aliique cum *Castrop.* suprà dicunt, non requiri certam cognitionem de eo, quòd Superior consentiret, si rogaretur, sed sufficere probabilem: contradicunt *Molina, Ledesma & alii*, quia si sufficeret tantùm probabilis, laxaretur disciplina: quisque enim ob propensionem ad suas commoditates, & ad amorem libertatis facilè sibi fingeret motiva, quæ erroneè putaret probabilia, & sic sæpissimè eluderentur leges ac præcepta Superiorum, turbaretur uniformitas in subditis ejusdem communitatis.

822 §.4. Si licentia tibi sit debita, etiam præsumi potest, inquit *Castrop.* nisi scires negatam esse aliàs, aut negandam, etiamsi injustè, de quo tamen videri potest Castrop. *n.* 10. Item rectè præsumitur actualis licentia, si sit consuetudo, vel Superior sciat aliquid fieri, & non improbet, cùm sine incommodo improbare posset, nam in tali dissimulatione continetur quædam approbativa voluntas: si tamen Superior ideò non improbet, quia difficulter impediret, quia timet, ne non audiretur, vel ne communitas aut domus turbetur tuis querelis, non poteris præsumere consensum, uti rectè Nav. Mendoz. Rodriq. Suar. Sanch. Castrop. nam licèt verum sit, *Qui tacet consentire videtur, Reg.* 43. *de Regul. Juris in* 6. tamen id non tenet, ubi est res nobis odiosa, nec adest obligatio loquendi, uti rectè Abbas *in cap. Nonne, num.* 1. & Volpil. *de actibus humanis cap.* 1. *num.* 3.

823 *Q.* 137. *Quid de interpretatione legis sit notandum?* R. seqq.

§.1. Interpretatio legis est actus prudentiæ, quo declaratur sensus legis non ita claræ: estque actus doctrinæ, & non jurisdictionis, nisi de novo influat potestas legislativa: habetque locum in lege naturali, & positiva, tam divina quàm humana.

824 §.2. In interpretatione legis præceptivæ vel pœnalis debet servari proprietas verborum in sensu naturali secundùm usum communem hominum: si autem nomen sit analogum, stat pro famosiori analogato, uti rectè Castrop. *T.* 3. *d.* 5. *p.* 3. §. 1. v.g. si lex talis loquatur de filio, intelligitur naturalis tantùm & non adoptivus; si loquatur de morte, intelligitur naturalis, & non civilis: quòd si legislator posteà dicat se aliter intelligere, quàm verba propriè sumpta sonent, hoc dicit sicut privatus Doctor, & non ideò præcisè obligamur ejus interpretationi stare, nam hæc interpretatio, neque est declaratio mentis ab ipso habitæ, cùm enim recurrat ad impropriam significationem, præsumi non potest illam habuisse, ergo mens ista non potest censeri fuisse imbibita in lege, ergo nec potest ad illam extendi, quia lex non potest extendi ad casum, qui à principio à lege non fuit comprehensus, nisi de hoc accedat nova lex: neque erit obligatio ex eo, quòd hæc interpretatio videatur esse nova lex, si enim esset lex, deberet promulgari, ergo saltem ante sufficientem promulgationem non obligabit, ita cum aliis *Castrop.* Similiter si lex nova esset correctiva prioris, esset strictè interpretanda, & explicanda secundùm interpretationem antiquæ, etiamsi hæc foret abrogata, *leg. Non est novum*; *l. Sed & posteriores, ff. de legibus*: non est autem asserenda correctio legis, si conciliari possint, *cap. Cùm expediat, de electione in* 6. *leg. Sed & posteriores, ff. de legibus.*

825 §.3. In interpretatione legis favorabilis, lex extenditur ad proprietatem verborum, etiam in sensu civili, v.g. si filiis detur privilegium aliquod, postquàm parentes fuerint mortui, extenditur ad filios adoptivos, & ad mortem etiam tantùm civilem parentum, v.g. si mittantur in exilium, aut fiant Religiosi, tum enim dicuntur mortui civiliter: Ita Illſ. *t.* 1. *d.* 2. *num.* 42.

826 §.4. In interpretatione legis odiosæ vel pœnalis semper accipi debet, quod est minus, uti *n.* 596. dictum est, *nam in pœnis benignior est interpretatio facienda, Reg.* 49. *Juris in* 6. *Semper in obscuris, quod minimum est, sequimur, Reg.* 9. *ff. de Reg. Juris. Semper in dubiis benigniora præferenda sunt, Reg.* 56. *In pœnalibus causis benigniùs interpretandum est, Reg.* 115. *In re dubia benigniorem interpretationem sequi non minus justius est quàm tutius, Reg.* 192. Putant tamen Pirhing. *ad Tit. de Electione, nu.* 291. *& alii*, si constitutio etiam pœnalis emanet ad coadjuvandum jus antiquum, esse latè interpretandam, sed contradicunt alii cum Passer. *c.* 33. *n.* 33. quia non est nostrum ita explicare Regulas generales Juris, inter quas est *Reg.* 15. *Juris in* 6. *Odia restringi, & favores convenit ampliari, & cap.* 42. *ff. de pœnis, Interpretatione legum pœnæ molliendæ sunt potiùs quàm asperandæ.*

827 §.5. Simplex observantia, quamvis non longi temporis, est in casibus dubiis optima legum interpres, debetque attendi, quamvis de jure sensus verborum probabiliùs suaderet contrarium, & diversum reciperet sensum, ita Barbosa aliique multi cum Luca *de benef. d.* 67. *n.* 6. *&* 7. addens *n.* 9. observantiam, quæ attendi debet, esse proximam seu ultimi temporis.

828 §.6. Quando prohibetur interpretatio alicujus legis, & præcipitur intelligentia, prout verba jacent, per se loquendo, illa tantùm interpretatio prohibetur, quæ est frivola, & contra mentem legislatoris, aut saltem talis, quæ fiat ex professo typis mandanda, uti cum aliis putat Castrop. §. 2. & Illſ. *num.* 41. Interpretatio autem non habet locum, quando legislator interrogari potest, quia Imperator *l.* 1. *C. de legibus* ait, *Inter æquitatem jusque, interpositam interpretationem nobis solis, & oportet, & licet inspicere.*

Q. 138. *Quid de Epiikia sit notandum?* R. seqq. 829

§.1. Epiikia ab Ἐπὶ *supra*, Εἰκία, *æquitas*, aut *benignitas* latinè dicitur summa quædam æquitas seu benignitas, & definitur, Actus prudentiæ quo ex æquo & bono judicatur, quòd verba legis, quamvis clara sint, tamen hic & nunc non sint servanda, eo quòd legislator credatur ex quadam æquitate, & benignitate non fuisse comprehensurus hunc casum, si prævidisset, quamvis sciatur nunc comprehendisse: unde ab interpretatione differt per hoc, quòd interpretatio exponat verba obscura, Epiikia, autem dictat rectè agi contra clara verba legis. A præsumptione licentiæ differt, quòd præsumptio supponat legem etiam ad hunc casum se extendere, & obligaturam fuisse, nisi licentia Superioris aliqua haberetur, qua permittit agi contrà, eò quòd si interrogaretur, licentiam daret; Epiikia autem dictat mentem legislatoris non voluisse comprehendere casum, quantumvis aliàs verbis claris comprehensum, v.g. si lex vetet arma gestari, interpretatio legis est, si dicatur prohiberi arma offensiva, non autem defensiva; præsumptio licentiæ est, si legislator videat, quòd me induam armis, & exeam, nec tamen contradicat; Epiikia est, si gestem arma, certò prævidens proditorem urbis esse à me inveniendum, & occidendum.

§.2. Epiikia non habet locum in lege naturali, cùm per se 830
non constet verbis, & necessariò semper comprehendat, quidquid comprehendit. Neque in lege Divina, propriè loquendo, sive, quoad legem ipsam; quia Deus prævidet omnes casus, & circumstantias, in quibus erunt homines, quos obligat, ideoque casus excipiendos ab initio excipit: dici tamen potest, cum Teril. *in Reg. qu.* 59 habere locum in lege Divina, impropriè & quoad nos, quia licèt sæpè verba clara legis Divinæ videantur comprehendere etiam hunc casum, tamen aliunde scimus, Deum ab initio non voluisse illum comprehendere, & ita dicunt Bardi & Schild. *de consc. T.* 2. *n.* 59. *&* 61. Deum quandoque sub lege sua noluisse comprehendere casus valde arduos, v.g. licèt posuerit claram legem de confitendis mortalibus, tamen per quandam Epiikiam judicamus posse nos aliqua omittere ad evitandum grave damnum spirituale aut temporale nostrum vel proximi: & in similem fermè sensum loquitur de lege naturali S.Th. 1.2 *q.* 94. *a.* 5. *Quantùm ad prima principia legis naturæ, lex naturæ est omninò immutabilis: quantùm autem ad secunda præcepta, quæ diximus esse quasi quasdam proprias conclusiones propinquas primis principiis, sic lex naturalis non immutatur, quin ut in pluribus sit rectum semper, quod lex naturalis habet, potest tamen mutari, & in aliquo particulari & in paucioribus propter aliquas speciales causas impedientes observantiam talium præceptorum*: in rigore tamen non est Epiikia in illis legibus, sed potiùs sunt quædam interpretationes legum.

§.3. Epiikia habet locum in lege humana, non tantùm 831
quando duæ leges sibi contradicunt, uti vult Elz. *l.* 4. *q.* 16. §. 3. sed etiam in quavis lege, per se loquendo, quia legislator humanus scit se non esse omniscium, nec posse prævidere omnia, unde patitur sic corrigi legem suam, debuitque sic velle, ut se accommodaret infirmitati eorum, qui erant obligandi, v.g. si lex sit, ne ullus externus admittatur in urbem, custos portarum per Epiikiam rectè admittit eum, qui fugiens hostem se recipit in urbem velut in asylum; item licèt Ecclesia præcipiat Missam die festo, tamen passim per Epiikiam putant se esse excusatos, qui cum incommodo notabili audirent, & idem est de aliis legibus humanis, quæ ordinariè non obligant ad aliquid moraliter impossibile, uti *à num.* 780. dictum est. Non habet autem locum Epiikia, si legislator interrogari possit, uti dictum est *num.* 828.

Q. 139. *Quid notandum sit de privilegio, sive gra-* 832
tia? R. seqq.

§.1. Si strictè loquamur, non sunt idem privilegium, & gratia, nam privilegium habet se per modum Constitutionis stabilis, gratia autem unico actu terminari potest, hinc omne privilegium est gratia, sed non contrà: dispensatio enim est gratia, sed non privilegium, uti rectè Suar. *de leg. l.* 8. *cap.* 3. *n.* 11. sed sumendo pro eodem sic describitur privilegium, *cap. Abbate de verb. signif. lex privata concedens beneficium*: meliùs sic, *Constitutio legislatoris tribuens specialem aliquem favorem ad plures actus*; & distinguitur à lege per hoc, quòd non postulet dari communitati, nec promulgari, nec concedi in perpetuum; à gratia, & licentia, quòd hæ dentur ad unum vel paucos actus; à dispensatione, quòd hæc semper respiciat legem, à qua eximit.

§.2. Privilegium aliud est personale, quod immediatè 833

conceditur personæ ratione sui; cujus signum est, si persona nomine suo exprimatur, aut allegentur ejus merita: aliud reale, quod directè conceditur rei alicui, v.g. Episcopatui, Dignitati senatoris, Ordini alicui, Monasterio &c. Etiam reale est, si concedatur personæ ratione dignitatis, v.g. quia est Episcopus talis Ecclesiæ, uti notat Castrop. *T.3.d.4.p.16.§.6.* In dubio autem, an sit reale an personale, *Tiraq.* & alii volunt censeri reale; Jason. & alii volunt censeri personale; Suar. Castrop. Bardi *de cons.d.6.c.4.§.1.* Gob. *in Quin.T.5.c.37.num.159.* melius distinguunt, & dicunt censendum esse personale, si præjudicet tertio, vel sit contra jus commune, si autem non præjudicet tertio, nec sit contra jus commune, censendum esse reale, nam beneficium est ampliandum, si nec particulari nec communitati præjudicet. Plures divisiones privilegii videri possunt apud Illſ. *t.1.d.3.art.2.*

834 §.3. Privilegium personale cessat cum privilegiato, uti habet *Reg. Juris 7. in 6.* Reale cessat cum re, cui privilegium est annexum, unde cùm dignitates sint perpetuæ, privilegium reale, v.g. Episcopatui concessum est perpetuum, & transit ad successores: personale autem datum Episcopo, cessat eo mortuo; si datum fuit templo, non cessat, nisi templum legitima Authoritate, & sine spe reparationis destruatur, ita Suar *c.5.* addens, si templum uno loco destruatur, ut reædificetur in altero, privilegium transire ad novum templum, nisi fortè fundo ipsi datum fuisset. Personali, per se loquendo, poteris uti etiam extra territorium concedentis, Illſ. *num 26.*

835 §.4. Privilegia non cessant morte concedentis, quia *decet concessum à Principe beneficium esse mansurum*, *Regul.15. Juris in 6.* nec per mortem revocatur voluntas semel posita. Navar. Suar. Sà, *verbo Gratia num.1.* Item non cessant, licèt jurisdictio concedentis cesset, uti ostendit Castrop. §.4. Neque cessant ante certam cognitionem de revocatione, nam in dubio non censentur revocata, uti cum aliis Azor. Sà, Sanch. *de Matr.l.3.d.30.num.11.* Bardi §.6. Addunt Nav. Sà, Castrop. quòd privilegium eligendi Confessarium, audiendi Confessiones certarum personarum, absolvendi à casibus, dispensandi, suscipiendi Ordines à quolibet Episcopo, accipiendi ab Episcopo provisionem proximi beneficii, residendi alibi quàm in loco beneficii studiorum causa; condendi testamentum, si quis fuit inhabilis; celebrandi in privato Oratorio, non expirent morte concedentis, & ita quoad omnia etiam docet cum aliis Dian. *p.8.T.3. R.99.* An autem per mortem concedentis cesset concessio gratiæ necdum executioni datæ, dictum est *num.*816.

835 §.5. Privilegium, in quo dicitur: *donec voluero, donec aliter ordinavero, ad beneplacitum Sedis Apostolicæ*, durat etiam mortuo concedente, Sà *n.7.* Castr. *p.15. n.7.* quod etiam dicit Castr. licèt ponatur, *ad beneplacitum meum vel nostrum*, sed Sà, meritò contradicit, nam *Cap. Si gratiosè, De rescriptis in 6.* sic habetur, *Si gratiosè tibi à Romano Pontifice concedatur ut beneficia, quæ tempore tuæ promotionis obtinebas, posses usque ad suæ voluntatis beneplacitum retinere, hujusmodi gratia per ejus obitum* (per quem ejus beneplacitum omnino extinguitur,) *eo ipso expirat: secus autem, si usque ad Apostolicæ Sedis beneplacitum gratia prædicta concedatur; tunc enim*, (quia sedes ipsa non moritur,) *durabit perpetuò, nisi à successore fuerit revocata.* Quandonam autem revocentur privilegia, quæ dantur cum clausula, ut non censeantur revocata, nisi de eis fiat mentio de verbo ad verbum, videri possunt Barb. *de clausulis, claus.43.n.17.* Sanch. *in consil.l.6.c.9.d.8.* Gonz. *ad Reg.8.Canc.Gl.36.à num.13.* Ill. *n.57.* Putat autem Sà, *n.20.* privilegia Mendicantium non revocari, nisi fiat de illis expressa mentio.

837 §.6. Ubi derogatur simpliciter privilegiis, in dubio non intelligitur de insertis in Jure, uti ex Juribus ipsis, & gravissimis Authoribus probat Garc. *de Benefic.par.3. cap.2.num.72.* lex autem generaliter loquens non tollit privilegium particulare concessum super eo, de quo lex generalis loquitur, uti tenent Oldr. Felin. Mandos. & alii apud Garc. *num.248.* Tenet hoc, etiamsi lex generalis esset in *Trid.* quia ubi vult privilegiis derogari, id exprimit, & ita censuit sacra Congreg. apud Garc. *num.26n.* *Nec obstat* Bulla S. Pii V. revocans privilegia Tridentino contrariantia, *nam* regulanda est Bulla secundùm decreta Trid. & restringenda est ad ea tantùm, quæ per illud prohibita sunt cum derogatione privilegiorum, uti notant Rodriq. & Vivald. apud Garc. *n.262.* Et quid requiratur, ut absolutè dicatur revocatum privilegium, videri possunt etiam Sanch. *de Matr.l.3.d.30.n.20.* Suar. *c.40.n.7.* Sà *à n.12.* Amicus *de just.d.9.s.10.n.148.* docentque Sà *à n.17.* Sotus & Less. *v. professio religiosa, c.15.* legem, quæ revocat privilegium, non habere vim ante promulgationem in diœcesi, sed Illſ. *n.64.* dicit satis esse, quocumque modo innotescat revocatio.

838 §.7. Alexander VII. damnavit hanc 36. prop. *Regulares possunt in foro conscientiæ uti privilegiis suis, quæ sunt expressè revocata per Trid.* Putat tamen Sà *n.26.* quòd privilegia Religiosorum, quæ *sess.25.c.ult.* abrogantur, intelligantur illa, quæ sunt contra jura, de quibus agitur in præcedentibus capitibus de Regularibus. Addunt Rodriq. & Castrop. *p.2.§.10. nu.8.* quando in confirmationibus privilegiorum additur, *dummodò decretis Tridentini contraria non sint*, intelligi, dummodò non sint contraria decretis specialiter revocantibus privilegia. Vide Illſ. *à num.65.*

839 §.8. Privilegium concessum in bonum communitatis, & nemini præjudicans est amplè interpretandum, uti habet Jus canonicum, & communis Authorum cum Less. *c.4.* similiter illud, quod est datum in favorem piæ causæ, Religionum &c. uti dictum est *n.623.* & probat Sanch. *in Cons.l.6.c.9.d.1. nu.40.* hinc Sà *n.18.* dicit extendi posse ad similes casus, si verba permittant. E contra, si factum sit privato per modum dispensationis à communi lege, est restringendum, uti dictum est *num.622. & 798.* docentque cum aliis multis Suarez, Sanch. Castrop. *p.10.n.4.* Lessius *v. Consecratio, c.1.* Burgh. *C.3. c.59.* Illſ. *à n.32.* ubi plura habet notanda, maximè circa extensionem ad similes casus vel alias personas.

840 §.9. Privilegium non aufertur per subsequentem excommunicationem illius, cui concessum est, Sà *n.5.* Nec deficiente causa, ex qua concessum est, si ea verè extiterit, uti habent Sà *n.6.* Castrop. *p.15.n.7.* Illſ. *num 41.* Ratio est, quia dabatur ob causam præsentem, non ob futuram, nisi additum fuerit, donec durabit causa &c. lex autem sublata non reviviscit, nisi iterum volente eo, qui abstulit: Privilegium tamen ex falsa causa impetratum nullum est, uti omnes notant. Vide dicenda *l.3.p.2.num.*1309.

841 §.10. Quòd privilegia indigeant acceptatione, probat Castrop. *p.2.§.2.* sufficit tamen implicita aut per alium, uti rectè Illſ. *n.22.* Ut autem per voluntatem privilegiati cessent, requiritur renunciatio exterius facta ab eo, qui renunciare potest, & acceptata à concedente. *Dixi* 1. facta ab eo, qui renunciare potest, quia nemo potest privilegio sibi cum aliis communi renunciare sine Superioris licentia, uti habet Sà *n.29.* hinc *n.28.* dicit Religiosum non posse sine licentia Papæ renunciare privilegio sibi à Papa concesso; similiter licèt Clericus renunciaret omnibus suis privilegiis, tamen qui illum graviter percuteret, esset excommunicatus, quia privilegio communi tori statui Clericali renunciare non potest. *Dixi* 2. & acceptata à concedente, hinc dispensatus, ut ducat consanguineam, si nolit uti privilegio, si abjiciat vel laceret rescriptum, si etiam aliam ducat, hac mortua poterit per prius privilegium ducere consanguineam: similiter illegitimus dispensatus ad Ordines, si uti nolit, & combusserit rescriptum, atque etiam uxorem duxerit, poterit uxore mortua, per prius privilegium ordinari, quia renunciatio non est acceptata à concedente, cujus gratia manet data, neque opus est retineri rescriptum, ita Sanch. & alii cum Castrop. *p.17.* & Illſ. *num.50.*

842 §.11. Privilegium non cessat per non usum illius, si non fuit occasio vel potestas utendi; & licèt fuerit occasio ac potestas utendi, ego autem etiam longo tempore uti noluerim, imò posuerim actus illi contrarios, non ideò cessat, si sit tale, ut neminem alium gravet, neminem autem gravant, v.g. privilegia non jejunandi, audiendi Confessiones quascunque, ministrandi Sacramenta, eligendi Confessarium &c. nam his potiùs levatur onus Ordinariorum: unde ut cesset per non usum, requiruntur hæc quatuor, secundùm Laym. *l.1.T.4.cap.25.1.* Ut oblata fuerit occasio utendi: 2. Ut habita fuerit scientia talis privilegii: 3. Ut fuerit potentia tunc utendi: 4. Ut privilegium cedat in alterius gravamen, qui jam quasi præscribat, quod fieri potest etiam per actus contrarios, non tamen semper sufficit decennium; & ita docent quoad omnes partes etiam Suar. Bonac & alii cum Castrop. *p.18. & 19.* si tamen in privilegio adderetur, ut utaris illo pro tuo arbitratu, non peribit per non usum neque per actus contrarios, neque per ullam præscriptionem, uti tenent Baldus, Decius, Azor. & alii cum Castrop. contra Suar. & alios. Addit Luca *de Benef.d.29.n.24.* quando privilegium alicui Universitati ejusque Capiti vel Principi concessum est, non usum aliquorum non præjudicare illi.

843 §.12. Privilegium concessum non subdito transit in contractum, & ideò revocari non potest, ita Suar. Bonac. & alii cum Dian. *p.4.T.1.R.82.* talia autem sunt privilegia, quæ à Principe sæculari conceduntur Ecclesiasticis, uti ibidem docet Dian. & pluribus firmat *par.7.T.1. R.8.* Quòd si Princeps concesserit privilegium alicui propter merita, erit ad modum contractus onerosi vel donationis acceptatæ, & irrevocabilis, ideoque secundùm *Felin.* & alios revocari non poterit; limitant *Baldus & alii*, nisi ex justa causa, de qua constet; nec satis est Principem dicere se habere justam causam, uti post alios ostendit Dian. *par.8.T.6.R.122.* debetque prætereà fieri compensatio, ut docet Castrop. *par.21.§.2.* unde à potiori si privilegium concessum sit cum contractu, v.g. sub onere pretii solvendi vel operis exhibendi, non poterit validè revocari, nisi ratione utilitatis publicæ, & reddito pretio vel aliquo

æqui-

æquivalente præstitis obsequiis, ita Lopez, Suar. Bonac. Less. Sanch. & alii cum Castrop. suprà; potestque videri Carden. *in 2. crisi, d. 2. n. 346. & seqq.* Vide etiam dicenda *n.* 858.

844 §. 13. Concesso per privilegium uno, intelliguntur etiam concessa omnia, sine quibus non potest commodè esse usus privilegii, uti habetur *leg. penult. ff. de usufructu*, docentque Nav. & Sà *num.* 8. qui *num.* 30. addit tuum locium etiam gaudere tuo privilegio, si hoc aliàs tibi esset inutile. Vide dicta *num.* 800. & 801.

845 §. 14. Riccius & alii multi cum Dian. *p.* 8. *T.* 3. *R.* 99. docent, quòd privilegium vel facultas concessa retrotrahatur ad validandum actum præteritum, qui sine ea facultate invalidè factus erat, sic dicunt obtentam licentiam ad ædificandum molendinum extendi ad molendinum illicitè jam actu ædificatum; item licentiam obtentam ad acceptanda plura Beneficia incompatibilia, extendi ad illa jam acceptata; sed probabilius dicitur non validari actus præteritos, sed tantùm fieri, ut quod factum est, nunc licitè, & validè perseveret.

846 §. 15. Si plures ad eandem gratiam obtineant rescriptum, si posterius faciat mentionem prioris, præfertur priori; si autem ejus non faciat mentionem, prius prævalet posteriori, nisi posterius sit speciale, & prius generale, nam *generi per speciem derogatur*, *Reg. 34. de Reg. Juris in 6.* & hinc si prius sit speciale, & posterius generale, prius prævalebit, ita Vallensis cum Dian. *p.* 8. *T.* 7. *R.* 4. Vide tamen Illf. *num.* 27. Addit Tiraq. *de privil. piæ causæ, privil.* 26. privilegiatum contra privilegiatum non gaudere privilegio, si uterque sit privilegiatus in specie, secus si unus sit privilegiatus in specie, alter in genere, nam qui est privilegiatus in specie, utitur contra alterum suo privilegio.

847 §. 16. Quandoque est obligatio utendi suo Privilegio, uti rectè Neusser apud Gob. *in Exp. T.* 5. *num.* 781. in appendice, nam si sit privilegium habilitativum id est, tollens impedimentum vel difficultatem ad implendum præceptum, teneris eo uti, ut satisfacias præcepto, hinc si per privilegium privati Oratorii domi tuæ legatur Missa, teneris diebus festivis audire, licèt non tenearis procurare, uti dicetur *l.* 3. *p.* 1. *n.* 676. Si autem privilegium sit potestativum tantum, id est, præcisè permittens aliquid, quod lex non permittit, non teneberis eo uti, uti colligitur ex *Cap. Si de terra, de privilegiis; & ex Regul. 61. Juris in 6. Quod ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum.*

848 §. 17. Communicatio, qua privilegia uni concelsa, conceduntur alteri, non extenditur ad concedenda, nisi exprimatur: nam verba privilegiorum plus non operantur, quam secundum suam proprietatem significent, uti notat Less. *ver. Privilegium, Casu* 3. quomodo autem unus possit alterius privilegium participare, explicat Sanch. *in Conf. l.* 6. *c.* 6. *d.* 9. & videri debent dicenda *num.* 854.

849 §. 18. Quod aliquis potest ex privilegio concesso dignitati, vel ex officio, potest alteri committere, docetque Sa *n.* 27. talia esse privilegia, quæ Prælatis Religionum conceduntur.

Quas pœnas incurrant, qui violant vel impugnant privilegia Regularibus concessa, videri potest apud Arsd. *p.* 3. *T.* 1. *De opin. probab. q.* 25. *in fine.* Item vide hic dicta *num.* 679.

850 *Q.* 140. *Quid dicendum sit de privilegiis vivæ vocis oraculo concessis?* R. seqq.

§. 1. Vivæ vocis oraculum secundùm Suar. *de leg. l.* 8. *cap.* 7. *num.* 3. est privilegium à Pontifice concessum, ore prolatum, & sufficienter dictatum, ut scribi posset, per accidens autem contingit, ut non scriberetur, vel certè non literis Authenticis. Constat talia multa concessa fuisse Regularibus, quæ omnia anno 1622. die 2. Julii revocavit Greg XV. per Bullam *Romanus Pontifex*: excipit tamen illa, quæ concessa fuerunt ad instantiam Regum, aut signata erant manu alicujus Cardinalis. Anno 1642. die 19. Aprilis confirmavit Urbanus VIII. pro Societate Jesu privilegia vivæ vocis oraculo concessa, uti refert Portell. *in Resp. mor. p.* 3. *cap.* 52. per quam confirmationem privilegia omnia, etiam anteà per Gregorium abolita, restituebantur in integrum; sed idem Urbanus anno 1631. die 20. Decembris per Bullam *Aliàs felicis recordationis*, iterùm abrogavit omnia planè privilegia vivæ vocis oraculo, etiam à se ad illud usque tempus concessa, quamvis intuitu Regum, & licèt à Cardinalibus subscripta essent; hac autem Bulla comprehenduntur omnes omnino Regulares, etiam Soc. Jesu.

851 §. 2. Circa hanc revocationem certa videntur sequentia, 1. non revocari privilegia vivæ vocis oraculo concessa sæcularibus, uti rectè Gob. *in Exper. T.* 9. *n.* 728. contra Dicast. quia Pontifices tantùm loquuntur de Regularibus, & verba in materia odiosa non sunt extendenda. 2. Ob eandem rationem dicendum, nec revocari privilegia ab aliis quàm à summis Pontificibus viva voce Regularibus concessa, quia Bulla tantùm loquitur de privilegiis à *Sede Apostolica* concessis. 3. Quando Papa viva voce declaravit mentem suam circa aliquod decretum vel Bullam, talis declaratio non est concessio vivæ vocis, sed est tantum manifestatio intentionis, quam tunc temporis habuit Papa, hinc talis declaratio, quamvis per eam obtineatur quasi extensio privilegii, non revocatur revocatis privilegiis vivæ vocis, uti rectè Peyr. Gob. *n.* 730. Card. *in* 2. *crisi d.* 2. *num.* 327. & ita respondit de hoc consultus Card. de Lugo. 4. Si privilegium sit semel viva voce, & alio etiam tempore concessum per Bullam, non revocatur per has Bullas, sed vi Bullæ, qua datum est, durat, uti notant Dicast. & Gob. *n.* 734. si tamen sit per Bullam concessum, v. g. Ordini Carmelitano, & per vivam vocem aliis communicatum, putant Turr. Peyr. & Bordonus per has Bullas non revocari, sed probabilior est cum Gob. *n.* 735. revocari, quamvis enim non sit eadem ratio de his, quæ est de aliis, nullibi authenticè scriptis, tamen communicatio illa est privilegium vivæ vocis tantùm, & consequenter revocatum est.

852 §. 3. Adhuc sunt AA, qui dicunt ex aliis fundamentis probabile esse manere valorem privilegiorum vivæ vocis pro Regularibus: quod si probabile est, poterunt eis uti, nam in dubio, an revocatum privilegium, censeri debet non revocatum, quia est in possessione, & standum est pro favore: quòd si fortè reipsa non subsistant ejusmodi privilegia, Ecclesia supplebit, uti probat Card. à *num.* 160.

853 §. 4. Chassaing dicit manere saltem apud multos ejusmodi privilegia, quia cùm Urbanus expressè mandet sub gravissimis pœnis, ut Bulla sua apud omnes Religiosos publicetur, videtur sequi, quòd ubi talis publicatio facta non fuit, Bulla non obliget; dicit autem *Chass.* apud multos non esse publicatam: *sed* sententia illa est improbabilis, nam Pontifex nullo verbo insinuat publicationem requiri ad obligationem, sed mandat publicari, expressè addens, *ut quantò citiùs innotescat*: deinde jam est publica notitia illius apud omnes Regulares, ergo jam saltem est satis publicata, & consequenter obligat.

854 §. 5. Bonagratia *in Summula Regul. n.* 419. rectè ostendit, quod vivæ vocis oracula non sint revocata respectu Capuccinorum, expressè enim declaravit Urbanus: *in nostra revocatione non intelliguntur vivæ vocis Oracula vobis Capuccinis concessa*: hinc inferunt aliqui nec revocata esse respectu eorum, qui cum Capuccinis communicant, quales sunt ferè omnes Religiosi. *Contra* est, 1. Quia communicatio non habet locum in exorbitantibus, uti docent Tamb. *De jure Abbatum t.* 1. *d.* 17. *qu.* 2. aliique cum Moya *T.* 1. *t.* 6. *d.* 5. *q.* 2. *num.* 11. hæc autem gratia est exorbitans, & extraordinaria, concessa ex affectu speciali, quem Urbanus habuit erga ordinem Capuccinorum, in quo erat frater ejus, uti insinuat ipsemet Bonagratia. 2. Si mens Urbani fuisset ut alii in hoc communicare possent, frustra fuisset tam operosa ejus revocatio, nam omnes ferè Ordines, ut dictum est, communicant saltem mediatè cum Capuccinis. 3. Saltem hoc non juvat illos, qui sunt in Soc. Jesu, quia Generalis illorum non declaravit se velle, ut in hoc communicent cum Capuccinis, talis autem declaratio, & facultas Generalis requiritur, uti expressè habet Greg. XIII. in Bulla, *Ad futurum*, anno 1575. data.

855 §. 6. Lezana apud Gob. supra, itemque Portell dicunt, si aliquis Ordo privilegiis viva voce datis sit usus per longum tempus, illa nunc habere vim ex consuetudine legitima, & rationabili, adeoque non tolli per Bullas Gregorii vel Urbani; quam sententiam etiam plures tuentur apud Bonagratia supra: *sed* in contrarium est, quòd Pontifices sciverint esse usum eorum privilegiorum apud Regulares, nam Urbanus, sic dicit: *Cùm experientia rerum magistra compertum sit concessiones, & gratias vivæ vocis oraculo concessas sæpè ab his, in quorum favorem emanarunt, minùs canonica interpretatione extendi, & perperàm in disciplinæ Ecclesiasticæ detrimentum executioni mandari, idcircò &c.* ergo ratione usus contrarii saltem antecedentis non potest excludi Bulla Urbani: an autem nunc per usum continuatum & consuetudinem præscriptum sit à Regularibus, hoc est, quod quæritur: fatetur quidem Suar. *l.* 8. *cap.* 7. per usum & consuetudinem acquiri posse privilegium, sed difficile est dicere ea omnia hic esse, quæ ad sic præscribendum requiruntur.

856 §. 7. Refert Diana *p.* 11. *T.* 6. *R.* 45. quòd S. Pius V. anno 1567. die 16. Maji per Bullam confirmet ex certa scientia omnia Mendicantium privilegia, etiam vivæ vocis Oraculo concessa: iisdem ferè verbis confirmant privilegia Minorum Greg. XIII. die prima Maji 1575. Sixtus V. 3. Octob. 1587. Clemens VIII. 20. Decemb. 1597. qui sic habet, *Omnia & singula privilegia, immunitates &c. in genere vel in specie, etiam per solam signaturam, etiam vivæ vocis oraculo aut aliàs sub quacunque forma, & expressione verborum concessa, & in eis contenta, illorum omnium tenores ac formas, & decreta, ac si de verbo ad verbum insererentur præsentibus, pro sufficienter expressis habentes, Authoritate Apostolica, tenore præsentium ex certa scientia confirmamus, & innovamus, illisque frui, uti & gaudere posse ac debere in judicio, & extra, in*

omnibus, & per omnia, ac si specialiter, & expressè eisdem per nos concessa fuissent, decernimus, supplentes omnes juris, & facti defectus: Similiter Paulus V.23. Maji 1605. confirmavit privilegia Dominicanorum: Greg.XIV.8.Junii 1591. confirmat privilegia Soc. Jesu, *Qualiacunque sint, ac si ad verbum præsentibus insererentur*: iterum Clemens VIII. duabus Bullis, annis 1592. & 1593. confirmat similiter privilegia Benedictinorum: iterum Paulus V.anno 1606. confirmaos Societatis Institutum, ait, *nec non privilegia, facultates, gratias, & indulta qualiacunque illa sint, approbamus & confirmamus*: similiter confirmat privilegia Carmelitarum Discalceatorum: ex hi Authores ad minimum 13. apud Carden.*num*.314. & alii recentiores apud Illf.*tom.1.d.3. num.69.* & apud Gob.*num.736. & 737.* inferunt: omnia vivæ vocis oracula ante hos Pontifices data illis Ordinibus aliisque communicantibus cum ipsis, vim habere ex his Bullis,& esse æquivalenter ac implicitè bullata, adeoque revocata non esse per Greg. XV. per Urbanum VIII. hoc ipsum judicarunt alii viri docti: favetque Escobar *in Theolog.Mor.T.1.l.6.num.*195.& Dicast.*de Pæn.d.*10. *num.*327. posteà tamen quasi abstrahere volens addit: sed quidquid sit de his &c.Gob. post multa utrimque disputata *n.*738.subjungit sibi adhuc probari doctrinam aliis sapientissimis viris etiam probatam, videlicet tunc non esse solius vivæ vocis Oracula, sed censeri bullata, quando sunt data alicui communitati, cujus omnia privilegia data, & danda confirmavit ex certa scientia aliquis Pontifex per Bullam, Breve, vel Motum proprium, adeo ut hæc sententia ab intrinseco saltem videatur probabilis: *Ratio* autem intrinseca est, quia privilegia vivæ vocis, quæ per Gregorium & Urbanum revocantur, sunt privilegia non scripta seu non bullata, sed privilegia per Bullas in genere confirmata, dici non debent non scripta vel non bullata, ergo hæc non revocantur; *Prob. Min.* sunt scripta æquivalenter, & implicitè bullata, quia Pontifices dicunt, *ac si de verbo ad verbum insererentur*, ergo absolutè dici non debent non scripta, & non bullata, aut probari debet evidenter, quòd Gregorius & Urbanus, quando revocarunt, intellexerint etiam scripta æquivalenter, & implicitè bullata; alioquin judicandum est in favorem ipsorum, quia possident, nec verba in odiosis extendenda, Ita illi. *Huic sententiæ* contradicunt alii communius, nempè Dian.& Escob. suprà Mendo *d.8.num.*15.Lugo *in Resp.Moral.lib.4.d.*33. *num.*2. post omnes acerrimè Cardenas à *num.*315.& Illf.*num.*70.censet improbabilem: Horum ratio reducitur ad hanc formam: privilegia illa revocantur, quæ non sunt scripta expressè, & singulatim in litteris Apostolicis, sed oracula vivæ vocis, quæ tantùm in genere confirmantur, non sunt scripta expressè, & singulatim in litteris Apostolicis, ergo. *Major* probatur: mens Gregorii & Urbani fuit revocare has confirmationes generales Antecessorum suorum, & non probare illa, quàm expressè, & singulatim scripta in litteris Apostolicis, nam 1.Urbanus dicit causam revocationis esse hanc, quòd compertum sit sæpè minus canonica interpretatione extendi, ergo mens Pontificia est, ut per litteras Apostolicas constet de ipsis terminis concessionis, alioqui impediri non poterat illa extensio, & minus canonica interpretatio,sed per generales confirmationes planè nil constat de terminis concessionis, manentque privilegia apta extendi per uniuscujusque interpretationem, ergo mens Pontificis fuit revocare confirmationes generales non habentes expressè, & singulatim verba concessionum. 2. Uterque Pontifex dicit se revocare omnia vivæ vocis oracula quomodocunque concessa, & non obstantibus constitutionibus omnibus, & litteris Apostolicis, quæ tali revocationi possent obstare, sed litteræ Apostolicæ sic in genere confirmantes, poterant tali revocationi obstare, ergo revocant illa, quamvis in genere confirmata per litteras Apostolicas. *Ratio* ulterior est, quia hæ Bullæ generaliter confirmantes relinquunt ea privilegia esse in sua natura vivæ vocis oracula, quia non faciunt ea esse ullibi scripta in litteris Apostolicis, ergo relinquunt subjecta huic revocationi. Idem inde evincitur, quia si subsisteret allata opinio, frustra fuissent Bullæ *Gregorii & Urbani*, nam præcedentes Pontifices non diù ante generaliter per Bullas approbarant Religiosorum privilegia etiam viva voce data, ergo omnia vi harum Bullarum facta fuissent bullata, ergo per operosas illas *Gregorii & Urbani* Bullas fortè nulla aut perpauca revocarentur.

857 §.8. Urgent aliqui, quòd *S.Pius V.* per Bullam confirmarit irrevocabiliter omnia privilegia quomodocumque data Mendicantibus: addens non posse revocari etiam per Sedem Apostolicam; quòd si revocentur, dat Generalibus Ordinum facultatem ea statim resuscitandi sub novo dato, ac si concessa essent post revocationem. *Hæc instantia* nullam vim habet, nam *S. Pius V.* potuit hoc ipsum revocare, quod sic concesserat, si posteà suborta fuisset justa causa revocandi, ergo stante justa causa etiam potuerunt *Gregorius & Urbanus* quia habuerunt æqualem potestatem, sed fuit justa causa, uti ipsi testantur, & revocare voluerunt, cum dicant se revocare; non obstantibus quibuscumque Constitutionibus Apostolicis, ergo. Itaque privilegia Mendicantium non possunt revocari de potestate ordinaria, possunt tamen de plenitudine potestatis, & ex certa scientia, quibus se hic uti dicunt *Gregorius & Urbanus*.

858 §.9. Alii opponunt, privilegia Mendicantium esse remuneratoria, Pontifices enim dicunt se concedere ob magna merita, sed privilegia remuneratoria non possunt revocari, etiam de plenitudine potestatis, nisi fiat compensatio, uti dictum est n.843.ergo. *Contra est*, Si sint remuneratoria ex solo debito congruentiæ vel gratitudinis, ut hæc sunt, semper revocari possunt, quando expedit ad bonum commune, imò eorum concessio imbibit hanc tacitam conditionem, quamdiù expediet bono publico,ergo si per circumstantiam abusus,qualem hic fuisse testantur Pontifices, non ampliùs expediat bono publico, revocari possunt, etiam sine ulla compensatione, uti pluribus ostendit Cardenas *à num.*350.

859 §.10. Dicunt alii: Cassinenses habere speciale privilegium Eugenii IV. propter quod non possint eorum privilegia revocari, nec censeatur derogari, nisi adhibeatur specialis forma in eadem Constitutione præscripta: Hinc solvunt ipsi Cameræ Apostolicæ annuum censum pro manutentione suorum privilegiorum, hinc quotannis censentur confirmari, & ex contractu oneroso manere in suo vigore, ac consequenter etiam pro aliis Ordinibus, qui communicant cum illis, ita Pasq.*de Sacrif.q.*803.*n.*13.*Sed* contra sunt illa, quæ adduximus *n.*854.

860 §.11. Ad illud, quod *n.*852.dicebatur, in dubio standum esse pro valore privilegiorum, *Respondet* Cardenas non esse ampliùs prudens dubium, sed sententiam suam, qua asserit revocata esse illa privilegia, certam esse ex principiis intrinsecis; & licèt opposita sententia sit intrinsecè probabilis, tamen illicitum est operari ex sententia extrinsecè tantùm probabili, uti *n.*369. dictum est, neque Ecclesia supplet, nisi opinio à Doctoribus communiter recipiatur tanquam verè probabilis, uti pluribus firmat *à num.*372.

861 §.12. Quod attinet ad revocationem oraculorum vivæ vocis, quæ concernunt Indulgentias, magni Doctores inquit Gob.*n.*730.Escob.*n.*199. cum Peyrinis, & Bordonio, quorum sententiam probabilem censet *Lezana*, putant hæc non revocari, quia applicatio Indulgentiarum non est propriè privilegium: *Sed* oppositum suadent verba Pontificum, nam *Greg.* dicit se revocare omnia, & singula indulta, facultates, privilegia, gratias, & concessiones quascumque Spirituales, & Ecclesiasticas, tam ad forum interius quàm exterius spectantes: *Urbanus* addit, omnia & singula privilegia, facultates, licentias & gratias quascumque, simulque repetit totam Bullam *Gregorii*: videtur vero Indulgentia contineri nomine gratiæ, & concessionis Spiritualis: idem colligitur ex titulo utriusque Bullæ, nam Gregoriana habet, *Constitutio, qua revocat concessiones quascumque vivæ vocis, &c.* Urbani autem, *Constitutio, qua revocat omnia vivæ vocis oracula, &c.* Quod attinet Indulgentias illas post visitationem Collegiorum in Soc. Jesu, censuit ac publicè edixit vir Eximius, & Provincialis, se inquisivisse Romæ, & responsum esse, quod Urbanus interrogatus declaraverit se Indulgentias illas non revocare, quamvis alioquin viva tantum voce datas, unde dicendum est adhuc valere. Videri potest Illf.*à num.*71.

862 §.13. Vivæ vocis oracula impressa in antiquo compendio Privilegiorum Soc Jesu personis privatis concessa sine Bulla, sunt sequentia, verbo *Absolutio §.2.3.4.5.7. Apostata §.1. Bulla Cœnæ §.2. Communicatio §.3.5. Commutatio §.2. Gratiarum usus §.2. Indulgentiæ §.1. Reliquiæ, Visitatores.*

Vivæ vocis Oracula ex participatione aliorum Ordinum, non bullata, verbo *Absolutio §.8.9. Communicatio gratiarum §.7. Concilium Trid. §.3. Dispensatio §.3.8.9. Ecclesia §.4. Extrema Unctio, Familiaris §.3.4. Hora canonica §.4. Jejunium* §.2.quoad illam partem, *Easdem Indulgentias* &c.Item §.7. 10.11.17.21.26.28.29. *Scrupuli §.2.*

Privilegia, de quibus ignoratur, quomodo sint concessa, verb. *Absolutio* §.10. *Alienatio* §.5. *Apostata* §.10. *Appellatio* §.5.quoad eam partem, *Et per privilegium concessum Cisterciensibus, Benedictio* §.3. *Bona Societatis* §.5. *Conservatores* §.9. *Dispensatio* §.4.6.7.quoad illam partem, *Per concessionem Eugenii, Exceptio* §.11.12. *Familiares* §.1.quoad eam partem, *& per Concessionem Martini V.* Item §.2.5. *Hora Canonica* §.2. *Jejunium* §.1. *Indulgentia* §.2.quoad ultimam partem, *Et generaliter quando aliqua necessitate &c.* Item §.8.13.14.15.18.19.20. *Infirmi* §.2.3. *Interdictum* §.4.5. *Prælati* §.3. *Privilegia* §.1. quoad secundam partem, *Quin verò &c.* Item §.5.6.10. *Sacra §.1.2. Societas Jesu* §.2. quoad primam partem concessionis factæ Benedictinis.

Privilegia à Clemente VIII. concessa & subscripta à Cardinali Toleto, 1. Ne in singulis domibus præter Confessarium ordinarium teneantur domus Societatis Jesu deputare duos

duos vel plures Confessarios, qui à reservatis absolvant: 2. Ut cum prohibentur Superiores audire subditorum Confessiones, non intelligantur, qui sunt Magistri Novitiorum: 3. Ne judicium absolvendi à reservatis universim Confessariis committatur, sed liceat interdum Superiori pro ratione sui officii hujusmodi facultatem negare. Hæc si à *Toleto* tantùm subscripta sunt, non sunt quidem revocata per *Gregorium*, sunt tamen revocata per *Urbanum*; nisi iterum præscripserit usus.

Hæc sunt, quę in utramque partem invenire potui, de quibus relinquo judicium prudentioribus. Communis sententia cum Carden. Illsf. Diana *p.* 11 *tr.* 6. *R.* 45. tenet esse revocata.

863 Q. 141. ***An cessante fine legis in aliquo particulari, etiam pro hoc particulari cesset obligatio legis***, v.g. lex prohibet die Veneris carnes, ut sic maceretur corpus, an ille, qui magis delectatur, & melius nutritur piscibus quàm carne, possit die Veneris carnes comedere? Item, si lex præcipiat noctu manere domi propter rixas vitandas, an qui certus est non orituras, possit noctu exire? R. Cessare, negant ferè omnes, teste Dian. *p.* 1. *tr.* 10. *R.* 28. ubi plurimos citat: sequitur cum aliis Castrop. *tr.* 3. *d.* 5. *p.* 1. Illst. *t.* 1. *d.* 2. *n.* 61. E contra cessare affirmant Arriag. Caram. Dian. *p.* 7. *tr.* 10. *R.* 33. aliique apud Pennaf. *de fide d.* 16. *n.* 46. item Scaccia, Navar. Henriq. Comit. uti putat Moya *T.* 1. *t.* 6. *d.* 4. *q.* 3. *nu.* 18. quibus ea parte favet Card. *in* 1. *crisi d.* 62. *num.* 74.

864 §.1. Supponenda sunt sequentia, 1. Finis legis potest cessare, vel contrariè vel tantùm negativè: tunc dicitur cessare contrariè, si reddatur illicitus aut impossibilis, v.g lex præcipit jejunium, ut maceretur corpus, si tamen mulier gravida per illam macerationem exponeret fœtum periculo mortis, hic finis legis cessaret contrariè, quia hæc maceratio fieret illicita mulieri: similiter si lex præcipiat contributionem propter ædificationem pontis, si pons ob difficultatem subortam ædificari non possit, finis legis cessat contrariè, quia ædificatio pontis facta est impossibilis. Tunc dicitur cessare tantùm negative, si non reddatur quidem illicitus aut impossibilis, attamen per observationem legis non obtineatur finis intentus à lege, uti in illo, qui non maceratur per abstinentiam à carnibus sed magis delectatur, & nutritur per pisces. 2. Finis legis aliquando distinguitur à materia legis, uti vitatio rixarum distinguitur à mansione domi præcepta propter rixas vitandas; aliquando non distinguitur, ut si præcipiatur oratio propter cultum Dei, materia præcepti est oratio, quæ eadem etiam est cultus Dei. 3. Finis legis alius est adæquatus, alius tantum inadæquatus; adæquatus est totum illud, sive sunt omnia illa quæ intenduntur à lege, & propter quæ obtinenda fertur lex; inadæquatus est aliquid seu aliqua pars illorum, quæ lex intendit.

865 §.2. Sequentia videntur certa, 1. Si finis legis cesset contrariè, etiam cessat obligatio legis, uti patet, quia ad illicitum vel impossibile non potest dari obligatio. 2. Quando finis legis non distinguitur à materia legis, non potest cessante fine legis manere obligatio legis, uti etiam patet, si enim in illo cesset finis legis, etiam cessat materia, cùm finis, & materia sint idem, ut supponitur, ubi autem non est materia legis, non potest esse legis obligatio, ergo.

866 §.3. Si cesset finis legis tantùm inadæquatus, non ideo cessat lex, quando enim sunt plures fines, licet simul sumpti faciant unicum totalem, & adæquatum, tamen deficiente uno, si alius maneat, hic censeri debet sufficiens, adeoque hoc sensu adæquatus, in ordine ad movendum legislatorem, nisi constet de opposito, ergo quamvis cessaret finis inadæquatus legis, non ideò cessaret lex.

867 §.4. Si finis adæquatus legis cessaret in aliquo particulari, etiam in eo cessaret obligatio legis, ita Nav. Cajet. Valent. Henriq. Tiraq. Hurt. Gran. aliique multi cum Carden. *nu.* 40. & videtur certum, quia si lex obliget tantùm sub certa circumstantia, v.g. temporis vel loci, cessante hac circumstantia cessat obligatio legis, quia nempe honestas specialis, propter quam hic, & nunc lex erat, non potest hic & nunc attingi, atqui finis legis est primaria illius circumstantia aut quasi substantia, ergo si finis legis adæquatè cesset, cessat obligatio legis; *Conf.* nam lex, quæ injungit aliquid tanquam medium utile ad obtinendum finem, non obligat, si medium illud fiat inutile ad illum finem, uti per se patet, sed quando finis adæquatus legis cessat, hoc, quod erat injunctum tanquam medium utile ad finem, jam est ad illum inutile, cum enim finis ille cesset, & obtineri non possit, inutiliter poneretur aliquid tanquam medium utile ad finem, ergo cessante fine adæquato legis in aliquo particulari, lex eum non obligat.

868 §.5. Probabilius videtur, quòd finis adæquatus legis humanæ non possit cessare quoad aliquem in particulari, si quoad communitatem maneat, ita AA. sententiæ negativæ contra AA. affirmativæ: *Probatur* 1. quia finis inadæquatus, & quidem primarius omnium legum est, dirigere communitatem, hinc leges non respiciunt speciales personas, casus vel circumstantias, sed feruntur pro communitate, secundùm hoc, quòd communiter contingit, & quod communiter omnibus prodest vel obest, atqui hoc semper manet, licèt alii speciales fines fortè cessent in aliquo particulari, v.g. licèt Titius non maceretur esu piscium, tamen homines communiter macerantur; licèt per me non sint orituræ rixæ, si hac nocte exeam, tamen communiter oriuntur, si homines passim exeant &c. ergo in ejusmodi casibus semper manet finis inadæquatus, & generalis ejusmodi legum. 2. Finis inadæquatus, & universalis omnium legum, saltem humanarum, est etiam uniformitas operandi in illa materia, quam lex præscribit, uti doctè probat Suar. *de leg. lib.* 6. *c.* 7. *n.* 5. *& cap.* 9. *nu.* 15. difformitas enim in operando, per quam pars discreparet à toto, esset quædam illius totius deformitas, sed hic finis semper manet, licèt alii speciales fines in aliquo particulari cessent, ergo. 3. Legislator potest obligare, ut servetur lex sua, etiam ab illo, in quo speciales fines illius legis cessarent, dummodò non cessent in universum, ob rationes jam datas, atqui præsumendum est legislatorem sic velle obligare, ergo. *Prob. Min.* nam alioqui daretur subditis occasio sæpè eludendi legem, quisque enim sibi facilè finget finem legis in se cessare, cum è contra plerumque resciri non possit, quos fines habuerit legislator, qui propterea etiam plerumque fert legem, non assignatis omnibus finibus illius, ergo. *Dixi* legis humanæ, propter dicenda *lib.* 2. *num.* 270.

§.6. Ex dictis patet, quid ad quæstionem initio proposi- 869
tam sit respondendum, nam si quæratur, an si cesset in uno vel altero particulari finis adæquatus legis, hic particularis liber sit ab obligatione legis, negandum est suppositum, secundùm jam dicta *n.* 868. Si autem quæratur, an liber sit, si finis inadæquatus in illo cesset, dicendum est non esse liberum, secundùm dicta *num.* 866.

§.7. *Objicies* 1. Lex in præsumptione fundata cessat obli- 870
gare, si constet de contraria veritate, uti habet communis cum Sanch. Laym. Dian. aliisque pluribus apud Suar. *lib.* 3. *c.* 23. quia *præsumptio cedit veritati*, argumento, *L. Continuus* 137. *ff. de verb. oblig. & L. ult. ff. Quod metus causa*, hinc si lex prohibeat famulari hæreticis, tantùm ob periculum perversionis, ubi cessat hoc periculum, cessat lex, non enim est mens legislatoris obligare tunc, quando non est hoc, propter quod est lex, sed ratio, cur legislator vellet etiam Titium obligari illa lege jejunii, esset præsumptio, quòd etiam Titius maceraretur, ergo si hæc præsumptio non sit vera, Titius non obligatur, ita Dian. *Respondet* 1. Suar. *dist. Maj.* si lex fundetur in præsumptione periculi, N. quamvis enim periculum hic & nunc non sit, tamen communiter est: si fundetur in præsumptione facti, quod scitur non extitisse, C. uti si lex obliget ad Matrimonium illos, qui diù convixerunt, quia præsumitur consensus in Matrimonium, si hic consensus non adfuerit, lex non obligat. R. 2. Negando *Min.* nam ratio movens legislatorem est bonum commune; item procuratio uniformitatis in operando: item præsumptio, quòd communiter omnes macerentur, quæ præsumptio semper est vera.

Objic. 2. Si lex obliget totum hunc Episcopatum, & finis 871
legis cesset in hac urbe, etiam cessat in hac urbe obligatio legis, ergo etiam, si lex obliget omnes subditos, & finis ejus cesset in hoc subdito, in hoc cessat obligatio legis, ita *Arr.* R. Dato Ant. N. Cons. disparitas est, quòd hæc urbs faciat perfectam communitatem, adeoque lex talis sit virtualiter multiplex, unde si respectu hujus communitatis cesset finis, cessat adæquatus finis hujus legis, prout erat lex hujus communitatis: simile non est de singulis privatis, nam respectu privatorum nulla datur lex.

Objic. 3. Si lex Superioris prohibeat Religiosis, ne aspiciant 872
per fenestram, ut sic consulatur castitati, qui noctu in tenebris aspicit, non peccat contra legem, quia in hoc casu particulari cessat finis legis, ergo idem est in similibus casibus de omni alia lege, ita *Arr.* R. Lex illa nunquam prohibuit aspicere in illis circumstantiis, quia sic esset irrationabilis, & de re inutili; itaque tantùm prohibuit, ubi ratione aspectus erat secundùm se periculum, quamvis fortè per accidens ratione hujus vel illius subjecti non esset periculum.

Q. 142. ***Quandonam universaliter cesset lex vel ejus obligatio?*** R.

§.1. In primis cessat, si abrogetur, potest autem abro- 873
gari, vel ab illo, qui tulit, vel ab ejus Successore, vel ab utriusque Superiore, non autem ab inferiore: abrogatur autem lex etiam tacitè, si Princeps videns non observari, etiam per paucos annos, non urgeat ejus observationem, cùm facilè possit, uti notat cum aliis multis Lugo *de justit. disp.* 6. *num.* 92. Quòd si abroget expressè per voluntatem vel legem contrariam, tantò certiùs innotescit finis obligationis. Quòd si fuerit abrogata, desinit illius obligatio apud omnes, etiamsi abrogatio non fuerit promulgata, dummodò voluntas abrogatoria fuerit exteriùs manifestata, ita Less. *in auth. v. Matrimonium, cap.* 7. Illst. *t.* 1. *d.* 2. *num.* 60. Per hoc autem distinguitur abrogatio à derogatione, quòd lex per abrogationem cesset ex toto,

per

per derogationem tantùm ex parte, uti fit per dispensationem, præsumptionem licentiæ, interpretationem, epikiam, de quibus ante dictum est. Quòd si lex abrogetur per Constitutionem legis contrariæ, si lex abrogata contineatur in Corpore Juris, non est opus hujus fieri mentionem, quia supponitur ejus scientia in Superiore; si autem non contineatur, debet illius fieri expressa mentio, uti habetur *cap.1. de Constitutionibus in 6.*

874 §.2. Etiam cessat, si fiat præscriptio, aut consuetudo contraria invalescat: putant autem Azor. Less. Sà, Castrop. apud Lugo *num.*91. sufficere 10. annos ad abrogandam legem etiam Canonicam, quia 10. anni in jure sunt longum tempus: sed universaliter dicendum, sufficere illud tempus, quod judicio prudentum satis sit, ut de vigente consuetudine contraria sufficienter instrui potuerit legislator, eamque cognitam tamdiu vigere permiserit, ut meritò censeatur adesse ejus consensus saltem tacitus, ex quo nolit, ut lex sua imposterum subditos obstringat.

875 §.3. Etiam cessat, si cesset tota causa finalis legis, uti dictum est in q. præced.

876 §.4. Non est idem de præcepto, quod de lege, nam præceptum particulari personæ injunctum communiter cessat morte mandantis, hinc *l.26.ff. Mandati*, dicitur, *Mandatum solvitur morte: Ratio est*, quia non fertur toti Reipublicæ, nec nomine illius, sed nomine mandantis, & ob curam debitam singulari personæ, mandans autem emoritur, adeoque cessat ejus voluntas & cura respectu singularis personæ: è contra lex fertur toti Reipublicæ & nomine sive authoritate illius, quæ non emoritur, sed voluit suam & sui curam esse perpetuam. *Dixi*, communiter, quia mandans potest per potestatem legislativam aliter disponere, sic enim mandare potest, ut aliquid post mortem suam executioni detur; item potest concedere alteri jurisdictionem, quæ, si causa fuerit inchoata, non desinit morte mandantis; item præcepta, quæ sunt in Bulla cœnæ, non expirant per mortem Papæ, sed durant usque ad promulgationem novæ Bullæ; similiter in Societate JESU præcepta, quæ ponunt Generales, sunt perpetua ex speciali dispositione Constitutionum, uti dictum est *n.* 566. Videri potest Bonac. *de rest.d.1.q.2.p.6.à n.*24. & Pirh. *l.1.t.29.f.7.*

877 *Q.143. An desinat obligari, qui probabiliter judicat se non obligari lege?* R. Excusator ab obligatione, si occasio sit subita, & urgens periculum, ita ut non detur tempus consulendi Superiorem, ita S.Th.Caj.Sot.Suar. *de leg. lib.6.cap.8.à num.* 3.Teril. *in Reg.q.59.ass.6.* Quòd si ad Superiorem recurri possit, Suar. *num.9.* dicit esse sententiam communem usu omnium piorum, & prudentum receptam, quòd recurri debeat, si non sit in mora periculum. Similiter si judicari non posset probabiliter, sed merè dubium esset, an casus comprehendatur sub lege, recurrendum est ad Superiorem, si fieri possit; si autem fieri non possit, servanda est lex, uti docent S. Th. Caj.Cont.Med. & in casu patiente moram est per se evidens, inquit Suar. *num.*10. quod plerique etiam dicunt, licèt sit casus subitus, quia tum possidet lex, nec potest prudenter deponi dubium, nisi forte esset conflictus alterius legis etiam sub peccato obligantis, cujus transgressio videretur esse majus peccatum. Vide dicta *à num.*598.

878 A P P E N D I X.

De citatione Legum.

POst Tractatum de legibus convenit designare libros, quibus continentur leges, item modum, quo libri illi, & leges citantur. Libri, quibus continentur leges, præter S. Scripturam, præcipuè sunt Corpus Juris Canonici & Corpus Juris Civilis: de utroque do magis necessaria scitu.

§.1. Per Jus Canonicum intelliguntur leges sive Regulæ rectè vivendi (nam *κάνων* idem est quod Regula) à summis Pontificibus vel Conciliis constitutæ aut approbatæ; aliter vocatur Jus Pontificium, Sacrum, & quandoque, sed latè, Divinum, uti habetur *c.cùm de diversis*, *2. de privil.in 6.* Et specificè, *Canon*, est lex edita à Concilio generali: *Decretum* est Constitutio edita à Papa non consulto: *Epistola decretalis* est Constitutio rescripta à Papa consulto: *Dogma* est Constitutio doctrinalis circa fidem: *Mandatum*, Constitutio circa mores: *Interdictum* Constitutio prohibens sine pœna: *Sanctio* Constitutio prohibens sub pœna, ita Glos. *in decret.* Gratian. *dist.3.v.Omnes.* Jus Canonicum universum habet sex partes.

Pars 1. est decretum *Gratiani*, id est, varia dicta Pontificum, SS.PP. & Conciliorum collecta à *Gratiano* Monacho Benedictino circa annum 1151. In hac parte *Gratianus* multa addidit de suo, vel ex legibus civilibus, quæ non habent authoritatem, nisi illam, quam conciliant eorum Authores, uti rectè Suar. *de leg.l.4.c.5.nu.7.* Vide etiam Valens *in prolus.ad Conc.Juris Pontif.* & Phœb. *in proœm.§.3.nu.7.* E contra quæ *Gratianus* citat dicta vel approbata à Pontificibus aut ab Ecclesia, habent authoritatem. Hoc decretum habet tres partes. *In parte* 1. sunt distinctiones centum, & una, quæ subdividuntur in suos Canones seu Capitula, & sic citantur, *c. Placuit, 4. dist. 16.* vel sic, *dist.16.Placuit*, id est, Canone, qui incipit, *Placuit*, & est ordine quartus, in distinctione decima sexta. *In parte* 2. sunt 36. causæ, quæ habent suas quæstiones & Canones, sic autem citantur, *C.Conquestus* 8.*9.q.3.* id est, Canone, qui incipit, *Conquestus* & est octavus in causa nona, & in hujus causæ quæstione 3. Quòd si sit ex tractatu de pœnitentia, qui inscritur in causæ 33. quæstione 3. & habet septem distinctiones, citatio sic fit, *C.Pœnitentes* 10. *dist.3. de Pœn.* id est, Canone, qui incipit, *Pœnitentes*, & est decimus, in distinctione 3. de Pœnitentia. *In parte* 3. agitur de Consecratione per quinque distinctiones, quæ in suos Canones divisæ sunt, sicque fit citatio, *C.Relatum* 11. *dist.2.de consecr.* Id est, Canone, qui incipit, *Relatum*, & est undecimus, in distinctione secunda de Consecratione. His subjungi solent quadraginta septem Canones Pœnitentiales, qui sic citantur, *Can. Pœn.* Item octoginta quatuor Canones, quos Apostolicos vocant, dicunturque collecti per Clementem Papam, & sic citantur, *Can. Apost.*

Pars 2. Juris Canonici sunt libri quinque Decretalium, id est Constitutiones & Epistolæ Pontificum jussu *Gregorii IX.* collectæ *à S. Raymundo de Pennafort Ordinis S. Dominici* circa annum 1234. & habent suos titulos, hi autem sua Capitula, & sic citantur, *C.Damnamus de Summ.Trin.* id est, Capite, quod incipit, *Damnamus*, in titulo, de Summa Trinitate. Quandoque apponitur, *extra*, vel *ex*, quo significatur, quod sit extra Decretum *Gratiani*; sed non est opus hoc addi, nam hoc ipso quòd nihil addatur, intelligitur esse in libris Decretalium Gregor. IX. Glossator Decretalium est *Bernardus Parmensis*. Materiæ singulorum librorum continentur hoc versu, *Judex. Judicium. Clerus. Sponsalia. Crimen.*

Pars 3. Est liber sextus Decretalium, Authoritate Bonifacii VIII. compilatus *à Guilielmo Ebredunensi, Berengario Biterrensi, & Richardo Senensi* circa annum 1297. qui dividitur in alios quinque libros respondentes quinque libris Decretalium. Libri illi dividuntur in suos titulos & capitula, fit autem citatio, addendo, in 6. *v.g.C.Ut super 4. de appel.in 6.* id est, Capite, quod incipit, *Ut super*, & est quartum, in titulo, de Appellationibus, in libro sexto Decretalium. Glossator hujus libri est *Joannes Andreæ*, Bononiensis, Jurisc.

Pars 4. Sunt Clementinæ, id est, Constitutiones partim editæ à *Clemente V.* in Concilio Viennensi, partim ejus jussu collectæ, & post ejus mortem promulgatæ à *Joanne XXII.* circa annum 1317. & dividuntur in 5. libros, hi in titulos & Capitula: fit autem citatio tantùm addendo Clement. *v.g. C.Sicut, de Appel.Clement.* id est, Capite, quod incipit, *Sicut* in Titulo de appellatione, in Clementinis: vel sic, *Clem. un.de rer. permut.* id est, in Constitutione Clementina unica, Titulo, de rerum permutatione; & dicitur, unica, quia titulus ille habet unicum Capitulum. Quòd si Capitulum sit passim notum, omisso titulo dicitur, Clement. *Exivi*, id est, in Clementina, quæ incipit, *Exivi*: quandoque etiam sic, *Clem.V.* Extrav. *Exivi*, id est, *Clemens V.* in Extravagante, quæ incipit, *Exivi*, Glossator est idem *Jo: Andreæ*.

Pars 5. Sunt Extravagantes Joannis XXII. id est, viginti Constitutiones editæ à Joanne XXII. quæ dicuntur Extravagantes, quia vagantur per varias materias, ultra illas, quæ in libris Decretalium habentur; citantur autem addito nomine hujus Papæ, v.g. Extrav. *Execrabilis*, Jo XXII. id est, in Extravagante Joannis XXII. quæ incipit, *Execrabilis*. Glossator est *Zenzelinus de Cassanis*.

Pars 6. Sunt extravagantes communes, id est, Constitutiones, quæ post priora omnia emanarunt à diversis Pontificibus, & dividuntur in 5. libros, hi in titulos, & capita, sicque citantur, Extrav. *Unigenitus de pœn.& remis.* id est, Extravagante, quæ incipit, *Unigenitus*, in titulo de pœnitentiis & remissionibus. Glossas addiderunt *Joannes Monachus, Guilielmus de Monte Laudino, & Joannes Franciscus de Pavinis.*

Corpori Juris Canonici aliquando reperitur adjectus liber septimus Decretalium collectus à *Petro Matthæi* Jurisconsulto Lugdunensi, sed hic, prout nunc est editus, non est authoritate publica in Corpus Juris Canonici receptus, licèt habeat Constitutiones reipsa obligantes, quales sunt decreta & Canones posteriorum Conciliorum usque ad Tridentinū inclusivè: item Constitutiones varias aliorum Pontificum: unde eò etiam potest referri totum Bullarium, id est, Volumina, quibus continentur Bullæ omnes Pontificum, quamvis vim legis non ideò habeant, nisi aliunde constet esse authenticas & originali suo conformes, uti rectè Plettenb. *in Introd. ad Jus Canon. c.* 19. Notat autem Fagn. apud eundem Plett. *cap.*25. librum illum septimum authoritate Clementis VIII. aliter editum, adhuc tamen supprimi, quominus publicetur. Citatio illius fit, uti libri 6. Decretalium, loco illius, in 6. addendo in 7.

§.2. Per

879 §. 2. Per Jus Civile hic intelligitur jus Cæsareum sive collectio legum, quibus omnes Imperio Romano subjecti diriguntur ad pacem, tranqoillitatem, aliaque commoda temporalia & publica. Cœptum est colligi in ordinem circa annum 528. tempore *Justiniani* Imperatoris: dividitur autem ab aliqnibus in tres partes, à quibusdam in quatuor; ab aliis commodiùs in quinque.

Pars 1. Sunt Institutiones *Justiniani*, quæ sunt veluti elementa & compendium totius juris civilis: constantque libris quatuor in suos titulos, & paragraphos distributis; & sic citantur, §. *Feræ*, *Inst. de rer. divis.* id est, paragrapho, qui incipit, *Feræ*, in Institutionibus, Titulo de rerum divisione.

Pars 2. Sunt 50. libri Pandectarum à *πᾶν totum* & *δέχομαι contineo*, quia continet totum jus: aliter dicuntur Digestum seu libri Digestorum, collecti jussu *Justiniani* per 37. Juris peritos, quorum tandem sedecim labore triennali bis mille libros contraxerunt in illos quinquaginta. Primi 24. libri sunt Digestum vetus: Sequentes 14. dicuntur Infortiatum, non scitur autem satis origo vel significatio illius nominis, nisi quòd Phæbeus §. 2. *n.* 7. dicat forte ideò sic dici, quia continent leges circa testamenta & ultimas voluntates: quæ sunt *fortissimæ* & irrevocabiles: Reliqui dicuntur digestum novum. Hi libri dividuntur in titulos; tituli in leges; leges, si magnæ sint, in paragraphos. Pro digestis fit hoc signum, ff. deberet autem esse π græcum, significans pandectas, quod π per celeritatem scribendi & abusum, est conversum in ejusmodi duplex ff. quandoque etiam ponitur D. id est, Digestum, quandoque DD. vel PP. id est, Digesta vel Pandectæ, unde citatio sic fit, *l. Si quis vi*, §. *Differentia, ff. de acq. poss.* id est, Lege, quæ incipit, *Si quis vi*, paragrapho illius legis, qui incipit, *Differentia*, in Digestis, Titulo de acquirenda possessione.

Pars 3. Est Codex novus (nam aote hac fuit antiquus, dictus Justinianeus, qui emendatus fuit) constans 12. libris in titulos & leges distributis, quorum tres posteriores quandoque separatim compingantur & dicuntur Volumeo. Et pro Codice fiunt citationes plerumque per majusculam litteram C. Porrò primi 9. libri citantur sine addito; pro tribus ultimis additur numerus libri, ideoque si numerus non addatur, est ex novem primis libris, v. g. *L. In testamento*, *C. de testam.* id est, Lege, quæ incipit, *In testamento*, in *Codice*, *Titulo*, *de testamentis*. *L. Omnes profugi*, *C. De agricolis l.* 11. id est, Lege, quæ incipit, *Omnes profugi*, *in Codice*, *Titulo de agricolis*, in libro undecimo Codicis.

Pars 4. Sunt Authenticæ seu Novellæ, ad quas pertinent, in primis Constitutiones 168. collectæ in 46. titulos in sua capita distributos; hi autem tituli rediguntur ad 9. Collationes. Accedunt *Justiniani* Edicta tredecim, quæ etiam in sua capitula dividuntur: Item Novellæ *Justini*, Constitutiones *Leonis*, *Tiberii*, & *Justiniani*: Item 113. Conllitutiones *Leonis*, quas vocant correctorias Legum repurgationes: Item varię alię Constitutiones Imperatoriæ, quibus in recentibus impressionibus adduntur Canones Apostolorum. Citationes sic fiunt, *C. Sed tamen*, *Auth. seu Nov.* 129. *de Samaritis*, *Col.* 9. i. e. est, Capite, quod incipit, *Sed tamen*, Authentica seu Novella 129. Titulo de Samaritis, collatione nona. Pro Edictis *Justiniani* apponitur littera E & numerus Capituli; Pro Novellis *Justini*, Littera N. I. pro Novellis Leonis, N. L. pro Constitutionibus Imperatoriis, C. I. Reliqua vix citantur, vel exprimuntur longiùs.

Pars 5. Sunt feudorum consuetudines, qoæ constant duobus libris In suos titulos ac paragraphos divisis: adjiciuntur Constitutiones quædam *Friderici II.* Item Extravagantes: ac denique Liber de Pace. Citatio fit hoc modo; *F. vel Feud. De probib. feud. alien. per Frid.* §. *Calidis insuper*, id est, in libris Feudorum, Titulo de prohibita feudi alienatione, per Fridericum, paragrapho, qui incipit, *Calidis insuper*. Reliqua longiùs citantur.

Quomodo Leges Juris Civilis quandoque discrepent & sępè corrigantur à Jure Canonico, videri potest apud Plett. *à cap.* 6. *usque ad* 11. in quibus aotem absolutè sequendum sit Canonicum præ Civili, notat Engel. *in proœm. ad Colleg. Juris Canon. num.* 19. Denique quomodo variæ Leges, quæ sibi Contrariæ videntur, explicari debeant & ad consensum adduci ostendit Fenеck *in Additamento post Flores casuum*, editos Coloniæ anno 1692.

LIBER

LIBER SECUNDUS.

De Præceptis virtutum Theologicarum.

1 *Uæst. 1. Generalis hic est, An sit speciale præceptum eliciendi actus fidei, spei & charitatis?*

Resp. Præter alios negavit Jansenius, uti refert du-Bois *ad propos.1. ab Alexan. VII.* damnatam, *a.1.* sed oppositum est nunc certum, postquam idem *Alex.* die 24. Septembr. anno 1666. damnavit hanc 1.propos. *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei, charitatis, ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium:* Itaque certum est Deum præcipere, ut actus illi eliciantur: cùm autem præcepta illa non determinent tempus, quando actus illi elici debeant, concludit du-Bois *a.5.* quòd obligent primo quoque tempore, uti dictum est *lib.1.n.587.* hinc obligant ab initio usus rationis, quando homo jam agnoscit Deum, & capax est intelligendi ea præcepta, ita ut sit mortale diù negligere vel differre illos actus.

Præterea etiam certum videtur, quòd sit obligatio eos actus eliciendi sæpius in vita, uti constabit ex sequentibus; quandonam autem, & quàm sæpè, manet dubium, circa quod in decursu referemus sententias: consultum est, ut eliciantur quàm sæpissimè, tum quia maximè necessarii sunt & meritorii, tum ut præceptis illis divinis certò satisfiat. Vide dicenda *à n.50.*

TRACTATUS PRIMUS.

De Præceptis Fidei.

CAPUT PRIMUM.

Quæ Mysteria Fidei necessariò credenda sint.

2 EX iis, quæ fideles explicitè credere tenentur, quædam necessariò credenda sunt, necessitate medii, seu finis, sine quibus, etiam inculpabiliter ignoratis, finis ultimus obtineri nequit: alia necessitate præcepti, sine quibus inculpabiliter omissis finis potest obtineri. Sanch. 2. *Moral. cap.2.* Azor. Valent.

Resp.I. Necessitate medii necessaria sunt hæc duo, 1. Explicitè credere Deum esse, & remuneratorem bonorum esse, juxta illud Apostoli *ad Hebr.11. Credere oportet.* Trid. *sess.6.c.8.* 2. Post sufficientem Evangelii promulgationem credere explicitè, ut vult Mol. aut saltem implicitè, ut probabiliter quidam docent, cum Kon. & Laym. Christum & Sanctissimam Trinitatem. V. Escob. *Ex.2.c.6.nu.20.* ubi ex Vasq. *lib.2.d.126.c.3.* docet culpabilem ignorantiam horum mysteriorum, sive negligentiam ea discendi, esse grave peccatum, distinctum ab eo, cujus est causa. V. Dian. *p.3. tr.5. R.47. & 48.*

Porrò implicitè credere dicitur, qui credit aliquid explicitè, in quo alterum implicitè est; v.g. si credas, quod credit Ecclesia. V. Schol. & Laym. *l.2.tr.1.c.8.*

Resp.II. Necessitate præcepti, quivis fidelis sub mortali explicitè credere, & scire, crasso saltem modo & quoad substantiam tenetur hæc: 1. Symbolum. 2. Orationem Dominicam. 3. Præcepta Decalogi, & Ecclesiæ. 4. Sacramenta maximè necessaria; ut Baptismum, Eucharistiam, & Pœnitentiam: reliqua autem tunc, quando vult suscipere, Suar. Sanch. Fill. *tr.22.num.39.* Quæ omnia intellige, nisi impotentia, aut invincibilis ignorantia excuset. *Unde resolvitur,*

I. Non omnes tenentur sub mortali hæc prædicta scire memoriter, aut eo ordine, aut iis verbis, quibus proponuntur; sed quoad Orationem Dominicam, scire, omnia bona petenda esse à Deo, quæ est ejus summa; quoad Symbolum verò, Præcepta, & Sacramenta, sufficit, si quis interrogatus de singulis rectè respondeat. Bon. *to.2.d.3.q.2. p.2.* Laym. *cap.9.* Sanch. *l.2.c.3.*

II. Quamvis sit præceptum Ecclesiæ discendi memoriter Symbolum, & Orationem Dominicam, & Salutationem Angelicam, velitque Barbos. *p.3.c.27.* non esse absolvendum, qui ob negligentiam, vel verecundiam ea addiscere non curat; consuetudo tamen, ut notat Nav. & Lopez, exposuit obligationem non esse ultra veniale, uti nec est ultra veniale, nescire facere crucem, ut docet Sanch. contra Sylv. qui docet esse mortale.

III. Moraliter nihilominus necessarium est, ut rudiores memoria teneant Symbolum sua lingua, quia alioqui non possunt habere sufficientem cognitionem Articulorum.

IV. Falsa est opinio quorundam Canonistarum, rusticis esse satis, articulos fidei, aliaque dicta credere implicitè, credendo quidquid credit Ecclesia.

V. Excusantur ii, quibus aut defuit Doctor, aut nunquam venit in mentem obligatio similia discendi; aut qui nimis sunt rudes, ita ut non possint ea comprehendere aut retinere: quod sæpè contingere docet Azor. & Bec. contra alios.

VI. Si Confessarius probabiliter judicet pœnitentem ignorare ex doctrina Christiana ea, quæ scire tenetur (quod de litteratis, vel benè educatis, vel frequenter confitentibus præsumendum non esse monet Sanch. *2. mor. cap.3.*) debet eum interrogare de negligentia in iis addiscendis, cùm per eam plurimi graviter peccent, Ledesm. Azor. *t.1.l.8.c.8.* Trull. *l.1.cap.1.d.4.*

VII. Possunt absolvi (contra *quosdam*) qui ignorant ea, quæ sub mortali scienda esse dixi. Ratio, quia licèt peccarint omittendo discere, possunt tamen de hoc dolere, cum proposito discendi. Sanch. Quòd si tamen ignorarent ea, quæ necessitate medii scienda sunt, deberent instrui ante absolutionem. Bon. *d.3.q.2.p.2.* Sanch. *n.21.*

VIII. Parochus suas oves (sicut parentes liberos) tenetur sub mortali per se vel alium docere, ea saltem, quæ sub mortali scire tenentur. Sanch. *l.c.* Fill. *tr.22. num.47.* Palaus, Kon. &c.

ADDENDA.

3 Q*Uæst.2. Quid notandum sit circa varias propositiones in hac materia damnatas?* R. seqq. §.1. Conc. Rhemense anno 1148. damnavit hanc prop. Petri Abailardi, *Nihil credendum est, quod excedat nostri intellectus virtutem:* unde certum est nos teneri multa credere quamvis excedant captum nostri intellectus, uti sunt mysteria SS. Trinitatis, Incarnationis, &c.

4 §.2. Inter propos. ab *Innoc. XI.* damnatas hæc est 19. *Voluntas non potest efficere, ut assensus fidei in seipso sit magis firmus, quàm mereatur pondus rationum ad assensum impellentium;* ex qua damnatione colliguntur sequentia, 1. Voluntas in rebus inevidentibus habet quoddam imperium politicum in intellectum, sive, habet vim inclinandi illum & determinandi ad unam partem præ altera, non obstante ratione in oppositum. 2. Cùm actus fidei sit inevidens, ad illum prærequiritur pia motio voluntatis inclinantis intellectum ad assensum, nam motiva de se obscura non necessitant intellectum, ergo debet voluntas intellectum applicare potiùs ad assensum quàm ad suspensionem assensus; & per hoc etiam habetur libertas fidei. 3. Quò voluntas magis inclinat, tantò firmius assentitur intellectus, etiamsi motiva ex parte intellectus, non sint majora, uti pluribus evincit Carden. *in 1. crisi d.13.* & *l.1. à n.398. & 414.* satis explicavimus. 4. Ad actum fidei non sufficit, quòd voluntas non repugnet, sed requiritur imperium positivum, cùm enim repugnantia sit semper æqualis, & relinquat intellectum æqualiter indeterminatum, si non adveniret positivum imperium, voluntas nunquam faceret, ut assensus esset jam magis jam minus firmus, uti rectè expendit Carden. *c.3.* 5. Certum est voluntatem posse facere, ut assensus fidei sit in se firmior, quàm mereantur motiva credibilitatis impellentia ad judicium de honestate & necessitate fidei, de illis enim solis motivis videtur explicanda propositio damnata, uti rectè Illsf. *s.3.nu.7.* nam motivum ipsiusmet fidei est semper dignum summa firmitate assensus.

5 §.3. Prop.20. ab eodem *Innoc. XI.* damnata est hæc, *Hinc potest quis prudenter repudiare assensum, quem habebat, supernaturalem:* ex qua damnatione constat, quòd is, qui ex rationibus sufficientibus habuit assensum supernaturalem fidei, non possit pro libitu suo repudiare illum, sed teneri credere, quamdiu manet pondus illarum rationum. Per hoc tamen non damnatur sententia eorum, qui dicunt hominem infidelem, cui religio catholica proponitur ut probabilior, si statim adhibeat debitam diligentiam ad assequendam certitudinem, posse suspendere assensum, donec assequatur illam, ut rectè Carden. *cap.4.* cùm enim assensus fidei debeat esse, non tantùm

certus

certus, sed etiam firmus super omnia, nemo potest obligari ad eum eliciendum, donec habeat ea motiva, quæ apta sint inducere eam certitudinem & firmitatem. Nec damnatur sententia illorum, qui dicunt, si motiva pro fide nostra desinerent alicui esse probabilia, & è contra motiva pro errore opposito fierent moraliter certa, idque invincibiliter, posse talem hominem ad tempus suspendere assensum fidei, donec iterum comperisset veritatem; nam hæc prop. damnata est illativa, uti constat ex particula, *hinc*, estque veluti conclusio deducta ex prop. 19. antecedente, ita ut dicat posse pro libito voluntatis repudiari assensum fidei, quando habitus est, & illum adhuc meretur pondus rationum ad eum impellentium, quod falsum est: in altero autem casu pondus rationum non amplius mereretur assensum, quia probabilitas earum esset elisa per motiva in oppositum moraliter certa, uti supponitur.

6 §.4. Prop.21. ab eodem Inn.XI. damnata est hæc: *Assensus fidei supernaturalis, & utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis, imo cum formidine, qua quis formidet, an sit locutus Deus*: ex qua damnatione sequentia deducuntur, 1. ad actum fidei supernaturalem necessarium est, ut credens sit certus, quod Deus revelarit hoc, quod ipse credit: non videtur tamen opus esse, ut ea certitudo oriatur ex argumentis, alioquin homines rudes & pueri vix unquam credere possent, cùm non capiant illam evidentiam argumentorum, quæ sunt pro credibilitate mysteriorum revelatorum: itaque sufficiet certitudo, sive oriatur ea argumentis pro fide ipsa, sive oriatur ex lumine supernaturali seu illustratione Dei, quæ sequitur post cognitionem probabilem revelationis, & à Deo datur ante omnem actum fidei, tollitque omnem formidinem de opposito, uti rectè Carden. *d.* 14. *c.* 3. vide tamen dicenda *à n.* 43. 2. Propositiones, quæ tantum probabiliter continentur sub aliqua universali revelata, non possunt credi fide divina, v.g. hæc universalis est revelata, *Omnis fidelis, qui ritè absolvitur à peccatis suis, consequitur Dei gratiam;* illa autem particularis sive singularis, *ego fidelis, qui ritè sum absolutus à peccatis meis, sum consecutus gratiam*, non potest credi fide divina, quia tantùm probabile est me esse ritè absolutum, neque de eo potest haberi sufficiens certitudo, ergo prudenter non possum mihi de eo imperare assensum fidei super omnia firmum: similiter non possum per actum omnimodè absolutum credere hanc determinatè hostiam esse consecratam, quamvis enim hæc universalis sit revelata, *Christus est præsens sub omni hostia ritè consecrata*, tamen probabile tantùm est hanc determinatè hostiam esse ritè consecratam, posset enim, qui consecrare debuit, non habuisse intentionem, omisisse verbum aliquod, non esse ritè baptizatus vel ordinatus &c. nos autem credimus hanc determinatè hostiam esse consecratam sub conditione implicita, si adfuerint necessaria: aliquis tamen imprudenter faceret, si ad hanc conditionem se reflecteret, quando vult de hoc elicere actum fidei, multò minùs debet de eo cogitare, quando adorat hostiam; nam adoratio fieri debet absolutè, supponit enim duos actus, nempè actum fidei, qui implicitè includit eam conditionem, & actum prudentiæ, qui dictat non posse hic, & nunc dubitari de vera consecratione, cùm non occurrat prudens motivum dubitandi, ideòque jam intelligitur purificata illa conditio, & ideo adoratio procedit absolutè & sine conditione, uti rectè Carden. *cap.* 2. 3. Ille non est martyr, qui moritur pro aliqua veritate, quam tantùm probabiliter judicat esse de fide, uti pluribus ostendit Carden. *à n.* 82. Si autem moraliter certum sit, quòd aliqua propositio particularis contineatur in universali revelata, poterit illa particularis credi, v.g. hęc est universalis revelata, *Omne Concilium legitimè congregatum est infallibile in materia fidei & morum;* sumus autem moraliter certi, quòd Concilium Tridentinum legitimè fuerit congregatum, ideoque credere possumus & debemus esse infallibile: illa autem moralis certitudo debet esse talis, ut necesariò, & semper excludat omnem prudentem formidinem de opposito, ideoque debet velut certum supponi, quòd illa particularis contineatur in universali. Quòd si aliqui AA. dicant aliquid esse de fide, alii hoc negent, uti multi docent esse de fide, quòd hic *Clemens XI.* sit verus Papa, alii autem negent id esse de fide, putat Carden. *cap.* 5. hoc credi posse ab illis, qui hoc aserunt; è contra *Lugo* probabiliùs dicit tale objectum non pose credi, quia cum sententia illa affirmante stat judicium de probabilitate alterius sententiæ, adeoque de opposito est formido, quæ excludit fidem: hi itaque AA. tantum dicunt probabile ese, quòd illud objectum spectet ad fidem, sed non ideo debent vel posunt illud credere. 4. Sententia illa, quæ docet in eodem intellectu pose simul stare fidem, opinionem & scientiam, non est ideo damnata, ut malè infert *Hozer*, falsum enim est, quòd formido actualis semper adsit opinioni, ut suppono ex Philosophia.

7 §.5. Propos.22. ab eodem Innoc.XI. damnata est hæc, *Non nisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita remuneratoris*. Ex qua damnatione constat, de necessitate medii ad salutem etiam requiri fidem de eo, quòd Deus sit retributor bonorum & malorum, uti *num.* 19. dicetur, hinc absolutè rejici debet Filguerra apud Carden. *d.* 15. *c.* 5. dicens pose justificari & salvari hominem, quamvis nihil cogitet de Deo ut remuneratore, dummodò eum amet super omnia, eò quòd fides virtualiter contineatur in charitate tanquam in forma perfectiore & eminentiore; *nam* ex consensu SS. PP. & Theologorum prærequiritur actus formalis fidei de Deo ut remuneratore, uti ostendetur *n.* 23. *&* 24. ergo sententia illa sustineri non potest; nam secundum illam non eset opus unquam præcessisse ullum actum fidei, nequidem de existentia Dei: Controvertunt tamen adhuc aliqui, an necesaria sit fides Dei ut remuneratoris supernaturalis, nam Hurt. *d.* 43. *s.* 7. citans alios, putat sufficere fidem remuneratoris, abstrahendo à naturali & supernaturali, sed communiùs tenent alii cum Mauro *q.* 142. *n.* 11. & Esp. *q.* 128. requiri fidem de remuneratione in se, & specificativè supernaturali, quamvis per fidem non attingatur signatè ut supernaturalis, idque rectè probat Lugo *d.* 12. *n.* 131. quia debet cognosci Deum ese remuneratorem per vitam æternam in cœlo, cùm Deus hanc solam de facto revelaverit & promiserit, illa autem est supernaturalis, ergo.

8 §.6. Prop.23. ab eodem Inn.XI. damnata est hæc, *Fides latè dicta ex testimonio creaturarum similive motivo, ad justificationem sufficit;* Circa quam damnationem, *Notandum est*, AA. aliquos dividere fidem, in strictè & latè dictam; fidem strictè vocant, si sit asensus ad objectum revelatum ex motivo authoritatis Dei revelantis, & propriè loquentis; fidem latè vocant, quamcunque cognitionem supernaturalem objecti credendi, ex quocunque tandem motivo eliciatur, aut saltem si eliciatur ex motivo à creaturis desumpto, in quantùm Deus per eas dici potest aliquo modo, & impropriè nobis loqui, uti fusè explicat Lugo *d.* 12. *n.* 9. Hoc supposito, certum est ex ista damnatione ad justificationem requiri actum conceptum ex motivo formali fidei Theologicæ, quod est authoritas Dei dicentis, & de hoc plura *n.* 23.

9 §.7. Prop.64. ab eodem Inn.XI. damnata est hæc, *Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, & etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysterium SS. Trinitatis, & Incarnationis Domini Nostri Jesu Christi*. Hac damnatione non obstante certum est, quòd ille sit capax absolutionis, qui ignorat aliqua mysteria fidei, multa enim sunt, ad quæ explicitè credenda non tenemur, uti quod Christus fuerit sepultus in sepulchro novo, aut licèt teneamur credere, non tamen semper tenemur in ordine ad absolutionem: quænam autem teneamur credere ante absolutionem sacramentalem, dicetur *n.* 19.

10 §.8. Prop.65. ab eodem Inn.XI. damnata est hæc, *Sufficit illa mysteria semel credidisse*. Ex hac damnatione constat, non sufficere ad præceptum divinum implendum, si semel circa illa elicuerimus actum fidei; nam tenemur sæpius, uti rectè Carden. *d.* 42. *c.* 2. quoties autem, & quando, dicetur ad c. sequens: De aliis propositionibus damnatis dicetur *in qq. seqq.*

11 *Q.* 3. *An fides omni planè homini sit ad salutem necessaria necessitate medii?* R. Ita necesariam ese omni adulto ratione utenti, uti habet communis cum S.Th. 2.2. *q.* 2. *a.* 3. Valent. *d.* 1. *q.* 2. *p.* 2. Ovied. *contr.* 7. *p.* 2. Lug. *d.* 12. *sit.* sic enim *ad Corinth.* 1. *v.* 21. dicitur, *Placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes:* Semper autem ita fuise necesariam, inde probatur, quia omnibus in peccato etiam originali tantùm existentibus necesaria est ad salutem necessitate medii justificatio, sed ad justificationem hominis adulti ratione utentis prærequiritur fides, uti ostendetur *à n.* 14. ergo. *Dixi* 1. adulto, nam puer baptizatus salvatur sine fide actuali, uti Catholici omnes tenent contra *Lutherum* & sequaces: imò probabiliùs tenent Suar. *d.* 12. *s.* 2. *n.* 10. Lug. *n.* 3. Pennaf. *d.* 8. *n.* 2. quod puer baptizatus, si statim moriatur post acquisitum usum rationis, antequam audierit de rebus credendis, sit salvandus sine actuali fide, quia est in gratia, & non moritur ut adultus, cùm moraliter respectu credendorum sit adhuc puer: imò Merat. *d.* 6. *s.* 1. & Platel. *n.* 219. videntur adhuc plus velle, nam dicunt absolutè, si homo talis moriatur in gratia, salvandum, neque addunt, an statim an diù post moriatur, & videtur idem sentire Ovied. *n.* 15. Maurus *q.* 141. *n.* 11. licèt Granad. *t.* 10. *d.* 1. *n.* 9. Tann. aliique cum Basæo *in Floribus t.* 1. *v. Fides n.* 5. dicant ejusmodi puerum, quamvis statim moriatur, non salvandum, & spectare ad Dei providentiam facere de eo, quod volet. *Dixi* 2. ratione utentis, nam perpetuò fatui posunt sicuti infantes per baptismum justificari sine fide actuali, & reipsa hi non censentur adulti.

12 *Obiic.* 1. Homo baptizatus, etiamsi diù in gratia vivat post annos discretionis, nec eliciat fidem, si moriatur in gratia, est amicus, & filius adoptivus Dei, ergo debetur illi regnum & hæreditas, ideoque salvabitur. R. Moritur amicus Dei, sed non debetur omni amico hæreditas, ut patet: deinde moritur filius adoptivus, ideoque habet *jus* in actu primo & inchoatum ad hæreditatem, sed non completum, sic enim, licèt quis sit filius

natu-

naturalis, potest adhuc ob causas excludi hæreditate. Breviter sic distingui potest, filius habet jus ad hæreditatem, si sit naturalis, transeat, si sit adoptatus, subdist. habet jus, si ponatur conditio, sub qua promissa est hæreditas, C. si hæc non ponatur, N. conditio autem est fides actualis. *Instabis*. Durum nimis est, hominem in gratia constitutum non salvari defectu solius fidei actualis, si de fide nihil audierit. R. 1. Neque casum eventurum in hac providentia: tamen R. 2. Si vivat secundum legem naturam, faciatque, quod in se est, Deus non deerit, qui per hominem aut saltem per Angelum proponet credenda, uti habet S. Th. *de verit. q. 14 ar. 12. ad* 1. Et de hoc mira divinæ providentiæ exempla leguntur; potestque videri Gonz. *d. 6. n. 46. & 91.* Unde nec talis instructio dici debebit strictè miraculum, quia hanc exigent leges ordinariæ providentiæ Dei, volentis omnibus dare auxilia sufficientia, uti rectè Suar. Vasq. Arriag. Valent. Ruiz apud Ripald. *d. 17. n. 191.* cum Gonz. *supra*.

13 *Objic.* 2. Quod est necessarium necessitate medii, debet influere in primam gratiam, uti fusè disputant Lug. *de Euchar. d. 3. s. 1.* & Dicast. *de Bapt. d. 1. dub.* 10. atqui fides actualis non est aliquid influens in primam gratiam hominis baptizati, nam præsupponitur eam habere, ergo talis fides actualis non est medium necessarium ad salutem. Resp. N. maj. potest enim aliquid esse necessarium, quia Deus ex alio fine requisivit, v. g. ut cognoscatur modo debito tanquam existens & remunerator &c.

14 *Q. 4. An & qualis fides de necessitate medii prærequiratur ad justificationem; item ad meritum aliosque actus supernaturales?* R. Quod dicemus de fide, valet cum proportione de spe, ut patebit ex seqq.

§. 1. Aliquam fidem prærequiri ad justificationem, est certissimum, nam *ad Hebr. 11. v. 6.* dicitur: *Sine fide autem impossibile est placere Deo: ad Galat. 2. Ex operibus legis non justificatur homo, sed per fidem*: Idem constat ex omnibus locis Scripturæ, quibus significatur, quòd fides disponat ad justitiam: hinc Trid. *sess. 6. cap. 7.* loquens de fide, ait: *Sine qua nulli unquam contingit justificatio*: similia habet Conc. Arauf. & Milev. apud Val. *d. 1. q. 2. p. 1.* In eum sensum dicit S. August. *Serm. 38. de Temp. Fides est humanæ salutis initium; sine hac nemo ad filiorum Dei consortium potest pervenire, quia sine ipsa nec in hoc sæculo quisquam justificationis consequitur gratiam, nec in futuro vitam æternam possidebit*. Similiter loquuntur SS. Iren. Basil. Ambr. Leo apud Valent. *p. 2.*

15 §. 2. Non sufficit fides in voto, sed requiritur fides in re, uti patebit ex dicendis. *Nec obstat*, quòd sufficiat Baptismus in voto, *nam* de Baptismo scimus aliunde, cùm Scriptura dicat Prov. 8. *Diligentes me diligo, &c.* ex quo colligunt SS. PP. ad salutem sufficere votum Baptismi inclusum in dilectione Dei, quando Baptismus in re suscipi nō potest: Similiter Trid. *sess. 6. cap. 4.* expressè dicit, sine lavacro regenerationis aut ejus voto fieri non posse primam justificationem, nihil autem simile legitur de voto fidei; & diversitatem colligit S. Bern. *Epist. 77.* ex verbis Christi Marc. ult. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit, qui vero non crediderit condemnabitur*, ubi cùm statuta esset necessitas fidei & Baptismi, posteà non dicitur, qui non fuerit baptizatus, condemnabitur, sed tantùm dicitur, qui non crediderit: & congruentias affert Suar. *d. 12. s. 2. à n. 10.* quarum præcipua est, quia contritio vel amor supernaturalis causat gratiam, ergo supplet causalitatem Baptismi: è contra in homine nulla datur cognitio supernaturalis, quę suppleat agnitionem certam & supernaturalem objectorum credendorum, Dei existentis & remuneratoris, unde patet respectu adulti majorem esse necessitatem fidei in se, quàm Baptismi in se.

16 §. 3. Non sufficit fides habitualis, id est, semel habita & non retractata, sed requiritur vel formalis vel virtualis, ut posteà dicetur: Per hoc autem distinguitur virtualis à formali, quòd formalis sit actus præsens fidei perceptibiliter tendens in objectum materiale propter formale, uti si advertenter dicam, credo Deum esse Trinum, quia Deus dixit, qui est infinitè sapiens & verax. Virtualis est, si quis aliquando habuerit explicitam fidem circa mysteria credenda, illamque adhuc ita retineat, ut permaneat in aliquo saltem suo effectu. Rem explicat S. Th. *de charit. q. un. a. 11. ad* 2. exemplo Medici, qui colligit herbas ad faciendam potionem, licèt de sanitate, ad quam colligit, fortè non cogitet, aut non advertat se cogitare: *& 1. 2. q. 1. a. 6. ad* 3. exemplo itinerantis, qui pergit, quo tendit, licèt de eo loco non semper expressè cogitet: idem explicat Carden. *d. 15. à n. 32.* in exemplo spei, nam agricola arat, seminat, occat, non ideò semper expressè memor fructuum, ob quos habendos ista facit, nihilominus cùm aliquando habuerit spem illam, & ex ea motus fuerit ad colendum agrum, quamvis posteà, quando ista facit, non ampliùs ita cogitet de hac spe, tamen habet illam virtualiter, alioquin non faceret ista; in hoc autem consistit illa virtualis spes, quòd illa seminatio sit effectus imperatus & causatus ab illa spe fructuum, unde spes illa dicitur virtualiter permanere in effectu illo, nempe in seminatione: Idem explicat Carden. *d. 16. n. 54.* exemplo Philosophi, qui tenet conclusionem, quam didicit, licèt actu expressè non recordetur fundamenti, propter quod ad illam est inductus. Manet autem controversum, quid reipsa sit talis virtualis fides; aliqui dicunt esse effectum à fide actuali causatum, distinctum ab omni actu fidei in se, & permanentem in serie actionum à fide illa præterita trahentium originem: & alii probabiliùs dicunt esse aliquem fidei actum, sed tenuem & imperceptibilem, quales actus certum est nos sæpè habere, nam qui ex usu facillimè ludit Cythara, habet actus imperceptibiles & regulas in mente, quibus lusus ille dirigitur; item qui expeditè loquitur latinè, dirigitur actu regulis, quas olim didicit, licèt nunc ad eas expressè non attendat, nec advertat vel percipiat se illas in mente sua habere: & in hac sententia fides actualis dividitur in formalem, & virtualem, sicque omnis fides virtualis est reipsa actualis, cùm sit actus fidei, quia qui non est ita perceptibilis, & sequitur ad alium priorem magis expressum, & perceptibilem, dicitur tantùm virtualis, seu in virtute permanens.

§. 4. Certum est ad justificationem hominis, qui vel nun- 17
quam habuit actum fidei, vel fidem amisit per peccatum oppositum, prærequiri actualem fidem, ut latè ex Scriptura, PP. & ratione demonstrat Carden *d. 15. cap. 2. & d. 16. c. 5. & 6.* talis enim homo nullam habet fidem, nequidem habitualiter, cùm eam vel nunquam habuerit, vel abjecerit, sine fide autem impossibile est placere Deo vel ad Deum accedere.

§. 5. Non tantùm ad primam justificationem in Baptismo, 18
sed etiam ad quamvis aliam justificationem in Sacramento pœnitentiæ vel vi contritionis obtinendam prærequiritur fides saltem virtualis secundum dicenda *n. 25.* Ita docet Trid. *sess. 6. c. 6. & 7.* ubi postquam explicasset necessitatem fidei ad primam justificationem, *c. 8.* explicans in genere, quomodo impius per fidem dicatur justificari, dicit ideo esse, *Quia fides est humanæ salutis initium, fundamentum & radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo & ad filiorum ejus consortium pervenire.*

Catech. Rom. *de Sacram. pœn. c. 1. num. 1. In eo, quem pœnitet, fides pœnitentiam antecedat necesse est*: & subdit docens quibus viis ad virtutem pœnitentiæ perveniatur, *Primùm itaque Dei misericordia nos prævenit, &c. deinde hoc lumine illustrati, per fidem ad Deum animo tendimus &c.*

S. Ambr. *de pœn. l. 1. c. 1. Nemo enim potest benè agere pœnitentiam, nisi qui speraverit indulgentiam*: certum autem est fidem prærequiri ante spem, uti posteà dicetur.

S. Th. *in 4. d. 14. q. 1. a. 2. ad q. 2. Motum pęnitentiæ præcedit motus fidei, quia accedentem ad Deum oportet credere*, ad Hebr. 11. *& iterùm motus spei conjunctus motui timoris, per quem fit æstimatio de possibilitate veniæ consequendæ.*

Clerus Gallicanus *in Gener. Conventu in Palatio San-Germano anno 1700. die 4. Septembr. in declaratione de dilectione Dei in Sacram. Pęnit. Ne quis putet in utroque Sacramento* (Baptismi & Pœnitentiæ) *securum se esse, si præter fidei & spei actum non incipiat diligere Deum tanquam omnis justitiæ fontem.*

Suarez *de gratia l. 8. c. 15. n. 1. Supponimus primam dispositionem ad justitiam esse actum fidei. N. 3. Dicendum est illam fidem, quæ est justitiæ fundamentum, esse fidem intellectus, id est, assensum firmum in revelatione divina fundatum. N. 7. Dicendum est hanc fidem intellectus esse primam dispositionem ad justitiam. C. 18. n. 2. Certum esse præter fidem necessarium esse actum spei, ut impius ad suam justificationem disponatur.* Rationem dat *n. 3. Quia justificatio & indulgentia peccatorum non est humanum opus, quod viribus hominis fieri aut comparari possit, sed à Deo est expectandum juxta promissa ipsius, ergo non potest convenienter conari ad remissionem peccatorum obtinendam, nisi firmiter speret illam esse obtenturum &c. C. 19. n. 6. Dico ergo neminem posse moveri ad agendam etiam imperfectam pęnitentiam, & cum Sacramento sufficientem, nisi prius de venia obtinenda cogitet, & illam speret.*

Vasquez *in 3. p. q. 85. a. 5. d. 2. n. 14.* loquens de virtute pœnitentiæ, *Semper incipit à fide & spe, respicitque Christi merita, quibus credit & sperat hanc faciendam esse compensationem peccati.*

Ruiz *de provid. d. 19. s. 3. n. 6. Fides est initium totius dispositionis ad justificationem.* Probat *n. 8. Quoniam ante fidem nihil supernaturale reperiri potest nisi gratia vocans, & excitans ad fidem, & quidquid naturale reperitur, nihil valet, ut ad justificationem disponat. D. 24. s. 2. n. 6. Qualibet pęnitentia utilis, sive inchoata sive perfecta, supponit fidem supernaturalem. N. 10. Ex supernaturali fide procedere debent quæcumque opera misericordiæ, ut peccatoribus obtinere valeant gratiam & remissionem mortalium peccatorum. N. 17. Opera misericordiæ utilia ad justificationem sunt per se indigentia supernaturali auxilio & per se supponentia fidem. S. 3. n. 9.* loquens de

de Cornelio centurione, Latrone, Zachæo &c. *Divina gratia præveniente & adjuvante conceperunt prius fidem, deinde verò virtute gratiæ atque fidei orabant, donabant eleemosynas & cætera opera pietatis exercebant, quæ nihil valerent ad justificationem, nisi procederent ex illa radice.*

Turrianus *de gratia opusc.4.d.2.d.1.Communis sensus est ad justificationem esse necessarium actum fidei, & non sufficere solam legis notitiam, uti probavi 2.2.tom.1.d.25. & docuit S. Th.1.2.q.113.a.4.ad 2.An verò iste actus sit necessarius necessitate medii vel præcepti explicavi in ea disp. dub. 2. ubi probavi esse necessarium aliquem actum fidei necessitate medii, si justificandus est adultus. Disp.3.d.1. Certum est actum spei esse necessarium ad justificationem, uti definivit Trid. sess.6.c.6.& ratio est, quia qui considerat sua peccata & credit esse digna pœna, nisi speraret divinam misericordiam, non moveretur ad justificationem, ut benè explicuit P.Vasq. 1.2.d.210.c.2.* In 2.2.*to.1.d.41.d.5. Quod verò fides dicitur initium omnis justificationis, de omni justificatione adultorum intelligendum est:* ejus rationem dat *n.8.quia spes non posset esse firma & certa, nisi cognitionem aliquam certam supponat: non est autem certa cognitio naturalis ordinis, ut requiritur ad spem supernaturalem, ad quam tamen idonea est fides, & eadem ratione probatur fidem esse priorem ordine generationis aliis virtutibus supernaturalibus.* Lugo *d.12.n.44.Sequitur esse obligationem eliciendi fidei actum, quando homo vult se ad justificationem in Sacramento comparandam præparare, quia debet præmittere detestationem absolutam, & efficacem suorum peccatorum, ad quam debet præcedere actus fidei.* Castr.*tr.4.d.1.p.10.§.8.n.3. Ratio, quare hic actus fidei necessarius sit ad justificationem, est, quia nemini adulto & ratione utenti contingit justificatio, nisi justificationem speret & de peccatis doleat &c.*

Dicastillo *de Pœn.d.6.n.17. Penitentia utilis ad justificationem debet esse fundata in fide, nec enim est vera penitentia, id est, verè disponens ad justificationem, nisi quæ fundatur in fide, & quæ ex fide procedit juxta Authorem, qui habetur apud* Aug. *de vera & falsa pœn.c.2.nam actus, qui ex fonte fidei non procedit, non potest placere Deo ad supernaturalem finem justificationis, ut docet verus* Aug.*l.4.contra Julianum c. 18. in fine, & in simili* S. Leo, *serm. 7. de Jejunio, nulla autem ratio est, ob quam pœnitentia, quæ disponit ad justificationem, fundari debeat in fide & ex fide procedere, nisi quia effici debeat ex aliquo motivo supernaturali transcendente limites rationis naturalis, ex quo motivo voluntas operari non potest nisi per fidem.*

Esparsa *de pœn.q.80.a.2.Certum est actum pænitentiæ non esse primum tempore, quia necessariò illum præcedunt actus fidei & spei, ex quibus dependet.*

Hiquæus ad Scotum *in 4.d.14.q.2.n.110. Nullus movetur ad pænitentiam, nisi ex regula fidei & dictamine, neque ad pænitentiam inclinatur voluntas, nisi ex fiducia divinæ misericordiæ & remissionis peccati.*

Elizalde *in doctr. morum l.7.q.9.§.2.in fine, Ergo sine hac fide nullus justificatur peccator. Q.11.§.8.*loquens de fide ait, *Sine qua nulla est possibilis vera penitentia, & justificatio.*

Maurus *de justif.q.81.n.24. Non possumus efficaciter & absolutè nos velle dare Deo ut amicos perpetuos, nisi ex fide, qua credamus Deum offerre ac promittere suam amicitiam, adeoque remissionem peccati.*

Rhodes *d.2.q.3.f.4.§.1. Dico 1. Fidem supernaturalem & propriam ita esse necessariam necessitate medii ad justificationem & salutem, ut sine aliquo interno ejus actu nemo justificari unquam aut salvari possit.*

Herinx *d.7.a.77. Per accidens obligatur quis ad actum fidei eliciendum, dum instat præceptum, quod sine fide impleri non potest, puta dilectionis, contritionis vel attritionis, qui actus sine directione actuali fidei elici non possunt.*

Todtfeller *q.57.§.4. Radix omnis justificationis est fides.* Platelius *de Sacram. a.727.* loquens de Sacramento Pœnitentiæ, *Sine actibus fidei & spei stare nequit hoc Sacramentum, eo quod sine illis haberi non possit supernaturalitas & efficacia doloris, ac propositi ad hujus Sacramenti substantiam essentialiter requisita.*

Stoz *l.1.p.2.n.29. Ad veram contritionem, prout præscindit à perfecta & imperfecta, necessariò præsupponuntur actus fidei & spei de venia peccatorum per merita Christi à Deo obtinenda.*

Gorman *de Pen. n. 343. Actus fidei & spei sunt dispositiones à Deo destinatæ in hac providentia pro adulti justificatione in quocumque casu.* Eadem repetit *p.2 n.300.*

Gobat *in Expert.t.7.n.621.* loquens de Penitente moribundo, *Potuere adesse supernaturales actus spei, dilectionis, contritionis, fundati in ea fide.*

Taberna *p.1.tr.5.c.2. Aliqua fides actualis necessaria est necessitate medii ad justitiam recuperandam.*

Illsung *de Sacram. in genere n.49. dispositio ad suscipienda Sacramenta mortuorum cum effectu gratiæ ab ipsis causandæ, in adultis necessaria, sunt actus fidei, spei, propositi &c. ita communis & certa Theologorum sententia:* probatur ex Trid. *sess.6.c.6. ubi enumeratos actus pro dispositione ad Baptismum expressè requirit; & sess.14.c.4. ubi eosdem actus exigit ad Sacramentum penitentiæ, utrobique allegans testimonia Scripturæ.* Non est operæ prætium plures referre, nullum enim puto esse, qui in re dissentiat.

Ratio jam sæpè insinuata est, quia ut dolor sufficiat ad penitentiam, & consequenter ad justificationem, debet esse supernaturalis, uti certum est, & probabitur *l.6.t.4.c.1.ad dub* 2.non erit autem supernaturalis, nisi præcedat fides & spes, uti habent AA. citati, & *Conf.* nam dolor, qui ad justificationem requiritur, est vel contritio vel attritio, sed ad utramque prærequiruntur fides & spes: in primis ad contritionem, nam *fides & spes*, inquit S. Th. 1.2.*q.65.ar.5.ad 2.secundùm propriam rationem præsupponuntur ad charitatem*, & consequenter ad contritionem, ideòq; etiam Suar. *de grat.l.1.c.35. n. 24.* docet amorem supernaturalem indigere per fidem, & spem proprio principio supernaturali physicè adjuvante potentiam: neque fieri potest moraliter, ut volūtas in hac natura corrupta immediatè assurgat ad perfectum amorem, qualis est contritio, nisi priùs erigatur per spem supernaturalem, uti rectè S. Th. *supra O*, Suar. *de grat.l.8.c.19.a.6.*Lug.*d.12.a.110.*Palav.*de Pen. n.* 101. Maurus *de justif.q.81.n.24.* spes autem, uti & charitas, ratione sui supponit fidem, quæ certò & proportionatè proponat objecta supernaturaliter speranda, & amanda, uti de spe ostendunt Con.*d.14.n.107.*& Esp. *q.32.*de utraque autem habet S.Th.2.2. *q.4.ar.7. Naturalis cognitio non potest attingere ad Deum, secundùm quod est objectum beatitudinis, prout tendit in ipsum spes & charitas.* Deinde actus fidei & spei etiam prærequiruntur ad attritionem, uti expressè Maurus *q. 243.n.29.*nam attritio, ordinariè saltem prout elicitur à rudioribus, est, aut fundatur in spe præmii, aut in metu pœnæ, qui etiam ad spem pertinet, & universaliter de omni attritione, etiam de illa, quæ concipitur ex consideratione turpitudinis peccati, dicit Trid *sess.14.cap.4.* posse esse supernaturalem & disponere ad gratiam in Sacramento, si sit cum spe veniæ, spes autem supponit fidem, uti dictum est, ergo.

§.6. Ad attritionem supernaturalem, prout ordinariè elici- 19
tur ex spe præmii vel ex metu penæ, necessariū est ut priùs per fidem supernaturalem cognoscamus hæc objecta, 1. *Deum esse*, à quo speratur præmium vel timetur pena. 2. *Deum esse remuneratorem* bonorum per præmia, & punitorem malorum per penas: & hæc duo constant ex Apost. *ad Hebr.11.v.6.*& ex dictis *n.18.* 3. *Animam nostram esse immortalem*, uti habet Suar. *hic d.12.f.3.n.19.*Con.*n.122.* Lugo *n.* 125. anima enim nostra est, cui pro altera vita debet sperari præmiū vel timeri pena. 4. *Gratiam Dei esse necessariam ad salutem*, ut rectè Corn. *n.123.*nam speratur, ideoque credi debet remuneratio supernaturalis, uti rectè Suar. *a.8.& 11.*Con. *n.* 106. aliiq; apud Lugo *n.127.*qui *n.* 131. consentit; hinc etiam Gran. *tr.10.d.2.n.4.* ad justificationem requirit fidē Dei ut Authoris supernaturalis, quod etiam volunt Cajet.& Canus apud Lugo *n.123.*Et *ratio* ulterior est, quia voluntas non posset erigi ad spem veniæ, & salutis firmam super omnia, nisi præiret certa cognitio gratiarum ex meritis Christi, sine quibus nihil possumus conducens ad salutem, uti rectè Con.& in re consentit Suar. *n.*19 ideoque etiam Trid. *sess. 6.c.6.* dicit impium credere se justificari per gratiam & redemptionem, quæ est in Christo: consequenter, 5. Credere debet Christum, sive, per fidem cognoscere aliquam è SS. Trinitate Personam esse pro nobis factam hominem quod vult S. Th. *3.p. q.70.ar.4.O*, dicens usq; adeò in circumcisione datam esse gratiam ex virtute fidei passionis Christi, *& q. 85. ar. 3. ad* 4. dicit penitentiā esse cum fide passionis Christi: similiter Bellarm. *de pen l.1.c.2.* dicit justificationē fieri cum fide meritorum Christi: Vasq. suprà ait *Fides illa semper respicit Christi merita, quibus credit, & sperat*; Con. *n.* 161. requirit fidem Christi ut Salvatoris: Stoz relatus *n.18* requirit fidem & spem de venia peccatorum per merita Christi: Sasbout *hom. in Domin.2.quadrag. pag.*150. ait, quosdam semper accuratissimè confiteri, & tamen nunquam ad confessionis fructum pertingere, *Quia quod præcipuum est, negligunt, nimirum fidem in Christum, quam diximus complecti, & certam persuasionem de misericordia Salvatoris & fiduciam de impetranda misericordia.* Putat tamen Suar. *f.4.n.11.* per solam fidem Dei ut remuneratoris supernaturalis posse sufficienter dari justificationem cum ignorantia invincibili Christi; quod verum est spectata natura rei: quid autem Deus circa hoc statuerit, est incertum: nam sicuti voluit Christum esse unicum Justificatorem, ita pro illius gloria potuit fidem de illo prærequirere ad justificationem, & reipsa prærequisivisse docent AA. citati. 6. Per eandem fidem cognosci debet objectum spei materiale & formale, scilicet promissa esse illa premia; quæ speramus à Deo fidelissimo & potentissimo servare sua promissa; item intentatas esse pœnas illas; quas timemus à Deo justissimo vindice.

Ratio horum omnium est, quia nisi ista omnia certò, & pro-
por-

portionatè cognoſcantur, voluntas non poterit erigi ad ſpem firmam vel ad metum efficacem & ſupernaturalem, conſequenter nec ad attritionem ſupernaturalem ex tali ſpe vel metu, ſecluſa autem fide ſupernaturali non poteſt dari cognitio illorum certa & proportionata, id eſt, ſupernaturalis, ergo. Et quod de iſta attritione dictum eſt, applicandum eſt cum proportione cuicumque dolori ſupernaturali ad juſtificationem requiſito, ad quem neceſſe erit per fidem proponi illius ipſius doloris objecta; eſtque valdè probabile, quòd voluntas in hac infirmitate naturæ corruptæ vix unquam immediatè emoveatur ad contritionem vel dolorem ſufficientem, quin debeat excitari prius vel juvari per ſpem præmii aut metum pœnæ, atque ita ad omnem dolorem, qui ſupernaturalis ſit, & ſufficiat cum Sacramento, prærequiretur cognitio iſtorum objectorum per fidem, ad quam ſequatur dicta ſpes vel metus.

20 §. 7. An, & quorum objectorum fides explicita requiratur ad juſtificationem, non poteſt ita facilè definiri: Malder. & Bon. *in Dec. d. 3. q. 2. p. 2. n. 9.* putarunt ſufficere implicitam, quæ ſimul habetur cum actu doloris, *ſed* non explicant, quid intelligant per fidem implicitam, nam in primis ex hactenus dictis conſtat requiri fidem explicitam ſaltem de Deo exiſtente, & remuneratore, hinc Oried. *contr. 7. n. 33.* ait, *In omni ſtatu neceſſaria eſt fides explicita Dei, non ſolùm ut exiſtentis, ſed etiam ut remuneratoris;* pro qua concluſ. citat Suar. Turr. Con. Gran. Tann. G. Hurt. Carden. *d. 41. n.* 11. ait, *Conſtat fidem explicitam Dei ut remuneratoris retributione æterna, eſſe medium ſimpliciter neceſſarium ad juſtificationem:* infert, *Ergo qui ignorat, etiam invincibiliter, non eſt capax abſolutionis:* Platelius *n. 226. Licèt credens Deum eſſe ſummè bonum, abſolutè & phyſicè poſſit elicere actum ſupernaturalem amoris Dei ſuper omnia, quamvis neſciat ipſum eſſe remuneratorem, atque ita juſtificari ſine fide explicita Dei ut remuneratoris, id tamen non poteſt ex hypotheſi præſentis providentiæ, qua Deus ſtatuit non dare auxilia ad actum proximè juſtificativum, niſi mediante fide de Deo remuneratore;* addit, moraliter fieri non poſſe in natura corrupta, ut ſine ſpe eliciatur amor Dei, nulla autem poteſt eſſe ſpes, ſine aliqua fide explicita Dei, ut remuneratoris. Deinde, ſi requiratur fides implicita, uti *Malder. & Bonac.* requirunt, hęc non poteſt eſſe, niſi adſit aliqua explicita, in qua de aliis objectis habeatur implicita, uti qui explicitè credit, quidquid Deus dixit, credit implicitè omnia revelata, cùm autem reliqua objecta fidei etiam occurrere debeant homini juſtificando facilè aderit explicita, ſaltem virtualis, etiam aliorum objectorum. Arriaga dicit ſufficere ſaltem fidem implicitam de neceſſitate gratiæ, quam *Lugo* dicit ſufficienter haberi per hoc, quòd credat Deum eſſe ſupremum remuneratorem; à quo per gratiam ejus ſperemus ſalutem æternam: Gran. ſuprà dicit requiri fidem explicitam Dei ut Authoris ſupernaturalis, quòd nempè ſit bonum quoddam ſupremum, à quo provenire nobis debent beatitudo ſupernaturalis, remiſſio peccatorum, & dona ad beatitudinem obtinendam neceſſaria: Con. *n.* 123. ait, *Debet explicitè credere ſe non poſſe ſuis viribus à miſeriis erui, & æterna illa præmia conſequi:* Suar. *ſ. 3. n. 19.* dicit requiri ſufficientem fidem explicitam de neceſſitate gratiæ, quam tamen fidem dicit ſatis haberi per hoc, quòd credat in Deum ut juſtificatorem, nec requirit diverſos de his conceptus: Addit, fidem de hoc ita explicitam, ut per diſtinctos conceptus habeatur, dici poſſe per ſe & regulariter, vel, ut alii loquuntur in voto neceſſariam, non tamen ſemper in re & actualiter.

Bernal *de Sacr. d. 2. n. 79.* putat fidem expreſſam SS. Trinitatis pro lege veteri & nova fuiſſe ac eſſe neceſſariam; Oried. *p. 3.* probat omnes etiam in lege veteri indiguiſſe juſtificatione per fidem in Chriſtum; Maurus *n.* 11. requiſivit explicitam Chriſti ut mediatoris, reliqui cum S. Th. 2. 2. *q. 2. a. 7. ad* 3. communiter dicunt tunc ſuffeciſſe implicitã; nunc autem in lege nova poſt promulgatum ſufficiẽter Evangelium requirunt explicitam de Incarnatione & Trinitate S. Th. *ar. 7. &* 8. Thomiſtæ communiùs cum Gonet *d. 6. n. 67.* & alii graviſſimi AA. cum Mauro *à n. 45.* Card. *n. 3.* Mendo *in ſtat. d. 1. q. 1.* & licèt alii multi, etiam fortè probabiliùs, id negent, tamen ubi agitur de valore Sacramenti, ſententia tutior eſt ſequenda, & præſcindendo ab hoc, certum videtur ex dictis, quòd requiratur talis fides, quæ ſit non qualiſcumque cognitio illorum objectorum *nu.* 19. relatorum, ſed ſufficiat ad emovendam voluntatem, ut actualiter erigatur ad ſpem firmam veniæ peccatorum & remunerationis à Deo obtinendæ: atque hoc volunt AA. cum Lugo *à n.* 123. quando ad juſtificationem requirunt fidem de illis objectis explicitam.

21 §. 8. Etiam ad omnem actum bonum, ſive de condigno ſive de congruo meritorium præmii ſupernaturalis, prærequiritur fides: ita docent Concilia, SS. PP. & AA. communiſſimè.

Conc. Arauſic. II. *cap. ult. Confitemur, quòd in omni opere bono nos non incipimus, ſed ipſe nullis noſtris præcedentibus meritis priùs fidem inſpirat.* PP. Concilii Milev. *in Epiſt. ad Innoc.* quæ apud Aug. eſt 95. dicunt, quòd gratia præveniens, ad omnem effectum ſupernaturalem neceſſaria, pertineat ad fidem, Trid. *ſeſſ. 6. c. 7.* vocat fidem *initium ſalutis*, per quod innuere videtur eſſe initium omnis actus ad ſalutem conducentis.

S. Aug. *de Civ. l. 15. c. 20. Non eſt opus bonum, niſi quod procedit ex fide ſummi Dei.* S. Ambr. *l. 6. in Lucam c. 7. Miſericordiæ præfertur fides, quia miſericordia tunc habet meritum, ſi fide præcedente conferatur.* S. Gregor. *hom. 19. in Ezech. Non virtutibus venitur ad fidem, ſed per fidem pertingitur ad virtutes.* S. Leo *ſ. 7. in quadrag. Quod non ex fidei procedit fonte, ad præmia æterna non pervenit.* S. Proſper *l. 1. de vocat. gent. c. 24.* dicit fidem nullis præcedentibus meritis tribui, ſed ad hoc donari, ut principium poſſit eſſe meritorum. Similia plura habent etiam alii PP. apud Lugo *ſ. 2.*

Suar. *de gr. l. 1. c. 35 n. 24.* docet amorem ſupernaturalem (idem eſt de actibus aliarum virtutum) *per fidem, & ſpem indigere proprio principio ſupernaturali phyſicè adjuvante potentiam ad illum eliciendum: L. 8 c. 15. n. 7. Omnis bona operatio ab intellectu inchoari debet.* Ruiz *de provid. d. 19 ſ. 3. n. 9. Fides eſt totius impetrationis initium: S. 4. n. 2. Fides eſt initium meriti:* hinc *S. 5.* in ipſis infidelibus requirit aliquam fidem inchoatam & imperfectam, qua præeunte poſſint aliquid ſupernaturale velle circa fidem ipſam conſequendam. *D. 24. ſ. 1. n. 18. Oratio, niſi ſupernaturalem fidem ſupponat, nihil valet ad impetrandum.* Lugo *n. 46. omnia merita debent procedere ex fide, ut probant teſtimonia PP. adducta, qui videntur hoc ipſum ſumpſiſſe ex modo loquendi Sacræ Scripturæ.* Eſp. *de pœn. q. 89. ad 4. Actus fidei & ſpei ſunt prærequiſiti ad actus reliquarum omnium virtutum.* Platelius *n.* 223. *Ad omnem actum meritorium prærequiritur fides ſtricta, & quidem ſupernaturalis, uti rectè* Lugo, *& alii communiſſimè contra* Vaſquez *volentem ad meritum de congruo ſufficere cogitationem congruam ordinis naturalis, datam tamen ex meritis Chriſti.* Haunoldus *n. 396. Dicendum cum cæteris Theologis ad omne opus meritorium ſupernaturale præcedere donum fidei ſtrictè ſumptæ.* Rhodes *ſuprà, Ante fidem, nullum omninò eſſe poteſt opus, etiam congruè meritorium, vel juſtificationis vel ipſius fidei:* rationem jam dederat ante his verbis, *Ad 3. R. Non poſſe in nobis dari adhuc in via cognitionem ullam ſupernaturalem, quæ vel non ſit dependens à fide, vel moraliter non faciat unum cum fide, idque conſtare omninò ex Conciliis & Scripturis.* Terillus *in Regul. morum q. 64. n. 75. Quod autem dicitur gratiam non deeſſe, qua bona opera evadant ſupernaturalia, admitti non debet niſi cum limitatione, ſcilicet quando opera illa per veram fidem ſupernaturalem regulantur, quia ordo gratiæ hoc poſtulat, ut bona opera ſupernaturalia per fidem ſupernaturalem regulentur.* Carden. *d. 16. n. 41. Eſt vera ſententia, quæ docet ſine fide ſtricta neminem infidelem poſſe elicere actus ſupernaturales, antequam perveniat ad fidem ſtrictam: N. 53. Veram cenſeo ſententiam Cardinalis de Lugo relati, quæ docet nullum opus meritorium vitæ æternæ fieri, niſi procedat ex dictamine fidei ſupernaturalis.* Spor. *in Dec. tr. 2. c. 2. n. 21. Quandocumque homo tenetur exercere actum ſupernaturalem, v. g. ſpei, charitatis, religionis &c. etiam tenetur habere actualem fidem.* Fagnanus *in cap. Firmiter de Sum. Trinit. n. 16. Actus virtutum dependet ab actu Fidei, qui intentionem dirigit.* Plures AA. adducentur *n.* 22.

Ratio eſt, quia ad omnem actum ſupernaturalem, quo mereamur à Deo præmium ſupernaturale, pręrequiritur cognitio, qua certò cognoſcatur Deus & finis ſupernaturalis, debetque cognitio illa eſſe ſupernaturalis, nam ex parte intellectus pręcedere debet actus proportionatus, & qualis oportet ad ſalutẽ, qui dirigat voluntatem ad actum ſupernaturalem virtutum, uti fusè probat Oviedo *de gratia, controv. 6. p. 4.* ſed non poteſt aſſignari actus, niſi fidei, aut ſaltem fundatus in fide, per quam ſolam poteſt certò cognoſci finis ſupernaturalis, ergo.

§. 9. An ejuſmodi fides prærequiratur ad actum ſupernatu- 22
ralem ſpei, doloris vel alterius virtutis, ex natura rei, an tantùm ex ordinatione Dei in hac providentia, manet incertum: prærequiri ex ſola ordinatione Dei tenent Ripalda *d. 17. n.* 205. G. Hurt. Oviedo *hic controv. 7. n. 33.* Con. *d. 14. n.* 108. Platel. *n.* 226. Henn *d. 7. n. 39.* Rhod. *ſupr.* §. 2. nec diſſentit Carden. *d. 16. c. 4.* E contra Lugo *ſect. 5.* Palav. aliique cum Turr. *in ſelect. p. 1. d.* 18. *dub. 1. &* 2. dicunt prærequiri ex natura rei; ſed hoc nihil facit ad praxim, cùm omnes fateantur prærequiri de neceſſitate medii, uti rectè Card. *ſuprà*.

§. 10. Fides, quam hactenus requiſivimus, debet eſſe ſtri- 23
ctè dicta, ſecundùm explicationem datam *num.* 8. & colligitur ex prop. 23. ibidem relata. Hoc ipſum expreſsè tenent Suar. & Rhod. *n.* 18. relati; item Platel. Haun. Carden. relati *num.* 21. ſequitur Maurus *q. 141. n. 23.* aliique communiſſimè: oppoſitum quidem tenuerat Ripald. *de Ente ſupern. d. 20. ſect. 21. & ſeqq.* iterumque *d. 63.* putans ſufficere fidem latè dictam, ſed graviſſimè oppugnatus à Lugo *ſect. 1.* licèt poſteà iterum ſcribens

de

de fide *d.17.s.10. & seqq.* conatus sit se tueri, tamen *n.202.* absolutè decernit fidem strictam esse necessariam ad justificationem; ideoque etiam Ovied.*contr.7.n.13.* postquam dixisset certum esse apud omnes Theologos, quòd actus fidei prærequiratur ad justificationem per Baptismum, & ad gratiam post Baptismum amissam iterum recuperandam, *n.22.* subdit, se nunquam ausurum testimonia, quibus ita claré, & expresse fides ad salutem exposcitur à Paulo, & Trid. exponere de fide latè dicta: & quod dicitur de necessitate fidei strictè ad justificationem, valet de necessitate ad omnem actum supernaturalem, uti signanter notant AA.*n.21.* relati.

Rationem dat Platel.*n.222.* ubi loquens de illa sententia Ripaldæ, ait, *Ne eam sequar, faciunt 1. communissimus cæterorum DD. sensus in contrarium. 2. Scripturæ, & Patres cum Conciliis absolutè requirentes fidem simpliciter, quo nomine venit fides stricta. 3. Præcipuè Apostolus ad Hebr. 11. & alibi, de hac satis apertè loquens*: dicit enim fidem illam esse necessarism, quam ibidem dixerat esse sperandarum substantiam rerum, argumentum non apparentium: Item ad Rom. 10. dicit unumquemque per talem iovocationem nominis Domioi salvum fieri, ad quam requiritur credidisse, & ad quod credere requiritur audivisse, & prædicatum esse, hæc autem omnia sonant fidem strictam, ergo. Similiter *Concilia & PP.* loquuntur de illa fide, per quam intellectus captivatur in obsequium Dei; sic *Trid.* expresse dicit de illa fide, quæ ex auditu concipitur; & quando PP. loquuntur de necessitate fidei, contraponunt eam cognitionibus comparatis ex ratione humana vel naturali per evidentiam, ideoque dicunt talem fidem procedere debere liberè ex pia affectione voluntatis, uti ostendit Lugo *n.12.* ergo intelligunt fidem strictè dictam. Denique licèt probabile sit, quod docet Card. *d.11. n.73.* nempè assensus firmos, qui post habitum actum fidei strictè repetuntur, dici posse simpliciter fidei, quamvis aliquis oon recordetur motivi fidei, quia causantur à specie supernaturali relicta post actus, qui procedebant cum reflexione ad motivum fidei; tamen id non est certum, nisi intelligatur de fide virtuali, secundum dicenda *n.25.*

24 §.11. Si fides virtualis sumatur secundum primam explicationem *n.16.* relatam, non est certum, quòd sufficiat ad justificationem aliosque actus supernaturales; est contra Carden.*d.15.c.4.* *Probatur*, quia Scriptura, Conc. PP. & AA. requirunt fidem, absolutè & simpliciter: imò eorum plerique expresse requiront *actum fidei* vel *fidem actualem*, uti Clerus Gallicanus, Suar. Turr. Lugo, Castrop. Esp. Rhod. Herinx, Platel. Stoz, Gorm. Tabero. Ill. relati *num.18.* Item Spor. & Fagnan. relati *num.21.* Et idem est sensus reliquorum tum ibi sum numeris aliis relatorum, uti colligitur ex rationibus, quas addunt: noo dicitur autem absolutè & simpliciter fides, multò minus dicitur *actus fidei*, vel *actualis fides*, sine addito, nisi reipsa & in se sit fides, uti *n.23.* dictum est, ergo. Ratio etiam à priori est, quia ideo requiritur fides, ut intellectum supernaturaliter illustret, ut certificet, ac proportionatè repræsentet proponatque voluntati objecta, in quæ tendere debet per actus spei, doloris & aliarum virtutum supernaturalium, hæc autem certò haberi non possunt per quemcunque alium effectum à fide causatum, si non adsit actus fidei saltem tenuis & imperceptibilis, uti colligitur ex Authoribus & rationibus *n.18. 19.20.21.* ubique sub finem, auditis, ergo.

25 §.12. Certum est ad justificationem, spem, dolorem de peccatis aliosque actus supernaturales sufficere fidem virtualem, secundùm explicationem secundam *n.16.* datam, si nempè sit actus in se fidei, licèt tenuis & imperceptibilis: nam simpliciter, & strictè est fides actualis, potestque præstare omnia, per se loquendo, quæ *n.24.* diximus per fidem esse præstanda: Nec invenio Authorem, qui dissentiat, licèt enim Dicast. *de pæn. d. 1. n.231.* ad justificationem requirat actum fidei formalem, & Esp. *de Pæn. q.88. a.2.* actum spei formalem, ideo est, quia supponunt fidem, & spem virtualem non esse reipsa actualem, & sic dicunt idem, quod diximus *n.24.* non negant autem sufficere virtualem illam, quam nos dicimus esse reipsa in se fidei actum. Vide dicta illo *n.16.*

26 *Q.5. Quænam opponi soleant contra dicta qu. præced. & quomodo solvantur?* R. Præcipuè sunt seqq.

§.1. *Objicitur 1.* Si fides, & spes prærequiratur ad dolorem sufficientem pro Sacramento pœnitentiæ, uti *n.19. & 20.* dictum est, ergo qui non elicuerit illos actus ante Confessionem, tenebitur Confessiones repetere. R. Si sciret se nequidem virtualiter habuisse, c. Ex hoc præcisè, quòd nunc non meminerit se habuisse, n. seq. nam qui de more frequentarunt catechismos, ac postmodùm assueverunt formaliter credere ac sperare objecta necessaria, prudenter supponunt se ea iterum credidisse ac sperasse saltem virtualiter, dum dolebant de peccatis, volebantque confiteri: Ratio est, quia dolor, qualis ordinariè elicitur, prærequirit cognitionem omnium illorum objectorum, uti *n.19.* dictum est, ergo moraliter fieri non poterat, quin excitarentur species de illis objectis, vel saltem de prioribus actibus circa illa, & cùm species illæ essent connexæ, connaturaliter loquendo, excitabantur omnes simul, ergo intellectus, qui semper quærit certitudinem, nec aliunde poterat eam habere, contiouò recurrebat ad similes certas cognitiones fidei, consequenter etiam emovebatur voluntas ad correspondentes actus spei vel timoris, quamvis homo non semper adverteret se eos actus habere: hinc infert Lugo *disp.13. nn.44.* stultè aliquos scrupulis angi, eò quòd non recordentur, an habuerint fidem ante Confessionem, si enim habuerint dolorem, dicit putare debere, quòd habuerint etiam fidem: quod intelligendum est de illis, qui antecedenter satis sciverunt credenda, & modum credendi; atque idem est de spe: aliud de aliis, qui ounquam sciverunt credenda aut speranda, neque modum eos actus eliciendi, de quo dicetur *à n.30. & 118.* Notatque rectè Platel.*n.241.* Confessarium, priusquam absolvat, teneri interrogare pœnitentem, si rationabiliter dubitet, an sciat necessaria necessitate medii. Addit tamen dubium non esse rationabile, si pœnitens sit litteratus, benè educatus, & frequenter confiteatur;

Inst.1. Nemo potest esse certus se necessaria scivisse, aut ante Confessionem sufficienter elicuisse actus necessarios, ergo manebit obligatio repetendi illas Confessiones, quia circa valorem Sacramentorum non est licitum sequi incerta, & tantùm probabilia. R. Dato ant. n. cons. cujus prob. dist. circa valorem Sacramenti suscepti non est licitum sequi tantùm probabilia, n. circa valorem Sacramenti suscipiendi, c. ass. Disparitas est, quòd in casu Sacramenti probabiliter validè suscepti, non tantùm sit possessio pro valore actus, sed nullum insuper Sacramentum ideò exponetur periculo nullitatis, licèt enim peccata illa omittantur in sequentibus Confessionibus, non ideò Confessiones exponentur periculo nullitatis, quia certum est Confessionem tantùm formaliter integram sufficere ad valorem, uti dicetur *lib.6. tract.4. cap.1. ad d. §.* Opposita omnia sunt, si agatur de Sacramento suscipiendo, tunc enim fateor meritò adhibendam majorem cautelam, ut per præmissos actus fidei, & spei voluntas disponatur ad dolorem supernaturalem, præsertim cùm nesciamus, quando actus illi desinant esse virtualiter, & tantùm habitualiter permaneant.

Inst.2. Ad dolorem supernaturalem satis est, quòd præcedat naturalis cognitio peccati, ergo etiam sufficiet, si præcedat cognitio naturalis Dei ut remuneratoris vel ut summè boni. R. N. cons. præcognitio peccati est pura conditio, de se non disponens ad gratiam vel salutem, sed de se indifferens, ut peccatum ametur vel odio habeatur; è contra præcognitio Dei per fidem est propriè dispositio ad salutem, saltem ex ordinatione Dei in præsenti providentia, secundùm dicta *n.22.* & id rescimus ex Scriptura, Conciliis, PP. & Doctoribus, qui nil simile dicunt de præcognitione peccati.

Inst.3. Saltem ad dolorem de peccato, quod certò cognosco esse plenè remissum, non prærequiritur spes veniæ, quia spes est desiderium, quod tendit in bonum absens probabiliter obtinendum, venia autem talis peccati cognoscitur certò præsens, & obtenta. R. N. ass. per spem veniæ intelligitur spes remissionis peccati, id est, gratiæ remissivæ peccati, talis autem remissio potest fieri sæpius, ac sæpius causari talis gratia per novam absolutionem, uti suppono ex dicendis *lib.6. tr.4. c.1. ad dub.1.*

Objic.2. Durum est, contra mentem omnium fidelium dicere, quòd per omnia opera etiam in statu gratiæ facta, v.g. per eleemosynas, nihil mereamur præmii supernaturalis, nisi prius tendamus in Deum per fidem, & spem, ergo dicta *n.21.* sustineri non debent. R. N. ant. nam ad hoc dicendum cogunt nos Authoritates, & rationes ibi adductæ. Neque hoc videri debet durum, nam qui scit objecta credenda, & speranda, ac sæpe exercuit fidem ac spem, si ex bono fine det eleemosynam (quod requiritur ad meritum apud Deum:) virtualiter, & exercitè cognoscit honestatem illius operis Deumque remuneratorem, à quo proinde sperabit, uti *num.26.* explicatum est; similiter quoties formabit Crucem, adorabit Crucifixum, audiet Missam, orabit &c. concomitanter eliciet actus fidei, & spei, quibus assuevit circa talia objecta tunc occurrentia. Denique talis homo, cùm fidem Christianam sæpius posuerit tanquam certissimam regulam suarum actionum, quibus ad Deum, & beatitudinem vult tendere, quoties hoc vel illud honestum volet agere, etiam volet tendere ad Deum, & beatitudinem suam ex directione suæ regulæ, licèt non ita advertat; sicuti qui ex regula didicit syllogismos facere, posteà ex regula eas repetit, licet non ita advertat se ab ea regula dirigi, uti dictum est *n.16.* Et ratio à priori est, quia difficillimum est, ut amans aliquem finem eligat medium, quod novit esse conducens ad illum, & noo prius tendat in eum finem, ergo cùm omnis Christianus amet beatitudinem, & ex fide sciat honestatem omnis actus boni conducere ad beatitudinem, 27

quando operabitur honestè, facillimè, & prò priori per fidem tendet in illam beatitudinem.

*Inst.*1. Incredibile est homines pios, & simplices, qui nihil cogitantes de actu fidei, meditantur aliquid de creaturis, & inde accenduntur, v.g. ad laudem Dei, habere actus tantùm naturales. R. De infidelibus non habemus exempla, quòd ita accendantur: si fideles sint, vel erunt actus naturales, vel prius per fidem, saltem virtualem, agnoscent Deum ut Authorem talis creaturæ.

*Inst.*2. Talis laus Dei posset dirigi per actum prudentiæ supernaturalis, dictantis Deum ea tali creatura esse laudandum, ergo non est opus actu fidei. R. Talis laus, si sit supernaturalis, posset dirigi per actum prudentiæ supernaturalis, supposita cognitione fidei, c. hac non supposita, n. Prudentia enim, ut dictet Deum esse laudandum laude, quæ ad beatitudinem conducere possit, supponere debet omnia principia laudis supernaturalis adesse ex parte actus primi, inter quæ est cognitio fidei certa de eo, quòd Deus sit finis ultimus, objectum & author beatitudinis.

*Inst.*3. Pia affectio credendi, & judicium credibilitatis sunt actus supernaturales, neque tamen ad eos prærequiritur fides, cùm hanc præcedant, ergo nec prærequiritur ad alios actus supernaturales. R. n. cons. priores enim actus spectant ad fidem completè sumptam, uti rectè Lugo *d.5.n.46.* & Platel. *nu.*223. Concilia autem, PP. & AA. prærequirunt fidem ad actus supernaturales à fide distinctos.

*Inst.*4. Oratio, qua primò oraturus ardenter petit fidem, est actus distinctus à fide, præcedens fidem, & tamen supernaturalis, ergo. R. Rhod. *d.2.q.3.s.4.§.1.* & Card. *d.16.n.20.* putant talem orationem esse naturalem, & tantùm removere impedimentum fidei: *Lugo* permittit esse supernaturalem, sed dicit pertinere ad finem ac in ratione doni computari pro fide, cùm sit quædam ejus inchoatio, & reipsa oriatur ex lumine fidei, sicuti crepusculum matutinum computatur dies, quia est à lumine Solis, & inchoat diem; favetque huic sententiæ S. Greg. *hom.9.in Ezech.*

*Objic.*3. SS. PP. loquentes de necessitate fidei sæpè sumunt fidem pro cognitione honesti; uti ostendit Ripald. *d.17.s.2.3.* & 4. eo sensu, quo dicitur, omnia esse peccata, quæ non fiunt ex fide, ergo malè explicantur de fide stricta, & consequenter dicta *n.*45. non subsistunt. R. n. cons. nam alibi talem requirunt fidem ad meritum, qualem ad justificationem, hæc autem debet esse stricta, uti certum est ex dictis *n.*8. ergo.

*Inst.*1. Conc. Moguntinum *c.7. de justif.* dicit, prævenientem gratiam, tum per alia media, tum potissimùm in prædicatione verbi ad conversionem hominum operari, ergo cognoscit sine prædicatione verbi dari gratiam prævenientem, etiam ad justificationem, ergo dari potest etiã justificatio sine fide stricta. R. N. secundam seq. nã imprimis seclusa prædicatione poterat revelatio proponi per lectionem vel illuminationem internam, ad quam sequi poterat fides stricta: Deinde licèt omninò primæ gratiæ prævenientes datæ fuissent ante fidem, tamen fides debuisset supervenire tanquam medium ad justificationem.

*Inst.*2. S. Aug. & alii PP. agnoscunt in infidelibus gratias supernaturales excitantes ad bona opera, planè independentes à fide, uti latè ostendit Ripald. *s.6.* & *7.* sic *S. Basilides*, quia adhuc infidelis defenderat *S. Potamienam* à quorundam petulentia, meruit converti post triduum: sic *S. Greg. Naz.* orat. 19. loquens de actibus virtuosis Patris sui adhuc infidelis, ait, *Pro his rebus fidem quoque, ni fallor, præmii loco retulit:* sic Daniel *cap.*4. suadet *Nacuchodonosori* infideli, ut peccata sua eleemosynis redimat. R. Illis gratiis non consentiebant consensu supernaturali, nisi mediante fide: *S. Basilides* isto actu non meruit gratiam conversionis, sed *S. Potamiena* pro ipso orans impetravit: *S. Greg.* latè sumit Tò *præmium*, nam opera illa non merebantur fidem, sed impropriè disponebant, removendo impedimenta graviora, ut verba illa exponunt interpretes apud Lugo *n.*74. *Daniel*, vel supponebat prius habendam fidem, ex qua darentur eleemosynæ, vel si ante fidem suadebat eleemosynas, hæ tantùm poterant avertere pœnas temporales, quod fuisset præmium tantùm naturale. Ex hactenus dictis,

29 §.2. *Inferuntur seqq.*1. Quàm gravis sit obligatio illorum, qui curam animarum habent, ut sibi commissos benè instruant in fide, utpotè à qua velut principio primo pendent omnia: *Planè*, inquit Herinx *d.7.num.42.* *longè utiliùs instituerentur coram plebe conciones catechisticæ quàm aliæ, in quibus subtilizantur loca Scripturæ, & conceptus ac discursus captum plebis excedenter proponuntur, prout tamen frequenter fieri videmus.* 2. Quàm prudenter etiam faciant alii, qui sine obligatione regunt animas, si modum exercendi virtutes Theologicas benè edoceant, earumque exercitium frequenter commendent: longè plus proderit per medium quadrantem actus fidei, spei, charitatis elicuisse, quàm per dies multos se afflixisse ciliciis vel jejuniis, aut vacasse aliis suis devotiunculis. 3. Quàm quisque pro se sollicitus esse debeat, ut in his quoque frequenter se occupet, partim ut assuescat, sic enim fiet, ut actus illi sæpè, & maximè in necessitate recurrant quasi ex habitu; partim quia sunt regula, anima & perfectio omnium agendorum ac patiendorum pro vita æterna.

30 *Q.6. Quomodo homo, etiam rudis practicè instrui, & induci debeat ad credendum?* R. Quidam animarum Curatores hic parum operæ ponunt, & putant satis esse, si interrogarint, nunquid credis omnia? &c. alii putant se multum fecisse, si mysteria credenda ordine proposuerint, & verbo addiderint, numquid hæc credis, quia Deus dixit? Rudes sic instructi nunquam credent, licèt millies dicant, credo, & insuper recitent omnia symbola fidei. Itaque procedendum est hoc vel simili modo, edocendo sequentia.

31 §.1. Credere fide divina, non est tantùm cogitare de objectis à Deo revelatis, v.g. de Deo existente, de Deo remuneratore &c. sed credere est habere assensum circa illa objecta: & quidem ex motivo illo, quia Deus dixit, ut statim explicabitur; si enim assentiatur ex alio motivo, vel quia homines hoc dicunt, vel quia ratio naturalis hoc suadet aut evincit, erit tantùm fides humana vel opinio vel scientia naturalis, planè inutilis ad salutem, justificationem, vel meritum.

32 §.2. Præcipua objecta, quibus homo assentiri debet in ordine ad eliciendos actus virtutum, ad suscipienda Sacramenta, ad meritum è bonis operibus reportandum, sunt seqq. 1. Deum esse, qui gubernat omnia. 2. Deum esse remuneratorem bonorũ, & punitorem malorum. 3. Animas esse immortales. 4. Gratiam esse necessariam ad salutem. 5. Deum esse unum in essentia, & Trinum in personis, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. 6. Secundam personam, quæ dicitur Christus, esse pro nobis factam hominem, & passam. 7. Christi gratiam nobis conferri per Sacramenta ab ipso instituta, speciatim per illa, quæ suscipere volumus. 8. Deum esse infinitè sapientem, & veracem, ideoque non posse in eo, quod dicit, falli aut fallere: item promisisse nobis æternam beatitudinem ac media ad illam, & esse infinitè fidelem ac potentem servare sua promissa: item esse infinitè bonum, propter se dignissimum amari, & non offendi. 9. Deum esse finem ultimum rerum omnium, ad cujus agnitionem, amorem, honorem dirigenda sint omnia.

Hæc omnia objecta credenda, debent ad captum exponi rudibus, alioquin nequidem intelligent, quid sit hoc, quod illis proponitur credendum.

33 §.3. Inculcandum est, quòd omnia ista sint revelata à Deo, & nobis credenda proponantur per Ecclesiam, quam Christus dixit esse columnam veritatis, quam vocavit petram non evertendam per portas inferi, quam qui non audit, vult Christus eum haberi tanquam Ethnicum & Publicanum.

34 §.4. Si homo instruendus velit rescire, ubi Deus singula ista revelaverit, dicatur ipsi, quòd revelaverit in sacra Scriptura, uti pro singulis facilè incidet aliquis textus, aut antecedenter eos sibi notaverit Instructor: de cætero illis, qui sunt catholici, satis esse debet, quòd Romana Ecclesia, quæ sola est vera Ecclesia, proponat ista credenda: si autem hactenus non fuerit Catholicus, explicari illi debet, quòd sola Ecclesia Romana sit vera Ecclesia, eò quòd ipsa sola habeat veræ Ecclesiæ notas; quæ sunt esse *Unam, Sanctam, Catholicam, Apostolicam*: & pro his singulis probandis debet Instructor aliundè in promptu habere convincentia argumenta: Etiam inde ad captum rudium suadetur solam Ecclesiam Romanam esse veram Christi Ecclesiam, quia in illa fuit semper, & adhuc est gratia miraculorum: in illa observantur Evangelica Christi consilia: ipsius fides per totum mundum jam dudum prædicata est: in ipsa mori cupiunt plerique etiam Acatholici, quando advertunt se per mortem ituros in æternitatem.

35 §.5. Illis objectis ita à Deo revelatis, & ad credendum per Ecclesiam propositis assentiri debet unusquisque firmissimè; firmiùs, quàm si oculis videret, quia visioni oculorum potest subesse deceptio, non autem fidei divinæ; debet autem assentiri ex motivo infinitæ authoritatis Dei, qui ista dixit.

36 §.6. Authoritas illa Dei est aliqua perfectio, & excellentia in Deo, propter quam est dignissimus, cui firmissimè assentiamur, si ipse aliquid dicat, reipsa autem ista authoritas consistit in hoc, quòd Deus, qui hoc dixit, in primis sit infinitè sapiens, qui omnia sciat, sicuti in se sunt, nec possit falli: deinde quòd sit infinitè verax, qui aliter loqui non possit, quàm sciat, ideoque non possit fallere; & hoc utrumque necessarium est, nam si posset falli, quamvis non posset fallere; aut si posset fallere, quamvis non posset falli, non esset summè dignus, cujus verbis firmissimè assentiremur: utroque autem illo habito jam est summè dignus tali assensu.

37 §.7. Ut ille, qui instruitur, hæc meliùs capiat, rogari debet, cur potiùs credat, v.g. D. Pastori sibi aliquid dicenti, quàm alicui petulanti juveni; utique dicet, quia puto D. Pastorem benè scire, quid dicat, & non velle aliter dicere quàm sciat, sive, quia puto illum non errare nec mentiri; talis autem

autem juvenis sæpè dicit, quod nescit, aut etiam sæpè mentitur: id applicet Deo, qui necessariò semper scit omnia, sicut in se sunt, & non potest aliter loqui, quàm sciat; si enim posset falli vel mentiri, non esset Deus, quia esset valdè imperfectus, Deus autem est talis, cui nulla perfectio potest deesse; ex quo colliget Deum esse dignissimum, cui in omnibus credamus per assensum firmissimum.

38 §.8. Licèt instruendus visus sit ista cœpisse, eadem tamen aliàs repetenda sunt, tum quia per se satis sunt difficilia, tum etiam quia facilè elabuntur apud homines aliis intentos, nisi firmata sint longo usu. Pueri sæpè sciunt omnia ista verbotenus dicere, rem autem non capiunt, uti inde constat, si eadem aliis verbis per interrogationes proponantur, tum enim hæsitabunt vel errabunt, unde ut hi aliique similes sufficienter informentur, debent paulatim per partes edoceri de singulis, aliis vicibus repetendo omnia simul quasi cursim, ut memoria retineant, diutiùs autem inhærendo illi puncto, quod tunc accuratiùs explicandum assumitur.

39 §.9. Ad firmandam, & perficiendam ejusmodi instructionem multum juvabit eum ipsis sæpè, ubi occasio erit, conceptis, & semper iisdem verbis elicere actum fidei, aut etiam in scripto vel impresso dare, sæpiùs pro privata devotione orandum.

40 *Q.7. Quomodo practicè elicii possit ejusmodi actus fidei?* R. Formulam ejus dabo *n.*153. ubi conjugam etiam formulam actuum Spei, Charitatis, & Contritionis.

CAPUT II.

Quando obliget Præceptum fidei.

41 RESP.I. Præceptum fidei internum obligat, 1. Pueros inter fideles educatos, quando rationis usum perfectè consecuti mysteria fidei audiunt, apprehenduntque, quòd illa credere, sit res necessaria ad salutem: peccantque mortaliter omittendo, Sanch. Bon. *tom.2.d.3.q.2.p.2.* addens plurimos eorum excusari inadvertentia, aut invincibili ignorantia. 2. Adultos infideles, quando ratio incipit dictare, res fidei sufficienter propositas esse, & contrariam sectam esse falsam, Sanch. *l.2.mor.c.*1. Kon. *d.14.de fide*, Fill. *t.22. n.*25. 3. Quando urget tentatio contra fidem, quæ aliter vinci nequit: Quod tamen non convenire scrupulosis, rectè monet *Sanch.* quia hi avertendo mentem ad alia objecta, facilius superant: & in his duobus casibus præceptum obligat per se: in sequentibus per accidens. 4. Quando tentatio urgens contra alias virtutes aliter superari nequit. 5. Quando facienda est professio fidei exterior, vel ex præcepto eliciendus est actus alterius virtutis, v.g. Spei, Charitatis, Pœnitentiæ, quæ fidem supponat, Bon *q.2.p.2.* Hic addit *Hurt.* contra *Sanch.* 6. in hora mortis: & 7. Semel quotannis. V. Dian. *p.5.t.13. R.19. Ex iis resolvuntur hi casus:*

I. Hæreticus, quamdiu suam sectam judicat esse credibiliorem, vel æquè credibilem, non tenetur credere; quia fides nondum est sufficienter ipsi proposita, ageretque imprudenter, Sanch. *l.c.* Laym. *l.2.t.1.c.10. & 12.*

II. Quando iis, qui in hæresi nutriti sunt, persuasum est à puero, nos abjicere & persequi verbum Dei, esse idololatras, pestilentes deceptores, ideoque tanquam pestes fugiendos; non possunt stante hac persuasione, salva conscientia nos audire; & laborant ignorantia invincibili, cùm non dubitent se esse in bona via, *Laym.c.10.* Sanch. *l.c.*

III. Si talibus oriatur dubium de sua secta, tenentur ulteriùs inquirere, & à Deo petere lumen, (quod si negligant, peccant contra fidem, cùm non adhibeant media ad implendum præceptum fidei,) quòd si deinde nostra fides eis sufficienter proponatur, tenentur amplecti. Ib. V. Palao *t.4.d.1.p.12.*

Resp.II. Præceptum exteriùs fidem confitendi, jure naturali obligat duplici casu; scilicet, cùm vel honor Deo debitus, vel utilitas proximo impendenda, privativè vel contrariè subtraheretur. Dixi 1. *Privativè*, ut si ideò cessaret magnus honor in Deum, vel utilitas in proximum redundans. Dixi 2. *contrariè*: ut si alioqui Deus afficeretur injuria, vel proximus gravi malo, v.g. si inde penderet aliorum conversio, aut perversio, contemptus religionis, scandalum, &c. Ratio responsionis est, quia actus virtutis tunc videtur præceptus, quando est necessarius ad finem præcepti, quod hic contingit, quia finis præcepti est Charitas, S.Th. *2.2.q.3.ar.*2. Suar. Reg. Fill. *t.22. c.3.q.1. Unde resolvitur hic Casus:*

Si hæretici conculcent imagines, aliisve injuriis fidem afficiant, tenetur eam sua confessione tueri Catholicus, si quidem inde prudenter speret profectum.

Resp.III. Ad professionem fidei externam, jure Ecclesiastico tenentur sub mortali, secundùm *Tridentinum*, cum juramento obediendi Ecclesiæ Romanæ, ut docet Fill. *c.*3. sequentes personæ,

I. Provisi de Beneficio curato; idque intrà duos menses à die possessionis, coram Episcopo, aut ejus Vicario generali, vel Officiali, *Sess.24.c.22. de reform.*

II. Provisi de Canonicatu vel dignitate, in Cathedrali Ecclesia; idque non tantùm coram Episcopo vel ejus Vicario, sed etiam in Capitulo, *Ibidem*, addita pœna (ad quam non videntur teneri ante sententiam) ut alioqui fructus non faciant suos. V. Sanch. *l.2.cap.5.* Barb. *de pot. Episc. alleg.61.num.29.*

III. Primates, Archiepiscopi, Episcopi, in prima Synodo Provinciali, cui interfuerint, Trid. *sess.* 25.

IV. Extendit Pius IV. hanc legem ad omnes Prælatos Religionum, etiam Militantium, S. Pius V. autem apud Rodriq. *to.2.q.regul.q.72.* ad omnes promovendos in Doctores, Magistros, Regentes, Professores, addita excommunicatione latæ sententiæ, & privatione omnium Beneficiorum in eum, qui alios promovet ad talem gradum sine prævia professione. V. Fill. *q.11.* Barb. *in remiss. f.24.nu.*12 Verùm ubi hoc decretum non est receptum usu, non obligare monet Sanch. *c.3.n.4. Unde resolvitur:*

I. Non tenentur ad dictam professionem provisi de Canonicatibus in Ecclesiis tantùm Collegiatis, vel de Beneficiis tantùm simplicibus.

II. Etsi probabile sit, hanc professionem posse fieri per procuratorem, ut docent Azor. Nav. & Sanch. probabilius tamen est, teneri personaliter, ut docet Fill. *n.*96. Ratio est, tum, quia aliàs non videtur fieri satis juramento, quod personaliter faciendum esse docet Glossa apud Fill. tum quia ita decidit Rota apud Garz. *l.3.de Benef.c.3.*

ADDENDA.

QUæst 8. *Quid notandum sit circa obligationem fidei eliciendæ, quando tentatio urget?* Resp. Hoc unum, quod sit quidem illa obligatio, si tentatio aliter vinci non possit, cùm quisque de jure naturæ teneatur suæ saluti prospicere: putant tamen multi hoc plerumque intelligi de tentatione externa, v. gr. si Tyrannus urgeat ad negandam fidem, nam interna tentatio communiter oriri solet ex scrupulis, & augetur per sollicitum timorem eliciendi tales actus fidei, unde tunc consultius erit cogitationes aliò divertere, aut saltem, si quis actum fidei elicere volet, non cogat se circa objectum, de quo tentatur: in actuali enim, & ferventi tentatione melius est ab illo abstrahere, sed eliciat in genere, dicendo: Credo omnia, quæ Deus dixit & Ecclesia proponit credenda, &c. vide dicta *lib.1.num.*551. 42

Q.9. Quid addendum sit circa 4. Prop. ab Innoc. XI. damnatam? R. Propositio sic habet, *Ab infidelitate excusabitur infidelis, non credens ductus opinione minùs probabili.* Ex hac damnatione certum est infidelem non excusari, si non credat, quando nostra fides ipsi proponitur ut probabilior, quamvis sua infidelitas ipsi adhuc videatur probabilis: sed cùm secundùm dicta *num.6.* ad credendum requiratur certitudo, & evidentia de revelatione Dei, ex qua formetur Judicium certum & evidens, quòd mysterium propositum prudenter possit, & debeat credi, hinc difficultas est in explicando sensu illius damnationis, pro quo sit, 43

§.1. Bann. Gonet, Lumbier & alii apud Card. *in 2. crisi d.15. n.97.* dicunt, ad credendum sufficere, quòd nostra fides infideli appareat probabilior, adeoque ad credendum sufficere evidentiam majoris probabilitatis. *Contra est*, quia quando est evidentia majoris tantùm probabilitatis, est tantùm probabilis notitia revelationis, cum qua notitia stare potest formido, ne Deus non sit locutus, quod enim tantùm est probabilius, non egreditur fines probabilitatis, & consequenter non est certum, ergo circa illud stare potest simul dubium vel formido de opposito, atqui ex dictis *n.6.* ad credendum non sufficit notitia tantùm probabilis revelationis, sed requiritur certitudo, excludens omnem formidinem de eo, quòd Deus non sit locutus, ergo. 44

§.2. Hozes apud Card. *d.5.n.39.* dicit talem infidelem non posse quidem adhuc credere positivè, ideò tamen non excusari, quia tenetur deserere suam infidelitatem, & implere præceptum negativum fidei, quod est abstinere ab erroribus in fide. *Contra est*, nam in primis potest meritò formidare, & dubitare de hoc, an sua secta sit falsa, & consequenter potest dubitare de veritate nostræ fidei, habet enim tantùm probabilem notitiam de falsitate suæ, ergo non tenetur ad præceptum negativum fidei, quod prohibet, ne etiam dubitemus de veritate nostræ fidei. Deinde si in eo casu tenetur deserere suam sectam, ideò erit, quia debebit judicare illam esse falsam, hoc autem non judicat certò, alioquin non posset ipsi apparere ut probabilis, ergo judicat probabiliter tantùm, ergo etiam habet formidinem, ut sit vera, & consequenter eam non deseret, quia perget judicare, quòd sit probabilis. 45

§.3. Filguera apud Carden. *n.* 32. dicit ideò non excusari, quia mysteria nostræ fidei sunt evidenter credibilia. *Contra est*, 46

quamvis sint evidenter credibilia secundùm se, & etiam respectu illius, cui sufficienter proponuntur, non tamen sunt evidenter credibilia illi, cui proponuntur ut probabiliora tantùm, quia cum majori probabilitate adhuc stat formido de opposito, ergo infidelis, qui non potest habere nisi majorem probabilitatem de iis, necdum tenebitur credere.

47 §.4. Eliz. *l.5.q.8.§.5.* docet teneri credere, quamprimùm ipsi fides nostra promulgatur, unde si statim fidem non admittat, peccaturum peccato formali ignorantiæ, etiam nesciendo quid faciat. *Contra est*, nam temerarium est credere cuivis quidvis dicenti, ergo licitum est tantisper suspendere assensum, dum motiva examinaverit, & credibilitatem agnoverit. Deinde si Calvinista veniat ad Judæum annuntians ei fidem suam, aut Judæus ad Calvinistam, nec Calvinista, nec Judæus tenetur statim credere, ergo nec tenebitur, licèt Catholicus ei fidem suam annunciet, suppono enim non esse pro uno majora signa credibilitatis quàm pro altero, hinc S.Th.2.2.*qu.1.art.4.* ait, quòd licèt non videantur mysteria fidei in se, tamen videantur in ratione credibilium, *non enim*, inquit, *crederet, nisi videret ea credenda esse, vel propter signorum evidentiam, vel propter aliquid hujusmodi*: & ideò etiam *Christus* Joan. 15. ait, Judæos peccatum non habituros, *Si Signa non fecisset, quæ nemo alius fecit*.

48 §.5. Sensus propositionis damnatæ videtur esse hic, quòd infidelis, qui non credit, dum habet majorem probabilitatem pro fide nostra, ideò non excusetur ab infidelitate, quia est in ignorantia vincibili circa fidem nostram, & ex culpa sua caret certitudine requisita ad credendum, eò quòd non adhibeat diligentiam in inquirendo: hoc ipso enim, quòd nostra fides ei appareat ut probabilior, cùm fides vera sit de necessitate medii ad salutem, tenetur inquirere in argumenta pro, & contra, quod si faciat, mysteria fidei nostræ facilè apparebunt ei esse evidenter credibilia; itaque talis infidelis non tenetur determinatè ad credendum, nec ideò præcisè peccat, quòd, quamdiù habet majorem tantùm credibilitatem, hoc ipso statim non credat, sed tenetur vel ad credendum, quantùm potest, vel ad adhibendam majorem in inquirendo diligentiam, ideò autem peccat, quia ex culpabili negligentia non credit, uti oportet, cùm negligat adhibere diligentiam, qua posita acquireret certitudinem, & Deus adderet illustrationem intellectus ac piam inclinationem voluntatis, sicque crederet. Quòd si talis infidelis cum ejusmodi probabilitate deprehenderetur in articulo mortis, neque haberet tempus vel potentiam diligentiùs inquirendi, teneretur Deum rogare pro illustratione intellectus, quam Deus, qui omnes vult salvos fieri, non negaret facienti, quod in se est; per hanc autem illustrationem transiret illa probabilitas in certitudinem: ita quoad omnia Card. *d.5.c.2.& d.15.cap.7.*

§.6. Ex his facilè intelligitur, quomodo cohæreat damnatio hujus 4.prop.& 21.*num.6.*relatæ, nam 21. dicebat probabilitatem sufficere ad credendum; ex damnatione autem hujus 4. non potest inferri, quòd probabilitas aut etiam quòd major probabilitas sufficiat ad credendum, sed tantùm infertur, quòd quando est major probabilitas, infidelis non excusetur, si non credat, eò quòd teneatur magis inquirere, per quod acquiret, ut credat.

49 §.7. *Busemb.* hic dicens hæreticum, quamdiù suam sectam judicat esse æquè credibilem, non teneri credere, tantùm vult non teneri determinatè credere, tenetur tamen ulteriùs inquirere, quia pro sua secta non habet evidentiam, ergo cùm teneatur credere, tenetur in una Religione quærere evidentiam, quam inveniet in Catholica, si indifferenter examinet: è contra quamvis nobis incidat cogitatio, an non fortè sit aliqua alia Religio vera, non tenemur examinare aut inquirere, sed tenemur talem cognitionem positivè repudiare, quia pro nostra fide habemus evidentiam saltem moralem, nam qui notas veræ Ecclesiæ considerat, omninò dubitare non potest.

50 *Q. 10. Quid addendum sit circa alias propositiones hic damnatas?* R. seqq.

§.1. Propositio 16. ab *Innoc.XI.* damnata est hæc, *Fides non censetur cadere sub præceptum speciale & secundùm se.* Hæc damnatio confirmat illa, quæ dicta sunt *nu.*1. circa propositionem 1. ab *Alexand.VII.* damnatam, neque opus est aliquid addere, nisi hoc, quod notat Card. *d.11.num.26.* nempè certum esse, quòd præcepto speciali obligemur ad fidem, non tantùm præcepto negativo prohibente dissensum, dubitationem, & formidinem in fide, sed etiam affirmativo obligante positivè ad eliciendum actum fidei, uti constat ex propositione ibi relata: *Innocentius* autem faciens in suo decreto mentionem *Alexandri*, in eodem sensu loquitur cum illo, uti notat Card. *num.* 29.

51 §.2. Propositio 17. ab *Innoc.XI.* damnata est hæc: *Satis est actum fidei semel in vita elicere.* Ex hac damnatione constat, necesse esse sæpiùs in vita elicere actum fidei: abstrahitur autem hic, an id necesse sit de necessitate medii an præcepti: item an sit necesse per se ratione ipsius præcepti fidei, an autem per accidens ratione præceptorum spectantium ad alias virtutes, secundùm dicta *à n.14.* qualiscumque enim, & undecumque sit ea necessitas sæpiùs eliciendi actum fidei, propositio damnatæ contradictoria est vera, nempè quòd non sit satis semel actum fidei in vita elicere: & satisfiet præcepto fidei ex quacumque tandem causa vel occasione ponatur actus fidei; probabilius autem est præceptum fidei non obligare per se omni die festo, uti volunt aliqui; neque illis festis, quibus aliqua fidei mysteria celebrantur, ut alii volunt, quorum opinionem Ovied. *contr.7.n.73.* dicit passim rejici, non enim datur sufficiens fundamentum ejusmodi obligationum: est tamen obligatio illis temporibus, quæ breviter notat Busemb. fusiùs Sanch. *in Decal.l.2.c.1.* Debere frequenter elici, probat multis ex Scriptura, PP. & ratione Card. *d.11. à num.51.* in primis, quia dum nobis occurrit objectum à Deo revelatum, reverentia divinæ locutioni debita postulat, ut assentiamur: deinde quia non possumus diù permanere absque mortali, nisi frequenter nos excitemus per fidem & spem; quod etiam fatetur Lug *d.13.n.45.* & insinuare videtur Apost. *ad Rom.1.vers.17. Justus autem ex fide vivit*. Denique quia tenemur continuò vivere christianè, hoc autem non facit, qui non credit frequenter, cùm præcipua actio vitæ christianæ sit credere: Unde Lug. *n.23.* dicit fidelem teneri toties repetere actum fidei, quoties satis sit, ut moraliter dicatur habitualiter scire objecta credenda, & profiteri Religionem christianam: notantque communiter AA. Episcopis, Parochis, Doctoribus, Concionatoribus, Confessariis plura, & magis explicitè esse credenda, quàm cæteris, quia non aliter poterunt suo docendi officio satisfacere, potestque de hoc videri Con. *d.14.d.10.* Hi tamen actus fidei concomitanter elici possunt, quando quis se signat Cruce, audit Missam, recitat Credo, &c. uti *n.27.* insinuatum est: hinc non est ratio, cur quis se ideò scrupulosè divexet (quamvis consultissimum, & maximè utile sit sæpè elicere, explicitè & reflexè, ut *n.29.* in fine dictum est) & ideò Lugo *n.45.* ait, cùm materia honestè, & inhonestè operandi frequenter occurrat, non esse dubitandum, quin homo, qui fidem christianam toto corde amplexus est, plusquam sufficienter satisfaciat præcepto fidei.

Q.11. An ille specialiter obligetur præcepto eliciendi fidem, qui per hæresin vel aliud peccatum infidelitatis amisit habitum fidei? R. Affirmat cum aliis multis Ovied. *contr.7.n.69.* & probabiliter, si enim teneatur adultus, qui nunquam credidit, multò magis talis, qui fidem propria culpa abjecit: tenetur autem de præsenti sive primo quoque tempore, quia quando præcepta non determinant tempus, censentur obligare pro præsenti, uti *lib.1.nu.587.* dictum est. Cur autem non sit similis obligatio ad statim pœnitendum post peccatum, dicetur *de Pænit.* & videri potest Art. *d.12.à n.23.* 52

Q.12. Quid addendum sit circa obligationem professionis fidei? R. Hoc unicum, nempè præceptum, quo ex Bulla *S. Pii V.* tenentur facere professionem fidei omnes promovendi in Doctores, Magistros, Professores, à Congregatione Cardinalium extensum esse etiam ad eos, qui docent Grammaticam aliasque artes liberales, licèt eas non tradant in scholis publicis, ideòque observari debet, ubi usu receptum est. 53

Q.13. An præceptum affirmativum credendi sit naturale an positivum? R. In quantum obligat ex virtute fidei, dicunt Hurt. & alii cum Ovied. *num.66.* esse tantùm positivum divinum; docet tamen valdè probabiliter Lug. *d.13. à nu.2.* saltem obligationem juris naturalis esse, ut in communi credatur, quod Deus dicit, supposito quòd aliquid dicat, adeoque præceptum credendi esse etiam naturale, non eo sensu, quasi sequatur ex constitutione naturæ secundùm se consideratæ, sed quia connaturaliter sequitur ex constitutione ordinis supernaturalis, in quo Deus aliqua revelare debebat, uti rectè explicat Maur. *q.144.nu.8.* ratio enim dictat, quòd reverentia Deo debita exigat, ut si loquatur, ei aliquando saltem credatur. Deinde in quantùm fides prærequiritur ad Spem, Charitatem vel Contritionem, ad quarum virtutum actus sæpè est obligatio ex jure naturæ, sic per accidens, & ratione talium virtutum potest ad fidem esse obligatio ex jure naturæ. Denique præceptum addiscendi aliqua, etiam ex illis, quæ credi debent, v.g. Pater noster, Symbolum, Præcepta Decalogi, & Ecclesiæ, numerum Sacramentorum, est præceptum Ecclesiasticum, uti rectè Az. hac tamen notitia supposita, est præceptum divinum illa credendi: quæ omnia pluribus deducit Lugo *à n.153.*

CA-

CAPUT III.

An aliquando liceat exteriùs fidem veram negare, aut falsam profiteri?

54 RESP. Nullo casu licet, sive voce, sive alio signo fiat, dicente Christo: *Qui me negaverit coram hominibus, &c.* Interim verò etsi licitum non est mentiri seu simulare quod non est, licet tamen dissimulare quod est, sive tegere veritatem verbis, aliisque signis ambiguis, & indifferentibus, ob justam causam, & cùm non est necessitas fatendi. Est com. S. Th. Kon. *d.15.dub.2.n.9.* Laym. *l.2.t.1.c.11.* *Unde resolvuntur:*

I. Rogatus de fide in odium religionis, sive publica authoritate, sive privata, nullo modo potest, utendo restrictione mentali aut verbis ambiguis, ita respondere, ut præsentibus videatur fidem negasse: multò minùs dicere, se esse hereticum, vel Calvinistam, vel non Catholicum. Az. Fill. *tr.22.n.67.*

II. Qui rogatus, seu privata, seu publica authoritate, vel tacet, vel respondet obscurè, vel ait se nolle respondere, se jure non rogari, non teneri se, nec velle aliis dicere, quid ipse credat, ac simili modo tergiversatur, non videtur negare fidem, sed nolle prodere. Unde si sic potest molesta inquisitione liberari, licet, ut habet Kon. *loc.cit.* Generatim enim verum non est, quòd interrogatus authoritate publica, teneatur positivè fidem profiteri, nisi quando id necessarium est, ne præsentibus videatur fidem negasse. Kon. Nav. Azor. Sanch. Becc. *c.9.q.4.*

III. Non negat fidem, sed prodit, qui fugit: quod etsi liceat, non tamen Pastori, tunc cùm ejus opera oves indigent: uti contra, si eis consultius est, ut ad tempus se subducat, & in bonum eorum reservet, tenetur fugere, Regin. *l.17.n.26.* Bec. *c.9.* Fill. *n.75.&c.*

IV. Si quo casu tacere esset negare, tunc id non liceret: v.g. si aliis rogatis, an fidem negare vellent, iisque respondentibus, quòd non, tu taceres. Ibid. V. Boo. *l.c.* Laym. *l.2.t.1.c.11.* Tol. *l.4.*

V. Si Princeps generali lege jubeat, ut fideles se prodant gestato signo; vel sistendo se, vel aliter, non tenentur; cùm nemo teneatur verum dicere, nisi specialiter rogatus. Excipe, nisi eæ sint circumstantiæ, ut hoc ipso, quòd se non prodant, videantur fidem negasse, ut v.g. si quidem antea noti essent, & tunc ex hoc putarentur defecisse. Sanch. Bec. Reg. Fill. *n.88.&c.*

VI. Cùm non rogaris de fide, non solùm licet, sed sæpè melius est ad Dei honorem, & utilitatem proximi, tegere fidem, quàm fateri: ut si latens inter hæreticos plus boni facit; vel si ex confessione plus mali sequeretur, v.g. turbatio, neces, exacerbatio Tyranni, periculum defectionis, si torquereris. Unde temerarium plerumque est offerre se ultrò. S. Th. Sanch. Laym. *c.11.n.2.*

VII. Redimere pecunia, ne de tua fide fiat inquisitio, licitum est; & sæpè magna virtus discretionis est, vitam ad Dei gloriam servare, ac fidem tegere modis licitis.

VIII. Talis modus non est, uti vestibus aut signis infidelium, quæ alium usum non haberent, quàm quòd essent signa professiva falsæ religionis seu cultus; uti essent vestes, quarum usus est in sacrificiis, item incensio thuris, aut genuflexio coram idolo: item sumptio cœnæ hereticę, &c. Sanch. *l.2.c.4.* Fill. *n.78.&c.comm.*

IX. Licitus autem modus est, quando subest causa (ut v.g. ad evitandum grave periculum, ad obtinendam victoriam, eludendos hostes) uti vestibus, & signis infidelium, quæ alium aliquem usum habent quàm profitendæ religionis; quales sunt vestes talis nationis, (non religionis) quibus uterentur, etsi converterentur; ut sunt vestes, & signa nationis Turcicæ. Quod verum est, etsi sint vestes ipsorum Religiosorum, dummodò non habeant peculiare signum profitendi erroris, sed sint tantùm indicium nitidioris cultus, ut saga Prædicantium in Germania; vel eminentioris vitæ inter suos, ut togæ Bonciorum in Japonia. Idem dicendum est de signis, quibus Judæi utuntur, v.g. flavo annulo in pallio, Francofurti, &c. quia hæc sunt signa merè politica, & distinctiva unius generis hominum ab alio, & non propriæ professiva fidei; Quæ sententia probabilis est. V. Sanch. *2.mor.c.4.* Bec. *2.2.c.9.q.5.d.6.* Laym. *lib.2.t.1.c.11.n.4.* Kon. contra Caj. Nav. Tolet.

X. Licitus item modus est, cùm Catholicus transit per loca hæretica, & periculum grave ei imminet vitę v.g. vel bonorum, (non tamen, si derisio tantùm, vel vexatio, ut habet Bec. *c.9.*) ad dissimulandam fidem, vesci carnibus die prohibito; quia præceptum Ecclesiæ non obligat sub tali periculo: Neque hoc est fidem negare, cùm esus carnium non sit institutus ad professionem religionis, & Catholici etiam mali, & gulosi id faciant. Si tamen ex circumstantiis fieret signum professivum fidei, ut si v.g. in odium fidei convivę statuerent, ut qui est hostis fidei Pontificiæ, comedat carnes; peccaret contra fidem, qui ederet sine protestatione: secus, si protestaretur. Bon. Azor. Bec. & com. *l.c.*

XI. In Germania audire conciones hæreticorum, deducere funus, assistere Baptismo pro Patrino, non habentur signa professiva fidei, vel communionis cum hæreticorum sacris. Fill. *n.85.* Azor. Sanch. *ll.cc.* Unde seclusis aliis, v.g. scandalo, periculo, prohibitione &c. si ex justa causa fiant, licent. Imò Patrinum fieri talis infantis, videtur potiùs optandum, seclusis aliis, quia non est aliud, quàm obligare se ad eum olim erudiendum in fide Catholica.

XII. Infidelium & hæreticorum sacris non licet ita interesse, ut eis communicare censearis; alioquin licet, v.g. ut quis spectet tanquam comœdiam, aut famulatum præster politicum domino suo, exemplo Naaman Syri, de quo v. Bec. Fill. Sanch. *l.c.* Laym. *l.2.tr.1.c.11.*

XIII. Si Princeps hæreticus mandet sub gravissima pęna omnibus subditis, adire conciones hæreticorum, etiamsi verbis dicat, se hac re aliud nihil exigere, quàm obedientiam civilem, nec velle cogere, ut à fide discedant; cùm tamen reipsa contrarium velle videatur, (nam obedientiam suorum aliter exercere potest) & hæc res ex se apta sit Catholicos paulatim pervertere, & insuper conciliare authoritatem hæresi, ac vilipensionem veræ fidei, non licet obedire. Atque ita bis rescripsit Anglis Paulus V. apud Sanch. *l.2.c.4.n.27.* Fill. *n.86.* & Azor. *ll.cc.*

XIV. Catholici viventes inter hæreticos, si ex præcepto Magistratus contrahant Matrimonium coram ministro hęretico, peccant contra fidem, etiamsi contraxerint ante, vel contracturi sint posteà coram Sacerdote catholico. Kon. *d.15.d.3.* Paulus *t.4.d.1.p.12.n.12.13.&14.* testaturque contrahens cæremonia illa, se illum agnoscere verę fidei Ministrum, quæ sunt intrinsecè mala, Mald. *2.2.q.2.art.3.* quia authoritas Ministri, & consequenter doctrinę ejus augetur concurriturque ad ritus hęreticos, quos Minister isto actu exercet: Licitè tamen contrahunt coram Magistratu civili, vel potiùs testantur se contraxisse, modò priùs vel posteriùs ritu catholico contrahant; quia hæc actio est instituta ad finem politicum, ut conjuges habeantur, & proles non censeantur illegitimæ.

ADDENDA.

55 QUæst. 14. *Quid notandum sit circa propositiones hic damnatas?* R. Seqq. *In concilio Romano sub Cornelio Papa* (uti habet *Baron.* ad annum 254.) damnata est hęc propositio tanquam hęretica contra Elisaitas, *Licitum est exteriùs fidem negare instante persecutione, & sufficit eam in animo suo interiùs retinere.* Anno 1679. *Innoc. XI.* damnavit hanc propos. 18. *Si à potestate publica quis interrogetur, fidem ingenuè confiteri, ut Deo, & fidei gloriosum consulo, tacere, ut peccaminosum per se non damno.* Pro cujus explicatione, ne quis occasionem errandi habeat ex doctrina Busemb. *ad nu.* 2. notanda sunt aliqua ex Carden. *d.12.*

56 §.1. Sensus propositionis ab *Innoc.* damnatę est hic: quando quis à publica potestate interrogatur de sua fide, per se loquendo non peccat, si sileat: Hic sensus est falsus, & damnatus; è contra verissimus est iste sensus contradictoriè oppositus, quando quis à publica potestate interrogatur de sua fide, per se loquendo peccat, si sileat, quamvis per accidens possit non esse peccatum. *Ratio* autem primę partis est, quia quando quis interrogatur à potestate publica, cùm illam non audeat eludere, dicendo v.g. quid ad te? cur me interrogas? si sileat, illud silentium non tam erit cõtemptus personę interrogantis, quàm fidei, unde silens in illis circumstantiis, per se, & regulariter, dat signum, vel negatę fidei, vel suę erubescentię, ob fidem, vel timoris pœnæ, ob quem nolit in circumstantiis ita fidei prejudicantibus confiteri Christum, aut saltem communiter dat grave scandalum, adeoque per se est illicitum tale silentium: id exprimit S.Th. *2.2.q.3.art.2.* his verbis, *Confiteri fidem non semper nec in quolibet loco est de necessitate salutis, sed in aliquo loco & tempore, quando scilicet per omissionem hujus confessionis subtraheretur honor debitus Deo, & etiam utilitas proximis impendenda, puta, si aliquis interrogatus de fide taceret, & ex hoc crederetur, vel quòd non haberet fidem, vel quòd fides non esset vera, vel alii per ejus taciturnitatem averterentur à fide:* addit *Ad 1. dicendum, quòd finis fidei, sicut & aliarum virtutum, referri debent ad finem Charitatis, qui est amor Dei, & proximi, & ideò quando honor Dei vel utilitas proximi hoc exposcit, non debet esse contentus homo, ut per fidem suam ipsi veritati divinæ conjungatur, sed debet fidem exteriùs profiteri.* *Ratio* 2. partis est,

quia posset per accidens, & in casu rariore non esse illicitum silere, si nempe nullum ejusmodi inconveniens sequeretur ex illo silentio: imò possunt dari multi casus, in quibus silere sit confiteri fidem, v.g. si interrogatus de fide in Christum sileat, & crucifixum reverenter osculetur, aut suum collum exporrigat gladio; item si duo interrogentur, an sint Catholici, & unus respondeat, sumus, alter verò sileat, vultu, uti ante, composito; item si interrogatus taceat, & rideat ad verba minasque Tyranni; tale illorum silentium est virtualis confessio fidei, unde non est damnatum, quod in ejusmodi casibus licitum sit silere.

57 §.2. Si quis taceat interrogatus à persona privata, pari modo peccat, si hoc silentium sit signum negatæ fidei, vel erubescentiæ de confitenda fide, vel infirmi timoris, vel si per hoc detur scandalum; negare enim fidem, vel eam erubescere, aut dare signum timoris tanti, ut potiùs quis vellet fidem quàm vitam relinquere: item proximo dare occasionem ruinæ, hæc omnia sunt intrinsece mala, neque pro hoc est disparitas, sive persona publica interroget sive privata: & hoc vult S. Th. *ad* a. ubi universaliter sic ait: *In casu necessitatis, ubi fides periclitatur, quilibet tenetur fidem suam aliis propalare, vel ad instructionem aliorum fidelium sive confirmationem, vel ad reprimendam infidelium insultationem*. Quia tamen silere ad interrogationem personæ privatæ sæpè sæpiùs est contemptus personæ quàm fidei ipsius, hinc quandoque sileri poterit, si tacitè expressè significetur hic contemptus personæ interrogantis, & non fidei ipsius, unde poterit dicere, quid ad te? aut etiam omninò silere contemptim ridendo, quasi diceret, non habes jus interrogandi.

58 §.3. Si potestas publica decretum faciat in odium fidei, ut qui sunt Catholici, se sistant, & manifestent, manet probabile cum Busemb. quòd Catholici non teneantur se sistere, nam licèt ibi sit decretum potestatis publicæ, tamen non censetur esse interrogatio, nisi persona nominatim, & in particulari rogetur, quia nemo propriè in generali interrogatur: sic autem vocatus propter odium fidei non tenetur obedire, ita Suar. Lug. Con. & Castrop.

59 §.4. Si quis interrogetur, non in odium fidei, sed in odium personæ, quam interrogatus vult vexare; Con. Lorca & Castrop. *d.1.p.14.n.3.* dicunt, dummodò non censeatur negare fidem, nec det scandalum, posse silere ac dissimulare, quia ibi non agitur causa fidei, nec patitur Dei honor, nec nocetur proximo; & parum faceret ad positivum Dei honorem, si in his circumstantiis manifestarem me esse catholicum: è contra si potestas publica interroget in alium finem honestum, uti si in Belgio interroget Princeps Catholicus Titium, an sit catholicus, volens eum promovere ad aliquod officium, Titius tenetur fateri, quia quamvis hæc interrogatio non fiat in odium fidei, tamen agitur causa fidei. V. Carden. *num.* 37. Possunt etiam de illis omnibus videri Arr. *d.21.s.2. & 3.* Ovied. *contr.* 8. *p.3.* Lugo *d.14. à n.37.*

60 §.5. Objici hic solet: Potest quis etiam publica authoritate interrogatus declinare confessionem fidei per fugam, ergo etiam per silentium. R. n. conf. fugiendo exercitè fatetur fidem, non item silendo.

Inst. Talis interrogans nō est legitimus Judex respectu quæstionis fidei, ergo non est obligatio illi respondendi. Resp. n. conf. cùm enim communiter habeatur pro habente authoritatem publicam, debet ut talis respici ac honorari, & aliàs sequeretur idem despectus Dei, negatio fidei, scandalum proximi: Adde, quòd saltem de fatenda tunc fide sit speciale præceptum Dei, uti nobis declaravit Ecclesia.

61 *Q. 15. Quandonam præterea censeatur, vel non censeatur quis negare fidem?* R. §.1. Si quis neget se Papistam aut Romanistam apud eos, qui per illa nomina intelligunt sectatorem fidei Ecclesiæ Romanæ, censetur implicitè negare fidem, uti cum communi Steph. *tr.3.d.1. n.38.* an autem hic pro dissimulanda fide licitum sit uti verbis ambiguis, non conveniunt Authores, negant Verjuys *in Past. miss. t.3. art.2.* & Arsdek. *to.2. p.3.t.3.q.5.* quia est contra honorem Dei, veritatem fidei, & Ecclesiæ authoritatem, permittere se apud audientes haberi pro hæretico. *Conf.* nam qui verba ambigua proferret, quæ apud audientes significarent blasphemiam aut contumeliam, licèt ipse alium sensum in mente haberet, tamen deberet censeri blasphemus, & contumeliosus, ac reipsa læderet honorem Dei, & proximi, ergo hic à pari censeri deberet hæreticus, & reipsa peccaret contra fidem. Oppositum tenent Sanch. *in Decal. l.2.c.4.n.6.* Az. Ban. Nav. Con. Suar. Laym. Fill. Tann. Marchant. Sangall. Reiffenst. cum Castrop. *d.1.p.13.n.4.* qui dicunt ex gravi causa licere hic uti verbis ambiguis seu æquivocis, ac etiam restrictione non purè mentali, sicut ista quandoque licita sunt in aliis materiis, supponendo semper, quòd non ideò negetur fides, nec patiatur debitus Deo honor, nec detur scandalum proximo, sicque tantùm permittatur error in audientibus; sed hæc omnia difficulter aderunt: unde non videtur audiendus Gob. *t.11.n.609.* neque ejus *vindex*, dicentes catholicum à Calvinista interrogatum, an sit reformatæ religionis; aut à Lutherano, an sit Evangelicæ, posse affirmare, quia religio catholica est in multis reformata, etiam per Trid. *de refor.* & revera est Evangelica. *Contra* enim est, quòd hic circumstantiæ simul significent interrogari de reformatione Calviniana vel Evangelica, id est Lutherana fide, ergo id affirmare non potest. Vide tamen Vind. Gob. *prop.20.* qui conatur excusare.

§.2. Qui testimonia, salvosconductus aut alias immunitates obtinent, ideò validas vel utiliores, quia in illis exprimitur, quòd sint Religionis alterius à Romana, moraliter negant fidem, & simulant falsam Religionem ideoque peccant mortaliter, uti rectè P. March. *t.2.t.2.t.2.s.5.q.3.d.2.* & Verjuys *art.* 12. 62

§.3. Sive generaliter sive in particulari mihi præcipiatur, ut v.g. claudam officinam, & abstineam à servilibus, die, quo acatholici habent festum, vel preces, si adsit metus gravis damni, obedire possum, quia per hoc non censeor approbare festum vel finem extrinsecum illorum, ita Less. *in Auct. v. Hæreticus casu 9.* Verj. *art.17.* similiter si etiam publico edicto præcipiatur, ut omnes omnibus diebus comedant carnes, posito quòd edictum non fiat in contemptum fidei vel Religionis, sed tantùm ad deprehendendos Catholicos, potero diebus prohibitis comedere carnes, ut rectè Verj. *art.* 14. tum enim non censeretur fieri in contemptum fidei, sed ad licitam occultationem personæ. 63

§.4. Si aliquis, v.g. ebrius in navi, in qua sunt Catholici stricto ense dicat, si quis hic ex vobis est Catholicus, surgat, à me statim occidendus; rectè cum aliis resolvit Sanch. *n.6.* neminem, per se loquendo, teneri se prodere, cùm nemo censeatur interrogari, secundùm dicta *n.58.* 64

§.5. Si Acatholicus sit baptizaturus prolem Acatholici Sanch. Az. Navar. Ledesm. Hurt. putarunt esse illicitum pro Patrino interesse Baptismo, sed oppositum est tenendum cum Laym. *l.5.t.2.c.9.n.6.* & rationem habet Busemb. 65

§.6. Lessius *v. Baptismus cas.* 1. docet, non licere deferre infantem ad Ministrum Acatholicum, ut ab hoc baptizetur, quia sic videtur profiteri illum esse legitimum Ministrum Ecclesiæ; sed in hoc attendenda est consuetudo patriæ, nam per illam delationem, per se loquendo, tantùm profitetur illum esse Ministrum sufficientem ad Baptismum validè conferendum, quod verum est: Unde Lug. *d.14.n.161.* dicit ob necessitatem gravem excusari posse cooperationem ad petendum Baptismum ab hæretico, quæ necessitas ad minùs debeat esse tanta, quanta sufficeret, ut posset peti à laico; & reipsa in periculo gravis damni non videtur illicitum, dummodo ea delatio non censeatur esse agnitio Ministri Acatholici tanquam personæ sacræ, uti insinuatum est. 66

§.7. Etiam licitum est honoris vel amicitiæ causa interesse Matrimonio Acatholicorum contrahendo coram Acatholico Ministro, uti habent Nald. Con. Hurt. Lug. *n.156.* Steph. *n.48.* Lessius quidem *v. Hæreticus cas.26.* ait non licere adire convivium nuptiale hæreticorum, aut munera dare ad gaudendum vel congratulandum de conjunctione, eò quòd hæc sit irrita, sed ista ratio *Lessii* non tenet ubique, nam ubi Tridentinum nō est receptum, aut ubi contra illud præscriptum est, talia Matrimonia valent, uti suo loco dicetur; & universim ista licebunt saltem honoris vel amicitiæ causa. *Conf.* nam Lessius *ipse cas.25.* & Gob. *t.9.n.474.* excusant illos Catholicos, qui pro contrahendo Matrimonio ex gravi causa coguntur comparere coram Ministro Acatholico, non ob religiosam aliquam cæremoniam, sed purè ob causam politicam, ita ut Minister hic non habeat se veluti Ministrum Ecclesiæ, sed tantum sit veluti persona sæcularis, coram qua contrahentes testentur se Matrimonium inire, uti testari possunt coram Magistratu Acatholico, ne eorum Matrimonia in foro externo censeantur illegitima: notant tamen rectè cum *Busemb.* ejusmodi Ministros plerumque comparere tanquam personas sacras, hinc plerumque illicitum esse sic contrahere coram illis: proclamationes tamen, si absit scandalum, fieri possunt in eorum templis, uti & fiunt proclamationes aliorum contractuum. 67

§.8. Rectè notat Lessius *cas.* 10. *&* 11. nō esse licitum in templis aut cōviviis Acatholicorum eorum Psalmos simul canere: item non licere in eorum templis pulsare organum aut alia instrumenta, quia in his videtur esse publica approbatio vel scandalosa communicatio in sacris: si quis tamen pulset organa aut campanas eo tantùm tempore, quo ibi congregantur Cives aut Mercatores tractantes de negotiis sæcularibus vel commerciis, nullum erit peccatum, uti rectè Arsdek. *p.2.t.6.q.9.* Laym. *quoque l.2.t.3.c.13.n.5.* excusat eum, qui pulsat apud eos organum, aperit templum, si anteà fuerit Æditmus, & volens se convertere statim non possit ab eo officio discedere ob gravem necessitatem, dummodò signo prodat se illa facere, ut actiones indifferentes sunt, non autem ut ordinantur ad exercitia Acatholica: sed etiam in hoc contradicit Verjuys *a.9.* 68

§.9. Qui externè fingit, ac si dubitaret circa aliquem articulum 69

culum fidei, ne per hoc aliis displiceat, peccat contra fidem, quia externè negat certitudinem fidei, ideoque dicit dubiam, quod est graviter injuriosum divinæ authoritati.

70 §.10. Licitum est promoveri ad gradus Juris, Medicinæ, Artium, in Universitatibus Acathnlicis, dummodò nihil promittant contra fidem aut bonos mores, ita Less. Arsdek. *q.33.*

Plura his affinia addentur *à num.95.* Et speciatim circa occultationem fidei per gestationem vestium, esum carnium &c. de quibus Busemb. habet breviter, videri possunt Lugo *disp.14.sect.5.* Pennaf. *d.9.s.4.* Ovied. *controv.8.p.4. & seqq.* Castrop. *d.1.p.17.* Dian. *p.5.tr.7.R.33.34.* videndus tamen simul Verjuys *art.11.*

CAPUT IV.

De infidelitate, & vitiis Fidei oppositis.

DUBIUM I.

Quid, & quotuplex sit infidelitas?

71 ,, RESP.I. Infidelitas generatim est triplex. *Prima* dici-
,, tur *negativa*, eorum scilicet, qui nihil unquam de
,, fide audiverunt, quæ non tam est peccatum, quàm pœna
,, peccati; quia si fecissent, quod in ipsis erat, Deus fidem
,, eis non abscondisset. *Secunda* dicitur *contraria*, eorum sci-
,, licet, qui fidem sibi sufficienter propositam vel contem-
,, nunt, vel ei contradicunt pertinaciter; ut hæretici. *Ter-*
,, *tia* dicitur *privativa*, quæ privativè opponitur fidei, &
,, est culpabilis ignorantia, vel error circa res fidei, S.Th.
,, Sanch. Vasq. *l.2.s.1.c.12.*
,, Resp. II. Infidelitas contraria, ex triplici modo repu-
,, gnandi fidei, est triplex, scilicet paganismus, qui fidei
,, nondum susceptæ: judaismus, qui fidei susceptæ in typo;
,, & hæresis, quæ fidei susceptæ in veritate, repugnat. Apo-
,, stasia à fide revocatur ad hæresin, à qua tantùm differt, quòd
,, hæresis sit error fidei ex parte tantùm contrarius; apostasia
,, verò ex toto, S.Th. Laym. *l.c.*

ADDENDA.

72 QUæst.16. *Quandonam deficiat fides in aliquo?* R. Rejectis erroribus, dicemus, quod verum est.

§.1. *Lutherus* docuit fidem amitti per quodlibet peccatum mortale, sed damnatur à Trid. *sess.6.c.15.* Alii putarunt, si desit charitas etiam deesse fidem, sic Jansenius *l.5. de gratia Christi c.6.col.510.* ait, *Nullam Augustinus agnoscit fidem veram atque christianam, nisi ex Dei charitate dimanet.* Repetit *c.7.col.516. Nisi amor flectat hominem ad credendum, non esse veram fidem christianam.* Similia habent aliis Doctores Lovanienses: sed *Contra est*, vel loquuntur de fide habituali, vel de actuali; si de habituali, damnantur in Trid. *Can.* 28. *Si quis dixerit amissa per peccatum gratia:* (seu charitate:) *simul & fidem semper amitti; aut fidem, quæ remanet, non esse veram fidem, licèt non sit viva; aut eum, qui fidem sine charitate habet, non esse christianum, anathema sit.* Si loquantur de actuali, damnantur ab Apostolo. 1. ad Cor.13. *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Hinc S.Aug. *l.15. de Trin.c.18. Fides juxta Apostolum sine charitate esse potest.* Damnantur etiam ab Alex. VIII. in hac propos.12. *Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam fides; & etiamsi videantur credere, non est fides divina sed humana.* Ratio est, quia potest homini non habenti Charitatem evidenter proponi authoritas Dei interposita, v.g. pro Incarnatione, hic homo poterit ex eo motivo firmissimè assentiri, assensus autem ille non erit nisi fidei divinæ, cùm moveatur authoritate Dei, ergo sine Charitate potest dari assensus fidei divinæ. Idem apertè significat Trid. *c.6.* ubi exponens modum, quo etiam magni peccatores disponuntur ad justificationem, dicit primò excitari ad fidem ex auditu concipiendam, tum terreri metu pœnarum, deinde per spem converti ad Dei misericordiam, denique incipere illum diligere tanquam omnis justitiæ fontem, ergo ex mente Trid. prius creditur, quàm diligatur Deus.

73 §.2. Fides amittitur per peccatum infidelitatis, uti habet Trid. *c.15* per infidelitatem autem communiùs intelligitur peccatum mortale, quod est directè contra fidem, & opponitur objecto formali illius: Unde probabile est non amitti per ignorantiam fidei etiam crassam, & affectatam, quamvis per eam peccetur mortaliter contra fidem, quia non est simpliciter infidelitas opposita objecto formali fidei.

74 *Q.17. An omnes actiones infidelium sint peccata?* R. Id docuit Jans. *l.3. de gratia Christi c.2.col.306. Probavimus furè in præcedentibus nullum opus, quod non sit peccatum, ab infidelibus posse fieri.* Idem habet *c.21.col.306.* Secuti sunt Sinnichius & alii, sed *Contra est*, nam inter propositiones Bajanas damnatas à S. Pio V. Greg. XIII. Urb. VIII. est hæc 25. *Omnia opera infidelium sunt peccata, & Philosophorum virtutes sunt vitia.* Erat autem aliquorum fundamentum, quia omnis actio peccatoris est peccatum, sed inter easdem Bajanas damnatas est hæc 35. *Omne, quod agit peccator vel servus peccati, peccatum est.* 40. *In omnibus suis actibus peccator servit dominanti cupiditati.* Similiter inter damnatas ab Alex. VIII. hæc est 8. *Necesse est infidelem in omni opere peccare.* Conatur quidem *Sinnichius* ostendere aliqua opera infidelium posse esse bona, eò quòd possit eis lux à Deo immitti, per quam ad Deum opus dirigant, sed neque hoc negat Bajus, in cujus sensu damnata est propositio: itaque dicendum, non omnia opera infidelium esse peccata, quia possunt ex fine honesto elicere actus, v.g. succurrere miseris, obedire Parentibus &c. quæ nemo prudens dicet esse peccata: hinc inter Bajanas damnata est hæc 37. *Cum Pelagio sentit, qui boni aliquid naturalis, hoc est, quod ex naturæ solis viribus ortum ducit, agnoscit.*

Opponunt S. Aug. *l.4. contra Julian. c.3.* qui Juliano quærenti, si Gentilis nudum operuerit, nunquid quia non est ex fide, peccatum est? respondet: *Prorsus in quantum non est ex fide, peccatum est, non quia per seipsum factum, quod est nudum operire, peccatum est, sed de tali opere non in Domino gloriari, solus impius negat esse peccatum.* R. S.Th. *2.2.q.23. art.7.ad.1.* rectè sic explicat, *Actus infidelis, in quantum est infidelis, semper est peccatum, etiamsi nudum operiat vel quidquid aliud hujusmodi faciat, ordinans ad finem suæ infidelitatis.* Similiter *S.Aug.* eo sensu virtutes Philosophorum vocat vitia, quo opus carens fine debito & necessario dicitur defectuosum seu vitiosum. 75

Q.18. An certum sit, quòd infidelitas purè negativa sit inculpabilis? Resp. Esse certum, nam etiam inter Bajanas est hæc 68. *Infidelitas purè negativa in his, quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.* Ratio autem est, quia certum est omne peccatum debere esse voluntarium, ergo cùm infidelitas negativa nullum habeat adjunctum actum voluntatis, qui intendat vel negligat eam removere, certum est non esse peccatum. Quæ contra objici possent, abundè soluta sunt *lib.1.à num.720. & 727.* 76

Q.19. Quam potestatem habeant Ecclesia & Principes catholici circa infideles? R. §.1. Ecclesia secundùm *cap. Gaudeamus, De divortiis*, non habet directam potestatem in infideles non baptizatos, nam Christus dedit Petro potestatem tantùm in oves ingressas ovile, ideoque etiam Trid. *sess.14.c.2.* dicit Ecclesiam non posse in illos exercere judicium secundùm illud 1. ad Cor.2. *Quid mihi de iis, qui foris sunt, judicare?* & consequenter nec poterit eos punire. *Si dicas*, posse defendi jus innocentis, & vindicari injuriam ipsi factam, ergo etiam posse Ecclesiam defendere jus, quod habet Deus, ne offendatur, & vindicare injuriam per peccatum factam. R. Tum tantùm potest defendi jus & vindicari injuria innocentis, quando innocens hoc vult, vel saltem permittit; Deus autem potens ipsemet defendere, & vindicare, id non permittit hominibus passim, ne dentur occasiones perpetuorum bellorum & confusionum. 77

§.2. Omnes baptizati possunt etiam per pœnas adigi ad fidem catholicam profitendam, sunt enim subditi Ecclesiæ, maximè quoad ea, quæ salutem spectant. *Nec obstat*, quòd fortè nunquam crediderint, *nam* reipsa per Baptismum ingressi sunt Ecclesiam, & subjecerunt se ejus potestati ac legibus. E contra non baptizati, nec subjecti Principibus fidelibus, non possunt cogi ad fidem, quòd enim *Christus* Luc.14. voluerit invitatos compelli intrare, explicat *S.Aug.* de hæreticis, in quos jurisdictionem habet Ecclesia. 78

§.3. Cogi possunt non baptizati, ut ne impediant prædicationem fidei, ad quam per universum mundum prædicandam jus à Christo accepit Ecclesia *Matth. & Marc. ult.* Probabilius quoque est cum Suar. Hurt. Arr. Lug. *d.9.s.54.* Herinx *d.9.qu.4.* posse non baptizatos, v.g. Judæos à Principe fideli cogi ad audiendam prædicationem fidei Christianæ, sic enim coguntur Romæ per Constit. *9.* Greg. XIII. *Sancta Mater Ecclesia.* Ratio est, quia Princeps potest mandare ea, quæ sunt licita & honesta, ac conducunt ad politicam gubernationem, seu ad concordiam, & pacem communem, quale quid est communis professio ejusdem veræ Religionis: Unde & poterit Princeps prohibere eis omne exercitium falsæ Religionis. An autem possit directè cogere ad fidem, dubium est, negant S.Th. *q.10.art.8. & 12.* Suar. *d.18.s.3.* Castrop. *d.2.p.6.* aliique communiùs, maximè cùm sit contra usum Ecclesiæ, & id prohibeatur expressè, saltem de Judæis. Affirmant tamen non improbabiliter saltem de aliis infidelibus Scotus & Scotistæ cum Herinx *num.46.* quia Princeps potest adigere subditos ad ea servanda, ad quæ jure divino & naturæ tenentur, sed jure divino & naturæ tenentur acceptare veram fidem, ergo. 79

80 §.4. Potest, imò tenetur Princeps omnes subditos etiam non baptizatos cogere, ut relinquant errores & vitia, quæ sunt contra naturam, uti sunt idololatria, blasphemia, &c. prius illa prohibendo per leges, & posteà puniendo transgressores: Ratio est, quia tenetur subditos dirigere ad finem gubernationis naturalis, qui est vivere secundum rectam rationem, contra quam sunt tales errores & vitia, quæ præterea maximè dehonestant Remp. uti pluribus Lugo *n.116.* & Herinx *q.5.* Si tamen illi infideles non sint subditi, communis est sententia non posse cogi, quia in illos nullam habent jurisdictionem, neque Ecclesia neque Principes catholici; poterunt tamen etiam armis impediri à peccatis, quæ sunt nociva innocentibus, saltem si bi permittant: Item quæ sunt injuriosa Religioni, quæ defensio innocentium & fidei est illis licita, uti rectè cum aliis Herinx *suprà*.

81 §.5. Principes infideles non baptizati non possunt privari Jurisdictione in eos, qui fideles sunt, aut se ad fidem convertunt, Ecclesia tamen prohibet, ne Princeps Christianus infidelem præficiat infidelibus *cap. Cùm sit nimis*, de Judæis & Saracenis: Posse autem infidelem privari dominio proprietatis in fideles veluti servos, idque ob honorem fidei, quamvis abesset periculum perversionis, docent S. Th. *art.* 10. Bann. Lorc. & alii, negant Nav. Covar. Suar. & alii communiter, nullibi enim legitur hanc potestatem esse Ecclesiæ concessam: possent tamen fideles, si eorum fides periclitaretur, aut si in exercitiis fidei paterentur injuriam, excutere tale servitium, imò jus positivum suprà privat infidelem subjectum Christiano Principi dominio servi, hoc ipso quòd hic fiat christianus, quæ omnia pluribus deducunt Lugo & Herinx *q.6.*

DUBIUM II.

De Judaismo.

Quæritur hic tantùm, quæ communicatio cum Judæis sit interdicta Christianis?

82 RESP. I. His casibus, qui colliguntur ex *c. Nulli*, *c. Judæi &c.* De Judæis. 1. Non licet cohabitare. 2. Nec conviviis interesse. 3. Nec uti communi balneo 4. Nec Medicos adhibere. 5. Nec medicinas ab iis datas recipere, emere tamen licebit præscriptas. 6. Nec Judæorum filios enutrire in ipsorum domibus. 7. Iis non famulari. 8. Nec servituti subjici. 9. Prohibentur publicis officiis inter Christianos fungi. 10. Vetitum est eorum azymis vesci. Quibus addit *Azor.* prohibitum esse, accedere ad eorum nuptias, festa, synagogas, cum eis ludere, saltare &c. Ratio horum est, tum ut conservetur dignitas christianæ religionis, tum ut caveatur familiaritas cum Judæis, & periculum perversionis. V. Laym. *l.2.t.1.c.17.* Sanch. *l.2.c.31.* Fill. *c.22.n.128.*

Resp. II. In decem dictis casibus communicare cum Judæis, ex genere suo videtur esse mortale. Ratio, quia si Clericus id faciat, incurrit periculum depositionis: Laicus verò excommunicationis: (*c. Constituit*, 17. *q.4.*) quæ nonnisi ob peccatum mortale imponi solet. Dixi *Ex genere suo*: quia probabile est, vel ob materiæ parvitatem, vel ob necessitatem, aliamve causam rationabilem (si tamen non sit periculum perfidiæ, nec familiaritatis cum Judæis) sæpè excusari à mortali, aliquando etiam ab omni peccato. Ita communiter. V. Auth. suprà cit. & Bonac. *disp.3. qu.2. p.6.* item Laym. *l.c.*

ADDENDA.

83 QUæst. 20. ***Quomodo intelligenda sint ea, quæ prohibentur in Jure circa communicationem cum Judæis?*** Resp. Non prohibetur omnia communicatio, hinc P. March. *t.2. t.2. t.2. §.3. q.4.* ait, *Certum est leges omnes antiquas conversationem Judæorum prohibentes, modò secundum omnes suas partes non esse in usu ubique.*

§.1. Si absit periculum irreverentiæ, potest Judæo dari panis benedictus, aqua benedicta &c. Item potest Judæus invitari ad concionem, aut Missam, si per hoc sit spes eum convertendi: ita Lugo, & alii cum Stephan. *to.3. d.1. n.43.*

84 §.2. Non est prohibitum habere servos aut conservos Judæos, ita Suar. Sanch. Bon. Putatque Con. quando fidelibus prohibetur habitatio cum Judæis, intelligi solùm habitationem, in qua Christianus sit subditus Judæo.

§.3. Non peccat Christianus, qui vel invitatus à Christiano vel etiam casu concurrens, in eadem mensa comedit cum Judæo, licèt à Judæo cibos acciperet, nam nec est invitans illum nec invitatus ab illo, ita Sanch. & Bonac. Addunt Az. & Con. illam tantùm comestionem cum Judæo prohiberi, in qua Judæi discretionem ciborum observant secundùm legem Mosaicam.

§.4. Tunc tantùm prohibitum est cum Judæo balneum, si hoc fiat ex condicto, & per modum societatis, non autem si alter sequatur nesciens de altero, uti Steph. *supra*.

§.5. In casu gravis necessitatis semper fuit licitum uti Judæo 85 Medico, v. gr. si hic est notabiliter doctus, vel morbus indigeat multis Medicis, & Christiani non sufficiant, ita Sanch. Bonac. Suar. & alii. Marchant. supra ait, *Videmus passim Medicos Judæorum ad infirmos vocari, etiam per timoratos, & probos*: per receptionem autem medicinarum putant Suar. Sanch. & Bonac. tantùm prohiberi illas, quas Judæi per manus, & ministerium suum præstant, uti sunt, si Judæus venam incidat Christiano, aut ipsemet medicinas applicet velut Chirurgus, hæc tamen licent in gravi necessitate: uti semper licet permittere, ut à Judæo sibi radatur barba vel capilli, & similia, hæc enim nullibi prohibentur. Probabilius quoque est contra Sanch. quòd Christiano liceat medicinas adhibere Judæo, quia prohibitio non est extendenda ultra casus in Jure comprehensos.

§.6. Tantùm prohibitum est famulari Judæo, habitando 86 in propria domo Judæi, illi enim soli propriè dicuntur famuli, ita Bonac. Con. & alii contra Sanch. hinc licebit extra domum famulari Judæo, v. gr. conduci ad operas, esse colonum vel agricolam etiam originarium, hi enim propriè non sunt servi, ita Laym. *l.2. t.1. c.16. n.1.* Item licebit die Sabbati eos adire, & illis coquere.

§.7. Illa sola comestio azymorum est prohibita, quæ ritu 87 Judaico fit, id est, quæ fit ex observatione legis Mosaicæ; & illa, ex qua hoc scandalum posset generari, ita Suar. & Con.

§.8. Non licet Christiano facere Judæum hæredem vel lega- 88 tarium, quamvis esset consanguineus, ita Silv. Suar. Sanch. & alii: Con. tamen notat attendendam esse consuetudinem.

§.9. Ea solùm familiaritas cum Judæo prohibetur, ex qua 89 periculum perversionis vel scandalum timeri potest, uti communiter habent AA. licitum est autem Christianis in fide confirmatis, qui in conversionem Judæorum incumbunt, cum Judæis familiariter agere, & cibum capere, quia hic non est periculum perversionis, cùm in fide stabiliti sint, uti suppono; neque scandali, cùm fiat ad eos convertendos, ita S. Thom. Sanch. Laym.

§.10. Illæ prohibitiones de Judæis non sunt extendendæ ad 90 omnes Paganos, neque ad alios casus vel contractus in Jure non expressos, quia prohibitio, utique odiosa, non est extendenda extra verba legis; ita Sanch. & alii: hinc non est prohibitum accedere ad nuptias spectandas, vel festa, vel ritus in synagoga, si absit periculum perversionis, & scandali, hæc enim in Jure non prohibentur, uti nec ludere vel saltare cum Judæis, licèt contrarium putet Azor. citatus à Busemb. Hactenus relata docet, & latè probat Castrop. *d.2. p.9.*

§.11. Notat March. *Reg. 2. & 3.* etiam illicita esse Christia- 91 nis hæc duo, in primis venditionem sacræ supellectilis Judæo factam; deinde Matrimonium cum Judæo; & de hoc patet, cùm disparitas cultus sit impedimentum dirimens.

DUBIUM III.

Quid sit hæresis.

RESP. Hæresis, est error intellectus, liber, & pertinax contra fidem, in eo, qui fidem suscepit. Ita 92 comm. Suar. Bec. *c.14. qu.2.* Unde patet, ad hæresin, uti & apostasiam, duo requiri: 1. Judicium erroneum, quod est ejus quasi materiale. 2. Pertinaciam, quæ est quasi formale. Porrò pertinaciter errare, non est hic acriter, & mordicus suum errorem tenere, aut tueri, sed est eum retinere, postquam contrarium est sufficienter propositum, sive quando scit contrarium teneri à reliqua universali Christi in terris Ecclesia, cui suum judicium præferat; sive id fiat ex vanagloria, sive libidine contradicendi, aliave causa. Ita Sanch. Vasq. Laym. *l.2. t.1. c.13. & alii comm.* Ratio, quia tunc putat, judicium Ecclesiæ non esse sufficiens fundamentum credendi, quæ est vera pertinacia: quam cum *Kon.* faciliùs sic explicant alii, eam tunc esse, cùm etsi objectum fidei credibiliter proponatur, ita ut prudenter de eo non possit dubitare, contrarium tamen judicet, à quo nolit avelli ullo casu, vel saltem nisi evidenter convictus. V. Kon. *d.18.* *Unde resolves*:

I. Non est hæreticus, qui exteriùs tantùm fidem negat, aut adorat idolum. Ratio, quia non errat. Neque talis incurrit in foro conscientiæ censuras latas contra hæreticos, etsi in foro externo secundùm externa procedatur. Fill. *t.22. cap.6. qu.4.*

II. Est hæreticus, qui affirmativè de aliquo articulo fidei dubitat, hoc est, judicat esse dubium. Dixi *affirmativè*, quia negativè tantùm dubius, hoc est, suspendens judicium, per se & simpliciter non est hæreticus, quia non habet judicium; ergo nec errorem: modò tamen non ideò suspen-

suspendat, quòd virtualiter judicet, non liquere de certitudine objecti, Sanch. Azor. *l.8.c.9.q.5.* Tol. contra Sanch. & Malderum.

III. Nemo est hæreticus, quamdiù paratus est judicium suum Ecclesiæ submittere, aut nescit contrarium tenere veram Christi Ecclesiam; estò ex ignorantia etiam culpabili, & crassa sententiam suam mordicus tueatur. Laym. *l.c.n.2.*

IV. Nec est hæreticus, qui ita dispositus est, saltem habitualiter, ut à suo errore esset discessurus, si sciret esse contrarium fidei; dummodo pertinaciam actualem nunquam habuerit. Ibid. & Kon. *l.c.*

V. Rustici, aliique homines simpliciores in Germania, qui hæretici habentur, & tamen pertinaces non sunt, possunt absolvi à suis Parochis. Ratio, quia non sunt hæretici formales, habentque fidem catholicam in Baptismo acceptam, quæ non perditur, nisi errando pertinaciter. Laym. *l.c.n.4.*

VI. Cum hæresis, & quævis infidelitas mortalis sit, peccant quoque mortaliter, qui ejus periculo se exponunt, sive conversando, sive conciones audiendo, sive libros legendo; quæ proinde, si cui periculosa sint, illicita sunt jure naturæ: si verò periculum absit, lectio librorum hæreticorum nihilominus illicita est jure positivo Ecclesiæ; uti etiam formalis disputatio Laici de fide. Quod posterius tamen in Germania locisque similibus, ubi Catholici hæreticis sunt permixti, abrogavit consuetudo. Azor. Fill. Bec. Sanch. Bon. *d.3.q.2.p.5.*

VII. Matrimonium contrahere cum hæretica, etsi per se sit illicitum, habeaturque in Hispania, & Italia mortale; probabile tamen est, ob gravem Doctorum authoritatem (Sanch. *de Matrim. tom.2.l.7.d.72.num.5.* Azor 1.1.*l.8. c.11. q.5.* Reg. *tract.2.l.32.n.169.* Basilius Ponius *de Matr. c.6.* V. Lugo *de Sacram. in gen. d.8.s.14.n.220.*) in Germania licere, ex gravi causa, salvo tamen jure naturali, & remoto periculo, tum contrahentis, tum prolium; unde de iis initio constitui debet, ut catholicè educentur. V. Bec. *l.5. c.19.* Dian. *p.3.t.4.R.269.*

VIII. Eum, qui lapsus est in hæresin, non teneri in Confessione explicare, qualis illa sit, eò quòd omnes ejusdem speciei sint, docent Reg. Diana *tom.1.tr. de circumst. R.46.* citans alios: & Escob. *Ex.2.c.6.*

Alii tamen contrarium tenent, quos sequitur Lug. *de Pæn. d.16.num.288. & num.291.*

A D D E N D A.

93 Quæst.21. *An præsumi possit in Germania esse aliquos, qui sint hæretici materiales tantùm?* R. Sunt, qui dubitent, nec immeritò:

§.1. Pro parte negativa sunt hæc argumenta: 1. Hæretici in Germania sciunt de fide nostra, neque possunt vel audent eam damnare apertæ falsitatis, sed debent judicare esse saltem probabiliorem, pro sua enim fide, si argumenta considerent, non possunt habere evidentiam credibilitatis, ergo debent dubitare de sua, & examinare nostram, quod tamen negligunt, nam si examinarent, & inspicerent Notas veræ Ecclesiæ, ac animo indifferente discurrerent, an eæ inveniantur in Ecclesia sua an in nostra, manifestè comperirent, stare pro nostra & non pro sua, ergo quòd id non agnoscant, est defectus inquisitionis, ad quam obligantur, ergo ignorant vincibiliter, & culpabiliter, ac consequenter non excusantur ab hæresi formali. *Si dicas*, non incidere ipsis cogitationem de illa obligatione inquirendi, *contra est*, quia nullus erit, qui vel per inspirationem Dei, vel per instinctum aut scrupulum internum ad id non excitetur; his autem ipsi resistunt, quod non deberent, cùm careant evidentia & certitudine de veritate suæ sectæ, maximè defectu Notarum veræ Ecclesiæ. 2. Sciunt multa affingi nobis, v.g. quòd adoremus Sanctos, vel Imagines, & quamvis dicatur ipsis eam non esse doctrinam nostram, manent in suis præjudiciis, nec dignantur in veritatem inquirere, ergo ignorantia est ipsis volita. 3. Sæpè sunt ita constituti, ut ideò non velint fieri Catholici aut in veritatem fidei inquirere, quia sui Parentes & Proavi non fuerunt catholici, aut quia amissuri essent opes, honores, officia; essent irridendi, persequendi ab aliis; dicerentur inconstantes &c. hæ autem causæ non excusant, quia sunt respectus humani & rationes purè naturales, quæ pro salute animæ contemnendæ forent. 4. Nolunt credere fieri miracula, quæ fide saltem humana possent & deberent credere, uti fide humana credunt alias historias, v.g. de bello vel victoria alicubi relata; quòd si fidem humanam adhiberent miraculis pro fide nostra factis, hoc ipso propiùs accederent ad veritatem, & illuminarentur à Deo. 5. Multi fuerunt, & sunt in Ecclesia Catholica viri sancti & docti, qui in oratione, multa discunt à Deo, multa prædicunt spiritu prophetico &c. hæc audiunt hæretici in Germania, hæc sciunt: è contra etiam noverunt apud suos talia non fieri: *Hæc ratio*, inquit Caram. *in Hercule Log. lab.3. pag. 66. me summoperè movet*. Tamen,

§.2. Probabilius videtur, quòd etiam in Germania sint hæretici tantùm materiales: inveniuntur enim aliqui ita simplices vel præventi doctrina suorum Ministrorum, ut firmiter existiment se non debere dubitare de fide sua; simulque ita sincerè procedunt cum Deo in conscientia sua, ut si scirent fidem suam esse falsam, statim admitterent nostram: tales autem non sunt hæretici formales sed materiales tantùm: Et tales esse multos testantur Confessarii plurimi in Germania Authoresque expertissimi, Tann. *to.3.d.1.q.8.d.1.n.10.* Teril. *in Reg. q.64. an. 51.* Gob. *tr.7.n.621.* Reiffenst. *tom.4.d.4.q.2.n.19.* Sporer *in mor. t.2.c.3.s.2.§.2.n.14.* V. Vind. Gob. *p.2.prop.3.* Hoc miserandum est cum illis, si in aliud peccatum mortale inciderint, quod omninò pronum est ejusmodi hominibus, eos gratia præcipuorum Sacramentorum destitui, & communiter damnandos, non ex defectu fidei (suppono enim, quòd credant necessaria necessitate medii) sed propter alia peccata, quæ commiserunt, & à quibus non expiantur, neque per Sacramentum pœnitentiæ, quod apud ipsos non est; neque per contritionem vel amorem perfectum, ad quem, præterquam quòd difficillimum sit ejusmodi homines ad eum pertingere, ipsi tamen non attendunt, nec communiter curant, nec student elicere, putantes se per solam fidem & fiduciam in Christum justificari, qua damnabili confidentia pereunt miserrimè. 94

Q.22. Quid observandum sit circa Matrimonium cum hæreticis? R. seqq. 95

§.1. Gob. *in Exper. t.9.n.216.* & Verj. *t.33.a.5.* rectè probant Matrimonia personæ hæreticæ cum catholica regulariter esse illicita, tum ob periculum perversionis, tum maximè, quia proles facilè possent ad hæresin deflecti: Nihilominus Sanch. Azor. Verj. *a.6.* Lessl. *in auct. v. Hæreticus, cas.23.* putant tunc licere, 1. Si absit periculum perversionis. 2. Si detur libertas educandi proles catholicè. 3. Si non facilè sit invenire parem & convenientem inter Catholicos. 4. Dummodò hæreticus non sit vitandus. 5. Si sit consuetudo ibi, ita ut absit scandalum: & horum unum si desit, non licebit; hæc omnia autem vix concurrent; additque Gob. quòd Authores, qui dicunt id licere, non sciant, quomodo agatur in Germania.

§.2. Quando reliquæ conditiones adsunt, quamvis adsit aliquod periculum perversionis, si tamen non sit proximum, licebit tale Matrimonium ex gravi causa, uti tenent Lugo, *d.22. n.22.* Arsdek. *t.2.p.2.t.6. in Res. de hæresi q.25.* Verj. suprà, quia spes magni fructus prævalere potest tali periculo remoto. *Nec refert*, quod persona hæretica sit illicitè & in peccato mortali contractura, *nam* id per accidens est, & gravis causa excusat cooperantem actioni, quam aliter posset bene facere, uti dicetur à *num.255.* 96

§.3. Docet Lugo *n.31.* ad tale Matrimonium opus esse dispensatione, quod intelligit de locis, in quibus consuetudo est in ejusmodi dubiis recurrendi ad Papam, quia Ecclesia meritò potuit sibi reservare judicium, an sufficiat causa, vel non præponderet periculum mali. Notant tamen Lugo *n.17.* Arsdek. *q. 24.* aliique contra Sanch. & Pont non esse opus dispensatione, si pars hæretica promittat conversionem, credaturque id seriò facere, id enim expressè excipitur in Jure; imò putat Hurt. sufficere spem conversionis ortam ex ipsius indole vel aliunde, sed contradicunt Lugo & Arsdek. 97

§.4. Notant communiter Authores, si aliunde causæ adsint, faciliùs permitti posse, ut Catholicus cum hæretica, quàm ut hæreticus cum Catholica jungatur Matrimonio, quia vir majore authoritate pollens faciliùs trahet uxorem, & proles ad suam fidem. 98

§.5. Non licet pactum inire de ulla prole educanda in hæresi, nequidem hoc permittendo, tale enim pactum est impium & irritum, uti omnes docent post Sanch. *de Matr. l.7.d.72. n.6.* quia Parentes ex Jure naturæ tenentur omnes suas proles educare in vera fide: Tann. *tamen de Matr. d.8.q.1.n.91.* dicit in casu, ubi Matrimonium cum persona hæretica licitum est & valdè utile ad bonum commune, non esse illicitum addere pactum, ut aliqua saltem pars prolium educetur catholicè, nihil interim præjudicando juri catholici Parentis circa reliquas proles, quas posteà pro viribus tenebitur educare in vera fide.

§.6. Catholico Parocho licitum est benedicere nuptias personæ catholicæ cum acatholica, idque in gratiam personæ catholicæ, quæ Jure illo privari non debet, uti rectè Lugo *d.14. n.158.* & Arsdek. *q.27.* contra Sanch. *d.3.n.13.* Etiam in Germania ex justa causa licitè assistit Matrimonio, quod duo hæretici in sua Parochia habitantes contrahunt, uti habent Laym. & Gob. *n.498.* Illicitum tamen est benedicere illis nuptiis, nam indigni sunt benedictione Ecclesiastica, qui cæremonias Ecclesiæ damnant, ita Tann. *num.93.* 99

§.7. Si post contractum Matrimonium, & susceptas proles sit parenti catholico moraliter possibile facere, ut proles edu- 100

educentur catholicè, ad hoc sub mortali tenetur, uti jam insinuatum est, seposito omni respectu humano, & etiam cum incommodo; unde si non faciat, instrui debet de obligatione, quam si non promittat implere, & postea non impleat, non est dispositus ad absolutionem. Si autem parens ille prævideat gravissima incommoda ex eo, quòd uxorem coget ad proles catholicè educandas, quæ subire vel pati censeatur moraliter impossibile imbecillitati humanæ, uti sunt exilium, privatio bonorum, jurgia gravissima cum uxore, non tantum ad breve tempus, sed certò duratura in perpetuum; permittere potest educari acatholicè: nam moraliter impedire non potest, sed adhuc monendus de gravissima obligatione naturali, ut quantum potest, ipse suo loco & tempore proles instruat catholicè, & animandus, ut contempto metu, si fortè sit, uti sæpè est, vanus, audeat tentare aliquid pro Deo, & animabus prolium à se repetendis in extremo die.

101 §.8. Ex dictis rectè infert Steph. *t.3.d.1.n.44.* quàm malè faciant illi, qui proles suas mittant ad terras hæreticas, ut ibi, v.g. discant mercaturam vel studeant, paulaum enim imbibunt, aut saltem molliuntur ad errores, incipiunt liberius transgredi præcepta Ecclesiæ &c. Idem dicit de illis, qui sine rationabili causa multum conversantur cum hæreticis, nam ad eadem veniunt, falsas propositiones sibi imprimunt, & quando hæreticorum conversatio ac mores magis placent, incipiunt minus affici ad Catholicos.

102 *Q.23. An liceat famulari hæretico?* R. De hoc fusè agit Gob. *in Quin t.5.c.33.à n.93.& in Exp.t.5.num.313.* cum quo in plerisque consentio, unde sit,

§.1. Si quis famulans hæretico, ob conversationem illam sit in proximo periculo deficiendi à fide, Jure naturæ tenetur statim discedere cum quocumque etiam incommodo, quia non licet permanere in proximo periculo peccandi, uti dicetur *l.5. à num.252.*

103 §.2. Licèt periculum illud absit, si tamen famulus impediatur in observatione præceptorum Ecclesiæ, v.g. quia debet carnes diebus vetitis comedere, festis laborare serviliter, negligere Missam &c. servitium est illicitum, nisi excuset notabile incommodum, uti rectè Nav. Bonac. Sanch. Suar. Laym. & alii communiter cum Castrop. *t.22.p.ult.n.6.* Ratio est, quia præcepta Ecclesiæ ad sui observationem obligant, nisi grave damnum intercedat, tum autem esset grave damnum, si vel deberet amittere suum salarium, vel non posset invenire dominum Catholicum, à quo acciperet ultra dimidium illius, quòd ab hæretico accipit; si tamen à Catholico tantùm accipere posset, v.g. 6. florenos, & ab hæretico 7. non esset notabile damnum: quod si 4. tantùm accepturus esset à Catholico, videtur respectu ipsius fore notabile damnum, nisi aliunde haberet, quo ordinariis suis necessitatibus sufficienter provideret.

104 §.3. Si raro impediretur ab observatione festi, liceret servire hæretico, dummodò aliud nihil obstaret: Ratio est, quia etiam difficile est reperire dominum Catholicum, qui quandoque ita non impediat famulum, uti rectè *Suar. & Laym.* si quis autem singulis mensibus bis deberet impediri, ille non rarò, sed frequenter impediretur in anno.

105 §.4. Si quis communiter impediatur die festo, quominus templum adeat, sed ex justa causa, quia nempè occupatur in ministerio juxta vivendi modum necessario v.g. quia debet custodire pecora, vigilare in excubiis militaribus, navigare in mari per duos tresve menses, esse tabellarius per loca hæretica, non ideò tenetur deserere dominum hæreticum vel officium, ita *Laym. Sà, Gob.* Ratio est, quia illa etiam apud dominos Catholicos excusant ab observatione præceptorum Ecclesiæ.

106 §.5. Si quis ex justa causa serviat hæretico, & diebus vetitis habeat unum ferculum quadragesimale ultra panem, non licet illi vesci carnibus, quia etiam famuli apud Catholicos talibus diebus debent ita contenti vivere: si omnia alia negarentur, ut sic adigerentur ad carnes, non liceret ei comedere, nisi prævia expressa protestatione, quòd ex necessitate faciat, alioquin ageret in contemptum fidei: Causa autem sufficiens ad carnes tunc comedendas non est periculum irrisionis, sed necessitas, quia vita aliter sustineri, vel labor debitus persolvi non potest.

107 §.6. Antequàm quis addicat operam hæretico, debet expresse apponere conditionem, ut permittatur observare præcepta Ecclesiæ, alioquin exponit se proximis periculis non observandi præcepta illa, ad quæ hic & nunc tenebitur; poterit autem apposita tali conditione tollere impedimentum proximum, ergo ad hoc tenetur.

108 *Q.24. An licitum sit Catholico administrare officium politicum apud hæreticos?* Resp. Licitum est, si officium nullam habeat communicationem cum ipsa hæresi; si autem talé communicationem vel cooperationem habeat annexam, v.g. quia debet instituere Prędicantes, aut quoque modo ordinare ministeria ad hæresin spectantia, est illicitum, quia non licet cooperari ad hæresin, neque eam defendere, ad quod tamen ejusmodi Officiales sæpè tenebuntur: neque hic est tantùm materialis cooperatio, nam agunt tanquam subordinati intentioni supremi Principis hæretici, cujus authoritate faciunt, ergo etiam directè & formaliter tendunt in malum, quod Principes illi intendunt, ita Pet. Marci. *t.2.t.2.t.2.f.5.q.3.d.1.*

Q.25. An liceat Catholico promovere, v.g. ad Parochiam, 109
aliquem Ministrum hæreticum, quem putat minus nociturum veræ Religioni? R. Si id faciat per consilium tantùm, vel per preces & intercessionem, licitum est, quia potest consuli minus malum, ut impediatur majus alioquin eventurum: & tum non consulit absolutè malum, sed sub conditione, si alter eorum aliquid est electurus, ut eligat hoc præ illo; hinc etiam secundum Lugo *d.14.n.170.* non videtur illicitum, si Patronus catholicus, ob jus, quod habet, præsentet & eligi velit unum Parochum hæreticum præ alio pejori, ubi hæreticus præsentari & eligi debet, nam præsentat illum ad actus, quos ex voluntate saltem præsumpta Ecclesiæ potest exercere: quòd si ipse postcà velit sine titulo redditus Ecclesiasticos sibi retinere, aut exercere ministerium suum ritu hæretico, ad hoc permissivè se habet Patronus, qui solum intendit impedire majus malum, neque tendit malum simpliciter, sed præeligit minus, prout est impeditivum majoris. Denique ipsius voluntas non deservit neque subordinata est voluntati alicujus alterius intendentis malum, uti fiebat in casu *num.* 108.

Q.26. An liceat hæreticos sepelire in loco sacro? R. §.1. Si quis 110
hæreticus ante mortem dederit manifesta signa conversionis, quamvis ab hæresi absolutus non sit, potest in loco sacro sepeliri, ita Laym. *l.1.t.5.p.2.c.4.n.9.* ubi dicit ad vitandum scandalum priùs esse admonendum Episcopum.

§.2. In quibusdam Germaniæ locis ex longa consuetudine 111
permittitur, ut notoriè hęretici in locis sacris sepeliantur à suis Ministris, ita post Laym. & alios Lugo *d.14 n.159.* docens cum Nav. Verj. & aliis, Ecclesiam etiam non violari per sepulturam ullius hæretici, nisi fuerit nominatim denuntiatus vel publicus percussor Clerici. Addit Lugo *n. 160.* si Ministri hæretici publica authoritate usurpent sibi jus sepeliendi etiam Catholicos, non licere cooperari, sed posse permitti, quod impediri non potest.

§.3. Verj. *t.4.a.9.* universaliter docet, per jus canonicum 112
etiam præscindendo à consuetudine, non excludi à sepultura in loco sacro, nisi hæreticos nominatim excommunicatos, sed, uti notavit *Lay.* observanda est consuetudo locorum; nullo modo tamen debet Sacerdos Catholicus ad ejusmodi sepulturam concurrere more catholico, adhibendo cæremoniis Ecclesiæ, sic enim profiteretur fuisse ovem suam, & ex judicio Ecclesiæ dignum esse ejusmodi favoribus, suffragiis, orationibus, quod falsum est, & esset causativũ scandali gravis in populo Catholico.

Q.27. An in locis, ubi adhuc viget vetus Calendarium, 113
licitum sit festa & jejunia secundùm illud observare? R. Less. *v. Festa Ecclesiæ, cas.7.* putat, si novum Calendarium ibi fuerit receptum & lapsu temporis comprobatum, non licere sequi vetus, quia hæretici non possunt legem Ecclesiæ, maximè usu receptam, abrogare, ergo Catholici, nisi adsit gravis causa excusans, tenebuntur sua festa & jejunia celebrare secundùm novum. His contradicit Verj. *a.21.* docens posse se conformare stylo locorum, in quibus sunt, idque esse conveniens ad vitandas plurimas confusiones, quæ ex illa difformitate orirentur; neque hoc est contra mentem Ecclesiæ, quæ novit ita fieri, & non contradicit.

Q. 28. An sit obligatio denuntiandi hæreticos formales? 114
R. Hoc resolvetur *num.* 215.

Q. 29. Quis possit absolvere ab hæresi? R. Hoc dicetur 115
de pœn. quando agetur de casibus reservatis.

De libris hæreticis dicemus lib. 7. quando de excommunicatione.

TRACTATUS II.

De Præcepto Spei.

PEr Spem, quæ est secunda virtus Theologica, intelligitur amor concupiscentię erga Deum, quo Deum & divina prę omnibus aliis concupiscibilibus, nobis concupiscimus, ita ut omnia potiùs parati simus perdere, quàm Deum & divina. De hac quęritur, quando ejus præceptum obliget.

Resp. I. Probabile est, pręceptum Spei obligare per se, cùm primùm homini usum rationis assecuto, Deus & beatitudo tanquam finis, ad quem tendere debet, sufficienter est propositus, ita ut notabili tempore non differat. Ita Becan. *c. 17. q.7. n.7.* Turrianus & cęteri comm. Et ratio est, quia sine actu Spei nec justificari, nec in justitia divina persistere, nec meritoriè operari possumus. V. Schol.

Resp. II.

„ Resp.II. Præceptum Spei per accidens obligat. 1. Quan-
„ do actus Orationis, Pœnitentiæ, Charitatis, &c. in præ-
„ cepto sunt, qui sine prævio actu spei exerceri non possunt.
„ Auth.cit.& Fill.*t.22.n.*255.
„ Quando quis ita tentatur, ut periculum sit consensus, nisi
„ animam spe erigat. V. Fill.*l.c.* Laym.*l.2.t.2.c.2.n.*1. Bon. *to.*2.
„ *d.5.q.3.p.2.prop.2. Unde sequentes Casus resolvuntur:*
„ I. Mortale peccatum est, sperare, sive amare magis (amo-
„ re concupiscentiæ) terrena hæc, quàm cœlestia: v.g. si quis
„ ita comparatus sit, ut desideret perpetuò degere in hac vita,
„ & Deo relinquere cœlum, si sibi relinquat terram.
„ II. Mortale item est, desperare de consequendo Deo aut
„ salute & venia peccatorum, aut mediis ad illam consequen-
„ dam necessariis; v.g. auxiliis gratiæ, & emendatione vitæ:
„ Quod peccatum ratione parvitatis materiæ non potest esse
„ veniale, cùm sit injuriosum misericordiæ Dei. S.Thom.2.
„ 2.*q.20.a.3.* Laym. *n.3.*
„ III. Mortale item est, præsumere de misericordia Dei, v.g.
„ cùm quis sperat id, quod est impossibile secundùm legem
„ Dei ordinariam, ut si speres remissionem peccatorum &
„ salutem sine pœnitentia, vel per propria merita & vires na-
„ turæ; vel etiam si quis statuat perseverare in peccatis, quam-
„ diu bene valet, & tamen speret se acturum pœnitentiam ante
„ mortem S.Th.*q.21.a.1.* Laym.*l.c.*
„ Denique mortale est, odisse Deum, odio scilicet abomi-
„ nationis seu aversionis, v.g. si Deus displiceat tanquam no-
„ bis infestus propter vindictam peccatorum. V. Laym. *l.c.*
„ Bon.*d.3.q.4.§.1.n.4.*

ADDENDA.

117 QUæst.30. *Quanta sit necessitas spei?* R. Constat, partim ex illis, quæ habet Busemb. hic, partim ex dictis *n.1.& à n.11. &* 14.

2. *Q.31. Quomodo aliquis practicè instrui & induci debeat ad spem Theologicam?* R. Debent ipsi explicari seqq.

118 1. Sperare est optare sibi aliquod bonum, & confidere se illud obtenturum: ex quo patet, quòd spes nostra ad Deum includat duos actus, primus est desiderium boni, quod optamus à Deo; secundus est quædam confidentia & erectio animi sibi quasi spondentis, quòd bonum illud desideratum sit obtenturus à Deo: hinc S.Th.1.2.*q.25.a.1.in O.* dicit spem supra desiderium addere quendam conatum, & quamdam elevationem animi ad consequendum arduum, idemque innuit Trid.*sess.6.c.6.* dicens peccatorem per spem erigi ad veniam consequendam.

119 2. Objectum materiale spei, sive bonum, quod à Deo speramus, est in primis pro altera vita beatitudo æterna, id est, visio, amor & fruitio Dei, ac cumulus omnium gaudiorum, quæ erunt in cœlis: deinde pro hac vita sunt omnia media ad illam beatitudinem, inter quæ præcipua sunt remissio peccatorum, & gratia sanctificans in fine vitæ.

120 3. Cum spes includat duos actus, unum desiderii, & alterum confidentiæ, ideo habet duplex motivum, nam motivum respectu desiderii est bonitas Dei, in quantùm illa nos potest æternùm reddere Beatos; motivum autem respectu confidentiæ sunt perfectiones Dei, qui propter merita Christi nobis eam beatitudinem promisit, si faciamus, quod in nobis est, hinc Trid.*c.*16. ait, *Sperantibus proponenda est vita æterna, & tanquam gratia filiis Dei per Christum Jesum misericorditer promissa, & tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus & meritis fideliter reddenda.*

121 4. Motivum, ex quo ardentissimè supra omnia desideramus æternam beatitudinem, est infinita Dei bonitas, cujus possessio præferri debet omnibus possibilibus bonis & gaudiis creatis: motivum autem, ex quo super omnia firmissimè confidimus nos beatitudinem illam obtenturos, est, quia Deus, qui illam promisit, est fidelissimus in promissis suis servandis & potentissimus ea servare: Huc etiam plurimum confert, quia sit misericordissimus, ut dare velit auxilia, uti habet S. Tho. *q. un. de Spe, quæ est q.7. de spiritualibus creaturis art.1. Sicut objectum formale fidei est veritas prima, per quam sicut per quoddam medium assentit his, quæ creduntur, quæ sunt objectum materiale fidei, ita etiam objectum formale spei est auxilium divinæ potestatis & pietatis, propter quod motus spei tendit in bona sperata; quæ sunt materiale objectum spei:* Et 2.2.*q.18.a.4.ad* 2. *&* 3. dicit, quòd spes innitatur omnipotentia & misericordia Dei.

122 5. Infinita fidelitas Dei in hoc consistit, quòd Deus sit necessariò determinatus ad hoc factis implendum, quod promisit verbis: infinita autem potentia in hoc consistit, quòd Deus facere possit, quidquid promittit, cùm sit omnipotens: debetque utraque illa perfectio divina adesse, ut possimus firmissimè confidere; nam licèt esset fidelissimus & libentissimè vellet explere promissa, si tamen explere non posset; item licèt esset potentissimus, si tamen non maneret constans & fidelis in suis promissis, non possemus firmissimè confidere nos obtenturos, nunc autem possumus, quia ille promisit, qui est fidelissimus & potentissimus.

6. Ut ille, qui instruitur, hæc facilius capiat, rogetur, 123
si ipsi suus Parens, v.g. & suus juvenis Frater promitterent novam vestem, à quo vellet magis sperare? utique à Parente, quem scit velle servare sua promissa & posse dare, quod promittit; juvenis autem Frater sæpè negligit promissa, aut quamvis libenter servare vellet, tamen non semper potest: id applicet Deo, qui quidquid promittit, vult dare, quia fidelissimus est, & potest dare, quia est potentissimus, ac consequenter ab eo firmissimè sperare possumus æternam beatitudinem nobis propter Christi merita appromissam; itemque media ad illam.

7. Actus spei utilis ad salutem, justificationem, & meri- 124
tum debet esse supernaturalis, qualis erit, si beatitudo promissa, Dei promissio & motivum ipsum spei proponantur nobis per fidem supernaturalem, quæ ideò præire debet, uti *à n.*14. dictum est. Vide etiam *n.*24.

Q.32. Quomodo practicè elici possit actus spei? R. For- 125
mula dabitur *n.*154.

Q.33. An sit præsumptio, si quis ideò audaciùs pec- 126
cet, quia scit Deum esse infinitè misericordem, aut quia scit se una Confessione vel uno actu contritionis delere posse multa peccata? R. Si cognitio & spes illa remissionis sit ipsi ratio peccandi, tum est præsumptio; si autem non sit ipsi ratio peccandi, sed tantum habeat se concomitanter, non est præsumptio, sed est actus spei, bonum enim est etiam tum, quando quis peccat vel vult peccare, sperare veniam à Deo, & proponere posteà confiteri vel pœnitere.

Q.34. An sit præsumptio, si quis ideo peccet, quia si- 127
mile peccatum commisit, posteà una opera confitendum? R. Non est, licèt enim per hoc ostendatur, quòd animus sit malè dispositus, qui à peccato plùs deterreatur ob pudorem vel difficultatem confitendi, quàm per aliud motivum, tamen ex illa intentione peccare, nihil aliud est, quàm se solvere à metu novæ & distinctæ erubescentiæ seu difficultatis in confitendo, & ideò peccare liberiùs & sæpius, quod non est præsumptio, ita Tann.*t.3.d.2.q.1.n.79.* & post illum Burgh.*cent.1.cas.31.* Si tamen peccans sibi promitteret tam facilè remissionem plurium peccatorum quàm unius, & ideo sæpius peccaret, esset præsumptio, uti rectè Steph.*t.3.d.2.d.un.*

Q.35. An detur parvitas materiæ in præsumptione? R. 128
Negant communiter omnes, sed Bonæsp.*d.4.n.48.* affirmat, docens eum tantùm venialiter peccare, qui ex præsumptione de bonitate Dei peccaret venialiter, aut in sequentem diem differret agere pœnitentiam circa peccatum mortale; neque contradicit Steph. suprà.

Q.36. Quandonam amittatur Spes? R. Amittitur 1. per 129
peccatum, quo amittitur fides, cùm hæc sit veluti fundamentum omnium virtutum. 2. Per quodvis mortale spei directè oppositum, id est, quod directè tollit objectum formale spei, uti sunt positiva & efficax nolitio vel contemptus beatitudinis; neglectus mediorum ad illam, eò quòd judicetur impossibilis; dejectio animi ex eo, quasi Deus non possit aut non velit nos salvare &c. 3. Non amittitur directè per præsumptionem vel per omissionem actus spei graviter præcepti, cùm hæc præsumptio vel omissio directè non opponatur motivo spei.

TRACTATUS III.

De Præceptis Charitatis.

CAPUT I. 130

An, quando & quomodo obliget præceptum Charitatis Dei?

CHaritas Dei est amor amicitiæ, quo Deo bene volumus „
& omnia bona ipsi cupimus, ob summam & infinitam „
ejus divinæ naturæ perfectionem. „
Resp.I. Præceptum charitatis Dei præcipit Deum super „
omnia amandum; patet ex *Scriptura*. Ratio est, quia finis „
ultimus plùs est diligendus, quàm omnia media, quæ ad „
eum referuntur, non quidem intensivè (etsi enim hoc etiam „
deceat, non tamen est in præcepto) sed appretiativè, ita ut „
nullam creaturam pluris facias, quàm Deum; velisque po- „
tiùs omnia perdere, quàm Deum offendere; & sic illi malè „
velle. S.Th.2.2.*q.27.art.3.* Azor *tom.2.l.12.c.1.* Sanch. Bec. „
2.2. *cap.*19. „
Resp.II. Probabile est, præceptum Charitatis Dei obli- „
gare. I. Quando homo adeptus est sufficientem cognitionem „
Dei infinitè boni, à quo omnia sua bona habet, & cui omnia „
debet. Ratio est, quia cùm teneatur Deo ex filiali amore tota „
vita

vita servire; id non videtur posse fieri, nisi eliciat actum amoris. Ita S.Th.1.2.*q*.89.*a*.6.Nav.*man.c*.11.*n*.7.Valent.*t*.3. *disp*.3.*q*.19.*p*.1.*&c. comm*.(Notat autem Kon.*de act. superu. disp*.24.*d*.3.*num*.50. non statim post talem notitiam peccare mortaliter, sed tantùm si differat notabiliter, v.g. ultrà annum) contra Palaum *p*.1. qui dicit probabile esse, quòd non obliget. Si scrupulus te angat, an præcepto huic satisfeceris, docet Escob. ex Pet. Hurt. 2.2.*d*.174.*s*.5.*subs*.2.§.24. quòd si positivè non meministi te omisisse, tenere possis te satisfecisse. Trul. *tamen l*.1.*c*.5.*d*.3.*n*.9. monet expedire, ut quis se in Confessione aliquando accuset sub dubio, si fortè præceptū istud violarit, vel alia præcepta affirmativa, de quibus non certò constat, quando obligent, vel violentur. II. Quando est periculum labendi in odium Dei, nisi actum Charitatis elicias. III. Quando quis tenetur conteri, v.g. moriturus, aut celebraturus, cui Confessarius deest. Ratio quia contritio includit actum Charitatis. IV. Si quis gravem tentationē, præsertim in articulo mortis, putet se aliter vincere non posse. Quibus aliqui addunt articulū mortis absolutè, eò quòd tūc securissima via eligenda sit. *V*.Laym.*l*.2.*t*.3.*c*.2.Bon.*t*.2.*d*.3. *q*.4.*p*.2. Hurt.2.2.*d*.174.*s*.5.*subs*.2.§.6. *Ex dictis resolves:*

I. Mortale est, si quis omittat dilectionem Dei tunc, quando præceptum obligat.

II. Mortaliter peccat etiam, si quis amet Deum amore appretiativè, seu æstimativè minore, quàm creaturas.

III. Peccat item contra charitatem Dei, si quis Deum non diligat principaliter propter se, tanquam finem ultimum omnium rerum, sed tantùm propter aliud, v.g. vitam æternam, vel ad evitandum infernum: Quod esse mortale docet *Sylv.& Nav.* quia scilicet Deus non diligeretur appretiativè super omnia, si aliud ab illo amaretur, ut finis principalis. Addo, *Principaliter*, quia ut benè Tolet.*l*.4.*c*.9.*n*.2. Deus propter retributionem vitæ æternæ amari potest, sed minùs principaliter, ut scilicet vita æterna, vel alia Dei dona sint tantùm causa movens, ut faciliùs, expeditiùs, & ferventiùs diligatur.

IV. Mortale & gravissimum omnium est, si quis Deum formaliter oderit odio inimicitiæ, seu malevolentiæ, (amori amicitiæ opposito) v.g. si optes Deum non esse, non habere scientiam, potentiam, &c. De his *V*.Laym.*l.c.c*.8.*n*.31. Bonac.*l.c.p.ult*. Sanch.*l*.2.*c*.3.*&* 5. Regin.*l*.17.*n*.100.

A D D E N D A.

131 Q*Uæst*.37. *Quid notandum sit circa propositiones hic damnatas?* R.seqq.§.1. Inter damnatas ab *Innoc.XI.* sunt sequentes: 5. *An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei semel tantùm in vita eliceret, condemnare non audemus. 6. Probabile est ne singulis quidem rigorosè quinquenniis per se obligare præceptum Charitatis erga Deum. 7. Tunc solùm obligat, quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possimus.* Ex damnatione harum propositionum certum est nos obligari ad actum explicitum & formalem charitatis perfectæ erga Deum, non tantùm semel sed sæpiùs in vita: Item sæpiùs quàm singulis quinquenniis; neque hoc tantùm per accidens, in quantum fortè actus charitatis erga Deum necessarius est ad actum alterius virtutis, qui fortè præcipitur, sed etiam per se & ratione præcepti specialis exigentis actum Charitatis erga Deum, uti constat, tum ex relatis propositionibus, tum ex propositione 1. ab *Alex.VII.* damnata, quam retulimus *num*.1.

132 §.2. Quandonam & quoties hoc præceptum obliget, manet incertum: aliqui nimis arctant; Alii nimis laxant: Quidam dixerunt obligare omni ferè tempore & hora, quorum fundamentum est duplex; aliquorum est hoc, quia homo non potest esse sine aliquo amore: vel ergo habet amorem Dei vel mundi; si Dei benè est; si mundi, peccatum est, ergo obligatio est semper habendi amorem Dei: hæc est ratiocinatio *Jansenii l*.3. *de statu naturæ lapsæ c*.19. *Omnis affectus animi in alicujus rei amore versatur, qui cùm non possit esse alius, nisi vel Creatoris vel Creaturæ, & ille bonus, hic culpabilis sit, utpotè amor mundi ab Apostolo vetitus, profectò liquet omnem amorem, præter istam Charitatem, esse illam culpabilem cupiditatem*: secuti sunt Sinnichius, Opstr. Haverm. aliique Lovanienses, sed opus non est doctrinam illam confutare rationibus cùm fulmine Vaticano sit sæpiùs percussa, nam inter Bajanas *à S.Pio V.Greg.XIII. & Urb.VIII.* damnatas hæc est 38. *Omnis amor creaturæ rationalis aut vitiosa est cupiditas, qua mundus diligitur, quæ à Joanne prohibetur, aut laudabilis illa Charitas, qua per Spiritum Sanctum in corde diffusa Deus amatur*. Deinde inter damnatas ab *Alex.VIII.* hæc est 7. *Omnis humana actio deliberata est Dei dilectio vel mundi; si Dei, Charitas Patris est; si mundi, concupiscentia carnis, hoc est, mala est*. Aliorum fundamentum est, quòd omnis actio sit peccatum, quæ non procedit ex motivo Charitatis, sed & hæc doctrina reproba est, nam inter damnatas ab *Alex.VIII.* etiam sunt seqq. 9. *Revera peccat, qui odio habet peccatum merè ob ejus turpitudinem & disconvenientiam cum natura sine ullo ad Deum offensum respectu*. 10. *Intentio, qua quis detestatur malum, & prosequitur bonum, merè ut cœlestem obtineat gloriam, non est recta nec Deo placens*. 11. *Omne, quod non est ex fide Christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est*. 13. *Quisquis etiam æternæ mercedis intuitu Deo famulatur, Charitate si caruerit, vitio non caret, quoties intuitu licèt beatitudinis operatur*. 16. *Attritio, quæ gehennæ & pœnarum metu concipitur sine dilectione benevolentiæ Dei propter se, non est bonus motus ac supernaturalis. Non est vera legis obedientia, quæ fit sine charitate*, est propos.16. inter Bajanas. Ecce quàm graviter errarint, qui ubique spirabant charitatem & hoc ipso sibi nomen faciebant apud rudem populum! Suadenda est quidem ubique charitas, sed non ideò in omnes nostras actiones invehenda est illius obligatio; habendum est itaque pro certo, non peccari per eleemosynam datam merè ex compassione naturali, sine ullo ad Deum dilectum respectu. *Si dicas*, non peccari ex parte operantis seu per commissionem, peccari tamen ex parte operantis per omissionem relationis ad Deum. *Contra est*, qui negat genus, negat omnes species, v.g. qui negat esse animal, negat esse tam hominem quàm brutum, ergo qui negat simpliciter peccari, dicendo absolutè non peccari, dicit nec peccari peccato commissionis nec omissionis, alioquin bene dicam absolutè eum non peccare, qui non audit Missam die festo, quia non peccat peccato commissionis.

Objicies L.5. *n*.209. dicetur esse obligationem omnia referendi ad Deum, ideòque præcipere Apostolum, ut omnia faciamus in gloriam Dei: quod etiam dicunt SS.PP. ibidem referendi, ergo est obligatio omnia agendi ex charitate erga Deum, ergo semper amandi Deum. Resp. Omnia posse referri ad Deum, quamvis id non fiat ex motivo Charitatis, sed cujuscumque alterius virtutis vel honestatis uti dicetur *l*.5.*n*.317. Et hoc vult S.Th. *de Volunt. Dei art*.7.*ad* 8. dicens non teneri agere *ex dilectione naturali* ad quam aliquis per principia naturalia pervenire potest, quæ invenitur in bonis ex genere & in virtutibus politicis.

Inst. S.Th. 1.2.*q*.100.*a*.10.*ad* 2. ait, *qui honorat parentes, tenetur ex Charitate honorare, non ex vi hujus præcepti, quod est, Honora parentes, sed ex vi hujus præcepti, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde*. R. Tantùm vult teneri illum honorem parētum aliquo modo referre ad Deum, nam expresè addit, cùm ista sint duo præcepta affirmativa, non obligantia ad semper potest contingere, quòd aliquis implens præceptum de honoratione parentum, non tunc transgrediatur præceptum de omissione modi Charitatis.

§.3. *Ang. Almai. Gabr. Tabien. & alii* dicunt hoc præce- 133
ptum obligare omni die festivo, quam sententiam Carden. *in 2. crisi d*.6.*n*.9. dicit non esse contemnendam, quia cùm certum videatur nos obligari ad frequentem repetitionem Charitatis, & tempus remittatur ad arbitrium prudentum, videtur prudens designatio temporis ese dies festivus, qui dedicatus est cultui Dei, cultus enim optimus est actus Charitatis. E contra Castrop.*t*.6.*d*.1.*p*.4. aliique communiter hoc probabiliùs negant, quia non scitur de tali præcepto; in dubio autem certiùs probari debet, maximè cùm fideles in praxi illud non observent, neque agnoscant pro die festivo alia præcepta, nisi de audienda Missa & omittendis servilibus, aut etiam quibusdam forensibus.

§.4. Idem *Sotus & Valent.* dicunt tunc obligare, si quis 134
adultus sit baptizandus: *Contra est*, ratione Baptismi non obligat, quia ad hunc sufficit attritio: deinde nec ideò tum obligat, quòd baptizandus teneatur tunc se profiteri servum Dei, hoc enim faciet, si ex honesto metu, licèt non ex perfecto amore, ad hoc moveatur.

§.5. *S. Anton. S. Bonav. Caj.* aliique 15. gravissimi Authores 135
cum Carden. *à n*.47. dicūt obligare, si quis inciderit in mortale, & non possit vel velit suscipere Sacramentum pœnitentiæ; idque statim, sive quamprimùm post peccatum occurrit cogitatio ipsius peccati, nec intervenit necessarium impedimentum: fatentur autem hanc obligationem non oriri ex generali obligatione virtutis pœnitentiæ, hæc enim non obligat pro semper, sed pro certo tantùm tempore, v.g. omni anno semel; neque ex lege Justitiæ, etiamsi concedatur, quòd peccatum sit injuria contra Deum, quamvis enim sit obligatio statim reparandi injuriam factam homini, hoc ideò est, quia homo patitur damnum in bonis suis, si differatur restitutio, quod in Deum non cadit, qui nullum damnum pati potest ex dilatione reparandæ injuriæ; neque ex lege Charitatis erga Deum secundùm se, hæc enim tantùm obligat, ut non multo tempore differatur dilectio Dei, non autem, ut statim diligatur, quando patratū est peccatum; itaque obligationem illam colligunt, in primis ex verbis Christi, qui *Matth*.24. *&* 25. *Marc*.13. *Luc*.12. præcipit nos semper vigilare & paratos ese ad mortem, non vigilat autem neque paratus est

est, qui non quærit justificationem à mortali, in quo est, quod fieri debet per dilectionem, quando deest vel non assumitur Sacramentum pœnitentiæ, ergo qui tunc non diligit Deum, non implet præceptum Christi. *Si dicas*, verba illa continere consilium tantum: *Contra* insurgit Carden. *à n.* 55. probatque ex SS. PP. Ambr. Hier. Theoph. & alii, qui expressè asserunt esse præceptum, & ratio est, quia consilium est de re voluntaria, hic autem imponitur aliquid necessarium ad salutem & sub comminatione, ne excludamur regno Dei, uti factum fatuis Virginibus, per quas significantur peccatores, ergo non proponitur per modum consilii sed præcepti. *Conf.* quia homo sub mortali tenetur suam salutē reddere securam à tali periculo, in quo si eam perdat, meritò censetur vituperabilis, sed qui est in mortali, & non potest vel non vult confiteri, non reddit salutem ita securam, nam in primis exponit periculo, nisi Deum diligat & conteratur, quia omni momento potest mori, vel naturaliter vel violentè; deinde si in tali statu moriatur, meritò censetur vituperabilis, ergo peccavit, & quidem mortaliter, cùm non detur materia gravior, ergo erat præceptum in istis circumstantiis diligendi Deum. Hæc argumenta reddunt sententiam illam probabilem, & merito sequenda esset in praxi, nihilominus communior, & absolutè probabilis etiam est opposita, quam *Sanct. Thom.* aliique Authores innumeri docent; quòd enim Christus velit nos semper esse paratos, hoc est pro securitate; quod autem præcipiat esse paratos, quando ipse veniet, seu quando moriemur, in hoc agnoscunt omnes esse præceptum, quod sufficit implere, quando prudenter judicatur adesse periculum proximum mortis, non autem dum adest remotum tantum. Quòd si adsit aliquod humanum periculum mortis, nec omnino proximum, nec planè remotum, v.g. si quis navigationem vel iter ingrediatur, in quo aliqui quandoq; merguntur vel à latronibus occiduntur, videtur fore grave peccatum, si quis sine Confessione vel dilectione Dei se in tale periculum immittat, quia est summa imprudentia & temeritas in negotio supremi momenti: sed de quæstione tota redibit sermo, quando agemus de pœnitentia.

136 §.6. *Sanch. Bon. Alloz, & alii* dicunt hoc præceptum obligare, quando quis tentatur ad odium Dei. *Contra est*, quia hoc in eo tantum casu verum est, quo tentatio aliter vinci non posset, & tunc per accidens obligaret illud præceptum.

137 §.7. *Sotus, Val. & Nav.* dicunt obligare, quando quis audit blasphemari aut gravem injuriam fieri in Deum, ut sic quasi reparetur injuria. *Contra est*, non reparatur injuria, nisi is, qui blasphemat Deum, è contra amet: deinde non spectat ad Charitatem, sed ad Justitiam vel Religionem reparare talem injuriam.

138 §.8. *Sot. Val. Tol.* dicunt obligare, quando quis beneficium à Deo accepit. *Contra est*, quia tunc sufficiet gratias agere, sic enim satisfit honestati debitæ.

139 §.9. *Sot. & Val.* dicunt obligare, si aliquod opus magnum & difficile sit aggrediendum, v.g. defensio fidei coram tyranno vel martyrium. *Contra est*, quia homo potest se aliter contra tyrannum munire, quàm præcisè per elicitum formalem actum Charitatis.

140 §.10. *Bannez* dicit tum obligare, quando quis vult Eucharistiam sumere. *Contra est*, quia tale præceptum nullibi extat, & ad Eucharistiam sufficit status gratiæ.

141 §.11. *Castrop.* suprà post rejectas sententias hactenus relatas subdit cum *Suar. & Con.* esse obligationem sæpius diligendà Deum, quàm singulis triennis semel: Led. Hurt. Arr. Illſ. *t.* 3. *n.* 80. aliique cum Mendo *d.* 1. *n.* 143. dicunt esse obligationem saltem semel singulis annis: Carden. *n.* 18. dicit esse obligationē frequenter diligendi, ita ut videatur ipsi mortale, si quis ultra unum mensem integrum differat, & ratio est, quia Deus præcipit dilectionem sui in operibus, quæ frequenter solemus agere, postquam enim *Deut.* 6. dixisset: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde*, subdit, *eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens*: ergo Deus vult continuationem & frequentiam illius dilectionis. Deinde homo graviter obligatur ad observanda reliqua Dei mandata, sed moraliter impossibile est ea omnia observare, nisi quis frequenter eliciat actum dilectionis Dei, ut experientia probat, qui enim vix semel per annum quærunt placere Deo, diù non persistent sine mortali, nec unquam aggredientur media ardua & naturę contraria, quę sępè necessaria sunt ad vitāda peccata, ergo est obligatio gravis frequenter diligendi Deum, maximè cùm reliqua omnia pręcepta ultimatè ordinentur ad charitatē, quę est finis & perfectio Legis. Itaque cùm in tanta sententiarum varietate nesciamus, quando & quoties sit diligendus Deus, arripiamus tutiora, tum ut sic assuescamus dilectioni Dei, tum ut certò satisfiat pręcepto, tum etiam, quia actus dilectionis est omnium præstantissimus, & supra omnes alios meritorius. Neque id cęseri debet nimis difficile, nam si homines totis diebus occupari possunt amore creaturæ, voluptatis, lucri &c. cur non magis Dei, qui solus est omni amore dignissimus?

§.12. Satisfit huic præcepto, quamvis amor Dei eliciatur in 142
ordine ad alia præcepta implenda aut ad aliam virtutem exercendam, v.g. si quis eliciat, quia vult confiteri; vel ut vincat tentationem, qua infestatur, ita Carden. *à n.* 14. Tenendum est tamen contra multos, quos citat & sequitur Moya *tr.* 1. *q.* 9. *n.* 21. pręcepto charitatis pro articulo mortis non satisfieri per Sacramentum pęnitentiæ susceptum cum attritione cognita, quia reipsa perfectè amandus est Deus in fine vitæ, Sacramentum autem cum attritione non est amor, qualis requiritur.

§.13. Fideles, qui sciunt elicere actum dilectionis Dei, & 143
cum aliqua reflexione operantur, facilè satisfaciunt huic præcepto, quia concomitanter elicient; charitas enim hæc est duplex, afficiens & efficiens, tum dicor habere charitatem afficientem, quando Deo faveo suas perfectiones, volo illi bona, quæ habet, gaudeo illum esse, qui est, gratulor ei de honore, qui exhibetur, opto, ut nullus eum offendat, ut omnes ei serviant, eum ament & colant; quos affectus habere est omninò facile. Tum dicor habere charitatem efficientem, quando mandata Dei observo, vel aliquid boni facio: ideo, quia scio hoc velle Deum atque infinitæ ejus bonitati placere; itaque fideles, qui sciunt opera sua, orationem v.g. auditionem Sacri, jejunium, eleemosynam, fugam peccatorum, observationem cujuscumque mandati placere Deo, sive Deum infinitè bonum hoc velle, nisi ea opera agant ex vana gloria vel pravo alio fine, præsumere possunt se ideò agere, quia sciunt Deum infinitè bonum id velle, quia Deo infinitè bono gratum est &c. atque sic habent actum Charitatis efficientis erga Deum. Similiter qui attentè & seriò orat, *Pater noster*, quando dicit *Sanctificetur Nomen tuum, fiat voluntas tua sicut in cælo, & in terra*, hoc ipso habet duos actus Charitatis erga Deum.

Q. 38. *Quid notandum sit circa propositionem, quam* Alex. 144
VIII. die 24. Augusti 1690. *damnavit velut hæreticam? Bonitas objectiva consistit in convenientia objecti cum natura rationali; formalis verò in conformitate actus cum regula morum. Ad hoc sufficit, ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretativè .:.:.:.:. hunc homo non tenetur amare, neque in principio, neque in decursu vitæ suæ moraliter*. R. seqq.

§.1. Hæc propositio habet quatuor partes; *prima* pars dicit, in quo consistat bonitas objectiva actus moralis; *secunda*, in quo consistat bonitas illius formalis; *tertia*, quòd ad actum moralem sufficiat tendere in finem ultimum interpretativè, id est, quamvis operans, actu neque formaliter neque virtualiter neque habitualiter referat actionem suam ad finem ultimum, quia de eo non cogitat neque cogitavit, dummodo sit ita constitutus, ut ad eum referret, si de eo cogitaret, actio erit moraliter bona; per finem autem ultimum intelligi potest, vel beatitudo formalis seu possessio Dei, vel Deus ipse, qui est finis ultimus objectivus. *Quarta* pars dicit hominem non teneri amare finem ultimum, neque in principio vitæ, quando nempe accipit talem discretionem, ut possit liberè benè vel malè operari; neque per decursum vitæ sequentis: *Prima & secunda* pars non sunt damnatæ, sed manent veræ, si accipiantur separatim ab aliis partibus, ad hoc enim, ut tota propositio censeatur falsa & hæretica, non est opus singulas partes, sed satis est unicam esse talem, uti patet, si dicam, *Petrus est homo, Christus autem non est homo*, tota realiter propositio secundum se est falsa & hæretica, cùm sit unus indivisibilis assensus, non conformis toti objecto, sed difformis objecto revelato; à toto autem desumi debet veritas, uo suppono ex Logica. An *Tertia* pars sit damnata necne, non pertinet ad hanc materiam; videtur tamen esse falsa, quia si nulla sit vel fuerit relatio ad finem ultimum aut ad aliam moralitatem objectivam, non apparet, unde possit in actu esse vera moralitas formalis. *Quarta* pars est damnata, & ideò in quibusdam impressionibus sola pars illa scribitur majusculis: Ex hac autem damnatione constat, esse obligationem finem ultimum amandi, & hoc quidem, quam primùm aliquis discernere potest, quid sit finis ultimus. An autem homo primo instanti rationis ita obligetur se convertere ad Deum & finem ultimum, ut si non faciat, hoc ipso peccet mortaliter, disputant Authores. *Thomistæ, Nav. Tol.* affirmant; alii probabiliùs negant; certum videtur, quòd sæpissimè à mortali excuset defectus perfectę advertentię vel ad obligationem vel ad malitiam omissionis, vel etiam ad bonitatem finis ultimi: notatque rectè Petsch. *in app. qq. select.* §. 11. §. 2. per instans usus rationis, quo tenemur diligere Deum, non intelligi aliquod instans physicum indivisibile, sed totam illam durationem, qua homo indiget ad discernendum inter bonum & malum, & ad deliberandum quodnam ex illis sit amplectendum.

§.2. Ex eadem damnatione colligitur, etiam obligatio- 145
nem esse aliquando amandi finem ultimum per decursum vitę, uti rectè probat Mendo *supra q.* 13. probabilius enim videtur, quòd illa quarta pars damnetur distributivè, ita ut nō tantùm

vera

vera sit hæc contradictoria, *Amari debet finis ultimus, vel in principio, vel in decursu vitæ*, sed etiam illa contraria, *Amari debet finis ultimus, & in principio, & in decursu vitæ*, hoc enim censeri debet voluisse declarare Pontifex, quod aliunde certum erat ex fide vel damnatione aliarum propositionum, sic autem erat certum nos teneri & in principio & in decursu vitæ tendere ad finem ultimum, ergo censeri debet voluisse hoc declarare Pontifex.

146 *Q.39. Quomodo aliquis disponi possit ad perfectum amorem Dei?* R. Proponendo seqq.

§.1. Amare nihil aliud est, quàm voluntate ferri in aliquod bonum, vel desiderando illud, vel de illo gaudendo, vel sibi complacendo in illo &c. Quòd si ferar in illud bonum quia mihi amanti bonum est, dicitur amor concupiscentiæ; si autem ferar in illud, quia personæ amatæ bonum est, dicitur amor amicitiæ aut benevolentiæ.

147 §.2. Tunc amo Deum amore concupiscentiæ, si ideo amem, quia Deus mihi bonus est, v. g. quia me creavit, redemit, sanctificavit, conservat, quia mihi remisit peccata, tot gratias & beneficia contulit universalia, & particularia, quia vult mihi dare beatitudinem æternam: Tunc amo Deum amore amicitiæ, seu benevolentiæ, si ideò amem eique velim omne bonum, quia hoc Deo ipsi bonum est. Amor concupiscentiæ est imperfectus, licet sit bonus, possitque esse supernaturalis; amor autem amicitiæ est amor perfectus, de quo explicando nunc laboramus.

148 §.3. Bona Dei alia sunt intrinseca, alia extrinseca: Intrinseca, sunt infinitæ perfectiones, quas in se habet, uti Sapientia, Justitia, Misericordia, Æternitas, Immensitas, Omnipotentia, Pulchritudo, Bonitas, Incomprehensibilitas &c. Extrinseca sunt, quæ à creaturis fieri possunt & placent Deo, nempè quòd agnoscatur, sicuti in se est perfectissimus, quod ametur, sicuti in se est optimus, quòd colatur, laudetur, honoretur, sicuti in se est præcellentissimus; itaque tunc amabo Deum perfectè, si Deo velim ista bona, ideo, quia Deo bona sunt; si faveam illi suam infinitam sapientiam, si gratuler de infinita potentia, si gaudeam de ipsius pulchritudine, si complaceam mihi in ejus incomprehensibilitate, si optem, ut agnoscatur, ametur, colatur ab omnibus, quia hoc ipsi placet & propter se dignus est; si orem, & quantum in me est, impediam, ne offendatur; quia ipse propter infinitam bonitatem suam, id est, propter infinitas illas perfectiones, quas habet, dignissimus est non offendi, sed super omnia amari, coli, honorari.

149 §.4. Cùm amor sequatur æstimationem boni, ad concipiendum perfectum Dei amorem juvabit magnam de Deo ideam sibi formare & quid in se sit Deus, agnoscere ac considerare, tum ex lumine naturæ, tum ex doctrina fidei: Deus *Platoni* est Genitor Universitatis, Author maximus, Supra omnem substantiam, Plenæ perfectionis, Summum bonum: *Aristoteli*, Ens entium: *Senecæ*, Summa & pulcherrima omnium natura: *Ciceroni*, Præstantissima mens: *Alcinoi*, Seipso perfectus, semper perfectus, Omni ex parte perfectus: *Trismegisto* Deus est circulus, cujus centrum ubique, circumferentia nusquam: *Platonicis*, Ipsum bonum, ipsum pulchrum: *Ægyptiis*, Incognita caligo, Ter tenebræ: *S. Dionysio*, Ipsum esse: *S. Augustino*, Sine qualitate bonus, sine quantitate magnus, sine indigentia Creator, sine situ præsens, sine habitu omnia continens, sine loco ubique totus, sine tempore sempiternus, sine ulla sui mutatione mutabilia omnia faciens. *S. Th.* Universaliter ens perfectum, cui non deest alicujus generis nobilitas; actus purus: *S. Clementi Alexandrino*, Unus omnia, in quo omnia, per quem omnia: *S. Bernardo*, Quidquid cogitas, ultrà non circa quærendum est: *S. Damiano*, Cujus ineffabile est nomen & incomprehensibile: *Lactantio*, Æterna mens ex omni parte perfectæ consummatæque virtutis: *Cassiodoro*, Virtus inexplicabilis, Pietas incomprehensibilis, Sapientia ineffabilis: Cujus definitio est finem in Sanctorum laudibus non habere. *Ecclesiæ Catholicæ*, Rex tremendæ Majestatis, solus Sanctus, solus Dominus, solus Altissimus: *Scripturæ Sacræ*, Alpha & Omega, est qui est, Deus Sabaoth, Dominus exercituum, Deus deorum Dominus, Dominus Dominantium, Dominator Dominus, magnus Dominus & laudabilis nimis, Dominus virtutum, Dominus excelsus, magnificus, terribilis, Rex Regum, Rex magnus super omnem terram, cujus magnitudinis infinita est multitudo, cujus magnitudinis non est numerus neque finis: O Majestas! ò perfectio! ò Bonitas! ò Pulchritudo! ò Deus omnia! *S. Michael* adhuc prætendit scutum & exclamat, *Quis ut Deus?* huic Deo si faves & gratularis eas perfectiones, si in eis tibi complaces, si gaudes, quia ipsi bonæ sunt, & ipse sibi in eis complacet, amas Deum perfectè.

150 §.5. Etiam ex creaturis æstimari potest & amari Deus, nam in primis quidquid tibi occurrit in natura honestum, pulchrum, jucundum, optabile, hoc totum à Deo & in Deo est necessariò, independenter, æternaliter, indefectibiliter. Quidquid cogitari potest æstimabilitatis, dignitatis, excellentiæ, magnificentiæ, majestatis, amabilitatis, totum in Deo est sine admixtione ullius imperfectionis. Omnia ad nutum ejus stant aut feruntur, Terra, Elementa, Cœlorum Orbes, Stellæ, Sol, Luna; ipsi subsunt omnes Monarchæ terræ, ipsi submittunt se Angelorum Chori, velantes facies & incessanter acclamantes, Sanctus, Sanctus, Sanctus: quod omnium maximum est, homo-Deus infinitæ Dei majestati se per profundissimam adorationem submittit: si hæc amas Deo, de eis gaudes, hæc gratularis, quia Deo bona sunt &c. amas Deum perfectè.

§.6. Etiam sic excitari potest in Deum amor: Considera, 151
quid ames; fortè istum hominem, quia sincerus est; illum, quia beneficus; alium, quia justus; alium, quia prudens, discretus, circumspectus; alium, quia vir pius est & Sanctus &c. Amas virtutem, quia honesta; Cibum, quia suavis; Potum, quia delectat; Opes, quia utiles; Florem, quia pulcher &c. hæc omnia à Deo & in Deo sunt modo infinities perfectiore.

§.7. Ut amor Dei sit perfectus, debet voluntas seriò, & 152
efficaciter sic esse constituta, ut quamvis nec cœlum esset nec infernus, nec præmium nullum sperandum, nec pœna ulla timenda à Deo, tamen amaretur Deus propter se, quia in se est summè bonus. Notandum tamen est, quòd hic amor perfectus non excludat imperfectum, sed ab hoc incipiat, & ab eodem communiter adjuvetur; hinc modus ille eliciendi amorem, *Non amo te, ò Deus, quia me creasti, quia vis mihi cœlum dare, sed purè ideo, quia es propter te infinite dignus amari*, ordinariè non est suadendus, sed potius sic elici debet, *Amo te ò Deus, quia me creasti, quia vis cœlum dare; sed magis ideo, quia ipse propter te es omni amore dignissimus, ita ut licet non benefaceres, nec cœlum dares, tamen amarem te, & amo, quia propter infinitam tuam bonitatem es amabilissimus*: Et ideò etiam *Inn. XII.* die 12. Martii 1699. inter propositiones Archiep. Cameracensis, per quas videbatur spes excludi à perfecto amore, damnavit etiam sequentes, 1. *Datur habitualis status amoris Dei, qui est Charitas pura, & sine ulla admixtione motivi proprii interesse: neque timor pœnarum, neque desiderium remunerationum habent amplius in eo partem: non amatur ampliùs Deus propter meritum, neque propter perfectionem, neque propter felicitatem in eo amando inveniendam. 2. In statu vitæ contemplativæ sive unitivæ amittitur omne motivum interessatum timoris, & spei, &c.*

Q.40. Quomodo practicè elici possit actus Charitatis in 153
Deum? R. Præire debent Fides & Spes, ac convenientissimè subjicitur Contritio, hoc aut simili modo:

Fides.

OMnia, mi Deus, quæcunque per Ecclesiam Unam, Sanctam, Catholicam & Apostolicam proponis credenda, firmissimè credo, quia tu dixisti, qui es infinitè sapiens, verax & perfectus. Credo te esse, qui gubernas omnia, te esse supernaturalem Remuneratorem bonorum & Punitorem malorum, Animas esse immortales, Gratiam esse necessariam ad saluté, Te esse unum in essentia & Trinum in personis, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, Secundam Personam esse pro nobis factam hominem & passam, Christi gratiam nobis conferri per Sacramenta, & propter ejus merita nobis promissam esse æternam beatitudinem à te Deo fidelissimo, potentissimo, & misericordissimo dandam: Credo te in te ipso propter infinitas tuas perfectiones esse Deum amabilissimum, Finem ultimum rerum omnium, dignissimum non offendi, sed semper amari & honorari: hæc cæteraque omnia credo, mi Deus, quia tu dixisti, qui es infinita Veritas, non potens falli, aut fallere, non potens errare aut mentiri. Credo Domine, adjuva incredulitatem meam.

Spes.

SPero, mi Deus, remissionem omnium peccatorum, gra- 154
tiam in fine vitæ, omnia media ad salutem, spero vitam æternam: Desidero illa omnia, quia tu es animæ meæ bonum summum & unica beatitudo; erigor autem & confido me illa omnia obtenturum per gratias & propter merita Christi, quia tu Deus es virtus mea auxiliatrix, quia tu promisisti, qui in promissis tuis servandis es Deus fidelissimus, potentissimus servare, & misericordissimus, ut serves. In te Domine speravi, non confundar in æternum.

Charitas.

AMo te, mi Deus, non ideò tantùm, quia creasti me, 155
redemisti, sanctificasti, conservas, & innumeris quotidiè beneficiis cumulas: neque tantùm ideò, quia insuper dare vis mihi æternam in cœlo beatitudinem, sed ideò maximè & super omnia te amo, quia tu Deus es ob infinitas perfectiones tuas omni amore dignissimus; Tu es Deus sapientissimus, potentissimus

simus, sanctissimus, pulcherrimus, indefectibilis, æternus, immensus, incomprehensibilis; tu es omne bonum in te ipso, propter te æstimari dignissimus, coli, honorari, licèt nec præmium à te sperandum nec pœna timenda esset. Illas tuas perfectiones tibi ex animo faveo & gratulor, gaudeo te ab hominibus agnosci, te ab Angelis tois incessanter laudari, te tibi complacere in te ipso: Utinam cessent omnia peccata hominum, quia tibi infinitè bono mala sunt; utinam te creaturæ omnes ament, revereantur, adorent, quantùm possunt, & sicuti propter infinitam tuam Excellentiam mereris: utinam in omnibus impleatur tua sanctissima voluntas, & fiat semper, quod tibi maximè est placitum: Ex hoc in re amore, mi Deus, amo Angelos & homines ejosdem mecum beatitudinis capaces, amo me ipsum, sed semper propter te, quia tu infinitè bonus hoc vis, & tibi hoc placet, quia tibi bonum est, quòd ita ab omnibus, & in omnibus agnoscaris, ameris, lauderis.

Contritio,

156 EX hoc eodem tui amore, ò Deus, detestor omnia peccata, quia tibi summè bono displicent: Doleo de omnibus non tantum quia demeritus sum præmia, & gratias tuas, ac è contra à divina Justitia promeritus sum pœnas, sed maximè ideo, quia displicui & malum feci tibi, qui licèt nec cœlum esset nec infernus, nec præmium vel pœna, attamen propter infinitam bonitatem & perfectionem tuam eras & es dignissimus non offendi, sed semper amari, coli, honorari. Propono per gratiam tuam imposterum non facere amplius.

157 *Q. 41. Quomodo præterea possit voluntas nostra exerceri in actibus amoris perfecti?* R. Subjiciam aliquos modos ex Scriptura, Sanctis Patribus, & Authoribus asceticis, ut quisque in promptu habeat ad suos, & aliorum usus.

Amor affectivus,

DIligam te Domine, fortitudo mea, Dominus firmamentum meum & refugium meum & Liberator meus. *Ps.* 17. ò Domine, qui introspicis cor meum, tu scis, quia amo te: Domine tu scis, qui amo te, *Joan.* 21. Tu Domine interiora mea nosti, & quantum in anima mea mihi conscius sum, videor mihi, quòd te in veritate diligam, & quòd neque fictus neque simulatus amor sit, adeo ut sui proditor cor meum esset, si in hoc ipso se ipsum falleret. *S. Aug.* 30. *Conf. c.* 9. O Deus, cor mihi testanter, quòd te diligat, & tibi offert omnes Filii tui tuosque ipsius amores, ad succurrendum desiderio, quod habeo, te perfectissimè amandi. O Deus amor meus, qui semper ardes, nec unquam extingueris! O Charitas, Deus meus, accende me; fac, ut te inveniam, ò cordis mei desiderium! Teneam te, ò amor animæ meæ! Possideam te in medio cordis mei, Vita beata, Dulcedo summa animæ meæ, *S. August.* 10. *Conf. c.* 29. Pondus meum, Amor meus, eò feror, quocumque feror. *S. Aug.* 13. *Conf. c.* 9. Deus meus, Amor meus; tu totus meus & ego totus tuus; dilata me in amore, ut discam interiori cordis ore degustare, quàm suave sit amare, & in amore liquefieri, & natare; teneat amore vadens supra me; præ nimio fervore & stupore cantem amoris canticum, sequar te Dilectum meum in alto, deficiat in laude tua anima mea, jubilans ex amore; amem te plùs quàm me, nec me nisi propter te, & omnes in te, qui verè amant te, *Tho. de Kem. de imit. Christi l.* 3. *c.* 5. Absorbeat me quæso Domine vis ignita, & melliflua amoris tui, ut amore amoris tui moriar, qui amore amoris mei dignatus es in ligno crucis mori. *S. Francisc. Assis.* O Deus meus, ò amica quies cordis mei! ò ardor & suavitas Deus meus & omnia! *Idem.* Desidero te millies, mi Jesu! quando venies? *S. Bern.* Amo te Deus meus & magis atque magis amare te desidero: serò te amavi pulchritudo tam antiqua, pulchritudo tam nova, serò te amavi. *S. August.* O indignitas! ò Jesu! quia amor tuus non amatur, non æstimatur, imò vilipenditur; totus amor es, & non amaris. *S. Jacoponus.* O spes mea! Gloria mea! Gaudium meum! ò amabile principium meum! ò satietas & sufficientia mea! quando erit ille dies, cùm te verè & ex toto corde diligam? quando me tibi gratum in omnibus & pro omnibus exhibebo? quando mortuum in me sentiam omne id quod tibi adversatur? quando ero totus tuus? quando desinam esse meus? quando veniet illa hora, in qua nihil præter te in me vivet? quando me totum amore tui inflammatum sentiam? quando rapies me cum impetu, quando inebriabis me uberum tuorum dulcedine? quando me totum in te transferes? *Lud. Granat. l.* 5. *memorialis.* Diligam te, Domine, amore arctissimo fortissimoque, extendam omnium affectuum & desideriorum meorum brachia, ut amplectar te, Sponse dulcissime animæ meæ! hedera vicinam arborem tam fortiter apprehendit, ut singulæ fibræ singula videantur esse brachia, cur similiter omnia membra mea non vertuntur in brachia, ut omni ex parte amplectar te? *Idem in* 1. *append. memor.* O æterna Veritas! vera Charitas & chara Æternitas! tu es Deus meus, tibi suspiro die ac nocte. *S. August.* 7. *Confess. c.* 10. Vide Domine, Domine meus unde sit desiderium meum, narraverunt mihi injusti delectationes suas, sed non sicut lex tua Domine: Ecce unde est desiderium meum. *Idem* 11. *Confess. c.* 2. Tumultuosis varietatibus dilaniantur cogitationes meæ, intima viscera animæ meæ, donec in te confluam purgatus, & liquidus igne amoris tui. *Ibid. c.* 29. Da mihi te, Deus meus! redde te mihi, te enim amo, & si parum est, amem validiùs, non possum metiri, ut sciam, quantùm desit mihi amoris ad id, quod satis est, ut currat vita mea in amplexus tuos, nec avertatur, donec abscondar in abscondito vultus tui; hoc tantùm scio, quia malè mihi est præter te, non solùm extra me, sed & in me ipso, & omnis copia, quæ Deus meus non est, egestas est. *Idem* 13. *Confess. cap.* 18. Oro te, cognoscam te, amem te, ut gaudeam de te. *S. Ansel. in prosol. cap.* 25.

Amor effectivus,

JAm dixi & dicam, amore amoris tui facio istud, *S. Aug.* 158
11. *Conf. c.* 1. O ignis, qui me accendis! ò Charitas, quæ me inflammas! ò Lumen me illuminans! ò Requies mea! ò Vita mea! ò Amor meus, qui semper ardes & nonquam extingueris, quando te perfectè redamabo, quando te nudis animæ meæ brachiis amplexabor? quando me & mundum universum amore tui contemnam? quando anima mea cum omnibus potentiis & viribus ejus tecum unietur? quando in abysso amoris tui absorbebor? *Ludov. Granat. in proœm. lib.* 4. *de Oration. & Medit.* Dulcissime, amantissime, pulcherrime, sapientissime, ditissime, nobilissime, pretiosissime & dignissime, qui ameris, & adoreris, quando sic te amabo, ut in amore tui totus jaceam absorptus? ò vita Animæ meæ, quæ, ut me vivificares, mortem subiisti, & moriens mortem occidisti, occide etiam & me, hoc est, omnes meas perversas ad malum pronitates, voluntatem quoque propriam, & quidquid impedit, quò minùs tu mecum vivas. *Idem ibid.* Age Domine, & fac, excita, & revoca nos, accende & rape, flagra, dulcesce; jam amemus & curramus. *S. Aug.* 8. *Conf. c.* 4. Sed, ò Domine, quid tibi bonum exhibere possum, cùm creaturis non indigeas, & te ipso infinitè bono semper gaudeas? quia tamen vis, ut in effectu monstrem, quantùm te amem, ad hoc intendam vires animæ & corporis: tu ergo, Domine, diu noctuque eris objectum mentis meæ, semper suavissima recordatio tui præsentis obversabitur memoriæ, semper intellectum occupabit cogitatio perfectionum tuarum, semper voluntas recreabitur in bonitate tua, à mane usque ad vesperam attendam ad nutus SS. tui beneplaciti, ut eos perfectè expleam. O utinam loqui possem & sentire cum *S. Paulo*, quod in laboribus & adversitatibus mihi complaceam propter amorem Dei mei, non sit periculum, non incommodum, non fames, non nuditas, non persecutio, non servitus, non tentatio, non afflictio, non morbus, non supplicium, non mors, non homines, non tyranni, non dæmones me separent à charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Amore tui, mi Jesu, hodie frænabo hanc in me passionem, abstinebo ab isto consortio, exercebo istam virtutem: Amore tui faciam hoc opus: super cuncta sis amatus, super cuncta sis laudatus, Deus, mea gloria.

Amor appretiativus.

O Jesu mi, dulcis amor, nil diligo præ te, *B. Victo-* 159
ria. Quidquid non est Deus, hoc omninò mihi nihil est, *S. Franc. Salesius.* Deus meus & omnia, *S. Franc. Assisien.* Sine illo nihil est, solus ille est, quem laudo, extra illum contemno omnia: Pater meus ipse est, protector meus ipse est, curator meus semper est; ipsi soli studeo, ipse tota mea scientia est, mea spes & desiderium, thesaurus meus & felicitas. Si trahant voluptatum illecebræ, dicam, quis ut Deus? quid ita delitiosum & amabile? Si alliciant honores, tentent homines, infestent dæmones, creaturæ omnes insidientur, semper dicam, quis ut Deus? quid Deo melius? Hic solus est amari dignus, quia solus sine nube purissimus, sine labe sanctissimus, sine admixtione mali optimus, sine pari maximus, sine defectu perfectissimus, solus omnia, solus supra omnia. Plùs ego te diligo Deus, quàm omnes mundi voluptates, honores & divitas; pudet quidem hæc dicere, quid enim æquius est, quàm ut te magis diligam? dico tamen iterum, amo te, mi Deus, plùs quàm res omnes creatas, quia quidquid in his bonum est, à te est, & in te eminentissimè: amo te plus quàm amicos, propinquos, parentes; plùs quàm me ipsum, quia nemo bonus nisi tu solus Deus. Dico tibi, Deus meus es tu, & verè quantus tu mihi sis, exprimere non possum, unde cum *Augustino* tuo exclamo, quid mihi es, & quid tibi sum? Domine, totus tuus sum; omnia, quæ intra me sunt, volo esse tua: Anima mea tua sit, nec vivat alteri nisi tibi,

tibi, voluntas mea tua sit, nec amet quidquam nisi te: amor meus tuus sit, nec in aliud feratur quàm in te, quia nemo dignus est, nisi tu solus; intellectus meus tuus sit, nec aliud cogitet nisi te; omnis intentio mea tua sit, nec aliud quærat nisi te, quia nemo dignus est, nisi tu solus Deus.

Amor, Dei perfectiones admirans.

160 DOmine, qui nō es aliàs aliud & aliàs aliter, sed idipsum & idipsum & idipsum, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens, sis infinitè benedictus, *S. August.* 12. *Conf. c.* 7. Hei mihi, quàm excelsus es in excelsis & quam profundus es in profundis & nulquam recedis! *Idem* 8. *Conf. cap.* 3. Pulchra sunt omnia faciente te, & ecce tu inenarrabiliter pulchrior, qui fecisti omnia, *Idem* 13. *Conf. cap.* 20. Excita nunc, Anima mea, & erige totum intellectum tuum, & cogita, quantum potes, quale & quantum sit illud bonum; si enim singula bona delectabilia sunt, cogita intentè, quàm delectabile sit illud bonum, quod continet jucunditatem omnium bonorum, & non qualem in rebus creatis sumus experti, sed tantò differentem, quantò differt Creator à creatura, si enim bona est vita creata, quàm bona est vita Creatrix! Si jucunda est salus facta, quàm jucunda est salus, quæ facit omnem salutem! si amabilis est sapientia in cognitione rerum conditarum, quàm amabilis est sapientia, quæ omnia condidit ea nihilo! denique si multæ & magnæ delectationes sunt in rebus delectabilibus, qualis & quanta est delectatio in illo, qui fecit ipsa delectabilia! *S. Anselmus in prosol. c.* 24. Summe, optime, potentissime, misericordissime & justissime, secretissime & præsentissime, pulcherrime & fortissime, stabilis & incomprehensibilis, immutabilis mutans omnia, nunquam novus, nunquam vetus, innovans omnia. *S. Aug.* 1. *Conf. c.* 4. Domine non solùm es, quo majus cogitari nequit, sed es quiddam majus, quàm cogitari possit, quoniam namque valet cogitari esse aliquid hujusmodi, si tu non es huc ipsum, potest cogitari aliquid majus te, quod fieri nequit: *S. Ansel. in prosol. c.* 15. Tu in omni re perfectus es sine aliqua deformitate, magnus sine quantitate, bonus sine qualitate, fortis sine infirmitate, vetus sine falsitate, sine loco ubique præsens, sine divisione in omni loco totus, in magnitudine es infinitus, in virtute omnipotens, in bonitate summus, in sapientia inæstimabilis, in consiliis terribilis, in judiciis justus, in cogitationibus secretus, in verbis verus, in operibus sanctus, in misericordia copiosus, erga peccatores patiens, erga pœnitentes pius. *Lud. Granat. l.* 5. *memor.* Tu es pelagus omnium perfectionum, omnis magnitudinis abyssus, infinitæ misericordiæ atque bonitatis oceanus, incomparabilis pulchritudinis imago: Tu es Deus deorum, Sanctus Sanctorum, Rex Regum, Dominus Dominantium, Causa causarum, Ens entium, Vita viventium, ordo universi, pulchritudo mundi, gloria cœli. *Idem l.* 6. *memor.*

Amor in bonis Dei complacens.

161 BEnedictus es, Domine Deus Israel Patris nostri, ab æterno in æternum; tua est Domine magnificentia, & potentia & gloria atque victoria, & tibi laus, cuncta enim, quæ in cœlo sunt & in terra, tua sunt; tuum, Domine, regnum, & tu es super omnes Principes: tuæ divitiæ, & tua est gloria, tu dominaris omnium; in manu tua virtus & potentia. In manu tua magnitudo & imperium omnium; nunc igitur, Deus noster, confitemur tibi, & laudamus Nomen tuum inclytum, *David.* 1. *Paral. c.* 29. O divinitas, omnis boni primæva & interminabilis possessio, omnis vitæ insenescibilis tota simul & perfecta possessio, omnis beatitatis sine principio & fine superplenissima fruitio, Deus amabilissime, noverim me, noverim te. *S. Aug.* Amabilissime Deus, dicere non possum, tu nosti, quomodo intus afficiar, dum cogito, quòd sis, qui es, Deus infinitus, ineffabilis, incomprehensibilis; qui intelligentias omnes profunditate excedis, affectus exæquas latitudine, amores omnes inaccessa abysso ob infinitos titulos absorbes, tu totus bonus es, totus speciosus, sanctus, sapiens, potens, justus, misericors, imò ipsa pulchritudo, sapientia, potentia, justitia, misericordia, & perfectio omnis, & complexio omnium perfectionum, semper æterna, semper necessaria, semper eadem: quàm gaudeo tibique gratulor, mi Deus! quòd nulli vicissitudini, progressui, defectui, declinationi sis subjectus, sed omnem perfectionis modum indivisibili tuo esse immutabiliter comprehendas! faveo tibi, quòd omnia spatia universi impleas, extendas, ambias, neque tamen ab iis continearis: animitus tibi gratulor, quòd tempora omnia possibilia ab æterno in æternum anticipes, protendas, circumscribas, neque tamen terminis ullis durationum definiaris, sed in momento rerum præteritarum, præsentium, & futurarum, moras, motus & successiones metiaris; de omnibus his gaudeo, non minùs quàm si perfectiones illas tecum participarem. O delectabile spectaculum, dum cōtemplor creaturas omnes etiam ratione destitutas, & insensibiles in observationem ordinis, quem illis æterna lex tua præscripsit, tanta concordia, & sedulitate conspirare, ut etiam se consumant, ne ullam sapientiæ tuæ dispositionem perturbent: decurrunt astra per vices, volvuntur cœli per gyros, Sol & Luna observatis accessibus ac recessibus circumaguntur, nec in puncto à præscripta semita deflectunt, ut sic perpetuo sapientiæ tuæ magnitudinem nobis eloquantur: fulmina ejecta se conficiunt, nubes depluentes se ipsas perdunt, ignis ardens semet perimit, aer difflatur, terra satiscit, rupes dissolvuntur, elementa transmutantur, ut imperiis tuis obtemperent: Benedictus sis Deus in throno Divinitatis tuæ, quia omnia ita fortiter disponis, suaviter gubernas, inenarrabiliter dispensas. Da, Domine, ut comprehendam, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas & profundum Divinitatis tuæ: tu pelagus infinitum essentiæ, omne esse, & omne bonum in te concludens, & ab æterno eminenter anticipans, tu omnium principium, omnium finis, omnium locus, omnium ævum, omnium ordinatio, omnium consummata felicitas, tu Deus omnia. Quàm gaudeo, Deus immense, quòd te habeam ubique præsentem per essentiam, potentiam, & operationem: quòd videam in omnibus quasi promicantem; quòd sentiam in me toto, ac præsertim in fundo animæ meæ amicissimè conjunctum; apud te rerum omnium mutabilium immutabiles sunt rationes, tu semel æternus, semper idem, nihil amittis, nihil acquiris, quia per essentiam habes, & es omnia. Complaceo mihi intimè, o Deus, & tibi gaudeo, quia es eminentissimè omnis splendor astrorum, omnis amœnitas hortorum, omne pretium gemmarum, omnis decor colorum, omnis suavitas saporum, omnis fragrantia odorum, omnis magnificentia ædificiorum, omnis pulchritudo rerum omnium, omnis oblectatio sensuum, omnis voluptas cordium: Tu sine figura pulcher, sine tempore æternus, sine loco immensus, sine extensione diffusus, sine situ altus, sine numero infinitus, sine multiplicitate omnia: tu centrum es universi, omnis amoris illicium, omnis motionis terminus, omnis desiderii consummatio. Magnificentissime Deus, in ditione tua posita sunt omnia: tu es Dominus vitæ & necis: gratulor tibi, quòd nihil possit resistere voluntati tuæ.

Amor redamans.

AMasti me, Deus, te toto, nam tu ipse totus es amor 162
ille, quo me amas: dat se mihi omnipotentia creans, misericordia redimens, sapientia dirigens, providentia ordinans, immensitas complectens, sanctitas exornans, æternitas immortalem reddens, essentia beatificans, ò Deus, tu totus meus es, sim totus tuus. Amasti me, Deus, toto universo, cum Sole mihi luces, cum igne me calefacis, cum terra sustines, cum aere foves, cum aqua reficis, me mihi conservas, ut sentiam, intelligam, velim, tu idem facis: & cur te, ò Deus, his omnibus non redamem? imò te his omnibus redamo, neque creatura ulla vel potentia uti volo, nisi propter te, ut agnoscaris, lauderis, ameris in omnibus, ab omnibus & per omnia. Amasti me, Deus, super omnia, super Angelos, nam redemisti me non illos; super terram & elementa, quæ propter me fecisti; super cœlos & astra, quæ produxisti, ut mihi serviant; super cæteras omnes creaturas, quas pro me condidisti; imò, amantissime Jesu, amasti me plus quàm te, quia pro me dedisti sanguinem, & vitam tuam: loquor cum tuo *Augustino*: dilexisti me Domine, plus quàm te, quia mori dignatus es propter me: ò non sim, nisi te super omnia amem, nisi amem te plus quàm me, & paratus sim agere, pati & mori propter te. Benedic ergo Anima mea Domino, & omnia, quæ intra me sunt, Nomini sancto ejus; benedic Anima meâ Domino, & noli oblivisci omnes retributiones ejus: benedicite pariter mecum Domino omnes Angeli & Archangeli, omnes Principatus, & Potestates, omnes Virtutes, & Dominationes, omnes Throni, Cherubin & Seraphim, benedicite, laudate & superexaltate eum in sæcula, quia fecit nobiscum misericordiam suam; laudent illum Cœli, Terra, Mare & omnia, quæ in eis sunt, laudent & superexaltent in sæcula, illi honor, illi benedictio, illi gratiarum actio ab omni creatura in omnes generationes sæculi sæculorum.

Amor detestans, quæ Deo mala sunt.

SI quid, Domine, ad impetrandam gratiam præservatio- 163
nis à peccato mihi patiendum est, si cruces, si labores, si tormenta, si ignominiæ, si persecutiones, si mortes, si omnes inferni pœnæ sustinendæ sunt, veniant, Domine, veniant, obsecro, ea nunc omnia ista super me ad tempus vel in sempiternum, si tibi placuerit, dummodò, Domine, te non offendam. Quidquid, Domine, omnipotentia tua facere potest, ut patiar, pati volo, & acquiesco, & eligo, & rogo, dummodò non permittas, ut te offendam, Alex. à S. Franc. *solil.* 4.

solil.4. Quàm mihi dolet, ò amantissime Salvator, quòd tot hæreses, & infidelitates videam! digna erat infinita tua Veritas, ut agnosceretur ab omnibus. En in mundo dominatur omnis malitia contra sanctissimam voluntatem tuam, blasphematur sanctum nomen tuum, ecce Domine infernus repletur animabus æternùm te maledicturis, qui debuisti ab iisdem æternùm benedici: ah potentissime Deus habe curam gloriæ tuæ, desinant tandem impietates peccatorum: tu in compensationem laudis, in suppletionem omnis gloriæ, quæ tibi negatur à dęmonibus, damnatis & ingratis peccatoribus attende ad Sanctorum omnium laudes, ad tuum in dilecto Filio tuo, & in te ipso sanctissimum beneplacitum.

Amor conformans se voluntati Dei.

164 TU Pater solus bonus es, tu solus pulcher, tu solus amabilis, tu solus animarum nostrarum sponsus es, ideoque tu solus regna, tu solus impera, tu solus dominare, tu solus voluntatem meam dirige, tu solus Rex meus esto, & ego fidelis tuus subditus, pectus meum in te solo recreetur, cor meum in te solo quiescat, Anima mea te solo repleatur, Lud. Granat. *l.7.memor. in medit.3.* Parum est, Domine, si tibi promittam me posthac perfectè mandatis tuis obtemperaturum, non minimam ex tuis legibus violaturum, plus aliquid prætendo, & per tuam gratiam desidero, me divinæ tuæ voluntati sic in omnibus conformare, ut in cunctis consiliis, inspirationibus, motionibus sim totus semper supplex, & subditus beneplacito tuo, symbolum meum erit, quod *S. Gertrudis* Virgo trecēties sexagesies quinquies per diem repetebat, *Fiat voluntas tua, Domine, non mea*: Nomen meum erit post hac, quod vult Deus, quia quod vis, hoc volo, in lętis & tristibus, & in adversis & prosperis, in morbis & sanitate, in vita & morte: in omnibus vox mea semper erit, Deus ita vult, propterea & ego sic volo: sic volo, quia Deo placet, & ita rem unicam in mundo faciam semper, nempe quod tu vis Deus. Deus optime, maxime, ad testandum amorē erga te meum, accepto hanc afflictionem, hanc injuriam, hoc damnum, atque in omnibus quę mihi accidere possunt, in sanctam voluntatem tuam me resigno. Sapientissime Deus, abjicio me totum in dispositiones infinitæ tuę providentię, fac mecum sicut scis, & vis, ut te amem, benedicam, glorificem in omnibus, & super omnia.

Amor Gloriæ Dei.

165 LAudent te Deus noster in excelsis omnes Angeli tui, omnes virtutes tuæ, Sol & Luna, omnes stellæ & lumen, cœli cœlorum & aquæ, quę super cœlos sunt, laudent nomen tuum. S.Aug.7.*Conf.c.*13.Ecquando tamen, ò Deus, te agnoscent homines, sicuti in te es perfectissimus, quando amabunt te, sicuti es infinitè bonus, quando te colent, uti es præcellentissimus? Domine da gloriam nomini tuo, & fac illud celebrari ab omnibus.

Amor Dei, se ad proximum extendens.

NOn amo te, mi Deus, si propter te non amem proximum; amo itaque illum, quia creatura tua est, quia vis eum amari, & in eo vis ipse amari: amo, quia imago tua est, quia tibi placet eum à me amari. Bene sit omnibus, o Domine, etiam inimicis meis, qui si propter se digni non sint, quos amem, tu tamen dignus es, propter quem illos amem. O Domine si te homines nossent. *S. Ignatius Loyola*: memento clementissime rerum omnium conditor Deus animarum infidelium, hæreticorum & peccatorum à te creatarum, quas ad imaginem & similitudinem tuam fecisti, ecce Domine in opprobrium tuum his ipsis quotidie impletur infernus: *S. Franc. Xav.* Quando tandem in ovile Christi redibunt tot errantes populi, ut agnoscant Nomen sanctum tuum? memento Domine omnes esse creaturas tuas, Christi sanguine redemptas eo fine, ut te æternùm benedicant; revoca eas Domine sub triumphale vexillum tuæ charitatis.

Amor paciscens.

166 INeamus itaque (si sic tibi placeat Domine) pactum, tu curam habe mei, & ego curam habebo tui: tu diliges me & ego diligam te; tu corpus & animam meam protege ac conserva, & ego legem tuam te juvante observabo, fac mecum Domine, quod tibi placet, tu enim scis, quid desit mihi, & quid expediat mihi, tuus esse volo & non alterius, da mihi gratiam Domine, ne quidquam præter te quæram aut desiderem. Lud. Granat. *in proœm.lib.4.de Medit. & Orat.* O Deus! quoties vena micabit in corpore, toties volo, ut in laudes tuas exsiliant omnes creaturæ, & cor meum te super omnia amet, quoties hominem intueor, toties constituo, ut te

supremum Dominum vitæ, & necis demississimo affectu reverear. Magne Deus, tibi memetipsum offero, & consecro per donationē, & pactum irrevocabile, omnes actiones sensuum, imaginationes phantasiæ, cogitationes intellectus, recordationes memoriæ, affectus voluntatis, verba omnia, actiones singulas manuum, motus pedum, singulas palpitationes cordis, momenta vitæ omnia, omnia, quę dono tuo mea sunt, dono meo tua sunt, tibi illa iterùm offero, dico, transcribo, & insuper volo, ut ab hoc momento usque ad vitæ finem, & inde usque in perpetuam æternitatem amoris tui sigillo consignentur, tibi soli imposterum deserviant, & placeant.

Amor excessivus.

AMem te, mi Deus, plùs quàm Angeli & Beati, plùs 167
quàm Seraphini omnes; amem te amore omni possibili, utinam totus in flammas redigar amore tui. O Deus, quod te tantum non possum amare solus, quantum simul omnes Animæ beatæ, & cur mihi cor in amore tui non est adeo inflammatum, sicut omnium simul Martyrum & Sanctorum corda? O si, qui in omnibus sparsim exarserunt, nunc collectim in una mea anima flagrarent amores! *S. Franc. Assis.* O Deus meus, utinam amor tantus mihi sit, & fervor, quantus est possibilis; amem te amore omnium possibilium creaturarum, amem te amore, quo te ipsum amas infinitè. Quis det, ut ameris juxta mensuram dignitatis tuæ, latè ab omnibus in mundo creaturis, altè amore sublimissimo tua excellentia digno, profundè cum demississima agnitione nostri nihili, longè ab hoc momento in æternum, & ultra. Si tibi, mi Deus, aliqua perfectio imaginabilis deesset, quæ in me aut in potestate mea esset, libens me illa spoliarem, ut si talis non esses, redderem te perfectissimum, & amabilissimum. Protestor, Domine mi, quòd nec gloriam æternam velim, quatenus bona mihi est, sed quia dignus es, ut per gloriam meam tu glorificeris, & in æternum ameris à me, & ab omni creatura. Paulufcki *die 6. med.1.p.3.* ò Verbum divinū! cur pati me non facis infernum, & vitam amittere: ut saltem in aliqua parte placarem iram Patris tui? Domine, si non vis mihi facere istam gratiam concedendi mihi has animas, quas à te flagito, dicam ego me nolle venire ad possidēdam gloriam à te mihi præparatam. *S. Maria Magdalena de Pazzis in ejus vita, c. 99.*

Utere libello, quem post hæc descripta accepi, hoc titulo: *Aspirationes Theologicæ in 52. anni Hebdomadas distributæ à P. Joanne Nadasi Societ. Jesu &c. Pragæ typis Universitatis, & Coloniæ typis Servatii Noethen*: hic libellus focum habet, æstuat ignibus, vibrat flammas, sed præcipuè apud animam Theologiæ principiis imbutam. Similia invenies ex Ludov. Blosio apud Anton. Sucquet *in via vitæ l.3.c.20. in fine.* Charitatem Dei non stare cum peccato mortali probabitur lib.6. quando de Pœnit. & Contritione.

CAPUT II.

De Præceptis Charitatis erga proximum. 168

CHaritas proximi præcipit, 1. Ordinem in eo diligendo. 2. Dilectionem inimicorum. 3. Eleemosynam. 4. Correptionem fraternam. Deinde prohibet, 1. Odium proximi. 2. Scandalum. 3. Ne injuria, bellum, aliudvè damnum, vel malum inferatur: De quo postremo agetur in Decalogo; de reliquis hic.

DUBIUM I.

Quis ordo servandus inter personas, quæ diliguntur?

REsp. I. Ordine Charitatis quisq; tenetur post Deum, diligere, 1. Seipsum, secundùm bona spiritualia. 2. Proximum, quoad eadem bona. 3. Seipsum, quoad bona corporalia. 4. Proximum, quoad eadem. 5. Denique seipsum, & deindè proximum, quoad bona externa. Ita Laym. *l. 2.t.3. c.3.* ex S.Th. & communiter. *Unde resolvuntur hi casus*:

I. Peccat contra charitatem sui, qui salutem suam spiritualem, vel corporalem negligit: quod grave est, si fiat sine causa & cum gravi damno, v.gr. mortis, vel gravis morbi. Trull. *l.2.c.6.d.1.n.1.*

II. Nullius boni consequendi causa licet peccare, etiam venialiter, quia talis vellet sibi malum spirituale, Laym. *ibidem*.

III. Tenetur quisque proximo in extrema necessitate spirituali constituto succurrere, etiam cum certo vitæ periculo: dummodò sit æquè certa spes illum juvandi, neque gravius inde malum immineat: v. g. teneris eum vitæ periculo baptizare vel absolvere moriturum, si alius non adsit qui

,, qui id faciat S.Aug.*lib de mend.* S.Thom.*2.2.q.26.ar.5.q.44.*
,, Regin. *l.4 c.25.f.6.*
,, Dixi, *in extrema*, v.gr. qua certò putetur moriturus in
,, mortali, quia in gravi tantùm obligatur is, qui ex officio
,, alienam salutem curat, ut Parochus; cui ideò non licet fu-
,, gere tempore pestis, nisi substituto æquè idoneo, Val.*tom.3.*
,, *disp.3. q.4.pun.3.* & Laym. *l.c.*
,, IV. Ordinariè non licet vitam suam postponere alienæ.
,, Addo *ordinariè*: quia licet, si sit persona publica, à qua
,, multùm pendet, uti etiam pro Rep. pro fide, religione de-
,, fendendis; imò etiam pro amico propter Deum dilecto, Less.
,, *l.2.c.9.d.6.n.27.30.& 31.* Laym. *l.c.n.4.*
,, Resp. II. Quoad proximos inter se, servandus est hic or-
,, do: 1. Qui melior est, magis diligendus est, ea dilectione,
,, quam comitatur gaudium circa bona possessa, item honor,
,, cultus & reverentia, sic, v.g. plus diligendus est vir sanctus,
,, quàm parens improbus. Ratio, quia est magis conjunctus
,, cum præcipuo objecto Charitatis, quod est Deus: Item
,, parentes magis quàm filii vel uxor; magisque benefactores,
,, quàm ii, quibus benefecimus, Laym. *l.c.n.5.& 6.& comm.*
,, 2. Appretiativè, & dilectione ea, qua alteri optamus bo-
,, num nondum possessum cum beneficentia, magis diligen-
,, di sunt ii, qui nobis sunt conjunctiores, quoad ea bona,
,, quæ sunt debita tali conjunctioni, & in quibus hæc funda-
,, tur. *Unde resolves:*
,, I. In bonis pertinentibus ad naturam, & vitam corpora-
,, lem conservandam, succurrendum est (extra necessitatem
,, extremam) primò omnium, uxori; quia est una caro cum
,, viro. 2. Filiis. 3. Parentibus, & quidem Patri præ matre.
,, 4. Fratribus, sororibus, deinde propinquis, domesticis, &
,, familiaribus. Dixi *extra extremam necessitatem*, quia in hac
,, parentes, eò quòd vitam dederint; præferendi sunt etiam
,, uxori, & liberis, Laym. *ibid. n.5. & 6.*
,, II. In rebus pertinentibus ad civilem communicationem,
,, præferendi sunt concives; in bellicis, commilitones; in
,, spiritualibus, spirituales filii, patres, fratres. *Bannez* ta-
,, men probabiliter docet, parentes carnales, etiam in spiri-
,, tualibus præferendos, quia conjunctio carnalis est funda-
,, mentum aliarum conjunctionum. V. Laym. *l.c.*

ADDENDA.

169 QUæst.42. *An teneamur proximum diligere actu interno, & formali?* Resp. Tenemur, uti patebit ex seqq.

§.1. Sequentes propositiones damnatæ sunt ab *Innoc. XI.* 10. *Non tenemur proximum diligere actu interno, & formali.* 11. *Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.* Itaque certum est, nos non satisfacere præcepto diligendi proximum, si ei externè demus signa dilectionis, si eum juvemus, ei succurramus exteriùs, quando est in necessitate, sed præterea requiritur, ut hoc facientes habeamus actum internum, quo bene velimus proximo, sicuti enim tenemur nos internè diligere & nobis bene velle, ita etiam tenemur diligere proximum, cùm præceptum *Luc.* 10. dicat, *Diliges proximum sicut te ipsum.*

170 §.2. Datur obligatio per se, & ratione præcepti Charitatis ad diligendum proximum actu interno, & formali, nullum omnino excludendo, sed in universali omnes complectendo, etiam inimicos, ita omnes cum S.Thom.2.2. *quæst.25.ar.8.in O.* Ratio est, quia præceptum Charitatis absolutè dicit, *Diliges proximum* vox autem illa, *proximus*, complectitur omnes ejusdem nobiscum beatitudinis capaces, etiam inimicos. Quandonam verò, & quàm sæpè repeti debeat illa dilectio proximi, de illo nihil est declaratum, vel expressum, sed cùm 1. Petri 4. dicatur, *Mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes*, videtur colligi, quòd frequenter eliciendus sit ille actus, aut quòd saltem in illo semel elicito sit virtualiter permanendum.

171 §.3. Non est per se obligatio, ut diligantur singuli in individuo proximi, nam de hoc nullum extat præceptum, & reipsa est impossibile; nihilominus requiritur in nobis præparatio animi, ut parati simus singulos, etiam inimicos, diligere, si occasio vel necessitas postulet. *S. Th.* supra.

172 §.4. Si odium hujus numero proximi vel discordia aliter dimitti non possit, quàm si hic numero diligatur actu interno, & formali, erit per accidens obligatio ad hunc sic diligendum, cùm enim actus internus in his circumstantiis sit unicum medium ad deponendum tale odium, quod quis graviter obligatur deponere, patet esse obligationem adhibendi illud medium, qui enim tenetur ad finem, tenetur ad medium necessarium. Similiter si occurrat obligatio succurrendi necessitati extremæ vel gravi hujus numero proximi, docet Granadus 2.2.*contr.3. t.6.d.6.num.2.* esse simul obligationem eum diligendi actu interno, & formali, quia tunc tenetur succurrere proximo, ergo etiam tenetur habere voluntatem succurrendi, hæc autem voluntas succurrendi est amor internus. Extra casus illos docet Carden. *in 2. crisi d.8.n.31.* non esse per se obligationem actu interno, & formali diligendi hunc vel illum in individuo proximum.

§.5. Optimè satisfit præcepto Charitatis erga proximum, si 173
hic diligatur propter Deum, v.g. quia Deus summè bonus vult, quia Deo infinitè bono sic placet; tunc enim manet Charitas proximi, & quidem perfectior, Carden. *n.40.*

Q.43. An Pastor cum quocumque damno suo teneatur sub- 174
venire subdito in gravi necessitate spirituali constituto? Resp. Nomine Pastoris veniunt Episcopi, Parochi, & alii ex officio curam animarum habentes, de quibus omnibus certum est sub mortali teneri succurrere subdito, non tantùm in extrema, sed etiam in gravi necessitate spirituali constituto, & ad hoc quidem tenentur cum quantocumque magno suo detrimento temporali, imò & cum vitæ propriæ damno, ita S.Thom.2.2.*q.26. art.5.ad 3.& qu.185.art.5.* Suar.*q.1.par.2.§. Quartò dico,* Granad.*d.4.n.4.* Castrop.*d.1.p.9.* Con.*d.25.d.7.concl.1.& 3.* Aravio, Bann. Arrag. Nav. Tapia, quos citat & sequitur Carden. *in 1. crisi d.76.c.2. Probatur* 1. nam assumens officiū Pastoris ad hoc se obligavit veluti per pactum, ideoque cōmunitas ipsi assignavit proventus ac stipendia. 2. Sic tenetur Belli dux adesse exercitui. Gubernator Urbi de salute temporali periclitanti, ergo multò magis Pastor subdito periclitanti de salute animæ. 3. Unusquisque tenetur etiam cum damno vitæ succurrere proximo in extrema necessitate spirituali constituto, ergo Pastor tenebitur etiam in gravi: Ratio enim & communis sensus dictat proprium Pastorem ad amplius teneri erga oviculā, quàm extraneum. Addit Suar.*d.9.f.2.n.5.* etiā teneri cum periculo magni damni temporalis, si tantùm sit magna utilitas spiritualis, ad hanc enim subdito procurandam se ex vi officii obligavit.

Q.44. Quænam necessitas spiritualis dicatur extrema, gra- 175
vis vel communis? Resp. Extrema est, cùm proximus versatur in periculo proximo damnationis æternæ: item quandoque, si sit in periculo proximo peccandi mortaliter ex vehemētia passionis vel tentationis. Gravis est, si non sit quidem periculum proximum damnationis æternæ, attamen sunt circumstantiæ, quæ salutem æternam reddunt difficilem. Communis est, in qua communiter sunt peccatores in mortali constituti, ita Carden. suprà: Et de his plura videri possunt apud Valent. 2. 2. *d.3.qu.4.p.3.* Bonac. *in 1.præc. decal. d.3.q.3.pun.4.n.5.* Baldel. *t.2.l.2.d.18.num.15.* Bass. *t.1.v. Charitas num.21.* Castrop. *t.6. d.1.p.9.n.10.* ubi dant exempla, præsertim extremæ necessitatis spiritualis.

Q.45. An quis possit aliquando vitam aut bonum suum post- 176
ponere vitæ aut bono alterius privati? R. §.1. Si hic homo privatus sit in certo, & extremo periculo vitæ, licebit tibi adire probabile periculum vitæ tuæ pro illius vita servanda, quia certa mors alterius est majus malum quàm probabile periculum vitæ propriæ: ad hoc tamen non teneris, quia nimis durum videtur obligari hominem ad exponendam vitam suam gravi periculo pro servanda vita alterius privati hominis.

§.2. Si tu sis in æquali periculo cum altero, poteris tibi 177
priùs providere quàm illi; nihilominus potest etiam homo permittere mortem suam, ut salvet vitam proximi etiam privati, v.gr. potest defendere illum contra latronem, quamvis prævideat se occidendum: Similiter potest in naufragio nō arripere tabulam, sed permittere alteri, nam in his nō amat Proximum plùs quàm se, sed amat bonū heroicæ virtutis plùs quàm vitam suam, uti ex S.Thoma rectè observant Ovied.*contr.8.nu.87.* & Castrop.*tom.6 d.1.p.8.* neque ejusmodi homo vitam sibi directè tollit, sed tantùm non servat ex motivo virtutis. An autem possit, v.gr. tabulam jam infessam dare alteri evasuro, si prævideat se certò submergendum, major est difficultas: affirmat Lorca, negant alii communius cum Suar. & Ovied. *nu.* 72. quia jam in tabula constitutus erat extra periculum, in quod si se directè ingerat, videtur, moraliter loquendo, sibi directè vitam tollere, ut alteri servet, quod illicitum est: putat tamen *Suar.* fore tantùm veniale, quia gravitas hujus peccati non debet desumi à vita propria, sed ab excessu tituli, qui est, ut potiùs conservem vitam meam, quàm alienam, hic autem excessus videtur esse levis, unde sicuti peccarem tantùm venialiter, si beneficium quantumvis pingue conferrem digno prætermisso digniore, si excessus dignitatis inter illos esset tantùm levis, ita & hic. Oppositum tenet Ovied.*num.83.* quia titulus, qui est conjunctio major mecum ipso, videtur esse gravis. Videri potest etiam Lugo *de just. d.10. num.48.*

§.3. Si latro te invadat, quamvis credas te esse in gratia, 178
non teneris permittere te occidi, quia latro non est in extrema necessitate spirituali, propter quam debeas exponere vitam tuam, sed est in extrema malitia, à qua liberare se potest, si velit, ita Con. Bonac. aliique cum Castrop.*p.9.num.7.* Quòd si te invadens esset phreneticus, adhuc non teneris permittere te occidi, licèt pro tuenda vita tua deberes eum occi-

occidere, quia non debet reputare eum esse in peccato, in quo si est, nescis, an sit rediturus ad rationem, & pœnitentiam; & reipsa nimis grave est sic te imparatum trudi in æternitatem, hinc Bartholus, Gomez, Mol. Mald. Tann. Bonac. Castrop. Tamb. Dicast. Sangallenses, quos citat & sequitur Vindex Gobati *p.2.prop.*10. *n.*4. absolutè docent talem etiam rationis impotem posse occidi. Vide Vind. Gob. *ad prop.*10. & dicenda *l.3.p.1.n.*814.

179 §.4. An laudabilius sit hominem morientem transferre in alias animas purgatorii omnia suffragia, & satisfactiones pro se offerendas, an sibi retinere, fusè in utramque partem discutit Arriaga *d.*40.*s.*2.& concludit esse minus laudabile, quia est velle Deum potius laudari ab alio quàm à se, quod videtur esse hominis minus amantis Deum: E contra Hautinus *in patr. defunct. à n.*627. citans pro se S. Thomam, Suar. & Lug. fusè contendit, id esse laudabilius, quia per actum illum Charitatis plus meretur gratiæ, & consequenter gloriæ sibi, & Deo per totam æternitatem. An autem sit obligatio juvandi defunctos, videri potest Haut. *à n.*438.

180 §.5. Probabilius videtur, quòd possim ad tempus velle carere gratia Dei vel beatitudine pro impediendo peccato vel damnatione Proximi, uti rectè Ovid. *num.* 15. multò magis etiam potero secundùm ordinatam Charitatem omittere actus bonos, ut sic impediam majora mala proximi; non possum tamen ideò velle peccare etiam levissimè, & ut volunt Arr. & Ovied. *n.*23. non possum velle in perpetuum carere beatitudine etiam pro totius mundi salute, quamvis hoc absque peccato contingere posset, quia teneor ultimò tendere ad finem meum, quando possum sine peccato: in hoc tamen contradicunt alii cum Bonæspei *d.*4. *num.*10. docentes eum esse actum excellentissimum Charitatis, & favent exempla quorundam Sanctorum.

181 *Q.46. Quid debeat facere sacerdos, si simul vocetur ad baptizandum infantem, & ad absolvendum adultum, quorum alter certò morietur absque Sacramento, si postponatur alteri?* Resp. Si adest laicus, qui baptizare possit, debet eum mittere ad infantem baptizandum, & ipse ire ad absolvendum adultum: si autem nemo adest, qui baptizare possit, debet infantem præferre adulto, infans enim certò periret, non item adultus, qui fortè non est in peccato mortali, vel per contritionem se juvare potest: hoc autem est arripiendum, quod minus habet de periculo, uti docet S. Th. *3.p. q.*83. *art.*6. Ita cum Gob. Steph. *t.*3. *d.*3. *d.*1.

Circa ordinem Charitatis aliqua addentur *lib.*3. *par.*1. *à nu.* 719. & 731.

DUBIUM II.

182 *De odio, & dilectione inimicorum.*

Certum est inimicos aliquo modo diligendos, cùm sint proximi, cum S. Th. 2.2. *q.*25. *art.*1. *communiter omnes.* Sed quæritur de modo, & an possint odio haberi.

Resp. I. Quilibet homo, saltem privatus, tenetur proximo, etiam inimico, communia dilectionis signa, & beneficia exhibere ex præcepto: specialia verò ex consilio tantùm, nisi aliunde ratio obligationis accedat. Ita communiter cum Laym. *l.*2.*t.*3.*c.*4. ex S. Thom. *l.c.q.*25. *art.*8. & 9. Dixi 1. *communia*: qualia secundùm Caj. *ver. odium* sunt, quæ Christiano debentur à quovis Christiano in communi, concivi à concive, cognato à cognato. Ratio autem est, quia ista negare, est vindicare injuriam, quod non licet privato. Dixi 2. *Nisi aliunde accedat ratio obligationis*, qualis esset v.g. 1. Timor scandali ex omissione. 2. Spes salutis inimici, ut vid. Azor. *p.*2.*l.*12.*c.*3. 3. Necessitas temporalis, vel spiritualis. 4. Culpæ deprecatio, & exhibitio specialium signorum amoris. Ratio, quia his casibus, neglectus specialium signorum esset exterior odii declaratio, Laym. *l.c. Unde resolves Casus sequentes.*

I. Per se loquendo, nemo tenetur ad inimicum diligendum positivo, & peculiari actu, neque ad eum salutandum, alloquendum, ægrotum invisendum, mœstum consolandum, hospitio excipiendum, vel familiariter cum eo agendum, &c. quia hæc sunt signa specialia amoris. Fill. *t.*28. *p.*1. *cap.*1. Dico *per se*, quia si omissio scandalosa esset, aut per aliquid horum posses sine tuo incommodo inimicum tibi, & Deo reconciliare, id omittere esset grave, uti etiam, si inæqualis persona soleret alium salutando prævenire, v.g. subditus Prælatum, Laym. *l.c.*

II. Non licet inimicum excludere à communibus orationibus, v.g. oratione Dominica, & quæ pro communitate instituitur: nec à communibus eleemosynis, resalutatione, responsione, expositarum mercium venditione, quia hæc sunt communia dilectionis signa; ideoque contra hæc facere, v.gr. cognatos omnes invitare, obvios omnes ex vicinia vel collegio ex consuetudine salutare, solo inimico excluso, est ex genere suo, & regulariter mortale. S. Tho. Nav. Laym. *ll.cc.* Addo 1. *ex genere suo*, quia si levitas materiæ, aut causa rationabilis excuset, v.g. si pater vel superior, filio vel subdito, ob correctionem ea subtrahat ad tempus, leve vel nullum erit, quia habet jus puniendi. Addo 2. *regulariter* quia si persona multò major inferiorem non resalutet, v.g. nobilis rusticum, pater filium, non videtur mortale: ut notat Sà *v. Charitas*, Bon. *tom.*2.*d.*3.*q.*4.*p.*3. V. Azor. *q.*5.

III. Etsi quivis teneatur inimico veniam legitimè petenti, non tantùm interiùs remittere, sed etiam externa remissionis signa ostendere, negat tamen Trull. *l.*5.*c.*5.*d.*5. ex Azor. & Fill. *nu.*25. teneri statim postquam offensio est illata: eò quòd sit res violenta, & supra fragilitatem humanam. Non tenetur autem remittere satisfactionem pro damno, si ab eo sit læsus, imò nec eam acceptare, si offerat, sed etiam juridicè potest compensationem petere, dummodo in utroque casu deponatur odium, ut docet Val. Nav. *cap.*14.*n.*25. Laym. *c.*4. Quòd si tamen pœna sit valde gravis, v.g. capitis, mutilationis, neque læso ex ea commodum proveniat, non videtur ea, deprecante altero, sine peccato vindictæ posse expeti. Similiter, si satisfaciat quantùm potest, ad id, quod non potest, eum urgere, videtur contra charitatem, ut docet Sylv. & Fill. *q.*9.

Resp. II. Etsi odium inimicitiæ sive personæ secundùm se, & bonorum, quæ in se habet, volendo scilicet illi malum, ut sic, sive quatenus illi malum est, ex genere suo sit mortale; odium tamen abominationis, sive qualitatis, quo non hominem, sed ejus malitiam, vel saltem personam tantùm quatenus malam, sed nobis noxiam, aversamur, sæpè licitum est, ut docet Kon. *disp.*29. *dub.*3. & *commun. Unde resolvuntur sequentes Casus:*

I. In Confessione satis esse, si dicas te grave malum voluisse proximo, nec opus esse explicare speciem mali, v.g. mortem, infamiam, &c. quòd omnia comprehendantur sub una ratione mali; Caj. Bonac. Tur. Trull. *l.*1.*c.*6. docent probabiliter: sed contrarium probabilius docet Suar. *hic d.*6. *s.*2.*n.*2. & 3. *tom.*2. Pal. *tr.*2.*d.*4.*par.*1.*nu.*6.

II. Licet proximo velle malum aliquod, v.g. temporale, (dummodò non sit justo gravius) quatenus id illi bonum est, v.g. morbum, vel adversitatem, ut à peccatis emendetur, Bonac. *to.*2.*d.*3.*q.*4.*pun. ult.* §.1. *ex multis.* Cavendum tamen est, ne fiat ex vindicta, ex qua, si Psalmum 108. super inimicum tuum legas, peccas mortaliter. Generatim verò, ob bonum spirituale proprium vel alienum, licet mala pœnæ, inefficaci affectu, aliis velle, quia cùm in hoc affectu bonum spirituale præferatur temporali, non est inordinatus. V. Less. *l.*2. *cap.*47.

Sic licet, v.g. mortem optare hæresiarchæ vel publicæ pacis turbatori, ob bonum commune, & multorum: juxta illud *Galat.*5. *Utinam abscindantur.* Item tristari de eo, quòd dignitates conferantur indignis: vel de sanitate ejus, qui ex illa sumit occasionem peccandi. Item mortem, egestatem, aut morbum alicujus desiderare, ut cesset à peccatis, & vitam in melius mutet. Eadem ex causa Bon. Azor. & Palaus *t.*6.*d.*4.*p.*1.*n.*11. excusant à peccato matrem, quę mortem filiarum exoptat, eò quòd ob deformitatem vel inopiã commodè, & honestè nuptui tradere non possit. Etsi verò sibi ipsi optare mortem *Nav.* & cæteri dicant esse mortale, ad evitanda tamen gravia mala, v.g. afflictionem internam, id licere volunt Sanch. Sot. Gran. 2.2. *t.*6. *disp.*2. *s.*4. *n.*20. Dian. *p.*5. *t.*14. *R.*92. Ita Trull. *l.*1. *d.*2. *n.*11. excusat fœminam, quæ sibi (vel alteri) mortem optat ad vitandam gravem infirmitatem, mendicitatem, vitam acerbam, &c. vel alia similia mala à marito, v.gr. inflicta, vel infligenda. Mulierculas tamen ob minimas molestias mortem optantes Dian. *l.c.* mortalis damnat, nisi (ut plerumque fit) excuset defectus advertentiæ, & deliberationis.

III. Privatus, qui aversus ab alio fugit illum, si id faciat, ut eum suo colloquio, & solatio privet, atque ita contristet & malè illi sit, est odium inimicitiæ, & peccatum; si verò nihil mali optando, tantùm fugias, quia tuæ naturæ est difformis, vel tibi solet esse molestus, est odium aversionis, & peccatum, si sit irrationabile: quale non erit, si sit persona valde aspera: modò absit contemptus, scandalum, & vindictæ cupiditas. Vide Bonac. *l.c.*

ADDENDA.

Quæst.47. An licitum sit tristari de vita aut gaudere de morte alterius? Resp. Intelligetur ex seqq. 183

§.1. Ab Innoc. XI. damnata est hæc 13. propositio; *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alterius tristari, & de illius morte naturali gaude-*

re, illam inefficaci affectu petere, & desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum. Ex qua damnatione certum est, nunquam esse licitum ex odio, inimicitia vel vindicta gaudere de morte proximi aut illam desiderare: Deinde etiam certum est, si quis ob leve aliquod emolumẽtum temporale desideret directè, etiam inefficaciter, mortem proximi, aut de illa immediatè gaudeat sive morosè delectetur in illa: hoc esse peccatum mortale, in hoc enim sensu damnatur relata propositio: & ratio est, quia cùm sit emolumentum leve, & quidem possit esse tale aliquid, quod solummodò speratur, nec adhuc possessum est, imò ad quod nequidem habeatur aliquod jus, irrationabile esset velle mortem proximo, ut tale quid obtineatur: hinc justè damnata est illa propositio, sine restrictione dicens, licitum esse desiderare mortem alicui propter aliquod temporale emolumentum, sicuti enim nemo potest sibi mortem optare, ut liberetur aliquo levi incommodo, v.g. tussi, modico dolore capitis, ita non potest optare alteri ob aliquod leve commodum suum.

184 §.2. Licitum est desiderare vel gaudere de morte proximi propter magnum bonum spirituale ipsiusmet proximi; sic Pater potest desiderare mortem Filii nunc in gratia constituti, qui aliter certò prævidetur futurus improbus: Ratio est, quia bonum spirituale justè præfertur temporali, ergo licitè ipsi favet mortem ita utilem, potiùs quàm vitam ita noxiam, ita Carden. *in 2. crisi d.10. num.7.*

185 §.3. Licitum est desiderare vel gaudere de morte proximi ob ingens bonum etiam temporale communitatis, & Ecclesiæ, quod aliàs haberi non posset; sic licitè opto mortem Turcæ potiùs, quàm ut Ecclesiam vel Imperium Romanum vincat; & ratio est eadem, quia bonum commune justè præfertur privato, id autem censetur bonum commune, quod est communitatis, in qua sum, ita Carden. *num.8.*

186 §.4. Manet probabilis sententia, quam post S. Thomam *2.2. qu.76. art.1.* tenent Authores gravissimi, quos citat, & sequitur Mendo *d.4. qu.1. & 4.* Atldek. *t.2. p.2. de prob. Opin. qu. 4.* Carden. *num.9. & 21.* Moya *t.1. t.6. d.6. qu.5.* nempè quòd homo possit desiderare mortem proximo ad vitandum aliquod ingens malum sibi vel alteri proximo impendens, quod aliter vitari non potest, v.g. ne injustè occidatur ab illo, ne per illius injuriam spolietur bonis suis, quod alioquin futurum est: sicuti aliquis sibi ipsi licitè optat mortem, ut evadat ingens malum spirituale vel temporale, v.gr. si aliter non possit vitare peccatum, vel perpetuum, & durum carcerem. Ratio est, quia in primis tunc non optat propter aliquod emolumentum, quod acquiri deberet, sed propter damnum in re sua actu possessa, quod subire non tenetur, cùm rem suam vel alterius amici tenere ac defendere possit, etiamsi proximus injustè volens tollere occidi deberet, dummodò sit res magni momenti, uti dicetur ad 5. præceptum Decalogi. Deinde illud gaudium vel desiderium directè, & immediatè fertur in solum bonum suum vel proximi, ita ut mors, quatenus proximo est mala, nullo modo sit objectum illorum actuum, atque ideò S. Tho. *in 3. dist.30. qu.1. art.1. ad 4.* sic habet: *Prosperitas unius inducit adversitatem alterius, unde quia Charitas ordinem habet, & plùs debet quisque diligere se quàm alium, & propinquos quàm extraneos, & amicos quàm inimicos, & bonum commune multorum quàm bonum privatum unius, potest aliquis salva Charitate optare malum temporale alicui, & gaudere, si contingit, non in quantum est malum illius, sed in quantum est impedimentum malorum alterius, quem plùs tenetur diligere.* Addit S. Doctor, *Sed hoc non est per se de malo gaudere, sed de bono, quod adjunctum est malo:* Fatendum tamen, quòd facilè se possit hic insinuare odium vel vindicta.

187 §.5. Licitum est gaudere de suo emolumento per mortem proximi causato, v.g. hæres licitè gaudet se accepisse bona per mortem alicujus, tale enim gaudium non terminatur ad mortem proximi, sed præsupposita morte versatur circa hæreditatem, de qua licitè gaudet. Ob eandem rationem etiam licitum est desiderare emolumentum suum, quod obveniet per mortem alterius, potest enim desiderium terminari ad tale emolumentum, absque eo, quòd feratur in mortem proximi, quia desiderat, si fuerit, vel quando erit mortuus: foret autem illicitum, si affectus ferretur in ipsam mortem proximi tanquam in medium pro obtinendo illo emolumento, unde cùm in hos similesque actus gaudii vel desiderii facilè se insinuet malus effectus, expedit in praxi eos non admittere ob periculum peccandi. Vide Vind. Gob *p.2. ad prop.8. & 9.*

188 *Q.48. An aliquando sit obligatio petendi veniam vel se insinuandi apud offensum?* Resp. §.1. Tum est gravis obligatio ad petendam veniam vel quærendam reconciliationem, quando alterum graviter offendisti, nec superest aliud medium reconciliandi, quia sicuti tenebaris non ponere offensam, ita teneris eam tollere.

189 §.2. Non est obligatio petendi veniam, 1. Si injuria non fuerit gravis, aut si alter intulerit graviorem. 2. Quando aliter satisfieri potest læso, v.g. per pecunias, per alia signa honoris vel amicitiæ, per intercessionem aliorum. 3. Quando injuriæ mutuæ se compensant. 4. Quando læsus petitionem veniæ non curat, vel censetur remittere. 5. Si læsus per illam magis exacerbaretur. 6. Quando apud aliquos, v.g. nobiles viros, illa in usu non est, sed aliter fieri solet reconciliatio. 7. Quando offendens est longè superior offenso, nisi fortè enormitas injuriæ urgeret, ut etiam à subdito veniam peteret. 8. Quando prudenter præsumitur alterum non acquieturum nec corresponsurum, si tu pro tua parte veniam peteres, & satisfacere velles. 9. Quando alter exigit insuetam humiliationem, nam ad extraordinariam, & ita arduam non teneris ante sententiam Judicis, ita Castrop. *d.1. p.6.* Tamb. *in Dec. l.5. c.1. §.3.*

190 §.3. Qui priùs offendit, etiam priùs contraxit obligationem satisfaciendi, ideoque, per se loquendo, & cæteris paribus, ipse tenetur priùs veniam petere aut dare signa reconciliationis, ita *Nav. Bonac. & Con.* Si tamen prior offendens levem injuriam intulit, & posterior graviorem, vel si prior est longè nobilior, posterior autem inferior, prior poterit suspendere satisfactionem, usque dum posterior etiam debitam præstet, ita cum Bon. Con. Regin. Castrop. *n.13.* Addit Tamb. *n.27.* si omnibus consideratis non sit major ratio, cur unus potiùs quàm alter debeat esse prior in venia petenda, tunc utrumque teneri pro data occasione incipere, nisi consuetudo esset, ut unus deberet prævenire, sic enim moris est, ut ille, qui transit vel accedit, priùs salutet illum, qui stat.

191 §.4. Qui fugit, ne occurrat inimico, quem à longè videt, si inimicus advertat id fieri propter se, & graviter sentiat, est mortale contra Charitatem, si autem non advertat, vel non multùm curet, non erit mortale, Spor. *in mor. t.2. c.6. nu.28.* addens *n.29.* tunc tantùm peccari mortaliter non salutando, quando ex circumstantiis colligitur omitti ex odio, inimicitia vel vindicta; quòd si tantùm sit ostensio justi doloris vel fastus aliquis aut aliud simile, non videtur fore mortale, ut innuit Tamb. *n.16.* & docet Spor. *n.32.* Res tamen periculosa est, quia facilè subest spiritus odii vel vindictæ.

192 §.5. Si allocutio vel ostensio benevolentiæ non sit debita, & tamen prævideas ex illa futurum, ut inimicus odium deponat, teneris alloqui, si sine multa animi difficultate possis: si autem notabilem difficultatem patereris, non teneris, quia bonum speciale proximi, quale tunc est depositio odii, tenemur quidem ex Charitate curare cum aliquo, non tamen cum magno incommodo, Suar. Con. Castr. Tamb. Burg. *cent.2. cas.66.*

193 §.6. Ad declarandum magis præceptum diligendi inimicos, infert Pet. March. *t.2. t.2. t.4. f.2. qu.1.* §.4. quicumque non impedit injustum damnum grave sui inimici, quando absque aliquo alicujus momenti detrimento impedire potest, peccat mortaliter, quia reipsa ostendit se odium habere, quod mortale est, ubi materia est gravis.

DUBIUM III. 194

De Præcepto Eleemosynæ seu misericordiæ corporalis.

SUppono I. Hujus præcepti obligationem nasci ex triplici capite. 1. Ex necessitate proximi egenus. 2. Ex persona possidentis bona, vel necessaria, vel superflua.

Suppono II. Triplicem dari necessitatem proximi, 1. Dicitur extrema, ex qua egenti imminet periculum vitæ, vel etiam gravis, & diuturni morbi, secundum Dian. *p.5. t.8. R.2.* gravis, ex qua imminet periculum gravis mali, ut captivitatis, infamiæ, gravis jacturæ bonorum, vel status; unde fiat, ut difficulter se possit sustentare, v.g. si non possit vivere secundùm suum statum, vel si nobilis cogatur alteri famulari; vel artifex, aut vir honestus, mendicare. 3. Dicitur communis, qua laborant mendici triviales, Laym. *l.3. tract.2. c.6.*

Suppono III. Bona necessaria, & superflua dici, vel respectu vitæ sive naturæ, vel respectu status, vel decentis conditionis personæ: quomodo sæculares rarò putant se habere superflua, ut docet Lay. & Nav. *in man. cap.24.* nam quæ sunt necessaria, ad alendos liberos, famulos, honestas donationes, convivia, hospitum tractationem (qualia tamen non sunt, quæ ad quemcunque fastum, & pompam quisque sibi requirit) spectatis etiam communibus eventibus, hæredibus, necessitate futura, &c. non sunt superflua.

Resp. I. Nemo tenetur dare eleemosynam ex bonis sibi ad vitam necessariis, nisi esset persona talis, ex qua penderet salus Reip. *Est communis.* Et ratio patet ex ordine charitatis.

Resp. II. Probabile est, ex superfluis naturæ, & statui, teneri aliquem etiam in gravi necessitate succurrere proximo, si probabiliter putet alium non subventurum: idque ut Azor. *to.2. p.2. l.12. c.7.* Sylv. & Fumus volunt, sub

mor-

mortali, contra *Medinam*, qui vult esse tantum consilii. Ratio, quia cùm in Scriptura frequenter damnentur homines ob neglecta opera misericordiæ, hæc nō sunt restringenda ad extremam, & raram necessitatem. V. Laym. *l.c.*

Resp. III. Proximo in extrema necessitate teneris succurrere ordinariè, ex bonis etiam aliquo modo ad statum necessariis, *Suar. Laym.* est communis. Satisfacis tamen probabiliter, si des cum onere restituendi, quando erit ditior, *Vasq.* &c. contra Suar. Kon. &c. Vid. Dian. *p.5.t.8.R.5.*

Addo, *ordinariè*, quia si majus damnum æstimaretur, te excidere tuo statu, quàm mors pauperis, non teneneris, Azor *l.c.*

Resp. IV. Probabile est, quòd proximo in gravi necessitate constituto quisque teneatur subvenire, cum modico detrimento proprii status: quia parvo suo incommodo tenetur magnum incommodum proximi impedire. Laym. *l.c.* ex D. Th. Bon. *t.2.d.3.q.4.p.6.* Ex dictis collige:

I. Homines privati non tenentur inquirere pauperes, *Vasq. &c.* si tamen dubitent de extrema alicujus indigentia, tenentur inquirere veritatem, Sanch. Dian. *p.5.t.6.R.39.*

II. Nemo tenetur magnam vim pecuniæ dare pauperi, ad pretiosissimam medicinam emendam, vitæ servandæ necessariam, vel ad redimendum à periculo mortis, Sà & Kon. *disp.27.d.8.num.*135. Et ratio patet ex dictis.

III. Si proximus tantùm egeat usu rei, satis est illam accommodare, v.g. si ab hostibus spoliato vestem commodes, vel vulnerato equum, donec domum revertatur. Laym. Bonac. *l.c.*

Resp. V. In communibus pauperum necessitatibus tenetur aliquando dare eleemosynam, qui habet bona naturæ & statui superflua. Ita communiter, D. Thom. Suar. *disp.7. sect.3.num.7.* Bellarm. contra Nav. & Vasq. qui negant teneri. Ratio est, tum quia quisque tenetur diligere proximum sicut seipsum: tum, quia alioqui pauperes isti inciderent in necessitatem gravem. Videtur tamen hæc obligatio tantum esse sub veniali, ut rectè *Medina*: idque si nulla sit justa causa negandi: aliàs sub nullo. V. Laym. Bon. *l.c.* *Unde resolvuntur Casus sequentes:*

I. Pauperibus trivialibus, etsi ex nuditate, morbo, &c. videantur ostendere signa extremæ necessitatis, ratò quis tenetur ex præcepto subvenire, etiam de superfluis, tum quia ferè ad movendos spectatores ista necessitas exaggeratur, tum quia ab aliis juvandi præsumuntur, Mald. Wiggers, *in 2.2.q.32.a.8.n.32.* Dian. *p.5.t.8.R.17.*

II. Si quis dives, & abundans diù neget omnes eleemosynas, cum proposito dandi meliore & commodiore loco ac tempore, vel egentioribus, vel in alium pium usum convertendi, is non peccat, cùm habeat justam causam negandi: si verò talis, sine rationabili causa, omnes à se pauperes inhumaniter repelleret, eum dicit Laym. *l.c.* versari in malo statu.

III. Nulli omnino quantumvis diviti, omnes pauperes sine eleemosyna repellenti, facilè neganda est absolutio, cùm ob dubium & dissensum DD. de hac obligatione: tum quia vix reperitur, qui causam saltem apparentem non prætendat, si superflua se habere fateatur. Laym. *ibid.*

IV. Etsi dicta de eleemosyna danda, intelligantur respectu omnium gentium, etiam peccatorum, infidelium, & inimicorum, damnandi tamen non sunt Magistratus, excludentes à suis civitatibus, justa de causa, pauperes peregrinos. Laym. *ibid.* Trull. *l.1.c.5.d.*10.

V. Religiosis æquè ac aliis pauperibus debentur eleemosynæ, quia eorum paupertas & necessitas est vera & justa, tametsi voluntariè contracta, cùm voluntas & causa fuerit rationabilis & grata Deo, Lorca, Dian. *R.*18. Aliud est de iis, qui sponte sua culpabiliter sunt pauperes, ut vagabundi, *ibid. R.*19.

Resp. VI. Eleemosyna tantùm facienda est ex bonis propriis, & quorum quis liberam habet administrationem: potest tamen fieri ex alienis, quando proximus est in extrema (vel etiam secundùm Less. *lib.2.cap.*12.*dub.*12. *num.*71. *d.*13.*num.*80.*& d.*14.*num.*48. in valde gravi) necessitate, aliunde succurri non potest, tunc enim omnia sunt communia. In communi verò necessitate, licet tantùm cum consensu Domini, tacito vel expresso. V. S. Th. 2.2. *q.*32. *ar.*7. Reg. *l.*4.*n.*286. Fill. Laym. Bonac. *l.c.n.*11. Less. *l.c.* *Unde resolves:*

I. Non licet dare Eleemosynam ex bonis obnoxiis restitutioni, v.g. furto ablatis, licet tamen ex acquisitis per opus illicitum, sed non cum injustitia, v.g. ex lucro meretricum. Ratio, quia hæc sunt propria; priora non, Bon. *ibid.*

II. Pueris, filiis-familias, servis, ancillis, uxoribus non licet dare eleemosynam nisi tenuem, in qua parentum, dominorum, & maritorum voluntas præsumitur. Partiales verò casus, in quibus uxor dare potest, v. suo loco, *Præcepto 4.c.2.d.4.& 5.* Bon. *to.2.d.3.q.4. p.6.* Dian. *R.*25. ubi ex Hurt. notat, si pater nullas det eleemosynas, posse pro eo dare filium.

III. Tutores & curatores, qui habent curam bonorum alienorum, possunt facere modicas eleemosynas ea bonis, quæ administrant, quales nimirum ipsi facere deberent, quorum sunt. Vasq. Azor *l.c.c.*10.*q.*5. Kon. Dian. *R.*35.

ADDENDA.

*Quæst.49. Quænam necessitas corporalis dicatur ex- 195
trema, gravis vel communis?* R. Ad illa, quæ habet Busemb. *in supp.*2. adde seqq.

§.1. Tunc etiam est necessitas extrema, si sit periculum mortis intrà tres menses alioquin incurrendæ, uti ait *Ledesm.* aut secundùm *Cajet.* si sit periculum mortis, quamvis tempus longè distet, & non appareat alia via illi periculo occurrendi: debet autem esse aliqua moralis certitudo, vel saltem, uti volunt Vasq. Valent. Nav. Dicast. *de Just. l.2.t.2.d.9.nu.*211. Moya *t.6. d.6.q.4.num.*1. Carden. *in 1. crisi d.*80. *num.*13. prudens ac probabilis timor, si non subveniatur, incurrendi mortem, irrationabile enim foret expectare usque dum quis incidat in periculum proximum mortis; unde Carden. *num.*74. ait, si probabiliter peribit egenus deficiente hoc levamine, ea necessitas est evidenter extrema. Ad necessitatem extremam reducunt S. Th. aliique cum Carden. *num.5 & in 2. crisi d.9.nu.8. & 17.* necessitatem urgentem, quam alii vocant quasi extremam, estque tum, quando adest periculum proximum incidendi in gravissimam calamitatem, sive in malum morti æquivalens; quodnam autem censeatur æquivalere, non potest certa regula determinari, sed spectandæ sunt circumstantiæ, maximè personarum. Dicast. Castrop. *d.2.p.2. num.*1. & Tamb. *suprà f.*1. dicunt sufficere mutilationem membri principalis, amissionem sensus, v.g. oculorum, perpetuum carcerem, infirmitatem perpetuam, vel amentiam; addit *Bann.* si homini pro ratione sui status gravissimum esset dedecus mendicare, afferens illi impossibilitatem moralem, eò quòd præeligeret mortem: Lorc. Arr. & Leand. *à S. Sacram.* si alicui ratione similis status foret ignominia & impossibilitas exercendi artem mechanicam, aut famulandi; item si ob paupertatem esset periculum labendi in peccatum mortale, uti habet *Villal.* v.g. in filia, quam Parens ob inopiam vellet prostituere: item si quis ob inopiam vellet se occidere, lapsus in tristitiam non voluntariam: imò *Cajet. Maj. Villal. Trull. Az. Fill. & Leander* dicunt eos quoque esse in extrema necessitate, qui sunt Catholici apud Turcas captivi, eò quòd sæpè vita aut fides eorum periclitetur, sed id negat *Hurt.* & ex parte *Carden.* alioquin, inquit, divites omnes damnarentur non statim mittentes ea, quæ supersunt statui, ad eos redimendos. Denique dicemus *l.3.p.2. num.*1146. gravem necessitatem Reip. communiter æquivalere necessitati extremæ particularium.

§.2. Necessitas gravis universaliter dicitur, quando quis 196
ex defectu rerum necessarium est in periculo incidendi in miseriam magnam, quæ reddat vitam notabiliter molestam, uti esset ille, qui è statu commodo delapsus cogeretur victitare solo pane & oleribus; qui ita esset nudus, ut vel illi inde esset ignominia magna, vel præ frigore impenderet periculum gravis morbi, cui spectata valetudine & viribus esset nimis molestum semper super pavimento aut tabula dormire; qui duram subit captivitatem, qui diuturno tempore detinetur in carcere nimis molesto.

§.3. Necessitas communis est, quando est aliquod incom- 197
modum in necessariis ad vitam & statum, ita tamen, ut non reddat vitam nimis miseram vel molestam juxta statum patientis, & in tali necessitate sunt plerique pauperes ostiatim mendicantes.

Q.50. Quid ad propositionem hic damnatam sit addendum? 198
R. Propositio 12. ab Innoc. XI. damnata sic habet, *Vix in sæcularibus invenies, etiam in Regibus, superfluum statui, & ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantùm ex superfluis statui.* Circa hanc damnationem notanda sunt seqq.

§.1. Dubium est, quid dicatur superfluum statui, *Cajet.* 199
Nav. & Vasq. putarunt hoc solùm esse superfluum, quod non requiritur ad statum, neque præsentem servandum, neque futurum obtinendum, quem quis licitè & dignè potest quærere: sed hæc sententia rejicienda est, alioquin vix unquam ulli homini esset superfluum ad statum, quia quisque licitè potest quærere meliorem statum, & eo etiam plerumque dignus esset, hinc vix unquam homo obligaretur ad ullam eleemosynam etiam in gravi necessitate proximi, uti advertit Carden. *in 2. crisi d.9.n.*19. quod hic videtur damnari. Alii dicunt illud esse superfluum, quod necessarium non est ad statum neque præsentem neque futurum, quem aliquis probabiliter & pro-

proximè sperat; & hæc sententia probabilis est: Alii plures cum Arsdek. *de Prob.Opin.q.6.* dicunt hoç esse superfluum, quod ad statum præsentem satis çommodè ducendum non est necessarium, nulla status futuri habita ratione. In his duabus ultimis acceptionibus patet multos esse, saltem tempore pacis, quibus sunt superflua, multæ enim sunt familiæ non potentes prudenter spem habere brevi altiùs emergendi, & quæ de facto plus habent, quàm necesse sit ad statum illum servandum, & hos dicimus habere superflua, ac teneri ad eleemosynas, ex quo patet falsitas propositionis damnatæ: Ad hæc confirmanda facit authoritas S. Aug. *de 10.chordis cap.12.T.9.* *Magna excusatio! filiis mei servo: videamus; servat tibi pater tuus, serva tu filiis tuis, filii tui filiis suis, & sic per omnes, & nullus facturus est præcepta Dei &c. palliare se volunt nomine pietatis & dealbare, ut quasi propter filios videantur servare homines, quod propter avaritiam servant.*

200 §.2. Plures docuerunt, quòd extra necessitatem extremam non sit, vel tantùm sub veniali sit obligatio dandi eleemosynam ex superfluis, ut refert Moya *t.7.d.6.q.4.§.4.* sed S. Thom. aliique communiter rectè contradicunt, ideoque etiam *Suar.* dicit horum opinionem esse practicè improbabilem nec securam in conscientia, probatque fusè Carden. *in 1.crisi d.20.à n.9.* divites sub mortali obligari subvenire pauperi graviter indigenti, saltem ex illis, quæ statui sunt superflua.

201 §.3. Si privatus extremè periclitetur de vita ob causam extrinsecam justam, v.g. quia morti justè adjudicatus est, nihil teneris pro ejus vita conservanda expendere, quia ob bonum Reipublicæ talis mors infertur, & ipsemet non obligatur se liberare, ergo nec alii: Si autem sit in extrema necessitate ob aliam causam, v.g. ratione morbi, teneris etiam aliqua statui tuo convenientia expendere, ut ei succurras, ita Con. & Tamb. *in Decal.l.5.c.1.§.1.n.9.* contra aliquos apud Muyam §.5. qui dixerunt non esse obligationem etiam in extrema necessitate dandi ex necessariis ad statum, quam sententiam vocat *Bannez* inhumanam, *Valent. Granad. & Hurt.* improbabilem; Manet tamen dubium, an tenearis, si per hoc è statu tuo caderes, nam te in his circumstantiis non teneri, docent Authores gravissimi, quorum sententiam *Moya* sequitur, vocans probabilissimam. Sicuti enim non teneris pro vita tua conservanda subire conditionem durissimam, ita multo minùs pro aliena: durissimum autem est omnino dejici de suo statu. *Nec obstat*, quòd vita proximi sit nobilior quàm bona tua temporalia, *nam* si argumentum illud valet, teneberis pro vita proximi tibi permittere abscindi brachium, quod nemo dicet: hinc Castrop. *d.2.p.2.n.6.* & Tamb. *n.10.* absolutè dicunt, te non teneri expendere ea, quibus expensis notabiliter à statu tuo caderes, uti si ex nobili fieres opifex, ex opifice mendicus, quia nec sic tenereris vitam tuam conservare, talia enim damna subire æquiparatur morti. Addunt *Con. Castrop. & Tamb.* neminem obligari per vita alterius expendere magnam summam, v.gr. rer mille aureos, etiamsi non ideò excideret ex suo statu, tum quia Charitas jubet succurrere mediis ordinariis & communibus tantùm, non autem extraordinariis, tum etiam, quia illæ expensæ in morali æstimatione & quoad utilitatem Reipublicæ pretiosiores sunt quàm vita hominis privati. Vide dicenda l.3. *p.1.n.953.* Probabiliter tamen putat Tamb. *n.11.* Patrem teneri pro filio, vel filium pro Patre gravem & extraordinariam summam expendere, non ex necessariis, sed ex superfluis, aut etiam ex convenientibus suo statui, inter hos enim est major conjunctio, unde & videtur esse strictior obligatio, quia tamen ex illa sententia sequeretur, quòd aliquis etiam pro vita sua teneretur tantundem expendere, v.g. in medicinam extraordinariam, hinc putat *Tambur.* oppositam sententiam etiam esse probabilem, nempè quòd nunquam sit obligatio ita extraordinario modo sibi vel alteri succurrendi.

202 §.4. Macarius Havermans *in Epist. Apol. cap.4. num.91.* sic accusat Busemb. in hac materia; *Alias laxitates circa illud præceptum in particulari referre non est necesse, cùm omnes sufficienter includantur in enormi illa doctrina, quam tradit* Herm. Busemb. *in suo libello vulgò noto.* Ut accusationi respondeatur, tantùm legendus est *Busembaum*, qui solùm dicit non facilè negandam absolutionem alicui diviti, qui communibus pauperibus negat eleemosynas, in quo nihil est dignum reprehensione: Et quamvis Societatis Authores communiter doceant divites teneri in communi necessitate dare eleemosynas ex superfluis; uti ostendit Pollenter super propositiones ab Inn. XI. damnatas *à num.402.* hanc tamen obligationem negant alii Viri gravissimi, Sylv. Alens. Arm. Palud. Gabr. S. Anton. Sot. Nav. uterque, Molf. Fernan. Victor. J. Medin. Covar. quos refert & sequitur Diana *p.2.tr.15.R.32. & t.16.R.26.* pluribus firmans eam sententiam *p.5.tr.8.R.17.* Mald. Doctor Lovaniensis *2.2 q.32.art.6.d.4.* ait, *Probabilius est, in communi necessitate pauperum non teneri divitem sub mortali ulli in particulari determinatè aut etiam in confuso alicui dare eleemosynas.* Molanus etiam Lovaniensis Doctor in *Theol.pract.t.2.c.5. nu.46.* dixit, se non ausurum condemnare. Unde malè hic doctrina *Busemb.* dicitur enormis, uti & *Laym.* quem ob eandem causam culpat Sinnichius, sed rectè defendit Guilielm. le Maire *in Sta. f.1.cap.10.§.3.* neuter enim dicit absolutè dandam absolutionem tali, sed voluit attendi, an fortè pœnitens non habeat causam negandi tales eleemosynas, aut excusationem non afferat justam, & an prosit ei absolutionem negare.

§.5. Cajet. aliique cum Goner *in disc. de prob. n.152.* docent 203
solam superfluitatem esse sufficientem radicem, & quasi rationem formalem, unde oriatur obligatio dandi eleemosynam, indeque inferunt, quoties dives habet superflua ad statum, hoc ipso statim sub mortali teneri ad dandam etiam in communibus necessitatibus eleemosynam. Hæc sententia communiter rejicitur ab aliis, quos citat & sequitur Carden. *in 1.crisi d.9. num.13.* quia si illa obligatio præcisè oritur ex superfluitate, ergo etiam necessitate omni proximi cessante, manebit obligatio, quia manebit superfluitas, hoc autem nemo dicet, quia ubi non est necessitas, non potest esse eleemosyna; unde manet probabilis opinio communis, inquit Carden. *num.15.* quòd dives non teneatur sub mortali ad danda superflua statui, nisi sit gravis necessitas.

Q. 51. An etiam peccet contra justitiam, qui pauperi 204
extremè indigenti non dat eleemosynam? Resp. De hoc sunt tres sententiæ:

Brima, quæ est communior, absolutè negat: hanc tenent AA. triginta & plures apud Carden. *in 1.crisi d.20.n.76.* qui in divite agnoscunt tantùm obligationem ex Charitate, dicuntque bona tunc fieri communia, non quoad dominium sed quoad usum: Ratio potest esse, quia tunc fit eleemosyna, ubi autem est eleemosyna, non est justitia: Deinde aliàs sequeretur, quòd dives negans illa, posteà teneretur ad restitutionem, & ad damna secuta compensanda.

Secunda, absolutè affirmat: hanc tenet *Pet. Hurt.* citans 205
alios sex & sequitur *Carden.* Rationem dant, quia ex mente SS. Patrum, quos refert *Carden.* Deus bona dedit divitibus sub eo onere, ut in necessitate dispensent egenis, ergo ex hoc contractu innominato, *do, ut des*, vel *do, ut facias*, tenentur divites ea bona sic elargiri indigentibus, ergo tenentur ex justitia. Deinde non dare sic egenti est homicidium, uti asserunt SS. Patres, omne autem homicidium est contra Justitiam, ergo. Ad rationes oppositas dicunt, titulum Charitatis esse compossibilem cum titulo justitiæ, sicuti si debeam centum, & incidas in paupertatem, solvens centum satisfacio titulo Charitatis & Justitiæ: nec ideò debebitur restitutio, si transierit necessitas, quia debitum erat tantùm pro circumstantiis necessitatis, & quasi conditionale, ergo desinente necessitate desinit; admittit tamen *Hurt.* si negans eleemosynam præviderit damna, obligari compensare.

Tertia, distinguit cum Lug. *de Just.d.16.n.142. & 153.* 206
& Tamb. *in Decal.lib.8.t.2.cap.6.§.2.num.5. & 6.* hi dicunt in extremè indigo esse verum jus justitiæ ad ea bona arripienda, quamvis in possidente non sit obligatio justitiæ ad ea danda, sicuti ante divisionem bonorum quisque habebat jus ea sibi acquirendi, quamvis nullus teneretur ea tradere, nam sicuti si res aliqua sit communis, Petrus ante illius occupationem non habet jus Justitiæ, quo alii obligentur eam ipsi tradere, ita etiam extremè pauper non habet jus Justitiæ impediens alios, ne ea re utantur, vel cogens eos ad eam offerendam, sed tantùm habet titulum, ut eam occupatione possit facere suam. Quòd autem jus accipiendi in uno, & obligatio succurrendi in altero non necessariò ex eadem virtute procedant, probat *Tamb.* à pari, nam qui vovit eleemosynam tibi date, tenetur ex Religione eam dare, tu tamen non habes jus nec Religionis nec Justitiæ eam arripiendi. Addit Tamb. *num.8.* obligationem divitis, ut non impediat pauperem ab occupatione rei, esse ex Justitia, quia cùm omnia sint communia pro ista necessitate, pauper habet jus, ut non impediatur saltem in usu, hinc infert Tamb. *num.9.* si dives non offerat extremè indigenti, non obligari ad damna secuta, si fortè hic fame moriatur, & Uxor cum prolibus destituantur alimentis, quia non offerendo peccavit tantùm contra charitatem, si autem vi impediat eum à sumendo, vel si cibum à paupere jam occupatum vi recipiat, tenebitur ad damna, quia peccavit contra Justitiam.

Q.52. An sit obligatio gratis dandi extremè indigenti? 207
Resp. Si alibi habet aut alio tempore habebit bona, v.gr. per hæreditatem vel laborem proprium, docent S.Th. Suar. Valent. aliique communiter cum Dicast. *de Just. l.2.t.2. d.9. num.228.* non teneri dare gratis, licèt enim sit pauper re, tamen non est pauper spe; sed si supponamus esse pauperem re, & spe, id est, neque nunc habere nec probabiliter posthac habiturum aliquid, adhuc docent Adr. Covarr. Vasq. Less. Lug. *de Just.d.16. à n.167.* satis esse, si det mutuò sub conditione, si fortè ad meliorem sortem redeat, quam sententiam *Dicast.* vocat probabilem; & ratio est, quia sic succurritur necessitati:

è con-

è contra S. Thom. Fill. Con. & alii cum Burg. *cent. 1. cas. 89.* probabilius dicunt teneri dare gratis; quam sententiam Val. dicit esse tam certam, quàm certum est dari præceptum eleemosynæ: hinc Bann. oppositam sententiam appellat falsissimam, sed omissis censuris probatur sententia nostra, nam tunc urget præceptum eleemosynæ, quæ non est sine donatione; deinde quia sic simpliciter non levaretur necessitas pauperis; sed una mutaretur in aliam. Videri post Dicast. *suprà.*

Quo ordine sit subveniendum in extrema vel communi necessitate sanguine junctorum, dicetur *lib. 3. p. 1. à num.* 719. *&* 731.

208 DUBIUM IV.

De misericordia spirituali, seu præcepto correptionis fraternæ.

CORreptio fraterna, est admonitio, qua quis proximum conatur revocare à peccato: De qua certum est, præceptam esse jure tum naturali, quo membra unius corporis se mutuò juvare tenentur; tum divino positivo: Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, corripe ipsum.* Bec. 2. 2. *c. 21.* Laym. *c.* 7. Fill. Bon. *p.* 7. Quæritur autem quæ sit ejus materia, quos & quomodo obliget?

Resp. I. Omne mortale peccatum proximi per se est sufficiens materia, ut hoc præceptum obliget sub mortali. *Ita communiter.* Et ratio est quia cùm vitâ spiritualem proximi tollat, sufficientem necessitatem correptionis inducit. Dixi 1. *omne mortale;* quia etsi etiam veniale sit materia correptionis, non tamen graviter obligans; nec nisi facillimè possis. Dixi 2. *per se:* quia si quis ob timorem, verecundiam, pusillanimitatem, putet se non ita strictè obligatum, vel minus esse idoneum ad corripiendum, videtur tantùm peccare venialiter. Vide S. Thom. 2. 2. *qu.* 33. *art.* 2. *& cæteros suprà cit.*

Resp. II. Præceptum hoc obligat concurrentibus his circumstantiis: 1. Si certò tibi constet de peccato proximi: indagare enim tenetur solus Superior. 2. Si probabile sit non emendasse, nec emendaturum, vel relapsurum; quia eleemosyna egenti tantùm danda est. 3. Si alius æquè idoneus non adsit, qui correpturus putetur. 4. Si sit spes fructus, quia desperato fine, cessant media. 5. Si sit bona occasio, locus, & tempus opportunum, possisque sine tuo gravi damno facere: Quòd si horum aliquid desit, præceptum non obligat. Unde patet, ejus omissionem in privatis vel nullam esse, vel levem culpam. Bon. *l. c.*

Resp. III. Etsi hoc præceptum obliget omnes, etiam subditos; magis tamen Prælatos. Ratio prioris est, quia omnes sunt commembra, tenenturque sibi externa officia Charitatis præstare. Ratio posterioris est, quia subditi tantùm ex Charitate, Prælati verò etiam ex officio, & justitia tenentur: Unde peccare possunt etiam graviter, veniales culpas non impediendo, si vigor disciplinæ per hoc minuatur. Eademque ferè est ratio de patrefamilias, præsertim erga liberos. Laym. *l. c. num.* 5. Palaus *tract. 6. disp. 3. p.* 8. *n.* 8. Trull. *lib.* 1. *c.* 5. *d.* 13. *&* 15. *& cæteri.*

Resp. IV. Ordo in correptione servandus est, quem Christus præscripsit, *Matth.* 18. scilicet, 1. ut corripias in secreto, deinde coram testibus, tum ad Prælatum Ecclesiæ sive Superiorem, deferas. Excipe tamen, 1. Nisi præstet Superiori, viro probo & prudenti, quàm aliis testibus innotescere, prout cautum est *in Regula* S. Aug. 2. Nisi peccatum sit publicum; tunc enim potest publice corripi. 3. Nisi vergat in grave damnum tertii aut communitatis, si Superiori non statim innotescat, v. g. si quis proditionem moliatur, hæresin occultè spargat; tunc enim immediatè Superiori indicandum, quia commune bonum præferendum est privato. Fill. *tr.* 28. *p.* 1. *c.* 7. *n.* 149. *&* 155. 4. Quando corripiendus est contentus, ut Superiori statim significetur, ut est apud quosdam religiosos, qui quoad hoc juri suo renuntiarunt. Vid. Suar. *hic disp. 8. sect. 5. n. 12. &* Bec. Laym. Sanch. *l. 6. mor. c.* 18. Fill. *l. c. Ex dictis resolvitur:*

I. Qui facilè potest impedire peccatum mortale proximi, & ob mali temporalis timorem negligit, peccat mortaliter. Ita Laym. Suar. *disp. 7. de correct. sect. 3. nu.* 5. V. Palaum *p.* 6. *n.* 1. *&* 2.

II. Si certò constat fratrem perfectè emendasse peccatum occultum, nec ex eo esse ullum periculum relapsus, vel damni, ipsi aut alteri, non licet (etiam in Societate JESU) denuntiare Patri, vel Prælato, nisi frater expressè in istam denuntiationem consentiat. Sanch. 2. *mor. lib. 6. cap.* 18. *num.* 49. *&* 60. Palaus *p.* 12. Fill. *n.* 157. Trul. *l.* 1. *cap.* 5. *d.* 14. *nu.* 15. Suar. *to. 4. de relig. cap.* 10. *nu.* 11. *&* 12. Hurtad. *d.* 163. *Sect.* 2. *&* 5. *subs.* 28. & deniq; C. Lugo *Resp. mor. l. 4. d. 46.* Ubi tamen notat, in Societate JESU casum esse rarissimum. Ratio autem est, quia cessat motivum charitatis, atque adeò ratio denuntiandi, ideoque est peccatum, & quidem ut C. Lugo *l. c.* not. Suar. mortale ex genere suo, Vide inf. *l. 4. c. 3. d.* 5. & Dian. *p. 4. tr. 4. R.* 71.

III. Si Superior immediatus se solo possit delinquentem emendare, ita ut nullum periculum damni vel relapsus, ipsi vel alteri, vel communitati immineat, videtur peccare manifestando Superiori mediato delictum. Palaus *l. c.* Trull. *d. 16. num.* 1.

IV. Prælati & Magistratus tenentur aliquando inquirere in subditorum peccata, ut corripiantur, non tamen multum & curiosè de aliquo in particulari rogare debent, nisi is speciale ejus signum dederit: neque facilè admittere accusatores spontaneos, quia illi specie boni communis sæpè se quærunt, Hurt. &c. Dian. *p. 7. tr. 3. R.* 10. *&* 11.

V. Episcopi, Prælati Religiosorum, Pastores animarum, tenentur etiam cum suo incommodo, imò aliquando cum vitæ periculo, adhibere diligentiam, quam possunt, ut peccata publica & occulta impediant, quia cum Christo pacti sunt curam & sollicitudinem gregis, pro qua multa ab eo accipiunt. Hurt. *to. 2. d. 162. sect. 7. §. 60.* (apud Dian. *R.* 28.) aitque hanc esse omnium Patrum & Theologorum doctrinam, quam Christus verbo & exemplo docuerit, additque idem esse de Magistratibus & Concionatoribus. Licèt verò hi non teneantur ad id ex justitia, (sicuti Prælati & Magistratus) tenentur tamen peccata publica corripere: (sed non facile Prælatorum & Religiosorum, quorum authoritas ad bonum commune est necessaria) etiamsi non sit spes emendationis. Kon. *disp.* 28. *d.* 5. Hurt. Dian. *R.* 13.

VI. Correptio adhibenda est, non semper statim, sed dum major fructus speratur: Hinc interdum permitti potest reiteratio peccati, ut ferventius resipiscat, Dian. *R.* 29. *&* 30. & ex Reginal. Fill. *n.* 139. Trull. *n.* 8. Neque sufficit semel esse factam correptionem, sed debet iterum iterumque fieri quandiu speratur fructus. Dian. *R.* 32.

ADDENDA.

QUæst. 53. An aliquis teneatur corrigere proximum, qui mortaliter peccavit, si non sit periculum, ut relabatur? 209
Resp. Affirmant *Bann. Valent. Bonac. & alii,* quia existens in mortali est in maxima miseria, ergo si commodè possum, teneor sublevare, & per correptionem movere ad pœnitentiam: Negant Regin. Sot. Lore. Sà, Con. Torr. & alii cum Castrop. *d.* 3. *p.* 2. partim quia proximus non censetur esse in gravi necessitate surgendi ab illa miseria, nisi vel prævideretur moriturus in peccato, vel inde sumeret occasionem iterum peccandi; partim quia ipse potest ad tempus differre pœnitentiam, ergo non tenetur meam correctionem admittere, ergo nec ego ad eam obligor. Utraque sententia est probabilis, sed prima videtur conformior præcepto Charitatis: si tamen probabiliter judicem proximum vel alterius ope vel sua sponte æquè citò pœnitentiam facturum, non teneor corripere: quia jam rescio eum correptione mea non indigere, uti rectè cum aliis Castrop. *p.* 6.

Q. 54. An spes fructus debeat esse certa, vel sufficiat esse 210
probabilem, ut quis teneatur corripere delinquentem? Resp. Cajet. putat debere esse certam, sed dicendum est cum S. Th. Castrop. *p.* 5. & aliis sufficere esse probabilem, alioquin vix unquam esset obligatio corripiendi, nam vix unquam spes est certa, cùm emendatio pendeat à libera voluntate peccantis, quæ potest perseverare in malo: si tamen probabiliter putes re nihil effecturum per tuam correptionem, communis sententia est te non teneri corripere, quia prudenter judicas correptionem tuam fore inutilem: nemo autem tenetur ad actionem inutilem: Quòd si dubites, an correptio tua sit nocitura vel profutura, ferè omnes conveniunt omittendam esse, si timor sit nocumenti gravis, v. gr. novi peccati mortalis vel novæ obstinationis: Excipiunt tamen *Suar. Bonac. Con. & alii* casum illum, in quo peccator foret in extremis, dicunt enim tunc esse adhibendam correctionem, quamvis æquale dubium esset de fructu ac nocumento, nam dubium nocumenti compensatur per spem fructus, qui potest esse maximus, & si tum negligatur, reparari amplius non potest.

Q. 55. An ergo semper sit obligatio gravis corripiendi pro- 211
ximum, si aliàs putetur in peccato moriturus? Resp. *Bann. Valent. Bonac. & alii* communiùs affirmant esse talem obligationem, etiam cum periculo vitæ propriæ, quia salus æterna proximi est præferenda vitæ propriæ temporali, uti constat ex dubio primo: Tamen Lore. aliique cum Castr. *p.* 6. dicunt; cum periculo vitæ propriæ non esse talem obligationem, nisi quis foret Superior proximi, quia proximus tunc non est in extrema necessitate, cùm possit se ipsum juvare, si velit, dolendo de peccatis. *Nec obstat,* quòd quivis etiam cum periculo vitæ teneatur baptizare puerum aliàs sine baptismo moriturum, *nam* hoc dato disparitas hic est, quia per Baptismum est certa spes, non per correptionem; baptizandus

nequit se juvare, potest hic proximus; baptizandus non perit ex malitia personali, hic peccans sic perit: Hæc senteuria est probabilis, quamvis prior sit magis pia.

212 *Q.56. Si verba non juvent, an debeat vel possit proximus aliter corrigi?* Resp. Si sit subditus, potest & debet à Superiore corripi, etiam pœnis aliisque modis coactivis: si tamen non sit subditus, etiam licitum erit ipsi aliquam vim amicam adhibere, v.g. occultare gladium, subducere pecuniam aliaque peccandi instrumenta, uti docent S. Antou. Nav. Mol. Lug. *de Just. d. 2. n.* 33. non videtur tamen licitum absolutam vim inferre, v.g. ligare vel includere, quia hæc est excessiva usurpatio jurisdictionis: Excipe, nisi adesset causa proportionata, uti si cogitaret inferre grave malum Reipublicæ, Superioribus vel familiæ, tunc enim liceret, & quandoque, sed rarò, esset obligatio sic impediendi, ita Lug. *num.* 34.

213 *Q.57. An aliquando sit etiam gravis obligatio corripiendi solos defectus Subditorum?* Resp. De hoc videri potest Lug. *de Just. d 9. à n.* 21. hoc enim concernit plerumque solos Superiores Religiosos.

214 *Q.58. An sit obligatio corripiendi eum, qui ex ignorantia peccat?* Resp. Si ignorantia sit vincibilis, utique est obligatio, nam ignorantia illa non excusat à peccato: si autem ignorantia sit invincibilis, Bonac. *in Dec. d. 3. q. 4. p. 7. n.* 11. absolutè docet non esse obligationem, sive sit ignorantia juris sive facti, quia tantùm tenemur corrigere peccatum proximi, proximus autem tunc non peccat. Excipit tamen ipse cum aliis omnibus, nisi ex officio alicui incumbat monere & instruere, v.g. quia est Pastor, Confessarius: Item, nisi inde oriretur damnum tertii, vel ignorantis ipsius, aut scandalum, aut irreverentia in Deum vel Religionem. Alii Authores distinguunt, si enim quis peccet ex ignorantia juris naturalis, omnes communiter docent te teneri corripere, quia licèt proximus non peccet, actio tamen ejus est in se mala & indecens ac displicens Deo, ita Ovied. 1, 2. *t.* 5. *contr.* 2. *num.* 30. qui ait idem communiter doceri etiam, quando quis peccaret ex ignorantia juris divini: E contra, si peccet ex ignorantia juris humani, docet *Ovied.* cum *Bann. Nav. Val. & aliis* non esse obligationem corripiendi, tum quia proximus non est in gravi miseria, tum quia nihil facit intrinsecè malum, consequenter secundùm hos Authores non teneberis admonere eum, qui ignorans die Veneris comedit carnes, aut vesperi it cubitum oblitus orare Horas: sed his omnibus probabiliùs cõtradicunt Con. Sanch. Castrop. & alii cum Burgh. *cent.* 3. *cas.* 69. dicētes esse obligationem corripiendi peccantem ex quacumq; ignorantia, tum quia sic exigit reverentia legis, contra quam est illa actio vel omissio, tum etiam quia materialis transgressio legis, si non corrigatur, facilè sit formalis, aut habitum pravum inducit, discretione tamen utendum est, nam imprudenter agit, qui inculpabiliter errantem in re nulli prursus noxia corrigit cum non levi ejus rubore, vel aliorum incommodo, & ita, inquit Gob. *in Exp. t.* 3. *num.* 343. malè fecit ille, qui sacerdotem oblitum stolæ, de hoc defectu eum in Sacrificio ad aram monuit.

215 *Q.59. An, & quando sit obligatio denuntiandi vel deferendi aliquem?* Resp. §.1. Est obligatio gravis sub pœna excommunicationis hæreticos denuntiandi apud Inquisitores Fidei, uti constat ex variis Bullis Pontificum & decretis Juris canonici apud Castrop. *t.* 4. *d.* 3. *p.* 4. *n.* 21. quam obligationem & pœnas innovat Alex. VII. octava Julii 1660. per Bullam, *Licèt aliàs*, in qua prætereà gravissimè præcipit, ut omnes Religiosi, etiam leviter tantùm suspecti de hæresi, statim nulla facta correptione fraterna, nec re communicata cum Superioribus Ordinum, deferantur ad inquisitores à Papa constitutos, & ne aliquis prætenderet ignorantiam illius decreti, mandavit illud in omnibus Collegiis, & Monasteriis publico loco suspendi, ac singulis annis prima die Martii omnibus prælegi super mensam vel in Capitulo: Et cùm posteà aliqui Authores dicerent, quamvis aliquis sciret alium esse hæreticum, non teneri tamen denuntiare, si probare non posset esse talem, idem Alexander 24. Septembris 1665. inter 45. propositiones etiam damnavit hanc 5. *Quamvis evidenter tibi constet Petrum esse hæreticum, non teneris denuntiare, si probare non possis:* Ex qua damnatione certum est, ubi Bullæ illæ usu receptæ sunt, esse absolutè obligationem denuntiandi secundùm verba Bullarum, & declarationes Pontificis. *Dixi*, ubi usu receptæ sunt, nam plures viri prudentes & eximiè docti censent in his partibus non esse usu receptas, quod punctum denuntiationis, tum quia nimis multi hic sunt hæretici, tum quia sunt satis noti, tum maximè quia vix potest sperari inde fructus, cùm in plerisque locis Germaniæ sit libertas Religionis, nec tales possint coerceri vel cogi per Ecclesiasticam potestatem. Denique Papa & Inquisitores sciunt Germanos omittere illas denuntiationes, & tamen non urgent, ergo censentur obligationem remittere: si tamen sciretur, quòd Episcopus, Parochus, Professor Theologiæ, Confessarius aliusque similis esset hæreticus, & se externè tantùm fingeret Catholicum, cùm talis multùm possit præjudicare bono Ecclesiæ & animarum, esset gravis obligatio saltem ex jure naturæ talem denuntiandi apud illos, qui malum illud possent impedire.

§.2. Est obligatio Inquisitoribus vel Ordinariis locorum 216
denuntiandi illum Sacerdotem, qui in Confessione, vel occasione & quomodocunque prætextu Confessionis, aut quamvis Confessio secuta non sit, qui in confessionali aliove loco, ubi Confessiones audiri solent, sollicitat sive fœminam sive masculum ad aliquod peccatum carnis secum vel cum alio perpetrandum, aut si ibidem cum aliquo habuerit illicitos, & inhonestos sermones sive tractatus, uti post alios Pontifices severissimè & sub excommunicatione latæ sententiæ statuit Gregorius XV. Bulla 34. *Universi domini gregis*, to. 3. Bullarii. Et ut mentem Pontificis magis declaret Alex. VII. damnavit has duas propositiones: *6. Confessarius, qui in Sacramentali Confessione tribuit Pœnitenti chartam postea legendam, in qua ad Venerem incitat, non censetur sollicitasse in Confessione, ac proinde non est denuntiandus: 7. Modus evadendi obligationem denuntiandæ sollicitationis est, si sollicitatus confiteatur cum sollicitante, hic potest ipsum absolvere absque onere denuntiandi.* Putant autem iidem Viri docti idem dicendum esse de obligatione hos denuntiandi, quod dictum est de denuntiatione hæreticorum, & testatur Gob. *in Exp. t.* 7. *n.* 575. *&* 577. decreta illa in plerisq; Episcopatibus Germaniæ non esse usu recepta: additque *n.* 576. tantùm promulgari Regularibus, hos autem se posse accommodare moribus sæcularium quoad leges utrique statui communes: ideoque si sæculares non obligent defectu promulgationis, etiam non obligare Religiosos. De his obligationibus denuntiandi hæreticos & sollicitantes, pro locis, in quibus vigent ea decreta, videri possunt Dicast. *de cens. d.* 3. *d.* 43. *& seqq.* Item Mendo *in Stat. d.* 1. *q.* 7. *& seqq.* ubi de illis subtilissimè disputant.

§.3. Quamvis aliquid habeas sub secreto naturali, nihilo- 217
minus potes & debes deferre, si hoc sit necesse ad cavendum damnum commune, quia tum non obligat secretum, etiamsi sit juratum, eò quòd sit de re illicita, cum commune bonum debeat prævalere, uti habet Dicast. *d.* 41. *&* 42. aliique communiter cum Castrop. *t.* 6. *d.* 3. *p.* 4. *n.* 5.

§.4. Licitum est, per se loquendo, deferre crimen occul- 218
tum Religiosi ad ipsius Superiorem tanquam Patrem, non præmissa ulla correptione fraterna, uti fusè docet Ovied. *hic contr.* 12. *p.* 10. contra Lorcam. Potest tamen & debet meritò præmitti correptio fraterna, si sit spes prudens, quòd sit habitura effectum, quia sic consulitur famæ & sufficit fratrem corrigere uno modo sufficiente, licèt non optimo; quomodo autem Superior cum subdito sic delato procedere possit, videri potest apud Ovied. *p.* 11. An licitum sit deferre crimen emendatum, dicetur *l.* 3. *p.* 2. *n.* 1199.

§.5. Non semper est obligatio impediendi damnum inno- 219
centis per denuntiationem illius, qui damnum infert, si hic pati deberet æquale damnum, quia cùm hic sit proximus, non est, unde nascatur obligatio hunc ita damnificandi in gratiam alterius, ita Cordub. Adrian. Gabriel Suar. *de Cens. d.* 46. *s.* 3. Petsch. *de restit. pag.* 302. *Dixi*, non semper, nam est obligatio, si innocens tibi sit valdè conjunctus, v.g. si sit Pater vel Filius tuus, aut si redundaret in commune damnum, aut si damnificator ex se debeat damnum illud subire ad liberandum innocentem.

Q.60. Quale detrimentum, vel cujus emolumenti amis- 220
sio excuset à correptione fraterna? R. Lugo *de Just. d.* 20. *n.* 139. sic fermè discurrit: licèt correctio fraterna non obliget cum magno detrimento proprio, quando proximus, si velit, potest ipse facilè vitare peccatum, hoc tamen intelligendum puto de damno extrinseco, quod ex correctione proveniet corrigenti in iis bonis, quæ aliunde habet vel haberet independenter à peccato ipso per proximum committendo. Unde non excusaris à correctione propter periculum amittendi lucri, quod ex ipso peccato proveniret, v.g. Pater tuus, homo avarus, non vult succurrere extremè egeno, faceret autem, si tu eum admoneres, peccas, si non admoneas, etiamsi ita privandus sis magna summa egeno illi danda, & alioquin tibi obventura per hæreditatem: similiter si, ut aliquid accipias per legatum vel donationem, omittas correctionem debitoris, & sinas eum peccare non solvendo, quod peccatum facilè posses impedire, monendo ut debitis satisfaceret, peccas si non moneas, & reipsa censeris velle peccatum, quia taces ex affectu solo lucri, quod tibi non adveniet, nisi mediante peccato, ideoque videris desiderare peccatum ipsum: Si tamen crederes proximum ex ignorantia inculpabili excusari à peccato, putat Lugo te in his casibus non teneri corripere, quia non est in periculo peccandi, & aliunde non videris teneri cum tanto damno tuo impedire violationem illam materialem Justitiæ, ad quam, ut supponitur, tu nullo modo prorsus concurris. De excusatione propter damnum, videri potest etiam Dicast. *de Cens. d.* 3. *n.* 790. *& seqq.* item Tamb. *l.* 5. *c.* 1. §. 3.

DU-

DUBIUM V.

De Scandalo.

221 ### ARTICULUS I.

Quid, quotuplex sit, & quale peccatum.

RESP.I. Scandalum, dicitur peccatum occasionatum, & est duplex: Activum & Passivum. Activum est, dictum vel factum (quo nomine etiam omissio intelligitur) minus rectum, præbens alteri occasionem ruinæ spiritualis. Ex S.Th.2.2 *q.43.art.*1.Sanch.Azor.Laym.*l.2.t.3.c.*13.Bon. *to.2.d.2.q.4.p.*2.Dixi, *minus rectum*, hoc est, quod vel in se malum sit, ut si loquaris turpia coram adolescente, vel mali speciem habeat, ut si justa de causa coram aliis eam ignorantibus, comedas carnes die vetito.

Scandalum Activum aliud est per se tale, aliud per accidens. Per se dicitur, quando directè intenditur alterius ruina; id est, si ideo aliquid fiat, ut aliquis ad peccatum inducatur: v.g.si adulter alienam solicitet ad adulterium. Per accidens dicitur, quando indirectè, & interpretativè tantùm causatur alterius peccatum; ut si quid facias, quod tibi in mentem venit, aptum natum esse inducere alterum hic & nunc ad peccatum, & nihilominus facis, ut si coram pusillis pecces, vel die vetito carnes comedas, non dicendo, quòd habeas veniam. Item, si Clericus domi suæ alat mulierem populo suspectam, estò absit omne peccatum & peccandi periculum. V. Sà V.Clericus Laym.Bonac.*l.c.*

Scandalum Passivum, est ipsa ruina, sive peccatum, in quod labitur proximus ex occasione alterius dicti vel facti. Quod dividitur in Datum seu pusillorum, quod oritur ex activo, & in Acceptum, quod non oritur ex activo, sed ex ipsius sumentis malitia, quale erat odium, & invidia Pharisæorum in Christum, occasione ejus dictorum vel factorum; unde hoc dicitur Pharisaicum. *Ex his patet*,

I. Ad scandalum activum non requiri, ut de facto passivum ex eo sequatur, sed satis esse, quòd data sit occasio, ex qua natura sua sequi possit, ut si quem inducere velis ad peccatum, qui tamen non consentiat, sicut etiam contra, Passivum potest dari sine activo. Laym. *ibid.*

II. Scandalum passivum non esse speciale peccatum, neque addere circumstantiam aggravantem, v.g.qui viso alterius furto etiam furatur, non ideo peccat gravius. Laym.*ibi.*

III. Non semper esse scandalum, si pecces coram aliis, sed tantùm, quando attentis omnibus circumstantiis, tam personæ agentis, quàm coram quibus fit actus, potest probabiliter timeri, ne per hunc actum trahantur ad peccatum, qui aliàs peccaturi non essent. Sanch.Laym. *ibid.*

IV. Omne scandalum activum directè intendens ruinam proximi, esse speciale peccatum contra Charitatem, ut habet communis sententia. An verò idem sit, quando intenditur indirectè, controvertunt Scholastici, & parum refert ad praxin. Sanch.*l.1.mor.cap.6.n.9.*Azor.1.*p.l.4.c.7.*Bonac. *l.c. Unde resolves hos Casus:*

I. Mortaliter peccat, qui alteri dat occasionem ruinæ mortalis, nisi indeliberatio excuset, & sic opus indifferens vel veniale, sæpe transit in mortale ratione scandali, v.g.si jocosum verbum proferat Religiosus coram fœminis, vel iis, qui inde occasionem peccati mortalis sumere possunt.

II. Venialiter peccat ratione scandali, qui alteri dat occasionem ruinæ venialis tantùm. Quod verum est, etsi directè illam intendat, & quidem per actum mortalem: Sanch. *n.*11. *ex communi* contra Suar. Ratio autem est, quia ruina est parva. Et patet à simili, ut si quis per fornicationem intendat furari rem minimam, furtum tantùm erit veniale.

III. Scandalizans committit præter peccatum scandali, etiam peccatum ejus speciei, ad quod alterum inducit; ideoque confiteri debet speciem peccati mortalis, per quod, & ad quod induxit, cum numero inductorum, vel qui probabiliter induci potuerunt. Sanch.Azor.Laym. Bonac. *l.c.* Lugo *de pœn.d.*16.*s.*4.Dicast.*de Sacr.t.2.t.4.art.*t14.Excipit tamen Lugo *loc.cit.* si præter intentionem scandalum dederit. Tamb.*de exp.conf.l.2.c.1.§.1.* ait, quoad inductos sufficere, si dicas, fui multis occasio peccandi meo exemplo. *Vid. infra lib.3.t.6.cap.1.d.2.*

IV. Etsi is qui scandalizavit alios, teneatur illis rursus dare bonum exemplum, ut inquit *Sa*: si quis tamen nudo exemplo suo alios ad furtum induxit, neque alio peculiari modo, v.g.exhortatione, consilio, mandato est cooperatus, non tenetur ad restitutionem, quia talis inductio est tantùm contra charitatem, non justitiam; Idem docet esse Lessius, si cum Cajo v.g.pactus es ea intentione, ut ipse consumptis pecuniis furetur, V.Less.*l.2.c.9.d.*16.*n.*113.

V. Non censetur dare scandalum, qui licèt publicè peccet, facit id tamen coram iis, qui vel sunt ita viles, vel infames aut improbi, ut nemo moveatur ad peccatum; vel qui sunt ita probi, v.g.si quis fornicetur coram aliis, qui parati sunt idem facere, nec ejus exemplo moventur, vel si coram mansuetis quis contendat, rixetur, vel alium cædat. Sanch. *num.*7.

VI. Non ideo factum aliquod est scandalum, quia alius incipit de tali homine malè suspicari aut sentire, quia hic non peccat, si ob sufficientia indicia suspicetur: Secus tamen est, si incipiat malè sentire de fide catholica, Clero, Ordine Religioso, vel minus ad pietatem affici. Unde patet facilius dari scandalum ab iis, qui sunt in magna authoritate, vel pietatis existimatione, quàm ab aliis. Con. *d.32.n.*33.

ADDENDA.

222 QUæst.61. *An sit peccatum scandali suadere minus peccatum illi, qui facturus est alioquin majus?* R. Plures sunt sententiæ. Val.& Sà apud Mendo *in Stat.d.1.q.*18. videntur absolutè dicere esse peccatum scandali, quia minus peccatum est peccatum, ergo illud suadere est intrinsecè malum. Laym.Dicast.Arr.Men.aliique cum Gob. *in Quint.t.5.c.*13.*n.*24.distinguunt, & dicunt licere, si minus peccatum includatur in majori, sicuti fornicatio includitur in adulterio, vulneratio in occisione, furtum centenorum in furto millenorum: & in ejusmodi casibus dicunt licitum suadere minus, quia non suadetur, ut fiat peccatum vel pars peccati, sed tantùm suadetur, ut aliqua pars peccati omittatur, si homo non possit à toto abduci. E contrà si illud minus, quod suadetur, sit planè diversum, nec formaliter nec virtualiter inclusum in majore, dicunt esse illicitum: sic si homini volenti occidere suadeas furari, non suades, ut omittat partem sui peccati, cùm furtum non includatur nec formaliter, nec virtualiter in homicidio; neque etiam facis, ut peccatum homicidii fiat minus, sed ut ex toto fiat peccatum aliud planè diversum, nempe furtum, ergo reipsa es author hujus furti. Sanch. *de Matrim.l.7.d.*11.*nu.*15.citans alios gravissimos Authores, Steph.*t.3. d.2.n.*79.Carden.*in 2.crisi d.*23.*num.*148.absolutè dicunt licitum esse suadere minus, quamvis sit diversum; pro qua sententia alios plures citant Mend.*q.*18.Castrop. *t.6.qu.6 p.6.*Gob.*nu.*25.vocans practicè probabilem, Dian.*p.5.t.7.R.*18.vocans etiam probabilem; & rationes sunt, in primis quia minus peccatum censetur includi in majori, licèt sit diversæ rationis, quia majus habet malitiam minoris, & aliquid amplius: deinde quia non suadetur malum absolutè, sed sub conditione, si esset facturus majus: præterea non suadetur ut malum est, sed ut est impeditivum majoris mali: denique suadetur commutatio majoris malis in minus, sive electio minus mali præ majori, quæ bona est: consentit Con.*de act.supern.d.3.n.*48.Castrop. supra his non acquiescit, sed dicit hoc modo esse distinguendum; si ille qui paratus est facere majus malum, simul cogitet facere minus, tum licebit suadere solùm minus, quia hoc tantùm est retrahere voluntatem à majori malo: si autem non cogitet facere minus malum, non licebit, quia suadens verè esset causa hujus minoris mali.

223 Omnes hæ sententiæ sunt probabiles, & sententia Laym. videtur probabilior, ad quam accedit sententia Castrop. nihilominus sententia Sanch. etiam est probabilis.

224 *Q.62. An ergo etiam sine periculo scandali sit licitum aliquem inducere ad ebrietatem, ut sic impediatur aliud majus peccatum?* R. Secundum Laym. & alios hoc est illicitum, quia nunquam licet inducere ad actionem, quæ intrinsecè mala est: è contra secundùm Sanch.& alios, & expressè secundùm Less. cujus sententiam Diana, Med. Gob. & alii censent probabilem, est licitum: faten turque Laym. & Dicast. licitum esse tali homini offerre vinum fortissimum, cujus vires nesciat, quo absque peccato suo inebrietur, sicque omittat majus peccatum: imò Less. & Baldel. excusant eum, qui ad ebrietatem provocaret latrones, à quibus detineretur, vel alios à quibus injustè custodiretur; quod Gob. supra *nu.*30.admittit, si ad materialem tantùm ebrietatem provocet. Vide dicenda *l.5.num.*318. *&* 343.

225 *Q.63. An sit peccatum scandali vel injustitiæ, suadere alicui, ut potiùs furetur Petro quàm Paulo, vel potiùs diviti quàm pauperi?* R.1.Si fur esset determinatus ad furandum, vel multum à Petro vel parum à Paulo, sed indeterminatus à quo furetur, docet Pont.apud Dian.*p.11.t.6.R.*58. & post Vasq. Tamb. *in Dec.l.5.c.1.§.4.n.*11. te non peccare nec teneri restituere, si suadeas ut Paulo furetur minus, sic impediendo ne Petro furetur majus, quia tantum optas eum è duobus malis eligere minus, & hîc debet potiùs respici minor, & minor offensa Dei, quàm damnum quod infertur Paulo: sed communis sententia ferè omnium est cum Sanch. suprà *n.*24. non licere consulere minus malum inferendum alteri personæ,

sonæ,

sonæ, in individuo eam determinando, quia hæc habet æquè jus ad suum minus, quàm alia ad suum majus; & consentit cum aliis Carden. supra *n.*162.

226 §.2. Si fur sit determinatus ad furandam æqualem quantitatem à Petro vel Paulo, sed indeterminatus à quo furetur, putant Lug. Pont. Tamb. *n.*64. aliique apud Dian. *p.*5. *t.* 7. *R.*7. te non peccare, si, cùm sis amicus Petri, suadeas, ut potiùs furetur Paulo, quia amicus potest prospicere, ut ab amico potiùs avertat malum quàm à non amico; & similiter dicunt, si velit furari pecuniam, te posse suadere, ut potiùs furetur pannum, eo fine, ut Petrus solvat tibi pecuniam debitam, sed probabilius quoad primum contradicit Sanch. ob rationem jam datam aliasque apud ipsum.

227 §.3. Si fur dicat se velle Petro furari centum, nisi tu eum juves ad furandum Paulo quinquaginta, juvare non posses, etiam si fortè suadere posses, quia suasio tenderet ad evitandum majus peccatum, quod alter alioqui committeret, minus autem peccatum tantùm permitteres, sed in hoc casu auxilium tuum per se tenderet ad ipsum peccatum, quod tibi non licet committere, neque soli neque socio, uti etiam alieri non licet neque soli neque tecum: ita Vasq. & Tamb. *nu.*64. Docent tamen Tamb. *n.*14. & Dian. *R.*19. te licitè cooperari ad minus furtum eidem personæ inferendum, ut impedias majus, quia sic bene geris rem illius personæ; nec respectu tui est furtum, cùm invita non sit, sed omnino velit à graviore damno liberari per te.

228 §.4. Si fur sit determinatus ad furandum vel diviti vel pauperi, est peccatum & injustitia determinare illum ad furandum determinatè diviti, ut jam dictum est: si autem fur sit determinatus ad furandum utrique, & non possit nisi alterutrum impediri, licebit suadere, ut furetur diviti & non pauperi, eligendo minus malum præ majori, nam cæteris paribus gravius peccatum est furari pauperi quàm diviti, neque per hoc à suadente fit injuria diviti, quia idem damnum fuisset illatum sine ipsius suasione, ita Nav. & Sanch. supra.

229 §.5. Si fur non determinavit se ad furandum certæ personæ, sed tantùm voluit furari alicui in communi, Sanch. putat licere suadere minus malum, nempe ut diviti alicui furetur, nullum tamen in particulari determinando, nam sic non determinatur voluntas furis ad damnum alicujus, sed tantùm avertitur à majori peccato & damno, quod esset, si furaretur pauperi, unde, inquit Sanch. *n.*25. si quis bona mea velit rapere, licebit mihi potiùs suadere, ut aliena rapiat, non nominando ullam personam, sed in genere dicendo esse alios, à quibus rapere possit. Castrop. tamen supra *n.*12. iterum vult sic distingui; si consulas, ut furetur diviti, peccas, quia es causa peccati; si autem personas tantùm hanc veritatem, dicendo, quòd minus peccatum sit furari diviti quàm pauperi, non peccas, quia nec suades nec inducis, sed tantùm offers materiam minoris mali, quod in tali casu licitum est.

230 §.6. Si fur erat determinatus ad furandum tantùm pauperi, Molin. Sanchez & Tamb. suprà adhuc putant licitum esse convertere voluntatem furis, ut potiùs furetur diviti quàm pauperi, non determinando ullum divitem in particulari: quia sic tantùm convertitur à majori malo, & permittitur eligere minus: sed Castrop. hic loquitur, uti ante, nam si tantùm proponas veritatem illam, quòd minus malum sit furari diviti quàm pauperi, non peccas; si autem inducas ad furandum alicui diviti, peccas, & teneris restituere, quia licèt non inducas ad furandum uni determinatè, tamen omnes simul sumpti habent jus, ut nemo inducat furem ad damnum ipsis inferendum potiùs quàm aliis: habet enim dives æquè jus ad res suas, quàm pauper; ideoque fit contra jus etiam illius determinatè divitis, cui posteà reipsa furabitur, sicuti peccares & tenereris restituere, si induceres furem ad furandum alicui, quamvis nullam in particulari personam ei determinares, à qua furaretur: & hæc sententia videtur probabilior, quæ tamen contra alias afferuntur, solvunt Authores locis citatis, speciatim Mol. *de Just. t.*2. *t.*2. *d.*355. & Card. *à num.* 152.

231 §.7. Contra omnes fermè illas sententias *objici* solet, 1. Non licet consulere usuram pro vitanda occisione captivi: uti habetur *Cap. Super eo, de usuris*, ergo non licet ullo modo consulere minus peccatum, etiam pro vitando majori. R. N. cons. non sunt facienda mala, ut eveniant bona, ideò nemo debet committere usuram pro redimenda alterius vita: si autem aliquis statuisset occidere & usuram committere, licitum esset ipsi suadere solam usuram.

2. Ille suadens etiam indeterminatè furtum, est reipsa moralis causa damni. R. N. Ass. nam est causa melioris fortunæ unius: damnum autem alterius non causat, sed tantùm permittit: cùm impedire non possit utrumque.

3. Qui exequitur minus malum peccat, ergo etiam qui consulit. Resp. N. Conseq. qui exequitur, potest & debet utrumque omittere: qui consulit minus, neutrum vellet, sed vult impedire majus, quod non potest nisi per minus.

4. Non licet petere, quod alter non potest licitè facere. R. Non licet petere absolutè, C. sub conditione, si unum è duobus sit faciendum, N.

232 *Q.*64. *An nunquam sit mortale inducere aliquem ad veniale?* R. §.1. Ordinariè non est mortale, licèt quis etiam vi vel fraude inducat, directè intendens hoc spirituale ejus damnum, ita Sanch. *in Dec. l.*1. *c.*6. *n.*10. Arr. *de peccatis d.*44. *nu.*22. Lug. *de Just. d.*9. *n.*18. Haun. *t.*2. *n.*723. Bonæsp. *de pecc. d.*8. *n.*54. aliique communiter contra Vasq. Con. Platel. *p.* 2. *num.* 185. & alios. Probatur, quia hoc malum censetur leve, cùm sit facile reparabile, & venialia omnia regulariter vitari non possint: unde inductus etiam non censetur graviter invitus.

233 §.2. Duo opponi solent: 1. Quòd veniale in se sit gravius malum, quàm quodvis malum temporale, ergo si peccet mortaliter, qui vult alteri mortem corporis, multò magis qui vult illi veniale. R. N. Cons. quia nihilominus veniale est in genere suo quid leve, ideoque possum mihi velle veniale nec ideò pecco mortaliter, licèt si vellem mihi mortem, quæ minus malum est quàm veniale, peccarem mortaliter. Quod si argumentum illud valeret, non posset dari veniale in detractione, quia fama in genere suo est majus bonum quàm omnes divitiæ, & consequenter sicuti mortaliter peccat, qui tollit magnas divitias, ita peccaret mortaliter, qui auferret alteri quemcunque gradum famæ: hinc rectè dicit Castr. *t.*6. *d.*6. *p.*2. debere in quovis genere boni vel mali creati dari aliquod, quod simpliciter sit leve: esse autem leve inde colligitur, si sit facilè amissibile vel reparabile: hoc ipsum innuit ipsemet Platel. *n.*184. ubi docet gravius peccare eum, qui occidit fœminam, quàm qui illam inducit ad fornicationem, quia licèt peccatum fornicationis sit malum superioris ordinis & gravius, quàm corporis, tamen est magis reparabile & magis voluntarium fœminæ, quæ absolutè potest non consentire.

234 2. Peccato veniali respondet pœna ignis purgatorii ad minimum per horam, sed aliquem conjicere in ignem ad horam est grave, quia est meritò graviter contristativum, ergo. Resp. Aliquem conjicere in ignem ad horam est grave, si quis directè intendat, vel hoc causet proximè & principaliter, Trans. si indirectè tantùm & remotè, neque ut causa principalis, N. Peccato veniali respondet pœna purgatorii, in quantùm est offensa Dei saltem secundùm quid: inducens autem ad veniale non intendit directè ut offensam Dei, uti suppono, ergo nec intendit ut est causativum talis pœnæ: Deinde pœna illa non respondet proximè veniali facto, sed illi facto & non expiato, qualiter expiare erat peccanti facile: denique pœna illa respondet malitiæ peccati venialis, quæ principaliter est à voluntate peccantis, neque tamen inde sequitur, quòd ipse peccans ideò peccet graviter, nam illam pœnam sibi vult, non absolutè, & sine causa, sed justè taxatam à Deo, ex suppositione venialis commissi.

235 §.3. Si quis veniale alterius intenderet ex odio Dei, certum est peccaturum mortaliter, quia in odio Dei non datur parvitas materiæ: sed supposito quòd tantùm intendat ex quodam odio proximi, adhuc peccari potest mortaliter in quibusdam casibus, v. gr. si quis Religiosum valde perfectioni deditum vi aut dolo induceret ad peccatum veniale deliberatum, ex intentione hujus damni spiritualis, rectè docet Lug. *n.*20. fore mortale, quia veniale deliberatum respectu illius censeretur damnum grave spirituale, eò quòd non soleat in illud labi, & nunc per illud dejiciatur de excellenti gradu perfectionis, in quo erat. *Nec obstat*, quòd homo quantumcunque sanctus peccet tantùm venialiter, si velit sibi veniale, ergo etiam tantùm venialiter peccabit, qui eum inducit ad veniale. R. N. cons. si homo peccet, peccat volens, è contra talis homo est graviter invitus ad ejusmodi vim vel dolum: sicuti potest quis sine mortali suas pecunias projicere in flumen, est tamen graviter invitus, se vi aut dolo ad hoc adduci. Occasione inductionis ad veniale hæc subjicit Lugo, *Caveant ergo, qui juvenes puros & integræ vitæ trahunt dolosè ad colloquia vana & impura, quæ licèt aliquando mala sint venialiter, hoc tamen ipsum est grave nocumentum, quod illis in eo statu & vitæ puritate infertur.*

236 *Q.*65. *Quomodo peccent pingentes vel exponentes imagines obscœnas?* R. Pingentes vel exponentes imagines planè obscœnas peccant mortaliter, ut docent Authores plurimi cum Dian. *p.*11. *t.*4. *R.*32. Ratio est quia talis imago magis movet ad malum, quàm sermo obscœnus, & tamen certum est per sermonem obscœnum dari grave scandalum. Infert Dian. eos, qui retinent ejusmodi imagines palàm, & saltem non cooperiunt, etiam peccare mortaliter, & est eadem ratio. *Nec obstat*, usus communis, vel quòd ars sic ostendatur, *nam* usus ille est pessimus abusus; ars autem, quæ ad bonum Reipublicæ esse debet, per hoc perdit finem artis, quia fit perniciosissima, ideoque à numero artium, quoad illam partem, esset expungenda.

*Q.*66.

237 *Q.66. Quid de turpibus comœdiis sit dicendum?* R. De his videri potest comędio-crisis, sive theatrum Hieronymi Florentinii, in quo ostendit originem comędiarum; deinde adducit sententias Patrum contra eas; postmodùm judicia Doctorum scolasticorum & moralium ex omni statu ac ordine; denique sic concludit, 1. peccant mortaliter qui componunt vel agunt comędias notabiliter obscœnas ratione verborum, factorum, gestuum vel nutuum. Ratio est, tum quia non possunt non seipsos exponere periculo saltem probabili peccandi mortaliter; tum quia ponunt actiones excitativas spirituum genitalium & de se inchoativas pollutionis, tum denique quia sunt causa peccatorum in Spectatoribus & Auditoribus.

238 2. Quamvis nonnulli Authores eos damnent venialis tantùm, qui ejusmodi comędiis intersunt, tantum quærentes delectationem ex repræsentatione & modo agendi, non autem ex re repræsentata, tamen quia vix habebitur delectatio ex repræsentatione, quin se ingerat delectatio ex re, dicendum est eos peccare mortaliter, quia etiam se exponunt probabili periculo peccandi mortaliter. Item censentur velle inchoatam in se pollutionem; & prætereà cooperantur peccato Comędorum.

239 3. Peccant mortaliter, non tantùm primi Spectatores vel Auditores, qui sunt causa determinativa, ut agatur comędia, sed etiam alii, qui superveniunt, & sine quibus adhuc ageretur, uti contra Baldel. Turr. Ferrant. Bardi. & Vidal. docent alii. Ratio est, quia licèt demus non esse cooperantes, eò quòd sine illis adhuc poneretur actio, tamen sunt approbantes eam actionem graviter peccaminosam, cùm per actum complacentiæ & delectationis tendant simul in illam; imò solvunt agentibus mercedem, favent, applaudunt, & hoc ipso cooperantur, quamvis enim actio poneretur sine illis, tamen adhuc positivè concurrunt, ut ponatur, unde sicuti qui adjungit se aliis decem trahentibus lignum dicitur cooperari tractioni, licèt illi decem soli sufficienter traxissent, ita & hi, nam etiam propter hos & horum pecuniam agunt comędi.

240 4. Clerici nunc accedentes ad tales comœdias peccant insuper ratione gravis scandali. *Nec refert*, quòd multi accedant, per quod nunc à scandalo Clericos excusare volunt Cajet. Sanch. Barb. Bonac. Dian. Baldel. *nam* vel ideo graviùs peccant, quia quo plures Clerici ibi à laicis videntur, eò magis laici confirmantur, ut & ipsi intersint liberius sicque incauti vident & audiunt, per quod certò peccant mortaliter.

241 5. Baldel. putat non peccare Magistratus, si pro aliquo tempore ad vitandam in populo majorem licentiam Comędos permittant, talis enim permissio, quæ non fiat approbando, sed tantum ex justa causa non puniendo, non videtur illicita: E contra Florentinius contendit malum illud majus, quod evitari deberet, assignari non posse, deberet enim esse majus peccatum, (nam mala pęnæ vel damna temporalia non debent præponderare malo culpæ) jam verò tanta est gravitas & multitudo peccatorum, quæ causatur per has comędias, partim in componentibus & actoribus, partim in spectatoribus & auditoribus, ut quidquid alio loco harum comędiarum essent acturi, non viderentur ponenda tot tamque gravia peccata.

242 6. Justè posset & meritò deberet Episcopus edicto suo ac etiam pęnis spiritualibus cogere comędos ad non agendas comœdias, nisi prius à Deputatis recognitas, sic enim fecit S. Carol. Borr. & ratio est, quia laicus propter peccatum populo ita scandalosum efficitur de foro Episcopi, ut probant Menoch. *l.2. de Arbitr. cas.69. n.33.* aliique cum Barbos. *in collect. n.5. & de Off. Episc. Alleg.* 82. *n.17.*

243 ## ARTICULUS II.

An & quando scandalum passivum permitti possit; aut ob illud vitandum, aliquid omitti debeat?

RESP. I. Permitti non potest absque necessitate, vel utilitate, propria vel aliena. Ratio est, quia tenemur ex Charitate impedire peccata proximi, si id facilè possimus. Laym. *l.2. t.3. c.13. ex communi. Unde resolvitur hic casus:*

Absque causa non licet petere mutuum ab usurario, vel ab infideli juramentum per falsos Deos, à concubinario administrationem Sacramenti, vel ut celebret, cùm enim absque peccato id non sit facturus, cooperareris ejus peccato Suar. Sanch. Trull. *l.1. c.6. d.5. n.15.*

Resp. II. Ex causa necessitatis, vel utilitatis, potest permitti. Patet in dicto casu, qui simpliciter sine peccato fieri potest; ideoque licet talia petere ex rationabili causa, etsi alter ex sua malitia sit peccaturus. Requiritur autem major necessitas, ut permittatur scandalum pusillorum, quàm Pharisaicum: Item major, si plures sint scandalizandi, si timeatur peccatum grave, & denique, si certò prævideatur, quàm alias. Laym. *to.2. d.2. q.4. p.2. & d.4. q.1. p.11.*

Resp. III. Debet permitti, si alioqui propria salus periclitaretur, vel aliis, præsertim communitati, grave damnum immineret. Unde bona spiritualia necessaria ad salutem nec debet, nec potest quisquam dimittere, ob cujusquam scandalum. Fill. *tr.28. c.6. n.136.*

Resp. IV. Bona spiritualia, (& secundùm Lorcam apud Dian. *p.5. t.7. R.24.* etiam temporalia) non necessaria ad salutem, non tenetur quis omittere, vel differre, ob scandalum Pharisaicum, juxta illud *Matth.15. Sinite illos &c.* nisi tamen ex dilatione fructus speraretur. Faciliùs verò ac sæpius talia bona differenda, vel etiam omittenda sunt ob scandalum pusillorum, v.g. ingressus religionis debet differri ob scandalum parentis, si consensus illius brevi speretur. Laym. *l.c.*

Resp. V. Ad vitandum grave scandalum pusillorum, quædam præcepta impleri non debent, nisi tamen omissio esset magis damnosa omittenti, v. Laym. *l.c.* Ratio hujus est, quia tunc concurrente duplici præcepto, scilicet naturali de cavendo scandalo, & positivo, majus & fortius est naturale. *Ex dictis resolvuntur hi Casus:*

I. Prælati Ecclesiastici non tenentur, (imò nec possunt) ea, quæ ad bona Ecclesiæ conservanda sunt necessaria, v.g. lites, &c. omittere ad vitanda scandala Pharisaica, imò etiam pusillorum, etsi his priùs reddi debeat ratio rectitudinis Dian. *p.5. t.7. R.24.* ex D. Thoma &c.

II. Si fœmina utatur veste virili, vel contra, tantùm ex levitate, sine prava intentione, periculo scandali, & libidinis veniale tantùm erit, aliàs mortale; nullum verò, si ex necessitate. Dian. *R.32.* ex D. Th. Silv. &c.

III. Peccatum, ex quo Confessarium in Confessione (ex infirmitate tamen) graviter scandalizandum nosti, debes reticere. Laym. *l.c.* ex Nav. *c.9. n.12.* &c.

IV. Uxor semel vel iterum debet omittere jejunium, ex quo maritus graviter offendetur, & orietur discordia. *Ibid.*

V. Si ituro te ad Sacrum die festo, excitanda sit gravis rixa, vel cædes, non teneris ire, *ibid.*

VI. Superior peccata subditi sæpe potest dissimulare, ad vitãdas turbas & majora mala, quę alioqui teneretur punire.

VII. Mulier, quæ scit in se, vel in sui aspectu aliquem in particulari scandalizandum, mortaliter peccat, si data opera ei se conspiciendam offerat: adeoque potest, & debet, non tantùm publico, sed etiam sacro abstinere die festo semel aut iterum, ad peccatum illud evitandum. Dixi *aliquem in particulari*, quia ob timorem scandali alicujus ex communitate in genere, vel etiam plurium, abstinere nimia esset difficile, & plenum scrupulis. Dixi 2. *Semel aut iterum*, quia sæpe nimis esset grave, & durum. Bon. Sanch. Lay. *l.c. n.10.* & alii V. Dian. *R.21. & 22.* Ubi in contrarium citat aliquot Authores, negantes obligationem prætermittendi rem præceptam, ad evitandum aliorum scandalum.

VIII. Mulier, quæ ex ornatu, etiam conveniente suo statui, probabiliter prævidet aliquem in particulari lapsurum mortaliter, tenetur ad breve tempus eum dimittere, aut talis conspectum fugere. Dixi, *ad breve tempus*: quia ad longum, nimis illi grave foret. V. Dian. *l.c.*

IX. Si verò idem timeretur in particulari ex ornatu superfluo, vano, & inconvenienti (quem assumere vanitatis & placendi causa, ut videantur pulchræ, & procos faciliùs inveniant, seclusis aliis, nonnisi veniale est) teneretur eum omninò dimittere etiam sub mortali, quia nullum habet jus ad illum ornatum, & ex altera parte tenetur vitare peccatum alterius, quando commodè potest. V. Syl. V. Ornatus. Alii tamen, ut Caj. & Nav. *c.14. n.31. man.* videntur docere eam tantùm teneri sub veniali (sed minùs probabiliter, quando in particulari lapsus prævidetur, & brevi tempore abstinendum est) qui etiam cum Azor. Less. & Bon. excusant à mortali eas, quæ ex consuetudine loci media ubera detegunt, fuco, pigmentis, alienis crinibus utuntur, dummodò non aliorum lasciviam, sed tantum majorem pulchritudinis ornatum intendant, absque alio fine mortali, aut lege peculiari id sub mortali prohibente: Addunt tamen, fore grave & mortale peccatum, hujusmodi morem detegendi pectus, vel tenuiter tantùm tegendi, ubi non est, introducere, Nav. *l.c.* Less. *l.4. c.4. dub.14. n.112.* Laym. *l.c.* &c. V. Bon. *t.1. de Matr. q.4. p.9. n.1.25.25.*

X. Si mulier, non in particulari, sed in genere tantùm, aliquos in se scandalizandos putet, modò eorum lasciviam non intendat, nec ei placeat, (licèt ei placeat, quòd laudetur ut formosa) non videtur teneri abstineri ab illo ornatu, etiam superfluo, sub mortali, v.g. fucando faciem, imò etiam denudando ex communi consuetudine pectus: nisi tamen denudatio, vel ornatus esset valde turpis per se, ac directè ad libidinem provocans. Ratio est, tum quia est scandalum potius acceptum, quàm datum, & ornatus ille, ac pulchritudo remotè tantùm ad peccatum provocat, ut docet Laym. & Bon. tum quia nimis grave esset isti sexui, præsertim si maritum quærant, perpetuò sic abstinere: cùm illa occasio sit univer-

versalis, & perpetua: nec formosiores unquam licitè irent fotas, cùm pulchritudo naturalis plùs noceat, quàm artificialis. Plura de hac re, v.Dian.p.11.t.4.misc.Ref.32. Bald. t.1.l.1.d.5.n.15. Interim fœminam nudum pectus gerentem non mala intentione, etsi quidam excusent à mortali, ego tamen, inquit Sanch.difficilè absolverem. Et certum est, quòd Confessario incumbat hujusmodi ornatum dissuadere, & deterrere ab eo. *Sa v. Ornatus, & ll.cc.*

XI. Peccant etiam graviter, qui componunt, describunt, repræsentant, vel pingunt turpia, & ad libidinem provocantia. Bon.n.23.Sanch.& Fill.

Resp. VI. Potest aliquando permitti proximi ruina, quando is paratus est ad malum, & alter non intendit, ut peccet, sed tantum non auferendo occasionem permittit unum peccatum, ne fiant plura, ita ut permissio sit impeditiva majoris mali. *Unde resolves:*

I. Hero licet non auferre occasionem furandi filiis, aut famulis, cùm eos nihilominùs ad furandum propensos & paratos novit, ut sic deprehensi puniantur, & resipiscant: tunc enim rationabiliter permittit furtum unum, ut evitentur plura. Sanch.Laym.Bon.*t.2.d.2.q.4.p.2.*

II. Probabile est, non licere talia ultrò ponere, aut iis objicere, quia positivè cõcurreret ad peccatum, & non jam auferret occasionem, quàm poneret, Sa V.Peccatum, & Sanch. *l.10.de Matr.disp.12.n.52.* qui ea eadem causa docet, non licere marito dare uxori ansam adulterandi, vel adultero, ut tentet uxorem. Interim probabiliter contrarium docet Lay. *lib.2.t.3.c.13.* Quod confirmari potest exemplo Judith, quæ vix aliter videtur fecisse, cap.9. cùm enim sciret permissionem libidinis in Holoferne, fore impeditivam malorum, posuit ei occasionem, nempe ornatum suum, alioqui licitum, & tamen communiter censetur in hoc non peccasse. V.Bon.*t.2.d.2.q.4.p.2.*Pal.*tr.6.d.6.pu.5.*

A D D E N D A.

244 Q*Uæst. 67. An sit obligatio omittendi actionem ad evitandum aliorum scandalum?* R.Busembaum absolutè affirmat, & hoc etiam est tutius atque probabilius. Alii tamen etiam probabiliter putant esse limitandum: quorum sententias referam:

§.1. Quoad opera præcepta, Castrop.*t.6.d.6.p.16.* aliique apud Dian.*p.5.t.7.R.21.& 22.* & apud Pasq.*de Sacrif.q.1347.* universaliter sustinent, quòd ob evitandum præcisè scandalum non sint omittenda ulla opera præcepta: hinc Tamb. *in Dec.l.4.c.2.§.2.n.8.* docet, quòd puella sciens se ardenter amari à juvene, qui erit in templo, possit quidem die festo abesse à Missa propter Charitatem, non tamen teneatur, quia hoc est scandalum non datum sed acceptum, quod homo non tenetur vitare cum tanto detrimento omissionis Missæ: consentit Illf. *tr.3.n.111.* dicens nequidem semel teneri emanere.

245 §.2. Castrop.supra cum aliis & Dian.*R.23.* docent omitti debere vel ad aliquod tempus differri actionem bonam, quæ est tantùm consilii, uti est ingressus in Religionem, si proximus ex ignorantia vel infirmitate ideò scandalizetur; si autem scandalizetur sua malitia & peccet ex pravo affectu, non ideo erit abstinendum, quia non teneor alterius malitiæ condescendere cum tali damno meo spirituali.

246 §.3. Rarò vel nunquam teneris in propriis bonis jacturam gravem facere, ne proximus ob aliquam actionem tuam etiam ex infirmitate inde accipiat occasionem peccandi, ita Castrop. *p.17.* Rationem dat Sanch.*in Dec.l.1.c.7.n.11.* quia quando inde oritur grave damnum, est veluti moralis impotentia vitandi talem occasionem, & tum causa est eam permittendi ponendo rem indifferentem.

247 §.4. Quando aliquid non est per se malum aut specialiter prohibitum, non teneor ab eo abstinere, etiamsi alius illo utatur ad malum finem, si ego ob bonum vel indifferentem finem cum rationabili causa id faciam, ita Less.*in Auth.v.Matrimonium cas.* 18. ex quo sequitur quamvis puella sine ulla causa præbens se conspiciendam adolescenti, à quo scit se turpiter amandam, peccet mortaliter, si dedita opera se offerat, tamen non peccat, si hoc faciat ex necessitate, & saltem non mortaliter, si faciat ex utilitate, aut ne se privet sua libertate vel jure exeundi domo, aut stando ad ostium domus vel fenestram, ita Cajet.Bon.Sanch.Dian.*p.2.t.15.R.30.*

248 *Q.68. Quid addendum sit circa denudationem colli, & pectoris in mulieribus?* R.De hoc videri potest Eliz. *in Reg. mor.l.8.q.13.§.9.* qui morem illum verbis gravissimis persequitur: præcipua ejus ratio est, quia ejusmodi mulieres quærunt placere, & appeti à viris, certæ autem sunt plerosque per hoc habituros complacentias, & appetitus pravos: quod valet non tantùm de liberis, sed maximè de conjugatis, quibus minùs licitum est quærere placere alienis: *Nec obstat*, quòd mulieribus licitum sit ostendere suas facies, quæ tamen sunt pars pulcherrima, *nam* in primis ostensio faciei est necessaria, & à natura ipsa inducta in humanam conversationem, ut homo ab homine dignoscatur; deinde est ordinaria, ideoque minus movet; & si quandoque ad malum trahat, est culpa defiæ aspicientis: è contra denudationes illæ sunt veluti contra naturam, quæ vult reliquas partes præter faciem & manus regi, deinde est contra morem communem mulierum honestarum. Verba Eliz. sunt hæc: *Homines videntes mulieres, quæ faciem solùm ostendunt, credere ex hoc aut apud se dicere non possunt: istæ peculiariter & tanquam fæminæ à nobis amari & appeti volunt, aut eò eunt, ut placeant nobis, sin verò eas videant nudas, credere dicerique possunt, istæ amari & appeti à nobis volunt, & placere nobis, hæc autem est maxima motio & tentatio, & per se ad hoc ipsum ordinata, ergo est grave peccatum: & explico, quia si quid hujusmodi etiam remotissimum fæminæ Viris loquerentur, valde tentarent & peccarent, at æquivalenter opere ipso loquuntur .:. Hoc est genium & ingenium mulierum, ut avidè cupiant amari & appeti, cùm enim sint natura valde superbæ, & nihil ipsis relictum sit, in quo superbire possint, non enim plausus doctrinæ, non gloria militaris, nec potentia civilis: in hoc gloriam omnem ponunt, ut homines hinc saltem sibi subjiciant, illiciant, & irretiant, & quanquam ad alia transire nolint, amant tamen hanc suam victoriam, & triumphum ac superioritatem .:. Olim quidem ego existimabam plures mulieres quàm viros salvari ex pari numero, quia nec Magistratus, nec præfecturas gerunt, neque alia propter quæ multi homines pereunt; at postquam istam mulierum vanitatem, & superbiam hominibusque placendi maximum appetitum, & inde captam gloriam consideravi, plurimùm dubitare cœpi .:. Si igitur, ut dicebat Hieronymus, quisquis aliquid ita facit, ut videatur ab hominibus, Scriba est & Pharisæus, ista quid erunt, quarum hoc ferè unum est negotium, ut benè videantur ac placeant, & quantum ipsæ possunt opere ipso moveant, illiciant, impellant, & sic triumphent? Nec juvat*, si se excusent aliæ per alias, dicendo, ista & ista facit: *nam* hic circulus est vitiosus, omnes enim, quæ faciunt, in hoc malè faciunt.

Q.69. Quid dicendum sit de fæminis, quæ permittunt 249
sui tactus vel oscula? R. Femina permittens tactum sui vel osculum turpe ac venereum, peccat mortaliter, si non impediat quando commodè potest, quia concurrit ad actum mortaliter malum: si tamen publicè id fiat, docent Azor.aliique cum Bon. *de Matr.q.4.p.9.n.10.* non peccaturam graviter, si permittat, quia repellendo ingereret animis adstantium suspicionem peccati, & infamaret alterum; sed hæc ratio vix habet locum in praxi, quia potiùs censetur honestatis, & verecundiæ id repudiare; nec ideò, si repellatur aliquis, apud vulgus paritur infamiam: si autem hoc tentetur secretò, omnes tenent feminam, non posse permittere ob rationem datam. Quòd si dubitet, an id ab altero fiat malo animo, Filliucius & Tamb.*in Dec.l.5.c.1.§.4.n.25.* negant teneri impedire, quia in dubio nemo præsumitur malus; Bonac.probabiliùs affirmat, quia vix aberit culpa, & fœmina utitur jure suo, consulitque saluti proximi.

A R T I C U L U S III. 250

An liceat alterius peccato materialiter cooperari?

RESp. Cooperari tantùm materialiter, subministrando solùm materiam, & facultatem peccandi, vel exhibendo objectum, licet, si sequentes conditiones adsint, I. Si tuum opus, vel cooperatio sit secundùm se bona, vel saltem indifferens. II. Si bona intentione, & rationabili ex causa fiat, & non ut juves alterum peccare. III. Si alterius peccatum impedire nequeas, aut saltem non tenearis, propter causam rationabilem.

Circa quam notat Sanch.& Laym. etsi ejus gravitas certa regula definiri nequeat, sed prudentis judicio metienda sit; tantò tamen graviorem requiri, 1. quantò gravius est peccatum, cujus occasio datur. 2. quantò probabilius est te non cooperante alterum nõ peccaturum, aut quantò certior est affectus peccati. 3. quantò propinquiùs tua cooperatio peccatum attingit. 4. quantò minus juris habes ad tale opus. 5. denique quantò minùs peccatum cum justitia pugnat, idque propter damnum tertii. Laym.*l.2.t.3.c.13.* *Unde resolves hos Casus:*

I. Hoc modo licitè materialiter cooperatur spõsa contrahens cum sponso, quem scit Sacramentum accipere in peccato mortali. Sciens verò eum habere votum castitatis, peccat contrahendo cum ipso, quia ad contractum illicitum concurrit. Laym.*l.c.* ex Sanch.*de Matrim.d.11.num.11.*

II. Licitè quoque post Matrimonium contractum materialiter cooperatur conjux, si conjugi obstricto voto castitatis reddat debitum; imò ad id tenetur ex justitia, si eum exigentem non possit à proposito avocare. *Ibid.*

III. Si-

III. Similiter Parochus Eucharistiam licitè potest, & debet ministrare peccatori, & excommunicato, & hæretico occulto, si petat publicè: imò Confessarius præbere debet petenti, etiam privatim, si ex sola Confessione ejus peccatum novit. *Ibid.*

IV. Excusantur à peccato famuli, si ratione sui famulatus præstent quædam obsequia, quæ sine gravi suo incommodo negare non possint; ut v.g. vestiant Dominum, sternant equum, comitentur ad lupanar, meretrici deferant munera, eidem venienti aperiant ostium: quia hæc tantùm remotè se ad peccatum habent, & sine iis peccatum fieret. Unde tamen non sequitur, alteri cuivis licere ea præstare. Bon.*p.*11.*n.*26. Azor.*to.*2.*p.*2.*l.*12.*c.ult.q.*8. Laym.*l.c.* Sanch. *lib.*1.*moral.c.*7.*num.*21.

V. Ad ea opera, quæ propinquiùs se ad peccatum habent aut juvant, v.g. subjicere humeros, admovere scalas hero per fenestram ascendenti ad concubinam, deferre litteras amatorias ad meretricem, comitari ad duellum, &c. non sufficit communis ratio famulatus, sed exigunt majorem necessitatem & causam, ut licitè fiant: v.g. periculum gravis aut saltem notabilis damni, si detrectent. *Ibid.*

VI. Ob simile periculum excusantur ut plurimum caupones & propolæ in locis, ubi Catholici vivunt mixti hæreticis, qui ministrant aut vendunt carnes die jejunii comesturis; item vinum ebriosis, dum postulant, etsi sciant eos à peccato non cessaturi; quia plerumque peccatum æquè fieret subministrantibus aliis; & ipsi damnum notabile paterentur, dum paulatim nemo ad eos veniret. Sanch. *n.*36. Bon. &c. Quod si tamen hæ rationes non adessent, non excusarentur: Unde non licet ea patrifamilias (uti nec cœnam die jejunii) ministrare suæ familiæ, neque cauponi illi, præter quem non sunt alii, nisi tamen alia graviora causa cogeret. *Ibid.*

VII. Ea, quæ ad peccatum proximè concurrunt, vel inducunt, vel cum justitia pugnant, etsi ex genere suo sint indifferentia, v.g. hero alterum occisuro gladium dare, ostendere illum, qui ad necem quæritur, compulsare campanam (sine scandalo tamen) ad concionem hæreticam, meretricem, etsi conductam ac paratam, è domo evocare, & ad herum deducere, furi scalam applicare, gerenti injustum bellum dare mutuas pecunias, pagum hæretico domino vendere, gravissimam causam requirunt, hoc est, metum tanti mali, quod secundùm leges charitatis nemo teneatur subire ad evitandum malum alterius, v.gr. si aliàs occidendus esset. Laym. *num.*4.

VIII. In civitatibus, in quibus id vitandi majoris mali causa permissum est, licet domum locare usurario (excipit tamen jus alienigenam) & meretricibus; maximè si alii conductores desint; nisi tamen meretrices graviter nocerent vicinis honestis, vel ob situm ansam majorem darent peccatis. Sanch.*num.*20. Bon.*l.c.*

IX. Excusantur à mortali, imò etiam veniali, si causa adsit, artifices, qui faciunt, aut vendunt res indifferentes, quibus quis benè potest uti, licèt plurimi abutantur, v.g. aleas, fucos, gladios. Ratio, quia remotè tantùm ordinantur ad peccatum; & simpliciter impedire non possunt. Quòd si tamen abusus esset contra justitiam, non liceret, v.g. si occisuro dares gladium, ob magnum pretium, quod offert: Item, si quis sciat, hunc innocentem non pervertendum, nisi per has suas merces, quia modicum lucrum certæ saluti alterius est postponendum. Sanch. *l.c.*

X. Excusantur etiam, qui ob justam causam vendunt agnum Judæo, vel infideli, usuro ad sacrificium. Item, qui Judæorum Synagogas, hæreticorum templa, legitimo Magistratu permittente, ædificant, vel restaurant; præsertim si fieret æquè sine ipsius. Navar.*l.*5.*cons.t.de Judæis*, Laym. *n.*4. Venena autem vendere, nisi iis, qui benè usuri putantur, v.g. ad confectionem colorum, vel medicinam, non licet. V. Sanch.*n.*17. Unde venditio veneni, quod non servit nisi ad hominis occisionem, simpliciter est mala.

XI. Christiani captivi, ex gravi metu, in triremibus Turcarum vel hæreticorum, licitè remigant contra Catholicos: sarcinas, machinas, arma ad bellum necessaria convehunt, propugnacula ædificant, ita probabiliter Less.*l.*2.*c.*9.*d.*18. Sanch.*n.*18. Suar. Laym.*l.c.* contra Tol. & alios, qui docent, peccare mortaliter. Quòd si tamen eo loco res esset, ut hæc negantes magno periculo classem Christianam eriperent, vel victoriam conferrent, tenerentur tantum bonum vitæ suæ anteferre. Suar. Less. Sanch.*l.c.*

XII. Incolæ urbis vel provinciæ, quam Tyrannus occupavit, licitè manent inter iniquos possessores, eosque cogente imperio juvant excubiis, fossione, contributione; idque ex legitimi Principis præsumpto consensu: ex quo etiam talia obsequia licitè promittunt cum juramento ad majora mala sua, & legitimi Principis declinanda. Lay.*n.*5.

XIII. Nautæ, & aurigæ Catholici in Hollandia, etiam sine gravi metu, si absit prava intentio, licitè vehunt annonam ad castra hæreticorum, si adsint alii, qui illis cessantibus facerent, quia nisi id faciant, excludentur omni lucro tanquam osores boni publici. V. Less. *num.*123. Sanch. *l.c.* Filliuc. *l.*22. *cap.*5.

ADDENDA.

Q*Uæst. 70. Quid hic notandum sit circa propositio-* 251
nem 51. ab Innoc. XI. damnatam? R. Propositio illa sic habet, *Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam Virginem, & multoties eidem subservit, deferendo scalam, aperiendo januam aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta ne à Domino malè tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* Circa hanc damnationem notanda sunt sequentia.

§.1. Ex hac damnatione colligitur, non esse licitum coo- 252
perari alterius peccato per talem actionem, quæ per se & proximè ad illud peccatum concurrat seu adjuvet, qui enim sic concurrit, reipsa directè vult peccatum.

§.2. Quamvis aliquæ actiones hujus famuli de se non ad- 253
juvent per se & proximè ad peccatum, uti v.g. aperire januam aliquam, quod de se est quid indifferens: tamen certum est cooperationem illius Famuli positam in collectione omnium circumstantiarum, quæ hic recensentur, dici debere per se, & proximè adjuvare ad peccatum, ideoque esse illicitam; circumstantiæ autem sunt hæ, in primis quòd faciat scienter, id est, sciens herum velle inferre stuprum cum gravi violatione justitiæ, si enim nesciret vel tantum dubitaret, non deberet præsumere herum suum velle ingredi ex malo fine, cùm delicta non præsumantur, tumque ex justa causa posset materialiter cooperari: deinde multoties cooperatur, & scit illam suam cooperationem multoties juvare ad stuprum: præterea damnum, quod timet, non est summè notabile nec gravissimum, nam semel percuti non est famulo intolerabile; aspici torvis oculis est adhuc magis tolerabile; expelli domo etiam communiter non censetur gravissimum malum, quia tales heri post impetum iræ revocant vel permittunt redire famulos, aut saltem talis famulus potest plerumque simile servitium invenire; itaque nunc certum est, quando cooperatio ad peccatum fit per collectionem harum vel similium circumstantiarum, semper peccari.

§.3. Dubitat Carden.*in* 2.*crisi d.*31.*n.*4. an talis cooperatio 254
licita foret illi famulo, si ab hero timeret gravissimum malum, v.g. lethale vulnus, mutilationem, mortem? Illſ.*t.*3.*n.*114. putat excusandam à mortali, sed probabilius est non excusandam, quia operatio posita in illis circumstantiis videtur per se & proximè tendere ad peccatum, ideoque esse intrinsecè mala, nec posse ea ulla causa cohonestari: hinc limitanda est doctrina Busemb. quamvis enim non contineat propositionem damnatam, eò quòd non loquatur de hero volente inferre stuprum, quod est peccatum contra justitiam, neque de famulo multoties sic subserviente, favet tamen propositioni damnatæ.

*Q.*71. *Quomodo liceat petere, permittere vel cooperari* 255
ad aliquid, quod non sit sine peccato? R. §.1. Pro hoc communiter dantur seqq. regulæ. 1. Si absolutè petis rem ab altero fieri, quæ nullo modo potest fieri aliter, quàm peccando, peccas, quamvis certò scires alterum paratum esse ad faciendum. *Dixi*, absolutè, quia posses conditionatè petere, ut impedires majus peccatum, uti n.222. dictum est. 2. Hoc solum licitum est petere ab eo, qui paratus est facere, quod ipse potest licitè præstare. 3. Non peccat, quia ex justa causa petit opus, quod benè & malè fieri potest ab altero, licèt sciat ipsum malè facturum, & faciendo peccaturum; Ratio est, quia ex rationabili causa petis, quod tibi utile est, & alius rectè præstare potest; quòd si non præstet, sicuti debet, ipsi imputatur, nam tu jure tuo uteris neque ob illius malitiam teneris cum gravi incommodo tuo abstinere. 4. Non peccas, si ex justa causa offeras materiam ex se licitam, qua alter ex malitia sua abutetur ad peccandum: Ratio pro hoc est eadem, id enim est præter intentionem tuam: advertendum est tamen non ubique semper sufficere eandem causam, nam tantò major requiritur, quantò peccatum, ad quod præbetur occasio, est gravius, & quantò proximiùs ac magis concurrit ad illud; item quantò probabilius est peccatum non secuturum, si non præberem occasionem &c. 5. Qui facit aliquid indifferens, ignorans an alter sit abusurus, necne, non dicitur cooperari, si hoc faciat ex rationabili causa, absque intentione, ut alter abutatur, quia in dubio alter præsumi debet non abusurus. 6. Non pecco, si faciam opus indifferens & remotè concurrens ad peccatum, quo posito alter peccat, adhuc peccaturus, licèt ego illud opus non fecissem. 7. Pecco, si permittam peccatum alterius eo fine, ut peccatum

catum fiat. Has regulas communiter tradunt Doctores, cum Sanch. *in Decal.l.1.cap.7.& l.3.cap.8.* Bonac. *de pec.d.1.qu.4.p.2.§.1.* Castrop. *t.6.d.6.p.10.* Tamb. *in Decal.l.5.c.1.§.4.n.2.& 16.* ex quibus iidem Authores sequentia deducunt:

256 §.2. Peccas invitando Titium ad cœnam die jejunii, quamvis scias eum paratum esse ad frangendum jejunium, quia petis rem fieri, quæ eo tempore ab ipso fieri non potest sine peccato, Vasq Castr.& alii. Catholicus tamen aliquis nobili hæretico ad se divertenti potest amicitiæ, & humanitatis causa apponere cibos in die jejunii, si alioqui daret occasionem gravibus querelis,& murmurationibus contra se tanquam rusticum, inurbanum, superbum, Lug. *de fide d.14.n.168.* & Arsdek. *t.2.p.2.t.6.de hæreticis q.16.* Et de tali circumstantia vel occasione offendendi amicum invitatum sic habet S.Aug. *ser.231. de temp. Tu eum noli adjurare, noli cogere, sed in potestate ejus dimitte, ut quantum sibi placuerit, bibat, si se inebriare voluerit;* idem autem est de ministratione cibi, hinc addit Tamb. amicum posse amico apponere cœnam urbanitatis causa etiam die jejunii, & rationem dat *l.4.c.5.§.6.n.9.* quia ex una parte ratio hospitii excusat, ex alia parte hæc opera sunt indifferentia, hospites enim tantum poterunt sumere, quantum sibi licebit, nec ipse invitat ad transgressionem jejunii. Addit Ills. *t.3.n.117.* eum in civitate acatholica non peccare, qui die vetito apponit carnes alicui, qui nihilominus alibi eas erat certò comesurus, quia apponens non inducit nec determinat ad illud peccatum, sed tantùm determinat ad individuum hujus materiæ præ illa, in quo nihil est distinctæ moraliter malitiæ: atque pro ea sententia citat Nav. Less. Sanch. Laym. contra Castrop.

257 §.3. Si Dominus velit comedere carnes in contemptum Ecclesiæ, non peccat famulus eas coquens, & porrigens, si sine gravi damno non possit evitare, quia actio, quæ præcipitur famulo, non est illa, qua contemnitur Ecclesia, sed hæc actio est ipsa manducatio: si autem nullum signum exterius appareat, præsumi potest, quòd non præcipiatur ex contemptu Ecclesiæ, ita Less. *in Auth.V.Hæreticus, cas.13.* Steph. *t.3.d.1.n.41.& alii.*

258 §.4. Si absit scandalum, potest venator vel auceps in quadragesima capere feras vel aves, & vendere in terris hæreticorum, quia opus illud per se est indifferens, & valdè remotè cooperatur violationi præcepti Ecclesiæ, sic enim in plerisque locis tum venditur caro pro iis, quibus licet comedere, quod eorum conscientiæ relinquitur, Less. *cas.14.* Similiter si Opifex catholicus famulos habeat hæreticos valde peritos, qui nolint apud eum in quadragesima permanere, nisi carnes apponantur, quos tamen absque gravi rei familiaris jactura dimittere non potest, si absit scandalum, posse illis apponere carnes, docent Burgh. *cent.1.cas.21.* & Arsdek. suprà, quia hoc non videtur esse formaliter cooperari peccato, sed solùm illud permittere; & pluribus locis, ubi Catholici hæreticis permixti vivunt, id usu receptum esse dicunt.

259 §.5. Non licet diebus festis petere laborem servilem ab hæreticis, quamvis alibi sint laboraturi, ita Arsdek. *q.17.§.3.* Ratio est, quia hæretici obligantur illo præcepto tum abstinendi à servilibus, ergo licitè non laborant, ergo pecco petendo ab illis, quod nullo modo licitè fieri potest in illis circumstantiis.

260 §.6. Potest aliquis privatus aliquod opus dare faciendum alteri sive hæretico, sive Catholico, quamvis putet hunc etiam die festo laboraturum, dummodò ad hoc illum non inducat, & ille nihilominus erat tali die laboraturus, tunc enim passivè se habet ad violationem Festi, neque privatus sed solus Superior tenetur curare, ut serventur Festa, ita Less. *cas.6.*

261 §.7. Qui sine justa causa vinum vendunt illis, quos probabiliter putant se inebriaturos, peccant mortaliter: Causa autem sufficiens, per se loquendo, non videtur esse lucrum quo carerent non vendito illo præcisè vino, hoc enim lucrum est omnino modicum, ita S.Th. *2.2.q.250.ar.1.* Beja *p.1.cas.48.* Val. Rod. Sanch. Bonac. *de pecc.d.2.q.4.p.2.§.1.n.30.* Gob. *in Quint.t.5.c.13.à n.46.* Similiter, inquit Beja, si quis Caupo, ut plures hospites habeat, permittat ad ædes suas venire meretrices & inservire mensis, peccat mortaliter, quia dat occasionem proximam peccatis, tum meretricum tum hospitum: Causas tamen justas promendi vinum etiam se inebriaturis dicunt Sanch. & Castrop. esse, si alioquin esset afficiendus, non tantùm contumeliis sed etiam gravibus molestiis & incommodis: item si notabiliter minuendus esset affluxus hospitum, id enim cum tempore esset ipsi grave damnum; & ita docent Authores gravissimi relati in *vindiciis* Gobat, *p.2. ad prop.17.* faveque S. August. *n.256.* relatus. Quòd si dubitet, an hospites sint se inebriaturi, putat Gob. *n.52.* contra Navar. etiamsi abesset talis causa, promere posse, quia est in possessione, quòd sibi liceat promere, neque delictum aliorum debet præsumi; verius tamen videtur, si probabile sit alios inebriandos, non posse sine justa causa promere, ne eos exponat periculo proximo peccandi.

§.8. Peccat graviter, qui alium provocat ad haustus, è 262
quibus prævidetur secutura ebrietas, quamvis id fiat amicitiæ causa: similiter peccant graviter, qui alios vexationibus inducunt ad blasphemias, imprecationes, contumelias &c. quia formaliter cooperantur ad peccatum.

§.9 Non peccat, qui vendit ornamenta puellę per illa 263
sollicitaturę alios ad peccatum, quæ ornamenta venderentur ab alio, ita Sanch. Nav. Azor. Less. Bonac. *n.35.* Diana *p.5.t.7.R.38.* contra Castrop.& alios. Ratio est, partim quia illa venditio est quid indifferens & remotè se habens ad peccatum, partim etiam quia si vendens peccaret, esset ideo, quia non impedit peccatum proximi, atqui licèt non venderet, non ideo impediret, alius enim esset, qui venderet, ergo vendendo non peccat. Ex eadem ratione judicarunt viri docti me non peccare, si vendam panes hęreticis, quibus utentur in suo falso sacramento cœnę.

§.10. Si fęmina munera accepter oblata ab amasio ea lar- 264
giente ex malo fine, quamvis ipsa non consentiat ejus intentionibus, regulariter peccat graviter, quia fovet impurum ejus amorem, desiderium ac spem. *Nec refert*, quòd dicat se nolle consentire, *nam* reipsa acceptando adhuc relinquit spem, ita Spor. *t.5.c.5.n.141.*

§.11. Peccat, qui alteri irato reddit suum gladium, quo 265
pręvidetur occisurus alterum, nisi excuset metus gravis incommodi, ita Sanch. Bonac.& alii. Ratio est, quia licèt illa redditio sit res de se indifferens, tamen in his circumstantiis proximè se habere ad occisionem, ergo teneris non reddere, si possis sine gravi incommodo. Similiter peccat, qui alterum reddit audaciorem vel animosiorem ad peccandum, si id faciat per actionem propinquam peccato, uti si gladium suum meliorem det duellaturo, non audenti duellare suo minus apto, ita Tambur. *n.19.& 22.*

§.12. Si adsit justa causa licitum est petere juramentum ab 266
eo, quem putas pejeraturum, ita cum aliis Suar. Dian. *R.9.* Tambur. *in Dec.l.3.c.1.§.6. n.1.* contra Sot. Vasq. Sylv.& alios. Quòd si scias alterum determinatum esse ad non jurandum aliter, quàm falsò, Bonac. Castrop. & alii dicunt non licere petere, quia peteretur juramentum illud, quod alter non potest licitè præstare: si autem inducas Cajum ad jurandum aliquid, quod ipse putat esse verum, tu autem scis esse falsum, quamvis ignorantia illum à peccato excuset, tu autem peccas, quia inducis, ut adducat Deum in testem falsi, quod est intrinsecè malum, ita Azor. Suar. Sanch. Tambur. *à num.3.* contra Hurt. cujus sententiam Dian. *R.14.* vocat probabilem: si tamen ille se offerret ad sic jurandum, & hoc juvaret ad probandum aliquid, quod scires esse verum, licebit permittere, ut juret, ita Sanch. *in Dec.l.3.c.8.n.11.*

§.13. Licitum est petere mutuum ab usurario, quando 267
est rationabilis causa, ita S.Th. aliique communiter: unde si quis pecunia indigeat ad negotiationem necessariam, nec possit facilè aliunde habere, licitè petet ab usurario: imò etiamsi sciret illum non esse mutuaturum, nisi ipsemet petens usuram offerat, poterit sic dicere: da mihi mutuò centum,& restituam tibi centum, & si volueris, etiam decem; ita Mol. Sanch. Hurt. apud Dian. *p.5.t.5.R.8.* Idem tenent Tamb. *in Dec.l.5.c.1.§.4. à 41.* & Spor. *t.6.c.4.n.125.* Ratio est, quia non petit peccatum usurarii sed mutuum, quod licitè dari potest; ex rationabili autem causa utitur adjuncto peccato usurarii, & dat occasionem scandalo tantùm pharisaico. Quòd si peteretur mutuum à tali usurario sine necessitate, sed tantùm ad lusus non necessarios vel ad negotiationem superfluam, Cajet. Nav. & alii multi apud Sanch. *n.23.* adhuc putant peccari tantùm venialiter, quod Sanch. putat probabile, Castrop. tamen & alii communius dicunt peccari mortaliter, quia non adest sufficiens causa honestans permissionem istius peccati.

§.14. Non peccat, qui juvat usurarium in numerandis 268
pecuniis, in scribendis nudis rationibus, quæ nihil faciunt ad repetendas usuras, in deferendo pignore pro securitate usuræ, in exigendis amicè usuris, ne alter videatur infidelis. Ratio est, quia hæc supponunt peccatum, vel nudè concomitantur, neque mutuatarius ad hæc est invitus. Peccat tamen Notarius scribens contractum usurarium, quia licèt mutuatarius consentiat, ipse facit contra suum juramentum, quo tenetur non servire in actibus injustis: atque idem est de Testibus firmantibus talem contractum, ita Tamb. *num.60.* Quomodo autem Principes non semper peccent permittendo usuras, videri potest apud Dian. *p.9.t.8.R.14.* Vide etiam dicenda *l.3.p.2.à n.625.* An autem licitum sit domum suam elocare usurario vel meretrici, dicetur *Ibid.n.1042.*

§.15. Ex causa licitum est mutuare usurario, quamvis hic 269
pecunia illa sit abusurus: causa autem justa est periculum offendendi illum, qui potest multùm nocere, ita Azor. Pirh. *l.5.tit.19.n.116.* Less. *in Auct.V.usura c.5.* Ratio est, quia mutuare est actio indifferens & usurarius posset non abuti; neque mutuans tenetur cum gravi suo incommodo peccatum

illius

illius impedire: notat tamen *Leff.* quòd solum commodum justi lucri non sit causa sufficiens, quia tale lucrum potest haberi in alia honesta negotiatione.

270 §.16. Qui vendit alteri, quem novit injustè revenditurum, quia hic revendens miscebit v.g. vinum aqua, non peccat, si difficulter vel cum damno debuisset vendere alteri: peccat autem contra Charitatem, si alteri potuisset æquè commodè vendere, ita cum aliis Tamb. *num.37.*

271 §.17. An liceat petere à malefico, ut tollat maleficium, dicetur *l.3.p.1.a n.41.* Peccant tamen omnes, etiam Judices, qui vel ex curiositate, vel ad explorandum an aliquis sit magus, inducunt, ut exerceat coram se opus maleficii, vel magiæ, v.g. ut faciat mures, quia inducunt ad opus, quod nunquam licitè fit, cum semper fiat ex pacto cum dæmone: similiter non licet petere à mago vel quoquam alio, ut furem occultum ostendat, quia hoc non fit nisi recurrendo ad dæmonem, vel utendo aliquo pacto cum illo, ita Leff. *V. Magia, cas.5.* Quòd si saga sponte se offerat ad notas in alio ostendendas, per quas cognoscatur etiam esse maleficus vel complex, *Leff.* dicit non licere sistere alterum coram saga, quia, qui sisteret, consentiret, & poni vellet actionem, per quam saga illum convinceret, hæc autem actio est usus pacti cum dæmone; similiter qui materiam præparat mago, circa quam operetur, v.g. qui tenet speculum, ut magus in eo ostendat furem, aut qui ponit cribrum vel pelvim intendens ut ipse arte sua utatur, graviter peccat, quia actioni magicæ cooperatur, ita Leff. supra. Vide dicenda *l.3.p.1.n.44.*

272 §.18. Peccas, si extra necessitatem vel utilitatem magnam petas ab excomunicato tolerato, ut tibi Sacramenta ministret, ita *Suar. & alii* contra Sanch. Hurt. & Tamb. *n.40.* si autem petas ab impio Sacerdote, ut tibi Sacramenta ministret vel celebret, si non adsit necessitas vel utilitas magna, etiam probabiliter peccas, quamvis id negent Azot. Hurt. Dian. *p.5.t.7.R.8.* quia petis actum prohibitum in eis circumstantiis, in quibus non est moraliter possibile, ut licitè ponatur ab illo à quo petitur.

273 §.19. Peccat famulus, qui scribit, vel ad alterum defert litteras aut nuntia directè tendentia ad peccatum, v.g. ad fornicationem vel duellum, ita Sanch. Bonac. Rebellus. Rationem dant, quia hæc nuntia, & hæ litteræ sunt intrinsecè malæ: de veritate hujus rationis dubitat Castrop. *t.6.d.6.p.11.n.7.* si enim absit animus & finis malus, videntur indifferentia respectu scribentis vel deferentis; non licebit tamen scribere vel deferre, quia per se & proximè habent se ad peccatum: unde audiendus non est Merolla apud Dian. *p.3.t.6.R.1.* qui excusat scribentem ex gravi causa. Quòd si famulus dubitet, an litteræ contineant turpia, Sanch. adhuc putat deferre non posse, sed Castrop. absolutè dicit posse, Rebellus & alii dicunt debere, quia famulus tenetur obedire, ubi non est peccatum; & in dubio stat præsumptio pro Domino.

§.20. Aurigæ vel nautæ, qui vehunt ab uno loco in alium 274 quendam, quem sciunt eò proficisci ad peccandum, non peccant, quia remotè tantùm cooperantur ad malum, per actionem de se indifferentem, ita Nav. Merol. Dian. apud Tamb. *n.30.*

§.21. Si Patria injustè sit capta ab hoste, secluso scandalo 275 non tenentur antiqui Officiales sua officia deponere, quamvis aliquando debeant scribere aut subscribere decreta, vi quorum fiant injustæ exactiones, nam idem fieret ab aliis plus nocituris. Ideoque Respublica aut prior Dominus censetur malle, ut tales maneant in officio, qui id faciant animo impediendi majus malum, & cum spe faciliùs restaurandi causam justam, quem etiam animum habere debent ejusmodi officiales, ita Leff. *v. Rebell. cas.2.* ubi *cas.5.* ait multò magis licitum esse colligere vectigal vel contributiones, licèt impendendæ sint ad bellum injustum, collectio enim illa de se est indifferens, & remotè se habet ad peccatum malè impendentis. Addit *cas.4.* secluso scandalo, etsi adsit metus gravis damni, licitum esse proclamare diem precum pro felici successu belli, quod injustum est, tum autem intendi non debet victoria hujus injustæ partis, sed successus felix, quia injustè bellanti felicius est vinci quàm vincere.

§.22. Si peccatum permittas eo fine, ut peccantem pu- 276 nire possis, v.g. si Custos gabellæ se abscondat, ut nauta præteriens puniatur, peccat, quia qui pœnam needum contractam intendit, etiam intendit peccatum, ad quod pœna consequitur: non tenebitur tamen restituere, quia non est contra Justitiam sed tantùm contra Charitatem, ita Tamb. *n.3.* Quod si intenderes, ut semel deprehensi aliis vicibus sibi magis timerent defraudare gabellam, & sic minùs delinquerent, non peccares, quia ex causa permitteres unum delictum, ut impedirentur plura. An liceat alicui occasionem offerre ad peccandum, aut saltem eam permittere, ut in peccato illo deprehensus corrigatur & resipiscat, de his habet Busemb. relatus *n.243.* in fine, possuntque videri Mendo *in Stat. d.1.qu.20.* & Moya *t.6.d.6.q.3.* ubi quæstiones illas optimè tractant. Ill. *tr.3.n.116.* docet posse offerre occasionem peccati venialis, ut se servet indemnem & alterum emendet.

§.23. Christianos captivos, qui simul cum Turcis ad lit- 277 tora Christianorum adveniant, posse cum Dominis Infidelibus cooperari ad rapinas & incendia ob vitandam mortem sibi aliàs imminentem, docent Lorca, Dian. Castrop. & alii apud Mendo *d.6.q.10.* qui defendit velut probabile, quia sunt in extrema necessitate, in qua licitum est uti bonis temporalibus aliorum pro liberanda vita sua.

LIBER

LIBER TERTIUS.

De Præceptis Decalogi, & Ecclesiæ.

PARS PRIMA.

De septem primis præceptis Decalogi.

1 *Uæstio* I. addenda hic est: *an præcepta Dei observari possint, deturque gratia sufficiens ad illa observanda?*

Resp. §. I. Jansenius docuit, aliqua Dei Præcepta etiam à Justis observari non posse, & deesse gratiam, qua observari possint: Sed Innoc. X. & Alex. VII. hanc 1. *Jansenii prop. Aliqua Dei præcepta hominibus Justis volentibus & conantibus secundùm præsentes, quas habent vires, sunt impossibilia, deest quoque illis gratia, qua possibilia fiant*, damnarunt veluti temerariam, impiam, blasphemam, hæreticam. Similiter *Trid. Sess.6. cap.*11. ait: *Debet nemo temeraria illa & à P.P. sub anathemate prohibita voce uti, Dei præcepta homini justificato ad observandum esse impossibilia: nam Deus impossibilia non jubet; sed jubendo monet, & facere, quod possis, & petere, quod non possis, & adjuvat, ut possis. Can.* 18. *Si quis dixerit, præcepta homini etiam justificato, & sub gratia constituto esse ad observandum impossibilia, anathema sit.* Eundem errorem vocavit S. Aug. stultum; S. Basil. impium; S. Hier. anathemate dignum; uti adductis eorum verbis ostendit Eliz. *l.7.q.5.* §.2. *Ratio* est: quia imprudens & tyrannicum foret, obligare, aut velle punire propter illud factum vel omissum, quod quis omittere vel facere non potest. Quæ opponuntur de præcepto dilectionis Dei & inimicorum, de præcepto Charitatis, &c. dudum solverunt S.S.P.P. apud Eliz. supra, & falsa esse probat experientia. Et quod non sit obligatio ex Charitate implendi præcepta, constat ex dictis *l. 1. n. 691.*

2 . §.2 Idem Jansenius docuit nullam à Deo dari gratiam propriè sufficientem ad observanda præcepta, sed omnem gratiam esse efficacem, cui resisti non possit. Ex quo inferebat eum, qui præceptum non observasset, non habuisse gratiam ad illud observandum. *Sed* iidem Pontifices has ejusdem Jansenii propositiones velut hæreticas damnarunt. *Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ nunquam resistitur.* Semi-Pelagiani *admittebant prævenientis gratiæ interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium Fidei: & in hoc erant Hæretici, quòd vellent eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare. Trid. Sess. 6. Can.* 4. anathemate ferit illum, qui dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum, & excitatum non posse dissentire, si velit.

2 §.3. Sinnichius docuit gratiam sufficientem, quæ daretur ad observanda præcepta, fore perniciosam, ita ut meritò rogare possemus Deum: à gratia sufficiente libera nos Domine. Sed Alex. VIII. damnavit hanc 6. Prop. *Gratia sufficiens statui nostro non tam utilis, quàm perniciosa est, sic ut proinde meritò possimus petere: à gratia sufficiente libera nos Domine.* Unde certum est gratiam etiam purè sufficientem dari nobis, eamque esse utilem, quia cooperando possumus facere efficacem; Et ita doceri à S. Aug. demonstrat Arsd. inter Controv. recent. de gratia, *c. 2. §. 3.*

4 §.4. Quidam Religiosi Duacenses in libello, *De Scientia media*, *n.*168. docent, quòd homo, qui caret gratia victrice, reddatur impotens ad implenda mandata. In Triumpho Thomistico n.126. & 132. docent, quòd sine auxilio gratiæ victricis non possit impleri præceptum. Et *n.* 114. *Cùm non in omnibus Justis vincatur concupiscentia, nec tollatur ignorantia, concludendum esse, non omnibus Justis auxilium sufficiens dari.* Si opponas illis: quoties homo peccat contra præceptum, non habet gratiam victricem ad observationem præcepti; ergo tum est impotens servare præceptum; ergo peccat in eo, quod vitare non potest. Item: ergo Deus jubens non dat gratias suf-

5 ficientes ad implendum illud, quod jubet. *Respondent*, talia præcepta non posse quidem observari ex gratia data: posse tamen observari ex gratia oblata & danda, si non imposuerit impedimentum, id est, *si amaverit*, non creaturas, sed Deum aut Justitiam. *Contrà est*: Ergo dispositio ad acquirendam gratiam pro observandis præceptis erit amor Dei & Justitiæ; sed hunc ipsum amorem, secundùm Adversarios, non potest habere sine gratia victrice, prædeterminante ad illum, quam gratiam, & prædeterminationem non habet ille, qui transgreditur præceptum; ergo talis simpliciter non habet gratiam, qua observare possit præceptum, quæ est hæresis Jans. Hinc Gonet. *T.5 d.5. num.*243. meritò dicit, veros Thomistas unanimiter profiteri tanquam certa fide tenendum, omnibus Justis instante aliqua gravi tentatione (idem est de observatione præcepti) auxilia sufficientia non tantùm esse oblata; sed de facto collata, & concessa.

TRACTATUS PRIMUS.

De primo præcepto Decalogi.

HUjus præcepti, prout est affirmativum, materia propria sunt actus Virtutis Religionis. Est autem hæc, virtus moralis, qua interior & exterior cultus Deo debitus exhibetur. Actus ejus internus est animi submissio, qua infinitam Dei excellentiam veneramur. Externus est, quo internum testamur, ut Oratio, Sacrificium, de quibus *v. Schol.*1.2.& 3.*parte.* Prout verò est negativum, prohibet vitia Religioni opposita, quæ quia opponuntur virtuti inter morales præcipuæ, sunt peccata, post ea, quæ contra Virtutes Theologicas committuntur, gravissima, & ex genere suo mortalia. Sunt autem duplicia: alia, quæ opponuntur per excessum, ut superstitio cum suis speciebus; alia per defectum, ut irreligiositas cum suis. 6

CAPUT I.

De superstitione, & speciebus ejus.

DUBIUM I.

Quid sit, & quotuplex?

REsp. I. Superstitio est falsa religio, seu cultus vitiosus veri & falsi Numinis, Less. & convenit cum definitione communi ex S. Thom. qua dicit, esse vitium, quod Religioni opponitur secundùm excessum. Dicit: *per excessum:* non quod Deus nimium coli possit, aut majore honore quàm dignus sit; sed intelligitur secundùm circumstantias, eò quod exhibeat cultum, vel quem non debet; vel eo modo, quo non debet; vel illi, cui non debet.

Resp. II. Superstitio est duplex: alia cultus indebiti, sive incongrui, quo verus Deus, sed modo indebito colitur, tribuendo ei cultum falsum & perniciosum vel superfluum, qui nimirum fit contra vel præter Ecclesiæ consuetudinem, ac præscriptum. Alia est ratione rei cultæ, cùm scilicet cultus Deo debitus falso Deo, vel creaturæ defertur. Et hæc subdividitur in idololatriam, divinationem, & vanam observantiam; ad quam Magia vel revocatur, vel potiùs quartam speciem constituit. *Laym.l.4.t.*10.*c.*1. ex S. Th. 2.2.*q.*92. *ar.*2. ex quibus *resolves*:

I. Superstitionem cultus falsi committit, 1. Qui Deo nunc offert cultum per cæremonias veteris legis: v.g. circumcisionem, immolationem agni, &c. quia significant Christum adhuc venturum, & nondum venisse. 2. Laicus, qui DEUM colit tanquam publicus Minister Ecclesiæ, v.g. sacrificando, absolvendo; quod semper esse mortale, docet Suar. *de Rel.l.*2.*de superstit.c.*2. 3. Is qui sua authoritate proponit aliqua facienda, tanquam ordinata ab Ecclesia ad Dei cultum. 4. Qui falsas reliquias proponit, vel miraculum factum esse per aliquam imaginem, vel se habuisse has vel illas revelationes fingit, sive ad faciendum lucrum sive ad devotionem augendam. 5. Qui, ut populum moveat, fingit

git miraculum aliquod, vel historiam reperiri in Scriptura Sacra, &c. Et hæc superstitio, etsi sit ex genere suo mortalis, quia primæ Veritati injuriam irrogat, & religionem fundat in mendaciis, sæpè tamen excusatur ignorantia, vel simplicitate, Less. *L.2.c.43.dub.*1. Sanch.2. *mor.c.*37. Nav. Man.*c.*12. Laym.*l.c.* Bonac. *Tom.2.d.3.q.5.p.*1.

II. Superstitio cultus superflui est v.g. 1. Cæremonia audiendi Missam ante ortum Solis, cum certo numero, situ, ordine cereorum; vel Sacerdotis, qui dicatur Joannes, vel qui habet staturam Christi, &c. quia hic cultus est ex se ipso inanis, & ad spiritum excitandum inutilis. 2. Jejunare die Dominico, cùm non jejunas aliis diebus. 3. Item in Missa contra rubricam plures formare cruces, pluries dicere *Alleluja*, dicere *Gloria* vel *Credo* contra Rubricas, aliasve cæremonias demere vel addere (etsi fiant ex devotione; hæc enim corrigenda est) quia sunt præter Ecclesiæ consuetudinem. Hæc tamen & similia, bona intentione facta, venialia tantum sunt ordinariè, ut docet Toll. Less. *loc. cit.* Navar. & Laym. quia est materia levis, & actio ex se non mala; & multa excusat simplicitas. Quòd si tamen ex se mala esset, ut si rem furtivam offeras, turpia verba in templo canas, ore vel organo notabiliter lascivam vel ad impuritatem provocantem vocem edas, est superstitio verè mortalis, ut Laym. *l.c. ex communi*.

DUBIUM II.

De Divinatione.

Quid, & quotuplex sit divinatio.

RESP. I. Divinatio est, cùm quis opem dæmonis tacitè vel expressè invocat, ut noscat res contingentes, & liberè futuras, aliterve occultas, naturaliter incognoscibiles. Quæ si sint tales quę solus Deus scire potest, involvitur tacita idololatria, quòd dæmoni tribuatur cultus divinus: Si verò sint tales, quas dæmon naturaliter scire potest (nam ex signis, aliisque modis occultissima quæque cognoscere potest, etiam plurimas hominum cogitationes & res futuras, ut v. Delr. *l.4.cap.2.qu.*2. Sanch. 2. *mor.c.*38.) Nihilominus illicita est: eò quòd commercium habeatur cum Dei jurato hoste, quod importat quandam proditionem, & apostasiam à Deo: ac fortè etiam, ut vult Suar. contra Valent. superstitionem, V. Laym. *l.4.T.10.cap.3.* Bon. *T.2 d.3.qu.5.p.3.* S. Th. 2.2. *qu.5. art.*1.

Resp. II. Divinatio est duplex: una, in qua est invocatio vel pactum expressum cum dęmone, & generali nomine dicitur *Necromantia*: cùm dęmon occulta docet per pythones, arreptitios, pręstigias, vel personas mortuorum vel vivorum apparentium, aliave signa in aere, aqua, igne, speculis. Alia est, in qua tantùm est invocatio vel pactum tacitum, seu interpretativum; ut cùm ex lineamentis corporis, vocibus, garritu avium, & similibus, quibus se dæmon immiscere solet, quæritur cognitio, ad quam ea sunt improportionata. S. Thom. *q.*95. Cum verò utriusque speciei variæ rursus sint species, eas hic omitto, eò quòd secundùm sententiam communiorem in genere moris non differant, nec specialem habeant malitiam, ideoque in Confessione non sit opus explicare, an V.G. facta sit divinatio ex speculis, aere, mortuo, &c. Exprimendum tamen necessariò est, utrùm invocatio sive pactio expressa, an tacita intervenerit, quia sive hæ moraliter inter se specie differant, sive non, notabiliter tamen mutant judicium Confessarii. V. Laym. *l.c.* Sanch. *l.c.* Less. *L.2.c.43.d.*5. Delrium *qu.6. & seq.* Bon. *l.c.*

Resp. III. Divinatio, quæ fit per pactum expressum, & qua dæmon expressè invocatur, excusari non potest à mortali; eam verò, quæ fit per pactum tantùm implicitum, aliquando excusari à mortali, quidam asserunt, videlicet tunc, cùm vel intercedit simplicitas & ignorantia non crassa, nec affectata, vel fides certa non adhibetur; sed tantùm timor quidam, aut suspicio suscipitur eventus futuri. Laym. *l.c.* Sanch. Less. Suar. Cajet. Baldel. *Tom.2.l.4.d.3. num.*22. &c. eò quòd tunc superstitiosa verè non sit, cùm intentio non sit talis. V. Suar. Less. Sanch. Laym. Cajet. Navar. Sayr. Valent. & Tannerum *d.5. de rel. qu.7.d.1.num.*21. & *Dub.2. num.*23.

Ex dictis resolvuntur sequentes Casus:

I. Expressè censetur invocare, seu convenire, & pactum facere cum dæmone, qui vel verbis dæmonem invocat, vel saltem facto aliquid usurpat, per quod scit aut putat dæmonem cooperari.

II. Is verò tacitè paciscitur, qui vanis & naturaliter improportionatis utitur ad aliquid cognoscendum vel efficiendum. Neque requiritur, ut dæmon aliquando pactus sit, se ad talis vani medii adhibitionem concursurum, eò enim ipso, quò quis vanitatibus iis utitur, dæmon se immiscet, licèt præter intentionem utentis sit eum invocare, docet Suar. Less. & Sanch. *ll. cc.*

III. Non excusatur à peccato, qui utendo talibus rebus de quibus constat esse naturaliter improportionatas, protestatur se nullum cum dæmone commercium intendere, quia reipsa facit contra suam protestationem: Cum enim nec DEUS, nec Angeli boni talibus se misceant, dæmon implicitè iis invocatur, uti præter citatos docet Laym. & Bon. *ll. cc.*

IV. Neque is excusatur, qui talia media utilia credit propter experientias, quia has dæmon procurat, ut homines paulatim illaqueet, & ad similia usurpanda inducat. Vid. Sanch. 2. *mor. cap.*38.

V. Si quis ab astris, somniis, similibusve ita dependeat, ut omnes penè actiones suas & vitam juxta ea regulare velit, cum mortaliter peccare docet Less. Suar. Sanch *l.c.*

VI. Ex talium observatione semel atque iterùm aliquid omittere, ad quod alioqui sub mortali non teneris, veniale tantùm esse censet *Cajet. & Armilla, V. Somnium*. Uti & subinde timere leviter, ne ita sit, aut eveniat, quod portendunt, ut notat Suar.

VII. Communiter, & ut plurimùm, in similibus, in quibus tacitum tantùm est pactum, venialiter tantùm peccari, docent consequenter Doctores suprà citati & mox citandi, qui communiter ferè aliquid istorum intervenit, quæ à mortali excusare dicunt, ut v. gr. quod Fides integra non adhibeatur, Sanch. *num.*21. Cajet. *in summa*, Armilla, &c. Rectè tamen notat *Delrio*, esse semper rem valde periculosam, juxta illa suas actiones dirigere, etiam non credendo. V. Sanch. *l.c.*

VIII. Licita est 1. Physiognomia, quæ fit ex vultu, dispositione & habitudine corporis & membrorum, 2. Chiromantia, si ex lineis & partibus manuum consideret temperiem corporis, imò etiam animi propensiones & affectus probabiliter conjectet. 3. Item divinatio, quæ ex somniis conjectat hominis complexionem, & hinc affectiones animi diurnas. 4. Item illa, quæ ex avium, piscium, aliorumve animalium voce, motu, aliisve actionibus, naturales aliqui effectus pręnuntiantur futuri ut plurimum, v.g. serenitas, pluvia, &c. 5. Astrologia naturalis, quæ effectus corporeos & naturales, ut ventos, eclypsin, fertilitatem, salubritatem, morbos & similia prædicit, quæ ad medicinam vel agriculturam conducunt: imò etiam, cùm ex puncto nativitatis sive horoscopo, probabiliter prædicit complexionem corporis & affectiones animi: Quia hæ divinationes omnes naturales sunt, & mediis proportionatis utuntur. Less. *d.* 7.

IX. Illicitæ verò sunt omnes prædictæ divinationes, si ex iis aliquid nosci aut prænuntiari intendatur circa ea, ad quæ proportionata non sunt; ut circa effectus contingentes & liberos, aut quæ à Deo pendent, ut circa statum animæ, dona gratiæ, divitias, honores, fortunam, nuptias, statum vitæ, & similia, quorum electio voluntaria est, & à libera hominum voluntate pendet: itemque de rebus occultis, ut furto, thesauro abscondito. V. Less. *l.c.* Bon. *num.*11. Suar. Sanch. *l.c.*

X. Peccat, qui Ægyptios de fortuna consulunt, & quidem (si fiat cum firma fide vel scandalo, &c.) mortaliter; si verò causa curiositatis vel risus, ut fit communiter, venialiter tantum. Fill. *t.24.n.*135. Sanch.

XI. Superstitiosa est divinatio, quæ fit per sortes divinatorias, ad futurum vel occultum aliquid cognoscendum, quasi sortibus vis aliqua divina insit: ut si quis v.g. ex taxillorum projectione & dispositione divinet, quis sit obtenturus victoriam, Beneficium, &c. Idem ferè est de sortibus consultoriis, quibus inquiritur, quid in hac vel illa re sit agendum. Dixi, *fortè*: quia aliquando hæ licitæ sunt, quando causæ necessitas & honestas exigit, aptiorque modus dubium vincendi non apparet, dummodò fiant præmissa Oratione, cum debita reverentia; & judicium non expectetur, nisi à solo Deo, ut v.g. si quis hærens in bivio aliter quoad viam se determinare non possit: vel si divino instinctu aut jussu fiat, ut 1. Reg. 10. in electione Saulis contigit. Fill. *n.*106. Sanch. Bon. *l.c.*

XII. Sortes divisoriæ sine superstitione, & plerumque licitè fieri possunt, sive ad honestum ludum, sive ad hæreditatis divisionem, sive ad litis compositionem, dummodò litigantes, qui æquale Jus habent, consentiant, quia nihil aliud continent quàm contractum inter eos, qui ad aliquam rem jus habent, ut illius sit, cui sors obtigerit. Sic etiam si plures mortem sint meriti, nec expediat omnes puniri, forte definiri potest, quis ex iis sit occidendus. Dixi: *plerumque*: tum quia in electionibus ecclesiasticis sunt illicita, ut Laym. *L.4.t.10.cap.3.num.*8. & Bon. Tum quia officia sæ-

,, cularia, non forte, sed secundùm personarum aptitudinem
,, sunt dividenda, etsi inter plures æquè aptos & dignos sorte
,, agi possit. V.Less. *l. c.*
,, XIII. Potest excusari à superstitione, qui modo illicito
,, futura se velle divinare ostendit joci causa: Ratio: quia non
,, est actus superstitiosus, nec affectatio cognitionis Dei pro-
,, priè, sed tantùm vanitas aliqua. Suar. Sanch. Regin. *l.17.*
,, *num.* 170.

ADDENDA.

9 QUæst. 2. *Quænam hic prætereà censeri debeant licita vel illicita?* R. Constabit ex seqq. §. 1. Non est peccatum, saltem mortale per Astrologiam velle cognoscere aliquod contingens liberum, judicando illam cognitionem esse incertam & tantùm conjecturalem. Ita Cajet. Tol. Val. Delr. Castrop. Tamb. *hic l.2.cap.6.§.1.num.*14. contra Sanch. & alios. *Ratio* est, quia reverà astra inclinant. *Nec refert*, quòd Sixtus V. videatur hoc prohibuisse: *Nam Suar*, aliique cum Sporer *T.2.c.9.num.*16. dicunt eam prohibitionem restringi ad solum forum externum, ob præsumptionem divinationis internæ; aut saltem dici potest, quòd prohibeat ea, quæ alioquin jure naturæ sunt illicita, qualc quid non est conjecturalis ejusmodi prædictio, quæ in natura sufficiens habet fundamentum, ob dictam inclinationem, quam astra afferunt. Quòd si ad conjecturam ex astris etiam accederet ratio ex temperamento personæ, aut ex consuetudine vivendi, aut alia simili circumstantia, non esset divinatio etiam probabiliter talia prædicere, unde & se regulans secundùm talem prædictionem, dummodò non haberet certam credulitatem, excusaretur saltem à mortali, uti cum Tamb. censet Arcud *hic §.2.n.4.*

10 §. 2. Credere somniis, non est mortale, quando quis non omnino credit rem in somnio ostensam esse veram seu futuram, sed tantùm propter tale somnium aliquid de se non malum operatur, ut evitet malum, quod somnium minatur; tunc enim quamvis sit aliqua levitas vel simplicitas aut nimia timiditas, tamen non apparet gravis malitia, quia non tam credit illud esse à Deo, aut ideò esse verum, quàm posse aliunde esse verum, ita Suar. *de Relig. T.1.T.3.L.2.c.13.n.25.* Ex quo infert Tamb. *num.* 22. hominem in somno sæpius admonitum, ut certo loco terram effoderet, sicque reperiret ollam auro plenam, non peccasse graviter, quamvis deceptus sit & invenerit ollam plenam nigris carbonibus. Similiter Leander & Tamb. apud Gob. *in Exp.T.11.n.913.* negant te peccare mortaliter, si pauculas actiones modereris secundùm prædictionem Astrologi, v. g. si navem non conscendas eo die, quo prædixit te submergendum.

11 §. 3. Si quis mediis vanis utatur joci causa, aut experiatur, quid casu accidat, aut quid tale signum designet, credens totum esse futile & inane, Val. Suar. Sanch. Bonac. Delr. Gob. *num.* 937. & alii putant non esse nisi veniale ob imperfectionem actus, quia non videtur planè consentire in divinationem: sed Castrop. *T.17.d.1.p.3.num.6.* meritò dicit raro excusari posse à mortali, quia quando ex mediis talibus, quæ scis esse improportionata, tentas videre, quid accidat, tentas experiri, an dæmon de facto se illis immisceat: ergo tentas cum dæmone societatem habere, quod videtur semper esse mortale, licèt ex joco fiat, secundùm illud 1. ad Corinth. c. 10. v. 20. *Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum.* Idem tenet Less. *in Auct. v. Magia c.3.* quia hoc est advocare dæmonem sub conditione, dicendo æquivalenter, Si pactus es te adfuturum ponenti tale signum, adsis, ut sciam, an pactus sis. *Vide dicenda num.* 35.

12 §. 4. Graviter peccat, qui coquit partem aliquam animalis veneficio interfecti, v. g. cor vel ungulam equi, ut sic cognoscat veneficum. *Ratio* est, quia utitur pacto cum dæmone, qui promisit se posito tali signo nociturum venefico, vel se proditurum illum, ita Less. *c.2.* Gob. *n.942.*

13 §. 5. Non peccat graviter, qui cum altero pactum init, ut præmoriens appareat superstiti, Deo id permittente, moniturus alterum de rebus ad salutem spectantibus, in hoc enim nihil intendit cognoscere ope dæmonis: poterit tamen adesse veniale peccatum ob curiositatem vel periculum deceptionis; ita cum aliis Castrop. *num.* 8.

14 ## DUBIUM III.

Quid, & quotuplex sit idololatria.

,, RESP. I. Ea est, quando tribuitur honor creaturæ sicut
,, Deo. D.Th. 2.2. *qu.94. ar.*1. Id verò fit, ut docet
,, Less. *l.2.c.43.d.2.* non tantùm sacrificio, sed etiam quovis
,, signo honoris, quo quis creaturæ tanquam Deo se submit-
,, tere intendit, v. g. genuflexione, suffitu, detectione capitis
,, ad statuam Jovis.
,, Resp. II. Idololatria est duplex: alia materialis, sive simu-
lata, ut cùm quis sine interno affectu, ex metu mortis, cul- ,,
tum idolo exhibet. Alia formalis, ac propria; eaque perfe- ,,
cta, ut cùm quis adorat idolum quod ex infidelitate putat ,,
esse Deum; vel imperfecta, cùm quis vel ex odio Dei, vel ,,
ex affectu aliquid à dæmone aliave creatura obtinendi, ipsi ,,
quasi Deo cultum defert. Laym. *l.4.t.10.c.2.* ex S. Aug. & ex ,,
S. Th. *Unde resolves:*
I. Idololatria aliquando conjungitur cum infidelitate vel ,,
hæresi, cum scilicet creatura adorata in intellectu habetur ,,
pro Deo, aliquando non. ,,
II. Idololatria, etiam materialis & ficta, est grave & mor- ,,
tale peccatum, quia est saltem mendacium perniciosum & ,,
contra Religionem: sæpè etiam contra confessionem fidei ,,
externam. Sanch. *L.2.mor.c.37.n.21.* Azor. 1. *p. lib.9.c.*11. ,,
III. Idololatria imperfecta, ob malitiam voluntatis, est ,,
peccatum gravius, quàm perfecta. V. Laym. & Sanch. *ll.cc.* ,,

ADDENDA.

QUæst. 3. *Quid notandum sit circa imagines & circa cultus varios hominum vel rerum sacrarum?* R. 15

§. 1. Inter Prop. ab Alex. VIII. damnatas est hæc 25. *Dei Patris simulacrum nefas est Christiano in templo collocare.* Hanc Prop. docuit *Calvinus*; item *Joannes Hesselius* Doctor Lovaniensis, citans pro se S. Aug. *L. de Fide & Symb.* sed perperàm: nam S. Doctor tantùm agit contra illos, qui putabant perfectam Dei similitudinem & formam posse figura & coloribus exprimi: nos autem dicimus esse tantùm metaphoricam: nunc ex damnatione propositionis allatæ certum est licere tales imagines ponere in templis, & ratio est, quia per hoc non significamus Deum esse corporeum, sed exprimimus illum more humano, ut ipse apparuit aut seipsum expressit in Scriptura, in qua dicitur stare, sedere, ambulare, habere caput, manus, pedes, &c. Ergo nec illicitum erit in pictura talem exhibere, qualis in Scriptura depingitur. Sic in Symbolo de Christo dicitur: *Sedet ad dexteram Patris.* Ergo sicuti ibi exprimitur verbis; ita licitum erit exprimere coloribus, præsertim cùm nunc non sit periculum erroris in Fide, quia hac de re sufficienter instruuntur imperiti secundùm expressum decretum Trident. *Sess.* 25.

§. 2. Inter Propositiones ab eodem Alex. VIII. damnatas hæc est 26. *Laus, quæ defertur MARIÆ ut MARIÆ, vana est.* Huic propositioni videtur occasionem dedisse libellus inscriptus: *Monita salutaria B. Mariæ Virginis ad cultores suos indiscretos*, Ubi monito 6. sic inducitur loquens B. Virgo: *Laus, quæ mihi defertur ut mihi vana est;* Quod verò attinet ad sensum propositionis damnatæ, hic valde obscurus est: Si sensus esset, quòd specialis laus non debeatur Mariæ, præcisè ut persona humana est, ibi sistendo, hoc non foret falsum, cùm enim etiam improbissimi homines sint personæ humanæ, si hęc præcisè ratio postularet sibi laudem, etiam hi, prout sunt persona humana, essent laude speciali digni. Si autem sensus sit, quòd non debeatur ei laus, in quantum est affecta specialibus prærogativis à Deo, patet falsitas, quam etiam agnovit author libelli; subdit enim: *Quæ vero mihi defertur ut matri & ancillæ Domini, sancta est.* Si autem sensus sit, quòd non debeatur illi laus, nisi in quantùm est Dei Mater, etiam patet falsitas, alioquin nullus alius Sanctus esset laudandus. Denique si sensus sit, quod omnis laus illius sit vana, nisi illi formaliter deferatur propter Deum, uti imaginibus non debetur ullus honor, nisi præcisè propter Sanctos, quos repræsentant, etiam hic sensus est falsus, & damnari potuit, quia persona B. Virginis, in quantùm est benè agens, habet excellentiam præ aliis creaturis, estque hoc ipso per se digna laude, uti docet S. Thom. *in 3. dist.9. qu.*1. his verbis; *Quòd B. Virgo sit persona quadam per se agens, ei debetur honor per se.* In quocumque autem sensu intelligatur propositio, est ad minimum scandalosa, quia sic crudè prolata est apta offendere pias aures populi & imminuere cultum Hyperduliæ B. Virgini debitum. *Nec obstat*, quòd 1. ad Timoth. 1. dicatur *Soli Deo honor & gloria.* *Nam* vel dicendum est cum S. August. *L.2. de Trin. c. 8. & 17.* quòd Tò *soli* non cadat super Tò *debetur*, sed super Tò *Deo*, ita ut sensus sit: illi, qui solus est Deus, honor & gloria: vel intelligi sic debet, quòd soli Deo principaliter debeatur omnis honor & suprema gloria.

§. 3. Circa imagines notandum, quòd Tom. 4. Bullarii 17
apud Cherubinum p. 54. in Decreto, quod à S. Congreg. 13. Martii 1625. approbante *Urb. VIII.* inter ejus Bullas num. 37. emanavit, sic statuatur: Sanctissimus re etiam cum Cardinalibus Inquisitoribus communicata & maturè considerata declaravit, statuit & decrevit; ne quorumvis hominum cum sanctitatis seu Martyrii fama (quantacumque illa sit) defunctorum imagines & quodcumque aliud venerationem & cultum præferens & indicans, in Oratoriis aut locis publicis seu privatis vel Ecclesiis tam sæcularibus, quàm Regularibus appo-

apponantur, antequam ab Apostolica Sede canonizentur, aut Beati declarentur; & si quæ appositæ sunt, amoveantur, prout eas statim amoveri mandavit: ac pariter imprimi de cætero inhibuit libros eorundem hominum gesta, miracula vel revelationes, seu quæcumque beneficia tanquam eorum intercessionibus à Deo accepta continentes sine approbatione Ordinarii, qui in eis recognoscendis Theologos aliosque pios ac doctos viros in consilium adhibeat, & ne deinceps aliquid novum ac inordinatum committatur, negotium instructum ad Sedem Apostolicam transmittat, ejusque Responsum expectet. Ad horum hominum sepulchra vetuit tabellas atque imagines ex quacumque materia pictas, fictas vel exculptas appendi, & lampades sive alia quæcumque lumina accendi sine recognitione ab Ordinario, omnino ut supra facienda, Sedique Apostolicæ referenda ac probanda: declarans, quòd per supradicta præjudicare in aliquo non velit iis, qui aut per communem Ecclesiæ consensum, vel immemorialem temporis cursum, aut per Patrum virorumque SS. Scripta, vel longissimi temporis scientia, ac tolerantia Sedis Apostolicæ vel Ordinarii coluntur. Denique pœnas injungit transgressoribus hujus Decreti. Sed advertendum est, quòd ibidem pag. 55. habeatur declaratio ejusdem Urb. VIII. data 4. April. 1625. quæ fusiùs repetitur in Append. Tom. 4. pag. 38. in Constitution. 22. aliàs 132. data 5. Jul. 1634. in qua permittit ejusmodi imagines separato ab Ecclesia loco custodiri, si approbantibus Ordinariis facere possint ad qualemcumque suo tempore probationem sanctitatis.

18 §.4. Quod attinet ad cultum Beatorum necdum canonizatorum, S. Congregatio 27. Sept. 1659. præsente & approbante Alexandro VII. edidit, & 3. Febr. 1660. publicavit Decretum, in quo hæc statuuntur. 1. Quòd eorundem Beatorum imagines, etiam non principaliter, & uti supplices appositæ, simulacra, picturæ, tabellæ aut scripturæ eorum præclara gesta repræsentantes, aut referentes, in Ecclesiis, Sacrariis & Oratoriis quibuscumque, & præsertim in quibus Missæ Sacrificium vel alia Divina Officia peraguntur, inconsulta Sede Apostolica nullo pacto exponantur. 2. Quòd ubi indultum fuerit per Sedem Apostolicam imagines, simulacra pictasque tabellas in Ecclesiis poni & coli posse, in pariete tantùm, non autem super altari collocandi facultas tributa censeatur. 3. Quòd si concessa fuerit per eandem Sedem Apostolicam altarium erectio, non tamen ob id Missam & Officium de prædictis Beatis celebrandi vel recitandi facultas tradita præsumatur, etenim specifica & expressa concessio super his præcedere debet. 4. Ubi in loco cultus fuerit concessus, non extendatur inconsulto Pontifice ad alium locum quavis alia concurrente authoritate. 5. In locis, ubi Beatos prædictos ab omnibus coli permissum fuit, non inde publica Officii recitatio permissa censeatur, sed tantummodò privata, nec satisfactoria præcepto recitationis, nisi quoad illos, quibus Sedes Apostolica de hoc indulserit. 6. Missæ pariter, quæ fuerint indultæ certis personis alicujus loci vel Monasterii, seu Presbyteris alicujus Ecclesiæ, à confluentibus Sacerdotibus quavis dignitate etiam Cardinalatus insignitis minimè celebrentur. 7. Dies festi in Beatorum eorundem memoriam non celebrentur, nisi speciali indulto Apostolico provisum fuerit. 8. Eorundem nomina in Kalendariis non apponantur, nisi illius tantùm loci earumque personarum, in quo & à quibus cultus cum Officio & Missa celebratur. 9. In quibusvis Ecclesiasticis precibus, etiam in Oratoriis privatis, recitandis particularia eorundem suffragia non apponantur vel recitentur. 10. Publicis in precibus præter indultas & à Sede Apostolica approbatas iidem Beati non invocentur. 11. Eorundem Reliquiæ in processionibus minimè circumferantur. S. tamen Congregatio removere non intendit cultum Beatis per communem Ecclesiæ consensum, vel per immemorialem temporis cursum, aut per Patrum virorumque sanctorum Scripta, vel temporis centum annorum metam excedentis scientiam ac tolerantiam Sedis Apostolicæ ac Ordinariorum hactenus præstitum, ac certo modo & forma ab eo tempore eis exhibitum: verùm si à centum annis citrà, cultus hujusmodi aliqua ex parte constiterit auctus & extensus, eo casu Congregatio eundem in pristinum reduci jubet, prout quemvis cultum extra casus prædictos ad expressa tantùm verbaliter in Apostolicis Indultis omnino revocari mandat, sub pœnis, &c. Firmis quoque remanentibus Decretis, nempe ne Beati in Patronos eligantur, ne eorum Natalitia cum Octavis celebrentur, & aliis quibuscumque à Sacra Congregatione hactenus emanatis, quæ præsenti Decreto renovantur.

19 Postmodum allatis ad S. Congregationem dubiis circa observationem & intelligentiam illius Decreti, 1. An ubi indultum fuerit, ut Missa de aliquo Beato celebretur, liceat ejus imaginem & simulacrum super altari exponere, nec non votivas tabellas ibidem appendere? An si dies festi in Beatorum honorem non celebrentur, extendatur ad Festa devotionis? 3. An indulta recitandi Officium cum Octava vel sine Octava, & celebrandi Missam de Beatis, fuerint revocata per dictum Decretum? 4. An in Ecclesiis, in quibus Officium & Missa de Beatis recitari ac respectivè celebrari possunt, liceat eorum reliquias exponere? 5. An Episcopi Regulares, qui ex indulto Sedis Apostolicæ gaudent privilegiis suæ Religionis, de quibus sunt capaces pro eorum conditione, possint de Beatis suæ Religionis recitare Officium, & in propriis Cathedralibus Missam celebrare, & Altare Beatis prædictis erigere? Sacra Congregatio 17 Aprilis 1660. respondit, ad 1. affirmativè. Ad 2. negativè. Ad 3. Negativè. Ad 4. affirmativè. Ad 5. negativè.

§.5. Suppositis illis proponebatur nuper hic casus: Titius, 20
quia obtinuit à Deo gratiam per preces *Thomæ Mori* in necessitate invocati, quem omnino putat Martyrem esse, vovet ejus picturam, attamen sine radiis, appensurum in Ecclesia, *Quæritur*, an id possit, ideoque teneatur hoc voto? *Ratio* pro parte affirmativa est, quia non vult picturam illam exponere ad publicum cultum, sed ad ornatum templi, & quidem extra altare ad parietem, ergo sicuti licitum est ibi appendere picturam quamcumque aliàs honestam; v.g. ejus, qui templum ædificavit vel altare fundavit, ita & *Thomæ Mori*. Nihilominus ex judicio virorum doctorum, quos consului, respondi non posse, ob illa Decreta n. 17. & 18. relata, nam non licet exponere imaginem non beatificati, imò nequidem beatificati in Ecclesia, in qua non est licitum de eo celebrare Missam, ergo multo minus *Thomæ Mori*, qui non est beatificatus. Ad rationem oppositam, disparitas est, quia scitur, quòd pictura Fundatoris non exponatur propter venerationem & cultum ratione sanctitatis vel martyrii: hinc non comprehenditur prohibitione Pontificum, è contra cùm populo alia non possit occurrere causa, cur exponatur pictura *Thomæ Mori* in Ecclesia, nisi ad aliquam contestationem sanctitatis vel martyrii, reipsa prout exposita in istis circumstantiis præsefert venerationem & cultum, ergo comprehenditur prohibitione Pontificum.

§.6. S. Congregatio 26. Junii 1642. approbante Urb. VIII. 21
inhibuit, ne imagines Christi, Deiparæ, Angelorum, Sanctorumque aliorum pingantur vel exponantur cum habitu certorum Ordinum, aut aliter, quàm in Ecclesia hactenus fuit usus: ibidem prohibet, nec in Ecclesiis vel earum frontispiciis aut atriis exponantur imagines profanæ vel aliàs indecentiam, & inhonestatem præseferentes, uti refert Manigart *in Praxi Pastor. p. 3. c. 8.*

§.7. Reliquiæ Sanctorum honorari possunt eodem cultu, 22
quo persona, cujus sunt reliquiæ; & quamvis per se coli nequeant, cùm sint irrationales, possunt tamen coli respectivè propter excellentiam & sanctitatem personæ, cujus sunt: ad honorandas autem privatim tantum reliquias sufficit privatum testimonium sanctitatis ab una persona fide digna aut ex alia probabili ratione, uti rectè *Manig.* suprà: notat autem Loth. *in Resol. Theol. t. 24. art. 3.* ex Gavanto, S. Congregationem Episcoporum & Regularium declarasse, Reliquias Sanctorum non posse radi, ut rasuræ dentur infirmis in potum. De cultu aliarum rerum benedictarum vel consecratarum dicetur *Lib. 6. p. 1. à num. 221.*

§.8. Probat Manig. *pag. 904.* ex Decretis Pontificum, Cæsa- 23
rum, Sanctorumque virorum, illicitum esse imaginem crucis in pavimento vel lapide humi pingere vel effingere, crux enim coli debet cultu latriæ, ergo irreligiosum est calcare pedibus: rectè tamen addit illam solam calcationem Crucis esse peccatum, quæ fit animo injuriandi aut irreverenter tractandi, de cætero passim videantur cruces sculptæ in ære vel lapide, quas sine scrupulo omnes prudentes calcant.

Q. 4. An sit idololatria credere dæmoni, aut eum inter- 24
rogare, si loquatur in obsesso? R. §.1. Propriè non est idololatria, ad eam tamen reducitur, si credatur dæmoni sua sponta aliquid dicenti, quia sic mendaciorum pater plùs honoratur, quàm mereatur, ob revelationem rei naturaliter incognitæ, quæ revelatio à solo Deo petenda esset. Dixi, *sua sponte dicenti*, quia si dicat aliquid coactus vi exorcismi, credi potest, quia Deus non potest cogere ad mendacium: attamen non facilè ei fides indubitata est adhibenda, quia incertum est, an fiat vi exorcismi, ita Less. *in Auct. v. Magia cap. 6.*

§.2. Haberi potest ratio aliqua eorum, quæ dæmon ex ob- 25
sesso dicit, non ut ideo credatur vel feratur sententia, sed ut inquiratur vel caveatur; & sic potest quis fodere, si dicat alicubi esse thesaurum, ita *Less.* suprà. Quòd si dicat aliquem esse maleficum, rectè docet Gob. *t. 11. n. 794.* si desint alia indicia, non ideo licere apprehendere accusatum; multò minus ei credendum erit, si dicat se à Deo missum ad populi instructionem, ut qui non credunt Concionatoribus & Parochis, saltem credant diabolo, idque esse extremum remedium, quo Deus utitur ad conversionem hominum, *nam* hoc prorsus vanum est, & fraus dæmonis volentis errores cum vera doctrina insinuare, ut probat ibidem *Lessius*.

26 §.3. Veniale tantùm est, si quis ex levitate vel curiositate dęmonem in obsesso loquentem uno aut altero verbo imperativè interroget rem vanam & inutilem, dummodò non fiat animo discendi aliquid ab ipso, nam hoc esset expectare beneficium, & communicare cum illo; nec firma fides adhibenda est, nam sic valde honoraretur dæmon, ita cum multis, quos refert, Sanch. *hic L.2.c.*42. ubi latè tradit, quid liceat interrogare vel facere illi, qui exorcizat dæmonem in obsesso; de quo etiam videri potest Tamb. *L.3.c.*8.§.2.& præcipuè *Less.* suprà *cas.*4.5. 6. ubi dicit licitum esse personam aliundè accusatam vel infamatam sistere coram dæmone in obsesso, ut si velit, eam confrontet ac convincat de crimine: vide tamen dicenda infra n. 44. *nam* in hoc videtur esse aliqua communicatio cum dæmone.

27 DUBIUM IV.

Quid, & quotuplex sit vana observantia, & unde colligatur?

RESP.I. Ea est superstitio, qua medio aliquo improportionato & à Deo non instituto, procuratur aliquis effectus, v.g. sanitas, scientia, &c. S.Th.2.2.*qu* 96.*art.* 1. Bonac. & alii. Differt autem à divinatione, quod hæc tantùm ordinetur ad occultorum cognitionem: illa verò ad effectum externum. Convenit cum eadem, quòd utraque nitatur pacto dæmonis, eique tribuat perfectionem propriam Dei. Unde quæ de divinatione dicta sunt, proportionabiliter huic accommodari debent.

Resp.II. Dividitur 1. sicut divinatio, in eam, quæ ex pacto expresso cum dæmone, & in eam quæ ex implicito pacto procedit. 2. Dividitur communiter in quatuor species. *Prima* dicitur Ars notoria, quæ inspectione certarum figurarum, vel certo aliquo jejunio, oratione, &c. utitur ad scientiam, repentè ac sine labore acquirendam, ut faciunt Anabaptistæ. *Secunda* dicitur magia (quod nomen alioqui generale est) quæ versatur circa corpora variè immutanda, aliosque effectus miros. *Tertia* est observatio eventuum, qua ex consideratione alicujus eventus conjicitur, quid sit futurum: v.g. si ex eo, quòd casu occurrat vulpes, canis, aut cadaver, certa imminere credat, & inde actiones suas moderetur. *Quarta* dicitur Observatio sanitatum, cùm adhibentur quædam signa, orationes, certus numerus crucium, sacra verba, &c. velut necessaria & efficacia ad pellendos morbos. Idem est de gestatione reliquiarum cum vana circumstantia, v.g. in tali capsa, tot diebus, cum tali herba, &c. Sanch. *L.*2.*mor.c.*40.*n.*11. Fill.*T.*24.*n.*157.

Resp.III. Vana observantia, sicut divinatio, est peccatum mortale ex genere suo. Ratio, tum quia tribuit honorem divinum creaturæ, expectando ab ea, quod à solo Deo expectari debet: tum quia nititur pacto cum dæmone, Less. Bon. *T.*2.*d.*3.*q.*5.*p.*4. *& alii.* Nec potest excusari à mortali ex parvitate materiæ, quia simpliciter & in omni materia usurpatur cognitio aut virtus Dei propria. Aliunde tamen fieri posse, ut non sit mortale, docent *Auth. suprà citati Dub.*2. *Resp.*3. 1. Ratione ignorantiæ, si pactum sit implicitum tantùm. 2. Si non adhibeatur fides, licèt timeatur ita esse, vel futurum. *V. dicta de divinatione dub.*2.*resp.*3. *casu* 7.& Less. *l.*2.*c.*43.*dub.*8.*n.*53. *& dub.*10.*n.*66.

Resp.IV. Vana observantia cognosci potest, 1. Ex insufficientia causæ adhibitæ ad effectum, si nimirum nec habeat naturalem virtutem, nec de supernaturali legitimè constet. 2. Ex adjunctione falsæ vel vanæ circumstantiæ, ut v.g. si flagellatio fieri debeat certa hora, numero, manu, flagro serico, nomina adhibeantur ignota vel characteres peregrini, verba falsa vel apocrypha, v.g. Christum habuisse febres vel spasmum, &c. Item si ponatur vis in modo scribendi, v.g. Evangelium S. Joannis à virgine, oriente Sole, &c. 3. Si effectus statim evanescat, &c. Delrio *l.*2. *q.*5. Sanch. *num.*43. *Ex dictis resolves,*

I. Superstitiosum est, 1. Sumere aliquam potionem vel bolum, vel quidvis aliud usurpare, ad scientiam aliquam subitò acquirendam. 2. Gestare amuleta, ligaturas, & involucra falsis characteribus consignata, contra vulnera vel subitam mortem, ne possint lædi, vel ne sanguis effluat, vel ad conciliandam invisibilitatem, impenetrabilitatem, amorem, fortunam, nocumenta & maleficia. 3. Ex casu fortuito conjicere de eventu, v.g. sibi aliquid boni vel mali eventurum: ut si manè egrediens pedem offendat, ideoque domum regrediatur, timens aliquid infausti. 4. Dies aliquos habere tanquam faustos, alios verò infaustos, ideòque negotium omittere, v.g. die Veneris nolle ungues præscindere. 5. Feminarum carminatricum benedictiones, & preces ad morbum depellendum adhibere. 6. Projicere statuam alicujus Sancti in flumen, ut pluat. 7. Si putentur Missæ non prodesse Defunctis, nisi legantur septem, cum septem certi coloris candelis, & septem eleemosynis. 8. Si unguento armario, quo gladius inungitur, absens curetur. 9. Si certo Festo v.gr. S. Joannis, certa orentur, vel festo S. Mathiæ hederæ folia aquis imponantur, ut cognoscatur, cui debeant nubere. 10. Si quibusdam precibus, imaginibus, aut characteribus, aut crucibus tribuatur vis certa & infallibilis, v.g. evadendi ab hoste, expellendi morbos, non moriendi sine prævia Confessione, non incidendi in infortunium, &c. Aliud tamen est, ea per orationes petere ac sperare. Delr. *l.*3.*p.*2.*q.*4.*sect.*7. Suar. *c.*15. Less. *d.*10.*num.*63. Sanch. *num.*34.*&* 37. Fill. *num.*150.

II. Superstitiosum non est, 1. Observare Lunam aut tempora aptiora colligendis herbis, (v.g. die S. Joannis Baptistæ) purgandis corporibus, cædendis arboribus, &c. 2. Verba Sacræ Scripturæ, vel reliquias gestare ad Dei tantùm honorem & sine dictis vanitatibus. 3. Circa templum alicujus certi Sancti ter jumentum circumducere, die alicujus certi Sancti equis venam secare &c. Si scilicet hæc fiant, ut major devotio excitetur, & effectus Sanctorum meritis adscribatur. Aliud tamen esset, si putarentur tales circumstantiæ infallibiles, aut planè necessariæ, aut per se efficaces. V. Navar. *in Man. cap.*11. Addit Laym. ex Cajet. si homines rudes bona fide & ex devotione aliquem ritum ab Ecclesia non receptum observent, aliquando in sua simplicitate relinquendos, cùm difficulter abducantur ab eo, quod bona fide à suis Majoribus acceperunt. 4. Nec damnandæ quædam devotiones, quas vocant Novendiales, (v.g. novem, vel ad exemplum S. Gregórii triginta, vel alium certum numerum Sacrorum celebrare cum certo numero, & magnitudine candelarum, & similia,) si fiant in memoriam alicujus mysterii, v.g. novem mensium, quibus Christus fuit in utero, vel quinque vulnerum &c. Esset tamen superstitiosum, credere, eas preces non prodesse in majore, vel minore numero. 5. Multi excusant etiam eos, qui sanant morsus à rabido cane, quòd putent illos ad hoc habere gratiam gratis datam, & sic tenet Nav. *l.c.* V. Sanch. Laym. Bon. *ll.cc.*

III. Non est illicitum uti virtute rei naturalis, quę per superstitionem cognita est, modò ejus observatio aut operatio non pendeat ob ope dæmonis. Ratio est, quia licèt illa cognitio malè parta sit, peccatum tamen transiit, neque virtus naturalis ex eo quidquam mali contraxit. V. Sanch. *lib.* 2. *Moral.cap.*38. Bonac. *q.*5.*p.*4. Laym. *lib.*4.*t.*10.*cap.*4.

ADDENDA.

QUæst 5. *Quas prætereà regulas tradant Authores pro dignoscenda vana observantia?* R. §.1. Sanch. Castrop. Tamb. Gob. & alii tradunt sequentes. 28
1. Quando rei vis tribuitur ad effectum, quam vim nec à natura sua, nec à Dei vel Ecclesiæ institutione habet, semper est superstitio, quia effectum expectas, non à natura, nec à Deo, ergo à dæmone, cùm sperari non possit, quòd casu sit eventurus. 2. Si res sacræ adhibeantur ad effectus vanos & inutiles, aut si signa, aut res vanę adhibeantur ad effectum qualemcumque obtinendum, est superstitio, quia Deus non immiscet se rebus vanis, ergo effectus non potest expectari nisi à dæmone. 3. Præsumitur dæmonis invocatio saltem tacita, quando adsunt, vel verba non significativa, vel figuræ inutiles, vel falsitas, v.g. in conditione aliqua, vel promissio effectus infallibilis, quia nec DEUS se immiscet vanis, nec infallibiliter appromisit tales effectus, ergo cùm à natura non sint, si tunc expectentur, à dæmone expectantur. 4. Quando dubitatur, an effectus sit à vi occulta naturali, an à dæmone, potiùs judicandum est esse à natura, adeoque non esse superstitiosum, quia plurimæ sunt virtutes in rebus naturalibus nobis incognitæ: itaque in dubio dicendum est id potiùs esse à natura, cum miros à natura effectus fieri videamus, quorum rationem reddere non possumus, ergo etiam in tali dubio sumus in possessione Juris ad utēdum ejusmodi rebus, donec resciatur non esse à virtute naturali occulta. 5. Si dubitetur, an effectus sit à Deo, an à dæmone, præsumendum est esse à dæmone, quia cùm res, quæ adhibetur, non sit naturalis causa illius, erit tantùm signum, ad cujus positionem vel Deus vel dęmon effectum ponet: de Deo autem talia operante nescimus, nisi in Sacramētis & Sacramentalibus, estque temerarium dicere tum semper fieri miracula, ergo mortaliter certò præsumitur esse à dæmone. 6. Quando ab aliquo homine aliquid mirum efficitur, potiùs censeri debet fieri naturaliter, quàm magicè, quia nemo præsumitur malus, nisi probetur; quandoq; etiam, maximè sanctitas operantis vel alia urgentissima indicia suadent aliquid fieri supernaturaliter & per miraculum, Deo per sanctos suos operante. 7. Si aliqua videantur bona, aliqua autem admisceantur redolentia superstitionem poteris usurpare cum spe eventus, si removeas superstitio-

stitiosa, v. g. sanitas spondetur puero, si B. Virgini offeratur candela præcisè æquè ponderosa, quàm est puer, si tu offeras magis aut minùs ponderosam, & speres sanitatem, rectè agis.

29 §. 2. Ex datis regulis colligitur, sequentia esse superstitiosa. 1. Facere ligaturam rei alicujus, ne vaccis lac effluat. 2. Certò credere se non moriturum ex vulnere, si Festo S. Stephani in pane & aqua jejunet, ritèque confessus communicet. 3. Festo Paschatis vel alio solemni die abstinere à carnibus, credendo se per hoc infallibiliter liberandum à febri aut alio malo. 4. Nolle adire convivium, in quo sunt tredecim, eò quòd unus certò credatur brevi moriturus, uti è convivis tredecim in ultima Cœna unus mortuus est, nempe Christus aut Judas. 5. Pondere aliquo ad funem suspenso inter pollicem & indicem explorare, quota sit hora, toties enim dicitur pulsus dari ad latus vasis: esse autem superstitiosum evincit *Lugo* sua experientia, uti refert Tamb. *l. 2. c. 6. §. 1. nn. 39.* confirmatque *n. 79.* ex Baldel. & Delr. Sporer quoque *T. 1. cap. 5. n. 22.* fatetur se sæpius usum bona fide, sed audita experientia Lugonis damnat, & addit, *Aliis ergo, & maximè illis quibus, ut idem experirentur, imprudens author fui, jam pœnitens dissuadeo.* Dicunt aliqui hoc esse à pulsu arteriæ, sed contra est, nam pulsus arteriæ est constans & naturalis, numeratio autem horarum, v. gr. primæ, est arbitraria, posset enim numerari ab ortu vel occasu Solis, & per accidens est, quòd apud nos numeretur à tempore, quo Sol post horam transiit Meridianum, ergo cùm arteria esset pulsatura eodem modo, licèt homines vellent, ut prima aliter numeraretur, non potest esse ab arteria, quòd nunc sonet prima. Deinde non potest ostendi, cur arteria, quando est prima, det potiùs unum, quàm duos aut tres pulsus, semper enim æqualiter movetur per impulsum sanguinis. Alii dicunt provenire à speciebus phantasiæ, quæ moveat sanguinem, & id evenisse *Lugoni*, qui tum tenebat Italiam per diem & noctem, hinc etiam fieri tantùm in sanguineis calido-humidis: talem autem esse vim phantasiæ docent Medici; nam si tangant arteriam *Titii* & proferant nomina *Caji & Sempronii*, dignoscere possunt, quem eorum magis amet vel oderit. *Contra est*, unde sunt illæ species? An infusæ? an acquisitæ? & per quos actus? Deinde si sit hora secunda & ipse æqualiter nesciat, sitne prima, secunda an tertia, uti fieri potest saltem noctu expergiscenti, cur species phantasiæ movebunt sanguinem ad duos præcisè pulsus? Item, cùm species phantasiæ sint mortuæ, non possunt movere phantasiam, nisi causando actum phantasiæ, de hoc actu quæro, quid pro objecto habeat? non certum numerum horarum, nam ignoratur, & vult horam explorare; nec aliquid aliud, quia nihil aliud erit connexum cum tot præcisè pulsibus. Præterea, pone quòd planè imaginetur sibi, esse tertiam, quando est prima, si arteria pulset ter, tua experientia fallit; si pulset semel, non est ex vi phantasiæ; unde ergo? Denique sequitur, quòd non explorem, quæ sit hora in tempore, sed quam horam mihi imaginer, id autem non est opus explorare pulsu annuli, sed hoc certiùs sciam reflectendo me supra meam phantasiam, ergo tuum experimentum est planè inutile & vanum. 6. Nolle die Lunæ aliquid dare mutuo, quia credit non ita facilè reddendum: item nolle die Martis iter incipere, ne in milites incidat: item nolle nere die Sabbati. 7. Subitò reddere vires vel sanitatem insufflatis quibusdam verbis in aurem. 8. Reddere canes mutos insufflatis vel prolatis illis verbis: *in camo & fræno maxillas eorum constringe:* item istis sistere sanguinem: *Libera me de sanguinibus*: item illis, *Verbum caro factum est*, velle reddere partum felicem: item illis, *consummatum est*, sanare luxationes equorum: item illis in aurem insufflatis velle excitare laborantem morbo caduco, *ò creatura Dei memento Creatoris tui*. 9. Si quis oret certas preces, ut Christus, B. Virgo vel Angelus sibi appareat in morte, omninò certò putans eos apparituros. 10. Certas preces orare, vel schedulas circumferre, cum certa fiducia, se ideo non moriturum subitò vel sine confessione. 11. Folium trifolii gestare ad felicitatem conciliandam. 12. Ægrotantis lecto supponere certas herbas, ne desperet in agone. 13. Schedas profanas infra limen stabuli deponere, ut pecora transeuntia omne malum evitent. 14. Putare domum muniri contra fulmen, si die palmarum ramus palmæ ter circumferatur, & extra domum relinquatur. 15. Credere gallinas fore liberas ab accipitre, si primum, quod ponunt, ovum detur pauperi. 16. Conservare ova die Veneris sancto posita ad restinguendum incendium. 17. Fricare dentes vel oculos sub elevatione, ut dolor dentium vel oculorum depellatur. 18. Aliquid infaustum metuere, si videantur duo Sacerdotes simul elevantes Hostiam in Missa. 19. Si avis mæstum canat, corvus crocitet, lepus prætercurrat, credere prænunciari alicui mortem vel infortunium. 20. Pueros aut chartulas nomine puerorum inscriptas mittere per fissuram arboris, ut sanentur à ruptura, uti S. Thom. & alii cum Burgh. *cent. 1. cas. 46.* habent. 21. Ungere gladium adhuc calentem sanguine vulnerati, ut in distans sanetur, cum communi Burgh. *cent. 3. cas. 29.* 22. Ex nomine in Baptismo imposito conjicere, an aliquis sit probus vel improbus. 23. Dum tonat, volutare se in terra, ut dolor tergoris cesset. 24. Cingulo metiri ægrotum, ad dignoscendum, à quo sit sanandus. 25. Filo metiri corpus ægroti, illudque posteà secare ad sanandum morbum. 26. Securi dividere stramen, ut tumores manuum sanentur. 27. Ferrum, quo læsus es, infigere larido porcino, ut tu saneris. 28. Ligare arborem aut rem aliam loco vulneris sanandi. 29. Summo mane scopis tangere olera, ut sint secura ab erucis. 30. Manè lavare manus, credendo tum sagas nocere non posse. 31. Ferrum catenæ, ex qua pependit patibularius, aut manum suspenti adhibere ad miros effectus. 32. Certam schedam affigere januæ, ut ad eam cogatur venire fur. 33. Si plures veniant ad suspicionem delicti, comedere salem & panem, ut is, qui nocens est, malè habere incipiat & sic prodatur. 34. Si adsit mulier, de qua suspiceris, quod sit saga, invertere scopas, ut si saga est, abire non possit, nisi gressu averso seu cancrino. 35. Ad pellendos morbos uti annulo confecto ex oblatis Crucifixo die Veneris sancto. 36. Globos transmittere per certum annulum certo die & hora fabricatum, ut quandocumque explodes, tangas, quod intendis. 37. Credere lac statim coagulandum in butyrum, si in illum immittatur serra ferrea necdum adhibita ad usum. 38. Lignum è feretro, in quo jacuit mulier mortua, appendere collo pecudum, ne ægrotent vel ut sanentur. 39. Credere se peccaturum, si extrema Unctione semel accepta ambulet nudis pedibus. 40. Cingulo prægnantis mulieris pulsare campanam, ut habeat felicem partum. 41. Si gallina instar galli cantet, credere malum imminere. 42. In lusu mutare situm corporis, aut complicare pedes, ad evitandum infortunium. 43 In nocte S. Joannis orare, ut in somno appareat ille, cui nubere debeat; item credere se non ducturum uxorem eo anno, quo coram se ignis fuit coopertus cineribus: atque de similibus superstitionibus circa sponsos & sponsas multa habet Gob. *T. 11. à num.* 1010. 44. Adjurare creaturas irrationales, modo in Ecclesia insolito, ne incipiant aut pergant nocere; item animalia noxia citare ad judicium, vel excommunicare: aliud est, si fiat modo ab Ecclesia præscripto, tunc enim nubes & tempestates non adjurantur directè, sed vel Deus deprecativè, ut malum avertat, vel dæmon imperativè, ne noceat. 45. Gestare lapidem fulmineum, super quo tria Sacra sint lecta, ut quis sit fortis. 46. Tres virgas salicis ducere per os, deinde eas suspendere in camino, ut postquam fuerint arefactæ, desinat graveolentia halitus. 47. Vertere se ad Lunam crescentem, & struma manu apprehensa dicere, *Quod video, crescat, quod tango detumescat*. 48. Credere me moriturum ideo, quia alius me innocentem ad judicium divinum citavit: Si tamen citatus es, quia eras nocens, meritò times, quia Drexellius *in suo Tribunali Lib. 2. cap. 3.* affert 24. ejusmodi citationes, quæ effectum habuerunt: an autem liceat ita citare, dicemus, *Lib. 4. num.* 1530. 49. Ponere certam spem in deferendis certis nominibus, quæ, ut licitè circumferantur, habere debent has conditiones, ut sint nota & sancta, ut habeant characteres notos & sanctos, ut contineant vera ac pia, ut nulla ponatur spes in loco, tempore, numero scribendi, nec in modo deferendi vel allegandi ea, ita Alloza *V. Superstitio, S. a. num.* 24. 50. Credere, quòd imagines astrologicæ & characteres aliæque figuræ artificiales, quæ sunt factæ sub tali constellatione vel signo, ratione sui artificii vel imaginis habeant vim ad hunc vel illum effectum, S Thom. & Sanch. *L. 2. c. 40. num.* 50. cum aliis multis, contra quosdam, qui conantur defendere. Qui plura volet exempla superstitionum hoc tempore usitatarum, consulat *Gob.* qui per 30. paginas præcipuè à *n. 923.* sexcentas ejusmodi nugas affert.

§. 3. Multa secundùm diversos Authores damnantur vel 30
excusantur à superstitione, v. g. 1. *Leander* negat, alii probabiliùs affirmant esse superstitionem, si quis ex aura, quæ
est certo die, v. gr. Festo *Sancti Urbani*, vel conversionis 31
Sancti Pauli, velit prædicere, qualis sit futura per annum. Audi *S. Chrysost.* Homil. adversus eos, qui observant novilunia: *Non audis Apostolum dicentem, dies observatis & menses & tempora & annos? metuo vobis, ne frustra in vobis laboraverim: nempe extremæ hoc amentiæ est, propter unum diem, si auspicatus fuerit, per universum hoc expectare annum &c.* 2. Rayn. apud Gob. *n. 960.* arguit supesti- 32
tionis eos, qui statuunt Patronum suum menstruum honorare jejunio, licèt Festum illius in Dominicam incidat; item eos, qui omnes suas satisfactiones donant Defunctis, cùm ipsi maximè indigeant, sibique applicare deberent. *Sed* alii meritò contradicunt, nam quoad priorem partem, rectè docent *Sanch. & Tamb.* per se loquendo, nullum esse peccatum die Dominico jejunare: quoad alteram, vide dicta *Lib. 2. n. 179.* 3. Gob. *n.* 961. non omnino damnat certæ superstitionis eos, qui putant sanguine vulnerati misto cum quodam pulvere sympatico sa-

nari posse recens vulnus hominis ad trecentos passus distantis, quia fortè verum est, quod aliquæ qualitates diffundantur per medium, uti cadavera odorem mittunt per multa milliaria, teste *S. Th.* multisque Philosophis: Sed rem illam reliqui communiter damnant, videtur enim incredibile, quod qualitates talis pulveris possint ita longe per motos & media corpora interjecta undequaque diffundi; quòd si dicant agere in distans,
33 adhuc minus probabilitatis habet. 4. Quidam suspectum habent, sed Gob. *n.* 1014. absolvit à superstitione eum, qui gestat nummum benedictum & insignitum figura *S. Georgii*, cum fiducia, se non casurum ex equo, vel si cadat, casum fore innoxium, non apparet enim, cur superstitiosum sit, si quis non appromittat sibi infallibiliter talem effectum, sed speret per me-
34 rita & intercessionem *S. Georgii* Equitis. 5. Aliqui absolutè damnant, aliqui autem absolutè excusant à superstitione eos, qui putant se habere vim aut gratiam, sanandi certos morbos, vel qui ad tales accedunt sanitatis causa, uti refert Sanch. *n.* 45. Dian. autem *p.* 11. *T.* 4. *R.* 42. citans Delr. & alios sic habet: *Non videtur superstitiosum, quod in Belgio omnes nati die Veneris sancto putentur suo contactu sanare à febribus, aut quòd septimus masculus ex legitimo Matrimonio natus nulla fœminea prole intermedia, sanare possit strumosos.* Sanch. verò & Gob. nec universaliter improbant, quia DD. graves approbant, & Ecclesia id permittit, potestque Deus certis familiis certas ejusmodi gratias gratis datas tribuere; imò etiam potest certis hominibus certa virtus naturalis convenire ad morbos ejusmodi sanandos, uti ex *Plinio* ostendit *Azor*, attamen etiam universaliter non est approbandum, nam in primis putat *Delr.* hanc gratiam solis Catholicis concedi à Deo; deinde non est credibile tam multis hominibus impiis concedi, quot se habere jactant: unde ab Ordinatio priùs rigide examinandi sunt, & repellendi, si vana, vel parum honesta admisceant. Videri potest *Sanch.* suprà, ubi optimè & fusè de ea virtute discurrit, affertque signa dignoscendi, qualis sit.

35 §. 4. Quod attinet ad virgam, quam vocant divinatoriam, Sacra Congregatio generalium Inquisitorum de Mandato Clementis XI. post exactum examen Theologorum, die 26. Oct. 1701. damnavit & prohibuit librum, cui titulus, *La Physique occulte ou traité de la baquette divinatoire*: usum tamen talis virgæ pro inveniendis metallis & fontibus approbarunt vel ausi non sunt improbare *Majolus*, *Peucer*, *Fludd. Libavius*, *Vuillemius*, *Fromman*, *Dechales*, *Hirnhaim*, *Saint Romain*, *Royer*: è contra eum usum damnant *Agricola*, *Paracelsus*, *Roberti*, *Stengelius*, *Forerus*, *Cesius*, *Fabri*, *Kircherus*, *Aldrovandus*, *Scotus*, *Conradus*, *Sperling*, *Menestrier*, *Natalis Alexander*, Commentator Liter. *Tolly*, Author libri sub titulo, *Histoire critique des practiques superstitieuses*, qui *p.* 2. *c.* 3. ad discernendum, sitne effectus naturalis an non, ponit hanc regulam, *Tum est causa naturalis, si in eisdem circumstantiis Physicis semper agat eodem modo: è contra, tum non est naturalis, si in eisdem circumstantiis Physicis non semper agat eodem modo*, sed requirat, v.g. ut à certis personis applicetur, ut cum certa intentione, sub recitatione certorum verborum, cum circumstantiis aliquibus purè moralibus, quæ modum agendi physicum immutare non possunt. Ex illa regula infert c. 4. per virgam non posse detegi limites agrorum, nec latrones vel homicidas, nec res perditas vel furto sublatas, quia quòd hic vel ille lapis sit limes agri, pendet à circumstantia morali hominum ponentium ex illa intentione: virga autem coryli vel quæcumque alia non attingit moralia: Similiter quòd hic homo sit latro vel homicida, aut quòd hæc pecunia sit perdita aut furtiva, est circumstantia moralis, qua non immutatur vis aut modus naturalis agendi, quem habet virga. Similiter c. 5. infert non esse effectum naturalem, si virga detegat fontem vel metalla. 1. Quia virga flectitur, ubi illa non sunt; & non flectitur, ubi illa sunt, uti experientia certum est: causa autem naturalis semper eodem modo agit in eisdem circumstantiis: 2. Virga ad nimis multa flectitur, quę planè diversas habent naturas, & exhalationes: 3. Cur non æquè flectitur ad detectas aquas, & metalla? 4 Non flectitur ad aquas & metalla, si intentio sit inquirendi aliquid aliud, hæc autem est circumstantia moralis tantùm, nec per intentiones nostras potest variari effectus naturalis. 5. Vis exhalationum nō est tanta, ut posset flectere virgam, multò minus frangere, quando forti manu attinetur. 6. Non deberet torqueri in manu, seu verti, sed purè flecteretur versus locum, uti non vertitur ferrum per magnetem, sed purè trahitur, vel rectà accedit. 7. Apud aliquos torquetur ad ferrum, si in acie virgæ ponatur ferrum, apud alios per hoc non impeditur ejus virtus, ergo ob diversitatem moralem personarum agit difformiter, ergo non est causa naturalis. Idem Author probat c. 7. dæmonem sæpè agere, quamvis nullum cum eo pactum intercedat, ut sic decipiat, & in peccata paulatim inducat. Denique p. 3. c 4. circa clavem *S. Huberti* & similia dicit expedire, ut non sit ejus usus. Addit in talibus sæpè committi superstitionem, quia exigitur miraculum per signa, quæ aliquando miracula patrarunt, sed non habent à Deo promissionem futuri semper miraculi: è contra, illa circa Reliquias & Novenam *S. Huberti* nil continere superstitionis, post audita judicia Theologorum, & Medicorum Lovaniensium, declaravit 4. Octob. 1690 *Joannes Ludovicus* Ep. Leod.

§. 5. In dubio, an aliquid sit superstitiosum, putant *Tamb.* 36
Gob. & alii non peccari mortaliter si quis semel aut iterum operetur, non expectans certò effectum, sed veluti experturus. Addit *Tamb.* extrinsecè saltem probabile esse, quòd in tali dubio, si adsit gravis necessitas, v.g ob recuperandam sanitatem, quæ aliter restitui non potest, possis sine ullo peccato, adhibere tale medium, facta priùs protestatione, quòd nolis in ullum pactum cum dæmone consentire: Alloza *nu.* 5. citans alios sic habet, *Licitè potest quis experiri, an in aliqua observantia sit pactum cum dæmone, protestando se nolle talem effectum, si à dæmone est*: tum enim magna necessitas, inquit *Gobat*, facit tibi jus ad exponendum te dubio periculo superstitionis. *Sed* non obstante horum sententia, res illa plena est periculi, adeoque vitanda; unde quod Sanch *n.* 25. ait, si quis non seriò, sed joci causa, & ad experiendum effectum causa curiositatis semel utatur vana observantia, hoc fore tantum veniale, quamvis non ausim dicere esse improbabile, cùm etiam *Tancredi*, *Tamb.* *Arsd* & alii dicant fore tantùm veniale, licèt fiat semel aut iterum, est tamen prorsus dissuadendum, & circa hoc idem videtur dicendum esse quod num. 11. est dictum. Denique Fann. & Sioz *l.* 1. *p.* 3. *n.* 428. sapienter monent, sæpè melius esse ad tempus permittere superstitiones simplicium hominum, quàm admonere, si prævideantur jam non abstenturi, nam admonendo fiet, ut sublata invincibili ignorantia peccent mortaliter aut saltem graviùs, cùm anteà vel bona fide vel saltem cum minore remorsu operantes, vel non peccarent, vel peccarent leviùs: postmodum tamen data occasione paulatim erunt disponendi, & ab ejusmodi abducendi.

Q. 6. Si mulier sit suspecta, an licitum sit per submer- 37
sionem in aquam explorare, an sit saga? dicuntur enim sagæ habere ex pacto cum dæmone, ut licèt immergantur, tamen non demergantur, sed supernatent. R. Non est hoc permittendum Magistratui, quia est aliquid insolens & non secundùm præscriptum Legum: Si tamen fiat, *Less. in Auct. V. Magia cap.* 1. putat secluso scandalo non fore mortale, quia mea immersio nullum habet annexum pactum cum dæmone, sed pactum, quod est inter dæmonem & sagam, respicit tantùm supernatationem sagæ, quæ sequitur post meam immersionem, ego autem tantùm volo per actionem de se indifferentem deprehendere, an mulier habeat illud pactum; sicuti, inquit *Less. c.* 3. si saga haberet pactum cum dæmone, ut quamvis pungeretur aciculis, tamen non sentiret dolorem, posset etiam Magistratus experiri, an ita esset, ob rationem jam datam: addit tamen ex ejusmodi indicio non licere procedere, nequidem ad torturam, præsertim gravem, sed tantum esse signum probabile, quod multis aliis junctum posset æquivalere semiplenæ probationi.

Authores alii communiter cum Binsf. & Delr. *l.* 4. *c.* 4. *q.* 4. *&* 38
5. damnant ejusmodi actiones, 1. Quia aliàs etiam liceret per ferrum candens vel prunas ardentes explorare, an aliqua esset adultera. 2. Quia non licet cooperari acti magicæ, uti dictum est L. 2. n. 271. nec communicare cum dæmone, nec sagam inducere ad illicitum usum sui pacti.

Ad has rationes Respondet Less. ad 1 n. conseq. hic enim es- 39
set tentatio Dei, quia expectaretur effectus miraculosus, quod non est de immersione in aquam. Ad 2. dicit nihil horum fieri, sed immergentem ista omnia tantùm permittere, uti non censeor communicare cum hoste, nec concitare cives ad rebellionem, si, ut explorem an non habeant pactum cum hoste, curem noctu hora 12. in mœnibus accendi facem, de quo signo pro me invadendo dicebatur esse conventum inter illos, nec ideo sum causa, nisi tantùm permissiva, quòd cives viso signo renovent voluntatem rebellandi, sed tantum dedi occasionem per actionem de se licitam.

Quidquid sit de his, sufficit nobis, quòd Ecclesia probam 40
illam graviter prohibuerit, uti fusè ostendit *Delrio*, hinc dicimus eam saltem ideò esse illicitam.

DUBIUM V. 41

Quid sit maleficium, & quomodo possit tolli.

RESP. I. Maleficium est vis nocendi aliis ex pacto & cooperatione dæmonis. Differt à Magia, quòd hæc intendat facere mira, illud autem dirigatur ad nocendum, Tol. *l.* 4. *c.* 16. Fill. *T.* 24. *c.* 8. *q.* 1.

Resp. II. Maleficium aliud dicitur Amatorium seu philtrum, cujus usus est ad carnalem amorem vel odium excitandum, dæmone hominis phantasiam commovente, nihil tamen agente in voluntatem: Unde patet, si maleficio sic inse-

infecti labantur, eos verè peccare, quia libertas non aufertur. Aliud dicitur veneficium, quo alicui personæ, vel ejus bonis damnum infertur. Fill.*l.c.n.*183. Azor.*to.1.l.9.c.*26.

Resp.III. Contra maleficia uti licet, 1. Remediis petitis ex medicina, 2. Exorcismis & Sacramentis Ecclesiæ, peregrinationibus, invocationibus Sanctorum, &c. 3. Destructione signorum per quæ dæmon nocet, absque alio tamen maleficio, Nav. & communiter alii. 4. Si maleficus licito modo potest maleficium tollere, licet eum ad id accersere, rogare, imò etiam pecunia inducere, vel verberibus aut tormentis cogere, (non tamen interficere, si nolit,) Lugo Dian.*p.8.t.7. R.*53. idque etiamsi constet eum id facturum per novum maleficium: sicuti ex causa licet ab usurario petere mutuum ad usuram. Ratio, quia cùm habeam jus petendi, quod ab illo rectè præstari potest, & est indifferens, imputabitur illius malitiæ, si id malè faciat. V. Sanch. *lib.7. de Matr.d.95.n.*11. Fill.*n.*192. Less.*l.2.c.44.d.6.* contra Delrio. 5. Licet etiam contrarium signum positivum apponere ea se tamen honestum, v.g. si dæmon esset pactus cum malefico, se tamdiu nociturum, quamdiu maleficiatus se cruce non signaret, aut lavaret corpus, (nam plerumque fit cum tali aliqua conditione, v.g. ut tamdiù duret, quamdiu manet aliqua ligatura, aut res aliqua certo loco defossa) licebit illi se signare, lavare, &c. Suar. Less.*n.* 45. Ratio est, quia non est intentio positivè recuperandi sanitatem eo medio, sed tantùm tollendi signum, & dissolvendi pactum cum dæmone. Unde ulteriùs patet, licere repercutere sagam, quæ te tetigit, ea enim repercussâ solet noxa cessare, ut habet Less.*l.c.* & Sanch.*d.95. & 96.* 6. Si maleficus non potest tollere maleficium, nisi per novum, non licet eum ad id inducere, quia id esset inducere ad peccatum, & actui intrinsecè malo cooperari, Suar. Sanch. Less. *&c.ll.cc.* 7. Si dubitetur, an possit sine maleficio novo tollere, non licet ab eo petere, ut habet Laym.*l.4.tr.10.c.4. n.5.* ex Sanch. & Suar. quia est periculum peccandi. Faciliùs autem præsumi potest, eum, qui signa posuit, posse ea sine novo maleficio destruere, quàm eum, qui non posuit: unde si hic suam operam offerat, priùs erit examinandus de modo solvendi; V. Laym. hic Bon.*d.3.qu.5.p.5.*

Quæres: Quomodo confessario agendum cum Divinatoribus, Magis, &c.

*Resp.*1. Examinandi sunt, præterquàm de variis superstitionibus, 1. Quo fine tali superstitioni se addixerint, *v.g.* An ratione vehementis passionis, tristitiæ, vindictæ, avaritiæ, aut sanctitatis nomen conciliandi, quæ esset sacrilega hypocrisis. 2. De apostasia, idololatria, & hæresi, abnegant enim Christum & Deum, renunciant Sacramentis, habent dæmonem pro Deo vel Sancto, nec damnatum putant aut miserum, & consequenter illius asseclas non esse damnandos. 3. De blasphemiis in Deum & Sanctos; de sacrilegiis; abutuntur enim rebus sacris, ut aqua benedicta, Eucharistia, &c. 4. De luxuria, commixtione cum dæmone. 5. De damnis proximo illatis, Suar. Sanch. Fill.*c.7.n.*180. Bonac.*l.c.*

*Resp.*2. Monendi sunt, eos teneri, 1. Pactum expressum, si quod habent cum dæmone, aut commercium, adjurare & dissolvere. 2. Libros suos, schedas, ligaturas, aliaque instrumenta artis comburere. 3. Comburere chirographum, si habent: Si verò solus dæmon id habeat, non necessariò cogendus est, ut reddat, quia pactum sufficienter dissolvitur per pœnitentiam. 4. Damna illata resarcire: ad quod proinde etiam tenetur Fiscus, (ubi veneficorum bona confiscantur) uti & hæredes, si ad eos bona deveniant. Laym. *loc.cit.* Suarez *Tom.1.de rel.l.2.c.*17. Sanch.*l.2. Mor.cap.*40. *num.*53. Fill. &c.

*Resp.*3. A Parochis moneri, & à Confessariis examinari circa hoc præceptum potissimùm debent, 1. Opiliones, qui variis dediti esse solent observationibus, ut gregem suum à lupis, vel scabie, vel aliis incommodis tueantur. 2. Fabri ferrarii, qui circa equos sanandos utuntur verbis, vel ex Psalmis, vel ex Oratione Dominica desumptis. 3. Rustici, qui ad sananda pecora, inanibus & superstitiosis observationibus utuntur, vel recurrunt ad peritos talium artium. 4. Vetulæ, quæ circa mulieres laborantes in partu, vel ex matrice, vanas & superstitiosas adhibent orationes. 5. Milites, qui deferunt secum sacra nomina, vel orationes, ad certitudinem, quòd in bello vel duello non sint vulnerandi, nunquam aqua, igne vel subita morte perituri.

ADDENDA.

42 QUæst.7. *Quomodo liceat tollere maleficium?* R. Si fiat per aliquid de se non malum, quod tantùm impediat continuationem pacti, licitum est illud directè ponere, uti habet Busemb. post Suar. Sanch. Less. Castrop. *T.17. d.1. p.11.* Hinc non ideò peccavit rusticus apud Tamb. *l.2. c.6. §.2. n.12.* qui cùm audisset dæmonem pactum fecisse cum avaro sene, ut nemo thesaurum terra defossum inveniret, nisi qui suprà locū pultem comederet, ibi pultem comedit, & thesaurum invenit. Similiter licitum est Judicibus lavare maleficos & illorum pilos abradere, quando torquendi sunt, si timeant, apud illotos remanere aut in pilis occultari maleficium, quo reddantur insensibiles ad tormenta: ratio est: quia per talia tantùm tollitur dæmoni causa operandi. Notat tamen cum aliis Sylv. *p.1. v. maleficium*, superstitionem esse reiterare contractum Matrimonii ad tollendum maleficium, quo impeditur copula, quia talis renovatio nec à Deo, nec à natura habet vim ad tollendum ejusmodi maleficium. Similiter si dæmon declararet se non recessurum ab obsesso, nisi hoc vel illud fieret, non esset licitum tale quid facere quasi obsequendo ejus consiliis aut dictis, esset tamen licitum destruere omnia signa ab eo posita, quibus permanentibus dixisset se permansurum, hoc enim fieret in detestationem, & destructionem omnis operis diabolici.

Q.8. An sit licitum uti effectu maleficii? R. Si sit alteri nocivus, patet non licere, quia fieret injuria: deinde quamvis non sit nocivus, si tamen debeat conservari à dæmone, qualis esset scientia, qua quis doctè respondet, assistente & suggerente dæmone, adhuc non licebit uti, quia continuaretur pactum: Si tamen effectus semel positus posteà sit independens à commercio dæmonis, uti esset vera pecunia à dæmone tibi data, poteris illa uti, nam licèt peccaveris admittendo, tamen si te hujus pœnituerit, rescidisti pactum, nec per se malum est uti pecunia, Suar. Sanch. Bonac. aliique multi cum Castrop. suprà, qui etiam notant, quamvis dæmon sæpè surripiat uni pecunias, & det alteri, quamdiu tamen tibi hoc non constet, potes uti, credendo attulisse v.g. ex fundo maris vel ex thesauro perdito vel aliunde, nulla cuiquam facta injuria. 43

Q.9. Si Medicus sciatur esse Magus, an sit licitum petere vel admittere curationem ab illo? R. Si nesciat, aut dubium sit, an sciat medium licitum sanandi hoc malum, sententia communis est cum Sanch. *de Matr.l.7.d.95.n.13.* & Less. *l.2.c.44.n.46.* non licere petere vel admittere: Si autem sciat medium licitum sanandi, Suar. *De superstit. l.2.c.18.n.10.* Sanchez *n.12.* Less. supra absolutè affirmant licere ex justa causa, quia petitur hoc, quod ipse potest facere licito modo, quòd autem faciat modo illicito, imputatur ejus malitiæ; idem videtur tenere Busemb. relatus *n.41.* Fatentur tamen Authores illi, fore obligationem ex charitate monendi, ut medio licito utatur. E contra Cajet. Delr. Vvigg. & alii absolutè negant id licere, non ex eo, quasi sit formalis cooperatio ad peccatum Magi, nam ab eo excusat justa causa, uti quando petis mutuum ab usurario vel juramentum à pejeraturo; sed ratio, cur non liceat, ab illis datur hæc, quia sic petens vel admittens, peteret vel admitteret, aut saltem se exponeret periculo habendi commercium cum dæmone, & ab illo admittendi beneficium: dæmon enim saltem mediatè per Magum applicabit medicamentum, ergo tu illud admittens, & eo utens communicas, & admittis à dæmone beneficium. *Conf.* nam Sanch. fatetur non licere, si advertatur medium esse vanum aut superstitiosum, sed quando prævidetur sanaturus per artem magicam, satis advertitur medium fore vanum aut superstitiosum, ergo. Has duas sententias fusè proponit Bosco *De Sacr. d.1. S.8. num.70.* & non immeritò magis inclinat in posteriorem. Qui autem distinguunt, & dicunt licere petere, ut ita medeatur alteri, non verò, ut medeatur sibi, quia per hoc ipse non habebit commercium cum dæmone, sed tantùm alter, hi facilè confutantur, nam reipsa peteres alteri beneficium à dæmone, & si permittens hoc sibi fieri habeat commercium cum dæmone non potest esse licitum ad hoc inducere alterum. *Si dicas*, nimis durum est sic suam vel alterius mortem permittere, cùm posses avertere, Respondet S. Chrysost. Orat. 5. adversùs Judæos, *Si repuleris incantamenta, veneficia, ac magicas artes, etiamsi morbo moriaris, Martyr perfectus fueris, eò quòd aliis pollicentibus morbi levationem cum impietate, præoptaris mortem cum pietate.* 44

CAPUT II.

De Irreligiositate, ejusque speciebus.

IRRELIGIO, quæ Religioni opponitur per defectum, vel tendit directè ad irreverentiam Dei, & est tentatio Dei aut perjurium; vel tantùm tendit ad irreverentiam rerum sacrarum, & est sacrilegium, aut simonia. De perjurio, in secundo præcepto: de reliquis hic. 45

DUBIUM I.

Quid sit tentatio Dei?

RESP. Tentatio Dei est dictum vel factum, quo quis explorat, num DEUS sit potens, sapiens, misericors, aut aliquam aliam perfectionem habeat. S. Th. 2.2.*q.97.a.*1. Sanch. &c. Ea est duplex, scilicet vel formalis, quando quis expressè dubitans de aliqua Dei perfectione, eam experiri cupit: ut si quis petat miraculum, quo pateflat Fidem Catholicam esse veram; vel det se præcipitem ex turri, ut experiatur, an Deus sit misericors, eum eripiendo à læsione: vel est implicita, & interpretativa, quando quis, etsi expresse non intendat Deum tentare, id tamen petit vel agit, quod suapte natura eò referri videtur; ut si quis se committat periculo, à quo vel nullo modo, vel vix possit eripi, nisi miraculosè; vel si media naturalia omittat, sperans, à solo Deo effectum, v.g. in morbo periculoso respuens medicinam, petensque ac sperans à Deo temerè sanitatem, Nav. Man.*c.*11.*n.*40.*&* 41. Less.*l.*2.*c.*45.*n.*4. Item si sine necessitate & causa, rudis absque præparatione velit concionari, sperans à Deo sibi suggerendos conceptus, Suar. Sanch. Less. Laym. *l.*4.*T.*10.*c.*5. *Unde resolves:*

I. Tentatio Dei formalis est peccatum ex genere suo mortale, in quacumque etiam materia. Ratio, quia includit dubitationem de perfectionibus Dei, quæ in gravem Dei contemptum redundat; vel magnam irreverentiam, curiosius agendo cum Deo quasi cum ludione, Less. *l.c.* Sanch. *l.*1. *Mor. c.*34. *n.*5. Suar. & alii communiter.

II. Interpretativa tentatio, cui dubitatio illa deest, plerumque est tantùm peccatum veniale, ob imperfectionem actus, ignorantiam, inconsiderationem, vel parvitatem periculi. Imò sæpè nullum est peccatum, quando scilicet justa causa subest, v.g. Dei instinctus, necessitas, vel pia utilitas, Suar. Tol. *l.*4.*c.*19.*n.*6. Cajet. S. Th. 2.2.*q.*97.

III. Si quis in puteum se conjiciat, ad declarandam Dei erga se providentiam; aut supra prunas ambulet, ad innocentiam ostendendam, est interpretativa tentatio Dei, uti etiam sunt eæ probationes, quæ fiunt per ferrum candens, aquam ferventem vel frigidam, &c. de quibus V. Binsfeld. & Delr. *l.*4. *disq.*4.4.*&* 5. Licèt enim Deus aliquando tales purgationes miraculosè comprobaverit, id contingit, vel quia Deo inspirante factæ sunt, vel quia innocentes ad eas compulsi, sunt liberati, Bonac. *d.*3.*q.*9.*Prop.*3.

ADDENDA.

46 QUæst. 10. ***An sit tentatia Dei, si petas, ut Deus voluntatem suam manifestet aliquo miraculo?*** R. Negat Valentia, quamvis admittat esse irreverentiam erga Deum, quia nimium petitur. Ratio ipsius est, quia talis non dubitat de aliqua perfectione Dei, quod ad tentationem Dei requiritur, sed tantùm dubitat de objecto voluntatis divinæ. E contra affirmant Castrop. *T.*17.*d.*2.*p.*1.*n.*3. citans pro se *S. Th.* & alios, quia vult explorare voluntatem Dei mediis indebitis: addit tamen, si causa petendi adsit, & quis humiliter petat signum aliquod divinæ voluntatis, v.g. pro confirmatione suæ fidei aut pro re periculosa aggredienda, non fore peccatum: tunc autem petetur humiliter, inquit Suar. cum Sanch. *l.*2.*c.*34.*n.*9. si paratus sit credere aut facere, quod judicabit Deum velle, quamvis signum non concedatur.

47 *Q.* 11. ***An sit tentatio Dei, offerre se ad martyrium?*** R. Est, si fiat temerè & absque justa causa, ita Nav. Lop. aliique cum Sanch. *n.*15. quod ex *S. Th.* sic probat *n.*1.*&* 2. quia talis interpretativè & implicitè sumit experimentum de Dei potentia & providentia, cùm sine necessitate aut utilitate justa ad id cogente expectet à solo Deo effectum constantiæ, & victoriæ inter tormenta ordinariè excedentia vires naturales, quæritque periculum, à quo nullatenus, aut vix liberari potest, nisi à solo Deo. Tum autem tantùm est justa causa, quando adest præceptum vel consilium Martyrii: tum adest præceptum, quando est necessarium ad fidem vel salutem multorum servandam, ad vitandas blasphemias, &c. Tum adest consilium, quando sentitur peculiaris Dei instinctus, aut ex eo nil aliud quæritur vel consequitur, nisi Dei gloria & fidei exaltatio: de cætero sine tali causa provocare tyrannos, infideles, aut hæreticos ad inferendum Martyrium, etiam est cooperari ad peccatum illorum, uti cum aliis docet S. Th. 2.2. *q.*124. *art.*1. *ad* 3.

DUBIUM II.

Quid, & quotuplex sit sacrilegium? 48

RESP. Sacrilegium est violatio rei sacræ, hoc est, dicatæ cultui divino, & peccatum mortale ex genere suo, si opus specialiter repugnet, cum rei sanctitate; non verò, si generaliter tantùm repugnet; quomodo omnia peccata mortalia generaliter repugnant sanctitati, v.g. templi, ita ut ibi cum veniali peccato committantur. Est autem sacrilegium triplex, Personale, quo persona; Locale, quo locus; & Reale, quo res aliæ violantur, S. Th. 2.2.*q.*99.*ar.*3.*& cæteri Theologi. Unde resolves:*

I. Personale sacrilegium est percussio Clerici: pertractio ejusdem ad judicium sæculare; item luxuriosa violatio personæ Deo per votum castitatis sacratæ, de qua *v. infr. t.*4. *c.*1. *de* 7. *Præc. dub.*2.

II. Locale sacrilegium est omnis actus, quo Ecclesia polluitur, ut est v.g. occisio hominis, effusio humani sanguinis vel seminis; illicita & notoria sepultura excommunicati, vel non baptizati: item si actus quidam profani fiant in Ecclesia, & repugnantes ejus immunitati, ut si negotiationes, illiciti concubitus, & spurcities, seditiones, Concilia sæcularia, stabulationes equorum, incendia, effractiones, spoliationes. Item, si materia rei sacræ vel Ecclesiæ directè ad profanos usus convertatur: Si Reus ex Ecclesia velut asylo extrahatur, (nisi tamen sit latro publicus, vel nocturnus populator agrorum, vel enorme maleficium fiducia asyli istic commiserit.) Denique si furto auferantur res Ecclesiæ, aut ibi depositæ, Laym. *l.*4.*tr.*10.*c.*7. Bon. *qu.*6. Si verò res ablata fuerit per accidens tantùm in Ecclesia, v.g. crumena viri divitis, probabiliter non committi sacrilegium, docet Dian. *p.*1.*tr.*7.*R.*27. ex Fagund. *præc.*2.*l.*4.*c.*2.*n.*9.*&* 12.*& sex aliis*, contra Suarez, Laym. & alios.

III. Reale sacrilegium est indigna tractatio, & administratio Sacramentorum; ut si ministrentur vel suscipiantur cum peccato mortali. Item profanatio vasorum, instrumentorum sacrorum, v.g. si quis calice utatur in convivio; ornamenta altarium vel Sacerdotum ad usus profanos applicet: intellige de iis, quæ consecrari, vel saltem benedici solent, nam ad nuptias vel communem usum adhibere tapetes, candelabra, pelvim, imò & manutergium, & cætera, quæ mediatè serviunt ministerio sacro, non esse peccatum docet Tamb. *De exped. sacrif. l.*1.*c.*2. nisi fiat ex aliquo contemptu saltem implicito, ut si semper & indifferenter sic utaris supradictis. Atque idem affirmat de candelis, ramis, aqua, incenso, & similibus benedictis, quòd in modicis istis benedictionibus non agatur cum tanto rigore ab Ecclesia, ut patet in pane, ligno, carbonibus &c. benedictis. V. Tamb. §.3. Item violatio vel indigna tractatio sacrarum imaginum & Reliquiarum. Item abusus Scripturæ Sacræ, v.g. ad stabiliendas hæreses vel res turpes. Item raptura bonorum Ecclesiæ, suppressio piorum legatorum, vel jurium Ecclesiæ fraudatio &c. V. Fill. *tr.*24.*c.*9. Regin. *l.*19.*n.*57. Suarez.

IV. Peccatur etiam sacrilegio, peccato omissionis, v.g. si, quæ ad Sacrificium spectant, ut corporalia, & similia, sint valde immunda, Bon. *to.*1. *de Euchar. disp.*4.*q. ult. p.*9.*n.*24.

V. In Confessione exprimenda est species, & materia sacrilegii. Ratio prioris, quia sæpe diversam malitiam habet; v.g. percussio Sacerdotis, & fornicatio cum eodem. Ratio posterioris, quia etiam materia aliquando auget & addit malitiam, v.g. si sit contra Eucharistiam, addit secundùm Gordonum, communi violationi rei sacræ aliud peccatum contra Latriam. Attingere autem nuda manu calices, patenas, aras, agnos cereos, &c. chrismate delibuta, non licet feminis & laicis: Citra contemptum tamen non est mortale, si vacua sint; & si causa subsit, nec veniale, Suar. Tamb. §.1. Sine causa autem, veniale esse docent Suar. Kon. & alii communiter: licèt Tamb. *l.c.* ex Sà &c. contrarium censeat probabile; uti & si corporalia & purificatoria laventur ab iisdem. V. Tamb. §.2. Cætera autem, quæ Eucharistiam immediatè non contingunt, nec chrismate unguntur, ut mappas, vestes sacerdotales, immediatè contingere omnibus licet, Suarez, Laym. Tamb. *l.c.* ubi ex Palao, &c. idem concedit de Reliquiis; sicut etiam, ut easdem thecis inclusas penes se habeant, vel laici in publicis processionibus gestent. Idem docet cum *Laym.* de pyxide sive ciborio, & lunula benedictis, quando sacram Eucharistiam nondum continuerunt. Item de Corporalibus, pallis, & Purificatoriis, quando post sacrum usum lota sunt, ex Laymanno, & Bon. Imò etiam ante lotionem, Laym. Tamb. *l.c.*

ADDENDA.

49 QUæst.12. *Quandonam præterea censeatur committi sacrilegium?* R. §.1. Sacrilegium committitur, quamvis ille, cujus res est, consentiat: v.gr. sacrilegium est profanare Ecclesiam, licèt impius Papa vel Episcopus juberet; sacrilegium est percutere, quamvis consentiat Clericus percussus; ratio est, quia adhuc fit læsio seu injuria rei dicatæ Deo ad talem actionem iovito, ita Castrop.*t.17.d.2.p.3.§.1.*

50 §.2. Sacrilegium est vim inferre Ecclesiæ vel innocentibus in ea existentibus, etiamsi instar arcis munita esset ad defensionem innocentum, qui se aliter defendere nequeunt: Si tamen esset munita ad vim inferendam hostibus, liceret expugnare, diruere vel incendere, ita cum aliis Steph.*t.3.d.3.n.55.* addens licitum esse abducere omnia arma & tormenta bellica ab Ecclesiis, quæ ibi collecta sunt, ne videlicet hostis illis utatur.

51 §.3. *Valent. & alii* putant committi sacrilegium, si quis Ecclesiastico furetur aliquid titulo Ecclesiastico acquisitum, v.g. per recitationem Horarum io Choro, sed *Azor. Suar. & Castrop.* suprà probabilius negaor, quia nullum Jus circa hoc invenitur favens magis persoois Ecclesiasticis, quàm secularibus. Si tamen læderentur bona, quæ non sunt sub dominio Ecclesiastici, sed tantùm sunt deputata servitio Ecclesiæ, aut specialiter attributa sustentationi Ministrorum ejus, censent Castrop. & Tamb.*l.2.c.6.§.3.n.9.* fore sacrilegium, non adversus personam, sed rem sacram. Quòd si bona tantùm remotè sint destinata Ecclesiæ, v.g. per testamentum, sed nedum possessa, *Busemb. ex Suar. Fill. Regin.* resolvit etiam cum *Less. Valent. & aliis* fore sacrilegium, si quis ea rapiat aut violet, sed negant Castr. & Tamb.*n.10.* quia talis remota destinatio noo videtur sufficere ad faciendum rem esse actu sacram.

52 §.4. Defraudare Decimis non est sacrilegium, sed injustitia, & irreligiositas sacrilegio pejor, injustitia quidem in homines, & irreligiositas in Deum. Castrop.*n.9.* & Tamb.*n.11.* Ratio est, quia homines à Deo Jus habent exigendi Decimas, & solutio Decimarum est præcepta in recognitionem supremi dominii Dei; uti dicetur *L.4.n.1361.*

53 §.5. Furari Reliquias, etiam devotionis causa, est sacrilegium, Sa, Alloza *v. Sacrilegium*: estque peccatum grave vel leve, prout Reliquiæ sunt, uti dicetur hic *n.1003.*

54 §.6. Circumstantia temporis sacri non addit rationem sacrilegii, v.g. licèt quis peccet die festo vel in Quadragesima, non ideò committit sacrilegium, quia (propriè loquendo) non tempus ipsum, sed res in tempore Deo sacrantur, Castrop.§.2.*n.11.* Esset tamen specialis irreverentia, v.g. erga Passionem Christi, si quis die Veneris sancto haberet ludicram comœdiam, uti rectè Tamb.*num.12.*

55 §.7. Aliqui putant violationem cujuscunque voti, v.g. si quis violet votum dandæ eleemosynæ, esse sacrilegium, quia res per votum est Deo dicata, ergo qui violat, est sacrilegus: Sed Suar. Castrop.*n.2.* & Tamb.*n.13.* probabiliter negant, quia pecunia, quam vovisti dare pauperi, nondum censetur esse res Deo dicata, sed tantùm est res destinata ad executionem voti, per quod non fit sacra, ergo tantum peccabitur directè contra fidelitatem Deo debitam, non autem contra rem aliquam Deo sacratam, quod ad sacrilegium requiritur.

DUBIUM III.

De Simonia.

ARTICULUS I.

56 *Quid sit, & quotuplex?*

RESp.I. Simooia est studiosa voluntas emendi aut vendendi pretio temporali aliquid spirituale vel spirituali annexum, D.Th.2.2.*q.*100.*a.1.* Laym.*l.4.tr.10.c.8.&c.* Dicitur 1 *Voluntas emendi &c.* quibus verbis intelligitur quivis contractus onerosus, sive venditionis, sive locationis, sive permutationis aut renunciationis; quia simonia non consistit sine pactione aliqua tacita vel expressa, & obligatione ex pacto: quod addo, quia obligatio naturalis quæcumque, ut gratitudinis, sive antidoralis, non sufficit; v.g. quando quis sperat vel intendit tantum, non tamen obligat, Sa *v. Simonia*. Ratio, quia non facit contractum. V. Bonac.*tom.1.De simon.d.1.q.6.p.1.* Less.*lib.2.c.35.d.1.* Dicitur 2. *pretio temporali*, sive illud sit muneris, sive linguæ, ut est laus, vituperium, patrocinium; sive obsequii & famulatus. Dicitur 3. *spirituale*, quo nomine intelligitur res supernaturalis ad salutem ordinata, sive sit formaliter talis, ut gratia, & dona Spiritus sancti; sive causaliter, ut sunt Sacramenta, concio, preces, & Sacramentalia; sive sit effectus, & usus potestatis supernaturalis, ut est consecratio, absolutio, dispensatio, benedictio, excommunicatio, electio, præsentatio, confirmatio, collatio Beneficii, aliique actus Jurisdictionis Ecclesiasticæ. Dicitur 4. *spirituali annexum*, ad comprehendendum ea, quæ non sunt per se spiritualia, sed ad ea ordinantur, iisque sunt annexa; sive antecedenter, ut Jus Patronatus respectu Beneficii, vasa & vestes sacræ respectu Sacramentorum: sive concomitanter, ut labor in administratione Sacramentorum, juxta sensum infrà dicendum: sive consequenter, ut redditus beneficiorum, qui dantur propter officium spirituale. Unde patet malitiam simoniæ consistere in irreverentia, quæ committitur, dum res spirituales instar temporalium pretio æstimantur & contractibus subjiciuntur, atque esse peccatum mortale ea genere suo, nec veniale fieri posse ex materiæ levitate, quia nullum donum gratiæ, licèt parvum, potest vendi sine gravi irreverentia, tum ipsiusmet doni, tum etiam Dei. Potest tamen esse veoiale ob actus imperfectionem, & ignorantiam. Suar.*To.3.de Relig. l.4.c.36.* Azor. Fill.*tr.45.c.1.* Laym.*l.c.* Less.*l.c.*

Resp.II. Simonia est triplex: *Prima* dicitur mentalis, cùm exterius vel nihil datur temporale, (& dicitur purè mentalis;) vel cùm aliquid datur, & dicitur mixtè mentalis, cum intentione obligandi ad reddendum spirituale, sine ullo pacto externo. *Secunda* dicitur Conventionalis, quæ ad ipsum pactum exterius procedit sine reali executione; diciturque pura, si sistat in mutua conventione; mixta autem, si de reali & conventionali aliquid perciperet, ut v.gr. si ex altera tantùm parte realiter compleatur. Atque huc reducitur simonia confidentiæ, cùm quis alteri dat Beneficium, ut illud tibi vel alteri resignet, vel cum ooere dandi certam partem fructuum. *Tertia* dicitur Realis, quæ scilicet utrimque realiter completur. V. Less.*dub.6.*

Resp.III. Simonia dividitur in eam, quæ est *Juris Divini*, estque prohibita propter malitiam suam, v.g. Hostiam consecratam vendere; & eam, qui est *Juris humani*, estque mala tantùm propter prohibitionem: Et sic ab Ecclesia prohibetur, 1. Venditio Beneficiorum, secundùm id, quod in ipsis temporale est, scilicet quoad jus præcisum percipieodi fructus. 2. Venditio officiorum extrinsecè tantùm ordinatorum ad res sacras, v.gr. Sacristæ, Oeconomi, Advocati Ecclesiæ, Thesaurarii. 3. Oblatio pecuniæ alicui facta, ut suadeat alteri, ut det Beneficium. 4. Pactio de resignando Beneficio vel solveoda pensione, si alter Beneficium tibi impetret. 5. Permutatio & resignatio Beneficiorum; item reservatio pensionis ex Beneficio resignato; & in causa permutationis Beneficiorum, æquatio fructuum, &c. si absque Superioris authoritate fiant; quæ si accedat, licita erunt. 6. Acceptio muneris, etiam spontè oblati, pro examine ad Parochiam, ex Trid. *sess.24.cap.*18. Pro collatione Ordinum, pro Tonsura, litteris dimissoriis, ex Trid. *sess.21.c.1.* Excipitur tamen decima pars aurei pro Notario, si salarium non habet, & consuetudo permittat. 2. Exactio pecuniæ pro admissione ad Religionem, non pro statu tantùm, is enim spiritualis est, ideoque jure divino invendibilis, sed etiam pro onere sustentationis; nisi Monasterii tenuitas vel consuetudo contraria excusent. V. Laym. *lib.ult.* Bon. *d.1.q.1.&* 2. Less.*d.10.&* 12. Azor. 3.*p.l.12.c.14.* *Ex dictis resolves:*

I. Simonia est, concionari, catechizare, Missas facere pro pretio, oisi excusetur ratione laboris, non intrinseci (is enim sacer est, & inæstimabilis, scilicet vel ipsa actio sacra, vel in ea intrinsecè inclusus) sed extrinseci non annexi rei spirituali, aut pro labore itineris vel cantus in Missa, vel ratione alterius incommodi, pretio æstimabilis. Ratio, quia illæ actiones ex natura sua ordinantur ad aliquid supernaturale, & ad salutem non autem ad aliquid temporale: sicut doctio quæcunque, etiam Theologiæ, quæ pretio æstimabilis est. Bon.*l.c.* ex Suar. Fill. &c. *v. infra l.6.t.3.cap.4.d.1.* Laym.*l.c.§.4.*

II. Item simonia est, dare vel accipere pretium pro absolutione à peccatis, censuris; pro dispensatione io voto, juramento, impedimento Matrimonii, irregularitate &c. Potest tamen in his aliquid exigi per modum mulctæ, ad causam piam applicandæ. Laym.§.2.*num.24.*

III. Non est simonia, dare aliquid ad redimendam vexam à negante Sacramenta in necessitate, Suar. Less.*d.7. &* 18. Laym. Vel ab iniquè impediente electionem vel possessionem Beneficii, ad quod Jus in re habes: Quod addo, quia si oondum habes jus in re, etsi possis redimere vexam ab eo, qui tantùm potest obesse, non tamen ab eo, qui & prodesse & obesse potest. Ratio est, quia non datur tanquam pretium æquivalens rei spirituali, sed ut alter ad officium ritè præstandum inducatur. Nec similiter simonia est, dare stipendium ad sustentationem Clerici etiam divitis, pro Missis, concionibus: aut de eo etiam pacisci. Ratio, quia non datur tanquam pretium spiritualis officii, sed personæ in alterius

gra-

,, gratiam occupatæ; nec pro operatione spirituali, ut spiri-
,, tualis est; sed ut in alterius gratiam suscepta; proindeque
,, non est eleemosyna, sed debitum Justitiæ, Suar. Laym.
,, *l.c.* & alii contra Rich. Sylv. & alios.
,, IV. Non est simonia, reddere vel redimere pensionem
,, merè temporalem, quia non fundatur in titulo spirituali,
,, nec refertur ad functionem spiritualem. Dixi, *temporalem*,
,, quia spiritualis, quæ datur v.g. Concionatori vel Coadjuto-
,, ri Episcopi propter Officium Ecclesiasticum, in eoque fun-
,, datur, nec differt à Beneficio, nisi quòd non sit perpetua,
,, vendi nequit: mixta verò ut, v.g. quæ datur Parocho seni
,, vel Clerico pauperi ad sustentationem, non quidem vendi
,, potest, redimi tamen potest, modò obligatio recitandi
,, Officium B.V. imposita non extinguatur. Quod intellige, si
,, in loco, ubi fit venditio, Bulla sit recepta. Ratio, quia qui
,, pensionem redimit, non emit jus spirituale, sed extinguit
,, onus temporale solvendi certam summam pecuniæ, Less.
,, *d.*22. Suar. *c.*26. *num.*5. Laym. *num.*46.
,, V. Non est simonia Juris Divini, (etsi quandoque juris
,, humani esse possit) spirituale cum spirituali permutare, v.g.
,, Beneficiū pro Beneficio, Reliquias cum Reliquiis, &c. Vel
,, dare temporale pro temporali; ut si calicem, vel Agnos Dei
,, præcisè ratione materiæ vendas: vel dare temporale pro spi-
,, rituali, per modum doni gratuiti, etiam cum spe vel inten-
,, tione excitandi ad remunerationem doni spiritualis, vel con-
,, tra. Ratio est, quia gratitudo non respicit pretium, sed Be-
,, neficium; nec solvit debitum Justitiæ, sed antidorale; quo
,, non excluditur, quin gratis detur. Rectè tamen monet *Sua-*
,, *rez*, hujusmodi dona, ob præsumptionem valdè cavenda.
,, Item, donare, promittere, vel legare temporale quippiam,
,, sub conditione operis spiritualis præstandi, modò non fiat
,, per modum retributionis, seu commutationis, ut v. g. si
,, Parens filio promittat munus, si Sacramentum frequentet.
,, Ratio, quia hic non intervenit contractus onerosus, sed si-
,, stitur, vel in liberali donatione, vel donatione sub tali con-
,, ditione & modo, Suar. *l.*4. *c.*45. Laym. *l.c.* § 2. *n.*8. *& alii*.

A D D E N D A.

57 QUæst.13. *An simonia bene dividatur in eam, quæ est Juris Divini seu naturalis, & in eam, quæ est Juris humani, sive Ecclesiastici?* R. Negant Gonet *in diss. de prob. n.* 147. & rationem dat, quia nec homines, nec Ecclesia possunt mutare naturas rerum, ergo non possunt facere, ut hoc sit simonia, quod in se non est simonia: è contra Suar. *de Relig. To.* 1. *tr.*3. *lib.*4. *c.*2.7. & 24. fusè probat illam divisionem esse traditam à plurimis Antiquis, hinc dicendum cum Card. *in* 2. *crisi d.*27. *a n.*7. & Ounate *de Controv. d.*80. *s.*3. & *d.*81. *s.*8. dari simoniam Juris humani seu Ecclesiastici; neque ex eo sequitur, quòd homines aut Ecclesia mutent naturas rerum, nam prohibēdo, v.g. permutationem Beneficiorum propria authoritate faciendam, idque ex motivo Religionis, facit materiam illius præcepti esse materiam Religionis, secundùm dicta Lib. 1. n.626. quod magis explicabitur hic n.111. consequenter dicendum, quod simonia, prout definitur à *Busemb.* sit sumpta strictissimè; in genere autem, prout est communis simoniæ Juris divini, & humani, sic debeat definiri: *Contractus à Lege prohibitus intuitu Religionis circa spiritualia aut spiritualibus annexa*: hæc definitio fundatur in Jure Canonico, nam *cap. Quæsitum, de rerum permutat.* dicitur, *Pactio circa spiritualia vel connexa spiritualibus labem semper continet simoniæ*: Et Cap. fin. de pactis, *Pactiones factæ à vobis pro quibusdam spiritualibus obtinendis, cùm in hujusmodi omnis pactio omnisque conventio debeat omnino cessare nullius penitus sunt momenti*: Idem dicitur *Cap. Tua nos*, 34. *De Simonia*, ubi expressè dicitur fieri non posse ejusmodi pactiones sine vitio simoniæ: Similiter in Trid. *sess.*24. *c.*18. *de Ref.* dicitur, quòd dans vel accipiens aliquid occasione concursus ad Beneficium curatum, sive faciat ante sive post cum concursum, nihilominus committat simoniam, non juris naturalis aut divini, uti patet, ergo Ecclesiastici, nempè propter prohibitionem Ecclesiæ ex tali motivo Religionis factam. V. Ill. *tr.*5. *num.*311.

58 *Q.*14. *Quid notandum sit circa simoniam mentalem?* Resp. seqq. §.1. Difficile est eam explicare: Steph. *tr.*4. *d.*11. *num.*31. ait, *Est intentio accipiendi vel dandi aliquid temporale velut pretium pro spirituali*: Sed Less. *l.*2. *c.*35. *n.*35. ait, *Simonia mentalis propriè hoc loco non est tantùm internum propositum, quo quis vult exteriùs simoniacè contrahere (quanquam hoc etiam sic appellari possit, uti propositum furandi dicitur furtum mentale) sed est propositum, quo quis conferens alteri spirituale, intendit illum obligare ad reddendum temporale vel contra, idque sine ullo pacto externo.* Rayn. *de Ben. l.*2. *sect.*1. *c.*2. *num.*5. *Simonia mentalis* (inquit) *habet pro objecto externam commutationem rei spiritualis velut mercis, pro temporali velut pretio.* Sed tota difficultas est, quomodo possit quis esse simoniacus mentaliter, cùm nemo tam sit insipiens, ut credat aut possit velle alterum obligari suo actu interno: Et ideò Pirh. *l.*5. *t.*3. *nu.*7. sic habet, *Mentalis simonia non est nudum internum propositum committendi simoniam (hoc enim modo etiam datur mentale furtum) sed est illa, quæ habet adjunctum opus externum, quod tamen nullo signo exteriore apparet esse simoniacum, uti si quis rem spiritualem alicui conferat tanquam compensationem ex justitia debitam pro re temporali ab ipso accepta, vel animo obligandi alteram ad reddendam rem temporalem tamquam ex justitia debitam pro re spirituali, vel cum intentione obligandi ad reddendam vicissim rem spiritualem, nullo tamen pacto expresso vel tacito interveniente, v.g. si quis inserviat Episcopo hac intentione, ut pro mercede ei conferat Beneficium, sine ulla tamen conventione externa verbis vel signis facta, is accepto Beneficio, erit mentaliter simoniacus.* Cum illo planè consentit Laym. *l.*4. *t.*10. *c. ult. n.*67. sic habens, *Mentalis simonia dicitur hoc loco, non ea, quæ in sola mente sive proposito consistit committendi simoniam, sed quæ in externum opus transit, quod licèt exteriùs nullo modo nec per se, nec propter adjuncta simoniacum appareat, ex sola tamen intentione & affectione tale est, videlicet si aliquis rem spiritualem alicui conferat, quasi eam ex Justitia debeat pro obsequio, v.g. temporali ipsi exhibito, licèt nulla, neque expressa, neque tacita pactio antecesserit: & vice versa, si aliquis rem temporalem alicui conferat, quasi ex obligatione Justitiæ eam debeat pro re spirituali sibi ab altero collata, nulla omninò antecedente pactione.* Eodem modo etiam explicat Suar. *c.*41. *ubi n.*3. ait: *Quando simonia dividitur, divisum debet esse simonia aliquo modo externa habens aliquem effectum vel actum sensibilem & humanum circa alterum, nam debet consistere in aliquo genere contractus dationis ac receptionis: hæc autem simonia mentalis dicitur, quando actus exterior, qui in illa intervenit, talis est, ut in illo non statim appareat malitia simoniæ, nec in his, quæ circumstant actum, probari possit, fit autem prava & simoniaca intentione, cujus est capax, & tunc dicitur mentalis, quia licèt externum actum seu effectum habeat, malitia tamen ipsa non exteriùs se prodit, sed in mente manet.* Idem Suarez *c.*44. *num.*8. dicit, quòd simonia mentalis propriè dicta seu interna constituatur per voluntatem dandi rem temporalem ut pretium rei spiritualis, adeòque, inquit Sot. *Illa præcisè simonia mētalis censetur, cujus objectum est quasi simonia realis*, quia scilicet est intentio dandi vel recipiendi spirituale pro pretio temporali, ut reipsa fit in simonia reali. *Si dicas*, quòd ante: quomodo fieri potest, ut nullo interveniente pacto aliquis intendat obligationem, cùm hæc à pacto pendeat? R. Intendens potest cogitare pendere ex re ipsa; hinc intendit accipere rem spiritualem tanquam debitam ratione rei temporalis à se exhibitæ vel exhibendæ: deinde dans spirituale potest credere dari temporale pretio, & potest intendere illo modo accipere. Si autem ex vi talis intentionis exterior datio vel acceptio imperetur, jam intenditur temporale velut pretium sub obligatione, quam præsumit apprehendi ab altero.

§.2. Simonia mentalis committi potest, non solùm in simonia juris naturalis vel divini, sed etiam humani tantùm: est communis cum Suar. *n.*16. contra *Glossam*; ratio est, quia voluntas faciendi, quod Ecclesia prohibet, mala est, licèt non progrediatur ad pactum externum. 59

*Q.*15. *An sit simonia mentalis, si spirituale intendatur vel fiat principaliter propter temporale, aut contra?* R. §.1. Card. *in* 2. *crisi d.*27. *c.*5. *a.*2. absolute affirmat; idem dicunt multi apud Suar. *c.*44. *à n.*1. consentit Leur. *p.*3. *q.*744. *n.*2. Probant authoritate S. Th. *Quodl.*8. *a.*11. *Quæritur, utrùm ille, qui vadit ad Ecclesiam propter distributiones, aliàs non iturus, peccet? & sic respondetur, si hujusmodi distributiones respicit quasi finem sui operis principaliter intentum, simoniam committit, & ita mortaliter peccat: si autem habet finem principalem (Deum) in tali actu, ad hujusmodi autem distributiones respicit secundariò, non quasi in finem, sed sicuti in id, quod est secundarium ad sui sustentationem, constat, quòd non vendat actum spiritualem, & ita simoniam non committit, nec peccat, sic enim acquisitio distributionum non erit causa, quare ad Ecclesiam vadat, sed propriè hujusmodi determinatio, quare nunc vadat & non alia vice*: quandonam autem temporale sit causa principalis, cur fiat spirituale, varii variè explicant. *Silv. Suar.* aliique Canonistæ dicunt tum esse, quando sine ea intentione, & spe non fieret spirituale; *Nav.* & alii dicunt tum esse, quando temporale magis intenditur: *Ratio* autem, cur videatur tum esse simonia, est hæc, quia hoc est æquivalenter vendere actionem spiritualem; sicuti enim, qui servit Domino propter mercedem, vendit actionem suam, quia commutat eam cum illa mercede, ita qui facit actionem spiritualem propter temporale, vendit spirituale, quia commutat cum temporali. Ex his infert *Carden.* esse simoniam, si quis Mis-

Missam celebret, Sacramenta administret, concionetur, oret Horas &c. propter stipendium vel emolumentum temporale tanquam propter finem principalem: Si tamen principaliter intendat Dei honorem vel bonum spirituale suæ animæ aut proximi, fatentur non peccare, quia temporale est tantùm finis secundarius & impulsivus, determinans ad eliciendum hoc potius tempus, quàm illud.

61 §.2. Certum est esse simoniam, si temporale intendatur veluti pretium, seu velut æquivalens in commutatione cum re spirituali, quia irreligio est, spiritualia æstimare temporalibus aut temporalia æquiparare spiritualibus: sed advertendum est, quod ratio pretii & ratio finis principalis non sint idem, uti patet in plurimis exemplis, sic sanitas est finis principalis sumentis medicinam, non tamen est pretium; e contra si quis invitus vendat frumentum graviter indigenti pecunia est pretium, non tamen est finis principalis, nam ideo principaliter vendit, ut satisfaciat præcepto charitatis, & ratio illius à priori est, quia finis dicit respectum ad appetitum, tanquam bonum propter se appetendum, pretium autem non petit intendi, tanquam bonum propter se appetendum, sed satis est intendi, tanquam habens æquivalentiam cum tali re, & tanquam dandum loco illius, adeòque ratio pretii requirit, ut per illud solvatur obligatio orta ex re accepta vel ex opere præstito, respiciendo ad valorem, & æstimationem ejus; autè converso, ut per datum pretium oriatur in alio obligatio dandi rem vel opus spirituale sub proportionali habitudine rei vel operis sufficienter æstimati & recompensati per tale pretiū.

62 §.3. Docent Sanch. Maldonat. Silv. Suar. *n.*11. Castrop. *tr.*17. *d.*3.*p.*4.*n.*3. Pirh. *lib.*5.*tr.*3.*n.*130. si temporale non æquiparetur spirituali, non esse simoniam, licèt spirituale intendatur aut fiat principaliter propter temporale, quamvis fateantur in eo posse esse aliquam inordinationem, saltem venialem. *Rationem* dant, quia temporale illud non intenditur tanquam pretium, sed tanquam eleemosyna vel stipendium, quod ex officio peti potest pro sustentatione, & ideò Con. *De act. supern. d.*19.*n.*82. & Burgh. *cent.* 1 *cas.*23. universaliter sic habent: *Non est reprehensibilis, qui bona opera facit, ut assequatur bonum temporale, quia bona opera sunt media ordinata a Deo, non tantùm ad bona spiritualia, sed etiam ad temporalia*, ergo qui illa adhibet ut media ad bona temporalia obtinenda, secundùm illos non peccat, dummodò habitualiter paratus sit etiam servire Deo, quamvis non daretur tale bonum temporale. *Confirmant*, nam qui dat Sacerdoti temporale stipendium, per illud principaliter intendit Missam, quæ est aliquid spirituale, & tamen non est simoniacus, ergo vice versa, qui dat vel facit spirituale principaliter pro temporali tanquam stipēdio, non est simoniacus, ideòque si intentio rei spiritualis non sit mala nec conjuncta cum alio inordinato affectu, sed tendat ad finem honestum, nullum erit peccatum ordinare rem spiritualem etiam principaliter & proximè ad finem temporalem, quia res superioris ordinis potest honestè ordinari ad finem inferiorem, dummodò in hoc non sistatur, sed per illum ulterius ad finem alium honestum tendatur, uti notant Nav. & Suar. *n.*12. Vide tamen dicenda *n.*69. & 78.

63 *Q.*16. *Quid notandum sit circa simoniam confidentialem?* R. seqq. §.1. Simonia confidentialis est, si quis sine expressa Papæ licentia alicui procuret Beneficium, conferendo, eligendo, præsentando, instituendo, confirmando, resignando, dando in commendam, &c. cum certa confidentia, ut is, cui procuratur, postmodùm conferenti ipsi aut alteri personæ illud resignet, vel pensiones aut fructus ex eo præstet alteri: ita statuit *S. Pius V.* in Bulla: *Licèt felicis recordationis*, 5. Jan. 1568. & *Intollerabilis*, 6. Aug. 1579. docentque Authores cōmuniter cum Less. *lib.*2.*c.*35.*n.* 96. Et satis est, quòd unus, v.g. solus conferens, committat hoc cum Procuratore ignorantis, & accepturi Beneficium, Azor. *t.*3.*l.*12.*c.*10.*q.*2. imò sufficit, à solo mediatore esse commissam, inito tali pacto cum alio quocunque, Suar. *c.*57.*n.*4.

64 §.2. Committitur hæc simonia tripliciter, uti cum communi tradit Pirh. *n.*114. 1. Per accessum, v.g. Cajus cupit provideri Titio necdum habenti ætatē, hinc Cajus hoc Beneficium petit sibi, & suum resignat Sempronio, cum pacto, ut Sempronius tandiu eo fruatur, sed postea resignet Cajo, cùm ætatem habuerit: 2. Per regressum, uti si Cajus Beneficium jam possessum resignet Titio, reservans sibi Jus redeundi ad illud, si Titius illud accipiat: 3. Per ingressum, uti si Cajus collatum sibi Beneficium, sed necdum possessum Titio resignet, cum simili pacto, uti in ingressu. Pœnæ hujus simoniæ longè sunt graviores, quàm ullius alterius, uti patebit ex dicendis à n.220. & ostendit Pirh. *n.*115.

65 §.3. Si resignes cum intentione obligandi alterum ad iterum resignandum, & hanc mentem non manifestes, est tantùm simonia mentalis; si verò tuam mentem manifestes, putant cum aliis Castrop. *tr.*17.*d.*3.*p.*18.*n.*4. Dian. *p.*9.*t.* 9. *R.* 18. esse simoniam confidentialem, quia *S. Pius V.* dicit: *Sola dimittentis intentione &c.* Sed Azor. Nav. Less. *c.*35.*n.*95.96. Suar. *c.*43.*n.* 12. *& alii* requirunt pactum saltem tacitum; & *S. Pius V.* tantum vult præsumi posse simoniam, si illa intentio sit manifestata, quia tunc præsumitur aliquod pactum: imò Nav. Bann. & Dian. *p.*11.*tr.*5.*R.*20. requirunt pactum civile seu legale, ex vi cujus debitum quasi coram Judice exigi possit, sed id meritò non requirunt alii.

66 §.4. Si resignes cum onere, ut acceptans solvat pensiones vel partem fructuum alteri, omnes tenent esse simoniam confidentialem: Si autem resignes cum onere, ut solvat tibi resignanti, Ugol. Menoch. Sanch. Nav. Less. *n.*97. Dian. *p.* 9. *tr.*9. *R.*17. dicunt esse tantùm simoniam communem, quia *D. Pius V.* tantùm dicit fore confidentialem, si se obliget aliis vel aliis, verba autem odiosa non sunt extendenda ad personam non expressam: è contra Suar. *n.*7. Castrop. *num.*6. & alii probabiliùs dicunt fore, quamvis tibi reserves. 1. Quia si resignes sub parte fructuum secundùm libitum tuum, est confidentialis, uti expressè habetur, ergo etiam si sub pensione pro re, quia hæc est pars fructuum. 2. Signum dignoscendi, an sit confidentialis, assignatur, si resignans percipiat fructus. 3. *Pius IV.* cujus Bullam confirmat *S. Pius V.* expressè dicit esse confidentialem, si resignans sibi reservet. 4. Quando dicitur, *alii*, intelligitur alius ab eo, qui accipit Beneficium: atqui resignans est alius ab eo, ergo.

67 §.5. Hæc simonia tantùm habet locum in acceptionibus aut resignationibus Beneficiorum, non autem pensionum, aliarumve rerum: imò nec in permutationibus Beneficiorum, uti tenent Nav. Suar. *n.*11. Less. *n.*95. Laym. *cap. ult.* §.8. *n.* 75. Castrop. *num.*2. Pirh. *num.*113. Leur. *p.* 3. *qu.* 753. quia verba odiosa non sunt extendenda ultra id, quod significant: rectè tamen notant Castrop. & Dian. *Ref.* 18. eos, qui Beneficia causa permutationis vacantia conferunt sub talibus confidentiis, incurrere hanc simoniam, quia Bulla habet generaliter: *Siquis conferat Beneficium vacans &c.* vacat autem ex causa permutationis, uti omnes tenent cum Garz. *de Benef. p.* 11. *c.*4. *à n.*1.

68 §.6. Pretium hic debet esse, vel Beneficium idem, vel pensio, aut pars fructuum illius; unde si contrahatur de alio Beneficio, vel de alio pretio reddendo vel solvendo, erit tantùm simonia communis, uti notant Suar. Laym. Pirh. *ibid.*

69 *Q.*17. *Quomodo in materia Beneficiorum Ecclesiasticorum contrahatur simonia communis?* R. constabit ex seqq. §.1. *Innoc. X I.* damnavit hanc 45. propos. *Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed dumtaxat tanquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solùm gratuita compensatio pro spirituali: aut è contra:* Item istam 46. *Et idem quoque locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale; imò etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic, ut illud pluris æstimetur, quàm res spiritualis*: pro intelligentia,

70 §.2. *Suppono*, quòd omnis pactio, etiam tacita tantùm & implicita, circa Beneficium propriè dictum, facta authoritate propria sit simoniaca Jure saltem humano, uti n.57. dictum est, docentq; AA. cum Rayn. *de Benef. l.*2.*s.*1.*c.*2. *n.* 11. & Leur. *p.*2. *qu.*767.*n.*5. *item p.*3. *q.* 727. nam reverentia erga rem sacram & periculum tractandi velut profanam meritò movit Ecclesiam ad pacta in Beneficiis prohibenda, nisi fortè fiant sub conditione, si Superior consenserit, sive sub futura ratihabitione illius, de quo dicetur *Lib.*4.*num.*1063. Hinc sequitur esse simoniam, si expressè vel tacitè fiant pacta ejusmodi: *Si mihi contuleris hoc beneficium, obligo me ad dandos tibi ex gratitudine* 100. *aureos*: Item, *Dabo tibi liberaliter Beneficium, si te obliges ad dandos mihi liberaliter* 100. *aureos*: Item, *Obligo me ad dandos* 100. *Aureos, non velut pretium, sed veluti motivum compensationis, quam explebis, mihi conferendo hoc Beneficium*: omnes hi aliique similes contractus sunt simoniaci: quamvis enim in duobus prioribus signatè dicatur fieri ex gratitudine vel liberalitate, tamen exercitè admittitur obligatio, ergo reipsa non est gratitudo vel liberalitas, inducitur enim nova obligatio distincta à debito gratitudinis, quod non obligat ad aliquid determinatum: in posteriori autem, quamvis dicatur non esse pretium, tamen habet rationem pretii, & est saltem æquivalenter pretium, uti patebit ex dicendis. *Nec refert*, quod multi Authores antehac docuerint tales contractus non esse simoniacos, ut videri potest apud Rayn. *cap.*10.*num.*38. & Dianam *p.*2.*tr.*16.*R.*39.*p.*6.*tr.*7. *ref.*42.*p.*11.*tr.*6.*ref.*31. *& tr.*7.*ref.*23. nam omnis probabilitas earum opinionum elisa est per damnationem relatarum propositionum, & opiniones illas latè confutarunt Suar. *cap.*45. *n.*9. Mendo *d.*1.*q.*22. Carden. *in* 2. *crisi*, *diss.*27.*c.*3.

71 §.3. Quamvis ille, cui confertur aliqua gratia, de jure naturæ teneatur esse gratus, possitque etiam, ut innuit Card. *nu.* 58. se obligare ad antidorum, sive ad solvendum debitum gratitudinis, tamen non tenetur esse gratus exhibendo determinatè

hoc

hoc vel illud, v.g. dando pecuniam, sed satis est, quòd sit paratus gratificari, prout ipse sponté voluerit, v.g. per preces, jejunia aut eleemosynas pro ipso, & hoc habet obligatio antidoralis, quod non obliget ad aliquid determinatum, hinc qui dicit: *Si mihi conferas Beneficium, ero gratus*, ut declinet simoniam & maneat in voluntate solvendi debitum purę gratitudinis, non debet intendere ullo modo se obligare ad aliquid determinatum, uti à n. 102. magis explicabitur.

72 §.4. Qui dat aliquid temporale velut pretium pro spirituali, committit simoniam, uti omnes docent; sive det ante, sive post obtentum spirituale, quia spirituale æstimat temporali, in quo est manifesta irreligio: potest autem aliquid dari ut pretium, vel formaliter vel virtualiter; tunc datur ut pretium formaliter, si directè intendens dare loco rei spiritualis, & in commutationem cum ea, nam, uti rectè notant Suar. *cap.36. num.7.* & Raynaudus *n. 36.* in hac commutatione, & quasi quadam comparatione seu æstimatione ad invicem consistit ratio formalis pretii: tunc datur ut pretium virtualiter, si proximè, & immediatè tunc des, quando intendis obtinere aliquid spirituale, & non adsit alius titulus, ob quem des, das enim ex aliquo motivo, ergo si non das ex alio, das ex præsente, quod est, ut obtineas illud spirituale, & hoc est dare veluti pretium pro spirituali: alii tituli dandi possent esse, ut sublevares egestatem, ut expleres gratitudinem aliunde debitam, cujus explendæ hactenus non fuisset occasio, &c. hoc ipso autem quod non des ex alio tali motivo, convinceris exercitè dare velut pretium rei spiritualis obtinendæ, quamvis signatè dicas, & velles non haberi velut pretium: Sic autem dari temporale pro spirituali videtur prohibere Pontifex per damnationem allatarum propositionum: potuit enim Ecclesia hoc prohibere, quamvis fortè non esset intrinsecè malum, quia nempè est periculosum, & facilè esset occasio mali: quód autem sic prohibuerit, inde suadetur, quia verba illa, *quando temporale est motivum*, aliquid significant, & non aliud, nisi quod dictum est, nam temporale habet se ut motivum, quando non est aliud, quod efficaciter moveat, quamvis fortè quærantur prætextus aliorum motivorum: quando autem in dubio præsumi possit aliquid esse vel non esse datum tanquam pretium, rectè explicant Suar. *à n.9.* & Pirh. *l.5.t.3. n.91.*

73 §.5. Qui dat aliquid temporale tanquam motivum spiritualis sibi reciprocè dandi, *v.g.* ut alter moveatur ad conferendum sibi Beneficium, committit simoniam saltem Juris Ecclesiastici, quamvis nullum aliud pactum nè implicitum quidem interveniat, uti patet tum ex propos. 45. damnata *n.69.* relata, tum etiam quia per pecuniam proximè parat sibi viam ad Beneficium, quod S. Th. 2.2. *q.100. art.2. ad 5. & alii* communiter dicunt esse simoniacum; imò illud temporale habet se ut pretium virtualiter, cùm enim non det alio titulo, dat v.g. pro Beneficio, ut jam dictum est, ergo committit simoniam, quam etiam admittit recipiens tale temporale, si per hoc motus illi conferat Beneficium, quia spirituale reddit pro temporali, unde sicuti Judex, qui ideo fert sententiam iniquam, quia accepit munera, dicitur vendere Justitiam, ita ille, qui propter munera confert Beneficium, dicetur vendere Beneficium; tale enim munus in utroque casu est virtualiter pretium, & uterque concurrit in hunc mutuum contractum, unus ut per munera moveat, alter ut propter munera det, uti rectè advertit Card. *c.2.* ubi addit *n.23.* & ex Jure probat *n.20.* si munus temporale fuerit parvi momenti, tunc non præsumi simoniam, quia dans non censetur per illud inducere voluisse, neque acceptans credi debet per illud esse motus, ideoque etiam S. Thomas *in 4. d.25. art.1. qu.3. ad 1.* dicit probabile non esse, quód animus Judicis flectatur ad aliquid faciendum pro parvo munere, & de hoc habetur notabile *Cap. Etsi quæstiones, de Simonia*, ubi inter cætera dicitur, *Quod autem scriptum est, Beatus, qui excutit manus suas ab omni munere, de illis donis dictum est, quæ accipientis animum allicere vel pervertere solent*; & additur, *quòd electuarium, vel de vino, sive alia hujusmodi censeantur non movere*: Et pro colligenda levitate muneris additur, *in accipiendis, vel dandis muneribus tria maximè sunt attendenda, personæ scilicet dantis, & accipientis qualitas, quantitas muneris, & donationis tempus.*

74 §.6. Si quis etiam antecedenter det aliquid vel præstet obsequium temporale, non intendens in altero strictam obligationem, neque debitum ad hoc vel illud determinatè, sed tantùm expectans naturalem gratitudinem, ad quam quisque obligatur post acceptum beneficium, vel è contra si quis præstet beneficium spirituale sic expectans naturalem gratitudinem per aliquid temporale, nec committit simoniam nec peccat, ut docent multi cum Suar. *cap.45. num.4. & 7.* Dian. *par. 10. tract.15. Ref.5.* Rayn. *num. 33.* Ratio est, quia non vult obligare acceptantem determinatè ad aliquid; nec movere ad dandum spirituale propter temporale, sed tantùm vult ei benefacere, & illam tantum obligationem inducere, quæ necessariò sequitur ex omni obsequio, quod alteri præstatur: facere enim aliquod obsequium, & obligare recipientem ad aliquam gratitudinem moraliter loquendo sunt unum & idem, quia obligatio gratitudinis intrinsecè sequitur ex vi beneficii vel obsequii præstiti, unde Rayn. *n.40.* dicit planè certam, & ferè omnium sententiam esse, quòd non sit simonia, neque illicitum, per se loquendo, dare antecedenter aliquid temporale, ex intentione, ut alter, qui tunc de Beneficio spirituali dando non cogitabat, suo tempore sit benè affectus erga dantem, velitque esse gratus, qualis poterit esse, si quando occasio tulerit, donet Beneficium spirituale, & ratio ulterior est, quia nullo Jure prohibemur demereri omni modo honesto eum, qui potest nobis aliquando benefacere, unde sicuti secundùm S. Th. 2.2. *q. 78. a.2. ad 3.* licitum est dare mutuum ad ingenerandam in mutuante obligationem gratitudinis, & intendendo, ut ex illa rependat aliquid, prout ipsi placuerit, ita & hic licebit dare temporale ex intentione vel spe, ut reddat spirituale, non propter temporale datum, sic enim vellet, ut temporale esset motivum conferendi spirituale, quod est damnatum, sed spontè sua, quia ita placebit, & erit aliquid aptum extinguere obligationem naturalem gratitudinis; ideoq; docet idem Rayn. *n. 41.* etiam licitum esse dicere se optare ab eo gratitudinem pręstari per collationem talis beneficii, sicut enim secundùm *S. Thom.* supra, petere possum à mutuatario, ut aliqua retributione spōtè data liberet se naturali obligatione gratitudinis, quam contraxit sumendo mutuum, ita & hic; & ratio utriusque à priori est, quia nullo jure prohibemur petere, ut alter id, ad quod tenetur, eo modo faciat, quo ipsi facere est licitum, qualiter solum hic petitur: sapienter tamen monet Suar. *n.8.* hæc postrema esse cavenda ob periculum, & speciem pactionis; quod tunc maximè verum est, si proximè & immediatè anteà detur aliquid, quando agitur de Beneficio conferendo, tum enim facile induet rationem pretii virtualis.

§.7. Ille, cui aliquid temporale datum vel pręstitum est 75
ab altero, ideoque naturaliter obligatur ad gratitudinem, non peccat, si donet spirituale, aut è contra si accepto spirituali donet temporale, ad satisfaciendum illi obligationi antidorali, uti dictum est, quia non dat tanquam determinatè debitum, sed velut aliquid aptum extinguere debitum gratitudinis anteà contractum, & potiùs respicit affectum illius, qui benefecit, cui respondere vult per exhibitionem similis affectus, ita Suarez *num.6. & 14.* addens *num. 13.* sic redonantem posse etiam verbis exprimere, quód per illud velit extinguere illam naturalem obligationem anteà contractam, quia exprimere ea, quæ insunt, non facit simoniam, hìc autem solùm illud exprimitur, quod inest: omnis enim redditio beneficii ex natura sua est extinctio obligationis antidoralis anteà contractæ, manetque gratis redditum, quamvis reddatur ad satisfaciendum illi obligationi, uti rectè Suar. *num. 14.*

§.8. Si ex pacto detur aliquid temporale veluti gratuita 76
compensatio pro spirituali, aut è contra spirituale pro temporali, est simonia, uti constat ex prop. 45. damnata, & ex dictis num.70. Etiam est simonia, si temporale, quantumvis sine pacto, sed omninò gratis, detur veluti aliquid compensans spirituale, id est, veluti adæquans æstimabilitatem rei spiritualis, uti colligitur ex prop.46. damnata, hoc est enim grave vilipendium rei spiritualis, si illi æquiparetur temporalis, ac si esset justum ejus pretium, & hoc significat illa particula, *pro*, uti notant Cajet. apud Suar. *c. 44. n. 3.* & Carden. *n.68.* quia denotat commutationem, neque cadit in illud quod datur merè gratis.

§.9. Gratuita donatio, quæ fit post acceptum aliquid spi- 77
rituale, ab omnibus solet permitti tanquam licita: March. tamen *in Tribun. T.2. tr.10. t.6. q.9.* notat donationes gratuitas esse duplices, primæ sunt omninò independentes mutuò ab invicem, & certum est has licere, v.g. Titius mihi gratis cessit Beneficium, & posteà incidit in paupertatem, in qua, si ego memor beneficii accepti donem ipsi summam pecuniæ, non sum simoniacus, quia utraq; donatio est ab altera indepēdens: è contra aliquæ donationes ab invicem dependent, & dicuntur reciprocæ seu relativæ, solentque exprimi his verbis, *do quia das, do ut des, do quia dedisti, do quia dabis*, & has dicit esse simoniacas, tum quia minuunt rationem gratuiti, quod in Beneficiis debet esse purissimum: tum etiam quia videntur includere quoddam pactum virtuale retributionis tanquam debitę, eò quòd una propter aliam respectivè fiat. *Fateor* (inquit March.) *Multa hic afferri posse in contrarium, quæ in speculatione aliquam probabilitatem præseferunt, sed in praxi non sine murmure conscientiæ proponuntur, & ut plurimùm si mentiamur nobis, & hominibus, non possumus tamen mentiri Deo.* Hæc doctrina March. vera est, si accedat pactum illud virtuale, aut si postea redonetur aliquid temporale veluti compensatio stricta pro spirituali, id est, veluti adequans æstimabilitatem rei spiritualis, uti anteà dictum est. De

cete-

cætero si omnino gratis donetur velut munus, quo recognoscatur effectus benefactoris, per se loquendo, non est simonia, nam de jure naturæ non est, uti patet, cum nihil detur veluti pretium rei spiritualis; neque de Jure Ecclesiastico, quamvis enim Ecclesia posset etiam omnino gratuitas ejusmodi donationes prohibere veluti simoniacas ob suspicionem, speciem vel periculum simoniæ, quæ intervenire posset, sicuti prohibuit veluti simoniacam omnem donationem etiam gratuitam, quæ fieret occasione concursus ad Beneficium curatum facti vel faciendi, tamen non satis ostenditur, quòd Ecclesia tales gratuitas donationes, quæ fiunt post obtentum beneficium, de facto sic prohibuerit, uti rectè Carden. *à nu.* 70. Hinc *Cap. Sicut* 1. *q.* 2. dicitur: *Oblatio nullam culpæ maculam ingerit, quæ non ex ambientis petitione processit*: Item *Gratanter recipi poterit, quod fuerit sine taxatione gratis oblatum*, inquit *Innoc. III. cap. Dilectus*, 30. *de Simonia*. V. Leur. *p.* 3. *q.* 746.

78 §. 10. Si quis alteri det spirituale propter temporale veluti propter principale extrinsecum motivum, in quod tendit per dationem illius spiritualis, v. g. si quis alteri conferat Beneficium Ecclesiasticum principaliter ex illo fine, ut accipiat, vel quia accepit pecuniam aut servitium aliquod tēporale, quamvis omninò nullum adsit exterius pactum ne implicitum quidem, est, saltem plerumque, simonia mentalis, ita Carden. *n.* 96. & patet ex propos. 46. damnata: ratio autem, quia sic conferens, plerumque saltem in mente sua æquivalenter vult vendere spirituale pro temporali, cùm intendat spirituale commutare cum illo temporali, seu dare aut habere loco illius, sicque appretiat ad invicem, quod est simonia. Dixi, *plerumque saltem*, quia si post acceptum aliquid temporale, daret spirituale etiam principaliter intendens extinguere obligationem gratitudinis, non autem appretiando illa inter se, non esset simonia, uti n. 75. dictum est. Notat etiam Suar. *c.* 36. *n.* 7. ex illa conditione negativa, quòd sine commodo temporali non esset quis daturus rem spiritualem, non colligi sufficienter, quòd adsit virtualis simonia.

79 *Q.* 18. *Quibus præterea modis contrahatur simonia in materia Beneficiorum Ecclesiasticorum?* R. Planè variis, quorum aliquos recensebo. §. 1. Simonia est secundùm dicta nu. 76. in primis si temporale munus detur pro spirituali: munus autem temporale aliud dicitur à manu, aliud à lingua, aliud ab obsequio, uti declaravit *Urbanus II cap. Salvator* 8. *caus.* 1. *q.* 3. Per munus à manu intelligitur pecunia vel res quæcunq; pecunia æstimabilis, sive mobilis, sive immobilis, item cessio aut remissio debitorum, dilatio aut anticipatio solutionis aliunde debitæ, datio mutui, &c. Per munus à lingua intelligitur laus, commendatio, defensio, intercessio apud alios. Per munus ab obsequio intelligitur quodvis servitium vel promotio aut executio negotii in gratiam alterius facta: per spirituale autem hic intelligitur, quod ex natura sua ordinatur ad finem supernaturalem, uti rectè Illſ. *T.* 5. *n.* 302. Deinde etiam simonia est, si ex pacto detur etiam spirituale pro Beneficio: quæ omnia jam declarabuntur.

80 §. 2. Si certem cum collatore pro mille aureis, quòd ipse Beneficium non sit mihi, sed alteri collaturus, est palliata simonia, nam æquivalenter facio, ut ipse pro illa pecunia acquirenda mihi Beneficium conferat, lucrando mille aureos ex illa sponsione, ita Arsd. *T.* 2. *p.* 2. *t.* 5. *c.* 12. §. 2. *q.* 1. hinc Sanch. cum Dian. *in Comp. V. Simonia num.* 14. *&* *in Summ.* *t.* 8. docet concertationem, qua Cajus certat se non accepturum beneficium, Titius autem certat eum accepturum; item contractum initum inter Cajum & Titium, ut qui prior obtinebit Beneficium, det alteri tertiam partem fructuum, plerumque esse simoniam, quia talia fiunt cum intentione obligandi alterum, ut procuret ipsi Beneficium, si tamen sincerè fierent sine tali intentione, non esset simonia. Similiter si ab illo, cujus votum in electione desideras, mutuò accipias magnam summam, eo fine, ut te eligere cogatur, ne mutuum suum perdat, eò quod futurus sit impotens ad restituendum, si non eligaris, est simonia, quia timore damni temporalis, & restitutione illius summæ emis votum.

81 §. 3. Pactum hoc, quo Titius dicit Cajo, si tu lusum viceris, conferam tibi Beneficium, si autem ego vicero, tu mihi dabis centum aureos, Steph. *t.* 4. *d.* 11. *n.* 38. *& alii* rectè dicunt, per se loquendo, esse simoniacum. *Si dicas*, non est simonia, si Titius & Cajus certent inito hoc pacto, ut si Cajus vincat, Titius legat Missam pro Cajo: si autem vincat Titius, Cajus det solidum Titio, ergo nec est in priore casu. R. Lopez dicit utrumque esse simoniam & Lugo *de Just. d.* 31. *s.* 1. *n.* 5. improbat tale pactum propter periculum simoniæ: tamen Rodriq. Less. Bonæspei & Steph. *d.* 9. *n.* 53. negant esse simoniā, quia pecunia non habet se velut pretium: sed difficultas est in danda disparitate; fortè hæc esse potest, 1. Quòd mens Titii vel Caji præsumatur esse in primo casu dare vel acceptare beneficiū in commutationem illius pecuniæ, adeòque semper sit simonia saltem mentalis, quod non præsumitur in posteriore casu. 2. Quòd licet in neutro expetatur pecunia velut pretium aut exponatur velut æstimatio rei sacræ, tamen pro Missa legenda vel audienda, uti & pro precibus, licitum est saltem ex consuetudine dare, & exigere aliquid velut stipendium sustentationis aut pro laboribus extrinsecis adjunctis; ergo etiam licebit contra ea exponere pecuniam; è contra in exequenda collatione beneficii nihil pro stipendio potest exigi, ergo si hic contraponatur pecunia, erit tanquam pretium, quo æstimabitur res sacra, hoc autem est simoniacum.

§. 4. Si Titius Collator planè liberaliter dicat Cajo, *cōferam tibi Beneficium*; Cajus autem agnoscens benevolum in se animum reponat, *& ego tibi donabo illud officium*, videtur esse simonia, nam æque simonia est, si Collator per aliquid appromissum firmetur in promissione beneficii, ac si primò moveretur ad promissionē, quia firmatio promissionis æquè connexa est cum spirituali ac promissio ipsa, promissio autem Caji est de se firmativa promissionis Titii, quia de se est apta firmare hominem similis conditionis, cujus est Titius, neque promissiones expressè ac tacitè conditionatæ differunt in substantia, sed tantum in modo, unde sic argumentor: si Cajus expressè dixisset, *si permanseris in tua promissione, donabo illud officium*, esset promissio secundum se simoniaca, uti patet, ergo etiam nunc est talis, quia est promissio ex causa futura & intenta, ergo tacitè conditionalis, nam reipsa, & spectatis circumstantiis censebatur dicere: Quia promittis, & permansurus es in promissione ac collaturus beneficium, donabo officiū, ergo æquivalenter dicebat, si permansurus sis, & conferas beneficium, donabo officium: quod iterum argui potest à posteriori, nam si Titius non fuisset permansurus in illa promissione nec collaturus Beneficium, Cajus noluisset donare officiū, uti inspecta conscientia fatebitur Cajus, ergo permansio in promissione erat conditio respectu donationis, si non suspensiva, saltem resolutiva, id est, talis, qua non posita, Cajus voluisset resolvi seu non tenere promissionē suam, ergo promissio Caji fuit tacitè conditionata, ergo cùm expressè conditionata futura fuisset simoniaca, etiam nunc erit talis. Si tamen Cajus promisisset propter visam Titii in se benevolentiam, paratus donare officium, licèt Titius non fuisset permansurus in promissione, & hoc ipsum etiam satis intelligere potuisset Titius, promissio Caji non fuisset simoniaca; verùm id non videtur præsumi posse, quia raro continget.

§. 5. Si quis alteri conferat Beneficium eo fine, ut se honestè sustentare possit, non est simonia, quia quamvis sustentatio sit aliquid temporale, tamen non est aliquid, quod conferenti reddatur velut in commutationem pro spirituali, sed ex spirituali consequitur, manetque illi, qui spirituale accipit; deinde hæc sustentatio est finis intrinsecus saltem secundarius Beneficii, ideò enim Ecclesia instituit Beneficia, ut Clerici Deo serviant, & fungantur officio, sicque fruendo proventibus Beneficii honestè alantur, ergo nō est illicitum etiam in hunc finem dare Beneficium. E contra est simonia, si conferam Beneficium sub pacto, ut alter mihi securè imposterum solvat debita, uti docent Suar. Less. Laym. Pirh. *l.* 5. *t.* 3. *à n.* 139. consentitque cum aliis Rayn. *t.* 2. *s.* 1. *c.* 2. *n.* 9. Idem est, si conferam Titio Fratri Caji debitoris mei sub pacto, ut juvet Cajum in solvendo: si tamen debitor differendo solutionē inferret vim & injuriam, putat Suar. *c.* 38. *n.* 9. quòd possem sine simonia dare spirituale tanquam medium tollendi præsentem vexam, & sic inducendi ad faciendam justitiam, & idem dicunt Sot. Suar. Laym. Pirh. Leur. *p.* 3. *q.* 750. si ad evitandum de præsenti malum mihi injustè intentatum, v. g. si intentanti conferam Beneficium, ut me jam non occidat vel non diffamet, non esse simoniam, quia conferenti nihil datur pretio æstimabile, quod antea jure suo nō habuerit, & idem dicit Less. si malum esset paulò post inferendum, sicuti licitum est dare mutuum, petendo, ut alter vicissim, non in futurum, sed nunc in præsenti rem aliam det mutuam, uti colligitur ex S. Th. 2. 2. *q.* 78. *ar.* 2. *ad* 4. quia non injicitur obligatio nova distincta ab actu solvendi vel mutuandi, nec imponitur novum onus Justitiæ, sed tantum petitur modus vel conditio, sub qua posita gratis detur mutuum, uti explicant Rayn. *supra*, & Laym *lib.* 4. *t.* 10. *c. ult.* *n.* 27. Vide tamen dicenda *n.* 149.

§. 6. Quamvis possit esse aliud peccatum, tamen non est si- 8
monia, si Beneficium alicui detur intuitu consanguinitatis, vel propter preces armatas, vel propter metum etiam damni temporalis incurrendi, vel amittendi proprii debiti, hæc enim omnia non habent rationem pretii, Suar. Less. Laym. Pirh. *supra*.

§. 7. Qui acceptat Beneficium sub pacto, v. g. docendi, 8
etiam Theologiam, aut quia docuit, si sit tanquam pretium pro labore, est simoniacus; non est autem, si acceptet Beneficium, cui onus docendi per authoritatem Superioris est adjunctum, ita Nav. Alloz. *v. Simonia, f.* 4. *n.* 39. & utrumq; fusè probat Rayn. *c.* 10. *à n.* 24. Posse autē adjungi tale onus temporale, ex eo patet, quòd Trid. *sess.* 5. *c.* 5. *&* *sess.* 23. *c.* 18. *de Ref.* jubet

beat addici aliqua Beneficia muneribus docendi, & ratio est, quia tale Beneficium habet aliquid, quod justè assignari potest pro stipendio Ministri, nempè fructus temporales, unde si quis tale onus vellet adjungere Juri purè spirituali, v.g Juri eligendi, esset simonia, quia Jus purè spirituale assignaretur pro pretio operis temporalis, cum non possit habere rationem stipendii sustentando Ministro convenientis, consequenter daretur tanquam stipendium operis temporalis. Ita Rayn. *n.26.*

86 §.8. Est simonia bona sua dare Ecclesiæ, cum pacto, ut in Canonicum v.g. eligatur, sic enim statuit *Innocentius III. cap. Tua nos, 34. de Simonia. Si quis Clericus cum conditione vel pacto largiatur aut offerat bona sua, ut illa postmodùm pro præbenda retineat, & in Canonicum admittatur, hujusmodi oblatio vel receptio fieri non poterit sine vitio simoniæ, cùm in talibus omnis pactio aut conventio cessare debeat juxta canonicas sanctiones: Si verò purè ac sine pacto vel conditione qualibet offerat, rogans humiliter, & ut in Canonicum admittatur, & bona sua retinere sibi liceat pro præbenda, & Clerici ejusdem Ecclesiæ purè consentiant, hujusmodi receptio fieri potuit absque scrupulo simoniacæ pravitatis. Licèt autem taliter duximus respondendum, quia nobis datum est de manifestis tantummodò judicare, si tamen is, qui talem donationem facit, ea intentione ducatur, ut per temporalia bona, quæ offert, spiritualia valeat adipisci, & Clerici, qui eum in Fratrem admittunt, non essent eum, nisi commoda temporalia perciperent, admissuri, sine dubio tam ille quàm isti apud districtum Judicem, qui scrutator est cordium & cognitor secretorum, culpabiles judicantur.* Hæc tamen ultima simonia est tantùm mentalis, uti rectè cum aliis Pirh. *n.*89. & Card. *in 2. crisi d.27. à n.24.* Quòd si quis cum consensu Episcopi retineat sibi Jus præficiendi Clericum in præbenda, quam instituit, nulla est simonia, uti tenent omnes.

87 §.9. Est simonia pro admissione in possessionem Beneficii ex pacto dare vel exigere aliquod temporale, etiam convivium, non obstante statuto vel consuetudine etiam immemoriali, uti dicetur *à n.*191. & patet ex *c. Jacobus, de Simonia*, Trid. *sess.*24. *c.*14. *de Ref.* docentque Abb. Garc. Less. Pirh. *n.*91. Nicolartz *in praxi benef. t. 2. §. 7.* Leur. *p.3. q.*748. si tamen lege id statutū sit vel consuetudine receptum, & hoc temporale, quod accipitur, applicetur ad pios usus, & non exigatur prius, quàm liberè posita sint spiritualia, neque hæc denegentur, etiamsi nihil detur, Abb. Barb. Az. & Pirh. suprà dicunt non esse simoniam, & Less. *l.2. c.35. n.*211. dicit passim non observari *Trid.* id prohibens, quamvis mandetur Episcopis, ut observari faciant, quam consuetudinem præsertim in Germania etiam damnare non audet *Pirh.* cùm toleretur ab Episcopis & Papa, saltem ubi recepta non est aut ubi non obligat Const. *Innoc. XII. Ecclesiæ Catholicæ*, quam referemus *l.4. n.*671. Addit Lott. *l.3. q.29. n.*131. ex decisione Rotæ, etiam esse simoniam, si quis pro repellenda contradictione paciscatur de Canonicis reddendis indemnibus ob receptionem sui factam ad possessionem Beneficii sibi collati. Vide Leur. *supra n.2.*

88 §.10. Si Senatus habens Jus præsentandi statuat, ut præsentandus, singulis Senatoribus aliquid pecuniæ numeret, Burgh. *cent. 1. cas.* 82. dicit probabile esse, quòd non sit simonia, quia hic nulla vera pactio intervenit, sed adest alius titulus, 1. Donationis remuneratoriæ. 2. Donationis modalis, quam à simonia defendunt Suar. *c.39. n.*20. Tan. Fil. *t.25. c.9. n.30. & alii* 3. Potest etiam esse titulus laboris, debent enim illo die convenire, ibi hærere, negotia sua negligere, ergo jure pro hoc labore aliquid exigent, ut ait Bonac. *de Simonia, d.1. qu.6. p.4.* non commendat tamen hoc fieri *Burgh.* & meritò, qui enim acceptat tale jus præsentandi, acceptat obligationem exequendi gratis, uti mandat Ecclesia, ideoque *Nicol.* supra, quamvis non planè reprobet, si Capitulum ab illo, qui promovetur ad Beneficium, aliquid petat propter molestias congregationum, lecturam litteratum &c. tamen meritò monet non faciendum.

89 §.11. Qui accipit Beneficium, obligando se ad præstandum homagium alteri, quo continetur temporale commodum ejus, cui præstatur, est simoniacus, ut expressè habetur *cap. Ex diligenti, de simonia*: sic enim emit Beneficium pretio subjectionis vel servitii; potest tamen se obligare ad fidelitatem Episcopo præstandam, uti notat Pirh. Vide etiam Leur. *p. 3. qu.*747.

90 §.12. Si Cajus det pecuniam Titio, ut Titius intercedat apud Sempronium, ut Sempronius intercedat apud Collatorem pro Beneficio conferendo Cajo, aliqui apud Dian. *p.4. tr.4. R.*151. & iterùm alii *p.11. t.6. R.*31. censent non esse simoniam, sed longè plures, quos citant & sequuntur Castrop. *t.17. d.3. p.11. n.4.* Steph. *d.11. n.*39. Arsd. *q.3.* Rayn. *n.26. & 30.* Mendo *d.1. q.23.* longè probabiliùs affirmant esse, quæ sententia omnino tenenda est, quia illud pretium saltem mediatè datur pro Beneficio idque directè ex intentione dantis & intercessio illa est causa moralis Beneficii concessi, ergo si emis intercessionem, virtualiter emis Beneficium; erit tamen communiter simonia solius Juris Ecclesiastici, quamvis uni tantùm mediatori daretur pecunia, quia non emitur beneficium ipsum, sed intercessio, quæ non est sacra, prohibetur tamen emi Jure Canonico apud Castrop. *suprà*.

§.13. Dare pecuniam, non pro intercessione, sed pro labore ineundo & redeundo ad collatorem, aut pro damno ideò causato, vel pro lucro cessante, aut pro dispendio temporis, quod ad intercedendum consumitur, & in quo negligitur utilitas alioquin obventura, non est simonia, uti habet communis apud Dian. *p.10. tr.15. R.5.* Castrop. *n.5.* Rayn. *n.* 30. plus tamen dari non debet, quàm sit labor vel damnum, quòd si plus detur, v.g. centum aurei, cùm labor esset dignus tantùm denis, plerique cum Lugo *in Resp. mor. lib.6. d.4. n.4.* censent fore simoniam, *Rodriq.* tamen & alii dicunt, quod plus est, censendum dari gratis, sed Dian. *p.6. tr.7. R.* 42. & alii dicunt hoc ultimum in praxi non esse amplectendum; *Lug.* suprà dicit, si protesteris & sincerè ita sentias, nempè, quòd pro labore velis dare decem, sive beneficium obtineas sive non, & cùm scias, quid deceat gratum hominem, te dicere posse, quòd habeas animum etiam donandi reliquum, sed nolle ullam de eo obligationem suscipere. 91

§.14. Si daretur pecunia, ut apud Collatorem solummodò exponerentur merita & dignitas petentis beneficium, non autem intercederetur vel urgeretur collatio, aliqui apud Dian. *p.11. tr.6. R.*31. putant non fore simoniam, & consentit Ray. *num.*28. quia pecunia datur pro illo munere exponendi merita, & finis proximus non est beneficium, sed acquisitio bonæ opinionis apud Collatorem: addunt tamen id esse periculosum, imò Steph. *num.*39. dicit omninò esse simoniam, quia intentio dantis pecuniam hic & nunc non sistit in remuneratione hujus laudis, sed tendit ad obtentionem beneficii, ergo datur etiam ut pretium saltem mediatum beneficii obtinendi. 92

§.15. Non est simonia, si detur vel acceptetur pecunia pro habendo faciliori aditu ad Collatorem, ita Suar. & alii cum Castrop. *p.*11. Mēdo *n.*297. hinc nulla erit simonia, inquit Less. *n.*109. & Rayn. *n.*35. si œconomo Episcopi des pecuniam, ut admittaris in ejus familiam, id intendens, ut Episcopo per obsequia fias charus, & sic ab eo Beneficium obtineas, tum enim non das pecuniam pro beneficio, sed pro opportunitate demerendi Episcopum & accipiendi ab eo gratis beneficium, & per pecuniam sternis quidem viam ad beneficium, sed remotè & indirectè, quod non est illicitum. 93

§.16. Si des pecuniam famulo Episcopi, ut tibi statim notificet prima Beneficia vacantia, Castrop. *p.3. n.4.* dicit esse simoniam, quia pretio paras viam ad Beneficium, citatque pro se *Nav.* sed *Nav.* loquitur de illo, qui tali famulo notificat vacare beneficium & pensionem promittit, ut beneficium ei impetret, in quo certum est esse simoniam, id autem non est in nostro casu, quia pretium non datur pro impetratione vel intercessione, sed tantùm pro manifestatione illa beneficiorum vacantium, quæ videtur omninò remotè & indirectè se habere ad beneficium. 94

§.17. Simonia est, si quis non velit conferre Titio Beneficium, nisi rogetur à Cajo, quem vult sibi habere obligatum, quia paciscitur de Beneficio pro temporali alterius erga se vicissim obligatione, ita Rayn. *n.*34. Si tamen hoc sine ullo pacto & obligatione peteretur, non esset simonia, uti docent Suar. Less. Laym. apud Pirh. *n.* 138. quia non haberetur ratio pretii seu commutationis pro re spirituali. 95

§.18. Si quis ex vana gloria vel appetitu laudis conferat alteri Beneficium, non est simonia, uti cum communi Alloza *v. Simonia, §.2. n.*33. addens per munus à lingua tunc solùm incurri simoniam, quando ex illo speratur temporalis utilitas, dicitque hanc sententiam esse communem DD. 96

§.19. Est Simonia servire alteri sine salario, cum pacto saltem tacito, ut loco salarii accipiat beneficium, uti si quis dicat se velle servire gratis, vel ob salarium nimis modicum, & tamen hoc ipso ex circumstantiis causet in eo, cui servit, obligationem ad remunerandum servitiū per collationem beneficii, quod serviens per hoc intendit, ita cum aliis Rayn. *n.*34. hinc plures cum Pirh. *n.*86. dicunt, si quis reverà gratis serviat, non debere servire principaliter hac intentione, ut beneficium obtineat, alioquin fore simoniam, quia intendet illud æquivalenter emere isto servitio: addit Card. *c.5. art.3.* si serviat vel præstet temporale obsequium etiam secundariò tantùm ex illo fine, si per hoc moveat conferentem ad dandum beneficium, fore simoniam, quia præstat temporale velut motivum dandi spirituale, quod est virtualiter illud commutare cum illo. Si tamen serviat vel præstet obsequium primariò propter mercedem, & secundariò habens spem obtinendi ab eo Beneficium, non est simonia, si per hoc non intendat movere collatorem ad compensandum illud temporale per spirituale, imò si serviat 97

vel

vel obsequia præstet omnino gratis aut pro pretio impari laboribus, sed sine pacto etiam tacito, quamvis cum spe Beneficii, Suar. Laym. Less. aliique cum Rayn. *n.* 35. & Pirh. *n.* 135. docent non fore simoniam: addit Sanch. apud Dian. *p.4.tr.4. R.* 151. etiam non fore, quamvis principaliter serviret ea spe Beneficii: se autem obligare ad dandum vel permutandum vel resignandum beneficium ratione servitii ab altero præstiti vel præstandi, est simonia, licèt addatur conditio, si Papa consenserit, uti rectè Less. *auth. v. Simoniae c.* 2. licèt enim consenserit in translationem Beneficii, non tamen consentiet nec consentire potest in commutationem spiritualis pro temporali.

98 §.20. Est simonia, si quis obsequia temporalia famuli, quæ compensare debet mercede temporali, velit compensare beneficio Ecclesiastico, quia sic commutat spirituale pro temporali, quod est virtualiter vendere spirituale: Si tamen mercedem temporalem dederit parem servitio, & famulus ex occasione servitii invenerit gratiam apud Collatorem, ideoque Collator inclinetur & conferat beneficium; item si famulus gratis servierit, vel pro pretio impari laboribus, & Dominus vicissim propensus conferat ei beneficium, non erit simonia, tunc enim præstita obsequia non habent rationem pretii, sed tantùm conciliant benevolentiam, à qua procedit gratia beneficii: quamvis hoc ultimum non careat periculo & specie simoniæ, uti notant Suar. & Laym. apud Pirh. *n.* 137. quòd si collato beneficio alter pergeret servire sine salario, habendo beneficium in commutationem salarii, esset simonia, uti cum aliis Pir. *n.* 86. & Rayn. *num.* 35.

99 §.21. Est simonia sic pacisci cum aliquo qui ministerium etiam spirituale præstat: habebis annuè pro stipendio centum aureos, donec curaverim tibi beneficium, cujus proventus tibi afferant centum aureos, tumque continuabis tuum spirituale ministerium: Sic enim fit permutatio ministerii spiritualis cum beneficio spirituali: omnis autem pactio & permutatio etiam rei spiritualis cum spirituali in materia beneficiaria est simoniaca; Si tamen Episcopus constituat alicui è suis familiaribus pensionem, donec ei conferat beneficium, non est simonia, uti cum aliis Alloza *f.4.n.* 35. Item, *Si Episcopus, antequam alicui Beneficium conferat, ob aliquam causam ordinaverit aliquid subtrahendum de fructibus Beneficii conferendi, & in pios usus expendendum, non est illicitum; si verò ab eo, cui Beneficium confert, requirat aliquid sibi exhiberi de fructibus illius Beneficii, idem est, ac si aliquod munus ab eo exigeret, & non caret vitio simoniæ.* S. Th. 2. 2. *q.* 100. *art.* 4. *in fine.*

100 §.22. Si quis promittat alteri se magnam pecuniæ summam assignaturum in eleemosynam pauperibus, vel pio loco, si conferat vel impetret ei beneficiū, Alloz *n.* 30. & Soria apud Dianam *p.* 11. *tr.* 6. *R.* 31. dicunt non esse simoniā, quia inter titulos excusantes à simonia est eleemosyna, uti ea Roccaf. refert Stephan. *d.* 11. *n.* 30. pro eadem sententia refert Turr. Dian. *p.* 5. *tr.* 14. *R.* 75. ex quo affert hanc rationem, quia sicuti Parer non committit simoniam, si Filio offerat novam vestem sub conditione & pacto, ut v.g. confiteatur & communicet, quia non datur pretium rei spiritualis, sed ut moveat ad exercendum opus virtutis; ita dans aut procurans beneficium tantùm movet ad opus virtutis, quod est eleemosyna. Verùm hæc solùm probant non esse simoniam Juris naturalis ita pacisci de dando beneficio sub onere dandi eleemosynam, est tamen & manet simonia Juris Ecclesiastici, quo prohibentur omnes pactiones in materia beneficiaria.

101 §.23. Si Titius ad permovendum Patronum, ut se præsentet, promittat reparare sacellum, in quo fundatum est beneficium, putarunt aliqui esse simoniam, quia est pactio in materia beneficiaria, uti jam sæpè dictum est, & *Alexander II. cap. Ex multis* 1. *qu.* 3. sic habet, *Ut nullus cujuscumque gradus Clericus pro Ecclesiæ Beneficio aliquid audeat conferre, aut fabricæ Ecclesiarum vel donariis Ecclesiarum, seu etiam quod Pauperibus sit tribuendum, quia teste Scriptura, qui aliquid malè accipit, ut quasi benè dispenset, potiùs gravatur quàm juvatur:* respondit tamen 9. Januarii 1700. Romæ vir doctus non esse simoniam, quia reparatio sacelli est obligatio innata Capellaniis aut Vicariis, ergo de ea inire contractum non est aliud, quàm assecurare reparationem, ad quam tenebitur; ejusmodi autem contractus non prohibentur, sed licitè quisque se obligat ad faciendum id, quod postulat suum beneficium sive officium.

102 *Q.19. An sit simonia dicere, confer mihi Beneficium, intercede pro me &c. & ero tibi gratus?* R. Si in genere id dicat & sincerè procedat sine intentione dandi temporale pro spirituali aut contrahendi novam obligationem, sed solùm exponendi suam obligationem antidoralem, cui posteà liberum sit satisfacere per quidcumque, non est simonia, & hoc tantùm volunt Authores aliqui, præsertim apud Dian. *p.* 10. *tr.* 15. *R.* 5. quando dicunt licitum esse dicere se fore gratum, eò quòd hæc verba non obligent, sed tantùm dent spem, vel reciproci temporalis commodi vel cujuscumque alterius, quam spem cum alter licitè habeat, etiam ego licitè eam in ipso excito: rectè tamen notant Card. *in* 2. *Crisi d.* 27. *n.* 66. & Leur. *p.* 3. *q.* 745. *n.* 4. si tales sint circumstantiæ, ut his attentis promittat vel significet se determinatè daturum temporale, fore simoniam, quia quamvis ea nuda prolatio istorum verborum id non significet, tamen ea circumstantiis & communi modo loquendi, quem inter se satis intelligunt homines hoc tempore, verè significant promitti determinatè compensationē temporalem, idque ea obligatione aliqua saltem gratitudinis, distincta ab obligatione antidorali; quod à posteriori colligitur; nam si ille, qui beneficium accepit, nihil det temporale, censetur mereri nomen ingrati, pati debet exprobrationem aut justum pudorem, uti inter homines persuasio est; sæpè etiam admonetur, ut gratitudini satisfaciat, ergo manifestum est adfuisse pactum saltem implicitum de dando temporali: hinc Less. *in Auct. v. Simonia, cas.* 3. rectè monet cautè utendum esse talibus verbis, præsertim ubi ex consuetudine acceptantur tanquam obligatoria ad aliquid determinatum, uti ferè ubique fit his temporibus, & difficile est credere, inquit Less. tantas summas posteà dari ex pura gratitudine: unde Carden. *num.* 67. dicit per illa verba sic prolata & acceptata incurri simoniam, non tantùm mentalem, sed etiam conventionalem subjectam pœnis Juris, quia illa verba ita inter illos accipiunt, ut significent promissionem compensationis temporalis, ergo est simonia non tantùm in mente & intentione, sed externis verbis ac signis expressa, ergo conventionalis.

Q.20. Quænam hic veniant sub nomine Beneficii? R. 103
Tantum resolvam de illis circa quæ est dubium, an sine simonia emi vel vendi possint?

§.1. Suar. Sanch. Less. Pirh. *lib.* 5. *t.* 3. *n.* 100. aliiq; plures cum Dian. *p.4.tr.4. R.* 156. probabiliùs dicunt officia regularia, uti Provincialatus, Prioratus, Rectoratus &c. includi sub nomine beneficii, adeoque esse materiam simoniæ, etiam in ordine ad incurrendas pœnas, quia sunt beneficia regularia: tamen etiam probabiliter contradicunt Barb. Peirin. Azor. Bon. & Mendo *d.* 1. *n.* 311. quia propriè & absolutè non dicuntur beneficia Ecclesiastica, in materia autem pœnali, verba non sunt amplianda à propria significatione, sed potiùs restringenda: hinc infert Sanch. *in Cons. l.* 2. *c.* 3. *d.* 44. non esse simoniam sic pacisci: Elige me in Provincialem, & ego te eligam in Priorem, quia pactio & permutatio in rebus spiritualibus tantùm prohibetur in materia beneficiaria, uti dicetur à n. 112.

§.2. Nomine Beneficii non veniunt commendæ Equitum 104
Hierosolymitanorum, quia licèt dentur solis Religiosis professis; tamen dantùr titulo laico & pro temporali militiæ ministerio, professio verò est tantùm conditio *sine qua non*. ita Lez. Suar. *lib.* 4. *c.* 27. *n.* 6. Barb. *de Jure Eccl. lib.* 3. *c.* 7. *n.* 9. Castrop. *tr.* 17. *d.* 3. *p.* 13. *n.* 13. & Theologi cōmuniter cum pluribus Canonistis apud Dian. *in Summ. v. Simonia n.* 4. contra Az. Torres, Garc. *p.* 1. *c.* 4. Sperel. *dec.* 21. *Fori Eccl. nu.* 37. ideoque cum prioribus docet Dian. *p.* 3. *t.* 2. *R.* 62. non fore simoniam, licèt daretur pretium pro impetrando Ordine Equestri, quia licèt Ordines tales ordinentur ad divinum cultum, tamen pro fine ulteriori, qui hic spectari debet, habent quid temporale, nempè militiam: docet quoque Dian. *par.* 6. *tr.* 8. *R.* 17. cum *Suar.* & aliis multis, quòd Commendæ Melitensium non sint beneficia, sed dentur in stipendium pro servitiis non spiritualibus, adeòque non sint materia simoniæ, advertit tamen *Castrop.* suprà cum *Suar.* & aliis, fore injustitiam, si Superiores vel Magistri Ordinum eas Commendas venderent, quia non sunt Domini, sed dispensatores, & quidem Papæ subordinati, qui non consentit vendi, sed benè meritis vult distribui; possunt tamen donari cum onere & obligatione exhibendi aliquod temporale munus, v.g. eundi in Africam, serviendi, solvendi pensionem pro necessitate; possetque etiam Pontifex dare potestatem eas vendendi.

§.3. Quamvis Præbendæ Canonessarum non sint propriè 105
Beneficia; tamen esse materiam simoniæ resolvit Sacra Congregatio sub Eminentiss. Emmeria anno 1692. uti in hanc Provinciam rescripsit noster Revisor Hispanus: Aliqui tamen cum Leur. *par.* 2 *qu.* 722. putant distinguendum, & id admittunt de Canoniis, quarum fundatio primitus fuit Religiosa sive Monialium, si per præscriptionem necdum sint sæcularizatæ; negant autem de aliis fundatis, v.g. à Parentibus nobilibus pro educatione filiarum, quia hæ ab Ecclesia non censentur erectæ aut positivè approbatæ tanquam præbendæ spirituales. Vide dicenda *lib.* 4. *à num* 229.

§.4. Capellaniæ authoritate Episcopi non erectæ, non 106
sunt beneficia, nec materia simoniæ, uti cum aliis Castrop. *num.* 14. similiter hospitalia, si authoritate Episcopi erecta non sint, neque sub ejus cura existant, quamvis sint pia loca, non sunt Ecclesiastica, consequenter nec materia simoniæ, Suar. *n.* 11. & alii cum Castrop. *n.* 15. si autem authoritate Episcopi instituta sint, & existant sub ejus cura, ac simul secum afferant

ad-

administrationem spiritualem, sunt materia simoniæ secundum *Suar.* & alios suprà: si autem functionem spiritualem non habeant, sed tantùm regimen temporale, cum tota solicitudine pertinente ad curam infirmorum, non est saltem Jure divino simonia vendere administrationem: videtur tamen esse Jure humano, quia prohibetur venditio administrationis rerum Ecclesiasticarum, quales ex instituto Ecclesiæ sunt bona temporalia talium hospitalium, uti tenent *Suar.* & alii cum *Castrop.* suprà.

107 §.5. Docent communiter omnes, quòd officia ad nutum revocabilia, uti sunt Vicariatus temporalis, officium Legati, non sunt materia simoniæ: similiter officia Ecclesiæ temporalia, uti sunt Procuratoris rerum temporalium Ecclesiæ, Advocati, Syndici, Judicis ab Episcopo constituti in locis, ubi habet temporalem Jurisdictionem, item Dispensatoris seu Oeconomi, Sacristæ vel Custodis, non sunt materia simoniæ Juris naturalis, quia in se nil spirituale habent: si tamen soleant exerceri per Clericos, venditio illorum est prohibita jure Ecclesiastico tanquam simoniaca, Suar. *c.29.n.* 3. Pirh. *n.* 121. Quòd si exerceri soleant etiam per laicos, vendi poterunt, Silv. & Pirh. *ibid.* Functiones tamen ejusmodi officiorum nullo jure prohibentur vendi, cùm sint merè corporales, Suar. *num.* 13. Pirh. *n.* 122. Etiam videri potest de illis Illf. *tr.* 5. *n.* 311.

108 §.6. Coadjutoriæ Beneficiorum, quæ nihil aliud sunt, quàm quædam facultates authoritate Pontificis concessæ exercendi officium, quod Proprietarius exercere tenetur, tametsi cum futura successione concedantur, Beneficia non sunt, hinc non sunt materia simoniæ Juris Ecclesiastici vel naturalis, si quid temporale detur solum in sustentationem admittentis Coadjutoriam, *Castrop.* suprà: hæc enim sustentatio ipsi debita est. An autem præstimonium, titulus, Commenda aliaque similia sint strictè beneficia vel materia simoniæ, dicetur *lib.* 4. *à num.* 217. item de Vicariatu Episcopi, Officialatu, & quibusdam aliis vide dicenda hic *n.* 214.

109 *Q.21. Cur Beneficiorum permutatio propria authoritate facta sit simoniaca?* R. §.1. *Caram.* putat ideò esse, quòd Papa tollat ab uno beneficio spiritualitatem, & sic pro temporalitate unius detur spiritualitas alterius. *Cōtra est*, 1. Papa vult utrumque beneficium manere invendibile, impermutabile & annexum suo officio spirituali, ideò enim ex motivo Religionis prohibet venditionem & permutationem utriusq; quia utrumque est spirituale & manet tale, propter connexionem cum officio spirituali, ergo à neutro tollit spiritualitatem. 2. Papa non determinat, quodnam ex illis determinatè fiat temporale, neque fundamentum est dicendi hoc potiùs fieri quàm illud, ergo neutrum fit temporale; sed neque indeterminatè tantùm vult unum esse temporale, tum quia hoc gratis fingitur, tum quia temporalitas debet subjecto determinato convenire, uti albedo, tum etiam quia Papa vult utrumque esse & manere spirituale, uti dictum est, ergo.

110 §.2. Carden. *in crisi d.67. cap.* 3. dicit esse ideò, quia spirituale commutatur cum temporali, nam temporale, quod est in beneficio A. est extrinsecè spirituale, propter nexum, quem habet cum spirituali, ergo beneficium A. est saltem partialiter spirituale: similiter beneficium B. ergo cùm totum beneficium A. detur pro toto beneficio B. utrimque datur aliquid saltem partialiter spirituale pro aliquo saltem partialiter temporali. *Si dicas*: singula habere aliquid spirituale & aliquid temporale, spirituale autem commutari cum spirituali, & temporale cum temporali: *Reponit*, id gratis fingi, nisi enim accedat authoritas Superioris, temporale, quod inest, nequidem virtualiter separatur à spirituali, sed sunt moraliter unum, ergo dici non potest, quòd spirituale respondeat soli spirituali, & temporale soli temporali, sed temporale spiritualizatum totum indivisibiliter dabitur pro temporali spiritualizato, ergo aliquid partialiter spirituale commutabitur cum aliquo partialiter temporali, quod est simonia Juris naturalis. *Confirmatur*, nam si accedat authoritas Superioris, tunc permutatio non erit simoniaca; quia Jus temporale percipiendi fructus per dispensationem virtualiter separatur ab officio spirituali, per hoc nempè, quòd eo modo permittatur contractus circa Jura illa temporalia, atque si non essent annexa spirituali, qualiter etiam fit virtualis separatio, si vendatur calix consecratus, ergò è contra si Ecclesia id fieri prohibeat, uti prohibet in Beneficiis, temporale, & spirituale sic manebunt connexa, ut quod datur pro uno, censeatur dari etiam pro altero. Hæc explicatio est probabilis; sed

111 §.3. Simonia, quæ intervenit in permutatione Beneficiorum, faciliùs explicatur dicendo, quòd sit simonia Juris Ecclesiastici tantùm, nam Lex facit objectum suum esse materiam illius virtutis, ex cujus motivo lex ponitur, uti explicatum est *lib.* 1. *num.* 626. Ecclesia autem talem permutationem prohibuit ex motivo Religionis, ne res spirituales subjiciantur humanis contractibus, & tractentur instar profanarum, & maximè ut caveat ur periculum commutandi res spirituales cum temporalibus, quod periculum est in beneficiis, quibus annexum est Jus percipiendi temporalia, quorum posset haberi major ratio, quàm rei spiritualis, ergo id prohibendo facit transgressionem esse simoniacam irreverentiam erga res spirituales, sicuti præcipiendo ex motivo reverentiæ, ut jejuni communicemus, facit, ut communio sumpta à non jejuno sit sacrilega.

Quomodo in permutationibus, resignationibus, constitutionibus pensionum, committatur simonia, dicitur *lib.* 4. quando de illis agetur.

Q.22. An omnis permutatio rei spiritualis cum spirituali sit simoniaca? R. §.1. Dictum est esse in materia Beneficiorum, uti si duo ita paciscantur: do tibi meum suffragium in hac electione, & tu dabis mihi tuum in alia; tu elige nepotem meum ad hoc beneficium, & ego eligam tuum ad illud &c. ita cum aliis Rayn. *de Benef. lib.2. s.1. c.2. n.* 32. si tamen sine pacto & obligatione ulla dicerent, fave mihi nunc tuo suffragio, & ego vicissim tibi alia vice favebo, Alloza *v. Simonia s.2. n.*28. dicit non esse simoniam, quia est tantùm petitio vel oblatio favoris liberè præstandi vel negandi; res tamen periculosa est, & ideò fugienda, quia via aberit pactum tacitum & susceptio alicujus obligationis. 112

§.2. Pacisci de Beneficio alicui dando pro suffragio in electione, est simonia, uti patet ex hactenus dictis, quia est permutatio rerum spiritualium in materia beneficiaria, quæ prohibetur ab Ecclesia, ita cum aliis Pirh. *lib.5. tr.3. n.*87. 113

§.3. Permutatio rerum aliarum spiritualium etiam privata authoritate facta, non est simoniaca, neque ullo Jure prohibita, ita cum aliis Rayn. suprà: unde est licitum permutare calicem cum calice, Reliquias cum Reliquiis, &c. item licitum est sic pacisci, tu lege pro me Sacrum, & ego pro te orabo, vel dabo eleemosynam, ita Suar. *c.30. n.4. & c.31. n.*20. Pasq. *de Sacrif. q.*919. Dian. *p.4. tr.4. R.*150. Pirh. *n.*124. aliique communiter, ratio est, quia Jura tantùm prohibent permutationes in materia beneficiaria, ergo cùm hæc sint odiosa, non debent extendi ad alias materias; neque ulla irreverentia est, si una res spiritualis sit veluti pretium pro altera spirituali. Addit Haun. *de Just. T.6. t.2. n.*568. posse rem ejusmodi spiritualem cum alia permutari, v.g. Ecclesiam cum Ecclesia, quamvis excessus valoris unius suppleri deberet per pecuniam, id enim conceditur *cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione*, & universaliter licitæ sunt pactiones vel trāsactiones propria authoritate factæ in aliis materiis, uti si contentio sit de Jure spirituali, posset inter Episcopos vel alios fieri transactio, ut alternatim visitent, præsentent, eligant: item ut unus jurisdictionem, alter provisionem Beneficiorum habeat, Suar. *c.51. n.*8. 114

Objici potest, quòd *cap. Quæsitum*, ibidem dicatur, *Pactio circa spiritualia, vel connexa spiritualibus labem semper continet simoniæ.* R. Sermo ibi est de permutationibus Prębendarum, non autem aliarum rerum spiritualium. 115

Q.23. An vendere Beneficium Ecclesiasticum sit simonia Juris divini seu naturalis? R. §.1. Negant plerique Canonistæ cum Garzia *de Benef. p.1. c.2. n.*8. Canonistas sequuntur aliqui Theologi, inter quos est Less. *de Just. lib.2. c.35. n.26.* & Card. *in 1. crisi d.67. n.11. & 21.* Alii apud Suar. *c.24. n.*10. negant de Beneficio simplici non habente annexam jurisdictionem, affirmant autem de curato; sed de utrisque videtur esse eadem ratio, nam hæc & illa habent annexum saltem officium spirituale. Itaq; ratio *Cardenæ* est, quia cum beneficio insit jus percipiendi annuos proventus, licèt annexum sit officio spirituali, est tamen realiter diversum ab illo, ergo vendi potest (stando in Jure naturæ) tanquam Jus ad aliquid temporale, sicuti calix consecratus potest vendi ratione materiæ & formæ artificialis secundùm se pretio æstimabilis, licèt illi annexa sit consecratio spiritualis: ideò autem venditio beneficii est simoniaca, quia à sacris Canonibus est prohibita intuitu religionis, uti *nu.* 111. dictum est. 116

§.2. Notandum cum S. Bonav. & Suar. *à num.*12. hæc duo valdè distingui, *temporale annexum spirituali*, *temporale cui annexum est spirituale*: tunc dicitur temporale annexum spirituali, si spirituale præsupponatur sitque veluti fundamentum & præcipuum, cui adjiciatur & in quo fundetur temporale, & ita se habet res in beneficio, in quo primum & principale velut præsuppositum est officium spirituale, cui annectitur jus percipiendi temporales fructus. Tunc dicitur temporale, cui annexum est spirituale, si temporale præsupponatur tanquàm primum, quod etiam principaliter attendatur, & ita se habet calix consecratus, in quo materia & forma artificialis præsupponitur, illi autem adjicitur consecratio spiritualis, & talem rem posse vendi dicemus *à num.* 152. Hoc supposito, 117

§.3. Videtur probabilius, quòd vendere Beneficium Ecclesiasticum sit simonia Juris divini seu naturalis, ita multi cum Rayn. *lib.2. s.1. cap.10. à n.*10. & Pirh. *l.5. tract.* 3. *à n.*75. estque etiam S. Thom. 2.2. *qu.*100. *art.*4. O & eandem tenent 118

ple-

pleriqueque alii Theologi apud Garz. *num.*10. Ratio est, quia licèt Beneficium habeat aliquid temporale, tamen hoc temporale est annexum alicui antecedenter spirituali, ita ut spirituale sit præsuppositum & præcipuum; talia autem sunt intrinsecè invendibilia, uti rectè Suar. suprà aliique communiter, & dicetur *à num.*152. ergo. *Conf.* ex principiis Cardenæ relatis *num.*110. nam temporale, quod inest Beneficio, si authoritas Superioris non accedat, nequidem virtualiter separatur à spirituali, sed est moraliter unum cum illo, ideoque vocatur spirituale spiritualizatum, ergo hoc ipso, quòd venderetur temporale, etiam venderetur spirituale, ergo esset simonia Juris divini & naturalis. Et huc pertinet dictum Paschalis Papæ, *Cap. Si quis objecerit*, 7. *cauſ.* 1. *qu.*3. *Quisquis horum alterum vendit, sine quo nec alterum provenit, neutrum invenditum derelinquit.* Et hæc confirmabuntur in *qu. sequent.* nam est contra justitiam vendere Beneficium, ergo est contra Jus naturale.

119 *Q.24. An sit etiam injustitia, dare Beneficium aut aliud spirituale pro pretio temporali?* R. §.1. Esse injustitiam, uti patet ex propos. 22. ab Alex. VII. damnata. *Non est contra justitiam Beneficia non conferre gratis, quia collator conferens illa Beneficia Ecclesiastica pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione Beneficii; sed veluti pro emolumento temporali, quod conferre non tenebatur.*

120 §.2. Difficultas est in explicando, cui & cur fiat injuria: Aliqui dicunt fieri Deo, quia solus Deus est Dominus rei spiritualis, homo autem tantùm dispensator, uti habetur 1. *ad Corinth.*4. ergo qui rem spiritualem usurpat invito Deo, facit Deo injuriam, sed qui dat Beneficium pro pretio, ille usurpat rem spiritualem invito Deo, qui *Matthæi* 10. dicit, *Gratis accepistis, gratis date*, ergo qui dat Beneficium pro pretio, facit injuriam Deo. Verùm dicendum est per hoc fieri Deo injuriam latè dictam tantùm, non autem strictè, quia Deus nulla re privatur, neque de hac injustitia loquitur damnatio.

121 §. 3. Talis collatio Beneficii est injusta respectu illius qui dato pretio accipit illud Beneficium, quia conferens accipit pretium, & tamen vicissim de suo nihil dat pretio æstimabile, nam fructus non dat, cùm necdum existant, nec ad ipsum pertineant, sed ad possessorem Beneficii tum futurum; Jus autem ad illos est spirituale vel spirituali ita annexum, ut spirituale præsupponatur, & temporale semper fundetur & referatur ad illud; spirituale autem vel aliquid sic connexum cum spirituali propriè non spectat ad hominem, sed illius Dominus est solus Deus, & saltem tale aliquid non est pretio temporali æstimabile, ut in *q. præced.* dictum est, & iterùm dicetur *à num.* 152. ergo conferens accipiendo pretium nihil dat vicissim de suo, quod sit pretio æstimabile, ergo facit injuriam danti pretium. Videri potest Onnate *de contr. disp.*81. *ſ.*9.

122 §.4. In aliis materiis simoniæ, ubi aliquid spirituale datur pro temporali, Castrop. *t.*17. *d.*3. *p.*1. *n.*6. dicit quandoque intercurrere injustitiam, quandoque non, si enim vendens non ideò patiatur incommodum, nec amittat ullum emolumentum, dicit fieri injuriam ementi, quia vicissim nihil fit huic, pretio æstimabile; si autem vendens patiatur incommodum, vel amittat emolumentum, dicit non fieri injuriam, quia pretio respondet aliquid, quod est pretio æstimabile, & ita etiam sentiunt Suar. Val. Bonac. Laym. Fill. Az. Lugo *de just. d.*18. *n.* 53. Rayn *lib.*2. *ſ.*1. *c.*4. *n.*10. Pirh. *lib.* 5. *t.*3. *n.*175. verum sententia illa est quidem vera, si temporale detur velut pretium incommodi vel amissi emolumenti; si tamen temporale comparetur ad spirituale, & detur velut ejus pretium, omnino fiet injuria ob rationem ante datam.

123 *Q.25. An ergo Beneficia Ecclesiastica nihil in se habeant, quod possit esse vendibile absque simonia vel injustitia?* R. Quamvis per Beneficium communiter nunc intelligatur complexum aliquod, partim ex Jure exercendi aliqua ministeria spiritualia, partim ex Jure percipiendi fructus temporales ob tale ministerium, tamen, strictè loquendo, Jus exercendi ministeria spiritualia, dicitur Officium; Jus autem percipiendi fructus temporales, simpliciter vocatur Beneficium seu Præbenda. Quod ad officium spectat, certum est illud esse intrinsecè invendibile, quia supposita institutione Ecclesiæ est spirituale, ergo pretio temporali inæstimabile, quia spirituale est alterius & planè superioris ordinis. Quod attinet ad Præbendam, certum quoque est ex hactenus dictis esse invendibilem Jure Ecclesiastico, & latè probat Rayn. *c.*10. *à n.*7. quod autem sit invendibile etiam Jure divino & naturali, diximus tanquam probabilius *n.*118. si tamen talis Præbenda sive Jus ad fructus authoritate Papæ (qui solus id potest) separaretur ab Officio, ita ut fructus non ampliùs solvi deberent ratione Officii, sed ex alio titulo vel causa, v.g. ob liberalem donationem Papæ propter obsequia temporalia Ecclesiæ præstita &c. tale Jus percipiendi fructus, pretio temporali emi ac vendi posset etiam laico, ut rectè Suar. *c.*24. *n.*23. *&* 25. Less. *de Just. lib.*2. *c.*35. *n.*19. Rayn. *à num.*13.

An pensio sit aliquid spirituale aut vendi possit, dicetur *lib.*4. *num.* 1118. *&* 1172.

Q.26. An sit simonia vendere vel locare Decimas, aut fructus Beneficiorum? Resp. §. 1. Si per Decimas intelligantur ipsi fructus, qui ex alieno fundo colliguntur, v.g. frumentum, vinum, certum est, quòd liceat hos vendere vel elocare alteri pro annua pensione, quia nihil sunt spirituale, nec de se spirituali annexum: si autem per Decimas intelligatur Jus directum decimandi, hoc Jus est invendibile, quia est spirituale vel spirituali antecedenter annexum: potest tamen jus decimandi, quod est in uno loco, permutari cum jure decimandi in alio, secundùm dicta *n.*114. Denique si per Decimas intelligatur jus utile decimandi, si illud authoritate Papæ vel consuetudine separatum sit à jure directo, quod semper manet penes Ecclesiam, illud poterit laicis competere & vendi atque emi, ita Engel *lib.*5. *tr.*3. *n.*22. Similiter si jus decimandi tibi laico à Papa sit concessum, poteris vendere sine simonia: Alloza *v. Simonia sect.*4. *n.*41. *& alii.* 124

§.2. Communis est sententia, licere beneficiato locare fructus saltem ad breve tempus, quia locatio non inducit separationem à Titulo Beneficii, uti cum Suar. docet Pirh. *nu.* 78. Et quamvis in *Extrav. Ambitiosæ* solùm triennium concedatur, tamen communis sententia est eam restrictionem non esse plerisque locis receptam, uti testatur Tolet. apud Rayn. *cap.*2. *n.*25. & Castrop. *p.* 13. *n.*5. dicit nullibi ferè esse receptam, hinc ubi recepta non est, poterit fieri locatio etiam ad tempus vitæ, ita Haun. *de just. t.*6. *t.*2. *n.*576. 125

§.3. Præsentatus, sed à Papa vel Episcopo necdum confirmatus, non potest percipere fructus, nisi velut administrator, sequestrando illos, donec obtineatur collatio Tituli & confirmatio, unde prius non poterit de illis absolutè disponere vendendo vel locando, fructus tamen debentur Præsentato, si confirmetur, Less. *in Auct. v. Simonia cap.*8. 126

Q.27. An sit simonia vendere vel elocare Jus Patronatus? Resp. §. 1. Jus Patronatus est potestas nominandi vel præsentandi Clericum promovendum ad Beneficium Ecclesiasticum vacans. Est autem duplex, vel personale, quod personæ est affixum; vel reale, quod rei v.g. arci nobili adhæret: estque semper merè spirituale secundum Suar. *cap.*26. *num.*7 Laym. *lib.*4. *tr.*21. *cap. ult. num.* 60. contra Lott. *de re benef. lib.*2. *q.*9. *n.*5. & Leurenium *p.*2 *q.*25. partim quia principium habet à potestate Ecclesiastica; per quam Beneficia instituuntur, partim quia ordinatur ad Beneficium Ecclesiasticum, & quamvis secundùm Az. aliosq; Canonistas communiter cum Pirh. *l.*3. *t.*38. *num.*5. sit tantùm antecedenter annexum spirituali, non potest tamen per se & solitariè vendi vel elocari sine simonia, uti ex Jure & ratione pluribus probant Pirh. *n.*71. Suar. *c.*28. *n.* 7. Leur. *q.*27. 127

§.2. Jus Patronatus reale transire potest ad emptorem per accidens & ratione rei, v.g. arcis venditæ, cui annexum est, uti cum aliis Lott. *num.*47. Pirh. *num.* 72. si tamen res, cui Jus Patronatus est affixum, ideò pluris vendatur, est simonia, ita Azor. aliique communiter cum Castrop. *t.* 13. *d.*2 *p.*4. *num.* 10. contra Garz. *de benef. p.*5. *cap.*9. *nu.*35. cui favet Molin *de just. tom.*3. *t.* 3. *d.*620. *num.* 6. quorum sententiam *Castrop* dicit non esse improbabilem, ex hac ratione, quia Jus illud Patronatus reddit rem multùm æstimabilem ratione temporalitatis annexæ, v.g. præcedentiæ, honorificentioris loci &c. quæ debentur Patrono ante alios: sed standum est in prima sententia, alioquin etiam liceret aliquid temporale dare pro quavis dignitate Ecclesiastica, ad quam sequitur præcedentia vel honorificentior locus. 128

§.3. Si vendatur Jus Patronatus, vel per se & principaliter, vel etiam per accidens tantùm ratione rei, cui annexum est, quæ ideò pluris vendatur, ob hoc ipsum tam Jus illud, quàm pretium illi respondens amittitur; estque suspicio vendi ideò pluris, si in contractu de eo fiat expressa mentio; in dubio tamen præsumendum est, quòd mentio fiat, non ratione venditionis, sed ut emptor sciat Jura bonis venditis annexa, ita post alios Engel *num.*25. & Pirh. *num.*75. V. Leur. *qu.*67. *n.*6. 129

§.4. Si Jus Patronatus non sit annexum rei, sed immediatè insit personæ, certum est vendi non posse vel elocari, Castrop. *num.* 12. Corr. *p.*5. *c.*9. *a.* 46. Imò nequidem potest sine consensu Episcopi per donationem transire in Laicum, sed tantùm ad personam sacram vel pium locum, estque aliàs donatio invalida, uti ex decisione Rotæ tenet cum pluribus Canonistis Barb. *de offic. Episc. alleg.*71. *n.*23. non est tamen simonia, inquit Rav. *n.*39. cùm sit libera donatio. Addit cum Pirh. *n.* 39. *&* 74. si quis sit hæres etiam voluntarius & extraneus Patroni habentis tale Jus personale, hoc Jus etiam sine consensu Episcopi à tali persona ad hæredem transire. 130

§.5. Si res, cui annexum est Jus Patronatus, ad longum tempus elocetur, v. gr. ad 10. annos communis sententia cum Garz. *de benef. p.*5. *cap.*6. *num.* 10. dicit esse conductoris: è contra si ad modicum tempus elocetur, Abb. & Pirh. *n.*76. dicunt 131

non elocari Jus Patronatus sed manere apud locatorem, *Barb.* putat pro illo tempore transire ad Conductorem, & contenrir Castrop.*n.*13. prior tamen sententia est communior, & ad tollendum dubium debet Locator vel sibi expressè retinere, vel conductori committere, ut suo nomine præsentet, quando Beneficium vacabit. V.Leur.*q.*52.

132 §.6. Jus Patronatus permutari potest cum alia re spirituali, uti dicetur *lib.4.n.347. ubi a n.*330. plura addentur de Jurepatronatus.

133 *Q.28. An sit simonia, pro Beneficio pecuniam dare Patrono hæretico?* Resp.§.1. Less. *in Auct.v.Beneficium casu 6.* absolutè affirmat, ideoque consulit, ut à Papa petatur collatio, simulque dispensatio, ut cum Patrono hæretico transigi possit de fructibus; estque sententia hæc tutior & communior.

134 §.2. Si hæreticus (idem est de excommunicato) sit publicè denuntiatus amisit Jus Patronatus, unde frustra ab illo peteretur nominatio, ita Nav. & alii cum Sanch. *in conf.lib.2.c.3.d.51.n.*10. Si autem non sit publicè denuntiatus, uti non sunt in his partibus, *Covarr. & Henriq.* adhuc dicunt amisisse Jus Patronatus, quamvis Ecclesia ob causas in hoc dissimulanter se gerat, & permittat eos agere, atque si jus haberent: ex quo deducunt aliqui, si hæretico tali detur pecunia, non dari pro re spirituali, circa quam ipse nullam potestatem habet, sed dari pro nihilo, & quidem illi, qui tantùm impedire potest, non autem juvare, adeoque non committit simoniam: sed contraria sententia, quòd nempè in hæreticis toleratis maneat Jus Patronatus, longè communior est & probabilior, quam probant Sanch.*de Matrim.lib.3.d.22.à num.*31. unde ex hac causa non excusaberis à simonia, si pro Beneficio des pecuniam Patrono hæretico.

135 §.3. Probabile est non esse simoniam, si des pecuniam Patrono hæretico, qui alioquin Beneficium illud erat collaturus Acatholico, vel etiam Catholico certò indigno; aut sibi retenturus; etiamsi contingat, ut occasione datæ pecuniæ tibi conferatur Beneficium. Ita cum aliis multis Arsdek. *Tom.2.par.2.t.6.q.*11. & Verjuys *in Past. Miss.T.4. art.*11. *&* 12. Ratio est, quia primaria intentio offerentis pretium est & esse debet, redimere vexam Ecclesiæ, quæ jus acquisitum habet, ut Beneficia conferantur idoneis Ministris, & vexatur injustè, si conferantur hæreticis vel indignis, aut si maneant inter manus hæreticorum; talem autem vexam redimere licitum est etiam illi, qui non habet jus in Beneficio, uti dicetur *à n.*138. quo potiro non est illicitum sperare aut se offerre ad tale Beneficium, nam cùm debeat uni conferri, quamvis vi pretii mei non voluerim nec potuerim Patronum obligare ad conferendum mihi, tamen jus petendi habeo æquè ac alius; imò nunc congruum est, ut mihi potius detur quàm alteri, quia Ecclesiæ bonum procuravi, ergo & agere possum, ut mihi conferatur; nec censebor per pecuniam mihi parasse viam ad Beneficium, nisi remotè & indirectè, quod nullo jure prohibetur.

136 §.4. Consequenter docet *Verj.* etiam posse aliquem oblato pretio in simili circumstantia vexatæ Ecclesiæ transigere cum beneficiato hæretico vel indigno pro resignatione talis Beneficii; in partibus tamen catholicis hæc non licent, quia Ecclesia hic non ita vexatur, sed potest per se remedium adhibere, repellendo inhabiles vel indignos.

137 §.5. Quando Beneficium debet à Patrono hæretico sine perniciosa dilatione conferri, vel conferendum erit Catholico digno, non est licitum offerre pretium, multò minùs est licitum, ut Catholicus competitor plus offerat, quàm obtulerit prior alius competitor catholicus, nam hic non redimeretur vexa Ecclesiæ, sed ad summum propria vexa illius, qui Beneficium petit, nulli autem licitum est in re beneficiaria redimere propriam vexam, nisi habenti jus acquisitum in Beneficio, ut jam dicetur.

138 *Q.29. Quomodo in his, & similibus licitum sit vexam redimere?* Resp. Constabit ex seqq.§.1. Qui habet jus spirituale in re acquisitum, potest pretio redimere omnem vexam injustam, qua quis vult, aut probabiliter timetur velle tollere ipsi Jus illud, est communis omnium cum S.Thom.2.2.*q.*100. *art.2.ad* 5. Castrop.*t.17.d.3.p.20.num.*1. Pirh.*l.5.t.3. num.*105. Laym. Corr. Lott. Leur.*p.3. q.749. num.*5. unde inquit Less. *in Auct. v.Simonia, cap.*8. licitum est pacisci cum vexante de parte fructuum illi danda. Ratio est, quia tum non das pretium pro re spirituali, hanc enim habes, sed pro liberatione ab injuria, quæ est quid temporale & pretio æstimabile: unde & vexans, qui tale pretium recipit pro cessatione ab injuria, non erit simoniacus, sed tantum injustus, Suar. *de Relig.t.1.lib.4.cap.30.num.*14.

139 §.2. Si quis justè vexetur vel impugnetur circa aliquod Jus spirituale jam in re obtentum, uti si agatur de eo ob delictum privando, simonia est pretio vexationem redimere, ita Suar. *num.*10. Pirh.*num.*107. aliique cum Dian.*p.11.t.6.R.*31. contra *Pasq.* qui dicit non fore simoniam, si redimas ab illo, qui non habet obligationem vexandi, quamvis justè vexet; sed ratio nostra est, quia tum Jus illius non est firmum, sed auferibile, ergo qui tum vexationem redimit, reipsa emit sibi Jus firmum & ut habendum pro futuro. *Si dicas*, pretium dari directè tantùm pro removenda vexa: *Contra est*, saltem erit Juris Ecclesiastici, uti docet Tancr. apud Dian. suprà, & dicetur *num.*145.

140 §.3. Si obtinueris Jus spirituale per indubitatam institutionem, & impediaris injustè à capienda possessione, licebit tibi pretio vexam redimere; videtur esse S.Th. *sup. Postquam Jus alicui jam acquisitum est, licet per pecuniam injusta impedimenta removere:* Id absolutè docent Rodriq. Vega, Arrag. Suar. *n.*31. Castrop.*n.*3. Dian.*p.5.t.14.R.*3. Rayn.*lib.2.sect.1.c.2.n.*37. Pirh.*n.*111. contra Lott. Garz. Corr. Ratio est, quia possessio non est spiritualis, nisi ratione tituli seu Juris, cui annexa est, ergo acquisito Titulo ac Jure pretium non datur pro aliquo spirituali, sed tantùm ad tollendum injustum impedimentum possessionis, quæ illi Titulo debita est, & consistit in aliquo facto merè temporali, sicuti si haberes Jus acquitum decimandi, posses dare pretium pro obtinendis actu Decimis, ut sic in actum temporalem possessionis venires; nisi Ecclesia hoc specialiter vetuisset ob alias causas, v.g. ne laicis detur occasio avaritiæ vel injustitiæ.

141 §.4. Si necdum indubitatè & pacificè obtentum sit Jus, sed alius etiam habeat Jus probabile, uti si duo acceperint collationem, institutionem, possessionem, simonia est dare pretium pro Jure tibi firmiter & sine controversia acquirendo, aut etiam, si necdum acceperis, pro accipienda possessione, ita Suar. Castrop. Less.*cap.*5. Pirh. Leur.*num.*5. Sylv.*p.1. v.Beneficium, cap.*2. contra Pasq. apud Dian.*p.11.t.6.R.*31. Ratio est, quia tum datur pretium, non pro nuda possessione, sed simul pro jure nondum plenè acquisito; sed neque est redemptio vexæ injustæ, cùm enim alter habeat Jus probabile, non vexat injustè: dare autem pro redimenda vexa justa est simoniacum.

142 §.5. Simonia est, si des pecuniam aut etiam aliud Beneficium, ut alii competitores desistant Jus suum prosequi in hoc Beneficio, aut ut non opponant causas seu justas prætensiones: Ratio jam data est, quia redimis vexationem justam, parasque directè tibi viam ad Beneficium per pecuniam, aut per permutationem Beneficii, hoc autem est simoniacum, ita S.Th. Suar. Less. Barb. Castrop.*sup.* Beja *p.2.cas.*3. Engel *lib.5.tr.3.num.*31. Rayn. *n.*38. contra Pasq. qui insuper dicit non esse simoniam dare pecuniam alicui, ne in electione opponat exceptionem, quam jure potest opponere; item non esse, si det concurrenti, ut à concursu desistat; item ne concurrat in hac electione, & tu non concurras cum illo in sequente; item si det, quamvis jus ad possessionem sit dubium; sed alii cum *Dian.* suprà rectè dicunt omnes opiniones illas veluti singulares & contra communem, nullo modo esse admittendas: est item contra J. Pontium apud Dianam *R.*7. qui putat non esse simoniam litem redimere, si jus sit litigiosum, eò quòd intentio sit evitare majores expensas litis per minus pretium, quod datur, & licere denis nummis redimere jacturam centenorum; sed tenenda est sententia prima, secundum dicenda *n.*145. & Moya *T.6.d.4.q.7.n.*15. rectè dicit sententiam illam *Pontii* esse contra omnes, uti est etiam altera, qua dicit aliquem, qui habet possessionem Beneficii posse accepto pretio hoc relinquere alteri, qui aliàs lite quæsiturus est; nullam enim in eis sententiis probabilitatem invenio.

143 §.6. Si tantùm habes jus ad rem, v.g. si sis præsentatus, sed necdum habeas Institutionem; item si sis electus, sed necdum habeas Confirmationem, est simonia dare pretium ei, qui instituere vel confirmare debet, quamvis injustè neget, quia necdum habes certum jus in re, & sic per pecuniam sternis viam ad Beneficium pacificè acquirendum, quod Canones prohibent, uti ostendit Engel.*num.*31. unde universaliter loquendo,

144 §.7. Quando jus in Beneficio necdum est acquisitum, quamvis injustè impediaris, tamen non est licitum redimere vexam ab iis, qui ad Beneficium juvare possunt, id est, ad quos spectat conferre, eligere, præsentare, instituere, confirmare, investire; potes tamen vexam injustam redimere ab aliis, qui tantùm possent impedire, & non juvare. Est communior cum Suar. Less.*de just.lib.2.cap.35.n.*108. Castrop. Pirh. Leur. *n.2.& 3.* Dian.*p.6.t.8.R.*17. Ratio est, quia si des illi, qui juvare potest, jam per pecuniam directè paras viam ad Beneficium; dando autem alteri, qui tantùm potest nocere, directè intendis tollere injuriam, & tantùm remotè ac indirectè per pecuniam paras viam ad Beneficium, quod nullo jure prohibetur. Quòd si is, qui potest juvare, aliter te vexaret, quàm abutendo potestate, quam habet, v.g. ad eligendum, uti si infamaret te, ut alios Electores injustè à te averteret, posses & hanc vexam ab eo redimere pretio, quia tum non vexat te, ut est potens juvare, sed ut aliquis alius, qui tantùm obesse potest. Ita Suar. & Less.

§.8. Si

145 §.8. Si in concursu sis dignior vel solus dignus, probabile est non fore simoniam, si redimas injustam vexam, etiam ab illo, qui juvare potest; ita Nav. Val. & alii cum Castrop. *n.* 4. Ratio est, quia directa intentio tua est, ut per illam pecuniam tollas injuriam, & ne priveris jure tuo, nam in tali concursu habes jus quæsitum etiam contra collatorem, ut ab eo non impediaris, hinc licèt post datam pecuniam tibi conferatur Beneficium, tuque illud ante speraveris, tamen hoc Beneficium non erit mera tuæ pecuniæ, sed erit aliquid consequens ad effectum justè causatum per pecuniam, nempè ad voluntatem, qua Collator vellet, uti tenebatur, ab injuria hac abstinere, & officio suo satisfacere; res tamen illa periculosa est, vel ideò, quia propria cupiditas facilè persuadebit cuique se esse digniorem aut unicè dignum, cùm sæpè sit aliter; unde absolutè, ut probabilius, videtur tenendum cum Suar. *n.* 28. tum committi simoniam saltem Juris positivi, nam meritò potuit, & debuit Ecclesia prohibere redemptionem talis vexæ, partim ob scandalum, partim ob periculum simoniæ.

146 §.9. Si non scias certò, quòd electores propendeant ad pravam electionem, simonia est, si offeras pecuniam, ut eligant dignum, tunc enim non redimis vexam ullam, sed pretio temporali directè intendis electionem tui, vel alterius, Castrop. *n.* 8. si tamen scires eos nolle eligere dignum, & non esset alius facilior modus procurandi electionem digni, licitum esset illos dato pretio obligare ad eligendum in communi dignum, nullum determinando in particulari, uti docent communiter AA. cum Suar. *c.* 22. *n.* 6. Barb. *de offic. Paroch. c.* 2. *n.* 108. Pirh. *n.* 78. Less. *num.* 112. Rayn. *num.* 31. *Nec refert*, quòd fortè sit unicus dignus, aut quòd tu sis dignus & speres te eligendum, nam pretio tuo directè tantùm intendis obligare ad omittendam electionem injustam & ad tollendam vexam Ecclesiæ, quæ Jus habet, ut non eligatur indignus, quòd autem secundùm spem tuam cadat electio, per accidens est, ita Suar. *n.* 39. Castrop. *suprà & alii*; verùm etiam hæc res periculosa est, quia intentio dantis pecuniam communiter erit, non tam tollere vexam Ecclesiæ, quàm sibi asserere Beneficium: quòd si per pecuniam paciscaris, ut omisso indigno, te eligant, tunc aperta erit simonia, inquit Rayn. *num.* 36. Quod autem putat *B. Pontius* semper licitum esse offerre pecuniam, ut redimatur vexa, hoc ipso quòd offerendo sis causa, ut fiat minus peccatum, *Raynaud.* suprà meritò improbat, dicens non apparere, quòd majus peccatum possit esse in vexante, quàm vendere jus sacrum.

147 §.10. Si Cajus sine rationabili causa moveat electorem precibus vel muneribus, ut tibi non faveat, sed alteri, non est simonia, si des pecuniam Cajo, ut ab illa vexatione cesset, nam licèt actio illa non sit injuria contra justitiam, est tamen nocumentum contra charitatem, adeoque potes illam redimere: Si tamen dares pecuniam, ut Cajus tibi potiùs faveret, quàm alteri, aut alicui dares, ut similiter precibus vel muneribus pro te ageret apud electorem, committeres simoniam, quia per pecuniam proximè directè parares viam ad Beneficium, ita quoad omnes partes Suar. *n.* 25. *&* 26. Less. *n.* 109. Rayn. *n.* 35. *& alii.* Addit Castrop. *num.* 6. & cum eo Villalob. Sanch. & Dian. *par.* 5. *tr.* 14. *R.* 2. adhuc non fore simoniam, quamvis in eo casu dares pecuniam ipsimet electori, non ut tibi specialiter faveret, sed ut deponeret animum à te aversum & ad alterum plùs conversum per irrationabiles preces & munera Caji: sic enim rem tantùm restituis in justo equilibrio, in quo relinqui debuit, & non magis paras viam ad Beneficium, quàm parata erat ante illam subornationem, si utrimque nihil actum esset, idemque docet Hurtad. apud Dian. *tract.* 7. *R.* 17. addens, si elector à competitore sit corruptus, te posse ostendere, quòd etiam paratus sis pecunias dare, si ipse illas voluerit: hæc tamen omnia, uti fatetur *Castrop.* sunt plena maximis periculis.

148 §.11. Si quis injustè velit in te ferre censuram, vel non absolvere à censura, potes data pecunia vexas illas redimere, quia non das pecuniam pro actu spirituali, sed ad satiandam ipsius cupiditatem & vexam redimendam, sub onere non ligandi vel absolvendi, ad quod Jus habes, & alter tenetur, ita multi cum Suar. *num.* 41. Castrop. *num.* 10. Pirh. *num.* 51. & iterum dicetur *n.* 159.

149 §.12. Si detur res spiritualis, v.g. Beneficium sub pacto, ne ille cui datur, imposterum vexet aut noceat, est simonia, quamvis vexatio vel nocumentum foret injustum, quia spirituale datur pro spirituali emolumento, & idem est, si dares Beneficium tenujus alicui te injustè vexanti in pinguiore, nam amotionem vexæ, quæ est commodum temporale, emeres spirituali, Suar. Less. Laym. & alii cum Pirh. *n.* 139. consentitque Rayn. *n.* 9. citans plures. Sed si rogares & sine pacto intenderes eum placare, ne pergeret nocere, non esset simonia, quia evasio talis mali non intenderetur ut pretium, sed ut effectus consequens ex toto actu spirituali, ita Suar. *c.* 37. *n.* 14. Quòd si daretur spirituale cum pacto, ut in præsenti cesset à malo aut ab injusta actione, putant Suar. Laym. & Rayn. *n.* 83. relati, non fore simoniam, sed oppositum est tenendum, quia est pactio de spirituali dando pro commodo temporali, & aliàs etiam liceret pacisci de pecunia debita in præsenti danda. Putat autem Corr. *l.* 4. *c.* 5. *n.* 60. in omnibus casibus, quibus licitum est redimere vexam, priùs petendam esse licentiam Episcopi, ut caveantur fraudes, sed de hoc nullam legem invenio, quamvis omnino sit consultum ita fieri.

An liceat transigere circa litem, pensionem dandam, solutionem expensarum litis vel pretium pro Bullis, dicetur *lib.* 4. *à num.* 552. *&* 1059.

Q. 30. *An sit simonia, si quis pecunia emat Titulum* 150
Ordinationis? Resp. §.1. Si emat Titulum jam constitutum, v.g. fundationem 4. Missarum hebdomadatim, quibus respondet stipendium sufficiens ad sustentationem honestam, est simonia, uti patet, quia officium illud legendi Missas, cui respondent isti fructus, est jam antecedenter aliquid spirituale, ergo Jus ad illos fructus, quod hic emitur, est annexum antecedenter spirituali, ergo invendibile, secundùm dicta *n.* 118. & dicenda *n.* 153.

§.2. Si emat Titulum priùs constituendum, v. gr. si det 151
pecuniam pro habendo Titulo Ordinationis super mensa Abbatiali, dummodò absit intentio dandi pecuniam pro Ordinatione vel Ordinibus, non videtur esse simonia, 1. Quia licitè emo mensam apud Abbatem, hoc enim est quid totum temporale, uti licitè emo agros, ex quibus annuè habeam 100. aureos, hoc autem supposito etiam licitè peto ordinari super illa mensa vel agris, quia sunt quid immobile, sufficiens ad honestam sustentationem, ergo. 2. Licèt posteà ejusmodi Jus habendi mensam ab Abbate, si acceptetur ab Ecclesia pro Titulo Ordinationis, accipiat aliquam connexionem cum spirituali, tamen antecedenter est in se temporale, cui tantum posteà adjicitur aliquid spirituale, tale autem aliquid licitè emitur, secundùm dicta & dicenda locis notatis, licitè enim emo calicem, licèt intendam & faciam, ut posteà illi adjiciatur spiritualis consecratio, ergo.

Q. 31. *An sit simonia vendere vel elocare res benedictas,* 152
consecratas, aliasque similes? Resp. Colligetur ex seqq. §. 1. Alloza *v. Simonia sect.* 1. *num.* 33. *&* 35. ponit has duas regulas: 1. Si spirituale sit principale, & temporale sit accessorium, hoc temporale vendi non potest, quia accessorium sequitur naturam principalis. 2. Si temporale sit principale, & spirituale sit accessorium, temporale vendi potest, sed non majori pretio propter spirituale annexum. Pirh. *l.* 5. *t.* 3. *n.* 72. clariùs rem explicat per has 4. regulas collectas ex *S. Thom. Suar. Laym. & aliis.* 1. Quod est annexum spirituali, non potest
vendi, quatenus habet talem connexionem vel ordinem ad 153
spirituale, tum enim spirituale æstimaretur pretio temporali. 2. Quod est annexum spirituali, ita ut sit præsuppositum ad spirituale, & cui spirituale posteà advenit, si absit specialis prohibitio Ecclesiæ, potest vendi ratione materiæ vel artificii, etiamsi consecratio vel benedictio sit ab illis inseparabilis, modò non ideò vendatur cariùs, sed tantùm secundùm valorem, quem habet independenter ab illis; ratio est, quia talia retinent valorem intrinsecum totum aut saltem ferè totum, nam putant aliqui de valore intrinseco per hoc decedere, quòd ad usus profanos ampliùs applicari non possint, sed hoc parum attenditur, & communiter ad usus profanos non fiunt vel non serviunt. 3. Quod concomitanter est annexum spirituali, uti est labor intrinsecè, & inseparabiliter conjunctus ministeriis spiritualibus, non potest vendi sine simonia, quia non tam est annexum spirituali quàm ipsum spirituale, seu intrinseca pars ipsius functionis spiritualis: *Nec obstat*, quòd fortè sit actio materialis, nam rectè dicit *Suarez ex S. Bonaventura*, quòd ipsummet materiale teneat locum spiritualis, & censeatur spirituale, ideoque empto labore emitur actio spiritualis, uti pluribus explicat Escob. *in Theol. Mor. lib.* 8. *à n.* 331. 4. Quod consequenter est annexum spirituali; id est, quod præsupponit rem spiritualem, & in illa fundamentum vel æstimationem habet, vendi non potest sine simonia, & tale quid est jus percipiendi Decimas, vel fructus clericales, quamdiu hoc jus per Papam non separatur à Titulo officii.

§.2. Ex dictis sequitur, posse vendi calices, Agnos Dei, 154
vestes sacras, oleum, panem benedictum, sacrum chrisma &c. dummodò vendantur secundùm valorem intrinsecum tantum, Ecclesia enim tantùm prohibet vendi cariùs ratione benedictionis vel consecrationis; possunt tamen vendi cariùs ratione laboris vel sumptuum, v.g. ut adferrentur ex loco remoto, ubi benedici debuerunt, uti rectè Suar. Bonac. Dian. *p.* 3. *t.* 6. *R.* 12. Engel *n.* 17. Steph. *t.* 4. *d.* 11. *n.* 34. *& alii*; itaque quando Canones vetant vendi res quasdam sacras etiam ratione materiæ, intelligendi sunt, si in rebus sacris fiat mercatura quædam quasi profana, aut si adsit scandalum: prohibentur autem vendi Judæis, uti habet March. *Tom.* 2. *tr.* 2. *t.* 2. *sect.* 3. *qu.* 4. *Reg.* 2. ob periculum irreverentiæ vel abusus: hinc etiam

Laym. apud Pirh. *l.3.t.17.n.6.* putat calicem Christiano laico non debere vendi integrum, nisi pro aliquo Oratorio, eò quòd laicus rem ejusmodi sacram possidere non debeat.

155 §.3. Suar. *c.14.n.23.* docet vendi posse etiam templa, quia videtur esse par ratio cum calicibus, utrobique enim materiæ de se vendibili supervenit consecratio; contradicunt Laym. & Pirh. *n.9.* nam prohibentur vendi ligna & lapides Ecclesię etiam dirutæ: sed pro *Suar.* responderi potest, prohiberi ne vendantur ad alios usus profanos, eò quòd Ecclesia satis declaraverit in eis quamvis dissolutis manere consecrationem, eo quòd in se maneant, uti anteà, ligna & lapides, quod non est in aliis rebus, v.g. in calice effracto, cujus partes consecrationem nullam retinent, nec in se manent calix.

156 §.4. Simonia est rem sacram, v.g. calicem aut paramenta Missæ elocare pro pretio, nisi pretium petatur præcisè, quantum est damnum vel detrimentum, quod res pateretur, ita Suar. *n.25.* Ratio est, quia res talis non elocatur, nisi ratione usus, ergo usus venditur, atqui usus rei sacræ est sacer, non enim adhiberi debet ad usus profanos, ergo.

157 §.5. Simonia est carius vendere rosaria, imagines, numismata, quia Reliquias attigerunt, aut Reliquiaria ipsa, quia Reliquias continent, ita Suar. *n.24.* Reliquias autem ipsas vendere secundùm omnes est simonia, uti rectè Stoz *l.1.p.3.n.303.* ubi tamen addit, si illæ ab infidelibus vel hæreticis detineantur, licitum esse eas sibi vendicare dato pretio pro redimenda vexa, indigna tractatione aut injusta earum possessione, & consentiunt Laym *l.4.t.7.c.5.num.17.* cum Sanch. *in Dec. l.2. c.43.num.22.*

De alienatione bonorum vel rerum Ecclesiæ plura addentur *lib.4.à num.* 1363.

158 *Q. 32. An sit simonia dare pretium pro Sacramento, precibus, cantu spirituali; item pro obligatione faciendi aliquid spirituale?* Resp. §.1. Pro Sacramento ipso dare pretium, est simonia, ut patet, & idem est, si detur pretium pro labore intrinseco, qui est in administratione, uti *n.153.* dictum est; si tamen detur pretium pro habendo Matrimonio in ratione contractus civilis, v.g. per dotem vel aliter compensando inæqualitatem personarum contrahentium, quia una est nobilis, altera ignobilis, non est simonia, ita S. Th. Suar. Lay. Pirh. *l.5.t.3.n.12.* Illſ. *t.5.n.309.*

159 §.2. In extrema vel etiam gravi necessitate licitum est ad obtinendum Sacramentum dare pretium illi, qui non vult administrare gratis, non enim datur in pretium Sacramenti, sed ut medium ad removendam vexam vel ad tollendum impedimentum pravæ voluntatis, & ad eam permovendam, ut officio satisfaciat, ita cum aliis Less. Pirh. *n.13.* Burgh. *cent. 3. cas. 73.* Escob. *in Theol. Mor. l.8. à n.326.* quod Suar. & Fill. *tr.45.c.3. n.17.* probabiliter extendunt ad necessitatem sumendi Eucharistiam pro viatico. Quòd si impius ille cogeret petentem ad jurandum, quòd pecuniam illam daret velut pretium Sacramenti, si non faciat in injuriam Christianæ Religionis, sed ad hoc cogat tantùm ex malitia vel odio privato, putat Fill. *n.14.* & Taner. apud Dian. *p.11.t.6.R.32.* Suar. *c.12.n. 16.* Escob. *n. 330.* posse jurare sub aliqua æquivocatione.

160 §.3. Non est simonia aliquid exigere pro administratione Sacramētorum, Officiis divinis, Litaniis, precibus &c. per modum stipendii pro sustentatione, uti dicetur *n. 165.* vel etiam ratione consuetudinis, uti dicetur *n.192.* vel per modum eleemosynæ, ita Suar. Laym. Escob. *n.333.* Pirh. *n.26.* Engel *l.5.t.3. n.15.* ideoque etiam *c. Ad Apostolicam, 42. de simonia*, ubi dicitur nihil accipiendum pro ejusmodi ministeriis, additur, ut servetur consuetudo ex devotione dandi aliquid: hinc inter prop. *VVicleffi à Martino V.* damnatas etiam est hæc: *Omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro aliis, eis in temporalibus subvenientibus*, id est, pro illis, qui ipsis dant temporalia.

161 §.4. Non est simonia, si Musicus vel cantor paciscatur de pretio pro cantu non debito, sed ad populi devotionem excitandam exhibito, ita Maldon. aliique cum Dian. *sup. R.36.*

162 §.5. Si pretium petatur tantùm pro obligatione faciendi aliquid spirituale, v.g. non pro ipsa ministratione Sacramenti, sed pro obligatione ministrandi, Caj. Nav. Less. Laym. Bonac. quos citat Escob. *n.334.* & quos sequitur Alloz. *s. t.n.27.* putant non esse simoniam, quia hæc obligatio distinguitur à functione sacra, & sicuti accipere possum pro obligatione mutuandi, quamvis non pro mutuo, ita pro obligatione ministrandi, quamvis non pro ministerio: consentit Escob. *n.336.* si onera corporalia vel molestiæ sint illi obligationi accidentaliter annexæ, sed S. Th. Suar. *c. 16.n.20. & c.21.n.16 & 17.* Castrop. *t.17. d.3.p. 11. n.3.* aliique meritò dicunt esse simoniam, quia talis obligatio connectitur cum spirituali tanquam cum fine; ordo autem ad spiritualia non cadit sub pretium, hinc *Bonac.* meritò suadet, ut pretium accipiatur, non titulo emptionis vel alio simili, sed solius sustentationis, aut certè debet esse ratione laboris accidentalis, & extrinseci.

163 *Q. 33. An sit simonia dare vel accipere pretium pro exercitio virtutis, vel actu aliquo bono?* Resp. §.1. Non est simonia promittere vel donare temporale, sub onere seu conditione operis spiritualis præstandi, modò non fiat per modum compensationis, neque sub pacto absoluto, ut præstetur spirituale, v. gr. potest Christianus donare infideli pecuniam, sub conditione, si Baptismum suscipiat; potest Catholica hæretico promittere Matrimonium, sub onere, ut se convertat; potest Dominus alere pauperem, sub onere, ut vel fiat Religiosus, vel ut refundat sumptus; item manumittere servum, sub conditione, ut fiat Monachus; potest Pater filio dare novam vestem, sub conditione, ut singulis mensibus communicet: ita multi cum Castrop. *p.9.n.7.* & Pirh. *n.129.* ratio est, tum quia hic non imponitur absoluta obligatio illi, qui pecuniam acceptat, sed datur optio, ut si velit illa frui, præstet hoc spirituale; si nolit, maneat, sicut ante; tum etiam, quia dans vicissim nihil recipit vi illius oblati: Et sic Deus promisit bona temporalia hominibus, si agerent bona moralia, neque per hoc censetur offerre, velut pretium boni moralis, sed tanquam præmium.

§.2. Sanch. *de Sponsal. d.39.num.4.* docet, quamvis non 164
fiat talis quasi optio, sed reipsa inducatur obligatio sub tali conditione, tamen non esse simoniam, hoc ipso quod acceptans pecuniam nihil vicissim tradat, nec dans pecuniam aliquid recipiat per se vel per alium, quod requiritur ad venditionem, venditio autem videtur esse de ratione simoniæ. *Suar. & Castrop.* non acquiescunt hac sola ratione; quamvis enim dans inde non accipiat utilitatem, adhuc tamen dicunt fore simoniam, si acceptans per pretium determinetur & obligetur ad exercendam virtutem: hinc Suar. *c.46.à n.18.* probat per hoc non evitari simoniam, quòd des pecuniam pro actu cedente in utilitatem acceptantis, nam si Religio aliqua emat à Cajo ingressum in Religionem, tantùm ob utilitatem Caji, erit simonia, & ratio à priori est, quia ad emptionem solùm requiritur, ut res empta non sit sub potestate ementis, & per emptionem constituatur sub ejus potestate, quod fieri potest, licèt non cedat in utilitatem ementis, sed solius vendentis, prout emens intendit. An autem sit simonia, si quis ludat cum pacto, ut si perdat, oret rosarium; si lucretur, habeat solidum, dicetur *p.2. num. 1096.*

Q. 34. An sit simonia accipere pretium pro actionibus 165
jurisdictionis vel functionis spiritualis?

Resp. §.1. Non est simonia, etiam ex pacto accipere, si non accipiatur ut pretium actionis spiritualis vel rei sacræ, sed per modum stipendii ad sustentationem. Ita S. Th. *2.2.q.100.art.2.* Suar. *c.36.n.8.* Lay. Less. Pirh. *lib.5.t.3.n.126.132.* Illſ. *t.5.n. 304.* Rayn. *lib.2.s.1.cap.10.n.28.* confirmatque usus Ecclesiæ: ratio autem est, quia obligatio ea dandi temporale oritur ex natura & justitia, quæ exigit, ut ei, qui in alterius gratiam & commodum laborat, sufficiens sustentatio detur: hinc pretium non datur pro ministerio spirituali, quatenus est spiritualis operatio, sed quatenus est servitium sive operatio in alterius gratiam facta, ideòque commensuratur, non operis dignitati vel conditioni, sed personæ operantis. Deinde, inquit *Raynaudus*, non est pactum de exhibendo spirituali pro temporali, sed de exhibendis fructibus ob annexionem spiritualibus pro sustentatione personæ ministrantis; quam sustentari necesse est, & æquum: *Nec obstat*, quòd fortè personæ tales sint divites & aliunde sustentationem habeant, nam id per accidens est, & ex justitia debetur sustentatio ex tali ministerio; ita Escob. *in Theol. Moral. lib.8.num.339.*

§.2. Simonia est dare vel accipere pretium pro consecratio- 166
ne templi, calicis &c. quia hæ actiones sunt spirituales, & actus potestatis Ordinis, ita Suar. & alii cum Pirh. *nn. 34.* ubi addit posse Episcopum pro consecratione exigere procurationem moderatam in agnitionem superioritatis, daturque, ut Episcopi faciliùs inducantur ad consecrandum.

§.3. Est simonia Juris Ecclesiastici, per se loquendo, si 167
Ordinādus det, aut si Episcopus vel ejus Ministri aliquid etiam spontè oblatum admittant pro Ordinibus, præsentatione ad Ordines, dimissorialibus, testimoniis, &c. quacumque de causa fiat, & non obstante quacumque consuetudine, etiam immemoriali, exceptis Notariis Episcopi, qui si consuetudo non sit nihil accipiendi, neque ipsi habeant salarium, poterunt acceptare decimam tantùm unius aurei partem: habentur hæc omnia expressè in Trid. *sess.21.c.1. de reform.* & quamvis dicatur spontè oblatum, tamen tum non censetur spontè dari, & facilè sibi persuaderet cupiditas spontè dari, quod coactè offertur, Pirh. *à num.16.* Quòd si tamen aliquid verè spontè detur, & ut tale acceptetur, putat Less. *c. 35.num. 61.* non fore simoniam, quia tunc cessat omnis pactio etiam tacita, nec est ulla ratio debiti, quæ requiritur ad simoniam: præterea ibi tantùm reprobantur consuetudines, quæ ante fuerunt, non autem quæ nunc sunt ab eo tempore, præsumi enim potest, quòd hæ novæ consuetudines dandi aliquid, attamen moderatum, sint ex justa causa introductæ; denique certum est *Trid.* in his saltem partibus quoad ista non esse in omni rigore

recce-

receptum, & ideo suprà dlai, per se loquendo. Au autem fit simonia, si Examinatores occasione concutsus ad Parochiam aliquid accepterit, dicetur *Lib.6.n.632.*

168 §.4. Etiam est simonia dare vel accipere pretium pro actionibus ea se ordinatis ad spiritualia, v.g. ad Beneficii adeptionem, vel per quas Beneficium habetur à causis proaimis, uti pro præsentatione, electione, collatione, nominatione, institutinne, confirmatione, installatione, immissione in possessionem, ac similibus, ita Pirh. *à n.*79. Rayn. *c.* 2.*n.*31. Ratio est, quia hi sunt actus functiouis spiritualis, & spirituales, ob respectum, quem habent ad spirituale.

169 §.5. Notariis non prohibetur accipere aliquid pro scribendis contractibus circa spiritualia, aut pro expeditiouibus litterarum circa Beneficia, modò non vendantur cariùs ratione materiæ spiritualis, ita Fill. *t.*45.*c.*12.*nu.* 12. etiam Procuratori in causis Ecclesiasticis vel advocato licitum est accipere mercedem lui laboris, quantam acciperet ea codem labore, si in rem profanam impenderetur, Castrop.*p.*12.*n.*14. Rayn.*n.*30.

170 §.6. Simonia est, si Judex Ecclesiasticus accipiat pretium pro sententia, quia est actus Jurisdictionis spiritualis, Suar. *c.*20.*n.*16. Pirh. *num.*40. imò simonia est accipere pretium pro actibus proficiscentibus à Jurisdictione Ecclesiastica circa materiam temporalem & politicam, v.g. pro actu, quo Ecclesiasticus ratione potestatis Ecclesiasticæ jus habet cognoscendi causas merè civiles. Si tamen potestas illa ipsi competat, prout est Princeps aut Dominus sæcularis, non erit simonia pro illis accipere pretium, Suar.*n.*17. Pirh.*n.*42. Licitum quoque est Judici Ecclesiastico, si indigeat Assessore, pro eo stipendium sustentationis eaigere, Engel.*num.*20. Notandum tamen hic, quòd Bonif. VIII. Gregor. XIII. & Aleaand. VII. in Bulla 19. data 2. Maji 1656. sub eacommunicatione prohibeaut omnes ea pacto donationes, promissiones &c. etiamsi hæ non sint acceptatæ, pro obtinenda pro se vel alio Justitia vel gratia aliqua apud Sedem Apostolicam, etiam apud mediatos intercessores, qui vel promovere vel impedire possent tales causas, & obtentionem declarant irritam: eatendit Alexand. ad omnia verba & signa quovis modo apta inducere quamcumque obligationem justitiæ aut fidelitatis, etiam sub titulo remunerationis vel gratitudinis, nequidem pro defensione Juris quæsiti, nec ad redimendam vexam injustam, permittens solam mercedem convenientem actuali labori illorum, quibus non incumbit eapeditio justitiæ vel gratiæ.

171 §.7. Si Judea vel adversarius propter contumaciam judicandi, v.g. excommunicati, fecit lumptus, illos lolvere debet Reus, antequam absolvatur, non ut pretium absolutionis, sed ad resarciendam iujuriam & damnum, Pirh.*n.*51.

172 §.8. In dispensationibus eaigitur aliquid, vel per modum mulctæ ad causam piam applicandæ, vel ut compensetur recessus à Lege communi, vel per modum stipendii ad sustentationem dispensantis aut Officialium ejus, Suar.*n.*12.*&* 15. Less.*n.* 58. Laym.*c.ult.*§.4.*n.*42. Pirh.*n.* 49. Quod in voto maaimè valet, cujus commutatio fieri potest in eleemolynam.

173 §.9. Simonia est vendere vel emere potestatem supplendi, v.g. in Parochia, quia venderentur vel emerentur & potestas & actus potestatis spiritualis, Suar.*n.*4.*&* 5. Pirh.*n.*48. Notat tamen Sanch.*in cons.l.*2.*c.*3.*d.*7.*n.*4. Parochum, à quo petitur licentia, v.g. ministrandi Sacramenta, posse eam negare, nisi detur sibi stipendium, quod haberet, si ipse ministraret, quia Jus habet se servandi indemnem.

174 §.10. Assistentia in Sacramento Matrimonii ex institutione Ecclesiæ est annexa officio Parochi, adeòque reducitur ad ministerium spirituale, maximè cùm ex dispositione Ecclesię requiratur ad Matrimonium quatenus Sacramentum, adeoque est intrinsecè invendibilis, unde quod pro ea admittitur, non debet esse illius pretium, sed tantùm velut stipendium pro sustentatione: aliud est de præsentia testium, quorum testimonium solùm requiritur ad probandum contractum Matrimonii, Suar.*c.*19.*n.*11. Pirh.*n.*47.

Circa hactenus dicta aliaque similia etiam attendenda est consuetudo, per quam sæpè dari potest aliquid, non ut pretium rei spiritualis, sed alio titulo, uti dicetur à n. 191.

175 *Q.35. Quandonam committatur simonia, si detur pretium pro omissione aliqua?* R. §.1. Si omissio alicujus actus procedat à potestate Ecclesiastica, & fiat ob pretium, erit simonia, uti si audita Confessione omittas absolvere, si promittas aliquem non absolvere à censura, si paciscaris, ut non eligas, non des votum &c. Ita Suar.*c.*22.*à n.*9. Laym.*c.ult.*§.4.*n.*43. Castrop. *t.*17. *d.*3.*p.*12.*n.*17. Pirh.*l.*5.*t.*3.*n.*54. Ratio est, quia non solùm absolvere, approbare, eligere &c. sed etiam ligatum detinere vel rejicere, est exercitium spiritualis jurisdictionis ecclesiasticæ, adeòque pretio invendibile, suam enim æstimabilitatem habet, quatenus ab illa jurisdictione habet moralem efficaciam, ergo si hæc & similia fiant exercendo suam jurisdictionem aut curam spiritualem, idque pro pretio, erit simonia.

§.2. Simonia est, pacisci, non commendare seipsum vel 176
alium idoneum, si intendatur promotio tertiæ personę ad aliquod v.g. Beneficium Ecclesiasticum. Ita Suar.*n.* 18. Less. *l.*2. *c.*35.*n.*109. Ratio est, quia jus pro se vel alio sollicitandi est spirituale, ergo qui ab altero emit cessionem illius, reipsa dat pretium pro jure illo alteri attribuendo, ergo pro spirituali: deinde directè parat alteri viam ad Beneficium per pecuniam, quod est simoniacum. Idem est, si pactio fiat, ut quis non contradicat; ut desistat à prætensione justa, ut se non sistat ad concursum, &c. *uti dictum est n.*142.

§.3. Si omissio non sit exercitium jurisdictionis spiritualis, 177
neque intuitu rei spiritualis pretio æstimetur, quamvis sit omissio actus spiritualis etiam ex officio debiti, non erit simonia pro illa dare vel accipere pretium; poterit tamen esse injustitia vel turpe lucrum. Sic si Parochus pecuniam accipiat, ut non audiat Confessionem alicujus, talis omissio non est exercitium jurisdictionis, sed tantum est voluntarius non usus illius. Ita Suar.*n.*11. Less.*n.*64.*&* 65. Laym.*n.*43. Pirh.*n.*56. Si tamen intuitu rei spiritualis pretio æstimaretur, Suar.*n.*18. putat fore simoniam, uti si quis omittat audire Missam pro pretio, quod æstimat æquivalere bono spirituali, quod haberet audita Missa.

§.4. Non est simonia dare pretium, ut alter abstineat ab 178
actu spirituali injusto vel sacrilego, hinc secundùm dicta num. 146. non est simonia dare pecuniam volentibus ad Parochiam eligere indignum vel minùs dignum, ut si permoveantur ad electionem dignioris: neque accipientes tale pretium committunt simoniam, sed tantùm injustitiam vel turpe lucrum, ita cum aliis Suar. *n.*8.

Q.36. An sit simonia Theologiam docere pro pretio? R. 179
§.1. Theologia est quintuplex, 1. *Positiva*, quæ in sensu Scripturæ explicando occupatur, ideoque dicitur positiva, quia ponit fundamenta ad locos argumentationum Theologicarum, ejusque functio est interpretari Scripturas, 2. *Ascetica*, sive mystica, quæ doctrinas ad perfectionem virtutum consequendam necessarias tradit, & quia potissimùm docetur in Asceteriis Religiosorum, dicitur Ascetica; ejusque functio est docere perfectionem Christianam. 3. *Polemica*, sic dicta à *πόλεμος* bellum, quia tractat Controversias, & ostendit modum defendendi veram fidem, & expugnandi hæreses, ejusque functio est proponere vera fidei mysteria fidelibus, ut confirmentur, infideles autem convincere de erroribus, ut convertantur. 4. *Scholastica*, quæ speculativas præcipuè quæstiones disputativè examinat; ejusque functio est deducere conclusiones certas ea principiis partim fidei, partim luminis naturalis. 5. *Moralis*, quæ ad actus humanos seu morales hominum dirigendos ordinatur; ejusque functio est explicare & resolvere casus conscientiæ.

§.2. Functio 1. & 4. exerceri potest absque simonia pro 180
pretio, uti habet communior cum Suar. Less. Castrop.*t.*17.*d.*3. *p.*10. contra S. Anton. Palud. Silv. *&* *alios*. Ratio est, quia neutra per se & proaimè ordinatur ad salutem animæ, sed ad illustrandum intellectum in his materiis, sicuti illustratur per alias scientias naturales, hinc etiam non est simonia emere Magisterium, Licentiam vel Doctoratum in Theologia.

§.3. Functio 2. per se & proximè ordinatur ad salutem ani- 181
mæ, nempè ad voluntatem Deo tanquam fini ultimo perfectè uniendam, quod supernaturale est, ideoque est intrinsecè invendibilis. Ita Suar. Less. Castrop. supra aliique communiter cum Burgh. *cent.*3.*c.*21.

§.4. Functio 3. videtur esse similis secundæ, quia per se 182
& proaimè ordinatur ad fidem supernaturalem firmandam vel generandam, uti AA. jam citati docent. Si tamen per Polemicam tantùm instrueretur intellectus, ut fidei nostræ principia doctrinaliter propugnare posset & hæreses argumentis convincere, dicendum esset de hac functione, quod dictum est de prima & quarta: addunt Suar. Laym. & Illsf.*t.*5.*n.* 306. Ludimagistros pro simplici Doctrina Christiana pueris tradenda licitè eaigere mercedem, quia non tradunt modo exhortatorio aut tanquam Ministri verbi divini, sed tantùm doctrinaliter informando rudem intellectum.

§.5. De quinta functione est dubium, nam Less.*l.*2.*c.*35.*n.*2. 183
Sanch. aliique apud Dian.*p.*5.*t.*14.*R.*4. putant esse simoniam casus conscientiæ resolvere pro pretio, sed alii cum Suar.*c.*18. *num.*19. Castrop.*num.*5. Laym. Dian. Illsf. *num.* 307. probabiliùs negant, quia instructio illa per se ordinata est ad intellectum naturali cognitione illustrandum, licèt posteà ab eo, qui instruitur, referatur ad pacem vel directionem conscientiæ, aut ad alium finem supernaturalem, quod meritò facere debemus etiam in omni alia actione, neque tamen ideo omnes sunt invendibiles.

§.6. Licèt pro quibusdam ea relatis functionibus accipi 184
non possit pretium secundùm jam dicta, tamen pro omnibus & singulis potest etiam ea pacto accipi stipendium pro sustentatione, uti *n.*165. dictum est, quia non datur tanquam

commensuratio, æstimatio, vel æqualitas boni spiritualis, quod ad emptionem, & venditionem requiritur, & consequenter non datur ut pretium rei spiritualis, sed purè ut necessarium vitæ & sustentationi illius.

185 *Q. 37. An sit simonia emere Jus sepulturæ vel sepulturam in loco sacro?* R. §. 1. Communior sententia est ex S.Th. *2.2.q.100.ar.4.ad* 3. Suar. & aliis cum Pirh. *lib.3.t.28.n.36.* esse simoniam, quamvis daretur pretium pro loco, in quantum honoratior est, quia licèt honor humanus sit motivum ementis, tamen locus sacer est id, in quo fundatur ille honor, v.g. quia locus est vicinior Altari, ergo sicuti simonia est emere Episcopatum, quia honoratior est, ita & hunc locum: Aliqui tamen apud Dian. *p.2.t.15. R.57.* & alii cum Barb. *de Offic. Parochi p.3.c.26.n.16.* Burgh. *cent. 3. cas.* 12. Caram. *in Theol. Mor. d.17.n.*868. probabiliter dicunt non esse simoniam, si quid accipiatur, vel pro illa circumstantia situs vel loci dignioris, vel saltem pro fundo, qui habet valorem antecedenter ad consecrationem, uti explicatum est *n.*117. *&* 153. unde si quis habeat cellam vel fornicem in templo subterraneum sumptibus suis ædificatum pro se & suis sepeliendis, poterit multò magis vendere juxta valorem fundi & expensarum, uti fatentur S.Th. suprà, Suar. Az. Carden. *in crisi d.67.n.6.* & Pelliz. *de Regul. t. 8.c.5.n.*172. nam tale sepulchrum etiam per hæreditatem transit ad laicos, & si sit Jus personale habendi aliquo loco sepulturam, hoc Jus etiam transit ad hæredem, ut dictum est *n.* 130. ergo etiam transire poterit ad alios per venditionem rei, cui annexum est, uti *n.*128. diximus de Jure Patronatus. Addunt Suar. *cap.14.n.*22. Carden. *n.*8. aliique apud Ills. *n.*310. posse exigi pretium pro onere & obligatione non sepeliendi in aliquo loco alium, quàm v.g. Cajum & familiam ejus, quia onus illud est pretio æstimabile, nec tamen est spirituale vel spirituali annexum, & fatentur omnes cum Laym. Castrop. Pirh. *n.*40. consuetudinem posse excusare, ut aliquid fabricæ Ecclesiæ applicandum detur pro loco sepulturæ, uti & pro sede vel loco honoratiori in templo.

186 §. 2. Quando locus aliquis sacer est communis pro sepultura fidelium, simonia est saltem Juris humani exigere aliquid pro sepultura in illo, nisi iterum excuset consuetudo legitimè introducta, nam Ecclesiæ prohibitio est ex *cap. Abolendæ, de sepult.* ut non tantum pro benedictione, sed etiam pro sepultura nullum pretium detur vel accipiatur, ita Suar. *n.* 19. aliique cum Castrop. *t.17.d.3.p.*18.

Quis possit concedere alicui jus sepulturæ in loco sacro, vel cui de Jure illud competat, dicetur *l.7.c.2. ad dub. 3.*

187 *Q. 38. An sit simonia dare vel accipere pecuniam pro ingressu in Religionem?* R. §. 1. Pro Religione ipsa dare vel accipere pecuniam, patet esse simoniam: attamen non est simonia facere mutuos contractus circa dotem & sumptus pro sustentatione ejus, qui Religionem ingreditur, aut pro oneribus temporalibus à domo religiosa sustinendis in gratiam admittendi, ita S.Th. supra ad 4. aliique sancti viri, & post illos 54. gravissimi Authores, quos refert & sequitur Jacobus à S. Antonio Carmelita *in Consult. Canon. consult. 2. resol. 2.* & in adjecta resolutione Dubii de hoc, specialiter edita Romæ: idem ostendit Pirh. *l.5.t.3. à num.*59. unde Less. *in Auct. v. Simonia cas. 9. &* 10. dicit probabile esse, quòd exigi possit certa pecunia, licèt Monasterium sit opulentum, ob consuetudinem, quæ nunc præscripserit, & consentit Urbanus ab Ascensione, apud Steph. *t.4.d.11. num.*40. addens præsumi simoniam si tunc exigantur pecuniæ à tali admittendo, qui nullum aliud talentum Religioni utile adferre videtur, præterquam pecuniam. Quoad Moniales tamen minus scrupuli est faciendum, si bona sua dent Monasterio, id enim meritò permittit Ecclesia, ut illis non sit occasio evagandi extra Clausuram prætextu paupertatis.

188 §. 2. Non est simonia, si gratis dentur munera Superioribus, vel aliis, ut facilius impetretur ingressus in Religionem, cùm id nullo Jure sit prohibitum, ita cum aliis Dian. *p.3.t.2. R.64.*

189 §. 3. Nec est simonia muneribus allicere aliquem ad Religionem, etiamsi spes & intentio illa manifestaretur, ita Bon. cum Lez. *in qq. Regul. v. Simonia n.5.* Imò S.Th. *Quodlib. 4. q.12.ar.23. in O.* expressè asserit laudabiliter fieri, si pueri vel adolescentes munusculis ad Religionem alliciantur, quamvis S. Ignatius Loyola *in Constitutionibus suis, in exam. c. 3. §. 14.* ob justas & speciales causas noluerit inductos ad Societatem JESU admitti.

190 §. 4. Nec est simonia, si v.g. Abbas alat aliquem in studiis, ea conditione, ut postea Religionem intret, uti *n.*163. dictum est: item si obliget se ad alendos ejus Parentes, qui indigent, aut ad solvenda ejus debita, ita Sanch. aliique cum Bon. *de Simonia, d. 1. q.4. §.8. n.3.* Ratio est, quia hoc non offert velut pretium Religionis aut Religiosi, sed tantùm ponitur velut conditio, quam Juvenis admittere debita, si velit gaudere illo commodo temporali; vel tantùm tollitur impedimentum, quo excluderetur à Religioso statu, quod tollere licitum est.

An sit simonia dare vel accipere aliquid pro officio in Religione, dictum est n. 103.

Q. 39. An consuetudo excuset à simonia? R. §. 1. Nulla 191
consuetudo vel usus potest excusare à simonia Juris naturalis, quia Jus naturale est necessarium, nec aboleri potest; hinc nulla consuetudine potest induci, ut liceat dare vel accipere temporale tanquam pretium spiritualis, ita omnes cum Suar. *c. 48.n.1.* & Pirh. *l.5.t.3.n.42.*

§. 2. Consuetudo potest excusare à simonia Juris tantùm 192
positivi, si habeat conditiones ad præscribendum requisitas, quia sicut consuetudo potest inducere obligationem Legis, ita & tollere, uti dictum est L.1.n.572. & ita secundùm dicta hic n. 160. inducta est per consuetudinem obligatio ad dona quædam seu oblationes faciendas Clericis pro exequiis, benedictionibus nuptiarum, cæremoniis Baptismi, & similibus, etiamsi illi, quibus dantur, aliunde sustentationem habeant, uti n. 165. dictum est; exigi tamen non debent, antequam functiones illæ fiant, ne sit species emptionis, sed dantur pro jam factis, ad ostendendum, quod originem habeant à gratuita recognitione; possunt tamen fideles per Episcopum cogi ad ea de more danda, nam præscriptio virtute Legum tale Jus fecit Parochis aut Ministris; ita Silvest. Suar. Pirh. *n.*43. idem est de consuetudine exigendi aliquid in administratione Sacramẽtorum, in admissione ad Monasterium, Suarez *à n.* 5. Laym. *l.4. t.10. cap. ult. §. 2. n.16.* Pirh. *n.*44. Hinc Dian. *p.6.t.8.R.17.* & Roccaf. apud eundem Dian. *p.11.t.6. R.31.* absolutè docent non esse simoniam dare vel accipere aliquid temporale, quando exhibetur spirituale, si talis sit consuetudo, & solùm agatur de periculo simoniæ Juris positivi, quia tunc probabiliter judicari potest ejusmodi usum esse licitè introductum, jamque præscripsisse, ad quod in probabili sententia sufficiunt anni tantùm decem: addit Engel. *l.5.tr.3.n.16.* inter causas, ob quas tales consuetudines potuerint introduci, etiam esse hanc, quòd multæ Decimæ, v.g. lucri in negotiatione pecorum, lini, lanæ, pomorum, ovorum, &c. antehac Ecclesiæ dari solitæ, nunc in desuetudinem venerint, ideoque præsumi possit has esse conversas in particulares exactiones tunc faciendas, quando exhibentur ministeria quædam spiritualia: notat tamen rectè n. 14. non licere Parochis ob denegatam pecuniam denegare Sacramenta, sed debere alia via, v.g. apud Episcopum jus suum prosequi, alioquin non leve foret scandalum speciesque simoniæ, & grave Parochianis detrimentum, si ob negatam modicam pecuniam mediis salutis frustrarentur.

§. 3. Licèt Cap. *Non satis* 8. *Cùm in Ecclesia* 9. *In tantùm* 193
36. *Sicut pro certo*, 39. *Jacobus*, 44. Tit. De simonia, & alibi sæpè reprobentur omnes consuetudines accipiendi aliquid pro sepeliendis mortuis, benedicendis nubentibus seu aliis Sacramentis conferendis seu collatis, tamen in his iterum prævaluit nova consuetudo, scientibus & conniventibus Superioribus ecclesiasticis, uti n. 192. dictum est.

§. 4. Quamvis nunc sit consuetudo fueritque dudum, ut 194
per pecunias obtineantur Beneficia ecclesiastica; hæc tamen consuetudo non excusat, neque præscribit, unde frustra se in talibus excusant aliqui dicentes, *Hoc jam moris est, passim fit, faciunt omnes, &c.* Ratio est, quia plerumque est simonia Juris naturalis, cùm pecunia detur velut pretiũ rei spiritualis, circa simoniam autem talem nulla præscribit consuetudo. Deinde quamvis non foret contra jus naturale, est tamen contra jus positivum, & illi consuetudini constanter reclamat Ecclesia, partim per damnationem propositionum, quæ tali consuetudini favent, partim per responsa, quę quotidie dat Curia Romana, quando enim interrogatur, semper declarat ejusmodi facta esse simoniaca, imò rarissimè dispensat, sed præcipit dimitti Beneficia, & restitui omnes fructus perceptos.

Q. 40. Quid censeri debeat in dubio? R. §. 1. Si probabi- 195
le sit simoniam non intervenisse, non est, quòd aliquis sibi scrupulum faciat, tum quia sequi potest probabilem, tum etiam quia est in possessione suæ innocentiæ, quam adhuc præsumere potest, quamdiu non rescit se nocentem, unde rectè docent Zypæus aliiq; cum Dian. *p.6.t.8. R.17.* quamvis secundùm jus etiam ille sit simoniacus, qui non intelligit se illicitum agere, si reipsa committatur simonia, tamen qui processit ex authoritate Doctorum, excusatur à culpa, & pœna. Vide dicenda à num. 204.

§. 2. Si verum sit dubium, an commissa sit simonia necne, 196
v.g. scis datos esse centum imperiales, sed nescis, an dati sint cum pacto aliquo aut gratis vel alio licito titulo, nec habes prudens motivum pro alterutra parte judicanda, in tali dubio poteris præsumere non intervenisse simoniam, quia delicta non præsumuntur, & innocentia est in possessione; donec probationes claræ, & convincentes afferantur. Ita Suar. Pirh. *l.5.t.3. c.*132. Tamb. *in Dec. l.1.c.3. §.7. v. simonia.*

§. 3. Ubi verba sunt dubia, Ecclesia præsumit simoniam, 197
è contra ubi verba sunt dubia, jus civile non præsumit usuram,

ram, disparitas esse potest, quòd usura non sit ita communis, & habeat plures titulos excusantes, simonia autem nunc sit communissima, nec sint tituli tales excusantes.

198 *Q.41. An in simonia detur parvitas materiæ?* Resp. Affirmat Alloza *v. Simonia sect.4. num.29.* Item Molin. dicens, quòd ad mortale furtum sufficit, non semper sufficere ad mortalem simoniam: sequuntur Regin. Merol. Gord. apud Dian. *p.5.t.5.R.2.* uti (secundum omnes) datur in sacrilegio, v.g. in modico furto rei sacræ; sed oppositum dicit esse certum Haunold. *de Just. t.6.t.2.num.*559. ideò communiter AA. negant in simonia parvitatem materiæ, Suar. *cap.3. à num.5.* Sanch. *hic lib.1.cap.4.num.1.* Illſ. *t.5. num.* 313. quod verum est de simonia juris naturalis (de simonia juris Ecclesiastici dicetur *lib.4.num.632.*) Ratio est, quia parvitas non potest provenire ex vilitate ipsius rei spiritualis, quantumcumque enim videatur exigua, est tamen ordinis supremi, tendens ea natura sua ad supernaturalem Dei possessionem, ergo est gravis irreverentia eam pretio temporali veluti proportionato & æquali æstimare, cùm hoc pretium sit infinities vilius: neque potest provenire ea parvitate pretii, quia quò minus est pretium, eò minor est æstimatio rei spiritualis, pro qua offertur tam exiguum pretium: idem confirmat Rayn. *l.2. sect.1.cap.3.* quantum autem sit scelus simonia, satis colligitur ex c. *Per tuas litteras, 32. de Simonia,* ubi *Innocentius III.* ait, cæteras exceptiones, ut furti, adulterii, propter immanitatem hæresis simoniacæ, ad cujus comparationem cætera crimina quasi pro nihilo reputantur, duximus repellendas: Similia habentur *caus.1 q.1. Eos qui,* ideoque *Paulus II. Extravag. 2. de Simonia,* meritò vocat detestabile scelus: *Concilium Lateranense cap. Cum in Ecclesia, 6. de Simonia,* vocat horribile nimis. Eandem malitiam simoniæ per multa capita sequentia depingit Raynaudus: denique *c.6. & 7.* refert exempla plurima simoniæ à Deo gravissimè punitæ.

ARTICULUS II.

Quæ sit pœna Simoniæ.

199 » RESP. I. Sola simonia confidentiæ & realis, in Ordine, Beneficio Ecclesiastico & Religionis ingressu, » pœnas Juris ipso facto inducit: licèt ob ingressum Religionis rarò incurratur, ut dictum est, vel ob tenuitatem » Monasterii, vel contrariam consuetudinem receptam, Suar. » *lib.4.cap.56. & 57.* Less. *lib.2.cap.53.d.23.* Laym. *l.4.t.10.cap.* » *ult. §. 7.*

» Resp. II. Ob simoniacam collationem & susceptionem » Ordinum, etiam primæ Tonsuræ, incurritur excommu- » nicatio & suspensio Papalis, Less. *d.24.* Laym. *l.c.*

» Resp. III. Ob simoniam Realem in Beneficio Ecclesiastico » incurritur, 1. Excommunicatio Papalis. 2. Irrita est electio, » præsentatio, confirmatio & institutio: Unde talis non fa- » cit fructus suos: idque etiam, licèt à tertia persona taliter » provisus, id ignoraverit: nisi tamen contradixerit, vel nisi » à tertio data fuerit pecunia per fraudem, ut redderetur in- » habilis; vel nisi bona fide possederit Beneficium per trien- » nium. Less. *d.25.* Laym. *l.c.* Bon. *d.1.q.7.p.2.n.20.* ex Gomez, » Garz. & aliis. 3. Efficitur inhabilis ad idem Beneficium, » etiam per dispensationem Episcopi obtinendum: aliis ta- » men Beneficiis Jure ipso non privatur; nec ad talia obti- » nenda fit inhabilis ante sententiam Judicis, Suar. *q.57.n.47.*

» Resp. IV. Simonia confidentiæ completa dato & accepto » Beneficio, licèt accipiens promissionem vicissim non im- » pleverit, inducit, 1. Excommunicationem Papalem utri- » que parti contrahenti. 2. Annullat resignationem, & colla- » tionem Beneficii, in quo est commissa, & inhabilitat ad » idem postea obtinendum. 3. Privat omnibus Beneficiis, & » pensionibus ante obtentis, non tamen ante sententiam la- » tam. 4. Beneficia sic collata soli Pontifici reservantur. Less. » *d.26.* Suar. *cap.43.* Laym. *§.8.n.76.*

ADDENDA.

200 QUæst. 42. *Quid sit simonia ficta, & an per eam incurrantur pœnæ?* R. §.1. Simonia ficta est, quando exterius fit promissio rei spiritualis pro temporali, vel temporalis pro spirituali, sine intentione implendi promissum, vel se obligandi, & hanc non contineri sub ulla specie simoniæ docent Caj. Sot. Ledesm. P. Nav. Escob. Moya *t.6.d.4.q.7.* Castrop. *disp.4.pu.6.n.2.* aliique multi, nam simonia, quæ dividitur, est vera simonia, hæc autem non est vera simonia, quia deest animus implendi vel se obligandi. Navarr. reducit ad conventionalem, quia licèt promissio fuerit ficto animo facta, tamen commutatio rei spiritualis pro temporali fuit vera, actio enim illa promittendi, licèt sit ficta, est vera realis actio & pretio æstimabilis, cùm subjaceat multis oneribus, & obligationibus, per hoc autem temporale intendit consequi spirituale: Suar. *c.42.n.4. & 5.* sic procedit, 1. Quando fictio tenet se ea parte ejus, qui rem spiritualem est daturus, ab hoc tantum committitur mendacium graviter scandalosum, & sacrilegum, quia rebus sacris injuriam facit ita eis abutendo, potestq; etiam injustitiam committere, si sic intendat pretium ab altero rapere; alter verò promittens temporale animo implendi committit veram simoniam mentalem, fundatam in simili existimatione de mente alterius, non est tamen conventionalis, quia vera conventio non potest esse ex una parte tantum, sed exurgit ex vero utriusque consensu. 2. Ex quacumque parte se teneat fictio, certissimum est, inquit Moya *num.1.* sic fingentem peccare mortaliter peccato mendacii, & inductionis vel cooperationis ad peccatum simoniæ, quod credit alterum committere. 3. Quando fictio intercedit ex utraque parte, ex neutra parte est simonia, nisi fortè ex conscientia erronea, & ratione scandali, in quantum uterque potest putare se inducere alterum ad veram simoniam. 4. Neque potest esse simonia conventionalis ratione promissionis fictæ, quæ videtur computari cum spirituali vel pro temporali, uti vult Nav. nam licèt ille deceptor intendat mediante illa promissione ficta obtinere Beneficium, non tamen intendit dare ipsammet promissionem ut pretium Beneficii, sed solùm fictè offerre id, quod alter putat esse futurum pretium, unde etiam alter non intendit dare Beneficium pro promissione, sed pro re promissa, & promissio habet se tanquam conditio conferens certitudinem de pretio: *Confirmatur,* nam si promissio esset pars pretii, ergo in omni simonia conventionali, hoc ipso, quòd esset facta promissio pro Beneficio accepto, jam pars pretii esset soluta, adeòque semper esset simonia realis utrimque completa, quod nemo dicet. Cum Suar. tenent etiam Less. *lib.2. cap.35. num.11.* Alloza *v. Simon. f.1.num.9.* Castrop. *d.3.p.6.* cum multis, quos citat.

§.2. Per simoniam fictam non incurruntur pœnæ Juris, 201
ita Suar. Laym. Less. Tolet. Bonac. Tann. Pith. Rayn. *lib.2. f.1. cap 4.num.1.* aliique cum Dian. *p.7.t.4.R.4.* Ratio est, quia vel non est vera simonia, vel est tantùm mentalis, quæ non inducit pœnas, uti statim dicetur; posset tamen semper ejusmodi conventio ex utraque parte puniri à Judice, ut iidem AA. docent.

Q.43. An simonia mentalis inducat pœnas? R. Affirmant 202
Sot. Maj. Med. & alii; sed reliqui communiter cum S. Th. apud Dian. *p.4.t.4. R.158.* probabiliùs negant: hinc si quis servivit Episcopo animo recipiendi Beneficium tanquam pretium servitii, & Episcopus dederit Beneficium tanquàm illius servitii pretium, si nullum adfuit pactum, sed uterque finxit se gratis 203
facere, accipiens Beneficium non tenetur resignare, nec Episcopus tenetur solvere servitium: circa restitutionem autem disputant Authores, an simonia mentalis ad illam obliget, Silv. & alii absolutè negant: Host. Abb. & Az. absolutè affirmant: Suar. *c.59.n.45.* & Pith. *l.5.t.3.n* 190. distinguunt, & dicunt, si simul non fiat injustitia, non deberi restitutionem; si autem fiat injustitia, tum deberi; tunc autem fit injustitia, si quis, v.g. recipiat pecuniam, credens dari ut pretium rei sacræ; implicat enim esse ejus pretium, cùm res sacra pretio sit inæstimabilis, ergo recipiens nullo justo titulo potest pecuniam facere suam, sed dominium illius manet apud alterum.

Q.44. An per simoniam tantùm materialem incurran- 204
tur pœnæ juris? R. §.1. Tunc simonia dicitur materialis tantùm, si reipsa intervenerit, attamen bona fide acta sint omnia, ita ut formale peccatum simoniæ non sit commissum.

§.2. Si materialis tantùm simonia intervenerit, Vvames 205
cons.563.n.2. docet incurri pœnas, usque adeò etiam irregularitatem, quia *cap. Per tuas, 37. de Simonia, Inn. III.* in casu Ordinis simoniace suscepti ab illo, *Qui se in hoc egisse aliquid illicitum non intellexerit,* sic declarat, *Quod nisi cum eo fuerit misericorditer dispensatum, nec ad superiores ascendere, nec in suscepto debet Ordine ministrare:* idem videntur dicere S. Th. *2.2.q.100.ar.6.ad* 3. Suar. *c.57.n.35.* aliique communiter sed Less. *in Auct. v. Simonia c.4. & 5.* & Lugo *in Res. Mor. lib.6. disp.4.à num.5.* sic distinguunt, si ex nulla parte sit commissa formalis simonia, ita ut, v.g. nec accipiens Beneficium, nec conferens, nec alius cooperans peccaverit, tunc dicunt non incurri ullam pœnam vel inhabilitatem, sed provisionem esse validam, quia nullitas provisionis est pœna in odium delicti simoniaci, ergo si ex nulla parte fuit delictum, nullitas non incurritur, multò minùs excommunicatio, uti rectè Sa *v. Simonia num.13.* & videtur consentire Suar. *de leg. l.5.c.22. n.3.* E contra quamvis solus provisus vel solus collator vel etiam solus aliquis tertius commiserit formalem simoniam, in odium hujus delicti irritatur provisio, & incurruntur pœnæ, uti *qu. seq.* declarabitur: & de hoc casu explicandum est caput citatum, uti & S. Thom. & Suarez, nam ibi loquuntur de simonia interveniente per tertium, hinc etiam *cap. de simoniacè ordinatis, 22. de Simonia,* dicitur: *De simoniacè Ordina-*

dinatis certum tibi non possumus dare responsum, nisi plenius cognoscamus, qualiter fuerint ordinati, cùm quidam, licèt secundum quandam speciem simoniæ, utpotè ipsis ignorantibus, simoniacè ordinentur, possunt, quia simoniaci non sunt, in suis Ordinibus remanere. Vide etiam dicta *n.*195.

206 *Q.45. Quid dicendum sit, si simonia per tertium tantùm sit commissa?* R. §.1. Si per Collatorem vel per quemcumque tertium commissa sit simonia, collatio saltem potest invalidari, nisi ille tertius malitiosè id fecerit ad impediendum valorem collationis, vel nisi ipsemet provisus contradixerit, uti statim explicabitur, & docent omnes communiter cum S. Th. & Lugo supra; patetque ex *cap. Matth.*23. *Ex insinuatione* 26. *Sicut tuis* 33. *Nobis* 27. *De simonia*, ubi sic habetur: *Nisi constaret illos, qui promissum tale fecerunt, per fraudem in dispendium illius, qui eligendus erat, id malitiosè fecisse, quamvis ipso tempore promissionis conscius non fuerit, ejus tamen electio tanquam simoniaca pravitate præsumpta, est penitus reprobanda.*

207 §.2. Si aliquis tertius dedit pretium, ut tu obtineres Beneficium, & id certò sciveris, antequam obtinuisses, quamvis contradixeris, collatio adhuc est simoniaca, & assecutio Beneficii irrita, quia quando habens illam notitiam nihilominus acceptas, cooperaris saltem quoad executionem simoniæ cognitæ, ita Suar. *c.*57.*n.*29. Less. *l.*2.*c.*35.*n.*143. Castrop. Rayn. *l.*2.*s.*1.*c.*4.*n.*8. Pirh. *l.*5.*t.*3.*n.*103. Si autem nihil scivisti, & contradixisti, timens ne fortè factum esset aut fieret; vel si suspicatus es, & contradixisti, posteà autem deposita suspicione, bona fide admisisti, licèt postea certò rescias intervenisse simoniam, provisio non est simoniaca nec invalida, uti expressè habetur *cap. sicut tuis*, 33. *de Simonia.*

208 §.3. Si postea resciens simoniam intervenisse refundas pecuniam nefario mediatori, si hoc facias ante Beneficium obtentum, licèt contradixeris, hoc ipso revocas contradictionem, & censeris consentire, hinc provisio est simoniaca & invalida: Si facias post obtentum Beneficium, & quidem animo ratificandi factum alterius, committis simoniam, quia approbas, putatque S. Th. te teneri resignare Beneficiū & restituere fructus: è contra tamen Adr. Tanct. & Less. apud Dian. *p.*11.*t.*5. *R.*16. putant te non teneri resignare, nec ipso facto incurrere pœnas simoniæ, quia cùm collatio sit jam completa, non poterit invalidari per factum simoniacum subsequens: March. *in Trib. t.*3.*p.*1.*t.*10.*t.*7.*q.*3. tenet cum S. Th. quia consensus ille & solutio pecuniæ est moraliter pars contractus simoniaci: nam mediator ille promittebat pecuniam nomine tuo, & tanquam refundendam à te, ideòque tuus consensus & refusio supponebatur futura, ergo quando refundis, jam prius absolvitur & completur contractus simoniacus, & ob hanc rationem videtur hæc sententia esse probabilior.

209 §.4. Si refundas, non approbando nec consentiendo, sed ne dicaris ingratus, aut ne alter propter te patiatur damnum, non erit simonia, neque ideo privari poteris Beneficio, quia hoc non est malum, sicuti malum non est, si pater solvat debita filii malè contracta, ita Nav. Less. *n.*144. Suar. *n.*72. Rayn. & Pirh. *sup.* Moya *t.*6.*d.*4.*q.*7.*n.*11. Baun. apud Dian. *supr.* Idem est, si refunderes, quia ad hoc violentè cogereris, tunc enim redimeres vexam, uti notat March. *sup.*

210 §.5. Si nullo modo sciveris, quòd amicus simoniacè tibi quæreret Beneficium, ideòque nullo modo contradixeris, Nav. Ugol. Adrian. Millar. Baun. apud Dian. *R.*56. putant provisionem esse validam, & tantùm manere infirmandam, si accedat sententia Judicis, non enim est invalida Jure naturæ vel divino, uti probat Suar. *n.*15. nec Ecclesiastico, cùm ostendi non possit clarus Textus, & hanc sententiam probabilem esse dicit Less. *supra*: favetque Textus *n.*206. relatus, tantùm enim dicit ejusmodi electionem reprobandam: Oppositum tamen tenent S. Th. Suar. *n.*35. Valer. Henr. Covar. Rayn. *n.*6. Pirh. *à n.*95. & plerique Juris-Periti, docentes provisionem esse ipso jure & facto invalidam, ita ut quamprimùm resciverit, statim teneatur, vel petere dispensationē vel Beneficium dimittere & restituere fructus perceptos, iis exceptis, quos bona fide consumpserit, aut qui respondent ipsi ministerio, quales sunt præsentiæ, hos enim fecit suos, Suar. *n.*9. Pirh. *supr.* Prætereà talis provisus illa vice est inhabilis, ut obtineat idem Beneficium: atque hæ veluti pœnæ infliguntur ob culpam etiam alienam, ut tantò magis removeatur labes simoniaca: notant tamen Navarr. & Henriq. apud Dian. supra non incurri suspensionem ab eo, qui nescivit simoniam in sua Ordinatione esse commissam, & idem habet Castrop. *de Censuris d.*5.*p.*10.*§.*4.*n.*1.

211 §.6. Si tantùm per tertium commissa sit simonia, potest ab ignorante præscribi jus in Beneficio per possessionem triennalem, uti dicetur *l.*4.*n.*709.

212 *Q.46. An per simoniam conventionalem necdum realiter completam incurrantur pœnæ juris?* R. Affirmant Cajet. Garz. Comit. & alii multi cum Pirh. *lib.*5.*tit.*3.*n.*100. quamvis enim pretium necdum sit traditum, simonia tamen videtur completa, sicuti contractus venditionis censetur completus, si res sit tradita, quamvis pretium necdum sit solutum: è contra Suar. aliique 30 apud Garz. *p.*8.*cap.*1.*n.*59. quibus consentiunt Rayn. *l.*2.*s.*1.*c.*4.*n.*2. Less. *c.*35.*n.*149. Regin. *l.*23.*n.*171. Moya *t.*6.*d.*4.*q.*7.*n.*9. probabilius negant, & hanc sententiam fatetur Pirh. in praxi securam esse. Ratio est, quia in odiosis, per simoniam intelligi debet illa, quæ completè & perfectè est talis, qualis non est, nisi sit utrinque realiter completa: addunt adhuc non esse omninò completam, quamvis datum sit chyrographum de solvendo pretio, quia illud chyrographum non est pars pretii; notant quoque Dian. Bann. & Rayn. *n.*1. contra Suar. si falsa pecunia daretur, etiam non compleri, quia falsa pecunia non est verum pretium: Quòd si pretium non solveretur statim, sed post aliquot v.g. menses, quamvis in foro externo pœnæ retrotrahantur ad tempus conventionis, non tamen in foro conscientiæ, hinc talis non tenebitur restituere fructus interim perceptos, ita Less. Castrop. & Rayn. *n.*3. Dian. *p.*10. *tr.*16. *R.*15. Atque idem est de excommunicatione incurrenda, quæ nunquam retrotrahitur, ut iidem Authores habent.

Q.47. An pœnæ Juris incurrantur per simoniam Juris 213
Ecclesiastici tantùm? R. Suar. Rayn. *n.*4. Pirh. *n.* 100. & 155. aliique communiùs & probabiliùs affirmant, quia est vera simonia, licèt non strictissimè dicta, & si casus hujus simoniæ deferatur ad Curiam Romanam, semper declarat subjacere pœnis: è contra Nav. Less. *n.*141. Sanch. *in cons. l.*2.*c.*3.*d.*118.*n.*3. Dian. *p.*4.*t.*4.*R.*155.*p.*10.*t.*16.*R.*17.*p.*11.*t.*5.*R.*1. & 20. Item *t.*6.*R.*30. aliique cum Castrop. *d.*3.*p.*15.*n.*4. etiam probabiliter negant, quia non est propriè, & strictè dicta simonia, quæ communiter definitur, *Studiosa voluntas vendendi spirituale pro temporali*, quod soli simoniæ juris naturalis convenit: unde, qui, v.g. propria authoritate permutant Beneficia, quamvis graviter peccent, tamen secundùm hanc sententiam non incurrunt excommunicationem, nec ipso jure privantur Beneficiis, nec tenentur fructus restituere: excipiunt tamen omnes simoniam confidentialem, de qua *à n.* 220. Item, si detur aliquid etiam gratis Officialibus Episcopi occasione susceptorum Ordinum, dimissorialium vel testimoniorum, ubi receptum est Tridentini Decretum hoc expressè vetans *Sess.*21.*c.*1. *de ref.* dicens per hoc utrimque incurri ipso facto pœnas Juris in simoniacos.

Q.48. Quid prætereà sit addendum circa pœnas simo- 214
niæ communis? R. Seqq. §.1. Si quis committat simoniam in Sacramentis aliis, præterquam in Sacramento Ordinis; item si committat in consecrationibus, benedictionibus, dispensationibus, in Officio Ecclesiastico, v.g. Legati vel Delegati, in Jure Patronatus, in Vicaria temporali, & probabiliter in pensione vendenda, emenda vel redimenda, non incurrit pœnas, quia pœnæ tantùm incurruntur per simoniam in Ordine, Beneficiis & Religionis ingressu, ita Less. Sanch. Tann. & alii cum Dian. *p.*11.*t.*5.*R.*20. Rayn. *n.*3. Castrop. *p.*25. Pirh. *n.*101.154. & *seqq.* Alloza *v. Simonia, sect.*4.*n.*45. unde nec ille incurrit, qui acceptat pecuniam velut pretium Missæ, Pasq. *de Sacrif. q.* 922. Addit Dian. *p.*4.*t.*4. *R.*157. si Canonici Sede vacante convenirent inter se, ut qui ex ipsis *ad interim* eligeretur Vicarius Episcopalis, etiam reliquis communicaret partem emolumentorum, non incursuros pœnas, quia licet hic Vicariatus sit aliquid spirituale, tamen non est Beneficium, & idem est de Officialatu, cùm partem contentiosam Jurisdictionis Episcopalis contineat, Laym. Pias. aliique cum Du-Hamel *l.*1.*c.*7.*n.*6. qui clarè deducit ex Conc. Turon. *c.*11. & Later. sub Alex. III. *c.*15. Quamvis autē officia illa aliaque similia non sint strictè Beneficia, tamen Jure divino sunt invendibilia, ideòque materia simoniæ. Addit iterum Dian. *R.*167. cum Sanch. si Cajus emat Vicariatum Episcopi, nec Cajum teneri resignare, nec Episcopum teneri reddere pretium, sed de hoc ultimo dicetur posteà *à n.*237. Quid autem nomine Beneficii veniat, diximus *à n.*103.

§.2. Provisio simoniaca est irrita saltem Jure positivo, & 215
quamvis Nav. Felin. & alii cum Fagn. *in c. Nobis* 27. *de Simonia à n.*67. dicant nō esse irritam ipso facto, probabilius tamen est oppositum, uti docent plurimi cum Pirh. *à n.*97. & ex Canonibus probat Busemb. referendus *n.*236. Similiter licèt Nav. Less. Laym. Castrop. Chok apud Leur. *p.*3.*q.*847. dicāt eos, qui dignitates vel Beneficia permutant propria authoritate, ipso Jure non amittere Beneficia, ideòque posse propria authoritate ad illa redire, saltem pro foro conscientiæ, quamdiu per sententiam non privantur, uti videtur innui *cap. Cùm olim, de rerum permutatione*, tamen oppositum tenent Suar. *c.*57.*n.*41. Garz. *p.*11.*c.*4.*n.*59. Pirh. *l.*3.*c.*19.*n.*24. propter *Extrav.*2. *de Simonia*. Vide dicta *l.*1.*n.*612. & *hic n.*213.

§.3. Per simoniam in Beneficio, quamvis incurratur ex- 216
communicatio, tamen non incurritur ipso facto suspensio ab officio vel Beneficio, de hac enim nihil habent Jura, ita Suar. Garz. Bon. Dian. *R.*18. Castrop. *de Cens. d.*5.*p.*10.§.4.*n.*1. Pirh. *l.*5.*t.*3.*n.*164. manet tamen talis perpetuò deponendus ab altaris ministerio sive ab officio, & consequenter etiam à Beneficio, Pirh. *n.*165.

§.4. Qui

217 §.4. Qui confert Ordines simoniacè, ipso facto suspenditur à collatione omnium Ordinum saltem per triennium, & interdicitur ingressu Ecclesiæ: Ordinatus autem per propriam simoniam, etiam ipso facto suspenditur ab Ordine, donec à Papa absolvatur, uti habetur, Cap. *Si quis*, 45. De simonia, & docent Suar. Less. Pirh. *à n.* 159. probabile tamen est ex multis AA. cum Dian. *R.* 19. suspensionem solum attingere Ordinem illum, qui simoniacè est susceptus, non autem alios ritè susceptos, qui (per se loquendo) licitè exerceri poterunt.

218 §.5. Quòd ordinatus simoniacè incurrat irregularitatem, docent Alens. Rich. Comit. & alii, sed probabilius negant Suar. *c.* 56. *n.* 20. Less. *c.* 25. *d.* 24. Fill. Baun. & alii cum Dian. *R.* 17. item *p.* 1. *t.* 11. *R.* 113. quia id ex nullo jure probari potest; neque videtur infamia sufficiens, nisi simonia esset notoria, uti habet Avila, & consentit Megala, si simoniacus per sententiam fuerit damnatus, quia omnes infames sunt irregulares, per hoc autem esset infamis: hinc Cap. *Accusatum* 4. & C. *Quotiens* 5. De simonia, decernitur, ut accusatus publicè infamatus de simonia, prohibeatur celebrare Missas & administrare Sacramenta, fientque tales simoniaci irregulares, si in excommunicatione vel suspensione solemniter exerceant actum Ordinis ita suscepti, uti dicetur de Irregularitate.

219 §.6. Docet Baun. apud Dian. *p.* 4. *t.* 4. *R.* 17. non incurri suspensionem per simoniacam collationem aut receptionem primæ Tonsuræ vel minorum Ordinum, nam probabiliter non sunt Sacramenta, nec censentur strictè Ordines, quam sententiam Regin. *l.* 23. *n.* 124. vocat probabilem, quod de prima Tonsura admitti potest; oppositum tamen probabilius est de Ordinibus minoribus, uti dicetur de Sacramento Ordinis.

220 *Q.* 49. *Quid addendum sit circa pœnas simoniæ confidentialis?* R. Seqq. §. 1. Per illam, licèt ex una tantùm parte sit completa, incurritur ab utroque etiam inhabilitas ad quæcumque alia Beneficia obtinenda, uti habent Suar. *c.* 43. *n.* 13. & alii; Si tamen Confidentiarii recipientes sint Episcopi vel Cardinales, non incurrunt excommunicationem, sed interdictum ab ingressu Ecclesiæ, Nav. Suar. Pirh. *l.* 5. *t.* 3. *n.* 115. fructus autem à tali simoniaco interim percepti à die commissæ simoniæ debent applicari Cameræ Apostolicæ, Nav. & Pirh. suprà.

221 §.2. Tann. aliique cum Dian. *p.* 11. *t.* 6. *R.* 20. negant, ullam pœnam, præter excommunicationem ipso facto incurri per hanc simoniam: Suar. supra Sanch. *de Matr. l.* 9. *d.* 30. Less. *c.* 35. *n.* 147. Rayn. *l.* 2. *s.* 1. *cap.* 4. *n.* 15. Pirh. supra fatentur Confidentiarium non excidere aliis Beneficiis prius ritè obtentis, nisi accedat saltem sententia declaratoria, quia quando aliquis per pœnam privatur re sua, non obligatur ad executionem in se faciendam, nisi accesserit sententia judicis: Suarez supra dicit omnes reliquas pœnas incurri ipso facto.

222 §.3. Navar. Sà, & Garz. apud Laym. *l.* 4. *t.* 10. *c. ult. n.* 77. docent renunciantem ita simoniacè, posse quidem privari, sed non perdere ipso jure Beneficium, quia renunciatio est irrita, adeóque etiam prærequiret sententiam saltem declaratoriam; consentit Alloza *v. simonia s.* 4. *n.* 47. dicens S. Pium V. intelligi, non de renunciantibus, sed de acquirentibus Beneficium, obtentio enim est prorsus irrita.

223 §.4. Communiùs docetur, quòd provisus per hanc simoniam, hoc ipso etiam fiat inhabilis ad illud Beneficium sine ulteriore sententia, & consentiunt Tancr. apud Dian. *p.* 11. *t.* 5. *R.* 7. *&* 18. Pirh. *n.* 169. & alii, Less. tamen & Castrop *p.* 25. *n.* 8. dicunt non fieri ipso facto inhabilem ad alia Beneficia, quia usus habet, ut requiratur sententia saltem declaratoria.

224 §.5. Mediatores, seu qui procurant Beneficium sic resignari vel obtineri, excommunicantur ipso facto, sed non prius, quàm simonia illa sit utrimque realis & completa, uti habent Suar. *num.* 15. Laym. *num.* 78. Pirh. *num.* 115.

225 *Q.* 50. *Si actus, in quo committitur simonia sit invalidus, an pœnæ juris incurrantur?* R. Si sit invalidus ratione ipsius simoniæ, patet incurri: Si autem sit invalidus aliunde, quàm ratione simoniæ, v.g. si quis pro pecunia renunciet Beneficium non ex animo, sed fictè, absque authoritate Superioris, cùm consensus & authoritas requiratur ad valorem istius renunciationis, committi quidem poterit simonia, sed non incurrentur pœnæ, quia ut hæ incurrantur, actus debet esse talis, ut nisi simonia interveniret, foret validus, hic autem actus est aliunde invalidus, uti dictum est, ita Nav. Sanch. aliique cum Lugo *in Resp. Mor. l.* 2. *d.* 3.

226 *Q.* 51. *An metus gravis excuset, ut quis possit retinere Beneficium, alioquin propter simoniam dimittendum?* R. Si simonia sit occulta, & adsint circumstantiæ gravis infamiæ certò incurrendæ, non videtur esse obligatio dimittendi Beneficium, vel in se exequendi alias pœnas simoniæ; nam in primis docent Suar. *de Cens. d.* 13. *s.* 1. *nu.* 11. & Diana *p.* 4. *t.* 4. *R.* 56. si quis, cui offertur occasio Beneficii, esset inhabilis, v.g. ob excommunicationem, & subiret periculum infamiæ vel scandali, si non acceptaret, non teneri suam inhabilitatem prodere, sed posse sine scrupulo acceptare cum obligatione petendi dispensationem, quia Ecclesia non censetur velle obligare in tali casu cum tali incommodo: Deinde idem Diana *p.* 11. *t.* 5. *R.* 56. & Sanch. *in Cons. l.* 2. *c.* 1. *d.* 34. *n.* 24. docent quando defectus est occultus, & ex dimissione Beneficii vel petitione novæ provisionis magnum damnum status vel famæ pateretur, v.g. quia alii aliquod grave malum de illo suspicarentur, eo quòd nullus appareat color, cur Beneficium illud dimittat, posse illud retinere, nec teneri dimittere cum gravi famæ jactura: *Conf.* Nam diximus *l.* 1. *à n.* 775. & docent AA. communiter cum Sanch *in Decal. l.* 1. *c.* 18. *n.* 16. Leges humanas non obligare, ubi est periculum incurrendæ gravis infamiæ vel alterius gravis incommodi: teneretur tamen sic provisus omnes fructus, quos perciperet, restituere Ecclesiæ vel pauperibus, & insuper dimittere Beneficium, cessante illo periculo.

Q. 52. *An Papa possit incurrere simoniam, & pœnas?* R. 227
Potest incurrere simoniam juris naturalis & divini, uti per se patet; an autem etiam Ecclesiastici, disputant Authores, negant Suar. & Bon. quia hoc ipso, quòd velit hoc vel illud agere, dispensat in lege statuente simoniam: affirmant Less. & alii, quia tenetur etiam suis Legibus, saltem quoad vim directivam, nec ideo dispensat, quòd contra agat; quidquid sit de hoc, certum est, quòd nullas incurrat pœnas jure Ecclesiastico etiam contra simoniam Juris naturalis statutas, quia vis coactiva legum propriarum non stringit legislatorem, uti dictum est Lib. 1. n. 674. Quòd si aliquis cum Papa committeret simoniam, secundum communiorem sententiam incurreret pœnas, nisi Papa antecedenter expressè cum ipso dispensaret: in hoc tamen contradicunt alii cum Dian. *p.* 10. *t.* 16. *R.* 16. quia putant Pontificem ipso facto dispensare, secundum illud axioma, quòd scientia Principis purget crimen, quantùm ad pœnas Juris positivi.

An autem electio Papæ simoniaca, sit irrita; videri potest Pirh. *l.* 5. *t.* 3. *n.* 104.

Q. 53. *Quis dispensare possit in pœnis simoniæ?* R. §. 1. 228
Ab excommunicatione potest absolvere solus Papa, & alii, qui privilegium habent absolvendi à reservatis Papæ, & in occultis necdum deductis ad forum contentiosum possunt secundùm Trid. *sess.* 24. *c.* 6. *de Ref.* Episcopus & Religiosi Mendicantes per sua privilegia, uti pluribus dicetur L. 6. quando de casibus reservatis, ubi etiam explicabitur, quid dicatur occultum aut deductum ad forum contentiosum.

§. 2. Ab inhabilitate ad idem Beneficium, si ipse scivit 229
vel tacitè consensit, potest solus Papa, & non Episcopus; quamvis simonia esset occulta, uti habet communiùs contra Henriq. Sanch. Less. Castrop. *d.* 3. *p. ult.* Tancr. apud Dian. *p.* 11. *t.* 5. *R.* 18. quorum sententia etiam videtur probabilis: Et quamvis Diana tantùm dicat de habilitatione ad alia Beneficia, Castrop. tamen etiam habet ad idem; imò & Diana ipse posteà R. 56. dicit in Beneficiis simplicibus posse dispensare Episcopum, in curatis solùm Papam. Si autem provisus nesciverit & bona fide processerit, quando Beneficium est Prælatura seu dignitas, vel est curatum, solus Papa potest dispensare pro illa vice, si tamen per sententiam publicam non sit condemnatus, poterit Episcopus dispensare, ut pro alia vice eligatur, unde si hac vice collatum fuerit alteri, & hic moriatur, poterit prior ab Episcopo dispensatus ad illud redire. Quòd si Beneficium esset simplex, potest Episcopus post factam liberam ejus resignationem dispensare cum eo, eique statim iterum conferre, ita Castrop. supra & Pirh. *l.* 5. *t.* 3. *à n.* 171.

§. 3. Ab inhabilitate ad alia Beneficia obtinenda, si hæc in- 230
curratur ante sententiam judicis, uti habet multorum opinio, poterit dispensare Episcopus, dummodò liberè dimiserit Beneficium, priusquam per publicam sententiam sit condemnatus: cum condemnato autem, quia infamis est, potest solus Papa, & non Episcopus, nisi in casibus à jure expressis apud eosdem AA. verùm etiam probabile est, quòd hæc inhabilitas non incurratur ante sententiam judicis, uti ante dictum est.

§. 4. Secundùm eosdem AA. potest Episcopus dispensare 231
etiam in suspensione, quæ incurritur ob simoniam occultam, ad hanc enim rectè extenditur facultas dispensandi in occultis casibus pertinentibus ad absolutionem sacramentalem, & necdum deductis ad forum contentiosum, quam facultatem Episcopis concedit Trid. suprà. *Nec obstat* Bulla S. Pii V. nam iidem AA. tradunt illam quoad istud punctum non esse receptam.

§. 5. Si simoniacus acceperit dispensationem, Suarez & 232
alii dicunt sine nova collatione posse retinere Beneficium, quia sublato vitio convalescit collatio; limitant Gonzalez & alii, dummodò ad Dispensantem spectet collatio; si autem ad alium spectet, dicunt requiri novam, quia prior fuit irrita, nec potest convalescere, nisi Collatore volente: hanc limitationem rejiciunt multi, & absolutè dicunt convalescere, dummodò vitium fuerit occultum, & collatio prior non fuerit contra jus alterius simul electi, tunc enim censetur moraliter manere voluntas collatoris, quæ sublato impedimento vim suam habebit: si tamen provisus illam collationem admisisset sciens illud vitium suum, jam esset prætereà intrusus, unde hæc intru-

sio

ſio etiam purgari deberet, hac antem ſublata, & altero qooque vitio diſpenſato, manet probabile non eſſe opus nova collatione, ita Caſtrop. & Pirh. ſupra.

233 §.6. Notant iidem Authores, nullam eſſe præſcriptam formam ad diſpenſandum in pœnis ſimoniæ, hinc perinde eſt, quibuſcumque verbis diſpenſans manifeſtet voluntatem, quam habet tollendi talem pœnam.

234 *Q.54. An Papa ſanet vitium ſimoniæ, ſi in Bulla confirmationis dicat ſe ſupplere omnes defectus, v.g. in electione commiſſos?* R. Negativè, ſed tantum intelligit defectus, ſi fortè aliquid neglectum eſſet in forma electionis, aut ſimilis error foret commiſſus, neque enim nomine defectus venit ſimonia, quam Eccleſia vocat immane, deteſtabile, horribile ſcelus, in cujus comparatione cætera crimina quaſi pro nihilo reputentur, uti num. 198. dictum eſt.

235 *Q.55. Quid notandum circa Judicem, accuſatorem, teſtes & litem in cauſa ſimoniæ?* R. Hæc pauca, 1. Judex ſæcularis non poteſt de ſimonia cognoſcere, quia eſt cauſa ſpiritualis, & eſt communis & certa cum Pirh. *n.*142. Poteſt etiam videri Leur. *p.*3.*q.*757.2. Et ſervus & meretrix & quicumque alius poteſt eſſe accuſator in ſimonia, uti habetur in Jure apud Rayn. *l.* 2. *ſ.*1.*c.*4.*n.*14. & Pirh. *n.*143. admittitur aotẽ ſola exceptio capitalis inimicitiæ & conſpirationis. 3. Si in cauſa ſimoniæ agatur criminaliter contra aliquem, non admittuntur teſtes criminoſi & infames, Pirh. *n.*150. Si agatur civiliter contra Prælatum vel alium in dignitate conſtitutum, etiam non admittuntur, niſi ſint emendati de crimine, ubique autem repellitur perjurus, etiamſi fuerit emendatus. 4. In crimine ſimoniæ non datur appellatio, uti oſtendit Pirh. ſupra. Excipit Felin. niſi appelletur ante ſententiam, quales autem probationes requirantur, & ſufficiant, videri poteſt apud Caſtrop. *p.*27.

236 ARTICULUS III.

An, & cui reſtituendum, quod ſimoniacè acceptum.

,, RESP. I. Nihil ſpiritnale ſimoniacè acceptum, præter
,, Beneficium, (ſub quo continetur penſio, ſecundum
,, Bon. *10. t. hic diſp.*1.*q.*7.*Diffic.*2. negante Leſſ. *l.*2.*c.*35. *d.*30.)
,, eſt reſtituendum. Ratio, quia cætera vel reſtitui non poſ-
,, ſunt, ut Sacramenta, vel noo ſunt reſtituenda ante ſenten-
,, tiam, cùm Canones aliud non ſtatuerint, ex Leſſio *n.*168.
,, Suar. Fill. & aliis contra Azor. & Laym. Bon. *p.*3. *diffic.*2. Di-
,, xi *præter Beneficium*: quia hoc retineri non poteſt etiam an-
,, te Judicis ſententiam, ut patet tum ex Cap. *Si quis neque* 1.*q.*
,, 1. tum ex 2. Extravag. *Cùm deteſtabile*, *De ſimonia*. V. Bon.
,, *l.c.* Ubi addit etiam fructus perceptos eſſe reſtituendos, tum
,, quia nullo juſto titulo poſſunt retineri, cùm adeptio Be-
,, neficii ſimoniaca ſit ipſo facto irrita, tum quia ſic expreſsè
,, habetur in Extrav. *Cum deteſtabile*, *de ſimonia*. V. D. Th.
,, 2.2.*q.*100.*ar.*6. Nav. *l.*5. *Conſ.*62. Leſſ. *dub.*31.
,, Reſp. II. Pretium acceptum pro Beneficio, collatione Or-
,, dinum, Sacramentorum & Sacramentalium, ſi notabiliter
,, excedat id, quod pro ſuſtentatione exigi poterat; item pro
,, admiſſione ad Religionem; jure poſitivo reſtituendum eſt.
,, Hoc tamen poſterius non niſi poſt latam ſententiam, ſi ad-
,, miſſus in Monaſterium, maneat, quia plerumque ratione
,, alimentorum retineri poteſt, modò in communem uſum
,, convertatur. V. Bon. *l.c.* Leſſ. *dub.*30.
,, Reſp. III. Acceptum pro Beneficio aliave re ſpirituali,
,, non ſecuta collatione, jure naturæ reſtituendum eſt ei, à
,, quo eſt acceptum, quia deeſt titulus retinendi, cùm non
,, præſtetur id, pro quo eſt datum: Si verò res tradita ſit, ſi-
,, monia utrimque completa, probabilior eſt reſtituendum eſ-
,, ſe Eccleſiæ, & non danti, quia Eccleſia utrumque punire
,, intendit, v. Leſſ. *dub.*31. Laym. *l.*4. *tr.*10. *c. ult.* §.9.

ADDENDA.

237 QUæſt. 56. *Quid circa hanc reſtitutionem ſit prætereà notandum?* R. ſeqq. §.1. Steph. *t.*4. *d.*11. *n.*41. abſolutè docet temporale acceptum non eſſe reſtituendum ante ſententiam judicis in nulla ſimonia, præterquam in Beneficio; è contra Pirh. *l.*5. *t.*3. *n.*176. dicit ſaltem ex jure poſitivo ſemper eſſe obligationem reſtituendi pretium ſimoniacè acceptum pro ſpirituali, quamvis fortè nihil factum eſſet contra juſtitiam, quia jus facit inhabilitatem acquirendi dominium, & reipſa etiam ſpectato jure naturæ non videtur eſſe titulus retinendi, cùm temporale non poſſit eſſe pretium ſpiritualis.

238 §.2. Si pretium acceptum non excedat commodum temporale, quod ex Beneficio provenit, Laym. *c. ult. n.*82. Leſſius *c.*35. *n.*160. dicunt non teneri reſtituere, niſi poſt ſententiam judicis, Suar. *c.*50. *n.*16. & Pirh. *n.*178. dicunt Prælatos teneri de jure naturæ & ante omnem ſententiam, quia cum non ſint domini, ſed tantùm diſpenſatores Beneficiorum, faciunt injuriam, ſi conferant ſimoniacè, ſed ſuppoſito quòd in ſimonia juris naturalis ſemper interveniat injuſtitia, uti à n. 119. dictum eſt, conſequenter dicendum, reſtitutionem accepti pretii ſemper eſſe faciendam ante omnem ſententiam: hinc Moya *T.*6. *D.*3. *Q.*7. *Num.*12. dicit in eo convenire omnes, quòd in ſimonia circa Beneficia ſit obligatio reſtituendi ante omnem ſententiam judicis, quia etiam ipſo jure ſtatuta eſt inhabilitas ad acquirendum dominium. V. Leur. *p.*3. *q.*755.

§.3. S. Th. S. Anton. Cajet. Tamb. apud Moya ſuprà dicunt 239
pretium pro Beneficio acceptũ debere reſtitui pauperibus: jus Canonicum *c. De hoc*, 11. De ſimonia, jubet reſtitui Eccleſiæ: Sot. Bann. Sà, Med. Tann. Laym. *n.*81. & 83. Dian. *p.*4. *t.*4. *R.* 167. Pirh. *n.*182. Moya *n.*13. dicunt id verum eſſe poſt ſententiam, ſed ante ſententiam pro foro conſcientiæ dicunt poſſe reſtitui illi, qui dedit, unde ſi reſtitutio huic fiat, putat Leſſius *n.*172. hunc poſſe retinere, quia non abdicaverat ſe dominio, nec illo exuitur, donec privetur per ſententiam; aut donec jam ſit extraditum Eccleſiæ; poſt ſententiam autem docent quoque alii cum Sa apud Laym. ſupra; quòd pretium ſimoniacè acceptum ſit reſtituendum Eccleſiæ vel pauperibus, intelligitur autem illa Eccleſia, in qua eſt Beneficium, quia hæc paſſa eſt injuriam. Quòd ſi pactum eſſet reſciſſum ante collationem Beneficii, certum eſt pretium reſtitui debere illi, qui dedit, uti rectè Alloz. *v. ſimonia ſ.*4. *n.*24. V. Leur. *d. n.*6.

§.4. Cùm probabile ſit pretium etiam ante ſententiam poſ- 240
ſe reſtitui Eccleſiæ vel pauperibus; ſi ille, qui pretium accepit, ſit pauper, poterit retinere tanquam pauper, ita Sanch. & Diana ſupra.

§.5. Pretium datum pro divina gratia, v.g. pro abſolutio- 241
ne ſacramentali, reſtituendum eſt pauperibus, ſed datum pro ingreſſu Religionis eſt reſtituendum danti, uti ex jure probant Sanch. & Dian. ſupra.

§.6. Si quis domum nobilem cariùs vendat propter adjun- 242
ctũ jus patronatus, ita ut huic juri reſpondeat pars pretii, Suar. Laym. aliique cum Pirh. *n.*165. dicunt non teneri hanc partem reſtituere ante ſententiam, quia ob adjunctum temporale, quod eſt pretio æſtimabile, non videtur facere injuſtitiam; ſed oppoſitum eſt probabilius ſecundùm ante dicta, hoc enim pretium, quod ſuperadditur, datur pro ſpirituali, quod eſt invendibile, ergo pretium nullo juſto titulo retineri poteſt.

§.7. In ſimonia pro collatione Ordinum, ſi contra juſti- 243
tiam plus acceptum ſit, quàm pro ſuſtentatione exigi poterat, de jure naturæ reſtitui debet illi, qui dedit, quia jus poſitivum nihil circa hoc ſtatuit, ita Leſſ. *n.*169. Pirh. *n.*184.

An debeatur reſtitutio propter ſimoniam mentalem, dictum eſt *n.*203. Ex hactenus dictis,

Infertur, cum Roccaf. ap. Dian. *p.*11. *t.*6. *R.*31. pecuniam 244
ſeu quid temporale dari & accipi poſſe aliquando ab uno abſque ſimonia, quando datur vel accipitur ſpirituale ab altero, 1. In ſuſtentationem vitæ. 2. In ſtipendium laboris extrinſeci conjuncti cum ſpirituali. 3. Tanquam gratis oblatum. 4. In eleemoſynam. 5. Ratione conſuetudinis. 6. In pœnam, uti quando aliquis abſolvitur à cenſura, vel diſpenſatur in delicto, quandoque imponitur mulcta pecuniaria. 7. In permutationem voti, à quo quis petit liberari. 8. Ad redimendam vexam, ſecundùm ante dicta.

Denique hic ſignanter annoto, quòd quamvis ſententiæ 245
multæ circa ſimoniam ſint ſpeculativè probabiles, ſæpè tamen pro multis non ſunt probabiles practicè, quia in praxi non adhibentur cautelæ requiſitæ ad vitandam ſimoniam, unde qui benignioribus ſententiis hic uti volent, utantur ſimul conſilio viri docti & probi, qui diſcernat, an hic & nunc ob circumſtantias alias vel intentionem minus rectam ſe non inſinuet ſimonia.

TRACTATUS II.

De ſecundo præcepto Decalogi. 246

PRohibet hoc præceptum omnem inordinatam uſurpa- ,,
tionem nominis Dei, qualis potiſſimum ſit blaſphe- ,,
mando, temerè juvando, vovendo, & non ſervando, de ,,
quibus hic agendum. ,,

CAPUT I.

Quid, & quotuplex ſit blaſphemia.

REſp. Blaſphemia directè oppoſita laudi Dei, eſt ver- ,,
bum maledictionis, vel convitii, ſeu contumeliæ ,,
in Deum: ſive id fiat attribuendo ei falſa, ſive negando ,,
vera: ſive tribuendo creaturis, quæ ipſi debentur; ſive ,,
etiam dicendo vera, ſed quæ ad ejus dehonorationem ſeu ,,
vilipenſionem tendant, ut ſit per modum ei indignantis, ,,
con-

contemnentis, &c. Ita communiter Doctores S.Th.2.2.*q.* 13.Bon.*tom.*2.*d.*3.*q.*8.Sanch.2.*Mor.c.*32.Laym.*l.*4.*t.*10.*c.*6. *& alii. Unde resolves:*

I. Blasphemat, qui contra Deum infrendens ei maledicit: item qui ait se aliquid acturum eo invito; item qui eum negat; qui seriò jurat per Deos falsos; qui eum vocat tyrannum, injustum; nolle aut non posse nos juvare; non curare nostra; dæmonem esse fideliorem; plus posse; non omnia bene esse ordinata; melius in creatione quædam fieri potuisse, aut debuisse, &c. Quæ si quidem quis credat ita esse, & non tantùm in ira, aut desperatè effutiat; tunc est blasphemia hæreticalis; id est, cum hæresi conjuncta; quod in Confessione addendum, quia specie differt ab imprecativa, Hurt.2.2.*d.*91.*f.*12.*§.*54.

II. Revocantur etiam ad blasphemiam alia signa contra Deum, licèt verba non adsint; ut spuere in cœlum, frendere dentibus, &c. Imò etiam sola mente blasphemia interior committi potest, sicut etiam laus mentalis Dei.

III. Blasphemat item, qui in Sanctos vel sacra contumeliosus est; intellige, uti Sancti sunt, sive cum habitudine saltem virtuali ad Deum, itaut moraliter hujus etiam honor censeatur tangi, quia alioqnin tantùm erit contra Duliam, si nimirum contra illos, ut homines quidam in terris fuerunt, dicatur, quod veniale est, si joco fiat; v.g. si Sanctos Crispinum, & Crispinianum voces sutores: Joannem & Paulum, eunuchos: grave verò erit, si contemptim, vel ex odio aut indignatione contra Sanctos. Licèt verò blasphemiæ in Deum non admittant parvitatem materiæ, multi tamen admittunt in iis, quæ fiunt contra Sanctos. Escob. *t.*1.*ex.*3.

IV. Blasphemat item, qui iratus, etsi non contra Deum, sed contra alios aut alia, eadem tamen seriò profert, quæ ex sua significatione aut modo loquendi ac circumstantiis, important imminutionem divini honoris aut improperium: licèt enim id non intendat formaliter, intendit tamen indirectè & virtualiter: quamvis id ex subreptione sæpè sit veniale tantùm, si tantùm materialiter fiat.

V. In Confessione exprimendum est, si quis (quod tamen ratò contingit) directè & formaliter Deum inhonorare intenderit, aut ei formaliter iratus fuerit. Laym. *l.c.*

VI. Blasphemat item, qui injuriosè usurpat membrum Christi, ut v.g. perdat te Dei sanguis, vulnera, mors Dei, caput, Passio, Sacramenta, Chrisma, & similia sacra; cùm ea non ad perdendum sed ad salvandos nos data sint, & communiter in his apprehendant homines magnam Dei earumque rerum vilipensionem contineri. Laym.*n.*12.

VII. Qui talium verborum consuetudinem habet, tenetur sub peccato mortali seriò conari, eam tollere. Quòd si facit, & tamen labitur, potest excusari aliquando; eo quòd juramenta ista impetu naturali effusa, non sint voluntaria nec in se, nec in causa, utpotè retractata proposito efficaci, Laym.*l.*1.*t.*2.*c.*3.*n.*6.V.Escob.*t.*1.*c.*3. *n.*36. Si non conatur, idque Confessarius notet, neget ei cum discretione absolutionem. Laym. *l.c.*

VIII. Interim plurimi excusantur ob inadvertentiam in subita commotione, tametsi non satis excusare videatur, quod quidam ajunt, iis verbis aliud se non intendere, quàm usurpare tanquam interjectiones significativas iræ suæ; tum quia æquè se possunt assuefacere ad verba alia, iræ & seriæ voluntatis significativa: tum quia tametsi id non possent, nihilominus non videtur licere usurpare ea, quæ ex communi apprehensione aliorum sunt inhonorativa Dei.

IX. Quòd si verò quis in ira contra hominem, non indignando Deo, sed homini tantùm nudè nominet mortem Dei, septem Sacramenta, v.g. ò Dei mors, vulnera, &c. sine scandalo, & sine iis circumstantiis, quibus vilipensio importatur, non sunt blasphemiæ, sed vana usurpatio nominis divini, hoc præcepto prohibita, & peccatum inter venialia grave, ut Cajet. Armilla *v. blasphemia*. Sanch. supra. Quanquam propter periculum incidendi in blasphemias, & quia raro abest scandalum, ac nihilominus apud audientes Deus, ejusque sacra censeantur inhonorari, ratò excusantur, & meritò absterrentur homines à similibus dictis, ut notat Laym. *l.*4.*c.*6. *n.*8.

X. In ira imprecari aliis dæmonem, grandinem, fulgur, &c. etsi multi confundant cum blasphemiis, non tamen est blasphemia, sed dira imprecatio, quæ plerumque, (saltem quando dicitur in illos, qui amantur ab irato) ob subitam commotionem, & inadvertentiam, ac defectum seriæ voluntatis, non est nisi venialis, quia cùm se homines reflectunt, ajunt longè aliter se sentire ac sensisse, ita ut videantur interjectiones tantùm quædam esse ad significandum iram: tametsi Christianos parum deceat tam absurdis interjectionibus uti. Bon.*l.c.* ex Nav. *Man.c.*12.*n.*86. Tolet.*l.*4.*c.*13.*n.*11. Regin.*l.*18.*q.*4.*n.*203. Bald. *d.*25.*n.*10. Ubi etiam censet veniale tantùm esse, sibimetipsi ex ira dæmonem imprecari, eò quòd non lædat graviter charitatem. Verùm Molin. & alii non audent id excusare à mortali, propter fœditatem, horrorem & perversitatem. Grave autem est, si subditi Superioribus, filii parentibus, (licèt materialiter tantùm) sic maledicant; præsertim in faciem, quia est grave contra debitam reverentiam. Baldel.*l.c. vid. inf.* *l.*5.*c.*3.*d.*6.

XI. In ira usurpare dæmonem sine imprecatione, non est per se peccatum: assidua tamen ejus nominatio non decet Christianum: & ratione scandali posset esse gravis. *Lay. l.c.*

XII. In Confessione exprimenda est qualitas blasphemiæ: videlicet utrum contra Deum, an Sanctos fuerit: illas enim specie differre est probabile secundum Suar. Sanc. Reg. Azor. Laym. Dian.*t.*1.*tr.*7.*R.*50. Lugo *d.*15.*n.*2.17. Trull.*lib.*1.*cap.* 11.*d.*2.*n.*5. Contrarium tamen tenet Dian.*p.*1.*t.*7.*R.*50.

ADDENDA.

247 Q*Uæst.*57. *Si quis contra homines vel jumenta iratus enunciet sanguinem Christi, Sacramenta &c. quandonam censeri debeat peccare mortaliter?* R.§.1. Si illa indignatio tendat saltem virtualiter in Deum, semper est gravis blasphemia, quia est gravis irreverentia, & imminutio saltem indirecta honoris Deo debiti. Similiter si illa indignatio non tendat quidem in DEUM, sed tamen ita loquens, advertat ad vilipensionem Dei vel rerum sacrarum, quam verba illa præseferunt, etiam est gravis blasphemia, uti rectè Tann.a.2.*d.*1.*q.*8. *n.*134. quia iterum graviter derogatur honori Deo debito.

248 §.2. Si nec illa indignatio ullo modo tendat in Deum, nec loquens advertat ad vilipensionem Dei aut rerum sacrarum, non peccat graviter, ita Laym.*l.*4.*t.*10.*c.*6.*n.*10. Burgh. *cent.*1. *cas.*44. tunc etenim est defectus plenæ cognitionis & voluntarii; hinc si verba blasphema, quæ ex impetu vel subito motu proferuntur, omnem rationis advertentiam præveniant, nullum erit peccatum, sed erunt actus primò primi, ubi enim malitia non est præcognita, non potest esse volita, uti pluribus probabitur *L.*5. à n.16.

249 §.3. Si adsit aliqua advertentia, sed non perfectè deliberata, erunt motus secundò primi, & peccata venialia tantùm, quia actus tales non sunt perfectè liberi, & malitia, uti imperfectè est cognita, ita tantùm imperfectè potest esse volita, ut rectè Burgh.*cent.*3.*cas.*49. manet tamen sub mortali obligatio, quantùm in se erit, emendandi talem consuetudinem, uti habet Busembaum supra, quia intrinsecè mala, & de se graviter inhonorativa Dei.

250 *Q.*58. *An sit blasphemia, vel quomodo peccet, qui ex joco sæpè effutit verba blasphema?* item, *qui verbis Scripturæ utitur ad res profanas?* R. §.1. Quamvis per jocum directè non intendatur inhonoratio Dei, si tamen cum joco apud adstantes sit conjuncta illa inhonoratio Dei, est & manet blasphemia, ita Sanch. Castrop. Tamb. hic *l.*2.*c.*6. *§.*4.*num.*5. Dicast.*de Juram.d.*1.*n.*218. Nihilominus Gob.*t.*1 t.*n.*706. putat non fore blasphemiam, si quis ex gravi causa tantùm fictè proferat verba blasphema, uti narrat fecisse Medicum, qui ut terreret ægrum nolentem sumere medicinas, horrendis ejusmodi verbis in eum invectus est: probabilius tamen videtur tum adhuc esse blasphemiam, si non internam & formalem, saltem externam & materialiter malam, adeòque non committendam ex advertentia, quia verba de se sunt blasphema, & ab ægro saltem putantur seriò dici, ergo illa proferens graviter inhonorat Deum apud ægrum.

251 §.2. Propriè non est blasphemia, si quis verbis Scripturæ utatur ad profana: Si tamen utatur ad turpia vel ad profana cum contemptu, semper est grave peccatum contra reverentiam rebus sacris debitam: Si autem ad res honestas utatur per jocum, etiam ad facetias, absitque contemptus neque tam sæpe fiat, ut censeatur esse contemptus, non erit nisi veniale, ita Tamb.*n.*17.Gob.*n.*719.

252 *Q.*59. *An Cajus blasphemet, qui, ut ne blasphemet, dimidiat vel parum immutat verba?* R. Non blasphemat, quia sic evitatur pronunciatio rei sacræ, & in ejus locum usurpatur vox aliud significans vel non significativa, per quam ira aut admiratio significatur, ita Tamb.*n.*20.Gob.*n.*745. si tamen audientes non intelligerent illam mutationem, maneret scandalum, ratione cujus peccari posset.

253 *Q.*60. *An Titius blasphemet dicens se ad Dei gloriam velle, v.g. inebriare se?* R. Blasphemat, quia vel significat Deo placere peccatum, & sic per modum convitii hoc dicit; vel quasi minatur Deo se hoc facturum, in quo est gravis irreverentia; vel ironicè vult id intelligi, singula autem continent blasphemiam: ita Suar.*de Relig.t.*1.*t.*3.*l.*1.*c.*6.*nn.*17. si autem diceret, quòd se recreare vellet ad Dei gloriam, quamvis inde secutura esset ebrietas, non esset blasphemia, peccaret tamen per comparationem animi consentientis in ebrietatem fortè secuturam.

254 *Q.*61. *An sit blasphemia, si quis dicat, stultus es, quamvis haberes Deum Patrem?* R. Excusat cum multis viris doctis

Spo-

Sporer hic c.5.n.24.in fine, quia sensus est, vel quòd Deus possit creare stultos, inter quos ipse à Deo sit creatus: vel quòd sit stultus, etiamsi haberet patrem, qui esset sapientissimus: est tamen reprehendendum tale dictum tanquam pessimè sonans.

255 *Q.62. An peccet, qui ebrium vel stultum vel puerum rationis usu non utentem inducit ad blasphemandum?* R. Affirmat Caramuel *in Th. Int. l.2.c.3.num.* 1053. quamvis enim non peccet proferens defectu libertatis, tamen blasphemia, quæ est res intrinsecè mala, utpote inhonoratio Dei, imputatur illi, qui liberè ad eam inducit, uti si non recordantem diei Veneris inducam ad comedendas carnes: quod multò magis valet in priore casu, cùm blasphemia sit intrinsecè mala, illa comestio carnis tantùm extrinsecè: unde audiendus non est Gobat, qui in Quin. *T.5.c.9.& 19.n.48.* & à peccato excusat talem inducentem, eò quòd illa locutio non retineat objectivam malitiam, si proferatur sine usu rationis, nam licèt non retineat respectu proferentis, tamen retinet respectu inducentis, qui tanquam causa principalis censetur illa moraliter proferre per alterum veluti instrumentum, non aliter ac si aliquis per organum vel per os Psittaci talia proferret.

CAPUT II.

De Juramento.

256 DUBIUM I.

Quid sit Juramentum.

RESP. Juramentum est invocatio tacita vel expressa Numinis divini, tanquam primæ & infallibilis veritatis, in testem alicujus rei. Hæc autem invocatio in eo consistit, quòd jurans, quantùm in se est, cupiat ac velit Deum id, quod jurat, testari, & manifestare (si, & quando nimirum illi placuerit, sive in hac vita, sive in altera) tanquam quod ab ipso Deo sit cognitum, & verum. *Ita communiter Doctores.* S.Th.2.2.q.89.a.1. Bon.*tom.2.d.4.qu.1.p.1.* Sanch. 3. *Mor.c.*1. Laym.*l.4.tr.3.c.1.* *Unde resolvitur:*

I. Quoad forum internum, jurat, quisquis interiùs intentionem habet, sive formalem sive virtualem; & invocat Deum in testem, sive his, sive illis verbis, ac signis, sive etiam nullis usus sit; ita ut si quis utatur verbis nullo modo importantibus juramentum, & is tamen ea putet esse juramenta, verè juret: Suarez *l.1.c.*1. Sanch.*l.c.* Laym.*l.c.* Quoad forum autem externum, quænam formulæ jurandi rationem habeant, ac proinde quæ verba licitè usurpari in conversatione possint, patet ex sequentibus.

II. Quando dubium est de jurantis intentione judicari solet secundùm communẽ acceptionẽ verborũ, quibus est usus.

III. Veram rationem juramenti habent hæ formulæ: testor Deum, vel invoco Deum testem. Item *juro, juramentum facio: ad meum juramentum:* nisi aliud de usurpantis intentione constet: quia multi ita loquuntur, v.g. hoc vel illud faciam, quorum tamen mens non est seriò id jurare, sed tantùm iracundè & gravius affirmare. *Laym. c.*2.

IV. Fides à Sacerdotibus loco juramenti exigi solita per eorum consecrationem, ut & formula illa Principum, *meam, qui Princeps sum, fidelitatem & honorem obstringo, vel obtestor,* etsi non sint juramentum, tamen in foro fori accipiuntur loco juratæ promissionis: un & si à personis illustribus vel nobilibus dicatur, *meum, qui sum nobilis, honorem, fidelitatem ac fidem obtestor.* V. Laym.*l.c.*

V. Formulæ hæ, DEUS *novit, Deus testabitur suo tempore, coram Deo loquor, Deus novit omnia, Deus videt meam conscientiam,* censentur tantùm narrativè proferri, non invocativè (atque adeò non sunt juramenta) nisi aliud constet, aut ex circumstantiis probetur. Laym.*n.*4. Bonac. *q.8.p.*2. ex Suar. Less. Sanch. & aliis.

VI. Non sunt juramenta quæ dicuntur per modum sponsionis, v.g *expono caput meum, amputentur mihi aures, ni ita sit, &c.* V. Sanch.*n.*42.

VII. Non verè jurat, qui ut juramentum coactus vitet, dicit se jurare per omne id, per quod potest, quia cùm nulla res sit, per quam absque necessitate jurare licitè possit, censetur per nihil jurare intendisse.

VIII. Non sunt juramenta, (quod Confessarii & Catechistæ, moneant, ne ex erronea conscientia peccetur) *verè, certè, in veritate, fide boni viri, per fidem meam, fide boni Christiani,* vel *Sacerdotis,* vel *Regis; per conscientiam meam, &c.* ut habet Less.*c.42.d.*1.*n.*4. Bon.*l.c.* quia tantùm significant illum loqui ex dictamine conscientiæ & notitia veritatis: nec in testem adducitur Deus. Esset tamen juramentum, dicere, *per Fidem Catholicam, per S. Evangelium,* quia tunc censetur in testem adduci illius Fidei & Evangelii author. V. Laym.*l.c.*

IX. Non jurat, qui dicit, *Tam verum est, quàm Sol lucet, quàm hic sedeo, ambulo, &c.* Unde etsi comparatio falsa sit, tantùm est mendacium, cum nullus in testem invocetur. Idem est, si dicat: *quod dico, est Evangelium, est instar Fidei, est de Fide, &c.*

X. Quamvis hæ, & similes comparationes (*tam verum est quam Deus est, quàm Christus est in Venerabili Sacramento, quàm verum est Evangelium:* item, *tam sum innocens quàm B. Virgo, vel S. Franciscus, &c.*) communiter videantur continere juramentum cum blasphemia; id tamen non satis apparet, quia nullus in testem invocatur. Neque videtur esse blasphemia, si sit verum, & animus proferentis sit significare tantùm similitudinem; ut sensus sit, hoc esse verum suo modo, sicut alterum est verum suo modo. Tum verò esset blasphemia, si usurpans intenderet significare, tantam esse (secundùm æqualitatem) in suo dicto certitudinem, quanta est in ea veritate Fidei. Sanc. 2. *Mor. c.* 31.

XI. Non est juramentum, cùm quis jurat per creaturas, in quibus nihil divinæ bonitatis specialiter elucet: quia tunc non censetur adduci cum relatione ad Deum, ut si dicas: *Juro per hanc barbam, vestem* &c. Censetur autem juramentum, cum fit per creaturas nobiliores; cùm per eas tunc accipiatur earum Creator, ut qui in iis singulariter residet ac relucet: sic v.g. dum juratur per cœlum, intelligitur illius habitator; dum per terram, is, cujus hæc scabellum: dum per templum, is, qui ibi colitur: dum per aliquod Sacramentum, is, qui instituit: dum per crucem, is, qui in ea fixus est; dum per Evangelia, ea tangendo aut nominando, is, cujus verba sunt. Bonac.*q.*1.*p.*1.*n.*4. ex Suar. Sanch. *ll. cc.*

ADDENDA.

QUæst.63. Quot modis fiat juramentum? 257
Resp. Cum Tamb. hic *l.3.c.1.§.1.num.*2. his quatuor, 1. *Mente,* si intra animum aliquid affirmes vel respondeas, Deumque in confirmationem invoces velut testem: 2. *Nutu,* uti si tibi dicatur, jura per Deum, & tu oculis vel capite annuas: 3. *Facto,* uti si oblatum ad jurandum Evangelium tangas: 4. *Verbo,* etiam unico, dicendo aut scribendo, v.g. juro, in iis circumstantiis, quando sic intelligitur Deus vocari in testem, uti rectè Dicast. *de juram. d.1.n.*108.

Q 64. Quandonam præterea censeatur quis jurare vel non jurare? R. Gob. *T.*11. *à n.*483. plurimas affert formulas, 258 1. *ò Deus! esto mihi testis,* dicit non esse juramentum, sed meram precationem: *Contra est,* nam videtur esse invocatio Dei pro confirmatione veritatis, ergo est juramentum. 2. *Nego Deum, si ita non sit,* est mera blasphemia; & quidem hæreticalis, uti vult Castr. *T.17.d* 2.*p.*2.*§.*3. 3. *Juro per caput Christi,* si cum debita reverentia dicatur, est licitum juramentum; si cum vilipendio, est juramentum cum blasphemia, Gobat & Dicast.*n.*194. 4. *Sim nequam, sim fur, si ita non est,* non sunt juramenta Dicast.*n.*161. 5. *Juro per meam animam,* est dubium, an sit juramentum, inquit Tamb.*§.3.nu.*4. ex communi tamen usu, inquit Castrop. *T.*14.*d.*1.*p.*1.*n.*7. Gob. *n.*186. Dicast.*n.*119. censetur esse juramentum, quia anima interponitur vel ut clarissima Dei imago, vel ut Deo specialiter obligata: quòd si diceretur, *juro super animam,* videtur esse juramentum execratorium. 6. *Juro per me: per eum, qui sum,* aliqui volunt esse juramentum, quia homo est creatura perfecta, in qua specialiter relucet Deus. Suar. tamen Sanch. & Dicast.*n.*124. rectiùs putant ex usu non recipi velut juramentum, sed tanquam interpositionem authoritatis vel fidei humanæ. 7. Sacerdos jurans fide sacerdotali: item Princeps in fidem Principis &c. si id faciunt in circumstantiis, in quibus exigi solet juramentum, debent in utroque foro præstare omnia, atque si jurassent per Evangelia: idem est, si in judicio jurasti, v.g. per fidem viri nobilis, quando tenebaris jurare per Deum: idem putant etiam extra judicium Sanc. Gob. *n.*488. Dicast.*n.*105. & 131. aliique, si deliberatè dicantur talia verba, per consuetudinem esse & accipi velut juramenta. 8. Jurans per tactum libri, quem putavit esse Evangelia, reipsa juravit, licèt fuerit alius liber, quia error est tantùm materialis, Tamb.*§.1.n.*4. 9. Si jures per ignem vel aerem, non sunt juramenta: Si per ignem Dei, aerem Dei, sunt juramenta, Tamb.*§.3.num.*20. 10. Si per aliqua, de quibus dubitatur, an per illa invocetur Deus, neque positivè intendas invocare, neque intendas non invocare, quia non advertis, nec de hoc cogitas, reipsa non juras, Tamb. *n.* 6. 11. Si quis dicat verba, quæ non continent juramentum, velitque per ea jurare, reipsa jurat, si sciat, quid sit jurare, nempe quòd sit Deum vocare in testem: si autem nesciat, quid sit jurare, uti sæpissimè non sciunt rudes, etiamsi voluerit jurare, aut facere quod alii faciunt, reipsa non juravit, sed inefficaciter tantum jurare voluit, quia Deum non vocavit in testem, non enim cognovit se hoc facere aut velle, Tamb. §.1.n.8.

§.1.n.8. Dicast. nu.102. 12. Quando quis protulit verba ambigua, de quibus ea usu communi non constat, an contineant juramentum vel non, standum est intentione proferentis, & siquidem non solet jurare, censendum est non fuisse intentionem jurandi; si autem solet jurare, præsumendum est fuisse intentionem jurandi, Dicast. n.104.

259 *Q.65. An falso jurans reipsa juret?* R. Jurat, quamvis enim non velit, ut Deus absolutè testetur suam falsitatem, cùm hoc sciat esse impossibile, tamen, quantùm in se est, vult, ideoque invocat Deum, ut si possit, testetur falsitatem esse veritatem, & in hoc consistit gravissima malitia perjurii, Castrop.*p.1.n.8.*

260 *Q.66. An omne juramentum falsum etiam sit blasphemia?* R. Communiter negatur cum S.Th.2.2. *q.13.ar.3.ad* 2.& Sanch.*in Decal.lib.2.c.32.n.33.*sed Castrop.*T.17.d.2.p.2.§.3.n.9.*dubitat, 1.Quia qui jurat falsò, facit Deum testem & assecuratorem falsi, ergo Deo tribuit, quod illi convenire non potest. 2.Quia si diceret, confirmet Deus suo testimonio hanc falsitatem, utique blasphemaret, ergo & blasphemat falsò jurans, nam eundem sensum habent falsa juramenta, non quòd jurans absolutè velit id fieri, sed saltem, quantùm in se est, quod videtur sufficere ad blasphemiam.

261 DUBIUM II.

Quotuplex sit Juramentum.

„ Resp. Divisiones aliquot communiter afferuntur, sed tantùm accidentales, quæ speciem non mutant, ut in Confessione distinguere non sit opus, Suar. Less. *l. 2.c.42. d.2.* Bon.*T.2.d.4.q.1.p.2.* Itaque dividitur,

„ *Primò*, In Verbale, Reale, & Mixtum; cùm videlicet fit vel verbis, vel actione aliqua, ut erectione digitorum, contactu crucis, sceptri, Evangeliorum; vel & verbis simul & actione corporali, unde & vocatur Juramentum corporale. V.Bonac.*l.c.*

„ *Secundò*. In Invocatorium seu Contestatorium, & in Execratorium seu Imprecatorium. Illud est, quo Deus simpliciter ut testis invocatur: hoc autem, quo non solùm vocatur ut testis, sed etiam ut vindex, cùm jurans, se vel alium dilectum, vel aliquid sui aut suorum, subjicit *Deo* puniendum, si falsum dicat: ut, *ita me Deus amet, adjuvet: puniat me Deus; faciat Deus, ut hinc nunquam sanus surgam: nec conjugem, nec liberos vivos hodie intuear: tollat me Deus subitanea morte; æternùm damner; super animam meam*, &c. In quibus quando falsò juratur, an sit conjuncta altera species malitiæ contra charitatem sui, aut proximi, Scholastici controvertunt: Negat Suar. Val. &c. quia non solet quis, etiam amico suo tale malum ea animo imprecari, sed potiùs cogitat Deum non facturum esse. V.Bon.*l.c.*

„ *Tertiò*. In assertorium & Promissorium. Illud est, quo præterita vel præsentia affirmantur aut negantur: hoc autem est, quo aliquid futurum promittitur. Addunt aliqui Comminatorium, ut *v.g. per Deum ego te cædam*, sed hoc referri potest ad promissorium. In Confessione non opus est explicare, utrum per Deum, an Sanctos juraveris, quia est ejusdem speciei malitia, cùm jurans semper intendat Deum adducere in testem, Suar. Less. *l.c.* Logo *d. 16. n. 286.*

ADDENDA.

262 *Quæst.67. An juramentum assertorium essentialiter differat à promissorio, etiam in ratione juramenti?* R. Castr.*T.14.d.1.p.2.n.7.* dicit probabilius esse, quòd differant, quia in assertorio invocatur Deus purè ut testis, in promissorio autem etiam ut fidejussor, id est, ut Deus suam authoritatem præstet pro eo, quòd jurans sit rem executurus: Alii cum Caj. Valent. Suar. hic *l.1. c. 9. n. 1.* communiter contrarium tenent, eò quòd essentia juramenti quà talis consistat in invocatione divini testimonii, cui accidentale est invocari ad firmandam veritatem rei futuræ vel præsentis: Dicast.*d.2.n.61.* docet fieri posse juramentum promissorium absque eo, quòd Deus vocetur in fidejussorem veritatis implendæ de futuro, potest enim tantùm promitti coram ipso tanquam summæ authoritatis Domino, qui novit animum de præsenti, efficiendi in posterum, quod juratur, uti fit, dum quis promittit aliquid coram Rege. Vide dicenda *n.305. & p.2. n.725.*

263 DUBIUM III.

An, & quando sit licitum jurare.

„ Resp. Juramentum, si debito modo fiat, licitum est. Est de Fide. Et quidem est actus Religionis, ut omnes docent. Tunc autem debito modo fit, cùm in eo observantur hæc tria: 1. est *Judicium*, quod exigit, ut cum discretione, prudentia, consideratione ac reverentia, non sine necessitate aut gravi causa fiat. 2. Est *Justitia*, quæ exigit, ut quod juratur, sit res justa, licita & honesta. 3. Est *Veritas*, ut nimirum sit res vera, aut saltem ea gravi ratione putetur esse vera; ita ut, prout ex defectu alicujus horum, minor aut major in Deum injuria aut irreverentia redundare censetur, ita quoque majus aut minus committatur peccatum: *Unde resolvitur;*

„ I. Quoad judicium, si hoc solum desit, ut plurimum est veniale tantum, ut si quis absque necessitate juret, sive ea levitate quadam animi, sive ea consuetudine. V.Sanch. *l.3. c.6.n.22.* Less.*l.2.c.42.n.17.*

„ II. Mortaliter tamen etiam hic, aut venialiter peccari potest, juxta quantitatem negligentiæ, quam jurans admittit in investigatione veritatis vel tollenda consuetudine. Sanch. *num.* 10.

„ III. Et sic mortalis est status illorum, qui non tollunt consuetudinem jurandi sine attentione, sitne verum hoc an falsum, quod jurare solent.

„ IV. Quod ad justitiam spectat, peccat mortaliter, qui jurat se facturum rem mortaliter malam; ut, aliquem interfecturum; quia est gravis irreverentia, divina authoritate se ad peccatum mortale quasi obligare, ita ut hic duæ malitiæ concurrant; una, quod velit malum; altera, quòd ad hoc abutatur authoritate Dei, odientis omne malum, Less.*l.2. c.42.d.3.n.17.* Bonac.*T.2.d.4. q.1.p.3.*

„ V. Venialiter autem peccat, qui jurat facere rem venialiter malam, aut vanam, aut inutilem, aut frivolam: cùm ibi levis tantùm irreverentia censeatur. Bon.*ib.* Less.*l.c.*

„ VI. Item peccat venialiter, qui jurat aliquid contra consilia Evangelica; aut se non ingressurum Religionem, non daturum eleemosynam aut mutuum. Suar. Less. Sanch. Bonac. *l.c.*

„ VII. Quod ad veritatem spectat, cùm hæc deest, peccatur mortaliter, quia committitur gravis in Deum irreverentia, quippe cùm adducatur in testem falsitatis, quasi vel ipse veritatem nesciat, vel velit aut possit decipere, testando falsum. Nec hic excusat levitas materiæ: quia sive hæc sit gravis, sive levis, seria sive jocosa, æqualiter tamen repugnat Deo testificari falsum, & tale juramentum dicitur perjurium. S.Th.2.2.*q.97.a.7.* Less.*l.c.* Sanch. Bonac.*l.c.* An autem, & quando perjurium possit esse veniale per accidens, V.Escob.*T.1.c.3.num.6.*

„ VIII. Non excusatur, qui jurat verum, si is putabat esse falsum; vel qui jurat pro certo, de quo ipse dubitat, etsi à parte rei verum sit. Sotus, Nav. Bon. *l.c.*

„ IX. Peccat æquè graviter, qui ab altero exigit juramentum, sciens eum esse pejeraturum. Excipe, nisi justa causa & necessitas exigat: quia tunc perjurium ex sola pejerantis malitia sequitur: nec alter moraliter censetur illius causa, cùm utatur suo jure. Quod tamen extra judicium rarò habet locum in privatis personis, S.Th.*q.89.* Suar.*l.3. c.13. & 14.* Sanch. *l.3.cap.8.*

„ X. Non pejeravit, qui juravit aliquid reipsa falsum, quod ipse bona fide, & cum ratione putavit esse verum.

„ XI. Excusari subinde quidam simplices à mortali perjurio videntur posse, ratione inconsiderationis, cùm usurpant quasdam formulas juratorias, ut, *per animam meam; puniat me Deus*; etsi non sciant id vocari juramentum, non tamen apprehendunt, quòd jurare sit aliquid grave, & invocare Deum in testem, sed tantùm apprehendunt confusam aliquam rationem mali, non tanti momenti. V. Bon. *l.c.* Laym.*l.4.t.3.c.14.*

ADDENDA.

Omne juramentum esse illicitum docuerunt Vualdenses 264 aliique apud Arsdek. *de dogmatibus damnatis, v. Juramentum*: sed eorum error reprobatus est in Concilio Constantiensi *sess.*8. inter errores Vuiclef. *art.43.* è contra Priscillianus, aliique eum secuti docebant omne perjurium esse licitum, sed hic quoque error damnatur in Concilio Bracarensi 1. Ann. 563. His itaque omissis, sit,

Q.68. An sit licitum jurare circa rem malam? R. Reg. 265 & alii cum Bon.*d.4.q.1.p.3.n.9.* dicunt semper esse mortale adducere Deum in testem rei mortaliter malæ, sed probabiliùs negant Suar.*c.12.n.7.* Sanch.*l.3.c.4.n.33.* Fill.*tr.25.c.11.n.336.* Castrop.*p.5.nu.6.* Dicast. *n.81.* nisi Juramentum assumeretur tanquam instrumentum illius peccati, uti si quis detractionem confirmaret juramento, tum enim per juramentum auget infamiam, quia majorem facit fidem; de cætero non erit mortale jurare, v.g. furtum à se esse commissum, nam invoco Deum testem veritatis; imò rectè notat Fill. nullum fore peccatum, si quis cum causa juraret se aliquod mortale commisisse, nam ex illo objecto materiali jurato nulla redundat irreverentia in Deum

vel

vel in juramentum: aliud est de juramento promissorio, de quo Busemb. supra, nam si jurem rem venialiter malam à me faciendam, communis sententia est esse tantum veniale; si mortaliter malam, communior est, quòd peccem graviter; firmando me illa authoritate Dei in proposito peccandi mortaliter, quamvis etiam Less. & Dicast. a n.67. dicant nec hic satis apparere rationem convincentem, retorquentur enim in proposito jurato peccandi venialiter, hinc fide digni referunt, Vasq. & Rubium sensisse semper esse veniale tantum; sed propter authoritatem contrariam non est recedendum à communi sententia.

266 *Q.69. An sit mortale jurare se facturum rem, quam jurans scit esse physicè vel moraliter impossibilem?* R. Communis sententia apud Tamb. *l.3.c.3.§ 3.n.8.* Dicast. *n.*108. Busembaum supra affirmat, quia Deus vocatur in testem illius, quod judicari debet non futurum: consentit Tamb. si juranti, quantum in se est, desit animus procurandi, ut eveniat, si autem hic animus adsit, putat cum aliis non fore mortale, quia deerit solum judicium.

267 *Q.70. An sit licitum jurare rem, quam tantùm probabiliter judico esse veram?* R. Sanch. *l.3.cap.4.num.*10. Castrop. *p.5.n.2.* aliique cum Dian. *p.4.tr.4.R.*77. affirmant, quia juras hoc, quod judicas verum, ergo non pejeras; unde quod aliquis audivit à viro notabili & fide digno, potest secundum illos AA. affirmare & extra Judicium jurare esse verum; quod aliqui apud Dian. extendunt ad Juramentum etiam in Judicio, sed meliùs id negant alii, ibi enim postulatur Juramentum scientiæ, quod majorem certitudinem requirit, uti notat Castrop. *num.*3. nam testis hic censetur semper testari de visu, & præsentia propria, uti etiam notavit Bon. *supra n.9.* Si quis putet utramque partem oppositam esse probabilem, poterit jurare & hanc & illam esse probabilem, tamen jurare non poterit & hanc & illam esse veram, cùm enim utrique simul assentiri non possit, illam tantùm jurare poterit, cui assentietur: è contra Suar. *c.7.n.7.* & Dicast. *n.*147. requirunt moralem certitudinem ad omne Juramentum, alioquin jurantem fore perjurum, quia qui jurat, significat se plùs quàm opinari, & dicit se aliquo modo scire, ergo jurare non licet id, de cujus veritate certò non constat; & prærequiretur saltem talis certitudo, ut nulla vel parva & non prudens sit formido de veritate partis oppositæ, vel saltem ut non sit formido æqualis: admittunt tamen & ipsi requiri quandoque majorem, quandoque minorem certitudinem, etiamsi in Judicio jures, uti rectè explicat Dicast. *num.*142. nam in causis, ubi Juramentum erit in favorem, sufficit minor certitudo, ubi autem ex eo grave incommodum nasci posset alteri, requiretur major, & hæc ultima sententia videtur probabilior; omnes autem communiter docent cum Sanch. *num.*11. & Castrop. *num.* 3. ad hoc, ut quis testificetur de Scholastico, quòd toto tempore ad cursum conficiendum requisito frequentaverit scholas, non esse necesse, quòd viderit eum singulis diebus, sed sufficere, si communiter viderit adeuntem scholas: inde enim rationabiliter credit satisfactum esse Statuto Universitatis, quod est, ut majore anni parte frequentet, & cum alia testificatio sit moraliter impossibilis, non censetur alia postulari. Quòd si tantùm audivisset à fide digno, quòd frequentasset, non sufficeret ad jurandum, nam hoc juramentum est veluti judiciale, quod requirit testem de visu; posset tamen tum jurare, quòd audisset à fide digno.

268 *Q.71. Quanta adhiberi debeat diligentia in inquirenda veritate, antequam jurari possit?* R. Secundum Sanch. tanta, ut probabile Judicium possit formare, quo assentiatur; secundum Dicast. tanta, ut non multùm formidet de veritate oppositi, sed moraliter certus sit: prout ergo negligentia aut contemptus hujus examinis erit gravis aut levis, fietque Juramentum cum reflexione ad eam, seu cum cognitione illius, erit perjurium grave vel leve, Dicast. *d.2.a n.*135.

269 *Q.72. An Cives vi, & injusto bello subjugati, possint invasoribus præstare generale Juramentum fidelitatis?* R. Possunt, dummodò nihil illicitum expressè admisceatur, & ipsi intelligant se solùm jurare fidelitatem ad licita & honesta: legitimum tamen Principem suum abjurare non possunt, quia talis abjuratio est perjurium, cadens in materiam falsam, & in injuriam veri Principis, ita Less. *in Auct. V. Juramentum cas.5.*

270 *Q.73. Si Cajus subordinet Titium Procuratorem ut pro se falsò juret, uter illorum sit perjurus vel incurrat pœnas perjurii?* R. Silv. putat utrumque esse perjurum, sed solum Cajum incurrere pœnas perjurii: Texeda apud Dian. *p.10.tr.14.R.13.* dicit solum Titium esse perjurum, & solum incurrere pœnas perjurii: videtur dicendum, quòd uterque sit perjurus, Cajus moraliter & mediatè, quia mandavit, Titius physicè & immediatè, quia executus est, ita Sanch. *l.3.c.13.n.26.* Dicast. *d.3.n.*442. & alii: pœnas autem incurret solus Titius, quia hæ cadunt in eum, qui propriè perjurium ponit, hic autem solus Titius propriè jurat, & consequenter pejerat, quia physicè ipsemet & immediatè id facit, ideoque peccatum solius Titii erit casus reservatus, v.g. *in Diœcesi Coloniensi*, in qua Episcopo reservatum est perjurium manifestum.

Q.74. Quomodo peccet, qui jurat habens consuetudinem jurandi? R. §.1. Si sit consuetudo jurandi non falsò, quamvis consuetudinem nunquam retractaverit, non peccat nisi venialiter, quia singula talia juramenta sunt tantum venialia, uti suppono, & consuetudo non aggravat mortaliter, licèt posteà semper advertenter juret, ita Castrop. *T.14.d.1.p.9.* 271

§.2. Si sit consuetudo jurandi falsò, sed inadvertenter, quam non retractavit, si Juramenta, quæ nunc fiunt, non proficiscantur ab illa consuetudine sed ex passione vel subito motu, uti processissent, licèt non adfuisset consuetudo, non erit mortale, quia neque in se, neque in causa sunt plenè voluntaria, causa enim eorum non est consuetudo, sed alius motus plenam rationem præveniens, ita S. Th. *in 3. dist.39.art.5. in O.* Et ad Annib. *l.3. d.39. qu.1. a.1. O.* Suar. Sanch. Cajet. *v. Perjurium*, Castrop. aliique cum Dicast. *d.2. n.*170. contra multos, quos referunt Dicast. & Dian. *p.10.tr.14.R.13.* Vide Vind. Tab. *in Collectan. ad prop.*12. Requiri autem plenam deliberationem ad mortale, probabitur *l.5.n.216.* 272

§.3. Si proficiscantur ex consuetudine non retractata, quamvis planè inadvertenter fiant, non erunt quidem in se peccata, uti dicetur *l.5. a n.* 15. cùm non sint formaliter libera, erunt tamen peccata in causa seu in voluntate, quam jurans habet, non removendi consuetudinem, ita Sanch. *l.3.c.5.a n.28.* Castrop. *num.*5. aliique multi cum Dian. *p.3.t.5.R.62.* putatque Suar. *l.3.c.8.n.6.* utile fore talem non absolvi, si admonitus non emendet consuetudinem, Sanch. tamen *l.2.c.32.n.45.* Castrop. *n.6.* & Burgh. *cent.1.cas.3.* contra multos alios apud Dicast. *n.* 197. putant posse absolvi, quia dispositus est, & absolutio non est necessario neganda vel differenda, quando peccata non pendent ex occasione extrinseca, quæ amoveri debeat, sed tantùm ex intrinseca fragilitate relabentis, uti hic fit, imò Dicast. *n.* 214. dicit non posse licitè negari absolutionem tali consuetudinario, quia consuetudo illa non est aliquid voluntarium, quod possit à se repellere, sed est aliquid naturaliter relictum post actus, quod etiam non magis est occasio proxima peccandi, quàm inclinatio naturalis, de qua tamen expellenda non tenemur habere voluntatem; unde notat Diana supra, quando Authores dicunt non absolvendum eum, qui ex consuetudine relabitur, intelligendos esse, si relabatur advertenter; alioquin enim non peccat per relapsus: an autem & quomodo talia, quæ inadvertenter ex consuetudine sequuntur, sint confitenda, dicemus *Lib.VI.T.4.c.1.ad d.3.* 273

§.4. Rectè notat post Scotum Dicast. *nu.* 182. quòd sicuti consuetudo amandi DEUM efficit, ut assuetus prorumpat in actus amoris quasi imperceptibiliter & non omnino advertenter, ita tamen, ut actus illi ad meritum sufficiant, non aliter etiam in illis, qui assueverunt ad Juramentum vel aliud peccatum, licèt non ita reflexè advertant malum, tamen sæpè sufficienter advertunt, quantùm ad culpam sufficiet; quod maximè locum habet in iis, qui habent celeres motus ingenii. 274

DUBIUM IV. 275

An in Juramento uti liceat æquivocatione?

RESP. Jurare cum æquivocatione, quando justa causa est, & ipsa æquivocatio licet, non est malum; quia ubi est Jus occultandi veritatem, & occultatur sine mendacio, nulla irreverentia fit juramento. Quòd si autem sine justa causa fiat, non erit quidem perjurium, cùm saltem secundùm aliquem sensum verborum, vel restrictionem mentalem verum juret; erit tamen ex genere suo mortale contra Religionem; cùm sit gravis irreverentia, ad alterum in re gravi decipiendum, usurpare Juramentum. Ita communiter Doctores. *V. Sanch. l.3.c.6. Bonac. T.2.d.4.qu.1.p.12. Laym. l.4.t.3.c.13.* Unde resolvitur;

I. Graviter peccat, qui utitur æquivocatione, quando non rogatus, sed spontè sua jurat: quia tunc tenetur uti vocabulis secundùm communem significationem, inquit Tol. *l.4.c.21.* eò quòd non habeat rationem æquivocandi.

II. Graviter item peccat, qui utitur æquivocatione, quando Juramentum justè exigitur, ut à Judice, vel Superiore, in re gravi. Bonac. *l.c.*

III. Si autem fiat tale Juramentum in re levi, per jocum, & citra inobedientiam, ac notabile damnum alterius, erit tantum veniale, ut probabiliter docet Sanch. *l.c.* contra alios, quia sola discretione, sive Judicio caret. V. Bon. *l.c.*

IV. Licet æquivocè jurare, si Juramentum exigatur injustè; ut v.g. si quis exigat Juramentum qui Jus non habet, v.g. Judex incompetens; vel si non servet ordinem Juris. Item si exigatur per vim, injuriam, metum, v.g. si vir exigat Juramentum ab uxore de adulterio occulto: si latrones exigant à te lytrum cum Juramento. Sayr.

lib.4.

„ *lib.4.c.5.& lib.12.c.17.* Trul. *l.2.c.1.d.15.* Less. *l.2.cap.42.d.9.*
„ V. Qui exteriùs tantùm juravit sine animo jurandi, non
„ obligatur, nisi fortè ratione scandali; cùm non juraverit,
„ sed luserit. In foro tamen externo potest cogi, ut servet.
„ Sanch. *7.Moral.cap.10.n.11.* Trull. *d.10.n.2.*

A D D E N D A.

276 QUæst.75. ***An sit licitum jurare sine animo jurandi, aut cum animo non implendi, aut se non obligandi?*** R.§.1. Primum est illicitum, uti patet ex propositione 25. ab *Innoc.XI.* damnata, ***Cum causa licitum est jurare, sine animo jurandi:*** Sic tamen jurans (propriè loquendo) non jurat; uti rectè S.Th. *2.2.q.98.a.3.ad 2.* Suar. *l.2.c.7.n.2.* Sanch. *l.3.c.10.n.4.* Carden. *in 2.crisi d.18.n.3.* Dicast. *d.1.n.92.* aliique plurimi apud Vindicem Tabernæ *in collect. ad Prop.12.* sicuti enim qui orationem vocalem exprimit sine animo orandi, reipsa non orat, item qui vovet sine animo vovendi, reipsa non vovet, ita & hîc, sed tantùm sunt nuda verba apta significare juramentum, si adesset animus vocandi Deum in testem, aut sic se obligandi ad aliquid. Hoc non obstante si quis exteriùs vocet DEUM in testem falsi, quamvis interiùs non habeat animum jurandi, omnes communiter dicunt eum peccare mortaliter, quia est grave vilipendium Dei, & directè contra finem juramenti, qui est assecurare de veritate, qui finis evertitur, si homines intelligant posse absque gravi peccato fictè, & falsò jurari. Vide dicenda *n.321.*

277 §.2. Si quis sine animo jurandi vocet Deum in testem rei veræ, certum est, quòd peccet venialiter, tum quia est aliqua irreverentia nomen Domini ita assumere in vanum, tum etiam quia est mendacium: talis enim exterius significat se habere animum jurandi, & tamen illum non habet, ergo mentitur. Controversia est, an talis hoc ipso etiam peccet mortaliter; affirmant Cajet. Armill. Covarr. Filguera & alii ducti his rationibus, in primis quia mentiens jurat: deinde quia utitur juramento ad deceptionem proximi; præterea illudit testimonio Dei, cùm fingat se illud invocare, & tamen non invocet, unde sicut ille peccat mortaliter, qui per hypocrisin simulat sanctitatem, ita & qui simulat invocationem testimonii divini; è contra Suar. *c.17.n.6.* Sanch. *c.6.n.10.* Less. *d.8.n.46.* Castrop. *p.8.n.4.* Illsung. *T.5.n.55.* Dicast. *d.2.n.278.* Card. *n.12.* probabiliùs dicunt esse veniale tantum, nisi fortè fiat in contractu, aut in judicio legitimo, aut in simili circumstantia, quando est gravis obligatio seriò jurandi, ut si proximus alioqui pati posset grave damnum: Ratio est, quia non apparet, unde colligi possit illa gravis malitia, nam Juramentum non cadit super mendacium, neque super deceptionem Proximi, sed tantùm super rem veram: onde ad rationem primam & secundam Adversariorum dici debet non esse mortale, quamvis aliquis mentiens & decipiens juret, dummodò juramento non confirmet mendacium vel deceptionem, quod hîc non facit. Ad tertiam rationem, nego per hoc graviter illudi divino testimonio, uti enim si quis fingat se orare, cùm tamen non oret, illa fictio non est graviter peccaminosa, ita nec hîc. Ad illud, quod additur, de hypocrisi, dico eum, per se loquendo, etiam venialiter tantùm peccare, qui ex vana gloria simulat se sanctum; aliud est, si per falsa miracula id fingeret, aut populos induceret in alios errores, aut nollet habere gratiam Dei, & tamen vellet videri sanctus, tum enim per accidens peccaret mortaliter; tale quid non est in eo, qui jurat verum sine animo jurandi, ille enim non intendit ejusmodi indebitam excellentiam, neque alio fine graviter malo ducitur ad sic jurandum, uti suppono.

278 §.3. Qui jurat sine animo implendi, peccat mortaliter, quia vocat Deum in testem voluntatis implendæ, quam tamen scit se non habere: quòd si injustè cogeretur ad jurandum, & juraret cum animo id non implendi, quod jurat, sed petita priùs relaxatione juramenti, non peccaret, uti habent Suar. *l.2.c.7.n.20.* Sanch. *l.3.c.11.n.17.* Dian. *p.9.tr.8.R.56.* quia habet animum faciendi, nisi ab ea obligatione fuerit absolutus, à qua per legitimam potestatem absolvi potest.

279 §.4. Si quis juret habens animum jurandi & implendi id, quod jurat, attamen non habens animum se obligandi, Sanch. *c.20.n.8.* Castrop. *p.8.n.8.* aliique plurimi apud Dicast. *d.2.n.278.* dicunt eum non jurare, quia de essentia, vel saltem proprietas metaphysica Juramenti est obligatio, ergo per intentionem se non obligandi destruitur essentia Juramenti: sed quidquid sit de hoc, adhuc dubitatur, an & quomodo talis peccet: Val. dicit, si sic jurans nolit se obligare Deo, sed soli homini, non peccare nisi venialiter, quia non est deceptio graviter injuriosa homini, eò quòd adhuc graviter obligetur ex virtute Religionis, de quo dicetur *à num.316.* sed alii probabiliùs putant eum per hoc peccare mortaliter; quia videtur esse gravis irreverentia DEUM adducere in testem, & tamen nolle obstringi ejus testimonio, ita Less. *de Just. l.2.c.42.n.4.* Quòd si velit quidem se obligare Deo, sed non homini, eò quòd homini nolit promittere, nullum erit peccatum, quia non tenetur homini promittere, aut illi Jus dare contra se, nulla autem apparet malitia in eo, quòd DEUM advocet in testem illius sui propositi; ita Suar. *l.3.c.17.n.10.* Less. supra Dicast. *n.281.* Vide dicenda *num.321.*

§.5. Quibusdam in locis præscriptum est, ut promovendi ad Ordines, ad certas cathedras vel Beneficia, ejurent quinque propositiones *Jansenii*, & quidem in sensu intento *à Jansenio*, circa quod Decretum putant etiamnum quidam Jansenistæ licere hoc sibi facere verbotenus tantum, eò quod hoc faciant, non in veritatem, sed in reverentiam Bullæ id præcipientis, & ut externam submissionem exhibeant Sedi Apostolicæ, sed quid circa hoc declaraverit *Clemens XI.* videri potest *l.1.num.210.* ubi ejus Constitutionem retulimus: Certè mirum est Jansenistas usque adeò rigoris amantes amplecti praxin sententiæ, contra quam est manifesta ratio, qui enim sic jurat, vel jurat nolens implere id, quod jurat, vel nolens obligari, ergo vel manifestè est perjurus, vel jurat sine animo jurandi, quorum utrumque certò est illicitum. 280

§.6. Si quis dicat verba juratoria, nihil affirmando vel negando, v.gr. *Testor Deum, reddat mihi librum; per Deum quàm nunc est frigidum &c.* peccat venialiter, quia temerè & in vanum assumit nomen Dei, & quidem sine animo jurandi, quod est indecens: non est tamen gravis irreverentia; ita Card. *num.33.* 281

§.7. Qui narrat Juramentum ab altero factum, v.g. qui sic dicit, Titius sic juravit: *Ego testor Deum, quod sim innocens*, nihil peccat, quia licèt dicat verba juratoria sine animo jurandi, tamen nullo modo jurat nequidem exteriùs, nam illa verba non dicit nomine suo, sed tantùm materialiter veluti dicta ab altero: neque in hoc, per se loquendo, est ulla indecentia. 282

Q.76. Quid notandum sit circa alias propositiones hic damnatas? R.§.1. *Innoc.XI.* damnavit sequentes. 26. *Si quis vel solus vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, vel quocumque alio fine juret se non fecisse aliquid, quod reverà fecit, intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, reverà non mentitur, nec est perjurus.* 27. *Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens & studiosa.* 28. *Qui mediante commendatione vel munere ad Magistratum vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato Regis à similibus solet exigi, non habito respectu vel ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.* Pro intelligendis his damnationibus, 283

§.2. Notandum, restrictionem mentalem esse duplicem, alia est *purè mentalis*, alia *non purè mentalis*. Restrictio purè mentalis est, quando tota oratio spectatis omnibus circumstantiis, prout exteriùs profertur, est absolutè falsa, in mente autem aliquid subintelligitur, per quod fieret vera, & tamen illud subintellectum nullo signo externo manifestatur, neque in illius cognitionem humano modo veniri potest, v.g. *Tu me interrogas, an hodie viderim Petrum? ego respondeo non vidi*, & in mente subintelligo, *non vidi in foro, cùm tamen viderim domi meæ*, restrictio illa est purè mentalis, quia ex nullis circumstantiis prudenter colligi poterat te interrogare de visione in foro, aut me de illa respondere. *Restrictio non purè mentalis est*, quando oratio spectatis quidem præcisè verbis aliquem sensum absolutum faceret; sed prout in his circumstantiis profertur, satis intelligitur aliquid ad illam spectans retineri in mente, ita tamen, ut per illas circumstantias vel per aliud signum exterius consignificetur illud, quod in mente retinetur, v.g. Titius jam recenter non vidit Sempronium, Cajus occurrit Titio & sollicitè petit, vidistine Sempronium? hic Cajus in mente retinet, jam recenter, ideoque Titius respondet, non vidi, ubi etiam ipse in mente retinet, Sempronium recenter: hæc verò tam ex parte Caji interrogantis, quàm Titii respondentis sufficienter consignificantur per circumstantias sollicitè quærentis & respondentis in illis circumstantiis. Iterum, hæ voces, *peto linguam bovis*, si dicas illas in macello, significabunt linguam carneam animalis; si dicas in pharmacopæo, significabunt herbam, quæ dicitur *lingua bovis*, ergo sicuti circumstantiæ loci hic possunt consignificare aliquid, quod in mente retinetur, ita etiam aliæ circumstantiæ vel alia signa poterunt consignificare aliquid in mente retentum, licet verba præcisè id non manifestent, ita Arsd. *T.2.p.2.t.1.q.1.* Steph. *T.4.D.10.D.4.* Vind. Gob. p.2. *prop.21.* aliique apud ipsos. His suppositis, 284

§.3. Restrictio purè mentalis non excusat à mendacio vel perjurio, ita multi apud Dic. *d.2.n.299.* licèt ipse *à n.300.* con- 285

tra.

tradicat, sed videtur manifestè sequi ex damnatione propositionis 28. Ratio autem est, quia locutio illa absolvitur verbis illis præcisè prolatis, & exercitè seu æquivalenter dicit hunc esse totum conceptum mentis, quem ad audientem dirigit, ergo cùm neque ex se, neque ex circumstantiis habeat vim significandi totam propositionem internam, aut partem illam in mente subintellectam, per quam propositio interna ad audientem directa sit vera, locutio totaliter sumpta est contra mentem, ergo mendacium, &, si juretur, est perjurium.

286 §.4. Restrictio, si non sit purè mentalis, excusat à mendacio, & perjurio: patet, quia verba, ut conjuncta talibus signis vel circumstantiis humano modo cognoscibilibus, sunt significativa integræ propositionis mentalis, etiam illius partis, per quam verificatur oratio, oratio autem vera licitè juratur, si cætera adsint, ergo.

287 §.5. Restrictio non purè mentalis est licita, saltem ex gravissimis causis, v.g. si aliter non possit vitari mors aut aliud malum morti æquivalens, uti mutilatio, perpetuus carcer; item ad salvandum secretum Principis, sigillum Confessionis &c. Ratio est, quia cùm talis restrictio per se mala non sit, quamvis per accidens & sine causa usurpata possit servire malis fraudibus & obesse commercio humano, uti rectè probat Palav. *de Fide cap.2.* tamen ubi tales gravissimæ causæ eam cohonestant, reprehensibilis non est.

288 §.6. Non est restrictio purè mentalis, si quis respondeat ad mentem interrogantis, quamvis verba, quæ respondet, de se forent falsa, si non dicerentur in illis circumstantiis, v.g. si me interroges an occiderim Cajum, respondeo, non occidi, & licèt occiderim, non mentior nec pecco, quia in circumstantiis illis, in quibus crimen est planè occultum, quod si fatear, periclitatur vita mea, non debeo præsumere, nisi aliunde mihi constet, quòd me interroges, an crimen commiserim absolutè, quia non habes Jus ad me ita absolutè interrogandum, neque in illis circumstantiis teneor id, quod nequidem semiplene est probatum, revelare tibi, cum certa jactura vitæ, quamvis tu etiam esses Judex meus, ad hoc enim me obligare esset nimis durum & superans humanam imbecillitatem, uti plurimi docent cum Carden. *in 2 crisi d.19.n.81.* & dicetur *lib.4.num.*1521. itaque prudenter præsumo, quòd interroges me, an occiderim Cajum, ita ut constet, ut probari possit, ut tibi fateri debeam: & conformiter ad mentem, quam tu interrogans habes vel habere debes, verissimè dico, non occidi, quia ita non occidi, ut constet, ut probari possit, ut tibi in illis circumstantiis fateri debeam; atque ad hoc significandum determinatur mea oratio, partim per illa verba, partim per illas circumstantias, in quibus me interrogas, & quas tu scis vel scire debes, ita Suar. Lug. Carden. *n.*48. Steph. Vind. Gob. *supra*. Quod si tamen putarem te aliter & absolutè interrogare, non possem sic respondere, alioqui mentirer, sed deberem te aliter eludere: similiter, inquit Cresp. *in QQ. Mor. Q.*11. *num.*10. *& Carden.* supra, si fecisti ante annum homicidium & confessus sis, hodie autem confitearis, uti soles, & te interroget Confessarius, an fortè aliquem occideris, dicis, *non*, neque mentiris aut peccas, quia interrogatio Confessarii æquivalet huic, occidistine, quod non sis confessus, sed nunc confiteri debeas? non enim habet Jus ad aliud interrogandum, & ad hanc ipsius mentem benè respondes te non occidisse: unde universaliter ponunt hanc regulam Sanch. & Carden. *n.*36. quamvis verba ex se ambigua non sint, sed deberent aliquid determinatè significare: si tamen attentis circumstantiis loci, temporis, & personæ, vel interrogantis vel respondentis, aut quovis alio signo, humano modo perceptibili limitentur ad aliud significatum, non est restrictio purè mentalis, neque illicitum sic usurpare, si adsit gravis causa; & ita excusat *Carden.* illum, qui interrogatus, an latro hac transierit, statim manum in manicam inserit, aut stans in loco, figit signanter pedem super uno lapide, & dicit, non transiit hac, intelligendo, per manicam vel per illum lapidem, ad quod significandum dat sufficiens signum, quando statim ad interrogationem alterius advertenter ponit manum in manicam, vel pedem ita figit super lapidem; quòd autem alter signa illa non advertat, uti advertere poterat, sibi imputet.

289 §.7. Quando non sunt valde graves causæ ita restringendi, si fiat restrictio, præsertim ex parte solius respondentis, communiter erit purè mentalis adeoque illicita, v.g. pater interrogat filium, fuistine in popina? non licet filio dicere, non fui, subintelligendo, ita ut tibi constet, ut fateri debeam &c. Ratio est, quia ubi non sunt graviores causæ restringendi, interrogatio censetur fieri absolutè secundùm verba tantùm; & sic habet commune judicium omnium hominum, nam interrogans habet Jus sic interrogandi; neque est supra humanam infirmitatem tum respondere secundùm verba præcisè, ergo hæ circumstantiæ non sunt tales, ut possint censeri simul cum verbis constituere orationem manifestativam alicujus, quod in mente reservatur, ergo est restrictio purè mentalis & illicita.

290 §.8. Sanch. & Carden. *n.*32. putant, quando est aliqua justa causa, semper licitum esse uti verbis æquivocis in uno sensu, quamvis audiens putet me loqui in alio, v.g. *Si occiderim hominem Gallum, me posse dicere, quod non occiderim gallum,* intelligendo, *gallinaceum*: item *quamvis Titius jam sit domi, me posse dicere, Titius jam non est domi,* per Tò, *non est*, intelligendo, *non comedit*; item si aliquid non sciam evidenter, me posse dicere, non scio, quamvis omninò probabilissimè sciam, quia nempè non habeo scientiam de hoc, id est, conclusionem certam & evidentem deductam ex præmissis certis & evidentibus: sed doctrinam illam sic puto esse intelligendam, quòd licitum sit uti vocibus æquivocis, quando adest causa rationabilis, dummodò per aliquod externum signum vel circumstantias humano modo cognoscibiles colligi possit aliqua determinatio talium vocum ad significandum illum conceptum, qui est in mente; ratio autem est, quia per se non est malum nec mendacium, cùm voces de se sint aptæ plenè significare utrumque conceptum, ad significandum autem hunc præ illo determinàtur per alia externa signa vel circumstantias. Deinde non est Lex, quæ id fieri prohibeat, aut quæ præcipiat signa vel circumstantias omninò clarè explicare, quando est rationabilis causa dissimulandi, tum enim satis est, quòd illa omnia ponantur, per quæ hic determinatè conceptus mentis adæquatè manifestetur & humano modo intelligi possit, quæ si tu non capias vel non advertas, hoc tribue tuæ ignorantiæ vel tarditati. Si absint tales circumstantiæ, sed adsint oppositæ, hæ determinabunt ad oppositum sensum, adeoque si aliter intelligam, ero mendax. *Sit exemplum*, tu interrogas me, an sim *malesanus*, & intelligis, an malè valeam; ego habens causam rationabilem non fatendi me malè valere, indignanti similis respondeo, non sum *malesanus*, & intelligo non sum stultus; neque per hoc mentior, neque purè mentaliter restringo, quia vox, *malesanus*, utrumque significat, & per indignationem determinatur ad significandum potiùs secundùm mentem meam, quàm secundùm tuam, si enim vellem ad mentem tuam respondère, nulla foret causa indignandi, uti suppono, sed simpliciter affirmarem vel negarem: quòd si non darem signum indignationis, mentirer, quia verba sine illa circumstantia hìc & nunc determinatè haberent alterum sensum. *Nec refert*, quod talis oratio etiam possit servire fraudibus, *nam* hoc orationi per accidens est, quæ de se habet talem significationem, ut humano modo ex signis, quæ pono, percipere possis sensum meum, & fraudem cavere.

291 §.9. Quando adjuncta signa vel circumstantiæ interrogationis faciunt orationem aliam, quàm verba sonent, mentitur, qui respondet falsò secundùm sensum talis interrogationis, si nullo signo externo ostenditur, quod ad mentem interrogantis non detur responsio, ut probat Palav. *De Fide c.2.* v.g. Cajus Studiosus heri non fuit in Sacro studiosorum, hodie Professor Caji examinans absentias hesternas petit à Cajo, an fuerit heri in Sacro, Cajus respondet, fui, & in mente intelligit, in summo Templo; dico Cajum mentiri, quia si Professor expressè petivisset, an fuisset heri in Sacro studiosorum, mentitus fuisset dicendo, fui; atqui circumstantiæ illæ examinantis absentias hesternas ab hoc Sacro studiosorum simul loquebantur cum Professore, & constituebant orationem illam petentis, an fuisset heri in Sacro studiosorum, ergo si respondeat falsò ad propositionem in illis circumstantiis factam, nullo alio signo dato, mentitur, & si hoc juret, pejerat.

292 §.10. Si nulla adsit rationabilis causa restringendi, videtur saltem veniale sic restringere, quia est ad minimum otiosa locutio & deceptio, fidelitati inter homines debitæ ac sinceritati aliquo modo opposita.

293 §.11. Cum propositio 27. damnata dicat, *causa sufficiens utendi his amphibologiis* &c. hoc ipso quòd dicat, *his amphibologiis*, sufficienter significat, quòd per amphibologias prohibitas intelligantur restrictiones illæ purè mentales, de quibus habebat propositio 26. immediatè ante damnata: additque hæc damnatio non esse licitum illis uti ob quamcumque necessitatem vel utilitatem.

294 §.12. Ubi restrictio vel æquivocatio est licita, non est perjurium jurare talia esse vera, quæ dicuntur cum restrictione vel æquivocatione, quia per tale Juramentum confirmatur veritas, quam habet oratio, quæ tum licitè usurpatur; quomodo autem loqui possit Confessarius, si interrogetur de peccato audito, dicetur pluribus *lib.6.* quando de sigillo Confessionis.

295 §.13. Secundùm ante dicta debent nunc post damnationem propositionum relatarum limitari multa, quæ passim inveniuntur apud graves Authores, quos referunt Vvilh. Sandæus *ad prop.26. damnatam*, Dicast. suprà, Moya *T.2.d.1.q.6.* qui uti & Carden. *cap.6.* cautè est legendus, quia quædam ponunt, quæ meritò limitari debent. Vide etiam Vind. Gob. *p.2. prop.*21. ubi ex Scriptura & SS.PP. confirmat, quę diximus. Item vide Vind. Tabernæ *ad propos.*11. *pag.*58. *& seqq.* in Collectaneis, ubi plurimas citationes Authorum refert pro licito usu

usu restrictionum mentalium in certis circumstantiis, uti & æquivocationum, etiam in Juramento.

296 *Q.77. An simulatio vel dissimulatio sit licita?* R. Certum est simulationem non esse licitam in administratione Sacramentorum, uti dicetur de Sacramentis: circa simulationes vel dissimulationes in aliis materiis,

297 §.1. *Notandum est:* quòd simulatin propriè dicta seu formalis, non sit licita, quia est reale mendacium, quod non committitur quidem verbo, fit tamen facto, perinde enim est sive quis verbo sive facto significet aliud, quàm quod in mente habet, cùm factum æquè possit esse signum mentis internæ, quàm verbum, uti habet S.Thomas 2.2.*q.*111. *art.*1. *in O*, tum autem dicitur esse simulatio propriè dicta & formalis, quando quis per facta externa intendit aliud significare, quàm in animo sentiat, uti v.g. si quis poculo ori admoto simulet se multum bibere, cùm tamen parum aut nihil bibat, intendens ut alii putent eum multum bibere: item si exercitus aliquis fugiat, intendens ut hostis putet eum esse timidum, cùm tamen timidus non sit; item si quis fingat se ire velle longiùs, intendens ut alii hoc putent, quamvis ipse cogitet ibi manere.

298 §.2. Simulatio impropriè dicta seu materialis non est mendacium, sed (per se loquendo) est licita; tum autem est talis, quando quis exteriùs facit aliquid, prævidens quidem ab alio habendum pro signo alicujus rei, quam tamen ipse non intendit per hoc significare, sed ponit ex alio fine; sive quando quis dat signa externa de se indifferentia ad significanda plura, quia procedere possunt à diversis causis, per quæ signa præter intentionem aliqui decipi solent putantes procedere ab una causa, cùm tamen procedant ab alia: & sic potest aliquis poculo ori admoto parum aut nihil bibere, non intendens ut alii hoc judicent, sed volens declinare haustum, licèt prævideat alios putaturos eum bibere; atque ita *Josue* 8. legitur, quòd fugerit, non quia per fugam illam volebat significare metum, sed prævidens hostes fugam illam esse interpretaturos velut metum, voluit abire more fugientium, intendens ut cives urbis Hai per hoc longiùs abducerentur ab urbe, & reliqui milites *Josue* ex insidiis erumpentes irruerent in urbem, quod & factum est, recessus enim ille per modum fugæ factus poterat quidem provenire à timore, sed hic & nunc proveniebat à desiderio eliciendi hostes longiùs, & habendi meliorem occasionem victoriæ: Similiter *Christus* Lucæ 24. apud Emmaus *finxit se longiùs ire*, non intendens ut Discipuli hoc putarent, sed hoc prævidens, reipsa autem volens significare, aut se, quando ab eis ascensurus esset in cœlum, velle retineri per hospitalitatem, ut ait S.Augustinus, vel se longè abesse ab eorum Fide, uti habet S.Gregorius, vel se omnino iturum fuisse longiùs, nisi invitaretur.

299 §.3. Simulatio materialis, si respiciat objectum vel circumstantiam vitiosam, est illicita, uti si quis coram aliis stans ante idolum projiciat thus in thuribulum; quamvis enim ipse fortè intenderet se odore illo recreare, & id facere potuisset, si fuisset solus, tamen in illis circumstantiis non tantùm committeret scandalum, sed re ipsa honoraret illud idolum; è contra simulatio materialis quandoque respicit objectum & circumstantias omnino indifferentes, uti fuit illa *Josue & Christi Domini*, & tum dicimus non esse illicitam, dummodo tamen non deserviat ad injustam fraudem.

300 §.4. Dissimulatio, per se loquendo est licita; tum autem est dissimulatio, uti innuit S.Th. suprà ad 4. si quis nec verbo nec facto det signum illius, quod habet in mente, sed ab illo quasi præscindat, ut si quis interrogatus an habeat pecuniam, faciat ac si non audisset, & de alia re quasi inadvertenter loqui incipiat, sicque distrahat interrogantem; talis homo dissimulat loqui de pecunia. *Dixi*, per se loquendo licitam esse, nam posset esse illicita, si quis dissimularet cum scandalo vel cum injusto damno proximi, vel quando loqui aut apertè agere deberet.

301 *Q.78. Quomodo excusentur mercatores, qui dicunt vel etiam jurant se non posse tali pretio merces vendere: item merces sibi pluris constare, cùm tamen neutrum in rigore sit verum?* R. Primi per hoc excusantur, quòd intelligant & satis sciantur significare velle, se non posse cum honesto & mediocri lucro ita vendere. Secundi per hoc excusantur, quia quando dicunt sibi pluris constare, scimus, quòd non intelligant nudè pretium rei emptæ, sed etiam computent, partim expensas, v.g. vecturæ aliasque, partim proportionalem partem sumptuum, quos toto anno faciunt in suam communem negotiationem, hæc enim justè possunt venire nomine pretii, quo res ipsis constat, ita Gob. *T*.11.*n*.672. Quòd si locutiones eorum non essent in hoc sensu veræ, mentirentur; & si jurarent, perjerarent.

302 *Q.79. An complementa sint mendacia*, v.g. si quis dicat, *sum indignus, infimus servus* &c. R. Licèt complementa ab aliquibus vocentur completa mendacia, tamen mendacia non sunt, quia omnes sciunt, quòd per ejusmodi formulas loquendi non intendamus strictum sensum, quem verba præseferunt, sed tantùm velimus honorem exhibere, vel affectum ostendere illi, ad quem diriguntur, unde si animus honorandi vel affectus aliquis adsit, erunt signa concordantia cum mente: itaque audiendus non est ille Casista, qui ante aliquot annos in publicis Thesibus Leodii dixit eum committere idololatriam, qui litteris suis subscribit, *Sum servus ex toto corde*, eò quòd soli Deo debeatur cor totum, nam illa verba inter homines significant solam debitam propensionem animi: quòd si quis diceret verba complementorum, & non intenderet honorem exhibere vel affectum seu propensionem ostendere, probabilius est fore mendacium; excusari tamen posse putat Gob. *nu*.670. quia scimus sic loquentes nolle sibi credi, uti nec volunt sibi credi Poetæ narrantes fabulas: deinde etiam nemo putat hæc assertivè & ex animo dici, sed tantùm veluti modos loquendi ad urbaniter conversandum, vel ad pascendas alterius aures, ideoque videntur à mendacio excusari posse.

DUBIUM V.

Quæ & quanta sit obligatio Juramenti promissorii?

RESp. In Juramento promissorio duæ affirmantur veritates; una de præsenti primaria, quòd scilicet jurans habeat animum implendi, quod promittit: altera secundaria de futuro, quòd scilicet impleturus sit suo tempore, quod promittit; sive promittat Deo, & est votum cum juramento, sive homini, & est jurata promissio humana: unde oritur obligatio implendi, si rationabiliter possit. Ita communiter DD. V. Lay.*l*.4.*t*.3.*c*.6. Bon. *T*.2.*d*.4.*q*.1.*p*.7. *Unde resolves:* 303

I. Defectu primæ veritatis jurans verè pejerat mortaliter, si vel non habet animum implendi, sive materia sit parva sive magna, licita sive illicita, vel si dubitat, an facturus sit necne, quod jurat: vel si putet sibi moraliter impossibile, ut impleat quod promittit: quia quoad istam veritatem præsentem, promissorium ab assertorio non differt: unde nec parvitas materiæ excusat. *Ibidem*.

II. Defectu secundæ veritatis verè pejerat is, qui, quod promisit, posteà non implet, si rationabiliter implere potest. Id solùm hic dubitatur, an qui promisit rem exiguam cum juramento, ut v.g. dare alteri unum pomum, vel nummum pro eleemosyna, vel castigare prolem, vel inter vendendum nolle se minori pretio vendere, vel nolle primum locum occupare aut præcedere in ingressu portæ, & c. an, inquam, sub gravi peccato teneatur hæc servare. Ubi speculativè quidem videtur quòd sic; quia verè adductus est Deus ut testis, quod sit facturus, ergo si sine causa non facit, quantum in se est, facit Deum testem falsum, Cajet. Valent. Tolet. *lib*.4.*cap*.22. *& alii*. Nihilominus alii probabiliter tenent contrarium, ut Sanch. V. Laym. *cap*.14.

III. Illud certum est, quòd si ex eo, quod jurasti, tantummodò parum aliquid non serves, non esse grave; v.g. si jurasti te non bibiturum virum, non peccas mortaliter parum bibendo, Sanch. *Moral.lib*.4.*cap*.32.*nu*.21. quia tunc excusat parvitas materiæ. Et sic excusantur, qui jurant servare Statuta alicujus Capituli, Collegii, Universitatis, &c. si posteà parvum aliquod Statutum violent. Et idem dic de tabellionibus juratis, & aliis ministris Justitiæ; ut & de eo, qui ex summa, quam alteri se daturum jurasset, parum tantùm detraheret, Navarr. Suar. Sanch. v. Laym. Bon. *p*.14.

IV. Obligaris probabiliter Juramento promissorio, etsi extortum à te sit per injuriam ac metum; ut si oblitus uti æquivocatione, jurasti prædonibus dare lytrum, usurario Usuram, Bec.2.2.*q*.89. *& alii*. Negant tamen Azor. *T*.1. *lib*.11.*c*.7.*q*.2. in Materia Matrimonii, quia Matrimonium coactum metu cadente in constantem virum, nullum est: hinc etiam Juramentum extortum de eo contrahendo, videtur relaxatum ipso Jure, ait Cajet. *v. Perjurium*, Suar. *c*.9. Sanch. Bon. *p*.9.

V. Obligatis item, etsi Juramentum sit errore aut dolo extortum, si dolus vel error versetur tantùm circa circumstantias accidentales, non magni momenti; nam si versetur circa substantiam, ut v.g. si annulum te daturum alteri jures, putans esse ferreum, cùm sit aureus; vel circa circumstantias magni momenti, quibus cognitis non jurasses, non obligaris, v. Sanch. *l*.3.*c*.11.*n*.42. Suar. & alios.

VI. Non inducit ullam obligationem, si jures rem malam, aut vanam, aut inutilem, aut, ut habet Cajet. indifferentem, quæ nec ex fine, nec circumstantiis cohonestatur, quia Juramentum non potest esse vinculum iniquitatis aut vanarum rerum ac otiosarum, ad quas Deus non vult nos obligari. Bon. *& alii communiter*. Ubi notat ex Laym. *c*.6. Juramentum non convalescere, etsi talis res illicita & vana, posteà mutatis circumstantiis fiat honesta, cùm juxta regulam 18. Juris in 6. *Non firmatur tractu temporis, quod initio non subsistit.*

„ VII. Nec obligaris implere, si quid jurasti contra consilia Evangelica; ut non ingredi Religionem, non dare eleemosinam, &c.Molin.Sanch.*Laym.l.c.* Et licèt peccaris talia jurando, non tamen peccas non implendo. V.Cajet. *v. Perjurium*.

„ VIII.Teneris implere,nec potes commutare in aliud opus melius, ut v.g. Religionem, si aliquid jurasti in utilitatem aut gratiam alicujus hominis aut aliquorum, dummodò sit honestum, & sine peccato impleri possit; Unde v.g.Alumnus, qui juravit se serviturum Principi aut huic vel isti Ecclesiæ, &c.non potest ingredi Religionem sine relaxatione. Excipe tamen, si jurasses Titiæ, eam ducere: nam eo casu potes ea relicta ingredi Religionem, quia Juramentum sortitur naturam actus,cui apponitur; promissioni autem Matrimonii hæc tacita conditio inest, nisi ingrederer Religionem. V.Laym.*c.*6.Bon.*T.*1.*de Matr. q.*1.*p.*5.

„ Resp.II.Juramentum promissorium eandem habet conditionem, eodemque modo explicandum est, quo promissio vel propositum, cui est annexum. Ratio, quia accessorium sequitur principale,ideoque quando non obligat promissio, nec obligat Juramentum appositum. Less.*l.*2.*c.*42. *d.*4.Bon.*p.*16.Trull.*l.*2.*c.*1.*d.*17.*n.*1. *Unde resolves:*

„ I. Titius, qui cum Juramento promisit nuptias Bertæ diviti, sanæ, virgini, bonæ famæ &c.non tenetur stare Juramento postquam Berta incidit in paupertatem, infirmitatem, fornicationem, vel infamiam: quia promissio ipsa non obligat eo casu.

„ II. Qui urbanitatis causa juravit se ante alterum non sessurum, bibiturum, vel ingressurum domum, &c. non peccat contra Juramentum, si coactus ab altero prius sedeat, bibat, vel ingrediatur; tum quia promissio illa vel propositum habet tacitam conditionem adjunctam (nisi me coegeris) qua sublata non obligat & consequenter nec Juramentum: tum quia relaxatur ab altero cedente juri suo, Bon, *l.c.*Sanch.Less.*n.*22.Trull.*n.*5.

„ III. Qui juravit se servaturum Decreta & Regulas, vel Statuta alicujus Congregationis, Universitatis vel Capituli, tantum tenetur servare ea, quæ sunt in vigore, & quatenus sunt in usu, vel servantur à majore parte Capituli: nisi tamen aliud constet de mente jurantis, vel hic voluerit se ad illa independenter à Statutis obligare. Ratio patet, quia promissio ipsa non aliter obligat. Trull.*num.*8.Az.Less.*l.c.* Dian.*p.*2.*tr.*6.*R.*39.

„ IV. Qui juravit se servaturum secretum, non peccat contra Juramentum, illud detegendo, quando non potest illud celare absque gravi suo, vel alterius damno, quia ipsa promissio secreti, non videtur obligare, nisi hac conditione, (si non noceat.) Sylv.Bon.Sanch.Trull.*n.*9.

„ V. Qui juravit Judici se dicturum, quæ novit, non tenetur revelare occulta. Ratio patet. Less.Bon.Trull.*n.*13.

„ VI.Qui juravit se soluturum debitum intrà mensem, non tenetur intrà illum vi Juramenti solvere, si à creditore terminus solutionis prorogetur, quia cùm hic cedat Juri suo, cessat obligatio promissionis, & consequenter Juramenti, Azor.Bon.Trull.*num.*18.

A D D E N D A.

304 Q*Uæst.*80. ***An in juramento falso datur parvitas materiæ?*** R.§.1. In assertorio non datur, uti cum S.Th.& aliis habet Busemb.relatus *n.*263.*&* 303.quia sic jurans vult, ut Deus testetur falsum, adeoque ut fallat aut fallatur, quæ est gravis irreverentia, hinc *Innoc.XI.*damnavit hanc 24.prop.***Vocare Deum in testem mendacii levis non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem.***

305 §.2. De Juramento promissorio est aliqua difficultas, nam licèt res jurata sit levis, tamen si posteà non impleatur, plures apud Busemb.& cum Less.*de Just.lib.*2.*cap.*42.*d.*5. dicunt semper esse mortale, quia quantum in se est, facit Deum fuisse testem falsi, voluit enim, ut Deus testaretur aliquid futurum, quod tamen ipse impedit, ne sit futurum, ergo facit Deum fuisse testatum aliquid falsum, in quo videtur esse gravis irreverentia, non minus, quàm si faceret Deum testari falsum præsens, & hæc sententia est probabilis, quam Cajet.& Covarr.limitant, & dicunt, si jurans nihil ponat de re promissa, tum fore mortale, si autem aliquid de ea ponat, fore veniale tantùm, v.g.si juravit se oraturum Pater & Ave, si neutrum oret, dicunt fore mortale, quia deficit tota veritas propositionis, si autem alterutrum oret, dicunt fore tantùm veniale, quia ex illa parte non deficit veritas Juramenti: sed hæc posterior limitatio parum probabilitatis habet, nam qui promisit orare & Pater & Ave, si alterutrum omittat, tota propositio copulativa est falsa, uti suppono ex Logica, ergo si in uno casu deficit veritas, & ideo est mortale, etiam erit in altero: hinc Authores alii longè plures cum Castrop.*T.*14.*d.*1.*p.*6.*n.*8. Ill.*T.*5.*n.*52.Carden. *in* 2.*crisi d.*17.*nu.*19. multò probabilius dicunt, si materia Juramenti sive materia promissionis sit gravis, & desit justa excusatio, fore mortale non implere, è contra si sit levis, fore tantùm veniale; ratio est, quia qui non implet, non mentitur, ut expressè S.Th.2.2.*q.*110.*ar.*3.*ad* 5.cùm nihil loquatur contra id, quod gerit in mente, ergo tantùm peccat contra fidelitatem, peccatum autem contra fidelitatem in re levi, est leve tantùm, uti cum communi rectè docet Lugo *de Just.d.*23.*n.*92. Unde ad fundamentum *Lessii* dicendum est, quòd talis homo non faciat Deum testem mendacii aut falsi formalis, sed materialis tantùm, in quo præcisè non est irreverentia, nam qui jurat aliquid reipsa falsum, quod tamē putat verum, etiam facit Deum esse testem falsi materialis, & tamen non peccat. *Conf.* Nam jurans volebat se obligare & promissum implere, quamvis autem non impleat, non ideo Deus est vocatus in testem falsitatis cognitæ, sed ignoratæ, ergo non est vocatus in testem falsitatis formalis, sed materialis tantùm. Opponit Dicast.*de Juram. d.*2.*nu.*162. Deum invocari velut testem & fidejussorem veritatis futuræ, hic autem fieri testem & fidejussorem falsitatis consequentis, quod videtur semper grave. R.Tantùm vocari in testem voluntatis præsentis adimplendi promissum, & in fidejussorem obligationis, quæ semper est, sed ratione materiæ potest esse gravis vel levis. Vide dicta *n.*262.

*Q.*81. ***Utra obligatio sit major voti, an juramenti?*** R. 306 Multi Canonistæ apud Suarez *hic lib.*2.*c.*3.*n.*1. censent obligationem utriusque esse parem, sed 1. Probabilius est majorem esse obligationem voti quàm Juramenti promissorii, quod homini fit, ita S.Thom.2.2.*qu.*89.*art.*8. quem plerique sequuntur cum Suar.*num.*7. partim contra istos Canonistas, partim contra *Med.*& alios. Ratio est, quia per votum fides directè datur Deo, non autem per Juramentum promissorium homini factum, obligatio enim directè non fit Deo, sed Deus tantùm adducitur ut testis promissionis de aliquo futuro, ergo votum magis directè respicit Deum, ergo violatio voti erit magis contra Deum, adeoque major illius injuria. Dixi, ***quod homini fit***, propter dicenda *nu.*328. 355. 555. 2. Juramentum assertorium videtur magis obligare quàm votum, ita Suar.*n.*5. ratio est, quia obligatio Juramenti assertorii est ex præcepto negativo obligante, ad non attribuendum Deo falsum, quod si fieret, foret gravissima Deo injuria; obligatio autem voti est ex præcepto affirmativo me obligante ad reddendum hoc, quod Deo promisi, quod si non faciam, censebor esse irreverens Deo, sed non inferam tantam injuriam, quantam inferrem, si facerem esse testem falsi; & idem tenent Less.*supra n.*53. Sanch.*hic l.*3.*cap.*9.*n.*4. Dicast. *de Juram.d.*3.*n.*20.

*Q.*82. ***Quomodo Juramenta sint interpretanda?*** R.Fer- 307 mè eodem modo, quo vota, de quibus vide dicenda *à n.*381. unde 1.Qui dubitat, an juraverit, non obligatur, quia libertas est in possessione contra Juramentum, ita plurimis citatis Dicast.*num.*393. idem est, si certus sis te asseruisse aliquid facturum per verba ambigua & dubia, sintne juratoria, necne; si etiam dubites de intentione tua, uti cum Cajet.Covarr. & aliis tenet Suar. *lib.*2. *cap.*33. *num.* 3. Lugo *de Just. d.* 23. *n.*110. quia libertas adhuc manet in possessione, sicque etiam in mitiorem partem resolvit ejusmodi dubium Pontifex *Cap. Clericus*, 35.*De jurejurando*. 2.Qui certus est se verba jura- 308 toria dixisse, sed negativè dubitat de intentione se obligandi; aut etiam dubitat, an sciverit vel cogitaverit de obligatione inde consurgente, videtur obligari, si scivit, quid sit jurare, quia possessio est pro juramento, quod talem obligationem trahit, ita Suar.*num.*4.Sanch.alique cum Lugo suprà, Dian. *par.*9.*tr.*8.*R.*17. 3.Qui scit se jurasse, & dubitat, an imple- 309 verit, adhuc obligatur, uti rectè cum communi Suar.*num.*7. quia Juramentum est in possessione, & obligationi certæ non fit satis per solutionem dubiam. 4.Quando dubium est, an 310 materia juramenti sit licita necne, interpretatio ita est facienda, ut si in aliquo sensu possit juramentum esse de re licita, in illo factum esse credatur, etiamsi de intentione jurantis non certò constet: hoc enim postulat reverentia debita juramento, ne sit vanum aut dicatur factum de re illicita, quod præsumi non debet: si autem juramentum nullo sensu possit esse de materia licita, non obligat, uti rectè Suar. *num.*8. quia non debet impleri cum periculo peccandi. 5.Quando mate- 311 ria juramenti videtur esse illicita, & dubium solvi non potest post adhibitam diligentiam, opus est dispensatione saltem Episcopi, uti cum S.Thoma & aliis docent Suar. *num.* 9. & Dicast.*nu.*398.qui tamen *num.*401.addit, non esse improbabile, quòd tale juramentum possit non impleri, etiam non petita dispensatione: hinc Sotus putat S.Thomam dixisse hoc tantùm pro consilio, notatque Dicast. *num.* 399. secundùm illa sua principia, etiam in aliis dubiis, quæ se tenent ex parte jurantis, non esse opus dispensatione. 6.Juramentum est in- 312 terpretandum secundùm consuetudinem vel sensum communem Doctorum, hinc inquit Dicast. *num.*358. citans plures alios, qui promovetur ad Licentiam, & jurat non accipere Gradum

dum Doctoratus in alia Academia, hoc intelligit virtute illius Licentiæ, illi autem integrum est in alia Academia iterum gradum Licentiæ & Doctoratus simul accipere, cui sententiæ etiam
312 favet Sanch. *l.4.c.6.n.5.& 6.7.* Juramentum ita interpretandum est, ut non sit cum alterius incommodo & detrimento, unde qui juravit se servaturum secretum, non tenetur servare, si id esset graviter noxium aliis vel ipsi, si quando juravit, non præscivit nec cogitavit fore noxium, ita Sanch. *l.3.c.17.nu.25.*
313 Dicast. *n.362.* citans plures, & habet Busemb. *supra*. 8. Juramentum de servandis, v.g. Statutis, non extenditur ad Statuta facienda, sed tantum ad antiqua, Suar. Sanch. & alii cum Dicast. *num.365.* & clarè habetur *Cap. Clericus*, 35. *De jurejur.*
314 9. Promissio etiam jurata, qoam observari vel non observari non magnopere interest ejus, cui facta est, nunquam ita durè est interpretanda, ut etiam cum gravissimis incommodis obliget, neque præsumendum, quòd mens promittentis vel acceptantis promissionem fuerit, ut in omni eventu subsisteret obligatio. Promissiones enim habent multas tacitas conditiones ex Jure vel hominum consuetudine vel prudentum interpretatione, ita Less. *in Auct. V. Juramentum casu 4.*

315 Q.83. *An verum sit, quòd juramentum sequatur naturam actus, cui adjicitur?* R. Universaliter non est verum, ita Dicast. *d.3.num.411.* & patet 1. Quia Juramentum sæpè est validum, licèt cadat super actum invalidum, v.g. super promissionem injustè extortam à latrone, uti pluribus explicabitur in *p.2.n.727.* & *in q.seq.* insinuabitur. 2. Actus de se potest esse revocabilis, uti propositum faciendi aliquid, & tamen Juramentum cadens super illud propositum est irrevocabile &c. Dicendum itaqoe cum Less. *De Just. lib.2.c.42. num.32.* & Suar. *lib.2. cap.32.num.5.* quòd Juramentum sequatur naturam actus, qui juratur, non quoad obligationem, nec quoad esse firmum vel irritum, sed quoad sensum verborum, quoad rationem liciti vel illiciti; item quoad alias conditiones tacitas seu limitationes, quas contractus ex Jure vel consuetudine contrahentium includit. Videri potest Ills. *T.4.d.3.n.233.& T.5.n.64.* Quomodo autem explicandum sit illud, *accessorium sequitur principale*, dicetur *p.2.n.727.*

316 Q.84. *An juramentum illicitum possit obligare?* R. §.1. Juramentum homini factum, licèt in se sit illicitum, vel fuerit prohibitum, aut etiam Jure naturali invalidum, potest obligare ex virtute Religionis, si sit de re licita, ita Mol. *De Just. T. 2.d.510.& T.6.d.35.& T.1.d.149.& 153.* Suar. *cap. 24.à nu.2.* Sanch. *l.3.c.9.à n.22.* Ratio est, quia interponitur testimonium divinum pro futuritione rei, quæ licitè fieri potest; ergo postulat reverentia, ut impleatur.

317 §.2. Juramentum de re licita homini factum ob malum finem, tum tantùm obligat, quando peractum est crimen, & nulla superest malitia in præstanda materia promissa; non autem obligat, si sic obtinendus esset finis malus, Sanch. *n.28.* Tamb. *l.3. c.3.§.5.nu.18.* hinc si jurasti meretrici dare pretium pro illicita copula, teneris rescindere Juramentum ante patratum crimen, si tamen crimen patrasti, teneris solvere pretium, quia hæc solutio in se mala non est: aliud est de solutione pretii simoniacè promissi, hæc enim manet in se mala & prohibita:

318 §.3. Si jurasti principaliter ob finem bonum, sed simul impellente fine malo, v.g. jurasti dare eleemosynam ex charitate, sed impellente simul vanagloria, omisso impulsivo malo teneris dare eleemosynam, quia Juramentum est de re licita, & potest impleri sine peccato, ita cum aliis Busemb. referendus *num. 399.*

319 §.4. Si jurasti donare aliqoid per donationem prodigam, probabile est cum Sot. Suar. & aliis te teneri tantùm ad illam partem, quæ non est prodiga: etiam probabile est cum Molin. & Sanch. *num.27.* teneri ad totum, quia licèt ex modo promittendi sit culpa, tamen non est ratione rei promissæ, & licèt fuerit prodigalitas in prima promissione, non ideo est in executione rei promissæ, quam cohonestant promissio ipsa & Juramentum: Tamb. *nu.20.* putat etiam probabile esse, quòd ad nihil tenearis, quia indivisibiliter censeris totum promisisse, ad totum autem non teneris, quia exequereris prodigalitatem inhonestam. Hæc sententia videtur minùs probabilis, prima autem probabilior. Vide dicenda *p.2.n.795.*

320 §.5. Juramentum, quo amasius & amasia jurant se non permissuros tactum ab alia persona, secundùm Sanch. *cap.15. num.17.* obligat, quia est de re licita, nam honestum est non tangi ab alio: secundùm Fag. Tamb. *§.3.n.3.* Dian. *p.9.tr.8.R.9.* non obligat, quia tendit ad firmandam malam amicitiam: sed dicendum est id pendere ab eorum intentione, nam si fiat ad firmandam malam amicitiam, posterior sententia est vera: si ad cavendum, ne cum aliis commisceantur, prior est tenenda.

321 Q.85. *An qui fictè juravit, seu nolens se obligare, reipsa obligetur?* R. Bulembaum relatus *num.275.* in fine, Sanch. *c. 10.n.8.* Castrop. *T.14.d.1.p.8.n.8.* itemque alii apud Dicast. *d.2. n.286.& d.3.nu.322.* negant, quia fictum juramentum non est juramentum: idem cum pluribus aliis tenet Dicast. *num.339.* quia obligatio, quæ à voluntate pendet, est de essentia, vel saltem proprietas metaphysica Juramenti, uti diximus *num. 276.& 279.* è contra S. Th. *2.2 q.89.art.7.ad 4.* Valent. Cajet. Sot. Covarr. Suar. *lib.2.cap.7.num.11.* aliique apud Dicast. *num.314. & 338.* affirmant, eò quòd putent obligationem sequi ad externam assertionem verborum, neque contrahi per intentionem, sed per deliberatam verborum attestationem: quod Vasq. extendit etiam ad simplicem promissionem factam sine animo se obligandi, quamvis hoc communiùs negetur; saltem (dicunt alii) obligationem Juramenti, quæ oritur ex virtute Religionis, non pendere à voluntate jurantis, uti pendet obligatio promissionis, & voti, sed Jure naturali esse annexam ac inseparabilem à Juramento externo, probatque S. Thomas verbis *Isidori*, *Quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita hæc accipit, sicut ille, cui juratur, intelligit*: unde etiam hæc sententia valdè probabilis est: manet autem certum, quòd fictum juramentum obligare possit non tantùm ratione scandali, sed etiam ex justitia, ratione damni, quod alter ex tali dolo pateretur, uti omnes docent cum Dicast. supra & Sylv. *in Ref. Cas. p.1. v. Restitutio, Cas. 1.* attamen his sententiis non obstantibus docet absolutè Illsung. *T.5.num.56.* fictè jurantem tum tantùm obligari, si juramentum sit dolosum, id est, contra jus alterius, quia nempe ex justitia tenebatur seriò jurare; hinc dicit fictum juramentum nunquam causare obligationem ex virtute Religionis, sed solius justitiæ, quæ sententia etiam probabilis est:

Q.86. *An Juramentum obliget, si opponatur priori ju-* 322
ramento? R. §.1. Unum juramentum potest opponi alteri, vel in actu jurandi, vel in materia jurata: Tum opponitur in actu jurandi, si v.g. priùs jurasti te nunquam amplius juraturum, nam si posteà iterum jures, te, v.g. daturum eleemosynam, hoc Juramentum opponitur primo, non quoad materiam, prius enim Juramentum non fuit circa eleemosynam, sed tantùm quoad actum jurandi. Tum opponitur in materia jurata, si illam materiam, quam priùs jurasti facere, posteà jures non facere, vel contra, uti quando jurasti dare eleemosynam, si posteà jures non dare: hoc notato,

§.2. Si posterius Juramentum opponatur priori tantùm in 323
actu jurandi, posterius obligat, quia est de materia licita: Si autem opponatur in materia jurata, non obligat, quia materia illius est per prius Juramentum reddita illicita, ita Sanch. *c. 9.num.26.* Castrop. *d.2.p.7.§.6.* Tamb. *§.5.num.7.* hinc si jurasti Matrimonium Cajæ, & posteà etiam jures Titiæ, hoc secundum est irritum, imò licèt non jurasses, sed tantùm promisisses Cajæ, Sanch. *de Matr. lib.1.d.50.num.2.* adhuc dicit juramentum illi promissioni oppositum fore irritum, quia materia per obligationem promissionis erat reddita illicita, unde si Caja tibi posteà remitteret primum juramentum vel promissionem, noo obligareris Titiæ, quia quod initio invalidum est, tractu temporis non convalescit, uti habet communis regula juris: Si tamen tales Posteriores contractus impleantur, sunt validi, quamvis sint illiciti, uti habet communis & vera sententia cum Sanch. Tamb. *num.9.* & aliis, quia per juramentum non tollitur potestas faciendi actum, qui aliàs poterat validè fieri. Vide Dicast. *d.3.à n.199.*

Q.87. *An Juramentum alteri factum obliget, si hoc,* 324
quod jurasti, obstet fini perfectiori? R. Affirmant Authores communiter, quia in promissione semper spectatur, quod gratius est illi, cui fit promissio, cùm autem homini sæpe gratius sit minus bonum, Juramentum de minori bono homini factum obligat, si tamen sit acceptatum, secundùm dicenda num. 358. & iterum à num. 532. Hæ tamen limitationes addi possent.
1. Si Matrimonium liberaliter jurasti, non teneris, si velis 325
ingredi Religionem, uti omnes docent cum Castrop. *d.2.p.6. num.10.* si tamen sacros Ordines tantùm velles suscipere, non esses liber, uti notat Tamb. *§.3.num.16.* quia promissio tua ex dispositione juris non habet aliam conditionem, quàm hanc, nisi Religionem elegero. 2. Si jurasti alia, quàm Matrimo- 326
nium, quæ obstent ingressui in Religionem, v.g. si jurasti te famulaturum toto tempore vitæ, Tamb. *num.14.* putat te non obligari, quia si conditio illa, nisi elegero Religionem, involvatur in juramento Matrimonii ineundi, multò magis involvetur in cæteris promissionibus: sed oppositum videtur verius, nam quòd illa conditio involvatur in promissione Matrimonii, non est ex jure naturæ, sed positivo, quod de aliis promissionibus nihil simile disposuit: & ratio potuit esse, quia Matrimonium adfert vinculum minùs dissolubile, uti insinuat Suar. *l.2.cap.12.num.17.* 3. Si matrimonium jurasti ex 327
justitia, v.g. quia deflorasti virginem, obligaris, nec poteris ingredi Religionem, Tamb. *num. 15.* aliique communiter, quia jura id tantùm statuunt de liberali promissione. 4. Si ju- 328
ratus liberaliter promisisti alteri famulatum vel aliud quid simile, putat Sanchez, teste Tamb. *num.16.* te liberari, si velis Ordines sacros suscipere, quia tales promissiones non sunt tanti momenti, ut Ordinibus suscipiendis obstare debeant;

sed & hoc difficulter probari potest, cùm de hoc nulla adferatur Constitutio juris; de jure naturæ autem talis conditio non est imbibita, nec supponitur fuisse inclusa ex intentione jurantis, nisi hic alter sciat. Dixi in quæstione, *Juramentum alterifactum*, nam juramentum de opere honesto sed minùs bono in Dei præcisè honorem & non in utilitatem hominis, non inducit obligationem, si oppositum est melius vel si ei opus melius substituatur, quia tum habet se uti votum, quod imbibit conditionem, *nisi quid melius occurrat*, ita communis cum S. Th.2.2.*q.89.art.7.ad* 2.Ills.*t.5.n.*59. & pluribus dicetur *n.*355.

329 *Q.88. An Juramentum obliget, quo quis jurat non revelare artem, v.g. curandi podagram?* R. Tum non obligat, si nec tu nec ille, qui te docuit, satis potest providere necessitati, & bono communi, aut si ars illa vobiscum emoreretur, ita S.Th.Suar.Fag.cum Burgh.*Cent.*1.*Cas.*75. Ratio est, quia est contra charitatem nolle artem talem revelare aut ad posteros trasmittere; quamdiu autem tu, & ille potestis providere bono communi, teneris celare usque ad finem vitæ, si tibi supervivat alter, ne injustè impedias lucrum illius, qui te docuit, ita Tamb.*§*.5.*n.*65.Gob.*t.*11.*n.*555.

330 *Q.89. An qui juravit non revelare secretum, si à Judice vocetur in testem, possit dicere veritatem?* R. Affirmant Juristæ, Gloss.Panorm.Felin.Jas.aliique, quos refert & sequitur Frid. Hiltropff. *in processt.judic.p.3.t.*18.*num.*34. Rationem dant, quia Juramentum, si obstet mandato Superioris, item si sit de non præbendo veritati testimonio, est contra bonos mores, ergo jurans non poterat velle se obligare ad tum tacendum, quia celans ejusmodi veritatem peccaret mortaliter, uti Jura & Actores docent apud eundem n.33.

331 *Q.90. Si quis alteri nescienti promittat & juret se daturum aliquid, an obligetur?* R. § 1. Si jurasti servare promissionem, qua promittis dare aliquid alteri, Juramentum obligat stante promissione, hac autem cessante non obligat, nec cadit immediatè in executionem rei, sed in observantiam promissionis, unde si promissio non insinuetur ei cui facta est, aut si priùs revocetur, aut non acceptetur, aut si acceptata legitimè tollatur, cessat obligatio Juramenti, neque qui sic juravit, magis tenetur aperire promissionem, quàm si non jurasset. Neque ideo Juramentum fuit frustraneum, nam erat ad inducendam obligationem absolutam, si contingeret promissionem legitimè acceptari. Vide dicenda p.2. à n.666.

332 §.2. Si absolutè jurasti te daturum, Juramentum cadit immediatè in executionem rei, nec est opus acceptatione, sed teneris rem exequi, ne DEUM falsi testem facias; teneris præterea insinuare promissionem & offerre rem; si tamen alter recuset, es liber, quia inerat conditio, *si alter acceptet*: an autem promissoriè an absolutè juratum sit, colligendum est ex verbis, vel resciendum ex intentione jurantis, ita quoad omnia Suar.*l.2.c.*1.*n.*13.*&* *c.*12.*n.*21.Sanch.*de Matr.l.*1.*d.*7.*nu.*24. *&* 25.*in Dec.l.*3.*c.*9.*n.*10.Less.*in Auct V Juramentum*, *Cas.*1.*&* 3.Item *De Just.l.*2.*c.*7.*n.*52.*&* 53.Item *c.*42.*nu.*22.Tamb.§.3. *nu.* 13. aliique.

333 *Q. 91. Si moroso debitori jurasti rem mutuò acceptam reddere, an tenearis?* R. Negant Tamb.*§*.5.*à n.*35.& Gob.*n.* 559.dicentes te posse retinere in compensationem debiti, etiam ante mutuationem contracti, si aliter solutionem obtinere non possis, citantque multos Juristas & Theologos; & ratio potest esse, tum quia mutuum ex voluntate mutuantis transit in dominium mutuatarii, qui non tenetur se iterum illo exuere, tum etiam quia mutuanti vicissim remittit Jus exigendi debitum, ergo æquivalenter reddit illud, quod accepit, atque ita implet promissionem. Mol.Lug.*de just.d.*16.*num.*117.Sporer *t.*5.*c.*5. *n.*79. distinguunt & putant, si tãtum juraveris solvere debitum, te posse retinere ob rationem jam datam, si autem simul juraveris non compensare, te retinere non posse: sed videtur absolutè dicendum cum aliis, quòd tenearis reddere, sicuti teneris solvere pecuniam latroni, cum Juramento promissam, quia per Tò *reddere* vel *solvere*, intelligebas (uti suppono) non retinere, sed iterum consignare in ejus potestatem ac dispositionem, hoc autem Juramentum est de re licita, ergo reverentia exigit, ut impleatur.

334 *Q.92. Si reus ad tempus emissus juraverit se rediturum in carcerem, an ad hoc teneatur?*

Resp.§.1. Si carcer est justus tenetur, quamvis esset periculum mortis, ita Suar.Vasq. Sanch.*c.*31.*n.*25.Castrop.*d.*2.*p.*4. *n.*13.Tamb.§.5.*nu.*29.Gob *nu.*511. aliique passim; è contra si carcer sit injustus, Vasq.aliique multi apud Dian.*p.9.t.8.R.*57. *p.*11.*t.*2.*R.* 53. item apud Castrop.*nu.*14.& apud Sanch.*n.*26.*&* 37.negant teneri, unde & Bonæsp.*De Just.d.*4.*n.*64.dicit etiam posse fugere, licèt jurarit se non fugiturum, tum quia temerarium est se sine causa objicere morti, tum quia status rerum mutatur, quando enim jurabat, non erat præsens occasio fugiendi, quæ posteà est: Suar.Laym.Less.Bonac.Gob.*nu.*513. aliique dicunt tum teneri non fugere & teneri redire, si jurarit, quia Juramentum est causa gravissima excusans, ne dicatur temerè exponere vitam, exponit enim in reverentiam juramenti facti: Limitant Sanch. *n.*34.Castrop.*n.*16.Tamb. *n.*33. aliique, si quando juravit, non prævidit mortem vel alia gravia pericula, quæ postea prævidet, quando est occasio fugiendi aut non redeundi: imò Covar.& alii absolutè docent peccare, si tum non fugiat vel si redeat in talia pericula: poterit tamen Episcopus relaxare hoc Juramentum, si injustè sit postulatum, uti fatentur omnes; imò si justè fuit postulatum, adhuc putant aliqui posse relaxari, sed probabiliùs negat cum aliis Castr. *n.* 17.quia ageretur contra jus Judicis & custodum.

§.2. Si quis, etiam injustè captus ab infidelibus, jurasset 335
se rediturum vel missurum pretium redemptionis, hoc Juramentum à nemine posset relaxari, sed observandum esset, quia neglectus ejus vergeret in detrimentum Fidei & in despectum Religionis Christianæ, quæ fœdifragos reciperet, ita Cajet.Suar.Sanch.& alii apud Dian.Castrop. *n.*18.

Q.93. Ad quid teneatur, qui juravit nunquam v. g. 336
ludere chartis, vel nunquam bibere vinum? R. Ad hæc postea respondebitur de voto à n.452. & 459. est enim fermè eadem ratio de voto & juramento.

Q.94. Quomodo obligatio Juramenti dicatur esse perso- 337
nalis? R. Obligatio religionis contracta per Juramentum est personalis, quantum est ex parte jurantis, non tamen quantum est ex parte illius, cui juratur, ita Dicast.*d.*3.*num.*421.*&* 427.Sanch.*l.*3.*c.*3.§.7.*n.*1.Gob.*n.*648 & alii passim. Dixi, *obligatio religionis*, quia aliunde ex justitia vel speciali statuto potest adesse obligatio ex parte jurantis, quæ etiam ad hæredes transeat, unde

§.1. Si Cajus pro se & suis hæredibus juravit quotannis da- 338
re Titio centum, hæredes Caji non tenentur ex vi religionis, hæc enim obligatio non contrahitur, nisi à jurante: teneri tamen poterunt ex alio titulo, v.g. justitiæ, si Titius promissionem illam acceptarit, quia tum Titius acquirit jus, & Cajus tenetur debito, hæres autem repræsentans personam Caji, tenetur ad ejusdem debita realia.

§.2. Si Cajus Deo juravit dare eleemosynam pauperibus, 339
hæres Caji ad hoc tenebitur ex justitia, non quòd pauperibus sit acquisitum jus, sed vel quia Deus veluti altera pars contrahens acceptavit promissionem illam in utilitatem pauperum, uti vult Sanc.*n.*5.vel potiùs ex speciali dispositione juris tam civilis quàm canonici, uti refert Castr.*n.*2.quod statuit, ut hæreditas non adeatur, nisi sub conditione exequendi Juramenta, & vota realia defuncti, quæ non sunt per injuriam extorta.

§.3. Si Cajus juravit latroni dare centum, hæres Caji ad nihil 340
tenetur, quia latro injustè cogens jus nullum acquisivit, ergo fuit sola obligatio Religionis, quæ ad hæredes jurantis non transit, ita Sanch.& Castr.suprà. Tamb.*n.*3.contra Abbatem.

§.4. Qui Titio acceptanti juravit, tenetur id præstare hæ- 341
redibus Titii, quia Titius jus acquisivit & actionem contra jurantem, hæredes autem veniunt in jura & actiones ejus, cujus sunt hæredes, Sanch.*n.*6.Laym.*l.*4.*t.*3.*c.*10.*n.*5.Castrop.*num.*3. Tamb.*n.*6.Gob. & alii passim.

§.5. Si jurans in favorem Titii noluisset se obligare Titio, 342
sed soli Deo, hæredes Titii nullum jus vel actionem haberent contra jurantem, cùm Titius ipse non haberet: Similiter hæredes latronis nullum jus vel actionem habent contra jurantem, quia nec latro haberet; unde videtur probabile, quòd qui sic jurasset, non obligaretur hæredibus Titii vel latronis. *Nec refert*, quòd hæres ex dispositione Juris censeatur esse eadem persona cum eo, cujus est hæres, *nam* hoc tantum est, ubi jus ita disponit, seu in ordine ad jura & actiones, quæ transire debent ad hæredem, hic autem nullum erat jus vel actio in Titio aut latrone, quæ ad hæredem posset transire.

§.6. Si Cajus juravit non repetere debitum à Titio, Azor. 343
*l.*11.*c.*8.*q.*5.putat Cajum posse repetere ab hæredibus Titii, sed meliùs negat Sanch.*n.*4.tum quia Titius videtur fuisse absolutè liberatus à debito, ergo & hæredes: tum etiam, quia obligatio Juramenti transit ad hæredes ejus, cui juratur, saltem quoad jura & actiones justas huic competentes.

§.7. Qui ratione officii Juramento se obstrinxit ad aliquid, 344
si dimittat officium, absolvitur Juramento, quod officio erat annexum, Sanch. *num.*10. similiter qui alicui personæ juravit obedientiam propter officium vel dignitatem, quam illa habebat, si persona, cui juravit, amittat dignitatem, non ampliùs illi tenetur, attamen tenetur ejus successori eandem dignitatem habenti. *Nec obstat*, quòd aliquando Juramentum exigatur à successore, *nam* hoc est ad majorem solemnitatem vel ad renovandam memoriam, Sanch. *à num.*7. Laym.Castr. Gob. suprà.

§.8. Juramentum ex neutra parte est ita personale, quin 345
possit fieri & acceptari per Procuratorem, Sanch. *à num.* 17. Castrop.*p.*12.Dicast.*n.*438.aliique passim.

Q.95. Si ad me dicas: Adjuro te in virtute Dei, per no- 346
men Dei, per salutem tuam &c. an tenear? R. Vi adjurationis tuæ ad nihil teneor, quia non habes potestatem me obligandi,

oe-

neque teneor acceptare illam interpositionem divinæ authoritatis, ita Tamb.c.8.§.1.num.3.

DUBIUM VI.

347 *Quibus casibus excusetur ab impletione, qui in promissorio Juramento obligationem contraxit.*

Resp. Tales casus præter ea, quæ ex superioribus colliguntur, à Tolet.& Cajet recensentur isti: I. Si quid bonum erat tempore Juramenti, propter circumstantias posteà fiat illicitum, vel vanum, vel impeditivum majoris boni, vel melius sit omitti quàm impleri. Sanch.*lib.*3.*c.*15.

II. Si Juramentum mutes in opus aliud apertè melius, & Deo gratius: id enim quisque per se potest, uti habet Tolet. *c.*13. Excipe tamen semper, si quid in hominis commodum jurasses; nec enim Deus illum vult defraudari. III. Si notabiliter mutetur status rei; ut si v. g. jurasses aliquem punire justa punitione, is autem supplex veniam peteret, & ageret pœnitentiam, posses ei sine periculo condonare; quia Juramentum obligabat servato eodem statu, in quo non peniteret, Laym.*l.*4.*t.*3.*c.*9. IV. Si res jurata facta sit inutilis ad intentum, maximè si magis illius destructiva, ut si v. g. ex correctione impœnitentis filii notaretur is magis destruendus quàm emendandus; aut si turbanda familia, secuturæ rixæ cum uxore: & sic præstet non corrigere, Regin.*lib.* 18. *n.*56.Bon.*t.*2.*d.*4.*q.*1.*q.*14. V. Si ita ferant conditiones illæ, quas in quovis promissorio Juramento tacitè subintelligi natura, & Doctores docent: tales autem sunt, ut Laym. dicit *l.*4.*t.*3.*c.*9. 1. Si potero. 2. Salvo jure Superioris. 3. Nisi res notabiliter mutetur. 4. Nisi obligatio tollatur. De quo sequens Dubium.

ADDENDA.

348 Quæst.96. *Quandonam prætereà sit excusatio à Juramento propter conditiones in Juramento inclusas?* R.1.§. Ob primam conditionem, *si potero*, Officialis, qui generaliter juraverit se procuraturum commoda sui Principis, & impediturum damna, non censetur voluisse Juramentum suum extendere ad omnia, non enim ita potest: & quamvis posset, non censetur intellexisse, nisi ea, quæ ad officium suum spectant, ita Less.*in Auct.V.Restitutio cas.*15.

349 §.2. Ob secundam conditionem, *salvo jure Superioris*, nullum Juramentum obligat ad aliquid, quod est contra Jus commune, Decreta Conciliorum, Pontificum aut Superiorum, quia authoritas Superioris semper censetur excepta circa materiam illi subjectam. Less.*V.Religiosus cas.*5.*&* 15.Suar.*l.*2.*c.*20.*n.*2.Castrop.*d.*2.*p.*8.*à n.*2.Tamb.§.5.*n.*3. ubi cum aliis docet, non tantùm Ecclesiam, sed etiam Principes habere potestatem remittendi obligationem talium Juramentorum; possuntque prætereà, ut ostendit Castrop.*p.*13.*n.*2. materiam antecedenter reddere ineptam Juramento, aut etiam jurantem reddere incapacem Juramenti, quod an factum sit, colligendum est ex dispositione Juris.

350 §.3. Si Juramentum sit contra Leges civiles prohibentes vel jubentes, & latas pro communitate, non obligat, ita Sanck. *l.*3.*cap.*9. *num.*29. *& alii* communiter: imò etiamsi latæ essent in bonum privatorum tantùm, & agere contra eas de se ne veniale quidem peccatum esset, tamen adhuc probabile est non obligare, quia contravenire illis redundaret in damnum publicum, ita Castrop.*nu.*6.contra Sanch.*num.*35.*& cap.*12.*nu.*44. Si autem Leges illæ sint tantùm permittentes, teneris Juramento; hinc obligaris Usurario solvere pretium promissum pro mutuo, si jurasti te soluturum; id enim Lex permittit, ita Tamb.*n.*42.*&* 44.Dicast.*d.*3.*n.*216.citans plurimos, dicensque esse certissimum, ex quo infert n.257. etiam teneri te, si jurasti, dare pecuniam latroni, licèt injustè extorserit Juramentum: Quòd si Leges prohibentes, tantùm ideò prohiberent, quia præsumitur subesse fraus & injuria: si hæc absint, Juramenta non censebuntur esse contra Leges prohibentes, sed obligabunt, ita Tamb.*n.*48.

351 §.4. Si Lex vel Superior solum actum jurandi prohibeat, materiam autem relinquat aptam, & jurantem capacem ad jurandum, si juret, facit quidem illicitè, attamen validè, hinc obligatur, non aliter, ac si quis jurasset se non juraturum, & nihilominus posteà juraret, Sanch.*c.*12.*n.*31.Tamb.*n.*4.

352 §.5. Tertia conditio est, *nisi res notabiliter mutetur*, tum autem res notabiliter mutatur, inquit Gob.*t.*11.*n.*503. quando tanta fit mutatio, quanta sufficeret ad revocandam promissionem non juratam, quia Juramentum regulatur secundùm conditiones & qualitates actus, cui adjicitur, uti dictum est n.315.& latè probant Suar.*c.*32.Sanch.*de Matr.l.*1.*d.*52. excipe, nisi quis apponat Juramentum, quo velit includi conditiones alioqui exclusas, aut excludi solitas includi, ita Less. Addunt Gom.Sanch.Castrop.Illſ.*t.*5.*n.*74. si finis deficeret, vel oppositum fieret utilius ad finem, deficere obligationem, quia videtur includi hæc conditio, si ejus executio sit utilis, vel omissio non sit utilior ad finem intentum.

§.6. Ob quartam conditionem, *nisi obligatio tollatur*, 353 plurima Juramenta cessant, v.g. parentum vel dominorum de puniendis filiis aut servis; item puerorum de accusando condiscipulo; item nobilium de non præveniendo in egressu vel ingressu, nam vel ab initio non obligant, quia sæpe deest intentio jurandi, estque tantùm comminatio; sæpè etiam sunt de re inutili, atque etiam inde facilè excusantur, tum quia frequenter fiunt ex ira vel passione, animoque vindictæ, & ut sic sunt de re venialiter saltem mala, tum ob alias causas, quas hic refert Busembaum, ita post alios Gob.*num.*528. De cætero si v. g. punitio vel accusatio jurata cederet in Dei obsequium vel commodum tertii, nec similis causa excusaret, omnino obligarent talia Juramenta.

DUBIUM VII. 354

Quomodo obligatio Juramenti tollatur per irritationem, dispensationem, commutationem & remissionem.

Resp. De hoc ex conditionibus *Dub.VI. in fine* positis, & potestate Superiorum in suos ac suorum vota Laym.*l.*4.*t.*3.*c.*11.& alii communiter hæc tradunt:

I. Quod spectat ad irritationem; Irritare & annullare potest Juramentum omnis is Superior, Maritus, aut Dominus, qui & quomodo irritare potest suorum vota. Sanch. *l.*3.*c.*19.*n.*7.Suar.Azor.Fill.*t.*25.*c.*9.*q* 9. *V.Caput seq.*

II. Possunt & iidem irritare Juramenta promissoria facta in gratiam hominis, quotiescunque ipsam promissionem seu contractum infirmare iis concessum est.

III. Quoad dispensationem; quicunque habet potestatem ordinariam vel delegatam, vel privilegium disponendi in votis, potest in iisdem dispensare, etiamsi jurata sint.

IV. Quoad commutationem; eadem est ratio, quæ de dispensatione.

V. Quod attinet ad remissionem, sive relaxationem; Juramentum factum in favorem hominis non potest relaxari, nisi ab eo, cui factum est, aut cui is & promissa materia subjecta est.

VI. Et is quidem potest remittere, etsi talis favor ei juratus esset propter DEUM; v.g. si quis propter Deum jurasset pauperculæ eam ducere, potest ipsa Juramentum illud relaxare, ut habet Navar.& alii contra Sotum & Sylv. quia licèt Juramentum principaliter factum sit propter Deum, quia tamen executio est in favorem hominis, ab hominis etiam voluntate dependet.

VII. An etiam civilis potestas relaxare possit Juramentum suorum subditorum in temporalibus, quando justa causa subest, v.g. quia metu, vel per aliam injuriam extorta sunt, controvertitur: Alii negant, alii ajunt, apud Laym. probabile est, quod docet Sanch.*l.*3.*c.*12.cum Suar. non posse relaxare directè, sicut potestas ecclesiastica, quando dispensat, sed tantùm indirectè, v.g. ratione materiæ; vel supplendo vicem ejus, cui juratum est, & qui remittere debeat. Plura ad forum externum spectantia circa Juramentum vid. apud Laym.*suprà c.*11.Bon.*d.*4.*q.*1.*p.*17.

ADDENDA.

Quæst.97. *Quid circa illas deobligationes Juramenti sit prætereà advertendum?* R. Seqq.§.1. Docent AA. gravissimi cum Moya *t.*2.*d.*1.*q.*3.Illſ.*t.*5.*n.*70. Sanch. *de matr.l.* 8.*d.*2.*n.*18.Castrop.*p.*11.ante *n.*1.Tamb.*c.*7.*§.*3.*n.*11.Gob.*num.* 508.Belleg.*p.*3.*sect.*12.*q.*1. Juramentum quibus nullum jus homini acquiritur, habere rationem voti, ideoque posse, sicuti vota, dispensari vel commutari. Vide dicenda n.555. 355

§.2. Juramenta, quibus vendentes jurant non vendere minori, vel ementes non emere majori pretio, secundùm Tamb. *l.*3.*c.*3.§.5.*n.*49. non obligant, quia sunt de re prorsus indifferenti, non in honorem Dei vel utilitatem proximi, sed propriam tantùm; indè infert, licèt obligarent, hanc obligationem posse quemq; sibi remittere, nam §.2.n.5. docuerat cum Taner. si quis in suum commodum aliquid jurasset, v.g. ire Romam ad accipiendam sibi pecuniam, posse sibi ipsi remittere hoc Juramentum; sed quoad hoc postremum meritò contradicunt Abbas, Suar.*c.*12.*n.*24.Illſ.*n.*74. nam ideò potest remittere alius, in cujus favorem est juratum, quia juramentum includit conditionem, si alter voluerit, hoc autem non est, si quis in utilitatem suam juraverit, quia diceret, *Testor Deum me hoc facturum, si facere voluero*, quod esset nugatorium, & contra finem Juramenti, quo quivis vult stabilire voluntatem suam, ut non liceat pro libito velle oppositum. 356

357 §.3. Docent aliqui, licèt votum v.g. castitatis sit reservatum, non ideo reservatum esse Juramentum de castitate servanda, sed de hac sententia postea feremus judicium num.555.

358 §.4. Licèt Juramentum sit factum principaliter propter Dei cultum & honorem, si tamen cedat in utilitatem hominis, à quo sit acceptatum, non potest dispensari vel commutari sine hujus consensu, uti præter Busemb. tenent Tab. Arm. Sayr. Lop. Vivald. Suar. Sanch. Less. Escob. Malder. Dian. Mendo, quos citant & sequuntur Lug. *De just.d.23.n.94.* & Moya *q.2.n.3.q.5.n.6.* & posteà in simili dicetur de voto à n.532. quæ intellige, si illi tertio per suam acceptationem sit jus aliquod acquisitum, ut ibi explicabitur: Si tamen talis jurans fuisset impubes, posset ejus Juramentum irritari, uti rectè Less. *l.2.de just.c.17.n.51.* & colligetur ex dicendis n.488. E contra, si homo ille remittat, desinet obligatio, etiamsi esset ad causam piam, uti etiam docent præter Busemb. Sanc. *de Matr.l.1.d.52.* & hic *l.3.c.20.n.7.* Tamb. *c.7.§.2.* quod Gobat *n.500.* dicit esse practicè tutum: *Nec obstat*, quod opponit Suar. *l.2.c.39.n.8.* nempe hominem non posse cedere juri, quod acquisivit Deus, ergo tantùm poterit reddere pecuniam, postquam ex vi Juramenti acceptaverit, *nam contra est*, quòd jus Dei habeat essentialem dependentiam à voluntate hominis, cui juratum est, non enim volebat se obligare Deo, si homo recusaret vel remitteret, ergo si homo remittat, desinit jus Dei. Vide p.2.n.744.

359 §.5. Si Juramentum interponatur de non petenda dispensatione vel relaxatione Juramenti, communis est sententia, quòd tale Juramentum sit invalidum, quia quando est causa petendi, (peti autem non potest sine causa) utilius & melius est peti quàm non peti; hinc illud ultimum Juramentum tantùm erit confirmatio prioris, ita Covar. Az. Dian. *p.1.t.2.R.35.* Sanch. hic *l.4.c.8.n.21.* contradicunt tamen etiam probabiliter Suar. *De Voto l.2.c.11.n.6.* Et Castrop *t.15.d.1.p.8.§.5.n.4.*

CAPUT III.

De Voto.

DUBIUM I.

360 *Quid sit votum & quotuplex.*

RESP. I. Est promissio facta Deo, deliberatè, de bono possibili, & meliore. D.Th.2.2.*qu.*58. V. Sanch. & Laym. *l.4.t.4.* Unde patet, quòd Votum sit actus latriæ soli Deo debitus. Quare dum vovemus quiddam Sanctis, sensus est voveri ea Deo in honorem simul Sanctorum, sicut templa & altaria ædificamus Deo in eorundem honorem. Porrò ex singulis particulis datæ definitionis, multi casus resolvuntur, quos, ut vitetur confusio, & consulatur memoriæ, separatis dubiis proponam.

Resp. II. Dividitur votum, I. In *Absolutum, & Conditionatum*. Illud est, quod fit sine ulla conditione, ut, *voveo eleemosynam*: hoc autem, quod fit cum conditione, ita ut nisi hac posita non exurgat obligatio, ut, *voveo eleemosynam, si sanitati restituar*; vel (quod dicitur pœnale) *voveo facere disciplinam, si hoc fecero*. II. In *Solemne, & Simplex*. Illud est, quod ut tale acceptatur ab Ecclesia, & sunt hæc duo; votum castitatis, quod majoribus Ordinibus annexum est; & votum professionis religiosæ. Simplex autem votum est omne aliud, quod talem solemnitatem non habet. Ubi sciendum, quòd votum solemne reddat personam Jure inhabilem ad contractus vel actus contra votum, ut ad Matrimonium vel dominium bonorum habendum, prout *Vid. infra l.4.c.1. in Tr. de statu Rel.* Simplex autem tale votum, v.g. castitatis, (excipio, quod in Societate JESU emittitur post Novitiatum) aut ingrediendæ Religionis, etsi reddat contractum, v.g. Matrimonii illicitum, non tamen invalidum. *Vid. infra L.VI. de Matr.* III. In *Reale & Personale*: Illud est, cùm pecunia, vel alia res externa pretio æstimabilis promittitur; ut calix, eleemosyna: Hoc autem, cùm aliqua hominis actio, vel cessatio ab actione, ut votum jejunii, peregrinationis, abstinentiæ à lusu. His aliqui adjungunt *Mixtum* ex utroque; ut si voveas peregrinationem cum obligatione alicujus rei, v. Less. *lib.2.cap.40. Dub.6.*

ADDENDA.

361 QUæst.98. *An propositum firmum sit votum, vel inducat aliquam obligationem?* R. Non est votum, quia proposito deest promissio & animus se ex vi talis actus obligandi: major difficultas est, an per tale propositum inducatur saltem sub veniali obligatio? de quo tres sunt sententiæ, *Prima* absolutè affirmat, quia sic proponens videtur se saltem obligare ex virtute constantiæ & fidelitatis; ita aliqui apud Sanch. hic *l.4.c.1.n.21.* *Secunda* absolutè negat, quia propositum non est Lex, neque fit ex voluntate se obligandi, constantia autem & fidelitas tum tantùm obligant, quando bonum propositum aliunde est obligatorium. Ita Sanch. suprà. Tamb. *l.3.c.11.n.2.* aliique communiter. *Tertia* sic distinguit, si cum causa mutes, non peccas, quia prudentis est, ubi est causa, etiam immutare mentem; si autem mutes sine causa, peccas venialiter, quia inordinatum est, & contra rectam rationem ita leviter recedere ab inspiratione divina vel ab inchoato bono, deinde saltem est actus otiosus, ita Suar. *de Relig.t.2.l.6. l.1.c.2.n.7.* Castrop. *t.17.d.1.p.2.n.3.* Lugo *d.23.n.1.*

Q.99. Per quid propositum distinguatur à promissione? 362
R. Per hoc, quòd propositum contineat solam intentionem faciendi opus, promissio autem superaddat voluntatem obligandi se alteri, ita Castrop. suprà: addit Lugo *in Resp. Mor.l.6.d.8.n.6.* quòd promissio obliget, non ex sola veracitate, quæ jubet verba conformari cum mente, sed etiam ex fidelitate, quæ postulat facta conformari cum verbis; è contra propositum non inducit obligationem ex fidelitate, nam proponens tantùm sic dicit: *Jam est in me voluntas orandi Deum cras*, & hunc sola veracitas obligat, ut verba conformet menti, id est, ut jam voluntatem habeat DEUM cras orandi; quòd si posteà voluntas mutetur, facta non conformabuntur cum verbis, neque ipse vi propositi præcisè ad hoc tenebatur, ex quo sequitur, si quis in gravi morbo constitutus dicat: *Quando Deus mihi restituerit sanitatem, ego vivam castè*, talis non vovet, sed tantùm proponit: Item, si Pœnitens Confessario nolenti absolvere sic dicat, *Absolve, promitto tibi sedenti hic loco Dei, quòd hoc peccatum nolim amplius committere*, talis pœnitens non videtur vovere, quia ordinariè tantùm est animus manifestandi serium propositum illi, à quo Dei vices gerente petitur absolutio. Vide dicenda p.2.n.764.

DUBIUM II.

Quæ requiratur voti deliberatio & intentio. 363

RESP. Cùm voti obligatio sit gravissima, requiritur intentio, deliberatio, & libertas perfecta; qua quis liberè & directè in se voluerit promittere, cum animo se obligandi. *Ita Doctores communiter.* Less. Bonac. *d.4.qu.2.p.1.* *Unde resolves:*

I. Ætas & usus rationis ad vovendum ea sufficit, quæ satis est ad peccatum mortale, perfecto actu humano & directo in se volitum. Excipe tamen votum solemne Religionis, quod invalidum est ante certam ætatem.

II. Non obligat votum factum cum semiplena animadversione vel deliberatione, v.g. ex repentino animi motu vel consuetudine, lingua mentem præveniente, vel ex calore iracundiæ, rationis usum auferente, Azor. Sanch. Trull. *l.3.c.2.d.1.nu.3.* Ubi notat, non esse sufficiens indicium, quod defuerit perfecta ratio vel deliberatio, si voventem facto voto mox pœniteat; item motum iræ raro, & vix unquam impedire usum rationis.

III. Quòd si is, qui scit se vovisse, dubitet, an cum sufficienti deliberatione & usu rationis, ob defectum ætatis, si quidem vovit ante septennium, votum non obligat, nisi constet de sufficienti rationis usu; quia Jus in tali non præsumit & possessio stat pro libertate. Si verò post septennium vovit, obligat; quia possessio est pro voto, cùm præsumatur usus rationis, nisi constet oppositum. Si denique dubitet, utrum ante, an post septennium voverit, teneri voto vult Sanch. & Palaus: negat Diana.

IV. Vota facta in ebrietate, etiam antè prævisa, & sic volita in causa, non sunt valida, cùm non sint volita in seipsis & directè, bonum autem non consurgat nisi ex integra causa: quamvis ad peccatum satis sit voluntarium indirectè & in causa. Laym. *l.4.t.4.c.1.n.4.*

V. Vota facta in metu, non incusso ad hoc ipsum, ut votum extorqueretur, valida sunt; quia sunt simpliciter voluntaria & deliberata: facta autem in metu injustè incusso ad ipsum votum extorquendum, invalida sunt; *ex communi*; non quia non sint voluntaria, sed quia vel Jus ea irritat, vel DEUS non acceptat, ne det vim injustæ coactioni; idque, sive metus sit gravis, sive levis; dummodò quis formaliter ex solo tali metu voveat. Suar. *De voto lib.1.c.8.* Sanch. Fill. *t.26. cap.1.*

VI. Quoad vota emissa ex errore, si error fuerit circa substantiam materiæ promissæ, vel circa conditionem substantialem, vel circa finem sive rationem formalem ac motivum vovendi, votum nullum est: v.g. *Circa substantiam*; si quis voveret certum aliquem suum calicem, quem putat argenteum, cùm sit aureus, vel se ingressurum certum Monasterium, putans esse ordinis S. Benedicti, cùm sit Carthusianorum. 2. *Circa conditionem substantialem*; si quis, v.g. voveret se ingressurum Monasterium, ubi putaret religiosam disciplinam & essentialia Religionis servari accuratè, & tamen

tamen non ita esset; vel si voveret peregrinationem ad limina Apostolorum, putans tantùm distare centum milliaribus, cùm tamen distarent trecentis. 3. *Circa causam finalem*, si quis v.g. voveret aliquid in gratiarum actionem pro sanitate parenti reddita, & is reipsa non fuisset ægrotus, vel esset mortuus. Et ratio nullitatis talium votorum est, quia hic deficit liber consensus, qui non fertur in incognitum: & est tam contrarium consensui, quàm error. Fill.*t.26.c.1.*

VII. Vota, quæ eduntur post Novitiatum in quocunque approbato Ordine, instar Matrimonii carnalis, non sunt irrita ob ullum errorem, nisi solùm substantialem circa substantiam.

VIII. Si error circa conditionem substantialem fit de re parvi momenti, non redditur votum irritum: ut si iter peregrinationis, quam quis vovit, sit paulò longius quàm putabatur, quia parum reputatur pro nihilo. Item si error fit tantùm circa causam impulsivam, valet votum, quia illa est tantùm causa secundaria, qua seposita actus est sufficienter voluntarius secundùm substantiam. Neque talis error in cæteris contractibus actum vitiat: v.g. vovit aliquis peregrinationem Romam, studio colendi Deum & simul etiam habuit causam secundariam impulsivam, ut inviseret fratrem, quem putavit esse Romæ; quem etsi intelligat deinde istic non esse, non ideò desinit obligari voto. Et ex his patet, quomodo intelligendum sit, quod dici solet, vota non obligare ultra intentionem voventis. Sanch.*l.4.c.2.*Less.*l.2. cap 40. d.2.*

IX. Ad votum non sufficit nudum propositum, licèt firmissimum, quia qui tantùm proposuit, non tenetur sub peccato præstare; qui autem promisit, obligatur, sub peccato, & nisi præstet, agit contra fidem Deo datam. Bonac. *t.2.d.4.q.2.p.1.*Laym.*l.c.*

X. Ad votum aliquando sufficit promissio implicita, ut patet in susceptione Ordinum sacrorum: ubi licèt non dicatur, *voveo*, vel *promitto castitatem*, votum tamen hoc fit implicitè, hoc ipso, quòd sciens Ecclesiam anneauisse iis Ordinibus istud votum, eos suscipit. An verò, si quis planè id ignoraret, adhuc censeretur vovere ex implicita intentione, dubium est; Aliqui ajunt, aliqui probabilius negant: dicuntque talem teneri ad castitatem, non ex voto, sed Ecclesiæ præcepto. Sanch.*de Matr.l.2.d.27.n.11.* Bon. *q.2.p.1.& communiter.*

XI. Si quis haberet intentionem promittendi quidem, sed tamen se non obligandi, nullum esset votum, secundùm Navar.Sylv.Sanch.*n.27.*Less.*dub.1.n.6.*Bon. & alios contra Caj.quia talis non vult vovere, cum opponat conditionem contra substantiam actus. Unde Lugo *d.23. De just. sect.1. & alii* contendunt talem non posse dici promittere: verùm videtur esse quæstio de nomine. Si verò haberet animum vovendi, & se obligandi, non tamen implendi, tunc etiam graviter peccaret, & votum esset validum. Sanch. Fill. Bon. *p.1.num.14.* Laym. & alii.

ADDENDA.

364 QUæst. 100. *An voveat, qui sic dicit, ò Domine, redde mihi sanitatem, & vivam castè?* R. Pendet ab intentione dicentis, quæ consulenda est: Quantum autem verba sonant, videtur esse votum, ita Caj. Navar. Sanch *l.4.c.1.n.35.*Gob.*1.c.1.n.14.* Ratio est, quia ad votum non requiritur, ut dicat expresè, promitto, voveo, me obligo &c. sed satis est, quòd hoc dicat implicitè vel æquivalenter, jam verò locutiones conditionatæ, *faciam hoc, si des illud*, cui videtur æquivalere locutio istius hominis, quando fiunt alteri, & junguntur cum intentione impetrandi ab eo hoc, quod petitur, induunt rationem pacti, adeòque induunt obligationem reciprocam volentis impetrare, ut si quis dicat, *Si me docueris artem, dabo centum aureos*, patetque hoc ex Jure, in quo hæ locutiones, *do ut facias, facio ut des*, &c. sunt contractus innominati, ergo in dubio, an utens illis verbis habuerit intentionem se obligandi, præsumendum est habuisse, quia dixit verba, quæ de se pactum significant.

365 Q. 101. *An ad obligationem contrahendam requiratur, ut vovens sciat, quid sit vovere?* R. Requiri; rectè tamen notat Tamb.*l.3.c.12.§.1.n.5.* si scias naturam voti esse, quod adducat obligationem, vel si hoc nescias, si tamen scias, quid sit vovere, & voveas juxta modum ordinarium, quo alii vovent, te obligari, quia implicitè habes intentionem te obligandi, hoc ipso quòd habeas intentionem vovendi, neque ad valorem voti requiritur plus, quàm virtualis intentio. Ex his resolvuntur sequentes casus,

366 Berta novem annos nata, ut artem, quam discebat, posset perfectè capere, vovit omni Sabbato audire Missam, tamen nihil cogitavit de Deo vel Sanctis, quibus promitteret, nec scivit distinctionem inter *proponere & vovere*, & quantùm meminit, non cogitavit de obligatione sub peccato; meminit tamen, quòd primo Sabbato voluerit Missam audire; putans se peccaturam etiam graviter, si non audiret; rogata, cur? dicit, ita mihi incidebat: *Quæritur*, an Berta censenda sit vovisse & teneri voto? Pro parte negativa est, quòd non videatur scivisse, quid esset vovere, nec agnovisse obligationem voti: Pro affirmativa est, quod primo Sabbato putavit se peccare graviter, si non audiret Missam, ergo agnovit obligationem, non aliunde ortam quàm ex suo voto, ergo præsumitur, cùm voveret, apprehendisse saltem implicitè obligationem; deinde cùm per auditionem Missæ vellet obtinere perfectam cognitionem artis, utique à Deo seu per gratiam Dei, ergo saltem obscurè id promisit Deo. R. Omnibus consideratis videtur hoc votum esse saltem dubium, & consequenter non obligare, secundum dicenda n.382. nam licet apprehēderit se peccaturam, id frequenter evenit rudibus, etiamsi fecerint nudum propositum ad honorem Dei, & tum jubemus eos deponere conscientiam erroneam, ac judicare, se non obligari sub peccato.

367 Titius absoluto anno probationis accedit ad altare vota professurus coram Prælato, quæ etiam ea scripto recitavit, sed ita turbatus, ut nullam formalem deliberationem vel advertentiam habuerit; imò putat se voluntariè distractum fuisse: *Quæritur*, an ea vota sint valida? R. Affirmativè cum Tamb. Gob.*num.173.*Illſ.*t.5. nu.87.* quia adfuit deliberatio virtualis, nam ea formali deliberatione præterita secuta est externa emissio professionis, tanquam effectus deliberationis formalis, quo actu externo posito, prius resultat obligatio voti, fundata in priori voluntate virtualiter manente, quæ si virtualiter non maneret, v.g. si talis profitens, quando profitetur, esset inops mentis, professio esset invalida, nec oriretur obligatio, nisi fortè, inquit Suar. quando fuisti compos mentis, prævidisses te eo tempore fore impotem, & tamen voluisses obligari posita prolatione verborum veluti conditione, licèt poneretur cum impotentia mentis, probabile enim videtur te tum obligandum: unde resolvitur hic casus,

368 Cajus sciens se solere in ebrietate multa vovere, nihilominus se inebriat: *Quæritur*, an teneatur ad talia vota? R. Si ante ebrietatem consensit in eam obligationem, posito, quòd in ebrietate promitteret, tenetur; si autem non consensit, non tenetur, quia tum nequidem adest virtualis intentio seu voluntas vovendi, ita cum aliis Gobat supra, Illſ.*n.86.* *Si dicas:* Prævidens se in ebrietate occisurum, est homicida si se inebriet & in ebrietate occidat, quamvis antè non consenserit in illud homicidium. R. Disparitatem esse, quòd bonum, quale est votum, fit ex integra causa, malum autem, quale est homicidium, fit ex quolibet defectu, hinc qui vult actum malum, quem per se comitatur alius actus malus, vult utrumque: qui autem vult promissionem verbalem tantùm, non ideò vult votum, quia non ideo vult obligationem, neque per hoc habet intentionem vovendi.

369 Q. 102. *Quomodo peccet, qui vovet fictè vel absque deliberatione?* R. §.1. Qui fictè vovet in professione Religionis vel susceptione majorum Ordinum, peccat graviter, quia in re gravi illudit Religioni vel Ecclesiæ, nisi fortè gravis metus causam det æquivocandi; extra hos casus, verbaliter tantùm vovere aut vovere sine animo se obligandi, est peccatum, quia est inordinatum, quòd verba non conveniant menti; est tamen veniale tantùm, quia non irrogatur gravis injuria Deo, coram quo nulla datur fictio vel deceptio: vovere autem sine animo exequendi, est grave vel leve, prout materia est gravis vel levis.

370 §.2. Si materia sit levis, Valent. & Sanch. putant nullum fore peccatum vovere sine deliberatione, eò quòd ad rem parvam non requiratur matura deliberatio: Castrop.*s.15.d.1.p.4. n.5.* melius dicit esse peccatum, quia cùm votum inducat obligationem Religionis, inordinatum est & indecens sine prudentia & discretione velle illam subire; est tamen semper veniale tantùm, licet materia sit gravis; quia nihil abest nisi prudentia, ex cujus defectu non est mortale. *Si dicas* cum Suar. Exponit se periculo peccandi mortaliter, id est, vovendi graviter illicita. R. Qui semiplenè apprehendit votum, etiam semiplenè apprehendit periculum vovendi graviter illicita, qui autem ex semiplena advertentia se exponit periculo peccandi, nō peccat mortaliter, ergo. Deinde ubi tantùm est semiplena libertas, reipsa non vovetur, uti dicetur n.380. ergo nec est periculum vovendi illicita. Videri potest Illſ.*tr.5.n.77.*

371 Q. 103. *Quid præterea notandum sit circa errorem in fine voti?* R. Seqq. §.1. Finis voti est triplex, 1. communis omnibus votis, est divinus cultus & honor, qui si deficiat, votum est irritum. 2. Specialis, qui est intrinsecus materiæ promissæ, & si hic deficiat, mutatur objectum promissum, & consequenter cessat promissio. 3. Est extrinsecus qui per votum intenditur obtineri, ideoque si per votum obtineri non possit, votum cessat.

372 §.2. Si essent duo extrinseci fines voti, quorum unus obtineri posset, alter non possit, si ita vovisti divisibiliter, ut etiam

deficiente alterutro vovisses, teneris voto, si neuter fuit seorsim sufficiens ad te movendum, quolibet deficiente non obligat votum; occasio autem voti vel causa impulsiva dicitur, quod te ad celerius & libentius vovendum excitavit,

273 §.3. Si misericordia motus erga alium, quem videbas in lacero habitu, vovisti ei dare eleemosynam, si pauper non est, non teneris, quia finis intrinsecus eleemosynæ est sublevatio alienæ miseriæ, quæ hic non erat.

374 §.4. Titius vovit Cajo pauperi dare eleemosynam, & Cajus paulò post ditescit per inventum thesaurum, Sempronius putans Cajum adhuc esse pauperem etiam vovet Cajo dare eleemosynam: postea iterum subitò depauperatur Cajus: In hoc casu Titius tenetur voto, quia tempore voti causa finalis subsistebat, quamvis autem per tempus cessarit, postea revivisci, ergo & redit voti obligatio: Sempronius non tenetur, quia tempore voti, causa finalis non subsistebat, nec fiebat votum pro sequenti tempore,

375 §.5. Adolescens ob periculum seductionis vovet per integrum annum non ingredi domum A. quia putavit in ea esse procacem puellam, sed error fuit, nam puella talis priùs eò venit post mensem, hic Adolescens tenetur voto ad vitandam domum illam, quia executio voti complectebatur successionem temporis per integrum annum, ergo obligat pro ea parte, pro qua verificatur causa finalis ipsius, quæ est præsentia procacis puellæ in ea domo, *Confirmatur*: Quia voverat per totum annum emanere, ita ut vellet emanere nunc ob causam nunc præsentem, ob futuram autem causam velle emanere sequenti tempore, ergo cùm sequenti tempore causa subsistat, etiam subsistit votum. Vide dicenda à n.406.

376 §.6. Sponsa putat se teneri Sponso revelare tactus illicitos cum alio habitos, quia autem ipsam valde pudet, vovet Religiosum Statum ingredi, ne id revelare cogatur: *Dico* votum esse nullum, quia est error circa finem & motivum: Si tamen ex devotione & affectu vovisset Religionem, & erronea illa suasio obligationis hoc tantùm effecisset, ut citiùs & libentiùs voveret, votum valeret.

377 Q.104. *Qualis debeat esse circumstantia, cujus ignorantia vel error possit invalidare votum?* R. §.1. Debet esse magni momenti; quando autem & qualis illa sit; judicio prudentum relinquitur: Mol.& Gob.*t.9.n.*55.dant hanc regulam, si ignorata sit talis circumstantia, quæ homines similis conditionis solet à vovendo retrahere, censendum est hunc voventem non teneri voto, quia censendum est non voluisse se aliter obligare, quàm soleant alii suæ ætatis, sexus, conditionis; si verò non possit constare, quid homines similes in tali casu soleant facere, tunc quoties vovens potest ex aliquo suo actu aut ex fine voti verosimiliter conjicere, dum promisit, ita fuisse actu constitutum, ut promissurus non fuisset, si circumstantiæ illæ cognitæ fuissent, liberandus est obligatione: hinc

378 §.2. Cajus lustrans Carthusiam recreatur silentio & modestia Religiosorum, ideòque vovet ingredi, putat tamen illos, sicut alios, vesci carnibus: *Dico*, non obligari voto, quia est error circa circumstantiam magni momenti. Similiter Titius vovet huic pauperi dare eleemosynam, quem postea rescit esse improbum, hinc vellet non dare: *Dico*, teneri dare, quia circumstantia improbitatis ab eo ignorata censeri debet parvi momenti, cùm improbo æque ac probo fieri possit eleemosyna, *Nec obstat*, quòd non vovisset, si scivisset esse improbum, *nam* nihilominus vovit nesciens esse improbum: imo quamvis dixisset, *non voverem, si scirem esse improbum*, tamen si absolutè vovit, tenetur: è contra si dixisset: *Voveo, si sit probus, non voveo, si sit improbus*, non teneretur, quia votum ipsum fuisset conditionatum, nec substitisset non subsistente con-

379 ditione. Ill.*t.*5.*n.*84.§.3.Caj.Sot.Vasq.Sanc.Baldell.& Ovied. *t.*2.*Contr.*3.*p.*7.*n.*93.docent votum non esse irritum, quamvis circumstantia etiam magni momenti fuerit ignorata, si rei promissæ erat intrinseca, quia habuit animum vovendi omne id, quod rei promissæ erat intrinsecum; hinc *inferunt* voventem omni die Veneris jejunare, etiam teneri, si Natalis Domini in diem Veneris incidat, uti dicetur iterum n.438.

380 Q.105. *An plena libertas requiratur ad omne votum?* R. Affirmativè, qualis nempe requiritur ad peccandum mortaliter; & hoc insinuat Glossa *in cap. Mulier* 32.*q.*2.dicens quòd libertas sufficiens, ut diabolo devincti simus, sufficit etiam, ut Deo obstringamur; atque ita etiam docent omnes communiter cum Az.Suar.Sanch.Less.Castrop.Trull.Tamb. Busemb. Ills.*n.*77.Ratio est, quia hic obligatio gravis vel levis desumitur à gravitate vel levitate materiæ secundùm intentionem voventis, ergo necesse fuit ad omne votum requiri plenam libertatem, alioquin aliquis posset ex semiplena libertate sibi imponere obligationem gravem, quod foret nimis onerosum; atque idem est de juramento, ut iidem Authores notant. Vide dicenda n.429.

381 Q.106. *Quid dicendum sit in variis dubiis circa vota?* R. Prius statuendæ sunt aliquæ regulæ, quæ etiam applicari possunt in materia juramenti, & communiter receptæ sunt apud Authores: 1. *In dubio melior est conditio possidentis*: Et valet non tantùm in materia justitiæ, sed etiam aliarum virtutum, uti ostensum est Lib.1.à n.495. hinc si libertas possideat contra votum, votum non ligat; è contra si votum possideret contra libertatem, foret obligatio, 2. *Obligationes gratuitæ sunt potiùs restringendæ, quam ampliandæ*: Laym.*l.*4.*t.*5.*c.*6.*num.* 14.Suar.*lib.*4.*c.*5.*num.*13.*quia præsumitur actus ita confectus, ut sit minùs, quàm fieri potest, onerosus*, Menoch.*l.*6.*Præsumpt.*9. *Et nemo præsumitur sibi velle onus & obligationem imponere, nisi manifestè constet*, Suar.Bonac.Castrop.*t.*3.*d.*3. *p.*2.*num.*13.3. *Dubitans an plus an minus, tenetur tantùm ad minus*, Sanch.Bonac.aliique cum Ovied.*t.*2.*t.*5.Controv.4.*n.* 64.Gob.*t.*11.*num.*89.393. *quia in obscuris, quod minus est, sequimur*, ff.De reg.Juris, *& libertas possidet contra majus.* 4. Si non ita diu, postquàm statuisti aliquid facere, dubites, an voveris nec ne, judicabis te non vovisse, quia non tam facilè & citò obliviscimur magnæ promissionis, qualis est votum, Sanch.Gob.*n.*387. 5.Si verba, quæ usurpasti, ex se non significant votum, promissionem vel pactum, in dubio præsume te non vovisse, quia *facti quæ sunt, non præsumuntur*. Menoch. *Præsumpt.*14. Sanch.Gob.6. Si verba, quæ usurpasti, ex se significent votum, promissionem aut pactum, in dubio præsume te vovisse, Sanch. Gob.Ovied. *num.*67. Ratio est, quia verba sunt de se sufficientia signa animi, & *nemo censetur dicere id, quod non habet in mente*. *L. Labeo*, ff.De suppell. legata. 7. *Præsumptio habetur pro veritate, quamdiu non eliditur alia majore vel æquali*. Peckius & Gob.*num.*384.definitur enim præsumptio ab Alciato & Simanka apud Menoch.*l.*1.*q.*4. *Probabilis conjectura ex certo signo proveniens, quæ alio non adducto pro veritate habetur*: quod si resciatur veritas, *præsumptio cedit veritati*, argumento *L.Continuus* 137.*ff.De verb. obl.* Ex *L.ult.ff.Quod metus causa*: Tuscus *V. Præsumptio Conc.*11a. Ea his solvi possunt pleraque dubia circa vota, ut jam patebit.

§.1. In dubio, an voveris, esse obligationem implendi, 382
docent Aug.Nav. Pasq.Turrian, aliique multi apud Ovied. *n.* 61. qui putant in dubio partem tutiorem esse sequendam, sed principium illud universaliter intellectum non tenet, uti constat ex dictis L.1.à n.478. hinc obligationem tum implendi votum negant Suar.Henr.Sanch.Bonac.Laym.Gran.aliique plurimi, quos referunt & sequuntur J.Sanc. *in Sel.d.*43.*n.*1.Gob. *n.*373.vocans probabilissimam, Ovied.*n.*62.addens cum Laym. Sanch.Castr.& aliis id verum esse, etiamsi quis magis propendeat in partem affirmantem votum. *Nec obstat*, quòd videatur esse dubium facti; *nam* rectè probat Teril.*in Reg. Mor.qu.* 55.*à num.*32.reipsa etiam esse dubium Juris, quia est de Lege quam sibi quisque imponit vovendo, à quo voto præsupposito oriri deberet omnis obligatio, de tali autem Lege dubitatur, & libertas est in possessione, ergo. Idem est, uti cum aliis notat Tamb.*l.*1.*c.*3.*§.*7.*V.Votum*, si dubitetur, an fuerit promissio vel propositum: idem dicit ipse in dubio, an votum se extendat vel non extendat ad certam materiam, quia libertas videtur manere in possessione contra istam extensionem.

§.2. Qui ea motivo probabili opinatur se vovisse & non ha- 383
bet motivum probabile, quòd non voverit, tenetur secundum communem, uti habet Sanc.*de Matr.l.*2.*d.*41.*n.*34. Et hic *l.*1.*c.* 10.*n.*36. quia tum potius esset possessio pro voto, nec propriè est dubium, aut saltem non sufficiens paritas pro utraque parte.

§.3. Si voveris, sed dubites, an te volueris obligare vel 384
Deum invocare, putat Tamb.probabile esse te non obligari, quia videris dubitare de substantia voti, consequenter votum non videtur adhuc esse in possessione; sed dicendum est cum Diana *p.*4.*t.*3.*R.*10.Gob.*num.*384.388.& aliis communiter, te obligari, quia certus es de actu voti, præsumitur autem pro validitate actus, donec de invaliditate constiterit, Menoch. Tusch.*Conclus.*620.

§.4. Si quis dixerit, *ò Mater Dei! nolo ullam unquam duce-* 385
re uxorem, sed volo te pro Sponsa habere & fieri Religiosus: & dubitet, an vovere voluerit necne, si posteà ita fuit dispositus, ut nō putasset se peccaturum, si uxorē duxisset, Gob.*n.*395. dicit inde sufficienter colligi, quòd nō habuerit animum vovēdi.

§.5. Si dubites, an sciveris, quòd votum afferat obliga- 386
tionem gravem, probabile putat Gob.*n.*389. te non obligari, quia substantia voti necdum videtur possidere; sed oppositum videtur dicendum, maximè si habitualiter id sciveris, quia omnis vovens satis cognoscit exercitè, quòd se obliget Deo, cui advertenter vovet, ergo si res sit gravis etiam sufficienter advertit obligationem gravem.

§.6. Si dubites, an quando vovisti, habueris plenum usum 387
rationis, Gob.*n.*390.dicit te non obligari: Alii distinguunt, & si quidem voveris ante septennium, dicunt cum S.Thom. Suar.Ovied.*n.*69 Busembaum aliisque communiter præsumendum, non adfuisse plenum usum: quia communiter tum non adest: è contra si vovisti post septennium, dicunt cum Sanch. & Dian.*p.*4.*t.*3.*R.*10. præsumi fuisse plenum: *Gobat* suprà

adhuc

adhuc putat in his partibus Septentrionalibus id præsumi non debere, quia seriùs assequimur plenum usum rationis, hinc addit, si puer Germanus dubitet, an ante nonum annum expletum emiserit votum, se judicaturum non obligari, nisi ex singulari indole vel institutione aliud colligeretur: *Sanch.* dicit, si dubites, an septennium fuerit expletum, te teneri, tum quia rarò fiunt vota ante septennium, tum quia est certum & excusatio dubia: oppositum tamen putat non improbabile Castrop. & Oved. *n.* 70.

388 §.7. In dubio, an passio ita obscuraverit mentem, ut non adfuerit nisi semi-plena advertentia, standum est pro valore voti, nisi tales conjecturæ occurrant in contrarium, ut prudenter credas te non satis considerasse necessaria ad obligationem contrahendam; ita Suar. Sanch. Gob. *nu.* 170. Ovied. *num.* 172. Similiter in dubio, an voveris in ebrietate vel phrenesi, Sanch. putat præsumendum, quòd extra, quia rarò in ejusmodi statu fiunt vota, sed Castrop. & Ovied. *n.* 71. rectè dicunt graves rationes requiri, ut quis dubitet de voto emisso in tali statu, quæ si adsint, dicunt standum esse pro libertate contra votum: si autem dubitetur, an ebrietas fuerit semiplena, *Sanch.* putat præsumi posse fuisse plenam, quia communiter est talis, quod verum est de illo tantùm, qui se communiter plenè inebriat, non autem de alio; si tamen fuerit etiam in hoc saltem tanta ebrietas, ut non relinqueret plenam libertatem, non teneret votum, secundùm dicta n. 380. Et idem est, si dubitet, an fuerit semidormiens.

389 §.8. Si vovisti sub conditionibus, & dubites, an eas intellexeris copulativè an disjunctivè, V.G. vovisti jejunare, si pater tuus absens convalesceret & domum rediret, nec potes scire, an utramque conditionem simul intenderis, an tantùm alterutram, non teneris, nisi utraque impleatur, quia nec verba nec materia rem declarant, in dubio autem favendum est voventi. Ita Sanch. *c.* 22. *n.* 20. Tamb. *n.* 9.

390 §.9. Si scias te vovisse jejunium pro die Martis, & dubites an habueris intentionem supplendi alia die, si ista negligeres, Laym. & Gob. *n.* 393. rectè dicunt te non teneri supplere alia die, quia in dubiis, quod minimum est, eligi potest.

391 § 10. Certus se vovisse Religionem, sed dubitans, an Religionem in genere, an hanc vel illam particularem, eligere potest, quam volet, Sanch. Gob. *num.* 381. Ovied. *n.* 64. similiter certus se vovisse castitatem, sed dubitans, an perpetuam, an temporalem, quia nescit, quibus verbis sit usus, censeri potest intellexisse temporalem, nisi dixisset, *voveo castitatem*, tum enim præsumi deberet absoluta & perpetua, quia talem communiter intelligunt homines tali modo voventes, Gob. *num.* 382.

392 §.11. Sciens se vovisse castitatem & Religionem, sed dubitans, an castitatem dependenter à Religione, non tenetur ad castitatem, si non admittatur ad Religionem, quia in dubio eligere potest, quod minus est, Sanch. Laym. Gob. *n.* 304. 394. contra Navar.

393 §.12. Certus se vovisse Religionem, sed dubius, an voverit perseverantiam in illa, præsumere debet se etiam hanc vovisse, uti rectè Gob. *n.* 383. contra Bonac. & Dian. apud Ovied. *n.* 65. quia per Religionem communiter intelligunt omnes Statum Religiosum, qui includit professionem seu emissionem votorum: notat tamen rectè Laym. *l.* 4. *t.* 5. *c.* 6. *n.* 12. si in Noviciatu experiretur sibi non conducere eum Ordinem, posse exire, quia censetur voluisse non exire, nisi ex justa causa. Vide dicenda Lib. IV. à num. 182.

394 §.13. Qui primùm invalidè vovit, sed postmodùm renovavit votum, attamen dubitat, an renovaverit dependenter à prima emissione, an è contrà voverit de novo & independenter à priore voto, præsumere potest esse factum dependenter à priore voto, adeoque non obligari, quia libertas possidet, ita Sanch. Dian. Gob. *n.* 394. Si tamen sint vota Religionis, contra quæ per integrum quinquennium non sit protestatus, Trid. *sess.* 25. *c.* 19. *de Regul.* vult præsumi supervenisse novam ratificationem, ideoque obligandum ad illa observanda.

395 §.14. Quando cessavit causa, ob quam emisisti votum, & dubitas, an fuerit finalis an impulsiva, aliqui putant præsumi posse, quòd fuerit finalis, adeòque nunc cessare votum; sed meritò contradicunt Sanch. & Gob. *n.* 393. quia votum est in possessione; uti & tum, si voto superveniant tales difficultates, ut dubites, an volueris illarum absentiam sub conditione fuisse inclusam necne, tum enim etiam possidet votum contra excusationem dubiam.

396 §.15. Si dubites an executio voti sit possibilis necne, teneris tentare, nisi tibi inde impenderet valdè grave incommodum, nam uti Leges humanæ non obligant cum valdè gravibus incommodis, ita multò minùs vota, quæ sunt Leges privatæ, quas sibi homines imponunt.

397 §.16. Si dubites an votum tuum sit de re bona an mala, Sanch. Sot. Bonac. Tamb. Castrop. *d.* 3. *p.* 12. *n.* 2. absolutè docent non obligare, & videtur certum cum Gob. *n.* 392. non obligare ad executionem, si nec Superior nec vir doctus interrogari, nec actio differri possit, quia nemo tenetur se exponere periculo peccandi; Suar. tamen Fill. aliique cum Dian. *p.* 4. *tr.* 3. *R.* 13. & Ovied. *num.* 73. fatentur quidem non teneri actu exequi, attamen votum valere, donec à Superiore dispensetur vel declaretur esse invalidum, certus enim est se vovisse, & incertus, an DEUS acceptaverit, ergo tenetur inquirere.

§.17. Si voveris, & dubites, an expleveris, teneris, 398
uti omnes notant, quia votum possidet, & obligationi certæ non satisfit per solutionem dubiam. Vide dicta de Juramento à num. 307.

DUBIUM III.

Quæ requiratur materia voti. 399

RESP. Ea debet esse possibilis: (cùm impossibile nec efficaciter possit intendi, nec ad illud sit obligatio) & non solùm bona, sed etiam melior quàm oppositum, sive ejus omissio: quippe finis intrinsecus voti est, honorare per hoc Deum; id autem non potest fieri, nisi offeratur illi aliquid gratum; gratum autem esse non possit, ut quis obligetur ad relinquendum id, quod est melius. Sanch. *l.* 4. *Mor.* *c.* 7. Laym. Nav. & alii. *Unde resolves;*

I. Invalidum est votum nunquam peccandi venialiter, cùm id moraliter & ordinariè sit impossibile. Aliqui tamen volunt, sic voventem teneri isto voto ad vitanda mortalia, & venialia graviora, de quo Scholastici, Nav. *c.* 12. *n.* 65. Suar. *l.* 2. *c.* 3. Sanch. *de Matr.* *l.* 9. *d.* 35.

II. Invalidum est votum de re vana, vel inutili, vel indifferente, nisi ex circumstantia, aut fine fiat bona, quia Deo displicet stulta promissio, & hinc eam non acceptat, ac peccat venialiter talia vovens; ut v. g. si quis decidens ex equo, voveat non amplius equum ascendere. Nav. *c.* 12. Sanch. 4. *Mor. c.* 7.

III. Invalidum est vovere mala: & qui vovet mortale, peccat mortaliter, qui autem veniale, eum venialiter tantùm peccare dicit Sà, Sylv. &c. *v. Juramentum*; licèt mortaliter peccare velit Cajet. *v. Votum*, & Less. *l.* 2. *c.* 40. *n.* 39. quod videtur probabilius.

IV. Invalidum est votum, cui adjungitur finis, vel alia circumstantia mala, tenens se ex parte rei votæ; ut v.g. vovet quis eleemosynam ad obtinendam vanam gloriam, aut impetrandam per eam victoriam injustam, felicem successum furti, adulterii, &c. aut in gratiarum actionem pro successu talis peccati: quia datio eleemosynæ, in talem finem, est actio blasphema, quasi Deus peccata promoveat; ideòque non potest esse materia voti, Caj. Nav. *c.* 12. Sanch. *c.* 6. Laym. *l.* 4. *t.* 4. *c.* 2. *n.* 6. Fill. *t.* 26. *n.* 48.

V. Validum autem est, etsi ei adjungatur finis vel alia circumstantia mala, tenens se tantùm ex parte voventis; ut v.g. si quis ex vana gloria, aut ex ira erga importunum mendicum, voveat ei dare eleemosynam: quia tunc res ista bona est, quam vovet, licèt ipse voveat malè, & cum peccato. *Ibidem.*

VI. Validum item est votum factum ex affectu erga rem bonam, ut bona est, etsi conjuncta cum causa mala: ut si quis voveret eleemosynam, si ex duello evaserit salvus, si non capiatur in furto; si filius sibi nascatur ex adulterio, quod parat, &c. licèt enim duellum, furtum, adulterium velle, malum sit, tamen his positis non lædi, non infamari, prolem gigni, mala non sunt, sed Dei dona, & votum non cadit super ista mala, sed super hæc bona, considerata (ut pono) quatenus in se bona sunt. Nav. Laym. *l. c.*

VII. Invalidum est, & veniale peccatum, vovere bonum, quod est impeditivum boni majoris, ut præsertim sunt vota contra consilia Evangelica; ut v.g manere in sæculo, ducere uxorem, ire ad militiam, facere mercaturam. Nav. *n.* 29. Suar. Fill. *num.* 58. Sanch. & alii.

VIII. Si tamen aliquod bonum per se, & absolutè minus fieret per accidens majus bonum, tunc talia vovere, valet, ut v.g. si quis voveret susceptionem Ordinum sibi damnosam. V. Bonac. *p.* 1.

IX. Matrimonium ordinariè invalidè vovetur; quia ordinariè melior est cælibatus. Dixi *ordinariè*: quia validè vovetur, 1. Si quis ad hoc obligetur, ut quia sine injuria aut gravi infamatione sponsæ vel liberorum ex ea conceptorum, à sponsalibus non potest recedere. 2. Si id Reip. valde utile futurum existimetur, ut, quia v.g. ex eo speratur pax inter Principes, conversio hæreticorum, Regni tranquillitas. 3. Si quis ob fragilitatem, & inveteratam consuetudinem peccandi adeò sit pronus ad lapsum, ut prudentes judicent consultum ei esse, ut nubat; in quo tamen ultimo Laym. & alii dissentiunt. V. Bonac. *l. c.* Fill. *num.* 61. Nav. Suar. *l. c.* Laym. *n.* 12.

A D-

ADDENDA.

400 QVæst.107. *An votum de re partim possibili partim impossibili, partim apta, partim inepta, sit validum?* Resp. Si expressè nolueris obligari ad partem, nisi obligareris ad totum, ad nihil obligaris, ut patet; si autem non constet de hac expressa voluntate, attendenda est materia promissa, nam si hęc sit divisibilis, & materia possibilis vel apta spectato cōmuni usu vovendi non pendeat à materia impossibili vel inepta, votum obligabit quoad partem possibilem vel aptam; si autem partes inter se copulati soleant, non obligabit: item, si inter partes una est principalis, altera tantùm accessoria, si principalis etiam sola sit possibilis vel apta, votum obligat; si sola accessoria sit possibilis vel apta, votum non obligat; v.g. vovisti pauperibus dare centum, & non potes nisi viginti, teneris ad hos viginti, quia est pars tibi possibilis, & ex communi usu divisibilis; è contra vovisti confiteri, & consequenter etiam dolere de peccatis, si confiteri non possis, etiam non teneris dolorem de peccatis elicere: item, vovisti jejunare in pane & aqua, si potes jejunare, sed non sine pane & vino, teneris; vovisti ire Romam nudipes, potes Romam ire, sed non nudipes, hinc ire teneris; è cōtra vovisti certo die jejunare, si eo die non potes jejunare, etiam non teneris abstinere à carnibus &c. Ita Suar. *l.*2.*c.*2. Sanch. *l.*4.*c.*10.*n.*7. Laym. *l.*4.*t.*4.*c.*2.*n.*3. Castrop. *p.*8.§.2.*n.*10. Tamb. *l.*3.*c.*15.*§.*5. Illſ.*t.*5.*n.*90. Gob. *à n.* 76.

401 *Q.* 108. *An votum nunquam peccandi sit de materia apta?* R. §.1. Votum nunquam peccandi mortaliter, item votum non peccandi venialiter deliberatè, item non peccandi certo genere venialium, v.gr. mendacio, est validum: notat tamen rectè Suar. *c.*3.*n.*3. facilè dispensandum esse in talibus votis, eò quòd communiter plus periculi habeant quàm utilitatis, unde multò cautiùs omitti debent.

402 §.2. Circa votum nunquam ampliùs peccandi in genere, nec mortaliter nec venialiter, tres sunt sententiæ, 1. dicit talem voventem obligari ad vitanda mortalia, & venialia deliberata, tum quia hęc pars est ab altera separabilis & moraliter observari potest, tum quia tale votum est virtualiter triplex, quorum uno vovisset vitare mortalia, altero venialia deliberata, tertio venialia etiam indeliberata, de mortalibus autem & venialibus deliberatis obligaret, neque prima vota debent vitiari per posterius, quia *utile per inutile vitiari non debet*, uti habet regula Juris, & *Interpretatio facienda est pro valore actus, ut tantum valeat, quantum potest*, uti habet altera regula Juris, ita Suar. *num.* 16. defendens hanc sententiam veluti omnino probabilem. 2. quam *Suarez* dicit esse etiam probabilem & practicè tutam, tenet talem ad nihil obligari ex voto, tum quia materia illius est collectio mortalium & venialium cavendorum, quod est impossibile; tum etiam quia alioquin etiam obligaretur ad fugam certorum venialium minùs deliberatorum, quæ adhibita speciali attentione vitari possent, nam etiam illa materia est moraliter impossibilis observatu, ita Sanch. *c.*5.*n.*10. 3. melius distinguit, nam si habuerit expressam voluntatem non obligandi se ad fugam mortalium, nisi simul obligaretur ad fugam omnium venialium, votum est irritum, uti patet, quia vovit rem moraliter impossibilem, si autem voluerit se divisibiliter obligare, & quantùm obligari potest, tenebitur ad fugam mortalium, hæc enim est materia possibilis, ita Castrop. *num.* 8.

403 *Q.* 109. *Quid ergo dicendum sit de voto vitandi omnia etiam venialia?* R. Suar. suprà docet veluti probabile, quòd votum hoc obliget ad vitanda, non tantùm venialia deliberata, sed etiam absolutè ad vitandam partem illam quotumcunque venialium, quam vovens sibi secundùm prudens arbitrium determinaverit, sicut qui vovit jejunare per integrum mensem, & non potest nisi per medium, tenetur sibi secundùm prudens arbitrium determinare priorem vel posteriorem partem, aut eligere dies interpolatos: è contrà *Sanch. Busemb. & alii* absolutè id negant ob rationem ante datam; si tamen voverit vitare omnia venialia, quantum in se erit, putat Sanch. *n.* 13. & Less. *de just. l.*2.*c.*40.*n.*31. vi voti teneri ad cavenda omnia, saltem adhibendo specialem curam majorem, nam propositum de his omnibus vitandis & de diligentia tali adhibenda est validum, ergo etiam votum: sed Castrop. *n.* 9. & 12. utrumque negat, quia omnia vitari non possunt, ergo omnia ex vi voti non comprehenduntur, ergo votum ad omnia & singula nunquam potest esse determinatum, ergo etiam ex vi voti non potest exigi, ut hæc præ illis mihi determinem vitare, & sic solvitur argumentum *Suarez*; nam disparitas est, quòd votum jejunii ex vi sua comprehendat, & determinatum sit ad omnes & singulos dies illius mensis, & consequenter vi illius exigitur, ut hos mihi determinem observandos præ illis, si observare non possim omnes. Ad rationem *Sanch.* disparitas est, quòd votum & non propositum inducat obligationem, quæ semper debet esse de re humano modo cognoscibili, hoc autem votum esset de re humano modo incognoscibili, quia nemò unquam poterit scire, an debitam diligentiam adhibuerit, præsertim in peccatis, quæ minus advertenter fiunt. *Si dicas*, Præceptum naturale obligat ad omnia venialia etiam indeliberata vitāda, ergo etiam potest obligare votum. Resp. *N. conseq.* ad obligationem præcepti naturalis sufficit potentia physica implendi, habet autem homo potentiam physicam cavendi omnia venialia, è contra obligatio voti, cùm sit libera & à vovente ipso, respicit potentiam ejus moralem, non enim voluit se obligare ad aliquid moraliter impossibile; homo autem non habet potentiam moralem ad cavenda collectivè omnia venialia. V. dicta l.1. à n.780.

Q. 110. *Ad quid teneatur, qui vovit confiteri omnia venialia?* R. Tenetur confiteri ea, quæ fecerit, & memoriæ occurrent: quòd si aliqua priùs post Confessionem occurrant, expectare potest sequentem Confessionem, licèt communicare velit: nam votum debet censeri factum de illis, quæ ante Confessionem memoriæ occurrerent. Ita Sanch. *c.*5.*num.* 20. 404

Q. 111. *Quid prætereà notandum sit circa materiam voto aptam vel meliorem?* R. Seqq. §. 1. An materia sit voto apta vel inepta, judicandum est, non ex tempore, in quo, sed pro quo fit votum, sic in naufragio voves Confessionem, quamvis pro tempore, in quo es, materia sit impossibilis, est tamen possibilis pro tempore, pro quo voves; nempè cùm evaseris, hinc ligat votum, ita Tamb. *l.*3.*c.*15.§.5.*n.*5. 405

§.2. Quando materia, dum voves, non est apta pro eo tempore, pro quo voves, licèt posteà fiat apta, votum non fit validum, nam quod initio fuit invalidum, tractu temporis non convalescit, v.g. si ex fine malo vel indifferente vovisti non adire certam domum, quamvis posteà fieret lupanar, non tenereris eam vitare ex voto, quod se ad hoc motivum non extendebat, Tamb. *à n.*7. Aliud est in casu, quem posuimus *n.* 375. ibi enim erat idem finis, & idem motivum intrà tempus, quod comprehendebatur à voto. 406

§.3. Quando materia ante, cùm fieret votum, apta, per tempus fit inepta, votum per hoc tempus suspenditur: sic si vovisti non adire istam domum ob certam puellam, quæ ibi est, & tibi facit periculum, si ea absit, votum suspenditur, potesque domum ingredi; si ea redeat, votum redit; si ea moriatur, votum omninò cessat. Quòd si puella alia etiam periculosior eò veniret aut rediret non tenereris vi voti vitare, nam ad hanc non extendebat se tuum votum initio, ergo nec posteà, *Tamb. suprà*. 407

§.4. Ut aliquid dicatur esse impeditivum majoris boni, ideòque votum sit invalidum, non est satis, quod sit impeditivum majoris boni cujuscunq; sic enim vix ulla vota valerent, cùm semper dari possit aliquid melius incompossibile cum illo, quod vovemus, sed debet esse impeditivū majoris boni, quod vovens habeat tunc, cùm vovet; item secundùm Gob. *num.* 70. votum debet esse de re meliori, quàm sit res illa, cui privativè & directè opponitur res voto promissa. Hinc valet votum perpetuò serviendi in hospitali, quamvis te impediat à Religione, quia sic servire melius est, quàm non servire: è contra votum nubendi, per se loquendo, non valet, quia impedit cœlibatum, quem habes, & qui de se melior est quàm connubium, etiamsi voveretur connubium cum paupere puella, inquit Tamb. §.4.*num.*4. & 6. de isto tamen voto non nubendi videri potest etiam Gob. *t.*10.*num.*42. & 406. Item *t.*11. *à n.*270. Addit Tamb. §.1.*n.*5. contra Sanch. *c.*1.*n.*24. votum priùs factum valere, quamvis posteà voveas aliquid melius incompossibile cum priori; poteris tamen, si voles, illud prius votum commutare in posterius. 408

§.5. *Valent. Sanch. & alii* cum *Rayn.* putant ad valorem voti sufficere, si res votiva in se sit absolutè melior, quamvis non sit melior etiam respectivè ad voventem, prout est particularis persona; sed meritò contradicunt alii cum Gob. *nu.* 70. & cum Moya *t.*2.*q.*1.*n.*18. cùm enim vovens hanc suam actionem vel omissionem devoveat, hæc non acceptatur à Deo, si hic & nunc non sit Deo gratior, quàm oppositum: deinde ad intentionem voventis parum attinet, quod res aliis sit melior, si ipsi non sit talis, cùm voto suo tendat in utilitatem suam, & hæc ipsa est majus beneplacitum Dei, cujus voluntas est nostra singulorum sanctificatio. 409

§.6. Si quis sic voveat, *Hodie vel jejunabo vel me inebriabo*, totum votum est irritum, quia, ut valeret, deberet voventi esse libertas ad eligendum utrumlibet, malum autem nemo potest eligere, Sanch. *cap.*10.*num.* 17. Castrop. *p.* 8.*n.*28. Gob. *num.*79. Si tamen intentio voventis esset conditionata tantùm, ita ut voveret jejunare, si ante prandium non haberet voluntatem se inebriandi, votum valeret, ita iidem Authores cum Tamb. *cap.*15.§.5.*num.*9. in dubio autem, an intentio fuerit disjunctiva, an conditionata, quamvis suspicio esset pro conditionata, censeri debet fuisse disjunctiva, tum quia verba erant disjunctiva; præsumi autem debet, quòd mens concordaverit cum verbis; tum etiam, quia in dubiis minimum eligi potest. 410

§.7. Si

411 §.7. Si quis sic voveat, *non ero Religiosus, vel ero Carthusianus;* item, *voveo esse Carthusianus vel nullus Religiosus*, votum probabiliter valet, quia melius est esse conditionatè obligatum ad Religionem, quàm nullo modo, Laym. Sanch. Gob. *n.36.* potest tamen votum illud ab ipso vovente commutari in absolutum de Religione alia etiam mitiore, quia melius est esse absolutè obligatũ ad aliquem Ordinem, v.g. Canonicorum Regularium, quàm conditionatè ad Ordinem Carthusianorum vel ad nullum: Consequenter qui vovet ingredi, v. g. Ordinem S. Francisci & non S. Dominici, quamvis secundum Castrop. §.5. *n.16.* & Burgh. *centur.3. cas.13.* videatur invalidè vovere, quia pars materiæ, quam vovet, scilicet non ingredi Ordinem S. Dominici, est inepta voto, tamen secundùm Sanch. *c.8. n.47.* aliosque plures validè vovet, quia votum illud directè est de bono meliore, quamvis indirectè aliud bonum excludat: deinde quia melius est hoc unum ex obligatione facere, quàm liberum esse ad utrumque, quorum neutrum fortè faceret: Has sententias ut conciliet Tamb. sic ait §.4. *num* 7. si voveas ingredi Religionem S. Francisci & non S. Dominici, quia judicas priorem esse tibi aptissimum, posteriorem autem non esse aptum, votum valet, si autem sine tali causa temerè tibi tollas libertatem ad Ordinem S. Dominici, votum non valet, & eodem modo loquere de aliis, v. g. si voveas non orare nisi flexis genibus, non dare eleemosynam, nisi semper sit major quàm unius aurei, quamvis Castrop. dicat ejusmodi vota esse invalida, quia habent hoc adjunctum, *non orabo stans, non dabo eleemosynam medii aurei*, quæ sunt materia inepta voto, tamen si adsit honesta causa hæc adjungendi, materiæ istæ non erunt voto ineptæ.

412 §.8. Quamvis aliquis voveat Religionem ut lautè vivat, tamen materia est de meliori, & votum valet, quia lautus victus non est finis principalis, sed tantùm causa impulsiva.

413 §.9. Probabile est, quòd votum Carthusiani nunquam, nec in infirmitate quidem & periculo mortis, comedendi carnes, sit de meliori bono, spectatis circumstantiis Status & Regulæ, adeòque obliget, Tamb. *c.16.* §.1. *n.1.* V. Busembaum referendum *num.769.*

414 §.10. Si finis voti sit res omninò indifferens, v.g. si voveas jejunium, ut parcas sumptibus; eleemosynam, ut non videaris avarus, vota sunt invalida, quia votum non acceptatur à Deo, nisi res voveatur, prout honesta est, Suar. *l.4. num* 5. Sanch. *c.7. n.25.* Castrop. §.3. *n.6.* Ill. *t.5. n.93.* è contrà, quamvis materia & finis secundùm se sit indifferens, si tamen imbibat aliquid honestum, v.g. agnitionem divinæ bonitatis donantis rem optatam, votum valet, uti si voveas jejunium, ut obtineas scientiam, honorem, valetudinem à Deo, quia honestum est intendere talem finem consequi per donationem divinam, Laym. *l.4. t.4. c.2. n.10.* Castrop. suprà, Gob. *num.60.*

415 §.11. Ut res indifferens sit materia voti ratione boni finis, debet esse apta ad bonitatem talis finis, hinc non valent hæc vota, ob reverentiam non præcidendi ungues die festo, nunquam spuendi in templo, non comedẽdi capita animalium ad honorem S. Joannis decapitati, non nendi die Sabbati ad honorem B. Virginis &c. quia hæ materiæ sunt vanæ & inutiles ad istos fines, Gob. *num.61.* Valerent tamen vota, si hæc ob aliquam circumstantiam pertinerent ad aliquam virtutem, uti si multùm delectareris cibo è capitibus animalium, & voveres abstinere ex motivo temperantiæ; si affectu nendi retardareris ab oratione, & voveres non nere, Tamb. *c.15.* §.2. *num.9.* Gob. *num.64.* qui *num.63.* ad dignoscendum, sitne votum irritum necne ratione finis extrinseci dat hanc regulam: *Omnis ille & solus finis extrinsecus irritat votum pro quo fine obtinendo irreverenter & ineptè oramus expressè Deum*, quoties enim vovendo volumus obtinere aliquid, toties illud à Deo petimus saltem implicitè, non auderemus autem à Deo petere indecentia, vel non conducentia neque ad ipsius honorem neque ad salutem nostram vel proximi, unde votum jejunii, ut obtineas divitias, præcisè in divitiis sistendo & non referendo ad bonum usum, est irritum. Suar. Sanch. Gob. *num.65.*

416 §.12. Votum bibendi mediocriter vel ludendi honestè, si fiat absolutè & importet obligationem absolutam ad potum vel lusum, est de re prorsus indifferente, vel saltem non est de meliori, quia sæpè melius est ab his abstinere, hinc non valet: Si tamen esset conditionatum, & sic diceret, *Quandocunque bibam, faciam mediocriter; quandocunque ludam, honestè ludam*, est de meliori bono, & valet, quia supposito, quòd bibam vel ludam, semper melius est ista facere mediocriter & honestè.

417 §.13. Votum non vovendi, si sit absolutè excludens omnem libertatem vovendi, est irritum, quia impedit majus bonum, nam absolutè melius est vovere quàm non vovere; si autem voveas nõ vovere temerè, vel inconsulto Confessario aut viro prudente, votum valet, quia tantùm excludit hoc, quod malum est, nempe temeritatem & imprudentiam, nec opponitur voto secundùm se: Quòd si tamen posteà memor voti antecedentis voveas temerè aut nemine consulto, peccas quidem contra antecedens votum, attamen non mortaliter, nam suppono non esse temeritatem vel imprudentiam gravem; posterius tamen votum est validum: Si autem postea voveres immemor antecedentis voti, dubitatur, an posterius votum valeat, & videtur distinguendum, nam si anteà cum priori voto habuisti expressam voluntatem non obligandi te unquam imposterum, si fortè voveres immemor illius prioris voti, posterius votum erit invalidum, quia prior voluntas nõ obligandi se videtur adhuc moraliter manere, adeoque Deus non acceptabit posterius votum; si autem non habuisses talem expressam voluntatem, postremum votum esset validum, quia haberet omnia ad valorem requisita, ita quoad omnes partes Suar. *l.2. c.11. n.5.* Sanch. *c.8. à n.14.* Castrop. §.5. *n.3. & alii.*

§.14. Votum non petendi dispensationem, si sit absolutum, 418
est invalidum, quia dispensatio sæpè est necessaria vel melior voventi; sed votum non petendi dispensationem sine causa, est validum, Sanch. *n.21.* Castrop. *num.4.* Tamb. §.4. *n.8.* Si autem non constet de intentione, censendum est fuisse de non petendo sine causa, tum quia nemo præsumitur malè voluisse vovere, tum etiam quia quando certus est actus, in dubio standum est pro ejus valore.

§.15. Votum non admittendi Prælaturam vel dignitatem, 419
si fiat ex humilitate vel ad vitanda pericula, valet, quia majus bonum est rejicere onus, in se quidem bonum & perfectum, attamen majori perfectioni subjecti oppositum vel periculosum, quàm admittere, Tamb. *num.5.* quod Gob. *n.71.* dicit esse certum, quia Ecclesia approbavit votum, quod in Societate JESU fit de non admittendis dignitatibus; idem putat *Suar.* de voto non suscipiendi sacros Ordines, sed, per se loquendo, meritò contradicit Tamb. *n.10.* quia, per se loquendo, afferunt majus bonum nec tantum periculum.

§.16. Votum Religiosi, impuberis, uxoris, servi, de 420
materia per se quidem bona & honesta, sed illis legitimè quoad substantiam interdicta, est irritum, quia votum non debet adversari præcepto, nam melius est observare præceptum quàm transgredi; si autem materia tantùm quoad modum interdicta sit, v.g. si Superior prohibuerit, ne subditus absque suo consensu jejunaret, votum subditi de jejunando sub conditione impetratæ licentiæ valet, quia jejunium cum licentia non prohibebatur, hinc qui sic vovisset, teneretur petere licentiam, alioquin irrisoriè vovisset. *Si dicas*, saltem ille, cui materia quoad substantiam est interdicta, poterit vovere sub conditione impetratæ dispensationis, sicuti duo prohibiti contrahere Matrimonium, possunt sibi illud promittere sub conditione impetratæ dispensationis. Resp. Disparitatem esse, quòd promissio humana, qualis est illa Matrimonii, spectet tantum materiam promissario utilem & in se honestam, è contra votum spectat materiam meliorem & Deo gratiorem, Deo autem, per se loquendo, gratius est præceptum servari, quàm ab eo per dispensationem eximi.

§.17. Probabile est, quòd votum factum in gratiarum 421
actionem pro re mala, v.g. pro obtenta injusta victoria, vel filio ex fornicatione, sit validum, quia non agis gratias pro victoria ex ea parte, qua est injusta vel à te processit, sed quatenus processit à Deo, qui meritò potuisset impedire, ita Suar. *l.2. cap.5. n.19.* Castrop. *p.8.* §.3. *n.4.* contra Sanch. Less. & Laym. Similiter secundùm Gob. *num.67.* valet votum, si dicas, *Voveo me fore Religiosum, si in duello proximo occidero potiùs Adversarium, quam ille me.*

Materiam absolutè levem non substare gravi obligationi, dicam *lib.3 num.233.*

Q.122. Quomodo peccet, qui vovet illicita, vel indif- 422
ferentia, vel ob malum finem; aut qui talia vota exequitur? R. §.1. Si solus finis voventis sit venialiter malus, præter peccatum, quod est desiderium illius finis mali, etiam committitur veniale contra Religionem, quia irreligiosum est ad Dei offensam abuti voto, quod per se ad cultum Dei ordinatur: est autem veniale tantùm, quia solummodò est defectus in modo vovendi ex fine extrinseco, qui non redundat in materiam voti, nec obligationem minuit, adeoque culpam venialem excedere non potest.

§.2. Si res promissa sit mortaliter turpis, vel promittatur 423
propter finem mortaliter turpem, esto exteriùs tantùm sine animo promittendi vel explendi fiat, præter malitiam pravi desiderii, est mortale contra Religionem, quia promittens offert rem illam Deo, vel ergo ut gratam, & est gravis blasphemia ac illusio Dei, cùm sciat esse ipsi ingratissimam; vel offert ut ingratam, & sic æquivalenter minatur Deo, aut vult affligere; hæc autem omnia sunt gravia.

§.3. Si res promissa vel finis sit tantùm venialiter turpis, 424
aliqui putant esse tantùm peccatum veniale ob levitatem materiæ, alii dicunt adhuc esse mortale, ob rationem jam datam: quia tamen verbum (*voveo*) in re vel fine turpi passim non significat votum, sed ordinariè Juramentum, uti cùm quis dicit,

cit, *voveo me vindicaturum*, intelligit, *juro*, tunc si materia sit levis, secundùm dicta *n.265.* peccatum erit leve.

425 §.4. Votum rei indifferentis vel ob finem indifferentem est tantùm veniale, quia nec actus Deo est contumeliosus, nec materia positivè ingrata; putat quidem Beja *p. 1. cas. 66.* hoc esse peccatum blasphemiæ, ideoque grave, eò quòd æquivalenter dicat Deum delectari rebus vanis & inutilibus, sed *contra est*, quòd non sit illa mens voventis, sed tantùm imprudentia circa electionem materiæ.

426 §.5. Executio votorum supradictorum eandem malitiam continet, quam emissio, quia executio ex obligatione voti, est facti voti approbatio.

DUBIUM IV.

427 *Quæ & quanta sit obligatio voti.*

RESP. Tanta est, quanta tum quantitas materiæ permittit, tum intentio voventis, qua se vel multum vel parum, vel absolutè, vel cum certa conditione, restrictione temporis, qualitatis obligare vult, designat: ita ut, etsi obligatio voti sit juris naturalis, vis tamen ejus pendeat à voluntate & facto hominis, tanquam prævia conditione, ut tantùm vel tantùm obliget. Ita communiter. V. Laym. *l.4. t.4.c.3.* Bon. *p.5.* *Unde resolves*:

I. In materia levi nemo obligatur sub mortali, quia materia id non permittit, Navar. *c.12.n.40.* Sanch. *l.4.c.12.* Laym. *l.c.* v.g. vovisti recitare quotidie *Salve Regina*; omittendo semel, iterumque non peccas mortaliter, quia materia est parva, Sanch. Laym. *loc.cit.* Azor. *l.21.cap.15.* Imò etsi toto anno omittas, esse tantùm veniale, eò quòd materiæ istæ parvæ non coalescant in unam, probabiliter docet Dian. *p.3. tr.5.R.24.* ex Soto, Arag. & Tannero 2. 2. *d.4.dub.3.* contra Valent. & alios.

II. In materia gravi, etsi quis possit se obligare tantùm leviter, communiter tamen censetur se voluisse obligare graviter, nisi aliunde constet. Unde violans tale votum, peccat graviter ex genere suo. V. *ibid.*

III. Qui postquam gravi voto se obstrinxit, seriò deinde dolet, quòd fecerit, non peccat graviter, modò retineat animum implendi, V. Sà *v. Votum*.

IV. Qui violat votum de re jam ante præcepta, v.gr. qui post votum castitatis fornicatur, debet in Confessione addere, quòd votum id habeat, aut quòd Ordines acceperit, si Confessarius nesciat, quia duplex tunc est malitia peccati Suar. *c.6.* Less. *l.2.c.40.n.47.* Sanch. *c.5.* Filliuc. *tr.26. num.57.*

V. Alieno voto nemo obligatur ex vi illius voti, unde si qui Canones videntur indicare, filium à patre Religioni devotum, teneri eam profiteri, intelligendi sunt, si filius votum patris semel ratificaverit, Suar. *cap.9.* Sanch. Laym. *num. 7.*

VI. Cùm hæres teneatur solvere vota realia defuncti, non tenetur vi voti, sed ex Justitia: uti tenetur alia illius debita, legata &c. solvere. *Ibid.*

VII. Eodem modo si Communitas aliquid vovit, in quod posteri non consenserunt, non tenentur id servare vi voti, sed interdum ratione pacti, Statuti, vel longæ consuetudinis, V. Laym. *num.6.*

VIII. Cùm quis vovet factum alterius, sensus est, se curaturum id eo modo, quo licitè potest, ut v.g. rogando, persuadendo, vel etiam præcipiendo, si sit Superior, vel etiam aliquando paciscendo, & suppeditando sumptus. Sic Parens, qui filium devoverit Religioni, ad nihil aliud tenetur, quàm ut conetur eam filio persuadere. Sic si quis Missas vel peregrinationem alterius curandam suscepit quando stipendium ac sumptus ei persolvit, non tenetur alium substituere novis sumptibus, si prior non præstet, ad quod se obligavit, Sanch. *num.7.*

IX. Vota personalia non implentur nisi per voventem; unde qui vovit peregrinationem Romam v.g. non satisfacit, si conducat alium: neque ad id tenetur, si ipse non possit. *Ibid. num.8. & 9.*

X. Vota realia solvenda sunt ex proprio; unde qui nequit ex suo, non tenetur ab alio mendicare. Quòd si possit ex suo & tamen alius, sive rogatus, sive spontè pro ipso velit solvere, id valet, quia tunc, quod alter dat, fit ipsius; non autem actio alterius personæ potest fieri alterius, *v. ibid. num.8.*

XI. Vota conditionalia non obligant cessante conditione, etiamsi ipse vovens causa fuerit, ut conditio non poneretur: dummodò id nō impediverit per dolum, vim aut malitiam; ut v.g. vovisti peregrinationem, si eam Petrus approbet; deinde submittis, qui persuadeat, ut non approbet: illo igitur non approbante, non teneris. Imò etsi malitiosè per fraudem, dolum, &c. impediveris, adhuc probabile est te voto non teneri, ut habet Lay. *c.6.* ex Suar. & aliis. Interim, *Laym.* rectè hic advertendum monet ad intentionem voventis; ut v. g. si filius vovit se ingressurum Religionem, nisi pater contradixerit, videtur ejus intentio fuisse, nisi contradixerit ex se, sua sponte, sibi relictus, &c.

XII. Qui vovit rem certam & determinatam, v.g. hunc calicem: si ea res pereat, non tenetur ad aliam; cum id non soleat intendi: Si autem eam rem vendiderit, probabilius videtur esse, teneri dare pecuniam, quam accepit, quia qui vovet rem, censetur promittere omnem ejus utilitatem.

XIII. Qui vovit aliquid faciendum certo tempore, ut jejunare hoc vel isto die; illo transacto, sive cum culpa, sive sine culpa ejus, ad nihil tenetur, & neque, si præviderit impedimentum eo tempore superventurum, tenebatur prævenire, cùm hæc non soleat intentio voventis esse. Suar. Nav. V. Bonac. *p.5.*

XIV. Qui vovit aliquid sine certo tempore, v.g. peregrinationem tantùm, tenetur implere, cùm commodè primùm potest, quia sic moraliter quisque censetur intelligere suam promissionem, ut habita commoditate, non nimis diu differat; quamvis minor causa sufficiat ad differendum quàm ad omittendum. Fill. *c.4.q.10.* Suar. Laym. *c.3.* Bonac. & alii.

XV. Qui vovit aliquid sine certo loco, v.g. ingredi Religionem S. Benedicti, satisfacit intrando quodcunque Monasterium illius Ordinis, in quo serventur substantialia Regulæ. Neq; tenetur pro admissione peragrare provinciam, sed satis est adire loca aliquot non nimis dissita. Et satisfecit voto, si postquàm ingressus est, remittatur, aut egrediatur (saltem cum justa causa, qualis est, v.g. gravis ac diuturna tristitia & anxietas, sive ex natura ipsa, sive aliunde nata, Escob. ex Sanch. *l.4.c.16.n.100.*) ante professionem. V. Trull. *l.2.c.2.d.20.num.7. & 8.*

XVI. Qui vovit aliquid sine certa qualitate v.g. Religionem in genere, potest ingredi quamcunque etiam laxiorem; modò serventur essentialia, & sit approbata. Similiter, si quis vovit triticum &c. non tenetur dare optimum, quod habet, sed satis est (loquendo de obligatione præcisè) ut det, quod non sit planè ineptum.

XVII. Qui vovit aliquid sine certa quantitate, v.g. eleemosynam, pecuniam, frumentum &c. satisfacit dando quantum voluerit, modò non tam parum, ut videatur potiùs irridere suum votum, quàm implere. Ratio horum omnium petitur ex intentione voventis, qua nemo censetur se obligare, nisi ad id, quod commodè potest, & communiter est decens. Suar. Sanch. *l.4.c.15.*

XVIII. In dubio de mente voventis, debet fieri interpretatio secundùm verborum, quibus usus est, proprietatem, vel potiùs communem & usitatam acceptionem. Fill. *tr.26. c.2.* Laym. *c.3.*

XIX. Qui vovit, si ludat chartis, dare 10. imperiales, tenetur secundùm *Sanch.* dare toties decem, quoties ludit: quia pœna est actui accessoria. Videtur tamen negare Laym. *cap.5.num.4.* V. Trull. *l.c.dub.5.num.25.* Dian. *par.5.tract.9. Resol.60.*

ADDENDA.

QUæst.113. *Quæ sint regulæ generales & quomodo ex illis discernenda sit obligatio voti?* Resp. Regulæ sunt 428
hæ: 1. Votum obligat secundùm intentionem voventis, & non ultrà, quia votum est veluti privata Lex, quam quis sibi ponit. Lex autem non obligat ultra intentionem Legislatoris. 2. Quando non constat de intentione voventis, spectanda est materia promissa, & juxta illius naturam censendum est votum obligare, quia quilibet censetur eam obligationem subire velle, quæ materiæ promissæ est accommodata. 3. Si post discussam voventis intentionem & materiam inspectam, adhuc dubium sit, qualis sit obligatio voti, attendendum est ad verba promissionis, quæ sumenda sunt secundum communem usum, & juxta illa verba est interpretanda obligatio voti, quia quisque censetur facere velle, quod verbis indicat, uti suprà est dictum. 4. Si supradictis omnibus consideratis adhuc dubia est obligatio voti, votum est interpretandum in favorem voventis, ut *num.381.* dictum est, quia obligatio non est imponenda, nisi de ipsa clarè constet, cùm libertas sit in possessione contra illam. 5. Illa materia est gravis respectu voti de qua posset dari præceptum sub mortali obligans, votum enim obligat instar præcepti, quod vovens sibi ipsi imponit; non est autem consideranda materia nudè secundùm se, sed etiam videndum, an non ex circumstantiis notabiliter conducat ad cultum divinum vel ad utilitatem voventis. 6. Qui vovet talia, quæ etiam præcipi solent, v. gr. jejunium, Missam, censetur ad tale opus se obligare, quale à Fidelibus præstari debet ex præcepto. 7. Qui se obligat ad finem, obligat se ad media ordinaria, non tamen ad extraordinaria. 8. Si voto non sit additum tempus im-

implendi, obligat quàm primùm fieri potest commodè, quia *in omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præsenti die debetur*, *Reg.14. ff. de Reg. Juris*, ubi quando dicitur, *præsenti die debetur*, intelligitur, *si commodè fieri possit*, quando autem obligationi nullus est præfixus finis, ut si dixeris, *voveo deinceps castitatem*, *voveo jejunare diebus Veneris &c.* censentur vota perpetua, Illſ. *tr. 5. n. 109.* Has regulas tradunt communiter cum Castrop. *hic d. 1. p. 12.* Tamb. *c. 12. §. 5. n. 5.* Gob. *tr. 11. à n. 82.* Ex his resolvi possunt innumeri casus, v. gr.

429 §. 1. Obligatio voti potest esse levis, licèt materia sit gravis, ita Suar. Sanch. Castrop. Tamb. aliique communius cum Illsung. *num. 101.* contra Sot. Vasq. & alios. Ratio est, quia Lex non obligat ultra mentem voventis; deinde vovere materiam gravem cum intentione se leviter obligandi, vel est possibile vel impossibile; si possibile, tum fiet, quando vovens id expressè intendet; si impossibile, ergo non erit verum votum, ergo nec gravis obligatio. *Si dicas*, obligationem voti esse ea Lege divina vel naturali, quæ obligat promittentem, ut sit fidelis, Lex autem divina vel naturalis in materia gravi semper obligat graviter. Resp. Legem divinam vel naturalem in gravi materia obligare graviter, si non sit dependens, & non fundetur in voluntate hominis eam gravem obligationem impedientis; si autem ita dependeat vel fundetur in voluntate hominis, non obligat, nisi secundùm hanc voluntatem. *Si instes*, qui in materia gravi jurat, non potest se obligare leviter, ergo nec qui vovet. Resp. Disparitatem esse, quòd omne Juramentum vocet Deum in testem, cujus authoritas non suscipit magis & minus, ideoque ejus obligatio ex voluntate jurantis limitari non potest. *Si urgeas*, in materia levi non potest esse obligatio gravis, ergo nec in materia gravi obligatio levis. Resp. Disparitatem esse, tum quòd Deus non acceptet materiam levem ad obligationem gravem, quia non conduceret ad salutem, sed ad periculum animæ; tum quia materia levis non est capax obligationis gravis, materia autem gravis est capax obligationis magnæ, ergo etiam parvæ: notant tamen rectè Gob. & Lugo *d. 22. num. 41. & in Resp. Mor. lib. 6. dub. 8.* vota Religioni & majoribus Ordinibus annexa, cùm involvant stabilitatem, esse irrita vel non acceptari, si tantùm intenderetur obligatio levis; Similiter notant Lugo & Gob. *num. 82.* votum cum intentione sed non obligandi sub peccato, sed tantùm sub imperfectione, reipsa non fore votum, sed tantùm propositum.

430 §. 2. Qui vovit curare legi Missam, deditque stipendium Sacerdoti, si hic negligat, idque resciat qui voverat, hic ad nihil ultra tenetur; quia non intendit nisi curare Missam, prout communiter fit, nempe dando stipendium ei, quem prudenter judicabat lecturum; neque enim se obligavit ad certum eventum secuturum.

431 §. 3. Qui vovit castitatem, peccat ineundo Matrimonium, quamvis mutuo consensu vellent esse casti, quia intentio voventis præsumitur fuisse abstinere à statu, vi cujus obligari posset ad copulam carnalem, Beja *par. 2 cas. 8.*

432 §. 4. Qui vovit orare Rosarium, satisfacit alternatim orando cum alio, quia hic modus orandi est ordinarius in Ecclesia, Az. Bonac. Tamb. Illſ. *n. 108.* contra Castrop. item satisfacit, licèt per notabile tempus interrumpat unam decadem ab altera, quia nihilominus sufficienter uniuntur per intentionem orandi totum, Trull. & Dian. *p. 9. tr. 8. R. 6.*

433 §. 5. Qui vovit quotidie audire Missam, satisfacit die festo audiens unicam, Suar. *l. 4. c. 7. n. 15.* Castrop. *p. 12. n. 6.* Tamb. *c. 12. §. 6. n. 4.* etiam satisfecit, si audierit, licèt immemor voti. Sed, quid si voluisset per illam Missam non satisfacere voto? Resp. Probabile est non satisfecisse uti ex Suar. & Laym. docet Busemb. relatus *l. 1. num. 693.* quia ab ipsius voluntate pendebat debitum, ergo etiam ut maneret debitor; nihilominus etiam probabile est cum Sanch. *lib. 1. cap. 13 num. 18.* Bonart. *de Horis lib. 2. cap. 18. num. 11.* Castrop. *t. 3. d. 1. p. 17. n. 14.* Dian. *par. 3. t. 6. R. 77. p. 10. tr. 15. R. 4.* Gob. *in Exp. tr. 5. n. 206.* satisfecisse, quia licèt debitum, ut existat, pendeat ab ipsius voluntate, non tamen ita pendet, ut permanere possit, si ponatur solutio sive materia voti, tum enim huic satisfactum est, nisi fortè fieret novum votum.

434 §. 6. Qui vovit alere pauperem, non satisfacit, si alat Patrem suum egentem, quia censetur voluisse aliquid, ad quod non tenebatur ex Jure naturæ: item censetur voluisse facere eleemosynam, quod autem dat Parenti, est de Jure naturæ debitum & ex Justitia, quia Parens habet jus ad alimenta à Filio, ita *Molina*, satisfaceret tamen, si cognatum pauperem aleret, quia hunc alere non tenetur.

435 §. 7. Qui vovit peregrinari Romam, & tum cogitavit peregrinari pedes, satisfacit, si peregrinetur eques, quia peregrinatio equestris est vera peregrinatio, & cogitatio peregrinationis pedestris non facit obligationem, nisi de ea etiam facta sit promissio, ita cum aliis Sanch. *c. 11. n. 32.* Tamb. *n. 3.* si curiositatis vel aliorum negotiorum causa etiam conductus mercede iret Romam, dummodò simul adsit voluntas invisendi loca pia, secundùm intentionem priorem, satisfaciet voto, Castrop. *n. 9.* Tamb. Illſ. *n. 108.* contra Sanch.

§. 8. Qui vovit peregrinari equitando, & posteà equitandi occasionem non habet, non tenetur peregrinari pedibus, quia non vovit peregrinationem, nisi sub tali modo, qui difficultatem notabiliter minuebat. 436

§. 9. Probabile est eum, qui vovit virginitatem, non ideò teneri ad perpetuam castitatem, sed tantùm ad servandam carnis integritatem, quam vox illa (*virginitas*) propriè significat, nisi constet aliam fuisse mentem voventis, aut ignorasset hanc significationem vocis, Burgh. *cent. 1. cas. 59.* contra Castrop. *n. 7.* sed de hoc iterùm dicetur *n. 561.* potestque videri Illſ. *n. 108.* 437

§. 10. Qui vovit omnibus anni diebus jejunare, non obligatur Dominicis, nisi aliunde de hac intentione constet, quia non est censendus voluisse se obligare contra receptam Ecclesiæ consuetudinem, Sanch. Bonac. Castrop. *n. 11.* Tamb. *n. 11.* Illſ. *suprà & alii*; imò Suar. *lib. 3. cap. 6. n. 21.* & Sanch. *lib. 2. cap. 37. num. 16.* dicunt votum jejunandi ordinariè diebus Dominicis esse irritum; validum tamen est pro quibusdam Dominicis; Quòd si voveris omni anno jejunare certo die, si hic in Dominicam incidat, potes jejunare in Dominica, aut si velis, transferre in Sabbatum, accommodando te mori Ecclesiæ, nisi Sabbatum haberet aliud jejunium, Sanch. *à num. 17.* Putant tamen Bosſ. & Dian. *p. 9. tr. 8. R. 6. & p. 10. tract. 16. R. 50.* si quis vovisset per totum annum abstinere à carnibus, etiam teneri in Dominicis, quia hoc non est contra morem Ecclesiæ, cùm fiat in Quadragesima. Quòd si vovit jejunare omni die Veneris, tenetur etiam illo anno, quo Nativitas Christi in diem Veneris incidit, uti dictum est *nu. 379.* quia Ecclesia illos solos eo die eximit, qui nec voto nec Regulari observantia sunt adstricti ad jejunandum, ita Suar. Sanch. Bonac. Castrop. *n. 12.* Beja *cas. 6.* dicens esse certum, quamvis oppositum teneant Azor. Molin. Tamb. & alii cum Illſ. nisi istum diem expressè voluisset includi voto. Vide dicenda *par. 2. à num. 1319.* Si tamen ista die non jejunaret, probabilius est cōtra Med. non fore duplex peccatum, quia obligatio præcepti per consuetudinem generalem Ecclesiæ sublata est, & Ecclesia tantùm declaravit, se non velle tollere obligationem voti vel Religionis; denique si tali die comedat carnes, toties peccat, quoties comedit, quia votum hoc obligat pro singulis diei horis, non aliter ac præceptum Ecclesiæ, Suar. *lib. 4. cap. 7. num. 9. & 12.* Castrop. *num. 15.* contra Sanch. *l. 4. c. 11. num. 42.* Laym. *l. 4. tr. 4. c. 3. n. 3.* Tamb. *n. 12.* qui probabiliter negant, in illa sententia, quòd sumpta una refectione possit sumi multiplex, quia abstinentia à carnibus videtur tantùm indirectè voveri, in quantùm est quid accessorium ad jejunium, ergo si non sit obligatio jejunii, nec erit abstinentiæ: è contra præceptum Ecclesiæ videtur æquè directè tendere ad abstinentiam à carnibus; unde si directè vovisses non comedere aliquo die carnes, fatentur omnes communiter cum Dian. *par. 10. tract. 14. R. 32.* contra Pasq. toties peccari, quoties caro comederetur, quia tale votum esset negativum, planè simile præcepto, quo Ecclesia prohibet carnes.

§. 11. Si quis in juventute voverit certis diebus jejunare, probabile censent Sanch. Fagund. Dian. Tamb. *lib. 4. c. 5. §. 7. n. 9.* si ad sexaginta annos perveniret, non ampliùs teneri, quia vota jejunii non censentur emitti, nisi ad modum jejunii Ecclesiastici, quod secundùm probabilem sententiam sexagenarios non ligat: idem dicit Tamb. *nu. 10.* quamvis votum castitatis perpetuæ, quod ad mortem usque erat observandum, fuisset commutatum in perpetuum jejunium. *Nec refert*, quòd res subrogata dicatur sapere naturam ejus, cui subrogatur, nam Tamb. *l. 3. c. 16. §. 4. nu. 35.* & Illſ. *num. 146.* dicunt hanc regulam Juris tantùm tenere in favorabilibus; in contrarium tamen occurrit, quòd ille, qui ante annum 21. vovit jejunare, teneatur, licèt præceptum Ecclesiæ tum non obliget, ergo votum etiam poterit obligare post annum 60. licèt fortè tunc non obliget præceptum Ecclesiæ; est tamen adhuc aliqua disparitas, nam qui vovet ante annum 21. sufficienter cognoscit ætatem tum suam, & illam astringit ad votum; hoc non est de ætate sexagenaria, de qua vovens non cogitavit, uti suppono, alioquin illam inclusisset aut exclusisset à voto. Vide dicenda *par. 2. à num. 1317.* 439

§. 12. Si è tribus calicibus, quorum unum vovisti dare Ecclesiæ, fures rapiant duos, Molin. & Sanch. *c. 13. n. 19.* putant te non teneri dare totum tertium, sed posse dividere cum Ecclesia, cùm enim nullum determinaveris, videtur æquum, ut Ecclesia ferat partem damni; sed Castrop. *n. 26.* Illſ. *num. 109.* cum Bonac. probabiliùs dicūt te teneri totum tertium dare, quia singuli toti sunt promissi sub disjunctione, nempe hic vel ille, ergo si reliquorum nullus dari possit, hic ultimus dari debet: addit tamen Castrop. *n. 29.* satisfieri, si detur ejus pretium: quòd si tamen voluisses dare unum, quia habebas tam multos, ut posses carere uno, non videtur fuisse intentio dandi pro hoc casu, quo raperentur, hinc cessaret votum. 440

§. 13.

441 §.13. Si scias te vovisse calicem, sed nescias cui è duabus Ecclesiis, Sanch. *num.* 8. putat te posse dare, cui voles, quia tota obligatio dandi est à te; sed Castrop. *nu.* 27. probabiliùs dicit te teneri dividere pretium pro qualitate dubii; uti si scires te aliquid debere & nescires an Titio an Cajo, tenereris inter illos dividere: Ratio autem est, quia aliter te exponis periculo nulla ex parte implendi votum: fortè enim dabis illi, cui nihil vovisti; si verò dividas, certum est te saltem ex parte implere votum.

442 §.14. Quando votum non est impletum tempore designato, si tempus ideò designatum est, ne nimium differretur executio, adhuc teneris post illud tempus, quia duplex erat obligatio, una ad rem faciendam, altera ad faciendam in tempore, & hac non impleta manet illa principalior implenda; è contra si intendisti ita affigere tempori, ut cum illo finiretur obligatio, elapso tempore non amplius teneris, quia obligatio diutius esse non potest, quàm illud, cui voluisti esse alligatam; hinc si vovisti omni die dare eleemosynam, ut sic nulla dies elabatur sine bono opere, si una die omisisti, non teneris altera supplere; si autem vovisses dare ex pietate vel misericordia, tenereris posteà supplere, ita Tamb. *l.3.c.16.§.2.n.8.*

443 §.15. Si voveris jejunare pridie S. Francisci, ipso autem Festo ingredi Ordinem, si pridie non jejunaveris, non teneris supplere, quia affixeras diei, nisi fortè voluisses jejunare, quia erat dies ante ingressum in Ordinem: Si autem isto Festo non sis ingressus Ordinem, posteà teneris ingredi, quia hæc devotio respiciens Festum erat finis minus principalis, & à principali, qui semper manet, separabilis, Tamb. *nu.* 9.

444 §.16. Si voveris te facturum aliquid septimana sequente, licèt posteà prævideas fore impedimentum, non teneris prævenire, quia necdum est tempus, quo obligaris; potes tamen prævenire, nisi illi septimanæ affixeris, quia quòd eousq; rejeceris, non fuit ad augendum sed imminuendum votum: è contra si vovisti jejunare hac septimana, in qua jam sis, ac prævides in fine fore impedimentum, teneris prævenire, quia jam es in tempore obligationis, ita Bonac. Suar. *l.4.c.10.n.7.* Sanch. *c.11.nu.5.* Laym. *c.3.num.5.* Tamb. *c.12.§.3.n.2.& 3.*

445 §.17. Qui vovit integro anno jejunare, & in decursu per unam septimanam omittit, si intendebat integro anno sine interruptione jejunare, tenetur iterùm incipere annum, si autem expressam eam voluntatem non habuit, sed tantùm voluit tot dies jejunare, quot sunt in anno, satisfacit posteà supplendo: denique si voluntas ejus non ferebatur in annuum tempus, sed tantùm in multa jejunia, & per accidens annuum tempus sumpsit; aut si voluit, quia erat specialis causa in tali anno, v.gr. quia erat annus Jubilæi, illo elapso ne tenebitur quidem supplere omissos dies.

446 §.18. Causæ differendi votum sufficientes sunt hæ singulę: melior executio voti; declinanda gravis molestia vel offensa aliorum; si te sentias necdum satis idoneum ad perferendum id, quod vovisti; si v.g. Carthusiam ingressurus velis priùs scientię multùm utili studere, cui studere non licebit in Ordine &c. de quibus videri potest Castrop. *p.13.n.5.* Gob. *tr.11.n.87.* putat etiam sufficere utilitatem publicam; item gravem necessitatem corporalem vel spiritualem, V.G. sororis. Quousque autem votum differri possit absque mortali, difficile est definire, & universaliter dici potest, quòd vota, quę durant usque ad mortem, uti est votum Religionis, minori tempore sint differenda, quàm alia vota, quæ in tempore finiuntur, uti sunt vota eleemosynæ vel peregrinationis: Ratio est, quia hæc postrema vota dilatione non minuuntur, sed quocunque tempore pręstentur, integrè præstantur: è contra priora vota dilatione minuuntur, quia cùm vi voti, v.g. Religionis obligeris Deo servire usq; ad mortem, quantum differs votum, tantùm detrahis de tempore serviendi, & consequenter de voto: putat quidem Tamb *n.10.* si sis quindecim annorum, non fore mortale, si differas ingressum in Religionem ad tres vel quatuor annos, attamen secluso periculo deficiendi à voto: addit fortassis fore mortale, si differas ad octo vel novem annos, tum enim notabile tempus respectivè ad secuturam tuam vitam subtrahis servitio divino; si autem sis quadraginta annorum, dicit dilationem sex mensium fore notabilem & peccatum mortale; ubi autem votum nullum tempus determinat, nec dilatio imminuit de fine voti, nec incommodum adfert, nec habet adjunctum periculum omittendi dicit cum S. Antonino apud Sanch. *cap.14.num.21.* probabiliter fore veniale tantùm, quantumcunque diu differas, sed Castrop. *num.7.* probabiliùs dicit universaliter tum fore mortale, si sine causa differas votum Religionis ad sex menses; reliqua autem, licèt dilatione non minuantur, ad duos tresve annos, in eo enim est gravis deordinatio, uti si rem alteri debitam tamdiù sine causa differas dare; non erit autem ne veniale quidem, si adsit rationabilis causa differendi; hinc rectè dicit Diana *par.3.tract.4. R.100.* si vovisti singulis mensibus confiteri, te ex causa posse per duos vel tres dies ultrà mensem differre; imò si intra octo dies post mensem sequeretur solemne festum, & ægrè bis intrà octo dies confitereris, posses eousque differre, & idem est de anticipando, ex simili causa.

447 §.19. Violatio voti non est contra justitiam, sed fidelitatem tantùm seu Religionem, hinc si vovisti dare pauperibus 100. aureos, quos Cajus tibi debet, si Cajo bona vel mala fide remittas quinquaginta, non teneris pauperibus hos quinquaginta compensare, ita Suar. Tamb. *cap.16.§.2.n.12.* An autem violatio voti possit esse contra virtutem illam, ad quam spectat materia voti, vide *lib.1.num.628.& 629.*

448 §.20. Si materia totalis alicujus voti sit in se parva, & tota omittatur, *Cajet. Arm. Tabien. Navarr. Tolet.* dicunt peccari mortaliter, quia totum votum negligitur, quod videtur esse grave contra Religionem, sed Ledesm. Sanch. aliique communiter cum Dian. *par.5.tr.5.R.36.* rectè contradicunt, notantque Confessionem mortalium, Communionem, auditionem Missæ, jejunium unius diei, si voveantur, esse materiam gravem, quia præcipiuntur sub mortali: item materia gravis est lectio vel procuratio Missæ legendæ, quia continet maximũ Dei cultum: Similiter qui vovit dare ter mille aureos pauperibus, si detrahat 50. peccat graviter, licèt 50. respectu trium millium sint parva pars; quia secundùm se & in ordine ad finem, qui est sublevatio pauperum, sunt pars notabilis: è contra si detraheret tres tantùm aureos, non esset mortale: item si voveris orare Rosarium, & omittas duas decades, non est mortale, licèt duæ decades respectu Rosarii sint pars notabilis, scilicet tertia; imò Rosarium ipsum censetur quid exiguum in ordine ad cultum Beatæ Virginis vel Dei, Tamb. *lib.1. cap.1.§.3.num.21.* Sporer *Tom.1.cap.5.num.30.§.4.* *Si dicas*, esse mortale omittere Rosarium pro pœnitentia injunctum in Confessione peccati mortalis; *hoc dato*, disparitas est, quia ibi injungitur velut aliquid pęnosum, & si est notabiliter pęnosum, uti communiter censetur esse, est materia gravis; è contra per votum fit tantùm veluti cultus Dei qui non videtur esse notabilis in recitatione Rosarii: per Rosarium autem communiter intelligitur, non integrum Psalterium, sed pars ejus tertia, Illſ. *num.108.*

449 §.21. Si quis diversis votis voverit pro eadem die multas materias leves, quæ simul sumptæ faciant gravem, *Sanch. & Bonac.* dicunt fore mortale, si omittantur, etiamsi materiæ illæ essent diversæ rationis, v. g. partim orationes, partim eleemosynæ, quia omnes videntur uniri in hoc, quòd ratione voti substent eidem virtuti Religionis, ergo constituunt unam materiam gravem, non aliter ac si unico voto essent promissæ, uti (inquiunt) si quis homini promisisset diversis vicibus plures leves summas, quæ simul sumptæ conficerent magnam, peccaret mortaliter negligendo omnes; Hæc sententia non videtur universaliter sustineri posse, alioquin mortaliter peccaret Beneficiatus, qui die festo parum omitteret de Horis, parum de Missa, parum de aliis Orationibus voto promissis, ita tamen ut omnia simul sumpta esset materia gravis, quia hæc omnia substant eidem virtuti Religionis, hoc autem nemo dicet: item, si ejusmodi materiæ leves per hoc unirentur in ordine ad constituendam unã gravem, quia substant eidem virtuti Religionis, ergo similiter plures materiæ graves eidem virtuti substantes etiam unientur in ordine ad constituendam unam tantùm materiam graviorem, ergo Beneficiatus non peccabit, nisi unico peccato, si eodem Festo omittat Missam & Horas, quod iterùm nemo dicet. Argumentum autem illud, quod adducit *Sanchez* de pluribus promissionibus levibus pecuniæ eidẽ homini factis, est dispar, quia hæ promissiones uniuntur ex fine immediato, qui est utilitas istius hominis, qui promissiones acceptat, ita autem non uniuntur materiæ parvorum votorum, quæ ex diversis occasionibus vel finibus promittuntur. Hinc Suar. Rhod. Herinx aliique cum Castrop. *T.2.d.2.p.9. num.11.* negant tales materias uniri, etiamsi essent ejusdem rationis, ideoque dicunt omittendo omnes, peccari tantùm venialiter, quod Diana *Res.54.* dicit esset probabile: ratio est, quia mens voventis nũquam fuit se obligare graviter, sed fecit singula vota separatim ab aliis, ergo violatio unius non potest augere violationem alterius: Huic sententiæ non acquiescit Ovied. *t.2.T.6.controv.3.num.137.* sed sic distinguit, si vota facta sint ex diversis motivis, v.g. unum ad honorem Passionis Christi, alterum ad honorem B. Virginis, tertium pro Defunctis &c. quamvis materiæ sint ejusdem rationis, v.gr. quamvis omnes sint precationes, dicit obligationes non continuari nec materias uniri, ideoque fore tantùm plura venialia, si omnes illæ materię eodem die omittãtur, quia ubi sunt distincti fines, ibi debent censeri distincta vota & ad invicem impertinentia: è contra si facta sint ex eodem motivo, etiamsi materiæ sint diversæ rationis, dicit censendum esse, quòd tota materia per modum unius promittatur, & vovens voluerit se indivisibiliter ad omnia obligare, v. gr. si quis in periculo naufragii priùs vovisset quotidie orare Rosarium, posteà in eodem periculo voveret quotidie dare pauperi medium Imperialem, putat

has

has materiis coalescere, quia ultimum votum erat quasi ratificatio & augmentum prioris, adeoque ultimum videbatur tendere in utrumque objectum per modum unius, unde si una die omitteret ex utraque materia tam multum, ut inde resultaret materia gravis, putat fore mortale: addit *n.*139. si quis pro eodem die voveat Missam audire, orare Rosarium, dare eleemosynam &c. licèt fecerit ex affectu erga eundem cultum divinū, non ideò materias illas uniri, neque ex levibus partibus omissis conflari unam gravem, quia motivum illud generale & mediatum Religionis non est sufficiens ad ejusmodi obligationes uniendas; quod verum putat cum *Castrop.* etiamsi materiæ illæ diversę unico actu essent promissę, quia talis actus esset propter materias diversæ rationis virtualiter multiplex, nam per materias diversæ rationis intelligit illas, quæ quamvis fortè pertineant ad eandem virtutem, tamen diversis Legibus præcipi solent, uti Missa & Horæ Canonicæ: Hæc *Oviedi* sententia spectata ratione videtur probabilior, nihilominus ante omnia inquirendum est in intentionem voventis, & in dubio de illa standum est pro minima obligatione, secundùm dicta *num.*381.

450 §.22. Si quis materiam parvam quotidie ex voto explendam omittat multis diebus consequenter, aliqui apud Dian, *part.*3. *tract.*5. *R.*24. absolutè dicunt materias illas non uniri, nec unquam peccari mortaliter, quantumcunque sæpè omittantur: alii absolutè dicunt uniri, & peccari mortaliter, quando tam sæpè omittitur, ut simul esset materia gravis. *Azor. Gran. Vasq. Sanch. & alii* communiter probabilius distinguunt, & dicunt, si votum erat affixum diei, materias non uniri, sed obligationem transire cum die; si autem non erat affixum, materias uniri, & obligationem supplendi transire ad sequentes dies, ideòque posse tandem perveniri ad materiam gravem: in dubio autem, an votum ita fuerit affixum diei necne, Sot. Ledesm. Suar. *Laym.* Castrop. Tann. & alii cum Dian, *part.*5. *tract.*5. *R.* 52. dant hanc regulam, ut si vota sint personalia, id est, de actione tantùm præstanda à vovente, v.g. de orationibus, præsumatur obligatio desinere cum die; si autem vota sint realia, id est, de aliqua re alia præstanda, v.g. de eleemosyna, præsumatur obligatio non desinere cum die, adeoque fore mortale, si tot diebus omittatur, ut fiat materia gravis: Ratio est, quia utraque vota communiter fiunt cum tali intentione, ergo in dubio præsumuntur sic facta, quia ex communiter contingentibus est prudens præsumptio; rectè tamen notant Castrop. *T.*15. *d.*1. *p.*14. *num.*5. & Herinx *de pec. d.*7. *n.*53. etiam in votis realibus quandoque præsumi posse, quòd obligatio desinat cum die, si nempe in singulis diebus reperiatur motivum, ob quod facere voluisti omni die, v.gr. quia per talem eleemosynam voluisti à Deo obtinere opem ad speciale negotium tali die tractandum, hinc Gob *tract.*11. *num.*85. rectè dicit recurrendum esse ad intentionem voventis, an nempè voluerit alio die compensare, si uno die negligeret; in dubio autem dicit præsumendum esse, quòd noluerit obligationes unius diei copulari cum obligatione alterius, ideoque semper peccati tantum venialiter, quia obligationes gratuitæ sunt potiùs restringendæ quàm ampliandæ, uti dictum est *n.* 381.

451 §.23. Nemo tenetur manifestare se aliquid vovisse, ut sic faciliùs obtineat media ad licentiam implendi suum votum, nisi saltem tacitè ad hoc se obligaverit, quia hæc revelatio non est inter media ordinaria, ad quæ solùm procuranda se obligavit, ita Navar. Suar. Sanch. Laym. *l.*4. *t.*4. *c.*7. *n.*7. Tamb. *l.*3. *c.*12. §.5. *n.*7. contra Sotum, Armil. Azor. Less. Eum autem, qui dolet se aliquid vovisse, non ideò peccare mortaliter, habet *Busemb.* Peccare tamen venialiter putant Castr. & Tamb. §.2. quia ponit aliquid retardans executionem; sed meliùs negat Suar. *de voto l.*5. *c.*7. quia uti potuit non vovere, ita optare potest non vovisse, maximè si minùs cautè, vel tale aliquid voverit, propter quod fit ipsi periculum graviùs vel sæpiùs peccandi.

452 *Q.*114. *Ad quid teneatur, qui vovit nunquam ampliùs ludere v.g. chartis?* Resp. cum Gob. *T.*11. *à n.*524.

§.1. Si vovisti absolutè non ludere, nil cogitando, an de lusu tantùm immoderato & periculoso intelligeres, an etiam de moderato, non teneris abstinere à lusu moderato, quia votum in dubio explicari debet in favorem voventis, uti dictum est *num.*381. & docent cum aliis Bonac. *de Juramen. quæst.* 1. *punct.*16. *num.*4. Tamb. *cap.*3. §.5. *num.* 57. Dian. *part.* 7. *tr.*9. *Res.* 56.

453. §.2. Si vovisti, intelligendo lusum etiam moderatum, teneris abstinere etiam ab hoc, quia perfectius est hoc privari propter mortificationem, S. Th. 2.2. *q.*168. *art.*2. *in O.* Sanch. Bonac. Castrop. *tr.* 4. *d.*2. *p.*7. §.1 *num.* 3. Tamb. *num.* 58.

454 §.3. Ex fine, ob quem vovisti, colligi potest, an comprehenderis lusum etiam moderatum; item an voveris non ludere etiā pro alio, nam 1. Si intendisti vitare jacturam tuæ pecuniæ, exclusisti solùm lusum immoderatum, & quidem eum, quo luderes pro te, nam ludendo moderatè aut pro alio, non incurris istud malum, hinc licebit ludere moderatè vel pro alio: imò & per alium tradita ei pecunia & aspiciendo, nisi aliter constet de mente tua, ita Bonac. *nu.*5. Sanch. *l.*3. *cap.*18. *n.*7. Dian. *R.*57. Castrop. *num.*5. Gob. *n.*526. Ratio est, quia licèt hic inveniatur finis, ob quem vovisti, tamen res propriè non comprehenditur sub materia promissa, verè enim & propriè non ludit, pro quo alius ludit. 2. Si voluisti redimere jacturam temporis, comprehendisti ludum etiam moderatum, itemque lusum pro alio, quia verè luderes cum jactura temporis; poteris tamen per alium ludere, licèt aspiciendo perdas tempus, Castrop. Tamb. *à num.*59. 3. Si eo fine vovisti, ut vitares rixas, blasphemias, juramenta, hæc si nascantur, uti communiter nascuntur ex lusu, si fiat nomine proprio, aut ex jactura propriæ pecuniæ, non autem periculum habeas, si ludas nomine alieno vel per alium, licebit tibi ludere nomine alieno vel per alium; imò & ludere licebit per alium, licèt hæc incommoda timeantur, quia reipsa non ludis, uti anteà dictum est; item licebit tibi facere sponsiones de hoc vel illo lucraturo, quia hoc non est propriè ludere, Bonac. *suprà*, Sanch. *num.* 8. Dian. *R.*58. Addit Gob. *suprà*, si vovisti non ludere ad vitandas rixas, non fore mortale ludere cum hominibus notoriè pacificis: hinc 4. Universaliter loquendo, ex consideratione finis, propter quem vovisti, potissimùm metienda est gravis vel levis trangressio voti, si v.gr. vovisti non ludere, ne pecuniæ jacturam faceres, non peccas graviter, si notabilem summam non exponas periculo jacturæ, neque si pro alio ludens multum perdas: Si autem ideo vovisti, ne tempus perderes, si non consumis tempus notabile, v.g. plus quàm duas horas, non erit mortale, & ita de aliis: Fagund. Castrop. Sanch. *num.*7. Tam. *num.*60.

§.4. Si vovisti non ludere, donec Pater tuus domum redi- 455
ret, qui tamen in via moritur, putant Bonac. *num.*6. & Sanch. *num.*15. te nunquam posse ludere, quia nunquam redit Pater, sed Tamb. *num.*64. rectiùs dicit ex mente voventis tantùm esse obligationem abstinendi ad tale tempus, quo Pater commodè potuisset rediisse.

§.5. Si vovisti non ludere, nisi volente Cajo, si Cajus 456
moriatur, non ampliùs obligaris abstinere; si autem fiat furiosus, adhuc obligaris, quia voluntas absolutè cessat per mortem, non autem per furorem, ergo secuta morte non ampliùs attenditur, sed secuto furore adhuc expectari potest, Sanch. *num.* 14.

§.6. Si in vindictam vel signum malæ volūtatis vovisti non 457
ludere cum certo homine, votum non debet servari, ne sit fomentum iniquitatis: item si vovisti non ludere cum certo homine, in certa domo, certo genere ludi, quia credebas hominem illum esse fortunatum, te in illa domo vel ludo specialiter esse infortunatum, etiam non debet servari, quia hoc est superstitiosum, ergo nequit esse materia voti, Navar. Sot. Sanch. *num.* 9. Bonac. *p.*4. *n.*2. Castrop. *n.*7.

§.7. Mulier, quæ vovit non ludere, ut sic testetur dolo- 458
rem de morte Mariti, non tenetur abstinere, quia hoc votum est vanum vel de re indifferente, Tamb. *c.* 15. §.4. *num.* 3. Gob. *num.*527. Si tamen vovisset in gratiam Affinium, teneretur, quia votum in gratiam hominis factum obligat, licèt sit de re indifferente, si homo, in cujus gratiam vovetur, promissionem acceptaverit.

*Q.*115. *Ad quid teneatur, qui vovit non bibere vinum?* 459
R. §.1. Tenetur efficaciter non desiderare bibere, nam qui promittit non bibere, primariò promittit non velle bibere, quia voluntas bibendi esset voluntas violandi votum; non peccaret tamen, si morosa cogitatione detineret se in delectatione potus, quia per votum non bibendi tantùm excluduntur actus directè tendentes in transgressionem voti, nec peccaret, si inefficaciter desideraret sub conditione voti absentis.

§.2. Quamvis voverit non bibere vinum, ut sic vitaret 460
ebrietatem, tamen non tenetur abstinere à cerevisia vel aliis potibus inebriantibus, est communis cum Sanch. *l.*4. *c.*11. *n.*44. Gob. & aliis contra Cajetan. & Baldell. Ratio est, quia non sunt vinum, hic autem in re odiosa non debet fieri extensio ad illa, quæ non comprehenduntur verbis: imò etiam probabile est non teneri abstinere ab eo liquore, qui aliquo nomine vini afficitur, sed ita à natura vini discessit, ut non sit materia apta Consecrationi, quale est vinum adustum, Gob. *in Quin. t.*5. *c.*4. *num.*11.

§.3. Potest in Missa sumere utramque ablutionem, Azor. 461
*lib.*11. *c.*20. aut si sit Laicus, ablutionem post Communionem, Pasq. *in praxi jejun. dec.*235. & in utroque assentitur Gob. *n.* 10. quia hæc non veniunt nomine potus vini, quem quis censetur sibi velle interdicere.

§.4. Si non possit servare votum, nisi parum vini sumat, 462
tenetur parum sumere, quia qui tenetur ad finem, tenetur ad medium facile & ordinarium, Pasq. *decis.*242. Dian. *par.* 3. *tr.*5. *Res.* 61.

§.5. Quando vovit eo fine, ut non inebriaretur, si bibat 463
vinum, materia est levis, imò si bibat multum, non peccat mortaliter, dummodò certus sit hîc & nunc abesse ebrietatis periculum: si autem vovit, quia per potum dilapidabat sua, tunc

tunc tantùm peccat mortaliter, quando bibendo dilapidat notabilem quantitatem pecuniæ; unde si de alieno bibat, non peccat, Sanch. *n.3.& 6.* Gob. *n.13. & 15.*

464 §.6. Si voverit unicè ob mortificationem gulæ, si ex eo nullam percipiat voluptatem, licitè bibet, quia votum habet se uti Lex privata pro hoc homine lata, ergo cessante pro hoc causa adæquata, cessat votum, Sanch. Gob. *num.* 14. Si autem vovisset ex motivo temperantiæ, etiamsi voluptatem perciperet, tamen ut materia esset gravis, deberet tam multum bibere, quantum pro potu unius prandii ordinariè sufficit homini temperatè vino utenti, v.g. dimidium mensuræ, cujus proinde tertia vel quarta pars esset materia tantùm levis, Sanch. *c.12. n.21.* Castrop. *T.15.d.1.p.12.nu.31.* Dian. *p.5.tr.5.R.37.* Spor. *T.1.c.5.n.30.§.4.*

465 §.7. Qui vovit se tota die non gustaturum vinum, si sæpiùs per diem bibat, prima tantùm vice peccat, ita Az. *suprà*, Gob. *n.17.* Ratio est, quia talem intendit abstinentiam, qua dicere possit, hodie non gustavi vinum, vino autem semel poto, non potest hoc dici, uti secundùm Sanch. *cap.11.num.45.* Pasq *decis.*230. qui hodie vovit jejunare in pane & aqua, intendit tale jejunium, quo dicere possit, hodie præter panem & aquam nihil à me sumptum est, unde si sæpiùs vinum potet aut alium cibum edat, sola prima vice peccat; si tamen vovisset se hodie bibiturum solam aquam, toties peccaret, quoties alium liquorem biberet.

466 §.8. Si voverit non bibere vinum, ob mala, quæ causat vinum, non cogitando de hoc vel illo, quamdiu vinum ei causare potest aliquod malum, tenetur abstinere, quia manet finis voti.

467 *Q. 116. Quomodo obligatio voti conditionati sit explicanda?* Resp. §.1. Si conditio tota non sit pendens ab arbitrio voventis, peccat contra votum, qui ante impeditam conditionem, reddit se impotentem ad explendum votum, quia vovens tum noluit obligationem voti subesse soli arbitrio suo, sed etiam conditioni ab alio pendenti: è contra si tota conditio pendeat ab arbitrio voventis, potest ante illam impeditam reddere se impotentem ad votum, quia tum & materia voti & conditio planè subdita est ejus voluntati, v.g. qui vovit Religionem, si sanitatem recuperet, peccat ineundo Matrimonium, quamdiu spes est recuperandæ sanitatis: si autem vovit sub conditione, si adhuc semel se inebriet, potest inire Matrimonium, antequam se inebriet, ita cum aliis Castrop. *p.17.num.6.& 7.* Gob. *t.11.n.34.*

468 §.2. Qusndo impletio conditionis non est præcepta, qui impedit eam sine dolo, non peccat contra votum, v.gr. vovisti Religionem, si esses doctus; si negligas doctrinam, non eo fine, ne debeas fieri Religiosus, sed quia piger es & laborem fugis, vel aliis re occupas, non agis contra votum, Suar. Sanch. Castrop. Illſ. *T.5.num.114.* Laym. dicens esse certum: Si autem impletio conditionis sit præcepta, uti quando quis vovit Religionem, si toto anno non peccaret contra castitatem, si ea intentione peccet, ut ab obligatione liberetur, illudit Deo, & peccat contra votum; probabile tamen est etiam tum liberari ab obligatione voti, ita Laym. Castrop. *num.* 12. Gob. *num.35.* Illſ. *num.116.* contra Navar. Az. Sanch. & alios. Ratio est, quia tum reipsa non impletur conditio, ergo votum nunquam acquirit obligationem absolutam, quam tamen vovens intendebat; estque per accidens, quòd reportet commodum suæ malitiæ. *Nec obstat*, quòd dicatur *L. in executione, §. ult. ff. de verb. oblig. Quicunque sub conditione obligatur, curaverit, ne conditio existeret, nihilominus obligatur*: Et *Regul.66. Juris in 6. Cùm non stat per eum, ad quem pertinet, quò minus conditio impleatur, haberi debet perinde, ac si impleta fuisset*, nam Textus illi loquuntur de promissione acceptata, quæ causet obligationem Justitiæ, ideoque fiat injuria, si conditio ex malitia impediatur, consequenter sic impediens tenebitur reparare damna secuta; è contrà votum soli Deo factum causat tantùm obligationem Religionis, Religio autem non obligat ad reparanda damna secuta, nec prius obligat, quàm votum fuerit absolutum, & conditio impleta.

469 §.3. Si conditio pendeat à consensu alieno, v.g. vovisti Religionem, si Pater tuus consentiat, potes rogare Patrem, attamen sine vi aut dolo, ut non consentiat, Suar. Laym. Gob. Illſ. Castrop. *n.8. contrà Sanch.* qui *cap.23. num* 45. pro contraria sentētia malè citat certum omnium assensum. Ratio est, quia ne implicitè quidem vovit non ita rogare, ut suppono, & utens jure suo non censetur facere fraudem: Si autem Pater moriatur, mors habetur pro consensu, adeoque filius tenebitur, Laym. Sanch. *cap.8.num.47.* Tamb. *cap. 15. §.6. num.* 10. addens cum Illſ. *num.* 112. votum sub conditione, si Pater consentiat, obligare eo non contradicente, quamvis positivè non det consensum; nec videtur requiri, ut votum Patri fuerit propositum, uti vult *Sanchez*, reipsa enim censeri potest consentire, ut filius Religionem ingrediatur, quamvis de ejus voto nihil sciat; Item votum obligat, licèt Pater primò contradixerit, dummodo posteà consentiat, quia intentio fuit vitare offensam vel turbationem Patris, quæ tunc vitatur, ita Saoch. & alii contra Castrop. Illſung. si autem prius consenserit & posteà consensum retractet, Laym. & Sanch. putant adhuc teneri, quia conditio per antecedentem consensum est impleta, sed Illſ. & Tamb. *n.9.* probabiliùs negant, quia conditio non est impleta secundùm mentem voventis, qui, uti suppono, voluit evitare offensam aut molestiam Patris.

470 §.4. Si quis, quia habet Patrem, & sororem indigentes, voveat anno sequenti ingredi Religionem, si Pater intereà moriatur & soror ineat Matrimonium, si hi supervivant & subitò ditescant, aut aliunde illis provideatur, Laym. & Sanch. *c.23. nu.27.* dicunt teneri voto, quia mens voventis fuit ingredi, si levaretur indigentia patris & sororis, quæ nunc levata est, oppositum etiam probabiliter tenent Castrop. Tamb. & Illſ. *n.*113. quia obligatio voti non debet extendi ultrà sensum verborum, verba autem voventis non dicebant, si indigentia illorum quomodocunque levaretur, sed, si levaretur per mortem Patris & per Matrimonium sororis, & quamvis Jus positivum apud Castrop. *num.5.* disponat, ut in aliis contractibus sit satis, si conditio apposita per aliud quodcunque medium impleatur, tamen sic non disponit in materia votorum, ergo cùm hæc materia sit onerosa, dispositio Juris non debet ad eam extendi.

471 *Q.117. Quid dicendum sit de voto pœnali?* R. §.1. Notandum cum Illſ. *t.5.n.117.* votum pęnale posse fieri tribus modis: 1. Ut non voveatur evitatio culpæ, sed sola pœna, si intervenerit culpa, v.g. *voveo jejunium, si me inebriavero.* 2. Collectivè promittendo evitationem culpæ & solutionem pęnæ post admissam culpam, uti, *Voveo non inebriare me, & si me inebriavero, voveo jejunium.* 3. Disjunctivè promittendo utrumque vel evitationem culpæ, vel solutionem pœnæ, uti, *voveo vel me non inebriare, vel si me inebriavero jejunare.* In primo casu, materia voti non est culpa, sed sola pœna; hinc si se inebriet, non tenetur in Confessione facere mentionem voti. In secundo, materia voti est culpa & pœna, hinc dum confitetur inebriationem, tenetur addere esse contra votum. In tertio, culpa non est determinatè materia voti, hinc confitens inebriationem non tenetur meminisse voti, dummodò posteà jejunet; si tamen se inebrians noluisset posteà jejunare, contraxisset simul malitiam contra Religionem, deberetque in Confessione addere se peccasse per ebrietatem cum animo non solvendi pœnam, ideò sibi ex voto impositam.

472 §.2. Si Cajus vovit non inebriare se sub pœna jejunii, si se inebriet sine ulla culpa, non obligatur ad pœnam, uti habet communis cum Gob. *t.11.n.31.* & universaliter, quando quis excusatur à voto, etiam excusatur à pœna, Tamb. *l.3.c.12.§.7.n.4.* Si se inebriet cum levi culpa, etiam non tenetur, quia gravis pœna non censetur volita pro levi culpa, Tamb. *n.* 5. Si se inebriet cum gravi culpa, sed planè immemor voti, etiam non tenetur, quia non peccat contra votum, quod tum non cognoscit, Sanch. *l.4.c.22.n.18.* Dian. *p.3.tr.6.R.41.*

473 §.3. Si se inebriaverit cum culpa gravi & memor voti, sed immemor pœnæ, Dian. *suprà*, Castrop. *tr.15.d.1.p.18.n.3.* Illſ. *n.*120. docent non teneri ad pęnam, quia censetur ideò sibi imposuisse pœnam, ut deterreretur à culpa, sed si de pœna non cogitaverit, non poterat per pœnam deterreri à culpa, ergo nec mens ejus fuit tum obligari ad pœnam: Oppositum tenent alii cum Laym. *l.4.t.4.c.5.n.3.* nam per pœnam, quam persolvet, deterrebitur à relapsu imposterum; limitant Sanch. *n.19.* & Gob. *n.32.* nisi pœna esset gravissima, v.g. Religionis, castitatis, peregrinationis transmarinæ, quia non videtur se voluisse ad tam graves pœnas obligare, nisi gravissimè peccaret contra votum, id est, nisi illud transgrederetur memor tantæ pœnæ sibi impositæ. V. dicta *l.1. à n. 767.*

474 §.4. Si dubium sit, an voverit pœnam solvere toties, quoties transgrederetur, an autem tātùm semel post primam transgressionem, aliqui dicunt teneri toties quoties: Sà *v. Votum, n.26.* dicit teneri tantùm prima vice, quod admittit Laym. si tantùm voverit solvere pęnam, non autem si etiam voverit vitare culpam, & hoc probabile putat Castrop. sed Tamb. *num.*2. Spor. *T.3.c.2.n.55.* Sanch. *n.21.* Dian. *p.7.tr.9.R.60.* Illſ. *nu.* 121. Castrop. *n.6.* sic distinguunt, si pœna est ordinaria, quæ iterari consuevit, uti est jejunium, tenetur toties quoties; si sit gravissima, & quæ iterari non consuevit, tenetur tantùm prima vice, quia sic communiter voveot homines & sibi pęnam imponunt, ex communiter autem contingentibus est prudens præsumptio. Addit *Sanch.* suprà, in dubio, an pęna sit exorbitans ao mediocris, obligari toties quoties, cùm enim tale votum communiter & ex natura sua obliget *toties quoties*, videtur esse in possessiooe.

475 §.5. Si seiaa, quòd tibi pœnam imposueris, & nescias quam, *Tamb.* dicit probabile esse, quòd non teneatis ad ullam, sed probabiliùs est oppositum, quia habes certitudinem, quod tenearis ad aliquam, ergo teneris determinare tibi aliquam,

quam, qualem prudenter præsumes te in istis circumstantiis imponere voluisse.

476 §.6. Si nescias, an sub pœna emiseris votum, non teneris ad ullam pœnam, quia nemo tenetur pœnam solvere aut sibi imponere, si certa non sit obligatio, cùm libertas possideat, Tamb. *num.* 3.

§.7. Probabile est eum, qui petit absolutionem à voto vitandi culpam sub pœna, non teneri dicere de pœna, quia votum de culpa & pœna sunt quasi unum votum, cùm votum pœnæ sit ad confirmandam voluntatem in evitatione culpæ; causa autem, quæ sufficit ad tollendam obligationem primam, etiam sufficit ad secundam, ita Sanch. Laym. Castrop. *num.* 4. Tamb. §. 5. *n.* 5. Illſ. *n.* 119. qui cum Sanch. Laym. Castrop. *n.* 5. rectè addit, si quis absolvatur à voto evitandi culpam, simul absolvi à voto solvendi pœnam, quia sublato principali, tollitur accessorium in principali fundatum.

477 *Q. 118. An votum per alium impleri possit vel debeat?* R. multa huc spectantia habentur *à n.* 337. ubi dictum est, quomodo obligatio Juramenti dicatur esse personalis, similis enim est ratio de voto: Busemb. relatus *n.* 427. etiam aliqua resolvit, sed adhuc addenda quædam.

§.1. Votum personale non potest impleri per alium, reale potest: dummodò fiat ex re propria voventis, ita tenent omnes: hinc si Cajus voveat aliquem mittere Lauretum, cùm hoc votum sit reale, transit ad hæredes ejus obligatio, Less. *in Auth. v. Testamentum, Cas.* 14. ubi addit cum communi tale votum Testatoris aut obligationem hæredis non posse à Confessario commutari, quia hæres ipse non tenetur ex voto suo, sed ex quasi contractu, uti docet idem Less. *de Just. lib.* 2. *c.* 40. *n.* 66. uti si promisisti Titio votum ejus solvere, non possum te liberare, non enim potest votum commutari, nisi volente & petente authore voti, cùm requiratur acceptatio ejus circa novam materiam: Posset tamen commutare Nuncius Apostolicus, si magnus sumptus requireretur, & hæres esset tenuis; item in hoc casu posset peregrinatio cum munere offerendo præscripta à testatore, eadem opera obiri ab aliquo, qui illuc peregrinaretur, Less. *in Auth. sup.*

478 §. 2. Si Cajus Religionem ingressurus & valedicens Parocho voveat se Ecclesiæ, in qua baptizatus est, daturum calicem, sub finem autem Novitiatus instituat Monasterium pro hærede, si Cajus postea profiteatur, Monasterium ad nihil tenetur, quia professione extinguuntur omnia vota personalia & realia, hæres autem non tenetur solvere vota tempore aditæ hæreditatis extincta: Si Cajus noluisset suum votum professione extingui, putat *Bonac.* Monasterium teneri, quia votum non poterat commutari sine voluntate profitentis, sed *Castrop.* dicit adhuc fore extinctum, quia Professio ex se est perfectissima solutio omnium votorum antecedentium, neque voluntas profitentis potest hanc solutionem impedire: Si tamen Cajus promisisset Ecclesiæ, & Parochus nomine Ecclesiæ promissionem acceptasset, Monasterium teneretur, hæc enim promissio acceptata dedisset novum jus Ecclesiæ, quod professione non extinguitur: Quòd si Cajus mortuus fuisset ante professionem, Monasterium etiam teneretur, quia non esset hæres per professionem, sed per mortem Caii, mors autem non extinguit vota realia. Plura videri possunt apud Castrop. *Tr.* 15. *d.* 1. *p.* 15. *&* 16.

479 *Q. 119. Quo ordine veniant solvenda debita, vota, legata?* R. §. 1. Debita justitiæ prius solvenda sunt, quàm vota realia, tum quia Deus non acceptat vota cum præjudicio juris à tertio quæsiti: tum quia vota solvenda sunt ex bonis defuncti, æs autem alienum est potiùs alterius, quàm defuncti: tum denique quia debita justitiæ extrahuntur ex toto cumulo hæreditatis, non autem vota.

§. 2. Vota solvenda sunt ante legata, quia vota obligant defunctum, non autem legata, ergo censendum est, quòd sit major obligatio illorum quàm horum.

DUBIUM V.

480 *Quot modis tollatur obligatio voti.*

Resp. Dupliciter tolli potest. 1. Nullius authoritate interveniente; idque vel materiæ mutatione: ut si materia antè honesta fiat turpis, indifferens, vel impeditiva majoris boni, ratione novæ circumstantiæ vel prohibitionis: vel si fiat impossibilis, absolutè aut moraliter: vel desitione conditionis, à qua pendebat. 2. Interventu authoritatis humanæ: idque tripliciter: irritatione, commutatione, vel dispensatione: de quibus in sequentibus dubiis. Est communis. Sanch. *lib.* 4. *c.* 24. Less. *l.* 2. *c.* 40. *dub.* 11 Suar. Fill. *tr.* 26. *c.* 8. *Unde resolves:*

I. Etsi tua culpa materia facta sit impossibilis, inutilis, &c. tamen postquam jam talis facta est, cessat obligatio, & sufficit pœnitere de culpa.

II. Si concurrat obligatio duorum votorum incompossibilium, implendum est id, quòd est præstantius, & Deo gratius; alterum cessat. Quòd si verò sit æquale, aut nescias, utrū sit melius, implendum est, quod prius vovisti, & ruit posterius. Si & hoc nescis, libera est electio. V. Trull. *l.* 2. *c.* 2. *d.* 9.

III. Si materia voti fiat impossibilis quoad partem tantùm, tunc si commodè talis materia dividi non potest, aut non solet, ad nihil teneris: v.g. vovisti ædificare templum, si totum non potes, non teneris ad partem.

IV. Si verò dividi commodè potest, & solet, manet obligatio ad illam partem, quam potest: ut v.g. 1. Qui non potest jejunare tota hebdomada, potest autem aliquot diebus, ad hoc tenetur. 2. Qui Matrimonium contraxit, & consummavit post votum Castitatis, tenetur non petere debitum, cùm eatenus votum adhuc sit possibile, (reddere enim debet.) V. Bonac. *d.* 4. *q.* 2. *p.* 7. §. 1.

V. Quòd si votum dividi quidem possit, sed unum in eo sit principale, reliqua vero accessoria tantùm, non per se seorsim intenta, sed dependenter à priori, tanquàm illius appendices & modi, tunc si principale fiat impossibile, ruit etiam obligatio accessorii, non autem contra: ut v.g. vovisti peregrinationem Romam in cilicio & ibi certi aliquid offerre: si peregrinatio impossibilis fiat, non teneris cilicium ferre, & oblationem mittere. V. Sanch. *c.* 10. Bonac. *p.* 4. §. 4. Trull. *c.* 1. *d.* 10. *n.* 5.

ADDENDA.

Quæst. 120. An votum castitatis aut Religionis obliget, si ille, qui vovit, sit ita proclivis in luxuriam, ut ipsi salubrius videatur inire Matrimonium? R. Nō obligare putant Ledesm. Bonac. & alii apud Moyam *T.* 2. *d.* 1. *q.* 1. qui *n.* 20. vocat sententiam illam valde probabilem; idque tenent plures, etiamsi illa fragilitas supervenisset post emissum votum; rationem dant, quia votum debet esse, & jam non esset de bono meliori. Non audeo sententiam illam dicere absolutè probabilem, hinc tenenda est opposita cum *Sanch. Castrop. Moya & aliis*, quia absolutè majus bonum est Status castitatis & Religionis, potestq; qui vovit, aliis mediis reprimere luxuriam, & voto suo se implicitè obligavit ad illa alia media adhibenda, ergo tenetur voto usque dum allegata hac causa dispensetur. *Confirmatur:* quia aliàs, qui etiam per culpam contraxisset proclivitatem ad luxuriam, hoc ipso liberaretur à voto, quod nemo dicet, quia daret multis illicium luxuriandi, ut tandem votum excuterent. 481

DUBIUM VI.

De voti irritatione.

ARTICULUS I.

An & quomodo tollatur obligatio voti per directam irritationem? 482

Resp. Cùm non debeat violari cujusquam dominium, ac quilibet Dominus possit uti sua libertate; hinc si potestati dominativæ alterius sit subjecta alicujus voluntas, potest is subditi illius omnia vota, qualiacunque sint, ad suum libitum, sine ulla causa, validè irritare directè, hoc est, potest velle & pronunciare, ut illa vota nulla sint, ita ut nullo etiam casu obligatio posteà reviviscat (etsi peccent, si absque causa irritent, ut docet Less. *lib.* 2. *c.* 40. *n.* 69. Nav. Suar. Fill.) Porrò hoc jus provenit ex jure positivo, quo datur alicui legitima potestas dominativa in voluntatem alterius. Ita communiter DD. Vid. Sanch. *lib.* 4. *c.* 24. *n.* 30. *&* 31. *Unde resolves:*

I. Quivis Pater, & in ejus defectu, Avus paternus, Tutor, imò etiam mater, non tantùm si tutrix sit, sed etiam in priorum defectu, & secundùm quosdam, reliquis deficientibus, etiam Magister, vel herus, ut Suar. Less. *n.* 82. contra Sanch. potest directè irritare vota liberorum impuberum; ut colligitur ex *c. Mulier* 32. *q.* 2. *cap.* 1. *&* 2. 20. *qu.* 1. *Et cap. Si quis, de Regular.* Impubertas autem (secundùm Jura) finitur in masculis anno decimoquarto completo, in fœminis duodecimo completo, à die nativitatis computando, ut Sanch. *l.c.* V. Laym. *t.* 4. *c.* 7. *num.* 10. Bonac. *d.* 4. *q.* 2. *p.* 7. §. 2.

II. Vota Religiosorum (non tamen Novitiorum) etiam sub Prædecessoribus emissa, irritare possunt directè præter Papam, Abbates, Guardiani, Priores & Rectores, ac probabiliter etiam Abbatissæ, ut habet Suar. *lib.* 6. *de voto c.* 7. *nu.* 19. Reginald. *lib.* 18. *num.* 342. Fillıuc. Bonac. *n.* 26. Excipitur tamen votum transeundi ad Religionem strictiorem. V. Binsfeld 1. *P. Enchirid. c.* 9. Less. *n.* 75. Sanch. *c.* 14. *num.* 30. Bonac. *l. c.*

III. Item potest secundùm Sanch. *lib.* 9. *de Matr. disp.* 39. Ma-

„ Maritus respectu votorum uxoris: licèt probabiliùs id alii limitent ad ea vota, quæ mariti juri præjudicant. *Laym.l.4. tr.4.c.7.num.*12. Fill.*tr.*26.*c.*8.*q.*8. Less.*num.*89.

„ IV. Qui semel votum irritavit, si posteà nolit, non ideò revalidatur. V.Sà *V.Irritatio voti*.

„ V. Nullus supradictorum potest directè irritare vota emissa ante subjectionem, v.gr. ante Matrimonium; facta verò intrà tempus subjectionis, de re implenda post tempus subjectionis, v.gr. in pubertate, vel post obitum mariti, possunt irritare, Bonac.*l.c.*

„ VI. Votum, de quo dubium est, utrùm emiseris tempore libertatis, an subjectionis, non posse irritare Superiorem, docet Salas *T*.2.*q*.21. & Caram.*l*.3. *c*.1.*d*.1. Sed contrarium tenet Suar.Sanch.Bon. & alii cum Bardi *d*.6.*c*.1.§.28.

„ VII. Facta tempore subjectionis possunt adhuc irritari post illud: v.gr. quando filius jam est pubes. Quod verum est, etsi in pubertate ea ratificasset putans ex errore esse firma: secus tamen, si infirma esse novisset, & independenter à prioribus ratificasset. V.Less.*l*.2.*c*.40.*d*.14. *num*.83.

„ VIII. Supradicti possunt revocare, ac directè irritare vota etsi semel ea ratificaverint, quia non privarunt se dominio & potestate sua. V.Suar.*de voto l.6.c.9.* Quòd si tamen id sine causa fiat, erit (secundùm quosdam) peccatum mortale, licèt probabiliùs id neget Suar.*c*.4. & Laym. hic.

„ IX. Prælatus potest irritare votum subditi à Prædecessore æquali vel inferiore confirmatum, non tamen à superiore. Vide de his Bon.*l.c.*§.2. Laym.*c*.7.

A D D E N D A.

483 Q*Uæst.*121. *Per quid irritatio differat à dispensatione voti?* R. Irritatio est ablatio obligationis facta nomine proprio per potestatem dominativam in personam voventem, aut in rem, de qua fit votum; è contra dispensatio est ablatio obligationis facta nomine alieno, scilicet Dei, qui potestatem Jurisdictionis dat quibusdam in Ecclesia ad tollendam, ubi causa est, voti obligationem, Sanch.*l*.4.*c*.24. *n*.14.

484 *Q*.122. *An Papa vel alii Prælati Ecclesiæ possint directè irritare vota Christianorum?* R. Aliqui affirmant, quia vota subditorum semper imbibunt hanc conditionem: *Si Superior consenserit, seu non contradixerit*, Papa autem est Superior Christianorum & Episcopus Diœcesanorum: Oppositum tenent S. Thomas aliique communiter cum Sanch. *num*. 17. & Castrop.*d*.2.*p*.2.*n*.2. quia non constat illis à Christo datam esse potestatem dominativam, neque hæc necessaria fuit ad Ecclesiæ gubernationem, satis enim erat, quòd haberent jurisdictionem, & possent vota dispensare vel commutare, aut eorum executionem impedire per potestatem præceptivam, aut saltem valorem votorum impedire, antequàm fierent; unde illa conditio, *si Papa consenserit*, tantùm significat, si non sustulerit obligationem dispensando, prohibendo executionem, antecedenter impediendo. Potest tamen Papa directè irritare vota, quæ Religiosi post vota sua substantialia emittunt, quia vi voti Obedientiæ acquiritur Papæ potestas dominativa in voluntatem eorum.

485 *Q*.123. *An Superior possit propria vota irritare?* R. Nec potest irritare, nec alteri committere, ut irritet, ita Sanch. *n*.60. Castrop.*n*.5. Ratio est, quia nemo potest votum emittere sub conditione sui consensus, hæc enim conditio destruit obligationem voti, quæ stricta esse debet, potestas autem irritandi fundatur in eo, quòd votum includat conditionem, si Superior consenserit. *Nec obstat*, quòd quis dispensare possit secum, secundùm dicta *l*.1.*n*.799. Quia potestas dispensandi nititur jurisdictione, quam Deus concessit Superioribus etiam respectu sui, non quidem coactivam vel contentiosam, sed tantùm voluntariam & gratuitam; neque requiritur distinctio personæ dispensantis & dispensatæ, nam dispensatio non est actus judicialis, sed tantùm jurisdictionis voluntariæ, in qua aliquis potest sustinere plures personas, uti habet communis cum Covar.Suar.Bon.Sal.Sanch.Fill.*T*.21.*num*.441.Laym.*l*.1. *tr*.4.*c*.22.*num*.31. Tamb.*l*.3.*c*.16.§.4.*num*.6. Addit Illſ.*T*.1.*d*.2. *num*.49. saltem sufficere distinctionem, quæ est inter dispensatum & principalem dispensantem, qui est alius Superior vel Ecclesia vel Deus conferens ei jurisdictionem.

486 *Q*. 124. *Quid præterea sit addendum ad melius intelligendam naturam irritationis?* R. Seqq.

§.1. Vota merè interna irritari possunt, quia ad irritationem plus non requiritur, quàm negatio consensus illius, cujus dominio subjacet voluntas voventis, Illsung.*T*.5.*n*.129.

487 §.2. Licèt requiratur, ut commutans vel dispensans vota, hæc cognoscat speciatim, non tamen est necesse, ut irritans ita cognoscat, sed potest in genere tollere omnia per solum suum dissensum, Tamb.§.3.*n*.1. Neque etiam requiritur, ut qui vovit, id resciat aut consentiat, sed votum irritari potest ipso invito, Castrop.Tamb.*n*.13. Illſ. *n*.140.

§.3. Vota ab impubere emissa tam realia quàm personalia potest Pater semper irritare: Tutor tãtum ad annos pubertatis: Curator tantum ad annum majoratus sive 25. completũ pupilli nec sum emancipati, nam tantum ad illud tempus substituuntur loco Patris, Sanch.Less.Lay Castr.Tamb.Illſ.*t*.5.*n*.123.134. Ratio est, quia talia vota involvunt consensum Patris & posteà eorum qui à Jure sunt loco Patris, idque fit non tantùm propter dominium, quod Pater habet in voluntatem filii, sed etiam propter immaturitatem ætatis & judicii in impubere. Mater (secundùm Sanchez) potest quantum Tutor, secundùm Sà, Sayr.Tamb.*l*.5.*c*.3.§.1.*num*.14. quantum Curator, ipsa enim etiam absente Curatore subintrat in ejus locum: *Tancr.* putat etiam Socerum respectu Generi sui posse irritare vota, si hic careat Patre, Matre, Tutore, Curatore, sed rectè dissentit *Tamb.* Similiter probabile putat *Sanch.* Maritum succedere loco Patris vel Curatoris, si uxor his careat, sed etiam rectè contradicit Illsung.*n*.127. quia potestatem talem neque ex Jure naturæ vel positivo, neque ex contractu habent, hinc etiam vota filii puberis tantùm illa potest irritare Pater, quæ gubernationi domesticæ & administrationi præjudicant, Illſ.*n*.124. Ex jam dictis solvuntur hi duo casus: 488

Cajus 13. annos natus petit à Patre licentiam vovendi jejunium pro singulis Sabbatis; audiens Titius ejus frater annos 15. natus etiam petit, & præterea, ut vovere possit dare pauperi portionem suam; Pater omnia permittit, hinc vovent; sed Pater non multò post jubet utrumque filium die Sabbati secum cœnare, & consumere cibum appositum, dicens se irritare vota facta. In hoc casu Less *de Just.l.*2.*cap*.40.*num* 75.Suar.*de voto l.*6. *c*.8.*n*.7. negant votum Caii potuisse irritari à Patre, quia fundamentum potestatis in Patre respectu impuberis est levitas in vovendo & imbecille judicium, ergo his cessantibus cessat potestas irritandi vota, atque hic nulla est in vovendo vel levitas vel imbecillitas judicii, quia prudens Parentis approbatio ea vel tollit vel saltem supplet: è contra plures cum Sanch.*cap*.27. *num*.18. & 21. Laym.*l*.4.*t*.4. *cap*.7. *num*.17. Castrop.*d*.2.*p*.3.§.2.*num*.5. probabiliùs dicunt votum Caii esse validè irritatum, adeoque Cajum debuisse cœnare, quia licèt Pater approbet, hæc tamen approbatio non tollit, quin impuberes in vovendo sint leves & imbecillis judicii, ergo ratio, cur talia vota sint irritabilia, reipsa manet, quod pluribus probant *Sanch.& Castrop.* Quòd Titium attinet, hic duo vota emisit, unum personale abstinendi à portione sua, alterum reale donandi portionem pauperi: primum Pater irritare non potuit, quia Titius est pubes, pater autem non potest irritare vota personalia puberis: secundum irritare potuit, cùm sit reale, præjudicans gubernationi domus, itaque Titius non potuit cœnare cum patre, attamen non debuit portionem, à qua abstinebat, dare pauperi. 489

Sempronius pupillus completo anno 13. vovet se omni Sabbato mensa excepturum duos pauperes, eisque ministraturum: Tutorum unus audiens hoc, postquam Sempronius jam pubes est, utrumque prohibet: In hoc casu dicendum est Sempronio jam pubere cessasse officium Tutoris, & in officium Curatoris transisse, cujus est administrare bona pupilli usque ad annum 25. completum: itaque cùm votum adhibendi pauperes ad mensam sit reale, Curator validè irritat: quoad votum personale ministrandi mensæ, si Curator forte permisisset pauperes mensæ adhiberi, major est difficultas, an irritare potuerit, negat cum aliis Suarez.*c*.6.*num*.24. quia Sempronius quoad suam personam nunquam fuit subditus Curatori, non ante pubertatem, quia tunc non datur Curator, sed Tutor; nec post pubertatem, quia tunc Pupillus quoad suam personam est sui juris, & Curatori competit tantùm administratio bonorum; è contra Sanch.*c*.30.*nu*.15. Laym.*num*.11. Less.*n*.83. Castrop.§.3.*n*.6. probabiliùs dicunt Curatorem posse irritare vota Minoris ante pubertatem emissa nec confirmata post pubertatem, quia Curator succedit Patri in gubernatione filii, ideòque indirectè & secundariò etiam gaudet potestate gubernandi personam pupilli. Pater autem validè irritasset tale votum, ergo & Curator. 490

§.4. Pater potest respectu filii spurii idem, quod respectu legitimi, nam licèt non ex lege, attamen ex Jure naturæ etiam in illum habet patriam potestatem; putatque *Tamb.* contra *Castrop.* id esse verum, licèt spurius habeat Tutorem. 491

§.5. Hoc ordine venit potestas irritandi vota; Pater, Tutor, Curator, Avus ex parte Patris nil potest vivente Matre, Suar.Sanch.Castrop.Tamb.*sup.* 492

§.6. Quamvis probabile sit cum *Sota, Sanch. Tamb.* quòd Maritus vota Uxoris directè irritare possit, eo quòd voluntas ejus videatur esse plenè subjecta dominio viri, secundùm Apost. ad Ephes.5.Vers.22. *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino, quia vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ, &c.* nihilominus videtur probabilius cum S.Anton.Nav.Azor.Valent.Suar.Less.Bonac.Laym. Castrop. Illsung.*n*.126. id tantùm intelligi de illis votis, quæ præjudicant 493

cant

cant usui Matrimonii, educationi prolis, vel administratio-ni familiæ: ex qua causa potest etiam uxor irritare vota Mariti. Ratio est, quia subjectio uxoris fundatur tantum in contractu Matrimonii, ergo tantùm datur in ordine ad finem Matrimonii, ex quo uxor etiam acquisivit simile jus ad eosdem fines obligandi maritum, ideòque etiam irritandi ejus vota, in quantum huic fini præjudicant.

494 §.7. Vota emissa ex licentia Superioris subordinati possunt irritari à Superiore altiori, non contrà, quia subditus & superior subordinatus tenetur se semper conformare voluntati Superioris altioris, Suar. Sanch. Castrop. Illſ. *num.* 130.

495 §.8. Vota emissa à Religioso tempore subjectionis non possunt irritari ab eo Superiore, à cujus subjectione Religiosus jam est liber, quia desiit potestas in Superiore, vel fundabatur in jure super voluntatem voventis; & idem est de votis Religiosi facti Episcopi, aut in alio Ordine professi, aut à Monasterio ejecti, quamdiu non redeant ad priorem subjectionem, Tamb. *l.* 3. *c.* 16. §. 2. *num.* 34. Illſ. *num.* 134. Similiter vota facta in sæculo vel Novitiatu non possunt irritari à Superiore, quia vovens tum non erat subjectus, nec sunt facta sub conditione beneplaciti Superioris, qui tamen posset suspendere quantùm gubernationi præjudicant: putat tamen Tamb. §. 3. *num.* 41. & Illſ. *num.* 136. vota facta ante Religionem ab impubere vel pupillo posse à Superiore irritari, uti irritari potuissent à Patre, Tutore vel Curatore; & consentit Sanch. *de Matrim. lib.* 9. *disp.* 41. idem asserens de marito respectu voti ab uxore impubere emissi.

496 §.9. Votum emissum tempore subjectionis, sed implendum posteà tempore libertatis potest irritari ab habente dominium in ipsam Voluntatem, hic enim directè potest annullare actum, ex quo oriri deberet obligatio: è contra irritari non potest ab habente dominium in rem tantùm promissam, nam non habet dominium in actum, ergo actus manet validus pro tempore libertatis; hinc Curator non potest irritare vota puberis post Minoratum implenda; nec maritus vota uxoris implenda in viduitate vel divortio; nec Dominus vota servi implenda post servitutem; possunt tamen hæc vota suspendi quoad executionem, in quantùm præjudicant, Illſ. *num.* 135.

497 §.10. Vota emissa cum licentia Superioris possunt irritari ab eodem Superiore, nisi fortè renunciarit juri, quod habebat in rem promissam, aut promissione ab altero acceptata se obligaverit non revocare, tum enim res esset facta juris alterius, Sanch. *n.* 11. Castrop. §. 2. *n.* 5. & alii mox citandi. Item irritari possunt ab alio habente æqualem potestatem, v.g. si unus Tutor dederit licentiam vovendi, potest alter Tutor irritare votum: ratio est, quia dans licentiam, per se loquendo, retinuit suum dominium plenum, nisi expressè se abdicare voluerit; & alter Superior per licentiam sibi æqualis etiam non est privatus dominio suo in voventem, ita Abb. Navar. Cajet. Silv. Sot. Az. Suar. & alii, quos citant & sequuntur Laym. *n.* 14. Less. *n.* 76. Castrop. *num.* 3. Illsung. *num.* 131. 132. 137. & 138.

498 §.11. Vota realia cum consensu Superioris emissa, & ad hæredem translata non possunt irritari ab ullo Superiore, quia post mortem voventis, nec persona vovens, nec res promissa manet sub dominio Superioris, Sanch. Castrop. Illſ. *n.* 132.

499 §.12. Si Superior sine justa causa irritet votum grave, in quod consenit, communis sententia est cum *Sot. Sanch. Rosel. Castrop.* quòd peccet graviter, uti graviter peccat, qui sine causa non observat: Illsung. tamen *n.* 133. probabiliter dicit peccare tantùm venialiter, quia licèt abutatur sua potestate, sine causa impediendo alterum à majore suo bono, tamen non est grave contra charitatem, cùm non graviter noceatur subdito, uti suppono, nec videtur grave contra religionem, cùm irritato voto desinat ejus obligatio; unde patet disparitas de eo, qui non observat: hujus enim votum manet & frangitur, atque ideo etiam peccat mortaliter, qui sine causa dispensat in Lege Superioris, tum enim manet obligatio Legis, quia dispensatio illa est invalida, & ipse est causa transgressionis illius Legis adhuc permanentis: unde à contrario sumitur hoc argumentum, nam uti qui sine causa dispensat cum subdito in sua Lege quantumvis gravi, tantùm venialiter peccat, qui temerè tollit Legem, ita & hic.

500 §.13. In dubio, 1. An votum sit irritabile. 2. An non sit emissum vel confirmatum extra tempus subjectionis. 3. An executio non sit destinata in tempus libertatis, videtur Superior posse irritare, quia cùm sit in possessione sui dominii & potestatis respectu omnium votorum subditi, nullum debet ab ea potestate extrahi, nisi certò constet sub ea non contineri, Illsung. *num.* 141.

501 Q.125. *An qui vovit non petere dispensationem à voto, possit petere irritationem aut commutationem, vel contra?* R. Posse, quia hæc differunt, & diversam requirunt potestatem, ergo qui sibi inclusit potestatem ad unum, non ideo interclusit ad alterum, Navar. Sanch. Tamb. *l.* 3. *c.* 15. *§.* 4. *n.* 9. Si tamen mens ejus fuerit nullam petere deobligationem, si petat, peccat: deobligatio tamen est valida.

Q.126. *An votum non utendi irritatione vel dispensatione sit irritabile aut dispensabile?* Resp. Esse, ideoque ultimo sublato semper poterunt priora etiam tolli, quod si absolutè vovisset nullo casu uti tali facultate, votum esset irritum, quia sæpè melius est uti quàm non uti; est itaque cõditionatum non utendi, nisi melius fuerit uti, Suar. Sanch. Castrop. Less. *in Auct. V. Votum c.* 2. Similiter votum sub pœna, ut non possit dispensari à Papa, est dispensabile ab Episcopo, quia à Papa nullibi reservatur, nec ideo tolli potest potestas Episcopo ordinaria, Trull. aliique cum Dian. *p.* 7. *t.* 9. *R.* 59. 502

ARTICULUS II.

Quis vota indirectè possit irritare? 503

Resp. Si alicui, non quidem voluntas voventis, sed voti materia sit subjecta, ita ut in hanc jus habeat, is tale votum potest irritare irritatione indirecta, hoc est, ejus obligationem suspendere, in quantùm suo jure præjudicatur: idque ex lege naturæ docente, quòd nemo possit alteri promittere aliquid in præjudicium tertii. S. Th. *in* 4. *d.* 38. Suar. Less. &c. *Unde resolver:*

I. Sic irritare possunt, præter suprà nominatos, mater respectu filiorum puberum, quamdiu manent in domo paterna, nec sunt emancipati: item Tutor puberis, usque ad annum vigesimum quintum, in iis, quæ eorum potestati officiunt, Laym. *l.* 4. *t.* 4. *c.* 7.

II. Idem potest uxor respectu mariti; v.gr. si is voverit longiorem peregrinationem, habitare alibi, cubare seorsim, quæ derogant vitæ sociali, & usui dominii, quod habet in corpus mariti, Fill. Less. *l.* 2. *c.* 40. *num.* 98.

III. Item Dominus & Domina respectu famulorum; ut si voverint jejunium, quo fierent inepti ad obsequia Domini, quale votum nõ est castitatis, vel brevis orationis, Less. *n.* 86.

IV. Item non tantùm Pontifex respectu omnium Fidelium, sed etiam Episcopi, & Principes respectu subditorum, quando materia illis præjudicat. Denique Superiores respectu Novitiorum, in iis, quæ impediunt Novitiatus exercitia, Less. *num.* 80.

V. Non possunt irritare indirectè vota de re aliàs præcepta, v.g. non furandi; quia nemini præjudicant. Item neque vota implenda tunc, quando materia voti non erit ampliùs subjecta; v.g. vota servi implenda, cùm erit liber, & Conjugis, cùm alter erit mortuus.

VI. Potest quis etiam indirectè irritare vota longè ante facta quàm sibi materia subjiceretur; v.g. facta à Conjuge longè ante Matrimonium.

VII. Potest quis etiam vota à se, vel ab antecessore concessa & confirmata, indirectè irritare ut patet ex *Articulo superiore*. Excipe tamen, nisi suo juri cessisset, & hanc cessionem subditus acceptasset; ut v.g. in voto castitatis, mutuo mariti & uxoris consensu facto. Secus tamen esset, si vel sola uxor, vel uterque independenter ab altero vovisset.

VIII. Vota indirectè tantùm irritata reviviscunt & obligant, quando alteri desinunt præjudicare. Vide de his Bon. *l.* 4. *q.* 2. *p.* 7. §. 2. *num.* 36. Laym. *c.* 8.

ADDENDA.

Quæst. 127. *Quid prætereà hic notandum sit?* R. Hæc pauca, §. 1. Illsung. *a.* 5. *num.* 127. docet neutrum Conjugem posse irritare alterius votum de non petendo debito conjugali, cùm neuter habeat jus obligandi ad petendum, sed tantùm ad reddendum. Fatetur tamen oppositum esse probabile, & in praxi tutum, quia unus potest obligare alterum, ne se reddat inhabilem ad petendum, quia inde nasceretur grave onus & molestia in Matrimonio, cùm sæpè difficile sit, & maximè uxori verecundæ, debitum petere. 504

§. 2. Domini propter solum dominium utile, quod habent in servos aut famulos, possunt ea tantùm vota, etiam ante tempus servitutis emissa irritare seu potius suspendere, quæ obsequio illorum præjudicant, Illſ. *num.* 128. 505

DUBIUM VII.

Quid sit commutatio voti.

Resp. Commutatio est substitutio alterius operis honesti loco ejus, quod voto promissum erat, sub eadem obligatione. Circa quam, ut licitè fiat traduntur hæ regulæ. *Prima.* Ad commutationem voti requiritur authoritas ecclesiastica. 1. Quando commutatio fit in paulò minus bonum: quòd si notabiliter minus sit, miscetur dispensatio. 2. Quando dubium est de æqualitate boni. 3. Quando fit in bonum æquale, licèt aliqui tunc putent sufficere authoritatem propriam. Hæc tamen sufficit ad 506

,, commntationem in melius, quia in meliori minus contine-
,, tur. Voco autem melius, quod est tale in ordine ad utilita-
,, tem spiritualem vovenus, & Deo gratius.
,, *Secunda*. Ad commutationem voti in æquale requiritur
,, causa, licèt minor, quàm ad dispensationem, quia dis-
,, pensatio planè liberat ab obligatione voti: commutatio ve-
,, rò aliud subrogat. Unde si fiat in melius, nulla causa requi-
,, ritur: si in æquale cum authoritate Superioris, sufficit ma-
,, jor in illud propensio. Si verò dubitetur, an sit æquale, suf-
,, ficit notabilis molestia in implendo. Vid.Less.*l.2.c.40.d.*16.
,, *Unde resolves*:
,, I. Quamvis Oratio absolutè sit melior jejunio, non licet
,, tamen propria authoritate hoc in illam commutare, quia hic
,, & nunc potest jejunium esse Deo gratius, utpotè utilius ad
,, bonum spirituale hujus hominis. Less.*num.*101.Sanch.*c.*56.
,, II. Omnia vota personalia, propria authoritate commu-
,, tari possunt in votum Religionis, imò ipso Jure omnia vo-
,, ta realia sic mutantur in Professione.
,, III. Qui habet votum Religionis, non potest illud pro-
,, pria authoritate commutare in susceptionem Episcopatus,
,, tum quia hic non efficit hominem perfectiorem quàm Reli-
,, gio, licèt perfectiorem esse supponat; tum quia non con-
,, stat, quòd illud hic & nunc sit Deo gratius, tum quia sic res-
,, pondit Innocentius III. apud Bonac.*in* 2. *Præcep. d.*4. *q.*2.
,, *p.*7. Idem habet Less.*n.*103. Azor.Sanch. Laym.*l.4.t.5.cap.*6.
,, *num.*15. Pal.*t.6.d.1.p.6.num.*2. Dian.*p.6.t.6.R.*62.
,, IV. Qui habet facultatem dispensandi, habet etiam com-
,, mutandi; non tamen contrà, quia commutatio est pars dis-
,, pensationis; qui autem potest majus, etiam minus potest.
,, Qui autem habet facultatem commutandi tantùm, non po-
,, test mutare nisi in æquale: quod moraliter & non scrupu-
,, losè æstimandum est; ut monet Laym.*l.4.t.4.c.*8.*n.*24. In qua
,, æstimatione (ait Cajetan.) non negligenda sunt concomi-
,, tantia, v.g. in voto peregrinationis habenda est ratio non
,, tantùm laboris, sed etiam expensarum, quas fecisset. Suar.
,, Less.*num.*108. V.Bonac.§.3.
,, V. Si is, cujus votum mutatum est, malit deinde imple-
,, re primum, id potest, tum quia id est melius, vel æquale,
,, tum quia in ejus favorem factum est, cum tacita conditio-
,, ne, si ei placuerit, Less.*num.*111. Sà, Fill.*num.*289.
,, VI. Si voti legitimè à Superiore commutati materia, sive
,, opus fiat impossibile, vel indifferens, non tenetur redire ad
,, prius, quia obligato extincta est. Vide Laym.Bon.*ll.cc.*

A D D E N D A.

507 QUæst.128. *Quid circa hanc votorum commutationem sit præterea notandum?* Resp.Seqq.§.1. Probabile est commutationem fieri posse extra Confessionem, ita Suar.Sanc. Henriq. Bonac. Laym. Castrop. Dian. Gob. cum Belleg. *de jubilæo p.3.f.12.q.*5. contra Rodriq.Bejam, Sayr. & alios: quia nullibi præscribitur, ut in Confessione fiat: Addunt Dian. & alii cum Sanch.*l.4. c.54. n.*17. etiam fieri posse ab eo, qui Confessiones meas ordinarias non audit, si tantùm sit aptus audire, licèt enim hoc spectet ad forum conscientiæ, non ideo spectat ad forum Pœnitentiæ: *Nec obstat*, quòd fortè in Bulla Concessionis addatur, *Confessionibus auditis valeat absolvere à peccatis & commutare vota, nam* Tò *auditis Confessionibus*, refertur ad absolutionem à peccatis, quæ immediatè sequitur, hinc commutatio voti fieri potest etiam cum absente, Tamb.Belleg.supr.

508 §.2. Potest commutans dicere, commuto in hoc, quod posteà designabo, Sanch.*num.*31. Rodriq. Vivald. Sayr. Dian. Alloz.Belleg. *q.*6. Imò & dicere potest, commuto in illud, in quod vir ille doctus, quamvis laicus, censuerit commutandum, Sanch.Less.Laym. Gob. aliique cum Belleg. supra; tumque obligatio est translata in illud aliud; nec peccas agendo contra materiam priorem, Sanch. Less. Trull. Castr. Gob. Belleg. supra cum Dian. *p.1.t.11. R.*52. contra Rodriq. debet tamen illa dilatio substitutionis esse rationabilis ac bona fide fieri; & ita potest differri commutatio ultra tempus, v.g. jubilæi, Suarez, Sanchez, Castrop. aliique cum Belleg. supra; quod verum est, etiamsi Pœnitens in genere tantùm petierit commutationem votorum, & nullum in specie explicaverit, v.gr. quia jam non meminerat aut Confessarius impediebatur, quò minus jam commutaret, Suar.Sanch.Castr.Gob.Belleg. qui rectè addunt requiri, ut Pœnitens in hoc casu lucretur jubilæum, alioqnin non acquiret jus ad commutationem.

509 §.3. Si Pœnitens sciat se vovisse, sed nesciat quid, potest Confessarius adhibere prudens arbitrium, & secundum rem probabiliter præsumptam ac circumstantias commutare in certam materiam, Suar.Sanch.Trull.Belleg. suprà.

510 §.4. Potest etiam commutari votum pœnale, uti quando vovisti dare eleemosynam, si mentireris, Suar.Sanch. Less. Mald.Fill.Dian. & alii cum Belleg.*q.*7.

511 §.5. Votum unum reservatum nequit commutari in aliud nè reservatum quidem, præterquam in ingressum Religionis, uti notant omnes cum Ill.*n.*149. quia cùm contineant res arduas, Ecclesia negando potestatem relaxationis voluit injicere prudentem horrorem Fidelibus, ne leviter vel temerè emitterent; potest tamen votum reservatum differri ex justa causa, & tantisper aliquod aliud injungi, uti cum communi Sanch. Similiter commutari possunt circumstantiæ voti reservati, uti dicetur *num.*550.

§.6. Dilatio voto jejunii promissi potest modica commutatione suppleri, & præscindendo ab aliqua peculiari circumstantia, inquit Tamb.*l.3.c.16.§.6.num.*6. facile eam concederem fieri in aliam diem sine supplemento, quia sic parum aut nihil decedit de cultu divino. 512

§.7. Vota etiam jurata commutari possunt, secundùm dicta *n.*355. docentque Authores ibi citati & alii cum Belleg. *q.*1. & nemo dubitat, quin Episcopus possit dispensare in votis juratis, inquit Less. *in Auct. v. votum*, *Cas.*3. si nempe non sit in præjudicium tertii, uti dicetur *à num.* 532. 513

§.8. Possunt etiam commutari promissiones factæ Sanctis, quia veniunt nomine voti, licèt reipsa vota non sint, Gob.Belleg. suprà. 514

§ 9. Omnia vota in sæculo vel Novitiatu emissa possunt à vovente vel Superiore commutari in vota professionis Religiosæ: item in vota simplicia Societatis JESU, nam etiam hæc ultima irritant Matrimonium, & absolutè sunt de meliori bono: Si quis tamen cum culpa dimittatur à Societate, priora vota revivescent, non autem si sine culpa, nam implet conditionem, & perseverat, quantum in se est, Tamb.§.3.*n.*5. Quòd si priora vota non sint à te vel à Superiore commutata, etiamsi sine causa dimittaris, revivescent, quia per simplicia vota tantùm suspenduntur, & per solam professionem extinguuntur, Tamb.*num.*8. V.Dian.*p.3.t.2.R.*71. 515

§.10. Facta per legitimam Jurisdictionem commutatione extinguitur prius votum, hinc si materia subrogata fiat inutilis vel impossibilis, etiam ex culpa voventis, non tenetur redire ad prius votum: Ut probabilius est idem valere etiam in votis sæculi commutatis vi professionis religiosæ, si quis in sæculum, attamen sine culpa sua, ex dispensatione Papæ rediret, Tamb.§.7.*n.*1. Licèt autem sic extinguatur prius votum, tamen ex benigno & interpretativo consensu Ecclesiæ poteris, si velis, ad illud redire, loco materiæ subrogatæ, commutatio enim videtur facta in favorem tui, ut materiam subrogatam expleas, si nolis priorem, Less.Laym. Spor.*c.3.num.*135. quamvis Suar.Sanch. & alii cum Diana in Comp. V.Votum *n.* 55. negent te posse ad priorem materiam redire, si materia subrogata fuerit melior, quia putant commutationem esse factam in favorem Dei, qui acceptavit; sed hanc limitationem non admittunt alii: notat tamen rectè Tamb.*n.*6. quòd per commutationem propria authoritate factam non transferatur vinculum ad rem subrogatam, ideoque tenearis redire ad priorem materiam, si hæc subrogata reddatur inutilis vel impossibilis. *Ex dictis solvuntur hi casus*: 516

Titius voto peregrinationis Romanæ obstrictus ingreditur Statum Religiosum, & in Novitiatu vovet, si in illa Religione non permaneat, se aliam ingressurum, profitetur deinde, sed post aliquot annos ob delicta ex Religione expellitur: In hoc casu, *Vivald.* putat teneri Romam proficisci, quia in commutationibus, quæ à Jure fiunt, videtur subintelligi illa conditio, *si in materia permutata permanseris*: Oppositum tenet *Sanch.* quia nobilior commutatio plùs extinguit voti prioris obligationem, quàm ignobilior, sed commutatio, quæ à Jure fit per professionem religiosam, est nobilior aliis commutationibus, quæ ab homine fiunt, ergo voti prioris obligationem plus extinguit, & consequenter hoc non revivescit. Quoad alteram partem, *Less.* putat Titium teneri ingredi aliam Religionem, quia votum hoc ingrediendi aliam Religionem, si in hac non perseveret, non est commutatum per Professionem religiosam, cùm assumptum fuerit sub conditione cessationis Professionis religiosæ: Oppositum tenet *Castrop.* quia non est major ratio de voto ingrediendi aliam Religionem, quàm de quovis alio voto, ergo illud similiter extinguetur per primam Professionem: Sententiæ hæ sunt probabiles, sententiæ tamen *Sanch.* & *Less.* videntur conformiores dictis. 517

Cajus obstrictus voto Religionis obtinet dispensationem contrahendi Matrimonium cum Caja, sub onere commutationis in sabbatinum jejunium. Caja moritur secundo anno, in hoc casu *Sanch.* putat Cajum teneri ad utramque materiam exequendam, nam primi voti obligatio redit, in qua videtur dispensatum esse tantùm pro tempore Matrimonii cum Caja: materiæ autem secundæ obligationem putat colligi ex modo scribendi Pontificis, quo denotatur perpetuitas materiæ permutatæ; è contra *Castrop.* dans redire prioris voti obligationem: probabilius negat manere obligationem secundi, quia generalis regula est, voto principali redeunte 518

cessa-

cessare subrogatum, quòd si absolutè dispensatum est ad ineundum Matrimonium sub onere sabbatini jejunii, videtur liber voto Religionis, licet maneat viduus aut iterum ducat aliam, semper tamen observando sabbatinum jejunium. Vide dicenda *num.* 564.

519 §.11. Possunt vota semel commutata iterum commutari in aliquid aliud. *Chap.*

520 §.12. Rectè notant Authores communiter, quantùm fieri potest, commutationem esse faciendam in rem, quæ serviat ad finem voti: sæpè tamen expedit commutare in opera, quæ vovens solet ex devotione facere, si periculum sit transgressionis, quia illa alacrius peraget; sed non potest fieri in opera, ad quæ aliunde ex gravi obligatione tenetur, Less. Gob. Alloz. Belleg. *q.6.* potest autem dari optio Pœnitenti, uti ex pluribus propositis hoc vel illud faciat loco sui voti; item ut jam hoc jam illud, hoc vel illo die, Gob. Belleg. *sup.*

521 §.13. In commutatione non est spectanda præcisè excellentior virtus, in quam commutetur, sed quod hic & nunc est melius voventi, sic si ad domandam carnem voverit flagellationem, melius erit commutare in jejunium quàm orationem, Tamb. §.6.*n.3.* addens *num.* 5. non esse tamen opus, ut votum personale in actionem personalem, aut reale in realem mutetur, quamvis consultius sit sic fieri. Et est communis cum *Laym. Lohner*, qui etiam cum *Vasq. Con. Dicast.* notant fieri posse in opera à vovente fieri solita, uti ante dictum est.

522 §.14. Si commutatio fiat ex causa rationabili, fieri potest in æquè bonum; si autem fiat sine causa ex mero beneplacito, fieri debet in melius; S. Th. Cajet. Beja *p.1. Cas.* 28. Et universaliter loquendo videtur probabilius cum Sanch. *c.49. num.* 12. Ills. *n.* 150. aliisque plurimis contra multos apud Castr. *d.2. p.* 15. *n.4.* quos sequitur Sporer *t.3. c.3. num.* 122. neminem posse propria authoritate votum suum commutare in aliquid tantùm æquale, hoc ipso enim quòd hæc materia sit voto promissa, habet honestatem objectivam religionis, jamque censetur melior, quàm altera libera secundùm se tantùm æqualis; authoritatem tamen dedit Deus Superioribus Ecclesiæ, quia sic expediebat ad utilitatem Fidelium, & prælatus in Ecclesia, inquit S. Th. 2.2. *q.* 88. *a.* 12. *in O.* gerit vicem Dei, hine Apostolus 2. ad Corinth. 2. v. 10. ait: *Quod donavi, si quid donavi, propter vos in nomine Christi.*

523 §.15. Ut materia voti propria authoritate commutari possit in aliam tantùm probabiliter meliorem, requirunt Suar. Sanch. & Castrop. certitudinem, quòd ad minimum sit æqualis, sed Illf. *n.* 149. id non requirit, dicens, uti secundùm probabilem sententia alia præcepta ad plus non obligant, quàm ut eis probabiliter satisfaciam, secundùm dicta L. 1. n. 600. ita & hic esse.

524 §.16. Commutatio absque ulla causa etiam à Superiore facta in rem æqualem videtur esse invalida: Suar. Castrop. *p.* 17. *n.4. & alii.* Ratio est, quia procedit à non habente potestatem, Deus enim nemini dedit potestatem remittendi obligationem aliquam absque causa: quia talis concessio esset irrationabilis, si tamen Superior bona fide processerit, putans esse causam, commutatio valet, uti tenent iidem Authores cum Diana *in Summa V. Votum n.* 48. quia ipsa bona fides Superioris est pro causa, nec Deus credi debet in hoc esse rigidior exactor: addit Sanch. apud Dian. *P.2. T.16. R.8.* peccaturum tantùm venialiter, qui sine causa commutaret in aliquid æquale.

525 §.17. In jubilæo sufficit causa, ob quam Papa dat facultatem commutandi, estque ordinariè generalis causa boni communis, quæ sufficit ad commutationem æqualem, Suar. *c.* 19. *num.* 10. Sanch. *c.* 50. *num.* 19. Gob. & alii cum Belleg. *q.4.* Etiam extra jubilæum pro commutatione in rem æqualem sufficit causa levis, uti habet communis cum Castrop. *p.* 15. *num.* 8. v. g. si commutatio ardenter petatur, cum spe majoris fervoris & fructus in executione materiæ subrogandæ consentit Dian. suprà cum aliis, hinc Suar. *l.6 c.20. n.7.* dicit moraliter hic nunquam deesse causam.

526 §.18. Si commutatio fiat in minus à non habente potestatem dispensandi, Sanch. Dian. Tamb. §.5. *num.9.* Belleg. *q.3.* dicunt esse probabile, quòd valeat, sed remanere obligationem supplendi id, quod deest ad æqualitatem; è contra Suar. Nav. Azor. Castrop. *p.* 17. *n.2.* Illsung. *n.* 155. aliique multi probabiliùs dicunt, quòd commutatio sine ulla causa in aliquid minus sit invalida, quia potestas sic commutandi non est data à Deo, nec Deus acceptat, quod minus est: imò nec quod de se est tantùm æquale, quando nulla est causa sic commutandi, quia nunc reipsa est inæquale, & minus, uti *num.* 522. dictum est; hinc concludit Illsung. *n.* 153. quando Authores dicunt posse vota per authoritatem Superioris commutari in paulò minus, intelligi de opere, quod adhuc moralem æqualitatem habeat, hinc etiam *Belleg.* addit valere talem commutationem, dummodo id, quod substituitur, non sit notabiliter minus.

527 §.19. Med. Less. aliique apud Dian. *in Comp. V. Votum n.* 51. dicunt Regulares probabiliter posse commutare in quid minus, sed nullibi lego illud privilegium. Gob. & alii apud Dianam *p.2. t.16. R.8.* putant tempore jubilæi fieri, posse in rem certò minùs bonam, quia ipsa opera ad jubilæum lucrandum requisita dici possunt venire in partem operum substituendorum, quod non videtur improbabile: de cætero satis certum est, & notant omnes, sufficere æqualitatem moralem & bona fide existimatam, nimis enim difficile & moraliter impossibile est mathematicè attingere æqualitatem.

§.20. Commutatio è priori facta in aliquid, quod videtur 528 esse minus, non facilè improbari debet à posteriori Confessario, sed potiùs præsumendum habuisse causam: Et sententia aliorum apud Laym. *l.4. t.4. c.8. nu.* 24. docentium id licitè aut saltem validè fieri, probabilis est, inquit *Lohner.*

§.21. Exempla commutationum in aliquid æquale videri 529 debent apud Tamb. *§.6. à num.* 11. Gob. *de jubil. à n.* 324. Spor. *à nu.* 126. Lohner & alios passim: ac inter reliqua advertendum, an prima materia voti sit multum utilis ad finem, quem habuit vovens, si enim nunc sit minus utilis, facilius attingetur æqualitas.

§.22. Quamvis non peccaret, qui votum commutaret sub 530 aliqua conditione de futuro, tamen melius est absolutè commutare, vel differre commutationem, Suar. *c.16. num.* 10. Gob. *num.* 296. Belleg. *q.6.*

§.23. Potestatem commutandi Vota non reservata dedit 531 Confessariis Societatis JESU Paulus III. in Bulla, *Dilecti Filii* 5. Junii 1546. & consequenter eandem habent alii Religiosi, qui cum illis gaudent communicatione privilegiorum.

Q. 129. *An votum factum in favorem tertii possit commutari?* R. §.1. Nec commutari potest nec dispensari, si hoc cederet in præjudicium tertii: tum autem cederet in præjudicium tertii, si esset contra jus à tertio acquisitum, uti si ille tertius promissionem in voto inclusam & non injustè extortam acceptasset, jamque non consentiret in commutationem voti: Si tamen vovens fuisset impubes, posset irritari secundùm dicta *n.* 488. & rectè notat Less. *de just. l.2. c.17. num.* 51. 532

§.2. Si tertio non sit jus acquisitum, uti si non acceptave- 533 rit promissionem, quamvis votum factum sit in ejus favorem, commutari potest, Suar. *T.1. l.14. c.41. n.9. Ex his resolvuntur seqq. Casus:*

Titius vovit dare eleemosynam Cajo pauperi, qui tamen 534 de hoc voto nihil rescit: Hoc votum potest commutari, quia Cajo nullum jus est acquisitum; Suar. Sanch. Less. Mald. Fill. Castrop. Diana *p.1. t.11. R.47.* Belleg. *q.2.*

Cajus vovit vel etiam juravit latroni, votum & juramen- 535 tum acceptanti dare pecuniam: hoc votum & juramentum relaxari potest, quia latro injustè cogens nullum jus acquisivit, sed Cajo nata est obligatio tantùm ex virtute religionis; uti dictum est *num.* 358. quam ex causa possunt Superiores relaxare, Bartol. Jas. Covar. Sanch. *l.3. c.12. n.63.* Lug. *de just. d.22. à num.* 190. Less. suprà. Et admittunt omnes sufficientem causam relaxandi esse, si ille, in cujus gratiam juratum est, injustè, vel turpiter exegerit juramentum, Sanch. *n.65.* Lugo *n.192.* Vide dicenda *P.2. n.736.*

Sempronius vovit uni Ecclesiæ calicem, sed quia audit es- 536 se divitem, petit votum commutari, & dat alteri Ecclesiæ pauperi: In hoc casu dicendum est, si Ecclesia dives hoc votum acceptarat, illicitè fieri, uti habet communissima cum Sanch. *l.4. c.41.* quia commutatio facta est in præjudicium Ecclesiæ divitis, & votum facta acceptatione jam transierat in contractum. His non acquiescit Burgh. *Cent.2. cas.* 25. qui pro se citans *Cajet. P. Nav.* & nonnullos alios, dicit id licitè factum quia ejusmodi vota primariò tendunt ad Deum ut finem, cujus gratia fiunt, Ecclesia autem erat tantùm *per accidens* finis, cui fiebat promissio, ergo acquisitio juris per promissionem acceptatam fiebat dependenter à Dei beneplacito, ergo cùm Deo gratius sit illud, quod est melius, melius autem sit dare Ecclesiæ pauperi quàm diviti, propter hunc principalem voti finem promissio alicui facta non erit valida, nisi serviat ad illum finem principalem. *Confirmatur:* nam qui in Religione professus est, potest per se loquendo transire ad strictiorem, etiam non obtenta facultate, uti habetur Cap. *Licèt*, De Regularibus: Hinc respondet ejusmodi votum Ecclesiæ diviti factum transire in contractum tantùm conditionatum & dependens à Dei beneplacito jam explicato: nihilominus non est recedendum à sententia communi, quam *Sanch. & alii* dicunt esse manifestam, quia negari non potest, quin promissio etiam facta sit Ecclesiæ, quæ per acceptationem jus acquisierit, ergo si revocetur ipsa invita, fiet contra jus illius. Quòd autem liceat transire ad Religionem strictiorem, quamvis prior Religio jus acquisiverit in personam, hujus causam reddunt Authores, quia ex ipsa dispositione juris includitur hæc conditio; *Nisi elegerim strictiorem, volo in hac permanere*, qualis dispositio non est circa alias promissiones.

DUBIUM VIII.

537 *Quid sit dispensatio, & qui possint dispensare in votis.*

RESp.I. Dispensatio est absoluta obligationis voti condonatio, nomine Dei facta. Ad hanc, ut valeat, justa causa requiritur: qualis v.g. est, 1. Bonum Ecclesiæ, vel commune Reipublicæ. 2. Notabilis difficultas in observatione voti. 3. Imperfectio actus, vel levitas ac facilitas, ex qua processit votum, Suar. *lib.6.c.*17. Filliuc. *t.26.n.*260. Sanch. *l.4.c.*45. V. Bonac. *d.4.q.2.p.7.§.4.n.*1. Laym. *l.4.c.*8. *num.*5. *Unde resolves:*

I. Cùm causa non sufficit ad integram dispensationem, partim dispensari, partim commutari potest. Bonac. *l.c.*

II. Prælatus videns, ac (cùm facilè possit) non contradicens, videtur dispensare, inquit *Sa*.

III. Potestas etiam delegata dispensandi in votis extendit se etiam ad vota jurata, & juramenta pia soli Deo facta, V. Suar. *lib.6. de voto*, Sanch. *l.8. de Matr. d.*3.

IV. Ante voti acceptationem à certa persona aut ab Ecclesia, non censetur jus acquisitum, ideoque sine ejus injuria potest dispensari vel commutari.

Resp.2. Potestas dispensandi convenit omnibus Prælatis, qui habent Jurisdictionem in foro externo, vel privilegium. Less. *l.2.c.40.n.*115. *& seqq.* Sanch. *Mor. l.4.cap.*38. *& communiter*. Unde dispensare possunt sequentes: I. Papa, respectu omnium Fidelium in omnibus votis. II. Episcopus, respectu suorum subditorum, non autem Parochus, quia tantùm habet Jurisdictionem fori interni. Suar. *l.c.cap.*12. III. Prælati Regulares exempti, respectu suorum Religiosorum & Novitiorum, idque circa vota, quæ in sæculo, vel etiam in Novitiatu fecerunt, Less. *n.*80. *&* 107. Sanch. *l.9. de Matr. d.*29. non autem Prælati non exempti, neque Abbatissæ, Suar. Less. *ll.cc.* IV. Ex privilegio Papæ Confessarii Ordinum Mendicantium, secundùm concessionem & moderationem suorum Superiorum, ut notat Less. *num.*115.

Resp.3. Supradicti omnes Papa inferiores possunt dispensare in omnibus votis, exceptis quinque soli Papæ reservatis, scilicet voto castitatis perpetuæ, Religionis approbatæ, peregrinationis ad limina Apostolorum, ad S. Jacobum Compostellam, & Ultra-marina, sive in Terram sanctam, V. Bonac. Less. Laym. *ll.cc.*

ADDENDA.

538 QUæst.130. *An Superior, si rogetur & possit, teneatur dispensare in votis?* Resp. Quæstio procedit de dispensatione circa quascunque materias, unde universaliter loquendo, §.1. Si rogetur propter necessitatem spiritualem extremam vel gravem dispensandi, tenetur, hinc Suar. *de leg. l.6.cap.*18. *num.*22. rectè ait posse de Jure naturæ esse debitam dispensationem, in primis quando est necessaria ad commune bonum, vel ad vitandum publicum scandalum, vel ob similem causam, uti satis colligitur ex Cap. *Ut constitueretur 26. dist.*50. Deinde etiam subinde tenetur ex officio, si dispensatio fuerit necessaria ad spirituale bonum postulantis, vel ad vitandum grave periculum animæ; quia Prælatus ex officio tenetur providere periculo subditorum, estque sæpè obligatio justitiæ, & sæpiùs charitatis, uti colligitur ex dictis *L.2.num.*274. ubi *n.*175. explicatum est, quandonam censeatur adesse necessitas extrema vel gravis spiritualis apud proximum.

539 §.2. Quamvis non sit necessitas gravis, si tamen adsit sufficiens causa, Superiorem teneri dispensare docent S. Anton. Silv. Rebuff. Armil. Ros. aliique quos referunt Suar. *n.*19. Sanch. *de Matr. l.3.d.*10 *n* 2. Castr. *t.3.d 6.p.*8.§.2.*n* 8. quibus consenuit Tamb. *l.3.c.*16.§.4.*num.*12. quia hæc potestas est ipsi commissa in bonum Reipublicæ, & subditorum, valetque hic communis regula, quòd Superiori conveniat omnium utilitati prospicere, sed melius dicunt Sanch. *num.*3. Suar. *num.*20. Sal. aliique cum Castrop. *n.*9. Superiorem non teneri semper dispensare, quando adest causa sufficiens, quia sæpè non est ita urgens quin ferè æqualiter urgeat causa non dispensandi, sed servandi Legem communem, & uti Superior non semper tenetur ferre Legem, licèt futura esset ad bonum commune, cùm possit aliter prospicere bono communi, ita & hic: unde hi Authores cum Busembaum relato *l.1.n.*796. ponunt istam regulam generalem, tunc Superiorem teneri dispensare, quando bono communi vel speciali graviter conducit, neque alia causa in contrarium præponderat, qualis posset esse bonum universalissimum Communitatis, ne tales dispensationes passim petantur &c. quando autem id ita conducat, relinquendum est prudentiæ & judicio Superioris.

540 *Q.131. Quid prætereà circa dispensationem votorum sit notandum?* Resp. De hac dicta sunt multa *l.1.n.*797. quæ videri debent: hic prætereà notari possunt seqq.

§.1. Dari in Ecclesia potestatem dispensandi, docent SS.PP. & Theologi communiter ex illo Matth. 16.v.19. *Quodcunque solveris super terram &c.* Item Cap.19.v.18. *Quæcunque solveritis super terram erunt soluta & in cælo*. Pertinebat enim hoc ad rectam Ecclesiæ gubernationem, & salutem animarum.

541 §.2. Dispensans in gravi voto sine causa peccat mortaliter, quia in re gravi arrogat sibi potestatem, quam non habet, Tamb. *l.3.cap.16.§.4.num.*12. Ad justam autem causam requirit *Valent.* difficultatem exequendi, & grave periculum violandi: Addunt aliqui, ut difficultas notabilis sit causa dispensandi, necesse esse, ut non fuerit prævisa; tamen licèt fuerit prævisa, adhuc putat Tamb. *num.*18. probabile esse, quòd sufficiat; additque cum *Laym.* & aliis sufficientem causam esse, non tantùm si sit periculum lapsus, sed etiam si speretur major utilitas spiritualis voventis, attamen in his similibusque casibus, ubi causa dispensandi est dubia, potius utendum est commutatione; hinc Navar. Sanchez & alii cum Ills. *t.5.num.*143. dicunt ad dispensandum, saltem simul fiat commutatio, sufficere, quòd adfuerit levitas in vovendo, defectus perfectæ libertatis, vehementia affectus inordinati, error vel cessatio causæ impulsivæ &c.

542 §.3. Si dispensatio facta bona fide vel cum causa dubia postea inveniatur facta sine causa, Azor. Less. Sanch. Tamb. aliique cum Illsung. *num.*142. dicunt probabiliter valere; & alii cum Castrop. probabiliùs dicunt non valere, secundùm dicta *L.*1. *n.*802. nec idem est de commutatione, de qua dictum hic *n.*524. nam per dispensationem planè tollitur obligatio, per commutationem autem transfertur in aliam materiam, quæ moraliter est eadem, quando cum causa probabili mutatur.

543 §.4. Dispensatio Juramenti vel voti non potest fieri in præjudicium tertii; uti dictum est *n.*358. *&* 532. Denique ex consuetudine possunt Parochi dispensare in jejuniis & operibus servilibus, non tamen in Juramentis vel votis, Tamb. *num.*6. An autem Superiores dispensare possint in votis Novitiorum, videri potest Dicast. *de Cens. d.3. d.*603.

544 *Q.132. Quid circa vota reservata sit notandum?* Resp. Sequentia, §. 1. Cùm reservatio sit odiosa, dicendum est non reservari vota, nisi sint omnino libera, perfecta, plenè obligantia, certò valida, Suar. Sanch. aliique communiter cum Moya *t.2.d.1.q.1.num.*23. Belleg. *p.3.sect.13.quæst.*2. Hinc non reservatur votum 1. Emissum ex metu, etiam levi tantum, injustè incusso, quia non est perfectè liberum, Sanch. Less. Dian. Illsung. *t.5.n.*146. Belleg. suprà. 2. Quo quis se obligat ad emittandum votum reservatum, v.gr. ad castitatem vovendam post trigesimum annum. 3. Conditionatum, ut 545 *voveo Religionem, si convaluero*, quia non est plenè voluntarium, cùm principaliter moverit gravis necessitas corporis, Sanch. Less. Castrop. Dian. Tambur. aliique communiter: Si tamen impleta sit conditio, Less. & Laym. apud Illsung. *suprà* putant tale votum esse reservatum, quia transiit in absolutum sed contradicunt alii communiter cum *Belleg.* quia ab initio non fuit reservatum, ergo nec tale fit posteà, cum nulla nova voluntas accedat. Addit cum aliis Diana *p.6.t.8.R.*16. etiamsi post impletam conditionem fuisset confirmatum, non ideo fore reservatum, quia confirmatio semper cadit super idem votum à principio conditionale, nisi nunc esset emissum independenter à primo voto. 4. Pœnale, v.g. *Voveo ingredi* 546 *Religionem, si adhuc semel me inebriavero*, manet enim dispensabile, non tantùm ante inebriationem, uti habet communis contra aliquos apud Bejam *p.1.cas.*28. sed etiam post illam, quia valdè deficit à natura perfecti voti, nam propriè non eligit Religionem, sed ejus metu vult se deterrere ab inebriatione, ideoque directè potiùs vovet se nõ inebriare, & Religionem potiùs refugit velut pœnam. 5. Si directè non ten- 547 dat in virtutem, ad quam pertinet materia voti, uti jam insinuatum est; hinc Sanch. Moya *quæst.2.n.*2. aliique multi cum Illsung. suprà docent, si quis in aliquo periculo voveat, v.g. castitatem, votum non esse perfectum, sed reipsa conditionatum, quia intelligit, *si evasero*, nec directè tendit in castitatem, sed in evasionem periculi, uti ante dictum est. 6. Alternativum seu disjunctivum, cujus altera pars reservata 548 non est, uti voveo peregrinari Romam vel jejunare per mensem, Val. Az. Suar. Sanch. Bon. Rebel. Castrop. & alii cum Belleg. suprà, ita enim habet Reg.70. Juris in 6. *In alternativis debitoris est electio, & sufficit alterum adimpleri*. Quod verum est, licèt jejunium fieret voventi impossibile, & quamvis liberè nollet jejunare, sed statuisset peregrinari, Mald. Dian. Tamb. Moya *num* 7. Illsung. suprà; quod rectè limitat *Belleg.* si habuerit tantùm simplex propositum, non tamen si priorem obligationem determinare voluerit, tum enim censeretur peregrinationem determinatè vovisse. Quòd si utraque pars esset reservata, uti, *voveo Religionem vel peregrinationem Romanam*, votum esset reservatum, uti tenent omnes

nes

549 nes communiter contra *Pasq.7.* Emissum cum animo se obligandi tantùm venialiter, *Suar. Sanch. Bonac. Dian. Alloz. Gob. & alii* cum *Belleg. suprà*. 8. In dubio, an sit reservatum; sive sit dubium facti, sive Juris, uti habet communis. Quòd si bona fide sit commutatum, & posteà resciatur fuisse reservatum, valere commutationem ex præsumpta benignitate Ecclesiæ dicunt *Sanch. Lug. Tamb. Belleg. sup.*

550 §.2. Si addidisti conditiones vel circumstantias, in his dispensari potest vel fieri commutatio, manente voti reservati substantia, uti habet communis, quia tales circumstantiæ non sunt reservatæ, sic si vovisti Religionem ingredi hoc anno, poteris ex causa differre secundum dicta *n.511.* item si vovisti ingredi Carthusiam, peregrinari Romam pedibus, vel Compostellam mendicando, potest Confessarius ex causa dispensare vel commutare, ut alium Ordinem etiam laxiorem ingrediaris, ut peregrineris eques vel non mendicando, Azor. Sanch. Castrop. Less. Illsung. *num.*145. & alii cum Belleg. sup.

551 §.3. Materia subrogata pro voto reservato non est reservata, sed commutari potest vel dispensari. *Nec obstat*, quòd subrogatum videatur sapere naturam illius, cui subrogatur, *nam* Authores *n.439.* relati dicunt hoc valere in solis favorabilibus: debet tamen explicari, quale fuerit primum votum, ne commutans temerè remittat de materia subrogata, uti pluribus explicat Lugo *in Resp. Mor. l.4. dub.41. à num.7.*

552 §.4. Vota reservata Papæ non possunt dispensari vel commutari ab alio, secundùm dicta *n.511.* possunt tamen irritari ab illis, qui habent potestatem dominativam in voluntatem voventis, Suar. Sanch. Mald. Dian. *p.1. t.11. R.84.* Quòd si daretur potestas tantùm in genere dispensandi vel commutandi omnia vota, non ideo intelliguntur reservata, quia quæ specialim reservantur, requirunt specialem & expressam concessionem, Laym. & Belleg. *q.1.* si tamen concedatur facultas ad omnia vota, & addatur, *exceptis votis castitatis & Religionis*, possunt commutari vota trium peregrinationum, quia exceptio firmat regulam in non exceptis, *Sanch. Belleg. sup.*

553 §.5. Vota reservata Papæ dispensare possunt aut saltem commutare Episcopi ob necessitatem urgentem, uti explicabitur *n.563.* Item illa dispensare possunt, secundum dicta, etiam alii, 1. Si fuerint imperfectè voluntaria: 2. In dubio de valore voti vel de reservatione: 3. Si tantùm relaxetur circumstantia: 4. Si materia reservata mutata sit in non reservatam: 5. Ratione consuetudinis: 6. Per privilegium.

554 §.6. Quamvis circa quinque vota reservata Mendicantes non possint, quod Episcopi, secundùm dicenda *n.563.* tamen è contra non possunt Episcopi se extendere extra suos Diœcesanos, hoc autem possunt Mendicantes quoad ea, ad quæ potestatem habent, quia hi agunt nomine Papæ, Episcopi potestate quasi ordinaria, hinc potest Episcopus potestatem suam circa vota delegare alteri, non autem potest Mendicans, nisi in assignanda materia commutationis, secundùm dicta *num.*508. quod tamen propriè non est delegare.

555 §.7. Si quis juret materiam, quæ, si voveatur, est reservata, Tabien. Led. & alii apud Moyam *q.4.* putarunt ejusmodi Juramenta non esse reservata: quam sententiam Dian. vocat probabilem, eamque admittunt Mald. Sanch. Tamb. Gob. *t.11. n.657.* si juramento nullum sit adjunctum votum, quia in Jure nullum Juramentum invenitur esse reservatum, neque reservationes, utporè odiosę, extendendę sunt ab uno ad aliud, pręsertim cùm major sit obligatio voti quàm Juramenti, secundum dicta num. 306. E contra Cajet. Sot. Tolet. Val. Suar. Laym. Moya aliique apud Belleg. *q.5.* dicunt esse reservata, quia Juramenta pia in Jure æquiparantur votis, & reipsa includunt votum, cujus insuper Deus invocatur ut testis. Hæ sententiæ videntur componi posse, dicendo, si hæc Juramenta fiant Deo, esse promissiones Deo factas, adeoque in illis includi votum, vi cujus materia sit reservata, secundum dicta num.355. Ideoque hæc Juramenta majorem obligationem afferent, quàm præcisè vota, quia per ista Juramenta Deus bis directè respicietur, uti insinuatum est num.306. semel tanquam ille, cui fit promissio, & iterum tanquam testis voluntatis adimplendi: è contra si fierent homini, aut saltem non Deo, non esset votum, adeoque Juramentum non esset reservatum, sed Deus tantùm vocaretur in testem promissionis factæ homini, aut cuicumque alteri.

556 *Q.133. Quid specialiter notandum sit circa votum castitatis?* Resp. Seqq. §.1. Ut sit reservatum, debet esse perpetuum, perfectum & absolutum omnimodæ castitatis, sive abstinendi ab omni voluntaria delectatione venerea tam interna, quàm externa, tam in, quàm extra Matrimonium, ita Authores communiter cum Sanch. Suar. Moya *t.2. d.1. qu.2. num.1.* Belleg. *p.3. sect.13. q.3.* hinc votum castitatis non est reservatum, 1. Emis-
557 sum ad certum tempus, Nav. Sot. Sanch. Castr. Laym. *l.4. t.4. c.8. n.8.* Notant tamen rectè Sanch. Less. Trul. Gob. Belleg. suprà votum castitatis ad 100. annos censeri perpetuum, quia hominis vita præsumitur non fore longior, unde si quis octogenarius voveret castitatem ad 20. annos, votum censeri de-

beret perpetuum. 2. Si quis diversis votis varia voverit, quæ 558
simul sumpta facerent votum totale castitatis, quia singulatim facta non sunt votum perfectum castitatis, & posteriora habent se per accidens ad priora; unde à contrario, si ultimo voto intendisset ea omnia conjungere, hoc ultimum esset perfectum votum & reservatum, *Sanch. Dian. Trul. Belleg. suprà*.
3. Votum non fornicandi, *Navar. Less. Sanch. Belleg.* Item 559
non nubendi, *Henriq. Val. Sanch. Tamb. Belleg.* Item non petendi nec reddendi debitum, *S. Anton. Sà, Henriq.* apud *Laym. suprà*, quod verum est; licèt factum esset de mutuo consensu conjugum, *Less. Belleg.* Ratio horum omnium est, quia non sunt omnimodæ castitatis: Et eadem ratio est de voto castitatis conjugalis, nisi annexum sit Ordini militari, Sanch. Illsung. *t.5. num.*145. Belleg. suprà.

§.2. Votum absolutum omnimodæ castitatis emissum à 560
conjuge post consummatum Matrimonium absque alterius licentia, non est reservatum, quia etiam non est omnimodæ castitatis, cùm teneatur reddere debitum, *Sanch. Trul. Belleg.* qui putant fore reservatum, si cum licentia alterius conjugis esset emissum animo ingrediendi Religionem, quia alter jam irrevocabiliter, uti supponimus, cessisset juri suo. Similiter si factum sit matrimonio necdum consummato ex intentione ingrediendi Religionem, erit reservatum, uti iidem Authores tenent: quòd si conjux mansurus in sæculo etiam post consummatum Matrimonium ita voverit cum consensu alterius conjugis, Tann. apud Gob. *t.10. n.627.* dicit non esse reservatum; consentit Quintanadv. apud Gob. *num.630.* licèt uterque vovisset cum licentia mutua, dummodò non fecerint per mutuum contractum & conventionem, qua cesserint juri licentiam illam revocandi; in priore enim casu non essent firmè obligati ad perpetuam castitatem, sed si intervenerit talis mutuus contractus & conventio irrevocabilis, dicendum est cum Nav. Silv. Rodriq. Sà, Dian. Belleg. aliisque communiter fore reservatum: putant tamen B. Pontius & Diana *P.4. t.4. R.*125. si ad Pontificem non sit facilis recursus, & conjuges pergant cohabitare, votum fore dispensabile, secundùm dicenda *num.563.* propter periculum incontinentiæ, quod (moraliter loquendo) semper aderit, verùm potiùs antecedenter monendi sunt tales conjuges, ut tale votum non faciant, nisi fortè sint senes, vel advertantur habere specialem donum continentiæ, & se lecto separent.

§.3. Circa votum perpetuæ virginitatis, an sit totale ca- 561
stitatis necne, recurrendum est ad mentem voventis, nam si tantùm voluit abstinere à primo actu, quo perditur virginitas, erit votum castitatis partiale & non reservatum, uti omnes tenent cum Moya *num.4.* si autem hanc expressam intentionem non habuerit, Authores communiter cum Azor. Sayr. Sanch. Less. Trull. Dian. Belleg. Castrop. *d.1. p.12.* dicunt esse totale ac reservatum: Alii apud Moyam *n.6.* dicunt non debere censeri totale, nisi habuerit expressam intentionem vovendi omnimodam castitatem, quod ut probabile defendit Burgh. *Cent.1. Casu* 59. hinc Illsung. *t.5. n.*108. dicit etiam amissa virginitate teneri abstinere ab omni delectatione lasciva virginitatis, quia hic est communis sensus ita voventium, ideoque censeri debere esse votum castitatis perpetuæ saltem imperfectæ excludentis omnem voluptatem veneream corporalem, nisi manifestè fuerit alia mens voventis; citatque pro sua sententia S. Th. Suar. Sanch. Castrop. Tamb. sed Moya *num.7.* probabilius sic distinguit: si vovens cognovit differentiam inter virginitatem & castitatem, ac dixerit, voveo virginitatem, erit partiale; si non cognovit, uti communiter non cognoscunt juvenes & puellæ, censendum est totale, quia pro eodem sumunt. Addit rectè eum, qui dubitat, an emiserit votum partiale castitatis an totale, posse resolvere in favorem suæ libertatis, quia tantùm est certitudo pro voto hoc vel illo, votum verò ita disjunctivum relinquit libertatem eligendi quod volet, uti dictum est *num.*548.

§.4. Votum sacros Ordines suscipiendi non est reserva- 562
tum, quia est tantùm votum vovendi castitatem, & necdum castitatis, Henriq. Sà, Az. Suar. Less. Sanch. Castrop. Dian. Ills. *num.*145. Bell. *q.3.*

§.5. Sanch. *de Matrim. lib.8. d.*10. *num.22.* referens alios 563
ait: *Hæc votorum reservatio non ita amarè ac strictè accipienda est, quin liceat Episcopo dispensare in his votis castitatis perpetuæ & Religionis, quando magnum incontinentiæ periculum imminet, nec facilis aditus ad Pontificem patet præ paupertate vel alia causa, quia jure optimo credi potest non esse mentem Pontificis velle in tali casu reservare sibi hæc vota, neque est verisimile velle eum, ut animæ laqueis irretitæ in tanto periculo versentur.* Et infrà: *Imò ob easdem rationes idem dicendum est, quamvis non immineat periculum incontinentiæ ex mora, si aliud quodcunque grave periculum immineat: ut gravis scandali vel magni damni tertiæ personæ:* Idem habet Lessius, si non sit facilis recursus ad Papam vel ejus Delegatum: Item Gaiz. Torre. Led. Dian. Pasq. quos adductis verbis refert Moya *à num.*10. Idem tenent Silv. Nav. Henriq. Val. Sà, Suar.

Laym. Castrop. aliique cum Carden. *in* 1. *crisi d.*79. *n.*17. qui dicunt non esse credendum, quòd Papa velit sibi cum damno salutis animarum reservare illam potestatem à Christo in bonum animarum concessam: consentit etiam Alvis. *de privil. Regul.sect.*3.*c.*5.*§.*3.*n.*33. Imò Pasqu.apud Moyam *num.*16. dicit, cùm Confessarii in jubilæo possint vota non reservata commutare, posse commutare vota, in quibus dispensare posset Episcopus, quod Boss.dicit probabile: addunt Crous. Leand. Alvis.& alii apud Moyam *a num.*17. Mendicantes semper posse per sua privilegia dispensare, uti Episcopos, quando est casus talis urgentis necessitatis, sed his sententiis Pasq. & Crous. meritò contradicit communissima cum Suar. Sanch. Barb Henriq. Laym. Rodriq. Fagund. Mirand. Lezan. Castrop. Tamb.*l.*3.*c.*16.§.4. *num.*49. Burgh.*cent.*3.*cas.*32. Moya *num.*22. quia omnes Doctores antiqui concedentes Episcopis ex præsumpta licentia Pontificis hanc potestatem extraordinariam, attamen in jurisdictione ordinaria fundatam, negant reliquis Confessariis & Mendicantibus pro tempore jubilæi. Hinc in Bullis jubilæi & privilegiis Mendicantium exprefsè solent excipi vota illa: quoad hæc in omnibus consentit Ills. *num.*147. attamen rectè addit cum Silv. Nav. Suar. Sanch. Lug. *in Resp. Mor.l.*6.*d.*1.*num.*4. plus non posse Episcopum, quàm præcisè necessitas præsens exigat, hinc licèt dispensetur ad contrahendum Matrimonium, adhuc obligari vitare peccata contra castitatem: denique addit Moya *d.*1.*q.*1.*num.*23. votum castitatis vel Religionis emissum à tali in Venerem proclivi, vel cui proclivitas illa supervenit, non esse reservatum Papæ, sed etiam ideo esse dispensabile ab Episcopo, eò quòd certum non sit illud obligare, sed de hoc satis diximus *n.*481.

564 §.6. Si dispensatio voti castitatis obtenta sit ad effectum ineundi Matrimonii, non ideo votum desinit esset reservatum, neque ideo dispensatur quoad reliqua, neque etiam ad secundum Matrimonium, si hæc uxor moriatur, quia communiter additur, ut hac mortua cælebs maneat, utpote eodem voto obligatus, unde reipsa manet reliqua partialis materia prioris voti reservata, & mortua uxore est tota obligatio prior, uti si quis obstrictus absoluto voto castitatis ducat uxorem & dispensetur ad petendum debitum, non ideò reliquæ partes voti desinunt obligare aut esse reservatæ, sed si uxor ista moriatur, dispensatus obligatur eodem voto omnimodæ castitatis, uti pluribus deducit Lugo suprà toto Dubio 1. Laudabile esse emittere votum castitatis in sæculo, probat fusè Less. in Auct. V. Votum *casu* 1.

565 *Q.*134. *Quid circa votum Religionis sit notandum?* Resp. Seqq. §.1. Ut sit reservatum, debet esse absolutum & perfectum Religionis propriè & simpliciter dictæ, unde votum Religionis ab Ecclesia non approbatæ non est reservatum, ita cum communi Belleg. *p.*3.*sect.*13.*q.*4.

566 §.2. Reservata sunt omnia vota, per quæ quis fit Religiosus, qualia sunt paupertatis, castitatis, obedientiæ in Religione emissa; item quædam alia vota particularia secundùm specialia Statuta quorundam Ordinum, *Suar. Dian. Belleg. sup.*

567 §.3. Si aliquis continentiam servare non posset, nec daretur recursus ad Papam vel Delegatum, essetque periculum in mora, posset Episcopus in voto Religionis ineundæ dispensare, secundùm dicta *n.*563.

568 §.4. Votum, quo Religiosus vovet eligere Religionem strictiorem, non est reservatum quoad circumstantiam strictioris, uti habet communis cum Sot. Silv. Navar. Azor. Less. Sanch. Dian. *p.*1.*t.*11.*R.*55. Illsung. *num.*145. & dictum est *num.*550. nequit tamen posteà irritari à Superiore, uti habet Busemb. relatus *n.*482. & præter ibi citatos docent Suar. Laym. Tamb.*l.*3.*c.*12.§.5.*num.*5. quia Religiosus quoad hoc subjacet soli Pontifici.

569 §.5. Probabiliter tenent Sanchez, Fagund. Mald. Diana, Trull. Beleg. suprà, Less. in Auctario V. Votum, *Cas.*3. votum perseverandi in Religione non esse reservatum, sed commutari posse, si quis in Novitiatu experiatur Statum sibi non convenire, nam non est Religionis in se, sed circumstantiæ, quæ non reservatur secundùm dicta *num.*550.

570 *Q.*135. *Quid circa votum trium peregrinationum sit notandum?* Resp. Hoc unicum, quòd vota trium peregrinationum non sint reservata, nisi sint emissa devotionis causa, Tamb. Illsung.*t.*5.*num.*145.

TRACTATUS III.

De tertio, & quarto Præcepto.

CAPUT PRIMUM.

Quid tertium præceptum,

Memento, ut diem Sabbati sanctifices.

PRæceptum hoc, quatenus vult tempus aliquod sanctificari, sive impendi cultui divino, est naturale & adhuc obligat: quatenus verò per id tempus designatur dies sabbatinus, est cæremoniale, & in novo testamento abrogatum, ac pro eo ab Ecclesia designatus dies Dominicus & festi; præscriptusque modus colendi, ut quædam opera illis diebus fiant, quædam non: hæc prohibentur, illa præcipiuntur. Bonac. Laym. ex D.Thom. 2.2.*Q.*122.

ADDENDA.

QUæst.136. *An præceptum observandi Festa obliget sub mortali?* Resp. Affirmativè, nam Innocentius XI. damnavit hanc 52. Prop. *Præceptum servandi Festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.* Et quamvis obligatio gravis observandi Festa non constaret, neque ex sensu communi Fidelium, neque ex universali consuetudine Ecclesiæ determinantis Jus naturale & divinum, quo tenemur aliquando Deum specialiter colere, nihilominus ex hac damnatione obligatio illa fit evidens, quia cùm ista Lex, prout cadit in certos dies, sit Ecclesiastica, ad Pontificem, qui primarius Author est Legis, spectat declarare, an graviter obliget necne, ergo cùm declaret graviter obligare, evidens est ita esse, Carden. *in* 2. *crisi d.*32. *num.*16. Atque ex hac damnatione etiam sequitur, improbabilem esse sententiam illorum, qui dicunt nullum præceptum graviter obligare, nisi sit de aliquo, quod opponatur charitati Dei vel proximi, nam in primis violare Legem quamcunque ex contemptu illius Legis seu potestatis legislativæ, semper est mortale, ut tenent omnes, nec tamen est contra charitatem Dei vel proximi: deinde certum est, quòd Legislator etiam humanus in materia gravi possit graviter obligare, habet enim potestatem præcipiendi, & prohibendi non restrictam ad obligationem tantùm levem, ergo si declaret se velle obligare graviter, erit obligatio sub mortali, neque tamen transgressio erit contra charitatem Dei vel proximi. *Nec refert*, quòd omne mortale è subjecto, in quo est, expellat charitatem: *Nam* ex hoc tantùm sequitur, quòd omne mortale opponatur charitati subjectivè, in quantùm tollendo gratiam facit abesse charitatem, sed non ideo semper opponitur objectivè, quia verum non est, quod omne mortale opponatur motivo formali charitatis, quod est esse contra charitatem.

DUBIUM I.

Quæ opera tum hoc præcepto, tum ab Ecclesia prohibeantur. 573

REsp.1. Die festo prohibentur omnia opera servilia, hoc est, quæ & versantur circa materiam externam & vel mechanica & illiberalia sunt, v.g. suere, fabricare; vel requirunt tantùm laborem corporis, & ab operariis tantùm, & servis fieri solent. Ita *Doctores communiter*. V. Laym. *l.*4.*tract.*7.*cap.*1. Suar. Filliuc.& alios ex D.Thom. *l.c.* *Unde resolves:*

I. Impertinens est ad rationem operis servilis, utrum fiat ex lucro, an recreatione; ex hac, an ista intentione pia, vana, & turpi. Cajet. Suar. Laym. *loc.cit.* & alii contra Sylv. & Canonistas.

II. Impertinens quoque est, sive fiat cum defatigatione & labore, sive non; sive brevi, sive longo tempore, &c. quia nihil horum mutat naturam operis.

III. Servile non est, ideoque nec prohibitum, Festo ludere, choreas ducere, instrumenta musica pulsare, iter facere pedibus, equo, curru, vel navi: unde etiam ad hæc necessaria sunt licita. Navarr. *cap.*13. Tolet.& Laym. Suar. *De Fest. c.*27.

IV. Nec servile est, ducere jumenta sine opere; cùm id fit iter facere, ut ait Filliuc. *tract.*27. *c.*9. *n.*170. Ducere autem jumenta, currus, vel navigium onustum mercibus, est servile. Suar. Filliuc. *ll.cc.* Quod si tamen ante Festum talia itinera incepta sint, continuatio eorum permittitur, vel ob publicam utilitatem, vel propter damnum, quod aliàs sequeretur.

V. Item nec servile est, sive gratis, sive pro pretio docere,

„ cere, studere, scribere, transcribere, & secundùm quosdam, ut Medinam, Lopez & Armillamquorum sententiam probabilem docet *Laym.n.3.& 4.*contra Sà, Fill. Azor.*& alios multos*, pingere etiam coloribus (nam de rudibus lineamentis plerique concedunt) terere tamen colores, & non pingere, sed tingere, ut v.g. colorare asseres, vel pannos, dealbare parietes, illiberale est.

„ VI. Videntur etiam excusari posse in typographiis litterarum collocatores, quando post divina collocant neglectum pensum, ut habet Laym.*n.3.* Imprimere tamen, servile habetur. Escob.*E.5.c.4.* Suar. Laym.*& alii*.

„ VII. Excusat etiam Fill.*n.*169 distillationem, quæ sine corporis fatigatione, potiùs ad experientiam & peritiam fit, quàm ex officio & arte.

„ VIII. Servile aliqui non putant, (alii contrarium tenent, & excusant per consuetudinem, ad otium aliaque pejora vitanda) venari. Gran.*2.2.c.3.t.12.d.4.s.7.n.63.* aucupari, militare, gladiari, piscari, (saltem in fluminibus recreationis gratia) & similia; piscatio tamen moderata esse debet. V. Lay. & Fill.*q.12.* Bonac.*to.2.d.5.q.un.p.2.n.25.* Escob. qui docet laboriosam, & ex officio, non licere. Similiter quidam excusant puellas ad otium vitandum acu pingentes. Armill. Az. Palaus, Sa, Match. V. Dian *p.6.t.6. R.15.& p.4.t.4. R.62.*

„ Resp. II. Prohibentur præterea quædam opera non servilia, quæ dicuntur *forensia*: ut sunt mercatus, Placitum, Judicium ad mortem vel pœnam, & strepitus omnis judicialis, idest, actiones, quæ ad decisiones causarum, tam civilium, quàm criminalium, tam sæcularium, quàm Ecclesiasticarum spectant. *Ita communiter DD. ex Cap. 1. De Feriis. Unde resolves:*

„ I. Festo non licet citare, adducere testes, idest, exigere Juramentum judiciale, proferre, aut exequi sententiam; quæ si feratur est irrita. V. Laym.*c.2.n.7.*

„ II. Nec licet emere & vendere res non necessarias, negotiari publicè vel privatim, inire contractus emptionis, locationis, permutationis, &c. (nisi ex consuetudine, vel aliis justis causis excusentur) quia intelligitur nomine mercatus, qui prohibitus est *Cap. 1. De Feriis*, ut docet Bon. ex Soar.*c.13.*& Fill.*n.*180.

„ III. Festo licet excommunicare, dispensare, Judicem privatim informare, Advocatum consulere, consilia conficere, eligere, &c. quia non requirunt strepitum judicialem. V. Bonac.*l.c.*

A D D E N D A.

574 QUæst. 137. *Quanam præterea opera censeantur servilia?* R. Generatim loquendo, opus servile sic describitur: *Opus, quod commoditati corporis inservit, & à servis regulariter fieri solet:* vel secundùm Illſ. *t.5.num.166. Actio, quæ quia vel immediatè in utilitatem corporis, vel corporis potius quàm animi viribus efficitur, vulgaribus communiter hominibus committi solet:* Est tamen maximè habenda ratio usus & consuetudinis, nam servilitas operis maximè pendet ab æstimatione hominem, uti notant Tamb. & Illſ. Nunc addi possunt seqq.

575 §.1. Lineas notis musicis solitas subjici seriò & per se ducere videtur servile, non tamen notas scribere aut per accidens tales lineas ducere, si quæ necessariæ sunt ad notas rum scribendas. Tamb.*l.4.c.3.§.1.n.7.* Nec servilia sunt, rationes inire vel computus, nec designare in charta opus alteri fabricandum, Sanch.*in Consl.5.c.2.d.14.* Castrop.*t.7.d.2.p.5.n.4.* Tamb.*sup.*

576 §.2. Servile est ex proposito reficere retia, item retia magno nisu & labore per longum tempus attrahere, hinc ut liceant similia, fieri debent sine magno apparatu, Tamb.*n.9.&* §.2.*n.23.* venatio autem & aucupium, quamvis fiant lucri causa, & ex officio, si fiant sine magno apparatu, die festo licent, quia sunt opera secundùm se communia liberis & servis, *Sanch.* suprà; idem dicens de piscatione, quæ fit arundine, *& dub.6.* universaliter dicit, omne opus, quod licitum est die festo vel ex se vel ex necessitate vel ex consuetudine, etiam esse licitum, quamvis fiat ob lucrum, nam non ideo fit servile, nec ideo desinit necessitas aut jus faciendi, quod habetur per usum: sculpere tamen in cera, creta, gypso, est servile, uti habet communis cum Tamb.§.1.*n.*10.

577 §.3. Tamb.*n.11.*& Illſ. suprà dicunt licitum esse iter facere in lectica ab hominibus portata, sed dicendum videtur id esse illicitum, quia illa portatio lecticæ est opus servile, ergo non licet, nisi excuset necessitas vel alia causa. Et frustra citat Tamb. pro sua sententia Castrop.*p.5.n.12.* Item Bon. *hic d.5.p.2. un.25.* nam *Castrop.* loquitur tantùm de lectica ab animalibus portata: *Bonac.* autem tantùm dicit licitum esse parare ea, quæ necessaria sunt ad Dominum deportandum, aut ferre secum necessaria ad usum itineris, uti cibum, vestes &c. hæc enim accessoria sunt itineri de se licito in die festo.

578 §.4. Simpliciter loquendo licita est occupatio modicissimæ applicationis, hinc si cooperatio cum animalibus, ventis, aqua, igne &c. nullam vel modicam habeat applicationem, est licitum illis cooperari: & ita licitum est voce, strepitu, baculo excitare animal ferens onus, molere, distillare die festo. Quòd si notabilis applicatio vel cooperatio servilis requireretur, ut si onus esset sæpiùs imponendum, deponendum; animal sæpiùs exuendum, induendum; malo sæpè obvertenda; ligna findenda ad alendum ignem &c. foret illicitum, Tamb.*n.*14.

579 §.5. Illicitum est die festo imponere laborem hæreticis, hi enim illo Ecclesiæ præcepto tenentur: probabilius tamen est cum *Lay.l.1.t.4.c.9.n.3.*& Dian.*p.5.t.14.R.7.* imponi posse perpetuo amentibus, item infidelibus vel Cathecumenis uti docet idem *Dian.* cum *Gran.* quia hi, cùm non sint baptizati, non sunt Ecclesiæ subditi, nec illius præceptis obligantur: attamen etiam probabile videtur cum Tamb.*n.*16. id non licere, licèt enim hi die festo possint laborare, si sua spontè velint, ob rationem datam, non ideo licebit alteri, qui præceptis Ecclesiæ tenetur imponere laborem, quia huic moraliter imputaretur labor & inhonoratio diei. Hanc sententiam non putant probabilem *Illſ.* suprà, 1. Quia qui mandat puero rationis incapaci die Veneris carnes comedere, vel die festo non audire Missam, non peccat, ergo similiter hic. 2. Qui die festo sine sua cooperatione facit per equos molam circumagi, non peccat, ergo similiter hic. 3. Lex sanctificandi diem festum imponit obligationem personalem, ergo ut non satisfacit Legi, qui die festo audit Missam per alium, jubendo illum audire, sic non facit contra Legem, qui in propria persona non laborat. 4 Addo pro *Illſ.* qui jubet dispensatum laborare, non peccat, ergo nec peccat, qui jubet laborare non subjectum Legi. R. Hæc dici probabiliùs; sed non concludunt certò: *Ad* 1. N. conſ. Quia mandans ista, non ideo censetur carnes comedere aut negligere Missam; è contrà mandans laborare die festo, censetur per illos laborare tanquam per instrumenta. *Ad* 2. etiam N. conſ. quia equi aut alia irrationalia non sunt per se apta sanctificare aut profanare diem: si enim fluvius exundans toto die festo evolvat arenas ad littus, nemo dicit profanari festum; è contra homines sunt instrumenta rationalia de se apta sanctificare vel profanare diem festum, qui enim videret etiam infideles, die festo laborantes, diceret, non colunt diem, ut vult Ecclesia: atque in his multùm tribuendum est existimationi hominum, uti fatetur *Illſ. Ad* 3. Si argumentum valet, ergo nec facit contra Legem, qui mandat Fideli, ut laboret, quia nec per illum potest audire Missam: itaque N. conſ. quia licèt ipse non laboret, tamen ipsi imputatur labor alienus, & inhonoratio diei fit moraliter ipsius. *Ad* 4. N. conſ. quia pro dispensato est positiva concessio Ecclesiæ, quæ facit laborem non censeri inhonorativum diei: è contra vult Ecclesia etiam infideles abstinere, quamvis eis imperare non possit.

580 Q.138. *An peccet mortaliter, qui die festo mandat sex famulis, ut singuli una hora laborent?* R.

§.1. Si mandet, ut laborent simul, secluso scandalo est veniale tantùm, quia non est una gravis inhonoratio Festi, sed sex leves; è contra si mandet, ut laborent successivè, Sanch. Bonac. Castr. Oviedo. Trull. Dian. Pasq. Herinx *de peccat. d.7.n.50.* Tamb.§.2.*n.*2. Illſ. suprà aliique communius adhuc excusant mandantem à mortali, 1. Quia singuli laborantes peccant tantùm venialiter, ergo & mandans. 2. Quia labores illi non possunt moraliter coalescere, cum exerceantur à diversis personis habentibus diversas obligationes personales ab invicem independentes. 3. Quia qui in die jejunii sex hominibus suadet, ut partum comedant, non peccat graviter, quamvis parva illa, quæ à singulis sumuntur, essent materia gravis transgressionis, si ab uno sumerentur, ergo idem est hic.

581 §.2. Spectata ratione videtur probabilius talem mandantem peccare mortaliter, ita Arsdek. *tom.2.p.2.t.5.c.3.§.1.q.4.* nam 1. Mandans censetur ipsemet principaliter laborare per notabilem diei partem, adhibitis aliis velut instrumentis, adeoque respectivè ad ipsum coalescunt partes laboris; & cùm mandet successivè fieri, reipsa ponitur gravis inhonoratio Festi; quia ponitur labor per sex horas durans, & quidem moraliter ab ipso eodem, qui causa est hujus totius laboris, ergo mandans est causa gravis inhonorationis Festi. 2. Si Cajus centum famulos habens, singulis mandaret, ut uno quadrante facerent incendium successivè, ille diceretur esse causa diuturni incendii, quamvis singuli facerent breve incendium; & etiamsi apud diversos illa incendia facerent, tamen esset diuturnum incendium, ideoque si ad grave peccatum incendii sufficeret, diuturnitas, hic posuisset grave incendium; sed sic se habet res in nostro casu, nam ad gravem inhonorationem Festi sufficit diuturnitas inhonorationis, ergo. 3. Cajus mandans decem famulis, ut singuli à Titio furentur solidum, peccat mortaliter, licèt singuli tantùm venialiter, quia ab eodem Cajo moraliter ponuntur singula furta, & totum damnum, ergo similiter hic;

uti

uti enim illa partialia furta uniuntur ratione unius damni à Caju causati, ita singuli labores ratione unius diuturnæ inhonorationis à mandante causatæ, 4. Salrem hoc est graviter scandalosum, nam possèt quis abuti multitudine hominum, & facere, ut toto die in sua domo serviliter laboraretur, quod utique esset graviter inhonorativum Festi, ergo.

582 §. 3. Ad argumenta contraria facilis est responsio. *Ad* 1. N. conf. nam singuli labores non coalescunt respectu laborantium, quia hi independenter ab invicem laborant: è contra omnes labotant dependenter ab uno mandante, ergo est ratio, cur respectu hujus coalescant: & sic patet etiam *ad* 2. *Ad* 3. N. conf. Disparitas est, quòd per omnes illas etiam simul sumptas comestiones nulla fiat gravis transgressio præcepti: quia non ponitur secunda plena refectio, sed singuli adhuc servant substantiam jejunii, & macerant corpus, qui est finis præcepti: è contra in nostro casu per illos labores ponitur gravis inhonoratio Festi, omnes autem illi labores attribuuntur uni mandanti, ergo meritò illi attribuitur gravis inhonoratio Festi, non minus, quàm si illos labores ipse physicè poneret.

D U B I U M II.

Quæ causæ excusent ab observatione Festorum, ob quas opera prohibita liceant.

583 „ TAles præcipuè sunt septem, *Prima*, Dispensatio Episcopi, vel habentis potestatem quasi Episcopalem; uti Superiores Religionum, imo & Parochi, quando non datur facilis accessus ad Episcopum. Suar. *c.33.* Bonac. *p.3. num.20.*

Secunda, Consuetudo: nam sic licent nundinæ illæ, in Festis passim haberi solitæ: Et præparationes deliciarum non necessariarum: ut cupediarum, placentarum, & similium ciborum artificiosorum, item emptiones & venditiones recularum parvi momenti. Bonac. *l.c.* Laym. *l.4. t.7. cap.2. num.6.*

Tertia, Pietas in Deum: per quam licent opera, quæ proximè, (non quæ remotè) spectant ad cultum Dei: ut pulsare campanas, circumferre imagines, vel cruces in supplicatione. Ornare autem, & verrere templa, ac similia, quæ ad ipsum officium non spectant, si absque ratione in Festum differantur, veniaiia habentur. Fill. *t.27. n.*278. Bonac. *l.c.*

Quarta, Charitas erga Proximum: per quam licent & valent actus judiciales pauperum orphanorum, viduarum, & miserabilium personarum, ne expensis graventur. Sic etiam possunt rusticanorum, in parvis oppidis, si aliis diebus adesse nequeant, causæ civiles agitari. Similiter licet pauperibus & infirmis, pro tunc egentibus, subvenire. Item emere & vendere rusticis, qui aliis diebus impediuntur. Laym, *n.7.* V. Dian. *p.2. t.*15. *R.34.*

Quinta, Necessitas propria vel aliena, corporis vel animæ, si nimirum sine gravi incommodo, aut detrimento aliquid omitti non possit. Quo modo excusantur, 1. Judicia, quæ celeritatem requirunt, v.g. si latro sit fugiturus, nisi tunc capiatur. 2. Servi & ancillæ coacti à Dominis laborare, nec audentes recusare: quòd si tamen frequenter contingit, eos deserere debent. Suar. Laym. *c.4. n.3.* 3. Iidem & similes reficientes suas vestes, cùm id aliis diebus non possint. 4. Pauperes, qui se suosque alere non possunt operantes privatim, sine scandalo; maximè quando multi dies festi concurrunt. Bonac. *n.13.* 5. Coqui & culinarii. 6. Pistores, laniones, & similes in oppidis populosis, & concursu Festorum. 7. Chirurgi, & Pharmacopolæ. 8. Conflatores ferri & vitri, coctores laterum, calcis, &c. Et quicumque, quorum opus semel cœptum, non potest interrumpi sine damno. 9. Molitores, & Naucleri pendentes à ventis. 10. Piscatores halecum, tinnorum, &c. qui certo tantùm anni tempore id possunt. 11. Instauratores fontium, pontium, viarum publicarum, & similium, quæ moram non patiuntur. 12. Sartores in operibus necessariis, ut funeribus, nuptiis, &c. si aliter fieri non potest, ut satisfaciant. 13. Agricolæ ad cavendum damnum ruri laborantes; ut si ob pluviam imminentem segetes vel fœnum congregent. Bonac. *n.13.* Fill. *n.*211. 14. Denique excusantur etiam mercatores, qui clausis tabernis quædam vendunt; cùm præsupponere possint, emptoribus ea tunc esse necessaria, nec aliàs commodè emere posse. De supra dictis V. Suar. Fill. Laym. Bonac. *ll. cc.*

Sexta, Utilitas non simpliciter necessaria, sed ad communem lætitiam, vel splendorem: Sic enim licet in adventu vel ortu Principis laborare, ut perficiantur theatra, ignes, vestes, &c. quamquam monet rectè *Suar.* præstare in hoc casu petere viam à Pastoribus. *V. Bonac.*

Septima, Excusat item, saltem à gravi peccato, parvitas operis, seu temporis. Unde grave non videtur una hora laborare, ut habet Suar. *lib.2. De Festis, cap.32.* maximè, ut notat Laym. *cap.4. num.1.* si labor non sit nimis servilis, & fatigans corpus. Imo durum videtur mortalis damnare, si quis duas aut tres horas impendat. V. Fill. *n.*205. In forensibus autem & judicialibus materiæ quantitatem non ex quantitate temporis, sed ex qualitate operis desumendam, monet Escob. *E.5. c.3. n.14.* Palao *tract.9. d.2. p.1. num.4.* Sic grave peccatum esse asserit venditionem rei magni momenti, cum magna solemnitate, licèt brevi tempore fiat. Quod intellige (secundùm supradicta) nisi consuetudo vel necessitas excuset.

A D D E N D A.

QUæst. 139. *Quid notandum sit circa dispensationem* 584
pro labore in die festo? R. Hæc pauca, in Festis Jure communi inductis, si causa adsit, validè dispensat Episcopus & ejus Vicarius pro omnibus Diœcesanis, Parochus pro Parochianis, Superior pro subditis, non tamen pro famulis sæcularibus; Papa pro omnibus, etiam sine causa, sic tamen dispensans peccare potest. Deinde qui potest dispensare potestate ordinaria, potest suas vices alteri delegare, dicendo, si ille approbaverit causam, dispenset: Si autem ipsemet habeat potestatem delegatam non potest subdelegare, attamen dicere potest: dispenso, si ille causam approbaverit: Denique si causa moraliter certa excuset, non est opus dispensatione superioris, nisi fortè ratione scandali, quod oriretur, si publicè laboraretur, Tamb. *l.4. c.3. §.2. à n.31.* V. Leur. *p.1. q.437. n.2.*

Q. 140. *Quid circa consuetudinem?* R. Hoc unum, quòd 585
per consuetudinem videatur nunc licitum molere, non tamen advehere frumenta vel farinam avehere: non ubique tamen est talis consuetudo. Escob. & Stoz per consuetudinem excusant etiam eos, qui tempore messis die festo sub vesperum acuunt falcem, vel præparant materiam pro labore sequentis diei necessariam.

Q. 141. *Quomodo pietas excuset?* R. Propter hanc lici- 586
tum est die festo fodere sepulchrum pro mortuo illo die sepeliendo, Illf. *t.5. n.167.* item veniale tantùm esset erigere sepulchrum Christi, præsepe vel moles artificiosas ad excipiendam Eucharistiam, licèt die præcedenti fieri potuisset, item collocare scenam in Ecclesiis ad repræsentationem sacram, Tamb. *num.3.* Illf. *suprà*. Dubitatur autem, an excuset voluntas vitandi otii: negant Suar. Comit. & alii, quia opus, quod ex se est servile, manet tale quamvis fiat pio fine: è contra à mortali excusant Sà, Silv. aliique cum Burgh. *cent.1. cas.77.* quia si liceat laborare ad vitandum damnum temporale, magis licebit ad vitandum malum spirituale, quale est otium; sed dicendum est cum Sanch. *in Consil. lib.5. cap.2. d.8.* Castrop. Tamb. Illsung. *suprà*, tum tantùm licitum esse laborare evitandi otii causa, quando aliter vinci non posset aliqua tentatio, si enim liceret præcisè ad vitandum otium, etiam liceret quibusvis opificibus, ne otiosi essent, aut saltem ne ad popinas, aut ad alias periculosas conversationes irent, uti rectè Stephan. *t.1. d.5. n.154.* Denique ex *cap. Conquestus, 5. de Feriis*, plures apud Sanch. *d.21.* docent opera servilia ob pietatem, vel Ecclesiam vel Monasterium vel Pauperes alendos absolutè esse licita: limitant *Silv.* & alii, exceptis Dominicis & Festis solemnioribus: Alii excipiunt solam Dominicam Paschæ & Pentecostes; sed hæc omnia meliùs negantur, nisi prout dicetur *quæst. seq.*

Q. 142. *An charitas excuset laborantem pro paupere?* 587
Resp. Excusat laborantem pro tali paupere, cui ratione gravis necessitatis tum liceret laborare; debes autem scire, quis determinatè sit ille pauper, cui laboras, Sanch. *d.23.* & alii, Illf. Tamb. *§.3. n.16.* qui Domicellis otii vitandi causa volentibus laborare die festo, rectè suasit, ut laborarent pro tali paupere, aut etiam pro Ecclesia in gravi necessitate constituta, tum enim excusabit charitas.

Q. 143. *Ad quæ præterea se extendat excusatio ob ne-* 588
cessitatem? R. §. 1. Ob hanc licitum est laborare in messe, fœno, vindemia, quando aliàs ratione tempestatis & pluviarum probabile damnum timeretur, Illf. *t.5. n.167.* item ad cavendum grave damnum aliud; non esse autem licitum ob extraordinarium lucrum, docent Suar. & Castrop. *t.9. p.10. n.3.* sed probabiliter putant licere Sanch. *d.19.* Dian. *p.2. t.15. R.34.* Tamb. *§.2. n.8.* quia amittere notabile lucrum extraordinarium videtur esse grave damnum, neque putandum est Ecclesiam, utpotè piam Matrem, velle Fideles ad hoc obligare: quantum autem debeat esse lucrum, ut pro eo liceat laborare, insinuabitur *num.681.*

§. 2. Licitum est pro victu præparando occidere, excoria- 589
re vel deplumare animalia: si pridie fieri non potuerit, Sanch. *d.18.* Tamb. *n.22.* plus dicit Castrop. *supr.* his verbis: *Parantes cibum & potum, tametsi superfluè & ad delectationem, excusantur consuetudine, namque sic jam est introductum,*

idque

idque extensum est ad colligendos fructus eodem die, ut saniores, & integriores sint, & ad occidenda, & excorianda animalia, præcipuè si sit ratio aliqua, qualis est sibaria non esse ita suavia, si alio die disponantur &c. & idem de cibis etiam superfluis docet Fagund. *in 1. præc. Eccl. l. 1. c. 11. n. 1.*

590 §. 3. Si recitanda est comœdia die festo: potest tum fieri apparatus, qui commodè non potuit præveniri, Tolet. & alii cum Sanch. *d.* 18. item licitum est fabris ferrariis calceare equos ob necessitatem itinerantium, Sanch. Tamb. Item partim per consuetudinem, partim ob necessitatem licitum est secare venam, irrigare olera & alia similia, quæ passim fieri videmus non reclamantibus Prælatis Ecclesiæ, Sanch. *sup.*

591 §. 4. Barbi-Tonsores communiter excusantur, vel parvitate materiæ, si unum tantum vel alterum tondeant, vel necessitate, vel consuetudine, vel ob lucrum cessans & oriturum damnum, si petentes non tonderent, Tamb. §. 2. *n.* 13. Dian. *p. 2. t. 15. R.* 34. & alii, quod probabile agnoscit Illf. *num.* 166. Et quamvis Sanch. *d.* 21. absolutè dicat consuetudinem illam semper fuisse improbatam, excusat tamen, si ante non potuerit fieri, aut si alioquin Barbi-Tonsor esset deferendus, aut si ideo die festo tondeat, quia tum veniunt Rustici aut alii operarii aliis diebus impediti, poterunt enim tonderi, licèt barbi-tonsio ad longum tempus durat.

592 §. 5. Sartores, qui bona fide appromiserunt vestem, quam reipsa putaverunt ante diem festum perficiendam, excusantur, si, ut stent promissis, laborent post mediam noctem usque in Festum. Laym. *l. 4. t. 7. c. 4. n. 2.* Dian. *p. 4. t. 4. R.* 62. intellige, si ideò passuri essent incommodum, nam si excusare possint, tenentur à labore abstinere.

593 §. 6. Famulantes laborare possunt, si recusando, Dominos suos ad gravem indignationem commoverent, ex qua prudenter timerent incommoda, Illf. *num.* 177.

594 *Q.* 144. *Quomodo aliquis ratione temporis excusetur à mortali?* R. §. 1. Azor. Bon. Regin. putant esse mortale laborare ad horam; Fagund. apud Illf. *num.* 168. adjicit medium, vel pro summo, integrum quadrantem; Castrop. & Trull. ponunt duas horas: è contra aliqui Canonistæ requirunt tertiam partem diei, sed communiter ab omnibus exploduntur. Non esse mortale per duas horas laborare, est jam recepta nostra ætate sententia, inquit Tamb. *l. 4. c. 3.* §. 2. *n.* 1. assentiuntur Gran. & Illf. *sup.* Dian. *p. 5. t. 5. R.* 6. dicit non fore mortale, si duæ horæ non excedantur; Sanch. dicit minus quàm duas horas non sufficere ad mortale, testaturque juniores Theologos plus quàm duas requirere; & ratio potest esse, quia duæ horæ videntur pars modica diei, utpotè duodecima: Fill. March. & Gob. *in Clypeo n.* 283. requirunt tres horas, sed communior nunc & probabilior est sententia, si saltem multum ultrà duas horas laboretur, fore mortale.

595 §. 2. Non est mortale singulis Festis ad duas horas laborare, quamvis id velis facere & reipsa facias toto anno, quia dies & labores illi non uniuntur in ordine ad constituendam materiam gravem pro inhonoratione alicujus Festi, Sanch. *in Dec. lib. 2. cap.* 4.

596 *Q.* 145. *Quid notandum circa forensia?* R. de his habet Busemb. relatus *n.* 583. aliqua tamen clarius explicanda sunt ut etiam melius intelligatur, quandonam adsit excusatio.

§. 1. Per forensia intelliguntur actiones, quæ quamvis non sint serviles, tamen quia nimis distrahunt animum & cultum divinum impediunt, prohibentur, *Tit. de Feriis cap.* 1. *Omnes dies Dominicos à vespera in vesperam cum omni veneratione decernimus observari, & ab omni illicito opere abstinere, ut in eis mercatum minimè fiat neque placitum, neque aliquis ad mortem vel ad pœnam judicetur, nec sacramenta,* (id est Juramentum) *nisi pro pace vel alia necessitate, præstentur. Cap. ult. Debet judicialis strepitus diebus conquiescere feriatis.* Et post recensita Festa ordinaria in fine additur: *Nisi necessitas urgeat vel pietas suadeat, usque adeo convenit ab hujusmodi abstinere, ut consentientibus etiam partibus, nec processus habitus teneat, nec sententia, quam contingit diebus hujusmodi promulgari: licèt diebus feriatis, qui gratia vindemiarum vel messium ob necessitates hominum indulgentur, procedi valeat, si de partium processerit voluntate.* Ex his inferunt communiter omnes, præter mercatum principaliter prohiberi actiones judiciales, quæ dicuntur *placitum*, & sunt citatio partium, formatio processus sive cognitio causæ, sententia, quæ quamvis Jure civili *L. Ut in die, 2. Cod. De Feriis*, si in die festo fiant, tantùm dicantur irritari, id est, Irritanda, tamen vi citati Juris Canonici, ex quo hic loquitur, sunt ipso facto irrita.

597 §. 2. Citatio, ut quis compareat die festo, est irrita, quamvis ibi tantum esset Festum, ubi est ille, qui citatur, nam citatio respicit locum, in quo est is, qui citatur, uti è contra mandatum & sententia respiciunt locum, ubi est mandans vel sententiam ferens: Si autem citatio fiat, ut quis compareat intra octo dies, etiamsi octavus dies esset Festum, valet, poterisque (secundùm Suar. & Fagund.) differre, ac priùs comparere sequenti die, sed secundum Bonac. aliosque cum Castr. *t. 9. p. 7. num. 3. & 4.* debebis prævenire.

§. 3. Ad formationem processus seu cognitionem causæ 598 spectat examinatio testium & Jusjurandum, item depositio solæ testimonii, uti probabilius cum aliis tenent Suar. Bon. Castr. *num.* 6. contra Azor. & alios: imò iidem cum Regin. putant etiam examinationem testium vel Juramenta in causa spirituali esse illicita & irrita, sed Sanch. *in Cons. lib. 5. c. 2. d.* 30. putat tantùm prohiberi Juramentum judiciale, quod fit pro rebus temporalibus, non quod pro spiritualibus, nec quod fit pro fide, pace, obedientia, fama vel alia necessitate. Communis etiam est sententia cum Castrop. *p. 8. n.* 4. quando judicium vel contractus est licitus die festo, etiam licere Juramentum, quia concesso principali conceduntur accessoria. Probabilius autem est cum Suar. Fagund. Laym. Castrop. Illf. *num.* 169. contra Panorm. non prohiberi alia Juramenta, quæ nec ad judicium nec ad mercatum ordinantur.

§. 4. Oblatio libelli etiam pro causa temporali fieri potest, 599 dummodò die festo non intimetur parti adversæ, quia non videtur spectare ad formationem processus, cum non procedat à Judice vel à potestate Jurisdictionis, sed à litigante, Fagund. & Castrop. *num.* 9.

§. 5. Licitum est Advocato in Festis patrocinari, sive ver- 600 bo sive scripto, & informare Judicem; licèt fiat ob pretium, quia nec est servile, nec prohibitum, Sanch. *d.* 28. Item Judici licitum est concipere vel etiam scribere privatim sententiam posteà proferendam, Pirh.

§. 6. Secundum Sanch. *d. 27. n.* 17. Caj. Tol. Henr. & alios 601 peccant mortaliter Notarii in Festo transcribentes acta spectantia ad judiciales strepitus; sed probabilius id negant Suar. aliique plures cum Dian. *p. 2. t. 15. R.* 35. nam nec est opus servile nec prohibitum, hinc docet quoque Dian. *in Summa v. Festum, num.* 3. non peccare Notarios, si secluso scandalo celebrent contractus die festo, quia non sunt ex forensibus, quæ prohibentur.

§. 7. Licitum est die festo facere præsentationes, institutio- 602 nes, collationes, provisiones Beneficiorum; item exercere actus jurisdictionis voluntariæ, v. g. adoptare aliquem in filium, condere testamentum, hæc enim non afferunt strepitum judicialem, Pirh. & alii cum Castrop. *p. 6. n. 3. ubi n.* 5. addit etiam consuetudine excusari conductiones operariorum, venditiones publicas sub hasta, v. g. bonorum alicujus defuncti &c.

§. 8. Licitum est die festo ferre sententiam, si aliàs impedi- 603 retur justitia, si ratio temporis, v. g. conditio belli ita exigat, si sit atrocissimum crimen, ita ut ad incutiendum terrorem non sit danda mora, Sanch. *d.* 29. Castrop. *p. 7. n.* 17.

§. 9. Judicia, quæ de partium consensu fiunt per Judicem 604 Arbitratorem, sunt licita die festo, est communis cum Sanch. *d.* 27. Castrop. *n.* 16. Illf. *sup.* Porrò ille dicitur *Judex Arbitrator*, qui eligitur, ut dicat, quod sibi videtur, & sic suo judicio litem pacificè componat sine ordine judiciali usitato in foro; è contra *Judex Arbiter*, dicitur, qui procedit servato ordine processus forensis.

§. 10. Probabilius est contra *Panorm.* etiam prohiberi exe- 605 cutionem sententiæ latæ die non festo, quia est complementum sententiæ, Castrop. *n.* 12. Illf. *supra & alii*. Quod autem ad appellationem attinet, communior quidem sententia dicit licere die festo, sed etiam probabile est non licere, uti ostendit Castrop. *à num.* 13. adductis pro utraque parte Authoribus & rationibus.

§. 11. Per consuetudinem videtur nunc omnino licitus esse 606 mercatus privatus, sive quidvis vendere vel emere clausa officina, Castrop. *p. 6. n.* 5. Tamb. Illf. *num.* 171. Etiam licere contractus, si fiant sine instrumentis & Judicis authoritate, docent Sanch. & alii cum Illf. *suprà*.

DUBIUM III.

Quæ opera festis diebus præcipiantur.

RESp. Præcipitur, I. Auditio concionis: non tamen „ 607
sub mortali, nisi quatenus quisque tenetur discere „
necessaria ad salutem. V. Trid. *sess. 24. cap. 4. de reform.* Fill. „
t. 27. c. 8. q. 7. Bonac. *t. 2. d. 5. q. un. p. 2. n.* 27. Suar. &c. Dixi, *nisi* „
quatenus, &c. quia homines rudiores ignorantes præcipua „
mysteria Fidei, ea præsertim quæ sub gravi obligatione eos „
scire teneri dictum est suprà *lib. 2. t. 1. cap.* 1. tenentur Lege „
charitatis, (si aliàs ea commodè addiscere non possint) sub „
gravi peccato concioni, vel potiùs catechesi interesse. Bon. „
d. 5. in præcept. 3. num. 28. addens, eo casu concionem etiam „
Missæ præferendam esse Trull. *l. 3. c. 1. d. 4. n.* 12. Fagund. *p. 1.* „
l. 2. c. 9. n. 12. &c. „

II. Præcipitur speciali præcepto obligante sub mortali, „
audire Missam, hoc est, morali & humana assistentia sive „
præ-

præſentia el intereſſe. Eſt communis ea *c. Omnes Fideles:* Et ea *c. Miſſas, de conſecrat. diſt.* 1. contra *Angelum & Roſcellam*, qui ſemel vel iterum negligere, dicunt eſſe veniale. Obligat hoc præceptum omnibus Feſtis omnes baptizatos uſum rationis habentes, non autem infantes, amentes, vel catechumenos. Ratio primæ partis, quia eſt univerſale. Ratio ſecundæ, quia aſſiſtentiam humanam habere non poſſunt. Ratio tertiæ, quia non ſunt Eccleſiæ ſubjecti. Lugo *diſp.* 22. *ſect.* 1. *&* 2. ex Nav. Sanch. & Kon. *Unde reſolves:*

I. Non eſt obligatio audiendi concionem in Parochia propria: tum quia Doctores multi nullum hac de re præceptum agnoſcunt: cùm Trid. *ſeſſ.* 24. *can.* 4. *de reform.* dicat, teneri, *ubi id commodè fieri poteſt:* tum quia ſi quæ obligatio fuit, ei derogatum eſt per privilegia Regularium, & generalem conſuetudinem contrariam Suar. *de Relig. tom.* 1. *l.* 2. *c.* 16. Azor. Nav. Cened. Zerol. *p.* 1. *v. Prædic.* Trull. *l.* 3. *c.* 1. *d.* 4. *n.* 11. Barboſ. *in Trid. ſeſſ.* 24. *c.* 4. Imo Fratres Prædicatores, & Minores, & qui cum ipſis in privilegiis communicant, concionantes in ſuis Eccleſiis, quovis anni tempore poſſunt Audituribus ſuis concedere 18. annos, & 320. dies Indulgentiarum nomine Papæ, Dian. *p.* 4. *t.* 4. *R.* 22. ex Rodriq. & aliis.

II. Non eſt obligatio ad audiendam Miſſam Feria quinta, & ſexta, & Sabbato majoris hebdomadæ: neque diebus Rogationum. Az. Henr. Suar. *d.* 88. *ſect.* 5.

III. In die Nativitatis Chriſti tantùm teneris audire unam Miſſam. Nav. Suar. Fill. *tr.* 5. *n.* 207.

IV. Satisfacit, qui recitat ſub Miſſa (ex obligatione) Horas Canonicas, vel pœnitentiam injunctam in Confeſſione, ut contra Caj. Sylv. Ang. Armil. docent Suar. Sà, Rodriq. Fill. *n.* 216. & alii. Ratio, quia duobus præceptis poteſt ſimul ſatisfieri, ut v. ſuprà *l.* 1. *t.* 2. *cap.* 3. *dub.* 3. Idem de eo, qui confitetur tempore Miſſæ, affirmat Regin. *l.* 19. *n.* 14. dummodò intentionem habuerit audiendi Miſſam: Negat autem Suar. *ſect.* 6. Azor. *cap.* 7. *q.* 6. Gordonus, Lugo *loc. cit.* ſi quidem poſſit differre Confeſſionem, nec adſit neceſſitas præcepti Confeſſionis. Idem dicit Bonac. *tom.* 1. *d.* 4. *q. ult. p.* 11. ubi contrariam praxim quorundam excuſat, vel ob neceſſitatem communicandi: vel propter intentionem audiendi Miſſam aliam: vel denique propter bonam fidem.

V. Satisfaciunt etiam inſervientes Miſſæ, ſi recedant allatum neceſſaria, v.g. vinum, hoſtiam, thus, &c. quia cùm hæc ordinentur ad Officium, non cenſentur abeſſe: dummodo non recedant ab Eccleſia, vel ſaltem non longè. V. Bonac.

VI. Peccat, qui non audit integram Miſſam, & quidem venialiter, ſi omittatur parva pars: mortaliter ſi notabilis, v.g. media, vel tertia pars. Laym. tamen, & alii dutum putant, mortalis damnare eum, qui ab Offertorio uſque ad finem adſit, additque communiter excuſari à mortali, qui audiunt à principio Epiſtolæ, vel ſecundùm alios, Evangelii uſque ad finem: vel ab initio uſque ad Communionem. V. Bon. *t.* 1. *d.* 4. *q. ult.* Lugo *d.* 22. *ſ.* 1. *n.* 3.

VII. Non peccat ſaltem mortaliter, qui à duobus Sacerdotibus ſucceſſivè duas dimidias Miſſas audit, ut habet Nav. *c.* 21. Sà, Sotus, Henriq. Dian. *tom.* 1. *tr.* 3. *R.* 18. Bon. *p.* 11. Hurt. contra Suar. Kon. Fagund. quia audit integram Miſſam, ob quam cauſam eſt probabile, etſi ſimul audiat, ut habet Bon *l. c.* Hurt. & Dian. contra Regin. Kon. Lugo, & alios, quorum ſententia videtur probabilior.

VIII. Non ſatisfacit, qui ſub Sacro dormit, pingit, docet, vel qui eſt poſt murum, aut poſt aliam rem, tali loco, unde nihil audiri, videri, vel notari poſſit, quid fiat; quia non cenſetur moraliter præſens. Satisfacit tamen ſurdus, cæcus, & quicumque (licèt ſit poſt oſtium, aut columnam, vel in feneſtra, vel procul à templo) ita eſt præſens, ut ea ſignis externis colligere poſſit, quid à Celebrante agatur, ſpectata loci natura, etiamſi ipſe per accidens nihil audiat, nihil videat, aut intelligat, ſitque pars per moralem conjunctionem ejus multitudinis, quæ dicitur præſens, & eſt in conſpectu altaris. Bonac. *l. c.*

IX. Audiens, debet eſſe attentus, ſaltem virtualiter, & *in confuſo*, ut aliquo modo advertat, quid fiat: hinc ſi quis nunc attendat, nunc fabuletur, ut tamen ſemper advertere poſſit, quid fiat, licèt peccet irreverentia, non tamen damnandus eſt mortaliter; imò Kon. cum Sylv. Roſell. & Med. docet, eum ſatisfacere, qui voluntariè toto Sacro eſt diſtractus, modò ſibi ſit præſens, & cum reverentia externa aſſiſtat. Quod probabile eſſe docet Laym. contra Suar. Bon. & alios. V. Kon. *l. c.* & Lugo *n.* 26. *&* 27. Plura de hac tota materia v. ſupra *lib.* 1. *tr.* 2. *c.* 3. *dub.* 2. 3. *&* 4.

X. Præceptum audiendæ Miſſæ impletur quocumque in loco, ſive in Parochiali, aut Cathedrali, ſive in Regularium Eccleſia, ſive in Oratoriis privatis, ſive extra Eccleſiam audiatur. Ratio, quia Eccleſia tantùm auditionem Miſſæ præcipit, non autem locum, ergo quovis loco impletur. Tol. *l.* 9. *c.* 7. Azor. *c.* 6. Rodriq. Nav. Fill. *num.* 203. Nugn. Suar. Kon. Bonac. *d.* 4. *q. ult. p.* 12. *n.* 4. *& plures:* Quæ doctrina, licèt certa ſatis ſit, nihilominus quia poſt omnes ſuprà citatos Authores à quodam moderno, viro aliàs docto, in dubium vocatur, peculiari Dubio examinanda eſt, ne cui (quia Liber obvius eſt) ſcrupulus, aut conſcientia naſcatur erronea.

ADDENDA.

QUæſt. 146. *An ſatisfaciat præcepto Miſſæ, qui partes illius ſimul audit?* R. §. 1. Certum eſt non ſatisfacere, nam Innoc. XI. damnavit hanc 53. propoſ. *Satisfacit præcepto Eccleſiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, imo quatuor ſimul à diverſis celebrantibus audit.* Propoſitio illa nunc amiſit omnem probabilitatem, licèt Buſemb. relatus *n.* 607. dixerit eſſe probabilem. 608

§. 2. Ratio, ob quam propoſitio illa putabatur probabilis, 609 erat hæc: Unus audiens ſimul duas Miſſas poteſt per hoc ſatisfacere obligationi audiendi unam ex præcepto & alteram ex voto, ergo etiam unus audiens duas ſimul partes Miſſæ poteſt ſatisfacere præcepto audiendi unam totam, quia ut ſe habet totum ad totum, ſic ſe habet pars ad partem, & uti attentio ad unam Miſſam non impedit attentionem ad alteram, ita attentio ad unam partem non impedit attentionem ad alteram. Hanc rationem rectè retorquet Card. *in* 2. *criſi diſſ.* 32. *num.* 36. Motus Solis, qui fit à duodecima ad primam, coexiſtit motui horologii, qui fit ab eadem duodecima ad primam, ergo uti illi duo motus, Solis & horologii coexiſtunt, ita poſſunt coexiſtere duæ mediæ horæ unius horologii, quia uti ſe habet totum ad totum, ita pars ad partem, quod patet manifeſtè eſſe falſum. Ratio autem, cur in neutro valeat conſequentia, eſt, quia una Miſſa, uti etiam una hora, eſt unum totum ſucceſſivum, cùm Miſſa conſiſtat in motu verborum & actionum ſibi ſuccedentium: quamvis autem unum ſucceſſivum poſſit coexiſtere alteri ſucceſſivo, adeoque & audiri una Miſſa cum altera, non poteſt tamen pars ſucceſſivi coexiſtere alteri parti ejuſdem ſucceſſivi, & ideò non poteſt audiri una Miſſa, cujus una pars coexiſtat alteri parti ejuſdem Miſſæ, uti non poteſt perſolvi Officium Horarum, ſi ſimul audiantur tres diverſæ Lectiones à diverſis, ſed una debet audiri ſucceſſivè poſt alteram.

§. 3. Quamvis daretur ratio intrinſeca probabilis, quòd 610 duæ partes Miſſæ ſimul auditæ conſtituere poſſunt unam Miſſam, tamen nunc certum eſt per auditionem talium partium non ſatisfieri præcepto Miſſæ, quia hoc præceptum latum eſt ab Eccleſia, quæ nunc declaravit præcipi auditionem unam ſucceſſivam partium, Card. *num.* 41.

Q. 147. *An opinio, quæ dicit ſatisfieri: ſi ſucceſſivè au-* 611 *diantur duæ medietates, ſit adhuc probabilis*, uti v.g. ſi quis ad Elevationem unius Miſſæ veniat in templum, & poſteà audiat ſequentem Miſſam uſque ad Elevationem tantùm? R. §. 1. Aliqui dubitant, quia duæ tales medietates non videntur dici poſſe una Miſſa, cùm ſint lectæ à diverſis, & fortè intercedat ſpatium temporis inter illas partes. Nihilominus dicendum eſt opinionem illam adhuc manere probabilem, uti oſtendit Carden. *c.* 7. nam cum illis, quos citat Buſembaum, docent illam 32. AA. apud Paſq. *de Sacrific. quæſt.* 1290. accedunt P. Match. *in Trib. de Miſſa T.* 4. *tr.* 2. *q.* 1. *d.* 2. Gob. *t.* 5. *num.* 143. vocans in praxi tutam, & eandem Suar. apud Illſ. *t.* 1. *n.* 161. dicit communiorem, nec poſſe practicè condemnari. Ratio autem eſt, quia manet unum Officium, licèt prius orem partem poſteriorem & poſteà priorem, v. gr. Tertiam ante Primam, aut unum Pſalmum ante alterum: item manet unum Roſarium, licèt incipiam à tertia decade, & finiam recurrendo ad illam, ergo etiam erit una Miſſa, licèt per medias partes ſive priores ſive poſteriores audiatur. *Nec refert*, quod hæ medietates fiant à diverſis Sacerdotibus, aut etiam cum interpoſitione temporis: *Nam* ſi duo ſimul recitent Officium, duæ medietates ponuntur à diverſis recitantibus, imò in Choro ſæpè novem diverſi legunt novem diverſas Lectiones, & tamen eſt unum Officium; interruptio autem non tollit unionem moralem, uti dicetur de Horis. *Confirmatur:* Nam eſt una Miſſa, ſi Sacerdos in media Miſſa deficeret, & alius Sacerdos poſt mediam horam ſuccederet illam completurus, ergo etiam poteſt eſſe una Miſſa, licèt ſint duo Sacerdotes, & tempus aliquod intercedat; eſt quidem (quoad illud exemplum) aliqua diſparitas, eò quòd poſterior Sacerdos agat nomine prioris, & compleat eandem moraliter Miſſam; hoc tamen non obſtante in noſtro caſu adhuc æquivalenter videtur manere una integra Miſſa, quia nempe eſt idem Principalis offerens, nempe Chriſtus; etiam eſt idem, quod offertur, conſecratur, & ſumitur, ſcilicet idem

Chri-

Christus; sunt etiam eædem Orationes & actiones externæ &c. Licèt autem Tamb. *lib.4.c.2.§.1.n.10.* putet manere unitatem, dummodò eodem die tales partes audiantur, tamen hæc ab invicem separatio videtur esse nimia; si autem sit saltem ad horam tantùm, non est nimia, nam sæpè per concionem unius horæ & amplius interrumpitur Missa, & tamen manet una.

612 §.2. Si quis sine justa causa audiat duas tales medias Missas, peccat venialiter, uti qui in Horis oraret unam ante alteram, aut interrumperet sine causa; ratio est partim quia observatio ordinis & continuationis est decentia requisita, partim etiam quia talis auditio per medietates aut interruptiones non est satis consentanea communi praxi Fidelium, à qua recedere sine justa causa est saltem veniale, justa autem causa esset defectus temporis, rationabile impedimentum, vel quævis incommoditas alicujus momenti.

613 Q.148. *Quinam obligentur ad Missam?* R.

§.1. Hæretici non obligantur, quia præsumuntur excommunicati, hinc jubentur emanere: in Germania tamen non peccant adeundo, quia non sunt denuntiati, nec putant se excommunicatos, imò sic disponi possunt ad conversionem, si videant etiam ritus omnes nil superstitionis habere, Gob. *in Exp.t.5 n.396.* An autem excommunicatus vi hujus præcepti teneatur procurare absolutionem, ut Missam audire possit, dictum est *l.1.n.794.*

614 §.2. Omnis Sacerdos, si alius celebraturus desit, tenetur ipsemet celebrare, ut Missam audiat, ita cum aliis Gob. *n.40.* Steph. *t.5. d.4. num.95.* contra Fagund. Ratio est, quia tum tenetur, & sic potest audire Missam, neque medium illud est extraordinarium; qui autem tenetur ad finem, tenetur ad media ordinaria: ergo.

615 §.3. Circa ætatem, qua pueri obligentur ad Missam, variant sententiæ, *J. March.* putant tunc priùs obligari, quando incipiunt esse idonei ad Communionem: Sot. apud Gob. *t.4. n.129.* putat neminem ante annum duodecimum teneri legibus Ecclesię, sed istę sententiæ passim rejiciuntur, & sunt contra praxin Fidelium. Azor. Sanch. Bonac. Tann. Bass. & alii apud Gob. *t.5.n.310.* absolutè obligant pueros omnes & puellas circa finem septennii, quia tunc præsumuntur habere sufficientem usum rationis, quam sententiam admittit *Gob.* de pueris educatis in urbe, quibus utpotè melius cultis communiter citiùs oritur plenum lumen, de rusticanis autem aliisque similibus non admittit, sed cum *Con.* contendit pueros inter 9. & 10. annum, puellas verò inter 8. & 9. communiter priùs assequi plenam discretionem, qua habita priùs obligentur pręceptis Ecclesiæ: Si autem ante septennium haberent plenam discretionem, quamvis tunc ex Lege naturali tenerentur Deum aliquo cultu colere, tamen probabile est, secundùm dicta *l.1. num.676.* non teneri Legibus Ecclesiæ. Denique Dicast. apud Gob. *t.4.n.129.* dicit pueros, quando venialiter peccare possunt sub veniali obligari ad Leges Ecclesiæ, quando autem mortaliter, sub mortali, quæ sententia est multorum, & à Dian. *p.10.t.12.R.37.* reputatur probabilior.

616 §.4. Qui simul est surdus, cæcus & mutus à nativitate non tenetur adesse Missæ, quia non potest habere moralem assistentiam nec attentionem ullam internam: imò scire non potest, quid sit Missa, Pasq. *de Sacrif. q.1256.* unde quamvis esset talis, non à nativitate, sed per infirmitatem, adhuc putat Gob. *t.5.n. 30.* contra Fagund. Pasq. Dian. *p.5.t.4.R.8.* non teneri, quia non potest scire, an, ubi & quando incipiat Missa, ergo non potest habere intentionem debitam, neque attentionem ullam, & licèt quis trudendo eum admonere posset jam fieri Missam, ac ipse scripto petere duci ad templum, adhuc putat Gob. *nu.32.* non obligari, quia Ecclesia censetur tantum eos obligare, qui humano & ordinario modo interesse possunt, Leges enim non comprehendunt casus extraordinarios: hinc Castr. etiam eximit eum ab obligatione Missæ, qui est cæcus & surdus, sed non mutus, quia neque præsumitur Lex obligare in hoc casu exotico: Si tamen quis esset, vel tantum mutus & surdus, vel tantùm cæcus, vel tantùm cæcus & mutus, teneretur, uti communiter docent Authores cum Gob. *num.29.*

617 §.5. Regulares etiam exempti tenentur ad servanda Festa, quæ Episcopus cum consensu Cleri & populi indicit, uti habetur in Trid. *sess.25. de Regul.c.12.* Et consequenter etiam tenebuntur ad Missam tali die audiendam: an autem teneantur etiam ad Festa, quæ populus vovit approbante Episcopo, non est ita certum, affirmant Vasq. Nugn. Sanch. *l.4.c.15.n.21.* negant alii, & meritò dubitat Gob. *n.77.* quia exempti non jubentur observare alia Festa, nisi quæ Episcopus imponit, qualia non videntur esse illa, quæ populus vovit approbante tantùm Episcopo; si tamen hæc approbatio censeretur esse per modum præcepti, tenerentur uti reliqui.

618 Q.149. *Quibus diebus audienda sit Missa?* R.

§.1. Si Festum sit à Principe sæculari impositum, aut ex consuetudine observetur à populo sine approbatione Episcopi, non est in conscientia obligatio audiendi Missam vel abstinendi à servilibus, quia non est Festum sacrum, sed sæculare, ita Tamb. Gob. *t.5.n.75.&87.* Pasq. *q.1251.* simul notantes posse peccari contra obedientiam Principi debitam, si hic strictè mandasset observari.

619 §.2. In Festo, quod solus Episcopus indicit reclamante Clero vel populo, etiam non est obligatio audiendi Missam, quia Episcopus nequit ullum Festum instituere sine Cleri & populi consensu, uti habetur *cap. Conquestus ult. de Feriis*, & probant pluribus Barb. Gav. Jord. Gob. *n.72.* potest autem consentiente Episcopo populus vovere Festum, ad quod tenebuntur etiam posteri, non vi voti, quod erat personale, sed ex præcepto Episcopi approbantis & ita implicitè præcipientis tale Festum, uti notant Suar. Laym. & Gob. *n.86.* posset que esse Festum mediæ tantùm diei, in qua manè esset obligatio ad Missam & ad abstinendum à servilibus, à prandio autem laborari posset: Gob. *n.122.* Potest autem Episcopus unum tantùm proprium in Diœcesi Festum instituere præter communia, v.g. Festum Patroni vel Tutelaris, deinde potest ex causa, uti ob vindemiam, transferre Festum fori, v.g. S. Michaelis ad aliud tempus, uti habet Gob. *t.3.n.230.* licèt alii repugnent, an verò expediat multa esse Festa, disputat Gob. *in Quin.t.5.c.45.sect.3.* ubi videri potest, *in Exp.t.5.n.72.* dicit hac ætate, quia ita invaluit multitudo Festorum cum ingenti Molestia Mechanicorum; magis cogitandum esse de modo abrogandi plura, quàm instituendi nova.

620 §.3. Non est obligatio ad Missam die Cinerum, Festo S. Marci, Festo Animarum; Neque Coloniæ Festo Theophoriæ. De reliquis ejusmodi diebus habet *Busemb.*

621 §.4. In dubio, an sit Festum, teneris mediocre studium adhibere, ut intelligas: non teneris tamen per sesquihoram iter facere, ut id interroges, hoc enim foret immodicum studium, quo fortè frustra impediri posset labor diurnus per longum tempus; unde si permaneat dubium, non erit obligatio ad Missam, quia in dubio possessio est pro libertate, Pasq. *q.1325.* Quòd si Pater dicat esse Festum præcepti, Mater verò dicat esse devotionis tantùm, teneberis (per se loquendo) potius credere Patri, quia ejus testimonium est majus, & ejus potestate es dirigendum, Gob. *ā n.460.*

622 Q.150. *Qualis Missa sit audienda?* R. §.1. Peccat, qui audit Missam excommunicati non tolerati, aut publici percussoris Clerici, uti cum communi S.Th. *3. p.q.82.a.2.* Si tamen quis audisset, secundùm Dicast. & Gob. *t.5.n.522.* satisfecisset præcepto, quia posuisset substantiam rei præceptæ, secundùm Pasq. *q.1269.* non satisfecisset, quia tum tantùm impletur præceptum per actum peccaminosum, quando ponitur materia, quę præcipitur, hic autem non ponitur materia illa, quæ pręcipitur, nam Missa illa prohibetur legi & audiri, Missa autem prohibita non est Missa pręcepta, ergo. *Neque dicas* Missam secundùm se præcipi: *Nam* pręcipitur cum omnibus circumstantiis necessariis ad hoc, ut hic & nunc audiatur, inter illas autem circumstantias est persona celebrans, cujus Missa hic prohibetur. Utraque sententia est probabilis, sed prima videtur verior.

623 §.2 Satisfacit, qui audit Missam, quocumque ritu & idiomate fiat, uti si audiat Missam Sacerdotis Græci in his partibus celebrantis, quia quoad substantiam est eadem apud omnes Catholicos Missa, Pasq. *q.1259.* Gob. *n.161. & alii.*

624 Q.151. *Quo tempore audiri debeat Missa?*

§.1. Probabilius videtur, quòd satisfiat præcepto, quacumque hora audiatur à media nocte ad alteram mediam noctem, F. Lug. Leand. Dian. *p.10.t.10.R.21.* Gob. *t.5. num.56.* contra Pasq. *q.1260.* qui putant non satisfieri, nisi audiatur intrà tempus, quo licitum est celebrare: sed ratio nostra est, quia quacumque hora audiatur, verum est Missam eo die esse auditam, ergo satisfactum est præcepto, quod tantùm exigit Missam audiri illo die.

625 §.2. Qui nocte Nativitatis Christi audit Missam, quæ Romæ vel Venetiis ex privilegio dicitur ante mediam noctem à Sacerdote jejuno, satisfacit præcepto pro die Nativitatis; quia sic anticipatur illa dies, uti in Matutino, quod pridie recitatur, hinc si dies Nativitatis incideret in diem Lunæ, non satisfaceret præcepto pro die Dominica, quia Missa illa spectat ad sequentem diem Nativitatis, & non ad Dominicam, ita Lug. Dian. *p.7.t.12.R.12.p.10.t.12.R.22.* Item *t.14. R.35.* & absolutè loquendo non posse per auditionem unius Missę satisfieri præcepto audiendi Missam duobus diebus, rectè probat Cresp. à Borgia *in QQ. Mor.q.10.*

626 Q.152. *Quo loco audiri debeat Missa?* R. Præcipuum dubium est, an satisfiat, si audiatur in loco privato vel profano pro quo sit,

§.1. Privatum Oratorium, est locus aliquis in domo vel arce privati hominis ad tempus deputatus cultui Dei, unde Oratorium erectum in palatio Episcopi, aut in Conventu Regularium, aut perpetuò destinatum divino cultui habensque ingressum ex publica via, aut à Missionariis privilegiatis certo

loco

loco constitutum, non censentur privata Oratoria, uti cum aliis docent Quarti *in Rubr.p.3.t.10.n.1.f.3.* & Tamb.*de Sacrif. lib.*1.*c.*4.§.4.hinc absolutè dicit Illſ.*t.*5.*n.*163.non esse quæstionem de Oratoriis privatis Episcoporum vel Regularium, sed tantùm de privatis Oratoriis aliorum Clericorum sæcularium, & laicorum, de quibus jam loquemur.

627 §.2. Privilegiatus & tota ejus familia, id est, omnes illi, qui habitant in domo Privilegiati cum quadam habitudine ad illum, uti sunt pater & mater, nurus & gener, uxor, filii, filiæ, nepotes, pronepotes, & alii per lineam rectam descendentes, & manentes sub regimine parentum, habitantesque cum illo; item servi, & ancillæ; quandoque etiam hospites, si ita addatur in Bulla, & consequenter etiam illi, qui his famulantur, uti docet *Tamb.* hi (inquam) omnes, si audiant Missam in privato Oratorio, satisfaciunt die festivo, quo ibi celebrare licitum est: ita omnes communiter.

628 §.3. An præter privilegiatum ejusque familiam satisfaciant etiam alii ibi audientes, quando audire possunt alibi, duplex est sententia, 1. Pasq *q.*659. ubi alios undecim pro se citat; quibus accedunt Dian *p.*6.*t.*8. *R.*40.*p.*9.*t.*1. *R.*3. Bass.*v. Missa n.*7.Gob.*t.*5.*n.*356. Quarti *dub.*13.Spor.*t.*3.*c.*4.*n.*24. Illſ. suprà dicens esse nunc certam; hi omnes absolutè dicunt non satisfacere; ratio est, quia Pontifex in Bullis expressè addit: *Volumus autem, ut alii, qui non sunt de familia, non censeantur liberi ab obligatione audiendi Missam in Ecclesia*, & hoc à Cardinalibus declaratum esse, dicunt AA. hic citati. 2. Sententia est Az. Henriq. Homob. Castr. Pelliz. quos citat Pasq.*sup.* quibus accedunt Busemb. Burgh. *cent.*3. *cas.*60. citans Barbos. Item P. March.*t.*2.*t.*4.*t.*2.*q.*1.*dub.*1. quorum sententiam Gob. *t.*3.*n.*254. vocat probabilem & usu receptam, hi dicunt satisfieri à quovis ibi audiente. Ratio est, quia de Jure communi plus non præcipitur quàm Missam audire, de loco autem nunc nullum est præceptum. Ad verba Bullarum dicunt antehac de Jure antiquo fuisse obligationem audiendi Missam in Parochia, ut probat Pasq.*q.*1257. cui Juri aut alteri cuicumque obligationi, si quæ adhuc est, Pontifex non vult derogari per tale privilegium privato datum; quòd si non sit talis obligatio, uti nunc Jure novo non est, restrictio illa nil operatur, apponitur tamen, quia servatur stylus antiquus Curiæ, & dantur privilegia secundùm antiquas formulas rescribendi, hinc testatur *March.* verba illa communiter non recipi alio sensu, etiam inter timoratos. Prior sententia est communior, tutior & probabilior, tum quia pro se habet verba Legis, quorum explicatio pro altera sententia est dubia, tum etiam quia Lex communis erat, ut Missa audiretur in Ecclesia publica, imò in Parochia; privilegium autem habent Religiosi, ut in suis Ecclesiis satisfiat, quale privilegium non est, neque legitima consuetudo, neque certa interpretatio pro privatis Oratoriis, ergo possessio est pro communi Lege. Nihilominus secunda sententia etiam videtur esse probabilis; hinc *Sporer* sapienter in praxi suadebat, ut illi, qui de familia non erant, alibi audirent Missam, nolentes autem non urgebat.

629 §.4. Probabile est satisfieri præcepto, quocumque alio loco etiam profano audiatur Missa, v.g. in castris cum militibus, in littore, quando legitur pro navigantibus, licèt quis non sit miles, nec de comitatu navigantium, ita *n.præced.* citati pro secunda sententia cum Bonac.*de Sacram.d.*4.*q.ult.p.*12.*n.*4. Ratio est, quia quamvis fortè restrictio sit de privatis Oratoriis, tamen nulla est de aliis locis, ergo rectè stamus Lege communi præcipiente Missam, abstrahendo à loco: gratis autem dicit Pasq.*q.*1257. præcipi, ut Missa ab omnibus audiatur in Ecclesia vel publico Oratorio à Ecclesia deputato, nam tale præceptum nunc non extat, sed tantùm præceptum Missæ, quæ reipsa Missa est, quocumque loco fiat.

An Regulares vi privilegiorum possint absq; licentia Episcopi ubique Missam legere: item à quo & quomodo concedi possint privata Oratoria, dicetur *lib.*6.*tr.*3.*c.*3.*ad.d.*4. ubi etiam pluribus exponetur, quis dicatur esse de familia seu familiaris Privilegiato.

630 Q. 153. *Quænam requirantur, ut quis satisfaciat præcepto audiendi Missam?* R. Seqq. 1. Intentio. 2. Præsentia corporalis. 3. Assistentia moralis. 4. Attentio aliqua. 5. Ut integra Missa audiatur, de quibus ordine addendum est aliquid.

631 Q.154. *Qualis intentio requiratur?* R. Requiritur intentio seu voluntas audiendi Missam tanquam rem sacram, qua exhibetur Deo cultus. Ita Suar. Bonac. aliique communiter cum Gob.*t.*5.*num.*194.*&* 196. Pasq.*q.*1309. contra Dicast. Ratio est, quia Ecclesia per Missam præcipit aliquem Dei cultum, hinc,

632 §.1. Non satisfacit, qui interest, ut irrideat, aut eo tantùm animo, quia expectat amicum illuc venturum, aut ut occidat Sacerdotem, cùm ab ara venerit, aut solius curiositatis causa, ita Gob.*sup.&* *n.*210. citans Lugo, & Tamb. imò Pasq. suprà putat eum, qui accederet Ecclesiam ad meditandas res divinas aut ad orandum absque voluntate audiendi Missam, non satisfacturum, licèt interea legeretur, consentiunt Sanch. Bon. & Leander, quamvis contradicat F. Lug. Castrop. & Dian.*p.*3. *t.*6.*R.*77. si tamen, quando inchoatur Missa, accedat ad altare, aut aliquem motum corporalem edat in ordine ad assistendum Missæ, jam habet intentionem sufficientem, nec requiritur, ut velit satisfacere, uti dictum est *l.*1.*n.*692. & fusè ostendit Pasq. *q.*1308. citans pro se 23. AA. contra alios 11. addens *q.*1311. cum 28. Authoribus contra alios 15. etiam satisfecisse illum, qui expressè noluisset per talem Missam, quam audit, præcepto satisfacere. Addit ibidem cum Sanch. *Laym.* Lug. & aliis contra Suar. *Less.* Fill. Con. & alios, nequidem posteà requiri mutationem propositi durante tempore audiendi, ut scilicet velit satisfecisse illa auditione, nam plùs adhuc probaverat *q.*1310. reipsa satisfecisse, licèt audierit animo non implendi præceptum & simul animo non audiendi aliam Missam.

633 §.2. Satisfacit, qui interest ea tantùm mente, ut observatis actionibus Sacerdotis discat accuratè celebrare, hoc enim est velle audire Missam, ut discat legere.

634 §.3. Non est necesse, ut intersis per modum orantis, Suar. Less. Medin. & alii cum Gob. *num.*197. contra Bon. & Bass. Ratio est, quia Missa audiri & Deus aliter coli potest, quàm orando.

635 §.4. Sufficit intentio implicita audiendi Missam tanquam rem sacram, quam habet ille, 1. Qui adit templum volens facere officium Christiani: 2. Qui adit, ut præsentia sua honoret Sacrificium: 3. Qui solet interesse Missæ tanquam rei sacræ: 4. Qui templum accedit ex nulla alia causa, cùm enim accedat liberè, accedit ex aliqua causa, ergo si non accedat ex alia, accedit ex hac, ut audiat Missam: 5. Quicumque Missam audit, si non constet eum habere intentionem contrariam, præsumitur habere sufficientem, ita cum aliis Suar. Gob.*num.*198. Dian. *p.*3.*t.*6.*R.*68.

636 §.5. Etiamsi intentioni audiendi Missam adjungatur alia intentio mala, adhuc satisfacis præcepto, v.g. si vis audire Missam, etiam principaliter ob vanam gloriam; aut simul volens te delectare turpi aspectu puellæ præsentis, satisfacis, ita AA. 20. omninò graves, quos nominatim recenset Pasq.*q.*1313. Gob.*n.*208. contra paucos alios. Ratio est, quia prava intentio adjuncta non excludit intentionem debitam, quamvis impediat illius fructum, vult enim, & reipsa audit ut rem sacram, hoc ipso quòd exteriùs modestè se gerat, & interiùs attendat ad rem sacram, nam per hoc colitur Deus, cui per sacrificantem & assistentes immolatur Sacrificium. *Nec obstat*, quòd Ecclesia præcipiat actus bonos: Quia satis est esse bonos quoad se & secundùm substantiam, quamvis ratione operantis aut quoad modum, quo fiunt, non sint boni, uti communiter docent AA. cum S. Thom. 1. 2. *q.*100. *art.*9. Sot. & aliis, dicentes modum, & finem præcepti non cadere sub præceptum. *Si instes*, non satisfit præcepto per Communionem sacrilegam, ergo nec per auditionem Missæ peccaminosam. Resp. N. conseq. Ecclesia declaravit se præcipere Communionem fructuosam, ita ut si non respondeat fructus, non satisfiat ejus voluntati ac præcepto; id non declaravit de præcepto vel auditione Missæ, ergo prudenter stamus authoritate & ratione adducta pro sententia nostra, quamdiu Ecclesia aliud non declarat.

637 §.6. Si quis templum ingressus ad audiendam Missam putet prius inchoandam post quadrantem: interim ipso non advertente legatur ad aliquod altare, quod prius advertit ex signo campanulæ ad *Sanctus*, Gob. *n.*115. dicit, si habuerit hanc intentionem, volo esse unus de numero audientium Missam, quandocumque inchoabitur, tum audivisse etiam primam partem, si autem talem intentionem non habuerit, non audivisse; nam nemo censetur moraliter interesse actioni, quam nescit exerceri, & cui non cupit interesse, hoc ipso autem quòd velit interesse, si fiat, quando fit, reipsa interest, quia hæc voluntas conditionata transit in absolutam: sed hoc patitur difficultatem, nam reipsa talis assistentia non est moralis, uti colligetur ex dicendis *à num.*646.

638 §.7. Si quis pluribus titulis teneatur audire Missam, & non determinet, cui obligationi satisfacere velit, utrique autem per eandem auditionem satisfacere non possit, dicendum est, quod satisfaciat urgentiori, sive illi, quæ vel ratione temporis vel aliunde exigit præferri, quia tum valet voluntas interpretativa, secundùm quam quisque præsumitur velle prius satisfacere graviori obligationi.

639 Q.155. *Qualis præsentia corporalis requiratur?* R. Talis, per quam quis sit ita præsens physicè vel moraliter loco, in quo fit Missa, ut possit dici esse unus è numero eorum, qui circumstant & cum Sacerdote offerunt Sacrificium, hinc

640 §.1. Non est opus videre vel audire Celebrantem, sed si nec videre nec audire possis immediatè, satis est, si adsis aliis, qui vident vel audiunt, & te conformes illis in surgendo aut flectendo.

641 §.2. Sufficit, si sis in loco, qui communicat cum templo,

plo, v.g. in Choro post Altare, aut in loco per murum separato, ex quo fenestra vel foramen fert in templum, aut in Odæo seu lorica superiori: ubicumque in templo fiat Missa, dummodo id scias & possis percipere saltem aliis mediantibus, quid agatur, atque ita dici pars communitatis infrà flectentis.

642 §.3. Etiam sufficit esse extra templum, dummodo scias Missam inchoari seu fieri, & sis aliis junctus, cum quibus facias unam multitudinem in templum vel ad altare usque protensam, uti communiter habent AA. cum Gob. *à n.*22. & Pasq. *à q.*1300. Quòd si quis non esset junctus multitudini, sed solus staret ad murum extra templum, licèt audiret Sacerdotem, putat *Pasq.* non auditurum Missam, quia non esset corporaliter præsens Ecclesiæ seu illi Congregationi Fidelium; contradicunt tamen alii apud Dian. *p.*4.*t.*4.*R.*154 *&* *p.*10.*t.*14.*R.*47.

643 §.4. Lug. Gord. Dicast. Tamb. Gob. *num.* 172. & alii, quos refert Pasq. *q.*1303. dicunt illum adhuc esse sufficienter præsentem & audire Missam, qui etiam per interjectam parvam plateam è domo sua in templum vel ad altare potest respicere, sed occurrit hæc ratio in oppositum, nam si excommunicatus ex altera parte plateæ è fenestra suæ dumus videret & audiret te celebrantem, non ideò peccaret, neque tu ideo tenereris desistere à Missa, ergo signum est, quòd ex communi judicio non censeatur moraliter præsens. Addunt Lug. & Escob. apud Gob. *num.* 174. non obstare distantiam triginta passuum, quod tamen *Tamb.* non admittit, uti nec *Gob.* nisi Missa fieret sub dio, tum enim admittit, licèt nullus homo esset interjectus; hinc si magna sit distantia, rectè dicit Gob. *num.*27. aliquem non censeri præsentem, licèt domi suæ audiret totum cantum aut etiam Missam alta voce pronuntiatam.

644 §.5. Putat Dicast. cum Gob. *num.*173. eos, qui manent in navi, si Missa fiat in littore: item milites in tentoriis suis, quamvis utrique distent ad 30. passus, adhuc esse moraliter præsentes corpore, & Missam audire.

645 §.6. Si quis etiam ad afferendum aliquid ad Missam necessarium recederet à templo ad locum remotum, qui non communicat cum templo, v.g. ad domum Pastoris, & maneret per notabile tempus, aut negligeret actionem substantialem, v.g. Consecrationem, probabilius est contra Leand. & Dicast. non audivisse Missam, quia non mansisset corporaliter præsens, nequidem moraliter, hinc si posset, teneretur audire aliam Missam, vel supplere, quod neglexerat: si autem non posset, excusaretur propter necessitatem rei adferendæ. Si autem iret ad Sacristiam aliquid allaturus, aut ad campanile tracturus campanas, censeretur manere moraliter præsens corpore, quia hæc loca communicant cum templo, cùm sint quasi aliquid templi: & pulsatio campanæ, quæ quibusdam locis fit ad Evangelium vel sub Elevatione, ordinatur ad illum Dei cultum, qui per Sacrificium exhibetur, ita AA. communiter cum Pasq. *q.*1275.

646 *Q.*156. *Qualis assistentia requiratur?* R. Moralis, per quam quis adsit tanquam homo ratione præditus, & non ut brutum vel inanimatum aliquid, debet enim assistere humano modo liberè & religiosè, hinc,

647 §.1. Non audit Missam, qui coactus interest, v.g. ligatus & reluctans, uti habet communis cum Gob. *t.*5.*n.*212. si quis tamen violentè detentus, supposita detentione liberè applicaret animum ad actionem Sacerdotis, satisfaceret, quia assistentia esset libera sub ratione advertentiæ, Ills. *t.*5. *n.*154. neque etiam obstaret, si quis interesset ex metu, quia metus non tollit libertatem, ergo nec impedit assistentiam moralem, uti habet communior cum Pasq. *q.*1307. contra sex alios.

648 §.2. Ebrius vel dormiens non audit Missam, quia non adest humano modo: quod verum est, si dormiret per vices, ita ut per notabilem partem nequeat attendere, quamvis dormitatio esset involuntaria, ita Dicast. & alii Gob. *num.*244.

649 §.3. Si quis tempore Missæ in altam contemplationem sive in extasin à sensibus abripiatur; putant Suar. Fill. Ledesm. & alii adhuc audire Missam, quia manet moralis assistentia per præcedentem voluntatem necdum revocatam; sed hoc probabilius negant Lug. Aversf. Leand. Tamb. *hic cap.*2. §.1. *num.*11. Illsf. *num.*154. quia tam parum videtur moraliter assistere, quàm qui dormit: Pasq. *q.*1306. probabiliter distinguit, si in illa extasi pergat contemplari mysteria, quæ peraguntur in Missa, putat durare moralem assistentiam: si autem rapiatur in altam contemplationem, putat non durare, adeoque nec audire Missam.

650 *Q.*157. *Qualis attentio requiratur?* R.§.1. Attentio est duplex, externa & interna: *externa*, est omissio actionum exteriorum incompossibilium cum attentione interna: *interna*, est advertentia seu applicatio animi ad aliquid, v.g. ad illa, quæ in altari geruntur, certum autem est requiri attentionem externam, ut satisfiat præcepto. Deinde communis sententia est ex Soto, Suar. Lug. Graff. Bon. Laym. & aliis cum Gob. *t.*5.*n.*227. contra Mendo *in Stat.d.*7.*q.*1.*n.*6. non requiri tantam attentionem ad Missam, quantam ad Breviarium; quæ autem & quanta ad Breviarium requiratur, dicemus *lib.*4. *à n.*1340. Et hic supponimus cum communiori, quod aliqua attentio interna requiratur, saltem talis, per quam dicar religiose existere sub specie & cultu externo colentis Deum respectu Sacrificii, uti rectè explicat Pasq. *q.*1315. ubi etiam multos AA. adducit, qui requirunt majorem aliquam attentionem internam ad Missam vel ad Deum, & è contra alios etiam multos, qui dicunt sufficere solam attentionem externam; quidquid sit de hoc, de quo dicetur, quando de Horis Canonicis, *lib.*4.*q.*220. *& seqq.*

§.2. Ministrantes Missæ sufficienter attendunt exhibendo 651
suum ministerium, nam hoc est actualis cooperatio ad Sacrificium, imò est exhibitio partis ipsius Sacrificii, ita Gob. *num.*239. Illi tamen, qui diebus solemnibus accendunt candelas per totum templum tempore Missæ, si simul non attendant ad missam, non satisfaciunt, quia hoc non est ministerium Missæ, sed vel prærequisitum vel per accidens concomitans, ita Pasq. *q.*1287.

§.3. Musici, chelystæ, organœdi, tympanistæ, tubici- 652
nes audiunt Missam, dummodò simul attendant ad hoc, quod in ara geritur, nam cantus vel lusus ipsorum refertur ad hunc Dei cultum, nec necessariò tollit requisitam advertentiam ad illa, quæ in ara geruntur. Idem dicit Less. *in auct. v. Missa, cas.*3. de collectoribus eleemosynarum, si simul attendant ad Missam: Idem contra Pasq. *q.*1317. dicunt cum aliis Dicast. & Gob. *à n.*305. de illo, qui deambulando aut se comendo in templo Missam audiret, nam potest quis deambulans aut se vestiens orare, ergo multò magis ad Missam attendere.

§.4. Non audiunt Missam, qui scribunt vel pingunt 653
sub illa, uti rectè Nav. & alii communiter cum Gob. *n.*307. quia hæ actiones ita occupant animum, ut cum illis attentio interna videatur esse incompossibilis: Neque illi audiunt, qui per notabile tempus de re seria confabulantur, vel res alias fixè aspiciunt & considerant, ita ut moraliter loquendo nequeant attendere ad ea, quæ geruntur in ara, quia etiam hi carent attentione externa, Gob. *num.*288. Pasq. *q.*1323. Illsf. *t.*5. *num.*158. si tamen ista interruptim tantùm fiant, & relinquant attentionem internam, quamvis illam minuant, erit veniale tantùm, uti iidem docent cum Sot. Med. Suar. Dicast. Bass.

§.5. Non satisfaciunt, qui per notabilem partem Missæ le- 654
gunt attentè librum profanum, v.g. Poetam, Philosophum: item litteras, Gasettas &c. Ita Regin. Lug. Tamb. aliique cum Gob. *num.*245. Ratio est, quia actio illa profana ex natura sua avertit animum ab intentione ad res sacras. Idem tenet Suar. apud Gob. *à n.*254. de illo, qui historiam sacram legeret animo indifferenti aut volens discere stylum, item qui lectionem catecheticam mandaret memoriæ, item qui preces latinas in gallicum mente verteret, ut sic linguam disceret.

§.6. Qui sub Missa conscientiam examinat, potest audi- 655
re Missam, quia potest attendere, uti habet communis: multò magis audit, qui sub Missa elicit dolorem vel aliis piis actionibus se præparat ad Confessionem: an autem ille, qui sub Missam per longum tempus confitetur, Missam audiat, variæ sunt sententiæ, nam 1. Suar. Az. Fann. & alii dubitant, quia incertum est, an habeat attentionem debitam. 2. Alii absolutè negant: sed diversas rationes afferunt, nam Bon. & Bass. dicunt ideo non audire, quia non orat, sed hæc ratio non stringit, nam non præcipitur Oratio uti dictum est *n.*634. & quamvis præciperetur, habebitur sufficienter per externam compositionem corporis, qua colatur Deus; hinc J. March. Tamb. Dicast. Steph. & alii dicunt ideò non audire, quia enarratio peccatorum ita distrahit, ut cum illa non videatur stare posse attentio ad Missam; Pasq. *q.*1318. dicit, quamvis mens aliter attenderet, tamen non audire, quia non habet præsentiam seu assistentiam moralem respectu Sacrificii, nam Confitens non habet se per modum alicujus, qui cum Sacerdote offert Sacrificium, sed per modum Rei qui se accusat, accusatio autem aut persona Rei non spectat ad Sacrificium. 3. Regin. Castr. Less. Rhod. Escob. & alii cum Gob. *n.*258. absolutè affirmant, quia habet intentionem audiendi, ut suppono, adest corpore, quia confitetur in templo, assistit moraliter, quia adest humano & religioso modo: denique etiam attendere potest ad Missam: & licèt fortè actu non attendat, tamen occupatur actione pia, adeoque adhuc censetur cum Sacrificante & circumstantibus Deo cultum exhibere. 4. Alii distinguunt & dicunt, si per experientiam scias te cum enarratione peccatorum adhuc aliquo modo attendere, satisfacies; si autem scias, te non attendere, non satisfacies, quia hæc narratio peccatorum non est res ad Missam spectans, ergo qui per illam ita occupatur, ut ad Missam attendere non possit, non videtur habere attentionem externam. Omnes hæ sententiæ sunt probabiles, in praxi autem suadendum, ut si Confessio deberet esse longa, potiùs fiat extra Missam; si autem sit brevis, curandum ut potiùs fiat sub aliqua parte non ita substantiali, v.g. sub Orationibus,

nibus, *Gloria*, *Epistola*, *Credo*, non verò sub Offertorio, Consecratione vel Communione. Si tamen etiam sub his partibus fiat, debet confitens ita simul attendere ad Missam, ut dicere possit, quousque Celebrans pervenerit. Quòd si Confessio alioquin esset omittenda, uti sæpè fieret ancillis & famulis, suaderi potest, ut fiat sub Missa, quia voluntas Ecclesiæ præsumitur esse potiùs, ut sic audiatur Missa & Confessio fiat, quàm ut attentiùs audiatur Missa & Confessio non fiat, uti rectè Less. *in Auct. v. Missa, cas.3.* si enim damnum temporale possit excusare ab auditione Missæ, magis excusabit damnum spirituale in omissione majoris attentionis; denique si quis sub musico vel cantabili Sacro confiteatur, non est tanta difficultas, nisi confessio esset valdè longa, facilè enim advertet, quousque Celebrans pervenerit, aut confitebitur sub aliqua parte, quæ per cantum longiùs trahitur, vel ubi Celebrans sistit.

656 §.7. Pasq. suprà absolutè dicit eum, qui Confessiones audit, non posse audire Missam, quia non assistit veluti unus offerentium, sed velut Judex, cujus actio non spectat ad Sacrificium: Oppositum communiùs docent alii eum Gob. *num.* 269. quia quòd simul sit Judex in confessionali, non impedit, quò minùs etiam sit unus illorum, qui circumstant & cum Sacerdote Sacrificium offerunt: certum quoque videtur, quòd Confessarius possit faciliùs simul attendere ad Missam, quàm Confitens.

657 §.8. Sporer *de Pæn. num.* 579. putat Celebrantem non posse audire Missam, quæ ab alio legitur eo tempore, quo ipse celebrat, ideoque non satisfacturum debito, si promisisset unam Missam audire & unam dicere, velletque ea facere eodem tempore, sed probabilius est celebrantem posse sufficienter attendere ad suam & alienam Missam, si autem non satisfaciat isti promisso, ideo erit, quia qui promittit Missam unam audire & alteram dicere, censetur promittere actus successivos, non aliter ac ille, qui promittit duas Missas audire, nisi enim fuerit alia intentio promittentis, censetur promisisse duas diverso tempore.

658 §.9. Qui voluntariè toto tempore habet distractiones, & simul attendit ad ea, quæ in ara geruntur, audit Missam, quamvis peccet venialiter ratione irreverentiæ, si simul oret, est communis cum Suar. Castr. Bass. Pasq. *q.* 1321. Gob. *n.*228. Illsf. *n.*159. nec quemquam movere debet, quòd *Author Anonymus* contra Archi-Episcopum Mechliniensem anno 1691. editus dicat opinionem illam non esse admodùm conformem genuinis regulis pietatis & justitiæ Christianæ, nam, uti demonstrat *Oropega*, evidens est attentionem ad Missam posse stare cum tali distractione: possumus enim ad plura simul attendere, uti experientia docet, quamvis minùs attentè ad singula: esse autem talem distractionem tantùm venialem, communis est sensus omnium, unde liber ille *Anonymi* propter insolentiam, qua Archi-Episcopo illi insultat, combustus est Ruræmundæ jussu supremi Senatus Geldriei.

659 §.10. Quamvis communis sit sententia, quam supponunt Con. & Lugo *de Euch. disp.*22. *sect.*2. *num.*36. quòd distractio involuntaria non impediat, quò minùs aliquis satisfaciat præcepto Missæ, quia communiter non impedit, quin ita attendas, ut possis esse testis Sacrificii peracti, aut reddere rationem de iis, quæ geruntur ad aram: Si tamen evagatio esset talis, ut redderet hominem veluti abreptum & nullo modo attendentem ad Sacrificium, impediret auditionem Missæ, sive esset voluntaria, sive involuntaria, ita Pasq. suprà & Castrop. *tr.*22. *p.*16. *num.*3. Ratio est, nam somnus involuntarius ideo impedit, quia tollit moralem, humanam, & religiosam assistentiam, atqui illam æquè tollit talis extraordinaria evagatio animi, ergo.

660 §.11. Pueri aut alii rudiores *in actu secundo* non tenentur ad tantam attentionem, ad quantam alii, quia talis attentio est illis moraliter impossibilis.

661 §.12. Pro habenda attentione & devotione in audienda aut etiam celebranda Missa, juvabit hanc considerare tanquam memoriale Passionis Christi, respiciendo singulas actiones Missæ veluti repræsentativas cujusdam mysterii: & pro imaginatione ad hoc disponenda, potest Sacerdos considerari veluti sustinens personam Christi patientis, nam *velum*, quod imponit capiti vel humeris, significat velum, quo tecta est ejus facies ab illusoribus: *Alba*; vestem ab Herode injectam. *Cingulum*, *Stola*, *Manipulus*, funes, vincula & catenas quibus ligatus est & raptatus: *Tonsura capitis sacerdotalis*; spineam coronam Christi: *Casula*, crucem, &c.

Missa Memoriale Passionis Christi.

Sacerdos.	*Christus.*
Ingreditur ad aram.	Ad hortum Gethsemani.
Inchoat Missam.	Orat in horto.
Dicit: *Confiteor* &c.	Stratus sudat sanguine.
Ascendens osculatur altare.	Traditur osculo Judæ.
Abit ad locum Epistolæ.	Ligatus trahitur.
Legit introitum.	Tunditur pugnis apud Annam.
Dicit: *Kyrie eleison.*	Negatur à Petro apud Caipham.
Dicit: *Dominus vobiscum.*	Respiciens convertit Petrum.
Legit Epistolam.	Ducitur ad Pilatum.
Dicit: *Munda cor meum.*	Ducitur ad Herodem.
Legit Evangelium.	Illusus reducitur ad Pilatum.
Denudat calicem.	Vestibus spoliatur.
Offert Deo panem & vinum.	Flagellis cæditur.
Tegit calicem.	Coronatur spinis.
Lavat manus.	A Pilato pronunciatur innocens.
Dicit: *Orate Fratres.*	Pilatus dicit: *Ecce homo.*
Dicit secretas orationes.	Conspuitur, facie velatur, luditur.
Dicit Præfationem, usque ad *Sanctus.*	Postponitur Barabbæ; clamatur, *Crucifige*; morti adjudicatur.
Facit *Memento* pro vivis.	Portat crucem ad Calvariam.
Prosequitur actionem.	Occurrit Veronicæ.
Benedicit oblationes.	Clavis affigitur cruci.
Elevat hostiam consecratam.	Elevatur in cruce.
Elevat sacrum calicem.	Profundit è vulneribus sanguinem.
Prosequitur Canonem.	Videt afflictam Matrem.
Dicit: *Nobis quoque peccatoribus.*	Orat pro genere humano.
Dicit: *Pater noster.*	Dicit 7. verba in cruce.
Dividit hostiam.	Emittit spiritum è corpore.
Immittit particulam in calicem.	Secundum animam descendit ad limbum.
Dicit: *Agnus Dei.*	Convertit multos adstantes.
Prosequitur Orationes.	Ex aperto latere fundit sanguinem & aquam.
Sumit Christum.	Deponitur in sepulchrum.
Purificat calicem.	Ungitur à piis mulieribus.
Iterum operit calicem.	Resurgit cum corpore.
Dicit: *Dominus vobiscum.*	Apparet Matri, & Discipulis.
Dicit ultimas Collectas.	Conversatur 40. diebus cum suis.
Dicit ultimum *Dominus vobiscum.*	Ascendit in cœlum.
Benedicit populo.	Mittit Spiritum Sanctum.
Dicit: *Ite*; Evangelium S. Joannis.	Facit ab Apostolis circumferri Evangelium.

Piè auditur Missa, si hæc undè considerentur, utilis- 662
simum autem erit, si breves affectus admisceantur, prout suggerent mysteria & propria cujusque devotio.

Q. 158. *Quandonam peccetur graviter vel leviter non audiendo integram Missam, sive omittendo partem?* R. Distinguendum est inter partes Missæ, nam *pars essentialis*, in qua consistit Sacrificium, probabiliter est sola Consecratio: *pars substantialis* est oblatio & sumptio: *partes principales* sunt Canon, qui incipit statim post *Sanctus*, usque ad *Pater noster*; item *utraque oblatio*, Evangelium &c. Partes non regulares seu non ordinariæ sunt, *Gloria*, *Credo*, *plures Epistolæ*, *plures Collectæ &c.* hæ enim non sunt in omni Missa, sed tantùm aliquando; *partes regulares seu ordinariæ* sunt, quæ communiter sunt in omni Missa. Hoc notato:

§.1. Veniale saltem est quamcumque partem etiam parvam 663
omittere absque rationabili causa, est communis cum Gob. *num.*132. Pasq. *q.*1270. Mendo *in Statut. d.*7. *q.*1. *n.*3. quia Ecclesia præcipit Missam, non tantùm prout est Sacrificium, sed etiam prout est cæremonia sacra, sic autem complectitur omnes actiones sacras. Probabile tamen est Evangelium S. Joannis non esse partem Missæ, quia ante illud dicitur, *Ite, Missa est*, & data benedictione licentiatur populus.

§.2. Qui omittit tertiam partem Missæ, peccat morta- 664
liter

liter secundùm omnes: quod aliqui dicunt de omittente quartam partem: partes autem non regulares faciliùs omitti possunt nec tam citò constituent unam tertiam vel quartam partem Missæ, uti constituerent principales etiam minores, quia partes non debent tantùm considerari secundùm diuturnitatem, sed maximè secundùm dignitatem; uti habet communis.

665 §.3. Quid vel quantum omitti debeat, ut censeatur esse tertia vel quarta pars Missæ, variant Authores; secũdùm Paxjord. & alios sufficienter omittis ad mortale, si omittas ab initio ad Epistolam exclusivè. Secundùm Navar. Bonac. Tol. Turr. & alios, tum prius peccas mortaliter, si omittas ab initio cum Epistola, quamvis multæ & longæ essent Epistolæ, cùm sint partes non regulares. Secundùm Soc. Suar. Henriq. Rodriq. Graff. Kon. Dicast. & alios tum prius peccas mortaliter, si omittas ab initio cum Evangelio: imò Azor. Suar. Rodriq. Castrop. Dicast. Tamb. & alii cum Pasq. *q.*1282. excusant te à mortali, si statim post Evangelium veniens maneas usque ad finem ultimi Evangelii S. Joannis: Et licèt simul omittatur *Credo*, adhuc dicunt non fore mortale Henriq. Lug. Burgh. *cent.*2.*cas.*86. aliique apud Mendo *num* 1. quia, *Credo*, est pars non regularis, unde itidem cum Laym. *l.*4. *t.*7. *c.*4. *n.*3. & Illſ. *t.*5. *n.*160. non damnant te mortalis, dummodò venias ante Offertorium, quia olim ibi incipiebat Missa teste *Isidoro*. Probabilius tamen & ad sensum vulgi magis accommodatum videtur esse, si dicamus Missam non audiri, si quis non veniat sub initium Evangelii, & permaneat usque ad finem: quis enim diceret, inquit Mendo, cum audivisse Missam in Domioica Palmarum, qui post Passionem pro Evangelio lectam veniret ad templum?

666 §.4. Qui omittit sola illa, quæ sunt post Communionem Sacerdotis, non peccat mortaliter, Suar. Fagund. Illsung. suprà aliique communiter: item qui omittit omnia ante Epistolam & omnia post Communionem Sacerdotis, etiam non peccat mortaliter secundùm eosdem *Authores*, & alios apud Mendo suprà contra Trull. Leand. Pasq. *q.*1383. qui autem omittit omnia ante Evangelium & omnia post Communionem, peccat mortaliter secundùm Suar. Con. Castrop. Tann. Illsung. & alios contra Baun. & Llamas apud Pasq. suprà, qui dicunt non peccari mortaliter, quia sunt partes ferè similes, quæ non facilè constituunt tertiam vel quartam partem Missæ.

667 §.5. Qui solum Offertorium, sive ante Præfationem, sive post Consecrationem omittit, secundùm Palq. *q.*1275. tantùm venialiter peccat; qui autem omittit Consecrationem & Sumptionem, mortaliter peccat, quia essentia Sacrificii in alterutra harum actionum consistit, est communis cum Gob. *n.*132. Communior quoque sententia est cum Ledesm. Henr. Regin. Bon. Con. March. Lug. Avers. Dicast. Dian. & aliis esse mortale, si omittatur utraque Consecratio, imò Pasq. suprà putat; si quis non adesset uni tantùm Consecrationi v.g. solius panis, fore mortale: Idem plerique è supradictis cum Bonac. Castr. & Illſ. *n.*160. dicunt de eo, qui solam Communionem omitteret, quia omitteret partem ratione dignitatis notabilem; è contra G. Hurtad. & alii cum Burgh. supra dicunt nõ peccari mortaliter, si tantùm omittatur tota Consecratio, & in hanc sententiam inclinant Suar. Fagund. Garz. saltem quoad rudes, quam Lugo dicit probabilem: quod autem Communionem attinet, Hurt. Gasp. Pelliz. Leand. Laym. & Burgh. suprà dicunt non esse mortale illam solam omittere, quia quamvis sint partes valdè dignæ, tamen sunt pars non magna: Sed quod ad utramque Consecrationem attinet, prior sententia videtur verior, & eam tenent plurimi cum Pasq. *q.*1276. & Henrix *de Pec. d.*7. *nu.*48. quia pars illa est dignissima, ergo meritò censetur notabilis: deinde Missa ab Ecclesia præcipitur principaliter, prout est Sacrificium, quo colitur Deus, sed si omittatur utraque Consecratio, longè probabilius est omitti rationem Sacrificii, ergo. Addunt Hurtad. Leand. & Pasq. *q.*1284. peccari mortaliter, si omittatur ab elevatione calicis usque ad *Pater noster*, quia est pars principalis, dignitate notabilis.

668 §.6. Qui non potest interesse nec Consecrationi nec Sumptioni, cum non teneri ad alias partes, docent Lug. Tamb. & alii cum Gob. *n.*140. sed probabilius videtur oppositum, quia potest audiri major pars Missæ, prout est cæremonia sacra, qualiter etiam præcipitur ab Ecclesia; unde à potiori is, qui venit ad ultimam Missam pauló ante Consecrationem, tenetur ad hanc & reliqua audienda, uti habet Communior cum Gob. *n.*139. & Pasq. *q.*1292. contra Molſ. & J. Sanch. si quis autem veniat post Consecrationem, cum non teneri ad reliqua, docet Tamb. *c.*2. §.1. *n.*6. quia deficit pars præcipua & essentialis; sed probabilius est oppositum, tum quia multi docent essentiam Sacrificii consistere in Sumptione, tum præcipuè, quia audiri potest pars notabilis cæremoniæ sacræ ab Ecclesia præceptæ, & quamvis pro utraque sentẽtia Authores multos adducat Pasq. suprà, nunc tamen videtur tenendum cum illis, qui obligant, uti rectè Illſ. *n.*165. hoc enim videtur ob paritatem præcepti & rationis colligi ex hac propos. 54. ab *Innocentio XI.* damnata: *Qui non potest recitare Matutinum & Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.*

669 §.7. Si Sacerdos concionem interponat, vel faciat *Memento* unius semi-horæ, illo tempore abesse poteris, Tamb. *n.* 4. Gobat *n.* 149. Item *Gloria*, *Credo & Kyrie*, quæ canuntur à Musicis; item alia, quæ hi interponunt, non sunt pars Missæ, hinc omitti possunt sine peccato, dummodò assistatur ad *Kyrie*, *Gloria*, *& Credo*, quæ recitat Sacerdos, Pasq. *q.*1287.

670 §.8. Quando casu vel ex justa causa venisti serò, sed non notabiliter, secundùm Suar. Fill. Fagund. Dicast. Gobat *n.*140. Pasq. *q.* 1293. non teneris nequidem sub veniali supplere partem illam parvam: in sententia tamen illorum, qui dicunt satisfieri præcepto per partes Missarũ auditas successivè, quam probabilem esse diximus *n.*611. teneris sub veniali supplere, quia teneris totam Missam audire, sed potes totam audire supplendo, & non supplendo non audis totam, ergo teneris supplere. Quód si quis notabilem partem neglexisset, sub mortali teneretur aliam Missam audire, vel saltem partem neglectam supplere, uti omnes fatentur.

671 §.9. Multi Missam audiunt, quia casu satis maturè veniunt, qui tamen peccarunt mortaliter, quia per negligentiam exposuerunt se periculo multùm serò veniendi, unde circa hoc examinandi sunt illi, qui confitentur se serò venisse, inquit Castr. *tr.*22. *p.*16. *n.*14. idemque notant Suar. & Gob. *n.*156. sæpè enim serò veniunt sine, & sæpè cum culpa gravi, quamvis non neglexerint notabilem partem Missæ.

DUBIUM IV.

An sit obligatio audiendi Missam in Parochia Dominicis, & Festis majoribus?

672 RESP. I. Etsi id quidem decens sit, non tamen est obligatio. Est communis Authorum (quos *vide superiore dub. Cas. ult.*) & ut ait Cardinalis Lugo *disp.*22. *sect.*1. *num.*2. certa; etsi Marchant. *in Candelabro Mystico t.*4. *c.*7. *Et in Resolutionibus Pastoralibus*, in forma manualis editis *tr.*4. *cap.*7. in dubium vocet, scrupulumque movere conetur. Ratio est, 1. Quia nullum extat de hac re præceptum. 2. Quia *Cap. Ut Dominicis*, *De Paræciis*, jubetur Parochus ante Missam ejicere eos, qui proprio Parocho contempto, istic Missam audire vellent: ergo sine contemptu (formali) licet. 3. Quia *Cap. Si quis*, *de Consecr.* jubentur ii, qui habent Oratorium domi, in majoribus festivitatibus audire Sacrum in Parochia, vel in civitatibus. 4. Quia universalis Fidelium, & ipsorummet etiam Parochorum, Doctorum, & Confessariorum (qui pœnitentes hac de re non interrogant) consuetudo id non tantùm, (ut loquitur Marchantius *loc. cit.*) insinuat, sed manifestè docet. 5. Quia Trid. *sess.*22. *cap.*8. tantùm dicit, populum debere moneri, (non autem teneri) ut frequenter adeant Parochias, saltem Dominicis, & Festis majoribus. V. Fagund. *p.*1. *l.*2. *c.*3. *num.*8. *& seqq.* Lugo, Barbosa, Zenedo, Trull. *lib.*3. *c.*1. *d.*6. *num.*4.

Neque obstant, quæ *Marchantius* objicit, ut:

I. Quòd Jura antiqua decernant contrarium, eò quòd Sixtus IV. *De tregua & pace*, præcipiat, ne Mendicantes prædicent, non teneri audire Missam in Parochia Dominicis & Festis: nam in primis ex illo Sixti Decreto nihil sequitur, cùm is non dicat teneri, sed tantùm prohibeat, ne publicè prædicetur, non teneri: Cùm enim honestissimum sit, populum audire Missam in Parochia, idque suadere deceat, minimè deceret, id (publicè præsertim) dissuadere, nam inde scandala, & proprii Parochi contemptus sequi possent. Et hoc est, quod Sixtus cavere voluit. Deinde, esto antiqua forsan aliqua Jura id habeant, eis, posterioribus temporibus, per varia privilegia, receptamque consuetudinem universalem, est derogatum. Lugo, & cæteri AA. citati.

Nec obstat 2. Quòd multos Canonistas eam opinionem secutos asserit: Esto enim olim quidam sic senserint, hoc tamen tempore, post tot & tam ampla privilegia, post tam claram & diuturnam consuetudinem, post Eminentissimorum Cardinalium declarationes, & etiam ipsorum Pontificum nota Decreta contraria, (ut *vide sequenti Resp.*) an aliqui id doceant, nescio.

Nec obstat 3. Locus Tridentini pauló ante in Resp. citatus, quem objicit: ut patet ex ipsis verbis & declaratione Eminentissimorum Cardinalium, Authorumque communi explicatione.

Resp. II. Episcopus non potest censuris, mulctis aliisque pœnis cogere ad audiendam Missam in Parochia. Est contra Marchant. *loc. cit.* ubi ait, *Regulares ita communiter respondere, ut privilegiorum suorum fimbrias magnificent, &*

 dila-

dilatent phylacteria, & contra *Authorem Parochiani obedientis*. Ratio autem est: quia (ut ait Navar.) Episcopus non potest tollere (nec restringere) Jus commune, & generalem totius orbis consuetudinem. Ita docent præter Auth. supra citatos S. Antonin. *p.2.tit.9.cap.*10.§.1. *dub.*4. Sylv. *v. Missa*. Tol. Laym. *l.4.t.7.c.3. &c. Et communiter omnes Theologi, & Canonistæ moderni*: afferuntque Az. *to.1.l.7.c.8.q.6.* & Card. de Lugo *d.22.sect.*1. pro hac sententia, declarationem Cardinalium in Trid. quæ expresse habet; *Non posse Ordinarium mulctis, & pœnis cogere ad audiendam Missam, vel Concionem in propria Parochia, etiam in casu negligentiæ, & contumaciæ*. Et si his duobus tanquam Regularibus minus fidat, legere potest eandem declarationem apud Barb. *in Trid. sess.22.c.8. de Sacrif. Missæ, & sess.* 24. *de Reform.c.4.n.*12. item *Tractatum de officio & potestate Parochi*, ubi eandem sententiam Barbosa ipse sequitur, & pro ea supra 20. AA. celebres, partim Theologos, partim Canonistas, quà Regulares, quà non Regulares citat. Vide ejusdem *Remissiones in Tridentinum impressas Coloniæ Anno* 1700. Et Zerolam *in praxi Episcopali p.2. v. Parochia, & p.1. v. Missa*, 6.6. Idem disertis verbis confirmat *Clemens VIII.* Anno 1591.22. Decembris Decreto suo, circa hanc ipsam controversiam Duaci excitatam, quo eam dirimit, his verbis: *Præsenti nostro Decreto sancimus, licere Sæcularibus, Christique Fidelibus universis, Missas diebus Dominicis & Festis aliis majoribus audire in Ecclesiis tam Fratrum Prædicatorum, quam aliorum Mendicantium, nec non etiam Collegii Societatis JESU, juxta eorum privilegia, & antiquas consuetudines, dummodò id in contemptum Parochialium Ecclesiarum non faciant, & tam dictis Patribus Prædicatoribus, ac Presbyteris dictæ Societatis, quàm aliis privilegiatis, quibus id à Sede Apostolica indultum est, idoneis, & ab ordinario approbatis, peccata sua, etiam Quadragesimali, & Paschali, & quovis alio tempore confiteri licitè posse, &c.* Quòd si verò dicta privilegia, & alia similia clarius cognoscere lubet, inspiciatur, (ut alia taceam) Compendium Privilegiorum Societatis JESU, ubi præter *Leonis X.* clara sunt verba *Pauli III. in Extrav.* data anno 1549. Kalendis Novembris, quæ incipit: *Licèt debitum*, qua *omnibus Christi Fidelibus, cujuscumque conditionis, qui verbi Dei prædicationibus, in templis ejusdem Societatis interfuerint, concedit, ut ibidem Missas audire, & Sacramenta recipere, liberè & licitè valeant; neque ad id parochiales Ecclesias accedere teneantur*. Porrò ne quis miretur tam ampla privilegia Regularibus concessa à variis Pontificibus, placebit inspicere eorum Bullas, in quibus reperiet motiva gravissima, aut si nec inspicere lubet, recogitet saltem, Deum ipsum *Innocentio III.* (dum vidit Ecclesiam Lateranensem jam jam ruituram) ostendisse eam sustentari à *S. Dominico*, & à *S. Francisco*. Consideret; quòd sicut olim in varias Orbis plagas, & in ipsam Germaniam, doctrina Christi translata est opera Regularium, ita sine eorum subsidio conservata diu non fuisset, vel saltem minùs floruisset. Et denique ne Regularibus succenseat quisquam, quòd privilegia sua tueantur, sciendum est, quòd sine consensu Sedis Apostolicæ iis renunciare, aut cedere non possint. *Vid. l.2. Decret. tit.43. de arbitr. cap.5.* Imò etsi facerent, irritum fore, & peccaturos; quia injuriam inferrent Ordini, & Ecclesiæ toti. *Nunc ad argumenta Marchantii breviter respondeo.*

I. Affert authoritatem cujusdam P. Capucini, qui *Parochianum obedientem* scripsit. Et huic quidem me paulò ante sat multas gravesque authoritates opposuisse existimo.

II. Ait, quorundam Episcoporum praxim esse contrariam, eamque fundari in Jure antiquo & novo Trid. *l.c. sess.* 22. *& sess.* 24. ubi dicit: *Teneri unumquemque Parochiæ suæ interesse, ad audiendum verbum Dei, & rudimenta Fidei*: Hæc autem in plerisque locis ruralibus docentur in Missa; ergo etiam ad Missam possunt compelli.

Resp. I. Praxin istam (sicuti est) paucorum esse, & contrariam praxi communi Episcoporum, in omnibus Regnis & Provinciis, & insuper Præsulis summi.

II. Praxin istam nec fundari in Jure antiquo, cùm illi (si quod fuit) per privilegia sit derogatum & abrogaverit consuetudo; nec in novo, tum quia Trid. *loc.cit.* loquendo de concionibus & Catechesi, nullam facit mentionem Missæ, & in pœnalibus non valet illatio. Tum quia *Tridentinum* expresse addit, (quod *Marchantius* in sua citatione omittit, cùm tamen ad rem plurimùm faciat) *si commodè fieri possit*. Tum quia nec illam quidem obligationem, quoad conciones, esse receptam, ostendit universalis Ecclesiæ consuetudo, eò quòd fortè regulariter *commodè fieri non poterat*, ut notat Card. Lug. *l.c.* Neque Catechesis communiter docetur in Missa, nisi fortè in pagis, ubi rarius contendunt Regulares cum Parochis de re præsenti. Denique nescio, an non Episcopi, de quibus loquitur, ex numero fortè sint eorum, de quibus *S. Pius V.* in Bulla: *Et si Mendicantium*, queritur, quòd etsi Episcopi Ordines mendicantes meritò colere, & adjuvare deberent, non solùm id negligant; verùm etiam *Concilii Tridentini* verbis in pravum sensum detortis, eos incommodis & perturbationibus afficiant.

III. Citat Decreta Synodi Leodiensis, & Namurensis, subjungitque: *Quis vero audeat hæc condemnare, & Patres istius Synodi, inter quos multi Theologi fuerunt?*

Resp. Decreta ista (& si quæ fortè sunt similia) intelligenda esse, ne cum contemptu proprii Parochi audiant Sacrum extra Parochiam: aut si quæ sensum alium habent, non esse recepta, vel esse usu abrogata. Ita AA. *citati communiter*. Videri potest Card. Lugo *l.c.* Barbosa & Zerola *ll. cc.* & dignissimus lectu libellus Francisci Pontani, Concionatoris Regii, cujus titulus *Responsa ad quæsita cujusdam primarii Prælati, &c.* excusus primum gallice Nancæi, anno 1625. posteà verò latinitate donatus, & recusus Viennæ Austriæ, typis Michaelis Rictii, Anno 1634. Mitto rationes cæteras, quibus frequentationem Parochiæ (sine obligatione tamen) persuadere conatur; cùm eam, utpote honestam in primis atque decentem, minimè improbare, sed erroneam tantùm conscientiam impedire contendam; ne videlicèt eum persuasione obligationis Parochialis, vel cum apprehensione peccati, Regularium templa frequententur.

Eandem quæstionem pluribus tractant Archdekin *p.3.t.1.* 673
De opin.prob.q.22. & 23. Nicolaus du-Bois in motivo Juris; (libellus vero ille additus est ad Tract. ejusdem Authoris super propos. 45. ab Alexandro VII. damnatas) Leuren *p.1.qu.* 438. qui videri possunt.

DUBIUM V.

Quæ excusent ab auditione Sacri?

RESp. Duæ sunt causæ, quarum altera, si adsit, non te- 674
neris curare celebrari privatim in portatili cum privilegio, neque (etsi id consilii) preces interim alias loco Missæ dicere, ut habet Nav. *c.*13. Suar. Fill. *t.5.c.7.q.*11.

Prima causa est *impotentia*, vel simpliciter, vel moralis, aut difficultas ex notabili incommodo, proprio vel proximi, corporis, vel bonorum, vel etiam honoris; quia hæc est mens Ecclesiæ præcipientis instar discretæ & benevolæ Matris. Bonac. *t.1.d.4.q.ult.* Nav. Fill. *l.c.* Suar. *d.*85.

Secunda causa est *quodcumque motivum rationabile*, quo quis bona fide putat se excusari. V. Suar. *in 3.p.sect.6.cap.5.* Laym. & Bon. *l.c.* *Unde resolves*:

I. Excusantur qui sunt in navigatione vel in carcere: Item in morbo, vel convalescentia, in qua obsit prodere foras: Item qui sunt in excommunicatione, vel interdicto; de quo suo loco.

II. Item, qui custodiunt castra, urbem, gregem, infantes, (vel puerum, qui in templo quietus & sine perturbatione aliorum contineri non potest) vel domum, aut ægris solatio sunt, aut coquere debent, & similia curare, quæ omitti non possunt. Bon. Con. *n.86. &* 214.

III. Item, cui periculum est gravis offensionis Mariti, Parentum, vel Dominorum. Henr. Suar. Fill. *n.*227. Si tamen id fere semper fieret, de alio medio laborandum esset.

IV. Item, si quis alioquin omissurus esset occasionem commodam itineris, v.g. socios, cùm viam ignoret, vel pericula metuat: aliàs verò tenetur ad Missam ante iter, vel in itinere. Suar. Rodriq. Bon. *l.c.*

V. Si sit gravis difficultas eundi ad Ecclesiam ob distantiam, v.g. unius vel alterius milliaris Germanici, vel etiam minoris spatii; maximè si via sit molesta, cœlum pluvium: uti habenda est ratio personarum, loci, temporis, & consuetudinis. Bon. Suar. Fill. *n.*226. March. *Resol. Past.t.4.c.6.n.7.*

VI. Si ex consuetudine Patriæ fœminæ egredi non soleant tempore luctus, vel etiam post partum, Sylv. Caj. Fill. *num.*229.

VII. Si quis non habeat vestes statui suo convenientes. Navar. Henriq Sà, Az. Bon. *l.c.*

VIII. Si quæ ex occulta fornicatione prægnans metuat, ne id advertatur, si prodeat, Laym. *l.4.c.4.n.3.*

IX. Si quæ sciret alteri, à quo perditè amaretur, secuturam occasionem peccati, si prodiret. Sà, Fill. *n.*227.

ADDENDA.

QUæst. 159. *Quæ sit regula generalis ad dignoscendum* 675
situe aliquis ab audienda Missa excusatus necne? R. Hanc dant Suar. Azor. Tann. Fill. Castrop. Dicast. Mastr. Reiffenst. & alii cum Gob. *t.5.n.441. &* 467. Illa omnis & sola cau-

causa excusat, quæ est mediocriter gravis, sive quæ involvit notabilem & saltem mediocrem incommoditatem in bonis animi, corporis, honoris aut fortunarum, propriis, vel proximi, uti pluribus exponitur in Vind. Gob. *p.2.prop.5.*

676 §.1. Si quis habeat privilegium in Oratorio domus suæ Missam audiendi, non tenetur quidem sibi Missam dato stipendio procurare, uti habet communis cum Dian. *p.9.t.1.R.19.* Tamb. *l.4.c.2.§.2.n.4.* contra aliquos apud Fagund. *in 1. præcept. Eccl. l.2.c.9.n.9.* si tamen Missa nihilominus legatur, aut si gratis haberi possit, tenetur ibi audire, si alibi non possit, ita Lugo & alii communiùs cum Tamb. & Gob. *n.352.* contra Suar. Merol. Homob. Escob. Pelliz. Delb. *de Immun. Eccl. t.3.d.2. sect.2. n.8.* & Dian. *supr.* Ratio est, quia talis tenetur audire, & sine incommoditate mediocriter gravi audire potest, ergo. *Si dicas:* Nemo tenetur uti suo privilegio: *Resp.* Non tenetur vi ipsius privilegii, *Transeat*, vi alterius præcepti postulantis actum, qui poni potest per privilegium, N. Dixi, *Transeat*, quia Clericus per privilegium habet, ut conveniri non possit coram Judice laico, vi cujus privilegii tenetur non comparere, si citetur; similiter si per privilegium sis exemptus à Decimis, & incidas in casum, ut si solveres Decimas, non posses solvere debita justitiæ, teneris uti privilegio non solvendi Decimas, ut debita justitiæ solvas. Et quod dictum est de Missa in privato Oratorio, intellige de Missa tempore Interdicti, si quis privilegium habeat tum audiendi, uti fatetur Dian. *supr.* contra Avil. Con. & alios apud Pasq. *q.1346.*

677 §.2. Fœminæ, quæ non solent ad Ecclesias ire nisi famulis comitantibus, tenentur hos modico stipendio conducere, ut Missam adeant, quia quisque tenetur ad impletionem præcepti adhibere media facilia, etiamsi non sint ita ordinaria, si ex sola ipsius voluntate sint requisita, ita cum aliis Fagund. *sup.*

678 §.3. Quando infirmitas impedit egredi domo ad negotia magni momenti, etiam excusat à Missa, Suar. Castrop. imò Sanch. Dicast. Gob. *n.470.* dicunt, etsi ad negotia alia, ad quæ afficeris, exire posses, te non ideò statim teneri adire Missam, si hanc adiens cum repugnantia naturæ alterari posses, & pati non leve incommodum.

679 §.4. An in hoc vel illo casu, v.g. ratione valetudinis, sit mediocriter grave incommodum necne, Suar. & Regin. dicunt standum esse judicio viri prudentis; Silv. & Tann. dicunt standum judicio Medici aut boni viri; Henr. judicio Medici aut Superioris aut Parochi; Sanch. Bonac. & Dicast. judicio vel Medici vel Superioris, vel Parochi, vel etiã proprio, si æger ipse sit ita prudens, ut possit per se ferre judicium, & cõsentit Gob. *n.474.* addens stari posse judicio Medici, etiam acatholici, nisi peculiaris sit ratio judicandi eum hic non respondere fideliter: Si verò omnibus his & tibi ipsi adhuc permaneat dubium, Suar. dicit petendam esse dispensationem, Bonac. Castrop. & Gob. *n.479.* negant id opus esse, quia est contra praxin universalem. *Nec obstat*, quòd præceptum videatur esse in possessione contra excusationẽ dubiam, *nam* dicunt sum tantùm obligare ratione possessionis, quando ex observatione illius non aditur periculum damni notabilis, si enim adeatur tale periculum, non est paritas inter præceptum & illum, qui præcepto obligatur. Regula autem Juris tantùm dicit in pari causa vel delicto meliorem esse conditionem possidentis, & ita illam explicat Lugo *in Resp. mor. l.1.d.4.n.3.* hinc Gob. *n.463.* universaliter sic dicit, quoties dubitas, an habeas causam sufficienter excusantẽ necne, & non habes, quem interroges, si simul dubites, an auditio Missæ, non sit tibi allatura grave incommodum, judica, quòd Ecclesia, benigna Mater, non obliget ad exponendum te periculo gravis incommodi; imò Dicast. dicit talem dubitantem non debere egredi domo, quia tenetur sibi prospicere in re gravi: Addunt Præp. Casp. Pasq. *q.1327.* eum sufficienter excusari, qui exeundo posset retardare sanitatem, rectè tamen monet Gob. *n.479.* has similesque sententias non esse cuivis proponendas, quia nimiùm proni sumus ad credendum aliquid multùm obfuturum, quod tamen minimè oberit, præsertim quando agitur de re, quam illubenter facimus.

680 §.5. Si Cajus æger nolit à se dimittere Titium, quamvis ipsi ab alio, qui Missam audivisset, æquè benè deserviri posset, peccat Cajus, nisi fortè apprehenderet eam Titii assistentiam sibi esse necessariam aut multùm proficuam, Titius tamen poterit ex Missa emanere, si aliàs in Cajo oriretur gravis turbatio, tristitia & indignatio, tum enim excusat grave incommodum proximi. Ita Pasq. *q.1328.*

681 §.6. Multi negant propter lucrum notabile posse omitti Missam, affirmant tamen Az. Bass. Jord. Tam. *num.7.* Gob. *à num.492.* qui etiam putat, si sis tenuis fortunæ, te excusari ob lucrum duorum ducatorum; si sis verè pauper, unius ducati, quia hoc lucrum respectu illorum est notabile, quo non censetur Ecclesia velle eos privari.

682 §.7. Si Missam negligas, ut iter agas cum aliquo, qui faciet expensas itineris, aut multùm sublevabit, excusant te Suar. Dicast. & alii cum Gob. *num.496.* Imò (secundùm aliquos) sola derelictio sociorum itineris videtur esse causa sufficienter excusans, quod alii cum Pasq. *q.1339.* limitant ad iter longum & solitarium; consentiunt Henriq. Tamb. Gob. Illsf. *t.5.n.164.* si socius levaturus est tædium longæ viæ, nam tale diuturnum tædium ferre, videtur esse grave incommodum, & ferè conjunctum habet timorem vel periculum gravis incommodi, uti fatetur Pasq.

§.8. Communior sententia tenet cum Pasq. *q.1342.* quòd 683
major utilitas spiritualis non excuset, nisi sit conjuncta cum necessitate, quia præcepta habent vim obligandi, major autem utilitas pendet à libera electione nostra, atqui omittere aliquod præceptum ex libera electione est violare præceptum, ergo. Admittit tamen Illsf. constitutum in peccato mortali posse Confessionem præponere Missæ, si hanc vel illam deberet omittere, quod intellige, si aliquamdiù in statu peccati mortalis esset alioqui permansurus.

§.9. Aurigæ, qui per consuetudinem habent jus vehendi 684
aliqua die festo, etiam habent jus omittendi Missam, si hac audita vehere non possint, quia quando aliquid conceditur, conceduntur omnia necessaria ad illud, Dicast. & Gob. *n.9* ideòque etiam Suar. cum Gob. *num.500.* dicit molitorem excusari à Missa, qui excusatur in labore servili, si audita Missa non posset exercere laborem sibi licitum, ex quo omisso sequeretur mediocriter gravis jactura: Addunt aliqui, etsi tu posses vecturam omittere sine notabili damno, tamen plerosque non posse, & ideo te posse cum illis uti privilegio consuetudinis: prætereà si alter jus habet curandi, uti vehantur sua, tu habes potestatem vehendi, quia vehi & vehere sunt correlativa, regula autem correlativorum est regula partium, inquit ex jure Gob. *n.10.*

§.10. Famuli, qui ut ministrent Dominis suis, omittunt 685
Missam, tum excusantur, si ministerium illud secundùm communem æstimationem, & vivendi modum sit necessarium, & non permittat audiri Missam, uti sunt, educere greges, domum custodire &c. neque tum peccant Domini, si sic impediant, quia est moralis necessitas ministerii cum Missa incompossibilis: quòd si talia sint ministeria, quæ præveniri possint, non tenentur famuli extraordinariam adhibere diligentiam v.g. notabiliter decurtare somnum, ut sic Missam audiant, si tamen ministerium non sit necessarium, Domini mandantes omitti Missam peccant, famuli verò excusantur saltem pro aliquot vicibus, si sine gravi incommodo detrectare non possint; si autem tale impedimentum non ordinarium neque per se necessarium foret continuum, tenerentur deserere talem Dominum, uti dictum est *l.2. à n.103.* Denique si famuli cum mediocri vigilia seu molestia prævenire possent tale impedimentum, tenerentur. Castrop. *t.22.p.ult.n.6.*

§.11. Si vir vel uxor debeat custodire domum & sic Missam 686
omittere, quamvis vir sit caput mulieris, adeòque possit jubere hanc manere domi, tamen cùm etiam sit socia & consors, non potest jubere manere semper, sed tenetur aliquando permittere accessum ad Missam, ipse manens domi, vel ponens alium domus custodem: Si autem famulum aut famulam habeant, poterunt jubere hanc semper manere domi, non peccant tamen, si quandoque permittant adire Missam, & illorum unus domi maneat, quia tanta utilitas famuli excusat: quòd si ipsorum unus ex pigritia maneret, foret veniale, Steph. cum Gob. *n.494.*

§.12. Communiter non excusat distantia mille passuum; 687
nobiles tamen & teneras fœminas non obligat Dicast. ad mille quingentos passus, ad quos obligat fœminas mediæ fortis; rusticas vero similes viris etiam ad longius spatium; Si autem pluat aut ningat, spatium proportionatè minus excusat singulos, & universaliter loquendo de hominibus mediocriter valentibus, abstrahendo à malignitate tempestatis, secundùm Suar. Fag. Fill. Dian. *p.10. t.15. R.35.* Gob. *num 486.* videtur excusare distantia ter mille passuum, id est, unius bonæ horæ apud nos seu fermè quinque quadrantium. Et licèt Superiores in Germania punirent illos, quos scirent ferè semper abesse ob distantiam sesqui-horæ, neque excusarent emanentes semper ob distantiam duarum horarum, tamen prudens Confessarius, inquit Gob. *num.487.* non movebit scrupulum, nisi tales crebrò maneant domi. Quòd si quis hora distet & sit pluvia vel auræ intemperies, Gob. *num.488.* eum excusat: imò Burgh. *cent.3.cas.1.* ait universaliter sufficere unius horæ distantiam, ut Missa subinde omittatur intrà annum, sed videtur debere alia causa accedere, v.g. debilitas, pluvia aut similis incommoditas.

§.13. Ex rationabili causa, v.g. in pœnam justam delicti po- 688
test pater filio negare vestes, vel Dominus servo prohibere egressum, detinendo domi velut clausos, licèt per accidens non sint audituri Missam, ita Fagund. Tamb. *n.4.*

§.14. Timens, ne propter delictum comprehendatur, si fo- 689
ras prodeat, potest manere domi, Henr. Dicast. Gob. *n.501.*

§.15. Non statim condemnandi sunt mortalis adolescen- 690

tes vel puellæ emanentes è missa, quando pro eorum Matrimoniis fiunt proclamationes, nisi aliam Missam aut in alio templo audire possint, nam si adsint, aspiciuntur, ridentur, verecundantur, & consuetudo tum emanendi, si alicubi sit, eos excusat, J. March. *in Candelabr. Ref. Cas. c. 6. q. 1.*

691 *§. 16.* Ne Papa quidem potest absolutè, & totaliter dispensare cum aliquo super obligatione audiendi Missam, saltem quoad illam partem, in qua essentia Sacrificii consistit, quia colere Deum per Sacrificium spectat ad Jus naturale, & in Lege nova spectat per se ad Jus positivum divinum, in neutro autem etiam potest dispensare Papa, nec potest esse causa deobligandi absolutè & totaliter eum, qui est & manet potens, Pasq. *q. 1324.* docentque March. & Spor. *t. 3. c. 4. n. 36.* excusatos à Missa die Dominico teneri sub mortali Deum colere aliquo speciali cultu saltem interno, quia præceptum divinum est, ut in Sabbato, quod apud nos est Dominica, Deus specialiter colatur. Hoc vult S. August. *Serm. 251. de Temp. Observemus diem Dominicum & sanctificemus illum ..... Qui vero hoc non potest, saltem in domo sua oret & non negligat Deo solvere votum, & reddere pensum servitutis suæ;* satis tamen erit abstinere à servilibus ea intentione, ut colatur Deus, qui in Sabbato quievit: nec obligatio illius intentionis est in Festis pure ab Ecclesia institutis.

CAPUT II.

De quarto præcepto.

Honora Patrem, &c.

DUBIUM I.

Ad quid teneantur liberi erga Parentes?

692 Resp. Tenentur vi hujus præcepti, tum genitoribus, tum Superioribus, in iis rebus, in quibus quisque & quamdiu subjectus iis est, amorem, reverentiam, & obedientiam præstare; ita ut si notabilis horum defectus sit in re gravi, graviter peccetur: quod facilius fiet respectu Parentum, quàm aliorum. Ita communiter. V. Fill. *t. 28. p. 2. c. 1.* Regin. *l. 2. c. 1. Unde resolves:*

I. *Contra amorem* graviter peccat filius, 1. Si signa odii parentibus ostendat, & asperè tractet. 2. Si torvo oculo ferè semper eos intueatur, ac ita asperè loquatur ac si odio haberet: 3. Si non subveniat in gravi necessitate spirituali, vel corporali. 4. Si non impleat eorum testamenta & legata, modò hæres sit. 5. Si grave malum, v. g. mortem optet. Navar. Regin. *l. 20. n. 8.* Fill. *q. 3. & 7.*

II. *Contra reverentiam* graviter peccat filius, 1. Si percutiat etiam leviter, & secundùm *Regin.* 2. Si manum ad percutiendum deliberatè attolat. 3. Si graviter contristet. Reg. *n. 24.* Fill. *n. 17. & 18.* 4. Si animo deliberato ad gravem iram provocet verbis contumeliosis, vel talibus, quibus sciat graviter offendendos. 5. Si maledicta, convitia, &c. in eos conjiciat. Nav. Fill. &c. 6. Si pauperes despiciat, vel nolit agnoscere. Quòd si tamen exterius tantùm dissimulet se nosse & nolit apud se habere, ex justa causa, dummodò provideat de necessariis, Bon. *t. 2. d. 6. p. 2.* excusat à peccato gravi, eò quòd rationabiliter non sint inviti. 7. Si in foro externo, etiam de vero crimine accuset; extra crimen hæresis, proditionis, vel conjurationis in Principem, cùm non est alius corrigendi modus. V. Bonac.

III. *Contra obedientiam* graviter peccat, 1. Si in re gravi sit inobediens circa ea, quæ pertinent ad gubernationem domus, ad bonos mores, vel ad animæ salutem. Fill. *n. 20.* 2. Si contra voluntatem Parentis ducat uxorem se indignam. Indigna autem dicitur, cum qua non potest contrahere sine dedecore, juxta suæ regionis usum; non tamen idcircò potest exhæredari. 3. Si sine justa causa nolit eam ducere, quam vult Parens; maximè si inde sopirentur odia, aut Parentum necessitas levaretur. Erit autem justa causa, v. g. si sit impar familia, si infirma, si deformis, si fatua, vel immorigera. 4. Si inconsultis Parentibus nubat, ut habet Sanch. Potest tamen, ubi consuluit, ipsis invitis prudenter contrahere cum se digna: cùm circa electionem status sit sui juris, Less. *l. 2. c. 40. n. 63.* Sanch. *l. 4. c. 15.* Fill. *n. 20.* An & quomodo peccent liberi furando Parentibus, *vide infra l. 3. tr. 5. c. 1. dub. 4.* Item an alienare possint bona, *vide ibidem c. 3. d. 2. & c. 4. d. 5.*

IV. Tenetur proles alere Parentes egentes, adeo ut si in gravi necessitate aliter juvari nō possint, teneatur manere in sæculo (nisi tamen in hoc illi certum, vel certè valdè probabile periculū salutis immineret) & si Religionem sit ingressus, teneatur egredi, & juvare Parentes: dummodò eorum necessitas eorum professionem antecesserit. Fill. *n. 9.* Bon. *p. 5.*

V. Si verò necessitas post professionem superveniat, si ea extrema sit tenetur egredi petita priùs, licèt non obtenta, venia. Si autem sit gravis tantum, in qua utcumque possint vivere, non tenetur quidem, potest tamen egredi, si Prælatus permittat. Quo casu tenetur, in quantum non obstat suo intento, deferre habitum, & observare substantialia Religionis: at postquam Parentibus subventum est, redire. V. Less. *l. 2. c. 41. dub. 3. n. 34.* Et vide *infra tr. 5. c. 1. dub. 1. Ref. 6.*

ADDENDA.

Quæst. 160. An liceat filio optare vel gaudere de morte patris propter commodum sibi inde proveniens? R. Negativè, hinc ab *Innoc. XI.* damnatæ sunt sequentes propos. 14. *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ipsi obventura est pinguis hæreditas.* 15. *Licitum est filio gaudere de parricidio Parentis à se in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas.* Circa has damnationes dicenda sunt omnia illa, quæ habentur *lib. 2. à n. 183.* Si enim non sit licitum nequidem inefficaciter optare damnum proximo, aut gaudere de ejus malo, quamvis ejus malum sit conjunctum cum nostro emolumento, multò minùs id erit licitum filio respectu patris, cùm id specialiter repugnet etiam pietati, quam patri debet filius, unde præter ibi dicta non est opus hic quidquam addere. Vide tamen Vind. Gob. *p. 2. ad Prop. 8. & 9.* 693

Q. 161. Quid addendum sit circa obligationem filii jam in statu religioso professi, si Parentes egeant? R. Hoc resolvetur *lib. IV. num. 180.* 694

DUBIUM II.

Ad quid teneantur Parentes erga filios?

Parentes, quo nomine etiam intelliguntur ascendentes, v. g. Avus, Proavus, &c. tenentur gravi obligatione Juris naturalis, conservationem & educationem liberorum curare. Circa quod ex Bon. *t. 2. d. 6. q. un. p. 6.* Az. *p. 2. l. 2. q. 17.* Fill. *tr. 28. p. 2. c. 2. resolvuntur hi Casus:* 595

I. Graviter peccant Parentes, qui sine justa causa prolem hospitali, vel locis publicis exponunt. V. Bon. hic & Fill. *q. 1. & infrà tr. 5. c. 1.*

II. Mater tenetur (sub veniali tamen) lactare proprio lacte, nisi habeat justam excusationem; tunc verò tenetur sub gravi peccato bonam nutricem quærere, Bon. & Laym. Item tenetur secundùm Jura prolem alere ad finem anni tertii: postea educatio usque ad emancipationem spectat ad patrem. *Excipe*, nisi hic esset pauper, & mater dives, Fill. Laym. *l. 5. t. 10. p. 3. c. 5.* Regin. *l. 20. n. 32.*

III. Pater tenetur proli, non tantum legitimæ, sed etiam (in quo Jus civile à Canonico correctum, juxta c. *Cùm haberet de eo, qui duxit*) spuriæ curare alimenta, hoc est, cibum, potum, vestitum, & honestas artes, juxta suum statum: nisi tamen aliunde de se alere possit, & non indigeat; deinde etiam dotem filiæ. Et quidem Clerici, etiam ex fructibus Ecclesiasticis, possunt hæc suis spuriis præstare. Fill. *n. 31.* Laym. *l. c. V. infrà tr. 5. c. 4. d. 5. q. 2.* Hinc peccant, 1. Si non adhibeant diligentiam saltem mediocrem, ut acquirant bona, quibus filii alantur, habeantque hæreditatem secundùm suum statum. 2. Si bona dilapidando impotentes se reddant ad liberos honestè secundùm statū suum educandos, ac dotandos. Bon. *l. c.* Az. Fill. *&c.* 3. Si sine legitima causa filiæ dotem negent, (vel filium exhæredent) v. g. quia vult ingredi, vel est ingressa Religionem, vel quia ipsis invitis nupsit, licèt se indigno. Bon. *§. 2. ex* Az. Reg. *&c.* vel quia filius Ordinem sacrum suscepit: Sicut enim pater tenetur dotare suas proles pro Matrimonio vel ingressu Religionis, ita etiam ad suscipiendos sacros Ordines. Neque hæc donatio est revocabilis: imò sic donata non posse computari in legitimam, aut divisionem cum fratribus, docet Barb. *cap. 17.* Contrarium, tamen tenet Molin. *&c.* cum Dian. *p. 8. t. 6. R. 91. & 92.*

VI. Parens tenetur proli subvenire relicta Religione, iisdem casibus, quibus proles Parenti; quos vide *superiore dubio cas. 4. & 5.*

V. Parentes gravi obligatione tenentur instruere liberos per se vel per alios, in necessariis ad salutem. Hinc graviter peccant, 1. Si quantùm in ipsis est, non curent, ut bonis moribus imbuantur, doctrinam Christianam seu fidei rudimenta addiscant, pravorum consortia vitent, mandata Dei & Ecclesiæ observent, Sacramenta frequentent, à peccatis abstineant. Azor. Fill. Bon. 2. Si occasiones peccandi ab iis non avertant, vel in locis, aut domibus suspectis habitare permittant, Trull. *l. 4. c. 1. d. 3. num. 4.* 3. Si consilio, vel exemplo malo depravent. 4. Si non objurgent, puniantque dissolutos, moderatè tamen: nam peccant etiam ver-

verberando immoderatè, v.g. ut notabiliter lædantur. Sot. Sylv. Bonac. *l.c. & d.3. De Contr. qu. ult. p.3.*

VI. Tenetur etiam proli relinquere libertatem circa electionem status: Unde peccant, invitos ad Matrimonium, vel Religionem cogendo, vel abstrahendo. Et quidem Trid. *sess.25. de Regul. c.26.* excommunicat cogentes ad Monasterium filias.

VII. Etsi frater fratri vel sorori, saltem in extrema, vel quasi extrema necessitate teneatur subvenire, Lege tum charitatis, tum pietatis: non tamen est ea obligatio, quæ inter Parentes & liberos; cùm non sit ista dependentia. V. Less. *l.2. c.4 t. n.34.* Unde si professus est in Religione non tenetur egredi, ut succurrat. Tr ul. *l.2. c.2. dub.24. n.9.* ex Suar. &c.

Quæres. An filius aliquando possit à patre privari hæreditate?

Resp. Potest ex justa causa, aliàs non: eaque in testamento debet exprimi. *Auct. Sed hodie, C. de inoffic. testam.* Talis autem censetur,

I. Ingratitudo (nisi in gratiam patris redierit, ipsumque pœnituerit ante testamentum conditum) ut si affecit patrem gravi injuria, vel ejus vitæ insidiatus est, vel manus injecit, vel maleficis se immiscuit. Bonac. §.1. ex Con. Sanch. Azor. Molina &c.

II. Si novercam, seu patris uxorem cognoverit carnaliter: Si parenti furioso, vel carcere detento noluit succurrere fidejubendo: Si impedierit patrem testari: Si bona Parentum dilapidaverit, cum gravi ipsorum dispendio.

III. Si filia minor 25. annis luxuriosam vitam elegerit, &c. Circa quas,

Nota. Valere has causas, quando filius aliunde habet, unde vivat: nam alimentis ad vitam necessariis privari non potest, cùm debeantur Jure naturæ, quod à Jure civili tolli non potest. Bon. §.3. ex Sanch. Mol. Az. Regin. Fill. Trull. *l.4. c.1. dub.3. n.15. & tom.2. l.7. cap.18. t.* 10.

A D D E N D A.

696 Q*Uæst.162. Quid notandum sit circa obligationem alendi vel aliter juvandi proles, aut proximè agnatos?* R. §.1. Apud aliquos AA. legitur patrem teneri curare, ut filii litteris operam dent, quod Gob. *in Quin. t.5. c.28. n.15.* sic intelligit, Parentes teneri dare operam, ut filii imbuantur iis artibus, quibus secundùm statum suum postmodùm honestè se possint alere, hinc infert *n.17.* Parentes nobiles aut Doctores, qui tenuioris sunt fortunæ, obligari ad curandum, ut filii instruantur litteris, ut sic postmodùm conformiter suo statui vivere possint.

697 §.2. Mater primo triennio nihil tenetur dare præter lac, unde si proli alia necessaria subministraverit sine animo donandi, potest repetere à Patre, non tantùm si proles sit legitima, uti vult Laym. sed etiam si sit illegitima, Jura enim non distingnunt, ergo nec nos debemus distinguere. Quòd si mater ipsamet nequeat lac præbere proli, pater tenebitur suis impensis nutricem conducere: Si autem possit ipsamet, tenetur præbere vel suis impensis nutricem conducere, Azor. Bonac. Gob. *num* 19.

698 §.3. Filii etiam spurii alendi sunt ab hæredibus Parentum, uti habetur in Jure apud Gob. *num.*31. aut à Fisco, si bona patris ei sint addicta ob crimen distinctum ab hæresi vel à læsa Majestate.

699 §.4. Uxor filii est alenda à patre mariti, si filius eam alere non possit, nec alius velit, quia filiis, si uxores habent, incumbit alere uxores, pater autem in defectu supplere debet vices filii, Sanch. & Gob. *n.*32.

700 §.5. Frater, si dives est, secundùm Gob. *n.*33. tenetur fratrem etiam illegitimum alere, secundùm Jus, *L. Mariti, ff. de Jure dotium*, testaturque Bonac. *de leg. d.6. p.6.* §.1. *n.*2. sæpius ita decisum in Rota Romana.

701 §.6. Si pater in filium studiosum majores fecit impensas sine animo donandi, potest eas detrahere de parte ejus legitima, quia ad eas non tenebatur: Si tamen ante mortem non statuerit, ut illi filio subtrahantur, censetur condonasse, uti reipsa condonare potuit, neque possunt fratres illi fratri ideo aliquid detrahere, ita cum aliis communiter Az. & Gob. *n.*36.

702 §.7. Si pater nequeat alere proles, tenetur mater, prius tamen tenetur Avus paternus, uti habent Laym. & alii apud Gob. *in Exp. t.*10. *n.*782. quamvis addat usum præsentium temporum esse contrarium.

703 §.8. Parum probabilis videtur esse opinio quorundam Juristarum apud Gob. *suprà in Quin. n.39.* qui dicunt filios spirituales esse alendos à patribus spiritualibus, v.g. à patrinis suis, si Parentes naturales desint, nulla enim Lex vel consuetudo hoc habet.

704 *Q.* 153. *Si dubitetur, quis è duobus sit pater, à quo proles sit alenda?* R. Casus tum habet locum, si duo eandem mulierem cognoverint, ita ut ipsamet nesciat, aut probare non possit, an ex hoc an ex illo conceperit; in hoc casu AA. communiter apud Lug. *de Just. d.13. n.19.* & cum Bardi *de consc. d.6. cap.9. §.21. num.*2. dicunt partialiter teneri alere, quia saltem unus tenetur, & æquale est de utroque dubium, ergo debent æqualiter sustinere onus, non aliter ac si duo sagittam conjecerint in bovem alterius, & nesciatur, utra sagitta sit confixus, uterque tenetur contribuere, uti argumentatur Molina; aut uti si quis dederit consilium furti, inquit Bardi, & secutum sit furtum, tenetur ad damnum, quamvis dubitet, an furtum ex suo consilio sit secutum, quia ob furtum secutum, cujus dedit causam, præsumi debet ex illa causa esse secutum, nisi probetur contrarium, uterque enim posuit causam generationis. Addunt Salas, Castrop. Oviedo & Diana, si unus eorum sit ditior vel nobilior, debere plus contribuere, quia obligatus fuisset proli suæ dare meliora alimenta: quòd si unus illorum non possit vel nolit, Azor. Villal. & Bonac. *De usu Matrim. q.4 p.15.* dicunt alterum teneri ex integro, quia probari potest alterutrum esse patrem, quod autem determinatè dici non possit, an sit hic vel ille, oritur ex malitia & peccato ipsorum, ex quo non debent referre lucrum: Contradicunt plurimi alii apud Gob. *in Quint. t.5. cap.28. num.*41. quia videtur esse iniquum, ut ex dubio fundamento oriatur certa obligatio: fundamentum autem istius obligationis est paternitas, quæ respectu utriusque est dubia: Salas & Vasq. dicunt, si filius respectu unius esset spurius, id est, natus à tali patre, cum quo mater tum non potuisset inire Matrimonium, & respectu alterius naturalis tantùm, præsumi debere esse tantùm naturalem, adeoque ab eo solo patre debere ali, cum quo mater tum potuisset inire Matrimonium, quia in dubio debet præsumi in favorem prolis, sed contradicit Lug. *n.*21. nam si ideo deberet judicari esse naturalis tantùm, quia sic postulat favor prolis, ergo semper debebit judicari, quòd natus sit è ditiore vel nobiliore, hoc enim etiam est favorabilius proli; itaque neutrum determinatè debet judicari; ideoque etiam talis proles nec excludi debet ab iis favoribus, à quibus excluditur spurius, neque tamen etiam admitti potest ad illos, ad quos admittuntur illi, qui probare debent se non esse spurios: hinc contendit Lugo, quem cum aliis sequitur Gob. *à n.* 42. neutrum teneri aliquid dare ad alendam talem prolem, uti talis proles à neutro posset aliquid occultè rapere, ideòque debere illi provideri à matre, non aliter ac si planè nesciret, quis eam cognovisset. Rationem dant, quia singuli sunt in possessione contra prolem exigentem alimenta, & cum ipsi sint Rei, proles autem sit Actor, huic incumbit probatio, quod ille sit Pater, à quo aliquid ideo exigit, quia dicitur esse Pater: quod post Less. & Fill. admittit ipsemet Bonac. si proles ex matre adultera sit genita, in hoc enim casu dicit adulterum ad nihil teneri, quia pro ipso est possessio libertatis & pecuniæ suæ; quod confir. Nam sola malitia matris videtur esse causa illius dubii: viri enim, qui cum ea copulam habuerunt, non sciverunt esse cognoscendam à pluribus, & ipsa per suam malitiam admisit coitum plurium, ergo ipsa potius est obliganda ad alendam prolem. Hæc sententia est probabilis, quamvis contradicat iterum Rebel. obligans etiam adulterum ad expensas pro alimentis faciendas secundum quantitatem dubii, de quo plura videri possunt apud Gob. *à n.* 47. Sententia Bon. etiam videtur probabilis, ideoque argumenta Lugonis solvit Bardi *à n.* 4. admittit tamen Bonac. apud Gob. *n.49.* si unus aut uterque haberet rationem positivam & probabilem de eo, quòd non esset pater, etiam non teneri alere, quia posset se suæ opinioni probabili accomodare: quænam autem possint esse rationes probabiles, exponit Gob. *Sect.* 4. & de his omnibus iterum agit in *Experientiis T.* 10. *à n.*19.

Quomodo peccent Parentes, qui cogunt proles suas ad Monasteria, vel impediunt, ne ingrediantur, dicetur *lib.4. à n.43.*

D U B I U M III.

Ad quid teneantur Tutores, & Curatores, qui Parentum sunt loco?

TUTOR (idem est de Curatore) tenetur curam gerere Pupilli, ejusque bona ritè & fideliter administrare. 705
Ratio, quia in hunc finem constituitur & assignatur pupillo Patris loco. Quare si delinquat, vel notabiliter sit negligens hac in re, peccat graviter, & ad compensationem damni, quod pupillus ex eo accepit, obligatur, (& saltem de dolo & culpa lata) imò etiam, si Tutoris officium exercet pretio, (quod tamen si ab initio non est constitutum, censetur suscepisse gratis) tenetur etiam de levi culpa, Bon. *t.2. de Contr. d.3. q.19. p.4. Unde resolves;*

I. Tutor tenetur tueri personam pupilli, dum opus est, eumque bonis moribus imbuere, & benè educare per se, vel per alios. Bon. *l.c.*

II. Tenetur bona pupilli fideliter administrare, ideoque (officium tutoris suscipiens) inventarium conficere; alioqui damna ex ejus defectu secuta resarcire: nec licet illi pupillo pecuniæ nimium ad usus inutiles concedere.

III. Tutor (uti & Curator) tenetur conservare omnia jura, bona, & actiones, pupilli, (vel Minoris,) & bona aliàs peritura vendere, pecuniamque convertere in emptionem bonorum stabilium, vel in censum, &c. prout fuerit utilius. Ibidem ex Rebel. *p.2.l.17.q.1.*

IV. Si Tutor vel Curator pecuniam pupilli convertit in suos usus, tenetur ad restitutionem totius lucri cessantis, vel damni emergentis, quod inde accepit pupillus vel minor *l.c.* Rebel. *q.17.*

V. Tenetur item ad restituendos fructus (deductis expensis) quos ex bonis pupilli percipere poterat, & sua culpa non percepit. Sylv. *v. Tutor.* §.4. Rebel. *l.c.*

VI. Tenetur nomina debitorum exigere, & debita pupilli persolvere, ita tamen, ut quantum fieri potest, bono pupilli consulat, Sylv. Rebell. *ll.cc.* Tabien. *ibid.*

VII. Tutor vel Curator non potest donationes vel remissiones gratiosas facere de bonis pupilli: quia non ad destruendum, sed tuendum est constitutus. *Ibidem*: Excipe donationem remuneratoriam; sic enim potest v.g. stipendio debito pro liberali servitio aliquid addere, ex liberali donatione. Mol. Lug. *d.23.sect.*10. Sanch. Trull. *l.7.c.28.d.3.n.6.* V. Dian. *p.8.t.6.R.17.*

VIII. Denique tenetur (officio finito) reddere rationes: quia hoc omnes est commune eorum, qui bona aliena administrant. V. Bonac. *l.c.* Et infrà hoc libro *tr.4.c.4.dub.*1. *Resol.* 9.

D U B I U M IV.

Quæ obligatio Dominorum & famulorum, aliorumque Superiorum & inferiorum erga se invicem?

706 RESP. I. Domini & Superiores tenentur habere curam famulorum, aliorumque suorum subditorum. Patet ex 1. Timoth. 5. v. 8. *Si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior.* Et ratio est, quia sunt ipsorum caput, & vices Parentum gerunt: ideoque tenentur quodammodo ad eadem, ad quæ Parentes. In primis verò curare tenentur, quantum in ipsis est, ut servent præcepta Dei, & Ecclesiæ. Bonac. *tom.2.d.5.q.un.p.8.* *Unde resolves:*

I. Peccant Domini graviter, 1. Si sine justa causa impediant famulos, ne Festis Missam audiant; vel si Festis opera servilia imponant; vel si jubeant ea, quæ sine peccato fieri non possunt. Nav. *cap.*14. & *c.*2. Si peccandi occasionem permittant, cùm possint impedire; aut si graviter delinquentes non corrigant, vel negligentes necessaria ad salutem non moneant, non corripiant. Bon. *l. c.*

II. Peccant item graviter, 1. Si gravibus injuriis afficiant; diabolos, canes, &c. appellent. Bon. *l.c.* & Trull. *l.4.c.1.d.6. n.2.* licèt Diana *p.7.t.7.R.47.* excuset à peccato talem contumeliam, quòd ex ira & indeliberatione soleat proferri. 2. Si alimenta convenientia non præbeant; mercedem justam (dummodò fideliter servierint) non solvant, vel differunt absque rationabili causa. *Ibidem.* 3. Si ante elapsum terminum temerè domo expellant: in quo casu (nisi gravissima ex causa id fecerint) tenentur ad solutionem integræ mercedis. Less. *A.n.c.14.q.1.* Fill. *t.28.p.2.n.79.* Regin. Mol. &c. Escob. *T.3.E.3.n.39.* 4. Si eum, qui liberos aliosve domesticos, verbis, exemplo, vel moribus pravis corrumpit, & reprehensione non emendatur, è domo non dimittant, Navar. *c.*14. Trull. *l.c.d.6.n.2.*

III. Herus non tenetur famulo infirmo (quamdiu ægrotat) dare salarium, (nisi in extrema vel gravi necessitate; tunc enim debet ex charitate) imò sumptus in ejus curationem impensos potest repetere. Mol. *l.1.t.28.c.4.n.8.* Escob. *t.3 c.9.*

Resp. II. Famuli, cæterique subditi tenentur suis Dominis & Superioribus aliquo modo eadem, quæ filii Parentibus, nimirum amorem, reverentiam, & obedientiam præstare. Ratio patet ex dictis, quia sunt illis quasi loco Parentum. S. Th. 2. 2. q. 103. Regin. *lib.20.n.62.* *Unde resolves:*

I. Peccant famuli graviter, 1. Si non laborent, vel serviant fideliter, tenenturq; ad compensationem damni. Mol. Less. *l.2.c.24.* 2. Si grave damnum inferant, vel inferri permittant, cùm possint impedire. Nav. *c.4.n.22.* Regin. *l.c.* Et quidem si damnum inferatur, (sive à consfamulis, sive ab extraneis) in rebus, quarum cura eis commissa est, à restitutione non possunt excusari. Mol. Less. *c.13.n.75.* Fill. *t.36. n.114.* 3. Si absque gravissima causa discedant à Domino ante terminum elapsum, ultrà hunc verò manere nõ tenentur, etiamsi morbo impediti servire aliquandiu non potuerint. Mol. *l.c.* Regin. *n.517.* Escob. *E.7.n.57.* 4. Si Domino in rebus magni momenti non obediant. Bon. *l.c.*

II. Famuli non peccant, si sustentationem, vel mercedem justam Domino negante, utantur compensatione occulta. Mol. *l.c.* Fill. *n.105.* dummodò tamen alius modus non sit impetrandi; nec plus accipiatur, quàm debetur; neque scandalum, aut aliud incommodum grave timeatur. V. Bonac. *tom.2 de restit. d.1.q.ult. p.2.n.16.*

III. Similiter pro obsequiis, ad quæ non tenebantur, præstitis (si quidem illa non gratis & liberaliter, sed animo mercedis exhibuerint) licere ex rebus Domini accipere compensationem, quæ aliter obtineri non possit, docet Nav. *c.17. n.108.* Less. *l.c.* Plura de his *vide infra t.5 c.1. d.4. & c.3.d.10.* & Bon. *tom.2. circa 4. præcept. d.6.q.un.p.8.*

A D D E N D A.

QUæst. 164. *An Superiores religiosi graviter peccare possint dissimulando leves defectus subditorum?* R. Possunt, uti rectè Lugo *de Just. d.9. à n.21.* nam si Superior dissimulando, sit causa, quòd subditi passim peccent venialiter, peccat ipse mortaliter, quia notabile malum est, si in communitate religiosa, cujus perfectioni graviter tenetur studere Superior, invalescat consuetudo peccandi venialiter. Similiter peccat mortaliter Superior, si per ejus dissimulationem passim negligatur observantia alicujus Regulæ, v. g. Regulæ prohibentis ingressum in aliena cubicula, Regulæ silentii, &c. licèt transgressio talis Regulæ ne veniale quidem esset. Ratio est, quia observatio talis Regulæ multùm confert ad decorem, ædificationem & utilitatem talis Communitatis, sæpè etiam præcavet gravia mala in subditis, ergo si Superior negligat, infideliter fungitur munere suo, nocetq; graviter Communitati, ac gravius peccat, quàm si in administrandis temporalibus gravem committeret negligentiam; mortale tamen non erit, si tantùm aliquando, & non frequenter violetur Regula propter dissimulationem Superioris, aut si talis Regula negligatur, quæ non multùm confert ad disciplinam vel ornamentum Monasterii, vel ad spiritualem profectum subditorum, sic v.g. si apud aliquos sit Regula, ut latinè loquantur, non videtur fore mortale, si per dissimulationem Superioris causetur negligentia istius Regulæ. 707

D U B I U M V.

Quid teneantur Conjuges erga se mutuò vi hujus præcepti.

RESP. Uxor in illis, quæ spectant ad domus gubernationem & bonos mores, tenetur obedire marito; hic verò uxorem, non ut servam, sed ut sociam tractare. Ratio est, quia maritus est caput, & uxor commembrum. Nav. *c.14. num.20.* Tol. Fill. *t.28.p.2. n.144. & comm.* *Unde resolves:* 708

I. Conjuges peccant. 1. Si debita intentione non contrahant Matrimonium. 2. Si sine dispensatione prætermittant proclamationes. 3. Si Sacramentum Matrimonii in statu peccati mortalis recipiant. 4. Si utantur Matrimonio contra naturam, vel modo indebito, vel cum periculo abortus. 5. Si debitum sine justa causa negent. 6. Si cum periculo pollutionis tactus habeant impudicos.

II. Peccat graviter uxor, 1. Si maritum rixis, vel aliter verbis, ad gravem iram vel blasphemiam provocet. Fill. *num.*145. & Bonac. 2. Si quid notabile expendat contra voluntatem viri, & consuetudinem fœminarum similis status; nisi tamen ex paraphernalibus, si habet. 3. Si spreto viro sibi imperium vindicet. 4. Si nolit sequi virum domicilium mutantem, dummodò possit sine periculo vitæ, & salutis, & contrarium non sint pacti, & maritus post nuptias non sit factus vagus, Nav. Tol. Bon. *ad Dec.d.6.p.7.V. infrà tr.5. c.1.d.*4. 5. Si sine sufficienti indicio, malè judicet de mariti incontinentia. 6. Si sine justa causa debitum neget. *V. infrà lib.6.* 7. Si se ingerat in administrationem domus sine justa causa, qualis est, si v.g. maritus prodigus bona familiæ dilapidet. Sylv. Trull. *l.4.c.1.d.4.n.16.17.18.*

III. Peccat graviter maritus, 1. Si verbis contumeliosis, vel infamatoriis afficiat uxorem. 2. Si impediat illam circa præcepta Dei vel Ecclesiæ sine justa causa, Sayr. *lib. 7. cap.7.* Nav. *cap.*14. Si verò impediat, etiam sine causa, circa ea bona, quæ consilii tantùm sunt, ut est *Confessio*, *Communio*, &c. communiter tantùm peccat venialiter, nisi constet, quòd magnam ex iis utilitatem percipiat, Sayr. Fill. Bonac. *l.c.* Trull. *n.2.* 3. Si cedat graviter; moderatè tamen castigare, verbis, vel etiam ex gravi causa, moderatis verberibus, habita ratione conditionis & status, quandoque potest. 4. Si alimenta neget; nisi tamen uxor à consortio mariti propria culpa discesserit. 5. Si negligat gubernationem domus,

„ domus, & rem familiarem. 6. Si uxori non cohabitet, vel „ sine justa causa diu absit. 7. Si cùm possit, alimenta non procuret. Fill. *n.* 140. & 141. Nav. *c.* 14. *n.* 19. Tol. *l.* 5. *c.* 2. Sanch. „ *l.* 10. *de Matr. disp.* 18. *n.* 16. Bon. *l.c.*

ADDENDA.

709 QUæst. 165. *Quid sit circa alimentationem Conjugis notandum?* R. Seqq. §. 1. Vir tenetur alimenta præstare uxori, uti habetur *L. Si cùm dotem, §. Sin autem, ff. Soluto Matrimonio.* Per alimenta autem intelliguntur victus, vestitus, habitatio, lectus, medicinæ, aliaque ad vitam, item ad ludos & recreationes honestas necessaria, juxta personę conditionem & qualitatem, ita Gob. *in Quin. t.* 5. *c.* 24. *n.* 42. *& c.* 28. *n.* 1. addens id intelligendum esse etiam de uxore, quæ dotem non attulit, si maritus scivit non habere dotem; imò *c.* 24. *n.* 12. docet cum Covar. & Rodriq. contra Sanch. & Bonac. teneri alere etiam indotatam, quamvis ipsa sit dives, quia ducendo tacitè se ad hoc obligabat, cùm hic sit mos apud omnes: ex quo infert Dicast. hominem implicitum debitis, quibus solvendis est impar, peccare, si ducat uxorem indotatam, quia assumit in se novam obligationem contra jus priorum creditorum, sed meritò contradicit Gob. *n.* 13. alioqui etiam peccaret Parens, qui cùm impar sit debitis solvendis, habet actum conjugalem, nam & hic novam assumit obligationem alendi prolem generandam. Quòd si dos sit marito promissa & non solvatur, non tenetur alere uxorem, quia non obligabat se ad alendum, nisi sub pacto dotis; si autem dos marito soluta casu pereat, adhuc tenebitur vir alere uxorem, quia ipsa ex parte sua præstitit hoc, ad quod tenebatur, Sanch. Bon. Gob. *c.* 28. *n.* 5.

710 §. 2. Si ob culpam mariti fiat divortium, adhuc tenetur uxorem alere, quia ab illa obligatione non liberatur per separationem ipsius culpæ debitam; si tamen causa divortii cesset, & uxor renuat redire, maritus non tenebitur ulteriùs, quia ipsa tum est in culpa, Gob. *cap.* 39. Statuit quoque Jus apud Gob. *cap.* 40. *num.* 5. si divortium fiat propter adulterium mariti, ut uxor acquirat proprietatem dotis, & omnium donatorum propter nuptias, saltem post sententiam Judicis.

711 §. 3. Si divortium fiat ob culpam solius uxoris, maritus non tenetur eam alere, quia ipsa non fecit, quod debuit. *Nec refert*, quòd dotem attulerit; *quia* non obligavit se ad alimenta, nisi ipsa satisfaceret suo officio.

712 §. 4. Si divortium sit factum ob utriusque culpam, Sanch. & Gob. *c.* 28. *n.* 13. dicūt videndum esse, utrius culpa sit posterior, & putant virum si non peccaverit ultimus, habere jus negandi alimenta: sed probabilius videtur maritum manere obligatum alere, quia culpa unius compensatur per culpam alterius, ergo Jura & obligationes manent æquales, uti ante: denique si divortium fiat sine culpa alterutrius, v. g. quia maritus cępit esse leprosus, maritus, uti ante, tenetur uxorem alere.

713 §. 5. Si vir otio, lusu aut potu reddat se impotentem ad alendam uxorem, peccat graviter: è contra si vir se alere nequeat, tenetur eum alere uxor; *Quid enim tam humanum est, quàm fortuitis casibus mulieris maritum vel uxorem viri participem fieri?* inquit *Lex Si cum dotem*, 22. §. 7. *ff. soluto matrimonio.* Videri potest Gob. *in Exp. t.* 10. *n.* 781.

714 *Q. 166. An uxori adulteræ debeantur alimenta, pars acquisitorum, restitutio dotis saltem per hæredes, si maritus obierit?* R. §. 1. Vir certus de adulterio uxoris, in foro conscientiæ non tenetur ad alimenta, Castr. *de Spons. d.* 3. *p.* 6. §. 5. Sanch. *de Matr. lib.* 10. *d.* 8. *n.* 25. uti enim negare potest convictum, ita & alimenta, maximè si adulterium sit notorium, & quamvis ipsa dotem attulerit.

715 §. 2. Gob. *in Quin. t.* 5. *c.* 24. *n.* 13. dicit spectato Jure naturali, Canonico, & Cæsareo, ea, quæ Maritus tempore Matrimonii lucratur sua arte, labore, bonis, per mutuum, elocationem, venditionem &c. esse ipsius, ac posse de iis liberè disponere, ideoque non esse communia, quia spectatis iis Juribus non magis competiit jus uxori in ea bona, quàm maritò in paraphcrna, id est, in ea, quæ uxor acquirit propria industria, donatione &c. hæc autem sunt uxoris, ergo. Ita Bon. *de Restit. d.* 2. *q.* 10. *p.* 2. *n.* 1. Dicast. *de Just. l.* 2. *d.* 9. *num.* 195. & alii contra plerosque JurisConsultos, qui volunt esse communionem bonorum quasi ex contractu societatis inter Conjuges: Si tamen in quibusdam provinciis hæc communitas speciali Lege sit Statuta, est observanda; neque bona communia per adulterium perduntur, quia Jus circa illa nihil statuit; illa autem bona hic dicuntur communia, quæ communi labore acquiruntur, vel durante Matrimonio è bonis communibus accedunt, vel quæ ex pacto aut statuto sunt utriusque Conjugis.

716 §. 3. Dos adulteræ non pertinet ad maritum ante sententiam Judicis, quia spoliatio dotis est pęna; hinc tenebitur maritus dotem uxori restituere, à qua propria authoritate separavit se propter adulterium, ita Castr. *sup.* Oppositum tenet Sanch. *n.* 13. quia marito competit exceptio contra uxorem ratione adulterii, & in *c. Plerumque, de donatione inter virum & uxorem*, dicitur, si mulier ob causam fornicationis judicio Ecclesiæ aut propria voluntate à viro recesserit, nec reconciliata posteà sit eidem, dotem vel dotalitium, id est, quod donatur propter nuptias, repetere non valebit: verùm hæ rationes non convincunt, quia potest retineri id, pro quo per Jura habetur exceptio, ne solvat, ut adulterium non excipit ipso Jure à solutione dotis, neque ipso Jure dotem marito concedit, sed media sententia, unde quamdiu hæc non habetur, non habet maritus jus retinendi dotem: quòd autem adulterę negetur judicialis repetitio dotis, non probat maritum ante sententiam posse retinere, uti ex eo non infertur acquiri, sed tantùm infertur in foro externo uxorem nullum jus habere, ut sibi dos concedatur, cùm potiùs posito adulterio veniat dote privanda: unde verius videtur non posse maritum ante sententiam Judicis retinere dotem, si propria authoritate recedat ab adultera, licèt uxori repetenti possit opponere exceptionem adulterii, & facere uti sibi applicetur, uti rectè Abb. *dict. cap. Plerumque* & alii cum Castrop.

§. 4. Cùm hæc sententia Castrop. sit tantùm probabilis, si 717
dos uxoris non ampliùs extet, quamvis bona mariti defuncti, cujus possessionem habent hæredes, fuerint tacitè hypothecata pro dote, tamen nunc videtur esse melior conditio hæredum, utpotè possidentium, unde sequi poterunt sententiam *Sanch.* & retinere dotem ac dotalitium, cùm successerint in jus defuncti, cui licitum fuisset retinere; item poterunt curare per Judicem declarari dotem esse amissam ob adulterium, & sic dotem irrevocabiliter acquirent. Ante sententiam autem retinere poterunt propter exceptionem adulterii, quæ marito competebat, licèt propria authoritate fecisset divortium, uti docent Abb. Ang. Silv. Tabien. apud Sanch. suprà; Differentia autem inter retentionem irrevocabilem post sententiam, & retentionem ratione exceptionis ante sententiam, est in primis quia si uxor possideat bona non tenetur dare ante sententiam; deinde si ante sententiam vir fornicetur, non habet jus excipiendi nec retinendi dotem, quia mutua delicta compensantur; posse autem etiam hæredes retinere ratione exceptionis, docent Tancr. & Sanch.

§. 5. Opponi potest, quòd sit certum debitum; quia dos 718
certò fuit reddenda; incerta autem est excusatio. R. Excusationem fieri certam, si per Judicem feratur sententia in favorem hæredum, qui certo habent jus opponendi adulterium uxori repetenti dotem.

Q. 167. Cui conjux teneatur primò subvenire? V. G. 719
potest esse hic casus: Titius prævidet orituram sibi totique familiæ, imò, & patriæ extremam inopiam, hinc petit, cui primò teneatur subvenire, si ipse, Pater, Mater, Uxor, Filii, Fratres, Cognati improbi, Extranei probi, Benefactores, Creditores, Confessarius egeant?

R. §. 1. Titius potest sibi primò providere neglecta aliorum quorumcumque vita, si sibi simul & alteri providere nequeat, quia ordinata charitas incipit à seipso, cùm sibi ipsi sit conjunctior: potest tamen, si velit, neglecta sua vita subvenire vitæ alterius, ut probabiliter dictum est *lib.* 2. *n.* 177.

§. 2. Conjunctio naturalis præferenda est spirituali, adeò 720
que Titius tenetur priùs subvenire sanguine junctis, quā Confessario aut alteri ob spiritualem titulum conjuncto, ita Suar. Con. Castrop. *t.* 6. *d.* 1. *p.* 10. contra Valent. Bonac. & alios. Ratio est, quia conjunctio naturalis est magis intrinseca, antiquior, immutabilior, & fundata in natura ipsa ac majore beneficio: consentit Burgh. *cent.* 1. *cas.* 41. Putat tamen cum *Con.* Prælatum teneri priùs subvenire suis Religiosis subditis, quàm quibusvis Consanguineis, exceptis Parentibus, sunt enim Filii in Religione, estque Religio etiam ideò obligata, quia Religiosos, cùm Patrem carnalem, & Matrem desererent, suscepit in Filios, uti rectè Ovied. *de Charit. contr.* 8. *num.* 159. quod certum videtur, si subveniat ex bonis Religionis, hæc enim magis obligata sunt Religioso, quàm cuicumque Consanguineo Prælati.

§. 3. In extrema vel gravi necessitate debet Titius potiùs 721
subvenire Patri, & Matri, quàm Uxori, Filiis, vel cuicumque alteri, Tamb. *l.* 5. *c.* 3. §. 5. Ratio est, quia Titius plus habet à Patre aut à Matre, quàm ab ullo alio, nempè *Primum esse*, quod est fundamentum ad recipienda ab alio beneficia.

§. 4. Titius in pari necessitate potiùs subvenire debet Patri 722
quàm Matri, quia quamvis Mater plùs passa sit, tamen absolutè loquendo Pater est principalior & nobilior origo totius *esse*, quod est in Titio, Tamb. Castr. & alii communiter.

§. 5. In communi necessitate tenetur Titius potiùs prolibus 723
subvenire, quàm Parentibus, quia proles sunt sub cura Parentum, & ab illis etiam extra gravem necessitatem jure postulant alimenta, non item Parentes, Tamb. & alii cum Dian. *in Comp. v. debitum, num.* 12.

§. 6. Titius in communi necessitate debet uxorem præferre 724
Parentibus & prolibus, ita *Tamb.* contra *Castrop.* qui dicit uxo-

uxorem esse quidem præferendam prolibus, sed non Parentibus: ratio nostra est, quia vir & uxor civiliter sunt quid unum, ergo extra necessitatem extremam vel gravem, ubi Lex naturæ non dictat aliud, uxor censeri debet conjunctior, ergo præferri debet, & ad hoc alluditur Genes. 2. v. 24. *Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori suæ.*

725 §. 7. In quacumque necessitate prius subvenire debet Parentibus, filiis & uxori, quàm fratribus vel sororibus, quia illis est conjunctior, ergo ad illos est major obligatio.

726 §. 8. Tenetur prius succurrere sanguine junctis, licèt improbis, quàm non junctis sanguine & probis, quia conjunctio sanguinis inducit naturalem obligationem, non autem probitas vitæ, S. Thom. Suar. Con. Castrop. Nec obstat, quòd probi sint conjunctiores Deo. *Nam* ex eo tantùm sequitur oriri in nobis obligationem eos præ improbis amandi amore complacentiæ, non autem prius subveniendi in necessitate.

727 §. 9. Sanguine junctus per se loquendo præferendus est benefactori extraneo, quia ad illum est major conjunctio, ergo & obligatio; potest tamen esse casus, in quo magnus benefactor possit præferri etiam fratri, quamvis non sit obligatio præferendi, v. g. si frater violasset jura fraternitatis, tum magnus benefactor posset illi præferri, & gratitudo in illis circumstantiis esset virtus honestior, quàm pietas, Suar. Con. Valent. Castrop. suprà.

728 §. 10. Debet Patrem, Matrem, Uxorem, filios, fratres in extrema necessitate preferre creditoribus, Bon. Less. Con. & alii cum Dian. supra. Ratio est, quia in extrema necessitate cessat obligatio solvendi, & urget sola obligatio alterius virtutis, v. g. charitatis, charitas autem magis urget ad magis conjunctos; idem putat Castrop. fieri debere in necessitate tantùm gravi.

729 §. 11. Si Titius ordinem inter proximè & fermè æqualiter junctos invertat, subveniendo uni præ altero, cui prius subvenire deberet, v. g. Matri priusquàm Patri, non peccaret graviter, quia inter tales obligationes non est tantum discrimen, ut una alteram notabiliter antecellat, Suar. Bonac. Castrop. Tamb. & alii.

730 §. 12. Hactenus dicta intelligenda sunt cæteris paribus, uti rectè notant S. Th. Bonac. Castr. & alii, cujus exemplum dedimus *nu.* 727. Similiter si pater esset homo crudelis, & mater benigna, mater absolutè posset præferri patri, & ita de aliis.

731 *Q. 168. Quis viro teneatur prius subvenire, an uxor, an Pater, an Filius?* R. §. 1. Aliqui apud Dian *p. 10. t. 13. R. 3.* dicunt patrem prius teneri, quia qui genuit filium etiam jure tenetur eum alere; sed communior est sententia cum S. Th. in extrema necessitate prius teneri filium succurrere patri suo. Ratio est, quia æquè vicina est connexio naturalis filii ad patrem suum, quàm patris ad suum filium, filius autem plus habet à patre suo, quàm pater à filio, ergo est major obligatio naturalis filii erga patrem, quàm patris erga filium: quòd si uterq; vellet persistere in sua opinione probabili sibi favente & se deobligante à succurrendo prius, onus in utrumq; esset dividendum, uti docet Tamb. *l. 5. c. 3. §. 2. n. 11.* aut per Judicem alteruter cogendus esset, prout ex circumstantiis videretur æquius. *Nec obstant* dicta *num.* 704. *Nam* non videtur hic esse par ratio, cùm incertitudo non causetur per delictum, sed ex natura rei.

732 §. 2. In extrema necessitate, si desit filius, pater tenetur prius subvenire, quàm uxor, quia conjunctio naturalis, quæ est inter patrem & filium, magis est intrinseca, ideòque etiam post se trahit majorem obligationem ad conservandum *esse* filii, quod pater genuit, quàm civilis tantùm & extrinseca conjunctio uxoris, quæ illud *esse* mariti non genuit, ergo nec ita arctè obligatur vindicare ab interitu.

733 §. 3. In communi necessitate tenetur uxor prius subvenire marito, quàm pater vel filius, quia in communi vita vir & uxor sunt unum, & tanta est inter eos conjunctio, ut debeant se semper comitari & adesse, ergo etiam ad ipsos primò spectat ad invicem levare difficultates communes in quotidianis casibus occurrentes.

734 *Q. 169. Quomodo liceat marito uxorem percutere?* R. Gob. *in Exp. t. 10. n. 773.* habet sequentia: *Observo non videri objurgatione dignos maritos, qui plebejas (etenim inter has, & nobiles facio discrimen cum* Castrop.*) uxores, ebriosas, aut sectantes consortia suspecta, post gravem increpationem bis terve frustra factam ita castigant faste, vel pugnis, ut sensus doloris duret ad 4. vel 5. dies:* è contra Steph. *t. 4. d. 6. n. 7.* dicit maritum tatò uti debere verberibus, & in casu necessitatis magis moderatè; quod etiam habet Busemb. relatus *n.* 708. & ipsemet Gob. *in Quin. t. 5. c. 29. sect. 1.* etiam molliùs loquitur, nam docet in hunc sensum, verba, quibus uxorem corripit maritus, possunt quandoque continere convitium, & contumeliam materialem, uti habet S. Th. 2. 2. *q.* 72. *a.* 2. *ad* 2. sic enim *Christus* vocavit Discipulos *stultos*, *Apostolus* Galatas *insensatos*; non debent tamen continere formalem, id est, non debent proferri ex intentione inhonorandi, quamvis in se contineant inhonorationem, uti rectè S. Chrys. S. Th. Tol. Regin. & alii: Item non debent continere infamiam, quia uxor non cessit juri ad famam, S. Th. Nav. Cov. Less. Mol. Fill. Unde communiter peccant mortaliter mariti, qui uxores valdè honestę familiæ temerè vocant sagas, meretrices, adulteras, aliud est, si plebejas, hæ enim communiter talia non curant, nisi reipsa putarent seriò dici, tum enim meritò graviter apprehenderent: Marito etiam competit jus uxorem verberandi, uti docent passim Canonistæ, quos refert & sequitur Sanch. *de Matr. lib. 10. d. 18. n. 16.* itemque Theologi, quia vir est Superior mulieris, & familiæ, ad illum autem spectat etiam pœnis exigere debitum; non est tamen licita percussio sæva sive gravis, & verberatio illa moderata debet esse etiam rara: hinc tum censetur maritus graviter, adeoque illicitè uxorem verberare, quando eam cædit graviùs, quàm consuetudo loci permittat: nec referret, si biduo triduoque duraret verberum aliquis sensus.

Quid possit maritus circa bona uxoris vel uxor circa bona sua, dicetur posteà *à n.* 1017.

DUBIUM IV.

Quæ obligatio Parochorum erga suos?

RESP. CURATUS, sive Parochus jure divino tenetur,
I. Residere in sua Parochia, Trid. *sess. 23. c. 1. de Ref.* 735
Barbos. *de Off. Paroch. c. 8. n. 1.* alioqui in conscientia fructus non facit suos, teneturque pro rata absentiæ restituere fabricæ Ecclesiæ, vel causæ piæ. Potest tamen ex justa causa & licentia Episcopi ad breve tempus abesse, v. Nav. *cap.* 25. Az. *t. 2. l. 2. c. 4.* Possev. Barb. Trul. *l. 4. c. 1. d. 8. n. 9.*

II. Tenetur administrare Sacramenta. Quoties & quanto cum periculo, v. infrà. Et Bon. *ad Decal. d. 6. p.* 8. Possev. Barb. *ll. cc.*

III. Orare pro populo, & celebrare, ut populus audiat Missam: quam etiam teneri eum eidem applicare diebus saltem festis, & aliquot aliis, docet Tol. *l. 3. c. 5.* Sed negat Suar. Kon. *in 3. p. q. 83. art. 1. d.* 11. cùm nullo jure id cautum sit, v. Bon. *n.* 4. Barb. *l. c.*

IV. Docere populum, concionando, arguendo, &c. per se vel per alios. Tol. *l. 5. cap.* 5. Possev. Barb. Trull. *ll. cc.* Vide suprà.

V. Tenetur singulis diebus Dominicis, & Festis solemnibus populo doctrinam Christianam explicare, per se vel per alium, ut constat ex Trid. *sess. 24. c. 4. de Ref.* idque, sub gravi obligatione etiam juris divini, ob summam necessitatem, propter quam eos ab Episcopis, aliisque Prælatis ad id cogi posse sub pęna excommunicationis (omnesque alios, ut eam audiant, discant & sciant) docet Trull. *l. 1. c. 1. d. 4. n. 7. & 8.* Baldel. *tom. 2. l. 1. d.* 48. ex Sanch. Palao, Barb. &c.

VI. Tenetur infirmos visitare, pauperum curam habere, peccata corrigere, &c. de quibus Possev. Regin. *t. 2. l. 20. c. 5. sect. 3.* Barb. *c. 7.* Vide infrà.

ADDENDA.

QUæst. 170. Quomodo Parochus teneatur residere, & quanto tempore possit abesse à Parochia? 736

R. §. 1. Trid. *sess. 23. c. 1. de Reform.* statuit non licere illi ultrà bimestre intrà annum abesse sine causa, & licentia Episcopi, alioquin teneri restituere fructus, & quidem ante sententiam Judicis, uti putant Bonac. *de oblig. benef. d. 5. p. 3. n. 5. & p. 4. n. 7.* aliique communiter cum Castrop. *t. 13. d. 5. p. 3. n. 3.* stando in Jure Tridentini, putat tamen Laym. *lib. 4. t. 2. c. 6. n. 6.* verba Tridentini, licèt expresè sic habeant, non esse in eo rigore recepta, ut obligent ante sententiam saltem declaratoriam, dummodò per absentiam damnum non sit illatum Ecclesiæ, in quam sententiam etiam inclinat Nav. teste Bonac. Alias pęnas non residentium vide apud Castrop. supra & apud De Luca *de Benef. disc.* 77. quomodo autem debeat Episcopus procedere cum Parocho negligente Residentiam, habet Castrop. *à num.* 10.

§. 2. Quamvis communior sit sententia, quòd Parochus, 737
qui absque causa & licentia ultra bimestre abest, teneatur restituere totos fructus, tamen etiam probabile est non teneri restituere, nisi illos, qui respondent Residentiæ neglectę, quia non tantùm percipit fructus pro Residentia, & oneribus illi annexis, sed etiam pro recitatione Horarum, aliisque Officiis, ergo si Horas oret, & Officia illa per alios expleat, poterit fructus his correspondentes percipere, ita Bon. & alii de pęnis Parochi non residentis, vide Leur. *p. 1. q. 388. & seqq.* Item dicenda *l. 4. à n.* 864.

§. 3. Causa absentiæ debet esse justa & vera, alioquin Paro- 738
chus non facit fructus suos: neque satis est, si juret Episcopo se habere causam justam, quam nolit ob rationes graves revelare, quia causa debet esse Episcopò cognita & approbata, Barb. *de Off. Paroch. c. 8. n.* 59.

§. 4. Li-

739 §.4. Licentiam emanendi ultra bimestre debere esse expressam & scripto datam ab Episcopo tenent communius Authores cum Castrop. *n.8.* quia scriptum à Trid. requiritur veluti forma concessionis; probabile tamen est secundum Navarr. Bonac. *p. 4. num. 12.* Less. *de Just. lib. 2. c. 34. nu. 68.* in foro conscientiæ sufficere esse datam ore: imo Con. Sanch. Regin. & alii putant sufficere tacitam, saltem si talia concurrant signa, ut constet Superiorem actu consentire; nemo autem dicit sufficere præsumptam vel interpretativam licentiam: quòd si causa esset evidenter justa, & tamen Episcopus negaret licentiam, Abb. Lott. *l. 3. q. 27. n. 213.* Garz. & Castrop. *num. 6.* dicunt ex decisione facræ Congregationis adhuc non esse Parocho licitum abesse, quia à gravamine illo conceditur appellatio ad Superiorem, ergo signum est non ideo haberi licentiam, & consequenter Parochus, si absit, tenebitur fructus restituere, non aliter ac si causa non fuisset justa. Ad quantum autem tempus possit Episcopus cum Curato dispensare quoad residentiam, relinquendum est arbitrio boni viri juxta exigentiam necessitatis vel rationabilis causæ, Laym. *ad c. Licèt de elect.* restringit ad annum. V. Leur. *q. 374. num. 2.*

740 §.5. Si occurrente subita & evidente necessitate Parochus nequeat Episcopum adire, potest absque licentia abire, sic enim per Epikiam explicandum esse Trid. censent Bonac. Fill. & aliis; sed ea quacunque causa absit, semper substitui debet idoneus, qui vices absentis agat, potestque esse vicinus Parochus, Barbos. *n. 53.* putat etiam Castrop. *p. 5. num. 2.* pro absentia unius vel alterius diei ferialis, si nullus sit in Parochia infirmus, non esse opus substituere aliquem, quia non adest morale periculum necessitatis ejus præsentiæ. Alias causas excusantes à petenda licentia, vide apud Leur. *q. 378.*

741 §.6. Si Parochus cum causa, sed sine licentia, & absque damno gravi Ovium absit per bimestre tantùm in anno à Parochia, non peccat graviter, quia hoc per se non est malum, alioquin Trid. nunquam permitteret etiam cum licentia fieri: ex eo autem, quòd non petatur licentia, non est materia peccati gravis: imò Navarr. Garz. Bonac. Barb. & alii excusant à mortali, si abesset sine causa, quia talis absentia ad duos tantùm menses censetur modica, sive sit continua sive interrupta.

742 §.7. Probabile est, quòd ad emanendum tantùm per bimestre extra Parochiam, nunc non sit opus licentia Episcopi, dummodò causa subsistat, ita Navar. Bonac. & alii multi apud Barbos. *n. 54.* quorum sententiam Less. *n. 159.* & Castrop. *n. 3.* dicunt esse probabilem, licèt oppositam teneant cum Vasq. Sanch. Reg. Garz. Fill. Barb. & aliis. Probatur, quia usu est receptum, ut ad brevem absentiam non petatur licentia Episcopi, neque Episcopi rescientes contradicunt. Vide Leur. *q. 372.* Rectè autem notat Lay. *n. 7.* securissimum esse cujusvis Diœcesis, in qua quis est, in hoc consuetudinem sequi: universaliter autem putat Castrop. licentiam Episcopi petendam, ubi est dubium de justitia causæ, *& n. 5.* addit cum Garz. ad absentiam bimestrem sufficere quamlibet honestam causam, etiam recreationem in invisendis amicis, quod tamen non admittit Gob. *in Exp. t. 5. n. 602. Lit. L.* si ad hoc bimestre impendatur, Trid. enim videtur requirere aliam causam æquam.

743 §.8. Si Parochus per bimestre tantùm vel per brevius tempus absit, non tenetur ad restitutionem ullorum fructuum, ita Bonac. & alii contra Garz. Ratio est, quia non peccat graviter, Trid. autem videtur tantùm illos obligare ad restitutionem fructuum, qui graviter peccant & emanent ultrà bimestre: unde consequenter inferunt Navar. Azor. Bonac. & alii cum Castrop. suprà, eum, qui justa de causa, sed absque licentia Episcopi abest ultrà bimestre, teneri quidem restituere, sed tantùm illos fructus, qui respondent tempori, quod excedit bimestre, quia Trid. absentiam duorum mensium impunè permittere videtur, si fiat ex justa causa, si autem absit ultrà duos menses, requirit & justam causam & licentiam Episcopi.

744 §.9. Si Parochus habeat duas Ecclesias unitas, tenetur residere in dignori; si non constet, quæ sit dignior, in frequentiori; & si una fuerit extra, altera intrà urbem, residere debet in ea, quæ est intrà urbem, licèt sit minus frequens, providendo externis pro nocte de Ministris Sacramentorum in necessitate secundùm consuetudinem antiquam loci, Barb. *nu. 9. & 28.* Castrop. *p. 2.*

745 §.10. Parochus censetur residere in parochia, in quocunque loco illius commoretur, v. g. apud Parentes vel fratrem extra parochialem domum: item quamvis consideret extrà fines Parochiæ, sed parum distans, uti docet Riccius apud Dianam *par. 3. tract. 4. R. 156. in fine*, nam quod parum distat, nihil distare videtur, inquit Bonacina; si autem extra parochiam distet ad bis mille passus, non censetur residere, licèt singulis Festis & Dominicis ad eam accederet & præterea relinqueret Vicarium loco suo, ita Barbos. *num. 39.* potestque videri Gob. *Lit. I.* Quòd si esset intra fines parochiæ, sed in tali loco, ad quem parochiani non semper accedere possint, v. g in arce nocto clausa, resideret quidem, non tamen sufficienter ad usus, ad quos residere debet, nempe ad promptè inserviendum populo in necessitate, adeoque non satisfacere, Luca ad Trid. *disc. 4. n. 11.* Lott. *lib. 3. quæst. 27. num. 39.* Paxjord. *lib. 10. t. 4. n. 56.* Leur. *quæst. 371.*

§.11. Continuæ Residentiæ non obstat, si quis aliquibus 746
diei horis extra parochiæ fines exeat, v. g. recreationis causa, quia manet moraliter præsens, ita Bon. & alii cum Barb. *n. 44.* item manet residens, qui eadem die reversurus excurrit ad vicinum oppidum, nullus etiam sibi in hoc peccati conscientiam facit; & ratio suggeritur à Trid. suprà: *Quia qui aliquantisper tantùm absunt, ex veterum Canonum sententia non videntur abesse, quia statim reversuri sunt:* Aliud tamen est, si noctu sæpè emaneret, uti rectè Gob. *Lit. D & seqq.*

§.12. Justa causa obtinendæ licentiæ ad non residendum 747
pro aliquo tempore etiam ultrà duos menses est quadruplex ex Trid. suprà 1. *Christiana charitas*, uti si alibi sublevanda sit gravis necessitas proximi, odia & lites componendæ. *Urgens necessitas*, v. g. ob gravem corporis infirmitatem, ob causam prosequendi litem de juribus Beneficii, ob piam peregrinationem. 3. *Debita obedientia*, uti si absit ex mandato Papæ, vel occupetur in servitio Sedis Apostolicæ. 4. *Evidens Ecclesiæ vel Reipublicæ utilitas*, uti si negotium commune ab alio geri non possit. Notat autem Gob. *Lit. K.* non licere ob alias causas: possuntque plura videri apud Barbos. suprà & Leur. *q. 376.* item *q. 382. & seq.* ubi *q. 386.* agit de occupato in servitio Episcopi.

§.13. Nunc jure novo Trid. non est licitum Parochis abes- 748
se, nec Episcopus dare potest licentiam, ut absint à Parochia, per septennium vel quinquennium studiorum causa, quia antequam adeant Parochiam, debent examine prævio esse judicati habere sufficientem scientiam ad curam animarum, ergo causa studii non potest illos excusare: ita Bonac. Filliuc. Garz. Gonz. Paajord. Leur. *q. 380.* Engel. *de Cleric. non resid. n. 11.* aliique nunc communissimè cum Barbos. *nu. 47* & Castrop. *T. 7. d. 3. p. 9. §. 9. n. 8.* qui tamen *a n. 9.* oppositam sententiam censet probabilem, pro qua citat multos, & quam absolutè tenent Less. *n. 104.* Laym. *suprà n. 5.* Lott. *n. 152.* Zerola *p. 1. v. Studium*, qui docent ex *cap. Cùm ex eo, de electione in 6.* Episcopum posse dispensare cum promotis ad Ecclesias parochiales, ut usque ad septennium, quo in studiis morari possunt, non teneantur promoveri ad Sacerdotium, dummodò intra annum post adeptam parochiam fiant Sub-Diaconi, sed sententia illa videtur per Tridentinum elisa, nec ipse Laym. tenuit illi multum fidit; nam requirit, ut adsit necessitas vel major Ecclesiæ utilitas, quod nunc difficulter in praxi habebit locum: adhuc tamen sunt aliqui Episcopi, qui ad biennium quandoque dispensant, quo Parochus se ad curam melius disponat ac perficiat, sed etiam quoad hoc servanda est consuetudo cujusque Diœcesis: requiritur tamen etiam pro hoc casu dispensatio Episcopi in scripto, Leur. *q. 375.* Vide dicenda *Lib. 4. à n. 864.*

Q. 171. An Parochus teneatur ad curam per seipsum? 749
R. §.1. Putant Jo. Sanch. *in select. d. 47.* & alii apud Diana *p. 3. t. 4. R. 156.* Parochum, si per seipsum non exerceat curam, non tantùm peccare mortaliter, sed etiam teneri fructus restituere, quia qui non facit, quod debet, non percipit, quod oportet; deinde, quia fructus Beneficii sunt propter officium, denique quia stipendium, quod datur propter causam, causa non subsecuta retineri non potest, uti habent Regulæ communes Juris. Sed quoad fructus, contradicunt Garz. Ugol. Bon. & alii, quia Trid. secundùm dicta *qu. præc.* eos tantùm privat fructibus, qui non resident: quod autem attinet ad obligationem, videtur aliqua distinctione opus: hinc

§.2. Supponendum cum communi, Beneficium illud 750
dici principaliter curatum, cui à principio cura animarum est annexa tanquam principale onus: potest autem annexa esse cura, vel actualis, si Beneficiatus eam actu per se teneatur exercere, vel habitualis tantum, si non teneatur actu per se habere exercitium illius curæ, quia per fundationem, privilegium vel consuetudinem onere illo ipse levatus est, & à Sacellanis, vel à Vicario præstari debet.

§.3. Qui suscipit Beneficium principaliter curatum, quam- 751
vis habitu tantùm sit tale, debet habere omnia requisita ad hoc, ut per se, saltem in necessitate, possit curam exercere, sic enim habet Trid. *sess. 7. c. 3. de Ref. Inferiora beneficia Ecclesiastica, præsertim curam animarum habentia, personis dignis, & habilibus, & quæ in loco residere ac per seipsos curam ipsam exercere valeant, conferantur, aliter autem facta collatio sive provisio omnino irritetur:* Itaque Trid. hic ad omne Beneficium curatum, quod est inferius Ecclesia Metropolitana seu Cathedrali, postulat industriam personæ, ideoque etiam *sess. 24. c. 18. de Ref.* mandat collationi ejusmodi Beneficiorum præmitti examen pro approbatione, &c. ita ut debeat posse exercere curam.

§.4. Si Beneficium sit tantùm habitu curatum, potest tota 752
cura committi Sacellanis; è contra si sit actu curatum, communior sententia est, quòd sit obligatio aliquando per se exercendi

cendi curam, v.g. excipiendo Confessiones, cùm hæc sit prima & præcipua pars curæ, hinc Bonac. *in Dec. d.5.p.2.* Barbos. *de Offic. Paroch. c.8.n.41.* aliique plures dicunt eum peccare mortaliter, si ipsemet commodè possit exercere curam, & semper faciat per alium, quia cùm Ecclesia ad officium Parochi prærequirat capacitatem & industriam personæ, hujus quoque obligatio est personalis, uti etiam argumentatur Pirh. *l.3.t.4.nu.3.* adduot tamen posse etiam frequenter & ad difficiliora adhibere Sacellanum, & quandoque etiam alios, præsertim si Parochiani sint contenti, & per alium æque benè fiat. An autem Parochus per seipsum teneatur concionari, dicetur *num.765.* Vide etiam Leur. *p.1.qu.371. num.3.*

753 §.5. Si ille, qui bona fide suscepit Beneficium curatum, sit illitteratus & imperitus, id est, inhabilis ad ea, quæ incumbunt officio curæ, ut explicat Barbos. *in Collect. ad Trid. sess.21.c.6. de Refor.* ita ut non possit se qualificare ad curam per se gerendam, *Trid.* ibidem permittit illi, si quidem aliàs honestæ vitæ sit, substitui Vicarium, assignata huic parte fructuum secundùm proportionem onerum, quæ supplet: Si autem ejusmodi illitteratus & imperitus turpiter ac scandalosè viveret, vult moneri; & si se non emendet, permittit privari Beneficio.

754 Q.172. *Quæ sit obligatio Parochi tempore morborum, & belli?* Resp. Hanc rem bene tractat Chapeav. *in Lib. de ministrandis tempore pestis Sacramentis*, ex quo Gob. *in Exp. T o.1. à num.121.* pleraque desumpsit. Excerpo aliqua:

§.1. Potest Parochus grassante peste cum licentia Episcopi se subducere, dummodò substituat æquè profuturum, & subsistat in loco, in quo possit gerere providentiam pro grege suo: Si autem substituere non possit idoneum, non potest uti privilegio Tridentini emanendo ad bimestre, neque potest resignare Beneficium, est enim conductus pro tali necessitate, sicut miles pro futuro prælio: quid autem agere possit & debeat Episcopus, si Parochus fugiat, & desint, qui se offerant, habet Gob. suprà. V. Leur. *p.1. qu.384.*

755 §.2. Certum videtur Parochum teneri etiam vitam exponere, non solùm in extrema, sed etiam in gravi necessitate spirituali alicujus sibi subjectæ Oviculæ, uti dictum est *lib.2.n.174.* si tamen unicus esset Sacerdos, vel Parochus, quo sublato deesset Communitati Minister Sacramentorum, hic non debet singulis ministrare Sacramenta, si sit probabile periculum infectionis, sine quo aliis ministrare posset, quia salus omnium præferri debet saluti unius particularis, & Parochus obligatus communitati tenetur se illi conservare, Barbos. *de Offic. Parochi c.17.n.15.* P. March. *in Trib. t.3.p.1.t.9.t.2.q.6.§.2. R.1.* vocans communem.

756 §.3. Parochus tenetur ingredi domum peste infectorum, si nequeat aliter administrare Sacramenta necessaria: si autem possit aliter, v.g. si æger possit exire foras, non tenetur: quòd si bis terve accessit ædes peste infecti, & tamen reperit imparatum, obligatur ad redeundum, quando erit paratus: Si verò æger malitiosè Parochum repulit, aut debito tempore noluit Sacramenta suscipere, debet nihilominus ad eum redire, si intelligat resipuisse, vel adsit magna spes illum ad frugem reducendi, quia certum periculum damnationis præferri debet illi molestiæ & periculo Parochi obligati ad procurandam salutem Ovium.

757 §.4. Si Parochus moraliter certus sit peste infectum non esse in peccato mortali, Caram. Chapeaville aliique apud Gob. *n.138.* dicunt non teneri accedere pro Sacramento Pœnitentiæ, Verjuys *in Past. Mission. t.14.ar.4.* dicit teneri, si petat infectus, habet enim jus confitendi, ergo alter obligationem ministrandi, præsertim cùm sciri non possit, an quis sit in gratia: utrùm autem, quando & quomodo teneatur pestiferis ministrare Eucharistiam & extremam Unctionem, dicemus, quando de illis Sacramentis, potestque videri Verjuys *art.8. & seqq.*

758 §.5. Si peste infectus nolit ullum peccatum altè & à longè confiteri, tenetur Parochus propè accedere; non tenetur autem totam Confessionem excipere, sed potest uno vel altero peccato audito absolvere, uti communiter docent AA. apud Verj. *art. 5.* qui *art. 9.* inter cautelas etiam hanc numerat, ut Confessarius nunquam se constituat inter infectum, & ignem vel fenestram, quia aer ab infecto trahitur ad ignem vel ad fenestram, adeoque inficiet Confessarium, hinc optimum erit, si interponat ignem aut saltem candelam inter se & ægrum: deinde nunquam debet se directè ponere contra infirmum, sed ad latus aversa facie.

759 §.6. *Suar.* putat in contagione Parochum ipsum teneri sibi providere de præservativis & remediis, sed Chapeav. Gob. & March. *R.3.* dicunt ipsi providendum esse à Magistratu, quia hic est casus extraordinarius, & pro necessitate communi.

760 §.7. Non plenè officio suo satisfacit Parochus, qui postquam moribundum munivit extremis, eum deserit, nec ulteriùs visitat, ita Gob. & Steph. *T.5.d.6.n.9.* Ratio est, quia quò vicinior est mors, eò majus salutis periculum ingruit à dæmone infestante, & tantò major est corporis ac animi infirmitas, ergo tunc maximè tenetur ex officio Parochus saluti suorum providere. Quòd si semel confessus & munitus, peteret iterùm confiteri, putans se indigere, quamvis esset peste infectus, Parochus tenetur audire toties quoties, uti rectè Verj. *art.6.*

§.8. Tempore belli, ubi speciale periculum non magis im- 761
minet Parocho quàm Parochianis, tenetur Parochus adesse Ovibus, ne destituantur Sacramentis, Officiis divinis & solatio necessario, est communis, & patet.

Plura addit Gob. *in Exp. T.2. à n.231.* qui videri potest, uti & Verjuys *toto T.14.* Generatim autem, quomodo teneatur Parochus administrare Parochianis Sacramenta, videri potest Leurenius *qu. 425.*

Q.137. *An Parochus teneatur aliquando Missam offer-* 762
re pro Parochianis? Resp. Affirmant cum aliis Sot. Gavant. Bonac. Barbos. ex Trid. *Sess.23. cap.1. de Ref. Cùm præcepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, Oves suas agnoscere, pro his Sacrificium offerre:* deinde S. Congregatio apud Barbos. *de Offic. Paroch. cap.11. & de Offic. Episc. alleg.24. num.23.* declaravit Parochum non posse accipere eleemosynam manualem pro Missa, quando tenetur celebrare: denique Parochus à Parochianis habet sustentationem, & ideò alitur, ut pro eis Missam offerat. E contra negant Navarr. Suar. Vasq. Con. Reginald. Castrop. Lugo & alii apud Barb. suprà & cum Burgh. *cent.1. cas.27.* quorum sententiam Steph. *T.5.d.4.num.66.* defendit velut probabilem, Gob. *de Sacrif. num.492.* velut probabiliorem, hi dicunt Parochum non teneri applicare Parochianis illas Missas, quas certis diebus, aut in Festis & Dominicis tenetur legere, sed posse pro eis accipere stipendium, quia sufficit, quòd populum pascat verbo Dei, Sacramentis, lectione Sacrificii, licet fructum eis specialiter non applicet, obligatio enim applicandi eis fructum est distincta ab obligatione legendi: unde ad *Trid.* dicunt tantùm velle, ut Parochus in Sacrificio generaliter oret pro suis; Sacra autem Congregatio loquitur de Sacerdote, qui aliàs tenetur celebrare pro aliquo, uti pluribus ostendit Lugo *de Euchar. d.21.n.21.* Utraque sententia est probabilis, prima tamen videtur esse conformior Tridentino, & uti agnoscit *Gob.* declarationi Sacræ Congregationis, ac nititur quadam æquitate, præsertim secundùm limitationem, quam apponit *Barbosa*, quòd Parochus teneatur aliquando pro Parochianis Missam legere, *secundùm arbitrium boni viri:* notat tamen rectè idem Barbos. *de Off. Paroch. c.11.n.8.* cum multis aliis, quòd Festo Nativitatis Christi non teneatur legere tres Missas, sed satisfaciat legendo unicam, & consequenter reliquas poterit applicare, cui volet. Vide Leur. *p.1.q.427.*

Q.174 *Quæ sit obligatio Parochi circa conciones?* Resp. 763
§.1. Trid. sic præscribit *sess.5. de Ref. cap.2. Pascant salutaribus verbis docendo, quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annunciandoque eis cum brevitate, & facilitate sermonis vitia, quæ eos declinare, & virtutes, quas sectari oporteat, ut pœnam æternam evadere, & cœlestem gloriam consequi valeant.* Ex quibus verbis patet non requiri conciones oratorias, uti etiam rectè notat *March.* quia communiter parùm prosunt Parochianis.

§.2. Peccat graviter Parochus diù omittens conciones die- 764
bus festis & Dominicis, hinc Bonac. *in Dec. d.5.p.2.n.31.* dicit, si omittat per integrum mensem continuum, vel per decursum totius anni duobus tribusve mensibus, fore mortale, & si pergat sequente Dominica vel festo omittere, toties de novo peccaturum mortaliter, uti & illum, qui per culpam suam, uti per intemperantiam, se reddit ineptum, quò minus concionari possit ad tam diuturnum tempus.

§.3. Barbos. *de offic. Paroch. c.14. num.9.* Bonac. & alii do- 765
cent Parochum non satisfacere officio coram Deo, si toto anno ipsemet nunquam concionetur, nam Trid. *sess.5.c.2. de Ref.* dicit: *Omnes Ecclesiarum Prælatos teneri per se ipsos, si legitimè impediti non fuerint, ad prædicandum* S. JESU Christi *Evangelium:* Tol. tamen *de instruct. Sacerd. lib.5.c.5.n.9.* dicit satis esse, si per alium semper concionetur, in quam sententiam etiam inclinat Possev. *c.3. num.3.*

§.4. Major est obligatio catechizandi, quàm concionan- 766
di, uti omnes docent, & non tantum pro pueris, qui nunquam sciverunt, sed sæpè etiam pro adultioribus, qui vel non sciverunt satis, vel obliti sunt: unde pro concione valdè utiliter proponet Parochus res spectantes ad præcepta Fidei, Spei, Charitatis, Sacramentorum, Justitiæ Christianæ. Vide Leur. *p.1. q.429.430. & 440.* Item *q.436.* ubi notat, quos admittere possit ad concionandum in sua Parochia. Item *q.439.* ubi examinat, an suos cogere possit ad conciones in Parochia.

Q.175. *Quandonam potissimùm ratione officii sui gra-* 767
viter peccet Parochus? Resp. Ex communi sententia peccat graviter, 1. Si deserat gregem, ut *à num.754.* dictum est. 2. Si ignoret ea, quæ necessaria sunt ad officium & directionem spiritualem Ovium, cùm enim sit ex officio Pastor, Doctor, Judex, Medicus & Consiliarius in iis, quæ animam ac salutem concernunt, graviter peccat admittendo Pastoratum, si ad ista

desit

desit ipsi scientia, & quando insufficientiam advertit, nec potest sufficientiam acquirere, tenetur dimittere, nisi bona fide processerit, uti *num.*753. dictum est. 3. Si sit negligens, ut si per negligentiam ipsius aliquis moriatur sine Sacramentis; si rudes non instruantur, maxime in necessariis *necessitate medii*; Si peccata non impediat, ubi potest, Synodus Aquisgranensis *cap.*36. ait, *Sacerdotes pro populorum iniquitate damnantur, si eos aut ignorantes non erudiant, aut peccantes non arguant, testante Domino ad Prophetam, speculatorem domui Israel dedi te, si non fuerit locutus, ut se custodiat impius à via sua, morietur, sanguinem verò ejus de manu tua requiram.* Hinc falluntur magnoperè, si putent satis esse Missam populo legere, concionari, catechizare, ministrare Sacramenta, nam tenentur etiam alia adhibere media, quibus Parochianorum saluti prospiciatur: Parocho dicitur, quod Jerem. 1. v. 10. *Ecce constitui te ... ut evellas & destruas & disperdas & dissipes & ædifices, & plantes:* Servire debent ac privatim convenire etiam illos, qui ad templum accedere non possunt, eò quòd domum vel pecora custodire debeant, hi enim, cùm plerumque instructi non sint circa media salutis, sunt in gravi necessitate spirituali, quam levare tenetur Parochus secundum dicta *Lib.*2. *quæst.*174. Exemplo præivit Apostolus: *Vos scitis*, inquit Act. 20. *quomodo nihil utilium subtraxerim, quò minùs annunciarem vobis, & docerem vos publicè & per domos.* 4. Si sit malo exemplo, partim quia vita ejus longè majus præbet scandalum, eò quòd simpliciores putant se rectè omnia agere, si non agant pejus quàm Pastor suus; partim etiam quia authoritatem, quam tenentur sibi facere & conservare, ut in concionibus & admonitionibus efficaciam habeant, prorsus amittunt, quod potissimum fit per immoderatas compotationes cum Parochianis.

Meritò legendus esset ab omnibus Parochis Barbosa *De Offic. Paroch. cap.*3. cujus titulus est: *De gravitate formidandi oneris, quod Parochorum humeris imponitur, dum illis animarum cura committitur:* Item cap. 6. *De vitâ, & honestate Parochorum*, ubi explicat, quo habitu uti, quibus conviviis & ludis interesse, quibus negotiationibus licitè vacare possit Parochus. Quæ autem sit obligatio Parochi, ut certos libros habeat & quædam annotet, videri potest Leurenius *p.*1. *qu.*432.

DUBIUM VII.

768 *Quæ obligatio Præceptorum, & Discipulorum*

RESp. Inter Præceptores (idem est de Pædagogis) & Discipulos est quodammodo eadem obligatio, quæ inter Parentes & liberos. *Unde resolves:*

I. Discipuli peccant, 1. Si Præceptoribus & Pædagogis non exhibeant honorem & reverentiam. 2. Si non obediant in rebus pertinentibus ad studia & bonos mores. 3. Si eos conviciis, vel contumeliosis verbis traducant. 4. Si negligenter studeant, scholarum aut studiorum tempore lusui vacent, vel otio. 5. Si pecunias Parentum dilapident vel inutiliter expendant. 6. Si malo fine studeant. 7. Si Gymnasii sui Leges, vel Academiæ Statuta (si quidem ea ad peccatum obligent) non servent. 8. Si scientias superstitiosas aut vetitas addiscant, vel libros prohibitos legant. 6. Si stipendium debitum Doctori suo non solvant, cùm possint, V. Navar. *cap.*23. & 25. Fill. *tract.*28. *part.*2. *cap.*10. *quæst.* 1.

II. Magistri & Pædagogi peccant, 1. Si peccata Discipulorum dissimulent, & non corrigant, quando possunt. 2. Si profectum eorum in litteris non sedulò promoveant. 3. Si non doceant bonos mores. 4. Si ex proposito falsa doceant ut vera, vel superstitiosa & saluti noxia. 5. Si non studeant ipsi, ut officio satisfaciant. 6. Si stipendium exigant majus justo, vel quàm Gymnasii Leges, aut consuetudo permittat. 7. Si Doctoratus insignia negent dignis, vel indignis conferant; quod *Navar.* dicit esse mortale; præsertim in Theologia, Jure Canonico, Civili, & Medicina, nam in Philosophia fortè veniale tantùm esse censet Cajet. *v. Doctoratus*. 8. Si Discipulis malo sint exemplo. 9. Si malis moribus imbutos, & qui aliis perniciosi sunt, ad scholas admittant, vel ex iis non dimittant. Vide Trull. *lib.*4. *cap.*1. *d.*1. *num.*2.

TRACTATUS IV.

De quinto & sexto præcepto.

CAPUT I.

Quid quinto præcepto prohibeatur.

Non occides. 769

PRohibetur hominis occisio, mutilatio, verberatio, aliaque similis afflictio injusta; de qua quæritur, quæ & quando sit injusta.

DUBIUM I.

An aliquando liceat occidere vel mutilare seipsum.

RESp. Absque divina authoritate non licet seipsum directè & ex intentione occidere. Ratio, quia est contra charitatem sui & fit injuria Reipublicæ & Deo, qui est solus directus absolutus Dominus humanæ vitæ. Dixi 1. *Absque authoritate divina*, propter Samsonem & quosdam Martyres, qui seipsos occiderunt, vel ex divina inspiratione, vel inculpata ignorantia. Dixi 2. *Directè:* quia indirectè quandoque licet se occidere, hoc est, aliquid facere vel omittere, ex quo præter intentionem mors certò sequatur, quia præceptum conservandi vitam, utpotè affirmativum, non semper obligat, sed potest omitti propter bonum finem, necessitatem, vel magnam utilitatem. S. Th. 2. 2. *q.*64. V. Fill. *t.*29. *c.*4. *q.*5. & Becan. 2. 2. *t.*3. *c.*7. *q.*8. *Unde resolves:*

I. Miles potest, imò tenetur persistere in statione, etsi moraliter certus sit se occidendum, Card. Lugo *d.*10. *sect.* 1. Item posse ad evertendam turrim hostilem, aut ad perdendos hostes, pulverem incendere, etsi sciat se obruendum; uti & navem mergere vel incendere, ne hostis ea potiatur cum gravi Reipublicæ damno, docet Less. *l.*2. *c.*9. *n.*32. Fagund. *to.*1. *l.*5. *c.*11. Similiter licet se objicere telo vel ictui, ad servandam vitam Principis, amici ad mortem injustè damnati vices subire, Less. *num.* 30. vel in naufragio tabulam cedere, ex Tol. Less. *l. c.* Lopez 1. *p. c.*65. Item servire peste infectis, vel ad fugiendum incendium ex alto se præcipitem dare, cum certo periculo mortis, Less. *n.*31 & 35. Fill. *l. c.* Laym. *l.*3. *t.*3. *p.*3. *c.*1. *n.*3. Lug. *l. c.* Ubi tamen eversionem illam turris, & combustionem navis, (si quidem nulla sit spes evadendi) timidè, & nonnisi ex gravissima, v. gr. boni publici causa, videtur concedere. V. *num.* 51. 52. *&c.* Malderum *tr.*3. *c.*1. *dub.*19. Dian. *part.*5. *tr.*4. *R.*26. Fagund. *p.*5. *cap.*11. *num.* 6. & *seqq.*

II. Etsi virgini non liceat ad castitatem servandam directè se occidere, licet tamen ei certo periculo mortis se exponere, etiam pro sola integritate corporali, licèt rationabiliter præsumeret se non consensuram: quia integritas ista magni æstimatur. V. Laym. *l. c.*

III. Reo licet non fugere, imò etiam sponte se sistere Judici plectendum; licèt positivè seipsum perimere non possit, etiamsi à Judice id ei committatur, V. Less. *num.* 25. 26. & 28. Lugo *n.*83. contra Vasq. *T.* 2. *d.*173. *cap.*3.

IV. Etsi Carthusianus in extrema ægritudine possit servare vitam vescendo carnibus, idque probabiliter ei tum liceat, (atque adeò non peccet, qui inscio præberet cibos ex carnibus, Sanch. Dian. *p.*8. *tr.*7. *R.*70.) licitè tamen & laudabiliter etiam tum omitti, cum certo periculo mortis, ut contra Vasq. & Gran. docet Dian. *p.*5. *tr.*4. *R.*32. ex Vict. Lorc. *&c.* quia rationabiliter negligit vitam pro bono communi Ordinis, Lugo *num.*33. contra Azor. & Escob. *T.* 6. *cap.*7. ubi docet, teneri carnibus vesci, si exigat necessitas, ita ut aliter vitam conservare non possit; quod Sanch. *Cons. l.*5. *c.*1. *d.*35. cum *aliis sex* ita distinguit: Si necessitas vescendi sit ab intrinseco v. g. morbo, ex quo judicio Medicorum convalescere non possit, nisi esu carnium, ait probabilius esse, non teneri vesci, (tametsi licitè possit) quia morietur naturaliter ex morbo, cujus ipse non est causa: Si verò sit ab extrinseco (v. g. si ob inopiam aliorum ciborum fame moriendum esset) teneri vesci, quia mors illa, cùm sit violenta, imputaretur.

V. Licet carnem vigiliis & inedia moderatè affligere; qui autem advertens vitam iis notabiliter minui, nihilominus continuaret, peccaret graviter, ut notat Laym. *n.*5. ex Cajet. Etsi hic multi ob bonam fidem, & zelum Deo placendi excusentur, V. Bon. *To.*2. *de restit. d.*2. *q. ult. sect.* 1. *p.*5. *n.*9. Fill. *l. c.* Lugo *n.*32. 33. 36. *&c.* Ubi rectè notat, aliud esse procurare abbre-

abbreviationem vitæ seu mortem positivè sibi afferre; aliud permittere, vel periculum ejus subire, vel non adhibere media ad avertendam: prius ait esse illicitum, v.g. pœnitentiis indiscretis, carnisque macerationibus vitam notabiliter abbreviare; posterius verò sæpè licere, ideoque non teneri Carthusianum carnibus vesci, nec aliquem alium uti pretiosa & exquisita medicina, ad mortem vitandam; nec Sæcularem relicto domicilio quærere salubriorem aerem extra patriam.

VI. Excusantur ægri, qui paulò ante mortem, causa humilitatis vel boni exempli, petunt humi collocari, quia non intendunt vitam abbreviare. V. Vasq. *l.c.* Addit Laym. *n.* 5. non teneri quenquam mediis extra-ordinariis, & nimis duris, v.g. abscissione cruris, &c. vitam conservare: nisi tamen ea communi bono sit necessaria, V. Less. *l.c.* Sanch. *d.* 34. ubi dicit, infirmum in periculo mortis, si sit spes salutis, non posse medicamenta respuere. Non videtur tamen virgo ægrotans (per se loquendo) teneri subire manus Medici, vel Chirurgi, quando id ei gravissimum est, & magis quàm mortem ipsam horret, Escob. *E.* 7. *c.* 8. ex Turrian. *Sum. P.* 1. *cap.* 263. *dub.* 5.

Resp. 2. Non licet se mutilare, nisi sit necessarium ad conservationem corporis totius; quia nemo est suorum membrorum absolutè dominus. Less. *d.* 14. *Unde resolves:*

I. Non licet se castrare ad conservandam castitatem, vel ad sedandas tentationes: quia hoc ad eum finem non est necessarium. S. Th. 2. 2. *q.* 65. *art.* 1. Less. *l.c.* Molin. Fill. *q.* 3. *&c.*

II. Peccant Parentes, qui filios etiam consentientes castrant, ut sint utiles cantui. V. Laym. *n.* 2.

Quæres. An sepeliendus sit in loco sacro, qui seipsum occidit?

Resp. Id vetant Ecclesiæ Canones: qui tamen non sunt intelligendi de iis, qui ex furore, amentia, vel passione gravissimæ tristitiæ, turbata phantasia id fecerunt; vel qui ante mortem verè de hoc doluerunt. Quòd si constet quempiam seipsum occidisse, & dubitetur, utrum deliberatè, an ex animo turbato factum sit, in praxi privatur sacra sepultura, cùm præsumatur secundùm opus externum voluntariè esse factum: nisi tamen ex circumstantiis contrarium colligatur: Si verò dubitetur, à seipso, an ab alio, v.g. sit præcipitatus in aquam, delictum tam atrox & contra naturam non præsumitur sine evidentibus indiciis. Molin. *T.* 3. *d.* 20. V. Laym. *num.* 8. V. etiam Escob. *E.* 7. *c.* 8. ubi dicit, eum, qui moritur ex vulnere in duello accepto, si vivus ex loco discessit, non esse privandum sepultura Ecclesiastica.

ADDENDA.

770 QUæst. 176. *Quanta sit obligatio servandi vel prolongandi vitam?* R. §. 1. Circumcelliones hæretici tempore Constantini Imperatoris asserebant quemcunque hominem se interimentem esse Martyrem, sed damnati sunt in Conc. Bracharensi, uti refert Lugo *de Just. d.* 10. *n.* 1. & Mendo *in Stat. d.* 4. *num.* 43. unde relicto illo insano errore, dicendum est, quandoque esse gravem, quandoque nullam obligationem servandi vitam vel prolongandi, uti explicat Busembaum, quibus adde *seqq.*

771 §. 2. Quamvis possit aliquis mortem sibi directè ex bono fine optare, v.gr. ut liberetur ærumnis morti ipsi æqualibus, aut ut peccatis sit liber, uti cum aliis docet Tamb. *lib.* 5. *cap.* 1. *§.* 3. *num.* 34. tamen nemini licitum est directè sibi mortem inferre. Ratio disparitatis est, quia actus optantis est inefficax, id est, sistit in desiderio, quod suam moralitatem desumit à motivo, quod potest esse bonum, neque tendit in læsionem alicujus juris alieni, nam pro talibus circumstantiis præsumitur Deus consentire seu non reprobare tale inefficax desiderium: è contra occisio sui esset actus efficax tendens ad ipsum effectum externum mortis, quo læderetur jus, quod habet solus Deus in vitam nostram. Neminem autem ad peccatum vitandum posse se occidere, latè probat Bonæsp. *in Noctua dub.* 21. *n.* 600. idem tenent Dian. *p.* 11. *tr.* 1. *R.* 23. & Lugo *num.* 23.

772 §. 3. Non est eadem obligatio vitam prolongandi, quæ est non abbreviandi seu conservandi, ita Pasq. *in Praxi jejun. decis.* 27. Sanch. *in Cons. lib.* 5. *cap.* 1. *d.* 33. Gob. *in Quint. T.* 5. *c.* 1. *num.* 30. Ratio est, quia *vitam prolongare* importat singulare studium, ad quod non tenemur, è contra *non abbreviare & conservare* importat commune tantùm studium, ad quod tenemur: unde non est idem non prolongare, & abrumpere vitam, uti rectè Victoria *Rel. de Temp. num.* 9. qui cum Fagund. docet, quamvis Medicus diceret aliquem, v.g. utendo vino, posse ad decem annos vitam prolongare, tamen posse ex mortificatione abstinere.

773 §. 4. Omnes docent non licere abstinere, v.g. à vino, directè ea intentione, ut etiam hora citiùs moriatur, Lugo *num.* 32. Gob. *num.* 32. quia nemo etiam ad horam est dominus vitæ suæ: idem tamen Lugo *n.* 31. docet strangulandum posse priùs abstinere à cibo, ut sic debilior factus citiùs suffocetur, quod Gob. *n.* 75. dicit esse probabile, se tamen non suasurum, nisi esset periculum desperationis aut blasphemiæ.

774 §. 5. Licitum est abstinere à parte etiam communis cibi & potus, quamvis mors inde sequatur citiùs, dummodò sumatur, quod necessarium est ad conservationem individui, Sanch. *n.* 11. Pasq. *n.* 8. Lugo *n.* 34. Gob. *n.* 40. Ratio est, quia sic non tollo, sed tantùm non prolongo vitam, ad quod non teneor; habens finem bonum, qui est utilitas spiritualis prævalens corporali, & ita fecerunt sancti viri: quòd si hoc licitum non esset, peccarent plurimi per studia & artes laboriosas nativum calorem consumendo, nam sic etiam minuitur vita; unde universaliter docet Granad. apud Dian. *p.* 5. *t.* 4. *R.* 33. movendum non esse scrupulum, etiamsi quis pœnitentiis, vigiliis, mortificationibus ad obsequium Dei vitam suam abbreviet, hoc enim spectat ad gubernationem vitæ, quæ nobis à Deo commissa est, ut ita possimus illa uti ad exercitium virtutum, & ad majorem in cœlo obtinendam gloriam: hinc potest quis Religionem ingredi, nec tenetur ex illa aut è Novitiatu egredi, etiamsi advertat abstinentiam aliaque similia nocere valetudini, & sic abbreviandam vitam, Lugo *n.* 34. Gob. *n.* 54. Consequenter non tenetur Religiosus petere victum à communi diversum, licèt communis noceat valetudini, Gob. *n.* 60. nec salubriorem locum, quamvis in eo, in quo est, minùs diu sit victurus, Vict. Sayr. Gob. *n.* 59. Quod idem rectè asserunt etiam de homine sæculari Vict. & Lug. *n.* 36. quia applicatio rerum valetudini noxiarum aut omissio valetudini utilium à sapientibus non censetur occisio sui, quando fit ex causa proportionata statui suo, vel Sanctorum exemplo conformi: Si tamen victus ordinarius inferret Religioso grave incommodum, teneretur Superiori indicare, ut præveniretur majoribus incommodis, non autem teneretur indicare, si tantùm causet leviora incommoda, ut catharros, somnum inquietiorem &c. Gob. *n.* 65. *&* 66. Quòd si indicarit, & non provideatur, debet acquiescere & permittere, quidquid secuturum est.

775 §. 6. Nemo, nisi postulet necessitas Reipublicæ vel Ecclesiæ, tenetur vitam conservare mediis extraordinariis aut pretiosis, Sanch. Vict. Sayr. Lug. *n.* 36. Gob. *n.* 34. *l.* Ratio est, quia nō tenemur conservare nisi mediis ordinariis, secundùm dicta *l.* 2. *n.* 201. imò Vict. *n.* 1. & Sayr. *l.* 7. *c.* 9. *n.* 28. dicunt hominem nō teneri conservare vitam medicinis, quia incertum est, an eam non plùs minuant quàm prolongent: Similiter docet Sanch. *n.* 4. neminem teneri quotannis sumere medicinam, v.g. ad præcavendas febres, quamvis esset probabile periculum febris & mortis, hæc enim non sunt ordinaria media vitam conservandi: addit tamen *n.* 5. omnes teneri, dum ægrotant, si commodè possint consulere Medicos, & uti cibis salutaribus, quia hæc sunt media ordinaria & facilè parabilia, ideoque etiam Boudervins *p.* 2. *q.* 8. dicit ægrum periculosè laborantem, cui copia est Medicorum & mediorum, teneri illis uti, si aliter sanari non possit: addit *q.* 9. quoties notabile periculum imminet ex omissione consilii, teneri ægrum in licitis & honestis obedire Medico.

776 §. 7. Docet idem Bouderv. *q.* 12. si notabile corpori damnum vel vitæ periculum immineat, teneri Patientem admittere etiam inspectionem corporis; rationem dat, quia erubescentia, quæ deterret, habet ortum à peccato, & vincenda est per mortificationem, nam ratione illius, quod culpa nostra contraximus, non est nobis licitum aliquid contra Jus, quo Deus nos obligat ad conservandam vitam: Nav. *tamen*, Less. Baldel. Bonac. J. Sanch. Tamb. *§.* 4. *n.* 25. cum *Busembaum* docent puellæ licitum esse negligere curationem sui morbi, ne tangatur in partibus inhonestis, quia nemo tenetur admittere curationem, à qua non minùs abhorret quàm ab ipso morbo: notant tamen rectè Turrian. & Dian. *p.* 5. *t.* 3. *R.* 158. teneri admittere sibi applicari medicinas ab alia honesta fœmina.

777 §. 58. Licitum est respuere medicinas, ut sic tolerentur graves dolores citrà periculum mortis, Sanch. *n.* 8. & sic Ludov. de Ponte teste Lamparter *in ejus vita lib.* 3. *c.* 4. §. 8. fecit, ut medicina non applicaretur oculo, quem salsus humor planè eripuit.

778 §. 9. Si tanta sit dejectio animi & appetitus, ut æger non nisi per summum laborem & cruciatum possit cibum aut potum sumere, *Vict.* suprà excusat eum à mortali, si respuat, licèt mors inde sequatur, quia tum est quædam impossibilitas moralis, quod maximè valet, si sit spes exigua vitæ.

779 §. 10. Damnatus à Judice ut fame vel siti pereat, potest rejicere victum aut potum oblatum, uti docent Less. *de Justit. l.* 2. *c.* 9. *num.* 24. Laym. *lib.* 1. *tr.* 4. *c.* 18. *n.* 9. Gob. *num.* 68. Si autem per vices repetitas sic possit tandem evadere mortem, Lugo *num.* 30. & Gob. dicunt teneri admittere, sed si sententia sit justa, videtur non teneri, potest enim permittere illius in se executionem, uti potest non fugere ex carcere, quamvis sciat se morte afficiendum, uti docent Sot. Azor. Mald. Less. & alii apud Dian. *p.* 5. *tract.* 4. *Resol.* 41. contra alios: imò Less. aliique cum Lug. *n.* 38. docent licere se Reum offerre Judici, ut

secun-

secundùm justitiam de eo disponat: an autem liceat se, v.g. è turri præcipitare, ne acerbiore morte afficiatur, videri potest Lugo *num.*50.

780 §.11. Si Titius injustè ad mortem damnetur, potest alius ea motivo alicujus virtutis loco illius se offerre, uti colligitur ea dictis *l.2.n.*177. Si autem Titius justè damnetur, non potest se offerre alius, quia sic Judicem volentem justè occidere nocentem, induceret ad injustè occidendum se innocentem, Lugo *n.*49. Tamb. *l.6.c.2.§.2. n.*5.

781 §.12. Si damnato ad mortem præcipiatur, ut exequatur in se sententiam, v.g. venenum bibat, venam sibi aperiat, se in ignem conjiciat, potest, si velit, illa facere, uti potest in se exequi pœnam exilii, quia tum constituitur Minister publicus suæ necis, uti docent cum aliis multis Haunold. *de just. to.*1.*t.*2. *n.*613. & Illſ. *t.4.d.3.n.*66. contra Salas, Less. Lug. *nu.*25. Busem. & alios apud Dian. *sup. Res.*39. item potest facere omnia, quæ ipsi implicitè præcipiuntur, v.g. scalas ascendere; si tamen non jubeatur, non potest seipsum dejicere è scalis, quia sic se occideret authoritate propria, & hoc tantùm vult S.Th. 2.2. *q.*64. *a.*5. *ad* 2. uti rectè Illſ. poste tamen, etiamsi non jubeatur, collo circumligare funem, docet Tamb. *§.1.n.*5. quia hoc habet se indifferenter & remotè ad mortem. Quòd si tamen nollet talia in se exequi, non obligaretur, quamvis juberetur, quia nimis durum videtur aliquem sui ipsius carnificem agere, ita omnes communiter cum Dian. *R.*40.

782 §.13. Catholico optanti Martyrium licitum est non fugere è carcere, quamvis posset commodè, quia via aberit scandalum; & quamvis abesset, tamen professio fidei & testificatio fidelitatis in Deum est sufficiens causa in eis circumstantiis permittendi occisionem sui; quando autem Christus Matth.5. dicit: *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam*, vel non mandat, sed dicit, quid facere possint; vel si mandet, mandat illis, qui ad propagationem fidei erant necessarii: item non mandat hoc carcere clausis, sed adhuc à carcere liberis, quando nondum est occasio proxima profitendæ fidei & testificandæ suæ in Deum fidelitatis. V. Lugo. *nu.*47. Non esse autem licitum ex sola cupiditate Martyrii se ingerere in Martyrium, rectè docent S.Thom. Cajet. Sanch. aliique cum Gob. *in Quint. t.5.cap.*18. *n.*51. unde nec absque necessitate licitum est infidelibus dare occasionem sui occidendi; ex justa tamen causa id liceret, uti rectè Lugo *num.*39. apud quem circa ista possunt plura videri.

783 §.14. Circumforanei sumentes venenum, ut ostendant efficaciam sui remedii, non peccant graviter, si valetudinem non visient notabiliter, quia periculum vitæ excusatur per remedium moraliter certum, Dicast. Tamb. *§.2. num.*12. Dian. *R.*38. *& alii*.

784 §.15. Posset mulier non potens parere admittere excisionem, ut infans baptizetur, saltem si aliqualis spes evadendi affulgeret, ad hoc tamen non obligatur, Bouderv. *Q.*20. quem casum doctè tractat *Rayn.* De ortu infantium per sectionem Cæsaream, ubi dicit spem semper affulgere, & nunquam sectionem esse per se lethalem, cujus ipse tradit praxim. Quòd si infans in utero mortuus sit, docet Bouderv. *suprà*, matrem non teneri ut vitam conservet, ejus excisionem pati.

785 §.16. Dubium est, an tenearis admittere, v.gr. sectionem rupturæ, vel tibiæ abscissionem, si prævideas te alioquin ideò moriturum; aliqui affirmant, quia non es dominus vitæ tuæ; alii negant, quia nemo tenetur media extraordinaria & valdè difficilia adhibere ad conservandam vitam; quòd si tibi à Superiore graviter mandaretur, secundùm Nav. Less. & alios teneteris, quia obedientia etiam ad res arduas obligare potest: secundùm Salon. Sot. Dicast. Lug. Dia. Burgh. *cent.2. cas.*39. non tenereris, quia res tam arduæ, quæ communiter humanam fragilitatem superant, suntque fermè æquè acerbæ ac mors ipsa, non cadunt sub obedientiam; excipiunt tamen, nisi talis homo esset necessarius Reipublicæ vel Communitati, remedium verò foret certum & securum, tum enim putant teneri admittere; omnes illæ sententiæ sunt probabiles.

786 §.17. Potest quis sibi amputare manum, ut liber catena evadat mortem, pars enim meritò postponitur toti, Lugo *n.*21. & 22. Steph. *t.4.d.5.n.*6. Potest etiam quivis alius tibi hoc facere cum tuo consensu, Hurtad. & Dian. *in Comp. v. Homicidium num.*10.

787 §.18. An & quomodo liceat militi navem, in qua est, ne in manus hostium veniat, accendere, aut turrim evibrare, prævidens se certò occidendum, videri potest Mendo *d.4. q.*6. ubi tanquam probabilius defendit esse illicitum; Lugo *a nu.*51. putat in causa boni publici esse licitum, si ab hostibus cras occidendus.

DUBIUM II.

An, & quomodo liceat occidere malefactorem? 788

RESP. Extra causam necessariæ defensionis, de quo infrà, nulli id licet, nisi authoritate publica, & Juris ordine servato, ut patet *Exodi* 22. *Et Rom.*13. *Unde resolves:*

I. Non licet marito uxorem, aut patri filiam occidere in adulterio deprehensas, quia ad id non habent authoritatem publicam, & Leges civiles id permittentes, à Jure Canonico sunt correctæ, tanquam iniquæ. Secus est de proscriptis, quos occidendi cuivis authoritas publica datur: idque non injustè, cùm ad Reip. defensionem sit necessarium. Peccant tamen, qui non ex zelo justitiæ, sed odio, aut privatæ vindictæ causa faciunt. V. Laym. *l.3.t.3. p.3. c.*1.

II. Peccat Princeps, vel Magistratus, (regulariter loquendo) *v. infrà l.4.c.3. dub.*1. qui occidi jubet Reos non citatos vel non auditos, vel non damnatos etsi privata scientia constet esse nocentes: quia ex jure naturæ, actus publicus fieri debet ex scientia & authoritate publica, V. Cajet. *v. Homicidium*, Fill. *tract.*29. *num.*27. Bonac. *T.2. de Rest. d.2. q. ult. sect.1. p.2. num.*7. Et infrà *lib.4. cap.3. d.*1.

ADDENDA.

QUæst.177. *An liceat marito occidere uxorem in adulterio deprehensam?* R. Non licet, hinc ab Alexand. VII. damnata est hæc propositio 19. *Non peccat maritus occidens propria authoritate uxorem in adulterio deprehensam*. Circa quam damnationem notanda sunt aliqua. 789

§.1. *L. Patri*, 20. *ff. ad Leg. Jul. de adult.* datur jus occidendi adulterum cum filia peccantem; ibidem *L. si adulter*, *& L. Marito*, etiam conceditur potestas occidendi adulterum cum sua uxore deprehensum: item in quibusdam Regnis permittunt Leges maritis occidere uxorem non gravidam in adulterio deprehensam, uti referunt Lugo *de Justit. d.*10. *num.*84. & Mendo *in Stat. d.3. qu.2. nu.*17. Putantque multi Juristæ apud illos, item Th. Hurt. & Caram. apud Nicol. Du-Bois ad hanc propositionem damnatam, quod quibusdam etiam aliis apud *Lugo* videtur probabile, illos non peccare, quia videntur facere authoritate publica, quam à Legibus accipiunt, per quas videntur statui Ministri Justitiæ, Papa autem tantùm damnat, si fiat authoritate propria. Opposita sententia est omnino tenenda, quam plurimi sequuntur cum Lugo *n.*91. Mend. *n.*21. Barbosa, qui refert pro ea Authores 48. Probatur autem ex Jure Canonico, nam Nicolaus I. *Cap. Inter hæc* 33. *Quæst.*2. expressè declarat ejusmodi occisionem non licere secundùm Leges Ecclesiasticas, estò liceat secundùm civiles quæ non tollunt rationem culpæ, nec reipsa dant in conscientia jus sic occidendi, sed tantùm volunt, ut talis occidens non possit in foro externo puniri, permittunt enim impunè fieri, ut indulgeant vehementi & justo dolori, unde etiam rectè notat Lugo *n.*96. eum, qui occidit ejusmodi adulterum Clericum, licèt peccet, tamen non incurrere excommunicationem, à qua excuset vehementia justi doloris, qui impellit.

§.2. Leges civiles, quæ darent facultatem authoritate publica occidendi adulterum aut adulteram, essent iniquæ, adeoque nullæ, Molin. Lugo *num.*91. Ratio est, 1. Quia permittunt occidi Clericum uti Laicum, est autem contra Jus Ecclesiæ, si potestas laica se constituat Judicem Clerici. 2. Quia quando delinquens capi potest, audiri, & servato ordine Juris condemnari, Jus naturæ dictat ita esse faciendum, nisi fortè esset grave periculum in mora, aut aliæ circumstantiæ honestarent: hinc docent Sanct. Antonin. Sanch. & alii cum Lugo *num.*99. nè Judici quidem licere aliter procedere, si inveniret adulterum cum sua uxore; atqui ita est in nostro casu, oppositum autem est de Bannitis, uti dicetur *num.*794. ergo. 3. Est contra charitatem, aliquem extra gravissimam necessitatem occidere, qui scitur esse in mortali, nec per tempus posse ad gratiam se disponere, hoc autem hic fieret, ergo. *Si dicas*, Deum *Num.*35. concessisse potestatem propinquis & cognatis occisi, ut interficerent homicidam; R. Id potuisse Deum, qui est Dominus absolutus vitæ & necis; deinde illa potestas à Deo data præsupponebat aliquam sententiam Judicis, uti ostendunt Laym. & Lugo *n.*98. 790

§.3. Ex his patet propositionem relatam rectè esse damnatam, dicit enim licere privata authoritate, quod est omnino improbabile. 791

*Q.*178. *An banniti, publici grassatores vel criminosi possint ubique, & promiscuè ab unoquoque occidi?* R. Banniti dicuntur, qui publica authoritate declarati sunt rei mortis, & de his aliisque criminosis resolvuntur seqq. 792

§.1. Peccaret mortaliter filius, qui patrem suum bannitum occideret, quia id graviter repugnat charitati ex Lege natu-

naturali debitæ Parentibus, Tamb. *l.6.cap.1.§.4.* & alii. Idem dicit Laym. *l.3.tr.3.par.3.c.2.num.2.* de Parentibus respectu filiorum, de uxore respectu mariti; si tamen pater nullo modo aliter ab armis contra patriam averti posset, putant *Jul. Clarus, Dicast. & Laym.* posse occidi à filio, quia prævalet bonum universale patriæ, quæ est communis omnium mater.

793 §.2. Clericus in majori Ordine constitutus graviter peccat, si occidat bannitum, est communis contra *Riccium*. Ratio est, quia Ecclesia *Cap. Sententiam, Ne Clerici vel Monachi*, graviter prohibet Clerico, ne se in causa sanguinis etiam justa immisceat, ideoque *Sot. & Tol.* putant etiam Clericum in minoribus Ordinibus constitutum peccare leviter, si talem bannitum occidat.

794 §.3. Reliquis hominibus privatis licitum est occidere bannitos, quia quivis, publica authoritate, est constitutus Minister publicus Justitiæ in illos exequendæ: ut autem à Republica fiat potestas hos occidendi sine peccato, è contra peccet maritus occidens adulterum vel uxorem, disparitas est, quia banniti sunt Reipublicæ hostes, qui nec capi nec accusari possunt, ideoque ob bonum commune conceditur ea facultas: adulteri autem non sunt Reipublicæ hostes, & possunt capi atque excusari.

795 §.4. Bannitus potest occidi solùm in territorio Principis, qui illum proscripsit, non autem in alieno, nisi tacito vel rationabiliter præsumpto consensu alterius Principis, in cujus territorio est, ita communior cum Moya *T.6.d.3.q.3.* Ratio est, quia existens in territorio alieno est sub alterius potestate, ergo si occidis, hoc altero invito, facis huic injuriam, imò & bannito, quia illum occidis sine legitima authoritate Magistratus, cui nunc subest: quia tamen AA. contrariæ sententiæ, quos referunt Laym. suprà, Dian. *p.5.t.4.R.24.* Moya *n.2. & 3.* putant communiter adesse consensum tacitum alterius Principis, ideò absolutè docent licitum esse occidere in alieno etiam territorio: Bannitus autem à Papa potest occidi ubique, uti docent Fill. Escob. Diana suprà, Moya *n.6.* quia Papa habet Jurisdictionem per totum mundum, saltem indirectam etiam in temporalia, quantum necesse est ad administrationem spiritualium, uti tenent Catholici omnes, & demonstrat Suarez contra Regem Angliæ *lib.3.cap.23.*

796 §.5. Si quis necdum sit bannitus, quamvis sit publicus grassator & raptor, per se loquendo, non potest à quovis occidi, est contra Dian. *suprà*. Ratio est, quia necdum publica authoritate est condemnatus, ergo qui occidit, privata authoritate occidit, ergo graviter peccat.

797 §.6. Lictoribus vel satellitibus non est licitum occidere malefactorem, quem jussi sunt comprehendere, & qui se opponit, ne comprehendatur, nisi concurrant hæ sex circumstantiæ. 1. Debent lictores habere certum & speciale mandatum à Magistratu de capiendo illo: 2. Capiendus debet armata manu resistere: 3. Crimen debet esse atrox & capitale: 4. Capiendus non debet posse ullo alio modo capi: 5. Debent ab ipso, si evadat, graviora mala timeri: 6. Capiendus debet de crimine sufficienter esse diffamatus. Si horum unum desit, non est licitum occidere volentem se ex eorum manibus eripere, ita Jul. Clarus, Fachin. Farinac. apud Dian. *p.8.t.7.R.44.*

DUBIUM III.

798 ***An, & quomodo liceat occidere privata authoritate iniquum aggressorem.***

RESP. Jus naturæ permittit, ut vim vi repellas, & aggressorem, qui iniquè eripere tibi conatur vitam aut quæ ad eam honestè agendam tibi sunt necessaria, ut bona temporalia, honores, pudicitiam, membrorum integritatem, prævenias & occidas: ita tamen, ut id fiat animo te defendendi, & cum moderamine tutelæ inculpatæ; hoc est, non inferendo majus damnum, nec utendo majore vi, quàm necessarium est ad arcendam injuriam. Ita communiter S. Th. 2.2. *q.64.a.7.* Mol. *&c.* Less. *l.2.c.9.n.44.* *Unde resolves:*

I. Non licet Reo occidere Ministros Justitiæ, à quibus ad carcerem, vel ad supplicium trahitur, uti nec licet id proscripto, ut notat ex communi Laym. *l.3. t. 3. p.3. c.2.* quia non sunt iniqui aggressores.

II. Etsi ob contumeliam aliquam, v.g. si viro honorato dicatur, *mentiris*, non liceat alterum occidere, eò quòd aliter repelli possit, ac soleat, Less. *n.78.* Azor. Hurt. *&c.* Dian. *p.5.t.4.R.12. & 13.* licere tamen, si aggressor fustem, vel alapam viro valdè honorato impingere conaretur, quam aliter avertere non posset docent cum Dia. *R.4.* Less. *n.77.* Huatt. & alii 12. Verùm & hoc videtur in praxi periculosum.

III. Si fuste, vel solo vulnere, vel amputatione brachii, vel aliter arcere injustam vim potes, non licet occidere. Unde si quis sit persona talis, cui non sit dedecus fugere, debet fugere potiùs, si potest, & servare se: secus autem, si turpe sit fugere, v.g. Viro nobili, vel Officiali bellico, nisi rursus hic & nunc id tali turpe non esset, ob præstantiam invasoris, vel alias ejus qualitates, v.g. quia ebrius est, vel amens; talem enim occidere non licet, quando potest fugere. Mald. Dian. *R.9.* V. Laym. *cap.3.*

IV. Non licet occidere furem ob res exiguas: licet autem, si quis auferat honorem valde notabilem aut bona magni momenti: nisi tamen alia via, v.g. Juris, vel aliter arceri aut recuperari possint. Quare quando Jura significant, furem nocturnum occidi impunè, non autem diurnum, præsupponunt, quòd plerumque nocturni non possint aliter arceri, diurni autem possint: alioqui enim, si nocturnus potest capi, non debet occidi; & si diurnus non potest capi, nec repeti ab eo, quod aufert, nisi occidendo, id licet: ea tamen non debent esse parvi momenti, & minimum unius aurei, secundum Molin. *To.4.tr.3.d.16.n.7.* V. Laym. *cap.3.* vel potiùs secundùm alios apud Dian. *par.5.tr.4.R.18.* duorum: quanquam & hoc Dianæ *l.c.* nimis laxum videatur: imò Bonac. *de Restit.d.2.q.ult.sect.1.p.10.* rem non magni valoris hic censet, etsi sit trium vel quatuor aureorum. Si tamen talem (fur v.g.) usurpet vidente ac resistente Domino, aut custode, aut huic vim faciat, v.g. repetentem incipiat ferro invadere, permittunt cædem Bonac. Dian. *&c. l.c.* uti etiamsi dubium sit, an res possit aliter servari, aut recuperari, Bonac. *l.c.* quia nemo (inquit) tenetur se exponere periculo amittendi res suas. Vid. Lam. *cap.3.* Nav. Less. *d.11.* Dian. *lib.2.*

V. Probabilius est, hæc etiam licere Clericis & Religiosis, ob bona temporalia: Jura verò in contrarium afferri solita, intellige, quando non servatur moderamen inculpatæ defensionis, Laym. *l.c.* Tann. *T.3.d.4.qu.8.d.4.* Escob. *E.7.cap.8.* Ubi etiam docet ex Tanner. *num.68.* licere virgini occidere invasorem pudicitiæ, si violationem nequeat aliter evadere.

VI. Cùm tamen iniquus aggressor sit in periculo salutis, potest quis ex charitate ei parcere, & injuriam potiùs pati, sed non tenetur, eò quòd alter, sua malitia, sit in isto periculo, Laym. *ibid.*

VII. Non licet occidere, si injuria jam est contracta vel aggressor jam fugit: quia id non esset se defendere, sed vindicare, uti docet Tol. Rodriq. Sed Henriq. & Navarr. *cap.15. num.5.* Fernandez *par.1.cap.9.§.1.* dicunt, si læsus magnam faceret jacturam honoris, nisi fugientem mox persequeretur posse eum persequi, & percutere, quantùm esset satis ad defensionem honoris: quod Laym. Bon. Less. *nu.79. & 80.* Fil. Lugo *&c.* putant practicè vix posse fieri sine vindicta: etsi speculativè videatur esse probabile, v. Dian. *p.2.t.1.R.15.* Concedit tamen Lugo, Mol. Less. *n.74. &c.* cum Dian. *p.8. t.7.R.47.* licere furem fugientem v.g. cum equo tuo, conficere telo vel sagitta; quia invasio adhuc durat. Etsi verò id non liceat, postquam in tutum se recepit, si tamen per Judicem non possis recuperare rem tuam, potes ingredi locum, ubi illa detinetur, eamque tibi vendicare, & si alter vi impediat, vim vi repellere, Tanner. Less. *nu.45.* Mald. Hurt. Dian. *p.5.t.4.R.37. & p.8.t.7.R.47.*

VIII. Ad defensionem vitæ & integritatis membrorum, licet etiam filio, Religioso & subdito, se tueri, si opus sit, cum occisione, contra ipsum Parentem, Abbatem, Principem: nisi fortè propter mortem hujus secutura essent nimis magna incommoda, ut bella, &c. Sylv. Bonac. *p.8.*

IX. Licet quoque occidere eum, de quo certò constat, quòd de facto paret insidias ad mortem: ut si uxor v.g. sciat se noctu occidendam à marito; si non potest effugere, licet ei prævenire, Nav. Less. *n.45.tr.29.n.39.*

X. Hinc etiam dicunt alii ut Sanch. 2. *Mor.c.39. & alii*, licere occidere eum, qui apud Judicem falsa accusatione, aut testimonio, &c. id agit; unde certò tibi constat, quòd sis occidendus, vel mutilandus, vel etiam (quod alii difficiliùs concedunt) amissurus bona temporalia, honorem, &c. quia hæc non est invasio, sed justa defensio, posito quòd de alterius injuria tibi constet, nec sit alius evadendi modus, Less. *n.47.* Tamen Fill. & Laym. non audent id defendere, propter periculum magnorum abusuum. V. Escob. *Ex.7.c.8.* Hurt. Lugo *d.10.s.7.* Dian. *p.8.t.7.R.52.*

XI. Quandocunque quis juxta supradicta habet jus alium occidendi, id potest etiam alius pro eo præstare, cùm id suadeat charitas, Fill. Tann. *d.4.q.8.* Molin. *d.18.* An autem, & quando ad hoc teneatur, vid. Less. *l.2.c.9.d.13.* Dian. *p.5. tr.4.R.9.14. & 20.*

ADDENDA.

QUæst. 179. *Quid notandum sit circa aliquas propositiones hic damnatas?* R. Inter damnatas ab Alexand. 799
VII. sunt, 27. *Est licitum Religioso vel Clerico calumniato-*

res

rem gravia crimina de se vel de sua Religione spargere minantem occidere, quando alius modus defendendi non suppetit, uti suppetere non videtur: si calumniator sit paratus vel ipsi Religioso vel ejus Religioni publicè & coram gravissimis viris prædicta impingere, nisi occidatur. 18. Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam Judicem, à quo iniqua certò imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare. Prætereà inter damnatas ab *Innocentio XI.* hæc est 30. *Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit: Idem quoque dicendum, si quis impingat alapam vel fuste percutiat, & post impactam alapam vel fustis ictum fugiat.* Secundùm has damnationes, in primis intelligenda sunt vel limitanda aliqua, quæ hic affert Busembaum, deinde pro meliori intelligentia adde sequentia.

800 §. 1. Quamvis secundùm prop. 17. ab Alex. VII. damnatam certum sit, illicitum esse Religioso vel Clerico eum occidere, qui alioquin certò & proximè illaturus est calumniam, tamen Haunold. *de Just. T. 1. t. 2. a n. 655.* Mendo *in Stat. d. 4. q. 2.* aliique docent id licere laicis sæcularibus, quod Molin. Less. Bon. aliique cum Lugo *de Just. d. 10. n. 165.* dicunt esse probabile; rationem dant, quia in homine sæculari potior est fama & honor, quàm bona cætera, imò quàm vita ipsa, atqui propter hæc licitum est occidere eum, qui certò & proximè aggressurus est, nisi occidatur, ergo etiam licitum est occidere propter famam vel honorem: disparitatem verò de Clericis & Religiosis assignant, quia hi ratione perfectioris status, quem profitentur, & ex virtute Religionis tenentur etiam talis honoris jacturam subire pro salute proximi, si id necesse sit, honor enim talis mundanus debet videri levis illi, qui vitam & humilitatem Christi propius sequitur & profitetur, ideoque censetur renunciasse tali honori. Hęc sententia videtur amisisse probabilitatem, propter prop. 30. ab *Innocentio XI.* damnatam, quæ indefinitè loquitur de viro honorato, abstrahendo an sit Clericus, an Religiosus, an laicus, hinc absolutè tenendum est cum Bonæspei *in Noct. d. 20. & de Just. d. 19. n. 48.* Carden. *in 2. crisi d. 21. cap. 2.* nunquam, etiam laico, licitum esse occidere aliquem, eò quòd invadat præcisè famam vel honorem: hinc etiam Lugo in fine addit: *In praxi vix potest occurrere casus, in quo id necessarium & licitum sit.* Ratio est 1. Quia occisio infamatoris non est certum medium conservandi famam, imò sæpè eam plus inficit. 2. Quia talis defensio famæ esset in certam & maximam perniciem Reipublicæ, uti demonstrat Carden. supra, præsertim cùm quisque ex invidia, alio malo affectu, vel præoccupatione judicii sibi facilè fingeret ab hoc vel illo imminere proximum periculum infamiæ. Ad argumentum oppositum disparitas est, tum quia licèt fama & honor sit bonum nobilius, tamen non est ita necessarium ad communem vitam, neque ita censetur à nobis possideri, cùm sit res, non tam honorati, quàm honorantis; tum etiam quia bona corporis vel fortunarum, si semel sint amissa, recuperari non possunt, (si enim probabiliter recuperari possent per authoritatem Judicis, non esset licitum occidere raptorem) è contra bona famæ vel honoris recuperari facilè possunt, saltem authoritate Judicis. Videri potest Illsung. *T. 4. disp. 3. num. 69.*

801 §. 2. Quamvis sæculari laico licitum esset occidere eum, qui certò & proximè parat calumniam, si aliter impediri non posset, tamen hoc tantùm liceret, quando parat extrajudicialiter, non autem si judicialiter vellet calumniam impingere; rationem dat *Du-Bois* super propos. ab *Alexandro VII.* damnatas post *c. 11. n. 86.* quia publica securitas aliud exigit, nam in jure habetur, & ex ratione constat spectare ad bonum commune, ut non impediatur accusatio, testificatio, Judicium & Jurisdictionis executio, si autem aliquando liceret occidere accusatorem, testes vel Judicem, meritò deterreri possent homines ab accusatione, à testimonio dando & à sententia ferenda; ne fortè sub prætextu falsitatis vel iniquitatis à Reo prætensæ occidi possent, hoc autem inconveniens non esset, quamvis laico liceret occidere alium quàm accusatorem, testem vel Judicem: Quinam autem docuerint licere occidere falsum accusatorem, testem, Judicem, videri potest apud Moyam *T. 6. d. 3. q. 1. §. 1.*

802 §. 3. Quando honor impetitur, non tantùm verbo, uti fit per calumniam, sed etiam facto, Carden. *c. 2. a. 4.* dicit, quòd liceat eum tueri armis, quamvis posteà sequatur occisio, non ad defendendum solum honorem, sed etiam vitam vel aliud bonum æquiparabile, ponitque hæc exempla: Titius maritus scit ad alterum certa hora velle ingredi ad uxorem suam, Titius potest ei gladium opponere, ut emaneat, si autem adulter vicissim stringat gladium viam vi facturus, si Titius aliter nequeat arcere, potest occidere, & in hoc tuetur, non solùm honorem suum, sed jus thori & honestatem uxoris suæ, imò etiam vitam suam, quam adulter eriperet, si Titius se non defenderet. Item, si Titius fuste intentet ignominiosam percussionem Cajo, qui sine gravi nota aliter declinare non potest, potest Cajus opponere gladium, quòd si Titius vicissim gladium opponat, jam non tantùm aggreditur honorem, sed etiam vitam Caji, unde Cajus, si aliter non possit, potest defensione etiam occisiva vim arcere. Item, si deflorator virgini vim intentet, potest virgo, si aliter nequit, arcere vim defensione etiam occisiva, uti supponunt omnes communiter cum Lug. *de Just. disp. 10. sect. 10.* quia in eo non defendit solum honorem, sed etiam integritatem corporis sui. Idem est in similibus casibus, ubi non solus honor defenditur: sed etiam aliud bonum magni momenti, neque tantùm defenditur à contumelia, sed etiam ab alia violentia, ad quam arcendam quisque jus habet, cùm vim vi repellere Jure naturali, divino & humano sit licitum, saltem tum, quando est proportio inter vim, quæ infertur, & vim, qua repellitur, uti observat idem Carden. *n. 93.*

803 §. 4. Non teneris fugere invasorem, si per hoc incurras gravem ignominiam, uti communissimè docent Authores, quorum 96. recenset Vindex Gobati *P. 2. propos. 11.* adductis plerorumque locis: item alios plures recenset Vindea Tabernæ *in Collect. ad Prop. 7. & 8.* adductis Authorum locis & verbis; inter illos autem Authores sunt Bartol. Bald. Jason, Felin. Tiraq. Gomez. Sot. Navar. Cajet. Tolet. Salon, Henriq. Azor. Suar. Vasq. Molin. Sanch. Valent. Less. Lugo, Laym. Bonacina, Tann, Mast. Sayr. Dicast. Barbos. Filluc. Castrop. Carden. Herina, Sporer, Haunol. Illsung. Pirh. Caspens. Vvigg. Bass. & alii. Ratio autem est, quia jus habes resistendi stando, ne incurras tale grave incommodum. Clerici tamen & Religiosi ordinariè debent potiùs fugere, quia illis non ita est indecorum, nec debent tanti facere humanum judicium, qui Christi mansuetudinem sectantur, & humilitatem profitentur, uti notant Haunol. *n. 639.* & Tabern. *p. 3. t. 2. c. 25. q. 6.* Dixi *ordinariè*, quia Felin. Fill. & Lugo *nu. 167.* tenent, si spectatis circumstantiis etiam in illos redundaret gravis infamia, non teneri fugere, tum enim esset justa causa se ibi defendendi: unde à contrario docent, homines viles & alios laicos, quibus non est usus armorum, ideoque inde non sunt infamandi, teneri fugere, uti & ille fugere tenetur, etiamsi ideò gravem infamiam subiret, qui injustè lacessivit invasorem, quia ratione suæ injuriæ tenetur procurare, ne invasori inde oriatur damnum, Lugo *num. 168.* cum communiore contra *Less. l. 2. c. 9. à n. 107.* Petsch. *p. 268.* Quòd si quis occidat, quando sine gravi incommodo fugere posset, peccat non tantùm contra charitatem, sed probabiliter etiam contra justitiam, uti dicetur *p. 2. n. 305.*

804 §. 5. Communior sententia est apud Haunold. *nu. 657.* & Steph. *T. 4. d. 5. n. 17.* quòd nemini liceat repercutere, neque insequi fugientem, qui percussit, ut repercutiat, quam sententiam multis argumentis firmant Carden. *à n. 66.* Petsch. *p. 297.* Mendo *q. 3. 1.* Quia fugiens, hoc ipso quòd fugiat, satis seipsum arguit & subjicit, honoremque restituit, quantùm restitui potest. 2. Quia, uti rectè Lugo *n. 190.* talis repercussio vel insecutio aliter non juvat ad recuperãdum honorem, nisi prout continet rationem formalis vindictæ, quæ nunquam licita est privata authoritate, nam in æstimatione hominum mundanorum in tantum recuperatur honor per repercussionẽ vel insecutionem, in quantum alii homines hinc æstimant animositatem percussi in vindicanda injuria, ergo semper supponitur fieri vindicta, itaque per hoc nõ redditur honor, sed tantùm substituitur æstimatio animi vindicativi, quæ apud mundanos quandoque tanti fit, quanti honor amissus, hæc tamen æstimatio est intrinsecè inappetibilis. Oppositam sententiam tenent Henr. & alii, quos refert Carden. *n. 64.* qui dicunt licitum esse repercutere aut insequi ad repercutiendum, quantùm necesse est ad tuendum honorem, quæ sententia etiam videtur probabilis saltem speculativè, quia non est opus id fieri ex vindicta, sed potest esse intentio defendendi honorem alioquin adhuc magis perdendum in æstimatione hominum, vel etiam reparandi æquivalenter; quia tamen in praxi vix aberit spiritus vindictę, sentẽtia illa meritò censetur non tuta in praxi, ut etiã notavit Busembaum.

805 §. 6. Puella, quæ per vim ab aliquo tacta est, vel osculum furtivum accepit, potest fugienti alapam infligere, non in vindictam, sed in defensionem pudicitiæ pro futuro; si enim non ostendat indignationem, credet amasius gratum ei hoc esse & faciet iterum, Tamb. *l. 6. c. 1. §. 3. n. 7.* imò Lugo *num. 196.* dicit hanc alapam fore actum fraternæ correptionis.

806 Q. 180. *Quid addendum sit circa alias propositiones hic damnatas?* R. Inter damnatas ab *Innoc. XI.* etiam sunt hæ. 31. *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.* 32. *Non solùm licitum est defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus & quæ nos possessuros speramus.* 33. *Licitum est tam hæredi quàm legatario contra injustè impedientem, ne vel hæreditas adeatur vel legata solvantur, se taliter defendere, sicut & jus habenti in Cathedram vel Præbendam contra eorum possessionem injustè impedientem.* Circa has damnationes notanda sunt sequentia:

807 §. 1. Incertum manet, quanta debeat esse summa, pro cujus conservatione liceat occidere furem, tantùm enim damnatur,

tur, quòd liceat eum occidere pro conservatione unius aurei, idque regulariter, ita ut hæc sit regula & ordinariè sufficiens materia respectu omnium, quod manifestè falsum est, cum aureus respectu multorum sit res levis; unde Haunol. *de just.t.3.t.2.n.653.* ponit hanc regulam, si furtum sit tanti valoris, ut illius damnum non teneret ex charitate subire pro salvanda alterius vita, tunc liceret occidere pro defensione illius rei meæ; sed iterùm manet dubium, quantum damnum teneter ex charitate subire pro salvanda alterius vita, de quo tamen aliquid dictum est *lib.2.num.201.*

808 §.2. Carden. *in 2.crisi d.21.n.76.* rectè dicit virtualiter damnari, quòd licitum sit occidere pro defensione rei parvi momenti, unde ut liceat, debet esse res magni momenti, licere autem, si res sit magni momenti, nec possit aliter servari vel recuperari, eamque actu invadat fur vel raptor, docent Authores communissimè, quorum plures quàm centum adductis locis, & verbis enumerat Vindex Tabernæ *in Collect. ad propos.*8. suntque inter eos Marta, Clarus, Gomez, Covarr. Navar. Cajetan. Bann. Sot. S. Antonin. Tol. Salon. Arrag. Azor. Vvig. Mald. Vasq. Molin. Valent. Laym. Lug. Bonae. Barbos. Mastr. Bass. Sayr. Bosco, Hetinck, Sporer & alii. Rem autem magni momēti absolutè & respectu omnium putat Card. esse valorem 40. Imperialium, & quod minus est, putat esse absolutè parvi momenti: posset tamen res minoris valoris esse magni momenti respectivè, v.g. ad pauperem, cui sublara minore quantitate tollerentur necessaria ad vitam, hinc putant Tamb. Persch. *pag.* 291. Sporer *t.5.c.2.n.153.* unum vel alterum aureum esse magni momenti respectu pauperis, cujus substantia in eo resideret; è contra etiam 20. aureos esse exigui momenti respectu divitis.

809 §.3. Multi docent non esse licitum Clericis nec Religiosis occidere furem ad tuenda bona sua fortunæ, uti ipsis licitum non est occidere aliquem pro defensione sui honoris, secūdùm dicta *n.*803. sed Lugo *de just.d.10.n.*175. Dia. *p.1.t.4.R.*17. Mendo *d.3.q.2.n.16.* & alii valde multi ex citatis *n.*808. tenent oppositum, quod suadetur ex *c. Delicto, de sent. excomm. in 6. Cum omnes leges, omnia jura vim vi repellere, cunctis sese defendere permittant, liceat ipsi Decano (si prædictus Ballivus eum bonis suis mundanis injuriosè spoliare vel ea violenter occupare præsumpserit) contra illius violentiam injuriamque se tueri.* Et quamvis Textus expressè tantùm dicat de defensione per arma spiritualia, eadem tamen est ratio etiam de corporalibus, tum quia hæc facultas de Jure naturæ competit, neque Jure Ecclesiastico est sublata, tum etiam, quia Clericus vel Religiosus Ordo non renunciat juri, quod habet ad bona sua, quibus etiam ad vitam indiget, ergo possunt defendere uti laici: è contra vel renunciarunt simili defensioni honoris sui, vel saltem ille tanti non est faciendus apud illos, secundùm dicta *n.*80c. & denique de honore, mentem suam satis declaravit Ecclesia, secundùm dicta *à n.*799. non item de bonis aliis.

810 §.4. Licere occidere furem fugientem cum re mea magni momenti, si aliter recuperari non possit, docent plurimi & gravissimi Authores ex relatis *n.*808. Et apud Moyam *t.6.d.3.qu.2.* Dian. *p.5.t.4.R.17. & p.8.t.7.R.*47. qui cum Lugo *n.*179. testantur esse communem: & idem licere Clericis, docent Moya *n.*17. Dian. *supra*, citans Tann. Sylv. Mald. Less. Becanum, & ratio communis pro omnibus est, quia si liceret absque vitæ periculo sic rapere aliena, multum augeretur audacia & malitia hominum: deinde talis fugiens reipsa censetur adhuc actu aggredi bonum, quod rapit, Illſ. *t.3.n.*94.

811 §.5. Si ageretur de raptore strictè dicto, qui per violentiam etiam corpori adhibitam vellet unicum aureum eripere, Mol. Less. Tamb. dicunt licitum esse se tueri, etiamsi necesse esset occidere, si vis aliter averti non posset, quia ibi non tantum defenditur aureus à rapina, sed etiam corpus à violentia, de quo casu non loquitur prop. damnata, quod sic explicant Lugo *num.*178. & Carden. *num.*86. Si fur vi intentet rapere aureum, posse opponi gladium ad vim arcendam, & si fur desistat, non licebit plus ei facere, si autem urgeat & vicissim educat gladium, alter, si aliter nequeat eum à se amoliri, poterit (secundùm illos) se defendere defensione occisiva cum moderamine inculpatæ tutelæ, quia fur, secundùm dicta *n.*802. in hoc casu non tantùm invadit aureum, sed etiam vitam propter aureum, quem injustè petenti non tenetur dare. Hæc sententia patitur difficultatem, nam invadens non vult vitam, sed aureum, ergo si invasus ex illa occasione occidat, videtur occidere pro conservatione unius aurei, quem si daret, desineret vis, & non fieret occisio.

812 §.6. Duæ reliquæ propositiones etiam ideò rectè damnantur, quia in Repub. sunt alia media obtinendi hoc, ad quod aliquis habet jus, posse autem statim occidere illum, qui impedit, involveret Remp. infinitis turbationibus, uti patet.

Objicies 1. Vita proximi est superioris ordinis & longè æstimabilior quàm bona fortunæ, ergo non licet tollere vitam proximi pro quibuscunque bonis suis conservandis vel recuperandis. R.n.cons. *Nam quæ inter rem, & vitam est inæqualitas, ea favore innocentis & raptoris odio compensatur*, inquit Grotius *lib.2.c.1.n.11.*

Objicies 2. S. Aug. *de lib. Arbitr. lib.1.c.5.* negat *à peccato liberos esse, qui pro his rebus, quas contemni oportet*, id est, *quas homines inviti amittere possunt, humana cæde polluuntur.* R. Ergo nequidem licebit occidere pro vita sua defendenda, cùm etiam hanc inviti amittere possimus. Itaque loquitur de casu, quo invasor occideretur ex odio, vel quo excederetur moderamen, quia nempe res propria aliter defendi posset.

Instabis: Ordo charitatis postulat, ut vitam proximi præferam meo bono fortunæ. R. Ordo charitatis tantùm obligat in extrema aut saltem in gravi necessitate proximi, in qua non est fur vel raptor, sed est in gravi sua malitia.

813 *Q. 181. Quid præterea sit addendum circa occisionem aggressoris?* R. Seq. §.1. Abulensis putavit injustè invasum semper teneri occidere invasorem, quando id necesse est ad tuendam vitam suam, tum quia videtur postulare ordo charitatis, ut se præferat alteri, tum etiam, quia quisque tenetur vitam conservare per media licita, quale hic est occisio alterius; sed alii communissimè contradicunt cum Molina & Lugo *de just. d.10. à n.*153. & satis diximus lib.2. n.177. quia nec charitas nec justitia obligat, per se loquendo, ut utat mediis ita difficilibus, & extraordinariis.

814 §.2. Quamvis injustus aggressor esset rationis compos adeòque in mortali, tamen charitas non obligat, ut vitam meam corporalem dem pro ipso, nam nec ego scio, an sim in gratia, & ipse sua malitia est malus, Lugo *num.*142. & dictum est lib. 2.n.178. Si autem sit rationis impos, v.g. ebrius, & simul in mortali, Pont. apud Dian. *p.8.t.6.R.*52. dicit me ea charitate teneri admittere mortem, si credam me in gratia Dei esse, Lugo *n.*143. & Gob. *in Quin.t.5.c.19.f.1.q.3.* dicunt me tum teneri, si moraliter certus sim me esse in gratia, & ipsum esse in mortali, negant autem teneri, si de alterutro non sit certitudo: Et de hoc etiam dictum est l.2.num.178. Addit Gob. cum Less. & Tann. posse occidi talem aggressorem, quamvis ab eo non timeretur mors, sed sola enormis mutilatio, quia hæc inter gravissima mala numeratur: de hoc tamen v. Vind. Gob. *p.2.propos.10. à n.8. Si dicas* impotem rationis non esse *injustum aggressorem*, cùm non peccet. R. Per injustum aggressorem hic intelligi eum, qui ex parte causæ est injustus, quia scilicet me sine justa causa vult occidere, quamvis non sit injustus ex parte sua, uti rectè notat Arrag. in Vind. Gob. *n.*4. quas vide.

815 §.3. Innocens, qui ad mortem capiendus est à satellitibus scientibus ipsius innocentiam, potest se defendere, etiam, si opus sit, occidendo satellites: Si tamen hi nescirent eum esse innocentem, uti communiter scire non possunt, non posset eos occidere, quia bonum commune postulat, ut non inferatur damnum Ministris bona fide publicum officium exercentibus, Molin. Dicast. & alii cum Steph. *t.4.d.5. n.*10. Nonnemo apud Dian. suprà dicit etiam incarceratum, si sciat se innocentem, posse occidere custodes carceris, ut evadat, si alioqui erat injustè plectendus, sed rectè contradicunt alii communiter cum Lugo *d.40. sect.*4.

816 §.4. An bannitus possit se defendere & aggressorem occidere, disputant Authores, *Clarus & alii* affirmant, quia utitur Jure naturali defensionis; reliqui communissimè & meritò negant cum Laym. *l.3.t.3.p.3.c.2 nu.*3. tum quia per authoritatem publicam privatur jure defensionis, tum etiam, quia alioquin illi, qui ad supplicium educuntur, etiam possent se defendere, & carnificem occidere, ut evaderent, tum denique quia sic dari posset bellum ex utraque parte formaliter justum seclusa ignorantia, quod omnes negant. Vide dicenda *n.*870.

817 §.5. Sagæ possunt verberibus & tormentis cogi ad omittendum vel ad tollendum maleficium, Lugo *d.10. num.*162. imò Bon. & alii volunt occidi posse, quia injustè aggrediuntur: Bonæsp. *de just.d.19.n.*29 limitat, si moraliter certum sit esse sagam, & constet, si supervivat, esse continuaturam damna, sed cùm hæc constare non possint, & damna aliter per authoritatem publicam possint impediri, dicendum est nunquam licere occidere, sed rem deferendam ad Superiores.

818 §.6. Si quis mihi struat insidias, ita ut manus ejus tandem non sim evasurus, nisi è Patria profugiam, non videtur licitum jam occidere, quia necdum est actu aggressor, poteritque mutari voluntas malitiosa. Videri tamen potest Lugo *à n.*155.

819 §.7. Si dubites de mala intentione alterius, qui videtur velle aggredi, quamvis essent vehementia indicia, non est licitum eum occidere, Molin. Lugo *num.*152. & ratio patet, quia alter est in certa possessione suæ vitæ, à qua non debet dejici per tuum dubium; imò nec per probabilitatem de mala intentione; posses tamen admonere, ne quid moliretur, & facere præcautionem, quanta necessaria esset ad excludendum malum, si ingrueret.

820 §.8. Circa defensionem etiam occisivam bonorum tertii contra injustum invasorem, Lugo *f.*11. cum aliis tenet seqq. 1. Etiamsi ipse tertius absit, licitè defendo ipsius res, sicuti ipse-

ipsemet posset, si adesset. 2. Idem possum, licèt ipse permittat injuriam, quia adhuc est damnum injustum alicujus mihi per charitatem connexi; si tamen positivè consentiret, jam aggressor non esset injustus, adeòque deberem & ego permittere. 3. Idem possum, licèt iste tertius prius fuerit nocens, dummodò jam innocenter patiatur injustam invasionem. 4. Si absque gravi incommodo possim, teneor ita defendere tertium innocẽtem, nam Cap. *Dilecto*, *de sent. excomm.* dicitur: *Cùm liceat cuilibet, suo vicino vel proximo pro repellenda ipsius injuria suum impertiri auxilium, imò si potest, & negligit, videatur injuriantem fovere ac esse particeps ejus culpæ*, &c. Pro qua sententia plurimos citat Barbos. *in Collect. ad Can. Non in inferenda*, 23. *q.3.n.2.* quòd si ille tertius per injuriantem conjiciatur in extremam necessitatem, observanda sunt illa, quæ lib.2. n.201. diximus: Si autem non aliter tertium defendere possem, quàm occidendo invasorem, si hic invadat sola bona externa, dicunt *Mol. & Bonac.* me, quamvis possim, non teneri occidere; si autem invadat vitam, dicunt me teneri occidere pro defendenda vita tertii, sed contradicunt alii, nam ipsemet tertius non tenetur occidere invasorem, uti dictum est n.813. & ratio hic præterea est, quia uterque est mihi æqualiter proximus, & invasor adhuc est in majore periculo salutis, ergo charitas suadet, ut illi potiùs parcam: intellige tamen hæc (per se loquendo) nam si invasor vel invasus esset Reip. necessarius, aut mihi proximè conjunctus, posset esse ratio præferendi unum alteri; quisnam autem ex officio teneatur defendere innocentem, & an teneatur etiam cum periculo suæ vitæ, videri potest Lugo *a num.*216.

821 §.9. Probabile est nunquam licere privato directè intendere mortem alterius, ita S.Th. 2.2.*q.64.art.7.ad* 1. Cajet. & alii cum Steph. suprà *n.*10. Ratio est, quia talis agit ultra moderamen inculpatæ tutelæ, nam sine illa directa intentione posset se sufficienter tueri intendendo tantùm defensionem sui. *Nec refert*, quòd in eo casu licitum sit inferre mortem, *nam* licitum est inferre, non intendendo directè mortem, quia occisio per se & directè intenta ab homine privato est illicita, sed intendendo defensionem sui, ad quam sequitur occisio & mors alterius. *Si instes*: Cui finis est licitus, illi est licitum intendere medium, quod ad finem est necessarium, defensio autem est finis, & medium necessarium est occisio aggressoris, ergo: Resp. Occisio non est propriè medium; nam defensio est priùs, quia enim me defendo, ideò occido; licèt autem duo sint connexa, non ideo semper intendens unum intendo alterum, sic enim pater intendit generationem filii, non tamen peccatum originale illi connexum. Opposita tamen sententia plurimorum, quos referunt & sequuntur Less. *lib.2.c.9.n.*53. Dian. *p.5. t.4.R.*16. Lugo *num.*149. est communior & satis probabilis, ob rationes jam insinuatas, aliasque apud Navar. *in man. cap.*15. *num.*2. Et Molin. *tr.3. disp.*1.

DUBIUM IV.

822 *An aliquando liceat occidere innocentem?*

RESp. Directa intentione, & scienter, nunquam licet, nisi Deus omnis vitæ Dominus concedat: indirectè autem, & per accidens, aliquando licet, utendo nimirum suo jure & dando operam rei licitæ, & necessariæ ac tanti momenti, ut vitæ æquivaleat, S.Th. *& Doctores communiter. Unde resolves:*

I. Si Tyrannus minetur urbi excidium, nisi innocens occidatur, id non licet directè; Neque valet, sicut membrum licet abscindere pro salute corporis, ita & civem pro Republica, quia homo est tantùm pars moralis Reipublicæ, à qua non accipit *esse & vivere*, sicut membrum corporis à corpore, Molin. *tom.4.tr.3.disp.*10. Less. *lib.2.cap.9. d.*7. Fill. &c.

II. Potest tamen Respublica eo casu talem cogere, ut Tyrannum adeat, & si nolit, tradere; cùm ex charitate & justitia legali teneatur vitam exponere pro Republica; unde si id renuat, fit nocens. Neque hoc erit cooperari ejus morti, sed tantùm permittere, cùm traditio de se sit indifferens, & mors tantùm sequatur indirectè, & præter intentionem Reipub. Molin. Less. *ll.cc.* Fill. *tr.29.num.*11. Laym. &c. Limitat Lugo *d.10.s.4.* si innocens sit subditus, vel peregrinus teneatur mori pro Republica aliena.

III. Si fugere non possis mortem, persequente hoste, nisi per viam angustam, qua quispiam istic sedens esset obterendus, licet nihilominus (dummodò tamen, si infans est, sit baptizatus, ut monet Lugo & Escob. *Ex.7.c.8.*) fugere cum ejus periculo, & interitu, præter tuam intentionem, Less. *num.*59. Fill. *num.*36.

IV. Similiter ad expugnandam urbem, & ad victoriam reportandam, si necessarium sit, licet tormenta in eum locum dirigere, ubi multi sunt innocentes: quia horum mors præter intentionem sequetur, Less. *l.c.*

V. Non licet occidere obsides, etsi, qui eos miserunt, non servent fidem: quia sunt innocentes, Bonac. *tom.2.d.2. qu.ult.sect.1.p.*7. Dian. *p.5.t.4.R.*31. contra Azor. &c.

Quæres: An aliquando liceat procurare abortum?

Resp. II. Quicunque malitiosè in se vel in altero curat abortum, peccat graviter, sive fœtus sit animatus, quia est verum homicidium: sive non, quia tendit ad occisionem hominis, & est contra naturam generationis, Less. *num.*61. Si tamen ad vitam matri conservandam omninò sit necessarium, sequentes Regulæ tenentur. 1. Si fœtus mortem matri allaturus probabiliter necdum sit animatus anima rationali (animari autem communiter ajunt, marem die quadragesimo, fœmellas verò octogesimo, quæ res valdè incerta est) quidam permittunt, etiam directa intentione expelli, ut Sanchez *lib.9.de Matr.d.20.n.9.* & 10. Henriq. & c. contra Less. *d.*16. & alios, quorum sententia in praxi suadenda est: quorsum enim directè expelles, cùm indirectè liceat, & sufficiat. 2. Si verò fœtus sit animatus, materque judicetur moritura cum prole, nisi medicinam sumat, licet eam sumere, & (secundum quosdam) tenetur, intendendo directè suam tantùm sanitatem, etsi indirectè, ac consequenter destruatur fœtus: quia in pari necessitate mater potest magis prospicere sibi quàm proli. 3. Si verò cum morte matris, spes vitæ & Baptismi prolis affulgeat, tenetur mater (secundùm plerosque) sub mortali abstinere ab omni remedio destructivo prolis: quia tenetur vitam corporalem exponere pro extrema necessitate spirituali infantis. Contrarium tamen docet Lud. Lopez, quod Sà *V. Charitas* dicit esse probabile. V. Less. *l.c.* Sà, Fill. *t.29.c.6.q.*1. Bonac. *t.3. num.*3.

ADDENDA.

QUæst.182. *Quid circa abortum sit dicendum?* R. Innocentius XI. damnavit sequentes prop.34. *Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida occidatur aut infametur.* 35. *Videtur probabile omnem fœtum, quamdiu in utero est, carere anima rationali, & tunc primùm incipere eam habere, cùm paritur, ac consequenter dicendum erit in nullo abortu homicidium committi.* 823
Circa has damnationes notanda sunt seqq.

§.1. Certum est, quòd non liceat procurare abortum fœtus inanimati, ne puella occidatur aut infametur; probat hoc, etiam præscindendo à damnatione propositionis jam relatæ, Carden. *in 1. Crisi d.14.c.3.* quia semper est periculum homicidii, nam incertissimum est, quandonam fœtus animetur, quidam enim gravissimi Authores cum *Fieno* dicunt quandoque prima, quandoque secunda vel tertia die animari: postea tamen idem Carden. *in 2. Crisi d.22. num.6.* dicit certum videri, quòd anima rationalis priùs infundatur, postquàm corpus per præcipua organa est dispositum, quod etiam putat Schild. *t.6. cap.*2. quidquid sit de hoc, de quo videri possunt variæ sententiæ apud Delbene *De immunit. eccles. cap.2. d.4 s.20. a num.*16. Et dato, quòd fœtus priùs animetur circa trigesimum diem, certum tamen manet nullo casu licitum esse procurare directè talem abortum, licèt sciatur, quòd fœtus necdum sit animatus: Ratio est, quia nullo casu licita est pollutio directè quæsita, ergo multò minùs abortus: Consequentiam demonstrant Less. *De just.l.2.c.9.n.*61. & Moya *t.6.d.3.q.*4. tum quia abortus longè magis est contra finem naturæ, cùm destruat duplex semen & inchoatam generationem, tum etiam quia semen, ejusque operatio non tam ordinatur ad bonum individui, quàm ad conservationem totius speciei, cujus bono cedere debet bonum privati, est autem ad destructionem speciei, si extra vas fundatur semen, ergo.

§.2. Etiamsi tota aliqua Communitas deberet pati infamiam vel extremam eversionem, adhuc illicitum est directè procurare abortum fœtus, etiam inanimati, ob rationem jam datam, Carden. *n.*33. hinc quamvis puella vim ab aliquo patiens possit repellere semen, ne immittatur, eò quòd hoc semen tunc sit injustus aggressor suæ virginitatis, uti docent Sanch. & alii cum Carden. *n.*41. si tamen immissum sit, jam desiit esse aggressor, & reipsa violata est virginitas, ideòque illicitum est expellere, Carden. *n.39.* & 60. similiter notat Lugo *de just.d.10.num.*126. peccasse uxoratam, quæ ut impediret graves dolores à semine virili causatos componebat se tali situ, quo semen efflueret, nam sic directè intendebat effusionem seminis, tanquam medium levandi dolorem. Vide dicenda *n.*928. 824

§.3. Sanch. *de Matrim.lib.9 d.20.cap.9.* citans alios, docet licitum esse etiam directam expulsionem fœtus inanimati, propter quem alioquin moritura esset mater; rationem dat quia talis fœtus est aggressor vitæ, qualis non est, si mater aliunde deberet occidi vel infamari, quia esset gravida, hæc enim occisio esset fœtui per accidens, deinde hic fœtus est talis aggressor, qui deservire non potest fini naturæ, nempe propagationi generis humani, mortua enim matre non na- 825

fœtur homo; aliud iterum est, si fœtus esset animatus, tum enim mortua matre adhuc posset vivere, baptizari & salvari. Hæc sententia à multis judicatur probabilis, opposita tamen est absolutè tenenda cum Lugo *à num.* 130. & Delbene *à n.* 27. ob rationem jam datam, quia aliàs pro salvanda vita etiam licitum esset directè procurare pollutionem, quod omnes negant. Vide *Delbene*.

826 §.4. Licitum est matri de vita periclitanti assumere medicamenta pro sanitate, v.g. balneum, emissionem sanguinis, quamvis hæc indirectè cedant in occisionem fœtus etiam animati, uti cum aliis multis docent Sanch. *n.* 34. Lugo *n.* 55. Delbene *n.* 67. si tamen medicina non aliter conduceret ad sanitatem matris, nisi quatenus expelleret fœtum, illicitum esset sumere, quia directè intenderetur expulsio fœtus tanquam medium sanitatis, quod intrinsecè malum est, hinc debet medicina habere alium effectum in ordine ad sanitatem, Lugo *n.* 132. Addit Delb. *n.* 71. cum S. Antonin. Navar. & aliis contra Cordub. & Lopez, si fœtus credatur vivus, posse exscindi ex matre mortua, & baptizandus, fore illicitum uti tali medicamento pro salvanda vita matris, quia ordo charitatis postulat, ut spiritualis vita fœtus præferatur vitæ corporali matris: aliud esse dicit, si valde probabile esset utrumque nihilominus moriturum. Vide illum *à num.* 72.

827 §.5. Extra casum, quo ex morbo periclitatur vita matris, non est licitum sumere medicamenta indirectè tendentia ad expulsionem fœtus etiam inanimati, quamvis matri immineret infamia vel mors ab extrinseco inferenda, Card. *num.* 64. Ratio disparitatis est, quia in hoc postremo casu directè intenditur & procuratur abortus ad vitandam infamiam vel mortem: tale enim medicamentum per se directè nihil facit ad impediendam infamiam vel mortem ab extrinseco inferendam, nisi per expulsionem fœtus velut medium, ergo directè intenditur expulsio fœtus, ut vitetur infamia vel mors, quod damnatum est; è contra in priore casu per medicamentum directè procuratur sanitas, & conservatio vitæ alioqui ab intrinseco vitio perituræ, ad quam conservandam mater jus habet, occisio autem prolis accidit indirectè & præter intentionem.

828 §.6. Prorsus improbabile est, quòd fœtus priùs animetur, quando nascitur, nam Lucæ 1. Joannes Baptista dicitur exultasse in utero & fuisse repletus Spiritus sancto; item Genesis 25. dicitur, quòd Esau & Jacob in utero collisi sint seu pugnaverint, & pro eodem tempore vocantur parvuli, ergo erant individua humana.

829 §.7. Quamvis probabile esset, quòd fœtus tum priùs accipiat animam rationalem, quando nascitur, tamen adhuc certum est committi homicidium in aliquo abortu, quia certum est esse saltem probabile, quòd fœtus aliquis in utero animetur, ergo si quis eum occidat, exponit se periculo morali, & proximo occidendi fœtum animatum, ergo committit homicidium, non aliter ac ille, qui explodit in hominem à longè visum, dubitans an sit homo vel fera, Carden. *num.* 74.

830 §.8. Procurans abortum fœtus animati incurrit excommunicationem & irregularitatem, uti L. 7. dicetur: potestque videri Lugo *in Resp. Mor. l.* 2. *d.* 4. Quinam autem docuerint saltem probabile esse, quòd liceat propter vitam vel famam procurare abortum, videri potest apud Dian. *p.* 6. *t.* 8. *R.* 37. Et apud Moyam suprà.

831 *Q* 183. *Si quis cum bestia se miscuerit, an sit licitum bestiam mactare?* Resp. Licitum esse, ita Gob. *in Exper. t.* 2. *n.* 278. Ratio est, quia Judices solent mandare, ut bestiæ cum malefactoribus comburantur, nec timent mortem fœtus, quia tarissimè fit, ut pecudes ex tali semine concipiant.

832 *Q.* 184. *Si iniquus aggressor objicias infantem quasi prosruto, ut post illum tutus sit, & me occidat, an possim infantem illum occidere, si aliter nequeam vim aggressoris retundere?* R. Possum, ita Bonac. Lugo *de just. d.* 10. *n.* 124. Tamb. *l.* 6. *c.* 1. §. 1. *n.* 12. Less. *de just. l.* 2. *c.* 9. *n.* 57. *& alii*. Ratio est, quia jus habeo vitam meam desendendi contra injustum aggressorem, quod jus non amitto ex illa infantis interpositione, ergo per illum infantem possum aggressorem injustum petere: notat tamen rectè Lugo *n.* 125. mortem infantis non posse directè intendi, nequidem ut medium occidendi transgressoris, uti non licet velle occisionem infantum, ut Parentes cogantur urbem obsessam dedere, nec intendere pollutionem aut sumere medicinam de se causativam illius, ut sic consulas sanitati tuæ, talis enim directa intentio est de objecto intrinsecè malo, adeoque semper illicita.

833 *Q.* 185. *An feminæ & pueri innocentes emissi ex urbe obsessa possint ab obsidentibus repelli in urbem, in qua vitæ periculum subibunt?* R. Lugo n. 126. non probat hoc universim, quamvis eo fine fiat ut consumptis frugibus urbs cogatur citiùs se dedere, quia egressi urbe jam acquisiverant statum meliorem, à quo injustè dejiciuntur, & reipsa directè vexantur in eum finem, ut alii simul vexentur, nunquam autem licitum est id assumere ad nocendum hosti, quod ad eum finem non est utile, nisi quatenus innocentem lædit: non licere autem tales egressos fame enecare, dicetur *num.* 885. An Judex possit innocentem condemnare, si probetur esse nocens; aut debeat nocentem dimittere, si probetur esse innocens, dicetur *L. IV. n.* 1469.

DUBIUM V.

De duello, & bello.

ARTICULUS I.

Quid sit, & an liceat duellum? 834

RESp. Duellum est duorum (vel subinde etiam plurium) certamen, quod ex condicto, uno indicente, & altero acceptante, suscipitur; ita ut non sit vitam defendere, sed exponere periculo. Quod etsi communiter sit mortale peccatum, licitum tamen est ex justa causa, quæ semper est attendenda, Vid. Trid. *sess.* 25. *c.* 19. *de ref.* Sanch. 2. *Mor. c.* 39. Item de pœna duellantium, *V. infrà de excommun.* & Sanch. *l. c.* *Unde resolves:*

I. Duellum non est licitum ad indagandam veritatem, vel justitiam, vel purgationem objecti criminis, aut litem terminandam, quia est fallax, imò superstitiosum medium ad eum finem, cum etiam innocens, homicidium & facere, & pati possit, Trull. *l.* 5. *c.* 2. *d.* 13. *num.* 2.

II. Nec ob inimicitias, aut ad injuriam vindicandam, neque ob solam ostentationem virium aut propter delectationem.

III. Nec item ad evitandam ignominiam, quia apud bonos & prudentes honorem non perdit; imò nec apud alios, si provocanti dicat, se eum non æstimare dignum, cum quo congrediatur contra leges divinas & humanas. Interim iturum se in dies liberè suas vias, paratumque semper fore & nunc esse, contra quemvis invasorem se tueri, Trullench. *num.* 4.

IV. Duellum licet acceptare vel offerre ad conservandam æstimationem exercitus apud hostem, eosque debilitandos: vel ad terminandum bellum cum minore damno. Sanch. *l. c.*

V. Acceptare item licet, si quis aliàs te occisurus, concedat tamen arma, ut sic fortunam experiaris; quia est tantùm defensio, positoque quòd aliter non possis evadere. Similiter, si Judex duos ad mortem damnatos vellet duello congredi, quia alter alterius esset constitutus Minister justitiæ, Trull. *l. c.*

VI. Denique si vir nobilis in aula regia vel militaris in castris, provocatus sistere se meræ defensionis gratia, cum spe prævalendi, privandus alioqui, ob suspicionem ignaviæ, dignitate, vel officio, vel favore Principis, non audere eum damnare Laym. *l.* 3. *s.* 3. *p.* 3. *c.* 5. eundem excusat Hurtad. 2. 2. *d.* 170. *f.* 8. §. 76. Nav. *c.* 15. Vide Less. *l.* 2. *c.* 9. *d.* 8. Fill. *t.* 29. *à num.* 145.

ADDENDA.

QUæst. 186. *An sit licitum acceptare duellum?* R. Non 835 esse, nam *Alexander VII.* damnavit hanc secundam prop. *Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.* De qua damnatione videri potest Du-Bois super propositiones illas, ubi doctè ejus falsitatem ostendit. Nobis satis est scire, quòd non liceat acceptare duellum, quamvis provocatus esset extremam infamiam passurus, quia tale duellum directè acceptare est intrinsecè malum, & sola est apprehensio mundanorum hominum, quòd tanta ex illo oriatur ignominia, nam quivis prudens approbare debet, si non acceptet, præsertim post tot prohibitiones, uti pluribus deducit Mendo *d.* 1. *q.* 21. §. 2. sed dato verè periclitari honorem, non ideò licitum est vitam alienam aggredi aut suam exponere periculo, quia utriusque vita est bonum, cujus solus Deus est Dominus, sumus autem domini honoris nostri, cui tenemur cedere, ne violemus jus Dei.

Q. 187. *An duellum liceat ultra casus à Busembaum no-* 836 *tatos?* Resp. Aliqui affirmant, nam

§. 1. Si raptor vel latro dicat, auferam à te hæc pretiosa bona nisi duelles mecum, Sanch. *lib.* 2. *cap.* 39. *num.* 7. Tamb. *lib.* 6. *cap.* 1. §. 3. *num.* 17. Steph. *t.* 3. *d.* 3. *num.* 60. citans plures, item alii cum Dian. *p.* 5. *t.* 13. *Res.* 27. dicunt te posse acceptare duellum, si aliter res tuas servare non possis, quia hæc tantùm est defensio bonorum suorum contra injustum aggressorem; sed hoc tantùm videtur verum esse pro eo casu, in quo statim pugnandum esset, quando raptor aggreditur, ex condicto enim alio tempore & loco velle comparere non videtur necessarium ad res suas tuendas, sed satis est resistere, quando invadet, & occidere, si aliter servare non possis. Similiter si quis diceret te statim occidam, nisi cras mecum illo loco duelles, non videtur licitum tale duellum acceptare, sed licitum esset dicere se de-

se defensurum cras, & semper vitam, si quis aggrediatur: quo responso si non acquiescat alter, sed occidere velit, licebit se, etiam alterum occidendo, defendere.

837 §. 2. Si aliter non posses salvare vitam, quàm provocando ad duellum, putant Sanch. suprà, Dicast. *de just. l. 2. t. 1. d. 10. d. 15. n.* 217. aliique apud Tamb. & cum Dian. suprà, te posse provocare, quia etiam hoc videtur esse tantum justa defensio vitæ tuæ: sed *contra est*, quia vitam tueri potes defendendo, si impetaris, neque ad hoc opus est provocare in aliud tempus & locum, in quo non impeteris: quod si jam arma tibi deessent, posses provocare aggressorem pro alio tempore, non velut ad duellum, sed ad æqualitatem armorum habendam, qua habita tantum poteris te defendere.

838 §. 3. Si duellum inter duos milites hostilium exercituum non ordinetur ad robur hostium imminuendum, sed ad delectationem, vel vanam ostentationem, duellum est illicitum, quia nefas est rem atrocem suscipere ob tam vanum finem: Si tamen ab uno eo fine oblatum, ab altero ideo acceptaretur, ne hi milites dimitterent animos, ex hac parte non esset illicitum, Sanch. *n.* 14. qui *n.* 19. notat, si duo ex pacto ita in arenam descenderent, neminem debere succurrere huic vel illi, quamvis enim unus injustè duellet, tamen bonum commune, quod præferendum est, postulat fidem servari hostibus. Si tamen quis in alio duello videret innocentem se vel sua bona justè defendentem succumbere, circumstantes tenerentur huic succurrere, uti tenent Sanch. & alii, & patet ea dictis *n.* 820.

839 §. 4. Si Judex mandet, ut duo Rei mortis duellent ad dandum spectaculum vel recreationem spectatoribus, peccat quidem judex secundùm dicenda *l. 4. n.* 1497. Et in eis circumstantiis putant aliqui cum Burgh. *Cent. 2. Cas.* 13. Reos non posse acceptare tale duellum, quia non imperatur authoritate legitima, sed Nav. Azor. Less. Laym. *l. 3. t. 3. p. 3. c. 5. n.* 5. Castrop. *t. 6. d. 5. p. 7. n.* 12. melius contrarium affirmant, licèt enim judex peccet, per hoc non tollitur ipsi Jurisdictio seu potestas hunc & illum statuendi Ministrum justitiæ, ideóque licèt modus utendi authoritate sua non sit legitimus, authoritas tamen est quoad substantiam legitima & præceptum validum, singuli autem pugnant ob spem vitæ conservandæ, si vincant.

840 §. 5. Dian. *p. 2. t. 6. R.* 53. Et *p. 3. t. 6. R.* 1. Esc. *t. 1. Exam. 7. c. 3. n. 66.* Bass. *V. Duellum n. 9.* Fill. *t. 15. n.* 113. Bon. *t. 3. d. 2. q. 3. p. 8. n.* 14. *& alii* etiam excusant eos, qui provocant vel acceptant duellum, quando certi sunt non secuturam pugnam, aut peragendam sine gravi utrimque incommodo, quia nempe non intendunt occisionem alterius, & sibi cavere possunt, ne occidantur: Idem dicunt, si sciant impediendam esse pugnam, aut ipsi inter se convenerint, quòd permittent se impediri, postquam strinxerint gladios & leves ictus sine periculo contorserint, ut salvent honorem suum: sed res illa in praxi non habet locum, quia semper aderit scandalum apud eos, qui putant serium esse: item semper aderit quidam contemptus Legis ecclesiasticæ, quæ etiam talia ficta duella prohibet tanquam scandalosa & occasiones aliorum duellorum, hinc illicitum est sic simulatè inire duellum, præsertim cùm aliter salvari possit honor, ita Mendo *d. 1. q.* 21. *n.* 270.

841 §. 6. Si opponendo prohibitionem ex Jure naturali, divino & humano, adhuc non satis sit consultum honori, putant Vidal. & Caramuel apud Steph. *n.* 61. licitum esse duellum in illa actuali aggressione honoris, ut sic defendatur, sed oppositum est tenendum, quia honor non censetur æquiparandus vitæ alienæ ob rationes *n.* 800. datas; licitum tamen erit sic dicere, etiam gladium manu apprehendendo; Ego hoc ense contra te me defendam, ubicunque me petiveris, quod hic, si me aggressus fueris, præstabo, exire autem ad locum condictum non est hominis Christiani, sed contra Legem naturæ, Dei & Ecclesiæ, ita *Hurtad. Mendo, aliique*.

842 §. 7. Non est licitum provocato exire ad locum à provocante designatum, licèt in animo haberet non pugnare, nisi invaderetur, adeoque tantum intenderet se defendere, quia quamvis exire ad talem locum de se sit actio indifferens, tamen in his circumstantiis esset directè se exponere periculo morali duellandi, adeoque tollendi vitam alienam aut amittendi propriam, Mendo *n.* 267.

843 Q. 188. *Quale sit illud duellum, quod ab Ecclesia sub pœnis prohibetur?* Resp. Duellum dicitur quasi *duorum bellum*, & alio nomine vocatur *Monomachia*, quia est *solius cum solo pugna*: estque tum sub pœnis ecclesiasticis prohibitum, si sit ejusmodi singulare certamen, & quidem grave, ex privatis causis inter duos vel plures institutum ex condicto, designato tempore, & loco, Sanch. Bon. Reg. *l.* 21. *n.* 73. Bass. *V. Duellum*: hinc inferuntur seqq. cum Tamb. *l. 6. c. 1. §. 3. à n.* 8.

§. 1. Pugna, quæ fit sine armis aptis ad graviter vulnerandum, ut si fiat levi baculo, pugnis, evulsione capillorum, non est tale duellum, quia non est certamen grave.

844 §. 2. Si duo subitò in iram & rixam versi gladios extrahant, & in loco pugnent, etiam non est tale duellum, quia est ipsamet rixa, non autem certamen ex condicto, neque designato loco, & tempore, ita omnes communiter cum Sanch. *l. 2. c. 39. n.* 18. Idem est, si vel locus vel tempus non designetur, requiritur enim designatio & loci & temporis copulativè, Bonac. aliique cum Dian. *p. 5. t. 13. R.* 59.

§. 3. Si in hoc loco pugnantes, ex eodem calore & impetu 845
exeant ad alium locum, ibique gladiis pugnam prosequantur; item si sint in templo vel in domo aliqua, ubi ob reverentiam, vel periculum loci nō audeant pugnare, & alter dicat: exeamus, sicque eant & pugnent, docent Tamb. aliiq; apud Dian *p. 3. t. 6. R. 1. & p. 6. t. 6. R.* 21. non esse duellum sub pœnis prohibitum, tum quia non fit designato tempore & loco, tum etiam quia est adhuc prima rixa, uti rectè Bonæsp. cum aliis apud Steph. *t. 3. d. 3. n.* 56. si tamen dum simul in Ecclesia vel loco alio recusant pugnare, non ob reverentiam vel periculum, sed exeant, vel alter ad alterum dicat, exeamus, ut possint liberiùs & meliùs pugnare, *Sanch.* aliiq; apud *Dian.* supra docēt fore duellum, quia condicitur locus & tempus saltem sub aliqua indeterminatione: alii tamen negant, quod & probabile dicit Lezan. *v. Duellum n.* 3. tum quia non condicitur locus & tempus determinatè, quod hic requiri videtur, uti docet Castr. *t. 6. d. 5. p. 6. num.* 18. cùm odiosa sint strictè interpretanda, tum etiam quia in hoc casu non est conventio ad pugnam, sed est una moraliter actio, quæ est rixa præsens & pugna; unde Dian. suprà & Bonæsp. *de charit. d. 8. n.* 145. dicunt, si conventio ad pugnam fiat in rixa, ex eodem calore, etiamsi eant ad alium locum, si non intercedat spatium temporis, quo pugnantes se ad actus extraneos ab ipsa pugna diversos convertant, nō esse duellum sub pœnis prohibitum, quia non est pugna ex condicto, sed ipsa conditio est moraliter pugna, quę oritur ex rixa adhuc durāte. Addit cum aliis Dian. *p. 6.* suprà, si pugna sequatur eodem die, quo facta fuit rixa & conventio, credi posse, quòd commissa sit ex eodem calore iracundiæ; sed id universaliter non est verum, nam potuit ira prior deferbuisse, & pugna jam ex condicto esse resumpta.

§. 4. Si duo priùs verbis vel pugnis certent, & uterque do- 846
mum currens arma arripiat, redeatq; ad eundem locum & pugnet, non est duellum sub pœnis prohibitum, uti tenent plures apud *Dian.* suprà, quia pugna non est ex condicto, sed ex rixa: item si quis dicat, tum pugnabo prima vice, qua per urbem tibi obvius fuero, licèt id acceptet alter, Tamb. *n.* 11. aliique cum Dian. *p. 5. t. 13. R.* 59 contra Bonac. dicunt adhuc non fore duellum, quia neq; tota urbs est locus determinatus, neq; ex eo, quòd dicatur, prima vice, designatur aliquod certum tempus: Si autem alter dicat; hic expecta, donec veniam, sumensq; domi arma redeat; vel si dicat, hic expecto, donec tu cum armis huc redeas; vel exi domo tua, hic in via expecto: vel provoco ad pugnam, quocunque loco mihi occurres, dubium est, an futura sint duella sub pœnis prohibita, aliique cum *Sanch.* supra affirmant, alii apud *Dian. & Tamb.* negant ob rationes pro hac & illa parte antea insinuatas. *Dixi* semper, non esse duellum tale, aut sub pœnis sic prohibitum, nam omne duellum privata authoritate factum illicitum est, cùm enim duellantes vitam suam exponant periculo, tribuantq; jus vitæ suæ alteri, & vicissim velint tribui sibi jus in vitam alterius, agunt in primis contra Jus, quod solus Deus habet in vitam omnium, deinde agunt etiam contra charitatem sibi, & proximo debitam; ideoque semper peccant mortaliter.

Q. 189. *Quæ sint pœnæ statutæ ratione duellorum, & qui-* 847
nam eas incurrant? Resp. Eas accuratè enumerant Sanch. *l. 2. c. 39. à n.* 18. & Regin. *in praxi lib.* 21. *cap.* 7. Atque in primis Trid. *sess. 25. c. 19 de Ref.* sic habet: *Detestabilis duellorum usus fabricante diabolo introductus, ut cruenta corporum morte, animarum etiam perniciem lucretur, ex Christiano orbe penitus exterminetur. Imperator, Reges, Duces, Principes, Marchiones, Comites, & quocunque alio nomine Domini temporales, qui locum ad Monomachiam in terris suis inter Christianos concesserint, eo ipso sint excommunicati, ac jurisdictione & dominio civitatis, castri aut loci, in quo vel apud quem duellum fieri permiserint, quod ab Ecclesia obtinent, privati intelligantur; & si feudalia sint, directis Dominis statim acquirantur. Qui verò pugnam commiserint, & qui eorum Patrini vocantur, excommunicationis ac omnium suorum proscriptionis ac perpetuæ infamiæ pœnam incurrant, & ut homicidæ juxta sacros Canones puniri debeant, & si in ipso conflictu decesserint, perpetuò careant ecclesiastica sepultura: Illi etiam, qui consilium in causa duelli tam in jure quàm facto dederint, aut alia quacunque ratione ad id quemquam suaserint, nec non spectatores, excommunicationis ac perpetuæ maledictionis vinculo teneantur, non obstante quocunque privilegio, seu prava consuetudine, etiam immemorabili.* Hæc posteà renovavit *Pius IV.* prætereà *Gregorius XIII.* & *Clemens VIII.* eandem pœnam extenderunt ad quælibet duella privata, & absolutionem à censura Sedi Apostolicæ reservavit idem *Clemens*: denique ex *c. De Clericis pugnantibus in duello*, docet Regin. *num.* 77. omnes, qui præcipiunt, consulunt, defendunt pu-

gnantes in eo, si homicidium vel mutilatio sequatur, esse irregulares. Circa hæc tamen nonnulla sunt annotanda.

843 §.1. Excommunicatio, quæ incurritur, est latæ sententiæ, uti cum communi Suar. & Sanch. *nu.26.* incurrunt autem eam omnes, qui duellant, provocant vel acceptant duellum, instigant, dant consilium, arma ministrant, favent, sunt patrini seu secundantes: item Principes vel Domini territorii, qui duellum inter Christianos permittunt, qui non puniunt duellum, qui aspiciunt: Clerici autem duellantes vel acceptantes duellum jure communi antiquo etiam suspenduntur ab Officio, jure autem novo Pii IV. si etiam tantùm instigent, faveant, promoveant &c. præter excommunicationem etiam incurrunt privationem omnium dignitatum, Beneficiorum & officiorum ecclesiasticorum, fiuntque inhabiles ad illa & alia imposterum obtinenda, uti refert Sanch. *n.19.* Sannig. tamen *in Jur Can. l.5. t.14. n.4.* citans Suar. & Pirh. dicit Pœnas illas speciales concernentes Statum clericalem non incurri à Clericis provocantibus & actu non duellantibus: denique Clemens VIII. civitates, oppida, vel terras, in quibus Principes vel Domini expressè aut tacitè duella permittent, ipso facto subjicit interdicto, quod relaxare possit solus Papa: sed circa hæc iterum aliqua magis sunt explicanda.

849 §.2. Si quis tantùm provocet vel acceptet, & posteà non sequatur pugna, Hurtad. apud Dian. *p.5.t.14.R.102.* dicit etiam post Bullam Clementis VIII. non incurrere pœnas, sed omninò dicendum est eum *Bon. Fill. Esc. Tamb.* & aliis communissimè, quòd incurrat, sic enim habent expressa verba Clementis apud *Dianam*: imò inde etiam ostenditur, quòd sola provocatio, quamvis non sequatur acceptatio, sit prohibita sub excommunicatione reservata, si enim incurrit instigans, multo magis provocans, & de utroque similiter habent verba.

850 §.3. Si quis provocet ad duellum, non explicitè, sed confusè tantùm, v.g. si Cajus sic scribat Titio: Desidero à te audire explicationem & sensum verborum, quæ heri contra meum honorem dixisti; ad hoc autem audiendum cras te hora decima expectabo in prato suburbano, & spero te facturum juxta debitum tuum: Si veniat uterque, & pugnent, aliqui putarunt illos non incurrisse excommunicationem, quia Cajus directè tantùm voluit sibi explicari verba offensiva, & quamvis intendisset duellare, tamen ad incurrendas pœnas requiritur delictum externum, nec sufficit intentio: sed Lugo *in Resp. Mor. l.2.d.1.* rectè docet utrumque incurrisse, quia in primis adfuit intentio duellandi, alioqui non erat opus tendere ad talem locum aut arma sumere secum: deinde illa intentio sufficienter manifestata est per litteras vel nuncium, ideoque etiam sufficienter facta est acceptatio à Titio, hoc ipso, quòd comparuerit, nam ex praxi duellantium sciunt omnes, & sciebat Titius, verba illa spectare ad duellum, ergo uterque pœnas incurrit.

851 §.4. Fieri potest etiam hoc modo tacita provocatio ad duellum, v.g. Cajus iratus dicit Titio: Exi in plateam mecum, volo tecum parum loqui: nam si Titius moraliter certus sit se evocari ad pugnam, & exeat, secundùm Sanch. *n.11.* uterque incurrit pœnas, quia est invitatio, & acceptatio duelli, nisi fortè quis excuset ex eo, quòd sit quasi prima rixa, & non fiat ex condicto, uti num.845. dictum est; non tenetur tamen Titius, etiam in sententia *Sanch.* ideò manere domi, si negotia postulent eum exire; imò etiam statim exire potest, si credat fore, ut Cajus blandis verbis placetur, *Bann. & Sanch.*

852 §.5. Consulens non incurrit, si revocavit consilium, quantùm potuit, licèt secutum sit duellum, Bon. & alii cum Dian. *p.6.t.6.R.21.* idem probabiliter dicit Diana *p.3.t.6.R.1.* de illo, qui inefficaciter consuluit, id est, consuluit, sed non secuto duello: contrarium tamen docent alii communiùs & probabilius, quia consilium ipsum secundùm se prohibetur, & non tantùm ratione effectus secuti.

853 §.6. Qui narrat aliquid, ex quo prævideat aliquos se provocaturos ad duellum, non excommunicatur, nisi per hoc vellet incitare, Bon. & alii cum Diana *R.21.* multò minùs illi excommunicantur, qui audiunt vel legunt scripta, quibus aliqui se provocant, uti post *Comit.* docet *Diana*; qui autem litteras provocatorias scribit vel eas defert, incurrit, quia cooperando favet & promovet, Regin.*n.83.*

854 §.7. Commodans arma sua amico volenti duellare, excommunicatur, si per hoc promoveat, quia nempe acceptis his armis magis excitatur ad pugnandum: si verò per arma meliora solum id fiat, ut ipse nihilominus æquè citò & audacter pugnaturus, sit tantùm securior in pugnando, & fiat victor, non est peccatum, nec incurritur ulla pœna, quia tum non facio, ut duellent, sed tantùm ut amicus meus cum minore periculo duellet, in quo nihil est mali, Hurt. apud Dian. *p.5.t.14. R.101.* non est tamen licitum dare arma contra pactum duellantium inæqualia, quia voluerunt paribus armis certare.

855 §.8. Principes & Magistratus illi incurrunt excommunicationem, qui post duellum condonant seu non puniunt duellantes, Steph. *t.3.d.3.n.64.* Imò incapax est absolutionis, qui provocantem ad duellum non punit valdè graviter, estò non sit secuta pugna, Gob. *in Exp.t.7.n.573. App.2. Lit.F.* Ratio est, quia Superior tenetur adhibere media necessaria pro extirpandis criminibus Reipublicæ nocentissimis, quale crimen est ejusmodi provocatio, neque enim sine pœnis gravissimis extirpabitur.

856 §.9. Si Princeps solis infidelibus concederet in sua terra locum ad duellum, non incideret in pœnas *Tridentini*, quod addit, *inter Christianos*; uti nec tunc incurreret, si inter Christianos permitteret ad vitanda majora damna vel scandala; Decretum enim intelligi debet de permittentibus illicitè, Sanch. *num.29. & 30.* Regin.*n.75.* Castrop.*t.6.d.5.p.7.n.20.* Incurreret tamen Princeps qui illicitè permitteret Christiano cum infideli, ob verba Clementis apud Sanch. *suprà*, qui etiam ex verbis Gregorii videtur innuere incursurum, si permitteret infidelibus: nam Gregorius videtur absolutè loqui de permittentibus, abstrahendo *inter quos*, nisi fortè dicatur tantùm voluisse explicare *Tridentinum*.

857 §.10. Qui approbant duellum vel provocationem nomine suo factam, non ideò sunt excommunicati, Bon. Bass. *v. Duellum num.9.* Dian.*t.3.d.6.R.1.* Tamb.*l.6 c.1.§.3.*

858 §.11. Excommunicationem incurrunt spectatores ex composito, seu socii de industria spectantes, unde illi non incurrunt, qui casu & per transitum listunt, ut obiter videant. Sanch. Bon. Dian. suprà, *& p.5.t.14.R.100.* imò nec illi, uti probabiliter docent Dian. & Tamb. quorum præsentia scitur non movere duellantes, & solùm curiositatis causa eunt visuri; certo autem non incurrunt, qui eunt, ut Confessionem audiant, ut impediant, ut medeantur vulneratis; hinc putat *Tamb.* eos solos aspicientes incurrere, qui adsunt animum vel authoritatem dantes duellantibus, vel *ex condicto* tanquam testes aut Judices seu arbitri; idemque docet Fill. *t.15. num.124.* & Hurtad. apud Dian. suprà, rationem dat, quia hoc videntur significare illa verba, *ex composito, & socii spectatores*; Reg. *n.77.* dicit eos solos vocari spectatores, qui se in publico exhibent, & præsentia sua concurrunt ad solemnitatem spectaculi.

859 §.12. Qui accessit animo aspiciendi, non est excommunicatus, si duellum vel actus ad pugnam proximus non sit secutus, Bon. Bass *V. Duellum, n.9.* Dian.*p.3.t.6.R.1.* quia reipsa non fuit spectator. Excipit Sanch. *n.20. & 31.* nisi conatus esset efficere, ut pugnaretur, vel saltem si non impedivisset, cum poterat, sed maluisset pugnari, nam talem expressè excommunicat GREGORIUS XIII. etiamsi ad pugnam ventum non sit, quando per ipsum non stetit, quò minus veniretur.

860 §.13. Qui ex occulto duellum aspicit, non incurrit censuram, quia nemo propriè est spectator, nisi qui se in publico exhibet, & actum sua præsentia cohonestat, Regin. suprà, Less. *de just. l.4.c.4.num.83.* aliique cum Dian. suprà. Quod si occultè videns id faciat duellantibus omnino non consciis, adhuc certius est non incurrere pœnas, quia tum nullo modo potest movere ad pugnam: notat tamen *Regin.* etiam mortaliter peccare, 1. Si aspiceret ita comparatus, ut tamen adhuc vellet aspicere, licèt graviter prohiberetur. 2. Si sit causa, cur alii duellent, scientes eum aspicere. 3. Si inde oriretur grave scandalum aliis, quod facilius fieret, si Religiosus ita aspiceret, & hoc sciretur.

861 §.14. Excommunicatio hæc est reservata Papæ, unde Sanch. *n.27.* & alii dicunt Religiosos, licèt possint absolvere ab omnibus aliis casibus Papæ reservatis, tamen non posse ab illa absolvere; possunt tamen Episcopi virtute *Tridentini*, si delictum sit occultum nec adhuc deductum ad forum contentiosum. Addit *Laym. l.3.t.3.p.3.c.5.num.4.* Bullas illas quoad pœnam censuræ non obligare in Germania & partibus Septemtrionalibus, tum quia ignorantur, tum quia in tanto rigore non sunt receptæ, hinc Gob. *in Exp.t.7.n.573.* dicit Mendicantes in superiore Germania, & alios, qui cum eis participant in privilegiis, sine scrupulo absolvere, loquitur tamen de duello privato, quod fit condicto tempore & loco, sed non observatis omnibus solemnitatibus, inter quas sunt chartellæ missæ, testes, fide-jussores &c. sed Dicast. *de just. l.2.t.1.d.10.n.238.* Bonac. Gratia *V. Absolutio*, Lotth. *t.6. art.7.* Tamb. *de conf. l.3.c.7.n.15.* Busemb. *l.7.c.1.d.5.* absolutè docent Mendicantes posse absolvere duellantes, socios & fautores, perinde atque ab aliis casibus, & censuris Sedi Apostolicæ reservatis, idque ex declaratione Clementis VIII. de qua testatur Comit. *l.6. Mor.q.17.* Excipiuntur autem soli Itali extra Urbem, quibus ea potestas jussu Clementis negata est, ut videri potest apud *Bona-gratiam*, qui etiam affert aliam declarationem *Urb. VIII.* anno 1628. datam.

862 §.15. Non omnes pœnæ ratione duellorum statutæ incurruntur ipso facto, nam infamia, proscriptio, bonorum amissio & loci, in quo fit duellum, inhabilitas ad Beneficia obtenta, prærequirunt sententiam saltem declaratoriam criminis, cùm privent jure acquisito: putantque probabile Nav. Molin. & Sanch. etiam inhabilitatem ad Beneficia obtinenda indigere sententia Judicis: dubium autem est, an idem dicendum

sit de

sit de privatione sepulturæ, si quis in duello moriatur, Baun. & Dian. *p.7.t.11.R.*44. putant indigere, censentque idem doceri à Sanch. & Castrop. *num.*21. eo quòd dicant solam excommunicationem, suspensionem & interdictum ipso facto incurri; sed contraria sententia, nempe quòd privatio sepulturæ ipso facto incurratur, est communior.

863 §.16. Quando duellum non fuit evidenter notum, Parochus non potest in illo defunctum privare sepultura, Diana *suprà*. Ratio est, quia publicæ pœnæ solùm vitiis publicis sunt infligendæ, inquit S. Thomas *Opusc.73.c.*21. hinc docent Bonac. & Barbos. *de Parochis cap.26.num.*45. si non sit notorium delictum, Parochum non debere sepelire mortuum in duello, nec denegare sepulturam, sed rem ad Episcopum vel ad ejus Vicarium esse deferendam: quod etiam tunc fieri debet, si Parocho esset notum, quòd duellum, in quo quis defunctus est, posset probari per sufficientes testes, Bass. *V. Duellum num.9.* Dian. *p.8.t.11.R.*34. quia quando duellum non est notorium, non incurritur privatio sepulturæ, nisi post declarationem criminis à Judice factam, uti tenent Lezan. & alii apud Gob. *in Quint.t.5. c.50.num.*29. tum autem spectat ad Judicem causa, quando fiet publica; Si tamen longè abesset Ordinarius, defunctus deberet à Parocho sepeliri, attamen posset Ordinarius posteà publicato crimine in pœnam curare exhumari corpus.

864 §.17. Si duellans non moriatur in loco conflictus, non privatur sepultura, licèt moriatur eodem die ex vulnere in conflictu accepto, quia verba dicunt, *si in conflictu moriatur* Dian. *p.2. t.16. R.52. & alii:* imò si post conflictum in eodem loco confiteatur ibique moriatur, non videtur privandus sepultura, quia cùm intercedat tempus à vulnere ad Confessionem, non dicetur mori in conflictu, sed post illum, *Tamb.* Nec obstat Rituale Pauli V. dicens illis esse denegandam sepulturam, etiamsi signa pœnitentiæ dederint: *Nam* signa moraliter adhuc in conflictu fieri possunt, non ita sacramentalis Confessio, quæ plus temporis requirit; unde si aliquod tempus intercedat, & duellans signa contritionis dederit, sed ex defectu Sacerdotis non fecerit Confessionem, putant Portell. *in Resp. Mor.t.1.p.3. c.*10. posse sepeliri loco sacro, quia moritur post conflictum, nam moritur, postquam elicuit contritionem, hanc autem elicuit etiam moraliter post conflictum, suppono enim aliquod tempus intercessisse: An autem sic defunctus, qui pœnitentiæ signa dedit, absolvi possit aut debeat ab illa excommunicatione, dicetur Lib.7. & videri potest Dicast. *de Cens.d.3.d.*30.

865 §.18. Qui mortuum in duello sepeliunt in loco sacro, non excommunicantur, quia nullibi invenitur statuta hæc pœna, Bann. & Dian. *suprà*.

866 §.19. Mendo §.5. *num.*274. rectè notat hanc fore efficacissimam pro impediendis duellis, si inter conditiones promovendorum ad aliquod qualecumque, etiam sæculare officium, ponatur velut indispensabile impedimentum, duellasse, provocasse vel acceptasse duellum. *Nec obstat*, quòd inter informationes pro admittendis ad Ordinem equestrem S. Jacobi quæratur, an provocatus recusaverit duellum: *Nam* non approbatur, si acceptaverit, sed tantùm volunt scire, an recusaverit ex ignavia, si enim recusavit dicens se nolle Deum offendere, nec posse per Legem naturalem, divinam & humanam, alioquin se compariturum, cum nihil obest admissioni ad illum Ordinem, uti rectè cum aliis Mendo §.2. *num.*248.

ARTICULUS II.

867 *An, & quousque liceat bellum?*

RESP. *Bellum defensivum*, quo scilicet vis injusta repellitur, licet etiam privata authoritate; *offensivum* verò, quo vis infertur, ut liceat, tres conditiones requirit: 1. Ut geratur authoritate Principis, vel Magistratus, nullum agnoscentis Superiorem, qualis est Papa, Imperator, Reges & quædam Respublicæ, v.g. Venetorum, Genuensium, &c. 2. Ut adsit justa causa, eaque gravis, v.g. necessitas boni communis, & quietis conservandæ, recuperatio injustè ablatorum, coercitio rebellium, defensio innocentum, &c. Vide Laym. *l.2.tr.3.c.*12. & Molin. *t.1.d.*104. Dian. *p.6.t.4. R.3.* 3. Ut fiat ex recta intentione, hoc est, non ex odio, sed ex amore boni communis, quamquam si hæc ultima sola desit, non sit obligatio restitutionis. *Ita communiter* cum D.Th. *q.*41. Laym. *Unde resolves:*

I. Si quis justum bellum gerat, non potest alter licitè se defendere: quia circa eandem rem non possunt duo habere contraria jura. Fieri tamen potest, ut neutra pars peccet, ob ignorantiam invincibilem, Fill. *t.29.n.*185.

II. Tenetur Rex, antequam bellum incipiat, omni diligentia curare, ut certus sit de ejus justitia, & gravi causa: ad quod sequentia conducent: 1. Ut curet habere non tantùm peritos, sed etiam bonos Consiliarios. 2. Ut attendat, an etiam à suis impediantur vel interventantur litteræ aut instructiones ad ipsum. 3. Si non tantùm à suis Consiliariis, sed etiam à diversis Theologis curet justitiam belli secundùm Leges evangelicas examinari, & liberè edici. 4. Si auditis omnibus, ipse quoque coram DEO illam examinet, statuatque id, quod in puncto mortis se fecisse vellet. Denique licèt sufficiat opinio probabilis de justitia belli; si tamen justitia maneat æqualiter dubia, & alter sit in possessione; non licet ei bellum indicere, cùm melior sit conditio possidentis. Fill. *c.9.q.*4. Trull. *l.5.c.2.d.*3. ubi cum Dian. *p.4. t.4.R.*72. docet licere etiam Principi concedere represalia, servatis tamen conditionibus certis, quas art. seq. vid. apud Palaum *t.6.d.5.p.*4. & hic infrà.

III. Perspecta justitia belli, debet ea proponi parti adversæ, quæ si offerat competentem satisfactionem, non debet bellum inchoari. Imò (ut probabilius est) etsi cœptum sit, debet, si non ex rigore justitiæ, saltem plerumque ex charitate mox finiri, V. Molin. *d.*103. *n.*1.

IV. Potest Princeps pro satisfactione petere restitutionem ablatorum, & expensarum; item aliquid in pœnam illatæ injuriæ. *Dunal.* Hinc potest victos privare bonis, etiam innocentes, tributa eis imperare, extruere arces, & cætera quæ ad securitatem sunt necessaria, Kon. Dian. *p.6.tr.4. R.*22.

V. Principes tenentur stipendia solvere militibus; alioquin tenentur compensare damna, tum ipsis militibus, tum aliis, qui ab iis damnum acceperunt, Kon. Palaus, Dian. *R.*29.

VI. Tenentur etiam aliquando Principes catholici à bello, alioqui per se justo, abstinere, si inde oriturum sit scandalum, & spiritualis ruina multorum, ac detrimentum Ecclesiæ. V. Palaum, Dian. *R.*7.

VII. Etsi (per se loquendo) in bello justo liceat advocare infideles in auxilium, per accidens tamen subinde, imò plerumque non licet ratione scandali, vel periculi in fide, v.g. ne subditi pervertantur, sacra profanentur, &c. Regin. *t.2.l.21.num.*100. Fill. *num.*181.

VIII. Similiter licet alteri Principi, etiam alterius fidei, in bello justo auxilium ferre, nisi tamen sit periculum scandali, incrementi hæreseos, & damni veræ fidei. Vide Kon. *tr. de charitate, D. de bello.*

IX. Duces, Tribuni, Centuriones, aliique Officiales peccant, tenenturque ad restitutionem, 1. Si pauciores habeant milites, quàm in solutione stipendii exhibent. 2. Quando debent ex officio commeatum curare, & dant militibus cibum vel potum corruptum, ex quo morbi oriantur. 3. Si in transitu per regiones accipiant pecunias à variis pagis, ne istic pernoctent, aut morentur. 4. Si uni militi dent plura syngrapha ad domos diversas, Molin. Becan. Dian. *Ref.27. & 28.* 5. Si stipendium militibus subtrahentes, permittant extorquere ab innocentibus necessaria.

X. Miles, qui in bello, & justo, & injusto, paratus est mereri stipendia, est in malo statu, & incapax absolutionis, nisi mentem corrigat: Et quidem similiter in bello injusto tenetur ad restitutionem damnorum, nisi inculpabilis ignorantia excuset, tum enim sufficit restitutio eorum, quæ in specie habet; vel eorum, in quibus factus est ditior. *Vide infrà.*

XI. Si vocatus ad bellum sit subditus Principis, qui bellum gerit, aut ab eo ante conductus, non tenetur inquirere de justitia belli, quamdiù nulla vehemens suspicio occurrit in contrarium, quæ positivè reddat dubium: quia potest præsumere pro suo Principe, cui in dubio debet obedire, ejusque authoritas plerumque illi sufficiet ad formandum etiam positivè judicium probabile de justitia causæ, ne cum dubia fide operetur. V. Lug. *d.18.s.1.n.*21. Si verò non sit subditus tenetur priùs inquirere, & posteà saltem probabile formare judicium, bellum esse justum, Mol. *d.*113. Fill. *n.* 181. Laym. *l.2.t.3.c.12.n.*8. Azor. Mald. Reg. contra quosdam apud Dian. *Tom.2.t.5. misc. R.96.* Et *10.3. t.3. R.7.* Lugo *l.c.* Escob. *E.7.c.8.*

XII. Miles intelligens bellum esse injustum, in quo est, non potest absolvi, nisi velit, quamprimùm potest, curare dimissionem, & intereà abstinere ab actibus hostilitatis, v.g. cæde, præda, &c. Vide Laym. *c.*12. An autem talis possit occidere militem hostilem se invadentem, V. Escob. *l.c.*

ADDENDA.

QUæst.190. *Quid circa jus bellandi, Officiales & milites, sit prætereà notandum?* R. Seq. §.1. Nunquam licere bellum, docuerunt Manichæi, & postmodùm *Oecolampadius* ac *Lutherus*, sed damnantur in Concilio IV. Calcedon. anno 452. in Bracarensi I. Anno 563. in Claro Montano anno 1084. in Lateranensi 1120. estque apertè contra Scripturam, uti ostendit Dicast. *de just. l.2. t.1. d.10. à num.*247. & copiosè Grotius *l.1.c.*2. Quamvis autem Alexander III. *c.1. de tregua, & pace*, graviter prohibuerit bellum & pugnas tempore 868

Adventus & Quadragesimæ, tamen prohibitio illa non est usu recepta, vel jam consuetudine est abolita, uti habet communis cum Dicast. *num.* 495. hinc etiam die festo licitum est pugnare, si postulet necessitas vel notabilis utilitas, maximè cum videatur esse opus non servile, ita cum aliis Dicast. *num.* 496.

869 §.2. Bellum non potest esse utrimque *materialiter* & *reipsa* justum, quia uni tantùm potest *à parte rei* jus competere; potest tamen esse utrimque *formaliter* justum, quia potest adesse ignorantia invincibilis, & opinio pro justitia utriusque partis: Nulli tamen est licitum indicere bellum, priusquam jus suum, & adversæ partis fecerit à viris doctis sufficienter examinari, quia bellum, quod affert tanta mala, debet esse postremum medium, ita Mendo *d.* 13. *quæst.* 15. §. 3. Si autem post examen major probabilitas stareт pro illo, qui non habet possessionem rei, de qua disceptatur, probabile est cum Mendo *num.* 229. hunc, qui non possidet, posse rem illam quærere bello, quia major probabilitas facit excessum juris, & sicut per sententiam judicis res illi adjudicaretur, sic quæri poterit armis: oppositum tamen etiam probabiliter tenent Salas, Molin. Bress. Dicast. *num.* 344. quia possessio est talis titulus retinendi rem, ut ex ea nemo justè expellatur, nisi contra ipsum sit moralis saltem certitudo juris, hinc tenent omnes communiter habenti jus minus probabile, & non possidenti esse illicitum rem bello quærere. *Nec obstat*, quòd Advocatus possit tueri probabilem partem contra probabiliorem: *Nam* disparitas est, quòd actio Advocati sit tantùm investigatio, ex qua parte stet tale jus; bellum autem non tantùm est velut sententia, sed etiam est illius executio, quæ non est licita, quando pro parte altera est major probabilitas. Quænam autem sint justæ causæ belli, exponit Dicast. *à num.* 288. Et speciatim an licitum sit bellum ad imminuendam vim crescentem, quæ aucta nocere posset, videri potest Grotius *l.* 2. *c.* 1. *num.* 17. qui rectè negat. Vide etiam dicenda *lib.* 4. *num.* 1491.

870 §.3. Sot. Azor. & alii cum Burgh. *Cent.* 2. *Cas.* 88. putant aliquem justè posse defendere suam vitam contra alium justè aggredientem, quia defensio vitæ videtur esse de Jure naturæ vel saltem Gentium omni homini licita: unde ex parte defendentis non est propriè bellum, vel dici debet, quod quando dicitur non posse esse bellum utrimque justum, intelligatur de bello utrimque offensivo, & non de eo, quod ex una tantùm parte est offensivum & ex altera defensivum: sed *Molina* meritò dubitat de veritate hujus sententiæ, quia sic se defendens resistit alterius juri, ergo agit injustè; deinde aggrediens jus habet ipsum occidendi, nam est justus aggressor, ergo alter vicissim aggrediendo agit injustè; denique aliàs etiam poterit quis defendere suam vitam contra carnificem, uti dictum est *num.* 816. quod tamen omnes negant. Videri potest etiam Lugo *de just. d.* 10. *à num.* 144.

871 §.4. Si rationes pro justitia belli utrimque sint probabiles, putat Dian. *p.* 4. *t.* 4. *R.* 32. militem posse pro parte, qua volet, militare: imo Caram. *in Th. fund. n.* 1408. negat militem posse unquam dubitare de justitia belli, quia non incipitur temerè, sed cum consilio, ac pro utraque parte est authoritas Reip. & supremi consilii, sed Carden. *in* 1. *crisi d.* 6. *n.* 143. rectè ostendit militem dubitare posse de justitia belli.

872 §.5. An liceant fœdera cum Turcis & hæreticis, fusè examinat Dian. *tom* 2. post *p.* 10. & supposita justitia belli posse Principes christianos cum illis inire fœdus, absolutè affirmant Authores 12. & consentiunt alii cum Dicast. *n.* 280. si absit scandalum ac periculum fidei: è contra alii 14. absolutè negant: alii 6. dicunt licere in summa necessitate: Diana cum 17. Theologis dicit per se licere, in praxi autem ratione circumstantiarum vix unquam, ac refert exemplum cujusdam Regis, qui moriens dicebat: *Perii, quia volui esse fœderatus ei, qui hostis est Christiani nominis*. Rem hanc etiam benè tractat March. *in Trib. t.* 2. *t.* 6. *t.* 3. *q.* 1. *d.* 4. Et *t.* 2. *t. f.* 6. *q.* 3. *d.* 1. clarè ostendens in praxi ordinariè esse illicitum tale fœdus.

873 §.6. Christianis illicitum est (per se loquendo) bello aggredi infideles, v.g. Indos, quia Christiani nullum habent jus in ipsos, & ipsi sine cujusquam injuria possident sua: *per accidens* tamen licitum est, 1. Si impediant prædicationem Evangelii, sic enim faciunt contra jus, quod à Christo habet Ecclesia, evangelizandi ubique. 2. Quando damnificant proximum: nam sicut qui damnum injustè patitur, potest se defendere, ita & alius potest ei ferre auxilium.

874 §.7. Papa habet potestatem prohibendi bella Principibus Christianis, quando ita exigit bonum commune fidei vel Religionis, qui in his est Christi Vicarius cum potestate constitutus, tenenturque ipsi Principes, etiam primariò, hoc bonum attendere.

875 §.8. Peccant Belli Duces & tenentur restituere, si dissimulent, qua via velint exercitum ducere, ut sic à diversis oppidis transitum redimentibus pecunias accipiant, quia uno tantùm loco debetur eis transitus, nec possunt ipsi illum venalem facere, aut pro libitu hos præ illis gravare, neque Princeps ipse hoc concedere potest cum tanto Reip. detrimento, Molin. Bonac. Con. Arsd. *tom.* 2. *p.* 2. *t.* 6. *in Ref. castr. q.* 3. Dicast. *num.* 459.

§.9. Commissarius, qui Capitaneo petenti annotavit plures milites, quàm habeat, tenebitur restituere, si Capitaneus deficiat; excusari autem poterit à restitutione Capitaneus, 1. Si stipendia ordinaria judicio bonorum & intelligentium non sint sufficientia, quod tamen non facilè credendum. 2. Si illa utiliter pro Principe suo impendat. 3. Si Principi suo tantundem postea remittat ex debitis vel dandis nomine justi stipendii, Less. *in Auct. v. Bellum*, *cas.* 1. 876

§.10. Si Princeps assignet cuique militi 10. aureos, & Capitaneus pasciscatur de 9. unumque sibi reservet, peccat, quia si Princeps tanti taxavit stipendium, aureus ille est militis, & Capitaneus est tantùm velut Oeconomus: è contra si non assignavit ut pretium stipendii, sed tantùm id, quod dari potest, si minus non sufficeret, aureus ille manet Principis; & credibile est hoc ultimo modo fieri, si solvantur ordinaria stipendia mensium, Less. *cas.* 2. quia tamen Principes norunt varias hic fraudes solere intervenire, videntur tacitè permittere aliquid: unde Alexander Parmensis aliquando respondit Castrensibus Societatis Iesu, non esse faciendum scrupulum Capitaneis ob quinque, vel *sex pagar muertas*, ut vocant, ita Less. *Cas.* 3. De cætero, etiamsi Officiales sciant Commissarios sibi injustè retenturos id, quod post persoluta stipendia supererit, non ideo licitum est ipsis, quod superest, retinere, quia Princeps potest (quoad utrosque) esse invitus, Arsdek. *q.* 3. 876

§.11. Non licet ratione stipendii dimidiati aut malè antehac persoluti, posteà in lustratione militum ficta nomina conscribere, ut suppleatur stipendium debitum, 1. Quia non licet compensatio, si fieri debeat cum fallacia & falsitate. 2. Quia hoc fit cum periculo gravis damni Reipublicæ, quæ putabit se tot habere milites. 3. Quia qui talia officia admittunt, satis sciunt non persolvenda tam accuratè stipendia, ergo censentur suo Juri renunciasse: Usu tamen in militia recepto Capitaneis conceditur locus mortuus pro duobus aut tribus famulis, & unus pro Signifero, etiamsi illos actu non habeant, ita quoad omnia Arsdek. suprà. 878

§.12. Si milites moriantur, Jus ad stipendium, quod lucrati sunt, devolvitur ad hæredes, sicut aliæ actiones & credita Defunctorum; nec apparet, unde jus Officialibus possit competere, Arsd. *q.* 2. Laym. tamen & Dicast. *n.* 464. fatentur consuetudine receptum esse, ut trium vel quatuor mensium stipendia retineantur quasi in deposito, ad milites in officio continendos; quod si moriantur, dicunt nihil reddi hæredibus, sed nil certi afferunt, per quod excusent, nisi fortè quòd prævaleat bonum commune, aut quòd dantes nomen militiæ videantur in hoc consensisse, quod tamen non præsumitur. 879

ARTICULUS III.

Quid in bello justo liceat. 880

RESp. Etsi circa hostes in bello justo liceat ea omnia facere, quæ ad finem belli sunt necessaria, v.g. occidere, spoliare &c. innocentes tamen (quo nomine intelliguntur pueri, qui arma gestare non possunt, mulieres, senes, Religiosi, Clerici, peregrini, mercatores, & rustici) directè vita spoliari non possunt; bonis tamen externis possunt, si sint pars Reip. hostilis, aliterque finis belli obtineri non possit, Mol. Bec. *p.* 2. *c.* 10. 11. *&* 12. Laym. Fill. *t.* 29. *n.* 191. *&c.* Ratio est, quia cùm sint pars Reipublicæ, possunt propter hujus delicta puniri, in iis bonis, quæ Reipublicæ dominio subsunt. *Unde resolves:*

I. *Per accidens* licet aliquando comburere etiam Ecclesias, & hostes ex iis extrahere, in iis spoliare, & occidere, si v.g. Ecclesia velut castro ad repugnandum utantur. Sylv. *v. Bellum n.* 11. Sà, Bonac. *de Contract. d.* 2. *q. ult. sect.* 1. *p. ult.* §. 3.

II. Contra hostem licet uti insidiis, & stratagematis, dummodò absint mendacia, etsi etiam hæc, v.g. quando exploratores se fingunt amicos, non sint mortalia: ea verò, ad quæ cavenda nulla Prudentia datur, v.g. veneno inficere puteos, aquas, glandes, sunt contra Jura belli, nec licent. Mol. *d.* 1. *t.* 1.

III. Fides hosti data servanda est, nisi vel coactus dederis, vel in grave detrimentum cederet Reip. aut Religionis; aut si hostes eam non servent; aut denique conditiones aut circumstantiæ planè sint mutatæ. Duval. Palaus, Dian. *l. c. R.* 10. Vide etiam Laym. *l.* 2. *t.* 3. *s.* 12.

IV. Capti in Bello, etiam ex parte capientium justo, nisi obstet scandalum, aut specialis promissio, possunt fugere: Capti verò in bello ex parte capientium injusto, & fugere, & bona hostium secum auferre possunt, Laym. *n.* 16. An obsides liceat occidere, *vid. sup. dub.* 4. *ref.* 5.

V. Potest quidem aliquando, (rarò tamen, & non nisi ob causas gravissimas) dari urbs in prædam; milites tamen privata authoritate prædas agere aut hostibus damna inferre non

non possunt, quia sunt executores tantùm & ministri. V. Sà, V. Bellum. Laym *l.c.* Fill. *n.*198. Dian. *p.6.t.4. toto*. Dum autem urbs spoliatur injustè, gregarios milites tantùm teneri ad damnum, quod ipsi intulerunt, probabile esse docet Dian. *R.*31. ex Sylv. Nav. &c. Item *p.3.t.5.R.*86. V. Insta *t.5.c.2.d.*3.

VI. Milites peccant cum onere restituendi, si à Rusticis aliisve, apud quos hospitantur, vel per quorum loca transeunt, auferant, aut invitis extorqueant, vel etiam donata accipiant (nisi constet omninò liberè fieri, siquidem donationes istæ plerumque non spontaneæ, sed coactæ sunt, præter ea, quæ ex constitutione Principis iis debent subministrare: nisi tamen sint in extrema, vel saltem in gravi necessitate, Mol. Kon. Palaus, Becan. &c. Dian. *p.6.t.4.R.26*.

VII. Repressalia licita sunt his conditionibus: 1. Ut manifestè constet cives alterius Reipublicæ fecisse injuriam. 2. Ut superiores illorum rogati recusent administrare Justitiam. 3. Ut constet eos culpabiliter id recusare. 4. Ut Princeps supremus causa cognita id concedat. 5. Ut non inferatur plus damni, quàm justa satisfactio requirit. 6. Ut non concedantur in personas Ecclesiasticas, Mol. Dian. *p.4.t.4. R.72. ex* 18. *aliis*.

Quæres: Ad quem pertineant bona hostibus erepta?

Resp. 1. Immobilia cedunt Principi, aut Reipublicæ; mobilia fiunt capientis, nisi consuetudo habeat, ut pars cedat Principi & Communitati. 2. Jure Cæsareo, nisi consuetudo sit contraria, bona ablata justo bello, qui ea injustè possidebant, fiunt capientium, postquam ea in sua præsidia deportarunt. Valent. *t.3.d.4.q.*18.*p.*3. Mol. *d.*18. & Hurtad. *to.*2. *disp.*169. *sect.*12.§.110. ubi requirit, ut una saltem nocte possederint. V. etiam Sylv. Bon. *l.c.* de peccatis in bello committi solitis, Trull. *l.5.c.2.d.*10. *& seq.* Dian. *p.6.t.3.R.23*. ubi contra Durand. docet hanc sententiam esse in praxi tutam.

ADDENDA.

881 QUæst. 191. *Quid circa ista præterea sit notandum?* R. Seq. §. 1. Hosti etiam injustum bellum inferenti servanda est fides publicè data, uti habet communissima cum S. Thom. Covar. Molin. Dicast. *de just. l.2.t.1. d.* 10. *a n.*435. quia fœdera publica spectant ad Jus Gentium: Quod tenet, etiamsi una pars injustè coacta esset pacisci, cùm enim paciscentes non habeant judicem superiorem, cujus authoritate rescindatur contractus, facilè quisque sibi fingeret injuriam vel vim esse factam, quod redundaret in commune damnum societatis humanæ: unde nec potest in eo dispensare *Papa*, licèt paciscentes essent Catholici, nisi vergeret in notabile damnum Fidei vel Religionis. Quòd si pactum sit initum cum hæreticis, etiam non potest per Papam rescindi, quia hoc vergeret in majus damnum totius Reipublicæ Christianæ, nam nunquam possent iniri pacta cum hæreticis, qui se obligare nolunt cum dependentia ab authoritate Papæ.

882 §. 2. Princeps ad muniendam urbem ædificans in fundo Caji, tenetur huic compensare pro rata, ita ut omnes æqualiter ferant damnum, quia licèt privati teneantur subvenire necessitati communi, tamen tantùm tenentur secundùm Justitiam distributivam, & æqualiter ad alios, Mol. *de just. t.6.d.*47. circa medium, Lugo *de just. d.6.n.*61. Et *in Resp. Moral. l.6. d.*17. Vide tamen Delbene *de Immunit. Eccl. c.5. d.*25.

883 §. 3. Militibus cæterisque stipendiariis licita est pabulatio in terra hostili, non autem in amica, si pretio comparare possint, quia nec Jus naturæ nec Principis authoritas hic suffragatur, Less. *in Auct. v. Bellum*, *cas.*4. Quòd si pabulum sufficiens non advehatur, vel per inopiam emi non possit, pabula fiunt communia, ita *Arsdek.* putatque *Less.* etiam in gravi necessitate licitam esse pabulationem, dummodò uni non auferantur omnia, sed servetur proportio, ut omnes æqualiter damnum patiantur: sunt tamen (inquit Arsdeck. supra *q.*7.) qui existimant ex communi consuetudine licitam esse pabulationem tanquam onus commune prædiorum, quando pro utilitate Provinciæ bellum geritur; neque condemnanda est, inquit *Less.* sententia asserens divites meritò posse ferre graviora onera, quia à prædiis suis post bellum majora quoque commoda habent.

884 §. 4. Religiosi aut alii Clerici, qui quoad spiritualia serviunt militibus, possunt sicuti hi accipere ac retinere spolia hostium, quia sunt pars exercitus, ac patiuntur pericula & incommoda cum aliis, ergo æquum est, uti etiam participent commoda, Molin. Laym. Dicast. *num.*490.

885 §. 5. Si urbs ex justa causa detur direptioni & ferro (per se loquendo & directè) occidi non possunt innocentes, quia nil commiserunt, ob quod sint vita privandi, neque sunt actu vel proximè aggressores, Fill. *t.29. num.*191. Bonac. *De rest. d.2. q. ult. p. ult. n.*17. aliique communiter. Et quamvis timeri possit, ne pueri, si adolescant, hostes fiant, non ideò possunt jam occidi, quia nemo punitur ob delictum futurum, maximè ita incertum: Molin. *d.*119. Consequenter fœminæ & peregrini per transitum commorantes, si ab actione hostili abstinuerint, occidi non possunt. *Cajetan. Vict. Molin. & alii* communiter. Idem est de Clericis & Religiosis, quia non reputantur esse pars Reipublicæ hostiliter agentis, cùm ipsi arma non gerant: pueri tamen & fœminæ quamvis sint innocentes, possunt in captivitatem abduci, & si sint infideles servituti subjici, quia sunt pars Reipublicæ vel urbis subactæ, tota autem Respublica hostilis censetur esse punibilis in bonis fortunæ, quorum dominium habet; inter quæ etiam numeratur libertas; & ita etiam possunt parentes puniri in prolibus & uxoribus suis, facitque etiam talis captivitas ad securitatem capientium, ut tollatur facultas injustè nocendi: ita Vict. Molin. *d.*120. Fill. *n.* 201. Quòd si fœminæ aliique gerendis armis inepti, sint expulsi ex urbe obsessa ob defectum annonæ, nec spes sit, ut ab obsessis recipiantur; si ab his expulsis nullum obsidentibus immineat periculum, non possunt attineri, ut fame pereant, sed permittendi sunt transire castra, 1. Quia non sunt hostes, cùm se submiserint, neque aliter promeriti sunt mortem, uti suppono: est autem illicitum innocens positivè, & directè occidere, quod hic fieret positivè negando alimenta necessaria & directè impediendo, ne accipiant, ergo. 2. Est illicitum fame enecare amicos obsessorum, si hi illos in urbem recipere non velint, ad quod non tenentur, si laborent inopia annonæ, ergo similiter in nostro casu, sive enim prius fuerint in urbe, sive aliunde cogantur ad ingrediendum, est par ratio. 3. Si obsidentes innocentem filium illius, qui propugnat urbem, vellent suspendere, nisi Pater gubernator statim urbem traderet, agerent injustè, ergo similiter si fame occidant hos expulsos. An autem liceat ejusmodi egressos iterum compellere in urbem, *vide dicta num.*833. De justis causis belli vide Grotium *l.2.c.2*.

CAPUT II.

De Sexto, & Nono Præcepto.

Non Mœchaberis.

Non concupisces &c. 886

COnjungo hæc duo Præcepta, quia utroque idem explicitè vel implicitè prohibetur; scilicet peccata impudicitiæ & luxuriæ. Est autem luxuria inordinatus appetitus, vel usus delectationis, seu sensus venerei, qui fit cum commotione spirituum generationi servientium, circa partes corporis venereas; ita ut appetitus vel delectationes aliæ, etiam sensitivæ aut sensitivorum, si tamen non sint venereæ, aut venereorum, nec ad ea ordinentur, non spectent ad luxuriam. Porrò actus, seu peccata luxuriæ, distinguuntur in *imperfectos*, in quibus non intervenit ultimus terminus venereorum; quæ est decisio seminis; ut sunt actus interni desideriorum, & oblectationum morosarum, qui speciem sumunt ab objectis: & in *perfectos* ac *consummatos*, qui terminum jam dictum habent adjunctum. Qui rursus sunt duplices; alii enim sunt *naturales*, qui naturæ non repugnant nec specie differunt in ratione luxuriæ, (etsi per deformitatem superadditam aliquando specie differant) v.gr. adulterium, incestus, &c. Alii *innaturales* sunt, seu *contra naturam*, in quibus conditiones à natura institutæ, v.gr. identitas speciei, vas debitum, &c. non servantur. Et hi etiam in ratione luxuriæ differunt specie, quæ in illis variatur secundùm modos, quibus committuntur, naturæ repugnantes.

DUBIUM I. 887

An & quanta peccata sint oscula, amplexus, tactus, verba obscena & similia extra Matrimonium?

REsp. Ad id dignoscendum, distinguenda est in primis intentio & delectatio venerea & venereorum, ab intentione & delectatione sensitiva & sensitivorum aliorum, quæ consistit in quadam proportione, & conformitate rei tactæ cum organo tactus. Deinde sciendum est, intentionem & sensum venereorum esse mortalem, & excludere à Regno cœlorum, secundùm Apostolum ad Galat. 5. *Unde resolves:*

I. Oscula, amplexus, aspectus, tactus & similia, si extra Matrimonium fiant, ex intentione actus luxuriosi, vel ob delectationem veneream, etiamsi non illam perfectam, quæ est in seminatione; sunt tamen semper peccata mortalia: quia eo animo, extra Matrimonium, sunt impudica, & natura sua talis delectatio tendit ad perfectam, Fill. *tr.*30. *n.*174. Less. *l.4.c.3.d.*8. Sanch. *de Matr. l.9.d.*46.

II. Tales actus sunt ejusdem naturæ cum perfectis sive consummatis, ideoque in Confessione explicandum, utrum sint habiti cum simili seau, an cum diverso; cum libera, an cum conjugata, cum cognata, an cum persona sacra, &c. Less. d. 15. Sanch. *Moral. l. 1. c. 2.*

III. Oscula, amplexus, compressiones manuum, & similia non obscæna, si fiant tantùm officii, aut amoris patrii, aut amoris honesti, vel benevolentiæ augendæ causa, etiamsi delectatio venerea suboriatur, (modò in eam non consentiatur) non sunt peccata, Less. *n.* 56. Fill. *n.* 171.

IV. Si verò ista fiant ex aliqua veniali vanitate, joco, curiositate, levitate, petulantia, imò etiam sensualitate, sive affectu sensuali ac naturali (dummodo non cum delectatione venerea, nec ejus causa, & si præter intentionem suboriatur, ea repulsa, ac tunc abstinendo) venialem culpam non excedunt, ut v. Fill. hic, Less. *n.* 62. Sanch. *loc. cit.* Dian. *p. 4. t. 4. R.* 136. Contrarium tamen est tutius, *ut vid.* Trull. *l. 6. c. unic. d. 12. n. 9.*

V. Idem dicendum est de actu & aspectu inhonestarum partium corporis proprii, aut commixtionis animalium, non cum animo venereo, sed ea curiositate tantùm, aut levitate, secluso tamen scandalo, & periculo consensus venerei. Imò si tactus talis, aut conspectus proprii corporis naturali aliquo, ac non malo fine fiat, ne veniale quidem erit, ut v. g. si fricatione extinguere velis pruritum non venereum: dummodò tamen absit periculum pollutionis, aut consensus in eam, si improvisò præter intentionem fortè obveniret. Fill. *n.* 200. Sanch. *de Matr. l. 9. d.* 44.

VI. Tactus nudi, & aspectus partium inhonestarum alterius corporis, maximè diversi seaus, aut concubitus humani ex curiositate (nam de necessitate aliud est) etiam secluso affectu venereo, videntur non posse excusari à mortali propter gravem indecentiam, & periculum proximum actus venerei: nisi tamen aspectus fiat ex loco tam remoto, & ita obiter, ut hæc absint. Sanch. *num. 22. & 29.* Fill. *num.* 218. Laym. *&c.*

VII. Aspectus verò, & subinde etiam (rarius tamen propter periculum adjunctum) tactus, ex petulantia, vel curiositate partium inhonestarum alterius corporis, ejusdem tamen seaus, citra affectum & periculum consensus venerei, excusari posse à mortali, ut v. g. quando simul aliqui natant, vel lavant, docet Laym. *l. 3. s. 4.* ex Sanch. *l. 5. Moral. cap. 6. n.* 12. 13. 27. *&* 28. Trull. *n.* 15.

VIII. Verba turpia, lectio obscænorum, spectatio comœdiarum turpium, cantiones inhonestæ, gestus, literæ, & dona amatoria, si tantùm fiant ex curiositate, vel vano solatio, non sunt mortalia, secus tamen, si fiant vel animo inhonesto sive venereo, vel cum periculo ruinæ spiritualis sui vel aliorum. Sanch. *de Matrim. l. 9. d. 46. à n.* 31. Fill. *t. 30. c. 10. q. 3.*

IX. Choreæ, nisi malo fine fiant, aut cum periculo aliquos, aut seipsum incitandi ad libidinem, vel cum alia circumstantia mala, secundùm se, non sunt malæ, nec actus libidinis, sed lætitiæ. Quando verò Sancti Patres eas interdum valde reprehendunt, loquuntur de turpibus, & earum abusu. Vid. Cajet. v. Chorea, Fill. *n.* 223.

X. Exhibentes comœdias turpes, item facientes libros, aut picturas incitantes ad libidinem, peccant mortaliter, quia sunt ruina proximi, cùm moraliter certum sit, multos inde ad peccatum incitandos, Fill. *num.* 221. Similiter Magistratus, qui permittunt exhiberi turpes comœdias, peccare mortaliter, docent Hurt. & concedit Bald. si authoritatem illis præstent, approbent, vel foveant; addit tamen posse aliquando excusari, si ad majus malum impediendum non puniat, & tantùm tolerent. V. Dian. *p. 1. t. 13. R.* 82.

XI. Persona soluta permittens se tangi ab alia tactu, qui vulgò censetur pudicus, ut prehensio, contrectatio manus, amplexus, & oscula, juxta morem Patriæ, non peccat, nisi ei constet fieri pravo affectu: huic enim cooperari non licet. Docet tamen Fill. etiam tunc admitti posse, ne tangens infametur. Admittens autem tactus impudicos, (ut mamillarum & obscænarum partium) vel oscula furtiva, & morosa, vel indecentia, peccat, quia præsumitur affectus malus. V. Fill. *n. 197. & infra l. 5. c. 1. d. 2.*

Quæres, An, & quatenus liceant tactus, aspectus, &c. inter Conjuges, & Sponsos?

Resp. I. Conjugibus licet, si referantur ad copulam; ad hanc enim licitè se excitant. Alio autem fine, v. g. voluptatis causa si fiant, sunt peccata venialia, quia Matrimonium eos cohonestat, ac defectus debiti finis non est mortalis; nisi tamen habeantur cum periculo pollutionis, quæ cùm iis sit illicita, eo casu erunt mortalia, regulariter saltem, Sanch. *l. 9. d. 46. n. 7.* Fill. *n. 165. & alii.*

Resp. II. Sponsis tactus impudici non licent; pudici verò in partibus honestis licent, si ex iis tantùm intendant delectationem sensitivam; secus si veneream. Sanch. *n. 50. &c.* Bonac. *Tom. 1. de usu Matr. q. 4. p. 9. n. 6. &c.*

ADDENDA.

QUæst. 192. *An osculum carnale & sensibile sit peccatum mortale?* R. Alexander VII. damnavit hanc prop. 40. *Est probabilis opinio, quæ dicit tantùm esse veniale osculum habitum ob delectationem carnalem & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris & pollutionis.* Pro qua damnatione intelligenda, & ut ad quæstionem respondeatur, sit. 888

§. 1. Delectatio (in genere) est simplex complacentia in 889
aliquo objecto sine desiderio rem illam assequendi vel exequendi: potestque esse de re turpi vel non turpi: res autem turpis hic dicitur, quæ ad Venerem seu luxuriam spectat, ut dicetur *lib. 5. num.* 92.

§. 2. Delectatio de re turpi potest esse vel merè spiritualis, 890
quæ nempe in sola voluntate est, uti si quis delectetur turpi objecto sine ulla turpi commotione in corpore: vel non merè spiritualis, sed simul carnalis, uti si simul adsit turpis motus in corpore. Et utraque dicitur *delectatio morosa*, non ob moram temporis, nam potest in unico instanti haberi, sed vel ideo, quia voluntas eam advertens, deliberatè admittit, & sic moratur seu se detinet in ea: vel quia, cùm in illa se detineat, non vult pergere ad opus, ideoque dicitur illi immorari seu in illa sola quiescere & permanere.

§. 3. *Delectatio carnalis* alia est *venerea*, quæ oritur ex 891
commotione seminis vel spirituum genitalium, alia *purè sensibilis*, quæ habetur ex applicatione sensus ad suum objectum, & exurgit in appetitu sensitivo cum aliqua alteratione corporis per motum spirituum vitalium, v. g. circa pectus, ob solam proportionem seu connaturalitatem, quam talis res habet cum organo talis sensus. *Vide dicenda l. 5. à n.* 93.

§. 4. Etiam præscindendo à commotione spirituum geni- 892
talium, dicendum est, quòd *delectatio merè spiritualis* circa materiam veneream, semper sit peccatum mortale, uti habet communis cum S. Th. 1. 2. *q. 74. a.* 8. Ratio est 1. Quia talis delectatio est de objecto graviter malo, nam in materia venerea non datur levitas materiæ, uti dicetur à *n.* 910. ergo est actus mortaliter malus, quia actus suam malitiam habet per ordinem ad objectum, in quod tendit. 2. Si conjugatus delectetur sodomia, peccat mortaliter, non ratione commotionis spirituum, quia hæc in conjugato non est mortalis, ergo ratione objecti graviter mali, ergo delectatio ipsa ratione objecti venerei secundùm se est graviter mala. 3. *Si delectatio interna* esset mala ratione commotionis spirituum, ergo ubi æqualiter excitarentur spiritus, esset æqualis malitia, quod patet esse falsum, nam fieri potest, ut in cogitatione de fornicatione magis quàm de sodomia excitentur spiritus, & tamen *delectatio de sodomia* habet majorem malitiam, ergo illam habet ratione objecti, præscindendo à commotione spirituum. 4. *Delectatio fornicationis* ut præsentis magis opponitur castitati quàm delectatio fornicationis ut futuræ, sed delectatio fornicationis ut futuræ, est peccatum mortale, nam à Christo prohibetur desiderium etiam inefficax fornicationis tanquam mœchatio interna, uti exponunt SS. Patres, ergo. 5. Qui tali objecto delectatur, consentit in id, quòd affectus suus inclinetur in fornicationem, & ut conformetur objecto mortaliter malo, uti ait S. Thomas, hoc autem est mortaliter malum; ergo. 6. Quando voluntas deliberatè sibi complacet in objecto turpi, ponit causam per se commotionis turpis, uti latè ostendit Arr. *t. 3. d. 45. s. 3. Subs. 2. n. 11. & t. 5. Tr. de Prud. d. 58. s. 5. à n.* 42. nam moraliter necesse est, ut excitentur spiritus genitales, ergo est causa per se talis commotionis turpis, ergo peccat mortaliter.

Si dicas, licere gaudere de pollutione in somno facta. R. Licet gaudere de ea ut venereè delectabili. N. ut aliunde utili & bona, v. g. quia levat tentationem, prodest valetudini, *transeat*, non est autem hic paritas, tum quia non ponitur causa per se illius, tum etiam quia gaudium non fertur in pollutionem, sed in aliquid illi aliunde & per accidens causatæ conjunctum. *Vide dicenda n.* 933.

§. 5. Motus venerei, qui oriuntur ex osculo similique cau- 893
sa, sunt peccata mortalia, si intendantur, uti omnes tenent: Si autem non intendantur, sed tantùm prævideantur secuturi, Vasquez, uterque Marchantius, Less. *De Justit. lib. 4. cap. 3. n.* 102. Gob. *in Exp. T. 7. num.* 320. Sporer *in Th. Mor. t. 1. cap. 5. à num.* 19. dicunt non semper esse mortalia, quia sunt tantùm indirectè voliti in causa non mortaliter mala, & abest periculum consensus in ipsam delectationem, pollutionem, aliudve opus turpe, uti supponitur, ergo non sunt mortale. *Probant Conseq.* quia cùm motus tales facillimè oriantur, irrationabile & nimis durum foret sub mortali obligare ad vitandas tales causas venialiter tantùm malas, è quibus oriuntur, v. g. curiosum aspectum vel colloquium cum femina, quæ nemo

dicet

dicet esse ex se peccata mortalia. Neque huic sententiæ (inquit Sporer) contrariatur Decretum *Alexandri VII.* nam prop. 40. damnata manifestè loquitur de delectatione carnali sensibili, utique venerea, ex illis osculis orta & directè volita cum consensu in illam, uti constat ex illis verbis, *absque periculo consensus ulterioris* (nempè in fornicationem aliudve opus turpe) ergo supponitur jam consensus in ipsam delectationem veneream ex illis osculis ortam, qui utique mortalis est: *Et ita quidem* (inquit ille) *non meo solius judicio, sed plurium virorum doctorum requisito consilio sentio, salva semper authoritate S. Sedis.* Videtur consentire Busemb. *n.* 887. relatus, & iterum *l.* 5. *n.* 76. Et sententia illa est probabilis, attamen periculosa pro praxi, uti dicetur *n.* 894. & 897.

894 §. 6. Authores plures quàm 20. partim cum Fill. *tr.* 30. *à n.* 176. partim alii plures apud Mendo *d.* 5. *n.* 89. & 90. dicunt non esse mortale velle delectationem tantum sensibilem, quæ oritur in osculis vel tactibus, 1. Quia per se non est mala, alioqui nunquam liceret, nequidem ex urbanitate more Patriæ vel necessitate; imò, uti latè probat Arr. 1. *d.* 48. *n.* 18. & Henao *in Empyreol. p.* 2. *l.* 8. *Exercit.* 32. *sect.* 1. in cœlo erunt illæ delectationes sensuum, ergo sistendo in eis non peccatur saltè graviter. 2. Quia si sistatur in illa delectatione sensibili, non additur ullus finis mortaliter malus. 3. Quia hic nulla est propriè libido vel luxuria, nam ad hanc requiritur excitatio obscœnarum partium corporis; aut saltem spirituum genitalium circa illas, uti docent multi apud Mendo *n.* 92. ergo etiam non apparet, cur peccetur graviter. Hæc sententia est saltem speculativè probabilis, & etiam practicè respectu illius, cui post quæsitam & admissam talem delectationem sensibilem, per se loquendo, non est periculum proximum delectationis venereæ, etiamsi per accidens quandoque oriatur, dummodo non detur consensus: quia autem quamdiù sumus in hoc mortali corpore, non videtur moraliter possibile, ut cum tali delectatione sensibili deliberatè quæsita & admissa non adsit periculum proximum delectationis venereæ, hinc Mendo *n.* 93. & Spor. *in Tyrocin. Sacr. p.* 4. *n.* 531. rectè dicunt hanc sententiam regulariter non esse practicè probabilem, probatque hoc variis argumentis Sanch. *de Matr. l.* 9. *d.* 46. *n.* 7. quamvis posteà *n.* 17. videatur in alteram sententiam deflectere: certum enim est vix posse ita sisti in ista delectatione sensibili, quin accedant delectationes venereæ, in quas consentire vel se exponere consentiendi periculo secundum omnes est mortale, prætereà si delectatio sensibilis sit circa objectum per se turpe, omnes dicunt esse mortale, quia experientia probat (inquit Sporer) quòd delectationi sensibili quæsitæ vel admissæ circa objectum de se turpe inseparabiliter semper conjuncta sit delectatio venerea, in quam pariter ordinariè consentiat voluntas ita malè disposita. Atque ex his patet propositionem 40. rectè ab *Alexandro VII.* esse damnatam. *Vide dicenda lib.* 5. *num.* 106.

895 *Q.* 193. *Quid sit delectatio speculativa, quid practica; & an semper sit peccatum mortale?*

Resp §. 1. Spor. *in Theol. Mor. p.* 1. *t.* 1. *c.* 6 *num.* 29. vocat illam *speculativam*, quæ est de ipsa cognitione actus mali, vel de modo miro illius, v. gr. vides amicum prono vultu cadentem in lutum & efferentem nasum sordidum, ac rides, non casum, de casu enim doles, sed modum lepidum cadendi; hanc delectationem vocat ipse speculativam: *practicam* autem dicit esse tum, si sit de ipsa re vel actione cogitata, ita ut ratio delectans sit ipsa res: hinc *infert* cogitationem practicam de re turpi semper esse peccatum mortale; delectationem autem speculativam in imaginatione de rebus turpibus, si sit voluntaria & non adsit bonus finis, qui mentem aliò divertat (practicè loquendo) etiam semper esse peccatum mortale, quia (moraliter loquendo) nunquam sistitur in sola imaginatione; sed ob sympathiam ac connexionem potentiarum, naturaliter concitantur motus inordinati appetitus sensitivi: Et ita quoque docet Tamb. *l.* 10. *c.* 1. *num.* 8.

896 §. 2. Cardenas meliùs explicat, dicens delectationem speculativam esse actum, quo percipitur quidem delectabilitas objecti, tamen non ita, ut voluntas moveatur ad eam desiderandam vel exequendam, & sic studens Casibus, quando cogitat, legit vel loquitur de copula carnali, intelligit ejus delectabilitatem, attamen non movetur ad eam desiderandam: è contra *delectatio practica* est actus, quo ita percipitur delectabilitas objecti, ut voluntas etiā moveatur ad eam desiderandam vel procurandam, ut si cogitanti de copula oriatur carnis commotio & appetitus ad illam, tum enim cogitatio speculativa mutatur in practicam: itaque inde dicitur *practica* vel *speculativa*, quòd provocet vel non provocet ad amorem vel desiderium sui. Hoc supposito,

897 §. 3. Tenenda sunt sequentia, 1. Cogitatio purè speculativa objecti venerei non est de se peccatum, si absit periculum consensus in delectationem vel cogitationem practicam. 2. Cogitatio practica objecti venerei est illicita, unde qui illam quærit vel in illam consentit, peccat mortaliter, quia talis cogitatio est causa per se commotionis spirituum & delectationis externæ determinantis ad illam, peccat autem mortaliter, qui efficaciter & directè vult ponere causam per se illius commotionis vel delectationis. 3. Qui, v. g. studet, & conatur habere cogitationem tantum speculativam, si loco illius, invito occurrat cogitatio practica, non peccat, quia hæc non est illi voluntaria. 4. Si quis, v. g. studendo intendat cogitationes de objecto venereo, & nesciat distinguere, sintne practicæ an speculativæ, non peccat, si eis non consentiat, nec sit periculum consentiendi in commotionem vel delectationem: quando autem voluntas solet resistere his consensibus, signum est, quòd invita patiatur cogitationem practicam. 5. Qui vacat cogitationi speculativæ objecti venerei cum prævíso periculo incidendi in cogitationem practicam graviter provocativam, attamen sine periculo consentiendi in illam, non peccat graviter, quia cogitatio purè speculativa non est causa per se, nec notabiliter influens in cogitationem practicam graviter provocativam, ideò licèt velit illam, non censetur hanc in causa velle. Ita quoad omnia Carden. addens eum, qui cum urgenti causa incumbit cogitationi speculativæ objecti venerei cum periculo consentiendi in cogitationem practicam graviter provocatoriam, non tamen in delectationem veneream, tum tantum dicendum esse peccare mortaliter, si loco cogitationis practicæ, quam scit distinguere à speculativa, posset & non curaret habere speculativam tantùm, quia tum nulla esset causa habendi practicam & se exponendi illi periculo: Si tamen nesciret distinguere practicam à speculativa, ita ut loco practicæ posset assumere speculativam, putavit ipse adhuc non peccaturum, dans rationem, quia ex urgenti causa licitum est se exponere periculo proximo peccandi; sed hæc ratio ultima videtur amisisse probabilitatem per damnationem propos. 62. & 63. ab *Innocentio XI.* factam, uti dicetur *lib.* 5. *à num.* 256.

Q. 194. *Quid prætereà sit notandum circa aspectus,* 898
oscula, tactus, turpiloquia quoad solutos? R. seqq.

§. 1. Si aspectus & oscula per se tendant ad delectationem veneream, id est, si non habeant alium effectum vel finem præter delectationem veneream, quæ cum illis præcipitur, licèt hæc non intendatur directè, sunt peccata mortalia, ita Rhod. Mendo *d.* 5. *n.* 18. aliique; probat multis Sanch. *in Decal. l.* 5. *c.* 6. quia qui sic illa intendit, virtualiter & exercitè simul intendit delectationem veneream: è contra si fiant ex necessitate, vel alio fine honesto cum causa rationabili, v. g. ad ostensionem amicitiæ secundùm morem Patriæ, ad fovendum amorem in ordine ad contrahendum Matrimonium, quamvis *per accidens* simul orirentur motus venerei, nullum essent peccatum, uti tenent AA. communiter cum Mendo *n.* 11. Denique si fiant ex levitate, joco, curiositate, petulantia, secluso scandalo & periculo, erunt venialia tantùm, ita cum communi, Taun. *hic d.* 4. *q.* 8. *à num.* 98.

§. 2. Aspectus possunt in hac materia esse mortales, vel 899
ex objecto, si hoc in se sit valdè turpe & notabiliter apud plerosque ad libidinem provocans, uti si quis personam planè nudam aspiciat: vel ex sola intentione, quamvis objectum de se non sit ita turpe, uti si quis cum actuali affectu ad libidinem aspiciat faciem puellæ, vel ex solo periculo prævíso, ut si quis objecta minus honesta aspiciat advertens periculum consensus in aliquam delectationem veneream, Spor. *in Tyrocin. Sacram. p.* 4. *num.* 345.

§. 3. Oscula facta cum ardore vel mora ordinariè sunt mor- 900
talia propter morale periculum consensus in delectationem veneream: idem est de osculis in ore diu replicatis, lingua unius ore alterius excepta; semper enim simul excitari debet delectatio venerea, Spor. *num.* 546.

§. 4. Osculari pueros affectuosè & magna cum suavitate ex 901
amore teneræ ætatis; item captare delectationem sensibilem ex mollitie teneræ carnis, per se loquendo, est tantùm veniale, March. Spor. Sanch. *de Matr. l.* 9. *d.* 46. *n.* 13.

§. 5. Ancillæ, quæ lavant aut vestiunt pueros ac aspiciunt 902
vel tangunt partes inhonestas eorum, etsi motus sensualis exurgat, secluso consensu vel complacentia turpi, aut non peccant si ita officium exigat, aut solùm venialiter, si leviter & ex curiositate faciant: Si autem id cum mora faciant, ordinariè peccabunt mortaliter ob morale periculum consensus libidinosi.

§. 6. Animalia minora, v. g. catellos molliter tractare, de- 903
mulcere etiam ad genitalia, ordinariè est tantùm veniale, est tamen periculosum sic tangere genitalia, aut facere, ut effundant semen, quia ordinariè se ingeret motus aut delectatio venerea; & hoc est, quod volunt Salas, & Bonac. apud Dian. *p.* 2. *tr.* 17. *R.* 37. Potestque etiam videri Tamb. *lib.* 7. *c.* 9. §. 2. *n.* 5.

§. 7. Tactus super vestes ad partes verendas tum est morta- 904
lis, si quæratur delectatio consurgens ex tactu mediato cogitato: Si autem fiat ex petulantia tantùm aut ex levi delectatione tactus vestium, erit veniale tantùm, Sanch. *n.* 11.

§. 8. Oscula in partibus inhonestis facta à solutis; aut im- 905
missio membri virilis in os alienum, semper sunt mortalia, quia

de se

de se sunt valdè indecentia, & prætereà sunt saltem venerei tactus, Fill. aliique communiter cum Dian. *p.* 3.*t.*4.*R.*225.

906 §. 9. Tactus impudicus verendorum est mortalis etiam in illis, qui propter defectum ætatis aut alia de causa seminare non possunt, quia de se tendit ad pollutionem & spiritus venereos notabiliter excitat, Tamb.*c.*7. §.2.Spor.*n.*332.

907 §. 10. Moya *t.*6.*d.*2.*q.*4. *n.* 11. dicit esse mortale loqui verba turpia de se inductiva ad luxuriam, licèt abesset periculum scandali vel delectationis & consensus tam in loquente quàm in audiente, quia continent illam malitiam, ad quam ex natura sua inducunt: *Excipe*, nisi ex circumstantiis aliud significarent, aut non censerentur esse inductiva: quód si præsentes sint ita probi aut ita improbi, ut verbis turpibus non moveantur ad peccatum, Salon.Sanch.Castrop.& alii cum Dian. *p.*5.*t.*7.*R.*3. dicunt rationem scandali non continere. Denique si proferantur tantùm ad ostensionem ingenii, ob amorem laudis propter acumen, aut ob altum finem non mortaliter malum, secluso scandalo & periculo sunt tantùm venialia, S. Anton. Caj.Nav.Tol. aliique apud Moyam, *num.* 3.

908 §. 11. Eunuchi per hactenus dicta etiam peccare possunt mortaliter, quia etiam in illis datur commotio spirituum & motus humoris, qui non est quidem aptus generationi, attamen facit sentiri delectationem diversam à purè sensuali, & æquivalenter veneream.

909 Q. 195. *Quid circa illos sit addendum, qui sunt aut fuerunt in Matrimonio?* item *circa habentes sponsalia?* R. De primis dicetur *lib.* 6. *c.* 2. *d.* 2. *ad art.* 1. De postremis dicetur *ibid. cap.* 1. *ad d.* 2.

910 Q. 196. *An detur parvitas in materia venerea, sive, an possit deliberatè quæri delectatio venerea ita levis, ut non ideo peccetur mortaliter?*

Resp. §. 1. Omnis delectatio venerea est mortalis in illo cui copula est illicita, unde non potest quæri delectatio venerea ita parva, quin propterea peccetur mortaliter. *Probatur* 1. Quia sententia negans est approbata à *Clemente VIII. & Paulo V.* qui præceperunt eos denunciari Inquisitoribus, qui docerent amplexus & oscula libidinosa non esse mortalia: licèt sola delectatio venerea in eis placeret sine ordine ad copulam: Et ideo aliqui apud Mendo *d.* 5.*n.*4. putant sententiam oppositam esse damnatam, alii vocant improbabilem, falsam, temerariam, scandalosam. 2. Omnis delectatio venerea ex se ordinatur ad effusionem seminis; cùm sit commotio illius vel spirituum illud commoventium, ergo in illis, quibus copula non est licita, est mortalis. 3. In omni delectatione venerea quantumvis modica, in quam quis consentit, datur periculum proximum majoris, quæ in homine soluto erit mortalis, ergo etiam illa modica est mortalis: *Probatur antecedens*, quamvis enim fieri posset in aliis materiis, tamen in hac nemo potest dicere, eousque me oblectabo, talem præcisè motum volo & non majorem, non enim possumus pro libertate terminum præscribere; cujus ratio hæc est, quia applicata causa ad excitandam commotionem, statim adest alia causa necessaria augens illam, nempè vehemens inclinatio, quam habet appetitus carnalis ad eas delectationes, præsertim quando sentit aliquam jam præsentem, sicuti si scintilla de se parva incidat in pulverem pyrium, incendit quidem granum unicum, sed hoc accenso adest proximum periculum, ne accendatur aliud & sic totus cumulus. Quod alio simili confirmat Cardenas, nam homo cæcus sciens in mensa jacere nummos æreos, & aureos, quos discernere nequit, quamvis velit æreum tantùm furari & in mare proiicere, tamen peccat mortaliter furando aliquem & proiiciendo in mare, licèt fortè sit æreus tantùm; quia exponit se proximo periculo proiiciendi aureum, nec cum voluntate sic proiiciendi potest habere voluntatem efficacem non proiiciendi aureum. Similiter homo quærens delectationem levem, nam dubitare debet, an non sit futura fortè gravis, unde cum voluntate habendi levem non potest habere voluntatem efficacem non habendi gravem. Quæ hic opponi possent, solventur *l.* 5. *à n.*101.

911 §. 2. Quod ad Societatem JESU attinet, CLAUDIUS AQUAVIVA, V. *Generalis* tale dedit Decretum ad totam Societatem, 24. Aprilis 1612. *In virtute S. Obedientiæ & sub pœna excommunicationis &c. præcipitur, ne quis in Societate publicè vel privatim, non modò ut veram & probabilem, sed ne ut tolerabilem quidem ulla ratione doceat opinionem eorum, qui tradunt in re venerea exiguam aliquam delectationem deliberatè quæsitam propter levitatem materiæ excusari à mortali; aut placere sibi significet, aut secundùm illam consilium cuiquam det.* Id extendit VINCENTIUS CARAFFA, VII. *Generalis*, 19. Jan. 1647. etiam ad delectationem non quæsitam, sed naturaliter obortam: unde sustineri non potest sententia Arr. *de pecc. d.* 46. *n.*17. qui putat non esse mortale, si quis consentiat in tales motus leves spontè obvenientes; ideo etiam ipse postmodùm *t.*5.*d.*58.*n.*46. sententiam suam retractavit: Et quia contingere poterat casus, quo vir doctus judicans dari parvitatem in ea materia & nobis confitens nollet recedere ab illa opinione sua, dubitatum est, an talem possemus absolvere; Revisores Romani nomine GOSVVINI NICKEL. X. *Generalis* responderunt Gallo-Belgis, teste Platel. *de pecc.n.*252. posse & debere absolvi, nam hoc non est ullo modo approbare sententiam affirmantem, aut secundùm illam consilium dare, sed supposita qualicunque existimata probabilitate, quam Ecclesiæ authoritas juxta quosdam DD. needum elliserit, jus suum tribuere Pœnitenti aliàs disposito ad absolutionem, secundùm dicta *l.*1.*n.*445.

§. 3. Si luxuria sumatur genericè, prout est quid commu- 912
ne delectationi sensibili & venereæ, communis sententia est dari posse parvitatem in materia carnis & luxuriæ, ut dicetur *lib.* 5. *n.*105.

Q. 197. *An sit peccatum, si voluntas in motibus vene-* 913
reis habeat se negativè, id est, neque consentiat, neque positivè resistat, sed quasi permissivè se habeat? R. Hoc decidendum esse *l.* 5. *à n.*109.

Q. 198. *Quæ generaliter sint remedia contra luxuriam?* 914
R. Seqq. 1. Oratio humilis, ut agnoscens fragilitatem suam recurrat ad Dei auxilium, sine quo nemo continens esse potest, *Sap.* 8. *v.* 21. solet Deus quandoque superbos punire, permittendo labi in has fœditates. 2. Sobrietas, nam Bacchus & Venus amici sunt. 3. Opera penosa, uti jejunia, flagella, cilicia; *Copia vel mordacitas seminis, ex quibus sæpissimè oritur commotio venerea, optimè sanatur per jejunia, disciplinas & carnis macerationes*, Bonæspei *hic d.*10. *n.* 15. 4. Mortificatio & custodia sensuum. 5. Evitatio occasionum & præcipuè familiaritatis cum mulieribus, in hoc vitio vincitur fugiendo. *Contra libidinis impetum apprehende fugam, si vis obtinere victoriam*, S. Aug. in Psalm. 23. v. 4. 7. Fuga otii. Piorum librorum lectio. 8. Meditatio mortis & æternorum. 9. Frequens Confessio & Communio. 10. Occurrente tentatione cogitare Deum, severum peccati vindicem, esse præsentem. 11. Frequenter animo revolvere hanc sententiam: *Momentaneum est, quod delectat, æternum quod cruciat.* 12. Statim avertere cogitationem ad quidvis aliud primò occurens. 13. Pro illis, qui sunt bonæ conscientiæ & qui deliberatè consentire non solent, servit contemptus, nam rimor nimius tentationem multùm auget. 14. Optimum est habere prudentem ac stabilem Confessarium, ejusque consilium sequi, nam remedia illa suggeret, quæ subjecto erunt utiliora ac huic tentationi vincendæ hic & nunc magis accomodata.

DUBIUM II.

Quæ sint species luxuriæ consummatæ naturales?

Resp. Eæ dicuntur, in quibus fit commixtio eo modo, 915
quo natura instituit, v.g. quando servatur sexus diversus, species eadem, vas, & modus naturalis, &c. *ut vide in principio hujus Cap.* Unde resolvitur tales esse has sequentes, quæ in Confessione sunt exprimendæ:

I. Est *fornicatio*, quæ est concubitus soluti cum soluta, (hoc est, quæ sit libera à voto, Matrimonio, Religione) ex mutuo consensu. Ad hanc reducitur, 1. *Concubinatus*, qui est fornicatio continuata, unde concubinarius (uti & meretrix) ordinariè non debet absolvi, nisi dimissa concubina, aut muliere suspecta, cujus retentio scandalum daret, licèt cum ea non peccaret, Sanch. *lib.* 1. *Mor.c.*8. Nav. Fill. *tr.* 30. *n.* 56. 2. *Congressus cum alterius sponsa*, quæ est fornicatio intrà eandem speciem gravior, & in Confessione aperienda, saltem respectu sponsæ, ut docet Rodriq. *to.* 1. *c.* 109. Sanch. *de Matr. l.*1.*d.*2.*n.*6. Fagund. *tom.*2. *l.*4.*c.*3. Fill. *n.*53. contra Cov. Vivaldum, Ledesm. Azor. quorum sententiam, (etiam respectu sponsæ) probabilem, & in praxi tutam, censet Dian. *p.* 1. *t.*7. *R.*5.

II. *Stuprum*, hoc est, defloratio virginis, ipsa invita, (quia si consentiat, erit tantùm fornicatio simplex) quæ circumstantia in Confessione aperienda, ut probat Less. *l.*2. *cap.* 10. *num.* 1. & Sanch. *de Matrim. lib.*7.*d.*14. contra Nav. Azor. & alios.

III. *Raptus*, cùm scilicet persona aliqua, (sive masculus, sive fœmina, sive nupta, sive innupta) libidinis causa abducitur, illata vi, sive abductæ, sive iis, quorum potestati subest. Si quæ tamen spontè discedat cum amasio, insciis Parentibus, non erit propriè raptus, sed fuga, non addens malitiam speciè distinctam fornicationi, Lug. *de Pœn. d.*16. *n.*237. Fill. *n.* 110. V. Bon. Idem dicit Dian. *p.*1. *tr.*7. *R.*37. ex Less. *d.*1. Sanch. *n.* 5. *&c.*

IV. *Adulterium*, cùm scilicet uterque, vel alteruter coeuntium, est conjunctus Matrimonio, etiamsi adulterantis conjux sit contentus: esto enim tunc illi non fiat injuria, fit tamen ipsi statui, Sacramento, & huic Præcepto. Quòd si fœmina adulterans sit conjugata, gravius habetur, quàm si vir, propter incommoda graviora, v. g. damnum veri hære-

hæredis, prolis incertitudinem, &c. Si verò uterque sit conjugatus, adhuc gravius est, quia sunt duæ injuriæ in utriusque conjugem, in Confessione exprimendæ, Fill. *n.* 85. & 89.

V. *Incestus*, hoc est, congressus cum consanguinea, vel cum affine, usque ad quartum gradum, eò gravius peccatum, quo gradus est propinquior: quem proinde in Confessione exprimere, saltem securius est, ut habet Nav. *c.* 6. Lug. *n.* 312. Sicut etiam multò gravior est incestus cum consanguinea, quàm cum affine in eodem gradu, v.g. cum matre, quàm cum noverca; cum sorore propria, quàm cum sorore uxoris. Et rursus gravior est cum affine, quàm cum cognato spirituali vel legali. Addi verò debet, si in primo gradu fuerit, utrùm cum matre, an cum filia, an cum sorore, Lugo *l. c.* & Escob. *de actib. human. E.* 2. *c.* 2. ubi ex Hurt. *d.* 9. *de Pœnit. Diff.* 4. probabile dicit, incestum in eodem gradu & linea ejusdem esse speciei, (eò tamen graviorem quo gradus est vicinior stipiti) & satis esse dicere, habui rem cum consanguinea in linea recta. Ad hanc speciem revocatur tanquam analoga, fornicatio cum filia Confessionis, cùm propriè non sit cognatio spiritualis, quam tamen circumstantiam in Confessione exprimendam esse probat Sanch. *d.* 55. Kon. *d.* 15. Fagund. *& cæteri probabiliter*, contra Sà *v. Confessio*, & Dian. V. Lugo *num.* 355.

VI. *Sacrilegium*, hoc est, violatio rei sacræ per actum venereum. Res autem sacræ, quæ sic violantur, sunt locus & persona: unde sacrilegium est, 1. Omnis actus luxuriosus exterior, (qualis etiam est, v.g. pollutio, & probabiliter, etiam tactus impudici, ut vide Lugo *n.* 404.) in loco sacro, hoc est, in templo, vel cœmeterio: nisi tamen fiat à conjugibus ex necessitate, v.g. ad vitandam incontinentiam. 2. Omnis actus luxuriosus tam interior, quàm exterior, in persona, vel cum persona voto castitatis consecrata: circa quem tamen probabile est, non opus esse exprimere, utrum fuerit votum solemne, an simplex. Sicut neque, si duplici titulo sit sacrata, v.g. quia est Sacerdos & Religiosus, quia moraliter est una numero malitia, Sanch. *d.* 27. *n.* 27. Henriq. & cæteri, quos citat & sequitur Dian. *p.* 1. *tr.* 7. *R.* 3. V. Lug. *sect.* 4. Bonac. *q.* 4. *p.* 17. Escob. *Ex.* 8.

A D D E N D A.

916 QUæst. 199. *Quid sit hic addendum?* R. Hæc pauca, 1. Certum est coitum inter solutos esse peccatum mortale: & errorem oppositum damnavit *Concilium Viennense*, *Clement. Ad nostrum, De hæreticis*, & *Concilium Florentinum* inter errores Græcorum. Docuit quoque *Simon Magus* cum aliis, quos refert Archdek. *P.* 2. *de Dogmat. damnat. v. Copula*, quòd usus fœminarum sit communis, sed hic error reprobatus est *in Concilio Hierosolymitano* sub *S. Petro Apostolo*. Docuerunt etiam Begardi coitum non esse peccatum, osculum tamen esse, uti idem *Archdek.* refert, sed hoc Delirium etiam damnatum est *in Concilio Viennensi*, anno 1311. Quòd autem fornicatio sit intrinsecè mala, declaravit *Innocentius XI.* per damnationem hujus 48. propos. *Tam clarum videtur fornicationem secundùm se nullam involvere malitiam, & solùm esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur*. Esse autem intrinsecè malam propter periculum malè educandæ prolis, probat Ovied. *de peccat. contr.* 3. *num.* 150. 2. Etiam est certum, quòd coitus cum non sua sit adulterium, nam *Innocentius XI.* damnavit hanc 50. propos. *Copula cum conjugata consentiente marito non est adulterium, adeoque sufficit in Confessione dicere se esse fornicatum*: Et rationem dat Busemb. *n.* 915. relatus. 3. Taberna *p.* 1. *t.* 1. *c.* 3. §. 1. dicit puellam non peccare, si ob evidens periculum mortis vel ingentis infamiæ non adhibeat omnia omnino media ad depellendum stupratorem, v.g. si hunc, cum posset, non occidat, si non inclamet viciniam, sed merè patiatur coitum, tamen secluso omni periculo consensus. Et licèt hanc propositionem editis libris teneant AA. plures quàm 50. quos adductis locis refert Vind. Tabern. ad prop. 1. inter quos sunt S. Anton. *p.* 2. *t.* 7. *c.* 8. §. 2. Silvest. *v. Homicidium* 1. *n.* 9. Sot. *l.* 5. *q.* 1. *art.* 5. Navarr. *Man. c.* 16. *n.* 1. Tol. *l.* 5. *c.* 6. Less. 1. 2. *q.* 6. *art.* 5. Lug. *de just. d.* 10. *n.* 198. Regin. *l.* 22. *c.* 1. *sect.* 1. Gonet *de act. human. d.* 1. *num.* 93. Steph. *t.* 1. *d.* 5. *n.* 43. Philp. *t.* 2. *d.* 9. *d.* 1. Bosco *p.* 3. *d.* 7. *s.* 10. *n.* 127. tamen non expedit eam publicè proponere aut defendere, quia apta est causare abusus, præsertim apud rudes.

917 Q. 200. *In quo consistat virginitas, & quando amittatur?* R. §. 1. Circa primum variæ sunt Medicorum sententiæ: Multi dicunt in mulieribus incorruptis inveniri ad orificium vasis membranulam dictam hymen vel eugion, quæ si frangatur, per hoc amitti virginitatem: contradicunt alii cum Boudevv. *p.* 2. *q.* 19. cum Fill. *tr.* 30. *n.* 65. cum Less. *de just. l.* 2. *c.* 10. *num.* 3. cum Sanch. *de Matr. lib.* 7. *d.* 14. *n.* 1. & dicunt claustrum virginale in mulieribus consistere in membranis carnosis illud constringentibus ita arctè, ut appareat esse quasi ligamentum cutaneum: hinc ibidem docet Boudevv. posse semen circa muliebria effusum ita attrahi à matrice, ut huc sufficiat ad consummationem Matrimonii, licèt corpus virginis non penetretur nec fiat defloratio, *& hoc fieri posse, nullus, quod sciam*, inquit Boudevv. *Medicorum dubitat*. Quod autem ad mares attinet, virginitas eorum consistit in violatione vasis genitalis, è quo nullum semen sit adhuc effusum.

§. 2. Virginitas in puella physicè amittitur per apertionem sive distensionem pannium, quæ claudunt vas genitale; in maribus, per effusionem seminis: ut tamen in utrisque moraliter amittatur, debet apertio vasis & effusio seminis esse voluntaria, hinc si sit involuntaria, manet homo coram Deo virgo & capax laureolæ virginitatis, secundùm illud S. Luciæ: *Si invitam jusseris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam*: è contra laureola virginitatis amittitur tam à fœmina quàm à masculo per pollutionem voluntariam, licèt (quoad statum) coram facie Ecclesiæ maneat virginitas, quamdiu claustrum virginitatis non est violatum, in puella, *ab extrinseca*; in masculo autem per copulam carnalem, Spor. *post Tr.* 5. *in App. ad* 6. *& 9. Præceptum, num.* 5.

D U B I U M III.

Quæ sint species luxuriæ consummatæ contra naturam?

RESp. Cùm contra naturam esse dicantur eæ, in quibus fit seminatio modis repugnantibus institutioni naturæ, ita ut juxta tales modos species varientur; hinc resolvitur tales species esse sequentes: 918

I. *Congressus inordinatus*, hoc est, innaturalis, sive indebitus concumbendi modus, cùm scilicet servatur quidem identitas speciei, diversitas sexus & debita naturæ organa, sed inordinato tantùm modo acceditur; v.g. cùm vir succumbit, vel aversè accedit more pecorum, vel à latere, vel stando, aut sedendo, aliave ratione insolita, quod est contra naturam, mortale, quando inde periculum est impediendæ generationis, ut effundendi seminis; aliàs si hoc periculum caveatur aut non sit, eò quòd matrix fœminæ satis attrahat semen, & retineat, ut fit plerumque, non contra, sed præter naturam erit, & veniale grave, imò nullum, si gravis causa adsit, v.g. quia mulier est prægnans, vel quia corporis dispositio, sive utriusque, sive alterutrius conjugis aliter fieri non patitur, Fill. *tr.* 30. *num.* 157.

II. *Mollities*, sive *pollutio*, & est, cùm absque congressu seu copula, voluntariè procuratur fluxus seminis, sive id foras effundatur, uti in maribus, sive totus diffluat in matricem, ut in fœminis. Et hoc peccatum, præter propriam malitiam, sæpè aliam habet adjunctam, ut v.g. fornicationis, adulterii, incestus, &c. cùm quis nimirum simul imaginatur ac desiderat congressum alicujus personæ liberæ, conjugatæ, &c. quod proinde, si fiat, in Confessione aperiendum est. Plura de mollitie *v. sequenti Dubio*.

III. *Sodomia imperfecta*, & est congressus cum debito quidem sexu maris nempè cum fœmina, sed extra vas naturale. Potest etiam simul habere alias malitias, v.g. adulterii, si fiat cum conjugata, incestus, si fiat cum consanguinea. Bonac. *q.* 4. *de Matr. p.* 11. *num.* 1. Fill. *num.* 158.

IV. *Sodomia perfecta*, & est congressus duorum ejusdem sexus, ut maris cum mare, vel fœminæ cum fœmina. Et potest etiam habere alias malitias adjunctas, v.g. incestus; quo casu cognationis gradum non necessariò explicari docet Escob. *de act. human. E.* 2. *c.* 6. sed satis esse dicere, coivi cum consanguineo, vel cum affine; quia nec miscetur caro, nec contrahitur affinitas, nec linea variat speciem. *Ita ille*. Explicandum tamen esse, fuerisne *agens*, an *patiens*, dicit Lugo *de Pœnit. d.* 16. *num.* 423. contra Dian. *tom.* 2. *tr.* 4. *R.* 159. *& p.* 6. *t.* 6. *R.* 36.

V. *Bestialitas*, quod est gravissimum inter omnes: & est congressus, in quo non servatur identitas speciei, v.g. si homo coeat cum bestia, sive ejusdem sexus sit, sive non. Neque opus explicare, qualis, sive cujus species fuerit, quia est differentia tantùm materialis, & in genere entis, non autem formalis & in genere moris, Escob. *E.* 2. *c.* 6. ex Fill. *num.* 161. Huc revocatur peccatum cum dæmone succubo, vel incubo; cui peccato superadditur malitia contra Religionem, & præterea etiam sodomiæ, adulterii, vel incestus, si affectu viri vel mulieris, sodomitico, adulterino, vel incestuoso, cum dæmone coeat. V. Bon. *de Matr. q.* 4. *p.* 12. Fill. *num.* 162.

ADDENDA.

919 QUæst.201. *Quodnam peccatum sit gravius, sodomia an furtum?* R. Sodomia videtur esse gravius, uti plutiòus evincunt Mendo *in Stat.d.5.q.23.* & Moya *T.1.tr.6.d.4.q.5.* Quò autem reducatur abortus, videri potest Steph. *t.1.d.5.num.62.*

DUBIUM IV.

An aliquando liceat procurare pollutionem?

920 REsp. Authoritate Scripturæ, quæ molles à regno cælorum excludit, 1.*Corinth.6.* docent omnes, nullo casu licitum esse intendere, vel procurare directè mollitiem, neqnidem causa sanitatis, ac vitandæ aliàs certæ mortis. Causam dat Sanch. *de Matrim.lib.9.d.17.* quòd natura administrationem seminis, extra Matrimonium, in omni eventu homini denegaverit, eò quòd adeò vehemens sit in ea re sensus voluptatis, ut homines passione excæcati, passim sibi facilè persuaderent, habere se justam causam irritandi seminis, unde plurima gravissimaque vitia contra bonum commune, & in impeditione generationis emergerent, Nav. *c.16.* Less.*l.4.c.3. d.4. & communiter. Unde resolves:*

I. Distillatio, quæ est fluxus humoris, quasi medii inter urinam & semen, (cum quo coloris & viscositatis similitudinem gerit) sine ingenti illa delectatione, non est vera pollutio, & si proveniat sine omni commotione sensus venerei, ut quandoque fit, de ea non magis laborandum, quàm de sudore, dicit Cajet. Si verò fiat cum sensu carnis, & commotione spirituum generationi servientium, tunc ei cooperari, vel causam præbere, non est, vel est peccatum: idque veniale, vel mortale, ad eundem modum, quo de pollutione dicetur. Sanch.*d.45.n.32.* Laym.*l.3.s.4.n.18.*

II. Si semen judicio Medicorum transivit in materiam venenosam, licet eam medicamentis expellere, etsi præter intentionem sequatur aliqua veri seminis emissio, Sanch.*d.17.n.16.* Fill.*tr.30.num.150.* Trull.*lib.6 c.1.d.8.§.1.num.14.*

III. Non tenetur (modò tantùm absit periculum consensus in voluptatem; nec volontariè promoveat) impedire pollutionem sponte sua evenientem, aut jam cœptam, v.g. in somno, reprimere, sed potest sanitatis causa sinere, ut natura se exoneret: quia id non est procurare, sed pati, ut effluat, quod aliàs corruptum, sanitatem læderet. Unde idem admittit Sanch. etiamsi orta esset priùs ex culpa; modò de ea doleat, & consensum ulteriorem abstrahat; additque plerumque expedire, munire se cruce, & sine alio attactu, quietis manibus, rogare Deum, ne permittat lapsum in delectationem, Sanch.*num.17.* Trull.*num.8.*

IV. Licitum est ob finem honestum, v.g. minuendæ tentationis, sanitatis, tranquillitatis animi, optare simplici affectu spontaneam, & naturalem exonerationem naturæ, modò desiderium illud non sit causa efficax pollutionis. Similiter licet etiam de ea gaudere, via naturali & sine peccato facta, quia objectum istius desiderii, & gaudii non est malum, licèt ejusmodi desideria simplicia inutilia esse, nec periculo carere, quidam benè observent, Less. *num.105.* Laym. *num.17.*

V. Si quis facturus rem aliquam necessariam, vel licitam & honestam, prævidet inde naturaliter secuturam pollutionem, (idque multò magis valet de distillatione) quam tamen ille nullo modo velit, nec intendat, tunc, modò absit periculum consensus in delectationem, non tenetur abstinere à tali actione; quia prosequens suum jus, non imputatur effectus per accidens, & præter intentionem secutus. Hinc non obstante periculo pollutionis, licet audire Confessiones mulierum, studere casibus conscientiæ, tangere se ex necessitate, fœminas cautè, & cum necessitate alloqui, osculari, amplecti juxta morem Patriæ, si alioqui incivilis habendus esset. Quòd si tamen periculum esset consentiendi in delectationem (quod colligitur inde, si sæpius ex simili occasione mortaliter sit lapsus) à causa illa quantumvis licita abstinendum esset: proindeque Confessarius tali casu teneretur relinquere officium. Fill.Sanch.*d.45.* Nav.*cap.16.* Laym.*num.16.* Monet autem Laym. eum, qui in actionibus honestis & utilibus talem miseriam experitur, faciliùs liberari contemnendo, quàm æstimando, quia imaginatione, & timore augetur.

VI. Si pollutio secutura prævideatur ex re illicita, otiosa, vel minùs necessaria, & hæc sit causa propinqua, ac natura sua ad Venerem ordinata, ut sunt actus luxuriosi, tactus, aspectus, lectio, auditio, locutio turpis, mortale est ab illa non abstinere; quia in eam consentiens, moraliter in effectum consentire censetur: Quòd si verò res illa sit causa tantùm remota, per accidens tantùm ad pollutionem concurrens, qualis est v.g. esus aut potus calidorum, equitatio, confabulatio inutilis, crapula, ebrietas etiam mortalis, (modò pollutionem non intendas, & absit periculum venerei consensus) secuta pollutio non est mortale, quia in talem rem consentiens, non ideò velle censetur effectum. Fill.*num.152.* Sanch.*loc.cit.* Less.*num.90.& 100.* V.Dian.*p.5.t.13.R.4.* Addunt quidam DD. hanc regulam, pollutionem in causa volitam tantum esse peccatum, quantum est ipsa; ut si causa sit peccatum mortale, etiam fore mortalem; si sit veniale, venialem: Si verò causa nullum sit peccatum, nec ipsam fore, (secluso semper periculo consensus) hinc venialem, v.g. esse illam, quæ provenit ex lectione curiosa, vel aspectu per se non mortali. Trull. *num.5.* ex Lopez, Henr. Vasq. Bon. *t.1 de Matrim.q.4.p.10.* V.Dian.*p.1.tr.2. Miscell.R.56.*

VII. Pollutio in somno facta est mortalis, 1. Si ante directè vel formaliter est procurata, & causa non est retractata. 2. Quando post somnum placuit, & approbata est propter delectationem veneream; aliàs non. Fill. *num.148.* Trull. *num.9.*

Quæres. An mutua pollutio inter mares vel fœminas procurata, sit mollities tantùm, an sodomia?

Resp. Si fiat ex solo affectu ad veneream libidinem, absque concubitu, esse tantùm mollitiem: Si verò fiat ex affectu ad personam illam indebiti sexus (præsertim si adsit aliqua conjunctio, & commixtio corporum) est quoad malitiam sodomia. Fill. *tr.30. cap.8.* Plura de tota hac materia *vid. infra lib.5. n.76. & Authores citatos.*

ADDENDA.

QUæst.202. *In quo consistat malitia pollutionis?* R. 921
In hoc præcipuè, quod sit contra finem naturæ, quæ in ordine ad solam generationem format semen, pollutio autem illud prodigit voluptatis causa. Deinde si licita esset pollutio, impediretur propagatio generis humani, quia nemo vellet inire Matrimonium ob gravissima illius onera & difficultates, sed satiarent se homines voluptate, quæ est in effusione seminis, habeturque per pollutionem. Atque ex his constat pollutionem esse intrinsecè malam, quod etiam declaravit *Innoc.XI.* damnans hanc 49. propos. *Mollities jure naturæ prohibita non est, unde si DEUS eam non interdixisset, sæpè esset bona & aliquando obligatoria sub mortali.*

Q. 203. *Quid circa causas pollutionis sit addendum?* 922
R. Seqq.§.1. Si actio, ex qua prævidetur pollutio, sit mortale in materia luxuriæ, simulque causa per se & efficax pollutionis, pollutio secuta est mortale, tum quia Lex obligans ad peccatum vitandum, obligat ad vitandas causas per se efficaces illius; tum quia talis pollutio censebitur intenta in causa & in natura operis, ad quod sequitur; tum etiam quia qui consentit in mortale circa materiam luxuriæ, exponit se periculo proximo consentiendi in delectationem majorem pollutionis prævisæ, ergo saltem ratione periculi peccat mortaliter, Arriag.*d.46.n.23.* Rhod.*d.1.q.3.s.2.§.1.* Spor.*in Tyrocin.Sacr.p.4.n.335. & alii communiter.*

§.2. Si actio, ex qua prævidetur pollutio, sit tantùm venia- 923
le in materia luxuriæ, adhuc dicit Mendo *in Stat.d.5.q.2.* pollutionem secutam esse mortale, tum quia causa est in materia luxuriæ & directè ac per se tendit ad pollutionem, ergo qui vult illam, censetur hanc in causa velle, non aliter ac si illa esset gravis in materia luxuriæ: tum etiam quia cum istis semper est homini jam actualiter affecto ad rem turpem periculum proximum consensus in delectationem conjunctam pollutioni, ergo saltem ratione periculi semper est mortale. E contra Vasq. Henriq. Bonac. Fill. Salas, uterque March. Less.*lib.4.c.3.n.102.* Dian.*p.1.t.7.R.65.& p.2.t.15.R.31.* Gob. *in Exp.t.7.num.330.* aliique plurimi cum Spor.*supr. in Th.Mor.t.1.c.5.n.19.* dicunt posse tum abesse omnem intentionem pollutionis & periculum consensus in eam, & consequenter pollutionem tum secutam esse tantùm veniale, quia cum sit tantùm volita in causa, in tantùm est mala, in quantùm causa est mala, quæ sola est voluntaria, causa autem est tantùm venialiter mala, ergo etiam pollutio secuta.

§.3. Si actio, ex qua prævidetur pollutio, non sit pecca- 924
tum in genere luxuriæ, quamvis sit mortale in alio genere, uti est ebrietas vel esus carnium die Veneris, Spor.*supr.* Sanch. & alii apud Dian.*p.1.t.7.R.65.* dicunt esse veniale contra castitatem, quia quamvis causæ illæ non influant per se nec multùm in pollutionem, tamen videtur esse levis deordinatio contra castitatem, quòd sine causa ponatur aliquid etiam remotè causativum pollutionis. *Nec obstat*, quòd in re venerea non detur parvitas materiæ, secundum dicta *n.910.* adeoque si peccetur, videatur peccari mortaliter; *nam* tum tantum peccatur mortaliter, quando res venerea est directè in se volita aut saltem in cau-

causa mortaliter mala & per se inductiva illius: de cetero potest peccari venialiter, vel per causam per se & directe volitam, si hæc tantum leviter sit inductiva, vel per causam per accidens & indirectam, quæ non est in materia luxuriæ; uti (secundum omnes) peccari potest venialiter per negligentiam levem in cavenda pollutione, *ita illi*: è contra Arr. *n.*19. Rhod. suprà & alii probabilius dicunt, per se loquendo, nihil peccari contra castitatem, quia quòd peccetur contra temperantiam, comedendo die Veneris carnes, nihil spectat ad castitatem, tam parum, quàm si die Jovis comedantur carnes per actionem omnino indifferentem: idem est, si actio *per accidens* tantum esset in materia luxuriæ, v.g. ratione finis, uti si quis carnes comederit die Veneris ad complacendum puellæ, animo inducendi eam ad fornicationem, pollutio enim sequeretur ab illa comestione tantùm per accidens, & velut à causa remota.

925 §.4. Si actio, ex qua prævidetur pollutio, sit de se honesta & licita, licèt videatur spectare ad materiam luxuriæ, uti lectio casuum turpium, si tamen sit necessitas, utilitas, aut alia quævis causa rationabilis eam ponendi vel continuandi, nullum erit peccatum, quamvis sequatur pollutio, uti latè ex S. Aug. S.Th. & communi omnium sensu probant Sanch. *de Matrim. lib.*9.*d.*45.*num.*4. Rhod. suprà, Tann. *d.*4.*q.*8.*n.*81. Ratio est, quia qui utitur jure, quod habet ad ponendam actionem de se honestam & licitam illi non imputatur ad peccatum, quod per accidens sequitur, cùm hoc potiùs patiatur quàm agat; & tales actiones sunt, secundùm Sporer, choreas honestas ducere; secundùm Jo: Sanch. *in select. d.*21.*n.* 12. *&* 32. equitare, etiam rationabilis recreationis causa; certo & commodo situ cubare in lecto, ambulare citò, crus vel femur unum superponere alteri &c. dummodò semper bona fide procedatur, id est, dummodò nullo modo intendatur oblectatio pollutionis, nec sit periculum consensus in illam. *Ratio* omnium à priori est, quia talis causa, v.g. esus calidorum, per se tantùm tendit ad roborandum corpus per augmentum sanguinis & spirituum animalium, ex quorum vigore vel abundantia quandoque oritur pollutio, quod per accidens est tali comestioni, quæ habet alium honestum finem, meritò præponderantem illi periculo remoto pollutionis, quæ timetur; imò Merat *de pecc. d.*7.*f.*8. ait eum non peccare graviter, qui exercet aliquem corporis motum nec necessarium nec utilem, certò prævidens ex eo orituram delectationem sensitivam: Illf. *s.*4.*d.*1.*n.*72. citans Sanch. Castrop. Laym. Fill. absolutè dicit hominem non teneri abstinere à commoditate situs, lecti, equitationis, potus, etiamsi ex his natura per accidens concitari soleat; sed qui studiosi sunt puritatis, talia caveant.

926 §.5. Si quis fricet verenda, volens abigere pruritum vel qualitatem morbidam fortè adhærentem genitalibus vel in eorum meatu, & ex frictione prævideatur secutura pollutio, docet cum aliis multis Mendo *qu.*4. esse mortale; consentit Spor. *in Tyroc. p.*4.*n.*333. si fiat præcisè ad semen corruptum vel ad morbidam qualitatem expellendam, tum quia semper adest periculum consensus in delectationem, tum maximè quia illa frictio per se tendit ad verum semen provocandum, & est causa proxima ac per se efficaciter concitans spiritus venereos, ideòque per se proximè influens in pollutionem: unde Sanch. qui priùs *de Matr. lib.*9. *d.*17. *n.*19. docuerat licere talem frictionem ad expellendum semen corruptum, posteà *in Dec. lib.*5.*c.*6.*n.*12. se corrigens dicit non licere, maximè cùm suppetant alia media minùs periculosa per medicinas, quas licitum esse sumere ad depellendam morbidam qualitatem vel corruptum semen valetudini noxium, docent cum communi Sanch. Fill. Trull. Plat. *de peccat. n.*241. licèt prævideatur simul per accidens expellendum verum semen. Et ratio disparitatis est, quia medicina illa per se non tendit ad expellendum verum semen, sed ad expellendam illam morbidam qualitatem, è contrà frictio pluùs facit ad excitandos spiritus & ad eliciendum verum semen, quàm corruptum; possuntque de hoc videri dicta *n.*826. Item Lugo *de just. disp.*10.*n.* 126. Docent tamen etiam Sanch. Laym. March. Sporer *n.*349. si frictio fiat ad abigendum molestissimum pruritum, non forè peccatum, quia est actio de se licita & necessaria, uti etiam applicatio medicamenti ad illas partes malè habentes, & per accidens est sequi pollutionem; & hanc sententiam fusè defendit J. Sanch. *à n.*29. citans alios plures: sed iterùm hic addo, quòd studiosi puritatis meritò talia caveant, aut saltem talem modum adhibeant, cum quo non sit conjunctum pollutionis periculum.

927 §.6. Si nulla sit justa causa ejusmodi actionem exercendi, docent Laym. & Platel. *n.*238. adhuc fore veniale tantùm talem actionem de se licitam & honestam ponere, quæ est causa per *accidens & remota* pollutionis; Arr. suprà dicit, per se loquendo, nullum esse peccatum, *per accidens* verò posse esse otiositatem vel aliquid simile: cùm tamen pollutio & similes motus vehementes, dum contingunt in vigilia, magnam secum adferant voluptatem, pronum est, ut in hanc consentiatur saltem imperfectè, unde castitatis amans etiam tales causas remotas omittit, attamen sine anxietate, & non agnoscendo obligationem saltem gravem, ne aliàs, quando poneret, per conscientiam erroneam peccet graviter. Circa omnia hactenus dicta videri potest Tann. *à num.*113. ubi accuratè refert sententias & rationes.

§.7. Quamvis aliqui doceant puellam, quæ semel consensit in copulam, non posse posteà pœnitentia ductam viro seminante non recipere ejus semen, quia pejus videtur semen prodigere, quàm copulam inchoatam complere; quam sententiam Sanch. *de Matrim. l.*9.*d.*9. *d.*19. *num.*7. vocat probabilem, censet tamen idem Sanch. pœnitentia ductam teneri semen non admittere, sicque permittere pollutionem maris, quia tenetur non continuare peccatum, quod incepit, nec potest habere veram pœnitentiam de illo, nisi abrumpat: quod valet secundùm omnes cum Lugo *num.*197. si vi opprimatur; ac tenetur etiam omni modo conari, ne opprimere volens possit semen injicere, ibi enim, si se passivè habeat, hoc ipso censetur positivè consentire, quia *copulam pati*, est *eam admittere*: hinc Caj. dicit etiam teneri clamare ut invasorem abigat; Sot. tamen Nav. Regin. Bonac. dicunt non teneri clamare, si inde timeat sibi mortem, gravem infamiam vel nimiam verecundiam: certum autem est nunquam licere illi semen admissum ejicere, uti dictum est *n.* 824. 928

*Q.*204. *Quid circa pollutionem in somno sit addendum?* 929

Resp. Seqq. §.1. Si quis per cogitationes, tactus, aspectus, vel quascumque alias delectationes venereas habitas ante somnum intendat pollutionem in somno, certum est, quòd illæ delectationes præter malitiam, quam in se habent, etiam contrahant malitiam pollutionis, sive illa posteà sequatur sive non: Dubium autem est, si tales delectationes sint habitæ ante somnum, & non intendatur, sed tantùm prævideatur pollutio ex illis secutura in somno, an hæ antecedentes delectationes etiam habeant malitiam pollutionis; negant Caj. J. Sanch. & alii; quia cùm neque adsit intentio neque desiderium illius, non est, cur ille effectus contingens & non liberè secutus possit imputari: è contra Suar. Less. Sanch. aliique communiter & longè probabiliùs affirmant cum Mendo *d.*5.*q.*3. quia delectationes illæ per diem habitæ spectant ad materiam luxuriæ, & per se proximè influunt in pollutionem velut in effectum proprium, ergo qui vult illas, censetur etiam hanc velle in causa, maximè cùm talis causa ante somnum posita de se plùs & potentiùs operetur in somno, quando phantasia per species relictas agit vivaciùs, & libertas impediendi deest, unde talis tenetur in Confessione dicere se de die habuisse has vel illas delectationes, in quibus satis prævìderit secuturam in somno pollutionem. *Nec refert*, quod fortè non sequatur, *nam* per accidens est, quòd aliunde impediatur, & causa per se sufficiens posita erat, quod sufficit ad contrahendam ejus malitiam, ut si quis admoverit ignem horreo alieno, prævidens illud accendendum, posuit causam damni, & peccavit contra justitiam, quamvis *per accidens* ab aliquo extinguatur ignis, & damnum non sequatur.

§.2. Spor. *in Tyrocin. à n.*338. conformiter ad principia *qu. præced.* relata sic discurrit, 1. Prævisio pollutionis in somno est tale peccatum, quale est causa, in qua prævidetur, unde si causa sit mortalis in genere luxuriæ & notabiliter influens in libidinem, pollutio prævisa erit mortalis, licèt autem causa sit mortalis in genere luxuriæ, si tamen non est notabiliter influens, uti notabiliter non vidètur influere brevissima cogitatio voluntaria de objecto turpi, pollutio ex tali causa prævisa non videtur fore mortalis: Si autem causa sit venialis, aut mortalis quidem, sed in alio genere, uti est ebrietas, pollutio hæc prævisa vidètur esse venialis tantùm. Denique si causa sit de se honesta & licita, ac adfuerit rationabilis causa eam ponendi, pollutio prævisa nullum erit peccatum. 2. Si quis evigilans non reprimat, sed permittat absolvi pollutionem in somno ex causis naturalibus inceptam, ne aliàs noceat valetudini, docent Sà, Tamb. Platel. *de pecc. n.*224. Spor. aliique cum Busemb. suprà non esse peccatum, quia in tali casu non est in se mala nequidem materialiter; sed rectè monent omnes cum Sanch. esse periculum consensus saltem in delectationem, nisi eliciatur aliqua positiva displicentia. 3. Si quis expergefactus promoveat pollutionem in somno inceptam, addendo conatum aut protrudendo ultimas ejus reliquias, peccat mortaliter, quia non permittit, sed positivè continuat illam. 930

§.3. Arr. *d.*46.*n.*24. rectè notat esse discrimen inter pollutionem secuturam in vigilia, & in somno, nam cùm in somno non sit periculum consensus, causa, quæ pollutionem infert in somno, faciliùs ex hac parte excusatur à peccato; hinc pro vigilia magis tenetur quis vitare causas, non ratione pollutionis, sed ratione periculi consensus, & ideò etiam docet Suar. *de pecc. d.*5.*f.*7.*n.*21. magis vitanda esse illa, ad quæ statim timetur concupiscentia, quàm alia, ex quibus timetur secutura in futuro, quia hæc sunt minùs certa, faciliùs impedibilia, & habent minus periculi. 931

*Q.*205.

933 *Q.205. An liceat inefficaciter appetere pollutionem naturaliter orituram, vel gaudere de ea involuntariè secuta?* R. §.1. Communior est sententia, quòd licitum sit affectu simplici & inefficaci desiderare, ut pollutio merè naturalis & involuntaria eveniat ob aliquem finem bonum, & ita docent Nav. Less.Sanch. Vasq. *in Decal. lib.1. cap.2. a num.18.* Tann. *de pecc.d.4.q.8.n.145.* Platel.*de pecc.num.*244. Spor. *in Moral. p.1. t.1. cap.6. n.34.* quia secundùm hos AA. pollutio involuntaria tantùm tantùm retinet malitiam objectivam & materialem, quando sequitur ea causa, non naturali, sed ex alia, v.g.ex tactu, turpiloquio &c. & si naturaliter eveniat, putatur esse naturalem evacuationem corporis, qualis est emissio sudoris vel aliorum superfluorum exerementorum. Difficultas tamen est, cur liceat affectu inefficaci desiderare talem pollutionem, & non mortem alterius, nam *Innoc.XI.* damnat hanc 13. propos. *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alterius tristari, & de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere & desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.* Disparitatem dat Sporer, quòd appetere mortem alterius non sit actus merè naturalis, sed ex natura sua petat esse moralis ac liber, qualis si sit, intrinsecè est malus: è contra dicit pollutionem vi naturæ provenientem non esse actum humanum nec voluntati subjectum, hine in eum inefficaciter tendere, non videri esse malum. *Contra est*, nam mors naturaliter causata ea morbo etiam non est actus moralis, sed effectus naturalis, & tamen non est licitum eam appetere alteri, sed actus talis desiderii esset moralis & intrinsecè malus, ergo necdum apparet disparitas. Alii dicunt mortem esse gravissimum malum physicum subjecti, quod desiderare alteri non permittat charitas, nisi propter causam proportionatam, qualis esset spiritualis utilitas subjecti vel temporalis utilitas communitatis, secundùm dicta *l.2. à n.*184. non autem privata hæreditas obventura, secundum dicta hic *n.*693. E contra pollutio orta ex causis naturalibus, secundùm Sanch.*de Matr.l.9.d.*45. *n.*14. non est malum nè physicum quidem subjecti vel prolis vel Communitatis humanæ, cùm tale semen sit quid superfluum, quo se exonerat natura; aut saltem est malum tam leve, ut propter utilitatem etiam privatam permitti possit.

933 §.2. Consentiunt quoque DD. inquit Spor. *num.*32. licitum esse gaudere de ejusmodi pollutione, quatenus causa fuit alicujus boni, uti quia sic cessavit tentatio, ægritudo, & ita docet Vasq.Sanch. Less. Lugo, & alii: sed iterùm difficultas est ratione relatæ propositionis 13. damnatæ, item 15. *licitum est filio gaudere de parricidio Parentis à se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas.* Sed dicendum est, uti licitum est gaudere tantùm de hæreditate obtenta post mortem, non autem de ipsa morte, sic tantùm esse licitum gaudere de effectu post pollutionem secuto, & ideò dixi, *quatenus causa fuit*, non autem de pollutione *secundùm se*, hinc

934 §. 3. Non est licitum delectari de pollutione *secundùm se*, est communis, & certa apud Sanch. *in Dec.lib.*1. *cap.*2. *num.*16. Ratio est, quia causa excusans factum à peccato, qualis est ignorantia vel defectus advertentiæ aut libertatis, non excusat talem delectationem, quæ fit cum scientia, advertentia & libertate: licitè tamen delector, v.gr. de homicidio facto ob defensionem inculpatam, de damno alteri in extrema necessitate causato, quia causa liberans factum à culpa, nempè licentia faciendi, etiam excusat delectationem, Spor. *num.* 31.

TRACTATUS V.

De septimo præcepto.

Non furtum facies.

935 CUm hoc prohibeatur omnis injusta damnificatio in bonis proximi, quæ fit 1. Per furtum, & rapinam, 2. Per omissionem reparationis damni illati, 3. Per iniquitatem contractuum. De his tribus hic agendum erit.

CAPUT I.

De Furto.

DUBIUM I.

Quid sit furtum, & quale peccatum.

REsp. Est occulta & injusta rei alienæ ablatio, invito rationabiliter Domino. Quòd si res sit sacra, dicitur *sacrilegium*, de quo suprà. Si apertè cum vi fiat, *rapina*, à furto specie distincta. Licèt autem furtum cæteris paribus, quàm rapina levius sit, & ex genere suo minimum inter ea, quæ circa proximum committuntur: est tamen mortale, si quantitas sit notabilis. *Ita communiter omnes.* Vid. Bon. *tom.2. de restit. disp.2. q.8. Unde resolves:*

I. Qui alienum accipit per jocum, vel propter bonum aut commodum illius, à quo accipit, non furatur: v.g. si uxor auferat marito pecunias, ne ludis aut commessationibus prodigat; aut vinum, ne inebrietur; aut librum hæreticum, ne legat; aut si famulus det eleemosynam non nimis magnam valdè indigenti, in qua Dominus rationabiliter non sit invitus, à quo tamen propter verecundiam vel aliam causam non ausit petere. Less.*l.2.c.*12.*num.*4.

II. Qui pro se, vel pro alio in extrema necessitate constituto alienum accipit, quantum necessarium est, nec furatur, nec tenetur restituere posteà sic absumptum; si quidem *re & spe* indigens fuit. Idem docent Less.*d.*12. Malderus, Diana &c. de necessitate gravi: verùm id probabilius alii negant cum Laym.*l.3.t.3.p.1.c.1.n.7.* ex S.Th.2.2.*q.66.art.7.* Sylv.Ang.V. Lug.*d.16.sect.*7.

III. Nec item furatur, qui accipit in compensationem justam, si aliter sibi debitum accipere nequeat, v.g. si famulus justum stipendium non possit aliter obtinere, vel iniquè inductus sit ad serviendum iniquo pretio. V. Laym. *loc.cit.* & Tol.*lib.5.cap.*15.

ADDENDA.

QUæst. 206. *Quid notandum sit circa naturam furti & rapinæ?* R. Seqq. §.1. Furtum dicitur esse *ablatio*, per quod distinguitur à pura damnificatione, secundùm dicenda *p.2.n.*17. nam si injustè comburas domum alienam, non est propriè furtum, Lugo *de just.d.16.n.*1. Hinc etiam furari acum sartori inde habituro grave damnum, non censetur grave peccatum furti, sed damnificationis, Fagund. Moya *in sel.t.1.t.3.d.3. q.3.n.*1. Per ablationem autem intelligitur etiam retentio, nam *l.40.54.76.ff. de furtis* dicitur creditorem pignore utentem; item usurarium, si rem alteri commodet; item commodatarium, si rem diutiùs usurpet, furti teneri, quamvis de creditore videatur oppositum dici L.55. sequente, sed non potest esse quæstio nisi de nomine, potestque videri Haun. *de just.t.2.n.*250. 936

§.2. Dicitur *ablatio rei*, intellige, externæ, mobilis aut immobilis, uti si partem agri alieni in tuum trahas, Mol. *de just. d.*681.*n.*14. Per Tò *rei*, intelligitur etiam persona non libera, uti mancipium; idem dicunt aliqui apud Lugo etiam de persona libera, v.g. filio & ita videtur asseri §.9. *Instit. de obligationibus, quæ ex delicto:* sed non potest esse quæstio, nisi iterum de nomine, de qua Haun. *num.*254. 937

§.3. Dicitur *alienæ*, intellige, saltem quoad legitimam detentionem, furtum enim committitur non tantùm contra dominum rei, sed etiam contra solum possessorem aut legitimum tantùm ejus detentorem, v.g. circa depositarium, commodatarium, conductorem &c. *L.10. & 11. ff. de furtis*; unde dominus rei depositæ potest furari subducendo rem suam inscio & invito depositario, & hoc est, quod innuit S.Th.2.2.*q.66.art.3.ad* 3. dicens rem depositam esse simpliciter deponentis, sed secundùm quid esse depositarii. Videri potest Lugo *sect.*8. 938

§.4. Dicitur *ablatio occulta*, & sensus est, quòd sit talis ablatio, quæ fit sine vi domino illata, quamvis fortè eo præsente & vidente fiat, uti si eo præsente, & vidente pecuniam in mensa jacentem auferas, & fugias, non est rapina, sed furtum. 939

§.5. Secundùm jam dicta explicari debent definitiones aliæ furti, uti S.Th. *in O. Occulta acceptio rei alienæ: L.4. Instit. tit.6. Alienæ rei invito domino contrectatio lucri faciendi vel intercipiendi causa: L.1. ff. de furtis, Contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia vel ipsius rei, vel etiam usus ejus possessionisve:* Mol.*n.*16. *Acceptio injusta boni externi absque vi & absque ullo consensu ejus, cujus est, saltem quoad legitimam detentionem:* Tamb. *in Decal.l.8.t.2.c.1.n.*1. *Acceptio vel contrectatio rei alienæ externæ sine vi, invito rationabiliter domino.* Spor. *in Dec.t.5.c.5.n.*4. *Contrectatio occulta rei alienæ externæ domino rationabiliter invito:* Haun.*n.*252. *Acceptio occulta rei ab alio injustè detentæ, invito detentore.* 940

§.6. Ob-

941 §. 6. Observandum est, quid veniat nomine furti apud Theologos seu Canonistas & Juris civilis peritos, quod colligitur ex jam dictis, nam si in furtum feratur pœna Ecclesiastica, v.g. excommunicatio, reservatio, illa cadet super furtum tantùm Theologicè consideratum, uti rectè Lugo, Spor. Tamb. *n.* 7. è contra si à jure civili feratur pœna in furtum, non cadet super omne furtum Theologicè consideratum secundùm jam dicta, nam apud Juristas nomine furti non venit acceptio rei immobilis, nec si conjuges sibi mutuò aliquid auferant, uti notat Lugo contra Haun. *n.* 257. nec quod aufertur ex hæreditate nondum adita, neque si tutor res pupilli injustè usurpet, ideòque juristæ furta illa honestioribus titulis appellant, *delicta rerum amotarum, expilatæ hæreditatis, rationum distractarum &c.* uti videri potest in legibus apud Lugo *nu.* 3. Quales autem actiones, & cui & contra quem competant ratione furti; item quales statutæ sint pœnæ contra furtum, videri potest apud Haun. *à n.* 265.

942 §. 7. Rapina est injusta contrectatio rei alienæ externæ cum vi facta domino vel legitimo detentori: ideò autem distinguitur specie à furto, quia superaddit modum tendendi in rem alienam notabiliter diversum, nempe cum vilipendio & injuria contra personam ipsam præsentem & renitentem, quæ tamen ob præeminentiam, quam habet ratione juris in re sua, violari non deberet. Porrò per vim intelligunt Mol. & Lugo *n.* 12. non tantum violentiam seu impetum, qui corpori infertur, sed etiam aliam vim, quæ fit per metum gravem injustè incussum, uti si latro minetur mortem, nisi extrahas pecuniam, si Princeps minetur exilium, nisi solvas iniqua tributa; si quivis alius potentior minetur grave malum, si rem tuam repetas &c. Et debet talis vis fieri personæ domini vel alterius, qui rem legitimè detinet, uti rectè Vict. Mol, Lugo *n.* 13. contra Sot hinc si fur unus alterum vi impediat, ut ipse primus rem auferat, item si quis noctè violentè effringat ostia & nemine præsente aut renitente rem subducat, non erit rapina sed simplex furtum; putat tamen Haun. *n.* 264. fore rapinam, si habuisset animum vim inferendi, & ita videtur innui *L.* 52. *§.* 10. *ff. de furtis*: similiter quamvis per metum sit vis illata, si non inferatur violentia, non erit rapina apud Juristas, nec in foro civili dabitur actio, quæ aliàs datur contra rapinam, & dicitur *De vi bonorum raptorum, Instit. & ff. hoc titulo*, sed tantùm dabitur actio, *Quod metus causa*, uti cum aliis notat Haun. *n.* 263.

943 §. 8. *Obiici potest*. Homo tenetur bona sua temporalia postponere saluti æternæ proximi, ergo nunquam est rationabiliter invitus, ut proximus hæc accipiat, sed tenetur potiùs velle, ut habeat, quàm ut peccet mortaliter: ergo nunquam peccabitur saltem mortaliter per furtum vel rapinam. Resp. Si argumentum valet, ergo nulla proximo fieri poterit injuria gravis: itaque dist. ant. homo tenetur bona sua temporalia postponere saluti æternæ proximi, si proximus per suam malitiam velit suam salutem perdere, n. si proximus non possit aliter suam salutem consequi, c. ant. & n. cons.

944 Q. 207. *Quæ sint species furti?* R. Species furti genericè sumpti apud Theologos sunt, furtum strictè sumptum & rapina, de quibus *à n.* 936. dictum est, ad quæ accedit species Sacrilegii, si res sit sacra vel tollatur è loco sacro secundùm dicenda *lib.* 5. *n.* 127. Et speciatim de furto Reliquiarum dictum est *hic n.* 53. Species furti apud Juristas sunt, 1. *Manifestum*, in quo fur præsente adhuc insecutione vel inclamatione deprehenditur cum re furtiva, eo die, quo furatus est, antequàm detulerit eò, quò deferre & ubi cùm furto manere constituerat: *Non manifestum*, in quo fur non ita deprehenditur. 2. *Diurnum*, quòd fit in ea luce, qua fur agnosci possit: *Nocturnum*, quod fit in eis tenebris, ut fur agnosci non possit: Statuitur autem *L.* 4. *ff. Ad legem Aquiliam*, ut solus nocturnus fur impunè occidi possit, ut tamen idipsum cum clamore testificetur; limitatur *L.* 9. *ff. Ad legem Corneliam de sicariis*, si parcere ei sine periculo suo non possit. 3. *Qualificatum*, quod in Jure habet speciale nomen & punitur specialibus pœnis: *Non qualificatum*, quod speciale nomen non habet in Jure, ideòque nec illi speciales pœnæ decretæ sunt. Qualificata sunt, *Peculatus*, quod est furtum circa res vel bona ad fiscum aut principem pertinentia, quò spectat etiam crimen legis Juliæ, si quis bona communitati distribuenda in proprium commodum vertat, aut debens distribuere pecunias, obtrudat aliquid aliud; item adulteratio monetæ facta à monetario; item cusio monetæ sine licentia, etiam in usus proprios, & quamvis ex materia propria. *Abigeatus*, si ex grege abigantur plura pecora etiam successivè, vel etiam unum, si sit magnum, uti bos, equus, etiamsi è stabulo abstrahatur, uti notat Ills. *t.* 4. *d.* 3. *n.* 131. *Plagium*, si homines liberi & inviti dolosè intercipiantur, supprimantur, vendantur, emantur. De his omnibus videri possunt plura apud Haun. *à n.* 259.

945 Q. 208. *An furetur, qui rem aufert domino vidente, & non contradicente, aut si putetur esse contentus?* R. §. 1. Si dominus videat, & ex metu vel verecundia non contradicat, auferens furatur, quia dominus est invitus: si videat, & non contradicat, idque sine metu & verecundia, censetur consentire, quia nil opponit, cùm posset & deberet, nisi consentiret, ita plures cum Bonac. *de Restit. d.* 2. *q.* 8. *p.* 1. *n.* 1.

§. 2. Si quis prudenter præsumat dominum esse omninò 946
contentum, vel certò sciat fuisse daturum, si rogaretur, non peccat saltem graviter auferendo, ita cum communi Lug. *d.* 21. *n.* 54. Less. *l.* 2. *c.* 12. *n.* 4. Ratio est, quia dominus tum non censetur invitus, saltem quoad substantiam, quamvis fortè invitus sit quoad modum illum auferendi, ad excusandum autem à furto non requiritur positiva voluntas domini, sed satis est eum non esse nec fore positivè invitum quoad substantiam, ad quam tum est contentus: si tamen posteà adverteretur non fuisse contentus nequidem quoad substantiam, esset obligatio restituendi, quia prior præsumptio non fecit eum esse reipsa contentum quoad substantiam. *Dixi* non peccare saltem graviter, quia communiter est saltem veniale, vel ob vanum respectum humanum, quo quis vincitur, vel quia fit contra voluntatem domini quoad modum saltem, qui aliter non vult carere sua re, nisi se illa abdicet, sciens, volens.

Q. 209. *An ille furetur, qui pro statu suo servando* 947
facit in vestitu, victu, famulitio &c. expensas, quibus solvendis scit se esse imparem? R. De hoc dicendum esse *p.* 2. *n.* 17. & 280.

Q. 210. *An ille præsumi possit esse fur, qui rem alienam accipit, vel in cujus domo res aliena invenitur?* R. hoc resolvendum esse *p.* 2. *n.* 1186.

Q. 211. *An licitum sit furari in gravi vel extrema* 948
necessitate? R. Non licere in gravi tantùm: hinc *Innocentius XI.* damnavit hanc 36. propos. *Permissum est furari, non tantùm in extrema necessitate sed etiam in gravi*: quænam autem necessitas dicatur extrema, gravis, communis, dictum est *l.* 2. *à n.* 195. Porrò circa propositionem relatam adhuc notanda sunt seqq.

§. 1. Certum est nunquam licitum esse furari, ne quidem 949
in extrema necessitate, uti cum S. Thom. 2. 2. *quæst.* 65. *art.* 5. notant omnes, quia furari est occultè surripere vel detinere rem alienam domino rationabiliter invito, quod semper est intrinsecè malum. Si enim dominus sit rationabiliter invitus, non potest esse licitum contra illius jus agere: unde quamvis probabile esset licere in necessitate gravi aliquid surripere, tamen improbabile esset licere furari: & quidem Card. *in* 2. *crisi d.* 23. *c.* 1. *ar.* 1. putat mentem Pontificis hic fuisse præcipuè, ut reprobaret hoc, quòd unquam licitum sit furari, sed probabilius est, quòd per Tò furari intelligat etiam surripere, nam nunquam licere furari, erat per se satis evidens, & AA. quorum opinionem reprobare videtur, per Tò furari intelligebant surripere.

§. 2. Extremè pauper potest surripere sibi necessaria, quia 950
habet jus naturale, imò & obligationem conservandi vitam, ergo etiam sibi applicandi media necessaria; neque per hoc furatur, quia ille, cui surripit, non est rationabiliter invitus. *Nec obstat* Jus Gentium, quo facta est divisio bonorum, *nam* cùm primarius finis bonorum externorum sit conservatio vitæ humanæ, divisio non potuit fieri in præjudicium vitæ, sed debuerunt in extrema necessitate omnia bona, saltem non valdè pretiosa, manere communia, & ita omnes unanimiter tenent, inquit Card. *n.* 2. Quod autem quis potest pro se, potest etiam pro alio extremè indigente, uti habet S. Thom. *q.* 66. *art.* 7. *ad* 3. & post eum AA. communiter cum Dicast. *lib.* 2. *t.* 2. *d.* 9. *n.* 254. tum enim surripiens est veluti instrumentum indigentis. Addunt Con. Less. *l.* 2. *c.* 12. *n.* 69. Dicast. *n.* 252. Tamb. *l.* 8. *t.* 2. *c.* 6. §. 1. *num.* 1. Spor. *t.* 5. *c.* 5. *n.* 90. à tali paupere posse etiam occidi eum, qui impediret, quominus ipse arriperet rem sibi ita necessariam, sicuti raptor, qui bona magni momenti saltem necessaria tollit vel violentè retinet, potest occidi secundùm dicta *n.* 811.

§. 3. Si dominus bonorum sit in pari tecum necessitate 951
extrema, non poteris surripere ipsi, quia in pari causa melior est conditio possidentis, Less. *n.* 70. Tamb. *n.* 3. & alii communiter: An autem tum excuseris à restitutione, dicetur *p.* 2. *num.* 329.

§. 4. Si extremè egens posset habere necessaria petendo, non 952
esset licitum surripere, uti Less. & aliis docet Dicast. *n.* 248. quia reverà tum nõ est in extrema necessitate surripiendi: si tamen tum surriperet, Less. *n.* 72. putat tantùm venialiter peccaturum, quia dominus debet esse contentus quoad substantiam, ex hoc autem, quòd invitus sit quoad illum modum, putat non refundi malitiam gravem: & ita teneri petere etiam virum nobilis familiæ docet *Con.* licèt eum valdè puderet mendicare, quia pudor ille est irrationabilis & à superbia: in hoc tamen contradicunt Less. *n.* 66. Castrop. Dicast. *n.* 249. putantes viro honestæ conditionis nimis durum esse ostiatim mendicare, saltem eo loco, in quo notus est. Sed facilè opponet *Con.* id nõ esse opus, potest enim divitem convenire privatim, aut per litteras, quæ
non

non erubescunt: an autem sic indigens teneatur media vitæ conservandæ necessaria admittere tanquam tantum mutuò data, dictum est *l.2.n.*207.

953 §. 5. Probabilius est, quòd privatus non possit in extrema necessitate surripere rem valdè pretiosam, v.g. ter mille aureos, maximè si summa illa esset necessaria ad sustinendum statum alterius, uti notat Lugo *d.16.an.*147. aut si alter ideo esset in gravia mala lapsurus, uti habet Tamb. §.2.*n.* 1. charitas enim in proximum non obligat cum tanto dispendio proprio, nec videtur ulla virtus obligare ad tam extraordinaria media pro cōservanda vita tam sua quàm alterius privati, secundùm dicta *l.2.n.*201. & hic *n.* 775. docentque AA. ibi citati: & quamvis in extrema necessitate omnia dicantur fieri communia, intelligi debent omnia, non absolutè, sed quæ ad vitam sunt ordinariè necessaria, non quæ sunt tanti momenti & extraordinaria: cùm tamen contraria sententia etiam sit probabilis, posset pauper hanc tenens veluti sibi hic, & nunc satis certam, surripere etiā pretiosa, & vicissim dives secundùm alteram licitè negaret, neque ideo dabitur bellum utrimq; justum materialiter & absolutè, sed tantum formaliter & ex suppositione diversarum opinionum probabilium, in quo non est inconvenientia ulla.

954 §. 6. Si quis justè sit condemnatus, ut fame pereat, probabile est non posse, etiamsi extremè indigeret, surripere necessaria ad vitam conservandam, quia dives in eo casu non tenetur ei subvenire, uti dictum est *l.2.n.*201. Imò nec ipse tenetur vitam tum conservare, secundùm dicta hic n. 779. ergo amisit jus ad vitam sic surripiendo conservandam.

955 §. 7. Non esse ulli privato licitum in necessitate tantùm gravi surripere, habet nunc sententia communissima, quam meritò vocat verissimam Spor. *n.* 105. & videtur habere *Cap. si quis de Furtis*, ubi dicitur, *Si quis propter necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem vel pecus, pœniteat hebdomadas tres*, ergo jus canonicum supponit esse peccatum: & *Ratio est* 1. quia dominus est rationabiliter invitus, cum enim nullum hic sit vitæ periculum, nec malum amissioni vitæ æquivalens, bona non fiunt communia, ergo tali indigenti non competit jus occupandi. 2. Cùm hæc necessitas sit omninò frequens, nimiùm multiplicarentur ejusmodi rapinæ cum perturbatione communis pacis. 3. Homines non satis abstinerent à dilapidatione bonorum suorum, ab otio, & inertia, cogitarent enim sibi in gravem necessitatem lapsis facilè succurrendum, rapiendo quod vellent, quod cederet in grave damnum communitatis humanæ. 4. Huic necessitati satis occurritur per præceptum charitatis obligans ad eleemosynam graviter indigenti dandam, secundùm dicta *l.2.à n.*199. cùm autem ea obligatio sit ad eleemosynam dandam, patet in altero non esse jus eripiendi, nam ad illud, quod donatur, accipiens non habet jus, uti pluribus deducit Card. *n.*14.24.25. *Nec juvat*, quòd aliqui apud Mendo *d.3.n.* 8. & cum Dicast. *n.*256. probabile esse censeant, quòd pauper in gravi necessitate possit diviti surripere, *nam* hoc dato, adhuc manet possessio pro divite, qui non debet eam certo jure propter probabilitatem illam pauperis: notat tamen Laym. *t.3.l.3.c.*1.*n.*8. & Spor. *num.* 106. ejusmodi pauperes non esse facilè damnandos peccati mortalis, si à divite, præsertim antè rogato & negante, surripuerint necessaria pro sublevanda necessitate sua gravi: circumstantia enim necessitatis multùm excusat, cùm reddat divitem minùs rationabiliter invitum.

956 §. 8. Si tota Resp. sit in necessitate gravi, licitum est auferre à divitibus superflua, quæ necessaria sunt ad Remp. sublevandam, quia necessitas gravis Reip. æquivalet, imò superat necessitatem, quam haberet unus privatus, uti cum S. Th. & alii Card. *n.* 16.

957 §. 9. Si necessitas gravis sit urgens, rectè docent Lugo *num.* 154. Less. *n.*71. Haun. *de just. t.* 1.*t.*2.*à n.*347. Spor. *n.* 103. Card. *n.*17. & fusius *in* 1. *crisi d.*80. privato esse licitum surripere necessaria ad illam sublevandam, nam secundùm dicta *l.2.n.*195. tum censetur extrema esse moraliter præsens, cùm sit proxima, aut hæc sit illi æquivalens; & ideò hanc sententiam dicit esse certam Tamb. §. 1.

958 §. 10. Licèt gravis necessitas non excuset ut surripias, tamen excusare potest, ut differas restitutionem vel solutionem debiti, uti dicetur *p.2.n.*335.

959 *Q.* 212. *An occulta compensatio sit furtum?* R. §. 1. Si adsint conditiones aliquæ, non est furtum; sed licita per se loquendo, uti contra Henricum & Eliz. *l.8.q.7.§.4.* docent reliqui omnes, teste Lugo *d.16.n.*86. *Ratio est* 1. Nam non potest esse contra justitiam, tum quia est procuratio æqualitatis, quam intendit justitia, tum etiam quia creditor accipit rem æquivalenter suam, ergo debitor non potest saltem quoad substantiam esse rationabiliter invitus; sed nec quoad modum, quia hunc excusat necessitas, & impotentia aliter accipiendi. 2. Per hoc cavetur major injuria, magis enim læderetur jus creditoris, si pergeret carere rebus suis, aut etiam injustè cogeretur novos sumptus pro ea recuperanda impendere, ergo debitor non potest esse rationabiliter invitus. 3. Debet superesse medium moraliter possibile ad bona sua recuperanda, sed nullum aliud superest præter occultam compensationem, uti supponitur, ergo. *Dixi*, per se, quia per accidens potest esse illicita, quamvis adsint conditiones alioqui requisitæ, si enim acceperis rem mutuam à tuo debitore, & juraris te redditurum, non poteris ob reverentiam juramenti retinere in compensationem tui debiti secundùm dicenda *n.*333.

§. 2. Obiici possunt sequentia, 1. Lumen naturale insitum 960
omnibus Gentibus dictat esse injustum, si quis inauditus condemnetur, fortè enim habet exceptiones, hinc ratio dicit omnem etiam reum esse audiendum, etiamsi ejus delictum videatur evidens: item est contra lumen naturæ, ut quis in propria causa, & pro commodo proprio sit Judex, ideoque hoc prohibetur *L. un. Cod. Ne quis in propria causa*, & ideò etiam apud omnes Gentes sunt instituta judicia pro dicendo cuique jure suo; ideò etiam rectè recusantur judices uni parti amici vel infensi, ergo compensatio altero inscio, & propria authoritate facta non potest esse licita. 2. Est contra omnem politiam, ad quem spectat attendere ad circumstantias, si occultè compensans tantùm consideret quid, *sive* æqualitatem, non autem consideret, quis, sive à quo hæc æqualitas procurari debeat, quod maximè est considerandum, nam si quis extraneus veniret velletque esse Judex talis æqualitatis, diceremus, quis te constituit Judicem? qua authoritate id facis? ergo id magis valet, si illud attentet facere pars adversa maximè interessata. 3. Si id licet in justitia commutativa, ergo etiam licebit in vindicativa, adeoque potero propria authoritate ulcisci injurias, punire eum, qui mihi male fecit, injuriæ parem injuriam referre, sicuti enim, v. gr. dato mutuo habetur inæqualitas, quam occultè compensans reintegrat, ita per unam injuriam est posita inæqualitas, & relata pari injuria redit sua quoque æqualitas. 4. In foro externo nunquam approbaretur occulta compensatio, & censeretur fur, qui ita occultè surriperet, nam potestas publica debebat prius dijudicare, num fortè non esset aliquis prior creditor, num debitor non afferret aliam exceptionem, &c. ergo nec approbandum est in foro interno, quia internum debet conformari externo, nisi constet de præsumptione falsi vel ignorantia, ex qua procedat externum, quod hic non est, ita Eliz. Et similia objicit Onnate *de Contr. d.8.n.*167. R. 1. Si hæ rationes valent, ergo rem meam, quam apud furem invenio, non potero privata authoritate clam recipere, cujus oppositum dicetur *n.*965. R. 2. Si attendantur conditiones, quas §. *seq.* proponemus, cadit ratio 1. & 2. nam dicemus debitum debere esse certum, moraliter non recuperabile per Judicem vel alium modum, ergo frustra provocaretur ad Judicem aut ad potestatem publicam. *Ad* 3. N. seq. quia justitia vindicativa spectat ad solum Superiorem: quòd si per Superiorem amoliri non possim injuriam, & cæteræ conditiones adsint, licitum erit mihi damnum meum occultè compensare, & servato moderamine inculpatæ tutelæ, me contra injuriantem munire, ne magis noceat. *Ad* 4. Forum externum præsumeret fieri sine justo titulo, quem si sciret adesse, uti & conditiones reliquas mox referendas, improbare non posset. Videri possunt Card. *in* 1. *crisi suprà*, item Haun. *T.* 2. *à n.* 336.

§. 3. Conditiones requisitæ ad hoc, ut liceat compensa- 961
tio occulta, sunt sequentes, 1. Ut debitum sit strictum, & non solius convenientiæ vel gratitudinis, estque oppositum improbabile, & Dian. *p.7.t.*10.*R.*19. referens Petrum Nav. pro opposita sententia, est deceptus, uti ostendit Moya *t. 6.d.4. q.*1.*n.*12.

2. Ut hoc debitum sit certum, nec sufficit, ut probabi- 962
liter tantùm putes tibi deberi, uti docent communissimè omnes cum Card. *in* 2. *crisi d.*23.*s.*2. *art.* 1. & fusiùs *in* 1. *crisi d.* 16. *cap.*8. *art.* 6. contra Joan. Sanch. *d.*43.*n.*54. *&* *d.* 44. *nu.*57. cui favet Lugo *nu.*99. quamvis *num.* 106. suspendat judicium: *Ratio* nostra est, quia in dubio melior est conditio possidentis, & iniquum est, ut pro debito incerto certam tibi solutionem tua authoritate attribuas, possessio enim, quam habet alter, est jus certum retinendi, contra quod nulla valet probabilitas, quia contra certitudinem pro jure retinendi non potest dari probabilitas pro jure auferendi, cùm certitudo elidat omnem oppositam probabilitatem. *Conf.* Nam alioqui famulus probabiliter judicans sibi deberi salarium majus, posset occultè illud surripere, quod tamen damnatum est, uti dicetur *n.* 971. Imò quivis facilè sibi persuaderet se hic & nunc habere jus probabile, ac consequenter posse clam surripere, ex quo sequerentur gravissima incommoda in societatem humanam, Haun. *n.*341. Hinc Illsung. *t.4.d.3.n.*173. meritò rejicit Molin. Less. & alios, qui docent legatarium, cui certò constat de voluntate testatoris, posse legatum occultè surripere hæredi necessario, si renuat dare propter testamentum legali solemnitate destitutum, nam tantùm probabile est tali legatario jus competere: Idem est de illo, qui per Judicē compulsus est resarcire damnum alteri causatum ab animali

suo

suo sine sua culpa Theologica, nam etiam tantùm probabile est, quòd per sententiam Judicis non sit translatum jus pretii persoluti; item si quis detraxerit de fama tua, & non possit aut nolit famam restituere, non poteris damnum famæ compensare clam surripiendo illi pecuniam, uti habet communis contra Dian. p.3.t.5.R.30.& paucos alios, quia sententia, quòd sit obligatio restituendi in bono diversi generis, non est certa, sed tantùm probabilis, uti dicetur p.2.qu.62. Nec obstat, quòd in foro externo res adjudicaretur habenti jus probabilius, licèt non certum, nam hoc fit ex communi consensu omnium, ut tollantur discordiæ, & dominia rerum reddantur certa, in quo si intercurrat materialis injuria, per potestatem dominii alti transfertur dominium, quia sic postulat bonum commune, sicuti si Principi probabilius sit, quòd adsit causa sufficiens imponendi tributum, licitè imponit, quia tributa non imponuntur in bonum privatum Principum sed Communitatum, & posteà adhuc cedunt in bonum commune, unde Princeps in imponendis tributis agit veluti Judex, qui ex consensu omnium potest, imò debet ferre sententiam secundùm probabiliorem. Similiter: Si mihi abstulisti rem, quam possidebam, de qua dubii eramus, ad quem è nobis pertineret, possum eam occultè recipere, quia licèt meum petitorium esset tantùm probabile, tamen possessorium erat certum, ergo certum est, quòd feceris mihi injuriam, & consequenter tenearis reparare seu omnia restituere in integrum; & idem est de aliis similibus casibus, in quibus jus hoc vel illud est certum vel tantum probabile. Quòd si AA. nostræ sententiæ, quandoque dicant, in hoc vel illo casu licere occultam compensationem, cùm tamen id videatur esse tantùm probabile, eò quòd alii oppositum teneant, dicendum est AA. illos putasse pro tali circumstantia esse moraliter certum, rectè enim notant Rebel. & Dicast. l.2. tr.2.d.9.n.93. non requiri infallibilem certitudinem, sed humano modo, ita ut viri prudentes non dubitent, nec putent hic & nunc posse prudenter dubitari de opposito: & sic intelligi debent omnia dicenda.

Unum adhuc controvertitur hic, nempe an tum, quando contractus est tantùm irritabilis per sententiam Judicis, ante hanc licita sit occulta compensatio & vendicatio rei; affirmant Sanch. de Matrim. l.4.d.8.num.11.& Less. apud Lugo d.22.num. 116. si aliter non possit rem recuperare, & eam alter teneatur ante sententiam restituere, quia cùm per sententiam certò possit rescindi contractus, videtur esse jam jus satis certum: è contra negant B. Pontius & Diana p.3.t.5.R.118. quia quamdiu non scinditur contractus, manet jus in re acquisitum alteri: sed prior sententia videtur vera, quia ut licita sit occulta compensatio, satis est jus certum ad rem alienam, alioquin nunquam esset licitum sibi compensare jus certum per retentionem, vel occupationem rei alienæ.

963 3. Ut debitum sit præsens: aliqui tamen cum Tann. Dian. & Spor. t.5.c.5.n.71. concedunt etiam licere prævenire, & compensare nunc pro eo, quod alter certò debebit post mensem, si post mensem non eras accepturus, quod probabile esse agnoscit Lugo, docetque absolutè Ills. n.172. dummodò ex anticipata solutione non nascatur damnum debitori, alioquin debebis hoc resarcire, Tamb. l.8.t.2.c.5.§.1.n.2. Ratio prioris est, quia licitum est removere periculum, quod certò imminet rei meæ, meque indemnem reddere.

954 4. Ut res, quam accipis, sit tui debitoris: unde non licebit accipere rem alienam existentem apud debitorem, nec illi commodatam aut apud eum depositam, quia ipse non est harum rerum dominus: si autem ipse rem suam tibi commodarit aut apud te deposuerit, Cap. Bonæ fidei, De depositis, & L. ult. Cod. de depositis, dicitur non posse retineri pro compensatione, quod multi intelligunt tantum pro foro externo, unde retineri posse pro foro conscientiæ docent Navar. Sà, Tann. Less. l.2.t.27.n.16. Onn. n.174. Dicast. nu.91.& 96. Sporer nu.76. quamvis Haun. De contr. in particulari n.738. dicat tum tantum fieri posse, quando res commodata non amplius existit in se sed tantùm est æstimanda, sed intelligere videtur, quòd tum etiam valeat pro foro externo, res enim tum non est, quæ habebat privilegium. Vide tamen dicenda p.2.n 455. Saltem poteris accipere rem, quam debitor tuus mittebat alteri pro dono aut pro solutione debiti, dummodò ab altero necdum sit acceptata, sed adhuc sub tui debitoris dominio, uti notat Ills. nu. 170. si enim illam tu prior occupes, statim per apprehensionem possessionis in te transfertur dominium, cùm dominus non possit esse rationabiliter invitus. E contra tamen si alius mittat aliquid ad tuum debitorem, qui necdum acceptarit, aut si ipsi debeat aliquid, sed necdum solverit, non poteris præripere, quia necdum est res tui debitoris, Vasq. Lugo, n.120. Tamb. §.4. Spor. n.80.81.

965 5. Ut rem tibi debitam non facilè possis aliter obtinere, uti habetur L.13.ff. Quod metus causa: tum autem non potes facilè obtinere, si deberes per litem vel publicam potestatem cogere cum magnis expensis vel jactura amicitiæ, & gratiæ tibi multùm utilis, uti cum aliis notat Tamb. §.1.nu.3. ubi cum Diana dicit non fore mortale, quamvis desit hæc conditio: è contra Mol. dicit fore mortale: quòd si fur habeat rem tuam, consuetudo probat posse sine ullo peccato propria authoritate recipi, Dicast. n.79.& habetur l 48 ff. De furtis.

966 6. Ut fiat cum minimo damno debitoris, unde etiam abesse debet periculum, ne tibi vel tuo hæredi idem debitum iterum solvatur, item providendum, ne ille putans necdum esse solutum, maneat in conscientia peccati, nolendo solvere: si tamen non posses sine gravi incommodo hæc cavere, posses accipere, sed si iterum solveret, posteà tenereris secundam solutionem restituere.

967 7. Ut fiat in eadem specie, alioquin debitor injustè cogetur ad permutandam rem suam: si tamen accipi non potest in eadem specie, est communis sententia cum Less. Lugo, Vasq. Laym. Haun. n.331. Sporer n.75. Ills. nu.171. licere etiam diversa specie; & in re consentit Dicast. n.117.

668 8. Ut fiat sine damno tertii, quale esset, si ideò alius putaretur furatus & cogeretur restituere: quia tamen hoc tantùm per accidens sequitur, si quis absque notabili damno suo non posset omittere compensationem suam, non peccaret compensando, licèt hoc sequeretur; si autem posset sine notabili damno omittere vel differre, peccaret compensando, sed tantùm contra charitatem, uti habet communis cum Sporer num. 78.

969 9. Ut fiat sine præjudicio tertii, quale esset, si res esset alteri, v.g locata, commodata, huic enim facis injuriam, si ante tempus expletum eripias; item si essent alii creditores, quibus de jure deberetur anterior vel partialis solutio, secundùm dicenda p.2.qu.72.& seqq. quod optimè deducit Mendo d.6.q.4. Unde si Titius creditor sciat Cajum debitorem suum non posse solvere omnibus etiam aliis creditoribus habentibus æqualiter jus, non potest Titius integrum debitum suum clàm subducere Cajo, sed tantùm pro rata, uti p.2.num.307. dicetur, imò Lugo n.127.& alii docent, quamvis ego rem debitoris apud me haberem, me tamen non posse eam retinere integram excluso anteriore creditore, quia cùm illam habeam nomine debitoris, mihi non favet possessio, nec ullus alius titulus præferentiæ: in hoc tamen contradicunt alii cum Tamb. §.7. à n.3.& Sporer n.82. qui putant rem illam, quam apud me haberem, esse veluti pignus pro debito meo, ideoque posse retineri, donec solvatur debitum, quod sustineri potest, si res illa sit apud me deposita tanquam pignus hujus mei præcisè debiti, alioquin præferenda videtur sententia Lugonis.

970 Circa hanc conditionem, occurrit hoc dubium: Si Cajus non possit debitum à Principe obtinere, an possit illud sibi compensare, v.g. defraudando gabellas, licèt has conduxerit vel emerit Titius? Posse affirmant Silv. Sanch. Bonac. aliique cum Onn. num.182.& Lugo d.36.s.5. quia Titius tantùm emit jus, quod habebat Princeps, sed Princeps non habuit jus ad gabellas nisi tales, quæ essent justæ, hæ autem respectu Caji non sunt justæ, cùm gravent Cajum supra debitum, supposito enim quòd hoc contribuerit, quod ei debet Princeps, iniquè ab eo exigitur ulterior gabella. Conf. ex Vasq. & Dicast. l.2.t.20.d.3 num.74. quia jus Titii fundatur in jure Principis, hinc si v.gr. cessante necessitate desineret obligatio solvendi Principi gabellas, etiam non esset obligatio solvendi Titio, ergo cùm Cajus hic non obligetur solvere Principi sed retinere possit compensando sibi debitum, nec obligabitur solvere Titio. Nec obstat, quòd Cajus non posset ex fructibus horti compensare debitum, si Princeps hortum locasset Titio, nam disparitas est, quòd fructus horti non sint Caji, imò nec Principis sed Titii, è contra quod solvitur pro gabella est Caji, nam solvitur Principi, cui Cajus non tenetur solvere, ergo multò minùs Titio: addit Lugo n.80. compensationem hanc fieri non posse, si debitum à Principe sit contractum, postquàm gabella jam Titio est debita, quia Princeps poterat hanc justè postulare, quando transferebat jus illius in Titium, ergo Titius, qui jus illud acquisivit, etiam justè postulat. Infert Lugo num.85. si plures conduxerint diversas gabellas ab eodem Principe, ex cujus commissione unus injustè exegerit nimium, te posse compensare hoc subtrahendo alteri conductori, quia hic alter petit nomine Principis, sed Princeps non habet jus à te petendi, supposito quòd alius ejus conductor à te exegerit nimium, ergo nec potest exigere hic alter. Vasq. Turr. Mol. Dicast. num.83. admittunt primam illam sententiam, si Titius tantùm conduxerit illas gabellas, non autem si emerit aut ei donatæ sint, nam si conduxerit, videtur exigere adhuc nomine Principis; si tamen emerit vel donatæ sint, exigit nomine suo, ipse autem non debet Cajo, ergo Cajus injustè ex illis compensat, quod debet Princeps, nisi fortè debitum Principis esset antiquum, uti limitant Mald. Less. Diana apud Lugo num.82. qui dicit se non videre in hoc differentiam. Opposita sententia, quam tenent Corduba, Regin. Graff. apud Lugo num.72. item Sporer n.81. videtur probabilior,

lior, nempè absolutè non licere talem compensationem, sive Titius emerit aut dono habeat, sive conduxerit jus exigendi gabellas, tum quia fieret in præjudicium Titii, tum quia Cajus compensaret sibi non ea bonis Principis, sed quæ fuissent Principis, & tunc essent Titii, qui etiam solus damnum illud sentiret. *Conf.* quia licèt Titius conducat vel emat jus gabellæ, non ideò obligatio Principis trâsfertur in Titium, sicuti ea eo, quòd conducam vel emam agrum tuum & jus percipiendi fructus ex illo, non ideò tuæ obligationes transferuntur in me, ergo non ideo habebis jus compensandi ea gabellis, nisi quandiu hæ manebunt Principis; suppono autem jua gabellę non fuisse specieliter hypothecatum pro illo debito, nulla enim est ratio, cur jus gabellæ determinatè potiùs debeat ferre illud onus, quàm reliqua bona, quæ Princeps retinet, ergo licèt Titius conduxerit vel emerit jus gabellæ à Principe, non ideò potest Cajus has fraudare ad compensandum hoc, quod ei debet Princeps. Ad rationem *Lugonis*, R. Principem, quamdiù retinebat jus gabellæ, non potuisse exigere gabellam à Cajo, non quòd gabella esset de se injusta vel indebita, sed quia Princeps aliunde Cajo debebat, si autem Princeps jus gabellæ locarit vel vendiderit Titio, Princeps manet debitor ea reliquis suis bonis, & debitum Principis nullo modo manet connexum cum jure ad gabellas, quod nunc est Titii, qui Cajo nihil debet.

971 Q.213. *An famulantes possint dominis suis occultè surripere aliquid ad compensandum laborem, cui putant non respondere æqualem mercedem?* R. Non posse, *nam Innoc. XI.* damnavit hanc 37. prop. *Famuli & famulæ domesticæ possunt occultè heris suis surripere, ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt:* quæ damnatio ut eaplicetur, notanda sunt seqq.

§.1. Possunt omnes, etiam famulantes, uti occulta compensatione, si adsint conditiones à num. 961. requisitæ, unde per hanc damnationem non restringitur ullus usus licitę compensationis, nam compensatio hic damnata semper fuit illicita, quia defuerunt ei conditiones ad licitum usum necessariæ, quia propositio damnata dicebat sufficere, quòd famulus judicet salarium esse minus quàm operam, hoc autem falsum est, tum quia secundùm dicta num. 962. requiritur, ut hoc sit certum, tum etiam quia licèt labor sit fortè major, tamen famulus non est ad eum conductus, & ex propria voluntate facit, vel saltem ex spe alterius commodi aut gratiæ.

972 §.2. Si famulus judicans suum salarium esse nimis parvum debeat pecuniam suo domino, v.g. quia acceperat ab eo mutuam, quamvis iste famulus habeat possessionem hujus suæ pecuniæ, non ideo potest retinere, quantum putat sibi ultrà deberi, uti cum aliis Carden. *in 2. crisi d. 23. à nu. 66.* quia possessio pecuniæ hic non facit ad rem, uti in simili notat Lugo *d. 18. nu. 10.* sed pro domino antecedenter ad omne dubium est certa possessio juris de recipiendo mutuo, quæ debet prævalere, cùm famulus è contra non habeat possessionem ullius juris, quo elidatur illa certa possessio domini, jus enim, quod prætendit ad majus stipendium, est ad summum tantùm probabile, & incertum, quod non elidit certitudinem juris ad recipiendum mutuum, hinc praais oppositæ sententiæ secundùm Card. est subjecta damnationi.

973 §.3. Damnatio hujus propositionis extenditur etiam ad omnes illos, qui vel alteri laborant, uti varii opifices; vel præstant obsequia, uti amici, intercessores, internuncii; vel obeunt officia, uti Consiliarii, Secretarii, Quæstores, Belli duces &c. his enim etiam illicita est occulta compensatio, nisi adsint omnes conditiones à n. 961. allatæ, Carden. *n. 3.* Et speciatim quoad famulos sartorum, hi faciunt injuriam, si retineant fragmenta panni, fila serica, &c. ut sic compensent sibi mercedem, quam dicunt satis magnam non solvi, ita cum communi Lugo *d. 16. n. 83.* Ratio est, quia merces, quæ communiter datur illis, & qua major non potest ordinariè obtineri, debet censeri justa, quantitas enim justæ mercedis taxatur communi usu & consuetudine, ergo malè dicunt talem mercedem non esse justam. Idem videtur dicẽdum de sartoribus ipsis seu magistris, uti rectè Villal. Dian. & Lugo *n. 85.* contra Sanch. & alios, si invitis illis, qui vestes constituunt, retineant ejusmodi reliquias: an autem hic vel ille censeatur invitus, judicari debet ea circumstantiis, quamvis enim plerique reposcant fragmenta, tamen illi, quibus vestes fractæ non reficiuntur, sæpe censeri poterunt ea non repetere. Et quod dictum est de sartoribus, valet de aliis, qui in aliena materia laborant.

974 §.4. Ut ejusmodi hominibus sit licita occulta compensatio, non sufficit, quòd putent sibi irrogari evidentẽ injuriam, amor enim proprius facit credi evidens, quod sæpe via est probabile: imò nec sufficit judicium Confessarii mediocriter docti, sed requiritur, ut vir valdè doctos, multùm prudens ac versatus in re morali judicet certum esse, quòd tali homini fiat injuria: Ratio est, quia difficillimum est judicare in hac materia ob plurimas circumstantias, quæ possent compensationem illam reddere illicitam, posset enim labor per aliquid aliud esse compensatus, v.g. per favores, spem promotionis, instructionem &c. posset talis conductus ab initio cessisse juri ad majus stipendium; posset rogasse admitti ad tale servitium, quo casu conventio pro minori pretio esset justa; posset esse talis labor, quem alius libenter subiret pro illo stipendio, & tum etiam censeri debet justum, quamvis esset solito minus. Notat tamen rectè Card. *n. 65.* si herus solvat famulo stipendium in rebus, de quibus non contraxerat famulus neque indiget, sed cogitur divendere minori pretio, certum esse, quod fiat injuria, hinc si adsint reliquæ conditiones, posse uti oceuka compensatione.

§.5. Si famulus vel alius operarius propter paupertatem 975
coactus sit pacisci pro inæquali stipendio, putat *Pourrè* apud Steph. *t. 4. d. 7. n. 19.* posse occultè compensare sibi, sed oppositum est omninò tenendum, quia hic nulla domini culpa intervenit, & ipse per contractum cessit juri suo: si tamen aliunde cogatur invitus servire pro inæquali stipendio, rectè docet Card. *num. 65.* deberi compensationem ab eo, qui coegit, quia tum non consensit in minus stipendium.

§.6. Si certum sit, quòd famulus occupetur in aliis, ad 976
quæ non est conductus, pro his posse stipendium petere, & si aliter obtinere non possit, occultè compensare, docent Navar. Menoch. Castrop. Burgh. *cent. 2. cas. 76.* Si tamen volens facit obsequia gratuita, non potest sibi taxare stipendium, sed remuneratio est libera domino, unde oon poterit ideo sibi quicquam occultè accipere.

§.7. Si famulus vel alius deserviens etiam ea errore invin- 977
cibili & bona fide, v.g. sequendo consilium Confessarii non satis docti, subduait domino aliquid, quod judicabat sibi competere supra salarium, Carden. *n. 79.* dicit teneri hoc restituere, vel ea re accepta, si illam adhuc habeat aut ea illa sit factus ditior, vel saltem ex contractu: nam obligatio, quam inducit contractus, tamdiù durat, donec impleatur, sed contractus inter ipsos fuit de ponendo famulatu, v.g. pro decem aureis tantùm & non pro duodecim, quos ille famulus sumpsit, ergo semper remanet obligatio famuli ea parte sua complendi contractum, id est, non sumendi duodecim, sed ponendi laborem suum pro illis decem, sicuti dominus maneret semper obligatus ad solvendos decem, quamvis per oblivionem inculpabilem antehac eos aut eorum partem noo solvisset. Hæc sententia est vera, si famulus intendit se obligare ad non sumendum amplius, è contra si contraxit de decem, tacitè reservando vel non eacludendo jus ad amplius, si prudenter censeretur sibi competere, videtur excusandus per bonam fidem, si illud amplius non existat nec inde sit factus ditior.

Plura circa stipendia famulorum, eorumque erga dominos, ac vicissim dominorum erga ipsos obligationem, videri possunt apud Dicast. *l. 2. t. 2. d. 9. d. 7.*

DUBIUM II. 978

Quid sit quantitas notabilis ad mortale peccatum.

Variæ ea de re sunt sententiæ; Navar. nimis scrupulosè statuit medium regalem; alii nimis laxè 100. aureos; moderatius Tol. Med. Less. *l. 2. c. 12. n. 29. 30. 31. &c.* duos regales, etsi minus sufficiat, si notabiliter noceat.

Resp. Ea non mathematicè, sed moraliter metienda est, non tantùm ex valore rei ablatæ, sed etiam ex circumstantiis personæ, cui aufertur, si nimirum ei grave damnum inferatur, aut saltem charitas Christiana graviter lædatur: quomodo respectu valdè divitis, imò etiam Regis, unus vel alter aureus notabile quid videtur; respectu verò mediocriter divitum, quatuor circiter regales, sive medius imperialis; respectu mechanicorum duo; respectu pauperis, unus. *Ita nunc plerique* cum Bon. *Unde resolves:*

I. Grave peccatum est auferre rem parvam domino valdè proficuam, v.g. sartori acum, quam unicam habet, nec habere aliam potest, qua se alat. Less. *n. 33.*

II. Grave item est (etsi non in specie furti) si fur sciat ex jactura rei parvæ domino secuturam valde magnam molestiam, v.g. quia valdè ad eam afficiebatur, nec similis recuperari potest; nisi tamen sit nullius prorsus momenti. V. Bon. *to. 2. de restit. in partic. d. 2. q. 8. p. 1. n. 8.*

III. Plus requiritur ad notabilem quantitatem in rebus, quæ oltrò proveniunt, & sunt valde expositæ, v.g. fructus ad viam publicam. V. Bonac. *n. 10.*

IV. Plus item, si quis à diversis, vel ab uno interpolatim, parva & plura furetur. V. Less. *n. 46.*

ADDENDA.

Quæst. 214. *Quidnam probabiliùs statuatur pro ma- 979
teria furti gravis?* R. §. 1. Aliqui putarunt non posse assignari regulam universalem unde desumatur gravitas materiæ in furto, sed hoc rectè confutat Esp. *de just. qu. 27.* nam po-

potest determinari, quandonam fiat injuria gravis, ergo debet posse dari regula, ex qua colligatur gravitas injuriæ: injuria autem mensuratur in ordine ad aliquid tertium, quod sit quid notius, & fundet rationem regulæ universalis, dicemusque p.2.n.2. pacem communem, tranquillitatem publicam, mutuam conjunctionem & amicitiam hominum inter se, esse regulam illam objectivam, qua mensuratur gravitas vel levitas injuriæ, & cùm ista etiam sint finis justitiæ, quod his graviter opponitur, est injuria gravis, adeoque etiam datur mensura gravis furti.

980 §.2. Materia furti potest dici gravis, vel absolutè vel respectivè; illa dicitur gravis absolutè, quam qnicumque furatur, peccat mortaliter, à quocumque etiam furetur, non quòd semper tanta requiratur, sed quod tanta sufficiat respectu omnium, & tanta requiratur respectu aliquorum. Materia gravis respectivè dicitur, si censeri debeat gravis respectu aliquorum, non tamen respectu omnium, quia nempe si auferam alicui, peccabo mortaliter, possem tamen auferre alicui alteri, & non peccare mortaliter, uti paulò post declarabitur.

981 §.3. In statuenda hic regula communi est difficultas, suntque diversissimæ sententiæ; Dian. *par.*2.*t.*3.*R.*57. recenset novem; plures referunt Lugo *d.*16.*f.*2. Dicast. *l.*2.*t.*2.*d.*9.*d.*2. Haun. *t.*2.*c.*3.*controv.*2. Gormaz *à n.*689. Celebriores sunt hæ, in primis Molin. & aliorum cum Esp. *q.*28. qui dicunt respectu hominum non habentium pingues facultates sufficere hoc, quod ordinariè datur in mercedem operario pro labore unius diei, *sed* cùm mutetur illa merces pro varietate opificum, laborum, dierum, regionum, regula illa est obscurior, & non satis determinata; deinde non est universalis, cùm non conveniat v. g. Regibus. Altera est Giatt. Haun. *n.*329. Illſ. *t.*4.*d.*3.*n.*151. qui pro regula statuunt quantitatem necessariam congruæ sustentationi hominis plebei uno die, *sed* hæc quantitas etiam videtur nimis parva respectu ditissimi Regis, qui irrationabiliter faceret, si propter solidum (per hunc intelligo octavam partem Imperialis, apud Italos Julium, apud Hispanos Regalem, apud alios blamuserum) graviter contristaretur aut indignaretur, cùm tamen respectu hominis pauperrimi communiter censeatur materia gravis.

982 §.4. Etiam in statuenda quantitate pecuniæ pro materia gravi furti sunt æquè diversæ opiniones; Nav. pro materia gravi posuit medium solidum: Covarr. Salon. Llamas, Cord. solidum, Med. Reb. Tol. Less. duos solidos; Valent. Sayr. tres; Haunold. posuit tertiam partem Imperialis, dicitque nu. 329. in illam quantitatem conspirare majorem & saniorem Theologorum partem; *J. March. & alii* posuerunt quatuor solidos, quam sententiam Sanchez dicit esse in Hispania communem; Vega posuit quatuor vel quinque solidos; Sot. Silv. Ang. posuerunt duos circiter ducatos, (per ducatum hic intelligo duos Imperiales.) Hæ aliæque similes sententiæ, si loquantur respectivè ad aliquos homines, sustineri possunt, uti constabit ex dicendis, si autem singulas illas quantitates ponant pro materia absolutè gravi respectu omnium sustineri non possunt, saltem prima, secunda & ultima; quis enim dicat esse mortale, si ditissimo Regi furer unicum solidum? è contra quis dicat ad mortale sespectu hominis pauperrimi requiri, ut ei furer duos ducatos? hinc,

983 §.5. Probabilius est non posse pro regula universali statui unam certam quantitatem pecuniæ, quæ sit materia absolutè gravis, sive, quæ ad mortale requiratur, & sufficiat respectu omnium; est nunc satis communis cum Moya *t.*3.*d.*3.*q.*3.*c.*1.§.2. Gorm. *à n.*693. contra Authores §. præced. relatos; ad quos accedunt Tann. Arr. Esp. *q.*31. Die. *à n.*26. Illſ. *n.*148. Ratio est, quia quamcunque quantitatem posueris, erit talis, ut vel minor sufficiat vel major requiratur respectu alicujus, ut jam dictum, & patebit consideranti singulas quantitates ab AA. illis allatas. *Neque* hoc habet se merè per accidens, uti putant Adversarii, quasi ditior aut alius ob certas circumstantias remittat, *Nam* quòd ditior censeatur remittere & esse minùs invitus, videtur fundari in ipsa rei natura, supposita dispari conditione, recta enim ratio dictat, etiam præscindendo à dissimili voluntate, gravius peccatum esse mendico auferre solidum, quàm eundem auferre Regi; & Rex meritò judicaretur ab omnibus irrationabilis, si vellet propter furtum solidi contristari vel indignari sicuti mendicus, ergo. *Confirmantur* hæc à pari ex dicendis n. 991. de injuria contra famam: quæ enim est gravis respectu unius, potest esse levis respectu alterius.

984 §.6. Probabilius est, quòd gravitas furti non sit mensuranda præcisè ex quantitate rei ablatæ, sed simul ex circumstantiis personæ, cui aufertur. Ratio est, quia furtum in ratione gravis vel levis, constituitur per rationem damni illati domino rationabiliter invito, ergo ejus gravitas desumi debet per ordinem, partim ad damnum, quod infertur, partim ad voluntatem ejus, qui damnificatur, atqui pauper accipit majus damnum, & est magis invitus, quàm dives; uti patet, doceique S. Th. *opusc. de erudiendis Principibus l.*8.*c.*8. *In amissione unius gallinæ plus pauper gravatur, quàm unus multùm dives gravaretur in mille marcis*: in quem sensum *Christus* Marc. 12. v. 43. dicit viduam, quæ quadrantem miserat in gazophylacium, misisse *plus omnibus* divitibus, quia nempe respectu pauperis viduæ erat unicus quadrans æstimabilior; ideoque etiam pauper, si ipsi eripiatur sua res parva, censetur habere majorem causam justæ contristationis & indignationis, ergo gravitas furti non est mensuranda præcisè ex quantitate rei ablatæ, sed etiam ex circumstantiis personæ, cui aufertur.

985 §.7. Materia gravis furti probabiliter statuitur valor requisitus ad sustentationem pro una die, congruam respectu illius, cui aufertur, ita cum aliis Sporer *t.*5.*c.*5.*n.*29. Gorm. *n.*699. & in re consentiunt alii, speciatim Illſ. *n.*147. Ratio est, quia meritò ab omnibus multùm æstimatur posse pro una die honestè subsistere, & cui hoc tollitur, verè redditur miserabilis pro illa die, ergo censetur illi dari causa gravis contristationis & dissolvendæ amicitiæ, ergo est injuria gravis, secundum dicenda p. 2. n. 2. Deinde cui tantus valor tollitur, censetur pati grave damnum & esse graviter invitus, ergo & debet censeri pati gravem injuriam: Per sustentationem autem hic intelligo necessaria ad honestè vivendum una die quoad victum, vestitum, & habitationem, secundum communem & mediocrem modum, quem servant homines similis conditionis. Nunc regula hæc magis determinanda est ad quantitatem pecuniæ.

986 §.8. Materia absolutè gravis in furto personæ extraneæ, probabiliter statuitur esse quantitas duorum ducatorum. Ratio est, quia quisquis tam multum furatur à quocumque, peccat mortaliter, & tum multum videtur requiri, ut quis peccet mortaliter furando ditissimo Regi: est autem etiam respectu hujus gravis, quia videtur sufficere illi, ac etiam requiri pro sustentatione una die, uti magnis declarabitur num. 997. & 998. *Dixi*, personæ extraneæ, nam de furtis domesticorum, & filiorum dicetur specialiter à n. 1014.

987 §.9. Quantitas respectivè gravis videtur sic posse probabiliter statui, ut respectu cujuscumque etiam ditissimi Regis sint duo ducati; respectu inferioris Principis, unus ducatus; respectu viri per-illustris aut mercatoris valdè divitis, unus Imperialis; respectu mercatoris mediocriter divitis, medius Imperialis; respectu civis mechanici, tertia pars Imperialis; respectu tenujoris civis vel rustici, duo solidi; respectu hominis utcunque pauperis, sesqui-solidus; respectu planè pauperis, etiam unicus solidus; & de omnibus intermediis loquendum est cum proportione. Ratio est, quia tam multum videtur requiri & sufficere ad singulorum sustentationem pro integra die, ergo censebuntur pati grave damnum & esse graviter inviti, si tam multum auferatur, non autem, si auferatur minus; intelligo autem dictas pecunias secundùm monetam & æstimationem, quæ nunc est in his partibus, nam rectè notat Dicast. *à n.* 32. pretia, & valorem pecuniarum notabiliter variari pro varietate temporum & locorum, in quibus oporteret dicta sic accommodare, ut tantundem tum & ibi assignaretur, quantum postularet honesta sustentatio ejus, cui res aufertur.

988 §.10. *Objiciuntur* multa contra hactenus dicta, ex quorum solutione meliùs intelligetur sententia nostra: 1. Æstimabilitas rei temporalis, v.g. pecuniæ, nullo modo dependet à privata indigentia Domini, sed à conducentia, quam habet, ad usum humanum tanquam ad finem suum, qui præcipuè est sustentatio hominis, atqui hæc conducentia est eadem, sive pecunia sit pauperis, sive divitis, ergo æstimabilitas etiam est eadem, ergo quod respectu pauperis est materia gravis, etiam est respectu divitis, per se loquendo, Ita Illſ. *n.*148. R. N. maj. Nam partialiter dependet à circumstantiis personæ, cui servit, uti constat ex dictis n. 984.

989 *Instabis* 1. Jus divitis ad suum solidum est æquè magnum, quàm jus pauperis ad suum, ergo sive diviti sive pauperi furer solidum, lædo æquè magnum jus, ergo æqualiter pecco contra justitiam, quamvis magis peccem contra charitatem, si furer pauperi, ita Dicast *à n.* 29. R. Jus divitis est æque magnum, *materialiter*, conc. *formaliter*, n. ant. & cons. Quantitas materialis juris habetur per respectum ad res secundùm sesè contra quantitas formalis æstimatur secundùm necessitatem vel utilitatem, ad quam ordinatur, sic enim si habeam maldrum siliginis nunc valens tribus Imperialibus, & illud servem in sequentem annum, tumque valeat sex Imperialibus, habeo in mea siligine hoc anno jus æquè magnum materialiter, ac habiturus sum post annum, attamen post annum habeo jus majus formaliter, quia erit mihi utilius, hinc qui eam siliginem mihi eriperet hoc anno, non faceret mihi tantam injuriam, quantam si post annum, supposito quòd hoc anno fuissem venditurus vel ea usurus: Similiter autem est in pecunia respectu pauperis & divitis, hinc si donem solidum unum tam pauperi, quàm diviti, meritò censebor plus donare pauperi, qui magis æstimabit ac majores referet gratias, quàm dives.

990 *Instabis* 2. Ergo si pauper unum solidum permutet cum divite, permutatio erit injusta, quia solidus pauperis erit for-

maliter pretiosior quàm solidus divitis, *Ita Esp. qu.31.* Resp. N. Sequelam: Nam solidus pauperis est soli pauperi pretiosior; non autem diviti, è contra solidus divitis est soli diviti minùs pretiosus, & non pauperi, hoc ipso autem, quòd pauper accipiat solidum divitis, & dives solidum pauperis, uterque solidus permutatus accipit suum pretium formaliter majus vel minus ab illis permutantibus, adeòque solidus divitis fit pauperi pretiosior, quàm fuerit diviti, & solidus pauperis fit diviti minùs pretiosus, quàm fuerit pauperi, ergo hæc permutatio habebit æqualitatem, non tantùm materialem, sed etiam formalem, ergo est justa,

991 *Instabis* 3. Ex hoc, quòd aliquis sit in fama dives, v. gr. habeat famam in omni virtute, si illi detraham famam castitatis, non ideò minus pecco, quàm si fuisset pauper in fama & habuisset solam famam castitatis, ergo ex eo, quod furer solidum diviti habenti plures solidos, non ideò minùs peccn, etiam si furer pauperi habenti unum tantùm. Resp. 1. Isto argumento confirmatur nostra sententia, nam uti in detractione non debet tantùm attendi *quid*, sed maximè *de quo & cui* dicatur, ita in furto. Resp. 2. N. consequ. Ideò diaimus sufficere minorem quantitatem in bonis fortunæ respectu pauperis, quia pauper in his patitur majus damnum & rationabiliter est magis invitus: oppositum est in fama, nam qui habet majorem famam, illi faciliùs nocetur & infertur majus damnum, ideòque est rationabiliter magis invitus, sic enim si de homine valdè sancto dicas esse mendacem, peccas graviter, si autem dicas de alio, non ita facilè peccas graviter, & ratio utriusque dabitur p. 2. n. 1194.

992 *Instabis* 4. Si omnes essent pares conditione, esset respectu omnium una quantitas gravis furti, ergo & jam est, quia natura in taxanda læsione gravi considerat hominem secundùm ea, quæ ipsi à natura insunt & debentur. *Confirmatur:* nam natura est eadem in omnibus, quæ nec divitias nec paupertatem curat, ergo quod ex natura est grave respectu unius etiam est respectu alterius. R. N. Conseq. & ejus probationem, oppositum enim fatentur omnes in læsione famæ, ubi maximè attenditur, cui detrahatur. *Ad confirm.* N. cons. Nam, per naturam hic non intelliguntur causæ necessariæ vel naturales, sed intelligitur Jus sive lex naturæ vel recta ratio, suppositis autem divitiis in uno, & in altero paupertate, recta ratio dictat per ablationem solidi plùs noceri pauperi quàm diviti, quia pauper fit miserabilior, adeòque rationabiliter est magis invitus, ergo secundùm Jus naturæ non est æqualis quantitas statuenda pro utroque.

993 *Instabis* 5. Ex hoc, quòd dives damnum suum faciliùs reparet quàm pauper, non sequitur diviti fieri minorem injuriam, uti ex hoc, quòd Christus statim potuisset reparare omnia damna sibi facta per contumelias, vulnera, mortem, non sequitur ideò minorem ipsi factam esse injuriam. Resp. Neque nos hoc diximus: potest tamen probabiliter dici, si fiat injuria alicui, qui scitur facilè posse reparare illam, alioqui non facienda, nisi sciretur facilè posse reparari, non fore moraliter tam gravem injuriam: hoc tamen non habet locum in Christo, cui ita fiebant injuriæ, ut vel non sciretur posse reparare, vel æquè factæ fuissent, licèt inferentes hoc scivissent.

994 *Instabis* 6. Saltem (secundùm dicta) divites erunt pejoris conditionis quàm pauperes, quia poterit circa mortale plus illis auferri; cùm tamen Jus deberet potiùs illis favere, quia plus afferunt ad bonum commune. Resp. N. seq. nam etiam plus habent. *Nec obstat*, quòd quò plus habet, eò plus periculi habeant, ne auferatur: *Nam* hoc compensatur per alia commoda, habentque etiam divites plura media, quibus pericula propulsent & se tueantur.

995 *Objicies* 2. Non est ratio, cur gravitas furti potiùs desumatur per ordinem ad sustentationem diurnam quàm ad aliquid aliud. Resp. N. assumptum, nam in primis *indigere sustentatione diurna*, est commune omni homini, ergo inde peti potest regula universalis: deinde finis præcipuus bonorum externorum est sustentatio vitæ humanæ, ergo rectè dicimus id censeri grave in bonis externis, quod censetur grave contra istum finem, grave autem censetur, si homo privetur sustentatione per integrum diem, uti dictum est n. 985. ergo.

996 *Objicies* 3. Si gravitas furti metienda sit ex circumstantiis personæ, cui aufertur, nunquam determinari poterit ea gravitas, quia pendebit ab infinitis circumstantiis etiam ignotis, scire enim non possumus, an Dominus sit liberalis vel avarus, an nunc sit bene dispositus vel malè, adeoque magis invitus: item nescimus, an reipsa sit pauper an dives, nam aliqui videntur divites, qui sunt pauperes, & contra, ergo nunquam sciri poterit, quænam hic, & nunc sit quantitas requisita & & sufficiens. Resp. N. seq. nam in primis, si aliud non constet, præsumere debemus Dominum esse talem, quales ordinariè sunt homines, spectata complexione & educatione communi secundùm rationem ætatis, conditionis, sexus & regionis: quòd si prudens sit suspicio esse v.g. avarum, tantò majorem causam habeo nil furandi: deinde quoad statum pauperis vel divitis, quisque prudenter reputatur talis, qualem se externè præfert, & simul qualis in communi a plerisque habetur, quòd si aliter est, per accidens erit, si fur occasione hujus erroris invincibilis diversimodè peccet, & lædat jus majus, quod putavit esse minus, vel contra.

Objicies 4. Ad sustentationem diurnam potentissimi Regis non potest sufficere duplex ducatus, ergo hæc quantitas malè ponitur pro regula respectu illius, ita *Lugo num. 26.* Resp. N. antecedens, nam si semel in statu suo sit constitutus, ut hunc sustineat considerata sola ejus persona secundùm necessitatem victus, vestitus & habitationis, sufficeret ea quantitas; quod inde patet à posteriori: nam sæpe maximi Principes Regibus pares non dant in dies in victum Oeconomo alicui sustinenti familiam, nisi circiter ducatum pro singulis accumbentibus, & tamen talis Oeconomus habet insuper inde lucrum: quòd si alterum ducatum in dies adjiciat, habebit etiam, quæ vestitus & habitatio requiret, neque enim ad sustentationem personæ spectare censentur pompæ aliæ aularum aut apparatus armorum. 997

Instabis. Quantitas, quæ pro Rege statuitur, debet se ita habere ad quantitatem, quæ pro cive statuitur, uti se habet opulentia Regis ad opulentiam civis, sed opulentia Regis superat opulentiam civis longè magis, quàm duo ducati superent medium Imperialem, ergo respectu Regis non sufficient duo ducati. R. debet se ita habere, cum æqualitate arithmetica, seu cum proportione perfectè correspondente, N. Cum æqualitate geometrica & proportione quadam deficiente, C. maj. & n. cons. Sic enim se habet, si considerentur majora onera, frequentiora damna, plura pericula Regum: imò sæpe Reges sunt respectivè pauperiores quàm aliqui cives, cùm sint in magnis debitis: atque etiam ideo AA. communiter posuerunt unum ducatum etiam respectu Regum, quia loquuntur de Regibus non ditissimis, prout nunc communiter non sunt, quod etiam valet de aliis, licèt multa possideant. 998

Objicies 5. Videtur nimis laxum dicere, quòd possit quis absque mortali furari ditissimo Regi ultra tres Imperiales. R. N. ass. cum Sporer suprà, *Laym. lib. 3. t. 3. p. 1. c. 1. nu. 3.* aliisque gravissimis Authoribus, qui ponunt duos vel tres ducatos respectu ditissimi Regis; sed jam notavimus paucos esse ditissimos Reges, unde etiam pro illis variat regula secundum varietatem opulentiæ, Instat Lugo: quamvis furtum trium Imperialium, si semel fiat, non sit actuale damnum grave respectu ditissimi Regis, tamen erit grave, si sæpiùs repetatur aut à diversis fiat: jam verò si homines semel sciant se posse citra mortale Regi ditissimo furari tres Imperiales, cùm summa ita magna multum alliciat, omnino præsens periculum est, ne Summam illam sæpius, aut saltem plurimi eam furentur, ergo dicendum est esse graviter prohibitum tam multum furari. *Prob. conseq.* Ideo enim dicimus unicam pollutionem aut fractionem sigilli esse mortalem, quia quamvis, si semel tantùm fierent, non ita graviter nocerent, tamen quia est periculum, ne, si scirentur aliquando licere, sæpiùs repeterentur, eò quòd homines putarent hic & nunc esse illam circumstantiam, in qua liceret, ideò debuerunt illa pro omni casu esse graviter illicita. R. Si argumentum valet, probat contra suos AA. etiam medium Imperialem esse materiam gravem respectu ditissimi Regis, eadem enim ratio applicari potest, ergo ne unus quidem ducatus requiretur, quem tamen requirunt cum Dicast. *nu.* 36. itaque N. ideo fore periculum proximum aut per se repetendi ea furta, nam si repetantur, non manebit furtum trium, sed fiet sex, novem vel plurium Imperialium, qui erunt materia gravis. De pollutione vel fractione sigilli non est eadem ratio, nam quod hæc, licèt unica vice facta, sint gravia, scimus etiam aliunde, saltem ex declaratione Ecclesiæ, & communi consensu Doctorum, de tali autem furto non persuadet neque tanta authoritas, neque certa ratio. 999

Objicies 6. Quamvis diviti eripiatur, quantum requiritur ad sustentationem pro una die, ipse aliunde habet, quo ista die subsistat; ergo non censetur ei per hoc dari justa causa gravis contristationis vel dissolvendæ amicitiæ. Resp. N. cons. nam quæ aliunde habet, jam considerata sunt tanquam constituentia personam divitem, à qua ideo possit citra mortale plùs eripi, adeoque jam antecedenter positum est, atque si præter illud non haberet aliquid, ergo facultas illa aliunde habendi sustentationem non debet iterum adduci in considerationem pro extenuanda gravitate illius injuriæ. 1000

Objicies 7. Si materia gravis, v.g. respectu Nobilis, sit Imperialis, ergo qui tali furaretur Imperialem, minùs obolo, non peccaret graviter. R. Haun. *n.* 330. Gorm. *n.* 723. Carden. *in 1. crisi d.* 27. *c.* 3. iterumque *in 2. crisi d.* 23. *num.* 110. *concedunt sequelam*, putant enim has quantitates debere statui in tanto determinatè, & quasi in indivisibili; ita ut si quid minimum desit, non sit materia gravis: è contra alii communiter & fortè probabiliùs constituunt in tanto moraliter, v.g. quando secundùm prudentem æstimationem diceris Nobili eti- 1001

eripuisse Imperialem, peccasti mortaliter, uti si deficiant tantùm sex nummi, quorum triginta v.g. faciant solidum; si autem eriperes minus viginti-quatuor nummis, non censereris eripuisse Imperialem nec peccasses mortaliter. *Neque obstat*, quòd justitia dicatur intendere æqualitatem arithmeticam: *Nam* hanc intendit, non physicè, sed moraliter sumptam. Quòd si quis oppositam sententiam tenere velit, dicere debet consequenter, quòd Nobilis furans Imperialem minùs nummo non peccet mortaliter, quia aliàs etiam mortaliter peccaret furans minùs duobus nummis, ergo etiam furans minus tribus, & ita ulteriùs descendendo ad materiam certò levem: ex quo tamen non sequitur, quòd unicus nummus sit materia gravis, sed tantùm, quod conjunctus cum aliis faciat materiam gravem, adeoque per additionem vel ademptionem unius nummi ab aliis censeatur induci vel demi distincta differentia specifica constituens rationem peccati gravis vel levis, quamvis enim materiæ illæ (physicè loquendo, & quoad entitates) non differant notabiliter, tamen differunt moraliter & quoad effectum, quia una est de se dissolutiva amicitiæ, altera non: Et similia habentur in rebus physicis, nam ad mergendam navem requiritur & sufficit tantum præcisè pondus aquæ, ita ut si gutta deficeret, non mergeretur; item ad hominem plenè inebriandum requiruntur præcisè tot guttæ vini bibiti, ita ut si una deficeret, non essent spiritus sufficientes ad plenam ebrietatem; ubi vides unam guttam aquæ vel vini cum reliquis conjunctam inducere moralem diversitatem, & effectum notabiliter distinctum; & ita etiam est argumentandum in illa sententia, sed ut dixi, altera est fortè probabilior.

1002 §.11. Ex dictis, *colligitur* 1. Non esse grave peccatum (per se loquendo) furari ultimam partem complentem materiam gravem aut quantumcunque magnam Summam cum animo statim restituendi, v.g. intrà quadrantem horæ, quia per illam ablationem non infertur grave damnum, neque est periculum diuturnæ retentionis, ideóque proximus non debet esse graviter invitus, ita Vasq. Salas, Hurtad. Less. Lugo *d.*8.*n.*21. Moya *t.6.d.4.q.4.* §.2. Gorm. *num.*703. Idem est, si velit intrà ejusmodi breve tempus restituere etiam solam ultimam partem, quæ constituit materiam gravem, uti dicetur p. 2. n.249. aut si ad breve tempus restitutionem differat, Vasq. Sanch. Sayr. Rebel. Dian. Reg. Bass. aliique plurimi cum Oviedo *de pecc. contr.* 3. *n.*103. & Moya §.3. sed de dilatione *vide dicenda p.2.n.*252.

1003 *Colligitur* 2. Si materia furti sacrilegi sit res, quæ pretio temporali æstimari solet, uti sunt calix, aliaque spectantia ad Ecclesiam, gravitas determinanda est, uti diximus de re profana, attento valore secundùm æstimationem communem. Si autem sit res adæquatè sacra, v.g. Reliquiæ, putant aliqui non dari parvitatem materiæ, sed semper peccari mortaliter, quantumcunque parum quis furetur, quia Clemens VIII. Paulus V. & Urbanus VIII. excommunicant ipso facto eos, qui sine consensu eorum qui præsunt Ecclesiis in Districtu Romano extrahunt minimas, & quidquid potest habere umbram aut prætextum Reliquiarum, uti cum aliis testatur Baldell. *in Th. Mor. t.2.l.3.d.15.à n.*29. rectè tamen notant Sanch. Bon. Castr. & alii cum Dian. *p.5.tr.5.R.*35. pro locis extra Districtum Romanum (pro quo fuerit specialis ratio sic prohibendi) dari parvitatem materiæ, & considerandam esse dignitatem aut raritatem Reliquiarum, ideoque fore mortale, si quis vel minimam partem sanctæ Crucis furaretur: è contra fore veniale, si quis à corpore alicujus Sancti auferret aliquid pulveris, capillum, aut simile quid, quod neque deformat ipsam Reliquiam, neque illius æstimationem minuit, ita Baldell. *n.*25.

1004 DUBIUM III.

Quàm graviter peccet, qui multa minuta furta committit?

RESP. Hic quoque quantitas læsionis vel damnificationis, quæ fit Proximo, & quam fur intendit, est mensura quantitatis peccati. *V.* Less. *l.2.c.12.d.*8. Sanch. *Mor. l.7.c.21. Unde resolves:*

I. Si quis ex occasione tantùm furatur, sive uni, sive pluribus modicum, non intendens notabile aliquid acquirere, nec proximo graviter nocere, singulis furtis non peccat graviter, neque ea simul sumpta unum mortale constituunt; postquam tamen ad quantitatem notabilem pervenit, eam detinendo, mortaliter peccare potest. Less. *d.*7. Bonac. *d.*2. *q.8.p.*2. Verùm & hoc mortale evitabit, si vel tunc restituere non possit, vel animum habeat pauló post restituendi, ea saltem, quæ tunc accipit, Gran. Dian. *p.3 t.6.R.*25.

II. Si autem per plura parva furta uni vel pluribus facta, habeat intentionem paulatim ditescendi, vel inferendi grave damnum, peccat graviter ea intentione; ac licèt executio singulorum sit tantùm venialis ex se, ut tamen substat tali intentioni, est continuata executio peccati mortalis, Less. Sanch. *l.c.* quia nocent graviter Reipublicæ, & praxis illa valdè perniciosa est societati humanæ: v.g. si sartor particulas panni à diversis surripiat; si mercatores utantur brevioribus ulnis, &c. Interim hi excusantur subinde à gravi peccato, 1. Ex eo quod dictum est *casu primo*. 2. Si id faciant, ut se servent indemnes; vel quia aliàs non lucrarentur; vel pretium augere deberent, & tunc non invenirent emptores. Rosella *V. Emptio*. 3. Si aliàs non habeant, unde se vel suos alant.

III. Si plures simul vel successivè plura furta parva alicui faciant, quæ simul sumpta graviter illi noceant, tunc, si alter de altero non sciat, nullus peccat graviter, v.g. si viatores ea vinea unam alteramve uvam rapiant, & comedant; etsi hoc licere dicat Covar. Valerius & Ripa contra Dianam *R.* 20. Si autem singuli conspirent, singuli graviter peccant. Si denique de se mutuò sciant, nullus tamen alteri sit causa furti, probabilius est non esse mortale, ut docet Less. Tann. &c. contra Suar. *V.* Bonac. *l.c.*

ADDENDA.

1005 QUæst. 215. *Quid hic notandum sit ad clariorem intelligentiam?* R. Seqq. §.1. Navar. Vasq. Less. *l.2.c.12.d.*8. Dicast. *l.2.t.2.d.9.n.*50. aliique fatentur, quòd retinere ultimam materiam levem cum aliis præcedentibus, si per illam compleatur materia gravis, sit mortale, attamen negant mortale esse eam surripere; quam sententiam Amic. *De peccat. d.*23. *n.*227. Oviedo *de pecc. controv.3. num.*103. vocant probabilem & tutam, sed oppositum est tenendum cum communi, Mol. *d.*688. Lugo *d.16.n.*38. Sporer *t.5.c.5.n.*37. Moya *t.6.d.4.q.4.n.* 8. 1. Quia voluntas intendens retinere priores materias, & adjiciens hanc, habet pro objecto totam illam materiam, quæ gravis est, & graviter damnificativa proximi. 2. Alioqui qui continuó erepta consumeret, nunquam peccaret mortaliter, quàmvis successivè centies mille solidos eidem eriperet; imó si non esset inde factus ditior, non teneretur sub mortali quicquam restituere, non ex re accepta, quia nullo modo extaret, neque ex injusta acceptione, quia nunquam peccasset mortaliter, hoc autem videtur absurdum, & oppositum dicetur p.2.n.244. 3. Explicari non poterit, cur peccetur mortaliter die festo omittendo multas parvas partes Missæ vel Horarum, aut ponendo multa parva opera servilia, item die Jejunii comedendo sæpius pauca, in his enim vel non est retentio, vel non facit ad rem; & quamvis homo vellet præcedentia non esse posita, si tamen ultimum addat, per quod completur materia gravis, hoc ipso peccat mortaliter, ergo & hic. *Si dicas*: ultima acceptio tantùm leviter concurrit ad materiam gravem addendo aliquid tantùm leve, ergo non magis est mortale, quàm priores acceptiones, quæ etiam sic concurrebant ad totam materiam gravem constituendam. Resp. N. conseq. Priores acceptiones non habebant pro objecto secuturas materias, ultima autem acceptio habet pro objecto omnes etiam priores materias, uti dictum est: hinc secunda acceptio est pejor quàm prima, & tertia quàm secunda, ac ita deinceps, quia volitio, v.g. secundi solidi habet pro objecto duos solidos, est enim volitio retinendi primum, & habendi secundum, & ita de reliquis, Ovied. *n.*108. Merat. *de pecc. d.* 20. *num.*4.

1006 §.2. Adhuc peccat graviter, qui post levia furta, quæ non potest restituere, addit aliud leve, quo compleatur quantitas gravis, Lugo *n.*39. Sporer *nu.*39. Illsu. *t.4.d.3.nu.*157. & alii contra Gran. & Less. Ratio est, quia liberè complet & consentit in totum grave damnum Proximi; & aliàs, inquit rectè Dicast. *n.*55. Pauper vel Religiosus, qui successivè damna inferret, nunquam peccaret mortaliter, quia post singula quantumcunque multiplicata manet impotens ad restituendum: Si tamen haberet efficacem voluntatem restituendi priora saltem usque ad materiam levem, excusaretur à mortali, ut notant Mol. Rebel. Sanch. aliique cum Lugo *à n.* 40.

1007 §.3. Si quis post semel completam materiam gravem advertenter adhuc eidem furetur aliquid leve, Salas, Mol. *d.*658. *n.*2. putant hoc ultimum furtum esse tantùm veniale aut tantum aggravari prius mortale, quia non additur notabile damnum, sed illud jam causatum est, & tantùm leviter augetur; quam sententiam Bonac. *de Restitut. d.2.q.8.p.2.num.*5. dicit esse valdè probabilem: è contra probabilius docent Lugo *à nu.*43. Dicast. *nu.*59. Amicus *n.*233. Spor. *n.*39. Ovied. *n.*114. toties esse mortale, quoties ulterius aliquid etiam leve tollitur, 1. Quia habet voluntatem saltem implicitam augendi prius damnum grave; neque posteriora habent se quasi seorsim ad priora, sed cum illis conflant unum damnum majus. 2. Quia toties complet voluntatem habendi materiam gravem, partim retinendo priorem, partim addendo novam. 3. Alioquin etiam dicam nunquam compleri primum mortale, sed semper inchoari

materiam novi venialis aut saltem tantùm aggravari primum mortale, quantumcumque multum posteà per repetitas vices addatur, quod videtur absurdum. Hinc Dicast. n. 60. à pari docet eum, qui in horis per omissiones parvas pervenit ad materiam gravem, toties posteà peccare mortaliter, quoties aliquid leve iterum omittit, si pergat habere voluntatem iterum hoc parvum omittendi simul cum prioribus.

1008 §. 4. Furta parva coalescunt, etiamsi fiant in diversis negotiis, ut si defraudes Titium, semel venditione, semel cambio, semel furando &c. Ita Sanch. in Dec. *lib. 7. c. 21. n. 16.* contra Rebel. Tan. Dian. *p. 1. t. 6. R.* 34. Ratio est, quia ad rem non facit, quòd sit hoc vel illud negotium, cùm in omnibus causetur damnum ejusdem rationis.

1009 §. 5. Si plures eidem furentur multa parva, non quidem communi conrilio, attamen ita, ut unus moveatur exemplo alterius, Less. Salas, Tamb. Lugo *num.* 159. dicunt non peccari contta justitiam, sed tantùm contra charitatem per scandalum, alioquin homo movens alium suo exemplo ad ludos noxios faceret huic injuriam ac teneretur restituere, quod nemo dicet: Ovied. *contr. 2. à num. 96.* quamvis agnoscat hanc sententiam esse valde probabilem, tamen cum Laym. Bonæsp. Steph. & aliis tenet oppositam, quia videtur esse contra justitiam, quòd sine justa causa ponam hoc, ex quo prævideo læsionem juris alieni, implicitè enim censeor velle illam læsionem, implicitum autem, & explicitum spectant ad eandem speciem malitiæ, ut habet communis regula ca Cajet. Suar. & Sanch. Deinde talis tacitè movet ad eam injuriam, qui autem movet ad damnificandum, facit injuriam & tenetur restituere, uti dicetur *p. 2. n. 21.* ergo. Potest videri Dicast. *de pœn. d. 9. à n. 337.* ubi etiam hanc sententiam tuetur, estque conformior damnationi propositionis loco citato referendæ.

1010 §. 6. Si plures furta levia committant, non moventes se mutuò, sed tamen advertentes per omnia simul sumpta causari grave damnum alteri, Suar. Vasq. Rebell. Fill. *t. 31. nu. 249.* aliique multi apud Lugo *n. 54.* dicunt singulos peccare graviter, quia scienter concurrunt ad grave damnum, & consentiunt in illud; è contra Sanch. Salas, Less. Tann. Ovied. *de pecc. contr. 3. n. 112.* Lug. *n.* 55 Sporer *n. 47.* Ills. *n.* 158. probabilius dicunt peccare tantum venialiter, quia singuli non sunt causa neque physica neque moralis damni ab aliis causati, sed tantùm illius, quod inferunt, hoc autem est leve, ergo. Deinde si opposita sententia esset vera, quisquis alicui diviti furaretur minimum, credere deberet se peccare mortaliter, quia moraliter certus est alios eidem fecisse multas similes injurias; item qui post direptam vineam, unicam uvam furaretur, peccaret graviter, uti rectè argumentatur Lugo *nu.* 56. Imò peccaret longè graviùs, quàm omnes cæteri, qui totam vineam diripuerunt, inquit Dicast. *de just. l. 2. t. 2. d. 9. nu* 79. jam enim in totum prius damnum censeretur influere ac reddere majus. *Nec obstat*, quòd sciam grave damnum causari, in quod partialiter influo, *nam* influo in illud ex se divisibile respectu singulorum, respectu quorum per accidens est, quòd sit grave, uti si milleni donent medium solidum pauperi, singuli physicè & moraliter donant quid leve, nec merentur apud Deum, nisi quantum respondet donationi medii solidi, licèt *per accidens* ex omnibus simul sumptis fiat illi egeno magna eleemosyna. *Nec obstat iterùm*, quòd ille peccet mortaliter, qui homini vulneribus aliorum læso addit vulnus, ex quo & aliis emoritur; item qui homini ferè ebrio dat haustum, quo plenè inebriatur: *Nam* disparitas est, quòd hoc ultimum vulnus vel hic ultimus haustus non tantùm augeat malum illatum, sed sit causa novi effectus gravis, nempe mortis vel ebrietatis, qui effectus indivisibilis est, nec causatus erat à prioribus, sed nunc causatur ab ultimo; tribuitur quidem etiam prioribus tanquam causis inadæquatis; attamen ultimo tribuitur totus secundùm prudens judicium; è contra furtum meum leve tantùm auget malum illatum, nec est causa novi effectus gravis, & damnum quod causat, est divisibile, neque ulli prudentes mihi totum illud damnum attribuent.

1011 §. 7. Si inter ablationes leves parum temporis intercedat, v. g. tantùm unus vel alter dies, quantitas, quæ simul ablata sufficit ad mortale, etiam sufficit, si ita successivè auferatur, quia quando parum temporis intercedit, censetur fieri eodem moraliter tempore: è contra si ablationes per mensem vel per dimidium separentur, Dian. *par. 1. t. 6. R. 34.* putat non uniri, quod Filliuc. *num.* 244. dicit esse valdè probabile, si priora expenderit, præsertim si à diversis, & bona fide acceperit: Sanch. *num.* 10. & Dic. *num.* 58. dicunt non uniri, si per annum separentur, additque Sanch. idem sensisse viros doctos à se consultos, sed alii cum Rebell. adhuc dicunt continuari, etiamsi quatuor annis separentur, quod videtur probabilius, manet enim damnum datum, & obligatio restituendi, & quidquid accedit per vices, auget antiquum damnum & priorem obligationem; admittunt tamen omnes cum Carden. *in 2. crisi d. 23. n. 114.* ad materiam gravem tum requiri amplius, v. g. duplo plus quàm sufficeret, si simul auferretur: Ills. *n.* 155. dicit, si interpolatio temporis sit valdè magna, dimidio plùs requiri: quòd si mediocre tempus intercedat, v. g. unius mensis, aliquid plus requireretur, hinc materia gravis essent quatuor solidi simul ablati, si ita successivè auferantur, deberent minimum esse quatuor, & medius.

§. 8. Quò plures sunt damnificati, eò plus requiritur, 1012 quia damnum divisum in plures censetur minus, uti rectè Sanch. Less. Rebell. & alii; hinc Mol. *d. 689.* & Diana requirunt saltem duplum, & fatentur Lugo *num.* 51. Dicast. *n.* 71. Rebell. & alii, aliquem faciliùs excusari à culpa gravi, si à pluribus per intervalla temporis ac in diversis negotiis abstulerit: putant tamen Sanchez, & Carden. si eripiatur ab illis, qui unam Communitatem constituunt, ad materiam gravem semper sufficere unum aureum, sed probabile est, si Communitas sit magna & dives, quandoque posse extendi ulteriùs, dummodò non ultra duos ducatos, quamvis Moya *in sel. t. 3. d. 3. q. 3. c. 1. §. 2.* dicat furtum circa publica non esse mortale, nisi attingat quadraginta solidos, eò quòd quantitas minor non videatur graviter opponi bono communi, & rectæ gubernationi Reipublicæ. Posse autem peccari mortaliter ita eripiendo parva, patet, quia aliàs Mercator in vendendo utens pondere, mensura vel ulna parum minore non peccaret graviter, cùm tamen hoc *Deuter. 25. & Proverb.* 11. dicatur esse *abominatio apud Deum*. Ratio autem est, quia sic infertur grave damnum Communitati rationabiliter invitæ, læditur enim per aliquid grave, quod ipsa in suis membris patitur, uti si singula membra corporis leviter vulnerarentur, fieret toti corpori gravis injuria: imò singuli homines de ista Communitate sunt & debent esse graviter inviti, ne hoc fiat, quia vergeret in gravissimum præjudicium Reipublicæ, in qua desineret omnis honesta industria, & fures otio dediti se quotidie parvis alerent. *Accedit*, quòd homo, qui talia minuta congessisset, nullo titulo ea haberet, ergo esset injustus possessor materiæ gravis, ergo eam accipiendo etiam peccat graviter, secundùm dicta num. 1005. Porro illi hic dicuntur constituere unam Communitatem, qui debent ferre simul aliqua onera, ita ut si unus eorum non ferret, reliqui deberent plus ferre, tum enim si unus eorum epauperaretur, onus recideret in alios, quibus ideò pejus esset.

§. 9. Si singuli, à quibus quis furatur parva, non consti- 1013 tuerent unam Communitatem, & furans non intendisset unam Summam magnam, probabile quidem est cum Esp. vix peccari graviter, licèt simul sumpta essent multum, quia nullum grave damnum sentitur, neque singuli aut illi omnes, qui ad invicem nullam communionem habent, videntur posse esse graviter inviti; probabilius tamen est oppositum cum Less. Ills. *n.* 155. Busembaum suprà, ob Scripturas & rationes ante insinuatas. *Nec obstat*, quod non videatur peccari graviter contra justitiam commutativam, cùm ad injuriam contra illam debeat uni determinatè fieri damnum grave, quod hic non est: *Nam* gratis dicitur ad læsionem justitiæ commutativæ requiri, ut uni determinatè fiat damnum, cùm possit etiam Communitas habere jus strictum, aptum lædi: dici quidem posset peccari saltem graviter contra justitiam legalem (uti cum aliis docet Moya *a n.* 3.) quæ obliget partem ad procurandum bonum totius, contra quod graviter agitur; ac etiam contra bonum universale societatis humanæ, si passim fierent ejusmodi furta parva, sed difficultas est in hac responsione, quòd ex læsione solius justitiæ legalis non sequatur obligatio restituendi, uti cum communi tenent Lugo *d. 1. n. 52.* & Plat. *p. 3. n.* 718. dicendum autem est deberi restitutionem, si à pluribus pauca auferantur, uti constabit ex dicendis *p. 2. n. 244.*

D U B I U M IV.

Quid in genere notandum sit de furtis domesticorum vel amicorum?

RESp. Licèt verè furtum sit, si uxor, liberi, ami- ,, 1014
ci, servi, patri-familias invito quid auferant, ple- ,,
rumque tamen major quantitas requiritur ut sit mortale, ,,
cum plerumque hic Dominus, aut non rationabiliter invi- ,,
tus, aut saltem minus invitus sit, ut ab his, quàm ab aliis au- ,,
feratur. Vel etsi valdè invitus sit, sæpè tamen id fiat, non ,,
tam ratione rei acceptæ, quàm modi accipiendi clam, aut ,,
ratione finis, propter quem accipitur, v. g. ad ludendum, ,,
ad potandum, &c. Vide Cajet. *v. Furtum*, Less. *lib. 2. c.* 12. ,,
n. 76. Unde resolves: ,,
I. Uxor graviter peccat, si notabilem Summam accipiat ,,
invito marito, etiam ex dote, vel bonis communibus, quia ,,
licèt media pars ad eam spectet, maritus tamen habet usum- ,,
fructum illius partis, ideòque tenetur ad restitutionem, ,,
Trul. *lib. 7. c. 5 d. 8. n. 7. &c.* ,,
II. Similiter peccat graviter maritus contra justitiam, cum ,,
obli-

obligatione restituendi, si aliquid notabile uxori surripiat absque ejus consensu, ex bonis ipsis paraphernalibus, vel ex aliis propriis; siquidem libera eorum administratio ipsimet uxori competat, quia par est ratio mariti & uxoris, quoad bona propria. V. Villal. *t.2.tr.*13. Trull. *n.*21.

III. Uxor potest dare eleemosynam & munera, secundùm consuetudinem aliarum mulierum istius loci, & conditionis, etiamsi maritus eleemosynas omnes illi prohibeat; quia consuetudo hoc jus ei tribuit, quo maritus eam privare non potest. *Ibid. n.*3. Dian. *p.*1. *t.*3. *R.*23. *& p.*5. *t.*8. *R.*34. ubi cum Mol. & 10. aliis docet posse eam inscio marito dare vigesimam partem annui census, vel lucri; eò quòd hoc pertineat ad decentiam status, & maritus irrationabiliter sit invitus: hinc etiam potest cum Abigail moderatas eleemosynas dare, ut mariti conversionem impetret, vel ne Deus illum puniat. Vasq. Bonac. Regin. & alii 10. contra Kon. &c. V. Dian. *p.*2. *t.*26. *R.*23. *& p.*5. *t.*8. *R.*34.

IV. Uxor potest bona expendere, marito absente vel fatuo: quia tunc ad illam spectat administratio domus. Item quæ acquirit sua industria; item paraphernalia, hoc est, bona, quæ præter dotem marito allatam, sibi reservavit. Trul. *n.*16. *& cæteri communiter*.

V. Non peccat uxor, subducendo aliqua, vel compensationis causa, si vir sit prodigus, quia is tunc facit uxori injuriam, partem ipsius profundendo; vel pro victu, vestibus, cæterisque sibi vel familiæ necessariis, quæ mariti sæpè non intelligunt, & frustra ab illis peterentur. Bonac. Trull. *n.*17.

VI. Uxor, si ejus pater, mater, vel proles ex alio Matrimonio sit pauper, ita ut miserè secundùm statum suum vivat, & maritus iis nolit succurrere, potest ex bonis suis propriis, vel etiam ex communibus, (dummodò post mortem viri omnia computet in sua parte) eis subvenire, quia Jure naturæ tenetur eos alere, & maritus in id consentire, Nav. Palaus, Less. *d.*14. Dian. *p.*5. *t.*8. *R.*34. ubi illam potestatem extendit ad fratres & sorores: quod etiam Less. *loc. cit.* & Trull. *n.*18. judicant probabile.

VII. Filius peccat graviter, invitis Parentibus notabilem Summam accipiens, qualis non semper est, secundùm Less. *d.*13. si filius patri prædiviti duos vel tres, imò secundùm Sanchez quinque, vel sex aureos furetur; eò quòd Parens sit minus invitus, & filius sit aliquid patris: unde non tenebitur ad restitutionem, nisi fortè cohæredibus graviter noceat.

VIII. Si filius notabilem Summam expendat in res turpes, aut vanas, contra voluntatem Parentum, ea pecunia sibi suppeditata ad usus honestos, putat Less. *num.*77. eum peccare mortaliter; etsi excuset à restitutione, si pater rogatus facilè condonaturus putetur.

IX. Si filius, v.g. mercatoris, vel cauponis administret bona Parentis, potest à Patre exigere salarium, quantum dare deberet extraneo, & si id impetrare non possit, vel exigere non ausit; potest clam accipere. Ita probabiliter Laym. *l.*3. *sect.*5. *t.*4. *c.*8. Dian. *p.*4. *t.*4. *R.*66.

X. Etsi famuli in esculentis, & poculentis, quæ domo exportant, aut divendunt, graviter peccent; quæ tamen ipsi domi consumunt, in iis faciliùs (uti & Religiosi) excusantur; cùm in his Dominus, aut Prælatus sæpè tantùm sit invitus quoad modum accipiendi clam, non quoad rem: Quod tamen timeri posset, si magis extra-ordinaria acciperentur, Laym. Escob. & Less. *num.*48. ubi docet, quòd furta minima famulorum ex comestibilibus, quæ claudi non solent, non coalescant, si non ad vendendum, sed ad comedendum tantùm accipiantur.

XI. Cùm à gravi peccato furtum domesticum non potest excusari, tunc uxor tenetur restituere ex paraphernis, filius ex castrensibus, vel quasi; vel si ea non habet, post mortem patris afferre in divisionem hæreditatis, (si quantitas rei ablatæ sit valde magna, nec pater restitutionem tacitè vel expressè dimiserit) Famuli verò, si sine magna difficultate restituere non possint, jubeantur compensare officiis, & obsequiis extraordinariis, quantùm possunt. Laym. *lib.*3. *tr.*3. *p.*1. *cap.*1. *num.*5.

ADDENDA.

1015 QUæst. 216. *Quid prætereà notandum sit circa furta domesticorum?* R. Seqq. §.1. Dominus est minùs invitus, si uxor, quàm si filii aliquid ipso inscio accipiant; si filii, quàm si propinqui; si Propinqui in familia sua habitantes, quàm si famuli; si famuli, quàm si extranei: ubi autem est minùs invitus, major quantitas requiritur, ut sit mortale, pro qua quantitate non potest una certa regula poni, rectè enim notat Lugo *d.*16. *num.*64. considerari debere, an sit pecunia, an esculenta; an multùm simul eripiatur, an parum & successivè, an ad proprios usus, an ad vendendum vel ad dandum aliis: an herus habeat multas, an paucas proles: an sit pauper vel dives, an liberalis sit vel parcus; an benè an malè affectus erga furantem; an furans sit ei valde utilis vel de cætero piger &c. Et ea his judicari debet, quantùm hæres censeatur graviter invitus quoad substantiam.

1016 §.2. Exigua furta esculentorum, quæ successivè committuntur à domesticis, non continuari in ordine ad constituendam materiam gravem, docent Cajet. Navarr. Bann. Sayr. Less. Regin. Sanch. Moya, *t.*6. *d.*4. *p.*4. *num.*14. Dian. *p.*1. *t.*6. *R.* 34. Limitat cum aliis Amicus *de peccat. d.*23. *num.*236. nisi accipiant, ut vendant aut donent aliis, tum enim Domini censentur esse magis rationabiliter inviti: sed neque sic admittit Sporer *t.*5. *cap.*5. *num.*58. dicens præsumendum esse, quòd Dominus etiam quoad substantiam sit invitus; quis enim dicat, si famulus per annum è cella vinaria accepisset mediam amam, aut servus pistoris similagines pro sex Imperialibus, Dominum tantùm quoad modum fore invitum?

1017 *Q.*217. *Quænam dicantur bona conjugum dotalia, paraphernalia, anti-phernalia, propria, communia; & quid circa ea possint maritus, & uxor?* R.

§.1. *Bona dotalia* dicuntur, quæ uxor affert marito ad sustinenda onera Matrimonii; & horum quidem dominium habet uxor, teneturque maritus ea ipsi servare, ac poterit post mortem mariti uxor de eis disponere; sed usum-fructum & administrationem totam habet maritus. Putant quidem aliqui probabiliter uxorem posse de eis disponere pro tempore solvendi Matrimonii, quia hoc non videtur præjudicare marito, sed etiam probabiliter contradicit Castrop. *de Just. d.*9. *p.*19. §.3. *num.*1. quia ipsamet illa obligatio perseverandi in contractu præjudicat marito, in cujus favorem adhuc potuisset disponere uxor, hinc *d.*2. *p.*18. docet, ubi uxores prohibentur contrahere, etiam prohiberi donare, non tantùm inter vivos, sed nequidem mortis causa.

1018 §.2. *Bona paraphernalia* seu præter-dotalia sunt, quæ uxor præter ea affert; item quæ ipsa acquirit per industriam aut per laborem, ultra eum, quem familiæ debet, vel quæ ipsi donantur vel legantur, aut alio modo adveniunt citra mariti cooperationem; item quæ à marito illi dantur tam quoad jus, quàm quoad usum, & horum habet uxor de jure communi plenum dominium & administrationem; quibusdam tamen locis aliter statuitur, maximè si non attulit dotem, uti notant Gob. *in Quin. t.*5. *cap.*24. *nu.*26. & Steph. *t.*3. *d.*3. *num.*20.

1019 §.3. *Bona anti-phernalia* seu *contra-dotalia* sunt, quæ maritus assignat uxori in compensationem reciprocam dotis, & horum dominium etiam quoad usumfructum est penes maritum.

1020 §.4. *Bona propria mariti* sunt omnia, quæ is possidet, excepta dote, & quibusdam in locis paraphernalibus uxoris: *propria uxoris quoad jus* est dos; *quoad jus & usum* sunt, plerisque in locis, paraphernalia. *Communia* sunt, quæ durante Matrimonio accedunt ex communibus bonis, dicunturque *superlucrata*, quorum medietas, quoad jus ad maritum, & medietas ad uxorem spectat, quoad usum autem & administrationem omnia spectant ad maritum tantum. Putant autem multi Juristæ illa omnia esse communia, quæ conjuges in Matrimonio lucrantur, etiam proprio labore ordinario, emptione, venditione, mutuo, censu seu ex redditibus, quia conjuges habent communionem inter se & quasi contractum societatis, ideoque multi dicunt mortaliter peccare maritum & teneri ad restitutionem, si potu aut aliter talia dilapidet: è contra Gobat & alii dicunt illa esse propria mariti, uti illa sunt propria uxoris, quæ ipsa per propriam industriam, aut ex censu paraphernalium lucratur: sed in hoc spectanda sunt jura specialia locorum, & interrogandi sunt viri prudentes: saltem consuetudo non habet, ut maritus restituat, si aliquid dilapidet vel lusu immodico perdat.

1021 §.5. Si maritus nolit impendere sumptus necessarios ad medicinas pro se vel pro familia, potest uxor eos è bonis communibus accipere, quia quando maritus ostendit se irrationabiliter invitum, ipsa licitè administrationem suscipit, Con. Gobat *num.*35. *&* 37. hinc universaliter potest uxor etiam renuente marito ex bonis communibus expendere ea, quæ necessaria sunt ad impediendum damnum familiæ, prout fecit Abigail 1. *Reg.* 25. Similiter si pater filio ad bellum vel ad studia misso non suppeditet necessaria secundùm statum, posse matrem mittere, docet Lugo *de Justit. disputat.* 16. *num.*68. cum aliis: dicunt etiam aliqui licitum esse uxori facere extraordinarias eleemosynas pro mariti conversione vel salute, uti potest procurare medicinas, utiliter gerendo negotium illius, negat tamen hoc cum aliis Gobat, quia uxoris non est gerere negotium mariti in re, cujus eventus est ita incertus & impediri potest vel obtineri sola voluntate ipsius-

met mariti; quidquid sit de hoc; videtur esse licitum uxori curare legi quandoque Missam, constituere peregrinationem, & similia pro bono spirituali mariti vel familiæ, hæc enim non videntur extra-ordinaria, si non sæpè nimis fiant: hinc universaliter dicit Lugo *num.69.* esse satis probabile, quòd possit ad eum finem facere eleemosynas moderatas juxta conditionem & statum, secundùm Christianam prudentiam: quod autem Busembaum adducit ex aliis apud Lugo *num.64.* posse uxorem inscio marito in eleemosynas vel in munera dare vigesimam partem reddituum annuorum, meritò sic universaliter dictum improbant Lugo, Sporer *num.52.* Tamb. *lib.8.t.2. cap.3.nu.2.* Similiter non est licitum uxori facere extraordinarias eleemosynas, si maritus discessurus domo ei præscripserit certam quantitatem, uti enim potuisset totam administrationem domus committere alteri, ita debet uxor administrare omnia, prout maritus sciens prudens jusserit, Gobat *num.39.* Quòd si maritus positivè prohibeat uxori, ne quidquam accipiat vel expendat, etiam in eleemosynas, Turr. putat uxorem nil posse, quia maritus utitur jure suo, & favent S. Antonin. & Navarr. apud Lugo *num.65.* quia S. August. relatus Cap. *Quod Deo, 33. qu.5.* ait: *Nihil de tua veste, nihil de tuo auro vel argento vel quacunque alia aut rebus ullis terrenis tuis sine arbitrio viri facere debuisti.* E contra Mol. Less. Regin. Bon. Con. aliique cum Diana *p.2.tr.1. Ref 33.* dicunt nihilominus posse pro more aliarum mulierum similium, quia ista pertinent ad competentem & decentem sustentationem, ad quam jus habet; S. Augustinus autem loquitur de profusa eleemosyna, uti constat ex contextu.

1022 §.6. Si uxor marito absente vel fatuo administret bona, putat Navarr. non posse plus impendere, nisi quantum maritus præsens vel sui compos expenderet: è contra Molin. Less. aliique cum Lugo *num.70.* dicunt non teneri se ad hoc alligare, sed posse agere, prout judicabit juxta regulas prudentis administrationis, quæ ad ipsam nunc spectat: Si tamen maritus non sit ita fatuus, ut indigeat curatore, quamvis imprudenter res suas gerat, non ideò est licitum uxori in administrationem involare, potest tamen coadministrare, quantum necesse erit, Gobat *num.40.* Quòd si maritus bona communia ita dilapidet, ut periculum sit, ne familia egeat, potest uxor clam ea tenere, quæ judicat fore in posterum necessaria sibi & familiæ, Navar, Mol. aliique cum Lugo *n.67.* & Gob. *n.41.*

1023 §.7. Uxor non peccat, quando accipit ea, quæ maritus certò & facilè concederet, si rogaretur, communiter enim est justa causa non petendi, ne se velut ancilla ostendat, ita cum aliis Gobat *num. 33. & 46.* Non est tamen licitum uxori, si maritus repugnet, expendere aliquid cum animo illud computandi in partem sibi obventuram post Matrimonium dissolutum, quia non habet administrationem bonorum, & injustè privaret maritum saltem usu illorum, Molin. Lugo, *num. 66.*

1024 §.8. Si maritus aliqua assignaverit uxori pro vestitu vel sustentatione familiæ ad certum tempus, & ipsa honestè vestiverit ac sustentaverit familiam, potest libere disponere de superfluo, quia est veluti fructus industriæ, Paludan. Nav. Less. Bonac. Molin. *d.234. in fine*, Dicast. *de Just. l.2. t.2. d.9. nu.* 205. Gob. *num. 47.*

1025 §.9. Potest ista facere uxor, non tantùm quando non attulit dotem, sed etiam quando necdum sunt bona communia, quia cùm maritus teneatur alere uxorem & familiam, peti possunt ista ex propriis ejus bonis. *Nec refert*, quòd fortè habeat uxor bona propria, *quia* hæc non tenetur expendere, nisi fortè alendi essent uxoris ipsius Parentes vel proles ex alio patre, vel fratres aut sorores, tum enim, si haberet, teneretur prius ea propriis, Bonac. aliique cum Gob. *num.51.* Advertit tamen Lugo *num.72.* posse uxorem congregare eleemosynas, quas dare posset externis, & eas tradere illis suis. Denique rectè monet Gobat non semper expedire hæc dici uxoribus, ne abutantur, sed potiùs consulendum, ut pro meliore concordia faciant omnia marito conscio, & consentiente.

Circa relata hactenus bona conjugum eorumque dominium & administrationem, videri possunt allegatæ Leges aliaque plura apud Ills. *t.4. d.2. q.3. art.4.*

1026 *Q. 218. Quænam dicantur bona filiorum familias castrensia, quasi castrensia, adventitia, profectitia; & quid circa ea possint tales filii?* R. Præmittenda sunt aliqua cum Illsung. *art.2.* ubi fusè proponit, quæ dicemus, ac firmat adductis Legibus.

§. 1. Filius-familias (idem est de filia-familias) est filius naturalis vel adoptivus sub patria potestate constitutus, quacunque in ætate versetur: septem verò ætates distinguunt Juristæ, & sunt, *infantia*, usque ad annum septimum inclusivè; *pupillaris ætas*, seu *impubertas*, usque ad decimum quartum in masculis, & usque ad duodecimum in femellis: *pubertas*, usque ad decimum octavum; *plena pubertas*, seu adolescentia, usque ad vigesimum quintum; *Juventus*, seu virilis ætas, sic denominata à robore seu à viribus, extenditur usque ad sexagesimum; *senectus*, usque ad octogesimum, *decrepita ætas*, seu *senium*, usque ad centesimum. *Vide p.2. n.667.*

§.2. Aliquis constituitur in patria potestate, vel per 1027
procreationem ex Matrimonio legitimo saltem existimato ab alterutro conjugum, vel per legitimationem prolis, quæ fit, aut subsequente Matrimonio, aut Rescripto Principis, vel per adoptionem hominis liberi, de quibus omnibus Ills. referens etiam effectus patriæ potestatis ac modos, quibus finitur.

§.3. *Bona castrensia* dicuntur, quæ filius acquirit tan- 1028
quam miles, vel occasione belli; milites autem etiam hic dicuntur nautæ & remiges in destinatis ad pugnam navibus; item castrense bonum censetur, quod filius lucratur ex peculio castrensi, vel in famulatu Regis: & horum plenum dominium administrationemque habet filius, si sit pubes.

§.4. *Bona quasi castrensia* sunt, quæ ex dispositione juris 1029
habentur, quasi essent castrensia, & sunt, quæ filius acquirit ex artium liberalium professione, publico munere, Beneficio Ecclesiastico, ex officio Magistri, Doctoris, Judicis, Prætoris, Advocati, Medici &c. hi enim publicæ utilitati serviunt. Item ex functione Sacerdotii vel Clericatus: denique quod ex propria parsimonia vel à liberalitate Regis consequitur, & horum etiam dominium ac administrationem habet, si sit pubes.

§.5. *Bona adventitia* sunt, quæ neque sunt castrensia, 1030
nec quasi castrensia, & filio adhuc sub patria potestate constituto obveniunt aliunde, quàm à patre, vel aliter, quàm ejus intuitu, uti sunt bona, quæ privatim acquirit per artes mechanicas, per hæreditatem ex linea materna, per donationem vel fortunam; & horum dominium directum habet filius, adeoque mortuo patre illi soli competunt; dominium autem utile sive usus-fructus de jure competit patri; quandoque tamen habet filius patre permittente & saltem tacitè consentiente, aut si eximatur à patria potestate, aut uxorem ducat, aut etiam in quibusdam aliis casibus à Jure expressis apud Lugo *d.5. num.23.* Quòd si res sit usu consumptibilis, uti pecunia, frumentum, & pater eis utatur, tenebitur filio in æquivalenti restituere, quia hic filius erat eorum dominus proprietarius; non poterat tamen invito patre de his testari, nequidem ad causas pias, Mol. *t.2. d.138. n.9.*

§.6. *Bona profectitia* sunt, quæ nec sunt castrensia, nec 1031
quasi castrensia, & proveniunt à patre vel ejus intuitu donantur filio adhuc sub patria potestate constituto, & horum dominium tam directum quàm utile manet apud patrem, quo mortuo dividuntur inter fratres. Quòd si donentur occasione quidem aliqua patris, attamen principaliter ex affectu erga filium ipsum, sunt adventitia, uti rectè Lugo *num.37.* Prætereà si à patre donentur filio in patrimonium, item ut Ordines suscipiat &c. dominium & fructus spectant ad filium; denique si dubitetur, an filius acquirat ex se, an ex gratia patris, adeòque an sit bonum adventitium, an profectitium, si filius de se sit industrius, judicari debet adventitium: si tamen omnibus expensis adhuc maneat dubium, deferendum est possessioni, & si filius possideat, judicari debet adventitium: si pater possideat, profectitium: si neuter possideat, dividendum erit, quia res tradenda est juxta jus, quod quivis habet, ergo cùm pater & filius sub dubio jus habeant, debent rem participare pro qualitate dubii, ita Tamb. *l.1. c.3. v. Peculium.*

Q.219. Quid addendum sit circa furta filiorum? R. 1032
Hæc pauca: §.1. Banu. dicit ad furtum grave filii Parentis prædivitis requiri saltem quinquaginta aureos, quod Lugo *d. 16. num 76.* meritò rejicit, nisi fortè esset filius Principis. Salas dicit, si filius sit unicus, & parens habeat annuè mille quingentos aureos, requiri viginti vel triginta in anno ad furtum grave filii, quod Lugo non improbat, si Parens non sit tenax, & filius jam adoleverit, simulque furetur ad usus honestos. Lessius dicit duos vel tres aureos non sufficere respectu Parentis prædivitis, sufficere autem respectu mechanici; quod etiam non improbat Lugo. Cenedo apud Tamb. *lib.8. t.2. c.3. num. 3.* dicit non fore mortale, si filius intrà annum non furetur ultra sedecim solidos Hollandicos. Fagund. si non ultra quatuor vel quinque, sed (uti etiam ex his sententiis patet) non potest generalis regula statui, verùm judicandum est consideratis circumstantiis *num.* 1015. relatis. Notant etiam Navar. Sot. Laym. & alii, si Parens filio in studiis versanti mittat, v.g. annuè centum aureos, contentum est, ut quinque i usumat in honestas recreationes aut eleemosynas, secundùm consuetudinem aliorum, qui sunt similis status, & conditionis.

§.2. Si filius clam accipiat à patre, quem rationabiliter 1033
præsumit non negaturum, dicunt Villalob. & Alloz. *v. Furtum num.8.* non peccare mortaliter, quando nempe satis est certus

tus

ius fore contentum, si peteret; tamen peccat venialiter, saltem, quia pater non est contentus quoad illum modum, nec ipse habebit facilè causam à petendo excusantem. Addit rectè Less. *l.2.c.12.n.50.* si eripiat ad ludos vetitos, compotationes vel luxus, ad quod nullo modo concessisset pater, esse verum furtum: an autem talis filius ad restitutionem obligandus sit, debet conjici ex facultatibus & voluntate præsumpta patris, quæ colligetur ex liberalitate ejus, affectuque erga filium, aut è contra ex tenacitate & severitate; nam si credatur non condonaturus, si sciret, erit obligatio restituendi, vel si jam fieri non possit, suo tempore compensandi fructibus; si vero pater & fratres resciant, nec petant satisfactionem, censentur condonare, Burgh. *cent.2.cas.36.*

Q.220. An filio in domo paterna laboranti, debeatur salarium, & possit sibi illud occultè compensare, si negetur, vel si pudeat petere? Resp.

1034 §.1. Salarium deberi putant Navarr. Lop. Ang. Comez, Less. *num.*81. Dicast. *l.2.t.2.d.9.num.*187. Burgh. *cas.* 80. Petsch. *q.6. art.*2. aliique apud Lugo *d.5.num.*42. idem dicunt Escob. & Corr. apud Moyam *t.6.d.4.q.1.* qui *num.*7. vocat sententiam probabilissimam: Dian. *p.4. t.4. R.66.* vocat tutam. Rationem dant, quia talis filius est veluti socius negotiationis, neque debet esse deterioris conditionis, quàm famulus vel extraneus, qui cum hero lucraretur juncta industria; quod magis valet, si filius sit emancipatus, aut illegitimus, uti notat Sanch. *in Conf. l.1.c.2.d.*8. qui non subsunt potestati patriæ: item si filius serviat matri, quia filius non est in matris potestate. Oppositam sententiam tenent *Sylv. Molin. Laym.* aliique plurimi, quos citat & sequitur *Moya*, suntque rationes graves, nam 1. Non est consuetudo, ut talis filius salarium exigat, inquit rectè *Layman*. 2. Quid magis rationi congruum est, inquit *Lugo*, quàm ut filius agricolæ juvet patrem in agricultura, filius mercatoris in mercatura? præsertim cùm sic addiscant illas artes, inquit rectè *Mol.* addens non facilè fore tam audacem filium, qui ideò petat salarium. 3. Si salarium petat, pater justè subtrahit victum, & vestitum, non enim tenetur hoc dare filio potenti ea lucrari, ut ex communi Laym. *l.3.tr.4.c.8.n.5.* ergo salarium compēsatur per sustentationem. 4. Si filius petivisset salarium, pater potuisset eum repellere, vel accipere ejus loco alium, qui gratis, aut viliori pretio, aut melius servisset, ergo cùm non contraxerit cum filio, non tenebitur ei dare salarium. Quod *Conf.* quia quando præsens est ille, cujus negotium geritur, gestor negotii non potest petere salarium, de quo mentionem non fecit, inquit rectè Molina *t.2.d.*234. quia non petens censetur remittere. 5. Jura apud *Sanch.* dicunt filium debere patri operas industriales; similia Jura apud Sanch. *dub.9.* & apud Laym. *n.*12. absolutè statuunt hoc acquiri patri, quod filius lucratur ex bonis paternis, estque hoc in communi utile filiis, maximè ut vitentur lites: quisque enim posset dicere se hoc, alter se illud præstitisse etiam pretio æstimabile, ergo jura rectè statuerunt, ut omnia lucra essent Patris, posteà inter filios æqualiter dividenda. Hæc secunda sententia est longè probabilior.

1035 §.2. Quamvis daremus primam sententiam probabiliorem esse, attamen adhuc absolutè tenendum esset, si à patre negaretur salarium, vel filium puderet petere, non fore licitum filio occultè sibi illud compensare: Ratio est, quia occulta compensatio non est licita, nisi ubi jus est certum, uti dictum est n. 962. Jus autem fihi non est hic certum, uti patet ex dictis, quia secunda sententia est saltem probabilis, ergo.

1036 §.3. Notat Laym. *num.6.* ad id saltem Confessario servire sententiam oppositam, ut si ejusmodi filius bona fide talem compensationem fecerit, mitius cum illo agat, & non statim obliget ad restitutionem exactam ejus, quod respondet tali industriæ, sed contra est, quia quamvis possit talis filius per bonam fidem à peccato fuisse excusatus, tamen non ideo excusatur à restitutione ex re accepta, ob rationem ante datam.

1037 *Q.221. Quid circa famulos sit addendum?* Resp. Hæc pauca:

§.1. Si famulus peractis operis à domino praceptis extraordinario labore lucretur aliquid, potest sibi retinere. Ita Mol. Fag. Nav. Burghab. *cent.2.cas.* 50. Ratio est, quia est capax dominii, & vi contractus tenetur tantùm ad operam à domino præscriptam: Quod etiam aliquo modo dici potest de mancipiis, quia possunt etiam habere aliqua jura contra dominum, uti cum aliis *Molin.* potestque videri Illsung. *t.4. d.2.qu.3.art.3.*

1038 §.2. Famuli, secundùm S.Th. Az. Fill. Con. Turr. Burgh. *cent.3.cas.92.* & alios, licitè è rebus domini aliquid erogant, 1. In extrema necessitate proximi. 2. De rebus sibi designatis ad victum, si paucioribus contenti sufficiant ad labores. 3. Si detur modicum, non admodùm frequenter. 4. Si adsit consensus saltem interpretativus aut prudenter præsumatur rati-habitio, quod tamen est, si ipsis commissa sit administratio. 5. Quando dominus non potest esse rationabiliter invitus, de quo sint satis certi, uti si res alioquin male periret. Quoad hæc tamen potiùs restringenda est quàm laxanda famulorum libertas, cùm alioquin sæpè excedant.

1039 *Q.222. Quid liceat illi, cui committitur, ut emat, vendat, solvat, negotietur pro altero?* Resp. In his procedi debet secundum voluntatem committentis, de qua præsumi debet secundùm consuetudinem, & consideratis circumstantiis rerum ac personarum; in dubio autem de intentione committentis, videtur præsumi posse secundùm sequentia.

1040 §.1. Si tibi committatur, ut alteri emas triticum, vel indeterminatè justo pretio, vel determinatè maldrum tribus aureis, tu vero industrius, emas duobus & medio, non poteris hunc medium aureum retinere, quia emptionem fecisti nomine alterius, qui ex justitia nihil debet illi tuę industriç, quam non conduxit, sed tu liberè posuisti, Haun. *de just.t.10.num.* 683. Sporer *t.6.c.5.n.39.* Si tamen fecisti expensas, ut minoris emeres vel pluris venderes, v.g. si ideò iveris ad remotam urbem, poteris tibi hoc compensare ex lucro, certò enim præsumitur esse talis consensus domini, quando sic procuratur lucrum uti notat Tamb. *l.8.t.3.c.7.§.9.num.*10. Imò Lugo *de just. d.26.n.*153. putat id semper præsumi posse, si vendideris cum lucro supra pretium assignatum, nec tibi pretium laboris decernatur, tu autem adhibueris extraordinariam diligentiam: sed in primis rectè excipiunt Tamb. *num.6.* & Sporer *n.37.* nisi committens putarit te gratis facturum, aut ab alio sine pretio faciendum fuisset: deinde diligentiam illam liberè posuisti, ergo non potes tibi pro libitu mercedem attribuere, sed vel pete mercedem illam, vel expecta gratitudinem.

1041 §.2. Si tibi committatur venditio equi pro 50. aureis, & vendas pro 52: non poteris hos duos retinere, quia pretium est tibi determinatum, ne venderes infrà, non autem ut non venderes suprà, nisi aliud colligeretur ex verbis vel circunstantiis, Haun. suprà Illſ. *t.4. d.2. n.*404. E contra si dominus voluerit equum jam vendi pro 50. jam autem non possis vendere cariùs, sed speres te posteà posse, licitè emes illum tibi pro 50. ut posteà vendas, quanti poteris, & hoc, quod erit supra 50. erit tuum, Lugo *num.*150. Spor. *n.39.* Signum autem, quòd tibi emas, est, si in te suscipias periculum aliaque onera, quæ sequuntur dominium equi, ita ut si pereat, velis illum perire tibi, &c. Lugo *num.*152.

1042 §.3. Si Titius à te petit, ut emas ipsi equum ad summum pro 50. & tu casu invenias equum pro 45. eumque bona fide tibi prius emas, quærasque etiam venalem pro Titio & posteà non inveniens alium, hunc illi revendas pro 50. excusant te Lugo *n.*151. & Spor. suprà, saltem si non eras famulus nec conductus, sed gratuitò acceptaras commissionem, quia non tenebaris propter alterum negligere illam occasionem emendi tam parvo pretio equum casu oblatum: si autem eras famulus vel mercede ad hoc conductus, meritò non excusant te Spor. Less. *in auct. v. Restit. cas.8. & 9.* Tamb. *n.8.* quia tum obligaberis primam emptionem facere pro Titio.

1043 §.4. Si missus ad emendum, merceris rigidè, & quod de pretio communi detrahis, tibi retineas, facis injuriam, quia cùm nomine committentis merceris & emas, quod detrahis, manet ipsi: excusatur tamen ancilla, si hoc, quod semel de pretio detrahit, conservet, ut alia vice, quando cariùs cogetur emere, per hoc suppleat, si soleat ab hera reprehendi eò quòd justo cariùs emat, hanc enim reprehensionem injustam subire non tenetur, neque hera potest esse rationabiliter invita circa eam retentionem, cùm totum illud residuum posteà in ejus commodum impendatur.

1044 §.5. Quamvis vendentes sartoribus remittant aliquid de pretio, possintque sartores aliquando aliquid inde retinere, uti habet Busemb. *p.2.n.927.* referendus, tamen si sartores illi poterant minori pretio aliquid emere, injuriam faciunt, uti rectè Molin. Lugo *n.*153. Spor. suprà, & Illſ.

1045 §.6. Si dominus commiserit famulo 100. aureos, ut his debitum solvat creditori, & hos aureos commutet famulus cum lucro, sicque per aliam monetam satisfaciat creditori, communiter nulla fit injuria, sed hoc lucrum est famuli quia est fructus industriæ qui non acquiritur alteri, Molin. Regin. Rebel. Lug. *dub.28.à n.24.* Less. *l.2.c.23.n.*18. *Laym. l.3.t.4.c.19. n.5.* Sporer *t.6.c.6.n.46.* Dabuntur tamen aliquæ limitationes *p.2.num.1036.* Ex eadem ratione docent Beja *p.1.cas.*42. Diana, aliique cum Lugo suprà, thesaurarium vel quæstorem, si domino inscio negotietur cum ejus pecunia, posse sibi retinere lucrum, si id faciat sine præjudicio, & periculo domini, quia cùm pecunia de se non sit fructifera, fructus ex ea censetur esse industriæ.

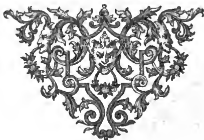
1046 §.7. Si Titius numeravit Cajo 100. aureos dandos Officiali bellico pro redimendo incendio suæ domus, Titius autem Officiali gratus id sine pecunia exoret, non potest hos 100. aureos sibi retinere nisi aliunde cōstaret Titium hos obtulisse ad avertendum quocumque tandem modo incendium:

ratio

ratio est, quia Titius præsumitur numerasse illos aureos, quòd putaret non esse alium modum placandi Officialem, quem si credidisset solis verbis posse molliri, petivisset interpellationem Caji, tumque contraxisset de pretio pro opera illa, aut posteà, si voluisset, ex gratitudine donasset.

1047 §.8. Si Factor Mercatoris Amstelodamensis existens Coloniæ transigat cum Gabellariis, ut omnes merces sui Principalis sint liberæ pro integro anno, v.g. pretio 30. dalerorum, cùm tamen gabellæ, si singulatim solvi debuissent, excurrissent ad 50. si hic Factor habuit commissionem, ut sic contraheret, patet facere injuriam retinendo sibi hoc lucrum, quia contraxit nomine Principalis; si autem commissionem non habuit, *Less. l.2.cap.33.d.*11. Dicast. *l.2.t.*10. *d.3.dub.* 11. dicunt lucrum esse ipsius, quia nomine suo emit jus gabellarii ad exigendas pro singulis vicibus gabellas: limitat rectè Lugo *d.46.n.*50. nisi mercatores alii soleant communiter ita transigere cum gabellariis, tum enim etiam ad hoc tenebitur Factor nomine sui Principalis, quia censetur se obligasse ad industriam ab aliis communiter adhiberi solitam.

Ex dictis solvitur hic Casus: Cajus Titii Quæstor, prævidens certò futurum, ut Titius redimat censum millenorum, quem debet Sempronio, ex se obnunciat Sempronio, uno anno antequàm id mandet aut resciat Titius, qui postmodùm per Caium reddit Sempronio millenos, & adjicit hujus ultimi anni pensionem; hanc autem sibi retinet Cajus. *Quæritur* an justè? Videtur, quod justè, quia est fructus industriæ Caji: sicuti si pecuniam Titii exposuisset ad ludum, lucrum fuisset ipsius. *Respondi*, non justè, quia fructus ille provenit ea obnunciatione temporis facta, sed hæc facta est nomine Titii, si enim non processisset ex præsumpta voluntate Titii, fuisset invalida, cùm Cajus non haberet disponere de re non sua, adeòque Sempronio adhuc deberetur illa pensio, ergo fructus ille provenit ex actione moraliter Titii, ergo fructus est Titii, qui solas gratias debet Cajo, quia rem ejus bene gessit. Simile est, si quis mandaret Procuratori suo millenos poni ad censum A. pro 40. annuis, & Procurator posuisset ad censum B. pro 50. annuis, utique Procurator non posset hos decem annuos sibi retinere, quia censum B. celebrasset nomine & pecunia mandantis, ergo fructus totus esset Mandantis. Aliud simile est in ancilla, uti n.1043. dictum est. De ludo, disparitas est manifesta; nam hunc contractum Cajus suo, non Titii nomine, celebrat.

LIBER

LIBER TERTIUS.

De Restitutione, Contractibus, & reliquis Præceptis.

PARS SECUNDA.

TRACTATUS QUINTUS.

CAPUT II.

De restitutione.

SUppositis illis, quæ in hujus libri *parte* 1. *à n.936.* dicta sunt de furto, nunc agendum est de Restitutione.

DUBIUM I.

Quid sit Restitutio, & qui teneantur ad eam?

1 Esp.I. Restitutio est actus justitiæ ad salutem necessarius, necessitate præcepti, quo reparatur damnum proximo illatum per injuriam, ita ut radix restitutionis non sit quævis læsio proximi, v. gr. contra charitatem, &c. in quibus non habet jus, quod violetur; sed ea tantum, quæ est contra justitiam, in qua propriè injuria infertur, hoc est, læditur aliquod jus proximi, quod is habet in re, vel ad rem, in qua damnum patitur: quod variis modis fieri potest, v.g. furando, defraudando, destruendo, rem alterius negligenter custodiendo, occidendo, mutilando, detrahendo honorem, conviciando, & similibus.

Resp. II. Ex data responsione patet, teneri ad restitutionem eos, qui intulerunt injuriam damnosam. Hæc enim est duplex, scilicet Materialis, ut v.g. cùm quis rem alienam destruit, accipit bona fide vel retinet, id est, probabiliter judicans id sibi licere, vel esse suam, & Formalis, qua quis rem alienam destruit, accipit vel retinet mala fide, id est, cùm sciat, vel scire possit ac debeat, id sibi non licere, & rem non esse suam. Vid. Laym. *l.3.t.2.c.1.* Less.*lib.2.cap.7.dub.6.* Bon. *de contract. d.3.q.1.p.6. Unde resolves:*

I. Qui injuriam intulit, ex qua alteri nullum est damnum secutum, ut, si adulterium commisit, sine damnificatione alterius, non tenetur in conscientia ad restitutionem, cùm hæc sit reparatio damni; potest tamen à judice cogi ad satisfaciendum pro injuria.

II. Quisquis intulit injuriam damnosam, etiam materialem tantùm, tenetur restituere: sed nonnisi id, quod ex alterius re adhuc habet, vel quo ex ea factus est ditior.

III. Qui intulit injuriam formalem, sive rem adhuc habeat, sive non, tenetur restituere, & quidem tantum, quantum est damnum secutum. An verò sufficiat culpa venialis, controvertunt Authores, & sententia utraque probabilis videtur, ac in praxi tuta; saltem quando non commodè potest restituere. V. Authores citat. Laym. Less. *num.*27. Lugo *disp.8.num.*56.

ADDENDA.

2 QUæst. 1. *Quænam injuria censeri debeat gravis?* Resp. Cùm restitutio reparet injuriam, ut decidi possit, quandonam sit obligatio gravis restituendi, præmittendum est in genere, quandonam injuria censeri debeat gravis, & dicendum est illam esse censendam gravem, quæ spectata communi hominum complexione, secundùm se apta est causare magnam contristationem, aut amicitiam dissolvere. Est communis cum Esp. *de justit. quæst.* 27. videturque ita sentire S. Thom.2.2. *quæst.72. art.2. ad* 1. ubi clarè innuit illam contumeliam censeri gravem, per quam aliquis non reformidat contristare alterum: Similiter de malo *quæst.7. art.*1. peccatum mortale mensurat per ordinem ad dissolutionem amicitiæ cum Deo & proximo. Ratio est, quia quod ratione oppositionis, quam habet cum alia virtute, est etiam simul graviter oppositum charitati, hoc censeri debet etiam esse graviter oppositum tali virtuti, quia cùm charitas sit veluti mensura reliquarum, quod ratione oppositionis, quam habet cum aliis virtutibus, est grave contra charitatem, meritò etiam censetur esse grave contra talem aliam virtutem, sed omne illud, quod ratione oppositionis, quam habet contra justitiam, communiter causat magnam contristationem vel dissolvit amicitiam, hoc etiam est graviter oppositum charitati, ergo. *Conf.* quia quod graviter opponitur fini justitiæ, est grave contra justitiam: finis autem justitiæ est pax, tranquillitas, satisfactio animi, mutuus consensus & amor per conservationem æqualitatis jurium, ergo quod his opponitur est grave contra justitiam. Ratio à posteriori est, quia homo de cętero prudens, si injurietur, non solet graviter contristari aut renuntiare amicitiam, nisi injuria sit talis, quæ spectato communi sensu sit gravis; ergo si per injuriam aliquam detur causa gravis contristationis vel renuntiandæ amicitiæ, communis sensus est injuriam esse gravem. Hæc regula postea in particulari applicabitur ad singulas materias, in quibus ob injuriam gravem est gravis obligatio restituendi. Quænam sit materia gravis furti, dictum est *p.*1 *à num.979.*

Objicies. Nunquam est licitum odium vel inimicitia cum proximo, ergo nunquam censetur dari causa dissolvendæ amicitiæ, & consequenter nulla dabitur gravis injuria. Resp. N. cons. nam non dicimus hoc esse injuriam gravem, quo posito sit licitum alterum odisse vel cum illo habere inimicitiam, sed quo posito, spectata communi complexione hominum, ordinariè fit, ut homines graviter contristentur, & dissolvant amicitiam, sive hoc licitè faciant sive illicitè, hoc enim ad hanc rem non facit, quia dicimus hoc tantùm esse signum, quòd sit injuria gravis; neque etiam in hoc consistit ratio injuriæ, sed in eo, quòd contra jus agatur. 3

Q.2. An scienti, & volenti fieri possit injuria? R. Scienti & volenti voluntate efficaciter & effectivè cessiva juris, fieri non potest injuria, potest tamen fieri, si voluntas non sit efficaciter cessiva juris, uti habet communis sententia. *Pars I.* habetur *in Reg.27. de Reg. juris in 6. scienti & consentienti non fit injuria, neque dolus:* item *Reg.145. ff. de divers. Reg. Juris: nemo videtur fraudare eos, qui sciunt & consentiunt:* intelliguntur autem istæ Regulæ, si quis consentiat voluntate, non tantùm affectivè, sed etiam effectivè cessiva juris: Ratio autem est, quia si ita possit cedere & reipsa cedat jure suo, nullum jus resistet, ergo non erit actio contra jus, sed potiùs censebitur actio domini utentis re sua per alium. *Pars altera est* cōtra Molin. Less. Amic. Spor. & alios; Ratio autem est, quia si invalidè & inefficaciter tantùm cedat jure suo, ergo jus ipsius manet, ergo actio alterius erit contra jus ipsius, ergo injuriosa, quod magis explicabitur in solutione casuum seqq. 4

§.1. Usurarius facit injuriam mutuatario solventi usuras: item venditor emptori consentienti in pretium nimium pro merce; item simoniacus danti pretium temporale pro re spirituali, quia hi omnes consensus sunt moraliter nulli, ista enim, quæ dant, volunt dare tantùm tanquam pretium, uti suppono, sed impossibile est esse illorum pretium, nam in primis mutuum est essentialiter invendibile, deinde pretium mercis essentialiter dicit æqualitatem cum merce, ergo pretium nimium quoad excessum non est pretium; denique res spiritualis non est æstimabilis pretio temporali, ergo nullum temporale potest esse pretium rei spiritualis. Consequenter omnes illi consensus sunt de re impossibili, ergo moraliter nulli. Si tamen hæc darentur gratis, dantes effectivè cederent suo juri, neque fieret injuria, uti rectè Esp. *q.*16. 5

§.2. Judex laicus facit injuriam Clerico, quamvis consentienti in suum tribunal & volenti cedere privilegio fori, item percutiens Clericum facit injuriam Clerico, licèt consentienti in percussionem sui & volenti cedere privilegio Canonis, ita Maur. Esp. aliique cum Ills. *t.4.d.2.n* 44. contra Lugo & Spor. *t.4.n.*50. Ratio est, quia isti consensus sunt moraliter nulli, cùm velint cessionem juris, cui cedere non possunt, privile- 6

gia

gia enim, quibus Clericus eximitur à foro sæculari & injuriosa percussione, moraliter loquendo, spectant ad statum clericalem, in cujus favorem data sunt & annexa Clerico, ergo quamdiù aliquis à se non abdicat statum clericalem, etiam non potest illa privilegia abdicare, adeoque voluntates illæ cedendi sunt moraliter nullæ; quod de Clerico in percussionem sui consentiente expressè asseritur *Cap. Contingit, 36. De sent. excommun.* hujusmodi manus injectio, etsi non violenta, tamen injuriosa videtur, *cùm ille Canon non tam in favorem Clerici ordinati, quàm in favorem Ordinis clericalis fuerit promulgatus*: Ex quibus verbis patet, non tantùm esse injuriosam statui clericali, sed etiam Clerico, nam respectu ejusdem dicitur injuriosa, respectu cujus dicitur non violenta: esse autem violentam, vel non violentam, dicitur respectu ipsiusmet Clerici, uti rectè Platel. *p.3. num.714.*

7 §.3. Adulter facit injuriam marito & uxori, cum qua adulteratur, quamvis maritus & uxor consentiant fieri, velintque cedere juri suo, uti rectè *Dicast. Maur. Esp. Platel.* suprà & alii contra *Lugo, Spor. Haun. Ills.* qui dicunt tale adulterium non esse injuriam, quamvis habeat specialem malitiam repugnantem bono Sacramenti, conjugii & prolis: *Ratio est*, in primis quia jus, quod unus conjux habet in corpus alterius, est jus personale soli conjungi privativè competens, id enim postulat natura Matrimonii, ut quia per illud ipsi duo tantùm, fiunt caro una, ipsis solis possit cōpetere jus mutuum in corpora, ergo huic juri cedere non potest conjux in favorem tertii: deinde jus illud competit huic & illi conjugi potiùs ratione Matrimonii, quàm ratione ipsorum conjugum, ergo quamdiu manet Matrimonium, manet hoc jus matrimoniale, cui conjuges cedere non possunt, uti ante dictum est de privilegiis clericalibus.

8 §.4. Impuberi, & in quibusdam casibus etiam pupillo & minorenni consentienti in contractum sibi noxium, fit injuria, quamvis velit cedere juri suo, quia consensus ejusmodi est moraliter nullus, cùm per leges irritetur, unde idem est, ac si physicè non esset.

9 §.5. Qui occidit volentem, facit injuriam non tantùm Deo, sed ipsimet occiso, uti communiùs docetur contra Molin. & Esp. *q.16. in fine*, quia jus, quod habet ad usum vitæ suæ, est ex Dei voluntate ipsi acquisitum cum vita, voluitque Deus non esse abdicabile, nisi simul ex voluntate Dei, unde voluntas ipsius inefficaciter cedit juri ad usum vitæ. *Nec obstat*, quód occisus non ampliùs existat, *nam* adhuc existit ipsius anima, in qua residet jus ad unionem & simul ad usum vitæ, ita Haun. *t.2. num.595.*

10 §.6. Consentienti ex vi, dolo vel metu gravi injustè incusso, fit injuria, quia ille consensus non est moraliter liber, non enim censetur consentire, qui iniquè inducitur, & non consentiret, si posset, ergo tantumdem est, ac si consensus ille non esset physicè liber, si autem non esset physicè liber, utique fieret injuria, ergo etiam nunc. Hinc injuriam faciunt ac restituere tenentur milites aut quicunq; alii, qui aliqua accipiunt à rusticis cogente metu, ne alioqui graviora damna patiantur, etiamsi hi etiam scripto testentur se libenter donare, quia reipsa tantùm donant ex metu injusto & ad redimendam majorem vexam injustam, ita Con. & alii cum Dian. *p.6. t.4. R.26.*

11 §.7. Consentienti voluntate tantùm concomitante, (id est, quæ in actum alterius non influit, licèt tum adsit & comitetur, quando ab altero ponitur actio de se injuriosa:) fit injuria, uti communior tenet cum Maur. *de just. q.186. à num.17.* contra Molin. v.g. Titius aureum subducit Cajo inscio, qui Cajus reipsa tum habet hunc consensum, ut velit Titii esse istum aureum, de hoc autem consensu Caji nihil scit Titius, sed subducit ita comparatus, ut quamvis sciret Cajum non consentire, adhuc subduceret, in hoc casu Titius facit Cajo injuriam, quia hic consensus cōcomitans Caji non est efficaciter effectivè cessivus juris, nam non vult, ut Titius habeat aureum in sensu composito volitionis, quia Titius dicit, etiam Cajo non consentiente volo habere aureum, sed tantùm vult, ut habeat ex consensu suo saltem tacito, ergo voluntas Caji non est hic & nunc efficaciter effectivè cessiva juris. *Nec obstat*, quòd in Jure dicatur eum non esse furem, qui aliquid aufert animo furandi, putans dominum esse invitum, cùm tamen invitus non sit, *nam* talis non est fur in foro externo & juridicè, est tamen fur pro foro conscientiæ & theologicè: quod magis valet, si Cajus dominus optet, ut Titius famulus sibi subducat aureum, ut sic deprehensus puniatur, reipsa enim, quamvis Cajus velit aureum venire ad Titium, tamen non vult jus ad ipsum venire. Ratio horum ulterior est, quia Titius non potest absque injuria accipere aureum, nisi ex præsumpta saltem Caji licentia, hanc autem non habet, nisi acceptet, ergo si aureum accipiat ita independenter à voluntate Caji, licèt hæc voluntas Caji existat, non tollitur ratio injuriæ.

12 §.8. Tortores fecerunt injuriam Christo, & Martyribus, quamvis Christus & Martyres voluerint pati, nam in primis nolebant cedere juri ad negationem tormentorum, nec volebant deobligare illos à non inferendis tormentis, cùm pati voluerint injuriam à malitia illorum, quam permittebant: deinde quamvis consensissent, hi tamen consensus erant tantùm concomitantes, quia illi volebant inferre tormēta, quamvis hi non consensissent, ergo quamvis hi consensissent, non ideo illi liberabantur ab injuria, uti ante dictum est. Videri potest Lug. *de Incarn. d.3. sect.6.* fusè & doctè disserens de hoc puncto.

§.9. *Objicitur* 1. Acceptatio legis faventis est de essentia legis, ergo si Clericus nolit legem sibi ampliùs favere, non retinebit jus ad negationem percussionis, ergo neque illi fiet injuria, & idem est de adultero, de volente occidi &c. Resp. Si nolit legem sibi favere, nolitione moraliter valida & effectivè cessiva illius favoris, c. si nolit nolitione moraliter nulla & inefficaciter cessiva illius favoris, n. conf. jam verò hoc ipso quòd statū clericalem acceptarit, acceptavit hunc favorem, & supposito quòd vivat conformiter statui clericali acceptato, non potest eundem favorem dimittere, uti ante dictum est. 13

Instab. *Invito beneficium non datur*, uti habetur *Reg.96. ff. de divers. Regul. Juris.* R. Si beneficium fiat præcisè in favorem illius, qui est invitus, transeat, si in favorem aliorum, quibus simul prodest, n. ass. sic autem fit in allatis casibus.

Obji. 2. Injuria debet physicè invito fieri, importat enim actionem contra voluntatem injuriati, ergo si quis consentiat, non fiet ei injuria. Resp. Injuria strictissimè sumpta & in sensu vulgi, prout ordinariè fit, importat hoc, c. sumpta non strictissimè, attamen propriè, & sicuti fieri potest, n. patetque ex *cap. Contingit*, relato *n.6.* Neque injuria definitur per hoc, quòd fiat altero invito, sed quòd fiat contra jus alterius, quod potest ipsi manere, quamvis velit abdicare, uti etiam ante ostensum est; unde quando Arist. dicit injuriam fieri præter voluntatem injuriati, loquitur de injuria strictissimè, & prout ordinariè fit. 14

Inst. 1. Subditus non potest esse inobediens, si Superior reipsa consentiat, ergo nec aliquis injustus, si consentiat alter. Resp. N. antec. nam si Episcopus prohibuerit hoc die laborem, & Papa antecedenter irritet omnem relaxationem, quam posset dare Episcopus, licèt Episcopus consentiat, ut hoc die labores, eris illi inobediens, quia ages contra legitimam ejus prohibitionem semel positam, nec validè revocatam.

Inst. 2. Injuria debet habere rationem passionis respectu injuriati, ergo debet venire ab extrinseco, ita ut injuriatus sit invitus, si enim velit, veniet ab intrinseco, nam ipse activè concurret ad sui injuriam. Resp. Debet habere rationem passionis, hoc sensu, quòd jus injuriati debeat pati læsionem immediatè ab aliquo alio, c. illo sensu, quòd patiens læsionem sui juris non possit etiam activè concurrere ad illam, saltem mediatè, n. antec. & conseq. nam hoc casu est mediate agens, in quantùm consentiendo alterum moveat ad faciendum sibi injuriam, patiens autem est, non immediatè à seipso, (quia nemo sibi ipsi facit injuriam defectu alteritatis, cùm justitia & injustitia necessariò sint ad alterum, teste S. Th. *2.2. q.59. a.3. ad 2.*) sed ab altero, quem ad faciendam injuriam movet. Ex dictis,

§.10. Inferuntur sequentia, 1. Consentiens in injuriam sui non potest, saltem ordinariè, petere satisfactionem pro illa, quia consentiendo censetur eam remittere, qui autem remittit, non habet actionem, *L. 24. Cod. de pactis* 2. Probabilius videtur cum *Haun. n.125.* & Carden. *in 2. crisi d.30. nu.33.* contra Less. Lugo, Moyam, Esp. Maurum, quòd injuriæ sint ejusdem speciei, sive fiant invito sive consentienti, quando hujus consensus est irritus, nam consensus irritus est moraliter non consensus, ergo sive adsit sive non, manet eadem species, major tamen est malitia, cæteris paribus, si fiat invito, uti rectè Esp. *q.16.* quod inde colligimus, quia datur causa majoris contristationis, & faciliùs dissolvendæ amicitiæ. 15

Q.3. An omnis injusta actio fundet obligationem restitutionis? Resp. Negativè, nam si non sit actio damnosa, non est obligatio restituendi, quamvis possit esse obligatio satisfaciendi pro injuria: ita S. Thom. *opusc. 73. cap.20. si aliquis passus sit injuriam & non damnum, illi non est facienda de jure restitutio realis, sed tantummodo secundùm genus injuriæ facienda est emendatio per similem satisfactionem*: idem habet *2.2. q.62. a.6. ad* 1. Idem tenent alii communissimè cum Dicast. *d.2. dub.6. & 7.* Hinc si quis internè optet inferre damnum alteri, quamvis peccet contra justitiam, non ideo tenetur restituere, quia reipsa per hoc non infert damnum; idem est si Judex malevolus proferat in aliquem sententiam, quam putat esse injustam, si reipsa justa est: item si rapiam à te vestem, quam puto esse tuam, est autem mea: item si rapiam nummum cupreum putans esse aureum, teneor tantùm cupreum restituere, quia in hoc solo damnificavi: item si filius pecuniam pro victu submissam prodegerit lusu, sed non ideo causavit damnum patri, quia parciùs vixit, peccavit quidem etiam contra justitiam, attamen non teneri restituere docet Dicast. *dub.9. nu.181.* quia non causavit damnum, sed tantùm usurpavit ad alium finem invito patre. Quòd si injuria sit contra honorem, pro ejus 16

læsio-

læsione debetur plerumque satisfactio, uti posteà dicetur: An autem debeatur restitutio pro actione damnosa, sed non injusta nisi propter intentionem internam, dicetur à n. 148.

17 *Q. 4. An injuria purè damnosa fundet obligationem restituendi?* Resp. Injuria potest fieri, in primis accipiendo aliquid alienum in utilitatem aut commodum suum, & tum non dicitur purè damnificatio, sed est furtum vel rapina; deinde fieri potest nihil accipiendo: sed purè damnificando alterum sine utilitate aut commodo proprio, ut si incendas domum alterius, si aliquem vulneres, si aliquem inducas ad inferendum illi damnum, si illum purè impedias à consecutione boni sibi debiti; hæc enim non sunt propriè acceptio, uti dictum est n. 2. Huc reducit Burgh. *cent. 3. cas. 44.* si in victu, vestitu, famulitio &c. facias expensas, ob quas scis te reddi impotentem debitis solvendis, etiamsi hoc esset necessarium ad statum more aliorum gerendum, quia quamvis nihil accipias à creditoribus, tamen causas illis damnum ita gerendo statum tuum, neque videtur licitum statum suum gerere, nisi quantum fieri potest, salvo aliorum jure, & sine eorum damno, ideoque tenebitur talis paulatim aliquid de statu detrahere. Vide dicenda à n. 380. His suppositis patet obligationem restituendi posse fundari in tali injuria purè damnosa, nam qui sic injustè damnificavit, tenetur damnum reparare, & reducere æqualitatem juris, quod læsit,

18 *Q. 5. Quæ sint universim radices restitutionis?* R. Communiter statuuntur hæ duæ, *res accepta, & injusta acceptio*, possent autem claritatis causa statui quinque, attamen omnes ad illas duas commodè reducuntur: *Pars* 1. probatur, quia S. Thom. 2. 2. *q. 62. a. 6.* quem sequuntur Theologi omnes, teste Haun. *t. 2. n.* 140. statuit has duas, unde propter authoritatem standum est illo numero: Tum autem tenetur aliquis ex re accepta restituere, quando sine peccato aliquid alienum habet, vel in se vel in æquivalenti, uti si habeas rem alienam, quam putas esse tuam, aut si consumpseris loco tuæ, rem alienam habes in æquivalenti, eâque ideò factus ditior, uti dicetur n. 141. è contra tum teneris restituere ex injusta acceptione, quando sciens rem esse alienam eam cum damno alterius usurpasti. *Pars* 2. probatur, nam pro tertia radice addi posset *injusta damnificatio*, per quam nihil accipitur, uti n. 17. dictum est. Pro quarta addi posset *Contractus* secundùm dicenda n. 176. si enim vendideris Titio equum, quem bona fide putabas tuum, erat autem Caji, si Cajus hunc equum repetat & evincat, tu teneris Titio de evictione, debes, ut non tantum restituere pretium equi, sed etiam compensare damnum, quod emersit, & lucrum, quod cessavit Titio occasione illius venditionis, pretium quidem teneris restituere ex re accepta, sed quòd tenearis compensare damna & lucra, non oritur ex re accepta, cùm nihil acceperis, quod illis correspondeat, neque ex injusta acceptione vel damnificatione, nam bona fide processisti, ergo ex contractu, quia nempe ad hoc se obligat vendens pro securitate ementis: Et sic potest ancilla contrahere de reparando damno sine culpa dato; item commodatarius de restituenda re commodata, licèt sine culpa apud se periret; aliud etiam exemplum datum est *p. 1. n. 977.* ex Cardena. Pro quinta radice poni posset *lex positiva*, si enim tuum animal occideret meum, Jus in certis casibus statuit teneri te ad restitutionem damni, quamvis nec sit res accepta, nec injusta acceptio vel damnificatio, nec contractus; de talibus autem legibus dicetur n. 171. *Pars* 3. etiam probatur, nam ad obligationem ex injusta acceptione reduci potest obligatio ex damnificatione injusta, est enim quædam acceptio vel subtractio rei alienæ, quamvis subtrahenti sit inutilis; ad eandem reduci possunt obligationes restituendi ex contractu, & lege positiva, quia in his præsumitur injusta læsio, aut præcavetur, cùm quandoque soleat & sæpè possit intervenire. Ex dictis,

19 *Colliguntur* seqq. 1. Quando obligatio restituendi dicitur oriri, vel ex re accepta vel ex injusta acceptione, idem est, ac si diceretur oriri ex injuria vel materiali vel formali, sive ex læsione juris alieni vel materialiter vel formaliter injusta, unde rectè notat Esp. *de Just. q. 24.* dici posse adæquatè oriri ex acceptione rei alienæ, nempe vel materialiter vel formaliter injusta. 2. Obligatio restituendi oritur aliquando solùm ex re accepta, uti si bona fide habeas librum Titii putans esse tuum, & tum diceris bonæ fidei possessor; aliquando solùm ex injusta acceptione, si librum Titii non habeas, sed mala fide combusseris, & tum non es propriè possessor, sed damnificator; aliquando ex re accepta & ex injusta acceptione, si librum Titii habeas & acceperis vel retineas sciens esse Titii, & tum diceris malæ fidei possessor.

Q. 6. Quid agendum sit in dubio, an debeatur restitutio? R. Hoc resolvetur *à num. 462. & à num. 561.*

DUBIUM II.

An, qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem? 20

RESP. Tenentur omnes illi, qui quoque modo sunt causa influens, & efficax damni secuti, ac qui ex officio & obligatione justitiæ obligati cavere damnum, non caverunt. *Ita communiter Doctores*. Unde concludunt, teneri ad restitutionem comprehensos seqq. versibus:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Patet ex sequentibus Casibus,

I. Tenetur ad restitutionem mandans, sive expresse mandet, sive tacitè, dicto nimirum, vel facto; ex quo v. g. famulus colligat, hero gratum fore, si faciat; non autem tenetur, qui ratum tantùm habet opus suo nomine factum: uti nec mandans, si ante executionem mandatum retractet, idque mandatario innotescat: quia tunc non est vera causa, Mol. Less. *l. 2. c. 3. dub. 3.* Fill. *t. 32. num. 54.*

II. Tenetur item consulens, aut precibus ac promissionibus ad damnificationem inducens. Quod si tamen ante executionem consilium suum retractet, & quantum potest, contrarium suadeat, etsi non persuadeat, probabile est excusari à restitutione; maximè si eum, cui damnum paratur, moneat, ut caveat. V. Bon. & Tann. 2. 2. *d. 4. q. 6. dub.* 14. Sà, *v. Consilium*, & Dian. *p. 2. tr. 16. R. 15. & p. 3. tr. 5. R.* 83.

III. Tenetur item, qui suo consensu, calculo, vel suffragio, est causa efficax damni, *Less. num. 23.* Fill. *c. 3.*

IV. Item palpo, ut qui laude, adulatione, vel exprobratione ignaviæ, aliterve alium ad damnum inferendum excitat, animat, Less. Fill. *l. c.*

V. Item qui inferenti damnum præbet recursum, illum receptat, illius furta aut instrumenta occultat, vel ea emendo rapinas fovet, &c. *Ib.* Hi enim omnes, uti & is, cui res furtivæ traditæ sunt in custodiam, tenentur (non manifestato fure) restituere domino. Et sic peccare eos, qui à sartoribus emunt fragmenta panni, seu vestium, docet Villalob. apud Dian. *p. 4. tr. 4. R. 176.* licèt *ibid.* Sanchez excuset eos, qui ista emunt à sartoribus magistris, eò quòd his plerumq; detrahatur plus à justa mercede quàm mereantur ista fragmenta, ideoque licitè ea retineant. Neque hic à peccato excusari caupones, qui à filiisfamilias acceptant pecunias, aliasve res parentibus surreptas, notat Laym. *l. 3. t. 2. c. 5.* Bonac. &c. Qui verò post delictum ipsum, reum juvat ad fugiendum (non concurrendo ad delictum) non tenetur restituere, modò non det illi spem refugii impostetum, tum quia non est causa damni, tum quia reo licet fugere, ut infra dicetur, *l. 4. c. 3. d. 7. a. 2.*

VI. Item participans de præda, aut quoquomodo cooperans, ut agens excubias, applicans scalas, parans instrumenta, conficiens litteras, &c. In bello iniquo tormenta advehens &c. Excusantur tamen (modò actio per se non sit mala) qui ea non sponte, sed justo metu coacti faciunt: v. g. cùm rustici furto à solis militibus facto, coguntur eorum prædas vehere, vel pecora abigere, *Less. num.* 29.

VII. Item tenentur causæ, quæ privativè ad damnum alterius concurrunt; nimirum mutus, sive non clamans, cùm potest, aut non obstans, non manifestans, sed tunc tantum, quando tales ex aliquo pacto, vel officio, vel stipendio, &c. tenentur ex justitia damnum cavere, S. Thom. 2. 2. *q. 62. a. 7.* Sic Princeps, Magistratus, belli Dux, tenentur ad restitutionem damnorum, quæ à feris, latronibus, militibus, ob ipsorum culpabilem negligentiam dantur. Item Consiliarii, Canonici, tacentes, absentantes se, non impedientes iniquam constitutionem, vel electionem. Item tutores, administratores bonorum, &c. non impedientes damna Pupillis, Minoribus, Ecclesiæ provenientia. Item custodes montium, vinearum, sylvarum, agrorum, piscinarum, qui damna non impediunt, vel facta non manifestant, Mol. *d. 116.* Fill. *t. 32. c. 3. q. 12.* V. suprà *l. 3. t. 3. c. 2. d. 4.* Item Principes & domini Territoriorum, si sciant vias publicas infestari prædonibus, &, cùm possint, non impediant, tenentur mercatoribus, & ceteris viatoribus damna, quæ ab istis accipiunt, compensare, Dian. *p. 8. tr. 7. Res.* 38.

VIII. Supradicti non tenentur ad restitutionem, quando non fuerunt causa efficax damni; ut v. g. si fur, homicida, non fuerit efficaciter motus mandato, consilio alterius, sed nihilominus absolutè erat facturus. Item si v. g. in

Ca-

,, Capitulo alii ante te dederint suffragium, ita ut videas te ni-
,, hil impetraturum, etsi neges: tunc enim non teneris resti-
,, tuere; licèt pecces, pro qualitate damni, addendo tuum,
,, vel mandando, consulendo, &c. Bon. *l.c.*
,, IX. Probabile est, non teneri supradictos, si non sit mo-
,, raliter certum, eorum mandatum, consilium, efficaciter
,, influxisse: quia in dubio melior est conditio possidentis,
,, præsertim circa materiam justitiæ, Less. *n.*38. Bon. *q.*4. *p.*2.
,, Dian. *par.*3. *tr.*5. *R.*24. Tann. 2.2. *d.*4. *qu.*6. *d.*14.
,, X. Nec tenentur, si efficaciter tantùm concurrant ad cir-
,, cumstantias, & modum actus damnosi; v.g. si quis tantùm
,, impellat alium, ut citiùs, vel animosiùs, hoc vel illo loco
,, vel modo noceat. V. Laym. *l.*3. *s.*5. *t.*2. *c.*5. *num.*5.
,, XI. Nec tenetur, qui deliberatè volenti inferre magnum
,, damnum suadet, ut minus eidem inferat: quia tunc utiliter
,, alterius negotium gerit. Dicò *eidem*: quia non licet impedi-
,, re damnum unius cum injuria alterius.
,, XII. Non tenetur item (contra *Nav. Aug. &c.*) Confes-
,, sarius, etsi ex officio confessiones audiat, ut Parochus &c.
,, si ex negligentia, vel ignorantia, pœnitentem non moveat
,, aut obliget ad restitutionem: quia etsi ex officio teneatur be-
,, ne instruere pœnitentem, ideoque peccet graviter omitten-
,, do, quando est necessarium; non tamen ad hoc tenetur ex
,, obligatione erga tertium, quasi ex justitia debeat ejus dam-
,, num cavere, aut procurare, ut hoc ei compensetur. Secus
,, tamen dicendum videtur, si positivè restitutionem impediat
,, ex malitia, imò etiam ex ignorantia crassa, vel culpa lata,
,, quia tunc consilio suo est causa efficax damni, vid. Less. *n.*77.
,, *&* 79. & Bon. *de rest. d.*1. *qu.*2. *p.*11. Laym. *l.*3. *t.*4. *c.*7. & infrà
,, *lib.*6. *t.*4. *c.*2. *dub.*5. *resp.*3.

ADDENDA.

21 QUæst.7. *An movens aut inducens ad damnificandum alteri, restituere teneatur?* Resp. Teneri, hinc *Innoc. XI.* damnavit hanc 39. prop. *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati:* Notatque Carden. *in* 2. *crisi d.*23. *n.*130. illum dici movere qui mandat, consilium dat, consentit, adulatur, ideoque causa est, quòd inferatur damnum, de quibus in seqq. dicetur: de illo autem, qui tantùm exemplo suo movet ad damnum alteri inferendum aut cum alio concurrit ad damnum, videri possunt dicta *p.*1. *num.*1009. *& seqq.*

22 *Q.*8. *Quid circa mandantem sit addendum?* Resp. seqq.

23 §.1. Mandans dicitur ille, qui de facto jubet, quamvis de jure careat potestate jubendi: quòd si potestatem jubendi habeat & innuat se velle aut cupere, ut fiat, censetur jubere, hinc *L.*1. *ff. mandati* dicitur, sive *rogo* sive *volo* sive *mando*, sive alio quocumque verbo scripserit, mandati actio est.

24 §.2. Mandans tenetur etiam ad restitutionem damnorum, quæ causantur mandatario, id est, illi, qui mandatum exequitur, nisi fortè aliter contraxisset cum illo, v.g. ut faceret pro certa mercede, ita cum aliis Laym. *lib.*3. *s.*2. *cap.*6. *& t.*4. *cap.*26. *à num.*3. *& c.*27. *num.*2. Ratio est, quia mandatarius sub illa conditione suscipiebat executionem mandati, ut mandans subiret onus, quia ipse erat instrumentum mandantis.

25 §.3. Si revocatio mandati non innotuit mandatario; aut si innotuit, sed per errorem judicata est non fuisse seria; aut si judicata est fuisse quidem seria, sed mandatarius posteà invincibiliter illius immemor damnum executus est, mandans tenetur ad restitutionem, quia tum adhuc damnum verè sequitur ex injusta actione præterita mandantis, Lugo *d.*19. *sect.*2.

26 §.4. Mandans non tenetur restituere damna, quæ mandatarius intulit, excedens fines mandati, quando in ejus potestate fuit eos fines servare, uti si mandavit tantùm vulnerari, & ipse volens occidit, ita *Dicastill.* Si tamen mandasset occidi Titium, & mandatarius per errorem occideret Cajum, mandans teneretur ad damna ex morte Caji, quia ex ipsius mandato sequeretur, Suar. aliique cum Dian. *p.*8. *t.*7. *R.*33. *& p.*11. *t.*6. *R.*19.

27 *Q.*9. *Quid circa consulentem?* Resp. §.1. Consulens etiam intelligitur ille, qui rogat, hortatur, ostendit modum, quo fiat, suggerit motivum faciendi, promittit aliquid ut fiat.

28 §.2. Si quis dedit simplex consilium, vel nudè rogavit aut quasi imperando author fuit, ut inferretur damnum alteri, non suggerendo modum, quo fieret, nec motivum inferendi, si ille consilium illud suum revocarit ante damnum illatum, non tenebitur ad restitutionem, quia si revocetur, non perseverat moraliter in ordine ad influendum in tale damnum: è contra si suggesserit modum, quo damnum nunc inferri posset, aut motivum, quod movere pergat, aut si dederit consilium utile illi, qui damnum erat illaturus, quamvis ante damnum illatum conatus sit consilium suum revocare, tamen tenetur restituere, etiam in eo casu, quo alter initio acceptare noluisset consilium, dummodò posteà motus illo, operetur, ita Lugo Less. *lib.*2. *c.*13. *n.*16. Carden. *in* 2. *crisi d.*23. *n.*135. Contra Nav. Medin. Salon. & alios, quorum sententiam *Less.* dicit etiam esse probabilem. Ratio est, quia modus ille aut motivum aut utilitas suggesta pergunt adhuc movere, ergo consilium manet causa efficax damni. Quòd si dedisset consilium falsum vel inutile, & ante damnum illatum ostenderit esse tale, non tenebitur restituere, quia jam desierat tota ratio motiva, quam habuerat consilium. Vide dicenda *num* 56.

§.3. Consulens damnum, quod alter consuluisset, tene- 29
tur restituere, uti dicetur num. 49. Quod si quis non primò moveat alterum, sed cum jam motum & nihilominus factum, etiam suo consilio vel aliter moveat, non tenebitur restituere, uti cum communi Less. *n.*4. quia non est causa efficax damni, hæc enim jam ante posita erat, neque damnum sequitur ex vi consilii ipsius, sed hoc consilium est tantum quid consequens.

§.4. Si solum tuum consilium non fuisset ita efficax, ut mo- 30
visset, movit tamen ut conjunctum cum aliis, teneris restituere, sive alia consilia partialia fuissent sine tuo consilio efficacia sive non, ita Lugo *d.*19. *n.*8. *&* 82. Ratio est, quia licèt se solo non fuisset, tamen reipsa in his circumstantiis consilium tuum est causa efficax damni, uti etiam tum fuisset, si nullum ex partialibus consiliis fuisset se solo sufficiens, sed tantùm conjunctim. Vide dicenda n.53. & Ills. *t.*4. *d.*3. *num.*176.

§.5. Qui furi parato post octo dies furari, suadet furari ho- 31
die, tenetur restituere, quia fur intereà potuisset impediri vel mutare voluntatem, ergo jam consulens est causa efficax damni quoad substantiam, uti rectè Mol. *d.*736. *n.*3. excusat tamen Lugo *n.*15. si non suasit absolutè furari, sed tantùm circumstantiam temporis, v.g. quia certò prævidebat post octo dies causandum esse majus damnum, & consentit Illſ. *num.*186.

§.6. An & quomodo peccet contra justitiam, ac consequenter teneatur restituere, qui alteri suadet, ut furetur Petro potiùs quàm Paulo, vel potiùs diviti quàm pauperi, dictum est l.a. à n.225.

§.7. Si fur seriò minans mortem petat sibi ostendi rem alie- 33
nam, quam vult furari, possum ostendere: nec teneor restituere, quamvis addiderim, *ibi est accipe*, per hoc enim non sum causa damni, quod illatum fuisset, quamvis non dixissem, ut acciperet; ostendere autem poteram ob metum mortis. Quòd si jubeat sibi ostendi meum, & ego ostendam alterius thesaurum, teneor restituere, quia sum causa damni, fur enim non habebat determinatam voluntatem ad thesaurum alterius. Si dicat, ostende thesaurum Petri, alioquin auferam tuum, possem ostenderet thesaurum Petri, quia ad hunc habebat determinatam voluntatem, nec cum tanto damno meo tenebar non ostendere, præsertim cùm ostensio haberet se indifferenter, secundùm se, & illa posita tantùm permittam furtum: denique si jubeat ostendi omnem thesaurum, possem ostendere alienum, celato meo, ita Less. *in auct. V. Restit. cas.*7.

*Q.*10. *Quid circa consentientem & palpantem?* Resp. §.1. Il- 34
le hic dicitur consentiens, cujus consensus requiritur, ut fiat executio injuriæ; palpans autem dicitur, qui adulatur vel laudat, sicque inducit ad faciendam injuriam tertio.

§.2. Si consentias, antequam sit posita causa efficax dam- 35
ni, quamvis scias illam sine te adhuc ab alio esse ponendam, nihilominus teneris restituere, v. gr. tu scis, etiamsi non consentias, electionem injustam esse faciendam ab aliis, si tu prius consentias, quàm suffragia sufficientia & quidem irrevocabilia sint data, teneris ad damna inde secuta, ita Lugo *d.*19. *n.*19. & ratio dabitur num. 49.

§.3. Si adulatio non sit causa damni, sed vel sequatur post 36
damnum, vel tantùm inducat lætitiam in animum damnificantis, non est obligatio ad restitutionem; quia supponitur damnum aliunde causatum: hinc etiam restituere non tenetur, qui rati-habet illud, quod se ignorante est gestum, Less. Molin. Vasq. Dian. *p.*4. *t.*4. *R.*64. Si tamen laus vel adulatio esset causa, cur restitutio non fieret, jam causaret obligationem restituendi.

*Q.*11. *Quid circa illum, qui dat recursum vel participat?* 37
Resp. §.1. Qui recipiunt vel præbent recursum injurianti, non tenentur restituere, si per hoc non sint causa damni facti, nec omissæ restitutionis, nec damni iterum faciendi.

§.2. Per participantem intelligitur ille, qui est socius injustæ 38
acceptionis, ideoque dicitur capere partem illius; de cætero qui de re jam erepta participat, tenetur ex re accepta id solummodò restituere, quod accepit.

§.3. Notarius tenetur ad restitutionem, quando conficit in- 39
strumentum, ex vi cujus posteà petetur usura, quia verè participat & est concausa efficax damni, uti etiam erit, si scribat sententiam apertè iniquam, ex vi cujus facienda sit executio.

§.4. Si tradas Titio vinum nomine tuo vendendum, sciens 40
Titium admixturum aquam supra morem licitum, vel venditurum minori mensura, participas, & teneris ad restitutionem damni ementibus causati, Sanch. *l.*1. *c.*7. *d.*37. Lugo *d.*18. *n.*84. contra Dian. Ratio est, quia es causa efficax damni,

ni, cùm tu sis ille, qui vinum vendit per Titium velut instrumentum.

41 *Q.12. Quid de muto, non obstante, non manifestante?* R. §.1. Ille hic dicitur mutus, qui ante damnum illatum non monet, non clamat, non impedit; Ille dicitur non obstans, qui dum fit damnum, non defendit, non prohibet, non custodit rem: ille dicitur non manifestans, qui post damnum non admonet, non revelat: hi omnes si non teneantur ex officio vel contractu vel stipendio, peccabunt tantùm contra charitatem, si omittant, quando sine incommodo possent.

42 §.2. Si Princeps hic addicat fisco merces Hollandorum, qui vicissim fisco addicant merces Titii hujatis existentes in Hollandia, fieri potest, ut teneatur compensare damna, nam si hoc fecit præcipitanter non tentata prius amica compositione, aut si illam confiscationem ita occultè fecit, ut rescire non potuerit Titius & sibi cavere, est causa injusta damni, quia non præmonuit, Less. *in auct. v. Restit. cas.* 14.

43 §.3. Si scias alium velle tuo nomine damnum inferre, & non prohibeas, teneris restituere, si alter sciebat suam voluntatem tibi esse notam, nec illi contradicis, illa enim taciturnitas est approbatio, per quam damnificatio promovetur, Rebel. Dian. *p.4.s.4.R.64.* & alii cum Illſ. *t.4.d.3.num.* 180.

44 §.4. Si Sempronius pravo animo, sed sine vi vel fraude impediat Titium volentem impedire damnum Caji, peccat quidem Sempronius, sed non tenetur ad restitutionem faciendam Cajo, quia non plus tenetur, quàm teneretur Titius, si malitiosè permisisset damnum Caji, sed Titius non ideò teneretur ad restitutionem, quia non peccasset contra justitiam, sed tantùm contra charitatem, ergo: ita Mol. *d.735.n.4.* Less. *l.2.c.* 13. *num.*56. Lugo *d.19.num.* 101. contra Nav. & Molin.

45 §.5. Si fur, ut tu taceas, donet tibi partem rei furtivæ, teneris hanc restituere, quia non erat furis, sed ejus, cui furatus est: si autem donet aliquid de suo, non teneris restituere illi, cui furatus est, quia sine injustitia potuisti tacere, uti suppono; nec teneris furi restituere, quia turpe lucrum post opus impletum retineri potest, uti dicetur n.489. docetque Lugo *n.* 104.

46 §.6. Si famulus advertat alium famulum vel domesticum furari ex rebus domini & taceat, non tenetur restituere, nisi custodia rei esset ipsi specialiter commissa, uti communiter tenent omnes apud Lugo *n.*105. cum Illſ. *n.* 187. sed si extraneus furetur, probabilius est, si taceat, teneri restituere; quamvis cura rei non sit ipsi specialiter commissa, uti tenent *Nav. Less. Lugo* & alii contra *Mol. Rebell. Bonac.* & alios; dicitque idem *Lugo* cum aliis in casu, quo alius famulus vel domesticus furaretur & vellet fugere, quia tum censeretur esse velut extraneus; Ratio autem est, quia sic habet communis persuasio, estque hoc quasi de jure Gentium, inquit Less. *n.*75. quòd cuivis famulo commissæ sint res sui domini contra injurias externorum.

47 §.7. Si Titius in via advertit prædones, & ab occurrentibus interrogatus neget se advertisse, ideoq; hi quasi securi pergant ac spolientur, Titius tenetur hæc damna compensare, quia fuit iniqua horum causa: quamvis enim ex justitia non teneretur manifestare prædones, tamen ex justitia tenebatur non occultare, & non inducere alios per mendacium, ut iter prosequerentur, quod fecit asserendo nullos prædones esse in via, ita Sylv. *in Res. Cas. p.2. V. restitutio cas.* 1.

48 §.8. Custodes nemorum, qui non deferunt cædentes ligna, vel venantes contra prohibitionem &c. tenentur compensare damna inde enata domino nemoris, ita cum aliis Lugo *d.*37. *n.*101. Ratio est, quia ex officio & justitia tenentur deferre, ad hoc enim sunt conducti; hinc tenentur ea damna primo loco compensare, si illi, qui ligna cædunt vel venantur, non teneantur restituere, quando nempe leges, quæ ipsis hæc prohibent, sunt tantùm pœnales. Addit tamen Lugo *num.*102. non teneri restituere pœnas, quas domini accepissent ex illis delationibus, eò quòd officium illorum non sit locupletare dominos ex lucro pœnarum, sed tantùm conservare res sibi commissas, & de hoc plura dicentur à num.82. Quòd si custos nemoris acceperit pretium, ut non accusaret, non tenetur hoc dare domino nemoris, uti rectè Lugo & Petsch. *pag.*140. non enim apparet, unde oriretur hæc obligatio: de hoc videri potest etiam Dicast. *de Restit. d.6. d.* 4. Itaque satisfacit compensando damna in nemore causata, v. g. si considerabile damnum sit illatum arboribus, si feris occisis & deficiente venatione minori pretio elocetur aut vendatur nemus. Quod autem dictum est de custodibus nemorum, valet etiam de aliis, v.g. de apparitoribus, qui inveniunt noctu gestantes arma contra prohibitionem penalem; item de illis, qui permittunt defraudari gabellas & telonia: ad quid autem teneantur, qui per mendacium negant propria delicta aut aliena, vel qui per fraudem dissimulant, aut non condemnant ad pœnam lege impositam, sicque fiscum privant ejusmodi mulcta, dicetur à num.82.

49 *Q.14. Ad quid teneatur Cajus, qui est quidem causa damni, tamen quamvis ipse non fuisset causa, idem damnum ab alio fuisset causatum?* Resp. Tenetur ad totum compensandum, ita Caj. Sot. Mol. Vasq. Less. *l.2.c.13.n.2.* Lugo *d.* 19. *num.*6. Illſ. *t.4.d.3. num.*177. aliique contra Nav. Silv. Palud. & alios. Ratio est 1. quia est efficax causa damni illati: 2. Si ipse non teneretur, fieri posset, ut nemo teneretur, quia de unoquoque cooperatore potest esse verum, quòd si ipse non intulisset, alter intulisset; itaque sicuti quivis alter, qui intulisset, contraxisset obligationem restituendi, ita contraxit Cajus reliquos præveniendo. Rectè tamen notant Layman & Burgh. *cent. 2. cas.* 69. eum, qui v.g. tenet scalas, si sine eo subsidio nihilominus à fure illatum fuisset damnum, non teneri ad restitutionem, quia tantùm est causa modi, v.g. quòd faciliùs vel celeriùs furaretur.

Q.15. Ad quid teneatur, qui est causa damni, non totius sed tantùm majoris? R. Tenetur restituere illum tantùm excessum, cujus est causa, v.g. qui alicui causaturo damnum 10. aureorum, author est, ut causet damnum 15. aureorum, tenetur tantùm hos quinque restituere, quia non fuit causa efficax totius damni, sed tantùm damni horum quinque, quod erat divisibile à damno reliquorum, ita Mol. *d.* 736. *n.*2. Bonac. *de Restit. d.* 1. *q.2. p.7.* Less. *num.*6. Lugo *num.*4. 50

Q.16. Ad quid teneatur Confessarius temerè deobligans pœnitentem à restitutione? R. Hoc resolvetur *de Pœnit. c.2. dub.* 6. 51

Q.17. An etiam ille teneatur restituere, qui dubitat, an efficaciter sit cooperatus damno? R. Hoc dicendum *num.*574.

DUBIUM III.

An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, & quo ordine? 52

RESP. Cùm plures damnificantes, vel seorsim singuli rem suam agere possint, vel conjunctim, atque alii aliis plus minusve in damnum influere, hinc ex tali ordine & mensura influxus ordo, & mensura restitutionis desumenda est. Ita *comm. Doct. Unde resolves:*

I. Si plures absque consensu, quisque per se seorsim, & casu concurrant ad damnum, singuli non plus tenentur restituere, quàm quod quisque per se damni intulit. *Laym. l.3.s.2.c.6.*

II. Si plures cum consensu, & invicem juvantes, id fecerunt, singuli in solidum tenentur restituere totum damnum, quia singuli sunt causa totius damni, cùm unus juvet alterum, & procedat ex confidentia, quam habet in auxilio aliorum: Unde si unus eorum restitutionem fecit, potest à reliquis, nimirum à principali totum, aut si is nolit, à reliquis pro rata singulorum, repetere, Bonac. *de restit. d.1.q. a.p.*11. ex Vasq. Molin. Fill. &c.

III. Quòd si actio damnificans fuit lucrativa, & apud aliquem ex cooperatoribus res ablata adhuc existat, aut is eam mala fide absumpsit, tenetur is primo loco restituere ipsam, vel æquivalens, & si ille non faciat, reliqui, Less. *l.2.c.13.d.*5.

IV. Si actio damnificans non fuit lucrativa, ut quia res periit, & destructa est, ut fit, v.g. in combustione, mutilatione, detractione, tunc ante alios primò tenetur restituere, qui mandavit, vel qui causa fuit primaria, vel executor primarius; ut in bello, Princeps, & Dux, & si is non sit facturus, ut quia non vult, vel quia non potest, tenentur reliqui, v.g. cæteri milites. Quod etsi de militibus speculativè verum sit, practicè tamen ii excusantur per accidens, tum quia non possunt totum restituere: tum quia dominorum voluntas non est, nec expectatio, ut plus restituant, quàm partem suam: ideoque si hanc possunt, ad id tenentur, uti & si quid adhuc reliquum habent ex iniquo, Laym. *n.*5. ex Caj. Mol. &c. Imò Bon. *p.* 10. *n.* 13. ex Nav. *c.*17. Vasq. & Less. *nu.*37. dicit militem gregarium, qui alios non induxit, non teneri ad restitutionem totius damni illati à toto exercitu, sed tantùm pro sua parte. V. suprà *l.4.c.1.d.5.a.3.*

V. Si damnum passus condonet restitutionem principali damnificanti, etiam minus principales liberantur; non autem vice versa; quia ruente principali, ruit accessorium, non contra. V. Laym. *l.c.*

ADDENDA.

QUæst. 18. *Si singuli non fuerint causa sufficiens ad totum damnum, v. g. ad spoliandum viatorem, & tamen simul sumpti fuerint causa, an singuli obligentur ad reparandum totum damnum?* Resp. Tres sunt sententiæ, 1. est *Caj. Sot. Med. Mol. Covarr. Laym. Less. Tann.* qui absolutè affirmant, quia singuli influunt in totum damnum, uti insinuatum est n.30. 2. est *Nav. Silv. Adri.* & aliorum, qui absolutè negant, quia singuli sunt causa tantùm partialis damni, partialitate causæ, & quamvis singuli influant in totum damnum, tamen non influunt totaliter, id est, damnum non habet 53

bet totum suum esse à singulis tãquam causis seorsim sufficientibus ad ipsum totum ponendum. 3. Rebell. Lugo *d.19.n.82.* & aliorum, qui melius sic distinguunt; si singuli moveant alios ad ponendum damnum, aut si singulis non concurrentibus damnum non poneretur, singuli tenentur ad totum, quia reipsa tum sunt causa moraliter adæquata totius damni, singuli enim potuissent, & debuissent impedire, non dando suum concursum: è contra si singuli non moveant alios, & singulorum concursu sublato adhuc fieret totum damnum, singuli non tenebuntur ad totum, sed tantùm ad partem, quia singuli non posuerunt nequidem moraliter vim causativam totius damni, nec illud poterant, aut saltem non tenebantur impedire.

54 *Q.19. Quæ regulæ servire possint pro cognoscendo ordine servando in restitutione?* Resp. Sequentes, quas AA. tradunt cum Lugo *d.19.s.4.*

1. Ille tenetur prior apud quem existit res vel in se vel æquivalenter, si nempè inde factus sit ditior, quia hic tenetur non tantùm ex injusta acceptione, sed etiam ex re accepta, qui titulus est major, cùm jus Domini constanter adhæreat rei.

55 2. Si non detur causa principalis physica damni sed tantùm moralis principalis, v.g. si unus mandavit pluribus, ut damnum inferrent, tenetur priùs causa moralis, id est, mandans, causæ autem instrumentales, sive physicæ sive morales, non tenentur, nisi in defectu principalis, & non tenentur æquè primò ad partem, uti vult *Nav.* & probabile putat *Less.* Ratio est, quia qui, v.g. mandat, vult rem nomine suo fieri, ergo totum onus, quod sequi posset, in se suscipit: quod verum est, inquit *Lugo* contra *Vasq. & Turr.* quamvis causa mandans non sit Superior, dummodò causa exequens moveatur solo illius jussu; nam si simul moveretur proprio aliquo motivo, etiam videri posset partialiter principalis, & consequenter teneretur æquè primò ad partem damni secundùm modum, quo influeret hoc motivum.

56 3. Quando consilium est utile soli consultori, ipse tenetur primò, executor autem in defectu: si est utile soli executori, executor tenetur primò, consultor in defectu: si est utile utrique, uterque tenetur æquè primò pro rata, in solidum verò tenentur singuli in defectu alterius, *Less. l.2. c.10. n.41.* Lugo *d.13. n.9.* *Nec obstat*, quòd *l.2. ff. Mandati* dicatur, *Nemo ex consilio obligatur, etiamsi non expediat ei, cui dabatur, quia liberum est cuique apud se explorare, an expediat sibi consilium*, *nam* Resp. Id pro foro externo esse, in quo non præsumitur mala fides; deinde non tenetur illi, cui consuluit, si ideò patiatur damnum, quia hic consensit, alter autem non consensit, ergo si illi fuit mala fide causa damni per consilium externum, tenetur reparare, uti dictum.

57 4. Si executor nomine suo, & aliorum executus est damnum, quà executor tenetur secundo loco, sed quà nomine suo operans tenetur æquè primò; hinc omnes tenentur æquè primò, quia illorum causa factum est, & illi consentiendo ut fieret, tacitè in se receperunt obligationem, *Less. c.13. n. 47.* Lugo *d.19. num.136.137.*

58 5. Si plures causæ fuerint æquè principales, illa prius tenetur ad totum, quæ solo nomine suo fuit exequens, v. gr. commune consilium est de furto faciendo, sed à solo Cajo committitur, furante sibi, & non aliis; item plures aggrediuntur Titium, ut eum occidant, sed solus Cajus infert ictum, in utroque casu Cajus primus tenetur, quia exequendo influxit plùs nomine suo quàm alii, qui ipso restituente ad nihil tenebuntur Vasq. Mol. Less. Lugo *n. 125. & 139.* contra Caj. Ban. Sot. & alios dicentes cæteros æquè primò teneri ad partem.

59 6. Post causam principalem tenetur executiva, quamvis egerit nomine alieno, quia immediatiùs & per se attingit damnum: unde causa exequens priùs tenetur, quàm subministrans instrumenta physica, v.g. exequens furtum priùs tenetur quàm applicans scalas.

60 7. Si suadens per culpabilem ignorantiam vel per fraudem induxit causam executivam injustitiæ ignaram, uti si Consiliarius induxit ita Principem ad injusta tributa vel ad injustum bellum; hic suadens tenetur prior, quia injusta damnificatio non fuit exequenti, sed soli suadenti moraliter voluntaria.

61 8. Si Cajus suaserit Titio, ut peteret à Sempronio fieri furtum, si Sempronius furetur, Sempronius prior tenetur, quia est exequens; post hunc Titius, quia immediatiùs influxit movendo Sempronium: ultimo loco tenetur Cajus.

62 9. Si plures communi consilio aliquid auferant: quilibet primo loco tenetur ad id restituendum, quod abstulit, & secundo loco ad id, quod socius abstulit, quia etiam hujus damni causa fuit.

63 10. Causæ positivæ tenentur ante causas negativas, quia positivæ procurant vel reipsa inferunt damnum, negativæ tantùm non impediunt; deinde negativæ tantùm obligabantur facere, ut damnum non inferretur ab aliis, ergo pro initio satisfaciunt, si procurent, quantùm in se est, ut reparetur ab aliis, ideoque damnificatus non habet jus primo petendi reparationem ab his, sed à causis positivis, *Vasq. Less. Laym. Lugo, Haun.* Quis autem ordo servari debeat inter causas negativas, videri potest Lugo *à n.134.* Illſ. *t.4. d.3. n. 189.* putat nullum inter eas servandum esse ordinem, fatetur tamen unam obligari ad majorem partem, prout major fuerit cooperatio.

11. Causæ positivæ secundariæ, id est, consulens, consentiens, laudans, receptans, participans, tenentur æquè primò, plus tamen vel minus pro majori vel minori influxu, *Mol. Vasq. Less. Lugo & alii.* Ratio est, quia una harum non agit nomine alterius, nec una alteri subordinatur, uti suppono, ergo non apparet, cur una debeat præferri alteri: aliud est de mandante, cui reliquæ deservientes, & ex vi mandati operantes subordinantur, hinc mandans dicitur causa principalis moralis. 64

12. Si causa principalis vel prius obligata restituerit, causæ minus principales vel posterius obligatæ ad nihil tenentur, uti habet communis cum Illſ. *n.188.* contra P. Nav. qui putat reliquas teneri ad partem causæ principali refundendam. Ratio nostra est, quia hæ tantùm tenentur in defectu priorum: è contra si causæ minùs principales vel posteriùs obligatæ restituerint, causa principalis vel priùs obligata tenetur his refundere, quia hæc absolutè obligabatur, hinc si causa secundaria hoc onus subeat, acquirit jus, quod dominus rei habebat contra causam primariam. 65

13. Quando plures tenentur æqualiter restituere, ut si decem suo consilio æqualiter influxerint in damnum centum aureorum, si unus totum restituerit, reliqui tenentur huic uni suas portiones, id est, decem refundere, quia singuli tenebantur tantùm in defectu aliorum, nulli autem licebat deficere à restitutione, neque tamen tenebantur singuli dare totum, alioquin plus restitueretur, quàm esset ablatum, ergo tenebantur suam portionem, id est, decem conferre, consequenter si unus solverit centum pro omnibus, acquisivit jus in portiones seu in decem, quos tenebantur singuli conferre. 66

14. Si unus ex illis, qui æqualiter fuerant causa damni simul, ideoque æqualiter obligabantur, nollet aut jam non posset suam partem restituere, reliqui tenerentur hanc partem ferre æquali inter ipsos divisione facta, retinerent tamen jus contra illum, qui noluisset vel tum non potuisset restituere. 67

DUBIUM IV. 68

An teneatur restituere, qui alium impedivit à consecutione alicujus boni?

RESp. Attendendum, an lædatur jus alicujus, quod à „
natura, lege, vel aliter habeat; an per vim, frau- „
dem, calumniam, & mendacia quis alium impedierit; „
num verò aliter. Inde enim apud *Laym. l.3. t.2. c.7.* & Bon. „
d.1. q.2. p.12. resolvuntur seq. Cas. „
I. Qui alterum impedivit à consecutione rei debitæ ex ju- „
stitia, tenetur ad restitutionem, *Less. l.2. c.12. num.122.* „
Fill. *t.32. num.72.* „
II. Si res non erat debita ex justitia, sed conferenda ex li- „
bera voluntate, tum qui sine vi, fraude, & calumnia col- „
latorem inducit, ut v.g. officium, vel legatum, beneficium „
Ecclesiasticum, & similia dona gratuita non conferat, „
cui apud se constituerat, aut cui petierat, sed vel nulli, „
vel alteri etiam minùs digno, etsi sæpè is possit graviter „
peccare, præsertim si id ea odio, vel alio malo fine faciat, „
non tamen tenetur ad restitutionem, Azor. *3. p. l.4. c.9.* Vasq. „
Sà, Bon. *p.12.* „
III. Si in re prædicta ex libera voluntate conferenda, ali- „
quis per vim, fraudem, vel calumniam, collatorem indu- „
ceret, ne ei daret, aut eum à petitione (cùm quivis habeat „
jus petendi) aut à consecutione talis rei, per vim, frau- „
dem, calumniam, vel mendacium impediret (cùm etiam „
quivis jus habeat, ne iniquè impediatur) is teneretur ad „
compensationem damni arbitrio viri prudentis, juxta certi- „
tudinem, vel probabilitatem, qua alter tale bonum alioqui „
assecuturus fuisse existimaretur; dummodò tamen eo sit di- „
gnus, nam si indignus est, non tenetur ad restitutionem, „
nisi famæ, si eam fortè læserit, *Less. d.18.* Molin. *to.1. d.135.* „
Sà *V. Restitutio, num.21.* V. Bon. *l.c.* „

ADDENDA.

QUæst.20. *Quæ sint hic regulæ generales?* Resp. Sanch. *in Cons. l.2. c.1. d.49. à num.9.* ponit has duas, 1. Qui impedit alium ab assecutione boni, ad quod habebat jus quæsitum in re vel ad rem, tenetur compensare damnum, quamvis fecerit sine vi, fraude, detractione, mendacio, & quamvis ea parte modi impediendi nulla adfuerit injustitia, uti si fecerit sola suasione vel precibus; ita tenent omnes, & ratio est, quia fuit causa efficax, cur alter non haberet id, quod suum erat vel sibi debebatur. 2. Qui impedit alium ab assecutione 69

ne boni, ad quod non habet jus nec in re nec ad rem, ad nihil tenetur, nisi ex parte modi impediendi adsit externa injustitia, sive, nisi impediat vi, fraude, detractione vel mendacio. Ratio primæ partis est, quia nulla injuria fit, si enim principalis, negans tale bonum, ad nihil tenetur, neque tenetur, per se loquendo, impediens: *Nec obstat*, quòd fortè impediat ex intentione damnificandi alterum, *nam* posteà *n.* 148. ostendemus non ideò incurri obligationem restituendi. Ratio secundæ partis est, quia per illa fit injuria, non tantum illi, qui facturus erat beneficium, eò quod invitus inducatur vel cogatur non dare, sed etiam illi, qui erat accepturus, vel habebat jus, ne sic iniquè impediretur voluntas benefacturi. Ex his deducemus aliqua:

70 §. 1. Qui Cajum per mendacium impedivit, ne Titio daret eleemosynam, dicendo eum non esse pauperem vel esse indignum, cum tamen sit pauper & dignus, tenetur restituere pauperi, quia licèt jus absolutum non habuerit ad eleemosynam, tamen habebat jus conditionatum habendi illam, si Cajus dare vellet, & habebat jus absolutum, ne sic iniquè impediretur, hoc autem jus damnosè violatum est, ergo debet is, qui violavit, damnum reparare, Sanch. *n.* 27.

71 §. 2. Si Cajo traditi sint aurei centum distribuendi decem pauperibus studiosis cum proportione ad cujusq; meritum, ut nempè dignior plùs accipiat quàm minùs dignus, si Cajus hos distribuat, non secundùm meritum sed secundùm affectum, facit injuriam & tenetur restituere dignioribus, ita S. Th. 2. 2. *q.* 62. *ar.* 1. *ad* 3. Lugo *disp.* 1. *num.* 49. Burgh. *cent.* 2. *cas.* 85. contra Tann. Ratio est, quia digniores ex voluntate domini ita statuentis acquisiverant jus strictum ad talem portionem, & illa proportionalis distributio erat illorum juri debita.

72 §. 3. Si bono zelo impedias donationem peccaminosè faciendam alteri, ad nihil teneris, quia justè impedis peccatum proximi: si malo zelo impedias donationem injustam, v.g rei furtivæ, etiam ad nihil teneris, quia licèt vi vel fraude impedires, non peccares contra justitiam, cùm non sit jus dandi vel acceptandi: si autem malo zelo impedias donationem, illicitam quidem, attamen non injustam, uti si donare vellet ex fine simoniæ utrimque cognitæ, etiam ad nihil teneris, etiamsi vi impedires, dummodò vis non excedat modum, quia non est contra justitiam facere, ut non detur vel recipiatur, quod sine peccato absolutè dari & recipi non potest: videri potest Tamb. *l.* 8. *t.* 3. *c.* 3. §. 3.

73 §. 4. Qui iniquè alium impedit, ne testamentum condat, v.g. faciendo ut emaneat Notarius; aut si falsum narret, ex quo alter moveatur ad revocandum testamentum vel legatum vel donationem, ut sic ipse vel alius commodum reportet, tenetur ad damna illis reparanda, ob rationem sæpius datam, Sanch. *sup.* Lugo *d.* 18. *n.* 91. *&* *d.* 37. *n.* 108.

74 §. 5. Religiosus, qui sine fraude & mendacio suadet testatori, ut potiùs suo Monasterio vel Religiosis legata relinquat, quàm Matrici Ecclesiæ, peccat graviter contra *Clem.* 1. *de privil.* apud Sanch. *n.* 28. ubi in virtute S. obedientiæ & sub interminatione mortis æternæ prohibentur id facere Religiosi, ne pax violetur inter Clericos & Religiosos: non tenetur tamen ad restitutionem faciendam vel procurandam, uti probabiliùs tenent Sanch. & Lug. *d.* 18. *n.* 95. contra Molin. quia Ecclesiæ nullum jus in re vel ad rem erat quæsitum, nec peccatum est nisi contra obedientiam debitam Pontifici, qui non præcipit reparationem damni: imò Sanch. putat Religiosum non peccaturum, si id faceret bono zelo, sciens esse majorem utilitatem testantis, & non peteret relinqui sibi vel amicis.

75 §. 6. Qui alterum impedit à consecutione boni, revelando occultum, attamen verum crimen, peccat graviter, non tantùm contra famam, sed etiam contra jus, quod habebat, ne iniquè per illam detractionem impediretur; hinc qui detraxit, tenetur reparare famam & compensare hoc damnum alterius boni impediti.

76 §. 7. Si quis per effractionem litterarum alienarum causa fuit, ut alter non obtineret aliquod bonum, tenetur restituere, & idem est, si detinuerit litteras alienas, quando ex justitia, officio vel cõtractu tenebatur tradere, quia effractio vel detentio talis erat graviter injusta, fuitque causa damni, Lug. *in Resp. Mor. l.* 5. *d.* 10. *&* *de just. d.* 18. *n.* 104. Si tamen per artificium legerit, aut effractas iterum clauserit & debito tempore tradiderit, docent Less. *l.* 2. *c.* 12. *n.* 131. Castrop. *de Benef. d.* 2. *p.* 11. §. 5. *n.* 7. Dian. *p.* 2. *t.* 6. *R.* 33. non teneri restituere, quia tunc damnum indirectè & per accidens sequitur ex injusta revelatione secreti, directè autem per se est ex jure, quod alter habebat ad instandum pro illo bono sibi comparando post obtentam illam notitiam: sed videtur idem dicendum, quoad casum sequentem, an nempè teneatur restituere, qui promovendo minus dignum impedit digniorem à consecutione beneficii, de quo dicetur *l.* 4. *n.* 591.

77 §. 8. Si Cajus mercator accepisset litteras nunciantes esse inopiam alicujus rei, ideoque Cajus coemisset vel retinuisset tales merces, posteà carò venditurus, & ut rem celaret, dilacerasset, & abjecisset litteras; si Titius hæc fragmenta litterarum collegisset, & ex illis in ordinem redactis id intelligens merces eas sibi aliunde comparasset sicque impedivisset lucrum Caji, Cajet. Silv. & Castrop. *tr.* 32. *d.* 5. *p.* 35. *nu.* 4. dicunt Titium non teneri ad restitutionem, tum quia fragmenta illa pro derelictis habebantur, tum etiam quia illa notitia per se non est causa damni, sed jus, quod Titius habuit ad emendas illas merces, postquàm cognoverat secretum; è contra Rebell. & Lugo probabiliùs dicunt teneri, quia Cajus per lacerationem satis ostenderat se invitum, ut legerentur litteræ, ergo Titius injuriam fecit legendo, ex hac autem videtur proximè secutum esse damnum.

78 §. 9. Si Cajus aliquo negotio, v.g. invitando ad prandium, occupet procuratorem Titii, ne possit huic aliquod bonum obtinere, Cajus tenetur damnum compensare Titio, si procurator ex officio, vel contractu tenebatur tum agere causam Titii, quia Cajus fecit fraudem, per quam est causa damni, ad quod vitandum procurator ex justitia tenebatur: si autem procurator erat voluntarius, & spontè vel ex amicitia volebat servire Titio, & Cajus ita tacitè circumvenit cum ignarum intentionis suæ, adhuc videtur teneri restituere, quia adfuit fraus, nam invitando ad prandium aliud significabat, & aliud intendebat, ita Lug. *d.* 18. *n.* 103. Denique si procuratorem suæ intentionis conscium ita impedivit, ad nihil tenetur, quia deceptus non est, sed liberè abstinuit à procuratione.

79 §. 10. Si Titius careat aliqua conditione ad hoc requisita, ut possit dare suffragium, & nihilominus det illud Cajo, sicque faciat, ut Sempronius non obtineat aliquid, quod alioqui erat obtenturus, Titius tenetur compensare damnum, quia per fraudem iniquè impedivit: si tamen solùm deesset aliqua solemnitas, v.g. inscriptio in matriculam philosophorum, dummodò habeat omnes substantiales conditiones ad potestatem suffragii requisitas, validè suffragabitur, nec tenebitur restituere, uti fusè Sanch. *in Cons. l.* 2. *c.* 1. *d.* 52. *&* 53. Quid autem dicendum sit de illo, qui admittit, v. g. Beneficium non habens qualitatem ad illud requisitam, dicetur *l.* 4. *à n.* 734.

80 §. 11. Mercator, qui vi, fraude vel mendacio impedit, ne ad civitatem afferantur aliæ merces, ut ipse cariùs vendat suas, tenetur non tantum ementibus aut Reipub. excessum pretii, sed etiam aliis mercatoribus lucrum cessans restituere, quia est injusta causa utriusque damni, ita cum aliis Sanch. *d.* 39 *n.* 35.

81 §. 12. Si Cajus ludimagister aut præceptor discipulos, quotquot potest, ad se trahat, quia putat id discipulis utilius esse, non peccat, licèt damnum patiantur alii, quia ad hoc faciendum justa causa movetur, si autem faciat tantùm ad utilitatem suam, & discipuli necdum fuerint sub disciplina alterius, etiam non peccat, quia tum sunt vagi, & cuique licitum est utilitatem suam quærere mediis licitis: si autem fuerint sub disciplina, v.g. Titii à quo abstrahat etiam sine vi, fraude vel mendacio, aliqui cum Sanch. *in Cons. lib.* 1. *c.* 3. *d.* 3. *n.* 5. docent peccare mortaliter contra charitatem, si Titius inde patiatur notabile damnum honoris vel lucri, quia habebat quoddam jus ad illos discipulos: præterea S. Antonin. Silv. & Nav. dicunt Cajum, si abduxit ex odio vel sine justa causa, teneri damna compensare Titio, sed Sanch. dicit, si vis, fraus & mendacium abfuerit, non deberi restitutionem, quia Titius non habebat jus strictum ad illos discipulos, & sicuti poterant sine injustitia spontè sua decedere, sic poteris sine injustitia suadere. Hinc Lugo *disp.* 37. *num.* 111. Cajum excusat à mortali, uti & Advocatos, Medicos, Mercatores aliosque similes, qui sine vi, fraude & mendacio, quamvis cum aliorum præjudicio, curant ad se trahere illos, qui alios frequentabant, quia charitas non obligat ad consulendum bono proximi cum magno suo, vel amici incommodo.

82 §. 13. Qui justè interrogatur, & fraude vel mendacio declinat mulctam imponendam sibi vel aliis ob delictum, secundùm multos apud Dian. *p.* 3. *tr.* 6. *R.* 25. tenetur restituere, quia Fiscus vel Resp. supposito delicto videtur habere jus ad eam mulctam: oppositum tenent Sanch. *in Decal. lib.* 2. *c.* 22. *n.* 22. *&* *in Cons. lib.* 2. *c.* 1. *d.* 52. Less. *lib.* 2. *c.* 13. *n.* 73. Lugo *disp.* 18. *n.* 108. *&* *d.* 37. *num.* 110. aliique cum Dian. *sup.* tum quia Fiscus ante sententiam non habet jus ad illam pœnam, uti notant Sanch. *d.* 49. *num.* 32. & Less. *c.* 12. *n.* 136. tum etiam quia fraus illa vel mendacium videtur remotè & per accidens tantùm conjungi cum illo damno, directè enim tantùm tendit ad damnum à se vel alio avertendum; hinc principium illud, quòd is, qui per fraudem vel mendacium impedit bonum alterius, teneatur reparare damnum, sic intelligunt Sanch. & Lug. *n.* 107. quòd verum sit, quando impedimentum fit per actiones proximè conjunctas cum illo damno, tunc enim justitia obligat ad tales actiones omittendas; si autem tantùm remotè, & per accidens sint conjunctæ, tunc justitia non videtur obligare ad eas omittendas, & ideò docent iidem AA. eos, qui etiam per fraudem impediunt, ne quis accusetur, non teneri restituere mulctam alioquin pendẽdam, quia quamvis Fiscus fortè ha-

habeat jus, ne per fraudem proximè & directè impediatur à tali mulcta consequenda, id tamen non videtur hic fieri, cùm intentio impedientis non feratur directè & proximè in damnum Fisci, sed in defensionem amici vel occultationem delicti, ex quo per accidens sequitur illud damnum Fisco; atque ex eodem fundamento docent Beja *p.* 1. *cas.* 58. & Lugo *n.* 119. testes vel Advocatos aliosque similes, qui falsò defendunt reum, sicque impediunt, ne mulctetur, non teneri restituere Fisco hanc mulctam, quia fraus tantùm indirectè & remotè videtur causare hoc damnum. Contradicunt tamen etiam in hoc alii cum Rebell. quorum sententiam vocat communem Illſ. *t.* 4. *d.* 3. *n.* 167.

83 §. 14. Si procurator fiscalis sit causa, cur Fiscus non accipiat mulctam per leges impositam delicto, Med. Rebell. Medin. & alii dicunt teneri restituere, quia ex officio & ex promissione tenetur procurare commoda, & cavere damna Fisci: item tenetur procurare, ut delicta puniantur, ergo hoc negligendo facit injuriam, uti alii non manifestando aliquid, quod ex officio vel contractu manifestare tenentur, secundùm dicta *n.* 48. hinc Suarez aliique multi dicunt saltem Judicem teneri restituere mulctam, si hanc reo non imposuit, aut sine causa relaxavit vel imminuit, & hæc sententia videtur valdè probabilis: nihilominus quoad utrumque contradicunt Vasq. Tann. Less. Dian. Salas, Lugo *d.* 37. *n.* 113. Illſ. *t.* 1. *d.* 2. *n.* 77. dicentes nullum eorum ideò teneri restituere, tum quia eorum officiũ primariò est ad hoc, ut delicta delata non fiant, & secundariò tantùm ordinatur ad emolumentum Fisci, tum etiam quia ejusmodi mulcta debetur tantùm ex justitia vindicativa, non autem commutativa, cujus solius violatio causat obligationem restituendi, uti insinuatum est *p.* 1. *n.* 1013. Ad quid teneantur custodes nemorum aliique similes, qui non accusant cædentes ligna aut venantes contra prohibitionem, dictum est *n.* 48. Ad quid autem teneatur homicida illius, qui aliis bona præstitisset, dicetur posteà *n.* 310.

DUBIUM V.

Cui, vel quibus restituendum?

84 RESP. Attendendum ad naturam justitiæ, & quis damnum patiatur, quidve ratio, & leges ferant communiter. V. Less. & Laym. *l.* 3. *t.* 2 *c.* 9. *Unde resolves:*

I. Quando bona restituenda, sive debita quæcumque, sunt incerta, hoc est, cùm, cui debeantur, ignoras, aut adire non potes, aut illis restituere, tunc si ea habeas sine delicto, ut si invenisti, vel à mercatore v. g. per errorẽ accepisti duas ulnas panni pro una, & jam is discessit nec scis, quò abierit, teneris adhibere aliquam diligentiam inquirendi, post quam si spes non sit sciendi dominum, probabile est, quòd non tenearis ea dare pauperibus, (licèt ita plerique cum D. Th. sentiant, & sit magis pium, ac practicè suadendum) sed possis tibi retinere, ut docet P. Nav. quem sequitur Laym. hic & Less. *l.* 2. *c.* 14. *n.* 48. idque Dian. *p.* 1. *t.* 3. *m.* R. 5. dicit esse tutum in praxi: Si verò ea habeas ex delicto, ut furto, usura, &c. teneris ea restituere pauperibus, vel Ecclesiæ, hospitali, &c. quia debet tunc fieri restitutio meliori modo, quo potest, ut saltem, cùm corpori domini non prosit, prosit ejus animæ, dum in pauperes extenditur. *Ita communiter Doctores*, ut V. apud Laym. *hic*.

II. Qui multis minutis furtis, v. g. olei, panis, vini, &c. damnum intulit multis civibus, eum teneri restituere, non pauperibus, sed ipsis civibus, (minoris deinceps vendendo, aut majore mensura, donec veniatur ad æqualitatem) dicit Mol. At Vasq. & Escob. dicunt esse probabile, quòd possit dare pauperibus, præsertim civitatis ejusdem.

III. Quando bona sunt certa, ordinariè restitui debent possessori justo, à quo accepta sunt, vel cui damnum illatum; etsi is non sit immediatus dominus: Unde quod acceptum est à depositario, commodatario, conductore, custode, administratore, debet non domino, sed ipsi restitui, quia alioqui ipsi fieret injuria, si jure possessionis, detentionis, custodiæ, aut utilitatis spoliarentur, & damnum atque lucrum cessans compensari deberet.

IV. Excipitur tamen hinc, 1. Si eorum nihil interesset, ut sine illorum damno, infamia domino restitueretur. 2. Si probabiliter ipsi putarentur rem absumpturi, vel ablaturi cum injuria domini: quo modo bona Ecclesiæ, non Prælato dissipatori, sed potius Capitulo restituenda sunt. Item accepta à filio familias, pupillo, furioso, uxore, Religioso, si sint ex iis bonis, quorum administratio ipsis non competit, plerumque restituenda sunt patri, tutori, marito, Prælato. Sic etiam, si bona alicujus publicata, & fisco addicta sunt: tunc enim depositum, & similia debita fisco debent reddi.

V. Cùm quis ignorato domino, cui restituendum erat, non præmissa aliqua diligentia, pauperibus distribuit, non satisfecit domino posteà comparenti: secus si diligentia sit præmissa, ut V. Less. *n.* 43.

VI. Cùm dominus quidem scitur, sed ei mitti non potest sine sumptu, tunc si res malè accepta est, tenetur restituens aliquas expensas ex se facere; si autem benè accepit, non nisi expensis domini. Quando nullo modo potest mitti, expectandum est ad tempus, & si adhuc non sit spes, reputatur debitum incertum, Tol. *l.* 5. *c.* 23.

VII. Cùm quis accepit rem alienam à possessore bonæ fidei, putante rem esse suam, cùm non sit, tum si quidem intervenerit aliquod justum pactum, ut depositi, commodati, pignoris &c. illi restituendum est, & non domino. Qui tamen ex charitate monendus erit, si id ei profuturum putetur, sine alterius graviore incommodo, infamia &c. Vasq. Az. *p.* 3. *l.* 4. *c.* 3. *q.* 1. Si autem aliter accepta est, tunc vero suo domino restitui debet, si eum novisti, & absque incommodo fieri possit.

VIII. Quando à fure, vel alio venditore quis emit, sive mala, sive bona fide rem furtivam, tenetur restituere domino, non furi. *Ita* communiter Mol. Regin. *t.* 1. *l.* 10. *c.* 5. *n.* 40. Tol. tamen *l.* 5. *c.* 17. Sylv. Ant. Mald. *in* 2. 2. *t.* 4. *c.* 3. *d.* 2. probabiliter sentiunt, posse reddi furi, ut ab eo pretium suum recuperet: quia non constituit rem pejore loco, quàm ante fuerat, & consequenter ipse non infert Domino damnum. Quod Nav. Trul. *l.* 7. *c.* 11. *d.* 3. *n.* 4. admittunt cum hac limitatione, si mox non post longum tempus, contractum rescindat: vel si certò scias furem redditurum rem domino: vel si dominus rei sit mortuus, aut absit, ita ut conveniri non possit. Quòd si autem pretium suum recuperare non possit à venditore, tenetur reddere domino, & sibi damnum adscribere. Quòd si porrò sciens rem esse furtivam, emat eo fine, ut invento vero domino restituat, tunc si emit parvo pretio, tenebitur id ei dominus refundere, cùm utiliter ejus negotium gesserit: secus autem, si pretium esset ferè æquale rei, tunc enim sufficit refundere ad arbitrium viri prudentis tantum, quantum videtur meritus rem domini utiliter redimendo, v. Less. *n.* 20. Dian. *p.* 2. *t.* 3. *R.* 5.

IX. Si bona fide rem alicujus, v. g. equum emisti ab altero, v. g. Petro, & vendidisti tertio, v. g. Paulo, & posteà cognoscatur esse Joannis, eoque repetente à Paulo, Paulus repetat pretium à te, existimat quidem probabile Nav. & Dian. *p.* 1. *t.* 8. *R.* 68. non teneri te Paulo reddere, (si in nullo factus sis ditior,) sed sufficere, si tuam actionem, quam habes in Petrum, ei cedas. Verùm Sot. Salon. Less. *d.* 5. Sayr. Bon. *de Rest. q.* 4. *p.* 2. rectiùs docent, teneri te, exigente Paulo, contractum rescindere, & pretium restituere, tum quia vendidisti rem vitiosam, tum quia teneris de evictione emptori, nec eum potes remittere ad illum cum quo nihil habet negotii. Quod si tamen Paulus, cùm possit, tibi non restituat equum, sed Joanni, & hoc ipso impediat, quominus pretium tuum possis recuperare, nec tu teneris ei pretium ab ipso acceptum restituere, Bon. Less. *&c.* V. Trull. *l.* 1. *c.* 11. *d.* 5.

Quæres I. Cui restituendi, sive dandi sint thesauri, & alia inventa, quæ habentur pro derelictis?

Resp. Quando nullius Domini sunt, jure naturali & gentium fiunt primò occupantis. Potest tamen per consuetudinem, & leges aliter quid ordinari, quod servandum est. De quo V. Less. *l.* 2. *c.* 5. *d.* 15. Laym. *l.* 3. *t.* 1. *c.* 5.

Quæres II. An, & cui restituenda, quæ capiuntur venatione justè prohibita?

Resp. Id æstimandum partim ex jure naturæ, partim ex consuetudine & legibus, ac juribus particularibus, ut V. apud Laym. *t.* 3. *t.* 1. *c.* 5. *n.* 14. & Less. *d.* 8. *&* 9. & Sà v. Venatio. *Ex quibus resolvitur hic Casus:*

Venator iniquus tenetur restituere saltem damna, quæ segetibus fructibusque infert.

ADDENDA.

QUæst. 21. *An restitutio debeatur illi, qui in damnum consentit?* R. Si consensit voluntate effectivè & efficaciter cessiva juris, non debetur restitutio; si autem voluntate effectivè tantùm efficaciter cessiva juris, debetur, uti constat ex dictis *d. num.* 4. ubi rem totam satis declaravimus in exemplis. 85

Q. 22. *Quid circa res inventas vel derelictas sit addendum?* R. §. 1. Res, quæ inveniuntur, vel nunquam fuerunt sub alicujus dominio, uti, gemmæ in littore maris inventæ, & qui tales res invenit, acquirit illarum dominium per primam occupationem, nec tenetur per se loquendo, cuiquam aliquid inde dare, quia quæ nullius sunt, & alicujus esse possunt, fiunt primò occupantis, §. *feræ*, 12. *Instit. de rerum divisione. Dixi*, per se loquendo, nam jus positivum posset aliter disponere. Vel fuerunt alicujus, sed nunc nullius sunt, eò quòd earum dominus aut non existat ampliùs, neque alius post ipsum dominium 86

acqui-

acquisiverit; aut si Dominus earum existat, tamen eas non vult amplius esse suas, v.g. si abjecerit, item quia à longo tempore amisit, ideoque deposuit spem & animum recuperandi, & qui tales res invenit, etiam retinere potest, quia reipsa est nunc primò occupans. Vel denique si adhuc existat ille, cujus fuerunt, qui eas etiam recuperare velit, tamen ab inventore nescitur, quis sit Dominus, & ideò tales res dicuntur bona incerta, de quibus præcipuè est quæstio.

87 §.2. Inventor rei incertæ tenetur pro reperiendo domino adhibere diligentiam, majorem aut minorem secundùm majus vel minus rei pretium, v.g. si res magni momenti est, secundùm Lugo *disp.6.n.*138.tenetur facere, ut aliquoties promulgetur è cathedra, ut affigatur scheda publicè id notificans, aut ut imprimatur in novellis publicis: si autē minoris pretii est, ut promulgetur, v.g. per scholas, in tribu, aut ubi convenit frequentia hominum, & probabiliter esse potest talis rei Dominus.

88 §.3. Si dominus reperiatur, tenetur inventor ei restituere, nec debetur inventori ex justitia aliquid, cùm res manserit domini: si tamen esset consuetudo, vel lex vel promissio aliquid dandi, aut si labor esset positus in re invenienda, teneretur pro æquitate dominus satisfacere: ita cum aliis Bon. *de Restit. d.*1. *q.*3.*p.*4.*n.*7.Dian. *in Comp. v. Restitution.*5.

89 §.4. Si dominus non reperiatur, Sot. Mercad. Led. Sà, Sarmiento, Navarra, Mendo, Escob. Dian.*p.*1*t.tr.*8.*R.*12.dicunt inventorem posse retinere sibi, quam sententiam Platel. *p.*3.*n.*728. dicit non esse improbabilem: Amic. Tamb. Rosm. Dicast.*l.*2*t.*2.*d.*9.*n.*491.Burgh.*cent.*1.*cas.*68.Illſ.*t.*4.*d.*2.*n.*259. vocant probabiliorem; Vasq. Lest. Mald. Med. Arriag. Megal. Lop. Salas, Henr. Rodriq. Lug. *n.*138.agnoscunt probabilem: Laym. & Castrop.*de Justit.p.*19.*n.*4.dicunt valdè probabilem; Dian. *p.*2. *t.*3.*R.*5.vocat in praxi tutam: *Haun.t.*5.*n.*26. defendit ut speculativè probabiliorem, & tanquam in praxi securam; Rationem dant, quia per inventionem acquiritur dominium rei, quæ domino caret, sed res perdita, post quæsitum & non inventum dominum, est moraliter tanquam res carens domino, ergo. Aliter probant *Laym.* Castrop. & *Haun.* quia prudenter præsumitur dominum velle, ut inventor rem asservet, vel, si malit, utatur aut distrahat cum obligatione restituendi ęquivalens, si resciatur ipsum esse dominum, ita enim dicerent saltem plerique, si post amissam rem suam interrogentur: suadetque etiam aliqua æquitas, quia cùm inventor rem domini bene gesserit, inquirendo in eum, meretur sibi relinqui, si dominus non reperiatur; denique idem postulat ratio boni communis, nam si inventor sciat se nihil inde habere posse nisi molestiam in inquirendo vel restituendo, facilè fiet, ut rem relinquat, ubi jacet, quod cederet in damnum dominorum.

S. Th. 2. 2.*q.*66.*ar.*5.*ad* 2. S. Anton. Caj. Silv. Nav. Cov. Val. Med. Less. Turr. Mol.*t.*2.*d.*746. Fil.*tr.*32. *num.*85. Platel. *supra* dicunt talia non posse retineri ab inventore, sed danda esse pauperibus vel ad pias causas, quam sententiam Lug.*n.*139.dicit esse veriorem, Laym.*l.*3.*s.*5.*t.*1.*c.*5.*n.*24. vocat piam & tutiorem, Castrop. putat in praxi sequendam. Rationem dant aliqui, quia prudēter pręsumitur eam esse voluntatem domini, saltem pro utilitate animæ suæ, nulla enim inquit Mol. est gens tam barbara, quæ non putet eleemosynas esse bona opera, & si reipsa à Christianis dentur pauperibus, actus dantis, & oratio pauperis potest prodesse cuivis etiam infideli; Castrop. dat aliam rationem, nempè quia ita videtur præscriptum per consuetudinem timoratorum, qui res ejusmodi dant pauperibus, & isti consuetudini favent privilegia à summis Pontificibus concessa variis Ordinibus, qui etiam sub excommunicatione possunt compellere detentores talium rerum inventarum, ut eas sibi extradant pro redemptione captivorum, ergo signum est deberi pauperibus vel ad pias causas; de his tamen privilegiis videri potest Castrop. *supr.* & Haun. *à n.*31.

Vasq. aliique post ipsum, teste Dicast. *n.*421. dicunt Principem vel Remp. de ejusmodi rebus disponere posse, cùm enim moraliter careant domino, videntur recidere ad bona communia, de quibus potestas civilis disponere potest, si velit: quòd si non disponat, putat expendi debere ad usus pios ob rationes jam datas.

Lugo *à num.*139.sic distinguit: quando res inventa non amplius censetur esse domini, eò quòd spectatis circumstantiis non videatur possibile, ut res redeat ad priorem dominum, vel ut ipse aut ejus hæredes illam pro sua recognoscant, uti fit in thesauris, & fieret etiam in rebus amissis, si quis huc ex India reversus ibi in littore amisisset gemmam ab aliis ibidem communiter reperiri solitis non discernibilem, putat rem talem esse moraliter nullius, ideòque inventorem posse occupare tanquā suam: è contra quamdiù manet potentia ac spes dominum inveniendi, qui rem recognoscat, dicit posse servari aut etiam consumi servato pretio; si autem neque res neque pretium servari possit, dicit expendendam in usus pios; putatque hanc esse obligationem, non ex jure positivo tantùm, uti volunt Vasq. Less. Mald. & alii, sed naturæ, quia cùm res maneat sub dominio illius, qui perdidit, lex naturæ dictat, ut de illa agatur, quod dominus voluerit, voluntas autem ejus tum præsumitur esse, uti plerumque est, ut expendatur in usus pios; suadetque Lug *n.*151. si dominus rei præsumi posset esse mortuus, procuran inde Missas pro eo: deinde universaliter, ut eleemosynæ illæ fiant ab aliquo constituto in gratia, sic enim certius prosunt. *Nec obstat*, inquit, quòd dominus sit fortè damnatus, *nam* in hoc casu debebit respici voluntas hæredum, ad quos hujus rei dominium est devolutum, qui præsumuntur velle offerri saltem pro se, prout magis expediet.

Hæ omnes sententiæ sunt probabiles, sed secunda S. Thomæ magis pia est & in praxi consulenda, uti etiam notant Busemb. & Dicast. *n.*434. attamen sententia Lugonis omnibus consideratis videtur probabilior, etiam ex hoc, quòd reliquas omnes quasi inter se componat.

§.5. Si res inventa, fuerit derelicta, fit inventoris, qui primò 90
occupat, uti habetur *L.*1. *ff. pro derelicto*: hoc autem habetur pro derelicto, quod dominus non vult ampliùs esse in numero rerum suarum, tum autem censetur non velle ampliùs esse in numero rerum suarum, si abjecerit, si potens facilè recuperare negligat, vel non inquirat, si parvi momenti sit, inquit Haun. *n.*5. & ideò non videatur curare, ut recipiat: unde res ob periculum tempestatis abjecta non habetur pro derelicta, uti dicetur *n.*112. si tamen talis res naufraga esset procul abrepta à fluctibus, & dominus sciens ubi esset, non curaret recipere, vel quia parvi faceret, vel quia fugeret expensas, haberetur pro derelicta, Less.*l.*2.*c.*5.*n.*67. Etiam inde colligitur rem esse à domino derelictam, si tanta sit temporis longinquitas, ex quo perdita est, ut dominus vel ejus hæredes non possint moraliter eam recognoscere, nec aliquis sit qui sciat ad ipsos pertinere, hoc ipso enim res talis nullo pretio est æstimabilis ipsis, ideoq; nec possent vendere, ergo nullum ampliùs censentur habere illius dominium, Haun. *n.*7. Magis dubitatur, an sola voluntate possit res fieri derelicta & amitti dominium, negant Suar. & Lug. *d.*23.*n.*59. nam *l.*17.§. *Differentia, ff. de acqu. poss.* sic habetur, *Differentia inter dominium & possessionem hæc est, quòd dominium nihilominus ejus manet, qui dominus esse non vult, possessio autem recedit, ut quisque constituit nolle possidere*: hinc infert Lugo dominium non amitti ab uno, nisi in alium transferatur, quia nisi alius acquirat titulum habendi rem, ipsi manet titulus, ergo & jus; sed videtur dicendum, legem tantùm velle, quòd solo animo interno amitti non possit pro foro externo aut omninò irrevocabiliter; verùm requiratur aliquis actus externus, quo v.g. rem abjiciat, aut videns abjectam exteriùs prodat se nolle resumere, de cætero non præsumi abjecisse, cùm forum externum non judicet de internis, nec illa inspiciat: itaque si ita abjecerit etiam externo signo addito, fit nullius, & postea primò occupantis, quæ autem sit differentia inter dominium & possessionem, videri potest Lugo *n.*60.§. *dices*.

§.6. Ut res, quæ nullius est aut censetur derelicta, fiat primò 91
occupantis, debet ab eo verè apprehendi, hinc si Titius & Cajus ambulent, & Titius primus videat gemmam, quæ nullius est, velitque esse suam, Cajus autem illam prior apprehendat animo habendi ut suam, gemma est Caji, qui primus occupat, Lugo *d.*6.*n.*98.

Q.23. Quid præterea sit notandum circa restitutionem rei 92
incertæ? R. seqq. §.1. Habens rem talem non tenetur credere cuivis dicenti rem esse suam, sed examinandum, an id prudenter sit credibile: quòd si plures dicant esse suam, & omnibus consideratis dubitetur æqualiter, cujus sit, si consentiant, distribui debet inter illos, si autem non consentiant, deponenda est, ut authoritate Judicis uni assignetur; vel in pauperes est distribuenda, Bonac. *de Restit.d.*1.*q* 3.*p.*4.*n.*16.

§.2. Quando scitur rem pertinere ad unum è pluribus, sed 93
resciri non potest ad quem determinatè, debet restitui inter illos dividendo pro rata majoris probabilitatis vel dubii, quia singuli habent jus dubium ad rem illam, nullus autem certum, ergo æquitas postulat restitui illis pro qualitate dubii, Mol. Less. Laym. Castrop. aliique cum Persch.*p.*652.

§.3. Si quis ex delicto habeat bona incerta, debet restituere 94
locis sacris vel pauperibus, uti de pretio usurario definit Alex. III. *c. Cùm tu, de usuris*: idem est de acquisitis per simoniam, secundùm dicta *p.*1.*n.*239. Similiter alia ex recepta consuetudine, & communi DD. consensu restitui debent sacris locis vel pauperibus, Burgh.*cent.*2.*cas.*73.Illſ.*t.*4.*d.*2.*n.*258. Si tamen iniquus detentor sit ipsemet pauper, potest propria authoritate sibi attribuere, S. Th. Scot. Nav. Gabr. Med. *Laym.* Molin. Vasq. Sanch.*lib.*6.*cap.*11.*n.*54. aliique multi cum Illſ. *d.*3.*n.*250. Ratio est, quia paupertas est sufficiens causa retinendi. Addunt Lugo *d.*20.*nu.*8. & Illſ. *num.* 191. etiam posse retinere, si debitis ultra vires gravatus esset, tum enim esset reipsa pauper. Si tamen in aliqua Diœcesi essent specialia statuta, ut distributio eorum fieret secundùm dispositionem Episcopi vel Confessarii, uti Bonac. dicit esse Mediolani, talibus locis standum esset ejusmodi statutis.

95 *Q.24. Quid faciendum, si dominus compareat, postquam res pauperi vel piæ causæ applicata est?* R.§.1. Si prius adhibita est sufficiens diligentia pro inveniendo domino, Sot. Henr. Nav. Led. aliique cum Lugo *d.21. à num.*101. dicunt non esse obligationem restituendi domino, quamvis res adhuc extaret, quia pauper vel locus pius acquisivit dominium, tradita enim est quando dominus non poterat censeri rationabiliter invitus; è contra domino restitui debere à paupere vel loco pio dicunt Mol. Laym. Castrop. Persch. *pag.*649. Dian. *p.*11. *t.*8. *R.*12. quia prior distributio videtur facta ex conditione, si non compareat Dominus, alioquin negotium ejus esset malè gestum, ergo si compareat, distributio est invalida: utraque sententia est probabilis, sed secunda videtur probabilior; concedit tamen etiam Mol. si res illa sit à paupere alienata, non esse amplius restituendam, verùm si secunda sententia vera est, consequenter dicendum, quamdiu existit, restituendam esse, aut ejus pretium, si quia ea illo sit factus ditior.

96 §.2. Si non præcessit sufficiens diligentia pro inveniendo domino, & res adhuc existat apud pauperem vel locum pium, hi secundùm omnes tenentur restituere, & in horum defectu ille, qui dedit, quia transferri non poterat dominium, cùm dominus esset rationabiliter invitus, & qui dedit non præmissa inquisitione, domino fecit injuriam: quòd si res bona fide sit consumpta, nec quisquam ex ea factus sit ditior, tum ille solus tenetur restituere, qui dedit, quia facit injuriam sic dando, Azor. Mol. Less. & alii cum Bon. *n.*18.

97 §.3. Si Confessarius bona fide, sed non præmissa sufficiente inquisitione dixerit furi, ut rem daret pauperibus, si sit data & consumpta, probabilius est furem obligari iterum dare pretium domino comparenti, quidquid contradicat Tamb. *l.*8 *t.*4. *c.*1. §. 5. *n.*8. cujus sententiam videtur agnoscere probabilem Spor. *t.*4. *c.*4. *nn.*20. cùm dicat se non audere obligare ad iterum solvendum; sed ratio nostra est, quia si fur ipsemet bona fide dedisset absque præmissa inquisitione, utique posteà adhuc teneretur restituere ratione primæ acceptionis injustæ, quamdiu enim non est adhibita sufficiens diligentia pro inveniẽdo domino, hujus voluntas non est, ut detur pauperibus, ergo cùm diligentia illa non fuerit nec à Confessario nec à fure adhibita, præsumi non potest adfuisse domini consensum. Vide dicenda *n.*241.

98 *Q.25. Si fur rem alienam tibi donarit vel vendiderit, cui debeas restituere?* R.§.1. Si donarit, teneris restituere domino & non furi, quia prior mansit dominus, cui si restituas, non patieris grave incommodum, uti suppono: si autem restituas furi, qui non reddat domino, tu teneberis compensare damnum, cujus es causa efficax.

99 §.2. Si fur tibi vendiderit, nec possis aliter recipere tuum pretium, poteris hoc pretium repetere, permittendo ut fur rem illam recipiat, uti habet communis, quia habes jus ad tuum pretium, pro quo nihil accepisti, ergo potes illud repetere; deinde non obligasti te ad conservandam cum tanto damno rem domini, ergo permittere potes iterum eripi.

100 §.3. In hoc tamen ultimo casu, etiamsi deberes pretium perdere, probabilius videtur, quòd non possis rem reddere furi, aut positivè ad hoc cooperari, ut fur recipiat, si prævideas non esse reddendam domino, ita Caj. Med. Sot. Led. Mol. Laym. *l.*3. *t.* 4. *c.*17. §.3. *n.*24. quibus in re cõsentiunt Lug. *d.*17. *s.*2. & Platel. *p.*3. *n.*730. partim cõtra Silv. Alens. Bejam *p.*1. *cas.*63. Dian. *p.*5. *t.*14. *R.*87. Haun. *t.*3. *n.*260. Perhse. *pag.*562. Spor. *t.*4. *c.*2. *à n.*121. Illf. *t.*4. *d.*3. *n.*40. qui absolutè dicunt posse reddi furi, etiam à possessore malæ fidei: partim contra Less. Mald. Turr. Dicast. *de Restit. d.*5. *dub.*4. qui dicunt posse reddi, sed tantùm à possessore bonæ fidei, verùm non apparet ulla ratio, cur reddi possit à possessore bonæ & non malæ fidei, uti rectè Lugo *n.*37. quamvis enim emptio sit mala fide facta, cùm tamen rescindatur, aut ab initio fuerit nulla, ratione illius non magis nascitur ex redditione rei injuria contra dominum, quàm si bona fide esset facta. Ratio itaque nostra est, 1. quia si dominus rei sciret eam esse apud emptorem, justè ab hoc repeteret vel resumeret, & emptor per Judicem cogeretur domino reddere; ergo signum est, quòd ea natura rei ad hoc teneatur. 2. Res extracta è potestate furis, hoc ipso acquisivit meliorem statum, qui status spectat ad rem ipsam, & consequenter ad dominum rei, ergo qui rem illam ex hoc meliore statu rejicit in deteriorem, facit domino injuriam, sicuti si rem alienam extraxisses ex incendio, non posses citra injuriam iterum injicere, quamvis Titius tibi minaretur æquale damnum, nisi iterum injiceres.

Respondet Haunol. disparitatem esse, quòd Titius non habeat jus ad exigendam à me illam projectionem, fur autem habet jus ad repetendam rem ab emptore, quia cùm fur teneatur eam restituere domino, etiam habet jus eam repetendi, ne, si non recipiat, patiatur damnum, cogetur enim valorem illius solvere. *Contra est*, nam fur non habet jus absolutum repetendi rem ab emptore, alioquin dominus recipiens ab emptore faceret injuriam furi, quod patet esse falsum: itaque habet jus tantùm conditionatum, pro circumstantiis, in quibus prudenter judicatur velle restituere, & Dominus ipse non esset aliter recepturus, fur enim non potest repetere, nisi ut restituat; in hoc autem casu, quo fur vellet restituere, non negamus, posse reddi furi, sed tantùm in casu, quo creditur non redditurus, aut dominus aliter & cum minore periculo non est recepturus, hinc jus repetendi, quod habet fur, non fundatur in nuda obligatione restituendi, sed in hac ut conjuncta cum negatione periculi redundaturi in dominum rei, item cum negatione restitutionis aliter certiùs faciendæ.

Objiciunt 1. In jure datur actio furi, per quam possit rem 101
reposcere, ergo justè reposcit, ergo emptor tenetur ei reddere, & consequenter non peccat reddendo. R. Datur talis actio, si prudenter judicetur velle absque periculo restituere domino, quod leges illæ præsumunt, c. secus, n.

Inst. 1. Qui reddit furi, non causat pejorem statum, quàm 102
res haberet ante emptionem, ergo cùm emptio sit irrita non fiet domino injuria, si reponatur in priori statu apud furem, ita Less. R. N. cons. nam privat statu intermedio meliore, quem acquisiverat.

Inst. 2. Hic status non provenit ex ipsa re, sed ex libera voluntate ementis, ergo si rescissa hac voluntate reponat in statum pristinum, non facit injuriam, ita Dicast. R. N. cons. undecunque enim proveniat, spectat ad rem & consequenter ad dominum rei, uti à simili patet in re erepta ab incendio, ergo iniquum est iterum ex illo statu dejicere.

Objic. 2. Si emptor, ne pretium amittat, possit permittere 103
rem iterum eripi à fure, uti *n.*99. dictum est, ergo si fur velit mihi furari 100. aureos, potero aperire cistam, in qua sunt 100. aurei alieni, permittendo ut hos eripiat & mihi meos relinquat. R. N. seq. nam sic aperiendo cistam positivè cooperor & æquivalenter dico, ut loco meorum hos accipiat.

Q.26. An satisfaciat, qui restituit creditori creditoris? R. Resolvetur posteà *n.*453. & 454.

Q.27. Quid notandum sit circa bona vacantia? R. Bo- 104
na vacantia dicuntur, quæ relicta sunt à defuncto, qui nec hæredes habuit nequidem intrà decimum gradum, nec de bonis illis disposuit, & hæc jure naturæ sunt primò occupantis, quia sunt derelicta; sed per *l.*1. 4. & 5. *Cod. de bonis vacantibus*, devolvuntur ad fiscum, & quidem ad sæcularem, si defunctus fuit laicus; ad Ecclesiasticum, si fuit clericus, Laym. *l.*3. *t.*5. *c.*5. *n.*4. Busemb. referendus *n.*1153. Attamen Amicus *de just. d.*16. *n.*6. non putat possessorem ante Judicis sententiam teneri hæc bona fisco tradere, nam in eadem lege dicitur intrà certum tempus posse præscribere contra fiscum, ergo supponitur posse retinere bona fide, cùm mala fide nunquam præscribatur. Disponit etiam *Auth. Omnes peregrini, Cod. Communia de successionibus*, ut bona peregrinorum decedentium sine testamento occupari non possint ab eorum hospitibus, sed Episcopus ea tradat hæredibus ab intestato, aut eroget in pias causas, ita ut si hospes sibi inde aliquid sumpserit, triplum restituat applicandum pro arbitrio Episcopi. Sed Taberna *p.*2. *t.*2. *c.*5. §.2. loquens de illa lege ait, *vel est usu contrario abrogata: vel, ut vult* Mol. *est limitata ad eos, qui intestati decedunt in hospitalibus, Episcopo subjectis, vel, ut* Gudelinus, *ad res parvi momenti, quas peregrinus apud se habuerit:* verùm spectandæ sunt consuetudines locorum.

*Q.28. Quid circa thesauros, venas metallorum, & si- 105
miles res occultas, si inveniantur?* R. seqq. §.1. Thesaurus est res mobilis, quæ fuit alicujus, nunc autem erat profundè defossa in terram, & antiquitus deposita in usum futurum, carebatque domino, saltem ideò, quia defecit deponentis memoria. Less. Lugo & Haun. sic definiunt: vetus depositio pecuniæ vel alterius rei mobilis, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat, & ita habetur *L. Nunquam, ff. de acquir. rer. domin.* Ideoque rectè infert Lugo *disp.*6. *n.*111. si adhuc sit ejus dominus, qui sciat illud suum depositum, non esse thesaurum: deinde ex prima definitione inferunt aliqui, si res non fuerit profundè, vel non antiquitus defossa in terram, non esse propriè thesaurum: è contra Lugo putat nomine thesauri venire etiam illa, quæ non in terra sed alibi sunt recondita, v.g. in muro vel arbore, & *n.*129. dicit, si emisti saccos lanæ, vel antiquas trabes, in quibus conditæ erant pecuniæ, aut alia pretiosa mobilia, hæc dici thesauros, & de illis etiam valere dispositiones juris positivi, quas jam referemus.

§.2. Si thesaurus sit inventus in loco publico ad nemi- 106
nem spectante, totus est inventoris, §. *Thesauri 39. Institut. De rerum divisione*. Si inventus sit in loco ad aliquem spectante, etiam ad civitatem aliquam, distinguendum est, nam si inventus sit casu, media pars cedit inventori & media domino fundi, sive fundus sit sacer, sive profanus, uti habetur in *Instit.* supra, docentque AA. apud Dian. *p.*8. *t.*5. *R.*3. cum Burgh. *cent.*2. *cas.*1. quamvis ipsa apud Haun. *t.*5. *num.*14. in aliis locis, aliter loquatur, si in loco sacro aut in monumentis reperiatur, nempè ut media pars cedat fisco. Si sit inventus ex industria seu quærendo, totus pertinet ad dominum fundi, *L. un. Cod.*

De

De thesauris, probatque ex consensu Theologorum Bon. *de restit.d.*1.*q.*3.*p.*3.*n.*3. Putant tamen Vasq. Baun. Less. *l.*2. *c.*5. *n.* 59. Lug.*n.*131.& alii cum Illſ.*t.*4.*d.*2.*n.*251. non esse obligationem in hoc ultimo casu dandi domino fundi, nisi accedat sententia Judicis, quia videtur esse lex pœnalis ob præsumptionem furti, sed Bonac. & alii dicunt etiam leges illas esse absolutè dispositivas, ideoque obligare etiam ante sententiam; potuit enim Princeps aut Resp. & sufficienter declarat se velle sic transferre dominia thesaurorum, si inveniantur.

107 §.3. Si dominus fundi licentiam dederit quærendi thesaurum, Nav. & Lugo *n.* 114. probabiliùs dicunt totum esse inventoris, nisi fortè per fraudem obtinuerit licentiam, si enim dominus nihil sibi reservarit vel deduxerit in pactum, standum est jure naturæ, quo thesaurus cedit primo occupanti, cùm leges positivæ nihil disponant de hoc, si inveniatur de industria, sciente & consentiente domino fundi, dummodò tamen inventor ex inquisitione antecedente non præsciverit, uti notat Illſ. *à num.* 252.

108 §.4. Si inveniatur in fundo usufructuarii vel locatarii, hi inventores poterunt acquirere dominium vel ejus partem, sed non in quantum usufructuarii aut locatarii, quia thesaurus non est fructus fundi, unde pars, quæ competet domino fundi, spectabit ad dominum directum: è contra si inveniatur in fundo feudatarii vel emphyteutæ, his competet, quia in omnibus substituuntur tanquam veri domini, exceptis quibusdam casibus, inter quos non est thesauri inventio, Lugo *à n.* 118. Haun. *n.*18. Illſ. *n.* 356.

109 §.5. Si arte magica vel alia odiosa aut prohibita inveniatur etiam in proprio fundo, in pœnam criminis statuitur *L. unic. Cod. de thesauris*, ut pars inventori alioquin debita cedat fisco, sed cùm quoad partem illam sit lex pœnalis, Nav. Less. *nu.* 65. Lug. *num.* 131. aliique communiùs dicunt non obligare ante sententiam Judicis.

110 §.6. Si venæ metallorum inveniantur in loco publico, qui nullius est, metalla fiunt primò occupantis: è contra si inveniantur in fundo alicujus, Sot. aliique cum Less. *l.*2.*c.*5.*dub.*12. dicunt non pertinere ad dominum fundi, sed ad inventorem, 1. quia sunt aliquid ordinatum ad bonum commune: 2. Quia alioquin pictura Apellis, si fieret in vilissimo panno, deberet cedere domino panni, quod falsum est è dicendis *num.* 135. 3. Quia aliàs Principes iniquè agerent faciendo ea erui etiam in fundo alieno, reservata sibi bona eorum parte, & tantùm compensato damno, quod causatum est domino fundi: *Sed* rationes illæ non convincunt, *nam* ex 1. sequeretur, etiam non debere cedere inventori; itaque adhuc sunt ad bonum commune, quamvis fiant privatorum, qui distrahere poterunt. Nec 2. stringit, nam pictura ab extrinseco advenit, nec est pars panni, ergo non erat æquum, ut pannus longè vilior ad se traheret picturam. Nec 3. quia pro hoc poterunt esse aliæ justæ causæ; Hinc Vasq. Turr. Mol. *t.*2. *d.*54. Lugo *num.* 107. Haun. *num.*4. probabiliùs dicunt de jure naturæ spectare ad dominum fundi, quia sunt illius pars, vel saltem inter fructus naturales computari debent, uti enim herbæ, ita metalla è terra gignuntur, agente sole vel igne subterraneo, & sicuti fodina lapidum est illius, in cujus fundo invenitur; item fons illius, in cujus fundo erumpit, multò magis metallum.

111 §.7. Notat rectè Haun. *n.*18. circa inventionem thesaurorum, & Lugo *n.* 108. circa inventiones metallorum, spectandam esse consuetudinem locorum, nam hodiedum Principes aut Resp. magnam partem vel totum thesaurum sibi vendicant, venas autem metallorum magna ex parte applicant inventoribus, etiam ideo, ut eos ad quærendum incitent, & ita etiam habetur *L.*3. *Cod. de Metallariis & metallis. Cuncti, qui per privatorum loca, saxorum venam laboriosis effossionibus persequuntur, decimas fisco, decimas etiam domino repræsentent, cætero modo suis desideriis vindicando*: an autem id justè per modum tributi, an verò tale tributum sit injustum eò quòd videatur inæquale, videri potest Lugo, qui dicit justum esse, eò quòd spes ejusmodi inveniendorum parvi æstimetur, & ita statuatur pro priori ad hoc, quòd hic vel ille fundum possideat: quo autem pretio emi possit fundus, in quo scitur esse thesaurus aut ejusmodi vena metallica, de quibus tamen dominus fundi nihil scit, dicetur posteà *n.*942.

112 *Q.*29. *Cui restitui debeant res ex incendio vel naufragio ereptæ?* R. Priori domino, uti rectè Bonac. *de Restit. d.* 1. *q.*3. *p.*10.*n.*6. quia tales res manent domini, & alioquin cuivis liceret rapere quidquid posset, è domo incensa, & quamvis ille, qui eripuit, potuisset sine injuria permittere comburi vel mergi, tamen hoc ipso, quòd eripuerit, res obtinuit meliorem statum, qui status ad rem ipsam pertinet, adeoque ad dominum rei, uti *n.*100 dictum est: quod maximè valet de rebus, quas dominus in periculo naufragii ejicit, uti rectè Haun. *tr.*5.*à n.*152. nam non ideò ejicit, quòd habere nolit, sed ut evadat, vultque recipere, si possit, & non sunt in derelicto, sed in deperdito, *§.*48. *Instit. De rer. dom. l.*21.§.1. *ff. de acqu. vel amitt. possess.* hinc qui eas res rapuit, & repetenti non reddit, quadruplo tenetur, *l.*44. *ff. De acquir. rer. domin.* imò sic retinens publicatione omnium bonorum mulctatur, *Auth. Navigio, Cod. de furt. & servo corrupto:* Hinc cum aliis docet Dicast. *de Rest. d.*9. *n.*436. aliam legem aut consuetudinem, per quam talia bona fierent illius, ad cujus fundum appellerent, fore injustam: hinc etiam in Bulla Cœnæ excommunicantur, qui bona naufraga Christianorum occupant, nisi fortè censeantur derelicta, ùt diximus *n.*90.

*Q.*30. *Cui restitui debeant res in bello captæ?* R. Dominium rerum immobilium justo bello captarum acquiritur Principi vel Reip. nisi tales res iterum eriperentur hostibus, tum enim antiquis dominis restituendæ sunt, *l.*20. §.1. *ff. de capt.* tenentque AA communiter cum Dicast. *lib.*1.*t.*1.*d.* 10. *n.* 420. E contrà si sint res mobiles, distinguunt aliqui Juristæ apud Haun. *n.*60. dicentes, si sint valdè pretiosæ, acquiri Principi; si vulgares, acquiri capientibus; sed Dicast. dicit, seclusa consuetudine in contrarium, regulariter acquiri capientibus, quia §.17. *Institut. de rer. division.* absolutè sic habetur: *Item ea, quæ ex hostibus capimus, jure gentium statim nostra fiunt.* Quòd si talia capiantur, quæ hostes injustè rapuerant, de jure naturæ restitui deberent dominis, jure tamen Cæsareo ad vitandas lites fiunt capientium, si hostes ea deportarant ad præsidia vel loca tuta, Molin. Coning. Tann. Burgh. *cent.*2.*cas.*6. Valet tamen illa dispositio tantùm pro subditis Cæsari, & tantùm circa bona fortunæ pertinentia ad laicos, quia de illis solis disponere potuit jus Cæsareum: si autem hostes nondum deportarant ad præsidia vel loca tuta, aut si domini adhuc insequebantur, etiam de jure Cæsareo restitui debent prioribus dominis, Molin. Dicast. *n.*424. 113

DUBIUM VI.

De rebus, quæ debent restitui.

ARTICULUS I.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam materialem tantùm, sive à possessore bonæ fidei?

RESP. Qui bona fide damnum intulit, aut possidet aliquid, de quo posteà meliùs cognoscit, tenetur, ne incipiat esse possessor malæ fidei & detinere alienum, id tantùm, & non plus restituere, quod ex ea re ipsi superest unà cum ejus fructibus, si extent, vel quatenus inde factus est ditior, præterquam, si dominium sibi comparavit per legitimam præscriptionem. Ita comm. Doctores Mol. Sanch. Less. *l.*2.*c.*14.*d.*1. Bonac. *tom.*2.*de Restit. d.*1.*q.*2.*p.* 1. Laym. *l.*3.*t.*2.*c.*3. *Unde resolves:* 114

I. Si vestem v.g. bona fide donatam à fure aut alio, portasti, & ferè attrivisti, ac posteà dominus compareat, teneris eam, aut æqualem ei restituere, & insuper persolvere quantum attrita est, si aliàs vestem æqualis valoris attrivisses: si autem eam amisisti, aut ablata tibi est, &c. ad nihil teneris, Bon. *l.c.* Laym. *n.*1. V. Trul. *l.*7.*c.*11.*d.*1.*n.*3. Si autem res, quam à fure bona fide accepisti (sive donatione, sive emptione) sit usu consumptibilis, eamque cum tuis miscuisti, ita ut discerni nequeat, etsi deinde deprehendas furtivam fuisse, non teneris restituere, Nav. Sylv. Sayr. Less. Bon. *d.*1.*q.*3.*p.*1. quia per istam commixtionem bona fide factam, est in te translatum dominium, ut colligitur ex *L. Si alicui nummi, ff. de solut.* neque est ratio, cur hæc potiùs, quàm illa pars censeatur aliena: atque adeò periit obligatio realis, & tantùm manet personalis in venditore, V. Dian. *p.*4. *t.*4. *R.*66. Trull. *d.*3.*n.*7. Less. *n.*22. 156. 157. ubi addit, esse valdè probabile, jurique naturæ conforme, quod vetus dominus rei illius ablatæ & permixtæ (quam diu totus cumulus extat) retineat jus in re, ut ex isto cumulo sibi satisfiat ante alios; imò possit ex eo occultè accipere.

II. Milites bona fide militantes, intellecta posteà belli injustitia, id tantùm restituere debent, quod adhuc habent ex præda, & quo facti sunt ditiores, Bonac. *l.c.*

III. Qui bona fide per inculpatam ignorantiam celebravit contractum, quem posteà usurarium esse cognoscit, non pluis tenetur, quàm factus est ditior. V. Laym. *c.*3.

IV. Possessorem bonæ fidei, si adhibita diligentia incliner in eam partem, quòd res non sit sua, teneri aliquid restituere juxta inclinationem, docet Kon. *d.*34. *dub.* 10. *n.*93. At Palaus *t.*1.*d.*3.*p.*2.*n.*11. putat ad nihil teneri, quia possessio contrariis rationibus non convincentibus præponderat. Idem docet Vasq. apud Escob. *t.*3.*c.*3.*n.*154. Dian. *p.*4. *t.*3. *R.* 24. & 26. Si neglexit investigare veritatem, & deinde sciri non potest, dicit Palaus *l.c.* ad nihil teneri.

V. Si bona fide rem vendidisti dono tibi datam, teneris restituere pretium, quia factus es locupletior, & satis de-

,, bet esse tibi, non habere minus, quàm ante. Quòd si ta-
,, men apud alterum res est, is reddere tenetur. *Ib.* & Vasq.
,, *c.9.§.2.* Mol. Less. *d.1.& c.21.d.17.*
,, VI. Si bona fide rem ipse emisti, & vendidisti, absque
,, lucro, nihil teneris restituere, sed solus is, apud quem res
,, est. Mol.*l.c.* Less.*l.c.* contra Vasq. *&c.*
,, VII. Si rem alienam bona fide donasti, non donaturus
,, aliam, si hanc non habuisses, ad nihil teneris, quia non es
,, factus ditior: secus, si aliam donaturus fuisses (quia tunc
,, parcendo tuæ, factus es ditior) vel si aliquid accepisti in
,, remunerationem, Bonac. Trull. *n.6.*
,, VIII. Si aliena re lucratus es tanquam instrumento, v.g.
,, frumentum alienum aliò deportatum vendidisti, vel pecu-
,, niam alienam negotiationi exposuisti, non teneris illud lu-
,, crum restituere; quia non est fructus rei alienæ, sed tuæ
,, meræ industriæ: tales enim fructus dicuntur meræ industriæ,
,, quos ipsa natura ea se nullo modo gignit, sed tantùm con-
,, currit ut instrumentum operantis. *Lay.n.3.* ex S. Th. & aliis.
,, IX. Fructus omnes rei, sive ii sint merè naturales, hoc est,
,, qui vix ullo hominum labore egent, ut fœtus animalium, ar-
,, borum, herbæ & gramina; sive sint simul industriales, sive
,, mixti, hoc est, ad quos æquè, aut magis hominum labor cum
,, natura concurrit, ut v.g. segetes, & quæ serendo gignuntur;
,, item vinum, oleum, lana &c. quò etiam referuntur pretia lo-
,, cationis domorum, jumentorum, &c. qui fructus civiles ap-
,, pellantur, hi, inquam, fructus rei, si percepti & extantes
,, sint, domino restitui debent; deductis tamen expensis pro-
,, priis, & æstimatione laboris. Et quidem pretium locationis
,, ex re aliena debet domino restitui, licèt is rem, si penes se ha-
,, buisset, non fuisset locaturus. V. Laym.*l.c.* Si tamen fructus
,, isti reales bona fide possessi fuerint tēpore à lege præscripto
,, ad usucapiendum illos, (quòd, si adsit titulus, est biennium
,, inter præsentes, inter absentes quadriennium; si autem non
,, adsit titulus, anni 30. cum bona fide) non sunt restituendi;
,, quia usucapio transfert dominium, Salon. Trul.*l.7.c.11.d.3.*
,, X. Si à fure accepisti (sive bona sive mala fide) rem usu
,, consumptibilem, v.g. vinum, oleum, triticum, &c. cum
,, propriis ipsius furis rebus permixtum, ita ut non discerni
,, possit, non teneris restituere, si fur ad restituendum sit po-
,, tens: quia fur per commixtionem istius rei cum propria,
,, acquisivit ejus dominium, atque ideo illud tanquam verus
,, ejus dominus potuit transferre, Nav. Sanch. Less. Bon. Trull.
,, *n.6.* V. Dian.*p.2 t.5. misc. R.40.*

A D D E N D A.

115 Q*Uæst.31. An res eadem in individuo restitui debeat?* R. §.1. Valerus apud Dian.*p.2.t.16.R.29.* dicit non peccari contra justitiam, si reddatur qualiscumque in valore æqualis, quia reducitur æqualitas; posse tamen esse contra charitatem, si causetur tristitia vel ira in domino: sed dicendum est, debere ex justitia, per se loquendo, restitui eandem in individuo, nisi alteri sit acquisitum ejus dominium, ita TT. omnes communiter; quod etiam volunt Juristæ, quando dicunt rem in specie esse restituendam, uti notat Dicast.*de Rest. d.2.d.2.* Ratio est, quia res manet domini, qui salva justitia non potest cogi permutare rem suam, si rationabiliter nolit, etiamsi superadderetur aliquid supra justum pretium, uti addit Dicast. *n.134.* *Dixi* 1. per se loquendo, nam rectè docent S. Anton. Silv. Nav. Valent. Dicast. *nn.13.* quandoque posse rem aliam restitui, si alioqui aliud grave incommodum sequeretur, uti si restituēdo rem eandem fur occultus manifestaretur: addit Dicast.*n.21.* probabile esse, quòd furatus pecuniam aut aliam rem unico usu consumptibilem, satisfaciat reddendo similem, quia sola diversitas numerica non censetur in ejusmodi rebus facere inæqualitatem, unde affectio ad suam determinatè pecuniam censebitur irrationabilis: oppositum tamen tenent Covar. Medin. aliiq; multi. *Dixi* 2. nisi alteri acquisitum sit ejus dominium, tum enim posset res illa in individuo retineri, sed quia hic alter per rem alienam factus est ditior, nec leges positivæ volunt rem esse absolutè ipsius, nisi fortè in alluvione, de qua *à n.136.* & in præscriptione, de qua *à n. 468.* tenebitur restituere æquivalens: tale autem dominium rei alienæ acquiri potest permiatione, specificatione, accessione, de quibus ordine aliqua addemus.

116 §.2. Si permisceantur res liquidæ aut liquefactæ, sive sint ejusdem sive diversæ speciei, dicitur confusio, uti si ex duobus oleis fiat unum, ex vino & melle mulsum, ex stanno & argento poculum: Si permisceantur res manentes solidæ, dicitur strictè mixtio, uti si permisceantur pecuniæ, frumenta: debent tamen talia mixta post confusionem vel mixtionem esse ab invicem discernibilia: per hoc autem etiam differunt confusio & mixtio, quod facta confusione nulla pars assignari possit, quæ non habeat aliquid de utroque: sic omnis pars mulsi est partim vinum partim mel: è contra quando solida miscentur, v.g. meum frumentum cum tuo, grana manent separata, & de singulis verum est dicere, hoc granum non fuit utriusque, licèt nunc propter similitudinem discernere non possimus, cujus fuerit. Videri potest Illſ. *t.4.d.2.n.269.*

§.3. Si confusio rei alienæ cum tua fiat communi consensu 117
vel casu, sive partes sint ejusdem generis, uti partes olei tui & mei, ex quibus non resultat nisi oleum; sive diversi, uti stannum & argentum, ex quibus conflatur poculum, dominium totius est commune utrique. *Inst. supr. §. Si duorum*, 27. Si autem altero inscio vel invito rem ipsius confundas cum tua, & sint res diversi generis, quæ per ordinariam humanam artem non possint ab invicem separari, uti separari non possunt vinum & mèl in mulso, tu acquiris dominium totius mulsi, uti habetur *supra §. 25. in fine*. È contra si res diversi generis sic confusæ possint ordinaria arte humana separari, uti poculum resolvi potest in stannum tuum & argentum meum, non acquiris dominium mei argenti, sed tu tui stanni, ego mei argenti manebo dominus, & per vendicationem potero repetere, Haun. *n.114.*

§.4. Si alienā pecuniam domino inscio vel invito misceas 118
tuæ volens totam habere ut tuam, acquiris ejus dominiū, *l.78. ff. de solut.* & rationem dat Glossa, quia mixtio habet vim consumptionis: quod certum videtur; saltem quando tua erat in majori quantitate, quia pars major trahit ad se minorem, secundùm *l.23.§.4. ff. de rei vendic.* docentque Mol. Vasq. Lugo *n.166.* Dicast.*l.2.t.2.d.5.n.185.* Quòd si aliena fuisset in majori quantitate, aut etiam in æquali, secundùm Lugo non fieret tua, sed neque alterius, cùm ille non habeat voluntatem acquirendi dominium totius: si autem mixtio fiat communi cōsensu vel casu, sive sint pecuniæ sive res aliæ in *Instit. de rer. dom. §. Quod si*, 28. statuitur, ut totus cumulus sit utriusque, tum enim censetur esse voluntas eorum, ut res tota maneat communis: quod si uterq; nollet esse communem, neque etiam singuli vellent habere totum cumulum tanquam suum, singula mixta manerent propria singulorum, & per Judicem deberet singulis secundùm æquitatem pars attribui, uti habetur in *Instit. supr.*

§.5. Si fiat mixtio rerum aliarum, quæ non sunt pecuniæ, 119
ut mei frumenti cum tuo, & misceas me inscio ac invito, volens habere totum tanquam tuum, Haun. suprà dicit me manere dominum mei, partemque meam à Judice separandam esse, quia id specialiter statutum est de pecuniis in *ff. supra*, & ratio potuit esse, quia pecuniæ sunt in quotidianis commerciis, unde multæ difficultates oriri possent, si earum dominium, quando miscentur, maneret ita incertum; è contra Lugo supra dicit eandem esse rationem de frumentis & aliis rebus; idemque affirmat Dicast. *n.185.* de rebus omnibus unico sui usu consumptibilibus, quia de omnibus valet dictum Glossæ, quòd mixtio sit quædam consumptio rei.

§.6. Etiam specificatione acquiritur dominium aliquan- 120
do, uti habetur §.25. *Instit. de rer. divis.* Porrò per specificationem hic intelligitur introductio formæ novæ in materiam, seu mutatio materiæ in aliquid aliud, ita ut dicatur produci quasi nova species, uti quando ex uvis fit vinum, ex auro vas, ex lana pannus, ex tabula navis: ad specificationem autem, qua acquiratur dominium, non sufficit aliquid quomodocumque accidentaliter immutari, sed requiritur talis immutatio, ut in commercio humano fiat nova res, quæ etiam ideò efferatur novo nomine substantivo, uti ex lana fit pannus, hinc si lanam meam ex alba tantùm facias nigram, non erit specificatio, ideoque lana manebit mea, *L.26. §. ult. ff. De acquir. rer. domin.*

§.7. Si ex aliena materia facias speciem, quæ semel facta 121
non possit reduci ad priorem materiam, acquiris dominium illius speciei: è contra si possit reduci, dominium manet apud illum, cujus fuit materia, *Instit. supra §.25.* item *L.7.§.7. ff. supra*, sic vinum ex uvis factum non potest redire ad uvas, hinc si expresseris vinum ex meis uvis, acquiris vini dominium, sed mihi competit actio personalis in factum contra te; è contrà vas ex auro factum potest resolvi in aurum, hinc si feceris vas ex auro meo, dominium est meum, ideòque competit mihi actio etiam realis ad vas illud.

§.8. Quamvis faciens speciem subministraverit partem ma- 122
teriæ, uti si ex auro, quod mihi & tibi erat commune, feceris vas, non ideò acquiris dominium mei auri, quia vas potest resolvi in aurum utrique commune, ita cum communiore Haun. *n.109.* Si tamen aurum meum jam ante per confusionem esset factum tuum, etiam vas esset tuum.

§.9. Si ex frumento fiat farina, fit species & acquiritur do- 123
minium farinæ: è contra si ex spicis excutiatur frumētum non fit strictè species; *Nec obstat*, quòd in *Instit.* supra pro exemplo specificationis ponatur, *si ex spicis fiat frumentum*, nam hic locus videtur malè impressus, & intelligi debet juxta *L.7. §.7. ff. de acquir. rer. dominio*, unde desumptus est, ubi expressè dicitur oppositum, additurque ratio, cùm enim grana, quæ spicis continentur, perfectam habeant suam speciem, qui

excus-

exeussit spicas, non novam speciem facit, sed eam, quæ est, detegit, & ita etiam cum aliis docet Haun. *n.* 106.

124 §.10. Si ex meis asseribus facias navem, asseres manent mei, quia in eos reduci potest navis: è contra si ex mea quercu scindas asseres, & ex his facias navem, acquiris dominium navis & asserum, quia hi non possunt reduci in quercum, & ita conciliantur duæ leges apud Haun. *n.* 108. quæ aliàs sibi videntur contrariæ.

125 §.11. Probabilius videtur ad acquirendum dominium rei alienæ per specificationē, semper requiri, ut facta sit bona fide, est communior cum Glossa *ad* §.25. *Instit. sup.* & Haun. *n.* 107. contra Wesemb. Heigium, Bachovium & alios. Ratio est, quia *L.*12. §.3. *ff. ad exhibendum*, dicitur, mustum & oleum esse meum, quod fit ex uvis aut olivis meis ab illo, qui sciat illa esse mea; neque potest esse alia ratio, quàm quia scivit esse mea; ergo quia processit mala fide, & ratio additur, *quia si faciat sciens rem esse meam, censetur mihi donare operam suam*, ergo non acquiret dominium rei meæ: si tamen sciens rem esse meam bona fide putaret me contentum esse; acquirerem dominium cum obligatione faciendæ mihi compensationis, tum enim non potest censeri donare operam suam, Haun.

126 §.12. Etiam per accessionem plerumque acquiritur dominium, id est, si rei alicui tanquam præsuppositæ & principali accedat aliquid, hoc, quod accedit & quasi adjicitur, cadit sub dominium illius, cujus est res, cui accedit, sicuti si poculo accedat ansa, statuæ pes, annulo gemma, vesti suffultura vel intextura, ejus est ansa, pes, gemma, &c. cujus est poculum &c. quamvis illa adjecta essent pretiosiora, quàm ista, quibus adjiciuntur: nec utrumq; habet se veluti principale partialiter, uti se habent illa, quæ in mixtione concurrunt, sed hoc, quod adjicitur, est accessorium, accessorium autem sequitur principale *L.*23. §.2. *ff. de rei vendicatione*. *Nec obstat*, quòd fortè fiet mala fide, uti statuitur *ibid.* §. 26. priori tamen domino relinquitur actio & condictio furti cōtra illum, qui fecit, & ejus hæredes: quandoque autem tale quid, quod alienum erat, est adjectum etiam bona fide, si illud, quod adjectum est, absque detrimento separari possit, debet reddi priori domino, imò Lugo *n.* 160. putat dominium manere apud illum, cujus antea fuit; quòd si absque detrimento separari non possit, conceditur actio, qua vindicetur, probando quòd habeat sine justo titulo, ideoque cogatur ad compensandum.

127 §.13. Ad accessionem reduci possunt ædificatio, plantatio, satio, scriptura, pictura; cùm in his etiam unum adjiciatur alteri præsupposito, nempè ædificium, arbor, semen fundo; characteres chartæ: imago telæ vel tabulæ, in quibusdam tamen non omnino conveniunt cum accessione, uti patebit ex dicendis.

128 §.14. *In Instit. De rer. divis.* §.29. sic statuitur: *Cùm in suo solo aliquis ex aliena materia ædificaverit, ipse intelligitur dominus ædificii, quia omne, quod solo inædificatur, solo cedit; nec tamen is, qui materiæ dominus fuerat, desinit dominus ejus esse, sed tantisper, neque vendicare eam potest, neque ad exhibendum de ea re agere, propter legem 12. tabularum, qua cavetur, ne quis tignum alienum ædibus suis junctum eximere cogatur, sed duplum pro eo præstet per actionem, quæ vocatur, de tigno juncto: appellatione autem tigni omnis materia significatur, ex qua ædificia fiunt: quod ideò provisum est, ne ædificia rescindi necesse sit: quod si aliqua ex causa dirutum sit ædificium, poterit materiæ dominus, si non fuerit jam duplum consecutus, tunc eam vindicare.* Lex illa intelligitur de ædificiis solo affixis, & immobilibus, quæ enim solo moveri possunt, solo non cedunt, *L.*60. *ff. De acquir. rer. domin.* Sensus autem legis est, ut tignus, licèt furtivus, à domino vindicari non possit, ne sit opus diruere ædificium, *L.* 1. *ff. de tigno juncto*; quamvis furtivus ille ædificator per *L.*23. §.6. *ff. De rerum vendicatione* possit cogi, non tantùm ad solvendum duplum, sed etiam ad triplum, & quando ædificium diruitur, etiam ad reddendum tignum, quamvis duplum solverit, Haun *n.* 123. & 130. Est autem communior sententia contra Mynsing. & Wesemb. etiam bonæ fidei ædificatorem posse cogi ad duplum pro tigno, quia *L.*6. *ff. Ad exhibendum*, absolutè dicitur posse de tigno juncto agi actione in duplum; neque ideo punitur bonæ fidei ædificator, sed adhuc minus exigitur ab eo, quàm exigi posset, nam posset cogi, ut ædificium dirueret ac tignum redderet domino: dici tamen potest ideo per legem relatam ita statui, quia præsumitur mala fides, hinc Haun. *n.* 125. putat contra illum, qui sibi conscius esset de bona fide, non dandam actionem, nisi in factum ad simplum; possetque ædificator, etiam malæ fidei, si mallet, reddere tignum loco dupli, uti habet communior cum Haun. *n.* 132. contra Gilken, & Hunnium, id enim nulla lege prohibetur.

129 §.15. *In Instit. supra* §.30. sic statuitur; *ex diverso, si quis in alieno solo ex sua materia domum ædificaverit, illius fit domus, cujus & solum est, sed hoc casu materiæ dominus proprietatem ejus amittit, quia voluntate ejus intelligitur alienata, utique si non ignorabat se in alieno solo ædificare, & ideò licèt diruta sit domus, materiam tamen vindicare non potest.* Ex hac lege colligitur illum, qui sciens ædificavit in alieno fundo, nequidem pretium materiæ posse repetere, qui cùm sciverit ædificia solo cedere, præsumitur voluisse adjicere & donare fundo, *L.*7. §.12. *ff. de acquir. rer. domin.* Si tamen omninò sciretur non fecisse animo donandi, videtur posse repetere, quamvis sciens fecerit, nam *L.*2. *Cod. de rei vendic.* sic statuitur, si ædificium fuerit dissolutum ejus materiam ad pristinum dominum redire, sive bona sive mala fide extructum sit, si non donandi animo fecerit: de quibus tamen legibus conciliandis alias sex authorum responsiones affert Haun. *à n.* 136. sed hæc videtur facilior.

§.16. Si Titius ædificaverit in fundo Caji ex materia Sem- 130
pronii, hic retinet dominium suæ materiæ poteritque repetere diruto ædificio, nisi priùs compensatum sit ei pretium, vel à Titio vel à Cajo, Haun. *n.* 135.

§.17. Qui in alieno solo etiam bona fide ædificavit, si ip- 131
semet non possideat ædificium, stricto jure non potest quicquam repetere, *L.*33. *ff. De condictione indebiti*: ex æquitate tamen, etiamsi mala fide fecerit, potest repetere pretium materiæ & expensarum secundùm æstimationem utilitatis, uti ei conceditur *L.*38. *ff. De petit. hæred.* & rectè docet Haun. *n.* 142. Ills. *n.* 271. *aliique*.

§.18. *In Instit. suprà* §.31. sic statuitur: *Si Titius alie-* 132
nam plantam in solo suo posuerit, ipsius est, & è diverso si Titius suam plantam in Mævii solo posuerit, Mævii planta erit, si modo utroque casu radices egerit, ante enim, quam radices egerit, ejus permaneat, cujus fuerat, adeo ut si vicini arbor in terram Titii ita presserit, ut in ejus fundum radices egerit, Titii effici arborem dicamus: ratio enim non permittit, ut alterius arbor esse intelligatur, quàm cujus in fundum radices egerit, & ideo propè confinium arbor posita, si etiam in vicini fundum radices egerit, communis fit. Notat tamen rectè Haun *n.* 143. ut arbor vicina fiat mea, nō esse satis, quòd radices aliquas, & etiam aliquos ramos projiciat in fundum meum, sed requiri, ut origo seu truncus in meo fundo crescat, uti habetur *L.*6. §.2. *ff. Arborum furtim cæsarum*, ubi etiam statuitur non licere mihi succidere radices & ramos se nimium porrigentes, sed dari mihi actionem contra alterum, ut vel ipse tollat, vel damnum compenset; quòd si monitus non fecerit, docent aliqui cum Schneiderv. me posse succidere & mihi tollere, per *L.*1. & 2. *ff. De arboribus cædendis*.

§.19. *In Instit sup.* §.32. sic statuitur: *Qua ratione plantæ,* 133
quæ terræ coalescant, solo cedunt, eadem ratione frumenta quoq; quæ sata sunt, solo cedere intelliguntur, additur tamen, si bona fide severit, posse impensas repetere; è cōtra si severit mala fide, Haun. *n.* 145. putat idem esse dicēdum, quod *n.* 129. diximus de ædificatore, si enim non possit præsumi voluisse donare, dicit posse repetere impensas, sicuti omnes concedunt eum, si fundum possideat, posse sibi eas cōpensare ex fructibus, nisi dominus fundi illas refundat, & ita videtur statui *L.*38. *ff. de rei vend.*

§.20. *In Instit. sup.* §.33. sic statuitur: *Litteræ, licèt au-* 134
reæ sint, perinde chartis membranisque cedunt, ac solo cedere solent ea, quæ inædificantur aut inseruntur. Notant tamen Haun. *num.* 147. & Illſ. *num.* 272. nunc consuetudinem prævaluisse, ut charta cedat scripturæ, etiamsi mala fide esset conscripta, quamvis scriptorem conveniri posset actione furti in duplum, præter æstimationem chartæ: si autem bona fide fecerit, satis erit restituere æquale ejus pretium.

§.21. *In Instit. supr.* §.34. statuitur, ut tabula aut tela ce- 135
dat picturæ, *ridiculum est enim*, inquit *Justinianus*, *picturam Apellis vel Parrhasii in accessionem vilissimæ tabulæ cedere*: debet tamen domino tabulæ pretium persolvi, & per hanc legem derogatur sententiæ *Pauli Jurisconsult. l.*23. §. 3. *ff. de rei vend.* qui vult picturam cedere tabulæ.

Q.23. *An debeat restitui, quod per alluvionem accessit?* R. 136
§.1. *Quod per alluvionem agro tuo flumen adjicit, jure gentium tibi acquiritur*, (nec teneris restituere vel compensare quidquam alteri damno passo) *est autem alluvio incrementum latens: per alluvionem autem id videtur adjici, quod ita paulatim adjicitur, ut intelligi non possit, quantum quoque temporis momento adjiciatur, quòd si vis fluminis de tuo prædio partem aliquam detraxerit & vicini prædio attulerit, palàm est eam tuam permanere: planè si longiore tempore fundo vicini tui hæserit, arboresque, quas secum traxit, in eum fundum radices egerint, ex eo tempore videntur vicini fundo acquisita esse. Insula, quæ in mari nata est, occupantis est, nullius enim esse creditur: at insula in flumine nata, siquidem mediam partem fluminis tenet, communis est eorum, qui ab utraque parte fluminis propè ripam prædia possident, pro modo scilicet latitudinis cujuscumque fundi, quæ propè ripam sit: quod si alteri parti proximior sit, eorum est tantùm qui ab ea parte propè ripam prædia possident: quòd si aliqua parte divisum sit flumen, deinde*

infra unitum, agrum alicujus in formam insulæ redegerit, ejusdem permanebit is ager, cujus & fuerat: quod si naturali alveo in transversum derelicto ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem alveus eorum est, qui propè ripam ejus prædia possident, pro modo scilicet latitudinis cujusque agri, quæ propè ripam sit; novus autem alveus ejus juris esse incipit, cujus & ipsum flumen est; quòd si post aliquod tempus ad priorem alveum reversum fuerit flumen, rursus novus alveus eorum esse incipit, qui propè ripam ejus prædia possident: alia sanè causa est, si cujus totus ager inundatus fuerit, neque enim inundatio fundi speciem commutat, & ob id si recesserit aqua, palam est ejus fundum ejus manere, cujus & fuit. Hæc omnia verbotenus habentur *in Instit. De rer. divis. §. 20. & seqq.*

137 §.2. Incrementum *latens*, seu quasi insensibile alluvionis, accrescit etiam usufructuario, quoad fructua, non tamen incrementum *patens*, id est, sensibiliter factum, uti habet *L.9. §.4. ff. de usufructu*: incrementum latens & patens accrescit emphyteutæ, videturque etiam probabilius, quòd latens accrescat feudatario; an autem accrescat etiam patens, discrepant AA. apud Lugo *d.6.num.*157.

138 §.3. Quando arbor per vim fluminis translata increscit alieno fundo, acquiritur domino hujus fundi, uti suprà dicitur: *Nec obstat L.5.§.3.ff. de rei vend.* quæ videtur dicere oppositum, *nam* omissis variis explicationibus, quas refert Haunol. *d n.92.* ibi tantùm dicitur, quòd *Varus & Nerva* dabant utilem actionem priori domino, nunc autem non amplius datur talis actio.

139 §.4. Ut sciatur, an insula nata sit in media parte fluminis, *Bartol.* dicit latitudinem fluminis esse in tres partes æquales dividendam; quòd si insula teneat partem, quæ in medio est, putat dividendã secundum proportionem majoris vel minoris vicinitatia; si tota sit extra partem, quæ in medio est, tota cedet ripæ, cui est proximior. Haunol. *n.98.* putat totam insulam spectare ad ripam A. si nihil notabile se extendat ultra medium ad ripam B. & vice versa: si autem se notabiliter extendat ultra medietatem, dicit hanc partem pertinere ad ripam alteram.

140 §.5. Si flumen non naturaliter, sed agentibus hominibus mutet alveum, damnum ex novo alveo proveniens compensari debet domino fundi, in quem novus alveus inducitur, quod fiet, si prior alveus illi assignetur, uti dicunt Mol. & Lug. *n.*155. Addit Haun. *n.*101. ex aliqua etiam æquitate fieri, ut novus alveus per flumen factus, & posteà desertus restituatur priori domino, quamvis in rigore non sit obligatio ad hoc. De dominio maris, videri potest Grotius *l.2.c.3.*

141 *Q.33. Quid notandum sit circa restitutionem rei alienæ, ex qua quis factus ditior?* R. seqq. §.1. Tum quis dicitur ex re aliena fieri ditior, si ratione illius habeat, quod alioqui non haberet, v.g. illam vendidit, & ejusdem pretium habet; quia permutavit eum alia re, quam habet; quia per illam de se fructiferam lucratus est; quia habet fructus ea ea progenitos; quia illam consumpsit, & sic pepercit rei suæ.

142 §.2. Si quis bona fide sit usus pretiosa veste aliena, & sic pepercerit suæ viliori, tenetur tantùm restituere valorem ejus, quòd de vili veste sua attrivisset, quia solùm in hoc factua est ex veste aliena ditior: si tamen res sua, cui pepercit, fuit pretiosior re aliena, qua usus est, non tenetur alteri restituere nisi valorem rei, qua usus est, quia non est factus ditior ex illa re aliena, sed tantùm occasione illius plus habet per rem suam, cui pepercit, alter autem recipit, quod ex re sua est consumptum, Lugo *d.17.num.*11. Dicast. *de rest. d.5.num.*19.

143 §.3. Si res aliena pereat apud possessorem bonæ fidei, etiamsi cum culpa ejus pereat, v.g. quia voluntariè combussit, nihil tenetur restituere, non ex re accepta, quia non est factua ditior, neque ex injusta acceptione, quia cùm nescíverit esse alienam, non fecit formalem injuriam alteri, ita cum communi Dicast. *n.*15. & 20. contra Adrian & Sotum. An Cajus debeat restituere pretium, quod ipsi dederat Titius pro obtinenda re aliqua, si Cajus hanc illi obtinuerit gratis, dictum est *p.1.n.*1046.

144 *Q.34. An Cajus teneatur restituere, si aliquid habeat per contractum injustum bona fide initum cum Titio?* R. Si posteà deprehendat se ita lucratum esse, Less. *in auct. v. Restit. cas.5. & v. Societas officiorum cas. un.* Sà *v. Usura n.8.* dicunt in conscientia non teneri restituere, si alio titulo tantundem à Titio lucrari potuisset, v.g. per censum annuum, favetque Sanctarell, *in Resolut. p.1. q. 6. num.* 11. sed dicendum est teneri Titio restituere, quantum factus est ditior, si Titius præsumi non possit consensisse in hunc alterum contractum, uti rectè Lugo *d.24.s.9.* Vide dicenda *n.*924.

145 *Q.35. Ad quid teneatur, qui bona fide rem furtivam emit aut vendidit, aut pro re sua accepit pretium furtivum?* R. Omnia ista resolventur posteà *à n.*961. An autem res furtiva possit reddi furi, si prævideatur non redditurus domino, dictum est *à n.*98.

Q.36. Quid addendum sit circa restitutionem fructuum bona fide perceptorum ex re aliena: item circa compensationem melioramentorum, vel expensarum? R. De his dicetur *à num.*204. 146

ARTICULUS II.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam formalem, seu malæ fidei damnificatore, seu possessore?

RESP. Id juxta supradicta æstimandum à quantitate tum juris, quod alter habet; tum damni, quod injustè infertur; cui æquale reddi debet, nisi aliud de damnificati mente, & consensu rationabiliter præsumatur. *Unde resolves:* 147

I. Si damnificatus habet jus in re, in qua damnum est passus, restitutio ei facienda est in solidum: si autem tantùm habet jus ad rem, restitutio facienda est pro quantitate juris, consideratis circumstantiis: quia non debetur solidus valor rei, quæ expectabatur, cùm tantùm sit in spe, & multis modis possit impediri.

II. Qui in loco publico suæ civitatis, contra justam prohibitionem pascit, vel ligna cædit, non tenetur ad restitutionem, nisi communitati graviter nocuerit, v.g. stirpes incidendo, arbores ædificiis idonea sternendo: quia rationabiliter præsumitur mens Reip. non esse, suis membris usum publicorum locorum rigidius prohibere, quàm sub mulcta solvenda, casu quo deprehendantur.

III. Gravius tamen peccaret, & teneretur ad restitutionem, si quis pasceret in loco alicujus privati: etsi etiam hic præsumi aliquando possit de consensu domini, qui sæpè non intendit, ut fiat restitutio, sed ut deprehensus pœnam luat.

IV. Qui venantur, vel piscantur in locis alteri locatis, vel aliàs prohibitis, (saltem si ea conclusa vel circumsepta non sunt,) non peccare mortaliter, nec teneri ad restitutionẽ, docet Dian. ex Less. Dicast. &c. *p.9.t.9.R.39.* contra Bonac. &c.

V. Etsi probabilius sit, & in praxi communiter tenendum, peccari mortaliter circa vectigalium fundationem, ex eaque oriri obligationẽ restitutionis: non omnino tamen improbabiliter id alii quidam negant, eò quod consuetudo interpretetur, non esse mentem legislatorum ad aliud obligare, quàm ut deprehensi mulctentur, v. Nav. *c.23.* Sà *v. Gabella*, Bon. *t.2. de restit. in partic. q.0.p.1.n.5.* ex Nav. Fil. *t.28.n.*114. Less. Mol. *d.9.* Dian. *tr. de leg. Res.19.* Laym. *l.3.t.3.p.1.c.3.n.4. & 5.* Vide etiam Dian. *p.1.t.11.R.38. & p.2.t.17 R.28* ubi ex Caj. Med. Sot. &c. docet non esse negandam absolutionem pœnitenti, qui defraudavit gabellas, seu vectigalia imposita rebus iis, quæ emuntur, non ad negotiationem, sed ad proprios, vel familiæ necessaria, v.g. pani, carnibus, piscibus, frumento, oleo, &c.

VI. Cæterum ordinariè injustus, seu malæ fidei damnificator, aut possessor, tenetur non tantùm restituere rem ablatam, & fructus perceptos (exceptis suis expensis & industria) sed etiam resarcire damnum emergens, & lucrum cessans, cùm verè sit injusta causa talium damnorum: Unde si dominus re sua retenta, per culturam vel negotiationem percepturus fuisset ex agro suo, aut pecunia centum florenos, & alter parum vel nihil, debet is domino suo satisfacere pro centum illis florenis: quamvis communiter soleant domini plurimùm remittere, si res componatur, Laym. *lib.3.tr.2.c.4.n.*7.

VII. Si res aliena, dum injustè detinetur, crescat, aut pretium ejus augeatur, domino crescit; ac proinde id ei præstari debet. V. Laym. hic.

VIII. Si res aliena, dum injustè detinetur, pereat, aut deterior fiat, idque casu vel justa hostium incursione, vel naturaliter, & certum sit apud dominum æquè perituram fuisse, non tenetur alteri restituere: quia nihil novi detrimenti domino apud furem v.g. accidit, quod non apud ipsum. Si verò non fuisset peritura apud dominum, vel saltem non nisi per injuriam, tunc injustus detentor adhuc tenetur ad restitutionem; licèt sine sua culpa res perierit, Laym. *n.*2.

IX. Si res aliena apud iniquum detentorem pereat, idque ipsius culpa, aut quia is absumpsit, alteri donavit, destruxit, &c. tunc etiamsi domino relicta, fuisset certò peritura, nihilominus tenetur pro ea domino satisfacere, ut est communis apud Laym. *l.c.* Less. *l.2.c.12.n.96. &c.*

X. Qui fingens se pauperem, vel alium quàm est, extorsit eleemosynam, non tenetur restituere, si parva fuit, qualis ostiatim mendicantibus datur: secus si fuit magna; tunc enim, quia subintelligitur conditio hæc, (si pauper es) tenetur restituere, secundùm Mol. danti; secundùm Palaum vel danti, vel aliis pauperibus. V. Escob. *t.3. E.2. cap.6. n.*109.

XI. Qui in extrema necessitate consumpsit, quod ante acce-

» acceperat commodatum, conductum, vel precarium, non
» tenetur restituere, quia nec ratione rei acceptæ, cum ea, nec
» in se, nec in pretio extet; nec ratione acceptionis, cum jure
» eam consumpserit; nec ratione contractus, cum hic non
» obliget, nisi re pereunte tua culpa, *Less.l.2.c.16.nu.5.* Hurt.
» Tur. Dian. *p.5.t.8. R.*10. Imo probabiliter nequidem id,
» quod ante illam necessitatem eras furatus, & in ea consum-
» psisti: quia furtum tibi non ademit jus, quod ad rem tali ca-
» su habebas, Kon. Palaus, Hurt. Dian. *R.8.* contra Less. &
» Vasq. sicut neque si in ipsa necessitate accepisses & consum-
» psisses, Dian. *R.9.* ex Azor. & *6.* aliis contra Less.

ADDENDA.

148 QUæst.37. *An obligatio restituendi nascatur ex actione injusta, sed non damnosa?* R. De hoc dictum est *à num.* 16.

Q.38. Si actio damnosa non sit de se injusta, attamen sit infecta vitio interno injustitiæ, an causet obligationem restituendi, v.g. si Titius suaserit Cajo, ut non faceret testamentum, quia prævidebat futurum, ut Cajus illud faceret in gratiam Sempronii, Titius autem dissuaserit ea intentione nocendi Sempronio, ne hæreditatem acciperet? Resp. Probabilius videri, quòd non causet obligationem restituendi, ideoque Titium non teneri aliquid restituere Sempronio, ita Nav. Vasq. Turr. Sanch. *in Cons.l.2.c.1.d.49.n.6.* Castrop. *de Benef.d.2.p.11. §.5.n.3.* Dia. *p.11.t.2.R.34.* Esp. *q.35.* Tamb. *l.8.t.3.c.2.§.3.* Haun. *t.2.n.230.* Petsch. *p.156.* Herinx *de Just.d.5.nu.6.* aliique multi; contra multos, quos citat & sequitur Lugo *d.8. à num.74.* quorum sententia etiam est valdè probabilis, eamque videtur sequi S.Thom. *2.2.q.62.art.2.ad 4.* Ratio nostra est, 1. quia alter non habet jus ad omissionem actionis illius externæ, hæc enim de se non est injusta, uti suppono; dato autem, quòd habeat jus ad omissionem actionis internæ, sicque per intentionem illam internam peccetur contra justitiam, hæc tamen intentio interna non est causa damni, sed sola actio externa, quæ sola damnosa est, ergo sicuti non est obligatio restituendi pro voluntate interna furandi, si furtum non sit secutum, quamvis volitio interna furandi sit contra justitiam, ita nec erit obligatio restituendi pro intentione interna damni, si intendatur per actionem de se non injustam. Et ratio à priori est, quia hoc damnum æqualiter sequeretur ex actione externa de se æquè damnosa, sive hæc actio externa procederet à mala intentione, sive non, ergo ex hoc, quod procedat à mala intentione, non ideò est damnosa, ergo non ideò est obligatio restituendi. Adde probabiliter etiam dici, quòd in tantùm sit jus ad actiones vel omissiones internas, in quantum hæ necessariæ sunt vel conducunt ad actiones vel omissiones externas, ad quas est jus, sed non est jus ad talem omissionem externam, uti dictum est, ergo nec ad internam, & consequenter actio interna, qua intendit damnum alterius, erit tantum affectivè contra jus, non autem effectivè. 2. Si propter actionem externam cum tali intentione positam deberetur restitutio, ergo mercatores, opifices & homines passim tenerentur restituere, qui ex invidia vel malevolentia ponunt actiones de se justas & licitas, materialiter autem damnosas, v.g. invitando emptores ad suas officinas cum intentione sic damnificandi alium mercatorem vicinum, est autem contra sensum communem velle talem obligare ad restituendum, ergo.

149 *Objiciunt* 1. *L.1.§.12. & L.2.§.9.ff. de aqua pluvia arcenda*, dicitur contra eum, qui fontem vel aquæductum avertit, non posse agi, si non fecerit animo nocendi: ex quo videtur colligi, posse contra eum agi, si fecerit animo nocendi, ergo non tenebitur damnum illud compensare. R. N. conf. ea hoc enim, quòd possit contra eum agi, tantùm sequitur posse illi intentari actionem de dolo, si aquam averterit sine causa rationabili, poterit etiam à Judice damnari ad compensationem damnorum, si monitus non destiterit ab hoc, inde autem non sequitur ex natura rei vel conditione actionis sic positæ nasci obligationem restituendi.

150 *Obj.2.* Qui cum intentione causat tales effectus, ille est causa per se & efficax illorum, ergo ipsi imputatur quidquid ex illis sequitur, ergo ipsi imputantur damna, ergo obligatur ad ea reparanda. R. Est causa illorum, per actionem externam effectivè injuriosam, N. per actionem externam non injuriosam effectivè, C. ant. ergo quidquid ex illis sequitur, ipsi imputatur, ad culpam, quę externè effectivè sit contra justitiam, N. quæ externè sit fortè contra charitatem, internè autem sit tantùm affectivè contra justitiam, permitto 1. sequelam, sed N. ultimam.

151 *Obj.3.* Quamvis aliquis habeat jus equitandi ex rationabili causa, licèt prævideat pollutionem, tamen non habet jus equitandi intendendo pollutionem, sed in eo equitans peccat contra castitatem, ergo etiam quamvis Titius habeat jus dissuadendi testamentum, prævidens damnum Sempronii, tamen non habet jus dissuadendi eo fine, ut hoc damnum sequatur, sed ideo dissuadens peccabit contra justitiam, ergo tenebitur ad restitutionem, ita Lugo. *R.1.* Si argumentum valet, ergo Titius peccat contra justitiam, si omittat suadere testamentum, intendendo ut Sempronius patiatur illud damnum, sicuti peccaret contra castitatem, omittendo gestare cilicium, intendendo pollutionem, quod tamen *Lugo* negat, ergo evidens est esse disparitatem inter reliquas virtutes & justitiam; hinc Respondet 2. Haun. *n.236.* N. conseq. castitas & reliquę virtutes intendunt medium rationis, id est, pro fine habent honestatem, non precisè ex re, sed secundùm varias circùmstantias determinandam à recta ratione, recta autem ratio dictat salva castitate non posse intendi pollutionem etiam per actiones de se indifferentes, quia per has eadem incommoda sequerentur, quæ per actiones de se inhonestas, hinc actiones de se indifferentes sic intentæ sunt contra finem castitatis: E contra justitia intendit medium rei, id est, hoc, quod secundùm se est debitum à parte rei, nec determinatur secundùm hanc vel illam intentionem, v.g. intendit hanc dationem 10. aureorum, quos exigit jus alterius, nec plus nec minùs, quæ datio, si non exigatur à jure alterius, sive ego intendam illam ponere, sive omittere, non ero justus vel injustus, ergo cùm emolumentum, quod Sempronius reportaret ex testamento Caji, non exigatur à jure Sempronii, sive illud intendam promovere sive impedire, non pecco contra justitiam. R. 3. Cum Diana *suprà*, N. ultimam conf. nam dato per illam intentionem peccari contra justitiam, uti etiam peccatur per volitionem furandi, non ideo est obligatio restituendi, quia illa intentio non expletur per actionem externam injuriosam.

Instab. Titius non habet jus ad suasionem externam ex tali 152 fine ponendam, ergo suasio externa ea tali fine posita est injuriosa. Resp. Si sensus antecedentis sit, non habet jus ad intentionem illam, aut ad hoc complexum, quod est intentio & suasio, c. non habet jus ad suasionem externam secundùm se, n. ergo suasio externa ex tali fine posita est injuriosa, ratione suasionis secundùm se, n. ratione intentionis, c. sed non ideo est obligatio restituendi, cùm hæc tantùm sequatur injuriam externam.

Obji.4. Arripere librum alienum est actio externa de se in- 153 differens, quę per solam intentionem fit injusta, si enim arripias animo furandi, est injusta; si arripias animo tantùm inspiciendi, non est injusta, ergo similiter actio externa de se indifferens poterit fieri injusta vel non injusta ratione solius intentionis, ea qua ponitur. R. 1. Haun. *n.242.* dist. conseq. ergo actio externa de se non damnosa, qualis actio est arreptio libri, poterit fieri injusta ratione intentionis, c. nam ratione intentionis fit damnosa, ergo non est mirum, quòd ratione intentionis fiat injuriosa: ergo actio externa de se æqualiter damnosa ea quacumque intentione procedat, qualis est dissuasio testamenti alioquin faciendi pro Sempronio, poterit fieri injusta ratione solius intentionis, n. conseq. R. 2. Permittendo totum, jam enim ostendimus, quamvis actio interna sit injuriosa, si tamen non expleatur per actionem externam secundùm se injuriosam & damnosam, non ideò esse obligationem restituendi.

Obj.5. Si solatii causa manifestem Cajo injuriam mihi à Ti- 154 tio factam, non pecco, uti dicetur *n.1209.* attamen pecco & quidem contra justitiam, si manifestem animo infamandi Titium, ergo externa actio potest esse contra justitiam ratione solius intentionis internæ. R. N. conf. qui dicunt licitum esse manifestare injuriam sibi factam, dicunt consequenter, si adsint circumstantiæ, quibus hoc licet, non fore contra justitiam manifestare talem injuriam, etiamsi simul adesset intentio infamandi alterum, id enim planè per accidens est, sicuti si ad avertendum gravissimum malum Reip. haberem jus manifestandi proditionem Titii, non peccarem contra justitiam, si etiam ea odio, quia hostis meus esset, & gaudens de ejus damnis, eam proditionem manifestarem.

Q.39. An teneatur restituere, qui facit aliquid, quod 155 imputabitur alteri, si hic alter ideo patiatur damnum? Resp. §.1. *Vasq.* dicit teneri, si hoc prævideril, sed alii communiter negant cum *Molin. Sanch. & Less.* etiamsi delictum commisisset, alioqui non commissurus, nisi prævidisset se fore impunem, eò quòd alteri esset imputandum, uti habet Lugo *disp.8. num* 85. Ratio est, quia si damnum non sequatur ex natura, vel communiter ea positione talis actionis, sed ex ignorantia vel malitia aliorum, actio non censetur alteri injuriosa, non enim est propriè causa, nisi per accidens, & tantùm occasio illius damni, quod ea justitia non tenetur impedire, sed tantùm ex charitate, si possit sine gravi incommodo.

§.2. Si occidam Titium, etiam intendens, ut hoc homi- 156 cidium imputetur Cajo, ideoque Cajus patiatur damna, probabile est me non teneri ideo quicquam restituere Cajo, quia actio, qua occidi Titium, non erat injuriosa Cajo, intentio autem mea eum damnificandi non erat de se causativa damni, uti *n.148.* dictum est, sed damnum secutum est ex errore hominum,

num, qui ex conjecturis imputarunt homicidium Cajo, ita Sanch. Less. Tamb. Petsch. *pag.*157. aliique cum Dian. *p.*11.*tr.*2. *R.*34. Tenebor tamen Cajo resarcire damna, quæ ipse debuerit compensare hæredibus Titii, uti omnes fatentur cum Lug. *n.*84. & certum esse dicunt Petsch. & Dicast. *de Rest.d.*3.*num.*76. quia tenebar ipse ea damna resarcire hæredibus Titii, ergo cùm Cajus hoc fecerit loco meo, tenebor hoc compensare Cajo, aut certè adhuc immediatè resarcire hæredibus Titii, ut hi Cajo restituant, quod ab illo acceperunt.

157 §.3. Si actio vel circumstantiæ, quas posui, dum occidi Titium, moraliter influxissent in imputationem faciendam Cajo, v.g. si me induissem vestibus Caji, aut fuissem usus ejus gladio, quem adhuc sanguinolentum reposuissem in vaginam ejus, & ipse inde habitus esset velut homicida, tum fecissem etiam externam injuriam Cajo per iniquam fraudem, ideoque tenerer reparare damna causata Cajo, uti omnes docent: Tam autem censetur actio moraliter influere in imputationem, si ea illa, ut plurimùm sequatur imputatio, uti habet Less. *l.*2.*c.*9. *num.*114. Limitant Petsch. & Tamb. *l.*6.*c.*4. §.1.*n.*4. nisi quis in ejusmodi actione utatur jure suo, qui enim utitur jure suo, nemini facit injuriam, licet peccare possit contra charitatem, si parum intersit ipsius hic & nunc tali jure uti.

158 §.4. Si cadaver Titii occisi ponam ante domum Caji, intendens ut Cajo imputetur homicidium, ut ideo patiatur damna, Tamb. *n.*5. dicit me non teneri ea resarcire: quia non videor moraliter influxisse in imputationem, neque ideò, inquit Lugo *suprà*, est prudens causa, sed tantum levis occasio inquirendi in Cajum: oppositum tamen tenet Sanch. *in Cons. l.*1.*cap.*5.*d.*5.*n.*72. Tum quia saltem ex parte cooperor imputationi, ergo saltem partialiter teneor ad damna, secundum dicta de cooperatoribus: tum etiam quia per fraudem videor inducere Cajum ad hæc damna, ergo sicuti teneor compensare, si per fraudem aliquem impediam à consecutione boni, secundùm dicta *num.*69. ita multò magis, si per fraudem inducam in aliquod damnum.

159 *Q.*40. *Ad quid teneatur, qui exponit infantem, aut ante ostium alienum collocat?* Resp. §.1. Si homo dives ea justa causa, v.g. ne patiatur infamiam, noctu exponat suam prolem, ita ut inventa ferri debeat ad hospitale, communior sententia est, quòd teneatur hospitali restituere expensas pro illius nutritione, quia talia hospitalia sunt instituta pro infantibus egenis, ita Laym. aliique multi cum Lugo *d.*13.*n.*4. contra Henriq. & paucos alios, qui putant esse instituta, non tantùm propter inopiam parentum, sed maximè propter periculum prolium, quæ ad tegendam infamiam sæpè occiderentur, nisi sic exponi possent; quod videtur probabiliter dici, sed prima sententia est probabilior.

160 §.2. Qui invenit infantem ante ostium suum, & illum ponit ad ostium alterius, qui ideo facere debet expensas, non peccat contra justitiam, quia hunc non inducit in obligationem justitiæ ad providẽdum infanti, sed tantùm dat occasionem exercendæ misericordiæ; hinc nec videtur peccare contra charitatem, uti nec peccaret, si aliquem extrema necessitate laborantem mitteret ad Cajum, ut ipse ea charitate teneretur ipsi succurrere, ita Sanch. *in Cons. l.*1.*c.*5.*d.*5.*à n.*70. Lugo *d.*18.*n.*114.

161 *Q.*41. *An aliquando sit obligatio restituendi eleemosynas acceptas?* Resp. §.1. Qui se pauperem finxit, & ita accepit eleemosynam, tenetur hanc restituere, ita Vasq. Lugo *in Resp. mor. l.*6.*d.*17. Dian. *p.*5.*t.*8.*R.*21. Ratio est, quia dans erravit in substantia, intentio enim ejus erat facere eleemosynam, id est, sublevare miseriam pauperis, & motivum dandi fuit paupertas, ergo si non adfuit inopia & paupertas, non voluit transferre dominium: Rectè tamen notant Mol. Sot. Fagund. Dicast. *de Rest. d.*6.*n.*96. plurimos esse, qui licèt non darent, si fictionem scirent, si tamen dederint modica, præsertim quæ consumpta sint, nolint restitui, addit rectè Petsch. *pag.*613. & Dicast. *n.*97. si fraus sit tantùm circa modum, v.g. si se fingat pauperiorem, vel falsò dicat se fuisse captivum apud Turcas, non fore obligationem restituendi, nisi sic exclusus fuisset reipsa miserior, quia datio manet simpliciter, & quoad substantiam voluntaria, notat tamen rectè Dicast. *num.*100. si se fingat, v. gr. Italum, quales tantùm admittunt ad certa hospitalia, obligandum ad restitutionem, quia hæ eleemosynæ ex fundatione solis Italis debitæ sunt.

162 §.2. Etiamsi quis actu non egeat ad victum, si tamen imminet necessitas proxima, potest nunc petere & acceptare eleemosynas, quia quod in proximo est, reputatur præsens, & exigit hodiernam providentiam; sic ex Baldo docet Dian. *p.*2. *tr.*1.*R.*8. pauperem posse petere eleemosynas pro filia dotanda, etiamsi non desint necessaria ad vitam suam, & filiæ: idem est, si alicui incumbat onus matrem alendi, & Lugo suprà dicit se non damnaturum eum, qui peteret pro fratribus vel sororibus indigentibus, nam Sanch. *in Dec. lib.*1.*cap.*14.*num.*6. agnoscit aliquam obligationem legalem ad fratres alendos, & *lib.*4.*c.*20. *num.*30. etiam ad sorores; imò Caj. Valen. & idem Sanch. *lib.*7.*cap.*24.*num.*14. dicunt divites posse petere eleemosynas; quando tales eleemosynas, aut æquè multùm è suis bonis erogant pauperibus; quod licèt diviti permittat *Lugo*, si eroget pauperi extraneo, non tamen si fratri vel sorori, quia hi habent jus aliquod petendi alimenta à fratre, uti cum Surdo repetit Sanch. *n.*6. ideoque adhuc compelli potest à Judice, & consequenter si talis frater est dives, ipsi non censentur pauperes. Deinde nec permittit *Lugo* in ejusmodi casu, quo diviti daretur eleemosyna ex speciali motivo necessitatis personalis ipsiusmet petentis, si enim peteret alteri, deficeret hoc motivum, ideoque fieret dolus dans causam donationi, ergo donatio esset invalida.

§.3. *Si*, v.g. Eremita petierit eleemosynas pro sacello, cujus 163
ædificium ipsi demandatum est, putat *Lugo* suprà ipsi licere etiam inde vivere, quia inter necessaria illi loco etiam est victus talis procuratoris. Quod si aliqua supersint, potest dare pauperibus, tam cognatis, quàm extraneis, nam non indigens potest mendicata dare aliis pauperibus, ergo multò magis talis, nisi tamen eleemosynæ datæ essent ea speciali motivo sublevandi necessitatem personæ petentis, uti dictum est, aut ex speciali devotione ad locum.

§.4. In casu, quo debetur eleemosynæ restitutio, adhuc 164
dubium est, cui fieri debeat; Caj. Nav. & alii dicunt faciendam danti: Sotus & alii dicunt faciendam aliis pauperibus; Vasq. Castrop. Tamb. Petsch. dicunt fieri posse, vel danti vel pauperibus, prout volet: Mol. Lugo & Dian. *p.*5.*t.*8.*R.*22. distinguunt, si enim unus multum dedisset, putant huic esse restituendum; si autem multi dederint modica, dicunt satis esse dari aliis pauperibus, quia talis prudenter præsumitur esse voluntas eorum, qui dederunt.

An ille, qui habet speciale jus alicubi colligendi eleemosynas ad certum finem, possit hoc jus alteri elocare pro pretio, videri possunt dicenda *n.*1044.

*Q.*42. *An dans operam rei illicitæ, quæ non est contra* 165
justitiam, & per hoc causans damnum alteri, teneatur restituere, uti si Titius noctu laboret die festo, & ita incendat suam & Caji domum? Resp. Non teneri est communis cum Gob. *in clyp.p.*2.*n.*262. Ratio est, quia non peccavit contra justitiam, sed tantùm contra religionem: ut tamen ista melius explicentur, adde seqq.

1. Si noctu volens cum lumine accenso ingredi domum 166
Caji ad furandum, casu accenderis horreum Titii, non teneris hoc damnum compensare Titio, quia non est secutum ex formali injuria contra Titium, quod magis confirmabitur ex dicendis *à n.* 200.

2. Si volebas noctu furari Cajo pannum, & cum lumine 167
accenso ingressus, casu incendas ejus domum, non teneris Cajo compensare damnum incendii domus, uti cum communi Petsc. *p.*163. quia incendium non prævidisti, & gestatio luminis nõ erat formalis læsio juris, quod Cajus habebat ad domum suam, hæc enim gestatio non afferebat proximum periculum incendii domus, & tu adhibuisti ordinariam diligentiam, ne incendium causaretur, uti suppono. Idem est, si ingressus domum ad furandum, præter voluntatem allisisti pedem ad aliquid & fregisti, uti contra Mol. docet Dicast. *de Rest.d.*3.*n.*72.

3. In posito jam casu, si ingressus domum Caji ad furan- 168
dum pannum, antequam fureris, casu incendas domum Caji, cum qua pannus comburatur, etiam non teneris restituere pretium panni, quia obligatio restituendi non oritur ex affectu furandi, sed ex furto in effectu posito, quod hìc non fuit. Quòd si jam ante apprehendisses pannum, necdum tamen deportasses aliò, sed dum plura vis accipere, casu orto per candelam à te illatam incendio combureretur te invito etiam pannus, adhuc non tenereris restituere pretium panni, quia tua acceptio non fuisset causa efficax damni, pannus enim eodem modo fuisset comburendus, quamvis non attigisses: & gestatio candelæ non faciebat proximum vel prudens periculum incendii, sed per accidens illud causatum est.

4. Si furaturus noctu intrasti domum Caji aperto clàm 169
ostio, & posteà egrediens relinquas ostium apertum, satis sciens periculum inde esse, ne etiam alii ingrediantur & furentur, si hoc fiat, teneris etiam ad hæc damna ab aliis furibus illata, quia actio aperiendi ostium & relinquendi apertum erat contra jus, quod habebat dominus ad conservationem rerum in domo sua clausarum: exponebas enim domum prudenti & proximo periculo direptionis, & quidem per se, quia occasio apertio tlii est de se allectiva furis. Omnia hactenus dicta docent, & pluribus proponunt Lug. *d.*18.*à num.*86. & Dicast. *à nu.*70. Tamb. *l.*6.*c.*4.§.2. Sporer *t.*4.*c.*2. *à num.*193.

*Q.*43. *Quam culpam supponat obligatio restituendi ex* 170
acceptione vel damnificatione injusta? Resp. §.1. Culpa alia dicitur Theologica, alia Juridica: Theologica, est peccatum seu offensa Dei; Juridica, est omissio diligentiæ debitæ, ex qua omissione sequitur incommodum, & dicitur 1. latissima, si sit apertus dolus; qui si fiat solo animo, dicitur

calli-

calliditas; si verbis mendacibus, fallacia; si factis, fraus, seu dolus falsus; si arte verborum sine mendacio, dicitur machinatio. 2. Latior, & est dolus præsumptus, cui annumeratur ignorantia juris communis; & hæc culpa latior quandoque confunditur cum latissima vocaturque dolus. 3. Lata, & est omissio diligentiæ communiter à similibus hominibus adhiberi solitæ, ideoque reipsa adjunctam habet positivam negligentiam. 4. Levis, & est omissio diligentiæ à providentioribus in re simili abhiberi solitæ. 5. Levissima, & est omissio diligentię exactissimæ: v.g. si librum tibi commodatum des furi, non dices expresse, attamen intendens, ut furetur, est culpa latissima; si relinquas in domo furis, est latior; si relinquas alibi extra cubiculum tuum, est lata: si relinquas in cubiculo sed non clauso, est levis; si cubiculum clausisti, sed non tentasti posteà, an esset bene clausum; si reipsa non fuit clausum, est levissima; ex quibus patet cum culpa latissima, latiore, & lata regulariter conjunctam esse culpam Theologicam, non item cum levi vel levissima.

171 §.2. Jus positivum sæpè statuit, ut quis reparet damnum, quamvis causatum sit absque omni ejus culpa, nam 1. *Inst. & ff. Si quadruper*, si animal tuum pauperiem fecerit, id est, intulerit damnum alicui per se vel per aliud, quod incitavit, teneris pro noxa dare illud animal vel totum damnum reparare. 2. *Instit. ff. & Cod. de noxialibus actionibus*, si mancipiū tuum ex sua, sed absque tua culpa intulerit damnum; teneris pro noxa tradere mancipium vel totum damnum reparare. *L. 1. & penult. ff. de his, qui effuderint*, si ex domo vel navi tua aliquid, etiam absque culpa tua sit effusum vel projectum, quod nocuit transeunti vel adstanti, si non fuit clamatum, ut caveret sibi, tu tenens damnum reparare in duplum: & idem est, si aliquid e domo tua suspensum fuit supra viam, quod nocuit aut nocere potuit, uti ibid. *L. 5. statuitur, 4. Instit. & ff. ad l. Aquiliam*, si quis cum culpa saltem juridica in rebus externis certo modo damnificaverit alterum, v.g. si leonem duxisti per viam, nec custodisti, quin noceret equo meo; si fodisti puteum in via, nec monuisti, ut caverem; si animal meum, quod reperisti in tuo prato, occidisti, cùm aliter abigere posses, statuitur, ut ultra damnū tenearis mihi superaddere amplius, uti quandoque duplum. Hæc aliaque plura videri possunt fusè deducta apud Mol. *T. 3. dist.* 712. & 713. Lugo *d. 8. sect. 3. & 4.* Haun. *t. 2. cap. 2. contr. 4.*

172 §.3. Spectato jure naturæ non est obligatio restituendi pro damno sine ulla culpa Theologica illato, ita Less. Vasq. Tann. Lugo, Tamb. Persch. *pag.* 160. Dicast. *de Restit. d. 3. à n. 7.* Spor. *t. 4. c. 2. n. 42.* Ills. *t. 4. d. 3. n. 4. Probatur*, quia quod fit sine culpa, moraliter imputari non potest: & etiam hæc est causa, cur nemo postulet reparari damnum, quod intulit fatuus aliquis, quia fecit sine culpa Theologica, & consequenter non potest illi moraliter imputari, sed habet se, ac si casu accidisset. *Ratio* à priori est, quia in foro conscientiæ non potest esse obligatio restituendi propter injuriam, nisi in foro conscientiæ commissa sit injuria, sed ubi nulla adfuit culpa Theologica, nulla fuit in foro conscientiæ injuria, ergo

173 §.4. Neque ex jure positivo (prescindendo à contractu) est in conscientia obligatio reparandi damnum sine culpa Theologica illatum, nisi accedat sententia Judicis, ita Mol. Vasq. Lugo *n. 49.* Haun. *t. 2. n. 172. & 176.* Esp. *q. 26.* Persch. *p. 161.* Ills. *n. 5. Probatur*, quia leges ejusmodi pœnales *num. 171.* relatæ forent nimis duræ, si obligarent ad exequendam in se ejusmodi pœnam, propter actionem non imputabilem ad culpam: & quamvis fortè hoc intendissent leges illæ, tamen non sunt in eo rigore receptæ, aut per usum contrarium contra eas præscriptum est: nam nemo est, qui propter talem culpam merè juridicam spontè sua restituat, ergo signum est non obligare ante sententiam Judicis.

174 §.5. Authores, qui cum *Rebell.* dicunt has leges fundari in præsumptione culpæ, consequenter dicere debent, quòd damnificatus sciens illum, qui damnum intulit, non peccasse Theologicè, non possit salva conscientia contra illum agere apud Judicem, ideoque tenebitur restituere, si quid ei adjudicatum acceperit, quia præsumptio cedit veritati, ergo lex fundata in præsumptione, quæ scitur esse falsa, non ligat. E contra qui cum *Mol.* dicunt has leges non fundari in præsumptione culpæ, sed esse pœnales quasi, ac pro fine habere, homines cautiores reddere, item conservare communem pacem; dicent consequenter posse damnificantem condici, quamvis sciretur sine culpa Theologica damnificasse, dummodò damnificarit cum Juridica, quam leges requirunt; & secundùm hanc sententiam poterit retinere, quod per sententiam fuerit adjudicatum, ita Dicast. *num.* 70.

175 §.6. Post sententiam Judicis est obligatio in conscientia ad reparandum damnum etiam sine culpa Theologica illatum, ita omnes communiter cum Mol. Haun. Ills. *n. 8.* contra Rebell. qui putat tum esse obligationem tantum civilem. *Ratio* nostra est, quia aliàs sententia Judicis esset frustranea, damnificans enim posset non parere Judici & sententiam eludere: deinde non obtineretur finis legum, qui est major cautela pro evitandis ejusmodi damnificationibus.

§.7. Potest ex contractu esse obligatio reparandi damna 176
causata absque ulla culpa Theologica, uti rectè Lugo *num* 100. Persch. *pag.* 193. aliique communissimè, quia potest quis in se suscipere obligationem assecurationis circa omne periculum; ita ut si res quomodocunque pereat, velit pro ea restituere: tota difficultas est, ex qua culpa Juridica censeantur tum se velle obligare homines ad reparanda damna? communior sententia cum Nav. Mol. Vasq. Lugo *n. 99.* sic distinguit, si contractus fuit factus tantùm in utilitatem accipientis, uti in commodato, accipiens tenetur ex culpa etiam levissima, & ita *Cap. un. de commodato* dicitur, *Cùm gratia sui tantùm, quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur*; & idem habetur *Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio, §. At is*, item *L. In rebus ff. Commodati, vel contra*: Si autem fuit in utilitatem dantis, uti communiter in deposito, accipiens teneretur tantùm ex culpa latiore & lata; denique si fuit in utilitatem utriusque, uti communiter fit in pignore, conductione, locatione, accipiens tenetur ex culpa latiore, lata, & levi. V. Dicast. *l. 2. t. 3. d. 1. dub.* 18.

§.8. Probabile est, si absuerit omnis culpa Theologica, 177
non esse obligationem restituendi ratione talium cōtractuum, nisi post sententiam Judicis, aut saltem nisi damnificatus compensationem exigat, ita Lugo *num.* 103. Esp. *q. 26.* Persch. *p.* 198. Spor. *n.* 234. aliique cum Ills. *qui n. 33.* vocat in praxi tutum: Ratio est, quia obligatio videtur nasci ex legibus circa tales contractus factis, leges autem illæ videntur esse veluti pœnales seu conventionales, quæ non obligant ante sententiam Judicis, vel saltem non prius quàm ejusmodi pœnæ exigantur, uti multis relatis docent Sanch. *de Matr. l. 1. d. 37. n. 4* & Dian. *p. 2. t. 8. R.* 29. *Dixi*, probabile esse, nam opposita sententia dicens esse obligationem, etiam ante sententiam, & quamvis non exigatur, est communior teste Less. *lib. 2. c. 7. d.* 8. pro qua Spor. *n.* 233. citat S. Th. Nav. Mol. Vasq. Laym. Ills. vocat probabiliorem: Persch. dicit in praxi servandam esse, eò quòd leges ita disponentes sint consentaneæ naturali æquitati: imò Onn. *de contr. d. 10. n.* 191. *& tota s. 6.* probat obligationem illam restituendi oriri ex jure naturæ: videturque consentire Dicast. *nu.* 440. Regula optima hic est, ut spectetur praxis, an nempè viri prudentes & timorati soleant restituere, antequam feratur sententia vel exigatur, & credo praxim communiorem fore, ut restituatur ante sententiam, si ille exigat, qui damnum passus est.

§.9. Si quis equum conduxit, qui moriatur in via, Palud. 178
Valent. & Dian. putant damnum debere dividi, cùm enim contractus fit in gratiam utriusque videtur æquum, ut quisque partem damni ferat; sed Lugo *d. 8. num.* 126. dicit solum dominum equi debere ferre damnum, quod verum est, si abfuit omnis culpa etiam juridica, sicuti ipse solus ferre deberet, si equus periisset terræmotu vel fulmine, uti dicetur *n.* 181. Ratio autem est, quia quando res absque cujusquam culpa perit, domino suo perit.

§.10. Qui precariò utitur re aliena, tenetur tantùm ex culpa 179
latiore & lata; quamvis enim hic contractus sit in utilitatem solius accipientis, tamen cum semper sit pro libitu revocabilis, non debet ex illo tanta oriri obligatio, quanta ex commodato, & ita habetur *L. Quæsitum §. Cum quoque; ff. De precario*, docetque cum aliis Persch. *p.* 196.

§.11. Si res æstimata tradatur in contractibus, v.g. si com- 180
modarim tibi equum, cujus valorem tibi antecedenter dixi esse 50. aureorum, putat Glos. Bart. & Gomez hanc æstimationem facere, ut accipiens teneatur de uno alio gradu, supra id, ad quod teneretur: v.g. si aliàs teneretur ex culpa lata, ut teneatur ex levi, si teneretur ex levi, ut teneatur de levissima, si teneretur de levissima, ut teneatur de casu fortuito; sed contrarium probabiliùs docent J. Andr. Panor. Silv. Mol. Vasq. & alii cum Lugo *n.* 122. æstimatio enim ideò fit, ut si culpa accipientis pereat res, hic sciat, quantum teneatur restituere, & posteà non sit lis de pretio; rectè tamen notant AA. & dicetur *n.* 186. culpam seu negligentiam, quæ respectu unius est levis, posse etiam esse gravem respectu alterius, si hic majorem habeat obligationem cavendi quàm ille, v.g. accipiens gratis commodatum habet majorem obligationem custodiendi equum quàm accipiens elocatum pro pretio; item elaborans gemmam pretiosam obligatur adhibere majorem diligentiam, ne vitiet, quàm elaborans cuprum, Lugo *à n.* 112.

§.12. De casu fortuito regulariter nemo tenetur, quia 181
est extra humanam providentiam, ita omnes. Excipe 1. nisi speciale pactum adsit. 2. Nisi commodatarius rem usurparit ad alium usum sibi non concessum, & ideo perierit. 3. Nisi idem fuerit in mora restituendi tempore debito; si tamen res eodem modo peritura erat apud dominum, tantùm tenebitur ad æstimationem usus vel temporis longioris: quando autem petit ob diversum usum vel moram, Lug. *à n.* 123. Persch. *p.* 197. Spor. *t. 4. c. 3. nu.* 221. secundùm sua principia dicunt ad obligatio-

tionem restituendi in conscientia debere præcessisse culpam gravem.

182 §.13. Quando in communi periculo, v.g. in incendio salvanda est res propria vel aliena, quam quis per contractum habet servandam, *Sil.Gabr.Ang.* aliique cum *Vasq.* dicunt, si rem alienam habebat per contractum obligantem ex culpa lata; potest res proprias etiam viliores præponere alienis, quia non tenetur adhibere nisi diligentiam communem: si autem habebat per contractum obligantem de culpa levi, potest proprias æquè pretiosas præponere alienis, sic enim non facit contra id, quod prudentiores faciunt: denique si habebat per contractum obligantem de culpa levissima, poterit proprias tantum pretiosiores præponere alienis, hoc enim non est contra maximam diligentiam ab homine prudentissimo requisitam: Molin.*t.2.d.*496. paulò aliter loquitur, & dicit, commodatum pretiosius semper debere præferri proprio viliori: quia quivis prudens in communi periculo præponit pretiosius viliori: posset tamen plerumque repetere pretium rei suæ vilioris; uti è contra si rem suam pretiosiorem conservasset, quandoque obligaretur ad referendum pretium vilioris alienæ. Lugo *à n.*135.& Spor. *à n.*235. sic procedunt, in foro externo: qui rem pretiosam alienam reliquit in periculo, ut suam viliorem eriperet, obligabitur ad restitutionem totius valoris, detracto valore rei vilioris propriæ; ratio est, quia præsumetur dolus & potentia liberandi utramque; & quamvis hoc non præsumeretur, teneretur tamen, quia liberando rem pretiosam alterius, ab eo recipere debuisset pretium suæ vilioris, quia rem suam expendisset in utilitatem alterius secundùm voluntatem ejus præsumptam, ergo dominus teneretur hoc compensare. In foro interno, si sciret se non recepturum pretium rei suæ vilioris, quæ aliquantum proportionata sit ad rem alienam perdendam, & qua perdita notabile ferret detrimentum non tenetur hoc subire in gratiam alterius, uti rectè Tamb.Pirh.*lib.3.tit.16.n.*16.Stryck *de caut.contr.f.2.c.3.*§.2. Si tamen damnum suum non esset notabile vel proportionatum, v.gr. si pro re aliena valente mille conservanda deberes perdere viginti, aut exponere triginta periculo jacturæ, videreris teneri; qui enim se obligat ad rem communi diligentia conservandam, obligat se ad aliquod detrimentum non extraordinarium subeundum, plùs autem vel minùs teneberis exponere, prout contractus erit vel in tuam solius, vel in alterius solius, vel in utriusque utilitatem. Hinc cum aliis probabiliùs docet Pirh.*num.*17.si rem habeas in tuum solius commodum, te teneri eam præferre tuis, quia cùm contractus fuerit in tui solius favorem, æquitas vult, ut rei tuæ præferas: dicunt tamen alii, si res propriæ sint æquè vel magis pretiosæ, quàm alienæ, posse præferri proprias, sive enim suam sive alienam præferret, plus non consuleretur alteri, qui ipsi pretium rei suæ reddere deberet; neque verum est, quod res aliena esset expensa in bonum propriæ conservandæ, sed aliena casu periisset, ergo nihil prorsus esset restituendum, & ita etiam dicitur *L.1.§.4.ff.Ad senatusc.Syllanum: Si quis non potuerit omnibus opem ferre, electionem esse penes ipsum, cui opem ferat neglectis aliis*; verùm hic non est sermo de contractu, potestque etiam de hoc videri Petsch.*pag.*204. *& seqq.*

183 §.14. Quando nescitur, an res perierit casu an verò ex culpa, v.gr. conductoris, hinc pro foro externo incumbit onus probandi, & quòd res perierit, & quòd perierit sine sua culpa, uti habetur *L.6.§.9.ff. De edendo*, docentque omnes communiter cum Mol.Laym.& Spor.*t.6.cap.7.num.*43. Ratio est, quia quæ sunt facti, si non probentur, non creduntur, præsertim conductori vel alteri, cui res per contractum tradita est, ut custodiatur, incumbit enim illi jure Gentium obligatio probandi & periisse & sine culpa sua periisse, quia possessio est pro domino, qui rem tradidit integram cum jure recuperandi, nisi probetur sine culpa periisse. Excipiunt AA. communiter, nisi graves conjecturæ adsint pro hominis innocentia, aut ejusmodi res soleant perire sine culpa, v.g. si ovis perierit ex grege, aut discus argenteus ex aula Principis, tunc enim præsumptio stat pro custode gregis vel œconomo, unde si jure sine culpa sua periisset, absolvitur: Similiter in dubio an incendium ortum sit casu an ex culpa conductoris, præsumitur quòd casu, nisi locator culpam ostendat, uti ex communi Juristarum docet Laym.*lib.3.tr.4.cap.22.num.6.* quamvis enim communiter oriatur ex culpa alicujus domestici, tamen pater-familias non tenetur præstare omnem culpam eorum, uti habetur *L.11.ff.De periculo, & commodo*. Vid. dicenda *num.* 573.

184 §.15. Si nulla intervenerit culpa Theologica, ordinariè non est obligatio ante sententiam Judicis compensandi damna, quæ quis causat in officio, v.gr. Tutoris, Consiliarii, Confessarii, Professoris, Judicis, Advocati, Procuratoris, Medici, Chirurgi, Custodis &c. Ita Vasq.Lugo, Esp.Haunol.Tamb.Less.*lib.2.cap.7.d.7.* Spor.*t.4.cap.2.num.*240. Illf. *num.*34. *aliique*. Ratio est, quia admittentes ejusmodi officium vel curam, ordinariè non intendunt se obligare ad culpam levissimam aut levem, sed tantùm ad communem diligentiam, cavendo dolum aut culpam latam, quæ conjuncta sit cum culpa Theologica, hic enim ad summum intervenit quasi contractus, uti notat Petsch. *pag.*183. qui plerumque damnificatæ parti utilis est: hinc resolvit Burgh. *cent.1.cas.* 5. contra Salon.Arrag. & Bonac. si famulus ex culpa levi frangat vitrum pretiosum, non teneri restituere; eadem est autem ratio famuli, Advocatorum, Medicorum, Judicum, uti fatentur adversarii, hi autem non tenentur ex culpa levi, uti habet communis cum Claro *l.5.pract.criminalis, §.fin.q.73.num.3.* Similiter docet Less. *in auct.v.Restitutio cas.*5. ductorem gregis non teneri ad damna frugibus allata sine culpa lata: Similiter resolvit *Tamb.* si ancilla per levem negligentiam reliquit fores domus domini sui apertas, & ea occasione usi fures domum expilarint, non teneri ad restitutionem. *Dixi* ordinariè, nam posset aliquis per speciale pactum se obligare ad reparandum damnum ex quacumque culpa juridica etiam levissima, imò & casu fortuito datum, hinc cum Vasq.Amic.Less.*de just.lib.2.cap.7.num.*32. infert Spor.*num.*241. aliquos in quibusdam casibus obligari in conscientia etiam ad exactissimam diligentiam, adeoque etiam teneri de culpa juridica levissima. 1. Si tale officium, v.g. Advocati suscipiat cum promissione expressa adhibendi diligentiam exactissimam. 2. Si saltem tacitè idipsum promisit, uti si ultrò se obtrusit pro tali exquisitissimè perito & cum exclusione aliorum. Videri potest Dicast.*l.2.t.2.d.3.d.3.*

§.16. Si damnum grave causatum sit per culpam Theologicam venialem defectu deliberationis vel advertentiæ plenæ ad jus alienum, non est obligatio gravis ad illud reparandum ante sententiam Judicis, & præscindendo à speciali de hoc contractu, ita Sor.Navarra, Henriq.Silv. Salas, Sa, Less. Tann.Rodriq.Esp.Bonac.*de Rest.d.1.q.1.p.3.num.9.* Lugo *d.8.n.*58.Tamb.*l.8.t.3.c.2.§.5.* Haun.*t.2.num.*194.Illf. *t.4.d.3.nu.*10. partim contra Adr. Ang. Panorm. Covar. Vasq.Turr. Medin. Palav.*de Just.n.*71. qui dicunt totum sub mortali esse restituendum; partim contra Molin.Rebell.Dicast. *& alios n.* 191. citandos, qui dicunt quandoque sub mortali restituendam partem gravem, proportionalem tamen spectata culpa & gravitate damni. *Probatur*, quia obligatio restituendi imitatur pœnam sequentem ex culpa Theologica, (ita tamen, ut obliget ante sententiam Judicis, cùm sit de jure naturæ) ergo sicuti ille nullam meretur pœnam, qui nullam commisit culpam Theologicam, & consequenter non obligatur ad restitutionem ullam, secundùm dicta *n.*172. ita non meretur pœnam gravem, nec incurrit obligationem gravem restituendi, qui non commisit culpam Theologicam gravem. *Conf.* quia cùm non sit facta perfecta injuria, non debuit nasci perfecta, sive gravis obligatio restituendi, cùm hæc obligatio non nascatur ex re ipsa seu damno, sed ex injuria. Ratio à priori est, quia homines & dominus ipse nunquam in talem gravem obligationem sibi ratione culpæ venialis imponendam consensisset, si ante omnem casum interrogatus fuisset, est enim veluti pœna improportionata culpæ, ergo est veluti de jure naturæ, ut obligatio gravis restituendi non sequatur ex culpa tantùm veniali. 185

§.17. *Objiciunt* 1. Ergo culpa mortalis requiretur, ut quis sub mortali teneatur restituere rem gratis commodatam, si amittat illam, qualis requiritur, si amittat rem apud se depositam: consequens est falsum; nam recta ratio dictat debere adhiberi majorem diligentiam pro re gratis commodata quàm pro deposita. *Resp.* Culpam mortalem utrobique requiri, quæ nempè sit neglectus diligentiæ communiter adhiberi solitæ à viris prudentibus pro tali re servanda, sed talis culpa, licèt sit formaliter æqualis, tamen non semper est æqualis materialiter, uti insinuatum est *n.*180. nam culpa, quæ respectivè ad hanc rem vel personam vel circumstantiam est levis, potest esse gravis respectivè ad aliam, v.g. omissio diligentiæ, quæ respectu vitri custodiendi est levis, potest esse culpa gravis respectu gemmæ custodiendæ, pro qua prudentes judicant adhibendam majorem diligentiam: & idem est de conservatione rei gratis aut pro pretio commodatæ: similiter si filius non conservet rem patris, potest esse culpa levis; si non conservet famulus, aut cui debet esse cura, potest esse gravis: Similiter si videns aliquid se movere, & dubitans an sit canis, explodam, potest esse culpa levis, si autem dubitem, an sit homo, potest esse gravis, quia quando est periculum occidendi hominem, est obligatio magis attendendi & se reddendi certiorem, quòd non sit homo &c. ubique tamen requiritur, imò & per leges quandoque fortè præcipitur talis diligentia, qualem in ejusmodi circumstantiis communiter adhibent prudentes, quam qui omittit, committit culpam latam, & ordinariè peccat mortaliter, notantque universaliter Less. *n.* 27. Dicast. *n.*50. & alii, quando damnum est grave, culpam, qua causatur, censendam mortalem, nisi aliud constet; Bonac. autem *n.9.* dicit in dubio, an culpa fuerit mortalis an venialis, 186

fore

fore obligationem ad mediam partem: denique addunt rectè cum aliis Lugo *disp.*18.*num.*1.& Dicast.*de Restit.d.*2.*num.*94. per culpam gravem hic intelligi etiam illam, quæ fit ea inadvertentia graviter culpabili, quando nempe potuisset, & debuisset adverti gravitas materiæ, in qua fit læsio.

187 *Objic.*2. Pœna purgatorii & excommunicatio minor sunt graves pœnæ, & tamen quandoque respondent peccato veniali, ergo restitutio materiæ gravis etiam poterit respondere peccato veniali. R.N.conseq.quæ si valeret, possem pro culpa leviter damnosa in uno solido, obligari ad restituendos mille, & ad subeundam crudelem mortem, quia per culpam illam mereor purgatorium, possemque mereri excommunicationem minorem. Itaque disparitas est, quòd pœna purgatorii sit absolutè levis, spectato foro alterius vitæ & respectivè ad pœnam inferni; Similiter, inquit Illſ.*n.*12. excommunicatio minor est moraliter quid leve, quia per pœnitentiam & absolutionem facilè tollitur: è contra restitutio materiæ gravis esset pœna absolutè gravis spectato foro hujus vitæ, in quo veniale committitur. Addit *Lugo* excommunicationem minorem non esse puram pœnam sed simul medicinam, quæ licèt foret acerbissima, esset utilis delinquenti, ergo justè infligetur.

188 *Obji.*3. Si quis per peccatum pure philosophicum esset furatus rem gravem, posteà advertens hoc displicere Deo, teneretur ex injusta acceptione sub mortali rem illam restituere, ergo etiam furatus per peccatum veniale. R. Dato ant.n. conseq disparitas est, quia quando jus alienum læsum est cum plena advertentia ad gravem difformitatem cum recta ratione, eadem recta ratio dictat esse obligationem reparandi, alioquin continuaretur actio, quæ cognoscitur esse graviter contra rectam rationem, ideoque etiam graviter contra legem Dei, quæ nunc cognoscitur assistere illi rectæ rationi: hoc autem non tenet, si cum semiplena tantùm advertentia sit læsum. Nam non est actum graviter contra rectam rationem.

189 *Obji.*4. Titius potest in tantùm cedere juri suo, ut si Cajus equum ipsi furetur, velit eum peccare tantùm venialiter, attamen sub mortali teneri ad totum equum restituendum, quamvis posteà casu perierit, sed in hoc casu obligatio gravis restituendi sequetur ex acceptione tantùm leviter peccaminosa, ergo. R.N.min.nam hæc obligatio sequetur ea hoc quasi contractu cum Cajo inito. Ob similem rationem dicunt Lugo *disp.* 8.*num.*65.& Petsch.*pag.*17. si quis rem alienam acceperit sine ulla culpa, prudenter præsumens dominum esse contentum, si posteà advertat dominum non fuisse contentum, illum teneri etiam compensare damna, quia hic erat quasi tacitus contractus, ut in istis circumstantiis posset quidem accipere, cum tali tamen onere, ut si resciret dominum non fuisse contentum, damna compensaret.

190 §.18. Ex dictis inferunt Sanch. Less. Tamb. aliique cum Petsch.*n.*181. si actio tua externa injusta, fuerit peccatum tantùm veniale, quamvis internè fuerit mortale, te sub mortali non teneri restituere, v.g. si in venatione tantam adhibeas diligentiam, ne occidas hominem, quanta requiritur ad vitandum mortale, non tamen tantam, quanta requiritur ad vitandum veniale, quamvis simul adesset internus animus occidendi hostem tuũ, si ibi fortè adesset, posito quòd ibi adsit & occidas eum jaculando in illud, quod putabas esse feram, te non obligari graviter ad compensanda damna inde causata uxori vel prolibus, quia dato illam actionem externam denominari graviter injustam ab interna intentione graviter injusta, tamen de se non est graviter injusta nec perfectè causa moralis damni: obligatio autem gravis restituendi supponit actionem externam de se graviter injustam, & perfectè causativam damni, uti dictum est *n.*148.

191 §.19. Probabilius videtur esse obligationem levem restituendi partem gravis damni proportionatam culpæ veniali, per quam causatum est secundum arbitrium prudentum, ita Sot. Regin. Bonac.*num.*8. Haunol.& Illlung.*suprà*, Burgh. *cent.*1. *cas.*67. contra Less.*l.*2.*cap.*7.*num.*28. Lugo *d.*8.*num.*58. Tamb. *num.*3. Petsch.*p.*179. Esp. *q.*32. Platel.*p.*3.*num.*733. qui dicunt nequidem sub veniali esse obligationem quicquam restituendi: Ratio nostra est, quia omnis injuria formalis & damnosa inducit inæqualitatem, ergo est obligatio eam reparandi, alioquin voluntariè continuabitur injuria, hæc autem obligatio sequitur quasi pœna secundùm proportionem culpæ, ergo si culpa est venialis, obligatio reparandi etiam erit venialis, non ad totum secundùm dicta *num.*185. ergo ad partem tantùm, judicio prudentum determinandam; sicuti si per peccatum veniale, etiam non omnino plenè deliberatum furatus esses solidum, teneveris etiam ex injusta acceptione sub veniali hunc restituere: uti dicetur *num.*192. Docet autem Bonac. *num.*9. posse tam levem esse culpam venialem, ut vix obliget ad centesimam partem damni: è contra posse esse tam gravem, adhuc tamen venialem, ut obliget ad decimam partem, & addit cum aliis citatis *num.*185. si materia restituenda sit gravis, quamvis obligatio proveniat ex peccato tantùm veniali, fore obligationem restituendi sub mortali, quam sententiam laudat Platel.*num.*734. tanquam valdè probabilem, & æquitati naturali conformem, quia præceptum restitutionis obligat sub mortali, quando materia est gravis; sed *n.*185. diximus oppositum cum Nav. Less. Lugo, Lill.*tr.*32.*n.*31.& 35.(excepta saltem restitutione famæ & honoris, de qua posteà:) quia hæc obligatio restituendi non oritur ea materia ipsa, sed ex injuria formali, quæ tantùm levis est, uti dictum.

192 §.20. *Objicit* Tamb. Ex contractu, voto, vel juramento cum semiplena advertentia facto nulla oritur obligatio, nequidem sub veniali aliquid præstandi, uti de voto dictum est *p.*1.*n.*380.& dicetur de contractu hic *n.*612. ergo ex culpa propter semiplenam advertentiam veniali, etiam nulla oritur obligatio restituendi: Rationem à priori dat *Less.* quia quæ fiunt cum tali inadvertentia, censentur quasi casu fieri. R.N. conſ. disparitas est, quòd ut ponatur obligatio, requiritur totus homo, eò quòd homo libertatem suam quasi alienet: è contra ut quis peccet, sufficit semiplena advertentia, ergo etiam ut peccet contra jus alterius, talis autem injuria trahit post se obligationem reparandi jus læsum. Ad rationem *Lessii*, dico censeri tantum semicasualia; cum quo stat, quòd sint semi-injuriæ, ergo æquum est ex illis oriri semi-obligationem ad restituendum, id est, obligationem ad restituendum aliquid leve tali injuriæ respondens, sicuti quia peccata venialia semi-deliberata, sunt semi-peccata, causant semi-pœnam peccatis debitam, id est, temporalem aliquam.

Inst. Actus moralis imperfectus, qualis est indeliberata damnificatio, non potest esse causa obligationis moralis. R. Non potest esse causa obligationis moralis perfectæ, c. imperfectæ, n. sic enim omne veniale est causa moralis obligationis ad satisfaciendum vel satispatiendum pro illo: tum autem esset causa obligationis perfectæ, si ex illa oriretur obligatio gravis restituendi totum, quod nos dicimus.

193 *Q.*44. ***An sit obligatio reparandi damna, quæ quis in ebrietate causat?*** R. Qui per experientiam dicit se in ebrietate solere causare damna, v.g. alios vulnerare, frangere vel evertere omnia, si hoc sciens se inebriet, & non ponat sufficientem præcautelam, ne damna causet, tenetur ea reparare, si ebrius causarit, quia volendo ebrietatem communiter & per se in tali subjecto connexam cum talibus injuriis, censetur etiam velle injurias, ita Vasq. Lugo *d.*18.*n.*86. Dic.*de Restit.d.*3.*n.*77. Quòd si damna illa non fuerint prævisa, aut si moralis diligentia sit adhibita, ut præcaverentur, licèt fortè fiant; non est obligatio resarciendi ante sententiam Judicis, quia non censentur fuisse voluntaria, Gob. *in Clyp p.*2.*n.*262. Addit Haun. *t.*2.*num.*169. ebrium causantem damna posse per legem Aquiliam conveniri etiam ad plus restituendum in pœnam, quia sæpè non est ebrietas excusans à culpa. Denique notat *Dicast.* dicta de damnis causatis ab ebrio, valere de causatis ab ambulante in somno.

194 *Q.*45. ***Ad quid teneatur, qui scienter intulit damnum grave, sed invincibiliter ignoravit esse tam grave?*** v.g. si Titius in mare projecerit gemmam Caji valentem ducentis aureis, quam ipse non putabat valere nisi centum? Resp. Probabilius est non teneri nisi ad damnum, quod cognovit, & consequenter in casu posito Titius tenebitur ad restituendos Cajo tantùm centum aureos, ita Pont. Dicast. Haun.*n.*219. Dia.*p.*11.*tr.*2.*R.*34. Esp. *q.* 34. contra Palav.*l.*4.*c.*7.*n.*71. Lugo *d.*8.*n.*63. Illſ. *t.*4.*d.*3. *nu.*22. Probatur 1. quia ad illud, quod non cognovit, non tenetur ex lege positiva, cùm talis ostendi non possit; neque ea lege naturali, quia non fuit causa moralis illius excessus, quem non cognovit nequidem confusè, uti suppono, ergo non potest illi moraliter imputari, ergo de jure naturæ nõ tenetur illum compensare. 2. Non est obligatio reparandi damnum extrinsecum, id est, distinctum à re sublata vel perdita, si hoc damnum non fuerit prævisum, v.g. si quis ignem injecisset in segetes, & sic improvisò simul accensa fuisset domus, non teneretur resarcire damnum extrinsecum combustæ domus, sed tantùm intrinsecum secundùm valorem segetum: uti fatetur *Palav.* ergo etiam non est obligatio reparandi damnum intrinsecum, quod non fuit cognitum, utrumque enim est æquè parum volitum. Ratio quasi à priori est, quia lex naturæ non inducit obligationem, in quam homines non essent consensuri, si antecedenter ad omnem casum eventualem fuisset requisitus eorum consensus, atqui in talem obligationem non consensissent, nam cùm casus hic sit rarus, & nascatur ex invincibili ignorantia, vix ullus metu talis pœnæ ab eo absterreretur, & è contra durius est scienter compensare damnum ita inadvertenter factum, quàm tolerare tali modo casu illatum ab alio, ergo.

195 *Objic.* Justitia respicit medium rei, ergo obligat, ut restituatur, quantum à parte rei nocitum est, sive fuerit cognitum sive non. R.N. conſ. Justitia dicitur respicere medium rei, quia intendit æqualitatem inter jura à parte rei existentia, ideoque non est opus per rationem multùm investigare, quid ex justitia fieri debeat, sed hoc facilè innotescit consideratis rebus, & juribus secundùm se; cum hoc tamen stat, quòd debueris cognoscere jus, ut dicaris formaliter læsisse & tenearis repa-

reparare, alioquin qui nihil Juris alieni cognovisset, adhuc teneretur reparare, quod nemo dicit.

196 *Obji.2.* Lex civilis justè obligat ad compensanda damna gravia illata per leves negligentias, ut sic homines fiant cautiores, ergo lex naturalis etiam justè obligat ad compensanda damna gravia intrinsecè conjuncta cum formali injuria gravi, quamvis non sint prævisa, ut sic homines absterreantur ab ejusmodi injuriis, ita *Ills.* R.N.conseq. nam lex civilis tantùm obligat ad compensanda damna præcognita, aut quorum præsumitur adfuisse præcognitio; deinde si valeret à lege civili ad naturalem, ergo sicut sufficit legi civili præcessisse culpam levem, ita sufficeret naturali, quod negant *Lugo & Ills.*

197 *Obji.3.* Projicens gemmam voluit voluntate executiva projicere hoc, quod habebat in manu, quidquid illud esset, ergo tenetur ad totum pretium restituendum, ita *Palav.* R. Voluit projicere, quod habebat in manu, secundùm hoc, quod cognoscebat, c. secundum plus, quàm cognosceret, n. ant. & cons. alioquin quamvis putasset gemmam esse lapidem vilem & nullius valoris, adhuc teneretur totum pretium restituere, quod nemo dicit.

198 *Obji.4.* Qui agnoscit se facere gravem injuriam, implicitè suscipit in se onus compensandi omne damnum, quod ex illa est secuturum, atqui hoc damnum est ducentorum aureorum, & causatur per gravem injuriam, ergo, ita *Lugo*. R. suscipit onus compensandi omne damnum, quod ex illa est secuturum, si illud cognovit aut hic & nunc cognoscere potuit ac debuit, c. si invincibiliter ignoravit esse secuturum, n. neque aliud volunt AA. qui cum *Sanch.* dicunt compensanda esse omnia damna ex injusto homicidio secuta, nam intelligunt, si prævisa fuerint saltem confusè, quod ordinariè fit, aut si vincibiliter sint ignorata, qualiter ignorari semper præsumuntur, nisi aliud constet, uti *n.*186. insinuatum est.

199 *Instab.* Qui peccat mortaliter, meretur pœnam externam, quamvis de ea non cogitarit, ergo similiter hic. R.N.cons. qui mortaliter peccat, agnoscit malitiam, quam sufficienter scit esse illativam totius pœnæ: qui projicit gemmam, non agnoscit malitiam illativam totius damni, sed illum excessum valoris ignorat, ergo circa illum non est formaliter injurius, ergo nec tenetur compensare, quia hæc obligatio compensandi deberet nasci ex formali injuria. Hæc omnia magis valent, si positivè putarit pretium gemmæ esse minus, uti apertè infertur ex doctrina ipsiusmet Lug. *d.*11 *n.*90 item si putavit gemmam pertinere partialiter ad se, & fratrem suum Cajum, tum enim non tenebitur de eo, quod invincibiliter putavit esse suum.

200 ***Q.46. An quid teneatur Cajus, qui damnum intulit Titio, putans & volens inferre Sempronio?*** R. §.1. Si putavit se furari, v.g. equum Sempronio, cùm tamen equus esset Titii, certum est ad nihil teneri Sempronio, quia nullam ei damnosam injuriam fecit. Quòd si equus adhuc extet, aut Cajus per illum sit factus ditior, etiam certum est Cajum teneri ex re accepta hunc restituere Titio. Tota difficultas est, an Cajus dici debeat fuisse etiam formaliter injurius Titio, ita ut ideò ex injusta acceptione teneatur restituere, licèt nec equus extet amplius, neque Cajus ex illo factus sit ditior: teneri restituere dicunt Sanch. *l.2.c.23.n.*157. Bonac. *de Rest.d.*1.*q.*3.*p.ult.*§.2.*n.*1. Haun. & alii, rationem dant, quia Cajus est verè fur, ergo est formalis injustus acceptor, non respectu Sempronii, ergo respectu Titii, ergo ex injusta acceptione tenetur restituere. Alii cum Mol. *t.*3.*d.*723.*n.*4. dicunt non teneri, quod probabile esse dicit Tamb. *l.6.c.*4.§.3.*n.*31. rationem dant, quia non cognovit jus esse Titii, ergo nō fuit formaliter injurius Titio, cùm enim formalis injuria respectu hujus personæ includat actionem formaliter volitam contra hanc personam, si erretur in hac persona, non poterit dici formaliter volita contra hanc personam, ideoque nec formalis injuria respectu illius, ergo debebitur illi restitutio tantùm ex re accepta. Ex eodem fundamento docent Vasq. Lect. *l.*2.*c.*7.*d.*9. Sanch. *in Cons.l.*1.*c.*4.*d.*8. Lugo *d.*8.*n.*72. Tamb. *n.*24. Persc. *pag.*263. Dicast. *de Rest.d.*3.*à num.*68. contra alios, si quis inculpatè putans se videre feram jaculetur in hoc, quod videt, & interficiat, posteà autem deprehendat fuisse inimicum, quem ad necem quærebat, ad nihil teneri, quia illa occisio non fuit illi volita. *Nec refert*, quòd voluisset occidere, si scivisset esse inimicum, *nam* inde tantùm sequitur, quòd occisio hominis fuisset illi volita, si scivisset esse ibi inimicum, non autem, quòd nunc fuerit volita; imò cùm nunc non sciverit, potiùs sequitur, quòd nunc non fuerit volita. Utraque sententia est probabilis, videturque sic posse componi; Si Cajus furans equum esset actu ita comparatus, saltem implicitè, ut adhuc furaretur, quamvis sciret esse Titii, videtur facere formalem injuriam Titio, quia satis cognoscit saltem confusè jus illius, & error circa personam Titii videtur esse merè consequens vel concomitans, ideoque non impedire rationem voluntarii, ac consequenter tenebitur restituere, etiam ex injusta acceptione. E contra si sit saltem implicitè ita comparatus, ut non furaretur, si sciret esse Titii, non facit formalem injuriam Titio, reipsa enim vult relinquere jus Titii illæsum, quamvis per errorem invincibilem lædat, hinc tenebitur tantùm ex re accepta: & in hanc distinctionem tandem consentit Lugo *d.*17. *à num.*77. & Persch. *pag.*580.

201 §.2. Si Cajus occiderit Titium putans esse Sempronium, Bon. Haun. Busemb. dicunt probabilius esse, quòd Cajus ex injuria teneatur ad totam restitutionem, etiam damnorum, quamvis Titius per accidens putaretur esse Sempronius: Lugo videtur in hoc casu dubitare, Molin. & Rebell. dicunt Cajum teneri ad partem restitutionis, quia minùs fuit injurius, quàm si scivisset esse Titium; Tamb. suprà dicit probabile esse, quòd ad nihil teneatur: sed videtur etiam res hic componenda, uti ante, si enim actu, saltem implicitè, fuerit sic comparatus, ut etiam occidisset Titium, si scivisset adesse, confusè cognovit Titium, adeoque fuit ei injurius, & tenetur de damnis.

202 §.3. Si Cajus veneno infecerit vinum, illudque posuerit ante Sempronium, volens hunc è medio tollere, Titius autem id nesciens præripiat illud, & Cajus, ne scelus suum erumpat, id fieri permittat, Cajus in effectu non est homicida, nec tenetur compensare damna ex morte Titii secuta, quia occisio illa Titii non fuit voluntaria Cajo, qui casum illum prævidere non potuit, nec cum tanto suo periculo tenebatur illum impedire.

203 §.4. Si Cajus videns Titium, & putans esse Sempronium, ex odio in Sempronium dicat; Iste homo est adulter, si Titius sit audientibus notus, qui ideo putetur adulter, Cajus tenetur restituere Titio damna, si quæ sequantur ex ista infamia: Sempronio autem non fecit injuriam externam, si ejus nomen non expressit.

204 ***Q.47. Quid notandum sit circa restitutionem rei & fructuum, item circa deductionem melioramentorum & expensarum?*** R. Seqq. §.1. Pro his sunt sequentes Regulæ: 1. Possessor bonæ fidei tenetur restituere rem & fructus, vel quo factus est ditior ex re aut fructibus. 2. Possessor malæ fidei tenetur restituere rem & fructus, si habet, vel si non habet, valorem, licèt non sit factus ditior: item tenetur compensare damnum emergens & lucrum cessans. 3. Possessor tam bonæ quàm malæ fidei potest deducere æstimationem aliquam melioramentorum & expensarum suarum: quæ omnia jam magis explicabuntur.

205 §.2. Fructus rei sunt, vel naturales vel industriales vel mixti: *naturales* sunt, qui ex re ipsa proveniunt absque ullo ferè labore aut industria cujusquam, uti fœtus animalium, lana ovium, fructus arborum, herbæ pratorum, silvæ cæduæ, pretium quod quis accipit pro instrumento alieno alteri elocato, item pretium seu valor rei, qui dici solet fructus rei mediatus, & reipsa est æquivalenter res. *Industriales* sunt, quos ipsa rei natura de se ipsa non producit, sed qui præcipuè proveniunt ab industria hominis utentis tali re velut instrumento, uti stipendium, quod quis accipit, dum ipsemet utitur falce vel alio instrumento alieno, item artefactum, quod per instrumenta elaboratur, item lucrum, quod quis reponat ex rebus tam mobilibus quàm immobilibus emptis, & venditis, item lucrum ex pecunia ad censum vel negotiationem posita. *Mixti* sunt, ad quorum productionem, notabiliter concurrunt tam natura quàm industria, uti segetes ex agro, vinum ex vineis, quis hæc producit quidem natura, attamen debet industria notabiliter conferre, uti pluribus ista explicant Molin. *t.*3.*d.*719. & Dicast. *de Rest.d.*2.*d.*5. qui rectè addit *d.*5. *nn.*30. denominationem fructus naturalis aut industrialis sæpè desumi ab illo, quod prævalet, si nempe natura prævaleat, dici naturalem, si industria, industrialem, quamvis reipsa sit mixtus: in dubio autem, quid prævaleat, standum est sententia Judicis vel arbitrio prudentum; quòd si nec Judex nec ullus prudens possit discernere, præsumitur potiùs naturalis, quia natura censetur semper plus operari, cùm sit fundamentum industriæ.

206 §.3. Aliqui fructus dicuntur civiles, quia in foro civili habentur veluti fructus, uti sunt pretia rerum elocatarum, usuræ, pensiones, mercedes, salaria &c. uti habetur in jure apud Haun. *t.*3 *à num.*361. & hi fructus civiles reducuntur ad fructus vel naturales vel industriales vel mixtos, secundùm ante dicta.

207 §.4. Fructus alii dicuntur pendentes, alii percepti, alii percipiendi: pendentes sunt, qui nondum sunt collecti, sed in rebus, è quibus nascuntur, adhuc existunt: percepti dicuntur, qui separati sunt à re, è qua proveniunt, quamvis fortè adhuc ibi jaceant, ubi creverunt: percipiendi dicunr, qui percepti non sunt, sed percipi potuerunt.

208 §.5. Melioramenta rei alia dicuntur intrinseca, alia extrinseca; intrinseca dicuntur, quæ quasi transeunt in rem, quam meliorem efficiunt, ideoque dominus rei acquirit illorum dominium per accessionem seu adjectionem, secundùm dicta *n.*126. talia sunt stercoratio agri, implantatio arborum, si radices egerint. Extrinseca dicuntur, quæ tantùm extrinsecè adhærent, & salva re, separari possunt, ideoque illorum dominium

nium non necessariò acquiritur domino rei;talia sunt picturæ, januæ, fenestræ, domuncula mobilis, quæ solo alieno imponitur.

209 §.6. A possessore rei alienæ sæpè fiunt eapensæ pro re vel pro fructibus ex re habendi, aut pro melioramentis: tales autem expensæ sunt, vel necessariæ, vel utiles, vel voluntariæ, seu voluptuosæ. Necessariæ sunt, sine quibus res periret vel fieret deterior, vel nullos aut non ordinarios fructus afferret. Utiles sunt, quæ faciunt, ut res utilior sit, sive ut plures fructus afferat, v.g. si ager cum necessariis expensis de more afferat 10. modia tritici, & cum aliis afferat 12. modia, hæ expensæ sunt utiles. Voluntariæ sunt, quæ tantùm conferunt ad ornamentum vel ad delicias, uti hoc, quod impenditur ad picturas, statuas, artificiosos fontes &c. quibus quamvis res reddatur pretiosior & æstimabilior, tamen non ideo affert majores fructus: ex quo patet non omnes expensas esse utiles, quæ faciunt rem pretiosiorem, imò expensæ voluntariæ sæpè sunt damnosæ, si impediant utilitatem, item si dominus sit pauper, ideoque ut rem suam recipiat, cogatur cum detrimento eas solvere, uti rectè Sanch. *l.2.c.23.num.*145. His suppositis,

210 §.7. Possessor bonæ, & malæ fidei tenetur ex re accepta restituere rem, si adhuc extat, aut quantùm ex illa factus est ditior, secundùm hactenus dicta. Item possessor tam bonæ quàm malæ fidei tenetur restituere fructus naturales rei, saltem, si extent adhuc in se, ita communiter omnes cum Dicast. *d.5.à n.* 28. Ratio est, quia res manet domini, ergo ubicumque est fructificat domino suo. *Nec obstat*, quòd fortè non fuisset fructificatura, si apud dominum mansisset, *nam* hoc non obstante, si apud alium fructificet, domino suo fructificat, unde talis, etiam bonæ fidei possessor, non acquirit dominium illorum fructuum, per se loquendo, nisi ad summum revocabile, uti pluribus ostendit Haun. *à num.*266.

211 §.8. Si hi fructus non extent ampliùs in se, sed possessor bonæ fidei eos consumpserit, sitque inde factus ditior, non ita certum est, an teneatur semper restituere: quod attinet ad possessorem alienæ hæreditatis, satis certum videtur hunc teneri, nam ita habetur multis locis jure apud Haun. *à n.*276. similiter possessorem alterius rei alienæ teneri restituere fructus cõsumptos post litis contestationem, habetur *L.22.Cod. de rei vindicatione*: quod affirmat cum communiore Illſ. *t.4.d.3.n.*52. contra Sanch. etiam post evictam litem dicendum esse de fructibus perceptis aut percipiendis tempore motæ litis, quamvis possessor ea illis non sit factus ditior, quia secundùm *L.25.§.7.ff. De heredit. petitione*, post motam controversiam omnes incipiunt esse tanquam malę fidei possessores, quia tum quasi suspenditur jus utriusque. An autem teneatur restituere bona fide consumptos ante contestationem, ex quibus factus est ditior, controversia est, nam de fructibus mixtis negãt moderni Juristæ cum Haun. *n.*280. & Illſ. *n.*50. quam sententiam plerique dicunt esse probabilem, fatenturque *Rebell. & Sanc.* in foro externo secundùm eam decidi; & ratio est, quia leges potuerunt ita statuere, sicuti statuerunt, ut præscriptione acquiratur dominium sine obligatione compensandi: quòd autem de facto ita statuerint circa fructus mixtos, videtur suaderi *L.4.§.2.ff. Finium regundorum*, item *§.35. Si quis à non domino, Instit. De rerum divis.* E contra Inn. Covarr. Panorm. & TT. communissimè, atque etiam cum aliis Bart. Vvormserus, Pistorius aliique Juristę innumeri, teste Dicast. *num.*64. probabilius affirmant esse restituendos, non tantùm naturales, sed etiam mixtos, secundùm hoc, quod naturales sunt, *quia locupletari non debet aliquis cum alterius jactura*, ut habetur *Reg.48. juris in 6. & l.10.ff. Mandati*. *Bonæ fidei hoc convenit, ne de alieno lucrum sentiat*: res autem fructificat domino suo, ergo quamdiu fructus tales extant, saltem æquivalenter, sunt domino restituendi, extant autem æquivalenter, si possessor sit inde factus ditior. *Neque* juvat dicere, hoc verum esse spectato jure naturæ, sed aliter disponi jure positivo, *nam* hoc efficaciter probari deberet, alioquin standum est jure naturæ, uti rectè Dicast. *num.*75. hoc autem efficaciter probari non potest, uti fatentur Adversarii, dicentes esse tantùm probabile, aut ad summum probabilius, patetque consideranti leges, quas afferunt, Less. enim *l.2.c.14.n.*10. & Dicast. *n.*93. dicunt intelligi de fructibus, per quos aliquis non est factus ditior: & *Conf.* nam §. *Etsi Inst. de off. Judicis*, dicitur eadem intervenire in petitione hæreditatis ac singulorum, sed in petitione hęreditatis debent restitui fructus illi, etiam bona fide consumpti, uti dictum est, ergo etiam in aliis casibus. Videri potest Dicast. *à num.*38. ubi hanc quæstionem accuratè tractat.

212 §.9. Nequidem malæ fidei possessor tenetur restituere fructus industriales, quia sicut fructus rei rem, ita fructus industriæ industriam sequuntur: neque contrarii sunt Juristę, quãdo enim dicunt fructus industriales aliquando restituendos esse, intelligunt mixtos, uti observat Haun. *n.*265. Consequenter, qui etiam mala fide, lucratus est pecunia aliena, illa exponendo in lusu, ad negotiationem vel censum, &c. non tenetur hoc lucrum restituere, quia pecunia est res de se sterilis, & fructus ejus censetur respondere industriæ: similiter messor mala fide utens falce aliena, non tenetur restituere lucrum, sed tantum compensare, quantum falce aliena attrivit; & idem est de aliis instrumentis, quæ usu deteriorantur. Quod si alienum torquem aureum elocasti ad usum, *Nav. & Lop.* dicunt te posse retinere pretium elocationis, sicuti potes retinere, quod instrumento alieno lucratus es, compensando, quod detrimentum est: Mol. *d.*719. *n.*5. Laym. Less. aliique dicunt te teneri restituere pretium, quia torques non habet se veluti instrumentum, per quod operatur industria, sed veluti domus, quæ elocatur, ergo sicut teneris restituere pretium acceptum pro elocatione domus alienæ, cùm sit fructus naturalis saltem civiliter, ita & pro elocatione torquis.

§.10. Possessor tam bonæ quàm malæ fidei tenetur resti- 213
tuere fructus mixtos, quantum respondent naturæ; quantum autem respondent industrię, non est obligatio illos restituendi; uti constat ex dictis, nam quantùm à natura proveniunt, sunt fructus rei, quantum autem proveniunt ab industria, sunt fructus, non rei, sed hominis occasione rei vel per rem tanquam instrumentum eos sibi lucrantis: & hoc volunt AA. communiter quando dicunt fructus mixtos esse restituendos deducto valore industriæ: & in re etiam hic consentiunt Mol. *n.*4. Dicast. *n.*76. aliique, quamvis quandoque paulò aliter loquantur: consequenter dicendum est, ubi natura plus contulit quàm industria, plus restitui debet; minùs autem, si industria plus contulerit ad fructus producendos, quàm natura.

§.11. Qui seminavit alienum triticum in suo agro, satis- 214
facit, si restituat vel simile vel pretium ejus, quia seges est fructus agri potiùs quàm seminis, quod mortuum est & ab agro vivificari debet, Lugo, Dicast. Illſ. *n.*47. Similiter qui alienum triticum aliò deportavit, & ideò carius vendidit, satisfacit, si restituat simile vel quanti interest domini suum triticum non esse aliò asportatum, quòd enim carius vendiderit, est fructus industriæ.

§.12. Bonę fidei possessor non tenetur compensare fructus, 215
quos etiam per culpam suam non percepit ex re aliena, quamvis dominus percepturus fuisset, non enim tenetur ex re accepta, cùm nihil acceperit, neque ex injusta acceptione, cùm nullam fecerit injuriam domino rei, Less *l.2.c.14.n.*12. Et notant rectè AA. quamvis possessor bonæ fidei sæpè teneatur restituere rem, v.g. agrum alienum, tamen non semper teneri restituere omnes ejus fructus perceptos, quamvis ex illis sit factus ditior, quia fructus, cùm sint res mobiles, præscribi possunt breviori tempore, quàm ager immobilis.

§.13. Possessor malæ fidei, quamvis non teneatur compen- 216
sare fructus, quos non percepit, neque à domino percipiendi fuissent, tenetur tamen compensare, si dominus eos percepturus fuisset, etiamsi ipse nec perceperit nec percipere potuerit, ita Sanch. Less. Bonac. Dicast. *d.2.d.*96. Lugo *disp.17.à num.*54. Petsch. *p.*221. quamvis de ultimo videatur aliter loqui S. Thom. *opusc.73.cap.20.* *Potest incidere damnum per accidens, quando scilicet ex pecunia ablata, lucrum, quod intendebat, non acquisivit, & nihil aliud passus est damnum, dico quod lucrum tale non est restituendum ei, qui passus esse dicitur hujusmodi damnum.* Ratio nostra est, quia si nec sint percepti, nec dominus fuisset percepturus, non ideò est passus damnum, cùm nec amiserit aliquid, nec in aliquo acquirendo sit impeditus, ergo nihil est restituendum, sicuti si differam solvere debitum, & creditor non ideo patiatur damnum, nihil ideo teneor restituere; e contra si dominus percepturus fuisset, etiam per singularem diligentiam, quam adhibuisset, injustè passus est hoc damnum, ergo compensari debet: imò possessor malæ fidei tenetur illos fructus domino compensare, quos per culpam suam non percepit ex re suis expensis intrinsecè meliorata, si dominus percepturus fuisset; uti rectè Sanch. Bon. Lug. *n.*57. contra Sotum & Covar. quorum tamen sententiam Less. *n.*117. & Dicast. *n.*57. dicunt esse probabilem: ratio nostra est, quia illud melioramentum intrinsecum, statim ut positum fuit, acquisitum est domino rei, ergo qui injustè illud retinuit, tenetur compensare omnia damna inde orta, inter quæ est jactura fructuum, quos dominus percepisset; & ob eandem rationem debent restitui fructus percepti ex ejusmodi melioramentis intrinsecis rei alienæ, quamvis dominus hæc melioramenta non fuisset facturus, v.g. fructus percepti ex arboribus, quas singulari diligentia plantavit in fundo alieno, quamvis dominus eas plantaturus non fuisset, ita cum aliis Bonac. *de Restit. d.1.q.3.p.12.§.2.*

§.14. Nequidem possessor malę fidei tenetur compensare 217
fructus, quos dominus illicitè percepisset, v.g. si rapuit servam, non tenetur compensare turpia lucra, quæ accepisset dominus meretriciè exponendo illam, uti habetur *l.34.ff. de rei vendicatione*, & ratio est, quia dominus non habuit jus ad tales fructus: si tamen possessor malæ fidei acceperit tales fructus ex re domini, tenetur hos restituere, uti cum communi Bonac. *n.*8. & Petsch. *p.*231. habeturque *l.27.ff. De hæreditatis peti-*

petitione, quia res, si fructificet, domino suo fructificat, ergo hic qualiscunque fructus rei, quando existit, est fructus domini rei.

218 §.15. Si res vel fructus per culpam injusti detentoris perierit, v.g. quia consumpsit aut donavit alten, tenetur valorem restituere, quamvis non sit factus ditior, & apud dominum etiam casu vel aliter certò peritura fuisset, ita Molin. Laym. *l. 3.t.2.c.4.n.2.* Lugo *disp.18. n.76.* Dicast. *d.1.n.58.& alii* contra Vasq. Less. & Bon. *p.10.à n.2.* qui hoc negant, saltem si eodem tempore & loco erant certò peritura apud dominum, quam sententiam Laym. fatetur esse probabilem, uti & Die. *n.74.* dum. modò non vendiderit, neque inde sit factus ditior: Ratio nostra est, quia talis res hic & nunc perit per injuriam detentoris, ergo ex hac est obligatio restituendi: limitat quidem *Laym.* nisi publicè constitisset rem etiam certò perituram fuisse apud dominum: putat enim tum, moraliter loquendo, nullius, aut saltem minoris fuisse pretii; sed contra est, nam licèt nullius pretii fuisset futura prout existens apud dominum, tamen prout existens apud injustum detentorem jam acquisiverat meliorem statum, qui status rei pertinebat ad rem, & consequenter ad dominum rei, ergo, qui rem ex hoc statu iterum dejicit, facit domino damnosam injuriam, uti qui rem ex incendio ereptam iterū injiceret, ergo cujus culpa tum perit, tenetur damnum inde secutum compensare: quæ omnia magis valent, si res apud dominum erat certò peritura per injuriam alicujus alterius, uti fatetur *Bonac.* nam qui prævenit in injuria, prævenit in obligatione restituendi: quæ omnia iterum multò magis valent, si res apud dominum peritura erat, non certò, sed contingenter, quia qui tum facit perire, censetur causa efficax damni domino causati, ut notat Bonac. Dicast. *n.70.* Petsch. *pag.237.* E contra si pereant absque culpa injusti detentoris, v.gr. in communi periculo, similiter certò peritura apud dominum, injustus detentor non tenetur restituere valorem rei sed tantùm usuum vel fructuum rei, quos dominus intereà habuisset, quia injusta detentio non fuit reipsa causa illius damni, quod independenter ab illa fuisset secutum sine cujusquam culpa: quando autem aliquid perit sine cujusquam culpa, perit domino suo, uti rectè cum aliis *Laym.* suprà; quòd tamen dominus intereà caruerit usu rei suæ vel fructibus, quos percepisset, hoc tribui debet injustæ acceptioni, ergo nascitur obligatio compensandi. Videri potest Dicast. *à num.* 52. ubi infert multa corollaria notatu digna; item Petsch. *à p.237.* usque ad 296 In dubio autem, an res, quæ apud injustum detentorem periit, peritura fuisset apud dominum, censeri debet non fuisse peritura, ideoque tota restituenda est, uti docent *Bonac. Less. Tamb.* quia possessio est pro existentia rei; è contra in dubio de damnis vel lucris secuturis, restitui debet pro rata dubii, quia lucra ea re nondum existunt, ergo non possident; neque dominus est in possessione respectu eorum, sed injustus detentor est potiùs in possessione rerum suarum: spes tamen lucri & periculum damni est in possessione, ergo secundùm proportionem talis spei, & periculi restituendum est, ita Petsch. *p.237.*

219 §.16. Si detentor fuerit in mala fide respectu rei, sed non respectu fructuum, quia v.g. invincibiliter putavit fructus labore suo concurrente partos fieri suos, si hi fructus non amplius extent, nec inde sit factus ditior, neque etiam dominus eos percepturus fuisset, non tenetur compensare, uti rectè Lugo *n.53.* & Petsch. *p.234.* è contra quamvis ille bonam fidem habuerit, & non sit factus ditior, si tamen dominus eos percepturus fuisset, tenetur compensare, quia hoc damnum est consecutum ex injusta ejus acceptione: ita Petsch. *p. 229.*

220 §.17. Si Titius mandavit famulo, ut ferret Cajo donatam à se gemmam, famulus autem per fraudem & ex culpa gravi differat ferre usque ad mortem Titii, & tunc gemmam illam perdat, Molin. *d.263.n.7.* Sanch. *de Matr. l.1.d.6.n.8.* Less. *l.2.c.18. num.46.* Dicast. *l.2.t.4.n.166.* dicunt teneri valorem gemmæ restituere duobus In primis hæredibus Titii, quia cùm donatio non esset perfecta, neque ad piam causam, mandatum expiravit morte mandantis, ergo gemma mansit hæredum: deinde etiam Cajo, quia per dilationem culpabilem fuit causa damni per carentiam gemmæ causati. Sa *v. donatio n.25.* Tamb. *l.8.t.4. cap.1.§.5.n.11.* Sporer *t.4.c.4.n.21.* dicunt satis esse, si restituat Cajo, quia probabile est mandatum favorabile & gratiosum non expirare morte mandantis, sicuti Sanch. *l.8.d.28. num.66.* docet morte concedentis non expirare gratias, v.g. concessionem privilegii, dispensationis, indulgentiæ. Prima sententia videtur probabilior.

221 §.18. Possessor tam bonæ quàm malæ fidei potest in restitutione deducere valorem laboris, & aliquarum expensarum circa rem & fructus, ita communiter omnes. De labore probatur, quia sicut per alios potuit laborem illum adhibere, & quod pro eo expendisset, deducere, sic laborando per se ipsum potest deducere laboris pretium: præsumi enim debet voluisse laborare, non gratis, sed pro commodo suo, reipsa autem laboravit pro commodo domini rei, ita Lugo *n.65.* Tamb. *n.11.* Petsch. *p.518.* De expensis saltem necessariis, habetur *L. Dominum, Cod. de rei vendicatione*, ratio autem est, tum quia dominus ipse eas facere debuisset, tum quia fructus non habet rationem fructus, nisi deductis his expensis, *l.36.§.fin.ff.de hæred. petit.* tum etiam quia per expensas conservatur res & causantur fructus, adeoque expensæ ingrediuntur quasi rem & fructus, ergo æquum est, ut qui vult rem, & fructus, ferat expensas. Idem videtur dicendum de expensis utilibus, uti docent Covarr. Molin. Sayr. Rebell. Nav. Less. Castrop. Ills. *nu.54.* nam quamvis *L. Adeo 7.§.Ex diverso, ff. De acquir. domin.* possessori malæ fidei negetur actio ad illas repetendas, cùm tamen sit lex pœnalis, non obligat in cōscientia ante sententiam Judicis, & reipsa rigor illius legis mitigatus est per *l.38.ff.de hær. possess.* hinc etiam *l.51.ff. Familiæ herciscundæ* absolutè dicitur, impensarum ratio haberi debet, qui nullus casus inveniri potest, qui hoc genus deductionis impediat; & ratio est, quia etiam hic utiliter gessit negotium domini, ergo æquum est, ut deducat expensas. Putant quidem aliqui, si res jam redierit ad dominum, non posse possessorem malæ fidei reposcere expensas, quia in foro externo negarentur ipsi, cui dominus rei se potest pro foro interno accommodare: quandocumque enim lex justè negat actionem ad aliquid petendum & debitori concedit repetitionem, si fortè solverit, debitor potest in foro conscientiæ illud retinere, uti probat Sanc. *de Matr. l.6.d.38.n.35.* dicitque Lugo dominum posse tutò sequi hanc sententiam, putat tamen cum Nav. & Petsch. *p.576.* oppositam esse probabiliorem, nam spectato jure naturæ potest repetere; lex autem concedens potestatem non solvendi est pœnalis, uti ante dictum est, quæ non obligat ante sententiam Judicis, nec privata authoritate potest executioni mandari, cùm executio sit actus Judicis.

§.19. *Mol. Less. Sayr. & alii* dicunt in foro conscientiæ posse deduci etiam voluntarias expensas in ornatum non separabilem, quia res per illas facta est pretiosior, potestque pluris vendi, videtur autem iniquum, ut quis ditescat ex damno alterius: *Sanch. Laym. Rebell. Castrop. & alii* dicunt deduci non posse, quia Dominus injustè cogeretur ornatum illum emere: *Lugo & Hann.* dicunt possessorem bonæ fidei posse deducere partem earum, non autem totas, quia hic ornatus est veluti merx obtrusa, quæ ideo æstimari debet vilior: quod Ills. *n.56.* permittit etiam possessori malæ fidei. 222

§.20. Bonæ fidei possessor deducere potest expensas factas in fructus naturales, & mixtos naturæ respondentes, si adhuc extent & ad dominum redituri sunt, non autem factas in fructus bona fide consumptos, ex quibus non est factus ditior, uti cum Mol. notat Dicast. *n.70.* cùm enim Dominus ex his ultimis nihil recipiat, iniquum foret ea his aliquid deducere: è contra possessor malæ fidei potest deducere expensas in illos fructus, licèt hos consumpserit, nec sit factus ditior, quia tenetur hos domino restituere: neuter autem potest deducere factas in fructus industriales, quia hos fructus retinent. 223

§.21. Inter expensas non sunt computandi casus fortuiti, nec damna per accidens causata, v.gr. si ob labores immodicos in colendo agro alieno mortui sint equi tui, valor equorum deduci non potest, cùm non sit expensa ordinaria pro cultura agri, sed tantùm æstimatio laboris faciendi ab equis pro excolendo tali agro, uti rectè notant Bald. & Dicast. *n.68.* nec plus deduci potest pro expensis, quàm dominus ipse fuisset expensurus, v.g. si dominus pro excolendo agro suo tantùm expendisset tres aureos, tu autem, quia non habes proprios equos & famulos, expendere debuisti sex, probabilius est cum Tamb. *l.8. t.3.c.4 §.5.n.15.* & Petsch. *p.575.* te non posse deducere nisi tres aureos, quamvis fuisses bonæ fidei possessor, quia plus non cessit in utilitatem domini, quòd autem tu sic patiaris damnum, imputare debes casui: & *Conf.* nam alteruter vestrùm debet ferre illud damnum, ergo cùm expensæ illæ sint magis tibi quàm domino voluntariæ, potiùs tu quàm dominus ferre debes: videtur tamen etiam esse aliqua æquitas, ut uterque partem talis damni ferat, præsertim accedente sententia Judicis. 224

§.22. Malæ fidei possessor non potest deducere expensas necessariò factas in rem ratione suæ injuriæ, sed tantùm illas, quæ independenter ab injuria fuissent faciendæ, v.g. si abstulit servum alienum, qui occasione fugæ incidit in morbum, expensæ factæ pro eo sanando, non possunt domino detrahi, quia secutæ sunt ex injuria, si enim servus non fuisset sublatus, non fuissent necessariæ, quia servus non ægrotasset. 225

§ 23. Melioramenta, si sint extrinseca, spectant ad possessorem, sive sit bonæ sive malæ fidei, uterque enim manet eorum dominus, potestque auferre, Laym. Bonac. *p.12.§.2.n.5.* Lugo *num.62.* E contra si sint intrinseca, Rebell. & alii cum Sanch. *in Decal. lib.2.c.23.num.193.* dicunt possessori bonæ fidei tantùm esse aliquid compensandum, nam possessor malæ fidei debet suæ injuriæ hoc damnum imputare: Tamb. *num.14.* putat nequidem possessori bonæ fidei esse de jure aliquid compesandum, quia iniquum videtur cogere dominum ad illa emenda; Less. *n.113.* Lug. *n.63.* & alii dicunt etiam possessori malæ fidei 226

ali-

aliquid compensandum arbitrio boni viri, quantum nempe res facta est utilior, secundùm dicta *n.*221.*&* 222. quia melioramenta ordinariè sunt expensæ utiles, quæ refundendæ sunt, cùm enim possessor tenetur tantùm compensare damnum per injuriam suam causatum, his compensatis æquum est ipsi cætera reddi. Hanc sententiam dicit esse sine dubio probabilem Petsch. *p.*579. mihi videtur probabilior.

227 §. 24. Plus deduci non potest pro melioramentis, quàm quantus est & manet auctus valor rei, quando ad dominum reddit, uti rectè Molin. *t.2.d.*463.*col* 936. Sanch. *n.*547. Lugo *n.* 52. Dicast. *d.*5.*n.*71. Rebell. Castrop. Illſ. *n.*55. & constat ex *l. in fundo ff. de rei vendicatione*. Ratio autem est, quia tantùm hoc emolumentum habet dominus ex melioramentis vel expensis alterius, ergo non tenetur illi plus compensare; hinc si expendisti 30. aureos, cui etiam initio respondebat melioramentum agri tantundem æstimabile, posteà autem, dum ager ad dominum reddit, valor meliorамenti æstimabilis non est nisi decem aureis, non potes deducere nisi decem: quòd si valor rei, quando ad dominum redit, sit major, attamen creverit sine tuis expensis, nihil ideo poteris deducere, quia res & valor rei crescit suo dominio, hinc si plantando sylvam in sterili fundo alieno insumpsisti tantum 10. aureos, quamvis fundus & sylva, dum ad dominum redit, valeat mille aureis, tantùm deducere poteris decem, quia arbores increscentes fundo statim acquisitæ sunt domino, hinc valor auctus ex crescentia arborum accrevit domino.

228 §.25. Si malæ fidei possessor ideo fecit melioramenta, ut dominus non potens refundere expensas cogeretur eam ipsi relinquere, dominus potest repetere rem non refundendo expensas, tum quia dolus non debet illi patrocinari, tum etiam quia sic meliorando fecit injuriam damnosam, quam non potest reparare, nisi restituendo rem non deductis expensis, ergo ad hoc tenetur: putatque Sanch. *n.*145. quamvis dominus posteà sit solvendo, tamen non teneri refundere expensas, sed oppositum videtur probabilius cum Navarra & Petsch. *p.* 587. quia compensatum est illi totum damnum, uti suppono: videtur autem iniquum, ut melioramentum habeat gratis & cum damno alterius, uti *n.* 226. dictum est.

229 §.26. Compensatio pro expensis deduci debet ex fructibus perceptis, quamvis hi consumpti sint, & possessor, etiam bonæ fidei, non sit ex his factus ditior, quia quò plures fructus percepit, eò minùs censetur de suo expendisse pro re domini, recepit enim fructus perceptos, non aliter ac si dominus aliunde dedisset illi æquivalens pro his expensis, quod ipse dilapidasset, alioquin non dilapidaturus, nisi recepisset: unde quòd ex illis non sit factus ditior, sibi imputet, reipsa enim accepit fructus, qui erant compensatio pro expensis, ita Petsch. supra.

230 *Q.48. Si valor rei vel fructuum fuerit varius intra tempus, quo sunt erepta & consumpta, secundùm quem valorem sit restituendum?* R. non debet attendi præcisè ad valorem, qui fuit, sed ad damnum, quod domino illatum est & compensari debet; ut autem hoc damnum taxari possit, probabilius est attendi debere ad tempus, quo iniquus detentor rem consumpsit, & quo à domino fuisset consumenda vel distrahenda, ita Med. Vasq. Mol. Rebell. Turr. aliique cum Lugo *d.* 18.*n.*121. & in re consentit Dicast. *De rest.d.*2.*nu.*29. Ratio est, quia si reparetur damnum, quod domino causatum est, redit æqualitas, & tantundem est, ac si nihil fuisset ereptum vel detentum, ergo satisfit sic restituendo. Ut tamen hoc meliùs intelligatur, addenda sunt aliqua; quod autem dicam de re, intelligendum est etiam de fructibus, quando hi restitui debent.

231 §. 1. Valor rei potest variari, vel intrinsecè vel extrinsecè: intrinsecè variatur, si res in se fiat vilior aut melior, si pullus equinus, dum est juvenis, est in se vilior, cùm adolevit, est in se melior, cùm senescit iterum fit in se vilior. Extrinsecè variatur, si res in se manens eadem, jam pluris jam minoris æstimetur, v.g. propter copiam vel raritatem ejusmodi rerum, propter multitudinem vel paucitatem emptorum; & sic fieri potest, ut idem triticum, quod in Januario valuit tribus, valeat in Augusto quatuor, in Octobri duobus aureis.

232 §.2. Non semper sufficit restituere valorem, quem res habebat eo tempore, quo dominus eam consumpsisset vel alienasset, est communis cum Illſung. *t.*4.*d.*3.*n.*159. contra Bonac. *de Rest.d.*1.*q.*3.*p.*11.*n.*9. cujus sententiam Rebel. & Dian. vocant probabilem, Lugo autem *nu.*519. negat esse probabilem. Ratio est, quia aliàs furatus pullum equinum, quem posteà factum equum vendidit 40 aureis, satisfaceret restituendo 10. aureos, si dominus eum pullum adhuc juvenem fuisset venditurus 10. aureis: hoc autem dici non potest, nam postea factus equus valuit 40. aureis, & furtum injustè detinuit & vendidit, ergo ex hac injusta usurpatione tenebatur hunc valorem restituere, quamprimum habuit, ergo etiam tenetur posteà. *Nec obstat*, quòd dominus pro illo tantùm habuisset 10. aureos, ideoque videatur passus damnum tantùm 10. aureorum, *nam* contrà est, quod quando equus creverat ad valorem 40. aureorum, equus erat res domini, ergo 40. aurei spectabant ad dominum, quibus cùm privetur dominus, utique damnificatur in toto illo valore rei suæ. Admittunt hæc nobiscum Laym. *l.*3.*s.*2.*c.*4.*n.*6. Less. *l.*2.*c.*12.*n.*105. & Dicast. *n.* 37. in rebus, quarum valor intrinsecè creverat, sed si tantùm extrinsecè crevisset, v.g. si fur in Augusto consumpsisset triticum, cujus valor tum creverat ad 4. aureos, & dominus non fuisset consumpturus nisi in Octobri, quo valor decrevisset usque ad 2. aureos, putant non teneri restituere nisi 2. quia incrementum extrinsecum non erat aliquid domini, nec propriè spectans ad rem, sed consistebat in extrinseca æstimatione hominum, quæ postea periit sine culpa furis, ergo dominus non patitur damnum ratione rei suæ, neque habet jus ad pretium rei suæ; nisi quatenus opus est ad resarciendum damnum, nec fur ex culpa sua reportat commodum, sed ex diverso eventu rerum. Hanc sententiam dicit Petsch. *p.*223. esse valdè probabilem & in praxi tutam, tenet tamen oppositam cum Lugo, quam Tamb. *l.*8.*t.*3.*c.*2.§.7.*n.*13. vocat verissimam. Ratio est, quia etiam extrinsecus valor spectabat ad dominum, & licèt esset physicè extrinsecus rei, erat tamen moraliter intrinsecus, cùm faceret pluris vendibilem, ergo damnum est domino, quòd per injuriam furis hoc valore privatus sit.

§.3. Non est semper obligatio restituendi summum valorem quem res habuit intermedio tempore, quo erepta & à fure est consumpta, v.g. si pullus equinus tempore, quo fur eripuit, valebat 10 factus equus, 40. postmodum cum senuerit, à fure venditus sit 10. aureis, fieri potest, ut fur non teneatur restituere nisi 10. aureos, ita Lug. *n.*120. Illſ. *n.*160. contra Nav. Gabr. Silv. Angel. Malder. & alios, quorum sententiam Laym. & Lug. vocant probabilem. Ratio nostra est, quia si Dominus etiam fuisset conservaturus illum equum usque ad illud senium, ita ut posteà non valuisset ipsi nisi 10. aureis, non videtur ipsi causatum damnum nisi 10. aureorum, quamvis enim perierit valor medii temporis, tamen periit sine culpa furis, eodem modo periturus, si equus apud dominum mansisset, ergo dominus non est à culpa vel dilatione furis passus hoc damnum, ergo satisfacit fur, si restituat equum secundùm hunc ultimum valorem, & compenset damna ac lucra totius temporis. 233

§.4. Si dominus fuisset rem suam venditurus intermedio tempore, quo summum valorem habebat, aut si ideo tali summo pretio debuerit aliam emere, patet furem teneri restituere summum illum valorem, quia in tantum damnificavit dominum: quòd si eo tempore intermedio dominus ipsemet fuisset consumpturus aut donaturus amico, adhuc tenetur fur valorem hujus intermedii temporis restituere, quia fuit injusta causa, ne dominus re sua eo tempore uteretur, ergo debet reddere tantum, quanti tum valebat ille usus, nec satisfacit reddendo nunc rem similem, ita Lugo *n.*123. Tamb. *n.* 9. Petsch. *p.*221. Illſ. *n.* 164. contra Vasq. & Turr. E contra si dominus eodem tempore rem suam consumpturus vel alienaturus erat, quo fur consumpsit, hic tenetur tantùm restituere, quanti tum valebat, quia dominus plus non est damnificatus, quàm in valore, qui tum erat. Ad quid teneatur, qui distulit restitutionem ex causa, si interea fuerit varius rei valor, dicetur *n.*252. 234

§.5. Si dubitetur, quanti res fuisset valitura, an apud furem sit deteriorata, an à domino fuisset ad aliud tempus servanda, &c. videri possunt dicenda *n.* 576. 235

§.6. Si quis hodie occidat pullum equinum alterius, qui post aliquot annos valuisset 40. aureis, Arrag. Sotus, Bann. & Salon. dicunt restituendos esse 40. aureos, sed communis & vera sententia est cum Mol. Less. *d.* 19. Dicast. *n.*117. non esse obligationem restituendi, nisi quantum pullus judicio prudentum spectatis circumstantiis nunc valebat, qua sic datur æquale, & reparatur damnum: limitat rectè Lugo *n.* 81. si dominus pretio isto potuerit comparare similem, si enim non potuit, injustè patitur damnum, quod ex carentia illius pulli provenit: & idem est de aliis rebus frugiferis, v.g. si tenera arbor præscindatur, nec possit in locum substitui alia, si quis ovem furetur, quæ protulisset multos agnos, nec potuerit alia similia haberi. Et secundum jam dicta explicari debet S. Th. *opusc.* 73.*c.*20. dicens, *si res ablatæ ex sui natura possunt secundùm naturam temporis augeri, & crescere in pretio, tunc tenetur spoliator restituere pretium ipsarum rerum, quod valituræ erant secundùm naturam rei, & temporis, in tempore, quo vult restituere eas*: intellige, si dominus aliunde non patiatur ideò damnum. 236

Q.49. Ad quid teneatur, qui succedit possessori malæ fidei? R. §.1. Si huic succedat tanquam hæres immediatus, & rem ab hoc acceptam consumat etiam bona fide, neque inde sit factus ditior, tenetur restituere ex injusta acceptione, non sua sed antecessoris, quem repræsentat, & cum quo per fictionem juris facit unam personam, ideoque in ejus obligationem succedit; hinc tenetur restituere rem, & fructus, item compensare damna & lucra cessantia ex mala fide antecessoris orta, quantum vires hæreditatis patiuntur, uti probabiliùs tenet 237

Lugo d.17.n.79. Quod probabiliter etiam verum est de hæredibus mediatis, uti dicetur *nu.*490. Si tamen possedissent bona fide orta ex alio titulo quàm hæreditaria, jam mala fides antecessoris esset purgata, neque ampliùs censeretur causa damnorum consequentium: unde tantùm tenerentur ex re accepta à tempore hujus bonæ fidei.

238 §. 2. Si bona fide succedat, non ut hæres, sed alio nomine, v.g. ut legatarius, donatarius, emptor, non tenetur ex injusta acceptione, sed tantùm ex re accepta, quia non facit unam cum antecessore personam; neque censetur succedere in vitiis personalibus, quale est mala fides. Idem valet de Superiore Religioso, qui bona fide succedit antecessori malæ fidei, non enim succedit propriè ut hæres, sed uterque est tantùm administrator, & posterior succedit vi electionis vel nominationis, ergo bonæ fidei ipsius non nocet mala fides antecessoris. Vide dicenda *n.* 490. *&* 491.

239 *Q.* 50. *Quid dicendum sit de illo, qui partim bona, partim mala fide possedit rem alienam?* R. Seqq. §. 1. Si bona fide cepit, sed postea mala fide superveniente consumpsit, tenetur ex re accepta restituere pro tempore bonæ fidei: sed à tempore malæ fidei tenetur etiam ex injusta acceptione ad omnia damna, uti hactenus dictum est, docentque omnes communiter cum *Lugo d.17.n.68.* & habetur in Jure Canonico Cap. *Virgo 34. q. 2.* item in jure civili *L.23. ff. de acquir. rer. dominio.* Ratio est, quia in ordine ad mores perinde est, sive accipias sive retineas injustè, cùm utrobique idem jus alienum violes & simile damnum causes, si postmodùm consumas. *Nec obstat, L.25. ff. De usuris*, ubi dicitur eum, qui cognovit fundum esse alienum, adhuc facere fructus suos, donec evincatur fundus, *nam* hoc dato, non sequitur non esse obligationem restituendi, hoc enim dominium, quod acquirit, est tale, quale acquirit fur miscens cum suis pecunias alienas, quas tamen tenetur restituere.

240 §. 2. Si priùs mala fide possedit, & consumpsit partem, sed posteà cum titulo apparenter justo bona fide consumat reliquum, si reipsa Jus non habuit, idq; postmodùm resciat, tenetur ex injusta acceptione pro tempore malæ fidei; nec juvat illum bona fides post consumptionem superveniens: è contra tenetur ex re accepta tantùm à tempore bonæ fidei, nam mala fides præcedens non fuit causa posterioris damni, quia fuerat purgata per bonam fidem supervenientem, unde in ordine ad sequens tempus erat moraliter, ac si non præcessisset mala fides.

241 §. 3. Si priùs possedisti mala fide, sed nihil consumpsisti, nisi postquam supervenerat bona fides, non teneris restituere, nisi ex re accepta, quantùm factus es ditior, ob rationem jam datam; quod Lugo confirmat hoc exemplo, nam si post tempus malę fidei voluisses domino reddere rem suam, qui tamen dixisset, ut retineres, donec reposceret, si res hoc postremo tempore absq; tua culpa periisset; causa hujus damni non esset tua prior injuria, sed hæc justa retentio, ergo idem est in nostro casu.

242 *Q.* 51. *Qualis sit obligatio restituendi res per parva furta sublatas?* R. §. 1. Rem quantumcumque levem ablatam teneris sub veniali restituere; hinc si nulla causa rationabilis te excuset, non potes ab eo peccato absolvi, nisi restituas, secundùm illud S. Aug. *Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum*, ita omnes & speciatim citati *n.*191. cum Tamb. *l.8.t.3.c.2.§.5.n.2.* Ratio est, quia talis nolens restituere vult continuare illud leve furtum, volens autem continuare, de illo non dolet, ergo nec potest ab eo absolvi: potest tamen facilè esse justa causa excusans à restitutione, & sæpe potest præsumi consensus domini. Notat autem rectè Less. *l.2.c.12.num.*50. semper expedire, ut Confessarius, etiam pro pœnitentia, injungat restitutionem rei illius levis ablatæ, aut ut tantundem det pauperibus, ne ex suo peccato reportet commodum, utque magis absterreatur, alioquin homines fiunt ad hujusmodi furtula faciliores, & ad majora gradum faciunt: an autem restitutio rei levis possit præcipi sub excommunicatione, videri potest Dicast. *de Restit. d.9. à n.*84.

243 §. 2. Non est obligatio gravis restituendi materiam tantum levem sublatam cum intentione mortaliter mala, uti dictum est *n.*190.

244 §. 3. Multi docuerunt, si quis etiam advertenter compleat magnam quantitatem per furta venialia ablatam, non fore mortale, sed oppositum constat ex dictis p.1.n. 1005. Quòd si illa quantitas gravis per parvas partes, & venialia tantùm peccata sublata sit, non esse sub mortali restituendam tenuerunt plures apud Moyam *t.6.d.4.q.4.n.4.* sed dicendum est absolutè esse obligationem gravem restituendi illa, quæ aliquis per parva furta sustulit, si simul sumpta faciant materiam gravem, ita Suar. Azor. Valent. Rebell. Sanchez *l.1.c.4.n.10.* Lugo *d.8. à n.68.* Haun. *t.2.n.98.* Tamb. *l.8.c.3.c.2.§.5.n.6.* Esp. *q.32.* Moya *n.5.* dicens oppositum nullatenus esse sustinendum, Carden. *in 2. crisi d. 23. n. 90.* aliique communissimè: *Probatur*, quia Innoc. XI. damnavit hanc 38. prop. *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis*; ubi per Tò *pauca*, AA. intelligunt parva, uti notat *Pollenter* ad hanc propositionem. Ratio autem est, quia alioqui is, qui singulis diebus totius anni furatus est Titio solidum, in fine non teneretur sub mortali restituere summam 365. solidorum, consequens autem est falsum, quia materiæ illorum parvorum furtorum coalescunt in unum damnum grave Titii, ad similem modum, quo omni die imponens parvum pondus in lancem libræ, tandem hæc parva pondera coalescunt in ordine ad faciendum pondus grave, ergo est obligatio gravis reparandi illud damnum: quod verum est, sive damnificatus sit unus homo sive sit communitas, una aut plures, cum hoc tamen discrimine, quod ad damnum grave respectu communitatis plus requiratur, secundùm dicta p.1.n.1012. & 1013. Vide dicenda hic n. 417.

§. 4. Oviedo *de pec. contr. 2.p.7.n.*102. putat tum tantùm 245
coalescere materias illas, si in se vel in æquivalente extent apud furem, non autem si fur consumpserit & non sit inde factus ditior, nec si purè damnificarit: hanc sententiam tenet etiam Dian. *p.1.t.6.R.34.* videturque approbare Petsch. *p.*172. multis eandem firmans: *sed contra* est, nam ex prima læsione levi nascitur obligatio reparandi illud leve damnum, similis obligatio nascitur ex secunda læsione ad reparandum aliud leve damnum, item ex tertia, quarta & sequentibus, ex hoc enim, quòd accedant plures læsiones, non minuitur sed potiùs augetur prior obligatio, ergo ex omnibus illis parvis læsionibus nunc actu positis nascitur obligatio reparandi totum damnum grave, ergo si non reparetur, peccatur mortaliter, quia continuatur damnificatio gravis. *Conf.* ex Sanch. *n.*16. nam si singulis diebus anni à me acceperis unum solidum mutuum, in fine anni illæ singulæ acceptiones, quamvis de se leves, coalescunt ratione materiarum, & causant in te obligationem gravem reddendi totam summam illorum solidorum, etiamsi ex his non esses factus ditior, est autem simile in nostro casu, ergo.

§. 5. *Objic.* 1. Ex culpa veniali nascitur obligatio tantùm 246
levis ad partem levem, uti dictum est *n.*185. sed hic est culpa tantùm venialis, ergo. R. 1. Lugo *nu.*69. Haun. *nu.*208. aliiq; hanc obligationem gravem non oriri præcisè ex culpa, sed esse veluti pœnam conventionalem, quam fur sibi imponit per singula furta, quasi promittens sæpiùs restituere, si sæpiùs furetur: sed hoc meritò rejiciunt Tamb. *n.*7. & Petsch. *p.*171. nam in primis furans potest absolutè nolle restituere quicquam, quantumcumque furetur, ergo gratis dicitur consentire in tale pactum *Si dicas*, in casu, quo nollet, per legem Dei obligari: *contra* est, ergo ex lege tantùm positiva tenetur, quod nemo dicet: deinde si ex multis levibus obligationibus ex quasi conventione possit conflari una gravis obligatio ad restituendum totum damnum, etiam poterit conflari ex multis levibus obligationibus provenientibus ex multis culpis venialibus. Resp. 2. Tamb. furem, si statim restituat, quando advertit fieri materiam gravem, prævenire peccatum, si autem non restituat, incipere injustè detinere, & ex hac detentione obligari: *contra* est, si graviter peccat detinendo, ergo antecedenter erat obligatio gravis illud restituendi: quæro unde? Itaque R. 3. dist. maj. ex culpa veniali nascitur obligatio tantùm levis ad rem levem, si hæc culpa sit unica, vel non tot, ut his causatum sit damnum grave, c. si sint multæ, quibus causatum sit damnum grave n. maj. disparitas est, quòd quando per unicam actionem venialem causatum est damnum etiam grave, damnum totum non est voluntarium; è contra si per plures actiones causetur damnum grave, singulæ habent rationem pleni voluntarii respectu partis suæ, & hæ partes simul sumptæ constant materiam gravem, ergo totum damnum est plenè voluntarium, ergo meritò ex illis culpis obligatur ad totum damnum reparandum, sic tamen, ut hæc obligatio gravis restituendi totum non fundetur in gravitate injuriæ formaliter sumptæ, sed in gravitate materiæ debitæ propter leves injurias formaliter sumptas.

Instab. 1. Multa venialia nunquam faciunt unum mortale, ergo multæ obligationes leves nunquam faciunt unam gravem. R. Multa venialia nunquam faciunt formaliter unum mortale, c. nunquam faciunt objectivè, n. ant. & simili modo c. vel n. cons. quamvis enim venialia, & obligationes leves nunquam ita uniantur inter se, ut in se fiant mortale vel obligatio gravis, potest tamen ex multis venialibus, & ex multis obligationibus levibus consurgere tanta materia ut sit objectum peccati mortalis, & obligationis gravis.

Instab. 2. Si Titius una vice abstulerit aureum, Cajus autem per multas vices tantùm veniales, & neuter sit inde factus ditior, recta ratio dictat, quòd Cajus non debeat ita graviter obligari ad restituendum totum, sicuti Titius, ergo cùm Titius obligetur sub mortali, Cajus tantùm sub veniali obligabitur. R. Recta ratio dictat, quòd Cajus non debeat ita graviter obligari, ex vi injuriæ formalis præcisè, c. ex vi gravis materiæ per injurias formales ablatæ, n. ant. & cons.

Instab.

Instab. 3. Qui minus peccavit, non meretur tantam pœnam, sed Cajus minus peccavit, & hæc restitutio est veluti pena, ergo. Resp. Qui minùs peccavit, non meretur tantam penam, præcisè respondentem culpæ, c. respondentem damno per formales culpas causato, n. Cùm enim uterque fecerit æquale damnum per formales culpas, damnum autem per singulas culpas factum compensari debeat per singulas restitutiones, utrique resultat pena totius damni reparandi.

247 *Objic.* 2. Si sit obligatio gravis reparandi damnum grave per parva furta causatum, ergo si plures sint aliquid parvum furati Titio, non quidem communi consilio, attamen advertentes inde resultare Titio grave damnum, v.g. si mille homines acceperint singuli unam uvam ex vinea, singuli tenebuntur restituere sub mortali. Resp. seq. concedunt Covarr. Medin. P. Navar. Sayr. Suar. Vasq. aliique cum Molin. *t.* 3. *d.* 689. & Bonac. *de restit. d.* 2. *q.* 8. *q.* 9. *nu.* 5. sed probabiliter negant ea justitia teneri Sanch. Less. Esp. suprà, Lugo *d.* 16. *à n.* 55. Dicast. *l.* 2. *t.* 2. *d.* 9. *n.* 82. Oviedo *n.* 111. Petsch. *p.* 168. Tann. Diana & Sporer. *t.* 5. *c.* 5. *n.* 47. quia injusta acceptio singulorum est tantùm venialis, uti dictum est p. 1. num. 1010. & partes reliquæ à singulis acceptæ non sunt singulis imputabiles. *Dixi*, ex justitia, nam Laym. *l.* 3. *t.* 3. *p.* 1. *c.* 1. *n.* 3. *& alii* cum Sporer *n.* 45. dicunt teneri ex charitate sub mortali compensare pro sua parte, si exemplo suo alios moverit ad furtum, & spes probabilis sit alios etiam compensaturos, si ipse compenset: sed AA. p. 1. num. 1009. relati, qui dicunt talem exemplo suo moventem peccare mortaliter contra justitiam, dicer debent consequenter etiam ea justitia teneri sub mortali suam partem restituere, si aliàs reliqui non essent compensaturi: Itaque tum aliquis sub mortali tenebitur tantùm ea charitate, si movit alios, attamen credat futurum, ut restituant, si ipse prior aut simul restituat leve illud, quod abstulit, tum enim sine gravi incommodo potest, & tenetur avertere grave damnum, quod proximus haberet ea carentia restitutionis, quam facere tenetur.

Instab. Ergo poterit grave damnum causari alicui, ad quod tamen reparandum nemo ea justitia sub mortali teneatur. R. c. seq. cum Less. Salas, Dicast. *n.* 80. Ovied. *n.* 118. cùm enim totum damnum non sit datum nisi per injurias veniales diversorum hominum independenter ab invicem operantium, satis est singulos sub obligatione levi teneri restituere partem suam, cui obligationi si satisfaciant, alter recipiet totum. Videri possunt plura circa hanc materiam apud Oviedo *à n.* 110. & Haun. *à n.* 197.

248 *Q.* 52. *An sit obligatio restituendi totam materiam gravem, quam quis abstulit?* R. §. 1. Esse: nam nu. 242. diximus esse veniale nolle restituere quamcumque partem levem furto ablatam. Unum *objici* potest, nam supponendo, quòd 4. solidi sint materia gravis respectu pauperis, non autem respectu divitis, si pauper abstulerit diviti 4. solidos, eosque amiserit, pauper tenebitur hos 4. solidos restituere diviti, hoc autem videtur inconveniens, nam pauper subiret damnum grave, cùm tamen dives passus sit tantùm leve damnum, justitia autem non obligat, ut inferens damnum leve, subeat damnum grave. R. 2. Si argumentum valet, ergo pauper nunquam tenetur restituere diviti totum, quod abstulit etiam cum culpa mortali, si inde non sit factus ditior, quia pauperi erit gravius damnum, quàm diviti. R. 2. Justitia non obligat, ut inferens damnum absolutè leve, subeat damnum ea parte objecti absolutè grave, c. ut inferens damnum comparativè leve respectu damnificati, subeat grave comparativè ad damnificantem, n. nam id per accidens est, & cum pauper non possit aliter reducere æqualitatem jurium, ad hoc tenetur.

249 §. 2. Probabilius videtur ad evitandum mortale satis esse restituere tam multum, ut reliquum, quod non restituitur, sit solùm materia levis, v.g. si materia gravis respectu illius, cui furatus es, sint 30. stuferi, & 29. sint materia levis, si furatus sis 30. & restituas unum, quamvis retineas 29. non videris peccare nisi venialiter, ita Sanch. *l.* 7. *c.* 21. *n.* 9. Less. Ovied. *de pec. contr.* 3. *p.* 7. *n.* 109. Rebell. Vasq. Bonac. aliique multi cum Dicast. *de Rest. d.* 9. *n.* 62. contra Medin. Cordub. Lop. & alios, quos sequitur Esp. *q.* 36. saltem in casu, quo ex injusta acceptione est obligatio restituendi. Ratio nostra est 1. quia si ab initio esses furatus tantùm 29. non peccares mortaliter hos retinendo, uti supponitur, ergo neque nunc, si uno restituto retineas 29. idem enim est jus contra primum furtum; & contra hanc retentionem. 2. Qui intulit grave damnum in fama, & illud imminuit ita, ut non maneat grave, ille non amplius tenetur sub mortali ad restituendum, uti fatetur Esp. ergo idem dicendum est in aliis rebus restituendis. 3. Si quis vovisset quotidie orare rosarium sub pena bis orandi sequenti die, si hoc die omisisset, cras orans, v. g. tres decades ad supplendum pro hac die, evitaret mortale, uti fatetur Esp. idem autem est in nostro casu: disparitates enim, quas affert, reipsa non videntur facere ad rem.

250 *Objic.* 1. Communis & quasi naturalis sensus omnium hominum est, quòd sic restituens non satisfaciat, sed tantùm eludat justitiam, ita Esp. R. Communis sensus est, quod non satisfaciat plenè sed in re levi eludat justitiam, c. quod non satisfaciat, quantùm necesse est ad vitandum mortale, aut quòd in re gravi eludat justitiam, n.

Objic. 2. Qui in materia gravi est læsus, hoc ipso acquisivit 251
jus ad repetendam materiam gravem, ita ut meritò sit graviter invitus, si reddatur tantum pars levis, nisi fortè fiat sub conditione reliquarum etiam reddendarum, ergo non satisfit reddendo partem tantùm levem. *Prob. antec.* acquisivit jus ad simultaneam restitutionem omnium partium ablatarum, ergo si non restituatur simultas omnium partium, fit illi injuria, ita Esp. Resp. n. antec. ad prob. *dist. conseq.*, ergo si non restituatur simultas, fit illi injuria, gravis, n. saltem levis, c. consequentiam: jus ipsius est divisibile, sicut etiam partes sunt divisibiles, unde si non retineatur pars gravis, non læditur jus magnum, & consequenter non peccatur mortaliter.

Instab. 1. Ergo erit obligatio gravis restituendi materiam levem. R. Erit obligatio gravis restituendi materiam levem, non prout levis est, sed prout retenta cum aliis est constitutiva materiæ gravis, & è contra prout restituta est sublativa materiæ gravis, unde est obligatio gravis tollendi gravitatem materiæ: sive illam gravitatem convertendi in levitatem.

Instab. 2. Obligatio gravis respicit materiam gravem. R. Respicit materiam gravem, quæ tota sub mortali restitui debeat, n. quæ sub mortali eousque restitui debeat, ut non maneat gravis, c. & hoc fiet in nostro casu.

Q. 53. *An sit obligatio compensandi damna orta ex dilatione* 252
restitutionis? R. Culpabiliter differens restitutionem tenetur compensare damna, uti patet: è cōtra si dilatio sit culpabilis sed superveniat, v.g. ex impotentia restituendi, AA. distinguunt, nam si debitum erat ex delicto, Mol. Laym. Rebell. Lugo *d.* 21. *n.* 17. Less. *l.* 2. *c.* 16. *n.* 32. Dicast. *de Rest. d.* 10. *n.* 76. Tamb. *l.* 8. *t.* 3. *c.* 2. §. 6. *n.* 5. Ills. *t.* 4. *d.* 3. *n.* 362. Petsch. *p.* 212. aliiq; communiùs obligant ad resarcienda damna, quia injusta acceptio, quæ præcessit, adhuc est causa illorum; Nav. tamen Dian. *p.* 11. *t.* 2. R. 34. Burgh. *cent.* 1. *cas.* 10. *&* 24. excusant, nisi prævidens & volens posuisset causam dilationis; quam sententiam *Dicast.* vocat probabilissimam, si causa differendi sit gravis necessitas vel periculū spirituale, quia ultima damna proveniunt ex justa dilatione solutionis, justa autem dilatio purgat moram, estque tum justa, quando in his circumstantiis fieri non potest solutio, tum enim creditor non potest esse probabiliter invitus circa dilationem; & secundū hanc sententiam docet contra alios Lugo *d.* 18. *n.* 43. si materia restituenda valebat 100. aureis, quando debebat restitui, & posteà valet tantùm 80. quando post dilationem justā restituitur, satis esse restituere valorem 80. nam quando valebat 100. tum non tenebatur ex delicto formali & proximo solvere. Utraque sententia est probabilis, prima tamen probabilior. Notat autem rectè *Ills.* si dilatio facta sit propter talem necessitatem ob quam tum licuisset rem eandem auferre domino, non fore obligationē compensandi damna ex dilatione secuta, quia tūm non imputarentur delicto sed necessitati, quæ sicuti excusasset acceptionem, sic nunc excusat retentionem: E contra si obligatio restituendi non sit ex delicto, communis, & vera sententia est cū Lug. *d.* 18. *n.* 35. non esse obligationem resarciendi damna orta ex dilatione nisi fortè expresse cōtraxissent de his resarciendis, etiam in mora nō culpabili; item nisi dilatio posteà cognosceretur esse domino damnosa & voluntariè fieret, tum enim succederet mala fides, & teneretur etiam de casu fortuito, uti colligitur ex *L.* 18. *ff. Cōmodati*, & c. *Decima.* 16. *q.* 1. V. dicenda à n. 357. Item n. 360. An differri possit restitutio, si alioqui damnum domino vel damnificatori causaretur, dicetur à n. 424. Non peccari autem mortaliter, si absq; gravi damno domini ad breve tempus differatur restitutio, dictum est p. 1. n. 1002. Denique justas causas differendi restitutionem ad tempus, dabimus hic *n.* 360.

Q. 54. *Quid addendum sit circa lignantes vel pascentes in* 253
fundo alieno R. Seqq §. 1. Lignans in sylva spectante ad privatum tenetur reparare totum damnum, sicuti si in alia re damnificasset, uti tenent omnes communiter, quamvis videantur dissentire Sot. & Tolet. apud Dicast. *de Rest. d.* 9. *n.* 353. Quòd si communitas alicui privato elocarit sylvam alioqui communem, qui in ea lignatur, tenetur restituere, non aliter ac si ad personam privatam spectaret, quia communitas transtulit totum jus suum in illum, non aliter ac si pro tempore vendidisset, nam ideo invicem accipit pretium elocationis, quę est quasi venditio ad tempus, ita Vasq. Lugo *d.* 6. *n.* 88. Ills. *t.* 4. *d.* 2. *n.* 248. estque hoc conforme illis, quæ diximus p. 1. n. 970.

§. 2. Dicast. & alii cum Burgh. *cent.* 3. *cas.* 77. dicunt li- 254
gnantem in sylva spectante ad communitatem, cujus ipse non est pars, quamvis ligna multa efferat, & successivè vendat, non peccare mortaliter, nec teneri restituere, si non edat magnam stragem: admittit *Illsung.* si faciat in sylva communitatis vicinæ, tum enim talia damna mutuò compensantur, quod non est, si communitates vicinæ non sint; & tantò magis

admittit Lugo *nu.* 86. *&* 89. si faciat in sylva communitatis, cujus ipse est pars; addunt *Sanch. Enriq. & Mol.* non fore peccatum, in dies scindere unam sarcinam ad comburendum quamvis scindens sit dives, qui possit emere, dummodo non scindat arbores sed ramos; item non fore peccatum scindere singulis septimanis 2. sarcinas ad vendendum; imo Sanchez *in Cons. l.* 1. *c.* 5. *d.* 1 *num.* 21. & 35. dicit, si oppidani soleant adinvincem cædere ligna ea sylva alterius communitatis, nequidem fore veniale, quia videntur ista licere per consuetudinem, aut saltem tantum sub pœna prohiberi vel per pacta disjunctiva, ut vel non cædant, vel si cedant & deprehendantur, solvant pœnam; quod etiam tenent Mol. & Lug. *n.* 91. sed sententia contraria est probabilior ac communior cum *Bon.* quòd in hoc fiat injuria, possitque etiam peccari mortaliter, si attingatur materia gravis, secundùm dicta p. 1. *n.* 1012. & 1013. nam quævis communitas habet ad suas sylvas jus strictum contra alias communitates, neq; scitur, quòd adsit tale mutuum pactū, & capita communitatum procul dubio contradicerent, si interrogarentur: si autem lignans cædat in sylva suæ communitatis, quæ non relinquitur communis, sed solet dividi & assignari singulis pro parte, etiam facit injuriam ob rationem eandem: monent tamen rectè AA. quoad ista attendendum esse ad consuetudines & leges diversis provinciis ac locis proprias.

255 §. 3. Quæ dicta sunt de lignatione & sylvis, intelligenda sunt etiam de pascuis, de quibus omnibus plura videri possunt apud Lugo tota *s.* 9. & Dicast. *dub.* 13.

256 *Q.* 55. *Quid circa venationem, piscationem, aucupium, Columbas, apes?* R. De his multa habentur in Instit. *De rerum divisione, & de acquir. domin.* ex quibus, uti & ex illis, quæ jam addemus, facilè colligetur, quandonam sit obligatio restituendi.

§. 1. Venatio de jure naturæ permissivo cuilibet concessa est, neque potest privatus eam prohibere in loco ad se spectante non clauso speciali sepe vel muro, uti rectè Lugo *d.* 6. *nu.* 54. quia feræ passim vagantes nullius sunt, & L. 1. §. 1. *ff. de acqu. possess.* item §. 14. *Instit. de rer. divis.* dicunt fieri primò occupantis: possunt tamen Princeps vel Respubl. sub pœna prohibere venationem aut piscationem in locis communibus, vel etiam aliis ad privatos spectantibus, quamvis id facerent ob habendam aliquando solam recreationem, uti habet communissima, Less. *l.* 2. *c.* 5. *n.* 33. Castrop. *t.* 31. p. 13. *n.* 4. Haun *T.* 5. *n.* 74. & nunc certum esse dicit Illſ. *t.* 4. *d.* 2. *n.* 224. contra celebres Juristas, tum quia id non habent per consuetudinem, tum etiam quia servit utilitati communi, ne subditi alias necessarias functiones negligant, ne eadem occasione ad latrocinia vel rebelliones armentur, ne feras vel pisces extirpent, capiendo nimis; magno numero, vel dum gestant uterum aut semen; &c. putat tamen Lugo *n.* 61. non posse in universum prohiberi venationem vel piscationem, sed in certis locis vel certorum tantùm animalium: dicit etenim in universum prohibere, forè inhumanum, cùm ista sint licita de jure naturæ, quod universalissimum est, quidquid in contrarium pugnet Grotius *l.* 2. *c.* 2. *n.* 5. Deinde pœna, sub qua prohibent, non debet esse capitis vel mutilationis vel flagellationis, nisi in raro casu, si quis sæpius & contumaciter repeteret, Less. *n.* 45. Castrop. *p.* 14. 2. 6. Lugo suprà, Haun. *n.* 80. Similiter prohibere non possunt Principes, ne subditi feras arceant vel abigant à frugibus, uti omnes fatentur cum Haun. *n.* 76. quòd si aliter arcere non possint, possunt occidere, uti habent Sa & Less. *num.* 37. cuivis enim licitum est defendere sua contra homines, ergo multò magis contra feras; & tenentur Principes restituere, si vel prohibendo, ne abigant, vel multiplicando feras, inducant rusticos in damna, uti habet communis cum Less. suprà, Castrop. *n.* 5. Dicast. *d.* 10. *n.* 297. Quòd si etiam venando notabiliter proterant sata, excutiant grana, lædant vineas vel sepes, tenentur hæc damna compensare, uti cum Less. *n.* 40. docent omnes, qui hanc rem attingunt, nisi fortè Princeps per liberum populi consensum acquisivisset absolutum jus venandi, ita ut populus censeretur renuntiasse suo juri, & id voluisse permittere, uti notant Mol. & Less. apud Laym. *l.* 3. *t.* 1. *c.* 15. *n.* 16. sed rectè monent Illſ. nunquam censeri consensisse in immodica damna.

257 §. 2. Etiamsi aliquis circumducat septo sylvam, aut vallo stagnum suum, si tamen sylva vel stagnum sit ita magnum, ut quando vult, non possit accipere feras vel pisces, sed ibidem nascantur, aut etiam aliunde importentur, dominus talis sylvæ vel stagni non censetur occupasse feras vel pisces, sed manent Juris communis, cùm adhuc habeant naturalem libertatem, hinc ibi capientes acquirunt dominium, non aliter, ac qui venatur in insula trium vel duarum leucarum, Less. *n.* 46. Laym. *n.* 12. Lug. *n.* 72. Dian. *p.* 9. *t.* 9. *R.* 39. Bonac. *nu.* 312. *& alii*: probatque ea jure Haun. *n.* 63. 70. *& seqq.* Notatq; Rebell. & ex illo Dicast. *n.* 314. si locus sit ita magnus, quantus solet esse cursus feræ ad evadendum per fugam, censeri retinere naturalem libertatem.

§. 3. Si fera etiam sua sponte è loco publico incurrat intrà 258
vivarium Caji non ita vastum, è quo exire nequeat, aut si pisces è flumine influant in piscinam, in qua facile capi possint, fiunt Caji, quia talia receptacula sunt ex natura sua ordinata ad talem capturam, & semper adest animus ibi capiendi, si adveniant, Lug. suprà, Haun. *n.* 85.

§. 4. Si primus lethaliter tetigisti feram, eamque persequeris, 259
& moraliter non possit effugere manus tuas, fera tua est, quamvis alius superveniens ultimo ictu lethali prosternat, ita Less *n.* 47. Dicast. Burgh. *cent.* 3. *cas.* 34. Haun. *nu.* 65. In dubio tamen, an tu primò lethaliter tetigeris, vel an esset evasura, spectabit ad posteriorem, quia fera mansit in possessione naturalis libertatis suæ, ergo non fuit à te capta, sed à posteriore primò occupatur, Less. Dicast. Tamb. *l.* 1. *c.* 3. *v. Venatio*, Lug. *n.* 83. Burgh. suprà contra Lay. qui dicit esse dividendam. Quod si tu, qui lethaliter tetigeras, desinas eam persequi, tum erit primò capientis, Molin. & alii cum Sa *v. Venatio n.* 2.

§. 5. Si feram persequens eò redegeris, ut te longiùs effu- 260
gere non possit, attamen non vulneraveris, & alius ipsam in illas angustias redactam ante te apprehendat, est hujus & non tua, uti rectè Lugo *n.* 79. Haun. *n.* 68. contra Molin. & alios: E contrà si dederas talem ictum feræ, eamque persequaris, ita ut te effugere non posset, interim illa incidat in laqueum à Titio positum, ea quo etiam evadere non posset, *Lug.* suprà dicit totam spectare ad Titium, quia Titius primus reipsa cepit, tu autem priùs eras capturus, Less. *n.* 50. dicit esse vel tuam vel Titii, si tu vel ille primus occuper, tu enim habes jus occupandi, quia sic vulnerasti; habet etiam Titius, quia sic illaqueavit; Molin. & Illsung. *nu.* 241. probabilius dicunt esse tuam, quia per ictum lethalem, ob quem non poterat manus tuas evadere, jam censeberis moraliter occupasse, ergo per accidens se habet laqueus Titii, aut tibi tantùm servire poterat.

§. 6. Si fera laqueo à te posito sit capta, secundùm *Covar.* 261
& Navarr. est illius, qui eximit, nisi alicubi sit contraria consuetudo: secundùm Molin. Laym. Less *n.* 46. Platel. *p.* 3. *n.* 555 Illsung. suprà, si ita capta est, ut non posset evadere, est tua, quia per tuum instrumentum ei sufficienter ademisti naturalem libertatem, ergo acquisivisti jus saltem ad illam. Si erat se tandem extricatura ex laqueo, dicunt dividi debere inter te, & illum, qui eximit, quia uterque simul cepit & neuter sine altero cepisset: Haun. *n.* 69. putat sic esse distinguendum, si laqueus positus erat in loco publico vel in loco alieno cum consensu domini, tenet cum *Molin.* si verò positus erat in alieno loco, invito domino, dicit hunc posse non solùm feram, sed etiam laqueum licitè eripere, & ita habere praxin. Illſ. *n.* 241. dicit, sicut non obligarem venatorem ad reddendam feram domino loci, propter expressè contrariam legem 3 *ff. de acquir. domin.* sic nec dominum loci obligarem ad reddendam priùs exemptam feram venatori, eò quòd præventio videatur subrogari posse satisfactioni injuriæ pro venatione vel aucupio in loco alieno sine domini consensu. Quòd si laqueus in publico loco positus fuerit, vel cum consensu domini, sed dubium sit, an fera fuisset evasura, secundùm *Molin. Less. & Laym.* est dividenda pro rata dubii, quia videtur habere uterque jus; secundùm Lugo *n.* 83. & Tamburin. suprà, tota est capientis, quia fera in dubio non præsumitur amisisse libertatem, unde nec pro spe satisfaciendum erit illi, qui posuit laqueum, uti non satisfacio pro spe illi, pro quo in concursu accipio beneficium; satisfieri tamen debebit pro labore positi laquei, quia de illo posito certus est, & hic viam fecit ad prædam, ita *Tamb.* possuntque etiam hæc applicari ad nassam in flumine positam pro capiendis piscibus, uti notat Less. *n.* 50

§. 7. Si quis egrediatur limites venationis suæ, & in alienis 252
limitibus nulli speciali sepimento clausis capiat feras, *Bonac.* citans *Mollin. Fill. & Sa* dicit eum peccare mortaliter, & teneri restituere, quia læsit jus cum damno: Laym. *n.* 14. dicit peccare posse mortaliter, quia violatio talis juris soli alteri competentis solet magni æstimari, maximè si frequenter fiat; sed non ideo debebitur restitutio ferarum, quia non erant sub dominio alterius, sed adhuc jure Gentium communes: admittunt tamen AA. communiùs contra Vasq. & Lugo *n.* 69. esse obligationem reparandi damna, si v.g. captis feris plerisq; sylva multùm vilesceret: Turr. Dicast. Less. *n.* 44. putant peccari tantùm venialiter violando tale jus, si feræ non patiantur magnam stragem; Imò Burg. *cent.* 1. *cas.* 52. valdè probabiliter putat ordinariè nequidem venialiter peccari, quia domini passim id sciunt & ipsimet faciunt, videnturque invicem consentire, contenti mulcta, vel pœna, si quis in facto deprehendatur.

§. 8. Qui alterum impedit à venatione, piscatione, aucu- 263
pio, ad quod jus habuit, facit injuriam, & tenetur compensare, quantum alter deductis expensis putabatur lucraturus, si impeditus non fuisset, Castrop. *p.* 13. *n.* 7. Similiter si quis aquas, ubi alter jus piscandi habet, inficiat, ita ut pisces moriantur, tenetur restituere, non pisces, ad quos utpote naturali

adhuc

a.lhuc libertate gaudentes alter necdum habebat jus, sed quantum per jus piscandi violatum, censetur impeditum esse lucrum, Less.n.43. Dicast. tamen n.308. putat per hoc non fieri injuriam, ideoque non deberi restitutionem, quia necdum erat jus ad illa animalia per venationem capienda, nec jus piscandi est impeditum, sed tantum pisces sunt prærepti.

254 §.9. Qui animalia domestica capit, etiamsi extra dominorum potestatem longius evaserint, tenetur restituere, uti habetur §. *Gallinarum*, 7. *Instit. de rerum divis.* docetque cum communi Less. *num.* 25. Idem est de capiente animalia silvestria, sed usu jam mansuefacta, quæ domum redire solent, quia non ideo libertatem recuperarunt, quod à domo tempore aliquo aberrent, tum enim tantùm dicuntur eam recuperasse, si ita evaserint, ut difficulter iterum reduci possint, nec sperentur sponte reditura; si tamen hæc animalia amitterent consuetudinem redeundi, nullius essent, & fierent primò occupantis, essent enim iterum silvestria, Dicast. *num.* 315.

265 §.10. Licitum est habere columbas, uti tenent communiter omnes, probatque Less. *n.*29. Lugo *n.* 42. Haun. *num.* 81. Dicast. *n.* 319. Rationes præcipuæ sunt, 1. Consuetudo: 2. Permissio Reip. 3. Major utilitas, si enim manerent silvestres, fugerent manus coquorum, & magis multiplicatæ majus damnum inferrent frugibus &c. Hinc illicitum est, per se loquendo, occidere columbas pascentes in agro tuo, quamvis possis abigere: quod si dominus eas in fame teneret domi, ut egressæ irruant in alienas segetes, putant Tol. & Lugo *num.* 48. posse occidi vel capi, quia tum videtur fieri fraus contra jus eorum, ad quos spectant segetes, & præter permissionem ac mentem Reip. Sed in hoc spectanda est consuetudo locorum & communis prudentum sensus.

266 §.11. Qui per fraudem vel per inusitatas illecebras capit alterius columbas, tenetur restituere, nisi fortè alicubi sit consuetudo & tacitus consensus eas quomodocunque sibi mutuò subducendi; quia cùm sint animalia domestica vel saltem mansuefacta, sunt alterius, & tam parum abduci possunt, quàm gallina, aut canis, Less. *num.* 28. Lugo *num.* 43. Haun. *num.* 82. Illsung. *num.* 242. Dicast. *num.* 325. Si tamen columbæ alienæ aggregarint se tuis, & deseruerint consuetudinem redeundi ad alterum, fiunt tuæ: dicunt autem multi tum deseruisse consuetudinem redeundi, si bis terve tempore consueto non redeant, sed tuas comitentur, quod non approbat *Ills.* dicens non esse attendendum ad emansionem duorum aut trium dierum, sed ad judicium prudentum, & consuetudinem provinciarum. Vide Dicast. *n.* 316.

267 §.12. Examen apum, quamvis evolet, tandiù manet Titii, quamdiù in ejus conspectu versatur, nec difficilis est ejus prosecutio, uti habetur §. 16. *Instit. de rer. divis.* Quòd si difficile sit Titio illud sequi & recuperare, potest à quolibet capi, etiamsi arbori Caji adhæserit, vel in ejus cavitatem se receperit, sicuti enim avis non ideo est tua, quòd arbori tuæ insideat aut in ea faciat nidum, ita nec apes; idque etiam ea jure probat Less. *num.* 32. Lugo *num.* 73. Haun. *num.* 84. maximè cùm apes sint de genere animalium silvestrium. Addunt tamen Lugo & Haun. *num.* 85. si vidisti apes ingressas esse tuam arborem & ibi possidere voluisti, tuas esse, potes enim velle habere inclusas arbori velut alveari. E contra, si alveare tuum posuisti vacuum in aliquo loco, v.g. ut exsiccaretur, & intereà peregrinum examen apum in illud involaret, non ideò esset tuum, sed quisque posset eximere, uti etiamsi avis in tuum cubiculum involasset, non ideò esset tua, sed qui primus apprehenderet, ad illum pertineret; quia nempe in utroque casu deficit tibi animus sic apprehendendi, qui animus requiritur ad capiendum dominium, si autem ideo exposuisses alveare, aut aperuisses, & posteà clauderes fenestram, apes & avis essent tuæ, quia apprehendisses cum animo possidendi, ita Lugo *n.* 73.

268 *Q. 56. Quid notandum sit circa tributa, gabellas, vectigalia?* R. Sequentia. §. 1. Per tributa, gabellas, vectigalia, intelliguntur illa, quæ subditi contribuunt ad communem utilitatem, ad publicas necessitates, ad substinendos magistratus vel dignitatem Principum &c. possuntque hic sumi pro eodem, quamvis inter ea sit aliqua distinctio, uti rectè notat Dicast. *l.* 2. *t.* 10. *d.* 20. *à num.* 1. certum est autem, de jure naturæ & positivo, tam divino quàm humano, Principibus aliqua tributa deberi, uti rectè probat Beja *p.* 1. *cas.* 13. quis autem præterea possit tributa imponere, tradunt Dicast. *dub.* 2. & 3. & Lugo *d.* 36. *sect.* 1. & 2. ubi rectè addunt ad justitiam earum requiri, ut ad illa sit necessitas, & exigantur proportionatè ad illam necessitatem & ad facultates subditorum, secundum æqualitatem seu proportionem geometricam: quomodo autem in comitiis debeant se habere illi, ad quos spectat consentire in tributa: item quid respondere debeant TT. si circa impositionem illorum interrogentur, quando non omnino patet eorum justitia, fusè exponit Lugo *sect.* 3. Unum hic notandum est, quòd Principes, & Magistratus injustè agant, si reddant aliquem immunem ab oneribus communibus, imponendo vel relinquendo aliis tanto gravius onus consuetam summam contributionum pendendi, uti ex Jure & authoritate probat Delb. *de Immunit. Ecclesiast.* *c.* 5. *d.* 26. *num.* 3.

269 §. 2. *Nav. Angel. Beja* aliique multi docent leges de solvendis vectigalibus esse tantum pœnales, & non obligare in conscientia, quam sententiam Less. *l.* 2. *cap.* 33. *num.* 55. Bonac. *de Restit. d.* 2. *q.* 9. *p.* 1. *num.* 3. aliique dicunt esse probabilem; probabilius tamen est, quòd obligent in conscientia, & quidem ex justitia, uti docent plurimi cum Sanch. *in Cons. l.* 2. *c.* 4. *d.* 1. *n.* 8. Lug. *s.* 4. Dicast. *d.* 3. *d.* 2. *& seqq.* Sporer *t.* 5. *cap.* 5. *num.* 150. Mendo *d.* 6. *q.* 1. nam Scriptura *ad Rom.* 13. dicit, *Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal*: & Matth. 22. *Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Ratio est, quia tributum non debetur ut pœna, sed Magistratus vel Principes, cùm serviant Reip. habent jus strictum ad ea exposcenda, quæ sibi necessaria sunt, tam ad sustentationem suam, quàm ad sustinenda onera, ad quæ ratione officii tenentur, ergo qui hoc jus destraudat, facit injuriam; ex quo sequitur nulli licere defraudare, nam si liceat uni, licebit omnibus, & sic destituentur æraria publica, imò ubique dabitur occasio fraudibus, mendaciis, perjuriis.

270 §. 3. Non tantùm subditi, sed etiam exteri tenentur ad gabellas, uti rectè Medin Suar. Vasq. Az. Fill. aliique cum Sanch. *d.* 45. *n.* 9. & Bonac. *num.* 4. quia etiam respectu exterorum videtur obligatio inducta per consuetudinem, quam rationabilem esse ostendit Lugo *n.* 29. & quidem quoad usum pontium, fontium, viarum, gabella etiam exteris ideo imposita justificatur, quia in illorum etiam utilitatem cedit, uti rectè *Sanch. Lugo* aliique apud ipsos; potestque præterea Rex exigere gabellam ab incolis hujus regni ad defendendum alterum regnum, quia hoc ipsum cedit ad utilitatem hujus regni, ut sic ab altero defendi possit, vel propter illud magis florere, ita Vasq. & Lugo *n.* 36.

271 §. 4. Angel. Henriq. Fill. Th. Hurtad. Moya *t.* 1. *t.* 1. *q.* 8. *nu.* 6. Sanch. *d.* 10. absolutè dicunt, non esse obligationem sponte sua offerendi gabellas, nisi petantur, dummodò non abscondantur merces, nec decipiantur quæstores; in quam sententiam multum inclinat Lugo *à n.* 40. saltem ne pœnitens posteà cogatur restituere: additque *n.* 44. cum Molin. & Sanch. esse probabile, quòd non teneatur restituere, quamvis occultaverit se, & merces, & ideo nihil sit petitum: è contra Covarr. & alii cum Dicast. *n.* 55. absolutè dicunt esse obligationem solvendi, quamvis non petantur, saltem si moraliter cōstet de justitia: Cajetan. & alii apud Dicast. *n.* 45. dicunt antiquas deberi, licèt non petantur, non autem novas, quia contra has est quædam præsumptio, quòd sint injustæ, uti aliqui tenent *n.* 277. referendi; Salon. Salas, Turr. Less. *n.* 61. aliique cum Bonac. *n.* 6. melius dicunt in hoc servandam esse consuetudinem locorum, videturque probabilius esse solvendas, quamvis non petantur, nam diximus deberi ex justitia, ergo jus Principis reipsa postulat, quod alioqui læderetur: possuntque de hoc plura videri apud Dicastill. *d.* 6. In sententia autem illa, quòd gabellæ non obligent, nisi petantur, notat Lugo *n.* 47. non sufficere petitionem generalem, uti si quæstor diceret, solve, si aliquid debes ex mercibus hoc anno transvectis, sed requiri petitionem, qua in particulari petatur propter talem vel talem causam.

272 §. 5. *Si* quis cum quæstore contraxisset de solvendis, v.g. 50. aureis pro omnibus vectigalibus totius anni, omnes docent fieri injuriam, si de his aliquid fraudet, hos enim debet, non tam ex lege vectigalium, quam ex contractu, uti rectè notant. Mol. & Lugo *n.* 48.

273 §. 6. Si gabella imponatur rebus usualibus, id est, quæ quotidie ad usum vitæ humanæ emuntur, v.g. pani, carnibus, butyro, oleo, Cajetan. aliique duodecim AA. apud Lugo *num.* 24. dicunt non obligare in conscientia, quia videtur injusta propter inæqualitatem, cùm pauperiores non habentes talia ex suis bonis cogantur plura emere quàm divites, adeoque plus graventur; & hanc sententiam vocant probabilem Mol. *d.* 669. Bonac. *num.* 5. Dian. *p.* 2. *t.* 3. *R.* 28. sed alii octodecim cum Lugo *num.* 25. & Dicast. *dub.* 10. meritò contradicunt, servatur enim sufficienter æqualitas per hoc, quòd divites propter majores familias plura emant aut plus graventur tributis propter plura bona immobilia: quod si propter solas alias merces exigerentur, hæ cariùs venderentur à mercatoribus, sicque non evitarentur incommoda. *Nec obstat*, quòd *L.* 5. & 6. *Cod. de vectigalibus* prohibeantur exigi vectigalia pro usualibus, *nam* leges illas dudum abrogavit consuetudo, quam Suar. *de leg. cap.* 16. benè probat non esse irrationabilem: docet tamen cum aliis Sanchez *dub.* 44. *num.* 7. non facilè injiciendum esse scrupulum defraudantibus vectigalia quoad res usuales, nisi constet de eorum justitia; quod admittit Lugo *num.* 27. quoad pauperes, qui res communes ad proprium usum emunt vel apportant, ut jam dicetur.

274 §. 7. Paupertas excusat à gabellis, hinc si quis solvendo eas non posset alere se, & suos, vel quia multa debita contraxit, vel propter alias causas, non tenetur in conscientia solvere, quia potest prius necessitati propriæ consulere:

Principes enim sunt propter subditos, & non subditi propter Principes, uti cum aliis multis dicunt Sanch. *dub.* 15. Lugo *n.* 69 Sylvius *in Res.p.2.v.Restitutio cas.*4. & addunt, quæstores ideò posse ab eis non petere: hinc Less. *n.* 62. cum aliis docet æquitati consentaneum esse, ut is, qui rem aliquam refert, emit aut vendit ad solatium magnæ necessitatis suæ, in conscientia non teneatur ad vectigal; aliquando tamen teneri putat Lugo *n.* 68. quamvis ad solvenda debita etiam à Judice cogatur vendere bona sua.

275 §. 8. Putant aliqui gabellam deberi etiam pro mercibus inferri prohibitus, v.g. pro vino gallico, si prohibitum esset in hanc urbem inferre; sed cum aliis probabiliter negant Sanch. *dub.* 16. Lugo *n.* 70. quia Princeps pro tali repetit solam pœnam, pro quo enim introducendo petitur gabella, videtur ejus introductio approbari.

276 §. 9. Si quis emat ab eo, à quo scit defraudari gabellas alioqui ex justitia solvendas, Silv. dicit hunc ementem teneri gabellam solvere pro venditore, quia gabella est onus reale, quod cum merce transit ad ementem; & admittunt communiter omnes, teneri emptorem, si verè cooperetur, quia esset causa damni, ergo tenebitur resarcire in defectu alterius: si autem non cooperetur, sed tantum permittat, Molin. Bonac. Less. Dicast. *dub* 9. Sporer *n.* 151. dicunt non teneri, nam gabella non est strictè onus reale gravans mercem, sed merx tantum est veluti hypotheca obligata pro gabella, si fiat excussio, & intentetur actio, unde, inquit Sanch. *dub.* 12. talis emens habet se sicuti suscipiens Sacramentum ab indigno Ministro, ad cujus peccatum habet se permissivè; & quamvis Lugo *n.* 65. inter hæc agnoscat differentiam, eò quòd major causa requiratur, ut quis excusetur à cooperatione etiam materiali in materia injustitiæ, quàm in aliis materiis, tamen in re sentit cum illis.

277 §. 10. Si constet de potestate imponendi tributum, & dubitetur, an tributum sit justum, sitque dubium negativum, id est, si pro neutra parte occurrat ratio positiva, dicendum est debere censeri justum, & esse obligationem solvendi, uti tenent Suar. Sotus, Vasq. Mald. Less. & alii cum Dicast. *n.* 92. licèt multi cum Sanch. *d.* 6. *n.* 5. Diana *p.* 4. *t.* 3. *R.* 39. Lugo *n.* 89. putent non esse obligationem, saltem si tributum vel gabella nova imponatur; his consentit Sporer *n.* 154. dicens veram esse & tutam ob rationes jam dandas pro casu dubii positivi: Ratio nostra est, quia est possessio pro justo præcepto Superioris exigentis tributum, quod etiam exigi non solet sine maturo consilio. Si dubium sit positivum, id est, si sint rationes probabiles pro eo, quòd sit: & etiam pro eo, quòd non sit justum, Sanch. & alii sedecim apud Mendo *d.* 6. *q.* 1. *nn.* 2. dicunt non esse obligationem solvendi, quia possessio videtur esse pro libertate subditorum, præsertim cùm sit præsumptio juris contra tributa ex *c. Quamquam, de censibus in* 6. ubi expresse dicitur, quòd pedagiorum exactiones tam jure Canonico quàm Civili regulariter meritò sint damnatæ: deinde quia probabilia neminem cogunt involuntarium, inquit Caramuel, maximè cùm tributum sit res odiosa, contra quam in dubio est judicandum: prætereà quia sicut in plerisque aliis materiis, ita in hac videtur esse licitum sequi unam probabilem relicta alia; & hanc sententiam probabilem esse dicunt Sà, Bonac. Diana, Bos. Tamb. Sporer *t.* 5. *c.* 5. *n.* 154. eamque sequitur Lugo *n.* 91. & probabilem etiam agnoscit Dicast. *n.* 108 Oppositam tenent Suar. Vasq. Turr. Moya *nu.* 4. & alii, quæ etiam videtur probabilior, & est conformis dictis L. 1. à nu. 432. Ratio est, quia in dubio præsumendum est pro justo præcepto Superioris, cujus authoritas est in possessione præcipiendi; tum etiam quia alioquin quisque sibi facilè finget probabilitatem, ut se ab obligatione eximat, atque sic dabitur occasio plurimis malis: neque verum est, quòd semper licitum sit sequi probabilem, non enim licet, si propter eam aliquis alius, qui meritò prævalere debet, cogeretur exui certa possessione rei suæ, uti hic fieret, quia propter probabilitatem contrariam Superior privaretur potestate certa præcipiendi. Quod ex jure Canonico allatum est contra pedagiorum exactiones, rectè dicit Dicast. *n.* 99. intelligi de casu, quo sine legitima potestate imponuntur: quamvis autem subditi sint in certa possessione rerum suarum, tamen etiam Princeps est in certa possessione juris ad imponenda tributa, ubi autem duo possident, quorum unus jure suo privari debet, melior est ejus conditio, qui habet jus majus, & pro quo magis præsumitur, qualis hic est Superior, ita Dicast. *n.* 100. potestque etiam videri *à n.* 146.

278 §. 11. Si dubitetur, non tantùm an hoc tributum sit justum, sed etiam an Princeps illud possit imponere, si constet de potestate imponendi tributa, quam Princeps de cætero habeat, probabilius est tributum obligare, quia etiam in dubio de potestate hic & nunc imponendi, Superior est in possessione præcipiendi hoc, quod non scitur esse injustum, qua dejici non debet per superveniens dubium, an hic & nunc possit hoc præcipere: Deinde quia Princeps & Confessarii præsumuntur meliùs de hoc judicare posse, quàm alii privati, ita Mendo *n.* 9.

§. 12. Ut Princeps possit imponere novum tributum, debet ipsi saltem esse probabilius, quòd sit justum, quia hic agit velut judex, ad quem spectat sequi probabiliora, & ne subditi, qui certò possident res suas, eis spolientur, ita plurimi cum Mendo *n.* 10. potestque videri Dicast. *dub.* 8. Moya *n.* 6. V. etiam Laur. *t.* 2. *tr.* 1. *d.* 4. *sect.* 25. 279

§. 13. Clerici non tenentur ad gabellam contractuum, nisi negotientur; nec ad gabellam rerum de patrimonio suo: prætereà bona & coloni Religiosorum Mendicantium eximuntur ab omni exactione, uti habet Sa *v. Gabella*: & de hac exemptione Clericorum videri possunt Sanch. *à dub.* 49 *usque ad* 59. Lugo *s.* 7. 8. *&* 9. Dicast. *d.* 4. *dub.* 4. 5. *&* 6. Diana *in Compendio v. Ecclesiastici à nu.* 13. Rectè tamen advertunt Beja *p.* 1. *cas.* 26. Sylvius *in R. cas. p.* 2. *v. Restit. cas.* 4. quamvis usus exigendi non possit præscribere contra Clericos, attamen quædam tributa ob necessitates publicas sæpè esse imposita bonis, & rebus Clericorum cum authoritate Ecclesiæ, ideoque debere solvi: in dubio autem, an justa sint, videtur præsumendum pro justitia, uti ante dictum, quamvis alii dicant per certam immunitatem & exemptionem poni Clericos in possessione contraria. 280

§. 14. Si quis defraudarit justam gabellam, Molina dicit eum teneri diminuere pretium mercis, quia pretium commune taxatur simul secundum gabellam, ergo si gabellam non solverit, non potest postulare pretium commune; & hanc sententiam putat probabiliorem Dicast. *dub.* 10. E contra Less. dicit posse vendere pretio communi, uti alios, hoc enim pretium taxatur communi æstimatione secundùm onera, quæ communiter omnes subeunt, licèt aliquis hic & nunc non subeat; & hoc videtur probabilius. 281

§. 15. Ex tanta varietate sententiarum colligit rectè Dicast. *dub.* 7. prudentis Confessarii esse, non semper secundùm rigidissimas obligare ad restitutionem, sic enim non tantùm Sacramentum pœnitentiæ redderetur odiosum, sed sæpè inducentur pœnitentes in gravissima incommoda etiam Conscientiarum; inde sapienter monent Molin. Lug. *n.* 43. Sporer *nu.* 546. antequam fiat defraudatio, standum esse potiùs pro eo, quod subditi teneantur solvere; postquam autem facta est, si pœnitens meritò credat exactionem esse injustam, non facilè damnandum esse ad restitutionem. 282

Quid agendum sit, si cesset causa tributi, aut si non impendatur ad fines, ad quos exigebatur, videri possunt Lug. *a n.* 51. & Dicast. *d.* 3. *dub.* 12.

Q. 57. An faciat injuriam, & teneatur restituere, qui defraudat præmiferum R. §. 1. Hic defraudans facit injuriam, quia compositio, quæ pro præmiis instituitur, habet se per modum concursus, in quo, qui prævalet, acquirit jus strictum ad rem illam, proqua concurritur, ergo fit injuria, si quis defraudetur, v. g. si alteri dictetur argumentum, corrigatur vitium, aut quomodocunque agendo contra leges talium concursuum, si ille, qui prævaluerat, impediatur à consecutione præmii. 283

§. 2. Hæc injuria videtur esse gravis, vel ratione materialis præmii seu libri, si ejus pretium ascendat ad materiam peccati mortalis, vel saltem ratione formalis præmii sive honoris & testimonii publici de scientia, penderq; sæpè promotio talis adolescentis à commendatione, quòd in studiis retulerit præmia. 284

§. 3. Injustum est aliquem adducere ad solvenda præmia, ea conditione proposita, quòd ejus nepoti sit dandum præmium excluso alio, qui mereretur, ob rationem jam datam, essetque hoc Mecœnati dare scandalum, quia meritò suspicaretur sæpius contingere ejusmodi fraudes; & si ad homines emanaret tale factum, foret contra existimationem communem, quam habent omnes de æquitate Censorum, ac notabiliter imminueret æmulationem juventutis. *Si dicat* Mecęnatem posse nulli dare præmium, & dare liberaliter omnibus, præterquam illi, cujus loco accipit nepos: R. Posse nulli dare, sed supposito, quòd indicat concursum, tenetur dare prævalenti: sicuti patronus posset ad beneficium nominare, quem vellet, si tamen indicat concursum, non potest dare nisi prævalenti. *Nec obstat*, quòd fundator beneficii statuere possit in limine fundationis, ut aliquid fiat, quod alioqui est contra tenorem fundationis pro reliquis vicibus; *Nam* hoc non obstante, si nunc indicat concursum pro omnibus, tenetur stare concursu, sic enim initur contractus innominatus, *facio, ut des; sisto me, ut conferas, si prævaluero*, ergo similiter in nostro casu: patetque in simili, nam licèt possim non dare tibi aureum, si tamen tibi promiserim, & tu promissionem acceptaris, teneor. Vide dicenda *l.* 4. *n.* 628. *Conf.* nam aliàs posset talis Mecęnas quoad omnes ita agere, & attribuere præmia, quibus vellet, si enim possit uni, cur non omnibus? per hoc autem everteretur ratio concursus, & inducerentur incommoda ante insinuata. 285

§. 4. Ex his sequitur deberi compensationem dictæ injuriæ, 286

aut

aut saltem per tertium fieri debere per transactionem cum defraudato, ut acquiescat, v. g. accepta pecunia loco præmii & honoris: qui enim per fraudem impedivit alterum à consecutione boni sibi debiti, tenetur restituere, & compensare damna, uti constat ex dictis *à n.69.*

287 §. 5. Occasione dictorum resolvitur hic casus: Titius adolescens sæpè merito suo obtinuit premia, sed semel obtinuit unum per fraudem, alioqui debitum Cajo: de hoc se Titius accusat in Confessione; *Quæritur* 1. an à Confessario sit obligandus, ut cum suo & familiæ dedecore factum prodat, ut ita Cajo satisfiat? 2. An sufficiat, si Præfectus vel alius publicè edicat per errorem contigisse, quominus Cajus acceperit præmium? 3. Quid tandem facere debeat Titius? Resp. ad 1. Non est ad hoc obligandus, quia hæc infamia positiva esset in æstimatione prudentum major, quàm illa negativa Caji, sive quàm negatio honoris aliàs obtinendi. Accedit, quòd Titius per hoc se conjiceret in magnam suspicionem, atque si in aliis etiam præmiis fraudem commisisset, sicque privaret se positivo honore justè obtento; quæ, saltem simul sumpta, longè prævalent negativæ inhonorationi, quam patitur Cajus. *Ad* 2. Non suaderem in præsentia Titii, nequidem de ipsius consensu, hoc dici, quia Titius etiam nolens facilè posset in ruborem agi, & sic venire in suspicionem, ac posteà dicere à Confessario impositam sibi esse obligationem hoc permittendi, quod aptum esset reddere Confessionem apud omnes odiosam: Si tamen abesset nunc Titius, nec prudens suspicio posset in ipsum cadere, posset id fieri, & per hoc compensaretur ex parte honor. *Ad* 3. Tenetur in primis pretium libri solvere Cajo, mittendo per ignotam manum: deinde si adhuc simul studeant, & contingeret eosdem iterùm certare de præmio, ac prevaleret Titius, induci posset, ut Cajo relinqueret præmium: posset etiam fortè Cajus privatim induci, saltem pretio, ut omnem obligationem remitteret. Si tamen sit aliquod periculi, ne suspicetur de Titio, prærequiretur consensus Titii in hoc, & Cajus indirectè erit à suspicione de Titio abducendus. Denique posset Titius permittere Cajum publicè laudari à scientia, cujus præmio fraudatus est, addendo, quamvis casus fuerint quandoq; adversi, non minorem tamen deberi laudem: quod ipsum inscribi posset præmio gratiæ, vel alteri, si post hac reportet.

288 *Q. 58. Ad quid teneatur fur, qui in extrema necessitate consumit rem furto sublatam?* R. Si res mansit domini tenetur posteà, si possit, compensare sola damna causata domino usq; ad tempus necessitatis, quia hæc posteà dedit jus consumendi, sicuti dedisset jus auferendi, secundùm dicta *p. 1. n. 950.* unde damnum rei non imputatur injuriæ sed necessitati: è contra si rem, antequam consumeret, per commixtionem fecerat suam, post necessitatem tenetur restituere etiam rem, tum enim non ex alieno sed ex proprio subvenit necessitati suæ, ideoque obligatio restituendi contracta per injuriam, quæ antecessit necessitatem, perdurat & urget furem, ita Lugo *d. 21. n. 3.* An autem dives restituere debeat damna secuta ex eo quòd extremè indigenti non subvenerit, dictum est *l. 2. n. 206.*

289 *Q. 59. An turpe lucrum, sive quod per actionem peccaminosam acquiritur, sit restituendum?* R. §. 1. Si actio jam sit posita, & pro ea acceptum pretium, non est, saltem de jure naturæ, obligatio illud restituendi; unde si mulier, etiam uxorata, pro usu sui corporis, aut Titius, ut Cajum occideret, pretium acceperit, potest retinere, ita S. Th. 2. 2. *q. 62. art. 5. ad* 2. Azor. Rebel. Molin. Vasq. Lugo *d. 18. à n. 45.* Less. *l. 2. c. 14. d. 8.* Dicast. *de Rest. d. 6. d. 1.* Burgh. *cent. 3. cas. 33.* ita ut omnes ferè TT. & Juristas in hoc convenire dicat Tann. quamvis contradicant Medin. & alii apud Dian. *p. 2. t. 16. R. 38.* Ratio est, quia tale pretium est acceptatum sine cujusquam injuria, non enim facta est danti, quia hic sponte dedit pro actione sibi utili vel delectabili; neque ulli alteri, ut suppono, nam si actio fuisset injuriosa, & damnosa alteri, esset restituendum, non ratione turpis lucri, sed quia actio per quam lucrabatur, inferebat injuriam damnosam. *Dixi*, de jure naturæ, quia aliqui putant jus positivum statuisse, ut ille restituat, qui per actionem turpem lucratus est. Sed Sa *v. promissio n. 2.* Sanch. *de matr. l. 6. d. 20. n. 7.* Less. *n. 18.* Lugo *n. 57.* Castrop. *de Just. d. 2. p. 9. à n. 5.* aliique plurimi cum Persch. *p. 154.* probabiliter dicunt leges illas, cùm sint pœnales, non obligare ante sententiam Judicis, nisi fortè redderent antecedenter incapaces pretii acquirendi, ut de Judicibus docent aliqui & examinabitur *l. 4. n. 1502.* ubi etiam dicetur *n. 1498.* an accepta pro justa vel injusta sententia teneantur restituere; Item an peccent acceptando munera, ibid. dicetur *à n. 1499.*

290 §. 2. Si sola actio mala, propter quam erat contractum de pretio, jam posita sit, adhuc est obligatio dandi pretium, nisi leges positivæ aliter statuant; unde qui actionem posuit, justè petit pretium, ita Sanch. *Less.* Tamb. Lugo *nu. 59.* Dicast. *n. 10.* & alii contra Navar. & alios, qui dicunt ideò non licere petere, quia hoc videtur esse nova approbatio peccati patrati: Sed ratio nostra est, quia implevit ex sua parte conditionem, sub qua contractum erat de pretio; nec ideò approbat peccatum, sed illo supposito, quòd jam detestatur, urget, ut impleatur altera pars contractus conditionati, uti explicabitur à n. 692. *Nec obstat*, quod præmiari non possit talis actio, ergo nec potuit pro ea accipi pretium, *nam* n. seqq. præmium supponit meritum, quod requirit actionem bonam & honestam; pretium est propter debitum, quod potest esse ex contractu, quamvis de se non honesto. *Si dicas*, sic foveri scelera, si enim meretrix sciret se nihil accepturam, non prostitueret se. Resp. Id esse per accidens, & habere se tantùm remotè ac indirectè.

291 §. 3. Si pretium sit datum pro actione mala necdum posita, restitui debet, quia actio non debet poni, ergo nec retineri potest pretium pro ea ponenda: si tamen pretium liberaliter donatum esset ad alliciendum animum, posset retineri, sed adhuc omittenda esset actio, utpotè de se semper mala, ita *Lug. n. 49.*

292 *Q. 60. An restitui debeat pecunia à dæmone accepta?* R. Si sciatur, quod dœmon furatus sit alicui, ut tibi daret, teneris restituere secundùm ante dicta; si autem hoc nesciatur, spectato jure naturæ poteris retinere, quia dæmon potuit accipere ex fundo maris, aut aliunde, ubi erat derelicta: ita Dian. *p. 10. tr. 15. R. 48.* De jure positivo post sententiam Judicis debet dari pauperibus vel applicari fisco, quidquid per artem magicam aut prohibitam acquiritur, uti habent leges, & AA. communiter cum Lugo *disp. 6. n. 112.*

293 *Q. 61. An restitui debeat, quod est acceptum pro re vel actione aliunde debita?* R. §. 1. Si ex justitia erat debita illi, qui dat, restitui debet, uti habet communis cum *Less. l. 2. c. 14. n. 69.* Lugo *d. 18. n. 63.* Dicast. *d. 6. dub. 3.* Tamb. *l. 7. c. 5. §. 3. n. 13. & 21.* Haun. *t. 2. n. 352* Persch. *p. 143.* contra Nav. Sot. & alios. Ratio est, quia dans pretium pro re, ad quam habet jus, æquivalenter emeret rem suam, ut redimeret injustam vexam, ergo pretium injustè acceptaretur, ergo restituendum est. Quòd si pro obtinenda actione tali daretur aliquid ex liberalitate, aut tantùm ad animum alliciendum, ut actio poneretur, docent Nav. Rebel. Tolet. aliique communiter cum Dian. *p. 3. t. 6. R. 4.* posse retineri, per se loquendo, nam de Judice aliter fortè loquendum est, de quo *lib. 4. à n. 1499.*

294 §. 2. Magis controversum est, quid dicendum sit, si res ex Justitia sit debita, non quidem tibi, attamen alteri, v. g. Titio debita est vita sua, ideoque debetur illi omissio occisionis, nunc quæritur, si scias Cajum intendere mortem Titii, & Cajo des pretium, ne eum occidat, an Cajus hoc pretium possit retinere? affirmant *Sotus, Banez & alii* quia quamvis Titius habeat jus ad illam omissionem, tu tamen non habes jus ad illam, & hoc jus potest tibi esse utile, ergo poteris hoc emere. Hanc sententiam vocat probabilem Persch. *p. 144.* Tamb. *nu. 14.* non improbabilem, quamvis addat timere se, ne in praxi pretium detur nomine Titii ad redimendam injustam illius vexam, in quo casu non posset retineri, quia ex justitia est obligatio omittendi illam vexam: Beja *p. 1. cas. 31.* docet, si solveris Cajo partem pretii & partem non solveris, Cajum non teneri restituere, quod accepit, quia quamvis LL. videantur obstare, quando aliquid acceptum est turpiter, si turpido sit tantùm ex parte recipientis, ideoque eædem Leges dent tibi jus repetendi, tamen non prohibent translationem dominii, ergo si tu non repetas, censeris consentire ut Cajus retineat, quod accepit in pretium occisionis in gratiam tui omissæ. Quoad reliquam partem, putat Cajum non posse quidem de jure exigere, attamen posse ostendere suum desiderium habendi, & vicissim offerre voluntatem tibi semper in omnibus obsequendi. E contra *Less. n. 67.* aliiq; communiter cum Lugo *d. 37. nn. 126.* probabilius dicunt posse ideo postulari vel retineri aliquid, (additque Mol. *t. 1. d. 83. n. 3.* oppositam sententiam esse improbabilem, sed immeritò inquit *Persch.*) Ratio nostra est, quia sic aperiretur ostium usuris, furtis, & rapinis, sic enim posset quis dicere se accipere pretium, non a Titio, cui dat mutuum, nec pro mutuo, sed à Cajo, cui se obligaret ad gratis mutuandum Titio: item posset latro dicere se occisurum Titium, nisi Cajus daret pretium pro illa omissione &c. Et ratio à priori est, quia hoc non potest à Cajo vendi, cujus alius est dominus, sed alius est dominus talis actionis, vel omissionis, illi enim alteri debetur, ergo non potest vendi à Cajo.

295 §. 3. Si actio ex alia tantùm virtute sit debita, non est obligatio restituendi pretium pro ea acceptum, ita Sotus, Bann. Dian. Lugo *n. 67.* Haun. *n. 353.* Tamb. *num. 21.* Persch. *p. 148.* contra Medin. Covarr. Less. Medin. & alios apud Dicast. *num. 58.* quia quando hoc, pro quo datur pretium, non erat debitum ex justitia, v. g. si accipiam pretium, ut deponam odium erga alterum, huic pretio respondet jus, quod acquiritur, & non habebatur, antequam dares pretium. *Nec obstat*, quòd antecedenter tenerer deponere odium, ideoque videatur dari ex metu ad redimendam vexam, *nam* non tenebar ex justitia, nec metus ille tollebat voluntarium, neque etiam metus aut vexa erat contra justitiam, ergo accipiendo pretium

pro omissione non peccavi contra justitiam, ergò inde non oritur obligatio restituendi. Hic dicta intellige, nisi quis antecedenter sit redditus inhabilis ad acquirendum dominium talis pretii; item intellige, spectato jure naturæ, nam jus positivum obligat ad restitutionem, v.g. simoniacum in materia beneficiorum, in ingressu Religionis & Ordine, secundum probabilem sententiam multorum: possuntque videri Lugo *s.* 10. & 11. Dicast. *dub.* 3. & 4. Haun. *à n.* 358.

296 ARTICULUS III.

An, & quid debeat restitui pro injuria illata corpori, v.g. per mutilationem, & occisionem? &c.

RESp. Injustus occisor, mutilator, in conscientia tenetur tantum restituere pro damnis bonorum fortunę, quæ ex tali occisione, vulnere, &c. directè ab eo causata sunt, juxta prudentis arbitrium: præcisè autem pro vita, membro, vel cicatrice, nihil tenetur restituere secundum rigorem, cum sint bona altioris ordinis, quæ pecunia æstimari non possunt. Ita contra Sotum, Sylv. &c. probat Less. *l.* 2. *c.* 9. *d.* 23. V. Laym. *l.* 3. *t.* 3. *p.* 3. *c.* 6. *Unde resolves:*

I. Qui occidit ebrius alium, si ebrietas non fuit culpabilis & voluntaria, vel licèt fuerit talis, si tamen homicidium vel non prævidit, vel diligentiam debitam adhibuit ad cavendum, non tenetur ad restitutionem, tenetur autem, si prævidit, & non cavit, Bon. *d.* 2. *q. ult. s.* 2. *p* 2. *ex communi.*

II. Qui occidit Cajum, putans esse Titium, tenetur ad restitutionem, quia actio ista est Cajo injuriosa, Bonac. *l.c.*

III. Si læsus ante mortem omnia remisit, ad nihil tenetur occisor: quia filiis non fit injuria in bonis, nisi quatenus læduntur in patre contra ejus voluntatem (volenti enim non fit injuria) ergo sicut per eum jus acquirunt, sic etiam amittunt; etsi non rectè faciat parens, si filii valdè egeant, Less. *n.* 158. & 159.

IV. Etsi præcisè pro vita, membro, occisione, non sit obligatio restituendi; per sententiam tamen judicis cogitur injuriatus satisfacere pro injuria.

V. Consilium est, ut Confessarius pro his injungat eleemosynas, Missas, pro salute occisi.

VI. Si occisus, vel mutilatus fuerit servus, vel animal, tunc etiam pro vita & membris facienda est restitutio: quia horum vita pretio æstimatur, ac proinde tantum debet restitui, quanti potuisset vendi; & pro mutilatione vel cicatrice, quantò pluris venderetur.

VII. Pro expensis funeris nihil restituitur, quia illæ aliquando faciendæ tamen fuissent, nisi fortè occasione illatæ necis, v.g. extra patriam, majores fieri opportuerit.

VIII. Restitui debent impensæ factę in curationem & medicamenta vulnerati, vel occisi, Fill. *tr.* 32. *c.* 8. *n.* 198.

IX. Item lucra, quæ ex mutilatione vel vulneratione cessarunt; non quidem tam in solidum, ac si de facto essent acquisita, sed pro majore aut minore spe, quam læsus habuit illa acquirendi, V. Trull. *lib.* 7. *c.* 8. *d.* 3. *n.* 6.

X. Si homicida à Magistratu plectatur, verius est adhuc teneri ad damna farcienda, cùm morte sua tantùm satisfaciat justitiæ publicæ, non hæredibus occisi. Qui tamen, cum plerumque aliud non exigant, videntur esse contenti, ac proinde hæredes homicidæ ad nihil tunc teneri, Fill. *n.* 214.

XI. Debet autem restitutio fieri tantùm parentibus interfecti, filiis & uxori, quia hi soli directè læduntur, cùm moraliter censeantur una persona cum occiso: Nisi tamen occidetis animo etiam nocendi aliis, nam tunc etiam his restituere teneri dicit Lugo *d.* 11. *n.* 8. ex Less. v. Trull. *d.* 4. *n.* 2.

XII. Etsi probabile sit, deberi etiam restitutionem creditoribus occisi, si quod damnum illis ex ea cæde obvenit; contrarium tamen etiam probabile (saltem secundùm limitationem casus præcedentis,) est; cùm occisio illa non sit directè causativa illius damni, V. Laym. *n.* 4.

XIII. Non tenetur occisor aliquid eis restituere quos occisus alebat ex liberalitate, quia damnum illorum per accidens sequitur. V. Less. *n.* 154. Trull. *l.c.*

XIV. Nec tenetur ad damna quæ v.g provenient ex morte alicujus innocentis, qui per errorem putaretur homicidium fecisse, & sic captus plecteretur, quia hujus mors non directè causaretur ab ipso, sed per accidens, & ex errore vel malitia accusatorum, V. Bon. *d.* 2. *qu. ult. sect.* 2. *p.* 2.

ADDENDA.

297 QUæst. 62. *An impotens restituere in uno genere bonorum teneatur in alio?* R. Busemb. negat cum communi, sed res indiget majori explicatione.

§. 1. Quatuor sunt ordines bonorum, ut rectè Beja *p.* 2. *cas.* 1. In primo & supremo ordine sunt bona animæ sive spiritualia, uti gratia, virtus, innocentia. In secundo est vita, quæ est fundamentum cæterorum bonorum, & substantiale bonum naturæ. In tertio est fama, quæ etiam post mortem perdurat; ad quam reducitur honor. In quarto & infimo sunt bona externa fortunarum: Certum est autem, si per injuriam in uno bono causaverim damna in altero, v.g. si detrahendo fui causa, cur Titius privatus sit fortunis; si amputando Titio manum fui causa, cur non potuerit lucrari, me teneri hæc damna vel lucra compensare, uti rectè Lugo *d.* 11. *a n.* 1.

§. 2. Etiam certum est, quòd per justitiam vindicativam 298
possit à Judice vel Superiore imponi, ut quis pro injuria circa unum bonum teneatur præstare aliquid in genere alterius boni, faciendo ut læsus acquirat jus ad hoc alterum bonum. Superior enim justè punit delicta per pœnam, quam putat convenientem; sic pro mutilatione, etiam præscindendo à damno, potest imponi pœna dandi pecunias, quas dando satisfiet, non juri, quod ratione damni illati habebat mutilatus, sed juri novo per sententiam acquisito, & tales LL. pœnales passim inveniuntur in Scriptura & utroque jure: itaq; sensus quæstionis est, an de jure naturę & spectata obligatione justitię commutativę teneatur quis pro injuria in uno bono satisfacere per bonum alterius generis, si bonum læsum nequeat in suo genere reparari? estq; duplex dubitatio. in primis an ille, qui abstulit bonum superioris ordinis, v.g. famam, si non possit restituere famam, an teneatur damnum famæ compensare per bonum inferioris ordinis, v.g. per pecuniam? deinde dubitatur, an ille, qui abstulit bonum inferioris ordinis, v.g. pecuniam, si non habeat pecuniam, teneatur, si potest, conciliare famam & honorem, ut sic compenset damnum ablatæ pecuniæ?

§. 3. Gabr. Adr. Maj. Ang. Cajet. Sot. Az. Beja, Mol Alloz. 299
Tann. 2. 2. *q.* 6. *n.* 150. aliique dicunt, si non possit restitui bonum superioris ordinis, compensandum esse, dando bonum inferioris ordinis, v.g. dandam pecuniam, si restitui non possit fama: quæ sententia est probabilis, uti patet ex his, quæ pro ea affert Lugo *d.* 11. *s.* 1. & §. *seq.* referemus: Nihilominus probabilius videtur nunquam esse obligationem restituendi in bono diversi generis, ita Magister Sentent. *in* 4. *dist.* 15. *in fine*, ubi clarè dicit, v.g. pro oculo vel vita restitui non posse, sed satis est pœnitere cum desiderio satisfaciendi, si posset: sequuntur Angles *de Restit. bonorum corporis dub.* 4. Vasq. *de Restit. c* 2. *n.* 17. Sanchez *in Cons. lib.* 1. *cap.* 4. *d.* 1. *n.* 7 Less. *l.* 2. *c.* 9. *n.* 141. Nav. *in man. cap.* 15. *nu.* 22. Navarra *de Rest. l.* 4. *c.* 1. *nu.* 81. Merat. *de Just. d.* 26. *sect.* 1. Bonac. *de Restit. d.* 2. *qu. ult. s.* 2. *p. ult.* Filliuc. *t* 32. *n.* 200. & 239. Laym. *l.* 3. *t.* 3. *p.* 3. *c.* 6. *n.* 2. Lugo *num.* 9. Reginald. *l.* 10. *n.* 318. Amic. *de Just. d.* 36. *num.* 171. Diana *p.* 5. *t.* 4. *R.* 54. Petr. Marchant. *ad* 5. *præcept. Decal. q.* 5. *concl.* 2. Bonæsp. *de Just. d.* 19. *n.* 114. Dicast. *de Restit. d.* 7. *num.* 56. & *d.* 12. *dub.* 12. & 13. Palav. *de Just. num.* 74. Esp. *q.* 37. Haun. *t.* 2. *num.* 662. Steph. *t.* 4. *d.* 5. *num.* 20. Tamb. *l.* 6. *c.* 4. §. 3. *num.* 22. Escob. *in problem. l.* 32. *num.* 236. Gord *in Th. moral. T.* 1. *l.* 5. *q.* 4. *c.* 4. *n.* 16. Henrix *de Rest. d.* 6. *q.* 6. Platel. *p.* 3. *num.* 760. Sporer *t.* 5. *c.* 3. *n.* 221. Illsung. *t.* 4. *d.* 3. *n.* 236. Petsch *p.* 277. vocat utramque probabilem, putatque primam esse conformiorem *S. Thomæ*, sed secundam esse magis fundatam in jure. Pro hac nostra sententia apud relatos Authores, quos omnes inspexi, etiam referuntur *Glossa, Silv. Panorm. Gom. Albericus, Covarr. Ledesm. Lop. Hostiens. Bann. Victor. Arruv. Turr. Becan.* & recentiores innumeri, inquit *Sanch.* suprà, & ideò *Henrix* meritò vocat quasi communem Doctorum, etiam Jurisperitorum, *Tann.* suprà fatetur probabilem. Probatur autem 1. nam *Exodi* 21. *Vers.* 19. dicitur percussorem fore innocentem, id est, liberum, si percussus non moriatur, dummodò operas solvat ac expensas in Medicos restituat: sic autem absolutè non pronunciaretur liber, si de jure & in conscientia, ad quam dirigendam potissimùm est Scriptura, teneretur etiam dare aliquid pro vulnere, vel mutilatione. Idem clarissimè habetur *L. ult. ff. de his, qui effuderint*, aliisque locis apud Lugo *n.* 5. Et ratio sæpissimè redditur, *quia liberi hominis vita non potest æstimari &c.* 2. Hic est communis sensus omnium, qui nisi ad tales solutiones veluti pœnas condemnentur, non putant se in conscientia obligari, ideoque etiam à Confessariis non obligantur: similiter hæredes occidentis non solvunt, nec hæredes occisi petunt aliquid præcisè pro vita occisi, quod tamen possent, & procul dubio facerent, si esset obligatio restituendi in diverso genere boni, ergo communis sensus est hanc restitutionem non deberi. 3. Determinari non potest, quantum arithmeticè restitui deberet, v.g. pro oculo, & cùm oculus sit omni pecunia æstimabilior, læsus posset semper plus exigere, nec satisfaceret, qui excussit, nisi dando quidquid haberet, quod videtur intolerabile. *Nec juvat* recurrere ad arbitrium prudentum, *nam* læsus potest nolle eò recurrere, & petere hoc totum, quod in conscientia debetur, si enim de jure naturæ est ista obligatio, debet ex natura rei, præscindendo ab arbitrio prudentum, aliquid determinatè esse debitum, uti rectè Vasq. *n.* 20. unde, 4. Ratio à priori est, quia non potest

per

per ejusmodi restitutionem obtineri ulla perfecta & arithmetica æqualitas cum ulla parte debiti, ergo justitia commutativa non obligat ad ejusmodi restitutionem. *Conseq. patet*, nam motivum hujus justitiæ est æqualitas arithmetica & perfecta cū aliqua saltem parte debiti. *Antec. prob.* bonum, quod redditur, nec in se nec in æquivalente quoad ullam partem est illud bonum, quod ablatum est, ut enim esset in æquivalente quoad aliquam partem, deberet, per se loquendo, per rem restitutam iterum comparari posse res ablata aut saltem aliqua ejus pars, sed nec oculus nec ulla pars oculi potest comparari per ullas pecunias aut per ullas res etiam spirituales, quamvis de se digniores, neque cum illis in humano commercio est ulla ratione apta substitui vel commutari, hoc ipso enim quòd sint diversi generis, non habent communem mensuram, uti omnes docent, ergo. 5. Ratio alia etiam à priori est, quia finis saltem mediatè à Justitia intentus per restitutionem, secundùm Adversarios, est tollere radicem dissolutæ amicitiæ & causam doloris orti ex injuria, sed reddendo pecunias pro oculo, quamvis fortè facias redire amicitiam & cessare dolorem, tamen non tollis radicem dissolutæ amicitiæ, nec causam doloris orti ex injuria; ergo. *Prob. min.* hæc radix & causa est præcisè carentia oculi, sed hanc non tollis, nam carentia illa perdurat ex omni parte, quamvis reddas mille oculos aureos, ergo. *Si dicas*, tales divitias præeligi uni oculo, sicque reddi amicitiam & tolli dolorem, ideoque satisfieri; *Contra est*, nec redditur amicitia, nec tollitur dolor, nec satisfit per hoc, quod hic intenderet justitia & læsus habere deberet, cum non recipiat oculum nec in se nec in æquivalente quoad ullam partem oculi, ex hoc autem, quòd præeligat, nihil sequitur: hæc enim est voluntas hominis, non intentio justitiæ.

300 §. 4. *Obj.* 1. Authoritatem S. Th. 2. 2. *q.* 62. *art.* 2. *ad* 1. & Scoti *in* 4. *dist.* 15. *q.* 3. R. S. Thom. variè explicat Bann. cujus explicationes, quamvis rejiciat Petsch. *p.* 274. tamen innuit posse dici, quòd S. Th. non sit assertivè locutus; sed tantum significarit, si damnum vitæ vel membri compensari deberet, fore compensandum per aliquid aliud. Scotus videtur loqui de obligatione restituendi post sententiam, ubique enim comparat leges pœnales veteris testamenti cum legibus novi. Quod si mens illorum esset explorata, non ita multi Thomistæ & Scotistæ nobiscum tenerent; in dubio autem loquimur cum majori parte.

301 *Obj.* 2. Absurdum est pro bove alieno occiso deberi restitutionem, & non deberi pro occiso homine. R. Est absurdum non intelligenti naturas rerum, inquit Esp. nam bos est bonum fortunæ; item æstimabilis & novo pretio comparabilis, non item vita hominis.

Inst. Si sit obligatio restituendi pro minore injuria, etiam est pro majori, sed occidere hominem est major injuria, ergo. R. Si jus per injuriam majorem læsum, sit reparabile, c. si non sit reparabile, n. maj. & patet, alioquin si fraude aliquem induxissem in damnationem æternam, tenerer pecunias restituere hæredibus ad compensandam eam injuriam, quod est contra omnium sensum.

302 *Obj.* 3. Si fama restitui non possit, debet aliquando compensari per honorem; & tamen honor est aliud genus boni, quàm fama, ergo. R. Honor est bonum affine & ita connexum cum fama, ut ad humanos usus pro eodem ferè reputetur, est enim testificatio bonæ famæ de proximo, & ex honore communiter sequitur apud alios bona fama: ergo per honorem rectè censetur fama restitui; in aliis bonis nihil est simile.

303 *Obj.* 4. Libertas & nobilitas sunt bona superiora, & tamen emuntur pecuniis, quæ sunt bonum inferius, ergo bonum superius potest æquivalere & commutari cum inferiore. R. Pecuniis emuntur jura ad multa commoda spectantia ad fortunas, quæ ex libertate & nobilitate proveniunt, v.g. ut homo liber possit lucrari sibi, ut nobilis gaudeat immunitatibus &c. sic etiam datur pretium pro mancipio, non pro homine ipso, sed pro jure ad commoda ex ipso, quæ ad fortunas spectant; & idem est dicendum de similibus bonis altioris ordinis, quæ dicuntur emi pecuniis. Quòd si emens intenderet dare pretium directè pro nobilitate sola, non ideò hanc emeret, sed cederet juri ad pretium, & nobilitas ei donaretur, sicuti qui beneficium Ecclesiasticum vult emere, potest cedere juri ad pretium, ut obtineat modo, quo potest: reipsa tamen non emit, cum res spiritualis secundùm omnes sit pretio temporali inemibilis.

Inst. Pecuniæ sunt mensura & pretia rerum omnium, ergo omnia damna compensari possunt per pecunias. R. Sunt mensura & pretia rerum omnium spectantium ad bona fortunæ, c. absolutè omnium, n.

304 *Obj.* 5. Mutilans causavit injustè dolorem mutilato, ergo ex justitia tenetur hunc dolorem tollere. R. Ergo tenetur tollere per pecunias vel per bonum alterius generis, N. per petitionem veniæ vel per aliam satisfactionem, quæ sit in eodem genere boni, in quo erat gaudium per dolorem ablatum, transeat. Gaudium enim ablatum erat bonum temporale animæ, quale si iterum procuret per petitionem veniæ vel per aliud solatium temporale, jam reddit aliquid ejusdem generis, negamus autem teneri ex justitia reddere aliquid diversi generis, licet admittamus cum Less. *n.* 145. & Dicast. *d.* 7. *n.* 59. ex charitate quadam etiam teneri, si commode potest, aliis modis hunc dolorem tollere.

Inst. 1. Qui læsit honorem, tenetur ex justitia satisfacere & tollere dolorem, quem injustè causavit inhonorato, ergo idem hic est dicendum. R. Transeat totum, secundùm jam dicta; est tamen adhuc disparitas, nam prior tenetur tollere illum dolorem, quia potest & tenetur tollere ejus radicem, nempè inhonorationem, quæ causa est illius doloris, imò tenetur iterum honorare, quo honore reddito ex radice cessabit dolor: oppositum est in mutilante, qui non potest reddere membrum ablatum, ex cujus carentia nascitur dolor.

Inst. 2. Si quis injustè inhonoravit Clericum, & hunc honorem non possit aliter reparare, quàm ei conferendo Canonicatum, ad hoc tenetur ex justitia, uti fatetur Hauo. *n.* 665. ergo similiter mutilans, qui injustè causavit dolorem mutilato, & non potest hunc dolorem aliter tollere, quàm dando pecunias, tenetur has dare. R. N. conf. ideo debet dare Canonicatum, ut faciat iterùm honorari, & sic reddat honorem, quem abstulit, sic autem tollit radicem doloris: mutilans dans pecuniam non redderet membrum ablatum, nec tolleret radicem doloris, ergo ex justitia non tenetur dare pecunias.

Inst. 3. Communis sententia est cum Lugo *disp.* 13. *n.* 45. aliquem teneri pro compensandis damnis fortunarum subire aliquam infamiam, sic enim fur, qui non potest restituere per se, tenetur per alium, quamvis deberet huic manifestare suum furtum, ergo restitutio debet aliquando fieri in bonis alterius generis. R. Dato ant. N. conf. nam ibi non redditur fama pro pecuniis, sed tantùm cum parva jactura famæ restituitur pecunia pro pecunia, aut pro alio bono fortunæ, cujus communis mensura est pecunia, quia per hanc comparari potest omne bonum fortunæ. Itaque dato, quòd sit obligatio aliquando restituendi bonum unius generis pro bono ejusdem generis, cum aliquo detrimento boni alterius generis, negamus obligationem restituendi bonum unius generis pro bono alterius generis, & disparitas est, quia in priore casu obtineri potest æqualitas inter ablatum & redditum, non autem in posteriore. *Dixi*, dato Ant. nam Beja supra docet non esse obligationem restituendi bonum inferioris ordinis cum periculo admittendi bonum superioris ordinis, quia justitia non videtur obligare ad excessum, *sed* id tantùm tenet, si in bono superioris ordinis pateretur damnum notabile, faceturque Beja cum Nav. quando dicitur non esse restituenda bona fortunæ cum jactura famæ, intellige de fama, quæ consequitur bonitatem moralem, si enim sequatur ad talenta naturalia, v.g. ingenii, scientiæ, putant cum hujus jactura restituendum, quia hæc fama non est inæstimabilis, uti prior.

Inst. 4. Quamvis non possit obtineri tota æqualitas, tamen justitia vult poni tantum, quantum poni potest. R. Si per hoc, quod ponetur, attingatur æqualitas saltem secundùm partem, C. si non attingatur nequidem secundùm partem N. nullum autem bonum diversi generis est pars aliquota boni alterius generis aut æqualitatis faciendæ, uti dictum est, ergo justitia non obligat ad ponendum quicquam ex bono alterius generis.

Q. 63. Quid præterea sit notandum circa restitutionem 305
pro injuria corpori illata? R. Seqq. §. 1. Qui occidit injustum invasorem vel provocantem vel consentientem in pugnam, non tenetur compensare damna secuta; quia tales renuntiant juri suo, & alter jus habet faciendi, quod in se est, ut se illæsum servet, Dian. Bonæspei & alii cum Steph. *t.* 4. *d.* 5. *n.* 30. Quòd si quis contra injustum invasorem graviter excedat moderamen inculpatæ tutelæ, faciendo nempe plus, quàm necesse est ad proprium periculum vitandum, Silv. Ang. Sot. Led. Arriag. Salon. Cord. Rosel. Mol. apud Lug. *d.* 9. *n.* 51. dicunt nihil teneri compensare de damno, quod Tamb. *l.* 6. *c.* 4. §. 3. *n.* 15. vocat probabile, tum quia invadens censetur consentire damnis, scit enim invasum facturum, quod poterit: tum etiam quia Mol. putat, si invasus in foro externo opponeret injuriam sibi prius factam per invasionem, liberandum à restitutione, potest autem expectare, donec conveniatur, ergo. Less. *l.* 2. *c.* 9. *n.* 135. & Bonac. *de Restit. d.* 2. *q. ult. s.* 2. *p.* 1. *n.* 3. dicunt probabile esse, quòd teneatur tantùm ad partem damni, judicio prudentum, quia minus peccavit, quàm si non fuisset invasus: Nav. Lop. Vasq. Turr. Sanch. *in Conf. lib.* 1. *c.* 4. *d.* 9. Lugo *n.* 50. Illsf. *t.* 4. *d.* 2. *n.* 83. aliique communiter & probabilius dicunt teneri ad totum damnum, quia causavit totum per gravem injuriam; & licet invadens per graviorem injuriam voluerit inferre simile, non ideò licebat inferre invadenti, sicut licèt Cajus velit tibi furari 100. non ideo tibi licet tantundem furari Cajo, si aliter possis ejus injuriam amoliri. Idem dicit Lugo *n.* 55. de illo, qui sine gravi incommodo fugere potuit invasorem, nam licèt Julius Clarus, Mol. Less. *n.* 136. Illsf. *n.* 86. putent talem peccare tantum contra charitatem, quod Pets. *h. pag.* 285. putat probabile, eo quòd

alter

alter non videatur habere jus, quod obliget ad fugam, tamen Silv.Vasq.Rodriq.Bonac.& alii cum Lugo *d.*10.*n.*170 *&* *d.*11. *n.*55. meritò tenent oppositum, quia quisque habet jus, ut non occidatur authoritate privata, nisi in necessaria sui defensione, hic autem non fuit necessaria, quia aderat facile medium hoc declinandi per fugam, quæ non attulisset grave incommodum, ergo fuga erat in his circumstantiis debita juri alterius: Tamb. permissa hac sententia Lugonis adhuc putat probabile esse, quod talis excusetur à restitutione, quia quando alterum invadit, videtur cedere hoc jure suo. Quod si provocans occideret provocatum, qui metu infamiæ debuit comparere, provocans teneretur compensare damna inde secuta, quia provocatus accessisset involuntariè, Salon. aliique cum Sanch. *dub.*10.

306 §.2. Si Cajus det causam riæ per sola verba contumeliosa, & posteà occidatur à Titio, Titius tenetur restituere, quia verbalis contumelia non potuit dare jus occidendi: si tamen Titius verbis contumeliosis affectus à Cajo, vellet Cajum occidere, Cajus licitè se defenderet, & quamvis in defensione sui occideret Titium, nil teneretur restituere, ob eandem rationem, quia Titius ob verba contumeliosa non habebat jus occidendi, Tamb. *num.*17.

307 §.3. Si Cajo, & Titio pugnantibus accesserunt alii sua sponte, & horum unus alterum occidit, Cajus aut Titius non tenetur ad aliquid; si autem Cajus excitatit aliquem ad pugnam pro se defendendo, & hic posteà occidatur, secundùm Suar. & alios Cajus tenetur restituere, quia per suasionem fuit causa occisionis & damni. Secundùm Vasq. & alios cum Lugo *d.*12. *n.*58. non tenetur, quia licèt hic suadens peccet contra charitatem, tamen cùm nec fraude nec dolo suadeat, non peccat contra Justitiam, scienti enim & volenti non fit injuria, secundùm dicta *à num.*4. ita Tamb. *num.*19.

308 §.4. Qui occidit alterum paulò post naturali vel justa morte occidendum, non tenetur restituere, quia non censetur intulisse grave damnum in bonis fortunæ, uti habent Nav. & Vasq. cum Bonac. *n.*13. In dubio tamen, an ita eventurum fuisset, possessio est pro hæredibus occisi, cujus vita etiam in possessione erat. Quòd si occideret alterum paulò post injustè occidendum, v.g. a latrone, teneretur restituere, uti constat ex dictis *n.*40. quia prior intulisset grave damnum. Si autem Titius mutilasset Cajum, qui posteà alio morbo vel casu obiit, si ante mortem sententia lata est vel transactum est de certo pretio propterea solvendo, tenetur Titius totum solvere hæredibus, quia fuit obligatio per sententiam vel per contractum inducta cum spe & periculo utrimque lucri & jacturæ: è contra si nulla fuisset lata sententia vel contractus initus non teneretur nisi ad damna vivo causata, quia non fuit causa efficax damnorum post mortem obvenientium, ita Sanch. *d.*2. *num.*12.

309 §.5. Si occisus nec uxorem nec liberos habeat, neque fuisset habiturus, plures cum Steph. *n.*54. dicunt restitutionem esse faciendam hæredibus ab intestato, hi enim repræsentant occisum & succedunt in jura ac onera: si tamen credatur, quòd fuisset habiturus liberos, dicunt nihil deberi, tum enim hæredes habent potiùs commodum quàm damnum: Sanch. tamen *dub.*3. *num.*3. & Tamb. *num.*5. rectè dicunt expensas pro curando vulnerato, qui posteà moritur, item alia ipsi ideo ante mortem debita, restitui debere hæredibus, quia hi succedunt in jura defuncti, aut si nullus sit hæres, dandum est pauperibus, damna autem alia, facta postquam vulneratus est mortuus, v.g. quòd non possit dare alimenta parentibus, uxori, filiis, dicit restitui non debere hæredibus, quia hæres tantum acquirit jura, quæ habuit defunctus non autem alii. Quòd si, v.g. uxor post occisum maritum æquè commodè nupsit, vel possit nubere, aut si aliquis ea occasione det ipsi alimenta, huic non esset opus aliquid restituere, tum quia reipsa non fuit damnificata, tum etiam quia occisor ideo tenetur, quia succedit in obligationem mariti, qui eam debuisset alere: maritus autem non teneretur alere, si aliunde ei esset provisum, ergo. Pro dubio autem, quantum teneatur occisor compensare filiis occisi: item quot filios & quandiu teneatur alere, videri potest Beja *p.*1. *cas.*43.

310 §.6. Salon. Arrag. Cord. Led. Less. Lug. aliique communiter cum Busemb. dicunt damna secuta ex occisione vel mutilatione Titii esse compensanda solis parentibus, uxori & filiis, eò quòd reliqui censeantur esse velut extranei se remotè habentes, & per accidens patiantur illa damna: Lop. & Sanch. dicunt compensanda esse etiam fratribus & sororibus, saltem tum, si occisus eos per sententiam Judicis tenebatur alere, quia jam habebant jus ad illa, quæ accepissent à Titio, ergo qui per vim impedit, tenetur compensare: addunt Mol. & Haun. idem a imè tenere de creditoribus, si occisor prævideril hoc eorum damnum, imò Sot. Nav. Adrian. Panorm. Rosel. Vasq. Turr. aliique apud Lugo *d.*11. *n.*74. dicunt in hoc casu teneri compensare etiam extraneis, quod Illsf. *t.*4. *d.*2. *n.*78. defendit tanquam speculativè probabilius, licèt agnoscat oppositum esse practicè probabile. Ratio est, quia qui per vim impedit alterum à consecutione boni, tenetur damnum compensare, secundùm æstimationem spei probabilis & proximæ, quam habuit, uti dictum est *à num.*69. sed hic occidens illos omnes impedit per vim, ergo. *Conf.* nam si quis per fraudem induxisset Titium ad bona illa non præstanda, teneretur compensare omnibus etiam non habentibus jus ad solam spem illa obtinendi, secundùm dicta *n.*69. ergo multò magis qui occidendo, per vim impedit.

§.7. Quamvis Busemb. ex Less. resolvat, si læsus ante mortem omnia remittat occisori, hunc ad nihil teneri, quod etiam docent Mol. & Sanch. tamen videtur dicendum cum Lugo *d.*11. *num.*63. & Illsf. *num.*88. non posse remittere obligationem restituendi pro damnis, quæ advertenter causavit lædendo jus, quod habebant alii, v.g. ad alimenta, ad spem melioris hæreditatis, ad plenam solutionem debiti &c. hoc enim jus non pertinebat ad occisum, sed immediatè ad hæredes aut creditores, ita etiam Illsf. *d.*3. *num.*88.

§.8. In æstimanda spe lucri, possunt deduci expensæ ne- 311
cessariæ ad victum & vitam occisi, non tamen labores, quibus dictum lucrum sibi comparare debuisset, quia quòd hos labores non posuerit, factum est per injuriam occidentis, & alioquin totum ferè lucrum posset detrahi; unde sicuti qui ab opifice abstulit instrumentum, tenetur ad totum lucrum cessans resarciendum, non deductis laboribus, ita & hic, ita cum communi Steph. *num.*23. quamvis oppositum putent probabile Maj. Rebel. Molin. Dian. *p.*3. *t.*6. *R.*53. sed Bonac. *num.*8. sic explicat, quòd hoc tantùm possit detrahi, quod occisus vel mutilatus præsumi potest libenter daturus fuisse pro redemptione laboris. Ad quid teneatur ille, qui aliquem occidit, prævidens alteri imputandum esse homicidium, qui etiam ideo damnum est passus, satis colligitur ex dictis *num.*156. Denique circa casum, quo quis occidit inimicum suum putans esse feram, aut occidit Titium putans esse Sempronium, videri possunt dicta *num.*200. *&* 201.

ARTICULUS IV.

Quid debeat restitui pro illato stupro.

REsp. Qui virginem per injuriam defloravit, tenetur „ 312
tantum rependere damnum, quod ei ea tali injuria „
est secutum, idque vel Matrimonio, vel damni æstimatione „
ad arbitrium prudentis, ut talem nimirum maritum inve- „
niat, qualem manens virgo invenisset. V. Sanch. *l.*7. *de Matr.* „
*d.*14. Fill. *tr.*32. *num.*220. *Unde resolves:* „
I. Præcisè pro sola virginitate non obligat restitutio: Un- „
de si stuprum mansit clam, aut non impedivit, quin æquè „
lautè nuberet, ad nihil tenetur stuprator, Less. *l.*2. *c.*10. *n.*15. „
Bonac. *q.*4. *de matr. p.*7. „
II. Item ad nihil tenetur, si defloravit consentientem, „
absque vi & fraude, vel promissione Matrimonii: quia non „
est facta injuria. Ibid. & Trull. *l.*7. *c.*9. *d.*2. „
III. Si virginem importunis precibus flexit, nihil tenetur „
restituere, quia adhuc consensit liberè. Nisi fortè preces ta- „
les fuerint, ut cum vi & coactione æquiparentur; ut si con- „
junctæ fuerint cum minis, & metu reverentiali, v.g. si fuit „
illius dominus, vir sit magnæ authoritatis, Trull. *num.*4. „
IV. Si per promissionem veram, vel fictam Matrimonii „
eam flexit, tunc tenetur ducere eam, quia in omni contra- „
ctu, ubi alter ex parte sua acceptavit & implevit, tenetur & „
alter implere, etiamsi fictè contraxerit, quia tenebatur ex „
justitia verè contrahere; cùm alioqui omnia humana com- „
mercia fraudibus paterent. Et id quidem verum est, etiamsi „
stuprator Religionem vovisset. Less. *d.*3. *&* 4. Trull. *d.*3. „
*num.*1. *&* 2. „
V. Non tamen tenetur fictus promissor eam ducere, casu „
quo, 1. Is puellam valdè notabiliter conditione excederet, „
vel verbis usus esset fictionem facilè indicantibus. 2. Si ipsa „
conscia esset prædicti voti; quia tunc ipsa contraxisset mala „
fide. 3. Si ipse putavit esse virginem, cùm tamen non esset. „
4. Si ex Matrimonio grave damnum aut scandalum timere- „
tur. 5. Si ipse jam sacris initiatus est, aut alteri Matrimo- „
nio copulatus: tunc enim his casibus solùm teneretur cura- „
re, ut æquè commodè nubat, modo ante dicto; dando sci- „
licet dotem, vel aliter, V. Sanch. *l.*1. *de Matrim. d.*10. *n.*1. „
& seqq. Trull. *num.*3. „

ADDENDA.

QUæst. 64. *Quid præterea sit notandum circa restitu-* 313
tionem pro stupro vel defloratione? R. Seqq. §.1. Stuprator dicitur, qui invitam; deflorator, qui consentientem virginem corrumpit, ideoque plus obligationis habet stuprator, nam licèt puella non fuerit virgo, si tamen communiter habebatur talis, & ex stupro secuta sit infamia vel difficultas

major

major ad nuptias, stuprator tenetur compensare damna, uti cum communi Nav. Az. Vasq. Lug. *d.*12.*n.*15. Quòd si virgo per stuprum corrupta noluit cum stupratore Matrimonium, hic tenetur dotem dare, quia debet puellæ manere libertas, qualis antea erat, ut nubat, cui volet, Az. Less. Bon. Turr. Lug. *num.*12. Gob. *in Exp.t.*10.*n.*217. contra Cov. Mol. & alios, qui dicunt eum satisfacere, si offerat se in maritum: si autem ipsa nollet dotem sed peteret maritum, Azor. putat hunc teneri ducere, & Lugo *n.*14. putat probabile, sed Less. *l.*2.*c.*10.*n.*13. id negat, nam relicta ei tali libertate nubendi, cui volet, qualem anteà habebat, satis est rem reduci ad æqualitatem, quod fit per assignatam dotem, nec tenetur dare totam dotem, sed solum addere, quantum sufficit, ut æquè bene nubat, sicuti antea nupsisset, uti habet communis cum Lugo *n.*13. & Gob. *n.*219. Si tamen non posset alio modo reparare injuriam, quàm ducendo, licèt Matrimonium non promisisset, teneretur ducere, uti habet communis; limitant Lugo *n.*18. & Tamb. *l.*7.*c.*5.§.3. nisi esset magnus excessus inter ipsum & ipsam, quia nec alia debita sunt necessariò restituenda, quando longe plus expendere opus est, quàm sit valor ipsius debiti.

314 §.2. Si Titius stuprum intulerit Cajæ sibi consanguineæ, nec possit dotare; multi apud Sanch. *de Matr. lib.*5 *d.*5.*n.*5. dicunt esse liberū, quamvis etiam promisisset Matrimonium, quia hæc promissio erat de re illicita, ratione impedimenti: addunt non teneri petere dispensationem, quia hoc non fuit adjectum promissioni, quam sententiam Sanch. *n.*7. dicit esse probabilem, quando enim *c.*1. *de adulteriis* dicitur, ut deflorans ducat defloratam, non est hic casus, ubi impedit consanguinitas, uti notat Sanch. *ib. l.*8.*d.*36.*n.*12. nam sicuti qui obstrictus voto castitatis, de quo deflorata scivit, non tenetur eam ducere aut petere dispensationem, uti habet sententia probabilis, ita & hic: nihilominus Lugo *in R. mor. l.*6.*d.*19. probabilius docet Titium teneri ducere, si aliter non possit compensare damnum, quia damnum, quod Caja patitur, provenit ex injuria Titii; quilibet autem tenetur reparare damnum ex injuria sua proveniens; consequenter tenetur petere dispensationem, quia qui tenetur ad finem, tenetur ad media necessaria, uti fatetur Sanch. *num.*12.

315 §.3. Pro deflorata præsumitur in foro externo, quòd fuerit virgo & quòd sit seducta: si tamen non fuisset virgo, & deflorator adjudicaretur pœnæ, quia corrupisset virginem, hæc teneretur restituere, quia sciret sententiam niti falsa præsumptione, Panorm. Mol. Lugo *n.*3. Similiter si per metum justum inducta est, v.g. si deflorator dixit, quòd vellet accusare de aliquo, de quo licitè accusare poterat, non tenetur quicquam restituere, quia ipsa consensit, ut hoc damnum vitaret, Turr. Lugo *n.*5. si tamen ipse propalaret deflorationem, teneretur ad damnum ob injuriam famæ læsæ, æquè ac si injustè deflorasset, Mol. Lugo *n.*6.

316 §.4. Si puella deflorata est absque promissione Matrimonii, Less. *in auct. v. Sponsalia cas.*3. putat defloratorem posse per Judicem cogi, ut ducat, dicitque esse communem, & favet *c.*1. *de adulteriis*, sed alii cum Gob. *à n.*202. probabilius dicunt id intelligi debere tantùm de eo, qui decepit, non autem, qui simplici petitione induxit; volenti enim nulla fit injuria: si tamen dominus vel Superior importunè petivisset, talis metus reverentialis videtur violentiæ æquivalere.

317 §.5. Qui data spe Matrimonii induxit, tenetur in foro conscientiæ ducere etiam ante omnem sententiam, quia censetur tacitè promisisse, neque licitum est parentibus impedire tale Matrimonium, alioquin impediunt executionem ejus, ad quod filius obligatur; neque puella tenetur expectare, v.g. ad triennium, donec parentes sponsi consentiant, quia tales promissiones, uti & vota, censentur fieri pro primo tempore commodo: adde talem teneri, etiamsi postmodùm se obligasset ad servitium, quia hæc obligatio posterior non potest præjudicare priori, ita Less. suprà. Quòd si puella ad copulam tentata petierit, an me duces, si fuero facta gravida? & Titius responderit, non deseram te, sicque defloravit & impregnavit, Titius tenebitur ducere, ut damnum reparet, in quod puella non consensit, nisi ea spe Matrimonii facta, Gob. *n.* 80. 222. *& seqq.*

318 §.6. Qui data spe Matrimonii ex puella suscepit plures proles, tenetur eam ducere, uti dictum est, neque puella potest eam obligationem remittere, quia vel justitia, vel saltem charitas & pietas in proles obligat, ut legitimentur, ne maneant infames & priventur hæreditate aliisque commodis, Lugo *in Resp. Mor. l.*1.*d.*44.*num.*4.

319 §.7. Si Cajus & Titius separatim promiserint Matrimonium Bertæ, sub conditione, si ex ipsis conciperet, & eodem ferè tempore copulam habuerint cum illa, ita ut ipsa nequeat discernere, è quo conceperit, nunc autem, ut honorem salvet, velit nubere uni, meritò dubitatur, an aliquem, & quem possit cogere ad Matrimonium secum, nam si cogat Cajum, fortè facit ei injuriam, & prolem suppositiciam è Titio conceptam illi afferet, atque idem est, si Titium cogat. *Si dicas*, posse cogere, quem volet, uterque enim reus est, cùm uterque per suum peccatum sit causa illius dubii: *Contra est*, nam neuter scivit de altero, è contra Berta scivit de utroque, quem admisit, ergo potius malitia Bertæ est causa illius dubii, unde videtur potius Berta amisisse jus cogendi alterutrum, cùm dicere non possit, multo minus probare se ex hoc vel illo determinatè concepisse: an autem unus illorum teneatur admittere, vel alere prolem, dictum est *p.*1.*num.*704.

320 §.8. Si votum castitatis vel Religionis fiat post deflorationem, & promissionem Matrimonii, communis & vera sententia est contra paucos, quòd deflorator teneatur ducere, jam enim antecedenter erat jus strictum puellæ acquisitum; ergo votum superveniens non obstat illi obligationi, sicuti non obstaret, si rem alteri debitam voveres dare pauperibus. Si autem votum præcesserit, Hurt. Perez & Gob. *n.*100. negant defloratorem teneri ducere, si aliter possit compensare damna & impedire infamiam; idem docent Nav. Laym. Dian. & alii apud Lugo *n.*40. etiamsi non possit aliter compensare damna, quia materia promissionis erat illicita ob votum, ergo promissio illa videtur fuisse invalida: Vasq. Sanch. Con. Tann. Castrop. Lug. Tamb. Haun. Ills. *t.*4.*d.*3.*n.*93. melius dicunt defloratorem teneri ducere puellam, si hæc fuerit voti ignara, quia obligatio gratuita ex religione debet cedere obligationi onerosæ ex justitia, & aliàs qui vovisset omnia bona sua dare pauperibus, si posteà gravissima damna aliis inferret, satisfaceret dando pauperibus, quod nemo dicet: putant quidem aliqui tale votum ab initio habuisse hanc conditionem implicitam, nisi gravior obligatio supervenerit, ideoque Deum aliter non acceptasse, sed abstrahendo ab hoc dicendum est defloratorem teneri petere dispensationem voti, quia quivis tenetur adhibere media ordinaria ad reparandum jus alienum injustè læsum, sicuti si Religiosus intulerit damnum, & possit illud resarcire petita à Prælato venia, utique tenetur hanc petere. Quòd si puella fuisset conscia voti, deflorator videtur liber, ut probabiliter tenent Less. & Sanch. apud Lug. *num.*50. & deberet puella suæ imprudentiæ imputare, quòd consensisset aut credidisset promittenti; Lugo tamen etiam probabiliter putat adhuc teneri dispensationem petere, quia promittendo Matrimonium credi poterat, quòd se obligaret ad tollenda, si posset, illius impedimenta, quale erat impedimentum voti.

321 §.9. Qui data fide Matrimonii defloravit consanguineam consciam impedimenti, in quo non solet dispensari nisi ex gravissimis causis, si hæ absint, ad nihil tenetur; si autem in eo dispensari soleat ex causa, & hæc causa absit, etiam ad nihil tenetur, quia dispensatio sine causa peti non potest, nec prodest, si falsa causa afferatur, Sanch. *de Matr. l.*5.*d.*5.*n.*3. Si autem causa illa adsit, & ille sub conditione dispensationis promiserit, multi tam Juristæ quàm Theologi apud Sanch. *n.*5. adhuc dicunt ad nihil teneri, & hoc probabile agnoscit Sanch. quia talis conditio in jure censetur impossibilis, cùm pendeat à sola voluntate Principis, sitque prætereà contra jus ordinarium & legem communem. Alii apud eundem Sanch. *n.*12. dicunt promissionem esse quidem validam, sed posse ad nutum ab utroque revocari, etiam altero invito, ante & post dispensationem obtentam, nisi hac obtenta ratificetur consensus, nō aliter atque sponsalia impuberum, promissio enim illa non debet esse ita irrevocabilis, uti esset, si fieret à personis non impeditis; Sanch. tamen aliique plurimi cum Lugo *n.*53. probabiliùs dicunt promissionem valere, ideoque defloratorem teneri obtenta dispensatione, imò obligari petere, quia totum, quod promittitur, est licitum & possibile, quod enim pendet à voluntate Principis non censetur impossibile, quando concedi solet, uti hic fit. Quòd si promissio fuisset absoluta sine mentione dispensationis, Sanch. *n.*26. aliique dicunt esse invalidam, quia quod promittitur, est illicitum, sed Lugo *n.*54. meritò contradicit, si impedimentum utrique fuerit notum, idemque sentiunt multi apud Sanch. *n.*25. quia taciti & expressi eadem est vis, & conditio, quæ de jure necessaria est ad valorem actus promissi, semper intelligitur promissioni inclusa, ergo etiam hic promittens censetur dixisse, si fieri possit: potest autem fieri per dispensationem, sicuti si Religiosus alteri promittat dare aliquid, semper intelligitur, habita facultate Prælati, ad quam petendam se obligat, quia sine ea nihil dare potest.

322 §.10. Qui defloravit puellam, non tenetur hujus parentibus ratione infamiæ, nec proco, quòd dos ei augeri debeat, uti habent Mol. Less. Lug. *n.*8. Gob. *n.*215. Illſ. *n.*90. contra Az. Nav. & alios, quia puella tali juri vel debito resignare potest absque consensu parentum, censeturque resignare, libere consentiendo in copulam, sicuti Ordo religiosus non habet jus, ut Religiosus non peccet, quamvis Ordo inde infametur: habent tamen tā parentes quàm Ordo jus, ut si peccatum sit occultum, non propaletur cum sua infamia, quia hoc non officit libertati peccantium: possuntque etiam puella, & Religiosus prævidentes ex peccato suo talem infamiam redundaturam, peccare contra charitatem aut contra pietatem in suos, uti omnes fatentur.

323 §.11. Si puella corrupta, quando erat in periculo non benè nubendi, accepit aliquid à corruptore, aut contraxit de aliquo

quo pretio accipiendo, quamvis posteà æquè bene nubat, potest retinere, aut exigere id, de quo contractum est, quia subivit periculum pretio illo justè æstimatum, Lugo *num.* 17. Illſ. *num.* 71. Si autem corrupta moriatur, antequam tempus nubendi advenerit, corruptor ad nihil tenetur hæredibus, nisi pactum vel sententia Judicis præcessisset, Less. Vasq. Turr. Lugo, & Illſ. suprà.

324 §. 12. Si deflorator fictè juravit inire Matrimonium, quamvis puella sciverit eum esse conditionis superioris, Mol. & alii apud Sanch. *de Matr. lib.* 1. *d.* 9. *nu.* 8. dicunt obligari, quia sic censetur renunciasse juri conditionis suæ; sed negant alii cum Lugo *n.* 22. quia juramentum non obligat ultra intentionem jurantis, secundùm dicta *p.* 1. *n.* 321. ergo si non habuit intentionem se obligandi, non obligatur; tenetur tamen de damnis per injustam fictionem datis. Quòd si puella nescivit esse superioris conditionis, ideoque suspicari non potuerit, quòd fingeret, multi cum Vasq. probabiliter docent debere duci, negant tamen alii cum Sanch. & Lugo *nu.* 32. quia debitor, etiam ex delicto, non tenetur cum tanto & tam inæquali damno servare promissum, sed sufficiet dotare, vel facere, ut nubat tali, qualem putabat esse corruptorem: si tamen seriò promisisset, tunc ratione promissionis deberetur totus ille excessus ad quem dandum voluisset se obligare conscius suæ conditionis: si autem puella semiplenè tantum advertere potuit fictionem, aliqui dicunt fingentem teneri tantùm ad partem, sed probabilius est teneri ad totum, quia sicuti semiplena advertentia non sufficit ad valorem contractus, ita nec ad valorem renunciationis sui juris, & sicuti si creditor semiplenè advertenter remisisset tibi debitum, adhuc tenereris solvere, ita & hic, Lugo *n.* 30.

325 §. 13. Quando corruptor fictè promisit alicui, quam falsò putabat esse virginem, si ipsa dixit se virginem, fictè promittens ad nihil tenetur, quia fraus fraude compensatur: si autem ipsa non dixit, sed ille ex errore suo putavit esse virginem, adhuc putat Less. ad nihil teneri, quia etiamsi seriò promisisset, ad nihil teneretur, quando id deprehenderet: hinc Henriq. & Sanch. *de Matr. l.* 1. *d.* 10. *n.* 24. dicunt, si fictè promiserit viduæ non virgini & ita adduxit ad copulam, non teneri ducere, nam non tenebatur ex justitia habere verum consensum, quia copula ista non erat digna pretio talis consensus, nisi mulier illa fuisset valdè honesta & ideò subiret periculum posteà non inveniendi alias nuptias, uti notat Lugo *n.* 34. qui *n.* 24. cum aliis dicit, licèt mulier talis non dixerit se virginem, attamen corruptorem teneri, non quidem ad tantum, quantum si esset virgo, attamen ad tantum, quantum deteriorata est, aut quanti apud improbos valet talis usus corporis, sicuti si à me acceperis vestem putans esse pretiosiorem, ideoque promiseris 20. si postea deprehendas non fuisse tam pretiosam, non teneris quidem ad 20. sed ad hoc, quanti valebat.

326 §. 14. Si deflorata posteà iterum fornicetur cum alio, qui sub ficta promissione defloravit, ad nihil tenetur, quia si seriò promisisset, cessaret obligatio, jam autem tenetur tantùm ratione fictionis, à cujus debito liberatur per sequentem puellæ fornicationem; limitant tamen Lugo *n.* 26. nisi deflorator procurasset fornicationem cum alio, ut sic ab obligatione liberaretur, tum enim per fraudem fuisset injusta causa illius peccati, ex quo peteret excusationem.

327 §. 15. Si puella sciverit quidem adesse impedimentum Matrimonii, sed deflorator fictè promittens innuerit de dispensatione, quæ facilè obtineri posset, tenetur procurata dispensatione ducere, quia puella prudenter credere potuit esse serium, adeoque quòd se obligare voluerit ad dispensationem petendam, secundùm dicta *n.* 321.

328 §. 16. Si Titius sub promissione Matrimonii defloravit Cajam, & Caja posteà nolit Matrimonium, Titius ad nihil tenetur, nisi finxisset se melioris notabiliter conditionis, quàm erat, tum enim ob fraudem meritò repelleretur, & aliter per dotem teneretur compensare damnum: si autem Caja vellet, sed Cajæ parentes impedirent, Nav. Sylv. Henriq. Vasq. dicunt defloratorem teneri dotare, ne puella sine culpa sua damnum patiatur, Sanch. & Lugo *n.* 29. id negant, quia Titius non obligavit se ad conjugium vel dotem pro electione Cajæ, sed determinatè ad conjugium, ergo si per ipsum non stet, quominus ineatur conjugium, satisfecit.

329 §. 17. Qui fictè promisit, & ita induxit ad turpes tantùm tactus patiendos, communiter ad nihil tenetur; fieri tamen potest, ut si innotescat, teneatur ducere, uti rectè Lugo *n.* 27. Imo quamvis nec corrupta nec tacta sit, si tamen ex ficta spe Matrimonii adducta est ad talem familiaritatem, ut sit subitura famæ jacturam & damnum nisi ducatur, erit obligatio ducendi, uti rectè Sanch. & Lugo *num.* 48. Nec satis erit ducere, sed consummari debebit Matrimonium; neque licitum erit in Religionem ingredi, uti tenet Lug. *n.* 49. contra Pont. & Dian. *p.* 2. *t.* 4. *R.* 203. Ratio est, quia sic non resarciretur damnum per fraudem ex nimia illa familiaritate causatum, maneret enim prudens suspicio admissæ ante hæc copulæ.

§. 18. Si deflorator neget se habuisse copulam, & deflorata 330
juret ipsum habuisse, nihil potest credi, quia asserenti incumbit probatio, neque hic in propria causa admittitur juramentum suppletorium probationis, quamvia deflorata esset prænobilis, & hactenus habita pro honesta, & etiamsi ipse fateretur intercessisse familiaritatem, aut etiam de nocte, dummodò extra lectum, fuisse versatum cum illa & impudicè attigisse, per hoc enim necdum fit semi-probatio, præsertim cum sic daretur occasio puellis sibi alligandi alios ditiores vel nobiliores, ita cum aliis Gob. *t.* 10. *à num.* 186. contra Fabrum, & alios. Quòd si alterutri credendum esset, juramentum masculo potiùs quàm feminæ esset deferendum, tum quia sexus virilis magis ad veritatem propensus est, tum etiam quia femina actrix ob fornicationem incipit esse infamis, Menoch. & alii cum Gob. *nu.* 189. Quandonam sit violenta aut vehemens præsumptio copulæ habitæ, vide dicenda *l.* 4. *n.* 1439. *&* 1445.

ARTICULUS V.

Quid debeat restitui pro adulterio.

RESp. Cùm ex adulterio damnificari possint conjux alter, & proles legitimæ, circa sustentationem, hæreditatem, &c. patet, quòd uterque adulterans, nata eis prole, debeant, cum id damnum causent, eatenus restituere, quatenus possunt sine detrimento altioris boni, & causatione majoris mali. *Est communis.* V. Laym. *lib.* 3. *t.* 3. *p.* 3. *c.* 14. *Unde resolves:* 331

I. Quod attinet ad ipsam adulteram, ordinariè non tenetur prodere, quòd proles ejus spuria sit: nam & viro suo tristitiam, & sui odium, & discordias domesticas crearet, ac famam suam prodigeret, quibus damna fortunæ meritò cedunt. Accedit, quòd proles matri non teneatur credere se esse illegitimam. Fill. *t.* 32. *n.* 225.

II. Debet tamen, si potest, aliis industriis damnum compensare, v.g. 1. diligentiùs administrando rem familiarem: 2. de cultu corporis detrahendo: 3. si habet bona propria, plus legitimis, quàm spurio relinquendo: 4. eum inducendo, ut relicta hæreditate, vel ejus parte, amplectatur statum Ecclesiasticum, vel Religiosum, si idoneus sit, &c. Trull. *l.* 7. *c.* 9. *d.* 4.

III. Quod attinet ad ipsum adulterum spurii patrem, etiam ipse sæpè excusatur, vel in toto, vel ex parte; sive quia damnum ab adultera compensatum fuit, vel compensandum creditur: sive quia restitutio non potest fieri sine periculo vitæ, dispendio famæ, turbatione & discordiis familiarum; sive quia non est certus filium esse suum, V. Less. *l.* 2. *c.* 10. *d.* 6. Bonac. *de Matrim. q.* 4. *p.* 15. Trull. *d.* 7.

ADDENDA.

QUæst. 65. *Quid prætereà sit notandum circa restitutionem pro adulterio?* R. Scqq. §. 1. Si adultera non possit sine infamia sua reparare damna, Adr. Hostien. Palud. obligant, ut se infamet, quia id debet delicto suo imputare; quod Sot. Maj. & alii apud Azor. *t.* 3. *l.* 4. *c.* 39. dicunt tum saltem esse verum, si ingens patrimonium, v. g. regnum, principatus, comitatus, aliàs transiret ad spurium, defraudato legitimo. Cajet. Med. aliique communiter negant teneri se infamare, quia fama est bonum superioris ordinis; & hoc clarè innuitur *Cap. Officii, de pœnit. & remiss.* Covar. Tol. Mol. Vasq. aliique cum Lugo *d.* 13. *n.* 45. melius sic distinguunt, si infamia sit tanta, ut judicio prudentum multùm præponderet detrimento ab aliis ferendo, non est obligatio: nemo enim tenetur restituere cum longè majori suo incommodo, neque damnificatus potest obligare damnificantem, ut tale detrimentum sibi inferat, exequendo quasi pœnam in seipsum, quamvis ipsemet, si sciret injuriam factam, posset exigere debitum, & permittere illud detrimentum per accidens connexum; si autem non sit tanta infamia, tenetur, nam aliud est non esse obligationem restituendi bonum unius ordinis pro bono alterius ordinis, & aliud, non esse obligationem restituendi bonum unius ordinis pro bono ejusdem ordinis, etiam cum aliquo detrimento boni alterius ordinis, uti *n.* 304. *Inst.* 3. explicatum est: hæc autem obligatio tantùm erit reddendi bona fortunæ pro bonis fortunæ, cum aliquo detrimento famæ: etiam rectè notat Tamb. *l.* 7. *c.* 3. §. 4. si adultera esset mulier prostitutæ famæ, item si deberet tantùm apud unum vel alterum virum prudentem, aut apud solum filium spurium prodere crimen suum, & sic posset cavere damna, ad hoc teneri: imò v.g. Regina, quamvis occidenda foret, teneretur sub mortali revelare primogenitum esse spurium, si sit hæreticus, vel aliter gravissimè nociturus Reip. si succedat, nisi fortè primus legitimus sit etiam talis; quia bonum commune 332

præ-

prævalet vitæ hominis privati, Vasq. aliique communiter cum Lugo *num.44.*

333 §.2. Vasq. contra communem aliorum sententiam putat adulteram, si absit periculum mortis, scandali vel infamiæ gravioris, teneri manifestare spurio conditionem suam: quàmvis sciret illum non crediturum, sicuti si Cajo dedisses rem Titii, teneretis manifestare Cajo, quamvis prævideres Cajum non redditurum, quia licèt nunc non credat, posteà fortasse mutabitur & credet: admittit ista Lugo *n.31.* si uterque teneatur credere, tunc enim, licèt non credat, perget semper obligari ad restitutionem: Illſ.*t.4. d.3. n.98.* dicit non teneri manifestare, nisi moraliter certò sciat aliquando crediturum, & sic impedienda damna; sed credo sufficere spem prudentem, nunquam enim potest moraliter certò id præsciri, cùm pendeat à libertate hominis jam valdè malè dispositi.

334 §.3. Covar. Gom. Castro, & Canonistæ communiter cum Mol. Vasq. Less. Illſ. suprà, docent filium, quamvis sciret matrem aliquando adulterasse, non teneri ei credere, quamvis juret ipsum esse spurium, nisi convincatur, v.g. per duos testes, qui deponant maritum abfuisse toto tempore, quo concipi potuit, quia possessio est pro honestate, à qua non debet deturbare incertum testimonium matris, præsertim cùm sciatur matres posse in hoc errare, aut etiam quandoque impotentes esse in amore erga unam, & in odio contra alteram prolem; hinc dicunt Less. & Illſ. ab omnibus Canonistis receptum esse, quòd non detur obligatio, nequidem pro foro conscientiæ, habendi fidem uni homini etiam omni exceptione majori, si ideo grave damnum esset subeundum, quia sic daretur occasio multis fraudibus, mendaciis, injustitiis, perjuriis: & hoc conforme est *Cap. Licèt universis, c. Veniens, c. A nobis, de testibus & attestationibus*: putant tamen Hostien. Panor. Med. Adr. Palud. Sot. Vasq. Rebel. si mater videatur dignissima fide, & filius non habeat rationem dubitandi, considerata matris probitate, Dei timore, ejus amore in filium hactenus constanter probato, hunc in conscientia teneri credere, tum enim aderunt sufficientia motiva, & deerit prudens ratio dubitandi: idem dicunt Toler. & Turr. si talis mater id juret in articulo mortis post sumptam Eucharistiam; Lug. *d.11. n.62.* dicit non teneri credere in foro interno, nisi talia sint indicia, ut si proponerentur in foro externo, ipse pronunciaretur esse spurius, quia forum internum conformari potest externo, imò sæpe debet, quando non constat, quòd externum nitatur præsumptione falsa. V. Leur. *p.1. q.265. & 266.*

335 §.4. Si adultera non sit certa, quòd proles sit spuria, uti quandoque incerta esse potest propter vicinitatem copulæ mariti, excusatur ab obligatione restitutionis, quia in dubio præsumitur pro Matrimonio, cui proles tanquam favor adjudicatur, ita cum communi Tamb. suprà: si autem adulter causam dubitandi haberet, & tamen simul sint indicia sufficientia, ob quæ coram Deo credere debeat prolem esse suam, v.g. quia tempus partus correspondet tempori adulterii, & maritus tum aberat, quia maritus antea filios ex uxore non genuerat, quia mater dicit se ex adultero concepisse & non ex marito, putat Mol. *t.4. d.103. nu.3.* quamvis fortè in foro externo esset absolvendus, tamen persistente dubio adhuc in conscientia teneri ad partem damnorum pro quantitate dubii, quia non est bonæ fidei cùm mala fide apposuerit causam, ex qua damna illa apta sunt sequi, sicuti qui injustè ignem immisisset sylvæ, si inde accenderetur domus vicina, quamvis dubium esset, an igne illo accensa esset, teneretur ad partem damni: communis tamen sententia Authorum cum Lugo *d.13. num.17.* Haun. *t.2. n.700.* Illſ. *n.96.* dicit etiam in tali casu prolem præsumendam esse legitimam, & Jura ipsa sic statuunt, probatque ratio, nam cùm proles ratione Matrimonii inveniatur in possessione honestatis, non debet de ea dejici propter solum dubium: consequenter non obligabitur adulter compensare aliquid, est enim eadem ratio pro prole, & pro adultero, qui quamvis non habeat bonam fidem respectu adulterii, tamen habet respectu suorum bonorum, quibus non tenetur se privare dubitans de debito: nec exemplum de igne valet, ibi enim non datur præsumptio contraria, quæ elidat probabilitatem de incendio per ignem illum causato, hic autem datur, quia præsumitur pro legitimitate, quam dat Matrimonium, pro quo est possessio.

336 §.5. Adultera tenetur solvere alimenta prolis spuriæ usque ad annum tertium inclusivè, & adulter solus imposterum, Less. *l.2. c.10. n.42.* Lugo *n.9.* unde si spurius maneat inter legitimos filios, his & marito compensari debent hæ expensæ, ad quas injustè & per fraudem inducti sunt. Quòd si adulter suasit adulteræ, vel procuravit, ut prolem marito supponeret, tenetur æquè primò cum matre damna compensare, Less. Lugo, Tamb. Illſ. quia quando consilium est in commodum consultoris, & executoris, uterque tenetur æquè primò, uti dictum est *num.56.* si autem non suasit nec procuravit, Sot. & Henriq. dicunt solam matrem teneri, quod probabile esse dicunt plures cum Dian. *p.2. t.3. R.55.* quia adulter tantùm permittit suppositionem; sicuti si adultera sibi procuraret abortum, ipse permittendo non diceretur causa illius: & ideo Vasq. putat hanc sententiam tum sustineri posse, si mater ex se absque necessitate voluit spurium retineri domi inter filios; sed alii omnes, teste Lugo *n.11.* communiter sententiam illam rejiciunt, ideoque oppositum docet ipse, cum Dicast. Haun. Illſ. & aliis, tum quia adulterio suo imponit quandam necessitatem matri, ut ad infamiam vitandam supponat spurium; tum etiam quia mater tantùm permittendo spurium esse domi inter legitimos censetur causa damni, ergo etiam causa erit adulter, si tantum permittat, quia teneretur impedire, & ipsemet alere; denique quia si quis poneret filium alienum in domo Caji loco filii Caji, prævidens Cajum ex errore putaturum esse suum, utique esset injustus, & teneretur compensare damna, per fraudem illam causata, ergo & adulter ponens in utero, & consequenter in domo.

§.6. Si certum sit prolem esse ex adultero, sed incertum è quo inter plures, singuli secundùm proportionem dubii tenentur ad partialem restitutionem alimentorum, & partis hæreditariæ legitimis subtractæ, cujus tamen portionis dimidium restituere debet adultera, ita ut adulteri alterum dimidium loco patris certi restituant. Ratio est, quia licèt is, qui dubitat, an damnum injustum causarit, ad nihil teneatur, uti diximus *num.574.* tamen hic singuli communi opera sunt causa ipsius incertitudinis, quæ injustè impedit, ne ab uno determinato exigi possit debita restitutio, & in hoc damnum singuli consenserunt volendo copulam per se causativam ejusmodi damnorum, uti argumentatur Illſ. *num.97.* addens adulteros similiter teneri ad alimentationem spurii, de quo videri possunt dicta *p.1. à num.704.* 337

§.7. Secundum Mol. adultera tenetur etiam ad talia damna ex illo errore orta, v.g. ad compensandas donationes & munera, si spurio fiant à consanguineis, quia credunt esse legitimum; Lugo tamen *à num.39.* limitat ad ea damna, quæ per se connexionem habent cum partu adulterino, uti sunt, 1. Damna legitimorum circa hæreditatem paternam & maternam. 2. Alimentorum & expensarum in illegitimum. 3. Hæreditatum & legatorum devolutorum ad spurium ab ascendentibus. 4. Hæreditatis conferendæ à consanguineo, qui dedit primogenito, quem putabat legitimum. 5. Fideicommissorum aliorumque jurium sanguini paterno annexorum; ad hæc enim & superiora determinatè jus habent legitimi. 6. Si spurius ab intestato succederet fratri alterive consanguineo, non successurus, si sciretur esse spurius. 338

§.8. Si prudenter præsumatur maritum, & filios legitimos malle delictum matris suæ occultum esse, & damna ista pati, quàm maculam aperiri, vel causari aliud grave incommodum, v.g. mœstitiam, inquietudinem, lites, putat Haun. matrem, si aliter non possit compensare damna, non teneri procurare restitutionem manifestando: sed de hoc posteà, quando de causis excusantibus à restitutione. 339

§.9. Adulter non tenetur marito dare pecuniam pro compensatione injuriæ vel infamiæ, si facinus fortè eruperit, quia pecunia est bonum alterius ordinis: si tamen hanc occultè dederit, maritus potest retinere, uti habent Less. Tamb. Illſ. *n.95.* prohibetur autem publicè fieri, *L. Transigere*, 18. *Cod. De transactionibus*, ne maritus cum scandalo putetur corpus suæ conjugis ad quæstum prostituisse: tenetur tamen tam adulter quàm adultera petere veniam, & honorare maritum, ut sic pro inhonoratione illa satisfaciant. 340

§.10. Hic ex occasione notari possunt pœnæ adulterii: *Levit.20. vers.10. Deuteron.22. vers.22.* punitur morte, & quidem lapidatione, uti habetur *Joan.8.* Jure civili, viris à Justiniano statuta est pœna capitis, à Carolo V. etiam fœminis. Jure canonico aufertur adultero jus exigendi debitum conjugale, & conceditur separatio thori ad instantiam innocentis. Jure Bavarico inter personas vulgares prima vice punitur per mensem incarceratione in pane, & aqua vel æquivalente levi victu; si pinguioris fortunæ sint, pendunt prætereà 13. florenos & 26. crucigeros; qui verò tenuioris, media parte, quæ applicatur piis causis & manifestatori: qui autem non est solvendo, post finitum carcerem per tres dies Dominicos continuos stat cum candela ante templi fores, Haun. *n.705.* Hodie pœna adulterii, inquit Pirhing *l.5. t.16. n.18.* est relegatio sive exilium aut alia pœna arbitraria, etiam pecuniaria: in nostris partibus (Dilingæ in Germania) stare debent tribus diebus Dominicis, vel festis, quando est concursus populi, ante fores Ecclesiæ cum accensa candela: alibi cum lodice sub cathedra concionatoria; alibi per urbem publicè deducuntur à ministris justitiæ cum vase ligneo humeris injecto instar thoracis, capite per foramen superiùs eminente, vocant, *Spanischer mantel*, vel *heltzen Wammes*. 341

AR.

ARTICULUS VI.

Quid debeat restitui pro fama, & bonis spiritualibus, ut inductione ad peccatum, avocatione à Religione.

342 RESP. I. Juxta dicta, si restitui non possunt bona ablata ex bonis ejusdem ordinis, non est obligatio faciendi ex bonis diversi ordinis. *Unde resolves:*

I. Pro fama, restituenda est fama: cùm id non potes, non teneris ad pecuniam, & bona fortunæ, nisi per sententiam à Judice cogaris sic satisfacere. Eadem est ratio de reliquis. Quòd si tamen lædendo famam, in bonis etiam fortunæ alteri damnum allatum esset, constat ex suprà dictis, quid faciendum sit. Porrò de læsione famæ, &c. *vid. infra*.

II. Si quis alterum induxit ad peccatum suasione vel exemplo suo, tenetur quidem ex charitate, quoad potest, eum revocare ad meliorem statum; sed non ex justitia. Less. *l.2.c.8.n.*10. Laym. *l.3.tr.2.c.8.n.*1.

III. Si quis alterum induxit fraude, dolo, injusto metu, &c. tenetur ad id ex justitia: quia quisque habet jus, ne injustè lædatur, in bonis spiritualibus: Unde si lædatur, debet id spirituale restitui, si potest. *Ibid.*

IV. Si quis aliquem (etiam Novitium) abduxit ab ingressu Religionis, tamen sine vi & fraude, etsi graviter peccarit id irrationabiliter faciendo, ac proinde teneatur ei rursus suadere ingressum ex charitate; non tamen ex justitia, vel illi, vel Religioni tenetur, quæ nullum adhuc in eum jus acquisivit. V. Laym *num.*2.

V. Si quis Religiosum ad apostasiam induxerit suasione, aliave cooperatione, obligatur ex justitia Religioni ad restitutionem, non quidem ut ipse (quod aliqui volunt) loco alterius ingrediatur; sed ut suadeat alteri, quoad potest, reditum, & compenset Monasterio commoda, quæ ea hæreditate, bonis vel industria alterius expectabantur.

VI. Si quis veneno, phyltro aliove modo alicui destruxit memoriam, rationem, &c. tenetur eodem modo, quo mutilator aut vulnerans, de quo suprà, ad restitutionem lucri cessantis, & damni secuti in bonis fortunæ.

ADDENDA.

343 QUæst.66. *Quanta sit injuria, & quæ obligatio illius, qui alium inducit ad peccatum?* R.§.1. Si quis vi vel fraude inducat alterum ad mortale, est injuria gravis, quia causantur gravissima damna, nempè privatio gratiæ, vel novum debitum & augmentum pœnæ æternæ, ac etiam major difficultas resurgendi, quò enim magis augentur mortalia, eò plures, per se loquendo, subtrahuntur gratiæ actuales, magisque crescunt habitus mali, obturatio vel cæcitas mentis: è contra si quis etiam vi vel fraude inducat ad veniale, ordinariè est injuria tantùm levis, uti dictum est *l.2. an.*232. An autem sit injuria, si quis solo exemplo inducat alterum ad peccatum, videri possunt dicta *p.1.num.*1009.

344 §.2. Qui alterum vi vel fraude induxit ad peccatum, tenetur ex justitia, quantum potest, removere damna inde nata alteri, ut satis constat ex dictis, habentque AA. cum Busemb. suprà: deinde etiam ex justitia tenetur removere causas ulterioris lapsus: probabile tamen est non teneri ex justitia ulterius efficere, ut alter convertatur, quia sicuti qui ligavit Cajum, & sic impedivit, quominùs iret ad templum, satisfacit, si solvat, nec tenetur orare aut efficere, ut eat ad templum, ita & hic: cùm enim cesset vis, & fraus, & alter sciat se deceptum, potest, si velit, ipsemet se à peccato expedire, sicque censetur alteri remittere obligationem ad se convertendum, & si se ipsemet non convertat, ipsi imputabitur, ita Sanch. *in Conf.l.1.c.3.d.1.n.*5. contra alios multos, qui etiam valdè probabiliter dicunt teneri inducere ad bonum, ut damnum pravæ dispositionis injustè causatum reparet. Addit Steph. *t.4.d.5.n.*33. si alter adverterit fraudem, deceptorem non teneri ex justitia ulterius aliquid facere, quia si tum pergat peccare, non imputabitur decipientis fraudi vel decepti errori, sed malitiæ: talis tamen deceptor secundùm Nav. & alios ex charitate tenebitur inducere ad pœnitentiam, sed sub veniali tantùm.

345 *Q.67. Quid addendum sit circa illum, qui alterum abstraxit à religioso statu?* R. Seqq. §.1. Qui solo consilio absque vi vel fraude aliquem à Noviciatu detinet vel abducit, proponendo honores, divitias, delectationes honestas in sæculo, & oppositam in Religione vilitatem, pauperiem, molestias, &c. secundùm Fill. Castrop. & Burg. *cent.3 cas.*80. non peccat mortaliter, nequidem contra charitatem, nec sub mortali tenetur, quantùm potest, reducere: idemque, per se loquendo, dici vult Suar. *to 3. de Relig.l.5.c.9.n.9.* quamvis per preces & promissiones fieret, ibi enim abest injuria, cùm absit vis & fraus; nec est inductio ad malum, ut patet, cùm vivere in sæculo non sit illicitum, & Religio sit tantum consilii; nec est aversio à summo bono, sed tantùm abstractio à bono ad salutem non necessario, uti etiam esset, si aliquem abstraheres à Beneficio vel etiam à statu Ecclesiastico: & licèt alter sic abstractus, fortè posteà patiatur grave damnum, id per accidens est, & patitur voluntariè, quia liberè consensit. Alii cum Mol. *t.4. d.5.n.2.* probabiliter docent eum, qui absque rationabili causa alterum abducit à Religione, peccare mortaliter, quia retrahere à tanto bono videtur esse grave malum, ideoque qui retraxit, secundùm ipsos, tenebitur ex charitate iterum suadere contrarium; & hanc sententiam sequitur Busemb. suprà, unde Suar. & Less. de statu vitæ deligendo *q.*8. fatentur peccaturum mortaliter, si importunè, & sine justa causa ageret, ut Religionem non adiret vel desereret, præsertim si faceret contra vocationem Dei moraliter certam: homo enim sic exponitur magis periculis salutis amittendæ, estque gravius sic alterum inducere ad positivè resistendum consiliis & inspirationibus Divinis, quàm illas in se agnitas reipsa non sequi.

§.2. Causæ rationabiles dissuadendi ingressum in Religio- 346
nem, secundum Mol. supra sunt sequentes, 1. Si status ille sit ingredienti futurus noxius: 2. Si in illa Religione vel Monasterio dissolutè vivatur: 3. Si complexio volentis ingredi sit tali instituto inepta. 4. Si mores ejus sint ita pervicaces, ut ipsi vel Religioni meritò timeantur majora mala: 5. Si laboret aliquo impedimento, v.g. ære alieno, promissione Matrimonii, infirmitate corporis &c. 6. Si Parentes graviter egeant ejus auxilio: 7. Licitum etiam est parentibus, si prudenter dubitent de viribus, vel constantia, ad tempus differre ingressum, & probare proles suas; peccant autem gravissimè, si exponant periculis peccandi, alliciant, aut faciant allici ad voluptates aliave illicita, ut sic à proposito avocent. In dubio autem, an causa dissuadendi aut impediendi sit justa necne, standum est pro Religione, quæ securior est, & perfectior, Mol. suprà.

§.3. Qui per vim, fraudem vel metum gravem aliquem 347
à Religione impedit vel abstrahit, peccat graviter contra justitiam, est communis cum Less. & Burgh. *supr.* Dicast. *t.2. d.7. dub.7.* Steph. *t.4. d.5. num.33. & 35.* Probatur, quia per Trid. *sess.24. cap.*18. *de Regular.* excommunicatur, qui puellam à Religione impedit, est autem æquè grave impedire juvenem. Quòd autem sit contra justitiam, etiam probatur, quia quisque habet jus, ne tali modo impediatur à consecutione boni tanti, secundùm dicta *num.*69. Putant quidem Nav. & alii, si ille, qui ita abstraxit aliquem, posset alium in ejus locum adducere ad eandem Religionem, ad hoc teneri, quia sic videtur compensari damnum, sed Sanch. *in Conf. lib.1.c.3.d.2.* Lug. *d.9.n.*30. aliique probabiliùs id negant, quia hæc non sunt media ordinata ad restitutionem; imo qui occidisset Religiosum, nunquam condemnaretur ad alium inducendum ad tale Monasterium, ergo signum est non deberi ejusmodi restitutionem: tenetur tamen reparare damna, quæ alter sic abstractus ideo patitur, ideoque, inter cætera, etiam tenetur procurare, ut iterum admittatur, si fieri possit, uti cum aliis docent Sanch. *num.*7. & Lugo *num.*28. Quòd si post professionem vel vota emissa abduceret, teneretur etiam Monasterio compensare omnia damna temporalia & lucra cessantia, secundùm spem, & judicium prudentum, ut omnes notant cum Lugo *num.*40. neque potest abductus hanc obligationem remittere abducenti, quia jus Monasterii ipsi immediatè læsum est, abductus enim per votum paupertatis omnia jura sua transtulerat in Monasterium, Sanch. *num.*17. Lugo *num.*52. Et idem cum multis aliis dicunt Less. & Lugo *num.*39. esse probabile de eo, qui vi vel fraude retraheret à Novitiatu, vel extraheret aliquem, quia Monasterium habebat jus ne sic impediretur à consecutione boni, ergo erit obligatio huic compensandi ea, quæ obvenissent & erant per se connexa cum ingressu vel secutura professione illius; multò magis ea, quæ jam in animo suo destinarat dare vel promiserat conferre: Sanch. tamen *num.*22. putat etiam probabile, quòd damna illa non teneatur resarcire, quia Monasterium non habebat jus ad ea, nisi mediante professione abducti, hic autem needum professus erat, & est valdè contingens nolle profiteri, ideoque etiam valdè remotum erat hoc damnum, & nimis præter intentionem abducentis.

§.4. Qui ita aliquem abduxit per vim vel fraudem, secun- 348
dùm Suar. *de Relig.t.3.l.5.c.9.num.*10. Vasq. Less. non tenetur saltem ea damna compensare, quæ sequuntur post sublatam vim & fraudem, quia tota injuria consistebat in vi vel fraude, ergo his sublatis damnum imputari debet, non abducenti sed abducto; quod verum est, inquit Lugo *n.*49. si reverà tollatur non tantùm vis & fraus, sed etiam eorum efficacia sive causalitas, quod in praxi vix erit, nam vis vel fraus præterita causavit talem statum in abducto, in quo tepidior fit, capitur voluptatibus, aut timet pœnitentiam, si redeat, aut saltem ha-

bet

bet majorem difficultatem se dandi vel reddendi Religioni, ergo vis vel fraus manet causa damni etiam sequentis: unde sicuti revocans consilium, quo ostenderat motivum utile, ut fieret damnum, quamdiu movet hæc utilitas, manet obligatio restituendi, secundùm dicta *num.*28. ita & hic.

349 §.5. Qui professum vel votis adstrictum sine vi aut fraude abducit, secundùm Mol. Vasq. Turr. & alios adhuc tenetur Monasterio compensare damna temporalia inde secuta, quia Religio jam possidebat Religiosum, ergo si eo spolietur, fit injuria: probabiliùs tamen id negant Less. Sanch. Tann. Lugo *n.*41. Illſ.*t.*4.*d.*3.*n.*59. quia Religio tantùm habebat jus Jurisdictionis non autem proprietatis in ipsum: deinde quia causa principalis, qualis hic est ipse professus, non peccat contra justitiam, ergo nec consulens, qui tantùm est causa secundaria. *Si dicas* cum Mol. professum etiam non peccare contra justitiam, licèt ego vi vel fraude induxero ut Religionem deserat, & tamen ego pecco contra justitiam; *Contra est*, nam tum pecco contra justitiam, quia ego tanquam causa principalis violo aliud jus, quod habet professus, ne ita abducatur; & Monasterium, ne per vim vel fraudem impediatur à consecutione sui emolumenti, tale autem jus non violat, nec professus abiens, nec ego sine vi vel fraude consulens.

350 §.6. Obligatio restituendi pro abductione à Religione frequenter cessat vel ex toto vel saltem ex parte, quando defectus illius Religiosi abducti facilè suppletur per alium æquè aptum & utilem, tum enim reipsa non sequitur damnum, ita Vasq. Less. Lugo *num.*52.

351 *Q.68. Quid dicendum de illo, qui alterum falsa docuit?* R. §.1. Non censetur gravis injuria alterum etiam per fraudem inducere in errorem intellectualem merè speculativum, quia tale nocumentum communiter non æstimatur. Excipiunt Sanch. *in Consl.l.*1.*c.*3.*d.*4.*à n.*10 Lugo *d.*9.*n.*4. Petsch. *p.*241. nisi esset circa materiam notabilem aut principium universale causativum multorum errorum, tum enim censeretur quid grave in bonis intellectus: adducit graviter peccaturum Professorem, qui scienter & passim doceret falsa: quid autem censendum sit, si doceat minùs probabilia, dicetur *num.*4.*num.*1545.

352 §.2. Si error sit practicus, id est, inducens aliquod aliud malum præter errorem ipsum, erit injuria gravis vel levis, prout inducet alterum ad malum grave vel leve, uti rectè Lugo *n.*2. & tum sequetur obligatio gravis aut levis mala illa avertendi aut compensandi damna, uti patet ex hactenus dictis.

353 §.3. Si Confessarius, Medicus, Advocatus, Professor inculpatè consuluit malum vel docuit falsum, ex quo damnum sequitur, secundùm Arrag. & Salon. comperta veritate, etiam postquàm dimiserit tale officium, tenebitur ex justitia corrigere errorem, & si negligat, compensare damna, quia tacendo esset causa efficax damni: Nav. Caj. Sanch. *d.*5.*n.*2. dicunt teneri tantùm ex charitate, nam non obligat eum justitia ratione rei acceptæ, uti patet; nec ratione injustæ acceptionis seu actionis, quia actio positiva, qua malum consuluit vel falsum docuit, non fuit formaliter injusta, actio autem negativa, qua posteà docet, etiam non videtur esse contra justitiam, secundùm dicta *n.*41. quia jam ex officio vel contractu non tenetur loqui, cùm officium & contractus cessarint, unde sicuti si à fure dono accepissem vas aureum & donassem alteri, posteà resciens fuisse furtivum, non tenerer ex justitia id domino dicere, ita nec hic: Lugo *d.*8.*n.*95. videtur tenere potiùs pro prima sententia, quia quisque, si commodè possit, tenetur ex justitia procurare, ne ex sua operatione lædantur positivè jura aliorum, sicuti si invincibiliter dedissem testimonium falsum cum damno aut infamia alterius, ex justitia tenerer revocare, si possem absque gravi incommodo; Item si è manu mea casu ceciderit ignis in fœnum alienum, ex justitia teneor extinguere, uti pluribus deducit idem Lugo *d.*39. *à n.*24. Et hæc sententia videtur probabilior.

354 §.4. Si quis sine vi vel fraude, attamen ex negligentia vel ignorantia graviter culpabili docuerit falsum, unde secutum sit damnum alteri, si ille malè instructus abductus est à dando, quod ex justitia dare debebat, v.g. persuasus est, ne restitueret, ad quod tamen ex justitia tenebatur, quia sic malè instruxit, tenetur ex justitia compensare damnum illud creditori defraudato, ut habet communis & satis certa sententia; si autem ille malè instructus non debebat ex justitia, sed tantùm ex charitate, v.g. in eleemosynam erat daturus, Silvest. dicit adhuc teneri restituere, quia damnum sequitur ex culpa malè docentis, qui ex justitia vel contractu tenebatur benè docere. Sanch. *dub.*6.*n.*3. negat teneri restituere, quia respectu pauperis non fecit injuriam, quamvis fecerit respectu malè instructi, quem obligabatur benè docere: Lugo *n.*96. tenet cum Silv. ex hac ratione, quia qui agit ex negligentia graviter culpabili, plenè advertit periculum committendi fraudem, & causandi damnum, nec tamen sufficienter cavet, ergo committit fraudem & culpabiliter causat damnum, quia peccatum commissum ex culpabili negligentia est ejusdem speciei cum peccato scienter commisso: nihilominus responderi potest pro Sanch. id tantùm verum esse respectu malè instructi, non autem respectu alterius, cui, malè docendo, non facit injuriam.

De restitutione pro injuria facta per suspicionem aut judicium temerarium, per detractionem, aut contumeliam, dicetur posteà *a num.*1238.

DUBIUM VII.

De circumstantiis restitutionis.

Circumstantiæ restitutionis continentur his versibus, 355

Quis, cui restituet, quid, quantum, quomodo, quando,
Ordine, quove loco; quæ causa excuset iniquum.

De circumstantiis, quis, cui, quid, quantum, jam dictum est: restat agendum de reliquis.

ARTICULUS I.

Quo tempore, loco & modo debeat fieri restitutio.

Resp. Debet quamprimùm, & eo modo ac loco restitui, quo jus & interesse damnificati requirit, & commodè ac moraliter fieri potest; sine gravi incommodo, quod quis pateretur in re sua propria, ultra debitum. V. Laym. *l.*3.*t.*2. *c.*10. Fill. *tr.*32.*c.*4.*q.*11. *Unde resolves:*

I. Qui non potest commodè restituere apertè, faciat clam; & qui non potest per se, faciat per aliam personam interpositam, v.g. Confessarium.

II. Possessor malæ fidei, v.g. fur, debet suis sumptibus ad eum locum rem deferre, ubi alter habiturus fuisset, si non fuisset ablata, destructa, vel iniquè detenta; deductis tamen expensis, quas alter eam servando, vel deferendo debuisset facere. Excipe, nisi transferendo deberet plus impendere, quàm res valet; tunc enim plerumque ex præsumpta mente Domini posset restituere pauperibus, vel in usus pios. Bon. *tom.*2.*d.*1.*q.un.p.*5.

III. Bonæ fidei possessor satisfacit, si restituat in loco, ubi rem possidet.

IV. Debita ex contractu, eo loco & tempore solvi debent de quo inter partes conventum fuit expressè, vel tacitè. V. Less. *l.*2.*c.*15.*num.*53. & Bon. *l.c.*

V. Si quis possit quamprimùm restituere totum, ad id tenetur: Si tamen alter dilatione non pateretur ulterius damnum, aut non notabile, non facilè arguendus esset gravis peccati, qui cum proposito satisfaciendi differret, aut paulatim per partes solveret. V. Bon. *de contr. d.*1.*q.*6.*p.un.*

VI. Qui scit teneri ad restitutionem, & cùm possit in vita, non vult restituere, nisi in articulo mortis, vel post mortem per hæredes, absolvi non debet, nec potest: quia semper est in actuali peccato, & impœnitens. Sal. Sayr. Bon. Trull. *l.*7.*c.*14.*d.*10.*num.*12.

ADDENDA.

Quæst.69. Quid prætereà notandum sit circa tempus, quo fieri debet restitutio? R. Seqq. §.1. Per se loquendo, non esse mortale differre restitutionem ad breve tempus dictum est *p.*1.*n.*1002. Quandonam sit obligatio restituendi, si ex dilatione secuta sint damna, habet Busemb. hic, & aliqua addita sunt suprà *num.*252. 356

§.2. Si debitor, cùm possit, absque justa causa nolit totum restituere sed per partes, S. Anton. Nav. Ang. & alii apud Castrop. *de Just. d.*1.*p.*18.*n.*1. dicunt Confessarium posse id permittere & absolvere; Mol. Sot. Bonac. Castrop. *num.*2. Dian. *p.*2.*t.*6.*R.*5. Lugo *d.*20.*n.*214. Illſ. *t.*4. *d.*3. *num.*235. rectè dicunt Confessarium posse quidem id permittere, quia est præsumpta voluntas domini, ut, si debitor nolit aliter, saltem sic restituat: sed addunt non debere absolvi, quia vult continuare injuriam quoad partem, ad cujus solutionem differendam dominus manet invitus; & ita innuitur *L. Tutor*, §. *Lucius*, *ff. de usuris*, & *l.*3. *ff. Familiæ ercifcundæ*, quia certum est, inquit Lugo *num.*211. debita, præsertim ex delicto, esse statim solvenda, etiamsi per partes sint contracta; accipiendo Tò *statim*, non mathematicè sed moraliter, pro mora tam brevi, ut dominus credatur non fore rationabiliter invitus, est autem rationabiliter invitus, si diu differatur etiam partis solutio, quia posset intervenire casus, impotentia, immutatio voluntatis, vel aliud periculum non recipiendi rem suam: atque ideo notant DD. communiter cum Mol. Lugo, Tamb. Illſ. *num.*231. quia hæredes, præsertim Magnatum, negligentes esse solent in restitutione vel indaganda obligatione restituen- 357

stituendi, si homines in periculo mortis constituti possint sine incommodo gravi restituere, non esse absolvendos, si obligationem illam velint rejicere in hæredes, sic enim exponunt creditores periculo proximo injustorum damnorum: si tamen esset periculum scandali vel infamiæ, aut alia gravis causa, differri posset restitutio post mortem facienda per alium, Nav. Bonac. Lugo *n.*212.

358 §.3. Nav. & Sot. dicunt eum, qui restituere non potest, teneri elicere propositum restituendi, quando poterit; sed hoc negant Azor. Rebell. aliique communius, quia sufficit non habere voluntatem injustè retinendi; nec præceptum justitiæ obligat ad tale propositum, sed tantùm ad restitutionem, per quam solam positam habetur æqualitas: notat tamen rectè Lugo *n.*215. ut quis absolvi possit, debere habere tale propositum, saltem in confuso, quia debet habere propositum servandi omnia præcepta, inter quæ etiam est præceptum restituendi, quando poterit.

359 §.4. Si tempus seu terminus ad solvendum sit præfixus in favorem debitoris, ut nempè non cogeretur citiùs, potest debitor cedere juri suo, & anticipare restitutionem, quam creditor tenebitur acceptare: si autem fuit præfixus in favorem creditoris, debitor non potest anticipare restitutionem, quia ageret contra jus creditori datum, Bonac. *de rest.d.*1.*q.*6. Lug. *num.*217. aliique: In utroque autem casu, quando debitor semper fuit paratus restituere, aut rem restituendam deposuit in præsentia testium apud Judicem vel alium tutum hominem, non tenetur compensare damna, si quæ ex dilatione sequantur, *l. Si soluturus 39. ff. de solutionibus, & l. Acceptam, Cod. de usuris.*

360 §.5. Dilatio restitutionis incipit esse leviter vel graviter peccaminosa, prout minus vel magis extenditur ultra tempus debitum, debentque omnia damna per injustam dilationem causata compensari, non aliter ac si res debita fuisset ex delicto: justæ autem causæ differendi, & excusantes à compensatione damnorum secutorum sunt, 1. Si creditor ipse sit in mora, quia solutionem acceptare noluit aut procul discessit non constituto procuratore, qui solutionem admitteret: 2. Si possit opponi justa exceptio, v. gr. quia creditor ipsi vicissim debet, & non solvit, *L. Sciendum, ff. de usuris, L. Quod te mihi ff. Si certum petatur.* 3. Si restitui non possit absque scandalo, infamia gravi, damno notabili &c. ut colligetur ex dicendis *à num.*409.

361 *Q.70. Quid addendum sit circa locum, quo fieri debet restitutio?* R. Seqq. §.1. Si dominus migrarit aliò, & plus expendisset rem illam tum deferendo secum, quàm iniquus detentor nunc expendat, ut remittat, Rebell. negat hunc posse sibi detrahere hunc excessum, quia non debet ex suo delicto lucrum reportare: Bonac. & alii affirmant posse, faventque Vasq. & Dic. *de rest.d.*11.*n.*104. quia lucrum illud non est immediatè ex delicto, sed ex circumstantia loci: Lugo *disp.*20.*n.*182. probabiliùs sic distinguit, si diminutio sumptuum proveniat ab industria detentoris, aut quia utitur occasione minùs cara, quam alii communiter non habent, aut quia vicinior est loco, ubi dominus est, potest sibi retinere, quia non tenebatur peculiarem industriam adhibere, nec dominus jus habet lucrandi expensas alioqui faciendas per viam ordinariam: si autem inde est, quia pretium trajectionis rerum, v.g. pretium cambii vel vecturæ decrevit, debitor non potest lucrari sed pretium illud decrescit domino, qui cùm nondum transtulerit rem suam, jam transfert meliori pretio, sicuti si valor rei ab iniquo detentore conservatæ crevisset, domino crevisset, quamvis factum esset occasione iniquæ detentionis.

362 §.2. Qui est debitor ex re accepta, vel omnino nescivit rem esse alienam, posteà quando id cognoscit, & vult restituere, potest expensas necessarias ad dominum movendum, aut priùs necessarias ad rem aliò avehendam secum, ubi custodiretur, repetere à domino, vel ex re ipsa accipere, si dominus eas non solvat, sunt enim factæ in bonum domini, nec detentor sine sua culpa tenetur hoc damnum propter dominum subire, uti habet communis cum Illſ. *t.*4. *d.*3. *num.*224. Quòd si expensæ in transferendo valorem rei æquarent, dominus esset de hoc monendus per litteras: si tamen detentor culpabiliter differret restitutionem vel admonitionem domini, qui ideò, vel non absolutè, vel nonnisi difficiliùs rem suam recipere posset, detentor inciperet esse debitor ex delicto, & tum teneretur ferre sumptus, quia facti non fuissent à domino, si fuisset res restituta vel dominus debito tempore admonitus, ita Lugo *à num.*193.

363 §.3. Si debeas aliquid ex re accepta, & remittas, sed pereat apud latorem, si creditor designarat latorem, aut si proprium servum miserat cum litteris petitoriis, significabat se velle, ut ei dares, adeoque ad nihil teneberis, sive res, quæ perit, fuerit domini sive tua, uti rectè Lugo *d.*8.*à n.*127. tunc enim censetur acceptasse per designatum; etiamsi fortè loco designati veniret alius fingens se designatum, si fraudem advertere non potuisti: si antem tradideras ex te, est distinguendum, nam si res sit domini, sive, si rem eandem in individuo remittas, quam accepisti, & absque tua culpa pereat, perit domino, nec ad aliquid teneris; si pereat cum culpa tua, videndum est, de qua tenearis juxta regulas datas *à n.*170. E contrà si res, quam remiseras, non sit eadem numero, sed alia ejusmodi valoris, quam tu substitueras, & in via pereat, perit domino, id est, tibi remittenti, quia creditor necdum acquisierat illius dominium, res autem, quæ sine cujusquam culpa perit, domino perit: Si tamen pecuniam depositam per mixtionem feceras tuam, & posteà Summam creditoris collegeras in sacculum servandam ei & remittendam, sicque tradideris latori, & de via pereat, putat Lugo *n.*129. perire creditori, quia reducta erat in eum statum, in quo anteà erat, quando fuit sub dominio creditoris, ergo & nunc censeri debet sub ejus dominio fuisse.

§.4. Si debeas ex delicto, & remittas per latorem designa- 364
tum à domino, qui ita velit rem suam recipere, si apud hunc pereat, perit domino, uti constat ex dictis: si autem hunc latorem non designarit, sed tu elegeris, hic autem non restituat, aut etiam sine culpa amittat, adhuc teneberis restituere ex vi injustæ acceptionis præteritæ, non aliter ac si res casu apud te periisset, quia teneris dominum efficaciter reddere indemnem, & hoc ipsius damnum sequeretur ex tua injuria, Illſ. *t.*4.*d.*3.*n.*305. cum communi.

In quo loco restituendæ sint vel solvendæ res debitæ ex contractu, & per quos Judices possit quis ad hoc cogi, præter regulam generalem, quam dat Busemb. suprà, videri possunt Lugo *à num.*196. & Illſ. *à n.*225. Ad quid autem teneatur qui rem restituendam commiserat Confessario, si hic non restituat, dicetur *à n.*420.

Q.71. Cum quantis expensis teneatur debitor ex delicto 365
restituere? R. §. 1. De hoc variæ sunt sententiæ, quas refert Lugo *d.*20.*s.*8.§.1. Caj. Nav. Med. Armil. Covar. Vasq. & alii dicunt teneri semper cum quantocumque damno; consentit Dic. *de rest.d.*11.*n.*100. si res sit magni momenti, quia creditor habet jus ad rem suam, & debitor debet malitiæ suæ imputare, quòd sine tanto damno nequeat restituere: è contrà non teneri dicunt Ang. & Almain. si debitum non sit tanti momenti, & restitui non possit sine magno damno: Scot. Gabr. Rich. dicunt non teneri restituere, qualecumque sit debitum, si sumptus fieri deberent majores, quàm sit debitum; id admittunt Mol. Tamb. Spor. *t.*4.*c.*3.*n.*162. Petsch. *p.*675. si longè majores sumptus essent faciendi; addit Silvest. si deberent æquè magni fieri, quod Petsch. dicit esse probabile; Less. si res sit parvi momenti, & sine sumptu duplo vel triplo majori non possit restitui, consentit Dicast. *num.*101. si saltem triplo plus deberet impendi; è contrà si sit res magni momenti, Less. dicit tum differri posse restitutionem, si sit spes imminuendorum sumptuum. Ratio horum omnium est, quia justitia non adversatur charitati: charitas autem videtur dictare, quòd creditor rationabiliter non postolet restitutionem non in tanto rigore & cum damno duplo, triplo, decuplo, &c. nemo enim vellet hoc sibi fieri. Haun. *t.*2.*n.*392. dicit, si sumptus quadruplo non excedant debitum, illos esse faciendos pro restitutione, quia Jura puniunt furem in quadruplum, ergo non videtur iniquum, si natura tantundem exigat pro indemnitate creditoris innocentis; verùm hæc ratio nimium probat, nam Jura etiam morte puniunt furem, ergo etiam cum jactura vitæ esset obligatio restituendi, quod nemo dicit.

§.2. In hac quæstione rectè statuitur hæc regula generalis: 366
Ut sciri possit, cum quanto damno restituere teneatur debitor ex delicto, perpendi debet, an creditor hic & nunc sit vel non sit rationabiliter invitus ad omissionem vel dilationem restitutionis: hoc autem colligi debet, partim ex communi sensu hominum, partim etiam inde, si attendatur, quid homines vi voluntatis generalis intendentes bonum commune statuissent ante omnem casum eventualem.

§.3. Secundùm hanc regulam videntur sequentia in par- 367
ticulari dici posse, 1. Si damnum sit causatum per injuriam tantùm venialem, & expensæ necessariæ ad restituendum adæquarent quantitatem requisitam ad mortale, non est obligatio restituendi, id enim videtur irrationabile, tam improportionatam quasi pœnam exigere. Illſ. *t.*4.*d.*3.*n.*222.

2. Quamvis damnum causatum sit per injuriam gravem, 368
tamen non semper est obligatio restituendi cum quantocumque damno, si enim furatus sim 10. aureos, creditor videtur irrationabiliter velle, ut restituam, etiam cum damno 10000. aureorum, Haun. *n.*391. cum communi.

3. Si damnum sit tantùm semel majus quàm summa restituenda, debitor ex delicto tenetur; v. g. si abstulit 100. tenetur restituere, quamvis ideò deberet impendere alios 100. è suis, æquum enim est, ut ille potiùs, qui injuriam fecit, quàm ut innocens patiatur damnum centenorum, Vasq. Lugo, Illſ. aliique communiter.

4. Adhuc tenetur, si damnum non sit duplo majus quàm debi-

debitum, quia cùm debitor sit nocens & creditor innocens, saltem duplo major causa requiritur ad absolvendum debitorem quàm ad privandum re sua creditorem, *Lugo n.* 190.

5. Si damnum esset quadruplo majus debito, non videtur teneri, quia licèt jura puniant furtum in quadruplum, & restitutio sit veluti pœna, tamen est pœna mitior, cùm reus debeat illam in se ferre & exequi, uti rectè Lugo, ergo si damnum quadruplo superet debitum, non videtur jure naturæ ad illud esse obligatio.

369 6. Si damnum debitoris esset notabiliter majus, quàm futurum esset commodum creditoris ex restitutione, potest hæc tantisper differri, uti dicetur *num.* 424. An autem sit obligatio compensandi omne damnum inde creditori ortum, dictum est *num.* 252.

370 7. Si res, quæ in se restitui non potest nisi cum maximis sumptibus, (uti si equus deberet ad dominum remitti in Hungariam:) possit hic vendi, & sine magnis sumptibus mitti pretium, prudenter præsumitur, quòd dominus consentiat, ut ita fiat.

371 8. Si propter nimium damnum nequeat restitui totum, possit autem cum minori damno restitui pars, hæc est restituenda, nisi expensæ essent etiam proportionatè ad hanc partem nimiæ.

372 9. Quamvis injustus detentor propter nimium damnum excusetur à restitutione immediata domino facienda, tenetur tamen, etiam de jure naturæ, uti rectè Lugo *num.* 191. rem, lucra & damna mediatè restituere, videlicet dando amicis domini, si prudenter præsumatur esse illius voluntas, uti ex Less. notat Sporer *num.* 160. vel saltem pauperibus aut aliis piis caussis, quia præsumitur esse voluntas domini, ut sic saltem animæ suæ prosit.

373 10. Pro definienda magnitudine damni tam creditoris quàm debitoris, damnum utriusque non est pensandum præcisè materialiter & absolutè, sed formaliter & comparativè ad subjectum, uti rectè Lugo, Haun. Ills. *num.* 223. fieri enim potest, ut damnum 100. aureorum sit respectu debitoris pauperis longè majus, quàm damnum 1000. aureorum respectu creditoris divitis, & vice versa, eò quòd unus per jacturam centenorum sit conjiciendus in miseriorem statum, quàm alter per jacturam millenorum, & hoc in omnibus hactenus dictis est observandum.

De damno excusante à restitutione, plura addemus à *n.* 424.

ARTICULUS II.

374 *Quo ordine restitui debeat.*

„ RESP. Certum est, non necessariò ordinem servari,
„ quando debitor omnibus solvere potest: quando verò
„ tantum non habet, aut hæredibus reliquit, sequentes
„ Regulæ servandæ:
„ I. Si debitor rem alterius apud se habet, quocunque titulo
„ habet, sive ex furto, sive ex deposito, sive intentione, &c.
„ debet priùs restitui domino suo, vel eo deficiente, pauperi-
„ bus. Similiter si res empta ad creditum, pretio non soluto
„ adhuc extet, Nav. *man. c.* 17. *n.* 49. Syl. Bon. *q.* 8. *p.* 2. Hoc tamen
„ Less. *l.* 2. *c.* 15. *nu.* 11. contra Bon. *&c.* limitat, nisi venditor ab
„ emptore fidejussorem, vel pignus acceperit.
„ II. Si restitutio facienda sit ratione injustæ actionis, priùs
„ restitui debent certa, hoc est, quorum domini cognoscun-
„ tur, quàm incerta, Bonac. Less. *ibid. d.* 1. quia illa jura naturæ
„ debentur suis dominis; hæc autem jure solo positivo pau-
„ peribus.
„ III. Priùs facienda est restitutio debitorum licitè contra-
„ ctorum, quàm usurarum, cùm in his dominus non fuerit
„ simpliciter invitus.
„ IV. Debita ex titulo oneroso priùs solvenda sunt, quàm
„ quæ debentur gratuito, v.g. ex promissione; quia hæc in-
„ cludunt tacitam conditionem, nisi quid obstet. Hinc debi-
„ ta defuncti solvenda sunt ante omnia legata, etiam pia,
„ Nav. *n.* 50. Sylv. Bon. *l. c.*
„ V. In reliquis debitis servandum est jus particulare loci, si
„ tale sit, & non repugnet juri naturæ: si nullum sit, sequen-
„ dum est jus commune, secundùm quod 1. Solvenda sunt de-
„ bita, ad quæ bona debitorum expressè fuerunt obligata. 2.
„ Dos uxoris extrahenda est. 3. Debita, ad quæ bona debito-
„ rum sunt tacitè hypothecata. 4. Deposita perdita in potesta-
„ te debitorum. 5. Debita privilegiatorum. 6. Aliorum credi-
„ torum: post quos omnes sunt hi, à quibus usuræ acceptæ
„ sunt; & adhuc post hos restituenda sunt bona incerta. Quan-
„ do autem multi unius rationis creditores inveniuntur, tem-
„ poris antiquitas inter eos servanda est. V. Laym. *l.* 3. *tr.* 2. *c.* 11.
„ ubi addit, ex bonis debitoris, si is defunctus sit, in primis
„ solvendas esse impensas funeris, & quæ ad confectionem in-
„ ventarii, apertionem testamenti; item Medicos, & Phar-
„ macopolas pertinent. V. Fill. *tr.* 32. *n.* 119.

Quæres. Utrùm priùs exigenti non liceat priùs solvere? „
Resp. I. Solvens scienter posteriori, prætèrito, qui habet „
hypothecam priorem vel privilegiatam, peccat, teneturque „
priori de damno, qui etiam potest recuperare solutum, Less. „
d. 5. ex *l. Scimus §. Et si prætereà Cod. de jure delib.* „
II. Si ex pluribus creditoribus personalibus æqualibus ali- „
quis exigat (sive in judicio, sive extra) tenetur ei integrum „
solvere; quia diligentia fecit eum potiorem, Nav. *man. c.* 17. „
n. 52. Sylv. Bon. *l. c.* ex *l. Pupillus ff. Quæ in fraudem.* „
III. Debitor sciens statum suum labentem, non potest ni- „
hil petenti integrè satisfacere, sed debet omnibus persona- „
libus solvere pro rata (si tamen iste solutionem accepisset, an „
posset retinere, controvertitur: V. Bon. Less. *nu.* 40. Trull. „
l. 7. *c.* 14. *d.* 12. *n.* 8.) nec potest uni solvere, omissis aliis, nisi „
secundùm ordinem supradictum. „

ADDENDA.

QUæst. 72. *An res furtiva propriis immixta, priùs restitui debeat?* R. Affirmant probabiliter Rebel. & Castrop. *tr.* 32. *d.* 1. *p.* 18. §. 13. quia totus cumulus, ad quem venit res furtiva, ob hanc videtur obligatus domino rei. *Nec obstat,* quòd v.gr. pecuniæ furtivæ meis immixtæ transeant in dominium meum, *nam* manent facilè separabiles: hinc quæcumque pecuniæ è cumulo extrahentur pro restitutione facienda domino, censebuntur esse moraliter pecuniæ domini: favetque huic sententiæ illud, quod *num.* 363. in fine attulimus ex Lugone. 375

Q. 73. *Si res sit vendita & tradita, an venditor aliis creditoribus sit præferendus quoad rem illam adhuc extantem?* R. Affirmat Busemb. supra, sed distinguendum est, uti intelligetur ex dicendis *n.* 974. 376

Q. 74. *An debita certa semper præferri debeant incertis?* R. Communis sententia affirmat, quam Azor. *lib.* 4. *c.* 36. vocat omnium, pro qua Lugo *disp.* 2. *num.* 5. refert multas rationes, sed easdem commodè solvit, dans hanc unicam, quia creditor incertus præsumitur velle, ut potius solvatur creditoribus certis, qui debitorem premunt, sicque satisfaciat justitiæ, quàm ut satisfaciat religioni, dando rem incertam pauperibus: Aliam rationem dat Ills. *t.* 4. *d.* 3. *num.* 193. quia restitutio debiti certi est certò debita, non autem ita certò debita est restitutio debiti incerti. Oppositum tenent Mol. & Petsch. *pag.* 663. quorum sententiam *Lugo* vocat probabilissimam, non enim est sufficiens fundamentum in jure naturæ vel positivo, cur id fieri debeat, & sæpè occurrere possunt circumstantiæ, ob quas creditor incertus præsumatur velle præferri debita incerta, ut ostendit Lugo *n.* 6. v.g. si debitum creditoris certi sit ex contractu gratuito vel illicito, præsumitur creditor incertus velle huic præferri debitum ex contractu oneroso & licito, ut nempe illud applicetur piæ caussæ, vel pauperibus, in bonum animæ suæ; & in hoc consentit etiam Ills. *num.* 192. 377

Q. 75. *An unum debitum onerosum possit præferri alteri?* R. Probabiliter affirmat Lugo *d.* 20. *n.* 144. nam si emisti à Cajo, sed ille rem emptam nondum tradidit, illi videris minus obligari, quàm illi, à quo emisti & qui simul rem tradidit, aut quàm alii cuicunque, qui ex parte sua fecit, quod debuit, hi enim te obligarunt, non tantùm promisso, sed etiam merce vel pretio dato. 378

Q. 76. *An debita ex delicto præferri debeant debitis ex contractu?* Resp. *S. Thom. S. Antonin. Rebell. & alii* absolutè affirmant, quia creditor in illis est magis invitus, ita quidem, ut debeat priùs solvi debitum ex delicto graviori, & posteà debitum ex delicto leviori, v.gr. priùs ex rapina, tum ex furto, tum ex usura, tum ex alio injusto contractu: rationem dant, quia priùs recedendum est à graviori delicto quàm à leviori. Consentiunt *J. Med. Ang. & Salon.* si omnia delicta sint personalia nullam habentia hypothecam realem, quorum sententiam Less. *lib.* 2. *cap.* 15. *num.* 14. dicit non esse improbabilem. E contra *Cajet. B. Med. Armill. & Tabien.* dicunt debita ex justo contractu esse præferenda debitis ex delicto, sed hæc sententia non affert rationem magni momenti, uti ostendit Lugo *disp.* 20. *à num.* 34. hinc *num.* 36. concludit cum Silvest. P. Nav. Mol. Vasq. Less. Bann. Arrag. Azor. Turr. Regin. Bonac. Tann. Castrop. Haun. Herinx *de Justit. d.* 6. *num.* 101. Petsch. *pag.* 664. Ills. *t.* 4. *d.* 3. *num.* 214. aliisque communiter, non esse necessariò servandum ordinem inter illa debita ex delicto vel contractu, neque inter debita ex delicto majori aut minori, nam licèt dominus in debitis ex delicto fortè sit magis invitus ex parte subjecti, tamen obligatio justitiæ non oritur ex illa majori vel minori repugnantia, quam dominus ex parte subjecti habet, sed ex illa, quæ in objecto fundatur, ergo si uterque velit retinere totum jus suum, & obligare quantum potest, omnia debita gravia ex parte objecti sunt æqualia, & consistunt in indivisibili: unde quamvis rapina in fieri sit gravius peccatum quàm furtum, propter majorem injuriam, 379

S quæ

quæ etiam personæ immediatè infertur, tamen in facto esse, seu post factum, non magis est contrà justitiam retinere acceptum per rapinam, quàm acceptum per furtum, si tam rapina qoàm furtum non amplius placeat, quia injuria transiit, nec pro ea, prout contradistincta à damno, debet aliquid restitui, posteà verò solùm perseverat damnum quoad carentiam rei suæ, quod damnum æquale est in utriusque debiti retentione.

380 *Q. 77. Quis præferri debeat, si debita sint contracta, quando erat impotentia solvendi?* Resp. §. 1. Supponenda sunt aliqoa, 1. Est injuria, si quis supra vires suorum bonorum gerat statum, uti insinuatum est *nu.* 17. qui enim bona ita obligata, uti vires eorum adæquentur, ulteriùs obligat, facit in præjudicium priorum creditorum: idem est, si tum, quando est impotens omnibus solvere, bona sua uni certo è creditoribus obliget, uti rectè Less. *in auct. v. Mutuum, cas.* 5. & Lugo *disp.* 20. *n.* 106. Si tamen non posset juxta suum statum absque magno dedecore abstinere à talibus sumptibus aut etiam à donationibus gratuitis, *Lugo* dicit licitè ab hoc fieri, & ab aliis acceptari: quòd si acceptatio non esset necessaria ad salvandum honorem, sed satis esset obtulisse; item si quis ab eo petiisset & posita petitione debitor non posset non donare, putat Lugo *num* 134. talem acceptantem vel petentem non esse injustum contra creditores, nec teneri restituere, nam creditores in tantum habent jus contra illos, in quantum habent jus contra debitorem, & ideò contra acceptantem aut petentem, ne illum à solutione impediant, sed posita illa conditione, & in illis circumstantiis creditores non habent jus contra debitorem, ne ita expendat, ergo nec contra acceptantem vel petentem, hi enim utuntur jure suo & ponunt casum, io quo debitor non tenetur solvere suis creditoribus. Oppositum videtur probabilius, quia creditores habent jus, ne ponatur talis conditio vel circumstantia, per quam debitor reddatur impotens solvere, hoc autem facit talis acceptans vel petens: undè multò magis est injuria etiam contra creditores, si debitorem per ruborem vel irrisionem cogas ad donandum tibi, aut ad sumptus faciendos, quia hoc non faciet liberè, sed coactè.

381 2. Si Cajus conscius suæ impotentiæ bona sua necdum obligata obliget vel extradat Titio etiam conscio illius impotentiæ, docent *Sot.* & alii Cajum & Titium peccare contra justitiam, & contractum illum esse iovalidum, nec transferri dominium: Cajet. Mol. & Lugo *num.* 112. dicunt contractum quidem esse validum, & dominium transferri, uti si rem Petro venditam & nondum traditam venderet, & traderet Paulo; Titius tamen tenebitur ad restitutionem, & ad resarcienda creditoribus damna, si Cajum incitarit ad talem contractum injustum; si autem ad id non incitarit, secundùm *Mol. & Less.* non tenetur de jure naturæ, quia tantùm usus est peccato alterius ad suum commodum, uti mutuans utitur peccato usurarii; imò putat *Mol.* noo peccare contra charitatem, *Lugo* autem, quamvis agnoscat sententiam *Mol.* esse probabilem, tamen putat cum communi probabilius esse, quòd Titius peccarit contra justitiam & teneatur ad restitutionem, quamvis Cajum non induxerit ad dandum vel contrahendum, quia determinatè cooperatur injusto impedimento, quo Cajus reddit solutionem sibi impossibilem, unde damnum creditorum æquè sequitur, atque si induceret, ergo est injustus, non aliter atque ille, qui furi applicat scalas, aut juvat volentem comburere segetes alienas.

382 3. Si Cajus impotens solvere, jam antecedenter statuisset non solvere, putat *Less.* eum, qui novam ab eo admittit obligationem, non teneri restituere, quamvis incitasset ad contractum, dummodò retineret voluntatem restituendi, si Cajus mutata voluntate vellet solvere, sed Lugo *nu.* 118. iterùm contradicit, quia sic incitans reipsa in effectu complet damnificationem, quæ tantùm erat in affectu Caji statuentis non solvere: admittit tamen *Lugo* cum *Less* Titium incitantem tum non teneri, si impotentia illa non esset causa defraudationis creditorum, uti v.g si Cajus laborando facilè posset lucrari, quo solveret, tum enim, si non solvat, non est ideò, quia alienavit sua, sed quia est negligens, imò de tali potiùs dicendum est, quòd non sit in impotentia solvendi, uti rectè *Lugo*.

383 4. Quidquid sit de jure naturæ, tamen de jure positivo, si alienatio est facta in fraudem creditorum, datur actio creditoribus solùm intra annum à notitia facti, qoa actione contractus rescinditur, debetque res restitui debitori, etiam non restituto pretio, nisi quatenus extat, vel debitor ex illo factus est ditior: si tamen res transisset ad tertium possessorem bonæ fidei, contra hunc non datur actio, sed contra priorem, sicuti contra eum daretur actio, quamvis consumpsisset.

384 5. Qui potest habere, unde solvat, & repudiat acceptare, est injustus, ut dicetur *n.* 428. Quòd si talis debitor injustè repudiasset, v.g. hæreditatem, qua admissa, solvere potuisset, succedens in hereditate illa, si induxerit ad repudiandum, tenebitur restituere creditoribus velut injustus cooperator: si autem non est cooperatus, ad oihil tenetur ex justitia, quia posita repudiatione utitur jure suo, ita Sanch. *de Matr. l.* 6. *d.* 4. *n.* 9. Lugo *n.* 138. addens *n.* 139 teneri ex charitate ad impediendam repudiationem, antequam fiat, quia per eam peccat debitor & nocet creditoribus. His suppositis:

§. 2. Si Titius contraxit cum Cajo, quando Cajus erat 385
potens, etiamsi posteà ante traditionem fieret impotens, poterit Titius rem, de qua fuerat contractum, ab eo accipere, sicut alii creditores, servato tamen ordine creditorum, & proportione quoad solutionem: è contrà si tempore contractus Cajus erat impotens, sed tempore, qoo solvit rem, sit potens; aut si tempore, quo contraxit, & rem tradidit, fuit impotens, sed tempore intermedio fuit potens, peccat quidem Cajus sic contrahendo cum cognitione impotentiæ, posteà tamen oon peccat Titius accipiens rem, nec tenetur restituere, quia quando aderat potentia, justificabatur contractus, ita Vasq. Lug. *n.* 120.

§. 3. Secundum *Vasq.* illa debita, non tantùm de præsenti 386
sed etiam posteà, ante alia solvi possunt, etiam cum præjudicio priorum creditorum, etiam hypothecatorum, & privilegiatorum, quæ sunt facta in tali necessitate, ob quam licitè poterat differri vel omitti restitutio aut solutio aliorum debitorum: Sed Lugo *num.* 122. fusè contradicit, alioquin quisquis alicui supra potentiam gravato mutuasset aut vendidisset necessaria ad vitam & statum, deberet omnibus præferri, & qui ultimus esset, deberet præferri omnibus prioribus, quod est contra praxin, & in nullo foro admittetur: de præsenti autem solvi possunt, quia debitor potest se tum præferre creditoribus ad occurrendum ei necessitati, si autem de præsenti non solverit, posteà non habet jus præferendi hunc creditorem aliis: Vide dicenda *num.* 407.

§. 4. Uxor, filii & famoli necessarii possunt vivere & de 387
præsenti solutionem acceptare ex bonis domini non potentis solvere creditoribus, quia dominus debet illis alimenta, nec aliter subsistere potest, unde creditores essent irrationabiliter inviti quoad dilationem solutionis. Addit Laym. *l.* 3. *t.* 2. *c.* 11. *n.* 3. & 7. item Less. *n.* 217. mercedes operariorum ad necessarios usus conductorum præferri etiam hypothecatis debitis, quia debita ejusmodi mercedum contrahuntur, non in fraudem, sed ad utilitatem creditorum, ut debitor fiat potens solvere, & alioquin nemo talibus debitoribus ære alieno gravatis serviret: hinc cum communi dicunt etiam rectè præferri solutionem rei emptæ, si debitor non ideo reddatur magis impotens, quia restitutio fieri poterit ex re empta vel ex utilitate majore, quæ debitori inde accesserit.

Q. 78. Quid notandum sit circa debita hypothecata 388
vel privilegiata? Resp. Si quoad utraque consulatur Theologus vel Confessarius, non resolvat extemporaneè, sed potius remittat ad Juristas, aut consulat Authores, nam plurima hic pendent à Jure positivo & legibus particularibus vel consuetudine certorum locorum; universaliter tamen notari possunt sequentia.

§. 1. Hypotheca dicitur, quando debitor non solùm suam personam, sed etiam rem aliquam suam immobilem obligat pro debito, (si enim exponat mobilem, vocatur pignus) & tum creditor habet actionem, non tantùm contra personam debitoris, sed etiam in rem sibi obligatam, qoæ obligationem illam semper secum defert.

§. 2. Hypotheca variè dividitur, alia enim est expressa, alia 389
tacita; expressa est, si debitor expressè rem obliget: tacita, quando neutro mentionem faciente, res aliqua ex dispositione Juris positivi obligatur pro certo debito, uti v.g. pro pecunia mutuo data militi ad arma emenda & similibus, de quibus Lugo *d.* 20. *f.* 4. *§.* 1. Item pro dote promissa marito, Jus voluit obligari bona militis aut illius, qui dotem promisit, quamvis de eo nihil dixerint. Hypotheca ulterùm alia est generalis, alia specialis; generalis est, qua obligantur omnia bona præsentia & futura; specialis, qua obligatur bonum aliquod particulare, v.g. hoc prædium: & de his possunt plura videri apud Mol *d.* 536. & Less. *l.* 2. *c.* 28. *d. n.* 34.

§. 3. Debitum hypothecatum sive reale præfertur personali, 390
quamvis hoc fuisset anterius, *L. Eos qui, Cod. qui potiores in pignore.* Ratio est, 1. quia hypothecæ ideo dantur, ut debita magis assecurentur & solutio sit certior. 2. Quia per hypothecam non solus debitor, sed etiam res est obligata, & quasi inchoativè facta est creditoris, ergo sicuti dominus rei præferendus est aliis creditoribus, ita & creditor cum hypotheca.

§. 4. Inter creditores hypothecarios ii præferendi sunt, qui 391
sunt priores, hic enim valet *Reg.* 54. *Juris in* 6. *Qui prior est tempore, potior est jure.* Ratio est, quia res jam inchoativè facta est creditoris, ergo sine ejus voluntate non potest in alterius jus transire: *Nec refert*, quòd fortè tradita sit secundo creditori, *nam* res ad eum transit cum onere seu obligatione ad priorem, ut ex Jure ostendit Lugo *num.* 62.

§. 5. Creditores cum antecedente hypotheca tacita præferri 392
debeor creditoribus cum posteriore hypotheca, etiam expressa,

ita,

ita Mol. Vasq. Lug. n. 41. Illf. t. 4. d. 3. n. 199. aliique communius contra Nav. Silv. Ang. Ratio est, quia res non minùs est obligata per legem & ex priore dispositione juris, quàm ex voluntate consentientis aut ea dispositione posteriore: multæ tamen sunt exceptiones, uti si prior fuerit conditionata, posterior absoluta &c. de quibus videri potest Lugo §. 2.

393 §. 6. Hypotheca generalis prior præfertur speciali posteriori, nisi prior generalis habuisset adjunctam specialem etiam sufficientem ad debitum, & posterior obligaret aliqua alia bona, tum enim satis innueretur solam obligationem specialem esse potissimùm attendendam.

394 §. 7. Quando bona debitoris authoritate publica distrahuntur, vel res hypothecata cum scitu & consensu prioris creditoris venditur, alienatur, in dotem datur aut alteri obligatur, prior creditor amittit jus prælationis saltem respectu hujus, cui permittit ultimò obligari, nisi moneat de sua prælatione, & protestetur de servando jure suo, uti adductis Legibus latè probat Molin. *d. 536. & 537.* Videri potest etiam Petsch. à *pag. 669.*

395 §. 8. Creditor privilegiatus, quamvis sit posterior, præferri debet non privilegiatis, etiam hypothecatis, uti ostendit Lugo *sect. 5.* & tenent omnes communiter; unde sequentia debita tanquam privilegiata præferuntur.

396 1. Hypotheca fisci respectu bonorum, pro quibus data est, si fuerint acquisita post contractum cum fisco initum, *l. Si qui, 28. ff. de jure fisci.*

397 2. Mutuum ad extructionem aut emptionem rei, si hæc res in hypothecam assignetur, *l. Licèt, Cod. qui potiores in pignore:* item ad conservationem aut restaurationem rei, sive generaliter sive specialiter hypothecatæ, *l. Interdum, & l. Hujus, ff. ibid.* Item datum à tutore nomine pupilli seu impuberis ad emptionem prædii, etiamsi non paciscatur in hypothecam, *l. Denique ff. ibid.* Item datum pro causa militiæ, v. g. pro solvendis stipendiis, reservata sibi per instrumentum testibus subscriptum hypotheca, *Novella 97. cap. 4.*

398 3. Recuperatio dotis pro uxore aut ejus hæredibus necessariis, Mol. *d. 572. n. 16.* Castrop. *tr. 32. d. 1. p. 17. §. 7. n. 15.* Illf. à *n. 200.* & habetur *l. Assiduis, Cod. qui potiores in pignore.*

399 4. Expensæ ad funus, non tantùm debitoris, sed etiam alterius, cujus funus procurare debet debitor; item pro infirmitate, medicinis, testamento, inventario, solvendæ sunt ante omnia alia debita hypothecata & privilegiata, *l. penult. ff. de Religiosis, & sumptibus funerum*, docentque omnes communiter cum Illf. *n. 198. & 213.* Videri potest etiam Bon. *de Rest. d. 1. q. 6.*

400 §. 9. Constitutio hypothecæ per publicum instrumentum ob presumptionem fraudis prefertur factę sine aut cum instrumento tantùm privato, *l. Scripturas, Cod. Qui potiores in pignore;* potestque videri Castrop. *n. 27.* Similiter constitutio hypothecæ in contractu oneroso præfertur hypothecę in contractu gratuito, quia debita onerosa etiam præferuntur gratuitis.

401 §. 10. Hypothecarii privilegiati habent se ad invicem, sicuti ad invicem se habent non privilegiati, hinc prior tempore est potior jure &c. communis cum Illf. *à n. 210. qui n. 213.* rectè notat cum Castrop. Lugo, Haun. & aliis contra Vasq. eum, qui rem à se venditam sibi constituit in hypothecam, respectu illius rei præferri debere absolutè omnibus aliis creditoribus, potuit enim sub tali conditione, & reservatione vendere, ut si certo tempore non solveretur pretium, res ad ipsum rediret.

402. §. 11. Post creditores hypothecarios veniunt chirographarii, inter quos, uti refert Illf. *n. 213.* privilegiati sunt, 1. Qui pecunias aut alia deposuit apud aliquem publica authoritate constitutum, *l. Si ventri, §. In bonis, ff. de privilegiis creditorum, & l. Si hominem, §. Quoties, ff. Depositi.* 2. Respublica creditrix, *l. Bonis venditis, ff. de privil. credit.* 3. Pupillus contra debitorem ex amicitia gerentem ejus negotia, *l. Si negotium, ff. ibid.* 4. Sponsa repetens æstimationem dotis absumptæ non secuto Matrimonio, *l. Quæsitum, ff. ibid.* 5. Mutuans in solutionem creditoris personalis privilegiati, *l. Si ventri, supra §. ult.*

403 *Q. 79. An etiam inter creditores merè personales tenenda sit Regula 54. Juris in 6. Qui prior est tempore, potior est jure?* R. Negant S. Anton. Silv. Ang. Nav. Bann. Arrag. Laym. Mol. Az. Vasq. Less. Turr. Regin. Castrop. Bonac. Herinx, Illf. *t. 4. d. 3. n. 215.* & recentiores communiter, teste Lugo *d. 20. n. 146.* videturque expressè ita definiri in jure civili, quod passim allegant; unde regulam illam juris in 6. explicant de habentibus titulum realis obligationis: è contra S. Th. Gabr. Med. Maj. Val. Sa, Suar. Salon. Tolet. Rebel. & alii affirmant cum Lugo, dicente jus civile in hoc esse correctum à Canonico: Ratio est, quia prioritas temporis dat prælationem, non tantùm habenti jus in re, sed etiam tantùm habenti jus personale & ad rem, uti patet, si plures emerint eandem rem, si eadem puella spoponderit pluribus, nam tempore prior præfertur; cujus ratio est, quia prior tempore obligaverat sibi debitorem ad hoc dandum, idem autē est de debito alio. *Nec refert*, quòd in emptione obligaverit se ad aliquid determinatè, *nam* licèt se obligasset indeterminatè ad hoc vel illud, si hoc periisset, teneretur determinatè illud dare primo emptori, ergo cùm etiam sic obligarit hæc vel illa bona, omnia sub disjunctione sunt obligata priori: & si hoc valet spectato jure naturæ in debitis realibus, valet etiam in personalibus; sic enim si meam personam heri obligarim Cajo & hodie obligem Titio ad cras laborandum, teneor cras laborare Cajo & non Titio: Ratio à priori est, quia quando se priori obligabat, etiam se simul obligabat ad removenda omnia impedimenta hujus solutionis, inter quæ esset obligatio sequens respectu alterius.

Q. 80. An inter creditores merè personales possit aliis 404
præferri, qui priùs petit, vel qui est amicus debitoris? R. §. 1. Totum debere solvi priùs petenti docent plures, quos sequitur Busemb. Lay. Illf. *t. 4. d. 3. n. 219.* quia jura favent vigilantibus; & ita videtur statui *l. Quod autem, §. Sciendum, ff. quæ in fraudem:* idque videtur valere pro utroque foro, quia leges id statuentes videntur justæ: è contra Mol. Vasq. Castrop. Lug. *d. 20. n. 170.* dicunt tantùm valere, si accesserit sententia Judicis, quia ex eo præcisè, quòd petat, non auget jus suum aut minuit aliorum: si tamen creditor bona fide acceptarit, admittit Lugo *nu. 179.* posse retinere secundùm dicenda *n. 405. & 407.*

§. 2. Amicitia præcisè non dat jus prælationis, tamen secun- 405
dùm sententiam probabilem, quòd prior petens præferendus sit, poterit debitor admonere creditorem sibi amicum, quòd ipse priùs petenti possit priùs solvere, & sic proculdubio alter movebitur, ut petat, Lugo *n. 174. qui n. 177.* addit, si dedisset non petenti, posse repetere, & tum reddere petenti.

Q. 81. An pauper hoc solo titulo, quia pauper est, præ- 406
ferri debeat diviti, si debita personalia sint paria? R. Affirmant S. Th. J. Med. Sa, Silv. Laym. Salon. Rebel. & alii, quorum sententiam Less. dicit esse probabilem, Illf. *n. 216.* valdè probabilem: Ratio est, quia pauper, si ei non solvatur, patitur gravius nocumentum, ut gravius patitur, si ei fureris unum, quàm si diviti duos solidos; priùs autem recedendum est à graviori nocumento. Negant Az. Vasq. Less. Turr. Bonac. Castr. Lugo, Illf. & alii passim, quia nullum jus hoc suadet, & dives habet æquè magnum jus ad rem suam, quàm pauper ad suam, per accidens autem videtur, quòd ex parte unius subjecti sit majus nocumentum: putat quidem Less. si pauperi inde sequatur majus nocumentum, v. g. quia viliori pretio cogetur vendere sua, ut se alat, plùs ei esse restituendum, sed Lugo *d. 20. n. 162.* dicit etiam tunc tempore priori esse priùs solvendum totum, non habito respectu ad paupertatem, negatque plus restitui posse, etiam in illa sententia, quæ satis communiter & probabiliter dicit in debitis personalibus non esse attendendam prioritatem temporis: nam si pauperi & diviti debeat 100. singulis autem reddat 50. sicuti 100. debita pauperi sunt illi nocumentum, quale essent diviti, si 200. deberentur, ita etiam 50. restituta pauperi sunt illi tantundem, atque si diviti restituerentur 100. ergo si utrique reddantur 50. attingetur æqualitas.

Q. 82. Quid observandum sit, si nullus creditorum habeat 407
jus prælationis? R. Debet singulis solvi secundùm partes proportionales, ita ut cui plùs debetur, plùs attribuatur, quia æquitas postulat, ut ille majorem partem accipiat, qui majorem partem debet perdere, & ut majori juri activo, cui respondet majus jus passivum, etiam respondeat major solutio: Si tamen debitor Titio creditori non petenti solvisset totum debitum, quamvis reliquis creditoribus fecisset injuriam, tamen P. Nav. Mol. Less. Laym. apud Illf. *t. 4. d. 3. num. 220.* dicunt Titium posse retinere, quia permissivè se habet, & res soluta, uti supponitur, non erat obnoxia reliquis creditoribus, sed sola persona debitoris, ergo Titius potuit & reipsa acquisivit dominium rei solutæ: sicuti mutuatarius acquirit dominium rei sub usuris mutuatæ, licèt mutuans sic dando peccet contra justitiam: ita illi. Quid autem dicant AA. si ego creditor apud me habeam rem debitoris non potentis satisfacere omnibus, insinuatum est *p. 1. n. 969.* Denique notat Mol. *t. 2. d. 161. n. 11.* si debitor sit omnibus solvendo, quamvis possit uni priùs solvere quàm alteri, tamen non licere ideò aliquid accipere à creditore, cui solvit.

Q. 83. An in conscientia sit obligatio observandi talem 408
ordinem? R. Machad. & Gabr. *in 4. dist. 15. q. 2. dub. ult.* negant, putantes obligare tantùm pro foro externo, quorum sententiam Serra & Diana *p. 11. tr. 3. R. 13.* dicunt probabilem, sed tenendum est oppositum cum communissima, quam docent Busemb. Herinx *de Rest. d. 8. n. 98.* Petsc. *pag. 667.* quia leges illum statuentes latæ sunt ex æquitate justitiæ, neque nituntur præsumptione sed jure naturæ, v. gr. prior creditor acquisivit jus, quo excludat alios, ergo si alter fiat illi æqualis in prætensione, fit injuria.

ARTICULUS III.

Quæ à restitutione excusent?

409 RESP. I. Ex parte debitoris excusant ea, quæ faciunt, ut creditor rationabiliter debeat esse contentus, si de facto non sit contentus. *Ita commun. Doct. Unde resolvuntur casus sequentes:*

I. Excusans in foro conscientiæ (juxta sententiam probabilem) à compensatione damni, si illud datum sit sine tua culpa Theologica gravi, hoc est, mortali peccato; nisi aliud cum altero pactus sis, vel inde sis factus ditior: Unde excusaris, si v.g. aliquem occidisti ex subita ira, ut fuerit motus tantùm primò primus, vel secundò primus; vel si ea oblivione non extinxeris candelam, & hinc ortum sit incendium, &c. Quod si autem advertens periculum in actionibus periculosis, omittas eam diligentiam præcavendi, quam homines ejusdem conditionis communiter præstare solent, graviter peccas, & teneris restituere damna secuta. Porrò in foro externo proceditur secundùm culpam juridicam, quæ sæpè non est peccatum, & dividitur in latam, levem, & levissimam.

II. Excusaris à restitutione incertorum, si fecisti compositionem cum Episcopo, vel Papa, Less. *l.2.c.* 16. *d.* 11. Bon. *q. ult. p.2.*

III. Item si in casu, quo teneris rem restituere pauperibus, tibi ipsi reverà indigenti eam des; & tunc quidem posteà factus ditior adhuc non teneris restituere. V. Laym. *l.3. t.2. cap.* 12.

IV. Si non possis restituere, nisi notabiliter cum graviore damno, tibi vel tuis, vel Reipub. inferendo, quàm æstimari debeat commodum ex restitutione creditori obventurum, tunc enim differre potes, dum cesset ista impotentia, Laym. *loc. cit.* ex Sylv. Nav. *man. c.* 17. *n.* 87. *& seqq.* Idque verum est, etsi debitum sit ea delicto, uti in sequentibus casibus:

V. Si ad restituendum sis impotens, ut si vivere non possis secundùm decentiam tui status, justè à te acquisiti: Unde si nobilis v.g. non potest statim solvere, nisi se privet famulis, equis, armis, &c. vel civis primarius, nisi obeat artem mechanicam sibi insuetam; vel mechanicus, nisi vendat instrumenta sua, quibus vivit, aut magnum damnum subeat, potest differre, & paulatim restituere sine jactura sui status. Laym. *l.c.* Bon.

VI. Quod si tamen tua culpa in illas angustias dilapsus sis, v.g. luxuria, ludis, superfluis expensis vestium, tibi imputare debes, quòd jam sine status tui amissione non possis satisfacere. *Ibid.*

VII. Quòd si item creditor ex dilatione æquale damnum subire debet, tu potiùs, quàm is, sustinere debes; cùm ejus conditio sit melior. Excipitur extrema necessitas, in qua quoad usum, sunt omnia communia. *Ibid.*

VIII. Quòd si item damnum, quod timetur ex restitutione, non esset propriorum bonorum, sed in hoc præcisè tantùm, quòd spoliet se rebus debitis, non potest ideo differre restitutionem, quia hoc non est pati in suis rebus, neque suum statum amittere, sed est dimittere alienum & reverti ad statum proprium, Sayr. *clav. reg. l.* 10. *tr.* 5. *c.* 6. *n.* 39. Bonac.

IX. Item excusaris à restitutione, si fieri nequit absque periculo salutis animæ tuæ vel tuorum; ut v.g. si non possis absque peccato; ut si sit periculum, ne uxor aut filiæ se prostituant, ne filii se dent latrociniis, ne ipse per impatientiam incidas in desperationem, Bon. Less. Mol. Fil.

X. Item si non possis restituere absque periculo vitæ, vel notabili detrimento famæ: cùm aliàs plus damni sustineres, quàm intulisti. Bon. *d.* 1. *q. ult. p.* 1.

XI. Item, si cedas bonis: quia leges concesserunt, ut qui contraxit multa debita, nec habet unde solvat, possit cedere bonis, ea relinquendo in manibus creditorum, & tunc maneat liber, ita enim in conscientia fit tutus, retentis instrumentis artis, & quæ ad sustentationem sunt necessaria. Quòd si tamen posteà redeat ad pinguiorem fortunam, tenetur adhuc restituere, ex *L. Cùm filiifam. Cod. qui bon.* Nav. *man. c.* 17. *n.* 86. Bon. Less. *d.* 3. Ex quo Trull. *to.2. l.7. c.* 15. *d.* 5. *n.* 4. sic limitat: si acquirat plus, quàm ad decentiam status est necessarium, ex dicta *L.* Nisi tamen debita proveniant ex delicto, v.g. furto; eo enim casu tantùm posse retinere, quæ simpliciter necessaria sunt ad victum, docent Nav. Salon. Less. *l.c.* etsi hic concedat ea, quæ post concessionem justè acquiruntur licitè retineri, si ad statum sint necessaria. V. Tol. Laym. *cap.* 12. Less. *n.* 48. Bon. Trull. *loc. cit.* Porrò etsi cessionem dictam non habere locum in bonis ex delicto provenientibus, communiter teneant DD. cum Lay. *l.c.* contrarium tamen ex Less. Dian. *&c.* docet Trul. *loc. cit.* Denique etsi debitor principalis cesserit, non ideo liberantur fidejussores. Lugo *d.* 21. *n.* 39. Dian. *p.7. t.8. R.* 18. *& alii* 8.

Resp. II. Ex parte creditoris excusat, 1. Si is, cui debet restitui, semel remiserit, expressè vel tacitè; v.g. si laceravit tuum chirographum, vel tibi reddidit. Remissio autem hæc debet esse libera, non metu, fraude, vel mendacio extorta, Fill. *tr.* 32. *c.* 5. *q.* 9. Less. *n.* 35. 2. Excusat in foro conscientiæ, si solvisti ei, cui debeat tuus creditor, Less. *d.* 5. Bon. *t.2. de restit. in gen. d.* 1. *q.* 4. *p.* 3. 3. Si compensatio facta est creditori per commodum æquivalens, v.g. per procurationem officii non gratis factam. 4. Omitti, aut saltem differri potest restitutio, imò aliquando debet, si creditor sit abusurus; v.g. si quis pecunias tibi mutuo datas repetat ad fornicandum, vel aliter peccandum. Item si eas repetat ad peccandum contra justitiam, sive inferendum damnum injustum tertiæ personæ; si tamen ex negatione restitutionis timeretur majus malum.

ADDENDA.

QUæst. 84. *Quid notandum sit circa excusationem ex eo, quod damnum causatum sit sine culpa?* R. Videri debent dicta à *n.* 170. 410

Q. 85. *Quid circa excusationem propter compositionem cum Papa vel Episcopo?* R. Seqq. §. 1. Compositio illa est conventio, in qua Papa debitori indulget, ut major quantitas debiti incerti, idest, cujus Dominus nescitur, mutetur in minorem, v. gr. ut pro viginti aureis dentur viginti solidi ad usum pium, reliquum autem sibi retineat debitor: soletque hoc concedi per Bullam Cruciatæ, sic dictam, quia data est in favorem militiæ cruciatæ, id est, rubra cruce in dextera scapula insignitæ, quam Rex Hispaniæ educit contra infideles: & tum portio illa minor assignatur isti bello. Papam autem justè & licitè id facere posse, ideoque debitorem, etiam ea delicto, esse in conscientia tutum, probat post Molin. & alios Lugo *d.* 6. *n.* 150. *& disp.* 21. *à n.* 91. quia Papa habet jus indirectè in res temporales, quando id necesse est ad bonum spirituale, uti fusè demonstrant Diana *T.1. post p.* 10. *R.* 5. *& seqq.* & Moya *T.1. t.6. d.3. q.* 3. ea quibus infert Lugo *nu.* 96. tenentque etiam alii multi cum Dicast. *d.* 10. *nu.* 175. quamvis Papa nunquam sic disponat circa debita certa, posse tamen causam esse, ob quam id licitè & validè faceret; maximè autem tenent hæc circa debita formalibus hæreticis restituenda, quorum bona vel Ecclesiis Catholicis erepta sunt, vel saltem applicari deberent fisco, licèt nunc ob impotentiam non applicentur.

§. 2. Si causa, ob quam Papa facit compositionem, non sit sufficiens, Cord. Turr. & alii adhuc affirmant compositionem esse validam, & debitorem esse in conscientia tutum, quia Papa habet potestatem disponendi de iis bonis: è contra negant Cov. Sot. Nav. Med. Mol. & alii, quia Papa non potest sine causa rem alienam invito domino applicare alteri: Lugo *d.* 21. *n.* 95. sic distinguit, si restitutio debeat fieri ex lege Ecclesiæ, valet sine causa sufficiente, quia Papa potest dispensare in lege Ecclesiastica: si autem aliunde fieri debeat, requiritur causa sufficiens, quia Papa non est dominus sed tantùm administrator talium bonorum, ergo non potest alienare, nisi secundùm voluntatem præsumptam domini. 411

§. 3. Si post compositionem & persolutam partem designatam compareat dominus, Cord. Covar. Turr. Mol. Villal. Rodr. & alii putant debitorem teneri ad residuum ei dandum, quia Papa non intendit nec potest extinguere jus creditorum, si compareant: è contra Bann. Sot. Henriq. Acost. Trul. Dian. *p.4. tr.4. R.* 112. dicunt non teneri, quia hæc compositio æquivalet præscriptioni, ergo per illam ex voluntate supremi Principis transfertur dominium: Lugo *num.* 98. sic distinguit, si compositio facta est in iis circumstantiis, in quibus ob præsumptam domini voluntatem debitor dare potuisset pauperibus vel causis piis, ad nihil ultrà tenetur, etiam pro foro externo, uti docent Rodriq. Lug. *n.* 105. & Castrop. apud Dian. *p.11. tr.8. R.* 11. quia Papa tum, ex præsumpta etiam voluntate domini, habet jus disponendi, idque utile est domino, quia intentione bona fit, & Papa supplet ex thesauris Ecclesiæ pro anima ipsius: è contra si compositio facta sit priùs, quàm diligentia requisita sit præmissa pro inveniendo domino, debitor tenetur ad totum, sicuti si pauperibus sine prævia circumspectione dedisset, secundùm dicta *num.* 96. Et in hanc sententiam magis propendet Illſ. *t.4. d.3. num.* 300. licèt utramque dicat probabilem. 412

§. 4. Henriq. Villal. Trul. & Diana *p.4. tr.4. R.* 112. putant etiam Episcopum pro sua Diœcesi posse sic componere, quia hoc nullo jure est reservatum Papæ; & id videtur esse juxta voluntatem creditorum pro utilitate animæ: è contra Silv. Cord. Rodriq. Mol. Turr. Lugo *num.* 107. Illſ. *num.* 297. dicunt non posse, uti & praxis ostendit, quia Episcopus nec habet jus altum in res temporales, nec potestatem illam indirectè 413

dispo-

disponendi de rebus temporalibus subditorum, quam soli Papæ concedunt Authores.

414 §.5. Sot.& Henriq.putant id posse Principem temporalem, quia hæc bona subsunt alto ipsius dominio, quod probabile esse dicit Illsf.si debitum incertum non sit ex delicto, restaturque *Less.l.2.c.14.n.36.* in diversis regnis hæreditates incertas & bona inventa assignari fisco vel magnatibus. Consentiunt Hurt. & Castrop.si Papa sibi hoc non reservarit: Turr. putat posse circa inventa, non autem circa debita incerta, horum enim compositionem dicit Papam sibi reservasse: Lugo *num.*109. putat Principes sæculares ob jus gubernandi temporalia, quod habent, posse, quando adhuc spes est inveniendi dominum, designare personam, quæ bona inventa & incerta retineat ac procuret, cum jure acquirendi ea, si dominus non compareat, id enim est rationabile & in utilitatem creditoris: si autem non sit spes reperiendi dominum: non potest componere, quia voluntas domini tum est, ut in utilitatem suam spiritualem expendatur, dispositiones autem circa bona destinata ad usus pios reservavit sibi Ecclesia: & in hoc consentiunt etiam Cord.Molin. Illsf.quia praxis non habet, ut de talibus bonis disponant sæculares, nisi ubi id habet consuetudo cum ratificatione Papæ.

415 §.6. Si quis diu differat applicare bona incerta pauperibus vel piis causis, spe obtinendæ interim compositionis, peccat, quia agit contra voluntatem & utilitatem domini, Mol. Lugo *num.*110.obtenta tamen compositione posteà liberatur ab omni restitutione.

416 §.7. Compositio hæc conceditur, 1. pro fructibus Ecclesiasticis malè perceptis, quamvis sciatur, cui Ecclesiæ debeantur, 2.Pro medietate legatorum, si nesciantur legatarii. 3.Pro acquisitis ex contractu injusto ex utraque parte. 4.Pro requisitis illicitè ex una parte. 5. Pro aliis bonis incertis etiam licitè acquisitis, de quibus plura habet Lugo *à num.*111. ubi etiam benè explicat, in quibus casibus, & pro quibus summis fieri non possit talis compositio.

417 §.8. Lop.aliique apud Dian.*p.4.t.4.R.46.* docent mercatores, pistores &c. qui per parva furta defraudarunt ementes ex eadem communitate, qui nunc ignorantur, posse petere compositionem cum Papa, idemque tenent illi, qui cum S.Th.putant pauperibus dari posse, sed opposita sententia est communior, quam tenendam esse censet Diana, & tenuimus *nu.*244. nempe restituendum esse hominibus illius communitatis, quæ defraudata est, uti habet etiam Busemb. relatus *n.*201.

418 §.9. Si creditor sit notus, sed ita longè absit, ut ex præsumpta ejus voluntate debitum dari posset pauperibus, tum putant Sot.& Henriq. non licere compositionem, quia tantum conceditur, quando creditor est incertus; sed Covarr.Rodriq.& Turr.tenent tum etiam licere, idemque probabile putat Lugo *n.*139.quia in Bulla dicitur, *dum sciri non possunt ii, quibus legitimè debebat & posset fieri restitutio*, in tali autem casu non scitur dominus, cui debeat & possit fieri restitutio, ergo.

419 §.10. Quod retinetur ex compositione, debet expendi pro solutione aliorum debitorum certorum; si tamen Cajus habens potestatem componendi mortuus esset, & hæres loco ejus composuisset, quod eum facere posse docet Lugo *num.* 143. putat idem Lugo *d.*20.*num.*12. hæredem non teneri hoc expendere ad alia debita certa Testatoris, quia hæc debita debent solvi ex hæreditate: è contra Mol.tenet oppositum, quia agit negotium & partes alterius: sed videntur posse conciliari hoc modo; si hanc compositionem petiit hæres specialiter pro se, & non agat ut hæres, potest sibi retinere, quia gratia illa ipsius personæ conceditur, non aliter atque si ea bona ab alio erepta essent & ipsi redonata: si autem composuit ex vi potestatis & Bullæ, quam Testator habuit, debet expendere in alia certa debita defuncti, quia tum non agit causam suam sed defuncti vel hæreditatis, & quod retinet, habet veluti persona civiliter eadem cum defuncto, ergo tenetur expendere ad extinguenda debita defuncti.

De privilegio, quod Cæsar vel Rex Hispaniæ quibusdam confert, ut non possint conveniri de debito, nisi quantum commodè possunt, videri possunt Dicast.*à n.*68.& Haun.*n.*433.

420 *Q.66. An Titius iniquus detentor excusetur, si suadente vel jubente Confessario rem alienam dederit pauperibus, aut eam commendarit Confessario, ut restitueret, qui tamen hoc negligat?* R.§.1. Si Confessarius suaserit absque præmissa sufficiente diligentia in inveniendo domino, dictum est *nu.*96. per se loquendo, non excusari, saltem in defectu Confessarii; & idem est à priori, si Confessarius, quando dominus sciebatur, temerè suaserit dari pauperibus, quod domino restitui debebat & poterat.

421 §.2. Si Confessarius etiam ita imprudenter obligarit pœnitentem ad dandum pauperibus, pœnitens videtur liber, quia in illis circumstantiis ex præcepto Confessarii tenebatur dare pauperibus, ergo prudenter præsumitur creditor consensisse, ut id fieret. In oppositum occurrit, quòd creditor non censeatur consentire, nisi res prudenter sit assignata pauperibus, ergo licèt Titius non peccarit sequendo Confessarium, imò obligatus fuerit sequi, cum tamen hoc præceptum fuerit imprudens, & ejus causa fuerit præterita injuria à Titio commissa, ratione hujus manet obligatio restituendi; quod jam magis confirmabitur.

§.3. Si Titius rem alienam commiserit Confessario, ut re- 422
stituat, & hic sibi retineat vel perdat, etiam sine culpa, aliqui dicunt Titium, qui fuerat iniquus detentor, esse liberum, quam sententiam dicit Less.non omnino esse improbabilem, Rodriq. Fill.& alii probabilem, Cenedo amplectitur, Dian.*p.2.t.17.R.2.* dicit se practicasse, Tamb.& Spor.*T.4.cap.4.n.*19. dicunt se non audere damnare: Rationem dant, quia fecit, quod potuit & debuit, ac præsumitur voluntas creditoris fuisse, ut ita fieret. Contraria sententia est communis & probabilior cum S. Anton.Nav.Less.Rebel.Mol.*Laym.*Lugo *disp.*21.*n.*59. Dic. *d.*3.*n.*113.Herinx *d.*8.*n.*109.Illsf.*t.4.d.*3.*n.*305 Spor. *n.*15. Ratio est, quia debitor ex delicto tenetur dominum efficaciter reddere indemnem; estque hæc sententia conformior dictis *num.*252. & 364.Quòd si ratio opposita teneret, sequeretur eum, qui etiam per nuncium à domino non designatum mitteret, fore liberum, si casu periret, quod tamen adversarii non concedunt: itaque faciendo quod potuit, fecit quidem satis ad vitandum nunc peccatum, sed non ad extinguendum debitum, & quamvis præsumeretur creditor consensisse, ut sic fieret, tamen permittebat tantum, & non ideo resignabat juri adhuc repetendi, si fortè modus ille non succederet.

Objici potest: Si pecuniam ex voto vel juramento debitam 423
mittas Ecclesiæ, & in via pereat, probabile est te non teneri aliam mittere, quamvis negligentiam aliquam commiseris tradendo tali, qui sciebatur non adeò esse cautus, ergo similiter hic. R.N.seq.nam liberè promittens non censetur se voluisse obligare ad ejusmodi duplicem solutionem, quod enim ex liberalitate debetur, non est tam amarè exigendum, uti rectè Tancr.& Dian.*p.*10.*t.*16.*R.*97.item Tamb.& Spor.*n.*13.

Q.87. Quid addendum sit circa excusationem, quia 424
damnum causaretur debitori, vel creditori? R.Seqq §.1. Si damnum debitoris esset notabiliter majus, quàm futurum esset commodum creditoris ex restitutione, potest hæc tantisper differri, etiamsi debeatur ex delicto, quia est quædam æquitas, ut creditor, quando sine magno incommodo potest, saltem ex charitate permittat tum differri, ut caveatur grave damnum proximi, ita Scot.Gabr.Med.Nav.Less. Dicast. *d.*10. *à nu.*38. contra alios: hinc universaliter infert Beja *p.1.cas.*36.si creditor per dilationem nullum damnum patiatur, & tu debitor possis inde habere lucrum, quamvis ille sit invitus, te posse differre, quia est irrationabiliter invitus, uti ibidem pluribus probat.

§.2.Si non sit spes, quòd unquam cum minore damno debi- 425
toris fieri possit restitutio, quàm tali, propter quod potest differri, Mol.*d.*754.dicit esse restituendum: Rebell.dicit perseverare eadem causa & ratione posse in perpetuum differri seu absolutè omitti, si debita non sint ex delicto; consentiunt plures, si damnum debitori subeundum, sit superioris ordinis, quamvis sit ex delicto; imò Bonac. *de Rest.d.1.q.ult.n.*29. & alii dicunt posse in perpetuum omitti restitutionem, quamvis damnum sit ejusdem ordinis: consentit Lugo *d.*21.*n.*20. sed requirit majus damnum debitoris, quàm quod præcisè sufficit ad differendam restitutionem, gravius enim est in perpetuum carere quàm ad tempus; addit *n.*22.non esse idem de debitis ex delicto & aliis, tamen si ad omittendam omnino solutionem debiti, quod non est ex delicto, sufficeret damnum duplo excedens quantitatem debiti, putat ad omittendam debiti ex delicto sufficere, si damnum quadruplo excedat tum quantitatem debiti, tum etiam damnum emergens creditori ex lucro cessante ob omissionem illam. Videri possunt dicta *q.*71. ubi *n.*372. notavimus, si res domino restitui non possit, debere restitui saltem pauperibus: quòd si nec hoc possit, notat Lugo *n.* 22.debitorem teneri orare pro domino vel facere orari & offerri bona opera pro eo.

§.3. Si restitutio sit creditori allatura damnum, v.g. quia 426
abuteretur ad peccandum, non est tum obligatio restituendi, quia charitas obligat ad impediendum damnum spirituale proximi, quando facilè possum; neque creditor habet tunc jus proximum petendi rem suam, neque rationabiliter est invitus, ut retineam, Nav.Sot.Mol.Regin. Less.Lugo *nn.*26.Illsf. *t.4.d.3.n.*256.contra Azor.Sanch.Bonac.& alios. Excipiuntur sequentes casus, 1.si ex dilatione solutionis non impediretur peccatum, quia creditor cras recipere debebit, & sic dupliciter peccabit, Molin.Lugo *d.*28. 2.Si dilatio parum prodesset, quia per Judicem cogeris reddere, aut aliunde habebit rem similem, Less. Lugo. 3.si damnum ipsi secuturum sit merè temporale, quod ipse licitè possit subire, uti si pecuniis suis vellet instituere convivia, Lugo *n.* 27. Quòd si restitutionem differas ad impediendum temporale damnum creditoris, non teneris compensare minora damna illi ex dilatione secuta, quia rem ejus bene gessisti, Mol. Lugo *n.* 31.

427 §.4. Si creditor est re sua abusurus in injuriam alterius, & tu sine gravi incommodo possis negare, reddendo peccas, non tantum contra charitatem, uti putant Mol.& Dicast.*n.98.* sed etiam contra justitiam, ita Sot.Less.Castrop.Bonac.Lugo *n.29.* Illſ.*n.459.*aliique communiter, quia restitutio est hic & nunc indebita creditori, proximus autem habet jus, ne creditori subministres materiam ipsi nocendi, v.g. gladium, & subministrando sive tuam sive ipsiusmet creditoris rem, cooperaris damnificationi injustæ.

428 *Q.88. Quid addendum sit circa excusationem propter impotentiam vel indigentiam debitoris?* R. Seqq. §.1. Peccat contra justitiam, qui potest, & non vult tollere impotentiam, v.g. si Cajus non velit admittere donationes vel hæreditatem sibi oblatam, qua habita restituere posset; sicuti ille peccaret contra charitatem, qui admittere nollet pecuniam, qua succurreret extremè indigenti; Ratio est, quia qui tenetur ad finem, etiam tenetur ad media ordinaria, vel sine gravi incommodo possibilia, sed Cajus ex justitia tenetur restituere, ergo etiam ad admittenda illa, quibus solvere possit, ita Mol. Castrop. Bonac.Sanch.*de Matrim.l.6.d.4.à n.*8.Lugo *d.20.n.137.* Haun. *t.2.n.497.* Illſ.*t.4.d.3.n.191.& 281.* Vide dicta *n.384.*

429 §.2. Si debitor & creditor sint in æquali necessitate extrema, debitor excusatur à restitutione rei, si hæc sub ejus dominio sit, quia in pari causa & periculo melior est conditio domini possidentis; putantque Sot.Lop.aliique multi apud Dicast. *d.10.n.28.*contra Led.Tabien.Az.Covar. debitorem talem posse creditori præferre etiam parentes suos, uxorem, liberos, simili necessitate extrema laborantes; fortè etiam fratres, uti docent Tol.Less. Bonac. quia illos omnes censent esse unam personam cum debitore. Si autem res restituenda manserit sub dominio creditoris, uti si debitor habeat per contractum depositi aut commodati, adhuc putant Vasq.Bonac.Dicast.*n.27.* debitorem excusari à restitutione, quia rem justè possidet, & per extremam necessitatem fit communis, videturque jam prius occupando acquirere ejus dominium: sed probabiliter contradicunt Scot.Rich.Palud.Lugo *d.21.n.4.* quorum sententiam esse probabilem fatetur Dicast.*d.9.n.284.* quia necessitas extrema non dat jus appropriandi sibi rem alterius in æquali necessitate constituti, neque possides, ut consumas, sed ut serves ac restituas, quando contractum finiet justa causa, qualis videtur esse extrema indigentia domini.

430 §.3. Si debitor & creditor sint in æquali aut fermè æquali necessitate tantùm gravi, debitor tenetur restituere, uti habet communis cum Azor.Laym.Less.Dicast. *d.10.nn.30.* & ita sentire omnes dicit Molina, Lessius tamen & Illſ.*t.4.d.3.n.246.* insinuant hoc tantùm verum esse, si vel res restituenda manserit sub dominio creditoris, quia tum in pari causa melior est conditio domini; vel si obligatio restituendi sit ex delicto, iniquum enim videtur, ut debitor ex sua injuria reportet commodum contra innocentem pari necessitate gravatum. Addunt communiter omnes cum Laym.& Illſ. *num.248.* si debitor per luxum vel prodigalitatem dederit causam suæ necessitati gravi, neque spes sit, quòd per modicam dilationem vel successivam solutionem creditori satisfieri possit absque tanto damno creditoris, esse obligationem statim restituendi. Quòd si solus debitor sit in gravi necessitate, & debitum non sit ex delicto, etiam fatentur omnes differri posse restitutionem, creditor enim tum esset irrationabiliter invitus; si autem debitum sit ex delicto, negant differri posse Sot.Mol.Med. aliique gravissimi AA.apud Azor.*p.3.lib.4.cap.39.* sed adhuc differri posse dicunt Scot.Ang.Rosel.Gabr.Nav.Palud.cum Azor. suprà, item S.Anton.Silv. P.Nav.Tol. Laym.Castrop. Lugo aliique communiter cum Illſ.*n.246.*quæ sententia vera est, si res restituenda sit sub dominio debitoris, excusat enim illum necessitas præsens, ne re sua teneatur se spoliare: hinc Burgh.*cent.2. cas.78.*docet posse aliquem in gravi necessitate retinere decimas alioqui solvendas, etiam non data Parocho causa; sed plerique AA.citati id absolutè dicunt, adeoque videntur intelligere, etiamsi res restituenda sit adhuc sub dominio creditoris. Ratio tamen, quam dat Less.*lib.2.cap.16.num.16.*nempe quòd licitum sit in gravi necessitate surripere rem alienam, & consequenter etiam retinere, falsa est, uti constat ex dictis *p.1.n.955.* neque enim verum est, quòd causa, quæ excusat à restitutione, etiam excuset à furto, uti in q.seq.dicetur; itaque hanc rationem dare debent, quòd creditor in illis circumstantiis sit irrationabiliter invitus, ut retineatur res sua, cùm enim sit obligatio dandi eleemosynam proximo in gravi necessitate constituto, secundùm dicta *l.2.n.200.*multò magis videtur esse obligatio rem suam tantisper accommodandi, permittendo aliquam dilationem restitutionis.

431 §.4. Si talis necessitas aut impedimentum grave restitutionis futurum esset perpetuum, certū est debitorem teneri quàm parcissimè vivere, ut saltem per vices restituat partes debiti; fatetur tamen Lugo *d.21.à nn.19.* & idem videntur insinuare alii apud Laym.*l.3.t.2.cap.12.n.1.* agnoscitque probabile Illſ.*n.249.* etiam in perpetuum excusandum, si damnum à debitore subeundum esset notabiliter majus damno creditoris; sed de hoc videri possunt sententiæ relatæ *n.365.& à n.424.*

§.5. Licitum est uxori retinere necessaria ad sustentatio- 432
nem suam, & prolium ea bonis mariti debitis onerati, & impotentis omnia solvere, alimentatio enim horum est privilegiata ante reliquos creditores; & sicuti talis necessitas debitorem excusabat, ita & hæredes excusat à restitutione.

§.6. Si rem mutuo acceptam & alteri venditam sed non- 433
dum traditam in extrema necessitate consumpsisti, posteà restitutus meliori statui teneris satisfacere, in primis mutuanti, quia res erat tua, nec alius tenetur solvere id, quod tu ex bonis tuis consumpsisti; deinde etiam emptori, quia tua obligatio tradendi non tollebatur sed tantùm suspendebatur per incidentem necessitatem, ergo teneris posteà ei tradere similem vel ter satisfacere, ita cum aliis Lugo *n.1.*

§.7. Si rem alienam dedisti pauperi extremè indigenti, 434
quia carebas propria, quam dares, non teneris restituere, quia pauper jus habebat ad illam accipiendam, Bonac.Lugo *num 5.* Si tamen rem propriam habebas, quam dare posses, & dedisti alienam, videris teneri restituere, quia tenebaris pauperi illi subvenire, nec poteras arripere aut determinare rem alienam, quamdiù tibi propria suppetebat. An fur, qui rem alienam in extrema necessitate consumpsit, teneatur restituere, dictum est *num.288.*

Q.89. An causa excusans à restitutione, etiam excuset 435
à furto? R.Negativè, nam in primis si res restituenda, sit sub dominio tuo, patet ex dictis *n.430.* te in gravi necessitate posse eam retinere, neque tamen in tali necessitate liceret tibi similem rem alienam surripere, uti dictum est *p.1.n.955.* Deinde etiamsi res restituenda, sit aliena, adhuc docent authores *n.430.* citati licitè eam ad tempus teneri à debitore in gravi necessitate constituto, & tamen certum est ex dictis *p.1.n.955.* non licere eam in gravi necessitate surripere: similiter si gravem infamiam deberes subire, excusaris à restitutione rei alienæ, neque tamen potes surripere, ut gravem infamiam caveas, ita Lugo *d.13.n.49.* *Nec obstat*, quòd retentio seu non restitutio videatur esse continuata surreptio, *nam* superveniente rationabili causa non censetur moraliter continuari surreptio, nec præceptum restituendi ita obligat, uti præceptum non surripiendi: Ratio disparitatis est, 1.quia præceptum restituendi videtur imitari præcepta affirmativa; & saltem requirit positionem actionis moraliter, præceptum autem non surripiendi est negativum; jam autem precepta negativa obligant, non tantùm semper pro semper, sed etiam magis, quàm affirmativa, uti per exempla ostendit Lugo *nn.51.*quia nempe negativa, cùm solum prohibeant actionem, minus exigunt, ergo non tam facilè est excusatio contra illa; affirmativa autem exigunt poni aliquid, quod sit saltem moraliter positiva actio, quod plus est, ideoque faciliùs excusatur quis à transgressione, quia difficilius est ponere aliquid, quàm nihil ponere, & ita etiam hic est, nam furando spolias dominum re, quam possidet, sed restituendo spolias te re, quam habes: facilius autem est non spoliare alterum, quàm spoliare se ipsum, ideoque dominus non ita est invitus, si non restituas, quàm si surripias, ergo causa excusans à restitutione non ideo excusat à surreptione. 2.Ille plùs influit, qui primò & positivè causat damnum, quàm qui illud jam positum permittit seu non impedit, surripiens autem primò & positivè influit; non restituens, tantùm negativè, non tollendo, ergo hic faciliùs excusatur quàm ille.

Q.90. Quid addendum sit circa cessionem fori sive bono- 436
rum? R.Seqq.§.1.Qui cedit bonis, liberatur quidem à carcere, nec amplius potest molestari in foro externo, attamen probabilius est cum Covarr.Nav.Mol.Less.Castrop.Lug. Illſ. *t.4.d.3. n.266.*& aliis contra aliquos, si ad meliorem fortunam redeat, in conscientia teneri satisfacere creditoribus, etiamsi Judex illi cessioni addiderit solemnitatem ignominiosam, hęc enim adhibetur in pœnam præsumpti criminis, ut homines deterreantur à contrahendis debitis sua substantia majoribus: notat tamen Dicast.*d.10.à n.81.* non teneri posteà restituere, nisi in quantùm commodè potest, hoc est, congrua sustentatione retenta.

§.2. Cessio fori non est necessaria illis debitoribus, qui pro- 437
pter debita civilia in carcerem mitti non possunt, quales sunt mulieres honestè viventes, milites actu bellantes, in quibusdam provinciis Nobiles, & Doctores, item Clerici gaudentes privilegio canonis & fori, nisi fugere meditarentur, de quibus omnibus videri possunt leges & authores apud Illſ. *n. 268.*

§. 3. Mol. & alii docent contrahentem non posse se obli- 438
gare ad debita solvenda, renunciando jus ad cessionem bonorum, quia in commune bonum conceditur, communi autem privilegio nemo privatus validè renunciat: Oppositum tenent alii cum Castrop.*tract.32.d.1.p.17.§.7.nn.12.* quia hoc privilegium videtur immediatè concessum personis privatis, & primario ac directè in harum utilitatem, secundariò autem & indirectè tantùm in utilitatem communitatis; saltem rectè

no-

notat Lugò *disp.21.num.45.* posse aliquem se obligare ad non retinenda necessaria pro statu ex acquirendis post cessionem, ad hoc enim potest se obligare, quod facere potest licitè & sine præjudicio juris alieni. Quòd si promiserit uni debitori tradere vel contrahere de tradendo pignore, potest id facere, si promissio fuerit acceptata, & hic creditor ideò præferetur reliquis, Less. *in auct. v. Rest. cas.3.*

439 §.4. Cedens foro potest reservare necessaria sustentationi, etiam suorum, convenienter ad statum, *L.4. & 6. ff. De cess. bonor. & §. ult. Inst. de actionibus:* si tamen aliquis ex industria dissipasset alia sua bona, non gauderet privilegio cessionis, uti habetur in Jure apud Lug. *sect.3.* tali autem non gaudenti privilegio cessionis nihil relinquitur, nisi vestes viles & communiter ab ipso gestari solitæ, non autem alimentatio, uti contra Less. ostendit Lugo *n.37.* docetque etiam Illf. suprà: humanitas tamen Judicum in Germania vel consuetudo concedit modica alimenta, uti testatur Manzius apud Haun. *num.445.* An autem usurarius gaudeat beneficio cessionis, non conveniunt AA. ideoque alii affirmant, alii negant apud Pith. *l.5. t.19. n.53.*

440 §.5. Si quis debeat illi, qui cessit foro, tenetur suum debitum manifestare & solvere ministris justitiæ, ut extradant creditoribus secundùm æquitatem, Sylvius *in Ref. cas. p.2. v. Restit. cas.3.*

441 *Q.91. An ingressus in Religionem excuset à restitutione?* R. §.1. Si debitor non poterit in Religione, sed manens in sæculo speret se posse solvere, Gers. Gabr. Maj. Med. Angles, Mol. Castrop. *tr.16. d.1. p.7. §.4.* & alii absolutè negant licere Religionem ingredi: è contra S. Th. 2.2. *quæst.189. art.6. ad 3.* S. Anton. Silv. Palud. Caj. Ang. Arrag. Sà, aliique apud Sanch. *in Decal. lib.1. cap.19. num.7.* absolutè dicunt licere: Lop. utterque Nav. Azor. Sanch. Dian. Less. Lugo, Haun. & alii cum Dicast. *d.10. à n.129.* probabiliùs sic distinguunt, si brevi tempore manendo in sęculo speret se posse absque notabili difficultate solvere ex toto vel magna ex parte, tenetur differre ingressum, secus autem, si necesse esset per longum tempus differre: per breve autem tempus intelligunt Nav. Sanch. & Lugo, duos annos, Castrop. tres, Maj. duos, vel tres. Illf. *l.4. d.3. n.272.* paulò aliter sic distinguit, etiam valdè probabiliter; si debitum sit exiguum, aut spes solvendi exigua, aut damnum spirituale valde grave, quia nempe intereà imminet magnum periculum vel committendi peccata, quę inhabilitare poterunt ad Religionem, vel amittendæ occasionis, ut admittatur, tenendum est cum secunda sententia, 1. Quia debitor non tenetur restituere cum damno suo, præsertim in bonis altioris ordinis, longè majore, quàm sit commodum creditoris, uti dictum est *num.424.* creditor enim irrationabiliter tum urget solutionem debiti, sed in nostro casu debitor pateretur notabiliter majus damnum spirituale, quàm sit commodum creditoris, ergo. 2. Si debita sint gratuita, non censetur voluisse se obligare tam strictè, quin includeretur hæc conditio, nisi Deus me vocarit ad statum perfectum cum solutione talis debiti incompossibilem, sicuti in contractu sponsalium includitur hæc, nisi ad Religionem transiero, ita multi cum Dicast. *num.134.* Si autem debita sint ex delicto, adhuc non obligatur ad procurandam solutionem cum tanto onere nunquam amplectendi statum perfectiorem, extra quem salus subiret periculum. 3. Debitor non tenetur dimittere statum justè acquisitum, item conjugatus non tenetur abstinere à generatione prolium, si autem conjugatus non est, & patiatur periculum incontinentiæ, non tenetur abstinere à Matrimonio, licèt prævideat inde secuturam impotentiam solvendi debita, quia nempe ista censentur moraliter impossibilia vel nimis onerosa, ergo multò minùs tenetur aliquis negligere vel abstinere ab ingressu Religionis ita conducentis ad salutem. E contra si debitum & spes aliquando solvendi debitum notabiliter superent damnum spirituale, tenendum est cum tertia sententia, quia sic sine notabili damno satisfieri potest juri creditoris, ergo ad hoc est obligatio; & ob hanc rationem docet Lug. *d.21. à n.70.* si vellet ingredi Religionem laxam, vel ob finem tantùm temporalem, non excusandum, quia tum deficiunt rationes antè datæ; & idem dicit *n.74.* de illo, qui promisisset aliquid facere, & intrà breve tempus posset commodè explere. Et quæ dicta sunt de debito reali, valent de debito seu obsequio personali incompossibili cum statu Religioso, uti rectè Illf. *n.274.*

442 §.2. Contra antè dicta objici possunt sequentia, 1. Obligatio solvendi debitum est juris naturalis, ergo prævalet intentioni ingrediendi Religionem, quæ tantùm est consilii. 2. Non est licitum se addicere servitio pauperum in hospitali, si per hoc impediaris à solvendis debitis, ergo similiter hîc. 3. Filius non potest ingredi Religionem, si obstet pietas erga pauperes parentes alendos, sed justitia erga creditores æquè graviter obligat, ergo. 4. Non est licitum surripere alienum propter acquirendum bonum tuum spirituale, ergo non est licitum non restituere, quia non restitutio est continuata surreptio. 5. Qui corrupit virginem sub spe Matrimonii, non potest, ea relicta, ingredi Religionem, uti docent Sanch. *de Matrimon. lib.1. d.44.* Less. *lib.2. cap.10. d.4.* Lugo *num.78.* & colligitur ex dictis hîc *num.320.* ergo similiter, qui læsit jus alienum. R. *Ad* 1. Est juris naturalis absoluti, n. conditionati, si nempe solvi possit sine notabiliori damno in bonis alterius ordinis, ç. ant. & n. cons. *Ad* 2. N. cons. quia utilitas hujus servitii facilè compensari potest per alia opera, imò per ipsum laborem pro solvendis debitis; non ita utilitas Religionis. *Ad* 3. N. min. nam necessitas alendi parentes etiam excusat à solutione debitorum ex justitia. *Ad* 4. N. cons. cujus falsitas patet ex dictis *n.435.* *Ad* 5. N. cons. disparitas est, in primis quia persona deflorantis ejusmodi magis in se & immediatè obligatur defloratæ, creditori autem potius obligantur bona debitoris, ergo si bona dimittat, debet personæ manere libertas vacandi saluti in statu ita perfecto: deinde talis deflorator implicitè promisit abstinere à statu religioso, si concederetur usus corporis, quia promissio Matrimonii intenta per interpositam copulam imbibit exclusionem status religiosi, ergo usu illo concesso, promissio absolutè obligat; è contra debitor non promisit solvere postposita Religione, uti suppono, quòd si promisisset (uti aliquis promittere potest) non ingredi Religionem, priusquam solvisset debitum, & alter hanc promissionem acceptasset, teneretur non ingredi, quia promissio debet servari, quando sine peccato servari potest, Sanch. *num.38.* Lugo *n.67.* Illf. *n.279.*

§.3. Si dubites, an v.g. intrà triennium possis solve- 443
re debita, Illf. *num.272.* dicit favendum debitori, quia quamvis debitum sit certum, tamen etiam certum est jus assecurandi suam salutem in statu ducente ad perfectionem, ergo cùm hoc sit juxta finem ultimum hominis & longè præstantius, censetur prævalere: è contra Sanch. *num.9.* & Dicast. *n.132.* dicunt favendum creditori, adeoque debitorem teneri expectare: Lugo dicit expectandum, sed breviori tempore; Ratio est, quia jus creditoris est certum, uti supponitur, & excusatio debitoris dubia, quia nemo dicit certum esse, quòd Religionem statim ingredi possit: fatentur tamen Sanch. Lugo, & Dicast. si debitor habeat rationes utrimque probabiles, posse sequi partem, quam volet.

§.4. Hactenus dicta tenent spectato jure naturæ, nam 444
Sixtus V. per Bullam anno 1587. datam, bonorum decoctores post dilapidatam suam rem familiarem; itemque illos, qui habent rationes deponendas, reddit inhabiles ad Religionem, antequam debita solverint vel rationes deposuerint: Circa quam Constitutionem notanda sunt sequentia: 1. Sixtus reddidit quidem tales inhabiles, sed Clemens VIII. hanc inhabilitatem sustulit, relicta tamen prohibitione & pœnis; consequenter, quamvis illicitè, tamen validè profitebuntur, Nav. Sanch. *nu.19.* Dicast. *num.139.* Illf. *num.275.* 2. Prohibitio illa facta est unicè in favorem creditorum, adeoque ligat tantùm illos, qui magna habent debita superantia vires facultatum, dicitur enim aliquoties, *ingenti ære alieno gravati*, & qui aliter satisfacere non possunt, & à quibus sperari potest solutio, si in sæculo maneant, Sanch. Dicast. *n.144.* Illf. *suprà.* 3. Constitutio illa in sequentibus non habet locum, in primis in Monialibus, circa quas procedendum secundùm jus commune, Sanch. Dicast. *num.140.* Deinde nec in Equitibus Ordinum militarium, quia in odiosis non comprehenduntur nomine Religiosorum, Az. Sanch. Dicast. *num.141.* valere tamen in Clericis horum Ordinum docent Sanch. *num.23.* & Lugo *num.87.* contra Azor. Nec in illis, qui tantùm gravantur debitis incertis, Sanch. Dicast. *num.145.* potest enim Confessarius illis tanquam pauperibus, aut saltem Monasterio applicare summam restituendam, Sanc. Illf. *num.270.* Nec in illis, qui absque culpa gravi inciderunt in impotentiam, nam lata est contra decoctores, dilapidatores &c. Dicast. *num.147.* Nec in illis, qui in pœnam delicti, v.g. ob deflorationem virginis, damnati sunt ad aliquid solvendum, vel ex promissione liberali debent, Sanch. *num.28.* Nec in illis, quibus creditores id permittunt, vel pro quibus Monasterium aut quivis alius cavet, quia *Sixtus* videtur tantùm agere de debitoribus, qui *ære alieno*, id est, de bonis alienis gravati, in præjudicium creditorum Religionem ingrediuntur. 4. Præceptum de reddendis priùs rationibus intelligitur de rationibus valde litigiosis, intricatis, fraudulentis, daturis causam litium, Dicast. *n.153.* Illf. *n.280.*

§.5. Si te addixeras Magistro, v.g. Chirurgo ad tres an- 445
nos, & primo anno Religionem ingrediaris, nec per te, nec per alium teneris compensare lucrum cessans vel damnum emergens ex tuo abitu, sed tantùm æstimationem expensarum & instructionis pro isto anno, deducto tamen valore laboris à te impensi in utilitatem Magistri, ita S. Anton. Sanch. Illf. *nu.274.* Lugo *n.73.* qui *nu.85.* rectè limitat, nisi damnum causasses citiùs abeundo, quando de jure tenebaris differre abitum.

§.6. Si promiseras aliquid explere, quod præstare non po- 446
tuisti in sæculo, potes autem in Religione, Sanch. *num.35.* dicit te non teneri præstare in Religione, quia conditio illa, nisi Religionem iniero, te eximit: sed Lugo *n.75.* cum communi

contradicit, quando enim promissum expleri potest in Religione, non censetur includi illa conditio, quia tale opus non impedit ingressum.

447 §.7. Monasterium non tenetur solvere debita Religiosi è bonis Monasterii, tenetur tamen è bonis Religiosi; item ex eis, quæ per legatum, donationem vel hæreditatem accipit; item ex eis, quæ Religiosus Monasterio acquirit, v.g. docendo, laborando, deductis tamen expensis, Sanch. *l.7.c.31.nu.4.* Lugo *n.79.* Ratio est, quia bona Religiosi, vel jus ad ea, quæ obveniunt, ita transit in Monasterium media persona Religiosi, ut transeat cum onere, quo ea habuisset Religiosus, habuissent autem annexum onus restituendi, si mansissent in potestate, & dispositione Religiosi, ergo.

448 §.8. Religiosus debitor tenetur ad opera statui, & conditioni præsenti convenientia, quibus lucrari possit & solvere, Med. Nav. Maj. Lugo *n.80.* contra S. Anton. Palud. Rosel. Ang. Silv. Tabien. Arrag. Ratio est, quia ideo Religio liberat à solutione, quia impedit modum solvendi, ergo si hunc non impedit, non magis liberat, quàm status Ecclesiasticus; quòd enim bonis cesserit, non juvat, quin adhuc debeat modo communi, & ordinario procurare integram solutionem debitorum: non tenetur tamen ad extraordinaria & indecentia statui, quamvis Prælatus permitteret, Sanch. *l.4.c.19.nu.16.* sicuti si quis è rustico factus nobilis haberet debita, non teneretur laborare instar rustici, sed tantùm proportionatè ad præsentem statum.

449 §.9. Religiosus excusatur, si Prælatus neget ei licentiam laborandi, nec ideo tenetur egredi, est communior cum Mol. & Lugo *n.81.* contra Angel. & Mol. Ratio est, quia statui illi non convenit nolle esse subjectum Prælato, essetque planè extraordinarium ideo velle egredi, aut mutatu habitu se miscere sæcularibus.

450 §.10. Prælatus non tenetur ex justitia Religioso debitori dare licentiam laborandi, Nav. Lugo *n.82.* & alii, quia Prælatus nihil debet creditoribus, & per professionem habet jus ad gubernandum Religiosum, longè fortius, quàm creditores: ipse enim habet traditionem Religiosi: videtur tamen ex charitate teneri dare licentiam talem, si nihil sit inconvenientiæ, ne creditor careat suo debito. Ad quid teneatur filius jam Religiosus, si parentes egeant, dictum est *p.1.n.694.*

451 *Q.92. An authoritas Judicis vel lex excuset à restitutione?* R. Excusare in his casibus: 1. Si Judex in pœnam delicti, & ex præsumptione vera imponat mulctam Cajo solvẽdam mihi, potero non solvere tantundem, quod aliunde debeo Cajo. 2. Si Titius per sententiam cogatur Sempronio resarcire damnum sine culpa gravi Theologica datum, Sempronius potest acceptare & retinere, quia authoritate legis & Judicis ob commune bonum transferri potest dominium unius in alterum. 3. Si Cajus justè secundum allegata & probata, sed reipsa injustè privatus sit beneficio vel officio, & ego illud bona fide acceperim, quamvis posteà resciam injustè privatum fuisse, non teneor dimittere vel aliquid restituere, Less. Dic. *d.10.n.173.* 4. Si Minor acceperit pecuniam mutuam, quam totam in luxum & lasciviam profuderit, nil tenetur restituere, beneficio *L.2 Cod. de filiofamilias*, Less. *in auct. v. Sponsalia cas.2.* Quod etiam aliàs tenet, uti dicemus à n.666. De excusatione per juramentum decisorium, videri potest Ills. *t.4.d.3.n.301.*

452 *Q.93. An ille excusetur, qui creditori donavit aliquid, immemor debiti*, v.g. si Cajus debuerit Titio 100. aureos, & posteà debiti immemor totidem donavit Titio, an censeri debeat liber debito? R. Negant Salas, Lop. Bonac. Sanch. *l.1.c.13.n.11.* item Illsf. *n.304.* nisi ex manifestis conjecturis colligatur voluisse habere pro soluto. E contra affirmant Rebell. & Dia *p.5.t.13.R.94.* idemque defendit Card. *in 1. crisi d.64. à n.24.* quia Cajus præsumitur voluisse extinguere obligationem graviorem, sicuti qui ex justitia tenetur orare Horas, si oret ex mera devotione, censetur satisfecisse. Sed videtur sic distinguendum, si ita fuit comparatus, ut quamvis fuisset memor debiti, nihilominus donare voluisset hoc, & posteà solvere alterum, tenendum est cum prima sententia; si autem tum non donasset, sed dedisset pro soluto, tenendum est cum secunda; id autem colligendum est ex circumstantiis, considerata causa nunc tradendi. *Si dicas*, debito certo non satisfieri solutione tantùm probabili, qualis hæc est: Resp. Carden. debito certo satisfieri posse solutione tantùm probabili probabilitate juris, licèt non probabili tantùm probabilitate facti; tum autem solutio est probabilis probabilitate facti, quando non est certum, sed tantùm probabile, id esse præstitum, quod secundùm se est æquale debito; è contra tum solutio est probabilis probabilitate juris, quando certum est hoc esse præstitum, quod secundùm se est æquale debito, sed tantùm probabile est præstationem illam esse veram solutionem debiti: per hanc solutionem probabilem docet Carden. satisfieri debito certo, non autem per illam, si enim probabilitas cadat supra speculationem facti, sive supra traditionem 100. aureorum, cùm hoc factum traditionis sit incertum, non potest extinguere debitum certum; è contrà si traditio sit certa & probabilitas tantùm cadat suprà æqualitatem reparatam vi istius traditionis, cùm jam probabile sit per traditionem illam haberi æqualitatem justitiæ, hoc videtur satis esse ad delendum debitum certum: & hæc videntur conformiter dici ad illa, quæ retulimus *lib.1. à n.600.* Vide tamen dicenda *n.571.*

Q.94. An excusetur, qui solvit creditori creditoris? 453
R. §.1. Med. Silv. Ang. Valent. Less. Dicast. *d.10.num.120.* absolutè dicunt me pro foro conscientiæ liberari, si solvam creditori mei creditoris: quod verum est, si debita sint ejusdem rationis, nec sit alius creditor præferendus, quia tum solvendo creditori tuo acquiro jus, quod habet creditor tuus contra te, atqui hoc jus, & illud, quod tu contra me habes, sunt æqualia, uti suppono, ergo jam inter jura illa est posita compensatio sive æqualitas. Bartolus tamen dicit pro foro externo non valere, nisi vel res, quam solvo, sit aliquo modo obligata creditori tuo uti si conduxi à te domum, quam tu conduxisti ab illo, res enim meæ sunt pro locatione hypothecatæ domino domus; vel nisi propter me, v.g. gerens mea negotia, factus sis debitor illi, hinc Mol. *t.3.d.743.nu.2.* universaliter dicit pro foro etiam externo valere, quando eram aliquo modo obligatus creditori tuo, quoad id, quod solvo.

§.2. Etiam liber sum solvendo creditori mei creditoris, si 454
ille, cui solvo, licitè posset facere compensationem occultam in bonis mei creditoris, ita Ang. Silv. Med. Mol. Rebel. Less. quod Lugo *disp.21.num.146.* docet valere etiam pro foro externo, quia tantùm cooperor ad justam compensationem, quæ etiam in foro externo reprobari non potest secundùm dicta *p.1. à n.959.* Videri potest Illsf. *t.4.d.3. à n.288.*

Q.95. An per compensationem extinguatur obligatio re- 455
stituendi? R. §.1. Compensatio hic definitur, *debiti, & crediti inter se contributio, l.1. ff. de compens.* estque tum, si duo sint sibi mutuò debitores, uti si tibi debeam 10. aureos propter emptum pannum, & tu totidem mihi debeas, quia injustè causasti damnum.

§.2. Extra casus in Jure exceptos, si debitum sit utrimque æquale, per compensationem extinguitur obligatio restituendi, ita ut nec Judicis nec oppositæ partis consensus requiratur, *L. Si ambo, ff. supra, L. ult. Cod. de compens.* Idem dicit Dicast. *d.9. à nu.120.* si duo similibus damnis aut conviciis se affecerint, si enim Cajus restituere nolit Titio, nec tenebitur Titius restituere Cajo, sed illa debita se mutuo compensabunt. Excipiuntur autem in Jure, 1. Debita Regi vel Reip. titulo pensionis in publicam utilitatem, *L. in ea, Cod. supra.* 2. Debita titulo depositi, *L. ult. Cod. supra, L. si quis vel pecunias 11. Cod. Depositi, cap. Bona fides, de deposito.* 3. Debita titulo commodati, *L. fin. Cod. de commodato:* circa ista tamen vide dicta *p.1.n.964.* 4. Res aliena, debita ex furto, *L. fin. Cod. de compens.* 5. Debita diversæ rationis, si enim uni sit res in certa specie debita, non satisfit solutione pretii vel alterius rei, quia injustè cogeretur permutare rem suam; licebit tamen per retorsionem non solvere, donec ipse vicissim solvat, *L. si non sortem, §. si centum, ff. de condict. indebiti.* Videri possunt Mol. *d.560.* Castrup. *d.1.p.16. §.2. & 3.* Dicast. *d.10. à n.117.* Illsf. *t.4.d.3. à n.290.*

Q.96. Quid notandum sit circa remissionem creditoris, 456
assignationem debiti, & transactionem? R. §.1. Si creditor remittat, debitor liberatur, quamvis debitor esset in ea dispositione animi, quòd nollet solvere, si non remitteret, Med. Mol. Less. Lugo *d.21.n.48.* Dicast. *num.108.* Quod valet, etiamsi fingeret animum restituendi, quem tamen non haberet, quia hæc fraus non est causa remissionis, nec facit actum creditoris involuntarium, Lugo, Sanch. *de Matr. l.4.d.9.n.17.*

§.2. Si creditor compositionem iniit cum debitore, qui ce- 457
dit foro, ut parte remissa aliquid accipiat, talis remissio censetur coacta & conditionalis, unde debitor meliori fortunæ redditus tenebitur reliquum dare, poteritque creditor id exigere, Less. *in auct. v. Rest. cas.4.* Idem est dicendum, si partem remisit, quia cogebatur subire multas molestias in petendo, sollicitando, sæpè frustra veniendo, diu expectando, item si per fraudem inductus est ad remittendum, uti si debitor finxit se pauperiorem, aut alia falsa motiva attulit, aut aliter coegit, Dicast. *d.10. num.102.* quod tenet, quamvis per tertium aliquem esset ejusmodi metus vel fraus facta, quia creditor non consensit liberè Dicast. *n.107.* contra Silv. & Sayrum.

§.3. Si creditor nunc offerat partem, ut sic adducat credi- 458
torem ad reliquum remittendum, Bonac. dicit in conscientia liberari, sed distinguendum est cum Sanch. suprà & Lugo *n.49.* si enim tota illa pars sit tum debita, & creditor ideo consentiat remissioni, ut saltem illam partem accipiat, alioquin non consensurus, non liberatur debitor, in primis quia remissio non est creditori voluntaria & juridicè libera, deinde quia partem sine onere debitam cogitur acceptare cum onere: si autem offeratur pars major, quàm nunc sit debita, aut creditor ex affectu erga debitorem, reliquum remittat, aut ideo remittat, quia debitor nunc pauper est, liberatur, nec tenetur supplere, etiamsi po-

ità redeat ad meliorem fortunam, Nav. Silv. Sayr. Dicast. *n.* 110. contra alios.

459 §.4. Quando sunt multi creditores debitoris defuncti, & pars eorum major spectata quantitate debiti, vel si debita sint æqualia, spectato numero creditorum remittat hæredi partem debiti, ut reliquum solvat, reliqui creditores, qui non habent pignus vel hypothecam in bonis defuncti, etiam consentiunt in eam remissionem, Lugo *num.* 50.

460 §.5. Creditor pro foro externo præsumitur remisisse debitum, si illud in suis libris cancellarit, aut instrumentum debiti lacerarit: semper tamen quoad hactenus dicta supponendum est, quòd remittere possit, & alteri vicissim possit remitti, nam qui donare non potest v. gr. 500. aureos, etiam illos remittere non potest, *L. penult. Cod. de donationibus*: item quamvis pupillus tibi remittat debitum, non ideo deobligaris, quia remittere non potest, Lugo *à num.* 49. Similiter cui nihil donari potest, etiam nihil potest remitti.

461 §.6. Si Episcopus visitans Ecclesias, ab eis aliquid accipiat præter sumptus rum necessarios ad victum, tenetur ad duplum intrà mensem; item si Judex delegatus accipiat aliquid à partibus præter victualia, quæ paucis diebus possunt consumi; aut quando aliò proficiscitur, si accipiat aliquid præter moderatas expensas pro via; aut si accipiat à partibus notabiliter pauperibus; item si Canonicus absens ab Horis accipiat distributiones, omnes illi tenentur restituere, non obstante qualibet remissione eorum, à quibus acceperunt, vel quibus talis pecunia accresceret, uti habent jura apud Lugo *num.* 51.

462 §.7. Quando quis putat, si per se vel per alium manifestaret suum debitum, vel rogaret, quòd dominus liberaliter condonaret vel nollet obligare ad restitutionem, non tenetur restituere, Regin. Sa, Less. Lug. *a n.* 53. Burgh. *cent.* 3. *cas.* 65. Dicast. *num.* 113. qui addit non teneri restituere, qui aliquid accepit, quod si petiisset, ei datum fuisset; Ratio est, quia tum adest voluntas præsumpta domini, sufficiens ut retentio non fiat illo quoad substantiam invito; quòd si reverà esset invitus, & id posteà resciretur, esset restituendum, sed non esset obligatio resarciendi damna ex dilatione restitutionis orta, Mol. *t.* 3. *d.* 68. *n.* 3. Si tamen dubitetur, an dominus, si sciret, esset remissurus, est obligatio petendi, ut remittatur, vel restituendi, quia dominus est in possessione.

463 §.8. Assignatio debiti in Jure vocatur delegatio; delegare autem est, vice sua alium dare reum creditori, vel cui jusserit, *L. Delegare, ff. de novationibus*, & ad delegationem sufficit, si quis ex quacunque causa etiam erronea in se recipiat veram alterius obligationem, uti pluribus probant Mol. Castr. Haun. Illf. *t.* 4. *d.* 3. *n.* 286. potestque videri etiam Onnate *de contract. d.* 21. *sect.* 10.

464 §.9. Transactio definitur, pactio non gratuita, de re dubia, lite aut controversia jam mota: liberat ab ulteriore restitutione, sed transigens non debet esse certus rem alteri esse debitam aut adjudicatam per sententiam, à qua non detur justa appellatio, *L. In summa*, 65. *ff. De condictione indebiti*, *L. Sub prætextu*, 29. *Cod. de transactionibus*: Quòd si unus sine onere cedat prætensione sua, non erit transactio sed amicabilis compositio. Videri possunt Authores citati Illf. *n.* 284. Item dicenda *n.* 629. & 759.

465 *Q. 97. Si debitor morte plectatur, an hæredes excusentur à restitutione damni causati per delictum, ob quod plectitur?* Resp. Affirmant *Scot. Salon. & alii*, si morte plectatur ad instantiam partis læsæ, quia tum videtur voluisse illam esse pro omni compensatione injuriæ; sed oppositum est tenendum, per se loquendo, uti habet communis cum Sporer *t.* 5. *c.* 3. *n.* 236. & Illf. *t.* 4. *d.* 3. *n.* 82. Ratio est, quia Resp. per justitiam vindicativam tantum, punit illud delictum, neque ideo præjudicat juri stricto, quod ex justitia commutativa habent damnificati aut alii creditores: si tamen non exigatur compensatio horum damnorum, propter quæ punitur, probabile est posse omitti, quia illi, quibus facta est injuria, tum censentur acquiescere & condonare, uti docent Sot. March. Bonæsp. Less. *l.* 2. *c.* 9. *d.* 22. Steph. *t.* 4. *d.* 5. *n.* 28. Fill. & Busemb. relatus *n.* 296. Item plurimi alii apud Lug. *d.* 9. *n.* 49. nisi adhuc extarent, v. g. res furto ablatæ, vel hæredes essent per illas ditiores facti, tum enim foret obligatio eas restituendi, uti rectè *Sporer*. Addit *Lugo* etiam tum fore, si summa restituenda esset valde gravis, vel pars læsa restitutione valde indigeret, aut ob defectum ætatis, aliamve causam non posset à creditore debitum remitti.

466 *Q. 98. An excommunicatio creditoris vel debitoris excuset?* Resp. Aliqui apud Lug. *d.* 21. *n.* 150. & apud Illf. *t.* 4. *d.* 3. *nu.* 282. affirmant, quia non est licitum agere cum excommunicato, nec excommunicatus ipse licitè agit cum aliis, & quoad creditorem excommunicatum, dicunt Mol. & Dicast. *d.* 10. *n.* 559. sententiam esse probabilem, sed Castr. *tr.* 32. *d.* 1. *p.* 7. §. 5. dicit oppositum esse certum. Hinc cum communi dicendum est neutrum per excommunicationem excusari, non creditorem, quia licèt negetur actio judicialiter petendi, *cap. Pia, de exceptionibus in* 6. tamen permittitur privatim petere; nec prohibetur communicare cum aliis, si id exigat necessitas vel magna utilitas, uti colligitur ex *cap. Quoniam multos*, 11. *q.* 3. iterumque ex §. *fin.* Addit hanc rationem Dicast. *num.* 164. quia sicuti liberum est ipsi communicare cum domesticis suis, *cap. Quoniam*, 11. *qu.* 3. *cap. Inter alia, de sent. excommun.* ita etiam cum suis debitoribus, & ideo etiam *cap. Si verò, ibid.* permittitur ipsi absolvere contractus inchoatos. Quod debitorem attinet, videtur esse certum eum non excusari, hinc *Less. & Lugo* meritò dicunt oppositum esse omnino improbabile, nam ita definitur *cap. Si verò*, suprà; & ratio est manifesta, quia debitor potest per excommunicationem cogi ad solvendum, ergo excommunicatio eum non liberat: ideoque etiam *cap. Intelleximus, de judiciis*, dicitur, quòd excommunicatus in judicio conventus teneatur comparere per procuratorem, ergo saltem per talem etiam tenebitur debitis suis satisfacere.

Q. 99. An mors creditoris excuset debitorem à restitutione? 467
R. Si hæredem habeat, non excusat, quia hic succedit in omnia jura; si autem hæredem non habeat nec disposuerit de debito, dandum est pauperibus vel loco pio, quia jus non amisit, & censetur velle, ut, sicuti optimè potest, ei prosit. Quòd si ante mortuus, posteà resurgeret, & needum esset datum pauperibus, esset ei solvendum, quia retinuit jus: imò quamvis per ultimam voluntatem dedisset tibi aliquid, teneretis reposcenti restituere, quia subintelligebatur conditio, si moriar & maneam mortuus, Steph. *t.* 4. *d.* 4. *n.* 4. *Nec obstat*, quòd Religiosus vel maritus reviviscens non teneretur votis aut Matrimonio, *quia* hic non tradidit corpus, neque ille vovit, nisi usque ad mortem.

Q. 100. An, & quomodo præscriptio excuset à restitutione? 468
R. Præscriptio quandoque idem significat, quod exceptio in contrarium, seu exclusio actionis sibi intentatæ, uti videri potest apud Dicast. *de Just. lib.* 2. *t.* 1. *d.* 1. *dub.* 12. sed non quæritur de illa in isto sensu, verùm de præscriptione, prout significat certum quendam modum acquirendi dominium, de qua dicimus sequentia, 1. Quid sit. 2. An pro foro conscientiæ valeat. 3. An per eam acquiratur plenum dominium. 4. Quas conditiones requirat speciatim. 5. Qualem bonam fidem. 6. Qualem titulum. 7. Qualem materiam. 8. Qualem possessionem. 9. Qualem continuationem temporis in possessione. 10. Quandonam præscriptio dicatur currere, interrumpi, dormire. 11. Quibus detur restitutio in integrum contra præscriptionem: Atque ex illis sufficienter constabit, an & qualis præscriptio excuset à restitutione.

§. 1. Præscriptio est *acquisitio juris vel dominii per possessio-* 469
nem bona fide cum titulo, & tempore debito continuatam, ita quoad rem omnes: alio nomine dicitur usucapio, & quamvis Authores apud Haunold. *t.* 1. *t.* 5. *à n.* 155. per usucapionem aliquando intelligant acquisitionem rei mobilis vel rei corporalis, aut præcisè acquisitionem rei; è contra per præscriptionem, acquisitionem rei immobilis, etiam incorporalis, aut etiam exceptionem legitimam fundatam in usucapione, uti habet Molin. *t.* 2. *d.* 60. tamen sæpè confunduntur.

§. 2. Per præscriptionem acquiritur etiam pro foro con- 470
scientiæ dominium. Est communis omnium ferè Jurisconsultorum, inquit Dicast. *num.* 167. & eam nunc tenent omnes Theologi teste Haun. *n.* 164. dicitque certum Illf. *t.* 4. *d.* 2. *n.* 274. est autem contra varios apud Mol. *d.* 61. 1. contra Rotel. & Hugonē, qui dicunt tantùm valere pro foro externo, in quo priori domino negetur actio, eò quod nemo debeat cum alterius jactura locupletari, uti habet *Reg.* 48 *Juris in* 6. 2 Contra alios, qui dicunt tum tantùm valere pro foro cōscientiæ, si res fuerit possessa titulo oneroso, non autem si gratuito, quia gratia non videtur debere nocere domino. 3. Contra Adrian. & Med. quibus favet Scot. *in* 4. *dist.* 15. *q.* 2. qui dicunt tantùm valere pro foro conscientiæ, si dominus negligens fuerit in recuperanda re sua, quia si culpa nulla præcesserit, videtur injustè sequi pœna privationis. Sed probatur universaliter, quia leges humanæ poterunt per dominium altum transferre jus unius in alterum accedente præscriptione, sic enim postulat bonum commune, partim ne dominia rerum sint incerta, *L.* 1 *ff. de usucap.* partim ut vitentur innumeræ lites pro repetendis tuendisque dominiis, *L. ult. ff. Pro suo*; partim ut consulatur quietandis conscientiis eorum, qui diu possedissent *L. Cum notissimi, Cod. de præscript.* 30. *vel* 40. *ann.* ne scilicet possessores propè immortali timore teneantur; partim ne homines in conservandis juribus suis negligentes fierent, *L. Ut perfectius, Cod. de annali except. & cap. Vigilanti de præscript.* ergo cum leges velint per præscriptionem acquiri dominium, & sufficienter significent se illud transferre, dicendum est velle acquiri etiam pro foro conscientiæ. Atque ex his facilè respondetur ad fundamenta opposita: *Ad* 1. Præscribens locupletatur ex re aliena, & cum jactura alterius per accidens, cum non intenderit: favet autem lex justa, quæ dominium dedit. *Ad* 2. quamvis titulus gratuitus præcesserit, tamen adhuc manent rationes justæ legis.

Ad 3.

Ad 3. Licèt inadæquata causa ejusmodi legum fuerit punire negligentiam in tuendis suis juribus, tamen adęquata aut principalis causa non est, uti patet ex dictis, unde ejusmodi leges non sunt simpliciter pœnales sed authoritativæ & dispositivæ. Videri possunt plura apud Lugo *d.7.s.1.*

471 *Objicitur* adhuc, 1. Novella 9. dicitur, quòd præscriptio sit impium præsidium, ergo non valet pro foro conscientiæ. Resp. Multi apud Haun. *nu.* 166. dicunt Novellam illam esse suppositiam, sed dato esse genuinam, dicendum est loqui de illis temporibus, quibus præscriptio currebat etiam cum mala fide, cum qua pro foro conscientiæ non acquiritur dominium, uti dicetur *num.* 480.

Inst. Absurdum est dicere cognitionem, quam cras habebo de eo, quòd res sit aliena, non impedire me in conscientia, quominus rem illam retineam, & tamen me heri impedivisse, si hodie priùs compleam tempus præscriptionis, ergo. R.N. anteced. nam tempore præscriptionis completo in bona fide, putando rem esse meam, hoc ipso res per dispositionem legum facta est mea, ergo retinere possum; si autem heri cognovissem esse alienam, mala fide perrexissem eam velle usque hodie habere tanquam meam, ergo non complevissem tempus præscriptionis cum bona fide, ergo leges, quæ bonam fidem supponunt per totum tempus, quo currit præscriptio, non transtulissent in me dominium.

472 *Obji.*2. Si Judex tulerit sententiam materialiter injustam, is, in cujus favorem tulit, tenetur restituere, quando deprehendit fuisse injustam, ergo etiam is, qui præscripsit, cùm deprehendit rem fuisse alienam. R.N. conseq. Judex non confert jus, sed tantùm declarat, quis videatur habere jus; leges præscriptionum conferunt jus.

Instab. Qui emit rem infra justum pretium, non tamen ultra dimidium, per leges est securus in foro externo, non tamen in conscientia, nec acquirit jus sed tenetur restituere, ergo etiam qui secundùm leges præscripsit. R.N. conseq. leges conferunt jus tali præscribenti, non autem tali ementi.

473 *Objic.*3. Trid. *sess.*25. *cap.* 19. *de Regul.* statuit, ut elapso quinquennio præscriptum sit contra Religiosum dicentem se professum esse propter vim vel metum aut cum defectu ætatis, neq; tamen Religiosus tenetur in conscientia remanere, si certus sit se vi vel metu coactum, ergo similiter hic. R.N. cons. disparitas est, quòd lex humana possit transferre dominiū ab uno in alterum, è contra non potest facere aliquem de non Religioso Religiosum, cùm ad hoc requiratur consensus proprius & liber Religiosi ipsius, quem Ecclesia supplere non potest: hinc

474 *Inferes*, Si rem legitimè præscriptam restituerem alteri, eò quòd rescirem fuisse ipsius, ideoque putarem me debere restituere, hoc non obstante, possem illam iterum repetere, quia fuit mea, neque volui abdicare à me, nisi quia putavi esse alienam, ergo cùm aliena non esset, adeoque error dederit causam redditionis, reipsa nolui abdicare à me dominium, ergo mansit mea, ita AA. communiter cum Dicast. *à num.* 273. contra *Tholosanum*. Atque idem est, si solvissem aliquid putans me debere, cùm tamen non deberem; uti rectè Haun. *num.* 176. *Nec obstat*, quòd ignorantia juris non juvet, *nam* hoc verum est quando agitur de acquirendo dominio, non autem quando de conservando, sic enim dicitur *L.7.ff. De juris & facti ignor. Juris ignorantia non prodest acquirere volentibus, suum verò petentibus non nocet*. Vide dicenda *num.* 484. Item Gotmaz *à num.* 668.

475 §.3. Per præscriptionem acquiritur plenum rei pręscriptę dominium, ita cum communi Covarr. *Reg. possess. par.* 3. *à n.*2. contra multos Juristas, qui dicunt saltem quoad res immobiles priùs præscribi dominium utile, quàm directum, ideoque initio non acquiri dominium plenum; sed oppositum probat Lugo *num.* 11. hoc argumento, quia tale dominium directum esset in utile: hanc rationem rejicit Haun. *à nu.* 172. dicens posse in multis prodesse, v.g. ut si reliqua bona confiscarentur ob crimen, hæc res, in qua retinuisset dominium directum, non caderet sub confiscationem; item ut prior dominus rem contra se præscriptam iterum præscriberet, bona fide possidendo ut suam vi dominii directi &c. Itaque probant aliter, 1. Quia leges absolutè dicunt per præscriptionem transferri dominium, ita ut præscribens acquirat plenissimam securitatem circa dominium, *L.4. Cod. de præscript.* 30. *vel* 40. *ann.* atqui hoc non esset, si prior dominus retineret dominium directum, ergo. 2. Quia sic non obtineretur finis intentus à legibus, nam adhuc incerta manerent dominia directa, nec vitarentur lites, nec quietæ redderentur conscientiæ.

476 *Objici* potest 1. quòd *L.* 13. *ff. de jurejurando* dicatur, eum, qui juravit debere post præscriptionem, habere etiam utilem actionem. Resp. Lex non favet adversariis, nam cùm dicat non nudè utilem, sed, *etiam utilem actionem*, potiùs supponeret dominium directum jam ante esse acquisitum, quod tamen adversarii negant: itaque per actionem utilem intelligitur actio efficax, qua rem efficaciter sibi vendicet, in quo sensu etiam sumitur Tò *utilis actio L.* 1. *§. ult. ff. De aqua pluvia arcenda*; *L.20. ff. si servitus vendicetur.*

477 *Objic.* 2. Priori domino adhuc convenit exceptio, id est, exclusio actionis contra præscribentem, ergo retinet aliquod dominium. R.N. antec. nam si agat, semper succumbit, ergo ei non convenit vera actio sed tantùm apparens.

478 §.4. Ad præscribendum requiruntur hæ quatuor conditiones: 1. Bona fides. 2. Titulus. 3. Res apta præscribi. 4. Possessio continuata per tempus statutum, uti his versibus significatur; *Non usucapies, quatuor nisi talia subsint; æqua fides, justus titulus, res non vitiosa, tempore præscripto possessio continuatur.* Contendunt quidem aliqui Juristæ requiri etiam traditionem, sed contra est, quia hæc non requiritur ratione sui, sed quia sine illa non esset vel bona fides vel titulus vel possessio, uti rectè Haun. *num.* 176. Nunc quatuor illæ conditiones sunt ordine explicandæ.

479 §.5. Circa bonam fidem notanda sunt sequentia, 1. Bona fides hic, est conscientia bona vel judicium practicum, saltē probabile, quòd res, quam incipis possidere, sit tua, seu quòd hic & nunc alteri non facis injuriam rem talem tenendo vel tale quid permittendo: hinc si res apud te fuisset deposita, & tu factus hæres deponentis, nescires esse tuam, quamvis longissimo tempore apud te esset, non præscriberes, quia non haberes veluti tuam; ideoque etiam licèt ignoranti possit acquiri possessio, tamen non ideò curreret præscriptio, quia ad hanc requiritur scientia & voluntas habendi rem tanquam suam seu habendi jus aliquod in ea, uti clarè innuitur *L.1. Cod. de acqu. possess.* his verbis, *Per liberam personam ignoranti quoque acquiri possessionem, & postquam scientia intervenerit, usucapionis conditionem inchoari posse, tam ratione utilitatis quàm juris prudentia receptum est*; atque ita etiam cum aliis docet Haun. *t.3. num.*238.

480 2. Cum mala fide nunquam præscribitur, nequidem per tempus immemoriale, unde, ut præscriptio incipiat currere, præire debet bona fides & continuari. *Nec obstat*, quòd jus civile apud Haun. *t.5. n.*182. ad præscriptionem ordinarii temporis requirat bonam fidem tantum ab initio, quamvis posteà superveniat mala; ad præscriptionem autem longissimi temporis nequidem ab initio requirat bonam fidem, *nam* in hoc correctū est à Jure Canonico, uti constat ex *Conc. Lateran.* cujus hæc verba referuntur, *Cap. fin de præscript. Quoniam omne, quod non est ex fide, peccatum est, Synodali judicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide præscriptio tam canonica quàm civilis, cùm generaliter sit omni constitutioni, & consuetudini derogandum, quæ absque peccato mortali non potest observari, unde oportet, ut qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam*. Idem habetur in hac Regula 2. Juris in 6. *Possessor malæ fidei ullo tempore non præscribit*. Quæ omnia valent pro toto orbe & pro omni genere præscriptionum, uti pluribus ostendit Haun. *à num.* 188.

481 3. Si ab initio dubites negativè, id est, non habens rationem positivam saltem probabilem judicandi, quòd res sit tua, non habebis bonam fidem pro inchoanda possessionem, quia exponis te periculo faciendi injuriam: poteris tamen velle possidere animo conditionato, si nempe non sit res aliena, nec ab alio possideatur, Lugo *num.*20. sed hæc possessio non sufficiet ad præscribendum, quia si res fuit aliena, noluisti possidere, ergo non possedisti: si autem fuit tua, non indigebas præscriptione, Covar. Med. Molin. Less. Laym. Castrop. Lugo *num.*22. Illſ. *num.*297. possuntque videri dicenda *num.*562.

482 4. Si bona fide incepisti possessionem, & superveniat dubium, an res sit tua, teneris inquirere; quòd si non comperias esse alienam, potes insistere possessioni, uti dicetur *num.*563. sicque præscribes, Molin. Less. Lug. *num.*17. Dicast. *num.* 197. Illſ. *num.*298. contra Adrian. & alios: Ratio est, quia cùm melior sit conditio possidentis, potes habere ut tuam: favetque huic sententiæ *Cap. si Virgo*, 34. *q.* 1. & *Cap. fin. de præscript.* uti videri potest apud Illſ. *à num.*298. Notat autem Dicast. *n.*195. præsumi aliquem incepisse bona fide, quia delicta non præsumuntur: excipit tamen, nisi contra jus commune acquisiverit possessionem, vel possessionis suæ titulum non possit afferre alium, quàm longo tempore pacificè possedisse, pro quo remittit ad Abb. *in cap. si diligenti n.*15. *de præscript.* Vide dicenda *num.* 567.

483 5. Si prior possessor, à quo rem accepisti per donationem, emptionē &c. bona fide possederit, tu autem ab initio dubites, an sit aliena, teneris inquirere; si post inquisitionem non possis deponere dubium, potes pergere possidere, quia acquisivisti jus, quod habuit prior possessor, sed hic suborto dubio potuisset pergere possidere, ergo & tu poteris, nam nō incipis simpliciter possessionem, sed continuas bona fide inceptam, Lugo *num.*64.

484 6. Si bona fides tua sit orta ex invincibili ignorantia facti vel juris non manifesti, sufficiet ad præscribendum; si sit ex ignorantia juris manifesti, communior sententia est cum Mol. *d.*64. non sufficere, saltem in illis personis, in quibus non toleratur

igno-

ignorantia juris manifesti (tolerari solet in milite & minorenni quandoque etiam in muliere, & rustico, Dicast. n.203. Haun. n.197.) Ratio est, quia leges, à quibus est tota vis acquirendi Dominium per præscriptionem, absolutè dicunt ignorantiam juris non juvare, uti constat ex l. 4. 7. 8. & 9. ff. de juris & facti ignor. ac clarissimè l. 31. ff. de usucap. ubi sic dicitur, *Nunquam in usucapionibus juris error possessoribus prodest*, & hæc sententia est longè probabilior: oppositam tamen velut probabilem defendit Lugo n.33. ac probabilem esse fatentur Less. Castrop. Haun. n.195. nempe adhuc sufficere ad præscribendum pro foro interno, quia talis procedit cum bona fide, cùm non peccet; deinde quia ideò tantùm videntur leges dicere non præscribi cum ignorantia juris, quia præsumunt malam fidem, ergo si constet non adfuisse malam fidem, videtur præscribi posse, ita Med. quod tanquam verum tenent Covar. Nav. Less. & Plat. nu.566. saltem in præscriptione fructuum, nam in his videtur esse error facti potiùs quàm juris, error autem facti non impedit bonam fidem, uti habetur l. 4. & 8. ff. de juris & facti ignor. Sed ad rationes illas facilè respondetur dicendo, ad præscriptionem requiri fidem non tantum theologicè sed etiam civiliter bonam, uti rectè Dicast. n.198. qualis non est, si sit contra leges manifestas, tum enim est civiliter mala, & hoc valet tam de fructibus quàm aliis rebus præscribendis, Dicast. n.205. Vide dicenda n.498.

485 7. Si mala fides tua sit orta ex errore, v.g. quia putabas te furari, inchoando possessionem rei inventæ, quam tamen possessionem licitè poteras inchoare, non præscribes, uti habetur l.32. §.1. de usucap. docentque Less. Castrop. Lug. n.23. Ills. n.31. & ratio est, quia leges absolutè requirunt bonam fidem: similiter si putasti rem esse Titii, cùm tamen esset Caji, sic possidendo non præscribes contra Cajum, quia licèt Cajo non facias formalem injuriam, tamen simpliciter es malæ fidei possessor, Haunol. n.180. contra Felin. & alios. E contrà tamen si una eademque res tua, sit ob diversos titulos obligata Titio & Cajo, quamvis mala fide intendas elidere jus Titii, si bona fide procedas circa Cajum, præscribes contra Cajum, quia sunt duæ diversæ actiones, & circa illam, quæ spectat Cajum, es simpliciter bonæ fidei possessor, Haun. n.181.

486 8. Si possessio tua sit mala, non ratione injustitiæ, sed aliunde, v.g. quia est graviter contra charitatem vel votum, non impediet præscriptionem, quia leges per possessionem malæ fidei intelligunt detentionem rei contra justitiam, Lugo n.26.

487 9. Si habeas malam fidem, v.g. respectu proprietatis fundi, sed bonam respectu ususfructus, potens præscribere usumfructum, quia sufficit bona fides respectu illius juris, quod præscribis, ita cum communi Mol. Lug. n.28. Haun. n.181. Ills. n.32.

488 10. Si agnoveris rem esse alienam, & inculpabiliter omittas restituere, v.g. nihil ulteriùs cogitans, sed relinquens in cista tua & pergens tenere ut tuam, Lugo n. 43. putat præscriptionē currere, quia pergis possidere sine peccato, ergo bona fide: sed vix fiet, quin habeas animum, vel restituendi, & tum desines possidere, vel non restituendi, & tum incipies possidere mala fide, unde sententia Lugonis vix habebit locum in praxi.

489 11. Si fides tua ob inadvertentiam non sit nisi venialiter mala, Lugo à n.37. dicit sufficere ad præscribendum, quia qui non peccat mortaliter, simpliciter dicitur adhuc habere bonam fidem, & *Conc. Later.* supra loquitur de solo peccato mortali, quando agit de mala fide; si autem sit ab initio graviter mala, & posteà bona fides superveniat per oblivionem vel alium titulum, cujus causa sit illa prior possessio malæ fidei, non præscribes, vel saltem manebis obligatus ad compensanda omnia damna inde secuta, quia cùm prior illa possessio fuerit injuria, induxit obligationem reparandi omnia damna ex illa consecuta, inter quæ esset amissio rei, qua privaretur dominus per tuam præscriptionem: si autem aliunde superveniret bona fides, valeret præscriptio, tum enim damnum non causabitur à mala fide, quam bona fides superveniens purgasset, & satis colligitur ex hac 36. Reg. juris in 6. *Pro possessore habetur, qui dolo desiit possidere.*

490 12. Hæres immediatè succedens possessori malæ fidei, sive sit persona singularis, sive communitas integra, non præscribit, quantumcunque diu cum bona fide rem illam possideat, uti cum probabiliore docent Mol. d.65. Dicast. à n.212. Haun. nu. 208. & 219. videturque ita statui §. *Diutina Inst. de usucap. l. 3. Cod. Communia de usucap. l. 11. Cod. de acquir. possess. l. 11. ff. de diversis tempor. præscript.* Ratio est, quia hæres per fictionē juris est una persona cum defuncto, succeditque, uti in omnia jura, ita etiam in omnes ejus obligationes, inter quas est obligatio compensandi damnum ex mala fide secutum, quod damnum afferret illa præscriptio: si tamen rem à defuncto mala fide possessam incipiat alio titulo bona fide possidere, v.g. per emptionem, tenent omnes cum Haun. nu. 213. præscribere posse, quia mala fides defuncti habet se per accidens. Similiter mala fides Prelati non impedit præscriptionem Ecclesiæ posteà possidentis, uti nec mala fides Tutoris impedit posteà præscriptionem pupilli secundùm dicta n.238. quia Prælatus & Tutor sunt tantum administratores, Haun. n.220. Quod si hæres sit mediatus tantum, sive hæres hæredis, & hic uterque hæres possederit bona fide, Accus. Crotius, Covar. Mol. Less. Castrop. Haun. d.209. Platel. n.567. Ills. n.307. dicunt præscribere, quia hic secundus hæres non repræsentat primum possessorem malæ fidei, sed tantum immediatam personam, cujus est hæres, à cujus tamen obligatione, quam ei reliquerat primus possessor, videtur eximi per præscriptionem bonæ fidei: quidquid sit de præscriptione, Fachin. aliique cum Lugo n.61. probabiliùs dicunt saltem manere obligatum, quia secundus hæres tenetur ad omnes obligationes primi hæredis, cujus personam repræsentat, ergo etiam ad hanc obligationem, quæ erat compensare damna per malam fidem defuncti causata, neque ibi est fictio fictionis, sed duplex fictio, quarum una sequitur alteram, secundùm dispositionem legum.

13. Qui possessori malæ fidei succedit, non tanquam hæres, sed velut legatarius, donatarius, emptor &c. potest cum bona fide præscribere, quia non facit unam cum illo personam, & censetur succedere tantùm in juribus realibus, non autem in vitiis personalibus: si tamen esset res immobilis, quæ alioqui ad præscribendum requireret 10. vel 20. annos, & dominus nesciat rem illam ab aliero possideri, ad præscribendum requirentur 30. anni, uti habetur *Auth. Malæ fidei, C. de longi temporis præscriptione.* 491

14. Ad præscribendam libertatem à servitute rustica non requiritur ignorantia juris alieni, hinc si sciam me teneri ad permittendam Titio viam per meum pratum, & Titius hoc ignorans non utatur illo jure suo, tacere possum & suo tempore præscribere, *l. 10. & 13. Cod. de serv. & aqua*: ac pluribus explicat Lugo à n. 51. cùm enim non utatur illo jure suo, censetur habere pro derelicto. E contra, ut præscribam libertatem à servitute urbana, debet intervenire actus, quo agam contra jus alterius, *l. 6. ff. De servit. prædior. urban.* ideoque requiritur invincibilis ignorantia juris alieni, nam si sciens agerem contra jus ipsius, facerem injuriam, & procederem mala fide, ergo præscribere non possem. 492

15. Ad præscribendam libertatem à solvendo debito, requiritur bona fides, qua credas te nihil debere, vel qua invincibiliter ignores debitum, uti rectè Lugo nu. 49. nam si scias debitum, quamvis inculpabiliter differas solutionem, non præscribes libertatem à debito, cùm habeas animum solvendi, & tempus ex contractu vel consuetudine constitutum sufficienter interpellet, tu autem præterea tenearis sponte tua solvere. Videri potest Haun. n. 193. 493

16. Præscribi potest libertas à pœna vel mulcta solvenda, si intra certum tempus non exigatur, quamvis scias te debere, quia non teneris tua sponte solvere, si non exigatur, uti habet praxis, ergo poteris habere animum retinendi, uti rem tuam, quamdiu non petitur, Cov. Mol. Haun. n.183. Illsc. nu. 296. Excipitur pœna privationis bonorum ob hæresin, contra quam non præscribitur, uti ex Jure refert Lugo n.50. 494

§. 6. Circa titulum, notanda sunt sequentia: 1. Per titulum intelligitur causa ex se habilis ad transferendum dominium, uti est solutio, emptio, donatio, permutatio, hæreditas, legatum, fideicommissum, prima occupatio, adjudicatio per sententiam &c. & in jure vocantur pro soluto, pro emptore, pro donato, pro hærede, pro legato &c. Similes tituli sunt pro derelicto, pro dote, pro suo &c. de quibus plura habent Haun. à n.233. & Illsc. n. 283. Ad præscriptionem autem requiri titulum, patet ex *c. si diligenti, de præscript.* & ex *l. 38. ff. de usucap.* ratio autem est, quia alioqui non adesset bona fides. 495

2. Titulus est vel verus vel coloratus vel apparens vel præsumptus: *Verus*, tum est, si reipsa existat, uti si res sit reipsa empta; Tum est *coloratus*, quando intervenit talis titulus, sed ob ignoratam causam fuit invalidus, uti si res sit empta; sed quia empta est infra dimidium justi pretii, emptio fuit invalida; Tum est *apparens* seu existimatus, si reipsa non existit, attamen bona fide putatur existere, ut si quis prudenter judicet rem à patre suo esse emptam, quæ tamen ab eo empta non est, nequidem per invalidam emptionem; Tum est *præsumptus*, quando non scitur de ullo certo titulo, quo res incepta sit possideri, nihilominus prudenter præsumitur aliquis adfuisse. 496

3. Ad præscribendum non requiritur verus titulus, si enim hic adsit, jam antecedenter ad præscriptionem habetur dominium, neque aliquis potest suam rem præscribere. 497

4. Ad præscribendum sufficit titulus coloratus, uti cum communi docent, & ex legibus probant Haun. à n.224. & Illsc. n.287. Excipe, nisi fundetur in ignorantia juris manifesti, quæ in tali persona à jure non toleretur, secundùm dicta n.484. & pluribus exponit Less. l.2. c.6. à n.14. Haun. à num. 206. Illsc. à n. 288. qui num. 291. tenet cum aliis titulum ex tali ignorantia probabiliter sufficere ad præscriptionem extraordinariam, v.g. 498

lon-

longissimi temporis, quia non impedit bonam fidem; sed de hoc dictum est *cit. n.* 484.

499 5. Etiam sufficit titulus existimatus, dummodò non sit titulus pro emptore Haun. *sup.* Illſ. *n.*293. & habetur *l.*48. *ff. De usucap. Si existimarie debere tibi, tradam, ita demum usucapio sequitur, si & tu puter debitum esse: aliud, si putem me ex causa venditi teneri, & ideo tradam, hic enim, nisi actio præcedat pro emptore, usucapio locum non habet.* Aliæ leges, quæ ad præscribendum videntur requirere existentiam tituli, explicandæ sunt de existentia intentionali sive bona fide existimata.

500 6. Quando est possessio longissimi temporis, communiter præsumitur adfuisse titulus, sufficitque ad præscriptionem, uti habetur *l.*4. *Cod. de præscrip.* 30. *vel* 40. *annor. & Cod. ad Auree, de præscr.* Quòd si res præscribenda esset servitus realis, & continua, uti est v. g. aquæductus, sufficit tempus ordinarium cum titulo præsumpto, ubi enim adest scienna, & patientia domini, præsumitur consensus, *l.* 10. *ff. Si servitus vendicetur:* In certis tamen casibus Jus non vult hoc præsumi, nisi absit præsumptio malæ fidei, uti notat Haun. à *num.*230. & accedat possessio immemorialis, uti habetur *cap.* 1. *De præscript. in* 6. Attamen ea possessione longissimi temporis præsumuntur omnia solemniter intervenisse, nisi requisita esset scriptura, Barbos. *in collect. ad* 3. *decret. tit.* 27. *Cap. Pervenit* 4. *num.* 3. & 4. Pirh. *l.* 3. *t.* 13. *n.* 34.

501 §. 7. Circa res vitiosas seu non aptas præscribi, notanda sunt sequentia: 1. Res aliquæ sunt non aptæ præscribi, vel ea natura sua, vel tantum ex dispositione Juris: sic enim natura sua præscribi non possunt res ad cultum Dei consecratæ, uti calices, Templa, Monasteria, cùm sint Dei, qui censetur semper possidere per suos ministros, §. 1. *Inst. de usucap. & l.* 9. *ff. eodem tit.* Item res publicæ, quales sunt viæ, plateæ, fora, pontes, & generatim, quæ debent esse communia *l.* 9. *ff. supr. l. præscriptio, Cod. de operibus publicis.* Ratio autem est, quia nemo seorsim potest eorum esse dominus, imò nec seorsim possidere, quia sunt omnium. Ob eandem rationem non potest res indivisa, communis pluribus, ab uno eorum præscribi, quia semper possideretur nomine communi omnium.

502 2. Ad res ex natura sua non aptas præscribi reducunt Haun. *num.*358. & Illſ. *nu.* 276. servitutem hominis liberi, ea *l.* 9. *ff. de usucap. & Inst.* §. 1. *tit. eodem*: Ratio est, quia ad illam non videtur Reip. competere dominium alium: eò etiam reducitur jus primigenium seu fundamentale ad Decimas, quod, utpote spirituale, à laico præscribi non potest, uti habetur *c. Causam,* 7. *de præscr. & cap.* 15. *de Decimis*: Imò post decretum *Concil. Lateran.* neque à laico contra Ecclesiam præscribi potest jus quasi feudale Decimarum dependens à primigenio, possunt tamen laici præscribere immunitatem à solvendis Decimis, cum titulo tempore 40. annorum, sine titulo autem immemoriali tempore, uti ex *cap.* 4. *de præscript.* colligit Illſ. *num.* 276. potestque de his etiam videri Delbene *de Immunit. Eccl. cap.* 8. *d.* 29. *sect.* 2. & *seqq.* item Engel. *in Manuali Paroch. p.* 3. c. 1. §. 2. ubi à *num.* 16. docet posse jus utile decimandi etiam nunc post *Conc. Lateran.* præscribi à laico contra alium laicum, qui illud ante Concilium obtinuerat.

503 3. Etiam ex natura rei præscribi non potest, v. g. à simplici Sacerdote potestas delegata conferendi Ordines, tum enim per præscriptionem fieret propria, cùm è contra semper exigat respectu illius esse delegata.

504 4. Ex dispositione juris nunquam præscribi possunt res pupillorum, *l.* 3. *Cod. de præscript.* 30. *vel* 40. *annorum*: item limites provinciarum, Episcopatuum, parochiatum, si constet aliquando fuisse alios, *cap. Inter memoratos,* 16. *q.* 4. *cap. Super eo, de Parochiis*; aliud est, si id non constet; specialiter tamen permittit *c.* 1. *de præsc.* ut Episcopus post triennium partem alienæ diœcesis, cujus incolas à proprio Episcopo neglectos ad fidem converterit, in præmium suæ diligentiæ, & in pœnam incuriæ alterius Episcopi, suæ diœcesi adjungat, & sic censeatur quasi præscripsisse. Videri potest Barb. *de Jure Eccl. l.* 1. *c.* 20. *à n.* 28. ubi rectè notat, quamvis fines Episcopatus aut Parochiæ nunquam præscribantur tamen posse acquiri jurisdictionem spiritualem in subditos, juxta *c. Ad auree, de præscript.*

505 5. Etiam ex dispositione juris, aut potiùs ex natura rei, præscribi non potest immunitas ab iis, quæ quis ut subditus debet Principi in recognitionem potestatis ipsius & suæ subjectionis, uti sunt tributa, correctio, appellatio ad ipsum; potest tamen subditus præscribere libertatem à gabellis, vectigalibus, contributionibus, quæ pro alia necessitate solvuntur; item à potestate temporali Principis, ut nempe desinat esse ejus subditus, & hæc quidem, cum titulo, spatio 50. annorum; sine titulo, tempore immemoriali: à Papæ tamen potestate spirituali, quæ est juris divini, nemo potest unquam præscribere exemptionem. Videri potest Dicast. *à n.* 175. & 209. qui à *n.* 49. examinat, an ab aliquo præscribi possit potestas imponendi tributa.

506 6. Alia etiam sunt, quæ ex dispositione Juris dicuntur non apta præscribi, quia tempore ordinario non præscribuntur, sed tantum extraordinario, uti cum aliis notat Illſ. *n.*277. talia sunt fundus dotalis, res immobiles minorennium, res furtivæ, &c. de quibus paulò post dicetur. Et ad res nonnisi tempore immemoriali aptas præscribi reducit Castrop. Majoratus, feuda & fideicommissa, saltem in Hispania, sed probabiliter contradicunt Less. Haun. aliique cum Illſ. *à n.*278.

§. 8. Circa possessionem debito tempore continuandam, 507
notanda sunt sequentia: 1. Possessio dicitur à *pedum positione* in aliqua re, vel à *positione sedis* in re, vel à *por*, potens, & *sessio*, quasi cum potestate sessio, Lugo *disp.* 2. *sect.* 4. Sumitur quandoque objectivè pro re possessa, & ita dicimus divitem habere multas possessiones; quandoque formaliter pro hoc, à quo veluti forma aliquis denominatur possidens & res denominatur possessa, & eo modo hic sumitur: neque verò per possessionem intelligi debet sola detentio rei, uti bajulus tenet rem, quam portat, hæc enim à Juristis vocatur asinina possessio, sed detentio habens speciales effectus in jure, de quibus dicetur à *n.*909. soletque ejusmodi possessio in genere duplex distingui, nempe facti & juris; possessio facti est actus possidendi, abstrahendo an justè an injustè, secundùm *l.* 3. §. 5. *ff. de acqu. possess.* Juris, est jus possidendi; sic enim communius sumitur, quamvis aliqui dicant possessionem facti esse possessionem sine jure possidendi, è contra possessionem juris esse possessionem cum jure possidendi.

2. Possessio facti est apprehensio rei corporalis, corporis, 508
animi & juris adminiculo, uti habet communis cum Mol. *t.* 1. *tr.* 2. *d.* 12. Per *apprehensionem*, intellige veram vel fictam; vera est, si apprehēdam pede vel manu; ficta, quæ ex juris dispositione vel consuetudine sufficit, ut quis dicatur apprehendisse. Dicitur autem *rei corporalis*, quia rerum incorporearum, v. g. beneficii, non dicitur propriè sed quasi possessio, eò quòd non per se, sed per aliquid aliud corporeum apprehendatur: fieri autem debet *corporis* adminiculo, quia non sufficit animus habendi: alioquin venans feram, jam possideret; accedere tamen debet etiam *animus* habendi ut suam, alioquin esset nuda detentio, per hoc autem vult ut suam, quòd velit haberi pro domino & de re disponere, ac si esset dominus, quamvis fortè non sit: assistere debet etiam *jus*, non quòd apprehensio illa debeat semper esse justa, sed quòd jus non debeat impedire, ne tali apprehensione corporis & animi habeatur possessio, uti impedit, si laicus velit rem sacram possidere: ideo autem favet etiam injustæ apprehensioni, quia sæpe nescitur, an non sit justa.

3. Ad veram possessionem totius, satis est apprehendi par- 509
tem, *l.* 3. §. 1. *ff. de acqu. possess.* imò in quibusdam acquiritur possessio, apprehendendo, non partem rei, sed aliquid aliud, sic enim possides equum apprehendendo frænum; bona mobilia defuncti apprehensa parte domus in qua sunt, cum animo apprehendendi etiam contenta: si tamen plura non faciant unum, uti si sint plura prædia vicina, requiretur in singulis apprehensio; item requiritur apprehensio per totum, quando capitur possessio in aliqua tantùm ejus parte, uti si velis possidere servitutem viæ per fundum alienum, debes actum exercere per totam illam partem, in qua erit via, Mol. *d.* 13. adducens Jura, & AA.

4. Apprehensio vera requiritur, ut acquiratur possessio re- 510
rum, quæ anteà nullius erant, uti ferarum, thesaurorum, §. 13. *Inst. de rerum div.* Item rerum vi aut clàm possidendarum, v. g. rei depositæ, *l.* 3. §. 18. *ff. de acq. possess.* Item rerum ab aliis possessarum, si horum consensus desit, etiamsi fiat authoritate Judicis. Excipe, nisi vi impedireris ab altero, vel ob justum impedimentum non posses verè apprehendere, tum enim sufficeret apprehendere visu, aut si non posses visu, saltem verbo, Gom. & alii cum Mol. supra, & similem casum ex Jure Canonico affert Haun. *n.*220.

5. Apprehensiones fictæ, per quas prior possessor tradere 511
potest possessionem, fiunt, in primis visu, uti si ex turre etiam distante ostendam arcem, volens alterum ita in possessionem ejus immittere: deinde traditione Scripturæ, quam prior possessor habuit, ex qua constet de titulo & jure: prætereà traditione clavium in præsentia horrei vel alterius rei, in qua res aliæ continentur: Item si prior possessor per quemcumque contractum transtulerit dominium in alterum, reservando sibi usumfructum aut constituendo se conductorem in ea, sive res præsens sit sive absens: Item, si rem meam apud te existentem in te transferam per quemcumque contractum, neque sit alius, qui civiliter eam possideat: Item, si ille, ad quem res per quemcumque contractum translata est, apposuerit custodiam apud illam: Item, si ille, qui rem acquirit, eam cum consensu prioris possessoris signet, seu ei certam notam imprimat: Item, si possessor in publico instrumento dicat se possidere nomine alterius, qui hoc ratum habeat, tum enim possessio dicitur tradi per clausulam *Constituti*, hoc est, per clausulam, quia constituit se possessorē nomine alterius. Denique per solam disposi-

tio-

tionem legis, quæ erit loco apprehensionis, & hæc possessio à Juristis vocatur civilissima.

512 6. Possessiu servitutum, si adsit verus titulus, v. gr. emptionis, acquiritur per usum, quo quis putat se uti jure suo, accedente scientia & patientia ejus, ad quem spectat eam servitutem dare vel impedite; item per solam immissionem in fundum, in quo est servitus, factam à domino, cum animo tradendi possessionem, nisi alius esset possessor fundi, tum enim accedere deberet etiam hujus scientia & patientia. Quòd si alius, quàm legitimus dominus, possideat fundum, tunc ad acquirendam possessionem servitutis vel juris alterius incorporalis in eo satis est usus ejus servitutis vel juris cũ ea persuasione, quòd utens utatur jure suo, accedente simul scientia, & patientia possessoris. Item satis est immissio in fundum per possessorem facta animo concedendi possessionem, licèt in neutro casu adsit scientia aut patientia veri domini. Similiter si quis cum scientia & patientia illius, ad quem spectat possessionem dare vel impedire, utatur jure aliquo, v. g. eligendi aut præsentandi, comparat ejus possessionem, quamvis careat titulo, dummodò faciat credens se uti jure suo: in hoc autem & superioribus casibus non debet ex circumstantiis innotescere, quòd hoc permittatur fieri pro tunc ex gratia, sed debet videri fieri ex jure, Dicast. *lib.2.t.1.d.1. à num.*291. Ut autem hoc innotescat, quandoque sufficiet unus actus, quandoque plures requirentur, quod arbitrio prudentis Judicia est relinquendum, sic enim ut acquiratur possessio juris ad eligendum Episcopum, satis erit Titium Capitularem semel esse admissum: è contra ut acquiratur possessio servitutis ad habendam viam per pratum, non sufficiet semel, nec iterum permisisse transitum, sed longè plures actus requirentur, v.g. ut per annum saltem 30. vicibus transierit: In dubio autem, an talis actio sit facta ex jure an ex gratuita permissione, putant Faber & Dicast. *n.*292. censeri debere factam ex jure. Denique certum est apud omnes, quòd usus immemorialis faciat certam juris possessionem, uti *n.*543. dicetur. Hactenus allata deducit fusè Mol. *d.*14. adductis legibus, & AA.

513 7. Possessio facti, ex parte modi possidendi, alia est justa, alia injusta, uti ante dictum, & injusta, alia est bonæ fidei, si possidens putet se habere jus, & tamen non habeat; alia malæ fidei, si sciat se non habere jus: deinde ex parte tituli alia dicitur colorata, pro qua est titulus aliquis saltem verisimilis, & non apertè nullus; alia non colorata, cujus titulus est apertè nullus. Colorata, pro varietate titulorum subdividitur in varias species, v.g. in possessionem pro empto, pro herede &c. si nempe acquisita sit titulo emptionis vel hæreditatis: potestque eadem res pluribus titulis possideri, uti si possideas ut hæres illius, qui emerat, *l.3.§.4. ff. de acquir. possess.*

514 8. Possessio facti alia est naturalis, alia civilis; naturalis est, qua quis corpore & animo insistit rei, sive justè sive injustè; civilis, qua quis possessionem naturalem adeptus, quamvis actu non corpore, tamen animo, saltem habitualiter insistit rei, *l.6. ff. de acqu. poss.* v.g. Titius possidebat domum, sed relinquens vacuam abiit Romam animo revertendi in illam; interim Cajus ingreditur in eam animo habendi ut suam, hic Cajus acquirit possessionem naturalem, quam Titius amisit, licèt retinuerit civilem, quousque revertens non admittatur iterum ad possessionem naturalem, vel suspicans se non admittendum desinat velle iterũ occupare, & tum Cajus incipiet possidere etiam civiliter. Sola autem civilis possessio dicitur simpliciter possessio, unde intermedio tempore solus Titius erat simpliciter possessor, Cajus tantũ cum addito, naturalis: potest tamen aliquis per se civiliter possidere aliquid, per alium naturaliter, uti dominus per se civiliter possidet prædium, per villicum naturaliter, & tum etiam dicitur perfectè possessor; perfectissimè autẽ, si ipsemet & civiliter & naturaliter possideat, nimirum cum adminiculo animi & juris etiam actu corporeo detinendo rem velut suam. Ex his patet idem posse possideri ab uno naturaliter, ab altero civiliter, *l.3. ff. Uti possidetis*, probatq; pluribus Gaun. *à n.*213. *Nec obstat*, quòd *l.3. §.5. de acquir. poss.* dicatur plures non posse possidere idem in solidum, *nam* lex illa tantùm loquitur de possessione ejusdem generis, & reipsa tantùm negat apud duos posse esse in solidum possessionem naturalẽ.

515 9. Possessio juris in communiore acceptione sumpta, est jus insistendi rei tanquam suæ, non prohibitæ possideri, *Bartol.* aliique communiter. Dicitur *jus*, per quod differt à mera possessione facti quæ abstrahit, an fiat cum, an sine jure. *Insistendi rei*, id est, tenendi rem & utendi remediis juris contra volentem impedire. *Rei tanquam suæ*, id est, nomine proprio, ita ut tenere possit & velit tanquam ad se pertinentem. *Non prohibitæ possideri*, id est, quam nulla lex prohibeat teneri & defendi tanquam suam; quod additur claritatis causâ, nam hoc sufficienter includebatur in Tõ jus, cùm non sit jus ad aliquid lege prohibitum. *Dixi*, in communiore acceptione sumpta, nam si sumatur pro ipsa possessione, quæ postea jure habetur, eò quòd præcesserit possessio facti, rectè ex Molin. *d.*17. definiunt eam Dicast. *num.*62. & Maurus *de Just. q.*172. *insistentia actualis, aut quasi habitualis in re aliqua, proveniens ex apprehensione corporis, animi, & juris adminiculo*; unde possessio facti rectè dicitur causalis, è contra possessio juris est veluti formalis, quia apprehensio rei causat jus ei insistendi, & est via, qua venitur ad justam possessionem, ideoque etiam qui ita apprehendit rem, dicitur capere possessionem, & posteà, si adsit bona fides, resultat jus illam retinendi, si autem absit bona fides, non est propriè jus, sed tantùm quædam potestas detinendi, non positivè firmata, sed tantùm non irritata per leges, estque tantùm quædam possessio habitualis facti, Palav. *de just. num.*114. Quòd si quis per possessionem juris intelligeret possessionem per leges non irritatam, abstrahendo an sit justa an injusta, posset definire, quod sit *potestas insistendi rei tanquam suæ vi interdictorum possessoriorum*, de quibus dicetur *nu.*711. Advertit tamen Platel. *n.*533. possessionem de se injustam, v.g. quam habet fur respectu rei furtivæ, dici posse jus insistendi, non contra dominum sed alios, contra quos jus habet eam tenendi, ne si hi alii rem destruant, ipse patiatur damnum valoris. Porrò hæc possessio juris per hoc distinguitur à dominio, quòd dominium sit potestas absolutè disponendi de re, possessio autem juris tantùm dicat potestatem tenendi rem, & se tuendi contra volentes invadere.

10. Quivis ratione utens potest acquirere possessionem per 516
seipsum vel per alium, quamvis de hoc non sciat, *l.3.§.12. l.4. l.9. ff. & l.1. Cod. de acq. poss.* Ratione non utens etiam potest per alium nomine ipsius agentem, Haun. *à num.*234. Quòd si ille alius non possit sibi sed alteri tantùm acquirere, uti servus tantùm potest domino, quamvis vellet, non acquiret sibi sed domino, *l.15. ff. ibid.* posset tamen, si ita vellet, acquirere alicui tertio, *l.1. §.19. ibid.* Qui autem potest sibi, ut acquirat alteri, debet hoc velle, *ibid.* §.20. sed ut quis, qui non potest sibi, acquirat alteri possessionem, debet hæc esse justa, *Inst. Per quas personas l.24. ff. de acquir. poss.* De emolumentis possessionis, vide Haun. *num.* 201.

11. Possessio amittitur solo animo nõ possidendi: si tamen 517
possidens esset pupillus vel furiosus, requireretur cõsensus tutoris aut curatoris: quòd si quis ideo possessionem dimittat, ut alius habeat, si hic non acquirat, prior retinet, quia inerat conditio, si alter acquirat, *l.34. ff. supra*: debet autem animus externè manifestari, nam licèt *l.3. & l.17.* ibidem dicatur possessionem solo animo amitti, intelligitur, manifestato, uti rectè Suar. Lugo *d.23. num.*59. Dicast. *l.2.t.1. nu.* 72. hinc 18. ibidem dicitur, *Quemadmodum nulla possessio acquiri nisi animo & corpore potest, ita nulla amittitur, nisi in qua utrumque in contrarium actum est*; Ratio est, quia cùm consistat in facto seu intẽtione externa, debet externè supervenire aliquid, ratione cujus dicatur non ampliùs tenere. Deinde si res immobilis absente priore possessore ab alio fuerit naturaliter possessa, & prior iterum volens ingredi possessionẽ repellatur aut urgere desistat, hic amittit possessionem: item si res immobilis à mari vel flumine ad lõgum tempus occupetur, illius possessio amittitur: item si res mobilis ab alio apprehendatur, v. g. à fure, animo possidẽdi, licèt dominus ignoret, amittit possessionem; si tamen quis rem apud se depositam sic furetur, qui deposuit, priùs non amittit possessionem, quàm depositarius eam loco moveat, animo sibi usurpandi: quòd si res mobilis perdatur, licèt à nemine sit occupata, perditur ejus possessio excepto servo, cujus possessio civilis non amittitur, quamvis aufugiat, donec ab alio occupetur vel diu se gerat pro libero, nisi esset captivitate servus: si tamen res alia mobilis adhuc reipsa sit in nostra custodia, sed non occurrat, quia indiget diligentiori inquisitione, v.g. est in quodam angulo domus, ita ut non statim videatur, retinetur possessio. Præterea possessio animaliũ, v.g. bovis, amittitur, quando custodiam nostram evaserunt, & diligenter perquisita non reperiuntur, etiamsi nemo occupaverit: similiter possessio piscium, avium & ferarum, quæ à nobis captæ sunt & fuerunt possessæ, amittitur, quãdo manus & custodiam nostram effugiunt, & suæ libertati sunt redditę, nec habent consuetudinem redeundi, secundùm dicta *n.*264. Pro his omnibus citant leges & AA. Mol. *d.*15. & Haun. *à n.* 245.

12. Non ideò amittitur possessio, quòd quis habens posses- 518
sionem exerceat aliquem actum precariò, v. gr. si petat veniam transeundi per pratum, per quod habet transeundi possessionem, quia non ideo vult se abdicare possessione, sed potest hic & nunc petere veniam ex alio fine, Haun. *num.*225. Similiter possessio, quæ per Cajum capta est pro Titio ignorante, non ideò amittitur, quòd Cajus fortè moriatur, etiam antequam Titius resciat possessionem sibi esse captam, *l.12. Cod. de acquir. poss.* Quòd si Titius per seipsum naturaliter possidens fundum ita discedat ab eo, ut nequidem sit vicinus illi, nec in conspectu habeat, amittit naturalem possessionem & retinet solam civilem; è contra si naturaliter possideat per alium, v.g. per colonum, servum, procuratorem, quamvis hic ita discedat, ut

nec maneat vicinus nec in conspectu habeat, Titius retinet possessionem civilem & naturalem, *l.31.40.44.ff.de acq.possess.* Rationem disparitatis dat Haun. *n.*243. quia si, v.g. colonus ita discedens amitteret naturalem possessionem, cùm civilem non habeat, hoc ipso nihil competeret illi contrà injustum invasorem, adeoque nec interdictum, *unde vi*, de quo dicetur *n.*711. hoc enim favet possessioni saltem civili, ut recuperetur etiam naturalis.

519 §.9. Circa continuationem temporis ad præscribendum requisiti notanda sunt sequentia, 1. Tempus in Jure aliud dicitur *breve*, quod est infra 10. annos; aliud *longum*, quod inter presentes est saltem 10. inter absentes saltem 20. annorum; aliud *longissimum*, quod est saltem 30. annorum.

2. Præsentes in hac materia dicuntur, qui habitant in eodem territorio; absentes, qui in diverso, uti probabilius dicunt Mol. Less. Lug. *num.*67. quamvis Platel. *nu.* 563. dicat secundum jus commune præsentes censeri, qui sunt in eadem provincia, absentes qui in diversa, & ita habetur *l. ult. C. de longi temp. præscript.* docetque etiam Dicast. *n.*227. etiamsi res, inquit, quæ usucapiuntur, sint alibi, uti expressè habetur *l. 12. supra.*

520 3. Tempus *immemoriale* dicitur, cujus nescitur initium, sive, *cujus origo memoriam excesserit*, uti habetur *l. 3. §. Ductus aquæ, Cod. de aqua quotid. & æstiv.* hinc secundum Dicast. *n.*245. Ills. *n.*329. *& alios*, non dicitur tempus immemoriale, si initium possessionis possit cognosci per instrumēta authentica aut ex continua traditione hominum; non obstat tamen, quòd contrarium possessionis possit probari, dummodò hujus, ultimæ possessionis non possit ostendi initium, hinc Nav. Mol. Engel. *n.*11. Laym. *l.3.t.1.c.*8. *n.* 15. Dicast. *n.*246. rectè dicunt non obstare possessioni immemoriali, si constet alium ante annos 200. aut 300. possedisse, dummodo nesciatur initium præsentis possessionis; nesciri autem hoc initium, probatur per testes senes, seu annorum saltem 48. uti volunt *Mol. & Castrop.* quamvis *Vasq. & alii* cum *Dicast.* putent satis esse, si sint majores 40. annis, qui deponant de 40. annis, & dicant se semper vidisse & audivisse rem ita esse, quodque fuerit communis semper opinio & fama de hoc, ita ut non extet memoria contrarii: & quamvis Covar. Mol. Engel. *num.*12. aliique multi dicant ad possessionem immemorialem nō requiri certum numerum annorum, tamen putant requiri plures quàm 100. quia *c. Si diligenti, de præscript.* dicitur, quod centenaria possessio requirat titulum, ex quo videtur colligi, quòd possessio immemorialis, quæ titulum non requirit, postulet plures annos quàm 100. Nihilominus 100. anni habentur veluti tempus immemoriale, quia ordinariè sunt summum vitæ humanæ, ideoque videntur superare hominum memoriam, Lott *de re benef. l.2.q.7.n.*59. ubi notat *n.*62. respectu centenariæ possessionis decem vel undecim menses, qui fortè deficiunt, censeri dies paucissimos, ideoque non obstare tantillum defectum.

521 4. Si certum tempus requiratur ad alias præscriptiones v.g. 10. annorum, putat Sanch. *in Cons. l.2.c.1.d.*28. numerari debere à momento ad momentum, & non tantum à die ad diem inceptum: è contrà Dicast. & Haun. *t.3.n.*266. cum communiore tenent oppositum, probatque *Haun.* ex variis legibus, quarum alias in speciem contrarias explicat: sic autem habetur in Codice *l.7.tit.39. L.7.§.6. In his etiam promissionibus vel legatis vel aliis obligationibus, quæ dationem per singulos annos vel menses aut aliquod singulare tempus continent, tempora memoratarum præscriptionum, non ab exordio talis obligationis, sed ab initio cujusque anni vel mensis vel alterius singularis temporis computari manifestum est.*

522 5. Res præscribendæ sunt, vel mobiles, idest, quæ aut se ipsas movent, uti animalia, aut loco moveri possunt, uti pecuniæ: vel sunt immobiles, ut agri. Ad mobiles reducuntur debita & actiones ex rebus mobilibus competentes, quia accessorium sequitur principale, docetq; *Dicast.* cum aliis multis fructus etiam esse res mobiles, quod cum *Molin. & Sanch.* asserit etiam de fructibus beneficiorum, quia etiamsi ex re immobili proveniant, sunt tamen in se quid mobile. Ad immobiles reducuntur census, annui redditus, ususfructus, beneficia, juspatronatus, servitus &c. item debita & actiones ex rebus immobilibus competentes aliaque jura ad illas spectantia.

523 6. Ad præscriptionem cujuscunque rei requiritur possessio Juris, uti constat ex *Reg. 3. Juris in 6. & l.25. ff. de usucap.* requiritur autem & sufficit sola civilis, hinc si naturaliter possideas rem, quam alius adhuc civiliter possidet, non præscribes, uti habet cōmunis cum Dicast. *n* 172. & Illsū *n.*309 cōtra *Vasq.*

524 7. Ut præscribas, debes rem possidere nomine tuo, hinc non potest feudum præscribi à Vassallo, nec Emphyteusis ab Emphyteuta, etiamsi per 30. aut 40 annos non præstiterint obsequium personale vel reale, uti probabilius docent Silv. Molin. Fill l. ... Bonac. Dicast. *num.*188. Ills. sup. contrà Bart. & alios apud Dianam *par.8.tr.7. R.36.* quia Vassallus & Emphyteuta non possident dominium directum nomine proprio, uti nec Tutor bona pupilli, nec commodatarius, locatarius, depositarius rem commodatam, locatam, depositam, & hæc habentur *l.13. ff. de usucap.*

8. Nemo plus potest præscribere, quàm possideat, uti optimè explicat Dicast. *a num.*183. unde si quis debeat pensionem, v.g. 100. aureorum quot annis, & diu solvat annuatim tantum 60. agnoscat tamen se obligatum aut communiter habeatur pro obligato ad totum, non præscribet immunitatem à solvendo toto. Et universaliter loquendo, immunitas ab actione præstanda non præscribitur, nisi adsit talis possessio, qua quis verbo vel facto negaverit se obligari ad præstandum, nam si agnoscat se obligatum, vel communiter habeatur pro tali, non possidet immunitatem, quamvis actio non exigatur, quia per actus liberos non inducitur præscriptio, uti habet reg. communis juris; hinc Covar. & alii cum Herinx *de Justit. d.4. num.* 188. dicunt, in rebus meræ gratiæ seu facultatis non datur præscriptio: sæpè tamen præsumi potest, quòd alter renunciarit juri suo, si, quando erat opportunitas, non exegerit, aut exegerit ab aliis, & non ab hoc. 525

9. Ad probandam possessionem continuatam, plerumque sufficit ostendere principium possessionis & possessionem pro præsenti, quia tum etiam præsumitur pro tempore intermedio, uti rectè Dicast. *n.*260. & habetur *L.16.C. de probat.* 526

10. Legitima possessio Authoris, idest, illius, qui prius possedit, unitur cum possessione successoris, facitque unum tempus per accessionem, *L. un. Cod. de usucap. transformanda, L. Dolia, §. Eum qui ff. de contrah. empt. l.* 11. *Cod. de præscrip. long. temp. cap. Cùm de benef. 5. de præbend. in 6.* Unde si ad præscribendum requirebantur 10. anni, & antecessor meus bona fide possederit per 6. & ego per 4. annos, jam præscripsi. Vide tamen, quæ dicenda sunt *l.4.n.*685. 527

11. Quia quandoque plus temporis requiritur ad præscribendum contra unam, quàm contra aliam personam, si fiat mutatio personarum, contra quas præscribitur, tempus computari debet respectivè ad utramque illam personam, uti colligitur ex *l.6. ff. de jure fisci*, docentque Authores communiter cum Dicast. *num.*264. hinc si res immobilis, quæ contra privatum præscriberetur 10. annis, transeat ad Ecclesiam, postquam alius jam 5. annis possederat, sicque absolverat mediam præscriptionem, ut jam præscribatur contra Ecclesiam, opus erit aliis 20. annis tanquam altera medietate 40. annorum, qui requiruntur ad præscribendum contra Ecclesiam; ita cum aliis Haun. *num.*302. 528

12. Ad præscriptionem mobilium spectantium ad privatos, requiruntur & sufficiunt cum certo titulo 3. anni, uti habetur §.1. *Inst. de usucap. & l. un. Cod. de usucap. transform.* cōtra jus antiquum requirens tantùm unum annum. Valet hoc etiam de rebus ad Ecclesiam spectantibus, *auth. Quas actiones, Cod. de SS. Eccles. c. Placuit 16. q.* 5. Neque Romana Ecclesia in mobilibus habet speciale privilegium præ aliis, uti tenent Glos. Mol. Laym. Sanch. Castrop. Lug. Haun. *c.5. n.* 271. contra *Silv. Cov. Panor. Felin. Bald. Less. & alios.* Quòd si desit titulus, requiruntur 39. anni, quia hi requiruntur ad præsumptionem tituli, *l. Sicut in rem, l. Si quis emptionis, §. Quid si quis, Cod. de præscript. 30. annorum.* 529

13. Ad præscriptionem immobilium spectantium ad privatos, cum titulo requiruntur inter præsentes 10. anni, inter absentes 20. §.1. *Inst. de usucap. & l. ult. C. de præscript. long. temp.* Si autem dominus fuit partim præsens partim absens, tot anni sunt adjiciendi, quot abfuit, *auth. Quod si quibusdam, Cod. de præscript. long. temp.* ita ut duo anni absentiæ computentur pro uno anno præsentiæ, v.g. si ad præscribendum requirebantur 10. anni, & adfuerit tantùm 4. annis, antequam præscribatur, debet abesse aliis 12. annis, hi enim 12. anni absentiæ sunt veluti 6. anni præsentiæ, & ita de cæteris. 530

14. Res furtiva vel vi possessa, si priùs non redierit ad dominum, vel nisi fur aut rapiens sit factus hæres domini, non præscribitur ordinario tempore, nequidem à mediato possessore bonæ fidei, §. *Furtivè, Inst. de usucap. l. si aliena ff. de usucap.* unde ut præscribatur domino ignorante, requiruntur 30. anni, *Novel.* 119. *c.* 7. Si autem dominus sciat & negligat contestari, sufficiunt 10. inter præsentes & 20. inter absentes, uti habetur *in Cit. Novel.* putatq; probabiliter Lugo *disp.7. n.* 151. ex *l. Sicut in rem, Cod. de præscript. 30. vel 40. annorum*, etiam à fure præscribi per 30. annos, si ei supervenerit bona fides, v.g. quia à Confessario ei dictum est licitè potuisse tunc accipi vel nunc retineri: Per rem autem furtivam hic communiter intelligitur res externa & mobilis injustè accepta; quòd si tantùm injustè retenta esset, aut acquisita dolo malo dante causam contractui, non esset propriè furtiva, uti cum Molin. notant Lugo *num.* 141. & Haun. *num.* 370. adeoque ordinario tempore posset præscribi. Per vi possessa, intelliguntur etiam immobilia. 531

15. Res quæcunque minorennium non præscribuntur nisi 30. annis. 532

16. Ad immobilia Ecclesiæ Romanæ (idest, Ecclesiæ 533

La-

Lateranensis, & Romani Pontificis bona ac patrimonium) requiruntur 100. anni, *auth. Quoad actionem, Cod. de SS. Eccles. cap. Ad audientiam*, 13. *& seqq. de præscript. c. Nemo*, 16. *q. 3. c. 2. de præscript. in 6.* Excipiunt Doctores apud Mol. *d.* 73. *§. ult.* & apud Illf. *n.* 329. bona in pœnam hæresis ad Romanam Ecclesiam devoluta, quæ 40. annis post mortem hæretici præscribuntur, *c. fin. de præscript. in 6.* & idem dicunt aliqui ex *l.* 23. *§. sive itaque, Cod. de Sacros. Eccl.* de omnibus bonis per ultimam voluntatem, donationem, emptionem, fideicommissum translatis ad civitatem vel coronam Regiam, & nondum traditis, uti videri potest apud Haun. *n.* 303.

534 17. Ad immobilia præscribenda contra inferiores Ecclesias, & pia loca requiruntur 40. anni. Contra Ordinem S. Benedicti & S. Salvatoris, 60. anni. Contra Ordinem Cisterciensem S. Bernardi in Germania, teste Haun. *n.* 30. item Mendicantium & cum eis participantium privilegia, 100. anni.

535 18. Bona, quæ Principi ut privato competunt; item bona patrimonialia Clericorum, secundùm omnes præscribuntur uti alia privatorum bona, Bald. Covarr. Mol. Less. Castrop. Illf. *n.* 325. bona autem etiam mobilia fisco sæculari propter delictum addicta & per sententiam Judicis incorporata præscribuntur 40. annis, Bart. Panorm. Silv. Covar. Mol. Lay. Lug. Illf. *n.* 326. ex *l. comperit, Cod. de præscript. 30. annorum, & l. Omnis*, cantum. *Nec obstat §. Res Fisci, Inst. de usucap. nam* tantum vult non præscribi præscriptione ordinaria, de qua ibi agitur, sicuti dum dicitur aliquid non præscribi 100. annis, non negatur præscribi tempore immemoriali. Quòd si fisco necdum sint incorporata, præscribuntur 5. annis, *l. 2. Cod. de Vectig. & Commiss.* Si autem bona, etiam immobilia, vacent per mortem defuncti sine hærede, quamvis sint fisco denunciata, si incorporata non sint, præscribuntur 4. annis.

536 19. Fundus dotalis, res primogenituræ vel fideicommisso alligatæ, legatum rei certæ, bona adventitia filii-familias, non præscribuntur nisi longissimo tempore, ita quidem, ut præscriptio contra filium familias non incipiat currere, nisi quando egreditur patriam potestatem, Lugo *n.* 148.

537 20. Servitutes & jura (quale secundum Trid. *sess. 25. c. 9. de reform.* est jus-patronatus contra Ecclesiam) si habeant actus discontinuos & raros, non præscribuntur nisi tempore immemoriali, Laym. Silv. Less. Haun. *num.* 311. Burgh. *cent. 2. cas.* 16. Putant tamen Lugo *à n.* 75. & Haun. *num.* 305. servitutes continuas vel quasi continuas, v. g. transeundi per agrum alienum, immittendi tignum &c. præscribi 10. annis contra præsentes, 20. contra absentes, probatque ex jure Dicast. *l. 2. t. 1. d. 1. n.* 291. Si autem esset ad utendum raro, v. g. ad aquæductum per singulos menses semel, requirunt aliqui inter præsentes 20. annos. Addit cum aliis Lugo *num.* 90. jus-patronatus Ecclesiæ non liberæ præscribi ab uno patrono contra alium tempore ordinario, quod sufficit ad alias res immobiles contra privatos quia non præscribitur contra Ecclesiam, sed contra alterum patronum, qui nullum habet speciale privilegium, & hoc videtur probabilius contra Dicast. qui requirit 30. annos. De præscriptione circa jus-patronatus dicetur *l. 4. n.* 354.

538 21. Servitus personalis extinguitur per præscriptionem, si quis bona fide, etiam sine titulo, per 20. annos gesserit se ut liberum, uti colligitur ex *L. 2. Cod. de præscrip. longi temp.* servitus autem realis extinguitur per præscriptionem 10. annorum inter præsentes, & 20. inter absentes, uti colligitur ex *L.* 12. ibidem, itemque ex aliis legibus apud Lugo *à n.* 77. tempus autem hoc præscriptionis in servitutibus rusticis incipit currere quando alter incipit non uti jure suo; in urbanis verò, quando bona fide exercuisti primum actum contra jus alterius, uti insinuatum est *n.* 512.

539 22. Debita quæcunque & actiones, quibus illa exigi poterant, regulariter non præscribuntur nisi 30. annis, *L. 3. Cod. de præscript. 30. ann. & l. 1. §. Ad hæc, Cod. de ann. excep.* docentque Mol. Lugo *n.* 80. Castrop. *tr. 32. d. 6. p.* 33. Haun. *n.* 313. Illf. *n.* 333. Notat etiam Less. *l. 2. c. 6. n.* 19. ut præscribam contra debitum vel contra actionem ad debitum, non sufficere, quòd creditor toto tempore non exigat aut non meminerit, sed requiri, ut ego bona fide existimem me nihil debere, quia, v. g. puto condonatum vel solutū esse: vel ut omninò memoria exciderit, alioquin non cēsebor bona fide possidere jus non solvendi: etsi enim creditor me non interpellet, tamen terminus elapsus ipsaque dies interpellat. Quod si actio sit Hypothecaria, sive res à creditore sive à debitore possideatur, requiruntur 40. anni; si tamen possideretur à tertio, præscribi posset eo tempore, quo res præscriberetur, *L. cum notissimi, Cod. de præscrip. 30. annorum*. Similiter contra Ecclesiam & loca pia, ad præscribendum debita & actiones requiruntur 40. anni, ut probat Lugo *num.* 80. quanto autem tempore præscribantur actiones Fisci tam civilis quàm Ecclesiastici, videri potest apud Dicast. *à num.* 229. communiter censentur præscribi, si intrà quinquennium non exigat.

540 23. Actio *redhibitoria*, qua emptor intrà 6. menses rescissa emptione reddere potest rem propter vitium, quod si scivisset, non fuisset empturus, præscribitur intrà 6. menses, uti habetur *l. 19. §. 6. ff. de edilitia edicta*: actio autem, *quanti minoris*, competens intrà annum illi, qui cognito rei vitio empturus quidem fuisset, sed non tanti, præscribitur per annum, uti ex eadem lege docent Haun. *n.* 185. & Onnate *de contract. d.* 10. *num.* 295. notat tamen rectè Platel. *n.* 574. venditorem in conscientia non liberari, si dolosè processerit.

24. Omnis accusatio criminalis, quæ scilicet ordinatur ad 541
punitionem delicti, præscribitur spatio 20. annorum, ita ut sublatum sit jus inquirendi, etiam ratione delicti notorii vel confessati, & nequidem Minoribus vel Fisco conceditur restitutio in integrum; accusatio tamen Apostasiæ & Parricidii perpetuò durat. Addunt Authores Crimen læsæ majestatis, hæresis, assassinii, falsæ monetæ, simoniæ, abortus, suppositi partus aliaque similia, uti eum aliis docent Haun. *nu.* 327. reliquorum criminum minùs enormium, uti adulterii, stupri, incestus, item peculatus, communiter præscribuntur per quinquennium, uti habent Dicast. *n.* 258. & Haun. *à n.* 324. Præterea actio ad pœnam sive civilem sive criminalem pro injuria præcisè, præscribitur per annum, ab eo tempore, quo injuriatus potuit actionem intentare; & habentur hæc in legibus apud Illf. *à num.* 331. potestque etiam videri Lugo *n.* 101. *qui nu.* 102. cum Haun. *num.* 327. notat in his omnibus exceptiones istarum actionum nunquam præscribi, id est, si alter similem actionem intendat tibi, quovis tempore poteris pari jure contra ipsum iterum excipere, quia quæ sunt temporalia ad agendum, sunt perpetua ad excipiendum, uti habet regula communis. Denique actiones civiles ex criminibus vel injuriis descendentes, v. g. pro damno, non hoc ipso præscribuntur, sed indigent tempore illis constituto.

25. Ad præscribendum aut quasi præscribendum contra le- 542
gem civilem, sufficiunt 10. anni; contra canonicam, requiruntur 40. ut habet communior & probabilior, quamvis Sa, Less. Castrop. & Lugo *n.* 94. dicant sufficere etiam 10. eo quòd sit longum tempus. Ut autem præscribatur contra legem, non est opus, ut incipientes contrariam consuetudinem habuerint bonam fidem, uti docent Suar. Bonac. Castrop. Lug. *n.* 96. aliique cum Dian. *p. 8. t. 7. R.* 37. contra Silv. Less. & alios, cùm non sit propriè præscriptio, sed per consuetudinem contrariam tollatur lex secundùm dicta *l. 1. num.* 572. Si tamen simul præscribatur jus aliquod contra Ecclesiam, requiritur bona fides & anni 40. vel 100. si esset Ecclesia Romana aut corona Regni; si autem jus adhuc resisteret, requireretur tempus immemoriale, *cap. 1. de præscriptionibus in 6.*

26. Quamvis res aliqua sit ex dispositione juris, aut etiam 543
ex natura sua non apta præscribi, tamen Mol. *d.* 707. *n.* 8. aliique docent, si fuerit possessio immemorialis, v. g. viæ publicæ, præsumi titulum, & sic censeri acquisitum illius dominium, non quidem vi præscriptionis, sed quia ex possessione illa præsumitur titulus translativus dominii, uti habetur *L. 3. §. Ductus, ff. de aqua quotid.* Itaq; in tali casu præsumitur Principem vel Remp. scivisse & consensisse: unde universaliter tradunt cum communi Tusch. *v. tempus immemoriale, num.* 1. 2. 5. 6. & 41. Laym. *l. 3. t. 1. cap. 8. à num.* 14. Mol. *d.* 75. *n.* 8. Haun. *nu.* 319. Pirh. *l. 3. tit. 4. n.* 14. hoc posse tempus immemoriale, quod potest potestas Principis, ideoq; operari quemcunque titulum; unde infert Dicast. *nu.* 243. quando generalibus verbis dicitur acquiri non posse dominium, nō obstante quacunque præscriptione, per hoc non excludi immemorialem, quæ ob specialem favorem speciali derogatione indiget. Et quamvis notet Dicast. *num.* 181. personam, quæ præscripsisse dicitur, debuisse esse capacem possessionis, cui jura non resistant, hinc quia jura resistunt possessioni, v. g. laici respectu rei sacræ, eum non videri præscribere, quantumcunque diu tenuerit, rectè tamen addit, quando adest tempus immemoriale cum bona fide, prudenter præsumi titulum, ideoque possessorem in utroque foro reddi tutum, donec contrarium innotescat: Et ideo etiam docent Haun. *n.* 357. & Illf. *n.* 275. ex tempore immemoriali nasci præsumptionem Juris, v. g. præsumi concessionem Ecclesiæ ad Jus decimandi, ideoque allegari posse titulum privilegii, uti ex jure probat Lotter. *de re benef. l. 2. qu. 7. n.* 34. notatque etiam Leuren. *p. 2. q. 47. n.* 3. Quòd si constaret non esse datam eam concessionem vel privilegium, tempus immemoriale nō juvaret ob defectum possessionis, cujus, per se loquendo, incapax est laicus; uti dictum est, docentque pluribus Engel. *in Man. Paroch. p. 3. c. 3. §. 2. à n.* 7. ubi etiam ex Juristis notat contra probatum immemoriale tempus posse valere probationes vitiosi initii. Putat etiam cum Felin. Tusch. *n.* 157. contra *Crav.* non sufficere consuetudinem immemorialem in iis, quæ sunt magni præjudicii.

27. Si quis absque simoniaco ingressu, & non intru- 544
sus, per triennium pacificè possederit beneficium Ecclesiasticum cum titulo, præscripsit jus in illo, etiam pro foro conscientiæ, uti pluribus explicabitur *l. 4. num.* 716. ubi etiam *nu.* 694. dicetur de præscriptione fructuum ex beneficiis perceptorum.

§. 10.

545 §.10. Præscriptio dicitur procedere vel currere, si incipiat; vel cœpta pergat; è contra dicitur non procedere vel non currere, si non incipiat, vel cœpta cesset. Si autem ita cesset, ut totum tempus præcedens omnino extinguatur, atque si non præcessisset, tum dicitur interrumpi: è contra si ita cesset ob aliquod impedimentum, ut tamen posteà sublato impedimento tempus subsequens continuetur cum præcedente, tum dicitur dormire, hinc,

546 1. Præscriptio naturaliter interrumpitur, si desinat aliquid ad essentiam illius requisitum, uti si desinat bona fides, vel titulus, vel possessio civilis, vel capacitas personæ; item si res domino rei detur pignori, vel elocetur, vel præcariò concedatur, uti habetur *l.33.§.5.& l.25.ff.de usucap.* tum etiam definit possessio civilis. Quòd si posteà bona fides rediret, *Felin. & alii* dicunt intereà dormire, sed *Covar. Mol.* aliique communiter cum Lugo *nu.*150. & Illſ. *num.*316. consideratis legibus & ratione probabilius dicunt interrumpi, quia lex non favet detentori malæ fidei. Quòd si dubium tantùm superveniat, & adhibeatur requisita diligentia, dubium excludi potest ob possessionem, nec possessio tunc interrumpitur aut dormit, sed pergit currere.

547 2. Præscriptio habens omnia ex natura rei requisita, quandoque interrumpitur civiliter, id est authoritate juris, v.g. præscriptio triennali major, nempe longi temporis cum titulo, vel longissimi temporis sine titulo, interrumpitur per contestationem litis, id est, per litem jam formatam contra possidentem, *l.26.C.de rei vendicatione*; non tamen interrumpitur per solam citationem, uti notat Mol.*d.*76.& Lugo *num.*152.

548 3. Triennalis præscriptio non interrumpitur litis contestatione, sed hac durante currit; si tamen præscribens caderet causa, teneretur restituere, uti statuitur variis legibus apud *Mol. & Lugo suprà*.

549 4. Si possessor absit, vel ob alias causas præscriptio interrumpi non possit per contestationem litis, v.g. quia furiosus est vel nimis potens, *L.2.Cod.de annali exceptione* statuitur, interruptionem fieri posse per libellum supplicem porrectum Principi, aut in hujus defectu, Episcopo, aut in horum defectu per protestationem factam in loco publico, ubi possessor domicilium habet, de qua Tabellio, aut in hujus defectu tres alii, Haun.*num.*339. Illſ.*num.*318.

550 5. Sola citatio interrumpit præscriptiones illas, quæ fiunt cum cognitione juris alieni, v.g. per quas præscribitur immunitas à servitute rustica viæ, quam scio debere alteri, hoc ipso enim quòd alter me citet petatque viam, non silet ampliùs, quod ipsius silentium erat fundamentum meæ præscriptionis.

551 6. Si contestatio litis fieret, non animo prosequendi litem, sed tantùm interrumpendi præscriptionem, aliqui negant, alii affirmant adhuc interrumpi; *Mol.* distinguit, & negat interrumpi, si ex circumstantiis sit vehemens præsumptio, quòd ideo tantùm litem moverit, ut præscriptionem interrumperet, & hoc videtur colligi ex *l.ult.C. de præscript. 30. annorum*; de cætero dicit interrumpi.

552 7. Præscriptio civiliter interrumpitur tantùm respectu actoris, id est, illius, qui litem intentavit, hinc si bona fide possideam rem Titii, & solus Cajus mihi litem super ea moveat, pergo præscribere contra Titium.

553 8. Si actor succumbat, vel pacto aut transactione cesset à lite, censetur præscriptio non fuisse interrupta, & est, ac si lis mota non esset, pactum enim facit, ut quivis in eo jure sit, in quo fuisset sine lite; si tamen bona fide à lite tantisper cesset, quamvis jus iterum instandi tollatur per lapsum triennii, tamen ille, contra quem mota erat lis, nunquam præscribet, nisi ex nunc pergat possidere per annos 40. uti habetur *l.9.C.de præscrip.30.annorum*: si tamen rem bona fide venderet aut aliter transferret in alium, hic novus possessor posset præscribere ordinario tempore, quia sicuti ei non prodest possessio prioris possessoris, sic illius inquietatio ipsi obesse non debet, *l.1. Cod. de præscript. longi temp.*

554 9. Quamvis singulis annis promulgetur Bulla Cœnæ, per quam fertur excommunicatio contra detinentes bona Ecclesiæ Romanæ, non ideo tamen interrumpitur præscriptio illius, qui bona fide talia bona possidet, quia excommunicantur soli possessores malæ fidei, ergo possessores bonæ fidei non inquietantur, Covar. Mol. Lugo *num.*153. Haun. *num.* 343. contra Felin.

555 10. Præscriptio contra quamcunque Ecclesiam dormit, quamdiu Ecclesia caret Prælato; item quamdiu Prælatus vivit, à quo læsa est Ecclesia; item quamdiu Prælatus agere non potest quia excommunicatione, suspensione, captivitate aut alio impedimento tenetur, *c.14.& 15.de præscript. Can.* 10.16. *qu.*3. Et ratio generalis est, quia actore impedito non currit præscriptio, uti ex Jure, Authoribus, & ratione probat Stryck. *de præscript. f. 3. membro 1. Axiom.* 2.

556 11. Dormit præscriptio contra Ecclesiam Romanam, si sedes vacet, vel sit schisma, *cap. 4. de præscript. & cap. Cùm nobis, de rescript.* Similiter contra Imperium, si vacet thronus, uti habent Bart. & Panorm. quod Mol. & Lugo *n.*149. extendunt ad tempus vacantis throni in Regno. Item contra pupillum durante pupilli ætate, Auth. *Nisi triennali, Cod de bonis maternis, & l.3.de præscrip.30.ann.* Addunt *Laym. & Less.* contra filiumfamilias quoad bona adventitia, item contra uxorem quoad fundum dotalem vivente marito, sed citatis legibus probabiliter contradicunt Mol. & Illſ. qui videri potest *à n.*312. Dormit tamen contra quemcunque tempore hostilitatis vel pestis, si ideò cesset judicia, uti pluribus Mol. & Gob. *in Exp.t.2.n.*516. & habetur *cap. Prima actione, 16. q.3. & cap.10. de præscript.* item quandiu alter possessori rem precariò concedit, *L.13.ff. 7.ff. de acqu. possess.*

12. Quidquid sufficit, ut præscriptio cesset ac interrum- 557
patur vel dormiat, etiam sufficit, ne incipiat currere, Mol. *d.*78. è contra non quidquid impedit, ne incipiat currere, impedit, ne continuetur, sic enim non incipit præscriptio bonorum adventitiorum filii, quamdiu filius est sub patria potestate, *l.1.§.ult.C.de ann.except.& l.1. Cod. de bonis maternis*, si tamen præscriptio incepisset, antequam bona spectarent ad talem filium, non cessat nec dormit ex eo, quòd ad hunc pertinere incipiant; & idem est in aliis pluribus casibus, de quibus *Molin.* supra, ubi hactenus allata etiam pluribus legibus firmat fusiusque explicat.

13. Restitutio in integrum, est remedium juris, quo jus 558
vel dominium per præscriptionem amissum recuperatur; conceditur autem, 1. minorennibus per 4. annos post tempus minorennitatis, id est, post completum annum 25. usque ad 29. completum, *l.un.Cod.si adversus usucap.l.ult. Cod.de temporibus in integrum, l.ult.Cod. In quibus causis restit.in integr.* 2. Ecclesiis per 4. annos post expletam præscriptionem, ut cum communi Mol.*d.*80. quod Dicast.*num.*269. Illſ. *num.*319. aliiq; extendunt ad alia loca pia, quamvis præscriptio esset longissimi temporis, *cap.1.& 2. de restit.in integr.* 3. Quandoque etiam majorennibus ad 4. annos, postquam impedimentum cessavit, v.g. si in captivitate, si Reip. aut studiorum causa, si in publica expeditione abfuerint, secundùm prudentiam Judicis vel Principis, *l.1.ff. Ex quibus causis majores*; quamvis *in Inst. tit.de actionibus* §.5. dicatur tantùm intrà annum. Aliæ etiam justæ causæ sufficiunt, uti statim dicetur. 4. Conceditur etiam mulieribus & rudibus secundùm *Rosmer*, quod probabile censent Mol. Less. Castrop. *tr.32.d.1.p.19.§.1.num.* 13. dummodò illi omnes ante completum tempus præscriptionis debito modo non potuerint eam interrumpere. 5. Conceditur etiam conjugibus quoad bona dotalia, quia censentur privilegiata, Pinel. Rebell. Castrop. Illſ. *num.*321. 6. Si ille, contra quem 559
est præscriptum, probet se non interrupisse præscriptionem ideo, quia invincibiliter ignoravit, v.gr. rem suam ab alio possideri, *Covar. Mol. & alii* dicunt illum gaudere beneficio restitutionis in integrum, quia *l.1. Cod. Ex quibus majores*, dicitur, *si qua alia justa mihi causa esse videbitur, in integrum restituam*, ergo etiam sufficit causa invincibilis ignorantiæ: consentit *Andreas Gayll.* si præscriptio non sit longissimi temporis, sed meritò dubitat Dicast.*num.* 170. ideoq; cum *Fachinæo* absolutè negant Haun.*nu.*345. & Illſ. supra hanc esse sufficientem causam, quia alioquin continuæ essent causæ litium, quisque enim dicet se ignorasse, & hoc ipsum videtur innui *l.fin.Cod.de præscript.longi temporis*, ubi dicitur, *Nulla scientia vel ignorantia expectanda, ne altera inextricabilis oriatur occasio*. 7. *Lib.2. feudorum tit.* 4. statuitur, ut do- 560
minus directus fundi possit alienationem sine consensu suo à Vasallo bona fide factam revocare, non obstante præscriptione longi temporis; putat tamen Dicast. *num.*236. non posse post præscriptionem longissimi temporis, & ita habetur in Glossa ibidem.

*Q.*101. *Quid dicendum sit in variis dubiis vel opinioni-* 561
bus circa obligationem aut excusationem ab obligatione restituendi? R. Jam resolvimus, quid tenendum sit in sequentibus dubiis, N.183. in dubio, an res perierit casu an ex culpa conductoris. N.186. an intervenerit culpa gravis. N.205. an in fructibus prævaleat natura vel industria. N.218. an res, quæ perit apud iniquum detentorem, peritura fuisset apud Dominum. N.277. an tributum sit justum. N.278. an Princeps possit tributum imponere. N.462. an Dominus, si sciret debitum, aut si rogaretur, esset illud remissurus. N.346. an causa abstrahendi à Religione sit justa. Possunt addi sequentia:

§.1. Si accipiens rem à Titio, aut primus eam occupans, 562
dubites, an non spectet ad aliquem tertium vel ad aliquos in particulari, teneris pro quantitate dubii restituere, neque enim tibi favet possessio, uti dictũ est *n.* 481. cùm necdum bona fide habueris, ita Mol. & alii cum Dicast. *de Restit. d.5. num.* 205. & 210. Si tamen accepisses à possessore bonæ fidei, & nihilominus dubitasses, sed postmodùm adhibuisses diligentiam, posteà manente dubio posses retinere, secũdùm dicta *n.* 483. quia venisses in locum illius, qui bona fide possedit, possesque ejus juri insistere, Vasq. Mol. Sanch. Castrop. Laym. Dian. *p.4.t.4. R.* 27. Dicast. *n.*207. Petsch. *pag.* 582. Quòd si dubitans accepisti, & fa-

& facta inquisitione dubium manet, an res spectet ad aliquem alium, sed in communi tantùm, & nescias ad quem, *Vasq. & Turr.* putant te posse incipere possessionem bona fide, quia neminem nosti cui faceres injuriam; quod Lugo *d.* 18. *num.* 4. admittit velut probabile, sed Petsch. *p.* 583. meliùs dicit pro quantitate dubii esse restituendum pauperibus, uti n. 94. dictum est de debitis incertis ex delicto.

563 §. 2. Si quis rem à se bona fide possessam probabiliter putet esse alienam, Schild. *de Consc. t.* 2. *n.* 91. dicit teneri restituere, si non habeat opinionem etiam probabilem, quòd sit sua, quia sicuti probabilis opinio sufficit pro excusatione, ita etiam pro obligatione restituendi, & quando deest ratio pro possessore, non potest sibi formare conscientiam, quòd res de jure sit sua, licèt de facto possideat, ergo retinere non potest. Valent. Coninc. & alii cum Sanch. *de Matr. l.* 2. *d.* 4. *n.* 14. dicunt, si post inquisitionem sint majores rationes, quod spectet ad alterum, tum teneri restituere, quia non est æquale dubium, putant autem tum tantùm esse meliorem conditionem possidentis, quando est æquale dubium, Vasq. Tamb. *l.* 1. *c.* 3. §. 7. *V. Restitutio*, Dian. *sup.* Lug. *d.* 17. *n.* 86. & 94. Castrop. *t.* 1. *d.* 3. *p.* 2. *n.* 11. Laym. *l.* 1. *t.* 1. *c.* 5. *n.* 21. Dicast. *à n.* 199. Burgh. *cent.* 1. *cas.* 51. & 84. Rosmer. cum Petsch. *p.* 586. dicunt, quamvis post inquisitionem ipsi probabilius sit, quòd res sit aliena, nihilominus posse retinere, quia titulus possessionis præponderat omnibus aliis rationibus non certò convincentibus, & idem pluribus confirmat Card. *in* 1. *crisi d.* 16. *c.* 8. *a.* 3. & *seqq.* Item *d.* 64. *c.* 3. quia in possessione bonæ fidei est verum ac certum jus, nam possessio definitur à Juristis, jus insistēdi rei non prohibitæ possideri, ergo quamvis circa dominium sit dubium, tamen possidens habet jus certum insistendi rei, donec sit moraliter certus rem non esse suam, & consequenter poterit incipere præscriptionem, & elapso tēpore absolutè retinere. Et propter hanc rationem Sanch. *in Dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 9. mutavit sententiam, tenetque cum posterioribus: Etiam Cardin. Sfrondatus *in Reg. Sacerd. l.* 1. §. 20. *n.* 11. dicit contra possessionem non esse procedendum nisi ex certitudine.

564 §. 3. Si post possessionem bonæ fidei superveniat dubium, & negligas inquirere, ideoq; posteà non possis veritatem comperire, teneberis restituere pro qualitate dubii, quia omissio inquisitionis fuit injuriosa illi, de quo dubitabas, an esset forsan dominus, ergo teneris compensare injuriam secūdùm proportionem spei, quam habere poterat, ut agnosceretur dominus; nec postmodum in te manet bona fides, & possessio desinit tibi favere, ita Mol. Lugo *d.* 17. *n.* 84. Sanch. *l.* 2. *c.* 23. *n.* 183. Illſ. *t.* 4. *d.* 3. *n.* 46. aliique apud Dicast. *n.* 197. Defendunt tamen etiam oppositum velut probabile Rebell. Bonac. Castrop. & Diana *Ref.* 29. quia adhuc favet possessio certa, & post inquisitionem nunc, prout fieri potuit, factam, redire videtur bona fides, quod Lugo *n.* 85. & Tamb. *n.* 6. putant non esse omninò improbabile, quando in genere dubium erat, an res esset aliena, & non dubitabatur de jure alicujus in particulari, secundùm dicta num. 562.

565 §. 4. Si bona fide possederis, & post inquisitionem non potens deponere dubium rem consumpseris, posteà autem compareat dominus, teneberis restituere, saltem ex re accepta, quantum eris factus ditior, potuisti enim consumere, uti communiùs tenent AA. cùm Dicast. *num.* 215. contra Cord. quia quamvis permaneret dubium speculativum, poteras tamē practicè deponere, eò quòd dubio prævaleret possessio, Sanch. *nu.* 187. Rebell. Less. Dian. Tamb. *n.* 10. Rosmer. Petsch. *p.* 584. Hoc ipsum dicunt valdè probabiliter multi cum Laym. *l.* 1. *t.* 1. *c.* 5. *n.* 21. quamvis vendideris, sive enim consumas sive vendas, videtur esse par ratio, cùm pretium succedat loco rei; contradicit tamen cum aliis Lug. *n.* 90. dicitque, si vendas, te debere esse paratum ad restituendum totum pretium domino comparenti, sive inde factus fueris ditior sive non, quia cùm necdum cessasset dubium, tenebaris non impedire, quominus dominus, si compareret, rem suam reciperet, impedis autem, si non sis paratus ejus valorem restituere. Similiter docet Dicast. *n.* 211. citans *Rebell. & Sanch.* quamvis consumpseris, te tamen teneri restituere rem, & fructus perceptos, licèt non sis inde factus ditior, quia jus ita dubium non faciebat tibi potestatem aliquid ex re consequendi, non teneris tamen restituere, quod non percepisti, neque quod casu apud te perit.

566 §. 5. Quando nullus eorum, de quibus dubitatur, an sint domini rei, rem possidet, si dubium est æquale, est æqualiter dividenda; si inæquale, inæqualiter secundùm proportionem dubii. Quòd si dividi non possit, sorte est agendum, aut ex consensu partium res uni est applicanda & aliis aliquid refundendum; Dicast. *n.* 207. Tamb. *n.* 8. & *alii*.

567 §. 6. In dubio, an aliquis possessionem inceperit bona an mala fide, præsumendum est, quòd bona, quia delicta non præsumuntur, Lugo *d.* 18. *num.* 16. Si tamen in aliquo sit actu mala fides, & non sciat, quando inceperit: præsumi debet ab initio fuisse mala, quia *semel malus semper præsumitur esse malus*, secundùm Reg. 8. juris in 6.

§. 7. Qui bona fide rem consumpsit, & cessante bona fide 568 dubitat, an ex illa re sit factus ditior, ad nihil tenetur, quia cùm debeat esse obligatio ex re accepta, tamdiu est possessio pro libertate, donec constet rem alienam esse æquivalenter apud me, Sanch. *n.* 36. Tamb. *n.* 10. Rosmer & Petsch. *p.* 585. Similiter dubius, an debeat restituere plus an minus, tenetur tantùm ad minus, quia possessio est pro illo, & in dubiis minimum est amplectendum, uti ex utroque jure probant Dicast. *n.* 209. & Bardi *de Conf. disc.* 6. *c.* 9. §. 19. etiam dicimus *l.* 1. *num.* 596.

§. 8. Si res ab altero bona fide possideatur, quamvis pro- 569 babiliter aut etiam probabiliùs opineris esse tuam, non potes eam eripere, quia alteri favet certa possessio, ita Suar. Sanch. Dian. Dicast. *n.* 203. Schild. *n.* 89. & *alii* contra J. Sanch. Si tamen certus sis rem esse tuam, nec aliter possis recipere, poteris occultè eripere possessori bonæ fidei, Sanch. & Schil. *nu.* 90. Quòd si putans te teneri ex voto dubiè valido solveris aliquid, non poteris tibi compensare, quamvis postea rescias te potuisse non solvere, quia illi, quibus solvisti jam habent possessionem, & jus probabile favet illis, pro te autem nulla est certitudo, Sanch. & Dicast. *num.* 204.

§. 9. Opinans probabiliter rem ad se spectare, si nequit per 570 judicem, potest pro foro interno eripere possessori malæ fidei, quia nullum huic jus favet neque possessio, sed ex justitia tenetur extradere, ergo eripiendo illi non facio injuriam sed justitiæ cooperor, Schild. suprà.

§. 10. Si quis opinetur probabiliter se restituisse vel solvisse 571 debitum, Schild. *n.* 92. citans Boss. dicit ad nihil teneri, quia sicuti in aliis similibus dubiis juris & facti licitum est sequi opinionem probabilem, ita & in quæstione de restitutione vel solutione facta, & hanc sententiam admittit Tann. 1. 2. *d.* 2. *q.* 6. *dub.* 4. *n.* 49. si uterque dubitet, tam creditor quàm debitor, in quo casu Laym. *n.* 42. Dian. *R.* 32. Tamb. *n.* 1. aliiq; obligant tantùm ad partem pro qualitate dubii: è contra Sanch. Vasq. Rebel. Bardi §. 16. Lug. *d.* 18. *n.* 12. Dicast. *n.* 202. dicunt teneri ad restituendum vel solvendum totum, 1. Quia, uti rectè probat Laym. *n.* 30. factum in dubio non præsumitur. 2. Quia debito certo nō satisfit per solutionem incertam, non enim ponitur æqualitas. 3. Quia ex parte creditoris est certè possessio pro obligatione restitutionis vel solutionis ab altero faciendæ, possessio autem prævalet omni probabilitati in oppositū. 4. Quia talis dubitans vel opinans in foro externo cōdemnaretur, ergo etiam sic fieri debet in interno, quia forū internum non debet recedere à sententia fori externi, nisi appareat falsitas præsumptionis, in qua se fundet externum. Conantur quidem adversarii ad hæc respondere. *Ad* 1. dicūt id valere tantùm de facto negativè dubio, pro quo non est positiva ratio, quòd sit positum, non autem de illo, pro cujus positione habetur prudens judicium. *Ad* 2. Relata est responsio n. 452. *Ad* 3. dicunt, quòd sicuti possessio pro obligatione solutionis est apud creditorem; ita possessio rei solvendæ sit apud debitorem, ergo non apparet, cur debitor in eo casu debeat se spoliare certa possessione rei suæ. *Ad* 4. putant satis esse, quòd probabiliter appareat falsitas. Sed hæc non omnino satisfaciunt, unde in rigore juris videtur præferenda tertia sententia. Circa dubium, an solveris pensiones annuas, Vide dicenda *n.* 1056.

§. 11. Si Titius à Cajo acceperit 100. mutuos, dato Chiro- 572 grapho in testimonium obligationis, utroque autem mortuo hæredes Titii inveniant in libro Titii scriptum, quòd refusi sint illi 100. hæredes autem Caji adhuc repetiant Chirographū Titii, & debitum necdum in libris extinctum, Less. *in Auth. V. Contractus cas.* 8. putat hæredes Titii non teneri solvere, nisi compellantur in judicio; admittit tamen hæredes Caji posse petere in judicio; sed probabilius videtur, vel teneri hęredes Titii, cùm debitū sit certum, solutio autem incerta; vel debere petere compositionem judicio viri prudentis; neutri tamen parti unquam licebit occulta compēsatio, quia pro neutra est jus certū.

§. 12. In dubio, an res tibi commodata, elocata, apud 573 te deposita, perierit tua culpa, Merolla & *alii* dicunt te teneri restituere, quia in dubio debet ille potiùs ferre damnum, qui beneficium accepit, quàm qui contulit: è contra *Lug. d.* 18. *nu.* 14. & *alii* cum Bardi §. 10. & 11 probabiliùs dicunt, spectato jure naturæ te non teneri aliquid restituere, quia in dubio delicta non præsumuntur, & tu es in possessione tuæ innocentiæ. Ad quid autem in tali casu tenearis ratione contractus & legum pro foro externo, dictum est n. 183.

§. 13. In dubio, an sis cooperatus alterius damno, non 574 teneris, quia etiam hic melior est conditio possidentis libertatem & rem suam; ex quo sequitur eum etiam excusari, qui scit quidem se dedisse consilium furti, sed dubitat, an alter reipsa furatus sit: si tamen sciret eum, cui consilium dedit, esse furatum, dubitaret autem, an fur isto consilio efficaciter motus esset ad furtum, an verò ex propria malitia vel aliunde, putant Regin. Less. aliique cum Dian. *p.* 3. *t.* 5. *R.* 84. non teneri restituere, quia adhuc videtur esse possessio pro illo, sed Molin. Sanch. *l.* 1. *c.* 10. *num.* 44. Lugo *d.* 19. *num.* 21. probabiliùs dicunt

T teneri

teneri ad totum, vel saltem, ut aliqui dicunt, ad partem pro qualitate dubii, quia delictum alterius non debet præsumi, ergo nec præsumi debet daturus fuisse damnum, nisi ego promovissem; deinde ex facto secuto est præsumptio pro efficacia consilii, ideoque in foro externo condemnarer ad restitutionem in defectu furis, ergo etiam damnatus sum in interno, cùm non constet veritas contraria præsumptioni juris.

575 §. 14. Si dubium sit, an res aliena, quam quis tenetur restituere, sit materia peccati gravis an levis, peccat graviter, si non restituat, quia sic retinens exponit se periculo continuandi vel inchoandi injuriam gravem, quam non minuet ipsius error, ita Carden. *in 2. crisi d. 23. num.* 116. *Nec obstant* dicta *l. 1. n.* 596. quòd in dubiis minimum sit sequendum, *nam* hic prævalet possessio domini, qui rem suam, uti in se est, jure repetit: aliud esset, si dubitares, an grave an leve damnum intulisses, sic enim satisfaceres compensando leve, secundùm dicta num. 568. quia haberes jus certum rei tuæ, quo non tenereris te exuere propter dubium jus alterius.

576 §. 15. Si dubitetur, quanti res fuisset valitura, an apud furem sit deteriorata, an à domino fuisset servanda ad tempus, quo pluris vel minoris fuisset valitura, *Azor. Rebell. Vasqu. & alii* putant judicandum esse in favorem domini, quia videtur possessio esse pro ipso, sed Lugo *d. 18. num.* 133. Less. *num.* 109. Dicast. *d. 2. n.* 47. Tamb. *nu.* 7. Petsch. *p.* 227. Illsung. *n.* 165. probabiliùs dicunt pro ratione dubii esse restituendum, secundùm judicium prudentum, quia domino nulla favet possessio, cùm necdum extiterit major valor, dubietas autem imminuit æstimationem lucri & damni. *Confirm.* nam si certum esset, dominum fuisse venditurum summo pretio, fur non teneretur nisi ad totum valorem, ergo nunc, quando est dubium, non debet teneri ad totum: hinc etiam quando agitur de compensatione damni emergentis & lucri cessantis, generaliter, dicitur quòd juxta certitudinem vel incertitudinem utriusque taxanda sit restitutio. *Nec obstat*, quòd in dubio inclinandum sit in favorem innocentis, *nam* hoc tantùm verum est, quando est possessio pro innocente, vel quando res dividi non potest, nec utrique parti satisfieri. Addunt rectè *Dian. Less. Lugo, Turr. Tambur. Petsch.* te non teneri credere domino dicenti se rem hoc vel illo tempore fuisse venditurum aut servaturum, nisi accedant aliæ conjecturæ, hinc persistente dubio restituendum erit secundùm proportionem compertæ veritatis aut remanentis dubii. Ex dictis,

577 *Infertur* 1. Quomodo limitanda sit doctrina *De Graffiis, Polanc. Lohn. Gob.* & aliorum, qui dicunt in dubiis hîc Confessarium stare debere pro benigniore parte non restituendi, nam dicimus semper standum esse pro illo, pro quo est possessio. 2. Universaliter concluditur possessorem bonæ fidei teneri restituere rem, & quantum ex ea factus est ditior: possessorem autem malæ fidei teneri compensare omne damnum secutum domino rei.

CAPUT III.

De Contractibus.

578 DUBIUM I.

Quid in genere sit Contractus?

Resp. Est pactum sive consensus duorum, quo scienter, liberè, & legitimè uterque se vicissim, vel minimùm saltem una pars se alteri acceptanti obligat, quocunque signo externo id fiat: ut v. g. in contractu mutui, ex una parte mutuans se obligat non repetere mutuum ante certum tempus, ex altera parte mutuatarius se obligat tunc illud reddere & sic de aliis. In promissione autem vel donatione absoluta, una pars tantùm obligatur post alterius acceptationem. *Unde resolvuntur Casus sequentes:*

I. Si alteri promisisti aut donasti interiùs tantùm; aut si externo signo quidem, alter autem non acceptavit, non fuit contractus, nec obligatis.

II. Invalidus est contractus, si contrahentes sint inhabiles ad contrahendum, vel si jus positivum resistat. V. Less. *l. 2. c. 17. d. 8.*

III. Item si materia contractus sit illicita, ut si sit peccatum; vel illegitima, ut si fur vendat rem alienam.

IV. Item si contractus sit factus vi, dolo, vel errore versante circa rei substantiam; v. g. acetum pro vino, vitrum pro gemma vendidisti.

V. Non est invalidus contractus, (etsi aliquando ob injuriam possit rescindi) si error, vel dolus interveniat circa qualitatem, aut circumstantiam accidentalem; v. g. emisti vinum Mosellanum, putans esse Rhenanum; nisi fortè intentio contrahentis fuerit conditionata, non obligandi se, nisi existente tali qualitate, aut circumstantia: Qualis virtualiter fuisse censeri potest, si error versetur circa circumstantiam valde immutantem objectum, & nimis excederet ejus existimationem, ut notat Laym. *l. 3. t. 4. cap. 5.*

VI. Nec est invalidus contractus, sive onerosus, sive gratuitus, ex metu licèt gravi injustè incusso, cùm adhuc simpliciter sit liber & voluntarius; licèt possit à Judice rescindi, pro arbitrio metum passi. Ita communiter apud Sanch. *d. 8. num.* 4. C. Lugo *disp.* 22. Laym. *cap. 6.*

Excipiuntur tamen aliqui contractus, qui ipso facto sunt irriti (saltem ex jure positivo) si ex metu gravi fiant: talis est, 1. Contractus Matrimonii, etiamsi juramentum accesserit, *ex cap. Cum locum, & c. Veniens, de Sponsal.* 2. Professio religiosa, *ex c. 1. de his, quæ vi metu ve.* 3. In aliis quibuscumque votis. 4. Contractus dotis promissæ vel solutæ, qui in hoc sequitur naturam Matrimonii, qui accessorius est, L. 21. §. 3. *ff. Quod metus causa.* 5. Promissio vel traditio in rebus Ecclesiasticis, Cap. *si quandoque,* 15. *q. 6.* 6. Authoritas tutoris per metum extorta, L. 1. §. *ult. ff. de auct. tutor.* His addunt alii plures, ut promissionem, & donationem gratuitam, renuntiationem beneficii, jurisdictioně per metum extortam. Verùm hi controvertuntur, ut v. Lugo *d. 22. n.* 115. *& seqq.*

VII. Non possunt contrahere, qui bonorum suorum administrationem non habent: quales ferè sunt prodigi, furiosi, filii-familias, uxores, Religiosi, pupilli, Minores; exceptis quibusdam casibus, de quibus v. Less. *d. 8.* & infrà hîc *c. 4. d. 1.*

ADDENDA.

Quæst. 102. *Quomodo dividatur contractus?* Resp. Variè dividi, nam, §. 1. Latissimè sumptus significat conventionem, quam duo vel plures ineunt aut dissolvunt, unde contractus in hac latissima significatione acceptua dividitur in contractum strictè, quasi contractum & distractum: *Contractus* strictè, est conventio facta voluntate propria eorum, qui posteà obligantur, & definitur ab Onnate *de contract. d. 1. num.* 26. pactum obligans ex justitia commutativa. *Quasi contractus* est conventio facta voluntate alterius, qui supplet pro voluntate illius, qui postea obligabitur, uti si tutor contrahat pro pupillo, procurator pro principali suo &c. de quibus habetur in *Instit. tit. De obligationibus, quæ quasi ex contractu. Distractus* est conventio, qua dissolvitur alia obligatio prioris contractus; estque nova conventio; quia ad voluntates, quibus factus erat contractus, debet advenire saltem unius voluntas, per quam dissolvatur contractus. Hic agimus præcipuè de contractu strictè sumpto. 579

580 §. 2. Contractus alius est implicitus, alius explicitus: implicitus est quævis actio habens annexam obligationem justitiæ, uti acceptio officii Tutoris, Judicis, Medici, cui annexa est obligatio curandi negotia, judicandi secundùm leges, adhibendi securiora medicamenta; explicitus, est expressa conventio ex justitia faciendi vel omittendi aliquid.

581 §. 3. Alius est onerosus, alius lucrativus: onerosus est, per quem utrique contrahenti imponitur onus, diciturq; etiam mutuus, reciprocus, respectivus. Lucrativus est, per quem solummodò uni contrahentium imponitur onus, uti est donatio acceptata, quæ solum donatorem obligat ad extradendum, donatario autem nullum imponit onus: soletque poni donatio pro regula contractuum lucrativorum, quia in omni contractu lucrativo est donatio vel quasi donatio; è contrà emptio ponitur pro regula onerosorum, quia in omni contractu oneroso est emptio vel quasi emptio, uti rectè Onnate *d. 24. nn.* 29. *ubi à nu.* 13. fusè probat contractus lucrativos esse strictè contractus, quia verè pariunt obligationem justitiæ commutativæ, quod etiam nudæ promissioni convenit, nam saltem causat exceptionem, quæ est exclusio actionis & quasi actio in foro externo; deinde saltem si vestiatur, causat veram actionem, uti statim dicetur.

582 §. 4. Alius fit in gratiam solius recipientis, uti mutuum; alius in gratiam solius dantis, uti depositum; alius in gratiam utriusque contrahentis; uti emptio.

583 §. 5. Alius dicitur bonæ fidei, alius stricti juris: bonæ fidei est, in quo, si oriatur dubium, judicatur non secundùm verba expressa & ex rigore justitiæ, sed ex æquo & bono secundùm præsumptam mentem contrahentium, quia nempè præsumuntur voluisse hoc, quod homines æqui & boni in eisdem velle solent secundùm leges taliter contrahentium; tales contractus sunt emptio, venditio & alii quos recenset Justinianus *Instit. tit. de actionibus*, & ad hos refertur permutatio; item contractus à Principe initi, juxta Gl. *in l. Princeps, ff. de verb. signif.* Atque de omnibus illis intelligitur Regula Juris, quòd *in contractibus bonæ fidei sit lata interpretatio, in testamentis latior, in privilegiis latissima.*

§. 6. Alius dicitur nudus, qui consistit in nuda conventio- 584
ne seu pacto, uti promissio, emptio, venditio, census, cambium, locatio, conductio, sponsio, ludus, societas, assecuratio, fide-

fidejussio: alius vestitos, qui præter pactum habet aliquid, quo firmatur aut perficitur: potest autem contractus vestiri, quandoque juramento, & hoc omni contractui cōvenit; quandoque certis verbis, uti stipulationes, de quibus dicetur à n. 664. quandoque scriptura, uti emphyteusis, feudum, libellus, superficies, qui fiunt per scriptum instrumentum coram notario, *L. Contractus, Cod. de fide instrum.* quandoque vestiuntur ipsa re, quia ad valorem vel complementum sui, requirunt traditionem rei, uti donatio, permutatio, commodatum, precarium, depositum, pignus, hypotheca. Denique quandoque vestiuntur adhæsione ad alium contractum, qui a nempe adjiciuntur alteri contractui vestito, & de his omnibus agemus posteà, potestque etiam videri Onn. *d.2.s.5.* In hoc autem præcipuè differunt hi contractus, quòd vestiri pariant actionem in foro externo, id est, jus in judicio persequendi hoc, quod sibi debetur, *Instit. tit. de actionibus*: contractus autem nudi communiter gaudent sola exceptione sive potestate se tuendi in possessione per actionem, quæ vocatur, *præscriptis verbis, L. Jurisgentium, §. sed cum nulla, ff. de pactis. Dixi*, communiter, nam in quibusdam locis etiam pariunt pro foro externo actionem, uti cum aliis notat Illſ. *t.4.d.2.n.341.* Potestque videri etiam Onn. *à num.* 143.

585 §.7. Contractus, alius dicitur purus, qui fit absolutè, alius non purus, qui fit sub aliquo modo, v.g. sub conditione, uti in quæstione seq. explicabitur.

586 §.8. Celeberrima divisio contractus est, in nominatum, & innominatum. Nominatus est, qui habet proprium nomen, uti venditio, emptio, depositum. Innominatus, qui non habet proprium nomen, sed venit nomine generali conventionis, pacti, commutationis &c. Possunt autem contractus innominati fieri variis modis, uti, *do, ut des; do, ut facias; facio, ut des; facio, ut facias*; L. *Naturalis, ff. de præscriptis verbis.* Fieri etiam possunt oppositis modis, *do, ut non facias; non facio, ut facias; facio, ut non facias &c.* do munus, ut non exigas debitum; non exigo debitum, ut des munus; non exigo debitum, ut pro me labores: laboro, ut non exigas debitum. Possunt quoq; contractus nominati misceri cum innominatis, do tibi mille & hunc pannum, ut mihi des illam domum, tumque censetor contractus nominatus venditionis, quia ratio pretii superat; è contra si superaret res, quæ non est strictè pretium, censetur innominatus: Si pretium & res videantur æqualia, censebitur partim nominatus, partim innominatus, uti ex Laym. & Tamb. notat Sporer *t.6.c.5. num.6.* Ad cōtractus innominatos ab aliquibus reducitur permutatio ex L.1. *ff. de rer. permut.* nam etiam venit nomine communi, cùm omnis contractus, saltem onerosus, fit quædam permutatio unius juris vel rei cum altera: illuc reducitur etiam promissio, uti docet Onn. *d.2.nu.97.* nam etiam venit nomine communi, cùm in omni contractu sit aliqua promissio: Differentiæ autē inter contractus innominatos & nominatos præcipuè sunt sequentes, de quibus fusè Onn. *s.1.* 1. Quòd nominati, quamvis aliter vestiti non sint, causent actionem in foro externo; sunt enim nomine suo sufficienter vestiti, uti probat Onn *à num.* 148. è contra innominati, si non vestiantur, causant tantùm exceptionem & obligationem naturalem; permutatio tamen etiam causat actionem, quia est contractus vestitus traditione: Similiter donatio sistens in terminis promissionis donandi, quamvis fortè sit contractus nudus & innominatus, tamen parit actionem; similiter promissio dotis & promissio solvendi debitum alienum, quæ omnia ex jure probat Onn. *à num.*149. 2. Nominati plerumque sunt bonæ fidei, innominati autem stricti juris: hinc 3. Nominati habent latam interpretationem, innominati strictam. 4. Nominati non admittunt pœnitentiam, hinc si una pars suum præstitit, potest per actionem in foro externo cogere alteram, ut etiam præstet suum: è contra in innominatis datur pœnitentia, saltem spectato jure civili, L. 36. *ff. de pactis*, & alibi apud Onn. *nu.*107. v.g. si contraxi pretio, ut me comitareris Romam, si ire nolim, possum retinere pretium. Quòd si pretium tradidissem, Lug. *d.*22.*n.*51. dicit me non posse primum resilire aut repetere pretium, quia pactum esset positione rei vestitum, ideoque pareret actionem civilem, posteà tamen *n.* 60. videtur concedere; quòd possit repetere pretium, quia non petit dissolvi contractum, sed reddi pretiū, quod non debebat, nisi posita conditione viæ. *Dixi*, spectato jure civili, nam Bald. Mol. Onn. *n.*109. Lug. *n.*55. Dicast. *l.2.t.3. n.*48. aliique multi contra Rebell. dicunt libertatem illam resiliendi esse sublatam per jus Canonicum, tanquam contrariam obligationi secūdum legem naturæ consequenti ad contractum, unde dicendum est posse resilire tantùm de jure civili permissivo, quatenus lex non dat actionē, nec cogit implere, licèt positivè non approbet, nec illam fidei fractionem faciat licitam; rectè tamen notat Dicast. *n.* 53. in contractibus, qui scriptura perficiuntur, contrahentes non cēseri communiter velle se obligare, donec scriptura sit facta & subscripta, uti statuitur L. *Contractus*, 17. *Cod. de fide instrum.*

5. Metus dans causam contractui potest annullare nominatum ipso facto, saltem quandoque, uti n.837. dicetur: è contra innominatus venit tantùm annullādus per exceptionem, uti habetur passim in *ff. & Cod. Quod metus causa.* 6. Nominati habent actionem nominatam, v. g. actionem ex empto, ex vendito; locati, conducti, &c. innominati, licèt illis, quando vestiuntur, competat actio, hæc tamen generali nomine dicitur, *actio præscriptis verbis, ff. tot. tit. de præscriptis verbis.*

587 Q.103. *Quid notandum sit circa modos, quibus fiunt contractus: itemque circa obligationem consequentem ex illis?* Resp. Universaliter loquendo, contractus censentur fieri eo modo, quem requirunt leges & consuetudo loci, in quo fiunt, uti innuitur L. *Quod si nolis*, 31. §. *Quia assidua*, 20. *ff. de ædilitio edicto*, & docent omnes communiter cum Molin. Sanch. Lug. *d.22.n.358.* Dicast. *l.2.t.3.d.1.n.480.* Circa speciales autem modos, quibus fieri possunt, & obligationem eis respondentem, notanda sunt sequentia:

588 §.1. Contractus aliquando fit absolutè sine ulla qualitate adjecta, & dicitur purus; aliquando fit aliqua qualitate adjecta, nempe sub aliquo modo vel conditione; hæc autem est distinctio inter modum & conditionem, quòd per modum intelligatur limitatio apposita, quæ non suspendit contractum, sed tantùm addit aliquid pro onere vel favore unius è contrahentibus; per conditionem autem strictè dictam intelligatur circumstantia, per quam contractus suspenditur, donec illa impleatur, & quamvis conditio fortè existat, uti si dicam, emo equum, si sit trium annorum, tamen non est obligatio standi contractu, priusquam de existentia conditionis constet. *Dixi*, per conditionem strictè dictam, nam conditiones aliæ sunt suspensivæ, aliæ resolutivæ; suspensivæ sunt, quas ita intendunt contrahentes, ut nolint esse contractum, saltem absolutè, nisi conditiones existant, ideoque in jure dicuntur conditiones ante contractum, & ab his contractus dicitur propriè conditionalis: sunt tamen adhuc duplices, nam aliquæ afficiunt contractum ipsum, & suspendunt, ne existat nequidem conditionatè, uti si dicam, contraham tecum, si pater moriatur; aliæ tantùm afficiunt executionem, & suspendunt obligationem absolutam, interim relinquunt contractum conditionatum, uti, obligo me ad dandum, si pater per annum supervivat. Resolutivæ sunt, quas ita intendunt contrahentes, ut velint ex nunc valere cōtractum, simul tamen velint illa servari, ita ut si non serventur, velint contractum resolvi seu nullum fieri, ideoque dicuntur conditiones post contractum, uti, dono mille, si inde ædifices templum: sed talis conditio potiùs est modus, & talis contractus potiùs dicendus est modalis, quàm conditionalis. Ad dignoscendum autem an conditio absoluta sit suspensiva an resolutiva vel non, dat varias regulas Onn. *d.14. à num.*8. Vide Sanch. *in Dec. lib.7. cap.5. num.*59.

589 §.2. Modalis contractus est, vel in diem, uti vendo equum, sed post annum prius tradendum: vel causalis, uti dono equum, quia es nepos meus; dono mille, ut ædifices templum: vel demonstrativus, uti vendo ex equis meis album: vel disjunctivus seu alternativus, uti dono equum vel bovem: vel conjunctivus, uti dono equum & bovem; vel pœnalis, ut faciam, aut pendam 100. aureos.

590 §.3. Contractus purus statim obligat ex nunc pro nunc, *quoties enim in obligationibus dies non ponitur, præsenti die debetur, nisi locus adjectus spatium temporis inducat*, L. 41. *ff. de verb. oblig. & Reg.* 14. *ff. de Reg. Juris*, quod juristæ solent his verbis significare, quòd in contractu puro dies statim cedat & statim veniat, uti habetur L.213. *ff. de verb. signif.* nam cedere diem significat adesse diem, quo obligatio incipit; venire autem diem significat adesse diem, quo facienda est executio contractus, v.g. quo solvendum est, hinc si aliquis purè contraxerit, hoc ipso cessit & venit dies; si contraxerit in diem, cessit dies, sed nondum venit; si contraxerit sub conditione, neque cessit neque venit dies: quando tamen dicitur statim solvendum esse, intelligi debet moraliter, nam spatium permittitur ad minimùm 10. dierum, si solvenda sit pecunia, uti cum communi Onn. *d.12. num.23. ubi à n.*38. multa disputat de tempore per contractum statuto: notatque Illſ. *t.4.d.2.n.*363. plerumque remitti arbitrio Judicis considerata qualitate debiti & debitoris aliisque circumstantiis, uti habetur *L. Quod dicimus, ff. de solutionibus, & §. fin. Instit. de inutil. stipul.* Præsumitur autem creditor consentire dilationi, si, quando postulare posset, spontè taceat.

591 §.4. Si apponatur modus vel conditio repugnans contractui, contractus est irritus, uti, dono tibi 1000. ut illis mihi emas domum; duco te in uxorem, si sequenti anno solvi possim à vinculo; nam iste modus repugnat donationi, quæ debet transferre dominium in commodum donatarii, ideoque erit tantùm contractus mandati; illa autem conditio repugnat essentiæ Matrimonii, quod est vinculum ex natura sua perpetuum. Quòd si eidem contractui inserantur modi vel cōditiones quasi oppositæ, quæ non videantur conciliari posse,

oportet consideratis omnibus judicare secundum præsumptionem, quænam voluntas prævaluerit, censetur autem contrahens semper magis voluisse pro se vel pro conjunctis, quàm pro extraneis contrahere, Lugo *nu.*347. Quòd si addatur unicus modus, sed impossibilis, v.gr. dono equum, ut illo hodie sis Romæ, contractus valet, quia modus non suspendit contractum, ergo valet ante positionem modi; posteà autem non potest poni modus, ergo nec est obligatio ponendi, sed censetur non appositus, Molin.*d.*208. Sanch.*de matr.l.*5.*d.*19. Onn. *d.*14.*num.*26. Dicast.*num.*185. valetque idem, si modus, qui apponitur, sit turpis, uti dono gladium, ut illo occidas meum hostem, modi enim illi adveniunt contractui jam perfecto & valido: hæc tamen intellige, nisi voluntas contrahentis esset restricta ad illos modos tanquam ad causas finales vel conditiones, uti paulò post dicetur.

592 §.5. Causa, à qua contractus dicitur causalis, vel est motiva seu finalis, vel tantùm impulsiva: motiva est, ob quam ponitur, & sine qua hic & nunc non poneretur consensus voluntatis, ideoque si hæc non subsistat, contractus est nullus: impulsiva est, quæ de se non erat hic & nunc sufficiens ad obtinendum consensum, attamen voluntatem aliunde motam magis impellebat, & licèt hæc non subsistat, adhuc valet contractus. An autem causa, quæ additur contractui, fuerit motiva an impulsiva, sciet solus contrahens; leges autem decernentes aliqua circa hæc, sunt tantùm præsumptivæ, & in foro interno cedunt veritati, Nav. Sanch. aliique cum Onn.*n.*38. potestque etiam videri Dicast. *à nu.*188. Generalis regula est, quòd in dubio, an causa apposita fuerit motiva an tantùm impulsiva, censeri debeat fuisse tantùm impulsiva, quia standum est pro valore actus, & omnis dispositio interpretanda est potius ut valeat, quàm ut pereat, Menoch.*de præsumpt.lib.*6.*præsumpt.*4. Tuschus *v. Præsumptio concl.* 620. Addit Dicast. *à n.* 195. in dubio etiam præsumi causam fuisse tantùm impulsivam, quando mens disponentis respiciebat favorem vel commodum illius solius, pro quo disponebat, hinc plerumque valere dispositionem factam pro Monasterio sub aliquo onere, quamvis Monasterium onus non impleat; item valere donationem factam Titio, ut emat vestem, quamvis vestem non emat &c. Ex simili præsumptione dicitur §. *Longè*, 31. *Instit. de legatis*, item L. *Demonstratio falsa, ff. de condit. & demonstr.* & L. *Si sic*, 75. *ff. de legatis & fideicom.* si Testator disposuerit ex causa falsa, legatum valere, quia præsumitur tantùm fuisse impulsiva, uti si Cajus dicat, se Titio legare aliquid, quia negotia ejus bene gessit, legatum valet, quamvis Titius negotia Caji nunquam gessisset; addunt tamen leges, aliud esse dicendum, si legasset cum conditione, si gesserit. Notat etiam rectè Molin.*d.*209. quamvis aliæ causæ adsint, quas si disponens scivisset, non ita disposuisset, non ideo invalidari dispositionem, quia hoc non attento disponit nunc secundùm causas cognitas, & idem est, quamvis non ita disposuisset, si scivisset causam impulsivam esse falsam, non enim ideo defecit præsens consensus.

593 §.6. Demonstratio falsa non irritat dispositiones ultimæ voluntatis, nec contractus gratuitos, hinc si dicam, lego tibi hanc catenam inauratam, hunc agrum, qui est 100. jugerum, quamvis catena foret aurea, aut ager 200. jugerum, valerent dispositiones, præsumitur enim non voluisse consensum suum ad hæc alligare, cùm rem ipsam designaret, & ita habetur L. *Falsa* 33. & L. *Quibus diebus*, §. *Qui dotalem*, *ff. de condit. & demonst.* docentq; Juristæ & Theologi communiter cum Onn.*n.* 65. aliud est, si contractus esset onerosus, tum enim error transiret ad substantiam ob notabilem inæqualitatem pretii.

594 §.7. Ordinariè loquendo in alternativis electio est debitoris, & satisfacit, si alterutram partem impleat, *Reg.*70. *de Reg. juris in* 6. quia jura in dubio favent reis tanquā pressis obligatione, & reipsa præsumitur esse talis voluntas contrahentium, unde si sic dicatur, solve 100. vel 80. debentur tantùm 80. quia in dubiis minus est sequendum. Si tamen contractus dirigatur ad creditorem, aut colligatur esse factus in favorem ejus, optio ad hunc spectabit, uti si testator dixerit, lego Titio domum vel agrum, hæres tenetur dare, quod Titius prælegerit, jus enim disponit, ut favores amplientur, quæ omnia etiam multis legibus probat Onn.*à n.*80. Quòd si deficiat una pars disjunctionis, manet obligatio determinatè ad alteram; L.16. & 63. *ff. de verb. oblig.* Similiter si ille, qui jus habet eligendi, alterutrum elegerit, non potest variare, L. *Si is cui*, 19. *ff. de legatis* 2.

595 §.8. Circa contractus copulativos notandum, quòd omnes dispositiones pluralis numeri ad minùs debeant impleri in duobus, hinc si contractum sit, ut unus solvat alteri aliquot aureos, ad minus solvere debet duos, Tusch. *v. Copulativa*, *concl.*1035.*num.*2. Quòd si dispositio habeat, lego Cajo, Titio & Sempronio 100. aureos, dubium est, an singulis distributivè debeantur 100. ita ut hæres solvere debeat ter centenos, an tantùm 100. dividendos inter illos tres. Simile dubium est, si dicatur, ego, Titius & Cajus emimus à te 100. oves, nescitur enim, an singuli seorsim emant 100. an simul, pro quibus ambiguitatibus tollendis, si aliunde non possit haberi certitudo vel prudens conjectura, procedendum est secundùm has regulas; in dubiis minimum est sequendum; in dubiis est magis reo quàm actori favendum; item magis debitori quàm creditori, ratio est, quia leges miserantur vicem illorum, qui obligatione premuntur.

§.9. Contractus conditionalis communiter effertur per 596 unam ex eis particulis, *si*, *nisi*, *si non*, *sine hoc*, *casu quo*, *cùm*, *dummodò*, *nec aliàs*, *nec aliter*, *quando*, &c. item per Ablativum absolutè positum, v.g. mortua conjuge Titius sit hæres &c. quamdiu autem non impletur conditio, quamvis non possit revocari talis dispositio, sed expectari debeat tempus conditionis ponendæ, sitque ad hoc non conditionalis sed absoluta obligatio, ita Auth. communiter tenent cum Lugo *n.*383. Dicast.*n.*233. Onn.*d.*13.*n.*174. tamen ante conditionem impletam contractus simpliciter non est, sed ad minimum suspenditur, & sicuti est obligatio sub conditione, ita etiam contractus, uti habetur §. *Sub conditione*, *Instit. de verb. oblig.* Notatque Illsf.*t.*4 *d.*2.*nu.*367. ut obliget contractus, conditionem impleri debere in specifica forma, & non sufficere, ut æquivalenter impleatur, secundum L. *Qui hæredi*, & L. *Mevius*, *ff. de condit. & demonstr.*

§.10. Si conditio sit necessaria, vel cognoscatur certò 597 eventura, uti, dono, si sol cras orietur, si Antichristus nascetur, non suspendit contractum, sed præsumitur frustra adjecta, nisi contrahens dubitasset de eventu, uti tenent omnes cum Lugo *n.*336. & Dicast.*à n.*215. ex L. *Si pupillus*, 9. §.1. *ff. de novat.* L. *Impossibilis* 7. *ff. de verb. oblig.* L. *In illa stipul. si Kalendis ff. ibidem*, §. *Conditiones*, *Inst. eod. tit.*

§.11. Si conditio sit impossibilis, id est, talis, cui natura 598 impedimento est, quominus existat, uti, do equum, si sol cras non oriatur, contractus est nullus, §. *Impossibilis* 11. *instit. de inutil. stipul.* L. *Non solum*, 31. *ff. de oblig. & act.* l.7.30. & 97. *ff. de verb. oblig.* ratio est, quia voluntas non potest efficaciter tendere in obligationem sub conditione quæ apprehenditur esse impossibilis; Quando autem dicitur, quòd conditio impossibilis, si non sit contra substantiam contractus, habeatur pro nō adjecta, hoc tantùm valet de dispositionibus, in quibus jus positivum expressè ita statuit, uti circa Matrimonia Cap. ult. *de condit. apposit.* & circa omnes ultimas voluntates, L. *Si Mevia*, 45. *ff. de hæred. instit.* L. *si quis* 6. *ff. de condit. institutionum*, de quibus intelligitur Lex 1. ibidem, ubi Ulp. ait, *sub impossibili conditione factam institutionem placet non vitiari*; quod extendit Onn. *num.*134. etiam ad professionem religiosam.

§.12. Si conditio sit turpis, id est, inducens ad pecca- 599 tum, Jus plurimis locis apud Onn.*nu.*132. reddit contractum irritum; intellige, quando conditio intenditur, nam sicuti possum vovere confiteri statim, si iterum peccavero, ita possum hoc per contractum promittere alteri; item possum sic contrahere, si fur te spoliaverit, compensabo damnum &c. ideo autem contractus est irritus, si intendatur conditio turpis, quia non potest esse obligatio ad aliquid illicitum. Jura autem extenduntur ad cōditiones etiam tantùm civiliter & politicè turpes, uti, si manseris innupta, si non feceris vel si revocaveris testamentum, hæ enim conditiones in foro civili dicuntur esse contra bonos mores; uti & illa, si parens fuerit mortuus, quia continet votum captandæ mortis, uti patet ex *ff. tit. Ad Senatus-Consf. Maced.* Jus tamen Canonicum & Civile statuit, ut conditiones turpes adjectæ Matrimonio vel ultimis voluntatibus, censeantur non adjectæ, ideoque valeant Matrimonium & ejusmodi dispositiones mortis causa; uti & professio religiosa; quod ita intelligendum est, non quòd leges suppleant consensum, hoc enim *num.*609. & 614. dicemus esse impossibile, sed quod vel præsumant tales conditiones his dispositionibus seriò non adjici, eò quòd rigidè prohibeantur adjici ob gravissima incommoda inde oritura, uti notat Lugo *n.*343. vel quòd irritent talem voluntatem adjiciendi, & approbent solam voluntatem principalem se obligandi; quod saltem valere potest in dispositionibus mortis causa; vel quòd præsumant disponentem putasse esse possibilem, & sic fuisse cōstitutum, ut si scivisset impossibilem, non adjecisset, eò quòd vellet contrahere secundùm leges, ideoque hanc voluntatem principalem prævalere: de quibus videri possunt plura apud Haun. *To.*8.*c.*4.*contr.*2. Sanch. *de Matr. lib.* 5.*d.*3. Lugo *à num.* 340. Onn. *à n.*135. & specialiter iterum *à n.* 348.

§.13. Si quis pro puella sic disponat: hoc tibi relinquo, 600 si nupseris, valet contractus, si Religionē ingrediatur, quia Religio æquivalet aliis nuptiis, neque debuit excludi, alioquin fuisset cōditio turpis, quod non præsumitur, uti ex jure probat Dicast.*n.*230. docentque etiam cum aliis plurimis Barb. *de Off. Episc. alleg.*83.*n.*27. Beja *p.*1.*cas.*44. Onn. *à n.* 170. aliique cum Delbene *de Imm. Eccl. c.*8. *d.*21. *s.*2. Addit Dicast. *num.*193. valere, quamvis non nubat sed maneat cœlebs, quia censetur voluisse, ut posset nubere, si vellet, sed quoad hoc judicari debet ex circumstantiis. Quòd si addidisset: si nubas meo consan-

gui-

guineo, rectè dicit cum Delb. *f.* 4. *n.* 2. & aliis non valere, si non nubat, tum enim nuptiæ cum consanguineo fuissent causa motiva. Quòd si dixerit, si non nubat, valet dispositio, si erat vidua, non enim cēsetur turpe, si vidua iterùm non nubat, unde si nubat, non gaudebit dispositione; si autem nunquam nupserat, conditio illa, si non nubat, in jure est turpis, & cùm impediat Matrimonium, censetur non apposita, secundùm ante dicta, unde valet contractus, & ipsa gaudet dispositione, quamvis nubat, quæ omnia citatis legibus probat Dicast. *n.* 229. Quòd si relinquantur 200. aurei, si nubat, & centum, si ingrediatur Religionē, de hoc dicetur *à n.* 1540. Plura de ejusmodi conditionibus hæreditati vel legato adjectis, vide apud Delb. *sect.* 4. *& seq.*

601 §. 14. Si conditio sit negativa, uti dono Titio villam, si non iverit Romam, distingui debet, nam si sit dispositio per ultimam voluntatem, *Auth. cui relictum, Cod. de indicta viduitate: L. Mutiane* 7. & *L. Heres meus* 79. *ff. de condit. & demonstr.* statuitur, ut statim valeat, atque si impleta esset conditio, attamen præstita cautione de restituendis omnibus, si conditio non observetur; & idem rectè censet Illſ. *n.* 367. de aliis contractibus circa res, quæ ad hæredes non transferuntur, ne talis dispositio sit inutilis: è contrà si sit dispositio non ultimę voluntatis, expectanda est mors ejus, qui impleturus est conditionem, qua posita hæredes ejus rem obtinebunt, uti cum communi Onn. *n.* 158. Lugo *n.* 376. & colligitur ex *§. Sub condit.* 4. *& §. Si quis Instit. de verb. oblig.* Posset tamen etiam mens disponentis esse, ut tamdiu habeat, quamdiu v.g. non ibit Romam, quod aliunde debebit colligi.

602 §. 15. Si ille, qui conditionem debuit implere, nescivit eam fuisse appositam, & juret se impleturum fuisse, si scivisset, habetur pro impleta, ut cum aliis docent Tusch. *v. conditio. concl.* 581. *n.* 7. & Onn. *n.* 159. qui cum Mol. Sa, Rebell. & Dicast. *nn.* 194. idem dicunt, si conditio impleri non possit & sit dispositio ultimæ voluntatis aut alius contractus gratuitus, sic enim piè interpretamur mentem disponentis: atque idem est, si sit contractus ultimę voluntatis vel gratuitus & per tertium stet, quominus impleatur conditio, uti habet Onn. *n.* 163. & iterum *d.* 14. *n.* 87. aliud tamen censet Onn. *d.* 13. *nu.* 162. in contractibus onerosis, in quibus quisque suum commodum quærit, hinc conditione quomodocumque deficiente censetur nolle obligationem contractus.

603 §. 16. Si Titio promiseras villam sub conditione, & posteà eandem promittas Cajo sub alia conditione, quæ prius impleatur, spectato jure naturæ dicit Dicast. *num.* 236. primam promissionem prævalere, quamvis enim posterior prius purificetur, tamen non tollitur jus prioris antecedenter acquisitum, potestque adhuc impleri prior conditio, ergo non ideo prior contractus desinit.

604 §. 17. Si Titius Cajo legarit aliquid, ea lege, ut castè vivat, & Cajus vel semel etiam occultè fornicetur, Sanch. *de Matr. l.* 7. *d.* 91. *n.* 4. dicit teneri in cōscientia reddere hæredibus, quia deficiente conditione deficit voluntas Testatoris: sed inquirendū est in hanc voluntatē, quæ potuit esse, ut ita viveret, ne pro non casto haberetur, unde putat Lugo *n.* 414. si maneat occultum, non ideo privandum, quia non præsumitur, quod Testator voluerit obligare ad se prodendum, quod nimis difficile esset, & idem in simili casu docet Mol. *d.* 614. *n.* 4. Hine docet etiā Delbene *f.* 8. si quid sit relictum pro virgine, posse habere illam, quæ corrupta est & habetur pro virgine. Addit *f.* 22. si conditio fuerit, *si castè vixerit*, satis esse, si per decennium castè vixerit, quamvis posteà fornicetur. An autem obligatio ex contractu conditionali transeat ad hæredes creditoris, & maneat contra hæredes debitoris, si post mortem ejus impleatur conditio, videri possunt Lugo *à n.* 376. Dicast. *à n.* 237. Illſ. *n.* 366.

605 §. 18. Contractus conditionales, qui solo consensu perficiuntur, uti emptio, promissio, fiunt absoluti adveniente conditione, quamvis consensus interim fortè revocetur, *L. Hæc venditio* 7. *ff. de contrah. empt.* patetque à simili in voto conditionali, quod fit absolutum & obligat adveniente conditione, licèt interim revocetur consensus: Matrimonium tamen factum sub conditione, non tenet adveniente conditione, si revocatus sit consensus, uti omnes tenent cum Sanch. *de matrim. lib.* 5. *d.* 8. Et idem videtur dicendum de aliis contractibus, qui traditione perfici debent, Dicast. *n.* 352. Lugo *n.* 385. quia nempè requirunt traditionem, quæ sine consensu nulla est; probabilius tamen videtur cum *Sanch. Lugo Dicast.* aliisque plurimis omnes contractus conditionatos, etiam matrimonialem, fieri absolutos & perfici sine novo consensu, si conditio adveniat, & consensus prior revocatus non sit, sic enim Matrimonium perficitur inter absentes, quando unus consensit sub conditione, si alter ejus Procuratori suum consensum vicissim manifestaret, in hoc enim & aliis contractibus sufficit consensus virtualiter perseverans, ex vi cujus posteà fiat traditio, & de his plura videri possunt apud AA. citat. Notat tamen Lugo *de Sacr. d.* 8. *n.* 98. si primus consensus fuisset nullus, v.g. quia positus erat, cùm adesset impedimentum dirimens, quamvis positus fuisset sub conditione, si dispensetur, posteà non valere pro Matrimonio, nisi renovetur, quia ab initio erat nullus, ergo nequidem habitualiter perdurare poterat; sed contradicit Dicast. *de Sacr. d.* 3. *à n.* 137. quamvis enim fuerit nullus pro tempore inhabilitatis, tamen non fuit nullus pro tempore habili. Videri potest Illſ. *num.* 368.

§. 19. Pœna potest apponi ex consensu contrahentiū, quę 606 ideo dicitur conventionalis, & solvi debet ab illo, qui culpabiliter non servat contractum, uti cum communi Lugo *de Justit. disp.* 22. *sect.* 15. videndum tamen, ne addatur mutuo, & sic pallientur usuræ, de quo dicetur *n.* 897. deinde ut sit moderata, uti rectè Bonac. & Onn. *d.* 6. *num.* 121. Præterea secundùm multos AA. apponi non potest contractui sponsalium, licèt permittantur arrhæ, sed de hoc dicetur *l.* 6. De arrhis tamen circa alios contractus statuitur *L. Contractus* 17. *C. de fide instrum.* ut qui arrham dat, eam amittat, si contractu stare nolit; qui verò accipit, duplum solvat, si resiliat, nempè reddat, quod accepit, & tantumdem adjiciat: notatque Lugo *d.* 26. *n.* 10. arrhas communiter dari ad roborandam obligationem, ita ut non sit liberum recedere jactura arrhæ, nisi alia sit consuetudo. Quòd si imponatur pœna propter moram, non poterit ordinariè esse pœna notabilis, si fiat mora tantùm unius vel alterius diei: addunt Less. *lib.* 2. *cap.* 20. *num.* 134. & Lugo *num.* 399. etiam unius septimanæ, nisi aliud postularet qualitas negotii, indigentia alterius contrahentis, vel mos patriæ; videtur probabilius, quòd ad incurrendum debitum pœnæ conventionalis pro foro conscientiæ non prærequiratur sententia Judicis, uti cum communiore Less. *num.* 135. Lugo *num.* 406. Onn. *num.* 126. contra multos alios. Quòd si imposita esset ratione damni emergentis vel lucri cessantis, foret in conscientia obligatio solvendi, etiamsi alter non peteret; è contra si sit purè conventionalis, non est obligatio eam solvendi, nisi alter exigat, uti habet communis contrà *Nav.* & alios, quia nimis durum videtur tales pœnas in se exequi, & si alter non exigat, censetur remittere: Mol. Bonac. aliique plurimi cum Onn. *n.* 127. Est autem etiam probabilius, quòd satis sit exigi extrajudicialiter, nam non præsumuntur se voluisse obligare ad molestā implorationem Judicis, uti docēt cum communiore Suar. Mol. Lug. Onn. *n.* 128. contra Sanch. *d.* 37. & Castrop. *de leg. d.* 2. *p.* 3. qui putant alterum contrahentem tantum intendisse dare alteri jus ad se cogendum per Judicē pro solvenda pœna, sed rectè monet Less. *n.* 137. attendendam esse consuetudinem, quæ videtur esse, ut solvatur, si tantùm extrajudicialiter petatur. Quòd si teneberis hoc mense solvere 4000. sub pœna centum, & non solvisti nisi 2000. teneberis in pœnam dare 50. Molin. Onn. *n.* 129. sicuti enim divisa est quodammodo culpa, ita & dividi debet pœna. Denique circa pœnas in testamento additas, putat Suar. *de leg. l.* 5. *c.* 6. *n.* 10. eas non esse propriè pęnas, sed conditiones, quibus non positis vitietur dispositio, fatenturque Molin. *d.* 615. & Lugo *n.* 409. saltem has pęnas obligare, etiam antequam quisquam exigat vel moneat, quia illi, in quorum gratiam sunt appositæ, communiter de illis nesciunt; quòd si de illis sciant & taceant, quandoque præsumi poterunt remittere. Quid autem dicendum sit, si jurasti te soluturum, videri possunt dicenda n. 727.

Q. 104. Quid notandum sit circa consensum ad valorem contractus requisitum? Resp. Circa hunc consensum dubitatur, 607 1. An debeat esse internus. 2. An in obligationem gravem. 3. An liber ab inadvertentia, ignorantia & errore circa substantiam. 4. An liber ab errore circa qualitatem. 5. An liber à dolo. 6. An liber à metu. 7. An debeat esse plenè deliberatus. 8. An externè manifestatus. 9. An utrimque acceptatus. Et de his jam ordine dicemus.

§. 1. Ad valorem contractus requiritur verus consensus 608 internus, sive animus se obligandi, saltem implicitus, ex parte utriusque contrahentis; neque sufficit voluisse ponere verba vel signa externa, per quæ contractus fieri solet, ita Mol. Sanch. Lug. *d.* 22. *n.* 45. Onn. *d.* 1. *n.* 62. contra Vasq. Turr. Basil. Pontium, Palav. *de Sacr. à n.* 90. *& alios*, quos sequitur Dicast. *de Just. l.* 2. *t.* 3. *d.* 1. *n.* 461. & iterum *t.* 4. *d.* 4. *Probatur ex l.* 1. *§. Conventiones ff. de pactis*, ubi sic habetur, *dixit Pedius nullum esse pactum, nullam obligationem, quæ non habeat in se consensionem, nam & stipulatio, quæ verbis fit, si non habeat consensum, nulla est*, Idem in terminis habetur *l.* 3. *ff. de oblig. & action.* aliisque locis apud Onn. *sup.* ratio autem est, 1. Quia obligatio, quæ est ex contractu, nascitur à voluntate se obligantis, ergo ubi non est voluntas se obligandi, non est obligatio, ergo cùm contractus essentialiter debeat causare obligationem, si desit voluntas se obligandi, deerit essentia contractus. 2. Ut per meipsum acquiratur dominium, requiritur voluntas acquirendi, ergo ut per meipsum dimittatur, requiretur voluntas dimittendi, & sic omnis contractus requirit voluntatem internam. 3. Si dicam me emere librum pro me, & reipsa in animo velim emere pro Petro, non emo mihi sed Petro, hinc si sim Religiosus, mentior quidem,

sed non pecco contra paupertatem, neque ad hoc indigeo venia Superioris, ergo signum est obligationem contractus pendere à volitione interna. 4. Si ad valorem contractus sufficeret exteriùs fingere consensum, etiam hoc sufficeret ad valorem Matrimonii & voti, item ad confectionem Sacramentorum, quæ dici non possunt, uti dicetur suis locis, & Dicast. n. 472. fatetur contractum fictè celebratum ex metu injusto non esse validum, ergo idem est de aliis fictè celebratis, quòd enim consensus in uno casu poni deberet, & non in alio, inde non sequitur reipsa poni consensum, ergo nec sequi obligationem. *Dixi* 1. requiri animum se obligandi, nam non requiritur animus implendi obligationem, stant enim simul, se velle obligare ad aliquid, & tamen non velle præstare illud, ad quod quis se obligat, v. g. potest quis velle statum religiosum vel sacerdotalem, & tamen nolle servare castitatem aut legere Horas. *Dixi* 2. requiri animum se obligandi, saltem implicitum, explicitus enim non requiritur, sed sufficit deliberatè & directè inire contractum, qualem communiter ineunt homines, ex quo contrahens antehac sufficienter sciverit, & nunc virtualiter adhuc sciat oriri talem obligationem: hæc enim virtualis intentio sufficit ad Sacramenta & vota, ergo etiam ad contractus. *Dixi* 3. ex parte utriusque contrahentis, nam contractus debet esse conventio duarum voluntatum in aliquid, quod etiam promissioni convenit, quæ non obligat, nisi promissarius acceptet.

609 *Obiic.* Contractus sine consensu interno, externè tantùm initi, habentur in foro externo pro validis, ergo lex supplet cõsensum internum. *Confirm.* quia qui ita contraxit, ex justitia tenetur præstare rem, de qua contraxit, ergo signum est validè contraxisse. Resp. N. conf. forum externũ præsumit adfuisse consensum, quia cùm delicta non præsumantur, quisq; censetur loqui, ut sentit; quòd si Judex rem adjudicet alteri, non facit supplendo consensum internum, neque hoc dominium transfertur ex vi contractus, sed per dispositionem Juris, in pœnam fictionis, aut per dominium altum, quod habet Resp. in bona privatorum, quando sic exigit bonum commune, sic autem exigit in hujusmodi casibus, ne omnia cõmercia humana fraudibus & litibus pateant. *Ad Conf.* dist. antec. ex justitia tenetur tradere, si causarit damnum alteri, quod aliter reparari non possit, C. si nullum damnum causarit, aut hoc damnum aliter possit reparari, N. ant. & conf. tum enim tenetur tradere tantùm ex quadam fidelitate obligante ad conformanda facta verbis; ex justitia tamen tenetur deponere fictionem, quia quisque habet jus, ut qui secum contrahit, seriò contrahat, & non fictè, & sic mediatè tantùm dici potest teneri ex justitia tradere, nempè priùs ponendo consensum internum, ex quo orietur obligatio justitiæ.

610 *Inst.* Saltem qui habet animũ contrahendi, quamvis habeat expressum animum se non obligandi, validè cõtrahet, qui enim vult causam vult effectũ, qui vult antecedens vult consequens, qui vult formam vult consequentia ad formam, ita *Sotus, Lop. Rodriq. aliique.* Resp. Volens contractum & nolens obligationem, potest ex modo tendendi suæ voluntatis se habere diversimodè, 1. ita, ut primariò nolit obligationem, ideoq; etiam nolit contractum, & tum non contrahitur obligatio, cùm enim hanc expressè excludat, hæc volitio prævalet, & consequenter nõ ponitur contractus, qui essentialiter est causa obligationis. Ratio à priori est, quia quando duæ voluntates sibi oppositæ concurrunt, illa prævalet, quæ se reflectit supra alteram, & ex modo tendendi est restrictiva illius, tum enim prior volitio nõ admittitur, nisi sub modificatione, quam reflexa superaddit, ergo si hæc addat aliquid excludens hoc, quod essentialiter convenit priori, hæc prior est nulla. 2. Potest ita se habere, ut hic & nunc nollet obligationem, adhuc tamen velit contrahere, quamvis inducatur obligatio, & in hoc casu prævalet volitio contrahendi, adeoque inducitur obligatio. 3. Potest ita se habere, ut æqualiter tendat in contractum & non obligationem; in quo casu nec fit contractus, nec inducitur obligatio, quia voluntas tendit in aliquid impossibile, quod est contractus sine obligatione. An autem promissio externa sine animo se obligandi obliget saltem ex fidelitate, dicetur n. 777.

611 §. 2. Probabiliùs videtur, quòd ad contractum simpliciter, de quo jura loquuntur, requiratur consensus in obligationem gravem, sive intentio se obligandi graviter, quando materia est gravis, ita Lugo n. 40. contra *Sanch. Henriq. & alios.* *Probatur*, nam in primis certum est contractum Matrimonii fore invalidum, si quis se tantùm leviter vellet obligare, ergo idem dicendum est de contractu sponsalium. Similiter certum videtur, quòd contractus donationis, & mutui obliget graviter, quando res donata vel mutuata est gravis, nam per illos contractus translatum est dominium rei gravis, ergo esset gravis injuria hanc retrahere domino invito; ergo idem videtur dicendum de aliis contractibus. *Dixi*, ad contractum simpliciter, quia sicuti aliquis potest vovere Deo rem gravem sub obligatione levi, sic etiam poterit promittere homini; imò etiam sic posset aliquis tantùm sub veniali se velle obligare per sponsalia vel per alios contractus, sed tum non essent simpliciter contractus, de quibus Jura loquuntur, quando de ejusmodi contractibus agunt, si enim quis vocatus in Judicium prætenderet se noluisse contrahere obligationem nisi levem, diceretque hic & nunc esse causam etiam levem, quæ excusaret ab ejus impletione, utique repelleretur, ergo signum est, quòd ubi materia est gravis, jura velint contrahi obligationem gravem.

§. 3. Consensus ad valorem contractus requisitus debet es- 612
se liber ab inadvertentia, ignorantia & errore circa substantiam contractus; est communis & habetur *l. 15. ff. de Jurisdict. l. 11. & 41. ff. de contrah. empt.* aliisque apud Onn. *d. 3. num.* 84. & 102. *Nec obstat*, quòd *l. 14. ff. de contrah. empt.* dicatur emptionem rei inauratæ pro aurea esse validam, *nam* sententia illa Ulpiani satis eliditur per alias leges; neque mirum est in Jure civili inveniri sententias contrarias, cum à diversis diverso tempore sint compilatæ, nec omnes approbentur, uti patet ex correctione, quam sæpè adhibet Jus Canonicum, & quandoque ipsummet Jus Civile expressè reprobat. Ratio assertionis est, quia cùm nullus sit errantis consensus, uti habetur *l. 9. Cod. de juris & facti ignor.* deest consensus in obligationem, quæ nasci debet ex contractu circa tale objectum, voluntas enim non potest ferri in objectum incognitum, ergo non contrahitur obligatio ad tale objectum, ergo consensus talis erit nullus. Atque ex his colliguntur sequentia:

1. Si emeris vitrum pro gemma, acetum pro vino &c. 613
contractus est jure naturæ nullus, quia deest consensus in hanc substantiam.

2. Hic consensus non potest suppleri à Republ. imò ne- 614
quidem à Deo, qui si imponat obligationem, non erit ex contractu, sed ex præcepto, & dominium transferetur per potestatem altiorem.

3. Infantes, dementes, ebrii, dormientes non possunt contrahere, quia libertatem talem non habent.

4. Contractus est nullus, sive ignorantia vel error fuerit 61
vincibilis & crassus, sive invincibilis; sive juris sive facti; sive antecedens, qui dederit causam contractui, sive concomitans, incidens aut consequens, qui non dederit causam contractui; sive sit causatus ab altero contrahente, sive à quocumque alio, quia per omnes has ignorantias vel errores æqualiter fit, ut non cognoscatur substantia hujus contractus, ergo ut non sit volita hæc obligatio.

5. Si putarem tibi vendere agrum, & tu putes tibi donari, 616
venditio & donatio est irrita, uti habetur *l. In vendit. 9. ff. de contrah. empt. & l. Si ego, 18. ff. de reb. credit.* quia nempè erratur in specie contractus, quod pertinet ad substantiam: Si tamen putem me ex testamento debere tibi agrum, tu autem putes tibi deberi ex venditione, & ego agrum tradam, acquiris dominium, quia virtualiter consentimus in titulo, cùm uterque agnoscat justitiam causæ, sive hæc sive illa fuerit, & ita habetur *l. Cùm in Corpus, 36. ff. de acquir. rer. domin.*

6. Si quid emerim 20. ducatis in auro, qui hoc tempore longè pluis faciant, quàm putaverim, emptio est nulla, quia non consensi in hoc pretium, & error in pretio est in substantia, uti habetur *l. In vendit. 9. ff. de contrah. empt.*

7. Si emas vas vini putans esse vas olei, quamvis æquè li- 617
benter & eodẽ pretio emissem vinum, emptio est nulla, quia nõ habui consensum circa vinum; consensus autem cõditionatus, quem habuissem, si scivissem esse vinum, non sufficit ad emptionem absolutam. *Nec juvat* consensus interpretativus, uti vult Vasq. cui favet Dicast. *l. 2. t. 3. d. 1. n. 72. nam* nisi adsit signum ejusmodi dispositionis animi, quòd vellet, si sciret esse oleum, talis consensus interpretativus non videtur sufficere ad contractum de oleo more humano faciendum. Quòd si vinũ solummodò acesceret, valeret emptio, quia non esset error in substantia, uti habetur *in ead. leg.* aliisque apud Onn. *n.* 108.

8. Si emam 100. oves, quarum 60. sint vendentis, 40. sint 618
alienæ, emptio valet tantùm de 60. quia erat emptio ad mensuram, id est, ad partes; cùm autem circa 40. sit error in substantia, emptio respectu harum est nulla, *l. Sed si, 18. ff. de contrah. empt.* E contrà si intẽtio mea iret in omnes simul partes alicujus totius, v. g. in 4. equos rhedarios, si unicus sit alienus vel inutilis, tota emptio est nulla, quia erat emptio ad corpus, id est, ad totum, & non volebam nisi quadrijugum, *l. Si duos 44. ff. de contrah. empt.* fit tamen etiam quandoque, ut si error circa substantiam sit in minore parte, valeat contractus, sed imminuatur pretium; si autem sit error in majore vel media parte, communiter non valet contractus, uti si statuam argenteis laminis coopertam emerem putans esse totam argenteam, *l. Cùm ab eo, 41. ibid.* quidquid in contrarium dicat Ulpian. ante cit. uti etiam notant Mol. & Onn. *num.* 124. qui tamen rectè addit in ejusmodi contractibus attendi debere ad mentem contrahentis. Quomodo autem validè emi possit statua habens in se aurum, quæ tamen in communi æstimatione hominum putabatur esse tota cuprea, dicetur num. 952.

Obii-

619 *Objicies*. Ignorantia vincibilis non excusat à peccato, ergo nec ab obligatione in contractu. 2. Leges sæpè dicunt ignorantiam juris non juvare sed facti. 3. Sic dabitur occasio innumeris mendaciis & litibus, nam quisque asseret se ignorasse vel errasse circa substantiam contractus. Resp. *Ad* 1. Ignorantiam etiam vincibilem excusare ab illo peccato, quod non committeretur, si cognosceretur ejus malitia, quamvis non excuset à peccato affectatæ aut neglectæ ignorantiæ, hujus enim peccati malitia erat satis cognita; peccatum tamen ignorantiæ est ejusdem speciei cum peccato ignorato, quia peccatur contra idem præceptum, & contra eandem virtutem, quæ obligant ad rem præceptam, & ad non exponendum se periculo omissionis illius per ignorantiam. *Ad* 2. Facti ignorantia juvare potest ad excusanda delicta, etiam ad impediendas obligationes contractuum; juris autem ignorantia plerumque non excusat apud homines, quia non præsumitur, reipsa autem excusat apud Deũ & in foro conscientiæ. *Ad* 3. Tale assertum non admittetur in foro externo, sed quandiù non probabitur oppositum, possessio erit pro valore contractus, utpote initi secundum usum communem hominum vel dispositionem legum.

620 §. 4. Si inadvertentia, ignorantia vel error sit tantùm circa qualitatem, non impedit consensum ad valorem contractus requisitum, *l. Aliter*, 10. *& l. Alioquin*, 11. *de contrah. empt.* docentque communiter omnes cum Onn. *d. 3. num.* 124. Ratio est, quia secundum substantiam nullum est involuntarium, sed habetur consensus jure naturæ requisitus, nec leges positivæ talem contractum irritant. *Nec obstat*, quòd adsit involuntarium circa qualitatem, *quia* accessorium debet sequi principale. Tota difficultas hic est in discernendo, quid hic & nunc sit de substantia contractus, & quid qualitas seu
621 tantùm accidens, v. gr. in contractu Matrimonii, sponsalium, item in emptione servi, persona est de substantia contractus, unde si Matrimonium vel sponsalia contraxi cum Titia putans esse Cajam, aut si in servum emi Titium putans esse Cajum, contractus est nullus, *l. Alioquin* 11. *ff. de contrah. empt.* docent Molin. & alii cum Onn. *nu.* 117. Idem est plerumque in contractibus gratuitis, si enim donavi Petro putans esse Paulum, donatio est nulla, nisi donassem quia pauper esset, & uterque esset pauper, tum enim persona esset tantùm accidens; in aliis autem cõtractibus onerosis persona communiter etiam est tantùm accidens, si enim vendam Petro putans me vendere Paulo, venditio est valida. Quòd si conduxerim Advocatum pro lite mea, quem putavi peritum, est autem imperitus, Onn. *num.* 118. rectè dicit esse errorem in substantia, ideoque contractum esse nullum, quia licèt non errarim in persona physicè, erravi tamen in ea moraliter, quia contraxeram propter operam, ad quam est inhabilis, & sic persona habilis, transit in objectum, in quo est error, ergo erratum est in substantia. Similiter si absens emi pannum, volens me Sacerdotem vestire, si pannus est ruber, erit error in substantia &c. Itaque universaliter loquendo, hoc debet censeri de substantia contractus, ad quod se restringit voluntas contrahentis; è contra hoc erit tantùm qualitas vel accidens, ad quod voluntas contrahentis se non restringit, sed absolutè censetur procedere hoc non obstante, uti rectè cum communi Illſ. *t. 4. d. 2. num.* 354. In dubio autem, an voluntas se ad hoc vel illud restrinxerit necne, præsumendum est ex communi usu aliorum hominum vel ex dispositione legum circa tales contractus.

622 *Objicies*. Sæpè fit, ut si qualitas fuisset cognita, contractus non fuisset initus, ergo talis antecedens ignorantia qualitatis impediet obligationem contractus. Resp. N. conseq. inde enim tantùm sequitur, quòd posita cognitione qualitatis futura fuisset volitio, quæ impedivisset obligationem, non autem, quòd nunc fuerit aut nunc impediat.

Inst. 1. Sponsalia rescindi possunt propter talem errorem circa qualitatem, qua cognita non fuissent inita, ergo & reliqui contractus. Resp. Dato anteced. n. conseq. sponsalia enim requirunt majorem libertatem, quia post se trahunt cõtractum indissolubilem & difficillimum Matrimonii. *Dixi*, dato ant. nam quòd respectu alterius cõtractus esset qualitas, dici potest esse de substantia sponsalium, quia ex usu vel saltem ex dispositione juris censetur voluntas contrahentium ad tale aliquid esse restricta, eò quòd aliàs ipsis causaretur grave perpetuum præjudicium.

Inst. 2. Si superveniret talis qualitas, non esset obligatio servandi etiam alium contractum, quia status esset mutatus, ergo etiam non est obligatio, si præcesserit & posteà detegatur. Resp. N. ant. nam si sit mera qualitas, status substantialis erit idem, contrahens autem consensit in substantiam, non restringens ad mutationem accidentalem, ergo manet consensus ad valorem requisitus; quod à posteriori probat Lugo *num.* 92. quia aliàs nunquam posset esse securitas de valore quotidianorum contractuum, sed semper essent pericula rescindendi & litigandi, ergo necesse fuit, ut ad perpetuum valorem contractus sufficeret consensus absolutus in substantiam; contrahentium autem est priùs bene considerare, id de quo contrahunt.

§. 5. Quamvis error circà qualitatem sit per dolum causatus 623 à simul contrahente, non ideo vitiatur consensus ad valorem contractus requisitus: est communis cum Dicast. *num.* 68. & Illſ. *n.* 355. ex *l. Si dolo, Cod. de rescind. vendit.* & ex *l. Dolo* 5. *Cod. de inutil. stipulat.* quę leges dant jus rescindendi talem contractum ex dolo factum, ergo supponunt esse validum.

Circa hoc tamen notandæ sunt variæ sententiæ, quas cum 624 Authoribus suis fuse refert Lugo *à n.* 70. & Onn. *à n.* 153. nam plerique dicunt talem contractum manere validum jure non tantùm naturæ sed etiam positivo, oppositum autem tenent de contractibus bonæ fidei, licèt admittant de contractibus stricti juris, si nempe illi contractus bonæ fidei ex voluntate contrahentium solvi possint, uti habet Onn. *d.* 2. *n.* 124. & pluribus *d.* 3. *à n.* 167. Putant alii cum Lug. de omnibus esse dicendũ, quòd tantùm elandicent seu irritari possint propria etiam authoritate & arbitrio decepti, quamvis Sanch. aliique cum Dicast. *n.* 85. dicant etiam rescindi posse pro arbitrio deceptoris, eò quòd contractus ex utraq; aut ex neutra parte videatur esse validus; sed sententia Lugonis est probabilior, quia decepto facta est injuria per authorem doli, quamvis fuisset dolus parvus, inquit Lug. *n.* 142. si reipsa dederit causam contractui, ergo deceptor tenetur causata incommoda auferre, quorum unum est, si deceptus nolens obligaretur contractu, ad hunc enim obligare, esset reipsa continuare injuriam: deceptor tamen non videtur saltem sub mortali obligandus ad monendum deceptum, ut, si velit, contractum rescindat, si enim alter compenset damnum, videtur satisfacere pro injuria, & hoc videtur velle Lugo *à num.* 108. Ratio est, quia verè adfuit consensus mutuus & absolutus, estque utilius decepto contractum valere in favorem suum & posse pro libitu rescindi, quàm ex neutra parte esse firmum; imò Less. *ex Cap. Dilecti, de empt. & vendit.* item ex *L. 2. Cod. de rescind. Vendit.* docet, licèt per dolum vel errorem concomitantem esset facta deceptio in pretio ultra dimidium, valere contractum nec posse rescindi, sed tantùm concedi actionem, *quanto minoris*. Videri possunt dicenda *num.* 993. Item Illſung. *à num.* 355. Quòd si non sit deceptio ultra dimidium, dicemus posteà *num.* 715. *&* 726. quid agendum sit.

Obji. 1. *l. Eleganter*, 7. *de dolo*, dicitur quòd venditio ser- 625 vi ab eo dolosè obtenta sit nulla: Similiter *L. 2. Cod. de rescind. vendit.* dicitur, quòd emptio malæ fidei sit irrita, *& L. 3. ff. Pro socio*, dicitur, quòd societas, si dolo malo aut fraudandi causa coita sit, ipso jure sit nullius momenti. Resp. Sæpè in jure voces illæ *nullus & nullius momenti*, idem significant quòd annullandus seu annullabilis; vox autem *irritus*, idem quod irritandus seu irritabilis, uti rectè probat Onn. *d. 3. à num.* 167. hinc per leges illas plùs nõ probatur, quàm contractus dolosos esse annullabiles & irritabiles. Addit Lugo *nu.* 128. etiam ideò dici irritos & nullius momenti, quia dant debilissimum jus, utpote statim revocabile ab injuriam passo.

Obji. 2. Dolus facit contractum rescindibilem, ergo vitiat, 626 quia si est rescindibilis à decepto, ergo ex parte decepti non obligat ex justitia commutativa, nam ea hac obligari, est obligari utrimque irrevocabiliter, saltem in contractibus onerosis, cùm utrimque debeat causari jus, jus autem est potestas inimpedibilis. Resp. Etiam ex parte decepti, per se loquendo, obligat irrevocabiliter, sed per accidens nunc non ita obligat propter injuriam factam, manetque utrimque æqualitas intrinseca & substantialis, quamvis non extrinseca & accidentalis, scilicet quoad revocabilitatem & alia accidentia, quia obstitit malitia decipientis.

Obji. 3. Si contractus possit rescindi propter injuriam, quam 627 dat dolus antecedens, ergo etiam poterit rescindi, quamvis dolus sit tantùm concomitans, tum enim adhuc esset injuria, & consequenter si vendens tibi vinum dixissem esse vetus, quod tamen eodem pretio emisses, quamvis scivisses esse novum, si fuit novum, posses rescindere emptionem. Resp. Seq. cõcedunt Silv. & Ang. apud Dicast. *num.* 93 qui tamen cum Sanch. & aliis putat esse negandam, quia respectu ementis, moraliter loquendo, nulla censetur esse mutatio, cùm ipse tempore contractus nihil de illa curaret, adeoque nec censebitur injuria, aut saltem inquit Lugo *n.* 104. non erit efficaciter damnosa.

Inst. Ergo si dolus etiam ab aliquo tertio esset factus, ad- 628 huc posset contractus rescindi. Resp. Seq. concedunt Medin. & Dicast. *num.* 91. sed melius negant alii, cùm enim jus rescindendi tantùm proveniat ab injuria, si contrahens injuriam non fecerit, nec poterit contractus cum ipso initus rescindi, sed decepto manebit actio, *quanto minoris*, contra alterum contrahentem, *L. 13. ff. de action. empt.* & contra deceptorem dabitur actio ad id, quod interest, Illſ. *num.* 358. & habetur *L. 2. ff. de proxenetis*. Ex dictis,

Resolvitur hic casus. Post longam litem, an certus fun- 629 dus Titii esset collectabilis, fit transactio cum communitate, ut censeatur non collectabilis: Titius postmodum reperit certa documenta, per quæ convincitur fundum fuisse col-

lectabilem. *Quæritur*, an Titius in conscientia teneatur hoc aperire, & fundum subjicere communibus oneribus? Resp. Si fuit vera transactio, id est, pactio onerosa circa rem tum dubiam, vi cujus pactionis communitas prætendens collectabilitatem accepit à Titio, quanti in istis circumstantiis judicio prudentum æstimabile erat jus illud dubium, transactio tenet, nec ideo potest rescindi, *L. Sub prætextu*, 19. *Cod. de transact.* tenentque Theologi cum Molin. *t.* 2 *d.* 556. qui de eo casu fusè discurrit; brevius Laym. *lib.* 3. *tract.* 4. *c.* 31. Ratio est, quia expediebat ad bonum commune, ut interveniente ejusmodi transactione per jus altum sopitentur tales controversiæ, ne relinqueretur occasio continuarum litium. Duo tamen videntur addenda, 1. Si communitas nudè destiterit urgere, quia probare non poterat collectabilitatem, & nihil acceperit pro prætenso jure, quamvis erexerit quasi contractum non exigendi in posterum, Titius non est in conscientia liber, quia huic cessioni & contractui causam dederit error, vel ignorantia circa substantiam, quæ hic erat obligatio vel immunitas à collectabilitate, ad quam præsumi debet fuisse restricta voluntas communitatis; neque jus positivum se interponit per jus altum, nisi adfuerit transactio prout contradistincta à pactione gratuita, uti notat Lugo & clariùs Mol. §. *Præterea*. 2. Si immunitas Titii redundaret in præjudicium tertii, qui non transegisset cum Titio, & cujus fundi ideo gravandi essent majoribus oneribus, quia partem totalis oneris nunc non ferret fundus Titii, Titius teneretur huic dare satisfactionem. De transactione diximus n. 464. & n. 759. pauca addemus.

630 §. 6. Vis & metus quandoque impediunt, quandoque relinquunt libertatem consensus requisitam ad valorem contractus, uti jam explicabitur.

1. Vis, inquit Ulp. *l.* 2. *Quod metus causa*, est majoris rei impetus, qui repelli non potest, & reipsa hic idem significat, quod violentia; violentum autem dicitur, quod est à principio extrinseco, passo non conferente vim, id est, passo renitente; & quamvis voluntas non possit pati vim quoad actus elicitos, tamen dicitur pati vim, quando adducitur ad consensum per aliquid, cui ipsa valdè renititur, cùm autem non renitatur, nisi illi, quod ipsa fugit & metuit, uti habetur L. 1. ibidem, hinc per vim hic intelligitur metus, ideoque ad parcendum vocibus utemur solo nomine *metus*, & quod de hoc dicemus, intelligendum est de vi.

631 2. Metus ab eodem Ulpian. L. 1. ibidem, definitur, instantis vel futuri periculi causa, mentis trepidatio, id est, actus voluntatis fugiens malum imminens: est autem metus gravis vel levis; gravis, qui vehementer conturbat, nec facilè potest superari; levis, qui non ita conturbat & faciliùs potest excuti. Gravis, alius est absolutè, alius respectivè talis; absolutè gravis est, qui est, non præcisè de perdendo magno lucro, uti rectè notat Lugo *d.* 22. *num.* 144. sed de incurrendo gravi malo, instante illi, qui timet, vel aliis ipsi proximè sanguine aut arctissima amicitia conjunctis, ita ut horum mala reputentur propria, v. gr. de morte, mutilatione, longo carcere, diuturno exilio, atroci cruciatu, stupro sibi inferendo, servitute, quæ omnia habentur ff. *Quod metus causa*, & *Cod. de his quæ vi metusve causa*, item in primo Decretalium *tit.* 40. Ad metum gravem reducitur metus de amissione majoris partis bonorum, de gravi infamia, injusta excommunicatione; dicunturque hi metus cadere in constantem virum, quia nemo censetur amittere nomen viri fortis, licèt tum timeat; à juristis autem metus talis dicitur justus seu probabilis, quia aliquis justè, id est, meritò tum timet, & nemo improbare potest, quòd quis tunc timeat. Metus respectivè gravis est, qui est de malo, propter quod non trepidaret quidem vir fortis, tamen judicio prudentum meritò trepidat hic homo, v. g. hic senex, hæc mulier, hic puer; unde in ordine ad contractum habetur quasi metus absolutè gravis. *Nec refert*, quòd alter non cogitarit seriò inferre malum, dummodo metuens seriò apprehenderit, Less. *lib.* 2. *c.* 17. *n.* 45. Dicast. *l.* 2. *tract.* 3. *d.* 1. *n.* 115.

632 3. Metui gravi communiter æquivalet metus reverentialis, quo uxor timet gravem offensam mariti, filius parentum, pupillus tutorum, subditus Principis, Clericus sui Episcopi, Monachus Abbatis, &c. tum autem censetur gravis offensa, si putetur fore diuturna cum asperitate vultus vel verborum vel cum alia dura tractatione. Quòd si tantum fierent preces importunæ, vehementes & sæpius repetitæ, hæ junctæ ad reverentiam, quam hæ personæ inferiores debent Superioribus censebuntur facere metum reverentialem; ut tamen tam metus reverentialis quàm preces etiam importunissimæ simpliciter æquivaleant metui gravi in ordine ad materias contractuum, putat *Onn.* debere adjunctas esse minas aliquas, *Lugo* dicit debere simul adesse metus mali alterius gravis secuturi, possuntque de his omnibus videri Sanch. *de Matr. l.* 4. *d.* 4. *& seqq.* Less. *à n.* 35. Onn. *d.* 3. *s.* 10. 11. *&* 14. Lugo *à n.* 110.

633 4. Metus ab intrinseco, id est, vel proveniens ab intrinseca complexione hominis, vel incussus à causa naturali, v. gr. morbo, tempestate, belluis &c. quantùm est de se, non impedit valorem contractus, uti si ex metu mortis Medico promittas aurum; ratio est, quia homo tum non impellitur ab alio, sed ipse se in eum contractum liberè inducit, uti habetur *l. Si mulier*, 21. *ff. Quod metus causa. Dixi*, quantum est de se, nam si metus omnino turbaret rationem, contractus non valeret defectu advertentiæ vel deliberationis plenæ.

5. Metus justè, etiam ab extrinseco, id est, ab alia causa 634
libera incussus, non impedit valorem contractus, *l.* 3. *&* 21. *ff. Quod metus causa*, tenentque AA. communissimè cum Onn. *num.* 217. Quod etiam valere de Matrimonio ac professione religiosa docent Sanch. Castrop. Lugo *n.* 159. *&* 165. Ills. *t.* 4. *d.* 2. *n.* 352. contra alios, nam cap. *Ex litteris* 2. *de spons.* deciditur eum validè contrahere Matrimonium, qui post inita sponsalia metu excommunicationis cogitur ad Matrimonium; & de professione religiosa Cap. *de regularibus* 25. *de Simonia*, ubi de aliquo, qui deliquerat, dicitur debere cogi ad strictiorem Ordinem. Ratio autem est, quia metus relinquit simpliciter voluntarium; quòd enim metus injustè incussus irritet contractum, non est ratione involuntarii sed injuriæ, quæ in metu justo non est, & quamvis injustè incussus dici possit causare involuntarium secundùm quid, tamen Less. *num.* 43. notat justè incussum non debere dici causare ullo modo involuntarium, moraliter loquendo, quia ipsemet dedit justam causam, ut incuti posset metus, ergo metus ille est illi voluntarius in causa & veluti ab intrinseco, ideoq; nullo modo involũtarius moraliter loquẽdo.

6. Si incutiens tantùm simulet, v. g. si Titius sciens Cajum 635
deliquisse, & potens justè, attamen nolens accusare, minetur se accusaturum, nisi det aureum, Mol. Bonacin. aliique cum Lugo *num.* 167. dicunt Titium non posse retinere, quia dolus dedit causam contractui; sed Sanch. Castropal. Dian. aliique cum Less. *num.* 42. & Dicast. *num.* 119. probabiliùs dicunt posse retinere, quia habuit jus ad accusandum, quo se privat, hoc autem est pretio æstimabile, unde aureus datur, ne habeatur animus accusandi, qui haberi poterat, quòd autem non minetur seriò, est quidem dolus, sed non injustus, nam justè potest minari, sive habeat serium animum sive non; & ita concedit Lugo *num.* 170. si quis justè, quamvis dolo, terreat peccatorem, qui ideò ingrediatur Religionem, professionem utique fore validam; & sic dicebat Paulus, 1. Cor. 12. Vers. 16. *Cùm essem astutus, dolo vos cepi.*

7. Metus etiam ab altero contrahente injustè, & in ordi- 636
ne ad extorquendum consensum incussus, spectato jure naturæ non invalidat contractum, ita Henriq. Bonac. Regin. Less. aliique propè innumeri, præsertim Canonistæ cum Sanch. suprà *d.* 8. *num.* 4. Illsung. *num.* 349. quos sequitur Lugo *num.* 115. & quoad contractus onerosos, Dicast. *n.* 98. contra Molin. Rebel. Valent. Onn. *num* 235. & alios, qui dicunt omnes ejusmodi contractus esse jure naturæ irritos; item contra Turr. Sotum, Azor. B. Pontium, Dicast. *l.* 3. *to.* 4. *dub.* 3. qui dicunt saltem contractus gratuitos esse jure naturæ irritos, sed assertio probatur, quia *in ff. & Cod. hoc tit.* in singulis pene legibus dicitur tales contractus esse annullandos seu rescindendos, esse omnia restituenda in integrum &c. ergo signum est leges non agnoscere, quòd sint antecedenter irriti, neque rem esse integram independenter à dispositione juris positivi. Ratio autem est, quia vel ideo sunt irriti, quòd desit libertas, vel quod fiat injuria; non ideo, quòd desit libertas, nam metus non tollit libertatem nec voluntarium, uti patet in contractibus, qui fiunt ex metu gravi proveniente ab intrinseco aut justè incusso. Neque ideo, quòd fiat injuria, quamvis enim ideo sint illiciti, tamen non ideo sunt irriti, ut patet in contractibus, qui causantur ex dolo aut ex metu levi injustè incusso, qui utique jure naturæ valent, item in Matrimonio, nam si Titius priùs contraxerit sponsalia cum Caja, & posteà contrahat Matrimonium cum Sempronia, hoc Matrimonium est validum, quamvis sit injuriosum, in primis Cajæ, uti patet; deinde etiam Semproniæ, quam decipit.

8. Contractus aliqui, nempe Matrimonium & Professio 637
religiosa, promissio vel traditio ex rebus Ecclesiæ, promissio vel solutio dotis, sunt jure positivo irriti, si fiant ex metu gravi injustè incusso; idem dicunt aliqui de sponsalibus, renunciatione beneficii Ecclesiastici, jurisdictione extorta, absolutione à censuris & aliis, de quibus videri possunt Less. *num.* 37. Sanch. *de Matr. lib.* 4. *d.* 8. Lugo *à num.* 120. Onn. *num.* 230. Idem etiam dicunt AA. citati apud Illsf. *num.* 350. de votis simplicibus, ex Cap. *Sicut qui Monasteria*, 20. *q.* 1. *& cap. Præsens* 20. *q.* 3. quamvis Suar. B. Pontius & Castrop. dicant tantùm esse irritanda.

9. Reliqui contractus per talem injustum metum extorti 638
non sunt jure positivo irriti, sed tantùm irritandi, ita Sanch. Less. Dicast. *num.* 99. dicens teneri ab innumeris, Onn. *num.* 239. dicens esse omnium, sed pro contraria sententia citant multos Dicast. & Lugo *nu.* 118. Ratio nostra est, quia jura manifestè id asserunt §. *Verbi* 1. *Inst. de Except. lib.* 1. *ff. Quod metus causa*,

causa, *l. Dolo vel metu, Cod. de inutil. stipul.* aliisque plurimis locis apud Lugo & Onn. & causa harum legum fuit, partim ne lites & jurgia multiplicarentur, si unicuique absque sententia Judicis liceret res suas repetere, partim quia injectio metus injusti est delictum, delicta autem non præsumuntur, hinc jus statuit non dari actionem, nec rescindi contractum, antequam delictum probetur.

639 10. Si metus non incutiatur ad contractum extorquendum, ex illo tamen fiat contractus, v.g. si alicui, quem in flagitio deprehendis, mineris injustè mortem, & hic, ut periculum evadat, aliquid tibi promittat vel donet, Angel. Sotus & alii dicunt contractus hos esse saltem irritabiles, quia revera fiunt ex metu injustè incusso; Sanch. Bonac. & alii cum de Luca *de benef. d. 78. à n. 8.* dicunt non esse irritabiles, quia hic consensus est veluti ab intrinseco, cùm ipsemet præeligat contractum, ut evadat mortem, neque metus propriè est causa contractus, cùm non incutiatur metus ex intentione contractus, sed tantùm est occasio, inquit Less. *n. 40.* Consentiunt alii cum Lugo *n. 175.* si metus principalis justè incutiatur, si autem injustè, uti in casu allato videtur fieri, probabiliùs dicunt esse irritabiles, & videtur colligi ex *l. 7. ff. Quod metus causa*, ubi dicitur deprehensum in flagitio, qui jure non poterat occidi, si quid promiserit propter metum, posse per hoc edictum juvari; ratio autem est, quia metum injustè incutiens tenetur ratione injuriæ ad tollenda omnia incommoda inde provenientia, inter quæ esset tali contractu obligari.

640 11. Si metus sit ab aliquo tertio & non ab altero contrahente incussus, adhuc potest contractus jure positivo rescindi, nam ita statuitur *l. Item, 14. §. 3. ff. Quod metus causa*, & docent Mol. Sanch. Less. *n. 39.* Lugo *nu. 172.* Dicast. *n. 111.* aliique communiter. *Nec obstat*, quod n. 628. diximus contractum non esse irritabilem, si dolus ab aliquo tertio sit factus, *nam* legum non est petenda ratio, uti habetur *l. 20. & 21. ff. de legibus*, ratio tamen congruentiæ est, tum quia per metum minuitur voluntarietas consensus: tum etiam quia dolus per diligentiam & circumspectionem faciliùs caveri poterat, ergo fuit ratio, cur lex concederet rescindibilitatem ob metum, licèt non concedat ob dolum à tertio factum.

641 12. Contractus non possunt rescindi, nisi ad arbitrium injuriam passi, quia potestas rescindendi inducta est in favorem metum passi & in odium inferentis, ergo inferens resilire non potest altero invito, Navar. Mol. Less. Onn. *num. 243.* aliique communiter.

642 13. Levis metus etiam injustè incussus & dans causam contractui non impedit ejus valorem, nec facit rescindibilem jure positivo, facit tamen rescindibilem jure naturæ & pro foro conscientiæ, si de se rescindi possit. Probatur, nam in primis contractum non ideo esse irritum jure naturæ, est communis contra Onn. *num. 237.* & patet ex dictis num. 636. Deinde nec esse rescissum aut rescindibilem jure positivo, etiam est communissima, & habetur *l. 5. 6. & 7. ff. Quod metus causa*, item *Reg. 184. ff. de div. reg. juris*, ubi dicitur, quòd metus levis pro nihilo reputetur, item quòd vani timoris justa excusatio non sit: Denique pro foro conscientiæ posse rescindi à metum passo, docent Sanch. Castrop. Less. *n. 46.* contra Med. B. Pontium, Ills. *n. 353.* & ratio est, quia metus ille est injuria, ergo inferens tenetur eam depellere & injuriatum restituere in priorem statum libertatis, ad quem recuperandum jus habet. *Nec obstat*, quòd in ratione metus dicatur levis, *nam* hoc non obstante potest in ratione damni & injuriæ esse peccatum grave, uti si levi verbere frangas pretiosum vitrum aut percutias matrem tuam. *Dixi*, si de se rescindi possit, nam in sententia, quòd Matrimonium ex metu initum valeat, rescindi non poterit, quia semel validum ex natura sua est indissolubile; an autem reipsa tum valeat, dicetur l. 6.

643 *Obji.* 1. Jus non potest nasci ex injuria, sed si contractus causati ex metu injustè incusso essent validi, jus nasceretur ex injuria, ergo. R. Jus non potest immediatè nasci ex injuria, transeat, mediatè, N. nam si filius occidat patrem, filius per successionem ab intestato immediatè acquirit jus ad hæreditatem, per injuriam, qua occidit patrem, mediatè: similiter si ex dolo vel metu levi, attamen injusto, ineatur contractus, jus mediatè nascetur ex injuria, immediatè ex consensu contrahentis, quem causabit injuria, & ita etiam fit in nostro casu. *Dixi*, transf. nam si fur pecuniam alienam misceat suæ, acquirit dominium pecuniæ alienæ per mixtionem, quæ tamen mixtio est vero domino injuriosa, quamvis etiam hic dici possit acquirere dominium immediatè per dispositionem juris positivi, mediatè per mixtionem.

Inst. Jus naturæ non potest favere injuriæ, ergo contractus injuriosus non potest jure naturæ esse validus, ita Onn. R. Jus naturæ non potest favere injuriæ, approbando illam, C. non irritando, N. ant. & conf. quamvis enim prohibeat talem injuriam, tamen non tollit ejus existentiam & effectum.

644 *Obji.* 2. Ad valorem contractus requiritur consensus ita liber, ut nequidem secundùm quid sit involuntarius, sed consensus procedens ex metu gravi non est ita plenè liber, ergo. Ita Onn. R. Ad valorem contractus, si non sit rescindibilis, requiritur consensus ita plenè liber, transf. si maneat rescindibilis, N. Maj. & Conf.

Inst. Cap. Cùm locum de spons. dicitur, ibi locum non habet consensus, ubi metus & coactio intercedit, item *Reg. 116. ff. de div. reg. juris* dicitur, nihil consensui tam contrarium, quàm vis & metus. R. Primus textus intelligitur de consensu absolutè libero, firmo & non revocabili. Ex 2. plus inferri non potest, quàm consensum debere manere revocabilem, ubi contractus est irritabilis.

Obji. 3. Si valet contractus metu extortus, v.g. promissio 645
auri facta latroni volenti occidere, ergo metum passus tenebitur hoc aurum tradere, adeoque latro habebit jus ad obtinendum aurum per injuriam, quod etiam statim tenebitur restituere, ita B. Pont. R. N. Seq. nam metum passus potest, quandocunque vult, eum contractum rescindere, ita Lugo *n. 116.*

Inst. 1. Non datur jus ad injuriam neque ad actionem illicitam, sed latro habebit jus ad injuriam, nempe ad obtentionem auri promissi, quandiu contractus non rescinditur. R. habet tantùm jus ad dationem ab altero faciendam, quæ danti nec illicita est nec injuriosa, cùm cedere possit juri suo, & nemo sibi faciat injuriam; sola coactio furis est injuriosa, sed ad hanc fur non habet jus.

Inst. 2. Habet jus ad petendum, & tamen petitio est injuriosa. R. Habet jus absolutum, vel jus ad petitionem simpliciter, N. habet jus conditionatum si nempe læsus non opponat exceptionem injuriæ; item habet jus tantùm ex supposita promissione ac etiam sub obligatione statim restituendi, C. hæc autem petitio non est injuriosa nec illicita, quia si læsus non opponat exceptionem, censetur consentire in talem dationem, & petitionem.

Inst. 3. Si latroni tradidisset illud aurum, latro non acquisivisset ejus dominium, ergo signum est, quòd promissio fuerit irrita. *Prob. ant.* quia *L. Metum, 9. §. Volenti, & §. licèt, ff. Quod metus causa*, metum passo conceditur actio, non solùm in personam, sed etiam in rem, ubicunque existat, ergo signum est, quòd hic retinuerit ejus dominium. R. N. ant. dicitur enim habere actionem in rem, non quòd maneat dominus rei, sed quia rescindendo contractum potest facere suam, & conceditur ipsi restitutio in integrum, hinc res debet ipsi restitui cum fructibus, nemo autem dicitur exclusus à re, ad quam ita plenè recuperandam, actio ipsi conceditur, uti habetur *L. Nemo, 5. ff. de in integr. restit.* & quia qui actionem habet ad rem, rem ipsam habere videtur, inquit *Reg. 15. ff. de divers. reg. juris*: hinc metum passus dicitur quasi adhuc habere rem: atque etiam ideo debet respectu istius rei præferri omnibus aliis creditoribus, nam rescindendo contractum tollit omne jus, quod habebat inferens injuriam, ergo etiam tollit jus aliorum creditorum, quod fundabatur in jure inferentis injuriam, Lugo *n. 119.* & Illsf. *n. 250.* qui videri potest. Ex his

Inferuntur seqq. 1. Qui rem per ejusmodi contractum ex- 646
tortum est consecutus, tenetur eam restituere, sive ipse sive
alius metum gravem injustè incusserit, quia jus positivum dat
jus in rem ipsam, apud quemcunque existat, uti jam dictum
est, probatque pluribus Onn. *à n. 220.* quod tenet, licèt ille,
qui nunc habet, bona fide acceperit à primo, uti notant Silv.
Garz. Sanch. Lugo *n. 186.* 2. Si metus, ex quo causatus est 647
contractus, fuisset ita levis, ut se solo non causasset, causaverit tamen, prout conjunctus aliis motivis, esset obligatio compensandi tantùm partem damni, uti docet Lugo *nu. 138.* videri tamen debent dicta n. 53. Quid autem faciendum sit in dubio, an metus fuerit causa partialis necne, etiam num. 574.
est dictum. 3. Excusaberis à restitutione, si ille, cui metus 648
injustus est incussus prudenter putaretur non velle sibi restitui, fit enim, inquit Less. *nu. 48.* ut multi, quamvis inviti consentiant, si tamen semel consenserint, vel non cupiant restitui, vel facillimè condonent; in puro tamen dubio, an censendus
sit condonare, tenenda sunt, quæ n. 462. diximus. 4. Blan- 649
ditiæ, per se loquendo, non vitiant consensum, cùm potiùs augeant voluntarium: debet tamen abesse mendacium & dolus, item tacitæ minæ, quales adessent, si ille, qui allicitur, sciret blandientem solere sævire, quando non fit, quod ipse vult. Videri possunt Lugo *n. 149.* & Onn. *à n. 256.*

§. 7. Consensus ad valorem contractus requisitus debet res- 650
pectu contractus esse plenè deliberatus, qualis requiritur ad peccandum mortaliter. Est communis cum Juristis, & Theologis plurimis, quos citant & sequuntur Lugo *d. 23. n. 17.* Onn. *d. 3. n. 95.* Ratio est, quia ad negotia, quæ censentur esse majoris momenti, requiritur plena deliberatio circa illa, sive circa obligationem & damna, quæ ex illis oriri possunt, sed omnes contractus, etiam illi, qui sunt circa materiam levem censentur ex forma & modo, quo fiunt, esse negotia majoris momenti, ideo enim in Rep. tam multæ leges circa illos latæ sunt,

ergo.

ergo. *Conf.* nam per contractum quasi alienatur propria libertas, ad quod requiritur, ut totus homo consentiat, alioquin non amittet suarum actionum dominium, in cujus possessione est; est enim in homine talis comparatio habitualis, ut nolit per contractus privari libertate sua, nisi seipso solo mediante; si autem ex semideliberatione agens obligaret se, non ipse solus se privaret libertate, sed simul ista semideliberatio, ergo.

651 *Obji.* Præceptum semiplenè deliberatè cognitum obligat hominem sub veniali, ergo contractus semiplenè deliberate initus etiam obligabit, saltem sub veniali. R. N. Conf. præcepta, ut obligent, debent poni cum plena deliberatione, & in hoc paritas est cum contractibus, sed ut peccetur contra præcepta semel posita, aut etiam contra obligationem jam causatam per contractum, sufficit semiplena deliberatio, quia reipsa fit violatio, si obligatio cognoscatur etiam semiplenè tantum, & non curetur. Ratio disparitatis jam data est, quia obligatio contractus est à voluntate hominis, quisque autem censetur esse in ea voluntate, ut obligari nolit, nisi totus consentiat, sicuti enim est plenus dominus rei suæ, ita non volt eam à se abdicare, nisi agat ut plenus dominus suæ libertatis: è contra turpitudo & ratio peccati non est à voluntate hominis, sed sequitur naturaliter ad positionem actus prohibiti, licèt quis nollet eam sequi, ergo ad hanc non requiritur ea libertas vel deliberatio. Ex dictis,

652 *Inferuntur seqq.* 1. Si quis, dum est sobrius, non possit se resolvere ad contractum, & ideo largiter biberet, ut fermè ebrius in semideliberatione contraheret, contractus in hac initus non obligaret, ob rationem jam datam: similiter non obligat, si fiat ab homine semidormiente, uti certum esse docet Onn. *d.4.n.32.* *Si dicas*, valere contractum factum per procuratorem illius, qui mandatum dedit, & posteà, dum fit contractus, ebrius est vel dormit, ergo similiter factus ab ebrio vel semidormiente, qui antea hoc intendebat. R. Disparitatem esse, quòd actus procuratoris sit humanus, & fiat humano modo ex vi mandati adhuc moraliter existentis, ideoque est moraliter actus mandantis: è contra contractus factus à semiebrio vel dormiente non est plenè humanus, nec fit humano modo contrahendi, neque censetur prior volitio moraliter permanere in ordine ad con-
653 tractum humano modo causandum. 2. Quamvis contractus fiat cum passione, si tamen non impediatur deliberatio sufficiens ad mortale, contractum valere, alioquin innumeri contractus forent invalidi, v. g. sponsalia ex passione amoris, emptio ex passione invidiæ: & ita videtur asseri *l.9.ff.de publicanis*, ubi dicitur licitationi ex calore factæ jungendam esse cautionem fidejussionis, ergo talis licitatio à jure agnoscitur esse valida. *Nec obstat l.3. ff. de divortio*, ubi sic habetur, *Quidquid in calore iracundiæ, vel fit vel dicitur, non prius ratum est, quàm si perseverantia apparuit judicium animi fuisse:* quod repetitur *Reg.49. ff.de div.reg. Juris*; item *Cap. Divortium, De pænitentia, dist.1. nam* hi textus tantùm loquuntur de divortio, & dicunt non debere judicari esse factum ex animo, si conjuges ex subita ira ab invicem divulsi, statim redeant; de aliis autem contractibus nihil disponunt jura.

654 §. 8. Consensus ad contractum requisitus debet esse externè manifestatus, ita Lugo *d.22.n.* 102. & pluribus *d.23.s.2.* Dicast. *l.2.t.4.n.454.* aliique communiter; Ratio est, quia contractus est actus humani commercii, ergo ut valeat & obligationem inducat, debet fieri humano modo; ergo debet in sensum aliquem cadere. *Nec obstat*, quòd promissio interna juramento firmata obliget, *nam* obligatio oritur vi religionis ex juramento, quod habet se per modum Voti Deo facti; de cætero rectè notat Onn. *d.29.n.21.* nequidem esse obligationem manifestandi nudam promissionem, quam quis internè concipit, habuit enim tantùm hanc mentem, volo obligari, si promissario manifestavero hanc meam volitionem, & ipse acceptarit, ubi non promittit se manifestaturum, & quamvis hoc intendisset, adhuc non esset acquisitum jus alteri, nisi hanc ipsam intentionem manifestatam acceptasset; atque ita docent AA. communiter cum Dicast. *dub.7.* Addit Lugo *d.23.n.2.* si quis nollet illam suam voluntatem internam manifestare, & tamen illam præter intentionem manifestaret, non obligandum, quia illa manifestatio non fuisset actio humana. Quæri autem solet, an hæc manifestatio externa requiratur de jure naturæ vel positivo? Led. Palat. & Mendoz. dicunt requiri tantùm de jure positivo, alii communiùs & meliùs cum Lugo *n.29.* dicunt requiri de jure naturæ, ob rationem ante datam, quia deesset volitio obligationis. Speciatim autem circa acceptationem promissionis & donationis dicetur à n.765.

655 *Obji.* Quando ex præsumpta voluntate domini rem accipio, acquiro dominium vi voluntatis internæ, quam ipse habet, licèt exteriùs non manifestatæ. R. N. ass. nam acquiro per occupationem animo possidendi, volitio autem domini tollit impedimentum seu repugnantiam, qua sublata nunc ita occupo, ac si nullius esset, Lugo *n.33.*

656 §. 9. Ad contractum onerosum requiritur acceptatio mutua consensus, & manifestatio illius mutuæ acceptationis, ita Lugo *d.23.à n.26.* Dicast. *n.455.* Onn. *d.29.s.4.* aliique. Probatur, nam requiri acceptationem consensuum, patet, alioquin duæ voluntates non convenirent humano modo in unum: deinde cùm uterque contrahens det alteri jus contra se, ut hic habeat jus contra illum, & ille contra hunc, debet in utroque esse acceptatio illius juris, hęc autem duplex acceptatio, cùm debeat constituere contractum humanum, debet esse humana & sensibilis, ergo utraque illa acceptatio debet utrique manifestari, sicuti enim duo consensus non sunt humani nec inducunt obligationem utrimque, nisi invicem manifestentur, ita nec acceptationes. Oppositum est in contractibus gratuitis, quia cùm obligationem inducant ex una tantùm parte, satis est esse acceptationem ex parte illius, qui alterum sibi obligat. Ex dictis

Sequitur 1. Si offeram tibi domum mille aureis venalem & 657
tu accepies, offerasque 1000. aureos, venditionem non perfici, quando tu acceptas & promittis 1000. aureos, sed quando tua acceptatio mihi manifestatur, mea enim acceptatio, qua obligationem accepto, si consentias, est tibi sufficienter manifestata per hoc, quòd offeram domum isto pretio venalem, ergo si mihi vicissim manifestetur tua acceptatio, hoc ipso perficietur contractus, neque opus erit tibi vel mihi ulteriùs manifestari aliam acceptationem. 2. Si mecum onerosè contrahas per pro- 658
curatorem, tum perfici contractum, quando tuus procurator acceptat, & ego id rescio, licèt tu necdum acceptaris, quia cùm agat nomine tuo & gerat tuam personam, acceptatio illius est moraliter tua. 3. Si contraham onerosè tecum per litteras, 659
hunc contractum priùs tum perfici, quando mihi per responsum innotescit tua acceptatio. 4. Si donum mihi mittas, donatio cōpletur, dū accepto etiamsi nihil rescias de mea acceptatione.

Obji. Ad remittendum jus, quod habeo contra Petrum, 660
non requiritur acceptatio Petri, possum enim illi inscio cōdonare debitum, uti Deus mihi inscio condonare potest peccatum, ergo ad acquirendum jus contra Petrum non requiretur acceptatio mea, sed fieri poterit sola voluntate Petri. R. Ad remittendum irrevocabiliter jus, quod habeo contra Petrum, non requiritur acceptatio Petri, N. ad remittendum revocabiliter, C. ant. & N. conf. si enim remittam revocabiliter, Petrus nullum acquirit jus contra me, ad hoc, ut sit liber debito, sed si velim, potero semper exigere debitum, sub illa enim conditione remitto, nisi aliter voluero, priusquam Petrus meam remissionem acceptarit, Lugo *n.54.* Vide dicēda à n.778.

Inst. Si acceptatio requiratur ad obligationem, vel ergo erit tantùm conditio, vel partialiter causa obligationis. R. Less. *l.2.c.18.n.41.* dicit esse tantùm conditionem, qua posita obligatio causetur à voluntate contrahentium; Lugo *nu.* 40. dicit esse causam partialem, cùm sit pars juris, quo unus ligat & alter ligatur, quod videtur esse probabilius, nam illa sola sublata non esset obligatio.

Q.105. Quid dicendum sit in variis dubiis circa hactenus allata? R. AA. notant seqq. 1. Si dolo inductus es ad con- 661
tractum, & dubites, an dolus dederit causam contractui, v. g. emisti novum vinum putans esse vetus, & dubitas, an fuisses empturus, si scivisses esse novum, hoc dubium resolvendum est consideratis causis & circumstantiis, quibus inductus es ad emendum, an nempe per hoc notabiliter impediatur finis vel usus, quem intendebas. Quòd si his consideratis adhuc non possis resolvere, decidendum est secundum commune judicium aliorum, unde si qualitas ignorata ex se magnam mutationem faciat, præsumere poteris te non fuisse contracturum, si scivisses, quia ita contingere solet apud alios homines, ita Sanch. *de Matr.l.1.d.65.n.4.* Lugo *d.22.n.100.*

2. In dubio, an talis mutatio rerum sit subsecuta, ut ad 662
eam te nolueris obligare, vel an erraveris notabiliter in re promissa, vel an causa cessarit, vel an causa, quæ nunc cessat, fuerit finalis & principaliter motiva tui consensus, præsumendum videtur pro valore contractus, quia jura dicunt, ut actus potiùs valeat, quàm ut pereat, videturque etiam pro illo esse possessio, quia scitur esse factus, & ignoratur invaliditas, Sanch. *in Decal.l.4.c.2.n.13.34.52.* Lugo *n.91.*

3. Universaliter loquendo, si dubites, an volueris te obliga- 663
re, attendenda sunt verba, quæ si significent animum se obligandi, præsumendum est, quod animus ille adfuerit, quia nemo presumitur aliter sentire quàm loquatur, ergo est possessio pro valore actus, Sanch. *de Matr.l.1.d.9.n.13.* Castrop. *tom.1. d.3.p.10.n.4.* aliique communiter. E contra si verba sint indifferentia ad significandum animum se nunc obligandi vel propositum posteà prius se obligandi, non teneberis per illa te obligare, sed standum erit pro libertate, quæ est in possessione contra obligationem, Lugo *n.63.* Dicast. *l.2.t.3.n.51.* Denique si verba sint ambigua, & tenebaris hic & nunc habere animum te obligandi per illa, præsumendum est, quòd volueris te obligare, alioquin peccasses, delicta autem non præsumuntur, Lugo *nu.* 65. Quid dicendum sit in variis dubiis circa juramenta, quibus firmatur contractus, colligi potest ex dictis hic p.c. à n.307.

Q.106. Quid notandum circa stipulationes? R. seqq. §. 1. 664

Stipu-

Stipulatio est contractus, qui perficitur certa Interrogatione & Responsione, cùm enim omnis contractus debeat parere obligationem Justitiæ, verba autem, quibus significatur consensus, de se sint indifferentia ad talem obligationem significandam, jus statuit, ut censerentur prolata ex intẽtione se obligãdi ex justitia, etiam civiliter, si consensus significaretur cõceptis & à lege præscriptis verbis per certam interrogationem & responsione; nempe spondes? spondeo: promittis? promitto: fide promittis? fide promitto: fidejubes? fidejubeo: dabis? dabo: facies? faciam &c. è contra quando ita non fiebat, jus non præsumebat, saltem in contractibus innominatis & pactis nudis fuisse intentionem se ex justitia civiliter obligãdi, uti habetur *Inst. & ff. de verb. oblig.*

665 §.3. Quamvis stipulatio certis verbis concepta in contractibus adhiberi possit, nunc tamen necessaria non est, sed usu & jure novo est antiquata, ita cum aliis Onn. *d.* 2. *nu.* 137. Ratio est, quia modus ille contrahendi videbatur esse nimis superstitiosus, cùm per quæcunque verba vel signa sufficienter significari possit animus se obligandi ex justitia.

666 *Q.* 107. *Quinam possint contrahere?* R. Possunt omnes, qui habent plenum usum rationis, & materiam, de qua contrahant, neque jure prohibentur: ita quoad rem omnes, & habetur *l.* 5. *Cod. de oblig.* quæ jam explicabuntur.

§.1. Cùm contractus sit actio humana inducens obligationem in conscientia, ebrii, dormientes, furiosi, fatui, cùm nõ habeant usum rationis, non possunt contrahere, nisi tempore lucidi intervalli, in quo si contractus fiat, prout decet hominem sanæ mentis, admitti debet tanquam validus, Onn. *d.* 4. *n.* 27. Quamvis autem hi non possint contrahere sive obligare & obligari ex contractu, possunt tamen obligare & obligari, si ad hoc non requiratur ipsorũ consensus, *L. Si à furioso*, 24. *ff. de oblig.* docentque Glossa, Bart. & alii cum Onn. *n.* 34. sic enim si fatui fiant legatarii, obligant sibi heredem ad solvendum legatum; si fiant hæredes, obligantur legata solvere: hæ tamen obligationes sunt minùs strictæ, cùm non fundentur in potentia proximè libera, hinc jus providit, ut alii, nempe tutores, curatores, administratores vel Resp. ipsa personas eorum repræsentent & suppleant.

667 §.2. Infantes non possunt facere contractus, qui inducant obligationem saltem civilem, quia non præsumuntur habere plenum usum rationis, & ita habent leges plurimæ apud Onn. *n.* 17. In jure autem tam masculi quàm fœmellæ usq; ad annum 7. completum dicuntur infantes; abhinc masculi ad 14. fœmellæ usque ad 12. completum dicuntur impuberes, quòd si morte patris vel emancipatione desierint esse in patria potestate, dicuntur pupilli; si patre & matre careant, sunt Orphani. Deinde masculi ante completum annum 10. cum dimidio, & fœmellæ ante completum 9. cum dimidio, dicuntur infantiæ proximi: ab hinc masculi usque ad annum 16. cum dimidio, fœmellæ usque ad 14. cum dimidio dicuntur pubertati proximi; sed masculi completo anno 14. fœmellæ completo 12. dicuntur puberes: abhinc usque ad 25. completum dicuntur Minores seu Minorennes, quandoque etiam vocantur adulti. Vide p. 1. 1026.

668 §.3. Pupillis, etiam invitis, datur tutor, minoribus autem volentibus datur curator: quandoque etiam nolentibus in ordine ad lites, qui curator semel acceptatus repudiari non potest usque ad annum ætatis 25. completum. Etiam prodigo invito imponitur curator, quia præsumitur non posse solus sua administrare, nisi de prodigalitate accusatus se sufficienter purget: dicitur autem prodigus, qui profusè dat, id est, *qui neque tempus neque finem expensarum habet, sed bona sua dilacerando & dissipando profundit*, ut ait Ulp. *l.* 1. *ff. de curat. furios.* habenturque hactenus dicta in jure apud Onn. *n.* 17. 36. 57. 64. 86.

669 §.4. Si infantiæ proximus contrahat, non obligatur civiliter, §.10. *Instit. de inutil. stipul.* docentque AA. cum Onn. *n.* 18. quia habentur tanquam non utentes ratione, imò secundum Onn. *n.* 46. nequidem naturaliter obligantur, quia contractibus illis resistit jus positivum irritans consensum. Excipit Ang. nisi malitia superaret intellectum, sed Sanch. *de Matr. l.* 6. *d.* 38. *n.* 24. Lugo *d.* 22. *n.* 283. rejiciunt exceptionem, quamvis enim in uno vel altero particulari non teneat ratio legis, non ideò desinit etiam hos obligare, secundùm dicta l. 1. q. 141.

670 §.5. Pupillus non potest ullos contractus civiliter obligantes celebrare sine authoritate tutoris, *l.* 1. *Cod. de inutil. stipul.* & alibi sæpe, tenentque AA. communiter cum Mol. *d.* 224. & Onn. *n.* 37. Excipe, nisi ex contractu factus sit locupletior, tum enim obligatur naturaliter & civiliter, uti ex legibus & citatis AA. docet Sanch. *n.* 7. *&* 22.

671 §.6. Si pupillus saltem pubertati proximus contrahat sine authoritate tutoris, probabilius videtur contractus illos jure naturæ valere & inducere obligationem pro foro conscientiæ, quibusdam exceptis, de quibus paulò post, ita Bartol. Azor. Mol. Nav. Less. Bonac. Regin. Rebell. Sanch. quos citat & sequitur Onn. *num.* 42. Item Laym. Tann. & Lugo *n.* 288. contra Alciat. Covart. & alios apud Sanch. *num.* 20. quorum sententiam Dicast. *l.* 2. *t.* 3. *n.* 283. vocat satis probabilem, Less. & Sanch. valdè probabilem, Platel. *nu.* 593. valdè probabilem & in praxi tutam. Ratio nostra est, quia nihil deest de jure naturæ requisitum ad valorem talium contractuum, ideoque nec ad obligationem naturalem, quæ ex consensu sequitur; sed nec jus positivum illos contractus irritat pro foro conscientiæ, nam *l. Marcellus* 25. *ff. de fidejussoribus*, expresè dicitur pupillum sine authoritate tutoris contrahentem obligari, non obligatur autem civiliter, ergo naturaliter; item *lib.* 25. §. 1. *ff. Quando dies legati, & lib.* 1. *ff. de novat.* clarissimè dicitur pupillum sine authoritate tutoris contrahentem obligari naturaliter. Similiter *l. Si pupillus*, 21. *ff. Ad l. falcidiam*, dicitur pupillum mutuam pecuniam reddendo liberari à naturali obligatione, ergo supponitur fuisse. *Nec obstat*, quòd *l.* 59. *ff. de oblig.* dicatur pupillum mutuam pecuniam accipiendo nequidem jure naturali obligari, *nam* sensus est jure naturali non obligari stare contractu, cùm rescindere possit, uti paulò post dicetur.

§.7. Si pupillus contrahat cum ipso tutore, v. g. si tutori 672
vendat prædium, non obligatur nequidem naturaliter, §. 7. *l.* 34. *ff. de contrah. empt.* Limitat Sanch. *n.* 25. nisi fortè alter tutor consentiret, vel pupillus per hoc fieret locupletior, vel dolum committeret, in his enim casibus putat pupillum cum tutore contrahentem obligari.

§.8. Si pupillus alienet immobilia vel mobilia pretiosa, 673
quæ servando servari possunt, id est, quæ possunt servari saltem per triennium, uti habent Glossa & Dicast. *n.* 286. contractus non obligat nequidem naturaliter, uti cum communi Sanc. *n.* 26. Lugo *n.* 294. Onn. *n.* 50. in his enim contractibus majoris momenti, jus positivum irritat consensum, non solum pupilli sed etiam tutoris, si consentiat, *l.* 22. *Cod. de administ. tutorum.* Unde ut ejusmodi alienationes valeant, debet præter authoritatem tutoris adesse causa legitima; quæ in scripto apud Judicem probetur esse utilis pupillo, ut ibidem statuitur.

§.9. Si Judex ex speciali causa interdixisset absolutè om- 674
nem administrationem pupillo circa res suas, tum non obligaretur nequidem naturaliter per contractus, Sanch. *n.* 27. quia consensus illius esset jure irritus; sed hoc non est ordinariè, cùm ipsi addatur tutor pro adjutorio, uti rectè Lug. *n.* 289. ergo ipsius consensus non habetur ordinariè pro nullo.

§.10. Pupillus contrahens sine authoritate tutoris obligat 675
sibi civiliter alterum contrahentem, (nisi hic etiam esset pupillus) unde contrahere potest validè civiliter in commodum suum, sed non in incommodum; atque ita statuit Jus positivum in favorem pupilli & in odium sic contrahentis cum illo, *Instit. de Author. tutoris & de inutil. stipul.* §. *Pupillus*, Item *l. Julianus*, 13. *ff. de action. empt. l. Contra Juris*, 28. *ff. de pactis*, tenentque Juristæ & Theologi communissimè cum Molina *d.* 224. & Onn. *n.* 48. *Nec obstat*, quòd alter non velit obligari, nisi etiam obligetur pupillus secundùm dicenda n. 709. *nam* dici potest cum Onn. *num.* 54. etiam vi contractus obligari pupillum sed obligationem ex hac parte mox irritari à jure positivo, quod favorem legis alteri subtrahit & relinquit pupillo, ideoque obligationem posteà manere ex parte solius alterius.

§.11. Impuberes non obligantur civiliter ullo contractu 676
circa quæcunque bona, quamvis contrahant ex consensu patris, §. *Sed quod*, 10. *Instit. de inutil. stipulat.* Pupillus tamen authoritate tutoris contrahens obligatur civiliter, *ibid.* §. 9. sed attendenda est limitatio n. 673. data. Ratio harum legum est, quia pupillo datur actio contra tutorem, si malè suaserit, qualem actionem non habet filius contra patrem.

§.12. Pupilli, si læsi sint per contractum vel passi incom- 677
modum, gaudent beneficio restitutionis in integrum intrà 4. annos à completo anno 25. possuntque repetere rem vel pretium, de quo contraxerunt, cum fructibus, damnis & lucro cessante *l.* 7. *Cod. de tempor. in integr. restit.* Quòd si veniam ætatis obtinuerint, gaudent illo beneficio per 4. annos à die veniæ obtentæ, Mol. & Lugo *n.* 315. si autem dolo vel justo impedimento fuerint impediti, potest hoc tempus suppleri posteà; atque hoc beneficio uti possunt, sive tutorem habeant sive non, sive contraxerint cum authoritate tutoris sive non; imò quamvis intervenerit judicis decretum, *l.* 3. *& seqq. De in integ. restit. l.* 1. *Cod. de author. præstanda*, *l.* 1. *& seqq. Cod. Si tutor intervenerit*, aliisque locis apud Onnate *n.* 53. & Lugo *n.* 310. neque nocent eis, quæ in incommodum suum in judicio egerint; è contra prosunt quæ egerint in suum commodum. *Dixi*, si læsi sint &c. nam si læsi non sint, tenebuntur ad contractum obligatione naturali, non tantùm ipsi, sed etiam tutores, Onn. *n.* 56. Quòd si rem, de qua extradenda contraxerunt, necdum extradiderint, v. g. si promiserint, vel ad creditum ludentes lusu extraordinario perdiderint pecuniam, possunt retinere, quia quando lex permittit repeti, tacitè permittit retineri secundùm dicenda n. 1087. & universaliter lex negans actionem ad aliquid petendum, simulque concedens possessori actionem ad repetendum, postquàm solverit, dat facultatem possessori in utroque foro rem illam retinendi, nisi fortè juramentum accesserit, Sanch. *n.* 34. Dicast. *l.* 2. *t.* 3. *n.* 384. secundùm reg. 71. juris in 6. *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum*, seu

reti-

retinendum, *multò magis admittendus*: quod Lugo *nu*.302. dicit verum esse, quamvis pupillus ex pudore non fuisset repetiturus in judicio, quia utitur jure sibi concesso ad non solvendum. Vide dicenda etiam n.1087. Plura de restitutione in integrum & rescissione contractus videri possunt apud Dicast. *dub*.16.*&* 17. Lug.*d*.22.*f*.12. Onn.*tota disp*.22.*per* 6. *sect*. De Exceptione plura dicentur n.704.

678 §.13. Qui fecit contractum onerosum cum pupillo circa rem non immobilem, & non pretiosam servari aptam, neque commisit dolum vel aliam injustitiam, potest stare contractu, quamdiu pupillus vel ejus tutor non rescindit, si enim non velint uti suo privilegio, jus naturale assistit ejusmodi contractibus, Less.Laym.Tann.Mol.*d*.224. *in fine*, Sanch.*n*.30. *&* 31. Onn.*d*.4.*nu*.54. Lugo *n*. 295. Quòd si pupillus habens tutorem contrahat de rebus mobilibus, quæ sunt in quotidiano usu, v. g. aliqua donet, vel in recreationes expendat juxta conditionem suam; Lugo *n*.303.& Onn.*n*.55. rectè dicunt tales contractus etiam jure civili validos esse, nec posse nequidem per sententiam judicis rescindi, quia prudenter præsumitur tacita licentia, vel saltem consuetudo derogavit legibus ejusmodi rescissionem permittentibus, eratque hoc utile pupillis, quibus aliàs in nulla re fidere potuissent homines.

679 §.14. Quidquid à §.5. hucusque dictum est de pupillis, valet etiam de minorennibus, qui curatores habent, de utrisque enim est eadem ratio, *l*.3.*Cod.de in integ.restit*.docentque cum aliis Sanch.*n*.19.& probat specialibus legibus Onn. *d*.4.*f*.4. sed sufficiunt dicta, si nomen pupilli & tutoris mutetur in nomen minorennis, & curatoris. Excipit Onn.*d*.19.*nu*.303.si minorennis sua bona, etiam immobilia, necessariò distrahere debeat, ut solvat debitum, ad quod in conscientia obligatur; item si alicui in dotem aliquid donaverit; item si servum libertate donaverit &c.probatque hæc per leges.

680 §.15. Si minorennis non habens curatorem contrahat de rebus mobilibus etiam aliquantùm pretiosis & non concurrentibus in quotidiano usu, obligatur naturaliter & civiliter, *l. Puberes* 101. *ff. de verb.oblig. l. Si curatorem* 3. *Cod.de in integ. restit*.tenentque communiter AA.cum Sanch. *nu*.30.Onn. *d*.4. *num*.66.*&* 81.

681 §.16. Minorennis potest à principe obtinere veniam ætatis, id est, facultatem liberè administrandi res suas non obstante minore ætate, illa tamen obtenta adhuc non poterit alienare immobilia, aut constituere in hypothecam, & facultas illa concedi potest masculis priùs post 20. fæmellis post 18. annum expletum, si judicio & moribus valeant; neque gaudent beneficio restitutionis in integrum circa ea,quę postmodùm disponunt, quæ omnia habentur *l*.1.*& seqq.Cod. de his, qui veniam ætatis impetrarunt*.

682 §.17.Prodigus non habens curatorem contrahit validè naturaliter & civiliter,etiamsi foret notoriè prodigus, uti habet cōmunis cum Sanc.*n*.20.*&* 27.habens autem curatorem,& absque illius authoritate contrahens facit contractus irritos, neque trāsfert dominium,uti habetur in pluribus legibus apud Sanc. supra & Onn.*à n*.89.Quòd si administratio bonorum specialiter sit ei interdicta à judice,uti ordinariè interdicta censetur,teste Lugo *n*.289.*in fine*, nequidem naturaliter obligabitur, *l.Is cui bonis,ff.de verb.oblig*. hinc qui contraxit cum tali prodigo, tenetur restituere ante sententiam judicis, etiamsi prodigus non repetat, neque potest secum contrahentem cogere ad servandum contractum, quia in odium prodigi irritatur.

683 §.18. Servi, Religiosi, Clerici, filii-familias, uxores possunt contrahere circa materias, quarum habent dominium & administrationem; & de his ultimis videri possunt dicta p.1. q.217.& 218. qui autem plura volet, consulat Onn. *d*.4. & quidem de servis f.7. de Religiosis, f.8. de filiofamilias, f.11. de uxoribus, f.12. & de his omnibus iterum plura affert d.19. f.3. Quoad Religiosos videri potest etiam Castrop. *tr*.16.*d*.3. *punct*.15.*&* 16. Quoad omnes verò supradictos, vide etiam Stryckium *de cautela contract.sect*.1.c.2.

684 §.19.An & quomodo contractus celebrare possint illi, quorum bona sunt confiscata vel confiscanda, optimè resolvit Sanch.*in Dec.l.2.c*.21. videri possunt etiam Molin. *d*.95. Onn. *f*.9. An autem usurarius celebrare possit contractus, examinat Onn.*f*.10.sed cùm raro serviant ad praxin, omitto.

685 *Q*.108. *Qualis debeat esse materia, de qua contrahitur?* R.Debet esse possibilis; saltem in spe existens, honesta, propria, certa, non prohibita, quæ omnia jam explicabuntur: & potest de eis videri Sthyck.*de caut. contr.f*.1.*c*.3.

§.1. Contractus circa rem impossibilem est jure naturæ irritus, *l*.35.*ff.De verb.oblig.l*.31.*ff. De Reg. juris*, & alibi apud Onn.*d*.5.*n*.232. Ratio est, quia si contrahentes sciant esse impossibilem, non possunt seriò & efficaciter habere consensum; quamvis autem intendere vellent se obligare, tamen inutilis esset illa voluntas, cui per nullam legem assisteretur: si autem nesciant esse impossibilem, est error in substantia. *Nec obstat*, quòd conditio impossibilis adjecta non vitiet aliquos contractus: *nam* stando in jure naturæ vitiaret omnes; contractus enim conditionatus non obligat, nisi posita conditione, quæ hic nunquam poni posset; nihilominus jus positivum voluit, ut in quibusdam contractibus, v.g. Matrimonio, institutione hæredis, fideicommisso, donatione mortis causa, conditio impossibilis adjecta habeatur pro non adjecta, tum quia præsumitur non fuisse seriò adjectam; tum etiam quia in contrahentibus pręsumitur fuisse voluntatem universalem contrahendi secundùm leges, quæ cùm disponant, ut talis conditio habeatur pro non adjecta,etiam volunt habere pro non adjecta, & hæc voluntas universalis prævalet; jus autem positivum sic non disponit in aliis contractibus, ergo in his non potest præsumi adesse voluntatem sufficientem ad contractum, Mol. *d*. 206.Adde, quòd licèt per conditionem impossibilem non vitiaretur contractus, attamen vitiaretur per materiam impossibilem, sicuti quamvis non vitietur per errorem in qualitate, vitiatur tamen per errorem in substantia.

686 §.2. Materia contractus debet esse moraliter possibilis, id est, talis, ut non tantùm absolutè fieri possit per vires naturæ, sed etiam ut considerata imbecillitate humana non censeatur superare vires nostras, quia nemo censetur in aliam obligationem consentire, cùm nec leges positivæ ordinariè obligent ad aliquid moraliter impossibile, secundùm dicta l.1. n.781.hinc si quis contraheret de capiendis omnibus piscibus maris, contractus esset irritus.

687 §.3. Quando materia contractus est partim possibilis partim impossibilis, valet contractus, si materia sit divisibilis & consensus feratur divisibiliter, uti si contraxeris de tradendis 100.modiis tritici, & non possis habere nisi 50. contractus valet de 50. è contra si materia sit indivisibilis, vel consensus feratur indivisibiliter, contractus est irritus, hinc si emeris duos equos pro theda, & venditor tradere non possit utrumque, contractus de altero est irritus.

688 §.4. Contractus de aliquo, quod non est nec in re, nec in spe, est irritus, quia vel non est serius consensus, vel est error in substantia, uti §.1. dictum est, & clarè habetur §. 1. *Instit.De inutil.stipul.l*.1.*ff.De oblig.l*.8.*ff. De rescind.vendit*. aliisque apud Onn.*n*.246.Quòd si res partim sit, partim non sit, spectanda est intentio contrahentium, & loquendum secundùm dicta §.3.ubi tamen jus positivum, *L.Domum*, 57.*ff. De contrah.empt*.statuit, ut si res, quæ intendebatur existat saltem ex medietate, v.g. si domus vendita ex media tantùm parte comburatur, valeat contractus, sed diminuatur pretium; si non existat nequidem ex medietate, contractus sit irritus.

689 §.5. Si contraham de re, quæ est in spe, v. g. si vendam poma, quæ colligam in autumno, singula maldera ad unum aureum, si hæc poma suo tempore non existant, patet contractum esse nullum, quia materia illius erant ipsamet poma,quæ nusquam sunt; è contra si vendam spem, quæ & qualis nunc est, ad omnia poma meę arboris,quamvis nullum crescat pomum venditio valet, *L. Nec emptio, ff. de contrah. empt*. aliisque apud Onn.*n*.252. & sic venditur spes per jactum retis, per casum aleæ &c. Excipitur emptio hæreditatis in spe, quæ, antequam moriatur testator irrita est, ne detur votum captandæ mortis, *l.fin. ff. de pactis*: & eadem est ratio de contractibus ad succedendum viventi, Onn.*n*.258. item emptio hominis liberi, pro tempore, quo erit servus, est irrita, quia non est fas hujusmodi casus expectare, §.5.*l*.83.*&* *l*.103.*ff.de verb. obl*.item *ff*.2.*l*.34.*ff.de contrah.empt*. Vide hìc n.940.

690 §.6. Contractus de re illicita est omni jure irritus, & quidem jure naturæ,quia non potest dari obligatio ad peccandum neque ad illud, ad quod omittendum antecedenter est obligatio, contractus enim non debet esse vinculum iniquitatis, uti nec votum vel juramentum, quæ tamen de se sunt magis obligativa quàm contractus. Similiter jure Cannnico & Civili apud Onn.*n*.268. hinc quidquid prohibitum est lege naturali, divina vel humana obligante in conscientia, de illo non valet contractus: Quòd si aliquid lege tantùm pœnali sit prohibitum, poterit de illo fieri contractus, est enim res de se licita, quam potest quis etiam per leges facere, si se ad pœnam resolvat, leges enim pœnales non prohibent determinatè talem actionem; sed sub disjunctione volunt vel omitti actionem vel subiri pęnam, Onn. *n*.266.

691 §.7. Quamvis contractus de re illicita sit invalidus, potest tamen contractus illicitus esse validus, ut si quis emat gladium ad occidendum alterum: deinde si in se sit prohibitus fieri, & tamen supposito quòd fiat, non irritetur, secundùm regulam juris, multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent, & talis est venditio armorum facta hosti patriæ. Ratio horum est, quia materia talium contractuum illicitorum non est res illicita, materia enim illorum sunt gladius & arma, quæ non sunt res illicitæ; è contra si paciscerer & vellem me obligare ad sic vendendum gladium aut arma, hoc pactum esset irritum, quia pro materia haberet venditionem illicitam.

692 §.8. Quamvis contractus de re illicita sit irritus, tamen suppo-

supposito quòd unus partem suam expleverit, quæ illicita erat, est, de jure naturę saltem, obligatio, ut etiam alter suam expleat, si licita sit, v.g. conductio ad injustum homicidium est irrita, attamen si conductus patrant homicidium, conductor tenetur ei dare pretium, de quo contraxit; & idem est de contractu cum meretrice, item cum Judice, ut ferat injustam sententiam, ratio est, quia in his intervenit duplex contractus, unus absolutus faciendi rem illicitam, & hic nunquam valet nec obligat, neque ex hoc oritur obligatio postea dandi pretium, imò est obligatio reddendi pretium, antequam res condicta sit posita: alter contractus est conditionalis & dicit, si hic suam partem impleverit alter etiam tenebitur implere suam, sicuti possum vovere aut etiam per contractum promittere, si iterum peccavero, dabo tibi eleemosynam: talis autem contractus prius perficitur posita conditione turpi, & hac supposita licitum est dare pretium pro actu, qui ob molestiam, detrimentum vel periculum facientis, aut ob delectationem vel aliud commodum illius, in cujus gratiam fiebat, erat pretio isto æstimabilis, oriturque obligatio ex vi consensus ut sequentis, & non ut antecedentis conditionem illicitam, Mol. *d.* 94. aliique communiter cum Onn. *n.* 276. *Dixi*, saltem de jure naturæ, nam licèt jure positivo etiam valeat in contractu, quo meretrix dedit usum sui corporis, uti habetur *l. Idem, 4. ff. De condit. ob turpem causam*, tamen in aliis materiis non est ita certum, unde licèt communiter omnes contra Med. fateantur post opus turpe expletum oriri obligationem illam ex jure naturæ, tamen Covar. Amic. & Plat. *n.* 589. dicunt jus positivum resistere, ne oriatur, quia *l. Si flagitii, 123. ff. de verb. oblig.* negat actionem, etiamsi opus turpe sit expletum. Vide dicenda num. 794.

693 *Objic.* Promissio, *si occideris Titium, dabo tibi aureum*, est contractus sub conditione turpi, qui nunquam obligat, nequidem prout est conditionalis, ergo similiter de aliis. R. Si fiat sub conditione ponenda, c. si fiat ex suppositione conditionis positæ, n. Itaque si promissio sit intentiva occisionis, nunquam valet, si sit suppositiva, valet; præsumitur autem esse suppositivam, quia standum est pro valore actus; è contra tamen in hoc, *ducam te, si pater meus fuerit mortuus*, jus præsumit conditionem esse intentivam mortis paternæ, hinc absolutè irritat.

Inst. Obligatio dandi aureum deberet esse ex contractu, sed non potest esse ex contractu, quia hoc non potest esse validè contractum, quod nunquam potest validè contrahi, sicuti hoc non potest esse validè venditum quod nunquam potest validè vendi, tale autem pretium nunquam potest validè contrahi, & talis actio occisiva nunquam potest validè vendi, ergo nunquam potest esse validè empta aut vendita, ergo nunquam ex emptione potest esse obligatio solvendi. *Conf.* Qui illicitè accipit pretium, illicitè retinet, sed talis illicitè accipit pretium ante opus expletum, ergo & illicitè retinet. R. Est validè contractum ex suppositione operis, & de hoc erat contractus conditionalis. Ad *Conf.* Ergo & illicitè retinet, ante opus expletum, C. post opus expletum, N. Conseq.

694 §.9. Materia contractus debet esse propria illius, qui per contractum transferre debet aliquod jus in alterum, quia nemo plus juris transferre potest, quàm ipse habeat, Reg. 79. *De reg. juris in 6. Reg. 54. ff. Eod. tit.* Item, *Id, quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest*, *Reg. 11. ibid.* Attamen si emptor mala fide emat rem alienam, & venditor nesciat esse alienam, *l. 28. ff. de contrah. empt.* statuitur, ut dominium pretii transeat ad vendentem, & in tantum validus sit ipse contractus, idque in favorem veri domini, ut magis habeat, unde rem suam vel ejus pretium recuperare possit, dominium tamen rei non transit ad ementem, nam lex addit rem emptori auferri posse. Quòd si uterque sciret rem esse alienam, contractus est nullus, §. 3. *l. 34. ibid.* Denique si neuter, aut solus vendens hoc sciret, etiam nullus foret contractus, emens enim non vult transferre dominium pretii, nisi obtineat dominium mercis, quòd in his casibus non fieret.

695 §.10. Quamvis res nunc non sit propria, potest tamen, per se loquendo, de ea contrahi pro tempore, quo erit propria, *l. Si rem meam, 31. ff. de verb. oblig.* sic equus, quem emi prius in annum sequentem, potest jam vendi alteri, quia hæc venditio respicit equum pro tempore, quo erit meus; similiter potest quis contrahere de actione aliena, v.g. faciam, ut Titius te instruat in medicina, obligando ad pœnam, vel quanti æstimaretur illa instructio, si non fiat, §. 2. *l. 38. ibid.*

696 §.11. Si vendam rem mihi communem cum aliis, v.g. gregem ovium indivisum spectantem ad me, & duos fratres meos, valet venditio pro tertia parte, quæ mea est, *l. Sed si communis, 18. ff. de contrah. empt.*

697 §.12. Materia contractus debet esse aliena respectu illius, qui eam per contractum debet acquirere, §. 2. *&* 21. *Instit. de inutil. stipul. l. 82. ff. De verb. oblig. & Reg. 45. ff. De reg. juris.* Ratio est, tum quia venditio rei alienæ est nulla, uti dictum est, ergo & emptio rei suæ: tum etiam quia finis contractus est acquirere aliquid, quod non habes, ergo si jam habes, cessat finis contractus: possum tamen contrahere pro accipiendo, v.g. usufructu rei meæ, si sim tantum dominus directus, item pro recipienda possessione, item pro recipienda re mea, quam alter detinet, ut expresse habent Leges apud Onn. *n.* 315.

698 §.13. Materia contractus tum dicitur certa, quando ex actis vel dictis vel lege vel saltem ex circumstantiis constat, quid, qualis & quanta sit, *l. Stipulationum, 74. ff. De verb. oblig.* è contra tum est incerta, si hoc non constet, sed tantùm in genere dicatur, v.g. vendo fundum, emo vinum, promitto, non determinando, nec qualem fundum, nec quantum vini, nec quid promittat; item materia incerta est, si duo, v.g. servi, quorum unus venditur, sint ejusdem nominis, & neuter determinetur; item si contrahatur sub disjunctione, vendo bovem vel equum; item si significatio sit æquivoca, uti vendo mulum; & nesciatur, an mulum piscem, an mulum quadrupedem: item si non addatur vel determinetur pretium.

699 §.14. Contractus de materia incerta est nullus, si reduci non possit ad certitudinem, *l. 74. & 75. ff. De verb. oblig.* ratio est, quia finis contractus est, ut voluntate contrahentis transferatur dominium rei conventæ, sed si de hac non constet per externa signa, non poterit transferri dominium secundùm dicta n. 654. ergo nec valebit contractus. Potest autem materia incerta reduci ad certitudinem, v.g. si tibi promiserim sub disjunctione, relinquens tibi electionem, tu eligens, materiam reddes certam, *l. 75. §. 8. & l. 76. suprà*; Item si per eventum conditionis res fiat certa, vel per declarationem aut arbitriū tertii, cui partes committunt, &c. Attamen ille, cujus arbitrio interpretatio committitur, non debet promissorem gravare ultra verba, unde electio potius relinquenda est promittenti, & eligēdum, quod minùs gravat possessorem sive debitorem; deinde debet arbiter præsumere, quod rationi & menti contrahentis videtur conformius. Possūt de hactenus dictis videri plura apud Onn. *d. 5. f. 6.*

700 §.15. Specialiter per jus prohibentur, & irritantur alienationes bonorum Ecclesiasticorum immobilium, & mobilium pretiosorum, quæ servando servari possunt, nisi fiant cum consensu Papæ, & sub certis conditionibus, uti habetur in Extrav. *Ambitiosæ*, inter communes *l. 3. tit. 4.* potestque videri Dicast. *l. 2. t. 3. dub. 15.* & iterum pluribus *t. 15. d. 1. dub. 6.* & addemus aliqua *l. 4. à n. 1363.* Quæri posset hic, an & quomodo fieri possit contractus circa res spirituales, sed hoc intelligitur ex dictis de simonia hic *p. 1. q. 15 & seqq.*

701 *Q. 109. Quinam sint effectus contractuum?* R. Præcipui sunt hi 17. obligatio, actio, exceptio, periculi & commodi translatio, damnum moræ, compensatio, traditio rei conventæ, translatio dominii vel partis dominii, possessio juridica, solutio, potestas præscribendi, interdicta possessoria, vendicatio rei, restitutio, evictio, ædilitię actiones, restitutio in integrum, de quibus fusissimè agit Onn. *à d. 7.* usque ad 11. ex quibus breviter colligam ea, quæ ad institutum nostrum serviunt.

702 §.1. Obligatio, est juris vinculum, quo necessitate constringimur alicujus rei solvendæ seu præstandæ, *Inst. de oblig. initio, & l. 3. ff. Eod. tit.* Obligatio naturalis est, qua constringimur secundum jus naturale; civilis, qua secundùm jus civile; mixta, qua secundùm jus utrumque constringimur; & universaliter, qui obligatur ad aliquid, dicitur debitor, qui autem alterum sibi obligat, dicitur creditor, *l. 10. & 11. de verb. signif.* Et quamvis obligatio in fieri pendeat ab utriusque voluntate, tamen in conservari, seu ut permaneat, dependet à voluntate, non obligati sed obligantis; unde si quis contrahat sub hac conditione, *si volam*, contractus est nullus, *l. 8. ff. de oblig. l. 17. ff. de verb. oblig.* Similiter si acceptatio fiat sub hac conditione, *accepto, si volueris*, non fit contractus, quia nulla oritur obligatio in altero; aliud est, si diceret, *accepto, si velis me acceptare*, quia tum purificatur conditio de præsenti, qui enim contractum offert, ille vult seu permittit ab altero acceptari, *d. 23. n. 61.*

703 §.2. Actio, est jus persequendi in judicio, quòd sibi debetur, *Instit. de actionibus, & l. 51. ff. de oblig.* actualis autem petitio, apud Juristas non dicitur actio, sed processus judicialis vel instantia. Actio, alia est bonæ fidei; alia stricti juris; bonæ fidei sunt, quæ fundantur in contractibus bonæ fidei, de quibus dictum est n. 583. & sunt septendecim enumeratæ *in Instit. de act. §. Actionem*, in quibus nempe Judex ex æquo & bono ęstimare debet, quid fieri debeat. Stricti juris sunt reliquæ, in quibus Judex procedere debet secundùm verba, & rigorem. Prætereà alia actio est realis, alia personalis: realis est qua rem ipsam cōvenimus, ubicunque illa sit, quia nempe jus in ea habemus, ideoque dicitur vendicatio rei; personalis est, qua convenimus personam, eò quòd habeamus tantùm jus ad rem, quam alter detinet, & ideo dicitur condictio personæ, & hæc divisio actionis fusè traditur *Inst. d. §. Namque. 4.* Quinam autem contractus specialiter causent actionē pro foro externo, dictum est n. 584. & 586.

704 §.3. Exceptio, est exclusio intentionis agentis, inquit Ulp. *l. 2. ff. de except.* idest, exceptio est jus ad excludendam actionem & ad retuendum in possessione rei cōtra oppugnantem; unde sicuti actiones sunt arma offensiva oppugnantium; ita ex-

ita exceptiones sunt armā defensiva repugnantium, & quia actio plerumque fundatur in regula aliqua generali juris, hinc qui se defendit, dicitur opponere exceptionem illius regulæ, v.g.hic petit solutionem per actionem, *Ex vendito*, ille excludit ipsum per exceptionem, *De soluto pretio*, quod probare debet, unde reus in exceptione est actor: Quòd si primus auctor instet contra hanc exceptionem, erit exceptio exceptionis, & in jure dicitur replicatio; si reus iterum contra hanc instet, dicitur triplicatio; si actor iterum, dicitur quadruplicatio, & ita deinceps, uti habetur L.citata. Aliæ exceptiones dicuntur dilatoriæ seu temporales, quæ non planè tollunt sed differunt actionem, uti si Clericus postulatus de debito excipiat contra actorem, qui se vocat ad forum sæculare; debentque hæc opponi ad initium litis, alioquin posteà non audiuntur, *l.3. Cod. De except. & l.19. Cod. de probation.* Aliæ exceptiones dicuntur peremptoriæ seu perpetuæ, quæ semper locum habent, uti si probet se nihil debuisse, vel se solvisse, quæ aliaque habentur *l.3. & seqq. ff. de except.* Item *Instit. Eod. hoc tit.* ubi etiam varia genera exceptionum recensentur: admitti tamen non debent post latam sententiam, ne lites in immensum protrahantur, nisi sit exceptio falsi, id est, nisi probetur falsum esse allegatum, cui innititur sententia, quæ exceptio semper auditur: An autem ille, qui potest excipere & repetere debitum solutum, etiam possit non solvere, vide dicta *n.677.* & dicenda n.1087.

705 §.4. Periculum, & commodum pertinent ad dominum rei, res enim perit vel fructificat domino suo, hinc per quos contractus transfertur dominium, per eosdem transfertur periculum & commodum: speciale tamen aliquid est in emptione & venditione, nam quamvis dominium non transferatur in emptorem, sed maneat apud venditorem, donec res empta sit tradita, tamen emptione perfecta periculum & commodum rei transit ad emptorem, nisi aliter convenissent, *§. Cum autem, 3. Instit. De empt. & vendit. L. id quod 7. ff. De periculo & commodo, L. Post perfectam, 1. Cod. Eod. tit.* Excipe, nisi venditor esset in mora tradendi, tum enim ad ipsum pertinet periculum, *l.17. ff. de periculo & commodo, & l.4. Cod. hoc tit.* item nisi venditoris culpa res periisset, vel esset deteriorata, cùm enim emptor rem in potestate sua nō habeat, æquum fuit obligari venditorem ad custodiam majorem quàm ipse rebus suis præstet, *l.2. & 3. ff. Eod. tit.* hinc Onn. *d.7. n.*183. putat teneri compensare damnum causatum ex culpa levissima, ne aliàs detur occasio fraudibus: expensas tamen interim factas pro custodia solvere debet emptor, uti ex jure probat Onn. *n.* 186. *Dixi*, emptione perfecta: nam si emptio necdum sit perfecta, periculum & commodum pertinet ad venditorem, uti quando venditio fit ad mensuram, & mensuratio necdum est facta, *l.1. ff. & l.2. Cod. eod. tit.* Item si res vendatur ad degustationem, & degustatio necdum sit facta, v.g. in vino, *l.1. & 4. ff. eod. tit.* Vide dicenda n.983.

706 §.5. Mora, est transgressio culpabilis diei in contractibus statuti pro executione, quam moram quis committit, si nempe sit verum debitum, quod non ignoretur, pro quo in talem diem facta sit interpellatio, nec possit interpellanti legitima exceptio opponi: de quibus tamen conditionibus, præsertim de interpellatione, videri potest Onn. *d.8. à n.*14. Quòd si quis commiserit ejusmodi moram, tenetur adhuc implere contractum, compensare damnum emergens, & lucrum cessans, suscipere in se periculum rei, denique pœnas lege vel ex mutua conventione statutas solvere.

707 §.6. De compensatione dictum est à n.455. Quæ autem conditiones adesse debeant pro occulta compensatione, dictum est p.1. à n.959.

708 §.7. Traditio, est rei vel juris vel possessionis de persona ad personam translatio, Tusch. *V. Traditio concl.*341 *n.*1. Differt à datione, quòd hæc transferat dominium, non item traditio: nam possum aliquid alteri tradere tantùm ad usum vel in depositum &c. qui non ideò acquirit dominium; neque traditio est jus; sed factum externum & conditio requisita ad translationem alicujus juris vel possessionis: Est autem traditio alia vera, alia ficta, uti & apprehensio possessionis, secundùm dicta n.508. nam traditioni respondet apprehensio, & quæ ibi de hac dicta sunt, debent cum proportione applicari traditioni, potestque videri etiam Onn. *d.9. à n.*198. Ordinariè autem necessaria est traditio aliqua ad translationem dominii, *L. Traditionibus, 20. Cod. de pactis*, si enim res nullo modo sit tradita, non est potestas ad usus rei, ergo nec dominium. *Dixi*, ordinariè, quia quædam dominia acquiruntur ex dispositione juris sine ulla traditione, de quibus videri potest Onn. *n.*201. & iterum à n.230.

709 §.8. De translatione dominii sufficiunt dicta sparsim à q.22. item q.32. & 55. Hic addendum, quatuor requiri ad translationem dominii per contractum, nempe traditionem aliquam, ordinariè loquendo, ut jam dictum est, deinde voluntatem in uno conferendi, in altero requirendi dominium; præterea titulum, v.g. donationem, emptionem, &c. denique ut alter ex sua parte contractum etiam impleat, v.g. solvendo pretium, aut sufficienter cavendo pro illo, nam contractus onerosus quasi imbibit hanc conditionem, volo, si tu tuum vicissim præstiteris.

§.9. De possessione juridica, sufficiunt dicta num.507. & 710
508. De solutione dicetur num.756. De præscribendi potestate dictum est q.100.

§.10. Interdictum possessorium est adjumentum adipi- 711
scendæ, retinendæ aut recuperandæ possessionis: dicitur interdictum, non quòd per illud semper aliquid prohibeatur, sed quia *dicebatur* ad *interim*, usquedum innotesceret dominus rei, uti vult Haun. *n.*310. vel potius, uti vult Mol. quia à Prætoribus *inter duos litigantes* dicebatur: Est autem multiplex, 1. *Quorum bonorum*, per quod hæres adiens hæreditatem obtinet primam possessionem hæreditatis contra quemcunque alium possessorem in iis, quæ defunctus tempore mortis possidebat: putat quidem Haun. *à n.*229. illum indigere nova corporali apprehensione, eo quod possessio sit aliquid distinctum ab hæreditate, sed contradicunt alii. Quòd si hæreditas fuisset antea naturaliter possessa per alium, v.g. colonum, qui permaneat in ea hæreditate, non indigebit nova apprehensione, uti fatetur Haun. *n.*241. 2. *Quorum legatorum*, per quod hæres obtinet possessionem omnium legatorum, à quibus fortè esset detrahenda Falcidia, id est, 4. pars hæreditatis per L. Falcidiam hæredi attributa. 3. *Salvianum*, per quod dominus fundi obtinet possessionem eorum, quæ conductor in fundum infert, quia eo ipso fiunt ipsi tacitè obligata pro pensionibus. 4. *Uti possidetis, & utrobi*. Per, *uti possidetis*, conservatur ille in possessione rei immobilis, qui tempore litis verisimiliùs invenitur possidere, dummodò non possideat vi, clam aut precariò. Per *utrobi*, conservatur talis in possessione rei mobilis. 5. *Unde vi aut clam & precario*, per quæ quis restabilitur in possessionem, si probet alterum, qui possessionem invasit, vi accepisse, vel clam, vel tantum per preces obtinuisse ad tempus. De his omnibus adducit leges & fusiorem explicationem Mol. *d.*16. adhuc autem fusius de illis disputant Onn. *d.* 10. *s.*1. & 2. & Haun. *à n.*310. ubi à n.363. fusè discutit, an interdictum, *Unde vi*, faveat notorio prædoni, qui notorium dominum fundi vi è possessione excluserat, putatque favere, licèt alii plures negent.

§.11. Vandicatio, est actio realis ad persequendum in ju- 712
dicio rem suam quoad dominium & possessionē, sive est actio, qua quis rem suam liberat de potestate alterius, apud quem est, unde ad hanc actionem requiritur, ut actor sit dominus rei, habeatque possessionem civilem, & ut is, contra quem agit, detineat rem corporaliter. Ad vindicationem reducitur *publiciana actio*, sic dicta à *Publicio* prætore, qui hanc instituit *l.9. ff. De publiciana in rem actione*, ut nempe qui bona fide cum titulo aliquo possedit rem alienam, non acceperat ab ipso domino sed ab alio, putavitque esse suam, si hæc ipsi erepta sit, possit in judicio reposcere ab alio, qui eam possidet sine titulo.

§.12. De restitutione ratione injuriæ vel damni per contra- 713
ctum causati, dictum est *q.1. & seqq.*

§.13. Evictio est actio, qua reditur ad authorem contra- 714
ctus pro interesse rei ab alio evictæ, v.g. emi à te agrum, qui tamen non erat tuus sed Titii, & quia Titius per sententiam Judicis sibi iterum evincit hunc agrum, tu teneris de illa evictione, id est, quamvis contractus fuerit invalidus respectu translationis dominii, tamen fuit validus hoc sensu, quòd ex illo obligeris ad reddendum mihi pretium, compensando simul damna emergentia & lucra cessantia; & talis evictio sequitur etiam ad permutationem, cambium, mutuum, pignus, societatem, locationem aliosque similes contractus onerosos, de quibus habentur leges, ff. & Cod. *hoc tit.*

§.14. Ædilitiæ actiones sunt, quæ dantur, quando res, de 715
qua fuit contractum, est vitiosa. Dicuntur ædilitiæ, quia leges pro illis primò latæ sunt Romæ ab ædilibus, id est, conservatoribus sacrarum ædium, qui etiam vocabantur Curules, quia pro majori majestate sui muneris gestabantur Curru vel sede eburnea. Tres autem sunt ejusmodi actiones, 1. dicitur *Redhibitoria*, per quam fit, ut qui rem vitiosam tradidit, illam totam rehabeat, id est, iterum habeat, & alter similiter pretium. 2. dicitur *Quanti minoris*, per quam fit, ut si ille, qui tradidit, nolit recipere rem vitiosam, tantum subtrahatur de pretio quanti minoris res erat æstimanda. 3. dicitur *In factum*, per quam ille, qui rem vitiosam tradidit, si utrumque detrectet, ad alterutrum compellatur, de quibus omnibus habentur multæ leges *ff. De ædilitio edicto, & Cod. de ædilitiis actionibus*, habentque hæ actiones locum, non tantùm in emptione & venditione, sed etiam in permutatione, locatione aliisque commutationibus. Quòd si læsio non sit facta ultra medietatem justi pretii; *l.2. Cod. de rescind. vendit.* statuitur, ut locus non detur redhibitoriæ, nec rescindatur contractus, manet tamen actio quanti minori, seu obligatio minuendi pretium: ad hanc autem actionem, uti & ad 3. requiritur, ut vitium

tiam sit alicujus momenti, & adsuerit, quando res erat apud illum, qui transtulit, fueritque latens, quod transferens manifestare debuerit, quæ omnia habentur *ff.& Cod.suprà*; neque juvat, si dicat, vendo tibi rem vitiosam sicuti est, nam etiam his verbis subesse potest dolus, vel si fiat bona fide, subesse potest saltem error in substantia dans causam contractui: si autem fuerit læsio ultra dimidium, de hoc diximus n.624. in fine, & dicetur n.993. Quandonam & quibus specialiter detur restitutio in integrum, aut potestas resiliendi à contractu, insinuatum est n.677. & videri possunt AA. ibi notati.

716 Q.110. *Quid dicendum sit de contractibus, in quibus omittitur solemnitas aliqua requisita?* R. Si lex adhuc vigens ad contractum vel dispositionem aliquam requirat certam solemnitatem, formulam vel modum contrahendi, & hic omittatur, certum est ejusmodi contractum vel dispositionem esse irritam, nec parere actionem pro foro externo: solùm dubium est, an quando aliunde constat de voluntate contrahentis vel disponentis, valeat de jure naturæ, & pariat obligationem pro foro conscientiæ, pro quo resolvendo sit,

§.1. Plures de hoc sunt sententiæ, nam 1. Bald. Covar. Bonac. Vasq. Ledes. Beja *p.1. cas.*53. Dicast. *l.2.t.2.dub.*8. Haun. *t.*8. *nu.* 284. & alii 20. apud Lugo *d.22.n.*250. absolute negant, quibus Lugo *à n.*257. multùm favet. 2. Inn. Adr. Bart. S. Anton. Panor. Regin. Fill. aliique plurimi apud Lugo *nn.* 249. absolutè affirmant. 3. Sotus Bann. Lop. Henriq. Laym. Tann. Sanc. *in consil. l.4.c.1.d.*14. aliiq; multi dicunt in tantum valere, quòd possessor possit retinere, donec per sententiam cōdemnetur; post sententiam dicunt teneri extradere. 4. Clarus, Mol. Sa, VVading. Less. *l.2.c.19.dub.*3. aliique valde multi dicunt testamenta & alias ultimas voluntates obligare in conscientia, quamvis fiant sine solemnitatibus; non item reliquos contractus. 5. Ills. *t.4. d.2.n.*482. & alii, quos citat, putant testamenta ad causas profanas sine solemnitatibus esse invalida; codicillos autem, legata & fideicommissa dicunt esse valida, etiam pro foro externo.

717 §.2. Valde probabile est, quòd ultimæ voluntates obligent saltem in Conscientia; quamvis fiant omissis solemnitatibus, quas Jus civile requirit. Probatur, nam de dispositionibus defuncti pro suis prolibus ita statuitur *l.21.§. Ex imperfecto, Cod. de testamentis*. De fideicommissis hæredi impositis habetur *§. ult. Instit. De fideicomm. hæredit.* item *l* 2. *&* 32. *Cod. De fideicomm.* De relictis ad pias causas sive per testamentum, sive per legata, uti notat Dicast. *n.*146. *&* 151. habetur *cap. Relatum*, 1. *De testam.* Idem statuitur universaliter de legatis *l.*16. *Cod. de testam.* Idem fatetur Lugo *n.*259. de donationibus mortis causa: denique *cap. Cùm esses, de testam.* decernit Pontifex absolutè, quamvis desit subscriptio 7. vel 5. testium, uti requirit jus civile, attamen debere censeri valida, si constet de voluntate Testatoris, v.g. per parochum & tres vel duos testes, ideoque prohibet ne quis audeat hujusmodi testamenta rescindere. Ratio esse potuit, quia cùm ultima voluntas sit maximè seria, & reipsa nunquam mutanda, meritò leges voluerunt permanere illi obligationem saltem naturalem. Videri potest Less. *suprà*, ubi plures rationes affert.

718 *Objic.* 1. Si ex legibus civilibus rectè probetur omnes ultimas voluntates obligare in conscientia, ergo omnes obligabunt etiam pro foro civili, ita Lugo *n.*258. R. N. seq. quia leges civiles quandoq; tantùm innuunt esse obligationem in conscientia, & superaddi etiā obligationem pro foro civili, si aliquid aliud accedat, v.g. si hæres fateatur talem fuisse voluntatem defuncti, aut si sciens talem fuisse nolit jurare se nescire, quòd fuerit talis, uti rectè advertunt Mol. Less. & Dicast. *n.*137.

719 *Objic.* 2. Si testamentum non solemne obligaret in conscientia, ergo quod ex illo solutum esset, repeti non posset, est enim regula communissima juris, id repeti non posse, quod ex obligatione naturali solutum est, atqui per leges datur actio repetendi ejusmodi solutum; ergo. Resp. Repeti non posset, vi juris canonici aut naturalis C. vi juris civilis, N. quamvis autem vi juris civilis possit repeti, quia jus civile supponit repetentem nescire de voluntate Testatoris, tamen si aliunde constet de illa, manet obligatio in conscientia iterum solvendi, sicuti fur vi juris civilis potest equum furtivum vi possessionis naturalis, quam habuit etiam à domino equi repetere, quamvis dominus non probavit esse suum, quamvis semper in conscientia maneat obligatus ad restituendum domino equum.

720 *Objic.* 3. *L.21.§. Ex imperfecto, Cod. de test.* dicitur, quòd testamentum sine scriptura, & solemnitate factum à parentibus in favorem prolium & personæ extraneæ, non valeat respectu personæ extraneæ, sed quod huic relictum est, accrescat prolibus, ergo proles salva conscientia retinere possunt hoc, quod relictum erat personæ extraneæ. R. Dicitur, quòd accrescat prolibus, spectato jure civili, C. spectato jure Canonico & naturali, N. ant. & cons. unde à potiori dicendum est cum Covar. Mol. Sanch. Less. Dicast. *num.*150. contra Lugo *num.*274. si quis sine solemnitate, per testamentum disponat principaliter ad causam piam & minus principaliter ad profanam, valere etiam quoad profanam saltem spectato foro conscientiæ.

721 §.3. Reliqui contractus facti sine solemnitate videntur esse irrin vel saltem irriuabiles. Probatur, quia jus potuit tales contractus ita antecedenter irritare, ut nequidem pro foro conscientiæ tenerent, sic enim Trid. *sess.24.c.1.de Ref.* irritat contractum Matrimonii factum sine solemnitate testium; ergo cùm absolutè dicat se irritare, & alibi non significet se relinquere obligationem pro foro conscientiæ, melius dicitur irritari pro utroque foro, nisi tamen solemnitas omissa esset omnino levis, uti cum aliis notant Bartolus & Lugo *n.*279. nam hic datur etiam parvitas materiæ. *Dixi* autem saltem irritabiles, nam leges sæpè faciunt, ut contractus sint tantùm irritabiles ad arbitrium illius, qui damnum passus est, uti contractus pupillorum, si fiant sine authoritate tutoris, quorum obligationem naturalem jus non tollit, attamen relinquit potestatem eam tollendi, uti dictum est n.675.

722 *Obji.* 1. Jus irritans contractum sine solemnitate factum fundatur in præsumptione fraudis, ergo ubi constat nullam fraudem subesse sed verè adfuisse voluntatem contrahentis, erit semper obligatio, saltem pro foro conscientiæ. R. Fundatur in præsumptione particulari fraudis in hoc vel illo contractu, N. in præsumptione generali, seu in periculo fraudis, quæ communiter solet subesse, aut cui datur occasio per ejusmodi contractus, C. ant. & N. cons. hæc enim præsumptio semper est vera & semper manet.

723 *Obji.* 2. Dictum est n.671. quòd contractus, v.g. pupillorum initi sine authoritate tutoris obligent in conscientia, ergo etiam dicendum esset, quòd omnes contractus initi sine solemnitatibus obligent in conscientia. R. N. cons. pro prioribus contractibus attulimus fundamenta ex ipsis legibus, tale nihil dicunt de plerisque aliis contractibus initis sine alia solemnitate, sed dicunt absolutè esse irritos, neque aliqui concedunt illis rescindibilitatem, nec inquirendum est, cur lex hoc & non illud voluerit, nam *l.20. & 21. ff. de legibus*, sic habetur, *non omnium, quæ à Majoribus constituta sunt, ratio reddi debet: & ideo rationes eorum, quæ constituuntur, inquiri non oportet, alioquin multa ex his, quæ certa sunt, subvertuntur*. Hoc itaque unum sufficit dicere, quia sic placuit legislatoribus, qui non tenentur semper placiti sui causas reddere.

724 *Obji.* 3. In dubio melior est conditio possidentis, ergo cùm tot sint Authores & rationes probabiles pro relatis sententiis, ille, qui possidet, potest retinere, donec condemnetur, ita Sanch. R. Potest retinere vi judicii directi, quod fertur de re seu objecto secundùm se, N. vi dictaminis reflexi, quod sibi format ex supposita certa probabilitate talis opinionis, C. Non licere tamen in ejusmodi casu compensationem occultam, dictum est p.1. n.962.

725 Q.111. *Quomodo contractus firmentur?* R. Præcipuè 4. modis, promissione, juramento, fidejussione, hypotheca vel pignore, quæ apud Juristas dicuntur cautiones, nempe promissoria, juratoria, fidejussoria, hypothecaria. De promissione, fidejussione, hypotheca & pignore, agemus postea, sunt enim speciales contractus, qui alteri contractui firmando adjiciuntur: hic tantùm dicemus de cautione juratoria.

§.1. Certum est licere juramento firmare contractum, uti patet ex diplomate Martini V. in Conc. Constat. ubi damnatur hæc Vicleffi propositio 43. *Juramenta illicita sunt, quæ fiunt ad corroborandum humanos contractus & commercia civilia*. Juramentum autem est quadruplex, delatorium, assertorium, promissorium, confirmatorium. Delatorium dicitur, quod ex conventione partium vel authoritate judicis, defertur alicui ad terminandam litem, uti habetur *l.1. & seqq. ff. De jurejur.* & de hoc non agimus in præsenti, sed pertinet ad materiam de judiciis, potestque de hoc videri *Cap. Juramentum 36. De jurejur.* & AA. passim. Assertorium est, quo affirmatur vel negatur aliquid de præsenti aut præterito, potest tamen nudè asseri aliquid circa futurum, nam potest quis jurare solem cras oriturum; item se nunc habere voluntatem cras dandi aureum, vel faciendi, ut detur, quamvis non juret se daturum aut dandum esse; & de juramento assertorio in hac latitudine sumpto etiam non agitur hic, possunt tamen circa illud videri dicta hic p.1. q.67 & 80. Promissorium est, quo aliquid promittitur in futurum, seu quo quis se obligat ad aliquid præstandum. Confirmatorium dicitur, vi cujus pactum aliquod vel contractus alioqui nullus quasi ad vitam venit, & acquirit vim obligandi ex justitia, quam alioqui non habuisset, ita ut vi appositi juramenti habeat etiam in foro externo omnes effectus tali contractni proprios.

726 §.2. Si juramentum cadat super contractum licitum, validum & de se vestitum, v.g. si quis juret se servaturum emptionem, quam fecit, hoc juramentum est promissorium, & obligat, uti per se patet; attamen non est strictè confirmatorium, cùm illi contractui non afferat vim obligandi ex justitia, nec vim ad effectus civiles, hęc enim antecedenter habuit; potest tamen

men hoc sensu dici confirmatorium, quòd addat robur aliquod seu obligationem novam ex virtute religionis; tale tamen robur non addit, quin maneat potestas contractum reducendi ad æqualitatem, si fortè notabilis inæqualitas intervenerit, hinc docent Less. *in auct. V. Juramentum, Cas.*4. & Burgh. *cent.*3. *Cas.* 82. qui post contractum etiam juratum advertit se deceptum esse plus quàm dimidio, eum juvari posse, & debere reducendo contractum ad æqualitatem, quia fuit error in substantia, neque consensit in talem eventum.

727 §.3. Juramentum, etiamsi cadat super contractum planè irritum eumque non confirmet, tamen obligat in conscientia, si servari possit sine peccato, Suar. *de jur. l.*2. *c.*22. Sanch. *l.*3. *c.*9. *n.*19. Mol. *d.*149. Bonac. *de contr. d.*3. *q.*1. *p.*1. *n.*7. Less. *l.*2. *c.*17. *n.* 40. Onn. *d.*11. *n.*55. Et habetur expressè *Cap. Quamvis. De pactis in* 6. item *Cap.*6. *Debitores. Cap.* 18. *Quanto. Cap.* 28. *Cum contingat. De jurejur.* ubi semper redditur ratio, quia ejusmodi juramenta non vergunt in æternæ salutis dispendium. Idem habetur *l.*1. *& authent. Cod. Si adversus venditionem.* Ratio autem est, quia sic postulat reverentia debita Deo, qui vocatur in testem ac veluti fidejussorem ejusmodi contractus servandi. *Si dicas*, quòd accessorium sequi debeat principale, & consequenter si contractus sit irritus, etiam juramentum illi adjectum fore irritum; R. Suar. *c.*9. *num.*6. non jurari contractum sed solutionem seu expletionem contractus, & quidem principaliter, ideoque juramentum in ordine ad inducendam obligationem religionis circa objectum contractus non esse accessorium sed principale. Sed dato, quòd etiam juretur contractus, verum non est, quòd accessorium semper sequatur principale secundùm vim obligandi, ut dictum est p.1. n. 315 & ratio est, quia accessorium potest reddere novam obligationem, quæ non tollatur, licèt irritetur contractus, irritatio enim potest cadere super solum contractum, & non super juramentum, quod accessorium erat, uti rectè Dicast. *à n.*227. v.g. si contractus sit irritus propter vim injustè illatam, hoc ideo est, quia intervenit turpitudo inferentis vim, qualis turpitudo non est, si juramentum sponte adjiciatur. Similiter docet Ills. *t.*4. *d.*3. *n.* 233. juramentum sequi naturam actus, tantùm in iis, quæ spectant ad naturam actus, non verò in illis, quæ sunt extra; sic si juraris te soluturum debitum ex contractu, licèt absente juramento non teneteris solvere, si non exigeretur: oppositum tamē est, si juraris, quia addidisti juramentum ad urgendam solutionem ex parte tua, licèt creditor non urgeat. Ita ille.

728 §.4. Si tale juramentum sit vi, metu aut dolo extortum, Silv. aliique 8. cum Diana *p.*4. *t.*4. *Resol.*28. *& p.*8. *t.*7. *Resol.*57. dicunt non obligare, quia leges Canonicæ supracitatæ addunt hanc exceptionem, nisi vi, metu aut dolo sit factum; quam sententiam Sanch. *cap.*2. *num.*8. *& cap.*11. *num.*19. Less. *cap.*42. *num.*19. Castrop. *d.*2. *p.*7. §.3. *nu.*3. dicunt esse probabilem, sed probabilius videtur adhuc obligare, quia *cap.*8. *Si verò, De jurejur.* Alex. III. interrogatus de juramento per gravissimum metum extorto, adhuc dicit esse servandum, hinc per exceptionem illam, nisi factum sit vi, metu aut dolo, videtur tantùm significari, quòd in his casibus non sit constans obligatio, eò quòd sit justa causa petendi relaxationem, aut repetendi hoc, quod per momentaneam solutionem fuerit datum, & ita *Cap.*6. *de jurej.* dicitur esse obligationem solvendi usuras, si quis juraverit se soluturum, quod Dicast. *de juram. d.*3. *n.*216. citans plurimos alios dicit esse certissimum; in jure tamen Canonico additur posse repetere, quamprimùm solverit, & usurarium teneri restituere; atque idem est, si jurasti te aliquid daturum latroni, ut etiam docent Less. *n.*51. Mol. *d.*149. Lug. *d.*22. *n.*195. Onn. *n.*74.

729 §.5. Juramentum cadens supra contractum contra bonos mores, qui nempe sine peccato observari non potest, non obligat, quia nemo potest ad peccatum obligari, nec juramentum est vinculum iniquitatis, hinc Reg. juris 58. in 6. dicit, *Non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum:* Unde non obligat juramentum factum contra aliud prius juramentum, si materia secundi juramenti sit per primum facta illicita, uti cum communi Onn. *n.*61. juramentum tamen illicitum potest aliquando obligare, uti dictum est *p.*1. *à n.* 316.

730 §.6. Quinam & quomodo contractus per juramentum confirmentur diversæ sunt opiniones, quas referunt Lugo *à n.*205. & Onn. *à n.*85. nam Jason & alii negant ullos contractus confirmari juramento: Bartol & alii dicunt confirmari solos contractus validos: Less. *lib.*2. *cap.*17. *num.* 56. dicit confirmari solos contractus jure naturali validos, si vi, metu aut dolo facti non sint, quæ sententia est valde probabilis: Addunt Suar. *c.*29. *n.*9. & Mol. *d.*150. tantùm æquivalenter confirmari, quia reipsa non convalescunt sed per obligationem ex virtute religionis accipiunt omnes effectus, quos haberent, si obligarent ex justitia, Azor. *l.*11. *c.*7. *q.*1. dicit confirmari contractus jure civili, non tamen jure Canonico irritos; Panorm. Sanch. Sa, Lugo *n.*206. aliique plurimi cum Onn. *n.*96. dicunt, quòd contractus non tantùm jure positivo, sed etiam naturali irriti propriè confirmentur & in se fiant validi, non tamen omnes, uti paulò post dicetur.

§.7. Juramentum non habet ex se, sed tantùm ex disposi- 731
tione juris positivi, quòd aliquando confirmet contractus, Bald. Suar. Sanch. Onn. *n.*84. & alii; ratio est, quia Juramentum tantùm potest inducere obligationem ex virtute religionis, ergo quòd accedente juramento accedat obligatio justitiæ, & quòd talis contractus in foro externo habeat omnes effectus tali contractui proprios, sicque quasi ad vitam veniat, fit per jus positivum, quod propter reverentiam Dei invocati vult hoc restitui, & competere contractui, quod propter rationabiles vel politicas causas illi sustulerat per leges suas, atque ita ostendit jus positivum, quòd Dei reverentiam legibus suis anteponat, uti notat Onn. *n.*58.

§.8. Probabilius videtur omnes illos contractus confirma- 732
ri per juramentum, qui ex jure positivo habent, quòd sint nulli, & servari possunt absque peccato tam jurantis quàm illius, qui exigit juramentum. Probatur, quia ejusmodi contractus transferunt dominium, alioquin alter non haberet justum titulum retinendi; deinde causant omnes effectus etiam civiles, qui proprii sunt ejusmodi contractibus, ergo cùm possint confirmari à jure positivo, convenientiùs dicitur, quòd confirmentur, præsertim cùm hoc etiam dicat major pars Juristarum, & Theologorum, teste Lugo, quorum plurimos citat Onn. *n.*98. *Dixi*, qui ex jure positivo habent, quòd sint nulli, nam si ex jure naturæ hoc habeant, uti contractus ebriorum aut simulatè facti, hi non confirmantur per juramentum, quia vi juris positivi suppleri non potest consensus; & de his verum est, quòd juramentum sequatur naturam actus cui apponitur, quia actus ratione juramenti non immutatur, sed manet qualis fuit. Similiter si contractus erat injustus, quamvis juretur, manet in illo, qui injuriam fecit, obligatio rescindendi contractum, & remittendi juramentum. E contra si contractus tantùm ex dispositione juris positivi erat nullus, & accedat juramentum, jus disponit, ut non maneat, qualis fuit, sed ut juramentum afficiat contractum jam immutatum & validatum: hinc confirmatur contractus, quo pupillus addito juramento immobilia alienat sine authoritate Tutoris, licèt n.673. dixerimus, si absit juramentum, contractum nequidem naturaliter obligare, quia nempe jus positivum vult consensum pupilli haberi tanquam nullum, si tamen accedat juramentum, idem jus in reverentiam juramenti revocat hanc suam dispositionem, & vult, ut consensus illius maneat, qualis secundùm se est, adeoque ut sit validus, & idem est de aliis ejusmodi contractibus, quos fusè recenset Onn. *à n.*130. & Lugo *nu.*229. breviter adducit plerosque.

§.9. Illa juramenta non confirmant contractus, neque obli- 733
gant, quæ servari non possunt sine peccato jurantis, hinc non tenent juramenta, quæ sunt contra leges naturales, Canonicas vel civiles obligantes in conscientia, item quæ sunt in præjudicium tertii; sic non valet, licèt jurata à Clerico renunciatio fori Ecclesiastici aut privilegii Canonis; quia cedit in injuriam totius ordinis clericalis, uti nec renunciatio privilegii nobilitatis, quia est in injuriam familiæ & prolium: similiter non valent donationes inofficiosæ, & prodigæ, licèt jurentur, si absque peccato executioni dari non possint; nec valet quicunque contractus posterior contra fidem prioris, quamvis posteriori addatur juramentum, nisi hic posterior traditione esset firmatus, aut esset de alio objecto honesto; possuntque ista videri legibus firmata apud Onn. *à n.* 62. iterumque longo ordine deducta *à n.* 125. E contra si contractus juratus non sit contra bonos mores naturales, sed tantùm civiles, id est, tantùm contra legem civilem non obligantem in conscientia, tum obligat, quia res manet licita, & jus voluit reverentiam Dei per juramentum invocati præferri legi suæ, uti habet communis cum Onn. *n.*76. *Nec obstat*, quòd *l.*7. §.16. *ff. De pactis* dicatur, neque pactum à jure communi remotum, neque juramentum de hoc servari oportere, *nam* sermo est de juramento rei prohibitæ per jus in conscientia obligans; dari autem contractus prohibitos tantùm civiliter, & non naturaliter pro foro conscientiæ, patet, ejusmodi enim contractus sunt, si uxor fidejubeat pro marito, si quis per testamentum sine solemnitatibus constituat hæredem &c.

§.10. Si pupillus, qui per jus positivum impotens est con- 734
trahere, etiam jurarit se non contracturum, & nihilominus postmodùm contrahat ac juret se non contraventurum huic contractui, Azor. Sanch. Less. Bonac. Castrop. dicunt contractum primum, non confirmari, quia materia hujus secundi juramenti videtur esse illicita, cùm hoc juramentum opponatur priori: Sed Suar. *c.*30. *nu.*16. Haun. Gom. Fill. Lugo, Illf. *t.*4. *d.*2. *n.*362. meliùs dicunt confirmari, nam non juraverat se non staturum contractu perjurè inito, sed tantùm juraverat nō contrahere, ergo stare contractu perjurè inito (quod solùm

jurat

jurat per secundum juramentum) manet objectum ipsi licitum, & honestum; ergo licèt contractus ipsumque secundum juramentum fuerit illicitum, hoc tamen secundum juramentum est validum & consequenter retinet vim firmandi contractum. Ad rationem in contrarium, Resp. Secundum juramentum non opponi priori in materia jurata, sed tantùm in actu jurandi, nam non habet pro objecto contractum ponendum, quem per prius juramentum reddiderat sibi illicitum, sed non revocationem contractus, quæ licita manet.

735 §. 11. Contractus, qui primariò probibentur propter publicam utilitatem, non confirmantur juramento, quia non possunt servari sine peccato, è contrà qui primariò prohibentur tantùm propter privatam contrahentis utilitatem, sæpè confirmantur, quia contrahens sæpè potest sine peccato hunc favorem negligere, Lugo *à n.*227. Limitat Castrop. *de juram. d.*2.*p.*13.§. 6. nisi hoc redundaret in damnum publicum.

736 §. 12. Contractus qui servari non possunt sine turpitudine obligantis, id est, sine peccato illius, qui juramentum exigit, non confirmantur per juramentum, tum quia jus non vult favere turpitudini exigentis, ne det occasionem peccandi, tum maximè quia exigens tenetur ex justitia non exigere tale juramentum, & si exigat, compensare damna, ergo non acquirit jus per talem contractum, Lugo *n.*230. Onn. *n.*129. Et de hac turpitudine exigentis, item de ingratitudine illius, in cujus favorem juramentum esset factum plura videri possunt apud Lugo *à n.*231. *Nec obstat*, quòd latio possit remittere vel non remittere obligationem illam jurantis, *nam* non ideo dici debet acquisivisse jus, uti dicetur *n.*744.

737 §. 13. Ut juramentum confirmet contractum, debet fieri homini, & ab eo acceptari veluti pro securitate contractus, alioquin semper revocari poterit pro arbitrio jurantis, Sanc. *de matr.l.*1.*d.*6.*n.*24. Lugo *n.* 196. item *d.*23.*n.*50. *&* 86. Less. *n.* 52. Onn. *n.*53. dans rationem *d.*29.*n.*48. quia tale juramentum imbibit hanc condionem, si alter acceptarit. È contrà si juramentum factum esset Deo, uti si Deo jurasses te daturum Petro 100. obligareris ex religione, quamvis Petrus nihil sciret de tuo juramento: idem tenet Dicast. *de just.l.*2.*t.*4 *n.* 79. si juramentum fiat homini de re pia in honorem Dei, dicit enim tum habere rationem voti: addit *n.* 107. quando dubitatur, an voluerit promittere homini an Deo, præsumendum esse, quòd voluerit Deo, quia communiter accidit, ut promittens causæ piæ, dirigat intentionem ad Deum: estque hæc differentia inter promissionem vel juramentum Deo, & homini factum, quòd Deo factum imitetur naturam voti, hinc si fit de re indifferente, vel de re bona, sed ob finem indifferentem, non obligat, Deus enim non curat indifferentia sed tantum honesta; è contrà factum homini obligat, quamvis sit de re indifferente & minùs bona, quia homo non semper vult meliora, sed sibi utilia vel commoda; inde etiam sequitur, quòd juramentum Deo factum possit in melius mutari, non item factum homini, quia homo, cui juratum est, potest velle hoc in specie, quod juratum est, quamvis non sit quid melius, & juramentum obligat secundum voluntatem illius, in cujus gratiam juratur.

738 §. 14. Illa juramenta obligant jurantem, sed non firmant contractum, quæ sine peccato impleri possunt à jurante, ex parte tamen exigentis continent turpitudinem, uti constat ex dictis: tales contractus sunt de solvendis usuris, de pecuniis dandis latroni, de solvendo debito injustè petito, &c. de quibus plura Onn. *à n.*129.

739 §. 15. Quamvis contractus nudi nullam pariant obligationem civilem, tamen si jurentur, vestiuntur, & pariunt etiam pro foro externo obligationem, uti cum communiore Covar. Pan. Lugo *d.*22.*n.*204. aliique contra Bart. & multos Juristas: similiter quamvis in contractibus innominatis detur pœnitentia saltem pro foro externo, hæc tamen non datur, si juramento firmentur, &c. quæ omnia legibus & Authoribus firmat Onn. *n.*39. & iterùm *à n.*130. Deinde quamvis promissio rei incertæ de se non valeat, uti dictum est *n.*699. tamen si sit jurata, valet, & jus vult propter reverentiam juramenti, ut materia incerta arbitrio boni viri determinetur, ut post Gutt. & alios Onn. *num.*118. Præterea quamvis contractui de jure communi non debeatur executio parata, hæc tamen debetur, si additum sit juramentum, Bart. Gutt. Onn. *n.* 120. Denique quamvis secundùm regulam communem juris, *pacta novissima prævaleant prioribus*, *l.*12. *Cod. de pactis*, *l.* 27.§. 2. *ff. de pactis*, si tamen pactum aliquod priùs fuerit juratum, prævalet posteriori. Onn. *n.*121. *&* *alii*.

740 §. 16. Si jurans sit impubes, obligatur juramento; sed non confirmatur contractus, uti probabiliùs tenent Bald. aliique cum Sanch. & Lugo *n.*214. jus enim positivum agens de confirmatione per juramentum, tantùm loquitur de juramentis puberum, uti patet legibus hactenus citatis: si tamen impubes fecit contractum, & pubes factus illum juret, confirmatur juramento, uti iidem AA. tenent.

741 §. 17. Quando contractus juramento non confirmatur, etiamsi juramentum obliget, justè petitur ejus relaxatio, uti habetur Cap. 1. 6. & 8. *de jurejur.* tum enim ex parte exigentis est turpitudo, quia, *v.g.* exigit usuras, hinc est justa causa relaxandi, ne vel ipse ex sua malitia habeat commodum, aut innocens incommodum, Mol. *d.*49. Suar. *de juram. lib.*2.*c.*25. Sanch. l.3. *c.*12.*n.* 59. Lugo *n.* 192. Onn. *n.*139.

§. 18. Episcopus potest relaxare juramentum, quod non 742
firmat contractum, quia habet jurisdictionem ordinariam in omnia, quæ non sunt propria Papæ: neque tum est in præjudicium tertii, cùm alter nullum jus acquisierit, sed est favor juranti; imò sæpe etiam exigenti juramentum, ut ulteriùs exigendo non peccet, Less. *n.*51. Onn. *n.* 148. Addunt cum aliis Mol. *d.* 149. & Tamb. *in Dec.l.*3.*c.*3.§.5.*n.* 3. etiam potestate sæculari posse relaxari juramenta per injuriam extorta, si bono civili præjudicent, quam opinionem Onn. *n.* 153. vocat probabilem, quamvis *n.*154. teneat oppositam, eò quòd relaxatio juramenti spectet ad materiam religionis, in quam sæculares se ingerere non possunt: Lugo tamen *n.*238. rectè docet potestatem sæcularem id posse indirectè, sicuti enim privatus, cui jurasti, potest te liberare juramento, nolendo à te impleri, ita poterit Superior habens potestatem in voluntatem talis privati, nomine hujus remittere tibi eam obligationem.

§. 19. Relaxatio hujus juramenti spectat ad Episcopum ju- 743
rantis, quando petitur pro foro conscientiæ, vel solùm ad aliquid, ad quod non requiritur citatio alterius partis: è contrà si petatur ad aliquid, ad quod requiritur citatio alterius partis, relaxatio ejus spectat ad Episcopum illius, cui juratum est, qui solus potest hunc citare, ita cum aliis Lugo *à n.*241.

§. 20. Juramentum potest relaxari à creditore, sive justè 744
sive injustè illud exegerit, uti dictum est *p.* 1. *n.* 358. est enim factum & Deus acceptavit tantùm in favorem ipsius, & quasi sub conditione, si ipse voluerit, ergo si hic cedat favore suo, cessat consequenter obligatio juramenti, quæ erat veluti accessoria, Onn. *n.*60. & iterum *à n.*149. Quòd si aliquis principaliter ob honorem Dei jurat it alicui Monasterio dare, v.g. 100. aureos, Suar. *c.*39.*n.*8. dicit Monasterium non posse remittere juramentum, quamvis posset aureos solutos statim reddere, quia Deo est jus acquisitum, & hoc est conformius dictis *n.* 737. E contrà Sanch. *de Matr.l.*1.*d.*52. *&* *in Dec.*l.3.*c.*20.*num.*7. Tamb. *c.*7.§.2. dicunt posse remittere, quod Gob. *t.*11.*n.*50. dicit esse practicè tutum, quia licet principaliter factum sit ad honorem Dei, tamen videtur habuisse respectum ad voluntatem Monasterii, à quo si recusaretur, censetur noluisse se obligare.

§. 21. Si juramentum non confirmaverit contractum, ob- 745
tenta relaxatione juramenti cessat omnis obligatio, quia non erat nisi solius religionis, ergo hac sublata, nulla manet, Lugo *n.*189. Onn. *n.*40. cum communi.

§. 22. Si contractus confirmetur juramento, relaxatio jura- 746
menti peti non debet, quia est jus acquisitum alteri; & quamvis obtineretur talis relaxatio, probabilius est mansuram obligationem Justitiæ ad servandum contractum, Less. *n.* 50. Lugo *n.* 190. ratio est, quia contractus per juramentum est validatus, ergo vi contractus sic jurati est jam tertio acquisitum jus strictũ, quod non extinguitur, licèt fortè tollatur vinculum religionis, uti etiam cum communi Onn. *num.* 40. imò verius est quòd quando altera pars est invita, etiam injustè tollatur hoc vinculum religionis, quia ex consensu partium est inductum, & majorem securitatem addebat contractui; neque Superiores Ecclesiastici habent potestatem relaxandi talia vincula in præjudicium vel damnum tertii, uti cum communi Onn. *n.*41. & in certis tantùm casibus extraordinariis, inquit Lugo *d.*23.*n.*94. habet Papa potestatem cogendi fideles ad cedendum jure suo. *Nec obstat*, quòd confirmatio contractus in fieri pendeat à juramento, *nam* non ideo pendet in conservari, uti patet etiam in causis physicis, à quibus pendet effectus in fieri, non tamen in conservari; & idem est in moralibus, sic enim obligatio contractus onerosi pendet in fieri à consensu utriusque, non tamen in conservari: licèt enim unũ pœniteat, manet tamen obligatio, quod etiam videtur innuere *Reg.* 73. *De reg. iuris in* 6. *Factum legitimè retractari non debet, licèt casus posteà veniat, à quo non potuit inchoari:* Et ita docent Suar. Molin. Less. aliique cum Onn. *n.*64. & iterùm *n.*142. quamvis Suar. & Onn. *n.*42. fateantur opinionem contrariam esse probabilem, nempe sublato juramento talem contractum manere irritum, eò quòd res per easdem causas dissolvatur, per quas nascitur; opinio tamen altera manet probabilior; ex qua duo sequuntur, in primis repeti non posse hoc, quod solutum est ex contractu per juramentum confirmato, uti cum communi Suar. *cap.*25.*n.*9. Sanch. *c.*12.*n.*61. aliiq; plurimi cum Onn. *n.*43. Deinde sequitur jus & obligationem, quæ oriuntur ex contractu per juramentum confirmato, transire ad heredes, uti cum S. Th. & alii tenent Lugo *n.*193. & Onn. *n.*46. è contrà jus vel obligatio, quę precisè ex juramento nascitur, non transit ad hæredes, sed est personalis, & obligat illam tantùm personam, quæ jurat. Vide Lugo *d.*23.*n.*98.

§. 23. Jus Canonicum potest antecedenter irritare juramen- 747

tum, sic enim Trid. *sess. 25. cap. 16. de Regul.* statuit, ut nulla renuntiatio vel obligatio etiam jurata valeat, nisi facta cum licentia Episcopi aut ejus Vicarii intrà duos menses proximos ante professionem, quamvis professurus etiam addito juramento huic lavori renunciasset: & patet, quòd tum per tale juramentum nec confirmari posset contractus, nec ulla obligatio induci. Solùm dubitatur, an jus civile vel Princeps sæcularis etiam hoc possit, antecedenter irritando actum jurantis; & aliqui apud Lugo *d. 22. à nu. 243.* universaliter id negant, quia juramentum est vinculum spirituale spectans ad religionem: Alii universaliter affirmant, quia voluntates subditorum sunt subjectæ potestati etiam sæculari, ubi bonum commune ita postulat. Sanc. dicit hoc posse indirectè, nempe antecedenter irritando contractum, supra quem caderet juramentum, ita ut non sit nascitura obligatio neque Justitiæ neque religionis, è contrà Suarez, Barb. aliique probabilius dicunt, quamvis in hoc casu non nasceretur obligatio Justitiæ, tamen nasciturum obligationem religionis, uti fit quando juratur contractus, qui ab initio est & manet irritus, potest tamen licitè impleri. Addit rectè Lugo *n. 246.* potestatem sæcularem etiam sic posse impedire, si antecedenter sub culpa prohibeat contractum, quia nempe communiter nocet bono publico, sic enim materia juramenti fiet illicita, ergo nequidem ex religione poterit esse obligatio implendi juramentum de illa. Deniq; putat Castrop. *de jur. d. 2. 2. p. 13. n. 2.* etiam hoc posse, si jurantem reddat incapacem juramenti, sed non apparet quomodo possit reddere incapacem, cum hoc spectet ad forum spirituale animæ.

748 §. 24. Juramentum posset esse, vel de implendo, vel de perseverando in contractu, vel de non petenda relaxatione juramenti: Juramentum de implendo contractu includit juramentum de perseverando in contractu, qui enim sincerè jurat implere, jurat implere in tempore, pro quo jurat, ergo jurat non revocare sed perseverare in contractu pro eo tempore. Addit Onn. *n. 24.* cum, qui jurat implere, etiam videri saltem communiter jurare, quod nolit petere relaxationem juramenti, ea enim intentione petitur vel acceptatur juramentum ab altero, ut jurans astringatur ad implendum, ergo ut non possit declinare obligationem adimplendi, & consequenter etiam ut non possit petere relaxationem; hoc tamen pendet ab intentione jurantis & circumstantia causarum, quæ supervenire possunt, ut jam dicetur.

749 §. 25. Juramentum de non petenda relaxatione obligat, quia potest servari sine peccato, ergo debet: valetque hoc secundum Suar. *c. 25. n. 11. & c. 29.* Sanch. *c. 9. n. 20. 21. & 65.* Less. *c. 26. n. 27.* Onn. *n. 156.* quamvis alter per injuriam extorsisset, quia reverentia juramenti principaliter respicit Deum, qui injuriam non intulit; hoc tamen juramentum meritò relaxari potest à Superiore; etiam non petente illo, qui juravit, ut decernitur Cap. *Pervenit*, 2. *de jurejur.* Quòd si etiam justa causa esset petendi relaxationem, eò quòd in detrimentum vergeret obligari juramento, utique peti posset; & hoc est quod vult communis sententia cum Sanch. *in Dec. lib. 4. c. 8. n. 21.* & Dian. *p. 11. tr. 2. R. 35.* quæ dicit juramentum de non petenda relaxatione juramenti non obligare.

750 §. 26. Si contractus juramento non confirmetur, uti fit dum quis jurat se soluturum usuras, si mens jurantis fuerit, quòd nollet repetere usuras nec relaxationem juramenti, stare debet contractu & sibi imputare, quod laqueum sibi injecerit; aliud est si tantùm intenderit satisfacere momentanea solutione, reservato sibi jure repetendi usuras, vel saltem petendi relaxationem à juramento, quod præsumendum est, nisi aliud constet, Onn. *n. 45.*

751 Quid dicendum sit in variis dubiis circa juramenta, videri possunt dicta *p. 1. à n. 37.*

Obj. Reg. 18. juris in 6. sic habet, *Non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit.* Item *Reg. 29. ff. de Reg. juris* dicitur, *Quod initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere*, probatque hoc multis Onn. *d. 19. s. 5.* ergo contractus, qui nulli sunt, nunquam possunt per juramentum confirmari. R. Sensus legum illarum est, quòd dispositio, quæ ab initio est irrita, solo tractu temporis non fiat valida, nisi aliquid aliunde accedat, quo convalescat, v. g. renovatio consensus: in nostra autem materia N. suppositum consequentis, nempe quòd contractus, qui per juramentum cōfirmantur, unquam fuerint irriti, nam juramentum non tollit nullitatem sed eam antevertit, impediens ne oriatur, uti dictum est *n. 732.*

752 *Inst. 1. l. Non dubium. C. de legibus*, Imperator dicit contractus a lege irritos, neque juramenti accessione convalescere. R. Ant. Perez aliique dicunt legem illam esse correctam per *Authent.* Friderici, *Sacramenta puberum.* Potest etiam dici cum Sanch. *l. 3. c. 12. n. 30.* intelligi de illis contractibus, qui principaliter ob bonum commune prohibentur, ideoque sunt illiciti, uti est Matrimonium non servatis à jure requisitis.

753 *Inst. 2.* Sic eluditur intentio & finis legum, nam contractus, quos leges faciunt irritos, poterit quisque statim facere addendo juramentum, sicq; non erit provisum, v. g. pupillis, facilè enim poterunt adduci, ut adiiciant juramentum. Resp. Hoc non obstante jus vult valere ob reverentiam Dei invocati; quod si quis patiatur damnum, sibi imputet. Deinde sæpè non confirmantur contractus, quia communiter est turpitudo saltem ex parte exigentis: præterea per relaxationem & restitutionem in integrum adhuc datur locus obviandi incommodis.

Inst. 3. Ergo contractus per legem irritus etiam per hoc 754
fiet firmus, quòd quis superaddat promissionem non contraveniendi illi contractui. Resp. N. seq. quia hæc reflexa promissio non adderet obligationem nisi justitiæ per ipsum contractum inferendæ, hanc autem irritabat lex, & quandocunque lex irritat aliquem contractum, hoc ipso irritat reflexam promissionem non contraveniendi illi, uti rectè Illſ. *l. 4. d. 2. n. 262.* è contrà si addatur juramentum, accedit alia insuper obligatio religionis, quam lex non irritat sed reveretur.

Q. 112. Quomodo finiantur contractus? R. Generaliter fi- 755
niuntur sublato saltem uno contrahentium & non succedente alio: item interitu rei, de qua erat conventum, de quibus videri potest Onn. *d. 21. s. 11.* Specialiter autem *Justinianus Instit. Quibus modis tollitur obligatio*, dicit obligationem, ideoque & contractum finiri 4. præcipuè modis, solutione, acceptilatione, novatione & consensu partium: qui modi dici possunt distractus seu dissolutiones contractus. Addit multos alios modos Onn. *n. 7.* qui tamen ad hos facilè revocantur, nam ad interitum rei revocatur præscriptio, de qua diximus *à n. 468.* cùm enim transferat dominium in alterū, facit rem moraliter interire domino. Similiter quia per confusionem vel mixtionem amittitur rei dominium, uti dictum est *à n. 234.* res etiam censetur moraliter perire, quamvis suboriri possit nova obligatio, unde confusio etiam reduci posset ad renovationem. De quatuor modis finiendi contractum à Justiniano assignatis notanda sunt *seqq.*

§. 1. Solutio est extinctio obligationis, per impletionem de- 756
biti in specie, debitum enim potest extingui diversimodè, v. g. condonatione partis, permutatione in aliud debitum, sed non est solutio, nisi præstetur in specie hoc, de quo contractum est, hinc si debeas 100. aureos, & fluxu temporis contra hoc debitum præscribas, extinguis debitum, non est tamen solutio. Porrò de solutione hæc sunt jure recepta, 1. Eam non valere, nisi fiat creditori vel personæ ab illo aut à jure loco ipsius assignatæ. An autem valeat facta creditori creditoris, dictum est *à n. 453.* 2. Censetur solvisse, qui solutionem nolenti creditori obtulit & deposuit. 3. Ordinariè potest anticipari solutio, quando enim terminus est appositus, & dubitatur in cujus favorem, in dubio præsumitur pro debitore, *l. 70. ff. de solutionibus.* 4. Si plura sint debita, debitoris est determinare, pro quo extinguendo sit hæc solutio; quòd si non determinet ipse, poterit determinare creditor, sed semper censebitur facta ad extinguendam obligationem duriorem, id est, illam, quæ magis onerosa est. 5. Creditor cogi non potest ad mutandam speciem, quia hoc esset cogere ad novum contractum permutationis: hinc si debeam 100. aureos & tria maldera tritici, non possum cogere creditorem, ut admittat triticum pro debito aureorum, sed per triticum satisfacere debeo debito tritici, per aureos debito aureorum; de quibus omnibus videri potest Onn. *d. 9. n. 310.* & pluribus *d. 21. s. 2. & seqq.* Si autem aliquid indebitum sit solutum, quomodo competat repetitio, examinat *s. 6.* Et circa hoc habetur *in ff. & Cod. titulo de condictione indebiti.*

§. 2. Acceptilatio est imaginaria solutio, inquit *Justinia-* 757
nus Instit. ut suprà, est enim acceptatio non soluti quasi pro soluto, sive est voluntas habendi pro accepto, quod tamen non est acceptum, ut si tibi debeam 100. & dicam, visne illos 100. quos tibi debeo, habere acceptos, id est, quasi illos accepisses? & tu dicas, volo, habeo acceptos: hoc ipso implevi obligationem, & finitus est contractus. Videri potest *tit. ff. de acceptilatione*, & Onn. *d. 21. s. 7.*

§. 3. Novatio est prioris debiti in aliam obligationem vel 758
civilem vel naturalem transfusio atque translatio, L. 1. *ff. de novationibus*, sic si debitum solvendi pretium pro frumento empto permutes in debitum laborandi pro venditore, est novatio qua finitur prior contractus emptionis, & succedit nova obligatio laboris conducti, de quo videri potest Onn. *s. 9.* Huc reducuntur Compensatio, de qua dictum est *n. 455.* item Delegatio, quæ est translatio debiti in aliam personam, de qua etiam diximus *n. 463.*

§. 4. Quomodo consensu partium finiatur contractus, In- 759
telligitur ex dictis *à n. 607.* ubi egimus de consensu ad contractum requisito. Ad hunc modum finiendi contractum spectant revocatio, condonatio, sententia Judicis, compromissum, transactio. De revocatione consensus fusè agit Onn. *tota d. 10.* possuntque etiam videri Sanch. *de Matrim. l. 2. d. 37. num. 7.* & Lugo *in resp. mor. l. 3. d. 16.* sed nihil specialiter notandum occurrit, quæ enim spectant ad revocationem promissionis vel donationis, dicentur ad dub. sequens, quæ autem spectant ad

jus

jus rescindendi contractum, satis intelliguntur ea hactenus dictis, & specialiter an rescindi possit, si fuerit deceptio ad dimidium, dictum est *n.624. & 726.* De condonatione actum est *à n.455.* Tum autem finitur contractus per sententiam Judicis, si per aliquem, non electum à contrahentibus, sed potestate publica constitutum, in quem ideo consentire tenentur, imponatur finis contractui: quòd si finiatur judicio arbitri, quem ipsimet contrahentes elegerint, erit compromissum: si extrajudiciali conventione ipsorummet contrahentium, erit transactio, de qua *n.469. & 629.* aliqua sunt dicta, pluribus enim de his agere spectat ad materiam de judiciis.

760 §.5. Rectè notat Dicast. *de just. l.2.t.3.nn.* 379. sæpè, dum contractus prior finitur, fieri novum similem contractum, v. g. si tibi vendidi modium salis, & tu mihi persolvisti pretium, non potest hic contractus dissolvi nisi per novam venditionem, qua mihi trades salem, & ego tibi pretium; quod notari debet propter gabellas sæpè toties solvendas, quoties tale aliquid venditur aut emitur.

761 §.6. Denique notandum, si contractus finiatur sententia Judicis, hunc debere esse talem, qui habeat potestatem in voluntatem utriusque contrahentis, qui citet partes, & utriusque jura exquirat, uti omnes notant.

DUBIUM II.

762 *Quid in specie de promissione, & donatione.*

RESP. Quæ huc spectant, facilè colliguntur ex dictis suprà *de Voto lib.3.tr.2.c.3.* Ex quibus, & doctrina præcedentis dubii resolvitur:

I. Promissio acceptata à promissario, si materia sit notabilis, an sub mortali obliget secundum se spectata, non convenit inter Doctores, Caj. negat, quem sequitur Merat. *t.2. de just. d.19. s.*10. Alii (fortè probabiliùs) affirmant cum Vasq. 1. *p.d.*85.*c.6.n.4.* Fill. Mald. &c. *Dixi secundùm se*, quia certum est, quòd per accidens possit obligare sub mortali, v.g. ratione gravis damni, quod aliàs promissarius pateretur: ut si promisisses ei dare mutuum, & ille tibi confisus, aliunde sibi non prospexisset. Vide Less. *l.2.c.*18.*n.*59.

II. Tota hæc obligatio communiter dependet ab intentione promittentis: Circa quod notat *Sa*, vix quemquam promittentium intendere se obligare, aut alteri dare jus exigendi, nisi addat juramentum aut faciat instrumentum; sed plerumque tantùm intendere declarare suum propositum. V. Escob. *t.3. E.5.c.6.* & Mol. *to.2 d.*262. *n.* 8. Hinc ut in foro externo censeatur valida promissio, requiritur præter acceptationem, ut exprimatur causa, propter quam promittitur; alioqui præsumitur errore vel joco facta, Trul. *t.2.l.* 7. *c.*16. *d.*6. ex Cov. & Vill.

III. Donare non possunt, 1. carentes usu rationis. 2. Muti & surdi nati: secus, si tantùm sint surdi, vel muti, vel licèt utrumque, si norint scribere. 3. Senes deliri, sive bis pueri; secus si sint judicio vegeto. 4. Pupilli vel impuberes, (nisi ad pias causas:) donationes tamen eorum in foro conscientiæ sunt validæ, vide infrà *c.4.d.*1.5. Damnatus criminis capitalis. V. Dian. *p.*8.*t.6.R.3.*

IV. Qui præsunt Civitatibus, Universitatibus, Rebuspub. &c. non possunt facere donationes, nisi remuneratorias, vel in eleemosynas, Sanch. Dian. *R.*16. Imò si Reges, & Principes nimis sint profusi in donationibus, in præjudicium regni, vel status, (præsertim si debitis gravati, iis satisfacere non possint, vel subditi nimiùm graventur exactionibus) possunt eæ revocari à successore, Bartol. Lugo *disp.* 23. *n.*148. *&c.* cum Dian. *R.*18 & 123.

V. Donatio patris filio facta studiorum causa est valida, neque filius tenetur computare in legitimam, tum quia fuit loco alimentorum; tum quia si detrahatur, jam non fuit donatio, contra hypothesin, Vvading. & 6. *alii* cum Dian. *R.* 23. & 92. Sed Trull. limitat, nisi constet contrariam intentionem patris fuisse: Quòd si tamen de ea non constet, præsumendum esse de pietate patris; ideoque tales expensas ordinariè post mortem patris non venire in collationem bonorum, nec debere conferri in commune, nisi pater protestatus fuerit se velle in legitimam computari. Ita etiam Vvadin. ex *l. Si pater* 2. *ff. familiæ ercisc.*

VI. Si pater officium filio emit, debet pretium computari in divisione cum fratribus; non autem si illud gratis à Principe obtinuit, uti nec, quæ filio intuitu meritorum patris sunt donata, quia sunt quasi castrensia, Mol. *t.1.tr.2. d.*238. & *to.2.d.*291.*n.2.* Fagund. Dian. *R.*227. & 128.

VII. Donatio ante acceptationem, non parit obligationem, nequidem naturalem: potestque revocari, etiamsi voluerit absolutè obligare: præsenti autem & tacenti facta, censetur ab eo acceptata; quia in favorabilibus habetur pro consensu, Mol. *t.2.d.*263. & 264. *n.4. & seqq. & alii* 18. Dian. *p.8.tr.7.R.*98. & 108. & *p.3.tr.5.R.*116. pro altero verò nemo potest acceptare sine speciali commissione, nisi donatio fiat Ecclesiæ, vel causæ piæ: nam hanc sine acceptatione valere, & irrevocabilem esse, est probabile, Laym. Dian. *R.* 106. & *p.3.t.5.R.*107. Multis tamen casibus, dummodò verba dirigantur in præsentem, potest pater, vel mater pro filio, etiam emancipato, tutor pro pupillo, curator pro Minoribus, filius-familias pro patre, servus pro domino, monachus pro Monasterio; imò etiam secundum multos, quicunque alterius curam gerit, ut Prælatus pro Religioso, maritus pro uxore, dominus pro servo, &c. stipulari. Denique idem jura permittunt Judicibus & Notariis publicis, Sanch. Mol. *l.c.* Trul. &c. Dian. *p.8.t.6.R.97.*

VIII. Etsi acceptes donationem verbalem, qua tibi Cajus v.g. dat equum absentem, non acquiris jus in re & dominium equi ante traditionem: Unde si intereà Cajus det aut vendat eum alteri, eique tradat, is dominium acquirit; tu autem habes actionem in Cajum pro injuria ratione juris, quod habebas ad rem: Ac sic donatio purè verbalis ante realem, hoc est, rei traditionem, vix differt à promissione, ut Less. *l.2.cap.*18.*n.*11. & 12.

IX. Donatio, uti & remissio debitorum liquidorum una vice, & uno animi motu, uni aut pluribus facta, ultra summã 500. solidorum, (quæ summa hodie ad 700. vel secundùm quosdam ad 800. aureos Italicos excurrit, ut ex Claro &c. notat Laym. *l.3.t.4.c.*12.*n.* 15.) non tenet quoad hunc excessum, sed lege ita statuente ob commune bonum, potest à donatore pro arbitrio repeti. Excipe, nisi Judici donatio ea insinuata sit, aut juramento firmata, aut facta ad pias causas, aut ad redemptionem captivorum, aut ad reparationem ædium incendio vel ruina destructarum, aut sit remuneratoria beneficiorum, aut fiat in renuntiationem jurium, saltem speratorum, vel denique fiat militibus à belli duce, ex bonis propriis mobilibus, vel hostium spoliis. V. Less. *n.*102. Laym. *n.*15. Tann. *d.6. de just. q.2. dub.*2.*n.*15. ex Mol. *to.* 2. *d.* 297. Claro, Rebello, &c. Quare si tunc repetatur, quod absq; iis conditionibus, vel ultra dictam summam datum est, tenetur donatarius reddere ipsi, aut hæredibus repetentibus: si non repetatur, potest retinere. *V. Auth. citat.*

X. Si donationi apponatur modus, tacitè vel expressè, non quidem obligando, sed tantùm desiderando, sperando, &c. aliquem alterum facturum, vel animo eum ad hoc inflectendi, valet donatio, etsi finis non sequatur: ut v.g. dat aliquis puellæ ad ejus consensum eliciendum, si posteà non consentiat, non tenetur datum reddere: nam etsi non dedisset, si scivisset eam sibi non consensuram, tamen dedit absolutè sine obligatione alia, ut ponitur. Secus esset, si verè intendisset eam obligare, & hac conditione dedisset, Less. *d.*16. & 17.

XI. In similibus donationibus allectivis, potest aliquis, v. g. prædicta puella acceptare, etsi non intendat præstare, quod donator sperat; cùm donatio sit absoluta, animo alliciendi, non obligandi. Unde, si spe frustratus repetat, dicens se non dedisse, nisi sub tali obligatione, non tenetur puella credere, quia eo ipso, quòd donator non expressit conditionem, præsumitur sine ea dedisse, & repetere, vel animo vindictæ, vel ut consensum extorqueat, Less. *loc.c.* Dian. *p.1.t.2.misc. R.*48.

XII. Non tenet donatio ob causam præteritam, vel præsentem, quæ verè non est, ut v.g. si dem tibi aliquid, quia apud Principem meam causam transegisti; vel quia pauper es, & reverà non ita est, teneris restituere, cùm sit error in formali causa, & principali. Unde qui mentiuntur se pauperes, cùm non sint, debent aliis pauperibus eleemosynas restituere. Aliud est, si error sit tantùm in causa secundaria, ut v. g. si verè sint pauperes, & simulent insuper sanctitatem, ad hominum misericordiam provocandam: quia tunc primaria intentio dantium est, dare pauperi. Bonac. Less. *d.*17. V. Dian. *p.8.t.6.R.*89.

ADDENDA.

QUæst. 113. *Quid sit promissio?* R. Ex S. Th. 2.2. *q.*88.*a.*1. 763
definitur propositum voluntatis quo quis se alteri obligat ad aliquid faciendum vel non faciendum, sive est contractus gratuitus, quo homo se homini ex justitia obligat ad aliquid. Dicitur 1. *Contractus gratuitus*, quia si fieret cum onere vicissim præstando ab altero, acciperet rationem alterius contractus utrinque onerosi, v.g. venditionis, locationis, aut saltem innominati, & sic non esset specialis contractus, similis enim promissio includitur in omni contractu. 2. *Quo homo se homini &c.* nam loquitur de promissionibus inter homines: Quòd si homo promittat Deo, erit votum, quo obligabitur ex Religione. 3. *Ex justitia*, quia omnis contractus causat obligationem justitiæ, sine qua erit tantùm propositum, vel pactum. Videri potest Carden. *in 1. cris. d.69.c.2* ubi rectè ostendit ad promissionem requiri aliquam obligationem.

Q. 114. Quænam sit distinctio inter propositum, pactum 764
& pro-

& promissionem, prout contractus est? Resp. De distinctione propositi à promissione, dictum est *p.1.n.* 362. sed omnia magis patebsit in hoc exemplo. Si quis dicat, *dabo tibi cras equum*, potest diversimodè se habere, nam 1. potest tantum velle affirmare id, quod ipse putat cras esse futurum, nempè cras futurum esse, ut det equum, sive nunc habeat voluntatem dandi sive non; & sic nequidem est propositum, quia non est actus voluntaris disponentis, sed solius intellectus enunciantis, estque tantum propositio de futuro contingente. 2. Potest velle indicare, se nunc habere voluntatem cras dandi, sive eras in ea voluntate sit perseveraturus sive non, quorum neutrum determinatè intendat; & sic necdum est promissio, neque perfectum propositum, sed tantùm simplex affirmatio præsentis intentionis dandi. 3. Potest velle indicare se non tantùm habere nunc voluntatem cras dandi sed etiam se velle perseverare in illa, & sic est propositum; necdum tamen est pactum, quia deest alterius consensus seu acceptatio; talisque promissio ante acceptationem vocatur à Juristis Pollicitatio. 4. Potest insuper velle se ad hoc obligare ea honestate sive decentia alicujus virtutis ad alterum, v. g. fidelitatis, amicitiæ, liberalitatis, non tamen ea justitia; quam voluntatem si alter acceptarit, erit pactum, *quasi ex pace factum*, inquit Isidor. *c.* 11. *de verb. signif.* 5. Denique potest simul velle se obligare ex justitia, & sic post acceptationem erit contractus promissionis. Quòd si addatur certa interrogatio & responsio, erit stipulatio secundùm dicta *n.*664. ita Mol. Sanch. Less. Fill. Bonae. cum Onn. *d.*29.*s.*1. Pendet autem à voluntate hominis, an & quomodo velit se obligare, & communiter non præsumitur velle se obligare ex justitia, nisi addat juramentum, aut faciat instrumentum, aut det aliquid in pignus vel assecurationem, sed censebitur se solùm obligasse ea alia virtute, quia in dubiis minimum est sequendum, secundùm dicta *l.*1.*n.*590. cùm possessio sit pro libertate, *Lug. d.*23.*n.*93. aliique communiter: adfertque Onn. *à n.* 100. multas conjecturas, unde colligi possit, fueritne animus obligandi se ex justitia, an ex tali virtute, v. g. si promiserit in circumstantiis, in quibus alii solent donare; item si quando promittebat, erat ita dispositus, ut rem donasset, si habuisset ad manum, præsumitur animum habuisse se obligandi ex justitia.

765 Q. 115. *An propositum obliget?* Res. Dictum est *p.1. à nn.* 361.

Q. 116 *An pollicitatio sive promissio ante acceptationem obliget?* R. §. 1. Quamvis obligare possit ex honestate constantiæ uti *l. c.* dictum est, attamen non obligat ex justitia, uti constat ea dictis *n.* 656. probantque fusè Lugo *s.*3. & Onn. *s.*3. *&* 4. Ratio est, quia licèt aliquis possit sua solius voluntate dimittere dominium rei suæ, habendo pro derelicta, tamen sua solius voluntate facere non potest alterum dominum rei suæ, cùm ad acquirendum dominium requiratur in altero acceptatio legis sibi faventis contra alios; & licèt fortè sufficiat tacita, uti si quis rem producat, v. g. actum suum vel opus artefactum, tamen id non tenet in aliis: disparitatem dat Lugo *n.*39. quòd effectus naturales vel artefacta seipsis sufficienter connexa sint cum suis principiis, & hoc ipso quòd producantur, censeantur fieri ut sua, ideoque acceptari, id autem non est in rebus ab extrinseco acquirendis.

766 §. 2. Promissio nequidem ex fidelitate obligat ante acceptationem, uti rectè *Vasq. & Turr.* quia fidelitas æque est virtus ad alterum quàm justitia, neque mens promittentis est sibi imponere obligationem respectu alterius, nisi hic alter velit. De promissione jurata, vide dicta *p.*1. *à n.*231.

767 Obji. 1. *Cap. Si tibi absenti, de præbendis in* 6. dicitur collationem beneficii non posse revocari ab Episcopo, quamvis ille, cui collatum est, necdum acceptaverit, ergo etiam promissio necdum acceptata revocari non potest. R. N. cons. Episcopi non sunt domini beneficiorum, quæ solus Papa principaliter confert per Episcopos, qui etiam non possunt illa sibi retinere; noluit autem Papa mutare voluntatem suam, nisi ille, cui collatum est, renunciet; è contrà promittens est & manet dominus rei suæ, ergo si velit, potest promissionem necdum acceptatam revocare.

768 Obji. 2. Videtur asseri *l.*4. *&* 7. *ff. de pollicitat.* quòd promissio facta Reipublicæ vel communitati ad reparandum aliquod damnum, vel ob gratitudinem: item *l.*5. *Cod. de emancipationibus*, quod facta infanti: item *l. illud Cod. de Sacros. Ecclesiis*, quòd facta ad causam piam obliget, quamvis nemo acceptet; & de donatione facta Reipublicæ aut communitati pro reparando damno vel ob gratitudinem, ita tenent etiam Mol. *d.*263. & Onn *n.*40. Idem docent Bart. Felin. Silv. Panorm. Less. *l.*2. *c.* 13. *n.* 36. Sanch *de matrim l.*1. *d* 6. *n.* 15. Molin. suprà aliique de donatione ad piam causam. Resp. Aliqui cum Onn. *n.* 67. dicunt, quòd lex acceptet pro communitate, Respublica pro infante, Deus pro causa pia: Less. *c.*18. *n.*40. dicit, tantùm prohiberi revocationem ejusmodi promissionum, ut semper acceptari possint, negat tamen obligationem implendi aut etiam manifestandi, nisi petatur; & consentit Dicast. *l.*2. *t.*4. *n.* 110. hinc etiam Onn. *n.* 41. cum plurimis aliis docet, donationes ad pias causas non obligare ante acceptationem: Lugo *à nn.* 42. docet omnes ejusmodi promissiones non tantùm non obligare ante acceptationem, sed etiam posse revocari, putat enim leges adductas loqui de promissionibus acceptatis, sed sine stipulatione & per modum pacti nudi factis. Hinc etiam Castrop. *tr.*32. *d.*2. *p.*2. *n.*5. docet in promissione ad piam causam requiri alicujus acceptationem.

Objic. 3. Legatarius acquirit dominium rei legatę in puncto, 769
quo hæres adit hæreditatem, quamvis de hoc nihil sciat, ergo etiam poterit absque ulla acceptatione acquiri jus ad rem promissam. Resp. Legatarius acquirit de facto tum, quando de hoc nihil scit, N. acquirit per retrotractionem & fictionem juris, C. quia nempè, si posteà acceptet, jura disponunt, ut censeatur acceptasse in puncto aditæ hæreditatis, Lugo *n.*69. An sit obligatio manifestandi promissionem internam, dixi *n.* 654.

Q. 117. *An & quàm graviter obliget promissio acceptata?* 770
R. §. 1. Jure civili ordinariè non obligat, nisi fuerit vestita per scripturam, stipulationem, juramentum, testes, aut alio simili modo, contractus enim nudi non pariunt obligationem vel actionem pro foro civili, uti *n.* 586. dictum est. *Dixi*, ordinariè, nam promissio, quæ simul est donatio, item promissio dotis & solvendi debitum alienum, pariunt obligationem civilem, uti ea jure & AA. probat Onn. *d* 2. *à n* 149. Et universaliter, ut promissio in foro externo pariat actionem, debet causa illius esse expressa, alioquin præsumetur facta ex errore vel non seriò: si tamen constaret de opposito, Sanch. *de matrim. l.*1. *d.*5. *n.*22. aliique dicunt non requiri causam esse expressam.

§. 2. Jure Canonico obligat paritq; actionem in hoc foro, 771
Cap. 1. *de pactis*, Mol. *d.*262. Onn. *d.*29. *n.*77. Item obligat jure naturali, hinc *L.*1. *ff. de pactis* sic habetur; *hujus edicti æquitas naturalis est, quid enim tam congruum fidei humanæ, quàm ea, quæ inter eos placuerunt, servare?* atque ita docent communissimè AA. cum Onn. *à n.* 74.

§. 3. Certum videtur, quòd promissio ex fidelitate obliget 772
in conscientia, saltem sub veniali, uti cum S. Th. 2. 2. *q.* 110. *a.* 3. *ad* 5. docent omnes, teste Carden. *in* 1. *crisi d.*69. *c.*4. est enim dissonum à recta ratione, ideoque inhonestum, non stare promissis; quod à potiori sequitur ex dictis *p.*1. *à n.* 361. *Dixi*, saltem sub veniali, nam fidelitatē secundùm se non obligare sub mortali, docet cum communi Gorm. *de just. n.*648. in hoc enim est similis veracitati, quę secūndū se etiā tātùm sub veniali obligat.

§. 4. Promissio potest obligare ex justitia, si promittens tam 773
in se obligationem suscipiat, & promissarius acceptet, Mol. Less. Lug. Carden. *c.*6. Probatur, nam sicut quivis potest per donationem dominium rei suæ transferre in alterum, ita potest transferre jus ad rem donandam.

§. 5. Si promittens voluerit se obligare ex justitia, obligatio 774
est sub mortali ea genere suo, id est, manendo in ejus materia peccari potest mortaliter, si nempè materia sit gravis. Putant tamen Less. *lib.*2. *c.* 18. *n.*56. Sanch. *n.* 24. Onn. *nn.* 150. aliique apud Pasq. *de Sacrif. q.*864. ad materiam gravem respectu promissionis gratuitæ requiri quadruplo majorem, quàm quæ requiritur ad materiā furti gravis, quia aliquis videtur magis rationabiliter esse invitus, si non restituatur sibi unus aureus aliunde proprius, quàm si non dentur quatuor liberaliter promissi: E contrà Dicast. *l.*2. *t.*4. *n.* 95. putat materiam de se respectu furti gravem posse etiā hic esse gravem, est enim jus ipsi per promissionem ęquè acquisitum ac per alium titulum: Castrop. *d.*2. *p* 8. *n* 6. melius dicit relinquendum esse arbitrio prudentis, considerata causa promittendi, & qualitate promittentis ac promissarii.

§. 6. Ut res spiritualis promissa censeatur esse materia gra- 775
vis, debet in ordine spiritualium esse notabilis, attenta communi æstimatione hominum, hinc una Missa audienda non censetur materia gravis: An autem Missa legenda, sit materia gravis, dubium est; affirmant Nav. Suar. Bonae. & alii cum Dicast. *n.*96. quia Missa est maximi valoris, causatq; fructum maximum ea opere operato: E contrà negant Sanch. Fagund. Portell. Mald. F. Lugo, Dian. aliique cum Pasq. *suprà*, quorum aliqui dant rationem, quòd pro una Missa detur stipendium parvum, quod non est materia furti gravis, hæc tamen ratio nulla est, nam stipendium non datur velut pretium æquale Missæ, sed tantùm pro sustentatione Sacerdotis; itaq; ratio debet esse, quòd negatio unius Missæ liberaliter promissæ non videatur in communi apud homines rationabiliter dissolvere amicitiam vel graviter lædere charitatem, ergo non censetur res simpliciter notabilis, secundùm dicta *n.*2. Vide dicenda *l.* 5. *n.*327. Etiam videri potest Pasq. *q.*865. *& seqq.* ubi *q.* 869. adducit multos, qui cum Burgh. *cent.* 3. *cas* 29. docent eum, qui gratuitò promisit integram Missam pluribus, possit unica Missa lecta satisfacere, sed id meritò negant Suar. Bonac. Dian. Dicast. aliique multi, quamvis Tamb. & Gob. *t.* 3. *n.* 158. dicant in raro casu sententiam primam sustineri posse, v. gr. si quis Missam promisisset Titio, ut gratias ageret Deo pro beneficio illi concesso; Cajo autem, ut Deum exoraret

pro

pro remittendis ei peccatorum pœnis, & Sempronio, pro impetranda illi à Deo virtute Castitatis, putant enim una Missa posse satisfacere attribuendo singulis fructum suum, Titio Eucharisticum, Cajo satisfactorium, Sempronio impetratorium.

776 §. 7. Si promittens se voluerit obligare tantùm ea fidelitate vel gratitudine aliave simili virtute, non autem ex justitia, Mol. Navar. Reginald. Rebel. Lugo *d.23.à n.93*. Dicast. *n. 92*. aliique cum Onn. *n. 92*. probabiliter dicunt non obligari sub mortali, quamvis materia sit gravis, quia tantùm peccat contra hoc, quòd facta non conformet verbis, in quo non videtur esse gravis inhonestas, uti nec in eo est, quod quis mentiendo verba non conformet menti. Oppositum tamen etiam probabiliter tenent Sanch. aliique cum Less. *nu. 55*. quia licet hic non sit strictè justitia, tamen est plus quàm obligatio veracitatis, & homines apprehendunt aliquid valde affine justitiæ, cujus violatio sit valde inhonesta, reddatque hominem odiosum & valde contemptibilem, cùm dici possit perfidus, ita ut videatur esse materia peccati mortalis, sicuti votum Deo factum in materia gravi obligat graviter, quamvis non ex justitia stricta.

777 §. 8. Si promissio fiat tantùm externè sine intentione se obligandi, non obligat ea justitia, uti dictum est *à n.608*. putant tamen Vasq. Turr. Lug. *num. 11*. Carden. *c.8*. quod obliget ex fidelitate, quia sicuti obligat veracitas, ut exterius non proferas verba affirmationis, nisi verba sint conformia menti, ita videtur obligare fidelitas, ut exterius non proferas verba promissionis, nisi velis conformare facta verbis. *Si dicas*, votum externum sine intentione se obligandi non obligat nequidem ex fidelitate: Respondet *Lugo* votum fieri Deo, quem scimus interna conspicere, hinc non exigimus à Deo, ut fidat nostræ promissioni tantùm externæ: è contrà si externè promittam homini, exigo, ut homo mihi fidat, ergo me obligo ad facta conformanda verbis, hoc enim necesse est, ut mihi fidere possit, & ita exigit humanum commercium. Alii contradicunt, quia omnis obligatio etiam fidelitatis videtur esse debere à promittente, ergo si absit ejus consensus, non erit obligatio. De veracitate videtur esse disparitas, nam externè affirmans sine animo affirmandi exercitè dicit se affirmare, & habet intentionem hoc dicendi, cùm tamen non affirmet, ergo mentitur: nihil tale est de fidelitate respectu obligationis aut facti præstandi.

778 *Q. 118. Quid reipsa sit acceptatio promissionis, & quandonam poni debeat?* R. §. 1. Acceptatio est actus, quo promissarius admittit voluntatem promittentis, & ideo vult jus contra eum. Malè autem explicatur à Caramuele per illa verba, recipiam cras equum, si dederis, nam hæc tantùm est affirmatio donationis cras futuræ & non obligationis dandi, quam tamen promittens assumit, alioquin etiam dicam ex promissione sponsi acceptata non resultare obligationem, quia sponsa tantùm dicet, accipiam dominium tui corporis, si dederis, sic autem dominium corporis semper maneret sub libera potestate sponsi, quod est contra naturam promissionis Matrimonii. Videri potest Carden. *in 1. crisi disser. 69. cap. 3*.

779 §. 2. Acceptatio promissionis poni debet post notitiam factæ ab altero promissionis, si enim sufficeret præcedere aut poni sine notitia promissionis, jam vi voluntatis, qua nunc vellem acquirere, quidquid mihi offeretur, sufficienter acceptarem, quidquid mihi aliquis unquam promittet, ideoque licèt nihil referrem de promissione, nemo posset eam revocare, quia sufficienter acceptassem. Rationem à priori dat Lugo *d. 23. num. 67*. quia quamdiù tibi non manifestatur promissio, est respectu tui veluti non facta, cùm respectu tui necdum in actu secundo significet voluntatem alterius, ergo per eam non sistitur tibi res, ad quam acquireres jus; debet autem tibi sisti saltem intentionaliter, alioquin non poteris eam ullo modo apprehendere & incipere facere tuam.

780 *Q. 119. An acceptatio promissionis debeat esse externa?* Resp. Negat Lugo *n. 64*. eò quòd possit absens, dum solus est, acceptare promissionem, uti & rem donatam ad se missam, hinc videtur frustra requiri, ut externè significet se acceptare. Rationem dat à priori, quia si promissio sit externè manifestata, jam habetur titulus sensibilis sufficiens pro acquirendo dominio, & acceptatio tantùm requiritur, quia nemo cogendus est, ut invitus aliquid acquirat, ad hoc autem ut acquirat non invitus, sufficit acceptatio interna. E contrà affirmat Haun. *t.9 n.25*. quia aliter non censebuntur duæ illæ voluntates humano modo in unum contractum concurrere, secundùm dicta *n.656*. imò Dicast. *n.155*. & Platel. *n. 600*. dicunt requiri, ut quando promissarius aberat, accepter promissionem coram nuntio vel per epistolam directam ad promittentem, fateturque Lugo *n. 82*. promissionem revocari posse, quamdiù ejus acceptatio non manifestatur, licèt non sit opus hanc iterum manifestari promittenti, secundùm dicta *n.659*. nam hic tantùm dicimus debere saltem externè manifestari, aliàs non cadet sub commercium humanum, quod requiritur, ut contractum constituat.

Q. 120. An sufficiat acceptatio tacita, æquivoca, diù 781
post secuta? R. §. 1. Tacitam sufficere negant Straq. Rodriq. Turr. *& alii, quia is, qui tacet, non fatetur*, ut habetur Reg. 44. Juris in 6. ergo ex hoc, quòd aliquis taceat, non præsumitur consentire. E contrà sufficere affirmant Mol. Sanch. & alii cum Dicast. *l.2.t.4.n.112*. quia quando agitur de commodo tacentis, *qui tacet, consentire videtur*, uti habet Reg. 43. Juris in 6. Limitat Lugo *n.82*. nisi res oblata non esset adeo grata illi, cui offertur, ita ut ea circumstantiis posset colligi, quòd eam non curaret, tum enim ex hoc, quod taceret, non posset colligi consensus, quamvis res de cætero illi foret utilis; altera vero regula, *qui tacet, non fatetur*, habet locum quando agitur de incommodo tacentis, uti Authores communiter explicant; regula autem sic habet: *Is qui tacet non fatetur, sed nec utique negare videtur*, unde quamvis contractus sit onerosus, ex aliis conjecturis conjiciendum est, an tacens videatur consentire, nec ne.

§. 2. Si acceptatio sit æquivoca, v. g. si fiat his verbis, *habeo* 782
gratias pro optimo erga me affectu, sufficit, si reipsa subsit animus acceptandi, quia verba æquivoca determinantur per intentionem loquentis.

§. 3. Si promissio fiat præsenti, acceptari debet in conti- 783
nenti, vel quasi in continenti, moraliter loquendo, L. 137. *ff. de verb. oblig*. Promissor enim censetur nolle diù suspendere consensum suum, nisi aliud constaret, Platel. *n.600*. Quando autem Az. Regin. & Dicast. *n.112*. dicunt promissionem semel factam, cùm non revocatur, durare, ideoque post multum temporis posse à promissario acceptari, intelligendi sunt, quando ex circumstantiis colligi potest adhuc durare illam intentionem in promittente.

Q. 121. Quomodo promissio absenti facta valeat vel ac- 784
ceptari possit? Res. Colligi poterit ex seqq. §. 1. Si promissio fiat absenti per verba directa ad absentem, alius, qui præsens est, non potest validè acceptare, Dicast. *l.2.t.4. num. 132. & alii*. E contrà si fiat absenti per verba directa ad alium præsentem, poterit hic præsens quandoque acceptare nomine absentis, v.g. si dicas coram me, promitto Titio, qui nunc Romæ est, 100. non possum acceptare pro Titio, sed si dicas, promitto tibi, quòd Titio velim dare 100. fieri potest, ut quandoque validè acceptem secundùm dicenda *n. 789*.

§. 2. Promittens ordinariè non vult obligari absenti, nisi 785
promissionem ipsemet per epistolam vel nuntium manifestet, hinc promissarius aliunde resciens invalidè acceptaret, uti cum communi Dicast. *n. 159*. & Haun. *t.9. n.159*. Quòd si putares promissarium abesse, & diceres te ei promittere, quamvis ipse præsens audiret & acceptaret, non obligareris, uti rectè Lugo *d.23.n.73*. Ratio utriusque est, quia ut promissio validè acceptetur, debet promittens illam offerre, sed non offert, quamdiù ipse non dirigit voluntatem suam ad promissarium, ergo. *Dixi*, ordinariè, nam si promittens publicè manifestaret promissionem, eo animo, ut notitia hoc modo ad promissarium perveniret, satis esset per quemcumque deferri.

§. 3. Quando promissio commissa fuit nuntio, qui eam of- 786
ferret, ut alter, si vellet, acceptaret, si intereà promissio revocetur, & nuntius revocationis ignarus eam offerat, acceptatio valebit, & promittens tenebitur: (excepto tamen Matrimonio) quia mandans tenetur ratum habere illud, quod mandatarius bona fide facit ex commissione illius, L. 15. *ff. mandati*, docentque AA. communiter cum Dicast. *n.158*. qui tamen addunt id intelligi de nuntio mandatario, qui simul esset veluti Procurator. Quòd si noluisset nuntium esse commissarium suum, sed tantùm manifestaret promissionem, quam interim revocaret, promittens non obligaretur, L. 12. §. 16. *ff. mandati*, docentque Gomez, Sanc. Less. aliique cum Dic. n. 157. nuntius enim defert voluntatem, quæ amplius nequidem moraliter existit, cùm promittens non censeatur extendisse ad illum casum, si revocaret.

§. 4. Si nuntius sit missus, ut indicet promissionem factam, 787
& promittens interim moriatur, potest adhuc acceptari, & hæredes promittentis tenebuntur, uti contra Cov. Lop. Laym. & Platel. *n. 601*. probabiliter tenent Sanch. Less. Turr. Lugo *n.75*. Dicast. *n.62*. & videtur haberi *L. 26. ff. mandati*. Quod autem adversarii opponunt ex *L. 2. §. 6. ff. de donationibus*, non urget, nam videtur loqui de casu, quo nuntius moreretur, antequam promissionem perferret. Ratio nostra est, quia promissio facta & non revocata, sed nuntio vel litteris mandata, censetur moraliter adhuc esse, estque gratia: gratia autem morte concedentis non revocatur, uti cum communi Suar. Sanch. Less. & Dicast. *n.163*. E contrà si interim moriatur promissarius, Covar. Molin. Sanch. & alii cum Dicast *n. 165*. dicunt hæredes promissarii posse acceptare quia representant personam defuncti, cui gratia facta est, sed probabilius negant Less. Castrop. & Haun. *n.27*. quia intentio promittentis ferebatur ad personam promissarii in se, quæ non amplius est.

§. 5. Si promittens mittat nuntium, ut non indicet pro- 788
missionem à se factam, sed ut nomine suo promittat, si pro-

mittens moriatur ante acceptationem, communior sententia est promissionem non tenere, quia mandatum gratiæ faciendæ, re integra, expirat morte mandantis, *l.26.ff.& l.15. Cod. mandati*. Excipiunt AA. communiter cum Lug.*num.75.& 80.* & Dicast.*n.167* nisi factum esset ad causam piam, in cujus præjudicium leges civiles nihil disponunt, uti rectè probat Card.*in 1. crisi d.21.c.8.* & colligitur ex *l.4.ff.de manumiss. vindicta*, quia prudenter præsumitur, quòd promittens voluerit hanc voluntatem suam, etiam post mortem manere, cùm maximè sit profutura animæ: item excipiuntur plures casus relati *lib.1.n.566.* possuntque videri etiam ibidem dicta *n.816.& 876.* Quòd si nuntius esset verus procurator, & promitteret ante cognitam mortem principalis mandantis, putat Dicast.*n.161.* promissionem tenere, hanc enim disparitatem agnoscunt AA. apud Dicast.*n.158.* inter simplicem mandatarium & verum procuratorem, quod mandatum expiret morte mandantis, acta autem per verum procuratorem, antequam constet de revocatione potestatis, valida sint, excepto tamen Matrimonio, uti habetur *l.12. ff. de solutionibus*, ubi dicitur, quòd verus procurator sit, cui mandatum est specialiter, vel cui omnium negotiorum administratio mandata est. De donationibus per litteras vel nuntium, videri possunt multa apud Onn.*d.30.f.10.*

789 §.6. Sufficit promissionem pro absente acceptari ab aliquo, quem promissarius deputarit saltem specialiter; imò Less.*lib.2. c.18.dub.7.* Platel. aliique dicunt etiam generaliter, sed repugnant alii cum Dicast.*n.148.* Item sufficit acceptari ab aliquo, qui est sub potestate illius, & non est sui juris, v.g. à servo pro domino, à filio-familias pro Patre, à Religioso pro Prælato vel Monasterio, §.*Si quis 4. Instit. de inutil. stipul.* & ratio est, quia cum his censentur esse una persona. Item sufficit acceptari à gerente curam promissarii, v.g. à Parocho pro Ecclesia; à Patre (imò & Matre secundùm Sanch.& Dicast. *n.1.*) pro filio aut filia; à Tutore vel Curatore pro pupillo aut minorenni; à Principe, Republica aut alio ab his constituto, pro quocumque subdito; denique à quocumque, qui ex acceptatione refert commodum, sicque acceptando agit negotium alterius & suum, v.g. à Creditore, à Socio, à Patre pro Filio, è cujus rebus habet usumfructum, ab Uxore pro Marito, si inde participabit Uxor &c. Item a Cajo, si Sempronius promittat Titio, sub conditione, ut Titius partem det Cajo, quæ omnia ad iustis legibus probat Onn. *d.4. à n.204. & d.29. a n.55.* item Dicast.*dub 9. & 10.* Unusquisque etiam pupillus valide acceptat promissionem sine authoritate Tutoris, cum id fiat in ejus commodum, *l.9.ff. de auth. tutor.* aliique apud Onn. *d.29. n.52.* non potest tamen acceptare famulus pro domino, discipulus pro Magistro, Filius emancipatus pro Parte, quia nec censentur ad hoc esse deputati, nec sunt una cum eis persona, nec faciunt simul in suum commodum, Sanch. & Dicast.*n.142.*

790 §.7. Si Titius promittat Cajo fundum sub hac conditione, ut post mortem Caii spectet ad Sempronium, si Cajus hanc promissionem acceptarit, aliqui docent etiam censeri acceptatam respectu Semproni, ita ut etiam respectu hujus sit irrevocabilis, sed Sanch.& Lug.*n.85.* probabilius dicunt manere revocabilem respectu Semproni, quia neque ipse acceptavit, neque Cajus potuit acceptare pro illo, si enim potuisset, foret ideo, quòd simul redundaret in utilitatem Caii, sed hoc dici non potest, nam sunt duæ promissiones, una in favorem Caii, altera in favorem Sempronii, hæc autem altera non redundat in utilitatem sed potiùs in detrimentum Caii, cùm per hanc prohibeatur distrahere aut transmittere ad suos hæredes.

791 §.8. Quivis, etiam privatus, validè acceptat promissionem ad piam causam, uti cum communi Sanch. *de matr. l.1.d.7.n.10.* Less.*n.48.* Dicast. *n.146.* quod enim fieri potest in favorem dotis, *l.45.ff.soluto Matr.* hoc merito extenditur ad causam piam: & ita etiam pluribus relatis habet Castrop. *tr.32. d.2. p.5. n.11.* Vide tamen etiam Onn. *n.66.*

792 §.9. Acceptatio, quæ ab alio fit, imbibit hanc conditionem, si promissarius approbet, unde quamdiu hic non approbat, promittens non tenetur, *l.10. ff.de donationibus*, docentque cum communi Mol.*d.264.* Sanch.*num.3.* Dicast. *n.151.* Onn. *num 68.*

793 §.10. Qui pro alio acceptavit promissionem, non potest eam acceptationem revocare, Covarr. Less. Sanch. aliique communiter cum Onn. *nn.69.ex Reg.53. Juris in 6. Mutare consilium quis non potest in alterius detrimentum*, unde *Regul.35. ff. de Reg. Juris*, dicens *nihil tam naturale esse, quam eo genere quidque dissolvere, quo colligatum est*, intelligitur, nisi jus tertio sit acquisitum, Dic.*n.150.* Castrop. *p.6.n.7.* limitat, si promissio esset facta in gratiam acceptantis seu stipulantis, non autem in gratiam tertii, cui nullum jus esset acquisitum.

794 Q.122. *Quandonam cesset obligatio promissionis?* R. Cessat 1. ex consensu partium, secundùm Regul. Juris paulò ante citatam. 2. Si res promissa fiat impossibilis: quòd si posteà iterùm fiat possibilis, redit obligatio, non enim erat sublata sed suspensa; uti rectè Dicast.*n.175.* cum aliis. 3. Si fiat perniciosa vel inutilis promissario, Caj Mol. Less. Onn.*d.29.n.154. & alii.* 4. Si fiat illicita, hinc si promisisti Titio equum, & posteà cum juramento eundem promittas Cajo, secunda promissio & juramentum non obligant, quia materia ejus est ratione primæ promissionis facta illicita saltem sub veniali, Lugo *d.23.n.106.* Dicast.*n.130.* Quod si Titius cedat jure suo, non ideo convalesceret secunda promissio, si fuit absoluta, quia quod initio invalidum est, tempore non convalescit, Sanch. Turr. Lugo *n.107.* contra Covar. E contrà tamen si ex suppositione facti illiciti materia promissionis fit licita, & accesserit promissio conditionata, v.g. si per unum contractum promisisti absolutè meretrici aureum pro usu corporis, & simul per alium conditionatum, si nempe dedisset usum corporis, teneberis promisso vi contractus conditionati, secundùm dicta *num.692.* quia hic contractus conditionatus supposito peccato habet objectum licitum, Mol. Less. Sanch. aliique plurimi cum Dicast.*n.168.* 5. Si causa illius finalis non subsistat vel cesset, Decius *cons.86. n.5.* Castrop. *p.12.n.6.cum communi.* 6. Si promissarius ex culpa sua non stet promissioni reciprocæ, etiamsi promissiones non habuerint inter se connexionem, quia frangens fidem dignus est, ut frangatur eidem, talisque censetur fuisse voluntas promittentis, Nav. Less. Bonac. Onn. *n.185.cum communi.* 7. Si res non maneant in eodem statu, quia omnis promissio censetur fieri sub hac conditione tacita, nisi status & circumstantiæ notabiliter mutentur, aut saltem per epiikiam sic interpretanda est, Less. Mol. Fill. Castrop.*num.2.* Onn.*n.153.* hinc non teneris, si post promissionem pecuniæ ante traditionem casu incidas in magnam paupertatem, uti omnes notant; item si promisisti amico, & graves inimicitiæ supervenerunt, Dicast.*n.120.* Onn.*n.156.* Item si promisisti comitari alterum, & fine gravi tuo damno non possis. Non sufficit tamen qualiscumque non notabilis mutatio, alioquin vix ulla promissio diu obligabit. Nec sufficit nunc animadverti in re difficultatem, qua prævisa vel melius considerata non promisisset, cùm enim talis difficultas per se insesset rei, tibi imputa, quòd non perpenderis melius, Molin.*d.272.* Dicast.*n.119.* Itaque requiritur talis status alius, aut talis nunc ab extrinseco superveniens difficultas, ut intentio promittentis secundùm judicium prudentum non videatur se eò extendisse, promissio enim non obligat ultra intentionem promittentis, & sicuti in generali concessione non comprehenduntur ea, quæ quis non concederet, si in speciali peterentur, ita nec in gratuita promissione comprehenduntur illi eventus, qui prudentis viri judicio exciperentur, si promittenti occurrissent. Et hactenus dicta vera esse dicunt Less.*n.48.* & Dicast.*n.117.* quamvis additum esset juramentum, hoc enim non extendebat se longius, neque ad aliud, quam ad quod obligabat promissio.

Q.123. *An obliget promissio prodiga?* Resp. Obligat, si solutio rei promissæ non sit peccaminosa, quia quamvis promissio fuerit prodigalitas, executio tamen erit solutio justitiæ; aliud enim est esse promissionem illicitam & promissionem illiciti, uti dictum est *n.691.* notatque Dicast.*lib.2.t.4.dub.5.* sic si nobilis puella cum familiæ offensa, & justè invitis Parentibus promittat Matrimonium impari, peccat promittendo, sed quia non peccat ineundo, postquam promisit, tenetur inire, Less. *l.2.c.18.num.9.* Dicast. *sup.* Vide dicta *p.1.num.320.* 795

Q.124. *Quænam promissiones sint jure irritæ?* Resp. Omnes, quæ dant occasionem peccandi, Dicast. *a num.170. cum aliis.* Hinc irrita est promissio, si quis promittat alteri remittere obligationem de dolo, de furto, de injuria, *l.27.§.4 ff.de pactis, & Reg.23.ff.de Reg. Juris.* Item si uxor illi, cum quo adulteratur vivente marito, promittat Matrimonium, *Cap. Si quis, 8. de eo, qui duxit Matrim.* Item si quis promittat beneficium Ecclesiasticum necdum vacans, *Cap. Ex tenore, 13. de concess. præb.* in his enim datur occasio machinandi vel optandi mortem. Item quibus aufertur potestas disponendi de rebus suis, v.g. qua quis promittit non condere aut non revocare testamentum, non instituere alium hæredem nisi institutum, *l.6. Cod. de pactis*, docentque Mol.*d.271.* Less.*n.24* Dicast.*n.173.* 796

Q.125. *Quid circa contractum donationis sit notandum?* Resp. Notandum est, quòd pleraque dicta de promissione, etiam intelligi debeant de donatione: Definitur autem donatio, quòd sit contractus, quo plenum rei donatæ dominium gratis statim transfertur in alium, Lugo *d.23.n.128.* Dicitur 1. *Quo plenum dominium transfertur*, per hoc enim distinguitur ab emphyteusi, commodato, precario, deposito, pignore &c. quibus vel non transfertur dominium, vel transfertur tantum dominium utile, ususfructus vel usus. 2. *Gratis*, per quod distinguitur ab emptione & cæteris, ad donationem enim propriè dictam requiritur datio plane liberalis: hinc *l.1. ff. de donat.* dicitur donatione propriè esse, quam donator propter nullã aliam causam facit, quàm ut liberalitatem & munificentiam exerceat; hinc datio mutui non est donatio, quia sors repetitur. 3. *Statim transfertur*, per quod distinguitur à promissione gratuita, quæ 797

quæ tendit in donationem pro futuro faciendam, unde ex promissione oritur obligatio donandi, ex donatione obligatio tradendi, & traditio est veluti executio donationis. Videri potest Onn. *d.30.f.1.& seqq.* Quamvis autem donatio regulariter in dubio non præsumatur, ex *L. Cùm de indebito ff. de probat.* ex causa tamen remuneratio, & quando merita præcesserunt, præsumitur, ex *L. Si verò non remunerandi, ff. Papinianus, ff. mandati*, Menoch. Mantica, Lugo *in Resp. mor. l. 5. d.* 1. Circa donationes sub conditione vel modo aliquo factas, vide Delbene *De Immun. Eccl. c.17.d.5.*

DUBIUM III.

Quibus casibus donatio possit revocari?

„ RESP. I. Donatio inter vivos, hoc est, qua quis vult se vivo rem absolutè alterius esse, potest revocari, (etsi res jam tradita sit) tribus casibus; nisi tamen donatio fuerit remuneratoria, aut facta sit Ecclesiæ, vel Monasterio. Sunt autem hi Casus:

„ I. Si donatarius enormiter ingratus sit: ut si donanti atroces injurias inferat; si inopia pressum non alat, &c. Quod notandum pro filiis, quibus parentes omnia donarunt, & eos posteà negligunt, Sylv. Less. *l.2.c.18.d.14.* Bon. Trull. *c. 17.d.12.* Neque valet pactum, ut donatio non possit ob ingratitudinem revocari, Bartol. *& alii* 8. Lugo *d.23.n.* 174. Dian. *p.8.tr.6.R.57.* Debet tamen ingratitudo coram judice probari, ante cujus sententiam donatarius non tenetur restituere, Mol. *t.2.tr.2.d.281.n.5.* Lugo *n.172.& alii* 4. Dian. *R.58.* Post eam verò, etiam fructus perceptos, post litem contestatam, Mol. *n. 6.* Dicast. Dian. *R.58.* Hæredes autem non possunt revocare ob eas causas, ob quas donator ipse potuisset, si eas ipse scivit, & tacuit; secus si ignoraverit, Gomez, Hurt. Vvading. Lugo *n.169* Dian. *R.54.*

„ II. Et quidem hæc revocatio etiam habet locum in legato, respectu legatarii, si defunctum testatorem gravi injuria afficiat, v. g. uxorem ejus carnaliter cognoscat, Mol. Dicast. Dian. *R.* 58.

„ III. Non habet autem locum, 1. in donationibus factis Ecclesiæ, tametsi Prælatus vel Clerus fuerit ingratus; quia facta est ob bonum animæ testatoris, & principaliter Deo, qui ingratus esse non potest, Less. *n.105.* Lugo *n.175.* Hurt. Haun. Vvading. Dian. *R.65.* In donatione remuneratoria (v. g. pro beneficiis aliàs non debitis, & aliquo modo æquivalentibus) quia potius est remuneratio, quàm donatio: Remuneratoria autem censetur, 1. Si donator in ipsa donatione expressè meminerit meritorum, vel 2. Si de meritis constet, 3. In dubio, Dian. *R.115.116.17.19.* 20. ex Barb. &c.

„ IV. Si quis prole carens magnam parte bonorum donaverit, & posteà nascatur proles; quia ex juris dispositione inest donationi hæc tacita conditio, nisi nascantur mihi liberi. Et quidem si facta sit extraneo, revocari potest tota: si alicui ascendentium, ut patri vel avo; vel si Ecclesiæ, aut causis piis, tantum revocari potest, quantum necessarium est, ut filii habeant legitimam: Quanquam rectè notat Less. ad ædificationem expedire, ut quod Ecclesiæ vel Monasterio datum est, Prælatus totum restituat. Porrò etsi juraverit se non revocaturum donationem: adhuc potest liberis natis revocare; quia hoc juramentum non excludit tacitam conditionem dictam. Excipe, nisi expressè etiam hanc conditionem excluserit; tunc enim ipse revocare non posset; possent tamen ejus liberi; post mortem patris. Bon. Less. *c. 18.d.14.* An autem hæc revocatio locum habeat, si filii nascantur illegitimi, qui posteà legitimentur, v. Dian. *R.63.& 64.* Item an in donatione remuneratoria, *R.65.* ubi cum Molin. *disp.282.n.9.&* 11. & aliis 6. negat, nisi excedat causam.

„ V. Si donatio fuerit inofficiosa, contra officium paternæ pietatis; ut si pater tantum donet, ut filii priventur sua portione legitima: tunc enim post mortem patris possunt filii revocare, Navar. *c.16.* Less. *n.12.* Licèt donatio fuerit juramento confirmata, Megal. *& alii* 5. Dian. *p.8.tr.6.R.66.* imò etiam vivente patre, licèt enim ante mortem patris non debeatur legitima, ut tradenda, debetur tamen ut conservanda. Hinc si pater bona dissipet, potest à filio per judicem cogi, ut servet legitimam, ne is post mortem patris careat alimentis. Ita probabiliter Dian. *l.c. ex aliis 6.* contra Less. *l.c.&c.* An autem & quando donatio rescindenda in totum, vid. Dian. *l.c.*

„ VI. Per supervenientiam liberorum; ut probabilius affirmat Dian. *R.78. ex aliis* 4. contra quosdam. Si tamen pater non revocaverit, non potest à filiis posteà natis revocari, nisi pro ratione falcidiæ, sive ex testamento, sive ab intestato successerint. *Ibid.*

ADDENDA.

QUæst. 126. *Quid prætereà notandum circa revocatio-* 799
nem donationis ob ingratitudinem? R. Seqq. §. 1. *Dicast.* negat opus esse sententia Judicis, qua declaretur ingratitudo, eo quòd donatio non subsistat defectu intentionis, unde secundùm hunc donatori licebit occulta compensatio; sed opposita sententia est communior, & tenenda, quam ex Jure probat Haun. *t.9 n.260.*

§. 2. Donatio facta ingrato revocari potest, etiamsi fue- 800
rit jurata, quia ex dispositione juris imbibebat hanc conditionem, si non fueris ingratus, ergo juramentum etiam erat conditionatum: si tamen donator insuper jurasset se non revocaturũ donationem, etiamsi donatarius esset ingratus, teneretur servare juramentum, secundum dicta *n.727.* Putant tamen Molin. Laym. Haun. *nu.* 265. Judicem etiam sæcularem posse relaxare hoc juramentum in pœnam ingratitudinis. V. dicta *n.* 742.

§. 3. Hæredes donatoris etiam tum possunt revocare do- 801
nationem, si donator sciens & volens revocare non potuit morte præventus, aut vi, metu, aliterve impeditus. Item si donatarius non expleat gravamen impositum, Haun. *n* 264. De cætero *actio revocatoria donationis non datur hæredi*, uti in his terminis docent Glos. *& alii ad l. generaliter, C. de revoc. donat.* & exprimitur his verbis, *Nulla licentia concedenda donatoris successoribus hujusmodi querimoniarum primordium instituere*, Laym. *lib.3.tr.4.c.12.n.17.* Et idem est de legato, quod *est donatio quædam à defuncto relicta, ab hærede præstanda, Instit. de legatis, §. 1. Nec refert*, quòd non negasset, si hoc vel illud prævidisset: *nam* hoc non obstante legavit absolute, nec voluntas illa nunc revocari potest: quando autem est locus revocationi secundùm Legem, *generaliter*, adhuc requiritur sententia Judicis, nam Lex dicit, *Ex his enim tantummodo causis, si fuerint in judicium dilucidis argumentis cognitionaliter approbatæ, etiam donationes in eos factas everti concedimus.*

§. 4. Si donatarius, qui fuit ingratus, obierit ante revo- 802
cationem, hæredes ingrati non tenentur restituere rem donatam, quia jus repetendi oritur ex crimine donatarii velut in pœnam contra personam ipsam ingrati, Castrop. *tr. 32.d.2.p. 31.§.4.n.6.* Haun. *nu.265.* contra Mol. si tamen res needum esset tradita posset excipi contra hæredes ingrati donatarii, Castrop. *n. 7. cum aliis.*

§. 5. *Quamvis res bona fide fuerit consumpta, donata-* 803
rius ingratus tenebitur restituere, quantum ex illa factus fuerit ditior, Haun. *n.* 269.

§. 6. Donatio non potest revocari, nequidem ob gravio- 804
res causas, quàm quæ exprimuntur in jure, Molin. Lug. Onn. *d.30.n.174.& alii* cum Haun. *nu.264.* contra Gomez, Clarum & multos Juristas. Ratio est, quia cùm lex sit positiva ac pœnalis, & tantùm dicat in his casibus concedi revocationem, extendi non debet ad alios, secundùm regulam communem, quòd in pœnalibus non valet extensio ad casus similes. Causæ autem in jure expressæ sunt hæ, 1. Si donatorem atroci injuria seu verbali seu reali affecerit. 2. Si manus impias intulerit donatori. 3. Si notabile damnum in bonis fortunæ illi fecerit. 4. Si vitæ periculum causaverit, etiamsi mors non sequatur. 5. Si nolit implere gravamina posita in donatione sub tali modo adjecto facta, hinc quamvis donatarius negaret alimenta donatori inopi, Haun. *n.* 268. putat non posse revocari. Vide Onnat. *tota sect.* 11.

§. 7. Mater jure novo tantùm potest in his casibus revoca- 805
re donationem filio ingrato factam. 1. Si filius vitæ Matris insidietur. 2. Si manus impias in eam intulerit. 3. Si totius substantiæ molitus sit jacturam, *Novell.22.c.35.* De revocatione donationis. Videri possunt plura apud Onn. *f.12.* ob supernascentiam liberorum: *sect.* 13. ob inofficiositatem ratione legitimæ: *sect.* 14. ob defraudationem creditorum.

Q. 127. *Quid prætereà statuant jura circa donationes?* 806
Res. Seqq. §. 1. Donatio inter conjuges vivos pura & merè liberalis, aut inter sponsos, & relata ad tempus Matrimonii; item donatio Patris facta filio legitimo non emancipato, regulariter non statim firma est, sed ad donantis arbitrium revocabilis, nisi firmiter juramento aut morte donantis, ita cum aliis Haun. *t.9.à n.* 175. *& à n.233.* Si tamen donarentur reciprocè æquivalentia, valerent illæ donationes, Haun. *à n.* 198. Item valet, si sit remuneratoria, Haun. *à n.201.* Qualis censetur, si maritus senex donet uxori, aut ignobilis nobili, Haun. *n.* 207. Idem est de donatione, quæ fit ob causam, tum enim non est pura; item de donatione relata ad tempus soluti Matrimonii, Haun. *n.212.* Imò quamvis esset pura, si tamen ex revocatione sequerentur discordiæ conjugum vel amicorum, Dian. Caram. & Burghaber, *cent. 3. cas.90.* dicunt esse irrevocabilem; debet autem in omnibus his casibus res aliquo modo fuisse tradita, ut donatio valeat secuta morte donantis, Haun. *n.221.* Quòd si sint donationes Matris, Avi, & Aviæ ma-

maternæ, jura eas non irritant, uti nec Patris factas illegitimo, Tamb. *lib.5.c.4.* §.2.*n.*2.

807 §. 2. Donatio Patris facta filio in causa necessaria præterquàm ad alimenta censetur coacta, nisi Pater aliter expresserit, uti si Pater dedit aliquid filio, ut à carcere liberaretur, in quem ob delictum conjectus erat, hinc mortuo Patre tenebitur filius hoc donatum conferre cum cæteris ad divisionem: Non tenetur tamen, si Pater expresserit nolle conferri, aut si prudenter possit judicari dedisse liberaliter, Tamb. *n.* 4. inferens ea, quæ Pater dat in dotem, ob nuptias, ob Ordines, pro ingressu in Religionem, esse mortuo Patre conferenda in divisionem cum Fratribus, non item quæ dat pro solemni convivio in nuptiis, in prima Missa, in ingressu Religionis; Barbosa tamen aliique apud Dian.*p.9.t.8.R.*24. dicunt data ob Matrimonium vel ad Ordines referri ad alimenta, & non esse conferenda in divisionem.

808 §. 3. Non obstante Bulla Clementis VIII. confirmata ab Urbano VIII. prohibente donationes fieri à Religiosis, possunt tam Superiores quàm subditi cum Superiorum venia ex justa causa, ob solam utilitatem Ordinis, aut ne incurratur aliqua offensa vel aversio, aut si ita deceat & conveniat, facere donationes moderatas aut convivia, Molin. Vvad. Less. *in aut. v. Religiosus, cas.* 5. Haun. *à n.*254. Ratio est, quia causa finalis prohibitionis fuit impedire dissipationem bonorum, & ambitionem in casibus particularibus, ergo si largiendo non dissipentur bona Religionis, nec sit occasio ambitionis per tale donum, nil agitur contra Bullas. Hinc maximè licerent, si fierent titulo gratitudinis aut remunerationis, cùm hæ non sint propriè donationes, Lugo *d.*23. *n.*141. Addit Less. suprà, si quis edat librum, posse aliqua exemplaria donare amicis, alioquin habebitur rusticus vel sordidus vel superbus: Item licere donare ad conciliandos Monasterio vel Ordini animos: Item ad pertrahendum aliquem ad fidem vel ad avertendum à flagitiis: Item quantumcunque multùm in eleemosynam, quia eleemosynæ non veniunt hic nomine munerum; uti nec quæ dantur Officialibus aut Quæstoribus quasi ad redimendam vexam, Less. suprà: Item licitum est dare ex sola benevolentia res non excedentes pretium duorum aureorum. Quòd si Religiosus dissipans vel ambitiosus donaret duos aureos vel aliquid æquivalens, etiam sine venia Superioris, peccaret quidem graviter contra paupertatem, sed non incideret in pœnas Bullæ, uti respondit Clemens VIII. teste Haun. *n.* 249. duo enim aurei in Jure censentur quid modicum in ordine ad tales pœnas incurrendas. De conviviis autem specialiter videri potest Gob. *in Quint.t.5.cap.26.n.*42. De cætero etiam Abbates donare prohibentur, etiam ex redditibus mensalibus, industrialibus aut deputatis pro recreatione: neque in lusum exponere possunt magnas summas, cum sint Religiosi paupertatem professi, non Domini talium pecuniarum, quæ manent sub dominio Ordinis vel Monasterii. Etiam falsa est persuasio, quòd Rectores in Societate JESU possint donare summam 10. Imperialium. Quantum autem sine peccato liceat huic aut isti Superiori vel Subdito, pendet à consuetudine approbata, & modo, quo in quovis Ordine receptæ sunt Bullæ Clem. & Urban.

809 §. 4. Quid in jure intelligatur nomine solidi, variæ sunt sententiæ apud Haun. *nn.*192. Vvesemb. putat singulos solidos facere ducatum hungaricum, in Camera autem imperiali, ideoque nunc in Germania 500. solidi faciunt 1200. Imperiales, supra quos si quis liberaliter una vice donet, donatio est invalida ut habet Busemb. suprà: multas tamen exceptiones affert Onn. *d.30.s.6.* addens valere jure naturali, ideoq; firmari juramento.

810 §. 5. Circa donationem coloratam, qua quis vendit debitum minori pretio, *v.gr.* debitum 1000. pro 500. vide, quæ addemus *n.*990.

811 Q. 128. *Quid addendum sit circa donationes factas Ecclesiæ vel ad pias causas?* Resp. Seqq. §.1. Docent AA. communiter, inter quos Mol. Covarr. Panorm. Bald. Jas. Bartol. Less. Fagund. Lugo, Onn.*n.*84. aliique cum Carden. *in 1. crisi d.*21. *n.*5. donationem omnium bonorum factam Ecclesiæ vel causæ piæ esse licitam & validam, quamvis jus civile resistat, eò quòd talis donatio reddat impotentem testamenti, quod jus civile reprobat, *L. Stipulatio hoc modo, ff. de verb. oblig.* sed hoc jus non potest disponere in præjudicium causę pię, uti latè probat Carden. *à n.*49. & pluribus *à n.*159. Juri autem naturali non repugnat talis donatio, imò maximè est conformis consilio Christi.

812 §. 2. Non obstat jus ullum civile, quominus Pater possit etiam in præjudicium legitimæ filiorum facere eleemosynas vel sumptus in favorem causæ piæ, & quamvis Juristæ communiter cum Guttier. *Baeza*, Sanchez *& aliis*, probabiliter dicant Patrem non posse insumere ultra quintam partem bonorum in præjudicium legitimæ filiorum; item quamvis Molin. Less. Sanch. *& alii* 42. AA. apud Carden. *n.* 57. etiam probabiliter dicant filium profitentem in Religione non posse relinquere bona sua Monasterio in præjudicium legitimæ Parentum, sed debere hanc ipsis competentem relinquere, tamen *Lop. Rodriq. Navar. Vega, Cord.* aliiq; cum *Carden.* putant sententias oppositas esse probabiliores, dicuntque Patrem insumere posse magnas quantitates in eleemosynas & opera pia etiam in præjudicium legitimæ filiorum, in quantùm hæc dicit excessum supra alimenta jure naturæ debita; quod magis valet de legitima à filiis relinquenda Parentibus, probatque hæc fuse Carden. *à n.*80. 1. Authoritate SS. PP. 2. Ex lege & consiliis Evangelicis. 3. Ex eo, quia sic non minuitur legitima, quia ad legitimam non spectant, nisi necessaria ad alimenta & relicta post prudentem dispositionem factam. 4. Quia jus civile nil disponit aut disponere potest in præjudicium causæ piæ; confirmatque pluribus argumentis *à nu.* 185. & objectionibus respondet *à n.*201.

813 §. 3. Pro dispositionibus quibuscunque ad pias causas, ut nempe ampla sit earum interpretatio, & sine diminutione persolvantur, videri potest *Tiraq.* de privilegiis piæ causæ, ubi inter cætera citatis legibus & Authoribus docet sequentia. 1. Privilegia piæ causæ latissimè sunt exponenda & tanquam favorabilia extenduntur, privileg. 162. 2. In dispositis ad pias causas servandum est jus canonicum, ita statuente etiam civili jure, privileg. 163. unde in piis causis habenda est ratio naturalis tantùm, & divini Juris, privileg. 164. sic licèt feudum de jure civili alienari non possit, tamen hoc non procedit de jure canonico, sed alienari potest in piam causam, privileg. 104. 3. In dubiis semper favendum est piæ causæ, nam licèt alias, quando jura partium sunt obscura, favendum sit reo potiùs quàm actori, fallit tamen in pia causa, in qua, si æquales sint utrinque probationes, semper pro pia causa judicandum est, etiamsi sustineat partes actoris, privileg. 146. Vide plura toto illo tractatu. Item dicenda à n. 1130. Circa acceptationem autem dispositionis ad piam causam, videri potest idem Tiraquell. privil. 115. & quæ diximus n. 788. & 791.

DUBIUM IV.

Quid sit donatio mortis causa, & an possit revocari: quomodo, & quibus competat?

814 Resp. I. Donatio mortis causa, qua quis sic donat, ut velit rem esse alterius primùm post suam mortem; ut si dicas, do tibi hoc post mortem meam, vel cùm moriar, vel quia timeo me nunc moriturum; revocari potest etiam tribus casibus his:

I. Si donatorem pœniteat, sive expressè, sive implicitè; ut si rem illam donet alteri. Less. *l. 2.c.18.d.*14.

II. Si dedit intuitu alicujus instantis periculi, ex quo metuit mortem, hoc ipso, quòd periculum evasit, censetur tacitè revocata donatio; ut si quis det in gravi morbo, vel instante prælio, Bonac. *tom.2. de contractibus, d. 3.q.13.p. ult. n.* 20.

III. Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso jure revocata est: ut etiam accidit in testamentis & legatis: secus est in promissione & donatione inter vivos, quæ transit ad hæredes. Quòd si autem donator promiserit, se non revocaturum, transit in donationem inter vivos. V. Less. *n.*116. Molin. *to.2.tr.2.d.287.n.9. &* 16. Azor. *l.* 11.*c.*11.*q.*4. Bonac. *l.c.*

Resp. II. Hæc donatio fieri debet in præsentem, Dian. *p. 8.t.6.R.67. & alii* 5. nec valet in absentem sine nuntio ad hoc destinato vel epistola; licèt valeat ut fideicommissum, si fuerint adhibiti testes, Dian. *&c. l.c.* Valet autem probabiliter, etsi donatarius præsens tacuerit.

Resp. III. Donare mortis causa possunt omnes, & soli qui possunt testari, excepto filiofamilias, qui licèt testamentum condere nullo modo possit, cùm hoc sit juris publici; donare tamen mortis causa, cùm id sit juris privati, potest, si adsit patris consensus expressus; imò sine hoc donare eum posse, non tantùm de castrensibus, sed etiam adventitiis, probabile censet Dian. *R.68. &* 69. Hinc donare sic possunt Minores 25. annis, etiam sine consensu sui Curatoris, Dian. *R.*71. ex Molin. *d.288.n.27. & aliis* 9. Non autem usurarius, nisi priùs usuris satisfecerit, vel cautionem præstiterit (potest tamen ad causas pias, Ibid. *R.73. ex* Fagund. *& aliis* 6.) Nec surdus & mutus à natura, secus si à casu superveniente; vel si surdus sit, aut mutus tantùm; licèt donare inter vivos possit secundùm quosdam. Azor. Dian. *p.5.t.6.R.*12.

ADDENDA.

815 QUæst. 129. *Quid præterea notandum sit circa donationem mortis causa?* R. Seqq. §.1. Donatio mortis causa est quid medium inter donationem inter vivos & inter dispositionem ultimæ voluntatis, habetq; commune cum donatione inter

ter vivos quòd acceptari debeat, & non requirat accessionem hæreditatis: sed morte donatoris secuta afferat plenum dominium: è contra cum dispositione ultimæ voluntatis habet commune, quòd requirat solemnitatem testium, quòd maneat revocabilis &c. De quibus plura videri possunt apud Castrop. *t.* 32.*d.*2.*p.*13.*n.*5. Illf.*t.*4.*d.*2.*n.*380. Onn.*d.*31.*sect.*1.2. & 5.

816 §. 2. Si donationi factæ mortis causa adjeceris pactum non revocandi, Glos. Bald. Decius aliique dicunt non ideo fieri donationem inter vivos, quia clausula illa censetur frustra adjecta, cùm enim contractus ille sit ex natura sua revocabilis, etiam revocabilis est clausula, cùm accessorium sequatur principale: E contra plures alii cum Gom. Fachin. Mol. Castrop. *p.*14.*n.*5. Onn.*sect.*7. Illf.*n.* 379. Busemb. suprà dicunt fieri donationem inter vivos, & ita videtur habert *L.*27.*ff. de mortis causa Donat.* Unde ad rationem adversariorum negandum est suppositum, non enim manet mortis causa, sed convertitur in donationem inter vivos; Onn.*sect.* 8.

817 §. 3. Si donans tantum promisisset, aut etiam jurasset non contravenire donationi mortis causa, Molin. putat etiam fieri donationem inter vivos, quia promissio non contraveniendi videtur esse promissio non revocandi: sed oppositum tenent plures cum Castrop. *n.* 7. quia contravenire est aliquid agere contra donationem perseverantem, revocare autem hic non est agere aliquid contra donationem mortis causa, sed est huic maximè conforme, cùm donatio mortis causa ex natura sua sit semper revocabilis: Quomodo autem revocetur, vide apud Onn. *s.* 6.

818 §. 4. In dubio, an donatio sit facta inter vivos, an causa mortis, Castrop. *n.* 2. aliique cum Onn. *d. n.*84. universaliter dicunt censendam esse veluti inter vivos factam; quia donatio inter vivos præcipuum locum obtinet; uti ex legibus tradunt Glos. & alii, hinc inferunt, si donatio absque ulla mentione mortis concepta sit etiam ab infirmo morti proximo, censendam esse inter vivos, quia *L. ff. de suprà*, dicitur eum, qui absolutè donatet, non tam mortis causa quàm morientem donare, docentque etiam Lop. Gom. Gutt. Mol. *d.*287. *in fine*. Et licèt fiat mentio mortis, non ideò semper est mortis causa, uti si quis dicat, dono Titio 100. quæ ei post mortem meam præstentur: tempus enim mortis non adjicitur donationi, sed ejus executioni, ergo non obstat donationi inter vivos, Mol. Gutt. Fachin. Castrop. *n.* 3. Quòd si aliqua donatio valere non potuit mortis causa, sed tantùm inter vivos, in dubio dicendum est fuisse inter vivos, quia standum est pro valore actus, Menoch. Bald. & alii cum Lugo *in Resp. Mor. l.* 5. *d.* 1.

D U B I U M V.

Quid sit Commodatum, Precarium, & Depositum.

819 Resp. Commodatum est contractus, quo res aliqua mobilis vel immobilis, quoad solum usum gratuitò conceditur, idque ad aliquod certum tempus explicitè vel implicitè determinatum; explicitè, ut si dicas: commodo tibi hunc librum vel domum ad unum mensem: implicitè, ut si dicas, commodo tibi librum, ut eum describas; quia tunc implicitè tantum temporis determinatur, quantum necessarium est ad commodè describendum.

Precarium est, quo conceditur petenti res utenda, non ad certum tempus (in quo differt à Commodato) sed donec concedens repetat, sive expressè, sive tacitè, ut si det alteri, aut vendat. Laym. *l.*3.*t.*4.*c.*14.

Depositum est, quo aliquid traditur custodiendum, ut integrum reddatur. Et communiter est res mobilis, vel se movens, ut vestis, equus, &c. *Unde circa hæc resolvuntur:*

I. Commodator non potest repetere absque injustitia ante definitum tempus. Laym. *l. c.*

II. Quòd si tamen commodanti damnum impendeat, potest repetere, licèt simile damnum impenderet commodatario ex rei ante tempus repetitione, ut habet Less. *l.*2.*c.* 27. *d.* 5. quia ut ait Nav. in commodatione intelligitur tacita hæc conditio, nisi interea contigerit rem esse necessariam commodanti. Laym. *l. c.*

III. Si depositarius bona fide existimet depositori non displicitum, si re deposita utatur, licebit uti, aliàs non. Less. *d.* 2.

IV. Si depositum sit res usu consumptibilis, ut triticum, vinum, pecunia, quæ exponendo absumuntur, eaque tradita sit certo numero & pondere & mensura, non videtur depositarius peccare, saltem graviter, iis utens, si certus sit, se tantundem ejusdem bonitatis habiturum, quando repetetur, Less *l. c.* Secus si pecunia tradita fuerit sacculo vel arcæ inclusa, vel munita sigillo, Sylv. Azor. Less. Bonac. V. Trull. *t.*2. *l.*7.*c.*25.*d.*1.*nu.*8. Verùm si is, cui res commodata, locata, deposita, & pignorata est, negligenter custodiat, ita ut pereat; negligentia autem non sit Theologica culpa mortalis, probabile est, quod dixi ex Soto, Sa, non teneri ad restitutionem in conscientia. Alii tamen aliter sentiunt, nimirum teneri restituere, qui juridicam culpam in custodiendo contraxerit, si ea fuerit lata, & subinde si levis tantum, imò & aliquando sit levissima, (nimirum, quando depositio facta est in commodum utriusque, & si pretium pro custodia recipiat) V. apud Less. *lib.*2.*c.*7. *d.*8. Laym.*c.*25. ubi docet depositarium tantùm teneri de dolo, vel culpa crassa, quæ dolo æquiparetur.

Dicitur autem juridica culpa lata, seu crassa, cùm quis facit, aut omittit, quod ut plurimum non facerent vel omitterent in ea re homines suæ professionis, ut v.g. si quis rem apud se depositam relinquit in loco publico, etsi inadvertenter. Levis autem dicitur, cùm quis facit vel omittit, quod non facerent vel omitterent homines suæ professionis diligentes, ut si quis depositum relinquit in suo cubiculo, sed negligit ostium claudere. Levissima dicitur, cùm facit vel omittit, quod non facerent homines diligentissimi, ut si quis ostium quidem obseraris, sed neglexerit tentare manu, an esset bene clausum.

V. Sartores, Molitores, & cæteri artifices quibus res traditur polienda, vel immutanda: item nautæ, aurigæ, caupones, apud quos res deponuntur, tenentur ex levi culpa, quia depositio fit etiam in commodum ipsorum: imò Sylv. *v. Nauta*, vult eos teneri ex levissima, ex *l.* 1. *ff. Depositi*. Idq; cautum esse ad vitandas eorum fraudes. Quod etiam Less. *n.*45. & Trull. *n.*6. putant esse probabile in utroque foro, si quis iis rem expressè tradiderit custodiendam: si autem ipsis tantùm videntibus deposuerit, v. g. in diversorio, navi, &c. nequidem ex lata teneri. V. Bon. Trul. Dian. *p.* 1.*t.*8.*R.*74.

VI. Si depositarius (idem est de commodatario) dubitet, an depositum sua culpa perierit, non tenetur in conscientia ad restitutionem. Sanch. *de matr. l.*2.*d.*41.*n.*18. quia in dubio non præsumitur delictum, ex *l. Merito ff. de Prosocio*. V. Dian. *p.*4.*t.*3.*R.*30. In foro tamen externo, si res depositarii manserint incolumes præsumitur de dolo, nisi depositarius probet depositum casu periisse, & non potuisse simul cum rebus suis, (imminente v.g. incendio) servari, tunc enim non teneretur, quia præsumptio doli cessaret. V. Palaum *t.*1.*d.*3.*p.*4. Trull. *n.*9.

VII. Si domino repetenti depositum, remiserit per hominem, qui fidelis habebatur, isque sibi retinuerit, vel perdiderit, domino periisse dicit Molina, citatus ab Escob. V. Trull. *n.* 8.

VIII. Deponens rem usu non consumptibilem, potest à depositario pro ejus usu aliquid accipere: quia is est pretii æstimabilis: (licèt eo casu, non depositi, sed locati & conducti contractus sit dicendus.) Secus si sit usu consumptibilis; tunc enim depositum, eo ipso quòd depositarius incipit eo uti, induit naturam mutui, ex quo (seclusa ratione lucri cessantis, &c.) nihil licet accipere, ut *vid. dub. seq.* & Bon. *t.*2. *de contract. d.*3.*q.*14.*p.*3. Trull. *l. c.*

A D D E N D A.

QUæst. 130. *Quid notandum sit prætereà circa commodatum?* R. Seqq. §. 1. Qui habet jus utendi re commodata, potest, per se loquendo, etiam alteri commodare, nisi aliter conventum sit, vel sciretur de contraria mente commodantis, potest enim alteri cedere jus suum. 820

§. 2. Commodatarius tenetur ad sumptus ordinarios circa rem commodatam, v.g. tenetur pascere equum commodatum; item soleis ferreis instruere, si deficiant. Ad extraordinarios tamen sumptus non tenetur, v. g. non tenetur ad sumptus pro equo sanando, si ægrotare incipiat; pro redimendo, si ab hoste capiatur; quare poterit tum monere dominum, ut sumptus ministret vel rem recipiat, se enim curam ejus dimittere: si tamen monere non posset dominum, teneretur exponere sumptus, & posteà rem detinere, donec refunderentur, Lugo *d.* 8. *n.* 134. 821

§. 3. Damnum, quod commodatarius patitur à re commodata, debet compensare commodans si scivit vitium rei, & prævidit damnum inde secuturum, quod impedire poterat & debebat, uti si equus commodatus fuit morbidus & infecit alios: Si autem nescivit, damnum spectat ad commodatarium. 822

§. 4. Pupillus, Minor, prodigus, non obligantur si dent commodato absque authoritate Tutorum vel Curatorum, sed possunt repetere ante tempus designatum, si tamen aliquid commodato acceperint, commodans obligatur illis servare tempus. 823

Q. 131. *Quid circa precarium sit addendum?* R. Seqq. §. 1. Hic contractus dicitur precarium, quia ad preces alterius seu petitionem conceditur omninò gratis sine obligatione relinquendi: qui autem precariò dat, non debet sine necessitate sta- 824

ſtatim datum repetere, alioqoin videbitur voluiſſe illudere, aut alteri creare damnum, Abbas & alii.

825 §. 2. Precarium revocatur ſeu finitur, 1. voluntate concedentis expreſſâ vel tacita, ut habet Bulemb. 2. Morte ejus, cui res eſt conceſſa, cenſetur enim gratia quaſi perſonalis, quæ ad hæredes non tranſit. 3. Si res fuit abſolutè conceſſa, oon finitur morte concedentis, ſed ſi incipit uti, poteſt pergere, donec hæredes revocent; ſi autem eſt conceſſa cum addito, quamdiu voluero vel placuerit mihi, ſecundùm Abb. Molin. Laym. & alios communiter, finitur morte concedentis, quia tum ceſſat ejus voluntas & placitum; oppoſitum tamen tenent Caſtrop. Tamb. *l.9.t.7.c.7.nu.9.* Spot. *t.6.c.7.n.161.* quia in communi modo loquendi hæ formulæ, donec voluero, ad meum placitum, videtur æquivalere his, donec revocavero, quouſque non revocavero, atqui ſola morte concedentis non ponitur revocatio, & ſi conceſſerit ſub clauſula, donec revocavero, ſecundùm omnes non finitur morte concedentis, ergo nec illo priori modo: Sed tenenda eſt altera ſententia, propter dicta *l. 1. n.836.*

826 *Q. 132. Quid addendum ſit circa depoſitum?* R. Seqq. §. 1. Contractus depoſiti intervenit, ſi quis in domo alterius ponat aliquid, & dicat, *tibi trado hanc rem in cuſtodiam*, & iple conſentiat ſive acceptet, Mol. 1.2. *d.522.* Onn. *d.54. à n.6.* aliique communiter; Poteſtque etiam Religioſus eſſe depoſitarius, Mol. *d.525.* Lugo *d.33.n.6.* Eſt autem in rigore contractus depoſiti, ſi quis promittat operam ſuam ad cuſtodiendam rem alienam ſibi traditam, nullo convento pretio aut mercede, ſed omninò gratis, AA. cum Onn. *n.8.*

827 §. 2. Qui habet depoſitum vel pignus, & non utitur, non tenetur nequidem ordinarios ſumptus facere neceſſarios ad rem conſervandam vel recuperandam, Lugo *d.8.n.134.* Si autem utatur, tenetur ad ordinarios, & uti aliqui volunt, ad extraordinarios leves, hos enim meretur uſus. Quòd ſi extraordinarios & magnos fecerit, multi cum Haun. *nu.* 850. negant, alii cum Mol. Lug. & Onn. affirmant, poſſe tamdiu retinere depoſitum, donec refundantur.

828 §. 3. Si deponens repetat rem depoſitam in ſuum vel aliorum detrimentum; ſecundùm dicta *à n. 426.* non eſt obligatio reddendi, ſi autem bona deponentis ſunt publicata vel addicta fiſco, depoſitum eſt fiſco tradendum. Quòd ſi deponens eſſet furatus rem, communior tenet hanc eſſe reddendam domino, non furi, ſed videri debent dicta *à n.98.*

829 §. 4. Si depoſitarius re depoſita negotietur domino inſcio, multi cum Beja *p. 1.caſ.32.* Rodet. *l.3.q.11.à n.10.* & Dian. *p.2. t.8. R.32.* dicunt illum poſſe ſibi lucrum aliud retinere, quod admittit Lugo *d.17.n.49.* ſi fiat ſine ullo præjudicio aut periculo domini. Idem dicit *Roſmer.* facere poſſe theſaurarium Principis vel Eleemoſynarium; imò quamvis Princeps prohiberet eum ita uti, tamen ſi utatur, putat non peccare graviter contra juſtitiam: quia nullum damnum grave infert contra jus proprietatis; poterit tamen peccare leviter contra obedientiam, & jus jurisdictionis.

830 §. 5. Si nihil expreſsè deductum ſit in pactum, præſumitur depoſitarius ſe obligaſſe ad cuſtodiendum tandiù depoſitum, quandiù à deponente non repetetur, vel non emerſerit cauſa urgens & improviſa reſtituendi, Haun. Quòd ſi contractui appoſitum ſit certum tempus cuſtodiendi, v.g. per biennium, deponens repetere poterit, quando volet, etiam ante evolutum biennium, quia terminus ille eſt adjectus, non in præjudicium deponentis, ſed ad finiendam obligationem depoſitarii. Excipe niſi in utilitatem depoſitarii conceſſa fuiſſet facultas intereà utendi re depoſita & de ea ad libitum diſponendi cum obligatione deponentis ad non prævertendum tempus, ſed tum non maneret purum depoſitum, verùm accederet ratio mutui, vel alterius contractus innominati, uti dicetur *n.898.*

831 §. 6. Si creditor deponentis denuntiet depoſitario, ne reddat rem depoſitam, priuſquam ſibi creditori ſit ſatisfactum, jura ſtatuunt, ne depoſitarius pareat, alioquin damna & uſuras ſolvere teneatur deponenti; neque enim oppoſitor impedire poteſt reſtitutionem depoſiti faciendam deponenti, Onn. *à n.73.* Neque oppoſitio tertii numeratur inter caſus non reddendi depoſitum, Lugo *n.7.* Onn. *à n.89.* Imò licèt deponens eſſet debitor, depoſitarius retinere non poſſet, uti vult Stryck. *ſect.2.c.3.* §. 5.

832 §. 7. Quamvis non ſit purè depoſitum, ſed depoſitum cum facultate utendi, ut ſi apud Camplorem vel Bancarium deponas pecuniam, tamen pro hac cuſtodia & obligatione reddendi, quando alter volet, peti poſſe moderatum ſtipendium, docent ex communi Mol. & Leſſ. *l.2.c.23.à n.47.* quia ſic ſe obligare ad cuſtodiendum, & reſtituendum videtur eſſe pretio æſtimabile, quæſtus autem, qui interim habetur ex uſu pecuniæ, non eſt fructus pecuniæ, ſed induſtriæ. Videri poteſt Rodet. *à n.1.*

833 §. 8. Contractus depoſiti eſt bonæ fidei & non ſtricti juris, uti tenent omnes cum Onn. *n.24.* hinc ſecundùm dicta *n.583.* in illo habet Judex facultatem ex æquo & bono judicandi, quod ſibi fuerit viſum, etiamſi in conventione id expreſſum non ſit. Mol. *d.259.*

§. 9. Ad depoſitum refertur ſequeſtrum, ſequeſtrum au- 834
tem eſt contractus, quo res inter plures controverſa apud aliquem, qui dicitur ſequeſter, deponitur, eo fine, ut poſteà ei tradatur, qui cauſam vicerit: ſi tamen pro hac re offeratur idonea cautio, per quam abundè cautum ſit parti adverſæ pro re conſervanda & reſtituenda, jura ſtatuunt, ut res ſequeſtrata parti caventi relaxetur.

Hic dicta de commodato, precario, & depoſito, ferè habentur in legibus apud Haun. *t.10.c.7.& 8.* apud Lugo *d.33.* Ex qua autem culpa aliquis teneatur reſarcire damna cauſata rei commodatæ, precario conceſſæ vel depoſitæ, dictum eſt *à n.170.*

DUBIUM VI.

Quid ſit mutuum.

REſp. Eſt contractus, quo rei alicujus, numero, „ 835
pondere vel menſura conſtantis dominium à mu- „
tuante in mutuatarium transfertur, cum obligatione reſti- „
tuendi eandem, vel ſimilem ſpecie & bonitate. Propriè au- „
tem mutuum ferè eſt in rebus uſu conſumptibilibus, inter „
quas etiam eſt pecunia: quæ licèt non abſumatur, nec pe- „
reat in ſe, perit tamen exponenti. Diſtinguitur à permu- „
tatione, quòd in ea reddatur res alterius ſpeciei. Item à pi- „
gnore, hypotheca, depoſito, commodato & locato, quòd „
dominium in iis non transferatur, ſed uſus tantùm. „
Bon. *tom.2.de contr.d.3.q.3.p.1.* *Unde reſolves:* „
I. Mutuans obligatur monere de vitio rei, alioqui ad „
damnum tenetur in conſcientia. „
II. Item non repetere rem ante tempus, niſi ipſe ſit „
in pari neceſſitate. „
III. Item præſtare caſum fortuitum mutuatarius tene- „
tur, cùm penes hunc rei dominium ſit, & rem eadem „
quantitate & qualitate reddere ſuo tempore. „
IV. In vero mutuo lucrum aliqood accipere non li- „
cet, quia eſt uſura, de quo *dubio ſequenti.*

ADDENDA.

QVæſt. 133. Quid præterea ſit notandum circa mu- 836
tuum? R. ſeq. §. 1. Mutuum inde dicitur, quia quod mutuo tibi, ex *meo* fit *tuum*, uti habetur §. 1. *Inſtit. Quibus modis re contrahitur obligatio.* Quando autem dicitur debere eſſe de re fungibili, per To *fungibile* intelligitur res talis, ut una in commutationibus, & ſolutionibus poſſit *fungi* vices, ſeu ſubſtitui loco alterius, unde Haun. *t.9.n.313.* & Leſſ. negant equos, boves, &c. eſſe materiam mutui, affirmant tamen Mol. & Lug. *d.25 nu. 1.*

§. 2. De ratione mutui eſt, ut transferat dominium, alter 837
enim accipit jus ad omnes illius uſus; & quod attinet pecunias aliaſq; res ſimiles, quæ unico ſui uſu conſumuntur, cuicumque conceditur uſus, ex hoc ipſo conceditur res, inquit S Th. *2.2.q.78.a 1. in O.* & *a. 3. ad* 5. abſolutè dicit, *ille, qui mutuat pecuniam, transfert dominium pecuniæ in eum, cui mutuat*: Unde audiendus non eſt Caram. docens mutuantem retinere dominium morale rei mutuatæ, nam ſi hoc verum eſt, ergo mutuatarius non poteſt pro libitu deſtruere, commutare vel alienare rem mutuatam. Deinde licitè accipier aliquid ex vi mutui, erit enim reipſa locatum vel commodatum, pro quibus licitè aliquid accipitur.

§. 3. Si pecunia furtiva à fure mihi detur cum obliga- 838
tione reddendi certo tempore, propriè non eſt mutuum, quia per hoc non transfertur in me dominium, ſi tamen conſumpſerim bona fide, per conſumptionem cenſetur fieri mutuum & tranſlatum dominium, *L.13.ff.de rebus creditis.* Si autem conſumpſerim mala fide, non eſt mutuum, ſed domino rei dator actio contra me, atque ſi pecunia illa adhuc extaret, *L.11.§.finali, ff. ibidem.*

§. 4. Jura apud Laym. *l.3.t.4.c.15.n.6.* ſtatuunt, ut ſi accep- 839
tum ſit mutuum pro Eccleſia vel cauſa pia, pro civitate vel oppido, pro pupillo, pro minorenni, ſive per hos ipſos cum Adminiſtratorum aut Tutorum conſenſu, ſive per Adminiſtratores aut Tutores ipſos, illi, pro quibus acceptum eſt, non teneantur reddere, niſi mutuans probet in utilitatem illorum eſſe expenſum: datur tamen mutuanti actio in accipientem, & accipienti datur actio in illos, pro quibus accepit, dummodò probet ſe in utilitatem eorum convertiſſe; ſi autem acceperunt ſine conſenſu, tenentur reſtituere, quantum facti ſunt ditiores, cujus probatio incumbit mutuanti.

§. 5. Si quis fidens alteri ſcribat obligationem quaſi accepe- 840
rit mutuo, ſi interim non acceperit poteſt intrà biennium creditori

ditori mutuum repetenti opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ, & tum Creditor debet positivè probare, quòd pecuniam ipsi dederit; alioquin cadet causa, licèt alterius exhibeat obligationem: è contra si creditor fidens debitori ei dederit quitantiam, & nihilominus hic non solvat, potest creditor intra dies 30. excipere, tumque tenebitur debitor probare se voluisse, aliàs iterum cogetur solvere, nec juvabit exhibere quitantiam, ideoque in his meritò adhibendi sunt vel Notarius publicus, vel testes, Mol. Laym. Lugo *n.5.* Haun. *à n.295.*

841 §.6. Qui mutuum accepit in auro, satisfacit solvendo æquivalens in argento, nisi aliter conventum sit, Fachin. Mol. Rebell. Castrop. Tamb. Burgh. *cent.3.cas.66.* Ills. *t.4.d.2.n.429.* & alii contra Bart. Bald. Panor. Cov. & alios. Ratio est, quia in communi commercio aurum & argentum æquata secundùm valorem, censeutur idem esse, non potest tamen reddi, *v.g.* triticum pro pecunia, quia hæc est permutatio, quam non tenetur facere, qui mutuavit. Vide dicta *n.115.*

842 §.7. Occasione *Macedonii*, qui filiis-familias etiam puberibus dabat mutuum, reddendum post mortem Parentum, sicque illos movebat ad optandam vel inferendam Parentibus mortem, factum est Senatus-consultum, dictum Macedonianum, quo statuitur tali mutuanti reddendam non esse pecuniam mutuatam; quod pro foro externo obligat secundùm omnes; ideoque negatur omnis actio ad repetendum. An autem teneat etiam de jure naturali & pro conscientia, disputant AA. affirmant Bart. Innoc. Panor. Less. Sanch. Laym. Lug. *s.1.* Haun. *n.327.* Spor. *t.6.c.4.n.24.* aliique communius, quia leges poterunt hoc justè statuere in pœnam mutuantis: neque videtur filius-familias posse renunciare huic exceptioni, quia non est privilegiū in favorem ipsius, sed Parentum, Haun. *n.328.* Quòd si jurasset servare, aliqui affirmant, alii adhuc negant teneri, Haun. dicit tantùm teneri, si fieri possit sine præjudicio Parentis: E contrà filios-Familias jure naturali, & in conscientia manere obligatos docent Cov. Fach. Rebell. Illsf. *n.430.* quia *l.9. §. ult. ff. De S.C. Maced.* dicitur, si filii-familias ultrò restituissent mutuum, non posse eos repetere solutum per actionem indebiti, nec legem voluisse eos exonerare; & statim subditur *L.10. Quia naturalis obligatio manet. Conf.* nam certum est illos naturaliter obligari, si jus non impediat, dubium autem est, an impediat, ergo est possessio pro obligatione, & hæc sententia spectato textu videtur probabilior. Casus tamen, in quibus tale mutuum tenet etiam in prima sententia, sunt sequentes, 1. Si filius peculium castrense vel quasi castrense habeat, aut administrationem peculii adventitii, aut post emancipationem ratificarit. 2. Si miles fuit, quando accepit mutuum. 3. Si publicè videbatur esse sui juris: addunt Abb. & Laym. *n.5.* si mutuans ob ignorantiam culpa vacat. 4. Si accepit Patre consentiente aut sciente & non contradicente. 5. Si accepit in tali necessitate, in qua pietas Patris recusare non poterat. 5. Si expendit in rem aut negotiationem Patris. 7. Si accepit mutuum, non in pecunia, sed re alia, qua uteretur. V. Onn. *d.25. à n.207.*

843 §.8. Certum est eum, qui scit vel etiam probabiliter credit se non posse solvere, nec accepturum ut possit, non posse pecuniam mutuò vel ad censum accipere, nisi in eo casu, in quo liceret occultè & more furum accipere, uti dictum est *n.1. à n. 950.* & colligitur ex dictis hic *n.17. & 380.* alioquin æquivaleret furto, uti rectè Less. *in Auct. v. Mutuum, cas.5.* Ad quid autem teneatur mutuò accipiens in extrema necessitate, colligitur ex dictis *l..2.n.207.* & ex dicendis *n.894.*

844 §.9. Si nullum tempus sit designatum, quandonam repeti possit mutuum, in primis repetendum non est ante usum & expletum finem, ob quem datum est: deinde determinatio temporis facienda est ex circumstantiis, *v.g.* frumentum agricolæ mutuatum in hyeme, est mutuatum usque ad messem; pecunia mercatori ad nundinas eunti, usque dum vendiderit merces: Opifici, usque dum vendiderit operas: si tempore penuriæ tu pauper mutues alteri modium farinæ, intelligitur una vel altera septimana, sed tempore abundantiæ, etiam mensis. Quòd si sis dives, & mutuatarius sit pauper, intelligitur etiam annus, ita Tamb. *l.8.t.3.c.8.§.1 n.5. &* 11. item §.5. *n.11.* Spor. *n.6.*

DUBIUM VII.

Quid sit usura?

845 RESP. Est lucrum immediatè proveniens ex mutuo, ita ut mutuans supra sortem, id est, summam capitalem lucretur aliquid, quod sit pecunia æstimabile; ita ut lucrum tale præcisè intendatur ratione mutui. Quod planè iniquum est, & grave peccatum contra jus humanum & divinum; cùm mutuans acquirat lucrum ex re jam non amplius sua; quia res mutuata jam transiit in dominium mutuatarii, ut patet ex definitione. Et regula generalis: *Omne pactum, vel gravamen, sive onus additum mutuo, præter id, quod ei proprium & intrinsecum est, reddit contractum usurarium,* Bonac *tom.2. de contract.d.3.q.3. p.2.* C. Lugo *disp. 25. sect.2. Unde resolves:*

I. Peccat graviter ex genere suo exercens talem usuram, etsi sit mentalis tantum, absque externo pacto. Dicitur enim usura mentalis, cùm quis intentionem habet recipiendi aliquid ex mutuo ultra sortem, etsi exterius pacto id non exprimat; sicut realis seu exterior usura dicitur, cùm quis intentionem illam per pactum aliquid exprimit, quod aliquando tantùm implicitè fit in aliquo contractu, & vocatur usura palliata; cùm videlicet contrahentes prætendunt alium contractum emptionis, locationis, &c. in quo tamen revera usurarium quid intervenit. Vide exempla apud Tol. *l.5.c.31.*

II. Non est usura, si mutuans nihil intendat ut pretium, sed tantùm speret aliquid ex gratitudine, & ea intentione illi aliquid donetur, licèt illud ut finem principalem intendat, Mol. *t.2.d.305.n.6.* Lugo *s.4.*

III. Quòd si tamen intelligeret sibi aliquid donatum non gratis, ut putabat, sed ut debitum ratione mutui, teneretur restituere, quantùm inde ditior evasisset, ut habet Sa, *v. Usura,* Lugo *n.32.*

IV. Nec est usura dare mutuum alterius amicitiæ captandæ causa, atque ulterius inde sperare officium; quia amicitia non æstimatur pretio, Lugo *n.29.*

V. Pactum tamen de obtinendo à mutuatario (vel ejus opera) officio aliquo, illicitum est, & usurarium, ita comm. Mol. *d.310.* Less. Sal. Lug. *n.41.* contra Nav. etsi Salas *de usur. d.9.n.4.* cum excuset, qui mutuat aliquid cū pacto, ut statim præstetur aliquod beneficiū ex gratitudine. V. Ttul. *t.2.l.7.c.19.d.7.*

VI. Pactum, ut mutuatario conferatur beneficium Ecclesiasticum, est usura, (& simonia) quia cogitur is subire novus onus.

VII. Non est usura, cùm quis non potens sua recuperare, mutuat, ut sibi reddantur sua, vel ne sibi iniquè noceatur: quia hæc jure jam ante debentur: & sic non facit lucrum, nec imponit novam obligationem. Bon. *q.2.p.3.n.15.* ex Az. Regin. &c.

VIII. Nec est usura exigere aliquid ratione periculi recuperationis, difficultatum vel expensarum, quæ erunt vel metuuntur in recuperanda sorte: quia pretio æstimari potest, quòd quis se in tale periculum, & difficultatem conjiciat, Kon. *d.3.p.5.* Necesse tamen esse, ut periculum istud, &c. deducatur in pactum expressè vel tacitè, docet Laym. *l.3.t.4. c.16.n.9.* ex Medin. Tol. Med. Less. *l.2.c.20.d.13.&c.* Idem dicit Lug. *n.80.* Et sic liciti sunt Montes pietatis, ut vocant; hoc est, thesauri quidam, qui in refugium pauperum à Rep. vel Principe reponuntur, ut inde pauperibus gratis mutuetur, ita tamen, ut parum retribuant pro expensis, quæ fiunt in ministros, & conservatione talium Montium. V. Tol. *l.5.c.28.* Bon. *l.c.p.12.* Less. *d.23.*

IX. Nec est usura, si timens difficultatem aut fraudem mutuatarii in reddendo tempore constituto, paciscaris, ut si tunc non solvat, aliquid det præter capitale loco pœnæ quæ pena licitè exigitur, dummodò non fiat alia intentione, quàm ut mutuatarius sic quasi constringatur, ne sua culpa fallat. Unde si mutuatarius absque sua culpa non possit solvere, non licebit pœnam exigere, ut habet Tol. *c.32.n.1.* qui ait, manifestum esse argumentum pravæ intentionis, si optes non solvi tibi præfixo tempore, ut pœnam recipias: ac simpliciter usuram fore, si certò sciens alterum non valiturum solvere, adhuc tali pena oneres. V. Bon. *p.7.* Mol. *t.2. d.317.* Less. *d.15.*

X. Nec est usura, pacisci & accipere aliquid ratione damni emergentis, (siquidem mutuum verè illius causa fit) aut lucri cessantis, vel cessaturi, dummodo de hoc præmoneatur mutuatarius, ut si volebas domum reficere, aut poteras nunc commodo tempore emere triticum, privando autem te tua pecunia in dando mutuo, corruit domus, & posteà cariùs emes triticum; item non poteris lucrari, cum tua pecunia, quod poteras & volebas negotiando, ita ut mutuatario sit verè causa lucri cessantis. Ubi notat Tol. *n.3.* supponendum in hoc titulo lucri cessantis, 1. Quòd verè volueris cum ea pecunia negotiari, & non habeas aliam. 2. Quòd malis negotiando aliter ve lucrari, quàm sic mutuando, ita ut mutues tantùm in gratiam mutuatarii. 3. Ut minus exigas quàm lucrari poteras, & deductis expensis, quia lucrum cessans non est actu sed in potentia, & variis adhuc eventibus obnoxium. Unde ad arbitrium viri prudentis, pro majore vel minore ejus certitudine, æstimare id poteris, & sic cum mutuatario de eo pacisci. S. Thom. *a.1. ad 2.* Mol. *d.314.* Salas *d.18.&c.* Lug. *d.25.s.6.* Bon. *p.4.* Hinc qui non habuit animum negotiandi, vel si non erant, nec brevi sperabantur merces, vel non erat moraliter certus de lucro, nihil potest accipere ultra sortem, quia mutuatio ista verè non fuit causa lucri cessantis. Eadem ex causa usura est, si mercatores creditò vendentes, aliquid ultra pretium rigorosum acci-

accipiant titulo lucri cessantis, v. g. rem tantùm valentem 100. vendant pro 107. numerandis post annum, quia vendendo ad creditum (quod est virtualis mutuatio) plures habent emptores, plurisque res vendunt, & sic compensatur lucrum cessans, atque ideo illud non cessat ratione hujus venditionis. Dian. *p.* 2.*t.*8.*R.*34. Trul. *d.*9.*n.*3.*v.dub.seq.*

XI. Mutuare frumentum vetus cum obligatione, ut restituatur novum, (præsertim certo tempore) est usura, si mutuans sciat novum fore melius, & majoris pretii. Sylv. Nav. Trul. *d.*15.*n.*11.

XII. Est usura ex communi sententia, si des mutuum, ut postea mutuatarius ea debito civili obligetur tibi rursus mutuari, aut vendere, vel apud te in tua officina emere merces, aut operas suas locare: quia talis obligatio est res pretio æstimabilis, cùm privet mutuatarium potestate alibi emendi & locandi operas. Less. *d.*8. Lugo *n.*46. V. Laym. *l.*3. *t.*4.*c.*16.*n.*3. Bon. *p.*3.

XIII. Usura est, mutuare Principi vel Reipublicæ eo pacto, ut interim dum non solvitur, sis liber à tributis vel oneribus justis solvendis. Salas Lug. *n.* 64. *ex communi.*

XIV. Item mutuare ea lege, ut mutuatarius eam pecuniam exigat à debitore mutuantis, à quo non facile extorquebit. Quod addo, quia si spontè onus illud suscipiat, eò quòd facilè possit obtinere, non erit usura, Ibid. & Bon. *l.c.*

XV. Item si frumentum, quod alibi habes, des mutuum, obligando, ut tibi reddatur hic vel alibi, (cum majoribus sumptibus, vel laboribus) ubi plus valet. *Ibid.*

XVI. Usura etiam est, obligare mutuatarium, ut partem mutui accipiat in mercibus, quibus non indiget. *Ibid.*

XVII. In mutuo pecuniario, nisi aliter conventum sit, si quis det mutuos v. g. 100. florenos, non potest exigere plus, quàm eorum pretium, & valor tunc fuerit: Unde si eorum valor tunc augeatur, non potest repetere 100. quia reciperet aliquid supra sortem. Quòd si valor decrescat, debet mutuatarius reddere plùs quam 100. quia aliàs non restitueret ad æqualitatem. *V.* Less. *c.*2? *d.*8. Laym. *n.* 15. Bon. *l.c.*

XVIII. In mutuo tamen aliarum rerum, ut vini, tritici, &c. aliter se res habet, quia si quis v. g. mutuet alteri 10. modios tritici, sive pretium crescat sive non, potest repetere 10. Ratio disparitatis est, quia in pecunia non spectatur ordinariè, (nisi aliter conventum sit ob certas, & licitas causas) nisi valor sive pretium. Unde non debet restitui, nisi pretium æquale. At verò in frumentis, &c. spectatur ipsa materia, quia non petitur mutuum frumentum propter pretium frumenti, sed propter ipsum corpus & substantiam, ergo si crescat pretium illius, potest repetere tot mensuras, quot dedit mutuò. Interim tamen quidam de his rebus eodem modo loquuntur, quo de moneta. *V.* Laym. *n.*14. & Bonac. *l.c.*

Quæres. Quæ obligatio & pœna sit usurariorum, & cooperantium?

Resp. I. Usurarius, etiam non manifestus, ac hæredes tenentur restituere, imò etiam omnes ii, qui ex parte usurarii cooperantur efficaciter, v. g. judices, domini temporales, notarii, famuli, advocati, qui quovis modo juvant vel cogunt mutuatarios ad solutionem usurarum. Dixi (*positivè seu efficaciter*) quia habendo se negativè, possunt permittere usurarios, ob justam causam & necessitatem pauperum. Prætereà in praxi, ex præsumpta voluntate mutuatariorum, ferè excusantur minùs principales famuli. II. Usurarius publicus sive notorius, non debet admitti ad communionem Altaris, nec absolvi, donec restituat usuras, nec sepeliri in loco sacro, & qui scienter sepelit, ipso facto est excommunicatus. III. Addit Laym. *n.*21. ejus testamentum ipso jure irritum esse, nisi ante mortem restituerit. V. Less. Bon. Trull. *d.* 12.

A D D E N D A.

846 Quæst. 134. *Quid sit contractus usuræ, & in quo consistat ejus iniquitas?* R. §. 1. Usura sumpta pro lucro rectè definitur à Busemb. sed sumpta pro contractu definitur Contractus mutui, in quo ex stricta obligatione redditur aliquid temporale & pretio æstimabile ultra sortem, præcisè ratione mutui. Prohiberi autem illam jure humano, divino & naturali probat Spor. *t.* 6.*c.*4.*à n.* 110. Nec posse concedi jure civili, latè ostendit Gasp. Roder. *de ann. reddit. l.*3.*q.*4.*à n.* 71.

847 §. 2. S. Thom. *opusc.* 73.*c.*7. ait, *Usura in mutuis vitium est, quia corrumpit liberalitatem, cujus est mutuum dare gratis .·.·. Corrumpit etiam debitum finem, quia accipitur spe lucri:* Iniquitas autem sive injustitia illius in eo consistit, quòd mutuans capiat lucrum ex re aliena, nam mutuum est res mutuatarii & non mutuantis, uti *n.*837. dictum est: hinc usuram vocat rapinam S. Ambros. *Cap. Si quis*, 14.*q* 4. & S. Aug. *Cap. Quid dicam ibid.* vocat trucidationem pauperis. *Si dicas*, concedens solum usum rei v. g. elocatæ, potest pro eo aliquid accipere, ergo multò magis concedens etiam dominium. R. n. conseq. concedens dominium non potest negare usum, quia res fit alterius, & consequenter etiam omnis ejus usus, ergo mutuans ex vi usus nihil potest accipere; sed nec pro dominio, quia posteà recipiet æquivalens; è contra elocans aut per similem contractum concedens solum usum manet dominus rei, & cùm res fructificet domino suo, hæc illi affert tale commodum ex usu: hinc S. Th. 2.2.*q.*78.*art* 1.*ad* 6. dicit, si quis pecuniam peteret ab altero, non ad exponendum, sed ad solam ostentationem, aut loco pignoris, non fore usuram pro illo usu aliquid accipere, quia esset veluti locatio vel commodatio, & pecunia haberet se tantùm veluti alia supellex permanens concessa ad ornatum vel securitatem, uti notat Carden. *in* 1. *crisi d.* 63. *n.* 117. quamvis adhuc putet Palav. *l.*4. *n.* 144. fore in hoc aliquam injustitiam, quia utilitas, quæ Commodatario provenit, non est ex natura pecuniæ, sed ex aliis circumstantiis pertinentibus ad ipsam personam commodatarii, ideòque hæ non erunt pretio vendibiles à commodante; deinde etiam, quia per talem usum nihil decedit de valore vel pretio pecuniæ, nec commodans ideo patitur ullum incommodum, uti supponitur.

Q. 135. *An in usura detur parvitas materiæ?* R. Dubitarunt aliqui apud Dian. *p.*5.*t.*5.*R.*30. quia quidquid etiam minutissimum accipitur supra sortem est usura: sed ratio illa nulla est, sicuti enim quidquid accipitur invito domino est furtum, sed non ideo grave, ita licèt omne, quod accipitur supra sortem, esset usura, non ideo esset gravis, itaque dicendum cum Lugo *d.*25.*n.*252. aliisq; passim dari in ea parvitatem materiæ, si nempè sit injuria levis seu leviter tantùm damnosa. 848

Q. 136. *An aliquando sit obligatio gratis dandi mutuum?* R. 849 Affirmativè, & quidem etiam cum periculo sortis, nam Charitas sæpè obligat ad eleemosynam, qua res propria donetur sine spe quidquam recuperandi, uti dictum est *l.*2.*n.*200. *&* 207. ergo magis ad mutuum cum spe recuperandi sortem, hoc enim est minus. Et id videtur velle Christus Luc. 6. vers. 34. *Si mutuum dederitis his, à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, ut recipiant æqualia.* Neque dicas, id esse puri consilii, nam v. 35. subdit, *veruntamen diligite inimicos vestros, benefacite & mutuum date nihil indesperantes*, est autem præceptum diligendi inimicos & beneficium præstandi proximo, secundùm dicta *lib.* 2. *n.*182. *& à n.*200. Christus autem similiter loquitur de gratis mutuando: & quidem verbis illis Christi contineri præceptum prohibens usuras docent AA. communiter cum Sal. Lugo & aliis: atque ideo Urb. III. & Leo X. apud Moy. *t.*1.*t.*6.*d.*6.*q. ult. n.*13. ex eodem loco usuras damnant, estque hoc accommodatum præsenti miseriæ proximi, cùm in necessitate gravi facilius erit petere mutuum quàm eleemosynam. Hinc cum Vasq. & aliis contra Bonac. *in Dec. d.*3.*q* 4.*p.* 6. *n.* 16. dicendum est, quando ex præcepto Charitatis obligor dare mutum, me non posse ob lucrum cessans aliquid accipere supra sortem, quia licèt ex justitia non tenear mutuare, tamen absolutè teneor sub peccato, ergo in conscientia non potero petere lucrum ab hoc mutuatario. An autem obliger proximo extremè indigenti donare vel sufficiat dare mutuum, dictum est *l.*2.*n.* 207.

Q. 137. *An aliquando liceat mutuanti accipere aliquid supra* 850 *sortem?* R. Aliqui absolutè negant, 1. Quia Christus Luc. 6. id improbat. 2. Quia C. *Quod autem*, & seqq. 14 q. 3. dicitur: *Si plus, quàm dedisti, expectes accipere, fœnerator es. Quidquid supra datum exigitur, usura est: Quidquid sorti accedit, usura est: Quidquid ultra sortem exigitur, usura est*, &c. Sed communis sententia est licere aliquid accipere, si accedat justus aliquis titulus, & constabit ex dicendis; Unde Christus, & citatæ leges aliæque similes, aut etiam SS. PP. similia dicentes tantùm loquuntur de eo, quod per se est, & quando aliquid acciperetur ratione mutui, non autem si per accidens aliunde accederet justus titulus.

Q. 138. *Quid notandum sit circa titulum accipiendi aliquid* 851 *ob periculum sortis?* R. Seq. §. 1. Hunc titulum esse justum, docent ferè omnes contra paucos apud Dian. *p.*1. *t.* 8. *R.* 37. Et id verum esse, quando esset periculum tantùm probabile amittendæ sortis, tenent Sylv. Serra, Moya *supra num.* 2. aliique cum Castrop *d.*4.*p.*17.*n* 3. Ratio est, quia hic & nunc non obligor mutuare, uti suppono, nam *dare mutuum non semper tenetur homo*, inquit S. Th. 2.2.*q.*78.*a.*1.*ad* 3. ergo nec obligor subire illud periculum, illud autem subire est pretio æstimabile, uti certum est, & manifestè ostendit ex jure & Authoribus Covar. *l.*3. *variarum* c. 2. *n.* 5. ergo si subeam in favorem mutuatarii, possum ideo accipere aliquid.

Objicies. Periculum sortis est aliquid intrinsecum mutuo, 852 ergo non potest vendi à mutuante, sicuti qui mutuat alteri equum, non potest ei vendere celeritatem equi, quia hæc celeritas est aliquid ipsius equi mutuati, cujus dominium acquirit mutuatarius. 2. Quod exigitur pro periculo sortis, etiam est

caposi-

expositum periculo, ergo licebit in infinitum plus, & plus exigere ratione periculi. 3. Petendo aliquid propter periculum augetur periculum, quia quo plus debebit, tanto majus erit periculum, ne non satisfaciat, ergo injustè petitur. 4. Quantum quis meretur subiens periculum pro alio, tantum meretur alius liberans eum isto periculo, sed mutuatarius restituens sortem liberat mutuantē isto periculo, ergo ei iterum debebitur hoc, quod dedit. R. *Ad* 1. N. ant. nam periculum sortis est aliquid extrinsecum, quod aptum est facere, ut sors perdatur, v.g. socordia, prodigalitas mutuatarii, aut aliud imminens periculum jacturæ, cui periculo alioquin non subeundo mutuans exponit suam sortē. *Ad* 2. N. cons. sed arbitrio prudentum taxari debet, quantum ideo possit exigi. *Ad* 3. N. ant. nam quotannis recipiens parum propter periculum, quamvis posteà totam sortem amittat, minus damnum patietur, & intereà mutuatarius poterit lucrari ex mutuo, ergo non augetur periculum sortis. *Ad* 4. Si hoc faciat antevertendo periculum, C. si postquam mutuans jam sustinuit periculum, N. si autem mutuatarius restituat sortem, mutuans jam antecedenter sustinuerat periculum illius perdendæ, quod periculum erat tali pretio æstimabile.

Instit. 1. Hoc semper compensatur per curam, quam debet habere mutuatarius, pro reddenda sorte; item per hoc quod mutuans intereà liber sit aliis periculis amittendi sortem, per fures, raptores, incendia. R. N. ass. quia non obstante ea cura reddendi & securitate ab illis aliis periculis, supponimus mutuantem esse in vero ac majore periculo amittendi sortem, uti dicetur *n.* 854.

Instit. 2. S. Th. *opusc.* 73. *c.* 6. ait, *Ratio periculi etiam circa sortem non tollit rationem usuræ in mutuo, uti probatur in c. Naviganti.* R. S. Th. explicandus est, uti n. seq. Caput illud explicabitur.

853 §. 2. Multò magis licitum est mutuanti accipere aliquid, si in se suscipiat periculum rei mutuatæ, v.g. si navigaturo in Angliam mutuet pecunias, & in se suscipiat periculum transportationis in Angliam: Ratio patet ex dictis, quia certum est hoc esse pretio æstimabile, probatque latè Covar. *sup.* & Roder. *l.* 3. *q.* 5. *à n.* 52.

Objic. C. Naviganti, ult. De usuris, dicitur, *Naviganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, eò quòd suscepit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, Usurarius est censendus*. R. Variæ sunt explicationes, Adr. dicit loqui de periculo dubio tantùm apprehenso, sed cùm agat de periculo navigantis vel itineraturi, explicatio est difficilis. Aliqui cum Laym. Castr. Spot. *t.* 6. *c.* 4. *n.* 41. Ills. *t.* 4. *d.* 2. *n.* 433. putant particulam, *non*, esse omissam per typographum, & debere esse, *Usurarius non est censendus*, quia statim additur, *ille quoque*, qui dat decem solidos &c. *Usurarius non debet reputari*, debuisset autem dici *ille autem*, *ille è contrà* &c. sed cùm omnes Codices habeant, uti citatum est, plerique non acquiescunt ista responsione; hinc Nav. & alii cum Roder. *n.* 60. dicunt, cùm dicat *censendus*, tantùm significari, quòd id præsumi debeat in foro externo, sed non ideo pro interno, si verè adfuit periculum. Alii cum Caj. Tol. Silv. Maj. Cont. Az. Covar. Less. *l.* 2. *c.* 2. *n.* 116. & aliis communiter dicunt textum intelligi de eo, qui cogit mutuatarium ad talem determinatè contractum assecurationis secum incundum, ita ut tollatur ei libertas aliter compensandi illud periculum; quod maximè valet, si cogerit ad quantitatem pro suo libitu; de cætero si mutuatarius spontè contrahat de justo pretio, quod respondeat periculo, juxta prudentum arbitrium, nulla erit usura; hinc concludit Covar. licitum esse pactum suscipiendi periculi ob justum illius pretium, quamvis ille, qui suscipit periculum, nullum alium laborem vel operam impendat pro effugiendo periculo.

854 §. 3. Silv. Serr. aliique apud Mend. *in stat. d.* 6. *à n.* 58. docuerunt semper esse periculum sortis, quando datur mutuum, ideoque ratione periculi semper posse aliquid exigi; sed tenendum est oppositum: si enim mutuatarius sit potens solvere, simulque homo industrius, & verax, ideoque præsumatur soluturus, nullum ibi est mortale periculum, quamvis autem sit periculum commune, v.g. quia mutuatarius posset depauperari, posset postea non velle solvere, tamen tale periculum non est sufficiens, uti rectè Palav. *de just. n.* 128. tale enim periculum compensatur cum periculo, cui sors subesset apud mutuantem, posset enim perdi vel eripi.

855 §. 4. Si data sint pignora vel fidejussores sufficientes, non est privatis licitum aliquid accipere ratione periculi, nam reipsa tum sublatum est: an autem adhuc in Montibus pietatis tum licitum sit aliquid accipere, dicetur *n.* 879.

856 §. 5. Quantum pro periculo accipi possit, taxandum est judicio prudentum, periculum enim potest esse, vel ratione sortis, quæ cum periculo mutuantis aliò est deportanda, vel ratione mutuatarii, qui non est satis notus, vel est decoctor, vel non bonæ fidei, vel prævidetur lacturus difficultatem in reddendo, uti notant Pirh. *l.* 5. *tit.* 19. *n.* 45. Tamb. *l.* 8. *t.* 3. *c.* 8. §. 4. *n.* 1. Spor. *t.* 6. *c.* 4. *n.* 52. & secundùm hæc æstimanda est quantitas periculi; sic dicunt Nav. Lay. & Pirh. *n.* 49. si quis mercatori navigaturo trans mare mutuet 100. cum pacto, ut si navis pereat, nihil reddat, si autem redeat salva, reddat 125. non fore usuram, quia hoc periculum videtur æquale isti pretio. Refert *Daniels* post Epistolam 7. ad Alexandrum Natalem, quòd anno 1645. Missionarii è regno Chinensi miserint hunc casum: In præfato regno stabilitum est, ut in mutuo, triginta pro centum accipiantur absque respectu lucri cessantis aut damni emergentis: *Quæritur*, utrùm Chinensibus sit licitum? ∴ Causa dubitandi est, quia in recuperanda pecunia est aliquod periculum, scilicet quòd qui accipit mutuatam, fugiat, vel quòd tardet in solvendo, vel quòd necessarium sit coram Judice repetere, vel propter alia hujusmodi. Sacra Congregatio de propaganda fide rogata sententiam, & de mandato Innoc. X. convocata in consimili negotio sic respondit: *Censuerunt ratione mutui immediatè & præcisè nihil esse accipiendum ultra sortem principalem; si verò aliquid accipiant ratione periculi probabiliter emergentis, prout in casu, non esse inquietandos, dummodò habeatur ratio quantitatis periculi & probabilitatis ejusdem, ac servata proportione inter periculum, & id quod accipitur*. Universalis regula potest esse, ut vir prudens & probus cogitet, quanti ipse redimeret tale periculum vel timorem, tantundem enim poterit petere, quantum bona fide dare vellet alicui, qui hoc periculum pro se subiret, Less. *in auct. v. Mutuum, cas.* 3. Steph. *t.* 4. *d.* 9. *n.* 104.

§. 6. Si mutues, v.g. Principi qui non poterit cogi, & fortè 857
non volet reddere, Palav. *l.* 4. *nn.* 124. dicit non licere ratione istius periculi plus accipere, 1. quia aliàs talis Princeps necessitaretur, vel ad dandum plus, quàm accepit, vel ad lædendum justitiam. Quia finis contractuum est fovere mutuam benevolentiam, ideo enim voluit Deus esse indigentiam inter homines, ut necessariæ essent mutuæ commutationes, & sic foveretur amicitia, quod maximè est in contractu mutui secundùm S. Th. *opusc.* 73. *c.* 7. qui essentialiter est beneficium unius contrahentis erga alterum, ergo ex vi contractus non potest quis profiteri diffidentiam de altero, ergo nec exigere pretium pro periculo, quod ex malitia ipsius immineret, hoc enim esset ponere fomitem inimicitiarum: aliud tamen est, si mutues pauperi, nam posset contingere, ut pauper proximè ad nihil teneretur, nempè in casu impotentiæ, cujus periculum est. Quidquid sit de illa sententia, rationes allatæ non convincunt, nam dici potest, *Ad* 1. quòd talis Princeps per suam malitiam, quæ prudenter prævidetur futura, cogat mutuantem ad ita compensandum periculum. *Ad* 2. Causa illius diffidentiæ non est contractus mutui, sed per accidens oritur ex prudenter prævisa malitia mutuatarii.

Q. 139. Quid circa titulum lucri cessantis? R. Seqq. §. 1. 858
Ut hic titulus sit justus, non sufficit, quòd illis 100. quos do mutuos, lucratus fuissem 10. si illos exposuissem negotiationi, sed requiritur, ut statuerim illos negotiationi exponere, jamque occasio fuerit exponendi, & alia pecunia mihi defuerit, quam exponerem: Putant quidem Rosm. & Tamb. satis esse, quòd pecunias mutuatas destinassem ad negotiationem, quamvis per accidens alias haberem, sed standum est in prima sententia: nam alioqui hæc mutuatio non fuisset causa illius lucri cessantis, ideoque ratione lucri cessantis non potero aliquid accipere supra sortem. Non videtur quidem omnino improbabile, quod dicunt Lugo & Rosm. si pecunia alia non adfuerit, & hæc mutuata fortè destinata fuisset ad negotiationem, posse aliquid accipi propter spem incertam lucri, ita videtur posse accipi propter spem incertam destinationis futuræ, cùm mutuans se privarit potestate destinandi ad lucrum fortè aliàs habendum; attamen oppositum videtur probabilius cum S. Th. 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *ad* 1. ubi ait: *Recompensationem damni, quod consideratur in hoc, quòd pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere, quia non debet vendere id, quod nondum habet, & potest impediri multipliciter ab habendo*: Nec aliud videtur velle *opusc.* 73. *c.* 7. ubi dicit speciem lucri non excusare, licèt excuset interesse sive damni recompensatio.

§. 2. Si conditiones suprà notatæ adsint, est justus titulus 859
exigendi aliquid, nam, uti suppono, non tenebar hic & nunc mutuando me privare isto lucro in gratiam alterius, hoc autem est pretio æstimabile: Hinc *Cap. Precariæ*, 1. 10. *q.* 2. dicitur, *neminem contra utilitatem cogi de proprio facere beneficium*. Deinde pecunia mea in illis circumstantiis & prout substabat illi destinationi, valebat mihi plus, sicuti semen, quod unicum habeo ad serendum, ars quæstuosa, quam desero, ut tibi serviam, facit semen & servitium meum pretiosius &c. debebit tamen de his moneri mutuatarius, uti dicetur *n.* 864.

§ 3. Non tantùm debet mutuatum esse causa lucri cessan- 860
tis, sed etiam hoc lucrum non debet compensari per aliquid aliud, quod habeatur occasione mutui, v.g. si Cajus, quia pecuniam suam mutuavit Titio, cesset quidem à mercatura, qua lucratus fuisset aliquid, attamen etiam ideo se applicet labori, quo tantundem & æquè facilè lucratur, non potest ratione lucri ces-

cessantis aliquid exigere supra sortem, quia reverà non cessat ipsi lucrum ratione mutui: quòd si labore lucretur minus, Titius debet hoc supplere; si æque multum sed cum majore labore, debet ipsi Titius æstimationem majoris laboris compensare, Pirh. *l.5.tit.19.n.39.* Notandum etiam est, lucrum, quod cessat, debere fuisse justum, alioqui non fuisset jus ad illud.

861 §.4. Si quis aliam pecuniam, quam habet, exponere non audeat, sed ea nimia etiam sollicitudine reservet familiæ, poterit petere aliquod lucrum cessans pecuniæ mutuatæ, quia mutuatio reipsa fuit causa lucri cessantis, Mol. Pirh. Lug. *d.25.n.90.* Si autem ideò præcisè pecuniam aliam reservavit nolens ad negotiationem exponere, ut semper haberet ad manum pro casu, quo quis mutuum peteret, docent Mol. Laym. Lugo, Tamb. Haun. Illsf. *n.* 438. etiam posse petere lucrum cessans, quia mutuatio partim præterita partim futura videtur fuisse causa, & voluntas præsumpta etiam eorum, qui mutuum sunt petituri, movet ad non exponendum pecunias negotiationi, ex quo cessat lucrum.

862 §. 5. Hoc pactum potest fieri dupliciter, vel conveniendo de certo pretio juxta æstimationem spei de lucro faciendo, vel conveniendo de pretio indeterminato, quantum deductis deducendis mutuanti decedet de suo lucro, Mol. Less. Pirh. *n.41.* *Nec obstat*, quòd per Bullam S. Pii V. non videatur licitum taxare certum pretium pro lucro incerto, nam Nav. dicit tantùm intelligi de cambiis, & Bullam illam non esse receptam extra ditionem Pontificis; Valent. autem & Lugo dicunt eam fundari in præsumptione usuræ: hinc si quis certus sit de lucro alioqui futuro, etiam indeterminato, posse pro valore hujus certitudinis vel probabilitatis pacisci: debet tamen simul attendi ad periculum amittendæ sortis, si negotiationi expo suisset. V. Roder. *d.3.q.5.* n. 20.

863 *Q.140. Quid circa titulum damni emergentis?* R. Seqq. §. 1. Titulus hic est justus, v. g. si mutuans prævideat damnum decem aureorum sibi oriturum ex mutuo, potest pro 100. mutuatis repetere 110. quia æquum non est, ut quis ex beneficio mutui damnum reportet; neque hoc est vendere usum pecuniæ, sed damnum vitare, inquit S. Th. *2.2.q.78.a.2. ad* 1.

864 §. 2. Quamvis Lug. Less. Pirh. *n.* 34. Tamb. §.3. *n.* 3. Rosm. *de usura n.8.* dicant non esse necesse, ut mutuatarius admoneatur de hoc damno aliàs secuturo mutuanti, tamen probabilius est oppositum, nam admonitus posset alibi quærere mutuum sine hoc onere extraordinario: de quo si non resciat, non consentit liberè in illud, & idem est de circumstantiis periculi vel lucri cessantis, si mutuatario sint incognitæ, & propter illas plus exigatur.

865 §.3. Mutuatarius non tenetur de damno causato ante tempus solutionis præfixum, nisi sit deductum in pactum, imputet enim sibi mutuans, quòd de eo non caverit, Mol. si tamen mutuans cogeretur ad mutuandum, posset exigere interesse damni emergentis, etiamsi in contractu mutui de eo nihil foret conventum, Lug. Pirh. *supra*.

866 §.4. Si mutuatarius, vel cum culpa vel etiam sine culpa, ubi talis est consuetudo, fuerit in mora solvendi tempore præfixo, & mutuans inde passus sit damnum, mutuatarius tenetur compensare, licèt expressè de eo conventum non sit: quod etiam aliqui tenent, licèt mutuatarius debitum non exigat, quia ipsa dies interpellat pro homine, Less. *l.2.c.20.n.69.* Pirh. *n.* 33. In hoc tamen ultimo contradicunt Caj. Ang. Tamb. *n.9.* si enim non repetat, censetur condonare damnum subsequens, neque tempus videtur interpellare per homine, nisi præcesserit conventio.

867 §. 5. Si titulo periculi sortis, lucri cessantis aut damni emergentis, plus æquo petatur, non est propriè usura, cùm non petatur ratione mutui, est tamen injuria & obligatio restituendi, Mol. Less. Pirh. *n.*40.

An ideò liceat aliquid exigere, quia certò prævidetur futura molestia, & adhibendæ expensæ pro recuperando mutuo, dicetur *n.* 945. in simili circa emptionem, potestque videri Castrop. *d.4.p.17.n.3.*

868 *Q. 141. An ex aliis etiam titulis licitum sit aliquid accipere vel exigere supra sortem?* R. Colligetur ex seqq. §. 1. Non ideo est licitum aliquid accipere, quod mutuans se privet consolatione, quam habebat in possessione suæ pecuniæ, quamvis enim certum sit mundano homini esse recreationem aliquam in videndis & tractandis pecuniis, quandoque non minorem, quàm in videnda comœdia, ideoque dixerint Caram. *Th. mor. l.2.d.* 14.*n.*362. & alii apud Less. *l.2.c.20.d.*14. sicuti pretio æstimabile est videre comœdiam, ita etiam oblectare se in præsentibus pecuniis, ideoque ratione hujus molestiæ, in carendo, posse aliquid accipi supra sortem, tamen Dicast. *l. 2.t.10.d.2. dub.*11. dicit sententiam illam esse in praxi perniciosissimam, speculativè autem improbabilem; quia carentia illa pecuniæ est intrinseca mutuo, & molestia carendi debet in commercio humano censeri ita levis, ut pretio æstimari non debeat. Quòd si adesset affectus inordinatus ad pecunias, hic est abominatione dignus, non pretio, ita Tamb. *l.8.t.3 c.9.§.6.*

869 §. 2. Nec ideo est licitum, quòd pecunia præsens, qua se privat mutuans, censeatur melior, quàm pecunia futura, nam Innoc. XI. damnavit hanc 41. prop. *Cùm numerata pecunia pretiosior sit numeranda, & nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem quàm futuram, potest creditor aliquid supra sortem à mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari.* Ratio autem est, quia spectato præcisè contractu mutui perinde est, sive pecunia sit numerata sive numeranda, sive præsens, sive futura, uti rectè demonstrat Card. *in 1. crisi d.63.s.4. & in 2. crisi d.* 25. c. 2. quia contractus mutui præscindit à periculo, lucro, damno vel utilitate, posset que pecunia esse numerata aut præsens, & tamen non ideò esse utilior, si nempe mansura fuisset otiosa in cista. Deinde si priùs possidere esset de se æstimabilius quàm possidere posteà, ergo possidere 99. uno anno ante, esset melius, quàm possidere 100. uno anno post, adeoque semper anticipando fieri posset, ut possidere nummum ante 100. annos, esset censendum melius, quàm possidere 100. florenos post 1000. annos, quod patet esse falsum præscindendo à periculo, damno vel lucro, uti ante dictum est, si enim numerata vel præsens pecunia plus haberet lucri vel utilitatis, aut propter numerandam seu futuram plùs oriretur damni vel periculi, posset propter hæc aliquid plus accipi, uti in *qq. præced.* dictum est, tum enim non accipitur ratione contractus mutui, sed ratione aliorum contractuum adjunctorum, per quos mutuans se obligat ad cedendum illi lucro vel utilitati, aut ad subeundum illud damnum vel periculum. Denique si præsens pecunia sit æstimabilior quàm futura, ergo qui hoc anno furatus est 100 non satisfecit anno sequente reddendo 100. licèt domino nullum damnum emersent, vel cessarit lucrum, hoc autem nemo dicet.

870 §.3. Nec licitum est ideò, quòd mutuans se obliget ad non repetendam sortem intra certum tempus, nam Alex. VII. damnavit hanc 42. pop. *Licitum est mutuanti aliquid ultrà sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus*; si nempe nihil lucri amittat vel patiatur damni aut periculi, tum enim nullum subditur gravamen pretio æstimabile, uti rectè ostendunt Card. *in* 1. *crisi d.63.s.c.2.* & du-Bois ad hãc propositionem. *Nec refert*, quòd 12. AA apud Meudo *in stat. d.6.n.63.* docuerint, posse aliquid ideo accipi, *nam* probabilitas illa, si quæ fuit, nunc est elisa: imò etiam ante hanc damnationem oppositum tenuerunt communiter AA. cum Mol. Less. Laym. Lugo, quorum aliqui dixerunt sententiam istam esse periculosam & expositam palliatis usuris, quia obligatio ad carendum pecunia est intrinseca mutuo; & quamvis fiat ad longum tempus, hoc tamen aliud non est, quàm mutuum prorogatum, seu extensio beneficii gratuiti. Putat tamen Steph. *t.4. d.9.n.*104. si mutues cum pacto non repetendi, quamvis gravissimè indigeres, & prudenter dubites de eo, quòd pecunia illa priùs indigebis, te posse aliquid exigere, pro quo etiam rationes multas affert Tamb. §. 5. quia quamvis obligatio carendi re sua ad tempus sit intrinseca mutuo, tamen carere cum tanto onere, ut non repetas, etiamsi gravissimè indigeas, non est mutuo intrinsecum, & est pretio æstimabile, si adsit periculum probabile, quòd intereà indigebis.

871 *Obji.* Obligatio non repetendi mutuum intra certum tempus est obligatio mutuandi in futurum, nam non repetere est continuare & pergere facere mutuum, atqui licitum est aliquid accipere pro obligatione mutuandi in futurum, uti docent plurimi & gravissimi AA. *n.*905. referendi, ergo etiam pro obligatione non repetendi mutuum intra certum tempus. Resp. AA. *n.*905. citandi negant majorem, de qua ibi dicemus.

872 §.4. Nec ideò est licitum, quòd mutuans proroget terminum, qui præfixus erat pro restituendo mutuo, sicuti enim nil potuit exigere ratione præcedentis temporis, ita nec sequentis, quia quod petitur ratione temporis præcisè, est usurarium, uti fusè docet S. Th. *opusc.73. c.8.* & tenere debent omnes, Pirh. *l.5.tit.19.n.*137.

873 §. 5. Nec licitum est aliquid exigere tanquam debitum benevolentia vel gratitudine; nam Innocent. XI. damnavit hanc 42 prop. *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia, vel gratitudine debitum, sed solùm si exigatur tanquam ex justitia debitum.* Ratio dabitur *n.*885. & posteà *n.*908. dicetur, an liceat mutuatarium excitare ad remunerandum.

874 §.6. Nec licitum est aliquid exigere ab aliquo tertio, v.g. si Titius indigeat mutuo, & Cajus pro Titio petat à me mutuum, non est mihi licitum pro mutuatione aliquid accipere à Cajo, ita Lug. *d.37.n.176.* & Moya *t.1.t.6.d.6.q.ult. n.5.* contra Araujo: Ratio est, quia quod solvet Cajus, censebitur solutum nomine Titii, & ratione mutui, neque enim alius titulus intervenit, uti suppono.

875 §. 7. Less. *in auct. v. Mutuum, cas.1. & 4.* item Tamb. §.3. *n.*27. aliique dicunt satis esse, quamvis contrahentes nesciant determinatè de ullo justo titulo, si intendant contrahere omni modo optimo, quo justè fieri potest, dummodò non sciant

deesse

deesse omnem bonum titulum & voluissent facere contractum justum, si hic & nunc scivissent modum faciendi, hinc docent plurimi, ut notabimus *n.924.& 1024.* posse in mutuo ad annum dato sine usura exigi 4 aut 5. in 100. non considerando sed supponendo adesse aliquem justum titulum. Et quia habet praxis communis apud omnes etiam prudentes & timoratos, ut tali modo bona fide dent mutuum, debeat tamen adesse justus aliquis titulus. AA. multùm laborant in eo inveniendo & explicando, hinc,

876 Less. *de Just. l.2.c.25.n.31.* Spor. *t.6.c.6.n.26.* & alii docent excusari tale lucrum per contractum census: quod defendi potest, si hic contractus intendatur, & habere possit locum, nam si petens mutuum nec sit persona, quæ lucrari possit, nec habeat bona potentia afferre fructus, vel si hæc bona aliunde sint nimium onerata, tum non apparet, quomodo apud talem mutuatarium constitui possit census. V. dicenda *n.1022.* Aliqui per hoc excusant, quod non locatur contractus mutui, sed fiant aut saltem sit intentio implicita hic faciendi tres alios contractus, quorum primus est contractus societatis, in quo Titius dat pecunias, & Cajus appromittit industriam pro reportando lucro, hic autem Titius meritò ex tali contractu sperat lucrum, v.g. 12. florenorum in 100. quo supposito adjicitur secundus contractus, qui est assecuratio sortis, pro qua Titius remittit Cajo 3. ex illis 12. ut sortem suam habeat securam, & vi hujus contractus reportare posset 9. in 100. Tertius contractus est assecuratio lucri, pro qua Titius iterum remittit 4. Cajo, ut lucrum suum habeat certum, & sic Titio restant 5. supra 100. solvẽdi à Cajo; Imo aliqui dicunt posse longè plus accipi. Hunc modum assecurandi sortem, & lucrum docent posse esse justum plurimi; inter quos Ang. Gabr. Maj. Silv. Fumus, Nav. Cov. Valent. Mol. Med. Lop. Tol. Garc. quos refert & sequitur Less. *num.23.* Item Laym. Bonac. Dian. Caram. Busemb. Lugo *d.30 num.40.* referens plures alios. Rationem dant, quia *L. 20. ff. Pro socio*, dicitur, ita coiri societatem posse, ut nullam partem damni alter sentiat, hoc autem non potest fieri, nisi assecurando sortem & lucrum, ergo. Deinde singuli illi contractus sunt de se liciti, nec apparet, unde haberent inhonestatem, licèt simul fiant etiam cum eodem.

È contrà modum illum assecurandi sortem & lucrum, injustum esse docent Caj. Sot. Az. Rebell. Fill. Steph. *n.112.* aliique apud Lugo *n.39.* qui addunt hoc nihil aliud esse, quàm subtiliter palliare usuram: & tum saltem non valere fatentur Less. *n.31.* Lug. *n.45.* Card. *in 2. crisi d.25.c.7.* quando pecunia datur alicui non negotiaturo, aut si detur talis pecunia, quæ non fuisset negotiationi exposita. Universaliter autem modum illum contrahendi rejiciunt, 1. quia Sixtus V. per Bullam 45. *Detestabilis*, damnat omnes pactiones, quibus cavetur, ut capitale salvum maneat, sive contrahatur ad certum, sive ad incertum lucrum. 2. Quia si Cajus in omni casu debet reddere pecuniam, ergo habet ut mutuam, ex mutuo autem nihil lucri debet peti. *Nec refert*, quòd Cajo sit utile sic contrahere, *nam* hæc utilitas est aliquid pertinens ad Cajum, ex qua Titius injustè petit lucrum. 3. Est contra naturam societatis, quòd periculum pertineat ad unum, si enim sit communicatio lucri & non damni, est societas leonina, in qua unus devorat alterum, & re ipsa est mutuum, quocumque alio nomine pallietur. 4. Sic nunquam committetur usura, omnes enim, quantumcunque exigent, semper facient saltem implicitè istos tres contractus.

Hæ rationes non convincunt, *nam Ad* 1. dicit Less. *n.33.* Sixtum tantùm improbare, si ea vi ipsius contractus societatis exigatur assecuratio: Tol. apud Lugo *n.37.* testatur Siatum interrogatum respondisse, se tantùm voluisse prohibere contractus injustos, quos Doctores classici condemnarent: Addit Lugo Rotam censuisse, quòd prohibuerit tantùm casus usurarios de jure communi, additis majoribus pœnis. *Ad* 2. Negant esse mutuum, eò quòd dominium pecuniæ maneat apud Titium, & per contractum societatis concedatur Cajo solus usus. *Ad* 3. Dicunt non convenire quidem hoc contractui societatis ratione sui, attamen posse convenire per alium contractum, sic enim fit etiam in commodato, locato, deposito; nec ideò est societas leonina, si per alium contractum hoc compensetur, tantò plus lucri relinquendo illi, qui in se recipit periculum damni, uti hic fit: & *Conf.* Nam cum tertio contrahi posset de assecuratione pecuniæ Cajo concessæ ad usum, ergo etiam cum ipso Cajo: Item si Cajo locassem domum, possem per contractum assecurationis etiam Cajo relinquere periculum domus, ergo etiam pecuniæ ei ad negotiandum concessæ: Idem est, si Nautæ tradam merces vehendas, relicto ipsi per contractum assecurationis periculo istarum mercium. *Ad* 4. Idem valet contra contractum census, per quem etiam cavetur usura. De cætero absolutè negatur ass. nam ubi non intenditur negotiatio vel census, sed petitur verum mutuum, ibi intervenire potest usura: è contrà si intendatur census, vel fiant hi tres contractus, & observetur æqualitas secundùm peritorum æstimationem inter ea, quæ utrimque præstantur & commutantur, non apparet usura. Videri possunt Less & Lugo, qui materiam illam optimè explicant.

877 Tannerus *de just. d.4.q.7.d.3.* putat adhuc aliter justificari posse acceptionem 5. in 100. nempè per hoc, quòd talis contractus sit utilis Reipublicæ, à qua cùm permittatur, censetur validari potestate dominii alti, quod Resp. habet in bona subditorum, qui etiam ad hoc inviti non sunt. Favent huic explicationi Besoldus *in consid. Polit. vitæ & mortis lib. 1.c.5.d.n.9.* & Vindex Gobat *ad propos. 18. n.25.* hunc titulum absolutè defendit pro Germania: impugnat quidem illum Vvading. sed hujus argumenta conatur solvere Haun. *t.9.n.421.*

878 *Q.142. Quid circa Montes pietatis, Lombardos & Beursas sit addendum?* R. Seqq. §.1. Licitos esse Montes pietatis definit Leo X. in Concilio Later. c.10. his verbis: *Sacro approbante Concilio declaramus & definimus Montes pietatis antedictos per Respublicas institutos & authoritate Sedis Apostolicæ hactenus approbatos & confirmatos, in quibus pro eorum indemnitate aliquid moderatum ob solas Ministrorum impensas ∴∵ ultra sortem absque lucro eorundem Montium recipitur, neque speciem mali præferre, neque ullo pacto improbari, quinimò meritorium esse & approbari debere tale mutuum, & minimè usurarium esse.* Dicit quidem Baronius apud Moy. *t.1.t.6.d.6 q.ult.n.16.* dubium esse, an ultimum Concilium Lateranense fuerit verè œcumenicum, sed hoc graviter censurant alii apud Moy. *n.17.* unde standum est illa definitione.

879 §.2. In ejusmodi Montibus legitimè institutis quandoque exiguntur usque ad 15. in 100. teste Steph. *t.4.d.9.n.124.* plus enim exigere licitum est illis, quamvis illicitum sit privatis, quia illi tenentur ad omnes casus esse parati, agunt causam omnium, subeunt onus conservandi pignora; & hæc faciunt ex publica authoritate.

880 §.3. Etiam Lombardi, id est domus, in quibus deposito aliquo pignore accipi potest pecunia mutua ad certum tempus videntur liciti, ita Less. Spor. *n.40.& 104.* aliique: obligatio autem est, ut mutuatarius singulis mensibus aliquid minutum solvat, & elapso anno, si non redimat suum pignus, publicè venditur sub hasta, & quod ea pretio illius, detracta sorte & menstruis detrimentis, superest, redditur domino pignoris, aut si non compareat, applicatur pauperibus: rationes autem justificantes sunt fermè eædem, possuntque videri apud Steph. *n.126.* qui tamen cum Bonæsp. non approbat hos Lombardos, nisi à Principe vel Magistratu erigantur, quia si lucrum omne connumeretur, accipiunt usq; ad 15. in 100. quod videtur iniquum, nisi accedat authoritas publica, eò quòd non ita cedant in bonum commune, uti Montes pietatis.

881 §.4. Aliqui etiam excusant ab usura praxin Beursæ, id est, conventionis, in qua Mercatores quotidie congregati statuunt pro varietate circumstantiarum pretia mutuorum, cambiorum, &c. ita ut ratione talis statuti lucrum in 100. absque ullo alio titulo quandoque ascendit ad 10. vel 12. sed hanc praxin plerique reprobant cum Less. *l.2.c.20.n.126.* quia non fit authoritate publica, & lucrum est ex mutuo saltem virtuali.

882 *Q.143. An liceat ab initio accipere hoc, quod postea dandum esset pro interesse*, v.g. Titius mutuat 100 Cajo; *Quæritur*, an Titius ab initio possit retinere 5. quos Cajus ex titulo lucri cessantis vel damni emergentis deberet dare post annum? R. §.1. Az. Rebell. Salas, Castrop. *d.5.p.15.n.9.* Carden. *in 2. crisi d.25. n.77.* rectè negant, quia sic non mutuasses 100. sed 95. ergo injustè acciperes lucrum ex 100. putant tamen cum Pirh. *l.5.tit.19. n.42.* te posse accipere rem infrugiferam distinctam à mutuo & valentem quinque, v.g. vinum, tum enim manet tibi integra sors mutuata, sed Tamb. *l.8.t.3.c.8.§.3.n.20.* & Spor. *t.6.c.4.nn.47.* negant etiam hoc licere, quia quamvis vinum illud non sit physicè 5. imperiales, est tamen æquivalenter, ergo reipsa non mutuasti 100. ergo injustè petis interesse ex 100. maximè cùm necdum tibi cessarit lucrum aut emerserit damnum, sed hoc prius futurum sit.

883 §.2. Caram. hoc excusat, si fiat per duos contractus, nempè per mutuationem & venditionem, nam per mutuationem acquirit Titius spem accipiendi 5. quã spem Titius per novum contractum vendit Cajo pro 5. sicuti per legem, *Si jactum 12. ff. de act. empt.* Piscator licitè vendit pisces, quos jactu retis se capturum sperat. Less. *n.100.* excusat, si sic fiat, nempè si Titius det 95. ad interesse, & reliquos quinque mutuet sine interesse, hos quinque, inquit, poterit repetere ab initio, quia lucrum non solvitur ex summa, ob quam debetur interesse, sed ex alia, quæ nihil debet: *Si dicas*, malè solvi anticipatò, cùm nondum debeat: Resp. satis esse, quòd sit debiturus posteà, onus autem dandi nunc, compensari per hoc, quòd gratis sine interesse mutuentur illi quinque: Tamb. & Spor. hos modos referunt & non improbant, sed meritò cavendi sunt, tum quia videtur esse palliata usura, aut saltem continere mentalem, tum etiam quia spes illa Caramuelis deberet minoris emi, & suppositũ illud Lessii, quod mutuum ab initio repeti possit, est falsum, secundùm di-

cta

cta n. 842. Denique quia reipsa tantùm 95. darentur mutui.

884 *Q. 144. Quænam pacta sint usuraria, si mutuo addantur?* R. Hanc regulam universalem dant Gl. Bart. aliique communiter cum Covar. *l.3. variarum c.2. n.5.* quoties debitor ratione mutui ultra sortem obligatur ad aliquid, quod agere non tenebatur, usura est, sive, quando pro mutuo, vel pro aliquo quod mutuo est intrinsecum, exigitur per qualemcunque contractum aliquid pretio æstimabile, quod alioqui est indebitum, committitur usura. Ex hac regula sequitur committi usuram, si mutues cum his aut similibus pactis:

885 1. Ut plus recipias ex benevolentia vel gratitudine, uti constat ex dictis *n.* 873. & rationem dat Laym. *l.3. t.4. c.16. n.4.* quia obligatio ex pacto repugnat gratuitæ remunerationi, cum ratione pacti quis compelli possit, hinc S. Th. 2.2. *q.*78. *ar.*2. *ad* 2. debitum ex pacto vocat debitum ex justitia. Quod confirmat Carden. *in* 2. *crisi d.*25. *n.*51. hoc simili, nam si Titius petat equum valentem 100. emere à viro Nobili, qui dicat, Nobiles non sunt mercatores, dono equum, sed gratuitò redonabis mihi 100. aureos, quis dicet id fieri ex gratitudine, aut non esse pretium equi?

886 2. Ut mutuatarius tibi solvat aliquid tantùm probabiliter debitum, v. g. Cajus possidet aliquid, ad quod tu etiam prætendis jus probabile, si mutues ei sub pacto, ut hoc tibi extradat, est usura, quia est pactum ad aliquid indebitum, cùm pro ipso sit possessio. E contrà tamen, si pro te esset possessio, uti si certum esset te aliquid deposuisse apud Cajum, & tantùm probabile esset, quòd Cajus tibi reddiderit, mutuare posses cum pacto, ut hoc tibi redderet, quia tenere potes, quòd Cajus adhuc debeat tibi, & in foro externo attineretur ad reddendum, neque usura est, si pactum sit ad aliud antecedenter debitum, uti *n.* 894. dicetur, ita Carden. *in* 1. *crisi d.*64. *c.*4. Quòd si pro neutra parte esset legitima possessio, & pro utraque parte esset probabilitas juris ad rem, foret usura, si mutuares sub pacto, ut Cajus tibi jus illud suum probabile cederet, nam additur obligatio civilis pretio æstimabilis, ad quam Cajus non tenebatur, Carden. *c.*6. dicens esse certum.

Obji. Si Cajus in 1. & 3. casu, dum reddit sortem, adjiciat illud alterum mihi probabiliter debitum, non teneor restituere Cajo, ergo signum est non intervenisse usuram, quia hæc induceit obligationem restituendi. R. N. cons. usura enim in hoc erat, quòd ratione mutui Cajo imponeres obligationem pretio æstimabilem, ad quam non tenebatur, ideoque teneberis compensare Cajo, quantum in judicio prudentum æstimabilis erat illa obligatio. Vide Carden. qui addit te posse retinere reliquum tibi à Cajo concessum, cujus jam possessionem habes cum jure probabili, sed hoc videtur pendere ab eo, an usurarius acquirat dominium usuræ, de quo dicetur *n.* 919.

887 3. Ut posteà vicissim mutuet, quia secundùm S. Th. *n.*905. referendum, talis obligatio pecunia est æstimabilis.

888 4. Ut posteà aliud reddat, v. g. si mutues pecunias, sub pacto ut posteà reddat vinum æquale valori pecuniæ, Mol. Salas, Tamb. Castrop. *d.4. p.*13. *n.*8. Spor. *t.6. cap.* 4. *nu.* 88. quia hoc onus commutandi pecuniam est novum & mutuo extrinsecum: posset que tibi esse utilius aut gratius retinere vinum, vel vendere alteri. Si tamen mutues pecuniam auream, sub pacto, ut reddat argenteam aut aliam minutam, poteris exigere communem taxam cambii realis, quòd hic accedit, Nav. Laym. Spor. *n.*42. Pirh. *l.5. tit.* 19. *n.*53.

889 5. Ut v. g. colar agros tuos, etiam pro justo pretio, Covar. *sup.* Tamb. §.2. *n.*12. contra Sot. Nav. Dicast. Caram. apud Spor. *n.*87. qui etiam aliis titulis excusare conatur: Ratio nostra est, quia est novum onus extrinsecum & indebitum, pretio æstimabile, cùm privetur libertate aliter ponendi operas: & si talia non essent pretio æstimabilia, non deducerentur in pactum, inquit rectè Covar.

890 6. Ut pro te in alio negotio fidejubeat, Mol. Lugo Pirh. *n.*30. fidejussio enim est pretio æstimabilis: uti habet communis cum Soto, Mol. Med. aliisque apud Moy. *t.1. t.6. d.4. q.6. n.*8. quia obligare se ad solvendum est onus pretio æstimabile, non minus, quàm se obligare ad mutuandum, quod verum esse dicunt Mol. Tamb. Lugo *d.*25. *n.*61. quamvis abfit omne periculum, de quo dicetur, *n.* 1106. Imò Lugo *n.*62. & Tamb. *n.*4. putant, si Titius à te petat mutuum, & tu des mutuum Cajo, petasque ut Cajus mutuet Titio, tu autem te Cajo statuas fidejussorem pro Titio, te posse ideò aliquid accipere à Titio, quia pro illo subis onus, ad quod non tenebaris ex vi mutui Cajo dati, sed hic est saltem periculum usuræ palliatæ, uti per se patet.

891 7. Ut sortem restituat alio loco, uti docet S. Th. *opusc.*73. *c.*8. Putat quidem Tamb. *l.9. t.1. c.4. §.4. n.5.* si Cajus existens Monasterii indigeat hodie frumento, tu autem etiam ibi existens habeas Coloniæ frumentum, te posse illud mutuare Cajo, cum pacto, ut tibi simile restituat Hildesii, quia videtur tantundem esse, ac si tu frumentum transportares Coloniam in commodum Caji, & Cajus vicissim transportaret Hildesium in commodum tuum, ubi videtur esse æqualitas, sicuti si debeam tibi 200. solvendos intra duos annos, & paciscar hoc anno tibi solvere 100. cum pacto, ut pro aliis 100. expectes in tertium annum, pactum est justum, quia est æqualis commutatio, sed Spor. *à n.*90. quamvis admittat hoc ultimum cum pluribus apud Dian. *p.1. t.8. R.63.* contra Bonac. quia reipsa utrimque est verum gravamen, quod æquale videtur, tamen meritò dubitat de priori, quia tuum gravamen est imaginarium, Caji autem gravamen est verum & reale, distinctum à mutuo, ergo ad illud obligare Cajum est usura. Quòd si utrimque imponeretur verum & æquale gravamen, Mol. Less. aliique cum Laym. *n.*3. notant non fore usuram, v. g. obligo me ad mutuandum tibi pecunias, si te obliges ad mutuandum mihi vicissim frumentum, aut etiam ad emendum à me merces, hæc enim reciproca obligatio non imponitur ratione mutuationis, sed propter obligationem mutuandi, quæ est pretio æstimabilis, secundùm dicenda *n.*905.

8. Ut tibi remittat injuriam, nam remittere jus, quod 892
quis habet in alterum ob læsum injustè jus suum, utique est onus novum, & inter homines æstimabile pretio, Maj. Less. Lugo Pirh. *n.*29. Rectè tamen notat Spor. *n.*85. te posse mutuare sub pacto, ut remittat vindictam injustam vel odium, petis enim, quod antecedenter tibi debetur.

9. Ut lauderis, commenderis vel honoreris ab illo, Spor. 893
*n.*84. *Nec refert*, quòd laus, commendatio & honor non videantur pretio æstimabilia, *nam* obligatio illa præstandi est pretio æstimabilis, ac sæpè emitur ab hominibus, hinc quamvis S. Th. 2. 2. *q.*78. *ar.*2. *O.* dicat, pro mutuo licere exigere benevolentiam, amorem & alia ejusmodi, tamen Valent. cum aliis docet esse usuram ratione mutui illa exigere tanquam debita ex justitia, non enim potest vi mutui sic deberi amor, sed ad summum ex convenientia vel gratitudine.

Q. 145. An sit usura, si mutuem sub pacto, ut mutua- 894
tarius exequatur aliquid aliunde debitum ex justitia? R. Non esse, quia non imponitur onus indebitum. Si autem, detur, ut exequatur aliquid debitum ex præcepto Charitatis tantùm, Nav. & Salas dicunt esse usuram, quia superadditur nova obligatio justitiæ: Maj. Castr. & Spor. negant, quia nihil petitur indebitum, & obligatio justitiæ, quæ superadditur, moraliter non æstimatur, imò maximè cedit in utilitatem mutuatarii, quem obligat, ut contra charitatem non peccet, & hanc utramque sententiam vocat probabilem Tamb. *l.8. t.3. c.8. §.2. n.9.* Quòd si tantùm deberetur ex gratitudine, rectius dicunt S. Th. Mol. Less. Laym. & alii fore usuram, quia gratitudo non obligat ad aliquid determinatum, sed potest expleri variis modis, v. g. orando pro benefactore.

Q. 146. An sit usura, si quis mutuet sub pacto, ut alter 895
statim in præsenti aliquid vicissim præstet? R. Si petatur velut conditio aut motivum mutuandi, Adr. Ang. Maj. Mol. Less. Laym. *l.3. t.4. n.* 3. Lug. *d.*25. *n.*52. Dian. *p.* 1. *t.*8. *R.* 60. negant esse usuram, quia posset nolle: ergo justè requiris motivum volendi. Addunt me licitè mutuare sub pacto, ut quamprimum non amplius veneris ad meum molendinum, statim reddas mutuum, non obligando ex justitia ad accedendum ad meum molendinum, sed relinquendo liberum, ita tamen, ut si non accedat, non sit accepturus mutuum, vel mutuum sit statim repetendum, est enim liberum statuere terminum mutuo, ita Salas, Laym. Lugo *n.*53. sed rectè monent Mol. Spor. *n.*36. & 82. hæc cavenda esse ob manifestum periculum usuræ palliatæ vel mentalis, nam alioqui similiter possem petere, ut in præsenti mihi dares 5. veluti motivum mutuandi 100. nihilominus ob rationem datam, putant iidem AA. cum Pirh. *lib.5. tit.*19. *n.*26. non esse usuram mutuare sub pacto, ut alter vicissim aliquid aliud in præsenti mutuet, nam mutuare in præsenti non est pretio æstimabile; ergo non petitur in pretium, sed ut mera conditio, & meritò illi negatur gratia mutui, qui in præsenti non vult dare mutuum: hinc etiam S. Th. 2. 2. *q.*78. *art.*2. *ad* 4. ait, *licet simul mutuanti unum aliquid aliud mutuum recipere, non autem licet eum obligare ad mutuum imposterum faciendum.*

Q.147. An sit usura, si Cajus det Titio 100. *mutuos, cum* 896
pacto, ut si Cajus vixerit post 10. *annos, Titius reddat* 300. *si autem non vixerit, nihil reddat?* R. videtur affirmare S. Th. *opusc.*73. *c.*6. his verbis: *Si quis alicui aliquam pecuniam dederit mutuo v. g.* 100. *libras ad* 10. *annos, ita quod si infra hoc tempus mortuus fuerit alter ipsorum, liberatus sit à debito & à mutuo, qui ipsum acceperit, si verò supervixerint ambo, dabit post* 10. *annos, qui mutuum accepit,* 250. *libras ei, qui mutuum dederat, non excusatur propter dubium & periculum ab usura.* E contrà Dian. cum aliis, quos citat *p.7. t.9. R.71.* Tamb. §.5. *n.*6. Spor. *t.6. c.4. n.*42. dicunt in eo nihil usurarium aut illicitum intervenire, eò quòd non sit contractus mutui sed ludi vel sponsionis, & licitum sit deponere parvam summam contra magnam brevi etiam perdendam aut lucrandam, quando utrimque est proportionatum periculum & conditio, uti hic videtur esse. Similiter si Cajus accipiat à Titio 100. eo pacto, ut teneatur reddere 200.

si post

si post duos annos redeat in patriam, alioquin ad nihil teneatur, Az. Fill. Scaccia, Diana *R.72.* dicunt hunc contractum esse licitum: Idem dicunt cum Dian. *R.73.* si Titius det Cajo 100. eo pacto, ut si Titius vixerit post annum, reddat 200. si autem sit mortuus, nihil reddat ipse aut hæredes. Item illum, ut si Titius vixerit, reddat 110. si non vixerit, reddat hæredibus illius 85. & in his duobus ultimis consentit Bon. *de rest. d.2. q.3. p.1. n.18.* ob eandem rationem, quòd non sit contractus mutui sed sponsionis: notant tamen omnes, in primis fieri non debere ad palliandam usuram, aut ex intentione lucri ex mutuo: deinde debere fieri secundùm parem vel proportionatam utrimque conditionem, nam si Titius daret 100. Cajo, eo pacto, ut post annum, si Titius vivat, Cajus restituat 110. si verò Titius obierit, ut tum restituat 90. hic contractus non justificatur eventu fortuito, nam dispar est conditio, quia longè probabilius est eum supervicturum. Putat tamen Less. *in auct. v. Mutuum, cas.2.* talem contractum justificari posse duobus aliis titulis, in primis si intendant tres contractus, de quibus dictum est *n.876.* addito contractu sortium; deinde si intendant emere & vendere censum personalem utrimque redimibilem, & simul adjungant contractum sortium: Sed hæc omnia usuræ palliatæ vel saltem mentali valdè obnoxia sunt, cùm semper interveniat virtuale mutuum.

897 *Q.148. Quomodo pœna imponi possit mutuatario?* Resp. Licitè fit pactum de pœna à mutuatatio solvenda, si præfixo tempore non reddiderit mutuum, dummodò adsint hæ conditiones, 1. Pœna non debet apponi pro pallianda usura, nec tanquam pretium dilationis, uti dictum est *n.872.* sed quia reipsa periculum est, ne nimium differatur vel omittatur restitutio, & ut mutuatarius per pœnam deterreatur à violanda fide & à dilapidanda sorte. 2. Dilatio vel omissio restitutionis debet esse mutuatario culpabilis, qualis est, si dilapidando sortem aut bona sua prævidit se non fore potentem restituere. 3. Pœna debet esse moderata & proportionata culpæ, alioquin mutuatarius iniquè cogitur in eam consentire. Quòd si partem restituerit, pęna debet respōdere soli parti non restitutę, Mol. *d.317. n.9. & alii.* 4. Mora debet esse notabilis, secundùm qualitatem negotii vel morem Patriæ: Debet autem solvi ante sententiam Judicis, uti tenent multi contra Tamb. §.3. *num.* 10. & alios multos, quos *c.7. §.7. nu.*28. citat. Ratio est, quia debetur ex vi pacti inter partes initi; non est tamen opus solvere ante expressam vel tacitam petitionem mutuantis, nisi esset imposita ratione lucri cessantis vel damni emergentis; & possumus hic loqui eo modo, quo *n.606.* locuti sumus de pœna conventionali, quæ contractibus apponitur: ita quoad omnia Pirh. *nu.*52. Spor. *n.* 57. aliique communiter. V. Gasp. Rod. *de ann. redit. l.3. q.5. à n.* 1. nam multi dicunt pœnam exigi non posse, nisi quatenus interest. Vide etiam, quæ posteà habet *q.* 8.

Q.149. Quandonam committatur usura circa varios contractus? Resp. Colligitur ex seqq.

898 §.1. Si Cajus deponat pecuniam apud Titium, data ei facultate utendi, & de ea ad libitum disponendi, cum pacto, ut Titius pro usu de 100. solvat annuè 10. est usura palliata, videtur enim reipsa esse mutuum, uti habetur *L. Certi §. ult. & LL. seqq. ff. de rebus creditis*, quia cùm detur jus de ea disponendi, reipsa transfertur dominium, Laym. *num.* 5. Spor. *num.* 96. aliique: hinc *Nav.* apud *Laym.* ait, omnis depositio rei consistentis in numero, pondere vel mensura, concessa facultate utendi, & adjecto pacto aliquid propterea solvendi deponenti, injusta est. Idem est, si constituam te procuratorem meorum reddituum, data facultate utendi meis pecuniis, sed cum pacto, ut ideò mihi aliquid solvas.

899 §.2. Si Cajus Titio petenti 100. mutuos, dicat non mutuo tibi, sed à te emo tuas sex vaccas pro 100. quos trado, easque vaccas tibi iterum eloco pro annua pensione 12. florenorum, excusatur communiter ab usura, si id sincerè fiat, & serventur reliquæ conditiones locationis, inter quas erit, ut periculum vaccarum spectet ad Cajum tanquam emptorem & dominum eas elocantem: est tamen hic periculum usuræ, saltem mentalis, Spor. *num.* 99.

900 §.3. Si Cajus Titio petenti mutuum dicat, non mutuo, sed hac pecunia conduco operas tuas ad futuram messem, & anticipatè solvo tibi hanc mercedem, excusant *Mol. Laym. Spor.* suprà & alii.

901 §.4. Contractus antichriseos, vulgò *Einpfandtschafft*, est contractus pignoris vel hypothecæ adjectus mutuo, quo convenitur, ut mutuans tamdiu percipiat fructus rei oppignoratę vel hypothecatæ, donec sors refundatur; an autem id licitè fiat dicemus *n.1115.* Potestque videri Pirh. *à n.*85. Quandonam autem interveniat usura circa emptiones, venditiones, census, cambia, dicetur, quando de illis contractibus.

902 *Q.150. An contractus Mobatra sit usurarius?* Resp. §.1. Contractus *Mobatra* tum est, quando quis vendit rem magno pretio, cum pacto, ut emens ipsi statim revendat pretio minore, v.gr. pretium pallii intra justitiæ fines potest esse summum, infimum, medium, nempè 22. daleri ad summum, ad minimum 20. & consequenter etiam 21. Itaque si Cajus vendat Titio pallium pru 22. cum pacto, ut Titius statim revendat Cajo pro 20. vel 21. hic contractus Hispanicè dicitur *Mohatra:* Italicè, *Stocco.*

§.2. *Innoc. XI.* damnavit hanc 40. prop. *Contractus Mo-* 903
hatra licitus est, etiam respectu ejusdem personæ, cum contractu revenditionis prævie inito, cum intentione lucri. Ex hac damnatione certum est contractum illum esse illicitum; Est autem etiam sæpè usurarius, v.g. Cajus non vult gratis dare hoc mutuum, & tamen etiam videri non vult usurarius, hinc dicit Titio, dabo tibi 20. Imperiales mutuos, si pallium istud à me emeris pro 22. Imperialibus, quod non est injustum pretium: neque illos petam statim solvi, sed ad integrum annum tibi credam, dummodò mihi statim revendideris illud pallium pro 20. Imperialibus, quos tibi statim numerabo: hæc est palliata usura, nam Cajus mutuans, ex 20. Imperialibus jam datis, intra annum lucrabitur duos, quia Titius tenebitur post annum solvere Cajo 22. ob pallium primo contractu tanti emptum ad creditum, quæ venditio ad creditum erat hic virtuale mutuum.

§.3. Si Cajus non vellet mutuare Titio, sed illi bona fide 904
ad creditum offerret pallium illud 22. Imperialibus, ut illud revenderet, cui placeret, pro numerata pecunia, si tum Titius revenderet Cajo minore pretio, non esset usura, si Cajus sic redimeret, quia nihil exigeretur vi primæ venditionis, sed Titius liberè & sine pacto antecedente illud revenderet Cajo, qui habet jus emendi, non aliter atque alii, ita Nav. Az. Mol. Less. Bonac. Moy. *t.1. s.6. d.4. q.6. nu.*26. Card. *in 2. crisi d.24.* Spor. *s.6. c.4. num.* 100. aliique gravissimi AA. apud Mendo *in stat. d.6. num.* 36. Addunt aliqui apud Mendo *num.* 37. posse easdem res emi pretio, quo emerentur ultro oblatæ, & pro tertia parte vilescentes, imò etiam pretio, quo emerentur sub hasta seu auctione, ubi etiam ad dimidium possunt vilescere, sed debet abesse omne pactum etiam implicitum, uti rectè Mend. *nu.*41. & bene monent Bonæsp. & Steph. *t.4. d.8. num.* 109. cavendum esse à scandalo & usura saltem mentali. Quomodo autem aliquando uni contractui adjici possit pactum retrovendendi, dicetur *num.* 992.

Q.151. An sit licitum aliquid accipere pro obligatione mu- 905
tuandi in futurum, quandocunque alter exiget mutuum? Resp. Negat Moya *suprà* §.21. quia mutuare statim non est secundùm se pretio æstimabile, uti certum est, ergo nec se obligare ad posteà mutuandum, nam plus est statim mutuare, quàm se obligare ad mutuandum posteà, cùm mutuare det jus in re, obligatio autem mutuandi det tantùm jus ad rem. 2. Dato, quòd talis obligatio esset pretio æstimabilis, adhuc non est licitum pro ea aliquid accipere, quia ex parte mutuantis & mutuatarii onera sunt paria, nam sors respondet sorti, obligatio autem mutuantis, ut det sortem, obligationi mutuatarii, ut eam reddat, etiamsi casu pereat, ergo si mutuans plus petat, est inæqualitas. E contrà licitum esse affirmant Caj. Bann. Cov. Mol. Laym. *l.3. tr.4. c.16. n.3.* aliique plurimi, & ferè omnes, fatente Moy. *n.1.* eandem sententiam tenent Less. Pirh. *n.25. & 26.* item Tamb. *c.8. §.5. nu.3.* dicens esse omnium. Rationem dant, quia obligatio dandi mutuum non est ipsa actio aut continuatio mutui, sed alia antecedens valdè onerosa, *& talis obligatio pecunia æstimari posset*, inquit S.Th. 2.2. *q.78. a.2. ad 4.* rectè tamen notat Spor. *nu.*39. si fieret statim ante contractum mutui, talem contractum fore parum æstimabilem, & præsumi factum ad palliandam usuram.

Q.152. An sit usura, si mutuem Cajo debitum, quod 906
ipsi erit facilis solutionis, mihi autem esset difficilis, v.g. Rex debet mihi 1000. quos difficulter recipiam, Cajus autem habet facilem modum accipiendi à Rege, an possim Cajo mutuare illos 1000. cum pacto, ut posteà etiam 1000. mihi restituat? Resp. Posse dicunt Mol. *t.2. d.361. n.10.* Less. *l.2. c.21. n.76.* Lug. *in resp. mor. l.6. d.*8. quia tanti valoris in se erat illud debitum. *Nec obstat*, quòd tale debitum acerbum, id est, difficile minoris æstimetur, etiam sæpè infra dimidium, ideoque tu licitè potueris à me emere minori pretio, uti fatentur omnes cum Less. *n.*74. *nam* non ideò tenebar ego minoris vendere, & poteram similiter ego pro eo acceptare ęquale pretium, uti etiam fatentur communiter AA. cum Lugo, & Less. *num.*77.

Q.153. Si nullus adsit titulus aliquid accipiendi supra 907
sortem, an sit usura mutuare cum spe aliquid accipiendi? R. Affirmant *Gabr. Silv. Med. Adr. Covarr.* quia Luc. 6. dicitur, *Date mutuum nihil inde sperantes*, quod non est puri consilii, secundùm dicta *n.849.* Deinde *cap. Consuluit, de usuris* additur, *licèt omni conventione cessante, hujusmodi homines pro intentione lucri, quam habent, judicandos esse malè agere, & cogendos, ut restituant*, sed probabilius negant *S.Th. P. Nav. Sot. Mol. Less. Laym.* suprà *n.4.* est enim licitum ante mutuum accipere aliquid gratis donatum, ergo etiam post mutuum, uti rectè argumentatur S.Th. 2.2. *qu.78. art.2. in O.* id autem licitè spero, quod licitè possum acceptare, ergo. Scriptura & *cit. cap.* tantùm damnant intentionem accipiendi aliquid supra

fortem, tanquam ex justitia debitum ratione mutui, sic enim esset usura mentalis, foretque etiam obligatio restituendi, (nisi consideratis circumstantiis præsumi posset mutuatarium gratis dedisse, & non tanquam ex justitia debitum) tum enim non voluisset dare liberaliter, & volens dare tanquam ex justitia debitum errasset in motivo ac substantia, consequenter donatio esset nulla.

908 Q.154. *An sit usura, si mutuans moneat mutuatarium de gratuita remuneratione?* Resp. Affirmant *Rich. Sot. Angles* & alii, quia cùm rubore necessitet ad remunerandum, est tantundem ac coactio aut pactum implicitum. Contra dicunt Caj. Mol. Bonac. Salon. & alii cum Dian. *p.1.t.8.R.62.* Lugo *disp.25. n.30.* Spor. *n.33.* quia reipsa non intercedit verum pactum, nec coactio, sed tantum petitur compensatio antidoralis, ad quam quivis beneficium accipiens ex jure naturæ tenetur, *videtur enim æquum & justum,* inquit S. Th. *opusc.73. de usuris, c.4. ut beneficio exhibito reddatur aliquod emolumentum quamvis secundùm rei veritatem non debeatur tali beneficio aliquid ex justitia, nisi tantùm ex gratia, quod est benevolentia, & gratiarum actio.* Dicit quidem Tamb. §.2. *nu.7.* si sit nimis importunus in admonendo, esse usuram, quia mutuatarius cogitur dare, ut redimat vexam, Steph. *autem t.4.d.9. num.99.* dicit spectandam esse mentem mutuantis, nam si intenderit non aliter mutuare, videtur intendisse causare obligationem in mutuatario, quam posteà urget, ergo erit usura saltem mentalis, quod magis tenet, si aliquid determinatum exigat, v.g. pecuniam, nam obligationi antidorali satisfieri potest per quidvis. Quòd si antequam det mutuum, sic excitet mutuatarium ad gratitudinem, rectè notat *Pollenter* super prop. ab *Innocent. XI.* damnatas *num.1269.* frequenter fore pactum tacitum, nam mutuatarius intelliget se posteà obligandum, non ex mera liberali gratitudine, sed tacita quadam conventione.

909 Q.155. *An sit usura, si per legatum sint tibi relicti 1000. daleri, & interim dum non solvuntur, accipias aliquid pro interesse, posteà autem totam summam?* Resp. Putant aliqui esse usuram, alii negant cum Castrop. *d.6.p.2.* sed respiciendum est ad præsumptam saltem voluntatem Testatoris, ab ea enim pendet, ut dicatur, an habeas vel non habeas jus ad tale interesse, si enim voluit, ut statim fruereris, habes jus: si autem voluit solvi pro commoditate hæredis, non habes jus. Quid autem dicendum sit circa dotem uxori promissam, sed non solutam, dicetur *n.1115.*

910 Q. 156. *Quid dicendum sit, quando valor rei mutuatæ posteà crescit, vel decrescit?* Resp. Seqq. §.1. Quando pecunia mutuata fuerat, v.g. 100. ducati in auro, & posteà valor auri crescit, si mutuata fuit in ratione monetæ, id est, secundùm valorem extrinsecum, prout ducatus in commercio humano valet, nunc v.g. duos & medium imperialem, satis est reddere in alia specie, quantùm aurum tum valebat, quia per accidens se habebat species auri, sed mutuabatur tam multum monetæ: si verò mutuata fuit in ratione mercis, id est, secundùm valorem intrinsecum, quia aurum illud erat tantæ perfectionis & ponderis, deberet mutuatarius reddere tantundem mercis, atque ideò secundùm valorem nunc intrinsecum auri. In dubio autem standum est pro mutuatario, quòd nempè datum sit in ratione monetæ, quia cùm mutuum essentialiter sit beneficium mutuantis erga mutuatarium, explicandum est in favorem mutuatarii, ita Palav. *l.4. num.65.*

911 §.2. Licitum est dare mutuum, v.g. in trientibus, quos mutuans prævidet deponendos, quamvis mutuatarius posteà debeat reddere in alia moneta ejusdem valoris, quem habent trientes tempore mutuationis, ut probat S. Thom. *opusc.73. c.14.* quia mutuans dedit pro usu eo tempore, quo ita valebant trientes & sic exponi poterant à mutuatario.

912 §.3. Si in contractu nullum statuatur tempus, quo res reddatur, mutuans non est injustus, si non repetat, nisi quando res pluris venditur, quia sibi imputare debet mutuatarius, quòd non reddat tempore commodiore, Tamb. *l.8.t.3.c.8.§.1. num.5.* Spor. *t.6.c.4. n.15.* Hinc docet etiam *S. Th.* suprà, si dem hodie mutuo mensuram olei, recipiendam, quando pluris valebit, si paratus sim recipere omni tempore, aut si illo alio tempore deberem mihi emere tali cariori pretio, nullum esse vitium, quia non peto nisi æquale, aut tantùm me servo indemnem; si tamen nollem recipere tempore vilioris pretii, essem injustus, quia mutuatarius potest reddere, quando vult.

913 §.4. Si fuerit pactum de tempore reddendi, & initio æqualiter incertum fuerit, an tempore illo valor esset futurus major vel minor, non est usura pacisci, ut eadem res reddatur, v.g. eadem quantitas mercium, idem numerus pecuniæ, item ut novum vinum reddatur pro antiquo, cujus nescitur pretium non esse minus, quàm futurum sit posteà, quamvis hoc sit futurum mutuanti utilius, quia poterit v.g. meliùs conservare novum, ita Nav. Mol. Rebell. Less. & alii cum Castrop. *p.13.* Pirh. *l.5. t.19. n.54. & 56.* Spor. *n.18. & 22.* Ratio est, quia non repetis nisi sortem, & licitum est tibi ex mutuo commodum quærere, quantum absque injuria mutuatarii comparare potes.

§.5. Si sit probabilius vel ferè certum, quòd posteà res pluris 914 sit valitura, adhuc non est usura, si mutuans erat rem suam servaturus usque ad illud tempus, subtrahi tamen debet æstimatio laboris, periculi & sumptuum in re usque ad illud tempus conservanda, uti iidem docent, & ratio est, quia mutuans non tenetur ratione mutuatarii pati istud damnum: consequenter docet Less. *l.2.c.22.nu.49.* si pecunias alioquin asservandas des ad censum redimibilem, addi posse pactum, ut redemptio fiat in eadem specie, etiamsi certum esset valorem esse augendum, contradicunt tamen Laym. *l.3.t.4.c.16.n.15.* Spor. *n.20.* quia hoc est onus novum, nec excusat ratio lucris cessantis, nam nihilominus lucraris 5. in 100. itaque vel hos vel illud lucrum remitte.

§.9. Si mutuans contrahat, ut mutuatarius non reddat 915 mutuum ante tempus, quo probabiliter pluris valebit, est usura, uti cum communi Lugo *in Resp. mor. l.6.d.23. num.1. & de justit. d.25. num.118. & 125.* Ratio est, quia non posse se, nisi tum, liberare à debito, est novum, & grave onus mutuo extrinsecum.

§.7. *Salar, Castrop.* suprà, aliique apud Steph. *num.116* 916 rectè dicunt probabile esse, quòd mutuans, si præscivit valorem etiam mercium esse minuendum, possit pacisci, ut ea quantitas mercium reddatur, quæ valore par sit mercibus mutuatis, quia nil petit supra sortem, hinc potest pacisci, ut reddantur plures mensuræ tritici postea minus valituri, sicuti enim posset vendere pretio nunc currente, sic potest mutuare secundùm valorem nunc præsentem, ita *Less. Lugo, Pirh. n.55.* In eo tamen casu, si valor cresceret, deberet consequenter pauciores mensuras recipere.

§.8. Si nihil sit conventum, an reddenda sit eadem men- 917 sura vel valor attendendus, neque initio prævidebatur mutatio valoris, præsumitur fuisse mens contrahentium, ut reddatur juxta eandem mensuram rei secundùm eandem speciem, unde si non reddatur tempore debito, æstimari debet ejus valor, non secundùm tempus, quo datum est, sed quo reddi debuit mutuum, ita Lugo, Pirh. *n.58.* si autem initio prævidebatur mutatio valoris, præsumi debet voluisse eos, ut redderetur secundùm valorem, & non mensuram. Excipe, nisi prævidebatur imminutio valoris, tum enim mutuans hoc ipso, quòd non moneret, censeretur remisisse & voluisse facere beneficium, ac mutuare secundùm naturam puri mutui juxta eandem mensuram, uti tenent iidem AA. quod non tenet, si prævidebatur augmentum valoris, nam non debet præsumi delictum, quo mutuans de hoc non contrahens voluisset injustè obligare ad illum excessum.

Q. 157. *An sit usura cedere alteri contractum usura-* 918 *rium?* Resp. Less. *in auct. v. Societas officiorum,* sic habet: *Qui accepta pecunia ab usurario gravatur usura, potest statim cedere contractum in alium id petentem, numerata illi sorte accepta, & translato in illum onere solvendi usuram.* E contrà alii communiter sic limitant, ut tum tantum licitum sit rem sub usuris acceptam cedere alteri sub onere eodem usurarum, quando hoc secundum mutuum verè esset causa damni emergentis vel lucri cessantis mutuatario, si autem non sit causa, non poteris contractum illum transferre in alterum, ideò præcisè, ut te reddas indemnem, alioquin si emisses aliquid supra justum pretium, etiam posses illud eodem pretio revendere alteri, ut te redderes indemnem, ita Castr. *d.4.p.12.n.2.* Tamb. *§.3. n.6.* Pirh. *n.35.* Spor. *n.51.* *Si dicas,* cum Ang. Sa, Mol. Less. *l.2. de just. c.20. n.78.* te non mutuare sub usuris, sed tantum in alterum consentientem transferre obligationem, quam habes, reddendi mutuum sub usuris: *Contra est,* nam reverà tu mutuas, accepisti enim pecuniam, uti suppono, & tu es illius dominus per contractum mutui antecedenter re completum, ergo transferens in alterum reipsa mutuas.

Q.158. *An usurarius acquirat dominium usuræ?* R. Si mutua- 919 tarius non habeat voluntatem transferendi dominium, quia scit se non obligari, non acquirit. Si autem voluntatem habeat, Az. Mol. Cov. Silv. Less. Zoes. Tamb. Spor. *t.6.c.4.n.117.* Aliique plurimi cum *Lay. l.3.t.4.c.16.n.7.* adhuc dicunt non acquirere, 1. quia non adest ullus justus titulus transferendi, imò cùm talis contractus sit metu gravi & injusto extortus, videtur etiam jure naturæ esse irritus, cùm justitia non possit nasci ex injuriis & huc facit, quod dicit S. Th. *opusc.73.c.4. quidquid transfertur ab uno in alium per violentiam, non datur sed aufertur.* 2. Quia mutuatarius non aliter voluit transferre, quàm teneretur, sed reipsa non tenebatur, ergo nec transtulit. 3. Si transtulisset dominium, mutuans non teneretur restituere fructus rei frugiferæ sibi pro usura traditæ, ad quod tamen tenetur. E contrà Nav. & alii cum Lugo *d.25. num. 206.* dicunt acquirere dominium, quia mutuatarius habet absolutam & efficacem voluntatem illud transferendi, quæ licèt sit secundùm quid involuntaria, est tamen simpliciter voluntaria: ut si quis donet ex metu, qui secundùm dicta *n.636. & 638.* nō irritat contractum, Dominium tamen illud est revocabile & inefficax, quia ob injuriam illatam tenetur restituere; & ita etiam sentiunt Spor. & Pirh. *n.20.*

De-

Denique S.Th. *cap.5.* videtur distinguere, nam docet dominium usuræ transferri, quantum est ex vi legis humanæ permittentis usuras, attamen ea vi legis divinæ dicit non transferri, sed debete mutuatario restitui rem, & quidem eandem, quam supra sortem dedit, & hoc est quod prima sententia vult; secunda tamen sententia videtur probabilior, quam etiam videtur admittere S.Th. *cap.19.* dicens, *aliter judicandum est de furto & rapina, & aliter de usura, quia in usura aliqualiter transfertur dominium jure fori, licèt non jure poli, sed nullo modo in aliis, unde equus furto ablatus, in cujuscunque manum transierit, semper est restituendus, etiam in jure vero, secundum verò non sic, si est equus per usuram acceptus, quare aliter judicandum est in usura, & dicendum, quòd sufficit, si fiat restitutio pretii.*

920 Q.159. *An usurarius acquirat dominium eorum, quæ ex re per usuram accepta postea lucratur?* Resp. Si res usuraria sit ex uatura sua sterilis, uti pecunia, instrumenta artis &c. acquirit dominium rerum, quas re tali lucratur, sunt enim fructus industriæ, uti communiter omnes cum S.Th. Silv. Cov. Az. Mol. Less. Pirh. *l.5.tit.19.nu.21.* *Nec refert*, quòd emptor accipiens pecuniam usurariam videatur esse involuntarius, & deceptus, eò quòd tenebitur mutuatario rem illam restituere, *nam* si usurarius acquisivit dominium, uti probabilius fit, satis erit ab usurario restitui æquivalens: deinde hic error non est circa substantiam rei, sed ad summum dabit jus rescindendi; uti rectè Less. *l.2.c.20.num.*163. Si autem res per usuram accepta sit fructifera, fructificat domino suo, ergo cùm diximus tanquam probabilius usurarium fieri dominum usuræ, etiam fiet dominus fructuum; semper tamen cum obligatione compensandi damna. Denique sive usurarius fiat dominus usuræ sive non, tamen fit dominus pretii pro re usuraria bona fide empta dati, quamvis enim res sit usuraria, nou tamen pretium, ita Less. *n.*162. Pirh. *n.*23.

921 Q.160. *Quandonam restitui debeat, quod acceptum est vi mutui?* Resp. §.1. Quamvis abfuerit omne pactum externum, tamen si mutuatarius dedetit ob vim mutui, involuntariè dedit, ideoque mutuans tenetur restituere, sive bona sive mala fide acceperit, Lugo *d.25.num.32.* Spor. *t.6.c.4.num.79.* Si tamen mutuatarius dederit ex gratitudine vel amicitia, & mutuans hoc sciat, potest retinere, quamvis acceperit animo usurario, quia per donationem acquisivit dominium: licèt enim peteret ut debitum, tamen voluit acquirere omni meliori modo, & saltem posteà potest acceptare, quando rescit mutuatarium voluisse dare: si tamen id nesciret, teneretur ratione conscientiæ erroneæ sive ignorantis restituere, Spor. & Tamb. *lib.8.tr.3.c.8.§.2.n.14.*

922 §.2. Si dubium sit, an mutuatarius dederit ex vi mutui, an ea liberalitate, mutuans, si possit, tenetur interrogare; si non possit rescire, & persistat dubium, si hoc dubium sit utrimque positivum, potest sibi ob probabilem rationem formare conscientiam & retinere; si est negativum, Caj. Ang. Pirh. *l.5.tit.19.n.*138. aliique apud *Lugo* suprà dicunt præsumi posse esse donatum; signa autem multa talis præsumptionis affert Tamb. *n.*16. E contrà *Mol. Tamb. Spor.* & alii probabilius dicunt esse restituendum, quia mutuans tantùm incipit possessionem naturalem, qualem etiam habet prædo, mutuatarius autem in tali dubio remanet in possessione civili rei, donec constet de vero titulo translationis dominii, ergo melior est conditio mutuatarii, utpotè veri possidentis.

923 §.3. Si mutuatarius dederit usuram ea timore orto ab intrinseco, v.g. ne diceretur ingratus, ne capitale citò repeteretur, ne mutuans alio tempore negaret mutuum, multi dicunt debere restitui, sed multi æquè probabiliter negant cum Lugo. *n.*35. & Spor. *num.*81. quia cum dederit ea tali timore, non dedit ut pretium mutui, sed ut motivum habendi benevolentiam mutuantis: si tamen mutuans illum timorem incussisset, teneretur restituere, quia mutuatarius involuntariè dedisset ex metu injustè incusso.

924 §.4. Si datum est & acceptum ob vim mutui & mala fide, potuisset tamen dari & accipi ea alio justo contractu, quem celebrassent, si scivissent, putat *Virricelli* posse retineri, sed meritò negant Tamb. §.3. *n.*23. & Spor. *n.*106. Admittunt tamen cum Sa, Tann. Dian. *p.1.t.8.R.47.* Pirh. *a nu.*135. Steph. *n.113. &* 117. posse retineri, si processerint bona fide; maximè si mutuans intenderit & expresserit se velle contrahere omni meliore modo, uti cum multis aliis dicit Less. *l.2.c.20.dub.*12. aut saltem si mutuans sciverit illum alium modum justè contrahendi, inquit Lugo *s.9.* & mutuatarius etiam censeatur consensisse. Ratio est, quia contrahentes bona fide sic sunt dispositi, ut velint contrahere omni meliori modo, ergo habent implicitam voluntatem celebrandi contractum, qui licitè fieri poterat, ergo virtualiter posuerunt illum contractum, perinde enim est, sive titulus sit in specie cognitus & volitus sive in genere, dummodò saltem virtualiter aut implicitè intendatur, & reipsa existat: aliud est, si mutuatarius censeri non posset consensisse in istum alterum contractum, uti dictum *n.* 144.

Q. 161. *An usuræ licitè permittantur vel juventur?* 925
Resp. §.1. Peccant Principes, qui Judæis aut aliis usurariis cooperantur, absque alia justa causa dando licentiam, ut usuras exerceant, sub pacto, ut aliquid solvant per modum tributi, nam ut hoc solvere possint, magis exsugunt pauperes, cujus causa sunt, qui sic permittunt usuras. Etiam ipso facto excommunicantur Judices in *Clementina de usuris*, qui compellunt ad solutionem usurarum, aut impediunt restitutionem solutarum, teneuturque ipsi ad restitutionem deficiente usurario, ita cum communi Pirh. *sup.n.*115. Spor. *n.*127. Permitti tamen possunt ob justas causas usuræ, *nam usuras lex humana concessit, non quasi æstimans eas esse secundùm justitiam, sed ne impedirentur utilitates multorum*, inquit S.Th. *2.2.q.78.ar.1.ad 3.* In casu autem, quo ita permittuntur, non possunt pœnæ imponi usurariis, potest tamen exigi aliquid pro utilitate communi, quod non facilè quis dixerit esse iniquum, inquit Less. *in auct. v. Usura, cas.6.* cùm Principes ferè ubique illud usucapione præscripserint: videndum tamen, ne per hoc usurarius fiat impotens ad solvendum Creditoribus, quibus magis, & priùs obligatur.

§.2. Circa cooperationem ad usuram dant sequentem regu- 926
lam Mol. Az. Less. Pirh. *n.*114. omnes eos, qui se tenent ex parte usurarii, & sunt causa efficax, cur usuræ exigantur vel solvantur, peccare, & obligari ad restitutionem, saltem secundo loco, si usurarius non possit aut non velit; illos verò, qui se tenent ex parte mutuatarii, non peccare nec teneri restituere, nisi eo casu & modo, quo ipse mutuatarius aliquando peccat ratione scandali, Lugo *d.25.n.*214. videtur meliùs loqui, & dicit omnes eos, sive se teneant ex parte mutuantis sive mutuatarii, peccare contra justitiam & teneri ad restitutionem, qui ita cooperantur, ut circa talem cooperationem mutuatarius sit invitus, hi enim inferunt injuriam damnosam: è contrà illos non peccare contra justitiam nec obligari ad restitutionem, circa quorum cooperationem mutuatarius non est invitus, nam non omnium cooperantium actiones semper displicent mutuatario, qui potiùs optat aliquando poni, ut sic obtineat mutuum, attamen semper invitus est in hoc, quòd mutuans sine titulo petat aliquid supra sortem. Ea data regula multa infert *Lugo*, & etiam videri possunt dicta *l.2.a n.*267. An autem licitum sit locare domum suam usurario, dicetur hic *num.*1042.

DUBIUM VIII.

De Emptione, & Venditione.

ARTICULUS I.

Quid sit Emptio, & Venditio.

Resp. Est contractus, quo pretium pro merce solvi- 927
tur; completurque mercis traditione: Venditio contrà. Justitia ejus in hoc consistit, ut pretium sit justum, sive exæquet valorem rei, & contrà: Aliàs si absque legitimo titulo secus fiat, committetur injustitia gravis, vel levis, pro gravitate excessus: qui proinde ad restitutionem in conscientia obligabit: etsi in foro externo ad restitutionem ferè non cogatur, nisi ultra dimidium defraudaverit, v. Laym. *l.3.t.4.c.17.* Bon. *d.3.q.2.p.1. & 4.* *Unde resolves:*

I. Quod spectat ad emptorem, is potest emere viliùs, quàm res valeat, si ei non sit commoda, vel emat in gratiam venditoris, ac similes sint citeumstantię quę rem faciant viliorem. *Nec obstat*, quòd venditor necessitate ductus vendat viliùs: quia venditio manet voluntaria, inquit Caj. V. Bonac. *n.*21. *&* 23. potest nihilominus graviter peccari contra charitatem, si quando pauperculi extrema inopia res suas vendere coguntur, nimis viliter ab eis emas, Laym. *num.*10.

II. Emptor potest emere minoris, ex eo quòd multa simul emat, quia tunc venditorem liberat multis curis, & expeditum facit ad alia nova comparanda, unde meritò pretium decrescit, Bon. *p.4.n.13.* ex Less. *l.2.c.21.d.4.n.32.&c.*

III. Quoad venditorem is communiter debet vendere secundùm pretium taxatum à lege, vel magistratu: quòd si nullum est, id censebitur justum, quod morali hominum æstimatione imponitur. Quod non consistit in indivisibili, ut anxiè scrupulari oporteat, sed dividitur in infimum, medium, & summum, sive, ut alii vocant, pium, moderatum, & rigorosum; ita ut intra latitudinem hujus pretii vendere & emere liceat, nunc summo, nunc infimo.

IV. Si quid emptori valdè utile sit, non licet hoc solo nomine rem vendere ultra pretium justum; quia utilitas emptoris tota est ipsius, non venditoris, Bon. *n.*27. ex Less. *nu.* 31. Fill. *tr.35.num.*77.

V. Licet autem vendere cariùs, quàm valet, pretio currente, si alii boni tituli adsint, & simul de hoc emptorem moneas, quia tunc illi non fit injuria. Tales autem sunt, v. gr. lucrum cessans, aut damnum emergens aut incom-

modum, vel molestia tibi obventura ex rei venditione, aut affectus in eam singularis, ut si receperis à Majoribus, Principe. Item si res sint novæ, raræ, & singulares; ut v.g. peregrini flores, aves, feræ, monumenta antiqua, picturæ, numismata. Laym. §.1. *num.* 10. Less. *num.* 24. Bon.

VI. Qui res minutim, & in parva quantitate vendunt, possunt aliquando cariùs vendere, quàm qui in magna quantitate, quia debent majores labores, expensas, &c. impendere ad ea conservanda: & sic quidam excusant caupones & stabularios, qui avenam, fœnum, paleas, &c. cariùs vendunt, quàm alii, dummodò pretium iis non sit taxatum. Salon. Trul. *tom.* 2. *l.* 7. *c.* 20. *d.* 6. *n.* 3.

VII. Non potest cariùs vendere præcisè ob dilatam solutionem, aut viliùs emere, ob præcisè anticipatam solutionem, quia in venditione, quæ fit credito, vel in anticipata solutione est virtuale mutuum, ideoque usura, si quid supra sortem exigatur. Quod intellige, nisi interveniat alius titulus ex supra enumeratis de usura; vel nisi aliunde crescat pretium, v.g. ex frequentia emptorum, &c. Bon. *l. c.* Less. Regin. Fill. *&c. Vid. superiore dub.*

VIII. Licitum est vendere rem cum pacto de retro vendendo, id est, ut emptor teneatur tibi statuto tempore, vel cum volueris, eam revendere, modò vera, & non ficta emptio fiat, nec palliata usura intercedat, Mol. *d.* 375. Less. *dub.* 14. *&c.* qui addunt juxta æstimationem illius operis ac pacti, pretium esse imminuendum, V. Lugo *d.* 26. *n.* 189.

IX. Monopolia, id est, cùm unus, vel plures id efficiunt, ut ipsi soli aliquid vendant, vel cùm mercatores conspirant, non minoris vendere, non sunt contra justitiam, modò non conspirent extra justum pretium vendere. Ita contra Rebel. & Nav. *&c.* docent Mol. Less. *d.* 21. *&c.* Qui tamen concedunt esse contra charitatem, v. Lugo *d.* 26. *num.* 174. *&* 175. Porrò Principum vel Magistratus est, cùm uni, vel paucis tale privilegium conceditur, ut soli aliquid vendant, iis etiam pretium taaare, & sic prævidere, ne subditi graventur. V. Less. *num.* 149. Lugo *num.* 170. Trull. *d.* 18. ubi rectè notat ex Nav. *man. c.* 23. *nu.* 92. *&c.* etsi alia monopolia ex justa causa authoritate Principis, vel Reip. concessa, taxato pretio sint licita, v.g. bibliopolis, ut nemo alius talem librum vendat, vel ut tantùm sit unus aut duo tabernarii in aliquo loco, nihilominus quando unus vel pauci propria authoritate ea constituunt, v.g. emendo merces certi generis, ut frumentum, vinum, oleum &c. ut ipsi deinde arbitrariu suo vendant cariùs, peccare semper etiam contra justitiam cum obligatione restituendi.

X. Venditor debet emptorem præmonere de notabili vitio, quod ei obesse potest: v.g. si equus sit furiosus, domus ruinosa, oves morbidæ, pannus adustus, &c. alioqui tenetur de fraude & damno secuto: saltem si defectus fuerit in substantia vel quantitate, v.g. si deficiat in pondere vel mensura, aut vendiderit rem unam pro alia. Et sic peccat mortaliter, cum obligatione restituendi, 1. qui frumentum venditurus ponit priùs loco humido, ut intumescat. 2. Qui vino Rhenano miscet Francicum. 3. Qui carnes bubulas vendit pro vervecinis, &c. V. Less. *d.* 11. Bonac. Dian. *p.* 1. *t.* 8. *R.* 51. Trul. *d.* 11. *nu.* 3. *&* 5. Quando autem venditor possit justè tacere vitia qualitatis rei, quę venditur, sine obligatione restituendi pretium, vel rescindendi contractum, vid. Lug. *d.* 26. *n.* 128. & Trull. *nu.* 5. *& seqq.* ubi notat, venditionem factam ab ignorante vitium rei, esse validam, rescindendam tamen vel reducendam ad æqualitatem, nisi venditor contra hoc exceperit.

XI. Si scias occultè debitorem tuum non esse solvendo, injustum videtur, iis, qui id nesciunt, debitum illud vendere pretio ordinario: tum quia est dolus; tum quia vitium intrinsecum crediti non revelatur, Bon. *p.* 10. ex Less. *d.* 10. Filliuc. *&c.*

XII. Etsi venditor sciat pretium mercis mox minuendum, licet tamen vendere pretio currente, & non dicere emptori (secluso tamen dolo, fraudibus, & mendaciis, quibus emptorem allicere ad emendum ei non licet) quia pretium currens simpliciter adhuc est justum, Bon. *q.* 2. *p.* 5. *n.* 12. ex Azor. Fill. Less. *d.* 5. *&c.*

XIII. Si cui datum est aliquid vendendum pretio v.g. infimo vel moderato, & is vendat rigoroso, probabile est, ut habet Angel. *v. Emptio*, non teneri restituere, sed posse retinere excessum, cùm sua industria acquisiverit. Aliud tamen est de famulis mercatorum, quibus indeterminato pretio traditur meliori modo vendendum, quo possunt in utilitatem domini, V. Less. *d.* 19. Lugo *d.* 26. *s.* 9.

XIV. Quando sartoribus, ementibus pannum pro iis, quibus vestes conficiunt, minoris venditur quàm aliis, eò quòd sint Parochiani mercatorum, vel sæpè ab iis emant, possunt partem pretii remissam sibi retinere, dummodò aliàs fideliter agant; quia nulli fit injuria: cùm mercatorum plurimùm intersit, ut tales ad ipsorum potiùs quàm aliorum officinas veniant, censentur in ipsorum gratiam remittere, iisque donare eam partem, Fil. Dian. *p.* 1. *t.* 8. *R.* 26. Negat tamen *Salas*: eò quòd mercatores falsò dicant, se remittere, ut alliciant.

XV. Cum res duobus in solidum est vendita, is dominium acquirit, cui tradita est, dummodò is pretium solverit. Si neutri tradita sit, debetur ei, qui priùs tempore emit, & alter habet actionem in venditorem. Si quid tamen vendatur aut detur Ecclesiæ, vel aliis piis locis, acquiritur dominium ante traditionem. V. Less. *d.* 20. & Lugo *d.* 26. *s.* 11.

XVI. Si res pereat ante traditionem, & sit certa ac determinata, v.g. hæc domus, hoc dolium vini, perit emptori, nisi aliter expresse conventum sit, aut venditoris culpa pereat. Si tamen res sit indeterminata, (ut si quis emerit 10. modios tritici ex granario, oves ex grege) vel si emat rem determinatam quidem, sed ad mensuram, (ut acervum totum tritici, uno floreno in singulas mensuras) tunc ante rei traditionem, aut mensurationem periculum spectat ad venditorem. V. Less. *d.* 12. Lugo *num.* 216. Laym. *l.* 3. *t.* 4. *c.* 17. §. 2. Bon. *q.* 2. *p.* 9.

XVII. Si res vendita pereat, aut deterior fiat post traditionem, perit emptori, licèt pretium nondum persolverit: quia res domino perit, Laym. Bon. *ll. cc.*

Quæres I. An & quomodo liceat emere chirographa, seu credita alterius?

Resp. Si credita in posterum exigenda (sive jus, quod habet alter, ut ipsi in futurum aliquid solvatur) sint certa, ea minoris emere, solutione anticipata, est usura; secluso tamen lucro cessante, & damno emergente, Bon. *t.* 2. *de contr. l.* 3. *q.* 3. *p.* 10. ex Mol. Less. *d.* 8. Tol. Fill. quia accipitur aliquid supra sortem ex mutuo, nam mutuat implicitè minorem pecuniam pro exigenda majore. 2. *Dixi certa*; quia si credita sint incerta, periculosa, & litigiosa, ac cum difficultate exigenda, licitè is, qui non est causa istius difficultatis, minoris emit, prout difficultas, vel incertitudo solutionis minor est vel major: quia cum tali periculo & difficultate minus valent, Bon. *l. c.* Trul. *d.* 8. *n.* 6. *Unde resolves*:

I. Usuram committunt, 1. Ministri Regum & Principum, &c. qui ut anticipatam faciant solutionem, aliquid recipiunt à creditoribus. 2. Qui aliquid accipiunt à debitoribus concessa dilatione ad solvendum, quia accipiunt aliquid ultra sortem pro mutuo virtuali, Bonac. *l. c.* Nav. *man. c.* 17. *n.* 246. Mol. Salas, *&c.*

II. Minoris emi possunt regulariter credita stipendia, sive salaria debita militibus aut famulis nobilium, quia habent adjuncta incommoda, pericula & molestias in exigendo. Quamob causam idem licet, etiamsi credita illa tempore præsenti, vel etiam præterito fuerint solvenda, Bonac. *l. c.* ex Reg. Mol. *&c.*

III. Qui ipse est causa difficilis solutionis, peccat contra justitiam emendo minoris, & tenetur ad restitutionem, tum quia ipse est causa damni, cùm ipsius culpa creditum valeat minùs; tum quia alioqui præmium delicto suo reportatet, Mol. *tom.* 2. *d.* 313. Bon. *l. c.* Hinc Quæstores Principum, ad quos solutio pertinet, quando ipsi sunt causa difficilis & malignæ solutionis, non possunt chirographa vel credita emere minoris, ut docent *Auth. citat.* Additque Salas & Mol. *n.* 6. non esse liberum Quæstoribus &c. quibus incumbit solvere magnatum debita, uui potiùs solvere quàm alteri, (nisi quis fortè jus præ aliis habeat, *ut v. suprà de ordine restit.*) sed teneri omnibus solvere pro rata, Bonac. *loc. cit.* V. Trull. *d.* 10. *num.* 3.

ADDENDA.

QUæst. 162. *Quid notandum sit circa doctrinam hujus* 928
articuli? R. Quæ Busemb. habet *res.* 8. de contractu revenditionis, intelligenda sunt secundum dicta hic *a n.* 902. & dicenda *n.* 992. Quæ habet *res.* 13. de vendente rem alienam, intellige secundum dicta *p.* 1. *n.* 1041. Quæ habet *res.* 14. de sartoribus, intellige secundum ibidem dicta *num.* 1044. Pro reliquis meliùs explicandis jam addemus aliqua.

Q. 163. *An venditio debeat esse de re, & pretio determi-* 929
nato? Resp. Affirmativè, hinc venditio rei indeterminatæ, aut rei determinatæ, sed facta pro pretio indeterminato, est invalida, uti si dicas: Vendo tibi rem aliquam, vendo tibi hoc vinum justo pretio, quanti volueris &c. Ratio est, quia in his casibus non potest resultare obligatio tradendi rem vel pretium, quorum utrumque in se est semper aliquid determinatum, ita Lugo *in Resp. mor. l.* 6. *d.* 18. Spor. *t.* 6. *c.* 5. *num.* 7. Valeret tamen, si diceres, emo à te hunc equum, quanti tu emisti, quanti in his nundinis vendentur similes equi: item, emo hac pecunia, quanta est in meo marsupio &c. quia hic à parte rei adest certum, & determinatum pretium.

Q. 164. *Quid circa rerum pretia sit notandum?* R. Seqq. 930
§. 1. Pretium, est pecunia, quæ pro merce datur; hinc ante ... invcn-

inventionem pecuniæ non fiebat emptio aut venditio, quia deerat pretium, sed tantùm fiebant permutationes rerum per contractus innominatos, uti, *do, ut des*; do vinum, ut des pannum &c.

931 §.2. Pretium, aliud est legitimum, quod publica lege vel voluntate Superioris taxatur; aliud naturale seu vulgare, quod constituitur ex consensu partium secundùm materiam mercis spectatam secundùm esse usuale & æstimationem hominum. Pretium legitimum consistit in indivisibili, & ex justitia observari debet sub onere restitutionis; desinit tamen obligare taxa, si ab initio sit, vel mutatis circumstantiis fiat injusta, sive infra fines justi pretii, Illſ.*t.4.d.2.n.399.* cum communi: aut si res tuę sint notabiliter meliores, quàm quæ communiter in foro venduntur; aut si Superior permittat vendi extra taxam, quamvis unum vel alterum puniat, volens experiri, an retineatur taxa, Fagund. Tamb. Spor. *suprà s.*1. Potest autem emptor emere infra taxam; si hæc in ejus favorem sit posita, quia nemo obligatur uti tali favore: E contrà peccat, v.g. lanio, si meliores carnes vendat supra taxam, ossa verò & viliora carnium, secundùm taxam, tenetur enim æqualiter partiri carnes, cum proportione partium meliorum, & viliorum.

932 §.3. Pretium vulgare est, summum, medium, infimum, v.g. si medium pretium sint decem, infimum erunt octo cum dimidio, summum verò undecim cum dimidio, & ita de aliis, servata proportione, semper tamen minuendo, ut putat *Mol.* v.g. si pretium medium sint 100. infimum debent esse 95. summum 105. Notat tamen Spor. *num.* 26. pro hoc tempore id dici scrupulosè, ideoque putat standum esse judicio prudentum, secundùm circumstantias fori, & communem sensum negotiatorum.

933 §.4. Pretium vulgare sæpè mutatur, prout est copia vel penuria tum mercium tum emptorum, non potest tamen particularis aliquid ideò augere pretium mercis, quia ipse circa illam passus est infortunium, nam res tanti valet, quanti per se æstimatur communiter, non quanti tibi per infortunium vel imprudentiam valuit. Quòd si infortunium commune multis mercatoribus induceret penuriam mercium, jam augeri posset pretium, etiam pro eo, qui infortunium non esset passus. Deinde cùm pretium vulgare pendeat ex æstimatione hominum, res pluris vendi potest apud celebrem artificem, quia nobilitas artificis celebrat artefactum, supponitur enim esse nobilius.

934 §.5. Non licet augere pretium mercis, ex eo quòd videas emptorem valdè indigere illa, aut erga illam affici, quia indigentia illa vel affectus non est res vendentis nec merci intrinseca, sed est res ementis, ergo ob illam iniquum est plus exigere.

935 §.6. Merces extra officinam ultrò oblatæ emi possunt minoris, uti cum communi Caj Lop. Less. Lug. Dian. & alii apud Moy. *t.1. t.6. d.6. q. ult. num.* 8. imò secundùm *Rebell.* & alios vilescunt usque ad dimidium, signum enim est, quòd sit vel paucitas emptorum, vel modica mercis necessitas, aut exigua utilitas. Similiter quæ sub hasta venduntur, admittunt pretium, quod sine fraude extorqueri potest, hinc vendi possunt vel emi pretio parvo aut magno, etiam infra vel supra dimidium pretii, quo emeres in officina, nam ita usus præscripsit, *Mol. Bonac. Laym.*

936 §.7. In alia venditione vel emptione supra vel infra justum pretium, quamvis excessus vel defectus non attingat dimidium justi pretii, si tamen non sit infra illius fines, fit injuria, & est in conscientia obligatio restituendi, est communis & certa cum Lugo *d.20.n.* 168. Spor. *n.*27. Sylvio *in Res. Cas. p.*1. *v. contractus*, & quamvis aliqui Juristæ dixerint licitam esse venditionem, dummodò non fiat supra dimidium justi pretii, hos tamen rectè confutant S.Th. 2.2. *q.77. art.*1. *in O. & ad* 1. Less. *l.2.c.*21. *n.*21. aliique communiter. Quòd si sit læsio ultra dimidium, etiam in foro externo sæpè datur actio contra lædentem, ut vel rescindatur contractus, vel reducatur ad æqualitatem, uti pluribus explicat Castr. *d.*1. *p.*17. V. Illſ. *t.4. d.2. an.*419.

937 §.8. Si supra justum pretium vendidisti Cajo, qui ut se servaret indemnem, eodem pretio injusto revendidit Titio, teneris non Cajo sed Titio restituere, quia hic solus passus est damnum, Sanch. Lug. Tamb. Spor. *n.*29. contra *Bardi*, cujus probabilem sententiam sequendo, si Cajo restituisses, *Tamb. & Spor.* dicunt te satisfecisse, quia sic Cajum magis obligasses & reddidisses potentem ad restituendum Titio.

938 §.9. Si emptor sciat pretium mercis mox notabiliter augendum, emere potest pretio nunc currente multo minore; item, si sciant mercem aliquam vel monetam prohibendam, potest mercem vendere vel exponere monetam secundùm æstimationem præsentem, quia hoc est justum pretium aut valor publicus pro nunc, neque alicui nocere debet privata notitia, quam de re aliqua per accidens habet. *Dico*, privata, nam omnes cum Lugo *d.26 nu.*140. docent Magistratus ipsos, qui pretia rerum mutant, vel talia vendi aut exponi prohibent, non excusari, si studio id sciant, vel expectent, v.g. donec ipsi omnia sua vendiderint aut exposuerint, nam ex suo officio tenentur impedire damna communia, & facere, ut ex suis legibus, quantum fieri potest, unus non gravetur plus altero; rectè tamen addit *Lugo* posse eos non aliter ac alios bona fide distrahere sua, non obstante tali notitia quando in eadem quantitate, seclusa illa notitia, distracturi fuissent, & consentiunt alii cum Illſ. *t.4. d.2. num.*403.

§.10. Si Quæstor mandatum accipiat à Principe, ut statim 939
1000. mensuras vendat pretio currenti, v.gr. singulas aureo, si sciat pretium rei augendum intra mensem ad 2. etiam vel 3. aureos in singulas mensuras, licitè facit mittendo Principi 1000. aureos, volendo sibi rem emere cum ejus periculo, & spe istius lucri post mensem, ita Spor. *num.* 34. & ratio est, quia habebat jus emendi non aliter atque alius.

Q. 165. *Quale ergo statui possit pretium rei needum præ-* 940
sentis? Resp. Statui potest, vel quale reipsa erit, quando res existet, & tradetur, vel quale probabiliter putatur futurum, vel si haberi non possit probabilitas futuri pretii, quale omnibus pensatis arbitrio prudentum videtur justum. Notat autem S.Th. *opusc.73.c.*10. non esse vitium minoris emere, v.g. segetes crescentes, quàm valituræ sunt maturæ, quia res imperfecta seu needum apta ad usum, est minoris valoris, cùm ad usum needum serviat: quòd si eam ita imperfectam emeris, jam factus es ejus dominus, & quod ei accrescit, tibi cedit, utpotè domino, unde pretio sic constituto standum est, licèt posteà tempore traditionis res multò pluris vel minoris valeret, quia utrimque par fuit periculum lucrandi & perdendi, ita cum communi etiam Spor. *nu.*32. Potestque videri etiam Castrop. *d.5.p.*13. Item dicta *num.* 689.

Q. 166. *Quantum pretium liceat accipere pro re rara, &* 941
peregrina? Resp. *Sot. Med. Led. Salon. Valent. Sa, P. Nav. Baun.* & alii cum Spor. *t.6.c.5.n.*25. dicunt venditorem licitè accipere, quantum potest, quia talia nec legitimum nec vulgare pretium habent, cùm enim necessaria non sint usibus humanis, non veniunt in commercium aut taxationem communem, ergo venditor non videtur teneri ea à se abalienare, nisi persolvatur, quod petit, & ita apud Japones pro vilissima re sæpè accipitur pretium magnum. E contrà Caj. Nav. Mol. Rebell Less. Salas, Castrop. *d.5.p.*3. Lugo *d.26. num.*47. Burgh. *cent.2. cas.*58. & alii putant non posse accipi nisi pretium, quod prudentis arbitrio spectatis circumstantiis justum censetur, quia in ejusmodi rebus pretium illud censetur justum, quod communiter justum æstimatur, & quod rationabiliter commensuratur valori. Utraque sententia est probabilis, spectata tamen ratione videtur secunda esse probabilior.

Q. 167. *Si quis sciat in agro esse thesaurum, vel venam* 942
auream, an licitè emat agrum communi pretio? Resp. Utrumque absolutè negant Vasq. Turr. & alii cum Dian. *p.9. tr.5. R.*17. Rationem dant 1. quia non est æqualitas inter pretium & rem emptam. 2. Quia alioquin etiam posses ignaro rustico dare vile pretium pro pretiosa gemma quam invenisset & cujus pretium non nosset. 3. Quia dolus, qui videtur hic intervenire, nemini favere debet. 4. Quia hoc ipso, quòd quis invenit thesaurum in fundo alieno media pars debetur domino fundi, secundùm dicta *n.*106. E contrà affirmant de thesauro S.Th. aliique multi cum Bonac. *de rest. d.1. q.3. p.6. nu.*7. Lugo *d.6. n.*128. Burgh. *cent.3. cas.*72. nam hoc ipsum innuit *Christus* rectè factum esse *Matth.*13. deinde fundus non emitur ratione rei latentis, sed ratione superficiei: denique quia juxta commune hominum æstimationem illud est justum pretium talis fundi, ergo emens illo pretio plùs non peccat, quàm emens fascem herbarum, sciens unam ibi esse pretiosam, & sibi valdè utilem. Idem dicunt Lugo, Bonac. & Spor. *numer.* 72. de illo, qui emeret rem mobilem, v.g. piscem, in quo reperiret gemmam, aut saccum lanæ hosti ereptum, in quo lateret pecunia: quamdiù enim vendens non sciebat ibi esse gemmam aut pecuniam, non acquirebat illius dominium, & si à quocunque ibi inventa fuisset, media ex parte fuisset inventoris, & media illius, cujus tum erat piscis vel saccus. Circa venam auri vel aliud minerale in agro, *Turr.* & alii dicunt non licitè emi communi pretio, quia censetur pars vel saltem fructus agri, ergo in emptione debet haberi illius ratio: E contrà Less. Bonac. & alii cum Spor. *nu.* 70. dicunt non esse habendam illorum rationem, quod certum videtur in praxi, si emens nescivèrit, & bona fide emerit, quia nunquam cogetur hoc compensare: Ratio autem universalis est, tum quia in venditione attenditur solus valor & pretium, quo res valet in ordine ad communem usum & in communi æstimatione hominum, non autem in ordine ad peculiarem circumstantiam, quam emptor non tenetur manifestare; tum etiam, quia si talis vena est pars agri, uti probat Lugo *numer.* 107. ergo cùm voluerit vendere totum agrum, voluit etiam vendere venam, & quamvis etiam dicatur esse fructus agri, tamen pretio æstimari non solet, nisi communiter cognoscatur saltem à venditore, alioquin habet se, atque si ibi non esset: tum denique quia probabilis est sententia, quòd tales venę sint primò occupantis, uti cum Bonac. *num.* 13.

docent velut probabile *Less. Fill. & alii*, licèt oppositum insinuaverim tanquam probabilius *num.* 110. *Ad* 1. rationem io oppositum N. deesse æqualitatem, thesaurus enim vel vena ignorata non auget pretium in communi æstimatione hominum. *Ad* 2. N. conseq. quia vile pretium non est pretium gemmæ secundùm communem æstimationem hominum. *Ad* 3. N. hic esse dolum, utitur enim jure suo, nec tenetur indicare, quòd thesaurus vel vena sit in agro. *Ad* 4. Leges videntur loqui in casu, quo inveniens apprehendit thesaurum, volens facere suum, quando alter adhuc est dominus fundi, posset enim relinquere in agro, quo casu domino nihil obveniret: si autem emerit agrum, jam est dominus fundi, ergo ei debetur etiam altera medietas.

943 *Q. 168. Quandonam ob lucrum cessans vel alios titulos licitum sit pluris vendere ad creditum?* Resp. §. 1. Licitum est absque alio titulo vendere pluris ad creditum, dummodo fiat intra fines justi pretii, uti rectè Mendo *in stat. d. 6. n. 43.* quia nunquam teneris, per se loquendo, vendere infra summum pretium justum: ergo multò minus teneris vendere ad creditum: cum hæc venditio plerumque habeat multa pericula, & incommoda adjuncta.

944 §. 2. Ut liceat tibi supra justum pretium vendere pluris ad creditum ratione lucri cessantis, debent adesse sequentia, 1. Ut si hanc mercem non vendidisses huic emptori, fuisses venditurus alteri pro numerata pecunia. Ratio est, quia alioquin non habuisses ex hac merce pecuniam, qua lucrareris, ergo non ideò tibi cessaret lucrum, quia huic ad creditum vendidisses. 2. Ut tu illa pecunia fuisses negotiaturus ante tempus, quo solvetur: si enim mansura erat otiosa, non ideò tibi cessat lucrum, quia ad creditum vendidisti. 3. Ut propter hoc, quòd ad creditum vendas, non ideò habeas plures emptores, alioquin sic compensaretur damnum tuum. 4. De hoc tuo lucro cessante debet admoneri emptor secundùm dicta in simili de mutuo *nu.* 864. alioquin involuntarius est ad excessum pretii. 5. De hoc lucro detrahere debes, quantum expensæ & periculum novæ negotiationis judicio boni viri æstimantur: ita omnes, teste Sporer *n.* 31. ex quibus patet raró excusari Mercatores ex hoc titulo vendentes supra justum pretium: nam dilatio solutionis præcisè non est justus titulus accipiendi plus, quia justum pretium rei secundùm se, est illud, quo res valet, quando traditur, & per se loquendo solutio futura est æqualis æstimationis cum præsenti, secundùm dicta *n.* 869. & ideò Roder. *l.* 3. *q.* 7. *a n.* 29. negat licere pluris vendere ad creditum, ob carentiam peconiæ.

945 §. 3. Licere pluris vendere ad creditum ob periculum non accipiendi pretium, docent cum aliis Dian. *p.* 1. *t.* 8. R. 57. Less. *l.* 2. *c.* 25. *n.* 33. aliique 20. apud Moyam *t.* 1. *t.* 6. *d.* 6. *q. ult. n.* 6. Item ob periculum sumptuum vel molestiæ, quæ probabiliter timētur futura in obtinendo posteà pretio, uti cum communi docent S. Th. *opusc.* 73. *c.* 10. Sot. Bannez, Prado, Moy. *n.* 7. Steph. *t.* 4. *d.* 9. *n.* 66. videri tamen potest Illf. *t.* 4. *d.* 2. *n.* 402.

946 *Q. 169. Si nunc bono pretio vendantur, v.g. salpæ, & Titius omnes emat, ut facta earum penuria cariùs vendat, an hoc monopolium sit illicitum?* R. Salas & alii affirmant; & quidem esse contra justitiam docent *Ang. Silv. Nav.* aliique cum Laym. *lib.* 3. *tr.* 4. *c.* 17. *n.* 41. & Spor. *n.* 103. Rationem dant 1. quia sic injustè compelluntur emptores ad augendum pretium, 2. Injustè subducitur Reip. pretium medium & infimum. 3. Talis potest puniri ob talem suppressionem mercium. E contrà dicunt non esse contra justitiam Molin. Turr. Bonac. Fill. Less. *l.* 2. *c.* 21. *dub.* 20. Castr. *d.* 5. *p.* 34. *n.* 6. Dic. *l.* 2. *t.* 9. *d.* 3. *nu.* 164. Tamb. *lib.* 8. *tr.* 3. *c.* 7. §. 11. *n.* 11. Burgh. *cent.* 2. *cas.* 19. Illf. *n.* 403. imò nec esse contra charitatem docent Mol. & Lug. *disp.* 26. *n.* 177. dummodò id faciat solus Titius, non inducendo ad hoc etiam alios, & supposito, quòd id lege non prohibeatur: nec ideò notabile damnum causetur Reip. Ratio horum est, quia ita fecit Joseph *in Ægypto Gen.* 41. neque talis impedit alios, quominus etiam emant, si velint; & differendo venditionem in aliud tempus, utitur jure suo. *Ad* 1. rationem in oppositum negant compelli, sed liberè jam emunt cariùs, quod neglexerunt antea emere viliùs. *Ad* 2. & 3. N. assumpt. Hæc sententia est probabilis, sed prima videtur probabilior, nam sic colligere omnes merces in ordine ad inducendam inopiam & augendum posteà pretium, est reipsa facere monopolium authoritate privata, quod jure Gentium videtur esse illicitum.

947 *Q. 170. Quid dicendum sit, si Mercatores conspirent non vendere minoris, attamen adhuc intra limites justi pretii?* R. Aliqui dicunt non esse contra justitiam nec contra charitatem, uti refert Castrop. *n.* 3. quia non excedunt pretium justum, nec charitas videtur obligare ad abstinendum à lucro, ne proximus patiatur damnum, alioquin semper vendendum esset minimo pretio: E contrà tamen Lugo *n.* 176. tenet sententiam oppositam, vocatque communem, quia licèt non pecces sic vendendo, tamen peccas suadendo id reliquis, sicuti ordinariè non peccas, si non des eleemosynam pauperibus, peccas tamen, si suadeas aliis omnibus, ut non dent.

948 *Q. 171. Quomodo venditor teneatur vitium, vel emptor pretium mercis manifestare?* Resp. §. 1. Si vitium sit ita manifestum, ut quivis facile possit advertere, *S. Thom. Sot. Molin. Laym.* & alii rectè dicunt non esse opus manifestare, dummodo vendatur intra fines justi pretii, etiam considerato illo vitio, sibi enim imputet emptor, quòd non attenderit; si tamen advertere non posset ob imperitiam vel aliam invincibilem ignorantiam, docent AA. communiter cum Castrop. *d.* 5. *p.* 22. *n.* 7. Spor. *num.* 67. Illf. *t.* 4. *d.* 2. *num.* 400. fore obligationem manifestandi, quia respectu hujus emptoris est, atque si esset vitium occultum.

949 §. 2. Si vitium occultum grave obstet tantùm fini intento ab emptore, non autem reddat rem absolutè vitiosam, v.g. Cajus dicit se velle emere bovem ad arandum, tu vendis talem, quem scis esse ineptum ad arandum, scis tamen esse bonum ut impinguetur pro macello, in hoc casu *S. Anton. Gabr.* & alii putant contractum non posse rescindi, cùm merx sit simpliciter bona & pretio isto digna, sed oppositum probabiliùs tenent *Salon. Sal. Rebell. Castrop. Illf.* suprà & alii, quia decipis in re gravi & tenebaris te accommodare menti ementis, qui non aliter consentiebat in pretium; è contra quando vitium occultum non reddit mercem inutilem fini ab emptore intento, sed adhuc habet commodum usum; item quando vitium est tantùm leve, si credas alterum non empturum aut minoris empturum, si manifestares, *Panorm. Rebell.* & alii multi dicunt teneri manifestare, quia alioquin illa emptio erit ipsi involuntaria. E contrà probabiliùs negant *Sot. Valent.* aliique multi cum Castrop. *nu.* 14. & Spor. *nu.* 68. quia nec jus naturale nec positivum jubet hoc fieri, cùm res non vendatur pluris, quàm justo pretio, ideoque non fiat ementi injuria, licèt fortè emptio sit secundùm quid involuntaria.

950 §. 3. Si emptor interroget, an vitium insit, vendens tenetur manifestare etiam occultum, alioquin erit dolus dans causam contractui, ergo invalida erit venditio & emptio, quod putat Spor. *nu.* 65. esse verum, etiamsi vitium esset leve, quia emptor satis declaravit se habere voluntatem tantùm conditionatam emendi, nisi nullum vitium inesset, quod scire voluit: potest tamen tum non manifestato vitio dicere venditor se bona fide vendere, spondendo indemnitatem, Tamb. *l.* 8. *t.* 3. *c.* 7. §. 9. *n.* 29. Spor. *suprà*.

951 §. 4. Emptor tenetur venditori simplici & ignaro manifestare bonitatem vel pretium mercis, v.g. gemmæ, quam invenit & vendere vult, nesciens ejus pretium, alioquin emit pretio non justo, quia non tanto, quanti in communi æstimatione valet, ita cum communi Castrop. *n.* 2. Quòd si emens dicat, volo tam multum dare, si rem des & condones, si fortè valet suprà, putant *Caj. Arm.* & alii satis esse, sed meritò cum aliis contradicunt Mol. Lug. *d.* 26. *n.* 173. Spor. *n.* 69. quia venditor sic non donat liberè sed ex pacto, quia emptor aliter non vult emere, ergo non est condonatio gratuita sed involuntaria.

952 §. 5. Quando res communi æstimatione vilis, prius post venditionem cognoscitur esse pretiosa, si empta sit isto communi pretio, justè retinetur, ut si vas aliquod communiter putabatur esse æneum, quod posteà invenitur fuisse ex parte aureū, emens communi pretio non tenetur posteà aliquid superaddere, Tamb. §. 11. *n.* 41. Spor. *n.* 71. Ratio est, quia quamvis fuerit error in substantia physica, tamen non fuit in morali, id est, non fuit error in illa substantia, prout substabat commercio humano, nam communiter putabatur ænea, res autem justè emitur tanti, quanti æstimatur communiter, sicque nunc per emptionem justam transiit in dominium ementis.

953 *Quæst. 172. Quid dicendum sit de venditione, in qua intervenit fraus vel mendacium?* Resp. §. 1. Si vendas quid pro quo, v.gr. pharmacopola, ne cogatur fateri se non habere certas species petitas, si supponat alias, injustus est peccatque graviter vel leviter pro ratione damni vel periculi ægro causati.

954 §. 2. Vendens mercem pretio infimo, sed tradens minorem mensuram, ita tamen, ut spectata etiam diminutione mensuræ maneatur intra fines justi pretii, adhuc est injustus, inquit Spor. *num.* 75. & tenetur restituere, tum emptori, quia non stat contractu, quem cum illo iniit de tradenda integra mensura, tum aliis Mercatoribus, qui jus habent, ut ementes per talem fraudem à suis officinis non abstrahantur.

955 §. 3. Si fraude vel mendacio inducas emptorem ad emendum majori pretio, quàm empturus esset, facis injuriam, & teneris restituere, quamvis pretium, quod dedit, adhuc fuerit intra fines justi pretii, ita Castrop. *d.* 5. *p.* 35. Ratio est, quia agis contra jus, quod quisque habet, ut fraude vel mendacio non inducatur in aliquod damnum. Ob eandem rationem es injustus & teneris restituere, si fingas litteras, vel spargas falsum rumorem de obsidenda urbe, de navibus submersis, quæ tales merces advehebant, aliisque similibus, & ideò cariùs vendas merces tuas, ita *Rebell. & Castrop.* Si tamen pretium auctum jam sit falso rumore non causato à te, *Med. & Graff.* te excusant à restitutione, si fuisti inscius fraudis,

non

non excusant autem, si fuisti conscius. Consequentiùs tamen dicerent, inquit Castrop. *n.* 5. quòd in utroque vel neutro casu excuseris, nam supposito errore venditur pretio secundùm vulgi æstimationem constituto, hinc veriùs putat *Castrop.* cum *Rebel. Sal.* & aliis in utroque casu te teneri restituere, nam idem pretium nequit esse justum & injustum respectu diversorum, sed respectu illorum, qui rumoris sunt causa, est injustum, ergo etiam respectu aliorum: & ratio à priori est, quia pretium, quod falsis & iniquis rumoribus introducitur, non est voluntariè à Rep. constitutum, nec approbatum, ergo simpliciter est iniquum.

956 §. 4. Si tantùm diceres, aut etiam jurares, rem tibi pluris constare, te pluris vendidisse aliis, te non posse vendere minoris &c. quamvis emens sic inducatur ad plus dandum, non est obligatio restituendi, quia licèt peccent sic mentientes aut jurantes, tamen satis notum est talia solere communiter dici ab illis, quamvis vera non sint, unde sibi imputet, qui credit, ita *Rebell.* & *Castrop.*

957 Q. 173. *An mercator licitè possit merci admiscere substantiam alienam, v. g. piperi juniperos, ceræ picem?* Resp. Potest, dummodò etiam proportionatè remittat de pretio, & merx idonea maneat ad consuetum usum, nec reddatur deterior quàm illa, quæ simili pretio venditur ab aliis, ita Molin. Laym. Spor. aliique 12. apud Mendo *d.* 3. *n.* 17. Addunt *Less.* & *Lop.* si materia secundùm se deterior ita per industriam admisceatur, ut res meliùs temperetur, posse vendi consueto pretio, contradicunt tamen rectè pro praxi Castr. *d.* 5. *p.* 6. *n.* 5. & *p.* 22. *n.* 4. aliique cum Mendo *n.* 22. quia sic daretur occasio injuriis, quisque enim facilè judicaret rem suam non obstante mixtione manere æquè bonam, aut fieri meliorem; specialiter autem de vino aqua mixto dicunt id absolutè non licere *Tamb.* aliique multi cum Spor. *n.* 80. quia vinum in se semper redditur deterius citiusque acescit, & admiscere poterit emens, si temperari expediat: itaque non aqua sed vinum vilius erit admiscendum, ut ad commune fori vinum accedat: hoc tamen non obstante docet ex Rebello Laym. *l.* 3. *t.* 4. *c.* 17. *n.* 15. te posse facere admixtionem etiam aquæ ad vinum, si aliter non possis obtinere justum pretium, aut si Magistratus injustè taxarit illius pretium. Addunt, Pistores facere posse panes minoris ponderis, si alioquin justum pretium, secundùm Magistratus taxationem consequi nõ possint, sed rectè notat Castr. *p.* 22. *n.* 5. non esse facilè præsumendam illam iniquitatem Magistratuum, qui justè taxant pretium, prout communitati expedit, licet fortè privatus per accidens patiatur damnum, quod alia vice facilè compensabitur majore lucro.

958 Q. 174. *An licitum sit vendere in fraudem Creditorum, quibus re vendita non poteris solvere, quod debes?* R. Non est licitum, si retenta re, quam vendis, poteris lucrari, aut te reddere potentem ad solvendum, uti constat ex dictis *num.* 428. imò quamvis talis venditio sit valida, si facta sit nescienti, tamen si scienti sit facta, rescindi potest à Creditoribus, etiam non restituto pretio, uti jura statuunt, si tamen non rescindant intrà annum, *P. Nav. Mol.* & *Less.* dicunt ementem etiam in conscientia esse tutum, sed negant communiùs alii cum *Nav.* & *Laym.* estque sententia utraque probabilis teste Spor. *n.* 88.

959 Q. 175. *An ille, qui emit rem hypothecatam, id est, ad debita obligatam, teneatur hæc debita solvere?* Resp. Communis sententia affirmat, quia res transit ad emptorem cum suo onere reali, nec emptor plus dominii potest acquirere, quàm haberet venditor, hic autem non habebat dominium liberum à debitis. Excipit Lugo *d.* 17. *à n.* 95. nisi tum sit vendita, quando vendens in extrema necessitate poterat distrahere rem alienam, sicuti enim posset in ea necessitate consumere, ita potest illam vendere tanquam liberam onere, ut sic plenum accipiat illius pretium.

960 Q. 176. *An liceat uti falsa moneta?* R. Si est falsa tantùm formaliter, id est, si appressa sit forma seu signum Principis sine ulla authoritate, dummodò materia sit bona, licitum est, quamvis enim cudens peccarit, tamen si posteà exponatur, habet valorem intrinsecum & communem: è contra si est materialiter falsa, quia vel deest pondus communiter requisitum, vel deest justa materia saltem ex parte notabili, qui sciẽter exponit, peccat contra justitiam cum onere restituendi. Quòd si quis ignoranter exposuerit, tenetur recipere & commutare, si resciat, aut probetur exposuisse. Similiter qui acceptavit etiam ignoranter, si posteà advertat defectum, & nesciat à quo acceperit, tenetur supprimere, aut detecto vitio vendere, quanti potest: neque potest exponere pro pleno valore, ut se reddat indemnem, error enim meus soli mihi debet nocere, & ex eo quòd sim deceptus, non est mihi licitum decipere alterum, sed detrimentum illud assignare debeo meæ improvidentiæ vel casui, Nav. aliique, ita ut Spor. *n.* 30. meritò dicat esse omnium: hinc audiendus non est Dian. *p.* 3. *t.* 6. *R.* 3. dicens eum probabiliter non obligari ad restitutionem, qui bona fide exposuit, uti accepit. De cusione monetæ videri potest Th. Hurt. *de Resid. tom.* 2. *ubi à pag.* 495. fusè probat ex *S. Th.* & aliis non esse sine gravissimis causis immutandum valorem monetarum, sed relinquendum secundùm æstimationem intrinsecam materiæ, uti valet apud alios, cum quibus sunt commercia: sufficere tamen rationem probabilem, qua Princeps judicat id necessarium esse ad bonum commune, docet contra alios *à pag.* 498. Denique notat S. Th. *opusc.* 73. *c.* 9. ex Arist. esse vitium usuræ, si quis cudat monetam, ut seipsum reddat ditiorem, intendendo tantùm ejus multiplicationem sine necessitate Reip.

Q. 177. Quid addendum sit circa emptionem rei furtivæ, 961
vel pro pretio furtivo? Resp. Seqq. §. 1. Emptor, quamvis sit bonæ fidei, non fit dominus rei furtivæ sibi venditæ, sed res manet domini, cujus fuit; Venditor tamen etiam malæ fidei fit dominus pretii, sed plerumque cum obligatione restituendi. E contrà si quis pretio furtivo emat merces, vendens ex vi emptionis non fit dominus pretii, sed dominium illius manet apud illum, cujus fuerant pecuniæ; emens tamen fit dominus mercium, & ita habetur ex jure partim naturali partim positivo secundùm dicta *n.* 694. possuntque videri Laym. *l.* 3. *t.* 4. *c.* 17. *n.* 21. Spor. *l.* 6. *c.* 5. *nu.* 53. & alii passim. Quòd si venditor, & emptor sciverint rem esse alienam, restitui debet pretium emptori, res domino, uti omnes docent, quia contractus ex utraque parte est nullus, & si res absumatur ab emptore, uterque in defectu alterius in solidum tenetur restituere, prius tamen emptor, quia cùm absumpserit, censetur magis nocuisse domino, ita cum aliis Tamb. *l.* 8. *t.* 2. *c.* 8. *n.* 6. Spor. *n.* 59.

§. 2. Si vendas equum, quem bona fide putas esse tuum, 962
Cajus autem dato pretio emit sciens non esse tuum, sed esse Sempronii, tu acquiris dominium pretii, nec teneris quidquam restituere, non Sempronio, uti *num.* 966. dicetur; nec Cajo, qui voluntariè in te transtulit dominium pretii, sciebat enim equum esse alienum, & tamen dabat pretium volens se eo abdicare, ut jus qualecumque in equum, vel aliquem ejus usum acquireret, Spor. *n.* 58.

§. 3. Si bona fide mercem propriam vendidisti, sed pro 963
pretio furtivo, (aut secundùm Lugo *disp.* 6. *num.* 171. si pecuniam furtivam accepisti pro debito:) si compareat dominus pretii, teneris restituere, si adhuc extet: si autem consumpseris, vel per mixtionem feceris tuum, ad nihil teneris, quia non es factus ditior, nam propter illud dedisti mercem tuam, alioquin non daturus, ita P. Nav. Sanch. Sayr. Vasqu. Laym. *n.* 23. Dian. *p.* 4. *t.* 4. *R.* 67. Dicast. *de Restit. d.* 2. *num.* 25. & *d.* 5. *nu.* 190. Spor. *suprà.* Idem est, si bona fide emisti triticum alienum, & per mixtionem fecisti tuum; si autem adhuc esset impermixtum, deberes restituere etiam cum jactura tui pretii, Petsch. *pag.* 572. Notat etiam rectè cum aliis Dicast. *d.* 5. *à n.* 185. & Petsch. suprà, si fur pecuniam, aut aliud simile jam antecedenter fecisset suum per mixtionem tibique donaret, te posse retinere, quia dat rem suam: limitant Sanch. & alii *num.* 1078. referendi, nisi sit impotens ex aliis bonis restituere; sed adhuc oppositum velut probabile tenent Mol. *t.* 2. *d.* 328. Less. *l.* 2. *c.* 20. *nu.* 168. Petsch. suprà, & fusiùs *pag.* 128. cùm enim acceptans non moverit ad donationem illam injustam, sed eam supponat, nihil est, quod eum obliget ad negligendum suum commodum, quamvis per accidens deinde sequatur incommodum tertii.

§. 4. Etiam bonæ fidei emptor, qui eadem fide alteri ven- 964
didit rem alienam, postquam hoc cognovit, tenetur pretium emptori restituere, si subsit periculum, ne res à domino repetatur, *Valent. Mol. Sanch. Less.* aliique communiter. Ratio est, quia Jura disponunt, ne venditor regulariter teneatur emptori de evictione rei, sicuti emptor tenetur venditori de evictione pretii, uterque enim tenetur alterum servare indemnem, si res vel pretium à vero domino evincatur, uti pluribus explicat Castrop. *t.* 32. *d.* 5. *p.* 28.

§. 5. Si furatus es Titio equum, & hunc vendas pro 60. ac 965
posteà redimas pro 50. satisfacis reddendo equum Titio, & compensando damnum, si aliquod causatum est, lucrum autem illud, quod redimendo fecisti, non est fructus equi, sed tuæ industriæ, uti rectè Mol. *t.* 3. *d.* 721. *num.* 10. contra Sanch. Vide dicenda *num.* 967.

§. 6. Si Cajus bona fide emit equum à Titio pro 50. quem 966
equum Titius furatus erat Sempronio, & Cajus eundem equum bona fide revendidit Antonio etiam pro 50. *Bon. Sot. Med. Cov. Arriag. Led. Sayr. P. Nav.* dicunt Cajum teneri hoc pretium restituere Sempronio, quia si equum retinuisset, debuisset hunc illi restituere, pretium autem successit in locum equi: è contrà hoc probabiliùs negant Caj. Nav. Fill. Laym. Sanch. *l.* 2. *c.* 23. *n.* 187. Dian. *p.* 2. *tr.* 15. *R.* 11. Lugo *disp.* 17. *à num.* 105. Burgh. *cent.* 1. *cas.* 87. Sporer *num.* 57. quia pretium, quod accepit ab Antonio, non est Sempronii, sed erat Antonii, & nunc transiit in dominium Caii, neque Cajus ex illa venditione est factus ditior, unde satis est Sempronio, quòd retineat jus ad equum suum existentem apud Antonium, simulque habeat actionem contra Titium. Nec verum est, quòd pretium succedat in locum rei, nisi ubi leges ita statuunt in certis contractibus, aut saltem nisi quando pretium est debitum pro re, quam

debitor habeat, quod hic non est, cùm equus non sit in Caii potestate.

967 §.7. Si Cajus in posito casu equum illum revendidisset pro 60.sicque lucratus esset 10.Bonac. & alii cum Fill.*tr*.22. *nu*.84. dicunt Cajum teneri excessum illum dare Sempronio, quia Cajus in hoc est factus ditior ex re Sempronii, res autem domino suo lucratur, quæ sententia vera est, si Titius Cajo vendidisset infra infimum justum pretium, v.g.si equus esset saltem 60. Imperialibus dignus, tum enim excessus ille esset justum pretium equi: Si tamen justum pretium equi essent etiam 50. quos dederat Cajus, Mol.Rebell.Less.Laym.Lugo *n*.19 Dian.*p*.3.*t*.5. *R*.31.Haun.*t*.3.*nu*.251. Burgh.suprà negant teneri ad hunc excessum, quia est fructus industriæ, vel fortunæ, si enim esset fructus naturalis, Sempronius posset illud repetere, quamvis equum recepisset, quod dici non debet, quia recepto equo habet, quod suum erat, ergo in nostro casu satis est, si Cajus det Sempronio pretium commune, quo similem equum comparare possit.

968 §.8. Si Cajus illum equum Sempronii à Titio fure accepisset titulo gratuito, v.g. donationis, & summo pretio revendidisset, Mol. Less.aliique communiter cum Lugo *num*.105. Petsch. *pap*.560.Spor.*n*.57. rectè dicunt Cajum teneri pretium dare Sẽpronio, alioquin planè ex re aliena fieret ditior: & certum videtur, quòd non satisfaciat dando pretium infimum, sic enim Sempronius non reciperet rem suam æquivalenter, quia talis equus communiter non potest infimo pretio emi, ergo tenetur dare saltem pretium medium, quia hoc censetur pretium quasi naturale rei; probabiliter tamen docent *Lugo & Haun.* non teneri dare excessum illum usque ad summum pretium, quia cùm res communiter non possint vendi summo pretio, hic excessus censetur fructus industriæ potiùs quàm rei.

969 §.9. Si fur rem Caii sublatam furto donaverit Titio, qui eam vendiderit, & acceptum pro ea pretium donaverit Sempronio, potest retinere Sempronius, quia Titius, ex cujus liberalitate Sempronius factus est debitor, fecerat pretium illud suum, uti suppono, Tamb.*l*.8.*t*.3.*c*.3.§.1.*n*.13.Petsc.*p*.561. Si tamen Titius scivisset rem esse Caii, in defectu furis teneretur restituere, quia vendendo fecisset injuriam Cajo.

970 §.10. Si equus Sempronii, quem Cajus bona fide emit, vel accepit à fure, pereat apud Cajum, etiam ex gravi culpa Caii, Cajus ad nihil tenetur secundùm dicta *nu*. 143. non ex re accepta, quia nihil ideò habet; neque ex injusta acceptione, quia culpa Caii non erat formaliter injuriosa Sempronio, cùm de illius jure nihil sciret.

971 §.11. Quamvis scias rem furtivam esse ab aliis emendam, vel consumendam, tamen facis injuriam, si emas animo retinendi, uti sequitur ex dictis *num*.49. quia quisquis emet, vel consumet, ille cooperando furi faciet injuriam domino. ergo præveniens in emendo, vel consumendo, prævenit in injuria. Quòd si prudenter præsumeres rem à domino jam haberi pro derelicta, posses dare aliquid etiam vilissimum, ut acciperes, & sic faceres tuam, non titulo emptionis, sed occupationis, domino tamen posteà comparenti deberes reddere, si eam reipsa non habuisset pro derelicta, tum enim se non abdicasset dominio, Tamb.*l*.8.*t*.2.*c*.8.*n*.14. *Dixi*, animo retinendi, quia posses modico pretio emere animo reddendi domino, si datum pretium refundat, sic enim utiliter geris illius negotium, teneris tamen tunc in illum inquirere, Laym.Spor. *num*.61. Quòd si ex prudentibus argumentis judicasses dominum voluisse refundere etiam magnum pretium, ideoque tu illud furi dedisses, ut rem domino vendicares, posses hanc tamdiù detinere, donec dominus pretium illud tibi refunderet, ut contra Lugo docent multi cum Less.Tamb.*num*.11.& 15.Spor.*num*.62.& 68. Ratio est, quia tum bona fide egisti ex prudenter præsumpta voluntate ejus, debesque censeri utiliter gessisse negotium illius, ergo non debes inde pati damnum. Ex hac ratione fortè excusari potest, si Magistratus hanc ferat legem, ut Judæis liceat emere res ad se delatas, quas bona fide putant non esse furtivas, quòd si deprehendantur fuisse furtivæ, dominus si recipere velit, teneatur Judęo refundere pretium, id enim aliquibus videtur esse utile publico, 1.quia Judæi communiter dant, ideoque tantùm repetere possunt parvum pretium. 2. Quia alioquin res furtivæ aliò deportantur sine spe recuperandi. 3.Quia si non refundatur pretium, erunt nihilominus ex Judæis, qui emant, & se emisse negent, sicque majus damnum patientur domini.

972 §.12. Licitum est bona fidelium injusto bello à Piratis capta emere, & in proprios usus convertere sine onere restituendi, uti ex decretis S.Congr.ab *Urb.VIII.* approbatis docet Verjuys *in Pastor. Mission.t*.4.*a*.13. meritò tamen aliqui in Congr. addebant, requiri animum restituendi sic empta, si domini comparerent, & pretium datum redderent, ratio autem est, quia voluntas dominorum præsumitur esse, ut potiùs fideles in suum commodum habeant, quàm infideles. Et ita quoque quamvis Less. *in auct.v.Beneficium, cas*.6. dicat non licere ab hæreticis emere bona Ecclesiarum, & Monasteriorum, nisi cum animo restituendi ea cum fructibus omnibus, tamen *Versu.* absolutè putat licere Catholicis, etiam sine conventione cum Papa, vel Generali Ordinis emere talia bona immobilia, ac retinere quãdiù à propriis dominis occupari non possunt, nec intereà esse obligationem ad interesse, aut ad solvendum aliquid pro fructibus, quia etiam hic est præsumpta voluntas Papę, & dominorũ, quòd potiùs velint jura, & fructus cedere Catholico, quàm manere in manibus acatholicorum sine spe recuperandi: si tamen acatholicus emeret, careret hoc jure, quia Ecclesia illi non favet. Quòd si bona sint mobilia, v. g. Calices, debent restitui, & quando bona fide sunt empta, potest repeti pretium; si autem nesciatur ad quam determinatè Ecclesiam spectent, satis est restituere alicui Ecclesię ejusdem Dięcesis, aut Ordinis cum conditione dandi vero domino, si comparuerit. V.Arsd. *t*.2.*p*.2.*t*.6.*in Res.de baret*.*q*.10.

§.13. Si prudenter dubites, an res venalis sit furtiva, quia 973
possessor videtur esse malæ fidei, illicitè emes, quia te exponis periculo usurpandi alienum; sine causa tamen dubitare non oportet, quia delicta non præsumuntur. Quòd si tu ipse bona fide rem possederis, & superveniat dubium, an sit tua, poteris vendere, si emptori admonito te obliges de sustinendo evictionis periculo, Laym.*n*.27.Dic.*de Rest.d*.5.*n*.215.Petsch. *p*.584.

Q.178. *Quis sit dominus rei venditæ?* Resp. Jure civili, & 974
Gentium dominium mercis etiam traditę non antea requiritur emptori, quàm pretio persoluto, vel assecurato per cautionem pignoris, vel fidejussoris, aut per fidehabitionem, quam Stryck. *de caut.contr.s*.2.*c*.8.*l*.24. dicit nõ esse præsumendam, sed ab emptore probandam, licèt in hoc contradicant *Barb.*& alii. Quando autem vẽditor principalis est Ecclesia, fiscus vel Minor, res per venditioné Ministri, Procuratoris, vel Curatoris non alienatur ante actualem solutionem, uti ex *l. si curator* 5. *de jure fisci*, & Gl.*ibid.* colligunt Mol. Less. Lay.& Castr.apud Illſ.*t*.4.*d*.3.*n*.190. In dubio autem censetur alius venditor tradens mercẽ cedere dominium emptori, multò magis si jam recuset pretium rei emptæ, vel pro soluto habeat, & contentus sit promissione, uti communiter fit, & tum merx hoc ipso transit in dominium emptoris, vel ex jure positivo, uti vult *Mol.* vel ex jure naturæ, & intentione contrahentium, uti vult Lugo *d*.20.*num*.17. nam alioqui censetur venditor tum priùs velle se abdicare dominio, quando præstatur pretium, vel aliquid æquivalens, ideòque manet venditoris, & si ablata fuerit, debet huic restitui; si autem sit vendita pretio tantum assecurato, Caj. Med. Navar. Rebel. Bonac. apud Lugo *n*.16. dicunt adhuc debere præferri venditorem, quia res est loco pretii; E contra Covar. Mol. Vasq. Laym. Castr. Lug. Illſ. *nu*.204. & alii æquè probabiliter negant, quam sententiam discussis utrimque rationibus defendit Persc.*ap*.657. quia talis merx est sub dominio emptoris, non aliter atque res aliæ; neque verum est, quòd res talis maneat hypothecata, seu obligata venditori, nisi expressè sit de hoc conventum, sed transit in dominium emptoris sine reali onere rem afficiente; quod *Conf.* quia si res talis ab emptore vendatur tertio, primus venditor haberet actionem in hunc tertium pro obtinendo pretio, quod primus emptor necdum persolvisset, res enim illa, utpotè hypothecata, transiret cum onere, hoc autem negant adversarii, ergo signum est obligationem solvendi non esse realem, quæ mercem ipsam afficiat, sed esse tantùm personalem. Neque universaliter verum est, quòd pretium sit loco rei, uti *num*.966 dictum est.

Q.179. Quid addendum sit circa rem duobus venditam? R. 975
Hæc pauca: Si prior emptor solvit pretium, posterior, qui non solvit, licèt rem habeat, non acquirit dominium: Nec posterior tum acquirit, quando cum primo emptore initum est pactum non vendendi alteri, tum enim apponitur clausula *Constituti*, idest, Venditor constituit se possessorem pro emptore, ideòque hic Emptor incipit possidere, & præcessit æquivalenter traditio, hinc posterior venditio est invalida. Quòd si posterior emptor, cui res etiam soluto pretio tradita est, sciverit priorem venditionem, præsumitur fraus, & prior emptor intra annum à die scientiæ habet jus evincendi rem, si tamen intra annum non repetat, secundus emptor, si non induxit venditorem, etiamsi sciens emerit, in utroque foro est tutus, & solus venditor personaliter obligabitur primo emptori, ac tenebitur de damnis, ita citatis Juribus, & Authoribus Spor. *à n*.86. potestque videri etiam Laym.*l*.3.*t*.4.*c*.17.§.4.

Q.180. *An facto contractu venditor teneatur mercem* 976
tradere? Resp. Aliqui negant, & putant satisfacere solvendo interesse, quod saltem pro foro externo videtur probabile, tamen absolutè dicendum est teneri tradere, quia ad hoc determinatè se obligavit per venditionem, uti rectè Bart. Cov. Menoch. Castrop.*d*.5.*p*.23. Illſ.*t*.4.*d*.2.*num*.409.

Q.181. *Ad quem spectent fructus, vel alia affixa rei* 977
venditæ? R. §.1. Si aliud nihil conventum sit, fructus tam maturi quàm immaturi actu pendentes in re determinata vendita, licèt necdum tradita, spectant ad emptorem, uti leges decernunt apud Less.*l*.2.*c*.21.*n*.100. Illſ.*n*.410. Spor.*nu*.93. Ratio est, quia sunt veluti pars rei, quæ emptori debetur: hinc si vinea habens

uvas

uvas empta sit ante autumnum, traditio autem fiat, postquã uvæ à venditore collectæ sunt, detrahendum est de pretio, quanti uvæ tempore contractus pendentes æstimabantur, *Mol. Lug. Less.* supr. Similiter pensio domus elocatæ pro tempore post venditionem sequente spectat ad emptorem, quia habet se per modum fructus pendentis, tunc nondum perceptibilis à venditore. Similiter vendito equo censetur venditum frenum: item vendita domo, licèt necdum persoluto pretio, ad emptorem spectant seræ, claves, clavi, clavisque affixa.

978 §.2. Quoad fructus non pendentes actu, sed futuros, seu nascituros ex re, dissentiunt AA. apud Illſ. *à n.* 411. nam Juristæ communiter, ad quos accedunt Nav. Mol. Rebel. Sa, Sanch. Dian. *p.4.t.4.R.*139. dicunt, si res necdum sit tradita, nec præstitum pretium, vel saltem cautio pro illo, fructus manere venditoris, 1. quia cùm hic maneat dominus rei, res domino fructificat. 2. Quia videtur iniquum, ut emptor percipiat fructus ex re, & venditor non possit frui pretio. E contrà S. Ant. Silv. Rosell. Arm. Lop. P. Nav. Castrop. Less. *n.*109. Spor. *n.* 94. & Theologi cõmuniter, ac probabilius putant eos spectare ad emptorem, si res sit absolutè vendita, etiãsi necdum sit tradita, nec cautũ de pretio, quia quandocunq; nascentur, sunt connexi cum re de se ferente tales fructus tanquam accessorios, ergo cùm emptori debeatur res, debẽtur etiam illi fructus: Unde *ad* 1. rationem oppositam dicunt rem fructificare domino, nisi alteri sit debita, nam similiter dicitur perire domino, hoc tamen non obstante sæpe perit emptori, cui debita est, licèt necdum illius sit dominus, uti *n.*953. dicetur, *Ad* 2. Id compensatur per hoc, quòd ad emptorem pertineat periculum rei; pretium autem futurum, quod solvetur venditori, est, per se loquendo, æqualis valoris cum pretio præsente jam persoluto, uti *n.*869. dictũ est.

979 §.3. Nomine fructuum hic non venit thesaurus, nihilominùs si aliquis tertius thesaurum reperiret in re vendita, & tradita, etiam non persoluto pretio, media pars deberetur emptori, & non venditori, Illſ. *n.*414.

980 §.4. Si emptio, vel venditio rescindatur ob læsionem supra dimidium, fructus temporis intermedii pertinent ad emptorem, sicut & periculum ejus ad illum pertinebat, Mol. Sà, Less. *dub.*15. Spor. *num.*28.

981 *Q.182. An vendens rem frugiferam ad creditum possit contrahere cum emptore, vel de retinendis fructibus rei venditæ, donec persolvatur pretium, vel si emptor velit fructus, de pensione solvenda?* R. Si venditori emergat damnum, vel cesset lucrum ex dilatione solutionis, aut si retineat in se periculum rei venditæ, potest repetere fructus saltem ex parte, uti statuit lex apud Spor. *n.*96. Quòd si contrahentes velint tamdiu rem non censeri vẽditam, sed quasi elocatam sub certa pensione, usque dum solvatur pretium, periculo remanente apud vẽditorem tanquam dominum, etiam licitũ erit. Præterea putant Lugo *d.*25.*n.*140. Spor. *n.*97. Beja *p.* 1. *cas.*19 venditorem posse translato rei dominio velle retinere sibi jus ad fructus, donec solvatur pretium, tumq; elocatis fructibus exigere aliquam pro his pensionem; imò quamvis venditori nullum emergat damnum, nec cesset lucrum, tamen *Cov. Mol.* & alii putant posse petere pensionem absolutè ob fructus, quos percipiet emptor ex re, donec persolvatur pretium, quia si res non fuisset vendita, sed elocata sub pensione annua, liceret hanc accipere, ergo licebit, etiamsi fuerit vendita, quia emens ex venditione nullum habet majus incommodum: sed oppositum tenendum est, nam res vendita transit in dominium emptoris, qui etiam inter incommoda habet, quòd res, si pereat, ipsi pereat, ergo illi debentur fructus rei, ergo tu injustè exigis pensionem ob fructus, qui nec sunt rei tuæ, nec tibi debiti, ita Rebell. Less. Laym. Castrop. *d.*5.*p.*26.*n.* 11. & alii communiter.

982 *Q.183. An liceat emere ab aliquo rem frugiferam, cum pacto de retrovendendo, ita ut emptor possit cogere venditorem ad rem redimendam, non computatis fructibus interea perceptis?* Resp. Negant *S. Ant. Panorm. Sot. Salas*, & alii cũ Castrop. *d.4.p.9.n.*7. quia illa non tam esset venditio, quàm oppignoratio, de qua *nu.* 1115. Licebit tamen hoc, dummodò ab initio habeatur ratio majoris pretii pro valore prævisorum fructuum, ob quos res antecedenter est magis æstimabilis. Quòd autem venditioni adjici possit pactum retrovendendi, dicetur *num.*992.

983 *Q.184. An æquum sit, quòd res absolutè vendita, si pereat ante traditionem, pereat emptori?* R. Videtur negari posse, 1. Quia res perit domino, venditor autem manet dominus, quamdiu non tradit. 2. Quia videtur iniquum, si emptor damnum ferat ob rem non suam. Sed tenendum est cum communi id æquum esse, quia jura sic statuunt, uti dictum est *n.*705. possumq; videri Lay. *l.3.t.4.c.*17.*n.*12. Castrop. *d.*5. *p.* 14. Illſ. *t.4.d.*2.*à n.*410. *Ad* 1. rationem oppositam, R. Res perit domino, abstrahendò à dispositione juris, & quando alteri non est debita, C. si jura aliter disponãt, vel res debeatur alteri, N. *Ad* 2. N. esse iniquum, nam venditor vicissim fert incommoda, uti quòd non possit rem vendere alteri, & è contrà emptor commoda, nam percipere potest fructus rei, secundùm dicta *n.*977. & 978. *Dixi* absolutè vendita, si enim tantùm conditionatè sit vendita, & ante conditionem impletam pereat, aut fiat deterior, damnum est venditoris, Illſ. suprà. Vide dicta *n.*705.

984 *Q.185. Quid addendum sit circa emptionem Chirographorum, vel crediti alieni?* R. Seqq. §. 1. Quãvis Caj. Panorm. aliiq; apud Lug. *d.*26. *n.*95. quos sequitur Dian. *p.1.t.8.R.*49. dixerint Chirographa aliaque debita immatura, id est, posthac solvenda, quamvis sint certa, & absit damnum, nec cesset lucrum, posse minoris emi, eamque sententiam probabilem agnoverint Less. Mald. Lug. Sanch. *in Cons.l.1.c.7.dub.*17. Laym. *n.*33. Burgh. *cent.* 1. *cas.*45. aliiq; plures apud Moy. *t.1.t.6.d.6.q.ult.* *n.*11. eò quòd jus post annum recipiẽdi 100. videatur quid minus quoad humanum usum, & æstimationem quàm 100. præsentes, tamen absolutè tenẽdum est oppositum, cum S. Th. Sot. Castr. *p.*13.*n.*6. Mend. *d.6.n.*74. Lug. *n.*96. Loth. *t.*10. *art.* 2. Card. *in* 1. *crisi d.*63. *c.5. & in* 2. *crisi d.*25.*c.*4. Spor. *n.*49. aliisq; communissimè, atq; ideo primam sentẽtiam improbabilem esse dicunt *Moliu. Ban. Salas*, uti refert Moy. *nu.*10. Ratio est, tum quia in hoc committitur usura ob virtuale mutuum, uti rectè *Busemb.* tùm etiã quia pecunia certò futura non est minus æstimabilis quàm præsens, uti cõstat ex dictis *n.*869. Excipiunt tamen *Nav. Less. Lugo* aliique communiter, nisi ejusmodi Chirographa, vel debita obtruderẽtur: nam *n.*935. diximus merces ultroneè oblatas vilescere, & meritò tum præsumitur subesse vitium, vel periculum, notatque sapienter *Lugo* suprà, in praxi communiter veram esse primam sententiam, quia vix unquam erunt Chirographa, aut debita tam certa, ut absũ omne periculum sortis, sumptuum, aut molestiarum; ut tamen liceat minoris emere, non sufficit, si damnum emergat, vel lucrum cesset soli venditori, licèt oppositum insinuet Card. *in* 2. *crisi d.*25. *nu.*39. nam non ideo est titulus pro emente, alioqui possem etiam in mutuo plus recipere, etiamsi soli mutuatario, nisi mutuarem, emergeret damnum vel cessaret lucrum, quod nemo dicet.

Objic. L. Minùs, ff. de Reg. Juris dicitur: *Minus est actionem habere, quàm rem.* Resp. Lex tantùm, vult jus *ad rem* esse minùs quam jus *in re*, licèt unum quoad utilitatem possit æquivalere alteri.

985 § 2. Si Titius per Chirographũ se statuerit debitorem 100. aureorum Cajo, qui solus sciat Titium non esse solvendo, aliqui putant Cajum posse vendere chirographum communi pretio, quia Titius in communi habetur potens, ergo chirographum in communi æstimatione est dignum tanto pretio; sed dicendum est Cajum in hoc peccaturum, 1. contra charitatem, quia proximo dat occasionem damni, 2. contra justitiam, quia chirographum illud est veluti merx habens vitium intrinsecum, Amic. Silv. Less. *dist.*10. Loth. *t.* 10. *art.*3.

986 §.3. Si Titius debeat 1000. Principi, qui debeat 1000. Hospitali, & Titius obtineat, ut solvendo Hospitali, satisfaciat Principi, Salas & Mol. *d.*313. dicunt Titium fore injustum, si cum Hospitali contrahat, ut pro debito 1000. acceptet 500. Lugo *d.26.n.*103. nihil in hoc advertit injustitiæ, Tamb. *l.8.t.3.c.7.* §.8. *n.*7. & Spor. *n.*51. probabilius sic distinguunt, si Titius antehac tantò minoris emerat jus Hospitalis, nihil fore injustum, quia poterat, ob difficultatem obtinendi, tantò minoris valere, si autem priùs non emerat, facit injustè, quia Princeps transferebat in Titium onus solvendi Hospitali 1000. debitos à Principe, ergo Titius acceperat debitum Principis liberum ab omni difficultate, ergo injustè detrahit ob difficultatem.

987 §.4. Si Titius, quia est in gratia Principis, facilè consequi possit debitum, quod Cajus, cui debetur, difficulter impetraret, plures apud Lug. *n.*94. & cum Loth. *a. a.*3. dicunt non licere Titio minoris emere à Cajo; sed Mol. Less. Bonac. Sylv. Laym. & Lugo suprà, Dian. *R.*50. Burgh. *cent.*1. *cas.*50. Spor. *n.*48. Illſ. *nu.* 401. probabilius dicunt licere, quia æstimatio talis debiti non pendet ex commodo, vel circumstantia unius, aut alterius hominis, sed ex publica æstimatione, quanti nempe æstimaretur, si v. g. sub hasta venderetur, licèt huic, vel illi ob singularem circumstantiam sit futurum utilius. V. dicta *n.*906.

988 §.5. In casu, quo debitum periculosum, vel difficile potest minoris emi; Mol. *d.*361. negat debitorem ipsum posse illud emere minoris, vocatque sententiam oppositam omninò improbabilem, sed probabiliùs contradicunt Nav. Fagund. Tamb. Less. *l.2.c.*21. *n.*70. Burgh. *cent.* 1. *cas.*50. Lug. *n.*101. Spor. *n.*50. aliique apud Sanch. *dub.*18. dummodo ipse non sit causa minoris æstimationis, quia jus ad tale debitum, minùs valet in communi æstimationis, meritò tamen dicit Laym. *n.*33. ejusmodi negotiationem periculo non vacare.

989 §.6. Si Cajus debeat Titio 100. & pro interesse singulis annis quinque, rogetq; Sempronium, ut debitum in se suscipiat ad 4. annos, promittens ei post 4. annos satisfacere, Sẽpronius autem primo anno refundat Titio capitale, sicque se liberet ab interesse solvendo, Lug. *in Resp. mor. l.6. dub.*9. *& de just. d.*28. *à n.*134. putat Cajũ post 4. annos teneri Sempronio refundere 120. quia hic contractus ab initio fuit justus. Docet autem rectè S. Th. *Opusc.*73.*c.*9. si Cajus habeat redditũ annuum 6. aureorũ, & quia jam indiget pecunia, Titius eum emat ad annos 3. pro 16. aureis

esse

esse usuram, quia plus acquiritur, vel saltem certitudinaliter speratur, quàm detur, estque virtuale mutuum.

990 §. 7. Si Cajus prætendens sibi deberi 1000. à Titio, hanc actionem litigiosam vendat Sempronio pro 400. & addat se gratis donare reliquos 600 *Justinianus, l. ab Anastasio* 23. *Cod. Mandati*, reprobat venditionem, ac statuit Titium satisfacere solvendo Sempronio solos 400. quos Cajo dedit pro cessione illa, eò quòd per tales mercaturas litium, dentur occasiones vexandi proximum. Hanc tamen Constitutionem exolevisse putant aliqui apud Haun. *t.* 10. *n.* 107. & saltem videntur supponere omnes cum Haun. *num.* 109. esse pœnalem, adeòque in conscientia non obligare, nisi post sententiam Judicis, V. Stryck. *f.* 4. *c.* 2. *§.* 9. *& seqq.*

991 *Q.* 186. *An Principi sit licitum vendere officia temporalia?* Resp. *Adr. & Salon.* dicunt de jure naturæ esse illicitum, 1. quia Principes non sunt domini, sed tantùm administratores Reip. & officiorum. 2. Quia sic sæpe excluduntur aptiores, & digniores, ergo non providetur bono communi, ad quod tamen de jure naturæ tenetur Princeps. 3. Quia talibus emptoribus datur occasio iterum emungendi subditos, ut pretium recuperetur. Az. *p.* 3. *l.* 8. *de vend. c.* 7. *qu.* 2. ostendit hoc prohiberi jure positivo, tamen addit passim non observari, etiam in Romana Curia, & licèt Ills. *t.* 4. *d.* 2. *n.* 406. dicat ex gravibus causis posse id excusari, ratò tamen prævalebant gravissimis incommodis, quæ enumerat Az. *q.* 3. sed Haun. *t.* 10. *n.* 110. dicit non esse operæ pretium plura dicere circa hoc, quia quicquid dixeris, consuetudo prævalebit: curandum tamen est, inquit, ut serventur, quæ jure naturæ servanda sunt, nempe ut venditiones moderato pretio fiant, & talibus personis, quæ creduntur officio bene functuræ.

992 *Q.* 187. *Quænam pacta adiici soleant venditioni?* Resp. sequentia. 1. *Commissorium*, ut si intrà certum tempus non solvatur pretium, res censeatur non empta, sicque emptor dicitur cadere *in commissum*. 2. *Adjectionis* in diem, ut si intrà certum tempus aliquis alius plus obtulerit, res censeatur non empta, sed vendi possit alteri. 3. *Retrovendendi*, sed necessarium est, in primis ut absit contractus *Mohatra*, de quo dictum *à n.* 902. deinde ut servetur æqualitas, uti pluribus Mol. *d.* 375. Less. *lib.* 2. *c.* 21. *d.* 14. Lugo *d.* 26. *à n.* 183. Spor. *t.* 6. *c.* 5. *n.* 101.

993 *Q.* 188. *Quomodo rescindi possit venditio?* Resp. 1. Mutuo consensu: nec emptor tunc tenetur restituere fructus, quia stante contractu cesserunt illi tanquam domino. 2. Si adfuerit pactum commissorium, vel adjectionis in diem, uti *num.* 992. dictum, & tum fructus compensari debent venditori. 3. Per actionem redhibitoriam, vel quanti minoris, de qua *num.* 715. 4. Propter læsionem ultrà dimidium, uti habet communior contra Less. relatum *nu.* 624. Duratque hæc actio usque ad 30. annos. Quòd si inculpabiliter facta sit talis læsio, potest lædens manere in contractu, supplendo defectum, nec tenetur compensare fructus intereà perceptos: hoc autem jus rescindendi quandoque competit læso etiam contra tertium, cui res alienata est. 5. Per restitutionem in integrum, de qua *n.* 677. dictum. V. Ills. *t.* 4. *d.* 2. *à num.* 514.

994 *Q.* 189. *Quid sit retractus, & quomodo liceat eum impedire?* R. Retractus, est jus, quod habet, v.g. proximior consanguineus, ad rescindendam venditionem rei immobilis, oblato pretio, quo ab extraneo, vel remotiore consanguineo emebatur: fit autem communiter intrà annum, & diem, & retrahens, sibi tantùm potest redimere, non alteri, Castr. *p.* 5. *p.* 29. quem vide. Potestque retrahens emptorem in dubio cogere ad jurandum, quanti emerit, uti docent *Tiraq. Reinkinck*, & alii. Quomodo autem liceat impedire retractum, docebit casus sequens.

995 Titius emit domum à Cajo, & solvit 300. sed timens ne domus retrahatur à cõsanguineis, ut hos deterreat, cum consensu Caji scribit in instrumento se daturum 500. *Quæritur*, an licitè? Respondet Less. *in auct. v. contractus, cas.* 7. hic committi dolũ, qui in jure dicitur *Stellionatus*, addit tamen ex neutra parte esse culpam gravẽ, nam si quis emens ulnam panni 14. florenis simulet se dare 20. aut si merces vituperet, ut sic deterreat alios, & solus emat, per hoc non facit injuriam aliis emptoribus, tũ quia non inducit ipsos, ut pluris emant, tum quia quando agitur de notabili commodo proprio, nemo tenetur alteri veritatem aperire, qua cognita commodum impediretur. Addit *Cas.* 9. licèt Titius mentiretur, mendacium esse merè officiosum. Concludit, etiam sic eludi posse retractum, si conveniat inter contrahentes, ut domus ematur 500. sed simul se obliget vẽditor ad 200. post contractum condonandos. Verùm, in primis certum est, si alter habens jus retrahendi refudisset Titio 500. teneri Titium hos 200. restituere, quia nullo justo titulo habet: deinde reliqua, quæ addit, & concludit *Less.* etiam videntur difficilia, nam *à n.* 69. diximus cum communi, si quis alterum impediat à consecutione boni, ad quod habet jus; aut licèt jus non habeat, si tamen impediat dolo, vel mendacio, inferri injuriam; quisque enim habet jus, ne fraude vel mendacio impediatur, ergo cùm hi habentes jus retractus impediantur dolo vel mendacio, fit ipsis injuria, & incurritur obligatio compensandi damna inde secuta; secundùm prudentem æstimationem.

De jure retractus videri potest etiam Laym. *l.* 3. *t.* 4. *c.* 17. *§.* 6.

ARTICULUS II.

Quid sit Negotiatio, & quibus illicita.

Resp. Ea est, cùm quis rem sibi comparat eo animo, ut integram, & non mutatam, cariùs vendendo vel permutando lucretur. Quod quia est obnoxium periculo multorum peccatorum, & valdè distractivum, ac indecens statui Clericali sic lucris inhiare, severè prohibitum est Clericis constitutis in sacris, & Religiosis omnibus, itaut mortaliter peccent, si multam negotiationi dent operam, ut ait Less. *quem V. l.* 2. *c.* 21. *n.* 4. & Laym. *l.* 3. *t.* 4. *c.* 17. §. 7. Bon. *de contr. d.* 3. *q.* 1. *p.* 5. Lugo *d.* 26. *n.* 23. *Unde resolves:* 996

I. Si Clericus semel iterùmque tantùm negotietur, in materia non gravi; v.g. libros, cruces, &c. emat, ut occultè iterùm vendat cariùs; non est mortale. Mald. Fill. Dian. Lugo *num.* 24.

II. Non est negotiatio Ecclesiasticis vel Religiosis prohibita, si emant pecora, quæ pascuis suis saginata vendant, quia vendunt fructus suorum prædiorum, vel agrorum. Mol. *t.* 2. *d.* 342. *n.* 8. Less. *n.* 5. Lugo *n.* 29. Uti nec si greges alant, ut fœtus, lac, lanam vendant, Lug. *l. c.* Ubi tamen negat, licere iis conducere agros, ut fructus vendant, eò quòd (licèt non sit negotiatio propriè dicta) specialiter illis sit prohibitum in *Conc. Carthag. V. l. c.*

III. Non peccat Clericus, 1. Si emat agrum cum fructibus jam maturis, illosque vendat: quia vendit fructus agri sui, ex Mol. *n.* 10 Fill. *&c.* 2. Si id, quod ad proprios usus emerat, posteà, vel quia non indiget, vel mutato consilio, cariùs vendat. *Ibid.*

An verò, & quomodò Clericis liceat negotiari per alios non famulos, præsertim in necessitate, v. Lugo *n.* 36. Trull. *t.* 2. *l.* 7. *c.* 20. *d.* 19. Barbos. *de jur. un. l.* 1. *c.* 40. *n.* 1.

ADDENDA.

Quæst. 190. *Qualis negotiatio, & quibus Clericis sit prohibita?* R. §. 1. Licitum est omnibus emere cum animo vendendi sine lucro, quia non est prohibita negotiatio, nisi fiat causa lucri, uti habetur *c. Secundùm, Ne Clerici, vel Monachi*: Unde si Clericus emerit aliquid, ut consumat, & posteà pretiũ illius crescat, vendere potest, sperans se viliùs empturum, est enim actus œconomicæ prudentiæ, S. Th. Mol. Sa, Laym. Castr. *t.* 16. *d.* 4. *p.* 13. §. 3. *n.* 3. Lug. *d.* 26 *n.* 31. Similiter potest emere plura pro securitate suæ provisionis, & quod superfluet, etiam cariùs vendere, quia emit animo obviandi periculo defectus, qui sæpè multùm nocet, Lugo *num.* 32. 997

§. 2. Licitum est Clerico emere materiam, ex qua conficiat artefactum, & vendat, uti fecerunt *S. Paulus*, & antiqui Monachi victitantes labore manuum, Less. *l.* 2. *c.* 21. *n.* 5. Castr. *sup.* Lugo *n.* 27. Hinc *cap. Eiiciens dist.* 88. dicitur, *Quicunque rem comparat, non ut ita integram, & immutatam vendat, sed ut materia sibi sit inde aliquid operandi, ille non est negotiator.* Similiter emi potest equus rudis, ut cultior vendatur, quia potiùs venditur industria quàm res empta, quantùm attinet ad excessum pretii, *Castrop.* suprà. 998

§. 3. Coquere cerevisiam ex proprio hordeo, eamque vendere, non est negotiatio prohibita Clericis, Manriq. Lez. Gob. *in Quint. t.* 5. *c.* 11. *à n.* 11. *qui n.* 13. addit probabile esse, quòd possint etiam emere hordeũ, ut confectam inde cerevisiam vendant: Addunt Manriq. Delbene, & alii, teste Gob. *n.* 14. etiam posse emere uvas, & vinum vendere, dummodò ipsimet vel eorum familiares vinum exprimant. Unde quando id negant licere Mol. Castrop. *n.* 4. Lugo *num.* 34. addunt, si fiat per homines cõductos, & similiter dicunt illicitum esse emere lanam, ut vendant pannos ab artificibus conductis faciendos. Quamvis autem *Mol.* aliique cum *Castrop.* putent illicitum esse etiam ex lana propriorum animalium conficere pannos per conductos famulos ad vendendum, tamen *Lug.* dubitat de hoc, potest enim Clericus vendere lanam suam, & operas suorum Ministrorum, uti ei licitum est vendere vinum ex suis vinetis expressum, ut fatentur *Mol. Marta, Barb. Gob. n.* 12. Notat tamen rectè *Lugo* in ejusmodi moralibus attendendum esse ad communem sensum, & æstimationem, quid nempè censeatur esse, vel non esse negotiatio. 999

§. 4. Gob. *nu.* 10. putat in Germania licitum esse in Monasteriis per famulos vendere vinum, & panem, id enim propriè non esse habere tabernam, aut negotiari, sed sua vendere transeuntibus. 1000

§. 5. Mol. Laym. Castr. *n.* 4. dicunt illicitum esse Clerico emere jumenta, ut ea pro pretio elocet, quia videtur esse quædam negotiatio, sed dubitat Lugo *num.* 34. quia emere potest do- 1001

domum, ut elocet, quando enim emit, fecit sua, nec prohibetur sic empta elocare, ergo.

1002 §.6. Dedecet Clericum exercere officium proxenetæ, id est, mediatoris inter vendentes, & ementes; non tamen facilè erit mortale, inquit Castrop. *nu.* 9.

1003 §.7. Quamvis negotiari prohibeatur qoivis Religiosus, etiam non Clericus (exceptis fortè Novitiis, qui in odiosis non veniunt nomine Religiosorū, uti notat Lug. *n.*25.) tamen Med. Less. *n.*4. Laym. *l.*3. *t.*4. *c.*17. *n.*38. Castrop. *nu.*1. & 4. aliiq; communiter dicunt intelligi solos Clericos sacris initiatos; sed Vega, Tab. Sa, Salas aliique cum Lug. suprà putant Clericos etiam in Minoribus constitutos, si beneficium habeant ad sustentationem sufficiens, contineri prohibitione, quia hos nulla necessitas excusat, & in ipsis valent omnes rationes prohibitionis, ac leges prohibentes utuntur simpliciter nomine Clerici.

1004 §.8. Quamvis Mol. Rebel. & alii cum Castrop. *n.*6. dicant Clericum peccare mortaliter, si per unicum actum negotietur in materia gravi, tamen putant aliqui probabilem esse sententiam Caj. Salas, Delbene *de Imm. Eccl. c.*5. *d.* 3. *s.* 3. & aliorum, qui id negant. Et quoad negotiationem in materia non gravi, consentiunt omnes communiter cum *Busemb.* supra: item plures apud Lugo *n.*24. qui assentitur, si negotiatio non sit in maxima Summa: Rationem dant, quia negotiari videtur sonare habitum, seu frequentiam, quæ non est, si una tantum vel altera vice fiat. Vide *Delbene*.

1005 §.9. Si Clericus negotietur per alium, v. gr. si pecuniam exponat, alius autem addat industriam, molti apud Lugo *n.* 36. dicunt esse illicitum, *Med. Arm. Mol. Rebel.* aliique communiter cum Laym. *n.*40. Castr. *nu.*7. dicunt non esse saltem mortale, veniale tamen esse docent *Mald.* & *Mol.* quibus consentit *Rebell.* si per seipsum rationes dati, & accepti exigat, *Turr.* dicit, per se loquendo, & ratione prohibitionis, nequidem esse veniale, ac consentit *Lugo*, addens tamen posse esse veniale, aor etiam mortale, si Clericus se simul parum, aut nimium tali negotiationi implicet: Less. *n.*6. meritò dicit id indecorum esse, nec faciendum absque justa causa.

1006 §.10. Si adsit necessitas propriæ personæ, vel familiæ, quæ aliter non haberet commodam sustentationem, cessat prohibitio, quia cùm sit facta ob decentiam illius status, non censetur prohibere id, quod necessarium est ad decenter vivendum, Laym. *nu.*39. Castrop. *n.*8. Lugo *n.*37. Imò etiam licitum est in necessitate gravi pupilli, viduæ, vel personæ miserabilis, uti docent *Mol. Regin.* & alii cum *Castr.* suprà.

An sit negotiatio, si Clericus suis sumptibus curet imprimi librum à se compositum, ut inde reportet lucrum, videri potest Gob. *post n.*27. *in append.* Quid autem licitum sit Religioso Societatis Jesu, videri potest Lugo *num.*35. Vide etiam dicenda *lib.* 4. *num.* 1374.

DUBIUM IX.

Quid sit contractus Census, & an licitus?

1007 RESP. Is est, cùm certa summa pecuniæ v.g. 100. florenis, emo à te jus percipiendi quotannis ex bonis tuis, aut certa aliqua re tua utili, sive fructifera, certam aliquam pensionem, seu censum, v.g. florenos 5. annuos vel 6. prout consuetudine, vel lege taxatum erit. Itaut hic non sit mutuum, & usura, si aliàs pravam intentionem nō habeas sed vera emptio, & venditio, qua emitur, non præcisè ipsa pēsio, sed jus eam percipiēdi, quod longè minùs valet, ideoque minoris emitur, licèt post multos annos pretium longè superet, Mol. *t.*2. *d.*381. Less. *l.*2. *c.*22. *d.*1. Laym. *l.*3. *t.*4. *c.*18. & *cæteri communiter*. Rectiùs tamen Lugo *d.*27. *n.*20. probat ad excusandum censum ab usura, dicendum esse, non emi pensiones, neque jus ad illas, neque fructus, sed potiùs partem ususfructus talis prædii, super quo census constituitur; itaut dominium totum directum prædii maneat apud venditorem; dominium verò utile, seu jus ususfructus, ex parte vendatur. *Unde resolvuntur sequentes Casus*, qui etiam ex natura emptionis, & venditionis solvi possunt.

I. Hic contractus est injustus, si non servetur pretium justum à lege, vel consuetudine probatum, quomodo pro Germania constituit Carolus V. ut jus ad 5. tantùm pro 100. ematur.

II. Non solùm licitus est census realis, idest, constitutus super re aliqua, ut suprà dictum, ex cujus utilitate pensio extrahatur, itaut ad quemcunque res transeat cum illa obligatione, & onere, sed etiam (saltem ex natura rei, & seclusa prohibitione legis positivæ) personalis, & constitutus immediatè super persona, quæ sua opera, & industria utilis sit, & fructum aliquem pariat, vel bona in spe, vel re habeat, unde pensio duci possit: alioqui enim jus, quod venderet, non esset pretio æstimabile, & sic contractus fictitius: Ita probabiliter Cov. Less. *d.*3. & 4. Salas *dub.*3. *nu.*2. *&c.* contra Nav. Mol. *tom.*2. *disp.* 387. Lugo *num.* 25. ubi censum merè personalem illicitum esse, docet esse probabilius, & prolixè probat.

III. Iniqui sunt venditores, seu censuarii, qui emptoribus, sive censualistis obligant rem non potentem reddere fructus, saltem tot, quot pensio exigit, aut reddentem quidem, sed jam aliis censibus venditos, Bon. *tom.*2. *de contract. d.*3. *qu.*4. *p.*1. *n.*9. & 13.

IV. Sicut eùm in emptione res perit, perit damno emptoris, sic etiam in censu reali, si res, super quam impositus est census, pereat, vel fructus ejus absque culpa venditoris, tunc enim perit census, itaut emptor, sive censualista non possit ampliùs percipere fructus sive censum; quia qui emit, suo periculo emit, Bonac. *l.c.* Fill. *t.*35. *p.*2. *nu.*255. Unde ad hoc incommodum cavendum, inventus est sequens modus:

V. Licitum est, ut probat Tol. *l.*3. *c.*46. & Less. *c.*22. *d.*11. contractui census adjungere aliud pactum assecurationis, ut si res, super qua fundatus est census, pereat, id fiat damno venditoris, ideoque nihilominus obligatus sit, vel super aliis bonis suis eum statuere, vel restituta sorte eodem pretio, redimere. Debet tamen hoc pactum venditoris compensari augendo pretium census, vel quod eodem recidit, minorem pensionem designando, Bon. *nu.* 30.

VI. Ex natura rei licitus est, non tantùm census irredimibilis, sed etiam redimibilis, cùm ex una parte, tum utriusque, ut patet ex terminorum explicatione, quia irredimibilis census dicitur, cùm venditor non potest illum pro suo arbitrio redimere: redimibilis autem, cùm potest, reddendo emptori eandem Summam, quam accepit, atque ita rursus sibi emendo, quod ante vendiderat. Utrimque redimibilis dicitur, cùm ita conventum est, ut tam emptor, quàm venditor possit emptionem factam resolvere, & Summam, quam dedit, repetere, Less. *d.*10. Dian. *p.*2. *t.*5. *M.R.*76. V. dicta *de pacto retrov. in empt. suprà*.

VII. Nihilominus, quia contractus census redimibilis ex parte emptoris est res periculosa, suaderi non facilè debet, nam in *Constit. Martini V.* & *Calixti III. PP.* uti & *Car. V. Imper.* usurarius contractus judicatur. Verùm id intelligi debet, secundùm præsumptionem fori externi: præterquam quòd illæ Constitutiones multis locis eatenus non sint receptæ, quatenus prohibent ea, quæ juri naturali non adversantur, ut notat Laym. *l.*3. *t.*4. *c.*18.

VIII. Census vitalitius, quia est virtualis sponsio, & nititur eventu fortuito, licitus est. Fill. Dian. *p.*7. *t.*9. *R.*70.

ADDENDA.

QUæst. 191. *Quid præterea notandum sit circa contractum census?* R. Seqq. §.1. Definiri potest universaliter, quid sit cōtractus, per quem certo pretio emitur jus percipiendi pensionē ex re fructifera alterius, vel ex ipsius persona propter negotiationem, laborem, vel industriam utili. Alius est reservativus, si ex re tua alteri transcripta reservaris tibi pensionem: alius consignativus, si alter tibi super bonis suis consignet, seu constituat pensionem. Differt à locato, & emphyteusi per hoc, quòd in his percipiatur pensio ex re propria, & alteri concessa solùm quoad dominium utile, hic ea re aliena. Qui censum vendit, & posteà tenetur solvere pensiones, dicitur censuarius, qui autem emit, & cui posteà solvitur pensio, dicitur censuista, seu censualista, Lugo *d.*27. *n.*1. 1008

§.2. Si dones prædium alteri ea conditione, ut annuè præstet 100. ex illius fructibus, non est venditio, nec permutatio, nec locatio, nec in rigore census, sed donatio sub modo, & gravamine, ideoque contractus innominatus, *do, ut facias*, vel *do, ut des*, Castrop. *t.*32. *d.*6. *p.*3. *n.*3. Neque est census, si Princeps alicui propter obsequia constituat pensionem annuam, cùm non constituatur super re, vel persona utili, ideòque illa extinguitur morte Principis, aut pensionarii, nec transit ad hæredes, Less. *in Auct. V. census, cas.*1. 1009

§.3. De censibus contractu utrimque oneroso constitutis decrevit *S. Pius V.* 1. Ut statuantur tantùm super re immobili, fructifera, certis finibus designata. 2. Ut fiat nonnisi in pecunia numerata presētibus testibus, ac Notario. 3. Ut nullæ anticipatæ solutiones fiant, aut in pactum deducantur. 4. Ut censuarius non teneatur solvere pensionem, si casu fortuito non percipiat fructus. 5. Ut censuario liceat vendere rem censui subjectam, Censuistæ tamen prius offeratur, ut si velit, intra mensem emat. 6. Ut non fiat pactum, quo censuarius propter moram solutionis teneatur ad pœnam, item ut ex pensionibus non solutis non cōstituatur novus census. 7. Ut censuarius nō sustineat onera, quæ ex natura hujus contractus ad eum non spectant. 8. Ut re pereunte, aut reddita infructuosa, pereat eâ proportione cēsus. 9. Ut census semper maneat eodem pretio redimibilis, censuista tamen admoneatur bimestri ante. 10. Potest tū cēsuista cogere censuarium ad redimendum intra annum. 11. Ut cēsuarius nō cogatur redimere, si nolit. 12. Censum aliter constituendum declarat esse usurarium. 13. Ut hæc serventur, si census antehac 1010

con-

constituti vendantur. 14. Ut pretium census semel constitutum non mutetur in gravamen censuarii. Has omnes conditiones latè explicāt Lug. *s.4.& seq.* Castr. *de just. d.6.p.16. brevius* Pirh. *l.5.tit.19.a a.85.* sed Less. *l.2.c.25.n.33.* meritò dicit Decretū illud, uti & alia aliorum Pontificum circa census, non esse receptа in Belgio, Spor. *t.6.c.6.a.11.* dicit certum esse, quòd Bullę illę in nostra Germaniæ receptæ non sint in eo rigore, Illſ. *t.4.d.2.n.447.* dicit decreta *Caroli V. Martini V. Calixti III. & S. Pii V.* quatenus restringunt jus naturale, pluribus locis, uti & in nostra Germania recepta non esse: idem docēt Tan. & Pirh. *a.84. Platel.* dicit illā prohibitionē *S. Pii V.* non esse receptam in Belgio, Germania & Gallia, uti patet ex praxi cōtraria, nam homines passim nō faciunt sibi scrupulum, si contraveniant: itaq; hìc videndum est, quid de jure naturę sit licitum vel illicitum.

1011 §.4. Non obstat æquitati contractus cēsualis, quòd pretio finito ematur jus ad pensiones in infinitum, quæ decursu tēporis lōgè superaturę sunt pretium, ita cum communi Castr. *p.12.* Nam similiter pretium agri est finitum, licèt illo ematur jus ad fructus in infinitum percipiendos. Ratio à priori est, quia æstimatio talium pensionū, & multò magis jus ad illas, semper decrescit proportionaliter, quo enim pensiones sunt in spe remotiore, tanto sunt minùs æstimabiles, cōpensatio autem & ęqualitas per hoc habetur, quod periculū amittendi censum aut pēsiones, etiam sit perpetuum, uti & carentia pretii ex qua cōmuniter etiam in perpetuum cessat lucrum vel emergit damnum.

1012 §.5. Pretium census à Censuario irredimibilis debet esse ferè duplo majus quàm redimibilis, uti omnes fatentur, & observatur in praxi, inquit Lug. *n.138.* unde quò census magis accedit ad irredimibilem & recedit à redimibili, eò majori pretio emi debet à censuista; è contrà si censuario maneat libertas redimendi, & censuistæ imponatur onus revendendi ad arbitrium Censuarii, hoc onus est pretio æstimabile, ideoq; meritò minuitur pretium census, Laym. Pirh. *n.72.* communiter autem in Germania pretium pro censu redimibili ex parte solius censuarii sunt 100. pro 5. quamvis possit plùs aut minùs dari pro varietate circumstantiarum loci & temporis, Pirh. *n.79.* Addūt Tamb. *l.9.t.2.c.5.* & Spor. *n.29.* receptissimam esse consuetudinem, ut pro censu reali & personali utrimque redimibili, etiam cum pacto assecurationis justum pretium sint 100. in 5. Hinc *inferunt*, si census constituatur sine pactis censuarium gravantibus, justè minori pretio emi, vel eodem pretio majorem pensionem constitui, v.g. sex aut etiam plures pro 100.

1013 §.6. Census emi potest, spectato Jure naturæ, minori pretio, quàm fuerit ab initio constitutus, ita cum communi Less. *l.2.c.22.n.47.* & Spor. *n.30.* & in re consentit Castr. *p.22.§.2.* quia talis census habet se per modum mercis, quæ vendi potest summo, medio vel infimo pretio: hinc Dian. *p.2.t.8.R.36.* excusat illum, qui valdè rogatus emit censum 8. annuorum pro 80. quia merces ultroneæ meritò vilescunt, uti *nn.* 935. dictum est. Putant quoque Dian. Tamb. *c.3.nn.11.* aliique etiam posse emi minoris, quamvis pretium à Principe, vel à Magistratu fuerit taxatum, quia Lex statuens certum pretium censibus, intelligitur de censu, quando primùm constituitur, non autem de censu constituto, si posteà vendatur, dicuntque id ubique ferè in praxi esse receptum.

1014 §.7. Merces æstimatæ constitui possunt loco pretii, quia æquivalent, & hoc ipso, quòd tradantur pro pensione emenda, licèt priùs æstimatæ non fuerint, jam accipiunt determinatam æstimationem, & rationem pretii, Castrop. §.4.*n.2.*

1015 §.8. Nav. Mol. Less. aliique cum Castrop. §.5.*n.4.* docent contra *Rebell. & alios* ex debito vero, ac legitimo creari posse censum, eò quòd videatur perinde esse aliquem liberare obligatione solvendi, aut ab ipso solutionem accepisse; imò §.6. contendit cum *Sot. Mol. Less. & aliis* contra *Salon. Rebell. Salas & alios*, etiam ex pecunia credita constitui posse censum, quia tali pecunia credita emi possent merces à debitore, ergo etiam emi potest census: rectè tamen notat *Castrop.* in foro externo ordinariè præsumendam fraudem, vel usuram. V. Gasp. Rodericum *de annuis reddit. l.1.q.13.* ubi optimè resolvit: adde tamen, quæ habet *l.2.q.14.a n.31.* Item vide Onn. *d.76.sect.5. & d.77.sect.2.*

1016 §.9. Census constitutus ad longum tempus censetur esse bonum immobile, uti habet communior cum Lug. *d.27.n.8.* nisi fortè constituatur in re mobili, v.g. in grege ovium, quod fieri posse docent Pirh. *nn.78.* aliique plures apud Castrop. *p.23.§.1.* ubi §§. seqq. examinat, super quibus constitui possit census.

1017 §.10. In dubio, an census constitutus, sit redimibilis necne, censeri debet irredimibile, ita Covar. Lugo *n.7.* Spor. *n.6.* Ratio est, quia cùm constet de venditione census, & non constet de pacto retrovendendi apposito, venditio præsumitur absoluta, quia factum illud novi pacti additi non præsumitur, nisi probetur.

1018 §.11. Si Titius tantùm fingat se velle redimere censum, ut sic inducat Cajum ad minuendam pensionem, peccat contra Justitiam, & tenetur restituere, Lug. *d.22.nn.177.* aliique communiter cum Tamb. *c.6.§.9.* Ratio est, quia facit dolus, qui dat causam contractui diminutionis, ad quam non habet Jus. *Nec refert*, quòd fingens se velle accusare alterum possit retinere pretium oblatum, secundùm dicenda *nn.* 1086. *Nam* hic justè posset accusare, uti suppono, ergo hic venditur vera potentia accusandi, nec alteri inde sequitur aliud onus vel præjudicium, sed potiùs commodum: ibi autem per talem dolum imponitur Cajo onus diminutionis.

§.12. Mol. Less. Salas, aliique multi cum Castr. *p.37.* 1019
§.1. tenent censualistam non teneri acceptare redemptionem census per partes, licèt oppositum teneant alii apud Lugo *n.115.* Ratio priorum est, quia videtur onus, debere sic membratim recipere pecunias suas, nec posse iterùm simul ad alium finem applicare, in quod onus non censetur consensisse censualista, si nullum initum sit pactum.

§.13. Valent. Veg. Salas, Tann. Castr. *p.24.§.6.n.7.* 1010
Pirh. *n.81.* docent rem censui subjectam non debere inscio censualista vendi alicui, à quo difficulter aut minùs securè accipietur pensio, quia censualista habet Jus ad rem illam, utpotè sibi obligatam, ergo non debet Jus illud per ejusmodi venditionem cum damno fieri ipsi deterius.

§.14. Si res censui subjecta absque culpa censuarii pe- 1021
reat, vel tota, vel ex parte, aut in perpetuum reddatur infructuosa, non debetur pensio, vel de hac detrahendum est pro rata, quia pereunte re perit Jus rei inhærens, *Mol. Tol. Rebel. Mol. Less.* quamvis id negent de quibusdam censibus Covar. aliique multi cum Castrop. *p.31.n.3.* Quòd si res talis uno tantùm vel altero anno non redderet fructus, si aliis annis tantos reddat, ut hoc compensari possit, debebitur pensio, per se loquendo, uti debetur ex agris, licèt tertio, aut quarto anno nihil adferant, quia quiescunt, Less. Tann. Pirh. *n.80.*

§.15. Persona, super qua creatur census, debet posse, 1022
& velle sua industria, labore aut negotiatione lucrari pensiones annuas, aut saltem habere proventus ex bonis aliis, alioquin erit purum mutuum, & palliatio Usuræ, uti notant communiter omnes cum Pirrh. *n.78.* & Spor. *n.24.* Vide etiam Onn. *d.78.s.1.* Excipiunt cum Tamb. §.2.*n.3.* censum vitalitium, de quo jam dicetur.

§.16. Census vitalitius non consistit in eo, quòd ematur 1023
Jus percipiendi aliquid ex re, vel ex persona aliena, sed potiùs in contractu sortis, in quo contrahentes se exponunt æquali periculo lucri, & damni, cùm mors sit adeò incerta: hinc Dian. *p.7.t.9.R.60.* sic explicat, quòd censualista per hunc contractū sponsionis dicat censuarium, non tamdiu victurum, ut recipiendo 10. annuè, recepturus sit successivè totam Summam, censuarius autem è contrà quasi spondeat se tamdiu, aut etiam diutiùs victurum, ubi adest utrimque incertitudo, spes lucri, & periculum damni. Hunc autem censum esse justum docent S. Th. *Opusc.72.c.9.* aliique innumeri cum Castrop. *p.13.n.2.* Quod autem attinet ad pretium illius, debet hoc relinqui prudentum arbitrio, habita ratione ætatis, complexionis, ac modi vivendi illius personæ, ad cujus vitam constituitur: minoris enim emi debet, si constituatur semper vita juvenis, vel hominis robusti, quàm si senis vel infirmi, & fieri posset, inquit Less. *in auct. v. Societas officiorum*, ut aliquando 16. in 100. constituerentur. Non potest autem huic censui addi pactum, ut si redimatur, refundatur idem pretium à censuario, quo ab initio venditus est, quia quando posteà redimeretur, jam transiissent aliquot anni de vita, ergo pauciores pensiones restarent solvendæ, quàm ab initio, ergo Jus ad eas non potest tanti revendi, Tamb. *l.9.t.2.c.3.n.5.* Spor. *n.5.*

Occurrit hìc dubium; Titius pridiè trium Regum anno 1706. dedit Cajo mille ad censum vitalitium, cujus primam pensionem levaret in termino trium Regum anno 1707. moritur autem Titius die Omnium Sanctorum anno 1706. *Quæritur*, an hæredi Titii debeatur pars pensionis pro rata temporis decursi?

Pro parte negante est, 1. Quia Jus ad illam pensionem erat personale, Jus autem personale non transit ad hæredem, ergo cùm ante terminum Regum 1707. non sit obligatio solvendi, & persona Titii tum ampliùs non sit, nemo tum est, cui pensio deberetur. 2. Hic pensionarius est veluti usufructuarius, qui, secundùm communem omnium, gaudet solis fructibus actu perceptis, seu collectis. 3. Est praxis plurium locorum, ut nequidem pro rata temporis solvatur tali hæredi.

Pro parte affirmante est, 1. Quòd census vitalitius sit ad alimenta, & ad sustentationem vitæ, nam collocans vult vivere pensione, ne vivens capitali, tandem consumat; ergo æquum est, ut pensio currat cum proportione, & respectu ad vitam, quę sustentari debet, & sustentatur à die cōstituti cēsus: hinc Mol. *t.3.d.635 n.8.* rectè & universaliter dixit: *Pensio in alimenta pēsionario est assignata, eaque de causa pro rata temporis, quo vixerit, est ea ad eadem alimenta solvenda.* 2. Si Titius Festo Omnium Sanctorum transtulisset in Cajum jus ad pensionem, respondens suæ vitæ, Titius fuisset respectu istius juris mortuus civiliter, & tamen Festo Regū deberetur illi pensio pro rata tēporis, uti certum est, ergo etiam nunc debetur, licèt mortuus sit naturaliter, quia in his, & respectu temporis decursi, æquivalēt

mors

mors civilis, & naturalis, uti rectè innuit Cardinalis de Luc. *de Benef. disc.* 100. *n.* 1. 3. Pensio vitalitia habet se prorsus, uti pensio assignata Clerico pro alimentis, & sustentatione vitæ, uti rectè Garzias *p.* 2. *c.* 1. *n.* 120. & certum videtur, nam utraque est personalis, est ad sustentationem, finitur morte pensionarii, nec est jus ad eam nisi anno elapso; atqui pensio Clerici mortuo pensionario debetur hæredi pro rata temporis decursi, uti tenent Alberg. Gabr. Zech. Peregr. uterq; Mol. Cov. *var. Resol. c.* 15. *n.* 13. Garz. suprà, Toodut. Lott. Galli *de Contr. d.* 37. *n.* 8. aliiq; cōmuniter, ergo; 4. Quando intrà annum redimitur ordinarius census, sive realis, sive personalis, debet solvi pensio pro rata temporis decursi, uti habet communis cum Castrop. *tr.* 32. *d.* 6. *p.* 37. §. 4. & Hann. *tom.* 4. *de contractu censu n.* 363. etiamsi nunquam sit obligatio solvēdi aliquid ante annum evolutum, ergo similiter, si intrà annum desinat census vitalitius. 5. Si censuista ordinarius moriatur intra annum, debetur hæredi census pro rata temporis præteriti, ergo etiamsi moriatur censuista vitalitius, nam hæc tātùm est differentia inter hos census, quòd prior velit suo hæredi manere Jus ad capitale, posterior autem velit secum emori capitale, quod est in favorem hujus censuarii, ergo hic censuista non debet saltem quoad pensionem esse deterioris conditionis, quàm prior. *Rationem* universalem omniū à priori dant *Castrop. & Hann.* suprà, quia omnis censuarius debet pensionem ob interusurium pecuniæ à censuista ei traditæ sed hoc interusurium incipit à die constituti census, & dividitur pro divisione temporis, potest enim solus censuarius ab initio uti, & per totum decursum temporis lucrari illis pecuniis: est autem iniquum, ut ex re censuistæ ditescat cum hujus jactura, quia *Locupletari non debet aliquis cum alterius jactura*, Reg. 48. Juris in 6. Et *l.* 10 *ff. mandati* dicitur: *Bonæ fidei hoc convenit, ne de alieno lucrum sentiat*, ergo dicendum est, quòd pensio habeat eandem divisionem temporis, ergo currit, & cadit censuistæ cum lapsu temporis, & consequenter hæredi Titii debebitur pro rata temporis.

Hæc secunda sententia videtur æquior, & probabilior: nec rationes oppositæ urgent: nam *prima* manifestè retorquetur in pensione Clerici mortui, quæ etiam personalis est, &c. & tamen pro rata temporis solvenda est hæredi. Itaque dico cum Castrop. & Haunold. *quòd ex conventione partium solutio actualis non debeatur ante finem anni, reverà tamen debitum solvendi contrahitur secundùm lapsum temporis*. Ad 2. Nego habere se veluti usufructuarium, tom quia alioquin hæres pensionarii non gauderet pensione, nequidem totius anni decursi, si pensionarius eam ante mortem suam non percepisset, vel exegisset; cum maximè, quia non utitur pecunia aliena, & licèt uteretur, id non fieret *salva pecuniæ substantia*, ergo non est usufructuarius: imò in pecunia (per se loquendo) constitui non potest usus-fructus, cum pecunia sui usu consumatur, Less. *l.* 2. *c.* 3. *n.* 17. Laym. *l.* 3. *tr.* 1. *c.* 6. *n.* 2. *Ad* 3. Abstraho ab alia fortasse alicubi consuetudine, nec inquiro, an hæc sit justa vel injusta, sed tantùm resolvi, quid debeat fieri spectato jure cōmuni, & natura hujus contractus, si enim quis sciat aliam esse praxin alicubi, & nihilominus det ad censum vitalitium, resignat suo juri. de cetero etiam sunt, qui contrarium practicant, & interrogati Juris-Consulti in Diœcesi Monasteriensi dixerunt id, quod dixi, & negarunt se scire aliquid de contraria consuetudine. Itaque consultum est, ut dum initur contractus, exprimatur, quid circa hoc fieri debeat post mortem censuistæ, ut sic occurratur huic dubio.

1024 §. 17. Quamvis nescias modum contrahendi per censum vel alium contractum licitum, si tamen videas viros probos, & prudentes passim contrahere hoc vel illo modo, & velis cōtrahere modo optimo, si modus sit, quo excusantur alii, etiam tu excusaberis, licèt illum explicitè nescias, ita *Valent. Less. Laym. Tamb.* aliique cum Spor. *n.* 27. Ratio est, quia in his intentio implicita idem operatur quod expressa, uti Jura loquuntur: debet tamen etiam alter contrahens saltem virtualiter, & implicitè consentire in istum alterum modum, ut diximus *n.* 144. Pro intelligendis melius, & explicandis hic dictis de contractu census, utile erit legere, quæ habentur in Vind. Gob. *p.* 2. *prop.* 18.

1025 *Q.* 192. *Quænam pacta licitè adjiciantur contractui census?* Resp. Seqq. §. 1. Censui reali licitè adjicitur pactum commissorium, ut scilicet, si censuarius pensionem non solvat intra certos annos, res censui subjecta cadat in commissum, id est, fiat illius, qui emit censum, dummodò tres condiniones adsint, in primis quod venditor culpa sua non solverit, cùm potuerit: deinde ut pœna illa proportionetur culpæ, nam pro parva pensione non soluta non potest prædium magni valoris cadere in commissum: denique ut pro onere talis pacti augeatur venditori pretium, ita Tol. Castrop. *d.* 6. *p.* 24. §. 5. Tamb. *l.* 9. *t.* 2. *c.* 4. §. 4. *n.* 1. Spor. *t.* 6. *c.* 6. *n.* 15.

1026 §. 2. Licitè additur etiam personali censui pactum rescissorium, ut scilicet venditor, si intra certos annos non solverit pensionem, teneatur emptori rescisso contractu, totum pretium restituere, neque ob hoc pactum opus est augeri pretium, *Medin. Castrop. Tamb. Sporer.*

§. 3. Etiam licitè additur pactum, ut non possit redimi per partes, sed tantum totus simul, Sot. Ban. Tol. Less. Tamb. §. 6. Spor. Lugo *d.* 27. *n.* 15. contra alios: nec ideò videtur remittendum de pretio, Castrop. *f.* 2. 1027

§. 4. Etiam licite additur pactum, ut non possit redimi, nisi in eadem præcisè moneta, quæ data est, sive valor ejus crescat sive decrescat, supposito quod quando census constituitur, sit æquale periculum incrementi, ac decrementi, tum enim accedit novus contractus sortis, ita Less. & Lugo *n.* 137. qui à *n.* 242. dicit etiam in simili casu addi posse pactum de non redimendo, nisi in eadem moneta, sed in majori, vel minori summa, juxta majorem, vel minorem valorem, quem moneta illa tum habuerit. De pactis, quæ censui addi possunt, videri possunt plura apud Castrop. *to* *p.* 24. An autem addi possit pactum assecurationis, non tantùm respectu sortis, sed etiam respectu lucri, vide dicta *n.* 876. 1028

D U B I U M X.

Quid sit Cambium. 1029

RESP. Cambium, quod permutationem significat, hic accipitur pro sola permutatione pecuniæ: Et est contractus, quo Campsor aliquis Campsario volenti cambit pecunias cum lucro aliquo præter sortem. Quod si sine intentione usuraria fiat, ob titulos justos tali lucro æstimabiles, patet non esse malum: Unde cùm quatuor sint Cambiorum genera, nimirum, 1. Cambium minutum, seu manuale. 2. Cambium per litteras. 3. Cambium reale. 4. Cambium siccum, seu fictum: *circa ea resolvuntur:*

I. Licitum est Cambium minutum, in quo dantur pecuniæ majores pro minoribus, vel contra, quia hic sunt justi tituli aliquid lucrandi, nimirum labor Campsoris in numeranda pecunia; item diligentia in pecunia omnis generis conquirenda, ut Campsariis quibusvis sit paratus; item puritas materiæ, & commoditas, ut cùm aurum vel alia moneta cōmoda datur pro minuta, & incōmoda. Lay. *l.* 3. *t.* 4. *c.* 19. *n.* 4.

II. Licitum est item Cambium per litteras, cum scilicet Campsor hic v. g. Monasterii prior accipit pecunias, quas posteà litteris datis alibi, v. g. Francofurti, refundit per suos factores: quia hic etiam sunt justi tituli, scilicet, virtualis trajectio pecuniæ, & ejus assecuratio; tantundem enim facis, ac si Campsario pecuniam ejus Francofurtum transferas sine periculo. Minus tamen Campsor exigere debet, quàm si realiter transtulisset, Laym. *l. c.* Bonac. *d.* 3. *q.* 5. *p. un. n.* 7. Nav. *man. c.* 17. *n.* 283. Less. *l.* 2. *c.* 23. *d.* 3 *&c.*

III. Item licitum est Cambium reale, cùm Campsor hic Monasterii, prior dat pecunias ut per suos alibi eas recipiat à Campsario, qui alibi habet pecunias, sed eget nunc eis hic; Titulus hujus Cambii est item translationis, & assecurationis; tantundem enim facit Campsor, aut si pecunias Campsarii absentes sisteret hic præsentes, vel ut alii ajunt, ac si præsenti pecunia emeret absentem, quæ utique minus valet, Laym. *n.* 6. *&* 7. Bon. *l. c.*

IV. Illicitum est Cambium fictum, seu siccum, quod nihil aliud est, quàm titulus lucrandi, ut v. g. Titius indigens pecuniis petit à Campsore sibi dari 100. Campsor autem non aliter dat, nisi Francofurti, v. g. vel alio loco distante solvendos, petitque ab eo pretium, quod solet dari pro locis similibus: Titius ergo accipit, & tamen vere non cogitat reddere in istis locis, imò fortitan nec habet istic correspondentem, idque constat Campsori: contractus hic est Cambium fictum, ac reverà mutuum, ideoque palliata usura. Excusabitur tamen Campsor, si lucrum illud exigat titulo lucri cessantis. Plura vide apud Tol. *l.* 5. *c.* 52. Bon. *n.* 2.

V. Quod attinet ad Cambiū Francofurtense, in quo mercatores dantes Cambium ad proximas nundinas, quò magis eæ distant, eò plus exigunt, si ideò præcisè plus exigatur, quia solutio diutius differtur, usura est: si autem ratione alterius tituli justi, v. g. lucri cessantis, cùm pecunia mercatorum sit instrumentum lucrandi, quo si diutius carent, carent lucro, & quò longius est tempus eò plures cambium petunt, ideòque crescit valor pecuniæ, tunc lucrum est justum. Lay. *n.* 9. ex Mol. *tom.* 2. *d.* 404. *n.* 10. *&* 11. Less. *d.* 6. *&c.*

VI. Qui cambiendo, (vel aliter) pecuniam adulterinam accepit, sive ex ignorantia, aut inadvertentia, nō potest illam expendere, quia res vitiosa non potest tradi alteri, vitio non detecto. *V. suprà de vendit.* Neq; ex eo, quòd ipse deceptus est, potest decipere alios, cùm actio, qua deceptus fuit, nullum ad hoc jus tribuat, Bon. *n.* 4. ex Azor. Sanch. &c.

A D D E N D A.

QUæst. 193. *Quid circa cambium sit præterea notandum?* R. Seqq. § 1. Cambium est contractus, in quo permutatur pecunia pro pecunia, cum lucro illius, qui in alterius 1030

gra-

gratiam permutat. Differt à mutuo, 1. Quia cambium fit tantùm in pecuniis; mutuum etiam in aliis rebus. 2. Quia in cambio intervenit aliqua diversitas, vel quoad pecuniam, vel quoad locum; in mutuo potest eadem res, & eodem loco reddi. 3. Quia cambium non perficitur, nisi facta utrimque traditione pecuniæ, quæ etiam eodem tempore fieri potest; in mutuo traditur res, alio tempore reddenda. Illud cambium propriè dicitur manuale, quod fit eodem loco, & tempore, nempe statim de manu in manum. Ad cambium minutum refertur, si pro pecunia dubia vel non ubique recepta detur certa, vel ubique, aut saltem hoc loco recepta. Cambium per litteras aliter vocatur cambium ad locum, quia campsor non dat pecunias in loco, in quo est, sed per litteras assignat ad alium locum; cambium autem reale dicitur cambium in loco, quia campsor, ubi est, dat pecunias. Si Campsor simul exerceat negotiationem cum suis, & alienis pecuniis, quas conservat, dicitur Trapezita, nummularius, mensularius vel argentarius.

1031 §. 2. Justum pretium cambii est illud, quod lege, vel consuetudine, vel communi hominum proborum æstimatione taxatur, spectata vilitate monetæ permutandæ, loci distantia, periculo viarum, copia, vel penuria pecuniarum, aut Mercatorum in aliquo loco. Potest autem pro trajectione pecuniæ accipi pretium communiter taxatum, etiamsi ipsa trajectio sit aliunde utilis campsori, v. gr. quia hic accipit suam pecuniam loco illius, quam habet Francofurti: nam ad hoc, ut communis aliqua æstimatio imponi possit, & pretium accipi, sufficit, quòd talis trajectio pecuniæ sit plerisque incommoda, nunc autem fiat in gratiam Campsarii, ita Caj. Mol. Bon. Less. Spor. *t. 6. c. 6. n. 40.* quod his similibus confirmatur, nam si bajulum conduxisses, qui pecunias tuas ferret Francofurtum, si hic aliquem reperiret, qui nomine suo illas tibi solveret Francofurti, posset idem pretium conductionis accipere, ac si reipsa transtulisset. Less. *l. 2. c. 23. n.* 20. Item sicuti si conduxisses Titium, ut equum tuum duceret Francofurtum, quamvis ex alia causa eò proficisci vellet, foretque illi nunc commodissimum uti tuo equo, posset acceptare pretium, de quo tecum contraxisset, ita & hic, Laym. *l. 3. t. 4. c. 19. n. 6.* Less. *n.* 32. Non posse tamen campsorem tantum exigere, quantum exigeret bajulus reipsa transferens, aut qui transferendi obligationem suscepisset, probat rectè Less. *in auct. V. Cambium, cas.* 2.

1032 §. 3. Aliqui ad justitiam cambii requirunt omnes conditiones, quas *S. Pius V.* in Bulla, *In eam*, requirit, nempe 1. Ne concedatur alteri pecunia solvenda in loco, in quo nullam habet aut habere potest, cum præsumptione recipiendi eam in loco, in quo eam concessit. 2. Ne pactum fiat de certo interesse lucri cessantis, aut damni emergentis solvendo à Campsario, si non solverit statuto tempore. 3. Ne ob protractum vel remotiorem terminum solvendi liceat plus exigere. 4. Ut in terminis solutionum constituendis habeatur ratio longinquitatis, & vicinitatis locorum, ad quos solutio destinatur: sed cùm ea Bulla vix ullibi sit usu recepta, communiter censetur non obligare, uti notant Salas, Lugo *d. 28. n.* 107. Steph. *t. 4. d. 9. num.* 133. hinc DD. non damnant eos, qui non observant, inquit Less. *l. 2. c. 25. n.* 33. eò quòd constitutio illa recepta non fuerit: itaque videndum est, quid jus naturæ requirat.

1033 §. 4. Si Titius Campsor bona fide det tibi hic 100. florenos, & tu spondeas solutionem Francofurti, quia tamen ibi nec pecuniam nec notum habes, Titius pro te agat apud suum Factorem Francofurti, ut ille Titius nomine tuo per cambiales solvat illos 100. hic contractus dicitur cambium cū recambio seu cum recursu, ab aliis vocatur Vesuntinum à Vesuntio, Urbe in Burgundia, ab aliis Placentinum à Placentia Italiæ urbe, eò quòd putetur istis locis primò celebratum: in hoc contractu Campsarius patitur onus duplicis cambii, Campsor autem refert duplex lucrum, & hunc contractum velut licitum defendunt Sot. Merend. Comitolus, Mol. *t. 2. d. 404. num.* 13. putatque Haun. *n.* 395. cohonestari posse, si certo modo instituatur: sed pro praxi rejiciendus est velut purum mutuum, & palliata usura, uti rectè Less. Nav. Lug. *n.* 98. Dian. *p. 1. tr.* 8. *R. 1. & p. 9. tr. 8. R. 67.* Burgh. *cent. 3. cas.* 36. Spor. *autem nu.* 44. vocat rem diabolicam, quia reipsa est duplex cambium fictum.

1034 §. 5. Cambium Francofurtense etiam per hoc excusatur ab aliquibus, quòd tempore propinquo nundinis sit copia pecuniarum, adeoque multitudo Campsorum faciat cambium vilius, è contrà tempore remotiore est minor copia, unde cùm talis pecunia habeat se per modum mercis, pretium ejus augebitur ex penuria venditorum, & minuetur ex copia: ita innuunt Caj. Med. Tol. Sa, Salas cum Castrop. *d. 7. p. 7. n.* 3. Laym. *n.* 9. Lessio *num.* 35.

1035 §. 6. Notat Less. *à n.* 34. Laym. *n.* 8. aliique communiter non esse injustum, si campsor, præter ordinarium pretium cambii, quærat lucrum ratione majoris valoris pecuniæ in uno loco, quàm in alio, uti si hic, ubi multum valent ducati, numeret 94. ducatos, & posteà in Italia, ubi minùs valent, recipiat 100. quamvis cum illis ex Italia iterum huc negotiando aliud lucrum reportet, hæc enim spectant ad industriam.

§. 7. Si Titius det famulo meliores pecunias Creditori solvendas, famulus autem commutet illas vilioribus, quibus cum lucro suo solvat, secundùm dicta *p. 1. n.* 1045. non peccat saltem graviter, quamvis faceret sine præsumpto consensu domini, uti habet communior contra Castrop. *d. 7. p.* 3. communiter tamen peccabit venialiter contra fidelitatē, & observantiam debitam domino. Quòd si Titius expressè mandasset tradi easdem pecunias, aut si poterat plus obtinere à Creditore quàm solutionem debiti, aut si ipse voluisset sibi reservari pretium cambii, si permutarentur &c. posset peccare famulus graviter, & teneri restituere, uti cum communi Illſ. *t. 4. d. 2. nu.* 452. similiter si famulus à Titio destinatus fuisset, ut reciperet pecunias ab aliquo nomine ipsius Titii, famulus non posset eas permutare, quia hoc ipso, quòd traderentur famulo, Titius acquireret jus ad illas, quale tamen jus non acquisiverat creditor, cui solvendum erat à famulo, Laym. *n.* 5. 1036

§. 8. Cuivis licitum est cambiare seclusa prohibitione Magistratus, contra quam si quis cambiet, *Sot.* dicit fore mortale, sed meritò negant Mol. Less. Laym. Tamb. Spor. *n.* 44. nisi fortè cederet in grave damnum Reip. v.g. si per hoc bonæ monetæ extra Provinciam extraherentur, & malæ importarentur, alioquin ad summum erit inobedientia levis. 1037

DUBIUM XI.

Quid sit Locatio, & Conductio.

RESP. Est contractus, quo quis personam, vel rem aliquam mobilem, vel immobilem alteri ad tempus utendam, vel fruendam concedit, certo pretio aut mercede, seu pensione constituta. Utenda conceduntur, v.gr. elocata domus, equus, servus, &c. Fruenda conceduntur elocatæ vaccæ, capra, fundus, pomarium, &c. Unde considerata hujus contractus natura, & juris dispositione, *resolvuntur sequentes Casus:* 1038

I. Si res locata ante traditionem pereat, contractus dissolvitur, & conductor liberatur.

II. Si absque culpa conductoris, usus vel fructus rei cesset, v.g. quia domus ruinam minatur, infestatur spectris, vel ob periculum pestis (nisi tamen quoad hoc consuetudo sit contraria) aut belli, tutam habitationem non præstat, liberatur conductor à solvenda pensione pro tempore, quo non potest inhabitare, vel alia re conducta uti vel frui, ut v. apud Laym. *l. 3. tr. 4. c. 22. n.* 3. Less. *l. 2. c. 24. d.* 2.

III. Servo, aut laboratori conducto non debetur stipendium temporis notabilis quo æger decubuit, nec ægro, nisi expensæ modicæ: nisi tamen aliter sit conventum, aut consuetudo ferat. V. Sa, *v. Conductio.*

IV. Propter modicum damnum, vel infortunium, nihil remittitur colono de pensione: secus, si magna sit clades. Quòd si tamen antecedentium vel sequentium annorum fertilitate damnum compensetur, non remittitur, Laym. *n.* 7. Less. *d.* 3.

V. Si pluribus annis ob cœli clementiam (secus si ob industriam colentis) uberiores fructus ex fundo elocato proveniant, potest colono pensio augeri. Laym. *n.* 8.

VI. Expensæ in rem conductam, quæ duraturæ sunt, v.g. conservare sarta tecta, tributa, & onera publica præstare, ad locatorem, seu dominum spectant, nisi aliter conventum sit, aut consuetudo ferat. Laym. *n.* 4.

VII. Si conductor in rem conductam necessarias, sive utiles expensas fecerit, potest eas de pensione detrahere, vel repetere à locatore, & dum non solvuntur, retinere rem conductam. Laym. *l. c.* Mol. *disp.* 496.

VIII. Etsi incendium plerumque accidat culpa inhabitantium, & sic in dubio contra illos præsumptio sit; quia tamen sæpè id fit culpa famulorum, quam Pater-familias præstare non cogitur, hinc conductor absolvendus est, nisi Locator ostendat culpam. V. Laym. *suprà, n.* 6. & Dian. *p. 9. a. 7. R.* 31. ubi ex *Haunold. & Berl.* docet, si constet accidisse culpa certi, & determinati alicujus de familia, isque circa officium suum deliquerit, ut v.g. stabularii, qui lumen malè custodierit in stabulo, teneri patrem-familias (nisi famulus iste pro fideli, ac diligenti fuerit habitus) de damno: secus, si culpa alterius, vel si constet, utrum casu an culpa cujusquam acciderit.

IX. Si conductor domus, v.g. ante tempus velit emigrare, id quidem licet, potestque alteri locare; cæteroquin autem de pensione nihil ei remittitur.

X. Locator non potest ante tempus præfinitum conductorem invitum privare re conducta, nisi in his causibus, 1. Si pensionem non solvat: expectare tamen debet biennium, si ultra biennium res sit conducta. 2. Si casus improvisus accidat, ob quem domus, v.gr. ipsi Domino necessaria sit. 3. Si rem locatam reficere necesse sit, nec possit fieri altero inhabitante. 4. Si conductor in re conducta, malè versetur, v. gr.

v. gr. destruat, vel abutatur, ut alendo ibi meretrices Laym. nu.9.

XI. Successor universalis, sive hæres non potest ante completum tempus conductorem expellere, partialis autem successor, ut emptor, donatarius, legatarius, &c. non tenetur stare contractu locationis, uti neque conductor; nisi tamen aliter pactum sit, v.gr. ne res locata durante tempore locationis alienetur, V. Less. num.37. & 38. & Laym. num. 10.

ADDENDA.

1039 Q*Uæst. 194. Quid præterea sit notandum circa hos contractus?* Resp. Seqq. §. 1. Locatio, & conductio habent se adinvicem, uti emptio, & venditio, nam uti emens est ille, qui dat pretium, & accipit mercem, vendens autem, qui dat mercem, & accipit pretium, nec potest esse emens, nisi sit vendens, & viceversa, imò emptio & venditio faciunt unum contractum, qui sub diverso respectu dicitur emptio aut venditio; ita etiam locator, qui dat utendum pro pretio, conductor, qui dat pretium pro usu nec potest esse locator, nisi sit conductor & viceversa, imò locatio & conductio faciunt simili modo unum contractum. Ad locationem & conductionem spectant contractus, per quos Medici, Chirurgi, Magistri, Famuli, Ancillæ, Mercenarii diurni, operas vel labores suos elocant.

1040 §.2. Pretium propriè datur pro usu rei mobilis, merces pro labore, opera vel obsequio hominis conducti, pensio pro Jure concesso utendi vel fruendi re immobili: debent autem hæc solvi in pecunia, alioquin erit contractus innominatus, ideòque non potest locator cogi, ut acceptet, vel conductor, ut solvat res alias præterquam pecuniam, ita cum communi Nav. Laym. Spor. *t.6.c.7.n.27.*

1041 §.3. Jure Cæsareo prohibetur, ne elocetur prædium militi vel Curiali vel Clerico negotiandi causâ, quamvis hi possint succedere conductori: item ne domus scholæ vicina elocetur fabro vel alteri, per cujus pulsum aut tumultũ impediatur doctio: *Bonacina* tamen dicit Magistrum ipsum debere reclamare: ita citatis Legibus Spor *n.22.* Jure Canonico prohibetur, ne prædium elocetur ultra triennium fertile seu utile conductori, uti explicat Fill. *t.44.c.2.n.8.* dicens, si alternis tantũ annis sit fertilis, posse elocari ad annos sex, si tertio anno, ad novem. Praxis tamen in multis locis habet, ut elocetur ad annos duodecim cum clausula, ut utrique parti liberum sit post lapsum medii temporis à contractu desistere, nemo enim agros fertiles ad tres vel quatuor annos conducet, cum intrà id tempus expensas in meliorando faciendas recipere non possit.

1042 §.4. *Cap.1. de Usuris in 6.* prohibetur, ne domus locetur publico usurario, sed Textus loquitur de usurario alienigena sive aliunde oriundo, uti cum cõmuni notat etiam Beja *p.1.cas.* 27. Similiter *Nav.* dicit illicitum esse elocare domos meretricibus, alii dicunt saltem illicitum esse elocare in ea parte urbis, in qua non permittuntur habitare, sed *Maj. & Beja* suprà tenent oppositum, quia illa locatio proximè tendit ad dandam habitationem, remotè autem tantùm dat occasionem peccati.

1043 §.5. Conductor (nisi aliter sit conventum) potest rem sibi locatam alteri elocare, qui primo conductori tenebitur pensionem solvere, primus autem conductor primo locatori, *L. Nemo 6. Cod. de locato.*

1044 §.6. Si Titius pauper obtinuerit Jus mendicandi in urbe, Sanch. *in Cons. l.1.c.7.dub.2.* dicit eum posse pro certa pensione hoc jus elocare alteri non pauperi; Lugo *d.29 n.9.* negat id licere, quia fieret fraus populo, qui eleemosynam daret non pauperi, Spor. *n.23.* respondet pro *Sanch.* adhuc dari pauperi mediatè, quia datur conductori inde solventi pensionem, nam id secundùm omnes liceret, si pauper æger per alium divitem eleemosynam peteret: est tamen in hoc aliqua disparitas, nam hic dives petit nomine pauperis, qui etiam fruetur, ergo datur pauperi, conductor autem ille petit nomine suo ex vi Juris sibi empti ad petendum, ergo reipsa videtur dari ipsi conductori, non pauperi: hinc sententia *Lugo* videtur probabilior.

1045 §.7. Nuncius mercede conductus à Cajo, ut Coloniã eat, potest re dissimulata sinere se ab alio conduci ad eundem locũ accepta ab utroque integra & sic duplicata mercede, Less. *lib.2. c.24.n.28.* Spor. *n.39.* & non improbabile dicũt Lay. *l.3.t.4.c.19. n.7.* Castr. *d.7.p.4.n.1.* Ratio est, quia opera illa, quam spõdet & præstabit secundo, est digna ista mercede, per accidens autem est, etiam fuisse præstandam priori, nam ita obligat se singulis in solidum, ut quamvis unus deficeret, tamẽ alteri eam totam esset præstiturus, & ex eo, quòd præstet pluribus, non minus præstat singulis, ergo etiam ex eo non debet minui æstimatio illius operæ: *Conf.* Nam si propter negotia propria statuisset ire Coloniã, & superveniret, qui conduceret ad tale iter, utiq; posset re dissimulata acceptare mercedem, ergo etiam nunc: consequenter & potiori Jure Auriga Coloniam conductus, quamvis mercedẽ petierit tanquam rediturus vacuus, tamen si ibi vel in via inveniat revehendos, potest cum priori mercede etiam hæc lucra acceptare, quia illa opera erat digna ista mercede, maximè cum adesset periculum redeundi vacuo curru, casui autem vel ejus industriæ assignandum est hoc alterum lucrum.

1046 §.8. *Pupillus* vel *Minor* tenetur stare locatione sui Tutoris vel Curatoris, *Abbas* aut *Beneficiarius* sui Prædecessoris, *Uxor* mariti mortui, *Panormit.* aliique cum Lugo *à n.23.* quia quilibet tenetur ea rata habere, quæ facta sunt à suo legitimo Administratore. Hinc docent Castrop. *d.9.p.18.nu.7.* uxorem etiam teneri stare conductione per maritum facta & necdum completa, quia Jura statuunt, ut hæres perficiat negotium à defuncto inchoatum & nondum finitum.

1047 §.9. *Successor*, etiam particularis, non potest expellere conductorem cum gravi ejus incommodo, v.g. ab agro conducto jam seminato, sed expectare debet, donec fructus collegerit, iniquum enim esset, eum post labores & sumptus adhibitos pati eam jacturam, ita cum aliis Spor. *n.34.* E contrà tamen potest conductor talis semper renunciare conductioni cum Legatario, cum Donatario, cum Emptore, quia his se non obligavit, sed Antecessori.

1048 §. 10. *Locator* tenetur aperire vitia rei locatæ, uti *à n.948.* dictum est de venditore, alioquin tenetur de damnis secutis, quia obligatur tradere rem utilem ad usus à conductore intentos, ita cum aliis Bonac. *de contr. d.3.q.7.p.2.*

1049 §.11. Spectato jure naturæ deberet conductor ferre omnes casus fortuitos, etiam sterilitatis, ut notant Mol. Less. Lugo *n.36.* non aliter ac emptor fert casus mercis, tanti enim valebat spes fructuum cum res locaretur; nihilominus ex benignitate Juris introductum est, ut quandoque remittatur aliquid; dubitatur autem, quænam dicatur magna clades, ob quam remitti debet saltem pars pensionis, Bart. Cov. Less. *n.17.* Lugo. *n.43.* dicunt tum esse, si deducto semine aliisq; impensis nè dimidium quidem solvendæ pensionis supersit; *Abb. & alii*, si colonus via colligat tertiam partem soliti, v.g. vix 5. cùm aliàs soleret 15. *Navar. & alii*, si via colligat duas tertias, v.g. vix 10. cùm soleret 15. verùm rectè monent *Laym.* & alii in hoc attendẽdum esse communem usum ejusvis Patriæ. Duo addit *Less. n.14. & 18.* nempè si fructus jam collecti casu pereant, antequam commodè potuerint invehi, remittendum esse de pensione, non aliter ac si fuisset sterilitas, limitant Mol. & Lug. *n.48.* nisi ubertas proximorum annorum id compenset, *l.8. Cod. hoc tit.* Stryck. *s.2. c.9.n.25.* Deinde colono partiario, qui aliquotam partem fructuum, v.g. tertiam pendere debet, nihil remitti ob anni sterilitatem, uti habent *Gloss. Abb. Nav.* aliique cum Spor. *n.53.* quia hic tanquam in contractu societatis tenetur damnum & lucrũ cum domino fundi dividere. Etiam notant omnes communiter cũ Bart. Less. Lug. *n.52.* Ills. *t.4.d.2.n.459.* quamvis aliquando sit maxima ubertas fructuum, totam utilitatem esse conductoris, nam *l. si merces, ff. locati*, dicitur conductori immodicum lucrum non auferri, & ratio est, quia sterilitas fuisset ipsi damnum intolerabile, ubertas autem nemini nocet. Denique notat Stryck. §.20. ob damnum fructibus jam invectis illatum nihil remitti conductori, *Argum. l.12. Cod. hoc tit.*

1050 §.12. Si impedimentum utendi re vel persona conducta oriatur ex parte conductoris, etiam involuntariè, uti quia est infirmus vel incarceratus, non potuit colere agrum, aut mercenario conducto laborem assignare, adhuc, per se loquendo, tenetur totam pensionem vel mercedem solvere, quantum interest locatoris, ita ex Jure Mol. Nav. Less. Laym. Lug. *num.27.* Ratio est, quia tum non stat per locatorem vel rem locatam, sed per solum conductorem, quò minus habeatur usus vel fructus. *Nec refert*, quòd conductor sit sine culpa: *Nam*, æquius fuit, ut hoc in se onus sumeret conductor præ locatore, qui etiam est sine culpa. Dixi, *quatenus interest*, nam si res vel opera alteri est locata sine damno locatoris vel conducti, ad nil tenetur, cùm nullum damnum sit causatum. Quòd si alteri locata plus lucri attulit, hic excessus spectat ad locatorem, si cõductor rem à se abdicaverat, uti communiter fieri solet; si tamen retinuisset animum ea postea utendi, ad eum spectaret etiam ille excessus, Lugo *n.30.* Sporer *n.49.* Addit *Less. n.9.* locatorem, quamvis non locet alteri, debere remittere de pensione, propter libertatem, quam conductor ipsi relinquit locandi alteri; negat tamen hoc *Tamb.* dicens deberi totam, eò quòd libertas ista sit parum utilis, & pensio, per se loquendo, certò debeatur tota; *Mol. & Spor.* suprà meliùs dicunt deberi totam, nisi conductor de aliqua parte ideo remittenda paciscatur. Quòd si famulus conductus ad servitium annuum ægrotet, v.g. trimestri, non tenetur anno evoluto id supplere, uti cum communi Lugo *n.61.* Nec ideo posse ei aliquid detrahi de stipendio docent *S. Anton. Innoc. Graff.* aliique multi apud *Lug. n.58.* Oppositum tamen tenent *Covarr. Silvest. Mol. Laym. Barbos. Lug.* aliique plures, sed spectanda est consuetudo locorum: probabilius autem videtur dominum non teneri ad speciales sumptus pro curatione, uti rectè Rebel. & Lugo *num.60.*

1051 §.13. Fructus rei locatæ v.g. agri, si sint adhuc pendentes, spectant ad dominũ rei locatæ, quia sunt adhuc pars rei, aut faciunt

ciunt quid unum cum ea, hinc si Laicus emat fructus pendentes prædii Ecclesiastici vel Religiosi, non tenetur pro eis solvere gabellas, Dian. *p.3. t.1. R.19.* E contrà, fructus jam separati à fundo & à conductore collecti sunt ipsius, etiamsi is pensionem necdum solverit, Mol. Lugo *n.26.* Tamb. *de contract. lib.9. t.4.c.3.n.5.* Spor. *n.25.* aliique contra *Gloss. Bart. Barb. & alios.* Ratio est, quia quamvis maneerent hypothecati aut veluti in pignus tacitè subjecti pro pensione, tamen ex vi contractus habet conductor jus fruendi re, ergo faciendi fructus suos etiam ante solutam pensionem, ideoque rectè dicit *Diana* suprà, colonos Ecclesiasticorum vel Religiosorum teneri solvere gabellam ea fructibus collectis, si eos alienent, nam collecti spectabant ad laicos.

1052 §.14. Expensæ necessariæ ad conservandam substantiã rei locatæ, nisi pactum vel consuetudo obstet, spectant ad locatorem, v.g. ut reparentur fenestræ, fornax, puteus, ut in agro fiant fossæ, aggeres, ut viæ ante domos pro cõmuni bono sternantur, ut equus instruatur soleis, vel extraordinario medicamento curetur, si sit infirmus. Ratio est, quia locator tenetur rem facere aptam usui conductoris, aut (si aptitudinem amiserit) eandem reddere, nam ad hoc accepit pretium, ut ei usum procuret: modicæ tamen & ordinariæ expensæ necessariæ ad hoc, ut res conducta conservetur, v.g. à militibus vel ab incendio, spectant ad conductorem, Tamb. Spor. *nu.37.* ad magnas autem & extraordinarias non censetur se obligasse conductor, unde si has omittat, res Domino perit. Quòd si initio conductionis fecit notabiles expensas in melioramenta, sperans se, v.g. saltem post 4. annos recepturum eorum fructum, & locatio casu citiùs finiatur, æquum est conductori compensari has expensas, uti rectè Lugo *n.70.* si autem expensæ fuerint merè voluntariæ vel ad ornatum, has ferre debet conductor, nisi locator in eas saltem tacitè consenserit; si tamen essent multùm utiles locatori, & redderent rem notabiliter melioratam, uti si pro ambulacris plantasset arbores fructiferas, & expensæ illæ factæ sint de voluntate saltem tacita locatoris, nec nimis graves, docent Mol. & Lugo *n.68.* spectare ad locatorem, & hoc est conforme dictis *n.226.*

1053 §.15. Si locator obliget conductorem ad meliorandam rẽ conductam, neq; ideo ostendat se detrahere de pensione, putat *Mol.* id fieri debere sumptibus locatoris, quia melioratio cedit in perpetuam locatoris utilitatem, qui autem sentit commodum, par est, ut sentiat onus. E contrà Lugo *n.69.* aliique dicunt, hoc ipso quòd conductor obligaverit se ad meliorationẽ, etiam suscepisse onus expensarum, si nihil additum sit vel exceptum, sicuti qui obligat se ad pensionem solvendam Francofurti, obligat se ad sumptus ad hoc necessarios.

1054 §.16. Potest fieri pactum, sed cum diminutione pensionis, ut conductor omne periculum in se sumat & assecuret locatorem de omnibus damnis, uti tenent Nav. Az. *n.73.* cõtra Sot. & rum tenebitur conductor de omni etiam fortuito casu, maximè si faciat contra vel præter conditiones pacti, v. gr. si additum erat, ut fœnum non inferretur domui, si fœnum illatum est, & domus ob fœnum casu planè fortuito conflagravit, tenetur de hoc damno; item si pactum erat, ut equum haberet usque Coloniam, ipse autem ducit ulterius, & ibi planè casu capitur, etiam de hoc damno tenetur, quia egit contra vel ultra pacta, ita ex Juribus Spor. *n.42.*

1055 §.17. Si conductor privetur re conducta, quia non potest solvere pensiones, remitti debet ei pensio sequentis temporis; si autem ideo privetur, quia malè versatur in re cõducta, tenetur solvere pensionem temporis sequentis usque ad terminum locationis, Less. *n.38.* Spor. *n. 30.* Quod tamen limitat Lugo *n.15.* nisi locatori adhuc fuerit liberum retinere conductorem, quia tum videtur sponte recedere à contractu; tenebitur tamen conductor compensare damna vitio suo secuta, inter quæ erit lucrum pensionis, nisi res statim æquè utiliter locari possit alteri.

1056 §.18. Quid dicendum sit in dubio, an res perierit casu, an ex culpa conductoris, videri possunt dicta *n.183. & 573.* In dubio autem, an conductor pensionem solverit, adhuc tenetur secundùm dicta *n.571.* quia locator est in possessione crediti contra ipsum, attamen *L. Quicunque, Cod. de Apochis publicis*, expressè statuitur, ut si quis ostendat se tribus annis proximis solvisse, in dubio præsumatur etiam antea semper solvisse, nisi clarè probetur oppositum.

D U B I U M XII.

De contractu Emphyteusis, Feudi & Libelli.

1057 RESP. I. Emphyteusis est contractus similis locationi, in quo res immobilis, quæ cultura possit effici melior, conceditur alteri, vel in perpetuum, vel non breviùs saltem, quàm ad decennium; ita ut dominium ejus directum, & possessio civilis maneat apud Dominum, qui dat in Emphyteusim: dominium autem utile transferatur in Emphyteutam, cum hoc onere, ut quotannis certum Canonem, ut vocant, seu pensionem Domino solvat; quam si totam solvere negligat viginti sex annis continuis in Emphyteusi Ecclesiastica, (cùm scilicet res est Ecclesiæ, vel pii loci) vel in sæculari 36. annis, incidit ipso Jure in pœnam commissi, ut dominus eum expellere possit, etsi de solutione interpellatus non fuerit: licèt enim Bart. & alii quidã apud Dian. *p.8.t.7. R.36.* dicant, si per 30. vel 40. annos non solverit, eum præscribere immunitatẽ in futurum, id tamen *Wesembec.* & alii negant, *Vid. loc. cit.* Porro quid Juris sit in hoc contractu, pendet ex consuetudine locorum, quæ varia est, & ex ipsa conventione contrahentium, quæ scripto instrumento concipi debet ut valeat. V. Laym. *l.3.t.4.c.23.* Less. *l.2.c.24. d.9.*

Resp. II. Feudum est contractus similis Emphyteusi, quo res immobilis alicui conceditur, cum translatione dominii utilis, proprietate retenta, sub onere, non quidem aliquid solvendi, sed exhibendi fidelitatem & obsequium personale directo Domino. Quod si item non faciat Vasallus (sic enim dicitur feudi acceptor) perdit feudum. Interdum etiam in feudo aliquid persolvi debet, in recognitionem dominii directi, sed tunc ex ea parte deficit à puro feudo, & declinat ad Emphyteusin. Porrò quid Juris sit circa feuda, pendet item à locorum consuetudine, quæ Juris communis sunt. *V. AA. citat.* Resp. III. Contractus libellaticus, sive datio ad libellum, dicitur, cùm Emphyteuta, vel feudatarius rem illam, quam in feudum, vel Emphyteusin accipit, simili contractu tradit tertio, (ad quod tamen, si in decennium fiat, requiritur Domini consensus) ita ut sit quasi sub-feudum & sub-emphyteusis, Less. *d.1.n.6.*

A D D E N D A.

QUæst. 195. *Quænam prætereà sint hic notanda?* 1058
R. Seqq. §.1. Emphyteusis græcè, latinè est implantatio, quia nempe olim terræ incultæ assignabantur colonis, qui implantabant & inserebant, concesso ipsis solo dominio utili, nunc autem sumitur pro concessione rei etiam cultæ. Differt à venditione, quòd per hanc, non autem per emphyteusin, transferatur dominium directum. Differt à locatione, 1. Quia locatio potest esse circa rem mobilem; emphyteusis circa immobilem tantùm cultura meliorandam. 2. Locatio conceditur etiam infra decennium; non emphyteusis. 3. Locatio nullum confert dominium, sed tantùm Jus ad fructus; emphyteusis dat dominium utile in re. 4. In emphyteusi solet minor pensio exigi quàm in locatione.

§.2. Emphyteuta non potest rem emphtyteuticam vende- 1059
re, nisi cum consensu Domini directi, alioquin cadit in pœnam commissi, potestque, si alienatio sit traditione perfecta, spoliari re emphyteutica & omnibus melioramentis; titulo tamen gratuito potest transferre, uti notat Lugo *d.29.n.89.* v.g. donare, legere; item potest locare infra decennium, servitutem in ea concedere, subjicere hypothecæ &c. V. Gasp. Roderic. *de ann. reddit. l.2.q.32.à n.51.* Quòd si alienetur res emphyteutica, Dominus directus debet novum possessorem investire, pro quo accipit consuetum honorarium, quod dici solet laudemium, eò quòd dominus *laudet* seu approbet translationem factam: quod laudemium de jure non deberet excedere quinquagesimam partem æstimationis rei, sed ex consuetudine potest esse trigesima aut vigesima aut etiam decima, uti habet Less. *l.2.c.24.nu.57.*

§.3. Si vineam accepisti in emphyteusin, *Valasc.* putat te 1060
posse eradicare vites & fundum commutare in agrum, qui utilior sit futurus, habes enim in tuam utilitatem, ergo tibi est permittendum, quod tibi utilius est & alteri non nocet. E contrà *Mol.* aliique cum Castrop. *d.10.p.5.* probabiliùs id negant, quia sic destrueres hanc emphyteusin tibi concessam, quæ erat in cultura vinearum, & cogeres dominum ad instruendam novam emphyteusin.

§.4. Quando emphyteuta tenetur ad magnam pensionem, 1061
debet ei remitti aliquid, si in fructibus accedat grave damnum, uti habet communior cum Lug. *n.88.* contra Castrop. *p.7.nu.5.* & Stryck. *s.2.c.9.* §.41. est enim tum eadem ratio, quæ de cõductione, de qua dictum est *n.1052.* Sed si pensionem respectu fructuum valde modicam solvat tantùm in recognitionem dominii, nihil remittitur ob quamcunque cladem, Spor. *t.6.c.7.n.54.* Quòd si tota emphyteusis pereat, nulla debetur pensio, uti patet, si pars tantùm pereat, ita ut maneat saltem octava, solvi debet aliquid, secundùm illud apud Julium Clarum, *si perit totum, non debuit emphyteusin: si perit ex parte, nulla se liberat arte.* Si autem tota emphyteusis occupetur ab hostibus, *Mol.* & alii dicunt isto tempore deberi saltem aliquid, quia tales casus fortuiti spectant ad Emphyteutam, si velit jus retinere ad emphyteusin adhuc existentem. Negant tamen hoc Clarus, Abb. Jas. Faeh. Castr. *n.7.* quia Emphyteuta tunc non possidet emphyteusin, ergo malè cogeretur pro ea aliquid solvere.

§.5. Si Emphyteuta laicus ad triennium, vel Ecclesiasti- 1062
cus ad biennium continuum non solvat suum canonem, *Decius, Minsing. Mol. Laym. Tann.* aliique multi putant eum ipso

facto

facto amittere emphyteusin, quia leges verbis ad Emphyteutā & non ad Judicem directis dicunt, ut cadat jure suo; hinc inferunt multi apud Castr. *p.10.n.1.* dominum posse propria authoritate ingredi rem emphyteuticam, maximè cū sit dominus illius, & eam civiliter possideat; Castrop. *p.8.n.6.* dicit ad hoc, ut actu amittat, requiri & satis esse, quòd dominus manifestet se velle eum esse privatum, quia L.2. *Cod. de Jure emphyt.* expressè dicitur, *Cadat à jure suo, si Dominus velit*. E contrà Less. *in Auct. v. Contractus, cas.4.* dicit dominium illud utile non posse retrahi, nisi monitus absolutè neget ulterius solvere: Fill. & Lug. *n.87.* dicunt praxin esse, ut semel admoneatur, & si statim solvat, purgat moram; si non solvat, cadit in commissum; hinc Ang. Fach. Sa, Rebell. Burgh. *cent.2.cas.67.* & Castrop. ipse *p.10. n.2.* cum aliis Juristis, quos ibi, *&* *p.8.n.3.* citat, fatentur ad hoc, ut Dominus se in emphyteusin immittat, prærequiri authoritatem Judicis, quia debet certum fieri, quòd culpa præcesserit, jam autem multę causę excusare possunt & purgare moram, uti ostendit Castrop. *p.8.n.8. & p.11.* Leges autem, quæ videntur contrariæ, cùm sint pœnales, benignè sunt interpretandæ, & rectè intelliguntur de privatione post sententiam saltem declaratoriam Judicis, maxime cùm quandoque loquantur in futuro, ut ostendit Castrop. *p.8.n.3.*

1063 §.6. Si Dominus ab Emphyteuta, qui privandus esset, recipiat aliquam pensionem sequentis temporis, censetur remittere caducitatem, quamvis protestetur se velle retinere jus expellendi, uti habet communis cum Jason, Claro, Mol. Rebell. Fach. tum enim fatetur solventem esse verum Emphyteutam, ergo vult illi manere jus emphyteusis: si autem recipiat pensionem antecedentis temporis, non ideò censetur remittere caducitatem, uti probabilius contra alios docet Castrop. *p.12.n.6.* per hoc enim tantùm agnoscit habuisse jus, ob quod ex contractu manserit solvenda pensio.

1064 §.7. Obsequium temporale, quod Vasallus præstare debet, (non sponte, sed si requiratur) dicitur homagium, id est, opus ab homine agendum. Hic Vasallus non potest feudum, nequidem titulo gratuito alienare, nec inter proles dividere, nec gravare sine consensu Domini directi, qui nunquam tenetur consentire, uti Jure Cæsareo cautū est apud Clarum & Spor. *n.68.* potest tamen Vasallus relinquere feudum, quando volet, quia in ejus præcipuè favorem erat concessum, non item Emphyteuta, quia stare debet contractu usque ad annos completos. Mortuo Vasallo debet successor, Vasalli Domino; & mortuo Domino debet Vasallus successori Domini præstare juramentum & investiri intra annum & diem, alioquin cadit feudo, saltem post sententiam Judicis. Putant autem Bart. Jason, Tiraq. aliique multi Emphyteutam & Vasallum gaudere privilegiis, quæ habet Dominus directus respectu talium bonorum, ideoque si Dominus sit, v.g. Ecclesiasticus, non deberi ex illis bonis tributa vel gabellas, etiam quando illa habet Emphyteuta aut Vasallus, quia Dominus Ecclesiasticus non teneretur, ergo nec ipse, qui quasi ejus nomine bona ista tenet. E contrà Mol. *Less.* Lay. aliique cum Castrop. *p.2.* id negant, quia usus fructus & dominium utile, quod habent, non est res Ecclesiæ vel Ecclesiastica, sed est res laici, & laica, ergo non est, cur debeat frui privilegio Ecclesiastico.

1065 §.8. Si emphyteuta vel Vasallus reddat rem deteriorem, tenetur compēsare; imò graves DD. putant eos teneri rem meliorare, ideoque non posse pretium meliorationis repetere, si rem dimittant; sed Rebell. Mol. Lay. aliique cum Castr. *p.5.* probabilius negant teneri meliorare, nisi accesserit pactum, ideoq; si dimittat, posse expensas meliorationis reposcere. An Emphyteuta vel Vasallus possit cōtra Dominum præscribere, dictum est n. 524.

1065 Post hæc scripta, submissa est mihi quæstio:

An Domini Proprietarii v.g. *in Diœcesi Monasteriensi possint augere onera vel Canonem à rusticis originariis persolvendum, supra id, quod hactenus rustici illi aut eorum Majores, aliquod prædium insidentes, soliti sunt persolvere?* R. Constabit ex dicendis hoc n.1066. quem sub-dividam in sequentes paragraphos.

§.1. Vvestphali ob rebelliones fuerunt à *Carolo Magno* subjecti absolutæ servituri quorundam Dominorum, qui fideles permanserant, ita ut rebelles illi nec suarum rerum nec sui ipsorū essent domini, Scaten. *in Histor. VVestphal. l.8. Fol.* 522. *& Lib.* 10. *Fol.*610. Stangefol *in opere chronol. Circuli VVestphal. lib.* 2. *pag.66.* Et si in tali servitute adhuc essent Vvestphali, possent Domini ipsis imponere quævis onera, semperque augere.

§.2. Hodierna servitus Originariorum in Vvestphalia non est illa, quam induxit *Carolus Magnus*, nam 1. *Carolus* postquam Vvestphali susceperunt Baptismum, restituit eos libertati, Scaten *l.7.f.*420 *l.8.f.*514. 521. *&* 523. Adamus Bremensis *lib.1.c.* 10. Alb. Stadensis & Cranzius *in Metrop. ad ann.*788. Chytręus *lib.3. Saxoniæ fol.*73.2. A dura exactione Dominorum eos liberavit etiam *Ludovicus Pius Caroli M. Filius*, Scaten *lib.8. fol.* 523. *lib.*10. *f.* 658. Lezenerus *in vita Ludovici Pii c.2.p.c.3.* Servitus Carolina reddebat Vvestphalos incapaces omnis dominii, hoc autem non facit præsens servitus, nam si Originarii nō delinquant, exturbari non possunt prædiis, sed quamdiù superest aliquis familiæ, debetur ei prædium. Deinde sunt domini aliquorum mobilium, & maximè eorum, quæ extraordinariè lucrantur. Si qui ob delictum exturbentur, tenentur Proprietarii providere saltem de habitatione alibi. Itaque Proprietarii sunt nunc domini solius Proprietatis, Rustici autem utilitatis.

§.3. Originarii tales non sunt strictè servi, sed tantùm latè, uti cum communissima & cum certa sententia docet Laym. *l.3. t.t.c.5.n.11.* nam ab actibus legitimis non repelluntur, vendi non possunt directè in persona sua, aliqua sibi lucrari possunt; item nomine proprio possidere, donare, permutare, ut dictum est ante, & ex usu quotidiano constat.

§.4. Servitus Originariorū, quæ nunc est in Vvestphalia, non potest aliunde provenisse, quàm ex contractu quodam Emphyteutico olim inter Dominos & Majores Originariorum inito, per quem hi, vel certa prædia propria Dominorum acceptarint colenda, vel propria sua prædia suasque etiam & Posterorum personas Dominis transcripserint, simul cum onere certi servitii personalis & canonis suis temporibus præstandi; Domini autem se vicissim obligaverint ad eos regendos, tuendos ac relinquendos in possessione prædiorum, quamdiù superesset aliquis de familia & manerent fideles, uti notāt AA. communiter cum Lay. *lib.3.t.4.c.23.n.1.* Ratio est, quia servitus illa non est à *Carolo M.* uti §.2. ostensum est: nec Domini Christiani sua authoritate potuerunt imponere absolutā servitutem, uti omnes fatentur: nec probabiliter conjici potest, unde aliàs proveniret.

Si dicas, esse ex contractu aliquo saltem tacito, sed ita, ut Dominis maneat liberum augere Canonem, si prædium melioretur &c. *Contrà est*. 1. Nam hoc est in quæstione, & purè dicitur, non probatur. 2. Nec hoc præsumi potest, quia fuisset deterrere colonos à melioratione. 3. Ab antiquis temporibus non est ita observatum, sed planè oppositum, ergo saltem per cursum immemorialis temporis præscripserunt coloni immunitatem à solvendo plus, quàm ante hac soliti sunt solvere. 4. Domini plerìq; in registris vel instrumentis scriptis inveniunt consignatum, quid coloni, determinatè hi vel illi, ex singulis præstare debeant aut pendere, ergo signum est ab initio esse utrinque conventum de certis semper servitiis vel canonibus. 5. Si licitum fuisset augere onera, Antecessores Domini satis attenti ad Jura & commoda sua, dudum auxissent: certum est enim esse prædia, quæ decies plus præstare possint, atqui non auxerunt, ergo. Ex dictis

§.5. *Sequitur* 1. Proprietarios non posse Originariis plus imponere, quàm hactenus hi soliti sunt pręstare aut persolvere: Et ita Monasterii in Judicio aulico sæpius decisum est, ideoque rustici saltem ex sententia Jus habent, à qua non est efficaciter appellatum. Si tamen emoriatur una familia rustica, Domini proprietarii fiunt absolutè Domini, etiam utilitatis, possuntque elocare, etiam aucto canone, & qui acceptant, sunt tantùm conductores. Item si Dominus Proprietarius suis impensis adjecerit aliquid aut notabiliter melioraverit prædium, utique poterit exigere plus pensionis, secundùm proportionem adjecti quasi novi fundi, sed industria, & quidquid de suo contulit rusticus, non dat Proprietario Jus augendi canonem.

Sequitur 2. Si Titius emat à Cajo Proprietario prædium, illicitè & invalidè init novum contractum cum originario hujus possessore, ut majorem canonem pendat, quia Cajus non potuit vendere Jus, quod non habebat, non habebat autem Jus augendi canonem, ergo. *Nec obstat* 1. Quòd Titius dederit fortè pretium, cui non respondeat interesse ordinarii canonis: *Nam* id imputet suæ ignorantiæ vel errori. *Nec obstat* 2. Quòd cum originario ineat novum contractum, & hic dicat se consentire: *nam* consentit involuntariè, vel quia ignorat Jus suum, vel quia timet depelli aut vexari: talis autem consensus non impedit, quin fiat injuria, secundùm dicta *num.*4. 10. *&* 615. Imò etiam Posteris fit injuria per talem contractum, & per consensum in illum.

Sequitur 3. Proprietarios injustè agere, si tunc, quando mortuo capite prædii agitur de divisione mobilium, vel de laudemio, vel de litteris libertatis &c. plus exigant, quàm ferat consuetudo & usus Patriæ præscriptus in similibus casibus, attenta ubique proportione.

Sequitur 4. Etiam injustè fieri, si rusticus, qui annuè pro canone debebat 20. & à Proprietario accepit v.g. 300. mutuos sub obligatione dandi annuè 4. pro 100. postea annuè cogatur solvere 32. veluti canonem prædii, nam canon prædii non est redimibilis, census autem de 300. erat redimibilis, fortè etiam refuso per partes capitali, ergo iniquum est per adjectionem ad canonem prædialem reddi perpetuum & irredimibilem. Adhuc major justitia esset, si canones restantes, quos solvere non potuit rusticus, tanquam novum capitale ita adjicerentur originali canoni prædiali.

§.6. *Opponi posset*, quòd Principes possint augere contributiones subditorū, ergo & proprietarii originariorum. R. n. cons. Id pos-

Id possunt Principes, ita exigente necessitate communi, Proprietarii facerent ob privatum commodum, quod illicitum est, tum ex se, tum ex vi primi contractus, uti §.4. dictum est.

§.7. De his videtur verum, quod scribit *Innocentius III. Papa L.1. de contemptu mundi, c.15. Servus ministrat, Angariis agitatur, plagis affligitur, opibus spoliatur: quod si non habet, habere compellitur, & si habet, cogitur non habere; culpa Domini servi pœna, culpa servi Domini præda, venatio Leonis onager in eremo, sic & pascua divitum, Pauperes.* Adde quòd *Nicolaus Lancicius* Polonus Societatis JESU, vir libris scriptis clarus & cum fama sanctitatis mortuus, inter cætera documenta Comiti cuidam Pohemo anno 1642. data habet, *Tom.2. Opusc.13. lib.3. fol. 327. Diligentissimè caveat, ne subditis ulla prorsus onera imponat, ad quæ ex prima eorum institutione non fuerunt obligati, sive ea sint in suscipiendis itineribus ad vehendas vel ferendas res aliquas, sive in laboribus domi vel in agris, sive in alendis canibus vel catulis, sive in contributionibus ad Domini adventum conferri nullo Jure solitis, sive aliis modis, quia quodlibet tale onus, ad quod non sunt obligati rustici, ex prima eorum erectione, si sit æstimabile pretio unius ducati aurei, inducit peccatum mortale Domino, eumque obligat ad restitutionem, quam nisi faciat, si scit & potest, (uti potest) damnabitur in æternum.* Hæc dixit Lancicius de Bohemis, apud quos durior est servitus, quàm in aliis partibus. Videri potest Gasparus Rodericus *de annuis reddit. lib.1. q.15. à n.50.* Item *lib.2. q.33. à n.56.* ex quibus colligitur tales rusticos esse Emphyteutas.

DUBIUM XIII.

Quid sit Sponsio & Ludus.

1067 RESP. Sponsio est contractus, in quo duo de veritate, aut eventu alicujus rei certantes sibi invicem aliquid spondent, ut id ejus sit, qui veritatem assecutus fuerit, v. g. certo tecum 10. Imperialibus, hanc vel istam civitatem obsessam, captam, &c. Ut licitè fiat requiritur, 1. Ut fiat super re dubia. 2. Ut sit æqualitas in re, quæ spondetur, cum æquali incertitudine. 3. Dubius eventus in utroque. 4. Ut uterq; eodem sensu accipiat id de quo certatur, Molina *t.2. disp. 508.* Less. *l.2 c.26. d.1.* Lugo *d.31. s.6.* Ludus vero est contractus, quo ludentes inter se paciscuntur, ut victori cedat, quod uterque deposuit. Hi contractus Jure Naturæ liciti sunt, modò debitæ conditiones adsint, & aliunde non interveniat scandalum, aut justa prohibitio, aut iniquitas se misceat, nec peccati sit occasio; quia sicut quivis suæ rei dominus, potest alteri eam donare absolutè, sic etiam sub aliqua cōditione, sive ea fortuita sit, sive ex industria pendeat, Less. *n.3.* Bonac. *de Restit. in particulari d.2. q.3. p.1. Unde resolves:*

I. Qui rei dominus non est, aut alienare eam non potest, non potest etiam de ea ludere, aut deponere. Et sic deberet restituere, qui lucratus esset à Religioso, & filio-familias, non potente alienare, Laym. *l.3. t.4. c.21. n.5.*

II. Si tamen filiusfamilias (& idem de Religioso ait Navar. apud Less. *n.27.*) alatur in distanti loco à Parentibus, poterit ex alimentis moderatè aliquid insumere in honestum lusum, v. g. 5. ex 100. quia talis communiter præsumitur voluntas parentum, ut habet Sotus, Less. *l.c.* Laym. *n.5.* &c. Ac præterea potest etiam filius deponere, quidquid lucratus fuerit, cùm ad hoc etiam parens censeatur tacitam facultatem dare, Laym. *l.c.* Bon. *p.2. n.10. & seqq.*

III. Tenetur restituere, qui vicit faciendo contra conditiones ludi, & decipiendo; aut fraude, ac per injuriam alterum pertraxit ad ludendum, ut v. g. si simularet se planè ignarum lusus, & sic alterum multò imperitiorem provocaret, qui alioqui ludere noluisset; aut si convitiis lacesseret, ad quæ vitanda alter consensisset in lusum, aliàs non consensurus, Mol. *d.517.* Laym. *n.6.* Bonac. *p.2. n.3. 6. & 9.*

IV. Si in re, quæ spondetur sit inæqualitas, & hæc alteri parti (*v. g.* cujus pecunia major est) sit nota, isque nihilominus spondere velit, valet contractus probabiliter, quia scienti & volenti non fit injuria, ut dicit Navarr *man. c.19. nu.18.* Med Sanch. Consil. *l.1. cap. 8. dub. 13.* Dian. Contrarium tamen probabiliter docet Lugo *n.81.* ex Mol. Less. & Bon *p.1. n. 18.* Si autem ignota sit, non potest alter lucrari, quia non est æqualis conditio utriusque, & alter nulli se exponit periculo. V. Azor. *p.3. l.5. c.25. q.7.* Bonac. *loc. cit.* Salas *de Ludo dub. 13. n.3.* Escob. & Lugo *loc. cit.*

V. Per se quidem, & jure naturæ licita est etiam sponsio de futuro eventu, qui damnum proximi conjunctum habet, v. g. Petrum intra annum moriturum; (etsi enim detur occasio optandi, vel machinandi mortem Petro, id est per accidens, potestque idem periculum esse in censu vitalitio) jure tamen humano sæpè prohibetur, Lugo *n.74.*

VI. Etsi sponsio cum conditione illicita, *v. g.* plus altero potaturum, sit illicita, quia inducit ad peccatum; quod tamen ea lucratus es, non teneris restituere, Sanch. *n.45.* Lugo Dian. *p.7. t.9. R.69.*

VII. Probabile est, quod docet Mol. &c. dum quis minis vel convitiis ad lusum inductus est, & perdit, victorem non teneri restituere, quia talis absolutè voluntariè lusit, Bonac. *l.c.* & Garz. contra Az. Less. *l.c.* Regin. Fill. *&c. communiter.*

VIII. Communior sententia est, teneri restituere eum, qui lusit, vel certavit, certò præsciens se victurum esse. Contrarium tamen, nempe non teneri, dummodò dolus abfuerit, tenet Tol. *l.5. c.27. n.9.* & Sa *V. Contractus*, quia non tenetur ex justitia suam peritiam vel scientiam adversario declarare, sed is suæ temeritati imputet, quòd ausus fuerit cum eo deponere, cujus scientiam non noverat. Vide Bon. *n.4.* Dian. *R.62.*

IX. Non tenetur restituere, qui utitur astutiis illis, quas regulæ lusus & consuetudo recepta patitur, cùm uterq; sciat tales astutias esse solitas, & sic tacitè in illas liberè cōsentiat, Az. Fill. Less. *n.15.* Bon. *n.1.* v. g. 1. Si potiores chartas habens, & securus de victoria, augeat sponsionem vel simulet metum ut adversarius augeat. 2. Si sciens inferiores chartas habere, dissimulet, augeatque sponsionem, ut sic relinquatur sibi, quod erat appositum, Lugu *num 34.* Sanch. Sal. Dian. *R.43.* 3. Si inspiciat chartas alterius, ex sola ipsius negligentia & absque fraude; secus si ita se collocet, ut possit videre, vel si alium constituat, à quo admoneatur. 4. Si chartas à tergo discat nosse inter ludendum, quas ante non signarat, nec noverat, Trull. *to.2. l.7. c.27 d.2. n.4.* Sanch. *dub.12. n.9.* & 10. Lugo *n.37. & 38.* Dian. *R.50. & 52.*

X. Qui verò utitur fraudibus non adhiberi solitis, vel colludenti ignotis, v. g. suffuratur chartas, vel signis à tergo notat, vel utitur notatis, aut iis, quas ante novit, ignorante socio, vel arte quadam eas componit, &c. tenetur restituere, non tantùm lucrum, sed etiam quantum alteri valebat spes lucrandi, imò etiam colludendi, Regin. Amic. Trull. *n.3.* Dian. *R.43.* Vide etiam *p.4. t.3. R.75.* & Bonac. *n.6 & 7.*

XI. Si ludens habeat animum non solvendi, vel si perdat, repetendi, non potest lucrari, atque ideò nec retinere, quod est lucratus, quia fraudulenter decipit, nec alter vellet cum eo ludere, si id sciret, Less. *n.31.* Regin. *n.38.* Bon. *l.c.*

XII. Peccant graviter, & communiter mortaliter, qui totos se lusibus tradunt, cum sciant in gravia se inde peccata labi, aut impotentes reddi ad solvenda debita, vel alendos liberos & uxorem, &c. Sanch. Trull. *d.1.*

XIII. Peccat idem ludens, si lusus lege positiva sit prohibitus, ut lusus alearum, & similes, qui magis in fortuna & casu, quàm industria fundantur. At Laicis ratione circumstantiarū sub veniali, Clericis sub mortali prohibentur, Less. *l.2. c.26. n.6.* Intellige si Clericus crebrò, perque longum tempus luserit; non autem, si per breve tempus, & causa recreationis, & absit scandalum, quia Canones id prohibentes non videntur recepti, nisi quatenus id fieret cum periculo scandali, ut habet Less. *dub.1.* Laym. *l.3. t.5. c.21. n.1.* Notat autem Dian. *p.7. t.9. R 2. & 3.* ex Lug. *n.11.* Dicast. Amico, Trull. &c. prædictis legibus per contrariam consuetudinem ita derogatum esse, ut non tantùm Laicus, sed etiam Clericus non peccet, si principaliter pro recreatione, & simul pro lucro moderato ludat chartis, vel aleis. In Religiosis tamen (apud quos disciplina regularis viget) uti & Episcopis, à peccato gravi excusari vix posse, Ib. R 4. ex Mol. *t.2. disp. 521. n. 6.* Dicast. Lug. *n.12.* &c. etsi Sanch. *dub.28. n.9.* conetur excusare, si urgeat necessitas v. g. excitandi, aut recreandi infirmum; vel si parum ludat ob solam recreationem.

XIV. Si quis ludo tali vetito lucratus fuerit, juxta sententiam probabiliorem non tenetur ad restitutionem ante judicis sententiam: quia jura non annullant contractum nec impediunt acquisitionem dominii, sed tantùm concedunt, ut possit repeti. An verò qui tali lusu perdidit, teneatur postea adhuc solvere, alii negant, ut Less. *dub.4.* Mol. *disp.515.* Regin. Fill. &c. alii affirmant, ut Az. Rebell. Val. &c. apud Bon. *p.3. n.2.* V. Dian. *p.2. tr.17. R.8. & p.7. to.9. R.1.*

XV. Ludere pro psalmo, vel oratione Dominica recitanda, non est peccatum, nec irreverentia, Nav. *man. c.19. n. 7.* Rebell. Sanch. Dian. *p.7. t.9.* R.1.

ADDENDA.

QUæst.196. *Quid præterea circa hos contractus sit notandum?* R. Sequentia, §.1. Eum, qui certus est de re vel eventu, posse sponsionem facere & lucrari, quamvis non dicat se scire, docent Navar. Covarr. Tol. Hurtad. Laym. & alii multi cum Dian. *p.7. t.9. R.62.* maximè si dicat se scire, aut alter advertere possit eum scire, & tamen velit certare, quia tum nulla adest fraus, sed alter censetur resignare juri suo, uti cum pluribus tenet Dian. *R.63.* Nihilominus Mol. Garz. Lu- 1068

go

go d.31. nu.81. & alii negant licere, etiam in casu, quo diceret se scire, quia hic emitur spes lucri pro periculo amittendi, veluti merx pro pretio, ergo si nullum sit periculum amittendi, nihil emitur, ergo contractus est invalidus, sicuti si Cajus sciret gemmam esse falsam, etiamsi Titius eam peteret emere veluti veram, vendi non posset pretio veræ gemmæ; hinc Filliuc. t.37. nu.24 & Spor. t.6.c.6.n.86. dicunt priorem sententiam esse satis probabilem, sed secundam magis justam & tutam, puto etiam probabiliorem esse.

1069 §.2. Si Cajus sit excellenter peritus, & nesciat Titium, cum quo ludit, esse ita imperitum, secundùm communem cum Dian. R.30. potest Cajus sibi totum lucrum retinere, quia nulla intercessit deceptio. Si Cajus sciat se esse longè peritiorem, & Titius id sciens velit ludere, etiam nihil tenetur restituere Cajus, quia scienti & volenti non fit injuria, ita cum aliis Sanch. in Conf. l.1. c.8. dub. 13. Dian. R.29. & 31. Si Cajus sciat se esse multò peritiorem, ideoq; sit moraliter certus se lucraturum, Titius autem id nesciat, Tol. Covarr. aliique apud Lug. n.44. & Steph. t.4. d.9. n 47. dicunt adhuc non teneri lucrum restituere, quod probabile putant Salas & Dian. R.29. & Steph. non audet improbabilitatis arguere, quia qui in lusu certus est de victoria, potest augere sponsionem & lucrari, ergo & qui ante lusum est certus, & quando dicitur debere esse parem cõditionem ludentium, intelligi vult Less. non de paritate industriæ, vel notitiæ, sed partim legum servandarum, partim juris ad lucrandum & perdendum. Communissima tamen est sententia, quòd in hoc casu teneatur restituere, quia ut contractus onerosus esset validus, debuisset ludens spem lucrandi emere periculo perdendi, uti habent Lugo num.81. & Spor. n. 67. Et quidem teneri restituere totum, docet Bon. quia est causa injusta totius damni; Nec obstat periculum, cui se exposuit, nam illud debet sibi imputare. E contrà alii cum Dian. R 30. dicunt ad summum teneri ad partem majorem vel minorem pro gravitate vel levitate periculi, quod subiit.

1070 §.3. Si tres sint, qui sperent aliquid, v.g. officium, & Cajus pro 10. Florenis certet seorsim cum singulis, quòd non sint obtenturi, in hoc casu Cajus est certus se lucraturum à duobus & uni tantùm esse perditurum, ideoque est certus de lucro 10. Florenorum, posse autem sic certare & sibi retinere hoc lucrum docent cum aliis Sanch. dub. 16. & Lugo n.87. quia cum singulis est dubius de futuro eventu, ergo sicut potest cum quolibet perdere, potest à quolibet lucrari; deinde singuli contractus seorsim essent liciti, ergo & simul, quia unus non impedit æquitatem alterius, neque ostendi potest, cujus è tribus jus læderetur. Agnoscit hanc sententiam esse probabilem Dian. R.64. tenet tamen oppositam cum Led. & Villal. quia cùm possit tantùm perdere 10. & certò etiam lucretur 10. videtur hic esse inæqualitas inter periculum sortis & spem lucri; nihilominus prima sententia videtur satis probabilis, quia non est spes lucri tanti apud singulos, inter quos divisum est periculum.

1071 §.4. Peccat & tenetur satisfacere, qui est causa, cur contractus sponsionis non compleatur, v.g. Cajus certavit se citiùs cursurum quàm Titium, si Cajus posteà nolit currere, tenetur satisfacere Titio, secundùm spem lucri, quam habebat, quia Cajus non stat contractu oneroso, cujus obligationem suscepit, qui enim contraxit cursu vincere, contraxit currere, ita Az. Bonac. Filliuc. nu.28. Dian. R.66. quamvis videatur distinguere Lugo num.89.

1072 §.5. Si quis ludat principaliter propter lucrum, Abul. Abb. Gabr. Rich. Vega, Silv. Comit. damnant peccati mortalis, quia tum principaliter concupiscitur res proximi & intenditur grave illius damnum: sed passim omnes cum Dian. R.1. tenent contrarium, quia licitum est cõcupiscere & licito modo acquirere rem proximi, quod fit per contractum ludi, qui justus est; Nav. tamen Panorm. Beja p.1. cas.61. Alloz. v. Ludus s.2. n.20. & alii dicunt esse veniale, sed etiam hoc negat Lug. n.4. per se loquendo posse tamen esse veniale, quia est invertere finẽ ludi, qui est recreatio, & adest species aliqua avaritiæ, uti docent nonnulli cum Steph. nu.46. Admittunt tamen omnes nullum fore peccatum, si quis ludat ad lucrandum, ut alicui necessitati subveniat.

1073 §.6. Secundùm Dian. R.5. & 14. potest filius-familias exponere lusui, quod parciùs vivendo reservat ea pecunia sibi ad victum missa. Docent autẽ aliqui non licere illi totam summam, quam potest lusu per annum perdere, una vice exponere lusui, quamvis nollet toto reliquo anno ludere, si eam nũc perderet; sed probabiliùs putant id eum posse Sanch. cũ Dian. R.10. quia potest cedere juri alia vice ludendi, & nunc illud quasi anticipare. Quòd si aliquis uno tempore lucretur à filio familias totam illam summam, quam toto anno potest exponere ad lusum, non tenetur inquirere, an jam potuerit illam totam perdere: nisi haberet consuetudinem etiam cum aliis ludendi, tum enim inquirendum esset, Sanch. dub.7. Lugo n.22. Spor. nu.73.

1074 §.7. Si Titius non poterat exponere nisi tres Florenos in lusum, & lusit, ac si posset exponere sex, sicque primo jactu lucretur sex à Cajo, facit injuriam, & tenetur tres restituere. Si tamen ludat cum Cajo & Sempronio, ac singuli exponant tres, Titius suis tribus poterit uno jactu lucrari sex, id est, tres à singulis, quia suos tres etiam exponit duplici periculo jacturæ apud singulos, ergo æquum erat, ut luderet cum spe etiam à singulis lucrandi.

1075 §.8. Si Cajus ludat pro se & pro Titio contra Semproniũ, faciatque hoc pactum, ut si perdat, Titius portet medium damnum, si autem lucretur, Titius habeat tantùm tertiam partem lucri, Sanch. dub.23. damnat hunc contractum, sed Lugo nu.52. & Dian. R.36. probabiliùs putant non esse universaliter damnandum, quia in contractu societatis, qui dimidium capitalis apponit, prætereaque operam & industriam, potest plùs lucri reportare.

1076 §.9. Quando neuter habuit animum unquam solvendi, tum decipiendo se mutuò compensant injuriam, ideoque qui vincit, potest retinere lucrum: item si lusor sciverit collusorem non habere animum solvendi, & tamen luserit, collusor potest lucrari & retinere, quia lusor censetur consensisse ac remittere, ita Tamb. Spor. num.6.

1077 §.10. Si ludens apponat monetam malam, potest retinere, quod lucratur, si voluerit substituere bonam, in casu quo perderet; aliàs lucrari non posset, Dian. R.25. cum aliis.

1078 §.11. Si bona fide ludas cum fure, & rem furtivam lucreris, teneris restituere Domino: Si autem lucreris pretium rei furtivæ à fure venditæ, potes hoc lucrum retinere, si fur ea aliis adhuc sit potens restituere, quia erat dominus hujus pretii, secundùm dicta n. 961. si tamen perdito hoc pretio sit impotens restituere, tu videris teneri restituere, quia cùm illud pretium necessariò fuerit à fure restituẽdum illud non videtur potuisse ab illo validè exponi ludo, ita cum aliis Bonac. Tambur. Spor. nu.76. Dian. R.20. quod videtur etiam dicere debere Lay. l.3. t.4. c.17. num.30. si impotentiam illam sciveris, quia (quoad executionem) cooperatus es injusto damno. Oppositum tamen velut probabile tenent alii num. 963. relati.

1079 §.12. Quod lucraris pecunia furtiva vel quomodocunq; aliena, est fructus industriæ vel artis ideoque tuum, supposito tamen quòd habueris aliquid proprium, quod traderes, si collusor vinceret, alioquin contractus fuisset nullus, quia nihil exposuisses, quod ipse acquirere posset, ita Mol. Sanch. Lugo nu.13. Spor. nu.79. & alii contra Trull. Villal. Dian. R.19. qui dicunt lucrum nequidem tunc fieri tuum.

1080 §.13. Qui injustè coactus ludit & lucratur, non tenetur restituere, quia ludus ex parte ipsius est justus, & omnem inæqualitatem sustulit injuria coactionis, S. Th. S. Antonin. Less. Lay. Sanch. dub.11. Lug. n.30. Similiter qui lucratur à collusore fraudes agente, nil tenetur restituere, S. Th. Dian. Tamb. n.6. Spor. nu.66. Eum quoque, qui coegit alterum ad ludendũ, non teneri restituere, si lucretur, sustinent Trull. Dicast. Hurt. Dian. R.32. quia nec coactio illa nec ludus videtur fuisse causa damni, sed vel fortuna vel peritia ludentis, & si cogens perdidisset, debuisset solvere: hinc inferunt æquum esse, ut etiam potuerit lucrari; sed probabiliter contradicunt Mald. Steph. n.51. & alii, si coactio fuit injuriosa, ex hac enim debebitur cõpensatio damni secuti; si tamen ad ludendum adduxerit tantùm per importunas preces, ordinariè non tenebitur restituere, quia nec fecit injuriam nec causavit involuntarium, uti tenent Less. & plerique alii cum Dian. R.34. contra Nav. Silv. Sanch. d.9. n.6. qui tamen fatetur oppositam sententiam esse satis probabilem & tutam. Quòd si victus cogat vincentem, ut ulterius ludat, & victus receptis amissis alia adhuc à collusore lucretur, Adr. Tol. Mol. Garz. Alloza sect.2. n.24. dicunt non teneri restituere, nisi ad summum hæc posttema, quam sententiam ut probabilem admittunt Lessius & Diana; sed resolutio pendet indè, an victus habeat Jus ex more lusus cogendi vincentem ad ludendum ulteriùs, si enim Jus non habet, videtur fecisse injuriam cogendo, adeoque teneri de damnis inde secutis.

1081 §.14. Si ludens fecit fraudem, & in absentia fraudis eventus ludi fuisset dubius, debet restitui lucrum, & quidem solum, uti putant Lug. nu. 33. & Steph. n.46. quia deceptor est in possessione rei suæ, ad quam nullum certum titulum habet deceptus; Mol. tamen dicit etiam aliquid ipsi deberi de illo, quod exponebatur ad lusum, si probabilius erat ipsum fuisse lucraturum, quia hæc spes lucri erat æstimabilis, & ipsi per injuriam fuit sublata. Qui autem dubitat, an per fraudem lucratus fuerit, tenetur restituere saltem hoc, quod alter apposuit, quia cùm nesciat de justo titulo illud in se transferendi, alter manet in possessione.

1082 §.15. Si Cajus per fraudem lucratus erat 10. Florenos à Titio, & Titius hos iterum lucretur à Cajo, Cajus tenebitur adhuc illos primos 10. restituere, si Titius lucratus sit alia vice ludens cum eo; quia hic secundus ludus est alius contractus, ex vi cujus debetur novum lucrum; è contrà si in eodem ludo iterum perdat, Armil. putat nil teneri ultrà restituere, quia hoc tantùm dicitur lucrum, quod in fine ludi reportatur, & Sanch. dub.19. n.5. aliique dicunt esse probabile, sed oppositum tenendum est cum Lugo nu.39. Dian. R.51. aliisque communiter, quia quot novi sunt jactus, tot sunt novi cõtractus, quibus uter-

uterque debet posse perdere & lucrari, Titius autem hic non posset lucrari alienum, sed tantùm perdere vel recipere suum sibi aliunde debitum. *Conf.* Nam si Cajus furatus esset Titio, & iterum perdidisset, adhuc teneretur restituere, ergo & nunc, quia quod ita fraudulenter habet, furto habet.

1083 §.16. Si pactum fuerit, ut qui plus lucraretur, solveret chartas, candelam & haustum, Cajus verò lucretur per fraudem, tenetur totum restituere, nec potest subducere illas expensas, sed sibi imputare debet, aut procurare, ut hoc fiat, quod factum fuisset, si nullus esset lucratus, uti rectè Lugo *n.*41. licèt aliter sentire videantur Trull. & Dian. *R.*54.

1084 §.17. Licitum est non monere Adversarium de errore v.g. si non rectè numeret sua puncta, & ideo perdat, quia ludens tenetur ipse attẽdere ad suum negotium, & Leges lusuum permittunt errores, Sanch. *dub.*14. Dian. *R.* 44. Item licitum est nõ admonere, si concedat primam in ludendo manum; si tamen illam tibi non debitam prior quasi de Jure usurpes, & ideo vincas, Sanch. *dub.*15. Dian. *R.*45. Alloza *sect.*1. *nu.*21. te obligant ad restituendum, quantum valebat Jus illud praeeundi: Similiter teneris restituere, si dixeris te habere plura puncta, & alter non advertens id crediderit, quia hic est fraus facta, Dian. *R.*47. Idem est, si alteri non advertenti minus solvas, quàm perdideris, Dian. *R.*53. Item si à tergo tui collusoris habeas speculum in quo chartas ejus videas, quia talis deceptio est etiam insolita. In dubio autem, an aliqua deceptio sit contra Leges lusus nec ne, standum est judicio viri in tali genere lusus periti, uti cum communi notant Sanch. *dub.*12. Lug. *nu.*33.

1085 §.18. Si Cajus non ludens inspexerit viles chartas Titii volentis per auctionem deterrere Sempronium à lusu, & Cajus tacitè moneat Sempronium, ut non deterreatur, & Sempronius ludat ac vincat, distinguendum est cum Bonac. Sanch. *dub.*17. Dian. *R.*42. & aliis cõmuniter, nam 1. Si Sempronius ante monitionem decreverat non ludere, tenetur Sempronius, & in hujus defectu Cajus restituere omnia, quia acquisivit per injuriã. 2. Si Sempronius ante monitionem decreverat ludere, nihil est restituendum, quia monitio Caii se habuit *per accidens* ad damnum. 3. Si Sempronius dubitabat, an vellet ludere necne, dicũt communiter AA. Semproniũ, & in ejus defectu Cajum teneri restituere tantùm partem pro ratione dubii. Alii contradicunt, quia fraus & monitio Caii fuit prior causa injusta & adæquata damni, quia totaliter determinavit Sempronium ad ludendum, ergo videtur saltem Cajus ex hac antecedente injuria obligari restituere totum, uti teneor ad totum, si fraude induxerim Petrum in dubio hærentem, an vellet vel nollet benefacere Paulo: item si Petro prior injustè intulerim damnum, licèt Petrus ipse illud sibi postea fortè intulisset. Videri possunt dicta n. 218. est enim similis fermè ratio. 4. Si post monitionem adhuc fuit dubius eventus ludi, Sanch. dicit non esse obligationem restituendi, quia Sempronius per monitionem non fuit constitutus in tuto, sed contradicunt alii, uti antè, nam si Sempronius per monitionem motus est ad ludendum, Cajus fuit causa injusta ludi, ergo manet obligatio compensandi totum damnum ex ludo secutum.

1086 §.19. Secundùm Sa *v. Ludus n.* 1. non est peccatum ludere ludo prohibito, si fiat moderatè causa recreationis, aut ex alia causa honesta, putat enim tunc cessare rationem Legis. Et saltem eum, qui ludit ludo per civile solùm Jus prohibito, non peccare, docetur communiter; idem dicit cum aliis Lugo *nu.* 9. respectu Laicorum de lusibus Jure communi Canonico prohibitis, quia Leges hæ apud Laicos per contrariam consuetudinẽ sunt abrogatæ, Nav. Sanch. Less. *n.*6. Steph. *n.*49. Talem autem lucrantem ludo per Legem adhuc vigentem prohibito teneri restituere in foro conscientiæ, docent S.Th. S. Bonav. Silv. *&* *alii*, sed communissimè cõtradicunt alii, inter quos sunt Alens. Sot. Med. Adr. Covar. Mol. Trull. Dicast. Sanch. *dub.*1. Less. *l.*2. *c.* 26. *n.*17. Dian. *R.*2. Tambur. *in Dec. lib.*5. *c.*4. §.1. *n.*11. Spor. *n.*81. quia jus positivum præcipit restitutionem tantùm post sententiam Judicis, unde non debetur, licèt petatur extrajudicialiter, uti cum aliis notant Sanch. & Dian. *R.*22. potest tamen victus terrere victorem de accusando, & sic pacisci de parte restituenda: Quòd si fictè tantùm minaretur, nolens accusare, Sal. Mol. Lugo *n.*72. Alloza *s.*1. *n.*9. putant eum non esse tutum, sed Less. Tamb. Spor. aliique cum Dian. *R.*28. dicunt esse tutum, quod probabile esse fatentur Sanch. Castrop. Trul. Dicast. quia reverà habet jus repetendi, quod pretio æstimabile est, illi autem juri cedit pro data parte, ergo dolus videtur justus.

1087 §.20. Qui credito ludit ludo prohibito, & perdit, de jure naturæ obligatur solvere, uti contra Dian. *R.*21. & alios docent alii multi apud Lugo *n.*70. (qui à nu.67. cum aliis multis docet sic lucrantem posse retinere, si ei solvatur, quamvis solvens nesciverit solutionem posse negari, quod etiam fatetur Dian. *R.*24.) Ratio est, quia cõtractus ille ludi jure naturę est validus, nec jure positivo irritatur, quamvis victus possit se etiam in cõscientia tueri exceptione legis, quæ non est merè in pœnam victoris, sed etiam in favorem victi, ut solvere non teneatur, ita Nav. Tol. Mol. Less. Laym. Lugo *n.*70. & pluribus *d.*22. *à n.* 30. & ratio ulterior est, quia secundùm dicta num. 677. cui jus dat actionem repetendi, eidem etiam dat exceptionem, antequam solvas, ad quid enim in hoc casu esset solvere hoc, quod statim potes repetere? unde cùm retinere meam rem & datam recipere æquivaleant, non erit injustitia, inquiunt Tamb. *n.*11. & Spor. *n.* 83. alterum modum commodiorem absque inutili circulo eligere: hinc L.2. *ff. de compensatione* dicit, *Interest nostra potius non solvere, quàm solutum repetere.*

1088 §.21. Quando ludis lusu prohibito cum animo reposcendi per Judicem, quod perdes, Mol. Regin. Dicast. Less. *n.*31. dicunt te teneri restituere, si lucreris, quia facis dolum dantem causam ludo, & ponis inæqualitatem, sed Sanch. *dub.*5. Lugo *d.* 31. *n.*53. Spor. *n.*84. aliique cum Dian. *R.*25. probabilius dicunt ludum esse validum, & retineri posse lucrum, quia intentio adimplendi non est de essentia contractuum secundum dicta nu. 608. ergo sicèt absit, ludus est validus, in reliquo vult uti jure suo & beneficio legis concedentis exceptionem, alter autem sibi imputet, quòd cum tali ludat. Neque est inæqualitas, quia etiam alteri competit simile beneficium legis, si perdat.

1089 §.22. Si victus antecedenter promiserat non repetere per beneficium legis, potest nihilominùs postea repetere, uti notãt Rebell. Salas, Less. Dian. *R.*26. Lugo *num.*65. quia omnis ludens promittit irrevocabiliter solvere, & tamen lex vult, ut non obstante promissione solvendi possit nõ solvere; si tamen illa promissio fieret post factam solutionem, teneret, quia esset veluti nova donatio independens à ludo. Quòd si jurarit non repetere, stare debet juramento, secundùm dicta n. 727. dicunt tamen Navar. Covar. Tol. Valent. Vega Henriq. Salas & Diana supra posse petere relaxationem juramenti, & hac obtenta non solvere, sed melius negant Sot. Mol. Rebell. Less. Lugo *n.*66. quia hoc juramentum cõfirmat illum contractum, secundùm dicta à n. 732. ergo facit, ut alter acquirat jus strictum ad solutionem Superior autem non potest relaxare juramentum in præjudicium tertii, uti nu. 746. dictum est.

1090 §.23. Si victor sine vi vel fraude impediat, ne à Judice condemnetur ad restitutionem, v. gr. purè negando se lusisse, donec probetur, omnes communiter dicunt non peccare: Si tamen de hoc interrogetur à judice, Less. 21. & Lugo *nu.* 64. dicunt teneri fateri, quia lex non est purè pœnalis sed dispositiva, & Judex habet jus interrogandi, sicque impediendi, ne Cives nimis ludo depauperentur; Mol. Sanch. aliiq; cum Dian. *R.*27. dicunt non teneri fateri, si probari non possit; sed prima sententia est probabilior.

1091 §.24. Azor. Mol. Salas, Rebell. Castrop. aliiq; cum Dian. *R.*3. dicũt nõ prohiberi Clericis una aut altera vice ludere, sed tantùm consuetudinem, seu ut ne fiat sæpè & diù, uti ex aliis notat Steph. *n.*49. Imò Sa & Valent. contra Salas & Castr. excusant etiam consuetudinem à mortali, si fiat recreationis causa: Prohibitio autem extenditur ad solos Clericos in Sacris constitutos vel ratione Beneficii gestantes habitum, uti docent Caj. Less. aliique cum Steph. Putat quoque Salas non extendi ad Religiosos laicos, quia textus habet de Clericis tantùm: communis tamen cum Nav. Suar. Valent. Castr. *& aliis*, habet, quòd etiam ad illos extendatur, & saltem Religiosos in Ordine aliquo ab ejusmodi lusibus abhorrente, meritò damnant Lugo Dicast. & alii apud Dian. *Res.*4.

1092 §.25. Olla fortunæ est jure naturæ licita, nam per dationẽ certæ pecuniæ emitur spes lucrandi, v. gr. scyphum argenteum, & periculum cum proportione est utrimque æquale, ita cum aliis Pirh. *l.*5. *tit.*19. *n.*50. Ludum autem agitationis taurorum prohibuit *S. Pius V.* sub excommunicatione, sed *Greg. XIII.* sustulit excommunicationem, & nunc si fiat sine periculo, putant licitum esse Nav. Sa *n.*3. Alloza *s.*2. *n.*30.

1093 §.26. Assistere ludo, qui cum peccato mortali fit, per se loquendo, non est peccatum, nisi adsit scandalum, vel assistens cooperetur aut delectetur ipso ut peccato, non autem si delectetur ipso ut ludo, ita Sa *n.*4. Alloz. *n.*31. Aliqui apud Dian. *R.*41. excipiunt Clericos & Religiosos, quibus sub excommunicatione dicitur id prohibuisse *S. Pius V.*

1094 §.27. Ludere in Ecclesia ludos, qui specialiter in ea non sunt prohibiti, per se loquendo, non est peccatum nisi veniale, si fiat sine causa; sufficit tamen honesta recreatio pro illis, qui v.g. in Ecclesiam confugerunt, Caj. Nav. aliiq; cum Dian. *R.*38.

1095 §.28. Si quis teneat domum ludo illicito expositam aut instrumenta subministret, peccat mortaliter, uti & Princeps permittens, ita Dicast. aliiq; cum Dian. *R.*39. & pluribus *p.*2. *tit.* 15. *R.*65. Ratio est, quia quamvis ista sint de se indifferentia, tamen sic fit directè & proximè cooperatio ad blasphemias, dilapidationes, rixas, aliaq; quæ ibi fiunt, non aliter ac si quis subministraret gladium occisuro. Unde si hic ludant non potentes ludere, v.g. Filii-familias, vel fraudem agentes, putat cum aliis Sanch. *dub.*21. hos hospites obligari ad restitutionem tanquam cooperatores ad injuriam.

1096 §.29. Si Titius ludat cum pacto, ut si vincatur, legat pro victore Missam, si autem vincat, habeat florenum, hoc damnant multi, & Lugo *num.*5. dicit posse esse periculum simoniæ; sed

nec

nec esse simoniam nec illicitum docent Rodriq. Portell. Bonæ spei, Dian. R.41. Steph. n.53. nam nō ideo res spiritualis æstimatur temporali, sed offertur executio rei spiritualis loco temporalis alioquin tradendæ, quæ commutatio licita est: si enim tibi debeam 100. aureos, licitè offero 100. Missas pro te legendas, ut sic te moveam ad remittendos centum aureos.

Ad quid teneatur, qui juravit non amplius ludere, dictum est p.1. à num.452.

De Sponsione doctè agit Onn. *d.131. sect.3. De Sortibus, sect. 4. De Ludo, sect. 5. & seqq.*

DUBIUM XIV.

Quid sit Contractus Societatis.

1097 RESP. Is est, cùm aliqui inter se conveniunt, & contributis aliquibus rebus ad lucrandum idoneis, sive fructibus, ut pecunia, animalibus, industria, labore, &c. commune aliquod lucrum faciunt; quod, uti & damnum, pro ratione, & rata cujusq; dividunt inter se. V. Less. *l.2. c.25. d.1.* Laym *l.3 tr.4 c.20.* Bonac. *To.2. de contract. d.3. q.6. p.1.* Unde spectando id, quod ratio & Justitia naturæ hic requirit, *resolvuntur hi Casus:*

I. Plus lucrari debet, qui confert pecuniam & operam suam, quàm qui vel pecuniam, vel operam solam confert.

II. Capitale seu sors, quam quivis contribuit, si pereat casu, vel culpa sociorum levissima, contribuenti perit: ubi discrimen est inter hunc cōtractum, & mutuum: quia in mutuo sors data alienatur & dominium ejus transfertur in mutuatarium, cujus proinde solius periculum ac damnū est, si casu pereat: in societate autem, qui sortem confert, eam non omnino alienat à se, & uti commodum ac lucrum ad eum spectat, sic etiam periculum & damnum, Bon. *p.3. n.3. & 12.*

III. Potest tamen etiam fieri in hoc contractu, ut quis justè servet sortem suam indemnem, & insuper certum lucrū percipiat, si nimirum ad contractum societatis adjungantur duo alii, assecurationis, & venditionis, cujus tale exemplum ponit Laym. Inis societatem cum mercatore, & cōtribuis ei 100. florenos v.gr. spes est, quòd is quotannis lucraturus sit 300. cujus lucri dimidiū v.g. jure societatis tibi debetur unà cum sorte; sed quia ad te quoque pertinere deberet ejusdem sortis periculum, ut ipse id periculum in se suscipiat, & tibi sortem assecuret, in hujus oneris compensationem, relinquis ei majorem partem lucri sperati, ut scilicet duæ partes lucri ad ipsum, & tertia ad te pertineat. Et rursus, quia spes lucri hujus incerta est, ideo adhuc partem hanc lucri sperati, nempe 100. florenos in spe, vendis etiam eidem 50. vel 60. v.g. annuis certis, & in re, & sic tandem id lucrum facis, & sortem servas indemnem. V. Laym. & Bonac. *ll.cc.*

IV. Societas etiam in pecoribus validè & licitè instituitur: Et interdum quidem ita, ut tam pecora ipsa, quæ alteri pascenda & nutrienda traduntur, quàm emolumēta & fructus, ipsaque detrimenta & damna danti & accipienti communia sint; interdum verò ita, ut pecorum dominium, ideoq; etiam periculum, sive casus fortuitus, spectet ad solum dantem; emolumenta autem fructuum, nempe fœtus, lanæ, lactis, spectent ad utrumque. Vid. Less. & Laym.

ADDENDA.

1098 QUæst. 197. *Quid hic prætereà sit notandū?* R. Seqq. §.1. Ad contractum societatis requiruntur hæ præcipuè conditiones, 1. Ut fiat in negotiatione honesta & licita. 2. Ut singuli aliquid in commune conferant, sive sit pecunia, sive opera, sive industria. 3. Ut expensæ, lucrum & damna sint communia æqualia secundùm proportionem illius, quod in commune confertur. Potest tamen societas fieri, non ad lucrum, sed ad solum usum, uti si studiosi in eisdem ædibus habitantes ad communem usum conferant libros, hic talem, iste alium. Specialia autem circa societatem Officiorum, quę præsertim in Curiis à quibusdam initur, videri possunt apud Lug. *d.30. sect. 5.* & Less. *in auct. v. Societas Officiorum.*

1099 §.2. Si Cajus det Titio 10. gallinas, eo pacto, ut singulis diebus reddat unum ovum, & teneatur numerum integrum gallinarum servare, ideoque si una moriatur vel eripiatur, substituere aliam, Med. Rebell. & alii cum Alloz. *v. Societas n. 43.* putant hunc contractum esse injustum, quia Cajus habet lucrum certum, Titius autem totum periculum furtis, & prætereà onus alendi gallinas; sed Lay. *l.3. t.4. c.20. n.4.* Castr. *d.8. p.6. n.2.* & alii probabilius dicunt posse esse justum, quia periculum compensari potest per plures fructus, uti rectè Covar. *l.3. Variarum c.2. n.4.* onus autem alendi compensatur per longè plura ova à reliquis gallinis habenda.

1100 §.3. Expensæ à conferente operam factæ in mercibus deportandis in itineribus pro societate factis, in ægritudine ex societatis negotio orta; item damna ob ipsam formaliter societatem causata sine culpa, v.g. per fures vel latrones, spectant ad omnes, uti habetur *l.52. §.4. ff. Pro socio*, docentque communiter AA. cum Lugo *n.28. & 31.* Castrop. *p.7.* Et non debere dari alii æstimationem illarum expensarum, quas socius ille domi faceret, docent Nav. Mol. Less. Laym. Sa, Castrop. *n.2.* quamvis contradicant Silv. Ang. Arm. Maj. Rebell. Lug *nn.39.*

1101 §.4. Si Cajus contulit pecuniam, Titius vero operam, & valor operæ erat æqualis valori pecuniæ, probabile est etiā pecuniam postmodùm debere dividi inter ipsos alioquin esset inæqualitas, opera enim perdita est in bonum utriusque, ergo videtur æquum, ut & sic perdatur pecunia, Mol. Less. Lugo *n.16.* Si autem Titius conferat operam in valore pecunia minorem, adhuc putant multi finita societate, hanc pecuniam esse dividendam, sed etiam probabiliter negant Fach. Rebel. Castr. *p.3.* qui hoc ipsum videntur dicere, etiamsi valor operæ fuisset æqualis, quia quando contrahentes illud non exprimunt, censentur velle tantùm communicare usum & commoditatem illorum, quæ conferunt, non autem proprietatem, sicuti qui ad negotiationem confert navim, confert tantùm illius usum non autem proprietatem, hinc navis post societatem remanet ipsius, aliter autem poterit attingi æqualitas etiam quoad pecunias, uti ostendit ipsemet Lugo *supra.*

1102 §.5. Si pecunia, quam solus Cajus contulit, pereat, Saliz. & alii absolutè dicunt jacturam debere ferri ab utroq; æqualiter, alioquin qui industriā affert, minori se periculo exponeret; Maj. & alii dicunt, si pecunia pereat ante operas exhibitas, jacturam debere æqualiter ferri, si autem post, debere ferri à solo Cajo, quia opera jam est impensa loco pecuniæ; Covarr. & alii dicunt jacturam tum esse æqualiter ferendam, quando industria æquivalebat usui & proprietati pecuniæ, si autem æquivalebat soli usui, ferendam esse à solo Cajo: denique Gl. Bart. Bald. Silv. Rebell. Less. Castr. *p.4. n.4.* Alloza *n.16.* Illf. *t.4. d.2. n.454.* aliiq; plures probabiliùs dicunt soli Cajo esse ferendam, nisi aliter sit conventum, quia æquum est, per se loquendo, ut illi soli pereat pecunia, qui erat ejus dominus: supponitur enim aliter statuta æqualitas secundùm spem lucri & periculum damni.

1103 §.6. Si finito negotio nullum sit lucrum, Fill. putat ex pecunia capitali debere saltem solvi valorem operæ, sed negant Mol. Less. Lug. *n.24.* Burgh. *cent.2. cas.96.* quia sicut si pecunia periisset, soli ejus domino periisset, ita opera perit illi soli, qui eam confert, & secundùm hos AA. societas fit solùm ad lucrum.

1104 §.7. Contractus societatis dissolvitur, 1. Mutuo consensu sociorum. 2. Renuntiatione unius ex illis, non tamen ante tempus in pacto determinatum. 3. Publicatione bonorum alterius socii. 4. Cessione bonorum propter contracta debita. 5. Elapso tempore, pro quo societas est constituta. 6. Re, in qua fundabatur societas, integrè vel magna ex parte intereunte. 7. Morte socii, si tamen negotium cœptum nunc finiri posset sine sociorum præjudicio, alioquin hæres teneretur concurrere. Videri possunt leges citatæ apud Illf. *num. 456.* Vide etiam Mol. *tr.2. d.414.* An pactum, quo sors & lucrum assecurantur, sit justum, videri possunt dicta hic nu. 876.

DUBIUM XV.

Quid sit Assecuratio, & Fidejussio.

1105 RESP. I. Contractus assecurationis est, quo quis alienæ rei periculum in se suscipit, obligando se, vel gratis, vel pro certo pretio, ad eam compensandam, si perierit. Quòd si gratis fiat, est gratuita promissio; si pretio, est quasi emptio, qua assecurans vendit suam obligationem, præstandi alteri rem ejus indemnem. Ad ejus justitiam requiritur, ut eventus rei sit incertus utrique, saltem quoad notitiam, quam de eo habent, quia alioqui non servaretur æqualitas. Bonac. *to.2. de contr. d.3. q.9. p.3.* Less. *lib.2. c.28. dub.4. n.24.* *Unde resolves:*

I. Si assecurans certus sit rem esse in tuto, iniquè pretium petit, & tenetur restituere, Less. *ibid.* Bon. *num.3.*

II. Si res nondum est in tuto, etsi privata scientia sciat non fore periculum, licere nihilominus pretium ordinarium assecurationis accipere, dicit Less. *n.27.* quia illa obligatio, ob pericula ordinaria magni æstimatur, & causæ occultæ, quæ periculum minuunt, non imminuunt communem æstimationem. Verùm id Bonac. *num.3.* & Lugo *d.31. s.7.* rectiùs negant.

III. Si cupiens rem suam assecurari, certò sciat eam jam periisse, non potest pacisci de ejus assecuratione. V. Less. *num.25.*

Resp. II. Fidejussio est contractus, quo quis alienam obligationem suscipit incipiendam, si debitor principalis non solverit. Ita communiter Doctores. *Unde resolves:*

I. Pro fidejussione licet accipere pretium, etsi nullum periculum timeatur, quia ex se pretio est ęstimabilis. Nav. *man. c.17. n.283.* Azor. *p.3. l.11. c.22. q.5.* Fill. *tr.38. n.159.*

II. Mulieres ex fidejussione (saltem si juramentum absit, & instrumentum publicum) non tenentur, uti nec Clerici, nisi quatenus solvere commodè possunt, ut non egeant. V. Laym. *l.3.tr.4.c.29.n.5.& 6.* Bon. *p.2.* Less. *d.2.* Onn. *d.52.f.6.*

III. Fidejussor non obligatur plus quàm principalis, & hujus obligatio si sit invalida, erit etiam fidejussoris, Lugo *disp.32.n.5. &c. communiter.*

IV. Fidejussor regulariter non potest conveniri, nisi facta excussione principalis debitoris, constet ipsum non esse solvendo, Azor. *l.c. v. notandum*, Fill. *n.153.*

V. Debitor tenetur de omni damno sua culpa accidente Fidejussori, &c. V. Azor. *d.10.* Bonac. *p.1.n.14.*

VI. Ea fidejussione Religiosi propria authoritate facta Monasterium non obligatur, nisi quatenus in ejus utilitatem versum est, V. Less. *n.20.* & Laym. *n.7.*

VII. Qui fidejussit pro reo, cui periculum capitis impendebat, si hic aufugit, non est ejus loco plectendus, quia non præsumitur sic se obligare: imo nec potest, cùm non sit dominus vitæ, Sylv. Bon. *n.10.* Less. *n.41.*

VIII. Si debitor sua culpa non solvit, tenetur fidejussori, qui pro ipso solvit, non tantùm ipsum debitum, sed etiam damna & expensas omnes compensare. Si verò sine sua culpa, v.g. ob impotentiam non solvit, ad solum debitum videtur teneri, Azor. Sylv. Sa, Bon. *n.14.* Trull. *to.2.l.7.c.26. d.2.num.6.*

ADDENDA.

1106 QUæst. 198. *Quid prætereà notandum sit?* R. Seqq. §.1. Quamvis AA. communiter dicant fidejussionem de se esse pretio æstimabilem, uti n.890. notatum est, ideoque pro ea posse accipi aliquid, si tamen absit omne periculum & molestia, probabiliter contradicunt Cov. Bonasp. Steph. *t.4.d.9.n.142.* Moya *t.1.t.6.d.4.q.6.d.n.22.* quia difficulter ostendi potest disparitas, cur etiam mutuum non sit similiter futurum de se æstimabile, ideoque cur etiam non possit pro eo accipi pretium. *Si dicas*, obligationem mutuantis compensari per redditionem sortis, obligationem autem Fidejussoris non compensari per aliquid, *Contrà est* 1. Quia non obligatio mutuantis, sed carentia sortis datæ compensatur per redditionem sortis. 2. Si fidejussor sciat nullum esse periculum vel modestiam, obligatio illa nullum affert onus, ergo nihil aptum est compensari. V. Gasp. Rodericum *de annuis reddit. l.2.q.12.* qui nobiscum sentit. Videri potest etiam Onn. *d.52.d.n.23.*

1107 §.2. Creditor potest acceptare moderatum pretium, ut fidejussorem liberet à fidejussione periculosa vel molesta, quam suscepit pro debitore, Mol. Sa, Roderic. *n.17.* Alloza *v. Fidejuss. n.15.* Fidejussor autem potest, non quidem ordinariè, uti rectè Castrop. *d.6.p.16.§.3.n.5.* attamen aliquando cogere debitorem, ut eum à fidejussione liberet, v.g. si debitor fuerit potens solvere & non solverit, si incipiat dilapidare bona sua &c. Lugo *d.32.n.20.* V. Roder. *qu.13.* E contrà Creditor compelli non potest, ut habito uno fidejussore admittat alium, sicuti compelli non potest, ut loco prioris hypothecæ admittat aliam, quia habet jus standi primo contractu, Roder. *qu.12. nu.25.* Si tamen creditor admiserit alterum fidejussorem, liberatur primus, Castrop. *§.2.n.5. & 6.* Quòd si creditor proroget tempus debitori, pro quo Cajus fidejusserat, si Cajus indefinitè fidejusserat & non ad tempus tantùm, pergit obligari, si autem fidejusserat, v.g. ad annum, cum anno cessat ipsius obligatio, sicuti si fidejussisses pro capitali, non obligareris ad interesse, quia obligatio non extendit se ultra conventionem, ita cum aliis Azor. *p.3.l.11.c.22.*

1108 §.3. Si fidejussor, quando constituebatur, erat idoneus & potens, postea autem deficiat, debitor nō tenetur substituere alium, quia reliquum periculum fidejussionis, uti & hypothecæ, est penes admittentem, Bart. Surd. Castrop. *n.1.*

1109 §.4. Successor non obligatur fidejussione sui Antecessoris, nisi sit hæres, vel ille in officio, v.g. Decani, constitutus fidejusserit cum consensu & nomine Capituli, Mol. Sa, Alloz. *nu.10.* Dubitatur autem, an obliget fidejussio facta pro minorenni, aliqui cum Sa *v. Fidejussio nu.6.* negant, quia minorennis non potest se obligare; alii affirmant cum Alloza *n. 13.* quia secundùm dicta n.671. & 679. potest se saltem in conscientia obligare, & alter potest hanc obligationem suscipere. Item aliqui affirmant, alii negant fidejussorem teneri solvere debita, antequam à Judice cogatur, Sa *n.8.*

1110 §.5. Si plures in solidum fidejusserint pro aliquo, quilibet excipere potest contra creditorem, ne solus conveniatur, sed ut etiam alii cogantur stare pro parte; quòd si unus coactus fuisset solvere totum, posset à creditore petere jus agendi contra alios, uti ea jure ostendit Lug. *d. n.15.* Videri potest Onnate *d.4.f.15.* Item tota *disp.52. & 53.* ubi hactenus dicta & multa alia accuratè habet de fidejussione. De assecuratione autem agit *disp. 131.f.2.*

DUBIUM XVI.

Quid sit Pignus, & Hypotheca?

RESP. Pignus est contractus, quo debitor dat creditori, 1111
rem aliquam mobilem vel immobilem, ut sit pro debito obligata, ea eaque solutio peti possit. Aliquando tamen pignus accipitur pro ipsa re, quæ datur. Differt autem ab hypotheca, quòd pignus propriè sit rei mobilis; illa immobilis, Mol. Fill. Bon. *de contr. d.3.q.10.p.1* *Unde resolves:*

I. Pignore non licet uti contra voluntatem domini: quia est res aliena, ad securitatem tantùm, & non ad usum tradita, Bon. *l.c.* ex Mol. Regin. &c. Si tamen utatur v.g. equo vel agro, debet valorem usus (uti & fructus omnes, si sit res ex se fructifera) computare in sortem, deductis expensis; quia alioqui committeret usuram, cùm res domino suo fructificet, Nav. *man. c.17. n.203.* Bon. Trull. *l.7.c.26 d.4.n.22.*

II. Non possunt oppignorari, quæ non possunt vendi, v.g. Ecclesiæ, Mol. *d.530.* Less. *l.2.28.d.7.* Bon *n.5.*

III. Immobilia, uti & mobilia pretiosa, cultui divino dicata, v.g. calices, casulæ &c. non possunt oppignorari, nisi in necessitate; (quia tunc etiam vendi possunt,) ut Ecclesiæ & indigentibus subveniatur. V. Nav. *nu.205.* Less. Bonac. *l.c.*

IV. Creditor, qui pignus ab aliquo accepit, potest illud alteri oppignorare, sed non pro majore quantitate: Neque potest vendere debitore non solvente, nisi post biennium, & eo priùs monito. Quidam tamen dicunt, posse vendere post trinam monitionem. V. Lay. *l.3.t.4.c.30.n.5.* Bon. *n.9.*

V. Eandem rem non licet oppignorare seu in hypothecam dare pluribus, nisi sit sufficiens ad solvendum omnibus; vel posteriores de priore hypotheca admoneantur. Azor. *T.3.l.7.c.7.* Fill. Bon. *n.9.* Trull. *n.15.*

Quæres. Quid sit contractus Anti-chriseos, germanicè *ein Pfandschfft?*

Resp. Is est, cùm in contractu pignoris convenitur, ut creditor utatur pignore, v.g. agro, ac fructus inde tamdiu lucretur, donec debitum ipsi restituatur: unde circa hunc ex supradictis *resolves:*

I. Contractus hic videtur juxta Cajet. Sotum, &c. (contra quosdam Jurista) esse usurarius, quia creditor ultra sortem aliquid lucratur causa solius mutui, quæ est Usura. V. Laym. *c.36.n.17.*

II. Possunt tamen intervenire tituli justi lucrandi fructus ex pignore, sine diminutione sortis: ut si v.g. fructus ex hypotheca percepti non superent quantitatem pensionis, quæ Jure census super eadem constituti exigi potest, cum pacto redhibitionis, uti suprà dictum est de *Censibus*: aut si alioquin lucrum cesset, aut damnum emergat, dum debitum differtur: unde non facilè damnandi sunt illi, qui à Principibus in locum debitorum agros, pascua, officia, &c. in anti-chrisin habent. V. Laym. *l.c.* & Binisfel. *de Usuris*, Mol. Less. &c.

ADDENDA.

QUæst. 199. *Quid circa hoc contractus sit prætereà notandum?* R. De pignore & hypotheca accuratissimè scripsit Onnate *d.66 & seqq.* qui pro occurrentibus dubiis gravioribus videri poterit. Pro praxi quotidiana accipe hæc pauca: 1112

§.1. Si agrum incultum accepisti in pignus, & illum coluisti, Sot. Sa, Alloza *v. Pignus n.8.* putant te posse frui fructibus, non computando in sortem, quia videntur fructus tuæ industriæ, sed dicendum est cum Nav. Mol. Garz. Lop. Bon. *de contr. d.3.q.10.p.1.n.10.* debere computari in sortem, sunt enim fructus naturales agri, ad quem tantùm accessit tua industria, poteris tamen expensas & pretium laboris subducere. Addit rectè Bon. *nu.7.* si rem meliorasti, aut in agro tibi oppignorato ædificasti domum, etiam hæc addita cadere sub pignus, quia accessorium sequitur principale; equus autem pignori datus est alendus expensis debitoris, qui manet ejus dominus, & cui etiam fructificat.

§.2. Si oppignoretur castrum, cui Jus præsentandi ad be- 1113
neficium sit annexum, hoc Jus non oppignoratur, sed manet Domino; si tamen castrum vendatur, Jus Patronatus transfertur in emptorem, & ita statuunt Jura apud Lugo *d.32.n.27.* Si autem res oppignorata varietur, quod de illa manet, etiam remanet oppignoratum, v.gr. si domus comburatur, fundus manet obligatus; si silva, obligatum manet solum, imò & ligna silvæ, si quæ supersint: fructus enim rei simul dantur in pignus: Si tamen ex istis lignis fiat navis aut aliud arte factum, Jura disponunt, ut desinat oppignoratio, Bonac. *n.7.*

§.3. Si pignori adjectum sit pactum, ut vendatur, nisi cer- 1114
to tempore redimatur, elapso eo tempore vendi potest, etiam non monito debitore, Gloss. Nav. Azor. & aliis quod tamen

tes

res valet fupra debitum, reftitui debet debitori. Quòd fi conventum effet, ut pignus non venderetur, Sa, Vafq. & alii putant non poffe vendi, quia fides data eft fervanda, ubi fervari poteft, fed Azor. Regin. & alii communiter putant poffe vendi poft trinam admonitionem, quia hæc eft natura pignoris, alioquin fruftra datum effet, hinc conventio tantùm obligavit ad non vendendum abfque præviis admonitionibus, Bon. *n.* 12.

1115 §. 4. Quamvis contractus anti-chrifeos Jure Civili tolerentur, tamen Jure Canonico reprobatur velut ufurarius, uti notant Cajet. Sot. Nav. Mol. Lugo Laym. Spor. *de Ufura n.* 101. & certum effe dicit Caftrop. *d.* 4. *p.* 19. *n.* 20. Ratio eft, quia mutuans non fit dominus pignoris, ergo iniquum eft, ut ex eo fructus capiat; imò Vafq. Sal. Caftr. *num.* 4. dicunt etiam illos fructus effe Domino compenfandos, quos ex culpa lata & levi colligere omittit, quia tenebatur addere diligentiam tanquam prudens & vigilans cuftos. Poffunt tamen accedere tituli excufantes, præter enumeratos à Bufembaum, uti 1. Si res oppignoranda vendatur pro debito, cum pacto retrovendendi, tamen fecundùm limitationem datam nu. 962. nec redimi debebit nimis parvo pretio, alioquin præfumetur Ufura, Lug. *d.* 25. *n.* 132. 2. Si marito aliquid fructiferum detur in pignus pro dote uxoris, uti definit Innocentius III. Cap. *Salubriter*, *De Ufuris*, tum enim fructus illi conftituuntur in partem dotis neceffariæ ad alendam uxorem, & ad fuftinenda onera Matrimonii, aut faltem funt aliæ caufæ hoc cohoneftantes, de quibus videri poteft Caftrop. *p.* 20. atque ideo etiam poffe pro intereffe certam Summam in compenfationem exigere, docent Navarr. Mol. Lug. Laym. Leff. *l.* 2. *c.* 20. *n.* 142. Beja *p.* 1. *caf.* 56. Sporer *nu.* 102. 3. Si feudum Domino Proprietario oppignoretur, uti habetur Cap. 1. *De Feudis*, Cap. *Conqueftus*. *De Ufuris*, traduntque Authores communiter cum Caftr. *p.* 22. *n.* 1. tenetur tamen remittere fervitium vel penfionem, cujus loco fructus ei à Jure fubrogantur: quomodo autem hoc excufetur ab Ufura, difputat Caftrop. *à n.* 2. Idem dicunt Authores communiter de emphyteufi, fi Domino detur in pignus, ratio poteft effe, quia quando pignus transfertur ad Dominum proprietatis, licèt Vafallus & Emphyteuta non amittat dominium fuum utile, (alioquin non effet datum in pignus) tamen dominium illud eft ligatum, & cenfetur confolidari cum dominio directo, ac proinde fructus omnes Domino competunt; fimile tamen nihil ftatuunt Jura, neque habet confuetudo, fi res ufufructuaria, ufuraria vel conductitia detur Domino directo in pignus, uti notant Authores communiter cum Caftrop. *n.* 6.

1116 §. 5. Obligatio pignoris, & hypothecæ folvitur multis modis, 1. Si creditori fit fatisfactum pro debito. 2. Si tempus fit elapfum, ad quod acceptata erat obligatio. 3. Si res obligata fit alienata cum confenfu faltem tacito creditoris. 4. Si creditor emerit rem obligatam. 5. Si creditor faltem tacitè fignificaverit rem fibi non effe obligatam. 6. Si Judex abfolverit debitorem à debito, vel jufferit extradi rem. 7. Si debitor offerat creditori folutionem debiti, quam fi nolit acceptare, poterit debitor eam coram teftibus deponere apud hominem fidelem vel in loco Religiofo, & rem obligatam refumere. 8. Si prius debitum transferatur in aliam obligationem, Bon. *punct.* 2. An Emphyteuta poffit rem emphyteuticam fubjicere hypothecæ, dictum eft *n.* 1059.

CAPUT IV.

De Tutela, & Teftamentis.

1117

DUBIUM I.

Quid fit Tutela & Curatela?

RESP. Sunt quafi contractus, quibus Tutor & Curator ad procuranda bona & commoda Minorum cujufcunque fexus, qui vel Parente carent, vel fub ejus poteftate conftituti non funt, obligantur ex Juftitia, perinde ac fi ex contractu ea obligatio fufcepta fuiffet; fupplente nimirum Lege, vel Magiftratu vim contractus. Differunt Tutor & Curator, quòd Tutor folùm datur impuberibus, etiam invitis, & principaliter datur perfonis, ut curet earum educationem & inftitutionem: fecundariò verò datur etiam bonis illius, refpectu omnium negotiorum. Curator verò datur Minoribus, poft annos expletos pubertatis, ufque ad annum 25. completum: nec communi Jure datur invitis, nifi in certis cafibus, & datur principaliter rebus Minorum, fecundariò perfonis: unde pro directione in foro confcientiæ, ex Jure tum naturali, cum pofitivo communi *refolves* ea Laym. *l.* 3. *tr.* 4. *c.* 9. *nu.* 2. *& feqq.* & Tann. 3. *d.* 1. *q.* 7. *d.* 10. Bonac. *de Contract. d.* 3. *q.* 19.

I. Tutores, five fint teftamentarii, hoc eft, relicti ex teftamento, aut codicillo patris; five fint dativi, hoc eft, conftituti à Judice aut Magiftratu; five fint legitimi, hoc eft, præfcripti à Lege, (qualis præ cæteris eft mater, fi velit, & promittat fe non tranfituram ad alias nuptias, quin prius tutelam abdicet & rationem reddat; dein Avia, & Confanguinei proximiores idonei) tenentur, uti & Curatores jurare fe fideliter officium fuum facturos, ac fide-jufforem dare, rem Minoris falvam & integram reftituendam, & univerfim tacitè omnia eorum bona funt hypothecata Minori; ita ut ad quemcunque pervenerint, poffit illa Minor fibi vendicare, ut fibi fatisfiat, fi quid illorum culpa eft paffus. V. Tann. *l. c.* Laym. *c.* 9. Bonac. *n.* 1.

II. Bona Minorum tenetur Tutor, vel Curator adminiftrare ea cura, quâ diligens Paterfamilias propriis fuis rebus adhiberet, tam impediendo & præcavendo damna, quàm procurando commoda & lucra Minoris: alioquin damnum & defectus congrui lucri ipfi imputabitur, & tenebitur etiam in confcientia ad reftitutionem. V. fupra *l.* 3. *p.* 1. *n.* 705.

III. Bona immobilia Minorum, aut alia pretiofa, quæ poffunt fervari, non poffunt alienari, faltem fine Judicis Decreto.

IV. Tutori aut Curatori, & perfonis ei fubjectis, nihil licet emere, five per fe, five per alium, ex ullis bonis Minoris, quamdiu illi tales funt, nifi cum authoritate Judicis, aut cùm ejus Decreto bona Pupillorum publicè, per juratum venditorem omnibus venalia exponuntur.

V. Sine Decreto Judicis non poteft Minor remittere, vel renuntiare hæreditati, legatis, fideicommiffis, aliifque Juribus fibi acquifitis; Si tamen Religionem ingreffurus fit, poteft bona alienare, quia moritur quafi.

VI. Pupillus, dum infans eft, hoc eft, minor feptennio, vel infantiæ proximus (ita ut fi mafculus eft, non expleverit annum decimum cum dimidio; fi fœmina, nonum cum dimidio) nihil per fe efficere poteft, quo ullo modo vel alteri obligetur, vel alium fibi obliget: at pubertati proximus, obligare quidem fibi poteft alium, fed non fe alteri, faltem civiliter. Sanch. *d.* 8. Leff. *l.* 2. *c.* 17. *n.* 61. Laym. *n.* 7.

VII. Eadem eft ratio minoris, fi Curatorem habeat: quem fi femel fufceperit, tenetur illi fubeffe Jure communi ufque ad annum 25. expletum, & fi litem habeat, tenetur ad eam fumere Curatorem, exceptis tamen caufis fpiritualibus. Quòd fi Curatore careat, valent acta per illos, ita tamen ut fi læfi fint, reftituantur in integrum. V. Auth. cit. & Bonac. *q.* 1. *p. ult.*

VIII. Etfi Minores fine Curatorum authoritate donare non poffint, nifi quæ ejus conditionis adolefcentes donare folent, (in iis enim præfumitur tacitus confenfus Curatoris) qui tamen dona ab iis accepit, non tenetur reftituere, nifi repetantur legitimè, quia probabile eft valere naturaliter, tametfi non civiliter, Mol. Lug *difp.* 22. *fect.* 19. Trull. *to.* 2. *l.* 7. *c.* 17. *d.* 8. *n.* 3. Dian. *p.* 8. *t.* 6. *R.* 4. *&* 7.

IX. Tenentur Curatores & Tutores fingulis annis adminiftrationis rationem reddere: ubi fi quis defes aut noxius reperiatur, amovendus eft impofita fatisfactione, aliufque fubrogandus.

X. Si Tutor vel Curator, poft rationes officii redditas fidelis deprehenfus fuerit, debetur ei præmium, quod quibufdam locis eft vicefima pars reddituum bonorum omnium Minoris: in aliis autem decima pars.

XI. Porrò qui non poffint effe Tutores & Curatores, & qui à tutela & cautela excufentur, ne iis imponi poffint, v. gr. habentes quinque filios fuperftites, pauperes, &c. vid. apud Tann. *l. c.* & Sà *v. Minor*, ubi fic habet: *Tutor non poteft effe junior 25. annis, nifi fortè mater: nec Religiofus, nec fœmina, nifi mater aut Avia, (& uxor cafu ante dicto) nec Clericus in Sacris, fi non velit, nec Epifcopus, nifi miferabilium perfonarum. Horum verò tutelam fufcipere tenentur & Epifcopi, & Clerici, & Religiofi: quod ego* (inquit) *de Religiofis univerfim non admitto.* Laym. *l. c.*

XII. Si Tutor & Curator, cùm tenerentur negotiari, omiferunt, poffunt pupilli ab eis accipere 5. pro 100. Sa *v. Curator*. Vid. etiam Nav. *c.* 25. *nu.* 66. Plura vide fuprà *l.* 3. *tr.* 2. *cap.* 2. *dub.* 3.

Quomodo Juriftæ diftinguant ætates hominis, *vide dicta p.* 1. *n.* 1026. De patria poteftate *vide ibid. n.* 1027.

An & circa quæ Pupilli ac Minores poffint validè contrahere, faltem pro foro confcientiæ, *vide hic à n.* 670. De eorum autem beneficio reftitutionis in integrum, *vide à n.* 677.

De multis obligationibus Tutorum & redditibus Pupillorum videri poffunt multa apud Roder. *l.* 3. *q.* 10. Et plura apud Onnate *d.* 48. 49. 50. 51.

DUBIUM II.

Quid, & quotuplex fit Teftamentum?

RESP. I. Teftamentum eft voluntatis jufta fen- 1118
tentia, de eo, quod quis poft mortem fuam fieri vult,

vult, cum directa hæredis institutione: quod additur, ne distinguatur à reliquis ultimis voluntatibus: nam differt à legato, seu fideicommisso particuli, quòd hoc donatio quædã sit à defuncto relicta, & ab hærede præstanda: à codicillo verò differt, quia codicillus est quasi testamentum imperfectum, & non fit ad instituendum hæredem, nisi ex privilegio, v.g. in militia; sed ad aliquid in testamento explicandum, addendum, mutandum, detrahendum, vel ad legata restituenda. V. Laym. *lib.3.t.5.c.1.& seqq.* Tann. *to.3.d.4.q.8.* Less. *l.2.c.19.d.1.* Bonac. *de Contract. d.3.q.17.p.1.*

Resp. 2. Testamentum est duplex, I. In scriptis, seu clausum: quod testamentum Testator, sive sua, sive alterius manu scriptum, septem testibus idoneis, non defectuosis, non cæcis, non surdis, non mutis, nec furiosis, prodigis, infantibus, Religiosis, cognatis, qui in testatoris potestate sunt; (quibus adde ipsum hæredem, & qui in ejus sunt potestate;) sed masculis, puberibus, liberis, ad id rogatis & vocatis, coram offert, profitendo id esse suum testamentum: tum, si possit, manu sua subscribit; alioquin octavus pro eo testis: denique omnes & singuli 7. testes eodem tempore subscribunt, si possint, per se ipsos, proprioque, vel alieno, aut communi omnes sigillo consignant. Laym. *l.c.* Bonac. *p.1.* II. Nuncupativum, quod minorem solemnitatem requirit, scilicet tantùm, ut septem testes idonei supradicti convocati audiant, & intelligant testatoris voluntatem, coram eis scripto vel voce articulata prolatam. Etsi verò talis nuncupatio coram testibus, à Notario in scriptum communiter redigi soleat, id fit, non ad actus substantiam servandam, sed ad meliorem probationem, & securitatem, si testes decedant vel inidonei reddantur. Si autem testamentum careat solemnitate debita, dubiteturque, utrùm Testator voluerit conficere clausum, an apertum, valet ut nuncupativum, hæc enim præsumitur Testatoris voluntas, ne actus omninò corruat. Sanch. *l.4. Consil. c.1.d.2.* Lugo *d.24. sect.1.* Bardi *d.6.c.10.§.1.*

Porrò præter has solemnitates Jure communi requisitas, aliæ sunt partialium locorum, quas in singulis locis norunt periti Notarii, qui proinde ne impingatur, utiliter adhibentur.

Quæres: An testamentum sit validum, cui desunt solemnitates à Jure Civili requisitæ?

Resp. 1. Si Testamentum factum sit ad causas pias, etiam in foro externo eas nõ requiri, sed sufficere eas, quę sunt Juris Gentium, scil. duos testes; in foro autẽ conscientiæ, supposita potestate disponentis, sufficere scriptum, nutum, vel aliud signum Testatoris, absque ullo teste. Quòd si tamen manus testatoris nõ extet, requiruntur duo testes in foro externo, inter quos etiam fœmina esse potest, Covar. *& alii* 12. Dian. *p.7.t.6.R.16.* Item Confessarius vel Parochus esse potest, licèt legata sint pro sua Ecclesia; idq; ad hoc tantùm, ut volũtas Testatoris probari possit, & Judex pro ea sententiam ferat. Vide Less. *d.2.* & Lugo *d.22.sect.9.* Ubi etiam probat, in tali testamento ad pias causas non esse necessariam hæredis institutionem. Ac licèt morte interveniente non fuerit absolutum, valet tamen quoad legata pia in eo jam expressa, Malder. Laym. *c.2.n.6.* Dian. *p.5.t.3. R.* 126. An autem tale testamentum ad causas pias principaliter factum si solemnitates desint, valeat quoad legata profana, controvertitur: negat Bonac. *q.1.p.3. n.18.* & Lugo *n.274.* Affirmat Covar. Sa, Less. *d.2.n.9.* Fill. Sanch. *d.7.n.2.* Barbos. Trull. *tom.2.l.7.c.18.d.4.* Dian. *p.7.t.6.R.4.* Denique testamentum ad causas pias non solemne revocat aliud solemne, etsi hujus mentionem non faciat. Molin. &c. Dian. *R.* 25.26. idque etiamsi prius etiam fuerit ad causas pias, Mol *& alii* 6. licèt hoc posterius quidam negent. V. Dian. *R.26.27.*

Resp. 2. Si testamentum factum est ad causas non pias, hominibus rusticanis quinque testes sufficiunt, si plures haberi nequeant: nec subscriptione opus erit, si litterati non sint. Laym. *n.16.* Bonac *q.17.p.5.n.4.*

Resp. 3. Tempore pestis non requiruntur septem testes simul congregati ad testamenti subscriptionem, sed sufficit, si singuli separatim adhibeantur. Adde, æquitatem postulare, ut quando testis vel Notarius haberi non possunt, ultimæ voluntates validæ pronuntientur, si de voluntate defuncti liquidò constet: hinc in Camera Imperiali valet testamentum, peste valdè grassante, conditum, coram duobus vel tribus testibus, inter quos Confessarius esse potest: atque hæc vera sunt secundum Jus commune Cæsareum, seclusis specialibus locorum Statutis; nam Venetiis v. gr. & Viennæ, duo testes ad testamentum sufficiunt. V. Laym. *c.2.* Imò absolutè loquendo tempore pestis sufficere solemnitates Juris Gentium, atque ideo tres vel duos testes, docet Diana *R.34.* ex Sa, Laym. &c. atque inter eos esse posse fœminam, & Notarium ipsum (tametsi non sit immatriculatus) modò non sit consanguineus vel affinis defuncti; R. 36. ex Menoch, &c. nec opus esse, ut sint rogati; vel audiant vocem testantis (etsi hoc quidam requirant) modò eum videant. Resol. 37. & 38. neque invalidari, licèt ægrotus convalescat, Resol. 39. ex aliis 8. Denique si Parochus scribat coram unico teste, habere vim testamenti saltem nuncupativam dicit Mol. & Marcha, cum Dian. *R.34. & 41. Vide etiam P.5.T.3.R.123.*

Resp. 4. Etsi probabilis, & secura sententia sit Covarr. Bonac. *q.1.p.3.n.19. & aliorum*, testamentum factum ad causas non pias, sine solemnitatibus Jure requisitis, invalidum esse in foro conscientiæ, præterquam quoad legata pia, Mol. Lugo *nu.273.* Vasq. Sanch. *d.7.nu.3.* Dian. *p.7.t.6.R.3.* contra Barbosam, ita ut hæres per illud institutus, & legatarius, teneantur ad restitutionem hæredibus ab intestato: contrarium tamen veriùs est, ideòque licitè retinetur, quod tali testamento possidetur. Ratio, quia illæ solemnitates tantùm requiruntur ad cavendam deceptionem. Vid Less. *lib.2.cap.19.d.3.* Lugo *d.12.sect 9.* Unde secundùm hanc sententiam, *resolves sequentia:*

I. Hæres ab intestato, si sciat voluntatem defuncti, tenetur restituere hæreditatem, & solvere legata iis, quibus testamento minus solemni, aut ex voluntate ejus debentur, Mol. Less. contra Bonac. *num.6.*

II. Si dubius sit de voluntate testatoris, debet eum illis componere pro ratione dubii: quia cùm nec ipse, nec alii cœperint adhuc possidere bona fide, in dubio par est eorum conditio. Vid. Bonac. *num.* 8.

III. Si hæres ab intestato retineat hæreditatem & legata, possunt illi, quibus aliquid per tale testamentum erat relictum, uti occulta compensatione, quia reverà res illæ erant ipsorum. V. Bon. *num.* 10.

IV. Si hæres ab intestato fateatur, mentem testatoris fuisse, ut hæreditatem nomine fideicommissi alteri traderet, vel legatum aliquod solveret; aut si oblato Juramento jurare noluerit, cogendus est, etiam in foro externo, hæreditatem tradere, & solvere legatum.

V. Ob eandem causam idem dicendum est, si fateatur voluntatem testatoris fuisse, ut hæreditas, non ut fideicommissum, sed immediatè perveniret ad alium: quia non est recurrendum ad fidem testium, vel ad Juris subtilitatem, quando is, cujus interest, ipse confitetur testatoris voluntatem. Vid. Less. & Lugo *num.*258.

Resp. 5. Etsi probabile sit, Clericorum, & Novitiorum testamenta facta ad causas non pias sine solemnitatibus Juris non valere, Mol. *& alii* 3. cùm tamen contrarium etiam sit probabile, Suar. &c. potest hæres ex tali testamento hæreditatem adire pro foro conscientiæ. Dian. *p.9.t.9 R.16.*

Resp. 6. Milites hujus temporis gaudent iisdem privilegiis testandi, quibus olim, dummodò in castris (vel in propinquo ex causa legitima) versentur, Diana *p.7.t.6. R.42. ex aliis* 15. contra Baldum, &c. æquè adeo sufficiunt iis duo testes, (licèt probabiliter nec hi requirantur, Resol. 45.) etiam non rogati, R. 46. *& alii quatuor* contra Mol. *tom.2. disp.129. &c.* etiam aliàs inidonei, modo non sint impuberes, nec cæci, vel servi, R. 47. Lugo, Vasq. &c. Neque opus est eorum subscriptione, vel signorum appositione, vel ut sint in conspectu testatoris, *ibidem*. Imò miles jure militari, (quo præsumitur esse testatus in dubio) potest testari solo nutu, R. 49. Potest etiam plura simul testamenta valida facere; vel pro parte testatus, pro parte intestatus decedere, R. 53. & 55. Valetque ejus testamentum etiam post missionem honestam, sed non ultrà annum, Mol. Lugo *ll.cc. &c.* R. 61. Denique possunt milites supradicto modo testari, licèt sint surdi & muti (saltem si in castris auditum & vocem amiserint.) Dian. *R.48.49. & 59. ex aliis.*

ADDENDA.

An omissio solemnitatis à Jure requisitæ invalidet contractum? vide dicta à nu. 716.

Quod Busembaum ponit post Resp. 4. in Resol. 3. nempe posse illos, quibus per testamentum non solemne aliquid relictum est, uti occulta compensatione, admitti non debet propter dicta *p. 1.n.962.*

Q. 200. Quid prætereà notandum sit circa testamenta? 1119

Resp. seqq. §. 1. In ultimis volũtatibus, si aliæ solemnitates à Jure requisitæ adsint, spectanda est, etiam pro foro externo, præcipuè mens Testatoris, licèt rigor verborum non cõvincat, *l.96. ff. de Reg. Juris*: Testamentum autem inter liberos est maximè favorabile, valetque in foro externo, licèt aliquæ solemnitates desint, *L. Hac consultissima, 21. §. Ex imperfecto, C. de testamentis*. Vitanda etiam est interpretatio ultimæ voluntatis, quæ hanc facit carentem ratione, & illa amplectenda, quæ facit prudentem & circumspectam, Less. *in Auct. v. Testam. casu 9.*

§. 2. Si Caja præstiterit Cajo Mario multa obsequia in- 1120
debita spe favorabilis testamenti, quod Titius addixerat, & spe catenæ aureæ, quam fieri fecerat, ut donaret Cajæ, in-

tertià

tereà autem moriatur Titius intestatus, & catena needum parata, in hoc casu videtur dicendum, 1. Cajam nihil posse sibi ideo, quòd haberet promissum favorabilis testamenti, occulte retinere ea bonis Titii, tum quia compensatio occulta non habet locum, nisi ubi est debitum certum, secundùm dicta p. 1. n. 962. tum quia needum fuit assignatio testamentaria, sed tantùm animus assignandi. 2. Less. *Casu* 13. dicit probabile esse; quòd possit retinere catenam, aut accipere, quanti valebat, quia Titius agendo cum Aurifabro, satis significavit voluntatem suam esse, ut eam faceret Cajæ, & videtur sufficere talis implicita donatio, ex vi cujus provenisset donatio expressa, nisi mors intervenisset; item virtualis donatio, qualis hæc est, videtur in foro conscientiæ eandem vim habere, quam haberet expressa. Addit Jure naturali per voluntatem transferri dominia, si voluntas signo externo declaretur, quod videtur factum, quando jussit catenam in eum finem fieri. Oppositum videtur probabilius, quia ut donatio valeat secuta morte donantis, debet res aliquo modo fuisse tradita, uti dictum est hic n. 806. res autem hic non fuit tradita, sed tradenda, multo minus occultè accipere poterit, quanti catena valebat, quia debitum non est certum.

1121 *Q. 201. Quid sit fideicommissum & substitutio?* R. §. 1. Fidei-commissum, est ultima voluntas, qua Testator hæredem verbis precatiis vel præceptivis gravat, ut hæreditatem totam vel ejus partem alteri restituat. Aliud est *universale*, quo tota hæreditas vel pars ejus aliquota committitur restituenda, & sic per fidei-commissum, ut & per codicillos, potest indirectè institui hæres, nempe committendo fidei hæredis primi, ut hæreditatem vel aliquotam ejus partem alteri cedat. Aliud est *particulare*, quo nec tota hæreditas, nec aliquid velut pars illius committitur restituenda, sed tanquam aliquid ab hæreditate distinctum, & tum reipsa non differt à legato, uti habetur L. 2. Cod. *Communia de legatis*: jure tamen novissimo per hoc solet distingui, quod fidei-commissum particulare fiat verbis ad hæredem directis; v. g. hæres meus numerabit Titio 100. è contrà legatum verbis ad legatarium directis: v. gr. lego Titio 100. æqualem autem obligationem causant verba in fidei-commissis, sive sint precaria sive præceptiva, uti habetur §. 3. Inst. *De singulis rebus per fidei-commissum*.

1122 §. 2. Substitutio, est unius in alterius locum ad rem aliquam in ultima voluntate vocatio. Est autem duplex, directa & indirecta; Directa est, per quam substitutus hæreditatem testatoris consequitur immediatè & sine ministerio alterius primi instituti; uti si testator dixerit, Titius sit hæres, aut si hic non erit, sit Cajus: Indirecta est, per quam committitur fidei directi hæredis, ut hæreditatem tradat alteri, ideóque etiam dicitur fideicommissoria, quia substitutus accipit hæreditatem, non directè à testatore, sed à fideicommissario, ut si dixerit, Titius sit meus hæres, quem rogo, ut quando morietur, rem Cajo restituat: Differunt autem hæ duæ substitutiones, 1. Quod directè institutus fiat verus hæres, & dicitur hæres fiduciarius; alter autem non fit strictè hæres, sed tantum dicitur hæres fideicommissarius. 2. Directè substitutus potest obtinere hæreditatem, quamvis eam non obtineat primo institutus; è contrà indirectè substitutus nihil accipit, nisi prius habuerit primò institutus, unde si hic moriatur ante testatorem, indirectè substitutus nullum habet jus. 3. Directè institutus acquirit hæreditatem sine diminutione: è contrà indirectè substitutus perdit quartam partem, secundùm L. Trebellianicam, de qua dicetur num. 1171.

1123 *Q. 202. An ille, qui originale testamentum vel alias litteras in favorem sui factas amisit, possit privatim simile instrumentum confingere?* Resp. §. 1. Si absit præjudicium tertii, per hoc non committeretur crimen falsi, uti tenent Nav. & Sà apud Mendo *in stat. d.* 13. *q.* 16. uti nec ille est falsarius, qui in re aliqua mutat scripturam, dummodò veritati innitatur, uti docent Gravet. Alciat. Menoch. & alii cum Mendo *n.* 249. quia crimen falsi est *perversio veritatis cum dolo & alterius jactura*, quod hic non est.

1124 §. 2. Licèt substituendo tale instrumentum nulli inferatur præjudicium, id tamen est illicitum, & meritò puniret forum externum, quia cùm sic dari posset occasio fraudum, meritò id reprobat Respub. ita Bald. Jas. Barb. Covar. *l.* 1. *Variarum c.* 2. *n.* 3. Laym. *l.* 3. *t.* 3. *p.* 1. *c.* 4. *num.* 3. Non esse autem mortale, docent Caj. & Sa; Et quamvis aliquis dicere possit hoc non esse nequidem contra veritatem, eò quòd directè intendatur tantùm recuperatio vel conservatio rei suæ, licèt per accidens alii decipiantur, putantes esse primum ac genuinum instrumentum, tamen Covar. Laym. Mend. *num.* 252. melius dicunt esse etiam contra veritatem. quia talis intendit suam utilitatem per hoc, quòd aliis suadebitur illud esse primum instrumentum, ergo intendit aliorum errorem & deceptionem: deinde saltem scripto testatur eam esse subscriptionem Notarii vel alterius disponentis aut testantis, quod falsum est; Ex eadem ratione putat Mendo *n.* 253. eum peccare contra veritatem, qui utitur tali instrumento per alium confecto.

DUBIUM III. 1125

De Renuntiatione Hæreditatum.

RESP. I. Renuntiatio futuræ hæreditatis, nisi juramento firmetur, nullius roboris est. Ratio, quia ita jure cautum est, propter bonum publicum. Excipe 1. Nisi quis in ipso testandi actu renuntiet juri successionis, vel post testamentum conditum, in quo præteritus est, præteritionem sui approbet. 2. Nisi hæres necessarius post debitam sibi portionem integram à patre acceptam reliquę hęreditati renuntiet; qui tamen, si bona patris postea augeantur, legitimam eorum portionem potest exigere, Laym. *lib.* 3. *tr.* 5. *cap.* 7. *num.* 1.

Resp. II. Renuntiatio hæreditatis, cùm odiosa sit, & contra jus commune, strictæ interpretationis esse debet. *Unde resolves Casus sequentes:*

I. Non obstat renuntiatio hæreditatis etiam jurata à filio facta, quò minus ab eodem patre, mutata iterum voluntate, possit institui hæres. Mol. Sanch. *l.* 7. *c.* 7.

II. Si filius renuntiavit in favorem fratris, eo mortuo ante patrem, is, qui renuntiavit, in prima hæreditate succedere potest; imo etiam institui debet: quia causa renuntiationis cessavit. Mol. *d.* 579. *num.* 19.

III. Filius post juratam renuntiationem, nihilominus succedere potest in iis bonis, quæ pater ad secundas nuptias transiens, liberis ex priore matrimonio susceptis relinquere cogitur. Ratio, quia in his filius non succedit jure sanguinis, cui renuntiavit; sed propter civiles Constitutiones, & favores. Mol. *num.* 21.

IV. Etsi filia accipiens dotem à patre, dicat se ea contentam, & renuntiare paternæ hæreditati; pactum tamen illud est invalidum, eoque non obstante, potest posteà petere complementum legitimæ portionis suæ. Ex L. *pactum dotale*, Cod. *de collat.* L. *Si quando*, *C. de pactis*, *& cap. Quamvis pactum de pactis in* 6. Mol. Sanch. *l.* 4. *cons. c.* 1. *d.* 34. Lug. *Resp. mor. l.* 6. 34.

V. Si parentes dent filiæ dotem infra portionem legitimæ debitæ, inducantque eam coactione, vel fraude seu dolo ad renuntiandum legitimæ, non sunt in conscientia tuti, sed tenentur illi restituere libertatem. Sanch. *l.* 4. *de matrim. d.* 9. Lugo *l. c.* Ac licet filia, si renuntiationem juramento firmaverit, eam servare teneatur, si tamen dolus vel metus intervenerit, licebit relaxationem juramenti injustè extorti petere; eaque obtenta non tenebitur pacto, quod ex injusta coactione processit: V. Sanch. *l.* 3. *mor. c.* 12. Lugo *de just. d.* 22. *s.* 8. *num.* 195. *& Resp. mor. l.* 6. *d.* 24.

Resp. III. Omne pactum vel donatio de alterius viventis hæreditate, ipso jure irrita est; v. g. irritum est pactum, quo Titius hæreditatem, quam sperat à Sempronio, promittit aut obligat Cajo. Ratio, quia tales pactiones odiosæ sunt, & plenæ periculis, ob insidias, quæ parantur ejus vitæ, super cujus bonis fit pactio. Laym. *num.* 3.

Excipe 1. Nisi consentiat is, de cujus hæreditate agitur, & in eo consensu usque ad mortem perseveret. 2. Nisi renuntiatio fiat in favorem Communitatis, seu Collegii, hic enim cessat præsumptio, vel periculum insidiarum. 3. Nisi quis ob Constitutiones Ordinis, & de omnibus bonis & juribus acquisitis & acquirendis disponere debeat, idque in favorem Communitatis piæ, vel etiam certę personę pauperis, Sanch. *c.* 2. *n.* 54. Laym. *n.* 3. 4. Nisi fiat pactum circa hæreditatem personę incertę, v. g. si quę mihi hęreditas obvenerit, dū vixero, tua esto, cessat enim periculum. Mol. Sanch. *l.* 7. *c.* 2.

Quæres, Quousque se extendat constitutio Tridentini *s.* 25. *c.* 16. *de regularibus*, irritans donationes, & renuntiationes, etiam juratas, quæ fiunt ab ingredientibus Religionem, nisi fiant cum licentia Episcopi sive Vicarii, intra duos menses proximos ante professionem, & professio posteà subsequatur?

Resp. I. Hanc constitutionem non habere locum in codicillis, testamentis, aut donationibus mortis causa: quia hujus constitutionis ratio est, ne per renuntiationem hæreditatis, Novitiis imponatur necessitas profitendi; hæc enim ratio cessat in his ultimis voluntatibus; quippe quæ usque ad professionem revocabiles sunt. Quare valet adhuc hodie testamentum à Novitio conditum, neque rumpitur secuta professione, etsi Monasterium in eo præteritum fuerit. Sanch. *l.* 7. *c.* 5. Qui autem licitè à Religione recedit, recuperat omnia bona cuicunque antè donata intuitu ingressus in Religionem.

Resp. II. Ea constitutione non prohiberi donationem modicam, quia cessat ratio.

Resp. III. Ea comprehendi renuntiationem beneficii Ecclesiastici: Ratio, quia hæc est amissio magni juris, ob quam libertas egrediendi è Religione impeditur. Sanch. *n.* 37.

Resp. IV.

Resp.IV. Per eandem etiam irritantur renunciationes, quæ fiunt ante ingressum Religionis, intuitu, vel causa impulsiva ingrediendi: qualis intentio in dubio præsumitur, si non multò ante ingressum factæ sint; Ratio, tum quia Concilium absolutè loquitur; tum quia aliàs non sufficienter consuluisset libertati Novitiorum. Nav. *consil. l. 3. de Regul. consil.* 82. Less. *l. 2. c. 41. n.* 40. contra Sanch. cujus tamen sententia est probabilis. Unde sic donatum tutò retineri potest, donec per sententiam Judicis rescindatur.

Resp.V. Irritam etiam esse donationem seu renunciationem bonorum, sub conditione professionis edendæ factam, ita ut ea non secuta corruat, Nav. Sanch. *n.* 17. Mol. &c. *to.* 1. *de just. disp.* 149. *n.* 4. Ratio, quia donantes, seu renuntiantes, ægrè contristant donatarios, ut eos de possessione semel capta dejiciant: & Monasteria, quæ tales donationes acceperunt, omnes modos adhibent, ut tales ad possessionem inducantur. Laym. *l. 3. tr. 5. c. 7. n.* 8.

Resp.VI. Non obstante hanc constitutione, validas esse renunciationes aut donationes, ante vel post ingressum Societatis JESU factas, juxta ejus Constitutiones. Ratio quia Tridennnum Societatem disertè excipit. Dixi, *juxta Constitutiones*, quia in iis donationibus, quæ contra Constitutiones fiunt, non videtur habere locum: quia Tridentinum id voluit in favorem Societatis: Quod autem ob gratiam alterius conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum. Mol. Sanch. Laym. *l. c.*

ADDENDA.

1126 Q*Uæst. 203. Si Cajus Societatem JESU ingressurus donavit Fratri suo certa bona, addito pacto non revocandi, sed sub conditione, si permaneat in Societate, an hæc dispositio teneat?* R. §. 1. Huic dispositioni non obstat Tridentinum *sess. 25. c. 16. de Regul.* quia Decretum Trid. non habet locum in renunciationibus ante ingressum factis, etiamsi intuitu Religionis fiant, uti expressè declararunt interpretes Tridentini apud Gallemart ad hunc locum, & apud Dian. *p. 3. t. 2. R.* 55. docentque cum aliis Sanch. *in Dec. l. 7. c. 5. à n. 3.* & Castr. *t. 16. d. 1. p. 17. n. 4.* quamvis contradicant multi cum Barbosa *de Off. Episcop. alleg.* 99. *n.* 16. & Pirh. *l. 3. t. 31. n.* 81. Et quamvis haberet locum etiam in ingressuris alios Ordines, non tamen habet locum in ingressuris Societatem, quia Trid. addit se nihil circa illam innovare, sed relinquere immutatum ejus Institutum: Itaque hæc quæstio resolvi debet ex jure, vel communi, vel particulari Societatis.

1127 §. 2. Renuntiatio Caii videtur de jure communi esse valida & irrevocabilis, quia nihil deest illi ad valorem donationis inter vivos, suppono enim adfuisse reliqua in Cajo, ut validè donare posset. *Opponit* Barb. *n.* 32. decisum esse in Rota, quòd talis donatio facta ob ingressum Religionis revocari possit, quia est veluti mortis causa: *Contrà est*, nam supponimus esse donationem inter vivos, secundum dicta hic n. 816. Deinde talis decisio Rotæ non est regula Juris, nec necessariò sequenda, uti dictum est l. 1. n. 576. Quid autem tenendum sit, si renunciatio fiat per modum testamenti, dicetur l. 4. n. 98.

1128 §. 3. Valor istius renunciationis non videtur impediri, sed potiùs firmari per institutum Societatis, nam Examen generale cap. 4. §. 1. dicit, *Quicunque Societatem ingredi volent, antequam in domo aliqua vel Collegio ejus vivere sub obedientia incipiant, debent omnia bona sua temporalia, quæ habuerunt, distribuere & renuntiare, ac disponere de iis, quæ ipsis obvenire possint.* Quòd autem ibi loquatur de ingressuris Novitiatum, patet ex §. 2. ubi additur, *quòd si statim propter aliquas honestas causas bona non relinquet, promittat se promptè derelicturum omnia; quandocunque per Superiorem injunctum ei fuerit.* Idem clarissimè habetur p. 3. Const. c. 1. l. G. in declarationibus his verbis, *Ante ingressum quivis de bonis suis temporalibus pro suo arbitratu statuere potest:* Et ideò Less. *l. 2. c. 41. num.* 41. ait, *Ante ingressum Societatis potest quis validè disponere de rebus suis in quascunque causas*, & Sanch. *n.* 10. *Valent renunciationes & donationes factæ ante ingressum Societatis.*

Respondet Haun. *t. 2. c. 6. nu.* 217. tantùm fieri potestatem disponendi dispositione absoluta, nam in Examine §. 1. expressè additur, *disponendo tamen hæc bona juxta propriam devotionem, & à se omnem fiduciam submovendo eadem ullo tempore recuperandi.* Cajus autem hic conditionatè tantum disposuit, & eum spe recuperandi, si nempe non maneret in Societate, ergo non disposuit juxta Institutum, ergo non validè. *Contrà*, dissimulatis reliquis N. ult. conseq. quia quamvis Institutum fortè intendat talem dispositionem fieri absolutè sine spe recuperandi, tamen probari non potest, quòd aliter factam invalidet, standum autem est pro valore actus, quamdiu clarè non constat esse invalidum.

Nec obstat, quòd dicatur, *debent omnia bona temporalia distribuere:* Nam Tò *debent*, in materia odiosa, & quæ est contra jus commune, non est explicandum ultra vim verbi, quod ad summum significat Societatem optare aut velle, ut sic absolutè disponatur sine spe recuperandi, sed non ideò impeditur valor; hinc Sanch. suprà docet jam ingressos Societatem posse validè, quamvis illicitè, disponere in favorem cujuscunque de rebus suis, etiam contra Constitutiones & voluntatem Superiorum. Quòd autem Tò *debent*, non significet impediri valorem actus, patet ex eodem capite 4. Examinis, ubi §. 16. dicitur, *antequam ingrediantur in secundum annum probationis, per 6. menses omnes vacare hujusmodi 6. experimentis debent:* item §. 27. dicitur, quòd emissuri professionem per triduum mendicare *debent*, neque tamen dici potest, quòd secundus annus Novitiatus aut Professio sit invalida, si quis etiam culpabiliter tale aliquid non præmittat. An & quomodo Novitius vel Scholasticus Societatis possit disponere de rebus suis, dicetur l. 4. n. 102. & 103.

DUBIUM IV. 1129

Qui possint & debeant esse Executores Testamenti?

RESp.I. Ii à testatore nominari possunt unus, vel plures ex hæredibus, vel non hæredibus nec tantùm masculus, sed etiam fœmina; Sanch. VVading. Dian. *p. 8. t. 5. R.* 4. non tantùm Laicus, sed etiam Clericus, & Religiosus: Hic tamen non sine sui Prælati licentia: & quidem Generalis, si sit Societatis JESU: Fratres de Observantia, nullo modo. Quòd si tamen Religiosus, contra Canonum decreta, executor testamenti sit, acta ejus valent. Ita Laym. *l. 3. t. 5. c.* 11. Et ratio est, quia spectato jure naturali, sufficit voluntas testatoris & executoris: nec Canones executionem Religiosi infirmant, sed prohibent tantùm. V. Bon. *de cont. d. 3. q. 18. p. 3. nu.* 10. Dian. *R.* 9. 10. Et licèt impubes executor esse non possit, potest tamen Minor, si explevit annum 17. Sanch. Lug. VVading. Dian. *R.* 6. Nullus autem cogi potest, ut sit executor, Dian. *R.* 27. detrectans tamen hoc ipso perdit legatum, (saltem quod in præmium muneris ei relictum fuit) ceditque hoc aliis executoribus, Mol. *to. 1. disp. 248. nu.* 5. Lugo, Dian. *R.* 27. contra VVading.

Resp.II. Si nullus à testatore nominatus est executor, executio pertinet ad hæredem, etiam quoad legata pia: quo tamen casu Episcopus jure communi ad se pertrahere potest. Laym. *num.* 1.

Resp.III. Executor non potest officio fungi per alium, nisi Testator id ei permiserit, aut nisi committatur executio nudi facti jam declarati. Sanch. Lugo, Dian. *R.* 26.

Quæres I. An Religiosus executor, legatum in pias causas, Monasterio suo applicare possit?

Resp. Posse. Ratio, quia si quid obstaret, esset ex eo, quòd executor etiam indigens, eleemosynam sibi ex testamento applicare nequeat, nisi testator indigentiam ignoraverit, aut ea postmodùm supervenerit, cùm, si eam cognovisset, certum quid ei legaturus fuisse videatur, sed hæc ratio non ligat, quia causa Monasterii distincta est à causa seu persona Professi, sicut causa Ecclesiæ à causa Beneficiati. Unde etiam quivis jussus aliquid dare pauperibus, potest id tribuere cognatis, vel filiis suis, quia evidens est distinctio inter donantem & accipientem. Sylv. Sanch. *l. 6. c. 11. num.* 59. V. Dian. *R.* 46. Porro ad pias causas legata dicuntur, quæ intuitu pietatis relicta sunt, nimirum, 1. Loco vel personæ sacræ. 2. Hospitali. 3. Confraternitatibus. 4. Pupillis & Orphanis. 5. Quod causa alimentorum iis, qui iodigent. 6. Quod causa studii saltem Theologici. 7. Ad constructionem monumenti. 8. Ad utilitatem publicam, v.g. pro munienda urbe in necessitate, vel viis reficiendis. Dian. *p. 7. t. 6. R.* 29. *&* 30. ex Bald. &c. mult.

Quæres II. Quomodo relicta incerta executioni sint mandanda?

Resp.I. Si incertitudo sit ex parte legatarii, v.g. quia sunt duo ejusdem nominis & amicitiæ erga testatorem, jure civili corruit legatum; in foro conscientiæ tamen tenetur executor inter eos dividere æqualiter, si in id consentiant. Mol. *to. 1. d. 197. n. 1. & 2. &c.* Dian. *p. 3. t. 5. R.* 58. Trull. *to. 2. l. 7. c. 18. d. 1. n.* 23. II. Legata ad causas pias, ob incertitudinem loci, vel Ecclesiæ, non fiunt caduca; sed plerumque pauperiori Ecclesiæ, vel Xenodochio danda erunt. III. Si incertitudo sit ex parte rei legatæ, videndum, an terminos à natura habeat, ut v.g. bos & equus; vel ab arte & industria, ut domus, vestis, &c. Si à natura habeat, danda est una ex mediocribus: si ab arte, electio ad hæredem pertinet, qui rem in eo genere minimam dando satisfacit: Idemque dicendum est de legatis, in numero, pondere, & mensura consistentibus. Vide Lym. *n.* 7. 8. 9.

Resp.II. Si acceperint summam pecuniæ distribuendam pauperibus, non tenentur dare pauperioribus; possuntque etiam dare hospitalibus, Ecclesiis, (quæ ornamentis, vel fabrica indigent,) Monasteriis, vel iis, qui secundum suum

suum statum non possunt vivere, sive ii sint opifices, sive altioris conditionis, etiam Nobiles, Vasq. Mol. & alii & dummodò tamen non constet, vel ex signis colligatur, aliam fuisse intentionem testatoris, quæ semper attendenda est. Dian. *p.2.s.1.R.*8. Si verò designaverint semel certos pauperes, non posse eos variare docet VVading. sed affirmat Lug. V. Dian. *p.8.s.5.R.*50. *& p.2.s.16.r.*19. Possunt etiam sibi ipsis, vel suis cognatis, si verè pauperes sint, præsertim si testator id ignoraverit, ea applicate, VVading. Dicast. Dian. *p.8.s.5.R.46. &* 47.

Quæres III. An legata ad certas pias causas, possint ab executore, vel Episcopo commutari in alium pium usum?

Resp. I. Si voluntas testatoris impleri potest justè & honestè, non licet eam commutare in opus quantumcunque melius, nisi ex dispensatione Pontificis, & justa de causa, Mol. VVad. Dian. *p.1.s.17.r.26. & p.*8. *t.5.r.63. &c.* communiter contra Vasq. & aliquos, qui docent, Episcopum posse commutare in æquale vel melius. Interdum tamen ad Episcopum, hæredes & executores pertinet, secundùm epyikiam interpretari, non alienum esse à defuncti voluntate, si mutatio fiat; v.g. si testator pecuniam Ecclesiæ legaret ad calices comparandos, & Ecclesia non egeat calicibus, Mol. Laym. *n.*10. V. Vasq. *opusc. de test. c.*8. §. 5. *dub.*3. *n.*104. Trull. *to.* 2. *l.*7. *c.*18. *d.*12. *n.*30. Barbos. *de off. Episc. alleg.* 83.

Resp. II. Si ad usum à testatore destinatum applicari nequeunt, non ideò fiunt caduca, sed arbitrio Episcopi & executoris ad aliam piam causam applicanda sunt; ita tamen, ut quod fieri potest, defuncti voluntas impleatur. Ratio est, quia is principaliter intendit ea in salutem animæ suæ ad Dei honorem relinquere. Mol. *d.*294. Bon. *q.*17. *p.*8. §. 9. *n.*4. Barbos. *l.c.* Ex dictis *resolvuntur sequentes Casus:*

I. Si testator pauperi determinato aliquid legavit, hic autem ante solutionem moriatur, hæres illud tenetur alteri pauperi dare; quia præsumitur legatum pium factum in beneficium animæ testatoris, ideoque designatio pauperis demonstrativè, non taxativè facta fuisset: nisi tamen aliud constet, vel ex circunstantiis colligatur de testatoris intentione; de qua, si maneat dubium, manet data resolutio. Mol. Sanch. Bardi *d.6.c.10. §.7.*

II. Si legata pia inveniantur inducta, & non constet de testatoris intentione, tenetur hæres ea solvere, quia præsumitur id fortuitò ac causaliter, & non ex testatoris voluntate accidisse. Bard. §. 17.

III. Si Testator legaverit Summam pecuniæ pro certo numero Sacrorum, hæres autem eam Summam Sacerdoti cuipiam bono tradiderit, ac posteà ob mortem dicti Sacerdotis, aliamve ob causam dubitet prudenter, an Sacrificia illa sint peracta, non tenetur curare ea iterum celebranda, quia satisfecit testatoris voluntati. Bard. §. 22.

Quæres IV. Intra quod tempus, quo ordine & modo hæredes & executores, defuncti voluntatem exequi debeant & quis cogere possit?

Resp. I. Teneri statim post aditam hæreditatem, confectumque inventarium, etiam intra annum, nisi justo impedimento excusentur: Imò in legatis piis intrà sex menses. Mol. Vasq. Dian. *p.8.s.5.R.*53. Idque etiamsi hæreditas non sit adita, eò quod hæres vel ante fuerit mortuus, vel eam repudiarit, Covarr. & alii tres, Dian. *p.7.t.6.R.*25. Unde si differant notabiliter, (præsertim solutionem piorum legatorum) aut negligant exequi, graviter peccant; teneturque damnum, quod alii ipsorum culpa acceperunt, compensare. Bonac. *d.3. quæst.*18. *p.4. num.*1. Nav. *cap.*25. Lugo, Dian. *R.*52.

Resp. II. Ab utroque Judice, Ecclesiastico & sæculari compelli possunt, (si tamen laici sunt) Quòd si post annum à monitione Judicis vel Episcopi exequi negligant, omni commodo (excepta tota legitima, si hæredes necessarii sunt) ex testamento ipsis proveniente privantur. V Lay. *l.3. tr.5. c.11. n.13.* Lugo *d.*26. Dian. *p.3.s.5 R.*59. Valerum, Trul. *d.*11. *n.*7. imò si intra annum negligant exequi, jus executionis devolvitur ad Episcopum. Mol. & alii 8. Dian. *p.8.t.5.R.*40 Nec admittitur purgatio moræ, Sanch. Dian. *R.*33. *&* 34. sed tenetur Episcopus exequi, removendo illos ab executione, & emolumentis spoliando: atque in defectum Episcopi, idem potest Metropolitanus. Mol. *to.1. disp.*250. Merol. Dian. *R.*57.

Resp. III. Executor tenetur omnia exequi secundùm mentem testatoris, ad hoc tamen executor particularis non potest vendere bona defuncti, nisi hic ita statuerit, universalis autem potest, Lug. *d.24. s.*16. Dian. *R.*32. Neque potest unquam invito herede rem legatam dare legatario, quia non potest nisi per Judicem spoliare hæredem sua possessione; licèt teneatur monere Episcopum, ut hæredem cogat. Sanch. Lug. Dian. *R.*38. Quòd si bona non sufficiant ad legata omnia solvenda, distribuenda sunt omnibus æqualiter pro rata (etiamsi sint pia, & licèt uni res certa, & in individuo sit legata) nec licet uni præ aliis gratificari, quia par omnium est ratio & jus, Sylv. Sanch. Bonac. Dian. Trull. *d.* 12. *n.*23.

Resp. IV. Tenentur executores reddere rationem executionis (idque probabiliter, etiamsi testator eos hoc onere liberasset) exceptis iis, quæ testator jussit erogari secretò, Dian. *R.*34. & alii 35. possuntque ad hoc cogi ab Episcopo, vel Capitulo Sede vacante, *R.36.37. &* 62. nisi sint Regulares plenè exempti, quos cogi posse alii negant, affirmant alii, ut *Vid. l.c.* Denique non debetur iis salarium, cùm sit officium voluntatium amicitiæ: si tamen damnum ex eo patiantur, vel sint etiam administratores bonorum, debet assignari à Judice, Lugo *d.24. n.*335. V. Dian. *R.*39. Plura de executione piarum & ultimarum voluntatum Vid. apud Trull. & Dian. *ll. cc.* & Barb. *l.3. de jure univ. c.*27.

A D D E N D A.

Q*Uæst.*204. *Quid notandum sit præterea circa dispositiones ad pias causa?* Resp. Præter dicta à n.811. notanda sunt seqq. §. 1. Valere testamentum ad piam causam omissis omnibus solemnitatibus, dummodò constet de voluntate testatoris, v.g. si scripserit aut subscripserit, si hæres agnoscat ejus manum, aut ab eo immediatè audierit &c. docent AA. ita communiter, ut Haun. dicat se non invenisse celebrem Theologum contrarium. *Objici* potest c. *Relatum* 11. *de Test.* Ubi Alex. III. ait, *Mandamus quatenus cùm aliqua causa talis ad vestrum fuerit examen deducta, eam non secundùm leges, sed secundùm Decretorum statuta tractetis, tribus aut duobus legitimis testibus requisitis.* R. Hos non requiri pro foro interno, aut ad substantiam, sed tantùm pro foro externo ad probationem testamenti, quia posset testator non satis pro foro externo voluntatem suam manifestasse. *Nec obstat*, quòd plures Juristæ ad substantiam testamenti, etiam ad pias causas, requirant saltem duos testes, quam sententiam Julius Clarus *q.*7. asserit olim fuisse communiorem, *nam* idem subjungit, se nec sibi nec amico suasurum, ut eam practicet, maximè cum ab ea recedant omnes Theologi & plurimi Canonistæ. Notat tamen Ills. *t.4. d.4. n.*480. hæredem non teneri credere uni testi, uti habetur cap. 23. *de testib. & attest.* hoc enim foret obnoxium pluribus fraudibus; & hinc *Christus Matth.* 18. dicit, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Vide etiam dicenda l. 4. nu. 1517 Pro Archi-Diœcesi tamen Coloniensi declarat Synodus anno 1662. habita, p.a. tit. 13. c. 3. §. 1. pag 116. quòd testamenta Ecclesiasticorum facta sine Notario vel Pastore & 2. testibus, sint invalida, quamvis admittat legata ad pias causas valere, tantùm scripta aut subscripta à testatore. 1130

§. 2. Quamvis testamenta per nutus facta; item captatoria, id est, cum commissione ad arbitrium alterius, communiter censeantur nulla, si fiant ad causas profanas: tamen valent ad causam piam, uti de testamento per nutum docet cum aliis Illf. suprà, & de testamento cum commissione habetur cap. 13. *de Testam.* 1131

§. 3. Si voluntas testantis sit ambigua, interpretanda est pro pia causa, Tiraq. de privilegiis piæ causæ, privil. 165. & dictum est hic n. 813. licèt videatur dissentire Sanch. *in Decal. l.4. c.15. n.46.* dicens verba testatoris esse latè interpretanda in favorem hæredis, etiam contra piam causam, quia præsumitur plus dilexisse hæredem quàm legatarios; sed facilè respondetur præsumi debere, quòd adhuc plus dilexerit animam suam quàm hæredem: unde licèt aliàs, non quod majus est & melius, sed quod est minus, in dubio veniat, tamen quando legatum factum est in genere vel obscurè, si sit ad piam causam, quod majus est, debetur, quia propter Dei honorem & utilitatem animæ augetur interpretatio testamenti, Tiraq. *Privil.* 25. Unde si annuum legatum pro anima absolutè relictum sit, censeri debet perpetuum, hinc Alex. VII. damnavit hanc 43. propositionem: *Annuum legatum pro anima relictum non durat plus quàm per* 10. *annos.* Circa dubias ejusmodi dispositiones videri potest Delbene *de Immu. Eccl. c.8. d* 21. *s.14 & seqq.* 1132

§. 4. Hæres ante omnia tenetur exequi, quidquid defunctus disposuit ad pias causas pro sua anima, Tiraq. *Privil.* 133. & constat ex Cap. *Ultima*, 4. 13. *q.2. l.24. Cod. de Episcopis, & l.*28. ibidem, item ea l. 49. ibidem. 1133

§. 5. Executorem non posse exequi pia legata ante aditam hæreditatem, docent Covar. Jason. Tiraq. *Priv.* 34. quia *Si nemo subiit hæreditatem, omnis vis testamenti solvitur*, Regula 181. ff. *de Reg. Juris*, & similia habentur l. 9. ff. *de Testam. Tut.* & alibi sæpè, nihilominus alii cum Baldo *in l.37.* Cod. *de Episc. & Clericis n.9.* tenent contrarium ob rationem, quam referunt Bartol. Abb. aliique cum Menoch. *Cons.*224. *n.23. p.3.* nempe quòd Lex magis faveat piæ causæ quàm filiis, excepta legitima. Addit Illf. *num.*480. legata ad pias causa deberi etiam repudiata hæreditate. 1134

§. 6. Executores etiam festivis diebus possunt exequi pias causas, *ne conscientia defuncti voto diu irretita detineatur*, uti loquuntur AA. tenentur autem legata pia exequi intra 6. menses, uti notat Covarr. *de Testamen. c.3.* putatque Baldus *in L. Captatorias* 11. Cod. *de Testam. milit. n.*12. tempus, intra 1135

quod

quod tenentut exequi, incipere à morte testatoris, & currere in favorem conscientiæ defuncti, non tantùm ignorantibus, sed etiam impeditis, alii tamen cum Covar. suprà & apud Molin. *to.2.d.*251. dicunt tempus non currere, nisi à die scientiæ, & aditæ hæreditatis, aut saltem insinuationis testamenti; si autem Testator expresserit, ut post 6. menses 100. Floreni dentur Pauperibus, probabile est posse id fieri maturius; potestque de hoc videri Covar. *c.*17.*n.*8. & Mol. suprà.

1136 §.7. Benedictus XI. in Extravag. *c. Inter cunctas*, Tit. 7. *de Privil.* sub finem, sic statuit, *Relicta pauperibus non patiuntur Falcidiam.* Idem habetur L. *Si quis* 49. Cod. *de Episc.* & Auct. *Similiter*, Cod. *Ad l. Falcidiam*, docetque cum aliis Tiraq. *Privil.*26. Nec Trebellianica deducitur, Covar. Less. *in Auct. v. Testam. casu* 5. Tiraq. *Privil.*27. Quid autem intelligatur per Falcidiam & Trebellianicam dicetur à nu. 1170. Et licèt diminutio in codicillis sit facta per verba generalia eorum, quæ relicta erant in testamento, non tamen extenditur ad ea, quæ in ipso relicta erant ad pias causas, sed hæc debentur integra, Tiraq. *Privil.* 19. Quamvis autem aliàs legata diminuantur pro rata, ut omnibus sufficiant, tamen Tiraq. *Privil.* 72. putat legata pia ante omnia deduci tanquam æs alienum, etiam si aliis legatis non piis bona non sufficiant; sed in hoc contradicit cum aliis Busemb. Addit Tiraq. *Privil.* 81. executorem testamenti posse præstare legata pia inconsulto hærede; sed in hoc videntur etiam contradicere alii cum Busembaum.

1137 §.8. Si legatum pium fuerit relictum sub conditione mixta, quæ non fuerit impleta propter casum fortuitum, nihilominus debetur, etiamsi non steterit per hæredem, Tiraq. *Privil.*57. & 58. Similiter quamvis legata profana maneant hæredi, si eorum executio fieri non possit in ea specie, in qua relicta sunt, id tamen non tenet de legatis piis, sed hæres debet hæc convertere in similem usum pium, uti ex Jure ostendunt Covar. Mol. *d.*249.*n.*7. Delbene *f.*16. & ex Trid. *sess.*25.*c.*8. *de Reform.* colligit Haun. *t.*2.*t.*7.*n.*347. Et ratio est, quia Testator voluit expendi in bonum animæ suæ. Videri potest Molin. *disp. cit.*

1138 §.9. Quando in testamento ponitur hæc clausula: *Si sine liberis decessero, volo, ut hoc prædium cedat Ecclesiæ:* Si Testatori nascatur proles posthuma, sed solùm semestris vel octomestris, quæ statim moriatur, illud prædium debetur Ecclesiæ, uti tenent plurimi cum Menoch. *de Præsumpt. l.*4. *Præsumpt.*89.*n.*111. Possuntque plures casus apud eundem videri, in quibus manet ejusmodi substitutio.

1139 §.10. Si Titius constituat Cajam hæredem sub hac clausula, *ut si moriatur absque prole legitima, bona vedeant ad Amicos*, si Caja profiteatur in Monasterio, inprimis nullum Jus competit substitutis ante naturalem mortem Cajæ, quia per Professionem non moritur verè, sed tantum fictè, dein hæc hæreditas absolutè & in perpetuum relinqui potest Monasterio, quod tanquam Filius excludet omnes substitutos, uti habet Novella 123. *de Episc. c.*37. quæ solùm excipit, nisi substitutio facta sit in aliam piam Causam: idem insinuatur Auct. *Nisi rogati, ad S.C. Trebel.* Idem definitur c.8. *De Probationibus*, ubi id dicit etiam Glossa, docentque communiter Doctores cum Gomez, Alex. Decio, Molin. Less. *in Auct. v. Testam. Casu* 3. estque ideo statutum, ne quis per hoc retrahatur à statu perfectiore. Videri potest Cov. *l.*1. *variar. c.*19. Quòd si clausula fuisset, *ut si decederet sine prole, bona cederent alteri causæ piæ*, adhuc probabile dicit esse Less. *Casu* 4. Monasterium Jure perpetuo posse succedere, quia ex communi ferè Canonistarum nõ censetur sine liberis decessisse, qui Monasterium ingreditur, cùm Monasterium sit liberorum instar, sed probabilius est oppositum cum Covar. Mol. *disp.*207. aliisque multis, quia substitutionem ad piam causam expressè excipit Novella suprà.

1140 §.11. Si quis constituat Cajum hæredem, sub conditione, si non ingrediatur religionem, talis clausula ordinariè habenda est pro non adjecta, nec obligat in conscientia, uti sequitur ex dictis à n.599. docentque Silv. Med. Panormit. Less. *casu* 2. aliique communiùs cum Delben *de Immun. Eccl. c.*8. *d.*21. *f.*3. ac probabile fatentur Covar. & Mol. videturque decisum in Novella suprà & egregiè tradit Felin. Cap. *In præsentia*, De probat. num. 37. Dixi, *ordinariè*, quia si aliunde resciretur mens testatoris fuisse, non quòd vellet deterrere à Religione, sed quia scivisset Cajum fore magis indigum, si Religionem non ingrederetur, probabiliter haberet locum distinctio jam referenda ex Barbosa, & fatetur etiam Delbene non esse omnino improbabile.

1141 §.12. Si sic fiat dispositio: *Lego Cajæ* 200. *si nubat; si autem ingrediatur Religionem, lego* 100. alii dicunt, si ingrediatur Religionem, deberi 200. alii tantùm 100. uti videri potest apud Covar. suprà, Mol. *d.*207. Sanch. *de matr. l.*5.*d.*34.*num.*13. Less. *l.*2.*c.*18.*dub.*15. sed Barbos. *de Offic. Episc. Alleg.*83.*nu.*28. licèt dicat probabilius esse, si ingrediatur Religionem, deberi 200. tamen posteà meliùs sic distinguit, si testator ideò ita legavit, ut absterreret à Religione, debentur 200. si autem ideo legavit, quia maritanda eget majori dote debentur tantùm 100. unde si dispositio diceret aliquid dandum maritandis, docet idem Barbos. *n.*26. cum aliis 22. Authoribus, quos refert, non posse dari ingressuris Religionem.

1142 §.13. Si Titius bona sua legaverit alicui Ecclesiæ, sub onere, ut singulis diebus Missa ibi celebretur, ita ut si vel semel omitteretur, bona hoc ipso devolverentur ad proximum suum consanguineum, si vel semel culpabiliter omittatur, Ecclesia est privata, uti rectè Beja *p.*1. *casu* 41. quia pœnæ appositæ ultimis voluntatibus censendæ sunt potiùs conditiones uti num. 606. dictum est, ideòque videntur obligare, etiamsi alter non exigat vel moneat.

1143 §.14. Si legatum sic habeat: *Pauperibus in die sepulturæ meæ distribuantur* 100. *daleri*, & dubitetur, an voluerit dari pauperibus inquilinis, an etiam exteris, inquiri debet in mentem testatoris, apud illos, qui scripserunt, vel adfuerunt confectioni testamenti, aut præsumendum est ex circumstantiis; nam si pauperes loci voluit adesse suo funeri, si statuerat his benefacere, videtur ad hos solos respexisse; si autem de ea mente non constet, poterit dari etiam exteris, ut probabile esse docet Bonac. *de Contr. d.*3.*q.*17. *punct.*8. *§.*4. *nu.*2. Diana *p.*4. *tr.*4. *R.*140. & alii, quos citant. Oppositum tamen valde probabiliter tenent alii cum Sanch. *in Cons. l.*4. *cap.*1. *d.*60. Nam L. *Si quis ad declinandam* 49. *Cod. de Episc. & Cler.* sic habetur §.3. *Ubi indistinctè pauperes scripti sunt hæredes, ibi Xenonem ejus civitatis omni modo hæreditatem nancisci*; sed responderi potest, id quod statutum est de hæreditate, non esse opus extendere ad legata. Posse autem sub pauperibus comprehendi etiam Monasteria Mendicantium, putat Lessius *v. Testamentum*, casu 6. nisi speciatim pro illis factum sit aliud legatum, sed videtur dissentire Delbene *num.*17.

1144 §.15. Si Testator jussit pro 10. successivè annos certam Summam erogari pauperibus, hæres potest totam quantitatem simul primo anno erogare, quia sic citiùs prodest animæ defuncti, & hic censetur in favorem hæredis divisisse per plures annos; ita Bald. Dec. Covar. Molin. Barbos. *de Offic. Episc. Alleg.* 83. *num.*25. & alii contra Bart. & plerosque alios.

1145 §.16. Quamvis Religiosi non possint esse executores testamentorum, nisi impetrata Superiorum licentia, Cap. 2. *de Testamen. in* 6. *& Clement. l.*3. *tit.*6. *de Testam.* ita quidem, ut executio per illos facta secundùm Decium & Covar. *de Test. c.*17. *num.*2. contra Laym. Busemb. & alios invalida sit; si tamen fuerit executio piæ causæ, erit valida, etiam sine Superioris licentia, Ludov. Roman. *Cons.*409. Circa Religiosos Societatis JESU, quomodo specialiter prohibeatur esse executores testamentorum etiam ad pias causas, videri potest Lugo *in Resp. Mor. l.*4. *dub.*29. & aliquid dicemus *Lib.*4. *nu.*146. Et circa dispositiones ad pias causas videri possunt plura apud Delbene *de Immun. Eccl. c.*8. *d.*21. *f.*13 *& seqq.*

1146 Q.205. *An in necessitate Reipublicæ licitum sit dispositiones pias convertere in alios usus?* Resp. Intelligetur ex seqq. §.1. Gravis necessitas Reipublicæ, v.g. propter famem, communiter æquivalet necessitati extremæ particularium, Cajet. Suar. Tapia, Carden. *in 1. crisi d.*80. *à n.*15. aliique communiter, quia illa necessitas rarò erit sine hac, unde sicut certum est, esse obligationem, etiam ex necessariis ad statum, succurrendi Proximo in extrema necessitate, ita est opinio S. Th. 2.2. *qu.*32. *a.*6. communiter recepta, quòd sit obligatio succurrendi gravi necessitati Reipublicæ, quia commune bonum est præferendum proprio in temporalibus, & debet quivis privatus etiam vitam perdere, si necesse sit pro tuenda vita Reip.

1147 §.2. Gravis necessitas Reipublicæ tempore famis colligitur ex his signis: 1. Si omnes sentiant gravamen ingens ob caritatem annonæ, ita ut, qui olim abundabant, jam ad parcimoniam redacti sint. 2. Si valdè multi, v.gr. in valde magna civitate 40000. hominum publicè accedant ad reportandum frustum panis. 3. Si meritò timeatur, ne honestæ Matronæ, vel cives non habentes, quo se alant, nec potentes lucrari, fame enecentur. 4. Si ideo advertantur fieri multa furta nocturna, aut deprædationes. 5. Si præsentiatur seditio populi, qui plerumque in necessitate factiones inchoat. 6. Si prudenter timeatur vis inferenda Magistratibus in quos plerumque culpa aliqua refunditur. 7. Si enascantur periculosi morbi, quia indigentes utuntur cibis noxiis. 8. Si multæ fœminæ ob famem fiant mancipia Veneris, Card. *à num.*22.

1148 §.3. Licitum est ex illis, quæ ad usus pios, etiam per ultimas voluntates, destinata sunt, subvenire gravi necessitati Reip. quia (secundùm omnes) bona exteriora ex Dei institutione destinata sunt ad sublevandam necessitatem indigentium, saltem extremam aut illi æquivalentè, uti constat ex dictis Lib. 2. à n.204. hæc autem est talis, ergo. *Confirmatur:* nam si Testatores ipsi viverent, tenerentur dispositiones suas relinquere isti fini, aut prout possent, immutare aliter factas, ergo.

1149 §.4. Commutatio illa fieri potest, 1. Per Papam, uti constat ex Trid. *de Reform. sess.*22. *c.*6. *& sess.*25. *c.*4. Notant autem plerique cum Carden. *n.*40. ad hoc requiri justam causam, quamvis etiam sine causa ab eo fieri posse dicant Silv. Perus. Ang. aliique, quia testatores videntur facere sub conditione, nisi

nisi Papa aliter disposuerit; sed priores probabilius dicunt intelligi, nisi ex justa causa aliter disposuerit. 2. Per supremum Principem sæcularem, si materia piorum operum sit ei subjecta, Sanch. & alii cum Carden. *n.* 41. Non autem potest, si materia non sit illi subjecta, uti ei non subjicitur legatum Missarum, Beneficii, Capellaniæ, Templi construendi &c. 3. Per Episcopum, si non sit aditus ad Papam, vel si sit periculum in mora; ita Moneta, Barbosa *de Potest. Episc. Alleg.* 83. *n.* 16. Carden. *nu.* 43. vocans securam sententiam; nam potest in simili casu dispensare quoad impedimenta Matrimonii, uti dicetur *L.* 6. quando de illis impedimentis; item in votis Papæ reservatis, uti dictum est p. 1. nu. 553. & 563. Item in alienatione bonorum Ecclesiasticorum, uti dicetur Lib. 4. n. 1365. Item in absolutione à reservatis Papæ, uti dicetur Lib. 6. quando de Confessario. Rationem dant Authores gravissimi apud Sanch. *de Matrim. l.* 1. *d.* 61. *nu.* 3. quòd Episcopus id possit in sua, quod potest Papa in tota Ecclesia, sed abstrahendo ab hoc: Ratio nostra est, quia reservatio illa Papæ non esset in ædificationem, sed in destructionem Charitatis & boni publici. *Neque obstat*, quòd executio ultimarum voluntatum sit juris naturalis, quia testator voluit illum finem, & non alium. Ipse autem erat Dominus rei suæ; *nam* contra est, tum, quòd Deus aliter disposuerit de bonis creatis, volens ea servire ad levandam talem necessitatem; tum etiam, quia hæc fuit implicita voluntas fundatorum ut ad talem necessitatem sublevandam impenderentur, alioquin irrationabiliter disposuissent.

1150 §. 5. Non expedit, ut executores ultimarum voluntatum absque authoritate Papæ, Principis vel Episcopi ejusmodi legata commutent ad levandam gravem Reip. necessitatem, quia possent intercurrere multi errores, abusus & scandala: possent tamen id absolutè facere, ita Carden. *n.* 71. tum quia id liceret pro extrema necessitate hominis particularis, cui hæc æquivalet, tum etiam, quia hic urget jus divinum, cùm bona externa Dei dispositione ordinata sint ad sublevandas gravissimas pauperum necessitates; Ubi autem urget jus divinum, non est opus authoritate Superioris, ut mihi liceat illi satisfacere: si tamen necessitas illa Reip. non esset evidenter gravis, expectari deberet declaratio Episcopi, ut Trid. suprà innuit, & rectè notat Carden. *num.* 73.

1151 *Q.* 206. *Quid alias possit Episcopus circa commutationem ultimarum voluntatum?* Resp. De hoc dicetur l. 4. à n. 846. ubi universaliter examinabitur, quid possit Episcopus circa dispositionem ad pias causas.

1152 *Q.* 207. *Si plures sint designati executores, an quilibet solus possit exequi, vel debeant omnes concurrere?* Resp. Si executio sit illis divisim commissa, potest quilibet solus, argum. L. 2. Cod. *De divid. tute.* & L. 51. *ff. De administr. & peric. tut.* Si conjunctim sit commissa, debent omnes concurrere, uti colligitur ex Cap. fin. §. fin. *De Testam. in* 6. nisi eorum aliquis in remotis ageret, id est, si proximè non esset reversurus, tum enim opus non est vocari vel expectari, *L. Pluribus*, *ff. de procurat.* Bald. in L. *Nulli.* 37. Cod. *de Episc. & Cleric. num.* 15. Quòd si aliquis executorum tergiversetur, alii possunt pergere, Cap. fin. suprà.

1153 DUBIUM V.

De iis, qui testari & hæredes institui possunt.

Resp. I. Omnes homines liberam de suis bonis testandi facultatem habent, nisi naturali aut positivo jure prohibeantur. Naturali autem jure testari vetantur infantes, furiosi, amentes; nisi lucida intervalla habeant, vel in una tantùm materia delirent, & in aliis non, ut Nav. Sanch. *l.* 1. *de matr. d.* 8. Quid autem sentiendum de eo, qui ex morbo aliquamdiu delirat, V. Lugo *d.* 24. *s.* 4. Positivo autem, surdus simul & mutus à natura, prodigus, servus, usurarius publicus, filius-familias de bonis adventitiis, (siquidem ante Clericatum advenerint, ut V. Lug. *nu.* 67.) impubes, captivus apud hostem, damnatus ad mortem, si bona ejus confiscentur, Lugo *nu.* 72. professus Religionem.

Dico, *professus*, quia novitius, cùm adhuc sui juris sit, absque Superioris licentia validè testari potest, etiam non servata juris solemnitate, uti habet Trull. *to.* 2. *l.* 7. *c.* 18. *d.* 5. *n.* 4. ex Sà & Bon. & si quidem intestatus decedat, proximi consanguinei in bonis succedunt. Similiter Religiosus Societatis, post emissa vota simplicia, etsi non licitè, validè tamen potest testari, quia dominium bonorum suorum retinet, impeditum quasi voto paupertatis, quoad dispositionem sine licentia Superioris; non autem ulla constitutione canonica dispositio irritatur. Ita Molin. Sanch. Laym. qui addit, potestatem testandi, sive jure, seu consuetudine, etiam Religiosis Ordinum militarium concessam, frequenterque à Pontifice concedi iis solere, qui extra claustrum, Beneficium vel Episcopatum habent.

Resp. II. Omnes homines, etiam amentes, surdi, muti, servi, imò & communitas, hæredes institui possunt, nisi specialiter prohibeatur. Ita Bon. *to.* 2. *de contr. d.* 3. *q.* 17. *p.* 3. quia ad hoc tantùm requiritur plena potestas in disponente, & capacitas in hærede. Incapaces autem secùdùm jura sunt, 1. Apostatæ & hæretici, eorumque receptores, defensores fautores: licèt probabile sit, eos ante sententiam Judicis ad restitutionem non teneri, eò quod hoc jus in eo rigore non sit receptum. Less. l. 2. *c.* 19. *dub.* 5. Sanch. *l.* 2. *c.* 14. *n.* 31. 2. Civitas hostium, & communitas Judæorum. 3. Damnatus ad metalla, persecutores & percussores Cardinalium, & qui ob crimen activè intestabiles sunt. Less. *l. c.* Adde casus, in quibus aliqui excluduntur à bonis defuncti, ut 1. Hæres (uti & legatarius) qui testatorem occidit, *leg. ult.* §. *ult. ff. de bonis damnatorum.* 2. Item si testatori prohibuit testari, aut testamentum revocare; aut si ad uxorem testatoris accedat. 3. Si dum testator mente captus fuit, hæres illius curam non habuit, aut si captivum redimere neglexerit. V. Mol. *d.* 178. & 212. Lugo *d.* 24. *n.* 75. *Unde resolves:*

I. Hæredes institui possunt professi Ordinum, quibus permissum est bona immobilia in communi possidere, eorumque nomine Monasterium succedit: Tales autem sunt omnes ferè Religiones, excepto Ordine Minorum de Observantia, & Capucinorum. Ratio, quia illi sunt incapaces, secundum Trid. *sess.* 25. *c.* 3. uti & professi Societatis JESUS. V. Sanc. *l.* 6. *c.* 18. Bon. *l. c. n.* 5. Lay. *l.* 3. *t.* 5. *c.* 5. licèt cõtrarium probabilius esse putet VVad. *de contr. d.* 4. *dub.* 5. §. 4. V. Dian. *p.* 9. *t.* 9. *R.* 16.

II. Collegia Societatis JESU, & domus etiam professæ, hæreditates accipere possunt, modò bona immobilia, quæ communi usui & habitationi non deserviunt, vendantur, & non deferantur intuitu professi, aut vota formata habentis.

Dixi, *hæreditates*; quia sicut Minores & Capucini, legata & alia donata admittere possunt; ita etiam Societas JESU, etsi intuitu alicujus professi tantùm ea deferantur. V. Laym. *l. c.*

III. Testator potest quemvis extraneum instituere hæredem, nulla facta mentione consanguineorum collateralium, etiam fratris pauperis, dummodo absit scandalum, & gravis necessitas illorum: quia nullo jure prohibetur, & bona sunt ipsius, de quibus disponit liberè. Bon. & alii 5. Dian. *p.* 1. *t.* 8. *R.* 83. & 86. Item *p.* 5. *t.* 3. *R.* 114.

Quæres I. Quæ sit divisio hæredum?

Resp. Hæres alius est ex testamento, alius ab intestato. Hæres ex testamento, vel est universalis, sive ex asse; vel partialis, seu ex parte tantùm; v. g. ex triente vel dodrante, vel quadrante. Uterque horum, vel est hæres necessarius, qui necessariò institui debet, ut sunt homines in recta linea descendentes, & post hos ascendentes, nisi sit causa justa exhæredandi, vel non necessarius, quem testator potest instituere, & non tamen cogitur, Laym. *l.* 3. *tr. c.* 5. *n.* 9.

Quæres II. Quantum hæredibus necessariis debeatur?

Resp. Jure novo legitimam portionem descendentium, esse trientem hæreditatis, si non sint plures quàm quatuor liberi; si plures, semissem: Similiter ascendentium portio, etsi unus tantum sit, est triens hæreditatis, idque absque ullo gravamine, modo & conditione; alioqui pro non appositis habentur. Quòd si autem alicui ascendentium, vel descendentium, portio legitima non relinquatur; competit ei actio ad petendum complementum, vel ad rescindendum testamentum, ut ipso jure nullum: maximè, si causa idonea exhæredationis non sit inserta & probata. Laym. *n.* 10.

His adde 1. Rumpi testamentum ob posthumi præteritionem. 2. Peccare parentes, si absque justa causa, ex inordinato affectu erga liberos, successionis inæqualitatem inter eos instituant: Justæ autem causæ hujus inæqualitatis erunt, merita & obsequia majora; si pupilli magno sumptu in studiis ali debeant; si qui plus egere videantur, Dian. *p.* 1. *t.* 8. *R.* 83. si quis in studiis sustentatus sit Doctor, possitque lucrari, & alii secus; imò pater, id, quod habet supra partes legitimas filiis debitas, potest de rigore relinquere extraneo. Trull. *to.* 2. *l.* 7. *c.* 18. *d.* 10. *num.* 2. Bon. Dian. *R.* 83. 3. Liberos naturales, nisi legitimati sint, respectu patris non esse hæredes necessarios, respectu tamen matris, esse, idque æquali jure cum legitimis. Quòd si tamen pater liberis caret, naturales potest instituere hæredes; modo parentes superstites legitima portione non priventur. 4. Fratrem & sororem tunc tantùm posse infirmare testamentum, si persona infamis instituta sit, Lay. *n.* 15. V. Bon. *d.* 3. *de contr. q.* 17. *p.* 3. 5. Patrem non posse expensas factas pro filio in studiis litterarum repetere, siquidem eas liberaliter fecit, vel donavit: secus si habuit animum repetendi, & computandi in legitimam. Quòd si pater non repetiit, quando potuit, non tenetur filius eo mortuo in divisione conferre in commune, quia præsumi potest liberaliter factas, vel condonatas, nisi aliunde constet contrarium. Azor. Vil. Trul. *t.* 1. *l.* 4. *c.* 1. *d.* 3. *num.* 3. V. supra *c.* 3. *d.* 2. *de donatione.*

Quæres

Quæres III. Qui hæredes succedant ab inteſtato aut teſtamento rupto, vel irrito?

Reſp. Ante omnes alios, 1. Patri ſuccedere legitimos liberos, & in demortuorum locum nepotes. 2. Deficientibus deſcendentibus, patrem & matrem defuncti, & in eorum locum, avos & avias. 3. His quoque deficientibus, fratres & ſorores ex utraque parte conjunctos, idque æquis portionibus, excluſis iis, qui ex ſolo patre vel matre conjuncti ſunt. 4. Si ex fratribus vel ſororibus utrimque conjunctis, unus mortuus liberos reliquerit, ſuccedunt hi loco parentis ſui cum patruis, non in capita, ſed in ſtirpes. Si tamen fratres, & ſorores utrimque conjuncti, omnes mortui ſunt, tunc eorum liberi, excluſis patruis ex una tantùm parte conjunctis, non in ſtirpes, ſed capita, ideoque æquis portionibus ſuccedunt; quia duorum fratrum filii, non ſuorum parentum loco, ſed jure propriæ conjunctionis ſuccedunt, cùm ergo æqualiter juncti ſint, æquales etiam in portione hæreditatis eſſe debent. 5. Deficientibus fratribus, & ſororibus utrimque conjunctis, eorumque liberis, ſuccedunt fratres, & ſorores, ex una tantùm parte conjuncti: hoc tamen diſcrimine, ut qui ex parte patris ſunt juncti, ſuccedant in bona à patre provenientia, in reliquis æqualiter omnes. 6. Si fratres & ſorores, eorumque filii deficiant, ſuccedunt propinquiores collaterales uſque ad decimum gradum, & fit talis ſucceſſio in capita, nulla habita ratione, an ex altera parte, an ex utraque ſint conjuncti. 7. In horum defectu, ſuccedit uxor, & denique in illius morte fiſcus ſæcularis in bonis omnibus laici ab inteſtato defuncti: fiſcus autem Eccleſiaſticus, in bonis Clerici, Laym. *c.* 6. *n.* 1. 2. 3. & 4.

His adde: 1. Quòd ſi uxor, ſuſceptis ex priore marito liberis, ad ſecundas nuptias tranſit, quidquid à priore marito, donatione aut teſtamento acquiſivit, ejuſdem matrimonii liberis cedere. Similiter, ſi maritus alteram uxorem ducat.

Adde 2. Hæredem adeundo hæreditatem, non commoda tantùm & jura, ſed etiam debita & onera realia defuncti in ſe transferre. Interim tamen duplici beneficio gaudere, 1. Ut ſupra vires hæreditatis non obligetur. 2. Quod deductis expenſis funeris, & ſolutis debitis, quartam partem hæreditatis obtinere debeat hæres, vel hæredes, & ſi eam non habent, legatis, non tamen piis, ut notat Trull. *tom.* 2. *l.* 7. *c.* 18. *d.* 12. *nu.* 25. ex *auth.* ſimiliter *C. ad legem Falcid.* detrahere poſſunt beneficio legis falcid. Laym. *num.* 7. Sanch. *l.* 4. *c.* 15. Ut autem hoc beneficio frui poſſit hæres, conficere tenetur inventarium, tametſi hanc obligationem teſtator poſſit remittere, reſpectu legatariorum & fidei commiſſariorum, quibus ex mera liberalitate aliquid reliquit, non tamen reſpectu creditorum, quibus præjudicare non poteſt: Univerſim enim ab onere inventarii, & à rationibus reddendis, eos, quibus poteſt relinquere bona, ſine onere dandi partem aliis, poteſt liberare, iiſque concedere, ut eorum dictis, vel juramento ſtetur, Mol. Lugo *d.* 24. *n.* 236.

ADDENDA.

1154 QUæſt. 208. *De quibus rebus teſtari poſſit filius?* R. Colligi poteſt ex dictis *p.* 1. *à n.* 1026. Poſſuntque videri alia apud Tamb. *in Decal. l.* 5. *c.* 4. §. 1. & 3.

Q. 209. *De cujus licentia teſtari poſſit Religioſus profeſſus, vel aliquis Eccleſiaſticus?* R. Caramuel docet pro Religioſo ſufficere licentiam eorum, per quos poteſt aliquid donare, ſed communiſſima ſententia cum Carden. *in* 1. *Criſi d.* 65. dicit non poſſe, niſi de licentia Papæ, nam *Cap.* 7. *Quia ingredientibus*, 19. *q.* 3. expreſsè dicitur, *Ulterius nulli ſit teſtandi licentia*, & quidem quòd nomine proprio teſtari non poſſit, certum eſt, quia nomine proprio non eſt capax ullius dominii, ergo hoc, quod ipſi erat impoſſibile, non prohibetur, ergo prohibetur, ne teſtetur etiam nomine alieno, nempe communitatis, ad quam pertinet dominium: tale enim teſtamentum haberet ſpeciem diſpoſitionis ex dominio, quam à profeſſis omnino abeſſe vult Eccleſia. An & de quibus teſtari poſſit Eccleſiaſticus, dicetur *l.* 4. *n.* 1355. 1359.

1155 *Q.* 210. *Quid notandum ſit circa hæreditatem & legitimam, ac ſpeciatim circa Religioſos?* R. Seqq. §. 1. Tota hæreditas in Jure vocatur As: as autem dividitur in duodecim uncias: duæ unciæ ſunt *ſextans*, id eſt, ſexta pars hæreditatis: tres unciæ ſunt *quadrans*, id eſt, quarta pars: quatuor unciæ ſunt *triens*, id eſt, tertia pars: quinque unciæ ſunt *quincunx*, id eſt, uncia minùs quàm media pars: ſex unciæ ſunt *ſemis*, id eſt, media pars hæreditatis: ſeptem unciæ ſunt *ſeptunx*, id eſt, uncia plus, quàm media pars: octo unciæ ſunt *bes*, id eſt, uncia minùs, quàm tres partes hæreditatis: novem unciæ ſunt *dodrans*, id eſt, tres partes hæreditatis: decem unciæ ſunt *dextans*, id eſt, uncia plus, quàm tres partes: undecim unciæ ſunt *deunx*, id eſt, hæreditas minùs uncia; atque ita habetur §. 5. *Inſt. de hæred. inſtit.* ex quibus intelligitur, quid ſit inſtitui hæredem *ex aſſe, ex ſemiſſe, ex beſſe, ex deunce* &c.

1156 §. 2. *Legitima* eſt pars illa bonorum, quæ ſecundùm Leges relinqui debet hæredibus *ſuis*, id eſt, neceſſariis, qui præteriri non poſſunt: poteſt tamen relinqui ſub conditione honeſta, quæ ſit in poteſtate hæredis, v. g. ſi ſtuduerit, *L. fin. ff. de cond. inſtit.* ſi enim explere nolit, cenſetur renuntiare hæreditati, Haun. *t.* 6. *n.* 330.

1157 §. 3. Si Cajus ducturus ſecundam uxorem, cum hac paciſcatur, ut nec ipſi nec prolibus fortè naſcituris ſit ullum Jus ad hæreditatem vel legitimam, poterunt proles evertere hoc pactum, quia Legitimam, ad quam natura tribuit Jus, non poteſt ſine juſta cauſa auferre pater aut mater: unde ſi Cajus volebat excludere proles naſcituras, debebat, priuſquam ulla naſceretur, abdicare ſe bonis in favorem prolium primi thori, reſervato ſibi ſolo uſu-fructu.

1158 §. 4. Si Titius teſtamentum faciat pro Monaſterio, in quo profitetur, & moriatur ante aſcendentes, his debetur ſua legitima portio, non aliter ac ſi Titius in ſæculo fuiſſet mortuus, quia Monaſterium non debuit præjudicare Juri aſcendentium, quod eſt eſſe hæredem neceſſarium in legitima portione reſpectu talis filii, Mol. *t.* 2. *d.* 140. *n.* 10. Idem videtur dicendum, ſi Collegium per teſtamentum filii acquirat ſimile Jus: *Nec obſtat*, quòd non debeatur Legitima aſcendentibus, ſi adſint deſcendentes, Monaſterium autem in Jure habeatur loco filii: *nam* habetur tantùm pro caſibus in Jure expreſſis, qualis hic non eſt. Pater verò & mater, aut alterutro mortuo, qui ex his ſupereſt, inſtituendus eſt hæres à filio quoad totam partem legitimam, & idem eſt de utroque Avo, ſi defuncti ſint pater & mater, &c. Mol. *d.* 159. *n.* 2. Et pars legitima aſcendenti relinquenda à filio, eſt pars tertia bonorum, de reliquis poteſt teſtari, Mol. *n.* 3. Quòd ſi Novitius Profeſſionem edat, non facta prius renuntiatione bonorum, ſuccedit Ordo, ſi eſt capax ſucceſſionis, ſi autem non eſt capax, ſuccedunt hæredes ab inteſtato, Pirh. *l.* 3. *t.* 31. *n.* 79.

1159 §. 5. Si Religioſus ſcriptus ſit hæres, Monaſterium poteſt immediatè adire hæreditatem inſcio & etiam invito Religioſo, ut velut probabilius tenent Sanch. *in Dec. l.* 7. *c.* 12. *d. z.* 35. *Lug. de juſt. d.* 3. *à n.* 94. Todtf. *q.* 75. *n.* 12. contra VVading *de contr. d.* 4. *dub.* 5. §. 5. & alios, qui dicunt fieri tantùm mediante Monacho: ſed ratio noſtra eſt, quia Religioſus omne ſuum *velle & nolle*, quoad ejuſmodi Jura, transtulit in voluntatem Superiorum. An autem & quomodo, v. g. Societas JESU poſſit prætendere hæreditatem, legatum vel Legitimam Profeſſi, qui ante Profeſſionem omnia ſua Jura ceſſerat alicui Collegio, videri poteſt Lugo *in Reſp. Mor. l.* 4. *dub.* 4. & 5. ubi *dub.* 6. docet Generalem poſſe poſt mortem Teſtatoris acceptare legatum Scholaſtico relictum. Quoad Epiſcopatum Leodienſem, vide Mean, *Definit.* 43.

1160 §. 6. Poteſt quidem Religioſus ex rationabili cauſa abſq; licentia Superioris repudiare donum ſibi oblatum, aut etiam petere illud potiùs donari, v. g. ſuo cognato, uti notant Sanch. *c.* 19. *n.* 75. Lugo *de Juſt. d.* 3. *nu.* 166. repudiatio tamen hæreditatis facta ſine licentia eſſet invalida, uti tenent idem Sanch. *c.* 12. *n.* 37. & Lugo *d. z.* 94. iterùmque *in Reſp. Mor. l.* 3. *dub.* 14. *nu.* 4. quia Superiores cenſentur priorem voluntatem ratam habere, non autem poſteriorem, poſſuntque immediatè & independenter à voluntate Religioſi hæreditatem adire, ut dictum eſt. V. Delbene *de Imm. Eccl. c.* 17. *d.* 6. Quoad Scholaſticos Societatis JESU, videri poteſt Pelliz. *tr.* 4. *c.* 2. *n.* 172.

1161 §. 7. Si Teſtator excludat Religioſum profeſſum ab hæreditate vel à legato, non ideò excluditur, qui in Societate tria tantùm vota emiſit, quia certum eſt non eſſe profeſſum, licèt per Pontifices illi communicentur aliqui effectus Profeſſionis uti quòd invalidè contrahat Matrimonium &c. Quoad dominium autem & ſucceſſiones, decernunt non æquiparari Profeſſis: nec in odioſis, quale hoc eſt, extendi debet nomen profeſſi, & ideo per tria illa vota non vacant beneficia, nec ceſſant penſiones, nec Jus-Patronatus &c. Lugo *in Reſp. mor. l.* 4. *dub.* 44. Plura circa jam dicta videri poſſunt apud Caſtrop. *tr.* 16. *diſp.* 3. *p.* 3. & *ſeq.*

1162 *Q.* 211. *Quinam illegitimi poſſint eſſe hæredes?* Reſp. Illegitimi ſunt, qui naſcuntur extra Matrimonium, uti pluribus explicabitur *l.* 4. *à num.* 750. ubi etiam dicetur, quomodo fieri poſſit legitimatio. Quòd ſi inter Parentes potuerit eſſe validum Matrimonium, ſaltem intra tempus, quo proles concepta eſt & nata; talis illegitimus dicitur naturalis; ſi autem validum Matrimonium tum eſſe non potuerit, dicitur ſpurius, uti communiùs loquuntur Theologi, licèt Juriſtæ diſcrepent, nam Stryckius *de ſucceſſ. ab inteſt. diſſert.* 7. *c.* 2. *à* §. 29. dicit illos eſſe naturales, qui ex concubina domi retenta, aut ex virgine ſoluta naſcuntur; illos eſſe ſpurios ſeu nothos, qui ex muliere publicè quæſtum meretricium faciente, quia cùm ignoretur pater, non cenſentur habere patrem: utroſque autem diſtinguit ab eis, qui ex adulterio, inceſtu & damnato Legibus coitu naſcuntur, quia tales nec patrem nec matrem nec agnatos habere

here censentur, & habentur, tanquam si non sint filii. Nos loquemur cum Theologis, quorum explicatio magis declarabitur *l.4.a n.751.*

1163 §.1. Naturales, si absint legitimi ascendentes & descendentes, possunt à Patre ex asse, si adsint legitimi descendentes, possunt tantùm ex uncia institui hæredes; si adsint soli ascendentes, his debetur Legitima, id est, triens, & reliqui duo trientes possunt per testamentum venire ad naturales. Si autem mater filiorum naturalium sit superstes sine filiis aliis, huic potest donari sola semi-uncia. Quòd si pater moriatur intestatus, neque sint legitimi descendentes, neque etiam legitima uxor, naturales succedunt in sexta parte inter ipsos & matrem eorum dividenda, aliæ quinque partes veniunt ad legitimos hæredes ab intestato. Si autem adsint descendentes legitimi vel uxor legitima, & Pater intestatus decedat, naturales nihil accipiunt, uti nec tum, si Pater alios filios adoptaverit, habentur enim legitimi, *Instit. De adopt.* §.2. Item nec tum succedunt, si pater se pluribus concubinis miscuerit, Stryck *diss.1.c.2.§.16.* Excipe competentia alimenta, quæ semper debentur naturalibus secundum arbitrium prudentum. Denique naturales non solùm ex testamento, sed etiam ab intestato succedunt Matri, non aliter ac si essent legitimi, unde in hæreditate materna æqualiter concurrunt cum legitimis, & cum his succedunt etiam quoad relicta ab Avo aliisque ascendentibus, Molin. *a d.165.* Lugo *d.24.a n.88.* Strick. §.46.47.& 52. Hauo. *t.5. n.449.* Nepos tamen legitimus natus ex Patre naturali non succedit Avo, secundum Stryck. §.48. De natis ex vago concubitu seu meretricio, est similiter discurrendum, nisi quòd non admittantur ad successionem Matris illustris, si legitimi adsint.

1164 §.2. Spurii succedere non possunt Patri aut Matri, nec per testamentum, nec ab intestato, nec per substitutionem, uti explicat Lugo *a n.92.* & habetur *L. Si quis incesti*, Cod. *de incestis nuptiis*. L.1. Cod. *de natural. Liberis*. Novel.74. *cap.4.* ubi etiam dicitur, quòd nequidem per donationem inter vivos possint aliquid accipere: tenentque ista, licèt Parentes postea petita dispensatione aut aliter cessante impedimento contraxissent Matrimonium, nec essent aliæ proles, quia spurii non legitimantur per subsequens Matrimonium, ut dicetur Lib. IV. nu.759. Item tenent dicta, uti habet Lugo *n.92.* licèt Parentes se abdicare vellent dominio rerum suarum, ut spurius eas primus occuparet, quia per Leges inhabilitati sunt, tam Parentes ad dandum spuriis, quàm spurii ad accipiendum aliquid paternum vel maternum: statuit enim Novella suprà *c.6.* eos, *qui semel ex odibilibus nobis & propterea prohibitis nuptiis procedunt, neque naturales vocari, neque participanda ulla clementia est, sed sit supplicium etiam hoc Patrum, aut agnoscant, quia neque quidquam peccatricis concupiscentiæ eorum habebunt Filii.* Potest tamen spurius accipere aliquid à Parentibus titulo oneroso, v. g. emptionis, quia tum habet se sicut extraneus, Lugo *n.112.* Item titulo remuneratorio, attamen non plus, quàm reipsa mereatur, Lugo *n.114.*

1165 §.3. Si quis natus sit ex conjugato & soluta, Socin. Gomez & alii putarunt admitti ad successionem Matris, sed negant cum aliis Lugo *n.92.* & Stryck. §.57. quia est verè spurius.

1166 §.4. Si Pater spurii dicat alteri habenti etiam filium spuriū, *ego filium tuum scribo hæredem, si tu meum scribas hæredem suum*, dispositio non valet, quia tantundem est, ac si permutarent sua bona, & singuli darent ea suis spuriis, Lugo *n.107.* Item executor non potest ex illis, quæ legata sunt pro Pauperibus, aliquid donare spurio testatoris, quia spurius reipsa acciperet à suo Patre: posset tamen executor donare suo spurio, quia donaret nomine testatoris, à quo spurius executoris acciperet, Lugo *a n.108.* An Pater possit aliquid relinquere uxori filii spurii, aut Avus spurio sui filii, videri potest Lugo *n.111.& a n.115.*

1167 §.5. Parentes non tenentur alere spurium, nisi alimentis necessariis, putantque aliqui intelligi tantùm alimenta viliora & ad naturam necessaria, sed alii cōmuniter cum Lugo *n.123.* permittunt necessaria etiam ad decentiam status, juxta qualitatem personæ, & alias circumstantias, & quidem pro tota vita spurii, Lugo *n.126.* Vide etiam Less. *in Auct. v. Illegitimus, casu 1.* Hæredes autem Patris habent eandem obligationem alendi spurium, si Pater non providerit, Lugo *n.125.* Item ascendentes paterni, si Pater aut hæredes deficiant, Lugo *n.136.*

1168 §.6. Legitimati per rescriptum Principis non succedunt cum legitimis, nisi fuerint legitimati ante natos legitimos, tum enim æqualiter succedunt, Stryck. §.72. Castrop. *t.13.d.4.p.4.§.2.n.17.* uti & tum æqualiter succedunt, si sint quidem legitimati post natos legitimos, attamen Princeps legitimans noluerit hoc illis obesse, Castrop. §.4.*n.6.* Comitibus tamen Palatinis ordinariè non censetur data potestas sic legitimandi, nisi in tenore addatur, Stryck. §.74. Beneficium autem legitimationis per Principem, secundum Stryck. *diss.7.c.2.§.36.* etiam extenditur ad natos ex stupro, adulterio vel incestu, possuntque illegitimi legitimari per rescriptum Principis etiam in præjudicium Agnatorum, si legitimi Filii non adsint, fieri tamen debet vivo adhuc Patre vel saltem sic destinante, uti si illegitimum scripserit hæredem sub conditione petendi legitimationem à Principe, Stryck. §.75. aliique cum Lugo *n.113.* ubi dicit spurium posse à patre institui hæredem, sub conditione si à Principe legitimetur. Videri possunt plura apud Mol. suprà, Az. *p.2.l.2.c.7.& seqq.* Lugo *sect.6.& 7.* An filia possit exhæredari, si nubat invitis Parentibus, dicetur *L.6. de Sponsalib. ad d.2.* Non posse autem exhæredari ob ingressum in Religionem, dicetur *l.4.n.51.*

Q.212. An obligationes testatoris transeant ad hære- 1169
dem? R. Satis colligi potest ex dictis *p.1.a n.337.& a n.477.* item hîc *a n.237.& a n.490.& n.1046.* potestque etiam videri Lugo *d.23.a n.98.* Et universaliter notandum est, quòd hæres teneatur perficere negotia à defuncto inchoata & nondum finita, *L. Hæres, 40 ff. Pro socio: L. Nam & Servius, §.2. ff. de negot. gestis.* Adde tamen, si testator dixerit, *hæres meus infrascriptus* (qui est v. g. Titius) *peregrinetur pro me Lauretum, aut det 100. aureos pauperibus*, si Titius non fuerit peregrinatus, Cajus hæres Titii non satisfacit peregrinando, sed debet dare 100. aureos pauperibus, quia Tò *infrascriptus* notabat solum hæredem immediatum: obligatio autem realis Caji est inde, quia repræsentat personam Titii, qui qui peregrinationem non explevit, tenebatur ad istam eleemosynam, ita Sanch. *in Dec. l.4.c.15.n.31.* Lugo *in Resp. moral. l.6. dub.13.* ubi universim examinat, an hæres hæredis teneatur ad pœnam à testatore impositam. An autem obligatio restituendi famam transeat ad hæredem? dicetur n.1256. Denique hîc notandum, si testator in vivis habuerit piam voluntatem aliquid faciendi, v. g. fundandi beneficium si hæredi vel hæreditati non imposuerit eam obligationem, sicuti voluit testator ex devotione facere, ita poterit hæres pro libertate omittere.

Q.213. Quid intelligatur per Falcidiam & Trebellia- 1170
nicam? R. §.1. Falcidia est ea pars bonorum, quam detrahit hæres à legatis vel donationibus mortis causa factis, quousque impleat suam Legitimam per illa legata vel donationes imminutam, si sit hæres necessarius; aut quousque separet quartam partem bonorum, si sit hæres, cui nulla debeatur Legitima. Cum enim olim liberum esset totum patrimonium erogare in legata, sicque hæredibus sæpe nihil superesset, ac propterea hæreditatem respuerent, lata est *lex Furia*, primùm prohibens uni legatario legari ultra 1000. aureos: deinde etiam *lex Voconia*, prohibens, ne quis plus relinqueret alicui, quàm hæredi: sed cum neutra ad hoc sufficeret, lata est *lex Falcidia*, sic dicta à *Falcidio* Tribuno, qui illam tulit, qua cavetur, ne plus legare liceat, quàm dodrantem seu tres partes omnium bonorum, ita ut hæredi semper remaneat quarta pars omnium, quæ inveniuntur in morte testatoris, post soluta prius debita, expensas funeris, ac mercedem servorum: habentur hæc *Inst. de lege Falcidia*, & Cod. *Ad legem Falcidiam*, additque etiam aliqua Busemb. relatus *n.1153. in fine.*

§.2. Per Trebellianicam hîc intelligitur quarta pars hære- 1171
ditatis, quæ competit hæredi fideicommissario: nam sicuti per Falcidiam positum est temperamentum legatis, ita fideicommissis per S.C. Trebellianum, sic dictum, quia Trebell. Consule factum est, quo statuitur, ut hæres fideicommissarius rogatus totam hæreditatem restituere, possit quartam partem sibi retinere, uti habetur §.7. *Inst. de fideicomm. Hæred.* & Cod. Ad S. C. Trebellianum, possuntque de Falcidia & Trebellianica plura videri apud Haun. *t.7.c.4.* per 9. controversias.

Q.214. Quid agendum sit in dubio, an fraus commis- 1172
sa sit circa testamentum? R. Sic dubitans potest vi testamenti adire hæreditatem, quia fraus, utpote delictum, non præsumitur: si tamen probabiliter adfuit fraus, & nemo est in possessione, Tamb. *in Dec. l.1.c.3.§.7.v. Testamentum*, dicit hæreditatem esse dividendam juxta ratam probabilitatis.

Occasione hujus quæstionis, in qua mentio fit fraudis, 1173
resolvitur hic casus:

Titius habet duos nepotes, Cajum & Sempronium, ad quos per legem Patriæ, devolvi debent æqualiter bona immobilia Titii: hæc tamen bona vendere posset & consumere Titius, si in necessitate esset. Et quia Cajus ei gratior est, optaret majorem partem devolvi ad Cajum, hinc

Quæris, an non possit fingere necessitatem, & nunc Cajo donare, v.g. ter mille Imperiales, eique isto pretio vendere meliorem partem istorum immobilium?

Respondeo, non posse, 1. Quia Sempronius per legem Patriæ habet jus ad illam medietatem suo tempore obventuram, ergo fit injuria, si fraudetur, uti fieret injuria, si aliquis fraudaretur, qui per sententiam Judicis haberet jus ad rem, ad certa bona; plùs enim est habere jus per legem, quàm nudè per sententiam. 2. Est illicitum & injustum per mendacium vel fraudem impedire aliquem à consecutione boni, quod licitè petere vel sperare potest, uti dictum est *num.69.* sed Titius per mendacium vel fraudem impediret Sempronium à consecutione boni, quod licitè petere & sperare potest, deberet enim Titius fingere aut etiam dicere se necessitate pressum ea

bona

bona divendere, ergo. 3. Leges ejusmodi, etiam civiles, quæ purè pœnales non sunt, sed feruntur intuitu boni communis & pro conservatione familiarum, obligant etiam in conscientia, uti certum est, & latè probat Suarez *de Legibus c. 21. & seqq.* sed Lex, de qua hic sermo, non est purè pœnalis, sed lata intuitu boni communis, pro conservatione familiarum, ergo. *Confirmatur*, nam si tales leges non obligarent in conscientia, frustra ferrentur, quia semper possent facillimè eludi per praxes ejusmodi fraudum, & fictionum.

Cui cedant bona defuncti absque hærede & testamento, dictum est n.104.

TRACTATUS VI.

De Præcepto Decalogi 8. 9. 10. Et de Præceptis Ecclesiæ.

CAPUT PRIMUM.

De Præcepto Octavo.

Non loqueris &c.

1174 PRohibetur hic omnis injusta læsio famæ & honoris proximi; ac præcipuè omnis falsitas, & mendacium, ac læsio verbalis, quæ fit, tum in judicio, falsò accusando, vel verum celando, de quo suprà: tum etiam extra, perniciosè mentiendo, secreta revelando: de quo V. Bon. *de rest. d.2.q.2.p.unic.* Laym. *l.3.s.3.p.2.c.5.* ac denique detrahendo.

DUBIUM I.

Quid sit suspicio, judicium temerarium, & dubitatio, ac quale peccatum.

1175 SUppono hæc tria differre inter se, quòd judicium sit firma animi sententia, seu assensus indubitatus; Suspicio, assensus inchoatus, quo quis inclinat in unam partem, judicans probabiliter latere aliquod fundamentum opinandi: Dubitatio autem non est assensus (nisi causaliter) sed quasi suspensio animi, in neutram partem inclinando. Quæritur ergo hic, non de suspicione & judicio prudenti, quod sufficientibus indiciis nititur, sed de imprudenti & temerario, quod iis destituitur. Majora autem indicia requiruntur ad judicium, quàm ad suspicionem, & ad hanc, quàm ad dubitationem.

Resp. I. Judicium temerarium, cum plena advertentia, de gravi malo proximi, communiter est mortale, contra justitiam. Ita Fill. Less. *l.2.c.29.d.2.* Laym. *c.2.* Ratio, quia proximo fit gravis injuria, dum sine causa improbus habetur, cùm habeat jus ad bonum nomen & famam; præterquam quòd ex his judiciis plerumq; gravia mala sequantur. In Confessione tamen non opus est explicare speciem mali judicati, cùm omnia uni justitiæ commutativæ in specie infima adversentur, Escob. *E.10.c.4.n.36.*

Dixi, *communiter*: quia si judicium habeat magnam probabilitatem, etsi non omnino sufficientem ad certitudinem, erit veniale, quia moralis certitudo, & magna probabilitas non adeò distant, ut censeatur gravis injuria, judicare certum, quod est valde probabile; v. g. si judices juvenem solum cum puella inventum in cubiculo, illicita tractasse. Ex quibus resolvitur, peccari tantùm venialiter temerè judicando sequentibus casibus. V. Tann. 2.2.*d.4.q.3.d.2.*

I. Si non sit grave malum, quod proximo temerè impingis, & sic eum, qui judicat alium esse spurium, vel filium Judæi, à mortali excusant Nav. Azor. & Less. contra alios apud Dian. *p.5.t.5.R.69.*

II. Si sit grave quidem, sed non perfectè advertas.

III. Si advertas quidem te malè judicare, non tamen advertis signa esse insufficientia, nec de iis dubitas.

IV. Si signa sint sufficientia, nec de iis dubitas.

IV. Si signa sint sufficientia ad opinionem saltem probabilem.

V. Mortale etiam non est, (per se loquendo) si de indeterminato tantùm judices: quia nulli fit gravis injuria. Escob. *l.c.* ex Fagund.

Resp. II. Suspicio & dubitatio temeraria, ex genere suo videntur esse peccata tantùm venialia; maximè, si procedat ex errore intellectus, quo indicia ut sufficientia apprehenduntur. Ita Laym. *n.6.* ex S. Th. Nav. Mol. Fisl. *tr.4. c.1. qu.5.* Less. *d.3. &c.* contra multos, qui putant esse mortale. Ratio est, quia communiter suspicio tantùm est concitatio quædam ad effectum; manet enim in mente suspicantis aliquo modo bona existimatio proximi: ergo non fit illi gravis injuria, cùm non totaliter deturbetur de possessione bonæ famæ; fit tamen aliqua, quia temerè dubitatur.

Dixi, *maximè si ex errore*: quia talis cùm non sit per se voluntaria, nec pertinax, meretur excusationem: si verò ex malevolentia in suspicione gravi persistas, erit mortale, ut docet Less. Fil. &c. ob injuriæ gravitatem. Atque idem est de dubitatione positiva, orta ex malevolentia absq; causa, procedit enim ex contemptu alterius, proindeque gravis injuria reputatur.

Quæres. Quomodo discerni possit suspicio à judicio firmo, quando formido de opposito expressè non est conjuncta?

Resp. Cajet. censet eum judicare, qui rogatus an habeat rem pro certo, respondet sibi certam aut ferè certam videri; eum verò suspicari, qui respondet se non esse moraliter certum, sed facilè posse falli. V. Bon. *de rest. d.2.q.7.p.1.*

ADDENDA.

1176 QUæst. 215. *Quid prætereà notandum sit circa suspicionem & judicium temerarium?* R. Seqq. §. 1. Nomine communi suspicionis veniunt dubitatio, suspicio strictè, & opinio. Dubitatio, est vel positiva suspensio assensus post proposita indicia boni & mali, vel positivum judicium de eo, quòd res sit dubia, attamen semper cum propensione ad assensum de malo. Suspicio, est assensus de eo, quòd reipsa lateat aliquid, propter quod possit quis malè sentire de proximo. Opinio, est assensus de malo proximi, ita hæsitans & formidolosus, ut si assentiens interrogaretur, reflectens se diceret rem non esse certam, sed ad summum fortè ita se habere: atque in hanc explicationem videntur recidere ea, quæ fusè habent Lugo *de Just. d.14 s.2.* & Haun. *t.2. à n.515.* ubi è contrà notant per judicium temerarium justitiæ oppositum, intelligi assensum, quo quis sine sufficienti fundamento judicat malum de proximo, cum firmitate, ita ut ex modo tendendi non velit ab eo judicio recedere nec ultra investigare veritatem, sed ex illo procedere ad actiones circa talem personam; atque ideò rectè infert Mol. *d.13.n.4.* viros timoratos raò hic peccare mortaliter, quia vel deest actus voluntatis, qui causare debet illam firmitatem, vel plena advertentia & deliberatio. *Dixi*, judicat malum, nam si quis sine sufficienti fundamento judicet bonum de proximo, erit quidem judicium temerarium & imprudens, attamen non injuriosum.

1177 §. 2. Quantum ex genere suo peccatum sit temeraria suspicio in communi sumpta, etiam comprehendendo opinionem, non convenit inter Authores, Bann. & alii apud Less. *l.2.c.9.n.15.* dicunt suspicionem temerariam planè deliberatam de gravi malo proximi semper esse peccatum mortale, quia est læsio in gravi bono spirituali, cui homo præeligeret jacturam magni boni temporalis: consentit Less. *n.21.* si ex pravo affectu & non ex imbecillitate humana faciat, atq; illi pertinaciter inhæreat. E contrà Caj. Illf. *t.4.d.3.n.122.* & plerique alii apud Steph. *t.4.d.6.n.36.* cum Dian. *p.3.t.5. R. 31.* dicunt semper esse veniale, quia non tollitur absolutè fama, sed tantùm diminuitur aut redditur dubia, Mol. Lest. Dicast. *l.2. tr.2. d.12. dub.3.* Lug. *n.14.* Bonæsp. Steph. aliique sic distinguunt, si adsit gravis temeritas, fore mortale, uti si ex levi indicio opineris de Religioso, quòd incestarit suam matrem, aut de viro Sancto, quòd sit hæreticus, nam ex hac enormitate mali & probitate personæ læsæ multùm crescit hæc temeritas: E contrà si temeritas ob raram ejusmodi circumstantiam non augeatur, meritò cum communi censendum est semper esse veniale tantùm.

1178 §. 3. Quamvis judicium temerarium sit minus peccatum quàm detractio, tamen graviter prohibetur, *Matth. 17. & Luc. 6. nolite judicare & non judicabimini, nolite condemnare & non condemnabimini*, ideoque est mortale ex genere suo, uti habet communissima cum S. Th. 2.2.*q.60.ar.3.* nam æquivalēter imponit proximo falsum crimen, quem sine causa habet, v. g. pro adultero; & de se radix est etiam externi contemptus ac dehonorationis, ergo homines meritò graviter sunt inviti de tali judicio. Neque per hoc excusatur gravitas, quòd fama, quæ aufertur, statim possit restitui, nam temerè judicans de se comparatus est ad persistendum in suo judicio, uti n. 1176. dictum est.

1179 §. 4. Temeritas potest dupliciter contingere, uti notat Haun. *n.520.* vel advertendo, quòd indicia sint insufficientia, vel tantùm nolendo inquirere, an indicia sint sufficientia, attamen advertendo obligationem inquirendi, & ita communiter contingit; posset autem temeritas deprehendi hac regula, nempe si indicia secundùm se sint indifferentia aut raò conjuncta cum aliquo effectu, temerarium est ex illis colligere talem effectum: E contrà si secundùm se ut plurimùm sint conjuncta, nō erit temerarium; possunt tamē aliqua respectu unius personæ aut materiæ, & non respectu alterius esse sufficientia,

tia, uti intelligetur seqq. Quænam autem materia censeri debeat gravis in judicio temerario dicetur à n. 1194.

1180 §. 5. Si adsint probabilia indicia pro eo, quòd aliquis sit malus, licitum est positivè dubitare seu judicare dubium esse, an sit bonus an malus, quia nemo rationabiliter potest esse invitus, si hoc, quod verè dubium est, ego judicem esse dubium. E contrà si adsint motiva utrimque probabilia, aliqua pro eo, quòd sit bonus, alia pro eo, quod sit malus, videtur esse injuria, si positivè judicetur malus, quia in dubio nemo est condemnandus, & in æquali causa melior est conditio possidentis Lug. Haunold. *n.* 522. & alii contra Less. *n.* 37. *Petsch.* & alios, qui dicunt hoc esse tantùm contra Charitatem, & quidem leve: Nihilominus in eo casu non est opus positivè judicare esse bonum, sed suspendi potest omnis assensus, quia nemo tenetur se exponere periculo errandi: notantque omnes, si adsint talia utrimque motiva, licitum esse reflexe judicare utramque partem esse probabilem, nempe probabile esse, quòd sit malus, & probabile esse, quòd sit bonus, nihil determinatè asserendo de ipso objecto directo; hoc tamen judicium, quo judicatur esse probabiliter malus, debet esse tantùm speculativum & non practicum, id est, sic judicans debet se gerere, ac si alter esset bonus, nec debet hoc judicio regulare suum affectum aut ullam aliam actionem in præjudicium ipsius.

1181 §. 6. Temerarium & superstitiosum est ex nomine baptismali conjicere, an aliquis sit probus vel improbus, fidelis aut infidelis &c. uti contra Juristas aliquos docent Bartol. Rayn. aliique communissimè cum Gob. *in Exp.* *t.* 2. *à n.* 343. quia nomina ex se non inclinant ad malos vel bonos mores, & imponuntur independenter à complexione hominis, quæ tunc adhuc ignota est, & antecedenter ad futura contingentia; quæ soli Deo nota sunt.

1182 §. 7. Si corpus hominis sit, non ex morbo, vulnere aut alio accidente, sed ex natura deforme, præsumunt multi Juristæ animam inesse non bonam, hinc absolutè verum esse dicit Tiraq. *species corporis simulacrum est mentis figuraque probitatis*, & *Menoch.* ait, fieri non potest, ut qui omnino deformis est, bonus sit; testaturque *Lean.* Judices in praxi facere, ut si duo eum paribus indiciis eacusentur, prius torturæ subiiciatur deformis quàm pulcher: sed Gob. *t.* 11. *n.* 1019. rectè rejicit illud dictum *Menochii*: quamvis autem ejusmodi Judices non damnet, rectè tamen concludit esse temerarium ex sola deformitate corporis suspicari mortale vitium alicujus, quia deformitas provenit ex physicis causis planè naturalibus, & constat singula sæcula tulisse homines corpore deformes & animo admodùm præstantes ac bonos.

1183 §. 8. Si quis emat venenum, & non emat à te, neque ad te spectet impedire damnum, quod inde potest oriri, temerarius es, si suspiceris emi ad nocendum, quia nulla honesta causa est, cur id timere vel suspicari debeas: in dubio autem, per se loquendo, quisque præsumi debet bonus, cùm sit in possessione innocentiæ. E contrà si à te emat, vel ad te spectet impedire damna, quæ inde possunt oriri, potes timere & suspicari malum animum, quantum necessum est ad impediendum damnum, quod tibi vel alteri inde oriri posset, ita Molin *disp.* 14. Card. *in* 1. *crisi d.* 6. *à n.* 263. Petsch. *de rest. q.* 5. *a.* 2. Ratio est, quia ad vitandum peccatum vel damnum Proximi, in tantum præsumi potest alter esse malus, quantum necesse est ad illud præcavendum, uti notant Juris-Periti apud *Carden.* talis enim præsumptio non causat judicium de improbitate alterius, sed tantùm dubitationem, quæ ob magnitudinem periculi prudens est & justa, ideoque alter non potest esse rationabiliter invitus: sic si videas hominem noctu hærentem ante domum tuam, non peccas timendo malum & parando defensionem, in quo tamen præsumis illum esse iniquum, antequam probes, nihilominus justè præsumis, si non faciat magis, quàm requiritur ad securitatem tuam: notat tamen Steph. *numero* 40. expedire tum formare tale judicium: *non nego hominem illum esse bonum, imò (quantum ad me) habeo pro bono, tamen nolo propterea subire periculum, quod subesse posset, si fortè sit malus.*

1184 §. 9. An sit vel non sit temerarium, si credam, quod unus affirmat, colligi debet præcipuè ex circumstantiis illius, qui dicit, & de quo dicit, nam si ille, qui dicit, sit homo, qui communiter nimis liber est in loquendo, nec multùm curat, sitne verum an falsum, quod loquitur, aut si sit malè affectus erga illum, de quo dicit, aut si ex illius depressione sperare possit commodum, temerarius ero, si credam: de cætero, si non adsit talis circumstantia, non ero temerarius, si credam.

1185 §. 10. Quamvis mulier conjugata soleat inebriare, temerarium est (saltem in Germania) ideò judicare esse adulteram, quia scitur multas in Germania esse bibaces, quæ tamen servant fidem conjugalem: quòd si esset puella vel vidua, Gob. *in Quint. t.* 5. *c.* 43. *n.* 63. dicit non fore peccatum suspicari esse leviculam; hoc tamen non videtur sufficere ad judicium. Dixi, *saltem in Germania*: quia si esset in Gallia, in Italia aut in Hispania, *Gobat* dicit non fore peccatum judicare, quòd sit prostitutæ pudicitiæ, sed veriùs videtur, quòd accedere debeant alia indicia, ut hoc sine temeritate judicari possit.

§. 11. Si Titius accipiat rem Caii, vel si res Caii reperiatur 1186 apud Titium, Titius non semper poterit judicari esse fur, nam si accipit modo non insueto, uti solent opifices vicini quandoque ab officina alterius absentis accipere instrumentum aut aliud simile, quod restituere solent, tunc præsumi non debet voluisse furari, nisi aliunde esset suspectus, & aliunde accederent conjecturæ: è contrà si accipiat modo insueto, v. gr. non ad usum nunc, sed occultando, præsumi potest esse fur, Haunol. *n.* 272. similiter quamvis res tua reperiatur in aliena domo, non ideò poteris præsumere furem, nisi aut homo improbus sit, aut clam acceperit & occultet, aut vili pretio à fure emerit, aut solitus sit à furibus emere, his enim casibus est præsumptio contra ipsum nisi aut furem ostendat, aut designet, à quo emerit, si enim dicat se emisse à transeunte vel ab ignoto, non evitabit suspicionem mali, uti docent Perez & Haunoldus *n.* 278. habeturque clarè L. 5. Cod. *de Furtis*.

§. 12. Si temere judicem malum grave de homine, quem 1187 non nosco, nec dignoscam posthac, non est mortale, quia talis ignotus non potest notabiliter ægrè ferre meum judicium, uti homo larvatus, quem non possum noscere, notabiliter ægrè non feret, quamvis judicem esse malum, Mol. Lug. *n.* 26. *Nec refert*, quòd graviter peccarem, si talem, quamvis ignotum, graviter percuterem. *Nam* percussio graviter afficit ipsum, prout est hic homo, qui tangitur, quamvis enim non noscam, tamen illi graviter malè facio: è contrà si lædas famam ipsius, non lædis ipsum, prout est particularis hic homo, quia non cognoscis eum ut talem, sed lædis ipsum sub ratione communi hominis, cum quo stat, quòd adhuc bene sentias de ipso, prout est particularis hic homo, v. gr. de Titio larva induto temerè judicas, quòd sit impudicus grassator, & tamen de eodem Titio scis, & interrogatus diceres non esse talem, ergo Titius non potest de illo judicio tuo temerario esse graviter invitus.

§. 13. Tenendum est cum communi contra Mol. *d.* 13. *n.* 1. 1188 quòd judicium temerarium specie distinguatur à detractione, uti satis probat communis sensus & praxis Fidelium, qui in Confessione se de his seorsim accusant; & rationem dat Lugo *n.* 33. quia per judicium temerarium non aufertur fama radicalis sive notitia habitualis de bono alterius, sed solùm fama formalis, id est, assensus talis notitiæ, qui enim temerè judicat, sufficienter advertit temeritatem, ergo non tollit radicem bonæ existimationis, sed hanc per se ipsum recuperare potest; è contrà per detractionem tollitur utraque fama apud audientem, ita ut non redeat bona existimatio, nisi ab extrinseco meliùs informetur.

Q. 216. Quænam sint motiva contra hæc peccata temerita- 1189 *tis?* R. Decem eorum suggerit & fusè explicat *Lancicius Opusc.* 19. sunt autem hæc, 1. Vindicta Dei, quia temerarius involat in Jus Dei, cujus solius est nosse & judicare de internis, nos verò arguimus & condemnamus, antequam id Deus fecerit. 2. Injuria in Christum, qui solus est constitutus Judex vivorum & mortuorum. 3. Exemplum Christi, qui licèt Judex & omniscius, cautissimè processit; imò se excusavit, ne judicium ferret, ubi opus non erat. 4. Status rerum humanarum, quia nihil est, etiam sanctissimum, imò nec opera Dei sunt talia, quin possint in malam partem explicari, irrationabile autem est & iniquum sic detorquere. 5. Ignorantia nostra, quia (ut ait S. August. *lib.* 3. *Confess. c.* 9.) *Multa facta, quæ hominibus improbanda viderentur, testimonio tuo approbata sunt, & multa laudata ab hominibus, te teste damnantur, cùm sæpè se aliter habeat species facti, & aliter facientis animus, atque articulus occulti temporis.* 6. Multiplex malitia hujus peccati, est enim contra Charitatem, & Justitiam, procedit ea levitate animi, superbia, irreverentia erga Deum & homines. 7. Occulta & justa Dei dispositio, qui per defectus sæpè celat suorum Sanctorum virtutes, ad eos in humilitate continendos aut reipsa humiliandos. 8. Viri sancti studiosè quandoque faciunt talia exteriùs, quæ videantur reprehensibilia, eo fine, ut non habeantur sancti: sed ut contemnantur, iniquum autem est ideò velle eos censere improbos. 9. In nobis plura mala videre possumus & debemus. 10. Placet Deo, si omnia in bonam partem interpretemur, estque hoc opus plurium virtutum.

Quid illi sit faciendum, qui scrupulosè vexatur judiciis temerariis, diximus *l.* 1. *n.* 552. quibus adde, quòd ejusmodi homines vix unquam habeant judicia, quamvis se habere putent, sed sunt meræ apprehensiones violentæ, & impressiones phantasiæ, ita fortes, ut videantur esse assensus, cum tamen nequidem sint suspiciones voluntariæ.

DUBIUM II.

Quid sit & quàm grave peccatum Detractio?

R*Esp.* Detractio est alienæ famæ injusta violatio vel „ 1190 denigratio. Differt à Contumelia, quæ est in- „

justa honoris diminutio, 1. Objecto; quia contumelia honor, detractione autem fama læditur, quæ est opinio, seu existimatio de alterius excellentia: honor autem est testificatio alienæ excellentiæ animo conceptæ. 2. Differt modo, quia contumelia instar rapinæ fit apertè, contra præsentem: detractio ut plurimum instar furti occultè, & contra absentem. Unde licèt contumelia detractione gravior sit, est tamen detractio peccatum mortale ex genere suo; etsi ex parvitate materiæ, aut indeliberatione, fieri possit veniale. Ratio, quia est gravius furto, quod est mortale, cùm lædat proximi famam, quæ est majus bonum, quàm opes.

Detractio alia est directa & formalis, quæ fit ex intentione famam lædendi: alia indirecta, & materialis tantùm, quæ fit ex levitate & loquacitate aliqua. *Ex dictis resolves:*

I. Regulariter non est mortale (etsi per accidens, ratione damni sequentis, tale esse possit) revelare naturales defectus animi, corporis, vel naturalium, quia tales non sunt morales; nec infamia apud prudentes reputatur, quòd quis, v.g. sit stupidus, spurius, luseus. Bonac. *Tom.2. de Restit. in particulari d.2.q.4.p.2.n.8.*

II. Plerumque etiam levis detractio habetur, si alium infames generalibus nominibus peccatorum mortalium, v.g. esse iracundum, superbum, &c. (etsi aliquando gravis esse possit) quia audientes plerumque interpretantur de naturali propensione & defectu involuntario: nec oritur grave damnum famæ, S. Anton. *1.p.t.7.c.4.Sylv.* Less. *l.2.c.11. n.18.* Laym. *l.3.t.3.p.2.c.3.n.3.*

III. Similiter non erit mortale communiter, referre peccata mortalia, quæ ob conditionem personæ non notabiliter famam lædant, v.g. si dicas: militem habere concubinam; pugnasse in duello; cogitare vindictam; adolescentem esse prodigum, deditum amoribus, &c. Laym. *ll.cc.*

IV. Fieri tamen potest, ut narrando defectus etiam naturales, spectata conditione & statu illius, graviter noceas, & sic graviter pecces, ut si gravem & optimi nominis Prælatum, aut Religiosum, mendaciis assuetum esse dicas; virum gravem ac consularem, illegitimè natum, Judæum, &c. Idem est, etsi de altero nihil in particulari, sed tantùm in genere dicas, v.g. te scire aliquid de illo, quod si dicas, magno illum rubore sit affecturum, Lugo *d.14.n.49.&* 50.

V. Crimen aut defectum alicujus, modò sit verum, sæpè licèt prodere ob justas causas: v.g. 1. cùm expedit Superiorem scire suorum defectua, ut emendentur; de quo *vid. sup. de Corrept. fratr.* & sic eos, qui crimen occultum filiorum Parentibus, vel famulorum heris, in ordine ad correctionem, (cavendo tamen, ne ex revelatione majus damnum sequatur) significant, communiter excusari docet Trul. r. 2. *l.7. c.10.d.12.* ex *Bon. &c.* uti & uxorem loquentem cum marito (vel contrà) de criminibus occultis filiorum, vel famulorum. 2. Causa consilii, vel auxilii capiendi: In quo tamen videndum, ut cum minimo damno tertii fiat. 3. Causâ cavendi alterius damni: ut si alicujus æstimatio falsò concepta de ejus doctrina, probitate, aliis est perniciosa: unde cùm agitur de conferendo officio, de contrahendo Matrimonio, de suscipienda Religione, de assumendo medico, præceptore, famulo, famula, &c. licet manifestare (imò aliquando oportet) occulta alterius impedimenta, inhabilitatem, crimina, unde notabile aliquod incommodum timeretur: dummodò nulla alia sit ratio commodior impediendi, & damnum quòd proximo timetur, sit majus, aut saltem æquale damno, quod ex ea manifestatione defectus, aut criminis alterius ei obveniret, *Less. d.* 12.

VI. Hinc quoque, si quis injustè lædit famam tuam, nec potes eam tueri, nec recuperare alia via, quàm imminuendo quoque famam illius, id licet, dummodò falsa non dicas, in tantum, quantum ad tuam famam conservandam necesse est; nec magis lædas, quam lædaris, collata tua & alterius persona, Lugo *d.15.n.*50.

VII. Si quis solatii tantùm causa & non intentione detrahendi, alieni amico narret injuriam ab alio sibi factam, non videtur esse mortale, etsi inde aliqua infamia proveniat authori; ea enim ipsi imputanda est. Cavendum tamen, ne dicatur pluribus, vel apertiùs nominetur persona, quàm necesse sit ad consilium, vel solatium. *Less l.c.* Laym. *num. 6.* Tann. *2.2.q.8.d.7.dub.4.* Lugo *d.14.n.53.* Et sic excusari posse famulos (saltem à mortali) qui injurias sibi ab heris suis; uxores, quæ à maritis; filios, qui à patre: Religiosos, qui à Prælato illatas, doloris tantùm mitigandi causa, referunt, docet Trul. *d.11.* ex Less. Laym. Tann. Nav. Dian. *p. 2. t.5. R. 32.* Idem putat *Cajet.* dicendum, si crimen occultum reveles alicui viro prudenti & taciturno, cui dicere perinde sit, ac si nulli diceretur, eò quòd damnum illud censeatur leve, & sic Trul. cum Dian. *p. 3.t.3. Misc. R.22.& p.3.t.5.m.R.32.* excusat Pœnitentem, qui in Confessione manifestat complicem, dicuntque cum Tann. Bonac. Escob. *E.9.&c.* eam sententiam esse probabilem: verùm hoc universim non videtur satis tutum, quia læsio famæ apud unam etiam personam, censetur gravis, ut patet in judicio temerario: imò sæpè quidam ægriùs ferunt, se lædi apud unam personam gravem, quàm tres vel quatuor alios: unde Suar. Fill. *Less. n.70.* Azor. Laym. *l.c.* putant communiter esse mortale. V. Lugo *n. 50. & seq.*

VIII. Crimen simpliciter publicum, sive sit notorium Jure, sive facto manifestare iis, qui nesciunt, non est peccatum mortale injustitiæ, quia hoc ipso author amisit Jus ad famam, cùm ratio justi judicii, & evidentia facti faciat, ne de injuria justè queri possit. Quod confirmat consuetudo, mandans historiæ publica crimina.

Dixi, *non est mortale injustitiæ*: quia detegere eo loco, quò fama non erat perlatura, vel non nisi post longum tempus, vel aliter cum gravi mœrore ejus, qui commisit, sæpè potest esse mortale contra Charitatem, ut *Less. l. 5. cap.65.* contra Nav. & Cajet. V. Lugo *n.59.* Fag. *p.2.l.5.c.3.*

IX. Similiter non est peccatum contra Justitiam, saltem mortale, quærere causam captivitatis alicujus, vel de ea loqui, sicut enim captivitas est publica, sic etiam causa videtur esse facta publica, Sayr. *Clav. Reg. l.11.c.6.n.28.* Bon. Trul. *d.11.* Ubi eodem modo excusat eum, qui refert delictum alicujus publicum, referendo simul pœnitentiam & emendationem: secus si taceatur pœnitentia, quam fecit: Et sic ait peccare Historiographos, describendo peccata mortuorum publica, & non referendo Pœnitentiam vel emendationem, si resipuerint.

X. Similiter manifestare crimen, quod nondum est publicum, moraliter tamen certum est, brevi fore publicum, (sive per facti evidentiam, sive per sententiam Judicis) non est mortale: quia parum nocet: nisi tamen ex ista anticipatione sequerentur gravia damna, v.g. in officio &c. Lugo *n.92.*

XI. Infamiam in uno crimine, de altero valde affini infamare, est tantùm veniale: ut v.g. si de adultero dicas, quòd miserit litteras amatorias: quia tunc non notabiliter augetur infamia. De disparato tamen, & non connexo crimine infamare, est mortale: quia infamis in uno genere vitii, non amisit Jus famæ in aliis virtutibus Tann. *d. 4. de Just. q.8 d.7.n.141.* ex Nav. & Less. *dub.14.* contra *Sylv. v. Detractio, Palud. &c.*

XII. Detractio materialis ex loquacitate orta, est mortale, si gravem Proximi læsionem importet, idque advertatur, quia etsi non intendatur directè læsio alterius, ea tamen indirectè & implicitè est volita & æquivalet formali. Veniale autem tantùm erit, si non sequatur læsio gravis; quia scilicet communiter non seriò accipitur, nec creditur. Similiter erit veniale tantùm, audita referre ut audita tantùm, hoc est, nihil affirmando de rei veritate, sed dubitationem potius suam de ea significando, ita ut nulla inde secutura putetur infamia, nec auditores rationabiliter sint credituri, ita contra Azor. *p.3.l.13.c.6.* docet Tan *n.139.* Escob. *E.10.c.4 n. 40.* eò quòd diffamatio, si fortè sequatur, imputetur audienti, si credat. Idem docet Lugo *l.c.* rectè limitans, nisi grave damnum ex modo narrandi, vel ex levitate audientium, (qui temerè credituri sint, & vulgaturi) secuturum possis prævidere. Hinc peccas graviter contra Justitiam, si referens grave crimen, addas, id tibi dictum esse à viro fide digno: quia præbes sufficiens fundamentum credendi. V. Dian. *p.3.tr.5. Miscel. R.*28.

XIII. Mortuum infamare, minùs grave est, quàm vivum: mortale tamen, & ad restitutionem obligans. *Less. d.* 21. Bonac. *d.2.q.4.p.2. Tom.2. de Restit. in particulari n.2.*

XIV. Non esse mortale de aliquo ignoto, vel indeterminato malè loqui: v.g. in tali loco esse multos improbos: in tali Collegio unum Canonicum commisisse grave crimen, v. gr. Simoniam, docet Escob. *E.* 10. *c.4.* ex Fagund. quod Trul. *d.* 4. ex *Bonac. Az. &c.* limitat, si non sit tale, quod in alios redundet.

XV. Gravissimè autem peccant, qui Ordini, seu Statui alicui Religiosorum in communi, vel Monasterio detrahunt, dicendo v.g. quòd in eo malè vivatur, non servetur Observantia Regularis, &c. (nisi id sit planè notorium) quia gravissimè nocent, tenenturque sub mortali ad restitutionem toti Communitati, à qua Superioris remissio non excusat Sot. Nav. Trul. *d.* 14. Talem autem sufficienter confiteri, si dicat, detraxi cuidam Religioni, Ordini, vel Monasterio, &c. sive sit Communitas numerosa, sive non, docet Tamb. *exped. Confess. l.2.c.1.*

XVI. Similiter mortale est, tacita persona nominare Monasterium, vel Ordinem religiosum, ex quo aliquis grave peccatum occultum, v. gr. adulterii vel fornicationis commiserit. Nav. Trul. *d.14.*

XVII. Explicandum est in Confessione, an apud multos, & quot circiter; an verò apud unum tantùm alieni detraxeris, probabiliter Bon. *to.1. de Sacr. d.5.q.5.f.2.p.2.§.3.n.16.&* 21. ex Sanch. Sylv. *Adr. n.135.* Sed Lugo *de Pœnit. d.16. n.* 131. 140. *&* 163.164. ex *Nav. Salas, Kon. &c.* negat, dicitque

con-

contrarium esse probabilius. Nec omittendum, si quem infamaveris libello famoso; cùm id sit genus detrahendi gravissimum, & ad plurimos pertinens: non tamen necessario dicendum est, in quo genere infamaveris, quia fama semper est ejusdem speciei in genere moris, *Lugo n.265.*

XVIII. Peccat mortaliter contra Justitiam, & tenetur ad restitutionem, ratione cooperationis is, qui audit detractorem, excitando, vel animando efficaciter; qui verò lætatur tantùm detractione audita, aut licèt non lætetur, qui non impedit, cùm commodè possit, peccat pro ratione damni, mortaliter vel venialiter contra Charitatem: non tamen tenetur ad restitutionem, nisi sit Superior, Pater, vel Dominus; is enim ex officio tenetur impedire subditum, ne alteri injustè noceat.

Dixi, *si commodè possit:* quia non peccat, qui putat monitionem suam nihil profuturam vel ex eo magnum incommodum metuit, vel qui rationabili verecundia prohibetur, ob authoritatem detrahentis. Debet tamen tunc discedere, si commodè potest; faciem tristiorem ostendere, vel aliò sermonem avertere. Vide Less.*n.23.*& Bonac.*Tom.2.de Restitut. in partic.disp.2.q.4.p.11.n.6.* Hinc æqualis raró, (inferior rarissimè) tenetur corrigere detractorem, 1. Quia audiens plerumque nescit, an quod dicitur, sit notorium, tametsi ipse ignoraverit: & in dubio non est, cùm damnet detractorem; in quo multi falluntur, existimantes, simul ac aliquid audiunt dici contra Proximum, id sibi mox refutandum. 2. Quia cœpta detractione, sæpè melius consulitur Proximo, si sinatur absolvi, quàm si abrumpatur: nam si distinctè explicetur, sæpè non tam graviter apprehenditur, quàm initio conceptum erat. 3. Quia sæpè sine gravi offensione non potest corrigere, Quia sæpè alter habet justam causam manifestandi, præsertim uni soli, Lugo *de justit.disp.*14.*n.*128. V. Diana *p.2.t.3. Miscell.res.*24.*&* *p.3.t.5. Miscell.res.*35.

Quæres I. An liceat alium infamare, ad tormenta gravia vitanda?

Resp. I. Licet, si crimen sit verum; quia nullam alteri facit injuriam, cùm habeat Jus ad illud in necessitate revelandum.

Resp. II. Si crimen sit falsum, non licet, quia esset mendacium perniciosum. *Sylv.* tamen & *Navar.* putant, veniale tantùm esse, si sola infamia sequatur, & post torturam revocetur, eò quòd non sit infamia efficax. Vide infrà *lib.4.c.3.d.7.*

Quæres II. An liceat seipsum infamare?

Resp. Id non esse saltem mortale regulariter, Less. *d.6.* Fill. *t.* 40.*n.*53.*& seqq.* & Laym.*l.3.t.3.p.3.c.3.n.*14. quia non est contra Justitiam, cùm sit famæ suæ dominus; nec contra Charitatem, quia hæc non obligat ad bona externa conservanda, nisi in quantum id exigit salus propria, vel Proximi.

Dixi, *regulariter:* quia per accidens potest esse mortale, ut, v.g. si tua fama sit necessaria muneri, vel si tibi damnum vitæ, vel aliis infamiæ, ex eadem sequeretur, *Unde resolves:*

Non esse mortale, ad vitanda gravia tormenta, falsum crimen sibi imponere, ex quo etiam mors sequatur, quia non tenetur homo cum tantis cruciatibus vitam suam tueri: nec talis dicetur se interficere, sed tantùm ex justa causa vitam morti exponere, Less. *d.7.*& Fill.*n.*117. Vide infrà *lib. 4.c. 3. dub. 7.*

A D D E N D A.

1191 QUæst. 217. *Quid notandum sit circa distinctionem famæ & honoris?* Resp. Seqq. §. 1. *Fama*, est existimatio bona de aliquo, quoad aliquod ejus bonum, Molin. *t.4.d.1.n.4.* & secundùm hanc explicari debet definitio Juristarum *l. 5. §. 1. ff. de variis & extraordin. cognit.* qua dicunt, quód fama sit illæsæ dignitatis status, Legibus & moribus comprobatus. Dicitur 1. *Existimatio*, nam licèt fama (propriè loquendo) significet opiniones plurium de aliquo, tamen rectè notat Lugo *de Justit. disp.* 14. *n.* 1. opinionem unius rectè dici famam saltem partialem; notat autem Illsung. *t.4.d.3.n.* 101. hanc existimationem habere rationem famæ, prout fundat sermocinationem, sive prout est causa, cur homines de aliquo loqui possint, si enim existimatio maneat interna, non est completa fama, nam *fama à fando* dicitur. 2. *Bona*, nam hic non intelligimus famam malam, qua aliqui propter crimina dicuntur famosi; neque famam indifferentem, quæ definiri solet, multorum existimatio de vita & moribus alterius, sed solam famam bonam. 3. *Quoad aliquod bonum*, uti sunt virtus, scientiæ, vires, valetudo, pulchritudo, nobilitas, opes, favor Principum, & quævis alia etiam extrinseca, quæ aliquam afferunt laudem, vel saltem potentiam plus operandi, talia enim commendant hominem & bonam de ipso existimationem causant, Lugo *nn.* 2. Ex his

Colliges, infamiam esse existimationem malam de aliquo, quoad aliquod ejus malum, sive, uti definit Mol. *d.7.n.* 4. est læsio status, dignitatis seu conditionis personæ alicujus: de qua, quomodo nempe induatur Jure vel facto, item ex delicto proprio aut alieno, vel ex officio, videri possunt Mol. suprà & Haun. *tr.2.à n.* 501. Et videri etiam debent dicenda *t.4.à n.*786.

§. 2. *Honor*, est testificatio quædam excellentiæ alterius, S.Th.2.2.*q.*103.*art.*1. sive (aut ait Mol *d.1.n.*1.) est exhibitio alicujus rei velut in testimonium & recognitionem quandam excellentiæ, quam habet ille, qui honoratur. Dicitur 1. *testificatio*, quę respectu Dei potest esse tãtùm interna, uti rectè *S.Th.* sed respectu hominum, qui interna non norunt, requirit externa signa, quamvis secundùm *Molin.* interna testificatio seu agnitio excellentiæ sit etiam honor respectu hominum, præsertim eorum, quibus aliunde est satis cognita. Quòd si fiat verbo, dicitur laus, quæ laus, si clarescat, id est, si veniat ad notitiam plurimorum, dicitur gloria, quasi claria, inquit *S.Th.* ad 3. gloria enim definitur, *clara cum laude notitia.* Potest quoqs eadem testificatio fieri aliis signis, uti erectione statuæ, cessione primi loci, corporis inflexione, genuflexione, &c. 2. *Quædam*, nam rectè notant Mol. Lugo & alii contra Less. *l.2.c.*11. *n.*2. honorem non necessariò debere esse reverentiam, id est, testificationem cum submissione, nam *Joan.* 10. dicitur Deus honorificaturus Sanctos. *Tob.* 1. Rex honoravit Tobiam *Esth. 6.* Assuerus honoravit Mardochæum, & tamen nec DEUS ad homines, nec hi Reges habuerunt submissionem ad suos subditos: potest tamen dici cum Haun. *n.*498. honorem semper esse, vel cum submissione ipsius testificantis, vel saltem cum intentione aut judicio de submissione ab aliis exhibenda, quod innuit S.Th. *art.2.ad* 1. ubi *ad* 3. addit, honorem non deberi nisi ratione superioritatis, quæ non necessariò considerari debeat per comparationem ad honorantem, sed saltem per comparationem ad aliquos alios, quia in quolibet invenitur aliquid, ex quo potest alius eum Superiorem reputare, secundùm illud ad Philip. 2. *In humilitate Superiores invicem arbitrantes.* 3. *Excellentiæ*, id est, boni & perfectionis, propter quam, nisi aliquid aliud impediat, sit dignus existimatione & significatione ejusdem existimationis, nam rectè notat Lugo *n.4.* per illam testificationem, quæ est honor, debere intendi, non solùm significationem boni, sed etiam manifestationem internæ existimationis, quam quis saltem præsumitur habere de excellentia alterius. Dixi, *nisi aliquid aliud impediat*, nam rectè notat Less. *n.3.* dæmones, & damnatos, licèt habeant multas excellentias naturales, non esse honorandos, quia propter induratiorem in malo & aversionem perpetuam à Fine ultimo reddiderunt se dignos omni ignominia. Ex his

Colliges seqq. 1. *Inhonoratio*, est testificatio quædam mali seu imperfectionis in altero, cum significatione suæ malæ existimationis de illo. 2. Si honor sumatur, prout includit famam eique superaddit testificationem, meritò dicit Less. *nn.5.* quòd honor sit majus bonum quàm fama: è contrà si fama sumatur prout contradistincta ab honore, Lugo *num.9.* rectè dicit famam prævalere honori, quia melius est internè haberi pro bono quàm externè tantùm dici bonum, & internè haberi pro malo. 1193

Q.218. Quandonam peccetur graviter contra famam vel honorem? R. De hoc dari non potest regula una pro omni casu sufficiens, sed consideratis circumstantiis definiẽdum est prudentis judicio, an læsio habeat vim meritò graviter contristandi vel dissolvendi amicitiam: præcipuę autem circumstantiæ sunt, qualitas personæ, cui fit injuria, authoritas vel conditio facientis injuriam; item bonus vel malus affectus illius; levitas aut gravitas materiæ secundùm se, in qua fit injuria; item varia dispositio audientium vel spectantium: Ratio est, quia fama, quam sequitur honor, cõsistit in existimatione hominum, ergo qualis hic & nunc communiter est jactura existimationis hominum, talis erit injuria: existimatio autem hominum est varia pro variis ejusmodi circũstantiis, v.g. faciliùs erit injuria gravis, si persona, de qua aliquid mali dicitur, sit magnæ existimationis, tum quia uno defectu detecto omnes virtutes & bona reliqua ipsius fiunt suspecta vel revocãtur in dubiũ, tum etiam quia quantò major est fama, tantò eum majore labore & difficultate est parta, hinc meritò graviùs fert ita una vice tolli vel imminui. Item, si persona dicens non soleat tale quid aut tali modo dicere, nisi cum magno fundamento, jam est præsumptio major. Item, si audientes sint tales, qui soleant omnia in pejorem partẽ interpretari, & apud se plus concipere, quàm reipsa dicatur, jam plus nocetur, quàm si diceretur apud alios &c. Ex his, 1194

Colliges Seqq. 1. Esp. *de Justit.q.*29. pro materia gravi minùs rectè hic statuit peccatum mortale, quod quis dicit vel objicit proximo, (& idem est de judicio temerario) quia si de gregario milite dicas habuisse duellum, fuisse ebrium &c. non sunt injuriæ graves, quamvis sine de peccato mortali: è contrà si de Religioso valdè studioso perfectionis dicas 1195

solere mentiri; de Episcopo esse spurium; de peritissimo Medico esse ignorantem, sunt injuriæ graves; quamvis non sint mortalia, aut ne quidem peccata. 2. Nec videtur sufficere regula, quam dat Mol. *d.16.n.5.* quòd illa sit materia gravis, pro qua alter mallet pati gravem læsionem in bonis fortunæ, nam homo nobilis sæpè mallet ferre jacturam ducati, quàm pati levem aliquam confusionem vel irrisionem, uti rectè Lugo *disp.* 14. *n.* 24. & ideò ipsemet Mol. *d.26. n.* 4. recurrit ad regulam à nobis datam. 3. Injuria in fama potest esse gravis in ratione damni circa alia bona, quamvis sit levis ratione infamationis, si nempè ex illa quantumvis de se levi oriatur grave damnum in bonis fortunæ, corporis vel animæ, & tum est mortale alterius speciei. 4. Licèt levis sit injuria, si quis internè judicet aliquem esse, v. g. adulterum; quando probabilia sunt indicia pro eo, quòd sit, & etiam pro eo, quòd non sit adulter, uti dictum *n.* 1180. tamen gravis foret injuria, si alteri diceret esse adulterum: disparitatem dat Lugo *n.* 22. quia qui externè dicit, non significat suam formidinem, nec infirmitatem, qua assentitur, quam tamen habet, qui tantùm internè judicat, ergo detractio illa externa est magis contra jus, quàm assensus ille internus. Quod si exterius significaret illam formidinem internam, dicendo, probabile est esse adulterum, per se loquendo, non esset detractio gravis, attamen secundum limitationem *n.* 1207. dandam.

96 *Q.* 219. *Quid præterea notandum sit circa detractionem & injurias contra famam?* Resp. Seqq. §. 1. Detractio fieri potest verbis, signis, factis: fit autem præcipuè his 8. modis, uti notat Lugo *disp.* 14. *n.* 35. Primò imponendo falsum. 2. Publicum augendo. 3. Occultum revelando. 4. Sinistrè interpretando bona. 5. Negando laudabiliter facta. 6. Imminuendo merita. 7. Silendo, ubi silentium æquivalet confessioni defectus alieni. 8. Ita frigidè laudando, ut potius vergat in contemptum. Hos modos Illl. *t.4.d.3.n.* 101. complexus est his versibus:

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens,
Qui negat, aut minuit, reticet, laudatque remissè.

Quandoque fit detractio etiam per fictum dolorem, uti dicetur *lib.* 5. *num.* 306. Quandoque detractioni accedit malitia susurrationis, quia dirimitur amicitia & pax inter aliquos, quæ malitia, propter oppositionem cum charitate & pace, specie distinguitur à malitia injustitiæ.

1197 §. 2. Probabilius est contra Caj. & alios apud Less. *lib.* 2. *c.* 11. 88. (quorum sententiam probabilem esse dicunt Diana & Dicast. *de Restit. d.* 12. *n.* 133.) quòd possit esse mortale, etiam apud unicum detrahere, quamvis hic sit vir prudens, qui rem ulteriùs non promulgabit, ita cum aliis Illt. *n.* 105. Rationem dat *Busemb.* quia hoc est plus quàm judicium temerarium, nam per hoc tantùm tollitur fama formalis, seu actuale judicium de bono alterius, per detractionem autem tollitur etiam radicalis, & judicium quasi habituale, diximus autem *num.* 1178. cum communi, judicium temerarium posse esse mortale. *Nec obstat*, quod communiter respondent cum Tamb. *in Decal. lib.9.c.1.n* 4. per judicium temerarium quasi imponi falsum crimen, quod omnes apprehendunt ut grave, sed detractionem fieri in vero crimine, uti supponitur, *nam* hoc dato, inde tantùm sequitur judicium temerarium esse majorem injuriam in modo injuriandi, non autem in ratione damni; deinde adhuc quivis meritò est graviter invitus etiam verum crimen suum revelari alteri, uti colligitur ea difficultate, quam homo ordinariè habet, ut grave crimen suum etiam soli Confessario manifestet, quamvis sciat hoc necessarium esse ad obtinendam à Deo veniam.

1198 §. 3. Est detractio, revelare occultum defectum illius, qui communiter habetur, v. g. doctus vel nobilis, quamvis talis non sit: quia per communem existimationem acquisivit jus ad talem famam: notant tamen Mol. *d.26.n.* 5. si de illo, qui habet majorem famam, quàm par sit, proferatur judicium verum ex iis, quæ apparent, non detegendo crimen vel vitium occultum, nullam esse injuriam vel peccatum, dummodò absit odium, invidia & parva alia intentio.

1199 §. 4. Est detractio revelare crimen emendatum, nisi adsit periculum relapsus, qui per hoc impediri possit, vel alia justa causa excuset, uti pluribus ostendunt Lugo *in Resp. Mor. lib.* 4. *dub.* 46. Sanch. *in Dec. lib.6.c.* 18. *n.* 40. & 60. Mendo *d.* 1. *à nu.* 200. Ovied. *de Charit. contr.* 11. *p.* 10. §. 12. ubi rectè probat Religiosum quemcunque etiam in Societate JESU, fore detractorem, si tale crimen ad Superiorem deferat.

1200 §. 5. Si publicetur crimen, quod nihilominus per alios erat brevi justè publicandum, non est mortale; si autem erat injustè publicandum, est mortale, & tenetur compensare damna, qui prior publicat, sicuti graviter peccat, & secundùm dicta *n.* 49. tenetur restituere, qui prior domum incendit, prævidens nihilominus injustè accendendam ab aliis, quia solus prævenit per injustum actum, ex quo efficaciter sequitur damnum.

1201 §. 6. Est gravis detractio dicere de muliere Galla, Itala aut Hispana, quòd sit bibax, quia apud eos populos habetur hoc pro magno probro: idem dicere in Germania de Matronis primæ vel mediæ sortis etiam est grave, sed dicere de plebea & infimæ sortis muliercula, non esse grave docet Gob. *in Quint. t.* 5. *c.* 43. *n.* 47.

1202 §. 7. Non est detractio dicere de aliquo, quòd sit scrupulosus, si significetur & audientes intelligant, quòd sit timoratæ conscientiæ, quæ formidet omne peccatum, aut quæ habeat solicitudinem ac curam pro officio vel obligatione accuratè explenda. E contrà si per scrupulositatem intelligatur, ut intelligi solet, inanis apprehensio peccati, & indecora anxietas in agendis, communiter est detractio gravis, si dicatur de homine magnæ authoritatis, vel de tali, qui habet aut habere debet famam boni judicii & prudentiæ, quia per hoc significatur defectus judicii naturalis & prudentiæ, quod utique meritò graviter displicet tali personæ, causatque sæpissimè etiam damna, vel temporalia, vel saltem spiritualia, etiam apud alios, qui diffidentiam habebunt erga illum: Estque circa hoc ea libertas hujus sæculi, ut qui accuratè facere vult, quod debet, vix effugiat nomen scrupulosi. De cætero, dicere juvenem vel hominem indoctum esse scrupulosum, communiter non erit detractio, saltem gravis.

1203 §. 8. Si de aliquo dicatur, quòd laboret morbo gallico, *Nav.* negat esse mortale, quia morbus ille etiam aliunde contrahitur, quàm ex actibus venereis, sed probabilius est cum *Bonac.* esse communiter mortale, nisi addatur causa alia credibilis, ex qua ortus sit morbus, v.g. quòd dormierit in lecto infecto. Ratio est, quia cùm hic morbus ordinariè nascatur ex vitio carnis vel congressu meretricio, erit mortale asserere de illo, de quo mortale esset asserere fornicationem.

1204 §. 9. Fieri potest, ut infamare in eodem genere, sit mortale, v.g. dicere de viro honesto, quòd secunda vice sit fornicatus, quia potuit censeri prima vice fecisse ex occasione extraordinaria, fragilitate, passione; sed quando dicitur repetivisse, facilè judicabitur absolutè impurus: regula itaque generalis est, videre, an nova inde sequatur infamia vel damnum.

1205 §. 10. Detrahere in re gravi cum animo statim efficaciter revocandi non est mortale, quia proximus non potest esse graviter invitus, si per tantillum tempus careat fama sua apud alios, ita cum aliis Lugo *n.* 13.

1206 §. 11. Non est mortale, si de homine ignoto, v.g. larvato, quem nec tu nec alii agnoscent, dicas aliquid etiam grave, uti in simili ostensum est *n.* 1187. de judicio temerario.

1207 §. 12. Si quis referat audita ut audita, scilicet dubitanter & absque asseveratione, si sit quid grave, *Sot.* absolutè affirmat, Caj. Nav. & Gob. *in Clyp. n.* 273. absolutè negant peccari mortaliter, sed alii probabilius distinguunt cum Dicast. *dub.* 4. nam si audientes ex levitate vel malitia sunt credituri, aut tanquam indubitatum divulgaturi, est mortale, quia sic injustè causatur gravis infamia proximo; si autem non aliter credituri sunt vel divulgaturi, quàm audiant, ordinariè erit veniale tantùm, quia fama absolutè non tollitur, sed tantùm quasi semiplenè, uti per dubium, suspicionem vel opinionem temerariam.

1208 §. 13. Si tot defectus, etiam leves, ejusdem hominis reveles apud eundem, ut tandem notabiliter imminuatur existimatio, peccas graviter, uti rectè Lugo *disp.* 16. *n.* 46. Burgh. *centur.* 2. *cas.* 87. neque opus est fieri intra breve tempus, uti vult Steph. *t.4.d.4. n.* 6. nam collecti in memoria illius, apud quem detrahitur, habent eundem effectum, sive intra breve, sive intra longum tempus dicantur. Si tamen fiat apud diversos, qui non communicabunt, non uniuntur in ordine ad causandum damnum grave in fama, unde erunt tantùm venialia. Addit rectè Lugo *n.* 52. si de diversis parva dicas, non uniuntur in ordine ad constituendum mortale, nisi per hoc graviter diffametur tota communitas: neque simile est de parvis furtis respectu plurium, nam in his meritò communitas est graviter invita, eò quòd furta ob utilitatem & lucrum magis alliciant, sicque faciliùs singulis immineret periculum gravis damni, ideoque hæc debuerunt graviter prohiberi. Denique addit Lugo *n.* 62. fieri posse, ut qui a dicens leve quid de aliquo jam antecedenter ab aliis sæpè leviter infamato, peccet graviter, si per ultimam suam detractionem addat hoc, quod requirebatur ad lædendam graviter existimationem illius: unde non habet se sicut ille, qui ultimò furatur aliquid leve illi, cui alii multi antè erant furati levia, sed habet se, sicut ille, qui alicui per multa levia vulnera sauciato addit leve vulnus, quo cum aliis conjuncto, ipse occiditur.

1209 §. 14. Si quis graviter sit injuriatus, & ideò quasi non potens se cohibere prorumpat in publicas querimonias, per quas manifestetur injuria, & sic infametur ille, qui injuriam intulit, aliqui apud Dian *p.3.t.5. R.* 32. dicunt cum non statim esse damnandum mortalis, quia videtur esse supra humanam imbecillitatem tum tacere, debetque sibi alter imputare,

tate, quòd coegerit ad tale lenimentum doloris; sed meritò contradicunt alii cum Steph. *n.* 31. quamvis enim probabile sit, quod obrationem datam possit apud unum taciturnum effundere suum dolorem, id enim videtur esse naturale ejus lenimentum, tamen nimis longè prorumpit dolor, si publicè manifestando quærat solamum apud tam multos, cum tanto præjudicio famæ alienæ; imò aliqui meritò suspectum habent, quòd propter solatium possit etiam uni dici aliquid redundans in infamiam alterius, quia facilè fieret abusus; & si non liceat furari pro solatio suæ gravis miseriæ, cur licebit detrahere pro solatio doloris? præsertim cùm infamia aliena non sit ex natura sua ita ordinata ad solatium doloris, uti bona aliena ad solatium miseriæ.

1210 §. 15. Si quis detrahat damnato, v. gr. Judæ, aliqui dicunt non esse peccatum, quia homo mortuus non est, ergo non habet jus ad famam, uti nec homo tantùm possibilis: sed ratio ista nulla est, quamvis enim homo mortuus non sit actu homo, tamen actu habet animam, (quod non est de homine purè possibili) in qua anima ejusque voluntate residet dominium & jus famæ. Addit *Haun.* damnatos non esse capaces utilitatis, consequenter nec juris, cùm jus ad illam ordinetur: sed nec ista ratio tenet, nam sunt capaces negationis majorum tormentorum, uti statim dicetur, ergo & utilitatis: hinc *Mald. Mol.* & idem *Haun.* pro hac sententia dant istam rationem, quòd damnati jam sint hostes Dei & hominum, nec sint ampliùs proximi, utpote omnino deordinati à fine ultimo, ergo non est dicendum, quòd Deus vel natura eis assistat vel faveat in ordine ad conservandum illis jus aliquod, quo nos gravent, ne eis famam detrahamus. E contrà *Bonac.* & alii cum Lugo *d.* 14. *n.* 46. probabilius dicunt peccari, nam adhuc hoc sensu sunt proximi, quòd sint conjuncti in natura; deinde certum est illos habere adhuc aliqua jura, v. g. ut pro levi mendacio non infligatur major pœna, quàm mereatur mendacium, ut nos non velimus illis majorem pœnam, quàm Dei judicio sit constituta &c. Prætereà peccatores sunt hostes Dei & aversi à fine ultimo, tamen habent jus famæ, ex hoc autem, quòd damnati sint perpetuò aversi, non sequitur esse exutos omni jure naturali: rectè tamen notant Petsch. *q.* 5. *a.* 2. *q.* 2. & Henrix *de Just. d.* 7. *nu.* 28. detrahentem fortè posse per hoc excusari, quòd damnati non curent famam suam.

1211 §. 16. Si reus legitimè interrogatus neget verum crimen & ideò infamia redundet in accusatorem, Cajet. Mol. aliique apud Dian. *p.* 3. *t.* 5. *R.* 30. dicunt huic fieri injuriam, quia negando crimen implicitè dicit eum falsò & calumniosè accusare, ergo est causa injusta illius infamiæ. E contrà Faber & Dian. suprà, Lugo *disp.* 15. *n.* 12. Dicast. *n.* 291. Haunold. *n.* 556. Sporer *tr.* 5. *c.* 4. *n.* 98. probabilius negant, quia reus non tenetur ex justitia fateri crimen, multò minùs juvare accusatorem, vel contra seipsum agere, ergo negando, donec probetur, non est causa positiva, sed tantùm permissiva illius infamiæ.

1212 §. 17. Si Titius per mendacium infamavit Cajum, & ego possim sine incommodo salvare famam Caii, manifestando mendacium Titii, non detraho, si manifestem, quia Cajus retinet jus ad famam, & isti juri conservando licitè cooperor: imò Lugo *d.* 10. *à nn.* 212. docet me ex charitate ad hoc teneri, sicut si possem sine incommodo, tenerer tibi manifestare furem, ne rem tuam pergat injustè retinere. Vide tamen dicta *l.* 2. *n.* 219.

Quod Busemb. in fine dicit de illo, qui sibi falsum crimen imponit, ob quod morte plectetur, quòd nempe non peccet graviter, nec censeatur seipsum occidere, de hoc recurret mentio *l.* 4. *n.* 1523.

1213 *Q. 220. An sit licitum repercutere in fama vel honore, id est, infamare vel inhonorare eum, à quo quis injustè infamatus vel inhonoratus est?* R. §. 1. Communiter non est licitum, quia communiter hoc non est medium unicum vel certò efficax ad recuperandam famam aut honorem, uti rectè probat Carden. *in* 2. *Crisi diss.* 26. *n.* 16. ergo illicitum est adhibere illud cum tanto præjudicio proximi: deinde quia communiter adest spiritus vindictæ, quæ privato non licet.

1214 §. 2. Si quis possit tueri vel recuperare famam, aliter, quàm infamando detractorem, peccat contra justitiam, si, ut ei fidem deroget, ipsum vicissim infamet, ita cum communi Lugo *d.* 15. *n.* 49. Less. *l.* 2. *c.* 11. *num.* 133. quamvis innuat velut probabile, quod sit contra Charitatem tantum. Ratio nostra est, quia detractor habet jus, ne plus fiat, quàm necessarium est ad defensionem, vel recuperationem famæ, ergo cùm reciproca infamatio non sit ad hoc necessaria, habet jus ad negationem illius. Idem magis valet, si infamatio alterius sit inutilis ad recuperandam famam, vel honorem suum; tum autem esset inutilis, si crimen manifestandum non redderet inhabilem ad testificandum, aut si accusatus non posset illud crimen detractoris probare, nam sine probatione nihil prodesset ad defensionem.

1215 §. 3. Mortale est alteri falsum crimen grave imponere, ut sic elidatur ejus authoritas, vel defendatur honor, nam hæ duæ prop. sunt ab Inn. XI. damnatæ 43. *Quidni non nisi veniale sit detrahenti authoritatem magnam sibi noxiam falso crimine elidere?* 44. *Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam, & honorem defendat: & si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.* Ratio autem est, quia est mendacium in re gravi, deinde etiam est grave contra justitiam, uti jam dicetur.

§. 4. Tale falsum crimen imponere detrahenti, est in 1216
primis contra justitiam legalem, quia est contra jus, quo R. obligat singulos sibi subditos, ne Judicem à se constitutum decipiant in iis, quæ ad publicam, & rectam gubernationem spectant, sicque inducant ad puniendum aliquem ob crimen falsum. Deinde etiam est contra justitiam commutativam, sive fiat in sive extra judicium, ita *Carden.* & alii contra *Lugo*, & alios. Ratio est, quia quisque habet jus, ne à privato occidatur, quod utrumque jus non amittitur, nisi ubi est defensio cum moderamine inculpatæ tutelæ, qualis tum tantùm est, si medium, quod adhibes ad te defendendum, sit unicum, & certò efficax, quod hic non est. Deinde hæc defensio est in perniciem, & contra jus Reipublicæ, ergo est illicita, ergo non potest dici esse defensio cum moderamine inculpatæ tutelæ, hæc enim est licita. *Nec obstat*, quòd talis infamatio non sit contra justitiam, in quantum est recuperatio famæ suæ injustè læsæ, *nam* est contra justitiam, in quantum est recuperatio per infamationem falsam, eò quòd hæc sit contra jus ad famam, quod habet ille, qui infamatur, ne lædatur circa materiam, in qua est innocens.

§. 5. Licitum est, per se loquendo, crimen verum de- 1217
trahentis, vel falsò accusantis manifestare, quantum necessarium est ad elidendam authoritatem illius, quia injuriam patiens habet jus ad defensionem sui, nec detrahens aut injustè accusans potest esse rationabiliter invitus, cùm ipsemet cogat injuriatum ad hoc medium necessarium de se licitum, ita Carden. *n.* 48. Imò aliqui dicunt id licere, quamvis esset accusatus de vero crimine, sed occulto injuriosè manifestato, quia adhuc injustè læsa est ejus fama, ad quam recuperandam jus habet. Addit *Carden.* si falsò vel injustè accusatus inde passurus esset leve damnum, & accusans grave, tum fore contra Charitatem revelato ejus gravi crimine authoritatem elidere. *Dixi*, per se loquendo, nam aliter loquendum est, si quis sub secreto illud habeat, vel injustè notitiam illam acquisiverit, uti dicetur à 1228.

§. 6. Qui ab alio falsa calumnia impetitur, nec aliter po- 1218
test eam refellere, potest calumnianti dicere, quòd mentiatur, quamvis hoc sit ipsi futurum ignominiosum, nam utitur moderamine inculpatæ tutelæ, ita cum aliis Mendo *diss.* 1. *n.* 225. Idem dicunt aliqui, quamvis crimen, quod objicitur, foret verum, dummodo non sit publicum, quia calumniator tum adhuc mentitur quoad famam publicam, sed in hoc videtur esse restrictio nimiùm mentalis, nam neque ex verbis alterius, neque ex circumstantiis colligi potest, quòd loquatur de fama publica: posset tamen dicere esse quoad hoc calumniatorem, & sibi facere injuriam.

Q. 221. Quid notandum sit, si hoc, quod de altero di- 1219
xisti, fuit publicum? R. Seqq.

§. 1. Aliquid potest esse publicum tripliciter, in primis *Jure*, si sciatur per confessionem Rei in publico judicio, vel per sententiam Judicis jam publicatam: Deinde *Facto*, seu per ipsam facti evidentiam apud tot, ut, attenta conditione illorum, qui eam habent, & qualitate communitatis, arbitrio prudentum judicetur nulla tergiversatione celari posse. Denique *Fama*, si rumor de hoc ex sufficientibus indiciis ortus pervenerit ad majorem partem communitatis. Vide dicenda L. 4. n. 786. Ut autem crimen sit fama publicum, aliqui dicunt sufficere, quòd sciant decem, quia hic numerus sufficit ad constituendum populum, seu parochiam, & turbam, L. 4. ff. *Vi bonor. raptor.* Alii dicunt sufficere sex, quia is numerus est plùs quàm media pars populi, seu numeri requisiti ad parochiam; alii cum Arr. *de Sacram. d.* 21. *n.* 27. melius dicunt hoc esse judicandum respectivè tum ad communitatem, tum ad personas quæ sciunt, & creduntur, vel tacituræ, vel leviter de hoc locuturæ: hinc putat, quamvis 30. viri graves, & taciturni aliquid sciant, non ideò censeri posse fama publicum. Mol. Lugo *d.* 14. *n.* 70. Haun. *n.* 544. dicunt, si communitas constet 8. personis, tum esse notorium fama, quando 4. sciunt: si constet 20. quando 7. si 100. quando 15. si 1000. quando 20. vel 30. qui sint ex diversis domibus. Quòd si vicinia constet ex 40 personis habitantibus in 4. vel 5. domibus, quando sciunt 10. vel 8. personæ diversarum domuum, censetur notorium, si autem civitas constet 5000. civibus, sufficit, quòd sciant 30. sparsi per illam civitatem, aut quòd una platea vicina id sciat, quia tum moraliter impossibile est celari: Addit cum aliis *Steph. t.* 4. *d.* 6. *n.* 27. crimen famosum dici, cujus fama pervagatur per majorem partem Viciniæ, Communitatis, Oppidi,

pidi, Parochiæ. Denique ut quis infamatus sit in regno, satis est, si sit infamatus in Curia vel alio illustri loco, ex quo facilè in totum regnum fama dimanet, ita Mol. & Lugo, potestque videri etiam Petsch. *q.*5.*a.*3.*q.*7.

1220 §. 2. Si quid sit publicum, non est detractio, si ulterius publicetur, saltem quando prima publicatio non fuit injusta: Quòd si hæc fuit injusta, adhuc docet Less. Bonæsp. Burg. *cent.* 1. *cas.* 54. Petsch. *q.*6. non peccari si ulterius publicetur, dummodò ipsi non fuerit falsò impositum, tum quia per publicitatem amisit jus ad famam, tum etiam quia considerata humana societate nimis durum foret non posse loqui de publicis, & reipsa vix unquam posset quis loqui de crimine publico, quia primi sermones sæpissimè fuerunt injuriosi. Oppositum tenent Bonac. Haun. *n.*545. & alii cum Steph. *n.*22. quia cùm causa publicitatis fuerit injuria, manet jus ad recuperandam famam, ergo facit injuriam, qui continuando diffamationem impedit illam recuperationem. Quòd si crimen fuerit falsum, major adhuc est ratio, uti fatentur Burgh. & Petsch. *q.* 8. nam facultas publicandi crimen de aliquo, fundatur partialiter in veritate; E contrà jus ad famam fundatur, vel in ignorantia criminis veri, vel in vera criminis carentia, ergo cùm hic sit vera carentia criminis, manet jus ad famam: potestque videri etiam Mol. *d.*32. qui magis propendet in secundam sententiam.

1221 §. 3. Crimen in uno Monasterio publicum potest ulteriùs publicari intra illud Monasterium, sed non extra, quia talis publicitas non est absoluta, sed restricta tantùm ad illos, cum quibus Monasterium communicat in regula & regimine, Art. *n.*23. An autem possit scribi etiam ad alia Monasteria ejusdem Ordinis? dubitatur: videtur posse, tum quia illa inter se communicant, tum etiam quia si Religiosus illuc veniret aliunde, posset dici præsenti, ergo etiam poterit scribi absenti, ita cum aliis Mol. *t.*4. *d.*33. *n.*7. Rebell. *p.*1. *l.*4. *q.* 4. *n.*10. ubi tamen addunt timoratos & prudentes id non facilè facere; sed credo distinguendum esse, nam si illi Religiosi non soleant mitti de uno loco in alium, non videtur licitum esse, quia non habent tantam communicationem; si autem assiai non sint certis locis, sed permutentur, & permisceantur, scribi poterit ob rationem datam.

1222 §. 4. Si res, quæ fuit olim publica, sed nunc oblivione sepulta erat, iterum publicetur, fit injuria, si facto vel fama tantùm fuit publica, ita Mol. Lugo *n.*85. & alii. Ratio est, quia diversitas temporis facit, ut res non sit ampliùs absolutè publica, sed tantùm fuerit: hinc res per oblivionem est reducta ad eum statum, in quo erat ante publicitatē, & fama iterum justè possidetur. E contrà quod uno loco publicum est, est absolutè de facto publicum, hinc, per se loquendo, posset etiam alio loco publicari. Probabile quidem etiam est, quod docent Az. Less. & Urb. apud Steph. *n.*23. eum non peccare contra justitiam, qui revelat delictum oblivione sepultum, si simul patefaciat resipiscentiam, quia qui tali tempore fuit infamis, amisit in perpetuum omne jus habendi famam pro eo tempore, quo fuit infamis. Contrarium tamen adhuc videtur probabilius, quia in praxi non videtur infamia temporis præteriti posse narrari, quin redundet in infamiam etiam præsentem: probabiliter tamen docent Less. *num.*82. Lugo *num.*77. Petsch. *quæst.*7. *illat.*4. non fore peccatum, si fuerit publicum publicitate juris, quia non obstante oblivione, videtur moraliter perseverare facultas manifestandi data à Judice.

1223 *Q. 222. Quid notandum sit circa injurias contra honorem?* Resp. Seqq. §. 1. Injuriæ contra honorem nomine generico dicuntur *contumelia*, à contemnedo, inquit Mol. *d.*18. *n.*1. Contumelia autem dividitur præcipuè in convitium, improperium, irrisionem, illusionem, subsannationem, maledictionem. *Convitium* est, si vitium, vel defectus etiam naturalis obiiciatur alteri cum ejus dedecore. *Improperium*, sive contumelia specificè sumpta, qua vitium, vel defectus alicui præsenti in faciem obiicitur. *Irrisio*, qua quis præsens, vel absens obiicitur risui. *Illusio*, qua quis obiicitur ludibrio quasi tectè, & cum quadam deceptione, uti cùm Judæi Christo velata facie illudebant, dicentes, *Prophetiza nobis Christe*, &c. *Subsannatio*, qua quis obiicitur irrisioni per gestus aliosve motus corporis, uti Christo Crucifixo subsannabant Judæi, moventes capita, & dicentes, *Vah! qui destruis templum Dei*. Injuriæ contra honorem sæpè additur *maledictio*, qua quis imprecatur alicui malum, de quibus omnibus videri potest Lugo *d.* 14. *sect.* 11.

1224 §. 2. Contumelia ex genere suo est mortale, quia honor, qui per eam tollitur, est bonum æstimabilius quàm bona fortunæ: de se tamen est minus peccatum quàm detractio, respectivè ad illum, qui contumeliam infert, quia fama est bonum nobilius quàm honor, uti n. 1193 dictum est. Rectè autem notat Steph. *t.*4. *d.*6. *n.*6. quòd convitia, quibus se mulieres, pueri, & infimæ sortis homines appellant sagas, meretrices, adulteras, nebulones, &c. communiter non sunt peccata gravia, quia dicentes non ita sentiunt, nec intendunt inferre infamiam gravem, audientes autem non credunt similibus verbis, quia advertunt ex passione dici.

§. 3. Injuria contra famam potest esse sine contumelia, 1225
uti patet in judicio temerario, & detractione de absente: similiter contumelia potest esse sine injuria contra famam, uti si alicui nemine præsente, obiiciam vitium, si solus irridcam illum, vel subsannem.

§. 4. Injuria contra famam specie distingnitur ab injuria 1226
contra honorem, quia læduntur bona notabiliter diversa, uti colligitur ex dictis nu. 1191. & 1192. quod *Conf.* nam detractor adhuc censetur aliquatenus revereri eum, cui detrahit, cùm plerumque detrahat absenti, ideoq; communiter detractio habet se instar furti: è contrà contumeliosus abiicit reverentiam erga alterum, ideòque contumelia specificè sumpta habet se instar rapinæ, Petsch. *q.*5. *a.*3. *Dico*, specificè sumpta, nam sumpta genericè, prout comprehendit omnes injurias contra honorem, potest fieri etiam absenti, uti si statua ejus dehonoretur; hinc rectè notat Mol. *n.* 4. in hoc solo non posse poni differentiam adæquatam detractionis, & contumeliæ, quòd prima fiat absenti, altera præsenti; nam detractio fieri potest præsenti, & contumelia absenti.

§. 5. Sicuti omnes detractiones, ita omnes contumeliæ 1227
sunt ejusdem speciei, si distinguas mortalem à veniali, cùm per omnes idem honor lædatur, neque ratione diversi modi refundatur specialis inhonestas, nam quòd improperium fiat præsenti, hoc ipsum est illa dehonoratio, quæ hanc speciem constituit, violentiam enim nullam infert, quamvis alter sit invitus, ergo non ideò debet ab aliis specie distingui.

Q. 223. Quid notandum sit circa revelationem secreti? 1228
Resp. Seqq.

§. 1. Per revelationem secreti potest fieri injuria gravis, vel levis, vel nulla, uti patebit ex dicendis: loquemur autem hic tantùm de revelatione secreti naturalis, nam de secreto sacramentali, sive sigillo Confessionis, agetur l. 6. t. 4. c. 3. dub. 1.

§. 2. Qui promittit servare secretum, non necessariò in- 1229
tendit se obligare ex justitia, sed potest velle se obligare tantùm ex fidelitate, uti cum communi Lugo *d.* 14 *n.* 137. addens hanc obligationem fidelitatis esse tantum sub veniali, nisi ex promissione non observata grave damnum nasceretur proximo.

§. 3. Si secretum sit *commissum*, id est, revelatum sub 1230
antecedente pacto tacendi, continet obligationem justitiæ gravem, vel levem, prout materia est, quia est contractus promissionis onerosus, subdit enim onus revelandi, petens vicissim onus tacendi. Si sit secretum tantùm *promissum*, id est, si tu tantùm promisisti tacere, quod jam cognoveras, nisi intenderis obligationem Justitiæ, obligaris tantùm ex fidelitate: In dubio autem, an intenderis obligationem justitiæ, utendum est conjecturis, ex consideratione circumstantiarum: nam si ita promittas, ut si tunc peteretur à te, an velles te sub mortali obligare, id negares, non censeris habere animum te obligandi ex justitia, sed solùm ex fidelitate, aut etiam quandoq; decentia, vel urbanitate tantùm, ita Lugo *d n.* 137.

§. 4. Obligatio Justitiæ circa secretum promissum est le- 1231
vior quàm circa commissum: hinc mera promissio tacendi non obligat in iis casibus, in quibus aliàs teneberis secretum manifestare, v. gr. si legitimè interrogeris à Superiore, vel Judice: vi tamen illius promissionis teneris tacere in casu, in quo posses, sed non tenereris manifestare: Et contrà si sit commissum, debea dicere cum æquivocatione te nihil scire de hoc, quia tunc talis est notitia, ac si eam non haberes. Excipe, nisi ille, qui secretum commisit injustè vexaret Rempublicam, vel alium innocentem, neque aliter desistere vellet ab injuria, tum enim posses revelare, etiamsi te obligasses ad potiùs sustinendam mortem, quia hoc vinculum obligationis esset injustum, Lugo *n.* 141.

§. 5. Si accusatus sciat sub secreto crimen accusan- 1232
tis, v. gr. quia accusans ipsi confidit sub pacto tacendi, vel manifestavit ob necessitatem petendi consilii, Carden. *in* 2. *crisi diss.* 26. *à num.* 53. dicit esset illicitum uti illa scientia ad elidendam authoritatem accusantis, quia jus ad secreta observanda est valdè strictum, uti expendit Lugo *numero* 104. ergo obligatio promissionis etiam tacitæ de servando secreto, prævalet necessitati se liberandi ab accusatione: idem tamen Lugo *à numero* 115. rectè notat attendi debere ad intentionem illius, qui obligationem tacendi admittit: nam si obligavit se ad tacendum, etiam cum periculo cujuscunque damni, & mortis ipsius, tenebitur tacere, quia cùm hoc sit licitum, potuit se ad hoc obligare, uti rectè Molin. *d.* 37. quando verò promisit tantùm verbis communibus, censetur se voluisse obligare ad moralem quandam, & humanam custodiam secreti; unde colligi debet ex variis circumstantiis, quousque censeatur se extendisse hæc voluntas, ad quale & quantum incommodum, ad qualem mutationem circumstantiarum, &c. alter enim mihi rem commisit sub secreto, quale ego censeor hic,

& nunc

& nunc admissurus suisse, si prævidissem has, & illas circumstautias.

1233 §. 6. Si injustè acquisivisti notitiam criminis alieni secreti, v.g. apertis alienis litteris, nou poteris uti illa notiria, nequidem ad evitandam mortem, nisi in casu, in quo notitiam illam licitè comparare posses, si nou haberes, quia si illam injustè acquisiveris, non est moraliter tua, ergo si postea non justificetur, debesre gerere, ac si illam non haberes, uti probabiliter argumentantur Lugo *n.* 101. & Haun. *t.* 2. *n.* 536. contra varias aliorum sententias, potestque videri etiam Tamb. *in Dec. l. 9. c.* 3. §. 2. *n.* 21. neque oportet quoad omnia loqui de fama aliena, uti de bonis fortunæ, horum enim dominium servit necessitati vitæ, non item dominium famæ alienæ, Lugo *n.* 99. E contrà in circumstantiis, quibus licitè posses illam notitiam comparare, si non haberes, etiam poteris uti illa ad evitanda etiam gravia tormenta, quia tum justificatur, & nunc est moraliter tua in ordine ad usum, habetque se nunc ita, ac si furatus esses aureum, & postea incideres in necessitatem in qua aureum licitè criperes, tum enim licitè utereris aureo, quia hic usus justificaretur per præsentem necessitatem. Casus autem, quibus licitè comparare posses notitiam criminis alieni, si eam non haberes, secundùm Lugo *n.* 103. sunt sequentes: si alter, vel alium innocentem injustè vexet, & repelli non possit nisi per notitiam, & manifestationem ejusmodi criminis, item si ipsemet ex justitia teneretur tibi illud secretum manifestare; item si ad communem Reipublicæ salutem id necessarium esset.

1234 §. 7 Si neque sub secreto habeas, neque tu injuriam feceris in acquirenda notitia alieni delicti, poteris uti illa notitia, & tale delictum manifestare ad impediendum ejusmodi damnum tuum, quod non tenereris ex Charitate subire ad impediendum damnum illud, quod alteri justè infligi poterit propter manifestatum ipsius delictum, Lugo *n.* 113. hinc, inquit Haun. suprà, si tibi ex occultatione alieni delicti immiuerent gravia tormenta, vel jactura bonorum, qua de statu tuo decideres, posses alienum delictum manifestare, etiamsi mors propter illud esset ipsi à Judice infligenda, quia non habet jus, ut delictum suum occultetur, quando ea occultatione illius aliquis innocens pateretur damnum respectivè notabile, tunc enim expedit ad commune bonum Reipublicæ, ut manifestari possit, partim ut impii deterreantur à sceleribus etiam occultis, partim ut innocentibus sit justa potestas se defendendi. Quòd si per alterius injuriam tibi communicata sit illa notitia, Petsch. *q.* 5. *a.* 4. innuit idem dicendum esse, ac si per injuriam ipsemet comparasses, quia tota hæc notitia fundatur in injusta manifestatione, ergo quamvis tu acquirendo illam non feceris injuriam, tamen est tibi data per injuriam, ergo debet servari sub obligatione illius secreti, quam causat injuria. Deinde debetur restitutio pro illa injuria, & reparatio, vel impeditio damnorum, quæ ex illa sequuntur, ergo tu peccas impediens reparationem illorum damnorum, uti n. 1220. dictum est te peccare propalando longius crimen falsum, quamvis hoc sit publicum, quia nempe impedis reparationem famæ ex justitia debitam.

1235 § 8. Quando subditus aliquid sub secreto defert ad Superiorem mediatum, v. g. ad Generalem sui Ordinis, hoc ipso consentit, ut rem communicet cum Superioribus immediatis, qui exequi debent; & quamvis litteris addat, *soli*, tamen si res non concernat Ministros ipsos, adhuc potest cum his communicari, nam scit Superiores non posse omnia conficere per seipsos, & particula exclusiva, *soli*, non præscindit à concomitantibus, uti habet commune axioma: Ministri autem faciunt unum cum tali Superiore, ita Lugo à n. 145. addens habere etiam locum hic licentiam præsumptam, seu interpretativam committentis secretum.

1236 §. 9. Quandonam, & qualis fiat injuriam legendo litteras, aut scripta aliena, explicat *Busemb.* referendus *l.* 5. *c.* 3. *dub.* 2. unum hoc videtur addendum, nam dicit cum Laym. Dian. Lugo *n.* 150. aliisque communiter, quòd non sit contra justitiam, si quis fragmenta epistolæ dilaceratæ colligat, iterum jungat, & legat, quia sic abiiciens videtur cedere juri suo, & habere quasi pro derelictis, ut quisq; faciat illis, quod potest: E contrà alii cum *Rebell.* & *Petsch.* suprà probabiliùs tenent oppositum, quia hoc ipso quòd dilacerarit, maximè si in parva frusta, sufficienter significavit se nolle, ut legantur, ergo non ideò voluit cedere juri suo, aut dimittere secretum. A fortiori non possunt legi litteræ, quas aliquis casu perdidit, vel in loco etiam publico ex inconsideratione reliquit.

1237 §. 10. Observatio secreti pertinet ad varia præcepta, secundùm diversitatem bonorum, quibus violatio illius opponitur, hinc si adferat damnum fortunarum, pertinet ad 7. præceptum; si famæ, vel honoris, ad 8. si corporis, ad 5. si animæ, reducitur ad 5. vel 7. Et universaliter omne secretum dici potest esse bonum animæ, est enim quasi thesaurus intellectualis, cujus pretium tanto vilius est, quantò cum pluribus communicatur, ita Lugo *n.* 144. Deferri posse crimen, licèt noveri sub secreto naturali, si hoc sit necesse ad cavendum damnum commune dictum est lib. 2. num. 217. De secreto, videri possunt plura apud Sanch. *in Cons. lib. 6. cap. 6. dist.* 1. 2. 3. & Gob. *in Quint. t. 5. cap. 19. s.* 10. *&* 11.

DUBIUM III.

An, & quomodo fama restituenda?

1238 RESP. Nisi sit causa excusans, patet ex natura justitiæ, & ex dictis *de Restit.* famam injustè ablatam restitui debere: Et quidem, si verum crimen quis narravit, debet opinionem conceptam, quantum potest, apud audientes abolere, dicendo v.g. se malè dixisse, injuriam intulisse, deceptum esse, &c. Vel si hac ratione parum proficiatur, eum laudando in aliis rebus, crimen extenuando, honorem ejus in re alia procurando, &c. sic enim sensim tantundem fama ejus illustrabitur ex una parte, quantum ex altera obscurata fuit. Quòd si autem crimen falsum impegisti, teneris id apertè retractare (adhibito etiam, si opus est, juramento) apud eos, quibus dixisti, & (per se loquendo) ad quos infamia pervenit, sive apud auditores mediatos, ut contrà Less. & Tann. 2. 2. *d.* 4. *q.* 6. *disp.* 6. *n.* 146. docet Lugo *disp.* 15. *s.* 2. quia totum damnum famæ, cujus causa es, teneris reparare; licèt aliquando sufficiat dicere, te penitus deceptum, rem aliter se habere, malè te informatum fuisse. V. Laym. *lib.* 3. *t.* 3. *p.* 1. *cap.* 7. Less. *lib.* 2. *cap.* 11. *d.* 20.

Dixi *per se*: plerumque enim per accidens ab hac obligatione talis excusatur, respectu auditorum mediatorum: tum ob moralem impotentiam; tum quia eò ipso, quòd apud immediatos retractavit, implicitè illis commisit, ut hanc retractationem ipsi indicent aliis, si quibus fortè revelaverint: idque confirmat praxis Confessariorum, qui tantùm obligant, ut retractent apud eos, quibus ipsi revelarunt. Vid. Lugo *l. c.* *Unde resolves:*

I. Confessarii est, uti & Concionatorum, bene instruere suos, & movere de restitutione, ac fuga vitii tam communis.

II. Is, qui bona fide, vel probabili errore ductus, sine formali mendacio falsum de alio dixit, tenetur (intellecta postea materiali injustitia) ad restitutione, licèt non tam strictè, quàm qui infamavit per injuriam formalem; hic enim tenetur restituere, cum detrimento famæ suæ, etiam æquali; alter non item, sed tantùm quatenus sine suo notabili incommodo potest. Mol. Less. Lugo *d.* 15. *n.* 4. Similiter qui crimen narravit de uno, quod auditores ex errore intellexerunt de alio, licèt non ex justitia, (siquidem non ejus actio, sed error audientium causa fuit damni injusti) tamen ex charitate tenetur ad restitutionem, cùm possit grave damnum proximi sine suo detrimento præcavere, Bon. *d.* 44.

III. Qui detraxit alteri libello famoso, tenetur, ut efficax sit restitutio, eam facere contrariis scriptis, vel publica revocatione. Sayr. Bonac. *tom.* 2. *d.* 2. *de restit. q.* 4. *p.* 9. *num.* 9.

IV. Si ex læsione famæ ortum etiam est alteri damnum fortunarum, ut si privatus est officio, excidit spe divitis Matrimonii, amisit dotem, &c. tunc & fama debet restitui, & damnum illud compensari ad arbitrium prudentum. Et quidem obligatio restitutionis famæ, cùm sit pure personalis, non transit ad hæredes, obligatio autem compensationis dicti damni, cùm habeat respectum ad bona infamatoris, transit ad hæredes. Laym. *ll. cc. n.* 4.

Quæres. I. Quæ excusent à restitutione famæ?

Resp. Patere ex dictis *de restitut. l.* 3. *t.* 9. *cap.* 2. *Unde resolves:*

I. Excusatus es à famæ restitutione, si planè sis impotens.

II. Si crimen occultum, quod dixisti, vel simile, alia ratione fiat publicum, Lugo *d.* 15. *n.* 37.

III. Si fama aliis modis jam recuperata sit, ut in famati purgatione, vitæ probitate, testimonio prudentum, Less. *l.* 2. *cap.* 11. *d.* 17. Et si tunc pro damno, quod secutum est, debeat satisfieri. Lugo *s.* 3.

IV. Si prudenter judicetur, jamdudum rem oblivione deletam: Quo casu maximè prudentia opus est, nam aliquando periculosius est retractare, renovando memoriam. V. Lugo.

V. Si is, cui detraxisti, tibi similiter detraxerit, nec velit restituere, quia tunc potes jure compensationis, seu retentionis uti, dummodò infamia illata non redundet in alios; Ita probabiliter Tol. Less. Sylv. Maldon. Diana *p.* 3. *t.* 5. *R.* 30. Mol. *contra* Cajet. Tanner. Lugo, & Nav.

,, VI. Si non possis absque periculo vitæ, vel si fama
,, restituenda sit minoris valoris quàm fama detractoris:
,, Sic v. g. Prælatus non tenetur restituere vili homini,
,, si aliter non potest, quàm cum amissione famæ suæ mul-
,, tò majoris momenti; sed sufficit tunc, si infamatum
,, laudet, aut pecunia compenset. V. Lugo *l. c.*
,, VII. Si infamatus sponte remiserit, (modò tamen
,, ejus infamia non redundarit in alios, ut familiam, sta-
,, tum) sive expressa, sive tacita sit condonatio: tametsi ni-
,, hilominus ex charitate damnum resarcire aliquando te-
,, nearis, si possis absque gravi incommodo, Lugo *n.* 38.
,, Imò aliquando etiam sufficit condonatio præsumpta, sive
,, interpretativa voluntas ejus, qui potest condonare, si
,, nimirum ille sit ita affectus, ut si rogaretur, facilè con-
,, donaret, tunc enim non est invitus saltem quoad sub-
,, stantiam, etsi fama non restituatur. V. Lugo *loc. cit.*
,, *Quæres* II. An restitutio famæ licitè condonetur?
,, *Resp.* Licitè fit in iis casibus, in quibus seipsum licet
,, infamare: in quibus autem, & quàm graviter peccat se
,, infamando, in iisdem, & tam graviter peccat condonan-
,, do. Nav. Trull. *t.* 2. *l.* 7. *c.* 10. *d.* 28. *Unde resolves:*
,, I. Condonans famæ restitutionem, peccat mortaliter,
,, 1. Si infamia redundet in alios. 2. Si inde sequatur scan-
,, dalum. 3. Si sit vir valdè utilis Reip. & ex infamia fru-
,, ctus impediatur. 4. Si fama sit necessaria ad muneris gu-
,, bernationem, Sot. Less. Trull. *loc. cit.* qui tamen notant,
,, condonationem semper esse validam, quando fama non
,, redundat in alios; secus quando redundat: Unde paren-
,, tes non possunt condonare, quando redundat in filios;
,, neque filii, quando in parentes. V. *Auth. cit.*
,, II. Ex eo verò præcisè, quòd infamatus (vel contu-
,, melia affectus) conversans cum infamatore videatur re-
,, mittere injuriam, non censetur condonare restitutio-
,, nem famæ, vel honoris; sicut nec alia debita per fa-
,, miliaritatem, Nav. *c.* 18. Trull. *d.* 29.

ADDENDA.

AN restituendum sit aliquid pro honore in defraudatione præmiseri, dictum est hic à *n.* 283. non esse autem obligationem restituendi pecuniam pro fama, dictum est à *n.* 297. attamen honorem restitui debere pro fama, etiam dictum est *n.* 302. Denique quòd fama consequens talenta non semper sit inæstimabilis, notatum est *n.* 304. *Inst.* 2. Præter hæc sit,

1239 *Q. 224. Quid faciendum sit pro restitutione, ratione suspicionis, vel judicii temerarii?* R. Ratione horum præcisè non est opus alia restitutione, quàm ut hæc deponantur, ita *Mol.* aliique cum Dicast. *de Restit. d.* 2. *dub.* 6. Ratio est, quia sic reparatur totum damnum, & reducitur æqualitas, quæ erat sublata, putatque Dicast. *n.* 121. satis temerè dici, quòd alia satisfactio requiratur.

1240 *Q. 225. Quantum restitui debeat ratione infamationis?* Resp. §. 1. Ex infamatione graviter injuriosa nascitur obligatio compensandi totum damnum etiam in aliis bonis inde secutum, ita Less. *l.* 2. *c.* 11. *n.* 101. Lugo *d.* 15. *à n.* 21. aliique cum Dicast. *n.* 273. & sequitur ex dictis de restitutione; tenetque, etiamsi crimen revelatum fuerit verum, si fuerit occultum, uti communiùs docent AA. contra *Sot.* & recentiores aliquos, qui putant in hoc casu teneri tantùm ad partem, eò quòd damnum principaliter sequatur ex crimine ipso verè commisso, quam sententiam Less. *n.* 103. dicit non esse improbabilem, sed opposita tenenda est, quia crimen occultum, erat, ac si non esset factum, ergo totum damnum secutum est ex injusta revelatione, ergo ex hac est obligatio reparandi.

1241 §. 2. Non est obligatio restituendi aliquid præcisè pro infamia temporis præteriti, ita Mol. Lug. *n.* 17. Dicast. *n.* 187. contra *Rebel.* Ratio est, quia pars famæ præteritæ non potest physicè reparari in proprio genere, cùm fieri non possit, ut tunc fuerit, quando non fuit, restituta autem in præsenti censetur, & moraliter restituta est pro præterito, & agnito errore quasi retrotrahitur, auditores enim agnoscunt se antea falsò opinatos esse, unde nihil ampliùs damni manet, hinc nec videtur esse debita ulla pro eo satisfactio, uti putavit Less. *n.* 99. totum enim jam sublatum est, si pro præsenti restituatur fama.

1242 *Q. 226. Quid notandum sit circa obligationem restituendi apud mediatos Auditores?* R. Quæ de his habet *Busemb.* sunt probabilia, sed videtur probabilius sic esse dicendum: si detractor dixit apud eos, qui meritò timebantur rem ulteriùs propalaturi, tenetur in horum defectu restituere etiam apud mediatos Auditores, quia est causa efficax infamiæ etiam apud hos causatæ, ideoque etiam tenetur inquirere, an immediati Auditores aliis dixerint. Econtrà si detraxit apud eos, qui prudenter credebantur non propalaturi longiùs, si fortè hi aliis dicant, non tenetur restituere, nisi apud hos immediatos, hi autem tenentur apud cæteros, quia hæc ulterior propalatio non est moraliter imputabilis primo detractori, sed malitiæ illorum; ita quoad omnia Dicast. *suprà à n.* 168. citans alios, item Dian. Tamb. Villal. Haun. *t.* 2. *n.* 557. Petsch. *pag.* 518. Quòd si detraxerit, nihil cogitans de hoc, an hi auditores essent ulteriùs propalaturi necne, Tamb. & Spor. *in Dec. t.* 5. *c.* 4. *n.* 103. dicunt non teneri restituere, nisi apud immediatos, quia inculpabiliter non prævidit damnum; & hanc sententiam vocat probabiliorem Dicast. *n.* 276.

Q. 227. Quid addendum sit circa illum, qui infamavit alterum planè inadvertenter, & sine culpa? R. §. 1. 1243
Talis id postea resciens tenetur ex justitia restituere famam si possit absque gravi incommodo, ita Mol. *d.* 40. *n.* 3. Less. Lug. *d.* 15. *n.* 4. Haun. *n.* 552. Platel. *n.* 775. Spor. *n.* 86. aliique communiter contra *Bonasp.* & alios tacito nomine relatos à Tamb. *in Dec. l.* 9. *c.* 3. §. 3. *n.* 8. qui dicunt esse obligationem tantùm ex charitate, quam sententiam Steph. *t.* 4. *d.* 6. *n.* 43. dicit esse probabilem, nec probabilitatem audet negare Haun. *n.* 555. Dicast. *de Restit. d.* 12. *n.* 162. vocat probabilissimam: Ratio nostra est, quia quamvis non sit obligatio propriè ex re accepta, cùm nihil inde habeatur; neque ex injusta acceptione, quæ præcesserit, cùm factum sit sine ulla culpa, tamen est obligatio, in primis quasi ex re accepta, nam non restituendo, quasi detines famam alienam, eo modo, quo detineri potest, ergo sicuti, habens sine culpa bovem alienum domi tuæ clausum teneris non detinere, sed facere, ut redeat ad dominum, ita cum aliqua proportione de fama aliena. Deinde si non restituas, acceptio tua fiet formaliter injusta, ergo teneris prævenire restituendo. *Ant. prob.* in simili; nam si casu incendisses domum alienam, tenereris ex justitia incendium restinguere, si commodè posses, alioquin hoc negligens, postea tenereris ex damnificatione, quæ tum fieret injusta, quando potens restinguere non restingueres. Ratio utriusque à priori est, quia hæc continuatio incendii, & illa perduratio infamiæ jam fieret tibi voluntaria, & moraliter imputabilis, ergo sic continuando peccares contra justitiam, quæ unumquemque obligat ad procurandum, ne ex sua actione lædantur positivè jura aliorum. Notant autem communiter omnes cum Lugo *d.* 39. *n.* 29. non teneri cum gravi incommodo, idest, tali, ad quod pro proximo subeundum non obligat præceptum Charitatis, cùm enim inculpabiliter dederit causam illi damno, si commodè non possit impedire, censebitur justè permittere, nec poterit illi moraliter imputari, constat enim apud omnes, quòd multò minor sit obligatio impediendi, quàm positivè non inferendi damnum.

§. 2. Non est obligatio reparandi damna secura, ante- 1244
quam adverteris fuisse detractionem, ut rectè Lugo *disp.* 15. *n.* 5. illa tamen sunt reparanda, quæ sequuntur ea dilata culpabiliter restitutione famæ, uti colligitur ex dictis *n.* 252.

§. 3. Si de Petro dicas crimen, quod audientes per er- 1245
rorem intelligant de Paulo, dum advertis, ex justitia teneris restituere Paulo, ob rationem *n.* 1243. datam, & providere, ne intelligant etiam de Petro, Mol. Lugo *n.* 6. Spor. *n.* 87. contra *Less.* qui dicit ex Charitate tantùm teneri, quod Dicast. *n.* 167. dicit esse probabile, sed addit *Less.* consequenter dicere debuisse etiam tantùm ex Charitate teneri, si sine culpa detraxerit, esse autem tum obligationem saltem ex Charitate, si possis sine gravi incommodo, fatentur communiter omnes cum Dicast. *n.* 161. hoc enim faciendo non pateris damnum, quod patereris, si damnum in bonis fortunæ inculpatè causatum tenereris reparare.

Q. 228. An ille, qui detraxit, teneatur semper hoc re- 1246
vocare? R. §. 1. Per se loquendo, tenetur, & non est satis eum laudare in aliis rebus, v. g. si dixisti aliquem esse impudicum, non est satis laudare eum in aliis virtutibus, quia sic nequidem æquivalenter restitues hoc, quod abstulisti: una enim fama in æstimatione hominum non substituitur pro altera, uti habet communissima sententia.

§. 2. Si detraxit, manifestando aliquid verum, non po- 1247
test hoc revocare, dicendo se esse mentitum, sic enim mentiretur, sed debet aliis verbis uti, v. g. dicere se malè locutum esse, se fecisse injuriam, se deceptum esse, nempe errore practico, homines sæpè mentiri talia dicendo, se non posse quidquam asserere de alterius crimine, &c. si tamen audientes adverterent hoc fieri ideò, ut reparetur fama, meliùs esset aliter compensare, v. g. laudando in aliis virtutibus, vel quovis alio modo ingenerando bonam opinionem de persona læsa, aut etiam honorando, uti habent Less. & Lugo *d.* 15. *n.* 33. ea enim nunc est calliditas hominum, ut suspicentur ejusmodi retractationes, in quibus aliquis dicere non audet se dixisse falsum, fieri tantùm eo fine, ut satisfiat conscientiæ: hinc pergunt credere fuisse verum: interim tamen debet detractor manere paratus ad revocandum, prout salva veritate poterit, si hoc fuerit necessarium ad reparationem famæ læsæ. Videri possunt Dian. *p.* 3. *t.* 5. *R.* 30. & *p.* 11. *t.* 6. *R.* 57. Dicast. *d.* 12. *à n.* 261. Steph. *t.* 4. *d.* 6. *n.* 44. Spor. *in Dec. t.* 5. *c.* 4. *n.* 92.

Q. 229.

1248 *Q. 229. Ad quid teneatur, qui falsò detraxit?* Resp. Tenetur, per se loquendo, retractare tali modo, qui sit efficax ad reparandam stabiliter famam alterius, etiamsi deberet dicere se mentitum esse, idque juramento firmare, etiam adhibitis testibus, aliisque quamvis extraordinariis mediis, ita cum communi Lugo *à n.24.* Illſ.*t.4.d.2.n.* 109. partim contra *Fabrum*, qui dicit non teneri addere juramentum, partim contra utrumque Nav. Rodriq. Dicast. *n.* 259. Spor. *n* 89. qui dicunt non teneri adhibere testes, partim contra *Less.* qui dicit non teneri, nisi ad summum adhibere juramentum, & testes, non autem alia extraordinaria media, quod etiam videtur innuere *Illſ.* sed ratio nostra est, quia diffamatus habet jus ad famam suam recuperandam, ergo diffamans tenetur adhibere media necessaria ad illam reparandam, ergo si ordinaria non sufficiant, tenebitur etiam ad extraordinaria, malitiæ enim suæ imputare debet, quòd sibi imposuerit illud onus. *Dixi* 1. per se loquendo, nam possunt esse causæ excusantes, *v. g.* si deberet ipse longè majorem infamiam subire: attamen non excusatur, si deberet subire tantùm æqualem, quia æquius est, ut nocens quàm ut innocens patiatur illud damnum, secundùm dicta *n.368. Dixi* 2. Ad reparandam stabiliter, nam si Auditores primò crediderint retractanti, postea autem mutata mente redeant ad primam malam opinionem, tenebitur iterum hanc tollere, prout poterit, quia hoc damnum famæ adhuc respicit primum delictum veluti sui causam, uti rectè Lugo *n.28.*

Objic. Per juramentum dedit majus motivum, ut credatur retractationi, quàm per locutionem suam dederit, ut crederetur detractioni, ergo si audientes non credant juramento, non est detractioni imputandum, sed audientium malitiæ. R. Imputandum esse principaliter detractioni præteritæ, partialiter tamen etiam malitiæ audientium, qui ideò etiam obligantur deponere malam opinionem: cum quo stat, quòd detractor pergat obligari ad hoc ipsum procurandum, cùm opinionem illam injustè causarit.

1249 *Q. 230. Ad quid teneatur Cajus, qui, ut impediret Titium ab officio, quo erat indignus, publicè diffamavit eum, cùm satis fuisset diffamare privatim?* R. Non tenetur reparare damna Titio ideò causata, quòd negatum sit officium, sed tantùm famam in publico perditam, quia sola diffamatio privata, ad quam jus habebat, fuit causa negandi officium, & consequenter causa damni non fuit injusta, ita Less. *l.* 1. *c.* 12. *n.* 124. Lugo *d.* 18. *n.* 92.

1250 *Q. 231. An quid teneatur, qui detraxit defuncto?* R. Si detraxit falsò, tenetur revocare, quia defunctus retinuit jus ad famam, uti dictum est n. 1210. Neque hæredes possunt juri illi cedere, aut de illo transigere, cùm remaneat defuncti, quamvis possint remittere jus persequendi litem contra detractorem. Quòd si infamavit in vero crimine, tenetur reddere dubium, aut aliter excusare, secundùm antedicta, nec satisfacit orando pro ipso, uti vult *Mol.* quia sic non compensatur fama, quæ est bonum alterius generis. Denique si infamia, vel damna inde redundarint in Familiam, etiam tenetur pro his satisfacere, quia per injuriam ipsius causata sunt, ita quoad omnia Bon. *de Rest. d.* 2. *q.* 4. *p.* 2. Dicast. *à n.* 282. aliique communiter.

1251 *Q. 232. An à restitutione famæ excuset prudens metus incurrendi damni temporalis in bonis fortunæ?* R. Excusat, si sit metus gravissimi damni, quamvis enim bonum famæ ex suo genere sit majus quàm omnia bona fortunæ, tamen bonum inferioris ordinis propter necessitatem, vel utilitatem suam sæpè censetur inter homines esse majoris æstimabilitatis quàm bonum superioris ordinis, uti rectè Illſ. *t.* 4. *dis.* 3. *n.* 111.

1252 *Q. 233. Quid debeatur pro honore læso?* Resp.

§. 1. Debetur satisfactio, ita Less. *l.* 2. *c.* 11. *dub.* 27. Lugo *d.* 15. *n.* 53. Amic *tom.* 5. *d.* 37. *n.* 148. Dicast. *de Restit. d.* 12. *à num.* 354. Haun. *t.* 2. *à n.* 563. Henrix *d.* 6. *q.* 7. *n.* 8. Pesch. *pag.* 523. Probatur, quia si Petro nemine præsente dixeris contumeliam, aut impegeris alapam, non est satis præcisè desistere, sed teneris, vel petere veniam, vel testificari te rursus habere existimationem de ipso, vel tali modo te habere, ut non ampliùs censearis continuare injuriam, sed reparare, fuisti enim injusta causa doloris, qui meritò affligit animam Petri, ergo ex justitia teneris illam tollere, non tollis autem, sed continuas, si non ponas satisfactionem, ergo. Similiter si alicui impegeris publicam alapam; non semper erit satis, si etiam publicè cum signis doloris humiliter petas veniam, sed quandoque necessaria erit longè major humiliatio, v. g. genuflexio, uti rectè Rebell. aliique cum Lugo *n.* 57. contra Less. *n.* 145. si enim rusticus Principi publicam alapam impegerit, aut etiam Nobili, quis dicet satisfacere sic petendo veniam? Itaque regula generalis est, tantam reparationem, vel satisfactionem esse ponendam, quanta requiritur ad abolendam injuriam, sive ad famam, & honorem in eo statu reponendum, in quo erat, antequam læderetur.

1253 §. 2. Si inhonoratus vindictam sumpserit de inhonorante, v. g. si eum percusserit, vulneraverit, &c. communiter non requiritur ulterior satisfactio pro honore, ita Lug. *n.* 59. Henrix, & Pesch. *pag.* 524. quia pro hoc videtur acceptare vindictam, & hoc ipso, quòd alter vicissim non vindicet, censetur recognoscere suam culpam, & testari existimationem de læso: si tamen ad alios dimanasset infamatio, qui de hac vindicta sumpta nihil rescirent, deberetur apud hos alia reparatio honoris. Videri possunt plura apud Dicast. *à n.* 356.

§. 3. Etiam debetur compensatio damnorum, si inhonora- 1254
tus ideò est aliqua passus, uti si ideò depositus est ab officio, & hoc satis colligitur ex dictis de restitutione.

Q. 234. Quid agendum sit, si dubitetur, an hoc, quod di- 1255
xisti, sit oblivioni datum? R. *Caj.* dicit absolutè revocandum esse, nisi constet oblivioni datum esse; consentit Dicast. *n.* 196. si personæ, apud quas revocat, sint crediduræ fuisse falsum: E contrà si fuerit verum, Nav. & Less. dicunt non facilè renovandam memoriam, nisi evidens sit periculum, ne data occasione memoria redeat: Mol. dicit, si parva sit probabilitas, quòd adhuc sit recordatio, & è contrà notabilis infamia caderet in retractantem, non esse obligationem retractandi: Lugo *n.* 35. dat hanc regulam, nempe ut hoc fiat, quod consideratis circumstantiis putatur velle passus injuriam; ut autem hoc dijudicari possit, debet detractor ipse considerare, quid sibi fieri vellet in ejusmodi circumstantiis: addit tamen rectè *n.* 36. cum Mol. adhuc deberi aliquid infamato, v. g. laudem, aut honorem, secundùm ante dicta, in compensationem illius periculi, ne fortè infamia necdum sit oblivioni data.

Q. 235. An obligatio restituendi pro fama, vel honore trans- 1256
eat ad hæredes detractoris? R. Non transire, attamen transit obligatio reparandi damna fortunarum inde secuta. *Pars* 1. est Less. Lug. *d.* 15. *n.* 8. Dicast. *de Restit. d.* 12. *n.* 280. & aliorū communis contra *Adr. Nav. Mol. Rebel.* & alios. Ratio est, quia hæc obligatio est personalis, & ex communi sensu hominum hæres succedit defuncto tantùm quoad jura, & debita fortunarum, non autem succedit in fama, vel honore, & consequenter etiam non succedit in debitis famæ, vel honoris, quæ solam personam infamantis respiciunt; neque verum est, quòd defunctus teneretur compensare in pecunia, si non posset aliter, uti n. 299. dictum, ergo multò minùs ad hoc tenetur hæres. *Pars* 2. patet, quia defunctus tenebatur damna illa fortunæ compensare, & bona ejus transeunt ad hæredem cum isto reali onere.

Circa pœnas, & actiones, quæ competunt ratione injuriarum contra famam, & honorem; item ratione libellorum famosorum, videri possunt Dicast. *à n.* 429. & Haun. *à n.* 569.

CAPUT II.

Quid de Præcepto nono, & decimo.

Non concupisces, &c.

RESP. Prohibent omnes internas concupiscentias, „ 1257
& delectationes voluntarias istorum operum, quæ „
præceptis secundæ tabulæ, præsertim sexto, & septimo „
vetantur. Qua de re vide *supra*, & patebit ex dicendis „
de peccatis, *infr. l.* 5. „

CAPUT III.

Quid de Præceptis Ecclesiæ.

RESP. Etsi ea sint plurima, præcipuè tamen toti „ 1258
Christiano populo communia quinque numerantur: „
Ex quibus hic agendum restat de tertio, quia de 1. & 2. a- „
ctum, est *in præcepto* 3. *Dec.* De 4. & 5. *infrà lib.* 6. *de Sacram.* „

DUBIUM I.

Quid requiratur ad Jejunium Ecclesiasticum, & quanta ejus obligatio?

RESP. Jejunium ex præcepto Ecclesiæ, obligante sub „ 1259
mortali, requirit tres conditiones, *Laym. l.* 4. *t.* 8. „
c. 1. *n.* 13. „
I. Est unica tantùm comestio de die, in ordine ad nutri- „
tionem; Quæ ita necessaria est conditio, ut secunda come- „
stione pecces mortaliter, reliquis autem supra secundam, „
summùm venialiter tantùm, *Laym. n.* 12. *&* 13. „
II. Est abstinentia ab esu carnium, itemque ovorum, & „
lacticiniorum: eò quòd ex carne originem trahant, multum- „
que nutriant. Unde intra Quadragesimam jure cōmuni pro- „
hibentur; extra eam permittuntur. Imò intra eam, qui- „
busdam locis consuetudo permittit, quæ ubique notanda est. „
Bon. *t.* 2. *de præcept. Eccl. d. ult. q.* 1. *p.* 2. ex Sylv. Nav. Less. *lib.* „
4. *cap.* 2. *n.* 8. Azor. Laym. *num.* 3. Fill. *t.* 27. *p.* 2. *nu.* 44. *& seq.* „
Fagund. *p.* 4. *l.* 1. *cap.* 2. Adde, dispensatum quoad carnes, „
etiam

etiam lacticiniis, & ovis vesci posse, non tamen vice versa: & cui est permissus esus carnium, etiam secunda refectio permissa videtur, ut contra Reg.Less. Nav. &c. probabiliter docent Az.*l.7.c.*10.*q.*3.Fill.*c.*3.*q.*4.Tol.&c.Confirmatq; Bonac. l. c. si esus carnium sit permissus ob debilitatem naturæ, & non propter nauseam, vel damnum tantum. V. Less.Fill. Azor. &c. Ratio, quia de essentia jejunii est abstinentia à carnibus.

III. Conditio est, certa hora refectionis, quæ est circa meridiem, nisi aliud loci consuetudo ferat, idque non mathematicè computandum, sed moraliter. Dictam autem horam notabiliter sine justa causa, prævenire, mortale putat Nav. & quidam alii; sed probabilius docet esse veniale Tol.& Fill.*n.*70.71.*&* 72.eò quòd non violetur substantia, sed tantùm circumstantia, Less.*n.*13.V.Laym.*n.* 10. *& seqq.*

Dixi, *notabiliter, & sine causa*: quia prævenire ex justa causa v.g.si iter faciendum, si hospites dimittendi, &c.& absque ea, per mediam horam tantùm, nullum peccatum videtur esse. Dilatio in vesperam, & licita est, & laudabilis, si nihil ante sumas. *Ex dictis resolves*:

I. Non solvitur jejunium per divisionem prandii, ob negotium incidens, vel si quid sumatur per modum medicinæ, vel ob debilitatem, aliamve causam rationabilem, uti apud Religiosos faciunt ministri, & lectores mensæ, quia nonnisi unicam refectionem intendunt. Et hic Sanch. *in Conf. lib.*5. *c.*1.*d.*24.Escob.*t.* t.*E.*7.*c.*3.*num.*19.excusant famulos mensæ ministrantes, si aliquid prægustent, aut ex reliquiis gulosè sumant, tum ut melius serviant, tum ut famem sublevent; intellige, (si cum illorum refectione licita moraliter uniatur.) Nec solvitur per sumptionem electuariorum, vel crebriorem haustum: ante quem modicum sumere, ne potus noceat, permittit Azor.Esc.*n.*28.& quidem toties, quoties biberit, dummodò non in fraudem jejunii v.g.5. vel 6. amygdalas, vel quid simile, Regin. & alii cum Diana *p.* 1.*t.*9. *R.* 24. quia ordinantur potiùs ad alterationem corporis, vel digestionem ciborum, quàm nutritionem.

Excipe tamen 1. Si quis sumeret lac, jusculum, & similia, quæ sive sorbeantur, sive comedantur, non habent rationem potus, sed cibi, ac principaliter referuntur ad nutriendum. 2. Si quis poma, pyra, vel etiam uvas in magna quantitate sumeret: quia habent rationem cibi, Dicast. & alii 6. cum Dian. *p.*9.*t.*6.*R.* 14.3. Nisi quis in magna quantitate electuaria in fraudem jejunii, sumeret. Qui vero in potu valde excederet, contra temperantiam quidem, non tamen contra jejunium peccaret, saltem mortaliter, Laym. *n.*27.

II. Jejunium non solvitur per collatiunculam vespertinam, etsi hæc non ad somnum, sed nutritionem ordinetur: quia consuetudo permittit. Addo, *vespertinam*, quia sine causa non licet illam sumere manè, vel meridie; ex justa tamen causa licet utrumque, ut si fiat ratione debilitatis, negotiorum, studiorum: sine ea erit veniale tantùm, cùm non violetur substantia jejunii.

Quoad ejus quantitatem, communiter designatur quarta, vel quinta pars integræ cœnæ, ut contra Diana 1.*p.t.*9.*R.*1. Turr.&c.docet Regin.*c.*2*l.*6.*n.* 185.Laym.*n.*9.Fill.*n.* 33. dicens, ita decisum esse in celebri academia Theologorum, qui omnes in quartam partem consenserunt. Idem probat Esc. *E.*13.*c.*3. *n.* 61. siquidem cœna ordinaria duarum librarum pondus non excedat; quia talis in reliquis præceptis modica censetur, ac proinde tantò quis magis, minusve peccat, quantò magis, vel minùs transgreditur. Adde, quibusdam in locis ex consuetudine plus permitti sæcularibus, quàm Religiosis, nobilibus, quàm plebeis, & in frigidis regionibus quàm in aliis, ut notat Laym. *n.* 9. Bon. *to.*2.*de præc. Eccl.d.ult.q.*1.*p.*3.*nu.*2. Plus item quibusdam locis, in vigilia Nativitatis Domini (& alibi in Cœna Domini) permitti ex consuetudine, dicit Med. Caj. *n.* 34. Sanch. Escob, *E.*7.*c.*3. Quod Bon.*l.c.* non improbat, ubi ea consuetudo est recepta.

Quoad qualitatem, ii ea prohibentur cibi ad nutritionem communiter ordinati, qui inter fercula ferè apponuntur. Permittuntur autem leviores, ut fructus, aliave ex saccharo, & melle confecta; & pro more regionis parum butyri, & casei, ut in regionibus Septentrionalibus, ob fructuum inopiam. Laym. *n.*9.

III. In confessione non sufficit dicere, non servavi, aut fregi jejunium, sed addendum, utrum refectione multiplici, an esu carnium. Etsi hoc, utrùm semel an sæpiùs quantitatem notabilem sumpseris, quia probabile satis est, etiam in hac materia, parvitatem à mortali excusare, ut docet Bon.*p.*2.& Tan.*t.*3.*d.*3.*d.*5. v.g. si coquus, aut ægroti minister, parum carnis prægustent; Escob. *n.*54. Sanch. *dub.*12. *n.* 10. vel ex aliis cibis quartam tantùm partem collationis serotinæ, sive unam, vel duas uncias sumat, hanc enim esse materiam parvam, cum Turr. & Leon. docet Dian. *p.* 5.*t.*5.*R.*11.*&* *p.*8.*t.*7.*R.* 54. esse probabile. Si autem sæpius eodem die parum sumeret, peccaret graviter: quia materiæ illæ coalescerent in unam magnam, ut contra Salas docet Diana *p.*3.*t.*6.*R.*43. Denique si sit in Quadragesima, addendum, utrùm fregeris esu ovorum, aut lacticiniorum: tametsi enim Diana *p.*1.*t.*9.*R.*41.*&* *p.*3.*t.*6.*miscel.R.*80. citans multos doctores, dicat certum esse, quòd sit mortale, si non ex jure positivo, saltem ex consuetudine, in omnibus ferè mundi partibus recepta, vesci ovis, & lacticiniis in Quadragesima: probabile tamen est, & tutum (saltem in his Germaniæ partibus) esse tantùm veniale, Laym. *n.*3. Fag. *l.*1.*c.*2. *&c.* Tum quia, licèt consuetudo habeat, ea tamen non semper sub peccato, præsertim mortali, obligat. V. Filliuc.*t.*27.*p.*2.*c.*3.Bonac.*n.*2. Tum quia Ecclesia non tam graviter ad hoc obligat; ut patet, tum ex verbis ipsis, tum ex faciliore dispensatione in his, quàm in carnibus. Ob quam causam etiam laridi, & adipis usum facilius concedi posse pauperibus, docet Laym. *n.* 5. Imò ait, nec divitem propter eum usum, continuò damnandum esse peccati mortalis, præsertim cum Sylv. *V. Jejunium*, & alii dicant, eum, cui ovorum, & lacticiniorum usus permissus est, etiam laridi, & saginiminis permissum videri; idque non improbet Azor. *to.*1.*l.*7.*c.*10.*q. ult.* V. Laym. hic, Fagund. *n.* 20. ubi dicit, pinguedinem inter carnes non computari. V. Dian. *p.* 1.*t.*9. *R.* 21. Verùm in his videndum ubique, quid recepta piorum consuetudo ferat, à qua non temerè recedendum.

Dixi, *si sit in Quadragesima*; quia extra eam licitè vescitur ovis, qui debet jejunare, v.g. ob jubilæum. Henr.&c. vel ex pœnitentia sacramentali, Fagund. vel ex voto, aut in Vigilia. V. Dian. *R.* 5.*&* 6.

ADDENDA.

QUæst. 236. *Unde & quanta sit obligatio jejunandi,* 1260
vel abstinendi à carnibus? Resp. §.1. Obligatio quandoque jejunandi, aut abstinendi est saltem ex consuetudine, uti de jejunio quibusdam diebus, & de abstinentia diebus Veneris ac Sabbati, habet communis sensus omnium fidelium: de abstinentia autem ab ovis, & lacticiniis in quadragesima constat ex prop. 32. ab Alex.VII. damnata: *Non est evidens, quòd consuetudo non comedendi ova, & lacticinia in quadragesima obliget.* Quoad quatuor tempora, sic habetur in lectione Breviarii 14. Octob. festo S. Callisti, *Constituit quatuor anni tempora, quibus jejunium ex Apostolica traditione acceptum ab omnibus servaretur.*

§. 2. Datur de jejunio, & abstinentia præceptum, etiam 1261
in Jure scripto, ita S.Th.& alii communissimè cum Moya *t.*1. *t.*6.*d.*5.*q.*2.*n.* 5. contra Cajet. Et licèt aliqui id malè probent ex Synodo VI. uti ex Bellarm ostendit Gob. *in Quint. t.* 5.*c.*23.*n.* 221. tamen clarè habetur Cap. *Non liceat*, Cap. *Non oportet*, De Consecr. dist. 3. Capit. *Quadragesima*, Capit. *Jejunia*. De Consecr. dist. 5. Cap. *Denique* dist. 4. ubi præcipitur observatio jejuniorum, itemque in quadragesima abstinentia, non tantùm à carnibus, sed etiam ab ovis, & lacticiniis. Quod autem attinet ad has partes septentrionales, saltem per consuetudinem absolutè licita sunt lacticinia, uti & ova per quadragesimam in Diœcesi Coloniensi, Monasteriensi, aliisque vicinis.

§. 3. Præceptum jejunii ex se obligat graviter, nam Alex. 1262
VII. damnavit hanc 23. prop *Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu, vel inobedientia hoc fiat, putà, quia non vult se subiicere præcepto*: & hanc gravem obligationem pluribus probat Du-Bois ad hanc prop. damnatam à n.492.

§.4. Quod dies Rogationum attinet, quamvis Laym. l.4. 1263
t.8.*c.*2.*n.*8. dicat abstinentiam à carnibus adhuc hodie in pluribus locis non observari ex præcepto, sed consilio: Azor. autem *l.*7.*c.*15. *q.* 4. dicat non esse quidem præceptum, posse autem esse consuetudinem, tamen in *Conc. Aurelianensi* I. Can. 27. expresse habetur, ut triduo ante Ascensionem, omnes abstineant, & quadragesimalibus cibis utantur, quod etiam refertur Cap. *Rogationes*. De Consecr. dist.3.& quamvis non esse præceptum scriptum, rectè tamen dicit Steph. *t.*1.*d.*5.*n.*99. aliiq; cum illo, absolutè esse mortale tum comedere carnes, saltem ob consuetudinem nunc introductam, & idem est de festo S. Marci, de quo vide dicenda l.4.n.1291.

Q. 237. *An ille, qui semel fregit jejunium, possit eadem* 1264
die sæpius comedere? Resp. §. 1. Si fregit esu carnium, toties peccat, quoties iterùm comedit carnes, uti habet communis cum Gob. suprà *c.*4.*à n.*19.& dictum est hic *p.*1.*n.*438. quia præceptum, quoad hanc partem, est negativum, prohibens pro toto die, idest, ad nullo tempore istius diei comedendum; & hoc non ratione jejunii præcisè, nam carnes sæpè prohibentur, quamvis non sit jejunium, sed ratione ipsarum carnium, à quibus abstinere multùm facit ad mortificandam car-

carnem. Quòd autem tum etiam non possit sumi secunda refectio, constabit ex dicendis n. 1269.

1265 §. 2. Si tantùm fregit secunda refectione, Busemb. relatus *n.* 1259. item Castrop. *t.* 25. *p.* 2. §. 2. *n.* 8. Steph. *num.* 110. & alii quatuordecim cum Dian. *p.* 1. *t.* 9. *R.* 44. itemque alii cum Fagund. *præcept.* 4. *l.* 1. *cap.* 4. *nu.* 8. dicunt non peccare mortaliter comedendo cibos esuriales, quoties volet: quod etiam dicunt Bonac. Laym. *n.* 13. Castrop. *num.* 9. si fecerit inadvertenter, vel nesciens esse jejunium; imò putant Vivald. Diana *R.* 33. Illſ. *t.* 4. *d.* 1. *num.* 43 in sequentibus comestionibus nequidem venialiter peccare, & idem cum aliis dicit Tamb. *in Dec. l.* 4. *cap.* 5. §. 1. *n.* 5. si inadvertenter comedisset carnes: Rationem dant, quia tum ampliùs servari non potest jejunium, de cujus essentia est negatio secundæ refectionis, & carnium: sed tenendum est cum communissima sententia peccari saltem venialiter, quia est contra finem legis, qui est mortificatio carnis: non esse autem plùs quàm veniale docet cum aliis probabiliter Less. *l.* 4. *c.* 2. *n.* 17. quia cùm homines non soleant nisi bis comedere, quod comedat sæpiùs, non videtur multum facere ad finem legis, nihilominus *Maj. Med. Montes. Covarr. Molan. Sylv. Loth.* & alii multi valdè probabiliter dicunt peccari mortaliter, quoties iterum sumitur plena refectio, quia notabilis mortificatio carnis, quæ est finis legis, adhuc obtineri poterat per negationem aliarum refectionum, nam si quis manè, & in prandio se plenè refecerit, adhuc notabilis mortificatio est abstinere vesperi, uti fuisset notabilis mortificatio abstinere manè.

1266 *Q. 238. Quid veniat nomine carnium, & quinam teneantur præcepto ab illis abstinendi?* Resp.

§. 1. Indicium animalis carnei est, si possit diù vivere extra aquam; item si magis simile sit animalibus habentibus carnem quàm non habentibus: testudines tamen terræ, & limaces, quamvis extra aquam vivant, non censentur caro, ita Regin. Tamb. *n.* 10. Gob. *in Quint. t.* 5. *c.* 23. *num.* 122. Idem dicit Tamb. *n.* 12. *de Viperis*, Pasq. autem cum Gob. dicit in dubio, an hoc animal constet carne necne, censeri posse non constare carne, quia est possessio pro libertate comedendi, quamdiu non constet esse prohibitum.

1267 §. 2. Licitè ministrantur carnes parvulis ante, aut etiam post septennium, si careant usu rationis, uti habet communis cum Dian. Delbene *de Imm. Eccl. cap.* 13. *dub.* 1. *&* 4. Tamb. *n.* 9. Steph. *n.* 98. contra alios relatos l. 1. n. 674. Nec obstat consuetudo contraria non dandi illis, *nam* si non teneantur ipsa lege, multò minùs consuetudine; idem de perpetuò amentibus docent Sanch. Fagund. Delben. Dian. *supra & p.* 10. *t.* 12. *R.* 37. *item p.* 11. *t.* 2. *R.* 56. contra J. Sanch. Ratio est, quia parvuli, & amentes non sunt capaces præcepti humani, cùm nullam humanam actionem exercere possint: quod magis valet de infidelibus, cùm non sint subjecti Ecclesiæ: idem dicit Tamb. de amentibus in aliqua materia, sed contrà est, quia fatetur cum Sanch. dari non debere ebriis, idem autem est de his amentibus, & ratio quoad utrosque est, quia cùm simpliciter habeant usum rationis, comprehenduntur lege. Vide dicta l. 2. n. 676.

An Charthusiani aliquando possint, aut teneantur vesci carnibus, videri possunt Busem. relatus hic *p.* 1. *num.* 769. & Sanch. *in Cons. l.* 5. *c.* 1. *dub.* 34. Additque rectè BoudERV. *p.* 2. *q.* 18. licèt etiam in extrema necessitate constituti tenerentur abstinere à carnibus, posse nihilominus pro medicina sumere cornu cervi, ossa humana, ungulas Alcis, &c.

1268 *Q. 239. An licitum sit, v. g. Amstelodami, diebus Veneris comedere carnes?* Resp. *Caram.* in Th. fund. affirmat, tum quia videtur esse præscriptio, quæ per 10. annos prævalet contra legem ecclesiasticam, uti multi probabiliter docent: tum etiam quia major pars illius communitatis legem istam non observat, pars autem minor potest se accomodare majori. Oppositum est absolutè tenendum, quia illa consuetudo est irrationabilis, ergo non præscribit, nec abrogat legem Ecclesiæ: deinde consuetudini illi semper reclamat Ecclesia, consuetudo autem non habet vim abrogandi legem, nisi accedente saltem tacito consensu Legislatoris, uti dictum est l. 1. nu. 571. Denique leges Ecclesiæ etiam non indigent acceptatione populi, uti dictum est ibidem à n. 630.

1269 *Q. 240. An ille, cui in die jejunii est permissus esus carnium, vel secunda refectio, hoc ipso etiam permittantur plures refectiones?* R. §. 1. Licèt alicui permittatur esus carnium, non ideò permittitur secunda refectio, ita cum aliis Th. Hurt. *de Resid. t.* 1. *Resol.* 5. *à pag.* 295. contra Illſ. *t.* 4. *d.* 1. *n.* 44. Busemb. & alios; Ratio est, quia licèt jejunium perfectum includat tam abstinentiam à carnibus quam refectionem unicam, tamen hoc præceptum est divisibile, idest, præcipit unam partem independenter ab altera: hinc duæ illæ partes sunt divisibiles, potestque obligatio ad unam manere sine obligatione ad alteram, præsertim cùm unica refectio sit magis essentialis jejunio, quàm abstinentia à carnibus, uti probat Hurt. *p.* 292. Et hoc ipsum communiter declarant Episcopi dispensantes pro carnibus in Quadragesima, dum addunt se non aliter velle dispensare, quam relinquendo obligationem jejunii quoad refectionem unicam: hinc etiam aliquibus per Bullam Cruciatæ datur privilegium jejunandi in carnibus ut fatetur, Sanch. *dub.* 31. Dixi, non ideò permitti, quia posset aliunde secunda, aut etiam multiplex refectio esse permissa, v. g. propter nimiùm debilitatas, vel infirmas vires.

§. 2. Si alicui permissa sit secunda refectio, putant Fagund. Bonac. & alii posse toties comedere, quoties vult, sed Covar. & alii *n.* 1265. citati probabiliùs negant, quia fieri potest, ut uni secunda refectio sit tali die necessaria, & non ulterior, potestque adhuc obtineri finis jejunii, qui est mortificatio carnis, secundùm dicta ibidem n. 1265. 1270

Q. 241. Quid illi sit faciendum, qui venit ex una in alteram Diœcesim, ubi non servatur idem stylus Calendarii? R. §. 1. Cùm vetus Calendarium quandoque habeat Pascha v. g. octo diebus seriùs quàm novum, qui in Quadragesima inde veniret huc, ibi incepisset Quadragesimam octo diebus seriùs, & hic haberet Pascha octo diebus maturiùs, hoc non obstante, multorum sententia est cum Delbene *de Immun. Eccles. c.* 12. *d.* 2. *s.* 4. non teneri illo anno hic jejunare per illos octo adhuc dies, sed posse se accommodare moribus eorum, apud quos est; communicare tamen deberet pro Paschate, licèt post tempus paschale huc transactum veniret, quia hæc obligatio afficit personam, ut tempore isto communicet, vel primo quoque. E contrà si hic priùs absolvisset Quadragesimam, non teneretur postea ibi observare illos octo dies, quia Ecclesia tantùm obligat ad unam Quadragesimam uno anno, & idem est observandum de diebus festivis, ita Sanch. *in Dec. l.* 1. *c.* 12. *n.* 22. Delbene suprà, *& sect.* 5. item alii cum Busem. relato *l.* 1. *n.* 687. 1271

§. 2. Si hodie sit hic dies Cinerum, & Titius post 8. dies velit aliò proficisci, ubi tunc priùs erit dies Cinerum, tenetur hic jejunare, quia lex nunc hic obligat, & ipse est hic subditus, ergo tenetur lege. Si dicas, deobligari pro nunc, quia posteà observabit, sicuti quia serò audiam Missam, non obligor audire manè. Contrà est, nam non obligor determinatè manè, vel determinatè serò audire Missam, sed hoc per Ecclesiam relictum est meæ libertati: E contrà ostendi non potest, cur & undè mihi libertas esset jejunandi, ubi vellem, & me hic eximendi à lege nunc obligante. Si tamen jejunaverim hic per 8. illos dies, non tenebor ibi prosequi, nisi alios 32. quorum ultimus respondeat nostro Paschati, quia tum absolvero Quadragesimam. 1272

Q. 242. Quid notandum sit circa vigiliam S. Mathiæ, vel S. Joannis: item circa abstinentiam festo S. Marci? Resp. Justa causa est, cur Episcopus dispenset ad vitanda scandala, & peccata populi, si vigilia S. Mathiæ incidat in unum diem è Bacchanalibus, ita *Laym. l.* 4. *t.* 8. *c.* 3. *n.* 8. Castr. *t.* 25. *p.* 2. §. 5. *n.* 12. Gob. & alii. Nec dissentit Dian. *p.* 3. *t.* 6. *R.* 66. quamvis *p.* 10. *t.* 16. *R.* 7. afferat Gav. & Leand. in contrarium. Si autem festum S. Mathiæ incidat in diem Cinerum, statutum est in Diœcesi Coloniensi, Monasteriensi, Viennensi, aliisque, auctoritate Ordinarii, ut jejunium etiam à Religiosis anticipetur in priore Sabbato, (& idem est, si festum incidat in diem Martis:) festum autem in foro observetur in die Cinerum, & in choro postridie: Vigilia autem S. Mathiæ manet affixa suæ diei, quia non est causa hanc transferendi, & ab ea separari potest jejunium, Gav. *in Rub. Brev. s.* 3. *c.* 7. *nu.* 3. Quòd si festum S. Mathiæ incidat in diem Veneris ante quinquagesimam, Agenda Monasteriensis sub Ernesto edita anno 1592. statuebat, ut jejunium servaretur ipso festo S. Mathiæ, scilicet die Veneris, sed usus iste exolevit, & aliæ editiones Agendæ id non habent, hinc anno 1702. quando casus iste erat, observatum est ab omnibus jejunium die Jovis, secundùm morem universalis Ecclesiæ. Quod dictum est de jejunio transferendo, si vigilia incidat in unum diem è Bacchanalibus, admittunt alii cum Gav. etiamsi incidat in diem, v. g. Patroni, vel omnino solemnem. Per Bullam Urb. VIII. datam 13. Octobris 1638. statuitur, ut si festum Corporis Christi incidat in Vigiliam S. Joann. Baptistæ, jejunium sit pridie festi Corporis Christi: & eo anno nihil fit de Vigilia, ita Mothier in Ordine Div. Off. pro anno 1707. Idem statuit Leo X. teste Nav. *in Man. c.* 21. *n.* 11. De abstinentia festo S. Marci, videri debent dicenda l. 4. n. 1291. 1273

Q. 243. Ad quæ jejunia teneantur Religiosi? R. §. 1. Tenentur ad ecclesiastica juris communis, ut per se patet; non tenentur autem ad ea, quæ sunt speciali consuetudine, vel voto oppidanorum, apud quos resident, inducta, quia non censentur pars Communitatis profanæ, ita Dian. *p.* 9. *t.* 7. *R.* 14. qui tamen *p.* 1. *t.* 9. *R.* 36. dixerat obligari generali consuetudine recepta in aliqua civitate. Neque Religiosi Exempti tenentur ad illa, quæ à locorum Ordinariis inducuntur, quamvis jure novo teneantur observare festa Diœcesana, & cessationem à divinis tempore interdicti, ita Sanc. in *Cons. l.* 5. *c.* 1. *dub.* 1. *& c.* 9. *dub.* 1. Bonac. de præcept. Eccl. *d. ult. q.* 1. *p.* 6. *num.* 5. Castropal. 1274

de Le-

de Legib. *d.1.p.24.§.6.n.11.* aliique communiter cum Dian. *p.1.t.9.R.36.& p.10.t.11.R.36.* contra Villal. & alios.

1275 §.2. Si Religiosus necdum expleverit annum 21. Saa, Fagund. uterque Sanch. & alii dicunt teneri ad jejunia sui ordinis, tum quia videtur per votum renunciasse privilegio ætatis, tum etiam quia obligatio Religionis, & regulæ est alia ab obligatione temperantiç, quam intendit lex Ecclesiæ: Sed Medin. Grassl. Ascanius Tamb. & alii dicunt non teneri, quia præsumi potest regulam non obligare eum sub mortali, quem non obligat Ecclesia, & utramque sententiam dicit probabilem, & tutam Thomas Tambur. *l.4.c.5.§.7.n.6. & n.* 8. addit idem videri esse de sexagenariis Religiosis, posito enim quòd non teneantur jejuniis Ecclesiæ, de quo dicetur à nu.1317. probabile est, quòd lex Religionis proportionetur cum lege Ecclesiæ.

1276 *Q.244. An parens teneatur filios, vel dominus servos cogere ad jejunandum?* R. Vega, Fill. Rodriq. Homobon, Azor. Nav. Dian. *p.1.t.9.R.*28. Steph. *t.1.d.5.n.* 138. & alii dicunt teneri monere, si jejuniare teneantur, & non jejunent, attamen non teneri cogere, quia hoc videtur nimis durum; Tamb. *§.6.n.3.* putat satis esse, si moneant, & objurgent, præsertim cùm nullam in eos spiritualem jurisdictionem habeant: Sanch. *dub.* 17. quamvis hoc admittat de dominis, tamen meritò dicit aliquando etiam famulis negandam cœnam, si probabiliter putent id profuturum: quòd autem filios attinet, rectè dicit, parentes teneri cogere filios, semper negando eis cœnam, quia tenentur corrigere, & adigere ad observationem præceptorum.

1277 *Q.245. Quid notandum sit circa horam refectionis in jejunio?* R. Seqq. §.1. Primitus erat hora 3. post meridiem, aut sub vesperum, & ideo vocabatur cœna; nunc autem censetur 12. circiter: notat tamen Sanch. *dub.* 28. ex communi consuetudine esse medium 12. imò jam esse horam 11. dicunt Sanch. Med. Angles aliique, quod valet maximè de Religiosis, qui per privilegium etiam sine causa possunt una hora anticipare, Steph. *n.* 121. Tamb. *c.4.§.4.n.3.*

1278 §.2. Videtur probabilius cum Illsl. *t.4.d.1.n.39.* quòd anticipare collationem vespertinam notabili tempore, & absque causa non sit mortale, quia etiam per hoc non tollitur substantia jejunii, quæ consistit in abstinentia à carnibus, & refectione unica: unde si quis sine causa manè sumeret collationem, & meridie prandium, aut manè, vel meridie collationem, & circa horam tertiam prandium, vesperi autem nihil, tantùm leviter peccaturum dicit cum aliis Tamb. *n.12.& 13.* J. Sanch. *d.53.n.2.* Tamb. *§.3.n.* 10. aliique apud Sanch. *dub.* 27. nullum esse peccatum, si in meridie sine causa fiat collatio, & vesperi prandium, quia est magis ad finem legis, cùm sit major mortificatio, & Sanch. dicit esse verè probabile, sed Dian. *p.11.t.3.R.9.* & Castrop. *§.3.n.6.* dicunt esse veniale, quia est alienum ab usu Ecclesiæ, quamvis fateantur inter causas justas esse venationem, aut piscationem, etiam recreationis causa, item faciliorem expeditionem negotiorum, tractationem hospitum, &c.

1279 *Q.246. Quomodo licitum sit interrumpere prandium die jejunii?* Resp. §.1. Si quis interrumpat ob negotium, Pasq. *de cis.*121. putat eum posse complere prandium absoluto negotio, quamvis hoc duraret usque ad vesperum, quia cùm illa interruptio sit involuntaria, prandium, ad quod jus habet, manebit complebile per sequentem comestionem: contradicit Tambur. *in Dec.l.4.c.4.§.2.n.*18. non enim apparet, quomodo id, quod vesperi comedit, possit cum cibo jam digesto facere unam comestionem. Hinc Diana, & Lezana dicunt non debere intercedere plùs, quàm unam, vel duas horas, nam duas etiam admittit Sanch. quamvis Escob. putet id esse nimium, ideoque cum Tamb. tantùm unam concedat: nihilominus Leander, & Steph. *t.1.d.5.n.* 113. probabiliter sic distinguunt, si interrumpat ultra duas horas, & priùs sumpserit, quantum satis est ad jejunium sine magno incommodo tolerandum, non poterit redire; si autem priùs non sumpserit tam multum, dicunt cum Pasq. quantumcunque sit serò, posse redire, dummodò retinuerit intentionem redeundi, quæ uniat illas duas comestiones in unum prandium.

1280 §.2. Quando est tempus prandii, potest ministrans, vel legens ad mensam sumere cibum, etiam in magna quantitate, per horam circiter ante prandium suum, & postea hoc complere expleto suo servitio, Sanch. Leand. Tamb. *n.* 17. & alii cum Dian. *p.10.t.14.R.61.* Ratio est, quia habet jus suum incipiendi prandium cum aliis, occurrente antem negotio, quale est tale servitium, licitè interrumpit.

1281 §.3. Si quis finierit prandium, & plicarit mappulam cum proposito nil ampliùs comedendi, item si surrexit à mensa etiam gratiis actis, potest intra quadrantem, uti docent Fillinc. & alii apud Dian. *p.1.t.9.R.32.* aut intra quadrantem, & medium, uti habet Tambur. mutata voluntate iterum assidere, & comedere, quia moraliter censebitur una comestio; & ita etiam docet cum aliis Sanch. *in conf.l. 5.c.1.dub.*24. Hinc absolutè tenent Less. *l.4.cap.2.n.*11. & alii contra Nav. Val. Castrop. *t.30.d.3.p.2.§.2.n.* 2. si quis sufficienter refectus surrexit animo non revertendi, posse post interpositum temporis intervallum mutata intentione redire, & continuare prandium, cujus tempus adhuc durat, & hoc fatetur probabile Laym. *l.4.t.8.c.1.n.6.* licèt contrarium teneat.

1282 §.4. Si prandium differre debeas ultra horam communem, potes aliquid cibi sumere, ne vires deficiant, aut stomachus dolore prematur, quia talis cibi sumptio censetur medicina, uti ex benigna interpretatione Ecclesiæ censent Nav. Tol. Az. Saa, Val. Less. Lay. cum Castrop. *p.2.n.3.*

1283 *Q.247. Quamdiù liceat protrahere prandium?* R. Saltem ad duas horas, nec ultrà, uti volunt Fagund. & Tambur. *in Dec.l.4.c.4.§.2.n.15.* si enim liceret protrahere usque ad vesperum, etiam liceret sumere secundam refectionem post prandium, idem enim est, in ordine ad nutriendum corpus, intra tantum tempus incipere novam, aut continuare eandem refectionem, quæ reipsa erit moraliter multiplex. *Nec refert*, quòd non semper edatur, sed fiat confabulatio, *nam* interea concoquit stomachus cibos ingestos, qui sufficiebant pro integro prandio: & licèt Pasqual. cum Gobat. *in Quint. t.5.c.26.n.8.* excusent Germanos præcipuè ex consuetudine protrahendi etiam ad 4. & 5. horas, attamen nescio, an ista consuetudo approbetur: hoc tolerandum esset, si post duas circiter horas apponerentur sola bellaria, vel leviores cibi, maximè si postea vesperi abstineretur à collatione, quæ sic censebitur quasi anticipari.

1284 *Q.248. Quid faciendum sit illi, qui die jejunii manè, vel post prandium comedit?* R. §.1. Si manè sumpsit jentaculum non æquivalens plenæ refectioni, potest moderatè prandere, quia non amisit jus ad unam plenam refectionem, Less. Laym. *c.2.n.14.* si autem non sumpsit nequidem æquivalens collationi vespertinæ, potest prandere, & vesperi sumere collationem, Dian. *p.10.t.14.R.61.* Tamb. *§.3.n.14.* quod concedit Turr. licèt mala fide sumpsit: Si tamen sumpserit æquivalens collationi vespertinæ, poterit sumere prandium in meridie, vel vesperi, si autem sumat in meridie, Dian. & Tambur. dicunt non posse sumere collationem vesperi, quia hanc sumpsit manè, si tamen esset grave incommodum vesperi pati inediam, permittit eam etiam vesperi Tamb.

1285 §.2. Si per inadvertentiam manè sumpsit jentaculum sufficiens ad prandium, secundùm Fagund. & alios apud Laym. & Castrop. *num.* 10. adhuc potest prandere, quia cùm sit factum ex ignorantia jejunii, non computatur pro prandio, ergo manet jus ad illud: sed probabilius est cum Dian. Layman, Castropal. & aliis non posse prandere: quia habuit una plenam refectionem, & æquè nutritus est, sive sciens sive nesciens ita jentarit, poterit itaque vesperi tantùm sumere collationem.

1286 §.3. Si ex malitia vel iter facturus manè prandit, postea autem iter non agat, aliqui cum J. Sanch. *d.53.n.2.& 6.* putant posse iterum in meridie prandere, quia hora prandii est essentialis vel saltem circumstantia intrinseca jejunio, ergo hac violata servari non potest jejunium; sed oppositum absolutè tenendum est cum Sanch. *in Conf.l.5.c.1.dub.28.n.8.* Castrop. *§.3.n.5.* & aliis, quia adhuc servari potest substantia jejunii, circumstantia autem illa præcipitur divisibiliter.

1287 §.4. Si quis post prandium sumpserit aliquid cibi, tantò minus sumere debet in collatione: si tamen fermè ad tempus collationis sumpsisset, quantum per collationem permittitur, deberet ab hac omnino abstinere, quia prior comestio censeretur fuisse collatio.

1288 *Q.249. An satisfaciat legi, qui pridie vel in prandio ita replet ventrem, ut non sentiat difficultatem in die jejunii?* R. Negant aliqui, quia agit contra finem legis, qui est maceratio corporis; sed Bonac. *de præcept. Eccles. d. ult. q.1.p.2.n.7.* cum aliis multis probabilius affirmant, quia quamvis peccet contra temperantiam, tamen ponit objectum à lege præceptum, licèt non attingat finem illius, quod non requiritur, quia finis præcepti non cadit sub præceptum, alioquin qui per pisces plus nutriretur quàm per carnes, non posset comedendo pisces satisfacere præcepto jejunii; quod nemo dicet.

1289 *Q.250. Quid circa potum & res liquidas sit addendum?* Resp. seqq. §.1. Ad verum potum non est satis, quod sit aliquid liquidum, alioquin lac & jusculum esset potus, sed requiritur, ut ex natura sua tantùm adjuvet ad alterandum corpus vel ad vehendum & concoquendum alimentum, non autem nutriat solidas corporis partes; & ita vinum, mustum, cerevisia, vinum adustum aliique liquores ex herbis distillati, sunt merus potus.

1290 §.2. S. Antonin. Alens. Ricard. Rosel. Sylv. & alii dicunt vino frangi jejunium, præsertim si manè bibatur, aut intendatur nutritio, & fiat in fraudem jejunii; sed absolutè negant S. Th. *2.2.q.147. art. 6. ad* 2. aliique communissimè cum Sanch. *dub.* 23. Layman *l.4.t.8.c.1.n.7.* quamvis etiam fiat ad sedandam famem: Castropal. *p.2.§.2.num.* 4. imò licèt fiat in fraudem jejunii, inquit Tamburin. *§.2.n.4.* quia Ecclesia tantùm prohibet hoc, quod de se est alimentum & tendit ad nutriendum cor-

corpus, neque intentio fumentis mutat rationem potus, qui de ſe eſt tantùm ad ſitim ſedandam & refrigerandum ſanguinem, quamvis etiam juvet ad vehendos & concoquendos cibos.

1291 §. 3. De chocolate docent *Th. Hurt. Lop.* & alii non frangere jejunium; Idem tenent Henriq. *v. jejunium*, referens Urbanum VIII. oblatis ingredientis & in ejus conſpectu confecto chocolate, de illo guſtato dixiſſe, eſſe & manere potum: Idem reſponſum eſſe à Gregor. XXIII. S. Pio V. Paulo V. teſtantur plures DD. inquit Illſ. *t.4.d.*1 *n.* 39. Idem defendit Cardinalis Brancatius *in diſſert. de chocolate.* Et hanc ſententiam Dian. *p.*11.*t.*6.*R.*54.& Tambur.*n.*7. dicunt eſſe abſolutè probabilem. E contrà frangere jejunium docent plurimi alii cum *Lez. & Caſtr.* ſuprà, probantque fusè *Tambur.* ſuprà & Boudetv.*p.*24.17. conſideratis ingredientiis & vi nutritiva illius: nihilominus putant *Leand. & Dian.* ſi non miſceatur multum illius materiæ, ſed bibantur tenue, non frangere jejunium, ſecus ſi multum miſceantur, & coquantur inſtar denſæ pultis; addunt ſaltem nunquam graviter frangere, niſi miſceatur ultra duas uncias.

1292 §. 4. De lymoniade & hypocras docent Leand. Murc. & Steph. *t.*1.*d.*5.*n.*91. non frangere jejunium, quia communiter non multum miſcetur materiæ comeſtibilis, & idem videtur eſſe de faba Kaſſè: minimè autem frangit decoctum ex herba The, quod potiſſimum eſt ad recreandos ſpiritus vel mitigandum ſanguinem.

1293 *Q.* 251. *Quid circa ea, quæ ad hauſtum ſumuntur, item circa electuaria, tabacum & fructus?* Reſp. §. 1. Communiter tenent omnes cum Dian. *p.*10.*t.*14. *R.* 59. ratione potus, ne noceat, non licere plùs panis vel cibi ſumere, quàm mediam unciam, quia hæc quantitas commixta potui ſufficit ad impediendum nocumentum. Rectè monet Steph. *n.*112. his verbis, *puto de facto, ſub colore, ne potus noceat, ſæpius à variis aliqua ſumi, tantùm ideo, ut potus magis ſapiat, quod profectò non licet.*

1294 §. 2. S. Th. Laym. & Steph. *n.*92. dicunt licere electuaria, confecta ſeu conſerva, ut vocant, cùm accipiantur, non ut alimenta nec in fraudem legis, ſed ut medicamenta aut præſervativa, niſi acciperentur in magna quantitate: ſed contradicunt Fagun. & Dian. *R.* 60. quia videntur habere rationem cibi, nec licere poſſunt niſi actu malè affectis pro medicina, vel de propinquo alioqui infirmandis, ad præſervativam.

1295 §. 3. De tabaco docent omnes, quòd non frangat jejunium, quia non reficit ſolidas corporis partes, ſed tantùm ſpiritus.

1296 §. 3. Docent *Vivald. & Paſq.* poſſe ad ſedandam ſitim comedi recentem uvam, pomum, lymonium, ſuccum citrini, quia non ſumuntur ut cibus ſed velut potus, maximè cùm in ore priùs fermè reſolvantur quàm deglutiantur.

1297 *Q.* 252. *Quid circa collationem veſpertinam ſit addendum?* Reſp. Hoc præcipuè advertendum eſt, quòd cùm collatio iſta ſit per conſuetudinem introducta, in ea non liceat aliud circa quantitatem, qualitatem & tempus, quàm liceat conſuetudo hominum timoratorum in unaquaque patria, ita cum aliis Caſtrop. *t.*30.*d.*3.*p.*2.§.2.*n.*5. Authores tamen etiam notant ſequentia:

1298 §. 1. Licita eſt talis collatio, quamvis fiat ad ſedandam famen, vel ſine ulla neceſſitate, Sanch. *in Conſ. l.*5.*c.*1.*d.*25.*n.* 2. Caſtrop. ſuprà.

1299 §. 2. Quod attinet ad quantitatem, ſententiæ variant, *Lez, Steph.* & alii dicunt non licere niſi 4. uncias; (12. unciæ ſunt libra ſeu unum pondo apud Veteres, 16. verò apud nos, *Leſſ.* de vera ratione valetudinis conſervandæ n. 14. in fine) Suar. & alii 12. Authores cum Diana *p.* 1. *t.* 9. *R.* 1. concedunt 6. imò & 8. uncias; ſed alii dicunt illis tantùm licère 8 qui valde magno cibo indigent; hanc tamen reſtrictionem non admittunt Azor. Fagund. Villal. Bonac. Jo: Sanch. Caſtrop. *n.*7. Tambur. *in Decal. l.*4.*c.*5.§.3.*n.*1. Sporer *in Th mor. t.*1.*c.*5.*n.*30. ſed abſolutè tenent cum primis, ac dicunt poſſe ſaltem ex conſuetudine ab unoquoque, ſive multum ſive parum comedente, ſumi octo uncias, etiamſi fames per illas planè extingueretur: videtur tamen probabilius dici, quòd quantitas reſtringi debeat ad quartam circiter vel quintam partem prandii, uti habet Buſemb. Addunt Laym. Regin. Caſtrop. Illſ. *t.*4.*d.*1.*n.*42. plus permitti illis, qui continuo dediti ſunt ſtudiis aliiſque negotiis fatigantibus caput, quia ſpiritus in eis magis deficiunt. Similiter Azor. *t.*1.*l.*7.*c.*8. *in fine* Bonac. *de præcept. Eccl. d. ult. q.*1.*p.* 3.*n.*2. J. Sanch. *d.*52.*n.*9. Laym. *l.* 4. *t.*8. *cap.*1.*nu.* 9. Fagund. *in præc. Eccl.* 4.*c.*4.*num.* 21. Regin. *l.* 4. *d.*10.*nu.*185. Steph. *t.* 1. *d.*5. *num.*117. Sporer *in mor. t.*3.*p.*3. *append. ad* 3. *præcept. ſ.*2.*aſſ.*3. §. 2.*n.*26. Taber. *p.* 2. *t.* 1. *c.* 4. *q.* 7. aliique multi apud Vind. Tab. *ad prop.* 5. *in collect.* permittunt plus nobilibus, quia ſolent eſſe debilioris valetudinis & aſſueti magis ſubſtantioſo cibo: ſed benè limitant, ſi talis ſit loci & timoratorum nobilium conſuetudo.

1300 §. 3. Si quis ad duas uncias tantùm excedat quantitatem in collatione permiſſam, non peccat mortaliter, nam duæ unciæ non ſunt materia gravis, Vivald. Leandr. Tamb. aliique cum Diana *p.*10.*t.*14. *R.*57. Addit Sporer tertiam partem collationis adhuc eſſe materiam levem, ideoque ſi extra tempus non ſumatur uſque ad dimidium collationis, non fore mortale, quia talis quantitas videtur parva, & in ſe & in ordine tam ad totum diem, quàm ad finem jejunii; non peccari autem mortaliter mutando tempus collationis illius veſpertinæ, dictum eſt n. 1278.

§. 4. Uterque Sanch. Az. Dian. *p.*1.*t.*9.*R.*35. Tambur. *n.* 8. 1301
dicunt in vigilia Nativitatis Chriſti, etiamſi incidat in Sabbatum 4. temporum, poſſe accipi collationem duplo majorem, imò *Sanch.* dicit ex fructibus & conſervis poſſe accipi ad ſatietatem; quod *Vivald.* extendit ad vigilias Paſchæ & Pentecoſtes, quia ſunt vigiliæ lætitiæ, ſed attendenda eſt conſuetudo locorum, hinc Tamb. *n.* 7. & Mendo *d.*8. *num.* 10. negant licere, quia nempe in ſuis patriis necdum erat iſta conſuetudo, uti nec eſt in his.

§. 5. Azor. Bonac. Paſq. Vivald. uterque Marchan. VVi- 1302
gers, Sporer, Burgh. *centur.*1.*caſ.* 74. dicunt veſperi ſpectandam eſſe tantùm quantitatem non autem qualitatem, hinc ſumi poſſe 4. partem offæ, piſcis & ſimilium, quæ quis in prandio ſolet comedere; nec diſſentit Tamb. *n.*3. dicens non conſtare de obligatione in contrarium; ſed contradicunt AA. plures quàm 30. cum Diana *R.* 1. & pluribus *p.* 10.*t.*14. *R.*58. Item Lez. & alii cum Steph. *num.*115. niſi alicubi prævaluerit conſuetudo, qua ſtandum eſt.

§. 6. Caſtrop. *n.* 4. & 6. Fill. *t.*27.*p.*2.*c.*2.*n.*11. negant lici- 1303
tum eſſe pro collatione permiſcere panem & vinum aliumve liquorem, & inde coquere velut offam, quia iſte liquor non retineret rationem potus, ſed propter concoctionem ex illo & materia ſolida fieret unus cibus ſolidus excedens conſuetam quantitatem collationis, & hæc ſententia eſt probabilior, quamvis Azor. Boſa. & alii cum Diana *p.* 1.*t.*9.*R.*34. & *p.*10. *tr.* 14.*R.*58. putent adhuc licere, cùm non augeatur ſubſtantia, ſed tantùm temperetur qualitas in ordine ad faciliorem concoctionem; ſicque miſcebit ſaltem ſtomachus & concoquet ad ſimilem nutritionem, quod Laym. *l.*4.*t.*8.*c.* 2.*n.*9. fatetur probabile, attamen non approbat, quia videtur eſſe contra conſuetudinem, ſi tamen adſit cauſa, uti ſtomachi infirmitas, dicit nullum fore peccatum: Addit piſcem inſumatum ſumi poſſe; item lactucam elixatam, ut cruditas tollatur: admittunt etiam ova *Vivald. Paſq.* quando licitum eſt hæc comedere, ſed iterum contradicunt Tamb. ſuprà, & Diana *R.*57. debetque etiam in hoc attendi ad conſuetudinem locorum.

Q. 153. *Quid præterea notandum ſit circa parvitatem* 1304
materiæ in carnibus? R. §. 1. Eam dari, præter citatos à Buſemb. docent Merol. Hurt. Paſq. Trull Gob. *in Quint. t.*5.*c.* 23. *a.*233. Dian. *p.*5.*t.*5.*R.*32. qui *p.*10.*t.*14.*R.*32. vocat hanc ſententiam communem. Ratio eſt, quia prohibentur carnes prout ſunt nutritivæ ſeu refectivæ virium, ſed parum carnis parùm nutrit, ergo etiam parùm, ſive ſub parvo peccato prohibetur. *Nec obſtat*, quòd hoc præceptum ſit negativum, *nam* etiam præceptum non furandi eſt negativum, & tamen in eo datur parvitas materiæ.

§. 2. Difficultas major eſt in deſignanda parvitate mate- 1305
riæ: *Bonac. Hurt. Trull.* parvam materiam dicunt modicum, ſive exiguum fruſtulum, alius apud Dian. *p.* 1. *t.* 12. *R.* 32. dicit, non plùs, quàm quod licet libatoribus ciborum apud Reges: Sporer *in Th. mor. t.*1.*c.*5.*n.*30. concedit mediam aviculam, ſed cùm non determinent pondus, necdum ſcitur quantitas. Quidam recentior apud *Gob.* dicit materiam parvam eſſe, ſi non ſuperet 8. uncias, ſed meritò rejicitur ab omnibus, *Eſcob.* ponit, ſi non ſit plùs, quàm uncia: *Paſq.* ſi non ſit plus, quàm media uncia; *Leand. & Dian.* putant hoc eſſe adhuc nimis laxum, unde dicunt non debere excedere octavam partem unciæ: Denique Illſ. *t.* 4. *d.* 1. *R.* 36. univerſaliter dicit materiam illam eſſe parvam, quæ non poteſt homines ad frequentem ſui ſumptionem allicere, quia nempe jam parva eſt, ut homo non curet eam una die ſumere in ordine ad nutritionem.

Q. 254. *An jejunium frangatur ſæpius per diem comedendo* 1306
pauca? R. Affirmativè, hinc Alex. VII. damnavit hanc 29. prop. *In die jejunii, qui ſæpius modicum quid comedit, etſi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium:* Ratio autem eſt, quia partes illæ uniuntur in effectu, qui eſt notabilis nutritio & roboratio corporis, ſingulæ enim partes cibi, ſive ſimul ſive ſucceſſivè ſumantur, addunt robur, & hic effectus roborationis manet ſimul poſt ſumptas omnes partes, hoc autem eſt graviter contra finem præcepti intendentis mortificationem carnis, uti pluribus deducunt Mendo *d.*8.*q.* 5. & Du-Bois, ad hanc propoſitionem damnatam.

1307 ## DUBIUM II.

Quæ causæ excusent à Jejunio.

RESP. Hæ sequentes, I. Superioris dispensatio: qua tamen non est opus, si necessitas sit evidens, sed in dubio tantùm: idque sive ad esum carnium, sive ad secundam refectionem. Talis autem Superior est Episcopus & Parochus, etiam præsente Episcopo, quando legitima consuetudo sic habet. Imò Sylv. & Sanch. *de Matrim. l.8.d.9.n.* 27. *& in consil. l.5.c.1.d.5.num.* 18. absolutè affirmat, posse dispensare præsente Episcopo: quia, inquit, ad Episcopum non recurritur in minimis, ut usus habet: quod Episcopi sciunt, & non contradicunt: Verùm id totum pendet ab usu & consuetudine, sine qua non licebit. V. Trul. *l.3. c.2.d.7.* Item Prælatus (& in ejus absentia, Vicarius illius uti habet Sanch. *l.c.*) respectu suorum Religiosorum non tamen Confessarius, licet privilegiatus, si non sit Parochus; quia non habet jurisdictionem in foro externo, Sanch. *l. c.* contra Palaum: Unde tantùm potest judicare de justitia causæ. Causa autem valida ad dispensandum, erit, vel vera, vel quæ talis putatur; sufficit enim credulitas inculpata. Item, cùm quis bona fide putat se à jejunio excusari, etsi causa insufficiens sit, tantum venialiter peccare, docet *Caj.* At si verè bona fide putet, se planè excusari, nullo modo peccare videtur.

II. Causa est impotentia, qua excusantur, qui sine notabili damno non possunt jejunare; ut sunt juniores, usq; ad annum 21. completum; quibus tamen post 7. annum carnes dari non debent. Item debiles, infirmi, convalescentes, prægnantes, lactantes, &c. Ratio, quia hi omnes egent alimento multiplicato; uti & senes communiter sexagenarii, nisi evidenter constet posse jejunare sine damno. In dubio autem, an possint, non tenentur cum periculo tentare fortunam; quia cùm de ætate constet, & robur sit dubium, non est expectandum, donec deficiat, tunc enim irrecuperabilis est defectus, Gran. *t.2.d.6.tract.3.p.1.dub.6.§.5.n.9.* Escob. Laym. *l.4.t.8.c.3.* Tann. 2.2. *d.3.q.3.dub.* 5. Fill. *t.27. p.2.c.6.&c.* communiter, contra Nav. Sa, Sanch *de Matr. tom.2.l.7.d.32.num.*17. *& Consil. l.5.cap.1.d.4.n.7.* Ita Diana *p.1.t.9.R.20.&c.* qui absolutè, sine omni restrictione sexagenarios omnes à jejunio liberant. Quam sententiam *Trull.* tanquam communiorem, & magis conformem tempori, & imbecillitati humanæ, ut ait, sequitur (cum Molfez Ortiz. &c.) *n.3.* præsertim cùm scrupulis, quibus exponit contraria, liberet. Quidam insuper id extendunt ad eos, qui pro toto vitæ tempore certis diebus voverunt jejunium, adduntque esse probabile, quòd sufficiet, si annus 60. sit inchoatus, eò quòd is in favorabilibus habeatur pro completo. Diana *p.5.t.14. R.*38. ex Naldo, & Sanch. *n.6.* Item *p.9.t.7.R.73.* ex Trull. & aliis 6. Eademque ætate (uti & ante annum 21.) Regulares non teneri ad jejunia sui Ordinis, probabile affirmat Diana ex aliis 4. qui etiam probabile censet excusari fœminas quinquagenarias, ex aliis 4. Denique pauperes, qui non habent alium cibum præter prohibitum, vel non sufficientem pro unica refectione. V. Sanch. *l.c.d.* 15. *in Consil.* ubi *dub.* 14. ex Nav. Gabr. Angl. excusat eos, qui laborant tertiana vel quartana; item qui ex vacuitate stomachi notabilem capitis dolorem vel vertiginem patiuntur, vel tota nocte calefieri, aut dormire non possunt. Neque hos teneri manè sumere collatiunculam, & vesperi cœnam, notat Diana *p.1.t.9.R* 51. ex Fill. & aliis 3. quia nemo tenetur pervertere ordinem refectionum.

III. Causa est, labor, vel officium, cum quo jejunium non possit consistere, qualis est agricolarum, & multorum opificum, ut fabrorum, pistorum, sutorum, &c. (etsi de sutoribus neget Angl. cujus sententiam Sanch. *conf. l.5.c. 1.dub.7.n.5.* dicit esse veram, si non suant, sed tantùm scindant corium, & materiam præparent:) non tamen pictorum, sartorum, quorum labor exiguus est. Excusat etiam Laym. *l.4.t.8.c.3.* figulos, argentarios, ferrarios, lignarios, fullones, cœmentarios, coriarios, & textores. Dian. *p.4. t.4.R.*134. & Gord. *t.2.l.6.q.*18. *c.6.* versantes prælum typographicum, non tamen typorum compositores. Fossores autem, ferrarios, & similes, etiam die uno, vel altero, quo non laborant, excusat Az. &c. cum Diana *p.1.t.9.R.9.* Similiter excusatur, qui pedibus facit iter per magnam diei partem, ut ait Sanch. *dub.*10. *n.*3. V. Fill. *n.*119. Ratio horum omnium est, quia communiter horum vires non sufficiunt ad hujusmodi labores cum jejunio.

Dixi, *pedibus*: quia multi non excusant equites: longa tamen equitatio ad plures dies, ut docet Fill. *n.* 122. meritò excusat: Ubi etiam concedit ob labores præcedentes, & subsequentes posse aliquem excusari, si probabiliter debilitatus, vel debilitandus putetur, ita ut officio ritè fungi nequeat. V. Bona. *t.2.de præc. Eccl.d.ult.q.4.n.*11. Ex eodem capite Doctores excusant conjugem, si debitum reddere non possit, quando jejunat, uti & uxorem, quæ ob maciem non possit cum jejunio se viro gratam præstare, Bonac. *nu.* 14. Atque universim loquendo nemo tenetur opus, ad quod obligatur, omittere ob præceptum jejunii, ait *Caj.* quod intelligo, nisi ista obligatio sit valde levis, & rationabiliter postponenda obligationi jejunii.

IV. Est pietas, vel majus bonum. Unde excusantur, qui cum jejunio non possunt vacare operibus melioribus, v. gr. Concionatores, Præceptores ordinarii, Confessarii, Cantores, & quotquot opera charitatis & misericordiæ, tam corporalia quàm spiritualia exercent, etiam ob mercedem, si ea cum jejunio peragere non possunt, Fill. *nu.*24. Azor. *p.1. l.7.c.*28. Fern. Nav. Sylv. Fag. &c. Atque hi quidem omnes intelligunt, & ferè addunt, quando eorum labores cum jejunio non possunt consistere, Diana autem (absolutè loquendo) *p.1.t.9. R.9.* Prædicatores, qui diebus quadragesimalibus, (intellige omnibus) concionantur, putat à jejunio excusandos; quia, inquit, summo opere laborant: non item eos, qui Dominicis tantùm concionantur, nisi sint debiles, Sanch. tamen *d.*13. *n.6.7.&* 8. Trull. *l.3.c.2.d.7.* putat à jejunio Quadragesimæ communiter, & regulariter excusari eos, qui ter vel quater in hebdomada concionantur cum fervore. De Lectoribus verò Diana *l.c.* cum Fag. *p.4.l. 1.c.8.n.19.* censet, non omnes excusandos, sed eos tantùm, quorum labor est improbus; vel quia ita sunt debiles, ut satisfacere non possint. Idem ferè sentit Sanch. licèt *l.c.* putet, Lectores eos, qui quotidie quatuor lectiones legunt, (ut in Societate faciunt præceptores grammaticæ,) satisfacere, si media Quadragesima, sive ter in hebdomada jejunent, eò quòd sit magnus labor, & paucis annis sic fatigentur, ut progredi non possint. Sic ille. Verùm præstat, ut Superiores ad tollendum scrupulum, cum talibus dispensent, (ut monet idem Sanch. *l.c.*) nam in omnibus istis, regula certa & universalis statui non potest alia, quàm quòd lex Ecclesiæ non obliget, cum magna difficultate, ut notat Laym. *n.* 3.

V. Charitas, vel etiam urbanitas secundùm quosdam excusat à veniali eum, qui die jejunii rogatus ab amico, modicum cibi sumit, Med. Fag. Fill. Dian. *p.1.t.9.R.29.* vel qui ad excitandum infirmorum appetitum, comedit parum, etiam carnis. Nav. Sanch. Dian. *p.5.t.5.R.32.*

ADDENDA.

QUæst. 255. *Quid notandum sit circa dispensationem in jejunio?* Resp. Seqq. §. 1. Ad dispensandum cum particularibus sufficit una ex causis à jejunio non totaliter, sed, aliquo modo, attamen non sufficienter excusantibus; item secundùm dicta l. 1. n. 804. satis est, si dubium sit, an causa sufficiat necne, si enim causa esset gravis & certa, non esset opus dispensatione; ita cum aliis Ills. *t. 4.d.* 1. *num.* 49. Quòd si Superior advertat causam adhuc esse minùs sufficientem, Tamb. *in Dec. l.4.c.5.§.7.n.* 60. & alii suadent misceri aliquam commutationem, v.g. in Orationem vel eleemosynam. *Dixi*, cum particularibus, nam pro dispensatione universali, qua utentur etiam alii multi, in quibus fortè causa non subsistet, uti si dispensetur, propter communem penuriam piscium, quos tamen multi nobiles & divites habere possent, videtur requiri certitudo causæ rationabilis nunc existentis, qualis esset periculum morborum propter pisces infectos, non quòd certum esse debeat tales morbos esse secuturos, sed quòd nunc debeat certò esse prudens metus & periculum, quòd morbi sint inde probabiliter secuturi, ita ut requiratur certitudo periculi, non tamen certitudo eventus. Ratio est, quia lex universalis jejunii est in certa possessione, à qua universaliter dejici non debet propter dubiam causam, hæc enim videtur esse mens Ecclesiæ solicitè inquirentis jo causas majores pro universali dispensatione, quamvis pro particulari in favorem hujus vel illius personæ non ita rigidè procedat, eò quòd lex communis ipsius adhuc retineat observantiam sui quoad reliquos. 1308

§. 2. Si quis initio Quadragesimæ obtineat dispensationem à jejunio ob morbum, à quo post dies 8. integrè sanetur, Salas & Burgh. *centur.* 1. *cas.*24. putant manere dispensatum pro reliqua parte Quadragesimæ, tum quia lex est sublata, nec redit sine voluntate Superioris, tum etiam quia dispensatio cum justa causa semel facta non revocatur, & favent dicta l. 1. num. 840. sed contrarium est probabilius cum Sanch. *de Matr. l.8.d.30. num.*4. Steph. *t.1.d.5.nu.*128. & aliis, quia dispensatus tantùm potuit petere pro tempore, quo erat causa, & dispensans censeri debet dispensasse tantùm pro eodem tempore, alioquin illicitè dispensasset, ergo cessante causa cessat dispensatio: opposita tamen sententia haberet locum, si dubium esset, an perfecta sanitas sit obtenta; item pro scru- 1309

scrupulosis. Vide dicta l. 1.n.796. in fine ante Appendicem, item num. 808.

1310 §. 3. Apud Religiosos possunt in jejunio cum subditis suis dispensare Provinciales & Superiores locales, ita Azor.*t.*1.*l.* 7.*c.*18.*q.* 6. Casstop. *tr.*30.*d.*3.*p.*2.§.5.*n.*12. non tamen Abbatissa, nec Medicus, cùm careant jurisdictione spirituali, Tamb.*n.*62.cum communi. Quivis tamen homo prudens, & præcipuè Medicus, potest declarare talem esse statum infirmi, ut non compatiatur jejunium, quo posito per se definit ejus obligatio: quòd si status ille permaneat dubius, à Superiore petenda est dispensatio: si tamen sit dubium de gravi damno secututo ex jejunio, non esse opus dispensatione docet J. Sanch. & Caram. sed tenendum est oppositum cum Sanch.& Illſ. suprà, nisi adiri non posset Superior, & periculum esset in mora, quia lex manet in possessione.

1311 §. 4. In plerisque Diœcesibus possunt Parochi per consuetudinem dispensare in jejunio, etiam quoad esum carnium, cum particularibus personis; quod specialiter de Diœcesi Monasteriensi verum est, saltem pro locis, in quibus non residet Episcopus vel Vicarius ipsius, imò & pro his locis dicunt se facultatem habere Parochi saltem per consuetudinem, nec improbavit Celsissimus Episcopus à me interrogatus, cùm & fiat in urbe Roma, in qua Papa & ejus Vicarius resident; & ita tenent etiam plures cum Leur.*p.*1.*q.*437.*n.*1.

1312 §. 5. Si Episcopus in Quadragesima dispensans permittat diebus Solis, Lunæ, Martis & Jovis carnes, dubium manet, 1. An in die Solis licitum sit, quoties quis volet, carnes comedere. 2. An illi, qui per ætatem vel labores possunt plures refectiones sumere, etiam possint pluries illis diebus vesci carnibus; Et de his interrogandus est dispensans, quia non ubique est eadem omnium voluntas.

An ille, cui permissus est esus carnium vel secunda refectio, hoc ipso permissæ sint etiam plures, dictum est à n. 1269.

Nimiam esse in Episcopis, Medicis, Confessariis facilitatem dispensandi vel declarandi in jejunio & carnibus, conatur persuadere Eliz. *in doctr. morum l.*6.*q.*16.§.11. qui videri potest, Medicum autem dispensare non posse, dicetur l 4.n.1538.

1313 *Q.*256. *An dispensatus ad carnes valetudini servientes, v.g. ad gallinas, possit comedere omnis generis carnes etiam nocivas, v.g. porcinas?* R. Affirmant Tamb. *in Dec.l.* 4.*c.*5.§. 1.*n.* 8. sed oppositum videtur probabilius, quia expressio illarum carnium satis significat mentem dispensantis esse ad has restrictam, maximè cùm pro illis non sit ratio dispensandi, quæ erat conducentia ad valetudinem. *Nec obstat*, quòd privilegia sint amplianda, *nam* nego hoc esse privilegium, sed est pura dispensatio à communi lege & consuetudine, ideoque odiosa & restringenda secundum dicta l.1.n.798. Si tamen propter valetudinem dispensatum esset in genere ad carnes, videtur licitum comedere quascumque, etiamsi hæ aut illæ in communi non habeantur salubres, fortè enim prodeerunt huic subjecto, maxime si ad illas sit magnus appetitus, nec immodicè sumantur; foretque aliàs nimis expositum scrupulis, cùm nesciamus, quænam obsint aut prosint magis.

1314 *Q.* 257. *Quid addendum sit circa tempus vel ætatem, in qua obligat lex jejunii?* R. §. 1. Probabilius est contra Nav. & alios, quòd adolescentes etiam valdè robusti non teneantur jejunare ante annum 21. completum, ne quidem aliquibus diebus, uti volunt Silv. & alii. Ratio est, quia Ecclesia illos solos obligat, qui incipiunt corpore consistere, & licèt hic vel ille sit satis robustus, tamen leges non attendunt ad hoc, quod raro est, sed quòd communiter, omnes autem communiter crescunt, & firmantur saltem usque ad annum 21. completum, ideòque tum indigent majori alimento, ita cum communi Sanch. *in Conf.l.*5.*c.*1. *dub.* 2.

1315 §. 2. Qui post diligentem inquisitionem adhuc dubitat, an annum 21. expleverit, non tenetur jejunare, quia libertas ejus est in possessione contra præceptum. Bonac. *de restit. d.* 1.*q.*2.*p.*2.*n.* 11. aliique multi cum Dian. *p.*4.*t.*3. *R.* 21.

1316 §. 3. Si quis compleat annum 21. in Quadragesima, tenetur reliquo tempore jejunare, etiamsi unicus dies superesset, quia præceptum illud divisibiliter obligat ad singulos dies, Sanch. supra *dub.*2. imò idem Sanch. *de Matr. l.*2.*d.*24.*n.* 23. & post eum Lez. *v. Annus* n.9. ac *v. Etas* n.8. docent, si compleat hora octava manè, teneri reliquo die jejunare, sed contradicunt in hoc ultimo J. Sanch. Lorh. Dian. *p.*1.*t.*9.*R.*49. eò, quòd præceptum hoc videatur respicere diem integrum veluti individuum objectum, ideoque si non comprehendat totum, nec comprehendere partem: utraque opinio est satis probabilis; debere tamen ejusmodi tempora considerari Ecclesiasticè quoad inceptionem & desitionem obligationis, diximus l. 1. *n.* 584.

1317 §. 4. Viros omnes, hoc ipso quòd annom 55. attigerint, excusant aliqui teste Diana *p.* 11. *tract.* 3. *R.* 9. sed rejiciuntur communiter ab omnibus: sexagenarios tamen, quamvis adhuc robustæ sint valetudinis, præter citatos à Busemb. absolutè excusant Trull. Llamas, Angles Portell. J. Sanch. Casstop. *n.* 6. Tamb. §.7.*n.*1. Steph. *n.* 124. Burg. *cent.* 3.*cas.*4. & ita sensisse etiam S. Pium V. dicit Diana *p.* 1. *t.*9. *R.* 20. addens se existimare sexagenarios certo & infallibiliter excusari, quia sunt senes, ætas autem senum est incostans & infirma, seu media inter morbum & sanitatem, inquit Galenus, imò senectus ipsa est morbus, ergo meritò à jejunio excusat; putat tamen Illſ. *n.*45. annum 60. debere esse completum, licet alii apud Busemb. teneant oppositum. E contra sexagenarios teneri jejunare, si per præsentes vires commodè possint, docent S. Anton. Az. Med. Tol. Less. Val. Bacho, *Lez.* Tann. Fagund. Fill. Bonac. Laym. quia certum est illos ante annum sexagesimum fuisse obligatos, & dubium est, an per sexagesimum eximantur, ergo lex est in possessione, à qua dejici non potest per dubium superveniens, ergo si aliunde non dejiciatur, perget obligare. Cur autem certa ætas, nempe annus 21. statuatur pro inceptione, & nulla statuatur pro desitione legis, hæc est disparitas, quòd omnes usque ad annum 21. adolescant & debeant firmari, è contrà multi post sexagesimum non deficiunt notabiliter.

§. 5. Mulieres quinquagenarias absolutè excusari putant 1318
Narbona, Mach. Pelliz. Loth. neque damnare audet Diana *p.*9.*t.*7.*R.*73. quia citiùs senescunt, & de se sunt debilioris complexionis; sed Sanch. dicit sententiam illam non esse tutam, Laym. Fagund. J.Sanch. Tamb.*n.* 5. dicunt esse improbabilem, nam dato, quòd prius senescant, etiam minus macerantur jejunio;& quamvis debiliores sint etiam indigent non tantùm minoribus viribus, sed etiam minore alimento: si quæ tamen sit notabiliter debilior, poterit per malam valetudinem excusari; estque etiam major causa cum talibus dispensandi, ut notat Sanch. *de Matr.l.*7.*d.*32. & Pasq. *dec.* 257. qui quamvis citentur pro contraria sententia, tamen plùs non videntur velle.

§. 6. Sanch. & alii cum Tamb.*n.*9. putant eum, qui vovit 1319
jejunare tota vita diebus Veneris, post annum 60. non obligari, eo quòd votum videatur obligare secundum modum legis Ecclesiasticæ: Sed Laym. dicit sententiam illam esse improbabilem, quia obligat quidem secundùm modum legis Ecclesiasticæ, quantùm ad formam & modum jejunandi, non autem quantùm ad personas, alioquin qui ante annum 21. vovisset jejunare, tunc non teneretur, quia Ecclesia tunc non obligat eum: Ratio itaque à priori est, quia potest aliquis per votum sibi imponere obligationem, licèt talem ei non imponat Ecclesia. Vide hic p. 1. à n. 438.

§. 7. Si alicui per dispensationem ad ineundum Matri- 1320
monium, loco voti castitatis sit subrogatum jejunium omni die Veneris, Tamb.*n.*12. putat excusari post annum 60. sicuti excusaretur, si incideret in morbum; sed oppositum videtur tenendum, nam etiam post annum 60. obligaretur ad castitatem, subrogatum autem sapit naturam illius, cui subrogatur, Cap. 1. & 2. *Ut lite pendente*: & ratio à priori est, quia videtur sic facta commutatio, quamdiu vis frui Matrimonio, tamdiu utere jejunio: quod autem non obligetur, si incideret in morbum, ideo est, quia jejunium tunc illi esset graviter noxium aut moraliter impossibile, uti supponitur, tunc autem non obligat Ecclesia. Vide tamen iterùm dicta p. 1. n.439.

*Q.*258. *Quid circa pauperes sit notandum?* Resp. Seqq. 1321
§. 1. Pauperes tenentur jejunare eo die, quo simul habent plenum prandium, nisi ex præcedente inedia ita essent debilitati, ut jejunium commodè ferre non possent ita Sanch. *in Conf. lib.* 5. *c.* 1. *dub.* 15. *Lez.* aliique cum Steph. *t.*1.*d* 5.*n.*130. Pro prandio tamen debito non sufficiunt panis, olera & fructus, uti docent Sanch. Angles, Pasq. aliique apud Dianam *in Comp. v. Jejunium*, n. 14. Neque solus panis & vinum, inquit Tamb. *in Dec.l.*4.*c.*5.§.7.*n.*34. sufficerent tamen pro uno vel altero die, uti notant idem Tamb. & Steph. suprà. Addit Pasq. ad debitam ejusmodi refectionem requiri, ut pro potu adsit vinum vel saltem cerevisia, ubi non adest vinum, sed Diana *p.* 10.*t.* 12. *R.* 25. *& t.* 16. *R.* 77. aliiqui contradicunt, quia potest, per se loquendo, sine tali potu consistere plena refectio.

§. 2. Toleratur apud nos consuetudo, inquit Laym. *l.*4. 1322
*t.*8.*c.* 3. *n.*3. ut reliquiæ carnium, quæ in Bacchanalibus non sunt absumptæ, dentur pauperibus absumendæ.

§. 3. Qui pro sufficiente refectione non habet cibos esu- 1323
riales, potest ova, aut his deficientibus carnes comedere, quia benigna mater Ecclesia non censetur velle tota die ad panem, aquam, & pauca legumina adstringere, Sanch. Dian. & alii, quod multi cum Wivald. & Pasq. *decis.*49. dicunt etiam de divite, qui ad hospitium venit, in quo haberi non possunt cibi esuriales, negant tamen hoc Leand. Diana *p.*10.*tr.*14. *R.*59. Steph.*n.*96. si tantùm uno die non haberet alios cibos præter panem, nisi esset persona delicata aut è contrà valdè robusta, quæ sine carne commodè saturari non posset.

*Q.*259. *An excusetur, qui magnam in jejunio sentit diffi-* 1324
cultatem, vel jejunans dormire non potest? Resp.

§. 1. Med. & Fill. *t.*27.*p.*2.*n.*125. simpliciter negant aliquem excusari ob difficultatem, quia finis jejunii est mortificatio,

quæ

quæ est victoria difficultatis: è contrà *Bon.* in Decal.d.ult.q.1. p. ult.n.15. simpliciter affirmat, quia magna difficultas videtur æquivalere magno incommodo, quod à tali lege humana excusat; neque opus est incommodum magnum esse præsens; sed satis est rationabiliter timeri, inquit Tamb.*n.*14. qui tamen postea n. 47. cum Pasq. *dec.* 296. probabilius sic distinguit, si difficultas oriatur ex habitu vitioso, v.g. intemperantiæ, tenetur hanc vincere & jejunare, ob rationem *Fill.* si autem oriatur ex naturali conditione stomaci nimis calidi & voracis, potest sumere, quantum sufficit ad temperandum hoc grave incommodum, ob rationem *Bon.* Similiter si quis nimiam difficultatem haberet ob debilitatem stomaci, deberet manè sumere aliquid per modum medicinæ, nec ideò impediretur ab ordinaria collatione vespertina, Sanch. *dub.* 22.

1325 §.2. Qui dormire non potest, nisi vesperi plenè refectus, debet in prandio sumere collationem & vesperi prandium, ita multi contra utrumque Sanc. Dian. *p.* 1. *t.* 9. *R.* 51. Castrop. §.5.*n.*9. Tamb. *n.* 14. Loth. & alios, qui dicunt non teneri hunc ordinem invertere, sed sumpto secundùm consuetudinem prandio posse iterum plenam refectionem sumere vesperi. Ratio nostra est, quia sic potest commodè servari substantia jejunii; qui autem tenetur ad finem, etiam tenetur ad media non difficilia, & idem est, si quis non posset jejunare, nisi sumpto manè jentaculo, uti fatetur Sanch. *dub.*27.*n.*4. Similiter dub. 32. docet teneri comedere ova, qui aliter non posset servare jejunium; addo ego etiam carnes, quia cum horum esu consistit jejunium, secundùm dicta n. 1269.

1326 *Q.* 260. *An excusetur puella vel vidua volens nubere, si jejunio reddenda esset deformis?* R. Affirmat Lop. Sanch. Tambur. *n.* 45. Bouderv. *p.*1.*q.*44. Loth. apud Steph. *n.*131. quia si propterea minus desideretur, est notabile damnum; signum autem tantæ jacturæ tunc erit, si ita color deperderetur vel induceretur macies, ut talis fœmina visa, statim de eo defectu notaretur, ita *Tambur.* verùm non facilè erit periculum illius incommodi, raró enim notabiliter deformabitur homo propter jejunia ordinaria Ecclesiæ, undè sententia illa vix pro praxi habebit locum.

1327 *Q.* 261. *An excusetur, qui habet duo cauteria?* R. Affirmat J. Sanch. *d.*54.*n.*17. quia talis redditur maximè debilis, teste experientia aliquorum ab eo consultorum: sed opinio illa sequenda non est, nisi concurrant plures circumstantiæ debilitatis vel laboris, nam experientia contraria probat, quòd cum duobus imò & pluribus cauteriis, per se loquendo, commode stare possit jejunium; uti rectè Pasq. *dec.* 266.

1328 *Q.* 262. *Quid addendum sit circa excusationem quorundam ratione laboris vel officii?* R. Seqq.

§.1. Quivis labor non excusat à jejunio, nam *Alex. VII.* damnavit hanc 30. prop. *Omnes officiales, qui in Rep. corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum jejunio.*

1329 §.2. Ars ex se laboriosa liberat unumquemque à jejunio, etiam robustum & potentem cum eo labore jejunare, quia Ecclesia non includit sic laborantes, & lex est, secundùm id, quod communiter est, communiter autem non possunt homines cum ejusmodi labore jejunare: E contrà tamen quamvis labor de se non sit talis, ut excuset, si tamen complexio personæ sit talis, ut officium, quod aliis leve est, ipse non possit sine magno incommodo conjungere cum jejunio, excusatur, Sanch. Reg. Tamb. *n.*18.

1330 §.3. Opera ex se laboriosa sunt, quæ exercentur cum magna agitatione corporis, per hanc enim spiritus multùm consumuntur; & talia, sunt præter relata à *Busemb.* arare, fodere, triturare, secare lapides, portare onera, texere latos panos etiam pedum adminiculo: remigare, percursare urbem vendendo merces &c. hæc enim si longo tempore exerceantur, multùm fatigant.

1331 §.4. Fagund. & Ledesma apud Dianam *p.*1.*t.*9.*R.*8. excusant sartores & barbitonsores, sed absolute tenendum est oppositum cum Mendo *d.*8. *q.*8. quia hic labor fit sine agitatione & incommodo magno: Steph. *n.*132. excusat sartores, si impensiùs laborent etiam per magnam partem noctis, sed & hic spectandæ sunt vires, nam labor ille de se non excusat; ergo si vires sint pares jejunio, manet obligatio.

1332 §.5. *Angler* aliique cum Burg. *cent.* 3. *cas.* 5. & Diana *in compend. v. jejunium*, *n.* 10. excusant eos, qui multùm scribunt, v. g. Regum Secretarios, quia tale officium requirit constantes vires, sed dicendum est cum Sanch. *dub.* 7. non excusari, possunt enim vires habere sufficientes, quamvis jejunent, imò temperantia & jejunium maximè conducit ad valetudinem sedentiarii.

1333 §.6. Qui laboriosis operibus incumbunt, excusantur, licèt uno vel altero die non laborent, si v. gr. sit festum, *Sanch.* suprà, Diana *R.* 9. Tamb. *n.* 24. Mendo *q.* 7. referens alios multos: si veró tres vel quatuor dies jejunii sequerentur, quibus non laborarent, *Sanch.* & alii dicunt debere jejunare aliquibus diebus ex his, v. g. alternis.

§. 7. Supposita fatigatione gravi etiam malo fine causata, 1334
v. g. insequendo concubinam, si non prævideris fatigationem illam fore incompossibilem cum jejunio, sententia communis habet, quòd possis sæpiùs comedere: imò licèt prævideris, adhuc dicunt Palud. Silv. Fill. Sanch. Dian. Castrop. Tambur. Laym. *l.*4.*t.*8.*c.*3.*n.* 5. & teste *Pasq.* omnes communiter, te posse sæpiùs comedere, quia moraliter impotens jejunare, non tenetur, atqui talis est moraliter impotens jejunare, uti supponitur, ergo non tenetur: major difficultas est, an hic antecedenter peccarit, etiam contra legem jejunii, ponendo istam causam defatigationis; negant *Led. Med. Bonac. Roccaf. Leand. Pasq.* & alii, sed dicendum est cum S. Th. Sanch. Castr. Dian. *p.* 10. *t.*14. *R.*11. aliisque communissimè peccasse etiam contra legem jejunii, quia sicuti omne præceptum obligans ad aliquid, etiam obligat ad media observationi illius necessaria, ita etiam prohibet omnia incompossibilia cum ipso, uti præceptum Missæ prohibet somnum toto manè continuari, secundùm dicta l.1. à n.782. neque verum est, quòd sit jus ad ejusmodi actiones, per quas cluderetur præceptum, sed jus ad has suspenditur, præsertim si sint actiones illicitæ, ad quas nunquam propriè est jus: & hæc maximè valent, si tale quid incompossibile assumatur in fraudem legis, seu ex intentione non jejunandi, uti omnes communiter fatentur contra *Pasq. Roccaf. & J. Sanch.* ac satis constat ex legibus l. 1. n.784. relatis, ubi à n.782. videri debent plura huc spectantia. Ex his.

Sequitur, omne opus incompatibile cum jejunio, esse 1335
in die jejunii omittendum, si commodè omitti possit, uti habent *S. Thom.* & alii cum Moya *t.*1. *tr.*6. *d.*5. *q.*1. *n.*21. Hinc Tamb. 31. non excusavit adolescentem nobilem, qui ex summa voluptate dabat operam arti ferrariæ in elaborandis sclopetis: excusat tamen justa causa, qualis juxta Moyam *n.* 22. est omnis labor assumptus ad utilitatem spiritualem aut corporalem, propriam vel alienam; hinc secundùm ipsum excusant omnes artes, etiamsi artifices ad sui sustentationem non indigeant, uti docent Rosel. Silv. *Less.* Vind. Gob. *p.*2. *prop.* 13. *n.* 18. qui referunt *Eugenium IV.* ita declarasse: Item excusant honestæ recreationes quandoque assumptæ: item universaliter omnia opera jejunio meliora, quia Ecclesia non intendit hæc impedire. Addunt *Vict. Henriq. Castrop. Bonac. Sanch. Bossius*, excusare laborem ex quovis honesto fine assumptum, uti si operosè veneris, ludas, curras, pedibus eas ad amicum invisendum, cum posses equo &c., quia nulla lex videtur tibi prohibere talem actionem ex honesto fine susceptam, supposita autem fatigatione inde causata, jejunium est moraliter incompossibile; requirit tamen meritò *Sanch.* ut hoc non fiat frequenter. Denique notat *Less. de Justit. lib.*4. *c.*2. *n.* 43. eos excusari, qui damni vitandi, vel notabilis lucri (cujus occasio non semper datur) captandi causa laborant, etiamsi ex officio non soleant; uti qui ad nundinas proficiscuntur, præsertim pedites, vel ad alia negotia, quæ commodè differri nequeunt.

§.8. Si quis actionem graviter fatigantem & de se non ma- 1336
lam assumat, partim ob recreationem, partim etiam ut non teneatur jejunare, aliqui cum Dian. *p.* 1. *t.* 9. *R.* 40. putarunt non peccare contra legem jejunii, quia hæc lex non videtur præcipere, ut abstineam à recreatione mea: nec prohibet, ut me eximam ex eo statu, in quo obligor, alioquin petere non possem dispensationem à præcepto, neque possem hinc, ubi est jejunium locale, exire, ut alibi non jejunem, & tamen hoc licere, dicunt multi relati l. 1. n.683. Nihilominùs alii cum *S. Thom.* probabiliùs contradicunt, ac ipsemet Dian. *p.* 10. *t.*14. *R.* 11. retractata priore sententia fusè probat ejusmodi hominem peccare contra legem jejunii, quia tales leges non tantùm obligant, ut quis non impeditus eas observet, sed etiam, ut quamdiu manet in actu primo obligatus, (uti fit in nostro casu) non ponat, sine justa causa, impedimentum observationi: quòd si petat dispensationem, vel exeat è loco, ubi est jejunium, ad alium locum, ubi non est, faciliùs excusatur, quia intendit non jejunare eo tempore & loco, quo nequidem in actu primo obligabitur, ille enim tantùm tenetur, qui non est dispensatus, & est in tali loco, in quo lex obligat. Vide Vind. Gob. *p.* 2. *prop.* 13.

§. 9. Possunt permitti carnes illis, qui laborant vel fa- 1337
mulantur inter hæreticos, dummodò tollant scandalum, dicendo sibi hoc per Ecclesiam licere in tali circumstantia: an autem & quomodo Catholici se addicere possint ejusmodi servitiis, videri possunt dicta l. 2. à n. 102.

Q. 263. *Quid notandum sit circa excusationem ratione* 1338
conjugii? Resp. Seqq.

§. 1. Licèt conjux reddatur minùs potens ad reddendum debitum, non ideo tenetur omittere jejunium, quia habet jus ad opera spiritualia, licèt per hæc aliquantum impediatur à debito corporali, ita Cornejo, Steph. *t.* 1. *d.* 5. *n.* 131. Tenetur autem conjux jejunare, quamvis non sit futurus potens ad petendum debitum, quia non tenetur petere, Tambur. *in Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 7. *num.* 40.

§. 2. Si

1339 §.2. Si medici censeant jejunium nociturum proli, concipiendæ, mulier excusatur à jejunio, quia grave esset incommodum non posse fovere prolem concipiendam, Tamb. *n.*17.

1340 §.3. Docent Mendo *d.*8.*q.*9.Illsl.*t.*4.*d.*1.*n.*44.aliique communiter, quòd mulieres prægnantes & lactantes, quamvis sint robustæ valetudinis, à jejunio excusentur, quia ob fœtum vel prolem alendam indigent copiosiore cibo.

1341 §.4. Uxor non excusatur ex eo precisè, quòd vir prohibeat, ne jejunet, quia non habet jus prohibendi, & ipsa magis tenetur obedire Ecclesiæ quàm viro: posset tamen, si alioqui prævideret graves discordias, non jejunare, quia præcepta positiva non obligant cum gravi scandalo & incommodo, & pax mutua conjugum præponderat jejunio: si tamen aliquis maritus, faceret in contemptum Ecclesiæ, vel jejunii, uxor teneretur potiùs vitam ponere, quàm obsequi, Steph. suprà.

1342 §.5. Per se loquendo, non est licitum viro uxoris hereticæ, propter ipsam frangere jejunia, quia vir est caput uxoris, & hanc potiùs adducere debet ad suum modum vivendi: Excipe, nisi uxor ob impotentem indolem vel longè majorem nobilitatem haberet imperium, itaut vir sine gravi molestia & turbatione familiæ aliter non posset.

1343 *Q.264. Quid circa itinerantes sit addendum?* R. seqq.

§.1. Iter equestre nõ semper excusat à jejunio, nam Alex. VII. damnavit hanc 31. prop. *Excusantur absolutè à præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, & etiamsi iter unius diei conficiant.*

1344 §.2. Quandonam itinerantes excusentur à jejunio, variant AA. nam *Pasq.* dicit pro pedite sufficere iter 7. milliarium Italicorum, sive apud nos duarum leucarum & mediæ circiter, tria enim milliaria Italica faciunt unam leucam seu horam nostratem, uti notant AA. apud Steph. *n.* 132. Leander dicit sufficere 3. leucas: alii cum *Diana* requirunt 4. tantùm leucas; *Castrop.* 4. vel 5. sed hi AA. communiter rejiciuntur: hinc *Az. Bon. Fagund. J. Marcha.* & alii requirunt saltem 5. leucas. Pro equite verò *Leand.* dicit sufficere 10. vel 8. leucas, quamvis unico die equitet, & Diana dicit probabile, sed *p.* 11. 1. 2. *R.* 57. cum *Mendo & Hurt.* requirit 9. vel 10. leucas: *Fill. Bonac. & Pasq. dec.* 116. requirunt iter plurium dierum, præsertim in æstate, quando minùs est molestum equitare. His non obstantibus, probabilius est cum *Steph.* suprà, regulam generalem in istis statui non posse nisi hanc unicam, tum tantùm excusari itinerantem à jejunio, quando cum labore itineris, quomodocunq; tandem illud fiat, non potest consistere jejunium sine magna difficultate, & incommodo. Ratio est, quia aliqui plus alii minus laboris capiunt ex via; item, iter 4. leucarum propter mõtes & alia incommoda est longè difficilius plano per 5. vel 6. leucas; item, iter tempore pluvioso, per vias lubricas, vento in faciem opposito, est duplo laboriosius quàm aura serena, viis siccis, vento secundo &c. Deinde aliqui sine ullo labore & molestia equitant vel curru vehuntur tota die: alii malent ire pedites: item, aliquis mallet conficere 12. horas in hoc equo, quàm 6. in illo &c. ergo nõ potest statui pro omnibus regula generalis, nisi illa, quã dedimus.

1345 *Q.265. Quid addendum sit circa excusationem ob pietatem vel majus bonum?* Resp. seqq.

§.1. Peregrinatio excusat, si fiat ex voto vel præcepto Confessarii, & alia die commodè institui non possit, ita cum aliis Laym. *l.*4.*t.*8.*c.*3.*n.*5. Addit cum aliis Sanc. *in Conf. l.*5.*c.*1.*d.*11. etiam illam peregrinationem excusare, quæ ad Dei honorem valdè utilis est, aut fit ex magno affectu pietatis, ita ut peregrinanti videatur futura utilior quàm jejunium, aut quia erit utilis, v.g. ad lucrandas indulgẽtias in altero loco; Item potest quis inire peregrinationem, licèt incurrant dies jejunii, si longa sit & alioqui careret sociis: imò Bon. *de pecc. d.*2.*q.*8. *p.*1.*n.*16. Tamb. *n.*30. Moya *t.*1.*t.*6.*d.*5.*q.*1.*n.*22. & alii absolutè dicunt excusare omnes pias peregrinationes, quia videntur meliores jejunio.

1346 §.2. Si quis ex pio fine se cruentè flagellet, prævidens se ita debilitandum, ut jejunare non teneatur, *Palatior* & alii dicunt peccare, si non jejunet, sed probabiliùs excusant Bonac. *p. ult. n.*9. Sanch. *dub.*12. Moya & alii cum Tamb. *suprà*, quia hæc est honestissima fatigatio, quæ videtur etiam ipso jejunio melior.

§.3. Sanc. *d.*13. cum aliis viris doctis dicit eos, qui frequen- 1347
ter concionantur excusari à jejunio pridie & die concionis, quia hoc videtur requisitum pro robore necessario ad diu concionandum; idem tenent Dian. *p.*10.*t.*11.*R.*32. nec videtur dissentire Castr. *t.*30.*d.*3.*p.*2.§.5.*n.* 11. licèt id neget Tamb. *n.*26. & saltem non videtur licere pridie cenare, si altera die prius post meridiem liceat, quia vires per sequens prandium sufficienter reficientur. Item Sanch. Castrop. & alii viri docti dicunt Magistros Grammaticæ apud nos, qui quotidie 4. horis docent, non teneri jejunare, plùs quàm tribus diebus de septimana, licèt dicant se esse robustos: quòd si aliquis eorum fuerit debilior, minùs aut nihil tenebitur; estque inquit Sanch. causa sufficientissima, ut cum illis omnibus dispensent Superiores.

§.4. Si quis jejunans plus vexetur tentationibus carnis 1348
quàm non jejunans, non ideo excusatur à jejunio, per se loquendo, ut rectè Bonac. *n.*15. tum quia aliter vinci possunt tentationes, tum quia non tam nascuntur ab inedia quàm à phantasia inde apprehendente causam, aut fortè etiam à demone volente per hoc deterrere à jejunio.

Q.266. An omnes Monachi excusentur à jejunio? R. 1. 1349
Caram. *in Th fund. t.*1. *fol.*537. proponit & petit sibi solvi hanc rationem dubitandi: Musici à jejunio excusantur, sed omnes Monachi sunt Musici, ergo omnes Monachi excusantur à jejunio. Majorem docent Jo. Sanch. *d.*44.*n.*18. Diana *p.*1.*t.*9. *R.*1. Tamb. *n.*26. Minor etiam est vera, nam æquè canunt ad notas, & quidem longè laboriosiùs. R. 2. cum Steph. *n.*137. dist. maj. musici à jejunio excusantur, si per jejunium corrumperent voces, vel redderentur inhabiles ad canendum, c. tum enim paterentur grave incommodum, cùm vivant ex voce grata; hoc tamen rarò aut nunquam causabitur à jejunio, nec aliud volunt AA. citati: unde si horum neutrum sit, n. excusari, neutrum autem est in Monachis, maximè cùm non ita curent vocem, sed fracta voce canentes æquè satisfaciant choro.

Q.267. Quomodo urbanitas excuset? R. Si quis rogatus 1350
ab amico, ne videatur inurbanus, sumat non ultra duas uncias, dicunt, præter citatos à Busemb. Vivald. Lez. aliique 7. apud Steph. 1. 1. *d.*5.*n.*r11. quòd nullo modo peccet, quia sumit, non tam ex intentione comedendi, quàm urbanitatis & amicitiæ causa, cui servire pertinet ad specialem virtutem: Sed contradicit Castr. *§.*2.*n.*5. quia petitio amici est iniqua, utpote opposita præcepto Ecclesię. Putant quidem Nav. aliique apud Dian. *in Comp. v. Jejunium, num.*51. aliquem die jejunii dispensatum, posse alium ad cęnam invitare, ut secum comedat, quem scit nihilominus cœnaturum alibi, eò quòd talis invitatio censeatur conditionata, *si vis, quia vis commedere;* nec fit causa efficax peccati, quod jam in animo conceptum erat, sed probabiliùs contradicunt Diana aliique cum Less. *l.*4.*c.*2.*n.*21. quia nemo potest invitare ad id, quod sine peccato præstari non potest: de quo plura diximus *l.*2.*à n.*255. & speciatim *n.*256.

Q.268. Quid faciendum sit cum illis, qui prætendunt 1351
causas non sufficienter excusantes? R. Si quis, saltem in his regionibus Septentrionalibus, afferat rationem aliquo modo probabilem, ob quam non jejunet, saltem omnibus diebus, Lay. *l.*4.1.8.*c.*3.*n.*6.*&* 7. item Castr. §.5.*n.*11. dicunt dissimulandum esse ac posse absolvi, ne, si contradicatur, graviùs peccet & nunquam jejunet: verùm doctrina illa est difficilis. Nam si non credatur esse paratus observare omnia præcepta graviter obligantia, non est dispositus ad absolutionem, si autem credatur esse paratus observare, moneri potest, est enim certa spes fructus; & officium Doctoris, quo fungitur Confessarius, videtur id exigere; intelligo, si Confessarius satis certus sit de obligatione pęnitentis, de qua etiam non sit pœnitenti permansurum prudens dubium, si à Confessario fuerit meliùs instructus; quando enim talia pro sui accusatione vel excusatione proponunt Confessario, censentur eum consulere, ergo hic tenetur respondere, uti judicat rem in se esse.

LIBER QUARTUS.

De Præceptis particularibus certo hominum statui propriis.

1 Cum omnes fideles, sicut Præcepta Decalogi, ita etiam alia præcepta, quæ pertinent ad statum & officium uniuscujusque, teneantur scire sub peccato mortali; ita ut ipsa eorum ignorantia vincibilis, (licèt non sequatur transgressio) sit peccatum mortale, Sylv. Sayr. *clav. reg. lib. 2. c. 9. nu. 31.* Sanch. Bald. *to. 2. l. 1. d. 9. nu. 8. & 9.* hinc post præcepta omnibus communia, agendum de præceptis propriis certorum statuum in particulari. que observare in omnibus, quæ cum suo munere consistere possunt. Idque non tantùm secundùm moralem honestatem, sed sub obligatione gravis culpæ, si ad eam Regula obliget. *Laym. n. 11. & 12.* Ubi addit, quòd etsi Parochus Religiosus in iis, quę ad Regulam spectant, subjectus maneat Superiori, jam tamen consuetudine multis locis observari, ut non tantùm in pertinentibus ad disciplinam Ecclesiasticam, sed etiam in plerisque aliis ab obedientia Prælati eximatur, & Episcopo subjiciatur. Vid. Sylv. Sanch. *n. 36.*

CAPUT PRIMUM.

De Statu Religioso.

DUBIUM I.

Quæ sit natura Status Religiosi?

Resp. Status Religiosus est fidelium ad Divinæ charitatis perfectionem tendentium, editis votis perpetuæ paupertatis, castitatis, & obedientiæ, stabilis in communi vivendi modus, ab Ecclesia approbatus.

Dico, *ab Ecclesia:* quia etsi olim Episcopi Religiones approbare poterant, postea tamen in Concilio Lateranensi, sub Innocentio III. statutum est ne nova Religio inducatur, nisi approbata à Papa. Ratio est, quia cùm Religio sit communitas sacra, in qua debet esse spiritualis jurisdictio, hæc autem à Papa proveniat, decens est, ut talis communitas ab codē approbetur, Lay. *l. 4. t. 5. c. 1. Unde resolvuntur hi casus:*

I. Ad essentiam Religionis non requiruntur vota solemnia. Ratio, quia qui in Societate JESU vota simplicia edunt, sunt veri Religiosi, uti definivit Gregorius XIII. in Bulla, *Ascendente Domino*, Laym. *n. 4.*

II. Non sunt Religiosi ii Ordines militares, qui conjugalem castitatem tantùm vovent; sunt tamen veri Religiosi milites S. Joannis, & Teutonici, eorumque similes, cùm tria vota substantialia habeant. Similiter ex Fratribus & Sororibus Tertiariis, sive Ordinis S. Francisci, sive aliorum, tantùm sunt Religiosi, qui in Religione approbata secundùm certam Regulam tria vota substantialia emittunt; contrà autem ii non sunt, qui licèt tria ista emittant & communiter vel seorsim habitent, Regulam tamen à Sede Apostolica approbatam non profitentur, Laym. *loc. cit.*

III. Religiosi non sunt, qui edito voto perpetuæ paupertatis, & castitatis obedientiam vovent Confessario aut Episcopo. Ratio quia tali voto non subjiciuntur jurisdictioni spirituali, quæ à Deo, medio ejus Vicario, provenire debet. *Ibid. num. 7.*

IV. Etsi Papa in votis solemnibus Religionis dispensare possit, ut quis desinat esse Religiosus, non potest dispensare tamen, ut quis manens Religiosus, substantialibus votis non teneatur, quia ad essentiam Religionis spectant. Laym. *n.* 8. ex Nav. *&c.*

V. Religiosus promotus ad Cardinalatum, vel Episcopatum, obstrictus manet votis essentialibus suæ Religionis; etsi quoad aliquos effectus paupertatis & obedientiæ, exemptus censeatur. Deinde, etsi jugo Regulæ absolutus sit, quoad culpam & pœnam, tamen ex obligatione Moralis honestatis ea servare debet, quæ cum decent & cum ejus munere consistunt: Hinc quoad habitum, sui Ordinis colorem deferre debet, etsi quoad figuram Episcopis sæcularibus se conformare possit, ut Clemens VIII. concessit apud Sanch. *l. 6. mor. c. 6. n. 1. & seqq. & num. 34.* Imò si Episcopatum resignet, vel ob culpam deponatur, absque degradatione tamen, non tenetur ad Regularem observantiam redire, quia retinet eminentiam Episcopalem, ob quam ab obedientia Regulari exemptus fuit, *Ibid.* ex *S. Th. Rodriq. Sanch.* &c. Secus est in Cardinali Religioso, qui non est Episcopus, hic enim relicto Cardinalatu nihil retinet ex dignitate Cardinalitia, ideoque si Papa ejus renunciationem acceptarit, tenetur redire ad obedientiam Regularem sui Ordinis, Palaus, Lug. *Resp. mor. l. 5. d. 12.*

VI. Religiosus ad Parochiam promotus cùm votis adstrictus maneat, tenetur deferre habitum Religionis, Regulam-

ADDENDA.

Quæst. 1. Quid præterea sit notandum circa requisita ad substantiam Status Religiosi? R. seqq. 2

§. 1. Ad essentiam status Religiosi non requiritur votum omnimodæ paupertatis vel obedientiæ, Castr. *t. 16. d. 1. p. 1. nu. 4.* & satis certum est, nam paupertas Scholasticorum in Societate JESU non necessariò abdicat dominium, uti expressè habet Greg. XIII. in bulla, *Ascendente Domino*. Similiter obedientia non comprehendit omne opus bonum, sed tantùm spectantia ad regulam & constitutiones cujusque Ordinis.

§. 2. Probabile quidem est, quod votum castitatis conjugalis, cum debito ex regula aliquando abstinendi ab uxoribus, si addatur aliis votis in statu ab Ecclesia approbato, constituat Religionem, ideoque ad substantiam Religionis non requiratur votum omnimodæ castitatis; uti docent Nav. Suar. Castr. Sanch. *in Dec. l. 4. c. 16. n. 11.* Oppositum tamen videtur probabilius cum *Card. Busemb.* suprà, quia ad Religionem requiritur votum talis castitatis, quæ sit consilium Evangelicum, ad quod spectat sollicitum esse, quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo, & non quomodo placeat uxori: sic enim divisus est, uti habet Apostolus 1. *ad Corinth. 7. v. 33.* abstinentia autem illa quibusdam temporibus non vovetur, sed tantùm præscribitur per regulam, ergo votum solius castitatis aliunde ex præcepto debitæ non videtur sufficere ad statum Religiosum. 3

§. 3. Ut quis fiat Religiosus, necesse est, ut vota substantialia Religionis admittantur ab aliquo Superiore: *Nec obstat*, quòd in Const. Societatis JESU *p. 5. c. 4. in Decl. A.* dicatur vota illius simplicia soli Deo offerri & non homini, ideoque non dicantur fieri in manibus alicujus, *nam* considerari possunt, 1. prout sunt promissio, & sic non acceptantur ab homine, quia promissio illa fit soli Deo; aliud est in professione & in votis Coadjutorum formatorum, quia in illis non soli Deo, sed etiam homini fit promissio, uti patet ex verbis, quibus fiunt. 2. Prout sunt formula quędam ex intentione Ecclesię, Societatis & ipsiusmet voventis vim habens se tradendi in jus & corpus Societatis, & sic admittuntur ab homine, Superior enim acceptat & vult eum Societati incorporare, licèt non omnino completè. Videri potest Less. *in auct. v. Societas JESU cas. 3.* 4

Q. 2. Qui sint effectus professionis Religiosæ? R. Effectus professionis in omni Ordine Religioso, item votorum in Societate JESU post novitiatum emissorum sunt seqq. uti ex Suar. Sanch. Laym. & aliis fusè deducit Castr. *tr. 16. p. 2. p. 8.* 5

1. Quòd vi illius Religiosus transeat in dominium & potestatem Religionis: Religio autem vicissim obligetur eum alere & gubernare. 6

2. Remissio omnis pęnæ culpis debitæ, regulariter ex vi ipsius professionis vel votorum, tanquam condignæ satisfactionis: quamvis autem *Sanch.* neget idem fieri per renovationem professionis vel votorum, tamen id affirmant *Sa, Laym. & Castrop.* 7

3. Commutatio omnium votorum antecedentium, quæ fit non tantùm accedente voluntate profitentis vel voventis, sed etiam absque hac, jure ipso divino naturali, uti aliqui volunt, sed, uti probabilius vult *Castrop.* jure tantùm Ecclesiastico. Quòd si profitens vel vovens huic commutationi contradicat, *Silv. Sanch. & Laym.* adhuc putant priora vota extingui, quia hæc commutatio est à jure, cui non obstat voluntas hominis; alii probabilius dicunt tum non extingui, quia voluntas illa conservat.

4. Sublatio irregularitatis ex defectu natalium. Statuerat quidem Sixtus V. ut filius presbyteri esset inhabilis ad profitendum, sed moderatione facta à Greg. XIV. intelligitur de eo tantùm, cujus pater ante vel post in eadem religione est 8

pro-

professus: unde omnes naturales, spurii nati ex sacrilegio, incestu, adulterio possunt fieri Religiosi, & absque alia dispensatione ordinari, etiam in sacris. Quòd si prius ordinati, fiant Religiosi, poterunt eosdem Ordines exercere sine dispẽsatione, possuntque promoveri ad doctoratum ac publicè docere, vide Less. *in auct. v. Professio Religiosa, cas.* 13. Ejusmodi tamen Religiosi manent inhabiles ad Prælaturas in- & extra Ordinem; item ad dignitatem & officia intra Ordinem habentia annexam jurisdictionem ordinariam, qualem habent Abbas, Generalis, Provincialis, Prior, Guardianus, Præpositus, Rector: vult etiam *Suar.* manere inhabiles ad quævis beneficia, sed *Navar. Less. Sanch.* dicunt id verum esse de beneficiis tantùm curatis: è contrà *Castr.* dicit esse habiles etiam ad curata, quia putat excipi solas Prælaturas: non fiunt tamen apti succedere in bonis paternis, nam professio non reddit absolutè legitimos, sed tantùm ad effectus aliquos in Ecclesia. Putat autem Rodriq. etiam per novitiatum tolli irregularitatem ex defectu natalium, sed contrarium est tenendum; sic autem tollitur etiam per vota simplicia Societatis JESU; ut si quis ab hac dimittatur, non reincidat in irregularitatem, quod enim semel sublatum est, non redit sine nova causa, qualis hic non ponitur, Sanch. Castrop. contra Dian. *p.* 4. *t.* 2. *R.* 66. Probabilius quoque est illegitimas Moniales excludi à Prælatura Abbatissæ, & Priorissæ, quamvis multi apud Dia. *p.* 3. *t.* 2. *R.* 101. contrarium teneant. Vide Leur. *p.* 1. *q.* 263. *&* 264. ubi *q.* 271. *&* 285. explicat, quis cum Regularibus illegitimis dispensare possit ad Prælaturas: aut ut succedere possint parentibus in beneficio vel Prælatura.

9 5. Habilitatio ad aliquos effectus temporales, uti si ob crimen fuisset inhabilis ad ferendum testimonium, habilitatur per Religiosum statum.

10 6. Extinctio notæ ingratitudinis, ob quam priùs contractam à patre exhæredari potuisset vel privari legitima.

11 7. Irritatio Matrimonii subsequentis, & etiam antecedentis, si sit tantùm ratum & non consummatum.

Qui volet multa particularia de Religiosis, consulat Suar. *de Relig. t.* 4. ubi *t.* 9. *lib.* 2. agit de Religione *S. Basilii, S. Benedicti, Carthusiensium, S. Hieronymi, Prædicatorum, Minorum, Augustinianorum, Carmelitarum.* De iisdem, uti & de *Brigittanis* habet Loch. *t.* 7. *De Jesuitis* Suar. *tr.* 10. Loch. *supra. De Beguinis, Canonessis, Devotessis,* Loch. *t.* 8. Et de Canonessis aliqua dicemus *à nu.* 229. *De Monialibus* agit Loch. *t.* 23. De variis *Confraternitatibus* Loch. *tr.* 22. *De Exemptis & Jurisdictione Episcopi* circa exemptos, agunt Chock *de jurisd. Ordin.* Sanc. *in Cons. l.* 6. *c.* 9. *d.* 1. *& seqq.* Lugo *in resp. Mor. l.* 5. *d.* 20. 24. 25. Diana *p.* 8. *t.* 7. *R.* 5. *De privilegiis & juribus Monasteriorum,* Engel *in speciali tract.* post Jus Canonicum Salisburgi impressum anno 1688. Item Alviset *de Privileg. Ord. Regul.* Pelliz. As. Tamb. *& alii passim.* Denique cujus authoritate erigi possint vel transferri Conventus aut Monasteria, & sub quibus conditionibus, videri possunt citati apud Leur. *p.* 1. *q.* 43.

DUBIUM II.

Quæ requiruntur ad valorem Professionis Religiosæ?

12 RESP. Ad valorem ejus, tres requiruntur conditiones: I. Est qualitas, seu aptitudo voventis, scilicet, ut juxta Trid. *sess.* 25. *c.* 15. *de Regular.* decimum sextum ætatis annum expleverit, annumque integrum cum Religioso habitu steterit in probatione, nullumque habeat impedimentum, quod per statuta à Pontifice confirmata in isto Ordine substantiale esse censeatur. Azor. *t.* 1. *l.* 12. *c.* 2. *qu.* 6. *&* 7. Rodriq. *t.* 2. *c.* 6.

II. Conditio, consensus, & acceptatio expressa vel tacita Prælati Ordinis: per hanc enim Religioni incorporari debet. Idque ordinariè, non tantùm cum consilio, sed etiam cum consensu Capituli, aut certè majoris aut principalioris partis; secundùm cujuscunque Ordinis statuta. Nav. Less. *l.* 2. *cap.* 41. *d.* 7.

III. Ut professio spontè facta sit, non cogente gravi metu, qualis esset incarceratio, alimentorum subtractio, eò quòd in professionem consentire noluerit; itemque metus reverentialis, non quidem se solo, sed accedente precum, blanditiarum, & imperii, sæpiùs repetita importunitate, aut gravi offensione aut diu continuata indignatione consanguineorum, adjunctis etiam minis de subsidiis negandis, si ea Religione egrediatur: hæc enim, vel singula vel certè simul, considerata conditione hominis rudis, timidi, &c. metum justum incutere possunt, & professionem irritare, ut docet Laym. cum aliis *l.* 4. *tr.* 5. *c. num.* 6. Less. *d.* 7. *Unde resolvuntur sequentes Casus:*

I. Is, qui professionem irritam edidit ex defectu alicujus conditionis ex jam dictis, nisi eam postmodum tacitè vel expressè ratificaverit, egredi Religione, & uxorem ducere potest, licèt ob evitationem scandali, causam egressus dicere debeat: & si ad forum externum causa deveniat, defectum professionis probare; idque intra quinquennium à die professionis: post illud enim non auditur, juxta Trid. *cap.* 19. *Sess. eadem*, quia præsumitur eam interea ratificasse.

II. Quòd si tamen sciret, illam juris præsumptionem falsam esse, eò quòd vel ignorans impedimentum, vel metu gravi, aliave justa causa impeditus, reclamare intra quinquennium non potuerit; vel impedimentum sit essentiale ac perpetuum, aut saltem ultra quinquennium duret, eo elapso potest reclamare, debetque audiri in judicio, saltem extraordinario, vel in integrum restitui, ut cõtra Bon. *t.* 1. *de claus. q.* 2. *p.* 10. *diffic.* 4. docet Nav. Sanc. *de Matr. l.* 7. *d.* 37. *n.* 22. Less. *d.* 7. Az. *c.* 4. *q. ult.* Dian. *p.* 3. *t.* 2. *R.* 53. Barb. in Trid. *sess.* 25. *c.* 19. *n.* 8. ubi plures alios citat: & nisi aliud quid impediat, fugere potest, ut docet Laym. *num.* 7. Qui addit, quòd si fuga sine gravi scandalo vel incommodo tentari non posset, monendum à Confessario, ut professionem tacitè ratificet: quod fiet, si professorum habitum proprium deferat, actusque iis proprios exerceat, cum intentione, quòd professus talis Ordinis esse velit, *v. Auth. cit.* & Dian. *p.* 8. *t.* 7. *R.* 51. ubi ex Trid. *c.* 16. probat, Episcopum de nullitate professionis, sine interventione Superioris Regularis sententiam ferre non posse, & si faciat, fore nullam.

ADDENDA.

QUæst. 3. An nunquam possit emitti professio ante ætatem vel novitiatum prærequisitum? Resp. 13

§. 1. Etiamsi tantùm sex horæ deessent ætati, professio est invalida, uti ex declaratione S. Congreg. docet cum aliis Diana *p.* 5. *t.* 5. *R.* 18. attendi enim debet ad momentum, hinc cum Mol. Sanch. Dian. Less. Barb. *de potest. Episc. alleg.* 101. *n.* 22. dicendum est contra *Silv. Henriq. Ricc.* si quis natus vel admissus 24. Februar. postea anno bissextili compleat ætatem vel novitiatum, non posse profiteri nisi die 25. post tempus, quo natus vel vestitus erat, quia hi duo dies censentur pro uno, uti habetur *l.* 3. *§.* 3. *ff. de minoribus, &c. Quæsivit, de verbor. signif.* & pluribus deducit Lugo *de just. d.* 22. *à nu.* 311. Ratio autem est, quia dies illa intercalaris adhuc addit partem temporis necessariam ad constituendos annos vel annum prærequisitum, etiam more Ecclesiastico consideratum. Attamen extra annum bissextilem putarem contra Lugonem *num.* 312. sufficere dies 365. nec necessariò expectari debere alias sex horas, quia absque his est annus completus, non quidem Mathematicè, attamen Ecclesiasticè, refertque Pelliz. *tr.* 2. *c.* 1. *nu.* 36. cùm anno 1582. in correctione Gregoriana Kalendarii dubitatum esset, an pro eo anno complendo adjiciendi esset illi 10. dies, qui hactenus defuerant, negatum esse, eò quòd annus sine eis esset civiliter & politicè completus.

§. 2. Quamvis professurus in Societate JESU debeat complevisse annum 33. si tamen, sive per fraudem sive per errorem, aliquis maturiùs profiteatur, professio est valida, & professo competunt à die professionis omnia, quæ aliis, quia nec est impedimentum essentiale, nec Societas illi defectui addit aliquid irritans, Lugo *in resp. mor. l.* 4. *d.* 2. 14

§. 3. Si quis in Societate JESU emittat professionem ante diem à Generali designatum, professio videtur invalida, quia Generalis non videtur voluisse acceptare, nisi designato tempore: censetur tamen ex voluntate illius fieri valida adveniente die designato, si permaneat voluntas illius, qui professus est, Lugo *dub.* 13. 15

§. 4. Ex privilegio S. Pii V. apud Barb. *n.* 33. potuerunt Novitiæ Ordinis S. Dominici intra Novitiatum ex judicio Medici morituræ emittere professionem ante expletum novitiatum; quod revocatum esse per Greg. XIII. docent *Sa, Crux, Vechis,* sed adhuc perdurare dicunt *Henriq. Rodriq. Lez. Diana, Miranda, Sanch. Beja & alii.* 16

§. 5. Pœnitentes ac Conventitiæ, de quibus loquitur Trid. *sess.* 25. *c.* 18. *de Regul.* possunt facere professionem ante expletum novitiatum, uti declaravit S. Congreg. apud Barb. *num.* 34. quia Trid. præservat earum Constitutiones, habuerunt autem id privilegium, ut eo ipso, quòd ingrederentur Monasterium, possent admitti ad professionem. 17

Q. 4. Quid circa interruptionem novitiatus sit notandum? Resp. seqq. 18

§. 1. Si Cajus dimissione obtenta dimiserit etiam habitum & animum manendi in Religione, sed nocte illa adhuc dormiens in Monasterio, pœnitentia ductus iterum admitti petat & obtineat, ac resumat altero die manè habitum, Less. *in auct. v. Profess. Relig. cas.* 3. putat probabile esse, quòd novitiatus non debeat censeri interruptus, quia hoc tempus fuit parvum, & in hac materia videtur dari parvitas, uti plures tenent apud Dian. *p.* 5. *tr.* 5. *R.* 19. sed probabilius est cum Navar. Suar. *de Relig. t.* 3. *lib.* 7. *t.* 1. *num.* 32. Sanch. *in Dec. lib.* 5. *cap.* 4. *num.* 20. *&* 32. Castrop. *t.* 16. *d.* 1. *p.* 12. *§.* 2. *nu.* 2. Lugo *in resp. mor. l.* 4. *d.* 2. *num.* 1. Less. *cas.* 8. *num.* 22. esse interruptum, ideoque non pos-

ſe validè profiteri, niſi iterum inchoet & compleat annum noviciatus; quod putant valere, etiamſi per unicam horam facta eſſet interruptio, quia requiritur continuitas temporis annui, uti latè probant Suar. *nu.* 2. Sanch. *n.* 30. Lugo *l.* 3. *d.* 2. *n.* 3. Leſſ. *de juſt. l.* 2. *c.* 41. *n.* 59. refertque pro hac ſententia plurimos Barb. *de poteſt. Epiſc. alleg.* 101. *nu.* 23. quia nempe ſic optimè exploratur diſciplina, & auſteritas Ordinis, deinde debet etiam tuliſſe habitum per annum continuum, uti ex Trid. colligunt Azor. Rodriq. Sanch. aliique cum Barb. *num.* 29. deeſt autem continuitas, nam iſto intermedio tempore non poterat cenſeri novitius illius Ordinis. *Nec obſtat*, quòd interruptio fuerit brevis, *nam* adhuc defuit continuitas, quæ erat de eſſentia, uti rectè Suar. *n.* 6. Sanch. *nu.* 32. Caſtr. *n.* 4. debetque etiam hoc tempus totum abſolvi de momento ad momentum, inquit Dian. *p.* 3. *t.* 2. *R.* 57. *& p.* 9. *t.* 9. *R.* 67. & quamvis Leſſ. *in auct. ſuprà caſ.* 3. innuat probabile eſſe, *& de juſtit. ſuprà* abſolutè dicat credere ſe, quòd nō impediat paucorum dierum interpolatio, ſed ſuppleri poſſit, poſtea addendo tempus factæ interruptionis, tamen oppoſitum videtur tenendum, quia per hoc non redit continuitas; unde additio talis temporis tum tantùm poſſet juvare ſi v. gr. poſt inceptum novitiatum priùs compleviſſet ætatem requiſitam, uti multis docet Sanch. *de Matr. l.* 7. *d.* 27. *n.* 50.

19 §. 2. Ut Cajus ita dimiſſus poſſit iterum incipere novitiatum, debent illi, ad quos ſpectat, iterum admiſiſſe ipſum, quia ſic dimiſſus habuit ſe, ac ſi nunquam fuiſſet admiſſus, Suar, & alii cum Lugo *num.* 9.

20 §. 3. Si Cajus non fuerit dimiſſus, quamvis dimiſſo habitu & animo manendi latuerit in Monaſterio, expectans occaſionem egrediendi, Suar. & Caſtrop. *num.* 7. rectè dicunt contra Dian. *ſuprà*, non eſſe factam interruptionem; uti nec tum, ſi Superior indutum veſte ſæculari voluiſſet priùs dimittere, in his enim caſibus cenſetur adhuc manſiſſe in Ordine, cùm non fuerit voluntate Superiorum dimiſſus, & ſaltem per hoc non cenſetur eſſe plena interruptio, niſi fuerit completa ſimul per actualem egreſſum.

21 §. 4. Si novitia apud Moniales etiam ad clauſuram obligatas ob infirmitatem vel aliam cauſam neceſſariam debeat ad tempus remitti ad paternas ædes, poteſt hic cum facultate Prælati continuare ſuum novitiatum, Suar. *t.* 3. *l.* 5. *c.* 14. *n.* 13. dicens eſſe deciſum à S. Congreg. Sanch. *in Dec. l.* 5. *c.* 4. *nu.* 28. Pelliz. *tr.* 10. *cap.* 2. *num.* 48.

22 *Q. 5. Si quis abſoluto novitiatu dimittatur, & poſtmodùm iterum admittatur, an repetere debeat novitiatum?* Reſp. Negant Sanch. *in Dec. l.* 5. *c.* 4. *nu.* 34. aliique cum Lez. *t.* 4. *v. profeſſio num.* 10. quia à Tridentino plus non requiritur, quàm ut præceſſerit novitiatus, in quo probarit Ordinem & ab Ordine ſit probatus, quod hic factum eſt: è contrà debere repetere putant Suar. & Caſtrop. *t.* 16. *d.* 1. *p.* 12. §. 2. *n.* 10. tum quia prior probatio videtur eſſe extincta per egreſſum, tum etiam quia multi cenſent annum probationis debere ſic eſſe continuum, ut duret uſque ad profeſſionem, quamvis contradicant Angel. Silv. Rodriq. & alii apud Barb. *de poteſt. Epiſc. alleg.* 101. *n.* 23. *&* 28. ſed ſaltem vera eſt ſecunda ſententia, inquit Lug. *in reſp. mor. l.* 4. *d.* 1. ſi quis in Societate JESU poſt novitiatum & vota ſimplicia dimiſſus fuerit, iterumque admittatur, quia tunc primus novitiatus habuit ſuum effectum, nempe admiſſionem ad vota, ergo pro nova admiſſione ad nova vota prærequiritur nova probatio, quod pluribus confirmat *Lugo* ibidem, quamvis cum tali ſæpè congruum ſit diſpenſari poſt primum annum repetiti novitiatus.

23 *Q. 6. Quid ſit prætereà notandum circa valorem vel invaliditatem, & revalidationem profeſſionis?* Reſp. ſeqq.

§. 1. Si hermophroditus, in quo uterque ſexus erat æqualis, fecerit profeſſionem, Sanch. *de Matr. l.* 7. *d.* 106. docet hanc eſſe nullam, cùm enim ſit gravis indecentia & periculum gravium abuſuum, credendum eſt Eccleſiam non admittere talem profeſſionem, aut antecedenter velle talem hominem eſſe incapacem.

24 §. 2. Si Titio poſt profeſſionem certò innoteſcat, quòd non fuerit rectè baptizatus, poteſt egredi, quia nulla Religio intendit recipere quenquam niſi Chriſtianum & Eccleſiæ ſubjectū; ſi autem eſſet tantùm dubium de valore Baptiſmi, & ideò ſub conditione rebaptizaretur, deberet in Religione permanere, tum quia Religio eſt in poſſeſſione illius, à qua dejici non debet per ſolum dubium ſupervenienſ, tum etiam, quia in dubio ſtandum eſt pro valore actus, donec conſtet oppoſitum, uti habent Menoch. *lib.* 6. *præſumpt.* 4. Tuſc. *v. præſumptio, concl.* 620. Hinc videtur dicendum, quòd teneatur votis Religionis, aut ſaltem teneatur nunc ratificare profeſſionem, quia Religio, in qua alitur, jure id poſtulat ab eo. Quintanad. Gob. *in Exp. t.* 2. *n.* 461. qui addit ex Gallem. ad Trid. *ſeſſ.* 25. *c.* 16. *de Regul.* quòd S. Congreg. 10. Decem. 1588. reſolverit profeſſionem ad majorem cautelā debere iterum emitti expectato alio anno novitiatus, è contrà Sylv. *v. Baptiſmus caſ.* 3. dicit reſolutum eſſe, ut iterum emittat profeſſionem nō expectato alio anno novitiatus, quod etiam videtur veriſimilius, docetque Suar. *de Relig. t.* 3. *l.* 7. *cap.* 1. *num.* 8. allegans etiam hanc declarationem; hinc infert Sylv. etiam debere cenſeri profeſſum à tempore profeſſionis primò emiſſæ, quia ipſi favet poſſeſſio, videri poteſt Suar. *toto cap.* 1, *&* 2.

§. 3. Statuerat *Sixtus V.* ut invalida eſſet profeſſio quorundam criminoſorum; item illius, de cujus vita, moribus, ætate non eſſet capta informatio, ſed *Clemens VIII.* reſtituit ejuſmodi profeſſioni valorem, relictis tantum pœnis aliis contra Superiores, qui criminoſos aut non præmiſſis informationibus aliquos admiſiſſent ad profeſſionem, uti refert Lugo *in reſponſ. Mor. l.* 4. *dub.* 1. 25

§. 4. Si quis profeſſurus & interrogatus tacuerit crimen, quo manifeſtato fuiſſet rejectus, peccavit graviter, ſi inde poſſit redundare grave incommodum in Religionem, quia videtur eſſe contractus mutuus, in quo ſaltem quoad accidentia committitur gravis fraus: imò ſi Superiores fuerint animo ita comparati, ut nollent admittere ad profeſſionem, ſi tali crimine notatus eſſet, profeſſio foret invalida: è contrà ſi ſimpliciter conſenſerunt, & reticentia illa parum aut nihil nocere poſſit Religioni, *Lugo* ſuprà putat adhuc non omnino excuſandum eſſe talem dolum, & communiter ſaltem aderit mendacium. 26

§. 5. Quamvis in ſtatutis alicujus Ordinis dicatur, Ordinem non obligari retinere aliquem, qui in examine reticuerit certum aliquem defectum, id tamen videtur intelligēdum tantùm pro tempore novitiatus vel ante profeſſionem: hinc ſi profiteatur etiam mala fide, non ideo profeſſio eſt invalida, Leſs. *in auct. v. Profeſſio Religioſa caſ.* 9. Si autem quis profiteatur cum defectu alicujus ordinariè prærequiſiti, v. g. ſi examinatores Titium Societatis Jeſu Scholaſticum excluſerant à profeſſione ob defectum ſcientiæ, & Generalis nec excluſerit, nec poſitivè admiſerit, attamen per errorem Secretarii relatus ſit inter profeſſuros, ſicque profiteatur, putat Lugo *l.* 4. *d.* 43. profeſſionem eſſe validam, quia videtur eſſe error tantùm in qualitate, cum certum ſit Generalem poſſe etiam indoctum admittere ad profeſſionem; ſed oppoſitum videtur probabilius: nam mens Generalis præſumitur ſemper eſſe, quòd admittat ſuppoſitis ſupponendis, quæ hic non ſunt; rectè tamen addit *Lugo* eſſe cauſam, cur Generalis cum Titio diſpenſet & ſuppleat, dummodò Titius remaneat in voluntate profitendi. 27

§. 6. Si Titio facta ſit ſpes officii, & ideo in certo Monaſterio profiteatur, poſtea autem officium illud non obtineat, quamvis intenderit officium tanquam finem principalem, profeſſio eſt valida, nec poteſt egredi, quia abſolutè profeſſus eſt, licèt per accidens finem indifferentem adjunxerit: imò non obſtaret, licèt ex fine malo eſſet profeſſus, ſic enim ſi quis motus vana gloria voveat dare eleemoſynam, tenetur dare, non quidem ex vana gloria, ſed ex alio fine ſaltem indifferente: imò quamvis ſit profeſſus ita intendendo illud officium, ut ſi ſciviſſet ſe non obtenturum non fuiſſet profeſſus, adhuc valet profeſſio, quia officium erat tantùm conditio, ſine qua non fuiſſet facta profeſſio, jam autem facta eſt abſolutè: ſi tamen non intendiſſet ſe obligare, niſi obtineret illud officium, peccaſſet mortaliter decipiendo Religionem, & agendo contra morem debitum, eſſet que profeſſio conditionata, ideoque non impleta conditione non obligaret, ſed poſſet egredi, Leſs. *v. Religioſus caſ.* 7. 28

§. 7. Si quis invalidè profeſſus non reclamarit intra quinquennium, produxeritque cauſas coram Superiore ſuo, & Ordinario, uti habet Trid. *ſeſſ.* 25. *c.* 19. *de Regul.* attamen etiam non ratificavit profeſſionem; quamdiu non poteſt ſe expedire ab Ordine, gaudet privilegiis & poteſt abſolvi, uti alii Religioſi, quia præſumitur eſſe talis, donec contrarium per ſententiam declaretur, quæ præſumptio ſufficit ad juriſdictionem; poſſetque ad Ordines & Superioratum promoveri, niſi expreſſè reclamaret & diceret ſe ratificare non velle, tum enim tantùm poſſet permitti in uſu Ordinis recepti, non autem promoveri ad alium, Sanch. *de Matr. lib.* 7. *d.* 37. *q.* 5. eſt enim ſæcularis, & eget dimiſſorialibus, item titulo patrimonii vel beneficii; nec poſſet ferre ſuffragium in Capitulo, nec acceptare munus Superioris, quantùm declinari poſſet ſine ſcandalo & infamia; ſimiliter non poſſet abſolvi à reſervatis per Confeſſarium Ordinis, niſi eo modo, quo alius ſæcularis, quia deſiiſſet præſumptio, ac conſequenter juriſdictio, Leſs. *v. Prof. Relig. caſ.* 18. 29

§. 8. Quamvis Titius putans ſe validè eſſe profeſſum poſtea ſæpius renovaverit priora vota, non ideo cenſetur illa ratificaſſe, quia non voluit plus circa illa facere, quàm initio fecerat, Leſs. *caſ.* 10. Lugo *dub.* 2. *n.* 4. Caſtrop. *t.* 16. *d.* 2. *p.* 5. *n.* 3. Si tamen ſciverit vel dubitarit, an prior actus non fuiſſet invalidus, aut expreſſè intenderit actum validum ponere, ſi fortè antea non poſuiſſet, tum ratificaſſet, Leſs. *caſ.* 18. aliique cum Caſtr. *ſup.* 30

§. 9. Si Titius reſciens ſe invalidè profeſſum velit in Religione manere, Caſtrop. *ſuprà* docet requiri, ut Superiores de novo conſentiant, ideoque ut manifeſtet priorem nullitatem, ſed Suar. *t.* 3. *l.* 7. *c.* 1. *n.* 35. Leſs. *caſ.* 5. *&* 6. item *caſ.* 15. *num.* 42. Sanch. 31

in Dec.

in Dec.lib.7.c.5.n.81. Lugo *d.2.n.5.& 6. item d.16.n.8.* probabilius dicunt non teneri manifestare nullitatem suæ professionis vel petere novum Superioris aut conventus consensum, quamdiù prior non est revocatus, adeoque satis esse, si professionem ratificet omnino secretè, quod colligitur ex Trid. *sess.25.c.19.de Regul.* ubi non vult audiri eum, qui intra quinquennium non reclamavit, quia nempe præsumitur tacita ratificatio, ergo hæc est sufficiens ad revalidationem professionis, & Papa supplet renovationem consensus Religionis, si expressè non contradixerit, uti tenent Less. *de Just.l.2.c.41.nu.66.* & Sanch. *de Matr. l.7.d.37.n.64.* Putant autem aliqui cum Castrop. *num.5.* ad hoc prærequiri etiam delationem habitus saltem per quinquennium, sed probabiliùs tenet oppositum *Less.* cum aliis, quia gestatio habitus per annum post novitiatum facit præsumi professum.

32 §.10. Quamvis secundùm jam dicta ad revalidationem professionis aliquando sufficiat consensus à solo profitente renovatus, tamen si etiam ex parte Religionis positus sit consensus etiam aliunde invalidus, etiam ex hac parte requiretur revalidatio cõsensus: cùm enim prior consensus fuerit nullus, quamvis virtualiter permaneret, adhuc esset nullus, quia quod ab initio est invalidum, tractu temporis non convalescit, nisi superveniat aliquid faciens illud convalescere, quod hic non esset, uti suppono, Suar. *n.20.* Sanch. *n.63.* Lugo *d.21.n.6.*

33 §.11. Si professio fuit invalida, quia novitiatum non compleverat, vel quia illum interruperat, certum esse putant Castr. *n.6.* & alii apud Lugo *d.2.n.8. & 9.* quòd reiterari debeat novitiatus, adeoque nullitas sit manifestanda Superioribus, quia secundùm dicta *nn.13.* jura invalidant professionem sine prævio novitiatu factam, in hoc autem casu non præcessit novitiatus. Si autem novitiatu integrè absoluto professio aliunde sit invalida, Nav. Suar. *n.34. aliique n.22.* relati dicunt esse probabilius, quòd requiratur novus novitiatus; alii cum Castr. *n.7.* negant, cùm reipsa sit probatus, & ipse etiam probarit statum: imò Less. *sup.* & Sanch. *n.64.* dicunt etiam id probabiliter verum esse, licèt fuerit defectus completi novitiatus, quia censetur posteà supplere vivendo in Religione, sed contradicit Suar. *n.30.* eò quòd, si putetur esse professus, non censeatur ampliùs probari, ideoque dici non possit suppleri tempus deficiens, vide dicta *n.22.*

34 §.12. Si Titius sit invalidè professus, quia nescivit requiri talem ætatem, vel putavit se eam habere, non potest ideo ejici; & videtur esse contra justitiam, si ideo ejiciatur, quia redditur infamis absque sua culpa, Less. *in auct.v.Prof.Relig. cas.6. num.* 14. Si tamen tunc tale quid in eo advertatur, ob quod ex novitiatu dimitti posset, poterit etiam nunc dimitti. *Nec juvat*, si vellet ratificare professionem, *quia* ubi voluntas Superioris est contraria, professio est invalida nec Ecclesia supplet consensum: quòd si tamen quinquennium effluxisset, dimitti non posset, quia præsumeretur ratificasse ante contradictionem Superiorum, & Ecclesia tunc supplet.

35 §.13. Si invalidè professus ita tacitè ratificet professionem, potest gaudere privilegiis omnibus, quæ habent antiqui præ junioribus, quia in foro externo censeri debet professus ab eo tempore, quo professionem primam fecerat, quamvis invalidam, Castrop. *num.10.* Et quòd possit eligi in Prælatum, dicit probabile esse Suar. *num.37.* si defectus professionis manserit ac sit ita occultus, ut de illo non possit constare in foro Ecclesiæ, est enim reipsa professus, & talis in foro externo habetur à tempore, quo primò emisit.

36 §.14. Qui ignorans est invalidè professus, acquirit sibi & non Monasterio, quod intereà acquirit, quia mansit capax dominii acquirendi, nec fuit Monasterio subditus. *Neque refert*, quòd putarit se acquirere Monasterio, *nam* erat error in substantia, qui impediebat valorem consensus, Less. *cas.6. & 7.* & etiam diximus *l.3.p.2.à n.612.* estque simile, si quis solvat indebitum, aut donet Titio extraneo, quem putabat esse Cajum cognatum. Similiter talis invalidè professus potest secum auferre omnia sibi donata ab amicis aut cum venia Superiorum empta ex datis sibi eleemosynis, etiam data ab aliis Confratribus, si illi habebant facultatem alienandi in extraneos; nisi fortè omnia ista censeretur absolutè voluisse comparare Monasterio in dominium, sibi autem in merum usum: non posset tamen secum auferre ea, quæ accepit in communi divisione, v.g. aliquo Fratre mortuo, quia per errorem venit in talem partitionem, eò quòd putaretur Frater Ordinis, cùm tamen non esset: quòd si ipse etiam donasset aliqua Monasterio, eò quòd putasset se esse professum, Monasterium teneretur ei restituere, quia omnis donatio & cessio juris, cujus principalis causa est in errore fundata, est involuntaria & irrita: poterit tamen Monasterium repetere compensationem alimentorum, uti habet Less. *cas.6.n.15.* sed hoc videtur intelligendum de alimentis post novitiatum, uti dicetur *n.54.*

An simplex Religiosus possit de licentia Superioris recipere alterius professionem, discutit Dian. *p.3.s.2.R.70.* affirmans cum aliis contra *Valerum*. Posse autem Generalem Ordinis, etiam Societatis JESU, id committere etiam externo, v.g. Episcopo, docet Lug. *l.4.d.14.ubi n.9.* addit cum *Suar.* & aliis professionem validè emitti per procuratorem. Denique an invalidè professus teneatur ad castitatem vi voti simplicis inclusi in solemni, dicetur *n.158.*

37 *Q.7. An Berta possit Religionem petere & profiteri inter virgines, si virgo non sit?* Resp. Quandonam amittatur virginitas, dictum est *l.3.p.1.n.917.* quo supposito,

§.1. Certum videtur, si virginitas sit amissa tantùm per voluntariam pollutionem, Bertam posse inter virgines consecrari & velari; ita cum communi tenent Caj. Armil. Laym. Sporer *in Dec.1.5.in append.post c.3.n.5.* quia licèt coram Deo non sit virgo, nec in cœlo sit habitura corollam virginitatis, retinet tamen tamdiù statum virginitatis coram Ecclesia, quamdiù claustrum non violatur ab extrinseco, hinc qui talem vi violaret, censeretur esse stuprator.

38 §.2. Si amiserit virginitatem per copulam, docet Suar. *t.4.tr.9.l.1.c.11.n.2. 8. & seqq.* non peccare petendo admissionem inter virgines, nisi fortè essent speciales Constitutiones alicujus Ordinis, per quas excluderetur non virgo etiam occulta. Ratio est, quia viduæ vel non virgines nullo jure prohibentur admitti, potestque talis occultè corrupta se gerere pro tali, qualis in æstimatione communi habetur: si tamen esset publicè infamis, pro illa essent alia Monasteria.

39 §.3. Si Caja sciat hunc occultum defectum Bertæ, non tenetur huic negare suum suffragium pro admissione, quia non ideo notabile damnum orietur Monasterio, & prævalet tum utilitas tum fama Bertæ: si tamen Cajæ occurrerent graves rationes in contrarium, deberet petere loqui Bertæ privatim, eique dissuadere, Less. *in auct.v.Moniales, cas.3.*

40 §.4. Si res maneat occulta, Berta potest acceptare velum professionis, & consecrationis, ut virgines solent, Less. *v. Consecratio, cas.3.* Putant quidem *S.Th.Caj.Palud.Nav.Silv. Sa*, & alii fore mendacium, si in consecrationis formula dicatur virgo: addit Spor. *nu.6.* esse gravem indecentiam, si Sacramentalibus, quale quid censetur consecratio virginis, uti & benedictio salis vel aquæ, supponatur aliquid falsum, sicuti hic videtur fieri, sed Suar. *num.9.* probabiliter dicit hic nihil fore mendacii vel falsi, quod etiam probabile esse fatetur Sporer, quia unusquisque censetur loqui in eo foro, in quo operatur, ergo cùm sit virgo in foro externo, poterit publicè & in actu fori externi nominari talis; neque jura imponunt hanc pœnam privationis veli velut impedimentum, sed tantùm præcipiunt Prælatis, ne consecrent fœminam corruptam, ergo quando res est occulta, potest exteriùs se gerere talem, qualis in communi opinione habetur: & ex eodem fundamento docet cum aliis Diana *in comp.v.Legatum n.21.* si quid legatum sit virginibus, posse tuta conscientia acceptari & retineri ab ea, quæ habetur virgo, licèt sit corrupta, quamvis Beja *p.1.cas.41.* doceat, si legatum sit sub conditione, si castè vixerit, non posse retinere, quamvis secretò tantùm esset luxuriosa, sed videri possunt dicta *l.3.p.2.n.604.*

41 §.5. Quamvis Superior & Conventus admittendo Bertam ad professionem fuerint ita constituti, ut si scivissent non esse virginem, non admisissent, si tamen ea conditio non sit addita, uti addi non solet, nec debet, professio est valida, quia ista comparatio animi habet se per accidens, nec impedit admissionem absolutam, Less. *supra.*

42 §.6. Quamvis aliqui putent ejusmodi corruptam esse inhabilem ad officia, v.g. Abbatissæ vel Priorissæ, probabilius tamen est contrarium cum Suar. *t.4.tr.8.l.2.c.6.n.16.* Sanch. *in Dec.l.5.c.5.n.22.* Castr. *t.16.d.2.p.8.n.13.* & idem de viduis docent multi cũ Dian. *p.3.s.2.R.99.* quia jura, quę videntur contraria, tantùm loquuntur de illis Abbatissis, quæ consecrari debent formula solis virginibus propria, quamvis & de occultè corruptis possint intelligi ea, quæ dicta sunt *num.40.*

43 *Q.8. Quid dicendum sit de illo, qui cogit aliquem ad Religionem, vel ab ea impedit; item qui cogit ad renunciandum bonis suis priusquam ingrediatur, vel exhæredat, quia ingressus est?* Resp. seqq.

§.1. Cogens aliquem ad Religionem peccat mortaliter, quia quivis habet jus liberè sibi eligendi statum vitæ, ergo qui agit contra hoc jus, est injurius, & quidem in re gravi, ergo peccat mortaliter. Et Trid. quidem *sess.25.c.17 de Regul.* ut coactionem impediret ac magis consuleret libertati virginum Deo dicandarum, decernit, ut nulla puella professionem emittat, priusquam Episcopus vel ejus Vicarius à Præfecta Monasterii monitus exploret ejus voluntatem, intentionem, & aptitudinem.

44 §.2. Qui aliquam cogit ad Monasterium, incurrit excommunicationem, uti habet Trid. *cap.18.* *Anathemati sancta Synodus subjicit omnes & singulas personas cujuscunque qualitatis vel conditionis fuerint, si quomodocunque coegerint aliquam virginem vel viduam aut aliam quamcunque mulierem invitam, præterquam in casibus in jure expressis, ad ingrediendum Monasterium, quique consilium, auxilium vel favorem dederint, quique scienter eam non spontè ingredi Monasterium, quoquo modo*

eidem actui vel præsentiam vel consensum vel authoritatem interposuerint. Quod Nav. Led. Zerol. Barb. Fill. & alii cum Delb. *de Imm. Eccl. c.8.d.19.f.*10. extendunt etiam ad parentes, qui filiam puberem cogunt ad solam habitationem in Monasterio, non autem si impuberem, quia illi, quibus incumbit educatio, possunt committere Religiosis usque ad annos pubertatis, uti tenent cum communi Suar. Sanch. Portel. Delb. *n.*2.

45 §.3. Qui cogit aliquem ad Monasterium, quamvis mortaliter peccet, secundùm dicta *n.*43. tamen non incurrit excommunicationem, quia *Trid.* loquitur tantùm de fœminis, nec debet lex odiosa extendi ad mares: & ratio congruentiæ esse potest, quia fœminæ sunt animo imbecilliores, & artiùs posteà includuntur, ergo decuit magis provideri illis, ut omninò solutæ vi ac metu ex sua libertate Religionem eligerent.

46 §.4. Qui levi metu fœminam impulisset ad Monasterium, non esset excommunicatus, quia non fecisset veram coactionem, uti nec ille censetur facere, qui ad Monasterium adigit eam, quę priùs vovisset vel jurasset ingredi, tum enim justè attinetur ad explendam suam obligationem, *Suar. Sanch. Leand.* & alii. Addit Delb. *n.*6. cum *Ricc. Portel. Villal.* etiam non excommunicari parentes, qui metu reverentiali aut precibus importunis filiam impellunt in Monasterium, eò quòd nō sit propriè coactio: uti nec per hoc cogit, si filiam scribat heredem, cum pacto ut ingrediatur, alioquin habeat solam legitimam, & ita declarasse S. Congregationem testatur Suar. *de Relig. t.*3. *l.*5. *c.*9.

47 §.5. Qui impedit aliquem vel aliquam ab ingressu Monasterii, v. g. negando illi dotem, peccat mortaliter, uti habet communissima cum Sanch. *de Matr. l.*4. *d.*26. *n.*7. & diximus *lib.*3. *p.*2. *n.*347. quia proles habet jus ingrediendi Religionem, ergo etiam ad dotem ad hoc necessariam: Estque statutum in Jure multis locis, teste Less. *in disp. de statu vitæ elig. qu.*1. ut quivis adepta pubertate sit sui juris, & liber patria potestate quoad ingressum Religionis. An autem ille, qui impedit vel abducit aliquem à Monasterio, peccet contra justitiam? diximus *lib.*3. *p.*2. *à n.*347.

48 §.6. Qui à Religione impedit aliquem, non excommunicatur, sed solùm ille, qui impedit aliquam, nam Trid. subdit, *Simili quoque anathemati subjicit eos, qui sanctam virginum vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi vel voti emittendi quoquo modo sine justa causa impedierint*; putatque Less. *qu.*8. hoc tenere etiam de illo, qui impedit solo metu reverentiali; notat tamen Suar. *post num.*9. non fore excommunicatum, si tantùm per preces vel promissiones abducat, quia hoc non est propriè impedire sed tantùm persuadere, ut voluntas mutetur vel non habeatur; an autem sic adhuc peccetur mortaliter, diximus *l.*3. *p.*2. *n.*345.

49 §.7. Extrahens puellam, etiam invitam, è Monasterio, in quo non intendebat profiteri, sed ad solam educationem habitare, non incurrit excommunicationem, Lugo *in Resp. Mor. l.*3. *dub.*7. an autem peccet, pendet ab intentione, & damnis, quæ fortè causat puellæ.

50 §.8. Cogens volentem ingredi Monasterium, ut renunciet bonis suis, peccat mortaliter, quia vult invito eripere jus notabile: est autem talis renunciatio invalida, utpote involuntaria aut saltem à jure reprobata, ut ostendit Sanch. *in cons. lib.*4. *cap.*1. *dub.*34. *num.*5. Si tamen ingressurus Monasterium jurarit se non revocaturum nec usurum beneficio rescindendi, tenebitur stare renunciationi, uti rectè Sanchez *num.*6. & Lugo *de Justit. disp.*22. *num.*195. potest tamen ei succurri per dispensationem in juramento, tumque licitè repetet omnia sua, Lugo *suprà*, *& in Respons. Moral. lib.*6. *d.*24. Sanch. *de Matrim. lib.*4. *d.*9. Tamb. *in Decal. lib.*5. *cap.*4. *§.*3. & diximus *l.*3. *p.*2. *à n.*732.

51 §.9. Non potest filius aut filia ideo exhæredari aut privari legitima, quia ingressus est Religionem, uti Less. *q.*11. latè probat, 1. ex Jure Civili, *Novel.*123. *cap.*37. 38. 41. *Auth. si qua mulier, Cod. de S.S. Eccles. Auth. Nisi rogati Cod. ad S.C.T rebellianum*; idemque docent communiter DD. cum Felino *in Cap. In præsentia, n.*37. *de probationibus*. 2. Ex Jure Canonico, *Cap. Si qua mulier, & Cap. Non liceat*, 19. *q.*3. 3. Ex S. Gregor. *l.*7. *Epist.* 7. item disertissimè ex Salviano *l.*3. *contra avaritiam*. 4. Rationibus manifestis in aperto jure fundatis. Atque ex his sequitur aliquem, qui Religionem init, non ideo posse privari pensione annua sibi assignata in bonis donantis, uti rectè idem Less. *in auth. v. Religiosus cas.*1.

Quid dicendum sit, si Bertæ promittantur 100. si nubit, ipsa autem fiat Religiosa? resolvimus *lib.*3. *p.*2. *num.*600. Si autem promittantur sub conditione, si non ineat Religionem, resolvimus ibidem *n.*1140. Denique si promittantur 200. si nubat, & 100. si fiat Religiosa, resolvimus ibidem *num.*1141. quæ videri possunt.

52 *Q.*9. *Quid notandum sit circa illum, qui dicit se ex metu reverentiali fecisse professionem?* Quamvis metus reverentialis cū importunis precibus conjunctus pro foro cōscientię censeatur sufficiens ad rescindendos contractus, ut colligitur ex dictis *l.*3. *p.*2. *num.*632. & docet Less. *de statu vitæ elig. q.*8. tamen in foro externo meritò censetur insufficiens ad irritandam professionem, nisi accesserint minæ, quas minans solitus sit exequi, & tum ex vi talis metus sequatur professio, Sane. *de Matr. l.*4. *d.*6. Less. *in auct. v. Professio. Relig. cas.*12. ubi *cas.*13. notat, ut talis professio in foro externo declaretur irrita, debere metum illum legitimè probari per testes etiam juratos, ut fit in aliis causis gravibus. Addit quoque rectè Castrop. *t.*16. *d.*1. *p.*9. *n.*1. quamvis coactio professionem annullet, relinquit tamen valorem noviciatus, quia jura tantùm loquuntur de professione, unde si quis coactus inierit noviciatum, si tamen eo expleto liberè fecerit professionem, est valida. Notat enim Suar. *t.*3. *l.*6. *c.*4. referens plures contra Less. *de just. l.*2. *c.*41. *d.*7. professionem non invalidari per metum acceptatis professionem, sed tantùm profitentis.

*Q.*10. *An Monasterium possit novitium expleta probatione sine causa non admittere ad professionem?* Resp. Per hoc 53
non peccari mortaliter docent aliqui, quia sicuti novitius liber est ad profitendum vel ad abeundum etiam sine causa, ita videtur Religio debere esse libera ad admittendum vel remittendū, aliàs non esset utrimque par conditio: sed oppositum tenendum est cum Lugo *de Just. d.*9. *n.*54. aliisque communiter, est enim hoc grave, in primis contra charitatem, quia sine justa causa infertur novitio grave damnum, eique inuritur gravis nota, si dimittatur: deinde tales Religiosi committunt gravem defectū in officio sibi demandato, sunt enim ab Ecclesia constituti Judices, ut pro merito vel demerito dicant novitium esse aptum vel ineptum Religioni, ergo cùm judicent aptum, & tamen rejiciendo, virtualiter dicant esse ineptum, ferunt sententiam iniquam: denique etiam est grave contra justitiam, quia novitius per noviciatum benè explerum acquisivit jus ad professionem, illa enim conditione, & quasi sub hoc contractu subivit noviciatum, *Probate me, & postmodùm judicate pro merito, ut vel profitear vel abeam*, & ita censetur eum admisisse Ordo, aliòquin nemo vellet noviciatum ingredi, ergo cùm ex parte sua impleverit contractum permiseritque se probari, Ordo ex justitia tenetur reciprocè ad suam partem implendam.

*Q.*11. *Si novitius egrediatur vel Religiosus dimittatur,* 54
an debeat ipse Ordini, aut Ordo ipsi aliquid refundere? Respond.

§.1. Aliqui dicunt novitium teneri Monasterio solvere mediam partem omnium expensarum, quia probatio respicit bonum, tam novitii quàm Monasterii, mutuò enim se probant, ergo æquum est, ut æqualiter ferant expensas. Alii dicunt novitium teneri solvere omnes expensas factas circa victum & vestitum, quia Trid. *sess.*25. *c.*16. *de Regul.* dicit, quòd novitio reddenda sint omnia, excepto victu & vestitu, ergo Monasterium videtur habere jus ad petendum pretium victus & vestitus: Et quidem de vestitu vix erit difficultas, quia prima vestis in plerisque Ordinibus solvitur ab ingrediente, debetque ei relinqui, censuit tamen S. Congregatio non ipsum vestitum Religiosum esse exeunti restituendum, sed pretium illius, uti refert Barb. *de potest. Episc. alleg.* 101. *n.*39. Quoad victum, videtur esse distinguendum, nam si de hoc non sit antecedenter contractum nec novitius feiverit de consuetudine solvendi victum, dicendum est cum Suar. *t.*3. *l.*5. *c.*11. *n.*5. Sanch. *in Decal. lib.*6. *c.*10. *n.*4. Lugo *de just. d.*9. *à n.*61. Castrop. *tr.*16. *d.*1. *p.*10. *n.*2. nihil teneri dare ratione victus, quia inter ingredientem & Monasterium sit saltem tacitè hic contractus, ut novitius alatur à Monasterio, & è contrà se probari permittat, illud autem, quod interim lucrabitur, cedat Monasterio. Quòd si quis ingressus esset, non animo probandi, sed cogitans redire ad sæculum, ex justitia teneretur solvere victum & omnes expensas ratione sui factas, quia commisisset dolum, nec Religio consentit in ullas expensas, nisi intuitu probationis sincerè & seriò instituendæ.

§.2. Si quis in noviciatu decedat, Barb. *n.*40. refert decisum 55
esse, quòd dos, si jam Monasterio sit soluta, restitui debeat hæredibus cum omnibus fructibus. Vide dicenda *num.*99.

§.3. Si quis etiam ex justa causa dimittatur à Societate JESU, 56
non est obligatio ei restituendi illa, quæ Societati donavit, uti habet communis cum Suar. Sanch. *in Dec. l.*7. *c.*1. *à n.*34. Lugo *in Resp. Mor. l.*4. *d.*45. quia quāvis Trid. suprà statuat donationes omnes intuitu Religionis factas esse irritas non secuta professione, tamen addit, decreto illo nihil immutari in Instituto Societatis, quod in *Exam. c.*4. *§.*1. dicit hanc renunciationem bonorum fieri debere, *ademptam omnem fiduciam submovendo eadem ullo tempore recuperandi*, quod non fieret, si esset spes recuperandi post dimissionem: Si tamen dimissus sit egenus, nec aliunde habeat, tenetur Societas præstare alimenta pro rata fructuum rei donatæ, alioquin posset revocare donationem ratione ingratitudinis, Sanch. *num.* 39. Sed oritur hîc quæstio, an si Societas tali dimisso reddere vellet bona immobilia aut mobilia pretiosa, opus esset facultate Sedis Apostolicæ vel Generalis? negarunt aliqui, & favet *Suar.* suprà, quia ordinationes dicunt restitui posse partem vel totum, pro arbitrio superioris, ergo Societas non videtur firmiter acceptasse eorum

eorum bonorum dominium; Idem videtur tenere Castr. *d.3.p.* 18.*n*.3. dicens illam reddirionem non censeri alienationem bonorum Ecclesiasticorum, eò quòd à principio ea conditione accepta fuerint, ut posset Societas, si expedire judicaverit, ea reddere: contradicit *Lugo* quia donans non videtur sibi ullum jus retinuisse, & consequenter Societas aequisivit plenum dominium, quamvis etiam retinuerit potestatem reddendi, si vellet, hæc enim stat, imò est quædam pars perfecti dominii, ergo Societas non potest hoc plenum dominium dimittere sine authoritate speciali secundùm dicenda *à nu.* 1363.

D U B I U M III.

Ad quid teneatur Religiosus vi suæ professionis?

57 RESp. Religiosus vi suæ professionis tenetur ad progrediendum aliquo modo in via perfectionis, qui ea vi professionis tenetur velle servare suum statum, quia est perfectionis, sive tendentium ad perfectionem, (licèt secundùm se non sit præcepti, sed consilii) hoc autem est intrinsecè velle tendere ad perfectionem. S. Th. 2.2.*q*.186.*a*.1. *&* 2. *&* *qu.* 184.*a*.5. Lay. *l*.4.*t*.5.*c*.1.*n*.1. Suar. *de Relig. t*.4.*l*.1.*c*.4.*n*.10. *&c.* Bardi *de conf. d*.7.*c*.6.§.5. *Underesolvet*:

I. Religiosus non tenetur actu esse perfectus, sed tantùm studere perfectioni: Bard. *&c. l.c.*

II. Tenetur tendere ad perfectionem, 1. Per media essentialia, 2. Per vota, 3. Per auxilia secundaria, non contemnendo ea, Laym. *c*.9.*n*.13. 4. Tenetur aliquibus mediis uti, & si omnia media abjiciat, non est in statu salutis, Suar. Lay. *l.c.* dicens, si nullum perfectionis studium adhibeat, sed omnia monita & Regulas negligat, eò quòd sub mortali non obligent, peccare mortaliter. 5. Tenetur ad aliqua opera bona supererogatoria, sive specialiter nou præcepta, nec promissa; quia aliàs moraliter loquendo, non potest habere debitam intentionem salutis, Suar. *loc. cit.*

III. Tenetur tendere ad perfectionem per media suæ Religionis, (non per alia) hoc est servando suas Regulas, Sanch. *l*.6.*c*.5.*n*.1. *&* 2. Hinc peccat, 1. Per contemptum Regulæ, hoc est, si nolit subjici. *Ibid. nu*.6. 2. si tantùm velit servare, quæ sub mortali obligant, quia contemnit perfectionem. *Ib.n*.7. 3. per actum directè contrarium, hoc est, nolendo perfectionem, quod esse mortale docet Sanch. *Ibid. num.* 10. Pelliz. & Bard. *loc. cit.*

IV. Si quis non tantùm intendat uon esse solicitus in observatione Regulæ, sed etiam nunquam servare, etiamsi facilè possit, est mortale, vel proaima dispositio ad illud, vixque potest fieri sine contemptu formali, Suar. *n*.23.

V. Si ea remissione animi, & sine ullo justo titulo, per directam intentionem, velit aliquam Regulam non servare, erit saltem levis contemptus, & peccatum veniale, Suar. *nu.* 13. *in fine*, *&* *seq.*

VI. Freqnenter, & ea consuetudine violare Regulam, esse mortale dicit Sanch. *c*.4.*n*.18. *&* 20. Tum quia perturbat Religiosam disciplinam, tum quia secundùm quosdam est contemptus interpretativus vel saltem probabilissimum ejus periculum: tenetur autem sub mortali ita vivere, ut non sit graviter perniciosus Religioni inducendo alios malo exêplo ad Regulæ laxitatem, Sanch. *n*.18. Laym. *c*.9.*n*.13. tum quia constituit se in eo statu, ut tanquam incorrigibilis sit expellendus; tenetur autem quisq; ratione votorum, quibus se Religioni addixit, ita se gerere, ut sit tolerabilis, & non mereatur expelli: at qui nullum conatum perfectionis adhibendo, Regulas sine discrimiue transgreditur, reddit se intolerabilem, ut debeat eapelli; aut si toleretur, plurimum nocet; ergo per accideus & indirectè agit contra professionem, peccatque mortaliter, Sanch. *num*.18. *v. Auth. cit.*

VII. Religiosus Societatis JESU peccat mortaliter, si non adhibet diligentiam in cavendis defectibus, ob quos se dimittendum vel ejiciendum prævidet, & licèt ita dimissus, sit liber in conscientia, si tamen sit dimissus ob fraudẽ, vel peccata in eum finem commissa, irrita est dimissio, utpote obtenta per dolum dantem ipsi causam; (sicut in Mattimonio, & cæteris contractibus) unde subjacet pœnis apostatarum, Bonac. *de clauf. q*.2.*p*.12.§.1.

VIII. Scholasticus Societatis JESU, qui pravis moribus de industria dimissionem extorsit, vel falsis allegationibus impetravit, non est liber à votis, Less. *l*.2.*c*.41.*d*.15. Sanch. *c*.9.*num*.66. Laym. *num*.13.

A D D E N D A.

58 QUæst. 12. *Quid præterea notandum sit circa obligationem Religiosi, ut servet regulam & tendat ad perfectionem?* Resp. Quando Regula Religionis non obligat sub culpa sed tantùm ad pœnam, Suar. *t*.4 *l*.1.*c*.4 *à n*.12. dicit Religiosum non peccare mortaliter, si habeat animum non servandi ullam Regulam, dummodò paratus sit ad pęnam sustinẽdam, si transgrediatur, quia in objecto illius actus non est materia cõtraria ulli voto vel præcepto, sed submittit se Regulæ, uti lata est, id est, subeundo pœnam, si transgrediatur: idem docent alii cum Castrop. *t*.16.*d*.4.*p*.3.*n*.6. E coutrà Religiosum sub mortali teneri tendere ad perfectionem, servando Regulas etiam non obligantes sub peccato, docet Eliz. *in doctr. Morum l*.8.*q*.14. ex his tationibus, 1. quia Religiosus tenetur sub mortali sic se gerere, ut censeatur Religiosus, esset euim graviter difforme à recta ratione, si aliter ageretur, sed censeri non posset Religiosus, si nihil curaret de servandis meditationibus, eaaminibus, silentio, mortificatione, modestia, cæterisque in suo Ordine citra peccatum præscriptis, ergo. 2. Alioquiu Superiores non peccarent graviter, si horum observationem non procurarent in subdita sibi communitate, atqui per hoc peccare graviter docet communis eum Lugo *de Just. d*.9.*à nu*.21. *ergo Conf.* nam si subditi negligendo illa non peccent, prudentius facient Superiores etiam dissimulando, quia ex pœnis injunctis frequenter nascuntur peccata impatientiæ, murmurationis, susurrationis &c. 3. Alioquin sequitur relaxatio Religionis & ejus dissolutio: relaxatio enim habetur per nõ observantiam Regularũ quæ si est uni, etiam erit aliis licita sine peccato, sicque dissolvetur omnis disciplina & tota Religionis forma; quod utique est grave malum. 4. Saltem est obligatio servandi Regulas ratione periculi violandi vota, maaimè iu materia eastitatis, uti pluribua deducit Eliz. *qu*.15.§.3. *&* *seqq.* si enim spiritualia negligantur, fieri via poterũ, ut evitetur lapsus. 5. Quia nolle proficere spiritualiter est velle deficere spiritualiter, uti ea *S. Bernardo* pluribus deducit *Eliz*. §.6. ergo sicuti nolle proficere seu se reficere iu corpore, est velle mori corpore, ita nolle proficere & se continuò reficere in spiritu, est velle mori spiritu, præsertim in hoc statu naturæ lapsæ, iu quo dominantur passiones, & rapiunt ad malum, velle autem mori spiritu est velle amittere gratiam, quod est mortale, ergo. Atque ex hac ratione infert *Eliz.* etiam sæculares sub mortali teneri tendere ad perfectionem sui status: hinc etiam docet Oviedo *de pecc. controv*.3.*n*.86. propositum non sequendi ulla Dei consilia etiam in homine sæculari semper esse peccatum, & quidem mortale, uti habet communis cum *Sanch.* quia videtur esse graviter dissonum à natura rationali saltem ratione periculi, ne deseratur à Deo, si sic absolutè velit præcludere omnem aditum Spiritui sancto.

Objicit sibi 1. Nulla talis Regula obligat sub peccato, ergo 59
uec tota collectio Regularum; Fundatores enim uoluerunt imponere obligationem, nisi quam singulæ Regulæ afferuur. *Resp.* N. conseq. eò quòd sit una aliqua obligatio, quę respiciat totam collectionem Regularum, & sit distincta à singulis obligationibua. Deus enim & Fundator Ordinis per collectionem Regularum intenderunt speciale bonum, & quidem maaimum, quod non intenderunt nec habere potuerunt per singulas Regulas, per quas non potuerunt assequi finem toti collectioni pręfiaum, ergo meritò voluerunt esse aliam obligationem ad totam collectionem, quàm ad singulas Regulas.

Si instes, Violatio Regularum omuium sine proposito violandi omnes, non est mortale, ergo nec violatio cum proposito violandi omnes, quia propositum accipit speciem ab objecto; ergo si objectum non sit mortaliter malum, nec ejus intentio erit mortaliter mala. *Resp.* N. antec. quia in violatione omnium datur propositum virtuale & iuterpretativum violandi omnes, tale autem propositum iu moralibus æquivalet formali.

Objicit sibi 2. In Religione nihil profitemur nisi tria vota 60
substantialia, ergo ad alia nou tenemur sub peccato. *Respondet* N. antec. Religio enim ab Ecclesia uon admitteretur, quę tantùm tria vota profiteretur sine peculiaribus Regulis ejus finem complectentibus: sic enim finis castitatis Religiosæ non est honestas præcisè castitatis, sed simul facultas liberius vacandi Deo & Diviuis, uti ea Apostolo eaprefsè docet S. Th. quem refert Eliz. *q*.15. §.1. Similiter paupertas & obedientia non haberent rationem virtutis perfectę & Religiosæ, si in ipsis sisteretur, sed illum habent, quia sunt media ad aliam perfoctionem veluti finem tali Statui Religioso præfixum, uti pluribus declarat *Eliz.* §.2. Videri potest *Suar.* suprà, ubi difficultates istas extenuat; si enim sit duplex obligatio, una tendendi ad perfectionem, alia observandi vota, ergo qui peccat contra votum, committit duplex specie peccatum: rectè tamen notat Castrop. *nu*.7. talem per accidens sæpè contrahere mortale, vel ratione scandali, vel per contemptum Regulæ, vel quia reddit se Ordine indignum, vel quia causat grave damnum communitati, minuendo Regularem observantiam. Vide dicenda *lib*.5. *n*.214.

Q.13. *Quid notandum sit circa novitiorum obligationes, & privilegia?* R. seqq.

§.1. Quamvis Regulæ alicujus Ordinis obligarent professos 61
sub peccato, tamen non obligant novitios, Suar. Sanch. Castrop. *t*.16.*d*.1.*p*.10.*n*.5. Ratio est, quia nec tenentur ea obedientia; cùm eam non voverint; neque ex debito uniformitatis,

quia ad hanc tenentur tantum illi, qui professi sunt talem statum; neque ex statu ipso probationis, qui non plus obligat ad Regulas quàm status cathecumeni ad praecepta Ecclesiae: tenentur tamen ad poenas subeundas, si delinquant, partim quia hoc concedit Ordini Papa, ut novitii probari possint, partim etiam quia se tradiderunt gubernandos Religioni, & sub ea conditione instruuntur ac sustentantur: atque hoc fortè vult Laym. *l.4.t.5.c.5.n.3.* dicens novitios obligari justis praeceptis Praelatorum, convenienter ipsorum statui impositis, subjiciuntur enim spirituali eorum jurisdictioni, & aliàs tanquam vagi haberentur, quod videtur alienum ab Ecclesiastico regimine.

62 §. 2. Superior non potest novitium sub peccato obligare ad ea, quae tantùm sunt consilii & perfectionis, quia novitius nec vovit illi obedientiam, nec obligavit se ad perfectionem, sed tantùm probat statum perfectionis, deliberans an eum amplecti velit necne: unde Superior tantum ita potest obligare novitium, uti Praelatus Ecclesiasticus suos Clericos, quia novitii per ingressum subjiciunt se Superioribus, uti Clerici Praelatis, quoad poenas. Estque probabile novitium, qui deliquit, teneri subire poenam, antequam egrediatur, uti docent Suar. & Castrop. *n.7. & 8. contra* Sanch.

63 §. 3. Quamvis novitius faciat aliquid contra materiam votorum, v. g. contra castitatem, non ideo contrahit sacrilegium, quia nulla tenetur speciali obligatione votorum Religionis, *Suar. Sanch. Castrop.* & constat ex dictis.

64 §. 4. Si novitius Ordinis exempti commiserit peccatum, quod in illa Religione est reservatum, docet Castr. *n.9.* quamdiù in novitiatu manet, non posse absolvi à quocunque sed tantùm ab habente potestatem in reservata talis Ordinis, quia Papa eximens Ordinem à jurisdictione Episcoporum, etiam censetur eximere novitios, quos Ordo complectitur: & licèt haec exceptio videatur aliquo modo novitiis praejudicare, tamen absolutè favorabilis est, cum secum trahat multa alia privilegia novitiis propter Ordinem communia: putant tamen etiam multi apud Dicast. *de cens. d.3. n.596.* & cum Dian. *p.3.t.2. R.4. & 110.* peccata novitiorum non esse reservata, quia ante professionem videntur esse instar saecularium; & idem videtur tenere Pelliz. *t.10.c.10.n.167.* ubi dicit Confessarium novitii vel novitiae non indigere speciali approbatione Episcopi, sed posse confiteri alteri non aliter ac saeculares, quamvis enim ad Confessiones Monialium requiratur specialis approbatio, tamen per has intelliguntur Professae, cùm Tò Moniales, sumi debeat strictè.

65 §. 5. Satis probabile est, quòd omnia privilegia Religiosis in genere concessa, etiam participentur à novitiis, quia licèt Religiosi non sint, tamen communi nomine appellantur & in favorabilibus censentur Religiosi, Suar. Mol. Sanch. & alii cum Castrop. *p.11.* & Dian. *p.3.t.2. R.73. contra* Rodtiq. & Portel.

66 *Q.14. Quid notandum sit circa clausuram Monialium?* R. seqq.

§. 1. Moniales sunt immediatè subjectae, vel Papae, vel Episcopis, vel Superioribus Regularibus; & harum aliquae sunt, aliquae non sunt exemptae à jurisdictione Episcopi: Et quidem putant Pias. *p.2.c.3. ar.7. n.2.* Zerola, Barb. *de potest. Episc. alleg. 102. à n.5.* & alii cum Castrop. *t.16.d.4.p.9.n.7.* omnes Moniales etiam exemptas subjectas Regularibus, etiam subesse Episcopis quoad clausuram, qui eum in finem possint eas semper visitare & cogere, ut clausuram observent, quia sic videtur statuere Bonif. VIII. in Constit. *Periculoso, C. un. de statu Regularium in 6.* quam renovant Trid. *sess.25.c.5. de Reg.* & S. Pius V. in Constit. *Circa Pastoralis*, apud Piasec. *supra*, & Barb. *à n.11.* sed probabiliter contradicunt Nav. Llamas & Sanch. *in Dec. l.6. c.15.n.21.* aliique apud Barb. *n.6.* quia in Const. Bonifacii expresse dicitur, ut Episcopi id curent in Monasteriis sibi & Sedi Apostolicae immediatè subjectis, Abbates autem & alii tam exempti quàm non exempti in Monasteriis sibi subjectis.

67 §. 2. Praecipiunt Bonif. VIII. Trid. S. Pius V. Greg. XIII. Paulus V. ut clausura conservetur, aut ubi non est, inducatur in Monasteriis Monialium: quae decreta innovavit Alex. VIII. suntque recepta in plerisque Dioecesibus, nominatim in Coloniensi ex mandato Serenis. Josephi Clementis 30. April. 1690. item in Monasteriensi ex Decreto Celsiss. Friderici Christiani 6. Julii 1690. ubi ex tenore Rescripti Alexandri VIII. dicitur, *Sub poena nullitatis, ne imposterum ad habitum Regularem admittantur novitiae, vel jam in probationis anno existentium professiones excipiantur, nisi Monasterium, in quo vestiri vel profiteri cupiunt, amplexum sit, & ad amussim observet clausuram, juxta normam, quam superiùs relati Pontifices praescripsere*; quibus decretis jam paruerunt plura Monasteria in Dioecesi Monasteriensi, uno aut altero adhuc praetendente causam impossibilitatis, quibus tamen interim nunquam data est facultas admittendi ullam ad habitum vel professionem.

68 §. 3. Circa decretum illud Alexandri VIII. Illustriss. Archi-Episcopus Thebarum, Nuncius Apostolicus Coloniae, dedit 9. Febr. 1691. Reverendiss. Ancthan Suffraganeo & Vicario Generali Colon. hanc quasi declarationem: *Quamvis Sanctissimus Dominus noster prudenti Ordinariorum arbitrio reliquerit nunc & in hisce circumstantiis dispensare super decreto circa clausuram Monialium nuper emanato, dummodò à novitiis, antequam ad habitum & professionem admittantur, explicitum votum clausurae exigatur: attamen cùm sit etiam mens Sanctitatis suae, quòd non solùm novitiae, antequam ad habitum admittantur, promittant se hujusmodi votum emissuras, sed etiam declarent caeterae Moniales earumque superiores, se novitiam non nisi ea sub conditione acceptare, ita ut absque praevia ejusmodi promissione & declaratione non possit puella admitti ad habitum, minus ad professionem, sub poena nullitatis & incursionis censurarum, violatoribus clausurae per sacros Canones & Constitutiones Apostolicas comminatarum.* Illustriss. autem Archi-Episcopus Damascenus, etiam Nuntius Apostolicus Coloniae, jam ante, scilicet 11. Julii 1690. inter alia scripserat ad Dioecesim Monasteriensem sequentia, *Quod attinet ad objectionem, quod possint Moniales opponere se non vovisse tam strictam clausuram, Respondetur, nec illas ad ejusdem observantiam per decretum obligari, posseque omnes in antiquo instituto permanere, dummodò novitias non admittant: si autem tempore meae in hisce partibus legationis aliquod Monasterium dioecesis Coloniensis clausuram non servans, Virginem ad habitum reciperet, intenderem eidem ejusdemque superiori curare indicari à Reverendiss. Domino suffraganeo vel nomine Pontificio, ut ante octiduum habitum dimitteret; & ubi hujusmodi mandato non acquiesceret, decernerem, ut brachio saeculari, vestibus Monasticis dimissis, ad cognatos decenter reduceretur.* Quamvis autem uterque Illustriss. Nuntius ita rescripserit, tamen dicendum est cum Sanch. *c.2.n.42.* Castr. *n.2.* aliisque quos refert & sequitur Delb. *de Imm. Eccl. c.19.d.3.f.1.* posse ab Ecclesia, & nunc ab Episcopis authoritate Apostolica praecipi Monialibus ipsis strictam clausuram, quamvis eam expresse professae non sint, quia hoc est conforme primae earum Regulae, & necessarium ad votorum observationem, adeoque indirectè spectans ad professionem, quam emiserunt, uti docet S. Th. *quodl.10. ar.10.* & doctè resolvit Sylv. *p.1. v. Clausura cas.* 1. & 2. solvens omnes rationes, quae fieri possunt in contrarium, potestque etiam videri Less. *in auct. v. Monialis cas.*1. Imò Sylv. *cas.*3. dicit inauditum esse, quod uni aut alteri admittendae indicatur clausura, si major pars communitatis clausuram non receperit, putavitque posse interim admitti alias, dummodo bona fide intendatur clausura, & quamprimùm fieri poterit, inducatur: probat autem fusè Less. *v. Religiosus cas.6.* posse Praelatos à professuris etiam scripto exigere, ut se obligent ad reformationem, ad strictiorem observantiam Regularum, ad cedendum certis portionibus vel commoditatibus &c. Haec enim sunt conformia omni instituto Religioso. Vide dicenda *n.* 160.

§. 4. Si Monialis exempta, Superiori Regulari subjecta ex 69
justa causa egrediatur, *Nav. Suar. Lez. Bonac. Mirand. As. Tamb. Laym. Llamas, Graff. Rodriq.* aliique putant sufficere licentiam Superiorum, quamvis contradicant Pias. *n.4.* aliique cum Barb. *n.28.* & Delb. *d.7.* quia *S. Pius V.* expresse requirit licentiam etiam Episcoporum, aut saltem approbationem causae per hos faciendam, nam dicit, *Quae tamen infirmitas, praeter alios Ordinum Superiores, quibus cura Monasteriorum incumberet, etiam per Episcopum seu alium loci Ordinarium, etiamsi praedicta Monasteria ab Episcoporum & Ordinariorum jurisdictione exempta esse reperiantur, cognita & expressè in scriptis approbata sit*: sed Sanch. *c.15. n.28.* & Castrop. *n.9.* rectè dicunt attendendam esse consuetudinem, quae in Hispania est, ut quoad exemptas sufficiat solius Superioris Regularis licentia. Vide dicenda *n.76.* Addit *Sanch.* posse id concedi etiam ab aliis Superioribus, & non tantùm à Generali & Provinciali, nisi Constitutionibus Religionis aliter cautum sit, aut consuetudo obstet; & idem quoad ingressum in Monasteria repetit *c.16.n.13.* consentitque Castrop. *p.10. §.2.n.3.* Abbatissa tamen non potest concedere talem licentiam, uti rectè Rodriq. & Sanch. *c.15.n.28. & c.16.n.22. addit. c.15.n.28.* cum Barb. *n.28.* Delb. *d.8.f.1.* & aliis concedi posse Monialibus Episcopo subjectis à Vicario Generali, etiam sede vacante, nisi Episcopus sibi reservarit, quia potestatem ordinariam habet communem; non tamen potest à Vicario, sine commissione Episcopi, concedi Monialibus Papae immediatè subjectis, quia circa has id potest Episcopus authoritate tantùm delegata: Denique putat *Sanch.* quòd Capitulum sede vacante possit quoad hoc idem, quod Episcopus, quia mens Pontificum fuit, ut pro casibus occurrentibus semper in partibus esset aliquis delegatus ad ejusmodi concessionem dandam: vide Castr. *p.9. n.10.*

§. 5. Causa egressus debet esse gravissima, uti ostendit 70
Sanch. *c.15. n.31.* quamvis enim Trid. dicat causam debere esse legitimam ab Episcopo approbatam, tamen videtur censere illas tantùm esse legitimas, quas posteà adduxit *S. Pius V.* nempe 1. Causa magni incendii, si flamma declinari non posset. 2. Infirmitas leprae, à qua esset grave periculum contagionis apud reliquas. 3. Epidemia, idest, quivis morbus con-

tagiosus, uti volunt multi apud Sanch. *n.*35. cum Barb. *num.* 24. & Deloen. *d.*10. *&* 12. Quamvis autem Zerola apud Sanch. *nu.*36. & alii plures apud Barb. *n.*15. dicunt S. Congregationem declarasse ea nulla alia causa licere egressum, tamen melius dicunt alii plures cum Sanch. *n.*37. Baro. *n.*16. Castrop. *n.*13. idem dici posse de aliis causis, in quibus est eadem vel urgentior ratio, quod probabile esse fatetur Delb. *d.*11. quia leges patiuntur ejusmodi extensionem ad casus similes: putant tamen cum aliis multis Sanch. *n.*39. Barb. *n.*20. Delb. *d.*17. extendi non posse ad alias dissimiles causas etiam graviores, ideoque egressum concedi non posse Moniali, quamvis aliàs ex morbo esset moritura, quia hic non pateretur bonum commune sed tantum privatum: Nav. tamen, Az. Llamas, Sorbus, Suar. Peyr. apud Barb. *n.*21. probabiliter contradicunt & probabile esse fatetur Castrop. *n.*15. quia tales leges humanæ non censentur obligare cum vitæ periculo; hinc etiam liceret Moniali fugere extra clausuram, si alioquin esset ab invasore occidenda, testaturque *Nav.* quòd Greg. XIII. pro causa dandæ facultatis agnoverit, si Medici judicent egressum esse necessarium ad tuendam vitam, & hoc videtur innui in causa magni incendii, propter quam videtur Capæ Moniali licitum esse egredi, si alioqui esset comburenda, quamvis aliæ se aliter in clausura salvare possent. Addunt omnes communiter cum Sanch. *à n.*42. & Barb. *n.*20. *&* 25. justam causam egrediendi esse imminens periculum Monasterii ab hæreticis militibus occupandi; aut simpliciter ab hostibus, à quibus honor Monialium & fortè vita periclitaretur, *Castrop.* suprà & alii; Item ut Monialis pro necessitate fiat alibi Abbatissa, magistra novitiarum, aut alibi inchoet Monasterium, aut si totus Conventus mutet habitationem; item ut aliqua præstet juramentum pro obtentione feudi, si id ab alio homine præstari non possit &c. hæ enim causæ sunt similes, cum spectent ad bonum commune. Vide Delb. *dub.*13. *& seqq.* ubi *d.*19. docet contra alios posse etiam ideo egredi, si velit ingredi ad strictius Monasteriũ. Quòd si necessitas egressus urgeret & non posset peti licentia, sufficeret licentia Abbatissæ, quia necessitas non habet legem, Sanch. *n.*62. Delb. *d.*21. Causa tamen justa egrediendi non est, si Monialis sit incorrigibilis, quia tum potius restringenda est in carcere, uti habet consuetudo, docentque AA. cum Barb. *n.*27. & Delb. *num.*18. Item non est justa causa, si Abbatissa velit visitare Monasteria sibi subjecta, uti declaravit S. Pius V. docentque AA. cum Delb. *d.*15. quia visitatio aliis commissa est. Quòd si causa egrediendi esset manifestè justa, & tamen Superiores rogati negarent facultatem, secluso scandalo vel infamia Religionis, docet cum aliis Castrop. *n.*11. Monialem posse egredi, eò quòd præcepta humana vel vota non censeantur obligare cum vitæ propriæ vel boni communis gravi detrimento.

71 §.6. Etiam justa causa egrediendi non est necessitas conquirendi media vivendi pro Conventu, nam S. Pius V. (cujus Const. refert Pias. *n.*2. quamque renovat Alex. VIII. post renovata etiam decreta Bonif. & Trid.) addit, *Ne propter numerum Monialium excessivum clausuræ observatio violetur, Monialibus prædictis, & illarum Superioribus & Ordinariis districtè inhibendo præcipimus & mandamus, ne plures in earum Monasteriis recipiant, admittant, sive recipi & admitti permittant, quàm ex propriis redditibus ipsorum Monasteriorum vel consuetis eleemosynis commodè sustentari possint.* Ut autem majori numero, si fortè alicubi esset, provideretur; idem S. Pius V. suprà mandat Ordinariis & Superioribus, ejusmodi egenis Monasteriis *Meliori & commodiori modo, quo fieri poterit, etiam ex opere manuum istarum Monialium provideatur & succurratur*, nullo autẽ verbo insinuat ideo aperiri posse clausuram: Quid autem dicendum sit de Sororibus conversis exeuntibus ad colligendas eleemosynas, videri potest Sanch. *à n.*54. & Delb. *d.*16.

72 §.7. Monialis egrediens sine licentia; item Superior concedens licentiam egrediendi sine causa: item qui comitatur aut recipit sic egressam, incurrit excommunicationem majorem latæ sententiæ Papæ reservatam, ipso facto absque ulla declaratione: & Superiores cõcedentes egressum privantur quibusvis officiis, dignitatibus & administrationibus habitis, ac redduntur inhabiles imposterum, ita S. Pius V. in Const. *Decori*; possuntque de illis pœnis videri Sanc. *à n.*63. Castr. *à n.*20. Delb. 22. *& seqq.* ubi *à d.*28. examinat, quis ab illis pœnis possit absolvere.

73 §.8. Quoad puellas convictrices, Lugo *in Resp. Mor. l.*3. *d.*7. refert hoc decretum S. Congregationis datum 31. Augusti 1575. *Eandem servent clausuræ legem, quam Moniales ipsæ; & si semel exierint, nullam habeant ad ea redeundi facultatem*: sed quoad hoc attendenda est consuetudo.

74 §.9. Ingressum in Monasteria Monialium severissimè prohibet Trid. suprà, tam viris quàm mulieribus cujuscumq; conditionis & ætatis: intelligunt tamen rectè Barb. *à n.*31. Sanch. *c.* 16. *n.*5. Castr. *p.*10. §.1. *à n.*2. aliiq; multi cum Dian. *p.*3. *t.*2. *R.*67. contra alios, hanc prohibitionem cadere tantum supra personas habentes usum rationis sufficientem ad peccandum vel potestatem incitandi ad peccata, quales essent fatui, qui ideo admitti non debent, uti notat Delb. *d.*30. *n.*7.

75 §.10. Ad ingrediendum requiritur *licentia specialis*, uti habet Constit. Bonif. VIII. per hoc autem est specialis, quòd sit specialiter obtenta, quamvis sit ad personas in genere, v.g. pro fabris, Medicis &c. Az. Sanch. *n.*28. Et talis licentia intrandi censetur esse data ad unam tantum vicem, nisi aliud aliunde constet, Ricc. Ugol. Salas, Dian. Tamb. Barb. *n.*59. Delb. *d.*36.

76 §.11. Aliqui apud Sanch. *n.*12. dicunt licentiam ingrediendi clausuram Monialium etiam exemptarum, subjectarum Regularibus, dari posse ab Episcopo, quod Delb. *d.*32. dicit esse probabile: Barb. *n.*31. refert decreta S. Congregationis statuentia, ut pro illis det Superior, & Episcopus, sed Sanch. *n.*13. Castrop. §.2. *n.*1. aliiq; multi cum Pias. *n.*5. probabilius dicunt ad hoc requiri, & sufficere licentiam solius Superioris Regularis; quando autem Trid. prohibuit ingressum *sine Episcopi vel Superioris licentia*, tantùm significavit, quòd circa immediatè subjectas Episcopo vel Papæ, requiratur licentia Episcopi, circa alias autem requiratur Superioris; consentitque etiam tandem cum aliis Barb. *n.*40. referens *n.*41. pro hoc decretum S. Congregationis à se visum; vide Delb. *d.*33. & ideo etiam dixit Bonif. VIII. *de illius, ad quem pertinuerit licentia*: atque hoc præterea ita declarasse S. Pium V. testatur *Nav.* apud *Sanch.* Vide dicta n.69. nam AA. cum Sanch. *num.*14. idem dicunt de dantibus licentiam pro egressu & ingressu: circa Franciscanos tamen est specialis prohibitio circa ingressum, de qua videri potest Sanch. *à num.*17. Notant autem plerique cum Nav. Az. Rodr. Sanch. apud Barb. *n.*34. Abbatissam non posse dare hanc licentiam, quamvis Rodriq. Bonac. Delb. *d.*34. & plures apud Sanch. *n.*23. contra *Suarez* dicant posse à tali Superiore concedi Abbatissis aut etiam Confessariis potestatem in casibus frequenter occurrentibus dandi eam licentiam, ne sit opus eum incommodo nimis sæpe ad Superiores recurrere.

77 §.12. Licentia pro ingressu in Monasterium Monialium debet dari in scripto, uti habet Trid. suprà: similiter secundùm dicta n.69. pro egressu, uti etiam notant Sanch. *n.*29. Barb. *n.*28. Delb. *nu.*37. putant tamen La Crux apud Gallem. litt. O. item Llamas apud Sanch. *nu.*32. in casibus communiter occurrentibus, uti pro ingressu Medici, Confessarii, Chirurgi, Visitatoris, artificis & aliorum, quorum opera passim & frequenter est necessaria, non requiri in scriptis, imò cum Barb. *à nu.*49. notant in multis ejusmodi casibus esse licitum ingredi absque alia licentia speciali, quod specialiter dicunt de Confessario, fabris, Medicis, Chirurgis &c. sed contradicunt Nav. Az. & alii cum Sanch. *n.*3; nisi esset repentina necessitas: docetque Sanch. *n.*31. omissionem illius scripti fore mortalem, & pœnis subjectam, sed oppositum etiam probabile esse docet cum aliis Delb. *n.*8. attamen in casu repentinæ necessitatis, si adiri non possit Superior, potest licentiam concedere Præfecta Monasterii, uti cum aliis Barb. *nu.*38. Et tunc requiri hanc illius licentiam docet Sanch. *n.*37. contra alios, sicuti quando pro casu Papali recurri non potest ad Papam, debet recurri ad Episcopum, quia præsumitur tum esse voluntas Superiorum, ut inferior det licentiam, sed in hoc contradicit Castrop. *n.*7.

78 §.13. Potestas ad dandam licentiam egrediendi aut ingrediendi commissa alteri non requirit scriptum Superioris, quia Trid. tantùm hoc dicit de concessione licentiæ: si tamen Superior alicui commisisset solum arbitrium, dicendo, do licentiam, si judicaveris causam sufficientem &c. putat Sanch. *n.*38. requiri scriptum ipsiusmet Superioris, quia ipse tum daret illam licentiam; de cetero sufficiet scriptum Commissarii dantis licentiam ex potestate sibi à Superiore facta, Delb. *d.*38.

79 §.14. Quævis persona indigens speciali licentia, & absque hac in scripto accepta ingrediens clausuram Monialium, incurrit ipso facto excommunicationem, uti habet Trid. suprà, putatque Sanch. *n.*31. *&* 73. incurri, si vel desit justa causa licentiæ, vel scriptum licentiæ, potestque videri fusè à nu.71. agens de hac aliisque pœnis injunctis, ac præcipuè, an reserventur Papæ, an incurrantur à causantibus vel permittentibus talem ingressum: & à n.105. examinat, quomodo licitum sit invisere vel alloqui Moniales ad crates, aut eis scribere; de quibus fusius agit Barb. *à n.*69. sed pleraque non habent locum in Germania. De pœnis videri potest etiam Delb. *d.*54. *& seqq.* de visitatione autem, scriptione, & alloquio ad crates, agit d.70. & 71.

80 §.15. Causa pro ingressu debet esse rationabilis & manifesta, uti habet Constit. Bonif. VIII. tum autem erit manifesta, si non sit dubia, sed moraliter certa, aut uti vult Sanch. *n.*39. si saltem probabiliter judicetur esse justa: nec sufficit quævis utilitas, quia Trid. dicit, *In casibus necessariis*, Greg. XIII. *pro necessitatibus urgentibus*: sufficit tamen necessitas aliqua moralis; & minor causa exigitur pro ingressu mulierum quàm virorum, pro ingressu Matris aut Sororis quàm aliarum feminarum, pro ingressu in locum vicinum portæ quàm interiora Monasterii, Rodriq. Sanch. *n.*41. Barb. *n.*48.

81 §.16. Causa tunc erit moraliter necessaria, si nec per Moniales, nec absque ingressu aliquid commodè fieri possit, & tamen pro hoc sit aliqua moralis necessitas, uti esset, si tot Moniales essent docendæ in cantu, ut non omnes possent ad

crates

crates accedere; si organum, horologium, ædificium esset reparandum; si ægra sit visitanda à Medico, à Chirurgo sanandum vulnus vel vena aperienda, Barb. *n*.54. V. Delb. *d*.40. Idem dicunt de Sartore ad metiendas vestes Gl. Nav. & Sanch. *n*.43. contra Llamas, & Castrop. *p*.10. §.3. *n*.11. qui dicunt in ostio clausuræ posse sumi mensuram: negant tamen omnes de sutore, quia pedem habere potest ex antiquis calceis, aut numeratis punctis mensuræ; similiter non est justa causa, ut quis præsit electioni, quia fieri debet ad cancellos, Trid. *c*.7. Sanch. *n*.50. nisi aliunde esset gravis causa, Barb. *n*. 46. Potest autem Confessarius etiam initio morbi ingredi, & quoties volet Monialis secundùm præscriptum vel consuetudinem Ordinis confiteri, aut dixerit se Confessione indigere, Portell. Villal. Dian. Barb. *n*.49. Item quoties ad veram & propriam consolationem desiderabit communicare, quia rationi congruum est infirmis hoc solatium non negare, Sanch. *n*.45. Delb. *d*.41. Et siquidem sit Confessarius Regularis, potest secum ducere socium, quia id habet consuetudo & postulat decentia, declaravitque Sacra Congregatio, Delb. *n*.15. si autem ministretur extrema unctio, potest etiam ingredi, qui ministerio illi deserviat, qualiscunque sit Sacerdos, qui administret, est enim minùs decens, quàm ut id per fœminam fiat, Delb. *n*.16. Item ingredi potest Episcopus pro Sacramento Confirmationis dando morituræ, Delb. *d*.51. Quoad Eucharistiam, hæc excipi potest & deduci à Monialibus accensis cereis, Llamas, Sanch. *n*.46. Delb. *d*.41. *n*.17. Non est autem opus speciali licentia pro tali socio, nam quando hæc socii præsentia necessaria est ad decentem ingressum, licentia censetur etiam socio concessa, juxta Cap. *Licèt*, De privilegiis in 6. tenentque cum aliis Rodriq. Sanch. *n*.47. Barb. *n*.59. Delb. *n*.18. qui *n*.20. notat Sacram Congregat. voluisse socium habere ultra 56. annos, quod observandum, si commodè fieri potest; item n.21. notat Sacram Congregat. vetuisse ingredi ad Monialem energumenam exorcizandam. Malefactor etiam posset ad salvandam vitam profugere in clausuram, decens tamen esset remitti extra clausuram ad alium locum, qui gauderet immunitate: quòd si esset crimen non gaudens immunitate, nec vellet exire, posset in clausuram admitti Judex aut alius, qui expelleret, Sanch. *d. n*.57. Delb. *d*.43.

82 §. 17. An & ex quibus causis possint puellæ, viduæ, conjugatæ admitti ad cohabitandum Monialibus, explicant fusè Sanch. Barb. *d. n*.61. Delb. *n*.46. & 47. sed potiùs attendenda est diuturna praxis in quovis loco: an autem & quas ancillas sæculares liceat habere in Monasteriis, examinat Sanch. *d. n*.65. Barb. *n*.60. ac 65. Delb. *d*.48. notantque cum aliis multis Sanch. *n*.67. Barb. *n*.68. Castr. §.2. *n*.10. Delb. *d*.45. *d. n*.3. justam causam ingressus non esse, ut mater filiam morti proximam invisat, quia non est necessitas moralis, & præsentia matris majori tristitia afficiet filiam; ac ita declarasse Cardinales testantur Cucus, Rodriq. Miranda, Gallem. ad Trid. *sess*.25. *c*.5.

83 §. 18. Qui potest aliis dare licentiam ingrediendi, etiam potest ex causa ingredi, dummodo socios habeat, ut decidit Greg. XIII. apud Sanch. *n*.25. Barb. *n*.43. Delb. *d*.35. Extendit hoc Castrop. *n*.5. cum Sanch. *n*.26. ad illos, qui habent delegatam tantum potestatem dandi licentiam: Item Sanch. *n*.27. ad Confessarium, si ei daretur potestas alteri concedendi licentiam, quia quivis, per se loquendo, videtur posse uti licentia, quam aliis potest concedere. Possunt etiam Visitatores secum sumere socios pro invisendo ædificio, infirmis, dormitorio, officinis &c. Similiter si Monialis cum licentia peregrinetur aut commoretur in aliqua urbe, potest pro hospitio, aut etiam pro recreatione ingredi aliud Monasterium sui, non tamen diversi Ordinis, ut putat Sanch. *n*.11. contra Castrop. §.1. *n*.4. qui tantùm concedit pro casu, quo non esset hospitium alibi conveniens.

84 §. 19. Finita causa ingressus est statim exeundum, & finita causa egressus statim redeundum; intellige *statim*, morali modo, nam per brevem moram se adhuc detinere vel emanere, etiam curiositatis aut urbanitatis causa, non videtur illicitum, Rodriq. Bonac. Tamb. *n*.58. Delb. *d*.52. Sanch. *n*.69. addens cum Dian. *R*. 67. contra Bonac. & Meroll. si trahat longam moram, posse quidem peccari graviter, sed non incurri censuras, quia præcipuè cadunt super ingressum aut egressum sine licentia.

85 §. 20. Si quis ingrediatur, aut Monialis egrediatur clausura ad duos tantùm pedes, & statim recedat, est tantum veniale, secundùm dicta l. 1. n. 673.

86 §. 21. Circa pleraque hactenus dicta, uti & dicenda q. seq. sapienter dicit Sylvius suprà *cas*.5. experientia constare, *Quòd in multis locis voveatur & servetur à Monialibus bona clausura, etiamsi ea non servetur cum omni rigore, qui est in Italia, sed modificata juxta personarum, locorum & temporum necessitates*, & ratio potest esse, quia non fuit visa esse ubique tanta causa inducendi summi rigoris, ubi non sunt tanta pericula & occasiones seductionum. An autem pœnæ ipso facto incurrantur sine declaratione, vide *Dianam* suprà.

Q.15. *Quid notandum sit circa clausuram virorum*? R. seq. 87

§. 1. Ingressum mulierum in Monasteria virorum prohibuerunt S. Pius V. & Greg. XIII. uti referunt Sanch. *in Decal. l*.6. *c*.17. Barb. *de potest. Episc. alleg*.102. *d. n*.85. Castrop. *t*.16. *d*.4. *p*.8. Nomine autem mulierum veniunt solæ fœminæ habentes usum rationis, & etiam fatuæ puberes, quæ ad peccatum cooperari possunt, secundùm dicta n.74. & vide Delb. *de Immun. Eccl. c*.19. *dub*.73. Excipiuntur tamen Imperatrices & Reginæ ac earum filiæ cum comitatu suo decente, quæ ingredi possunt sine ullo privilegio, quia de ipsis non est ulla prohibitio: S. Pius V. autem prohibuit etiam Ducissis, Comitissis, ac Marchionissis; Greg. tamen XIII. admisit fundatrices Monasteriorum, si Regula Ordinis hoc permittat: Verùm istæ Constitutiones non sunt ubique in eo rigore receptę, nam in Germania vidi sæpius ingressum permitti Comitissis etiam non Fundatricibus, & aperta propter has semel clausura, quibuscunque mulieribus ac puellis.

§. 2. Licèt mulieres à Papa habeant privilegium ingrediendi, si tamen ingressus sit contra Statuta Ordinis, quibus privilegium quoad hoc expressè non deroget, ingredi non possunt. 88

§. 3. Etiam prohibentur mulieres ingredi hortos Monasteriis vicinos, in quibus Religiosi ambulantes censentur esse intra clausuram, Delb. *d*.77. *n*.7. attamen non prohibentur ingredi Sacristiam, in quam datur ingressus è templo, quidquid contradicant *Sanch. & Barb.* nam usus est in illis partibus contrarius, cùm admittantur mulieres ad Sacristias, licèt etiam in Monasterium habeant alium ingressum. V. Delb. *n*.9. 89

§. 4. Quoad Residentias Societatis JESU, si hæ sint perpetuæ ac in eis vivatur ut in Collegiis, non est dandus ingressus fœminis: oppositum fit, si tantùm sint ædes Missionariorum & velut privatæ, Delb. *n*.15. 90

§. 5. S. Pius V. declaravit licitum esse ingressum mulierum in Monasteria virorum causa processionis, Vigiliæ, Missæ, funeris defuncti vel alterius cujusvis officii Divini, dum celebratur intra clausuram & eò confluit populus, dummodò mulieres non admittantur in officinas internas, sed *Barb.* dicit cessasse istam concessionem, unde quoad ista attendenda est consuetudo: vide etiam Delb. *d*.78. Est tamen licitus ingressus causa medendi Religioso graviter ægro vel læso, si mas peritus desit. 91

§. 6. Fœminæ temerè ingredientes Monasteria virorum absque legitima licentia, incurrunt ipso facto absque alia declaratione excommunicationem Papæ reservatam, uti & Religiosi admittentes eas; hique prætereà incurrunt suspensionem à Divinis, privationem officiorum & inhabilitatem ad illa; vide Castrop. suprà, & Delb. *d*.79. *& seqq.* 92

§. 7. Egressus diurnus Religiosi è Monasterio suo absque venia, si non fiat animo pernoctandi extrà, est tantùm veniale; quale nequidem erit, si fiat ex causa cum præsumpta saltem venia, quando conveniri non potest Superior. Castrop. *p*. 7. 93

Q. 16. *An Religiosis licitum sit audire vel tradere Jus Civile*? Resp. Hoc resolvetur *n*. 172. 94

Ibidem decidetur, an Religiosus possit profiteri Canones. 95

DUBIUM IV.

Ad quid Religiosus obligetur vi votorum?

RESP. I. Religiosus ex voto paupertatis obligatur, ut nihil habeat proprium. Nomine proprii autem intelliguntur bona temporalia pretio æstimabilia; quorum dominium, vel certè facultatem disponendi liberam & independentem, in perpetuum abdicavit. *Constat ex capite, Non dicatis* 12. *q*.1. *c. Monachi, de stat. Monach.* 96

Dicitur I. *Bona temporalia*; quia retinet Religiosus dominium bonorum spiritualium, honoris, famæ & similium. Item jus eligendi, præsentandi, conferendi regulare beneficium, &c. S. Th. 2. 2. *q*.186. *ar*.7. Sanch. *mor. l*.7. *c*.18. *n*.25. Less. *l*.2. *c*.4. *d*.5. Laym. *l*.4. *t*.5. *c*.7. *n*.2.

Dicitur II. *Dominium vel facultatem disponendi*, propter Religiosos Societatis JESU, qui post emissa vota retinent, & acquirere possunt dominium radicale bonorum temporalium, non tamen habent jus actuale de iis pro suo arbitrio disponendi vel utendi; in cujus abdicatione essentia Religiosæ paupertatis consistit. Sanch. *n*.23. & 28. Laym. *n*.3.

Dicitur III. *Independenter*: quia Religiosus, etiam professus, potest habere peculium dependens, & revocabile ad nutum Superioris, quod nomine proprii non comprehenditur Laym. *n*.12. *Unde sequentes Casus resolvuntur*:

I. Non repugnat voto paupertatis, quòd Religiosi habeant bona in communi, etiam immobilia: Imò, sine consensu Papæ, non possunt se obligare communitati, quòd ea nunquam sint acquisituri, quia præjudicarent immunitati Ecclesiasticæ, Lug. *in Resp. mor. l*.3. *d*.8. Neque possunt fructus seu reditus à donatore destinatos ad ea emenda, applicare ad usus alios, v.g. solvenda debita, &c. *Ibid. d*.10.

II. Non

II. Non repugnat paupertati, si Religioso detur villa, vel alius locus administrandus nomine Monasterii idque in Monasterii commodum: Imò nec repugnat, si detur in commodum vel incommodum ipsiusmet Religiosi aliquod Ecclesiasticum Beneficium. Quo casu competit ei administratio reddituum, quos ad sui sustentationem piasq; causas applicare potest, juxta Canonum concessionem: quod reliquum est, pertinet ad Ecclesiam vel Beneficium cui servivit; ac cõsequenter donationes de redditibus beneficii factæ ab eo in usus non pios, invalidæ sunt & contra justitiam, neque accipientes possunt tuta conscientia retinere. Suarez *tom.4.de rel.l.5.* Mol.*de just.tom.2.d.276.& communiter*. Ratio, quia non habent dominium dictorum reddituum, Lug. *de just.d.4.s.*1. Nihilominus VVad.apud Dian.*p.*8.*t.6.R.*133. probabile censet, quòd etsi illicitæ, validæ tamen sint istę donationes: idemque multò magis de donationibus Episcoporum regularium censet cum eodem Dian. *R.*132.*&c.* contra Sanch. Suar. &c. Ad Monasterium verò pertinent omnia alia, quæ aliunde, quàm ex Beneficio acquiruntur, nisi ex consuetudine cedant Ecclesiæ Nav. Azor.*t.1.l.12.c.10.qu.6. & 7.*Mol.*n.7.*Laym.*l.c.* V. Trid.*sess.25.c.2.de Regul.*

III. Non tantùm jure antiquo, sed etiam post Tridentinum probabile est, Religioso in Monasterio, vel juxta illud manenti, annuatim assignari posse redditum, ut eo vivat suo commodo & incommodo, revocabiliter tamen ad nutum Prælati. Similiter Monialibus victum præberi posse; ita ut ipsæ sibi labore manuum vestes comparent, ita contra Azor. Less. & Mald. docent Sanch.*c.*22. Tann. Laym.*c.7.* Qui addit, talem consuetudinem, ubi viget, non damnandam: probat tamen tolli debere, si commodè possit, monetque, non sine urgentissima causa introducendam.

IV. Peccat contra paupertatem Religiosus, si quid, seu domi seu foris, etiam ex iis, quæ ad victum & vestitum pertinent, sine Superioris cõsensu expresso, tacito vel præsumpto accipiat, retineat, absumat, permutet, alteri donet, vel accommodet. Ita Less.*l.2.c.41.d.8.& d.9.n.79.* Sanch.*c.19.n.53.& c.21.n.32.*Suar.*t.3.de relig.l.8.c.17.*Lay.*n.4.*Azor.*c.*12.

Dixi 1. *sive consensu tacito*: quia si Prælatus sciat subditum aliquid accipere, retinere vel expendere, & non prohibet, cùm facilè possit, tacitè consentire & approbare videtur. Unde Sanch.*nu.7.*ait, si in aliqua Religione consuetudo viget aliqua recipiendi vel expendendi sine licentia, id excusari per tacitam licentiam Prælati, qui id tolerando, consuetudinem rationabiliter declarat: Et si Prælatus subdito donet, vel donari permittat imagines, rosaria &c. sciens non indigere iis omnibus ad proprium usum, tacitè facultatem concedere censetur donandi aliis, ut notat *Laym.* monet tamen *Less.* talem consensum non præsumendum, nisi in rebus parvis, & crebrò occurrentibus.

Dixi 2. *vel præsumpto:* hic enim locum habet, cùm res urget, Superiorque non est præsens: Ad hunc autem, ut vult *Sanch.& Bon.* non sufficit, quòd Superior libenter cõcederet, si peteres, (alioqui omnes donationes à Prælatis permitti solitæ, licerent sine venia, quod cederet in eversionem disciplinæ Regularis) sed requiritur, ut ipse censeatur concedere, quamvis non petas, & nolit in iis circumstantiis te petere. Addit tamen *Suar.& Less.* excusari à mortali, si præsumatur affectus Superioris, libenter rem concessuri, si rogaretur. Ratio, quia tunc censetur rem habere ex voluntate Superioris, saltem virtuali, quæ in illo affectu latet; ideoque si Superior tantùm sit invitus quoad modum, venialiter quidem peccari, non tamen contra paupertatem, docent Suar. Sanch. *Laym. n.4.*

V. Contra votum paupertatis peccas, si quid ex rebus in usum tuum concessis, in alium usum expendas, aut culpabiliter amittas, vel destruas lata culpa. Ratio, quia in iis tantùm habes usum facti, idque precariò, quamdiu Superiori videbitur: estque actus dominii posse rem arbitratu suo destruere, Sanch.*c.19.n.*115.*Laym.n.6.* Less.*n.79.*

VI. Item peccas, si quid abscondas, ut illud liberæ dispositioni Superioris subducas. Nec Procuratores, OEconomi, Administratores, Prælati inferiores, quidquam possunt expendere, contra quàm Regula Ordinis, voluntas Superiorum, vel consuetudo postulat. Ratio, quia non sunt domini bonorum communium, sed tantùm administratores. *Laym. n.9.* ex S. Th. &c.

VII. Si Prælatus permittat subdito, ut bona ex quacunque causa aut titulo provenientia, in usus vanos, turpes, aut illicitos expendat, aut superflua, pretiosa, & statum suum dedecentia, penes se habeat, peccat & Prælatus & subditus contra votum paupertatis; estque talis donatio, seu alienatio irrita, & restitutioni obnoxia, Nav. Sylv. Valẽt. Mol. Az. Less.*d.9.*Sanch. Layman. Quia Prælatus non potest dare veniam majorem, quàm ipse habet: ipse autem, cùm non sit dominus, non potest bona suo arbitratu & inutiliter expendere; sed tantùm in Religionis necessitatem, & utilitatem. Vid. C. Lugo *de Just.d.3.n.*191.

Resp. II. Religiosus voto Castitatis obligatur, ut abstineat se ab omni volũtaria delectatione venerea, interna & externa: proindeque si quis contra castitatem peccet, duo peccata admittit, luxuriæ & sacrilegii, Less.*num.*77. & Laym.*cap.*8.

Resp. III. Religiosus ex voto Obedientiæ, obligatur ad omnia, quæ Superior præcipit, secundum Regulas & Constitutiones Ordinis, sive directè & expressè, sive indirectè & implicitè. Et quidem si præcipiat in virtute S. Obedientiæ, in nomine Domini nostri Jesu Christi, vel simili forma, tenetur obedire sub mortali, quia intendit obligare, quantùm potest: sub veniali autem, si alia forma utatur, vel sub nulla; quod consuetudo in Societate JESU approbat, v.S. Th.2.2.*q.*104.Sylv.Sanch.*l.6.mor.c.1.* Less.*d.9.*Laym.*c.9.n.8.*

Porrò quæ indirectè pertinent ad Regulam, *Sylv.*& quidam alii ampliant ad illa, quæ faciunt ad pleniorem ejus observationem, *Sanch.* tamen arctat ad res valdè necessarias, sine quibus Regula commodè servari nequit, alioqui enim Superior quasvis corporis macerationes præcipere posset, ordinantur enim ad pleniorem observationem Regulæ, Laym. *l.4.t.5.c.9.n.*11.Less.*d.9.* *Unde resolves:*

I. Non tenetur subditus obedire in iis, quæ sunt vel contra Regulam, (nisi Superior in ea possit dispensare, & legitima causa dispensandi subsit) vel supra Regulam, ut essent magnæ macerationes (nisi in pœnam, vel ad obligationem votorum necessariæ,) vel ut acceptet Episcopatum, Dian. *p.*6.*t.8.R.*33.*& alii sex*: vel infra Regulam, scilicet vana (nisi præcipiat ex causa quæ sit secundum Regulam, v.g. ut obedientia exerceatur.) Nec refert, quòd Regulę jubeat in omnibus obedire, id enim non de obligatione voti, sed obedientiæ perfectione intelligitur. Ita Suar. Sanch.*c.*2. & Laym.

II. Si Regula Ordinis sub peccato obliget, ejus transgressio est contra votum, & sacrilega. Ratio, quia talis Regula non est minus præceptiva, quàm vox Superioris, & subditus promittens observationẽ Regulæ, eo modo, quo ipsa intendit, se obligare censetur: proindeq; Carthusianus v.g. carnes edens & Franciscanus feria sexta non jejunans, & cõtra obedientiam, & contra temperantiam peccat, S.Th.*in 2.d.44.q.2.a.3.*Val.Sanch.*c.1.& 4.* Vasq. Rodr.*Lay.n.6.*Escob. &c.

III. Si Regula sub peccato non obligat, transgressor illius non peccat contra votum obedientiæ. Ratio, quia talis Regula non continet propriè præceptum, sed tantùm est ordinatio seu monitum, obligans tantùm ad pœnam si imponatur, S. Th. Laym. *nu.7.&c.* Hinc nec transgressio illius ex rationabili causa & bono fine, seu ex motivo virtutis facta, v.g. si extra tempora loquatur cum socio, ut mœstum consoletur, est peccatum: erit tamen veniale, si ex negligentia, torpore animi, aliove inordinato affectu fiat, Lay. *l.c.* Quem ut plurimùm concurrere, adeoque rarò omni culpa vacare putant *Valent. Sanch.& Suar.* Qui addunt, quòd si quis frequenter, & quasi per consuetudinem, Regulam transgrediatur, Religiosam disciplinam graviter perturbet, eaque ex causa in periculo expulsionis se constituat, peccet mortaliter, Laym.*c.9.*Sanch.*n.*18. *v. supra dub.* 2.

IV. Etsi Capitulares novum statutum condere possint, quo ipsi, aliique postmodùm professionem edituri, obligentur; ante tamen professi, qui in illud non consenserunt, eo non obligantur, si ad Regulam Ordinis nec directè, nec indirectè spectet. *Lay.n.*10. Nisi tamen statutum fiat in Capitulo Generali, vel saltem Provinciali, (juxta cujusque Ordinis institutum) concurrente majore parte suffragiorum; & non sit Regulæ difforme. V. Escob.*de leg. E.1.c.2.* Ratio, quia quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari, juxta *Reg.19.in 6.* Addit Laym. & Sanch. ex Sylv.& Az.*to.1.l.13.c.11.q.19.*Less.*d.9.nu.74.in fine,* nec Pontificem posse Religiosos cogere ad arctiorem vivendi rationem, quàm instituti prima forma postulat, quia obligatio obediendi, etiam Pontifici, provenit ex voto, quod factum fuit secundùm proprium Regulæ Institutum: Si tamen Regulæ reformatio necessarium medium esset ad Ordinis conservationem, ad eam Prælatus cum Capitulo, multòque magis Pontifex, illos cogere potest, quando ad hoc se implicitè quisque obligasse censetur. Sylv. Less. Sanch. Laym. *locis citatis*.

V. Etsi consuetum non sit nec consultum, ut Prælati sub peccato præcipiant actus internos, probabile tamen est fieri posse, ut docet *Laym. Suar. &c.* Ratio, quia verisimile est quòd aliqui Religiosi ad id se obligare intendant, cùm se quasi holocaustum Deo tradant.

Quæres, An subditus teneatur obedire, si dubitet, utrum sit res licita, quam Pręlatus jubet, vel justa causa imperandi?

Resp. I. Communiter teneri, quia tunc melior est conditio Superioris, qui est in possessione potestatis præcipiendi, in dubio autem nemo spoliandus est jure, quod habet;

nec

„ nec dicas, subditum etiam esse in possessione libertatis; „ cùm habeat debitum parendi,

„ Resp. II. Non teneri, si grave damnum obediendo „ timeat. Ratio, quia in dubio favendum est reo, eique, „ de cujus damno agitur. Etsi enim subditus non sit in pos„ sessione libertatis, est tamen in possessione juris, quo po„ test se à periculosis rebus conservare. Sanch. *6. mor. c.3.* „ *nu.24. aliique.*

ADDENDA.

97 Quæst.17. *Quomodo aliquis possit ante vel post ingressum Religionis disponere de rebus suis?* Resp. Quod attinet ad illum, qui vult ingredi Societatem JESU, videri debent dicta *l.3.p.2.d n.1126.* possunt tamen quoad illum & alios adhuc hic addi seqq.

§.1. Probabilius est, quòd decretum Trid. *Sess.25.c.16. de Reg.* prohibentis fieri resignationes bonorum, tantùm intelligatur de illis, quæ fiunt post, non autem ante ingressum in Religionem, uti insinuatum est *l.3.p.2.n.1126.* potanrque Haun. *de just.t.2.tr.6.num.216.* & Pith. *l.3.t.26.nu.55.* tantùm intelligi de renunciatione inter vivos. De resignatione Beneficii Ecclesiastici, vide dicenda n.993.

98 §.2. Renunciatio, quæ fit per testamentum aut causa mortis vel professionis, secundùm Sanch. *in Dec.l.7.c.5.* Barb. *de potest. Episc. alleg. 99.num.32* Sylvium *v. Societas JESU cas.2.* Mangion. & alios semper revocari potest; eoque in dubio præsumendum esse, quòd facta sit causa professionis secuturæ; Castrop. *t.16.d.1.p.17.nu.12.* purat certum esse, quòd renunciatio facta à Novitio secundùm formam à Trid. præscriptam revocari non possit, alioquin ad eam non requirerentur tam graves circunstantiæ, cùm Novitius quolibet tempore novitiatus & absque licentia Episcopi possit facere renunciationem revocabilem: hæc tamen ratio non videtur sententiam illam reddere certam, nam ad quodvis testamẽtum requiruntur graves solemnitates: item, ut Episcopus testari possit, requiruntur præter licentiam Papæ etiam aliæ solemnitates, & tamen ejusmodi testamenta manent revocabilia, ideò enim sunt tales solemnitates, ut secuta professione vel morte, possit hæres legatarius vel donatarius jure agere per interpellationem Judicis, quod aliàs non posset: nihilominus tenent cum communi Sanch. *n.57.* Barb. Pirh. *t.31.n.92.* esse irrevocabilem.

99 §.3. Si Novitius moriatur, antequam sit validè professus, probabilius est, secundùm dicta n.55. renunciationem factam etiam secundùm formam Trid. esse invalidam; quia expresè additur, *Ac non aliàs intelligatur effectum sortiri, nisi secuta professione:* oppositum tamen tenent Suar. & Pirh. *nu.91.* quia videtur tum cessare causa dispositionis, quæ est, ut non minuatur libertas pro egressu.

100 §.4. Quando renunciatio bonorum fit à professuro expletis 10. mensibus novitiatus, quamvis professio subsecuta sit irrita, quocunque tamen tempore posteà ratificatur vel expresè vel tacitè, hoc ipso etiam confirmatur renunciatio. Rodriq. Sanch. *n.56.* Lugo *in Resp. Mor.l.3.d.16.n.5.*

101 §.5. Probabilius est cum *Sanch.* contra alios, quòd nequidem mutuum dari possit Monasterio ex bonis Novitii, quamvis hic etiam 16. annis major esset: poterunt tamen parentes Novitii dare ex suis bonis, cum jure repetendi, si filius non profiteatur. Prohibetur etiam à Trid. ne aliquid alicujus momenti, attentis facultatibus Novitii, detur Monasterio tempore novitiatus à Novitio, excepto victu & vestitu, *Ne hac occasione discedere nequeat, quòd totam vel majorem partem substantiæ suæ Monasterium possideat, nec facilè, si discesserit, id recuperare possit.* Si autem res magni momenti datæ sint, jubet reddi, etiam cum fructibus, uti notat *Sanch.* Atque hæc etiam intelligi debent de aliis obligationibus bonorum. Sanch. *n.20.* V. Lott. *l.3.q.26.n.23.*

102 §.6. Si Novitius Societatis JESU per testamentum disponat de rebus suis sine facultate Superioris, *Mol.* dicit peccare, sed Sanch. *c.3.n.5.* negat, quia est sui juris, & potest semper revocare; renunciatio tamen bonorum, quæ in Societate fit post vota, vel etiam ante vota post annum primum novitiatus, est absoluta & irrevocabilis, secundùm dicta n.56.

103 §.7. Scholasticus Societatis JESU, quamvis illicitè, validè tamen testatur de rebus suis sine licentia Superiorum, Suar. Sanch. Castrop. *d.3.p.2.n.7.* Lugo *in Resp. Mor. l.4.d.6.* Pelliz. *t.4.c.2.d n.157.* contra Mol. & Less. Tale autem testamentum est à Superiore irritabile, quamdiu testator vivit, sed non eo mortuo, quia voluntas defuncti non ampliùs subordinatur voluntati Superioris, cùm non sit ampliùs subditus, Lugo *de Just.d.3. nu.81.* Et renunciatio in favorem Collegii extra Provinciam, aut constituti sub dominio alterius Principis, per se loquendo, non deberet admitti à Generali, si per hoc timeretur offensa; si in favorem autem loci in Provincia admitti nõ potest nisi à Generali, nisi, uti nunc habet usus, non sit supra 100. Imperiales, ad quos licentiam dare potest Provincialis: potestque Generalis acceptare tale legatum etiam mortuo Scholastico testatore, quia quamvis donatio secundùm aliquos sit invalida, donatore mortuo ante acceptationem, (cujus tamen oppositum cum aliis docet Lugo *d.23.n.75.*) nihilominus legatum est validum, summa enim est disparitas, quia omne legatum priùs post mortem validè acceptatur: Et in mortis periculo, quando Generalis consuli non potest, potest Provincialis, aut eo absente, Superior localis dare Scholastico licentiam condendi testamentum: atque etiam sufficit licentia Provincialis, quando testamentum fit proximè ante professionem, per quam statim redditur omnino irrevocabile, Lugo *d.3.num.116.* Et idem est, si fiat proximè ante mortem sub ratihabitione Generalis. Vide etiam *Pelliz.* suprà.

104 Q.18. *Quid præterea notandum sit circa votum paupertatis in Religioso?* R. Seqq.

§.1. Paupertas violari potest purè utendo re aliqua absque licentia Superioris, nam supposita illa sententia, quòd usus etiam licitus facti separari possit à dominio, Religiosus sine licentia utens pecunia, cujus dominium relinquet apud externum, peccabit contra paupertatem & dicetur proprietarius, non quòd habeat dominium proprietatis, sed quia habebit vitium proprietatis, utendo illa pecunia tanquam sua; vovens enim paupertatem abdicat se potestate utendi re tanquam sua, utitur autem re tanquam sua, si illa utatur independenter à voluntate Superioris.

105 §.2. Religiosus admittit vitium proprietatis & peccat contra paupertatem, si sine ulla licentia Superioris apud externum comedat aut bibat, quamvis enim externus dicat se velle retinere totum illius cibi & potus dominium, tamen talis modus consumendi censetur in æstimatione morali usus rei tanquam suæ. *Nec obstat,* quòd Religiosus non peccet admittendo, v. gr. ignem aut suffitum sibi factum ab externo, *nam* in his habet se merè passivè, & externus dicitur illũ ignem aut suffitum ipsemet consumere in gratiam Religiosi: è contrà si Religiosus comedat aut bibat, ipsemet consumit, & maximè activè se habet, cùm illum cibum & potum acceptet in suum usum, sibi applicet, & eundem sumat in alimentum, ita Suar. *de Relig.t.3.l.8.c.11.n.42.* Sanch. *in Decal.l.7.c.19.n.53.* Amic. *de just.d.14.n.57.* Tamb. *in Decal.l.8.t.1.c.2.§.5.n.10.* & alii contra Lugo *de just. d.5.n.51.* qui quamvis nõ affirmet absolutè, attamen inclinat in eam sententiam, quòd Religiosus etiam comedendo & bibendo habeat se tantùm passivè, sed oppositum satis constat ex dictis: rectè tamen notat Tamb. *n.11. & c.1.n.2.* sæpè excusari à mortali, ideoque etiam Suar. *n.43.* dicit regulariter non perveniri ad mortale, nec, per se loquendo, regulariter æstimari materiam gravem in ordine ad paupertatem. Vide dicenda n.133.

106 §.3. Professus non potest sibi acquirere dominium rei donatæ vel emptæ, hinc si det sæculari & vicissim ab eo recipiat aliquid, quod recipit, acquiritur Monasterio, quod dat, manet Monasterii, *Bonac. Baun.* & alii, quamvis oppositum dicant probabile Pelliz. & Dian. *p.10.t.14.R.2.* putantes id, quod sæcularis reddit professo, censeri posse æquivalenter restitutionem illius, quod à professo accepit.

107 §.4. Ut licentia Superioris excuset à violatione paupertatis, debet esse obtenta sine dolo; dolus autem est, si taceas id, quo declarato non solet dari licentia, vel si falsò exprimas tale, ob quod concedi solet, Suar. Sanch. Castr. *t.16.d.3.p.23.n.1.* Aliud est, si ea taceas, vel falsò exprimas, quibus non obstantibus solet concedi licentia, quamvis difficiliùs, *Suar. Castr.* suprà.

108 §.5. Non est contra paupertatem acceptare aliquid sub conditione licentiæ obtinendæ, aut etiam donare, dummodò res recuperari possit, si negetur licentia; quia cùm conditio nil ponat in re, reipsa suspẽditur actus, Lugo Pelliz. *tr.4.c.2.n.438.*

109 §.6. Certum est ad licitè acceptandum vel expendendum sufficere licentiam præsumptam, quando Superior conveniri non potest, & urget occasio. Suar. *n.3.* Castrop. *n.6.* Item certum existimo, inquit *Castrop.* sufficere licentiam tacitam, licèt Superior conveniri posset: per hoc autem distinguuntur licentia præsumpta & tacita, quòd præsumpta non supponatur de facto existere sed tantùm extitura, si peteretur, & aliquando etiam vocatur interpretativa: è contrà tacita censetur de facto existere, vel quia virtute in alia expressa continetur, vel quia ex circumstantiis prudenter colligitur adesse: sic si Superior tibi concedat veniam peregrinandi, nec prohibeat aliquid recipere & recepta expendere, eo ipso censetur consensisse, nisi tibi providerit de necessariis, Suar. *n.7.* Item si consuetudo sit aliqua dandi vel recipiendi, & Superior non revocet, eam approbat, *Suar. Sanch. Castr.* Item si sciat aut videat fieri, & non prohibeat, cùm posset, quia in dissimulatione continetur quædam approbativa voluntas, Sanch. Castrop. Pelliz. *n.417.* secus esset, si difficulter impedire posset, eò quòd, v.g. timeret, ne domus turbaretur tuis querelis, tum enim purè permittit & non excusaris, *Nav. Mendoza, Rodriq. Suar. Sanch. Castrop.*

110 §.7. Si licentia præsente Superiore sit tantùm præsumpta, quia nempe credis Superiorem daturum licentiam, si peteres,

res, & tamen non petis præ verecundia vel alio respectu humano, docent Nav. Sanch. Castrop. Bardi *de Conf. d.6.c.3.* §.9. ad summum fore veniale ex illa operari, quia facis dependenter à voluntate Superioris saltem futura, si peteres: huic doctrinæ meritò contradicunt Busemb. supra, Eliz. *l.4.qu.15.§.1. in fine*, Lugo *d.3.num.124.* nam si ad vitandum mortale sufficit credere, quòd licentia daretur, si peteretur, nunquam petenda esset, nam vel creditur, vel non creditur danda; si creditur, jam non est opus petere, poterit autem ferè semper probabiliter præsumi dandam ab aliquo saltem mediato Superiore; si non creditur, stultè petitur, ergo nunquam esset petenda in ordine ad vitandum mortale: itaque dicit Lugo *num.125.* tum tantum posse sic procedi ex præsumpta licentia, quando Superior ita est invitus solùm quoad modum, ut ratione modi, qui displicet, non sit etiam invitus quoad substantiam, solus enim modus tum manet contra voluntatem Superioris: de cætero si Superior ratione talis modi teneatur esse invitus etiam quoad substantiam, licentia præsumpta non sufficit, tenetur autem sæpe ex vi officii, etiam sub mortali, sic esse invitus, ne alioquin dissolvatur disciplina & observantia paupertatis, & simile dat *Lugo* de dispensatione, nam licèt scias Superiorem hanc daturum, si peteres, tamen peccas operando illa non petita, dum peti potest; admittit tamen nu. 126. aliquando sufficere præsumptam ad hoc, ut Superior sit invitus tantum quoad modum, nam si adsim Principi, qui ostendat se optare Reliquiarium meum, prudenter judico Superiorem non esse invitum, nequidem quoad modum, ut statim dem; si tamen Princeps optaret à me prius peti licentiam, & nihilominus ea non petita statim darem, Superior adhuc non esset invitus quoad substantiam, sed tantùm quoad hunc modum. Requiri autem certitudinem moralem de futuro consensu Superioris, diximus *lib.1.num.821.*

Obiicies. Consensus præsumptus Domini excusat à furto, secundùm dicta *l.3.p.1.n.946. & 1033.* Item excusat à restitutione, secundùm dicta *l.3.p.2.num.462.* ergo similiter à violatione paupertatis. Resp. N. cons. quia cùm Dominus tantùm attendat ad suam utilitatem, regulariter præsumitur, quòd displicentia talis modi non afferat displicentiam gravem quoad substantiam; è contrà Superior Religiosus debet attendere ad bonum commune Religionis, quod graviter pateretur, si invitus quoad talem modum non esset invitus quoad substantiam.

111 §.8. Si res ex tacita vel præsumpta licentia sit consumpta, non esse opus manifestare Superiori, putant *Suar. & Sanch.* quod verum esse dicit *Lug.* etiamsi illicitè & absque ulla licentia esset consumpta, quia subditus non utetur ampliùs re illa, nec Superior potest ampliùs circa illam disponere; si tamen sit vendita aut donata alteri, manifestari debet, quia mansit Monasterii, quod habet jus repetendi.

112 §.9. Si licentia tibi sit debita, & injustè negetur, itaut injustitia negationis teneat se ex parte Superioris, non ideo tibi licitus est usus, sicuti si injustè tibi negetur dispensatio, non ideo deobligaris: si autem licentia tibi ex parte tui debeatur, eò quòd à Religione jus habeas, ut tibi concedatur, sufficit, ne votum violes, quia licentia tum jure ipso conceditur à Religione, hinc si Superior non suppeditet tibi necessaria ad victum vel vestitum juxta morem tuæ Religionis, licèt simul negaret tibi licentiam acceptandi ab externis, licitè acceptares, nam saltem subordinatus ejusmodi Superior nequit te obligare ad paupertatem strictiorem promissa, id est, ultra Religionis tuæ modum, Castrop. *n.10.* quæ tamen cautè intelligenda sunt, nam vix poterit prudenter præsumi veniam injustè negari à Superiore, qui habere potest ex circumstantiis causas nobis ignotas:

113 §.10. Si Superior illicitè det licentiam, Navar. Sanch. *à n. 21.* Castrop. *p.23.n.4.* dicunt subditum illa utentem peccare contra paupertatem, quia licentia illa est nulla: hinc dicunt ipsummet Superiorem ita utentem peccare contra paupertatem: contradicit Lug. *nu.130.* quia aliàs subditus magis peccaret contra paupertatem, si Superiore mandante furaretur, quod quamvis concedant Castrop. & Pelliz. *n.419.* tamen negant Suar. & Sanch. *n.55.* *Si dicas*, subditum non furari sibi sed Monasterio, & ideo non esse proprietarium, *similiter* dico non expendere nomine suo sed Superioris, ideoque etiam non esse proprietarium: docet nihilominus rectè Lugo *à n.131.* & consentire videtur Pelliz. *n.437.* quamvis talis subditus proprietarius non sit, cùm propria auctoritate nil usurpet tanquam suum, attamen posse peccare contra paupertatem, si non retineat statum pauperis, quem in se conservare tenetur.

114 §.11. Si Superior det licentiam ad usus illicitos vel superfluos, *Navar. Sanch. Castrop. & Busemb.* ex eadem ratione dicunt tam Superiorem quàm subditum sic utentem peccare contra paupertatem, ac propterea ejusmodi licentiam esse invalidam, hinc si res pretiosa Religioso non sit nec putetur pro se vel aliis usui futura, ut si ei donetur lapis valens contra morbum comitialem, quo nec ipse nec alius, ubi eris, putetur laboraturus, docet Less. *in auct. v. paupertas Religiosa, cas. 3.* Superiorem non posse ei relinquere, si aliò migret; è contrà S. Antonin. Silv. Turrecrem. Less. ipse alibi, Tabien. Az. Graff. aliique plures apud Sanch. *nu. 20.* & cum Lugo *nu. 137.* dicunt ejusmodi licentiam esse validam, ideoque subditum non peccare contra paupertatem, & videtur consentire Pelliz. *nu.419.* dicitque probabile Diana *p.3.t.2. R.65.* quia si subditus cum licentia Superioris emat superflua, nemo dicet emptionem esse invalidam, ergo transfertur dominium pretii, ergo consensus Superioris fuit validus: similiter si subditus cum licentia Superioris admittat superflua ab externis, acquirit Monasterio, ergo licentia illa est valida, nec peccat contra paupertatem, si conservet statum pauperis, secundùm antedicta, quem conservare potest, licèt cum licẽtia Superioris parvo sumptu conduceret meretricem, uti notat Lug. *num. 135.* Et idem etiam si Religiosus cum licentia Superioris det externo aliquid etiã ad usum turpem, externum ad restitutionem non obligant Bann. Lop. & alii viri docti, quidquid contradicant Silv. Mol. Rodriq. Sanch. Castrop. *n.5.* notatque Rebell. saltem sæpè præsumi Religionem consentire, ne periclitetur fama Superioris vel subditi. *Nec obstat*, quòd Superior non sit dominus sed tantùm administrator, ipsi autem non sit commissa potestas sic administrandi, *nam* 1. Saltem Monasterium est dominus, & disponere potest de rebus suis etiam ad usus illicitos, præsumitur autem sæpè consentire, uti notat *Rebell.* 2. Licèt Superior sit tantùm Administrator, tamen si nullum Monasterio inde nascatur damnum, nullo jure scitur, esse ejus potestatem restrictam ad solos usus licitos: atque ita potest Superior subdito dare generalem facultatem admittendi omni mense aureum, non restringendo ad admissionem licitam vel illicitam, Lug. *n.139.* Et quamvis plurimi cum Sanch. *n.30.* dicant, si Superior det absolutè licentiam, censeri limitasse intentionem ad solos usus licitos, quorum sententiam Lugo *n. 142.* fatetur communem & probabilissimam, tamen dicit oppositum non esse improbabile, quod ut verum absolutè tenent *Bann. Lop. Rebell. Salas*, ac probabile dicunt *Sayr. & Diana* quia generaliter concedens licentiam vult, quantùm potest, tollere impedimentum, quod esset ex defectu licentiæ, relinquendo usum conscientiæ subditi, sicuti si quis petat à te mutuam vel commodatam pecuniam, das illam generaliter ad omnes usus, nec restringis ad usus licitos: sed neque cooperatis, etiamsi ipse adhibeat ad illicitos: fatentur tamen omnes communiter cum Sylvio *p.1. v. Abbatissa*, Superiorem peccare contra paupertatem, si eum damno monasterii passim pro sua libertate de ejus bonis sine justa causa disponat: quales autem donationes sint Religiosis illicitæ, dictum est *l.3.p 2.n. 808.*

§.12. Si Superior antecedens dederit mihi licentiam, valet 115
etiamsi ipse ab officio decesserit, Lugo, Dicast. Diana *p.5 t.s.8. R.54.* E contrà quamvis Superior licitè acceptet pro se aliquid, tempore, quo est Superior: ac etiam licitè retineat tempore, quo non est Superior, uti rectè *Lug.* contra *Dicast.* attamen non poterit expendere sine licentia moderni sui Superioris, quia tantùm aliis, non autem sibi ipsi poterat delegare seu committere potestatem ad exponendum pro tempore sequenti, cùm inter delegantem & delegatum debeat esse distinctio.

§.13. Valet licentia priùs negata à Prælato Superiore, si 116
nulla hujus facta mentione eam obtineas à Prælato inferiore, etiamsi per Regulam præscribatur, ut indicetur inferiori, cur negarit Superior. Ratio est, quia inferior habet de se potestatem ad hoc, uti suppono, & ignorantia negatæ ab alio licentiæ habet se per accidens, Pelliz. *n.416.* Et quamvis Prælatus Superior prohibuisset inferiori dare talem licentiam, attamen adhuc validè daret, dummodò non sit addita clausula irritans factum, quia nõ ideo erat Prælato inferiori sublata sua potestas ordinaria, multa autem fiunt illicitè, quæ tamen valent, Pelliz. *n.436.* Et idem est, si per statutum Ordinis prohibeatur, ne Superior det licentiam accipiendi aliquid, v. gr. à consanguineis, nam si licentiam det sine causa, tantùm agit contra statutum, fortè non obligans sub culpa, sed tantùm ex Regula, si autem det cum causa, nullomodo peccat subditus, cùm Superior possit ex causa dispensare in ejusmodi statuto: aut saltem acceptare poterit ipse Superior nomine Monasterii, & tum si det subdito, certò evitabitur omnis culpa. Pelliz. *n.446.*

§.14. Si Religiosus peregrinus fiat subditus Superiori loci, 117
in quo est, ut fit in Societate JESU, hic potest dare licentiam, ut donet & acceptet, nec opus est postea licentia alterius Superioris, Pelliz. *à nu.421.* Si autem aliquid donet vel recipiat sine licentia Superioris, quem habet, volens per literas petere licentiam ab alio Superiore, v. g. à Provinciali vel Generali, quem putat fore faciliorem, dicit Pelliz. *nu. 423.* non peccare contra paupertatem sed tantùm venialiter contra obedientiam, & ita docet etiam cum aliis Sanch. apud Pelliz. *nu.424.* Religiosum non peccare nisi venialiter, si absque ulla venia hujus Superioris acceptet ac retineat aliquid ad breve tempus, quo adveniet alius Superior, vel quo scribat Provinciali.

§.15. Si acceptes rem Superiori tradendam, rarò potest 118
esse mortale, Castrop. *p.1. n.5.* si autem absolutè acceptes cogitans donare Titio, cui etiam dones sine licentia, peccas, quia res

res

res per acceptationem tuam jam erat Monasterii, è contrà si non acceptes, sed à donante petas facultatem ejus nomine dandi Titio, non peccas, Suar. Sanch. Castrop. *p.22.n.4.* Dian. *p.1.t.6.R.8.* aliique multi; quod verum esse dicunt multi cum Sanch. Castrop. Dian. *p.3.t.2. R.65.* quamvis donans non sciat, cui donare velis, sed id tuo arbitrio relinquat, quia relicta tibi sola personæ electio non immutat rem: si tamen tibi det rem, non determinans ejus usum, sed relinquens tuo arbitrio, ut nomine ejus in usum, quem voles, expendans, ita ut etiam tibi possis applicare, Suar. *c.15. num.16.* putat te sic acceptando sine licentia Superioris peccare contra paupertatem, sed excusat *Castrop.* suprà, si nolis tibi applicare, nisi dependenter à Superiore: hinc etiam Suar. suprà & Lugo *d.2.n.54.* dicunt, si acceptas cum intentione expendendi nomine donantis in usum aliorum & non in utilitatem vel commoditatem tuam, te nullo modo peccare: docentque universaliter etiam Sanch. *c.30.nu.4.* Dian. *p.1 t.6.R.29.* & alii nullo modo peccari contra paupertatem, si acceptentur eleemosynæ distribuendæ in pauperes etiam non designatos à donante, quia distribuens per hoc nihil dominii acquirit, & jus distribuendi non est dominium nec ususfructus, nec usus, sed tantùm potestas disponendi nomine alieno, quod non facit proprietarium. Vide *Sanch.*

119 §.16. Si habeas licentiam dandi aliquid Cajo, & des Titio, non peccas, nisi Superior dederit licentiam pro Cajo ob peculiarem rationem, negaturus, si petivisses pro Titio, Pelliz. *num.275.*

120 §.17. Si Titio Religioso detur licentia dandi aliquid, quod dari solet Religiosis vel externis, hoc ipso secundùm aliquos cum Dian. *p.3.t.2.R.65.* Cajus ejusdem Superioris cum Titio subditus habet licentiam acceptandi, quia dare & accipere sunt correlativa, ergo licentia ad unum censetur etiam esse ad alterum, potestque Religiosus, cui volet & solet dari, ejusmodi rem dare, quam habet cum licentia Superioris, & non solet concedi ad usum Religiosi, sed ad distribuendum aliis, Sanch. Bonac. Pelliz. *n.428.* Similiter habens licentiam generalem acceptandi & dandi, potest vi talis licentiæ emere & vendere, Lug. Pelliz. *nu.315.* Qui tamen habet licentiam acceptandi & dandi v.g. munuscula aliis, non ideò potest vendere, quia scitur eam non esse mentem Superiorum illa concedentium.

121 §.18. Habens licentiam quotidie acceptandi medium aureum, si eadem die acceptet à pluribus aut successivè plures medios aureos, peccat, nam privilegium, quod est contra communem obligationem, est strictæ obligationis, uti dictum est *l.1.n.839.* Accedit, quòd moraliter coalescant in unam majorem summam, quàm quæ licita est ei, Diana & alii cum Burgh. *cent.3.cas.59.* Et ut materię leves furti non coalescant, requirũt Fill. *tr.31.n.244.* & Dian. *p.1.t.6.R.34.* saltem medium mensem; & idem putat hic dicendum *Burgh.* ita ut velit intra duos menses nonnisi quatuor ejusmodi acceptationes fieri, licèt fortè non semper post unam interlabantur duæ septimanæ.

122 §.19. Si Religiosus mittatur Romam, censetur habere licentiam ibi emendi spiritualia munuscula & distribuendi, cùm redierit, dummodò non fiant expensæ admodum excedentes, uti, aliis consultis, resolvit Pelliz. *n.431.*

123 §.20. Religiosi iter agentes vel extra claustra degentes facere possunt in primis moderatas eleemosynas, id enim pietati & Religioni conforme est; deinde & donationes aliquas leves pro accepto beneficio, vel pro significatione amicitiæ, vel pro concilianda aliorum voluntate in favorem Religionis, Suarez *à n.11.* Castrop. *n.3.*

124 §.21. Si Religiosus administret officium curæ animarum, quod sit beneficium saltem manuale, potest habere administrationem proventuum, & etiam bonorum immobilium annexorum, uti probabiliter *Nav.* si autem id, quod ei commissum est, non sit beneficium, sed v.g. Vicaria ab Episcopo non instituta, sed solùm constituta ad tempus ob aliquam necessitatem, attamen habens bona immobilia annexa, Superior non potest ei dare licentiam, ut ea administret, Trid. *sess.25.c.2. de Regul.* Si autem non habeat administrationem nisi aliquorum mobilium & emolumentorum, Superior concedere potest, Less. *in Auct. v. Paup. Relig. cas.4.*

125 §.22. Si Religiosus sine licentia sumat rem è loco publico ac utatur, & postea reponat, *Az. Villal. Faber*, dicunt non peccare contra paupertatem, quia non ideò de illa disponit; *Sanch. & Faust.* dicunt peccare, quia usus ipse, qui fit sine licentia, est actus dominii, secundùm dicta n.104. Dian. *p.1. t.6.R.40.* dicit utramque sententiam esse probabilem, secunda tamen est probabilior & tenenda, nisi sit licentia generalis vel præsumpta.

126 §.23. Religiosus longo tempore, scilicet per annum, utens sine licentia re aliena notabili, aut eam occultans, ne auferri possit, peccat mortaliter, Suar. Castrop. *p.21. nu.3.* si tamen habeat palàm, etiamsi Superior non possit rescire esse alienam, Az. Coriolan. Homob. & alii cum Dian. *p.3. t.2. R.65.* dicunt non peccare mortaliter, si velit uti tantùm ad tempus; *Castrop.* contradicit, si ad longum tempus uti velit.

127 §.24. An Religiosus possit inire contractus, & Monasterium ejusmodi contractibus obligetur, videri possunt Onn. *de contr. d.4.s.8.* & Castrop. hic *d.3.p.15. & 16.* Et speciatim, si Religiosus ex rebus ad usum sibi concessis mutuet alteri sine licentia, peccat; si tamen certus sit de restitutione & commodet etiam externo, non peccat mortaliter, quia non transfertur dominium, nec res fit notabiliter deterior, uti suppono, usus autem temporalis non est tanti, ut censeatur esse materia mortalis, Laym. Sanch. Dian. *p.1.t.6.R.37.* & alii. Idem de mutuo dicunt Led. & Pelliz. *n.281.* quia quāvis per mutuum transferatur dominium, tamen vel hic non transfertur, vel cùm restitui debeat, nec Monasterio causandum sit grave damnum per illam carentiam temporalem, actus ille mutuandi videtur esse quid leve.

128 §.25. Religiosus non peccat mortaliter, si commodato accipiat rem, licèt magni valoris absque licentia, Pelliz. *n.284.* Aliud est, si accipiat mutuo, quia tum vult acquirere dominium, putant tamen Suar. Pelliz. *n.283.* non esse mortale accipere 10. aureos mutuos ad breve tempus: Quòd si rem, quam accipit mutuam, aut quam quomodocunque acceptat absque licentia, non vellet acquirere sibi, sed Monasterio, cui etiam postea extraderet, regulariter loquendo non erit mortale, quia eousque præsumitur consensus Superioris quoad substantiam, Suar. Castro. Pelliz. *n.267.*

129 §.26. Si Religiosus absque licentia pecuniam alienam permisceat suæ, licèt alienæ dominium acquiratur, si permiscens id intendat, secundùm dicta l.3.p.2.n.168. tamen non videtur grave contra paupertatem, quia commutatio illa est valde materialis & accidentalis, tenebiturque æquivalentem ex eodem cumulo restituere, Lugo *d.6.à n.162.* Quòd si mel alienum misceret vino suo, ut faceret mulsum, peccaret contra paupertatem, quia notabiliter immutaret vinum, & Dominus mellis partialiter acquireret dominium vini, vel saltem Monasterium obligaretur Domino mellis pretium solvere; talem autem permutationem non potest facere Religiosus absque licentia.

130 §.27. Si quis sine licentia permutet cum externo res sui Monasterii, & Monasterium per hoc non patiatur damnum, Lop. Rodriq. Petr. Led. & alii, quorum sententiam Diana *p.1.tr.6. R.38.* vocat probabilem, dicunt non ideò peccari, quia res accepta videtur esse æquivalenter prior, & adesse censetur interpretativa licentia: Alii cum Sanch. *c.9. n.67.* probabilius contradicunt, quia permutatio est actus dominii vel saltem usus rei tanquam suæ.

131 §.28. Est contra paupertatem, si Religiosus sine licentia fidejubeat, aut accipiat aliquid conservandum in vim contractus depositi, quia non licet ei tales in se obligationes assumere, Sanch. Castrop. *d.4.p.13.§.4.* Non esset tamen contra paupertatem, si acceptaret aliquid tantùm in fidam custodiam, Castrop. *d.3.p.21.n.6.*

132 §.29. Si Religiosus absque licentia faciat & donet amico, v.g. picturam magni valoris, peccat, quia opus factum statim erat acquisitum Monasterio: si tamen ille amicus antecedenter petiisset ac subministrasset materiam, Religiosus autem fecisset pro ipso, non peccaret, quia potest sine licentia operam suam gratis exhibere alteri, Bonac. Val. Dian. *R.6.* Pelliz. *num.295.*

133 §.30. Quoad quantitatem gravem, loquendum esse de Religiosis, sicuti de filiis-familias docent, Sanch. Rebell. & alii cum Fagund. *in Decal. lib.7.c.5.* quantũ autem requiratur, ut hi censeantur graviter peccare, dictum est l.3.p.1.à nu. 1032. Addunt AA. citati Religiosos ordinariè censendos esse velut filios hominum mediocriter divitum, Lug. *d.3.à n.172.* putat Religiosos non esse omnino æquiparandos filiis quoad materiam paupertatis, eò quod Superior in illis sit magis invitus, non tam ratione damni temporalis, quàm spiritualis, quod præcipuè cavere tenetur, vide Pelliz. *à n.254.* Notant autem Suar. Sanch. Castr. Fagund. Pelliz. *n.260.* necessariam esse minorem quantitatem, si usurpetur res Monasterii quàm externi, quia Superior ob majus damnum Monasterii est magis invitus.

134 §.31. Si quis absque licentia recipiat aut expendat modica usque ad magnam quantitatem, *Nav. Vega, Graff. Carbo, Less.* censent probabile esse ista non uniri, ideoque non peccare mortaliter; sed oppositum tanquam probabilius tenent Sanch. Fagund. aliique cum Pelliz. *à n.257.* excipiunt tamen parva comestibilia, quamvis ab initio esset animus illa prosequendi. Vide dicta l.3.p.1.n.1016. quæ hic applicari possunt.

135 §.32. Licentia data ad majorem summam, quàm dare possit Superior, juvat saltem ad summam, quæ ejus potestatem non excedit, quia in separabilibus utile per inutile non viriatur, Pelliz. *n.442.*

Religiosum posse repudiare donum, non tamen hæreditatem sibi oblatam, dixi l.3.p.2.n.1160.

136 *Q.19. Quid specialiter notandum sit circa paupertatem in Societate JESU, & domos illius professas?* R. seqq.

§.1 In Epitome Instituti pag. 248. sic habetur: *Gratis dare debemus, quæ gratis accepimus, nec postulando nec admittendo stipendium vel eleemosynas ullas, quibus Missæ vel Confessio*

fessiones vel prædicationes vellectiones vel quodvis aliud officium nostri instituti compensari videatur.·.· prohibitumque, ne ullus Superior ac ne ipse quidem Præpositus Generalis in eo dispenset; declaratum præterea nullius Superioris super ea re vel licentiam vel dispensationem seu licitam seu validam esse: quæ igitur sic donantur, ut conjectura sit id fieri intuitu ministerii, non sunt admittenda, donec donantes planè intelligant accipi non posse, nisi nomine eleemosynæ, & secluso omni alio respectu, atque hoc eodem modo ipsi quoque largiantur. Hoc non obstante, imò quamvis in Constit.*p.4.c.7.* §.3. dicatur non convenire ullam Collegii dotationem admitti cum obligatione ad dandum, v.g. Professorem Theologiæ, tamen hoc non est contra paupertatem vel Constitutiones, quæ tantum per modum consilii dicunt hoc non convenire, nec ideò pro Ministerio admittitur stipendium, sed ad sustentationem necessariam personæ, Sanch. Pelliz.*tr.4.c.2.nu.*149.

137 §.2. Stipendia acceptata pro Missis legendis, vel pro peragendis aliis ministeriis spiritualibus debent restitui ante hæc opera peracta, uti certum est: si autem jam sint peracta, Sanch. *in Decal.l.7.c.*28.*n.*11. dicit adhuc esse obligationem restituẽdi non ex justitia, sed voto, nec posse tradi Superiori aut expendi in pios usus, quia etiam Superior obligatur voto non admittere, ergo etiam non expendere admissa. Alii cum Castr. *t.16. d.3.p.*11.*n.*9. negant teneri restituere, quia votum tantum obligat, ut non admittas pro ministeriis faciendis, non autem ut post facta restituas, finis enim voti tum cessat, qui est, ut pro ministeriis nihil admittatur, quia gratis administrari debent. Sententia *Sanch.* videtur probabilior, quia si postea pro eis admittatur stipendium, non sunt administrata gratis.

138 §.3. Si Titius Sacerdos Societatis legat Missas ad intentionem Sempronii Sacerdotis sæcularis, huic relinquens stipendia, quæ acceperat pro Missis legendis, videtur sic distinguendum. 1. Si constituentes Missas specialiter elegerint personam Sempronii (quod ordinariè non est) v.g. quia creditur legere devotius, fieri non deberet, quia sic defraudaretur intentio eorum; attamen tantum in circumstantia non adeò notabili. 2. Si stipendia multa jam recepta sint à Sempronio, qui nec ea possit restituere, nec satisfacere pro omnibus Missis, Titius posset supplere, quia in istis circumstantiis censetur gratis & ex pura charitate legere, uti ex declaratione Claudii Aquavivę colligit Sanch. *num.*24. 3. Si Titius non recipiat quidem stipendium, attamen circa illud disponat, v.g. dicat Cajo, da stipendium isti pauperi, & ego ad intentionem tuam legã Missam; vel si Sempronio dicat, tu accepta stipendium, ego loco tuo legam Missam, adhuc putat Castrop. *n.*7. eum licitè agere, quia nec Titius recipit stipẽdium, nec Cajus illud dat pauperi vel Sempronio nomine Titii sed suo, licet Titius det occasionem, gratis offerendo Missam, non aliter ac si Cajus daret pecuniam pauperi vel Sempronio, quia Titius ab eo petivisset: sed hæc sententia communiter reprobatur, teste Pelliz. *nu.*137. hinc Rodriq. Fagund. Sanch. *n.*15. *&* 16. dicunt Titium illicitè agere, quia sic disponendo circa stipendium per quendam quasi contractum, *facio, ut des*, virtualiter acceptat stipendium, illudque redonat alteri, quorum utrunque est contra votum
139 paupertatis. 4. Si Sempronius jam acceptarit stipendium, Titius nihil disponẽdo circa illud potest licitè loco Sempronii supplere, Missam legendo, ita Michael Vasq. Salas, Castrop. *n.*8. contra Sanch. Ratio est, quia nec acceptatur stipendium à Titio, nequidem virtualiter, cùm circa illud nihil disponat; nec in aliquo defraudatur Cajus; erat que Cajo perinde, per quem legeretur Missa. Conf. nam si Titius iturus Coloniam, in favorem Sempronii gratis ferret litteras, ad quas ferendas Sempronius esset mercede conductus, utiq; Titius non ageret contra paupertatem, nec censeretur sibi acquirere, & Sempronio donare illam mercedem, quidquid in contrarium dicat Sanch. *n.*19. Item, si Titius pro Sacellano ex fundatione obligato suppleat in canenda Missa, non peccat fatente Sanch. *n.*18. quamvis Sacellanus pro hoc habeat suum proventum; idem est si pro aliquo concionetur, Confessiones audiat &c. qui inde trahat consueta jura, ergo similiter in nostro casu.

Obiicies, Sempronius non habet jus vel titulum retinendi illa stipendia nisi mediantibus Missis Titii, ergo Titius legens Missas confert illi jus & titulum retinendi stipendia, ac proinde idem est, ac si stipendia illa acciperet & daret Sempronio. R. n. ant. nam jus & titulum retinendi habet ex vi donationis onerosæ, sive contractus innominati, *do, ut facias*, quo obligatur ad Missas per se vel alium legendas, quo onere levatur à Titio, qui tantum ponit Missas velut conditionem, sine qua Sempronius frui non posset illo jure & titulo retinendi stipendia.

Instabis, Saltem obstat decretum III. Congreg. XII. prohibens ipsimet Generali, ne Missas, quæ ad ejus intentionem celebrantur per Societatem, applicet secundùm intentionem cujuscunque alterius, qui inde lucrum aliquod reportare posset aut levari oneribus Missarum. R. N. aff. nam licèt id prohibeat Generali, in positivis non valet illatio à majori ad minus, cùm possit esse ratio pro uno, quæ non est pro altero, & circa Generalem reipsa sunt aliæ causæ, v.g. ut liberetur importunitate petentium, ut Societati vel alteri fini nos proximius attingenti applicet. Deinde decretum illud est revocatorium illius, quod antea licebat Generali & aliis omnibus, estq; etiam odiosum, ergo non est extendendum ad alias personas, sed hæ manent in possessione libertatis ad hoc faciendum salvo voto paupertatis. Videri potest Lugo *in Resp. Mor. l.4. d.*30.

§.4. Si quis principaliter voverat curare Missas, & conse- 140
quenter secundariò stipendia pro Missis, quia credebat se non posse illas gratis habere, poterit Sacerdos Societatis gratis in ejus favorem legere Missas, sicque qui voverat, poterit retinere stipendia, Sanch. Pelliz. *nu.*147. Si autem Sacerdos ad Societatem admissus cum onere Missarum debitarum ea acceptis stipendiis, aut jam professus, si post consumpta stipendia non possit per externos eas Missas constituere, potest juvari à Sociis, Pelliz. *n.*145. 146.

§.5. Viri docti è Societate cum Pelliz. *n.* 142. putarunt Sa- 141
cerdotem Societatis posse titulo gratitudinis celebrare Missas, retento sibi cum venia Superioris stipendio, quod accepit pro constituendis Missis, si adsit probabilitas, quòd is, qui Missas voluit, relicturus ei esset ex gratitudine illam pecuniam, si factum sciret.

§.6. Scholasticus Societatis illicitè, attamẽ validũ disponit 142
de bonis suis sine licentia Superiorum, ut dictum est n. 103. An autẽ peccet etiam Novitius sic disponens dictum est n. 102. De cætero Scholasticus à Superiore jussus disponere de bonis suis peccat contra paupertatem, si id non faciat, quia vi voti tenetur non uti re sua invito Superiore, talis autem retẽtio est quidam usus sui dominii, Suar. Castr. *p.2.n.*4. Et idem est de Coadjutoribus temporalibus non formatis: intellige autem semper, si sine causa detrectent, hanc enim possunt proponere.

§.7. Si quis pecuniam sibi oblatam relinquat depositam 143
apud alium, penes quem pecuniæ dominium remaneat; vel si eam habeat apud se, ita ut dominium spectet ad alium, & nolit ea uti, nisi petita suo tempore venia à Superiore, Suar. Sanch. *Laym.l.4.t.5.c.7.q.*1. Diana *p.3.t.2.R.*65. negant esse contra paupertatem, quia non acceptat dominium, usum autem non vult nisi dependenter à Superiore; *Castrop.* dicit esse saltem imperfectum: sed quidquid de hoc sit apud alios Ordines, in Societate statutum est Congreg. 12. decreto 41. ut Superioris licentia, quæ postea ad talem usum daretur, sit nulla & prorsus irrita, ideoque talis usus non poterit esse licitus Religioso Societatis.

§.8. Quoad quotidiana videntur hæc ex consuetudine re- 144
nenda: 1. Est venia generalis ferendi sua resarcienda ad sartorẽ vel sutorem, non autem accipiendi nova: si tamen illi ferant, quibus commissa est cura, possumus ordinariè præsumere, quòd cum facultate faciant. 2. Si quis cum venia ferat aliquid ex uno Collegio ad aliud, non est opus ostendere in loco, ad quem venit, sed potest hic uti aut consumere, excepta pecunia, quæ apud hunc novum Superiorem deponi debet. 3. Ad scriptam mutuanda vel donanda censetur esse venia: videtur tamen generalis venia petenda ad pallium, calceos, & similia mutuanda, item ad res parvas acceptandas vel dandas. 4. Minister potest dare veniam pro rebus mutuandis, cujuscumque pretii sint: sed communiter non habet nisi ad medium Imperialem in pecunia; aut ad rem illius pretii dandam vel acceptandam.

§.9. Si aliqua Confraternitas vel Sodalitas dissolvatur, sa- 145
cra supellex, quæ huic erat propria, manet ad usum domus vel Collegii, quia talis præsumitur fuisse volũtas aut esse cõsensus Sodalium, quamdiu aliud non rescitur, tales enim Sodalitates non sunt corpus stabile, sed manent dissolubiles ad arbitrium Societatis, & si hæc dimittat gubernationem, hoc ipso dissolvuntur, nec possunt ad alium locum pro libitu transire, ergo præsumendum est, quòd dominium ornamentorum acquiratur loco, in quo fuerant erectæ, Lugo *in resp. Mor.l.4. d.* 12. Ubi ex occasione notandum est, quòd Sodalitates, ut aggregari possint & frui privilegiis majoris Sodalitatis Romæ, debeant haberi in locis ad Societatem pertinentibus saltem quoad usum liberum, sive per conductionem, sive per concessionem Domini ad aliquod tempus, ita ut Societas primarium usum habeat cum jure ibi manendi, & cæteros expellendi. Vide Lugo *disp.*40.

§.10. Ut magis occurratur occasionibus lædendæ pauper- 146
tatis, Congregatio 12. decreto 58. sic statuit: *De legatis confidentialibus dubitatum, nostrisne liceat acceptare legata, quæ confidentialia vocant, cùm quis testator decedens jubet certam alicui è nostris pecuniæ summam, aut rem à suis hæredibus dari, quam ille juxta testatoris mentem sibi secretò communicatam impendat: major quidem pars cum Patribus deputatis judicavit, satis & paupertatis observationi & Societatis existimationi consultum videri, si ea tantùm legata confidentialia respuantur, ex quibus videatur utilitas aliqua in societatem ipsam aut in particulares personas redundare, sed cùm huic decreto intercessum fuisset, re diu multumque agitata Congregatio omnibus interdictum voluit*

lega-

legatorum hujusmodi executionem acceptare, eaque planè ratione, qua Const. p.6.c.3.§.7. testamentorum executio prohibetur, his verbis, *quoad fieri potest ù negotiis sæcularibus abstineant (qualia sunt testamentariorum vel executorum &c.) nec ea ullis precibus adducti suscipiant &c. Præposito tamen Generali, vel qui ab eo facultatem habet, relinquitur facultas dispensandi in casu aliquo necessitatis vel majoris momenti ad finem divini servitii præfixum*: ita declaratio adjuncta. Videri potest Lug. *d.29.*

147 §.11. Domus professa non est capax ad retinenda bona immobilia aut redditus aut fructus, qui reddituū loco esse possint, est tamen capax propriæ habitationis, villæ vel horti suburbani, uti habetur in Const. *p.6.c.2.* §.5. potestque uti fructibus hic provenientibus, uti pluribus exponit Lugo *disp.* 10.

148 §.12. Non est licitum Domui professæ fructus horti vendere vel hortum elocare: neque ex uvis facere provisionem vini, neque ex frumentis panem aut cerevisiam, potest tamen seri frumentum, ut à jumentis in herba consumeretur, item est ipsi licitum alere Gallinas & harum ova vel pullos edere; item habere columbas vel apes ad usum domus; item porcellos, ut suo tempore mactentur; item piscinam, in qua pisces, non tamen in magna copia, adolescant; licitum etiam est habere commune cum aliis jus modicè piscandi in præterfluente amne: quòd si fructus uno anno abundantes non possint à domo consumi, non ideo licitum est vendere ad emenda alia necessaria, uti nec permutare, v.g. uvas cum tritico, quoties enim res est prohibita vendi, etiam censetur prohibita permutari.

149 §.13. Domui professæ licitum est relinquere colono horti fructus, etiam cum potestate vendendi, si volet, ne hortus maneat incultus, retento tamen jure habitationis & recreationis; non est autem licitum accipere unam partem fructuum relicta illi altera parte velut in mercedem laboris, id enim esset elocare hortum: imò nec videtur licitum cum colono concurrere ad expensas culturæ, & tum pacisci de parte fructuum habenda, quia esset æquivalenter locatio saltem partis horti: hinc multò minus licitum est vendere partem fructuum ad solvendam mercedem colono, sed si ex cultura redundet in nos pars fructuum vel utilitas, debet aliunde præstari merces colono. Similiter nec licitum est vendere fructus ad necessarias expensas pro fabrica vel sepimentis horti, nam sic censeremur pro his habere annuos redditus: Ratio omnium est, quia bona mobilia non possunt aliter Domui professæ fructificare, nisi ad solos usus ejusdem domus.

150 §.14. Domus professa potest institui hæres aut legataria bonorum etiam immobilium, dummodò hæc alienet & se exuat omni jure civili ad illa, quamprimùm commodè potest: si tamen desit emptor, potest retinere ad modicum tempus, quale censetur, quod est infra decennium. Lugo *d.*11. Quòd si ei legetur, v.gr. domus, non poterit hanc vendere Titio ad vitam cum potestate recipiendi dominium post mortem Titii, hoc enim esset vel elocare accepto semel & simul illius temporis locatio, vel vendere solum dominium utile retento dominio directo proprietatis: imò nec videtur esse licitum vendere cum pacto retrotrahendi, quando volet pecuniam refundere, quia sic reipsa non planè alienaret nec se exueret omni jure civili ad illam; potest fortè excipi, nisi talia res non esset quidem nunc, attamen prævideretur futura postea necessaria ad usum, v.gr. ad constituendum novum ædificium, augendam recreationem, instituendum Collegium, potest enim censeri tum retineri ad usum proprium, imponendo emptori solam obligationem personalem ad revendendum.

151 §.15. Si testator obliget hæredem ad offerendos pro eleemosyna omni anno 100. aureos domui professæ, hæc potest acceptare, quia per hoc ipsa nullum jus vel actionem acquirit, sed hæres habet obligationem, ad solum testatorem, Lugo *dub.* 7. Si tamen testator relinqueret hæreditatem Collegio cum obligatione annuè numerandi 100. domui professæ, Const. *p.6.c.2.* §.a. id prohibent, etiamsi esset ad conservationem templi à testatore fundati, quia non voluerunt penes Societatem esse ullam actionem, dispositionem aut dispensationem ejusmodi rerum domui professæ applicandarum, uti exponit Lug. *d.8.& 9.* gravari tamen potuit Collegium ad ædificandam domum professam, uti admittit Lugo *d n.* 10.

152 §.16. Missionarii, quamvis sint professi, possunt habere redditus, etiam non annexos certo Collegio, nisi mediatè, in quantum personæ ipsorum ad certum Collegium spectant; nec est opus, ut vel ipsi rectori Collegii, vel collegium de eorū reddituibus reddat rationes, sed satis est reddi Provinciali. Similiter ejusmodi Missionarii quoad contractum census aliosq; similes possunt, quod rectores; non videntur tamen sine licentia Provincialis posse elocare in perpetuum aliqua accepto nunc simul pretio, quia hoc est in grave præjudicium secuturorum: & hæc conformia sunt praxi, uti responderunt mihi viri docti ante hac Missionarii, & judicarunt Theologi à me interrogati.

Q.20. Quid circa votum castitatis in Religione sit prætereà notandum? Resp. seqq.

153 §.1. Certum est ex communi sensu fidelium, quòd votum castitatis in Religione, imò & in sæculo emissum, se extendat, non tantùm ad cavēdos actus luxuriæ consummatę, id est, in quibus intervenit voluntaria effusio seminis etiam extra vas, sed ad alios quoq; motus & delectationes venereas cavendas, uti demonstrat Card. *in 1. trist d.36. Nec obstat*, quòd S.Th.1.2. *q.*143.*art.un.O*, ponat hoc discrimen inter castitatem & pudicitiā, quòd castitas sit circa illa, quæ ordinantur ad generationem, pudicitia autem circa delectationes circumstantes, putà, quæ sunt in osculis, tactibus, amplexibus, *nam* satis se explicavit postea *q.* 151. *a.*4. docens pudicitiam versari circa omnia venerea & pudicitiam ordinari ad castitatem, non quasi virtus ab ipsa distincta, sed quòd pudicitia *magis* respiciat hujusmodi signa exteriora; si autem respiciat magis, ergo saltem minus respicit alia venerea: hinc *a.* 2. dicit, quòd castitas propriè sit specialis virtus, habens sibi oppositam specialem malitiam, scilicet concupiscentias delectabilium, quæ sunt in venereis. Adde, quòd per castitatem Religiosam intelligit *S. Th.* continentiam, nam *q.* 186. *a.*4. ait, continentia perpetua requiritur ad perfectionem Religionis sicut & voluntaria paupertas; atqui *q.*155.*a.*2. docet materiam continentiæ universaliter esse concupiscentias delectabilium tactus in venereis, ergo.

§.2. Etiam certum est, quòd castitas, quæ vovetur, se extendat ad actus internos luxuriæ cavendos, nempe delectationes & desideria purè interna, uti habet communissima cum *Carden.* Ratio est, quia vovens se obligat ad castitatem, secundum receptam ab omnibus in Ecclesia significationem hujus nominis, *castitas*, quæ comprehendit omnes actus contentos sub 6.& 9. præcepto Decalogi; citatque Carden. *nu.*90. authores 22. qui vel in terminis asserunt id esse certissimū, vel omnino supponunt nec dubitare audent, ex quo consensu Theologorum fit evidentia moralis, ergo licèt *Caram.* & unus Summista contrarium teneat, opinio eorum non est probabilis. *Conf.* quia in quęstione, quæ dependet à significatione vocis, communis sensus omnium vel ferè omnium facit evidentiam moralem, talis autem est hæc quæstio, & eodem argumento evincitur, quòd votum jejunii comprendat abstinentiam à carnibus, quia vox, *jejunium*, etiam illam significat, de essentia enim vocis significativæ ut talis, est communis usurpatio, communis autem usurpatio vocis, *castitas*, est abstinentia ab omnibus venereis, ergo. 154

Objicies. S.Aug. contra Julian. *l.4.& de Civ.l.1.cap.*18. vocat pudicitiam virtutem animæ, virginitatem autem sive castitatem vocat rem corporis, atqui non vovetur pudicitia, sed virginitas aut castitas, ergo. Resp. 1. Non voveri virginitatem sed castitatem, quæ cum pudicitia respicit etiam interna. Resp. 2. *S. Aug.* non dicit pudicitiam differre à virginitate quæ est virtus, sed ab ea, quæ est integritas corporis, cū virginitas, quæ est virtus, non possit violenter auferri, possit autem auferri, prout est integritas corporis, secundum dicta *l.3.p.1. n.917.* ideò autem *S. Aug.* dicit pudicitiam esse virtutem animæ, quia recipitur & conservatur in anima, neque potest ab extrinseco tolli, uti tolli potest virginitas corporis, sed ex hoc non sequitur, quod pudicitia non respiciat delectationes etiam externas, ut n.154. dictum est. Adde, quòd castitas, quæ vovetur, secundùm S. Aug. etiam sit virtus animæ, nam *l. de mendacio cap.* 19. ait, *Consensio ad impudicitiam corporalem, castitatem animi violat, &c.*20. ac alibi sæpè repetit has voces, *castitas animi*: *Et cap.7.19. & 20.* dicit, *corporalis ergo pudicitia corrumpi, nisi in animo, non potest*, quia nempe est corporalis terminativè, & subjectivè in animo, & ibidem octies repetit pudicitiam corporis, & Epist. 109. *ne dicatis vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos, quia impudicus oculus impudici cordis est nuntius*, ubi impudicitia non soli cordi, id est, internis affectibus tribuitur, sed etiam oculis corporeis. Denique Tom. *9. lib. de* 12. *abusionum gradibus, gradu* 5. dicit duobus modis constare veram pudicitiæ exercitationem, corporis habitu in superficie, & animi effectu interno.

3. Probabile est, quòd votum castitatis Religiosæ etiam versetur circa actus, qui terminantur ad impudicitiam alienam; ideoque Religiosum, qui etiam sine propria delectatione concurrit proximè & immediatè, v. gr. per tactum, ad pollutionem hominis sæcularis, violare votum suum castitatis, ita *Carden.* dicens sententiam oppositam esse damnatam à S. fidei tribunali. Ratio est, quia qui utitur membris suis ad impudicitiam mortalem, etiam sine delectatione propria, peccat mortaliter contra propriam castitatem, sed qui tactu provocat alterum ad pollutionem, sic utitur membris suis, ergo. Major prob. quia si fœmina aut mas sine delectatione propria admittat alterum ad vas naturale vel præposterum, quia utitur vase suo ad impudicitiam mortalem, peccat mortaliter contra propriam castitatem, & committit fornicationem vel sodomiam, ergo. *Conf.* quia si quis absque delectatione propria dormientem tactu provocet ad pollutionem, peccat mortaliter contra castitatem; idem docet Sanch. *de Matrim.l.9.d.23.nu.6.* si quia fatuos conjungat ad copulam, sed talis non peccat contra castitatem alienam, quia dormiens & fatui non peccant, ergo cōtra 155

pro-

propriam: imò licèt probabilis sit sententia *Sanch. Castrop. Arriaga, Pelit. & Caram.* Religiosum, qui ex odio vel invidia desiderat impudicitiam alienam, aut suadendo inducit sæcularem ad eam sine delectatione propria, non peccare contra votum suum, contrarium tamen veluti probabilius tenet *Carden.* quia votum castitatis Religiosæ est de materia omnimodæ castitatis, uti habet communis sententia relata *n.3.* atqui in omnimoda castitate continetur castitas aversana actus versantes circa luxuriam alienam, ergo. Adde, quòd is non sit verè mente castus, qui desiderat fornicationem alienam, vovemus autem castitatem etiam mentis, & hoc habet speciale castitas, ut actus aversantes luxuriam alienam censeantur actus castitatis propriæ, quia nempe voluntas luxuriæ alienæ est contraria puritati mentis propriæ, ergo.

Objic. Ergo si Religiosus sine ulla delectatione propria procuret in bestia effusionem seminis: aut saltem si faciat, ut conjuges sibi reddant debitum, peccabit contra castitatem propriam. 2. Ergo similiter peccabit Religiosus contra votum paupertatis vel obedientiæ, si faciat, ut alter sit proprietarius vel inobediens; item peccabit contra præceptum Missæ die festo, qui postquàm audivit Missam, causa est, ut alter Missam non audiat. *Resp. ad* 1. N. seq. quia tales effusiones seminis nequidem materialiter sunt malæ, sed in brutis est merè naturalis & incapax inhonestatis; in conjugibus autem est honesta, ergo concurrendo ad illas sine delectatione propria non est contra castitatem. *Ad* 2. Etiam n. seq. disparitas est, quòd voveatur castitas corporis & mentis, huic autem repugnat inductio ad luxuriam alienam: è contrà non vovetur paupertas vel obedientia mentis, sed hæ spectant tantùm ad perfectionem illorum votorum: similiter præceptum Missæ, quo obligor, tantùm tendit ad auditionem à me ponendam, & ita similia vota aut præcepta interpretatur communis sensus omnium, de voto autem omnimodæ castitatis aliter censent.

Instabis. Nemo vovet castitatem alienam aut procurationem castitatis in alio, ergo nec peccat contra votum, faciendo alium esse luxuriosum. *Resp.* N. cons. castitas mentis, quam vovet, id comprehendit, ut non intendat luxuriam alienam, uti ante dictum est.

156 §.4. Peccat contra suum votum castitatis, qui se exponit periculo illud per se ipsum violandi, ut ex communi doctrina de periculo, dicetur *l.5. à n.252.* Docentque Carden. *d.39.* tanquam probabilius, & conformiter ad hic dicta *nn. 156.* quòd etiam ille peccet contra suum votum castitatis, qui alterum exponit periculo violandi castitatem, quamvis in hoc postremo alii contradicant.

157 §.5. Sanch. *de Matr. l.7. d.27. n.13.* & alii cum Dian. *p.6. t.7. R.51.* dicunt Titium invalidè professum teneri ad perpetuam castitatem ex voto simplici castitatis, quod includatur in voto solemni; sed si ratio valet, ergo etiam ex voto simplici tenebitur ad paupertatem & obedientiam, quod nemo dicet, simili enim modo vovit omnia: itaque dicendum est cum Suar. *de Relig. t.3. l.7. c.2. à n.14.* consulendam esse intentionem Titii, si enim non intenderit se obligare ad castitatem, nisi in Religione, est liber, nec professio habet ullum effectum, uti etiam declarat Trid. *sess.25. c.15. de Regul.* Et idem est, si Titius professus sit invalidè in hac Religione, nam non ideò tenebitur ad aliam, quia licèt *Cap. Porrectum, de Regul. & Cap. Constitutionem, de Regul. in 6.* dicatur teneri ingredi aliam Religionem, hoc intelligitur, si profitens in hac Religione intenderit se obligare ad Religionem, non autem, si intenderit se obligare ad hanc præcisè, aut alioqui ad nullam aliam, & simili modo explicandum est *Cap. Quidam & Cap. Placet, de Convers. conjug.* ubi dicitur, qui vivente conjuge professus est in Monasterio, altero mortuo, teneri ad castitatem.

158 *Q.21. Quid circa votum obedientiæ Religiosæ sit præterea addendum?* R. seqq.

§.1. Subditus tenetur obedire Superiori imperanti aliquid probabiliter licitum, quamvis subdito probabilius sit illud esse illicitum, uti ostendimus *l.1. à n.432.* Item tenetur obedire in dubio, an legem ferens sit legitimus superior, si hic superior habeat possessionem sui officii, uti dictum est *ibid. n.592.* Item in dubio, an superior habeat potestatem hoc imperandi, aut an lex sit justa, secundùm *ibid. dicta à n.594.* Non tamen tenetur obedire, si tam superior quàm subditus dubitet, an hoc, quod imperat, sit illicitum, ut *ibid. dictum est n.595.* Quamvis autem Lugo *de just. d.18. à n.21.* & pluribus *in Resp. Mor. l.3. d.19.* contendat, etiam posito præcepto superioris posse subditum manere dubium, an liceat exequi rem præceptam, si nempe non fiat ei probabile saltem per ipsam authoritatem superioris, quòd res sit licita, ideoque dicat subditum non teneri tum obedire, quia cùm non possit judicare esse probabile, quòd sit licitum, manebit practicè dubius: est autem illicitum operari cum dubio practico: contrà tamen est, quia subditus, per se loquendo, licitè non potest manere practicè dubius, sed debet judicare, quòd objectum tale sit licitum, quia in dubio præsumptio stat pro superiore, quòd præcipiat licita, nisi constet esse illicita, uti dictum est *lib.1. locis citatis.*

§.2. Rem indifferentem posse per præceptum superioris 159
fieri materiam illius virtutis, ex cujus motivo præcipitur, diximus *l.1. à nu.624.* Disputat etiam fusè Card. *in 1. crisi d.28.* an possit superior sub obligatione præcipere aliqua ultra Regulam, & ultra media ad eam observandam necessaria, ideoque an habeat authoritatem non restrictam ad hoc vel illud, & concludit posse præcipere ea, inprimis quæ Deus & Ecclesia etiam præcipiunt; deinde etiam alia, quando per regulam datur libertas condendi nova statuta aut etiam alia præcipiendi: de cætero tenet communis cum Castrop. *tr.16. d.4. p.4.* Superiorem non posse præcipere ea, quæ sunt absolutè extra Regulam: posse autem per reformationem præcipere ea, quæ sunt conformia Regulæ antiquæ: similiter posse graviter obligare ad ea, quæ sunt in Regula, quamvis hæc graviter non obliget, probat fusè Carden. *tota d.30.* Videri potest Castrop. *p.5.* ubi in particulari examinat, quænam præcipi possint Religioso. Vide dicta *num.68. in fine.*

§.3. Si in Monasterio, quod Episcopo subjectum est, con- 160
traria præcipiant Superior & Episcopus, subditus in illis, quæ spectant ad Regulã & statuta Ordinis, tenetur obedire superiori, quia in hujus manibus vovit obedientiam secundùm Regulam: in aliis autem, quæ spectant ad disciplinam Ecclesiasticam, tenetur obedire Episcopo, quia quoad illa est superior ipse Episcopo subjectus, S. Tho. Aug. aliique cum Sylv. *p.1. v. Abbas cas.3.* si tamen Episcopus cum causa rationabili dispenset circa statuta, & tum præcipiat, debebit obedire Episcopo; non item si sine causa dispenset. Quòd si Religiosi sint subditi Episcopo velut Prælato, ita ut ei emittant votum obedientiæ, debent quoad omnia magis obedire Episcopo, quàm aliis superioribus subordinatis, Sanch. *in Decal. lib.6. c.1. n.11. & 12.* Notatque etiam rectè Sylv. *v. Appellatio*, si subditus injustè gravetur à superiore, posse appellare ad Episcopum, cujus jurisdictioni subest Monasterium. Et de potestate appellandi videri potest etiam Castrop. *p.15.* de pœnis autem, quas infligere possunt superiores, agit fusè *pun.14.*

§.4. Voluntas Religiosi ita est ligata, ut nequidem sepul- 161
turam possit eligere, uti fusè deducit Castrop. *p.13. §.8.*

Circa alia vota & præcepta, quæ votis substantialibus adjici solent in Societate JESU, videri potest Castrop. *tota d.5.*

Q.22. Quid notandum sit circa votum non procurandi nec 162
acceptandi prælaturam vel Dignitatem? R. seqq.

§.1. Prælatus strictè dicitur, qui habet curam animarum cum jurisdictione, ita ut possit subditos corrigere & punire, AA. cum Less. *in Auct. v. Prælatus cas.1.* Hinc docet Lugo *in Resp. Mor. l.4. d.36.* ex declaratione *Urbani VIII.* Per Prælationem intelligi quodcumque officium de jure, usu vel consuetudine habens annexam jurisdictionem Ecclesiasticam, quale quid est etiam Officium Guardiani, Prioris, & in Societate JESU Visitatoris, Vice-Rectoris, non tamen Ministri, Professoris, Procuratoris etiam Romam mittendi &c. Vide Castr. *t.16. d.5. p.5. n.6.* Per Dignitatem extra Religionem intelligitur etiam Vicariatus Episcopi; Item secundùm Castrop. *p.6. n.3.* quævis Dignitas etiam in Collegiata tantùm Ecclesia, quamvis jurisdictionem non habeat annexam.

§.2. Si Religiosus voverit nequidem indirectè prætendere 163
Prælationem, uti vovent professi Societatis JESU, non peccat, quamvis internè appetat, dummodò exteriùs non manifestet, Suar. Vasqu. Sanch. Castrop. *p.5. num.2.* Putat autem *Suar.* si actiones externæ de se indifferentes eo fine fiant, ut superior moveatur ad dandam Prælationem, peccari contra votum, uti & tum, inquit Less. *cas.3.* si ideò dentur munuscula, vel præstentur officia, quæ alioquin non præstarentur, sed Sanch. & Castrop. *n.3.* rectè contradicunt, nisi ex circumstantiis possit colligi ambitiosus animus, alioquin non censeris ambire apud homines, quod solùm est turbativum regiminis & offensivum communitatis: hinc si tale externum obsequium, quod præstas potenti promovere, æquè soleat præstari ab alio, & à te nunc præstetur, quia tuum est servire, quamvis nũc per illud obsequium intenderes benevolentiam Promotoris, non videtur fore contra votũ, inquit *Less.* quia actus ille cẽsetur procedere ex debito officii, & illa tua ambitio esset merè interna.

§.3. Si videas te eligendum in Priorem vel Definitorẽ, non 164
poteris salvo voto agere, ut eligaris potiùs in Definitorem, sic enim prætenderes officium cadens sub votum, *Less.* Nec potes alteri dare tuum suffragium pro uno officio, ut per hoc, alterum officium in te cadat, sed debes sincerè dare suffragium, uti ratio postulat & aliàs fecisses: si autem detur tibi optio, ut præsis uni loco è duobus, si debebas præesse alterutri, potes eligere, quem voles; electus tamen ad unum non potes agere, ut transferaris ad alterum, sed posses petere omnino liberari, aut si id obtinere non posses, ut ad alium locum transferreris, ubi melius Deo servire posses, *Less. supra.* De ambitu pro incerta persona, videri potest Lugo *d.25.*

165 §. 4. Si voverit nequidem acceptare Prælationem vel Dignitatem extra Religionem suam, nisi cogatur præcepto illius qui sibi id sub peccato mortali præcipere potest, per hunc potentem præcipere intelligitur solus Papa, ut declaravit Urb. VIII. apud Lug. *l.3.d.4.n.19.& l.4.d.36.* Ratio autem est, quia Prælati Regulares non possunt præcipere nisi ea, quæ retenta Regulari subjectione ad ipsos, possunt impleri, hinc præcipere non possunt id, per quod quis ab eorũ jurisdictione eximitur, id enim esset dicere: quia es meus subditus, præcipio tibi, ut non sis meus subditus, & ideò nequidem Generalis Ordinis potest præcipere, ut quis acceptet beneficium curatum vel simplex, nisi sit regulare ejusdem Religionis, Nav. Suar. Sanch. Castrop. *d.4.p.5.n.3.* quia nempe per tale beneficium constitueretur extra observantiam Ordinis & Regulam: similiter quamvis Generalis possit Scholastico Societatis JESU dare facultatem transeundi ad sæculum vel ad alium Ordinem, tamen non potest ita præcipere, uti rectè Castrop. suprà, & pluribus Lugo *l.3.d.4.à n.6.* Posse autem Papam ista omnia præcipere, fusè demonstrat Lug. *d.5.* quia remanet subjectio ad Papam; Et *n.14.* docet cum *Suar.* si quis è Societate JESU jam factus sit Cardinalis, posse non obstante voto acceptare Episcopatum, imò & Papatum, quamvis necdum sit Episcopus vel Cardinalis sed adhuc solùm professus Societatis, attamen *à n.15.* ostendit non posse hoc alicui præcipi per Collegium Cardinalium.

166 §.5. Si quis ab Ordine, ubi est tale votum non acceptandi dignitatem, transeat ad Ordinem, ubi non est, manet obligatus priore voto, uti declaravit Urbanus VIII. apud Lug. *sup. nu.1.*

167 *Q.23. An possit quis absolvi à votis Religiosæ professionis?* R. Vota substantialia Religionis tolli non possunt ab illo, qui sit Papa inferior, uti habet Trid. *sess.25.c.1.de Regul.* quia cùm per approbationem & confirmationem Papæ vim habeant, inferior nõ potest ejus dispositionem tollere. Nec à Papa irritari possunt, quia potestas irritandi provenire deberet à Statu, quẽ Professus inivit per vota, sed nemo potest dare potestatem ad desitionem & interitum sui, ergo: imò nequidem Papam posse ea commutare aut dispensare, docent S.Th. *2.2.q.88. art.11.* Arrag. & alii, 1. quia *Cap. Cùm ad Monasterium 6. de statu Monach.* dicitur, *Abdicatio proprietatis sicut & custodia castitatis adeò est annexa Regulæ Monachali, ut contra eam nec summus Pontifex possit licentiam indulgere*: 2. Quia Professus est per vota traditus Deo; item consecratus Religioni, res autem semel tradita non potest revocari, & semel consecrata, quamdiu manet, non potest consecrationem amittere, ergo. Oppositum tenuit aliquando S.Th. & cõstanter tenent Dur. Val. Suar. Az. Less. aliiq; plurimi cum Sãch. *de Matr. l.8.d.8.n.7.* & Castr. *tr.16 d.5.p.ult.* quia licèt hoc non possit ordinariè & ex privata causa, neque in sensu composito status Monachalis, quod videtur velle decretalis citata, attamen exigente causa publica & gravissima potest permittere, ut Religiosus professus uxorẽ ducat, sicque à se dividat statum Monachalem, tum enim Deus exigente necessitate remittet jus acquisitum, & desinet consecratio per revocationem deputationis ad usum sacrum, & per conversionem ad usum profanum. Videri possunt Suar. *de Relig. t.3. l.9.c.26.* & Sanch *suprà*.

168 *Q.24. Quid notandum sit circa exemptionem quorundam Regularium?* Resp. De hac fusè agit Sanch. *in Cons. l.6. c.9.d.1. & seqq.* apud quem videri possunt hæ assertiones deductæ & probatæ. 1. Regulares jure communi eximuntur à Diœcesana lege, ad quam spectat convocari ad Synodum, ad sepulturas, ad solutionem alicujus rei in signum subjectionis, decimationum, hospitiorum &c. jure tamen communi non eximuntur à lege jurisdictionis, ad quã pertinet examen pro Ordinatione vel cura, datio curæ, prædicatio Evangelii, punitio delictorum, &c. 2. Pleræque Religiones nunc exemptæ sunt à jurisdictione Ordinariorum, & nequidem ratione uniformitatis obligantur præceptis Episcopalibus, excepta celebratione festorum & cessatione à Divinis tempore interdicti: potest etiam Episcopus agere contra exemptos in delictis publicis vel contractibus extra locum exemptum, vel circa rem non exemptam factis; in causis mercedum & miserabilium personarum; item si turbent ejus jurisdictionem; item potest componere controversias eorum circa præcedentiam, & adigere ad processiones, exceptis

169 Monachis reclusis & Societate JESU. 3. Si timeatur fuga, potest exemptus in gravi delicto deprehensus capi ab Episcopo, sed intra 20. horas extradi debet Superioribus: potest etiam Episcopus capere apostatam. 4. Novitii volentes manere in Religione exempta gaudent exemptione. 5. Exempti non tenentur ad jus reverentiale, id est, ad obviandum Episcopo introeunti. 6. Nequit Episcopus in Ecclesiis exemptorũ, si inviti sint, convocare processiones, celebrare Ordines, Missas, officia, judicia; nec visitare, nec compellere, ut in Monasterio vice carceris retineant reum, etiam Ecclesiasticum. 7. In dubio, an jurisdictio contra exemptos pertineat ad Episcopum, judicat solus Papa. 8. Exempti non possunt resignare beneficium nisi in manus Papæ. 9. Omnes exempti manent subjecti Nuntio à latere vel habenti hujus potestatem.

Q.25. Quæ officia & actiones specialiter prohibeantur Religiosis? Resp.

§. 1. Religiosus non potest esse Judex negotii forensis aut 170
Ecclesiastici, nisi cum licentia Superioris saltem localis, & utilitate saltem indirecta Monasterii, *Cap. 35. Monachi, 16. q.1.* Quod extenditur etiam ad Canonicos Regulares, *Cap. Ex parte, 2. De postulando*, Sanch. aliique cum Castrop *tr.16.d.4.p.12.§.1.* Similiter non potest nomine proprio in civilibus esse actor, vel reus, cùm nec agere nec conveniri possit, sed solum Monasterium, cui se dedit, uti habent jura, & AA. cum Castr. §.2. Nec fungi potest officio advocati, procuratoris, tabellionis, testis, exceptis casibus, de quibus Castrop. *§.3. & 4.* Nec tutoris, aut curatoris, *cap. Pervenit, dist.86.* V. Castrop. §.7.

§.2. Prohibentur etiam Religiosis actiones extrajudiciales, 171
nisi Superiores dispensent, nam esse non possunt executores testamentarii, Castrop. *p.13.§.1.* Nec Medici, vel Chirurgi, præsertim si facienda sit incisio, aut adustio: possunt tamen Religiosi Societatis JESU medicinæ periti mederi, si alii desint, dummodò per seipsos non faciant adustionem, Castrop. §. 2. Quomodo autem his prohibeatur executio testamenti, & legati confidentialis, dixi *n.146.*

§.3. Religiosis sub excommunicatione prohibitum est au- 172
dire in schulis lectiones Juris civilis, *cap. fin. Ne Clerici, vel Monachi*, Sanch. Less. Lug. *in Resp. Mor. l.4. d.34.* Potest tamen Religiosus audire, & docere Canones, sed professor Canonum in Societate JESU non debet in schola tradere eas materias, quæ spectant ad forum contentiosum, nisi obiter attingendo, quantùm ad forum conscientiæ possunt conducere, *Const. p.4.c.12. §.1.* Lugo *suprà*.

§.4. Etiam negotiatio prohibetur Religiosis, secundùm 173
dicta *lib.3.p.2.à n. 997.* Item venatio, uti dicemus *à num.1375.* Item lusus alearum, uti dicemus *à n.1378.* talia enim, quæ Clericos, multò magis dedecent Religiosos; notantque Nav. Val. Suar. & alii cum Castrop. *§.5. num.2.* nomine Clericorum venire etiam Religiosos, quando prohibitio respicit decentiam status.

§.5. In Societate JESU sic statuit Congr. 2. Decreto 60. 174
Quemadmodum hactenus factum est in quibusdam locis, ut nostri ita examinent ad Ordines promovendos, aut curæ animarum, verbo Dei, vel confessionibus audiendis præficiendos, ut simul judicium ferant de illorum sufficientia, & admissione, ita de cætero ne fiat, quandoquidem judicamus non esse consentaneum nostro Instituto; illud tamen retineamus, ut judicium de admittendis, vel non admittendis non feramus, sed illud omninò Prælatis relinquamus: possit tamen dispensare R. P. Generalis, ubi hoc utile, & expediens esse in Domino judicaverit. Videtur autem dispensasse, saltem pro his Diœcesibus, in quibus judicium nostrum exquiritur.

DUBIUM V.

Qui possint, vel teneantur ingredi Religionem?

Resp. I. Omnes illi, & soli possunt ingredi Religio- 175
nem, qui sunt sui juris, nec aliis obstricti; qui verò aliis obstricti sunt, non possunt sine eorum consensu. Less. *l.2.c.41.d.3.*

Unde 1. Non possunt ingredi Religionem puberes; quia subsunt parentibus, vel tutoribus, quoad vitæ dispositionem. 2. Nec filii, si parentes sine illis se alere nequeant. Laym. *l.4. t.5.c.4. n.1. supra l.3. tr3. c.2. d.1.* 3. Nec servi, sine consensu dominorum. 4. Nec qui decepit virginem sub promissione Matrimonii. 5. Nec is, qui non est solvendo creditoribus; modò in sæculo manendo, possit intra paucos annos solvere. D. Thom. tamen, Sylv. Fumus *v. Religio*, & alii, putant illum posse bona præsentia cedere creditoribus quia persona hominis liberi non est pro pecunia obligata. 6. Nec Episcopus, sine consensu Papæ, cui juramento se obstrinxit: præterquamquòd sit obstrictus suæ Ecclesiæ, sicut maritus uxori. 7. Nec conjuges, post Matrimonium consummatum, nisi vir per vim consummasset, ante expletos 2. menses, qui eis à jure conceduntur; aut nisi alter conjugum commisisset adulterium; tunc enim innocens ingredi posset.

Resp. II. Qui vovit Religionem, tenetur ingredi secundùm sequentes Regulas:

I. Non tenetur, imò nec potest licitè ingredi Ordinem, in quo collapsa est disciplina Regularis, idq; ob periculum perversionis, Laym. *c.6.n.5.*

II. Qui vovit laxiorem, licitè ingreditur strictiorem non tamen contrà; quia minùs præstaret, quàm promisit. Quòd si tamen profiteatur in laxiore, valida est professio, & liberatur à voto strictiorem ingrediendi. Ratio, quia votum

votum solemne, quo fit personæ traditio, & Religioni jus in personam acquiritur, derogat priori voto simpliei, per quod nullum tale jus Religioni strictiori erat acquisitum. Laym. *n.6.* ex S. Th. *&c.*

III. Is, qui vovit experiri Religionem strictiorem, potest id commutare in votum profitendi, & perseverandi in laxiore. Ratio, quia hoc melius est. Laym. *n.7.* ex Sanch. *&c.*

IV. Professo licentiam transeundi ad Ordinem laxiorem, Episcopus, vel Prælatus Ordinis exemptus cum consensu Capituli, dispensativè ex justa causa dare potest. Laym. *l.c.* Less. *n.*103. Sanch. *l.6.mor.c.7.n.52. & seqq.*

V. Professus, ad Ordinem strictiorem, petita, licèt non concessa, Prælati sui licentia, ex justa causa transire potest; Quod addo, quia hujusmodi transitus sine causa temerè fieri non debet. Quòd si autem fiat, spectanda est austeritas circa silentium, & solitudinem; idque non tantùm secundùm institutum Regulæ, sed etiam secundùm observationem præsentem. Probatur *ex cap. Licèt, De Regularibus*, v. Less. Laym. Sanch. *ll.cc. Ex dictis resolvuntur hi casus:*

I. Canonici Regulares ad Monachos transire possunt, non contrà; cùm Religio Monachorum austerior sit. Laym. *l. c.*

II. Professus Regulam strictiorem, si ea non servetur in suo Monasterio aliove ejusdem Ordinis, nec sit spes reformationis, potest transire ad laxiorem, in quo Regula servetur, itaut considerato præsenti statu, ducat vitam strictiorem, Laym. *c.6.n.*10. ex Sanch. Rodr. *&c.*

ADDENDA.

176 Q*Uæst.26. Quid præterea notandum sit circa eos, qui Religionem ingredi non possunt?* Resp. Seqq.

§.1. Parochus potest Religionem ingredi monito tantùm Episcopo, ut Ecclesiæ provideat: Episcopus tamen non potest ingredi sine licentia Papæ, communis cum Castrop. *tr.16. d.1.p.7.§.1.*

177 §.2. Impuberes adhuc post *Trid.* possunt ingredi ante pubertatem, non possunt tamen annum novitiatus, qui ad professionem prærequiritur, incipere antè, sed priùs statim post pubertatem, Castrop. *suprà, & p.12.§.3.n.2.*

178 §.3. Conjux potest intra primum bimestre ante consummationem ingredi Religionem, etiam invito altero conjuge, qui tamen post professionem illius poterit alium ducere, communis cum Steph. *t.5.d.8.n.46.* post consummationem non potest, nisi adsit causa perpetui divortii, vel unus alteri licentiam concedat, quòd si faciat sine una ex his causis, professio etiam bona fide facta est irrita, poteritque exire etiam non revocatus à conjuge, imò & hoc consentiente, ut maneat, aut hoc mortuo, saltem accedente authoritate Ordinarii: si autem à conjuge revocetur ad Matrimonium, poterit tantùm reddere, & non petere debitum: nam votum ejus est ab Ecclesia acceptatum, quantùm est ad obligationem non petendi debitum: hinc & mortuo conjuge non poterit licitè ducere alium, poterit tamen validè; neque tenebitur redire ad Religionem. Quòd si habuisset expressam voluntatem se non aliter obligandi ad castitatem, quàm dependenter à Statu Religioso, posset etiam petere debitum, & esse omninò habilis ad iterum ducendum, Suar. Sanch. Less. Castrop. *d.2.p.2.§.4. ubi n. 7.* addit, si conjux Religionem ingrediatur cum licentia conjugis, ipsa verò non servet conditiones à jure præscriptas, ut si maneat in periculo incontinentiæ, illum validè quidem profiteri, sed illicitè & postquam professus est teneri redire ad ipsam, & reddere debitum, non tamen petere, illa autem mortua, debere redire ad Monasterium.

179 §.4. An, & quandonam debitores, vel alii, qui rationes suas necdum deposuerunt, ingredi possint, diximus *l.3.p.2. à n.* 441. Similiter an teneatur filius egredi ob necessitatem parentum, dictum est *l.3.p.1.n.694.* Docentque AA. communiùs cum *Castrop.§.5.* contra *Suar.* non teneri manere in sæculo ob necessitatem non extremam avorum, fratrum, aut sororum, quia nec tenetur illis providere, nec curæ illius committuntur. Addit *Castrop.n.*14. cum *S.Th.Suar.* & aliis, filium non teneri manere in sæculo ob necessitatem communem parentum, sed tantùm gravem, vel statui meliori supervenientem. Quoad servos, putat Sanch. *in Decal. l.5.c.4.* eos invito domino invalidè profiteri, sed probabiliùs contradicit *Suar.* quia jure naturæ validè vovent, nec jus positivum induxit invaliditatem.

180 §.5. Si filius non attenta necessitate gravi Parentum profiteatur, professio est valida, sed illicita, teneturque filius, si aliter aliis subvenire nequeat, exire: an autem id possit contra voluntatem Prælati, disputant AA. inter quos absolutè affirmant Jansen. Palat. aliique apud Sanch. *in Dec.l.4.c.20.n.25.* & apud Mendo *d.3.n.2.* quia manet filius, & obligatio filii erga parentes ita est naturalis, & intrinseca, ut nequeat per ullum statum eximi, & hanc sententiam fusè tuetur Sylv. *p.1.v. Egressus è Monasterio:* contrà absolutè negant *S.Th.S.Ant.Arm. Fag.Caj. Sa, Sanch.Laym.* & alii: quia filius mortuus est sæculo per professionem, & ita mutavit statum, ut non sit sui juris, ideoque Prælato negante consensum censendus est esse impotens: *Silv.Tol.Suar.Less.* aliique multi sic distinguunt, si parentes tempore professionis fuerint in necessitate, tenetur exire etiam contra voluntatem Prælati, ob rationem primæ sententiæ, & quia censetur se tradidisse Religioni suo ea conditione, si aliter subveniretur parentibus; si autem post professionem in necessitatem inciderint, non potest, si Prælatus nolit, ob rationem secundæ sententiæ: si tamen parentes certò indigeant graviter, tenebitur quantùm potest retento statu lucrari, & laborare pro illis, petita, & quamvis non obtenta licentia, quam Prælatus irrationabiliter negabit, *Castrop. §.6.n.9.* Et si ita juvare possit manendo in Religione, tenetur manere; si tamen dimisso habitu deberet vacare servilibus, decentius esset, ut exiret, Mendo *suprà*.

Q.27. Quænam impediant ingressum in Societatem JESU? 181
Resp. Videri potest *Epitome Instituti par.1.c.1.§.2. & 3.* Singula autem impedimenta explicant Suar. *de Reg.t.4. tr.10.l.2.c.1.* & Castrop. *tr.16. d.1.p.8. §.1. & 2.* Speciatim de homicidio potest videri etiam Lug. *in Resp.Mor. l.4.d.16.17. & 47.* Item de gestatione habitus alterius Ordinis, habet *ibid. d.15.*

Q.28. Quid præterea notandum sit circa eum qui vovit 182
ingredi Religionem? *Resp.* Præter dicta *lib.3. par.1. à num.* 565. adde seqq.

§.1. Si puer possit discernere inter ea, quæ saluti congruunt vel repugnant, etiamque intelligat Religionem esse rem salutarem, & Deo gratam, votum ejus de Religione est validum: quamdiu tamen impubes est, irritari potest à Patre, vel tutore, secundùm dicta *l.3.p.1. à n.*488. Potestque probabiliter etiam post pubertatem irritari à Patre, si pubes non ratificarit, *Nav. Caj. Lop.* & alii, non tamen, si in pubertate emiserit, aut ratificarit, tum enim censetur de novo emittere, Less. *de statu vitæ eligendo q.3.*

§.2. Qui vovit Religionem, tenetur experiri tyrocinium, 183
& posteà profiteri, si judicet Religionem eam sibi conducere, uti dictum est *lib.3.p.1.n.393.* talis enim censetur esse mens voventis, & status Religionis, quem vovit importat vota substantialia. Si autem se malè gerat eo fine, ut è tyrocinio dimittatur, non est tutus in conscientia, quia qui vovet Deo, etiam se obligat ad non præstandum spontè sua impedimentum executioni voti, alioquin votum esset illusorium; quòd si ita dimissus sit, tenetur petere iterum recipi, Less. *qu.*10. Imò si postea ex sola animi levitate egrediatur, docent Caj. Suar. Laym. Castr. *t.16.d.1.p.4.n.5.* non satisfecisse voto, quamvis contradicant Nav. Az. Bon. Burgh. *cent.2.cas.92.* putantes satisfecisse, si animo sincero sit novitiatum ingressus.

§.3. Si quis post primam instantiam non admittatur ad Re- 184
ligionem, quam vovit, an teneatur facere plures instantias, aut aliam Religionem ingredi, pendet ab intentione voventis, possuntque videri Suar. *t.3.l.4.c.2.* & Sanch. *in Dec.l.4.c.16 à n.27.* Quòd si credatur se admittendum, si manifestet se vovisse, *Bon.* obligat ad manifestandum, quia promittens aliquid censetur etiam ea promittere, quæ ad illud ducunt per se, ac necessaria sunt; è contrà *Suar.* suprà, & alii dicunt non teneri, quia ex vi voti teneris ad ea tantùm media, quæ per se sunt necessaria, & ordinaria, aliàs tenereris etiam adhibere intercessores.

§.4. Qui vovit perseverare in Religione, secundùm com- 185
munem sententiam tenetur, quamvis Ordo sit ei valdè difficilis, quia plus cēsetur voluisse, quàm si dixisset, voveo Religionem, *Sanch.* & alii, quamvis Castr. *n.9.* ex parte contradicat, eò quòd in votis videatur stricta interpretatio facienda, & salvetur sensus voti, si dicatur se voluisse obligare ad perseverandum, si bona fide probata inveniretur facilis, & consentanea.

Ad quid teneatur ille, qui voverat ingredi Religionem, & posteà invitus ejicitur ex illa, dicetur *n.*199.

Q.29. Quid addendum sit circa illum, qui cupit transire ad 186
Monasterium ejusdem, vel diversi Ordinis? Resp. seqq.

§.1. Quando dicitur Religiosum posse transire ad strictiorem Ordinem, dubitatur, an omnis Ordo, hoc ipso quòd sit perfectior, etiam sit strictior sive severior: negant eum communi *Sanch. Less. Laym.* quia perfectio, & severitas oriuntur ex diversis capitibus, nempe perfectio ex perfectiori fine, & mediis; severitas autem ex asperitate mediorum, & ita Ordines Mendicantes sunt perfectiores Monachalibus, v. gr. Carthusiano, cùm pro fine habeant salutem suam, & proximi, ex quo major in Deum gloria redundat, & tamen Carthusianus est strictior: nihilominus contradicit Castr. *t.16.d.4.p.26.§.1.* quia hoc ipso, quòd sit perfectior, habet inter media perfectiores virtutis actus, virtus autem perfectior est difficilior, ergo. Deinde, quia quò Religio est perfectior, eò strictiùs observat vota, ergo eo ipso etiam est strictior; atque ideò *Cap. Licèt de Regularibus*, concedens transitum à laxiori ad strictiorem Ordinem, indifferenter utitur nomine *strictioris, & sanctioris:*

& ita etiam passim dicunt AA. posse ab uno Ordine transiri ad perfectiorem, per quem intelligunt strictiorem.

187 §.2. Etiam monialem posse transire ad Ordinem perfectiorem, docent Zerol. Rodriq. & alii cum Barb. *de off. Episc. alleg.* 102. *n.* 27. Transitum tamen illum concedere non potest Abbatissa, vel Præfecta Monasterii, uti cum aliis Sanch. *in Dec. l.* 6. *c.* 7. *nu.* 61. quia non habet jurisdictionem spiritualem, sed tantum potestatem quandam dominativam, neque Ecclesia mulieribus committit judicium de gravitate, vel sufficientia causæ: itaque requiretur licentia Episcopi, si Monasterium sit ei subjectum, uti colligitur ex Trid. *sess.* 25. *c.* 9. *de Regul.* vel Prælati, Generalis, aut Provincialis, si Monasterium sit exemptum: putatque Castrop. *p.* 16. §. 5. *n.* 7. pro viris, spectato jure communi, id posse etiam immediatum superiorem Conventus; non requiritur autem pro his licentia Episcopi, qui quoad hoc in personas illas jurisdictionem non habet, nec ordinariam, nec delegatam, uti suppono, & notat Suar. *de Relig.* t. 4. *tr.* 8. *l.* 3. *c.* 11. *n.* 19.

188 §.3. Si Professa veliet transire ad Monasterium alterius Ordinis, Intendens in hoc servare Institutum, non hujus, sed sui Ordinis, recurrendum esset ad Papam, quia hoc plus est, quàm transire ad Monasterium aliud etiam alterius Ordinis, cùm ibi sit futura veluti extra obedientiam Religiosam, quam soli suo Ordini vovit: erit enim sine superioribus, & sine observatione consuetudinum, ac modi vivendi sui Ordinis; non videtur autem Episcopo, vel superioribus Regularibus concessa esse potestas ad talia.

189 §.4. Etiam controversum est, an Monialis ex causâ correctionis, & punitionis possit extrahi ad aliud Monasterium ejusdem Ordinis sine licentia Papæ: negant *Zerol. Barb. Lez. Tamb.* quia hæc non est inter causas egressus à *S. Pio V.* assignatas, & relatas *nu.* 70. & pro hac sententia referuntur declarationes S. Cōgregationis. Affirmant alii apud Lug. *in Resp. Mor. l.* 3. *d.* 18. *n.* 1. quia decretum *S. Pii V.* extendi potest ad similes causas, uti insinuatum est *n.* 70. Et hoc videtur certum pro Ordine S. Claræ ex quodam privilegio apud Lug. *n.* 8. si hoc apud illas Moniales sit in usu: sed quoad reliquas, probabilius dicunt Cornejo, & Lugo *nu.* 6. id fieri non posse ex causa solius correctionis, ubi enim deliquit, ibi punienda est; potest autem fieri, si interveniat spiritualis necessitas communitatis, quæ alioqui pateretur scandalum, vel periculum perversionis, & hoc est conforme dictis *n.* 70.

190 §.5. Glo. Inn. Panor. Silv. Nav. Sa, Ang. cum Less. *in auct. v. Monialis cas.* 4. docent Monialem, v.g. *S. Benedicti*, si Monasterium subsit Episcopo, posse per hunc ex ejusmodi causa transire ad Moniales v.g. *S. Augustini*, & quamvis Ordo, ad quem transitur, esset laxior, adhuc sufficere licentiam Episcopi, vel superiorum docent Sanch. *n.* 65. 68. *& seqq.* loquens de viris, & *n.* 6. dicens idem esse de Monialibus, Less. *de just. l.* 2. *c.* 41. *nu.* 102. Castr. *n.* 3. Pelliz. *t.* 3. *c.* 5. *n.* 64. Loth. *t.* 23. *a.* 1. aliique, quorum sententiam *Suar.* suprà dicit esse practicè probabilem, quamvis putet verius esse, quòd pro Ordine laxiori recurri debeat ad Papam. Ratio prioris sententiæ est, quia exigebat recta administratio, & spiritualis necessitas Monasteriorum, ut eorum superiores id possent: Unde Trid. *c.* 19. *& Extravagans, Viam ambitiosæ, de Regul.* quæ videntur oppositum statuere, explicantur de casu, quo fieret sine justa causa, & pro libitu, ac etiam sine consensu Conventus, ut olim quandoque fiebat, hunc enim requiri notant Sanch. *n.* 66. Less. *nu.* 103. Castrop. *n.* 9. aliique communiter, est enim res gravis momenti: quænam autem videantur esse justæ causæ sic transeundi, refert Castrop. *num.* 6.

191 §.6. Docet Less. *in auct. v. Monialis cas.* 2. Moniali, quæ absolutè non posset aliter se expedire à turpi consuetudine Confessarii, licitum esse fugere in habitu etiam sæculari ad aliam Provinciam, ut ibi etiam in alium Ordinem recipiatur; cessant enim vincula humana, & proprio arbitrio inducta, quando ex illorum observatione sequeretur pernicies animæ, & jactura salutis.

192 §.7. Si quis transferatur ad aliud Monasterium, dos remanet primo, in quo professionem fecit, quia in hoc absolutè transtulerat dominium, Sylv. *p.* 1. *v. Dos.* Similiter bona, quæ absolutè donavit primo Monasterio, vel quæ in eo, quomodocumque acquisivit, huic remanent, uti habet communis cum Castrop *d.* 3. *p.* 17.

193 §.8. Religiosus mendicans (etiam Societatis JESU) transiens ad laxiorem Ordinem, redditur per Clementinam I. incapax omnis beneficii curati, administrationis, Prælaturæ, Officii, etiam lectoris, vocis, & loci in Capitulo, &c. Sanch. *n.* 109. Castrop. *d.* 4. *p.* 27. Pelliz. *t.* 9. *c.* 2. *n.* 155. Et causa est, ne illis detur irritamentum transeundi: videndum tamen est, an Clementina illa sit in quibusvis Monasteriis recepta: nam video passim contraveniri.

194 §.9. Religiosis Societatis JESU non licet amplius transire ad ullum Ordinem, nequidem in Carthusianum sine facultate Generalis, uti legi potest *in Comp. Privil.* Pragæ recuso anno 1703. *v. Apostata* §. 10. E contrà potest Generalis Societatis etiam professos, quos judicaverit, mittere ad quemvis alium Ordinem, etiam laxiorem, de consensu tamen superiorum loci illius, quò destinabuntur, uti habetur *ibidem v. Professi*, §. 2. Quòd si professus Societatis cum facultate Generalis transierit ad Ordinem A, Generalis Societatis non potest amplius illi dare potestatem transeundi ad Ordinem B, quia jam non est amplius subditus Societatis, sed Ordinis A, Lugo *l.* 4. *d.* 41. Hinc etiam impedire non potest talem transitum.

§.10. Privilegium, ex quo Societas JESU mittere potest 195
professum ad alium Ordinem, non extenditur, ut mitti possit ad Ordines Militares, vel Ospitalarios, uti ex responso Sacr. Congregationis notant Roder. & Lug. *n.* 4. Si autem id petatur à Papa, necesse est de hoc facere mentionem, quòd fuerit Societatis, Lugo *n.* 7. *&* 9.

§.11. Si Religiosus Societatis JESU cum venia Generalis 196
transierit, & professus sit in alio Ordine, ac postea ab hoc redeat ad sæculum, vel ad laxiorem Ordinem transeat, Societas potest contra ipsum procedere uti contra alios apostatas, uti habetur in *Comp. Privil. suprà v. Apostata* §. 11.

Plura circa transitum ab uno ad alium Ordinem videri possunt apud Castrop. *toto p.* 27.

Q. 30. *An aliquis possit a Religione dimitti sub conditione* 197
in certis casibus reincidendi in vota? Resp. Quæstio procedit de Religiosis Societatis JESU necdum professis, v.g. an possit Scholasticus dimitti sub conditione reincidendi in obligationem votorum, si ad talem urbem redierit, & rectè negat Lugo *in Resp. Mor. l.* 4. *d.* 23. quia intermedio tempore non est Religiosus, ergo nec potest iterum fieri sine nova admissione, nova probatione, & novo consensu suo; imò posset interea contrahere impedimentum essentiale, ergo quamvis lubens actu rediret, non ideò iterum fieret Religiosus.

DUBIUM VI.

Ad quid teneantur Religiosi ejecti, & fugitivi?

SUppono, Religiosum justas ob causas Religione ex- 198
pelli posse; 1. Si in gravi vel pernicioso crimine existens, notoriè incorrigibilis appareat: in quo tamen casu, Moniales perpetuo potius carcere mancipandas, quàm ejiciendas, putat Sanch. *l.* 6. *mor. c.* 9. *n.* 3. *&* 6. 2. Si ob criminis infamiā, sine gravi Ordinis damno tolerari nequeat. 3. Si in admissione reticuerit impedimentum, vel essentiale, vel saltem admodum grave, v.g. lepram, &c. ut docet Nav. *t.* 2. *l.* 3. *de Reg. consil.* 48. Sa *v. Relig. n.* 34. Sanch. *n.* 5. *Az. t.* 1. *l.* 12. *c.* 16. *q.* 3. Ratio, quia in re admodum gravi decepit, itaut fraus dederit causam admissioni, v. Dian. *p.* 9. *t.* 9. *R.* 57. ubi docet, quòd licèt hactenus ex communi sententia *Sanch. Suar. Az. Rodriq. &c.* Religiosi propter delictum aliquod grave, etiam semel perpetratum potuerint expelli, jam tamen propter declarationem *Urb. VIII.* editam anno 1624. per nulla privilegia possint expelli è Religione (excepta Societate JESU) nisi sint incorrigibiles; tales autem non censentur, nisi unius anni jejunio, & pœnitentia in carcere sint probati.

Hoc supposito: Resp. I. Professus, è Religione ob culpam ejectus, manet Religiosus, votisque adstrictus, Laym. *lib.* 4. *t.* 5. *c.* 13. *n.* 2. *ex communi.* *Unde resolvuntur hi Casus:*

I. Ejectus, rerum, quas acquirit, usum & administrationem tantum sibi vendicare potest, non autem dominium: neque illud acquiritur Monasterio, cujus non est membrum amplius, sed Ecclesiæ, in qua beneficium habet, vel Papæ, si beneficium non habet, & exemptus est. Quòd si autem non sit exemptus, Episcopo loci. Laym. *n.* 2. *&* 3. ex Mol. & Less.

Dixi, *ejectus*: quia fugitivos, & apostatas, iis exceptis, quæ ex beneficio Ecclesiastico accepta sunt, Monasterio acquirere verius est, si illud dominii in communi capax sit: sin minus, Sedi Apostolicæ. Ratio, quia Monasterium, instar servorum eos vendicare, & reducere poterat. Laym. *l. c.* ex Az. *l. c.* Sylv. *&c.*

II. Ejectus per culpam, non omninò solutus est voto obedientiæ, etsi ejus executio magna ex parte cesset, quia caret superiore, à quo dirigatur. Debet tamen illud servare in præparatione animi, si recipiatur, Laym. *num.* 4. ex Nav. & Less.

III. Idem à reliquis Monasticis observantiis, & Regulis, ut à jejuniis, vigiliis, delectu ciborum, & similibus liber est. Laym. *n.* 5. Sà *n.* 40. Nav. *& alii*, contra Less. Sanch. *&c.* Ratio est, quia talium observatio non comitatur simpliciter professionem votorum substantialium, sed statum Regularem, à quo ille est expulsus.

IV. Etsi non sit improbabile, quod docent *Nav. & Az.* probatque *Rodriquez*, ejectum tutò manere extra suum Ordinem, nec teneri receptionem petere, eò quòd justæ sententiæ

tentiæ suæ ejectionis, se conformare possit: contrarium tamen communius est, & probabilius. Ratio, quia cùm sit obligatus votis, tenetur se qualificare, ut vota sua cõvenienter professioni exequi possit: Quæ ratio magis probat, si Ordo ipsum revocet. Laym. *n.6.* ex Sylv. Sanch. & Less.

V. Ejectus potest tutò in sæculo manere, si in Monasterio non recipiatur, nisi Religionem laxiorem inire malit, quia aliam non vovit; neque per ipsum (ut suppono) jam stat, quò minus in sua recipiatur, ita Rodriq. Laym. *&c. l.c.* Ubi addit, Prælatos posse aliquem sub conditione ejicere, ut vel aliam Religionem intret, vel ad suam revertatur, imò etiam Ordinarii locorum ejectos ad hoc cogere possunt. Ratio est, quòd tales non sine periculo, & scandalo aliorum in sæculo vivant. V. Laym. *n.8. & 9.*

Resp. II. Prælati Ordinum fugitivos, & apostatas requirere tenentur, si absque gravi Ordinis damno possint, & non omnino incorrigibiles videantur, ita Sanch. *l.c.* Ratio prioris partis est, quia jure divino, & naturali tenentur prælati prospicere eorum saluti. Ratio posterioris est, quia si ob justam causam possint ejici, ob eandem etiam, postquam malitiosè exiverunt, poterunt non recipi, Laym. *num.* 7. ex Sanch. *&c.*

Dixi, *fugitivos, & apostatas*: quia per sententiam justam ejectos, etsi se correxerint, necessariò recipiendos, negant Sanch. *l.c.* & Azor. *c.* 17. affirmant Nav. Mol. *t.1.d.*140.*n.*36. Less. *l.2.c.*41.*d.*15. Utrique probabiliter.

Quæres, An professus in uno Monasterio possit cogi, ut se transferat ad aliud?

Resp. Posse, si plura Monasteria faciant unum corpus sub uno capite; secus, si singula subsint suis superioribus sub Episcopo, vel immediatè sub Papa. Ratio, quia non vovit obedientiam, nisi in hoc Conventu, Laym. *n.*10. Vide etiam Sanch. *l.7. Mor. c.*32.

ADDENDA.

199 Q*Uæst. 31. Quid præterea notandum sit circa ejectos, & fugitivos?* Resp. seqq.

§.1. Qui vovit Religionem in genere, si ejiciatur ex una, secundùm aliquos tenetur intrare aliam, quia adhuc manet votum Religionis, cui potest satisfacere: Contradicit Less. *de just. l.2.c.4.d.* 15. quia hoc votum Religionis in genere videtur esse extinctum per professionem in hac Religione, omnia enim vota simplicia commutantur in solemnia Religionis, secundùm dicta *n.*7. Quid autem dicendum sit, si talis dimittatur è noviciatu, dictum est *n.* 183.

200 §.2. Si quis injustè sit ejectus, Monasterium tenetur illi restituere, quod in ingressu dedit, nam non censetur dare voluisse ita ingratis, & injuriosis, aut saltem potest jam donationem revocare, Less. *in auth. v. Illegitimus cas.*4 *nu.*13. Si autem quis sua spontè profugerit, quamvis redeat, aut retrahatur, Monasterium non tenetur solvere expensas, quas in absentia fecit, Sanch. Castr. *t.*16. *d.*4.*p.*17.*n.*2.

201 §.3. Religiosus timore pœnæ fugiens è Monasterio cũ habitu, si tum prius habitum dimittat, postquam illo privatus est per sententiam Prælati, & Capituli, non est excommunicatus, potestque uti habitu Clericali sine dispensatione Papæ, uti habet *Navar.* potestque Episcopus ei dare novam jurisdictionem (nam jurisdictionem ex vi Religionis acceptam amisit per dimissionem) & ejus opera uti, Less. *v. Religiosus cas.*3.

202 §.4. Probabilius est cum Suar. *de Relig. t.4.l.3.c.*5. & Castr. *p.*21.*n.*7. contra *Sanch.* non esse obligationem recipiendi fugitivos, vel apostatas ad eundem gradum honoris, quem habuerunt, quia hic non ita professioni annexus est, quin in pœnam possit tolli. Et quamvis Inn. XII. die 24. Julii 1694. decreverit, ut ad honores reciperentur, tamen decretum illud erat limitatum ad sex menses intra Alpes, ad annum ultra Alpes, & ad tres tantùm annos extra Europam, unde nunc elapsum est illud tempus gratiæ.

203 §.5. An ejectus, vel fugitivus teneatur ad Horas Canonicas, dicetur *n.*1191. Cui autem acquirat, & quomodo de acquisitis disponere possit Religiosus inclusus, fugitivus, ejectus, factus Episcopus, vel beneficiarius, videri potest apud Castr. *d.*3. *p.*19. qui *d.4.p.*24. & 25. examinat, an Religiosus factus Episcopus vel Parochus adhuc teneatur votis, aut præceptis Religionis, & speciatim de Religioso Societatis JESU facto Episcopo, discurrit *d.5.p.*8.

204 §.6. Circa causas ejiciendi aliquem è Religione, aut dimittendi à Societate JESU, disputat fusè Castrop. *d.4.p.*19. & 20. Quas autem pœnas incurrant cooperantes vel juvantes ad fugam, explicat *p.*18.

205 *Q. 32. Quandonam fugitivi censeantur apostatæ?* R.

§.1. Aliqui cum Suar. *de Relig. t.4. l.3.c.*1. putant illum esse Apostatam, qui metu carceris, deposito, aut etiam retento habitu fugit, etiam cum animo redeundi, postquam erit, v.g. alius superior, si emaneat per longum tempus: sed communis sententia est cum Sanch. *in Dec. l.6.c.*8. Castr. *t.16.d.4.p.*16. *n.*4. Lugo *in Resp. Mor. l.4.d.*37. ut quis censeatur apostata, requiri dimissionem habitus, & desertionem Religionis cum animo non redeundi, unde qui habet animum redeundi, est tantùm fugitivus, cui fugæ annexa non est jure communi pœna, attamen per depositionem habitus incurritur excommunicatio lata à *Paulo, & Pio IV.* uti habet Sanch. *num.* 11. De pœnis in apostatas latis videri potest Castrop. *à n.*8.

§.2. Si fugias à tua Religione in aliam, *Silv. Caj. Arriag.* 206
Bann. Valent. Az. Rodriq. Less. aliiq; communiter cum *Sanch. n.*8. dicunt te non esse apostatam, quia non habes animum deficiendi à Religione in communi, sed tantùm commutandi hanc cum tua: *Castrop. n.*7. licèt hanc sententiam vocet probabilissimam, tamen dicit oppositam esse veriorem, quia sic recedens à tua Religione es fugitivus, ergo cùm ab ea recedas cum animo nunquam redeundi ad illam, es apostata à tua Religione, ergo simpliciter apostata. Adde, quòd Pontifices dicant transeuntes à Societate JESU ad alium Ordinem sine licentia, posse puniri tanquam *alios* apostatas, per quod satis innuunt sic transeuntes ad alium Ordinem, etiam hoc ipso esse apostatas.

Q.33. Quid notandum sit circa Religiosum, qui dimittit 207
vestem, seu habitum sui Ordinis? R. seqq.

§.1. Si habitum temerè dimittat, ut sic celet statum, & liberiùs vagetur, peccat mortaliter, & incurrit excommunicationem, secundùm dicta *n.*205. Putat tamen Sanch. *in Decal. l.6.c.8.n.*7. Religiosos Societatis JESU non ideò peccare, aut excommunicari, quia non habent certum habitum, sed contradicit Castrop. *t.16.d.4.p.*6. quia proprius illorum habitus est, qui est Clericorum illius regionis.

§.2. Non temerè dimittis habitum, si ideò deponas, ut 208
personam repræsentes in ludo, vel recreatione, ut velocior sis, ut nates, &c. hæc enim non sunt voluntaria occultatio status, *Nav. Rodriq. Suar. Sanch. Castr.* Et idem tenent, licèt aliæ vestes ad hos effectus induantur: imò etiamsi deponas ob finem turpem, v.g. ut voluptuosiùs forniceris, ut faciliùs fureris, *Nav. Suar. Sanch. & alii*: intellige tamen, inquit *Castrop.* si prima intentio sit fornicari, aut furari, nam incurreres excommunicationem, si prima intentio fuisset occultare tuum statum.

§.3. Licèt communior, & probabilior sit sententia incurri 209
excommunicationem, licèt retineas habitum tuum, si superinducas sæcularem, & ita occultes Religiosum statum, uti tenent *Sanch. & alii*, cùm aliàs facillimè eludi posset lex ejusq; finis, qui est, ne quis vagetur, &c. tamen *Suar. Sayr. Castrop. & alii*, quamvis concedant talem peccaturum graviter, probabiliter excusant à censura, & probabile esse fatetur *Sanch.* quia verba, quæ hic strictè sunt interpretanda, loquuntur expressè de dimittente habitum.

§.4. Si quis habitum temerè dimitteret per horam tantùm, 210
peccaret tantùm venialiter, quia hic datur parvitas materiæ, uti diximus *l.* 1.*n.*671.

§.5. Ille temerè dimittit habitum, qui sine legitima causa 211
dimittit, pro nihilo ducens legis prohibentis violationem: è contrà excusaris, si dimittas ob actionem, quæ in proximi salutem cedat, & aliter commodè fieri non possit: Item ob vitandum periculum scandali, infamiæ, damni tui, aut tuorum: est enim tum rationabilis causa deponendi; nec opus est, ut justitia causæ evidenter constet, sed sufficit probabiliter apparere, *Suar. Sanch. Castrop.*

§.6. In hac lege, quæ juris communis est, nemo nisi Papa 212
dispensare potest, & nequidem adesse debet causa: alii superiores in dubio de justitia causæ possunt solùm interpretari legem, ac declarare, quòd eo casu non obliget, Castrop. *num.*13.

Circa pœnas Religiosi fornicarii, vide Haun. *de just. t.6. tr.*2. *n.*200. Pirh. *l.5.t.16.n.*75. Pelliz. *t.2.tr.9.c.4.n.*204.

CAPUT II.

De Statu Clericorum.

CLerici generaliter dicuntur illi, qui sacris ordinibus, 213
vel prima saltem tonsura sunt initiati: Ad quorum statum cùm multa pertineant, de quibus alibi agendum, hic agemus de beneficiis Ecclesiasticis, Horis Canonicis, & aliis paucis.

DUBIUM I.

De Beneficiis Ecclesiasticis.

ARTICULUS I.

Quid, & quotuplex Beneficium Ecclesiasticum.

REsp. I. Beneficium Ecclesiasticum est jus perpetuum percipiendi fructus ex Bonis Ecclesiæ propter offi-

cium aliquod spirituale, authoritate Ecclesiæ constitutum. Ita Laym. *l.4.t.2.c.1.* Less. *l.2.c.34.d.1.*

Dicitur I. *Jus perpetuum*, ad excludendam Vicariam, & Commendam temporalem; quæ non sunt Beneficia, de quibus Canones loquuntur,

Dicitur II. *Propter Officium*: quia in Beneficio duo jura à se mutuò separabilia distinguuntur: 1. Est jus, seu potestas exercendi muneris spiritualis; estque simpliciter spirituale. Alterum est jus percipiendi redditus Ecclesiasticos: quod etsi secundùm se sit temporale, quatenùs tamen fundatur in officio spirituali, eique annexum est, spiritualitatem aliquam participat.

Dicitur III. *Authoritate Ecclesiæ, &c.* quia solius Prælati est, officia in Ecclesia instituere; eisque proventus Ecclesiasticos annectere; ipsiusque est dispicere, quot & qualibus ministris Ecclesia egeat.

Resp. II. Beneficium dividitur, I. In Sæculare, quod pro sæcularibus, & regulare quod pro Regularibus est institutum. Unde sine dispensatione, nec sæculare regulari, nec contrà conferri potest. Porrò omne beneficium præsumitur esse sæculare, nisi probetur esse regulare, vel ex prima sui institutione, vel per possessionem pacificam 40. annorum; per eam enim ea sæculari fit regulare, & contrà.

II. Beneficium aliud est duplex, aliud simplex. Duplex dicitur, quod est cum administratione, ut Papatus, Episcopatus, & omnia quæ dicuntur dignitatis, hoc est, quæ habent præeminentiam cum jurisdictione in foro externo, ut Præpositura, Decanatus, Archidiaconatus, Abbatia, sive sæcularis, sive regularis, Prioratus claustralis: Item personatus, qui est eminentia in Ecclesia, sine jurisdictione, v.g. locus honorificus in choro, in processionibus, suffragiis ferendis, ut Cantoria, & similes. Item beneficia, quæ dicuntur officia, habentque administrationem rerum Ecclesiasticarum, sine jurisdictione, ut Custos, Thesaurarius, Primicerius, Archipresbyter. Denique duplicia dicuntur, Beneficia Curata; hæc enim omnia duplici onere, & cura constricta censentur, cùm præter recitationem precum, omnibus communem, habeant aliquam administrationem, & eminentiam. Simplicia dicuntur, quæ tantùm sunt instituta ad officia divina obeunda, neque administrationem, vel eminentiam singularem habent, ut Canonicatus, sive sæculares, sive regulares, Capellaniæ. V. Laym. *c.4.n.4. &c.* & Less. *d.2.*

A D D E N D A.

214 CUm de materia beneficiorum fusè, & accuratè scripserit R. P. *Petrus Leurenius* in foro beneficiali, edito Coloniæ anno 1704. ad hunc pro his materiis frequenter remittam, maximè pro locis, & textibus Authorum, quos citabo.

Q. 34. Quæ sit distinctio inter Beneficium, Canonicatum, Præbendam? Resp.

215 §.1. Si strictè loquamur, hæc est, 1. Beneficium est jus perpetuum percipiendi fructus ex bonis Ecclesiasticis ratione spiritualis officii, constitutum ab Ecclesia, uti pluribus explicat Leur. *p.1.q.1. & seqq.* Perinde autem est, sive illud jus sit in aliquo, qui spectet ad aliquod Capitulum, sive non: meliùs autem dicitur cum Lott. *l.1.q.33.à n.24.* quòd Monachatus non sit beneficium. 2. Canonicatus est jus spirituale, quod aliquis ad Capitulum spectans habet ad stallum, sive sedem in choro, & ad vocem in Capitulo, siquidem in sacris sit constitutus; ideòque potest aliquis esse Canonicus, qui tamen non habeat beneficium, id est, necdum habeat jus percipiendi fructus. 3. Præbenda est jus percipiendi fructus provenientes è Canonicatu, unde iterum Canonicus tamdiu est sine Præbenda, quamdiu necdum habet jus percipiendi fructus; notatque Neuster *in polyanth. d.144. nu.5.* posse alicui conferri Canonicatum absque præbenda, dummodò adsit causa, & non fiat in multis: addit cum *Fagnan. Pirh.* & aliis tali Canonico esse conferendam primam Præbendam vacaturam.

216 §.2. In illo, quod communi nomine appellamus beneficium Ecclesiasticum, tria inveniuntur, officium, beneficium, & fructus: officium est obligatio ad aliquam functionem spiritualem, v. g. ad administranda Sacramenta, ad legendas Horas, & hoc officium est immediatè in se aliquid spirituale, quod est fundamentum beneficii. Beneficium hic intelligitur jus ad fructus ratione officii, quod jus per hoc tantùm est spirituale, quòd spirituali officio sit annexum, & in eo fundetur: estque talis præstatio fructuum, secundùm Az. *p.2.l.6.c.1.* juris naturalis, quia de jure naturæ debetur operario sua merces; secundùm alios cum *Lott.* est juris Divini, quia Deus *Num. 18. v.8.* Christus Luc. *10. v.7.* Apostolus *1. ad Corinth. 9. v.13.* præcipiūt Ministris Ecclesiæ dari suas mercedes, & stipendia; constitutio tamen tanti, vel tanti stipendii ex hoc, vel illo fundo est juris humani tantùm, uti rectè AA. apud Leur. *q.12.* Fructus, seu proventus ipsi sunt aliquid omninò temporale, unde illos vendere, aut emere nulla est simonia.

217 *Q.35. Quid sit præstimonium, beneficium titulare, manuale, monoculare, Commenda spiritualis?* Resp.

§.1. Præstimonium est beneficium institutum pro Clericis, ut studiis vacent; habetque sæpè adjunctum onus orandi quotidie quinquies Pater, & Ave; putantque Az. Suar. Garc. Gonz. Castr. *tr.13.d.1.p.7.n.1.* esse verum Beneficium ecclesiasticum, ac materiam simoniæ, quamvis aliqui id negent.

218 §.2. Beneficium titulare est, quod in titulum perpetuum sic confertur, ut absque gravi causa non possit auferri, & ideò est titulus Ordinationis.

219 §.3. Beneficium manuale est, quod ad nutum alterius potest auferri, ideoque dicitur manuale, quia in alterius manu, & dispositione manet illud relinquere, vel auferre: talia sunt pleraque beneficia regularia; neque dicuntur ejusmodi Beneficia propriè vacare, si moriatur deserviens, neque subjacent regulis provisionum, sicuti alia, Luca *de Benef. d.97. num.19.* In dubio autem an aliquod beneficium sit manuale an absolutè perpetuum, si sit sæculare, præsumi debet esse absolutè perpetuum; imò omne manuale sæculare potest conferri in perpetuum, Luca *n.23.* è contrà si sit regulare, præsumitur manuale, propter subjectionem ad obedientiam, Luca *n.3. qui n.6.* ostendit manualia quæcunque (exceptis Commendis aliisque, quæ non sunt meræ gratiæ, sed veluti præmia benemeritorum) posse auferri pro arbitrio Superioris etiam sine causa, nisi fieret ex odio, & calumnia, vel cum magno dedecore amoti, qui probare debet fieri ex illis causis vel cum hoc incommodo: imò quamvis Episcopus aliquē ordinasset super tali beneficio, adhuc posset amoveri, quia factum Episcopi non debet præjudicare illi, qui habet jus amovendi, nisi hic consensisset: Garc. *p.1.c.2.n.91.* Luca *n.25.* An autem amotio fieri possit per laicos, videri potest Luca *disc.80.* sed de tali amotione, sitne licita, vel etiam valida, plura videri possunt apud Castrop. *d.1.p.5.* Item universim de perpetuitate, & manualitate beneficiorum plura habet Leur. *p.1.q.61. & seqq.*

§.4. Beneficium monoculare est, quod est unicum in Ecclesia, vel cujus solius, & unici collationem habet aliquis, Lott. *l.2 q.39. n.3.* Nicol. *tit.1. d.2.§.2.* 220

§.5. Commenda spiritualis est officium, vel beneficium, in quo alicui commendatur administratio aliqua spiritualis; v.g. ministrandi Sacramenta, concionandi, &c. & aliter vocatur Vicaria; potestque esse perpetua, vel temporalis, uti latè prosequitur Castrop. *p.8.* & dicemus à n. 239. 221

Q.36. An Beneficia manualia sint reipsa Beneficia? Resp. Negant cum aliis Sanch. *in Dec. l.7.c.29. nu.106.* & Castr. *t.13. d.1.p.2.n.7.* quia non sunt perpetua; sed Less. *de just. l.2.c.34.d.1.* affirmat: nam in se, id est, ex natura, & institutione sua sunt perpetua, ac etiam conferuntur in perpetuum, sive absque restrictione ad tempus, quamvis per accidens, & prout sunt in hoc beneficiato non sunt perpetua, quia nempe hic provisus est subjectus dispositioni Superioris, vel obedientiæ quoad officium, habitationem, ac vitæ totius directionem. Deinde etiam per hoc sunt perpetua, quòd instituta sint, ut semper durent, dumque auferuntur uni, ut alteri conferantur, uti innuit Nav. apud Gob. *t.8.n.631.* Et sic patet, cur pensiones non sint beneficia, quia nempe morte pensionarii extinguuntur. Videri potest Leur. *p.1. q.84.* uti & Illf. *t.5.n.173.* 222

Q.37. Quid præterea notandum sit circa beneficia regularia, & sæcularia? Resp. Seqq. 223

§.1. In Ecclesia sæculari possunt esse beneficia regularia, & in regulari sæcularia, Luc. *de Benef. d.63.n.4.* Corr. *de Benef. l.1. c.6. à n.329.* Imò in eadem Ecclesia possunt esse duo Capitula, unum sæculare, alterum regulare; item collator potest esse regularis, & Beneficium sæculare, itaut non possit conferri regulari, Luca *n.7. & 13.* An autem beneficium fundatum in Ecclesia regulari possit semper præsumi regulare, videri potest Castrop. *t.13. d.1.p.3.§.4.n.6.*

§.2. Beneficium sæculare vacat per professionem Religiosam, nisi Papa dispenset; sed meritò non debet dispensare, ut Religiosus sit Canonicus, quando est contra statuta, vel immemorialem consuetudinem alicujus Ecclesiæ, Luca *d.64.* 224

§.3. Beneficia sæcularia sine dispensatione conferri posse Regularibus, præsertim Canonicis, docet cum aliis multis Tamb. *de jure Abb. t.3. d.9. qu.8.* quem sequuntur Engel. & Leis. *in auct. v. Religiosus, cas.2.* Oppositum probabilius tenent ex Conc. Later. Rebuff. Castrop. Wamesf. Pelliz. *t.8.cap.9. à num.231.* Corr. *in praxi dispens. lib.6.cap.1.* Sanch. *in Decal. lib.7. cap.29.* Garc. *part.7.c.10. à num.31.* Pirh. *l.3. t.5. num. 118.* In quibus tamen casibus Beneficia sæcularia conferri possint Regularibus, vel regularia sæcularibus, videri potest apud Castrop. *§.1.* & Leur. *p.1. qu.37. & 39.* ubi *qu.40.* notat Beneficium Regulare unius Ordinis, vel Monasterii non posse conferri Regulari diversi: quot verò vota requirantur, si Regularis eligatur, vel postuletur ad dignitatem sæcularem, explicant Castrop. §. 2. & Leur. *qu. 59. & 60.* Quamvis 225

autem

autem multi dixerint ad electionem Monachi pro Beneficio sæculari curato non requiri dispensationem Episcopi, sed tantùm licentiam proprii superioris, nunc tamen ob jus novum dicendum est, nec Monachum, nec Canonicum regularem posse assumi, neque in hoc dispensare posse Episcopum, uti latè ex jure, & AA. deducit Leur. *à q.46.* Posse tamen Beneficium sæculare validè conferri novitio, docent *Sanch. Garc. Castrop. & alii*: Qualis verò requiratur licentia superiorum, vel conventus, ut Regularis dispensatus possit admittere tale beneficium sæculare, explicat Leur. *q.55. & seqq.*

Q. 38. Quid addendum sit circa beneficium duplex? Resp. seqq.

226 §.1. Beneficium duplex est, quod afficitur aliqua qualitate juris, id est, vel præeminentia, vel jurisdictione, vel administratione Ecclesiæ: si fit cum præeminentia, & jurisdictione in foro externo circa Clericos, dicitur Dignitas, si cum præeminentia, & jurisdictione in foro tantùm interno, dicitur Curatum; si cum præeminentia sine jurisdictione, Personatus; si sine præeminentia, & jurisdictione habeat annexam administrationem aliquam, v.g. Cellerarii, dicitur Officium. Thesauraria in quibusdam Capitulis est dignitas, vel personatus, in aliis tantùm Officium. Videri potest Leur. *p.1. q.32.* ubi plura de divisione illa Beneficiorum.

227 §.2. Beneficium duplex subdividitur in majus, medium, & minus; majus est quasi culmen Beneficiorum, & dignitatum, uti Papatus, Cardinalatus, Primatus, Patriarchatus, Archiepiscopatus, Episcopatus; hæc tamen in Canonibus pœnalibus, & aliis, quæ strictę sunt interpretationis, non veniunt nomine beneficii: unde cùm exemptio à lege sit strictè interpretanda, si detur dispensatio ad omnia beneficia, non debet extendi, nequidem ad Episcopatum, Garc. *p.1. c.6. n.66.* aliique cum Leur. *q.34.* ubi pluribus exponit, quænam etiam Præbendæ quandoque non veniant nomine beneficii. Beneficium duplex medium, est v.g. Decanatus, Abbatia, uti tenent aliqui apud Lott. *l.1. q.26. à n.17.* Item Prioratus Claustralis, si quis sub Abbate curam disciplinæ habeat, & Prioratus Conventualis, si quis non habeat superiorem in eo conventu; item Patronatus. Duplex minus dicitur, in quo exercetur jurisdictio tantùm in foro interno, ut faciunt Parochi, & Sacellani.

228 *Q. 39. Quid censendum sit, in dubio, an Beneficium sit simplex an curatum?* Resp. Censeri debet simplex, quia tot sunt qualitates ad beneficium curatum requisitæ, ut meritò præsumi non debeant, nisi probentur, Gutt. Hoi. Gonz. Dian. *p.4. t.3. R.74.* Nicol. *t.1. d.6. §.2.* Quomodo autem immutetur quandoq; vel unde deprehendi possit mutatio status beneficii, explicat Leur. *p.1. q.33. & 38.* possuntque videri dicenda *à n.296.*

Q. 40. An Præbendæ Canonessarum sint Beneficia? Resp. Colligetur ex dicendis, inter quæ plura addemus ad hunc statum pertinentia.

229 §.1. Status hic est antiquus, scilicet ab anno 817. uti referunt Zyp. *in Consf. Can. l.3. de Reg. consult.17.* & Neuss. Poly. *d.145. n.4.* ejusque mentionem faciunt Bonif. VIII. *c. Indemnitatibus, de elect. in 6.* ubi statuit, ut earum Abbatissa sit annorum saltem 30. Item Clemens V. *in Clem. l.3. t.10. c.2. Attendentes,* ubi dicit eas visitari posse ab Episcopo, si exemptæ non sint, si autem exemptæ sint, à Nuntio Apostolico, & licèt aliqui apud Corr. *de Benef. t.c.5. n.142.* dixerint statim illum ab Ecclesia esse reprobatum, tamen Zyp. aliique cum Neuss. *n.7.* rectè docent non reprobari quamvis etiam positivè non approbetur, nisi velut laudabilis Congregatio, Neuss. *n.8.* Imò Tomas. *p.1. l.3. c.63. n.3.* dicit videri tacitè approbatas. Quamvis autem Clericæ non sint, sunt tamen personæ Ecclesiasticæ, uti & Moniales aliique Canonici sæculares, Zyp. Neuss. *n.8. & 9.*

230 §.2. Docet Corr. *n.144.* Præbendas earum esse sæculares, quarum plures possint sine dispensatione possideri; *Concil.* tamen *Coloniense* apud *Tomas.* dicit non posse uni Abbatissæ duo ejusmodi Collegia subesse. Addunt *Lott. Buratt. Corr. Tond.* & aliis tales Præbendas non esse materiam simoniæ, Neuss. tamen *n.11.* dicit esse quodammodo Ecclesiasticas, nec inexpertes simoniæ, & hoc est, quod diximus *l.3. p.1. n.105.* Notant etiam Zyp. *à n.27.* & Neuss. *n.9.* si tenues sint, posse uniri authoritate Episcopi: & absolutè docent Less. *in auct. v. Horæ Canonicæ, cas.16.* & Neuss. *n.11.* illas Præbendas non esse veros Canonicatus, aut Beneficia, cùm hæc prærequirant saltem primam tonsuram.

231 §.3. *Less.* suprà dicit esse obligationem apud ipsas, ut gestetur in choro certus habitus, item ut Capitulum, & singulæ de Capitulo procurent officium Divinum quotidie fieri, ita ut si quæ sub absentia, vel aliter causaret omissionem officii, esset peccatura mortaliter; ubi tamen plures sunt, & sine eis haberi poterit officium, dicit absentiam trium dierum non fore mortalem, sed venialem, si causa legitima desit. E contrà eas non obligari ad quotidianam persolutionem officii Divini in choro, dicit certum esse Neuss. *n.13.* adducta praxi trium Collegiorum prope Bonnā, quæ in Dominicis tantùm Missam, aliquas parvas Horas, & Vesperas decantent, sed cùm praxis illa non sit universalis, nec sciatur esse approbata, nihil probat universaliter, aut pro aliis locis, in quibus potest esse obligatio saltem ex consuetudine.

§.4. Idem *Less.* putat Canonessam omittentem officium uno, vel altero die, dum chorum non frequentat, non videri peccare mortaliter, tum quia non tenetur ratione Ordinis, vel Beneficii, cùm Ordinem & beneficium non habeat; nec ratione Præbendæ videatur tam strictè obliganda, non enim est idem finis, quæ Canonicorum, sed hic est, ut discant inter se honestè vivere, ac benè educentur; videturque annexa officii recitatio tanquam pium exercitium eò juvans: nec sunt Ministræ Ecclesiæ, uti Canonici, nec potest supponi, inquit, quòd fundatores puellas nobiles tam strictè obligare voluerint: si tamen ad mensem, vel fortè etiam ad hebdomadam omitterent, putat fore mortale, quia videtur esse cōtra finem institutionis, & mentem fundatoris, qui minùs non requisierit. Neuss. *n.14.* etiam absolutè docet velut probabile, quòd non obligentur ad privatam lectionem Horarum, & audivi idem in publica disputatione propugnari: sed contradicit Tomas. *n.10.* nam ad hoc potest esse obligatio saltem ex consuetudine legitimè introducta, quæ colligi potest ea usu timoratorum, nam præteritis temporibus, etiam cùm degerent extra Collegia, sollicitè pensum illud Horarum exolvebant, & de hoc admonebantur sedulò à Parentibus, faciebantque sibi conscientiam peccati, si non persolverent, uti testantur etiamnum viventes, antiquę simplicitatis, ac pietatis studiosæ: notat tamen *Less.* ipsas, si omittant, non amittere ipso facto fructus Præbendæ, nec teneri ad restitutionem, quia leges pœnales loquentes de solis Canonicis, & beneficiariis non sunt extendendæ, utpote odiosæ. Cum *Lessio* quoad omnia tenet etiam Gob. *in Exp. t.5. num.633.* 232

§.5. Quæsitum est nuper, an si in ejusmodi Collegio sit statutum, ut Canonessæ castitatem servent, possit aliqua clàm maritata pergere frui Præbenda, v.g. ad annum, & interea domum vendere, ac, prout mos est, resignare Præbendam? Affirmabant aliqui viri docti, 1. Quia statutum, vi cujus maritata privatur Præbenda, non videtur obligare in conscientia. 2. Simile statutum contra fornicariam occultam, quæ peperit, non privat illam ipso facto Præbenda, ergo neque maritatam. 3. Statutum illud circa fornicationem est pęnale non obligans ante sententiam, vel declarationem, ergo similiter illud circa maritatam. 4. Bona illa non sunt Ecclesiastica, nec Præbendæ illæ sunt spirituales, ergo non obstat status Matrimonii, saltem si sit occultus. Ego oppositum tenui cum aliis, quia Matrimonium reddit personam inhabilem ad talem Præbendam, ideoque etiam ad fructus ea illa, nam 1. Maritata, etiam occulta, non posset validè primò admitti ad talem Præbendam, uti prudentes omnes judicabunt, ergo signum est Matrimonio induci inhabilitatem, sicut Matrimonio Clerici, etiam occulto, inducitur inhabilitas ad beneficium Ecclesiasticum, etiam retinendum. 2. Finis intrinsecus talium Prębendarum, & fundationum est, (sicuti dicent omnes, qui de ejusmodi Præbendis aliquam notitiam habent) ut nobiles puellæ cęlibes vel volentes nubere, vel nubendi occasionem expectantes honestè educentur, & saluti serviant extra graviora pericula sæculi, ergo posito jam Matrimonio cessat finis intrinsecus talium Præbendarum, cùm etiam cesset cœlibatus, cessante autem fine intrinseco Præbendæ in aliquo subjecto, hoc ipso sine ulla sententia, vel declaratione est talis persona inhabilis, & privata, uti dictum est de Clerico uxorato, ergo. 3. Si talis fœmina non est per Matrimonium facta inhabilis, poterit non tantùm uno anno, sed tota vita retinere occultato Matrimonio, poterunt & reliquæ ex simili causa, hoc autem nemo concedet, ergo. Unde, 233

Respondeo ad 1. Dato, quòd obligatio cœlibatus non sit ex statuto in conscientia obligante, attamen est ex fine intrinseco talium Præbendarum, quo deficiente persona non manet habilis ad possidendum, ideoq; de jure naturæ resultat in conscientia obligatio se habendi velut privatam. *Ad* 2. N. conf. quia fornicaria occulta non fit inhabilis, nam posset primò admitti ad talem Præbendam, & in ea non cessat finis præbendæ, cùm maneat cęlebs, apta honestè educari usquedum nubat, si velit. *Ad* 3. N. conf. quia fornicatio est crimen, cui respondet pęna, quam non tenetur quis in seipso exequi, ordinarie saltem; Matrimonium non est crimen, sed tantùm inducit inhabilitatem, ad quam non prærequiritur sententia, vel declaratio. *Ad* 4. Do ant. & n. conf. quia cum Matrimonio non stat finis intrinsecus talium Præbendarum, etiam dato, quòd pro sæcularibus fundatæ sint, quod tamen non est semper, sed sæpè primitùs fuerunt fundationes Religiosarum.

Q. 41. Quid de Capellaniis sit notandum? R. seqq. 234

§.1. Capella dicitur à cappa, quia erat certum genus tegumenti, seu tentorii, sub quo Francorum Reges olim in campo habebant sua divina; nunc sumitur pro Oratorio, vel ædicula templo alicui annexa, aut in templo interclusa cancellis, in qua erigitur altare, & cura regendi talem Capellam dicitur

Capellania, cui autem cura illa committitur, dicitur Capellanus Az. *p.2.l.3.c.8. q.2.* Unde etiam dici posset Sacellanus quia ipsi talis sacra cella, sive sacellum committitur; sed in his partibus obtinuit usus, ut per Sacellanum intelligatur aliquis, qui Parochum juvat in cura animarum, quamvis nulla Capella, vel altare ipsi specialiter committatur.

235 §.2. Capellania tum tantùm est Beneficium, si authoritate Episcopi sit creata, & dotata, Garc. *p.1.c.2. num.* 102. Corr. *l.1.n.*285. aliàs est quoddam veluti legatum relictum cum obligatione alia onera præstandi: possetque concedi non tonsurato, infantibus aut etiam fœminis secundùm voluntatem fundatoris, Luca *de Benef. d.*8 *nu.*18. & ad Trid. *d.* 24. *num.* 10. Porrò signum est non esse Beneficium, sed Capellaniam purè laicam, si semper conferatur à Patrono laico absque authoritate Episcopi, vel Ecclesiæ, Castrop. *t.13.d.1.p.6.* Essetque absque simonia vendibilis, non quidem Capellania, sed talis Capella secundùm æstimationem materialium, Lott. *l.2.q.4. à num.* 14. Poterit tamen ejusmodi Capellania laica, authoritate Episcopi erigi in Beneficium, dummodò fundator expressè aliter non voluerit, hoc enim, & ipsi, & Ecclesiæ est favorabilius, censetur autem aliter fuisse; si ipsemet vivens posuerit Capellanū non requisito Ordinario. Quod si voluerit esse Ecclesiasticam, ad Ordinarium, per se loquendo, spectat institutio, præsentatio autem sola ad fundatorem, vel patronum ab eo designatum: in dubio verò Capellania præsumitur esse Beneficium, Barb. *de jure Eccl. l.3.c.5.n.*1.

236 §.3. Capellania laica non obligat ad *Horas*, nec potest esse titulus Ordinationis, etiamsi collator peteret aliquem desuper ordinari, cùm non sit Beneficium, & Capellanus semper liberè amoveri possit: è contrà Capellaniæ Ecclesiasticæ, quæ solent solis Clericis 14. annorum conferri, quando perpetuæ sunt, habentque sufficientes proventus, possunt esse titulus Ordinationis.

237 §.4. Si fundator noluerit, Ordinarius non debet visitare Capellaniam tam Ecclesiasticam quàm laicam; si tamen de hoc nulla mentio est facta, Ordinarius poterit visitare utramque, quamvis visitatio esset etiam alicui alteri commissa, quia est opus pium, à cujus inspectione non ideò excluditur Ordinarius, quòd etiam alius designetur inspector, cùm id jure suo competat Ordinario.

238 §.5. Capellanus laicus non tenetur ad subsidium, quod sæpè imponitur super proventus Ecclesiasticos, non enim habet Beneficium Ecclesiasticum. Hæc aliaque plura de Capellaniis videri possunt apud AA. citatos, & apud *Leut. p.1. qu.* 85. *& seqq.*

239 Q.42. *Quid circa Vicarias sit notandum?* R. Seqq.

§.1. Vicaria dicitur à vices gerendo, estque constitutio alicujus ad gerendum officium beneficiale alterius. Quòd si constituatur tantùm ad tempus, aut ad beneplacitum constituentis: dicitur Vicaria temporalis; si constituatur authoritate Ordinarii in perpetuum, maximè pro cura simul administranda, dicitur perpetua, & ei deserviens dicitur Vicarius perpetuus, & sæpè vocatur etiam Rector; non quidem Ecclesiæ, sed curæ animarum, Barb. *de jure Eccl. l.3.c.6.n.26.* Lott. *l.1. q.33. n.*110. Dantur tamen etiam Vicariæ non curatæ; quæ autem in Ecclesiis parochialibus sunt perpetuæ, & curatæ, requirunt Sacerdotium, ac eandem ætatem, uti alia beneficia parochialia, uti habetur in Clementinis l.1.t.7. attamen non necessariò conferuntur per concursum: Nicol. *à 1. d.*17. §. 4.14.15. Unde autem colligatur, an sit Vicaria, explicat §.20.

240 §.2. Vicaria perpetua est Beneficium, Cap. *Postulasti*, De rescriptis: Temporalis, non est Beneficium, Barb. *n.* 58. posset tamen in visitatione erigi in Beneficium vocatis, & auditis illis ad quos spectant Ecclesiæ unitæ, vel Beneficia, in quibus constituitur Vicaria, hi enim retinent jus nominandi, Garc. *p.9.c.2.n.*294. Barb. *n.*45. Potest etiam Ordinarius in visitatione ex justa causa constituere Vicarium perpetuum in parochiali unita Capitulo alicui, vel Monasterio Regularium non Mendicantium, Corr. *l.3.c.9.à n.6.* Barb. *à n.9.* An autem ad ista requiratur etiam Patroni consensus, videri potest Laym. *ad c.3. De off. Vicarii n.3.* Debet autem constituendus in Ecclesia regulari esse Regularis, nisi in unione aliter sit expressum, vel longissimo tempore fuerit sæcularis, *Laym.* suprà: semel autem constitutus Vicarius perpetuus, hoc ipso amoveri non potest, etiamsi Rector principalis moriatur, Corr. *n.3.* Lott. *l.3. q.27. n.* 171. Barb. *n.*47.

241 §.3. Vicarius perpetuus potest sibi alium substituere ad unam, aut alteram hebdomadam, quia curam, & jurisdictionem Ordinariam habet, Az Castr. *t.13.d.1.p.8.* Addit Laym. *ad c.4.* suprà, etiam ad duos menses, si rarò fiat: Vicarius tamen temporalis id non potest, nisi de licentia saltem tacita Ordinarii, quæ ex consuetudine censetur adesse; ex qua potest etiam sibi adjungere alium cooperatorem, *Lay. in Th. Mor. l.5.t.6. c.10.n.13.* Castr. *n.4.* Et posse etiam temporalem ad universitatem causarum constitutum, pro assistentia Matrimonii vices suas alteri delegare, putat Sanch. *de Matr. l.3.d.31.à n.13.*

§.4. Portio congrua Vicario assignanda, secundùm Con- 242
stit. *S. Pii V.* non debet esse major 100. nec minor 50. scutis annuis, computatis omnibus incertis emolumentis, & aliis obventionibus, uti pluribus explicat Luca *ad Trid. d.9 à n.8. & de Parochis d.19.n.3. & d.20.à n.7.* Barb. *à n.* 44. an autem jus habeat ad distributiones, & ad quæ emolumenta, explicat Luca *de Parochis d.17.à n.6.*

§.5. Vicarius temporalis non tenetur ratione Vicariæ ad 243
Horas; tenetur tamen sæpè aliunde, uti refert Barb. *de jure Eccl. l.3.c.6.n.62.* An autem quandoque teneatur ad subsidium charitativum, videri potest Leut. *p.1.q.138.* ubi etiam *à q.*108. habet de hactenus dictis, & aliis huc spectantibus.

Q.43. *Quid de Vicariatu Episcopi sit notandum?* Resp. 244
seqq.

§.1. Vicarius Episcopi in genere est duplex, specialis, & generalis: specialis est, qui pro certis tantùm locis in diœcesi vices Episcopi agit, & est v.g. Archidiaconus, qui etiam dicitur Vicarius natus, quia ex officio, independenter à denominatione Episcopi, habet aliqua gerenda; talis etiam est Vicarius foraneus, qui foris, sive extra urbem, quam Episcopus inhabitat, pro certis Parochiis constituitur ad aliqua gerenda. Vicarius generalis est, qui tota diœcesi constituitur ad aliqua vice Episcopi gerenda.

§.2. Vicarius generalis, alius est in Pontificalibus, qui or- 245
dinariè dicitur Suffraganeus; alius in spiritualibus, qui ordinariè venit nomine Vicarii; alius in contentiosis, qui dicitur Officialis, estque præses judicii Ecclesiastici.

§.3. Cum suffraganei sæpè sint Vicarii simul, aut in qui- 246
busdam locis non sint Suffraganei, sed soli Vicarii, quandoq; etiam Episcopi aliqua specialia demandent uni, vel alteri extraordinariè, fit, ut non ubique satis distinguatur, quid pertineat ad singulorū officium, & dum sunt distinctæ personæ, una in alterius partes se ingerat, non sine magnis incommodis, quibus ut occurreret Ferdinandus Archiepiscopus Coloniensis declaravit typo 26.Octob.1645. quid vellet ad ununiquemque pertinere: singulorum etiam functiones accuratè describit Dript *in speculo Archidiaconali f.1. a.4.* qui videri potest: hoc videtur certum ex *cap. Cùm nullus, De temp. Ord. in 6.* quòd Vicarius ex vi officii sui litteras dimissorias concedere nō possit, cùm ad id Vicariatus officium non extendatur, nisi Episcopo in remotis agente, Barb. *in collect. ad Trid sess 23.c.10. de Ref. n. 17. & de potest. Episc. alleg.7.n.9.* Sbroc. Rebuff. Gutt. Zerol. P. Greg. Az. Emman. Pias. Abzed. Velasc. Sanc. Gratian. Narbon. Campan. Mols. Homob. Cabass. *lib.1.c.13.n.12.* Addit Barb. *n.4.* dimissorias posse concedere cunctos Episcopos, qui attenta juris Sanctione, privilegio, vel consuetudine ad Ordines valent assumere, is enim potest dimissorias concedere, qui & ordinare valet: hinc *Dript & Vinitoris* docent Suffraganeum ex vi Officii posse dimittere eos, qui ordinare potest.

§.4. Quando aliqua delegatio, vel expeditio inscribitur 247
Roma ad Officialem Episcopi, per hunc de stylo Curiæ ultra montes, & maria intelligitur Vicarius, uti notant Mandos. Hier. Paulus, Sbroc. Barb. *de potest. Episc. alleg.*54.*n.*53. Corr. *in praxi disp. l.2.c.4.à n.17.* Rosa *de Execut. litt. Apost. p.1.c.3.n.22.* Dript §. *De Officio Vicarii in contentiosis*. Atque ita pro diœcesi Monasteriensi declaravit *Ferdinandus Bavarus Episcopus* item *Christoph. Bernardus* 16 *Julii* 1663. his verbis, *Prædecessoris nostri Ferdinandi gloriosæ memoriæ declarationi, & decreto inhærentes tenore præsentium declaramus, ac decernimus, quandocunque collationes beneficiorum, dispensationes, aliæque causæ quæcumque ab altissimè memorato SS. Dom. nostro, aut Sede Apostolica ad partes remissæ, & Officiali nostro inscriptæ, commissæ, vel delegatæ fuerint, per Officialem nostrum in spiritualibus Vicarium generalem intelligendum esse, & intelligi debere, &c.* Idem declaravit, ac decrevit 13.Dec. 1703. Celsiss. *Fridericus Christianus*: Ratio est, quia Vicarius in spiritualibus, non autem in contentiosis, est vi officii sui in dignitate Ecclesiastica, ergo non hic, sed ille censeri debet Delegatus Sedis Apostolicæ, cum causæ ab hac non debeant committi, nisi constitutis in Dignitate, vel Canonicis in Cathedrali, *cap. Statutum*, 11. *De rescriptis in 6.* Sbroc. *de Vicar. Episc. l.2.q.29.* Garc. *p.5.c.8.n.36* Barb. *à n.*132. Duo opponit quidam modernus, 1. Quòd in Curia sit praxis, ut etiamsi expressè petatur delegatio ad Vicarium, id negetur, ergo signum est in Curia per Officialem non intelligi Vicarium, 2. Quod in Leodiensi diœcesi in gratiosis intelligatur Vicarius, in contentiosis Officialis, ergo similiter ubique. Resp. *Ad* 1. n.cons. nolunt enim mutare stylum, sed semper inscribunt Officiali; supponunt autem per hunc in his partibus intelligi Vicarium. *Ad* 2. Dato ant. n.cons. si enim id fiat ibi, est propter statutum aliquod, vel consuetudinem; oppositum autem est in aliis diœcesibus.

§.5. Omnes tres Vicarii generales videntur habere pote- 248
statem, vel Jurisdictionem ordinariam, uti colligitur ex *cap. Inter cætera, De off. Jud. Ordin. Cùm Episcopus, eod. tit. in 6. L. Solet 16. & seqq.* ubi Gl. & DD. *ff. de jurisd. omnium Jud.* & quidem de *Suffraganeo*, habetur *cap. Quoniam in plerisque*,
ubi

ubi Gl. & DD. v. *Vicarium*, *de off. Judic. ordin. & cap. Si Episcopus*, *de Praeben. in 6.* Menoch. *cons.* 59. *n.* 59. *de Vicario*, *cap. In nona*, 16. *q.* 7. *cap. Cum nullus, de temp. Ordin. in 6. cap. Cum in generali de off. Vicar. in 6.* tenentque innumeri, quos citat, & sequitur Barb. *de jure Eccles. l.* 3. *c.* 6. *de officiali, cap.* 2. *de consuetud. in 6. cap. cum nullus, supra, & cap. licet, de off. Vicar. in 6.* ubi Gl. *v. Officialem, cap. cum in generali ibidem, Clement.* 2. *de rescriptis*, juncta Gl. *v. Officialis*: Specialiter autem de Vicario probant AA. communiter, tum quia facit idem tribunal, nec ab illo ad Episcopum datur appellatio, tum quia facta nominatione Episcopi, potestas, vel jurisdictio ab ipsis legibus illi conceditur; & idem quoque videtur esse de aliis Vicariis, Az. Mol. Sanch. Barb. *de potest. Episcop. alleg.* 54. *à num.* 1. Castrop. *t.* 13. *d.* 2. *p.* 30. *à num.* 1.

249 §. 6. Quando Episcopus Vicario committit aliqua non comprehensa in generali potestate Vicariatus; si illa annectantur officio Vicariatus, vel ejus intuitu committantur, pertinent ad jurisdictionem Ordinariam, quia accessorium sequitur principale: alia autem spectant ad delegatam, Sbroc. *q.* 55. Garc. *n.* 41. Sanch. *de Matr. l.* 3. *d.* 29. *n.* 8. Dript *supr.*

250 §. 7. Vicarius ea vi generalis commissionis non potest conferre beneficia, uti habetur *cap. cum in generali de off. Vic. in 6.* Nec potest admittere resignationes, vel permutationes, Azor. Rebuff. Ricc. Garc. Paris. Castrop. *nu.* 3. Nec praesentare vel eligere ad Beneficia, ad quae potest Episcopus, Sbroc. Pith. Potest tamen praesentatos instituere; Item constituere, qui suppleant, dum vacat Beneficium, non tamen subrogare alios, Cov. Barb. *n.* 60. Ratio omnium est, quia vi commissionis generalis potest tantùm ea, quae sunt necessitatis, & utilitatis, non autem quae sunt gratiae. Vide Leur. *p.* 2. *q.* 682. *& seqq.* ubi explicat, quandonam censeatur concessa facultas conferendi Beneficia: & quomodò sit interpretanda. Vide etiam Barb. à *n.* 60.

251 §. 8. Si Episcopus commiserit Vicario collationem Beneficii, potest conferre etiam extra dioecesin existens, non aliter, ac Episcopus ipse, secundùm dicenda *n.* 366. notatque etiam Leur. *q.* 692. Quòd si conferat indigno, Episcopus non ideò privatur jure conferendi, quia mandatum erat, ut conferret digno, quod ille transgressus est, ergo nocere non debet mandanti, Rebuff. Laym. *Nec obstat*, quòd Episcopus, & Vicarius censeantur una persona, *nam*, cum hoc stat, quòd de Vicarii culpa possit cognoscere, nec Vicarii potestas teneat, nisi dependenter ab Episcopo, hinc potest rescindere malè acta ab illo, Laym. Leur. *q.* 753.

252 §. 9. Tunc potest Episcopus suo Vicario generali committere potestatem dispensandi in casibus sibi à Sede Apostolica concessis, quando commissio à S. Sede facta est Episcopo ratione dignitatis, vel officii sui, quia tum talis potestas transit in ordinariam, & consequenter committi potest, Dript *pag.* 54. qui rectè accipit casus Papales, quando per accidens ad Episcopum devolvuntur ob difficultatem adeundi Papam. Si autem Episcopo nominatim expressa ratione sui, talis potestas committeretur, non posset subdelegari, sed censeri deberet electa industria personae. Vide Barb. *alleg.* 39. *à num.* 11. Causam tamen à S. Sede sibi delegatam potest Episcopus Vicario generali subdelegare, uti habet communis ex *cap.* 3. *de offic. deleg.* Excipe, nisi sola executio sine cognitione causae demandata sit, vel etiam hic personae delegatae industria electa videatur, quod colligi debet ex causae arduitate, & aliis circumstantiis, Dript *pag.* 55.

253 An Vicarius generalis praecedere debeat alios quoscunque etiam de Capitulo Cathedrali non est nostrum definire: videri potest Riccius *p.* 4. *R.* 390. *&* 391. ubi pugnat pro Vicariis, uti & Barb. *alleg.* 54. *à n.* 143. item Cabass. *l.* 1. *c.* 13. *nu.* 19. si tamen sit Canonicus, dicit non ideò ante alios deberi illi praecedentiam in choro, vel Capitulo; vide etiam Zerolam *p.* 2. *v. Vicarius*. Plura de Vicariis Episcopi videri possunt apud Leur. speciali tract. sub hoc titulo.

254 *Q.* 44. *Quid de Archidiaconatu sit notandum?* R. Seqq. §. 1. *c.* 1. *&* 7. *de Offic. Archid.* dicitur quidem Archidiaconus esse Vicarius Episcopi in omnibus, differt tamen à Vicariis. 1. quòd hi sint dativi, id est, dati, assumpti, & constituti ab Episcopo, Archidiaconus autem à jure statutus. 2. Quòd illorum officium Episcopo mortuo cesset, nisi cum consensu Capituli continuetur, manet autem officium Archidiaconi. 3. Quòd à Vicariis non appelletur ad Episcopum, cùm idem cum illo tribunal constituant; ab Archidiacono autem, utpotè inferiore, appellari possit ad Episcopum. 4. Etiam functione differt à Vicariis.

255 §. 2. De jure communi deberet unus tantùm in una Dioecesi esse Archidiaconus, qui post Episcopum sit primus in dignitate quoad stallum in choro, & vocem in Capitulo, sed his derogavit nunc consuetudo, nam vix est in Germania dioecesis, quae plures non habeat; neque officium Archidiaconi dat praeferentiam in choro, vel Capitulo.

256 §. 3. Archidiaconus debet esse Diaconus secundùm dicenda *n.* 797. nam ideò dicitur Princeps Diaconorum: nihilominus etiam hìc videtur praescripsisse usus, nam saepè sunt tantùm Subdiaconi, aut Clerici; imò in dioecesi Monasteriensi, multae Abbatissae sunt Archidiaconissae, quamvis per Commissarium Ecclesiasticum debeant officium capere.

§. 4. Licèt *cap. Diaconi*, 11. *d.* 93. dicantur Diaconi esse oculi Episcopi, id tamen propriè convenit Archidiaconis, uti habetur *c.* 7. *h. t.* & in Trid. *sess.* 24. *c.* 12. *de Reform.* quia nempe pro Episcopo advigilant gregi, visitant parochias, corrigunt mores, custodiunt ea, quae sunt Ecclesiae, uti habetur *c.* 3. *h. t.* Quamvis autem *cap.* 2. dicatur ad eos pertinere, ut curent Evangelium, & ordinent circa canenda, ac cantores, tamen in his partibus ea facere non solent. Vide Dript *In spec. Archid. f.* 1. *a.* 4. 257

§. 5. Ad Archidiaconos spectat visitare, quibus quoad hoc subsunt Archipresbyteri, seu Decani, *cap.* 7. *h. t. & cap.* 1. *de offic. Archipresb.* Monasteria tamen Religiosa visitare non possunt, nisi adsit consuetudo, *cap.* 10. *h. t.* Imò putat Dript *a.* 7. Episcopos ipsos non habere potestatem visitandi Monasteria Monialium, quae sunt redacta in aliquam Congregationem, aut in quibus viget observantia: quidquid sit de hoc, de quo videri potest Barb. *de potest. Episc. alleg.* 74. *à num.* 16. rectè dicit Dript *a.* 8. Episcopos non habere potestatem ordinariam ad puniendos Regulares exemptos, etiamsi sint in Parochiis extra Monasteria, sed debere monere eorum Superiores, ut puniant, ac petere certiores fieri de punitione facta: quòd si Superiores neglexerint, Episcopi tanquam delegati Sedis Apostolicae punire possunt: subsunt autem Regulares etiam exempti jurisdictioni, correctioni, & punitioni Episcopi in illis, quae curam animarum, & Sacramentorum administrationem concernunt, uti ex Trid. *sess.* 6. *cap.* 3. *de Regul.* notat Fagn. *in cap. Grave, de Offic. Ordin. num.* 35. & in *cap. Tuarum, de privilegiis num.* 42. 258

§. 6. Archidiaconus secundùm Trid. *sess.* 24. *c.* 3. *de Reform.* assumpto Notario de consensu Episcopi per seipsum visitare debet: potest tamen Episcopus ex causa rationabili dare ei facultatem, ut visitet per Commissarium Clericum, non autem saecularem, & Episcoporum interest scire, an ad id muneris idonei substituantur, Dript *ar.* 9. Debent autem tam Archidiaconi quàm Commissarii ipsorum infra mensem de tota visitatione rationes, & acta exhibere Episcopo, uti habet Trid. *supr. Non obstantibus quacunque consuetudine etiam immemoriali, atque exemptionibus, & privilegiis quibuscumque.* Non potest autem Archidiaconus per suam visitationem impedire visitationem Episcopi, aut ejus Vicarii, imò tenetur Episcopus supplere in locis, ubi deficiet diligentia Archidiaconi, Trid. *supr.* 259

§. 7. Archidiaconus debet semel tantùm in anno visitare, nisi necessitas aliud postulet, *cap.* 6. *h. t.* Et statuitur in *Conc. Toletano*, uti refertur *cap. Inter caetera*, 10. *q.* 3. ut etiam Episcopus dioecesin visitans non ampliùs quàm una die per unamquamque Basilicam licentiam habeat. 260

§. 8. Archidiaconi judicare non possunt de causis matrimonialibus, & criminalibus, nisi probent Possessionem immemorialem; quo tamen casu poterit etiam Episcopus de illis judicare, Trid. *c.* 20. Etiam non possunt propria authoritate committere curam animarum, aut conferre Beneficia, Barb. Leur. *p.* 2. *q.* 723. 261

§. 9. Etiam non possunt Archidiaconi ferre censuras ex vi officii, *c.* 5. *h. t.* Trid. *sess.* 25. *c.* 3. *de Reform. cap.* tamen 7. *&* 9. *h. t.* dicitur ad ipsos pertinere institutionem corporalem tam super Beneficiis quàm etiam dignitatibus, ponere Abbates, & Abbatissas in Sede, examinare promovendos ad Sacros Ordines, vel ad Beneficia, quamvis *cap.* 8. dicatur non posse dare commendatitias ad Ordines, sed pro his omnibus spectanda est consuetudo cujusque Dioecesis, quae in Monasteriensi non est, ut ferant censuras, aut examinent ad Ordines. 262

§. 10. Trid. *sess.* 25. *c.* 3. *de Reform.* permittit, si expedire videbitur (si nempe alia poena non videatur fore salubrior) ut illi, qui defectus corrigunt, imponere possint etiam pecuniarias mulctas; & quamvis à jure certa poena sit assignata delicto, docet tamen Dript *f.* 2. *a.* 4. posse commutari in mulctam pecuniariam; sed rectè addit ex Fagnan. non debere esse statutum, vel consuetudinem, ut certum delictum certa pecunia mulctetur, quia sic facilè peccarent ditiores, securi de alia poena non subeunda. 263

§. 11. Trid. suprà expressè statuit, ut ejusmodi mulctae pecuniariae, eò ipso quò exactae fuerint, assignentur locis piis ibi existentibus: & idem mandatur *cap. Presbyteri de poenis*; refertque Fagn. pro hoc declarationem S. Congregationis; Hinc etiam Host. Gem. Covar. Galer. Barb. Pasec. cum Dript *a.* 5. docent omninò debere eas mulctas arbitrio Judicis Ecclesiastici statutas erogari in pios usus, si tamen non sint arbitrariae, sed à Canonibus, vel statutis Synodalibus determinatae, communis sententia est, quòd dictans, si verè, & evidenter sit pauper, (quales ordinariè non sunt Archidiaconi) possit eas sibi applicare. 264

§. 12.

265 §.12. *Cap. Irrefragabili, de off. Jud. Ordin.* sic statuitur, *Provideant diligenter Ecclesiarum Prælati, ut hoc salutare statutum ad quæstum pecuniæ, vel gravamen aliud non convertant*: circa quod notanda sunt verba Gersonis Cancellarii Parisiensis apud Dionysium Carthus. de vita, & regimine Episcopi *art. 36. Dici non potest, quanta mala faciunt isti scelerati exploratores criminum, quos promotores appellant, qui simplices & agrestes pauperculos vitam satis innocuam agentes & fraudis urbanæ ignaros sæpè in jus pro nihilo vocant, causas & crimina contra eos confingunt, eosque vexant, terrent, irritant, & ita eos per talia secum componere ac pacisci compellunt: quòd si facere renuerint, crebris & quotidie repetitis citationibus eos supra modum infestant: quòd si qualibet occupatione præpediti comparere desierint, censura anathematis aut pecuniaria tanquam rebelles puniuntur, si verò perseveraverint comparere, eorum audientias apud Judicum tribunalia impediunt, morasque & subterfugia dilationum & interlocutionum captant, quæ perfacilè in foris Ecclesiasticis obtinentur, quatenus simplices longo tædio fatigati cogantur pactione pecuniæ redimere futuram vexationem, atque impensam, sicque pro levi vel nullo delicto, pro exiguo debito fit innumerus cumulus expensarum.*

266 §.13. Quales debeant esse Archidiaconi eorumq; Commissarii, eleganter expressit S. Bern. *de consil. l. 4. c. 6.* ubi inter cætera hæc habet, ut nempe sint tales, *Qui adventantium non manus attendant sed necessitates, qui stent viriliter pro afflictis & judicent in æquitate, qui sint in judicio industrii, in agendo strenui, in loquendo modesti, qui missi post auram non eant sed Christum sequantur, qui quæstum legationem non æstiment, non requirant datum, sed fructum: qui vulgus non spernant sed doceant; divites non palpent, pauperes non graveut sed foveant; qui Ecclesias non spolient sed emendent; marsupia non exhauriant sed corda reficiant, & crimina corrigant; qui redeant fatigati quidem sed non suffarcinati, gloriantes, quòd Ecclesiis reliquerint Ordinem, Clericis disciplinam, Deo populum acceptabilem sectatorem bonorum operum.*

267 §.14. Similiter inter vitia eorum recenset Dript. *s. 1. ar. ult.* si delicta occulta publicè puniant, si nimis avidi sint pecuniarũ; si ex respectu humano dissimulent delicta ditiorum ac potentiorum; si permittant se corrumpi pecuniis, ut delicta dissimulent; si ea signa habeant pro plenis probationibus, quę suspicionem prudentem vix fundant: similiter vitium est, si ex vanis suspicionibus rusticos vocent ad juramenta, an non hoc vel illud fecerint; tenenturque Episcopi invigilare ad ista, ne fiant, March. *in Trib. t. 8. t. 3. s. 3.* Defectus similes Archidiaconorum recenset Philippus Rovennius Archi-Episcopus Philippensis, *de Repub. Christ. l. 1* c. 20. n. 8. *Connivent Archidiaconi ad vitia, recipiunt munera, conferunt Beneficia non meritis, implent ignaris & inutilibus personis Ecclesias, ut repleant bursas, arces non personas visitant, res pauperum non erogant pauperibus sed amicis, imò turpibus personis sæcularibus .·.·.·. contra Episcopum præscribunt, & in ejus ordinariam messem extraordinariam falcem mittunt: scandalizant plurimos, cum impudicis, vel simoniacis, ac sacrilegis dissimulant propter munera vel quia eidem luto inhærent.*

268 §.15. Ob hos defectus aliosque similes dixit Zerola *in prax. Benef. p. 1. V. Archidiaconus,* eorum jurisdictionem hodie extinctam esse, illosque non esse amplius oculos Episcopi: dicit etiam Laym. *l. 4. t. 2. c. 4. n. 4.* eorum potestatem in multis diœcesibus esse translatam ad Vicarium Generalem; sed hoc non tenet in multis diœcesibus, in quibus adhuc remanet Archidiaconis officium & authoritas.

269 §.16. In eis, quæ spectant ad emendationem vel correctionem in visitationibus, non admittitur appellatio, nec ad effectum suspensivum nec ad devolutivum, nisi modus excedatur, *cap. Irrefragabili, de offic. Jud. Ord.* item *cap. Ad nostram, de appell.* Plura de Archidiaconis videri possunt in speciali tractatu apud Leur.

270 *Q. 45. Quid de Coadjutoriis sit notandum?* R. De his dicetur à *n.* 718.

271 *Q. 46. Quid notandum sit circa erectionem, & mutationem Beneficiorum?* R. seqq.

§.1. Beneficium erigere, est cum approbatione Superioris Ecclesiastici statuere jus percipiendi fructus ob aliquod spirituale officium: Ecclesias autem Metropolitanas, Cathedrales, Collegiatas, Regulares potest solus Papa approbare; item dignitates, quæ re & nomine novæ sunt ac primæ in aliqua Ecclesia, uti habet communis cum Lott. *l. 1. q. 5. à n.* 12. Episcopus tamen, & Prælati habentes jurisdictionem quasi Episcopalem pro certo territorio, possunt pro Ecclesia sibi subjecta approbare beneficia similia præexistentibus, v. g. secundum Archidiaconum vel Personatum, hęc enim non tam sunt nova beneficia quàm extensio priorum: item possunt creare Parochiales Ecclesias, uti habetur in Trid. *sess. 21. c. 4. de Ref. &c. ad audientiam, 3. de ædif. Eccl.* Corr. l. 3. *c. 2. nu.* 2. Item creare possunt simplicia beneficia. Quid autem circa talia & circa ædificandas Ecclesias possit Sede vacante Capitulum vel Vicarius, explicat Castrop. *tr. 13. d. 2. p. 2. n. 9. & d. 6. p. 11.*

272 §.2. Possunt in eodem altari constitui plura Beneficia, attamen sub diversis invocationibus: Tamb. apud Barb. *de jur. Eccl. l. 2. c. 8. n.* 27. Lott. *q. 2. n. 44. q. 30. nu.* 40. Imò & eadem invocatione, Luca *de jure pat. d. 17. n.* 3. Potestque admittere Episcopus Beneficia in quibusvis Ecclesiis, etiam invitis harum Rectoribus, quia id spectat ad augmentum cultus divini, nec præjudicat juri cujusquam, Corr. *l. 4. c. 6. n.* 42. Circa dotem autem beneficiorum & Ecclesiarum constituendam vel redintegrandam videri potest Leur. *p. 1. q. 21. & seqq.*

273 §.3. Solus Papa potest mutare Collegiatam in Cathedralem, Parochialem vel simplicem in Collegiatam, sæcularem in Regularem, Corr. *n.* 4. Castr. *d. 6. p. 11. n.* 2. Lott. *q. 14. n.* 43. Episcopus tamen potest mutare simplicem in Parochialem, Azor. Garc. *p. 12. c. 5. n. 3.* Barb. *de potest. Episc. alleg.* 68. Castr. Corr. *c. 3. n.* 12. hoc enim est ad incrementum; sed non potest beneficium Parochiale vel curatum reducere ad simplex aut dismembrari partem unire simplici, Trid. *sess. 25. c. 16.* Garc. *c. 2. nu.* 87. Corr. *n.* 13. Potest etiam Episcopus cum consensu Capituli ex personatu, quamvis non vacet & possessor sit invitus, erigere Præposituram, si adsint causæ rationabiles, quæ in scripto afferri debent, Luca *de Benef. d. 45. n.* 5. Si tamen beneficium illud erat patronatus laici, putant aliqui cum Castrop. *p. 12. §. 2.* requiri consensum Patroni, & ita insinuat Trid. *sess. 24. c.* 15. & *sess.* 21. *c.* 5. Potest etiam Episcopus Vicariam temporalem mutare in perpetuam, illam prius erigendo in beneficium, Garz. Castr. *§. 3. n. 6.* Videri potest Leur. *p. 3. q. 964 & 965.* Item Capellaniam potest erigere in novam dignitatem, Less. *in auct. v. Beneficium casu* 23. An Episcopus possit mutare mentem fundatoris vel onera beneficii, aut dispensare in qualitatibus requisitis? dicetur *à n.* 838. An autem lapsu temporis possit mutari status beneficii? dicetur *à n.* 296.

274 *Q. 47. Quid notandum sit circa unionem Beneficiorum?* R. seqq.

§.1. Solus Papa nunc post Trid. *sess. 24. c. 13. de Ref.* potest Parochialem unire Monasterio, Abbatiæ, Collegiatæ, Dignitati, Canonicatui, vel alteri beneficio simplici, Laym. *ad c. 2. de suppl. neglig. Prælat. n.* 3. Barb. *de jur. Eccl. l. 3. c. 16. nu.* 33. Castr. *t. 13. d. 6. p. 12. §. 3. n.* 17. Luca ad Trid. *d. 8. n.* 19. Gonz. *ad Reg.* 8. *Cancell. gl. 5. §. 7. à n.* 63. Garc. *p. 12. c. 2. n.* 87. Potest tamen Episcopus beneficia simplicia unire Abbatiis, Monasteriis & locis religiosis, Sanch. Garc. *n.* 77. Barb. *n.* 36. Castrop. *n.* 21. Tond. *qq. Benef. p. 3. c.* 151. Lott. *l. 1. q. 29. n.* 39. Quale autem jus competat Monasterio, cui unitur beneficium, explicant Garz. *p. 11. c. 2. n. 3.* Barb. *de offic. Episc. alleg. 72. n.* 189. Lott. *q. 28. n.* 165. Luca *de Parochis d. 10. à nu.* 6. Et ad quid obligetur tale Monasterium, explicat Laym. *suprà*.

275 §.2. Potest Papa, quascunque uniones faciat, derogare juri Collatoris ordinarii: & nominatim id potest, si Prioratum unius Monasterii uniat Monasterio alterius Ordinis: uti & potest derogare juri patronatus Ecclesiastici, Cov. & secundùm probabilem etiam juri patronatus laici, si causa adsit, Rebuff. Less. *in auct. V. Beneficium, cas.* 28. Similiter potest Legatus Apostolicus per unionem auferre Episcopo collationem, Rebuff. citans Rotam: imò causa cognita & approbata potest fieri unio, non vocato aut etiam invito collatore aliisque, quorum interest, Rebuff. Less. *cas.* 27.

276 §.3. Secundùm Trid. *sess. 21. c. 5.* Episcopus tanquam Sedis Apostolicæ delegatus potest unire Ecclesias Parochiales, attamen cum consensu Patronorum; aut etiam his invitis, si necessitas evidens postulet, uti ex variis declarationibus docent Zerola *p. 2. V. unio,* Lay. *l. 4. t. 2. c. 9. & ad c. 4. de ætate & qualit. præfic.* Castr. *nu.* 11. Parochiæ tamen unire non potest Dignitatem aut Canonicatum, Trid. *sess. 24. c. 13.* Ventrig. *t. 2. annot.* 8. §. 1. *n.* 21. Garz. *n.* 68. Item non potest beneficium aut fructus beneficii curati unire non curato, Sanch. Lugo *in Resp. Mor lib.* 5. *d.* 2. Excipitur causa paupertatis, ob quam, uti & ob alios casus à jure permissos, unire potest beneficia curata vel non curata cum curatis, Trid. *sess. 21. c.* 5. Item potest in Ecclesia sibi subjecta facere unionem prębendæ Subdiaconali cum ipsa Pręposirura, ob illius paupertatem, & per accidens est, quod Papa priverur jure tale beneficium conferendi alterno mense, Less. *casu* 25.

277 §.4. Etiam potest Episcopus cum consensu Capituli, quamvis invito possessore, unire Personatus aliaque Beneficia simplicia, non tantum Pręben dis Canonicalibus, Trid. *sess. 24. c.* 15. sed etiã dignitati tenuiori, Gonz. *gl. 37. & seqq.* Garz. *c. 2. n.* 170. Luca ad Trid. *disc. 8. n. 25. & de Benef. d.* 46. Et universim, secundùm Castr. §. 2. & §. 3. *n.* 11. Barb. *de jur. Eccl. l. 3. c. 16. n.* 54. Lott. *n.* 40. potest Episcopus ex justa causa omnia beneficia suæ Diœcesis non exempta, id est, quæ subjiciuntur provisioni Ordinariorum, unire: & ita, quando postulat bonum Ecclesiarum, quibus aliter provideri nõ potest, potest duas Capellanias cum consensu Patronorum etiam laicorum erigere in beneficium Parochiale cõveniens unius sustentationi: quòd si una Capellania haberet quot hebdomadis legenda duo Sacra, altera quatuor

tuor aut quinque, *Less.cas.*24. dicit faciendam esse moderationem horum onerum, cùm enim Episcopus possit quandoque addere, cur non & tollere onera, si ita postulet necessitas? Vide tamen dicenda *à n.*854.

278 §.5. Etiam potest Episcopus Monasterium sibi subjectum consentientibus Monialibus unire Monasterio vel loco Religioso, quamvis Moniales per alia Monasteria forent dispergendæ: nec jus ullum ad hoc requirit consensum Capituli vel Canonicorum; & quamvis requireretur, sufficeret consensus majoris partis, Bald.Tab.Sa, Less. *cas.*26.

279 §.6. Trid.*sess.*14.*cap.*9. prohibet præstimonia aut beneficia qualiacumque unius Diœcesis uniri cum beneficiis alterius diœcesis, etiamsi uterque Episcopus consentiret, Castrop. §.3. *n.*10. Luca ad Trid.*d.*18.*n.*18. Docent etiam Castrop.*n.*20. Luca *n.*19. aliique, non posse ab Episcopo uniri Beneficium liberum cum Patronatu, ne liberum in servitutem redigatur: contradicit Lott.*q.*28.*n.*165. putans Beneficium liberum extingui, sed Ventrig.*num.*28. dicit fieri posse, si Patronus consentiat, ut Beneficium conferatur alternatim, jam liberè, posteà ex præsentatione.

280 §.7. Si ex duobus beneficiis æquè principaliter unitis fiat unum, neutrum per unionem extinguitur, Paris. Gonz. Mandos. Garz. Leur.*p.*3.*q.*130. Hinc retinentur privilegia & qualitates utriusque, si se compatiantur; si autem se non compatiantur, retinentur ea, quæ sunt magis favorabilia vel digniora, Garz.*à n.*40. E contrà si unum beneficium accessoriè annectatur alteri, beneficium annexum amittit rationem Beneficii omniaque privilegia, & habetur veluti prædium illius, cui unitur, Luca *de Benef.d.*44.*n.*5. Castrop. §.1. ubi notat, si in rescripto sic ponatur, *illud & illud Beneficium unimus*, tum uniri æquè principaliter, & tali modo communiter unitur Præbenda Canonicalis alicui Dignitati, ideoque possidens habet jus ad utrumq; Capitulum; si autem dicatur, *tale Beneficium unimus illi*, tum prius uniri accessoriè; & tum extinguitur beneficium illud, quod unitur, soletque tum fieri, si fructus sint ita imminuti, ut non sufficiant honestæ sustentationi; sic enim etiam fieri potest, ut fructus unius Canonicatus distribuantur in præsentias aliorum Canonicorum, uti habet Trid.*sess.*24. *c.*15.

281 §.8. Episcopus unire potest aliqua Beneficia Seminario, quamdiu id erit necessarium ad educationem juventutis pro Clericatu, Trid.*sess.*23.*c.*18. Notant tamen omnes communiter cum Garz.*n.*193. & Castr.*p.*12. §.3. *à n.*13. Seminarium debere antecedenter fuisse institutum, id est, domum saltem conductam, in quam inducti sint actu Scholares & aliqui Magistri; deinde ut electi sint duo Canonici pro ejus regimine, ité unus ex Capitulo, alter ex Clero; item unus per Capitulum, alter per Clerum, qui quatuor electi agant de instituendis taxis & necessitate uniendi beneficia, postquam adverterint partem detractam de mensa Episcopali aliisq; beneficiis per Diœcesim non fore sufficientem pro fabrica & sustentatione talis Seminarii, uti fusè explicant Lott.*q.*29.*à n.*47. aliiq; apud Leur.*q.*888. Quòd si Capitulum vel Clerus intra terminum competentem non deputaret aliquem, Sacra Congregatio statuit, ut Episcopus cum aliis tribus taxet, quando enim non dicitur *de* consilio sed *cum* consilio, non tenetur quis sequi, sed tantùm audire consilium, uti notant Canonistæ apud Lugo *in Resp. Mor.lib.*5. *d.*21. Hæc autem beneficia unienda debent esse tantùm simplicia, non requirentia residentiam, non Ecclesiæ Collegiatæ, non collationis inferiorum Collatorum, non jurispatronatus etiam Ecclesiastici, non antecedenter unita Monasteriis, non reservata post vacationem, non solius provisionis Papalis (nisi fieret pro tempore vacationis posthac futuræ) non litigiosa, non manualia, non monocularia, uti pluribus docent AA. apud Leur.*q.*889. 900. *&* 902.

282 §.9. Uniones, quas facit Episcopus, debent esse in perpetuum, si nempe causa & necessitas sit perpetua, & non ad vitam alicujus tantum, alioquin non tam provideretur Ecclesiæ quàm personæ, Trid.*sess.*7.*c.*4. Barb.*n.*54. Castrop. §.2.*n.*7. Leur. *p.*1.*q.*901.

283 §.10. Ad valorem unionis ab Episcopo faciendæ, præter justas causas, de quibus videri potest Leur.*p.*3.*à q.*909. requiruntur etiam quædam veluti solemnitates, inter quas est cognitio causæ, Barb. Castr. Leur.*q.*911. Potestque etiam videri Less. *cas.*27. Lott.*l.*1.*q.*28.*n.*167. Luca *de Benef.d.*47.*nu.*6. *de Parochis d.*10.*n.*5. ad Trid.*d.*8.*à n.*11. Leur.*q.*913. An autem & quando requiratur consensus Capituli, vocatio possessoris beneficii, Patroni &c. item an exprimendus sit valor & litigiositas beneficii, refert Leur. ex AA.*q.*914. *& seqq.*

284 §.11. Quamvis unio rarò possit præsumi, cùm sit aliquid facti, & quidem odiosi, Castr. §.4.*n.*3. Leur.*q.*882. ideoque probari debeat, Leur.*q.*931. tamen si facta sit, ordinariè loquendo, præsumi debet adfuisse causam, maximè si uniens testetur de cognitione causæ, Cort. Garz.*n.*121. Barb.*n.*51. Leur.*q.*910. Et post lapsum 30. annorum præsumitur facta validè & cum solemnitatibus, nisi constet de contrario, Leur.*q.* 929. qui *q.*932. *&* 933. explicat, quomodo probari possit esse factam.

285 §.12. Unio rum priùs habet locum, quando beneficium unitum vacaverit, quia uniens non vult præjudicare possessori, nisi ei aliter subveniat, Laym.*supr.* Garz.*num.*214. Paris. *l.*2.*q.*9.*num.*7.

286 §.13. Prælati Episcopo inferiores non possunt, per se loquendo, beneficia unire, nisi habeant jurisdictionem quasi Episcopalem, Lott.*q.*28.*n.*111.134.*& seqq.* Ventrig.*nu.*2. Castr. §.2.*n.*18. Nec potest Vicarius Episcopi ex vi officii sui, uti habet communior cum Castr. contra Lott. *à n.*125. Nec Coadjutor Episcopi, nisi Coadjutor mente deficeret, Luca *de Paroch. d.*35.*n.*10. Nec Archi-Episcopus in Ecclesiis suffraganei, quia non sunt ei subjectæ, nisi in casibus à jure expressis, Barb.*n.*58. Castrop.*num.*17. Excipit Ventrig.*nu.*6. nisi ob negatam justam unionem ad eum appellaretur, sic enim ad ipsum devolveretur negotium: Potest tamen Legatus à latere, uti plures docent apud Leur.*q.*905. Sed non Capitulum Sede vacante, uti tenent aliqui contra alios; & saltem nullum beneficium vel Ecclesiam potest sibi unire, Leur.*q.* 908.

287 §.14. Singuli Pontifices statim post electionem suam vi Regulæ 13. & 21. Cancellariæ revocant omnes uniones, annexiones & incorporationes nondum sortitas effectum, uti pluribus explicat Chok *ad Reg.*21. Non tamen revocant illas, quæ saltem ex parte sunt sortitæ effectum, Garz. *n.*294. Plures autem adhuc sunt exceptiones ab illa Regula revocatoria, uti videri potest apud Chok *supr.* Lott. *l.*2.*c.*5.*à n.*21. Lott.*q.*28. *&* 29. Leur.*q.*491.

Plura de unionibus Beneficiorum videri possunt apud Leur. *p.*1.*à q.*162. *& p.*3. *à q.* 877.

288 Q.48. *Quid sit notandum circa divisionem, dismembrationem & suppressionem Beneficiorum?* R. Seqq.

§.1. Divisio Beneficii est, quando de uno fiunt plura: qui autem jure ordinario possunt unire, etiam possunt dividere, Castrop.*t.*13.*d.*6.*p.*12. §.4.*n.*4. Luca *de Paroch.d.*35.*n.*8. Leur.*p.* 3.*qu.*935. hinc si Episcopus ob paupertatem univit duas Ecclesias, illa cessante poterit dividere, & post unionem dissolutam redeunt Beneficia ad pristinam naturam, v.g. redit jus patronatus, Leur.*q.*945.

289 §.2. Dismembratio beneficii est separatio tantùm aliquorum fructuum ab illo, ut applicentur alteri beneficio vel loco pio: per hoc differt à divisione, quòd per hanc titulus fiat multiplex in ordine ad constituenda plura beneficia, dismembratio autem relinquat unicum Beneficium, à quo separat partem fructuum, Garz.*p.*12.*c.*3.*n.*1. Tond. *qq. benef.p.*3.*c.*156.*nu.*17. Castrop.*p.*10. Leur.*q.*946.

290 §.3. Episcopus potest ex causa dividere Beneficium, etiam unam Parochiam in duas, unum Canonicatum in duos, vel in unum Canonicatum & portionem, servatis his conditionibus, ut fructus singularum partium sufficiant honestæ sustentationi & serventur solemnitates in alienatione rerum Ecclesiasticarum requisitæ. Vide Castrop. *à nu.*3. & Leur.*q.*935. ubi multa habet de dissolutione unionum.

291 §.4. Episcopus non potest ab Ecclesia Parochiali dividere beneficia simplicia vel Oratoria unita; neque partem fructuum, & applicare beneficio simplici, uti conformiter ad Trid.*sess.*25.*c.*16. notant Castrop.*num.*2. Tond.*c.*36.*n.*4. Garz. *cap.*2.*num.*88.

292 §.5. Non tantùm causæ sed & solemnitates requiruntur ad divisionem, uti & ad unionem, Lott.*l.*1.*q.*28.*n.*4. Corr.*l.*3. *c.*2.*n.*2. Leur.*qu.*949. *& seqq.* ubi etiam explicat, an in dubio præsumantur, quæ causæ & solemnitates requirantur, quandonam divisio dicatur sortita effectum. Rectè autem docent Castrop. Lott. Leur.*q.*940. posse Episcopum uniones à prædecessoribus factas examinare ac dissolvere, si inveniat non canonicè factas.

293 §.6. Ex quibus causis una Parochialis possit dividi aut dismembrari, pendet ex plurimis circumstantiis, uti rectè Luca ad Trid.*d.*26.*à nu.*2. ideoque dicit esse potius quæstionem facti: pro directione videri possunt Trid.*sess.*21.*c.*4. Gonz *ad Reg.*8. *Cancel.gl.*6.*n.*96. Barb.*de jur. Eccl.l.*2.*c.*2.*à nu.*8. Luca *de Paroch.d.*18.*n.*2. *& d.*34. *&* 35. Lott.*l.*1.*q.*28. Et notandum est, quando dividitur una Ecclesia in duas, jus patronatus novæ competere Rectori antiquæ, si hæc de suo aliquid contulit pro dote novæ, Lott.*num.*47. Unde aliàs peti debeat dos pro nova Ecclesia, videri potest Luca *de Decimis d.*12.

294 §.7. Ex quibus indiciis præsumi possit dismembrationem esse factam cum authoritate & solemnitatibus requisitis, videri potest apud Barb.*l.*1.*c.*20.*n.*19. & Lott.*à nu.*38. quales verò solemnitates in tali dismembratione observari debeant, explicant Lott.*à n.*6. Corr.*à n.*4. Luca *de Paroch.d.*35. *à n.*5.

295 Plura de divisione Beneficiorum videri possunt apud Leur. *à q.*957. de dismembratione autem, *à q.*946. uti *& p.*1. *à q.*154. Denique an & qua authoritate possit una provincia Religiosa dividi in duas, videri potest *Luca de Regul. d.*5. *&* 27.

§.8. Suppressio beneficii est extinctio tituli, per quam beneficium desinit; potestque esse temporalis aut perpetua. Quòd si non extinguatur titulus sed tantùm veluti suspendatur vis illius,

illius, v.g. quia unitur alteri, sed soluta unione potest redire, non est in rigore extinctio, quidquid contradicant Lott. *l.2. q. 8. à n.48.* & Corr. *l.2. c.8. à n.73.* Requirit causam necessariam, quæ probanda est; item solemnitates &c. de quibus omnibus Leur. *p.3. à q.967.* Quid autem circa eam possit Episcopus, habet Trid. *sess.24. c.15.* potestque videri Leur. *q.972.* Denique supprimere non posse alium Episcopo inferiorem, nisi per viam unionis, declarat Leur. *q.973.*

296 *Q.49. Quomodo per lapsum temporis mutari possit status Beneficii?* R.

§.1. Ut Beneficium primitus sæculare fiat regulare, vel contrà, sufficit per 40. annos continuè ac pacificè ab uno vel pluribus Regularibus in eo institutis fuisse gubernatum, *cap. Cùm beneficio, de præb. in 6.* Barb. *ibidem*, Maresch. *l.1. t. var. Ref. c.55. à n.66.* Corr. *l.1. c.6. n.322.* Etiam sufficiunt 40. anni, ut curatum fiat non curatum, Rota, Paris. *de resign. l.10. q.2. nu.88.* Maresch. *num.1. & 2.* Corr. *n.324.* Tusch. *lit. S. concl. 324. n.4. & 8.* Item ut perpetuum fiat manuale, contra Barb. *nu. 10.* Maresch. *n.3.* Corr. *nu.293.* Item ut patronatum fiat non patronatum, Maresch. *n.12.* Corr. *n.349. & 360.* Item ut requirens residentiam personalem, postea non requirat, Hurt. *de resid. t.1. l. 6. Ref.6. §.4. n.8. & 9. & §.6. per totum.*

297 §.2. Ut ita fiat mutatio status in beneficio, necesse est, ut ea inducatur ab habente potestatem & voluntatem primævum statum immutandi; hæc autem potestas (saltem quoad aliqua, de quibus vide dicta *num.273.*) est etiam penes Episcopum vel alium, qui habet potestatem quasi Episcopalem, Corr. *nu.325.* putat tamen Lott. *l.1. qu.34. num.10.* si non repugnet jus commune, sufficere simplicem præscriptionem 40. annorum, ut mutetur status beneficii; at si repugnet, quia v. gr. agitur de statu sæculari imprimendo beneficio regulari vel contrà, dicit non sufficere talem præscriptionem, nisi simul ostendatur Episcopum ab initio præscriptionis voluisse è sæculari facere regulare, Pirh. *lib.3. t.5. num.122.* ait, ut Beneficium sæculare transeat in regulare, non tantùm requiri, ut possidentes illud per 40. annos administraverint tanquam Regulares, sed etiam ut conferatur animo & intentione velut imprimendi alium statum, ideoque conferens in collatione dicat Regulari, *Confero tibi Beneficium sæculare* &c. si tamen Beneficium primitus sæculare lapsu 40. annorum factum sit regulare, potest iterum fieri sæculare lapsu 10. annorum, & vice versa, quia facilius est rem redire ad pristinam, quàm abire ad alienam naturam, Corr. *n.321. & 326.*

ARTICULUS II.

Quomodo acquirantur, & conferantur Beneficia.

298 RESP.I. Beneficia Ecclesiastica uno ex tribus modis communiter acquiruntur. 1. Per electionem, v.g. Canonicorum; vel etiam postulationem, (quæ est electio ejus, qui non erat de Capitulo, vel de jure non erat capax) & confirmationem Superioris, si electum vel postulatum idoneum esse intelligat: 2. Per præsentationem Patroni præviam, & institutionem subsecutam, à Prælato Ecclesiæ factam, si præsentatus sit idoneus. Etsi verò Patronus præsentato jus ad rem conferat, ita ut Beneficium alteri conferri nequeat; jus tamen in re, & collatio beneficii per institutionem datur. 3. Per collationem liberam, quando beneficium solo jure Prælati datur, nec Patronatus juri subest: Unde etiam Beneficia, ex modo conferendi, dividuntur in Electiva, Patronata, & libera.

Resp.II. In qualibet diœcesi Episcopus est proprius collator beneficiorum, nisi ea legitima præscriptione hoc jus alteri competat: supremus autem & universalis collator omnium beneficiorum non patronatorum, est Papa: Less. *l. 1. c. 34. d. 10.* Ratio prioris est, quia Episcopus in sua diœcesi est moderator sacrorum; ergo ipsius est officia sacra conferre. Ratio posterioris, quia Papa est supremus dispensator bonorum Ecclesiasticorum, & Ordinarius Ordinariorum.

Potest autem Papa tribus modis beneficia conferre. 1. Jure præventionis. 2. Jure concursus. 3. Jure devolutionis, de quibus vid. Less. *l.c.* ubi notat, jure præventionis & concursus ad vitandas lites, rarius Papam uti: imò per concordata Germaniæ inter Sedem Apostolicam, & Fridericum Imperatorem, per Constitutionem Nicolai V. quæ incipit, *Ad Sacra* &c. alterni tantùm menses Papæ collationi reservantur, scilicet Januarius, Martius, &c. reliqui verò Ordinariis collatoribus relinquuntur. Imò si per tres menses, à die notæ vacationis, in loco beneficii nulla dispositio vel gratia Papæ appareat, Ordinarius conferre potest. Similiter mortuo Papa, quamdiu Sedes vacat, Less. *l.c.* Laym. *l.4. t.2. c.10.* Quòd si autem Pontifex & Ordinarius eodem die idem beneficium diversis contulerint, & neutrius collationis prioritas appareat, præferendus est, qui invenitur in possessione; quia pro eo jus præsumit. Si neuter est in possessione, præfertur provisus à Pontifice, ob dignitatem provisoris, Barbos. & Bardi *d.6. §.10. ex c. Si à Sede, de præb. in 6.* Denique si in ultima nocte mensis Episcopalis beneficium cœperit vacare, in dubio utrùm ante, an post mediam noctem, qua incipit mensis Papalis, si nemo sit in possessione, nec ulla provisio, præsumptio juris est pro Ordinario, Gonz. Barb. Bardi §.11.

Quæres I. Quid & quotuplex sit jus Patronatus? Resp.I. Esse potestatem præsentandi ad beneficium Ecclesiasticum vacans. Resp.II. Esse duplex, scilicet jus Patronatus Ecclesiastici, quod alicui competit, quia ex bonis Ecclesiasticis; & jus patronatus laici, quod alicui competit, quia ex bonis patrimonialibus Ecclesiam fundavit, vel dotavit, vel erexit. Laym. *c.13. num.2. & 4.*

Quæres II. Quando Patronus teneatur præsentare beneficio vacante? R. Si patronatus sit laicus, teneri inter 4. menses: Si Ecclesiasticus, intra *6.* intra quos nisi fiat præsentatio, beneficium fit liberum, ejusque dispositio pro ea vice devolvitur ad eum, cujus est instituere præsentatum.

Quæres III. Quid faciendum, si multi præsententur? Resp.I. Si patronus, qui antea præsentavit Petrum, præsentet postea Paulum, velitque hunc præferri, poterit Prælatus instituere utrum maluerit, si patronatus sit laicus; quia tunc præsentatio secunda non facit irritam primam, nec contrà. Si tamen patronatus sit Ecclesiasticus prior tempore erit potior jure, ex *cap. Cùm authenticè de jure patronatus.* Resp.II. Si ex duobus patronis alter Petrum, alter Joannem præsentet, potest collator conferre utri maluerit. Imò juxta Sylv. Episcopus tunc tertio conferre potest, eò quòd patroni non conveniant. R. III. Si multi patroni inter se sint discordes, is instituendus, in quem plures conveniunt. Vid. Less. *d. 8.* & Laym. *num.18.*

ADDENDA.

QUæst.50. *Quibus generatim modis acquirantur Beneficia?* R. Duobus, *actu*, si acquiratur jus in re; & *potentia* si tantùm acquiratur jus ad rem: per hoc autem differunt hi modi, quòd vi juris in re beneficium fit proprium acquirentis, & simul adsit potestas illud administrandi, etiam ante possessionem: solum autem jus ad rem nihil horum tribuit, Castr. *t.13. d.2. p.1. à n.1.* Jus in beneficio acquiritur confirmatione electionis vel postulationis, institutione & collatione; Jus ad beneficium acquiritur electione, postulatione, præsentatione, collatione necdum acceptata, vigore gratiæ expectativæ, reservatione in favorem, consuetudine seu privilegio optandi, ingressu vel accessu ob pensionem non solutam, Coadjutoria cum futura successione, de quibus dicemus in seqq. potestque videri Leur. *p.2. q.3.* 299

Q.51. Quid sit, & quomodo differant provisio, nominatio, præsentatio, institutio, collatio, investitura, electio, postulatio, confirmatio, admissio, possessio? R. 300

§.1. Multi ex his terminis confunduntur, & sæpè sumitur unus pro altero, in rigore tamen videtur hoc modo loquendum: *provisio* est quid genericum, & significat dispositionem de beneficio in favorem alicujus, hinc qui præsentavit aut contulit alicui beneficium, dicitur illi providisse, & qui beneficium accepit, dicitur provisus de beneficio. *Nominatio* etiam est quid genericum & significat designationem unius vel plurium personarum ad beneficium, potestq; fieri vi præsentationis, collationis, electionis, privilegii vel facultatis aliquem vocandi ad certum beneficium. Vide Leur. *p.2. q.10.* *Præsentatio* est exhibitio personæ beneficiandæ, facta illi, ad quem pertinet instituere. *Institutio* est attributio sive concessio beneficii facta ex præsentatione Patroni. *Collatio* est concessio beneficii ex solo jure & libertate conferentis, absque præsentatione Patroni. Vide Leur. *q.8.* *Investitura* est aliquid, quo significatur jus in beneficio antea acceptum, & facultas intrandi vel petendi possessionem vacantem, fitque ordinariè in absentia rei, per annulum vel impositionem bireti. Loco investituræ quandoque est installatio aut inthronizatio. Vide Leur. *qu.9.* *Electio* est designatio alicujus personæ capacis ad aliquod beneficium, facta per suffragia; Vide Leur. *à q.132.* *Postulatio* est similis designatio facta per suffragia, qua petitur aliquis, qui per dispensationem tantùm capax erat, Leur. *q.198* *Confirmatio* electionis vel *admissio* postulationis est approbatio, qua Superior roborat electionem vel postulationem factam: unde præsentationi respondet institutio, collationi investitura, electioni confirmatio, postulationi admissio: ultimum est *possessio*, quæ supponit titulum & jus in re completum, estque veluti positio Sedis, seu pedis in beneficio, per quam habetur demum in illo quies.

§.2. Differentia horum colligitur ex dictis, nam 1. electio 301
& postulatio est de uno tantùm, nominatio potest esse de pluribus; sic enim quidam Reges nominant Papæ tres, è quibus unum designet in Episcopum, Leur. *q.200.* 2. Præsentatio & ele-

electio dant jus ad rem, seu dant jus, ut acquiratur beneficium; institutio, collatio, confirmatio, & admissio dant jus in re, id est, faciunt beneficium esse acquisitum: postulatio autem nullum dat jus, nequidem ad rem, & per hoc præcipuè differt ab electione, Leur. *q.* 199. 3. Institutio & confirmatio electionis per hoc differunt à collatione, quòd fiant ex obligatione, nam Superior tenetur instituere præsentatum & confirmare electum; è contrà collatio fit ex sola liberali voluntate conferentis, ex qua etiam omnino liberè & ex gratia fit admissio postulationis. 4. Institutio & confirmatio per hoc differunt, quòd institutio fit de persona præsentata, confirmatio autem de persona electa, uti admissio similiter est de persona postulata. 5. Præsentatio & electio aut postulatio etiam per hoc differunt, quòd præsentatio fieri possit ab uno, eoque laico: electio autem & postulatio fiat à pluribus, & solis Ecclesiasticis per suffragia.

Hactenus dicta habentur partim in jure, partim in AA. citatis apud Less. *de just. l.* 2. *c.* 34. *d.* 3. & Castr. *tr.* 13. *d.* 2. *p.* 1. *&* 12. aliosque passim.

302 *Q.* 52. *Quid circa præsentationem sit addendum?* R. Seqq.

§. 1. Præsentatio facta antequam vacet beneficium, reprobatur *cap.* 2. *&* 13. *de concess. prab.* hinc si juraris te præsentaturum Cajum, quando beneficium vacabit, promissio est illicita & irrita, Castrop. *t.* 13. *d.* 2. *&* 3. *p.* 5. *n.* 1. Sylvius *p.* 1. *v. Beneficium cas.* 3. putatque Lott. *l.* 2. *q.* 6. *n.* 9. esse mortale, quia Ecclesia graviter prohibuit, ne detur occasio alienæ mortis captandæ: valet tamen præsentatio, licèt non vacet beneficium, si Patronus putavit vacare, tum enim convalescet à die veræ vacationis, Lott. Corr. *l.* 4. *c.* 6. *n.* 37.

303 §. 2. Potest fieri vel missis litteris vel per procuratorem, *cap. Ea noscitur,* De his quæ fiunt à Prælatis: attamen cum speciali mandato, Barb. *de potest. Episc. alleg.* 72. *n.* 116. Cor. *c.* 2. *num.* 23. Leur. *p.* 2. *q.* 124. Potestque, si adsit justa causa absentiæ, antecedenter id demandari pro tempore futuræ vacationis etiam unici beneficii, Lott. *nu.* 10. duratque mandatum etiam secuta sed ignorata morte mandantis, Lott. *q.* 14. *n.* 43. sed non debuit nominari certa persona præsentanda, ne huic daretur occasio captandi mortem alterius, Lott. *q.* 6. *n.* 12. Vide Leur. *q.* 99. Similiter potest quis se instituenti præsentare per litteras vel per procuratorem, Az. Castrop. *p.* 1. *n.* 6. Luca *de Jurep. d.* 64. *nu.* 30. Leur. *q.* 125. Potest etiam præsentatio fieri per scripturam privatam, aut oretenus sine omni scriptura & absque certa verborum forma dummodò exprimatur actualis voluntas præsentantis, Luca *a num.* 21.

304 §. 3. Potest esse conditionata, obscura, dubia; v.g. Præsento, si per dispensationem te statim reddas habilem, si Papa mihi reservet pensionem, si sis mihi sanguine proximior &c. dummodo conditio, obscuritas, incertitudo purificetur intra tempus concessum ad præsentandum, Castr. *d.* 3. *p.* 1. *n.* 3. Corr. *n.* 26. Luca *supr.* Leur. *q.* 127.

305 §. 4. Ut afferat aliquod jus, debet esse facta habenti instituere, & à præsentato vel ab habente speciale illius mandatum acceptari intra terminum Patrono concessum ad præsentandum; aliàs collatio beneficii devolvitur ad Superiorem, debetque de acceptatione constare per litteras vel procuratorem, Castrop. Garc. Corr. Barb. Leur. *q.* 122. Si autem bona fide præsentarit non habenti jus instituendi, habet iterum tempus novum præsentandi, de jure concessum ad præsentandum, Corr. Barb. *n.* 141. Leur. *q.* 123.

306 §. 5. Patronatui laico conceduntur respectu beneficii simplicis quatuor menses, Ecclesiastico sex ad præsentandum, *cap. Quoniam, cap. Cùm propter, cap. Eam te, de Jurepatr.* Patronatui mixto similiter sex secundum communem sententiam, quāvis Castrop. *d.* 2. *p.* 5. *n.* 2. dicat concedi tantùm quatuor, si laici præsentēt seorsim ab Ecclesiasticis; quod etiam dicunt Pereira, Gonz. Lott. Barb. *alleg.* 60. *nu.* 17. si simul præsentet & sint plures laici quàm Ecclesiastici, sed in hoc contradicunt Vivian. Paris. Luca *num.* 4. Nicol. *t.* 1. *d.* 11. §. 9. Et hæc valent etiam pro prima provisione beneficii jam erecti, currit enim tempus à die factæ erectionis, Lamb. Corr. *c.* 1. *a n.* 5. Leur. *q.* 142. Reges tamen & summi Principes non arctantur tempore, quia hi, non item alii, præsumuntur habere multa impedimenta, Garz. *c.* 2. *n.* 34. Castrop. *num.* 5. Corr. *p.* 10. *c.* 2. *n.* 64. Luca *num.* 13. Pro beneficio curato debet secundum Bullam S. Pii V. ubi recepta est, etiam à laicis fieri præsentatio intra 20. dies, & præsentatus institui intra duos menses à die peracti examinis, Bass. *T.* 2. *v. Beneficium* §. 5. *n.* 1. Leur. *q.* 135. Quòd si præsentatio nō fiat intra tempus, devolvitur ad Superiorem, uti dicetur *n.* 566. In Clivia tamen, Julia, & Montibus pro bimestri prius devolvitur ad Principem seu Ducem.

307 §. 6. Ille, ad quem spectat instituere, potest prolongare tempus ad aliud quadrimestre vel semestre, (non tamen ultrà) quia illa determinatio temporis facta est in instituentis favorem, cui cedere non potest, Barb. *alleg.* 72. *n.* 143. Castr. *n.* 8. Cor. *num.* 66. Luca *num.* 16. Nec ideò fit injuria Superiori, ad quem collatio devolveretur, quia devolutio collationis non habet locum, nisi post elapsum quadrimestre vel semestre inter præsentationem & institutionem: præsentatio autem differri potuit usque ad diem ultimum illius temporis, Leur. *q.* 137. Potest etiam præsentatio, institutio, collatio (non tamen electio) fieri statim mortuo & necdum sepulto Rectore, Garz. *c.* 1. *n.* 38. Corr. *c.* 6. *à n.* 39. Leur. *q.* 138.

308 §. 7. Menses computantur, prout tum occurrunt in Kalendario, & momento ad momentum, secundùm dicenda *n.* 420. Hoc autem tempus incipit currere, non ab hora, qua vacavit beneficium, sed qua patronus habuit notitiam vacationis Az. Tiraq. Barb. Castrop. *n.* 3. Garz. *n.* 34. Lott. *qu.* 6. *n.* 23. contra Lambert. & alios, cùm enim statutum sit in pœnam negligentiæ Patronorum, talis pœna non habet locum nisi post scientiam; quod verum est, licèt fundatio haberet, ut præsentatio fiat intra tale tempus à die mortis vel vacationis, debet enim intelligi, *cognitæ*, Corr. *c.* 2. *n.* 74. Et opponens præsentationem non esse factam in tempore, tenetur probare Patronum scivisse vacationem, quia non præsumitur voluisse negligere jus suum, Barb. Garc. Castrop. Corr. *n.* 75. Luca *nu.* 5. Quòd si fuerint sex Patroni, & quinque scientes vacationem neglexerint præsentare, sextus, qui nescivit, præsentat solus, Barb. Castr. Garz. *c.* 2. *n.* 41. Leur. *q.* 139. Neque hoc tempus currit legitimè impedito, quominus præsentet, quia nemo debet sine sua culpa privari jure, quod ipsi est certum, Abb. Barb. Castrop. *nu.* 5. Pith. *l.* 3. *t.* 38. *à n.* 105. Leur. *q.* 40. *nu.* 1. ubi recenset impedimenta aliqua: Vide etiam dicenda *à nu.* 421. Et quamvis tempus non currat collatoribus & electoribus litigantibus de jure conferendi aut eligendi, tamen currit Patronis litigantibus de jure præsentandi, si neuter sit in possessione, ideoque eo evoluto, si lis non sit finita, potest Ordinarius conferre, Az. Garz. *n.* 19. Castr. *num* 6. Lott. *n.* 26. Si tamen patroni litigarent tantùm de habilitate præsentati, aut litigarent cum Episcopo volente Ecclesiam esse liberam, non curreret illis tempus, sed expectandus esset finis litis, Ric. Barb. Castrop. *n.* 7. Pith. *à n.* 111. Uti nec tum currit, si lis sit inter præsentandos, quorum unus dicat se præferendum alteri, Castrop. nec patroni tum possunt præsentare tertium, aut alium substituere in locum unius mortui, Covarr. Lancell. Castrop. *p.* 5. *n.* 5. *&* *p.* 10. *n.* 9. Barb. *de jure Eccl. l.* 3. *c.* 12. *n.* 173. Garz. *p.* 5. *c.* 9. *n.* 217. Leur. *q.* 140.

309 §. 8. Si præsentatus renunciet aut moriatur, vel detegatur vitium, ob quod irritatur præsentatio, ab hinc incipit Patronis currere novum tempus, Corr. *c.* 3. *n.* 19. Leur. *q.* 141.

310 §. 9. Si præsentatio vel collatio fiat post elapsum tempus, potest irritari: quia tamen jura non tam intendunt pœnam negligentium, quàm ut Ecclesiis vacantibus citò provideatur, si postea per celerem provisionem mora quasi purgata sit, debet talis provisio de æquitate tolerari, *cap. Litteras, de suppl. neglig. Prælat.* Engel. *l.* 3. *tr.* 5. *n.* 65. Vide dicenda *n.* 568.

311 §. 10. Si plures patroni præsentent per modum unius, sive prout faciunt unum corpus, v.g. unum Capitulum, omnes vocandi sunt, ita ut si unus, qui possit vocari, fuerit omissus, præsentatio sit nulla; si autem præsentent ut singuli & per modum plurium, Vasq. Garz. & alii cum Less. *de just. lib.* 2. *cap.* 34. putant præsentationem à majore parte patronorum factam esse validam, quia etiamsi adfuisset, qui omissus est, tamen prævaluisset pars opposita major. Contradicunt Az. Laym. Castr. *p.* 8. *à n.* 1. Leur. *qu.* 131. *n.* 1. quia nemo sine culpa privandus est jure, quod habet: sufficienter tamen censetur aliquis vocatus, si vacatio beneficii sit ab Ordinario ita publicata, ut in notitiam omnium patronorum potuerit devenire.

312 §. 11. Ad validam præsentationem requiritur, ut major pars Patronorum consentiat in unum, uti dicetur *num* 394. unde si communitas præsentet, pars absolutè major illius consentire debet, alioquin non est verum communitatem præsentare, Silv. Az. Vasq. Castr. Leur. *q.* 131. *nu.* 3. Hinc si Titius in Capitulo 12. personarum nominetur 7. votis, Cajus 5. & postea Titius resciatur fuisse inhabilis, Cajus non habet jus, quia non est nominatus à majore parte Capituli, potestque Capitulum intra tempus à jure concessum præsentare alium. E contrà si plures præsentent ut singuli, illa pars prævalet, quæ respectu aliarum est major, v.g. si sint 9. Patroni, & à duobus præsentetur Titius, à tribus Cajus, à quatuor Sempronius, prævalet præsentatio Sempronii, quia licèt non sit à majore parte Patronorum, si computentur omnes, est tamen à majore parte eorum, quatenus præsentationem faciunt, & cōparatione aliarum partium, Silv. Az. Vasq. Castrop. *n.* 4. Consequenter dicendum est, si plures communitates tanquam diversa corpora concurrant, illum prævalere, qui à pluribus integris communitatibus nominatur, v.gr. si communitas A habens 30. personas unanimiter præsentet Titium; communitas B habens 20. personas unanimiter præsentet Cajum, & è communitate C. habente 20. personas novem præsentent Titium, undecim Cajum, Cajus prævalet, quia habens majorem partem communitatis C. censetur habere totam, Laym. *ad c. Pastoralis de rescriptis, n.* 9. Lott. *q.* 11.

anum.

à num.134. Ob rationem datam, si votum Patroni A æquivaleat votis Patronorum BCD, eò quòd hi descendant ex unico stipite, si Cajus habeat votum Patronorum A & B non ideo prævalet Titio habenti votum Patronorum C & D, quia Titius censetur habere votum totius hujus stipitis æquivalentis alteri, hinc sunt æquales in votis. Similiter si præsentatio fieri debeat ab Episcopo & Capitulo velut singulis, & Titius habeat votum plurium de Capitulo, Cajus autem Episcopi & aliquorum Capitularium, sunt pares, uti ex Trid. *sess.25.c.6.* notat AA. communiter apud Luca *de Benef.d.*30.*n.*7.& Leur. *n.*5. ac iterum *qu.*698. Quid autem in tali æqualitate fieri possit, habet Leur.*q.*131.& aliquid insinuabitur *n.*364.

313 §.12. Præsentatus pluribus votis, si habilis sit, debet præferri, *cap. Quoniam, de Jurep.*& ex communi Leur.*q.*195.addens cum Abb.Roch.Garz.*p.6.c.2.n.*88. si minor pars præsentet habilem, major inhabilem, priorem præferri, quia posterior præsentatio est, ac si non esset facta. Quòd si patronus Clericus & laicus præsentarint Cajum, & laicus variet accumulando Titium, prævalet Cajus, quia habet duo pro se vota, Abb. Barb.Castr.Pirh.Leur.suprà; & constabit ex dicendis *n.*315.

314 §.13. Præsentatus potest, antequam instituatur, renunciare præsentationi in manibus patroni, etiamsi præsentatio stetisset per annum, quia juri ad rem non est opus renunciare in manibus Superioris; imò renunciare potest in manibus simplicis Notarii; tumque habebit patronus iterùm totum tempus, quia per eum non stetit, quominùs præsentatio consequeretur effectum, Corr.Leur. *q.*135.

315 §.14. Omnes patroni possunt ante præsentationem variare suam mentem, quia res adhuc integra est: post præsentationem autem potest solus patronus laicus variare seu præsentare alium, non privativè, id est, non excludendo primò præsentatum, sed cumulativè, id est, adjungendo illi alium, etiamsi jus patronatus sit mixtum, dummodò ab initio præsentarit diversum ab illo, quem præsentarat Ecclesiasticus, Abb.Tiraq. Barb.Castrop.*p.6.n.*7.Leur.*q.*148.si tamen duo laici initio præsentarunt eundem, non potest unus accumulare invito altero patrono, Leur. suprà. Quòd si etiam plures sint accumulati, adhuc liberum est instituenti præferre, quem volet, *cap.Cùm autem, & cap. Quod autem, de Jurep.*Garz.*à n.*211. Ac posse etiam plures successivè sic accumulari à patrono laico, docent Gl.Abb.Decius, Az.Castrop.*n.*3. contra Nav.Garz.Guttier. Lambert.Barb.Pirh.& alios, eò quòd hoc videatur Ecclesiæ utile ob majorem delectum. Vide Leur.*q.*145.*à num.*4. Quòd si moriatur patronus laicus, poterit successor variare, uti potuisset defunctus, Vivian.Corr.*l.4.c.7.n.*23.Leur.*q.*146.Patronus verò Ecclesiasticus, quamvis variare non possit, tamen potest plures simul præsentare, ut ex illis unus instituatur, Lop.Garz. Castrop. suprà.

316 §.15. Patronus laicus, si indignum vel inhabilem inscienter præsentarit, potest, & mandari debet illi, ut intra tempus statutum præsentet alium, *cap.Cùm vos, de offic.Judic.Ordin.* Corr.*cap.6.nu.*41.Pirh. *num.*104. Docetque Barb. *de jure Eccl. lib.3.c.*12.*n.*174. idem posse patronum Ecclesiasticum. Addit *n.*176. laicis etiam post tempus permitti intra certum tempus præsentare alium: putatque Leur.*q.*145.*num.*3. post detectum errorem habere patronos illos iterum totum tempus.

317 §.16. Si laicus scienter præsentarit indignum, Fagn.Pirh. *Less.l.2.c.34.n.*29. & alii putant nequidem pro illa vice privari jure præsentandi & variandi, quia Canones id dicunt tantùm de eligentibus: leges autem civiles dicentes privari etiam præsentantes non obligant in materia Ecclesiastica, sed communiùs contradicunt alii cum Roch. Lambert. Barb. Corr. Luca *de Jurep.d.*47.*n.*2.docentes devolvi ad Superiorem. Est autem Ecclesiasticus saltem privandus pro ista vice, uti habet communissima cum Leur. quamvis Less. dicat oppositum etiam esse valde probabile. Et aliqui ex hoc excusant patronos, quòd non ipsis sed Episcopis committatur provisio digni. Vide Leur. *qu.*153.

318 §.17. Si sex sint in solidum patroni, & eorum quinque præsentarint indignum, sextus retinet jus præsentandi, Luca *de Benefic.disc.*28.*à num.*17. Quod tenet, quamvis ejus mandatarius etiam præsentasset indignum, dummodò hic non fuerit à mandante designatus, quia mandatum non debet trahi ad factum, unde mandans incidat in pœnam, Lott. *qu. 6. à num.* 30.

319 §.18. Quod Bonif.VIII. statuit *cap.1. Ut lite pendente, in 6.* ut si duo electi litigent & unus moriatur, vel à lite desistat, non procedatur ad aliam electionem, valet etiam, si lis oriatur inter duos præsentatos, tum enim non possunt patroni, etiam laici, nequidem accumulando variare, licèt adhuc duret tempus præsentandi, nimirum ne lites prorogentur, Calder.Lop.Lott. *q.*20.*à n.*2.Garz.*nu.*217.contra alios apud Castrop. *p.6.num.*5. Aliud est, si lis esset tantùm inter patronos, vel inter patronum & Episcopum, quamvis accessoriè redundaret etiam in præsentatos, tum etiam variare posset patronus, Archid.Lott.*à n.*7. Potest etiam patronus mortuo uno præsentato præsentare alium è collitigantibus, sic enim accelleratur finis litis, Garz.*n.*220. Paris.Castrop.*num.6.*contra Gonz.cui adhæret Barb.*num.*177. pro casu, quo lis penderet super titulo aut aliter prorogaretur. Vide Leur.*q.*147.Quòd si moriatur collitigans, cui favebat Patronus, docet Castrop.*p.*10.*n.*9.nequidem Papam posse instituere superstitem invito Patrono, nisi priùs deroget juri patronatus, sed causam mortui esse prosequendam, pro quo si decidatur, provisio facienda est, tanquam si beneficium ex tunc vacaret per mortem.

320 §.19. Si Patronus jurarit non revocare præsentationem primi, potest nihilominus accumulando præsentare secundum, quia per hoc non mutat sed relinquit præsentationem factam, secundùm dicta *n.*315. Si autem jurarit non accumulare aut simpliciter non variare, Gutt.Lamb.Barb.*de potest. Episc. alleg.* 72.*n.*177.Castr.*p.6.n.*8.dicunt invalidè præsentari alium, quia juramentum accedens actui ad sui valorem requirenti authoritatem Judicis (qualis est præsentatio) reddit eum irrevocabilem juxta Gl.*& cap. licèt mulieres, de jurejur. in 6.* nisi ille, in cujus favorem adjectum est, cedat juri suo, Luca *de Jurep.d.*43.*nu.* 10. Excipiunt Covarr.& alii, nisi Ordinarius hanc secundam præsentationem approbet. Imò adhuc invalidam esse præsentationem secundam, quamvis solùm promiserit non variare, docent Lop.Gutt.Castrop. quia per promissionem acceptatam cesserat juri variandi. Quòd si quis commiserit procuratori præsentationem, ac jurarit non revocare commissionem, posse nihilominus validè revocare docet Castr. *nu.*10.V. Leur. *qu.*149. *& seqq.*

321 §.20. Post legitimam institutionem nulli patrono licitum est variare, *cap. Quod autem, de Jurep.*Castrop.*p.6.n.*1. Quod tenet, etiamsi postea contra institutum moveretur lis, Castrop. *n.*5.Garz.*p.5.c.9.n.*218.Item tenet secùdùm *cap. Si tibi absenti, de præb. in 6.* etiamsi possessionis traditio needum sit facta, Pirh. *n.*98. Quamvis autem electionis scrutinium publicatum revocari non possit, *cap. Publicato, de elect.* tamen si præsentatio etiã Capituli necdum sit facta Superiori, quamvis aliquis sit in Capitulo nominatus, revocari potest, Laym. *ad tit. de elect. n.*3.

322 §.21. Qui præsentatur, debet esse actu idoneus, Barb. Castrop. *p.7.n.*1. nisi præsentetur sub conditione procurandæ idoneitatis, & hæc procuretur intra tempus præsentandi, Corr. *l.4.c.6. n.*26. Quòd si inter duos aptos unus sit actu habilis, alter inhabilis, qui intra tempus concessum habilitari possit, potest, sed non tenetur expectare patronus, Luca *disc.*45. *nu.*8. Hinc si unus è familia sit præsentandus, & primo mense nullus sit habilis, potest statim præsentare alium non de familia, Leur. *q.*152.

323 §.22. Si fundatio requirat aliquem certo loco natum, qui non est tali loco natus, præsentari non potest: Ut autem quis dicatur certo loco natus, satis est ejus Patrem esse inde oriundum, Jas.Mandos.Barb.*alleg.4.à n.6.*Castrop.*d.4.p.9.n.*2. potestque etiam videri de Ordine *p.*15. Similiter si præsentandus debeat esse civis certæ urbis, illi non obstat, quòd fortè natus sit alibi ob accidentalem moram Matris, quia natus extra patriam ex causa accidentali absentiæ Parentum dicitur verus civis prioris patriæ, ac si verè propriè ibi natus esset, Felin. aliique apud Luca *de Benef.d.*61.*n.*4.notans tamen ex circumstantiis sæpè plus exigi ex mente fundatoris. Quòd si fundatio habeat, ut sit filius civis certæ urbis, Titius autem non sit filius civis sed reipsa civis, videtur esse capax, quia conditio est adjecta in favorem civitatis, nempe ut hujus membro detur Beneficium, quod hìc fiet, maximè cùm plùs sit esse civem, quàm purè filium civis.

324 §.23. In eo casu, quo fundatio dicit præsentandum debere esse ex certa familia, Rodriq.& Luca *de Jurep.d.*43.*n.*3. putant præsentari posse non proximiorem, quod Castrop. *num.*5. vocat probabile, quia quando non exprimitur proximior, electio videtur esse relicta patrono: sed communis cum Gutt.& Garz. *p.7.c.15.n.*17.contradicit, quia proximior censetur esse fundatori gratior, utpote conjunctior: si expresserit, *proximiorem*, intelligitur proximior fundatori, Lamb.Vasq.Garz.*num.*20. Castrop.*num.6.*dummodò tempore præsentationis sit habilis, Luca *num.6.* ubi addit, si duo sint æquè proximi, unus è linea masculina, alter è fœminina, secundùm Garz.*num.*21. posse præferre, quem vult, quia hìc non agitur de propagatione nominis vel familiæ; secundùm Castrop. *num.*7. debet præferre eum, qui est è masculina, quia censetur fundatori gratior; hinc *nu.*8. addit, si conjuges ex bonis communibus fundarint beneficium pro familia, in gradu æquali præferendos consanguineos mariti, nisi consanguinei uxoris essent in fundatione primo loco nominati, Felin.Gutt.Gomes.Castrop.*n.*9. Computatio autem proximitatis est facienda potiùs secundùm jus civile, nisi fundatio restrinxisset ad quartum gradum, quia tum denotaretur jus Canonicum, Garz.*num.*25.Castrop.*num.* 10. Leur. *q.*156.

325 §.24. Legitimatus à Principe sæculari censetur esse de familia,

lia, hinc si Ecclesia etiam dispenset cum eo, & fundatio utatur verbis naturæ, quod præsumendum est, v.g. si dicat, provideatur aliquis *ex descendentibus nostris, ex nostro sanguine*, præsentari poterit ad tale beneficium pro familia erectum: si autem utatur verbis civilibus, v.g. provideatur aliquis *de familia, cognatione, consanguinitate, stirpe*, Garc. *à num.* 39. putat non esse capacem, sed Gonz. & Castrop. *nu*, 11. dicunt spectandum esse communem modum loquendi & circumstantias, sicque admitti posse etiam spurium, si non censeatur per verba excludi: si tamen adsit legitimus, videtur præfendus, quamvis esset remotior, quia legitimitas censetur superare omnem propinquitatem illegitimi, Gutt. Peregr. Rodriq. Castrop. *n.* 13. contra Gonz. & Garc. *n.* 53.

326 §.25. Patronus non potest seipsum præsentare, id enim in odium ambitionis prohibetur *cap. Per nostras, de Jurepatr.* Castrop. *d.* 4. *p.* 7. *n.* 2. Barb. *de jure Eccl. l.* 3. *c.* 12. *nu.* 193. Quod tenet in beneficiis etiam simplicibus, Corr. *l.* 4. *c.* 2. *n.* 16. Pirh. *nu.* 90. Potest tamen unus patronus præsentare alium Compatronum, & hic dicere, *Consentio præsentationi de me factæ*, Lamb. Ricc. Az. Tusch. Barb. Castr. *n.* 3. Unde si sint tres patroni, quorum unus nominarit Titium, alter Compatronum, qui consentiat, hic consensus facit, ut habeat duo vota: quòd si nominatio fieret secretè & tertius aliquis cum Compatrono haberet æqualia vota, posset patronus publicatis votis advertens se nominatum revocare suum votum, & consentiendo in seipsum facere plura pro se vota; non posset tamen per talem accessum facere pro se paritatem votorum, Lamb. Corr. suprà.

327 §.26. Nequidem per procuratorem à se delegatum ad præsentandum potest præsentari patronus, quia sic præsentaret seipsum, cùm delegatus agat nomine delegantis, Paris, Castrop. Pirh. *n.* 89. contra Ricc. cujus opinionem Corr. *nu.* 17. dicit esse contra innumeras Rotæ decisiones, contra DD. omnium sententiam & praxin: Excipiunt 1. Andr. & Pirh. *n.* 91. nisi in delegatum transtulerit omnem potestatem nominandi, quem volet & judicarit aptiorem: quod magis valet, si omnes patroni constituerint procuratorem, hic enim poterit præsentare unum ex patronis, Corr. *n.* 21. Procurator tamen ipse non potest præsentare seipsum, quia maneret locus ambitioni, Gonz. Lamb. Barb. Castrop. Leur. *q.* 165. Si autem patronus liberè & absque pacto renunciet juri præsentandi, potest instituens eum vocare ad beneficium; item si instituens antecedenter patrono offerat beneficium, hic poterit consentire, Abb. Vasqu. Less. Barb. Castrop. Pirh. Leur. *q.* 164. *n.* 9.

328 §.27. Patronus potest à Papa, aut si pauper sit, & beneficium sit simplex, etiam ab Ordinario per viam deprecationis obtinere beneficium, cùm enim ei debeantur alimenta, sic optimè consulitur ipsi, Abb. Lamb Corr. *n.* 199. Pirh. *n.* 91. Luca *d.* 45. *n.* 8. Leur. *q.* 164.

329 §.28. Patronus potest filium suum præsentare, qui non censetur hic esse una cum illo persona, Abb. Az. Barb. Corr. Castr. Pirh. *n.* 92. Leur. *q.* 166. Item donatarius potest præsentare donatorem jus patronatus, dummodò absit suspicio pacti & fraudis: debet tamen donatio esse in perpetuum facta cum consensu Episcopi & cum abdicatione privativa omnis juris præsentandi, etiam cumulativè, Lamb. Corr. Leur. *q.* 167.

An præsentatus per plures præsentationes possit prosequi singulas, dicetur *n.* 437.

330 *Q.* 53. *Quid præterea notandum sit circa jus patronatus & Patronos?* R. seqq.

§.1. Jus patronatus est potestas nominandi vel præsentandi Clericum ad beneficium Ecclesiasticum vacans; sive secundùm Lot. *l.* 2. *q* 3. *à n.* 22. est prærogativa certa concessa per Ecclesiam in retributionem temporalium pro constituendo beneficio Ecclesiastico elargitorum; fundans enim beneficium habet prærogativam honorificentiæ, sustentationis (si ipsi & liberis deficiant alimenta) & potestatis præsentandi ad beneficium, Lott. & alii cum Leur. *p.* 2. *qu.* 29. *&* 102. De illa honorificentia vide Leur. à *q.* 103. De alimentis autem *à q.* 105.

331 §.2. Jus patronatus dividitur in personale & reale, secundùm dicta *l.* 3. *p.* 1. *à n.* 127. Etiam aliter dividitur in Ecclesiasticum, laicale & mixtum; tunc est *Ecclesiasticum*, si beneficium fundetur ex bonis Ecclesiasticis; *Laicale*, si ex bonis patrimonialibus vel aliis, de quibus fundans, licèt sit Ecclesiasticus, liberè possit disponere, Garz. *p.* 5. *c.* 1. *n n.* 593. Corr. *l.* 4. *c.* 2. *à n.* 48. Nicol. *t.* 1. *d.* 5. §.2. Leur. *q.* 15. *&* 16. *Mixtum* est, si proveniat titulo partim Ecclesiastico partim laicali, ac competat patrono tum Ecclesiastico tum laico. Si nesciatur, ex quibus bonis Ecclesiasticis fundarit beneficium, utendum est præsumptione, nam si jus præsentandi dederit suis hæredibus, consanguineis, laico, debet censeri laicale, aliàs non potuisset illis donari, nec hi ab initio admissi fuissent ad præsentandum, Mandosius, Gonz. Garz. *n.* 594. Lott. *q.* 10. *n.* 2. Addunt Cort. & Nicol. §.17. si laici sint in possessione præsentandi, etiam præsumi laicale, nisi contrarium expressè probetur.

332 §.3. *Cap. Si laicus, hoc tit. in* 6. statuit Bonif. VIII. ut si laicus jus suum patronatus conferat Ecclesiæ, Collegio Clericorum vel Monasterio, censeatur Ecclesiasticum: idem est, si conferat personæ Ecclesiasticæ ratione dignitatis vel beneficii, cui annectit, Barb. *de jure Eccles. l.* 3. *c.* 12. *num.* 10. Lott. *num.* 6. Leur. *q.* 16. *num.* 9. Nicol. §.4. Etiam tum est Ecclesiasticum, si competat laicis utriusque sexus religiosè viventibus, Beguinis, Monialibus, Abbatissis, Communitati Tertiariorum *S. Francisci*, Commendatoribus Ordinum militarium, etiam conjugatis, Barb. Garc. Lott. Leur. *n.* 11. Idem dicunt aliqui contra alios, si competat Confraternitatibus laicorum alicui Ecclesiæ affixis; si datum sit laico ratione Ecclesiæ, v.g. quia est Provisor; si competat hospitalium Administratoribus laicis; aut Collegiis institutis pro sustentatione egenorum, uti refert Leur. *à num.* 12. Hæc tamen & similia censeri debent laicalia ad effectum derogationis & reservationum. Et si quis fundans beneficium ex bonis laicalibus det jus patronatus Ecclesiæ, expressè præservans, ut sit & maneat laicale, manet tale, Barb. *n.* 12. Lott. *n.* 5. Item si Clericus laicis fundatoribus successerit, etiam manet laicale, Barb. *n.* 14. Corr. *num.* 54. *&* 58. Quòd si beneficium fundatum sit ex bonis Ecclesiasticis; quamvis jus patronatus illius transiret ad laicum, maneret Ecclesiasticum, nisi hic acciperet titulo oneroso, v. gr. permutatione apud Papam, tum enim efficeretur laicale, Barb. *n.* 16. Pirh. Leur. *n.* 6.

§.4. Si ex tribus patronis duo sint Ecclesiastici, Lott. *n.* 67. 333
dicit jus patronatus esse Ecclesiasticum; si duo laici, laicale: tum autem tantùm vult dici mixtum, si æqualiter pertineat ad Ecclesiasticos & laicos; sed Castr. *t.* 13. *d* 2. *p.* 2. *n.* 3. adhuc vocat mixtum, si patroni Ecclesiastici & laici concurrant, quamvis non æquali numero; tale autem jus patronatus semper gaudet privilegiis laicalis, hinc excludit reservationem, concursum &c. Luca, Leur. *q.* 18. Quod tenet, etiamsi patroni inter se convenirent, ut hac vice præsentaret solus Ecclesiasticus, postea solus laicus, tum enim, quando præsentaret Ecclesiasticus, non posset alternare Papa, Lott. *n.* 98. Leur. *q.* 19. contra Garc. Vide dicenda *n.* 480. *&* 515. *&* 516.

§.5. Jus patronatus aliter dividitur in *Hæreditarium*, quod 334
transit ad quoscunque hæredes etiam extraneos; potestque illud sibi reservare hæres, si testator jusserit erigi beneficium, Nicol. §.18. *Gentilitium*; si fundator voluerit pertinere ad gentem seu familiam aliquam, quæ si emoriatur, redit ad hæredes; in dubio autem semper censetur hæreditarium. *Mixtum*, si fundator in eo, qui debet providere, exegerit, ut esset non tantùm hæres, sed etiam de certa familia: potestque jus patronatus semel constitutum, si fundator ipsemet petat, per Episcopum mutari de hæreditario in gentilitium vel mixtum, & contrà, Lott. *q.* 11. *&* 47. Leur. *q.* 20. *& seqq.*

§.6. Jus patronatus ex communi juris dispositione acquiri- 335
tur, 1. Per fundationem Ecclesiæ sive per concessionem fundi, in quo ædificatur, Leur. *q.* 39. 2. per liberam Ecclesiæ ædificationem aut planè destructæ reædificationem, ita ut nova consecratione egeat, Leur. *q.* 40. 3. Per dotationem, sive per assignationem reddituum sufficientium pro sustentando Rectore seu Ministris & pro luminaribus, etiamsi Ecclesia jam fuerit antecedenter ædificata & consecrata, Leur. *q.* 30. 42. *&* 43. Nec opus est, ut hi sibi expressè reservarint jus patronatus, cùm id habeatur ex dispositione juris, nisi tamen recusarint, Garc. Castrop. Lott. Corr. Leu. *q.* 35. Requiritur tamen Episcopi, & si Episcopus fundet, ædificet aut reædificet vel dotet, Papæ consensus, Az. Barb. Castrop. Leur. *q.* 36. *&* 37.

§.7. Si unus fundavit, alter ædificavit, tertius dotavit Ec- 336
clesiam, quamvis unus plus, alter minus contulerit, omnes tres habet jus patronatus. Si duo fundarunt, uterque est patronus; sed habent unum tantùm votum comparatione ædificantis & dotantis, Leur. *q.* 31. Non potest autem fundans aut ædificans habere jus patronatus, nisi sequatur dotatio, imò Ecclesia absque dote ædificari non debet, aut saltem non consecrari, Az. Barb. Leur. *q.* 40. *n.* 5.

§.8. Si Clericus ex redditibus sui beneficii ædificavit Eccle- 337
siam, habet jus patronatus, quamdiù vivit; post ejus mortem, si Ecclesia non sit Collegiata, habet successor in beneficio; si sit Collegiata, habet Collegium Clericorum, Leur. *q.* 40. *n.* 2. Quòd si Ecclesia fuit planè destructa, quamvis reædificetur ex eadem materia, videtur desinere jus primi ædificatoris; si tamen tota tantùm per partes fuit reædicata, manet jus primi, Pirh. Leur. *n.* 3.

§.9. Ædificans Ecclesiam in fundo meo me invito, acqui- 338
rit quidem jus patronatus, sed ego propria authoritate destruere possum vel occupare Ecclesiam; si necdum sit consecrata; si autem sit consecrata, tenetur ipse mihi solvere pretium fundi Pirh. Leur. *q.* 41.

§.10. Per augmentum dotis non acquiritur jus patronatus, 339
cùm per hoc sit tantùm benefactor; nisi dos prior periisset aut facta fuisset incongrua, & augens exprimeret se novam dotem facere, Lott. Leur. *q.* 44. *Dixi* autem *n.* 293. si aliqua Ecclesia dividatur in duas, Rectorem antiquæ, si de antiqua contulit ad dotem novæ, habere jus patronatus respectu novæ.

§. 11.

340 §.11. Juspatronatus potest acquiri etiam per privilegium, si à Papa concedatur alicui ob merita in Rempub. Christianam vel ob augmentum dotis, Az.Castrop. Lott. q.7.n.20.Leur. q. 45.Non potest tamen hoc concedere Episcopus, quia non potest gravare beneficium, Garc.c.9.n.128.Corr.c.5.n.24.Leur.q. 46. Similiter jure antiquo posset juspatronatus etiam à laico acquiri per præscriptionem,contra Ecclesiam spatio 40. annorum cum titulo, vel tempore immemoriali sine titulo, contra alium autem laicum spatio 10.inter præsentes, & inter absentes 20.annorum,sed jure novo *Trid.*videtur aliter loquendum,uti dicetur n.354.Quomodo autem præscribatur libertas à jurepatronatus explicat Leur. q.120.n.6.

341 §.12. Juspatronatus potest ab uno ad alterum transire, 1. Successione per hæreditatem vel testamentum. 2. Donatione. 3.Permutatione. 4.Venditione, ut jam explicabitur.

342 §.13. Si fundator reservarit sibi juspatronatus, transit ad ejus hæredes: si donarit Titio, transit ad hæredes Titii, etiam extraneos & etiam ad fœminas, Castrop.p.4.n.2. quod fit etiam sine consensu Episcopi saltem ordinarie, de quo vide Leur.q. 57. hinc si Titius instituat Monasterium in hæredem suum, transit ad Monasterium, Lott.q.11.n.26.Si tamen juspatronatus esset constitutum in sanguine, Monasterium haberet tantum ad vitam Religiosi, tumque rediret ad consanguineos defuncti, Garz.Tamb.Pirh.Leur.q.56.Quòd si v.g.tres filii sint hæredes, singulis competit æqualiter, Az.p.2.l.6.c.20.q.9.horum autem filii non competit in capita sed in stirpes, Barb.*de potest. Episc.alleg.*72.n.70.Vide Leur. q. 49.

343 §.14. Covar.Bald.Lott.n.37. negant jus patronatus transire ad fideicommissarium vel usufructuarium universalem, quia non sunt hæredes; contradicunt Mol.Zoes.Corr.n.1.quia hæreditas ad illos transit; sed melius distinguit Castrop. *num.* 5. negans de jurepatronatus personali, quia adhæret personæ hæredis, affirmans de reali, quod adhæret rei hæreditariæ. Vide Leur. q.50.

344 §.15. Si creditori detur in pignus vel in depositum hæreditas bonorum, juspatronatus, etiam reale, manet apud debitorem, quia ad præsentandum requiritur possessio jurispatronatus, creditor autem non acquirit possessionem pignoris vel depositi sed nudam detentionem, Barb.*de jure Eccl.l.*3.c.12.*n.*236.Castrop.n.14.Leur.qu.51. An transeat in conductorem, dictum est *l.*3.p.1.n.131. Communis autem sententia habet cum Leur.q.54.quòd transeat ad emphyteutam & vassallum. Similiter transire ad sequestrum bonorum, quibus annexum est, si sequester ille sit capax, docent Garz.c.6.n.1.Barb.nu.233.quod dicunt Gutt.Lamb.Castrop.p.28.n.5.etiam de sequestro dignitatis vel beneficii, quia sequester administrat omnia nomine Judicis & Superioris, qui tum deberet præsentare; sed alii restringunt ad solum sequestrum de consensu partium constitutum. Vide Leur.q.53.Quòd si bona Titii addicantur fisco,juspatronatus reale transit ad fiscum, personale autem ad filium vel hæredes Titii, Leur.q.55.

345 §.16. Si in jurepatronatus gentilitio fundator dixerit, *Hoc juspatronatus reservo mihi & meis descendentibus*, intelliguntur in recta linea procreati ab ipsis; si dixerit, *mihi meisque agnatis*, intelliguntur positi in linea etiam transversa; etiam fœminæ, salva semper prærogativa propinquioris gradus, Lott.*à n.*49.Leur.q.59.Illegitimi autem etiam veniunt nomine consanguineorum; sæpè tamen præsumi potest fundatorem voluisse legitimos præferri illegitimis, Lott.n.150.Leur.q.61. Vide dicta *num.*325.

346 §.17. Potest quis sine consensu Episcopi donare juspatronatus Ecclesiæ, Monasterio, loco religioso, Clerico nomine dignitatis suæ, non tamen laico aut Clerico tanquam personæ privatæ, sed ad hoc requiritur consensus Episcopi, Az.Barb. Corr.*à n.*8.Castrop.p.4.*à n.*16. Leur. qu.62. Potestque parens tale jus donare, cui filiorum volet, aut etiam extraneo, si illud habebat ex bonis liberis seu non spectantibus ad filiorum legitimam, Castr.n.8.Leur.q.64.Si autem donet extraneo, putant Gonz. Lott.Corr.nu.16.non censeri exclusisse seipsum aut hæredes suos, sed hos retentuos cumulativè cum illo: attamen juspatronatus semel unitum in una persona, non potest dividi in plures, quia censeretur induci major servitus Ecclesiæ vel beneficio, Lott.Leur.q.65.

347 §.18. Juspatronatus personale potest etiam propria authoritate permutari per se & ratione sui eum alia re spirituali,quia è excepta materia beneficiaria non prohibentur permutationes rerum spiritualium, secundùm dicta *l.*3.p.1.n.114.Juspatronatus reale per accidens permutari potest eum re temporali,si res, cui adhæret, permutetur: tum enim accessoriè cum ea transit, Az.Castrop.nu.9. Corr.nu.7.Leur. q.66.& quomodo similiter vendi possit eum re vendita, etiam diximus *l.*3.p.1.nu.128.nec ad hoc requiritur consensus Episcopi, Corr.nu.20.Possetque etiam vendens Castrum reservare sibi juspatronatus separabiliter annexum, Lott. q.9. n.47.

348 §.19. Sive juspatronatus sit aliquid in se spirituale sive tantùm annexum spirituali, tamen est materia simoniæ, nec ratione sui vendi aut emi potest, ut dixi *l.*3.p.1.*à nu.*127. Nec de illo jurepatronatus cognoscere potest Judex laicus, *c. Quantò, de judiciis*, Lot.n.30.Corr.c.2.n.52.Leur.qu.26.est enim introductum per Ecclesiam & ex gratia, ideoque de illo vult cognoscere sola Ecclesia, quia reputatur semper tanquam gratia, Lott. Leur. q.28.

§.20. Juspatronatus non potest competere infideli, quamvis Ecclesiam ædificaret aut emeret castrum, cui annexum est, 349
Castrop.n.19.Similiter nec hæretico, Lott.q.14.n.18.Competere tamen potest infanti, pro quo præsentare potest tutor, Castrop. nu.21. Potestque pupillus septennio major ipsemet præsentare, Garz.c.9. *à nu.* 186. expedit tamen fieri per tutorem: nec requiri consensum pupilli docent alii contra alios; addunt etiam non requiri consensum filii impuberis, si pro eo præsentet pater: si tamen præsentet curator vel pater puberis, requiritur hujus consensus, quamvis sit minorennis,quia non ita ampliùs regunt personam, saltem quoad spiritualia jura, sed tantùm administrant bona, Garz. *à num.* 196. Castrop. n.22. qui excipit, nisi patronatus competeret filio ob bona adventitia, quorum usumfructum habet pater. Vide Leur. qu.71.& 72.

§.21. Fœmina capax est jurispatronatus; *c.ult.de concess. præb.*Hinc ad eam transit, si sit hæreditarium vel pro consanguineis, Garz.*à n.*144.Quando competit uxori,si sit personale aut reale ratione paraphernalium vel propriorum,non competit marito: si sit reale ratione bonorum, quæ æstimata & velut empta, sint data in dotem, competit marito, Castrop. *à n.*27. Vide Leur. q.73. 350

§.22. Illegitimus tam spurius quàm naturalis capax est jurispatronatus: item irregularis, etiamsi non sit beneficium, nec requirat Clericatum, Az. Castrop.nu.24.Leur.q.74.Excommunicatus major non amittit illud; imò potest Episcopus consentire, ut si sit toleratus, etiam acquirat, v. gr. ædificando Ecclesiam, sed prohibetur illius usus, donec absolvatur, si tamen præsentet, potest Episcopus admittere, quamvis non teneatur, *Suar.Pirh.* Quòd si sit vitandus,invalidè præsentat, saltem si sit Ecclesiasticus, Barb.*de jur. Eccl.l.*3.c.12.n.162.Putantque *Turr.& Hurt.*idem esse, quamvis esset laicus, quia debet conferre jus ad rem, ergo debet habere jurisdictionem aliquam, qua privatus est excommunicatus vitandus; sed Covar. Villal.Cornejo, Dian. p.5.t.9.R.105. dicunt validè præsentare, quamvis admittere non debeat Episcopus, ne communicet cum illo: si tamen non sit in culpabili mora petendæ absolutionis, tempus ei non currit. Vide Leur.q.75. 351

§.23. Quamvis alicui reipsa non competat juspatronatus, si tamen bona fide possideat, potest, etiam post motam litem circa petitorium, præsentare, Ab.Az.Castrop.n.25. Et postea quando apparet non habuisse jus, non potest annullari institutio, Ab.Laym.Garz.c.5.n.4.& 45.Castrop.Corr. l.1.c.6.n.360. Pirh.nu.76.& 83.Leur.q.76. Si tamen defectus innotescat ante institutionem, hæc fieri non debet, Castrop.p.28.n.2. dixerat tamen p.4.n.26.cum Lep.& aliis,si post præsentationem possessio fiat solummodò dubia, probabile esse, quòd institutio fieri possit, eò quòd videatur prævalere bonum Ecclesiæ nolentis beneficia diu vacare. E contrà si adsit mala fides,invalidè præsentat, *c.Consultationibus 19.de Jurep.* Tenent autem dicta de possessore bonæ fidei,licèt nunquam antè præsentarit, quia sufficit quasi possessio defuncti antecessoris absque nova apprehensione seu exercitio, Garz.n.9.& 37.Corr.c.4.n.19.quamvis n.17.cum Luca *in summa Jurisp.* nu.85. dicat hæredem non esse in possessione præsentandi, si ipsemet nunquam præsentarit, nisi juspatronatus esset annexum officio, tum enim possessio transit in successorem, Leur. q.58. 352

§.24. Quomodo contra Ecclesiam aut alium Patronum probari possit juspatronatus aut possessio præsentandi tam Communitatum quàm Potentum & Privatorum, videri potest Trid.*sess.*25.c.9.de Ref.Barb.*de potest. Episc.alleg.*72.Castr.*à p.* 3.Lott.q.7.& seqq.Leur. q.78.& seqq. Quomodo autem patronus non debeat se immiscere in res temporales Ecclesiæ usurpandas, vel eurandas, nec aliquid temporale exigere ab Ecclesia vel præsentatis, vide Leur.q.95.100.& 101. Quid vero possit circa instituendos vel destituendos Ministros Ecclesiæ, item circa electiones Prælatorum, explicat Leur.q.96.& 97. 353

§.25. Juspatronatus contra Ecclesiam, quæ secundùm propriam institutionem deberet esse libera, præscribitur tempore immemoriali, si allegari possit titulus: putant quidem aliqui non esse opus, ut tanto tempore possidens alleget titulum, quia ipsa tanti temporis continuata possessio nõ tantùm inducit præsumptionem tituli vel accepti privilegii, sed reipsa videtur jus tribuere, uti tenent Gl.Abb.Covar.Mol.*de just.d.*75.n. 8.Laym. *lib.*3.*t.*1.c.8.n.14.& 15.Haun. *de just.T.*2.t.5.c.2. *controv.*4.nu.319.& diximus *lib.*3.*par.*2. *num.*543. verùm quoad juspatronatus, jus positivum Trid.*sess.*25.*cap.*9. videtur obstare, ubi expressè statuit, *Ut titulus jurispatronatus sit ex fundatione vel dotatione, qui ex authentico documento & aliis jure requisitis ostendatur, sive etiam ex multiplicatis* 354

præ-

præsentationibus per antiquissimum cursum, qui hominum memoriam excedat, aliasve secundum juris dispositionem: in iis verò personis seu Communitatibus vel Universitatibus, in quibus id jus plerumque ex usurpatione potiùs quæsitum præsumi solet, plenior & exactior probatio ad docendum titulum requiratur, nec immemorialis temporis probatio aliter eis suffragetur, quam si præter reliqua ad eadem necessaria, præsentationes etiam continuatæ non minori saltem, quàm quinquaginta annorum spatio, quæ omnes effectum sortitæ sint, authenticis scripturis probentur. Et propterea docent Castrop. *p.* 2. *à n.* 12. Lott. Leur. *q.* 47. solam probationem immemorialem hic non sufficere.

355 §.26. Consensus Patroni ex honestate tantùm requiritur ad alienationem dotis Ecclesiæ; & quamvis requiri debeat, tamen si renuat, potest ob magnum bonum Ecclesiæ eo invito fieri aliqua mutatio vel imminutio Beneficii; non potest tamen beneficiatus ob crimen privatus restitui Beneficio sine nova præsentatione Patroni; nec Ecclesia patronata erigi in Collegiatam; nec Beneficium patronatum uniri cum amissione juris præsentandi. Vide Leur. *q.* 108.

356 §.27. Episcopus invalidè instituit aliquem independenter à voluntate patroni, nisi hic resciens censeatur velle cedere juri suo, Castrop. *p.* 9. *n.* 5. Barb. *de jure Eccl. l.* 3. *c.* 12. *num.* 163. Lott. *q.* 14. *à n.* 62. Leur. *q.* 109. *&* 181. Qualis autem requiratur Patronorum consensus, si plures præsentent, dictum est à *n.* 311. *&* 364. dicetur, quid possit instituens, si plures æqualibus votis præsententur. Debet autem Patronis relinqui libertas præsentandi, quem volent, & qui ideo ipsis aut consanguineis inferunt molestias, quia hunc vel illum non præsentarint, ipso facto incurrunt excommunicationem, *cap. Sciant, de elect. in* 6. Laym. ad dictum *cap.* Leur. *q.* 110.

357 §.28. Papa posset validè sine causa, & cum causa licitè derogare juri patronatus, etiam laicali, ac Beneficia conferre, cui vellet, invitis Patronis, quia concessit liberè, non abdicando jus contraveniendi, Castrop. *p.* 10. *&* 13. maximè cùm concesserit principaliter ob bonum Ecclesiæ: id tamen ordinariè non facit, ne deterreat à fundationibus, imò in resignationibus & permutationibus vult adjici, *de consensu Patroni*; facit tamen tum, si Beneficium vacet in Curia, aut Patroni impediantur præsentare ob litem in Curia. Nuntius Apostolicus non potest derogare juri patronatus laicali, quod ex fundatione vel dotatione competit, sed tantùm Ecclesiastico vel illi laicali, quod competit per præscriptionem vel ex mero privilegio. Episcopus nec Ecclesiastico nec laicali derogare potest. Vide Leur. *q.* 112. & 113. Quid autem requiratur, ut Papa censeatur velle derogare juri patronatus, explicat Leur. *q.* 119. Vide dicenda à *num.* 469.

358 §.29. Jus patronatus cessat, 1. Per remissionem hujus juris. 2. Extincta familia, cui erat affixum. 3. Si Ecclesia penitus destruatur, sine spe reædificationis. 4. Si patronus consentiat, ut Beneficium uniatur Monasterio. 5. Per sententiam, in pœnam delicti. 6. Per præscriptionem. 7. Si Patronus labatur in hæresim. 8. Per occisionem vel mutilationem Clerici Ecclesiæ patronatæ. 9. Per Simoniam in cessione ejus commissam. 10. Si patronus se ingerat in perceptionem fructuum aut usurpet bona Beneficii. 11. Si ingratus sit Ecclesiæ. 12. Per non usum longi temporis. Vide Leur. *q.* 120.

359 Q.54 *Quid addendum sit circa institutionem?* R. Seqq.

§.1. Institutio alia dicitur *collatoria* tituli, per quam datur jus in Beneficio, potestque fieri ab inferiore, quàm sit Episcopus; alia *auctorizabilis*, quæ respondet Beneficio curato & fit ab Episcopo vel ejus Vicario, per quam simul datur jurisdictio fori pœnitentialis & authoritas exercendi curam animarum, Leur. p. 2. *q.* 7. Potest tamen etiam quandoque fieri, v. g. ab Abbate vel Monasterio aliquo ex concessione Papæ vel Episcopi, Lott. *l.* 2. *q.* 12. *à n.* 6. Leur. *q.* 718. Item alia est *verbalis*, per quam voce vel scripto confertur jus Beneficii; alia *realis*, per quam fit inductio in possessionem: neque ad institutionem opus est scriptura aut alia cæremonia, quamvis expediat scripto fieri, etiam interventu Notarii & duorum testium. Quod si duo sint instituentes, debent ambo subscribere. *Corr.* Si ei addatur v. g. impositio bireti, erit simul investitura. Leur. *q.* 186.

360 §.2. Nemo potest seipsum instituere, & de jure communi spectat ad Episcopum præsentatos instituere in omnibus Beneficiis suæ Diœcesis, *cap. Ex frequentibus, De Instit.* Nec opus est esse consecratum, cùm non sit actus Ordinis. Lott. *q.* 2. *nu.* 9. Sede vacante spectat ad Capitulum, Corr. Si tamen sint plures præsentati, potestas hic gratificandi videtur reservata Episcopo successori per cap. *cùm autem*, de Jurep. Lott. *nu.* 34. Potest etiam Vicarius Episcopi instituere, quia ratione officii generatim commissi potest expedire ea, quæ sunt justitiæ & necessitatis, Az. Laym. *c. cùm in generali*. De off. Vicar. nu. 9. Garc. *p.* 5. *c.* 8. *à n.* 84. asserens idem, quamvis in concursu plurium præsentatorum esset locus gratificationis; & idem est de Vicario Capituli, Sede vacante, Garc. *c.* 7. *n.* 28. nisi Capitulum sibi reservarit.

361 §.3. Etiam aliis Ecclesiasticis competere potest institutio ex fundatione, donatione, privilegio, præscriptione, consuetudine, statuto &c. Az. *p.* 1. *l.* 5. *c.* 19. Corr. *l.* 4. *c.* 7. *num.* 2. Lott. *q.* 12. Barb *de off. Episc. all.* 72. *n.* 176. Potestque etiam per fundationem vel statutum reservari Papæ, Corr. *n.* 29. *& c.* 3. *n.* 21. *Nec obstat*, quòd *Trid. sess.* 14. *c.* 12. *De Ref.* dicat, in casu fundationis aut dotationis etiam à laico factæ: *Institutio Episcopo, & non alteri inferiori reservetur, nam* intelligitur, nisi Episcopus consenserit, unde tantùm vult *Trid.* nôn posse excludi Episcopum, si institutionem velit, cùm ad eum de jure communi spectet; non negatur autem posse eum cedere juri suo, Luca ad *Trid. d.* 11. *n.* 27. Et ita exponi debent Barb. *de jure Eccl. l.* 3. *c.* 12. *n.* 208. *&* Corr. *c.* 3. *n.* 27. quando dicunt nunc post *Trid.* id ampliùs fieri non posse, nisi Episcopus approbet fundationem aliter factam, si enim nolit sibi reservari jus instituendi, potest donare, relinquere aut veluti committere alteri personæ Ecclesiasticæ, cap. *Cùm venissent h. t.* Ac merito debet talis fundatio admitti, tum quia non præjudicat Episcopo, cum liberè cedat, sitque illi melius sic posse cedere, si velit: tum etiam quia hoc favet fundatoribus, quia magis alliciuntur, si eorum libertati subsint ejusmodi conditiones, etiam contrà jus commune, uti subesse dicemus *n.* 808.

362 §.4. Ex commissione Prælatorum possunt instituere etiam Abbatissæ aut Priorissæ, Silv. Az. Laym. Item merè laici, sed tantùm ex privilegio Apostolico, Laym. Corr. *c.* 7. *n.* 28. Et cùm sit jus spirituale, à laico de se possideri nequit, consequenter nec præscribi, Diana *p.* 3. *t.* 1. *R.* 65. Si tamen esset possessio immemorialis, præsumi posset privilegium, ac valeret bona fide facta institutio, quamvis reipsa ab initio non fuisset jus. Lamb. Corr. *c.* 4. *nu.* 11. V. Leur. *q.* 109. *& seqq.* In praxi autem suadetur instituto à laico, saltem post clapsum tempus instituendi, ut petat collationem à Superiore Ecclesiastico, ne fiat intrusus, Less. in auct. v. *Beneficium*, cas. 6. An institutus à pluribus possit prosequi institutionem, quam voluerit, dicetur *n.* 437.

363 §.5. Si eidem competat præsentatio, & institutio, priùs fieri deberet præsentatio, posteà institutio, nisi utraque conveniret ex diverso jure, ut pluribus explicant Corr. *c.* 7. *à n.* 20. *&* Leur. *q.* 184. Et qualecunque sit Beneficium, debent instituendi prius ab Ordinariis examinari, an idonei sint, cap. *Ex frequentibus h. t. Trid. sess.* 7. *c.* 13. *de Ref.* Garc. *p.* 9. *c.* 3. *nu.* 5. Quòd maximè valet de Beneficio curato *Trid. sess.* 24. *c.* 18. sed circà simplicia non est ubique praxis. Vide dicenda *nu.* 385. Quoad curata autem etiam prærequiritur approbatio, Azor. supra, Laym. ad cap. *Cùm satis, de off.* Archid. Leur. *q.* 185.

364 §.6. Instituens potest gratificari, quando duo ab eodem præsentati sunt æquè digni, cap. *cùm autem*, de Jurep. Idem dicunt Less. *l.* 2. *c.* 34. *nu.* 33. Castr. *t.* 13. *d.* 2. *p.* 9. *nu.* 1. Corr. *l.* 4. *c.* 6. *n.* 56. Lott. *l.* 2. *q.* 51. *n.* 47. Si quis æquali numero suffragiorum sit præsentatus à pluribus, sed contradicit Pirh. de Jurep. *n.* 100. nisi singuli jurassent se non præsentaturos alium, quia neutra præsentatio videtur esse valida: cùm neutra sit à majori numero Patronorum: in eo autem casu licere Episcopo instituere tertium non præsentatum, docent Silv. Az. Vasq. quorum sententiam Less. putat probabilem, sed probabiliùs contradicunt alii cum Castr. *n.* 4. & Pirh. docentes esse monendos; ut intrà terminum præfixum magis consentiant in unum; si autem stent prioribus votis, potest Episcopus gratificari uni; imò potest instituere tertium, si neutrum ex præsentatis possit præeligere absque atroci scandalo facti, Lott. *q.* 6. *n.* 27. V. Leur. *q.* 193. *&* 194.

365 §.7. Si præsentetur habens Beneficium incompatibile cum eo, ad quod præsentatur, institui non potest, nisi dimiserit, aut à S. Sede sit dispensatus, Corr. *n.* 28. Leur. *q.* 196. Intellige, si cogitaret cum primo retinere secundum: nam si intendat dimittere ob vacationem primi per obtentionem secundi, nil obstat, cur institui non possit.

366 §.8. Institutionis executio suspenditur, si processum sit & appellatum judicialiter, Lott. Leur. *q.* 180. Est autem irrita, si fiat inscio aut invito Patrono, secundum dicta *n.* 356. De cætero potest institutio fieri extrà diœcesin vel territorium instituentis, cùm sit actus voluntarius & extrajudicialis, Garc. Gonz. Castrop. Leur. *q.* 183. Et ideò etiam fieri potest diebus festivis Lott. Leur. *p.* 190.

367 §.9. Jus commune nullum præfixit tempus ad instituendum, Abb. Corr. *c.* 7. *nu.* 11. Lott. *q.* 13. *nu.* 59. Semestre videtur concedere Castrop. *p.* 5. *num.* 8. quamvis alii dicant statim debere fieri, est enim debita, si constet, 1. de vacatione Beneficii. 2. de existentia jurispatronatus. 3. de habilitate præsentati. 4. de præsentatione facta in tempore. Debetque horum examen præmitti ac sub pœna nullitatis publicari edictum, ubi id moris est, quod citentur omnes, quorum interest, assignato termino peremptorio, Corr. *c.* 3. *à num.* 28. Lott. *à num.* 19. *&* 57. Garc. *p.* 9. *c.* 4. *à num.* 1. Quòd si hæc nimium differantur, non ideo potest præsentatus se ingerere in Beneficium, uti *nu.* 368. dicetur, sed debet conqueri apud Superiorem, qui poterit præfigere terminum, quem si ille monitus negligat, poterit hic instituere, Lott. à *n.* 65. Corr. *nu.* 12. V. Leur. *qu.* 177. Notant

autem Garc.& Castrop.*d.3.p.5.nu.*8. id non fieri vi devolutionis, sed ut tollatur impedimentum. Addit Castrop.*p.4.n.*10. fieri non debere institutionem durante tempore concesso ad præsentandum, tum quia laicus intereà potest variare, tum maximè quia posset alius intereà prætendere & probare jus præsentandi. V.Leur.*q.*189. Nec fieri debet ante elapsum terminum edicti, ubi consuetudo est illud publicandi, idque sub pœna nullitatis: quod si præmisso edicto fiat institutio etiam per Patronum putatitium, sustineri debet, Garc.Corr.Lott. Leur.*qu.*192. Potest autem fieri institutio etiam post obitum præsentatis, Vivian. Corr.Leur.*q.*190.

368 §.10. Si præsentatus se in administrationem ingerat ante institutionem, docent Maresch.Mant.Lott.A.Tamb.Cor.*c.*7. *à nu.*13. illum privari omni jure quæsito & incidere in pœnas statutas cap.*Avaritiæ*, de Elect. in 6. Admittunt hoc Gemin. & Pirh.de præsentato ad dignitatem: sed de omnibus negat Pass.quia lex loquitur de electo: pœnalia autem non sunt extendenda. V.Leur.*qu.*430.*n.*6.

369 *Q.*55. *Quid circa collationem sit addendum?* R. seqq.

§.1.Episcopus est inter collatores ordinarios primus, utpote cui de jure communi competit conferre omnia beneficia suæ diœcesis, Cap.*Omnes Basilicæ*, Cap.*Nullus omninò*, 16.*q.*7. Cap.*Conquerente* 16.*de off.Jud.ordin.cap. Ex frequentibus*, de Instit. Potestque hoc facere Episcopus ante suam installationem vel inductionem in possessionem, si non sit provisus à Papa: non potest tamen alteri, quàm Vicario suo generali committere potestatem conferendi, Rebuff.Covarr.*p.*5.*c.*8.*nu.* 119.V.Leur.*p.2.q.*664.

370 §.2. Ordinarius collator hìc vocatur, quisquis jure proprio beneficium confert, sive sit Episcopus sive non: sive jus illud habeat à jure communi, sive ex consuetudine, præscriptione vel privilegio, cap.*Ordinarii, de off.ordin.in* 6.Castrop.*t.*13.*d.* 2.*p.*27.*n.*1. *Luca de benef.d.*31.*n.*15.

371 §.3. Merè laici sunt incapaces conferendi beneficia, cap. *Si quis deinceps*, cap.*Per laicos*, cap.*laicis*, cap.*laici*, 16.*q.* 7.ita ut nequidem per consuetudinem immemorialem vel præscriptionem obtinere possint; quia qui jus non potest possidere, etiam non potest præscribere, Reg.3.juris in 6.laici autem jus illud spirituale possidere non possunt: possunt tamen laici, etiam fœminæ obtinere jus conferendi per privilegium Papæ, quod præsumetur in probatione temporis immemorialis, sed tum non tam ipsi conferent, quàm Papa vel Episcopus ad eorum nominationem: non tamen ideo habent jus petendi remotionem à beneficio. V.Leur.*q.*726.

372 §.4. Excommunicatus non toleratus conferre non potest, cap.un.*Ne Sede vacante*, in 6.Castr.*n.*12.Lott.*l.2.§.*41.*n.*15. *&* 22. Toleratus, quamvis sit notorius, validè confert, *Extrav.*Martini V.Ad evitanda, Covarr.Suar.Sayr.Gom.Leur. *q.*728.contrà Garc.*c.4.nu.*313.Putat tamen Luca *d.*23.*num.*22. quod censura suspensionis, quamvis sit minor, tollat vel impediat jus conferendi.

373 §.5. Capax juris conferendi, si bona fide sit in possessione, confert validè & licitè, quamvis fortè careat jure, cap. *Cùm Ecclesia Sutrina*, Cap. *Cùm olim*, *de caus.poss. & prop.* Garc.Castr.Lott.*qu.*45.*nu.*2. Quod tenet, etiamsi alius anteà fuisset in possessione, dummodò ipse ultimò possideat, Lott. *qu.*34.*à n.*26. Item si sit in possessione rei, cui jus conferendi est annexum, licèt nunquam contulerit, Castrop.*p.*28.*nu.*1. Garc.*c.*5.*à nu.*9. Item si sit hæres vel successor in eo, propter quod antecessor possedit jus conferendi, Castrop.Garc. *n.*33. *&* 37. Et hæc tenent, etiamsi jam sit contrà ipsum mota lis circa proprietatem. Si tamen sit mota super possessionem, expectandus est eventus litis, Garc. Castrop. Quod si constaret de proprietate ad alterum pertinente, possidens conferre non posset, Menoch.Dec.Gutt.Lamb.Covar.Garc.Castrop.*num.*2.Si tamen collatio jam facta esset; antequam constaret, quamvis provisus needum cepisset possessionem, privari non posset, quia per collationem acquisitum fuisset jus perpetuum in beneficio, Garc.Castrop.Lott.contrà Gabr.Vide Leur.*q.*729. *Dixi* capax juris conferendi, nam si jus resistat, ut resistit laico, non sufficit talis quasi possessio, sed exigitur titulus, Lott.*q.*45. *n.*17. *&* 27. Leur.*q.*730.

374 §.6. Possessio conferendi acquiritur per unicum actum, quo quis tanquam Ordinarius ultimò contulit beneficium, Paris.Gutt.Zech.Covarr.Castrop. Lott. Nec obstat, si Papa postremus contulerit; quia non interrupit, sed tantùm fecit dormire possessionem, Garc.Leur.*q.*731.Ut tamen ita acquiratur possessio, debet in conferente esse bona fides, in adversario scientia & patientia, in proviso deductio ad effectum, ut nempe vi illius collationis acceperit possessionem beneficii & percipiat fructus, Covarr. Gutt. Roch. Rebuff. Lamb.Coras. Garc.Quod si jus resistat, ut resistit laico, non semper potest præsumi bona fides, nisi adsit titulus vel ratio probabilis, Garc. & alii plurimi. Si autem collatio vel obtentio beneficii sit data cum clausula præservativa, *salvo jure cujuscumque*, aut si provisus mansit in beneficio per compositionem litis, conferens non acquisivit usum aut possessionem conferendi, Garc.V. Leur.*q.*732. Quomodo probetur jus conferendi, examinat *qu.*735. Quomodo autem collatori remaneat jus, licèt hoc beneficium applicetur dotationi alterius, explicat, *q.*736.

Quòd si plures habeant simultaneam collationem, dividere possunt per turnos vel menses, Leur. *qu.*697.*& seqq.* ubi 375 etiam discutit, quomodo quis excludi aut stabiliri possit in simultanea collatione. Si autem ex pluribus, qui habent jus simultaneum, aliqui fiant inhabiles aut impediantur, totum jus habent reliqui, etiamsi esset unicus de integro capitulo, Luca, Leur.*q.*724.

§.7. Si quis à superiore constitutus per errorem commu- 376 nem reputetur esse verus Prælatus, ad cujus officium pertinet conferre, quamvis reipsa non sit, quia v.g.ab initio fuit inhabilis, valet ejus collatio, & Ecclesia supplet ob utilitatem publicam, arg.*l.Barbarius ff.de off.*prætoris cap.*Infamis* 3.*q.*7. & AA.communiter cum Leur.*q.*725. Putant quidem Abb.Inn. Fil.& alii id tum tantùm verum esse, si quis ratione officii publici sibi commissi sit collator; sed hanc limitationem improbant Sanch.Pontius, Castr.& alii, quia etiam homo privatus confert nomine Ecclesiæ & pro bono publico. V.Leur.*q.*725.

§.8. Nemo potest, nequidem per substitutum, sibi ipsi 377 conferre beneficium, uti à pari dictum est de præsentatione à *n.*326. Hinc si Vicarius ab Episcopo habeat potestatem conferendi beneficia, non potest conferre Episcopo, Az. Rebuff. Garc.Castrop.Leur.*q.*693. Similiter substitutus à Vicario non posset conferre Episcopo aut Vicario, Castrop. Si tamen Episcopus Vicario commisisset collationes cum potestate substituendi Pro-Vicarium his verbis: *Quem nos Pro-Vicarium, nunc prout ex tunc, cum eadem potestate substituimus*, hic Pro-Vicarius non posset quidem Episcopo, attamen posset Vicario conferre, Garc.Castrop.Leur.*q.*694.

§.9. Beneficium non potest provideri antequam vacet, 378 uti dicetur à *nu.*461.Collatio autem spectans ad ordinariũ collatorem debet fieri intrà sex mẽses à die vacationis cognitæ aut juris ad conferendum acquisiti, cap. *Nulla ecclesiastica*, De conces.præb.Leur.*q.*789.Si autem collatio Parochiæ sit reservata Papæ, vel competat alteri quàm Episcopo, examen & præsentatio magis idonei fieri debet intrà quatuor menses, uti statuit S.Pius V.apud Castrop.*d.3.p.5.n.*5. De collatione beneficii resignati in manus Ordinarii, dicetur *n.*1030.

§.10. Tempus non currit impedito, uti dictum est *n.*308. 379 Quòd si impedimentum intervenerit, v.gr. post tres menses, à tempore sublati impedimenti, indulgetur iterum semestre integrum; uti & à tempore, quo collatio non est acceptata, aut providendus moritur, Az.Lott.Leur.*q.*790.Quomodo autem aliquando valeat collatio, si fiat post elapsum tempus, dicetur *num.*568.

§.11. Collatio beneficii debet esse, 1.pura. 2.certa. 3. 380 facta in perpetuum. 4 sine diminutione. 5. gratis. 6.liberè, uti jam declarabitur.

1. Debet esse *pura*, id est, non conditionata: si tamen fiat sub conditione, quæ jure inest, v.g. *Si beneficium vacet*, *si sit aptus &c.* non vitiatur, quia hæ conditiones semper imbibuntur, ergo non obsunt, licèt exprimantur, Castrop.*p.*1.*nu.*4. Non debet tamen aliter apponi, quàm insint, unde non valet, confero Parochiam, *Si intrà annum fias Sacerdos*, nam sic suspenditur collatio, debet autem absolutè conferri, cum obligatione, ut intrà annum fiat Sacerdos, Garc. *p.8.c.2.num.*12. Quòd si addatur conditio de præsenti aut præterito non spectans ad fundationem beneficii, v.g. confero, *si es consanguineus Titii*, *si studuisti Canonibus*, Castr.*n.*7.putat collationem esse invalidam, quia cùm conferens nesciat, an illa conditio existat, videtur voluntas ejus & collatio suspendi, Pals. & Garc.*n.*9.probabilius dicunt valere, si conditio reipsa existat, quia voluntas reipsa est tunc absoluta. V.Leur.*q.*769.

2. Debet esse *certa*; hinc collatio incerta, & non deter- 381 minata ad unam personam, est invalida, uti, confero Petro vel Paulo; Petro & Paulo; *uni ex tuis filiis*, *&c.* quia unus tantùm potest habere jus plenum beneficii, Az. Laym. Castr. Leur.*qu.*772.

3. *In perpetuum*, nam solus Papa potest beneficium con- 382 ferre ad tempus, Cap. *Si gratiosè*, De rescriptis in 6. Beneficia enim sunt de se perpetua, uti dictum est *n.*215.*&* 220. V. Leur.*qu.*774.

4. *Absque omni diminutione*, uti explicabitur à *n.*668. 383

5. *Gratis*: ideò enim dicitur concessio gratiæ: & si fiat pro pretio, præmio vel mercede, committitur simonia, cap. *Si quis objecerit*, cap.*Salvator* 1. *qu.*3. cap. *Quàm pio*, 1. *qu.*2. Et satis constat ex dictis *l.3.p.*1. *à n.*69.

6. *Liberè*: si enim sit coacta, id est, extorta per vim vel 384 metum, est nulla; uti & tum, si sit subreptitia & per fraudem obtenta. V.Garc.*p.8.c.*3.& Leur. *q.*775. An possit esse clandestinata, vel quomodo requiratur, ut etiam in foro externo probari possit. V.Leur.*q.*773.

§.12. Collatio beneficii simplicis ordinariè non prære- 385 qui-

quirit examen, si notum sit petentem esse sufficienter litteratum, Gonz. Lamb. Felin. Castrop. V. Leur. *q.*778. & dicta *n.*363.

386 §.13. Si fundatio requirat, ut collatio fiat cum consilio, hoc audiri debet, aliàs collatio est nulla, Cap. *Cum in veteri*, De elect. Abb. Gonz. Lott. V. Leur. *qu.*779. ubi plures affert distinctiones, & limitationes; & inter alia notat aliquos putare, si dicatur, ut conferat *cum consilio*, hoc non necessariò esse sequendum, secus si dicatur, ut conferat *de* vel *ex consilio* alterius; quamvis alii etiam hoc negent: admittit tamen Gonz. esse sequendum, si dicatur, ut conferat *juxta* vel *secundùm consilium* alterius.

387 §.14. Si fundatio prætereà requirat, ut collatio fiat cum consensu Titii, sine hoc facta erit nulla; quòd si consilium dederit, hoc ipso consensit: & si consensit, etiam censetur consilium dedisse, Oldrad. Gonz. Et sufficit regulariter loquendo, si consensus saltem sequatur intrà tempus conferendi, Abb. Tiraq. Lamb. Paris. Gonz. V. Leur. *qu.*780. Si fundatio tantùm requirat interventum Titii, satis est esse ad hoc vocatum, corpore præsente assistere, & intelligere, quid agatur, quamvis collationem improbet; & tunc se habet res, uti quando Parochus debet interesse contractui Matrimonii, Masc. Menoch. Gonz. V. Leur. *q.*781. Si autem fundatio requisierit scientiam Titii, satis est, si collator prius illi notificet, quòd velit tali conferre, nec requiritur ejus consilium, consensus aut præsentia, Bal. Felin. Gonz. Leur. *p.*782. Denique si dicatur fieri debere ad supplicationem Titii, hæc expectari debet, quamvis non necessariò sit illi obsequendum, cum supplicatio fiat ob gratiam obtinendam, Lacell. Marant. Gon. Leur. *q.* 783.

388 §.15. Collatio facta ab inferiore, quàm sit Papa, non requirit certam formam verborum vel scripturam: imò potest fieri nutu, dummodò exprimatur voluntas conferentis, Lamb. Silv. Corr. Lott. Leur. *qu.*785. Provisio tamen Papalis requirit pro sui forma signaturam Papæ, & pro sui exequibilitate etiam rescriptum, saltem de mandato Papæ. V. Leur. *q.*786.

389 §.16. Collatio non dicitur perfecta, nec beneficium absolutè provisum, nisi collatio sit acceptata, Covarr. Gonz. Lot. *l.3.q.1.à n.*20. Revocari tamen non potest, quamvis acceptata non sit, cap. *Si tibi absenti*, *de præb. in* 6. Nec est paritas cum promissione, donatione vel aliis contractibus, secundùm dicta *l.3.p.2. à num.*767. Probatur autem acceptatio verbis, factis, signis aut aliis conjecturis de quibus Lott. à *n.*27. Quòd si nominatus semel renuntiarit, sed penitentia ductus iterum acceptet, antequam collator mutet voluntatem valet acceptatio Laym. Potestque acceptatio fieri etiam per procuratorem vel mandatarium, etiam laicum à te constitutum, quamdiu non revocasti. V. Leur. *q.*794. *& seqq.*

An aliquis possit prosequi plures collationes sibi factas, dicetur *num.*437.

390 *Q.56. Quid circa electionem sit addendum?* R. seqq.

§.1. Electiones jure communi spectant ad Collegium seu Capitulum, in quo præficiendus est aliquis, Cap. *Congregatio* 16. *qu.*7. Et soli illi habent votum, qui sunt capitulares seu emancipati, ideoque dicuntur vocales. Ad tale autem Capitulum primò constituendum requiruntur saltem tres, L. Neratius 85. *ff.* de verb. signif. & ad illud conservandum duo; ad jura autem illius conservanda sufficit etiam unicus, hinc talis poterit eligere vel postulare, uti poterat totum Capitulum, L. *Sicut*, *ff.* Quod cujusque univers. nomine, Laym. ad *cap.1. de elect.* aliique cum Leur. *p.2.q.*238. *& seqq.* Notant autem Nicol. *t.1.§.6.* & Luca de Canonicis *d.*26. *nu.*5. electiones Canonicorum aut etiam Decanorum in Capitulis, in rigore non esse electiones, sed potiùs nominationes vel collationes, ideoque non esse invalidas, licèt non serventur omnes apices Juris pro electionibus statuti.

391 §.2. Electio fieri non potest sponso necdum mortuo: Nec prius valet tractatus definitivus de hoc vel illo eligendo, capit. Bonæ 35. *de elect.* sed electio talis foret irritanda, Abb. Pass. *c.* 13. *à n.*9. Leur. *q.*324. Moritur autem sponsus non tantùm naturaliter sed etiam moraliter, nempè per translationem, cessionem, dispositionem, cap. *Inter corporalia*, de transl. Episc. Pass. Leur. *q.*325. Licèt autem electio fieret ante sepulturam defuncti, non ideo esset cassanda. Gl. Abb. Barb. Tamb. Lavor. Mirand. Biax, Pass. Leur. *qu.* 327. contrà Host. Maj. Garc. Rodriq.

392 §.3. Electio fieri potest, 1. per scrutinium secretum (quem modum tenentur servare Regulares, Trid. *sess.*25. *c.*6. *de Regul.*) in quo tres assumuntur de Capitularibus, non surdi nec cæci, sive electio fiat ad aurem sive per schedas: nec opus addere Notarium & testes, quamvis fieri possit. V. Leur. *qu.*334. *& seqq.* ubi à *qu.*353. explicat, quomodo manifestatio voti fieri possit per sortes, per calculos aut fabas: Item à *qu.* 357. an votum possit esse disjunctivum, conditionatum, inutile, mutabile &c. Item à *q.*367. quid faciendum sit post completum scrutinium, quomodo sit aperiendum, quomodo facienda communis electio ac publicanda, 2. Per compromissum, si electores communi planè consensu aliis Clericis idoneis committant, ut eligant, quem judicaverint aptiorem. V. Leur. *qu.* 393. *& seqq.* 3. Per communem inspirationem, nemine non consentiente in eandem personam. V. Leur. *q.*407. *& seqq.* Notandum tamen electionem tunc dici factam simpliciter per inspirationem, si Deus per aliquod signum externum certò cognoscatur esse illius author, ideoque fiat non servata forma vel ordine: è contrà si tale signum externum desit quamvis non servetur accuratè forma, & omnes etiam subitò conspirent, Lott. dicit esse tantùm quasi per inspirationem. V. Leur. *q.*418. *n.*5.

393 §.4. Quamvis in præsentatione Patronorum sufficiat majoritas votorum respectivè ad personas, secundùm dicta n.312. tamen in electione requiritur majoritas absolutè seu respectivè ad totum Capitulum, ita ut si in Capitulo sint duodecim, debeat validè electus habere plura, quàm sex vota, *cap. Ecclesia vestra*, 48. *cap. Cumana*, *cap. In genesi b.t.* & cum Gl. Engel. *l.1.t.6.n.*37. Sanig. *l.1.t.6.n.*9. aliique. Dicit quidem Zyp. apud Engel. consuetudinem passim esse contrariam, fateturque Laym. *l.4.t.2.c.12.n.*6. etiam attendendam esse consuetudinem sed quamdiu illa alicubi non probatur esse contraria, standum est jure communi.

394 §.5. Ille censetur nominatus à majore parte, qui etiam dimidio tantùm voto excedit medietatem, v.g. si vocales sint novem, qui nominatus est à quinque, Abb. Butr. Sigism. Pass. *c.* 19. *n.*18. ubi ait in suo Ordine Prædicatorum, in quo requiruntur duo vota supra medietatem, sufficere, si à novem aliquis habeat sex. Plura de suffragiis dicta sunt à *n.*311.

395 §.6. Eligere possunt, qui habent solum possessionem eligendi, cum bona fide, Cap. *cùm olim*, De causa possess. & c. *Querelam b.t.* Item extranei, qui non sunt de Capitulo, nimirum vel ex privilegio, quod etiam laicis competere potest, vel ex præscriptione, & quidem cum titulo, tempore 40. annorum, intrà quod fuerit electio Superioris authoritate confirmata, sine titulo autem tempore, immemoriali, Leur. *q.*217. *n.*4. *& q.*244. *nu.*2. Hæc tamen præscriptio aut consuetudo tantùm Clericis competere potest, cap. *Messana b.t.* Item eligere possunt Capitulares per extraneos compromissarios, cap. *Quia propter*, *b.t.* admittere tamen non possunt extraneum, nequidem Clericum, ad secum eligendum, Donat. Pass. & alii contrà Nav. Lez. & alios, qualiter si admitterent laicum, electio esset irrita, cap. *Querelam*, cap. *Quisquis*, cap. *Messana b.t.* si tamen Laici vel alii inhabiles sint ignoranter aut sine culpa Clericorum admissi, putant Inn. & Fagn. ac probabile esse dicit Pirh. quòd valet electio habilium, per cap. fin. de procurat. & quia utile per inutile non vitiatur, Reg. 37. Juris in 6. sed contradicunt alii cum Laym. in cap. *Messana b.t.* quia pœna illa invaliditatis lata est in odium laicorum se electioni immiscentium. V. Leur. *q.*243. *& seqq.*

396 §.7. Eligere non possunt carentes perfecto usu rationis, quales sunt pueri & amentes, Gl. Nav. Pass. *c.*10. *nu.*12. nisi hi sint in lucido intervallo, Pirh. De Elect. *num.*26. in quo præsumitur facta electio, si quietè facta sit, nec sapiat stultitiam, Covarr. Jas. Bald. Menoch. *præsump.*45. *num.*66. Nec impuberes eligere possunt, cap. *Ex eo*, *b.t.* in 6. quia non censentur habere prudentiam requisitam, Balb. de Jure Eccl. *l.1. c.*19. *n.*84. Pass. *n.*10. Possunt tamen eligere cæci, uti & surdi, Pass. *num.*16.

397 §.8. In Ecclesiis Cathedralibus & Collegiatis prærequiritur Subdiaconatus per Clement. 2. *Ut ii*, de ætate & qualit. Item per Trid. *s.*22. *c.*24. *de Ref.* satis autem est suscipi post vacationem, ante actum electionis, Pass. *n.*59. nec opus est esse susceptum cum ætate prærequisita, quia jura tantùm prærequirunt Ordinem Sacrum, Felin. Suar. Tamb. Sanch. Barb. Lugo *in Resp. Mor. l.5.d.*19. Pass. *n.* 60. Si tamen mala fide & subreptitiè esset ordinatus, excluderetur tanquam suspensus per Extrav. Pii II. *Cùm ex Sacrorum*, Pass. *nu.*61. Dispensatus autem super ætate ad Canonicatum, non ideo est dispensatus ad votum pro electione, si in Sacris non sit, Barb. Pass. *nu.*63. hinc resolvit Lugo suprà, si quis in defectu ætatis dispensetur ad Archidiaconatum cum omnibus juribus & pertinentiis suis, quamvis Archidiaconatui tali in debita ætate suscepto annexum esset jus adeundi capitulum, etiam ante susceptum subdiaconatum, non ideò erit dispensatus ad capitulum, quia dispensatio est odiosa, uti dictum est *l.1.n.*622. 798. 839. nec debet extendi ad annexa separabilia, quoties id, super quo principaliter dispensatur, potest sortiri effectum, licèt non ita plenè; aliud autem longè est habere Archidiaconatum sine ætate, & habere vocem in capitulo sine Ordine sacro. V. Leur. *qu.*254. *& seqq.*

398 §.9. Votum datum extrà capitulum per litteras non valet; hinc si ad electionem requirantur vota totius Communitatis, debent electores in unum locum convenire, Fagund. Sylvius *p.1. v. Congregatio*. Ex legitima tamen causa absens habet jus suffragii per procuratorem, cap. *si quis justo*, *b.t.* in 6. Abb. Inn. Az. Barb. Tamb. Laym. Pass. *n.*35. Luca *de benef. d.*3. *à nu.*3. Pro præsentibus etiam habentur legitimè impediti in vicinia

loci electionis, & ad eos mitti debent scrutatores pro audiendo voto, Silv. Host. Azor. Laym. Barb. Pass. *num.* 32. In illis tamen electionibus, in quibus observari debet cap. *Quia propter*, non potest dari suffragium per literas, c. *Si quis justo h. t.* in 6. nequidem consentiente capitulo, Barb. Pass. *n.* 35. Unde apud Regulares non potest constitui procurator, qui designatum à principali eligat, quia à Trid. *sess.* 25. *c.* 8. de Regul. jubentur secretò eligere, hic autem deberet publicari persona à Principali designata, Tamb. Garc. V. Leur. *q.* 261. *& seqq.*

399 §. 10. Procurator debet habere conditiones requisitas ad electorem, & esse de capitulo, Pass. *nu.* 35. posset tamen, sed non tenetur capitulum admittere extraneum, Abb. Barb. nec aliquis de capitulo tenetur esse procurator, Gl. Pass. *nu.* 43. Si tamen per conjurationem nemo vellet esse, posset ob injuriam rescindi electio, Tolos. *De elect. c.* 6. *n.* 9. Si sit de capitulo, & generali mandato constitutus potest etiam mandantem eligere, habetque duo vota, quæ tamen dividere non potest, aliàs utrumque est irritum, c. *Si quis justo, h. t.* in 6. Nec potest sibi subdelegare alium, qui pro mandante eligat, quia committebatur industriæ ipsius, Pirh. *n.* 150. Potest etiam eligere alia forma, quàm scrutinii, quia indefinitè constitutus, habet totum jus mandantis. Si habet speciale mandatum de eligendo Titio, potest suo suffragio eligere alium, Barb. Tolos. Pirh. Engel. *nu.* 10. potestque tum sibi subdelegare alium, sed non potest uti alia forma, quàm scrutinii, quia hæc sola intelligitur ipsi demandata, Gl. Si mandans moriatur, mandatum procuræ cessat, Barb. Excipiunt aliqui apud Pass. *num.* 42. nisi mors ignoretur. Possunt etiam ab eodem plures constitui procuratores, debetque admitti prius petens; & in dubio, quis fuerit prior, quem plures capitulares designarint, aut his æqualiter divisis, qui priore dato est constitutus, c. *Si quis justo, h. t.* in 6. Pass. *nu.* 46. V. Leur. *q.* 266. *& seqq.*

400 §. 11. Excommunicatus minor retinet jus suffragii, quia tantùm privatur participatione Sacramentorum, Zoes. *nu.* 13. Pass. *nu.* 86. Pirh. *nu.* 28. Etiam retinet excommunicatus major, quamvis notorius, si non sit vitandus, id est, non nominatim denuntiatus, nec notorius percussor Clerici, Zoes. *n.* 10. Pass. *n.* 76. contrà Inn. Castel. Donat. extendit Abbas etiam ad vitandum alibi, si hoc ignoretur in loco electionis; potest tamen etiam toleratus repelli per protestationem, dummodò fiat ante electionem, Laym. Pass. *à n.* 71. & si postea constiterit electum prævaluisse vi hujus voti, electio irritari poterit, Suar. Pass. *n.* 79. sed non toleratus, & notorius nullum retinet jus suffragii, nisi essent electores Papæ, uti ad vitandum schisma statuit Gregorius XV. Quòd si talis excommunicatus scienter admittatur ad coeligendum, electio censeri debet ipso facto irrita, Nav. Suar. Barb. Passer. *n.* 65. contrà Laym. & Castrop. de Cens. *d.* 2. *p.* 13. *nu.* 13. dicentes esse tantùm irritandam: si tamen non potuerit expelli sine gravi periculo vel scandalo, & electores protestati sint coram testibus, nec attendant ejus votum, validè eligent, Inn. Abb. Barb. Pass. *n.* 68. Denique si non certò sciatur esse vitandum, sed tantùm per dubiam famam, aut si ab electoribus quidem certò sciatur esse excommunicatus, attamen necdum sit publicè denuntiatus, excludi non potest, quia censetur manere in possessione juris eligendi, Suar. Pass. *à nu.* 70. V. Leur. *q.* 269. *& seqq.*

401 §. 12. Quæ dicta sunt de excommunicato tolerato & non tolerato, valent similiter de suspenso ab officio, Barb. Pass. Pirh. Leur. *qu.* 276. saltem si sit suspensus etiam ab usu jurisdictionis, de quo vide dicenda de Ordine, ad dub. 2. Similiter loquendum de interdicto, nam denuntiatus personaliter invalide eligit Az. Less. Laym. Garc. Barb. Pass. Leur. *q.* 277. Irregularis ex delicto eligit validè, quia irregularitas tantùm impedit exercitium Ordinis, & non usum jurisdictionis, eligere autem, quamvis quandoque prærequirat, tamen non est actus Ordinis, Suar. Fill. Bon. Nav. Pass. Leur. *qu.* 278. contrà Laym. Peyr. Tamb. Attamen infamis infamia juris & per sententiam declaratus, eligit invalidè. Gl. Suar. Az. Sanch. Infamia facti tantùm, id est, orta ex eo, quòd homines male loquentes ei causarint etiam publicam infamiam, non impedit jus eligendi, Suar. Pass. Leur. *q.* 279.

402 §. 13. Potest quis per sententiam privari voce activa: legitima tamen appellatio posset hic suspendere effectum talis sententiæ, Suar. Pass. uti nec tunc obesset valori, si reliqui eligentes eum admittant, qui toleratus est, id est, in quem in particulari non est actu lata sententia privationis, Molin. Sanc. Diana, Pass. V. Leur. *q.* 280.

403 §. 14. Eligentes non servata forma sunt pro ista vice privandi potestate eligendi, c. *Quia propter, & cap. Quanquam, h. t.* in 6. Clerici admittentes laicum ad coeligendum incurrunt suspensionem ferendæ sententiæ ab officiis & beneficiis per triennium, & ipso facto privationem vocis activæ, cap. *Quisquis, h. t.* Suar. Laym. Leur. *q.* 282. Electus autem tali electioni consentiens fit etiam ineligibilis ad omnes, & solas dignitates, c. *Quisquis, h. t.* idque ipso facto, Abb. Inn. Suar. Fagn. Laym. Pass. *cap.* 8. *n.* 15. contrà Barb. Bonac. putantes hanc pœnam esse tantùm ferendæ sententiæ: potest tamen Episcopus in hac ineligibilitate dispensare, Abb. Inn. contrà Fagn. quia quando Canon permittit dispensationem, si non exprimatur, quis debeat, potest dispensare Episcopus, Laym. Barb. Az. Butr. Bonac. Pass. *n.* 26. Vide Leur. *q.* 281. *& seqq.*

404 §. 15. Eligentes scienter indignum, *quos nempe Dei timor à malo non revocat*, privantur ipso facto pro ista vice potestate eligendi, & suspenduntur à beneficiis per triennium, c. *Cùm in cunctis, cap. Dudum, h. t.* Quod tenet de eligentibus etiam ad Prælaturas & Dignitates Episcopatu inferiores Abb. Pirh. pœna tamen suspensionis incurritur tantùm ab eligentibus Episcopum indignum, c. *Si compromissarius, h. t. in* 6. Si ad prælaturam etiam inferiorem electus sciebatur insuper simoniam commisisse, eligens fit prætereà inhabilis ad dignitatem vel beneficium aliud in illa Ecclesia obtinendum, cap. Per *Inquisitionem, h. t.* Abb. Pirh. Leur. *q.* 284. 285. Quòd si omnes scienter elegerint indignum, jus eligendi pro ea vice devolvitur ad Superiorem; si tantùm aliqui, remanet apud innocentes, qui tamen, si velint, poterunt iterum admittere nocentes, quia pœna illa lata est in favorem innocentium, ideoque remittere possunt; nec videtur incurri, nisi post apertum scrutinium fuerit publicata communis electio, tum enim prius censetur esse perfecta, *cap. perpetuo*, 7. *h. t. in* 6. Abb. Laym. Pirh. Leur. *q.* 250. Vide etiam dicenda *nu.* 443. Et notandum prætereà debere eligi digniorem, uti dicetur à *n.* 579.

405 §. 16. Eligi non potest excommunicatus, interdictus, irregularis; & secundum Caj. Sot. Panorm. & alios, qui est in peccato mortali, sed Nav. Az. Castrop. *d.* 2. *p.* 11. §. 2. *n.* 3. meritò intelligitur tantùm de illo, qui est in peccato mortali publicè noto, qui tamen adhuc videtur validè eligi, quamvis peccari possit ratione scandali, si talis indignus præferretur aliis. An autem electio excommunicati minoris sit irrita, videri potest Dicast. *de cens. d.* 2. *dub.* 6. ubi dicit esse tantùm irritandam.

406 §. 17. Privatus ipso jure voce passiva, aut redditus inhabilis, adhuc eligi potest, si necdum sit privatus servata forma judicii post citationem, vel per sententiam, quæ transierit in judicatum, (seu cujus effectus non sit suspensus per appellationem) sit declaratus reus criminis, cui privatio est annexa, Pass. *c.* 25. *à num.* 600. docentque AA. multi cum Leur. *qu.* 288. quando agitur de privatione vocis activæ aut passivæ aut de inhabilitate aut de alia simili pœna ecclesiastica, quamvis dicantur ipso jure & ante sententiam, etiam absque declaratione incurri, tamen reum non teneri in conscientia eam in se exequi ante sententiam declaratoriam criminis. Vide dicta *l.* 1. *num.* 612.

407 §. 18. Semel rejectus ab electione ob crimen vel infamiam, manet ineligibilis, donec ista purgentur; si autem habens confirmare rejecerit electionem nulla data causa, potiùs præsumendum est fuisse vitium in electione, ideoque in electum non redundat inhabilitas, cap. *Super eo, h. t.* nisi fortè intervenisset simonia. Vide Leur. *q.* 289 *& seqq.*

408 §. 19. De jure communi valet ad dignitates vel beneficia non regularia electio illius, qui non est de Capitulo aut etiam Diœcesi, si fiat à majore parte, cap. *Cùm inter*, 21. *h. t.* Innoc. S. Thom. Abb. Felin. Butr. Barb. Laym. Garc. Pass. potest etiam Superior ad quem fit devolutio, conferre extraneo, cap. *Ad decorem*, De Instit. Gl. Abb. Castrop. si autem requiratur, ut eligendus sit aliquo loco oriundus, satis est ejus patrem inde esse oriundum, uti dictum est n. 323. Vide Leur. *q.* 293. *& seqq.*

409 §. 20. Invalida est electio sui ipsius, cap. *In scripturis* 8. *qu.* 1. *cap. fin. De Instit.* Quod tenet, quamvis quis esset dignior, & jurasset se electurum digniorem, Silv. Pass. valentque hæc etiam in electione per compromissum: unus enim compromissarius non potest eligere seipsum, quamvis eligere possit alium compromissarium, & hic consentire possit electioni sui, eo modo, quo à *n.* 326. dictum est de præsentatione. Vide Leur. *qu.* 296. 401.

410 §. 21. Ut quis eligatur ad præfecturam regularem, non prærequiritur Clericatus, quia confertur tantùm potestas & dominativa & paterna, qualis convenit etiam fœminis, & olim competebat antiquis Monachis non Clericis, S. Thom. Suar. Pass. prærequiritur tamen professio, ut præfectura obtineatur in titulum, cap. *Cùm ad nostram*, de electione; & quidem expressa prærequiritur, cap. Nullus, de Elect. in 6. & in eadem Religione, Clement. 1. de Elect. quorum unum si desit, irrita est electio, Trid. *sess.* 25. *c.* 1. *de Regul.* Valentque hæc etiam de Monialibus, c. *Indemnitatibus, de elect. in* 6. quæ ut Abbatissæ vel Priorissæ fieri possint, debent prætereà fuisse professæ per quinque annos, Trid. *c.* 7. Abb. Suar. Tamb. Barb. Leur. *q.* 297. *& seqq.*

411 §. 22. Vocare ad electionem, communiter spectat ad Prælatum primæ Dignitatis, vel ad illum, qui senior est servitio aut professione, Pass. Debentque vocari omnes, qui debent, volunt, & commodè interesse possunt, cap. *Coram & cap. Quia propter h. t. cap. Cùm in Ecclesiis, de præb. & dignit. in* 6.

412 §. 23. Illi dicuntur debere interesse, qui jus habent, aut sunt in possessione eligendi, cap. In Genesi & cap. *Quærelam h. t.*

h.t. non ideo tamen, qui jus habent, tenentur interesse, nisi exigat bonum commune, quia tunc potest cogi, ut muneri suo satisfiat, Abb.Tambur.Barb.Pass. cogi tamen nemo potest ad dandum votum certò inutile, Pass. quamvis teneatur quis electionem malam expressè reprobare, alioquin censetur consentire, Rodriq.Pass.& nisi excuset justa causa, etiam sub veniali tenetur dare suum votum, alioquin non satisfacit muneri, Pass. Vide Leur.*q.*300.*& seqq.*

413 §.24. Tunc aliquis non potest commodè interesse, si Ecclesia vel ob moram nimiam vel alia ex causa ideo pateretur grave damnum, de quo judicare debet Præses electionis cum majore parte eligentium, Pass. Barb. Et quamvis cap.*Coram*, 35.*h.t.* dicatur vocandos eos, qui sunt in Provincia, tamen cessante periculo gravis damni Ecclesiæ etiam vocandi sunt omnes extrà Provinciam degentes, si intrà tempus electioni statutum adesse possunt, Abb.Tamb.Pass. Quòd si quis renuntiarit voci suæ activæ, si renuntiationem etiam acceptatam revocet, adhuc vocandus & admittendus est, quia hoc est utile Ecclesiæ; attamen facta sine illo ante revocationem valent, Abb.Silv Pass.Vide Leur.*q.*305.*& seqq.*

414 §.25. Canonicus ingressus novitiatum Religionis debet secundùm multos vocari, quia saltem potest procuratorem constituere, secundùm alios non debet vocari, quia censetur longissimè absens; si tamen accesserit, rejici non poterit, Suar.Az.Sanch.Castrop.Leur.*q.*308. Attamen attendenda est consuetudo.

415 §.26. Inhabiles vocandi non sunt, si actu privati sint voce, si autem sint tantùm privandi ob crimen, vel notorium, vel quod probari possit, vocari possunt, attamen vocati necesse non est, Abb.Host.Barb.Pass.Leur.*q.*309.

416 §.27. Vocati ad certam diem censentur vocati ad horam diei matutinam, qua fieri solet electio, Pass.Leur.*q.*310.Si tamen major pars manè conveniens vellet prius post prandium eligere, expectari deberet, Pass.Leur.*q.*330.Si autem quia termino electionis needum instante ex justa causa appellet à tali die præfinito, audiendus est, alioquin censebitur contemptus. Quòd si etiam major pars nihil protestata sit,sed via facti emanserit, potest etiam unicus præstituto tempore comparens validè eligere: è contra si comparuerint & pars major noluerit ista die eligere, suspendi debet electio, si adhuc duret tempus eligendi à jure statutum; si autem jam expiraret, potest sola pars minor eligere, Pass.Leur.*q.*311.

417 §.28.Absentes sunt personaliter vocandi, si commodè fieri possit, Cap.*Cùm olim*, De dolo & contum.Si nesciatur, ubi sint, citatio facienda est ad ædes, aut si ædes non habeat, in Ecclesia aut ad valvas Ecclesiæ, ubi habitare consuevit, Cap. *Venerabilis* ibidem. Pass.V.Leur.*q.*312.313.

418 §.29. Si quis vocandus, non sit vocatus, habet jus ante confirmationem, aut si etiam de hac nihil sciverit, etiam post confirmationem agendi de contemptu: si tamen dissimulet cassari non potest electio cæteroquin valida; si se opponat, cassari debet, cap.*Quod sicut, h.t.cap.fin.h.t. in 6.* Abb.Barb. Quòd si moriatur, potest ejus successor similiter se opponere. Bald.Lavor.Pass.Nec præsumitur facta citatio, sed probari debet ab electoribus, Pass.Quòd si cassetur electio, non devolvitur ad Superiorem, sed redit ad Capitulum, Pass.V.Leur.*qu.*314.*& seqq.*

419 §.30.Electio fieri debet in Ecclesia viduata,*cap.Quod sicut, h.t.* Potestque fieri sive in choro vel navi; sive in Sacristia vel domo Capitulari, sive in ambitu aliave parte honesta. Ex causa tamen fieri potest extra Ecclesiam: & alibi facta sine causa, secundùm Laym.& Pirh.contrà multos alios, venit irritanda: & si esset electio Papæ, extra conclave foret irrita, *cap.Ubi periculum,h.t.*in 6.& Const.Greg.XV.*Æterni Patris.* V.Pass.*c.*12. *à n.*1.Leur.*q.*320.*& seqq.*

420 §.31. Tempus pro eligendis Prælatis tam sæcularibus, in Cathedrali, quàm Regularibus, de jure communi sunt tres menses, Cap. *Ne pro defectu, h.t.* Pro dignitatibus in Collegiaôs vel pro aliis beneficiis, sunt sex menses, Cap. *Nulla de concess.præb.cap.Licet,de suppl.neglig.Prælat.Clem.*1.*tit.eod.* Et computandi sunt menses, prout occurrunt in Calendario, ac de momento ad momentum: hinc si 1. Januarii hora 6. obierit, durat tempus usque ad horam 6. Julii, Menoch. Mandos.Boer.Garc.Sanch.Castrop.Pass.Leur. *qu.*328. Potest tamen hoc tempus restringi, si major pars eligentium velit, Abb.Pass.Leur.*q.*331.

421 §.32. Hoc tempus incipit currere à die acquisitæ notitiæ vacationis, Cap. *Quia diversitatem, de concess. præb. & Cap. licet, De suppl.negl.præl.* Quod Pass.& Paxiord. dicunt esse tempus, quo haberi potuit, & debuit talis notitia. Vide dicta *num.* 308.

422 §.33. Tempus non currit habentibus, & probantibus suum impedimentum, etiamsi per culpam inciderint in impedimentum, dummodò non sint in mora, cur per alium non tollatur. Cap. *Quia diversitatem, De conc. præb.* Gl.Abb. Barb.Garc. Quamvis ipsi non teneantur semper urgere, ut impedimentum tollatur. Pass.V.Leur.*q.*329. & dicta *n.*308.

§.34. Si ex negligentia non sit facta electio intrà tempus, 423
provisio devolvitur immediatè ad illum Superiorem,cujus erat confirmare; si etiam hic intrà tempus, ordinarium negligat, devolvitur ad alium immediatum, & tandem ad Papam, Cap. *Quanquam, h.t.* in 6. Rebuff.Laym.Pirh. Quod si Superioris provisio fuerit reprobata,aut ab eo provisus noluerit consentire, aut post consensum renuntiarit juri suo, potestas eligendi revolvitur ad ordinarios electores; habentque iterum novum tempus integrum, quia tantùm privantur pro una vice, Pass. Pirh. Si autem non fuerit negligentia in eligendo, sed tantùm propter aliquem defectum fuerit rejecta electio,aut electus non consenserit, manet electoribus etiam novum tempus. Cap. *Si electio, h.t.* in 6.Pirh.V.Leur.*q.*332.

§.35. Electio non debet esse clandestina, Cap.*Quia pro-* 424
*pter, h.t.*Leur.*q.*773.Potest tamen ex causa rationabili fieri de nocte, Lavot.Rodriq.Mirand.Pass. dicentes, si de die absolvi non potuerit, posse continuari in noctem, quamvis Pirh.dicat altero die resumendam: si autem sine causa fiat de nocte, Laym. Pirh. aliiq; communiter dicunt rescindi posse tanquam non Canonicam,quamvis contradicat Pass.V.Leur.*q.*333. Potest autem fieri etiam die festo, uti docent AA.cum Pass.*c.*12. *n.*45.quia est actus extrajudicialis: hinc post Cajet.docent Bonac.ad 3.*præcept.p.*2.*n.*9.*&* Bass.v.*Festum* 2.*n.*14 etiam civibus licitum esse die festo convenire & eligere ad officia.

§.36. Prius post publicationem scrutinii, & communem 425
electionem, debet saltem intra octiduum, si commodè fieri possit, requiri consensus electi, Cap.*Cupientes, h.t.* in 6. Nec ipse prius consentire potest, quia utrumque spectat ad formam cap. *Quia propter h.t.* Inn.Abb.Barb.Burr. Bass. Debet autem consentire intrà mensem ab electione sibi præsentata, alioquin amittit jus quæsitum, Gonz.Barb.Pass.V.Leur. *q.*382. *& seqq.*

Q.57. Quid notandum sit circa Confirmationem electionis?
R. Seqq.

§.1. Si Capitulum habens jus eligendi & confirmandi,in- 426
stallet electum,hęc installatio habet vim confirmationis, Oldr. Lott. Similiter quandoque sola benedictio ab Episcopo data Abbati habet vim confirmationis, Laym.Leur.*p.*2.*q.*413.

§.2. Omnis electio inferioris, quàm sit Papa, licèt facta 427
sit per unanimia & quasi per inspirationem, indiget confirmatione, quia aliàs non habetur à Superiore Ecclesiastico authoritas & jurisdictio,Host.Donat.Lot.Si tamen sit facta simpliciter per inspirationem, non videtur indigere confirmatione; quæ enim Spiritu Dei aguntur, humanis legibus non subsunt, Donat.Lot.Barb. De jure Eccl.*l.*1.*c.*9.*n.*7. quandonam autem censeatur facta per inspirationem, dictum est *n.*392. Quòd si quis post nominationem suam statim habeat jus in re & potestatem administrandi, est potius collatio quàm electio. Non valere autem consuetudinem non confirmandi electum docent Abb.Joan.Andr.Laym.quamvis Pirh.dicat contrarium induci posse per consuetudinem. V.Leur.*q.*416.*&* 417.

§.3. Si quis sit canonicè electus, præsentatus, habilis, ita 428
ut manifestè non appareat electi indignitas, confirmari debet: neque potest electus rejici absque læsione saltem charitatis, Lug.de Just. *d.*35.*n.*62. Imò confirmatio censetur actus justitiæ, sive debitus, Laym.Pass.Lott.Luca.V.Leur.*q.*419.*& seqq.* Item *qu.*473. Quod tenet, licèt electio facta sit in discordia, dummodò sit à majori parte, Pass. Leur. *qu.*467. Potest tamen negari confirmatio, si inde oriretur scandalum vel commune damnum, Pass.*c.*33.*n.*137. A quibus autem confirmandi sint Episcopi, Abbates, Abbatissæ &c. & an potestas confirmandi Sede vacante competat Capitulo, item ad quem spectet per jus devolutum aut orta lite, vel si facta sit appellatio ab electione, videri potest Leur. *q.*459.*& seqq.*

§.4. Confirmandus non est,cujus electio facta est per abu- 429
sum potestatis sæcularis, Laym.Nec invitus, Cap.*Cùm inter Canonicos*, De elect.Nec qui à confirmatore prudenter creditur malè recturus, Clement. *Exivi, De verb.signif.* sub finem. Nec indignus, qui si confirmetur, secundùm cap. *Nihil* 44. Elect. dejiciendus est prælatura vel beneficio, & confirmans ista vice privatur jure confirmandi, suspenditur à perceptione fructuum sui beneficii, & si fecerit per malitiam vel dolum, puniendus est graviori pœna arbitraria. V.Leur.*q.*468.*& seqq.* Quid autem facere debeat confirmator, si electus laboret infamia facti, explicat ex Pass. Leur. *q.*475.

§.5. Causa confirmationis cognosci debet, Cap. *Nihil*, 430
de elect. & facta sine cognitione causæ est irrita post declarationem, cap.fin.de elect.in 6.Abb.Tamb.Donat. Lavor. Pass. Quod tenet etiam quoad Regulares, Pass. & cap. fin. sermo est etiam de confirmatione in beneficiis simplicibus; Pass. Vide Leur.*q.*476.*& seqq.* ubi à quæstione 479. explicat, quæ pœnæ incurrantur, si confirmator negligat inquisitionem; item in qualia circa electum inquirere debeat: an inquirere debeat, etiamsi nihil obmoveatur, & electus sit notoriè dignus: an inquisitio sit facienda judicialiter; quomodo cas-

sanda sit electio; an detur appellatio vel exceptio contrà confirmationem aut sententiam cassationis; an confirmatione annullata perimatur quoque electio &c.

431 §.6. Electio jure humano nulla, fit valida per confirmationem illius, qui potest & vult supplere defectus; ad hoc tamen necesse est, ut confirmans procedat ea certa scientia de defectibus, quos sanat, Laym. Donat. Pass. Lott. V. Leur. *q*.423.

432 §.7. Electus non habet ante confirmationem jus in re, Nav. Az. Garc. Rebuff. Tamb. Pass. Leur. *q*.424. Nec potestatem administrandi, Laym. Pirh. Leur. *qu*.425. & est expressè vetitum electis, ne ante confirmationem se ullatenus ingerant in administrationem, Cap. *Nosti*, Cap. *Qualiter*, De Elect. Az. Tamb. Lott. Leur. *q*.426. & nequidem deputari potest, ut administret velut Oeconomus vel procurator aliove simili titulo, Cap. *Avaritiæ*, de Elect. in 6. Pass. Lott. Pirh. Administrare tamen potest, 1. Si exigat necessitas, & absit, qui confirmare potest, Lott. 2. Si alicubi sit consuetudo administrandi, necdum accepta confirmatione, Pass. & alii contrà Abb. & alios. 3. Abbatissa aut Priorissa electa per majora, non potest tamen alienare aliquid, nec admittere novitias, Laym. Pirh. 4. Episcopi aliique Prælati etiam inferiorum Ecclesiarum confirmandi à Papa, si extrà Italiam sint in concordia electi, cap. *Nihil*, de elect. Leur. *q*.803. Tunc autem dicitur electio in concordia, si facta sit per majorem partem, ita ut minor justè non possit contradicere, Laym. Nullam tamen habent potestatem alienandi vel donandi, cap. *Nihil*, ibid. Hanc potestatem administrandi Abb. Laym. Pirh. contrà Gl. & Butr. concedunt etiam aliis Prælatis ab Episcopo vel alio confirmandis, si ob distantiam vel aliud impedimentum nimium differenda est confirmatio. V. Leur. *n*.427. *& seqq*. Administrantes autem ex concessione cap. *Nihil*, hoc ipso acquirunt quasi possessionem, Gl. Laym. Pirh. Leur. *q*.435. Quòd si electio rejiciatur tanquam irrita à principio ob defectum publicè notum, cessat possessio, imò gesta ab electo sunt irrita, si autem electio solùm irrita est, aut si defectus non fiat publicè notus, gesta valent, Gl. Abb. Inn. Laym. Pirh. Leur. *q*.433.

433 §.8. Quando opus est confirmatione Papæ ante administrationem prælaturæ, quamvis aliquis etiam per testes certus sit cõfirmationem esse datam vel etiam scriptam, tamen administrare non potest, nisi litteris acceptis & exhibitis, Bonif. VIII. Extrav. *Injunctæ*, de elect. inter communes, Az. Paris. Pass. alioquin irritum est, quidquid agit, nec quidquam percipere potest, & qui talem recipiunt, suspenduntur à perceptione. Eadem pœnæ cadunt in illos, qui administrant necdum præstito fidelitatis juramento vel non obtentis literis traditionis pallii, Pirh. Excusatur ab his pœnis, qui non commisit temeritatem, & præsumptionem, & in quem nondum est lata sententia horum declaratoria. V. Leur. *qu*. 438. *&* 439. & quoad Regulares *q*.440.

434 §.9. Qui confirmantur ab alio quàm Papa, possunt validè & impunè administrare ante exhibitas litteras confirmationis, quamvis hoc negotium non sit ordinatum, sed adhuc subjectum turbationi, Abb. Felin. Oldr. Barb. Pass. Lott. Leur. *q*.441. valentque dicta, etiamsi nondum ceperit possessionem, Pass. Garc. V. Leur. *q*.442.

435 §.10. Pœna usurpatæ administrationis ante confirmationem est, privatio juris quæsiti per electionem, Cap. *Qualiter*, de elect. putatque Laym. non requiri nisi declarationem, & executionem Judicis, sed alii cum Pass. Lott. Pirh. dicunt esse pœnam ferendæ tantum sententiæ; si autem quis se ingesserit ea titulo Oeconomi vel alio, cum præsumptione seu temeritate, malitia & dolo, per cap. *Avaritiæ*, De elect. in 6. privatur ipso facto suo jure, attamen post declaratam à Judice præsumptionem, malitiam & dolum, Tiraq. Paris. Tamb. Pass. Lott. Porrò à dolo excusat quævis causa, etiam de se injusta & imprudens. Pass. Lott. Quod si quis se ingesserit post confirmationem ex errore juris irritam, multi cum Lott. dicunt adhuc incurri illam pœnam, sed probabiliter negat Pass. quia pœnæ non sunt extendendæ ad diversos casus. V. Leur. *q*.435. Talem autem se ingerentem reddi inhabilem in illam Prælaturam, & ad alia etiam beneficia in quacunque Ecclesia, tenent Menoch. Az. & alii. V. Leur. *q*.436.

436 §.11. Episcopus accepta confirmatione, potest, etiam ante consecrationem saltem per alium omnia, quæ sunt jurisdictionis, sed non, quæ sunt Ordinis Episcopalis. Nec obstat Reg. 67. juris in 6. *Quod alicui suo non licet nomine, nec alieno licebit*, nam sensus est non posse, v.g. Suffraganeo suo dare potestatem ordinandi, hanc enim aliunde habet, attamen dare potest jurisdictionem, quam non habet Suffraganeus sed solus Episcopus, Leur. *q*.443. Archiepiscopus tamen non potest ante acceptum pallium convocare Concilium provinciale aut visitare Provinciam &c. Cap. *Quod sicut*, De elect. Leur. *qu*.444. Abbas confirmatus potest ante benedictionem exercere omnia, quæ sunt jurisdictionis, Tambur. Lott. V. Leur. *q*.445.

437 §.12. Electus debet intrà trimestre à die acceptatæ electionis petere confirmationem, nisi legitimè impediatur, Cap. *Quàm sit*, De elect. in 6. Est tamen satis, si procurator, amicus, electores vel quivis alius petat pro ipso, Pass. Et si per duas electiones sit electus, non potest nisi ex vi unius peti confirmatio, ne hæc vagetur in incerto, cap. *Et quis*, de elect. Laym. Pass. Lott. Pirh. *Nec obstat*, quòd quis possit prosequi plures collationes vel institutiones, *nam* disparitas est, quòd electus prius quærat jus, & sit petitor confirmationis, adeoque determinatè debet, vi cujus electionis petat; habens autem collationem vel institutionem habet jus in re, & quærit se in eo defendere, & *Nemo pluribus uti defensionibus prohibetur*, Reg. 20. juris in 6. docent autem etiam Gl. Barb. Lott. Pass. Leur. *qu*. 188. præsentatum pluribus præsentationibus posse prosequi singulas, aut ab una electa regredi ad alteram, sed contradicunt Lap. & Lamb. quia similiter institutio hic vagaretur in incerto. Plura circa petitionem confirmationis vide apud Leur. *q*.446. & seqq.

438 §.13. Qui absente impedimento non petit confirmationem intrà tempus, ipso facto sine alia declaratione cadit jure quæsito, Cap. *Quàm sit*, de elect. in 6. Suar. Barb. Pass. Pirh. & tunc jus ac tempus eligendi redit ad electores, Cap. *Si electio*, ibidem, Pass. Pirh. nisi electio fuerit præsentata Papæ, cui tunc per applicationem manuum provisio reservatur, Lott. *l*.3. *q*.17. *nu*.213. Posset autem confirmans ex causa cogere electum ad petendam prius confirmationem, Gemin. Franc. Pass.

439 §.14. In Ecclesiis cathedralibus & regularibus, pro quibus confirmatio petitur à Papa, statuitur Cap. *Cupientes*, de elect. in 6. ut electi post mensem à præstito consensu veniant Romam intrà tempus respondens distantiæ loci, aut si impediti sint, mittant procuratorem cum actis, debentque etiam nomine electorum venire duo, qui post 20. dies ab adventu se simul præsentent, referant de electione, & confirmationem petant, nec discedant Roma, nisi confecto toto negotio. V. Leur. *qu*.455.

440 §.15. In jure non est statutum tempus, intrà quod dari debeat confirmatio; si tamen tardet, potest Superior illius, qui habet jus confirmandi, præfigere terminum, sed non ultrà sex menses, intrà quos, si non confirmet, ipse faciat, Barb. Pass. Leur. *q*.456.

441 §.16. Confirmatio fieri potest omni loco honesto; facta tamen in aula Principis sæcularis posset irritari, Cap. *Qua fronte*, De appell. & arg. Cap. *Quanquam*, de elect. in 6. Pass. Pirh. Leur. *q*.457. Quòd si fiat post litem in judicio cõtradictorio, aut opponentibus solemniter citatis, fieri non potest extra territorium proprium, quia in alieno exerceri non potest jurisdictio contentiosè, Pass. V. Garc. *p*.5. *c*.8. *n*.141. & Leur. *q*.458.

442 Q.58. *Quid circa postulationem ejusque admissionem sit addendum?* R. De postulationis divisione, fine, effectu, & formis in illa observandis, videri potest Leur. *p*.2. *q*. 201. & seqq. quibus adde seqq.

§.1. Postulatio facta in discordia, id est, in qua aliqui postulant hunc, alii alium, si non concurrat cum electione, requirit majorem partem Capituli, uti ex cap. 1. De his, quæ fiunt à maj. part. Capit. & ex cap. *Bonæ* 23. *h.t.* colligunt Az. Laym. Barb. De jure Eccl. *l*.1. *c*.19. *nu*.12. Si concurrat cum electione, ut huic prævaleat, requirit duplo majorem numerum votorum, sive duas partes Capituli. Abb. Silv. Lay. Barb. Fagn. Pass. Lott. *l*.3. *qu*.17. *nu*.241. probatque stylus Curiæ antiquus & recens: hinc Cap. *Scriptum*. De elect. significatur, ubi sunt 47. eligentes, si non fuerint 32. postulantes, sed 17. eligentes, confirmandam esse electionem, & Authores, qui fortè innuunt postulationem per majora factam esse præferendam, intelligi debent, si postulatio cum postulatione concurrat, quamvis, & tum possit utraque rejici, cum admissio postulationis non sit debita, uti dicetur n.448. Notat tamen *Laym.* & Pirh. si major pars postularit, & minor pars, attamen major, quàm sit pars tertia, elegerit, Superiorem posse admittere postulationem, quamvis & electionem confirmare possit, aut etiam utramque rejicere; quod maximè valet, si duæ partes ignoranter postularint indignum: tum enim rejicitur postulatio & electio, si autem scienter fecerint, confirmatur potius electio, Pass. de elect. *c*.24. *n*.57. V. Leur. *qu*.209. 210.

443 §.2. Quamvis postulatio sit unanimiter facta, si necdum sit præsentata Superiori, possunt postulantes resilire & procedere ad aliam postulationem vel electionem, Abb. Sylv. Az. Barb. Lott. Quod tenet, etiamsi esset publicata Laym. Pirh. & admissa à postulato. Pass. Engel. imò licèt postulantes promisissent non revocare, Bald. Pass. sic tamen variantes sine causa possent peccare causando infamiam postulato; & si consenserint in expensas ab hoc faciendas, tenentur refundere. Pass. Engel. contrà Abb. Silv. E contrà si postulationem præsentari ut Superiori, debent hujus judicium expectare, Cap. *Bonæ* 4. *h.t.* Vide Leur. *q*.212. 213.

444 §.3. Omnes, qui possunt eligere, possunt postulare, cùm postulatio sit accessoria, & fiat loco electionis. Silv. Bar. Pass. Ideoque etiam præscribi potest jus postulandi, uti & eligendi, secundùm dicta *n*.395. Postulari possunt solùm illi,

illi, qui ob impedimentum canonicum dispensabile eligi non possunt, quamvis fortè raro soleat dispensari, Pass. Engel. *l.1.tit.5.n.*10. In dubio, an quis sit eligibilis an postulabilis, securius est postulari, Pass. *n.*25.

445 §.4. Patriarchæ, Archiepiscopi & Episcopi possunt tantùm postulari ad aliam Ecclesiam, *Cap.ult.h.t.* Quod tenet de Episcopo confirmato, quamvis nondum consecrato, Abb. Laym.Pass.Pirh.*l.1.t.5.nu.9.* attamen non tenet de electo necdum confirmato; neque de illo, qui Episcopatum dimisit, quia necdum est, aut desiit esse in Matrimonio cum Ecclesia, Cap. *Cùm inter*, de Elect. Cardinalem esse eligibilem ad Episcopatum docent *Abb.Laym.Pass.Pirh. & alii*, contrà Imol. Host.Silv.Butr.Az.Barb.*n.*9. quia hoc nullibi negatur, quamvis admittere non possit sine licentia Papæ. Similiter Abbates, Archidiaconi, Præpositi, Priores sunt eligibiles ad dignitatem similem vel majorem in alia Ecclesia, Laym.Pirh.Pass.à *n.*38. Similiter Clericis unius Diœcesis ad Prælaturas alterius, Abb. Silv.Tabien.Pass.*nu.*41. Similiter Religiosi professi ad Prælaturas Episcopatu non inferiores attamen non sine licentia Superioris, cap. *si Religiosus*, De Elect. in 6. Gl.Abb.Silv.Pirh.*n.*42. Mendicantes tamen nequidem postulari possunt ad Ecclesias inferiores vel alia Monasteria extrà suos Ordines, Extrav. de postolatione, inter communes. Possent tamen postulari apud Papam, Pass.*n.*44 Quòd si non essent posessi, postulari possent ad Prælaturam regularem, Pass. Lott.*n.*256. Eligi etiam potest aliquis, quamvis non sit de hoc Capitulo vel Diœcesi, uti dictum est *n.*408. Denique si aliqui inscienter elegerint tantùm postulabilem, cognito errore possunt postulare eundem. Laym. Vide Leur.*q.*221. *& seqq.*

446 §.5. Si scienter postuletur indignus, sive habens defectum indispensabilem, perditur pro ea vice ipso facto jus postulandi & eligendi, *arg.cap.1.& 2.h.t.Cap.Scriptum, & cap.Cùm in cunctis*, De Elect. Abb Barb.Az.Pass.*n.*17. electio enim & postulatio etiam quoad pœnas æquiparantur, cùm sint ad eundem finem, Gl.Laym.Pirh. Præterea postulantes indignom, saltem ad Ecclesiam Cathedralem, suspenduntur per triennium à beneficiis in Ecclesia, pro qua postularunt, Extrav. un.h.t. inter communes: Qui tamen tali postulationi expressè contradixerunt, soli retinent jus, *c.2.h.t.& c.Cùm Vinionensis*, De Elect. Qood verum est, etiamsi esset unicus, qui contradixisset, nam jus & nomen universitatis conservatur in uno, uti dictum est n.390. Vide Leur.*qu.*217.*& seqq.* Item dicta *n.*404.

447 §.6. Postulatio publicanda est, non tantùm coram Capitulo, sed etiam populo, uti vult Pass.*n.*22. contrà Silv. Tenentur autem postulantes intrà tres menses suam postulationem præsentare, *Gl.*Laym.Pirh.*l.1.t.6.n.*307. aut si à Papa petenda sit admissio, secundum Cap. *Cupientes*. De Elect. in 6. debet Capitulum post mensem à non recusata postulatione mittere Romam, eo modo, quo de electione dictum est à *num.*437. possuntque videri Pirh.à *n.*209. & Leur *q.*455. Postulatus autem prohibetur sui admissionem petere, Pass *c.*33.*n.*43. debet tamen intrà mensem declarare, an dissentiat sui postulationi an non, Cap. *Quàm sit*, De elect. in 6. non tenetur tamen positivè consentire, Cap. *Cupientes, ibid.* quamvis, si non recuset, possit consentire sub conditione admissionis à Superiore, *Pass.* Vide Leur. *q.*214.*& seqq.*

448 §.7. Postulatio dirigitur ad eum, cujus esset confirmare electionem, dummodò possit dispensare in impedimento, alioquin dirigitur ad dispensantem, ut tollat impedimentum; & dein ad confirmantem, nisi dispensans simul haberet potestatem confirmandi, Laym.Pirh.Leur.*q.*228. Non est tamen ea justitia obligatio, ut admittat postulationem, Host.Tond. Laym.Pass.Pirh.*l.1.t.5.num.*15 contrà Abb. Jo.Andr.& Lott. quod colligitur ex Cap. *Postulationem*, & Cap. 3. *Bonæ h.t.* ubi dicitur esse gratiam, si admittatur, etiamsi quis per unanimia postuletur, non enim est obligatio dispensandi, cùm nemo invitus de suo cogatur facere beneficium, Cap.4. *Precariæ*, 10.*q.*2. quamvis per accidens possit esse obligatio ex officio, charitate vel aliunde, Leur.*q.*229.

449 §.8. Si postulatus administret ante admissionem, postulatio est ipso jure nulla, quia nequidem dat jus ad rem, Inn. Abb.Laym.Tond.Pass. Lott.*n.*301. Pirh.*l.1.t.6.n.*302. Imò electores talem postulatum recipientes sunt ista vice privati potestate eligendi & postulandi, Leur *q.*430.*n.*5.

450 *Q.*59. *Quid addendum sit circa possessionem?* R. De possessione multa diximus *l.3.p.2.à n.*507. quæ videri debent: hic adde seqq.

§.1. Beneficium collatum & acceptatum dat plenum jus in re, ita ut si sic provisus moriatur ante possessionem captam, beneficium vacet per mortem, quia possessio non addit jus, sed tantùm facit, ut jus sit efficax & competat potestas administrandi ac percipiendi fructus, *Rosa* de Exec.lit.Apost.*p.1.c.6.n.*194. Vide Leur.*p.2.q.*442.*&* 800. Et quamvis secundùm dicta n.432. electus per concordiam sæpe habeat potestatem administrandi etiam ante confirmationem, tamen is, cui beneficium est collatum, debet, antequam administret; præter collationem & investituram, habere possessionem, Laym.Lott. Leur.*q.*801. nisi fortè investitura fieret in loco beneficii, aut non esset liber accessus ad locum beneficii, Covarr. Laym. Castrop.*t.13.d.2.p.32.à n.*7.

451 §.2. Quando in Ecclesia vel altari, ubi est beneficium, fit ejusmodi apprehensio possessoria, per eam sufficienter apprehenduntur omnia ad beneficium pertinentia, Covar. Castrop.Cor.Leur. *q.*806. sicque etiam capitur possessio beneficii uniti, Gonz.Lot.Leur *q.*807. potest autem possessio apprehendi etiam per procuratorem ad hoc specialiter deputatum, Paris. Castrop. Leur. *q.*810. Et quamvis inthronizatio, quæ tantum est externa solemnitas, de se non tribuat possessionem, tamen Lott. putat per installationem seu assignationem proprii stalli sufficienter tradi possessionem; hoc tamen non est verum, v.g. de electo, si ducatur ad stallum vel ad domum beneficii, quia cùm possessio non possit capi ante confirmationem, talis cæremonia censeri non potest possessio. Vide Leur.*q.*802.

452 §.3. Post confirmationem, institutionem aut collationem, & investituram potest quis propria auctoritate capere possessionem, nisi alicubi esset praxis, ut per alium detur, Leur. *q.*798. aut nisi alius possideret beneficium, tum enim hic possidens esset per executorem vel judicem vocandus, Cap. *Licèt Episcopus*, de Præb in 6. Paris. Menoch. Leur.*qu.*809. Et sic qui obtinuit resignationem in forma *dignum*, debet citato resignante per executorem mitti in possessionem; potest tamen habens resignationem in forma gratiosa propria authoritate possessionem capere, Paris.Garc.Luca. Vide Leur *q.*799. De cætero nunc ordinariè ad Episcopum aut ejus Vicarium spectat mittere seu mandare provisum mitti in possessionem.

453 §.4. Possessio in beneficiis Cathedralibus & Collegiatis illarum Ecclesiarum debet tradi per Capitulum vel aliquem ab eo deputatum, si tamen id neglectum sit, satis est aliquem posteà admissum esse ad alios actus Capitulares, Lott. Luca V. Leur. *q.*808.

454 §.5. Si beneficium habeat suam Ecclesiam vel altare, debet ibi capi possessio, Corr.*l.4.c.7.nu.*44. fieri autem potest per tactum januæ templi, per osculum altaris, vel in necessitate per ocularem inspectionem cum attestatione Notarii, Corr. *n.*41. Quòd si nesciatur Ecclesia vel altare beneficii, satis est apprehendere prædium beneficii, Lott. Vide Leur.*q.*804.805.

455 §.6. Lite pendente non potest capi possessio beneficii, super quos lis est apud Judicem introducta, si tamen tantum extrajudicialiter sit processum, potest capi. Vide Leur.*q.*811.

456 §.7. Si quis, etiam post signatam à Papa supplicam, attamen ante expeditionem litterarum, ceperit possessionem beneficii, non facit fructus suos, sed in conscientia tenetur restituere, etiamsi nemo se opponat, estque talis possessor intrusus & perpetuò inhabilis, Constit. Julii III. Luca *de Benef.d.*56.*n.*2. V. Leur.*qu* 812. id tamen tenet tantùm de provisis per Papam & non per alios, Lott. Leur.*q.*442.*n.*5.

457 §.8. Quamvis ad acquirendam possessionem prærequiratur titulus, nec vitiosus sit ingressus, ideoque non possit electus capere possessionem ante confirmationem, non præsentatus ante institutionem, Laym.Pirh.Leur. *q.*434. tamen titulus non requiritur ad manutenendam possessionem, Paris. Lott. *l.3.q.24.à n.*6. Unde non expedit, ut possidens producat titulum, maximè si sit imperfectus, quia præsumeretur non adesse meliorem, sed satis ipsi est, quod possideat, & non constet de jure alterius, Paris. Lott. Excipe, nisi Superior inquirat, Abb.Felin.Paris.*l.1s.q.14.nu.*35. quod Lott. extendit etiam ad Patronum, aut etiam in curatis, ad quemvis parochianum, quia horum omnium interest, ne quis ejusmodi beneficia occupet sine titulo; non debent tamen injustè inquirere, quod præsumeretur, si facerent post pacificam possessionem triennalem; nec debent inquirere tanqoam adversarii, sed tantùm velut agentes ex officio suo, vel pro cautela, Paris.*n.*38. Lott. Vide Leur. *qu.*816. Eo ipso tamen quòd qois possideat beneficium, præsumitur titulus, Paris. Rebuff. Mascar. Gonz. Lott. & quamvis impetrans probet unum titulum esse invalidum, præsumitur alium valere, quia potest adfuisse aut supervenisse melior, Tond. Lott. Leur *q.*823. Similiter si quis probet se hodie possidere, præsumitur continuasse possessionem, Gl. Abb. Paris. Leur.*qu.*824. Quid dicendum sit, si duo eadem die sint provisi, nec sciatur quis prius, & neuter possideat, dicetur *n.*488. Item an & quomodo per surrogationem continuari possit possessio antecessoris, dicetur *n.*537.*&* 5[illegible]6.

458 §.9. De jure communi nollum capiendæ possessionis tempus statuitur, Boer. Paris. Tond. Leur *q.*818. exceptis beneficiis resignatis, saltem extra Curiam, quorum possessio capi debet intrà tempus, quo fieri debet eorum publicatio, secundùm dicenda *n.*1071.

459 §.10. Quomodo debeat probari possessio beneficii, præcipuè ut spoliatus restituatur, videri potest Leur.*q.*819. amittitur autem possessio per spontaneam & puram resignationem à Superiore acceptatam; qoid autem dicendum sit, si quis resignarit in favorem tertii vel condicionatè, dicetur à *n.*957. Item

possessio amittitur per resignationem factam in manibus non habentis authoritatem recipiendi, retinetur tamen proprietas, donec privetur, quia proprietas est quid spirituale; hinc de ea disponit solus Superior: possessio autem nihil habet spiritualitatis. Abb.Inn.Nav.Menoch.Parif.V.Leur.q.691.

460 §.11. Possessio data ab illo, qui potest conferre, habet vim collationis, si hæc fortè antea fuit omissa vel irrita, Abb.Covar. Cort.Gonz.Lott.Leur.q.822.

Q.60. An possit conferri, peti vel promitti Beneficium necdum vacans; aut saltem dari ejus expectativa? R.

461 §.1. Beneficium necdum vacans conferri non potest, cùm enim titulus beneficii non possit dividi, sed necessariò competat uni tantùm, & quidem habenti, Cap.*Cum non ignores*, Cap.*Tua*, De præb.alius illum obtinere non potest, Laym. Castrop.Leur.*p.2.qu.787.n.1.* De præsentatione, vide dicta num.302.

462 §.2.Episcopus non potest suo Vicario committere potestatem, vel conferendi certum beneficium antequam vacet, vel simul & conjunctim admittendi resignationem, & conferendi idem beneficium resignatum, vel conferendi primum beneficium vacaturum aut resignandum alicui determinatæ personæ, quia talibus præbetur occasio, vel captandi mortem alterius, vel per vias illicitas aperiendi sibi viam ab beneficia nondum vacantia, Rebuff.Laym.Sbrot.Pirh,Leur.*q.691.*

463 §.3. Potest beneficium vivente adhuc beneficiato incorporari, v.g. Monasterio, per hoc enim non fit provisio beneficii in actu, sed tantùm in habitu, Laym.Leur.*nu.*2.Potest etiam Episcopus suo Vicario, & non alteri dare generalem commissionem conferendi beneficia, non tamen conferendi unum certum vacaturum, Castrop. Leur.*p.*788.

464 §.4. Regula 21.Cancellariæ sic habet, *Si quis supplicaverit de Beneficio quocunque tanquam per obitum alicujus licèt nunc viventis vacante provideri, & postea per obitum ejus vacet, provisio, & quævis dispositio etiam vigore alterius novæ supplicationis vel gratiæ dicto supplicanti per obitum hujusmodi denuò faciendæ nullius sint roboris vel momenti.* Item Regula 30. *Voluit & ordinavit, quòd omnes gratiæ, quæ de quibusvis Beneficiis Ecclesiasticis cum cura vel sine cura, sæcularibus vel Regularibus per obitum quarumcunque personarum vacantibus in anteà fecerit, nullius roboris vel momenti sint, nisi post obitum, & ante datam gratiarum hujusmodi tantum tempus effluxerit, quod interim vacationes ipsæ de locis in quibus personæ prædictæ decesserint, ad notitiā S.D.N. verisimiliter potuerint pervenisse.*

465 §.5. Cùm L.*Donari*, 29.ff.De donationibus, & L.ult.Cod. De pactis, omnis pactio vel promissio circa hæreditatem viventis non consentientis rejiciatur tanquam repugnans bonis moribus, multò magis circa beneficia; unde qualiscunque promissio beneficii necdum vacantis alicui conferendi est prorsus irrita & prohibita, ut dictum est nu.302. Nihilominus adhuc usum habent preces primariæ, uti dicetur à n.569. Item coadjutoriæ cum futura successione, uti dicetur à n.718.

466 §.6. Per expectativam intelligitur mandatum Papæ ad Ordinarium, ut hunc vel illum Clericum provideat de primo beneficio vacante: In Germania autem usus expectativæ sublatus est per concordata; imò Trid.*sess.24.cap.19.& sess.25.cap.7.de reform.* generatim & ubique abrogat omnes expectativas, etiamsi accederet consensus Ordinarii, Barb.*de jure Eccl.l.3.c.13.num.*10.

467 §.7. Quamvis Papa, secundùm multos AA. adhuc possit absolutè concedere expectativam, attamen non facit, Luca ad Trid.*d.45.n.1.* Vide Leur.*p.2.q.628.& seqq.* ubi etiam explicat, ad quæ beneficia se extendat expectativa, quænam ex pluribus concurrentibus sit præferenda, quomodo possit renunciari, permutari, extingui, perdi; & signanter notant Parif.Garc. Leur. *p.3.q.298.n.4.* si Papa mandet aliquem provideri de primo beneficio vacaturo, non intelligi vacaturum ex permutatione: imò nec intelligi beneficium curatum, nec dignitatem, nec Canonicatum Cathedralem docent Garc. *p.1.c.6.à nu.49.* Castrop.*t.13.d.1.p.2.n.10.* Gratia autem expectativæ expirat morte Papæ, re integra, & quando executores deputati non sunt, Cap. *Si super*, De off.delegati in 6.Cap. *Si cui*, De præb. in 6.Cabass.*l.2.c.3.n.20.*

468 §.8. Si quis habens tenuem Præbendam, & credens pinguem brevi vacaturam, sciat aliquem tertium obtinuisse à Papa indultum pro prima vacatura, ideòque suam resignet, ut hæc conferatur illi tertio, & ipse pinguem brevi vacaturam obtineat, hanc obtinere non potest, quia commisit fraudem, sed conferri debet expectanti Apostolico, uti habetur *c.* 2. de Renunt. in 6.

469 *Q.61. Quid Papa absolutè possit & soleat facere circa Beneficia?* R.

§.1. Juxta Cap. *Licèt*, 2.De præb.in 6.& Cap.1.*Si duobus*, Ut lite pendente, habet Papa jus plenum & absolutum disponendi de omnibus beneficiis, Laym.Castrop.*t.13.d.2.p.13.n.2.* nec ullus Catholicus id negat, inquit Lott.*l.2.q.22.n.9.* quia id imbibitur in erectione & admissione omnis beneficii. Neque hanc potestatem potest ei ullum Concilium adimere aut restringere, Az.Lott.*nu.*23. Nec Papa ipse potest se potestate illa privare, cùm à Christo sit in bonum Ecclesiæ alligata officio. Vide Leur.*p.2.qu.*512.& dicenda n.518.

§.2. Papa potest providere de beneficiis, 1.Jure concur- 470
sus, si quando vacat, præveniat Ordinarium collatorem, & alii conferat. 2.Jure devolutionis, si collatores aliquid negligant. 3.Jura præventionis, si antequam vacet, assignet alicui per expectativam. 4. Jure reservationis pro certis casibus. 5. Simplici via juris, si conferat illi, qui defert alium malè ingressum. Leur.*qu.*513.

§.3. Papa potest, si velit, concurrere cum quocunque, 471
non attento jure etiam cujuscunq; Patroni, secundùm dicta n. 357. Si tamen aliquis juridicè probet, se prius ab Ordinario possessionem habuisse, est manutenendus, Gonz.Luca, Castr. *n.4.Less.in auct.v.Beneficium,cas.4.* Vide dicenda *n.*546. Quòd si Papa præveniat in quatuor mensibus de jure concessis Ordinario; sciens esse mensem Ordinarii, prævalet provisio Papæ, quamvis non exprimat se juri Ordinarii derogare, concedendo enim istam facultatem generalem non censetur sibi eripuisse potestatem faciendi alicui gratiam specialem: Si autē faciat in sex mensibus alternativæ concessæ Ordinariis, Garc. Ricc. Barb. *& alii* dicunt adhuc prævalere provisionem Papæ, quamvis expressè non deroget, sed Felin.Gonz.Zerol. Castr. aliique dicunt provisionem Papæ censeri debere profectam ex errore, quo putaverit provisionem ad se pertinere, quia specialis gratia non debet censeri revocata, nisi expressè fiat mentio, Castrop.*p.14.* Luca *de Benef.d.23.n.4.& d.18. nu.12.* sed Chok ad Reg.8.Cancel.*in proœm. nu.16.* dicit non esse quidem absolutè opus, ut expressè meminerit, attamen opus esse, ut ex ipsa supplica & gratia clarè pateat nullo alio, quàm præventionis titulo agere voluisse, uti si narretur beneficium vacare in mense Ordinarii & Papa dicat se illud conferre. Vide Leur. *q.513.& seqq.* An autem Papa possit concurrendo vel præveniendo derogare Concordatis Germaniæ, dicetur à n. 518.

§.4. Papa communiter non utitur jure concursus vel præ- 472
ventionis, ne Episcopi conquerantur, & ratio datur Can.*Pervenit, caus.11. q.1. Si qua unicuique Episcopo jurisdictio non servatur, quid aliud agitur, nisi ut per nos, per quos Ecclesiasticus custodiri ille ordo debuit, confundatur?* hinc pluribus probat Gonz.ad *Reg.8. Cancel. in proœm. §.4.* ob multa incommoda non esse honestum, ut Papa id faciat, ideoque in dubio non præsumitur voluisse facere, Chok supra: quod maximè valet, si de hac præveniendi intentione nullam faciat mentionem. Vide Leur. *q.599. n.6.*

§.5. Az.Garc.Luca, Pirh.Leur.q.212.& 521. putant Pa- 473
pam juxta Cap. *Quæ in Ecclesiarum*, De Constit. posse ex alta potestate cuivis, etiam sine causa, adimere beneficium, sed contradicunt alii cum Less.De Just.*l.2.c.34.nu.*2. putantes Papam esse tantùm supremum Dispensatorem beneficiorum ad utilitatem Ecclesiæ, & non absolutum dominum, sicuti est tantùm supremus administrator bonorum Ecclesiæ, uti tenent Nav.& Dicast.*De just.l.2.t.3.nu.*342. imò quamvis permittatur cum Menoch.Burs.Lott.*l.2.q.22.nu.11.* esse absolutum dominum beneficiorum, tamen dicunt, si semel contulerit, acquiri jus etiam contra ipsum Papam, ita ut sine causa illo privare non possit, uti si dominus rem suam donarit, donatarius sic acquirit jus, ut sine causa tolli non possit.

§.6. Probabilius est contra Suar.Vasq.& alios apud Barb. 474
De jure Eccl.*l.1.c.1.* Papam non tantùm peccare, si disponat de Papatu, & constituat sibi successorem, sed etiam id non posse, quia respectu Ecclesiæ habet se sicuti vir ad uxorem, vir autem non potest uxori ponere successurum virum: deinde nec ante mortem posset illi successuro conferre jus, alioquin darentur simul duo capita in Ecclesia, nec post mortem, quia tunc non est.

Q.62. Quid addendum sit circa jus alternativè conferendi 475
per menses? Resp. seqq.

§.1. Præscindendo à specialibus Concordatis, de quibus dicetur à nu.502. Papa ut ad residentiam alliceret Episcopos, 4. mensibus nempe Martio, Junio, Septembri, Decembri, quorum provisionem jure communi habebant Episcopi, adjecit per Reg.8.Cancellariæ duos, ita ut jam alternatim possint providere, Papa quidem in Januario, Martio, Majo, Julio, Septembri, Novembri, Episcopus autem in Februario, Aprili, Junio, Augusto, Octobri, Decembri, & hæc gratia dicitur alternativa.

§.2. Ad alternativam habendam ante omnia requiritur, 476
ut Episcopus per litteras patentes subscriptas in diœcesi sua, sigillatas, missas ad Datariam, hanc alternativam acceptarit, & hoc sit annotatum Romæ, tum enim censetur approbata, Castrop.*tom.13 d. 2. p. 23.§.4.num.*2.Luca De Benef.*d.93.n.2.& 7.* Et ex tempore annotationis illius habet Episcopus jus alternativæ, & cessant 4.menses ordinarii: attamen licitè non utitur hoc jure ante notitiam annotationis, nisi provideat sub conditione, quo tamen casu provisus non poterit cape-

capere possessionem, nisi accepta notitia, Garc. Castrop. Corr. *Leur.p.2.q.*577.578. Quòd si idem Episcopus habeat duas Ecclesias, sive divisas, sive etiam æquè principaliter unitas, & acceptet alternativam sub nomine unius, non ideò acceptat sub nomine alterius, Gonz. Leur. Luca *q.*579. Si autem sic scribatur & annotetur: Cajus Episcopus hujus & illius Ecclesiæ acceptavit alternativam, præsumi debet acceptasse pro utraque, Luca *n.*20. *& disc.* 19.

477 §.3. Ut competat alternativa, requiritur præterea Episcopi residentia; neque hic juvat ulla causa etiam justissima absentiæ, nequidem si extra diœcesim deserviat Sedi Apostolicæ. Addunt cum communi Garc. Castrop. §.2.*n.*2. Leur.*q.*572.*n.*2. quamvis ex justa causa abesset etiam ad duos dies tantum, si tamen interea vacet beneficium, eum non gaudere privilegio, licèt toto mense adfuisset, sed requiri residentiam actualem, quando incipit vacare Beneficium, & ita resolvit Rota; hinc Gonz. ad Reg.8. Gl.43.*n.*14.*&* 144. *& seqq.* latè probat, momento, quo cessat residentia, etiam cessare jus alternativæ. Idem dicunt Garc. & alii cum Leur. quamvis abesset timore mortis vel violentia impeditus, contradicit tamen in hoc Gonzal. Quòd si absit tribus mensibus à Trid. Sess.23 *cap.*1. De Ref. concessis, Garc.*p.*5.*c.*1. *à nu.*461. *& Corr.l.*3.*cap.*6.*à nu.*41. dicunt ex declaratione S. Congreg. non gaudere alternativa pro istis mensibus. Et hanc quidem residentiam requiri animo constanter residendi & satisfaciendi suo muneri, non autem ex alia causa, neque affectatam pro illo tempore, docent Lott. & Luca, quamvis alii cum Gonz. Garc Leur. *n.*7. meritò tantùm requirant veram actualem residentiam præscindendo ab intentione.

478 §.4. Hæc residentia debet esse in ipsa formaliter Diœcesi Episcopi, nec sufficit esse in loco etiam vicinissimo, quia concessio dicit, apud Ecclesiam, sicuti nempe pastor debet esse apud & inter oves, Barb. De off. Ep. *all.*53.*nu.*4. imò Garc. & Castrop. putant contra Gonz. & Corr. non sufficere, si sit in loco exempto intra diœcesin, nisi ibi esset ad exercendam jurisdictionem extraordinariam: admittunt tamen satis esse, si sit in loco suæ jurisdictionis ordinariæ, quamvis extra terminos diœcesis suæ. Vide Leur. *n.*8.

479 §.5. Si Episcopus non resideat initio, aut acceptet alternativam post initium mensis, toto mense non fruitur privilegio, quia mensis semel Apostolicus semper est talis, Barb. Luca *d.* 19.*n.*5. Lott.*l.*2.*q.*40.*à n.*54. contra Gonz. Garc. Castrop. *n.*6. Si autem resideat initio mensis, & non postea, hoc tempus sequens est Apostolicum, Luca *n.*9.*&* 18. Validè tamen contulit pro tempore habili, quo resedit. Vide Leur. *n.*5.*&* 6.

480 §.6. Alternativa conceditur solis Patriarchis, Archi-Episcopis, & Episcopis, non autem inferioribus Prælatis, nec Cathedrali Capitulo, Gonz. Garc. Castrop. Luca, Leur. *qu.* 570. Estque pro solis beneficiis liberæ conditionis ad eos pertinentis, quæ scilicet non conferuntur per præsentationem, electionem, simultaneam collationem, consilium vel interventum alterius, Gonz. Garc. Castrop. Chok. Leur. *qu.*581. & ideò nu.33. dixi alternativam non habere locum in patronatu mixto, licèt solus Ecclesiasticus per vicem suam præsentet: attamen habet locum in beneficiis, quæ conferri debent certæ familiæ vel certo generi hominum, verbi gratia Nobili, Gonz. Garc. Luca; Item in curatis & parochialibus, Leur. suprà, quamvis Papa in his dissimulet, supponens omnia conferri per concursum. Item alternativa extendit se ad illa, quæ spectant ad simultaneam collationem Episcopi & Capituli, postquam diviserunt collationem per turnos vel menses, uti explicat Leur. *q.*782.

481 §.7. Qui acceptavit alternativam, non amplius potest providere beneficia vacantia in Martio & Septembri, quia jam sunt reservata Papæ; neque in Episcopi potestate est alternativam acceptatam dimittere, Castrop. Leur. *qu.*572.*nu.*4. *& qu.* 580.*n.*3.*&* 4. Si tamen istis duobus mensibus non resideat, putant aliqui tum posse providere, cùm careat gratia alternativæ, sed adhuc oppositum tenent Castrop. & Luca. Imò quamvis Episcopi dicantur fixe retinere Junium & Decembrem, ideoq; putent Garz. Barb. Castrop. Pirh. Episcopos, etiamsi acceptarint alternativam, retinere illos, quamvis non resideant, tamen multis contradicunt Gonz. & Lott.*q.*41.*nu.*38. quia privilegium juris communis ad providendum in istis mensibus mutatum est in gratiam alternativæ, quæ illos duos menses æqualiter cum aliis comprehendit ac reservat, nisi resideatur. Vide Leur. *q.*567. *&* 568.

482 §.8. Si Cajus sit provisus à Sede Apostolica, quia Episcopus negatur resedisse, & Titius ab Episcopo, qui dicitur resedisse, Titio incumbit probare, quòd Episcopus resederit, quia vult gaudere privilegio residentiæ, ergo debet hanc probare; neque jus præsumit Episcopum semper verè ac personaliter residere, cùm sæpè habeat causas absentiæ, Garc. Gonz. Castrop. Luca, Leur. *q.*574.

483 §.9. Alternativa cessat, 1. Per mortem Papæ vel Episcopi, ita ut non transeat ad successorem: 2. Si Episcopus transeat ad aliam diœcesin: 3. Si Episcopus declaretur se immisisse in menses Papales, aut impedivisse provisiones Papales: 4. Si Episcopus renunciet, & renunciatio sit acceptata à Papa, Castr. §.5.*n.*3. Notant autem Gonz. Garc. & alii, si Episcopus ex ignorantia probabili provideat beneficia reservata, non amittere alternativam, quia hæc pœna supponit gravem culpam. Vide Leur. *q.*583. *& seqq.*

§.10. Pro urbe Coloniensi sic habent Concordata, ut 484
cùm Papa alternet, non Archiepiscopus, sed singula Capitula, quæ habent Februarium, Aprilem, Junium, Augustum, Octobrem, Decembrem; Papa verò sex menses suos transcripsit, partim Archi-Episcopo, partim Universitati, ita ut hi etiam alternent, & Archi-Episcopus habeat Januarium, Majum, & Septembrem, Universitas autem Martium, Julium & Novembrem, in quibus Canonicatus & Vicarias per mortem vacantes conferunt Rector Magnificus, quatuor Provisores & quatuor Decani, & hæ Præbendæ dicuntur tertiæ gratiæ; deinde in singulis Capitulis est una certa Præbenda, quæ dicitur secundæ gratiæ, quam tale Capitulum semper confert in quocunque mense vacet: præterea in Cathedrali & aliis undecim Collegiatis est alia certa Præbenda, quæ dicitur primæ gratiæ, quæ in quocunque etiam mense vacet, semper confertur ab Universitate, id est, à Rectore Magnifico, & quatuor Provisoribus, omnes autem qui ab Universitate providentur Præbenda tertiæ vel primæ gratiæ, debent esse saltem Magistri in artibus, & potestas conferendi Præbendam tertiæ gratiæ debet confirmari à singulis Pontificibus, & quandoque confirmatur tantùm ad aliquot annos: potestas autem conferendi Præbendam secundæ vel primæ gratiæ est stabilis & perpetua. Quoad potestatem resignandi Præbendam primæ gratiæ, obligationem docendi, aliaque, videri debet Indultum Innocentii XII. datum 29. Oct. 1698.

Q. 63. Quid notandum sit circa tempus, quo incipit men- 485
sis Papæ vel Ordinarii? R. seqq.

§.1. Initium novæ diei de jure communi incipit à media nocte L. *More Romano*, ff. de feriis, L. *Consuluit*, De off. deleg. Nav. Tiraq. Gonz. Barb. Garc. Castrop. *t.*13.*d.*2.*p.*22.§.2.*nu.*1. Tempus autem mensis sumi debet secundum Calendarium, & tempus horæ mediæ noctis attendi debet non præter propter, sed, quantùm fieri potest, de momento ad momentum, civiliter & more Ecclesiastico, per designationem horologii, sicuti dictum est *l.*1. *àz.* 582.

§.2. Tum est, v.g. duodecima noctis in æstimatione Ec- 486
clesiæ, quando sonat primus è quatuor quadrantibus, ante signa ipsiusmet horæ, quia quando rotæ incipiunt volvi pro sonando primo ictu, jam secundùm tempus adest hora, uti periti artifices fatentur, & docent Sanch. Barb. Garc. Castr. Schild. *de Consc.t.*6.*c.*4.*§.*1. Gob. *in exp.t.*4.*n.*274. Nicol. *tom.*1.*d.*12.§.3. Leur. *p.*1.*qu.*561.*n.*2. ictus enim illi volunt manifestare horam præsentem. Putant quidem Bress. Leand. Dicast. Narbon. Pasq. Gob. Carden. *in* 1. *crisi d.*26. *num.* 73. & alii apud Dianam *p.*10.*tr.*13.*R.*45. probabile esse, quòd hora duodecima necdum censeatur adesse moraliter & civiliter, nisi dum auditur duodecimus pulsus horæ, tum quia alioquin etiam cum primo motu rotæ jam fuisset duodecima, quod videtur esse contra sensum communem, tum etiam quia horologium est veluti testis, qui aliquid loquitur, testis tamen non censetur loquendo dedisse testimonium, donec propositionem suam integrè edixerit, prolatis etia i ultimis verbis, ergo licèt horologium per primum pulsum denotet aliquam horam esse completam, tamen non notat, quæ aut quota sit illa, donec ultimus pulsus accesserit: sed R. Cum primo motu rotæ adesse horam, sed nescimus adesse nisi ex pulsu. Ad alteram rationem est disparitas, quia testis loquens potest per extrema verba modificare vel explicare totum priorem sensum, quem elocutus est, horologium autem eloquitur priùs per ultimum simul pulsum: attamen ab initio invariabiliter manifestabat totam illam horam præsentem: si tamen in horologio esset lusus campanarum, hic est ante horam.

§.3. Si unicum esset horologium, quod ordinariè aber- 487
rat, non est habenda ejus ratio, sed ex aliis indiciis colligendum est medium noctis: horologia enim, quæ negligenter diriguntur, non habent vim opinionis probabilis, sed sunt veluti homines non digni fide, quia sciuntur sæpè mentiri, Caram. Gob. *n.*275. E contrà si sint plura horologia ordinariè bene directa, aliqui putant standum esse horologio parochiæ defuncti, alii illo, quo populus communiter dirigitur, alii dicunt, si plura sint quàm duo, standum pluribus numero & communiter certioribus, ut contingit in testibus: vide *Nicol.* §.4. ubi verò non est horologium vel non est auditum medium noctis, metiendum est, vel ex cursu siderum, vel ex judicio prudentum, Garc. Barb. Castrop. Ex galli autem cantu vix aliquid certi colligi potest, cùm mutet tempora, nisi per experientiam aliud sciretur; poterit tamen firmare præsumptionem, maximè pro Ordinario, si adversarius oppositum non probet, Gonz. Garc. Castrop. Leur. *q.*561.

488 §.4. In dubio invincibili, an beneficium vacaverit in Papæ vel Ordinarii mense, uti si beneficiatus inveniatur ultima nocte Decembris mortuus, standum est pro Ordinario, quia de jure communi spectat ad hunc provisio, Cap. *Ex frequentibus*. De Instit. & reservatio non præsumitur, utpote odiosa, Garc. Corr. Gob. Niçol. Leur. *p.3.q.15*. Quòd si uterque providerit, & nesciatur, quis prior, nec alteruter provisorum sit in possessione, adhuc præfertur provisus ab Ordinario, quia pro hoc præsumitur, Gonz. Castrop. Leur. *p.2.qu.562.nu.3*. dicuntque idem Garc. Barb. Castrop. Nicol. Leur. *contra* Gonz. licèt quis prius esset provisus à Papa, jamque haberet possessionem, quia Papa voluisset providere vi reservationis, quæ hic in dubio non habuisset locum; aliud autem est, quando agitur de jure concursus seu præventionis, uti dicetur *n.578*.

489 *Q.64. Quid præterea sit addendum circa reservationem Papalem?* R. Seqq.

§.1. Reservatio est interdictum Papæ, factum inferiori circa usum potestatis disponendi de beneficio. Quomodo autem differat ab affectione beneficii per appositionem manuum Papæ, dicetur à *n.* 521. Porrò hic notandum obiter, ante hac ad Episcopos spectasse omnium beneficiorum collationem, & circa tempora Joannis XXII. sub anno 1316. incepisse reservationes hac occasione, quòd ad preces Papæ & ejus Officialium Episcopi darent beneficia, sicque paulatim plura sibi reservavit Papa. Vide Luca *in Relat. Curiæ d.9. n.11. & de Benef. d.1. & seqq.*

490 §.2. Reservatio est vel generalis, quæ ad plura beneficia se extendit, vel specialis, quæ est tantùm de uno certo beneficio. Item alia dicitur clausa in corpore juris, nempe in aliquo ex libris 6. Decretalium vel Clementinarum; alia extra corpus juris, quæ continetur in Extravagantibus aut Regulis Cancellariæ. V. Leur. *p.2.q.524. & seqq.* Dividitur etiam reservatio in localem, quæ oritur ex vacatione per obitum in loco, v.g. Romæ; Realem, quæ oritur ex re ipsa, id est, ex ipsa beneficii qualitate, uti in Germania sunt prima post Pontificalem in cathedralibus, & prima dignitas in collegiatis; Resultantem ex tempore, quia nempe vacatio incidit in mensem vi alternativæ reservatum Pontifici; Personalem, quæ oritur ex persona, cujus obitu vacat, uti quia erat familiaris Papæ.

491 §.3. Videtur unica esse reservatio clausa in corpore juris, cap. *Licèt*, 2. cap. *Statutum*, 3. cap. *Præsenti* 34. De præb. in 6. quâ reservantur beneficia vacantia in Curia Romana: Curia autem Romana dicitur, ubi Papa cum Collegio Cardinalium habet senatum, uti notat Lott. *l.2.qu.27* qui cum Gl. Simon Mandos. pro eodem habet beneficium vacare in curia Romana, & apud Sedem Apostolicam, quia cap. *Licèt*, cùm Pontifex prius dixisset nemini licere beneficia apud Sedem vacantia conferre, mox subdit, nisi ei super conferendis eisdem in curia Romana vacantibus specialis authoritas ab ipso Pontifice sit attributa; sed ista distinguunt Gomes, Covar. Gonz. Castrop. *t.13.d.2.p.16.nu.2*. qui eam vacationem solam vocant apud Sedem, quæ contingit per obitum in curia, reliquas autem omnes vacationes, quarum provisio est apud Papam, dicunt non esse propriè apud Sedem, sed tantùm in curia. Idem notat ex aliis Engel. *l.3.t.5.n.9.* hinc inferunt Rebuff. Barb. *de off. Ep. all.57 nu.24*. Gonz. *ad Reg.8. Cancel. gl.13.nu.60*. cum, qui habet indultum conferendi vacantia extra curiam, posse conferre reservata per Extrav. & Bullas, adeoque excludi tantùm vacantia per obitum in curia. Vide etiam Leur. *p.1.q.174.* Nos hic sumemus pro eodem: itaque beneficium tum vacat in curia, si quis moriatur in loco, ubi est Papa vel ejus curia, aut saltem in loco curiæ vicino intra duas dietas locales, quarum dietarum quælibet continet 20. leucas seu milliaria Italica, uti ostendit Castrop. suprà, milliare autem unum quodque habet mille passus. Vide Leur. *p.2.q.529. & seqq.* ubi *q.534.* recenset exceptiones ab illa reservatione.

492 §.4. Sub eandem reservationem cadunt beneficia illorum, qui sunt Officiales sive Curiales Papæ, quocunque loco moriantur, quia ratione officii censentur semper affixi Romæ. Vide Leur. *q.536.537.* Quòd ad familiares attinet, docet *Castr. p.19.n.11.* ut hæc reservatio locum habeat, non est necesse familiaritatem durare aliquo determinato tempore, quocunque enim tempore etiam brevi duret, si ea durante receptum vel habitum sit beneficium, sufficit, ut reservatum maneat, Garc. *p.5.c.1.n.*277. Barb. *n.*113. Addunt rectè, quantùm est ex vi regularum Cancellariæ, beneficia non liberari ab hac reservatione, estò per obitum Papæ vel Cardinalis, aut alia via ab eorum familiaritate discesseris, quia ita cavetur in dictis regulis, ubi dicitur, *Etiamsi ab ista familiaritate recesserint*, & comprehenduntur etiam Officiales seu Curiales titulares sive honoris, uti habet Reg.7. Vide Barb. tota ferè all. 57. & Leur. *q.543. & seqq.* Quænam autem officia & beneficia officialium non subjaceant his reservationibus, explicat *q.556. & seqq.*

493 §.5. Papa debet beneficia vacantia in Curia conferre intrà mensem à die vacationis, alioquin redeunt ad Ordinarios collatores, atque si reservata non fuissent, *cap. Statutum*, 3. *De præb. in 6.* Zerol. Garc. Chok. Barb. Nicol. *tom.1. disp.* 11. §. 4.

494 §.6. Etiam reservantur beneficia in pœnam delicti, 1: Ob hæresin. 2. Ob simoniam. 3. Si in collatione parochiæ neglecta sit forma Trid. 4. Si neglecta sit publicatio resignationis. 5. Si quis molestet litigantes in curia Romana eorumq; Judices, Advocatos &c. 6. Si ex potestate conferendi à Papa concessa, beneficium conferatur inhabili. 7. Si quis se pro alio supponat examini; offerat pensionem pro obtinendo beneficio, beneficium impetret alteri pro compensatione; beneficium sibi impetret cum intentione resignandi; vide tamen quæ à *n.859.* dicemus. 8. Si beneficia perdantur ob non delationem habitus clericalis. 9. Si provisus per Cardinalem non obtinuerit novam provisionem à S. Sede, citra montes intrà 4. menses, ultra montes intrà 8. menses. Prærequiritur tamen in his omnibus declaratio delicti. Vide Castrop. *p.* 24.

495 §.7. Indultum ad conferenda beneficia reservata, non extenditur ad reservata duplici reservatione, nisi hoc exprimatur, Alex. VII. apud Luca *de Benef. d.3.n.8.* Gonz. *ad Reg.8. gl.13. a n.81. & gl.25. num.23.* Nicol. *t.3.d.1.* §. 13. Probabiliter tamen dicitur id tantùm intelligi de indultis, quæ illis dantur, qui ante reservationes non fuerunt ordinarii Collatores, Electores vel Patroni, in illis enim habent indulta vim specialis tantum privilegii, ideoque ad duplices reservationes non facilè extenduntur, sed censentur stricti juris; oppositum est circa illos, qui ante reservationes erant ordinarii Collatores, Electores vel Patroni: hi enim per indultum restituuntur suæ priori potestati, cui non obstabit ullum impedimentum, Gonz. *gl.24. a n.24. & 68.* Garc. *p.5.c.5. n.7.* Nicol. *t.1.d.8.* Vide Steph. Grat. *c.278. & 972.*

496 §.8. Beneficia jurispatronatus Laici vel mixti non cadunt sub reservationem, Less. Leur. *qu.117. & 118.* Excipit Pias. *p.2. c.5.a.1.n.18.* si vacent in curia, & Papa exprimat se juri patronatus derogare. Vide Gonz. *gl.*18.

497 §.9. Beneficium, quod nemo possidet jure, si moriatur ille, qui solo facto possidet, cadit sub reservationem, dummodò hic possessor non fuerit violentus vel intrusus, Gonz. *gl.15. a n.45.* Leur. *p.3.qu.9.*

498 §.10. Si beneficiatus moriatur, v.g. 10. Januarii, qui est mensis Papæ, & Papa moriatur 20. ejusdem mensis necdum facta Beneficii provisione, Episcopus autem post tres menses Sede adhuc vacante conferat Titio, collatio est nulla, quia beneficium semel reservatum, etiamsi superveniat Sedes vacans, manet tale, usque ad dispositionem novi Pontificis, Gonz. Luca *d.24.* Excipiunt aliqui beneficia curata, ne administratore tam diu careant, de quo iterùm plura habet Luca d.25. Vide dicenda *n.602.*

499 §.11. Reservationi Pontificiæ satisfit, si Papa semel de beneficio reservato disposuerit, ideoque posteà redit ad dispositionem ordinariam, uti omnes fatentur.

500 §.12. Si beneficium fuerit in dispositione & jure Ordinarii, quando dabatur in commendam, cessante commenda manet juris ordinarii, etiamsi vacaverit in Curia, vel aliqua alia affectione videretur reservatum Papæ, Pias. *num.8. aliique.*

501 §.13. In Germania nulla beneficia reservantur, nisi quæ continentur in Concordatis, de quibus jam dicam.

502 *Q.65. Quid notandum sit circa Concordata, præsertim Germaniæ*, & reservationes in iis contentas? R. Seqq.

§.1. Clemens VII. Papa pro conferendis beneficiis fecit specialia cōcordata cum regno Poloniæ, quæ videri possunt apud Nicol pag.264. Similia inivit cum regno Galliæ Leo X. quæ refert idem Nicol. pag. 273. Specialia etiam inivit Eugenius IV. cum Ecclesia Leodiensi, quæ refert Nicol. pag. 187. Denique etiam specialia inivit Nicolaus V. pro Germania, quorum hic est tenor ex tom.1. Bullarii apud Cherub. pag.281.

CONCORDATA
GERMANIÆ.

503 AD Sacram Petri Sedem divina dispositione sublimati, singulis, quæ pro universalis Ecclesiæ unione ac pace & tranquillitate profutura conspicimus, Apostolicæ providentiæ sollicitudine libenter intendimus, & ad felicem eorum prosecutionem & consummationem opem & operam impendimus efficaces.

1. Nuper siquidem Charissimus in Christo filius noster Fredericus Romanorum Rex Illustris, & nonnulli alii dilecti filii Ecclesiastici & sæculares Principes inclytæ nationis Germanicæ ex una, ac dilectus filius noster Joannes S. Angeli Diaconus Cardinalis in partibus illis Apostolicæ Sedis de latere Legatus, per nos ad dictas partes missus, sufficienti desuper à nobis & Sede Apostolica authoritate suffultus, ex alia partibus, Romanæ Ecclesiæ & dictæ nationis nominibus, pro

ipsis

ipsis Ecclesiæ unione, pace & tranquillitate inter Ecclesiam & nationem prædictam perpetuò solidandis & conservandis, diversa rationabilia & utilia ordinationes & statuta, à partibus ipsis hincinde approbata, laudata, conclusa, acceptata & Concordata fecerunt ac ediderunt, nobisque humiliter supplicari fecerunt, ut illis pro firmiori eorum subsistentia robur Apostolicæ firmitatis adjicere nec non authoritatem potiorem & decretum interponere dignaremur.

2. Nos itaque, qui statuta, ordinationes & Concordata prædicta per nonnullos ex Venerabilibus Fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus, magnarum maturitatis, authoritatis & litteraturæ viros diligenter examinari & discuti fecimus, eaque rationabilia & salubria tam Ecclesiæ quàm nationi præfatæ fore comperimus, de dictorum & aliorum Venerabilium Fratrum nostrorum prædictæ Ecclesiæ Cardinalium consilio & assensu, Apostolica authoritate & ex certa scientia approbamus, ratificamus, laudamus & acceptamus & præsentis scripti patrocinio communimus, juxta modum & formam subsequentes.

3. Placet nobis super Ecclesiarum & Beneficiorum Ecclesiasticorum quorumcunque provisionibus, uti juris scripti reservationibus & *Execrabilis & Ad Regimen* Constitutionibus modificatis, ut sequitur. Ad regimen Ecclesiæ Generalis, quanquam immeriti, superna dispositione vocari, gerimus in nostris desideriis, ut debemus, quòd per nostræ diligentiæ studium ad quarumlibet Ecclesiarum, & Monasteriorum regimina & alia beneficia Ecclesiastica juxta Divinum beneplacitum & nostræ intentionis affectum viri assumantur idonei, qui præsint & prosint committendis eis Ecclesiis, Monasteriis, beneficiis prælibatis: præmissorum itaque consideratione inducti & suadentibus nobis aliis rationabilibus causis, nonnullorum Prædecessorum nostrorum Romanorũ Pontificum vestigiis inhærentes, omnes Patriarchales, Archi-Episcopales & Episcopales Ecclesias, & etiam Monasteria, Prioratus, Dignitates, Personatus & Officia, necnon Canonicatus, Præbendas & Ecclesias, cæteraque beneficia Ecclesiastica, cum cura vel sine cura, sæcularia & regularia, quæcunque & qualiacumque fuerint, etiamsi ad illa personæ consuevêrint seu debuerint per electionem seu quemvis alium modum assumi, nunc apud Sedem Apostolicam quocumq; modo vacantia & in posterum vacatura, necnon per depositionem vel privationem seu translationem, per nos authoritate nostra factas & in antea faciendas ubilibet, necnon ad quæ aliqui in concordia vel discordia electi sive postulati fuerint, quorum electio cassata seu postulatio repulsa vel per eos facta renunciatio & admissa authoritate nostra extiterit, seu quorum electorum seu postulandorum & in antea eligendorum seu postulandorum electionem cassati, seu postulationem repelli, aut renuntiationem admitti per nos aut authoritate nostra continget apud Sedem prædictam vel alibi ubicunque: ac etiam per obitum Cardinalium ejusdem Ecclesiæ Romanæ aut Officialium dictæ Sedis, quamdiù ipsa officia actualiter tenebunt (videlicet Vice-Cancellarii, Cancellarii, septem Notariorum, Auditoris litterarum contradictarum & Apostolici palatii causarum Auditorum, Correctorum, centum & unius Scriptorum litterarum Apostolicarum & viginti quatuor Pænitentiariæ præfatæ Sedis, & vigintiquinque Abbreviatorum, necnon verorum Commensalium nostrorum & aliorum vigintiquatuor Capellanorũ Sedis ejusdem in Epitaphio descriptorum) & etiam quorumcunque Legatorum seu collectorum ac in terris Romanæ Ecclesiæ Rectorum ac Thesaurariorum deputatorum seu missorum hactenus vel deputandorum aut mittendorum imposterum, nunc vacantia & in antea vacatura, ubicunque dictos Legatos vel Collectores seu Rectores & Thesaurarios, antequam ad Romanam curiam redierint seu venerint, rebus eximi contigerit ab humanis, necnon quorumlibet pro quibuscunq; negotiis ad Romanam curiam venientium seu etiam recedentium ab eadem, si in locis à dicta curia ultra duas dietas legales non distantibus jam forsan obierint vel eos in antea ab hac luce transire contigerit, ac etiam simili modo quorumcunque curialium peregrinationis, infirmitatis seu recreationis vel alia quacumq; causa ad quævis loca secedentium, si eos, antequam ad dictam curiam redierint, in locis ultra duas dietas ab eadem curia, ut præmittitur, non remotis (dummodò eorum proprium domicilium non existat ibidem) jam forsan decesserint vel imposterum eos contigerit de medio submoveri, etiam nunc per obitum hujusmodi vacantia vel in posterum vacatura: rursus Monasteria, Prioratus, Dignitates, Personatus, Decanatus, Administrationes, Officia, Canonicatus, Præbendas & Ecclesias, cæteraque beneficia Ecclesiastica sæcularia & regularia, cum cura vel sine cura, quæcunque & qualiacunque fuerint, etiamsi ad illa personæ consuevêrint seu debuerint per electionem seu quemvis alium modum assumi, quæ promoti per nos seu authoritate nostra ad Parochialium, Archiepiscopalium & Episcopalium Ecclesiarum, necnon Monasteriorum regimina, obtinebant tempore promotionum de ipsis factarum nunc quocunque modo vacantia aut in posterum vacatura, necnon etiam per assecutionem pacificam quorumcunque Prioratuum, Dignitarum, Personatuum, Officiorum, Canonicatuum, Præbendarum, Ecclesiarum, aut beneficiorum aliorum per nos seu authoritate nostrarum litterarum immediatè collatorum seu conferendorum imposterum, præterquam si virtute gratiæ expectativæ assecutio fiet, nunc vacantia & in antea vacatura, plena super præmissis omnibus & singulis cum fratribus nostris collatione præhabita, & matura deliberatione secuta, ordinationi, dispositioni ac provisioni nostræ de ipsorum Fratrum consilio authoritate Apostolica reservamus: decernentes ex nunc irritum & inane, si secus super præmissis & quolibet eorum per quoscumque quavis authoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari.

4. Item placet nobis, quòd in Metropolitanis & Cathedralibus etiam immediatè non subjectis Ecclesiis, & Monasteriis immediatè subjectis Sedi Apostolicæ fiant electiones Canonicæ, quæ ad dictam Sedem deferantur, quas etiam ad tempus Constitutionis fel. record. Nicolai Papæ III. quæ incipit, *Cupientes*, expectabimus, & elapso dicto tempore, si non præsentatæ, vel si præsentatæ, minùs Canonicæ fuerint, providebimus, & si Canonicæ fuerint, eas confirmabimus, nisi ex rationabili & evidenti causa, ac de dictorum Fratrum consilio, de digniori & utiliori persona duxerimus providendum, proviso, quòd confirmati prædicti & per nos provisi Metropolitanis suis & aliis præstent debita juramenta & alia, ad quæ de jure tenentur, & in Monasteriis dictæ Sedi immediatè non subjectis & aliis regularibus beneficiis, super quibus pro confirmatione vel provisione ad dictam Sedem non consuevit haberi recursus electi seu illi, quibus providendum est, pro confirmatione & provisione hujusmodi ad curiam Romanam venire non tenebuntur, ipsaque regularia beneficia sub gratiis expectativis non cadant: ubi autem pro Monasteriis ad dictam curiam venire seu mittere consuevêrint, non aliter confirmabimus vel providebimus, quàm superiùs de Cathedralibus Ecclesiis est expressum, & de Monasteriis Monialium non disponemus, nisi sint exempta, & tunc per commissionem ad partes.

5. De cæteris verò dignitatibus & beneficiis quibuscunque sæcularibus & regularibus vacaturis, ultra reservationes prædictas, (majoribus dignitatibus post Pontificales in Cathedralibus, & principalibus in Collegiatis Ecclesiis exceptis) de quibus jure ordinario providetur per illos inferiores, ad quos aliàs pertinet, placet etiam nobis, vel per quamcunque aliam reservationem, gratiam expectativam aut quamvis aliam dispositionem, sub quacunque verborum forma, per nos vel authoritate nostra factam vel faciendam, non impediemus, nos, quominus de illis, cùm vacabunt de *Februarii, Aprilis, Junii, Augusti, Octobris & Decembris* Mensibus, liberè disponatur per illos, ad quos eorum collatio, provisio, præsentatio, electio seu quævis alia dispositio pertinebat, reservatione aliave quavis dispositione, authoritate nostra factis vel faciendis, non obstantibus quibuscunque. Quoties verò aliquo vacante beneficio in *Januarii, Martii, Maii, Julii, Septembris & Novembris* Mensibus specialiter dispositioni dictæ Sedis reservatis, non apparuerit intra tres menses à die notæ vacationis in loco beneficii, quòd alicui de illo Apostolica authoritate provisum fuerit, ex tunc & non antea Ordinarius vel alius, ad quem illius dispositio pertinebit, de illo liberè disponere poterit, & ad finem, ut hæc ordinatio collationum Beneficiorum non reservatorum per alternos menses possit per dictam nationem publicari, & omnes, qui ea gaudere voluerint, tempus congruum habeant eam acceptandi, tunc quoad dictam Sedem à Calendis Junii proximè futuris ipsa currere incipiet & durabit deinceps, nisi in futuro Concilio de consensu dictæ nationis aliter fuerit ordinatum.

6. Placet similiter nobis, quòd circa provisionem dictæ Sedis ordinandam modus annatarum hoc modo currat: de Ecclesiis Cathedralibus omnibus & Monasteriis virorum duntaxat vacantibus & vacaturis solvantur de fructibus primi anni à die vacationis summæ pecuniarum in libris Cameræ Apostolicæ taxatæ, quæ communia servitia nuncupantur, & si quæ excessivè taxatæ sunt, retaxentur, & quòd provideatur specialiter in gravatis regionibus secundùm qualitatem rerum, temporum, & regionum, ne nimium prægraventur, ad quod petentibus dabimus Commissarios in partibus, qui diligenter inquirant & retaxent: taxæ autem prædictæ pro media parte infra annum à die habitæ possessionis pacificæ totius vel majoris partis solvantur, & pro alia media parte infra annum sequentem, & si infra annum bis vel pluries vacaverit, semel tantùm solvantur, nec debitum hujusmodi in successorem in Ecclesia vel Monasterio transeat: de cæteris verò Dignitatibus, Personatibus, Officiis & beneficiis sæcularibus ac regularibus quibuscunque, quæ authoritate dictæ Sedis conferentur,

vel

vel de quibus providebitur (præterquàm vigore gratiarum expectativarum aut causa permutationia) solvantur annatæ seu medii fructus juxtà taxam solitam à tempore possessionis intra annum, & debitum hujusmodi similiter in successorem in beneficio non transeat: sed de beneficiis, quæ valorem 24. florenorum auri de Camera non excedunt, nihil solvatur, duretque hæc observantia deinceps, nisi eam similiter in futuro Concilio de ipsiua nationis consensu contingat immutari.

7. In aliis autem, quæ per Fel. Recordationis *Eugenium* Papam IV. etiam prædecessorem nostrum pro dicta natione usque ad tempus futuri Generalis Concilii permissa, concessa, indulta & decreta, ac per nos confirmata fuerunt, in quantum illa Concordiæ præsenti non obvient, ista vice nihil volumus immutarum: Et per hoc, quòd in Concordatis hujusmodi sive quibusvis aliis eorum occasione conficiendis litteris propter compendiosorem descriptionem Alemannia specialiter appellatur natio ipsa censeri non debet à Germanica natione distincta seu quomodolibet separata.

8. Et præterea, quia difficile foret præsentes litteras ad singula, in quibus de eis forsan fides facienda fuerit, loca deferri, eadem Apostolica authoritate decernimus quód ipsarum transumpto Metropolitanorum dictæ nationis sigillo munito, tanquam præsentibus, si exhiberentur, litteris plena fides adhibeatur, & perinde stetur, ac si dictæ præsentes litteræ forent exhibitæ vel ostensæ, & insuper quoque irritum & inane, si secus super his à quoquam quavis authoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari.

9. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ approbationis, ratificationis, laudationis, acceptationis, commutationis, reservationis, constitutionis & voluntatis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei ac Beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Romæ apud S. Petrum anno 1447. Calendis Aprilis, Pontificatus nostri anno secundo.

504 §.2. Si per indultum Papæ ante Concordata Germaniæ datum sit privilegium, verbi gratia: eligendi Decanum, hoc desiit per Concordata, quia inita sunt pro communi concordia, & omnes privati collatores ac patroni coacti sunt cedere omnibus juribus, consuetudinibus, privilegiis, quæ his Concordatis obstarent, *Leonin. cons.* 50. Branden. *qu.* 2. *& seqq.* Nicol. *t.* 3. *d.* 1. *&* 2.

505 §.3. Sub concordatis Germaniæ per extensionem continentur, Ecclesia Virdunensis, Metensis, secundum aliquos, Genuensis. Ad Imperium spectant Ecclesiæ, Nivellensis, Cameracensis, Trajectensis ad Mosam. Eadem Concordata recepit Ecclesia Leodiensis, non item Herbipolensis & Bambergensis, quamvis sint in Germania, quæ tamen Ecclesiæ adhuc recipere possent: Et non fuisse ab initio obligationem recipiendi, putat Zypæus contra Leonin. Brand. Nicol. Chok. & alios, quamvis nunc, cum recepta sunt, sit iis standum, etiam vacante Sede Papali, Zypæus, Pirh. Vide Leur. *p.* 2. *q.* 590. *& seqq.* Engel. tamen putat Ordinarios Sede vacante posse conferre beneficia, sed contradicunt alii cum Barbos. *de pot. Episc. all.* 57. *num.* 62. Nicol. *t.* 1. *d.* 8. §. 14. eò quòd Concordata sint perpetua. Vide Leur. *qu.* 600. & dicta *num.* 498.

506 §.4. Quæ beneficia Concordata reserventur patet ex verbis: Inter cætera reservatur dignitas major post Pontificalem in Cathedralibus, & principalis in Collegiatis, etiamsi ante diem promotionis vel assumptionis ad Episcopatum dimittantur vel resignentur in manus Ordinarii, Chok. Brand. Leu. *q.* 598. *num.* 4. Major autem & principalis dignitas est Præpositura, & ubi in Collegiatis nulla est Præpositura, principalis dignitas est Decanatus, Nicol. *d.* 1. §. 10. notantque Gonz. & Engel. *l.* 3. *t.* 5. *num.* 23. in singulis Ecclesiis tantùm unam reservari. Quòd si præpositura sit exempta à reservatione, putat Lott. *l.* 2. *qu.* 33. *num.* 43. Decanatum reservari, sed oppositum habet praxis in multis Cathedralibus, in quibus Præpositura est exempta, & tamen Decanatus manet sub electione Capitularium. Nulla autem Canonia vel Dignitas apud Canonessas cadit sub ullam reservationem, Cort. *l.* 1. *c.* 5. *nu.* 146. Attamen beneficia, super quibus datur Coadjutoria perpetua cum futura successione, cadunt sub Concordata, uti dicetur, n. 720.

507 §.5. Leodienses per indultum possunt conferre illas primas dignitates electivas, dummodò intrà 30. dies à vacatione fiat electio, & confirmatio Romæ petatur infra 6. menses à die electionis. Simile indultum eligendi Præpositum habent Ecclesia Augustana & Monasteriensis in VVestphalia.

508 §.6. Si quis per Papam promotus, verbi gratia: ad Episcopatum, per dispensationem retineat priora beneficia, putat Castrop. 1. 13. *d.* 2. *p.* 17. *num.* 3. hæc non esse reservata vel affecta, ideoque cadere sub dispositionem ordinariam; consentit *Engel. num.* 16. allegans Rotam: Rationes sunt, 1. Quia Concordata tantùm loquuntur de beneficiis per promotionem vacantibus, sed talia beneficia non vacant per promotionem; nam manent apud priorem possessorem ergo. 2. Omnis reservatio est odiosa, uti dicetur nu. 1004. ergo extendi non debet ultra verba clara, ergo cùm Extrav. *Ad Regimen*, reservet sola beneficia vacantia per promotionem, extendi non debet ad vacantia aliter, verbi gratia: per resignationem aut posteà per obitum. 3. Reservatio exhauritur, si Papa semel disposuerit de beneficio reservato, secundum dicta *n.* 499. sed relinquendo illa promoto disponit de illis, idem enim est ac si conferat de novo, ergo sicuti si contulisset alteri, hoc ipso satisfactum esset reservationi, ita si relinquat promoto. Conf. nam vel tale beneficium vacavit per promotionem vel non; si vacavit, Papa de eo iterùm disposuit, ergo cessat reservatio; si non vacavit per promotionem, ergo non est reservatum. 4. Talia beneficia possunt à promoto resignari, uti habet praxis, & docent Paris. *l.* 3. *qu.* 1. *num.* 86. *&* Castrop. suprà; quia dispensatus habet idem jus in beneficiis, ergo cùm ante promotionem haberet jus resignandi, etiam habet post eam, ergo signum est nullam amplius adesse reservationem. Oppositum tenent Simonet. Barb. quia verba Extravagantis sunt generalia, ita enim habent, *Beneficia, quæ obtinebant tempore promotionis, nunc vacantia & in ante vacatura*, ergo beneficia debent generaliter censeri reservata, quandocunque sunt vacatura. Hinc dicendum videtur, quod Extrav. & consequenter Concordata, intelligantur de vacatione sive præsenti sive futura per promotionem seu ratione promotionis, quod etiam probat stylus Curiæ, nam Anno 1702. ex illo fundamento cõtulit Papa Canonicatum Episcopi Hildesiensis in Augusto mortui: atque ex his patet responsio *ad* 1. *&* 2. *Ad* 3. R. Papam non plene disposuisse de illo beneficio relicto, alioqui provisus deberet iterùm solvere statuta, iterùm emancipari & esse junior &c. unde argumentor à contrario, nam dato, quòd tale beneficium non sit reservatum, tamen ab initio est affectum, uti declarabitur, à *nu.* 521. ergo consequenter manet affectum, donec Papa de eo semel plenè disposuerit. *Ad* 4. possunt quidem resignari, uti omnia aliàs reservata, sed non possunt nisi apud Papam, hinc cum Maximilianus Henricus Archi-Episcopus Coloniensis ejusmodi Canonicatum resignasset in mense Ordinarii, non permisit Papa, ut Turnarius illum conferret, sed ipse de eo providit.

§.7. Licèt, quando Papa alicui generatim concedit facultatem conferendi beneficia quæcumque, aut mandat provideri alicui de quibuscunque beneficiis, hac generali concessione vel mandato non comprehendantur curata, attamen comprehenduntur generali dispositione Concordatorum, si sint patronatus Ecclesiastici, Pirh. *de præb. num.* 362. Nicol. *d.* 6. §. 1. Leur. *q.* 599. *num.* 4. Similiter consuetudo interpretatur, quòd beneficia etiam litigiosa comprehendantur concordatis, Rebuff. Tond. Luca, Leur. *n.* 5. Etiam beneficia monocularia, Nicol. *d.* 2. §. 3. Non tamen Vicariæ perpetuæ parochialium unitarum Dignitatibus, Ecclesiis Cathedralibus vel Collegiatis, Monasteriis, Collegiis, piis locis, Nicol. *d.* 6. § 9. Nec beneficia, ad quæ quis per Papam habet regressum, Nicol. *d.* 8. §. 5. Brand. *q.* 11. *n.* 1. 509

§.8. Docent Garc. Brand. Nicol. *d.* 1. §. 16. Decanatus, 510 Scholasterias aliasque omnes Dignitates inferiores, aut officia perpetua, etiamsi sint electiva, cadere sub alternativam Concordatorum, nisi aliunde sit privilegium: similiter beneficia in mensibus Papæ vacantia per assecutionem secundi incompatibilis per privationem, per Matrimonium, per ingressum Religionis, probabiliter sunt reservata Papæ per Concordata, Zerol. *p.* 2. *v.* Alternativa §. 1. imò Chok. & Nicol. §. 22. dicunt etiam esse reservata Papæ, licèt ita vacent in mensibus Ordinarii, putant enim hoc ipso esse affecta, quod vacent ipso jure, & si constat affecta ac Papæ reservata esse, quæ vacant propter hæresin, simoniam, non publicatam resignationem, uti constat ex Constit. Pii. IV. & V. ac Gregorii XIII. apud Nicol. suprà & Brand. *q.* 10. sed quoad priora contradicit Engel. *num.* 18. Putat etiam Brand. *qu.* 9. vacantia per promotionem ad Abbatiam vel quodvis aliud regimen Ecclesiæ, cadere sub Concordata sed attendendum est, quomodo interpretetur consuetudo: saltem per obtentionem Episcopatus titularis in partibus infidelium non reservantur nec vacant beneficia, quia non stat per hos promotos, quominus assequantur possessionem, Nicol. §. 24. Similiter officia Ecclesiastica Custodis, Cellerarii, Protonotarii, & similia ad nutum amovibilia non cadunt sub reservationem per Concordata. Nicol. *d.* 3. §. 2.

§.9. Vacantia per resignationem apud Ordinarium non 511 cadunt sub Concordata: hinc Episcopi possunt in omni mense admittere resignationes simplices, item conferre eà beneficia, etiam in mensibus Papæ resignata, quæ alioqui erant in dispositione eorum, si per obitum vacassent in mensibus non reservatis Papæ, Brand. Gonz. *gl.* 14. *nu.* 31. Pias. *p.* 2. *cap.* 5. *art.* 2.

art.2.num.3. Chok. *ad reg.8.gl.11.num.29.& ad reg.24.n.19.& seqq.* Nicol.*d.9.*§.9.sic enim dicitur etiam in Reg. 8. Cancell. *alias quàm per resignationem quocunque modo vacatura*, unde quando in Constitutione, *Ad regimen*, dicit beneficia etiam per renuntiationem vacantia reservari, intelligitur, si renunciatio sit per Sedem Apostolicam admissa Romæ vel alibi uti explicat Engel. *n.15.*

512 §.10. Si familiaritas, vi cujus, secundùm dicta n.492.beneficium reservatur Papæ, fuerit ante mortem dimissa, putant aliqui manere reservationem, non obstantibus Concordatis Germaniæ; sed tenendum est oppositum cum Rebuff. Mohed. Lott.*l.2.q.28.à num.64.& q.32.nu.152.* Fagn.*in cap. Nullus, de Elect.nu.11.* Puteo *dec.41.num.1.l.1.* Chok.*reg.10.à n.8.* Zyp.in *Resp.Can.Resp.1.n.10.de Rescript.* Luc.*de Benef.d.3.nu.11.& d.11.nu.4.& 52.* Ratio est, quia concordata expressè dicunt beneficia Officialium & Familiarium tamdiù esse reservata, quamdiù ipsa officia *actualiter* tenebunt: *Tò quamdiù* autem alligat ad tempus, uti de legato viduæ relicto dicitur, quamdiù remanserit, duraturum, ut latè Mantiç. *de Conject.ult.volum.l.11.t.19.à nu.22.* Item sicuti ex Reg.11. Cancel. Episcopi gaudent alternativa *quamdiù* resederint, ita ut momento, quo cessat residentia, cesset jus alternativæ, uti nu.477. dictum est, maximè cùm hic addatur, *actualiter* tenebunt, & ubi verba sunt clara, cessat interpretatio, uti dicetur nu.541.est autem notum, quòd *Tò actualium* non significet eos, qui tantùm gaudent eo nomine, aut tantùm fictione juris tales sunt, aut qui tales fuerunt, uti rectè Gonz.*gl.43.n.15.* Et hinc etiam concordatis insertæ sunt voces, non tantùm hæ, *quamdiù actualiter* tenebunt, sed etiam illæ, *verorum* commensalium, ut excludantur, qui verè non deserviunt, quia sunt tantùm titulares, v.gr. Camerarii honoris, quamvis etiam hi comprehendantur in Reg. 7. Cancellariæ, veri autem commensales dignoscuntur ex *mente & dente*: Ex mente si ex animi destinatione assumpti sint ad aliquod ministerium Papæ realiter exhibendum; Ex dente, si ideò alimenta habeant, Lott. *qu. 32. à n.1. Nec obstat 1.* Beneficia illa fuisse aliquando affecta reservatione, semel autem affecta maneant affecta, secundùm Extrav. communem, *Ad Romani*, 14. de Præb. *nam* vi concordatorum etiam absolvuntur, sicuti beneficia litigiosa affecta sunt reservatione, sed lite cessante desinit reservatio, ita disponente Ecclesia, Lott. *q.20. à n.67.*

Nec 2. obstat, quòd Papæ adhuc post concordata reservent, *nam* hæ subsequentes reservationes non tangunt nationem Germanicam, concordata enim expressè dicunt alias omnes reservationes factas vel faciendas non habere locum; nec volunt Papæ agere contra concordata, ordinariè loquendo, uti dicetur *num.* 519.

513 §.11. Quamvis concordata explicari debeant in favorem Ordinariorum, cùm reducant ad jus commune, Luca, Chok. Leur.*qu.*597. tamen non tantùm Papa potest concurrere & prævenire Ordinarios secundùm dicta à num.469. sed etiam Nuntius à Latere, cùm ipse etiam sit Ordinarius in sua Provincia: meritò tamen non solet Papa vel Nuntius id facere, uti dictum est *nu.*472.& quoad concordata dicetur *num.* 519. Vide etiam Illsung.*t.5.n.191.*

514 §.12. Si fundatio patronatus Ecclesiastici expressè reservet alteri quàm Papæ collationem beneficii, pro quocunque mense vacaverit, adhuc dicunt Paris. Gonz. Piasec. VVamel. Nicol. apud Leur.*q.598.n.5.* non præjudicari Papæ, sed nunc posse conferre, si in ejus mense vacet, 1. Quia nulla fundatio potest facere, ut Papa careat potestate absoluta sibi à Christo tradita disponendi de beneficiis. 2. Quia Papa necessariò manet Ordinarius, & Superior omnium Ordinariorum ac Collatorum, ergo debet posse, quod hi possunt. 3. Quia Papa in concordatis derogat omnibus juribus & dispositionibus contrariis, ergo talis fundatio non subsistit, nec ab Episcopo admitti potest. *Nec obstat*, quòd quivis possit de rebus suis disponere pro libitu suo, *nam* non ideo potest evertere jura desuper statuta, hinc cap. *Requisivisti*, de testam. dicitur, *Privata dispositio testatoris non potest generalem constitutionem Canonis immutare*: ita illi. Hæ rationes id tantùm evincunt, quod talis fundator non possit Papam excludere, si Papa non censeatur consentire, fortè autem censetur consentire: nam Ecclesia permittit, ut conditiones etiam juri communi contrariæ in limine fundationis appositæ admittantur, uti dicemus *n.* 808. Et hoc saltem fatendum est cum Nicol.*d.4.* §.4. quæcunque beneficia posse ab illis, qui fundant, conferri prima vice, etiam in mense Papali.

515 §.13. Beneficia juris patronatus laici non cadunt sub reservationem Concordatorum, Nicol. *d.5.* §.8. 10. 11. Si tamen patronus laicus fiat Ecclesiasticus (de quo dictum est *n.*332.) beneficia hæc veniunt sub alternativam Concordatorum, Nicol.§.4. Quòd si beneficium ex fundatione laicale nunc per præscriptionem immemorialem quasi liberè & absque ullius præsentatione conferatur, v.g. ab Archidiacono, cujus anteà erat solùm instituere, quamvis fortè dici posset, quòd extinctus non sit patronatus laicus, sed Archidiaconus conferat ex vi utriusque juris in eadem persona consolidati, ideoque beneficium non cadat sub reservationem, sicuti si Archidiaconus habens instituere emeret castrum, cui patronatus laicus est annexus, beneficium tale non ideò est reservatum, sed manet patronatus laici, quali modo dicitur aliquis Episcopus Monasteriensis quà Princeps ex bonis propriis fundasse Capitula aliqua suæ diœcesis, ideoque beneficia in illis dicuntur patronatus laici, ita ut Episcopus quà Princeps videatur esse patronus, quà Episcopus sit instituens; si tamen præsumi debeat, quòd jus patronatus laicale reipsa extinctum sit, & præscriptum jus liberè conferendi beneficium, cadet sub reservationem, quia jam mutata est ejus natura.

516 §.14. Beneficia juris patronatus mixti habent se hic, uti si sint juris patronatus laici, secundùm dicta *nu.*333. quod fatetur enim Nicol.§.15. saltem si Patroni laici sint numero æquales Ecclesiasticis: addit tamen, si patronatus laicus competeret ex præscriptione, consuetudine, privilegio, usurpatione, aut alio simili modo, beneficium hujus patronatus cadere sub Concordata.

517 §.15. Circa hoc, quod in concordatis dicitur, ut quando beneficium vacat in mense Papæ, si non apparuerit intrà tres menses à die notæ vacationis in loco beneficii, quòd alicui de illo Apostolica authoritate provisum fuerit, tunc providere possit collator ordinarius, dedit Gregorii XIII. hanc quasi declarationem in Const. *Quæ in Ecclesiam*, 1. Nov.1576. quòd provisi Apostolicè teneantur intrà tres menses à die notæ vacationis in loco beneficii publicare, se Apostolicè esse provisos: si tamen Papa providerit, & hæc publicatio fuerit neglecta, quamvis Ordinarius etiam providerit, Papæ provisio manet valida; si autem intrà tres illos menses non sit facta publicatio, & Ordinarius resciverit Papam intrà illos menses non providisse, ut tunc prius validè providrat Ordinarius, Brand. Engel. Pirh. Leur.*q.1599.n.9.* Notant tamen VVamel. Chok. Zyp. & Nicol.*d.1.*§.14. Constit. illam Gregorii minus observari, quia emanavit inconsulta natione Germanica.

Q.66. An Papa possit vel soleat derogare Concordatis? R.

518 §.1. Non potest passim pro arbitrio & sine legitima causa, quia etiam Princeps cum subdito contrahens obligatur naturaliter, & civiliter, ut habent jura & DD. apud Chok. Ad preces *primar.sect.5.*§.2.*num.15.* & apud Nicol.*t.3. d.4.* §.2. *& seqq.* Nihilominus absolutè loquẽdo posset ex plenitudine potestatis, etiam extra concilium, derogare ob causam gravem, & extraordinariam concernentem commune bonum Ecclesiæ, uti sequitur ex dictis *n.469.* docentque AA. ex his rationibus, 1. Quia habet ita plenam à Christo potestatem, ut hanc à se omnino abdicare non possit. 2. Quia hæc concordata, licèt habeant aliquam vim pacti, uti fatetur Julius III. apud Nicol. tamen magis sunt privilegium Papale, ad quem primitùs spectabat omnis beneficii provisio; privilegia autem revocari possunt ex causa. 3. Quia quomodocunque paciscatur Papa, maximè cum sibi subdito, semper includitur hæc conditio, nisi occurrat causa gravis extraordinaria, ob quam aliud postulet commune bonum Ecclesiæ, in ordine ad quod concordata sunt facta: medium enim desinit esse medium & negligi debet, quando obstat fini intento, Felin. Suar. Paris. Diana, Simonet. Laym. VVamel. Brand. Menoch. Garcias. Luca. Vide Chok. & Nicol.§.5. *& seqq.* Item Leur. *p.2. q.*595. ubi ostendunt Papam quandoque ex simili causa derogasse.

519 §.2. Papæ non solent derogare Concordatis, nisi in casibus necessariis, Nicol. suprà. Et si quandoque egerint contra concordata, posteà declararunt non fuisse mentem suam, sed sub-vel obreptitiè fuisse informatos, & ita Julius III. apud Nicol. *d.1.* §.2. dicit, *Nos attendentes Concordata prædicta vim pacti intrà partes habere, & quæ ex pacto constant, absque partium consensu abrogari non consuevisse neque debere .·. statuimus & ordinamus atque decernimus, quod de cætero perpetuis futuris temporibus iidem Ordinarii .·. juxta ipsorum Concordatorum continentiam & tenorem disponere liberè & licitè possint .·. ac irritum & inane existat, si secus à quoquam super his quavis authoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari, non obstantibus &c.* Similiter Clemens VIII. apud Nicol.§.6. commendat Rudolpho II. Imperatori, ut Concordata Germanica tãto pondere sancita nullo modo violari aut imminui patiatur. Similiter Paulus V. apud Chok. suprà & Nicol. *§. ult.* declaravit, nec Clementis VIII. prædecessoris, nec suam unquam mentem fuisse derogare concordatis: simili modo scripsit Urbanus VIII. suo Legato apud Ferdinandum II. uti habet Nicol. §.6. Nec refert quòd in provisione Concordatis contraria fiat generalis derogatio, quia concordata semper censentur excepta, nec per clausulas quantumcunque generales & prægnantes eis derogatur, Crescent. Put. Gonz. & alii cum Lott.*l.2.qu.28.num.65.* Præclarè dixit S. Gregorius M. relatus *cap. Justitia*, 25. *quæst.1.* *Justitiæ ac rationis ordo suadet, ut qui à suis successoribus mandata sua servari desiderat, prædecessoris sui voluntatem ac statuta quoque observet.*

Vide

Vide similia ibidem c. *Quæ ad perpetuam*, dicta à S. Leone M. item c. Ideo, à S. Leone IV. quæ maximè tenent, quando ejusmodi pacta, non tam nomine prædecessoris, quàm dignitatis & officii concepta sunt, quia successor tunc censetur eadem persona cum antecessore, Chok. suprà.

520 *Q.67. An præscribi possit contra Concordata?* R. Non posse præscribi, nec contraria consuetudine illis derogari, etiam pro foro interno, docent Leonin. Brand. Nicol. *t.3. d.2. §.3.* Pirh. *l.3.t.5.n.363.* Leur. *p.2.qu.593.* 1. Quia usus & observantia universalis apud ferè omnes Germaniæ Ecclesias impedit particularem præscriptionem hujus vel illius Ecclesiæ, ex vi inseparabilis connexitatis, quam habent inter se partes, & totum. 2. Quia constanter ita judicatur in Curia Romana, secundùm decretum Greg. XIII. apud Nicol. §.25. illis autem quæ in foro externo servantur, debemus nos conformare in foro interno, quando externum non nititur falsa præsumptione, nec sententia Judicis agentem damnat in pœnam, ut fusè ex Bald. Nav. & aliis Sanch. in Decal. *l.1.c.10.n.11. & de Matr. l.2.d.41. num.12.* 3. Quia jus publicæ utilitatis, unionis & tranquillitatis, quæsitum ex concordatis toti Imperio, non potest ullis subditorum factis vel usibus immutari aut tolli, tam parum quàm Clerici possint se abdicare privilegio fori. 4. Quia contra leges Pōtificias nullo usu seu consuetudine contraria præscribitur sine positiva & certa scientia Papæ, uti latè Rota apud Nicol. *t.1.d.1.§.5.* docentq; Gonz. *in c. ult. de Consuet. num.* 14. Vasq. *t.2.q.97.art.3.d.277.c.7.num.62.* Pirh. *l.1.t.8.n.60.* quia nempe Papa habet potestatem suam, non à populo, uti Principes sæculares, sed immediatè à Christo, ideoque decreta illius nulla egent approbatione vel consensu subditorum, sed mox ut promulgata innotescunt, obligant ad receptionem & observantiam, Suar. *de leg. l.4.c.15. à num.3.* Diana *p.6.t.6. res.* 39. 5. Quia Papa in his concordatis expressè derogat omnibus consuetudinibus contrariis præteritis & futuris, & quidem per decretum absolutè irritans, quod elidit vim omnium actuum contrariorum, uti dicetur *n.657.* facitque nequidem colorem tribui posse in judicio possessorio summariissimo manutentionis, pro quo decisiones plurimas affert Nicol. §.9. & Clemens VII. apud eundem §.12. motu proprio & de Apostolicæ potestatis plenitudine declarat quascunque collationes contra formam concordatorum faciendas nullum titulum vel colorem tribuere, sed provisos pro malæ fidei possessoribus & merè intrusis habendos. Adde, quòd ubi Papæ cognoverunt contraventum esse, prorsus improbarint, uti *num.519.* dictum est: similiter Imperatores in capitulationibus suis spondent se curaturos, ut concordata observentur, uti factum à Ferdinando IV. teste Nicol. §.8. Item à Leopoldo I. cap.9. & à Josepho I. cap. 8. ergo sufficienter eliditur omnis consuetudo etiam secutura, posse enim per ejusmodi leges obviari consuetudinibus futuris docet Carden. *in 1. crisi p.2. d.29. cap.2.art.2. & seqq.*

E contrà Zyp. Consult. Canon. *l.3. ad tit. præb. consult.3.* putat his Concordatis derogari posse per præscriptionem, per non usum, vel per contrarium usum: consentit, Engel. *l.3. t.5. num.54.* Rationes sunt, 1. Quia præscriptio saltem immemorialis procedit contra Papam, quia cum ea allegari potest quivis titulus, cap. *Ad audientiam* 13. cap. *Cum vobis* 14. cap. *Si diligenti* 17. *De præscript.* 2. Docet Sanch. de Matr. *l.7. d.4.* consuetudine contraria aboleri posse impedimentum aliquod dirimens Matrimonii, adeòque legem, quæ universalis est, ac involvit decretum irritans: Similia de consuetudine habent Castrop. *t.3.d.3.§.2. à num.6.* Laym. *in cap. ult. de Consuet. num.6.* Pirh. *l.1.t.8. num.* 58.63.65. *& seqq.* 3. Durum videtur damnare ut invalidas omnes provisiones in Germania factas contra concordata: sanè Laym. *in Th. mor. l.4.t.2.cap.10.num.3.* & Pirh. *l.3.t.5.num.362.* docent per concordata reservari Papæ beneficia etiam curata in mensibus Pontificiis vacantia, idque indubitatum esse afferit Nicol. *t.1. d.6.§.1. & 5.* & tamen passim providentur ab aliis in hisce partibus, etiam sæpè sine concursu. *Ad* 1. rationem oppositam dicunt, sæpè aliqua obligare universalem Ecclesiam, contraque consuetudo particularium Ecclesiarum præscripserit: sic in Hispania Sabbatis Catholici vescuntur intestinis, in Belgio Sabbatis inter nativitatem & Purificationem vescuntur carnibus, uti & Mediolani primis diebus quadragesimæ &c. *Ad* 2. Curiam Romanam sic judicantem præsumere, non adesse omnia ad præscriptionem requisita. *Ad* 3. Malè supponi nulla consuetudine induci posse, ut Clericus in quibusdam subjiciatur foro laico, nam Abbatissæ, quæ laicæ sunt, in multis Germaniæ & Belgii locis jurisdictionem habent in Clericos, idque ex sola consuetudine, saltem apud Canonessas; cùm talium vivendi ritus à Papa non sit approbatus, secundùm dicta *num.229.* Similiter tantùm consuetudine videtur fieri quòd causæ reales & civiles, etiam inter Clericos, agitentur in foro sæculari, cùm juxta cap. *Quod Clerici*, 9. De foro compet. videantur spectare ad forum Ecclesiasticum; sed adhuc est disparitas inter hanc materiam & Clericum se subjicientem laico, nam hoc præjudicat dignitati Ordinis Clericalis, illud autem, quòd quædam beneficia ab inferioribus conferantur in mensibus Papæ, non præjudicat dignitati Papæ. *Ad* 4. Oppositum constat ex dictis *l.1. n.632.* & probatur à Laym. *in cap. ult. de consuet. nu.3.* quia Papa ibi tribuit legitimæ consuetudini, ut abrogare possit legem Ecclesiasticam & Tusc. *litt. C. concl.797.* docet consuetudine immemoriali præsumi scientiam & patientiam, imò concl. 873. negat in ea requiri scientiam & patientiam Principis. *Ad* 5. Posse contra decretum irritans præscribi, satis probabiliter docent Suar. *De leg. l.7.c.19.num.14.* Sanch. & Pirh. suprà, probatque Zyp. quia clausula irritans est tantùm pars, & quidem accessoria legis, ergo sicuti potest præscribi contra legem, ita, & multò magis, contra clausulam irritantem: similiter intelligunt Constitutiones Pontificum *n.519.* citatas: itemque Capitul. Imperatorum, nempè quòd loquantur de Concordatis, ubi & quoad illa, quæ adhuc sunt in usu.

His utrimque propositis interrogatus à me vir doctissimus, quid sentiret? Respondit sententiam primam esse valde probabilem, attamen se propendere, ut etiam secundam probabilem esse censeret.

Q.68. Quid dicendum sit de affectione Beneficii per appo- 521
sitionem manuum Papæ? R. seqq.

§.1. Reservatio & affectio per hoc differunt, quòd reservatio respiciat actum verbalem & expressum, uti si Papa voce vel constitutione dicat se reservare tale beneficium, & plerumque pro semper; affectio autem respiciat actum realem seu factum, ex quo tacita reservatio oritur, uti si Papa incipiat disponere de beneficio, & tunc dicitur apponere manum, Gonz. *ad Reg. 8. Cancel. gl.52.n.4.* Castrop. *t.13.d.2.p.15.n.4.*

§.2. Manus appositio plus habet efficaciæ, quàm reserva- 522
tio, uti cum aliis Gonz. *n.9.* Deinde affectio habet locum etiam in aliis quàm beneficiis, nam ordinatus Minoribus à Papa non potest ordinari Majoribus ab alio, nequidem à proprio Episcopo, cap. *Cum in distribuendis*, de tempor. ordinat. Item ordinatos à Papa non potest ob delictum degradari ab Episcopo: Item hoc ipso quòd Papa cœperit cognoscere de aliqua causa aut commissionem aliquam signaverit, censetur revocata à judicibus inferioribus, cap. *Ut nostrum 56. De appellat.* Et causa semel facta curialis per appositionem manus Papalis, semper manet curialis. Item, si Papa commisit alicui executionem litterarum provisionis beneficii, alius se immiscere non potest: idem est, si post demandatam alicui executionem, Papa huic apponat manum. Denique si Papa contulit privilegium, ad ipsum spectat ejus declaratio vel interpretatio.

§.3. Beneficia per appositionem manus Pontificiæ affe- 523
cta non possunt pro ea vice conferri ab inferiore. Extrav. comm. Ad Romani, 14. De præb. Inn. Abb. Piasec. *p.2. cap.5. art.1.num.8.*

§.4. Papa apponit manum, 1. Si beneficium suæ colla- 524
tionis det in commendam, aut uniat ad vitam alicujus. 2. Si mandet alicui provideri de primo vacante. 3. Si in provisione apponat decretum, ut in manibus suis resignetur, nam si resignetur, est affectum. 4. Si volens prævenire Ordinarium, conferat etiam invalidè. 5. Si quis resignet beneficium, aut, 6. etiam jus ad rem in manus Papæ, etiam in mense Ordinarii. 7. Si mandet non procedi ad electionem pro aliquo beneficio. 8. Si discutiat validitatem electionis alioqui confirmandæ ab Ordinario, Confirmatio est affecta. 9. Si ex Papæ mandato aliquis privetur beneficio. 10. Si quis habeat collationem à Papa & indigeat dispensatione, solus Papa dispensare potest. 11. Si habens collationem à Papa etiam petat ab Ordinario. Addit Pias. si Papa conferat inhabili, aut si ab eo collatum vacet propter inhabilitatem: Beneficia autem, quæ resignantur apud Papam, tum primùm afficiuntur per appositionem manus Pontificiæ, quando supplica est à Pontifice signata & à Datario recognita, vivo adhuc resignante. Vide Gonz. *à num.11.*

§.5. Affectio non habet locum, 1. Si Papa apposuerit 525
manum ad alium effectum quàm conferendi, verbi gratia; ad imponendam pensionem. 2. Si falsò narratum fuit, quòd beneficium esset reservatum, & ideò Papa conferre voluit. 3. Si beneficium permutationis causa vel in favorem alicujus resignatum, aut etiam ob delictum vel negligentiam beneficiati impetrandum conferre voluerit Papa, & intereà vacet per obitum. 4. Si beneficium sit juris patronatus laicalis aut mixti. 5. Si ex tali manus appositione resultaret præjudicium Concordatorum. 6. Si Ordinarius prior contulit Cajo, & Papa posterior Titio, Cajus autem nolit acceptare. 7. Si appositio manus semel sit sortita effectum per provisionem secutam. Vide Gonz. *à num.38.*

Q.69. Quid notandum sit circa possessionem pacificam, & 526
Beneficium litigiosum? R. seqq.

§.1. Possessio tunc est pacifica, si nulla lis vel controversia circa illam vel circa beneficium sit mota: Putant autem cum aliis Lott. *l.2.quæst.52. à num.31.* Luca De Benef. *d.91. num.22.*

& d.

*& d.92.num.*11. tum non esse pacificam possessionem, si lis etiam nulliter & merè de facto, attamen coram Judice competente sit mota, etiam tantum circa possessorium: item si lis coram quocunque sit mota, simulque illatæ molestiæ & facta turbatio circa jus percipiendi fructus: Addit Haun. *De Just.t.5. num.276.* etiam tum non esse pacificam, si facta sit citatio vel appellatio etiam extrajudicialis, sed putant alii cum Sanch. *in cons.l.2. cap.*1. *d.*27. saltem non officere verbalem & extrajudicialem controversiam. Vide Leur. *p.* 2. *qu.*834.

527 *§.*2. Ut beneficium ipsum fiat litigiosum, docent Inn. Bald. Gloss. Lott. & alii, requiri ut sit collatum, & tum litigetur, ad quem pertineat, ac consequenter non sufficere, quod petatur beneficium conferri; & pro hoc referuntur plures Rotæ decisiones apud Rosam *De Exec.litt. Apost.p.*1.*c.*17. *à n.* 71. qui tamen cum Garc.*p.*11.*c.*3.*à n.*75. & aliis concludit oppositum, nempe beneficium etiam nulli adhuc collatum fieri posse litigiosum, & de hoc iterum disputat in utramque partem Rosa à *n.*81. & iterum à *nu.* 112. afferens contrarias decisiones Rotæ, sed à *n.*114. concludit cum Ferentil. in beneficiis, quæ cōferuntur per electionem vel præsentationem, non prærequiri esse collatum seu provisum uti de electione clarè habetur c. 1. & 2. *Ut lite pendente*, in 6. adeoque sufficere, ut beneficium petatur tanquam sibi debitum: è contrà in beneficiis collativis requiri, ut sit collatum, adeoque ut beneficium petatur tanquam suum: vide tamen iterum Rosam à *n.* 117.

528 §.3. Non sufficit quævis lis, ut beneficium reddatur litigiosum, sed requiritur, ut sit verè introducta, & quidem circa titulum ac proprietatem beneficii uti dicetur *num.*542. Unde non sufficit, si litigetur, v. gr. de executione litterarum Apostolicarum; nec sufficit, si incidenter litigetur de titulo, sed debet de hoc esse lis directè & principaliter, Tond. Paris. Chok. Luca De benef. in summa à n 82. Rosa à nu. 124. Nec sufficit lis coram Judice incompetente, nec per procuratorem falsum; neque lis, qua urgeatur privatio beneficii: neque lis circa crimen beneficiati, Paris. Garc. Rosa *n.* 74. *&* 118. Leur.*p.*3.*qu.*308.*num.*5. imò quamvis conclusa lite circa delictum jam sit lata sententia privationis, si tamen beneficium necdum sit actori adjudicatum, non ideò est litigiosum, Rosa, Garc. Leur.*qu.*310.*n.*13. attamen Lott.*qu.*20.*nu.*45. Luca suprà Rosa *n.* 94. 120. 124. putant, si principaliter petitum sit beneficium, & secundariò actum ad privationem alterius, beneficium fieri litigiosum, quia lis reipsa est super titulo: non sufficit autem lis apertè calumniosa, uti dicetur *n.* 541. Denique etiam non sufficit, si lis principaliter sit inter præsentantes vel conferentes, contendentes de jure præsentandi vel conferendi, uti dicetur *n.*542. & in hoc quidem casu, quo lis pendet inter Patronos, Episcopus potest constituere œconomum, attamen salvo jure Patroni illius, qui vicerit, cap. *Quoniam*, 3. & cap. *Eam te* 22. *De jurepatron.* Leo Thesaur. Eccles.*p.*2.*c.*6. *n.*27. finita autem lite constitutus ab Episcopo removendus est, & qui præsentabitur à Patrono, instituendus, cap. *Consultationibus*, 19. De Jure patron. & arg. cap. *Decernimus*. 16.*qu.*7. quia *pro non dato habetur, quod ab illo datur, qui non potest de jure donare*, cap. *Quòd autem*, 5. De Jure patron. Leo *num.*28.

529 §.4. Si causa sit introducta ad Judicem & expedita citatio cum inhibitione, tum dici potest introducta lis quoad Actorem, absolutè tamen & quoad rem non dicitur esse lis introducta, usque dum sequatur legitima executio citationis, nisi fortè citatus impediret executionem, tum enim in odium ipsius habetur citatio pro executa, licèt non fuerit reproducta, Rosa *n.*132. Luca, *De benef. d.*50. *à num.*3. De cætero si citatio sit legitimè executa & in actis reproducta, jam indubiè introducta est lis uti habetur Clement. 2. Ut lite pendente, & in decisionibus apud Rosa *num* 113. citatio autem, etiam tum est executa sufficienter ad constituendum litigiosum, si pars citata venerit in judicium & responderit; quia per comparitionem suppletur omnis defectus, *Rosa num.*131. è contrà notant Buratt. & Tond.*p.*1.*c.*85. *n.*67. quamvis adversarius impetraverit beneficium tuum, si non intervenerit citatio tui, nequidem possessionem tuam turbari.

530 §.5. Etiam non censetur lis introducta per rescriptum subreptitiè impetratum aut nullum; unde beneficium tunc non fit litigiosum, Gom. Az. Chok. *ad Reg. de subrog. n.*35. nec tum fit litigiosum, si lis intentetur illi, qui saltem per triennium possedit, Chok. Rosa à *n.*124.

531 §.6. Quamdiù lis pendet, beneficium non potest provideri ab alio quàm Papa, cap. 1. & 2. *Ut lite pendente* in 6. Clement. 1. *eod. t.* & AA. omnes cum Rosa *n.*5. Nec satis est, quòd unus litigantium moriatur naturaliter vel civiliter, nam si ante ejusmodi cessum vel decessum lis non fuerit finita, beneficium manet affectum, Luca *d.*92. *n.* 18. Leur. *p.*2. *q.*677. Et hoc tenet, quamvis modernus possessor habuerit pacificè per annum, Moh. Chok. Lott. Quòd si lis ante utriusque mortem extinguatur vel cesset, beneficium redit ad ordinariam collationem, Vital. Lott. Pirh. Leur. *qu.*793. An autem, si unus collitigantium moriatur, possit etiam Episcopus vel Ordinarius collator subrogare superstitem, dicetur *n.* 548.

532 §.7. Lis extinguitur, 1. si partes faciant compositionem; quæ tamen videtur debere esse perfecta & non subjacens liberæ mutationi, Luca *d.*51. *num.*4. *& seqq.* 2. Si collitigans simpliciter cedat liti vel causæ, Rosa à *num.* 134. 3. Si actor moriatur; potest tamen superstes habens possessionem prosequi causam & ita obtinere absolutionem; Lott. *l.*2. *q.*20. *num.*55. 4. Si reus saltem tacitè ostendat se nolle causam prosequi, v. gr. si procuratorem revocet, & nisi alii pro jure etiam suo tuendo adhæserint actori, qui prosequi velint, Luca *d.*52. *à n.*5. nam admini non potest tanquam contradictor, qui nullum habet interesse in causa, Luca *d.*55. *nu.*9. Estque probabilior & communior opinio, quòd ille sit reus & non actor, qui, ut se in possessione defendat, à Judice postulat remedia, Luca *d.*52. *n.*6. 5. Etiam extinguitur lis per sententiam, quæ transivit in judicatum, Rosa *num.*137.

533 §.8. Ut lis censeatur deserta, requiritur lapsus 30. annorum, vel sententia declarans desertionem, vel ut constet de jure prosequentis eum lapsu 10. annorum, vel ut constet de non jure partis, quæ per 10. annos tacuerit, Lancell. Rosa *n.*137. Luca *d.*92. *à n.*9 Leur. *p.*3. *q.*308. *n.*3. Docent autem Gomes. Lott. Luca *d.*50. *n.*8. si quis inceperit disputare super beneficio alieno, debere infra sex menses litem introducere, & intrà alios sex menses eam prosequi, alioquin si alter pergat pacificè possidere, priorem cadere de jure prosequendi, secundùm Reg. *De annali*: nihilominus Rosa *n.*104. dicit lite introducta, si non fundetur in impetratione certo modo facta, nullum tempus statui ad prosequendum.

534 *Q.*70. *Quid circa surrogationem sit notandum?* R. Seqq.

§.1. Regula de surrogando collitigante sic se habet. *Item D. N. cupiens litium succindere anfractus, & ne novi collitigantibus adversarii dentur, providere, voluit, statuit & ordinavit, quòd quoties deinceps aliquem super quovis Ecclesiastico Beneficio collitigantem in jure vel ad jus, si quod forsan ejus adversario in dicto Beneficio competierit, surrogari concesserit (dummodò prædictus collitigans in dicto Beneficio intrusus non fuerit, nec super eo contra dictum adversarium, postquam illud per triennium pacificè possederit, lis tunc mota fuerit) aliorum quorumlibet de præmisso jure, sive tunc vacet vel cùm vacaverit, impetrationes vel concessiones etiam motu proprio intrà mensem ante concessionem hujusmodi factæ, nullius sint roboris vel momenti. Et nihilominus cupiens eorum fraudibus obviare, qui viventium Beneficia, illorum præsertim, quibus aut propter senium aut propter infirmitatem imminet vitæ periculum, impetrant, ut illis decedentibus tanquam collitigantes in eorum juribus faciliùs surrogentur, voluit, ut deinceps nullus in jure vel ad jus in Beneficio defuncti, quod illo vivente in casibus præmissis vel similibus impetraverit, aliquo modo surrogetur, ac surrogatio vel gratia, si neutri, si nulli, seu novæ provisionis aut perinde valere, taliter impetranti nullatenus suffragetur: Quòd etiam strictissimè observari mandavit in impetrationibus Beneficiorum per privationem & amotionem ex quibusvis criminibus & excessibus forsan perpetratis, etiamque usque ad diffinitivam sententiam, quæ tamen in rem non transierit judicatam, processum fuerit.*

535 §.2. Sensus primæ partis Regulæ est, si duo litigent super beneficio, & unus illorum cedat vel decedat pendente lite, ac aliquis tertius quomodocunque petat se subrogari, etiam hic tertius sit prior in data, tamen si alter collitigans infra mensem post impetrationem illius tertii petat se subrogari, valet impetratio collitigantis, & non alterius tertii: Regula tamen illa non ligat Papam vel Datariam, quin possint etiam tertium subrogare in totum jus defuncti, sed tunc derogandum esse huic Regulæ, Rota, Amcyden, Rosa *De Exec. litt. Apost. p.*1.*c.*17.*n.*163. *& à n.* 196.

536 §.3. Finis hujus Regulæ est, ut longi litium anfractus amputentur, & ne beneficia diu vacent, hinc sic proviso debet accelerari provisio. Nec executio surrogationis gratiosæ retardari potest per exceptionem sub- vel obreptionis, nisi hæc sit clara, Rosa *n.*61.

537 §.4. Per surrogationem nemini fit injuria, quia beneficia litigiosa sunt affecta durante lite, secundùm dicta *nu.*531. & certitudo, quam habet Papa, quòd collatio illius beneficii ad se pertineat, facit cessare omne præjudicium cujuscunque collatoris, Lott. *l.*3. *q.*13. *n.*31. Neque vacat tale beneficium, sed surrogatus repræsentat personam & jus defuncti, Lott. *n.*22. *&* 33. Rosa *à n.*7. *& à n.*30. & iterùm à *n.*154. sicq; in surrogato continuatur possessio, quam habuit defunctus, Lott. & alii, saltem si tertius aliquis intereà non ceperit possessionem, uti fusè disputat Rosa à *n.*28.

538 §.5. Surrogatio ex duplici fundamento dari solet superstiti collitiganti, vel ex reservatione, vel ex lite ipsa, uti habet Regula: Tunc datur ex reservatione, si beneficium litigiosum à defuncto possessum, erat reservatum Sedi Apostolicæ

per

per vacationem, ex qua defunctus obtinuerat: debet autem reservatio fuisse manifesta, uti pluribus Lott. *n.69.* Rosa à *n.* 43. qui addunt plures decisiones.

539 §.6. Communis est sententia Canonistarum, beneficia etiam juris patronatus laici, quamvis sint ex fundatione vel dotatione, cadere sub titulum, *Ut lite pendente*, in 6. & sub Regulam, *De surrogandis*, Luca Leur. *p.2.qu.677.n.* 1. Putat quidem Tond. de hoc faciendam esse mentionem, alioqui Papam non censeri derogare, sed Rosa *n.*159. dicit non esse opus derogatione, verùm satis esse dicere, quod beneficium sit aut fuerit litigiosum.

540 §.7. Quamvis Ameyd. dicat surrogationem non solere dari superstiti, si non possederit, tamen oppositum probat usus, docentque Lott. *l.2. qu.20.num.17.* & Rosa *à num.*165. sæpe enim conceditur surrogatio ad possessionem defuncti, uti dicetur *num.* 546.

541 §.8. Ad surrogationem prærequiritur lis legitimè introducta, secundùm dicta, à *n.* 528. Nec debet lis esse introducta per rescriptum sub- vel obreptitium, secundùm dicta *n.*530. Nec debet esse lis calumniosa, nam beneficium etiam tum non redditur litigiosum, Luca *De Benef.d.*50. *à num.*10. *& d.* 92. *à n.*31. aliique plurimi apud Rosa *cap.6. à num.*160. Debet tamen calumnia esse evidens, Tond. *p.2.c.4.§.5.n.3.* Porrò calumniator in jure dicitur, non solùm ille, qui falsa crimina alteri impingit, sed etiam, qui litem omni juris calore destitutam intentat, qualis est, quæ contra clarum textum juris vel pacti procedit, quia in claris & disertis verbis citra calumniam nefas est cavillari, inquit Paulus L. *Illo aut ille* 25. *ff.* De legatis & fideicommissis, 3. & Ulp. in L. *Natura cavillationis*, 77. *ff. De verb.signif.* ait: *Natura cavillationis hæc est, ut ab evidenter veris ad ea, quæ evidenter falsa sunt, disputatio perducatur:* contra clara enim verba non admittitur perplexa interpretatio, nec attenditur contraria observantia, uti firmavit Rota & adducti à Lott. *q.47. à n.*29. Notat tamen Rosa *n.*102. & iterum à *n.*170. ea decisionibus Rotæ & declaratione interpretum Trid. calumniam in principio litis non præsumi, ideoque sufficere litem quomodocunque introductam cum aliqua probabilitate vel colore; neque obstabit, si posteà detegatur calumnia, dummodò non fuerit manifesta initio litis.

542 §.9. Quamvis Papa, etiam ubi lis fuit super solo possessorio, possit surrogare, Seraph. Sarn. Lott. *q.20.n.52. & q.22. à n.*48. tamen si id non exprimat nomine litis, quam prærequirit vel supponit, non venit lis super solo possessorio vel alio accessorio. Si autem surrogatio detur post litem in solo possessorio, non juvat ad immissionem, nisi prius justificata sit tota gratia principalis, & discussum jus defuncti. Neque ex lite super possessorio data surrogatio impedit Ordinarium vel patronum, quominus provideat, Lott. *q.20.num.*53. sed requiritur lis principaliter super petitorio, secundùm dicta *nu.* 528. Lott *n.*41. Rosa *c.17. à num.*71. & iterum *à nu.*125. VVames. *Conf.*251 *nu.*9 Chok. ad hanc Reg. *n.*35. Ratio est, quia possessio valdè distinguitur à beneficio, ita ut passim de illa disputetur etiam coram tribunalibus laicis, per hoc autem necdum attingit beneficium, ergo beneficium non ideò redditur litigiosum: hinc Vital. *in Clement.* 1. *num.* 43. *Ut lite pendente*, ait, non esse dandam surrogationem proviso Apostolico, quando vel Patronus vel ordinarius Collator opponit se provisioni Apostolicæ, dicendo collationem non pertinere ad Papam: idem habet Rosa *n.*80. qui tamen *nu.*110. hanc affert distinctionem, ex Ameyd. si sit lis inter Patronos post factam præsentationem, tunc beneficium fieri litigiosum, quia tunc censentur simul litigare præsentati prætendentes jus ad beneficium, è contrà si sit lis inter Patronos ante præsentationem, per hoc, beneficium non fieri litigiosum, nec ob talem litem dandam esse surrogationem.

543 §.10. Intrusus excluditur à Regula surrogationis: per intrusum autem non intelligitur quivis, qui pendente lite cepit possessionem, sed qui cepit propria authoritate, vel sine titulo ejus, qui potest providere, Lott. Ameyd. Rosa *n.*175. si enim titulus sit à potente providere, est coloratus, & facit evitari intrusionem hic punitam, Rosa *n.*178. Similiter, qui beneficium viventis impetravit, à surrogatione excluditur per regulam, quia factus est infamis, & inhabilis, nec juvat, si prætendat errorem, nisi fuisset communis credulitas orta ex fama publica, Rota Rosa *n.*183. Chok. tamen putat excusare quamlibet justam causam, & probabilem existimatæ vacationis.

544 §.11. Si pendente lite moriatur ille, qui per triennium pacificè possederat, collitigans surrogari non potest, uti habet Regula: potest tamen surrogari tertius in jus defuncti, Rota, Lott. Rosa à *n.*179. Si autem defunctus nō fuerit in possessione & surrogatio data sit sub conditione, vel ex suppositione, quòd in possessione fuerit, surrogatio nulla est. Garc. *p.6.c.4. à n.*35. sufficit tamen, quòd aliquo modo possederit, bene vel malè, Lott. Rosa *n.*63. sed si ante mortem fuit spoliatus possessione, eique non debebatur manutentio, surrogato non est debita immissio in possessionem, Lott. Ameyd. Rosa *n.*67. præsumitur autem mortuus in possessione, si hanc habuit, & non probatur amisisse, uti cum communi Rosa *n.*70.

§.12. Nullum tempus est præfinitum collitiganti ad obtinendam surrogationem, ad effectum, ut deinceps sibi denegetur, sed tantùm ad effectum, ut si concedatur tertio, hæc reddatur nulla, si collitigans surrogationem petat infra mensem ab impetratione, vel concessione facta tertio, Rota, Lott. Rosa à *nu* 190. contra Mandos. & Ameyd. qui putant petendam esse intra mensem. 545

§.13. In surrogatione communiter dantur litteræ, non tantùm ad jus defuncti, si quod habuit, sed etiam ad possessionem, Lott. Rosa *n.*12. Leur. *p.2.q.*813. debet tamen de hoc fieri mentio, nec sufficit dici, quòd surrogetur in jus, & ad jus, Chok. ad dictam Reg. lit. M. & hoc non obstante, quòd surrogatio à Papa detur etiam ad possessionem, tamen si Titius sit ita provisus à Papa, & Cajus eadem die ab Ordinario, ac hic prior ceperit possessionem, manutenetur, secundùm dicta *n.* 471. is enim est stylus curiæ, uti testatur Ros. *n.58. & 66.* Gonz. apud Leur. *qu.*826. Vide etiam dicenda *n.*578. Si autem antecessor Titii fuisset possessione exturbatus, surrogatus nō cōtinuaret possessionem, posset tamen etiam pendente lite incipere, si nec Cajus nec alius cōtradictor eam occupet, Lot. Leur. *q.* 814. 546

§.14. Si surrogatio detur etiam ad possessionem, tum maximè dicitur gratiosa, cujus ea est vis, ut probatis his tribus, *Clericatu surrogandi, lite, possessione defuncti*, sine justificatione principalis gratiæ, dummodò fuerit ad eam aliquis color boni juris, statim habeat locum, & debeatur immissio in possessionem, Lott. Leur. *q.*815. & hoc Rota millies decidit, inquit Rosa *nu.* 14. & 140. præquiritur tamen adhuc expeditio litterarum, Rosa à *num.*15. quibus productis differri non potest immissio, nisi fortè duo haberent surrogationem pro eodem beneficio, aut alius haberet beneficii possessionem, de quibus casibus agit Rosa à *num.*54. Quòd si nullus alius possessionem habeat, potest gratiosè surrogatus, etiamsi anteà fuisset intrusus, nunc purgare vitium, saltem si hoc narrarit, & propria authoritate possessionem ingredi, etiam pendente lite, Lott. *& alii cum* Rosa à *nu.*140. E contrà surrogatio tum est rigorosa, si executori demandetur, ut surroget, & hæc indiget non tantum verificatione narratorum in litteris, sed etiam discussione juris defuncti, Lott. *l.3.q.13. à num.*32. Rosa *n.*13. *& iterùm à num.*20. 547

§.15. Si moriatur unus collitigantium, docet Luca *dist.* 92. *num.*35. non posse ab ordinario Collatore, vel præsentatore surrogari superstitem, sed contradicunt Covarr. Roch. Lancell. Paris. Garc. *p.5.c.9. à n.*220. cum hic cesset ratio prohibitionis, nam ita surrogando non datur novus adversarius: & quando Ordinarius prohibetur surrogare alium, intelligitur alius à collitigantibus. 548

§.16. In Gallia non habet locum regula de surrogandis, nec cap. 1. & 2. *Ut lite pendente, in 6.* quia animadversum est dari occasionem primis litibus frivolis, ut sic eluderentur Ordinarii collatores, Rebuff. *in addit. ad Reg. Cancell.* de surrog. *Gastel. de usu, & praxi Curiæ Rom. pag.*206. testantes beneficia litigiosa recidere ad manus Ordinariorum: idem passim fit in Belgio, essetque forsan utile idem fieri in Germania, præsertim cùm Concordata nihil habeant de hac reservatione ob litem, nec de surrogatione. 549

Q.71. Quid notandum sit, circa gratiam, Si neutri, Si nulli? R. seqq. 550

§.1. Gratia, *Si neutri*, conceditur illi tantùm collitiganti, qui Apostolicè provisus est, & sic quasi firmatur prima gratia ipsi facta: dicitur, *Si neutri*, quia datur tantùm sub conditione, si neutri eorum sit jus quæsitum, unde non tollit jus quæsitum ex præsentatione, vel provisione Ordinarii, &c. potestque etiam alicui tertio concedi, sed si concedatur collitiganti, non est opus justificare narrata in prima gratia, sed tantùm in hac secunda. Vide Rosam *de Exec. Lit. Apost. p.1.c.*18.

§.2. Gratia, *Si nulli*, est similis, & conceditur, si nulli ex pluribus quàm duobus collitigantibus sit jus quæsitum. Vide Rosam *n.*33. & Castrop. *t.13.d.2.p.31.§.1.n.2.* 551

Q.72. Quænam pactiones, vel compositiones sint licitæ ad terminandas controversias circa Beneficia? Resp. Cōstabit ex *seqq.*

§.1. Omnis cessio beneficii, vel juris etiam dubii circa beneficium, si fiat propria authoritate propter aliquid temporale, est simoniaca, uti tenent omnes cum Castrop. *t.17.d.3.p.19. n.*1. Nec potest absque simonia ferri sententia, ut unus solvat aliquid temporale pro jure spirituali saltem dubio, quod alteri competit: sic enim temporale esset pretium spiritualis: si tamen quis habens jus in beneficio, per sententiam cogatur dare aliquid temporale, censebitur dare ad redimendam vexam, Suar. Pirh. *l.3.t.19.n.*49. 552

§.2. Si resignes liti beneficiali, paciscendo de recuperandis tuis expensis, est simonia. Cap. *Cùm pridem*, de pactis, Paris. Corr. Pirh. Vide dicenda à *num.* 1059. Idem est, si resignes huic liti pro obtentione alterius Beneficii, quia est pactio in beneficialibus, quæ secundùm dicta *l.3.par.1. num.*57. & 553

70. pro-

p. prohibetur velut simoniaca, Az. Suar. Lambert. Castrop. Item si ex duobus electis alter alterum corrumpat, ut juri suo resignet, Majol. Lott. Leur. *p.3.q.751.*

554 §.3. Si duo litigent circa plura beneficia, illicita est pactio, ut hic unum, alter alterum beneficium habeat, quia, ut dictum est, in materia beneficiaria pactiones sine authoritate Superioris sunt prohibitæ, & speciatim hic, ubi cùm jus utriusque partis sit dubium, non potest per voluntatem transigentium transferri hoc jus in illum, & illud in alterum, sed hoc fieri debet authoritate Superioris, Suar. *De simon.c.51.n.14.* Si tamen Cajus litiget pro habendo beneficio Titii, & Titius pro habendo beneficio Caii, possunt authoritate propria pacisci, ut alter cedat à lite, si alter vicissim cedat, quia ibi non fit compositio super beneficiis, sed super lite tantùm, Suar. *n.15.* Si lis sit super aliis juribus spiritualibus, v.gr. super jurisdictione in locum aliquem, super jure præsentandi ad beneficium, &c. possunt fieri transactiones, uti dictum est lib.3.par. 1. num.114.

555 §.4. Si duo litigent, habentes jura tantùm ad beneficia, Rayn. *l.2.f.1.c.2.n.38.* putat, si accedat Episcopi authoritas, fieri posse compositionem, permutando jus unum cum altero; & idem videtur insinuare Suar. *num.16.&* 20. sed Castrop. *n.2.* requirit ad hoc authoritatem Papæ, quia permutatio jurium ad beneficia fieri non potest apud Ordinarium, ut dicetur num.1085.

556 §.5. Potest fieri compositio inter litigantes, per sententiam judicis ordinarii vel delegati, vel arbitrorū Ecclesiasticorum, aut compromissorum à Superiore deputatorum pro tentanda concordia, qui accedente partium consensu, & compromisso adjudicēt beneficium illi, pro quo videtur esse jus probabilius, eique imponant pendendam alteri certam pecuniam, vel aliud temporale, non in compensationem juris, sed ob bonum temporale pacis, & ut à lite etiam in temporalibus noxia recedatur, Cap. *Non sine*, 2. De arbitris, Barb. *De jure Eccl.l.3.c.15.n.50.* Potestque etiam esse pensio annua in certa quantitate imposita, non beneficio, sed beneficiato, & ad vitam hujus tantùm beneficiari, uti habetur cap. *Nisi essent*, De Præb. Imò putant Abb. Cardin. Cacialup. Gamb. Mandos. Redoan. Duenn. Cucb. Suar. *nu.18.* Castrop. *n.5.* Rayn. *c.10.nu.16.* Grat. apud Dian. *p.9.t.9. R.49.* etiam ab Episcopo posse imponi ad vitam pensionarii, vel beneficio, vel per consensum hujus beneficiati, etiam successoribus, quia cap. *De cætero*, De transact. dicitur, quòd pensio sine authoritate Episcopi imposita durare non debeat, nisi ad vitam illius, qui solvit; ex quo inferunt posse per authoritatem Episcopi imponi etiam ad vitam illius, cui solvitur, sed communiùs contradicunt alii cum Fagn. ad cap. *Nisi* De Præb. & Luca *De pension. d.40.n.5.*

557 §.6. Si compositio fieret privata authoritate partium, esset simoniaca, neque à Superiore approbari posset, Cap. *Nisi essent, de præb.* Garc. Chok. Leur. *qu.445. nu.1.* Et ratio est, quia tum præsumitur dari temporale pro spirituali ob utilitatem personarum contrahentium; è contrà Judex censetur intendere bonum pacis, & concordiæ, Suar. *n.19.* Castrop. *n.6.* Pirh. *n.39. Nec obstat*, quòd volentes permutare possint pacisci de modo, sub conditione, si Superior approbet, uti dicetur *n.1106. nam* hic obstat specialis prohibitio.

558 §.7. Simonia est litem beneficialem privata authoritate terminare interventu sortium, quia est pactio in materia beneficiaria, Suar. *De superst.c.12.n.3.* Rayn. *c.2.n.24.* possetque fieri, ut is, cui sors faveret, reipsa careret titulo, quem alter litigans ei dare non potest. Quòd si interveniat authoritas Superioris potentis dare titulum, non videtur illicitum adhibere sortes, nā licèt in quibusdam electionibus Ecclesiasticis interdicatur earum usus, nulla tamen hic est electio; nec beneficium recipitur ex vi sortis, sed ex vi juris prætensi, sortibus tantùm removentibus obicem, Gl. Abb. Suar. *n.14.* Rayn. *suprà*. Quid fieri possit, si partes nec velint compositionem, nec sortes, & sit rationum æqualitas, dicetur *n.1495.*

559 Q.73. ***Quænam circa devolutionem beneficiorum sit potestas Cardinalium, Legati Apostolici, Episcopi, Vicarii Generalis, Capituli ejusque Vicarii; item Monasteriorum?*** R. Videri potest, Leur. *p.2.* De Cardinalibus, q.639. & seqq. De Legato Apostolico, q.649. & seqq. De Episcopo, q.664. & seqq. De Vicario Episcopi, q.681. & seqq. De Capitulo, Sede tam vacante, quàm plena, & de ejus Vicario, q.696. & seqq. De Monasteriis, Abbatibus, Abbatissis, &c. q.718. & seqq. Diximus etiam aliqua circa Episcopum, *n.369.&* 489. Circa Vicarium generalem, *nu.250.* Circa Capitulum Sede vacante, dicemus *n.601.*

560 Q.74. ***Quid notandum sit circa absolutionem beneficii?*** R. seqq.

§.1. Devolutio, est juris ad providendum translatio in alium, ob negligentiam, vel culpam illius, ad quem spectabat providere. Fit ob bonum Ecclesiæ, ne beneficia diu vacent, Cap. 2. *De concess. præb.* Cap. *Licèt*, De suppl. neglig. prælat.

561 §.2. Datur devolutio, 1. Si intrà tempus à jure præscriptum neglecta sit provisio: debet tamen probari scivisse eum, ad quem spectabat providere, potuisse & noluisse providere, Lott. *l.2.q.24.à n.6.* Leur. *p.2.q.740.& q.745.n.2.* Neque hic expectatur purgatio moræ, sed hic evoluto tempore jam perditum est jus, Abb. Az. Castrop. *t.13. d.2. p.34. n.4.* Barb. *De Pot. Ep. alleg.73.n.169.* Lott. *à n.53.* Leur. *q.738.&* 734. 2. Ob provisum scienter indignum, aut inhabilem, Garc. *p.10.c.3. n.3.* Castrop. *n.5.* 3. Ob dilatam nimiùm institutionem, post appellationem legitimam, &c. Leur. *q.177.* Item ob negligentias alias in conferendo beneficio resignato, &c. uti suis locis dicetur.

562 §.3. Impedimentum, sive facti, sive juris, etiamsi ex propria culpa sit causatum, dummodò non ideò sit inductum, & non facilè potuerit removeri, excusat hìc à negligentia, Cap. *Quia diversitatem*, De Concess. Præb. Gutt. Lott. *à num.18.* fuisse autem legitimum impedimentum, probari debet à volente retinere jus, quia non præsumitur, Lott. *num.22.* Leur. *quæst.741.*

563 §.4. Devolutio nihil immutat in beneficio, sed debet hoc conferri secundùm easdem qualitates, conditiones, quas secum affert fundatio, Az. Gonz. Gutt. Barb. Castrop. *n.3.* Lott. *n.63.* Leur. *q. 743.* hinc conferens ex devolutione videtur tantùm præcipere posse, ut à se provisus mittatur in possessionem ab iis, ad quos de cætero spectat. Vide Leur. *q.748.*

564 §.5. Devolutio non fit ad parem, vel inferiorem, sed ad Superiorem, ut inferioris negligentiam quasi corrigat; hinc à Capitulo fit devolutio ad Episcopum, non contrà, Castrop. *n.2.* quamvis Az. Rebuff. Garc. *n.33.* Pirh. *l.3. tit.8. n.34.* putēt etiam fieri ad Capitulum ab Episcopo, in beneficiis, quæ jure proprio confert, ob magnam communicationem, quam ad supplendum invicem habent caput, & membra; quod admittunt Laym. & Lott. *à num.40.* quando Episcopus scienter indigno contulit, confirmavit, instituit, dicunt enim ex dispositione juris, Cap. 2. *De concess. præb.* Capitulum tunc fieri authoritate Superiorem Episcopo; Si tamen Episcopus, & Capitulum habentes simultaneam provisionem hanc diviserint in turno, & Capitulum, vel Canonicus pro Capitulo provisurus in suo turno negligat, non devolvitur ad Episcopum, nam respectu hujus beneficii sunt pares, sed ad utriusque Superiorem, cap. 2. *De concess. præb.* Castrop. *n.2.* Garc. *n.35.* Pirh. *n.39.* Leur. *qu.745. n.1.* Quòd si simultaneè providere debeant, & unus negligat, totum jus devolvitur ad consortem, si autem uterque neglexit tempus, devolvitur ad Superiorem, Luca, Leur. *q.751.* An Capitulum Sede vacante possit providere de devolutis, dicetur *num.601.*

565 §.6. Devolutio fit gradatim ab ordinariis Collatoribus ad Episcopum, qui tunc beneficia non exempta confert jure proprio, exempta autem, v.g. spectantia ad Regulares exemptos, ex delegatione Papæ, Luca *De benef. d.27.n.10.* Leur. *q.747.& q.754.nu.4.* Similiter jus devolvitur ab Episcopo ad Metropolitanum, etiamsi Episcopus esset Cardinalis, Gonz. Garc. Leur. *q.749.* A Metropolitano ad Primatem, vel Patriarcham, si huic subjiciatur. Quoad electionem Episcopi, vel Archiepiscopi, devolutio fit ad illum, ad quem spectat confirmare, qui est solus Papa, Abb. Pirh. Leur. *q.745.n.3.& q.754.n.7.* Quòd si is, ad quem facta est devolutio, scienter conferat illi, qui ipso jure inhabilis est, devolvitur ad illius Superiorem; si conferat illi, qui tantum posteà per sententiam est redditus inhabilis, provisio revertitur ad primum Collatorem, quia jam iterum vacat beneficium post provisionem validam: si ignoranter conferat inhabili, non fit devolutio, sed debet se corrigere substituendo habilem, Castrop. *n.7.* Leur. *q.746.* Si verò Episcopus ob censuram providere non possit de beneficiis sibi soli subjectis, providet Papa. cap. *Quia diversitatem*; De concess. præb. Pirh. *n.36.* Vide Leur. *q.752.* Si Vicarius Episcopi contulit indigno, devolutio fit ad Episcopum, si tamen hic collationem ratam habuerit, fit ad Metropolitanum, Rebuff. Laym. Leur. *q.753.* A Legato de latere fit devolutio ad Papam, à Papa non fit devolutio, quia illi nunquam imputatur negligentia, Lott. *n.66.* Leur. *q.744.* Quomodò autem se gerere debeat, qui à Papa petit beneficium devolutum, vide Leur. *q.758.*

566 §.7. Si negligatur præsentatio intrà tempus à jure statutum, devolutio videtur esse, non ad Archidiaconum, aut alium, qui instituere solet, sed ad Episcopum, tum quia Authores passim dicunt, si inferior negligat, devolvi ad Episcopum, tum maximè quia omnes Episcopo inferiores non habent de se, ut conferant beneficia; imò instituunt nomine Episcopi, qui iis non commisit nisi hoc, non autem, ut de devolutis provideant, & reipsa talis provisio est collatio, uti rectè Leur. *q. 177.n.1.* collatio autem de jure spectat ad Episcopum. Oppositum videntur tenere Gl. & Lott. Vide Leur. *q.754.*

567 §.8. Devolutio non habet locum in beneficiis affectis, vel reservatis Papæ: Et quando quis habet indultum illa conferendi, si negligat intrà tempus statutum, redeunt ad Papam, Corr. Garc. *à num.18.* Quæ vacant in mensibus provisoris ordinarii vi alternativæ, devolvuntur immediatè ad Papam, Lot. *nu.36.* contra Gonz. Manualia devolvuntur cum amovibilitate provisi, & datur in eis purgatio moræ, Garc. *à num. 46.*

beneficia conventualia exemptorum, v.g. Abbatia, Prioratus, devolvuntur immediatè ad Papam, Lott. à n. 47. Electiva devolvuntur ad eum, qui habet jus confirmandi, uti volunt Gl. Lott. n. 4. Vide Leur. q. 754.

568 §. 9. Quilibet Superior, ad quem gradatim fit devolutio, habet semestre ad conferendum, à die notæ devolutionis, Az. Corr. l. 5. c. 1. n. 61. Pirh. 35. quàvis devolutio esset facta à laico, qui tantùm habebat quadrimestre, Garc. n. 9. Leur. qu. 755. Si tamen Superior dissimulet, valebit provisio, uti & electio facta post tempus elapsum, prior enim provisor censebitur id facere nomine Superioris, Azor. Rebel. Pirh. Leur. q. 756. Hinc infert Laym. *ad cap. Litteras*, De suppl. negl. num. 1. probabile esse, quòd sic provisus, quamdiu nemo se opponit, possit tuta conscientia retinere beneficium, eò quòd talis provisio sit de jure naturæ valida, quamdiu judex aliud non declaret, Pirh. l. 1. t. 10. n. 3. not. 3. Vide dicta n. 310. & dicenda à n. 836.

569 *Q. 75. Quid notandum sit circa obtentionem beneficii per preces primarias?* R. seqq.

§. 1. Per illas intelligitur indultum, quod Papa dat Imperatori, ut possit in singulis Ecclesiis Metropolitanis, Cathedralibus, & Collegiatis per totum Imperium, prout nunc est, nominare aliquem ad unam primò vacaturam dignitatem, personatum, beneficium, vel officium, etiamsi per præsentationem, vel electionem aliàs conferatur: idque in quocunque mense, quamvis Chok. *in sch. ad prec. prim. pag.* 56. pro Leodiensibus dicat excipi menses Ordinariorum.

570 §. 2. Imperator posset has preces cedere alteri, Chok. Leur. *par. 2. qu.* 617. Dicuntur autem *preces*, quia Imperator non confert, sed tantùm petit conferri personæ à se nominatæ: *primariæ*, vel quia sunt primæ, vel quia præferuntur cuivis alteri nominationi, vel quia tantùm valent pro prima, & unica vice. Et ut habeant locum, 1. fieri non debent ad dignitatem majorem post Pontificalem in Metropolitanis, & Cathedralibus, nec ad principalem in Collegiatis, & apud Leodienses, etiam non ad dignitates aut beneficia electiva. 2. Ipsi collatores debent habere saltem quatuor beneficia in Imperio, quæ conferant, aut ad quæ præsentent. 3. Pro una persona fieri debent ad unum tantùm beneficium; non obstat tamen aliquem habentem beneficium præsentari per preces, & simul retinere plura compatibilia. Vide Leur. *q. 602. & seqq.* Item *q.* 620.

571 §. 3. Cadunt sub preces beneficia reservata Papæ extra Extrav. *Ad Regimen*, Pirh. *De præb. num.* 382. *Vvagner.* ad Cap. *Is qui*, *De præb. pag.* 494. Chok *pag.* 29. Item devoluta ad Ordinarios, & resignata in manus Ordinarii. E contrà à precibus libera sunt beneficia jurispatr. laici, aut mixti, si competat ex fundatione, vel dotatione; item regularia requirenda professionem religiosam; litigiosa, nisi lis esset solùm super possessione; devoluta ad Papam; resignata in favorem; permutata; erecta post concessas preces; manualia, incorporata mensæ Episcopi, Capituli, vel Abbatis; exempta, commendata: item Officia cadentia in laicos. Vide Leur. *q.* 607. 608. Item liberæ sunt præbendæ Canonessarum, quia non sunt beneficia, nec Papa ipse habet de eis disponere, secundum dicta à *n.* 229.

572 §. 4. Potest per preces nominari carens qualitate aliàs requisita per statutum, vel etiam per jus commune, dummodò dispenset Papa. Vide Leur. *q.* 610. Nominatus autem per preces institui debet ab Ordinario, uti probabiliùs tenent Engel. & Leur. *q.* 613. contra Vvagner. qui dicit institui debere per executores precum, ab Imperatore cum authoritate Papæ constitutos, de quibus vide Leur. *q.* 614.

573 §. 5. Si Imperator moriatur post datam, & à precista admissam gratiam nominationis, quamvis nil ampliùs factum sit, manet gratia, & est exequenda, quia dato, quod se habeat instar mandati, tamen res non est integra, cùm Imperator jam dederit gratiam, sitque acceptata, & gratia Principis debeat esse perpetua, Paris. Oldr. Mohed. Leur. *q.* 615.

574 §. 6. Precista debet intrà mensem à die novæ vacationis beneficii acceptare gratiam, dicendo se velle hoc beneficium vi precum, tumque collatori ordinario hanc suam acceptationem manifestare, Leur. *q.* 621. Quo facto, debet executor gratiam exequi infra mensem Leur. *q.* 616. Nec impediri potest executio, vel possessio, quia indultum precum derogat omnibus aliis, Leur. *q.* 622. *& seqq.* Si autem precista moriatur re non sortita effectum, potest Imperator alium substituere, Leur. *q.* 618. Quid autem fieri debeat, si plures ad idem beneficium nominentur, explicat Leur. *q.* 619. Quòd si precista nolit acceptare primum beneficium vacans, potest expectare secundum, vel tertium, Chok. Pirh. Vvagn. Leur. *q.* 621. *n.* 5.

575 §. 7. Præscribi non potest contra indultum precum, quia contra privilegium consistens in voluntate utendi non præscribitur: Nec Papa illi unquam derogat. Precista amittit gratiam precum, si fiat inhabilis, &c. Item si renunciet, etiam tacitè, v.g. ducendo uxorem, sequendo militiam, &c. Chok. V. Leur. *qu.* 625. *& seqq.* Item *Dissertationem de primariis precibus* editam Friburgi 1707.

476 *Q. 76. Quid dicendum sit, si idem beneficium eadem, vel diversa die pluribus conferatur, vel cedatur?* R.

§. 1. De hac concurrentia in dato litterarum agitur c. *Duobus*, 14. De rescriptis in 6. sed clariùs in Regulis Cancellariæ: Reg. 17. *Item voluit, quòd de concurrentibus in data ejusdem diei super vacantibus, seu certo modo vacaturis beneficiis, illi, quibus gratiæ motu proprio conceduntur, cæteris simili modo gratias non habentibus; aliàs graduati non graduatis, aut inter graduatos magis graduati, ac inter æquales graduatos prius graduati; nec non colorato titulo possessores non possessoribus; ac inter personas aliàs in Curia præsentes absentibus ab ea; ac inter præsentes, non beneficiati beneficiatis, & similiter inter absentes cæteris paribus oriundus non oriundo, Diœcesanus non Diœcesanos; in reliquis verò singuli, qui prius Apostolicas desuper litteras earum executoribus præsentarint, aliis in ipsorum, de quibus agi contigerit, beneficiorum assecutione præferantur.* Reg. 34. *Si ipsum resignantem, seu cedentem pluries super uno, & eodem beneficio in favorem diversarum personarum successivè consentire contigerit, voluit Sanctitas sua, quòd primus consensus tenere debeat, ac litteræ earum prætextu etiam sub priore data expeditæ pro tempore, nullius sint roboris, vel momenti.*

577 §. 2. Si quis obtinuit gratiam sub conditione, & hac necdum purificata alius die eadem, vel etiam posteriore obtineat purè, seu absque conditione, hic prævalet, quia conditio suspendebat provisionem, alter autem interim acquisivit jus in re, Cap. *Si pro te*, De Rescr. in 6. Laym. Lott. Leur. *p. 2. q.* 771.

578 §. 3. Si Papa volens concurrere, seu prævenire, contulerit eadem die beneficium Titio, & Ordinarius Cajo, qui etiam prior possideat, Cajus præfertur secundum dicta *num.* 471. *&* 546. Si neuter possideat, nec sciatur, quis prævenerit, præfertur Titius, quia est præsumptio pro falso antedato Ordinarii, arg. Cap. *Si à sede*, De Præb. in 6. Barb. Gonz. Castrop. Luca, Pirh. Leur. *q.* 518. Si Cajus moriatur, & Ordinarius substituat Sempronium, quamvis hic ante Titium capiat possessionem, adhuc præferendus erit Titius, quia sic decisum est à Rota apud Gonz. & Leur. *q.* 825. *n.* 4. Quid autem requiratur ad faciendam fidem de anteriore provisione Ordinarii, vide Leur. *q.* 519. Si tam Titius, quàm Cajus cœperit possessionem, & provisio solius Caii exprimat horam, præfertur Cajus; si Titius possideat, quamvis provisio hujus non expresserit horam, videtur præferendus, licèt Caii provisio horam expresserit, quia præsumptio ex possessione videtur superare præsumptionem ex hora, Tiraq. Mascard. Rebuff. Gonz. Leur. *qu.* 825. *nu.* 2. contra Menoch. Mand. Quod Gonz. & alii cum Leur. *n.* 3. extendunt, etiamsi possessio non sit capta eadem die factæ provisionis: Idem dicunt alii cum Gonz. & Leur. *n.* 4. licèt Titius, qui citius possessionem acceperat, hanc dimiserit, & Cajus, qui serius acceperat, eam semper retinuerit, quia per possessionem priorem Titii præcludebatur jus Cajo, quod jus nunquam convaluit. Vide dicta *n.* 546. Quid autem dicendum sit in dubio, an fuerit mensis Papalis, an ordinarius, dictum est *num.* 488.

579 *Q. 77. An beneficia concedi debeant dignioribus?* R. Constabit ex seqq.

§. 1. Inn. IX. damnavit hanc 47. prop. *Cùm dixit Concilium Trid. eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui, nisi quos digniores, & Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, ad Ecclesias promovent, Concilium, vel primò videtur per hos digniores non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo, vel secundò locutione minùs propria ponit digniores, ut excludat indignos, non verò dignos, vel tandem loquitur, quando fit concursus.* Ex qua damnatione patet, per digniores, quos Trid. præcepit præferri, intelligi simpliciter digniores, comparativè ad alios dignos, & non tantùm, quando fit concursus, sed etiam extra.

580 §. 2. Qui promovet indignum ad quodcunque beneficium Ecclesiasticum, peccat mortaliter, tum quia Conc. Later. & Trid. severè præcipiũt, ut beneficia conferantur dignis, alioqui promovens indignum incurrat pœnas Constit. *Grave nimis*, tum etiam quia talis promotio cedit in grave damnum Ecclesiæ, cui etiã debetur restitutio, uti habet communis cum Garc. *p. 7. c. 16. n.* 47. Fill. *t. 41. n.* 183. Castrop. *t. 13. d. 2. p. 11. §. 4. n.* 1. Ac tenetur damna illa compensare, ante omnes indignus, qui procuravit sibi beneficium; post hunc, qui providit; denique cooperatores. Speciatim autem de pœna præsentantis indignum diximus *n.* 317. De pœna eligentis, *n.* 404. Vide Leur. *p. 2. q.* 764. Quomodò verò peccet, qui indignum promovet in Doctorem, vel Licentiatum, videri potest Sanch. in Conf. *l. 2. c. 1. d.* 57.

581 §. 3. Putat cum aliis Lugo *de just. d. 35. n.* 5. si nullus occurrat dignus, licitum esse promovere indignum ad excludendum indignissimum, quia graviora mala afferet Ecclesiæ, sed alii apud Dianam *p. 11. t. 4. R.* 38. contradicunt, quia non est licitum facere intrinsecè malum, quamvis sit minus, ut evitetur majus, promovere autem indignum videtur esse intrinsecè malum: unde potiùs permittenda esset vacatio. An provisio indigni sit ipso jure irrita, videri potest Lugo *n.* 9.

§. 4. Cer-

582 §.4. Certum est, quòd is, qui ad Cardinalatum, vel Episcopatum promovet minus dignum prætermisso digniore, peccet mortaliter, nam de tali loquuntur Trid. *Sess.24.c.1.* Re Reformat. & prop. damnata *num.* 579. relata: Docetque sententia communis ad hoc graviter obligari etiam Papam, & Reges, quidquid contradicat Regin. cujus senteniam Dian. *p.2.t.15.R.* 40. reputat probabilem, sed sine fundamento. Idem videtur esse de promotione eorum, qui habent potestatem quasi Episcopalem, uti Abbates, & ita expresse habet auth. *De Monachis*, Cap.9. §. *Ordinatione*, dicens eligendum eum, quia apparuerit optimus. Idem est quoad Priores, Guardianos, Rectores, uti docent Vasq. Rebel. Valent. Azor P. Nav. Mendo *d.13. à n.* 279. Carden. *in 2. Crisi d.28.n.5.* contra Caj. Valer. & Th. Hurt. apud Mendo *n.*708. Et rationes patebunt ex dicendis.

583 §.5. Qui ad beneficium curatum promovet minùs dignum prætermisso digniore, etiã peccat mortaliter, S.Th. Gutt. Barb. Rebell. Less. Garc. Castr. Luca, Leur. *p.1.q.*211. contra Gl. Hug. Sot. Alens. & alios apud Dianam suprà, quorum sententiam Fill. *num.*181. & Burgh. *cent.1.cas.*18. putant esse probabilem, quamvis talem esse non agnoscat Diana *ibid. & p.*11.*t.4.R.*34. Ratio est 1. quia Trid. *cap.*18. id præcipit, & cùm sit materia gravis, maximique momenti, utique sub mortali, jubet enim pro parochis institui examen, *ex hisque*, inquit, *Episcopus eum eligat, quem cæteris magis idoneum judicaverit, atque illis, & non alteri collatio Ecclesiæ ab eo fiat, ad quem spectabit eam conferre.∴. is, quem patronus digniorem inter probatos ab examinatoribus judicabit, Episcopo præsentare teneatur, ut ab eo instituatur; cùm verò institutio ab alio quàm ab Episcopo erit facienda, tunc Episcopus solus ex dignis eligat digniorem, quem patronus ei præsentet, ad quem institutio spectat*. Similiter propositio damnata videtur intelligenda de beneficiis curatis; nam loquitur de beneficiis, quæ conferuntur, *quando fit concursus*, rarò autem fit concursus pro Episcopatibus, & semper fieri deberet pro parochiis. 2. Est gravis obligatio promovendi digniores ad Episcopatum, quia ità postulat bonum animarum, & Ecclesiæ utilitas, ergo etiam ad beneficium curatum, quia ita etiam postulat bonum animarum, & utilitas Ecclesiæ, quæ dignior magis promoturus est. 3. Si aliter fiat, est acceptio personarum in re gravi, uti rectè S. Th. *2.2.q.63.art.2. ad* 3. quando enim persona digna præfertur digniori, pro motivo præferendi acceptatur aliquid velut causa, quod causa non est, & circumstantia nihil conferens ad causam, substituitur pro circumstantia conferente ad causam; Et pro hoc hæc verba S. Hieronymi adducit S.Th. *q.*185.*a.*3. in O. *Quidam non quærunt eos in Ecclesia columnas erigere, quos plùs cognoscunt Ecclesiæ prodesse, sed quos plùs ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis deliniti, vel dediti, vel pro quibus majorum quispiam rogaverit, &, (ut deteriora taceam) qui ut Clerici fierent, muneribus impetrarunt: hoc autem pertinet ad acceptionem personarum, quæ in talibus est grave peccatum*: Plures rationes dabuntur *n.* 588.

584 §.6. Etiam tenentur digniorem præferre, qui per liberam præsentationem, vel collationem provident de beneficiis curatis, quamvis fortè sint laici, Sanch. *d.5.* Less. *l.2.c.34.nu.* 64. Lugo *num.*40. Mendo *num.*261. Carden. *num.* 39. contrà Ricc. Nav. Lambert. Henriq. Garc. Barb Castrop. *p.7. num.6.* Burgh. suprà, & alios apud Mendo *num.*270. Probatur, quia de his valent rationes datæ, & dandæ.

585 §.7. Si plures ad beneficium curatum præsententur inæqualiter digni, dicunt multi Instituentem posse eligere, quem volet, dummodò dignum, sed Barb. & alii cum Castrop. *p.9.n.3.* probabiliùs dicunt præferendum digniorem, ob rationes datas, & dandas: Imò Dian. *p.9.tr.8.R.16.* dicit tum reipsa esse velut concursum, quia præsentans videtur appellare ad judicium Instituentis, ut magis idoneum præferat.

586 §.8. Si quis resignet, vel permutet beneficium curatum, communis sententia cum Az. & Barb. *De off. Parochi c.2.n.*101. dicit satis esse, si transferat in aliquem dignum, quia dimittit hoc, quod suum est, & propter quod, si retineret, non teneretur plùs facere, quàm mediocriter idoneus, ergo substituendo talem satisfacit: accedit, quòd resignans, vel permutans non sit distributor beneficii, ideoque non videatur teneri quærere, aut designare digniorem. Addunt Caj. Salon. Regin. Less. Lugo *n.*51. Castrop. *p.*11.§.2.*num.*11. Dian. *p.2.tr.*15.*R.*41. talem minùs dignum posse à Superiore institui: è contrà Nav. Sot. Vasq. Passer. Paris. & alii cum Carden. *n.*45. dicunt etiam talem resignantem, vel permutantem teneri eligere digniorem, si occurrat, & fatetur Less. si multò dignior se offerat, vel sit in promptu, charitatem boni communis obligare, ut præferatur; Et in hanc partem etiam multùm inclinat Lug. tenentque eandem Leur. *p.3.qu.*838. (quamvis oppositum insinuasset qu. 352. & par.1.qu.211.num.3.) si ille, qui per resignationem, aut permutationem beneficium accipit, sit notabiliter minùs dignus, præferendum esse digniorem, rationes enim sunt eædem, ut consideranti patebit.

587 §.9. Provisio curati digni præ digniore est valida, saltem si fiat extra concursum, Barb. *à n.*97. Castrop. §.3. *n.* 1. Leur. *p.* 2.*nu.*474. Etsi facta sit, nequidem est irritanda, quia per hoc aperiretur janua ad multas lites, scandala, inimicitias, detractiones, Luca *De Benef. d.67.nu.*10. Quid autem dicendum sit, si præcesserit concursus, dicetur *n.*628.

§.10. Probabilius videtur etiam eum peccare mortaliter, 588
qui pro beneficio simplici præfert dignum digniori, ita S.Th. Caj. Vasq. Castrop. §.2.*nu.*8. aliique multi apud Carden. *num.9.* Consentiunt Nav. Az. Sa, Fill. *num.*179. si fiat passim, non autem si semel, aut bis. Consentiunt Rebell. Mald. Less. Regin. si fiat in Beneficiis majoris momenti, uti in primario Canonicatu: Contradicunt tamen Sanch. & alii cum Barb. *n.*103. dicentes in beneficio quocunque simplici non peccari mortaliter, quia cùm nec Trid. nec Canones prærequirant concursum, vel speciale examen, innuunt satis esse, si provideatur dignus; fatentur tamen plerique per hoc peccari venialiter. Aliqui cum Garc. & Dian. *p.2.t.15. R.38.* excusant ab omni peccato, quorum sententiam Luca *nu.3. & d. 69 num.9.* dicit consuetudine esse receptam, Carden. fatetur probabilem, si beneficia nequidem mediatè habeant annexam curam: sed ratio nostra est, 1. Quia sic videtur declarare Inn. III. C. un. *Ut Eccl. Benef. sine diminut.* ubi loquens de beneficio simplici, dicit, *Discreto judicio debuisti Ecclesiasticum officium, & beneficium in persona magis idonea dispensare*. 2. Quia etiam hic esset acceptio personarum in re gravi. 3. Quia finis primarius instituendi beneficia fuit major Dei cultus, & majus bonum Ecclesiæ, finis autem secundarius fuit remuneratio benemeritorum, uti cum aliis rectè Carden. *num.7.* sed si excludantur digniores, uterque hic finis impeditur, qui omninò magni momenti est, ergo. 4. Sic excludens digniorem facit contra fidelitatem debitam ex officio, Ecclesia enim commisit huic, vel illi potestatem providendi de beneficio ea tantùm conditione, ut utatur tanquam fidelis dispensator secundùm fines ab Ecclesia in erectione beneficiorum intentos, & hic finis est aliquid in se grave, seu magni momenti, violare autem fidem ex officio debitam in re gravi est mortale, uti rectè Fill. *num.*178. ergo. Ex his,

Sequitur, si inter plures æqualiter præsentatos sit alius alio dignior, præferendũ digniorem, Vivian. Roch. Az. Lop. Barb. Castrop. Corr. Pirh. Leur. *q. 193. n.3.* Similiter si confirmatori proponantur plures electi, tenetur confirmare digniorem, quia in eo casu sustinet partes electoris, & confirmatoris, Led. Arm. Donat. Si tamen unicus sit electus, etiamsi dignior sit prætermissus, confirmari debet, si sit dignus, quia ad vitandas lites aliaque incommoda ita præcipitur Cap. *Postquam*, 3. De elect. Caj. Bann. Covar. Rodriq. Donat. Pasl. V. Leur. *q.*474.

§.11. Etiam in electionibus apud Religiosos præferri de- 589
bet dignior, Rebel. Sot. Vasq. & alii communiter cum Lugo *n.* 55. contra Valer. & Castrop. *p.*11.§.2.*n.*14. Refert tamen Lugo multos casus, in quibus prætermitti possit dignior, uti si utilius occupetur in alio officio; si alioqui esset perpetuò futurus ad regimen, aut in digniore officio, quod sæpè non expedit; si reservetur ad aliam functionem cum majori emolumento boni communis. Vide dicenda *n.*592.

§.12. Qui dignus erat, & beneficium obtinuit excluso di- 590
gniore, non tenetur illud dimittere, saltem ante sententiam, Less. Th. Hurt. Castrop. §.5. *num.6.* contra Rebell. Imò qui se agnoscit minùs dignum quàm alium, potest se offerre ad beneficium, relinquendo totum judicium examinatoribus, vel Collatoribus, Caj. Cov. Azor. Less. Dian. *p.3.t.5. R.*110. quod admittit Castrop. *num.*1. si dubitet, nam si clarè cognosceret se esse minus dignum, neque putaret se compensaturum defectum per specialem diligentiam, dicit eum non posse petere absolutè, quia peteret hoc à Collatore, quod hic licitè præstare non posset, ergo petendo peccaret: Si tamen bona fide tentet aleam, & præferatur aliis, potest acceptare, sequendo judicium aliorum, Sot. Tur. Quid agendum sit, si lis oriatur inter dignum, & digniorem, videri potest Castrop. §.3. *à n.*4.

§.13. Dignus, qui procuravit se præferri alteri, quem scie- 591
bat esse digniorem; item promovens dignum præ digniore, non videtur peccare contra justitiam, ideoq; non tenetur cuiquam aliquid restituere, non Ecclesiæ, uti certum esse dicit Castrop. §.4.*n.*2. docentque etiam Mol. & Less. quia Ecclesiæ assignatur idoneus Minister, cujus labor est par stipendio. Nec digniori, uti tenent Adr. Nav. Cov. Gutt. Valent. Tol. Az. Less. Rebell. contra Palud. Arag. Caj. Salon. Bann. Silv. Lop. P. Nav. Rodriq. Med. Led. Vasq. Ratio est, quia dignior non habet jus ad beneficium, sicuti melior operarius non habet jus, ut vocetur ad laborem pro stipendio: aliud tamen est, si per concursum judicatus sit dignior, uti dicetur *n.*628.

§.14. Dignior potest aliquando præteriri, uti si benefi- 592
cium ex fundatione conferri debeat personæ certæ urbis, vel familiæ, &c. Castrop. §.2.*nu.*5. Si tamen in tali urbe, vel familia sint duo inæqualiter digni, præferri debet dignior, Bals. Leur. *q.*154.*n.*1. Item præteriri potest dignior, si reservetur ad aliud beneficium, in quo erit Ecclesiæ utilior, quamvis fortè hoc

beneficium sit futurum tenuius, Castrop. *n.*13. Lug. *à n.*24. Ratio est, quia obligatio præferendi digniorem est primariò ob majus bonum Ecclesiæ, ergo ubi hoc non esset, cessat illa obligatio: Similiter fieri potest, ut dignissimus postponi possit digniori, nam si inter tres eligendos unus sit dignus, alter dignior, tertius dignissimus, & prævideam, si votum meum dem dignissimo, fore ut dignus plura vota habeat quàm dignior, possum prærerito dignissimo dare votum digniori, quia sic magis attingo mentem Ecclesiæ, & finem beneficiorum, Vasq. Cur. Less. Castrop. *n.*12. Lugo *n.*31.

593 §.15. Per digniorem, qui dicitur sub mortali præferendus, intelligitur notabiliter dignior: si autem in uno sit parvus excessus; an mortale sit digniorem tum prætermittere, dicetur *l.*5.*n.*204. Docent tamen Sot. Ban. Salon Valent. Rodriq. apud Dianam *p.*5.*t.*5.*R.*13. esse tantùm veniale, si beneficium sit parvi momenti, & postponatur, qui tantùm parum excedit. Quòd si videatur esse æqualitas inter plures, aut dubium sit, & discerni nequeat, quis sit dignior, liberum est præferre, quem voles.

594 §.16. Notant Sigism. Pass. Leur. *q.*293.*n.*2. tutius esse eligi dignum, de cujus dignitate constat, quàm eum, qui videtur dignior, de cujus majore dignitate habetur solùm probabilitas: si tamen certum sit eum esse æqualem digno, præferendus est, quia per hoc superat, quòd probabiliter sit dignior.

595 §.17. Rectè notat Mendo *n.* 277. etiam valde consultum esse, ut ad officia sæcularia assumantur digniores, quia id etiam postulat bonum commune, ac utilitas omnium, & quandoaliter fit, ordinariè est acceptio personarum, vel sordida cupiditas pecuniæ, aut lucri proprii.

596 *Q.*78. *Quis hic dicatur dignior, dignus, indignus?* R.

§.1. Dignior dicitur, qui consideratis omnibus dotibus corporis, & animi creditur futurus Ecclesiæ utilior; dignus, qui habet qualitates requisitas ad ministerium; indignus, cui deest aliqua ex qualitatibus ad ministerium requisitis, seu qui non potest satisfacere tali muneri.

597 §.2. Ille non semper est dignior, qui est sanctior, vel doctior, uti expressè S. Thom. 2.2.*q.*185.*art.*3.*in O. & ad* 3. Item *q.*63.*art.*2. *in O.* Et quamvis quis quoad aliqua sit minùs dignus, tamen potest censeri esse dignior, v.g. si sit ea patria, & gratior populo; si non sit implicatus tot negotiis externis; si sit eligibilis, alter autem deberet postulari; si habeat majorem experientiam, &c. Dian. *p.*3.*t.*5. *R.*110. Hinc etiam rectè notat Lugo *de just. d.*35.*n.*2. pro majore dignitate simpliciter statuenda spectandas esse circumstantias: nam sæpè præferenda est doctrina pietati, uti si quis inter hæreticos sit futurus parochus: è contrà sæpè præferenda probitas, & exemplaris vita doctrinæ, maximè inter Catholicos, & idem est de aliis talentis, v.g. concionandi, canendi, conversandi respectivè ad templa, & loca, in quibus erit. Addit Barb. *de Off. Paroch. c.* 2.*n.*109. judicari debere, quòd adultior sit dignior quàm juvenis, Doctor quàm non Doctor, non habens beneficium quàm habens, sacerdos quàm non sacerdos, nobilis, quàm ignobilis, dispensatione non indigens quàm egens; dives quàm pauper, si Ecclesia sit indigens, &c. Vide etiam Leur. *p.*2. *q.*193. *n.*3. *& q.*293. *n.*2. Item dicta *n.*576.

598 *Q.*79. *Quid prætereà notandum sit circa Parochos, parochias, & curata Beneficia?* R. seqq.

§.1. Parochus videtur dici à græco *πάροικος accola*, seu *incola*, eò quòd parochi collocentur inter eos, quorum quoad animas curam gerunt, Barbos. *de jure Eccles. lib.*1.*cap.*1.*nu.* 13. Et parochia significat locum certis finibus limitatum, complectentem familias saltem decem, uti vult Barbos. *cap.*20. *nu.* 16. aut si jam erecta fuerit parochia, decem personas, uti habet Corr. *l.*3.*cap.*5.*n.*10. in quo loco habitet populus deputatus tali Ecclesiæ, quæ in hoc dicitur parochialis, quòd in ea unus aliquis authoritate Episcopi constitutus exercere debeat curam animarum tali Ecclesiæ assignatarum. Notat autem rectè Corr. *num.*3. contra Lott. *lib.*1. *qu.*20. *à num.* 55. sicuti non omne beneficium curatum est parochiale, ita nec omnem Ecclesiam curatam esse parochialem, si enim duo per vices, vel simul ex officio exerceant curam animarum in aliqua Ecclesia, uterque erit creatus, seu neuter parochus, nec Ecclesia erit parochialis, attamen erit curata: signa autem Ecclesiæ parochialis sunt, si habeat certos limites, vel familias sibi deputatas, quæ diebus festivis ibi audiant Missam, recipiant Sacramenta, ibi sepeliantur; si in ea asservetur Eucharistia, fiant oblationes, dentur decimæ, &c. Barbos. *n.*22. Notat etiam Laym. *ad Cap. Statutum, De elect. in* 6. *& ad Cap.* 3. *de Postul. num.* 1. nomine parochialis non venire in odiosis Ecclesiam, quæ simul est Collegiata, uti nec dignitates habentes parochiam annexam, aut curam habitualem tantùm: videri tamen debet Luca *de Benefic. d.*14.*num.*7.*d.*16. *d.*24. *à num.*6.*d.*77. *num.*3. *& d.*952.

599 §.2. Providendus de parochia scire debet linguam, seu idioma loci, in quo est parochia, alioquin provisio est nulla, uti dicetur *n.*790.

600 §.3. Parochus non potest amovibiliter præfici parochiæ, uti declaravit Sacra Congr. apud Gonz. *ad Regul.*8. *Cancell. gl.* 5. §. 6. *n.* 60. & Corr. *c.*9. *n.* 39. quia sicuti Matrimonium carnale non contrahitur ad tempus, ita nec spirituale, quamvis hoc semper maneat indissolubile, si tamen parochia sit unita Monasterio, vel alteri loco, vel beneficio, potest per Vicarium temporalem provideri, Luca ad Trid. *d.* 9. *n.* 1.

601 §. 4. Beneficia, præsertim curata, non debent diu vacare, *Cap. ne pro defectu, de elect. Cap. Ut circa, de elect. in* 6. *Cap. Si Apostolica, de præb. in* 6. His non obstantibus, si Sedes Episcopalis vacet, Garc. Corr. Lott. & alii apud Leur. *p.*1 *q.*171. docent collationes beneficiorum spectare ad Papam, & non ad Capitulum, nisi essent beneficia simultaneæ collationis Episcopi cum Capitulo, Leur. *p.*2.*q.*708. *& seqq.* parochialis autem tunc vacans in mense Ordinarii, reservatur Episcopo successori, si ad Episcopum spectabat providere, Gonz. Garc. Leur. *quæst.*711. potest tamen Capitulum indicere, & habere concursum, sed electio dignioris reservatur Episcopo successori, Molina, Castrop. apud Leur. ibidem, & secundùm Laym. Az. Rebuff. Leur. ibidem, potest Capitulum constituere œconomum, aut commendare ad sex menses: de cætero, beneficia Sede vacante vacantia in mensibus Ordinarii, etiam per Concordata Germaniæ reservantur Episcopo successori, Leur. *q.*709. & Capitulum nequidem de devolutis potest providere Az. Barb. Garc. Castrop. Leur. *q.*712. contra Zerol. Lamb. Mol. & alios.

602 §.5. Si Sedes Apostolica vacet, Episcopus aut quivis alius habens jus ordinarium confert parochias, alioquin Papę reservatas, non tamen alia beneficia curata, uti nec habitu tantùm parochialia, *Cap. Si Apostolica, de præb. in* 6. Gonz. Corr. Leur. *p.*1.*qu.*172. sed per Concordata possunt Episcopi aliique collatores in Germania tum providere de omnibus beneficiis, etiamsi in mense Papali incipiant vacare, Chok. Pirh. Leur. *q.* 174. Quid autem dicendum sit, si beneficium jam ante mortem Papæ vacaverit, dictum est *n.*498. si tamen sit parochiale, & Papa ante suum obitum de eo non providerit, is, ad quem ordinariè pertinet, potest liberè de eo providere, *Cap. Si Apostolica, suprà.*

603 §.6. Parochialia beneficia provideri debent per concursũ, uti dicetur *n.*610. Et quamvis id non fiat, tamen omnes admittendi ad beneficia curata debent ante possessionem examinari ab iis, quos Episcopus constituerit, Paris. Garc. Barbos. Castrop. *t.*13 *d.*3.*p.*2.§.4.*nu.*10. Etiam examinari debent, qui volunt præfici Parochiis unitis Monasterio exempto, Luca ad Trid. *d.*32.*n.*36. Leur. *q.*209. etiam illi examinari debent, qui à patronis laicis præsentantur, ut habet Trid. *sess.*24. *c.* 18. *de Ref. Nec refert*, quod constet de alicujus idoneitate quoad omnia, v.g. quia est doctor Theologiæ, aut etiam Vicarius in spiritualibus, *quia* examen spectat ad formam provisionis, Paris. Garc. Corr. Loc. Leur. *qu.*207. Etiam meritò iterum examinatur parochus ad aliam parochiam transferendus, quia qui idoneus fuit, potest per oblivionem, socordiam vel aliam causam, factus esse in idoneus, aut defecisse in moribus, Lay. *ad Cap. Ex litteris, de Const. num.*2. Garc. *p.*6.*c.*2.*n.*253. *&* 266. Luca *de Parochis d.*6.*n.*6. aut major doctrina fortè necessaria est ad alteram difficiliorem parochiam. Quòd si beneficium sit tantùm secundariò curatum, adhuc videtur præmittendum examen, uti observatum est in diœcesi Monasteriensi, ne curam suscipiat, qui fortè ineptus est, & post obtentum plenum jus in re cum majoribus incommodis removeri debeat.

604 §.7. Si quis in primo examine pro beneficio curato non reperiatur idoneus, videtur posse illi concedi tempus pro pręparatione ad aliud examen, & si tum reperiatur idoneus, provideri: & ita vidi practicari, quidquid in cõtrarium dicant Garc. & Leur. *q.*200. verificatur enim, quod per examen reperiatur idoneus, nec verba videntur odiosè restringenda ad examen unicum.

605 §.8. Parochus etiam in concursu, & sine restrictione approbatus potest ex causa revocari ad examen, v.g. si adsit prudens suspicio oblivionis, si se nimium effundat ad occupationes exteriores, si negligat studium, si in praxi sæpè malè procedat: & ubi non bene subsistet, suspendi potest à cura, quia spectat ad officium Episcopi providere, ut semper idonei curam administrent, Ricc. Gonz. Barb. Lugo, Luca, & alii cum Leur. *p.*1.*q.*210.

606 §.9. Quomodo & sub qua pœna teneantur residere Parochi, dictum est *l.*3 *p.*1.*num.*736. & speciatim de pœnis, vide Leur. *qu.*388. *& seqq.* Quòd si Parochus emaneat diu ultra licentiam, & negligat monitionem ad sex alios menses, privari potest, Lott. *l.*3.*qu.*27.*à n.*79. Si autem ignoretur, ubi sit, aut sit in loco, quo conveniri non potest, citari debet tribus vicibus, & post expectatos à lapsu ultimi peremptorii alios sex menses debet privari, sive declarari privatus parochia ob non residentiam, Lott. Leur. *quæst.*390. *& seqq.* Si ante privationem compareat, audiri debent causæ excusantes absentiam, si compareat post privationem, & causæ inveniantur justæ

sub.

subvenitur remedio restitutionis in integrũ, Lott. Leur. *q.* 394.

607 §.10. Parochus fruens decimis tenetur concurrere ad reparationem domus parochialis, & Ecclesiæ, nisi consuetudo onus illud imposuerit parochianis Azor. *p.2.c.9.q.10.* Barb. *de off. Paroch. c.13. à n.2.* V. Leur. *q.* 433.

608 §.11. De jurisdictione, & potestate Parochi in ordine ad administrandum Sacramentum pœnitentiæ, aut ad delegandam ad hoc potestatem, dicetur, *l.6.* Notat autem cum aliis Leur. *q.447.* in locis Regularium exemptis, Parochum non retinere jurisdictionem, quamvis eam retineat Episcopus, & Capitulum Cathedrale; in propria autem Ecclesia præcedit Parochus omnes, etiam in majore dignitate Ecclesiastica constitutos. Vide Leur. *q.448.* Quid possit quoad impediendas varias functiones Regularium, & quoad ædificationem novorum Monasteriorum, videri potest Leur. *q.442. & seqq.* Item quid possit, aut debeat facere circa bona suæ Ecclesiæ, habet Leur. *q. 445. & seqq.* Non potest autem ferre censuras, quia hoc spectat ad jurisdictionem fori externi. Denique de jure Parochi, maximè circa funera, portionem canonicam, oblationes, decimas, primitias, videri potest Leur. *q.449. & seqq.* & aliqua addemus à num. 1361.

609 §.12. Quæ sit Parochi obligatio quoad conciones, dictum est l.3.p.1. à n.763. Item à n.767. quandonam potissimum peccet in officio. Item à n.749. an teneatur ad Curam per seipsum. Item à n.754. quæ sit ejus obligatio tempore morborum, & belli. Item à nu.762. an quandoque teneatur Missam offerre pro parochianis. Quomodo autem, & sub qua pœna teneatur habere intentionem recipiendi Sacerdotium, illudq; intrà annum recipere, dicetur n.748. & 859. item de obligatione faciendi professionem fidei, dicetur à nu.740. Denique legenda est à Parocho admonitio, quam ad Pastores sui gregis habet Deus, Isaiæ 34. *Dicet pastoribus*, &c.

610 *Q.80. Quænam Beneficia conferri debeant per concursum?* R. Generalis regula est ex *Trid. Sess.24.c.18. De Ref.* & ea Bulla *S. Pii V. In conferendis Beneficiis*, 47. quòd omnia Beneficia parochialia cõferri debent per concursum, ad quemcunq; collatio spectet, etiamsi ad Abbates, ad exemptos, ad Papam ipsum. Exceptiones tamen sunt multæ, quas recensent Barb. *De off. Paroch. c.2. à n.14. & iterum n.126.* Castrop. *t.13.d.3.p.2.§.5.* Nicol. *t.1.d.6.§.6.* Leur. *p.1.q.206.* nã omitti potest concursus.

1. Si quis in manus Papæ resignet parochiam in favorem alicujus, aut etiam liberè, uti volunt Gonz. *ad Reg.8. Cancel. gl.6.n.116.* & Pias. *p.2.c.5.n.9.* contra Barb. *De pot. Ep. All.60.n.21.* & Corr. *l.3.c.3.n.5.*

2. Si Papa alicui Romæ præsenti conferat parochiam reservatam in partibus.

3. Si duo apud Episcopum permutent Beneficia, vel ambo curata, vel curatum cum simplici, Garc. Zech. Paris. *l.8.q.9.n.95.* contra Less. *l.2.c.34.n.85.*

4. Si alicubi sit consuetudo immemorialis, ut Parochi optent Ecclesias vacantes.

5. Si in provisione alicujus parochiæ non sit observata forma à *Trid. & S. Pio V.* præscripta, tunc enim confert sine concursu, vel Papa, vel alius inferior, ad præsentationem Patroni Corr. Gon. *n.126.*

6. Si per concursum electus intrà quadrimestre non exhibuerit collatori testimonium suæ prælectionis, tunc enim conferri potest tertio sine concursu, Corr. Gonz. *n.131.*

7. Si Parochia sit accessoriè unita Vicariæ perpetuæ, Dignitati, vel Canonicatui. Aliud est, si æquè, vel magis principaliter se habeat in unione, Garc. Gonz. Corr. Leur. *d.120.*

8. In provisione Dignitatum habentium curam animarum in Collegiatis Ecclesiis, Corr. Garc.

9. Si in collegiata per Canonicos hebdomadarios exerceatur cura, Garc. Corr. Luca *De Parochis d.37.n.37.*

10. Si Parochia sit juris patronatus laicalis. Excipe tamen, nisi unita fuerit Beneficio liberæ collationis, aut ea privilegio tantùm, vel consuetudine esset jus præsentandi, aut plures æqualiter essent præsentati, aut penderet lis super jure patronatus, aut provisio devolveretur ad Episcopum: in his enim casibus institui deberet concursus.

11. Etiam omittitur concursus, si patronatus sit mixtus, quamvis alii cum Diana *p.9.t.8. R.18.* dicant tunc habendum, quia ubi agitur de favore, & bono Ecclesiæ, putant Clericos habendos esse potiores; Corr. dicit, si mixtura sit æqualis, tunc certò non requiri concursum, ob declarationem S. Congreg. si autem pars Clericorum sit major, requiri.

12. Si Parochia sit litigiosa, & unus litigantium moriatur, tunc enim Papa solet surrogare alterum.

13. Si Beneficium parochiale sit regulare, & conferatur Regulari: si autem conferatur sæculari, requiritur concursus, Garc. Corr. Barb. *alleg. 6.n.33.*

14. Si ob tenues reditus non offerant se oppositores: aliud est, si se offerant, Garc. *p.9.c.2.n.220.* Barb. *n.38.* Item omittitur, si ideò prævideretur rixæ, vel dissidia, Corr.

15. Si quis per regressum obtineat parochiam, v.g. quia ipsi, postquam resignavit, non solvitur pensio constituta, Garc. *n.168.* dicit tamen Leur. *p.1.q.207.* non posse sine concursu parochiam vacantem dare illi, qui eam anteà per concursum obtinuerat, & resignarat.

16. Si sit habitu tantùm parochialis, Zerol. Corr.

17. Si electus per concursum nolit consentire in pensionem impositam in favorem alterius: tunc enim potest Papa prævio examine sine concursu conferre, cui voluerit, Gonz. Corr.

18. Cardinales Episcopi existentes in curia possunt conferre parochiales suæ diœcesis sine concursu.

Q.81. Quid notandum sit circa provisionem Beneficii per concursum? Resp. seqq. 611

§.1. Modum instituendi concursum describit *Trid. Sess.24. c.18. De Ref.* ac in primis statuit, ut cum vacaverit parochia, Episcopus constituat Vicarium, qui deserviat cum congrua portione fructuum, nisi fortè vicinus Parochus, vel alius id præstet; poteritque talis deserviens consequi etiam emolumenta Curæ, & oblationes, Barb. *De off. Paroch. cap.14.n.10.* sed cùm Parochi in his partibus habeant annum gratiæ, hæredes constituunt deservientem ab Ordinario approbandum.

§.2. Tempus indicendi concursum sunt 6. aut 4. menses: 812
haberi autem debet à tempore edicti publicati ad summum intrà 20. dies: quòd si intrà hos dies non haberetur, putant Garc. & Lott. *l.2.q.31.n.41.* provisionem fore invalidam, & addit sæpè ita resolutum esse à Rota, quia videtur esse contra formam sub pœna nullitatis præscriptam: sed Castrop. *t.13.d.3.p.2. §.1. n.9.* dicit valituram, quia quando aliquis habet facultatem ad aliquid, licèt ei præscribatur modus faciendi, non ideò tollitur facultas, si illum negligat, quia forma substantialis manere potest, quæ hic est, ut fiat edictum, instituatur examen, &c. hinc etiam Less. *l.2.c.34.n.85.* dicit non omnia hic præscripta, esse ubiq; usu recepta, Trid. ipsum in fine addit, *Licebit etiã synodo provinciali, si qua in supradictis circa examinationis formam addenda remittendave esse censuerint, providere.* Et in vasta diœcesi Monasteriensi ordinariè dantur duo, aut tres menses, tum, ut notitia faciliùs perveniat ad omnes, tum etiam ut oppositores colligant testimonia, relegant casus, ac se meliùs disponant: post elapsum verò tempus in edicto præscriptum adhuc expectari potest ad aliquot dies, Corr. *l.3.c.4.n.25.*

§.3. Concursum talem indicere non potest, nisi Episco- 613
pus, vel ejus Vicarius, aut in diœcesibus nulli Episcopo subjectis, Abbates habentes jurisdictionem quasi Episcopalem in parochias incorporatas, Leur. *p.1.q.205.* Unde licèt, v.g. Archidiacono competat collatio, ipse tamen authoritate sua non potest proponere edictum pro concursu, Paris. Leur. *p.2.q.723. n.3.* ex decreto S. Cong. De Capitulo Sede vacante, vide d.n.601.

§.4. Debent esse plures, qui concurrant, alioquin non est 614
reipsa concursus. Quòd si compareat unicus, qui reperiatur dignus, debet ei conferri, Garc. Castrop. *n.8.* si autem nullus, vel tantùm indigni compareant, potest liberè conferri, aut pro alio tempore indicendus est novus concursus, Luca *ad Trid. d.32. à n.35.* si nec tunc compareat dignus, confertur sine concursu: possunt autem oppositores semper vocari sine edicto publico, Leur. *p.1.q.181.*

§.5. Determinatum tempus semel publicatum mutari non 615
debet, quia oppositoribus, qui se sistunt, tacitè per edictum promissa est observatio hujus temporis. Quòd si examen fieret ante completum tempus edicti, provisio esset irrita, Garc. Corr. Castrop. *§.4.n.2.* si tamen posteà nullus alius oppositor se sisteret. Corr. Lott. Lamb. Calder. & Leur. *qu.183.* putant fore validam. E contrà si quis finito tempore edicti velit adscribi inter oppositores, de jure admitti non deberet, quidquid contradicant aliqui apud Leur. *qu.182.* quia soli intrà designatum tempus inscripti videntur acquisivisse jus: consuetudo tamen habet, idque in favorem Ecclesiæ ad delectum tantò majorem habendum, ut adhuc admittatur, Garc. Barb. Castrop. *§.2.n.2.* Corr. *n.23.* Quòd si aliquis post concursum se sistat reliquis omnibus dignior, præferri non debet, Castrop. *d.2.p.11. §.2.nn.5.* obligatio enim præferendi digniorem intelligitur sine violatione formæ præscriptæ, & contractus initi cum oppositoribus vocatis ad concursum: potest tamen, si examen censeatur needum esse finitum, admitti, Carden. *in 2. crisi d.28. n.42. & 43.* Si verò quis jam adscriptus inter oppositores legitimè impediretur, & monuisset Ordinarium, secundùm Garc. & Corr. *n.23.* posset, secundùm Castrop. *d.3.p.2.§.4. n.3.* deberet ad aliquod tempus suspendi examen; si autem concursu planè finito, & electione jam facta desisteret ille, qui fuit agnitus dignior, deberet institui novus concursus, Garc. Corr. Zerol. Leur. *q.199.* etiam post lapsum quadrimestre, aut semestre, inquit Castrop. *n.4.* contra Garc.

§.6. Potest etiam ille, qui est constitutus deserviens, con- 616
currere pro hac parochia, quam si per concursum obtineat, poterit pergere deservire absque periculo intrusionis, quia hoc facit ex vi prioris mandati, ut deserviret tanquam Vicarius, Castrop. *n.5.* contra Garc.

§.7. Parochus in una, potest concurrere pro alia parochia, 617

quia licèt celebrarit nuptias cum sua, hæ tamen sunt absolutè solubiles, Barb. Garc. Corr. Castrop. §.2.*n*.3.

618 §.8. Si parochia vacet per resignationem in manus Episcopi, non potest ad concursum pro illa admitti consanguineus, affinis, vel familiaris Episcopi, collatorum, aut resignantis, quia obstat Bulla *S. Pii V.* secundùm declarationem S. Congreg. apud Garc. *p.9.c.2.n.*211. & apud Corr. *n.* 10. Et de illa dicetur à n. 1011.

619 §.9. Episcopus potest statuere examinatores tot, quot volet, Barb. Corr. Debent autem statui saltem sex, qui sint Doctores, vel Licentiati in Theologia, aut jure Canonico, vel si hi desint, Clerici, seu Regulares, etiam ex Ordine Mendicante, seu non Regulares, qui ad id videbuntur idonei, quos eligere debet Synodus Diœcesana, vel Episcopus designare, quoties Synodus erit. Quòd si quatuor tantùm, vel quinque essent designati, per nullum horum validè posset haberi examen, uti decisum esse testatur Garc. *n*.64. & Castrop. §. 3. *n*.2. Si aliquis ex illis sex moriatur, aut aliò discedat, debet in prima Synodo compleri numerus, & intereà examinabūt reliqui, qui superiunt, etiamsi esset unicus, Garc. *n*.69. posset etiam tum Episcopus cum consilio Capituli usque ad Synodum hunc numerum complere per alios ex antiquis examinatoribus: aut si hi deficiant, per alios idoneos, Garc. à *n*.70. Corr. Lott. *num.* 71. Castrop. *n*.5. Potest etiam Episcopus cum consilio Capituli, elapso anno designationis, & Synodo absque culpa ejus non celebrata, designare alios, quos volet, Barb. Ricc. Garc. *n*.90. Castrop. *n*.6 quamvis Dian. *p.3.t.5.R*.64. dicat decisum esse, ut si singulis annis Synodus non fiat, examinatores semel deputati peragant exercere munus suum, donec habeatur nova Synodus; si autem anno elapso aliquis ex eis mortuus fuerit, putat officium omnium expirare, addit cum Garc. Corr. Lott. Episcopum tum non posse designare alios, si possit, & non celebret Synodum.

620 §.10. Examinatores pro concursu debent esse saltem tres ex Synodalibus: si autem ad hos addatur alius non Synodalis, Garc. *n*.324. Diana *R*.65. Luca *nu*.2. dicunt omnia fore irrita, quia ut non debet demi, ita non debet addi ad formam præscriptam: sed Castrop. §.4. *n*. 5. dicit hoc non obstare, quia superabundantia non potest nocere, quando non immutat, nec demit de requisitis.

621 §.11. Si in examinatorem designatus sit ille, qui, v.g. hunc Canonicatum Doctoralem possidet, non ideò successor, vel substitutus illius est designatus, quia cùm Trid. supponat omni anno mori posse, non vult ita annecti dignitati, vel officio, Garc. Castrop. *§*.3. *n*.8. contra Ledesm.

622 §.12. Examinatores debent tactis Evangeliis jurare, quòd sine humano affectu velint exequi munus, & si non præcesserit juramentum, vel tacta non sint Evangelia. Garc. *à n*.355. Barb. *c.2. à n*.76. dicunt examen esse irritum, sed Castrop. §.4. *n*.7. dicit manere validum, putat enim juramentum non spectare ad formam examinis, sed tantùm ad rectum illius usum: potest autem juramentum fieri in Synodo, vel extra coram Notario, Garc. Corr. Leur. *q*.189.

623 §.13. Rectè docent Gonz. Garc. Barb. Ricc. Castrop. *n*.8. Leur. *q*.192. examinatores debere examinare, & saltem exquirere ante, vel post examen de pluribus, quàm de scientia: nam Trid. dicit; *Peracto examine renuncientur, quotcunque ab eis idonei judicati fuerint, ætate, moribus, doctrina, prudentia, & aliis rebus ad vacantem Ecclesiam gubernandam opportunis.*

624 §.14. Examinatores peccant mortaliter, si ante, vel in concursu in præjudicium tertii moneant, vel informent examinandum de punctis quærendis: de cætero in aliis examinibus, quando sciuntur esse satis docti, & forsan ex metu, vel verecundia turbandi sunt, non est mortale præmonere, Peyr. Dian. *p.5. t.14. R*.89. Si tamen Episcopi coram Papa examinentur, non possunt præmoneri, quia examinatores prius jurant se nequidem in genere præmonituros de eis, quæ sunt interrogaturi, Dian. *p.10.tr.16. R*.38.

625 §.15. Videtur esse de valore concursus, ut Episcopus, vel ejus Vicarius intersit Lott. *n*.57. quamvis Luca *nu*.12. insinuet posse præesse alium ab Episcopo designatum: potestque Vicarius præesse, etiam non impedito Episcopo, Garc. *n*.119. Ad solum tamen Episcopum spectat conferre digniori, Garc. *p. 5. c.8. n*.109. quamvis in examine de idoneitate non habeat votum pro vel contra, nisi quando vota examinatorum sunt paria, aut omninò singulariter divisa, Garc. *p.9.c.2.n*.56. Castrop. *n.6.* Leur. *q*.195.

626 §.16. Med. Led. Nav. Azor. Sanch. aliique dicunt examinatores teneri indicare digniorem, quamvis Episcopus non petat, aut nolit sibi dici, tum enim procedit mala fide: Sed Garc. *n*.108. Castrop. *n*.9. Dian. *p.3.t.5.R*.111. Lott. *nu*.98. probabilius negant, quia non sunt judices excessus, sed idoneitatis: addit tamen Lugo *De just. d*.35. *n*.65. eos posse, & optime facturos esse, si indicent digniorem, potestque de hoc eos interrogare Episcopus, Barb. *n*.66.89. *& seqq.* imò Lugo *num*.67. innuit communiter indicare debere, licet non interrogentur, ne videantur censere omnes esse ferè æquales, ideòque Episcopum posse præferre, quem volet. Possunt autem referre suum judicium eodem tempore, scripto, vel voce, palàm, vel secretò, Leur. *q*.191 Quod si Episcopus aliunde habeat informationem de oppositoribus, quoad eligendum digniorem non tenetur se accommodare judicio Examinatorum, quia judicium ultimum circa excessum spectat ad ipsum, Leur. *q*.196. ex quibus autem absolutè desumi debeat judicium de majori idoneitate, videri potest Leur. *q*.197. item dicta n. 598. & 622.

627 §.17. Semper est mortale in concursu digniorem postponere digno, uti sequitur ex dictis à num. 582. docentque omnes communiter cum Lugo *d*.18. *n*.107. & Castrop. *d.2.p.*11. §.2. *n*.5. qui cum multis addit §.3. num.2. talem provisionem ipso jure esse irritam, quamvis Gonz. Garc. Lott. Lugo *d*.35. *n*.71. Leur. *qu*.198. probabiliùs dicant tantùm esse irritandum.

628 *§*.18. Post concursum est obligatio ex justitia dandi Beneficium illi, qui judicatus est dignior, & si non fiat, debetur huic restitutio, seu compensatio damnorum, Mol. Gutt. Vasq. Less. Fernand. Rodriq. P. Nav. Castrop. §.5 *num.6.* Ratio est, 1. quia dignior habet jus ex lege, ut ait Nav. cum Less. *num*. 72. 2. Hic intervenit quasi contractus inter illos, qui indicunt concursum, & qui concurrunt, uti dictum est l.3. p.2. num. 285. Conf. nam si concursus fieret sub promissione eligendi digniorem, evidens est, inquit Castrop. tum fore ex justitia obligationē illi conferendi, atqui hoc ipso, quod indicatur concursus, semper æquivalenter fit promissio conferendi digniori, sicuti æquivalenter fit promissio non conferendi alteri extrà concursum, uti fatentur omnes cum Garc. *p.7.c.16.n*.58. ergo. Accedit, quòd *S. Pius V.* concedat jus appellandi ab *iniqua* electione minus digni, ergo fit contrà jus, & est injuria respectu dignioris. *Nec obstat*, quòd Garc *nu*.57. dicat, quòd non videatur includi promissio in indictione concursus ad Beneficia non parochialia, ideoq; non fieri injuriam digniori rejecto, *nam* num. 61. concedit in parochialibus fieri injuriam, neque invenio ullum, qui assentiat, & quoad opinionem Garciæ circa non parochialia, quamvis Dian. *p.3.t.5.R*.110. dicat opinionem illam esse probabilem, & tutam in praxi, citetque pro ea Led. Merca. Soe. tamen posteà p.4. t.4. R.210. ubi eandem Garciæ opinionem nudè dicit probabilem, subdit, *sed tunc discedas ab opinione affirmativa*, quæ nimirum dicit fieri in utroque casu injuriam, & deberi restitutionem.

629 §.19. Examine facto, & recognita observatione formæ debet ille, qui judicatus est dignior, institui: quòd si forma observata non fuisset, quamvis Papa ipse unum ex vi concursus prætulisset aliis, provisio esset invalida, quia ad valorem semper supponit formam esse observatam, Garc. *p.9.c.2. nu*. 366. Castrop. *d.3.p.2.§.6.n*.5.

630 *§*.20. Si plures judicati sint æquè idonei, neque Episcopus possit aliter discernere digniorem, potest eligere, quem volet, cui fiat collatio, etiamsi hæc ab alio facienda esset; & tunc eligitur, non positivè, sed negativè dignior, id est, quo nullus alius dignior sit, Garc. Castrop. *n*.2. Quod si institutio competat Episcopo, electio autem Patrono, adhuc spectat eligere, quis sit instituendus: Nav. Az. Garc. *n*.266. Castrop. *n*.3. Si verò Patroni Ecclesiastici eligant illum, qui manifestè est minus dignus, Episcopus non tenetur illum instituere, quia tamen id constare non potest ante sententiam per Judicem appellationis datam, præsumendum est, quòd electus sit dignior, ideoque institui debet, quisquis electus fuerit, Garc. *n*.269. Castrop. *n*.4.

631 §.21. Contra examinatores pro Beneficio curato non datur appellatio in ordine ad obtinendum Beneficium, sed tātùm pro purganda nota infamiæ; appellatio tamen hæc non potest fieri ad Ordinarium, quia examinatores idem tribunal constituunt cum Ordinario, Castrop. *n*.6. contra Garc. In Beneficiis simplicibus dari potest appellatio ab examinatorum relatione, vel judicio ad Superiorem Ordinarii, etiam in ordine ad obtinendum Beneficium, Gonz. Garc. *num*.244. Castrop. *num*.7. & idem esse in aliis parochialibus, quæ per concursum non cōferuntur, putant Garc. *num*.245. Castrop. *num.* 8. contra Lott. apud Leur. *q*.202. Si tamen in concursu fuisses à plerisq; saltem examinatoribus judicatus idoneus, & alius minus idoneus te rejecto fuisset ab Episcopo electus, posses appellare ad Superiorem Episcopi, & provocare electum ad novum examen coram hoc, Barb. *n*.138. & 148. quæ appellatio licèt non sit suspensiva electionis factæ, tamē est devolutiva causæ ad Superiorem, Garc. *n*.247. Castrop. *n*.9. Leur. *qu*.201. & 203. Ut autem appellans vincat debet per secundum examen judicari dignior electo, & si electus iterum appellet, uti potest, antequam excludatur ex possessione, debet appellans obtinere tres sententias conformes, vel unam, quæ transeat in rem judicatam, tuncque provideri à Judice appellationis, si collatio spectabat ad Episcopum, à quo appellatum est, si autem spectabat ad alium, ad hunc spectat provisio, Gonz. Castrop. *n*. 10. sed rectè notat Luca *n*.20. ejusmodi appellationes communiter sola incommoda afferre utrique parti.

§.22.

632 §.22. Trid. suprà addit, *caveantque* (Examinatores) *ne quidquam prorsus occasione hujus examinis, nec ante nec post accipiant, alioquin simoniæ vitium tam ipsi quàm alii dantes incurrant, à qua absolvi nequeant, nisi dimissis beneficiis, quæ quomodocumque etiam antea obtinebant, & ad alia imposterum inhabiles reddantur.* Ex hoc loco deducit cum aliis Barb. *à n.* 79. examinatores nihil, etiam quantumcunque leve posse acceptare, quamvis gratis, & liberaliter oblatum ab aliquo examinando, vel examinato, posse tamen Episcopum aliquid de suo illis date titulo præmii, stipendii, vel laboris: docent etiam Nav. *l.4. Consil.* 53. *de simonia*, & Zerol. *in praxi Episc. p.1. v. Parochia* §.2.*d.*11. si acciperent quid modicum, v.g. valorem trium Juliorum, non incidere in labem simoniæ, quoad forum conscientię; modò hoc non accipiant pro favore prę-stando, sed omninò gratiosè, quia in materia simoniæ juris tantùm Ecclesiastici putant dari parvitatem materiæ, quamvis non detur in simonia juris naturalis, secundùm dicta *l.3.par.* 1.*num.*198. & disparitas est, quia quando temporale non datur, ut pretium rei spiritualis (sed actio ideò tantùm est simoniaca, quia prohibita est ex motivo Religionis ad cavendam omnem speciem simoniæ) reipsa non fit injuria rei spirituali, cùm non æstimetur temporali, sed tantùm est trangressio præcepti respicientis reverentiam rei spirituali debitam; ergo sicuti potest quis alia præcepta transgredi graviter, aut leviter, prout materia est gravis, vel levis, ita & hic: quidquid sit de hoc, si supponamus ab aliquo examinatore, vel examinando commissam esse simoniam gravem occasione concursus, putat Garc. totum examen esse ipso facto irritum, sed meliùs contradicunt Castrop. §.4. *num.*7. & Luca *num.*16. nam hoc non attingit formam, sed tantùm reprobat abusum, & cùm ejusmodi simonia possit sequi, non debet nocere illi, qui judicatus est dignior.

Qui plura volet circa examinatores synodales, legat Barb. *à n.*37.*&* 57. item Leur. *q.*186. *& seqq.*

Quæ forma servanda sit in provisione beneficii magistralis, & doctoralis; item beneficii simplicis, habet Castrop.*d.*3.*p.* 3. *&* 4.

633 *Q.82. Quid agendum sit illi, qui Beneficium vacans vult obtinere?* R.

§.1. Narrare debet se esse Clericum, legitimè natum, esse idoneum, habere ætatem, *cap. Cum adeò, De Rescriptis*, Rosa *de exec. lit. Apost. p.*1. *cap.*6. *à num.*275. Attamen non obest valori, si expressa horum mentio omittatur, quia jure ipso supponuntur in petente, & verificari debent apud Executorem, Az. Castrop. *t.*13.*d.*2.*p.*31.§.4.*n.*2.

634 §.2. Exprimi debet qualitas beneficii impetrandi, etiamsi detur rescriptum motu proprio, Rosa *à num.* 122. an nempe sit perpetuum; an actu, saltem in spe, curatum, vel simplex; an jurispatronatus; an in Ecclesia Cathedrali, aut insigni collegiata; an residentiale Castrop. *à num.*11. Rosa *à num.*130. *&* 150. Leur. *p.*1.*qu.* 175. Quòd si dicatur esse curatum, vel residentiale, quando non est, provisio videtur irrita, Menoch. Castrop. *n.*15. uti & tum irrita est, si narratum non sit esse electivum, Az. Sanch. Castrop. Item si sæcularis impetrans taceat beneficium esse regulare, vel contrà, Sanch. Castrop. *nu.*19. Rosa à *n.*126. Item si impetrans hospitale vocet beneficium, aut si impetrans beneficium unitum taceat unionem, ut si non narret beneficium esse monoculare, Castrop. à *n.*20. Si autem sit curatum, debet expressa curæ, & ætatis fieri mentio, Luca *de Benef. disc.* 55. *à n.*17.

635 §.3. Post expositam qualitatem beneficii narrandum est, quòd vacet, per hæc verba, *cum vacaverit, & vacet ad præsens*, debetque hæc vacatio probari posse indubitatè, Leur. *p.*3.*q.*16. sive sit vacatio de jure, sive de facto, Castrop. *p.*22. §.5. *n.*9. & nisi beneficium vacet, sicuti narratum est, gratia est nulla, debetque vacatio verificari tempore datæ, *cap. Eam, de Rescript.* Paris. Lott. *l.*3.*q.*8.*n.*41.

636 §.4. Quamvis jure antiquo, uti & novo in Gallia, non sit opus narrare modum, quo vacat, tamen alibi est opus per *Reg.* 46. *Cancel.* sub pęna nullitatis, ut narretur unus saltem modus, quo vacat, Barb. Lott. Rosa *c.*5.*à n.*26.*& c.*6.*à n.*191. nisi conferatur ex devolutione, Tond. Barb. Lott. Garc. Leur. *qu.*10.& quando ex devotione confertur, non potest intelligi vacatio, licèt in Rescripto addatur, *Sive vacet præmisso, sive quovis alio modo*, Rosam *à nu.*229. estque saltem tutius narrare, an vacet de jure tantùm, an etiam de facto, de quo vide dicenda *n.*885. & Rosam *à nu.*212. Quòd si narretur vacare per obitum, cùm tamen vacet per resignationem, vel contrà, Rescriptum etiam motu proprio datum vitiatur, *cap. Susceptum, de Rescript. in* 6. Felin. Silv. Menoch. Az. Castrop. *p.*31.§.4. *num.*23. Rosa *à num.*228. Si tamen narratum esset dubitativè, v.g. per, *Forsan, ut creditur, sicut putatur, prout asseritur*, non esset opus determinatè verificari talem modum, cùm non asseratur, Gonz. *ad Reg.*8. *Cancel. gl.*32. *à num.* 12. unde expedit ponere, *Cùm vacet hoc modo, vel quocunque alio*, quia in alternativis sufficit verificari unum. Vide Leur. *qu.* 13. Imò Menoch. & Castrop. dicunt, si nullum vacationis modum exprimas, gratiam plerumque non ideò fore subreptitiam, quia quando dicitur vacare, & non additur quomodo intelligitur omnis vacationis modus, quorum uno vacet.

637 §.5. Etiam exprimendum est nomen illius, per cujus cessum, vel decessum beneficium vacat, quia ita servat stylus Curiæ: Similiter exprimendum est nomen Sancti istius Ecclesiæ, in qua est beneficium: si tamen hoc omittatur, vel erretur in exprimendo, secundùm Castrop. *num.* 23. *&* 27. Rosa *nu.*190. & alios, non ideò vitiatur Rescriptum, quia hoc nec ad substantiam, nec ad faciliorem concessionem gratiæ pertinet. Etiam exprimenda est diœcesis, in qua est beneficium, Rosa *n.*267. Multò maximè exprimendum est nomen impetrantis, in quo si erretur, putat Rosa *à num.* 169. Rescriptum non esse exequibile.

638 §.6. Per *Regul.* 8. *Cancel.* debet sub pœna nullitatis narrari mensis vacationis, Gonz. Castrop. Rosa *à n.*251. Leur. *par.*2. *q.*564.*& par.*3.*q.*11. Et hæc narratio debet verificari de isto determinatè mense, qui narratur; nec hic juvant clausulæ generales, *hoc vel alio mense*, nisi planè resciri non posset, uti si beneficiatus reperiretur submersus. Vide Leur. *par.*3.*qu.*14. Si tamen beneficium sit, vel devolutum, vel resignatum, vel patronatus laicalis, vel litigiosum, aut aliunde reservatum, non requiritur expressio mensis, quo vacavit, Gonz. Garc. Castrop. *p.*22.§.5.*n.*11.

639 §.7. Si beneficium sit reservatum, vel affectum à Papa, hoc etiam narrari debet, etiamsi gratia daretur motu proprio, Gonz. Castrop. *p.*31.§.4. *num.* 24. Similiter narrari debet causa amotionis, si quis iterùm petat idem beneficium, *cap.*26. *de Rescript.* si autem à Sede Apost. petatur parochialis, eò quòd in ejus provisione non esset observata forma Trid. & S. Pii V. satis est narrari non esse observatam formam, si posteà apud Executorem verificari debet, in quo sit neglecta, Rosa, Anch. Iun. Corr. Leur. *p.*1 *q.*176.

640 §.8. Si alicui tertio jus beneficii competat per collationem, electionem, præsentationem, id narrari debet, quamvis necdum sit facta acceptatio, quia Papa non censetur velle tollere jus quæsitum alteri, Castrop. *n.*29. Vide Rosam *cap.*6. *à n.* 225. Et quamvis in Rescripto dicatur, *Non obstante jure alteri quæsito*, putat Az. intelligi de jure invalido, nisi aliud exprimatur: attamen de jure tertii incerto, eventuali, & non considerabili, non necessariò facienda mentio, Rosa *nu.*101. Si alius sit in possessione beneficii saltem colorata, & solo etiam facto, etiam narrari debet, *cap. Cùm nostris, de conc. præb.* Gonz. Lott. Vide Rosam *à n.*212. & Leur. *p.*3.*q.*12. Excipe, nisi rescriptum esset cum clausulis, *vocatis vocandis*, aut *amoto quolibet detentore*; item secundùm Castrop. *n.*30. si sit cum clausula, *motu proprio*. Quòd si alter detinuisset beneficium per annum, hoc specialiter esset narrandum, quia annalis detentio dat speciale jus, uti dicetur à *n.*680. si tamen beneficium dimisisset, non esset opus narrare, quòd antehac detinuisset.

641 §.9. Etiam lis de Beneficio narrari debet; quod tenet Castrop. *n.*32. etiamsi lis esset de sola possessione, sed Menoch. requirit litem de titulo. Similiter si impetrare volens possideat sine titulo aut per intrusionem, debet hoc ipsum narrari, aliàs vitiatur Rescriptum, etiamsi sit ex motu proprio, Menoch. Castrop. *n.*25.

642 §.10. Petens, etiam narrare debet, si habeat aliud beneficium, etiam tenue, *cap.*17.*&* 42. *de Rescript. cap. Si motu proprio.* 23. *de Præb. in* 6. etiamsi esset tantùm Vicaria, dummodò sit perpetua, *cap.*27. *de Rescript.* Et etiamsi haberet tantùm jus ad rem, *cap.*32. *de Rescript.* Menoch. Azor. Castrop. *num.* 3. *&* 4. Item, quamvis beneficium illud per vim vel intrusionem possideret, Menoch. Castrop. *num.*7. Et addere debet, an sit curatum: item an habeat pensionem in titulum, uti volunt Menoch. & alii contra Az. & alios apud Castrop. *n.*5. Et quando ratione paupertatis petit aliud beneficium, narrare debet, quale habeat patrimonium, *argum. cap.*27. *de Rescript.* Item an habeat præstimonium &c. Menoch. Az. Castrop. *nu.*9. Vide dicenda *n.*908.

643 §.11. Etiam exprimere debet valorem beneficiorum, quæ vult simul habere, Menoch. Sanch. Castrop. *n.*16. Rosa à *n.*240. Putat tamen Castrop. si falsò exprimat valorem illius, quod petit, non vitiari rescriptum motu proprio datum: quod autem attinet ad Hispaniam, Galliam & Germaniam valor non exprimitur, qualis in se est, sed sufficit fieri mentionem, quòd non excedat valorem 24. ducatorum secundùm communem æstimationem. Vide Luca *de Benef. disc.*72.*&* 90. item dicenda *num.* 676. *& seqq.*

644 §.12. Si promisisti resignare beneficiũ præhabitum, Felin. & Menoch. putant faciendam esse hujus promissionis mentionem, sed Castrop. dubitat, cùm hoc sit quid extrinsecum, nec de eo inveniatur lex. Quòd si nescriveris te habere aliud beneficiũ vel jus ad illud, & ideò non narratis, non obstat, sed excusaris, *cap. Gratia*, 7. *de Rescript. in* 6. Menoch. Azor. Castrop. *n.* 4.

645 §.13. Etiam narrare debet, si habeat aliquam dignitatem,

cap. Ad aures, de Rescript. Menoch. Castrop. *n.6.* Item: secundum dicta *l.1.n.*811. narrare debet, si fuerit pluries dispensatus in ordine ad idem beneficium. Si tamen gratia motu proprio concedatur, non est opus facere mentionem de beneficiis obtentis, *cap. Si motu proprio, 23. de præb. in 6.* Sanch. Castrop, *n.9.*

646 §.14. Si aliquod statutum Ecclesiæ obstet impetrationi apud Papam, hoc ipsum narrari debet, aliàs vitiatur Rescriptum etiam datum motu proprio, Menoch. Castrop. *n.28.*

647 §.15. Omnem narrativam Rescripto contentam verificari debere docent Crescent. Moh. Roman. Paris. Gonz. *n.57.* quamvis aliàs necessaria non esset, cùm sit pars gratiæ; hinc docet etiam Rosa *n.120.* quòd in beneficialibus quælibet minima subreptio irritet totam gratiam, sed probabilius est, secundum dicta *l.1.n.806.* si quid insertum sit non faciens ad substantiam rei nec attingens causam gratiæ, per hoc licèt falsò expressum non vitiari rescriptum, uti etiam diximus hic *n.637.*

648 §.16. Impetrare volens per Rescriptum in forma gratiosa, debet mittere testimonium idoneitatis dandum ab Episcopo originis, quia Papa non vult se exponere periculo conferendi inhabili vel indigno: si tamen rescriptum detur in forma, *dignum*, non est opus illo prævio testimonio, quia tum committitur Ordinario, ut examinetur idoneitas, & si reperta fuerit, ut conferatur beneficium.

649 §.17. Hactenus dicta procedunt, quando beneficium à Papa impetratur, non autem si ab Ordinario, qui censetur scire beneficiorum vacationem, qualitatem, valorem, ac conditiones impetrantis &c. Menoch. Sanch. Castrop. *n.33.*

650 §.18. Pro Archi-Diœcesi Coloniensi statutum est 12. Aug. 1689. mandato Archi-Episcopi, ut nullus Regularis ad ullum beneficium sæculare cum vel sine cura; item nullus sæcularis ad curata sæcularia vel regularia admittatur, nisi examinetur à tribus deputatis, & præmissis publicè proclamationibus in Ecclesia vacante tribus festis diebus continuis, vel intercalatis.

651 *Q.83. Quid circa supplicas, rescripta & litteras expeditionis sit præterea notandum?* R. seqq.

§.1. Quid apud Papam in supplica pro obtinendo beneficio sit exprimendum, dictum est *à n.633.* item dictum est *n.464.* si quis supplicarit pro habendo beneficio tanquam vacante per mortem, cum tamen possessor adhuc viveret, impetrationem esse irritam.

§.2. Si plura impediant gratiam obtinendam, putant Abb. Dec. Menoch. Led. aliique cum Sanch *de Matr. l.8.d.23.* omnia esse simul exprimenda, nec satis esse singula per diversas supplicas narrari & per diversa rescripta dispensari, tum quia qui unicum narrat, tacitè negat alia adesse, tum etiam quia si simul proponantur, apta sunt movere Papam ad negandam gratiam, si enim resciat aliquem laborare, v.g. sex impedimentis Matrimonii, sæpè negabit dispensationem, quamvis daturus esset laboranti singulis. Contradicunt Nav. Rodriq. Cevall. Sa, quia potest unum tolli sine altero, & sic certum videtur, si quis impeditus voto & consanguinitate velit ducere Cajam, posse obtinere dispensationem voti, non facta mentione consanguinitatis, pro qua posteà petere poterit: sed rectè concludunt Suar. Salasc. Merol. Bon. Rosa *de Exec. lit. Apost. p.1.c.6.n.356.* per se loquendo, valere petitionem ad dispensationem unius sine altero, nisi gravitas unius augeatur per alterum, aut non satis explicari possit non narrato altero; an autem in supplica pro dispensatione fieri debeat mentio alterius dispensationis ad eundem finem obtentæ, dictum est *l.1.n.*811.

652 §.3. Quandonam supplica aut rescriptum sit sub-vel obreptitium, intelligitur ex dictis *l.1.n.806.* quando autem est tale, nihil operatur, nisi taciturnitas veri vel expressio falsi facta sit per ignorantiam, & non attingat causam finalem, *cap.* 20. *&* 22. *de Rescript.* Rosa *à n.19.* & iterùm *à n.26.*

653 §.4. Quid dicendum sit, si sub-vel obreptio in una tantum parte commissa sit, dictum est *l.1.n.807.* si autem sit commissa à solo sollicitatore vel alio tertio, Sanch. Tusch. Merol. & alii dicunt non nocere quoad alteram partem, quia nullitas talis totius Rescripti, *cap.* 20. *de Rescript.* imponitur tanquam pœna perversitatis, quam hic non commisit impetrans. Vide Rosam *à n.* 102.

654 §.5. Clausula, *motu proprio*, videtur sanare vitium subreptionis, non autem obreptionis, uti tenent multi apud Rosam *num.*109. quia intelligitur, si expressa sint vera, uti putant Sanch. Garc. Leur. *p.3.q.*455. Videri possunt dicta *l.1. nu.* 814. & Castrop. *t.13.d.2.p.*31. §.4.*n.*11. & iterum *à nu.* 17. Item p.22. §.5.*n.*1.

655 §.6. Usu nunc receptum est, ut clausulæ generales nihil in particulari determinantes nihil operentur, cum per Scribas addantur secundùm stylum Curiæ, uti testatur Gastell. *de usu & praxi curiæ Rom. pag.*233. Circa clausulam autem, *Si preces veritate nitantur*, sic habet Reg. 61. Cancell. *Item quòd in litteris super Beneficiis per Constitut. Execrabilis, vacantibus, ponatur clausula, si est ita, similiter de quibuscumque narratis informationem falsi requirentibus*: quamvis autem in Rescripto Papæ ad instantiam impetrantis cõcesso non exprimatur clausula illa, *Si preces veritate nitantur*, subintelligi tamen debet, *cap. 2. de Rescrip.* Jure autem civili expressè apponenda est, *l. fin. C. de divers. Rescript.* Vide Rosam *à num.* 20.

§.7. Circa clausulas derogatorias diximus aliqua *l.1.à n.* 656
806. quæ videri debent. Notandum autem est hìc, quòd Rescriptum concernens bonum publicum & Ecclesiarum utilitatem non censeatur sublatum per clausulas generales derogatorias, uti in dubium esse scribit Gonz. *in Regul.8. Cancell. gl.9.* §.2. *n.* 18. citans Ferret. latè id probantem, & exemplum affert Nicol. *t.1.d.1.§.12.* in quo Urb. VIII. declaravit provisiones Apostolicas, quæ in præjudicium dati antehac pro utilitate Ecclesiæ indulti fierent, esse nullas, quia essent præter mentem & intentionem Pontificiam. Quòd si addatur generalis derogatoria cum clausula, *quorum tenores*, &c. contra Rescriptum anterius simili clausula in futurum derogatoria & decreto irritante munitum, putat cum alii Barb. *de claus. claus.*43.*n.*17. ultimum Rescriptum non infringere vim prioris; contradicunt Felin. Selva, Roman. & innumeri alii, sed Gonz. *gl.36. à num.*13. rectè concludit, quòd posterius prævaleat, si sit datum motu proprio, & *n.*80. addit, in dubio standum esse pro primo, quod est in possessione.

§.8. Clausula decreti irritantis adjecta Rescripto ligat etiã 657
ignorantes & in causis beneficialibus inficit titulum ac possessionem & omnes actus subsequentes in contrarium, ita ut ne coloratum quidem titulum relinquat vel patiatur, Rota coram Dunoz. *dec.25.n.5. & dec.317.n.12. par.16. & dec.31.n.18. & dec.* 192.*n.1. par.*18. *rec.* Garc. Wames. Chok. Nicol. *d.*2.§.5. *& tit.*3. *d.*2.§.9. Quòd si addatur, *dummodò alteri non sit jus quæsitum*, intelligitur tantùm de jure valido, Luca *d.54.n.3.d.56.n.5.*

§.9. Pro Rescripto sufficit exhibere transumptum Bullæ 658
cum subscriptione Prodatarii & ejus sigillo ac subscriptione Notarii ad id deputati; & idem valet, quod originale, Rota, Tond. Corr. *l.7.c.ult.n.90.*

Q.84. Quid notandum sit circa executorem litterarum 659
Apostolicarum? R. Seqq.

§.1. Executor alius dicitur merus, alius mixtus; tum dicitur merus, si ipsi committatur nudum exercitium executionis absque exercitio jurisdictionis, uti communiter fit in literis gratiosis Papæ; si tamen adsit legitimus contradictor & possessor in beneficio, tum ex mero efficitur mixtus. Mixtus dicitur, qui simul partes Judicis assumit, uti si Papa ei committat in forma, *dignum*, tum enim examinare debet narrata &c. ubi è contrà merus non cognoscit de sub-vel obreptione, sed hanc advertens nudè cessat ab executione, Rosa *de Execut. lit. Apost. p.1.c.6.à n.*1. Et communis sententia habet cum Lug. *in Resp. Moral. l.5.d.4.* per Rescriptum in forma, *dignum*, tantùm acquiri jus ad rem, si autem sit in forma gratiosa, acquiri jus in re. Vide Lugo *supra*, Sanch. *de Matr. l.8.d.29.* Fill. *t.41.c.3. n.91.* Garc. *p.4.c.2.à n.17.* Luca *d.42.n.3.*

§.2. Quando in rescriptis additur, *vocato* Titio, tunc exe- 660
cutor est mixtus, præsertim quando Papa ipse non facit gratiam, sed committit faciendam, Rosa *cap.8.à n.1.* Et si vocatus apponat, tenetur instituere processum ordinarium & appellabilem, donec res judicata per tres conformes executioni locum præbeat, Luca *de Benef. d.48.n.4. & d.72.n.7.* & in summa *num.*268.

§.3. Quid observare, & quomodo procedere debeat exe- 661
cutor tam merus quàm mixtus, accuratè explicat Rosa *tota p.1. & cap.*1. agit de modis, quibus fieri debet supplica, & quibus dicatur gratia facta. 2. De necessitate & variis modis expediendi litteras, 3. Ad quos mitti soleant litteræ expeditionis. 4. De præsentatione litterarum apud executorem. 5. De clausulis apponi solitis in Rescriptis. 6. De enarrandis, ne committatur sub-vel obreptio. 7. Quomodo impetrans teneatur probare & justificare narrata. 8. Quomodò executor procedere debeat quoad illam justificationem, & quis sit aut possit esse contradictor. 9. Quid agere debeat executor, si litteræ sint subreptitiæ, abrasæ, defectuosæ, suspectæ, & quomodò corrigi possint. 10. Quamdiu duret potestas executoris; & an possit subdelegare. 11. quæ & ad quem interponi possit appellatio à decreto executoris. 12. De executoribus dispensationum matrimonialium. 13. De executoribus gratiæ. *Si in evidentem*. 14. De executore in formis *gratiæ & dignum*. 15. De executore litterarum resignationis in favorem. 16. De executione Brevis è Camera de capienda possessione. 17. De exequendis litteris gratiosæ subrogationis. 18. De executore gratiæ *Si neutri* 19. De executione litterarum, quæ ad ipsas Oratores diriguntur.

*Parte 2. Cap.*1. agit de executoribus litterarum justitiam continentium. 2. De narrativa facienda pro valida impetratione litterarum justitiæ. 3. De litterarum justitiæ expeditione & præsentatione coram delegato. 4. De clausulis in litteris justitiæ apponi solitis. 5. De potestate subdelegandi, quam habet delegatus à Papa. 6. Quomodo delegatus procedere debeat, & quandonam ab eo gesta sint irrita defectu jurisdictionis.

nis. 7. Quibus modis delegati jurisdictio expiret. 8. De appellatione à sententia delegati vel subdelegati.

662 §.4. Si primò constitutus executor sit negligens vel malitiosus, potest impetrans post 30. dies implorare secundum, qui exeqni poterit, si agnoscat culpam prioris, *cap. Si Capitulo, de concess. præb. in 6* Castrop. *t.13. d.2. p.31. §.2. n.5.*

663 *Q. 85. Quid notandum sit circa falsificationem litterarum Apostolicarum?* Resp. seqq.

§.1. *Cap. 5.* De crimine falsi referuntur hi modi falsandi litteras Apostolicas: Si Bulla falsis litteris apponatur: si filum verę Bullę inseri solitum, aut pars verę Bullę jungatur falsis litteris; si per rasuram aliquid immutetur: si deletis prioribus litteris superinducantur novæ: Si Bullæ agglutinetur nova carta cum alia scriptione; qui Bullam recipiunt de alia manu quàm Papæ vel bullatoris: qui falsas literas inter veras projiciunt, ut bullentur. *Cap. 6. ibid.* declarat Papa, quod Episcopus in suis Bullis vocet Fratres, Principes autem filios, & nunquam loquatur in plurali, si uni scribat, atque etiam inde cognosci posse litteras falsas. Similiter *cap. 11. de Rescript.* declarat *Lucius III.* si Rescriptum Papæ contineat manifestum in latina constructione errorem, censeri debere falsum.

664 §.2. *Cap. 9.* De crimine falsi declarat *Innoc. III.* per rasuram paucarum litterarum in loco non suspecto, Rescriptum non probari falsum: è contrà si fit in loco suspecto, abrasio & correctio etiam in una tantum syllaba vel puncto reddit litteras falsas, Fagn. *in cap. Ex conscientia, de crim. fals. n.8. ubi à n.16.* notat eum locum suspectum dici, si fiat in nominibus Judicum, vel in data, vel in remotione appellationis: è contrà non esse locum suspectum, si fiat in narrativa facti, uti habetur *cap. Ex litteris, de fide instrum.* nisi fieret ab impetrante, vel substitueretur scriptio diversa manu. Quòd si litteræ clausæ sint redditæ executori, non nocet rasura, dummodò character non sit difformis, Fagn. *num. 21.*

665 §.3. *Cap. 2.* ibi decernitur, quòd litteræ Apostolicę falsificatæ nullam jurisdictionem vel potestatem tribuant, nec sint exequendæ. Item *Cap. 7.* sub pœna privationis omnium beneficiorum & excommunicatione latæ sententiæ prohibetur, ne ullus etiam prætextu ignorantiæ utatur litteris Apostolicis falsis.

666 *Q. 86. Quid agendum sit, si commissus sit error vel vitium in Rescripto aut supplica.* Resp.

§.1. Quamvis Papa censeatur habere jura omnia in scrinio pectoris, ideoque nunquam procedere ex ignorantia juris, potest tamen error intervenire, quia non omnia semper sunt in memoria Papæ; deinde expedientes rescripta quandoque falluntur, & Papa bona fide iis credit. Nec novum est impetrata esse à Pontificibus multa per sub- vel obreptionem, quę posteà revocata sunt. Videri potest Extrav. Joannis XXII. *Execrabilis, de præb.* ubi ambitionem talia extorquentem perstringit: Et ideò Barb. *clausul. 45.* dicit si Papa conferat beneficium tanquam reservatum, quod tale non est, conferre non vult.

667 §.2. Varia circa errores in Rescriptis & supplicis diximos *l.1. à n.806.* quæ videri debent, & hic applicari: si autem quis errorem vel vitium advertat fuisse in supplica jam signata & registrata, potest sibi consulere per reformatorium, quo Papa per aliam supplicam significatur error in priore commissus: quòd si litteræ jam sint expeditæ, impetrari debet revalidatorium seu gratia, *perinde valere*, quæ sanat omnes errores, & retrotrahitur ad tempus primæ impetrationis, nisi intereà fuisset jus alteri quæsitum; & hæc secunda gratia est independens à priore, ideoque ex illa potest procedi ad executionem non productis litteris primę gratiæ. V. Lott. *l.2. q.54. à n.52.* Ameyd. *l.1. c.14.* Rosa *p.1. c.6. à n.316.*

Q. 87. An Beneficia conferri debeant sine diminutione? Resp.

668 §.1. Conferre debere sine diminutione statuitur expressè *Cap. un. Ut Eccles. Benef. sine diminut. confer.* Diminuitur autem beneficium per impositionem novi oneris, item per divisionem, dismembrationem, suppressionem, de quibus & maximè quid circa ea possit Episcopus, videri debent dicta *à num.* 288.

669 §.2. Nulli præterquàm Papæ licitum est in provisione ullum onus reale vel personale addere vel augere, quod ex fundatione non inest, uti habet communis & certa cum Barb. ad Trid. *sess. 25. c.5. de Ref.* Lott. *l.1. q.32. à n.8.* Episcopis tamen licitum est ob necessitatem, v.g. pro Ecclesia reparanda, subtrahere partem redituum beneficii vacantis, item pro magna utilitate Ecclesiæ beneficio, dum vacat, novum onus adjicere, quod cum beneficio transibit ad providendos, Glos. Abb. Az. Laym. Garz. Barb. Zoes. Engel. Lott. Leur. *p.1. q.31. & p.2. q.776.* idque insinuatur *cap. Significatum, de præb.* cujus titulus sic sonat, *Possunt Prælatus & Capitulum Præbendæ vacanti honestum onus imponere, ad quod præbendarius teneatur.*

670 §.3. Simonia est, si onera etiam pia, & etiam quæ beneficio insunt, exigantur sub novo pacto, v.g. si beneficium conferatur sub pacto, ut Beneficiandis juret se lecturum Missas, ad quas fundatio obligat, uti dictum est *l.3. p.1. n.70.* si tamen collatio non fiat sub pacto, ut juret, sed collator, antequam providendus habeat ullum jus ad beneficium, ab hoc petat juramentum, quòd velit, v.gr. residere, secundùm obligationem Beneficii, Laym. & Garz. *p.8. c.2. à num.32.* putant esse licitum, & idem est, si alicubi sit statutum vel consuetudo, ut jurent se non renunciaturos in favorem tertii. V. Leur. *p.2. q.770.*

Q. 88. Quid notandum sit circa Capitulationes ante 671
acquisitionem Beneficiorum, reservationes fructuum, annos gratiæ &c. Resp.

§.1. De his edidit sequentem Constitutionem *Innocentius XII.* die 22. Septembr. 1695. Ecclesiæ Catholicæ per Universum Orbem diffusæ regimini, meritis licèt imparibus, Divina dispositione præsidentes, ea, quæ à Romanis Pontificibus Prædecessoribus nostris, sive ad illicitorum, ac præsertim Ecclesiasticæ libertati adversantium juramentorum abusum tollendum, sive ad quamcunque avaritiæ labem à personis in sortem Domini vocatis, quas, non quæ sua sunt, sed quæ JESU CHRISTI, quærere maximè convenit, excludendam, prudenti salubrique consilio, ac illo, qui secundùm scientiam est, zelo constituta & ordinata esse noscuntur, Apostolici muniminis nostri patrocinio libenter roboramus, novisque præsidiis, ut serventur exactiùs, constabilimus, ac aliàs desuper concessæ Nobis à Domino potestatis partes studiosa charitate interponimus, sicuti Ecclesiarum omnium, quam gerimus, solicitudo postulat, Nosque, omnibus maturæ considerationis trutina perpensis ad Omnipotentis Dei gloriam, rectam ac felicem Ecclesiasticarum rerum directionem, necnon animarum pretioso Unigeniti Dei Filii Domini Nostri JESU CHRISTI Sanguine redemptarum salutem expedire in Domino arbitramur. Dudum siquidem, postquam fec. rec. NICOLAUS Papa III. Prædecessor noster, accepto in nonnullis Ecclesiis de earum consuetudine observari, ut cùm earum Prælati ad Ecclesias ipsa primò accederent, vel cùm de recipiendis ibidem novis Canonicis ageretur, nec Prælatos admitti, nec Canonicos aliter recipi in iisdem Ecclesiis, nisi jurassent statuta & consuetudines ipsarum Ecclesiarum scripta & non scripta inviolabiliter observare; Inter Laicos quoque multarum civitatum, Castrorum & Terrarum cum consuetudinis morborum in suis Potestatibus, Rectoribus vel Officialibus assumendis irrepsisse; ut ipsi Potestates, Rectores & Officiales ad ejusmodi Potestarias, Rectorias & Officia nullatenus admitterentur, nisi priùs se statuta ipsorum locorum clausa servaturos similiter jurassent: In statutis verò, ac consuetudinibus supradictis interdum aliqua reperiri illicita sive impossibilia, vel Ecclesiasticæ libertati obviantia; ne sub tali generalitate jurandi sic jurantibus peccandi occasio præberetur, animarum periculis obsistere cupiens, salubri sua ac generali Constitutione præceperat à quibuscumque scientibus contineri in prædictis consuetudinibus & statutis illicita, impossibilia vel libertati Ecclesiasticæ obviantia, juramenta hujusmodi nullo modo præstari; Ac propterea decreverat talia juramenta ea intentione facienda vel facta, ut etiam illicita vel impossibilia, seu Ecclesiasticæ libertati obviantia observarentur, eùmetiam sub tali intentione præstari non possent absque Divinæ Majestatis offensa in hujusmodi illicitis, impossibilibus seu libertati Ecclesiasticæ obviantibus non servanda: quin potius pro animarum salute, si sub forma præfata vel simili aliquos ignorantes prædicta illicita seu impossibilia, vel libertati Ecclesiasticæ obviantia jurare contigisset, ad observanda dumtaxat licita, possibilia & libertati Ecclesiasticæ non obviantia jurantium intentionem referri debere; declarans insuper juramenta sub hujusmodi generalitate qualitercumque & sub quacumque verborum forma præstita vel præstanda, ad licita, possibilia ac Ecclesiasticæ libertati non obviantia dumtaxat extendi, ipsosque jurantes ad alia per præstationem juramenti hujusmodi non teneri; recen. memor. Gregorios Papa XIII. etiam Prædecessor noster per quasdam suas desuper sub plumbo expeditas litteras, quarum initium: Inter Apostolicas, &c. prædictam Nicolai III. Prædecessoris Constitutionem, itidemque alias omnes Canonicas sanctiones de abusu & reprobatione juramentorum hujusmodi promulgatas innovavit, voluitque eas ubique ab omnibus, etiam quoad præterita, inviolabiliter observari. Præterea præcepit & interdixit Prælatis, Canonicis, & aliis supradictis, necnon Ecclesiarum Capitulis & Monasteriorum, cęterisque Conventibus, Civitatum quoque, Castrorum & Terrarum Communitatibus, & personis quacumque dignitate præditis, ne ulla omnino juramenta illicita, impossibilia, damnosa, vel libertati Ecclesiasticæ aut Decretis Concilii Tridentini obviantia, sive ante sive post electiones, confirmationes, provisiones, receptiones, admissiones, aut alios actus ubicumque ac quocumque tempore, etiam prætextu cujusvis consuetudinis quantocumque tempore observatæ, quæ potiùs corruptela esset censenda, sive in genere, sive in specie præstare, reddere vel exigere, neve super præstitis, redditis, vel exactis eousque

quem

quempiam in judicio vel extra illud inquietare auderent quoquomodo, vel turbare. Ac illos, qui juramenta illicita, impossibilia, damnosa, vel Ecclesiasticæ libertati, aut Decretis dicti Concilii obviantia exigere contendissent Episcopos quidem & alios quoscumque Pontificali dignitate præditos à Divinis suspendit; Capitula verò & Conventus, eorumque Ecclesias & loca omnia interdicto Ecclesiastico supposuit, ac singulares personas excommunicationis sententia innodavit, inhabilesque fecit ad obtenta, & alia obtinenda eo ipso, sibique, & Romano Pontifici pro tempore existenti relaxationem suspensionis & interdicti, necnon absolutionem ab excommunicationis sententia hujusmodi perpetuò reservavit. Decernens eos, qui talia juramenta scienter præstitissent, usu & commodo rei ac gratiæ, cujus causa jurassent, eo ipso privatos esse; alios verò ignorantes ad præstitorum juramentorum hujusmodi observationem minimè teneri, & aliàs prout in præfatis Gregorii Prædecessoris litteris, quarum tenorem præsentibus pro plenè & sufficienter expresso, ac de verbo ad verbum inserto haberi volumus, uberiùs continetur. Porrò antequam litteræ hujusmodi emanassent, similis mem. Pius Papa V. etiam Prædecessor noster, ejusdem Concilii Tridentini Decretis, quibus ne quidquam, quod in usus pios non convertatur, in electione, præsentatione, nominatione, institutione, confirmatione, collatione vel alia provisione sive admissione ad possessionem alicujus Cathedralis Ecclesiæ, vel Beneficii, Canonicatuum, aut Præbendarum, vel partem proventuum, seu ad distributiones quotidianas quoquomodo persolvi possit, strictissimè prohibetur, inhærens, suam hac in re Constitutionem ediderat tenoris, qui sequitur, videlicet: Pius Episcopus, Servus Servorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Durum nimis & incommodum arbitramur, quòd Ecclesiarum Ministri in iis, quæ ad ipsorum sustentationem suppeditant, dispendia patiantur. Quocirca cùm hanc ad rem, simulque prohibendam ab Ecclesia Dei avaritiæ pravitatem, editas antehac sanctiones minimè satis esse intelligimus, novæ constitutionis subsidio cogimur providere. Cum itaque aliàs ea plurium Ecclesiarum Cathedralium, & Collegiatarum Constitutionibus, aut ex prava consuetudine observari intelligeretur, ut in electione, præsentatione, nominatione, institutione, confirmatione, collatione, vel alia provisione, sive admissione ad possessionem alicujus Cathedralis Ecclesiæ, vel Beneficii, Canonicatuum, aut Præbendarum, vel partem proventuum, seu ad distributiones quotidianas certæ conditiones seu deductiones ex fructibus, solutiones, promissiones, compensationesve Illicitæ, aut etiam quæ in aliquibus Ecclesiis dicuntur Turnorum lucra interponerentur, licèt Sancta Synodus hæc detestata, mandaverit Episcopis, ut quæcumque hujusmodi, quæ in usus pios non converterentur, atque ingressus eos, qui simoniacæ labis aut sordidæ avaritię suspitionem haberent, fieri non permitterent, ipsique diligenter de eorum Constitutionibus, sive consuetudinibus super prædictis cognoscerent, & illis tantùm, quas probarent, exceptis, reliquas ut pravas & scandalosas rejicerent, eos verò, qui adversùs prædicta quavis ratione commisissent, pœnis contra simoniacos editis teneri decreverit; multorum tamen indomita cupiditate tam prædicta quàm alia ad Beneficium & commodum ipsorum Ministrorum edita, aut omninò contemnuntur, aut in varios sensus traducta perperàm eluduntur. Quare Nos pro Divini cultus exercitio, simulque evocatorum ad illum, auxilio plenius evidentiùsque consulendum fore rati, revocamus & abolemus omnia & quæcumque privilegia, consuetudines & statuta quarumcunque Ecclesiarum Cathedralium & Metropolitanarum, ac Majorum, necnon Collegiatarum, etiam juramento, confirmatione Apostolica, aut alio quovis præsidio munita, ac etiam supra hominum memoriam, & longissimo, & quantocunque tempore etiam continuo observata, sive pro solvendis Ecclesiarum vel Prælatorum debitis, sive pro supportandis illorum oneribus, sive aliis etiam majoribus, maximis, & urgentissimis causis concessa & approbata, ac etiam multiplicatis vicibus innovata, extensa & moderata, quòd vacantibus ipsarum Ecclesiarum Dignitatibus, Canonicatibus, Præbendis, Portionibus, Beneficiis, & Officiis, fructus, ac etiam quotidianæ distributiones ex eis primo ab ipsa vacatione anno, aut longiore vel etiam breviore tempore proventuri, mensæ Episcopali seu Capitulari, aliove loco integrè vel partim remaneant seu applicentur, aut in communes usus cedant, seu inter alios Canonicos & personas Ecclesiæ seu Capituli dividantur. Quodque nullus etiam Apostolica authoritate provisus in Canonicum recipi, aut ad Dignitatem, seu portionem, Beneficium, vel Officium admitti, vel aliàs in ejus possessionem induci possit, nisi priùs de observandis hujusmodi privilegiis, consuetudinibus, & statutis juramentum præstiterit, & obtentæ illorum derogationi, ac fructuum & distributionum perceptioni renuntiaverit, seu Capitulo & personis prædictis cesserit, seu (ut appellant) dulciaria, aut quid aliud præstiterit, quorum omnium tenores, causas & affectus habemus præsentibus pro expressis, quibuscumque illa concepta sint formulis, necnon irritantibus & aliis Decretis roborata. Volentes ea omnia vires & effectum de cætero non habere. Præcipimus igitur & interdicimus omnibus Episcopis, Capitulis, Collegiis, & personis, ad quos id pertinet, ne posthac fructus aut distributiones hujusmodi, nec prorsus ullam eorum partem retineant, neve ipsorum cessionem vel renuntiationem, aut dulciaria, vel alia quomodocumque petant vel exigant, vel quemquam sive Ordinaria sive Apostolica authoritate provisum ad præstandum hujusmodi juramentum inducant, aut illi prędicta non facienti possessionem impediant vel remorentur. Quicumque contra fecerint, si Ecclesiarum Antistites, tamdiu à Pontificalis officii exercitio sint suspensi, donec satisfactione prævia illis per Sedem Apostolicam suspensio relaxetur: Capitula verò & Collegia quæcumque Ecclesiastico subjaceant interdicto, ac singulares personæ in excommunicationis sententiam incurrant, à qua, nisi in mortis articulo constitutæ ab alio, quàm à Romano Pontifice, absolutionis beneficium nequeant obtinere; Decernentes hujusmodi præstita juramenta non tenere nec quemquam illis obligari, quinimò jurantes in hujusmodi censuram incidere, necnon irritum & inane, quicquid secus super his per quoscumque scienter vel ignoranter contigerit attentari. Et nihilominus statuimus, ut ubicumque hujusmodi fructus & distributiones Fabricæ vel Sacristiæ, aut alterius pii loci usibus ultra semestre tempus reperiuntur concessi, horum dumtaxat dimidia pars ipsi Sacristiæ vel Fabricæ, aut pio loco deinceps tribuatur, alteram verò Beneficiati prædicti integrè percipiant. Non obstantibus Constitutionibus & Ordinationibus Apostolicis, cęterisque contrariis quibuscumque; aut si aliquibus communiter vel divisim ab Apostolica sit Sede indultum; quod interdici, suspendi, aut excommunicari non possint per litteras Apostolicas non facientes plenam & expressam, ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem, Decreto prædictæ Synodi, ac etiam Constitutione fel. record. JOANNIS Papæ XXII. quæ incipit, Suscepti, & aliis juribus hac de re disponentibus nihilominus aliàs in suo robore duraturis. Cęterùm per prędicta non intendimus illis pręjudicare Capitulis, Collegiis, Mensis, aut personis fructus & distributiones inter vacationem Beneficiorum & eorum collationem sive possessionis apprehensionem provenientes ex statuto, consuetudine vel privilegio hujusmodi percipientibus vel retinentibus, quominus ipsi illos interim, ut anteà, exigere valeant & habere. Postremò volumus, ut præsentium exempla etiam impressa Notarii Publici manu, & Prælati Ecclesiastici ejusque Curiæ sigillo obsignata, eandem illam prorsùs fidem, ubique locorum in judicio & extra illud faciant, quam facerent ipsæmet præsentes, si essent exhibitæ vel ostensæ. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ revocationis, abolitionis, præcepti, interdicti, decreti, statuti, intentionis & voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum. Anno 1570. die 30. Junii. Cùm autem, sicut, non sine gravi animi nostri dolore, ex quamplurium, ac præsertim nonnullorum Venerabilium Fratrum Archiepiscoporum & Episcoporum ad Apostolatum nostrum delegatis querelis accipimus, adeo creverit tam salutarium legum transgressorum impudentia, ut non desint, qui sive avaritiæ, quæ est idolorum servitus, improbo affectu, sive ambitioso Ecclesiasticorum graduum cupiditatis consilio ducti, hominibus trepidè paciscentibus fidem habentes, & tamen Deo veraciter promittenti minimè credentes, sacras ipsas electiones, quas Sanctissimi Ecclesiæ Canones omni prava pactione submota peragi tam districtè præcipiunt, illicitis, injustis ac per tot Apostolicas sanctiones reprobatis conventionibus per Electos, quicumque illi sint, observandis, quibus Canonica Præsulum jurisdictio ut plurimum circumscribitur, vacantium Ecclesiarum jura læduntur, ac ipsius etiam Apostolicę Sedis authoritas interdum violatur, temerè inquinare satagant, atque ita abominationem desolationis in Sanctuarium invehere, sacrasque Ecclesiæ dignitates, ad quas olim nonnisi ex persecutionis tolerantia ascendebant, in turpem quæstum, ac tenebrarum negotium commutare minimè vereantur, non sine gravissima Ecclesiasticæ disciplinæ perturbatione, fidelium scandalo, ac salutis animarum detrimento. Hinc est, quòd nos, qui libertatis, jurisdictionis, aliorumque Jurium Ecclesiasticorum assertores in terris à Domino constituti sumus, omnium Christi Fidelium curam superna dispositione gerimus, abusus quoscumque circa præmissa introductos è medio tollere, illisque in futurum omnem ansam præcidere, necnon animarum periculis, quantùm nobis ex alto conceditur, occurrere cupientes, habita super iisdem præmissis cum particulari Congregatione Venerabilium Fratrum nostrorum

rum

rum S.R.E. Cardinalium ejusdem Concilii Tridentini Interpretum, qui rem maturè discusserunt, diligenti deliberatione, de illorum consilio pariter & assensu, ac etiam motu proprio, & ex certa scientia, ac matura deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine, omnia & singula præmissa à præfatis NICOLAO, PIO, & GREGORIO Prædecessoribus constituta, ordinata, interdicta, decreta & respectivè declarata, ut præfertur, expeditasque desuper illorum Cõstitutiones seu litteras supradictas tenore pręsentium perpetuò approbamus, confirmamus, innovamus, illisque perpetuę atque irrefragabilis Apostolicę firmitatis robur, patrocinium, præsidium adjicimus. Præterea ut eadem pręmissa firmius atque inviolabilius de cętero observentur, ultra omnes & singulas pœnas in iisdem Cõstitutionibus seu litteris impositas, privationis Dignitatum, Canonicatuum & Præbendarum, aliorumque Beneficiorum Ecclesiasticorum; & quoad Regulares, etiam vocia activæ, & passivæ, ac graduum, munerum & officiorum quorumcunque per eos respectivè obtentorum, perpetuæque inhabilitatia ad illa & similia, vel dissimilia quæcumque imposterum quomodolibet obtinęnda, pœnas per contra facientes ipso facto, absque alia declaratione incurrendas, adjungimus. Porrò ad penitus extirpandum atque evellendum abusum Capitulationum, pactionum, conventionum, concordatorum seu statutorum quorumcunque quę perperàm ac adversus Sacrorum Canonum & Constitutionum Apostolicarum dispositionem, occurrente Ecclesiarum quarumlibet, præsertim Cathedralium & Metropolitanarum, Monasteriorum quorumvis vacatione, ab iis, ad quos electio personarum idonearum ipsis Ecclesiis seu Monasteriis, ad electionem hujusmodi respectivè pręficiendarum juxta privilegia & indulta Apostolica eis desuper concessa, aut aliàs legitimè spectat, sive ante, sive post electionem prædictam interdum iniri, condi, aut fieri consueverit, motu, scientia, deliberatione, & potestatis plenitudine paribus earumdem tenore præsentium omnibus & singulis, ad quos spectat, & pro tempore quandocumque spectabit, cujuscumque status, gradus, ordinis, conditionis, præeminentiæ vel dignitatis fuerint, sub eisdem omninò pœnis superiùs expressis, quarum absolutionem seu relaxationem Nobis & Romano Pontifici pro tempore existenti dumtaxat specialiter reservamus, districtè prohibemus & interdicimus, ne Capitulationes, pactiones, conventiones, concordata, seu statuta hujusmodi ante ipsam quidem electionem, seu etiam postulationem de cętero inire, condere aut facere audeant quovismodo, seu præsumant; Illaque proinde, quatenus de facto contra pręsentis nostrę prohibitionis formam inita, condita seu facta fuerit, nulla, inania, invalida, irrita, viribusque & effectu penitus & omnino vacua, ac nullius roboris & momenti esse, & perpetuò fore, neminemque ad illorum, seu cujuslibet eorum, etiamsi juramento vallata sint, observantiam teneri, aut obligatum existere, vel fore decernimus & declaramus. Quæ verò electione seu postulatione hujusmodi secuta quomodolibet iniri, condi seu fieri contigerit, ad Nos seu eundem Romanum Pontificem pro tempore existentem quamprimum deferri, atque ita nostro & Sedis Apostolicæ judicio subjici præcipimus; suspensa interim eorum omnium & singulorum executione, donec & quousque ab eadem Sede, sine cujus authoritate nihil omnino in similibus paeisci fas est; Apostolicę confirmationis robur in totum vel in partem receperint. Cæterùm per præsentes non intendimus ea, quæ antehac contra supradictarum NICOLAI, PII & GREGORII Prædecessorum, seu forsan aliarum Apostolicarum Constitutionum seu litterarum formam quomodolibet gesta fuerant ullatenus approbare, nec pœnas ea de causa per transgressores incursas remittere, vel condonare. Decernentes pariter easdem præsentes litteraa, & in eis contenta quæcumque, etiam ex eo, quod quilibet in pręmissis seu eorum aliquo jus vel interesse habentes, seu habere quomodolibet pręendentes, cujuscunque status, gradus, ordinis, pręeminentię & dignitatia existant, & aliàs specifica & individua mentione & expressione digni illi non consenserint, nec ad ea vocati, citati & auditi, neque causæ, propter quas pręsentes emanarint, sufficienter adductæ, verificatæ & justificatæ fuerint, aut ex alia quacumque quantumvis juridica & privilegiata causa, colore, prætextu & capite, etiam in corpore juris clauso, etiam enormis, enormissimæ, & totalis læsionis nullo unquam tempore de subreptionis vel obreptionis, aut nullitatis vitio, seu intentionis nostrę, aut interesse habentium consensus, aliove quolibet etiam quantumvis magno, substantiali ac inexcogitato & inexcogitabili, individuamque expressionem requirente defectu notari, impugnari, infringi, invalidari, retractari, ad terminos juris reduci, seu in controversiam vocari, aut adversus illas aperitionis oris, restitutionis in integrum, aliudve quodcunque juris, facti vel gratiæ remedium intentari vel impetrari, seu impetrato aut etiam motu, scientia & potestatia plenitudine paribus concesso, vel emanato quempiam in judicio, vel extra illud uti, seu se juvare posse, sed ipsas præsentes litteras semper firmas, validas & efficaces existere & fore, suosque plenarios & integros effectus sortiri & obtinere, ac ab omnibus & singulia, ad quos spectat, & pro tempore quandocunque spectabit, inviolabiliter & inconcussè observari; sicque & non aliter in præmissis per quoscumque Judices, Ordinarios, & Delegatos, etiam causarum Palatii Apostolici Auditores, ac ejusdem S.R.E. Cardinales, etiam de Latere Legatos, & Apostolicæ Sedis præfatæ Nuntios, aliosve quoslibet quacũque præeminentia & potestate fungentes & functuros, sublata eis, & eorum cuilibet, quavis aliter judicandi, interpretandi facultate & authoritate, judicari & definiri debere, ac irritum & inane, si secus super his à quoquam quavis authoritate, scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus præmissis, ac quatenus opus sit, nostra & Cancellariæ Apostolicæ Regula de Jure quæsito non tollendo, aliisque Apostolicis, ac in Universalibus Provincialibusque & Synodalibus Conciliis editis Generalibus vel specialibus Constitutionibus & Ordinationibus, necnon Ecclesiarum & Monasteriorum quorumvis, & illorum Ordinum, aliisve quibusvis, etiam juramento, confirmatione Apostolica, aut quavis firmitate alia roboratis statutis & consuetudinibus, etiam immemorabilibus; privilegiis quoque, indultis & litteris Apostolicis, eisdem Ecclesiis, Monasteriis ac Ordinibus, illorumque Præsulibus & Capitulia, Abbatibus, aliisque Superioribus & personis quibuslibet sub quibuscumque verborum tenoribus & formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus & insolitis clausulis, irritantibusque & aliis Decretis, etiam motu, scientia, & potestatis plenitudine paribus, ac Consistorialiter & aliàs quomodolibet in contrarium præmissorum concessis, ac quantiscunque vicibus confirmatis, approbatis, & innovatis. Quibus omnibus & singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa & individua ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum, nihil penitus omisso, & forma in illis tradita observata, exprimerentur, & insererentur, præsentibus pro plenè & sufficienter expressis & insertis habentes, illis aliàs in suo robore permansuris, ad præmissorum effectum hac vice dumtaxat specialiter & expresse derogamus, ac plenissimè & amplissimè derogatum esse volumus, cæterisque contrariis quibuscumque; aut si præfatis, vel aliis quibuslibet communiter vel divisim ab eadem sit Sede indultum, quòd interdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras Apostolicas non facientes plenam & expressam, ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Ut autem eædem pręsentes litteræ ad omnium notitiam faciliùs deveniant, volumus illas, seu earum exempla, ad valvas Ecclesiæ Lateranensis, & Basilicæ Principis Apostolorum, necnon Cancellariæ Apostolicæ, Curiæque Generalis in Monte Citorio, ac in Acie Campi Floræ de Urbe, ut moris est, affigi & publicari; sicque publicatas & affixas, omnes & singulos, quos illæ concernunt perinde arctare & afficere, ac si unicuique eorum nominatim & personaliter intimatæ fuissent; &c.

§.2. Hæc Constit. confirmat ea, quæ *l.3.p.1.num.87.* dixi- 672
mus, nempe esse simoniam, si Canonicus pro admissione in possessionem cogatur solvere aliquid Capitularibus, vel instituere convivium &c. Quomodo autem possit contra ejusmodi prohititionem præscribi, diximus ibidem *à num.191.* item *l.1. à num.632.* Et certum est necdum præscriptum esse contra hanc Constit. ubi obligavit, ita ut nunc præter id, quod Constit. permittit, non liceat exigere pecunias propter statuta, nec quidquam aliud etiam ad usus pios, licèt antehac aliter docuerint multi Authores. Vide Leur. *p.3.q.748.* Neque potest aut consuetudo præscribere aut statutum prævalere, ut fructus primi anni, v.g. distribuantur inter seniores, quia tales consuetudines & statuta esse iniqua ac scandalosa declarant *Trid. S. Pius V. Clemens VIII.* teste Garz. *p.11.c.5. à nu.162. & Innoc. XII.* per Const. relatam: Praxis autem in his partibus habet, ut provisus ad redimendam vexam pecunias, quæ propter statuta solvi debebant, deponat apud Capitulum, usque ad tempus, quo supplicetur Papæ, vel declaretur salvâ Constit. relata licere ejusmodi solutionem.

§.3. Quod attinet ad annos gratiæ, certum videtur, 673
quòd fructus primi anni spectent ad novum provisum, nam collatio Beneficii, v.gr. à quinque mensibus vacantis, hodie facta, censetur facta à momento vacationis, ergo cùm provisus hodie acquirat quasi fundum Beneficii, fructus omnes ab initio vacationis inhærentes Beneficio, per se loquendo, pertinent ad ipsum, Surd. Gemin. Lott. Leur *p.2.q.792.* Hoc non obstante fructus primi anni sæpè relinquuntur hæredibus defuncti beneficiati, & id adhuc licitum est saltem pro Parochis, quia *Innoc. XII.* tantùm loquitur de Beneficiis Cathedralium & Collegiatarum Ecclesiarum; quoad Beneficia autem simplicia

adhuc

adhuc putant aliqui ejusmodi statutum vel consuetudinem, ut novus provisus per annum deserviat Beneficio sine ullis fructibus non repugnare nequidem Constit. relatæ, si eos fructus post ejus mortem accipiant hæredes, nam defunctus sic reipsa percipit fructus primi anni, qui non auferuntur sed differuntur, & quasi asservantur, ut sint pro funeralibus & debitis solvendis, si debita contraxerat, idque semper licuisse notant ex declarationibus S. Congreg. & decis. Rotæ authores apud Leur. *p.3.q.*103. Idem dicit *Garz.* si sit statutum vel consuetudo, ut nihil percipiat, qui non erit, v. g. Subdiaconus; ad majorem tamen securitatem in Diœcesi Coloniensi & Leodiensi supplicatum est ratione annorum gratiæ contra illam Constit. *Innoc. XII.* & Papa remisit examen ad Congregationem, quæ hactenus, non respondit. Similiter quoad illud punctum supplicarunt quatuor Capitula, urbis & suburbii Monasteriensis in VVestphalia, Anno 1701. & Congregatio remisit causas examinandas Officiali, unde si relatio Romam missa nitatur causis sufficientibus, possunt hæc Capitula uti annis gratiæ, usque dum aliud urgeatur.

674 *Q.89. Quid notandum sit circa obligationem annatæ vel quindenæ; item circa valorem Beneficii?* R. Seqq.

§.1. Per annatam intelligitur media pars fructuum primi anni Sedi Apostolicæ solvenda instar decimarum, partim ad sustentationem Papæ & Cardinalium, partim in recognitionem universalis dominii, quod Papa & Ecclesia habet in omnia Beneficia, uti loquitur *Paulus IV.* apud Luca *d.89.num.*2. Hæc autem annata non solvitur ex Beneficiis, quæ non excedunt 24. ducatos auri de Camera, uti habent Concordata relata *nu.*503. unde cùm nulla Beneficia in Germania, Gallia & Hispania taxentur in Camera ultra 24. ducatos, pro illis nihil solvitur ratione annatæ, Brand. Chok Pirh. Leur. *p.2.q.*601. De cætero in hoc nihil committi nundinationis vel simoniæ, probat rectè Leur. *p.3.q.*190.

675 §.2. Quindena seu quindenium est media pars fructuum, quæ ex Beneficiis alicui Communitati vel loco pio unitis solvitur singulis 15. annis, cùm enim tale Beneficium non amplius vacet, loco annatæ imposita est quindena, unde qui non tenentur solvere annatam, etiam non tenentur ad quindenam. Videri potest Castrop. *t.7.d.3.p.7.* ubi etiam agit de charitativo subsidio, quod quandoque à Beneficiatis exigitur.

676 §.3. Si quis habeat indultum conferendi Beneficia, addita clausula, ut sic provisus, si fructus Beneficii valorem annuum 24. ducatorum excedant, infra 8. menses novam provisionem à sua Sanctitate impetret, & litteras petere ac jura Cameræ Apostolicæ persolvere teneatur, dubitarunt aliqui, an etiam in Germania sic provisus non teneatur illa præstare: pro parte affirmante est; quòd indultum sit extraordinaria gratia, ideoque potuerit Papa extraordinariam clausulã addere præter Concordata, idque præsumendum sit, ne clausula ista sit frustranea. *Conf.* nam Germanus Romæ supplicans pro Beneficio, licèt scribatur illud non excedere 24. ducatos, tamen putat Plettemberg *in notit. tribunal. ad Reg.* 55. *Cancell. pag.* 471. teneri exprimere verum valorem, ergo si reverà excedat, debebit id manifestare Romæ, & quia ita mandat indultum, novam petere provisionem. Nihilominus præscindendo à praxi, de quo mihi non constat, sententia negans videtur probabilior, quia dicta clausula non est specialiter isti indulto inserta, sed passim de stylo communi & antiquo omnibus ejusmodi indultis etiam Cardinalium & Legatorum Apostolicorum inseritur, ut videre est apud Barb. *de potest. Episc. alleg.* 57. *n.*52. & Tond. *p.2. c.3.§.5.n.*22. idque unicè, ne Camera Apostolica fraudetur annatis, quòd autem ista clausula non habeat effectum, ubi valor omnium Beneficiorum non censetur excedere 24. ducatos, id per accidens est, nam obtinet effectum in indultis ad alias Provincias, ubi Beneficia taxantur ad verum valorem, hinc clausula ista ubique relinquitur, ne mutetur stylus scribendi, unde dato, quod opus sit in supplica ad Papam exprimere verum valorem, hic non est opus ulla supplica ad Papam, ergo nec opus hoc exprimere.

677 *Q. 90. Quid intelligatur per valorem 24. ducatorum de Camera?* R.

§.1. Ducatus auri de Camera est Scutum aureum & unus argenteus seu Julius; Scutum autem aurem secundùm monetam nostram est ducatus sive duo Imperiales in specie. Quod si dicatur ducatus, & non addatur, *de Camera*, attendendus est valor ducati currens in loco Beneficii, Garz. *p.5.c.3.num.*151.

678 §.2. Pro designando valore Beneficii non debent computari emolumenta incerta, sed sola certa, uti sunt anniversaria fixa & dotata, *Suar. Castrop. Garz. VVames.* Etiam probabiliter non debent computari stipendia pro Missis, si has posset legere per alium, tunc enim non sunt fructus Beneficii sed proprii laboris, Gutier. Graff. Garz. *nu.*166. debet detrahi etiam pensio imposita Beneficio, quia Beneficium censetur valere hoc, quod beneficiato remanet detractis oneribus, *Gigas, Castrop.* contra alios; excusatur autem mala expressio valoris, si sit excessus modicus, id est, non ultra sextam partem, Mandos. Leur. *p.2.q.*659. *n.*8.

§. 3. Cùm anni varient in proventibus, valor taxari 679 debent ex annis pluribus: Et sufficere attendi quinque præcedentes, dicunt *Mandos.* & *Mascard.* sed attendi debere 10. præcedentes docent Garz. & Castrop. Vide Leur. *qu.* 660.

Q.91. Quid notandum sit circa possessionem annalem? 680 Resp. seqq.

§.1. De hac ita habet Regula Cancell. *Dominus noster, ut improbi lites exquirentium mores reprimantur, statuit & ordinavit, quòd quicumque Beneficium Ecclesiasticum tunc per annum immediatè præcedentem pacificè possessum, & quod certo modo vacare prætendit, deinceps impetraverit, nomen, gradum & nobilitatem possessoris ejusdem, & quot annis illud possederit & specificam & determinatam causam (ex qua constare clarè poterit, quòd nullum ipsi possessori in dicto Beneficio jus competat) in hujusmodi impetratione exprimere, & intra 6. menses ipsum possessorem ad judicium evocare facere, causamque ex tunc desuper infra annum usque ad sententiam diffinitivam inclusivè prosequi debeat & teneatur, alioquin impetratio prædicta, & quæcumque inde secuta nullius existant firmitatis; & idem impetrans de damnis & interesse possessorem ipsum propterea contingentibus ei satisfacere, & si possessorem ipsum frivolè ac indebitè molestasse repertus fuerit, 50. florenos auri persolvere Cameræ Apostolicæ sit adstrictus, nec aliàs quàm præmissæ vacationis modus, etiam per litteras, si neuter aut subrogationis vel aliàs sibi quoad hoc, ut hujusmodi Beneficium ea vice consequi vel obtinere valeat, quomodolibet suffragetur, illudque nullatenus in antea litigiosum censeatur.*

§.2. Expressio multorum, quæ Regula recenset, non est 681 necessaria, si Beneficium impetretur apud Ordinarium, nam hic censetur nosse suos, hinc dicit Chok ad hanc Reg. *num.*55. eam non habere locum extra Curiam Romanam; habet tamen locum apud Legatum Apostolicum, ad quem etiam ista exprimi debent, Az. Rebuff. Gonz. Leur. *p.2.q.*830.

§.3. Possessor annalis potest in quacunque instantia, 682 etiam post sententiam & executionem, adducere exceptionem hujus Regulæ pro defensione sui & restitutione possessionis, dummodò probet se per annum possedisse, & possedisse pacificè usque ad diem impetrationis alterius, Gratian. Gonz. Lott. *l.2.q.52.num.16. & à num.*23. Leur. *q.*831. Quod tenet, etiamsi impetrans ignoraverit possessionem fuisse annalem, Chok Leur. *q.* 841.

§.4. Hæc Regula tuetur quemcunque possessorem, etiam 683 aliàs inhabilem, de jure privatum, intrusum, carentem bona fide & omni titulo &c. nisi per confessionem vel judicaturam notoria fuisset inhabilitas vel nullitas tituli, *Lott. num.*38. Luca *de Benef. d.47.n.*16. Leur. *q.*832. Item tuetur possessorem needum percipientem fructus, Gom. Mandos. Chok Leur. *q.*842. Putat quidem *Soto* non tueri privandos sed tantùm actu privatos Beneficio, sed oppositum videtur verum; possessor tamen probare debet, præter possessionem, etiam aliunde competere jus in Beneficio. Putat etiam Sarn. apud Leur. *q.*853. Regulam non servire personæ incapaci detentionis, quia nempè ipsi prohibitum erat detinere Beneficium, sed si reipsa detinuit eum colorato titulo, censetur possedisse, uti dicetur *num.*685. *in fine*.

§.5. Hinc annus inchoatur à die captæ possessionis & fini- 684 tur eadem die incepta, quia cùm agatur de favore possidentis, annus computatur civiliter ad dies & non de momento ad momentum, Lott. *n.*21. Leur. *q.*833.

§.6. Si resignans possederit per sex menses & resignatarius 685 etiam per sex, hic non juvatur per dictam Regulam, quia licèt possessio antecessoris sæpè uniatur cum possessione successoris, ut dictum est *l.3.p.2.n.*527. tamen hæc Regula semper loquitur de uno possessore, Mandos. Az. Lugo, Paris. Castrop. Leuren. *q.*835. Neque resignatarius vel successor potest se tueri possessione annali resignantis aut antecessoris, quia Regula respicit solùm possessorem actualem, ideoque ex stylo Curiæ censetur personalis, Mandos. Paris. aliique cum Leur. *qu.*837. Imò quamvis resignans Beneficium per undecim menses possederit, & resignatarius ultra mensem distulerit capere possessionem, resignans non poterit se tueri hac Regula, quia non possedit per 12. menses, Mandos. Paris. *l.3.q.5.n.*64. qui tamen *num.*58. cum aliis multis excipit casum, quo resignans perrexisset retinere Beneficium, & resignatarius needum capta possessione post mensem moreretur, quia quamvis per resignationem amittatur possessio civilis, videtur tamen retineri posse naturalis ac sufficiens ad effectum hujus regulæ, ad quem sufficit etiam asinina tantùm possessio. Vide Leur. *q.*839. & *q.*840. *num.*3. Item dicenda *à num.* 956.

§.7. Gaudent effectu hujus Regulæ officia & Dignitates 686 Ecclesiasticæ, Præstimonia data in titulum perpetuum; item secundùm *Gom.* contra *Mandos.* pensiones super fructibus Beneficii,

neficii, beneficia commendata, Vicariæ perpetuæ, Capellaniæ datæ in titulum; item beneficia juris patronatus, uti tenet *Chok* contra *Tond.* E contrà non gaudent beneficia manualia, uti nec consistorialia, de quibus Papa disponit coram Cardinalibus. V. Leur. *q.*843.

687 §. 8. Valet hæc Regula contra impetrantem cum Rescripto, *motu proprio*, Mandos. Chok Leur. *quæst.*845. quem vide *quæst.*846. De pœnis, *&* *quæst.*847. De derogationibus hujus regulæ.

688 §. 9. Ut impetrans aliquid possit contra possessorem, debet à tempore datæ impetrationis infra 6. menses esse executa citatio possessoris; & à tempore executæ citationis, etiamsi primo mense facta esset, currit annus pro urgenda definitiva circa petitorium; & ad ejusmodi citationem arctatoriam requiritur, ut delegatus Apostolicus citationi faciat inseri copiam litterarum suæ delegationis, Rosa *de Exec. lib. Apost. p.*2. *c.*6. *n.*6. His factis satis est, si impetrans faciat, quod in se est, ut intrà annum pronuncietur sententia, *Gonz. Lott. Chok* Et de impedimento debere protestari putant Glos. & Rebuff. sed negant Riec. & Tond. V. Leur. *q.*844.

689 *Q.*92. *Quid notandum sit circa possessionem triennalem Beneficii vel fructuum?* Resp.

§. 1. De hac ita habet Regula 3. olim 35. Cancell. *Statuit & ordinavit idem D. N. quod si quicumque Beneficia Ecclesiastica, qualiacunque sint, absque simoniaco ingressu, Apostolica vel ordinaria collatione aut electione, & electionis hujus confirmatione seu præsentatione & institutione illorum ad quos Beneficiorum hujusmodi collatio & provisio, electio & præsentatio seu quavis alia dispositio pertinet, per triennium pacificè possederit, (dummodò in Beneficiis hujusmodi, si dispositioni Apostolicæ ex aliqua reservatione generali in corpore juris clausa reservata fuerint, se non intruserint) super iisdem Beneficiis taliter possessor nequeat molestari, nec non impetrationes quaslibet de Beneficiis ipsis sic possessis factas, irritas & inanes conseri debere decrevit, antiquas lites super illis motas penitus extinguendo.*

690 §. 2. Regula de annali relinquit impetranti potestatem molestandi possessionem, sed præscribit modum & tempus, hæc autem Regula tollit potestatem molestandi, Lott. *l.*2. *q.*53. *n.*8. Luca *de Benef. d.*91. *n.*2. Engel. *l.*3. *t.*5. *n.*39. Leur. *p.*2. *q.* 850. imò tolluntur omnia acta & sententiæ anteà latæ; uti habet Regula in fine, ideòque perfectè ligantur os Judici, & manus parti adversæ, Luca *n.*3.

691 §. 3. Gaudent effectu hujus Regulæ Commendæ perpetuę, Officia Ecclesiastica, Hospitalia data in titulum, beneficia etiam juris patronatus, etiam reservata extra casum vacationis per obitum in Curia; Manualia tamen non gaudent. Vide Leur. *qu.*861.

692 §. 4. Juvat hæc Regula etiam contra Minorem & impuberem, Sanch. *in Cons. l.*2. *c.*1. *d.*22. item contra provisum à Papa de beneficio etiam reservato, si excipias per obitum in Curia, Luca *num* 5. Regula tamen valet tantum contra privatum agentem ex alia impetratione, non autem contra Ordinarium vel alium Superiorem visitantem aut inquirentem in titulum beneficii, huic enim tenetur probare titulum esse saltem coloratum, Felin. Lott. *n.*8. *&* *q.*46. *à num.*35. Quod autem addit Chok ad hanc *Reg. n.*76. talem possessorem, si inveniatur vitium, posse amoveri, loquitur in sua sententia putans per triennalem possessionem non præscribi titulum, de quo dicetur *num.*716.

693 §. 5. Etiam juvat Regula sæcularem, si triennio possederit beneficium regulare, & Regularem, si sæculare, quia licèt requirantur 40. anni, ut mutetur status talis beneficii secundum dicta *à num.*296. non tamen, ut beneficium censeatur possessori acquisitum, Sanch. *in Decal. lib.*7. *cap.*29. *num.*87.

694 §. 6. Fructus beneficii triennio præscribuntur, Mol. *t.*3. *d.*718. *num.*1. Sanch. *in Cons. l.*2. *cap.*1. *d.*34. *num.*17. Dicast. *de Restit. d.*5. *num* 84. quia numerantur inter res mobiles, uti expressè *Molin.* res autem mobiles cum certo titulo præscribuntur triennio, sine titulo 30. annis, etiam contra quamcunque Ecclesiam, uti cum iisdem aliisque AA. habet Haun. *de justit. t.*5. *num.* 271. Addunt Sanch. aliique cum Dicast. *à num.*85. præscribi fructus per triennium, etiamsi consumpti sint ante triennium elapsum; item ad hos præscribendos sufficere generalem titulum possessionis, *pro suo*, nam in præscribendis accessoriis sufficit hic titulus absque alio speciali, fructus autem præscribuntur tanquam accessorii rei bona fide possessæ.

695 *Q.*93. *Quænam conditiones requirantur, ut quis juvetur privilegio Regulæ de triennali?* R. Requiruntur tam multæ, ut Luca *de Benef. d.* 91. aliquoties repetat rarum esse casum, in quo possessor beneficio hujus tantùm Regulæ juvetur, præcipuæ autem sunt seqq.

1. Habilitas personæ ad possidendum vel detinendum beneficium, uti declarabitur *à n.* 703.

2. Bona fides, uti habet communis cum Nav. Rebuff. Sanch. *in Cons. l.*2. *c.*1. *d.*31. *nu.*20. quamvis contradicant Gom. Covar. Crescent. Sa, Castrop. Tond. Chok Leur. *p.*2. *q.*857. sed videtur dicendum, quòd bona fides non requiratur ad tuendum se pro foro externo, attamen requiratur ad præscribendum jus pro foro interno, uti rectè Dicast. *de just. l.*2. *t.*1. *d.*1. *n.*151. Vide dicenda *n.*716. ut enim jus præscribatur in beneficio, requiritur bona fides, eo modo, quo *l.*3. *p.*2. *à n.*479. diximus requiri ad præscriptiones ordinarias.

696 3. Possessio, de qua videnda sunt dicta *lib.*3. *p.*2. *à n.*507. item dicta hic *à num.*450. Quòd si possessio per alium sit capta, currit priùs à tempore ratihabitionis, debetque semper ab allegante probari possessio, Luca *num.*9.

4. Possessio pacifica, eo modo, quo dictum est *à n.*526. Et ut possessio Caji ad effectum hujus Regulę sit pacifica, satis est, quòd sine lite jam præterierit triennium, quamvis ante illod per Titium fuisset Cajo mota lis, quia hæc Regula est ad extinguendas antiquas lites, Lott. *l.*2. *q.*53. *n.*19. Et quamvis fortè ante absolutum triennium moverit litem Titius, tamen Cajo currit triennium contra alios, respectu quorum manet pacificus possessor, *Gl. Sanch. Rebell. Tond.* Quod si contradictio extrajudicialis fuerit cœpta, sed per triennium intermissa, prodest Regula, Burat. Tond. V. Leur. *q.*852.

697 5. Possessio ejusdem per triennium; unde possessio antecessoris etiam hic nō unitur, sed nunc possidens debet habuisse beneficium per triennium, uti de annali dictum *n.* 685. Si tamen prædecessor triennio pacificè possederit, successor non tenetur amplius justificare illius titulum, Lop. Mascard. Garz. *p.*11. *c.*1. *n.*12. ideoque successor per hanc Regulam defenditur contra molestantes, Rebuff. Ripa, Sanch. *d.*23. Luca *n.*7. Putatque cum aliis Dian. *p.*9. *t.*9. *R.*67. *q.*5. sufficere, si ultimus dies triennii sit inceptus, secundùm dicta *num.*684. De possessione surrogati, *v.* dicta *n.*546.

698 6. Possessio non est interrupta: si tamen quis per annum pacificè possederit, & resignarit coactus vi vel metu cadente in constantem virum, obtinueritque restitutionem per actionem, *Quod metus causa*, ac per alios duos annos pacificè possederit, gaudet beneficio triennalis, ac si possessio non fuisset interrupta, quia quando quis pristino juri restituitur, in illud ex toto redit, *L. Quod si minor*, §. 4. *ff. de Minoribus*, Rebuff. Paris. apud Leur. *p.*3. *q.*703. *n.*3.

699 7. Titulus saltem coloratus, de quo dicetur *à n.*708. debetque esse vel verè probatus, ostendendo litteras provisionis, vel præsumptivè allegatus, uti si quis per 10. annos beneficium possederit, secundùm dicenda *num.* 715. Tali titulo habito putat *Tond.* allegari posse quemcunque alium meliorem de cætero facilè obtinibilem, v.g. dispensationem, imò ad præsumendum titulum sufficit hæc possessio triennalis, si Episcopi omni anno visitent, quia non est præsumendum, quòd tanto tempore tolerassent intrusum, Innoc. Dec. Ferrett. Poman. Paris. Lott. Item ex possessione triennali non tantùm præsumitur dispensatio, sed etiam facta publicatio resignationis, nisi aliud constet. V. Leur. *p.*2. *q.*853. *&* 854. Quod si titulus coloratus reducatur ad non coloratum, uti si possessor triennalis pro colore suæ possessionis alleget titulum resignationis, quam nunc constat fuisse invalidam, Regula non juvat, Rebuff. Gom. Sanch. *d.*31. *n.*10. Debet autem probari, quòd beneficium fuerit possessum ex vi talis tituli; nec juvat possessorem habuisse titulum, si vi ejus non possedit, Luca *n.* 14.

700 8. Ut Beneficium non possideat contra decreta Trid. *de Ref. sess.*7. *c.*4. ut non habeantur plura incompatibilia: *&* *sess.*14. *c.*17. ut habeatur unicum competens ad sustentationem: *&* *sess.*25. *c.*15. ut filius Clerici illegitimus non habeat beneficium in Ecclesia, ubi pater ejus habet aut habuit: ita enim habet expressa declaratio S. Congr. apud Garz. *p.*11. *c.*5. *n.* 379. Vide dicenda *n.* 763.

9. Ingressus non debet fuisse simoniacus.

10. Possessor non debet esse intrusus.

701 11. Sanch. *d.*33. etiam requirit, ut possessor non fuerit violentus, sed contradicunt alii cum *Az.* quia Regula nihil habet de violento, sed solùm *Conc. Basiliense*, quod in eo non habet vim legis, uti notat Lugo *de just. d.*7. *n.*128. Castrop. tamen dicit aliquem amittere jus, si invito possessore violenter occupet, sed prærequirit sententiam Judicis saltem declaratoriam. Docet etiam Gom. Paris. Chok Leur. *qu.*859. carere privilegio Regulæ spoliatorem, qui via facti occupavit beneficium alienum per meram usurpationem, quia nempè talis sit intrusus, secundùm dicenda *n.*713.

702 12. Ut beneficium non fuerit reservatum propter obitum in Curia, unde non obsunt aliæ reservationes omnes, Gom. Sanch. *d.* 34. *n.*5. Excipit Luca *n.* 18. nisi his reservationibus annexum sit decretum irritans, quod impediat colorem tituli, & possessionem omnem, secundùm dicta *n.* 657.

703 *Q.*94. *Quid notandum sit circa varios, qui à quibusdam dicuntur inhabiles ad gaudendum beneficio Regulæ, de triennali?* Resp. seqq.

§. 1. Cer-

§.1. Certò inhabiles sunt laici, conjugati, bigami, quia non tantum non possunt consequi beneficium, sed nec prehabitum retinere, Sanch. *in Conf. l.2.c.1.d.31.n.21.* Reliquos non expressè exclusos per regulam putant juvari Gom. Nav. Sanch. Chok Castrop. *tr.13.d.2.p.33.n.9.* Luca *de Benef. d.91.n.3.* quia quamvis sint incapaces veri tituli, tamen non sunt omninò incapaces beneficii, cùm habere possint titulum coloratum, quasi possessionem &c. unde licèt Lugo *de Just. d.7.n.*110. putet eos non juvari, qui ex parte personæ jure ipso sunt incapaces, si impedimentum perduret etiam post triennium, tamen AA. citati & Dian. *p.11.tr.5.R.3.* dicunt per regulam juvari omnes illos, qui etiam ex parte personæ inhabiles sunt ex pena, censura, irregularitate &c. eò quòd vi hujus Regulæ censeatur fieri dispensatio vel tolli impedimentum in ordine ad tale beneficium triennio possessum. Et in specie secundùm *Sanch.* & alios juvantur excommunicati, spurii, irregulares, suspensi, non promoti ad gradum requisitum, non dispensati ad tale beneficium, qui non habuerunt ætatem, habentes beneficia incompossibilia, non promoti intrà annum ad Ordinem debitum, Consentit *Sot.* de excommunicatis, etiam hæreticis, donec spolientur (attamen de hæreticis contradicunt *Rebuff. Chok* & ipsemet *Sanch.* quia incapaces sunt possessionis & omni beneficio ac auxilio juris carent, *cap. Si adversus de hæreticis.*) Idem cum *Sanch.* sentiunt *Gom. & Chok* de illegitimis & spuriis; idem *Paris. & Chok* de non promotis intrà tempus ad Ordinem debitum; idem *Gom. Paris. Rebuff.* de possidentibus duo curata, quamvis quoad hos meritò contradicant *Tond. & Chok* ob declarationem S. Congr. de qua dictum est *n.*700.

704 §.2. Juvatur, qui per sub- vel obreptionem obtinuit beneficium, nii cum aliis Dian. *R.4.q.3.* Item is, qui beneficio privatus erat ipso jure, vel per sententiam, dummodò pergat possidere. V. Leur. *p.2.q.*860.

705 §.3. Si Clericus suaserit concubinæ abortum, licèt triennio possideat, docent aliqui non juvari per Regulam, sed contradicunt alii cum Sanch. *d.34. à n.*10. & Burgh. *cent. 2. cas.7.* quia non est inter exceptos.

706 §.4. Putant *Host. Gemin. Sarn. J. Andr. Carden.* etiam eum juvari, qui resignationem suam non publicavit, quia talis continuatio videtur equivalere publicationi, quando autem forma respicit certum effectum, potest per æquipollens adimpleri, *L. Jubemur, C. de testam.* sed contradicunt *Ferret. Paris. Chok Leur.* quia Papa requirit formalem publicationem, & tollit titulum coloratum non publicanti, ac exprimit contravenientes non defendi Regula aunali aut triennali. Similiter secundum *Chok* non juvatur precista nominatus ad primam vacaturam & acceptans in casu non concesso. Nec ille, qui ex sola electione sine confirmatione possidet beneficium, *Gom. Sot. Chok* Nec ille, qui non emisit professionem fidei juxta Trid. *sess.24.c.12.* Paris. *l.8.q.9.* V. Leur. *q.*860.

707 §.5. Si beneficium resignatum in manus Ordinarii sit collatum consanguineo collatoris vel resignantis, & in ea Diœcesi recepta sit Constit. S. Pii V. de qua dicemus *à n.* 1011. hic non videtur juvari per Regulam, secundùm dicta *nu.*657. quia additum est hoc decretum irritans, *Quod si secus ac etiam quidquid præter vel contra formam prædictorum fuerit à quocunque temerè attentatum, id totum ex nunc vires & effectum decernimus non habere*, per hoc enim videtur in primis tolli potestas conferendi consanguineo, cùm velit non habere vires & effectum: collatio autem facta alicui sine potestate conferendi non dat titulum nequidem coloratum, uti constabit ex dicendis *n.*708. Ergo. Deinde etiam videtur tolli proviso potestas capiendæ possessionis, cùm non possit illam nec licitè nec validè inchoare, sine potestate autem capiendæ possessionis, non potest capi vel haberi possessio, ergo. *Conf.* decretum illud irritans facit, ut quidquid factum est à collatore & proviso, sit nullum & quasi non factum, facit enim nullas habere vires & nullum effectum, ergo nunc est, atque si nec collatio sit huic facta nec ab hoc capta possessio, exclusa autem collatione tanquam fundamento tituli colorati, & præcluso ingressu in possessionem non potuit incipere illi currere tempus præscribendi; Quod si reipsa causaretur titulus coloratus & caperetur possessio, talis provisio haberet aliquem effectum, quod tamen negat Bulla, ergo.

708 *Q.95. Quis titulus dicatur coloratus?* R. Qui apparet, seu probabiliter videri potest esse justus, uti si collatio habeatur ab eo, qui habet potestatem ordinariam conferendi, quamvis nunc adfuerit impedimentum validæ provisionis, Sanch. *in Conf. l.2.c.1.d.31.* Notantque Gom. & Dian. *p.11.t.5.R.4.q.3.* sequentia, 1. Si beneficium priùs detur Cajo & posteà Titio, Cajum habere verum titulum, Titium habere coloratum. 2. Si Cajo detur beneficium Titii adhuc viventis, mortuo Titio Cajum habere titulum coloratum. 3. Si impetratum sit beneficium non expresso ejus valore; quando id fieri debebat, ad talem collationem sequi titulum coloratum. 4. Si beneficium litigiosum aut aliter contra aliquod decretum Cancellariæ alicui detur, acquiri colorem tituli.

709 *Q. 96. Quis ingressus hic dicatur simoniacus? & an Regulæ, de triennali, semper obstet simonia?* Resp.

§.1. Tunc est ingressus simoniacus, si quis sciens esse commissam à se vel alio simoniam in adeptione beneficii, illud ingrediatur: è contrà si ipso ignorante sit à tertio, v.g. à patre ipsius commissa, non excluditur beneficio Regulæ, Gom. Rebuff. Ugol. Suar. *de simonia c.57.n.38.* Garz. *p.8.c.1.n.15.* Less. *l.2.c.35.n.*140. Sanch. *in Conf. l.2.c.1.d.32.* Castrop. *t.13.d.2.p.33.n.*21. Luca *de Benef. d.91.n.6.* Leur. *p.2.q.*873. Putat quidem *Chok* ex vi Regulæ non esse tutum in conscientia, sed teneri petere absolutionem & novam provisionem à Papa, sed loquitur in sua sententia, putans possessione triennali non acquiri jus, de quo dicetur *num.*716.

710 §.2. Si quis à principio sit ingressus cum titulo, sed posteà commiserit simoniam: aut si anteà commiserit simoniam, sed posteà supervenerit titulus coloratus, per quem sit ingressus, docent *Gom. & Chok* non obstare Regulæ, quia non est ingressus vi simoniæ sed alterius tituli; contradicit Lugo *de Just. d.7.n.*127. quia subjectum illud erat incapax, sed responderi potest incapacitatem illam fuisse tantùm ab extrinseco, ideoque non obstitisse Regulæ, secundum dicta *n.*703.

711 §.3. Si quis ex solo titulo simoniaco possideat, quamvis dispensatus & absolutus sit à simonia & pœnis, tamen non posse juvari hac Regula docent Lugo & Haun. *de Justit. t.1.t.5.n.*280. quia ingressus fuit reipsa simoniacus, de cujus pœnæ sublatione debuisset fieri mentio.

712 §. 4. Non obstat simonia mentalis tantùm vel conventionalis, sed ut excludatur effectus Regulæ, debet præcessisse simonia realis utrimque completa, secundùm dicta *lib.1.num.*212.

713 *Q.97. Quis dicatur intrusus, & quæ intrusio obstet Regulæ de triennali?* Resp.

§.1. In genere omnis ille dicitur intrusus, qui accipit vel retinet beneficium, sciens nullum sibi jus competere in illo: sed strictiùs loquendo, Castrop. *t.13.d.2.p.33.n.11.* & alii communiter per intrusum intelligunt illum, 1. Qui sine authoritate veri collatoris se immittit in beneficium. 2. Qui sine titulo se ingerit in administratione beneficii. 3. Qui post electionem ante confirmationem beneficium administrat. 4. Qui absque legitima institutione fructus beneficii percipit. 5. Qui beneficium retinet, postquam per sententiam Judicis amotus est, nisi ab illa jure appellet. 6. Qui detinet beneficium, quo ipso jure privatus est; sed accedere debet sententia saltem declaratoria criminis, si ob crimen privatus sit; *Covar. Vasq. Cast. op.* 7. Qui cum excommunicatione vel suspensione vel interdicto ab officio, adeptus est beneficium. 8. Qui canonicum titulum habens, violenter occupat beneficium; prærequiritur tamen sententia declaratoria, Covar. Vasq. Castrop. Lugo *de Justit. d.7. num.* 532. 9. Qui possessionem beneficii accipit necdum expeditis à Papa litteris, sed sola supplicatione signata, Azor. Castrop. Fill. aliique communiùs contra Sanch. *in Conf. l.2.c.2.d.21.* & Rebuff. quamvis enim per solam signaturam perficiatur gratia, nec requiratur semper scriptura, hic tamen requiritur ob novas Constitutiones Pontificum, Castrop. Lugo *num.* 133.

714 §.2. Nulla intrusio videtur obstare Regulę de triennali, nisi ex provisione alterius quàm Papæ aliquis ingressus sit beneficium vacans per obitum in Curia, vel secundùm. Constit. Julii III. apud Pias. *in Proœm. nu.9.* si susceperit administrationem beneficii aut dignitatis ante expeditas litteras aut confirmationem obtentam, vel denique si sit aliquo ex dictis modis intrusus, & nullitas seu vitiositas tituli sit notoria aut manifestè probetur. V. Leur. *p.2.q.*862.

715 *Q.98. Quid notandum sit circa possessionem decennalem?* R. Hæc majores habet favores quàm annalis & triennalis, nam decennalis habet vim tituli, nisi constet de intrusione, Gl. Archid. Paris. Sanch. *in Conf. l.2.c.1.d.30.* Lott. *l.2.q.53.n.31.* Luca *de Benef. d.91. num.*15. Tond. *p.s.c.85. nu.1.* dicens esse certum: quod tenet, etiamsi non doceatur de titulo colorato, nam ex decennali oritur præsumptio canonici ingressus, Luca *nn.*16. nec præsumi debet, quòd Episcopi visitantes permitterent ad decennium aliquem intrusum: hinc nequidem Episcopum post decennium posse ex officio cogere Clericum ad exhibendum suum titulum, docet Fagn. *in cap. Licèt Heli, de simon. à n.22.* ideoque etiam talis possessio sustinetur, quamvis manifestè haberet juris communis resistentiam, quia præsumi potest dispensatio, Postius *de Manut. observ.44. n.22.* Ex sola negativa, quòd titulus sufficiens non adfuerit, tamdiu perfectè non probatur, quamdiu adest sola possibilitas in contrarium, Luca *d.94.n.12.* Rosa *de Execut. lit. Apost. p.1.c.7.nu.15.* Possuntque plures tituli præsumi, cùm unus non præjudicet alteri, Luca *d.39.n.4. & d.79.n.8.*

716 *Q.99. An aliqua possessio non tantùm generet præsumptionem tituli, sed reipsa conferat titulum & jus, si fortè defuit?* Resp.

§.1. Annalis non confert, uti tenent omnes, quia permittit litem

litem contra possessorem. Quòd triennalis etiam non conferat, docent Covar. Felin. Gom. Az. Mol. Chok Castrop. Leur. *p.* 2. *q.* 827. & ideo per hanc Regulam non defendi aliquem in petitorio sed in solo possessorio; adeoque posse impeti ac privari, si post triennium erumpat vitium vel nullitas tituli, docent Gl. Chok Leur. *quæst.* 858. Rationem dant, 1. quia tantùm prohibetur, ne possessor triennalis molestetur litibus, quod servari potest, quamvis ipse cognoscens vitium suæ provisionis teneatur beneficium dimittere aut dispensationem impetrare. 2. Quia titulus beneficii alter acquiri non potest, quàm Canonica institutione uti significatur *Regul.* 1. *juris in* 6. *& cap. Ex frequentibus, de Instit.* 3. Quia aliàs ad quid posset Ordinarius ab eo, quem sciret triennio possedisse, exigere titulum beneficii? id autem posse, diximus cum communi *n.* 692. E contrà, quòd titulum conferat, reddatque tutum in conscientia, docet Nav. Sot. Rebuff. Sa, Sanch. *in Consf. l.* 2. *c.* 1. *d.* 21. Zyp. *lib.* 3. *consf.* 2. Lugo *de Just. d.* 7. *n.* 107. Dian. *p.* 9. *tr.* 9. *R.* 67. *&* *p.* 11. *t.* 5. *R.* 4. *q.* 2. Haun. *de Just. t.* 5. *nu.* 284. Suadetur ex *Conc. Basiliensi*, à quo primum tradita est Regula, quod teste *Zypæo* ita habet, *non possit posteà in petitorio vel possessorio à quoquam etiam ratione juris noviter impetrati molestari:* Estque hoc rationi consentaneum, inquit Less. *de Just. l.* 2. *c.* 6. *n.* 35. quia est similis præscriptioni, per quam conferri jus etiam pro foro conscientiæ diximus *l.* 3. *p.* 2. *à n.* 470. valetque hic ratio ibi adducta, & si possint præscribi bona Ecclesiastica, cur non beneficia? Hinc respondent, *Ad* 1. Hoc ipso, quòd Papa mandet aliquem non molestari super fructibus & possessione, per hoc sufficienter ei adjudicari jus ad licitè percipiendos fructus, quod jus, est ipse titulus beneficii. *Ad* 2. Hæc præscriptio est Institutio Canonica, quia per Canones habet hanc vim talis possessio. *Ad* 3. Adhuc possent subesse vitia impedientia effectum Regulæ, uti sunt inhabilitas possidendi, ingressus per simoniam, intrusio, mala fides, possessio non pacifica &c. de quibus dictum est *à num* 695. Quod attinet ad fructus per triennium sine titulo percepto, hi restitui debent, exceptis illis, qui functioni & labori respondent: si tamen etiam hos per triennium possedit, præscripsit: item si bona fide consumpsit & non sit factus ditior à restitutione excusatur, Sanch. *c.* 2. *d.* 34. Lugo *num.* 136. Dian. *p.* 7. *t.* 10. *R.* 26.

717 §. 2. Possessio decennalis inter præsentes, vicennalis inter absentes, de jure communi præscribit jus in beneficio Ecclesiastico, eo modo, quo præscribuntur aliæ res immobiles, secundùm dicta *l.* 3. *p.* 2. *n.* 530.

718. *Q.* 100. *Quid notandum sit circa modum obtinendi Beneficium ratione Coadjutoriæ?* R. seqq.

§. 1. Coadjutoria est facultas alicui concessa adjuvandi beneficiatum in sui beneficii regimine; ideoque de se non est beneficium, Abb. Azor. Castrop. *tract.* 13. *d.* 1. *punct.* 9. *num.* 1. Et potest dari ad tempus vel ad vitam Coadjuti, idque sine vel cum futura successione, tam in simplicibus quàm curatis beneficiis.

719 §. 2. Papa potest alicui dare coadjutoriam perpetuam cum futura successione etiam non derogando decretis canonum vel Conciliorum, quæ detestantur occasiones captandæ mortis alienæ, quia non loquuntur de casu, quo Papa id faciat, Castrop. *à num.* 8.

720 §. 3. Etiam Cardinales, & Episcopi possunt assignare coadjutores pro beneficiis, quorum institutio ad ipsos spectat, Abb. Gonz. Castrop. *à num.* 5. sed non nisi ad tempus Trid. *sess.* 21. *c.* 6. *de Refor.* nec cum futura successione, quia provisio, & promissio beneficii vacaturi est irrita, si fiat ab alio quàm Papa, Castrop. *num.* 7. & diximus *à n.* 461. Addit Nicol. *tit.* 1. *d.* 8. *à n.* 3. tunc tantùm posse Episcopos & Cardinales, si à Papa habeant indultum conferendi beneficia vacantia in mensibus Papalibus: id tamen non posse Universitates habentes simile indultum; Et §. 6. notat cum *Brand.* beneficia, super quibus data est coadjutoria perpetua, etiam cum futura successione, cadere sub concordata Germaniæ, ideoque posse Ordinarios hæc beneficia in suo mense vacantia conferre, nisi Papa expresse derogarit concordatis, quod non solet, secundum dicta *num.* 519.

721 §. 4. Causa dandi coadjutorem est, vel impotentia administrandi, vel mala administratio coadjuvandi; ut habent jura & AA. cum Castrop. *num.* 4. Quòd si pro motivo allegetur infirmitas, hæc debet esse absque probabili spe futuræ meliorationis, nisi simul adesset senectus, quæ ipsa est morbus, Luca *de benef. d.* 78. *n.* 4.

722 §. 5. Obtenturus coadjutoriam à Papa, debet in supplica facere mentionem beneficii etiam compatibilis prius obtenti, Garz. Castr. *p.* 10. *à n.* 48. Etsi coadjutoria concedatur ad tempus, coadjutor debet actu habere Ordinem & ceteras qualitates requisitas ad ministerium, Castrop. *p.* 9. *n.* 11. è contrà si concedatur in perpetuum & ad beneficium non curatum, probabile est satis esse habere ætatem requisitam, & intra annum suscipere Ordinem, *Paris. Gonz. Garz.* Si autem concedatur in perpetuum ad beneficium curatum, docet Castrop. *p.* 10. *n.* 42. debere esse actu Sacerdotem. *Si dicas*, satis esse Parochum intra annum fieri Sacerdotem, *dat* disparitatem, quia Parochus non tenetur primo anno per se ministrare Sacramenta, coadjutor autem tenetur, ne opus sit coadjutore coadjutoris: verùm videmus aliter in praxi fieri, quia passim fiunt coadjutores in Episcopatibus, qui Sacerdotium non habent.

§. 6. Si coadjuvandus fuerit mortuus tempore gratiæ si- 723
gnatæ, coadjutor succedere non potest, quia gratia succedendi dabatur dependenter ab obligatione præstandi servitii pro coadjuto, quod nunc non habet locum: si tamen adhuc vivebat tempore Datæ, etiamsi mortuus sit inscio coadjutore ante præstitum ullum servitium, potest succedere, Garz. Castrop. *num.* 34.

§. 7. Coadjutor potest illa solùm, sive spiritualia sive tempo- 724
ralia exercere, quæ jure vel consuetudine pertinent ad coadjutoris officium, inter quæ non sunt ea, quæ coadjutus potest & vult per se ipsum agere, Garz. *p.* 5. *c.* 4. *n.* 274. unde non potest conferre beneficia, quamvis coadjutus non contradicat, Pavin. Selv. Caraf. Rebuff. Garz. *num.* 275. Castrop. *d.* 2. *p.* 27. *nu.* 5. Leur. *p.* 2. *q.* 679. contra Nav. Campeg. Gonz. Nec tenetur coadjutus talia agere cum consilio vel auxilio coadjutoris, nisi hic ei datus esset ob malam administrationem, Castr. Garz. *n.* 273. Quòd si adjutus esset amens, coadjutor posset, quod poterat coadjutus, Az. Paris. Castrop. Garz. *nn.* 270. Quamvis autem amens non sit, si tamen absit, administrare potest coadjutor, ac si esset proprietarius, & habet stallum in choro, vocem in capitulo; & gaudet omnibus privilegiis, quæ ratione Præbendæ habet coadjutus; huic tamen lucratur omnia, ac tenetur compensare, si quid negligat; nec potest v. g. adire capitulum vel chorum, si coadjutus ex justa causa sit invitus, Garz. Castr. *d.* 1. *p.* 10. *à n.* 1. Nec possunt coadjutor & coadjutus simul in eodem officio ministrare, quia uterque facit unam personam, Garz. Castrop. *num.* 24. Nec coadjutori debetur, v. g. sedes aut antecedentia, quam habuit coadjutus, sed sequitur reliquos omnes: talia enim debebantur coadjuto, non ratione Præbendæ, sed ratione longioris possessionis, quam coadjutor nunquam habet, cùm non possideat beneficium, ideòque nunquam potest ratione coadjutoriæ præferri ulli habenti in tali Ecclesia proprium canonicatum, etiamsi hic canonicus diu post possessam coadjutoriam obtinuisset canonicatum, Gonz. Garz. Castrop. *à n.* 11. & iterum *n.* 25. si tamen talis coadjutor deservierit uno vel tribus annis, Regulæ de annali & triennali favent ipsi, ut pergat coadjuvare; quia coadjutoriam possedisset, Gonz. Garz. Castrop. *n.* 19.

§. 8. Coadjutor non tenetur solvere jura statuta pro in- 725
gressu, cùm non percipiat commoda, Garz. Castrop. *num.* 13. Nec tenetur ad onera, quæ subire solent alii juniores canonici, cùm canonicus non sit, & tantum substituatur coadjuto, Garz. Castrop. *num.* 44. si autem velit non residere per trimestre, debet accipere eosdem menses, quos coadjutus, aliàs censeretur habere sex menses absentiæ, Gonz. Garz. Castrop. *p.* 9. *num.* 14.

§. 9. Coadjutus tenetur dare coadjutori congruam susten- 726
tationem; quia *Qui altari servit, de altari vivere debet, cap. cùm secundùm Apostolum, de præbend.* Trid. *sess.* 21. *c.* 6. *de Refor.* Gonz. Garz. Castrop. *p.* 10. *n.* 47. Si autem proventus beneficii utrique non sufficiat, præfertur coadjutus, cùm possideat: posset tamen Episcopus cogere populum ad alendum coadjutorem sibi aut alicui Parocho necessarium, Az. Barb. Ricc. Castrop. *p.* 9. *n.* 3.

§. 10. Habens coadjutorem, non ideo excusatur à resi- 727
dentia, uti de Parocho declaravit S. Congr. apud Castrop. *n.* 12. Vide dicenda *n.* 867. E contrà coadjuto legitimè impedito, quominus intersit v. g. choro, non ideo excusatur coadjutor, quia datus est, ut suppleat in necessitate, Farin. Castrop. *p.* 10. *à n.* 6. Si tamen absit etiam coadjutor, & coadjutus sit legitimè impeditus, habetur pro præsente, & fruitur omnibus uti alius non habens coadjutorem, *cap. unic. de Cleric. non resid. in* 6. Nav. Gonz. Garz. Castrop. *num.* 9. *&* 45. Similiter si coadjutus sit legitimè impeditus, censetur pro coadjuto esse præsens, Grat. Gonz. Garz. Castrop. *num.* 15. id tamen non tenet, si vellet abesse ratione studii in Universitate, aut servitii præstandi Episcopo, nam hoc privilegium non residendi conceditur tantum illis, qui ratione beneficii sui tenentur residere, coadjutor autem non tenetur ratione beneficii sed officii, Garz. Castrop. *num.* 40. Addit *num.* 41. coadjutorem servientem in Cathedrali posse lucrari fructus beneficii in alia Ecclesia, licèt hoc alioqui requirat residentiam.

§. 11. Si Coadjutus ob excommunicationem esset inca- 728
pax fructuum, coadjutor posset eos lucrari, non coadjuto sed sibi, quia tunc non servit nomine coadjuti sed nomine Ecclesiæ, secundùm ordinationem Papæ, Garz. Castrop. *num.* 16.

§. 12. Habens coadjutorem cum futura successione pro 729
certo beneficio, non potest optare aliud loco illius, nisi coadjutori sit data facultas etiam in optione succedendi coad-

juto,

juto, alioquin gratia coadjutori facta fieret frustranea, Gonz. Castrop. *num.*28. hinc etiam ab alio optari non potest Præbenda, quæ vivo coadjuto erat adjudicata coadjutori, Garz. Castrop. *num.*29.

730 §.13. Coadjutor potest per seipsum renunciare jus succedendi, sed non potest dimittere obligationem serviendi sine consensu Papæ; sufficit tamen consensus Ordinarii, si coadjutus consentiat, Parif. Garz. Castrop. *n.*31.

731 §.14. Si quis accipiat possessionem beneficii incompatibilis cum ministerio coadjutoriæ, hæc eo ipso vacat, *Clemen. gratiæ, de Rescript. Gen∫eris renunciare gratiæ, ut de Beneficio vel dignitate providearis, si ante adeptionem ejusdem aliud Beneficium pacificè obtineas, quod simul de jure cum dignitate vel beneficio virtute dictæ gratiæ tibi debito retinere non posses, licèt illud resignaveris aut sis resignare paratus,* Garz. Castrop. *num.*30.

732 §.15. Coadjutor potest etiam per substitutum præstare ea, quæ potest per seipsum, & facit tanquam coadjutor, v.g. potest alicui committere, ut pro se eligat, quia ut ista agat, habet ab Ecclesia & non à coadjuto, ergo potest delegare alteri, Garz. Castrop. *num.*35. Et quidem potest talis coadjutor habere duo vota, unum de se, si habeat v.g. dignitatem in illo capitulo, alterum ratione coadjuti, Castrop. *nu.*37. Quod si sit coadjutor dignitatis & canonicatus, potest coadjuto relinquere votum ratione dignitatis, & dare suum ratione canonicatus, Garz. Castrop. *num.*38.

733 §.16. Quamvis coadjutor reipsa non haberet dignitatem vel canonicatum, tamen potest esse Judex Apostolicus vel synodalis, quia habet prærogativas talium, quorum est coadjutor, & fictione juris censetur talis, Gonz. Castrop. *num.*39. contra Garz. Videri possunt plura apud Garz. *p.*4.*c.*5.*à n.*55. Castrop. *cit. p.*9. *&* 10. Leur. *in speciali tract. de coadjutoriis, sub titulo, de Vicariis Episcopi.*

ARTICULUS III.

734 *Quæ intentio, & qualitates requirantur ad Beneficium accipiendum?*

RESP. I. Ut beneficium aliquod validè, & licitè obtineatur, requiritur, ut sit persona capax & habilis, hoc est, ut sit Clericus, non illegitimus (cum quo tamen Episcopus dispensare potest ad Ordines minores, & beneficium simplex, cui Ordo major non est annexus,) non irregularis, non excommunicatus, non improbus aut facinorosus, ut habeat scientiam competentem ad munus beneficio annexum, & ætatem legitimam, nisi dispensetur, scilicet pro beneficio simplici annos 14. (sufficere tamen 14. inchoatum, docet Dian. *p.*3.*t.*6.*R.*64. ex Azor. & alius 5.) pro eo, quod Subdiaconatum requirit, vigesimum primum: pro eo, quod Diaconatum, 22. pro eo, quod Sacerdotium, vigesimum quartum inchoatum; colligitur ex Trid. *sess.*22.23. *&c.* In his tamen & similibus casibus multi excusantur, vel quia illud jus ubique non est receptum; vel quia bona fide tres annos fuerunt in possessione, quæ veluti usucaptionem & dominium parit. Ita Less. *lib.*2.*c.*34. *d.* 20.

Resp. II. Qui recipit beneficium quodcunque habens annexum Ordinem Sacrum, tenetur habere voluntatem, saltem conditionatam, clericandi, & Sacrum Ordinem accipiendi, intrà tempus à jure requisitum, Laym. *c.*14. Less. *d.*26. Ratio, quia suscipiens officium, cui obligatio est annexa, omni modo se habilitare tenetur. Imò si curatum seu Parochiale est, haberque intentionem Sacerdotium intrà annum non suscipiendi, sed Parochiam dimittendi, non tantùm mortaliter peccat, sed etiam ipso jure est privatus, & ad fructuum restitutionem tenetur, ut patet ex *c. Commiss.* §.7. *De elect. in* 6. Quod si tamen mutata voluntate, ante finem anni Sacerdos fiat, fructus retinere potest; imò & Episcopus dispensare potest, ut Vicario substituto, studiis per septennium vacet.

Dixi I. *Habens annexum Ordinem Sacrum*; quia si is non sit annexus, & beneficium sit simplex, licèt illud acceptet animo fructus lucrandi, & deinde uxorem ducendi, non nisi venialiter peccat; si aliàs officio suo satisfaciat, ut docet Laym. *n.*12. Sanch. *lib.*7. *de Matrim. d.* 45. Vasq. Ratio, quia illa perversio ordinis non videtur gravis, nec ullo jure vetatur, ideoque ad nullam fructuum restitutionem tenetur. Unde Garz. *p.*3.*c.*4.*num.*42. talem ab omni culpa excusat.

Dixi II. *Voluntatem saltem conditionatam*; quia si ex justa causa postmodum status clericalis minùs illi convenire videatur, potest animum mutare, etiamsi beneficium sit curatum, v.g. si primogenitus familiæ, aut frater unicus sine liberis decedat; si optimum Matrimonium ad conservationem familiæ nobilis, vel ad lites graves sopiendas necessarium offeratur. Ratio, quia non est mens Ecclesiæ, ita ad Ecclesiasticum statum obligare, ut hæc & similia bona impediantur, Laym. Less. *l. c.*

ADDENDA.

QUæst. 101. *Quid dicatur esse de forma, & quid tantùm conditio requisita ad provisionem beneficialem?* Resp. 735

§.1. Illud dicitur esse de forma provisionis, quo non posito actus provisionis non existit, forma enim est, quæ dat esse rei: illud est tantùm conditio, sine quo essentia actus potest subsistere, adjicitur tamen actui, & aliquando ita necessariò, ut si desit, post se trahat nullitatem actus, & ita dicuntur mediatè spectare ad formam seu essentiam actus, Castr. *t.*13. *in proœm. ad disp.*3. Docent autem AA. apud Leur. *p.*2.*q.*860.*n.*9. *ex l. Jubemus, Cod. de testam.* si forma respiciat certum effectum, posse per æquipollens adimpleri.

§.2. Conditiones ad collationem requisitas dedimus *à n.* 380. & facilè applicantur reliquis provisionibus, attamen cum diversitate secundùm diversam naturam provisionum, uti circa varios modos providendi est dictum. Quid faciendum sit, quando fundatio vel statutum requirit, ut provisio fiat cum consilio, interventu, consensu, scientia aut supplicatione alicujus, dictum est *à n.*388. 736

*Q.*102. *Quid notandum circa fidem beneficiati, & professionem fidei ab eo faciendam?* Resp. seqq. 737

§.1. Infideles non baptizati sunt omninò incapaces beneficii Ecclesiastici, cùm non sint in Ecclesia: capaces tamen esse possunt, si conversi baptizentur, etiamsi parentes in infidelitate sint mortui, Suar. Sanch. Passer. *de elect. c.*56. *à nu.*56. quamvis particularibus decretis ejusmodi descendentes quandoque arceantur à quibusdam beneficiis aut Ordinibus Religiosis, uti refert Leur. *p.*1.*q.*291. De neophytis seu recenter baptizatis videri potest idem Leur. *q.*292. *& p.*3.*q.*361.

§.2. Hæretici sunt incapaces, quia sunt excommunicati, irregulares, infames, ac specialiter prohibentur tam jure humano, *cap. Quicumque, de hæreticis in* 6. quàm divino, 1. ad Timoth. 3. *hæreticum hominem devita.* Extendit hoc Castrop. *t.*4. *d.*4.*p.*5.*n.*2. ad hæreticos publicos etiam cum Ecclesia reconciliatos. De fautoribus, filiis, ac nepotibus hæreticorum; item de punitis per inquisitionem, item de schismaticis. V. Leur. *p.*2. *q.*295. *& seqq.* 738

§.3. Provisi in Cathedralibus tenentur professionem fidei emittere coram Episcopo & Capitulo, alioquin non faciunt fructus suos, nec eos juvat possessio, Trid. *sess.*24.*c.*12. *de Ref.* Si autem quis professionem illam omiserit per ignorantiam, inadvertentiam, oblivionem, facit quidem fructus suos pro foro conscientiæ, sed pro foro externo non juvabit eum allegata ignorantia juris clari, Barb. *de potest. Episc. alleg.*61. *num.*29. Sylvius *p.*1.*v. Fidei professio.* 739

§.4. Qui admisit Parochiam, tenetur ultrò per se vel per procuratorem specialiter designatum intrà duos menses à die acceptæ pacificæ possessionis facere coram Episcopo, vel Vicario professionem fidei, & spondere obedientiam Papæ, etiam Sede Romana aut Episcopali vacante: idem fieri debet, quoties novam Parochiam accipit, uti statuit *Trid.* suprà: ad idem tenetur, etiamsi obtineat Parochiam per resignationem, alioquin peccat mortaliter & tenetur restituere fructus perceptos post illos duos menses, usquedum professionem illam faciat; priùs tamen post sententiam Judicis, uti cum aliis Barb. *de Off. Parochi c.* 4. 740

*Q.*103. *Quid circa Clericatum, & Ordines prærequisitos vel annexos Beneficio sit notandum?* Resp. seqq. 741

§.1. Clericatus dicitur à *κλῆρος*, *Sors* vel hæreditas, eò quòd Clerici in sua Ordinatione assumantur in hæreditatem Domini vel assequantur hæreditatem in Domino, uti dicitur *cap. cùm secundùm*, 16. *de Præb.* Acquiritur autem Clericatus per primam tonsuram.

§.2. Ad quodcunque beneficium Ecclesiasticum, aut etiam ad pensiones super fructibus beneficii, per se loquendo, & ordinariè prærequiritur Clericatus, quia laicus non potest possidere jus spirituale, *cap. Si quis deinceps, & seqq.* 16. *q.*7. Lott. *l.*1.*q.*4.*n.*121. Corr. *l.*1.*c.*5.*n.*156. *& à n.*163. Nec sufficit esse destinatum ad Clericatum, aut communiter haberi pro Clerico, quia licèt communis error possit reddere illa valida, quæ talis facit, non tamen reddit eum in se habilem ad aliquid, Paris. Leur. *p.*3.*q.*353.*num.*2. Nec sufficit Clericatus conjugati quia jus eum habet tanquam laicum, Paris. Leur. *num.*3. Nec etiam sufficit laicatus Religiosi, qui tantùm gaudet privilegio Canonis; Butr. Paris. Rebuff. Leur. *num.* 4. Imò præsentatio aut electio alicujus non actu Clerici, aut priùs tonsurati post expeditionem litterarum, etiam antequam eas obtineat, est ipso jure nulla, Passer. *de elect. c.*25. *à num.*335. Corr. *à n.*109. Nec validatur per supervenientem Clericatum, uti putat Corr. *num.*101. Idem est de tonsurato ab alieno Episcopo sine dimissoriis 742

forüs

foriis quia cùm sit suspensus & careat executione, est, ac si non haberet Clericatum, Corr. *n.*150. Parisf. Leur. *qu* 355. Debetque Clericatus exprimi in impetratione beneficii, Paris. *de resign. l.*4.*q.*2.*n.*9. Lott. *l.*3.*q.*35.*à n.*1. *Dixi* 1. per se loquendo, nam fundator potest disponere, ut infans usque ad Clericatum habeat beneficium titulo sæculari, Garc. *p.*1.*c.*2.*n.*31. Item Papa potest concedere beneficium laicis, etiam fœminis, Barb. *de Pot. Ep. alleg.* 72.*n.*75. Corr. *à n.*135. V. Leur. *p.*1.*q.*302. *& seqq. Dixi* 2. ordinariè, nam posset laicus præsentari in tempus habile, v.g. *Præsento, quamprimùm fuerit tonsuratus: præsento & peto ei dari tonsuram*, dummodò hanc recipiat intrà tempus præsentatori concessum, Gutt. Parisf. Lamb. Garc. *p.*7. *c.*1.*à n.*28. Corr. *l.*4.*c.*6.*nu.*31. Item, si præsentetur per litteras, satis est esse Clericum, quando præsentatio exhibetur habenti instituere, Garc. *n.*32. Leur. *p.*2.*q.*158.*n.*3. Testatur etiam Paris. apud Leur. *p.*3.*qu.*353.*num.*1. Rotam aliquando resolvisse, quòd sufficiat, si præsentandus fuerit proximè clericandus, quia tum non est penitus indignus, cùm ante institutionem sit tonsuratus. Non est tamen opus Clericum præsentandum incedere in habitu & tonsura, & quamvis id à *Sixto V.* requiratur ad instituendum, Corr. *num.*32. Leur. *n.*4. sed illa Constit. non est valdè recepta usu. Ad præfecturam regularem non prærequiritur Clericatus, uti dictum est num. 410. V. Leur. *p.* 1. *qu.*310. 323. 324.

743 §.3. Si quis ante primam tonsuram susceperit Minores, & in his ministraverit, si hoc delictum maneat occultum, nec ad forum contentiosum deductum fuerit, est quidem irregularis, sed Episcopus potest dispensare, ut habet Trid. *sess.*24.*cap.*6. *de Ref.* Si non ministrarit, non est irregularis; putat tamen Sperell. *dec.*114. fori Eccl. non esse per 4. Minores capacem beneficii, sed adhuc requiri tonsuram, quam cum Canonistis contrà Theologos docet esse Ordinem, sed oppositum videtur dicendum, nam sicuti qui sine ullo alio Ordine fieret Sacerdos, esset Clericus, quia addiceretur cultui & officio divino, & iniret statum Ecclesiæ proprium, ita etiam qui ordinaretur Minoribus sine tonsura.

744 §.4. Præter tonsuram non prærequirit jus commune aliquem Ordinem ad ullum beneficium, sed satis est beneficiandum esse habilem, ut intrà annum suscipiat Ordinem beneficio annexum, Lott. *l.*2.*q.*47.*n.*13. Corr. *l.*2.*c.*10.*nu.*84. Computatur autem hic annus à die pacificæ possessionis, Passer. *n.*368. Barb. ad Trid. *sess.*22.*c.*4. & de Canonicis *c.*16.*n.*7. Debetque hunc Ordinem tunc recipere, quamvis possideat tantùm partem redituum, Gl. Laym. Leur. *qu.*319. Et si post monitionem negligat recipere, potest declarari ipso jure privatus beneficio per Statutum *Conc. Constant.* sess. 43. de dispens. uti habet declaratio Cardinalium, quod etiam poterit facere Capitulum, si sit exemptum Less. in auct. *v. Beneficium*, cas. 20. Posse tamen quoad beneficia simplicia in hoc dispensare Episcopum & Capitulum, docent Abb. Laym. & Leur. *qu.*322. si id per fundationem non requiratur.

745 §.5. Ad electionem in Episcopum, sub pœna irritationis faciendæ, prærequiritur secundùm Barb. *de Pot. Episc. Allegat.* 1.*nu.*37. ut sex mensibus ante fuerit presbyter, vel, uti probabilius docent Less. *l.*2.*c.*34.*n.*98. Castrop. *t.*13.*d.*4.*p.*7.*n.*2. Passer. *à nu.*352. saltem subdiaconus; & cùm electus Episcopus secundùm Trid. *sess.*23.*c.*2. *de Ref.* teneatur consecrationem recipere intrà tres menses, non possit autem consecrari, quin sit Sacerdos, tenetur intrà tres menses à die Confirmationis fieri Sacerdos, Passer. *num.*354. Ad prælaturas autem Episcopatu inferiores præter tonsuram sufficit Subdiaconatus, Passer. *nu.*357. V. Leur. *q.*314. & seqq.

746 §.6. Ubi divisio Canonicatuum præcepta per Trid. *sess.*24. *c.*12. non est introducta, sufficit prima tonsura, ut quis etiam in Cathedrali sit Canonicus. Et quamvis secundùm dicta nu. 397. aliquis sine Subdiaconatu non possit habere votum in Capitulo, tamen habet turnum ordinarium, optationem præbendæ & alia similia, nisi obstet consuetudo vel speciale Statutum. V. Leur. *q.*318.

747 §.7. Si Abbas, Præpositus, Decanus, Archi-Presbyter, quibus Cura incumbit, non fiant Sacerdotes; item si Archi-Diaconus non fiat Diaconus intrà annum, privandi sunt, cap. *Ut Abbates*, de æt. & qual. præfic. cap. *Cum in cunctis*, de elect. Trid. suprà, Nav. Sanch. Passer. *n.*370. Reliqui beneficiati in Cathedrali vel Collegiata intrà annum non recipientes Ordinem annexum, secundum Trid. *sess.*22. *cap.*4. privandi sunt media parte distributionum ordinariarum, licèt horis intersint, usquedum Ordinem requisitum recipiant, item voce in Capitulo. V. Passer. *à n.*377. & Leur. *q.*320.*n.*5. Quòd si moniti adhuc negligant, declarari possunt privati, uti dictum num. 744. Vide tamen dicta n. 156. nam multis locis consuetudo videtur præscripsisse.

748 §.8. Si Parochus intrà annum à die pacificæ possessionis, aut secundùm Castrop. *d.*5.*p.*6.*num.*2. à die, quo eam accipere potuit, neglexerit fieri Sacerdos, ipso jure est privatus, cap. *licet* 14. De elect. in 6. Laym. aliique cum Leur. *qu.*320. Quod tenet Passer. *n.*364. quamvis primo anno nullos fructus percipiat: estque præterea illa vice incapax istius beneficii, etiam ante omnem sententiam, uti communissimè omnes cum Sanch. *in Cons. l.*2.*c.*2.*d.*22. contrà nonnullos apud Barb. *de Off. Paroch. c.*5.*n.*9. *&* 13. qui dicunt non teneri dimittere nisi post sententiam, quod probabile esse agnoscit Castrop. *n.*6. quia nemo videtur teneri tales pœnas in se exequi: hinc etiam Henriq. Garc. & alii cum Barb. *q.*12. admittunt in conscientia non vacare, donec spolietur. Eadem autem obligatio est in Vicariis, & aliis similibus beneficiis curatis, Castrop. *n.*12.

§.9. Si lis aliquantùm periculosa initio vel per decursum 749
anni oriatur, potest differri susceptio Ordinis, quia non est æquum, ut quis obligetur ad onus propter beneficium, quo fortè privabitur, Garc. Castrop. *n.*3. Excusant etiam dispensatio & impedimenta legitima, de quibus Castrop. *à n.*9. Porrò Episcopus quoad hoc de jure antiquo dispensare poterat in unico casu, nempè cum Parocho, etiam ad septennium studiorum causa, sed de hoc vide dicta l.3. p.1. n.748.

An sufficiat Ordo ante ætatem per dispensationem receptus, dicetur n.802. & 822.

*Q.*104. *Quid circa legitimos, & illegitimos sit præterea* 750
addendum? Resp. Illegitimi omnes, sive sint naturales sive spurii, sunt irregulares, & inhabiles ad quodvis beneficium, cap. *cùm in cunctis*, cap. *Innotuit*, de elect. cap. *Ut filii*, de filiis presb. cap. 1. eod. tit. in 6. Probabile tamen est provisionem illegitimi non esse ipso jure nullam, Pass. & alii cum Leur. *p.* 1.*q.*288. Hic præcipuè explicandum est, quinam sint illegitimi, quinam naturales aut spurii, quomodo aliquis legitimari possit, quomodo filii Clericorum excludantur à beneficiis. Quoad successiones vel hæreditates illegitimorum satis dictum est l.3. p.2. à n.1163.

§.1. Illegitimi dicuntur, qui nascuntur extrà Matrimo- 751
nium, & secundùm dicta l.3. p.2. n.1162. si intrà tempus, quo concepti sunt & nati, potuerit esse validum Matrimonium inter parentes, dicuntur naturales; si inter eos non potuerit esse validum Matrimonium, dicuntur spurii; hinc si alter vel uterque parens habuerit in sæculo simplex votum castitatis, proles ex his nata est naturalis, quia licèt inter parentes tunc esse non potuerit licitum Matrimonium, attamen potuit esse validum, cùm tale votum non dirimat Matrimonium, sed tantùm reddat illicitum, Mol. Castrop. *t.*13.*d.*4.*p.*1.§.1. contrà Az. & alios. Idem est de prole nata ex patre vel matre post celebrata sponsalia cum alia persona, Castrop. nata autem post sponsalia inter patrem & matrem jure civili censetur legitima, etiamsi sponsus matrem deserat & ducat aliam, Strickius de success. ab intest. diss.1.c.2.§.49. & 50. sed jure canonico est naturalis.

§.2. Legitimi sunt, qui nascuntur ex Matrimonio non 752
baptizatorum, contracto secundùm illorum usum, Pass. de elect. cap.25. n.108. Item nati ex Matrimonio ab utroque fideli contracto mala fide, eò quòd putarent subesse impedimentum dirimens, si hoc reverà non suberat, Suar. Sanch. *de Matr. l.*9.*d.* 36.*n.*3. Nati verò ex muliere & viro post Matrimonium ratum professo in Religione, sunt spurii, quia solutum erat Matrimonium, & aderat impedimentum dirimens, Sanch. Barb. Leur. *p.*1.*q.*258. Similiter nati ex viro facto presbytero & uxore id permittente post ratum vel consummatum Matrimonium, quamvis simpliciter & quoad civilia non vocentur, sunt tamen illigitimi secundùm quid, irregulares, & inhabiles ad beneficia Ecclesiastica.

§.3. Si contrahentes Matrimonium habuerint occultum 753
impedimentum dirimens, & præmiserint proclamationes, proles inde nata est legitima, cap. *Ex tenore*, cap. *cùm inter*, cap. *pervenit*, Qui filii sint legitimi, Garc. *p.*7.*c.*2.*n.*44. si autem sint omissæ proclamationes, censetur illegitima, Barb. ad cap. *cùm inhibitio*, de clandest. despons. neque cum tali dispensabit Papa, inquit Gob. *in Exp. t.*10.*n.*501. natus autem ex Matrimonio publico, quod bona fide saltem ab uno ex contrahentibus putabatur esse validum, quamvis reverà fuerit invalidum, censeri debet legitimus, uti ex jure probant Castr. *nu.* 6. Strick. §.51. Gob. *in Quint. t.*5.*c.*37.*n.*247. qui in exp. t.8. nu.438. idem dicit, quamvis posteà sequeretur divortium.

§.4. Quando dubitatur, an aliquis sit legitimus an illegiti- 754
mus, reputari debet legitimus, Barb. Menoch. Mascard. Passer. Tamburin. Gob. *nu.*435. Leur. *qu.*265. tum quia in dubio non præsumitur vitium, sed standum est pro favore, & valore Matrimonii, tum etiam quia culpa parentum est dubia, & illegitimitas esset quasi pœna certa, pœna autem certa non respondet culpæ incertæ; & ideo cap. *Lator*, & cap. *pervenit*. Qui filii sint legit. in dubio, an quis sit illegitimus, rejicitur onus probandi in opponentem. Ex hoc principio dicendum est, 1. Quamvis sciatur, quòd uxor ante Matrimonium habuerit copulam cum pluribus, tamen si proles nascatur post septimum mensem ab inito Matrimonio, præsumitur legitima, Gob. *T.* 10. *num.* 197. 2. Quamvis mater illum dicat illegitimum, qui antehac habitus est pro legitimo filio, habendus est legitimus, uti habet communis: Idem

est, si parentes dicant se non fuisse veros conjuges, quia delinquentium confessio tantùm valet contrà ipsos, non autem contrà tertium innocentem, nisi accedant alia indicia, Passer. *n.* 179. contrà Suar. potestque videri Leur. *q.*265.*&* 266. 3. In locis acatholicis nati ex Matrimoniis initis coram Prędicante vel cum impedimento juris Ecclesiastici, quæ apud hetorodoxos impedimenta esse non reputantur, censendi sunt legitimi, quia eorum Matrimoniorum validitatem defendunt plures AA. uti dicemus l.6. 4. Si sciatur duos contraxisse cum impedimento dirimente, & dubitatur, an contraxerint mala fide, proles censeri debent legitimæ, Suar. *de Cens. d.*50.*s.*1.*nn.*10. Pass. *nn.* 109. quod tenet, etiamsi parentes, postquam bona fide contraxerant, dubitarint de valore Matrimonii, & proles, stante hoc dubio sint genitæ.

755 §.5. Aliqui putant, quamvis certum esset Titium esse illegitimum, si tamen publicè habeatur pro legitimo, posse pro tali se gerere, quia est legitimus pro foro externo, nec plùs videntur intendere Canones, quorum finis est, ut personæ ad beneficia admittendæ sint publicè, & in communi æstimatione honestæ, quod hic erit; & simile quid dictum est à n.38. de puella corrupta, quę potest se gerere velut Virginem: sed quidquid sit de hoc postremo casu, quoad priorem contradicunt Nav. Suar. Az. Sayr. Leur. *q.*262. quamvis Lay. & alii cum Pelliz. *de Regul. t.*2.*t.*7.*cap.*5.*s.*2.*n.*71. fateantur talem illegitimum, quando causa gravis urget, posse promoveri, etiam ad sacros Ordines sine dispensatione, si hæc haberi nequeat sine propria aut parentum infamia. Ratio nostra est, quia communis sententia tenet cum Diana *p.*10.*t.*13.*R.*30. etiam occultos illegitimos esse irregulares. Vide dicenda n.781.

756 §.6. Legitimatio est restitutio natalium quoad ea, quę jure positivo illegitimis denegantur: differt autem à dispensatione, quòd hæc sit circa aliquos tantùm effectus, sitque strictè interpretanda, secundùm dicta l.1.n.798. legitimatio autem fit circa personam, quam reddit aptam ad omnes effectus, ac latè sit interpretanda, Passer. *n.*306. Leur. *q.*287.

757 §.7. Illegitimi naturales fiunt legitimi per subsequens Matrimonium parentum, etiamsi posteà priùs contrahatur in articulo mortis, & quando facti sunt inhabiles ad generandum, aut post intermedium aliud Matrimonium, Stryck. §.62. Matrimonium enim fictione juris retrotrahitur ad tempus, quo proles sunt genitæ, atque legitimat ex vi sua & legis positivæ, etiamsi parentes aut proles ipsæ legitimationem nollent, vel etiam posteà essent ingratissimæ: sufficit autem Matrimonium præsumptum, bona fide contractum, etiam sine cæremoniis & scripturis nuptialibus, dummodò ab Ecclesia, ut validum reputetur, quamvis fortè reipsa esset invalidum. Vide Leur. *q.*260.*num.*1. An autem & quomodo per subsequens Matrimonium clandestinum legitimari possit proles, videri possunt Sanch. *de Matr. l.*3.*d.*44.*n.*2. Carden. *in* 1.*crisi d.*11.*n.*149.

758 §.8. Si Cajus per fornicationem natus ex Titio, & Berta moriatur illegitimus, & relinquat proles ex vero cōjugio, tumque priùs Matrimonium ineant Titius & Berta, proles Caii etiam immediatè legitimantur ex vi bujus Matrimonii, ut latè contrà alios probat Castrop. §.2.

759 §.9. Spurii spectato jure Canonico non legitimantur per subsequens Matrimonium, cap. *Tanta*, Qui filii sint legit. Quòd si impedimentum dirimens ab uno saltem parentum fuerit ignoratum, quando proles concipiebantur, putant Stryc. §.65. & Castrop. *n.*9. legitimari, quia sicuti ad hoc, ut filius sit legitimus, sufficit bona fides unius è parentibus habilibus, ita ad hoc, ut sit naturalis, videtur sufficere, quòd unus ignorarit impedimentum dirimens; sed Suar. Garc. Peyr. contradicunt, quia cùm uterque sciverit se illicitè agere, & illa quasi pœna sequatur delictum, putant ex dispositione juris censendum esse spurium.

760 §.10. Si impedimentum absuerit saltem tempore nativitatis, adhuc volunt Abb. Butr. Suar. Menoch. Fill. Garc. Pass. *nu.* 134. esse spurium, sed probabiliùs contradicunt Covarr. Sanch. Sayr. Pont. Peyr. Barb. Castrop. *n.*5. quia secundùm legem civilem debet hìc attendi tempus conceptionis *vel* nativitatis, prout proli magis expedit; nec huic legi derogant Canones: & idem dicit Castrop. si quocumque tempore intermedio fuerint habiles.

761 §.11. Tam spurii quàm naturales legitimari possunt per solum supremum Principem ipsorum, aut ex ejus commissione per alium, v.gr. in Imperio Romano per Comitem Palatinum. Supremi autem Principes sunt in Ecclesiasticis Papa; in civilibus, Imperatores, Reges, aliique Principes, qui pro suis terris concedere possunt leges, & conditas abrogare. Castrop. §.5. Princeps autem Ecclesiasticus legitimat ad favores tantùm Ecclesiasticos, sæcularis tantùm ad sæculares, quia neuter potest se extendere ultrà suum forum, unde Cajus hìc legitimatus à Cæsare, est legitimus civiliter tantùm, & manet irregularis ac incapax Beneficii, capax tamen est juris patronatus annexi suæ hæreditati, Castrop. *n.*19. E contrà legitimatus à Papa est legitimus canonicè tantùm, sitque capax Ordinum & Beneficiorum, sed non successionis hæreditariæ nec aliorum jurium civilium solis legitimis concessorum, Gob. *in Quint. t.*5.*c.*37. *n.*350. Vide tamen etiam Less. in auct. v. *Illegitimus* cas.2. & præcipuè Delbene *de Immun. Eccles. cap.*10. *dub* 6. *sect.*9. Ut autem valeat hæc legitimatio, putat Castrop. §.6.*nu.*13. requiri consensum tam parentum, quàm legitimandi, quia invitis non fit gratia. Vide dicta l.1.num.841. Quomodo autem possit Papa legitimare aliquem etiam quoad civilia, removendo illegitimitatem ab ipso Matrimonio, & veluti sanando radicem, explicant Castrop. §.5.*à num.*5. & Corr. *in praxi disp. Apost. l.*8. *cap.*3.*à num.*51. sic enim si Papa per clausulam *ex tunc* vel *ab initio* dispenset in Matrimonio inito cum impedimento dirimente aut illud posteà ratihabeat, tunc sanat radicem, & legitimantur etiam spurii, Abb. Garc. Passer. *n.*142. quod dicunt verum esse Peyr. & Barb. cap. *Tanta*, etiamsi ob mortem unius conjugis Matrimonium non potuerit perfici. Quòd si nudè dispenset pro Matrimonio contrahendo, manent spurii, Passer. *nu.*144. An verò & quomodo filius legitimari possit à parente, aut Clericus à Principe sæculari, explicat Castrop. §. 6. *a n.* 5. Et quas conditiones requirat Rescriptum legitimationis explicat §. 7.

762 §.12. Episcopus aliique habentes jurisdictionem quasi Episcopalem; item Capitulum Sede vacante, possunt cum suis subditis etiam spuriis dispensare ad Ordines minores, & ad beneficium tantùm simplex, cap. *Is qui, de filiis presbyt. in* 6. Barb. *ibidem n.*6. Non tamen ad plura Beneficia, etiamsi tenuia, Az. aliique apud Leur. *q.*269. Etiam probabiliter dispensare possunt cum illegitimis occultis ad Sacros Ordines, Avil. Kon. Corneo, Henriq. Laym. Lez. Præpos. Peyr. apud Dianam *p.*10. *t.*11.*R.*24. & cum Pelliz. *nu.*73. Item ad Canonicatum Ecclesiæ Collegiatæ, & inferiora beneficia Cathedralis, quæ non requirunt Ordinem sacrum, Diana *p.*4.*t.*2.*R.*64. & multò magis secundùm Nav. Con. Castrop. contrà Suar. Passer. & alios, ad ministrandum in Ordinibus sacris bona, aut fortè etiam mala fide susceptis, uti putat Laym. videri tamen debent de his Barb. *de pot. Episc. alleg.* 45. *a num.* 19. & Leur. *qu.* 267. 268. 270. Quomodo autem verba talis dispensationis sint interpretanda, dixi l.1. num.622. potestque videri etiam Leur. *qu.* 269. & Less. *cas.* 3.

763 §.13. Filii illegitimi Clericorum, etiamsi sint legitimati vel dispensati ad Ordines & beneficia, non possunt in Ecclesiis, ubi eorum patres habent aut habuerunt beneficium, obtinere beneficium qualecunque, etiam dissimile, nec pensiones super fructibus Beneficiorum, quæ patres habent vel habuerunt; imò nec ullo modo ministrare in illis Ecclesiis, ita Trid. *sess.*25.*c.*15. *de Ref.* circa quod varia dubia, extensiones & limitationes adducunt Castrop. *d.*4. *p.*2. Luca *de Benef. d.* 66. Leur. *qu.*272. *& seqq.* ubi *qu.* 278. idem ex parte extendit ad Regulares; item q.279. & 280. ad patrem, qui succederet filio in eodem beneficio, aut in eadem Ecclesia post filium obtineret beneficium. Vide dicta n. 700.

764 §.14. Filii legitimi Clericorum possunt in eadem Ecclesia habere cum patre beneficium, non tamen succedere in beneficio, nisi mediatè, cap. *Ad Extirpandas*, & cap. *Constitutus*, de filiis presb Inn. Garc. Leur. *q.*281. *& seqq.* ubi circa hæc plures limitationes, extensiones & dubia proponit, ac resolvit.

765 §.15. Hic obiter notandum est cum Stric. §.53. illegitimos etiam per hoc discerni, quòd non utantur insignibus patris, nisi baculo seu barra interjecta, quæ incipiat à sinistris, & desinat in imum latus dextrum, quia sunt filii quasi sinistræ; E contrà pro legitimis, à dextris desinit in sinistram.

Quomodo omnes illegitimi legitimentur, si in aliqua Religione emittant vota substantialia, dictum est n.8. ubi circa hos plura videri possunt.

766 *Q.*105. *An expostitii, quorum parentes ignorantur, censeri debeant legitimi, ideoque sint capaces beneficiorum?* Resp. Negant Covarr. Ugol. Majol. Suar. Vasqu. Rebel. Garc. Tond. Corr. Paxjord. quia sæpius sunt illegitimi, præsumptio autem sumitur ex his, quæ frequenter contingunt. E contrà affirmant Grat. Feltn. Bernard. Paleot. Rodriq. Menoch. Mascard. Salas, Barb. Peyr. Pass. Diana, Castrop. Pontius, Leur. *p.*1.§.265. de quo etiam habet p.3.q.521. quia etiam sæpè exponuntur legitimi ob paupertatem parentum vel alias causas; in dubio autem facienda est interpretatio in meliorem partem & in favorem prolis, arg. cap. *Ex tenore*, Qui filii sint legit. Et quando est præsumptio contra præsumptionem, illa debet prævalere, quæ continet favorem & excludit delictum, cùm delicta non præsumantur: denique quia in dubio, an quis sit legitimus an illegitimus, censeri debet legitimus, secundùm dicta n.754.

767 *Q.*106. *Quid notandum sit circa conjugatum, bigamum, servum?* R. Seqq.

§.1. Quamvis aliqui dicant Clericum conjugatum in Ecclesia latina esse ex dispensatione Episcopi capacem Beneficii simplicis, quia id videtur supponi cap. *Joannes*, de Cler. & conjug. tamen tenendum est oppositum cum Sanch. *de Matr. l.*7. *d.*42.*num.*18. quia cap. *Diversis*, ibid. id prohibetur Episcopis,

pis, & reputatur laicus in omnibus, præterquàm in privilegio Canonis & fori in criminalibus, juxta Cap.un.De cler.conjug. in 6.Corr.*l.1.c.5.à n.114.* Hinc dicendum est quòd caput, *Joannes*, loquatur de Clericis dispensatis per Papam.

768 §.2. Bigamia est reiteratio Matrimonii consummati, seu divisio carnis in duas successivè uxores: inducit irregularitatem ex defectu significationis Sacramenti, quo Christus cum unica sponsa Ecclesia conjungitur. Est autem triplex, *vera*, si reipsa cum duabus uxoribus consummarit Matrimonium, sive ante sive post susceptum Baptismum: *Interpretativa* sive per juris fictionem, uti si quis in uxorem ducat & cognoscat viduam à priori viro cognitam, aut etiam non viduam sed prius corruptam ab alio: *Similitudinaria*, si Clericus in sacris constitutus vel Religionem professus cum virgine invalidè contrahat Matrimonium eamque cognoscat. Vide Busemb. *l.7.c.5.d.5.nu.5.* Leur.*p.1.q.352. & seqq.* Omnes hi bigami sunt incapaces beneficii, quia sunt irregulares ac prohibentur suscipere Ordines, & in susceptis ministrare, cap.*Cognoscamus*, dist.34.cap.2.& seqq.d.26.cap.*Præcipimus* & seqq. dist.34.cap. un. *De bigamis* in 6.Imò prohibentur suscipere tonsuram, cap. *Si quis viduam*, dist.50.V.Laym.*l.1.t.5.p.5.c.6.*Ad cap.1. De bigam. n.3. item Leur. *q.353.*

769 §.3. Papa potest cum omnibus bigamis dispensare ad Ordines, beneficia, & dignitates, quamvis enim cap.2.De bigam. dicatur, *Non licèt contra Apostolum cum bigamis dispensare, ut promoveri possint ad Ordines*, tamen non dicitur non posse, sed tantùm insinuatur difficultas, nisi adsit gravissima causa; neque Apostolus ibi promulgat legem divinam, sed ut Apostolus, & Pastor Ecclesiæ condit humanam, Leur.*q.356.*

770 §.4. Episcopus non potest cum veris aut interpretativis bigamis dispensare ad ullos Ordines, nec ad ministrandum in eis, nec ad tonsuram aut beneficium ullum; Nav.Suar.Garc.Lay. Barb.Pias.Diana, Fagn. ad c.2.de bigam. à num.33. Paster. de elect.cap.27.n.66.contrà Silv.Avil.Az.Sayr.Sanch.*de Matr.d. 86.num.11.* quorum aliqui dixerunt posse dispensare ad omnia beneficia, alii ex cap. *Supereo*, De bigam. non posse quidem ad recipienda sed ad recepta; sed oppositum habetur ex cap.2. *De bigam.*& cap.un.*De bigam.*in 6.cap.*Confidat* dist.50.Potest tamen dispensare Episcopus in bigamia similitudinaria, Suar. Laym.non tamen si post Sacros Ordines vel professionem religiosam duxerit, & cognoverit viduam, quia talis incurrit irregularitatem indispensabilem, cap.fin. *De bigam. non Ord.* Suar.Sanch.Leur.*q.357.*

771 §.5. Potest Episcopus dispensare cum Religiosis, uti cum aliis, Suar.Sanch.Laym.Pirh.Leur.*nu.2.*Superiores autem eorum plùs non possunt quoad hoc circa subditos suos, quàm Episcopus. Leur.*q.358.*

772 §.6. Verè servi, seu mancipia, sunt irregulares, nec ad ullum beneficium, nec ad primam tonsuram promoveri possunt, cap.1.& cap.*Consuluit*, De servis non ordin.cap.*Generalis* & cap.*Admittuntur*, dist.54.Leur.*q.359.*Excipe, nisi sint plenè liberti seu absolutè, & in perpetuum manumissi, cap. *Si quis*, dist.54.Leur.*q.361.* Quod si servus sciente & non contradicente Domino tonsuretur, fit liber, cap. *Si servus* 20. dist.54.Suar.De Cens.d.ult. s.3.num.5. Si ignotante domino ordinetur tantùm Minoribus, manet servus, cap. *De servorum*, dist.54.Suar.suprà. Si contradicente vel ignorante domino suscepit Subdiaconatum aut Diaconatum ab Episcopo sciente, fit liber, sed Episcopus, aut qui id procuravit, tenetur reddere duos servos æquè bonos vel duplum pretium solvere, cap. *Si servus*, De servis non ordin. Si servus ipse procuravit nemine conscio, debet domino dare sui similem vel se ex proprio peculio redimere, vel si neutrum potest, debet reddi domino, & privatur usu Ordinum ac privilegio fori, cap. *Ex antiquis*, dist.54. retinet tamen privilegium Canonis, Sayr.Pirh.Si sic suscepit presbyterium, manet liber, sed perdit usum peculii, si quod habeat, cap.*Ex antiquis*, ibid. Si non habeat, tenetur servire in officiis spiritualibus, cap.*Frequens*, ibid. *Dixi verè servi*, nam originarii, quales sunt in his partibus, non sunt irregulares, quamvis indigeant consensu illorum, quibus obligantur ad obsequia personalia, cap. *Admittuntur*. ibid. Laym.*l.1.t.5.p.5.c.8.n.2.*

773 §.7. Servum ab irregularitate absolvere potest solus Papa, Laym.Pirh.Leur.*q.362.*

774 *Q.107. Quid de illo sit dicendum, qui est in censura aliqua vel irregularitate?* Resp.

§.1. Excommunicatus excommunicatione majori, etiam ab homine, quamvis injustè, dummodò ritè sit lata: & quamvis talis excommunicatus sit toleratus ac planè occultus, aut etiam nesciatur incurrisse, vel putetur esse absolutus, est nihilominus inhabilis ad omne beneficium, & pensionem quomodocunque acquirendam, cap.*Postulastis*, de Cler.excomm. cap. *Pastoralis*, De appell.cap.1. De Rescript. in 6.Garc. *p.7.cap.* 13.Pass.*de elect. cap.25. à num. 445.* Barb. ad cap. *Postulastis*, Leur.*p.1.q.325.* Et si constitutus in tali excommunicatione, etiam ignorans aut se non reflectens accepit beneficium, tenetur fructus perceptos restituere, quia non habet titulum faciendi suos, Less. in auct.v.*Beneficium*, cas.7.

755 §.2. Si provisio facta sit ante excommunicationem, sed acceptio possessionis fiat in excommunicatione, Covar. Kon. Hur.& alii dicunt provisionem esse invalidam, quia quando acceptat aut ingreditur jus, est illius incapax, ergo illud non accipit; oppositum tenent Suar. Vasq.Paris.Garc.Barb.Passer. *n.459.*Diana *p.4.t.4.R.56.* quia jura tantùm irritant collationem & electionem, per quam excommunicato jus acquiritur, non autem acceptationem vel possessionem, quia acceptatio est tantùm juris acquisiti receptio, possessio autem est potius aliquid facti, quam juris: si tamen per hæc acquireretur novum aliquod jus, provisio invalidaretur. Leur. *q.329.*

776 §.3. Si electio vel præsentatio facta sit tempore excommunicationis, sed acceptatio, confirmatio aut institutio fiat extra, Abb.Suar.Garc.Barb.Less.Kon.Pass. *nu.448.* Leur. *qu.326.* probabiliùs dicunt provisionem esse invalidam, quia quod ab initio nullum est, nec tempore, nec acceptatione, nec confirmatione aut institutione fit validum: Putat tamen Bonac. Henriq.Diana suprà, Sanch.*de Matr. l.8.d.7.num.12.* esse probabiliter validam, quia prior electio vel præsentatio videtur in prima voluntate durare usque ad sublationem excommunicationis, quando acceptans est capax. Quid in Rescriptis operetur clausula absolutoria, *à quibusvis*, videri potest Leur. *qu.329.num.4.*

777 §.4. Excommunicatio minor facit promotionem ad beneficium non simplex esse irritandam, cap. *Si celebrat*, De Cler. excom.Suar.Passer. *n.473.* contrà Abb.& alios: Si tamen probabiliter ignoretur à promovente & promoto, valet promotio, quia lex loquitur tantum de scienter agentibus, Passer.aliique contrà Garc.Quòd si alteruter tantùm ignorarit, videtur irritanda, Garc. & alii contrà Host. & Peyr.V.Leur. *qu.303.* & Dian.*p.11.t.5. R.5.*

778 §.5. Suspensus simpliciter ab omni officio, & beneficio, etiamsi sit occultus & non denuntiatus, promoveri non potest ad dignitates vel beneficia Ecclesiastica, cap. *Cùm bona*, De ætat.& qual. præf. putant tamen Laym. Castrop. aliique cum Diana *p.11. t.5. R.4.* contrà Suar. Th. Hurt. & alios apud Pass. *num.493.*promotionem talis suspensi non esse ipso jure irritam sed irritandam. Quod si suspensus ab omni tantùm officio promoveatur ad beneficium curatum aut simplex, promotio est etiam irritanda, quia omni beneficio annexa est aliqua functio, quæ ipsi prohibetur, qualis est saltem privatim orare Horas tanquam Ministrum & Officialem Ecclesiæ, nemo autem potest promoveri ad hoc, quod prohibetur exercere, arg. cap.*Translato*, de constit. Si autem suspensus sit ab officio tantùm particulari, potest promoveri ad beneficium super alio officio fundatum, Pass. *à n.478.* Et hæc applicari debent suspenso à beneficio, quia omne beneficium est propter officium annexum, Pass. *num. 492.* Denique suspensus ab aliquo Ordine, promoveri non potest ad beneficium requirens usum talis Ordinis: potest tamen ad aliud requirens vel solam primam tonsuram vel usum alterius tantùm Ordinis, Pass.*n.489.* V.Leur. *q.331. & 332.*

779 §.6. Interdictus personaliter, etiam occultus, est inhabilis ad omne beneficium, quia prohibetur exercere omnia officia Clerici, quale est saltem orare Horas, cap. 1. *De postul.* cap.ult.*De excess.prœl.*cap.*Episcoporum*, de privil.in 6.Pass. *à n.497.*Leur.*q.333.*Idem est de violante interdictum, c.*Is qui*, De sent.excom.in 6.de quo tamen vide Leur.*q.334.*

780 §.7. Irregularis non potest promoveri ad ullum beneficium vel pensionem Ecclesiasticam, uti habet communissima cum Leur.*q.335.*quia cùm omne beneficium & etiam prima tonsura tendat ad Ordines & horum usum, & susceptio ac usus omnis Ordinis prohibeatur irregulari, etiam prohibetur beneficium, Pass.*num.506.* Si tamen irregularitas impediat usum alicujus tantùm Ordinis, poterit recipi beneficium requirens usum alterius tantùm Ordinis anteà suscepti, Garc. Leur.*qu.335.* Habetque sententia communior promotionem irregularis esse ipso jure nullam, licèt Felin.Laym.Dian.Castrop.Leur.*qu.336.* probabiliter dicant esse tantùm irritandam; peccatur tamen graviter sic admittendo, quia in re gravi est inobedientia contrà Sacros Canones, teneturque talis statim petere dispensationem. Pass.*num.519.*

781 §.8. Si quis in occulto ejusmodi impedimento constitutus non possit recusare beneficium, nisi graviter infamando vel dando scandalum potest acceptare, sed tenetur statim procurare absolutionem ab eo, qui non tantùm possit absolvere, sed etiam nullitates antecedentes sanare, Suar.*de cens.d.13.s.1.à nu.* 31.Peyr.Sa, Garc.Leur.*q.327.*& 328. Vide dicta nu.755.& dicenda à num.835.

782 *Q.108. Quid circa aptitudinem corporis sit addendum?* Resp. Seqq.

§.1. Generaliter ex tit. *De corpore vitiatis*, *De clericis ægrotantibus*, Cap. *Nisi cùm pridem*, De renunc. Trid. *sess.* 22. *cap.4. De Ref.* illa dispositio corporis reddit incapacem beneficii,

neficii, quæ reddit inhabilem ad decenter præstandum officium beneficio annexum, Castrop.*tr.*13.*d.*4.*p.*4.*n.*1. Specialiter autem loquendo, incapaces beneficii acquirendi sunt, 1. cæci, surdi, muti, non tamen lippi, carentes uno oculo, surdastri, balbutientes, Nav.Peyr.Sayr.Pass. Leur. *p.*1.*q.*230. 2. Laborantes quasi continua paralysi aut podagra, Barb. Peyr. Sayr.Parif.Leur. 3. Habentes infirmitatem habitualem & radicatam duraturam notabili tempore, & impedientem à præcipuis functionibus beneficii vel Prælaturæ, S.Thom.Abb.Suar. Item valetudinarii communiter lecto affixi, Parif.Menoch. 4. Carentes primaria aliqua corporis parte: vel ita deformes, ut sine notabili horrore & scandalo obire nequeant munia Ecclesiastica; Pass. de elect.c.25. à n.327. Plura de his dicentur l.7. quando de irregularitate.

783 §.2. Qui habet vitium corporis, ob quod inhabilis est ad Presbyterium, etiam videtur inhabilis ad Ordines Minores & tonsuram, ideoque & ad omne beneficium, nam cap.60. *Non confidat*, dist.50. absolutè dicitur corpore vitiatos non esse applicãdos divinis Ministeriis, & finis primę tonsurę ac aliorum Ordinum est Presbyterium, ergo inhabilis ad hoc, etiam est ad illos, Tol.Garc.Ugol.Castr.Leur.*q.*231. contra Valent. *t.* 4.*d.*7.*q.*19.*p.*3. Si tamen aliquis post susceptum Clericatum cõtrahat vitium corporis, ob quod fit irregularis, potest promoveri ad beneficium, cujus officium non impeditur, quia irregularitas ex defectu corporis superveniens ordinato impedit illius tantùm Ordinis exercitium, ad quod reddit inhabilem, ergo etiam illius tantùm beneficii assecutionem, cujus impedit exercitium seu obligationem, Azor.Suar. Hinc referunt Less. Garc.Castr.Leur.*q.*239. cùm omni beneficio annexa sit obligatio Horarum, qui per vitium superveniens redditur inhabilis ad legendum, esse inhabilem ad omne beneficium.

784 §.3. In Prælatos eligi non possunt, 1. amens, licèt habeat lucida intervalla, qui Prælatus debet esse omni tempore aptus ad gubernandum, Pass.*nu.*5. 2. Qui semel fuit fatuus, si causa permaneat, & probabile est illorum electionem pro Cathedralibus & Collegiatis esse irritam per Trid. sess.22.c.4. De Ref. *Nec aliis imposterum fiat provisio, nisi iis, qui jam ætatem & cæteras habilitates integrè habere dignoscantur, aliter irrita sit provisio*, Pass.*num.*10.Leur.*q.*233. Si autem probentur esse perfectè sanati, & antecedenter habuerint Ordinem ad prælaturam requisitum, eligi possunt, Pass.*n.*7.Leur.*q.*232. sed ordinari non possunt, quia sunt irregulares, Suar.Bonac.Leur. 3. Qui frequenter inebriat, quia est velut amens per intervalla, Peyr.Barb.Pass.Leur.*q.*234. 4. Semel possessus à dęmone, si antecedenter non habuerit Ordinem requisitum, quia ob irregularitatem ordinari non potest; si tamen habuerit Ordinem prærequisitum, & probet se liberatum, eligi potest, Suar.Pass. Leur.*q.*235. 5. Epileptici, nam hi, non ordinati, sunt perpetuò irregulares, tamen ordinati, & rarò, v.g. in mense tantùm semel sine inconditis vocibus cadentes, eligi possunt, multò magis, si morbo sint liberati, quod probatur per dies 30. c. *In tuis litteris* 7.q.2. Suar.Bonac.Silv.Pass. Leur. *q.*236. Ejusmodi tamen defectuosorum electiones non sunt ipso jure irritæ, sed irritandæ, Pass. *n.*329. Quod si talis infirmitas vel inhabilitas ad regendum superveniat Prælato confirmato, non deponitur, sed ei datur Coadjutor, Pass.*num.*332.

785 *Q.*109. *Quid addendum sit circa morum probitatem?* R.

§.1. Cap. *cùm in cunctis*, de elect. cap. *grave nimis*. De Præb. *Clement.* 1. de ætate & qual. Trid. sess.24.c.18. de Ref. præcipitur, ut inquisitio fiat in mores ac honestatem beneficiandi; estque saltem irritanda promotio illius, qui deditus est gravibus peccatis cum animo in iis perseverandi: esset enim scandalum talem adhibere aut relinquere in ministerio sacro, Navar. Az. Castrop. *t.*13.*d.*4.*p.*5. Imò si secuta erat infamia, hæc potuit reddere irregularem & inhabilem, adeoq; irritare provisionem, secundùm dicenda n.787. Delicta autem, quæ secundùm dicenda à nu.940. inducunt privationem beneficii, multò magis impediunt provisionem beneficiandi. V.Leur. *p.*3.*qu.*356.

§.2. Præsentatus invalidè ob crimen, si se emendarit, potest denuò præsentari, saltem accedente dispensatione Superioris, Abb.Laym.Leur. *p.*2.*q.*168.

786 *Q.*110. *Quænam infamia obsit beneficiando?* R.

§.1. Quid sit fama, & infamia, dixi, l.3.p.2.nu.1191. Est autem duplex fama, alia de homine, alia inter homines: *fama de homine* est illæsæ dignitatis status moribus, & vita comprobatus, cap. *Cognitionum*, *§. Existimatio* ff. De variis & extraord. cognit. *Fama inter homines* est communis opinio voce manifestata, soletque dici vox populi seu pica rei gestæ, uti ait Baldus. Differt à rumore, quòd hujus nesciatur author sitque particularis proclamatio, & facilè deficiat, fama autem habeat authorem, sit communis proclamatio, & crescat eundo. Utraque fama tum dicitur *publica*, quando jus vel factum per eam redditur notorium, id est, transit ad notitiam majoris partis communitatis, nam per majorem partem repræsentatur totus populus, *l. Nulli*, & *l. Planè*, ff. Quòd cujuscunque univers. nom. Notorium autem est vel *juris*, quod provenit ex judiciali confessione, probatione aut re judicata; vel *facti*, cujus testis est populus, ita ut dissimulationi non sit locus; vel *præsumptionis*, si ex circumstantiis publicis à jure accepteur pro veritate. Ad notorium requiritur scientia viciniæ vel majoris partis ipsius, dummodò, inquit Abb. in cap. *De manif.* 2.q.1. non sint minus quàm 10. personæ in loco, unde ubi non sunt 10. personæ, non potest oriri notorium, uti fatetur Bart. in cap. *Scripsit*, n.2. v. *Quid ergo*. Vide dicta l.3.p.2.n.1219. ubi magis particulariter id explicatum est. Similiter infamia alia est *juris*, si secundùm leges inducatur per sententiam, & ita lex reddit sodomitas infames, licèt crimen divulgatum non sit, Jason & alii cum Leur. *p.*1.*q.*339. Alia *facti*, si ex facto ipso independenter ab omni lege humana exurgat apud bonos, & graves homines, rectè enim notant Sanch. & Garc. *p.*7.*c.*8.*nu.* 12. ex cap. *Qualiter & quando*, 24. De accus. & cap. *In cunctis* 11.q.3. eum non esse infamem, cujus fama læsa est tantùm apud maledicos, mulieres, pueros, leves personas: etiam rectè notat Abb. in cap. *Inquisitionis*, num.6. & colligitur ex cap. *Ubi periculum*, de elect. 6. in majoribus criminibus ad infamiam requiri majorem numerum personarum, quæ sciant; & adhuc multò majorem numerum ad infamiam personæ publicæ quàm privatæ.

§.2. Infames infamia facti ex delicto notorio non debent 787
provideri: provisio tamen eorum non videtur ipso jure irrita sed irritanda, quando sufficienter constabit de delicto; hinc si Presbytero adultero, & de adulterio infamato etiamque punito fiat collatio, debet saltem irritari: ac idem est, si de eo sit vehementissimè suspectus. Less. in auct. v. *Beneficium*, cas.5. Infames infamia juris, si non sint declarati per sententiam, licèt provideri non debeant, tamen provisio eorum non est irrita ipso jure, & si confirmetur, antequam provisus decernatur infamis, provisio rectè est confirmata, licèt ob delictum posteà puniri possit etiam privatione beneficii, sed si infamia est latæ sententiæ, provisio infamati est ipso jure nulla, quamvis ante declarationem sit tolerata ab Ecclesia; & ideo acta per jurisdictionem talis provisi valent ex titulo publici officii, attamen per subsequentem declarationem criminis infamantis, ipso jure ruit provisio & confirmatio, suntque irrita omnia acta provisi privata & non provenientia ex officio. Quod si quis infamis provideatur post sententiam declaratoriam criminis cui annexa est infamia ipso jure, provisio est nulla, nec toleratur, sed omni effectu caret. Ita de electione Pass. *c.*25.*nu.* 595. quod similiter valet de aliis provisionibus; possuntque hæc videri per partes explicata apud Leur. *q.*340. & seqq.

§.3. Putant Nav. Rodriq. Mirand. & alii cum Barb. *De* 788
Pot. Ep. alleg. 43. *num.* 30. Episcopum aut Prælatum posse cum subdito beneficiando dispensare in infamia, sed dicendum est tantùm posse dispensare in effectibus, quos causat infamia, nam infamia facti, quamdiu non purgatur, est impedimentum quasi de jure naturæ excludens à beneficio, uti rectè Pass. *num.* 540.

*Q.*111. *Quid addendum sit circa scientiam, peritiam linguæ, gradum quandoque prærequisitum in beneficiando?* R. Seqq.

§.1. In genere, tanta requiritur scientia, quæ cum ordi- 789
nariis auxiliis divinis, & consiliis humanis sufficiat ad prudenter exequendum officium dignitati vel beneficio annexum, alioqui tam promovens quàm promotus peccat mortaliter, Suar.Mirand.Garc.Leur. *p.*1.*q.*242. ubi in qq. seq. declarat in specie, quæ scientia requiratur ad Clericatum, beneficium simplex, Dignitates, Canonicatus, Parochiam, Abbatiam, Episcopatum; & si horum omnium promotio fiat cum defectu scientiæ, non est ipso jure irrita sed irritanda, Leur. *q.*249. hinc si titulum beneficii obtinuerint, non tenentur fructus intereà perceptos restituere; promotores tamen tenentur reparare damna ideo causata Ecclesiæ, Nav. Az. Less. Garc. *p.*7.*c.*7.*nu.* 26. Quòd si quis nequidem sciret legere latinè, illius præsentatio ad beneficium est ipso jure irrita, arg. cap. ult. *De temp. ord. in* 6. quia, uti dicitur Cap. *Illitteratos*, dist. 36. *litteris carens, sacris non potest esse aptus Officiis*. Si autem legere, & scribere sciat, sed non intelligat, est irritanda, imò est irrita, si sit beneficium curatum vel Cathedrale, Laym. Leur. *p.*2.*qu.*163. Et defectum omnis litteraturæ esse juris divini ac omninò indispensabilem putant Felin. Maj. Turrecr. Paris. apud Leur. *p.*3.*q.*358. potestque etiam de hoc videri p. 1. qu.257. Et ubi nescitur de scientia vel litteratura sufficiente, promovendus tenetur eam probare acceptato examine, Lott. Leur. *p.*1.*q.*251.

§.2. Ignorans idioma loci, est per Reg. 19 Cancell. inca- 790
pax beneficii curati in tali loco, cùm debeat etiam verbo pascere gregem, nisi fortè Papa conferens, v.g Episcopatum, & hoc sciens, censeatur dispensare. Idem tenent Gom. Chok & alii de Vicariis perpetuis, Beneficiis electivis, Commendis, si sint beneficia curata, non autem si curata non sint. V. Leur. *p.*3.*q.*354. ubi etiam notat in quibusdam Regnis non posse conferri exteris, licèt idioma noverint.

§.3. Pro Cathedralibus Ecclesiis requiritur gradus Docto- 791

tis

ris vel Licentiati in Theologia aut jure Canonico, vel saltem publicum alicujus Academiæ testimonium de idoneitate ad alios docendos, 1. Ad Episcopatum: 2. Ad Scholasteriam, ubi Seminarium est, nec instituti sunt alii præceptores, Trid. sess. 23. cap. 18. de Ref. 3. Ad Archidiaconatum habentem annexam curam animarum vel Jurisdictionem, Trid. sess. 24. c. 12. addens tamen, *Ubi id fieri potest.* 4. Ad Archipresbyteratum, cui annexa est Jurisdictio, Barb. ad Trid. suprà. 5. ad Canonicatum, cui annexus est pœnitentiariatus, Trid. addens tamen posse esse alium, qui aptior pro loci qualitate reperiatur. Hortatur etiam Trid. ut Decani aliique dignitatem habentes, item media saltem pars Canonicorum in Cathedralibus & insignibus collegiatis sit graduata, id tamen nō præcipit, Barb. Garc. Lot. Leur. *p. 1. q.* 252. Vide etiam Menochium de arbitr. judic. cas. 425.

792 §. 4. Debet ille gradus esse susceptus in publica Universitate studii generalis, Lott. *l. 3. q. 7. à n.* 123. Quamvis autem mens Trid. sit, ut non adsit tantùm gradus, sed etiam competens scientia, Lot. *à n.* 50. si tamen quis habens gradum careret scientia, validè provideretur, Az. Barb. Garz. Castrop. *t. 13. d. 4. p. 6. num.* 19. nec privari posset vi legis positivæ, nam observata est per susceptionem gradus, Passer. De Elect. cap. 25. nu. 36. Quòd si gradus susceptus sit irritus, quia neglectum est aliquid ad valorem præmittendum, provisio etiam irrita est ipso facto, Az. Garc. Castr. Leur. *q.* 254. putat tamen Sanch. in Cons. l. 2. c. 1. d. 57. si quis contrà statuta Universitatis, v. g. fieret Magister artium, antequam esset immatriculatus, vel Baccalaureus, si reliqua haberet, non peccaturum graviter, neque Magisterium ideò fore irritum.

793 §. 5. Si expressè non dicatur, quòd gradus debeat esse ante susceptus, uti si fundatio sic habeat, *Hoc beneficium non conferatur nisi Doctori Theologiæ*, non est opus, ut talem gradum prius habeat, sed sufficit, ut tempore provisionis sit habilis ad illum statim comparandum, cum obligatione comparandi, Less. *l. 2. c. 34. n.* 106. Ratio est, quia præsumitur talem fuisse mentem fundatorum, cùm gradus actualis non faciat idoneum: & alioquin sæpè excluderentur digniores, qui fortè gradum actu non habent. Et quando dicitur, ut gradus aut certus Ordo suscipiatur intrà annum, tempus non currit nisi à die obtentæ pacificæ possessionis, quia incertus de Beneficio exponi non debet periculo perdendi sumptus aut subeundi onera sine beneficio, Luca *d. 42. n.* 12.

794 *Q. 112. Quid addendum sit circa ætatem requisitam ad Beneficia?* Resp. seqq.

§. 1. Certa ætas non requiritur ad Capellanias laicas aliasque etiam pias dispositiones, quæ non subjiciuntur potestati Superioris Ecclesiastici, uti dictum est *n.* 235. Nec ad pensiones, nisi per accidens septennium, si debeat esse Clericus, Luca de benef. d. 95. Etiam ad Papatum non requiritur certa ętas, Castrop. *t. 13. d. 4. p. 3. n.* 1. Ad Cardinalatum sufficit ætas necessaria Ordini anneao, & hoc tantum ex decentia, quia Papa potest, etiam rationabiliter, in ætate minore creare Cardinalem, Barb. Castr. Leur. *d. 1. q.* 221. Ad Episcopatum requirit Trid. sess. 7. cap. 1. de Ref. ea cap. *Cùm in cunctis*, de elect. annum 30. completum, sed in regno Galliæ ex Concordatis cum Leone X. sufficit, ut Episcopus eligendus inchoarit 27. annum, Castrop. *nu.* 2.

795 §. 2. Ad omnia beneficia etiam simplicia requirit Trid. annum 14. inceptum, Nav. tamen apud Dian. *p. 3. tr. 6. R. 64.* dicit Trid. non esse intelligēdum de beneficiis juris patronatus cùm in odiosis non veniant nomine beneficii, sed passim, & meritò rejicitur, nam sunt verè beneficia. Ad principaliter curata requiritur vel actu Sacerdotium cum ætate ordinariè requisita susceptum, vel saltem illa ætas, qua suscipitur Sacerdotium, cum obligatione intrà annum suscipiendi, ætas autem illa est annus 25. inchoatus, Less. *l. 2. c. 34. n.* 108. Castrop. *n.* 12. Garc. Corr. Lott. Leur. *p. 2. q.* 161. aliique 20. AA. cum Barb. de potest. Ep. alleg. 60. n. 81. & de Off. Parochi cap. 5. nu. 2. haberturque expressè in cap. *cùm in cunctis*, de elect. Ratio petitur ex Trid. sess. 23. ubi postquam de Ref. c. 6. dictum esset neminem etiam prima tonsura initiatum posse obtinere beneficium etiā simplex ante annum 14. additur c. 12. sic: *Nullus imposterum ad Subdiaconatus Ordinem ante 22. ad Diaconatus ante 23. ad Presbyteratus ante 25. ætatis suæ annum promoveatur*, jam verò beneficia principaliter curata prærequirunt esse Presbyterum, vel saltem habere ætatem Presbyteri, & obligationem intrà annum suscipiendi Presbyteratum. Idem est de Vicariis perpetuis Ecclesiarum Parochialium, Az. Castrop. Si autem cura sit tantùm accessoriè annexa, sufficit illa ætas, quæ pro beneficio necessaria est, Luca, Leur. *p. 1. q.* 218. Quòd si aliquis de beneficio curato provisus impediretur, quominus posset intrà annum fieri Sacerdos, non ideò privatur beneficio, cap. *commissa*, de elect. in 6. Barb. *n.* 84.

796 §. 3. Ad dignitatem Episcopatu inferiorem, si simul habeat curam animarum, uti habent quidam Præpositi, Decani, Archidiaconi, Generales Ordinum, Provinciales, Priores Conventuales, requiruntur 25. inchoati, Suar. A. Tamb. Paxiord. Leur. contrà Nav. Bald. Lez. requirentes 30. annos. Ad verum Abbatem (cujus signa sunt prerogativa in Choro & Capitulo, ac administratio cum jurisdictione) in jure non statuitur certa ætas, communiter tamen postulantur 25. anni. Ad Abbatissam olim requirebantur 40. nunc 30. completi, Feneck. *de benef. c.* 34. Si autem non sit verè Abbas aut Abbatissa, sed tantùm nominetur, sufficit ætas, quæ ad beneficia simplicia; Leur. *q.* 223. 224. de dignitatibus apud Moniales vide Less. *num.* 107. & Castrop. *num.* 4.

§. 4. Ad Canonicatum qualificatum, qui in Cathedrali 797
vel etiam Collegiata dicitur curatus, quia illi specialiter actu vel habitu incumbit Cura animarum, requiritur annus 25. inchoatus; ad eum autem, qui dicitur pœnitentiarius, requiritur 40. Luca suprà; sufficere autem esse inceptum dicunt Az. & Castr. *nu.* 17. sed alii cum Leur. *q.* 219. requirunt completum. Quòd si talis non adesset, qui foret aptus, poterit è diœcesi assumi aptus etiam sine ea ætate, aut extrà diœcesin accersiri alius habens eam ætatem, Castrop. Leur.

§. 5. Si distributio Ordinum præcepta per Trid. sit facta in 798
aliqua Ecclesia, requiretur ætas ad Ordinem Canonicatui annexum necessaria; si distributio illa non sit facta, sustinent aliqui sufficere annum 14. inceptum, sed pro Cathedralibus declarationes dicunt requiri eam ætatem, ut provisus possit intrà annum promoveri ad Subdiaconatum, quod Luca De Canonicis d. 5. nu. 2. defendit, etiamsi nullus Ordo sit annexus tali Canonicatui: in Germania tamen ea universali consuetudine, permittente Papa, solent etiam sine dispensatione & derogatione Trid. tales Canonicatus conferri ingressis annum 14. Luca *de benef. d.* 95. Leur. *q.* 213.

§. 6. Ad dignitates in Cathedrali vel personatus non ha- 799
bentes Curam animarum non requirentes Sacerdotium sufficit 22. annus, secūdùm multos cum Azor. & Barb. de Potest. Episc. alleg. 60. nu. 66. inchoatus, sed secundum Henriq. Less. Garc. Castr. *n.* 10. Leur. *qu.* 216. *n.* 1. completus, quia Trid. dicit non debere esse minores 22. annis, qui autem non complevit, est minor: an verò etiam comprehendantur Præpositura & Decanatus, videri potest Garc. *p. 7. c. 4. n.* 73. & Leur. suprà. Ad similes dignitates, & personatus in Ecclesia collegiata plures cum Barb. *n.* 67. & Luca suprà dicunt non requiri annum 22. sed sufficere 14. sed Garc. & alii cum Castrop. *nu.* 7. tenent oppositum, quia Trid. sic habet, *In Ecclesiis præsertim Cathedralibus*, Tò *præsertim* autem includit alias præter Cathedrales.

§. 7. Non ideò requiritur annus 25. ad Canonicatus, quià 800
Ecclesiæ vel capitulo annexa est Cura: nam hæc non est penes singulos, sed penes unum specialiter designandum, Luca suprà. Pro cæteris Canonicatibus Ecclesiarum Collegiatarum & dimidiis portionibus Cathedralium sufficit annus 14. inceptus, Garc. Barb. Castrop. *à n.* 18. Leur. *q.* 212. Commendæ Ecclesiasticæ regulantur uti beneficia, Luca suprà; item Coadjutoriæ, inquit Castrop. *n.* 13. eadem enim ætas, quæ in Principali requiritur & sufficit, etiam postulatur ad Commendam & Coadjutoriam.

§. 8. Cùm Trid. statuat, ut providendus sit in Ordine, qui 801
tali beneficio est annexus, vel in ætate tali, ut infra annum possit eum suscipere, dubium est, an pro beneficio v. gr. Subdiaconali sufficiat te complevisse annum 20. & incepisse 21. affirmant Abb. Fagn. Ugol. Paris. Ricc. Pass. Barb. Gonz. Lay. Leur. *q.* 215. item Az. & Less. *nu.* 110. quia post annum habilis es pro illo Ordine, quod tantum requirit Trid. E contrà negant Garc. *à nu.* 22. Paxiord. Castrop. *nu.* 16. & dicunt ad tales Præbendas requiri actu ætatem, quæ capax sit Ordinis anneai recipiendi, cum obligatione illum recipiendi intrà annum, sicuti in beneficiis Parochialibus, quamvis non sit obligatio nisi intrà annum suscipiendi Sacerdotium, tamen requiritur actu ætas Sacerdotio apta, secundùm dicta n. 795.

§. 9. Si fundatio requirat, ut beneficiandus habeat ætatem 802
pro Presbyterio, quamvis per dispensationem fiat Presbyter ante ætatem, non est capax beneficii sed inhabilis defectu ætatis, Garc. *n.* 82. Castrop. *n.* 21. E contrà si fundatio dicat ut sit Presbyter, satis est esse per dispensationem Presbyterum ante ætatem, Butrio, Less. in auct. v. *Beneficium* cas. 2. Vide dicenda nu. 822.

§. 10. Hactenus dicta intelligi debent de beneficiis secun- 803
dùm se & nunc post Trid. nam fundatis ante Trid. nō est derogatum. Et etiam nunc, si aliter disponatur in fundatione, Trid. non obstat, Garc. Castrop. *n.* 19. Corr. *l. 4. c. 6. n.* 23. Leur. *p. 2. q.* 160. *nu.* 2. unde si fundator nunc velit sufficere ætatem minorem, admitti potest ejus voluntas, secundùm dicenda n. 808.

§. 11. Ætas requisita debet adesse, non tantùm tempore 804
collationis, sed etiam tempore electionis, præsentationis, impetrationis, quibus jus ad beneficium acquiritur; imò putant Vasq. Garc. aliique cum Castrop. debere adesse tempore, quo te, v. g. ad concursum sistis, alioquin inhabilis postulas beneficium; sed oppositum videtur probabilius, nam per examen vel concursum non confertur jus ad beneficium, sed tantùm fit experimentum de majore dignitate; nec petis beneficium, nisi pro tempore, quo eris habilis. Idem est, si quis, dum

resignatio fit in ejus favorem, non habeat Clericatum vel ætatem, satis est enim habere, quando à Papa Romæ subsignatur supplica, quia tunc prius acquiritur aliquod jus. Similiter non est opus te ætatem habere, quando impetras Rescriptum gratiæ ad Beneficium proximè vacaturum, sed sufficit habere in tempore executionis, *Laym.Leur.p.1.q.212.*

805 §.12. Si vel minimum desit ætati, obstat valori provisionis vel præsentationis Nav.Sanch.Garc. *nu.*84. Si tamen patronus aliquem præsentet per literas, satis est hunc habere ætatem, dum litteræ perveniunt ad illum, cui præsentatur, Rodriq. Vega apud Garc. *nu* 88.

806 §.13. Gl.ad Reg. 17. Cancel. & Sfortias dixerunt numerationem ætatis inchoari posse à die conceptionis, quando est favorabile proli sic numerari, sed Covarr.& Sanch.in Decal.l.4. cap.35.n.4. dicunt nihil in hac re falsius dici posse, cùm generali usu receptum sit ubique, ætatem à die nativitatis numerari; consentit Garc. *num.*89. citans Mol. & Mandos. Ratio autem est, tum quia homo per conceptionem necdum censetur esse in mundo, secundum illud Christi Joan.16.v.21.*Cùm autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ, quia natus est homo in mundum*, tum etiam, quia dies conceptionis & animationis nimis ignotus & incertus est; neque est idem tempus remansionis in utero quoad omnes, ergo à termino ignoto, & ita incerto malè numeraretur ætas: Imò Gonz.& Corr. *n.*22. docent ætatem quoad beneficialia numerandam esse à die Baptismi, quia per hunc prius nascitur homo in Ecclesia & in ordine ad spiritualia, secundùm illud Christi, Joan.3.v.7.*Oportet vos nasci denuò*, & v.5.*Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto*, adducitque pro hoc communem usum totius orbis, quia ætas probatur per testimonium Baptismi, etiam secundùm plures decisiones Rotæ, quas refert. Nihilominus alii cum Sanch. in Conf.l.7.c.1.d.33.n.8. dicunt etiam in ordine ad spiritualia numerari posse à die nativitatis, sic enim Judæus quinquagenarius, si heri sit conversus & baptizatus, utique hodie est capax tonsuræ, & cras Beneficii, quantum ad ætatem, quod autem petatur testimonium Baptismi ad probandam ætatem, inde est, quia ex illo possumus circiter conjicere de nativitate, aut saltem numerando à Baptismo habemus tempus ætatis sufficiens.

807 §.14. Episcopus, per se loquendo, nequidem ad unum diem potest dispensare in hac ætate, etiamsi Beneficium sit simplex nec requirens ullum Ordinem, Lay. Az.Less.Garc. Barb. *de off.Paroch.c.2.n.6.*Castrop.*n.*20.*Leur.q.*217.*&* 228. Possunt tamen per speciale privilegium aliqui Episcopi dispensare infra annum, id est, pro anno, minùs uno die, pro suscipiendis Ordinibus, sed sic dispensatus non est capax Beneficii curati, nisi etiam attigerit annum 25. quamvis anno 24. incepto ordinatus esset Sacerdos uti dictum est nu.795. docentque Corr.*l.*3. *c.*7.*num.*5. & alii passim cum Leur.*q.*217.*n.*3. An autem dispensatus in ætate ad Sacerdotium, sit capax Beneficii Sacerdotalis, dicetur n. 822.

808 *Q.113. Quid notandum sit circa varias conditiones, & clausulas fundationum?* R. Seqq.

§.1. Fundator potest in limine fundationis addere conditiones etiam contrarias juri communi, quæ tamen, ut obligent, admitti debent ab Episcopo, Inn.Felin.Abb.Lamb.Lott.Pias. *p.*2.*c.*3.*a.*5.*n.*5. Luca *de Benef.d.*61.*n.*2. Leur. *p.*1.*q.*28. Et si ab Episcopo admissæ sint, obligant, Luc.de Canon.*d.*36.*n.*6.de Jurepatr.d.45.n.10.& d.70.n.13. Non debent tamen esse nimis difficiles, nec turpes, nec contra finem seu substantiam Beneficii, nec contra jus naturale vel divinum, juri autem humano derogatur ex concessione Ecclesiæ, Lamb.Lott. Leur.*q.*29. *&* 30. Sic apponi potest in fundatione, ut quis præsentari possit ad Beneficium necdum vacans, Rota, Corr.Leur.*p.*2.*q.*99.*nu.*5. Item ut liceat per annum, abesse ultrà tres menses, Corr.*l.*2. *c.*14.*nu.*46. Item ut instituens in Beneficio sit, non Episcopus, sed alia persona Ecclesiastica, uti dictum est nu.361. Item ut laicus ad tempus habeat beneficium, secundùm dicta nu.274. Item ut Clericus septem annorum habeat Beneficium, nec obligetur ad Horas ante 12. secundùm dicenda n.1198. Item ut quis hoc Beneficium retinere possit cum alio etiam incompossibili, uti dicetur n.905. Item ut habens tantùm 14. annos obtineat Beneficium sacerdotale, faciatque Missas celebrari per alium, Lott.Leur.*q.*160.*num.*1. Item ut si deficiant proventus, onera, etiam Missarum, reduci possint ab Episcopo, uti habet S.Congreg.apud Gob. *in Exp. t.*3. *num.*536. Non obstantibus illis, quæ dicemus n 854. An autem admitti possit fundatio patronatus Ecclesiastici excludens Papam ab alternativa, videri possunt dicta nu.514. Notant autem Luca, Corr.& alii cum Leur. *num.*2. nunc post Trid. requiri, ut in limine fundationis fiat specialis mentio de tali exorbitante conditione. Quòd si fundator aliud non expresserit, censetur voluisse conformare se juri communi, Fagn.in cap.*Ut Abbates*, de ætat. & qualit. ordin. n.98.

809 §.2. Illicitum est dare bona sua Ecclesiæ, cum pacto, ut dans illa retineat pro Præbenda, & in Canonicum admittatur, quia est emptio rei spiritualis pro pretio, adeoque simonia juris naturæ, secundùm dicta l.3.p.1.nu.86. potest tamen quis bona dare & eam gratiam petere: & ita refert Lugo in Resp.mor.l.5. d.15.n.10. acceptatos esse annuos reditus 300. aureorum oblatos ab eo, qui petebat Episcopatum titularem nullos fructus afferentem, non quòd illis reditibus emeretur Episcopatus, sed ut esset conditio ad justificandam causam erigendi & ei conferendi Episcopatum, sic enim fiebat dignior gratia, sicuti laico fundanti beneficium datur jus patronatus, quo reddit se dignum per fundationem Beneficii. Item sicuti multæ indulgentiæ vel dispensationes conceduntur sub conditione dandi eleemosynam vel aliquid ad pium opus, quæ datio complet causam dandi, reddendo dantem dignum tali gratia.

§.3. Quamvis conditiones, quæ per statuta Capitulorum 810 vel aliunde extrinsecè adveniunt Beneficio, aut etiam per Canones præscribuntur, non videantur esse adeò substantiales, tamen conditio, quæ nititur voluntate fundatoris, omninò substantialis est, uti patet ex illis, quæ habet Corr.*l.*2.*c.*10.*à n.* 144.*& c.*12.*à nu.*30. quia hic noluit alium esse capacem; hinc provisio aliter facta videtur invalida, sed dato esse validam, tamen si aliquis per fundationem in individuo determinatus excludatur, qui erat certo obtenturus Beneficium, huic facta est injuria, & est obligatio reddendi Beneficium, ac compensandi damna, quia per fraudem impeditus est à consecutione boni illius. Si autem nullus determinatè erat certo obtenturus adhuc dimitti debet Beneficium, ut conferatur secundùm legem fundationis, & restitutio facienda pauperibus vel piæ causæ. Quòd si habentes jus per fundationem resciant & non contradicant, censentur consentire. Si tamen conditio talis requisita esset ob majus bonum Ecclesiæ vel communitatis, uti si requiratur Doctoratus, tunc provisio facta non Doctori est invalida, licèt nullus Doctor contradicat, Cened. Gutt. Garc.*p.*7.*c.*15. *à n.* 11. Castrop.*t.*13.*d.*4.*p.*9.*n.*4. Leur. *p.*2.*q.*762.

§.4. Quid fieri debeat, quando fundatio requirit, ut pro- 811 videndus sit certo loco natus; Item ut sit civis certæ urbis; Item ut sit consanguineus; & an tunc conferri debeat proximiori, aut etiam conferri possit illegitimo, dictum est à n.323. Quando autem fundatio dicit, ut aliquid fiat cum aut ex consilio, cum consensu, interventu, scientia, supplicatione alicujus, quid tunc fieri debeat, dictum est à n. 386.

§.5. Si fundatio dicat, assistat choro, ad hoc videtur te- 812 neri ex justitia, uti ex justitia tenetur legere Missas præscriptas, nempe ex vi contractus, *do, ut facias*, quem cum eo inivit fundator. Si autem fundatio dicat, ut in necessitate juvet Parochum per necessitatem non videtur intelligi magnus concursus populi, sed tantum necessitas, quæ est, si Pastor sit æger vel absit aut aliter non possit ministrare Sacramenta, in tali autem concursu potest saltem cum aliis adjutoribus; & per accidens est nunc ita confluere populum: ita censuerunt duo viri docti à me interrogati. Denique si non adsit habens qualitatem à fundatione requisitam, potest quivis alius provideri, prout magis accedet ad mentem fundatoris secundùm alias conditiones vel qualitates.

Q.114. An beneficiatus in Cathedrali vel Collegiata tenea- 813 *tur officia hebdomadaria aliasque functiones suo Beneficio annexas per seipsum præstare in Ecclesia?* Resp. Affirmant Zerol. Garc.*p.*3.*c.*2.*à n.*494. Corr.*l.*2.*c.*14.*n.*45. quia sic præcipit Trid, *De Ref.sess.*22.*c.*4.*& sess.*24. *c.*12. Ideoque dicunt multi peccare mortaliter, si in hoc notabiliter deficiat; sed non credo Trid. in tanto rigore esse ubique in usu, cùm plurimi per substitutos faciant: si tamen quis faciat per seipsum, & in eadem Ecclesia habeat dignitatem cum Beneficio, hæcque dignitas ac Beneficium maneant duo Beneficia, aut sint unita principaliter, præstari debent utraque onera & officia annexa, nisi eodem tempore concurrant, tunc enim unum peragi debet per substitutum. Et idem est, si unum sit alteri tantùm ad vitam possidentis accessoriè unitū, quia etiam tunc manent duo Beneficia: si tamen in perpetuum sint accessoriè unita cum extinctione inferioris tituli, tenetur tantùm ad onera dignitatis. V.Leur. *p.*1.*q.*419.

Q.115. Quid notandum sit circa Beneficium requirens 814 *Sacerdotium, & quæ tunc sint obligationes?* Resp.

§.1. Si verba requirentia Sacerdotium sint negativa, v.g. *Nullus, nisi qui actu sit Sacerdos, habeat Beneficium*, debet prius esse actu Sacerdos, quàm obtineat Beneficium, uti habet communis contra Gonz. Si sint affirmativa, v.g. *Instituatur Sacerdos, qui Missas celebret*, graves DD. putant sufficere, quòd sit Clericus aptus fieri Sacerdos, quia videtur tantùm significari, quòd debeat esse Sacerdos, quando Missæ erunt ex obligatione Beneficii celebrandæ: Alii cum Castrop.*t.*13.*d.*1.*p.*6.*nu.*12.& Leur. *p.*1.*q.*102.*num.*1. dicunt prærequiri Sacerdotium, quia aliàs non habet qualitatem requisitam, nam esse aptum ad Sacerdotium non est simpliciter esse Sacerdotem; Gonz. Garc. *p.* 7.*c.*1.*n.*58 Luca *De Benef.d.*96.*nu.*18. tenent sufficere Sacerdotium aptitudine, si requiratur per legem, uti est in Beneficiis parochialibus; si autem requiratur per hominem, uti est in fundationibus, tenent requiri Sacerdotium actu.

§.2. Si

815 §.2. Si verba dicant, *Instituatur, qui Missas celebret*, plerique dicunt satis esse & requiri, ut sit Clericus aptitudine, ac voluntate Sacerdos; Az. putat, si fundator fuerit laicus, debere esse actu Sacerdotem, quia laici non examinant sed supponunt in esse qualitates requisitas: & videntur consentire Garc. Leur. *qu.* 313. E contrà Felin. Gonz. Barb. Garc. Lott. Castrop. *n.* 18. Leur. *qu.* 102 *num.* 2. probabiliter dicunt satis esse, quòd sit Clericus, quamvis nec actu nec aptitudine proxima sit Sacerdos, dummodò sit 14. annorum, quia potest per alium Missas celebrare. Idem tenet cum aliis Gob. *in Exp. t.* 4. *num.* 574. & etiam plures cum Luca *d.* 58. *n.* 2. docent beneficia non ideò debere censeri sacerdotalia, quòd habeant annexum onus celebrationis Missarum, cum hoc expleri possit per alium, uti dicetur n. 817. Idem docet d. 61. num. 8. & d. 96. num 4. ubi nu. 12. notat, quòd nomine Presbyteri etiam aliquando significatur Clericus constitutus in Minoribus, sed ante omnia attendendum est, ubi & à quo conceptum sit instrumentum fundationis, & quid secundùm morem loquendi censeri possit intelligi per talia verba: hinc rectè dicit Leur *qu.* 312. nunc per Presbyterum intelligi Sacerdotem, quamvis Presbyter de se significet tantùm seniorem.

816 §.3. Si requiratur Sacerdotium actu in eo, qui beneficium obtinebit, adhuc dubium est, an præsentandus debeat esse actu Sacerdos, & hoc colligendum est ex verbis, quæ si respiciant actum præsentationis, v.gr. *Præsentetur Sacerdos, qui Missas celebret*, prærequiritur Sacerdotium; si respiciant potiùs officium præsentati, v.g. *Præsentetur, qui Missas per se celebret*, aut si fundator similiter dicat beneficium esse sacerdotale, satis est tum habere annum 25. & intrà annum fieri Sacerdotem, Garc. Corr. Lott. Estque perinde quoad hoc, sive fundatio sit laica sive ecclesiastica, Garc. Lott. Leur. *p.* 2. *q.* 162.

817 §.4. Si verba requirant, ut providendus celebret Missas, sed non exprimant, ut *per seipsum*, potest semper per alium, quia potest quis per alium, quod potest per seipsum; & qui facit per alium, est perinde, ac si faciat per seipsum; Reg. 68. & 72. Juris in 6. Bon. Dian. Castrop. *n.* 18. Luc. supra, Lugo *in Resp. mor. l.* 5. *d.* 9. *n.* 9. Et universim quando in his & similibus dubium est de mente fundatoris, est maximè attendendum ad circumstantias, de quibus Luca *d.* 96 *n.* 10. & ad observantiam temporis præteriti, Lugo *d.* 6. *n.* 9. & Luca *n.* 8. Vide Leur. supra, qui rectè notat, ubi mens fundatoris est clara, non debere attendi ad observantiam contrariam, cùm nequidem Papa præsumatur velle tollere leges fundationis.

818 §.5. Quamvis verba dicant, ut talis providendus fiat Sacerdos, & personaliter resideat, adhuc dubium est, an teneatur celebrare per seipsum, nam non est certum plùs inde colligi, quàm desiderium fundatoris, ut aptus sit celebrare per seipsum, & ita resolvit S. Cong. teste Lugo *n.* 10. Putant tamen Garc. Fill. Leur. *p.* 1. *q.* 102. *n.* 4. si præter onus Missarum sit annexum onus juvandi Parochum in cura aut choro, teneri ad Missas per seipsum, quia videtur exigi servitium personale.

819 *§.6 Si ex fundatione sit cautum, ut Capellanus per seipsum celebret Missas, simplici adhuc conferri potest clerico in ea ætate constituto, ut intrà annum ad Sacerdotium promoveri queat*, S. Congreg. Nav. Gonz. Garc. Leur. *n.* 3.

820 §.7. Si obligetur celebrare per seipsum, & legitimè impediatur, non tenetur substituere alium, qui pro se suppleat: si obligetur celebrare per seipsum vel per alium, si non possit per seipsum, debet per alium, vel saltem per seipsum alio tempore vel loco, secundùm præsumptam voluntatem fundatoris, cujus mens sic potest impleri; nec obligatio extinguitur per impedimentum, Castr. *n.* 25. Si autem celebret per alium, non tenetur dare, quantum ex fructibus Beneficii respondet uni Missæ, sed satis est dare ordinarium stipendium: decretum enim de non constituenda Missa ab alio celebranda retenta sibi parte stipendii, non spectat ad beneficiatos, uti S. Congr. declaravit apud Lugo supra, & de Euch. d. 21. n. 30.

821 §.8. Si fundatio habeat, ut fiat Sacerdos vel amittat fructus, non ideò est beneficium Sacerdotale, potest enim non fieri Sacerdos, si velit fructus amittere, Lott. Leur. *q.* 312. *n.* 5. ubi n. 6. notat posse Beneficium quandoq; non esse Sacerdotale, quamvis Præbenda sit talis.

822 Q. 116. *An dispensatus in ætate ad Sacerdotium, hoc ipso sit capax Beneficii requirentis Sacerdotium, quamvis in supplica non sit petita dispensatio pro Beneficio?* Resp. Si Beneficium sit curatum, non est capax uti dictum est nu. 795. & 807. Si Beneficium sit simplex, adhuc negat capacem esse Corr. *l.* 3. *c.* 7. *n.* 9. & 15. citatque pro se Rebuff. & Barb. sed oppositum videtur tenendum secundùm dicta n. 802. si enim fundatio non requirat qualitatem ætatis sed Sacerdotii, hanc habet, ergo satisfactum est menti fundatoris.

823 Q. 117. *Quid dicendum sit, si fundatio præscribat Missas certo loco vel tempore, in certo altari vel certis diebus?* Resp.

§. 1. Qui citra necessitatem legit Missas alibi, quàm in loco vel altari à fundatore designato, peccat graviter secundùm Nav. Az. Henriq. Barb. Corr. *l.* 2. *cap.* 11 *num.* 20. & 27. Castrop. *t.* 13. *d.* 1. *p.* 6. *nu.* 26. Excusatur tamen à mortali, si tantùm quinquies vel sexies per annum negligat locum aut tempus, dummodò celebret alibi aut aliàs ad intentionem debitam: neque talis tenetur ad restitutionem, quia ex hac negligentia loci vel temporis non oritur, per se loquendo, damnum considerabile, Barb. Corr. *à n.* 23. Burgh. *cent.* 3 *cas.* 98. contra Az. & Castr. *num.* 27.

824 §.2. Causa rationabilis mutandi aliquando locum vel tempus est, si inveniat altare occupatum, aut ibi desit aliquid requisitum ad Missam, deberetque nimis diu expectare, Lugo *De Euch. d.* 21. *num.* 38. Item secundùm Less. *in auct. v. Missa, cas.* 5. si velit adesse primitiis cognati sui, visitare amicum, aliquò ex devotione peregrinari &c. Putat etiam Sylvius p. 1. v. *Missa* cas. 1. Episcopum ex causa permittere posse, ut celebretur extra locum in fundatione expressum, sed contradicit Corr. *à num.* 25. Docent etiam Henriq. Graff. Bon. Monet. Homob. Barb. de potest. Episc. alleg. 24. num. 36. Castrop. num 27. Gob. *in Exp. t.* 3. *num.* 578. & alii Episcopum dispensare posse, ut obligatus certo loco celebrare absit causa studiorum etiam per aliquot annos, & celebrando alibi fruatur stipendiis ex fundatione respondentibus Missæ, sed in hoc etiam contradicunt alii cum Corr. *n.* 27.

825 *§.* 3. Si jubeatur omni mense celebrare 15. Missas, satisfacit pro hoc & sequente mense, si celebret hoc mense 30. quia hæc anticipata solutio prodest Creditori, Lugo *n.* 43. & 44. Gob. *n.* 602. Excipe, nisi fundator ob specialem causam voluisset aliter, v.g. ne locus diù careret Missis aut ut Missæ prodessent hominibus adhuc morituris.

826 *§.* 4. Si fundatio habeat, ut celebret festis celebribus, per hæc intelliguntur, quæ in tali Ecclesia celebrantur in choro & foro, nisi aliunde constet de mente fundatoris; & ita nunc videtur constare oppositum de fundationibus quibusdam in Diœcesi Monasteriensi factis circa 15. sæculum, nam eo tempore per festa intelligebantur omnia, quæ in Calendario rubro charactere notabantur, in Breviario enim Monasteriensi impresso anno 1518. post Calendarium dicitur, *Festa Sanctorum rubra sunt celebria*, & expressè dicitur, quod festum S. Thomæ Cantuariensis & S. Pauli Eremitæ &c. sit celebre festum: Ex quibus patet pro explicanda mente fundatorum attendi debere ad tempus, & locum, quo factæ sunt fundationes; item ad significationem verborum in communi usu eo tempore, & loco.

827 §.5. Quando jubetur celebrare, v.g. ter de septimana, hæc inchoatur in die Dominica, potestque satisfacere etiam diebus ferialibus: putat tamen Gob. *n.* 586. si deesset alius pro diebus festivis, fundatorem censeri voluisse obligare ad dies festivos.

828 §.6. Qui jubetur celebrare omni die Jovis, Veneris & Sabbati, ad nihil tenetur pro die Veneris sancto, quia ille dies semper censetur exceptus: Si commodè posset celebrare die Jovis aut Sabbato sancto, deberet offerre pro fundatione, non tenetur tamen petere pro hoc licentiam, nec aliis diebus supplere, sed potest se accomodare consuetudini Ecclesiæ, secundùm quam non celebratur illis diebus, Lugo *num.* 46.

829 §.7. Si quis teneatur celebrare certo die, v.g. Jovis, ob peculiarem rationem isti diei affixam, v.g. ob honorem Venerabilis Sacramenti, idem dicendum est, quod num. 833. dicetur de designatione loci & altaris, si enim non possit illo die, non tenebitur alio, Lugo *n.* 43. Raro tamen præsumi potest, quòd ratione diei vel talis præcisè mysterii requiratur Missa.

830 §.8. Si jubeatur celebrare omni die, Nav. apud Dian. *p.* 2. *t.* 14. *R.* 28. dicit semel iterumque de septimana abstinere posse devotionis & reverentiæ causa: Steph. *t.* 5. *d.* 4. *n.* 75. dicit posse semel, idque colligit ex cap. *Significatum*, De Præb. ubi dicitur de tali, ut quantò frequentiùs potest, celebret, salva honestate & debita devotione. Admittit etiam Lez. posse semel vel iterùm de anno celebrare pro aliquo sibi valde conjuncto, v.g. qui obiit vel est in gravi necessitate: nimis enim durum foret id negare illi, & reverà consentiret fundator, si rogaretur: Imò Gob. & alii dicunt posse de anno quinquies aut sexies vel etiam sæpiùs celebrare pro se, cognatis vel benefactoribus aliis, quod omninò rationabile est, sed consulit Steph. *n.* 74. ut simul applicet pro fundatore, quantùm huic prodesse potest: supposito autem, quòd talis possit aliquando omittere Missam, tamen si legat omni die, non potest ullam legere pro stipendio ad intentionem alterius, quia talis non potest præsumi esse intentio fundatoris, Diana, Pasq. *de Sacrif. q.* 1194. Steph. *nu.* 75. imò si de septimana posset semel omittere & vellet omni die legere, non posset communiter legere pro se vel pro alio gratis, Pelliz. Gob. *n.* 584.

Plura circa hæc videri possunt apud Barb. *de potest. Episcop. alleg.* 24. *à n.* 29. Pasq. *de Sacrif. à q.* 1116. Gob. *t.* 3. *à n.* 504. & in Clypeo n. 501. ubi fusè agunt de obligatione celebrandi ratione Capellaniæ vel Beneficii.

831 Q. 118. *Quid dicendum sit, si non præscribatur expressè quoties, vel ad quam intentionem sit celebrandum?* Resp.

§.1. Si quis habere non possit litteras fundationis, aut ex his non possit rescire obligationem ad Missas, an nempe teneatur omni die, septimana vel mense, inquirat, quid fecerint antecessores, & idem faciat; aut attendat, quæ sit quoad similes fundationes consuetudo regionis & loci, in quo est Beneficium, & secundùm illam procedat: quòd si mos sit varius, sequi potest hoc, quod est minus: Si tamen reditus sint pingues, nec aliunde colligere possit, quoties teneatur, putant Tamb. & Gob. *in Exp.s.3.num.*478. teneri omni die, & si hactenus neglexerit, debere compensare, quantùm factus est ditior, quia ubi fructus sunt æquales obligationi quotidianæ, hæc præsumi debet imposita, nisi aliud constet.

832 §.2. Si jubeatur celebrare, quoties salva honestate ac cum debita devotione poterit, secundùm Panorm. Silv. & alios non tenetur, si passus sit pollutionem, etiam sine culpa: nec si à gravi passione iræ aut tristitiæ non facilè possit animum componere: nec si malè habeat aut sentiat tædium, quòd non facilè possit excutere; nec si sentiat cruditates stomaci, quales ex crapula & epulis relinquuntur: nec quando est ita affectus, ut non videatur sibi posse tantam functionem cum debita devotione & attentione obire: de cætero debet quotidie, nisi legitima consuetudo vel authoritas aut similis causa justa excuset, Less. in auct. v. *Missa* cas.5.

833 §.3. Si constet Missas, v.g. tres in septimana esse legendas, & nesciatur ad quam intentionem, præsumendum est fieri debere prò anima vel familia fundatoris, quia in dubio quisque præsumitur sibi vel suis voluisse optimè consulere, Bonac. Lugo, Pasq.qu.908. Gob.nu.494. pro quo declarationem S.Congreg. refert Pignatelli Tom.1. Cons.139. Hinc docet Sylvius p.2.v. *Missa* cas.4. si fundatio nudè habeat: *Fundo Missam omni die Veneris legendam*, præsumi legendam ad intentionem fundatoris, quia usus est fundantium, ut quamvis Missa talis sit etiam ad devotionem vel commoditatem populi, tamen velint sibi & familiæ prodesse, ideoque assignant stipendium. Quòd si prudenter præsumatur, quod non intenderint specialiter fructus Sacrificii; sed tantùm venerationem loci vel temporis aut aliquid simile, qui non posset celebrare isto loco vel tempore, non teneretur alio, sicuti qui ad honorem S. Bernardi vovisset jejunare pridie festi ipsius, si tum non posset, non teneretur alio die, Burgh. Gob.*n.*577. ideoque semper posset Missam applicare alteri pro stipendio, Lugo *à n.* 36. Steph.*t.*5.*d.*4.*nu.*66. Præsumi tamen vix potest, quod fundator non intenderit simul fructum sacrificii, hinc manebit obligatio alio loco vel tempore celebrandi: si tamen jubeatur celebrare, quando ad Ecclesiam accedit multus populus, putat Tambur. *in meth. celebr.d.*3.*c.*1.§.3.*a num.*20. posse præsumi, quòd fundator principaliter intenderit solam celebrationem fieri, non autem applicari sibi Missam: idem dicit, si Moniales dato stipendio vocent Sacerdotem ad legendam Missam, ut eam audire possint, sed Gob.*nn.*549. refert decretum S.Congreg. approbatum ab *Urb. VIII.* expressè dicens, quòd illi Sacerdotes, qui nulla alia obligatione in Confraternitatibus vel Monasteriis Monialium celebrant, quàm pro ornatu Ecclesiæ, vel ut Confratres aut Moniales satisfaciant præcepto Missæ, non possint ultra stipendium, quod accipiunt à Confraternitate vel Monasterio, aliud à quoquam alio recipere.

834 §.4. Si ad fundationem aliquam de se tenuem adjecta sint legata per benefactores, & nesciatur, an pro solo fundatore, an etiam pro benefactoribus sint legandæ Missæ, Gob.*n.*594. putat non necessariò esse his applicandas, nisi positivè constet ita statuisse, quia jura & DD. non ita loquuntur de his, uti de fundatore, & censentur voluisse ferre subsidium fundationi non ideò addendo nova onera: hine putat satis esse eorum cum aliis meminisse in Sacrificio.

Etiam hic videri possunt AA. relati n.830. in fine.

835 *Q.119. Quid facere debeat, qui ante vel post provisionem advertit in se inhabilitatem, vitium vel defectum?* Resp.

§.1. Qui advertit ante provisionem, per se loquendo, petere non debet illam priusquam dispensetur: & si fiat inquisitio circa defectum, tenetur manifestare aut recusare beneficium, Abb. Inn. Butr. Nav. Sanch. Laym. Si tamen sine infamia vel gravi alio damno non posset subterfugere, posset admittere cum obligatione statim petendi dispensationem, uti dictum est num.781. essetque talis provisio naturaliter & quasi fundamentaliter valida, ac sanaretur per supervenientem dispensationem, Inn. Suar. Laym. Lott. Diana *p.*4.*t.*4. *R.* 56. Leur. *p.*2. *qu.*759.

836 §. 2. Qui nulliter est provisus, per se loquendo tenetur Beneficium dimittere, aut manifestata nullitate petere de novo titulum: si tamen vitium sit occultum, & hoc posteà per dispensationem tollatur, probabile est titulum validari, uti habet Laym. sed hoc non debet cedere in cujusquam præjudicium, de quo exempla dat Leur. *qu.*760.

837 §.3. J. Andr. Abb. Felin. Laym. putant provisum cum defectu, quem sperat brevi cessaturum, v.gr. cum irregularitate, defectu ætatis vel scientiæ &c. posse aliquando salva cõscientia retinere Beneficium nec indigere revalidatione post remotum defectum, quia si observata sint ea, quæ de jure naturæ sunt necessaria, non censetur esse tantus rigor Constitutionum positivarum, ut velint actum esse ipso jure & facto nullum, quamdiu non rescinditur, sic enim cap. *Cum dilectus*, De Consuet. cap.1. De Postulat. cap. *Scriptum*, De Elect. dicuntur ea esse irritanda, quæ ipso jure non subsistebant, Nav. Silv. Sa, Sanch. *de Matr.l.*8.*d.*7.*nu.*12. Hinc Diana in Comp. v. *Beneficium* n.18. dicit, *Qui non publicavit resignationem secundùm Gregorianam, vel habuit Beneficium non servata forma à jure tradita, vel per præsentationem patroni elapso tempore, vel per collationem non habentis potestatem, vel habentis quidem, sed non potentis conferre propter excommunicationem vel aliam causam, potest in foro conscientiæ illud retinere*, ita Sot. & alii sex: quę saltem vera sunt, inquit Diana *p.*11.*t.*5. *R.*56. quando defectus est occultus, & ex dimissione Beneficii vel petitione novę provisionis magnum damnum status vel famę pateretur: & idem tenent Paris. *de Confid.qu.*14.*num.*34. Branden.*q.*5.*n.*13. Sanch. *in Cons.l.*2.*c.*1.*d.*34.*n.*14. aliusque doctissimus vir ab eo consultus, si nempe ex dimissione Beneficii timeretur grave scandalum, quia alii aliquod grave malum de illo suspicarentur, eò quòd nullus appareret color, cur Beneficium illud dimittat: attendum tamen est quandoque ita irritari actus jure positivo nullos, ut nequidem pro conscientia valeant unquam, uti si quis sit provisus in excommunicatione majori, per excommunicatum non toleratum, per simoniam, laborans infamia juris publica &c. Vide Leur. *qu.*761.

Circa præsentationem vel provisionem factam post tempus à jure concessum, videri possunt etiam dicta n.310. & 568.

Q.120. Quid possit fundator, hæres, patronus, Episcopus, Papa circa immutationem vel dispensationem in conditionibus fundationum? R.

§.1. Post perfectam & ab Episcopo admissam erectionem 838
Beneficii non potest fundator adjicere novas leges aut conditiones alterativas, nec nova onera addere, nec imposita minuere, Imol. Gate. Corr. Luca. Nec hęres vel Patroni possunt negligere conditionem à fundatore appositam, Barb. Burat. Vivian. Luca. Leur. *p.*2. *q.*94. Putat tamen Luca apud Leur. *nu* 6. à Patrono successore posse adjici aliquid quasi declarativum ejus, quod fortè volebat fundatio, v.g. si fundator dixerit providendum debere esse civem talis urbis, Patronum posse adjicere, ut si plures illius urbis habeant cęteras qualitates, ille pręferatur, qui est de sanguine fundatoris. Similiter quamvis per Patronum nequidem de consensu Ordinarii beneficium perpetuum reddi posit manuale, uti habet communior contra Nav. & Gonz. tamen putat Luca apud Leur. *nu.*8. si fundator erexerit Beneficium manuale, posse patronum successorem consentiente Episcopo sic limitare, ut quoties continget illud possideri per aliquem de familia, is removeri nequeat, quia hoc est tantùm suppletivum & declarativum mentis fundatoris, cui dedecus esset removeri suum descendentem vel agnatum. Diximus etiam num.334. posse per Episcopum, si fundator petat, jus patronatus hęreditarium mutari in gentilitium vel mixtum & contrà.

§.2. Si fundator adhuc vivat & consentiat, poterit Episco- 839
pus cum causa utili Ecclesię, etiam in perpetuum mutare talem aliquam conditionem, uti tenent Gutt. Lambert. Leur. *p.*1. *qu.*31. & clarum esse dicit Gare. *p.*7.*c.*1.*nn.*103. ac certum esse dicit Castrop. *t.*13.*d.*1.*p.*6.*nu.*20.

§.3. Graves AA. apud Castrop. *num.*21. aliique cum Pe- 840
gnat. *dec.*45.*nu.* 10. docuerunt posse Episcopum cum consensu Patronorum dispensare in conditione à fundatore requisita, sed cum non meminerit Trid. nec declarationum post illud, censentur loqui de jure vel consuetudine antiqua. Etiam facta mentione Trid. putarunt plures viri docti, si adsit causa, ob quam fundator credatur consensurus, si viveret, adhuc posse Episcopum cum consensu successoris Patroni pro una vel altera vice sic dispensare: & id probabile esse dixit Pirh. *de Jurepatron.num.*131. citans Abb. & Navar. imò Nicol. *t.*1. *d.*5. §.18. dicit ita esse resolutum à Rota, Laym. *l.*4.*t.*2.*c.*13.*n.*17. citans Lambert. ait, si sint circunstantiæ, ob quas à conditione Beneficii rationabiliter videatur recedendum, talem interpretationem ac mutationem pro una vel altera vice facere posse Episcopum consentiente hęrede fundatoris vel successore aut Patrono; vel etiam quando necessitas exigit, his invitis, quia per hoc nulla vel exigua fit derogatio menti fundatoris, quæ manet aliàs immutata & per epikiam censetur non fuisse de hoc casu. Consentit Sanch. *in Cons.l.*2. *cap.*2.*d.*26. quia voluntas fundatoris præsumi potest fuisse submissa potestati Ordinarii, si ita videretur etiam successoribus seu Patronis: imò Sanch. putavit, quamvis fundator addidisset, *Nec volo à quoquam aliter fieri*, adhuc fieri posse, eò quòd videatur esse sensus; non volo aliter fieri ordinariè, communiter & sine causa: E contrà videtur obstare Trid. Sess.25. cap.5. de Ref. *Ratio postulat, ut illis, quæ benè constituta sunt, contrariis ordinationibus non detrahatur,* quan-

Quando igitur ex Beneficiorum quorumcunque erectione seu fundatione aut aliis Constitutionibus qualitates aliqua requiruntur &c. in Beneficiorum collatione seu in quacunque alia dispositione eis non derogetur; hinc Dec. Gutt. Barb. & Gallem. ad dictum locum Trid. & Castrop. *n.*22. Luca *de Benef. disc.*96.*n.*7. Leut. *p.*1.*q.*313. & *p.*2.*q.*94. dicunt nequidem de consensu Patronorum id nunc fieri posse; Garc. *p.*7. *c.* 1. *à n.*112. refert id sæpius decisum esse. Idem tenet Corr. *lib.*2. *c.*11. *à n.*147. ubi dicit nequidem pro una vice id posse Episcopum; & *nn.*148. adducit hanc declarationem: *Congregatio Concilii censuit non licere Episcopo post Concilium, etiam accedente Patronorum consensu derogare qualitatibus in fundatione Beneficii appositis, ideoque si beneficium in fundatione certam ætatem requirat, non posse Episcopum illud, quamvis Patronus consentiat, ei conferre, qui nequaquam fuerit ejusmodi ætatis*: plures ejusmodi declarationes, & decisiones affert *num. seqq. Nec obstat*, quòd fortè talis conditio sit ab Episcopo ipso apposita, *nam* ratio *Trid.* est universalis, dicit enim, *Quæ semel benè constituta sunt, ratio postulat, ut illis non derogetur*, ubi non distinguit, an per fundatorem ipsum, an per alium sit in fundatione aliquid bene constitutum; imo expressè addit, quando ex Beneficiorum erectione seu fundatione *aut aliis Constitutionibus requiruntur*, &, *in quacunque alia dispositione, eis non derogetur*. Adde, quòd licèt talis conditio sit ab Episcopo apposita, tamen videtur certum, quod fundator in eam consenserit, ergo tantundem est, ac si ab ipso fundatore esset apposita.

841 §.4. Quamvis aliqui teneant Episcopum posse aliquam ultimam voluntatem defuncti commutare in melius, uti referemus *n.*846. tamen dicendum est non posse mentem fundatoris commutare in melius, quamvis accedat consensus hæredum & Patronorum, Mol. *de Just. tom.* 2. *d.*249. *n.*610. Et sequitur ex dictis, 1. quia specialiter prohibetur Episcopis, ne alterent leges fundationis, uti dictum est. 2. Fundator hoc ordinavit, & nihil melius voluit, sed hoc præcisè, ergo nec debet aliud velle Episcopus, cujus non est citrà consensum Ecclesiæ reformare vel meliorare mentem fundatoris. 3. Si hoc liceret, omnes fundationes essent perpetuò mutabiles ob varia judicia Episcoporum hoc vel illud putantium esse melius. 4. Hæc potestas Episcopi multum deterreret homines à faciendis fundationibus, ergo.

842 §.5. Papa *ipse* legibus à fundatore positis derogare non potest, nisi agat de plenitudine potestatis, *Bald.* & alii cum *Sanch.d.*34. quia censetur esse quasi contractus initus inter Ecclesiam & fundatorem, ut illa ita observentur: tenetur autem etiam Papa ordinariè contractibus, ubi non urget alia necessitas, uti dictum est à *n.* 518. ergo.

843 §.6. Si per statutum alicujus particularis Ecclesiæ non confirmatum à Papa requiratur aliquid ad Beneficium, Episcopus cum consensu Capituli, dispensare potest, Laym. Leur. *p.*1. *q.*228. *n.*2. Et quando Papa providet etiam ex motu proprio alicui cum clausula, *non obstantibus*, per hoc derogat qualitati requisitæ ex speciali statuto alicujus Ecclesiæ vel etiam fortè fundatoris Ecclesiastici, non tamen laici, Cotr. Leur. *qu.*313. contra Gonz.

844 §.7. Si fundator voluerit aliquid, quod servari non potest, Ordinarius cum duobus peritioribus de Capitulo poterit disponere alium pium usum, qui intentioni fundatoris sit proximior, uti ex Trid. *cap.* 8. docet Sylvius *part.* 1. *v. Hospitale*, & *v. Missa*, *cas.* 3. & 4. Similiter quando dispositio beneficialis non subsistit, potest Episcopus eam commutare, præsertim si accedat hæredis consensus, uti si pecunia fundata ad certum usum, ad hunc non sufficeret, Barb. *de potest. Episc. alleg.*83. *à n.*5.

845 §.8. Si fundator voluerit, ut qui hoc suum Beneficium haberet, non posset habere cum illo aliud, ita autem deficiant reditus, ut non sufficiant ad honestam sustentationem, potest Episcopus interpretando mentem fundatoris declarare posse simul haberi aliud beneficium, uti colligitur ex eis, quæ habent Felin. *ad cap. cum accessissent*, & Abb. *ibid. De Constit. n.*5. Item Nav. *lib.* 3. *cons.* 6. *n.*4. *de Cleric. non resident.* Laym. *l.*4. *t.*2. *cap.*13. *n.*13. & 17. Et ita etiam judicarunt duo Doctores à me consulti. Irrationabiliter enim vellet fundator beneficiatum destitui honesta sustentatione, nec quoad hoc Episcopis prohibetur dispensare vel declarare, quamvis prohibeatur quoad reductionem Missarum, uti dicetur *n.*854. Vide etiam dicenda *n.*871.

846 Q.121. *Quid alias possit Episcopus vel alius circa commutationem ultimarum voluntatum, & circa dispositiones ad pias causas?* R. De hoc habet Busemb. relatus *l.*3. *p.*2. *n.* 1129. addi tamen possunt seqq.

§.1. Trid. *sess.* 22. *cap.*6. *de Reform.* sic habet, *In commutationibus ultimarum voluntatum, quæ non nisi ex justa, & necessaria causa fieri debent, Episcopi tanquam delegati Sedis Apostolicæ summariè & extrajudicialiter cognoscant, nihil in precibus tacita veritate vel suggesta falsitate fuisse narratum, priusquam commutationes prædictæ executioni demandentur.* Ex hoc textu infert communis sententia cum Sanch. in *Cons. l.*4. *c.*2. *d.*3. & 7. Barb. *de potest. Episcop. alleg.* 83. *n.*5. quamvis Episcopus non possit immutare conditiones fundationum beneficialium, uti à *n.* 839. dictum est; tamen posse tanquam Sedis Apostolicæ delegatum pias voluntates etiam ultimas in usum alium pium commutare ob causam, quæ judicio suo videatur justa: idem dicunt Silv. Beja *p.*44 *cas.*22. Barb. suprà, quamvis tale legatum impleri posset; sed in hoc contradicit Haun. *de Just. t.*1. *t.*6. *n.*681. si ad Sedem Apostolicam possit recorri: imò Mol. *de Justit. t.*2. *d.*249 *n.*6. & Delbene *de Imm. Eccl. c.*8. *dub.*2. *s.* 17. probabilius putant citato loco *Trid.* tantùm committi Episcopis, ut quando commutatio ultimæ voluntatis fuerit obtenta à Sede Apostolica, Episcopi, quibus committitur executio, examinent, an ab illis, qui petierunt fieri commutationem, nihil narratum fuerit tacita veritate vel suggesta falsitate, nam *Trid.* cap. immediatè antecedente locutum erat de executionibus dispensationum à Sede Apostolica obtentarum; estque hoc conforme *Clement. Quia contingit, De relig. domibus*, ubi dicitur, *Quod quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad alium (Salva quidem Sedis Apostolicæ authoritate) converti.* Communis tamen sententia, uti dixi, tenet, apud Episcopos esse ejusmodi facultatem Ordinariam commutandi, quia talis commutatio est quædam dispensatio in lege præscribente exactè impleri ultimas voluntates: quando autem dicitur fieri posse dispensationem, & non exprimitur à quo, uti in *Trid.* satis dicitur, intelligitur fieri posse ab Episcopo, uti cum plurimis docent Suar. *de leg. l.*6. *c.* 14. *n.* 8. & Sanch. *de Matr. l.*8. *d.*5. hinc infert Sanch. *in Cons. l.*4. *c.*2. *d.* 7. quod approbat Lugo *de just. d.*24. *n.* 310. si testator reliquit alicui Ecclesiæ annuatim viginti pro anniversario & Ecclesia indigeat reparatione, quæ aliunde haberi non possit, posse de licentia Episcopi proventum illum ad tempus applicari reparationi; quod admittit Delbene à *n.* 9. propter Epikiam.

§.2. Non est licitum commutare, nequidem in melius, 847
piam voluntatem testatoris, quamvis accedat consensus hæredum, nisi adsit justa & necessaria causa, uti tenent plures cum Barb. *n.*2. contra Silv. Bej. Fern. Genuensl. Graff. Comit. Vasq. Dianam *p.*2. *tr.*3. *R.*26. & rationes sunt eædem, ob quas *n.*841. diximus Episcopum non posse, nequidem in melius, commutare mentem fundatorum: nam quæ ibi dicta sunt de fundationibus, facilè applicantur piis dispositionibus.

§.3. Inter justas causas, ob quas possit Episcopus com- 848
mutare ultimam piam voluntatem defuncti in aliquid menti testatoris proximum, recenset sequentes Barb. à *n.*7. & iterum in Collectan. ad *Trid.* suprà; citans pro his multos & graves AA. 1. Si pecunia legata ad usum designatum non sufficiat: 2. Si usus designatus non possit impleri sine magna difficultate: item si commodè impleri non possit, inquit Haun. *n.*682 3. Si Monasterium non possit construi, ubi voluit testator, potest Episcopus facere, ut construatur alibi. 4. Si legatum sit factum ad usum non ita necessarium, potest Episcopus convertere ad usum ejusdem Ecclesiæ magis necessarium, v.g. si factum est ad ornamenta, quibus Ecclesia non ita indiget, potest converti ad salarium Rectoris. 5. Dicit *Barb.* posse cum consensu hæredis alterari voluntatem defuncti pro una tantùm vice & ad tempus. 6. Si Ecclesia sit negligens, potest Episcopus alio loco vel alio modo facere impleri voluntatem testatoris. 7. Si urgeat aliunde necessitas commutandi ultimam voluntatem, nec adiri possit Papa. Imò Episcopum posse etiam potestate ordinaria pias dispositiones pro una vel altera vice commutare in usus pauperum, quando est gravis necessitas, docet Carden. *in* 1. *crisi d.*80.*n.*67. Quid autem possit ad sublevandam Reip. necessitatem, dictum est *l.*3.*p.*2. *à n* 1146. ubi *n.* 1150. dixi non expedire, ut executores sine authoritate Superiorum, etiam pro gravi necessitate Republ. commutent legata.

§.4. Si Titius donarit 1000. aureos ad pium finem, sub 849
conditione, ut si finis obtineri non posset, redirent ad dispositionem suam, & intereà moriatur, potest eo mortuo adhuc per proportionatum tempus à Judice limitandum sollicitari finis, uti habent Lop. Covarr. & alii cum Sanch. *in Conf. lib.*4. *cap.*1. *d.*56. *n.*3. & 8. Quòd si finis ille omninò obtineri non possit, summa dotata non cedit hæredi, sed convertenda est ad alium usum pium, uti habet communis cum Sanch. *c.*2. *d.*4. & Barb. *de potest. Episcop. alleg.*83. *n.*4. quia sibi soli reservavit dispositionem de illa, & præsumitur absolutè destinasse ad pium usum & ad utilitatem animæ suæ potiùs quàm hæredis: possuntque sic convertere Episcopus & Executores, semper attendendo, ut talem pium usum eligant, qui maximè accedat ad mentem Titii, uti habetur in Trident. *sess.* 25. *cap.* 8. *de Refor.* & in exemplo ostendit Lugo *in Resp. Moral. l.*4. *d.*32.

§.5. Dum fit commutatio piæ voluntatis defuncti, ali- 850
qui

qui affirmant, alii negant requiri consensum hæredis; & putant plures apud Barb. *num.6.* sufficere consensum Ecclesiæ, cui legabatur. Quid possit Societas JESU circa immutationem voluntatis testatorum, vide novum Comp. privil. *v. Alienatio* §.5.

851 *Q 122. An Episcopus vel capitulum possit Beneficio addere nova onera, vel circa Beneficium facere nova statuta aut conditiones?* Resp. An possint addi nova onera, videri debent dicta à *n.669.* An autem & quando Episcopus possit cogere Clericos ad charitativum subsidium, videri potest Barbos. *de potest. Episc. alleg.87.* item Piasec. *de jurisd. Episc. pag.185. à n.12.* ubi dicit, quando causa est rationabilis & manifesta, posse illud peti, attamen debere accedere consensum Capituli & Cleri. Quoad nova statuta vel conditiones, docet cum multis aliis Passer. *de Elect. c.2. à num.45.* posse etiam à Capitulis fieri statuta, v.g. ut à Beneficiis sui Capituli excludatur certum genus personarum: & idem est de aliis similibus: sed si hoc sit contra fundationem, tenendum est oppositum, secundùm dicta à *n.840.* Si autem sit tantùm præter fundationem, adhuc dicendum est, quòd talia statuta non ligent Papam, si conferat in alternis suis mensibus, quia statuta particularis Ecclesiæ non possunt præjudicare quęsito juri S. Sedis, & libertati antiquæ conferendi.

852 *Q.123. An possit præscribi contra vel ultra onera ac conditiones in fundationibus appositas?* R.

§.1. Si præscriptio sit immemorialis, valet contra onera ac conditiones, non ex vi præscriptionis præcisæ, sed quia cum hac præsumitur & allegari potest quivis titulus, secundùm dicta *lib.3. p.2. num.543.* quodnam autem tempus sit immemoriale, dictum est *ibid. num.520.* Si prescriptio non sit immemorialis, major est difficultas, nam 1. quamvis in præscriptione longissimi temporis quandoque præsumi possit titulus, secundùm dicta *ibid. num.500.* tamen hic præsumi non poterit bona fides, quæ simul adesse deberet; Beneficiatus enim præsumi debet ex fundatione cognovisse leges Beneficii, ideoque mala fide neglexisse, nisi ostendat dispensationem vel privilegium. 2. Primæva fundatio habet majorem vim, quam consuetudo vel privilegium, Corr. *l.2. c.10. num.90.* Nec illi per ordinarias prescriptiones derogari potest, eò quòd Trid. *sess.25. cap.5. de Reform.* vetans derogari fundationibus, & Bulla *Pii IV.* confirmans *Trid.* contineat decretum irritans, quidquid contrà factum fuerit, ergo impediunt colorem tituli & possessionem, ergo præscriptionem ordinariam in contrarium, secundùm dicta *num.657. Nec obstat*, 1. Quod in Beneficiis ultimus status sit attendendus, uti notant Bald. Rota, Lott. *l.1. q.34. num.30. nam* id tantum valet pro capienda præsumptione, quando de statu anteriori non constat contrarium: tum enim primęvus status præsumitur fuisse secundùm fundationem, Corr. *l.1. c.2. à n.30. Nec obstat* 2. Quòd status Beneficii possit mutari, secundum dicta à *num.296. nam* quamvis mutetur non ideo desinere debet ullum onus: deinde etiam mutari non potest, nisi accedat scientia & consensus Superioris, secundùm dicta à *num.296.* consensus autem Superioris, cùm sit aliquid facti, non præsumitur hic, nec probari poterit; imò universaliter docetur, quod ad inducendam consuetudinem contra Canones, requiratur scientia & consensus Papę, uti decidit Rota apud Nicol. *t.1. d.1. §.5.*

Nihilominus etiam per aliam præscriptionem præscribi posse contra onera & conditiones fundationum docent multi cum Laym. *lib.3. sect.3. t.1. c.8. num.17.* & Pasq. *de Sacrif. quæst.1191.* Similiter præscribi posse contra numerum Missarum, docent Pasq. *qu.1192. & seqq.* Tamb. *in meth. celebr. lib.3. cap.7. §.1.* Gob. *in Exp. t.3. à num.514.* Pelliz. *t.5. cap.9. num.92.* testans viros doctos à se consultos esse ejusdem mentis: & addens *num.515.* idem esse de obligatione anniversariorum, officii defunctorum, eleemosynæ &c. putantque sufficere inter presentes, annos 20. inter absentes, 30. Quoad potestatem prescribendi contra onera & Missas consentit Th. Hurt. *de Resid. t.1. l.6. r.6. §.4. à num.8. & §.6. à num.14.* Et hanc sententiam secuta est *Rota*, ut testantur Tusc. *lit. S. concl.424. num.9.* & Corr. *lib. 1. cap.6. num.324* Rationes esse possunt, 1. quia fundatio & Beneficium admittunt prescriptionem, *cap. Cùm de Beneficio, de Præb. in 6. & ibid.* Gl. Anchar. Franch. Selv. Gom. Barb. *num.4.* Rebuff. *in praxi Benef. tit. Regularia Beneficia.* 2. Quia lex in fundatione posita non obligat, nisi quatenus est usu recepta, Vivian. Corr. *in praxi disp. l.4. cap.1. num.9.* Requiri autem 40. annos docet Pasq. *qu.1193.* quia agitur contra Ecclesiam: hos autem sufficere tenent Gl. aliique cum Barb. *supr. num.5.* Gonz. *ad Reg.8. Cancell. glos.7. num.8. & 25.* Tusc. *lit. P. concl.542.* adeò ut si præscriptio 40. annorum sit completa, faciat jus, & agatur de auferendo jure quęsito, Gonz. *num.16.* & alii; Licèt enim prescriptio sit odiosa & contra jus, quando tamen est acquisita, dicitur secundùm jus, *cap. de quarta & toto tit. de præscrip.* Gonz. *num.21.* Potestque successor in Beneficio, inquit Dicast. *de Just. l.2. t.1. d.1. num.262.* gaudere accessione temporis antecessorum suorum, ut ab aliqua conditione seu onere in fundatione requisito liberetur, eamque libertatem illos bona fide possedisse in dubio pręsumendum, juxta Reg.14. juris in 6. *Cùm quis in jus succedit alterius, justam ignorantiæ causam censetur habere*; & notavit Navar. *lib.2. cons.1. de præscript.* Et in simili Covarr. *Reg. possess. p.2. §.11. n.6. Corollario 4.* 3. Quia etiam consuetudo pręvalere potest fundationi, Gl. Barb. *in Summar.1. De consuet. nu.10. & cap. ult. ibid. à num.10.* Laym. *lib.1. decret. cap. ult. de consuet. num.9.* Habenturque etiam usus & observantia pro consuetudine, Barb. *num.4. addens axiom. de consuet. num.18.* quidquid per præscriptionem induci potest, multò magis per consuetudinem, sic enim valet consuetudo non residendi, & tamen percipiendi fructus in absentia, *cap. Cum omnes, De Constit.* & ibi Gloss. Fagn. *num.11.* Et ita inolevit consuetudo generalis, quod Beneficia simplicia obtinentes non obligentur ad personalem residentiam, dummodò per substitutos deserviant, Paris. *lib.1. de Resign. qu.10. à num.66.* Hurt. *§.6. per totum*, Fagn. *in cap. Cùm omnes, de Constit. num.15.* Pirh. *l.3. t.4. nu.16.* Lott. *l.3. qu.27. num.9.* Huc faciunt etiam illa, quæ *n.520.* diximus de potestate præscribendi contra Concordata, licèt contineant decretum irritans.

§.2. Si quis ex errore, etiam per 30. annos, de septimana 853
legerit 4. Missas, posteà tamen in fundatione inveniat, quòd ad 3. tantùm sit obligatio, quamvis *Pelliz.* dicat talem obligari ad quatuor, id tamen melius negant Tamb. & Pasq *q.1195.* tum quia nemo est, qui possideat contra ipsum, suppono enim legisse ex se, & nemine cogente aut id requirente, præscriptio autem non inducitur sine possessione: tum etiam quia actus per errorem gestus non nocet erranti, *L. Si per errorem, ff. de jurisdict.* errans enim habetur pro contradicente, ergo. Excipe, nisi primæ fundationi accessisset melioratio, ac præsumi posset hoc tempore etiam adjunctum esse novum onus. Vide tamen dicta *n.834.*

Q.124. Quis possit reducere onera fundationum? R. 854

§.1. Si reditus non sint amplius sufficientes ad præstanda onera, posse ab Episcopo cum consensu Patroni, aut etiam sine hujus consensu, si irrationabiliter sit invitus, etiam in perpetuum reduci onera, imminui numerum Missarum, remitti residentiam &c. docet *Pirh.* citans *Abb. Laym. Azor.* & consentit Barb. *de potest. Episc. alleg.83. num.4.* citans *Felin. & Roch.* quoad reductionem onerum, attamen *Barb.* ibi non loquitur de reductione Missarum: nihilominus *Az. Lambert.* & alii cum Castrop. *tr.13. d.1. p.6. à num.23.* docent Episcopum etiam extra synodū posse reducere onera Missarum, si reditus sint ita imminuti, ut Beneficiato non sufficiant, sed dicendum est, quòd quamvis Trid. *sess.25. c.4. de Ref.* concesserit Episcopis facultatē in synodo, item Abbatibus & Generalibus Ordinum in Capitulis generalibus reducendi numerum Missarum, quæ ad id usque tempus debebantur ex defunctorum legatis seu relictis vel eleemosynis, si omnes peragi non possent, attamen non dedit facultatem reducendi numerum Missarum, quæ debentur ex fundatione Beneficii vel Capellaniæ: neque nunc possunt Episcopi aut Generales reducere onera Missarum ex legatis vel eleemosynis contracta post *Trident.* uti declaravit *Urbanus VIII.* & recenter Innocent. XII. uti referemus *lib.7.* quando de Sacrificio, ad *dub.1.* ideòque pro his recurrendum est Romam.

§.2. Si uno anno emaneant toti fructus, non est obligatio 855
ad ullum onus; si ex parte, est obligatio pro rata, sed ad Episcopum spectat imminuere, Sylvius *p.2. v. Missa cas.1. Nec obstat* Urb. VIII. aut Innocent. XII. decreta, *nam* videntur tantùm loqui de reductione stabili & semper duratura, non autem pro brevi tempore, Sylv. *cas.5.* Vide dicenda de Sacrificio ad *dub.1.*

Q.125. An Episcopus possit removere altare fundatum 856
& transferre fundationem ad aliud altare? R.

§.1. Putarunt aliqui posse, in primis quia Episcopus justis de causis potest destruere altare, Barbos. *de jure Eccl. lib.2. c.8. num.14. arg. cap. Placuit, de Consecr. d.1.* juncta Gl. Pasq. *de Sacrif. quæst.684.* & alii imò *cap. Ecclesiæ 16. de Consecr. d.1.* præcipitur, ut destruantur altaria superflua. Deinde possunt in eodem altari constitui plura Beneficia seu Capellaniæ, uti dictum est *nu.272.* Præterea per hoc, quòd Beneficium altaris destructi transferatur ad aliud altare, neque huic neque illi fit prejudicium, sed potiùs augetur cultus utriusque Sancti, cùm ad unum illorum altare fiant plures Missę & magis frequentetur à populo, Luca *de Jurepatr. d.17. num.4.* ea mente Lott. *& decis.1394.* Penìæ. Nihilominus dicendum est, quòd Episcopus non possit penitùs removere altare, quod fundator laicus aut etiam Ecclesiasticus construi fecit, aut etiam tantùm dotavit, quia *Clement. Quia contingit, De religiosis domibus* dicitur: *Ea, quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debent, non ad alium (salva quidem Sedis Apostolicæ authoritate) converti*, ergo multò minus penitùs aboleri debent: quin & Trid. *sess.21. cap.7. de Reform.* ne ea quæ sacris ministeriis dedicata sunt, temporum injuria obsolescant

& ex

& ex hominum memoria excidant, mandat Episcopis tanquam Sedis Apostolicæ delegatis, ut Beneficia simplicia ex Ecclesiis, quæ vetustate vel aliàs collapsę & nullatenus ob inopiam restaurari possunt, transferant ad Ecclesias alias eorundem locorum, & in iis erigant altaria vel capellas sub iisdem invocationibus, vel certè transferant in jam erecta in iis altaria vel capellas cum omnibus emolumentis & oneribus, ergo multò minùs licitum est Episcopis authoritate ordinaria destruere aliqua non erectis sub eadem invocatione aliis in eadem Ecclesia persistente. Si dicantur esse superflua, contra est, quòd superfluorum nomine veniant illa tantùm, quæ in quibusdam capellis interdum sunt per agros aut per vias, uti notat Zerola *p. 1. v. Altare*, non autem illa, quibus annexæ sunt fundationes per Episcopos approbatæ.

857 §.2. Neque videtur Episcopus removere posse aliquod altare, fundationem transferēdo ad aliud altare habens aliquam fundationem. Ratio est 1. quia etiam obest textus *Clement.* suprà. 2. Quia Episcopi non possunt immutare vel alterare mentem fundatorum, uti dictum est à *n.* 840. hoc autem hic fieret, quia singuli fundatores voluerunt altare sub separata invocatione. 3. Fundatores non consentirent ita fieri, si viverent, nec fundationes facerent, si præviderent ita pro libitu immutandas ab Episcopis, præsertim cùm fundatoribus majori honori sit, quòd soli fundarint integrom altare, & reipsa satis est ipsos piè sic voluisse, nec Episcoporum est eorum voluntatem nequidem in melius commutare aut reformare, uti *num.* 841. dictum est. 4. Vel utrumque altare erat sub eadem invocatione, v.g. *S. Petri*, vel sub diversa, v.g. unum *S. Petri*, alterum *S. Joannis*: si sub eadem, minuitur cultus illius Sancti, quia plus est coli in duobus altaribus quàm uno: si sub diversa, etiam minuitur utriusque cultus, nam si altare, ad quod fit translatio, dicatur, uti ante, simpliciter *S. Petri*, certò minuitur cultus *S. Joannis*, qui jam nullum altare habet suæ invocationis; si dicatur simul altare *SS. Petri & Joannis*, etiam minuitur utriusque cultus, quia plus est privativè habere altare quàm cumulativè. Unde à paritate rationis non tantùm non potest Patronus etiam cum consensu Episcopi auferre fundatoris insignia posita in Ecclesia vel altari & sua substituere, uti rectè Laym. Pirh. Leur. *p.2.q.94.n.7.* sed nequidem sua simul apponere, quia sic partem fundationis addiceret nomini suo in præjudicium illius, qui solus fundavit.

858 §.3. Si fundator præsumi non possit habuisse specialem causam, ob quam elegerit hoc numero altare præ alio, sed ad hoc sit determinatus, v.g. consilio Episcopi aut alterius, videtur Episcopus ex justa causa posse ejusmodi fundationem, retento tamen titulo & invocatione, transferre ad aliud altare omnino liberum: tum enim nec largitio fundatoris aboletur, nec primariæ ejus intentioni contravenitur, nec evertitur ulla lex fundationis, nec onus novum imponitur beneficiario; illa autem materialis circumstantia altaris aut loci non est considerabilis, si justa causa aliud postulet. Et ita quoad omnia senserunt mecum plures viri eximii de toto hoc caso consulti.

859 *Q.126. Quid addendum sit circa intentionem admittentis Beneficium?* R. Seqq.

§.1. Qui acceptat Parochiam sine animo recipiendi Sacerdotium intrà annum, sed tantùm volens, v.gr. frui fructibus aut emolumentis unius anni, peccat mortaliter, & tenetur restituere fructus, nisi voluntate mutata Sacerdotium recipiat; & qui tali scienter confert Parochiam, tenetur in ejus defectu restituere, *cap. Commissa, de elect. in 6.* Castrop. *t.13.d.4.p.7.n.6.* Passer. *de Elect. c.25.n.403.* Si autem acceptet cum dubio, an velit intrà annum suscipere Sacerdotium, Nav. Graff. Garc. aliique cum Barb. *de Off. Parochi c.5. nu.14.* excusant à peccato & obligatione restituendi, quia illi tantùm dicuntur subjacere illi culpæ & pœnæ, qui non intendunt suscipere Sacerdotium, id est, ut ipsi explicant, qui habent voluntatem non suscipiendi; sed probabilius est cum Sot. Lop. Az. Vega, Manuel. Sanch. Castr. *n.5. & 6.* quòd peccet mortaliter & teneatur restituere, etiam ante sententiam Judicis, quia jus prærequirit animum suscipiendi, nisi justa causa occurrat, quæ posteà excuset: qui autem dubitat, an velit, non potest dici simpliciter habere animum. Idem dicit cum aliis Pass. *nu.397.* si acceptet cum animo conditionato, v.g. nisi quid melius occurrat, sed in hoc alii contradicunt cum *Castrop.* Si autem initio habuit animum suscipiendi, sed posteà absque causa mutet & non suscipiat, videtur certum, quòd peccet mortaliter, quia non satisfacit obligationi gravi, quam in se suscepit; eumque *Abb. Host. Sot. Tol. Graff. Az. Garc.* & alii cum Barb. *nu.15.* obligant ad restitutionem, quia fructus dantur ob servitium saltem præstandum, sed Nav. Lop. Vasq. Sanch. Less. Castrop. *num.9.* Pass. *num.402.* probabilius à restitutione excusant, quia habuit jus in beneficio fecitque fructus suos, neque lex obligat ad restitutionem nisi illum, qui recepit parochiam sine intētione se promovendi. Quod si intendat brevi dimittere parochiam, Sanch. & Castr. *n.11.* dicit non esse mortale; Less. *de just. l.2.c.34.n.136.* dicit esse veniale, quia est aliqua deceptio Ecclesiæ, quæ non conferret, si non putaret esse deservitutum; neque expedit Parochos ita sæpe mutari.

§.2. Si quis admittat beneficium simplex, cui Ordo Sacer 860
est annexus, absque animo, vel cum animo dubio de suscipiendo Ordine annexo, peccat mortaliter, quia quisque jure naturæ tenetur velle esse idoneus ad id, cujus onus suscipit: imò secundum *Rebuff. Graff. Rayn. Garz.* tenetur restituere fructus, sed Nav. Sot. Sal. Less. Az. Vasq. Tol. Lop. Castrop. *n.13.* Pass. *n.405.* Sanch. *de Matr. l.7.d.45.nu.13.* probabilius dicunt non teneri restituere ante sententiam, quia lex pœnalis *cap. commissa*, tantùm loquitur de parochialibus: imo praxis est, ut primò priventur mediis fructibus, posteà totis, denique etiam ipso beneficio, ergo signum est, quod ante sententiam privati non sint.

§.3. Si quis beneficium simplex non habens annexum Ordi- 861
nem Sacrum admittat cum animo percipiendi fructus ad tempus & posteà ducendi uxorem vel resignandi, secundùm *Sot. Tol. Nav.* peccat mortaliter, quod Fill. *in append. ad tr.41. c.6. n.43.* & Lugo *in resp. Mor. l.5.d.4.* probant ex Bulla *Pii IV. 12. inter cæteras*, quæ talem acceptationem cujuscunque beneficii reddit irritam, ac prohibet sub pœna excommunicationis & maledictionis æternæ, ac privationis omnium aliorum etiam Beneficiorum ante habitorum, & inhabilitatis ad omnia imposterum, ipso facto sine alia declaratione incurrenda; ex quibus clausulis colligunt esse gravitatem præcepti, dicuntque quòd AA. contrariæ sententiæ nō viderint vel non ponderarint hanc Bullam: è contrà tamen Garc. & Castrop. *de Cens. d.3.p.30.n.8.* dicūt Bullam illam tantùm pro Curia Romana esse latam, quia initio facit mētionem Cardinalium & Datarii, ad quos spectat provisio beneficiorum, utique non omnium, sed eorum quæ Romæ conferuntur, ideoq; etiam testantur *Fill. & Lug.* suprà, quòd in Curia Romana exigatur juramentum, quod beneficia non accipiant animo dimittendi, & reipsa *Lugo* tantùm respondet in casu, qui erat in Curia Romana. Addit *Castrop.* contra eam Bullam non agi, si admittens cogitet dimittere cum consensu Papæ, sed in hoc postremo etiam contradicit Dian. *p. 9.t.7.res.52.* Communiter tamen tenent omnes cum *Sanch. & Less.* talem semper peccare venialiter, quia est aliqua, non tamen gravis deordinatio & deceptio Ecclesiæ, quæ beneficia pro statu Clericali intendit, sed Nav. Gom. Garc. Castr. *t.13.d.4.p.7.n. 16.* adhuc dicunt probabile esse, quod nullo modo peccet, quia nullum præceptum viget, quod ab illo violetur, & jus relinquit illi liberum transitum ad nuptias: neq; videtur agi contra mentem Ecclesiæ, quæ vult beneficiatum sustentari ex beneficio, quamdiu illud habet & deservit, nec obligat ad permanendum in illo. Vide Leur. *p.1.q.320. & p.3.q.319.*

ARTICULUS IV.

An liceat habere plura Beneficia.

RESP. Plura Beneficia possidere, non est res simpliciter intrinsecè mala, nec omninò indifferens, sed speciem mali præ se ferens, imò ordinariè illicita, & naturali juri repugnans, (si talia sint quorum unum ad honestam sustentationem sufficiat) nisi justa causa ex circumstantia cohonestetur. Ita ferè Laym. *l.4.t.2.c.8.n.2.* ex D. Th. Less. Az. *to.1. l.5.c.19. & c. commun.* Quia, ut docet Trid. *sess.24. c.17. de Ref.* pluralitas hujusmodi magnam inordinationem involvit, sū minuitur cultus Divinus, Ecclesia operariis, fundator pia intentione, pauperes utiliores Ecclesiæ futuri sustentatione privantur. Hinc beneficia distinguuntur in incompatibilia primi generis, in quibus adepta pacifica possessione secundi, vacat prius, qualia sunt plura beneficia curata; item plures dignitates, personatus, duo beneficia uniformia sub eodem tecto, & in incompatibilia secundi generis, quæ etsi sine peccato citra dispēsationem obtineri nequeant, primum tamen altero obtento non vacat; qualia sunt beneficia reliqua residentiam postulantia, v.g. Canonicatus duo diversarum Ecclesiarum, in quibus recepta est constitutio Trid. *c.12.* ut non liceat ultra tres menses Canonicis ab Ecclesia abesse: Unde Laym. *num.6.* docet Canonicatus in Cathedralibus Ecclesiis Germaniæ, quæ ex immemorabili consuetudine requirunt tantùm residentiam medii anni vel trium mensium, inter compatibilia beneficia numeranda.

Dixi, nisi justa causa cohonestetur, quia qui per dispensationem plura officia obtinuit, nisi justa causa subsit, in conscientia non erit tutus, sed tenebitur alterum resignare, ut docet Less. *l.2.c.34.n.151.*

Porrò justa causa dispensandi erit evidens necessitas, & utilitas Ecclesiæ, & quandoque etiam prærogativæ, & merita personæ, v.gr. insignis nobilitas, dignitas, scientia, authoritas, virtus, &c. modò caveatur, ne beneficiorum coacervatio, facta etiam ob prærogativam personæ, ad privatum tantùm, & non ad commune bonum referatur. Imò sine

sine dispensatione plura Beneficia, seqq. casibus haberi possunt:

I. Si utrumque adeò sit tenue, ut neutrum sufficiat ad sustentationem: modò utrumque sit simplex, nec residentiam requirat.

II. Quando Parochia est annexa Canonicatui, eique accessoria: tunc enim utrumque per modum unius possidetur, ita tamen, ut teneatur Vicarium perpetuum in Ecclesia alere.

III. Quando beneficia legitimè sunt unita.

IV. Quando alius idoneus, & dignus non reperitur.

V. Quando unum beneficium habetur in titulum, alterum in Commendam non perpetuam, sed ad aliquot menses, donec de idoneo provideatur. Ita *Reginal.* ex *Sylv.*

Quæres: An, & quomodo Clerici teneantur ad residentiam?

Resp. I. Episcopos, Parochos, eosque, qui curatum beneficium habent, jure Divino teneri. Nec sufficit, si per alios administrent, nisi majus bonum urgeat: quia contra rationem est, ut hic officium & fructus, alter onus habeat. Bon. t.1.*d.*5.*de oblig. benef. p.*1.

Resp. II. Ita teneri ad residentiam, ut si Episcopi intrà annum ultra tres, & Parochi ultra duos menses, absque legitima causa per Episcopum cognita & approbata, absint, mortaliter peccent, & fructus non faciant suos. Ita Trid. *sess.*23.*de Ref.c.*1. V. Bon.*l.c.* Notat autem Dian. *p.*9.*t.*7.*r.*53. ex *Bordon.* supradicta etiam habere locum in Superioribus sive Prælatis regularibus; ideoque eos teneri tempore pestis, etiam cum periculo, suis assistere.

Resp. III. Qui in Ecclesiis Cathedralibus vel Collegiatis obtinent dignitates, Canonicatus, Præbendas, vel portiones, si intrà annum ultra 3. menses absint, primo anno media parte fructuum, secundo verò anno omnibus fructibus, quos illo anno lucrati sunt, privandos: Quæ tamen pœna est sententiæ ferendæ, non latæ, ut constat ex Trid. *sess.*24. *c.*12. *de Ref.*

Resp. IV. Causas à residentia excusantes esse, 1. Doctionem Theologiæ vel Juris Canonici: neque ad hoc licentiam Prælati, aut Episcopi requiri; requiri autem ad doctiones litterarum humaniorum, & Philosophiæ; nisi contrarium habeat consuetudo. 2. Studium Theologiæ, vel Juris Canonici; id enim per 5. annos etiam excusat. 3. Obsequium Papæ, vel Episcopi, ad Ecclesiæ utilitatem. 4. Licentiam legitimam ex quavis alia justa causa. 5. Honestam consuetudinem, ubi dispositio Concilii non est recepta. Vid. Bonac. *loc. cit.*

Resp. V. Qui absque justa causa abest, peccat mortaliter, non tamen tenetur ad restitutionem fructuum, si officio satisfecerit, nisi ad eam condemnetur, vel nisi id aliquo jure sit expressum.

Resp. VI. Eos, qui ex legitima causa absunt, non lucrari distributiones, juxta *Trid.* nisi tamen absint ad curanda negotia Ecclesiæ, ex commissione Capituli, vel omnino involuntariè ob morbum, captivitatem, injustam excommunicationem, &c. V. Less. *num.*164.

ADDENDA.

863 Q*Uæst.*127. *Quid addendum sit circa incompatibilitatem Beneficiorum?* R. De hac dicetur à *n.* 896.

864 ✕. 128. *Quid circa residentiam sit præterea notandum?* R. Seqq.

§. 1. Residentia est præsentia personæ in loco beneficii ad ei deserviendum. Alia est præcisa, alia causativa; tum dicitur præcisa, si sit inseparabilis à beneficio, ideoque obliget sub pœna amissionis tituli; causativa est, si sine ea possit retineri beneficium, ideoque obliget sub pœna amissionis solorum fructuum.

865 §. 2. In beneficiis curatis requiritur residentia personalis perpetua, de qua videri debent dicta *l.*3.*p.*1. *à nu.*736. Et in his quidem beneficiis requiritur non tantùm de jure humano, sed etiam divino & naturali, ex quo Pastores tenentur pascere gregem suum, S. Th. Less. Hurt. Pirh. Leur. *p.*3.*q.*119. sic tamen, ut omissio illius quandoque ob certas circumstantias cohonestari possit, Az. Laym. Less. Garc. Pirh. Leur. *q.*120. Et quidem quoad Episcopum, docent *Vasq.* & alii cum Castrop. *tr.*13.*d.*5.*p.*1. *n.*4. Papam non posse dispensare, ut absit ab Ecclesia, quia absens non potest satisfacere officio, *Az.* tamen *Fill.* & alii absolutè dicunt Papam ex causa dispensare posse, sed probabiliùs concludit Lugo *in Resp. Mor. l.*5.*d.*13. Papam posse dispensare in lege Ecclesiastica imperante residentiam Episcopo, non tamen in lege divina naturali eam requirente, sed tantùm posse declarare, an hic & nunc sint tales causæ vel circumstantiæ, ut jus divinum naturale non censeatur obligare; & inter circumstantias sunt necessitas vel magna utilitas Ecclesiæ, aut meritū illius, cum quo dispensatur. Idem applicandum est Parocho, cum quo potest similiter procedere Papa. V. Leur. *p.*1. *à q.*367. *& p.*3.*q.* 122.

§. 3. Sola consuetudo etiam immemorialis facere non potest, ut curatis liceat non residere, Abb. Cov. Rebuff. Less. Garz. Pirh. Leur. *p.*3.*q.*121. limitat Barb. *de off. Parochi p.*2.*c.*18.*nu.*39. nisi suppleat Vicarius perpetuus; attamen tunc licentia non habetur vi consuetudinis, sed præsumitur adfuisse dispensatio vel declaratio Papæ. 866

§. 4. Episcopi & Parochi tenentur residere, etiamsi tres aut quatuor tantùm habeant subditos: item secundùm dicta *n.*727. licèt habeant Coadjutores, Barb. *c.*8. *à n.*4. nisi tota cura sit translata in Vicarium perpetuum, Garz. *p.*3.*c.*2.*num.*175. Similiter tenentur, qui Parochiam habent in Commendam, Garc. *n.*165. Et quamvis illis omnibus statim post possessionem moveatur lis in petitorio, adhuc tenentur, Garc. Leur. *p.*1.*qu.*366. Imò Fill. & Az. *p.*2.*l.*7. *c.*4. *q.*1. ad similiter residendum obligant illos, quibus incumbit tantum exterior Cura animarum per visitationes, correctiones, censuras &c. sed quoad hos praxis est contraria. 867

§. 5. Trid. *sess.*23.*cap.*1. *de Ref.* indulget Episcopis ex justa causa abesse per trimestre, sive continuè, sive interruptè; monet tamen, ut adsint in Adventu, Natali Domini, Quadragesima, Paschate, Pentecoste, Corporis Christi. Quòd si diutiùs abesse velint, indigent licentia Papæ vel Metropolitani vel senioris Suffraganei, uti habet *Trid.* & videri potest Leur. *p.* 1. *qu.* 373. Vide etiam dicta *nu.* 477. Quamdiu & quomodo abesse possint Parochi, dictum est *l.*3. *p.*1. *à n.*736. Præterea quomodo Episcopus vel Cardinalis abesse possit ob occupationem in servitio Papæ aut Sedis Apostolicę, item Parochus in servitio Episcopi, videri potest Leur. *q.* 386. 868

§. 6. Spectata dispositione juris communis, omne beneficium etiam simplex, exceptis præstimoniis, requirit præcisam residentiam, sed generalis consuetudo eam obligationem sustulit, nisi obstet alia specialis consuetudo, statutum, aut fundatio, Garc. Lott. Leur. *p.*3.*q.*114. Et licèt fundatio requirat aliquod servitium personale in certo loco vel altari, *v. gr.* Missam, aut etiam assistentiam in choro, non ideò semper censeri debet beneficium esse residentiale, quia officium potest fieri per alium, aut sine residentia, aut saltem talis residentia sępè tantùm est causativa, Garc. *p* 7.*c.*1. *num.*89. & in dubio non præsumitur esse præcisa, Gonz. *ad Reg.*8.*gl.*15. *nu.* 19. *&* 22. Luc. *de benef. d.*58.*n.*4. Imò licèt fundatio dicat, ut per seipsum præstet servitium, tamen notat Lott. *l.*3. *q.*27. *n.*14. Rotam non repugnasse, ut per alium præstaretur. Nec etiam refert, quòd fortè dicatur Canonicatus, quia multa beneficia dicuntur Canonicatus, qui tamen non sunt, Luca *d.*59. *&* 63. *nu.*3. beneficia tamen in Ecclesia propriè Collegiata sunt residentialia, Luca *d.*60. Hoc non obstante dicit Less. *in auct. v. Beneficium cas.*18. in Belgio posse aliquem cum venia sui Capituli aliquot annis Romæ esse pro discenda praxi, simulque agere causam alicujus Principis in Curia: sed Capellaniæ, de quibus in absentia nihil percipi potest, videntur requirere personalem residentiam. 869

§. 7. Quamvis residentia in Beneficiis purè simplicibus sit juris tantùm humani, tamen solus Papa & non Episcopi in tali residentia dispensare possunt in perpetuum, sed solùm ad tempus ex justis causis. Quod si fundatio aliqua requirat residentiam personalem, & fructus ita imminuti sint, ut non respondeant isti oneri, potest Episcopus in residentia dispensare, Garc. *l.*7.*c.*1.*n.*126. Lott. *num.*19. Vide Leur. *suprà*, item dicta *num.*845. 870

§. 8. Quoad illos, qui dignitates obtinent, est specialis obligatio residendi, in qua dispensare non possunt Capitula nec Episcopi, nisi ex causis in jure expressis, quod omnibus permittit tres menses de anno, ad recreationem etiam, & sine causa vel licentia, Fill. *t.*41.*c.*6. *num.*29. sed non debent beneficiati unius Capituli abesse omnes simul, ne destituatur chorus; nec ad illos tres menses componendos possunt dies confici ex horis, quibus emanetur è choro, sed integri dies accipi debent, Corr. *l.*2.*c.*14.*n.*49. 871

§. 9. Per consuetudinem induci potest, ut sine residentia percipiatur corpus fructuum, non tamen distributiones: sitque etiam quandoque, ut legitimè excusatus nequidem corpus percipiat, uti novitius in Religione, & è contrà ut absens ob negotium necessarium Ecclesię lucretur etiam distributiones. Vide hæc fusiùs deducta apud Leur. *q.*495. *& seqq. Cap. fin. de Magistris*, permittitur beneficiatis non curatis abesse, quamdiu volunt, ac percipere fructus, si cum licentia Universitatis doceant in ea publicè Theologiam, Az. Garc. Less. *l.*2.*c* 34.*n.*163. Idem est de publica doctione juris Canonici, Nav. Az. Garc. Less. *l.* 2.*q* 47.*n.*201. Idem dicit Garc. *p.*3.*c.*2.*n.*119. de docentibus S. Scripturam in Cathedralibus & Collegiatis: item de Concionantibus. V. Leur. *q.*379 *&* 410. 872

§. 10. Docet Menoch. *de arb. Jud. cas.*425. *à num.*26. degentes in Universitate ob studium excusari à residentia & percipere posse fructus, sed praxis habet, ut facultas petatur ab Episcopo, 873

copo, & hoc videtur hodiedum requiri, uti colligitur ex *cap. Tuæ fraternitatis, 12. de Cler. non resident.* docentque Paxjord. Barb. in Trid. *sess. 5. c. 1. de Reform. num.* 59. Leur. *q.* 408. *n.* 2. quia Episcopo committitur, ut causas, & circumstantias considerei. Et quamvis Felin. Rebuff. Garz. Leur. *qu.* 403. dicant fructus non lucrifieri in absentia, nisi in casibus à jure expressis, ideòque dispensatum à residentia non posse percipere fructus beneficii, nisi hoc distinctè concedatur in dispensatione, tamen *cap. Licèt, 32. de Præb.* videntur concedi toti fructus, sed praxis multis locis habet, ut dispensato assignetur ab Episcopo certa portio vel tota quantitas, quam percipere debeat, ne à Capitulis obmoveatur difficultas: Episcopi autem tenentur licentiam dare illis, qui minores sunt 30. annis & volût studiorum causa Universitatem adire, *Garz. Barb.* suprà. Non possunt tamen dare licêtiam ad septem annos sed tantùm ad quinque, etiam pro simplicibus beneficiis, uti ex declaratione Sac. Congreg docent Garc. Barb. *num* 60. Leur. *q.* 408. *num.* 2. contra Zech. & Zerolam; idque tantùm ad studia Theologiæ vel Canonum, uti habet *Garc.* contra alios, & possunt emanere toto quinquennio, dummodò reipsa pergant studere etiamsi ante illud elapsum suscepissent gradum Doctoratus, quia etiam Doctores discere debent, Luca, Leur. *q.* 409. Sic autem absens non lucratur quotidianas distributiones, uti habetur *cap. Licèt* suprà, nisi fortè beneficium consisteret in meris distributionibus, cum enim tum lucrari certas, & ordinarias distributiones (non tamen incertas) docent *Gl. Abb. Rebuff.* & alii, quamvis Garc. Paxj. Barb. *nu.* 56. ex declaratione S. Congr. putent, quòd carere debeat tertia parte.

874 §. 11. Etiam facit consuetudo aliquarum Ecclesiarum, ut Canonici non residentes nec constituentes alium, qui deserviat pro se, licitè & sine dispensatione percipiant totos fructus, dummodò maneant sufficientes Ministri pro officio, & cultu Divino, *Abb. Fagn. Pirh. Leur.* Notant etiam Covarr. Ripa & Less. *in auct. v. Horæ Canonicæ cas.* 17. Canonicos non posse privari corpore fructuum, si absint propter contagionem seu periculum pestis: sed quoad Parochos diximus *l. 3. p. 1. n.* 748. eos non posse dispensari ab Episcopis, ut absint causa studiorum: similiter maximè tenentur residere tempore pestis, & belli, secundùm ibidem dicta *num.* 754. An autem gaudeat præsentiis, qui abest ob infirmitatem sibi ex culpa causatam, dicetur *num.* 1210.

875 §. 12. Canonicus ob occupationes in servitio Episcopi non residens gaudet fructibus Beneficii, *cap. De cætero, cap. Cùm dilectus, cap. Ad audientiam, de Cleric. non resid.* ubi ratio redditur, *Cùm absentes dici non debeant, sed præsentes, qui tecum pro tuo, & ipsius Ecclesiæ servitio commorantur.* Unde & Gonz. *ad cap. De cætero*, adductis plurimis concludit haberi ut residentes, & percipere omnia præter quotidianas distributiones; consentit Fagn. *ad cap. Ad audientiam.* Nec refert, sive sit in Ecclesia Cathedrali sive in Collegiata, quia ubi jus non distinguit, nec nos distinguere debemus: hinc Fagn. *num.* 3. dicit identitatem rationis hic considerari. Non debent tamen versari in Episcopi obsequio ob suum privatum commodum, neq; ob temporale aut privatum commodum Episcopi, v. g. venationis vel œconomiæ causa, sed ita, ut servitium in Ecclesiæ cedat commodum, uti clarè colligitur ex *cap. Ad audientiam*: hoc autem ipso, quòd serviant Episcopo, juvando ipsum in negotiis ad Episcopale ejus officium pertinentibus, uti si fungantur munere Vicarii, Sacellani, Consiliarii apud ipsum, censentur servire ipsi Ecclesiæ; hinc alii dicunt debere servitium cedere in utilitatem implicitam Ecclesiæ, quod fit, si fit in utilitatem Episcopi prout gubernantis Ecclesiam. Prætereà quamvis jus non distinguat inter primam residentiam, per quam primò acquiritur plenum jus in beneficio, & secundam, videaturque esse eadem ratio de utraque, tamen cum prima residentia soleat severiùs exigi & exactiùs observari, videtur facultas non residendi pro prima residentia non esse danda, nisi servitium talis personæ fuerit necessarium. V. Leur. *qu.* 406. qui *q.* 407. refert, quandonam deserviens Episcopo possit frui etiam distributionibus.

De pœnis Episcoporum & aliorum Curatorum non residentium videri possunt plura apud Leur. *p. 1. q.* 388. *&* 389. De pœnis autem aliorum non Curatorum, *q.* 424.

Quamdiu resignans & quando resignatarius obligetur ad residentiam, dicetur *n.* 965.

876 *Q. 129. Quid notandum sit circa obligationem assistendi in choro & Capitulo?* Resp. Seqq.

§. 1. Si præbendatus absque legitima causa absit à choro ultra tempus à jure permissum, *Garc. Castrop.* & alii multi apud Leur. *p. 1. q.* 399. dicunt peccare mortaliter, quia Ecclesia jubet gravissimas pœnas tali infligi, nempe privationis stipendii, suspensionis, excommunicationis, ergo signum est supponi gravem culpam: putant tamen probabiliter *Silv. Cov. Suar. Vasq. Bonac.* si de anno absit tantùm per dies tres aut quatuor, esse tantùm veniale: prætereà Caj. Nav. Valent. Ang. Regin. Barbos. *de pot. Ep. alleg.* 53. *n.* 131. dicût forè tantùm veniale, quamvis per longius tempus abesset: addunt Tamb. *in Dec. l. 2. c. 5. §. 1. n.* 7. aliique apud Gob. *in Exp. t. 5. n* 700. quamvis per totum annum abesset, dummodò resideat, & non ideò negligatur chorus, non fore mortale, quia obligatio assistendi choro est diversa, & videtur præcipuè præcipi sub pœna amittendarum distributionum.

§. 2. Qui à choro abest, & tamen participat distributiones, 877
peccat, & tenetur restituere, etiam ante omnem sententiam, etiamsi Episcopus vel Capitulum, aut illi ipsi, quibus deberent accrescere, remitterent, quia talis remissio est invalida, per Trid. *sess. 24. c. 12. de Ref.* Castrop. *t. 7. d. 3. p. 2. n. 1. & p. 6. n. 3. & p. 9. §. 13.* Lug. *de just. d. 21. n.* 51. Si tamen portiones absentium datæ fuerint præsentibus, hi possunt dare illi, qui abfuit, quia tum non remittunt, sed donant; attamen hoc fieri non debet ex pacto vel in fraudem legis, Sanch. *in Cons. lib. 2. c. 2. d.* 109. Lugo *in Resp. Mor. l. 5. d. 18. n.* 5. Vide etiam Leur. *q.* 421. qui *q.* 422. declarat, ad quem aliàs spectant portiones absentium.

§. 3. Si obligatus ad præsentiam in choro, compareat 878
quidem sed non canat, peccat, nisi consuetudo prævaleat, quòd assistens possit per Vicarium canere, quia est obligatio personalis *Assistendi choro ad psallendum divinum officium*, & mandat *Trid.* ut Canonici per seipsos onera & officia annexa præstent, uti dictum est *num.* 813. docetque cum aliis Castrop. *p.* 3. Quòd si obligetur ad canendum per se, & non canat, sed attendat vel recitet submissè, *Suar. Fill. Bonac.* & alii cum Gob. *n.* 703. dicunt posse participare distributiones, quia religiosè assistit; contradicunt Rodriq. Castrop. *p. 4. n.* 5. Tamb. *§. 3. n.* 16. tum quia non assistit prout debet, nempe chorum juvando, tum etiam quia non dicitur absolutè recitare in choro aut esse pars chori, quod tamen Trid. *sess. 24. c.* 12. & *S. Pius V.* requirunt ad hoc, ut possit participare distributiones: Laym. tamen & Beja *p. 1. cas.* 55. putant lucrari partem, quia assistentia etiam est ad decorem chori; imò potest facere consuetudo, ut tantùm assistens percipiat distributiones recitando Horas privatim, Azor. Med. Tol. Less. Garc. *par. 3. cap. 2. num.* 514. dummodò habeat Capellanum & Ministrum, qui canat. Vide Leur. *q.* 418.

§. 4. Si alicui liceat per alium canere, & assistat quidem, 879
attamen nec oret nec attendat, sed fabuletur, dormiat aut legat profana, putant *Suar. Garc.* & alii quod adhuc lucretur distributiones, quia est præsens, quod Tamb. §. 4. *nu* 22. dicit esse probabile, sed negant alii communiùs cum *Barb. & Castrop.* apud Gob. *n.* 702. quia distributiones assignantur tantùm illis, qui assistunt assistentia humana cedente in honorem & cultum Dei, uti colligitur ex dictis.

§. 5. Etiam ille censetur absens à choro, qui sub cantu legit 880
Missam, quamvis in eodem templo, nisi esset Officium sub tali Hora, aut juberetur à Superiore, Barb. *n.* 134. Quinam autem excusentur à choro, & tamen participare possint distributiones, fusè deducunt Barb. *à n.* 141. Castrop. *p.* 9. *Dian. p. 9. & p. 5. t. 2 R.* 79. Leur. *q.* 402. *& seqq.*

§. 6. Quamvis Canones privantes Clericum distributioni- 881
bus, si absit à choro, de rigore non cadant in Canonessas & earum Abbatissam, tamen spectato jure naturæ, cui se conformarunt Canones, & ex præsumpta voluntate fundatorum, dicendum est illas non frui distributionibus si absint, sed esse dandas præsentibus, aliud est, si aliqua absit pro utilitate Ecclesiæ, uti de Clericis dictum est, & cum communi notat Barb. *nu.* 171. tunc enim frui possunt.

§. 7. Quanta apud Religiosos professos sit obligatio frequē- 882
tandi chorum, videri potest apud Tamb. §. 1. *nu.* 7. Docent autem *Leand. & Tamb.* apud Gob. *nu.* 698. si in aliquo Monasterio non sint saltem quatuor Religiosi, non esse obligationem chori, putantque sufficere, si saltem cum novitiis sint quatuor. Quod attinet ad Canonicos, quamvis, per se loquendo, sit obligatio, ut in choro canant omnes Horas, tamen consuetudo multis locis obtinuit, ut nequidem Vesperas canant nisi festis, profestis & Octavis, aut etiam rariùs Matutinum. Quòd si nequidem quatuor sint Canonici, qui possint canere, *Marchinus* excusat à cantu, attamen obligat ad dicendas alta voce Horas in choro, sed *Tamb.* dicit, si teneantur frequentare chorum, etiam teneri canere. Vide *Gob.* suprà.

§. 8. Non est licitum Canonico ordinariè abesse à Ca- 883
pitulo, quia si id liceret uni, liceret omnibus, quibus tamen incumbit regimen suæ Ecclesiæ, Garc. *p. 3. c. 2. à num.* 529. enumerans posteà causas justæ absentiæ. Vide etiam Leur. *quæst.* 420.

ARTICULUS V.

Quibus modis Beneficia amittantur. 884

RESP. I. Beneficia quatuor modis amittuntur, 1. Per „
mortem beneficiati. 2. Ex dispositione juris: idque „
vel propter alterius beneficii incompossibilis consecutio- „
nem, vel per professionem Religiosam, vel per contra- „
ctum

ctum Matrimonii, vel per commissionem criminis, (v.gr. hæresis, schismatis, sodomiæ sæpius exercitæ) cui amissio beneficii ipso facto est annexa, ut V. apud *Less.l.2.c.34.d.* 34. 3. Per sententiam judicis. 4. Per liberam resignationem: de qua,

Resp. II. Resignatio est spontanea proprii beneficii dimissio facta coram legitimo Superiore id acceptante: Estque duplex, scilicet tacita, quæ fit ex juris dispositione, ut dum quis Religionem profiteretur: & expressa, quæ rursus est duplex, scilicet pura, quæ fit sine conditione & pacto apposito, coram Ordinario, qui beneficium cuilibet alteri conferre potest, & conditionata, seu in favorem: eaque vel est simplex in favorem, ut quando fit absque reservatione; vel est qualificata, quando scilicet fit reservato sibi jure regressus, vel pensione, vel fructibus aliquibus, quæ ob simoniam juris humani, non nisi in Pontificis manibus fieri potest. Et quamvis verius sit, etiam resignationem simplicem in Pontificis manus faciendam, cùm alioqui periculum sit, ne Beneficiorum resignationes speciem quandam hæreditariæ successionis acquirant, quod jura Canonica detestantur; probabile tamen est, in manus Ordinarii fieri posse, eò quòd permutatio ejus manibus fieri possit. Idque à fortiori verum est, si fiat sine modo obligatorio, quamvis addita deprecatione, ut personæ certæ conferatur. Idque observari potest ubi non est recepta Bulla *S. Pii V.* quamlibet personæ succesfura designationem prohibens, quam citat Laym *l.4.t.2.c.17.*

Porrò ut resignatio conditionata valida sit, requiritur, 1. Ut beneficium sit resignantis, cùm resignatio sit juris sui dimissio. 2. Ut fiat liberè. 3. Ut fiat in manibus ejus, qui potest admittere, scilicet Pontificis, Ordinarii, Collatoris, vel Institutoris, juxta dicta. 4. Ut acceptetur à Prælato, in cujus manibus fit: quia sine acceptatione jus suum resignans non perdidit. 5. Ut conferatur illi, in cujus favorem cum clausula consueta (*non aliter, nec aliàs*) est resignatum. 6. Ut is, cui confertur, acceptet, aliàs enim resignans non perdit beneficium, propter clausulam, *non aliter*. 7. Requiritur consensus Patroni, vel Electorum, prout Beneficium est patronatum vel electivum. 8. Si resignans sit infirmus, ut à resignatione supervivat 20. dies: aliàs enim per obitum vacare censebitur. 9. Ut si resignatio fiat in Curia Romana, intrà 6. menses à supplicatione oblata computandos, in loco beneficii publicetur: sin autem extra Curiam, intrà mensem: alioqui si contingat resignantem mori, antequam resignatarius cepit possessionem, Beneficium per obitum vacare censebitur, Less. & Laym. *c.* 17.

Resp. III. Permutatio Beneficiorum, quæ est quædam species conditionalis resignationis, fit, cum duo beneficiati, unum vel plura sua beneficia, Pontifici non reservata, in manus Ordinarii, alteriusve Episcopali authoritate præditi, resignant, cum conditione, ut is posteà vicissim alteri alterius beneficium conferat: Quod quandoq; Episcopus instituere potest, si necessitas ita exigat; vocatis tamen iis, quorum interest, scilicet Patrono, & Collatore inferiore. Ad hanc autem omnia requiruntur, quæ ad resignationem in favorem, V. Less. *d.35 & 36.* Laym. *cap.*17. Bon. *de simon. d.1.q.4.§.12.*

Quæres I. An licitæ sint permutationes coram Ordinariis, in mensibus reservatis per Concordata Germaniæ? *Resp.* Affirmativè, quia per reservationem Concordatorum, non censetur Pontifex voluisse conditionem Ordinariorum Germaniæ deteriorem facere, quàm Episcoporum extra Germaniam, coram quibus id simpliciter licet.

Quæres II. An licitum sit permutare beneficia compensata fructuum æqualitate?

Resp. I. Non licere, si beneficium copiosius, non separatis proventibus à titulo, permutetur cum tenui. Ratio, quia excessus ille, eò ipso, quò manet annexus titulo, est debitus titulo, ideoque pro eo nihil exigi potest, quin etiam exigatur pro titulo.

Resp. II. Posse peti compensationem, ob hujusmodi permutationem à Pontifice pro incommodo temporali; quod alter subit, spoliando se proventibus sui beneficii; ideoque talis compensatio non est pretium beneficii, aut proventuum annexorum, sed conditio, ut se indemnem servet, sine qua conditione nollet se spoliare.

Resp. III. Jura proventuum posse separari à titulis, & primò nudos titulos, deinde alio contractu jura proventuum, utpote temporalia permutari, compensato excessu opulentioris, idque authoritate solius Papæ. V. Less. *l.c.* Bon. *n.*11.

Quæres III. An licitè permutetur beneficium hac lege, ut expensæ litis, vel Bullarum, refundantur per recipientem?

Resp. Videri permutationem simoniacam, si impensæ sint causa impulsiva permutationis, sine qua actus non fuerit futurus. Idem de simili resignatione affirmarem. V. Less. *l.c.* Bon. *num.*9.

A D D E N D A.

885 Quæst. 130. *Quid circa vacationem Beneficiorum sit addendum?* R. Seqq.

§.1. Beneficium vacare potest, 1. De jure tantùm, si quis habeat illius possessionem, sed nemo jus in eo, uti si Titius ob crimen, vel possessionem alterius incompatibilis sit actu beneficio privatus, cujus tamen possessioni insistat. De facto tantùm, si quis habeat jus in Beneficio, sed nemo possessionem, uti si Titius habeat solam collationem. 3. De jure, & de facto, si nemo habeat in eo, aut jus, aut possessionem, uti fit beneficiato mortuo, & hæc utraque vacatio venit communiter nomine vacationis; potestque idem beneficium vacare de jure per obitum unius, & de facto per obitum alterius, uti colligitur ex dictis, Rosa *de Execut. lit. Apost. par.1. cap.6. à num.*208. Vide etiam Leur. *p.3. qu.2. qui à quæst.4.* ea ponit vim termini illius, *vacare*.

886 §.2. Duo universim sunt modi vacationis, nempe naturalis quem inducit natura ipsa per mortem beneficiati, & civilis, si beneficiatus dimittat, vel excludatur à beneficio: prior vacatio vocatur decessus: posterior, cessus, Leur. *qu 3. qui q.*21. notat similes vacationes etiam aliqua ratione convenire beneficiis manualibus. Vide eundem *q.*22. De cætero speciales modi, quibus vacare possit beneficium, sunt plurimi, quorum 48. fusè enumerat Barb. *de pot. Episc. alleg.*57. *à n.*199.

887 §.3. Beneficium censetur vacare in loco, in quo quis moritur, jus enim adhærebat personæ, ergo ibi desinit, ubi persona, *Imol. Gonz. Lott.* Si obtineatur beneficium aliud incompossibile, ibi vacat primum, ubi capitur possessio secundi, Vital. Cardin. Imol. Gonz. *ad Reg.8. gl.*15. §.2. *n.*10. Si beneficium perdatur propter factum negativum, v. g. quia quis inter annum non est promotus, ibi vacat, ubi est persona non promota in fine anni, Rebuff. Tond. Garc. *p.5. c.1. num.*78. Si perdatur ipso jure propter factum positivum, ibi vacat, ubi delictum est commissum, Tond. Garc. *num.*79. Si perdatur per sententiam, ibi vacat, ubi fertur sententia privationis, Abb. Felin. Simon. Pavin. Mandos. Gonz. *n.*18. cõtra *Gom. & Cardin.* Si perdatur per Matrimonium, ibi vacat, ubi Matrimonium cõtrahitur, etiamsi fiat per procuratorem, Vital. Gonz. *n.*15. Si resignetur, vel permutetur, ibi vacat, ubi hoc fit, unde si fiat apud Ordinarium, vacat in partibus, si apud Papam, vacat in Curia, Gl. Vital. Simon. Rebuff. Paris. *l.1. q.4. n.*50. Omnia verò beneficia affecta, seu reservata dicũtur vacare in Curia, uti & omnia, quorum vacatio in Curia inducitur, Simon. Garc. *n.*73. In dubio, beneficium non residentiale præsumitur vacare illo loco, in quo beneficiatus ordinariè habitabat; residentiale autem in loco beneficii, *c. Ex tua, de Cler. non resid.* Abb. Alciat. Mascard. Gonz. *num.*25. V. Leur. *qu.*25.

888 §.4. Si beneficium vacat, etiam tantùm jure, v.g. ob crimen, conferri potest alteri, etiam ante sententiam declaratoriam criminis, & non citato criminoso possidente; quia cùm ipso jure sit privatus, caret jure, & alius est ejus capax, *Azor. Gonz. Paris. Mandos. Sanch. Rebuff. Garc. Barb. Chok. Lott. Pirh.* Attamen non poterit novo proviso dari possessio, nisi vocato primo possessore; multò minùs dari potest, si criminosus tantùm fuisset privandus, sed prærequireretur sententia privationis, idem AA. cum Leur. *qu.*8 Vide Rosam à *n.*234.

889 §.5. Vacatio non inducitur ex persona habente solummodò jus ad beneficium, uti si moriatur præsentatus, ante institutionem; electus, ante confirmationem, quia beneficium per talem personam nunquam fuit plenum; hinc manet sub dispositione, & modo providendi, cui competebat ex vi prioris vacationis, *Vital. Paris. Gonz. Put. Lott.* Idem est, si ille, cui collatum est beneficium, aut datum est mandatum provisionis in forma, *dignum*, moriatur ante acceptationem, vel executionem: *Gonz. Lott.* Quomodo tamen censeatur inducta vacatio in ordine ad reservationem, vide Leur. *q.17. & 28.*

890 §.6. Non potest dari duplex in eodem genere vacatio ejusdem beneficii, sed prima impedit sequentem, *cap. Susceptum, de Rescript. in 6.* Gonz. Lot. Leur. *q.*18. Vacatio autem non consumitur, seu non finitur per provisionem de jure nullam, aut non acceptatam, nec per commendationem beneficii, attamen consumitur per provisionem legitimam acceptatam, etiam sine possessione; uti & per signaturam, & registraturam supplicæ jam extraditæ, & acceptatæ, licèt needum expeditis litteris, dummodò fuerit rescriptum in forma *gratiosa*. Item consumitur, imò in perpetuum tollitur per unionem ad alterum beneficium factam in perpetuum, Tond. Gonz. Lott. Leur. *qu.* 19. *& q.22. nu.2.* Specialiter autem statuitur *Extrav. Injunctæ, de Elect.* inter communes, ut vacatio Sedis Episcopalis, vel Abbatialis non censeatur finiri nisi litteræ confirmationis, aut provisionis Apostolicæ sint expeditæ, & præsentatę Capitulo, Rebuff. Gonz. Leur. *q.*20.

891 §.7. Si verba fundationis sic habeant, *quando contigerit possessorem mori, substituatur, qui has qualitates habeat,* per

Tò

Tò mori, debet intelligi quæcunque vacatio beneficii, nam tantùm ponitur mors, quia per hanc communiùs vacant beneficia, Sanch. *de Matr.l.7.d.8.n.13.* Leur.*q.27.n.2.*

892 *Q. 131. Quid addendum sit circa vacationem per obitum?* R. Seqq.

§.1. Mors talem inducit vacationem, ut licèt beneficiatus resurgeret, jus ei non rediret, quia mors omnia jura solvit, Gonz. Barb. Castrop. Leur. *p.3.q.26.*

893 §.2. Per mortem hic intelligitur naturalis, hoc enim nomine simpliciter non venit mors civilis, nisi in casibus à jure expressis, Fagn. Laym. Luca, Leur. *n.3.* Dicitur autem naturalis, prout opponitur civili, hinc sub ea venit etiam violenta ab extrinseco illata, Bald. Lott. Leur. *n.4.*

894 §.3. Si possessor litigans moriatur, beneficium censetur vacare per mortem, quia possessor præsumitur dominus, *Clem.1. Ut lite pendente, L.2.C.de probationibus*, Simon. Gonz. Leur. *q.28.* E contrà si quis jure, vel sententia privatus moriatur ante dimissam possessionem, non vacat morte, sed per aliam causam, ob quam privatus est, Barb. Leur. *q.30.*

895 §.4. Si resignans moriatur intrà 20. dies, videtur probabilius, quòd beneficium vacet per obitum, *Put. Rebuff. Tond. Paris.* contra *Luca*, & alios: idem est, si moriatur ante admissam resignationem, aut si in favorem sit facta, ante acceptatam à tertio resignationem ejusque conditiones impletas, Paris. Leur. *qu.33.* An & quomodo probanda sit mors, aut tempus mortis, videri potest Leur. *q.34. & 35.* De potestate, & jure Capituli Sede vacante, videri potest specialis tractatus apud. *Leur.* sub titulo, de Vicario Episcopi.

896 *Q.132. Quid notandum sit circà incompatibilitatem, & vacationem prioris Beneficii propter aliud cum illo obtentum?* R. Seqq.

§.1. Beneficia tum dicuntur incompatibilia, si ab uno simul haberi non possunt: suntque incompatibilia, vel simpliciter, si unum ipso jure excludat alterum; vel secundùm quid, si possint quidem haberi simul, sed non licitè, ideoque possidens, si non dispensetur, possit per Superiorem privari, Leur. *p.3.q.61.*

897 §.2. Nisi excusent justæ causæ, vel circumstantiæ, est contra jus naturæ, & indispensabile, ut quis plura simul beneficia habeat, S. Thom. Caj. Host. Anch. Silv. Arm. Tab. Vasq. Sanch. T. Hurt. Less. P. Marchant. Dian. *p.10.tr.13.R.1.* Leur. *qu.62.* & Theologi ferè omnes. Patet, quia inordinatum est, imò, & scandalosum sic minui cultum divinum per exclusionem plurium personarum, quæ pluries legerent Missas, vel Horas Canonicas, aut assisterent choro; item Ecclesiam privari pluribus Ministris; ab uno occupari plurium officia; alios dignos, & sæpè indigos excludi beneficiis, everti intentionem fundatorum, qui quia voluerunt esse plures in Ecclesia Ministros, plura fundarunt beneficia, &c. Idem prohibetur per Canones, maximè in odium avaritiæ, & ambitionis, *c. Singula, dist. 89. cap. Episcopi, dist.80.* Trid. *sess.24.cap.17.de Ref. extrav. Execrabilis, de præb.* Vide Azor. *p.2.l.6.c.10.& seqq.* item *l.7.c.3.q.1.*

898 §.3. Beneficium simplex non requirens residentiam, nec sufficiens ad honestam sustentationem est compatibile cum alio superveniente etiam sufficiente, sic enim habet Trid. suprà: *Unum tantùm Beneficium Ecclesiasticum singulis conferatur, & quidem si ad vitam ejus, cui confertur, honestè sustentandam non sufficiat, liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodò utrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferre.* Unde per obtentionem hujus sufficientis non vacabit insufficiens, uti ex verbis *Trid.* probabiliùs colligunt *Fagn. Castrop. Pirh.* contra *Garc.* idem dicit *Less.* etiamsi primum sufficiens esset Cathedrale, vel parochiale, vel dignitas. Vide Leur. *q.64.*

899 §.4. Verior, & communior sententia est, inquit Pirh. *l.3.t.5. n.139.* quòd habens beneficium insufficiens, si accipiat aliud sufficiens, teneatur primum insufficiens dimittere, cum quia aliàs tollit sibi stipendia plurium, & minuit cultum Dei, tum etiam quia si primum fuisset sufficiens, non posset cum illo admittere aliud insufficiens, ergo à pari hic, nam est eadem ratio, nempe quia unum sufficit ad sustentationem. Oppositum tenent *Inn. & Rebuff.* dicentes hanc sententiam consuetudine invaluisse, eamque sciri à Papa, & tolerari. Videtur consentire Castrop. *t.13.d.6.p.4.n.13.* fundans se in citatis verbis *Trid.* cum enim dicat posse aliud simplex sufficiens conferri, dummodò utrumque residentiam non requirat, videtur satis apertè innuere, quòd possit retinere utrumque, si ratione residentiæ se compatiantur. Quamvis autem *Trid.* tantùm dicat illud simplex, tamen eadem est ratio de Curato, saltem illo, quod habitualiter tantum est tale: nam hoc non requirit residentiam, & quoad compatibilitatem habet se sicuti simplex, uti rectè Barb. *de off. Parochi c.2.n.50.* Quòd si secundum beneficium sit actualiter curatum, adhuc dici posset non obstare, dummodò primum non requirat residentiam, nam tunc verum est, quòd utrumque non requirat residentiam, non enim obstat, quamvis unum requirat, uti ex declaratione Cardinalium habet Gallem. in Trid. *supra n.3.* & assentitur Pirh. à *nu.135.*

§.5. Si tam primum quàm secundum seorsim sit insufficiens; 900
potest utrumq; retineri, uti colligitur ex dictis, & probat praxis tolerata post Trid. Dian. *p.10.tr.13.R.1.* Etiam Decanatus cum Canonicatu in alia Ecclesia, Less. *in auct. v. Beneficium, cas.15.* Si tamen secundum beneficium insufficiens obtineatur à Papa, debet fieri mentio prioris etiam insufficientis, alioquin obtentio est subreptitia, *c. Si motu proprio, de præb. in 6.* Azor. Pirh. Leur. *q.86.*

§.6. Multæ sunt declarationes Cardinalium, docentq; *Abb.* 901
Nav. Garc. Pirh. nunc nō licere habere simul plura, quàm duo etiam insufficientia beneficia, quia *Trid.* dicit in singulari, liceat illi *aliud* conferre. E contrà posse plura eidem conferri usque ad sufficientiam, probabiliter docent *Hojeda, Paris. Quintanad. Zerol. Zech.* dummodò non nimis multa, v.g. 8. aut 9. concumulentur, & consentit *Az.* ubi talis est consuetudo, fateturque *Garc.* Rotam ita sensisse, & talem esse stylum Curiæ testatur *Hoj.* æquum enim est cuivis Clerico ab Ecclesia assignari sufficientem sustentationem, vide Leur. *q.65.*

§.7. Si præhabitum sufficiat ad sustentationem, non videtur 902
esse licitum admittere secundum, etiam insufficiens, animo simul retinendi, etiamsi utrumque esset simplex, & neutrum residentiale, Gl. Abb. Hoj. Nav. Az. Laym. Zerol. Rodriq. Zech. Garc. Paris. Castrop. Pirh. Leur. *q.66.* contra *Inn. Glos.* aliam, *Cardin. Ferret. Rebuff. Tusch. Ledes. Valen.* & alios apud Garc. *p.11.c.5.à n.264.* Ratio colligitur ex dictis *n.897.* Putât quidem *Hurtado*, & alii jam citati in contrarium hoc non esse jure naturæ illicitum, ideoque posse dispensari, vel per consuetudinem præscribi, sed tenendum est oppositum, nisi justa causa, vel circumstantia evacuet turpitudinem, faciatq; talem combinationem non contineri sub prohibitione juris naturalis secundum dicta *nu.897.* & ita docent *Abb. Hoj. Az. Castrop.* uterque Paris. Soc. Menoch. Lop. Garz. Pirh. Leur. *q.67.* Omnes autem, etiam ipse *Hurtado* fatetur nimiam cumulationem beneficiorum in una persona, saltem si sit ultra necessitatem sustentationis, esse jure naturæ illicitam, ac proficisci ex avaritia, ambitione, aut cupiditate lautiùs vivendi; censendum est autem esse nimiam cumulationem, si idem beneficiatus ex singulis beneficiis habeat proventus sufficientes ad sustentationem multarum ejusmodi personarum, qualis ipse est. Vide Leur. *q.68.* Et quæ dicta sunt de pluribus beneficiis, dicunt *Hoj. Vas. Az. Hurt.* etiam de pluribus pensionibus Clericalibus, Vide Leur. *q.70.*

§.8. Etiam illa beneficia sunt incompatibilia, quæ de se sin- 903
gula sufficiunt ad sustentationem, licèt ex uno nihil percipias, quia nempe non resides: tunc enim per te stat, quòd tibi non fructificet, Leur. *q.110.n.2.*

§.9. Quantum ad sustentationem decentem cuique neces- 904
sarium sit, *Ex personarum qualitate, & locorum diversitate unusquisque sibi Judex erit, advertens quod Deum fallere non possit*, inquit Gonz. *gl. 15.n.39.* Spectantur autem hæc, si quis sit nobilis, vel illustris, si eximiè litteratus, si infirmæ valetudinis, si in Ecclesiam multa merita contulerit, si sit beneficiatus in Ecclesia celebri, insigni, illustri, in oppido vel in urbe, si habeat Vicariam, Canonicatum, vel Dignitatem, si in eo loco sit major, vel minor charitas annonæ, si similes beneficiari pro more patriæ, Capituli, vel etiam familiæ hoc, vel illo modo se gerant. Victus autem nomine veniunt omnia necessaria ad se, & familiam sustentandam, uti sunt cibus, potus, vestitus, habitatio, medicinæ, hospitalitas, eleemosynæ, ordinaria donaria, honestæ recreationes; & ad familiam censentur spectare famuli, & ancillæ. Item, si indigeant parentes, fratres, sorores, nepotes, consanguinei, filii, si quos habet. Item equi, & apparatus, uti habent similes beneficiati timorati, &c. Az. Castrop. Leur. *q.71.* putatq; Nav. apud Paris. *l.5.q.6.nn.147.* Baroni beneficiato competere 4. famulos, & coquum. Nec opus est hic haberi rationem bonorum patrimonialium, S. Th. Inn. Abb. Caj. Sot. Nav. Sarm. Hurt. Paris. *n.154.* quia hæc se per accidens habent. *Nec obstat*, quòd *S.S. Hier. August. & Prosper* relati *c. Sicut, 4.1.q.2.* quos sequuntur *Hojed. Barbat. Dec.* dicant Clericum potentem ex patrimonio vivere, teneri, quod ex beneficio provenit dare pauperibus, nam S. Th. *2.2.q.185.art.7. ad 3. Caj. Hurt.* & alii dicunt illos loqui in casu gravis necessitatis proximi, nam *S. Aug.* expressè dicit, *in articulo necessitatis fructus Beneficii nō sunt bona nostra.* V. Leur. *q.72.* & quæ habet *Busemb.* referendus *n.1355.* Notandum tamen, quod ait *Diana* suprà, *in facti contingentia* (circa admissionem plurium beneficiorum) *ubi materia est tam perniciosa, & lubrica, videat unusquisque, quid faciat, & viros doctos, ac timoratos consulat; nec dicat, ille vel ille hoc facit, ergo licitum erit facere, id enim absonè infertur.*

§.10. Si fundator voluerit hoc beneficium à se fundatum 905
obtineri posse simul cum alio, vel aliis, id permittunt jura, quāvis aliàs jure positivo essent incōpatibilia, quia potuit donare bona sua sub conditione etiam juri communi contraria, secundùm dicta *n.808.* Lott. *l.1.q.32.n.43.* De cetero causæ dispensandi ad simul acquirenda, vel retinenda plura beneficia, sunt, vel necessitas Clerici, si unum ei non sufficiat ad sustentationem,

secun-

secundùm ante dicta, vel utilitas Ecclesiæ, ob qoam plura conferri possunt Nobilibus, litteratis, potentibua, bene meritis, vel merituris de Ecclesia, &c. Vide Dianam *suprà*, & Leur. *q.*74.*&* 75. Præterea *Fill. Lugo*, *Hurt.* putant sufficientem esse causam dispensandi ad obtinenda, aut saltem ad retinenda plura beneficia, uti vult *Nav.* si possessor sit impensurus fructus in pios usus, sed meritò contradicunt *Az.* & alii cum Leur. *q.76.* quia optimus usus est, si fructus cum titulo relinquantur alteri Clerico, ut se alat, & insimiles usus impendat, quod superfluet. Si tamen quis habeat parentes, fratres, nepotes ex fratre vel sorore indigentes, hanc esse causam dispensandi dicunt Nav. Az. Castrop. Leur. *q.*77. contra Bejam *p.*1. *cas.*59. Et non ideò teneri dimittere beneficia propterea obtenta, quamvis cessset indigentia, docent Caj. Hurt. Leur. *q.*80. dummodò fructus superfluos impendat piis causis. Addit *Hurt.* causam sufficientem esse, si habeat amicum indigentem, cui multum debeat. Notant autem *Præpos. Felin. Hurt.* apud Leur. *qu.*78. ipsammet liberalitatem, quæ Principem decet, esse in Papa sufficientem causam dispensandi. Denique satis certum est justam causam retinendi ejusmodi duo beneficia, per se loquendo, non esse, v. g. ut in hac, vel illa electione possim favorem præstare amico, ipsemet eligi ad certam dignitatem, impedire hanc, vel illam familiam, aut factionem, ne votis prævaleat, &c.

906 §.11. In dubio, an adsint causæ, vel circumstantiæ, quæ evacuent turpitudinem cumulationis plurium beneficiorum, Papæ est id declarare, atque ita dispensare, Leur. *q.*73. *n.*2. Si autem dubium oriatur circa valorem dispensationis Papalis, de hoc etiam debet cognoscere Papa ipse, & non Ordinarius, *cap. Ordinarii, de off. Ord. in* 6. Lay. Leur. *q.*90. Quòd si satis constet dispensationem à Papa esse factam sine ulla causa, videtur non juvare pro foro conscientiæ, quamvis alii oppositum teneant, Leur. *qu.*81. *&* 82. Si tamen Papa habenti Beneficium unum, conferat aliud motu proprio, & ex certa scientia, præsumi potest habuisse causam justam. V. Leur. *q.*83.

907 §.12. Jam amplius non possunt Episcopi, aut Nuntii Apostolici dispensare in eo, ut quis obtineat, vel retineat simul plura beneficia incompatibilia, quia posteriores Canones, & *Trid.* aliter fieri jubent, & inferior non potest dispensare in lege Superioris, Abb. Azor. Lest. Castrop. Garz. Hurt. Pirh. Leur. *qu.*79. contra *Selv. Rebuff. Gamb. Hoj.* & alios putantes id posse propter necessitatem, vel utilitatem Ecclesiæ; ob quam putant etiam Abb. Barb. & Pirh. *lib.*3. *cap.*5. *num.*150. posse Episcopum dispensare, ut idem habeat onom beneficium actu, & alterum habitu curatum. Vide Castrop. *t.*13. *d.*6. *p.*4. *n.*28. & dicenda *num.*920.

908 §.13. Quamvis aliquis petens à Papa novum beneficium narrarit se habere alia beneficia, non ideò dispensatur ad hæc cum novo retinenda, si priora sufficiebant ad sustentationem, *c. Non potest, de præb. in* 6. Nav. Mohed. Bart. Ferret. Rodriq. Gonz. Castrop. Leur *qu.*84. Si autem petierit dispensationem ad plura, & reticuerit modicum beneficium, quod etiam habebat, dispensatio est nulla, quia talis expressio est de forma, *cap. Non potest, ibid. Covar. Lay. Pirh.* Quod verum est, etiamsi illud primum injustè possedisset, *Gl. Pirh.* Idem est, si reticuerit esse curatum, *Clement.* 1. *de præb.* Item si non meminerit pensionis datæ in titulum perpetuum, *Gonz. Garc. Chok Pirh.* Item si non expresserit valorem beneficii impetrandi. Vide dicta *n.*634. 642. 643. Debetque Papa hic dispensans derogare decreto *Trid.* saltem generaliter, Gonz. V. Leur. *q.*87. 89. 191. 192.

909 §.14. Non ideo censetur dispensare Papa, qoòd sciat aliquem habere plura, & toleret, *Cùm multa per patientiam tolerentur, quæ si in judicium deducta fuerint, exigente justitia non debeant tolerari, c. Cùm jamdudum, de præb.* Pirh. Leur. *qu.*85. Hinc ex aliis circumstantiis colligendum est, an Papa id approbet necne: quandoq; enim expectat, ut ad se deferatur factum, aut non improbat positivè, ne gravius malum accersat.

910 §.15. *Garz.* & alii putant, si quis habens beneficium sufficiens admittat aliud sufficiens, aut etiam insufficieos sine dispensatione, hoc ipso vacare primum, & hoc videtur colligi ex textu *Trid.* relato hic *nu.*898. sed Abb. Nav. Gonz. Castr. Pirh. Leur. *q.*91. dicunt neutrum actu vacare, valet enim collatio secundi, uti fatetur *Garz.* & docent Castrop. Lott. Luca, Leur. *q.*92. *&* 108. ideoque videtur relinqui libertati ipsius, ut retineat, qood volet: pœna enim illa privationis ipso jure, & facto nullibi clarè statuitur: si tamen neutrum dimittat, *Nav. Gutt. Put. Gonz.* apud Leur. *qu.*91. dicunt privari posse per Ordinarium. Quòd si tamen pro acquirendo primo necessarias expensas fecit ex bonis suis, cogi non potest, ut illud dimittat ante restitutas expensas, nisi appareat, quod eas fecisset purè in favorem Ecclesiæ sine animo eas repetendi, Laym. Pirh. *lib.*3. *t.*5. *n.*159. Si autem fundatio, vel statutum habeat, ot obtinens tale beneficium non possit simul habere aliud, Putant. *Azor.* & *Lott.* apud Leur *q.*93. primum jure ipso vacare per obtentionem secundi, qnia per admissionem hujus videtor se reddere incapacem illius.

911 §.16. Putat idem Garc. *p.*11. *c.*5. *nu.*310. ex declaratione S. Congregat. si Ordinarius conferat tertium beneficium habenti jam duo insufficientia, vacare illa duo prima, si illud tertium sit per se sufficiens; si autem non sit sufficiens, debere unum ea præhabitis dimitti, alioquin ambo vacatura: sed alii in hoc ultimo contradicunt, nam secundùm dicta *nu.*901. probabile est posse eidem plura insufficientia conferri usque ad congruam sustentationem.

§.17. Si ex dispensatione habenti plura beneficia confera- 912
tur adhuc aliud incompatibile, *Az. Garz. Pirh.* docent ex *Clement. Si plures, de præb.* eo ipso vacare omnia priora, etiamsi collatio ultimi esset invalida; V. Leur. *q.* 95.

§.18. Vacatio, de qua hactenus, non inducitur præcisè per 913
collationem etiam acceptatam, sed prærequirit adeptam possessionem pacificam posterioris beneficii, *c. Licèt Episcopus, de præb. in* 6. *extrav. Execrabilis, Az. Paris. Castrop. Corras. Garz.* nisi per provisum stet, quominus possessionem posterioris adipiscatur, Garz. Castr. Lott. Leur. *q.*97. Quòd si possessio posterioris sit pacifica, sed oriatur lis de illius titulo, vacatio prioris non inducitur, ne, si lite cadat, omni beneficio careat, *Luca* & alii cum Leur. *q.*98. contra *Inn. Tusc.* & alios. Si verò qui obtento titulo unius beneficii, absque illius possessione, obtineat secundum beneficium litigiosum, & priusquam efficiatur pacificus possessor hujus secundi, accipiat pacificam possessionem prioris, non ideò vacabit illud secundum litigiosum, cùm id nullibi statutum sit, Nav. Less. Garc Pirh. *q.*99.

§.19. Quandonam possessio censeatur pacifica, dictum est 914
à *n.*526. Putant autem *Bonif.* & *Mascard.* ut beneficium posterius censeatur pacificè possessum, & consequenter, ut prius beneficium vacet, debere effluere annum, intrà quem non moveatur lis super titulo, vel possessione, quod *Tond.* dicit servari in Gallia; sed si hoc verum esset, Ordinarius Collator teneretur integrum annũ expectare pro collatione beneficii vacantis per assecutionem alterius, quod est contra praxim: itaque satis est interfluere duos menses, Lap. Garc. Quintanadv. Castr. Lott. Leur. *q.*100. *&* 107. *n.*2. Et si lis non moveatur, *Garz.* putat beneficium prius censeri vacasse initio, è contrà *Rebuff.* dicit censeri primò vacasse in fine illorum duorum mensium. Videri possunt Castrop. *p.*3. §.6. *n.*21. & Luca *de benef. d.*94. *n.*5.

§.20. Ut inducatur vacatio prioris beneficii, debet possessio 915
posterioris etiam esse fructuosa, saltem ex majori parte fructuum, aliàs non censetur plenè possideri, *c. Si tibi concesso, de præb. in* 6. Abb. Rebuff. Az. Garz. Cotas. Castr. Leur. *q.*101. Censetur autem ei fructuosa, si ejus hæredibus post mortem obveniant fructus, secundùm dicta *n.*673. docentque Castrop. Garc. Leur. *q.*102. aliud autem est, si applicentur fabricæ, mensæ Episcopali, aut inter reliquos dividantur, & id impedire non possit beneficiatus: beneficium enim tum non potest esse ipsi fructuosum, Garz. Castrop. Leur. *q.*104.

§.21. Si solum via facti injustè, attamen scienter obtineas, 916
& pacificè possideas secundum beneficium, vacat primum in pœnam delicti, talis enim mala possessio habetur pro bona in odium capientis, *Az. Garz. Castrop. Lott.* Idem est, si beneficium, ad quod jus habes, per vim, aut propria aothoritate occupes, *c. Eum qui, de præb. in* 6. Pirh. Leur. *q.*105.

§.22. Ut inducatur vacatio præhabiti, debet utrumque be- 917
neficium esse collatum in perpetuum, sive in titulum, sive in commendam: & ita beneficium manuale inducet vacationem, si conferatur in perpetuum, Abb. Garz. Pirh. Leur. *q.*106.

§.23. Beneficia etiam insufficientia sunt incompatibilia, si 918
ambo requirant residentiam personalem incompatibilem, hanc autem secundùm Trid. *sess.*24. *c.*12. *de Ref.* requirunt Canonicatus, & portiones in Cathedralibus, & Collegiatis, nisi aliud habeat consuetudo: reliqua præsumuntur eam non requirere, *Imol. Rebuff. Felin. Gonz.* Et sola residentia perpetua, & præcisa inducit incompatibilitatem, non autem residentia ad tempus, simul permittens residentiam pro altero beneficio: Pirh. Leur. *q.*110. *num.*2. Nec inducit residentia tantum causativa. *Nav. Anch. Tond. Imol. Butr.* Quænam autem residentia dicatur præcisa, & causativa, dictum est *n.*864.

§.24. Per obtentionem secundi residentiam incõpatibilem 919
requirentis videtur vacare ipso jure quodcunque beneficium præhabitum reqoirens similem residentiam, ot colligitur ex Trid. *sess.*7. *c.*4. docentque Az. Gutt. Gonz. Zech. Hojed. Garz. Castr. Leur. *q.*110. qui cum Garz. Castr. Luca *dis.*59. *nu.*2. dicit ambo vacare ipso jure, si præsumat utrumque simul ultra duos menses retinere; imò fit inhabilis ad Ordines, & beneficia per *extrav. Execrabilis*. Vide Leur. *qu.*124. *&* 128. Putant tamen *Nav. Paris. Pias. Pirh.* & alii à *Trid.* nil innovari, ideoque secundùm antiquos Canones id verum esse tantùm de beneficiis curatis, dignitatibus, personatibus; quoad alia autem simplicia, beneficiatum tantùm cogendum esse ad dimittendum alterutrum. V. Leur. *q.*112. *&* 123. Sufficit autem, si dimittat cum effectu, licèt non cum solemnitate, sic enim nunc receptum est per consuetudinem, Zerol. Garz. Leur. *q.*125.

§.25. Duo curata in titulum sunt incompatibilia ratione 920
residentiæ, *cap. De multa, de præb. Extrav. Execrabilis*, Trid.

*sess.*7.

sess.7.c.4. idem dicens, si unum detur in titulum, alterum in commendam perpetuam, de utrisque enim est par ratio, Gom. Mandos.Rice.Tond.Az.Laym.Leur.*q.*117. Excipe, si unum esset curatum pro foro interno, alterum tantùm pro externo, uti Archidiaconatus, *Barb. Lott.* contra *Abb.& Pirb.* item si unum sit actu, alterum habitu tantùm, vel tantùm accessoriè curatum; nam habitu, non dicitur simpliciter curatum, Barb. *de off. Parochi c.2.n.74.*& quod accessoriè tantùm est curatum, est absolutè simplex. V. Leur.*qu.*116.*&* 130. *qui qu.*127. notat cum *Pirb.* dicta de incompatibilitate beneficiorum Curatorum tenere etiam in pluribus dignitatibus, & personatibus, licèt curam animarum non habeant, *cap. Ad hæc, de Præb. & cap. Cùm singula, de Præb. in 6.*

921 §.26. Duo beneficia uniformia, idest, ejusdem rationis, & nominis, etiam simplicia, sunt incompatibilia sub eodem tecto, idest, in eadem Ecclesia, *cap. De multa, de præb. cap. Litteras, de concess. præb. Clem. ult. de præb.* Ratio est, quia minuitur cultus Divinus per paucitatem Ministrorum. Et tenet hoc, licèt residentiam non requirant, *Az. Garz. Lop.* Et quamvis neutrum sufficiat ad sustentationem, uti cum communi Garc. & Leur.*qu.*129. contrà *Zerol.* Item quamvis unum eorum esset annexum alteri difformi, v.g. Decanatui, *Abb. Cardin. Gom. Rebuff. Garc.* dummodò sint annexa, seu unita æquè principaliter, aut ad vitam obtinentis tantùm, nam tum neutrum per unionem extinguitur, secundùm dicta *n.*280. Et etiamsi talis Decanatus esset in alia Ecclesia, *Nav. Garc.* Vide Leur. *q.*132. Nec in hoc dispensare potest Episcopus, aut præscribere consuetudo, Garc. Lambert. Pirh. Leur. *q.*131. Imò ad obtentionem secundi vacat ipso jure primum, *cap. Litteras, de concess. præb. Clem. ult. de præb. cap.*1. *De Consuetud. in 6.* Abb. Azor. Paris. Castrop. Rebuff. Lamb. Leur. *quæst.*132. Docent tamen Nav. Mandos. Zerol. Zech. Gonz. Pirh. *lib.*3.*t.*5.*n.*138. contra Garc. & alios, duas Capellanias in diversis altaribus esse compatibiles, si non sint ad idem ministerium, & corpus constituendum, & habeant diversa onera, tum enim videntur esse beneficia difformia, de quibus jam dicetur. V. Leur. *q.*133.

922 §.27. Si beneficia sub eodem tecto sint difformia, uti est Decanatus, & Canonicatus, docent *Inn. Mandos. Hojed.* & alii adhuc esse incompatibilia, quia Canones generatim prohibent haberi duo sub eodem tecto; admittunt tamen plerique unum ipso jure non vacare per admissionem alterius, sed tantùm esse dimittendum: Neque in hoc dispensare posse Episcopum, docent plerique, quamvis aliqui dicant posse. V. Leur.*qu.*135. E contra illa esse incompatibilia docent Abb. Nav. Felin. Lap. Rebuff. Paris. Gonz. Less. *in auct. v. Beneficium, cas.*15. Cōsentit *Castrop.* si sint simplicia, & singula insufficientia ad sustentationem, nec plura simul habeantur quàm duo, quia communis opinio, & praxis interpretatur Canones de Beneficiis uniformibus, si enim sint difformia, non ita minuitur cultus Divinus, vel officium utriusque beneficii, cui satisfacere potest unus. V. Luca *de benef. d.*57. *à nu.*5. Hinc docent etiam *Nav. Laym. Pirh.* Parochum posse in sua Ecclesia habere Capellaniam, quamvis in hoc contradicat *Garc.* ob declarationem S. Congr. sed *Pirh.* dicit, vel non esse authenticam, vel non esse in usu. V. Leur.*p.*2.*q.*610.*n.*1.*& p.*3.*qu.*133.134.138.141. Saltem alia duo difformia compatibilia esse, si talis sit consuetudo; docent pleriq; AA. utriusq; sententiæ cum Leur. *q.*136 *&* 137. Non tamen poterunt simul haberi, aut validè conferri plura quàm duo, uti habet communis contra *Nov. Bottaum, & Zerolam.* Vide Leur. *q.*139. *&* 140.

923 §.28. Beneficia sita in Capella, Claustro, Cœmeterio, ambitu contiguo Ecclesiæ censentur esse sub eodem tecto, quia ista censentur esse pars Ecclesiæ, qua polluta, vel interdicta, etiam ipsa censentur talia, *cap. un. de consecr. Eccles. in 6. cap. Si civitas, de sent. excom. in 6.* V. Leur. *q.*142.

924 §.29. Quæ dicta sunt de incompatibilitate beneficiorum, intelliguntur potissimum de sæcularibus; pleraq; tamen etiam conveniunt regularibus, de quibus speciatim multa habet Leur. *à q.*143. *usque ad* 149.

925 §.30. Beneficia omnia promoti in Episcopum vacant ipso jure, *c. Cùm in cunctis, de elect.* Trid *sess.*7.*c.*9.*sess.*23.*c.*2. Quod ad pensiones extendunt Barb. Castrop. Paris. Garc. V. Leur. *qu.* 149. Et idem est de promoto ad Papatum, Paris. Garc. Leur. *qu.*150. Item de Promoto ad Abbatiam, Paris. & alii cum Leur. *qu.*158. Idem tamen non est de Episcopo titulari in partibus infidelium, quia hic nunquam acquirit possessionem, aut fructus, & consuetudo non est peti dispensationem, (alioqui appositio manus Papalis causaret affectionem) Paril. Pirh. Luca *d.*4.*nn.*9. Leur.*q.*151. contra Rebuff. & alios. Similiter non est idem de promoto ad Cardinalatum, nam potest retineri, aut etiam conferri aliud beneficium, Abb. Laym. Pirh. Leur.*q.*159. debet tamen esse compatibile, & conveniens dignitati Cardinalatus, uti statuit Sixtus V. quem refert Dian. *p.*5.*t.*2.*R.*11. Vide eundem *R.*41.

926 §.31. Conferri potest aliud beneficium Episcopo, 1. needum confirmato, Garc.*p.*11.*c.*6.*n.*47. 2. Confirmato, si Papa dispenset, vel si necessitas sustentationis exigat, Abb. Lamb. Rodriq. Less. Garc.*n.*44. Et posse tum etiam sine dispensatione conferri aliud simplex de se compatibile, uti etiam Parocho, tenēt Nav. Laym. Less. Pirh. Leur.*q.*152. *contra* Castro .. 3. Si Episcopatui renunciarit, Nav. Garc. *num.*45. *contra* Cardin. 4. Si sit tantùm titularis, Nav. Garc. *contra* Bursat. estque hic etiam sine dispensatione capax pensionis. V. Leur.*p.*2.*qu.*765. Quòd si verus Episcopus admitteret dignitatem aliam, v.g. Abbatiam, non ideò vacaret Episcopatus, tum quia Episcopatus in Canonibus odiosis non venit nomine dignitatis vel beneficii, tum etiam quia non potest deferi sine speciali licentia, Abb. Rebuff. Coras. Laym. Garc Pirh. Leur.*p.*3.*q.*154. *contra* Castrop.

§.32. Vacatio beneficiorum, & pensionum Episcopi præ- 927
requirit confirmationem, possessionem, & consecrationem; aut concurrente negligentia lapsum trimestris, nisi, uti nunc est stylus Curiæ, Papa exprimat vacare per confirmationem, *Garc. Castrop. Pirh.* beneficia tamen illa promovendorum ad Episcopatum, vel Prælaturam reservantur Papæ à puncto electionis, per *Reg. Cancell. & Extra. Ad Regimen, de præb.* Vide Leur.*qu.*155. *&* 156. Quòd si per dispensationem prolongetur tempus sumēdæ consecrationis, *Abb. Butr. Fel. Garc. Sanch.* dicunt etiam prolongari tempus inchoandæ vacationis; quod admittunt *J. Andr.* & alii, si dispensatio data sit motu proprio Papæ, sed probabilius est cum *Lay.* & Leur.*q.*157. Beneficia vacare elapsis tribus mēsibus, quia hæc sunt ab invicem independentia, nec dispensatio in uno postulat dispensationem in altero.

§.33. Si Episcopus, vel Prælatus transferatur ad aliam Ec- 928
clesiam, vacat prior ipso jure, *cap. In Apibus, 7. q.*1. *cap. Quanto, de transl. Episc.* Et ea vacatio inducitur eo tempore, quo in Consistorio absolvitur à priore Ecclesia, etiam ante expeditionem litterarum, & possessionem, ne sit sponsus duarum, & velut spiritualis adulter, *Barb. Engel.* Quòd si authoritate sua se transferat ad aliam Ecclesiam, privatur utraque saltem per sententiam, Leur. *q.*160.

§.34. Si promotus, vel translatus ad aliam Ecclesiam impe- 929
diatur in capienda possessione suæ novæ Ecclesiæ, potest sine nova collatione redire ad priorem, quia Papa volebat vacationem sub conditione habendæ alterius, *arg. cap. Si Beneficia, de præb. in 6.* Castrop. Garc. Leur.*q.*155.*n.*3.*& q.*160.*n.*4.

*Q.*133. *Quid notandum sit circa vacationem per Ma-* 930
trimonium, ingressum Religionis, militiam, captivitatem, absentiam? Resp.

§.1. Per matrimonium de futuro, sive per sponsalia non amittunt beneficium, Sanch. Castrop. Lot. Leur.*p.* .*q.*44. talem tamen meritò privandum esse dicit Less. sed melius contradicūt Lot. & Garc.*p.*11.*c.*3.*n.*19. quia nullibi imponitur ea pœna. E contrà per Matrimonium de præsenti vacant ipso jure absque sententia, vel declaratione omnia beneficia in Ecclesia latina, *cap.*1.*&* 3. *de Cler. conjug. & cap. un. eodem tit. in 6.* Azor. Sanch. Barb. Leur.*q.*36. *contra* Carer. & Rodriq. Similiter cum Matrimonio penitus emoritur, nec soluto Matrimonio reviviscit jus ad beneficium, expectativa, accessus, regressus, &c. Sanch. Garc. Barb. Paris. Castr. Lott. Leur.*qu.*38. Quod tenet, etiamsi uxor non consummato Matrimonio ingrederetur Religionem, aut moreretur, Sanch. Garc. Barb. Castr. Lot. Leur.*q.*41. Item perditur jus ad pensiones Ecclesiasticas, Tusch. Barb. Paris. Castr. Lott. Leur.*qu.*38. Neq; in his dispensare potest Episcopus, Abb. Host. Az. Castrop. Lott. Leur.*q.*42.*&* 48. Dispensatio tamen habilitans ad beneficium non tollitur per Matrimonium, Sanch. Garc. Leur. *q.*39.

§.2. Si Matrimonium sit invalidè contractum defectu con- 931
sensus in beneficiato, vel quia caruit libertate, vel quia vi aut injusto metu est coactus, non inducitur vacatio, quia nec assumpsit nec attentavit assumere Matrimonium, *Sanch. Garc. Castrop. Luca, Lott.* Si tamen dolosè finxit consensum, aut scienter contraxit cum impedimento dirimente, adhuc putant *Sanch. Less Laym. Castrop. Pirh.* aliiq; Theologi ipso jure non induci vacationem, quia Canones tantum loquuntur de legitimo Matrimonio, & reipsa talis non contraxit statum incompossibilem, nec censeri potest voluisse dimittere beneficium; consentit *Garc.* si ignoranter ita contraxit, sed *Covar. Gonz. Barb. Tond.* & Canonistæ communiter docent jure ipso vacare sive ignoranter, sive scienter sit contractum, & *Lott.* dicit oppositam sententiam esse cavendam, ac erron am, quia quando lex ipsa, vel dispositio consideravit potiùs ipsum factum quàm effectum, pœna incurritur per ipsum factum, Bart. *in l. Quid ergo, n.*1.*ff. de his, qui notantur infam.* Hinc in ordine ad incurrendam hanc pœnam privationis ipso jure putant non esse inspiciendam facti validitatem, sed factum ipsum, ideoque hanc vacationem causari à sola attentione status imperfectioris, & ejusdem productione ad aliquod esse de facto, licèt fiat absque valore. V. Leur. *q.*43.46.47.

§.3. Si beneficiatus pubes contrahat cum impubere Ma- 932
trimonium, non videtur ipso jure privari beneficio, quia talis contractus interpretatione juris est tantùm sponsalitius, *cap. un. De despons. impub. in 6. Nec obstat*, quòd sit attentatio

Matrimonii: *quia* hæc non inducit obligationem, vacatio autem non respondet attentationi nullam inducenti obligationem, Castrop. Leur. *q.*45.

933 §.4. Quamvis præbenda Canonessæ non sit beneficium, secundùm dicta *n.*230. tamen vacat per Matrimonium, uti dictum est *n.*233.

934 §.5. Beneficium non vacat per ingressum in novitiatum Religionis, *cap. Beneficium, de Regul. in 6.* Imò novitius manet capax novi beneficii, si ei conferatur, Lott. Leur. *q.*54. Et hæc tenent, licèt novitiatus produceretur ultra ordinarium tempus, quia manet idem status, Sanch. Mandos. Castrop. Leuren. *q.*55. Et fructus perceptibiles in absentia acquiruntur novitio, non tamen requirentes personalem præsentiam, quia hæc non est ex causis à jure expressis, Suar. Sanch. Garc. Castrop. Leur. *qu.*56. Si tamen beneficium requirat servitium, debet statui Vicarius, assignata solùm congrua portione fructuum, Laym. Tann. Lohn. Leur. *q.*57. Quòd si beneficium sit Curatum, debet obtineri licentia Ordinarii in scriptis, Garc. *c.9. n.*30. Quod dictum est de novitiis, valet etiam de conversis ingredientibus Monasterium, & vestem religiosam assumentibus cum solo voto simplicis obedientiæ, Lott. Leur. *q.*53.

935 §.6. Per professionem religiosam vacant ipso jure beneficia in sæculo obtenta, *cap. Beneficium, de Reg. in 6.* Item jus ad beneficium, uti & pensiones Ecclesiasticæ, *Sanch. Barb. Garc. Castrop. Luca.* Valetque hoc etiam de votis Coadjutorum formatorum in Societate Jesu, Castrop. Leur. *q.*52. Idem est de conversis, qui emittunt professionem, Lott. Leur. *qu.*53. Et dicta tenent; etiamsi professio sit solùm tacita, id est, quæ inferatur per conjecturas, & signa exteriora, ac fieri censeatur per actum aliquem professis proprium, qualis est eligere in Capitulo, &c. Lott. Leur. *q.*50. si tamen professio sit nulla, non vacant, sed post declarationem nullitatis potest insistere beneficio, quia hic attendebatur status melior, unde non est ideò privandus, Lott. Leur. *q.*51.

936 §.7. Licèt per emissionem votorum simplicium in Societate JESU aliquis fiat Religiosus, tamen non ideò ipso jure vacat ejus beneficium, aut pensio quia manet capax juris, & dominii fructuum, *Sanch. Barb. Castrop.* Decrevit tamen Congreg. III. Can. 5. ut antequam vota simplicia emittantur, omnia beneficia dimittantur, Leur. *q.*52.

937 §.8. Beneficia ipso jure vacant per militiam sæcularem, quia est status incompossibilis, *Gl. Gig. Az. Tond. Paris. Gonz. Lott.* Unde dimissa militia non poterit quis redire ad beneficium adhuc vacans, *Ricc. Barb.* qui tamen putant Clericum in sacris constitutum venire tantùm privandum; probabile etiam videtur, si tantùm sit adscriptus militiæ & needum secutus castra, neque exercuerit militaria, non vacare beneficia ipso jure, Gl. Az. Rebuff. Tond. Lott. Leur. *q.*59.

938 §.9. Beneficia non vacant per captivitatem, aut incarcerationem perpetuam, id enim nullus Canon statuit, *Tond. Lott. Luca; Nec obstat,* quòd *cap. Si Episcopus, de suppl. neglig. Præl. in 6.* Ecclesia censeatur vacare, Episcopo in captivitatem abducto, nam eodem modo censetur vacare, si fiat amens, nec ideò verò vacat, sed in tantum censetur vacare, quòd jurisdictio devolvatur ad Capitulum, *Laym. Luca;* Quòd si beneficiatus in captivitate, vel carcere moriatur, beneficium vacat per mortem, nec in materia Canonica valet dispositio civilis legis Corneliæ statuentis morientem in captivitate fingi mortuum in hora captivitatis, Leur. *q.*60.

939 §.10. Gl. & alii communiter, teste Pirh *l.3. t.5. n.*171. docent per solam absentiam, quamvis 10. annorum, non censeri vacare beneficium, nec beneficiatium ipso facto, vel jure censeri privatum, sed esse citandum: nisi tamen propter nimis longam absentiam, & alias circumstantias aliquis censeri possit beneficium pro derelicto habere, Gonz. *gl.*15. *n.*64.

940 *Q.* 134. *Quid dicendum sit circa privationem ob varia delicta?* Resp. seqq.

§.1. Certum est per aliqua delicta induci privationem beneficii, & quamvis multi teneant hujusmodi penæ locum non esse nisi in delictis à jure expressis, eò quòd leges pœnales non sint extendendæ, secundùm dicta *l.1. n.*616. sitque hoc probabilius cum Gonz. Garc. Leur. *par.3. q.*169. tamen aliqui cum *Selv. & Rebuff.* docent posse extendi ad delicta expressis similia, sed hoc intelligunt alii, si à jure exprimatur penam ad similia extendi posse. Debet autem esse delictum, non semper atrox, attamen magnum, quia privatio beneficii censetur mors civilis, sicut privatio vitæ est mors temporalis, Luca *de benef. d.75. n.4.* quænam autem delicta censeantur magna, remittitur Judicis arbitrio, spectatis circumstantiis, & qualitatibus, Selv. *p.3. q.3. num.2.*

941 §.2. Sententia privationis hic vel est hominis, si Judex eam pronunciet; vel legis, si pena illa ab ipsa lege infligatur: differunt autem hæ sententiæ. 1. Quòd sententia legis sit certior, & majorem vim habeat. 2. Quòd probatio sequatur sententiam legis, & antecedat sententiam hominis. 3. Quòd executio sententiæ legis, saltem supponentis factum, prærequirat sententiam, vel declarationem hominis, non contrà. 4. Quòd à sententia legis non detur appellatio, detur autem à sententia hominis. V. Leur. *q.*162.

§.3. Nullum delictum inducit privationem beneficii ipso 942
jure, nisi in jure ita sit expressum, *Felin. Coras. Suar. Hoj. Henriq. Mandos. Rebuff. Garc. Lott. Pirh.* Et in dubio, si verba non sint clara, præsumitur tantùm inducenda per sententiam, Tiraq. Gamb. Gonz. Garc. Paris. Lott. Pirh. Leur. *qu.*170. Putantque *Gonz.* & alii per hæc verba, *eo ipso, hoc ipso,* significari privationem à lege ipso jure; imò & solis, *privatus existat.* V. Leur. *qu.*171.

§.4. Si ad exequendam penam privationis non exigatur fa- 943
ctum hominis, *Bald. Felin. Dec.* & alii dicunt non requiri declarationem delicti, contradicunt *Gl. Anch. Archid. Jo. Andr. Lott.* Et fatentur omnes non requiri, si factum, ex quo concluditur delictum, sit notorium, sed dicunt tum sufficere dati terminum ad excusandum factum, maximè si agatur de præjudicio irretractabili. Vide dicta *lib.1. n.*612. Id autem hic dicitur notorium, quòd non tantùm est verum, & manifestum, sed cujus veritas publicè est nota, secundùm dicta *l.3. p.2. nu.*1219. Vide etiam Leur. *qu.*163. 164. Non sufficit autem allegari, quòd delictum sit notorium, sed si negetur, debet Judici probari esset tale, *Lott.* & alii cum Leur. *q.*165. Et quamvis intereà temporis, dum pro declaratione delicti sit examen, beneficium sententia legis admissum censeatur vacare, & quidem à momento delicti, ideoque resignari non possit; secundùm dicenda *n.*986. Nec fructificet reo, nec ejus intereà morientis obitu vacare censeatur, Barb. Paris. Castrop. Lott. Chok. Leuren. *q.*166. nihilominus reum posse in conscientia possessionem retinere, & in hoc manutenendum esse usque ad sententiam declaratoriam facti, docent *Covar. Nav. Henriq. Suar. Vasq. Sot. Mol. Less. Laym. Az. Tond. Lott. Pirh.* imò, & manere dominum putarunt *Sot. Vasq. Mol. Bann. Gutt.* & alii apud Garc. *p.11. c.10. nu.*10. quamvis contradicant *Caj. Vega, Less. Val. nt.* & alii: ac in hoc conveniunt, quòd non teneatur reus seipsum spoliare, seu in seipso pœnam exequi, uti etiam notavimus *lib.1. n.*612. sed debere id fieri ministerio, & authoritate Judicis: è contrà tamen *Abb. Felin. Tiraq. Paris. Hoj.* aliique cum Garc. *nu.*18. dicunt in conscientia teneri dimittere beneficium. V. Leur. *qu.*167. In omnium sententia, si, v. gr. Parochus, cujus beneficio est conjuncta potestas absolvendi, eligendi, aut conferendi beneficia, sit ipso jure privatus beneficio ob crimen adhuc occultum, & nihilominus ratione publici muneris, ac officii absolvat pœnitentes, eligat ad beneficia, vel conferat, valent hi actus, quia vel adhuc possidet prius jus, vel saltem Ecclesia supplet; ad evitanda gravissima incommoda, ut facit jus civile *L. Barbarius, ff. de Offic. Præt.* Abb. Caj. Az. Less. Leur. *q.*168.

§.5. Ad privationem per sententiam procedi non potest ex 944
diffamatione, adminiculis, & præsumptionibus, sed prærequiritur legitima confessio, vel concludens delicti probatio. Putat tamen Luca *num.*8. si sit vehemens diffamatio, ob quam delictum scandalosum apud populum habeatur pro certo, accedentibus indiciis indubitatis, posse Judicem in magnis tribunalibus dilatare arbitrium contra infamatum. V. Leur. *q.*172. Quomodo autem detur appellatio, supplicatio, vel recursus à sententia Judicis; item exceptio nullitatis, & notoriæ injustitiæ, v. Leur. *q.*173. & 178.

§.6. Quamvis beneficiatus per sententiam condemnetur de 945
delicto, ob quod privari potest beneficio, si tamen sententia ei non imponat pœnam privationis, hanc non incurrit, sed resignare poterit, nisi privatio à lege expressè statuta sit ipso jure, Felin. Rebuff. Paris. Lamb. Zerol. Gutt. Garc. Lott. Leur. *q.*175. Quòd si per sententiam ipsi pena privationis imponatur, beneficium illicò vacat, Abb. Rebuff. Lott. Leur. *q.*174. Excipe, nisi sententia esset nulla, quia *Quod nullum est, nullum præbet impedimentum,* secundùm *cap. illud, de jure Patr.* Paris. Leur. *q.*178. *n.*1. Item nisi appellet, de quo vide dicenda *n.*985.

§.7. Per quæ delicta, & quomodo inducatur privatio be- 946
neficii, videri potest fusè apud *Leur.* Et speciatim an, & quomodo inducatur ob non factam publicationem resignationis explicat *q.*758. *& seqq.* Ob non servatam formam à S. Pio V. præscriptam, *q.*184. Ob non promotionem ad debitos Ordines intrà annum, *q.*185. Ob non residentiam, *qu.*186. Ob omissionem habitus Clericalis, *qu.*187. Ob denegatam ostensionem tituli, vel dispensationis pro retinendis beneficiis incompossibilibus, *q.*188. Ob non solutas Cameræ Apostolicæ annatas, *q.*189. 190. Ob non expressum valorem beneficii, *q.*191. 192. Ob apprehensam possessionem ante expeditionem litterarum, *q.*193. Ob factam alteri possessori violentiam in apprehendenda possessione, *qu.*194. Ob violationem sequestri, *qu.*195. Ob retentionem scripturarum spectantium ad Cameram Apostolicam, aut non revelationem illius, qui retinet, *q.*196. Ob crimen falsi in litteris Apostolicis commissum, *qu.*197. Ob malam promotionem ad Ordines majores, *q.*198. Ob alienationem rerum Ecclesiæ, vel beneficii, *qu.*199. Ob simoniam

con-

conventionalem, q.200. Ob simoniam confidentialem, q.201. 202.203. Ob excommunicationem, suspensionem, & insordescentiam in eis, q.204. 205.206.207. Ob irregularitatem, q.208. Ob homicidium, mutilationem, vulnerationem, percussionem q.209. Ob assassinatum, q.210. Ob procurationem abortus q.211. Ob sodomiam, q.212. Ob pollutionem extraordinariam, & bestialitatem, q.213. Ob deflorationem Monialis, q.214. Ob adulterium, qu.215. Ob concubinatum, q.216.217. Ob perjurium, q.218. Ob blasphemiam, q.219. Ob sacrilegium, qu. 220. Ob furtum, usuram, incendia, & similia, qu.221. Ob incarcerationem beneficiati in ordine ad extorquendam resignationem q.222. Ob temeritatem, si quis sine presbyterio legat Missas, & Confessiones audiat, q.223. Ob simulationem supponentis se loco alterius pro beneficio obtinendo, vel pro examine, q.224. Ob crimen læsæ Majestatis humanæ, q.225.226.227. Ob hæresim, q.228.229. Ob receptationem, aut favorem hæretico exhibitum, vel ob procreationem ab hæretico, q.230.231. Ob apostasiam, & schisma, q.232. Ob impetrationem beneficii ad preces hæretici, q.233.

947 §.8. Si privandus citatus non compareat, est, tanquam contumax, habendus pro convicto, & confesso, ideoque ad pœnam ordinariam condemnari potest, Luca num. 7. Si tamen compareat intrà annum, & purget contumaciam, cessat omnis effectus sententiæ, si autem compareat, & purget post annum, quando jus in beneficio est alteri quæsitum, juvari non potest, Farin. Lott. Leur. q.18.

948 §.9. Delicta, quæ non privant ipso jure, non impediunt restitutionem in integrum, *Abb. Paris.* & quidem justè privatus restituitur ex gratia, injustè privatus, ex debito, v. Leur. q.179. ubi etiam explicat, an imploratio restitutionis in integrum suspendat executionem.

949 §.10. Beneficium vacans per privationem sive juris, sive sententiæ ob delictum, vel aliam causam, cadit sub Regulam mensium, nisi aliunde sit reservatum, Nav. Gonz. *gl.15.n.156.* Nequit autem conferri judici, nec judicis nepoti, consanguineo, affini, sollicitatori, Procuratori, domestico, familiari, ob Bullam Pii IV. Cupientes, apud Gonz. *num.168.* ut sic vitetur occasio fraudum, & injustitiæ.

950 135. *Ad quem spectent fructus Beneficii post mortem beneficiati, vel pensiones post mortem pensionarii?* Resp.

§.1. Fructus beneficii à die vacationis spectant, per se loquendo, ad illum, qui beneficium obtinebit, nisi defunctus habeat annum gratiæ, tunc enim spectabunt ad hæredes, uti dictum est *n.673.* Et quoad fructus, qui restant, vel obveniunt v.g. Sede Episcopali Vacante, *cap. Quia sæpè, De elect. in 6.* suspendit ab officio, & beneficiis illos Capitulares, qui occupant, aut dividunt inter se dimissa à defuncto Prælato, aut obvenientia tempore vacationis. Similiter *cap. Statutum, De elect. in Clem.* declarans *cap. Quia sæpè*, sic habet, *Statutum super bonis, à Prælatis Cathedralium, Regularium & Collegiatarum Ecclesiarum dimissis, aut obvenientibus tempore vacationis earum, futuris successoribus, fideliter reservandis editum, locum declaramus habere in omni emolumento, quod provenit ex jurisdictione, & sigillo Curiæ Ecclesiasticæ, vel sæcularis, aut aliàs undecunque, quod ad Prælatos (Ecclesiis non vacantibus) pertineret consuetudine qualibet contraria non obstante, ita tamen, quòd in istis, & similibus rationabiles deducantur expensæ.* Idem declaravit S. Congregat. 5. Aprilis 1627. ut videri potest apud Fermosinum *de potest. cap. Sede vacante, tract. 1. q.4. num.6.* Intellige hæc, per se loquendo, id est, præscindendo à privilegio, statuto vel nova consuetudine legitimè præscripta. Probabiliùs autem tenent Covar. Molin. uterque, Gutt. Paris. & alii, quos citat, atque sequitur Garc. *de benefic. par.2. cap. 1. num.96.* fructus pro rata anni dividendos esse inter defunctum & successorem: & consequenter ex fructibus respondentibus tempori vacationis, peti poterunt expensæ faciendæ in onera v.gr. aulæ per tempus aliquod continuandæ, nam in dicto *cap. Statutum* additur, *ita tamen, quod in istis, & similibus rationabiles deducantur expensæ:* sunt autem rationabiles ejusmodi expensæ, tamdiu enim censetur domui suæ præesse Prælatus. Item si Ministris, & Officialibus secundum loci consuetudinem solvantur salaria usque ad certum tempus: hinc Glos. ad dictum *cap. verbo Expensis*, ait, *hoc etiam ibidem addebat Archidiaconus, ut quia salaria dantur Officiali ∴ vel fiunt expensæ in Ministris*, &c. Intellige semper, nisi obstet statutum, vel alia consuetudo.

951 §.2. Putat Tond. *qq. benef. p.1. c.22. n.2.* fructus beneficii, si exacti non sint ante obitum beneficiati, non transire ad hæredes, sed remanere in dominio Ecclesiæ: verùm oppositum cum communi docet Galli *disp.37. n.7.* Quia tales fructus, quando cessit dies, habentur pro perceptis, ergo sicut fructus percepti spectant ad heredes, ita etiam exigendi: similiter si pensionarius moriatur ante terminum solvendi, beneficiarius solvere debet hæredibus pro rata fructuum percepibilium usque ad illud tempus, uti cum communi Garc. *p.2. c.1. n.106.* Tond. *n.4.* Lott. *l.1. q.44. n.16.* Galli *nu.8.* quem vide *tota disp.37.* Vide etiam dicenda *n.962. & 1162.* Item Luca *de benef. disc.100.*

Q. 136. Quid in genere notandum sit circa resignationem? 952
Resp. seqq.

§.1. Singulas particulas in definitione resignationis positas explicat Leur. *p.3. q.234.* Divisiones autem exponit *q.235.* inter cetera rectè notans cum *Nav. Barb. Lott. Pirh.* contra *Az. Castrop.* & alios, resignationem tacitam non esse quamcunque amissionem beneficii, quæ fit ex sola juris dispositione independenter à voluntate beneficiati (hæc enim non est resignatio, sed potiùs privatio jure ipso, v. gr. obinitum Matrimonium) sed esse talem dimissionem, quæ absque verbis vel scriptura inducitur à jure ipso per quandam interpretationem voluntatis beneficiati sufficienter declaratæ ex facto aliquo ad renunciandum apto, uti si quis permittens beneficium suum conferri alteri, simul det signum externum, quo consensus ille sufficienter significetur.

§.2. Nomine resignationis, ordinariè venit pura, & non 953
conditionata, nisi materia subjecta, vel circumstantiæ aliud postulent: hinc si quis habeat expectativam ad primum beneficium vacaturum per mortem, vel resignationem, si aliquod resignetur sub conditione, non poterit illud prætendere, *Gonz.* & alii. Dixi, ordinariè, nam quando in Regula de mensibus à reservatione Papæ excipiuntur vacantia ex resignatione, per hanc intelligitur etiam conditionata: similiter omnis dispositio loquens de resignatione, regulariter intelligitur etiam de permutatione, quamvis permutatio sit resignatio conditionata: hinc Regula de publicandis resignationibus intelligitur etiam de permutationibus. V. Leur. *q.236.*

§.3. Conditiones, quæ apponi possunt resignationi, redu- 954
cuntur ad has 4. 1. Ut beneficium conferatur alicui designato; & hæc dicitur in favorem. 2. Ut resignatarius vicissim ipsi permittat suum beneficium; & hæc dicitur permutatio. 3. Ut sibi reserventur omnes, vel aliqui fructus; & tunc dicitur sub pensione. 4. Ut regredi, vel ingredi possit ad beneficium; regredi quidem, v. g. si resignatarius præmoriatur; ingredi autem, v.g. si alicui collatum sit beneficium; & hic ante captam possessionem cedat alteri, sub pacto, ut post absoluta studia propria authoritate illud recipere possit, & tunc dicitur resignatio cum regressu, vel accessu. V. Leur. *q.235. n.3.*

Q.137. An resignatio censeatur favorabilis, an odiosa? R. 955
Facta ob utilitatem Ecclesiæ, est favorabilis; facta in favorem tertii, est odiosa: & in genere resignatio censetur odiosa, ideoque strictæ interpretationis, Gl. Nav. Dec. Cravet. Burs. Paris. Castrop. *t.13. d.2. p.15. nu.5.* Garc. Leur. *p.3. q.237.* An idem sit de permutatione, dicetur *n.1081.*

Q. 138. Quid notandum sit circa vacationem Beneficii resignati? Resp.

§.1. Si resignatio sit pura, & à Superiore admissa, hoc ipso 956
adest vacatio beneficii, quoad titulum, Leur. *p.3. q.238.* Item quoad possessionem naturalem, & civilem, Paris. Leur. *qu.243.* Quamvis secundùm dicta *n.685.* manere possit possessio facti, seu detentio, si resignans permaneat in loco beneficii, & officio; cui si pergat incumbere animo continuandi, putant Butr. Calder. Sarn. Rebuff. Leur. *qu.239.* retineri etiam possessionem naturalem. Vide tamen Leur. *q.264. n.1.*

§.2. Si resignatio sit in favorem, & expeditæ sint litteræ, v.g. 957
pro Titio, docent aliqui cum *Lott.* hoc ipso adesse vacationem, quamvis Titius ante obtentum beneficium moreretur, dummodò resignationi consenserit, quia pactum, & conditio non fuit, ut Titius reipsa haberet beneficium, sed ut Papa conferret in favorem Titii, quod factum est, ergo conditio videtur impleta, & mortuo Titio vacabit beneficium per resignationem in manibus Papæ *Conf.* nam si litteræ fuissent expeditæ in forma *gratiosa*, habuissent vim, & Titius jam obtinuerat gratiam in instanti, quo gratia fuisset signata, & registrata, non obstante voluntate resignantis, uti fatentur plerique cum Rebuff. & Gonz. potestq; de hoc videri Rosa *de Execut. litt. Apostol. p.1. cap.6. à n.199.* Ergo idem dicendum est, licèt fuerint in forma *dignum*. Contradicunt cum communi Barb. *de jure Eccles. l.3. c.15. num.75.* Rosa *c.15. à nu.87.* Luca *de benef. d.34. n.5. d.35. nu.3. d.39. nn.2. d.94. nu.4.* quia mens resignantis fuit non abdicare jus, nisi illud obtineret Titius, cui resignantis menti benignè annuit Papa, ergo beneficium non vacat, nisi resignatio effectum sortiatur in resignatario; pro quo duas claras decis. Rotæ affert Rosa *à n.235.* imò *Tond.* putat jus non perdi à resignante, nisi resignatarius jam sit adeptus possessionem. V. Leur. *q.240.* Addunt *Nav. Rebuff. Barb. Sarn. Paris. Tond.* Leur. *q.243.* possessionem continuari à resignante, ideoque posse peragere omnia donec adimpleatur conditio: quod verum esse dicit *Luca*, etiamsi inter resignantem, & resignatarium fuerit ab initio orta lis, an capta ab hoc possessio fuerit valida. V. Leur. *q.241.*

§.3. Si quis bona fide resignet propria authoritate, aut 958
coram non Superiore, amittit possessionem, sed non titulum, *Abb. Menoch. Barbos. Paris.* Et ad recuperandam eam pos-

feſſionem, ſecundùm *Nav. Barb. Pariſ.* indiget authoritate Superioris. Si conditionatè reſignet nulliter, idque ſcienter, amittit titulum, *Rota, Rebuff. Pariſ. Garc. Luca.* Si reſignatarius reſignationem non publicet, amittit titulum, & beneficium vacat per reſignationem, *Gonz. Garc. Lott. Luca.* Si reſignans moriatur intrà 20. dies, beneficium vacat hujus morte, *Lott. Luca.* Si reſignarit purè, & moriatur, ac pariter moriatur reſignatarius per literas in forma *dignum* nominatus, ſed necdum proviſus, beneficium videtur vacare per reſignationem, & non per mortem hujus reſignatarii, quia per literas in forma *dignum* non acquiritur jus in re; contradicit tamen Luca *d. 35. n. 31.* dicens in forma *dignum* tunc tantùm non habere effectum, quando conſtaret gratiam non poſſe redigi in actum, v. g.: ob incapacitatem ſubjecti proviſi, ſi autem conſtet gratiam eſſe juſtificabilem, putat dicendam eſſe puram, & perfectam ab initio, quia conditio, quæ de facto ineſt, non ſuſpendit actum, ſubſequens autem juſtificatio ſecundùm ipſum ſolùm declarat, quòd jam inerat, & nobis ignotum erat, atque ideò aperit viam, non ad jus jam præhabitum, ſed ad executionem, ſicque pluries eſſe deciſum affirmat; & idem iterum defendit uberius *d. 37. n. 7.* Vide Roſam *à n. 106.*

959 §. 4. In caſibus illis, quibus amittitur titulus, etiam amittitur poſſeſſio; valentque dicta ſimiliter de permutatione, vide Leur. *q. 242.* An autem, & quando vacent beneficia permutata, dicetur *n. 1082.*

960 *Q. 139. Ad quem ſpectent fructus beneficii reſignati?* R.

§. 1. Si reſignatio ſit irrita, & reſignans non perdat titulum, fructus ad hunc ſpectant; ſi autem amiſerit, vel depoſuerit titulum, caret fructibus, Rebuff. Gonz. Pariſ. Leur. *p. 3. qu. 246.*

961 §. 2. In reſignatione pura fructus, per ſe loquendo, ſpectant ad ſucceſſorem, non aliter, ac ſi beneficium vacaſſet per obitum, ſecundùm dicta *à n. 950.* docentque *Pariſ. & Lott.* In reſignatione autem facta ad favorem, ſecundùm *Pariſ.* & alios, fructus uſque ad diem conſenſus à Superiore præſtiti debentur reſignanti, & ab illo die incipiunt deberi reſignatario: hinc univerſim verum eſt, quod in omni reſignatione fructus non debeantur reſignanti, niſi uſque ad momentum, quo ab eo abdicatur titulus, & poſſeſſio, ac poſtmodùm reſerventur ſucceſſori, etiamſi poſteà prius acquirat jus in Beneficio, Barb. V. Leur. *à n. 4.*

962 §. 3. In reſignatione pura, fructus civiles, quales ſunt penſiones ex cenſu, locagium domus, ſpectant ad reſignatarium, niſi reſignans reſervarit, aut conſuetudo ſit contraria, nam alioqui cenſetur cum titulo abdicaſſe omne jus à ſe, *Tond. Lott.* Oppoſitum eſt in moriente, nam hic nihil diſponit circa beneficium, & fructus, hinc fructus civiles ſpectant ad hæredes, ſecundùm ratam temporis, quo defunctus beneficium habuit ſecundùm dicta *à n. 950.* docentque *Bonac. Monet. Tond. Lott.* In reſignatione in favorem, fructus civiles debentur reſignanti uſque ad tempus acceptationis, *Tond. Lott.* Naturales autem fructus, & mixti adhuc pendentes, ſecundùm aliquos ſpectant ad reſignationem, ſicuti ſpectarent ad ſucceſſorem, & non ad hæredes, ſi reſignans fuiſſet mortuus, quia Clerici in vita æquiparantur uſufructuariis, qui ſecundùm *Nav. Monet. Bonac. Tond.* ſolos fructus jam collectos, & à ſolo ſeparatos faciunt ſuos; ſed ſecundùm *Covar. Mol. Garc. But. Pariſ. Fill.* & alios ſpectant partim ad reſignantem partim ad reſignatarium, ſecundùm ratam temporis, quo beneficium habuerunt: æquum enim eſt, ut qui habet titulum, & præſtat officium, gaudeat beneficii fructu, quod magis valet de fructibus tempore reſignationis à ſolo ſeparatis, licèt nondum exactis, vel invectis, Pariſ. Leur. *qu. 247.*

963 *Q. 140. Ad quem ſpectent obligationes, jura, commoda, & incommoda Beneficio reſignato annexa?* Reſp.

§. 1. Succeſſor in beneficio etiam nulliter reſignato, per ſe loquendo, tenetur ex fructibus, ſi hos percipiat, ſolvere penſiones, & onera realia beneficio impoſita, reſignans tamen tenetur illa præſtare uſque ad tempus reſignationis, *Gig. Barb. Pariſ.* Et ſi hic neglexerit, putant aliqui reſignatarium teneri, ſicuti poſſeſſor fundi tenetur ad decimas prædiales de præterito non ſolutas. V. Leur. *p. 3. q. 248.*

964 §. 2. Reſignans, poſt reſignationem admiſſam, non tenetur amplius vi beneficii ad Horas, *Nav. Pariſ. Barb.* reſignatarium autem teneri ſtatim poſt collationem acceptam, etiam ante captam poſſeſſionem docet *Nav.* quia habet jus in beneficio, ſed contradicit *Pariſ.* quia à poſſeſſione capta numerantur illi ſex menſes, intrà quos, ſi non oret, privatur beneficiatus fructibus, & tenetur perceptos reſtituere, ut dicetur *n. 1201.* *Barb.* ſentit cum *Nav.* ſi reſignatarius ante poſſeſſionem captam percipiat fructus, ſi autem non percipiat, ſentit cum *Pariſ.* Quòd ſi reſignatario datus ſit merus titulus, & omnes fructus ex licentia Papæ relinquantur in penſionem reſignantis, *Caj. Sandoval. Sanch. Hurt.* dicunt reſignatarium non teneri ad Horas, quod probabile eſſe fatetur *Bonac.* (quamvis cum aliis multis diſſentiat.) Idem dicunt *Mandoſ. Sarn. Pariſ.* ſi hoc ita diſpoſitum ſit jam ante ex conſenſu prædeceſſoris, non autem ſi fiat de conſenſu ipſiuſmet reſignatarii retinentis aliquod ſervitium beneficio annexum, nam tunc per ipſum ſtat, quominus fructus ſaltem aliquos habeat, & hoc etiam tenet Lugo *in Reſp. Mor. lib. 5. d. 6. n. 4.* (rectè addens, ſi negligat, non obligari ad reſtitutionem, cùm nihil percipiat) ſed *Hurt.* adhuc contradicit, quia Papa ſic dividens fructus à beneficio videtur etiam liberaſſe reſignatarium onere legendi Horas, reſignans autem ſive penſionarius erit ſimiliter liber, & tantùm tenebitur ad officium parvum B. V. ſecundùm dicenda *num. 1156.* V. Leur. *q. 249.*

§. 3. Si beneficium requirat reſidentiam, purè reſignans, 965
poſt reſignationem à Superiore admiſſam non tenetur reſidere, etiamſi ei reſervati ſint omnes fructus, & ſtallum in choro, *Gig. Sarn. Pariſ.* Reſignans in favorem tenetur, quando percipit fructus, *Barb.* Reſignatarius tenetur ſtatim à poſſeſſione capta, Pariſ. Leur. *q. 250.*

§. 4. Si Papa aliquam cauſam commiſerit decidendam Ti- 966
tio in dignitate conſtituto, & Titius hanc dignitatem reſignet poſt acceptatam commiſſionem, *Abb.* putat hanc ceſſare, quia facta erat intuitu dignitatis, quæ ceſſavit, non aliter, ac Legatus ex provincia reverſus abſolvere non poteſt cauſam in provincia inceptam. Oppoſitum tenent alii communius cum *Pariſ.* dummodò reſignans non ſit factus incapax talis commiſſionis, v. g. per Matrimonium, quia in talibus ſpectatur initium, ergo ſatis erat adeſſe dignitatem, quando dabatur commiſſio. Quòd ſi Commiſſarius moriatur, & in commiſſione erat expreſſum ſolum nomen dignitatis, commiſſio tranſit ad ſucceſſorem in dignitate: ſi erat expreſſum nomen proprium Commiſſarii, commiſſio extinguitur, *cap. Quoniam Abbas, De off. deleg.* Pariſ. Leur. *qu. 251.*

§. 5. Omnia commoda, & jura, quæ conveniebant reſi- 967
gnanti ratione beneficii, tranſeunt in reſignatarium, quia habet beneficium, in quo fundantur, & reſignans cenſetur mortuus, Rota, Burſ. Pariſ. Leur. *q. 252.* Si tamen reſignans non probetur pacificè poſſediſſe per triennium, & alius contradictor titulum ſuum juſtificaſſet, deberet reſignatarius juſtificare titulum reſignantis, Rota, Calder. Lott. vide Leur. *qu. 253.* Similiter, qui jus ſuum fundat in reſignatione, tenetur hujus exiſtentiam, & valorem probare, Burſ. Luca Leur. *q. 254.*

§. 6. Reſignatarius tenetur ſtare locatione per reſignantem 968
facta nomine Eccleſiæ, uti etiam ſi contraxerit expreſſo nomine officii propter utilitatem Eccleſiæ; non autem tenetur ſtare facta per reſignantem nomine proprio; & idem videtur eſſe de quocunque ſucceſſore in beneficio, *Tond. Pariſ.* & alii. Vid. Leur. *q. 255.* Tenetur etiam reſignatarius ſtare tranſactione, vel pactis per reſignantem factis, dummodò adſit confirmatio Superioris, Pariſ. Rebuff. Leur. *q. 256.* Item tenetur ſolvere debita à reſignante contracta pro neceſſitate Eccleſiæ, *cap. 1. De ſolut.* Quòd *Rota, Abb. Mandoſ. Pariſ.* extendunt etiam ad debita contracta pro illo, qui Eccleſiam poſſidet, quia ipſo indigente cenſetur indigere Eccleſia, quæ neceſſitati ſuorum Miniſtrorum ſervit, niſi fortè hæc contraxiſſet voluntariè. Vide Leur. *q. 257.* Tenetur quoque reſignatarius præſtare alimenta reſignanti in favorem ſuum, ſi fortè ipſi deſint, uti donatarius tenetur donatori: Videtur etiam teneri præſtare reſignanti purè, nam additur, *modò reſignans aliunde vivere valeat.* V. Luca *de benefic. d. 37. num. 15.* Etiam tenetur purgare attentata ante reſignationem à reſignante circa beneficium commiſſa, Lancell. Pariſ. Leur. *qu. 259.* Item ſpolium, cùm res tranſeat cum ſuo vitio, *Cap. Ex parte, De Teſtibus*, Sarn. Pariſ. Leur. *q. 260.* Si autem reſignans aliquid contrà ſe faſſus eſt ante reſignationem, debet illo ſtare reſignatarius, niſi aliunde prætendat aliud jus, Pariſ. Lott. Leur. *q. 261.* Sententia autem contrà reſignantem lata poſt reſignationem non nocet reſignatario, quia reſignans jam cenſebatur mortuus, Rota, Pariſ. Leur. *q. 262.*

Q. 141. Quomodo reſignans poſſit mutare, aut revocare 969
conſenſum, vel redire ad beneficium? Reſp.

§. 1. Si quis reſignet in favorem plurium, ſola reſignatio pro primo eſt valida, licèt poſterior eſſet ſub priore Data, uti habet *Reg. 40. Cancell.* Et ſecundus eſt intruſus, nec præſcribit, licèt per triennium poſſideat, uti volunt multi, vide tamen dicta *n. 714.* Dicuntque hoc tenere, quamvis pro primo reſignaſſet per procuratorem, aut apud Ordinarium: pro ſecundo autem per ſe ipſum, aut apud Papam, ſecundùm dicenda *num. 1041.* Item licèt primus non fuiſſet uſus reſignatione intrà duos annos, attamen ſecunda valeret, ſi prima non fuiſſet admiſſa, aut ſi fuiſſet revocata ante præſtitum conſenſum in Camera, vel Cancellaria, aut ſi jus per primam non fuiſſet abdicatum à reſignante, Rebuff. Pariſ. Leur. *p. 3. q. 263.*

§. 2. Reſignatio necdum admiſſa à Superiore revocari po- 970
teſt, licèt ſupplicatio pro admiſſione jam præſentata ſit, *Nav. Burſatt. Pariſ.* ſi autem quis petierit licentiam reſignandi, & hanc conceſſerit Superior, cogi poſſe ad reſignandum docent plurimi cum *Pariſ.* juxta *cap. Quidam, De renunt.* ne illudatur

Supe-

Superiori, & quia talis variatio est indecens; quod verum esse
fatentur Lay. & Pirh. quando Superior absolutè concessit ve-
niam, aut alicui commisit recipere talem renunciationem, si
ipsi videatur; quando autem veniam dedit, aut commisit eum
respectu ad voluntatem resignaturi, v. gr. si hic in conscientia
putet se habere causam, rectè dicunt manere locum pœniten-
tiæ: Addit Lott. semper supplicari posse pro aliter instituenda
resignatione: putant etiam Paris. & Pirh. post veniam renun-
ciandi coram Papa dari locum pœnitentiæ: exceptis Episcopa-
tibus, & Beneficiis consistorialibus. Vide Leur. *qu.* 264.

971 §. 3. Quamvis resignatio in favorem sit apud Papam admis-
sa, signata, per, *fiat ut petitur*, registrata; imò & resignans ju-
ravit se non revocaturum, tamen datur locus pœnitentiæ,
tum quia imbibit hanc tacitam conditionem, si supplicantes
in eadem voluntate permaneant, tum etiam, quia describun-
tur tantùm à Notariis, & plerumque remanent in manibus sup-
plicantium, qui lacerare possunt: hinc res est adhuc imperfe-
cta, quia *dum superest aliquid agendum, nihil adhuc dicitur
actum*, ideòq; præstitus hic consensus dicitur causalis, & par-
vus, Butsat. Paris. Lot. Chok. qui tamen addunt, si resignata-
rius cum consensu Papæ acceptasset, & jus suum cessisset alte-
ri, resignantem non posse pœnitere. Si autem supplicationi
signatæ per Datarium, & registratæ præstitus sit à resignante
in Camera, vel Cancellaria consensus formalis, & extensus
(potest enim is præstari, vel in Camera, vel in Cancellaria, Pa-
ris. Leur. *q.* 698. *n.* 10.) tunc non datur locus pœnitentiæ, quia
*Remittentibus actiones suas non est regressus dandus, L. Quæri-
tur, §. Si venditor, ff.* de ædil. edicto, & *Quod semel pla-
cuit, amplius displicere non potest*, Reg. 21. Juris in 6. talisq;
illusio, & variatio in Ecclesiasticis prohibetur cap. *Cùm autem*,
De Jurepatr. cap. *Publicato*, De Elect. Cap. *Quidam*, De Re-
nunciat. Vide Leur. *qu.* 270. In omnibus autem Beneficiis non
consistorialibus, id est, quæ in consistorio Papæ, & Cardi-
nalium non conferuntur, necessariò debet in Camera, vel Can-
cellaria præstari hic consensus extensus, cum juramento, quòd
non intervenerit fraus, dolus, vis, metus, simonia: Neque
nunc urget tempus, intrà quod præstetur, uti docent Lott. &
Chok. contra Paris. qui putavit præstandum intrà 55. dies à die
submissæ per Datarium supplicæ; Vide Leur. *q.* 265. 266. qui cir-
ca hunc consensum extensum explicat *q.* 267. an revocari possit
vel priùs poni post expeditionem litterarum; item *q.* 268. quo-
modò retrotrahatur ad diem primò datæ supplicæ, & an pro-
banda sit illius existentia, item *q.* 269. in quibus casibus deroga-
ri soleat Regulæ requirenti consensum extensum.

972 §. 4. Si Cajus resignarit in favorem Titii, pro quo jam ex-
peditæ sint litteræ in forma *gratiosa*, Cajo non datur locus pœ-
nitentiæ; Vide Luca De Benef. *d.* 38. Si autem admissa sit per
Papam resignatio, & acceptata à Titio, qui tamen necdum ju-
stificatis litteris in forma, *dignum*, moriatur, Lott. dicit Cajum
non posse pœnitere, aut redire ad Beneficium, quia jam amise-
rat illius jus, secundùm cap. *Ex transmissa*, De renunc. & idem
dicit, si Titius non reperiretur dignus, sed vide dicta *n.* 957. &
Leur. *q.* 276. *&* 277.

973 §. 5. Secundùm Gemin. Butsat. Paris. Leur. *qu.* 271. potest ille
pœnitere, & ante collationem alteri factam repetere Benefi-
cium, qui inconsultò resignavit; item qui ex ira, vel indi-
gnatione, Dec. Boer. Paris. Id tamen difficulter admittetur, nisi
statim improvidam resignationem revocet. Quòd si resignatio
facta sit vi, metu, vel dolo, maximè revocari potest, aut certè
ab initio nulla est, arg. cap. *Super hoc*, & cap. *In præsentia*, De
Renunc. Paris. Coras. Leur. *qu.* 272.

974 §. 6. Si resignatio habuerit effectum, non potest rediri ad
beneficium sine nova provisione, quia fuit extinctus prior titu-
lus, unde si ille, qui resignavit, beneficium recipiat, perdit
prærogativam antiquitatis, Paris. Si autem resignatio non ha-
buerit effectum ob non impletas conditiones, Rot. Paris. Imol.
aliique cum Leur. *q.* 275. putant non esse opus nova provisione,
quamvis contradicant Mascard. Selv. *&* alii. Ratio est, quia
quando resignatio non habuit effectum, jus non est amissum,
secundùm dicta à *n.* 956. Requirunt tamen declarationem Su-
perioris Uberi. Felin. Paris. quia quando possessio occupata est
ab alio, non potest quis in illam propria authoritate involare.

975 *Q. 142. Quæ Beneficia, ex cujus consensu, & quomodo resi-
gnari possint?* Resp.

§. 1. Omnia beneficia, cujuscunque sint generis, & quali-
tatis, nisi specialiter jure prohibeatur, resignari possunt: Hinc
resignari potest Papatus: quòd enim resignatio debeat fieri in
manus Superioris, & secundùm alterius judicium, tenet tan-
tùm in illis, qui Superiorem habent, non autem in Supremo
Principe. Leur. *p.* 3. *qu.* 280. Item Patriarchatus, sed non in fa-
vorem; Episcopatus resignari potest purè, & conditionatè,
Leur. *q.* 281. 282. Item resignari possunt Abbatia, Prioratus,
officia Ecclesiastica, beneficia parochialia, sed ordinariè tan-
tùm post tres, vel quatuor annos: Item Vicariæ perpetuæ,
portiones, etiam dimidiæ, Oratorium, Eremitorium, præ-
stimonia data in titulum, beneficia patrimonialia conferenda

designatis per fundationem, manualia, etiam in favorem, sed
cum expressione manualitatis. Vide Leur. *q.* 283. *& seqq.* De re-
signatione dignitatis extra Ordinem collatæ Religioso, Item
officii Abbatissæ, vide Leur. *q.* 329. 330.

§. 2. Beneficia, quæ optari solent, possunt resignari apud 976
Papam, si enim resignationem admittat, reservantur, & tunc
in provisione, dicit, *Non obstantibus statutis, & consuetudi-
nibus*, Paris. Tond. Lott. Leur. *qu.* 292. Electiva etiam resignari
possunt, sed si fiat in favorem, requiritur consensus eligen-
tium, qui saltem subsequatur, nam consensus superveniens
animat actum; Et hic consensus sufficienter colligitur esse, si
procedant ad electionem novi, Paris. *l.* 7. *q.* 23. *à n.* 32. Si con-
sensum negent, resignatio videtur valere, sed potest annulla-
ri, cap. *Ex noscitur*, De his, quæ fiunt à Præl. Senis, Paris. Et si
fiat in utilitatem Ecclesiæ, sufficit consensus majoris partis,
si in utilitatem hominis, requiritur consensus omnium, Ge-
min. Az. Paris. Pirh. Vide Leur. *qu.* 293. Si autem electiva resi-
gnentur purè coram confirmante, adhuc requiri consensum
eligentium docent Paris. & Leur. *q.* 387. *n.* 4.

§. 3. Beneficia patronata resignari possunt purè, etiam sine 977
consensu patroni, apud Ordinarium (sed ab Ordinario con-
ferri non possunt sine præsentatione patroni) Leur. *q.* 294.
quamvis *q.* 387. *nu.* 3. videatur dicere oppositum. Idem dicit
Garc. si beneficium spectet ad collationem inferioris; ut tamen
apud Papam resignentur in favorem, requiritur consensus pa-
troni, Inn. Abb. Roch. Leur. *p.* 2. *q.* 109. quod etiam de patrono
Ecclesiastico valere dicunt Lamb. Paris. Pirh. (& admittunt
Ventrig. Tond. Chok. Pirh. de permutatione coram Ordina-
rio,) negant tamen Garc. & alii communiter de resignatione
coram Papa, licèt hic requirat consensum patroni laici; &
quando patroni sunt plures, dicendum est idem, quod *n.* 976.
dictum est de consensu Electorum, Senis, Chok. satis est autem
postea poni consensum patroni laici, nec ideo videtur ab ini-
tio irrita esse resignatio aut provisio alterius, Roch Covar. Se-
nis, Garc. Tond. Ricch. Chok. Pirh. contra alios: Est tamen ir-
ritanda patrono contradicente intra tempus ad præsentandum
dato, Ricc. Paris. Garc. Tond. Pirh. Provisio verò beneficii
scienter resignati contempto patrono est ipso jure nulla, Garc.
Tond. Lott. Luca, vacatque beneficium, & potest alius à patro-
no præsentari post rem judicatam super nullitate inducente
vacationem, etiamsi resignatio sit facta in favorem coram Papa,
Sarn. Garc. Luca. Si tamen facta est, quia probabiliter ignora-
batur Patronatus, resignans potest etiam invito patrono redire
ad beneficium, quia nec contempsit nec ingratus fuit; putat ta-
men Lott. prærequiri sententiam Superioris, qua declaret resi-
gnationem fuisse nullam. Vide Leur. *p.* 3. *q.* 294.

§. 4. Reservata Papæ resignari possunt apud Papam & Or- 978
dinarium, sed apud Ordinarium, non in favorem; nec potest
de illis providere nisi Papa, Az. Paris. Castrop. Pirh. Et de tali
beneficio provisus per Ordinarium est intrusus, nec acquirere
potest titulum vel possessionem, Felin. Mand. Mant. Garc. Lot.
Leur. *qu.* 295. Exempta à potestate Ordinariorum apud Papam
resignari possunt, Par. Az. Chok. Pirh. Leur. *qu.* 297 *&* 331. Illa,
quorum reserendorum Indultum habet aliquis, etiam apud
hunc resignari possunt, nisi aliud colligatur ex verbis. Vide
Leur. *q.* 301. Illa, super quibus concessa est expectativa, resigna-
ri non possunt in favorem nisi coram Papa de hoc admonito,
Clem. I. *De renunc.* Gamb. Paris. Et si fiat coram Ordinario, va-
cat, ac subintrat expectans, Rota, Put. Paris. Leur. *q.* 296.

§. 5. Beneficia unita, si unio necdum venerit ad effectum, 979
resignari non possunt, Trid. *sess.* 21. *c.* 5. *de Ref.* Et si quis resignet
coram Papa sciens unionem, & non faciens de ea mentionem,
beneficium vacat, & unio habet effectum, Paris. Garc. Pirh. si
autem unio sit sortita effectum, multò minus resignari possunt,
quia unus titulus plerumque est extinctus & in alterum trans-
fusus, secundùm dicta *n.* 280. Beneficia tamen carentia rediti-
bus resignari possunt. Rota, Paris. Vide Leur. *q.* 298.

§. 6. Beneficia data in Commendam temporalem resigna- 980
ri non possunt à deserviente, quia nullum in eo jus habet, sed
tantùm administrationem, quæ solùm potest purè dimitti:
data in Commendam perpetuam resignari possunt, quia habe-
tur jus & titulus, qui abdicari potest, etiam in favorem: simili-
ter qui tantùm habet jus ad rem & non in re resignare non po-
test, Paris. Tond. si tamen prætendat se habere jus in beneficio,
potest hoc jus prætensum renunciare, Paris. & habens jus ad
rem, verbi gratia, per electionem, potest hoc jus purè dimit-
tere. Vide Leur. *qu.* 303. potest quoque beneficium etiam in
favorem resignari ante expeditas bullas; ante publicationem
resignationis, per quam acquisivit; ante captam possessionem,
Paris. Leur. *q.* 304.

§. 7. Si alicui concessus sit regressus ad Beneficium, dum 981
vacabit per cessum vel decessum, resignari non potest; sed si
possidens cedat vel decedat, subintrat regressus, Barbos.
& alii. Vide Leur. *q.* 300. qui *q.* 302. plura habet circa hospita-
lia, præceptoria & Beneficia Melitensium.

§ 8. Beneficium litigiosum potest simpliciter dimitti co- 982

ram Ordinario vel etiam Notario; quamvis non actuario, modò fiat mentio de litis pendentia: nec regula de surrogandis habet locum, nisi collitigans habeat à Papa confirmationem sui juris; unde si alter tum ingrediatur possessionem vacuam, non attentat, quia desiit litigiositas, hinc etiam hic resignare poterit. Si autem lite adhuc pendente fiat resignatio coram Ordinario, valet, sed Ordinarius conferre non potest, nec alium collitigantem surrogare, quia beneficia litigiosa sunt reservata Papæ per *Cap.1.& 2. Ut lite pendente, in 6.* Si resignatio fiat coram Papa absque narratione litis, invalida est; quod verum esse dicit *Paris.* etiamsi Papa motu proprio conferret, non facta mentione litis. Vide Leur.*q.*308.& dicta *n.*526. Si tamen resignatio sit facta ante litem inceptam circa titulum beneficii, possunt resignatario expediri litteræ, & etiam capi possessio pendente lite, *Abb. Im Az. varis.* Vide Leur. *n.6.*

983 Q.143. *An resignari possit Beneficium vel titulus, super quo quis ad majorem Ordinem promotus est?* Resp.

§.1. Voluntariè resignari non potest beneficium nequidem apud Papam, super quo quis ad majorem Ordinem promotus est, nisi hæc duo narrentur, & quòd eo titulo sit ordinatus, & quod aliunde habeat, quo vivat, aliàs resignatio est irrita. Trid. *sess.21.c.2.de Ref.* Et si Ordinarius resignationem, in qua hæc non narrantur, admittat, beneficium per Constit. S. Pii V. vacat ac devolvitur ad Papam, teneturque Ordinarius de propriis providere resignanti, *Paris.Garc.Tond.Nicol.* Quamvis autem ipse Papa admittat, est irrita, & resignans retinet jus, poteritque Ordinarius de eo beneficio disponere, si resignans decedat in mense Ordinarii, *Garc.Tond.Nicol.* Dixi, voluntariè, nam si resignatio aut privatio inducatur à jure, v.g. ob assecurationem alterius incompossibilis, valida est, nec opus ista narrari, *Garc,* tale tamen beneficium surrogatum pro titulo resignari non potest, nisi ista pariter narrentur, quia surrogatum hic habet naturam illius, cui surrogatur, *L. Si eum,§. Qui injuriarum, ff. Si quis cautioni, Gutt.Garc.Chok.* Et disposuit etiam S. Pius V. ut nec aliud beneficium, super quo non est ordinatus, resignetur, nisi aliunde habeat, unde vivat, Paris.Garc. Vide Luca *de benef.disc.37.n.14.* De permutatione dicetur *n.*1103.

984 §.2. Etiam dimitti non potest titulus patrimonii, super quo quis ordinatus est, *Trid.* suprà: soletque requiri juramentum non resignandi, nisi aliunde provisum sit de honesta sustentatione, ac sciat approbetque Episcopus. V.Leur.*p.3.qu.*305. *& seqq.* Similiter pensiones constitutæ loco beneficii, super quo quis est ordinatus, resignari non possunt, cùm sint ad necessitatem sustentationis. V.Leur.*qu.*309.

985 Q.144. *Quinam resignare possint beneficium?* Resp.

§.1. Qui prævidet se ob delictum etiam notorium esse privandum, resignare potest, etiam in favorem, etiam per procuratorem, cum reservatione pensionis, etiam pendente lite aut post latam sententiam perpetui carceris aut etiam privationis, si ab hac appellarit: tunc enim privatio non habebit effectum; nisi post tres conformes; nec beneficium tale ideò fit litigiosum, nisi postquam alteri fuerit adjudicatum, Rebuff. Gonz. Paris. Garc.*p.11.c.3.à n.*80. Nec opus est in resignatione fieri mentionem criminis, litis aut privationis, cùm id nullibi in jure caveatur, *Garc.Castrop.Corrad. Pirh.* contra *Felin. Paris. Tond.* Et tenent dicta, licèt reus sciat beneficium pro casu privationis, jam impetratum esse à tertio, *Covar.Garc.Castrop. Tond. Pirh.* contra *Butr. Lancell. Felin. Gomes. Farin. Paris.* quia nempè adhuc habet jus in beneficio, quod non prohibetur abdicare, nisi aliud exprimatur in rescripto impetrationis. Putant tamen *Pirh.* & alii contra *Garc.* talem resignationem posse posteà post totam sententiam rescindi per Judicem, quod maximè teneret de rescissione pensionis. V. Leur. *p.3. qu.*310. *&* 311.

986 §.2. Privatus ipso jure resignare non potest, cùm jus amplius non habeat, communis cum Leur. *quæst.*312. Et tenet hoc, etiamsi fiat ante sententiam declaratoriam, supposito ex dictis *n.*943. quòd hæc requiratur, quia talis à momento commissi criminis amisit jus, ac subsequens declaratio eò retrotrahitur. Et idem est de privato per sententiam hominis, si hæc transierit in rem judicatam, quamvis necdum sit executioni data, nam etiam tum amisit omne jus, Paris.Garc.Leur.*q.*313. contra *Rebuff.* Unde si apud Papam resignarit sub pensione, non facta mentione amissi tituli pensione frui non potest, quia Papa tantùm illi vult pensionem dari, qui per resignationem abdicat titulum, Gig. Gamb. Garc. Paris. Leur.*q.*314.

987 §.3. Quando is, cui reservata pensio, egit ad privationem vel regressum ob non solutam pensionem, resignatarius non potest resignare in favorem tertii; aliàs potest, etiam non admonito primo resignante, & hic secundus resignatarius non potest à primo ob non solutas pēsiones molestari. V.Leur.*p.*315.*&* 316.

988 §.4. Habens parochiam, ob quam tenetur promoveri intrà annum, potest eam ultima die anni resignare, quia pœna privationis non incurritur, nisi tempus ex toto labatur: non facilè tamen admittetur hæc resignatio, quia stylus habet, ut tantum brevi tempore possederit, rejiciatur cessio, Paris. Leur. *q.*313. Et simpliciter in simplicibus beneficiis requirentibus residentiam stylus Datariæ requirit, ut resignans exprimat se possedisse per annos saltem absolutè tres, ideoque debet declarari, à quo tempore obtinuerit, Paris.Garc.Castrop.*t.13, d.6.p.2.§.5.n.9.* Et si ponat, per annos quinque circiter, satis est, si per annos quatuor & medium, *Garc.Corr.* qui notat praxim illam tenere tantum in resignatione apud Papam & non apud Ordinarium. Quod si quis præsens in Curia obtineat aliquod beneficium, jurare debet se non habere animum resignandi; intellige intrà breve tempus, usus enim habet, ut resignare possit post aliquot annos, Garc. Corr.*q.*419.

§.5. Impetrans beneficium per annum pacificè possessum, 989
potest illud, si resignationem Superior admittere velit, statim resignare, nec evocato possessore, nec causa expedita, quia ad hæc tenebitur resignatarius, Sarn. Mandos. Paris. Leur. *qu.*318.

§.6. Promovendi per Papam ad Ecclesiarum aut Monaste- 990
riorum regimina non possunt intrà tempus vacationis Ecclesiæ aut Monasterii & tempus promotionis suæ resignare sua beneficia alioqui vacatura per promotionem, illa enim Papæ reservantur per Reg. Cancell. Excipe, si quis eo tempore resignavit ignorans se promovendum, quia tum abest fraus, Gl. Paris. V. Leur. *qu.*320.

§.7. Mente captus nequit resignare, nisi in lucido interval- 991
lo, *cap. quamvis sit triste, 7.qu.1. cap. Consaldus, 17.q.2.* Cùm autem resignatio non præsumatur, *cap. Super hoc, de Renunc.* probari debet fuisse lucidum intervallum, *Glos. Rebuff. Paris.* contra *Sarn.* sed è contrà etiam priùs probari debet fuisse amentiam, quia in dubio præsumitur quis esse sanæ mentis, *Bald Paris.* maximè si fuerit brevis amentia, *Bartol. Alex. Dec. Paris.* Idem est de furore & ebrietate. V. Leur. *q.* 321.

§.8. Senex resignare potest, quamvis ejus resignatio diffici- 992
lius admittatur, Paris.Barb. Leur.*qu.*322. Similiter Minores, qui excesserunt 14. & necdum attingerunt 25. ætatis annum, possunt sine Curatoris consensu etiam per procuratorem sine officio Judicis constitutum resignare, *Azor.Castrop.Pirh.* sed impubes, si per dispensationem habeat beneficium ante annum 14. resignare non potest sine authoritate Tutoris & decreto Superioris, quia pupillus sine Tutore nihil attentare potest, Bursat. Rebuff.Paris. Tond.Pirh.Leur.*q.*324. Quomodo autem Minori vel impuberi, si resignarit, aliquando detur restitutio in integrum, explicat Castrop. §.3. *num.*13. & Leur. *q.*325.

§.9. Putant Chok. & Leur. *q.*326. admissum ad Monaste- 993
rium sed necdum ingressum novitiatum non posse resignare beneficium intuitu Religionis ingrediendæ, tum quia refertur declaratio S.Congreg. eò extendens decretum Trid.*sess.25. c.16. de Regul.* quo prohibentur abdicationes usque ad duos menses proximos professioni, tum etiam quia eadem hic est ratio, ne videlicet novitii deterreantur ab egressu à novitiatu, aut si egrediantur, ne careant competentia vivendi. Novitios autem ipsos posse cum consensu Episcopi etiam sine consensu Superiorum duobus mensibus ante professionem resignare beneficium, etiam super quo ordinati sunt, docent communius AA. apud Leur.*qu.*327. *&* 328.*num.*3. quamvis resignatio non habeat effectum, quousque emittant professionem: è contrà *Mach.Villal.Garc.Barb.Castrop.* dicunt illud decretum *Trid.* non agere de resignationibus beneficiorum, sed tantum de abdicatione aliorum bonorum, quod probabile reputat *Pirh.* quia loquuntur de renuntiatione etiam in favorem causæ piæ, quod beneficiis non convenit, ideoque censent beneficia ab ingressuris & ingressis resignari posse, quando & quomodo volent, dummodò serventur leges juris communis; sed Maj.Azor. Paris.Laym.Sperel.Sanch.Tond.Chok.Pirh. Leur. *n.1.* tenent velut probabilius, quòd *Trid.* loquatur etiam de renunciatione beneficiorum, cum de his sit eadem ratio: talis tamen renunciatio imbibit hanc conditionem, si professio sequatur; hinc beneficia sic resignata conferri non possunt nisi professione secuta.

Q.145. *Quid notandum sit circa resignationem factam* 994
ab infirmo? R. seqq.

§.1. Regula Cancell. de infirmis sic habet, *Item voluit, ut si quis in infirmitate constitutus resignaverit, sive in Romana Curia sive extra illam aliquod Beneficium, sive simpliciter sive ex causa permutationis, vel alias dimiserit aut illius Commendæ cesserit, seu ipsius Beneficii dissolutioni consenserit, etiam vigore supplicationis, dum esset sanus, signatæ, & postea infra 20. dies per ipsum resignantem præstandi consensus computandos, de ipsa infirmitate decesserit, & ipsum Beneficium quavis authoritate conferatur, collatio ejusmodi sit nulla, ipsumque beneficium nihilominus per obitum censeatur vacare.*

§.2. Causæ hujus Regulæ fuerunt, 1. ne vel Ordinarii 995
fraudentur collatione sibi competente; vel expectantes, gratia sibi facta. 2. Ne beneficia fiant hæreditaria, aut de illis disponatur quasi per viam ultimæ voluntatis. 3. Ne ab homine per-

ne per instantem mortem turbato obtrudantur quævis personæ 4. Ne detur occasio captandi mortem resignantis: Paris. Leur. *p. 3. q. 333.* Et quia regula illa est secundum jus commune, ad communem utilitatem & pro servandis juribus Ordinariorum, censent eam esse favorabilem Rebuff. Paris. Leur. *q. 334.* sed contradicunt *Dec. Mandos. Sarn. Gamb.* & alii dicentes esse odiosam, quia est ad gravamen eorum, quos concernit, nempè infirmorum. Vide dicta *l. 1. à n. 619.*

996 §. 3. Sub hanc Regulam cadunt omnia beneficia, etiam electiva, etiam patronata, hinc licèt talis beneficii tanquam per resignationem vacantis jam facta sit institutio, collatio, confirmatio, si tamen resignans ante expletos 20. dies moriatur, ista omnia sunt invalida, & providetur beneficium tanquam vacans per mortem, *Rota, Rebuff. Az. Paris. Tond. Pirh.* Idem est, si infirmus, quomodocunque dimiserit, v. g. volendo uniri vel incorporari, *Mandos. Az. Paris. Pirh.* Item si beneficium sit consistoriale & à Papa provideatur extrà consistorium, *Az. Paris.* Item si beneficium acquisitum vigore gratiæ per solam supplicationem signatam ante expeditas litteras resignetur, *Paris.* E contrà translatio pensionis Ecclesiasticæ non comprehenditur, *Gom. Mandos. Paris.* nec officia sæcularia Curiæ Romanæ, *Sarn. Az. Paris.* Vide Leur. *q. 335.*

997 §. 4. Hac regula comprehenduntur Cardinales, quia ubi agitur de fraude vitanda, hi etiam comprehenduntur, *Sarn. Az. Paris. ChoK. Pirh.* contra *Barbat. Mandos.* & alios. Item Patriarchæ, Episcopi, Abbates, Priores, exempti, familiares Papæ, Officiales Curiæ Romanæ: item Abbatissæ, Priorissæ, uti habent *Rebuff. Paris. ChoK. Pirh.* contra *Mandos.* Vide Leur. *q. 336.* Item comprehenduntur collationes omnes, quas jam relati facere possunt, Rebuff. Paris. Leur. *q. 338.* Neque tantùm collationes sunt vi hujus Regulæ irritæ, sed etiam ipsæ resignationes, quas etiam Papa non admittit, nisi sub conditione vitæ per 20 dies perduraturæ, hinc per ipsas non vacat beneficium, Lott. Leur. *qu. 340.*

998 §. 5. Hæc Regula habet locum in resignatione. 1. Quæ fit per procuratorem, quia idem, imò majus periculum est fraudis, si per hunc fiat. 2. Quæ fit coram Ordinario, (saltem extra Galliam) quia dicitur, sive in Romana Curia sive *extra illam*, item *quavis authoritate* conferatur, *Rebuff. Paris. Az. VVames. Tond. ChoK. Engel, Pirh.* contra *Papon. de Mandos.* dicentes, in primis Regulas Cancellariæ non habere locum extra Curiam; deinde cùm resignatio apud Ordinarium non fiat in favorem, cessare principales causas legis *nu.* 995. relatas; sed primum argumentum falsum est ex dictis *l. 1. nu.* 575. Alterum autem etiam deficit, nam saltem tres ultimæ causæ manent, & una cessante non ideo cessat dispositio, *§. Affinitatis, Inst. de nuptiis.* 3. Quæ fit permutationis gratia, ut exprimit Regula, etiamsi beneficia sint æqualia, *Rebuff. Mandos. Graff. Paris. Az. ChoK. Tond. Pirh.* contra *Sarn. & Gonz.* 4. Quæ fit sub pensione vel reservatis fructibus. Vide Leur. *q. 337.*

999 *§. 6. Paris. Az. Castrop. ChoK. Pirh.* testantur in Curia esse praxim, ut Regula habeat locum etiamsi resignans, dum resignavit, non fuerit infirmus, dummodò decedat morte naturali vel violenta intrà 20. dies à præstito in resignationem consensu, uti si resignarit, & infrà 20. dies ob crimen afficiatur ultimo supplicio: de cætero rectè notat *Engel* spectando verba Regulæ oppositum esse verum: nam dicit, *Si quis in infirmitate constitutus resignarit: &, de ipsa infirmitate decesserit.* V. Leur. *q. 341.* Saltem non sufficit, si intrà 20. dies moriatur civiliter, v. g. ineat matrimonium, quia statutum loquens de morte, intelligitur de naturali, prout opponitur civili, *ChoK.* Nec sufficit, si moriatur intrà 20. dies post privationem, quia Regula loquitur de resignatione; si tamen privandus resignaret, putant Paris. ChoK. Pirrh. Leur. *q. 342.* Regulam habere locum, sed attendendum est ad praxim, nam verba id non sonant.

1000 §. 7. Ponuntur 20. dies, quia Medici dicunt totidem esse periculosos in morbis acutis. Intelliguntur autem dies naturales seu 24. horarum, sic enim in jure accipitur dies, *L. More, Romano, ff. l. 2. tit.* 12. Sarn. Reb. Selv. Paris. ChoK. Pirh. Leur. *q. 334.* Et numerantur à die, quo resignans præstat consensum resignationi à Superiore approbatæ, licèt necdum consenserit resignatarius, Rota, Paris. Leur. *qu. 329.* Putatque Paris. *lib. 12. qu. 5. num* 37. si resignatio fiat apud Papam, intelligi diem, quo ad supplicam procuratoris datur parvus consensus, de quo dictum est *nu.* 971. sed *Rebuff. Azor. ChoK. Pirh.* aliique communiùs cum Leur. *q. 344. n. 3.* dicunt intelligi consensum magnum in Camera, quia ante hunc non est resignatio perfecta sed res adhuc integra & locus pœnitentiæ secundùm dicta *n.* 971. Si autem resignatio fiat apud Ordinarium, numeratur à die, quo Superior resignationi præstat consensum, Pirh. *de Renunc. nu.* 34.

1001 *§. 8.* Diem, quo præstatur consensus, includunt in numero 20. dierum Rota, Gl. antiquus, Paris. Castrop. Pirh. Leur. *n. 4.* quia licèt dies termini inchoati in odiosis non computetur esse in termino, *l. Eum qui 41. §. planè, ff. de verb. oblig.* aliud tamen est, ubi eum includi favorabile est illi, cui terminus statuitur, & ita *L. Gallus, ff. de liberis & posthumis,* dicitur, si quis nepotem, qui nascetur infrà 10. menses à die mortis filii, instituerit hæredem, diem illam mortis filii includi in illis 10. mensibus; quod hic magis tenet, nam cùm dicatur, infrà 20. dies, Tò infrà, regulariter includit sua extrema, uti ex Civilistis probat Paris. *n.* 25. Econtrà diem præstiti consensus excludunt *Sarn. Rebuff. ChoK.* & probabile agnoscit *Leur.* quia nullitas resignationis videtur in pœnam statui: dies autem termini, in pœnalibus, non computatur esse in termino.

§. 9. Primus dies præstiti consensus & similiter dies ulti- 1002
mus, quo resignans moritur, non debet censeri pro die completo, sed incipit à momento: hinc si quis resignet primo die Januarii manè hora 8. & moriatur ante horam 8. diei 21. Januarii, non supervixit 20. dies, quia licèt in favorabilibus dies inceptus habeatur pro completo, si tempus definiatur per annos, *L. A qua ætate, ff. de testam.* tamen si à lege fiat computatio per dies, sumitur de momento ad momentum, Gomes. Paris. Az. Sanch. Castrop. Pirh. Leur. *n. 5. & 6.*

§. 10. Qui vult infirmare resignationem, probare debet 1003
mortem obvenisse intrà 20. dies, quia quisque debet probare supra quo se fundat, *l. 2. ff. de probat.* Debetque probatio esse clara & plena, *Sarn. Mandos. Paris. ChoK.* Si tamen signans in favorem consanguinei vel amici, in ejusdem domo moriatur, negato ad infirmum accessu Medicorum & aliorum, præsumetur fraus; quæ etiam ex conjecturis probatur, *L. Dolum, Cod. de dolo,* Mandos. Dec. Paris. Leur. *q. 344.*

§. 11. Si resignans moriatur intrà 20. dies, *Rosin. Gomes.* 1004
Garc. Chok dicunt beneficium apud Papam sic resignatum non reservari Papæ, tum quia per hanc Regulam omnia resolvuntur, ac si nihil esset factum, nec apponitur reservatio, quæ cùm sit odiosa, non est inducenda, nisi in casibus expressis; tum etiam quia principalis ratio Regulæ fuit, ne Ordinarii fraudentur jure suo conferendi, quod fieret, si ad Papam pertineret collatio: E contrà reservari Papæ dicunt *Sarn. Boer. Rebuff. Paris. Az. Tond. Lotth. Pirh.* Rationem dant, 1. Quia tale beneficium dicitur vacare in Curia, non aliter ac si quis in Curia beneficio privetur: *sed* hæc ratio non videtur firma, nam cùm resignatio in Curia tunc sit nulla, reipsa vacat per obitum mortui extra Curiam. 2. Quia Papa saltem applicavit manum, sicuti quando mandavit provideri de beneficio, inducitur affectio & reservatio, licèt provisio impediatur. Sed dici potest id ordinariè verum esse, non autem hic & in similibus casibus, in quibus Papa quærit conservare jus Ordinariorum. 3. Quia secundùm *Lott.* obitus resignantis per fictionem juris & in odium fraudis retrotrahitur ad tempus resignationis tentatæ in Curia, & sic iste obitus censetur esse factus in Curia, sicuti lex Cornelia fingit Patrem esse mortuum eo tempore, quo captus fuit, *L. Pater instituto, ff. de Captiv. & postlim. revers. sed* dici posset gratis ea dici, cum nulla lex justificet priorem illam fictionem. Ex his concludit *Engel,* primam sententiam, spectata ratione, esse probabiliorem, & testatur *Chok.* Leodii quotidie practicari: saltem in hoc conspirant utriusque sententiæ AA. si resignatio tentata sit apud Ordinarium, non affici à Papa, sed beneficium per obitũ vacans manere in provisione Ordinarii, Leur. *q. 346.*

§. 12. Quamvis Regula dicat, ut beneficium censeatur 1005
vacare per obitum, tamen reipsa etiam sic vacat, aut saltem habet omnes effectus vacationis per obitum, *Paris. Lott.* contra *Sarn.* quia in his, quæ sunt juris, paria sunt esse tale, & haberi pro tali, & fictio à jure inducta (si talis hic sit) habetur pro veritate quoad juris dispositionem, cùm idem importet fictio legis quod Veritas, *Bartol.* Vide Leur. *q. 345.*

§. 13. Si quis beneficium sic vacans impetret à Papa, 1006
exprimere debet mensem obitus, Lott. Leur. *q. 347.* Addunt *Sarn. Paris.* etiam modum, quòd sic vacet per obitum intrà 20. dies.

§. 14. Papa solet huic Regulæ derogare in permutationi- 1007
bus, & quandoque etiam in resignationibus ultra montes, sed hoc debet exprimi, nec sufficit in supplica dici, *Quocunque modo vacet,* nam intelligitur, quocunque modo de facto vacet, non autem pro futuro ante 20. dies. Quòd si laborans podagra resignarit, & Papa derogarit Regulæ his verbis, *Quatenus ex illa infirmitate moriatur,* si intrà 20. dies moriatur ex alia infirmitate, non censetur esse derogatum Regulæ, quia non est impleta conditio, *Sarn. Paris.* Gratia autem derogationis Regulæ concessa ab hoc Papa manet sub Papa successore, *Rota, Paris.* Vide Leur. *qu. 349.* Denique si quis resignarit apud Papam, & Papa moriatur ante præstitum in Camera magnum consensum, quem posteà præstet resignans, attamen moriatur intrà 20. dies, tenet resignatio, quia Regulæ Cancell. cessant per mortem Papæ, Leur. *q. 348.* ex *Sarn. & Paris.* qui putant oppositum esse dicendum, si vivente Papa datus est magnus consensus, quia Regula jam antecedenter affecisset beneficium.

Q. 146. Quibus resignari possint Beneficia? Resp. 1008

§. 1. In primis non possunt resignari nisi dignis, *Cap. cùm in*

cunctis, *de elect.* An autem resignari debeant dignioribus, vide dicta *n.*586. Deinde etiam nonnisi illis, qui habent qualitates à jure, statuto & fundatione requisitas, nec aliunde teneotur impedimento, uti constat ex hactenus dictis. Nec juvat, si postmodum superveniat idoneitas, nam tunc requiretur novus cõsensus resignantis, & nova provisio Superioris, Rota, Gl. Anch. Paris. Leur. *p.*3.*q.*350. Vide tamen dicta *à n.*836.

1009 §.2. Beneficia non possunt resignari illis, quibus non possunt conferri: hinc resignari non possunt laicis, uti constat ex dictis *à n.*742. Si autem resignatio in favorem laici sit admissa à Papa sub hac clausula, *Quàm primùm Clericali charactere fuerit insignitus*, quamvis ille prius post mortem resignantis fiat Clericus, valet resignatio, quia resignans nihil ultrà facere poterat, sed solus Papa & resignatarius, Paris. & alii contra Gabr. apud Leur. *qu.*354. Nec resignari possunt criminosis vel infamibus, secundùm dicta *n.*785. Et crimina, quæ privant beneficio, multò magis reddunt incapacem acceptandi: quænam autem privent, dictum est *à n.*940. Et specialiter secundùm AA. apud Leur. *qu.*356. resignari non potest beneficium homicidæ, perjuro, hæretico, hæretici filio, schismatico, sortilego, sacrilego, falsario litterarum Apostolicarum, usurario publico, apostatæ, reo læsæ Majestatis, aleatori, notoriè infami. Et quamvis Papa sciat aliquem esse talem admittatque resignationem in ejus favorem, per hoc non censeri dispensare, docent Abb. Hojed. Rebuff. & alii cum Paris. *l.*4.*q.*3.*à n.*63. Nec resignari potest excommunicato, suspenso, irregulari, secundùm dicta *à nu.*774. Vide etiam Leur *q.*357. Nec mente capto, Paris. *lib.*12.*q.*4.*n.*1. Nec illitterato aut ignoranti linguam loci, in quo est beneficium, si sit curatum, uti dictum *à n.*789. Nec illegitimo, secundùm dicta *n.*750. Nec bigamo, secundùm dicta *n.*768. Nec minori 14. annis, Leur. *q.*362. Vide dicta *n.*795. Neque sæculare beneficium resignari potest Clerico regulari vel contrà, secundùm dicta *n.*425. Nec pater resignare potest filio, ne videatur hæreditaria successio, Laym. Leur. *q.*368.

1010 §.3. Beneficia resignari possunt senibus & infirmis, dummodò maneant apti satisfacere officio, *Paris.* Item majoribus 14. annis etiam sine consensu curatoris, *Buratt. Paris.* Item in favorem Capituli, Conventus, habentis dignitatem Superioris. V. Leur. *qu.*362.

1011 §.4. S. Pius V. in Const. *Quanta Ecclesiæ Dei*, sic statuit, *Præcipimus, ne Episcopi aut alii Collatores de Beneficiis & officiis resignandis, aut suis aut dimittentium consanguineis, affinibus vel familiaribus, etiam per fallacem circuitum multiplicatarum in extraneos collationum audeant providere: quòd si secus ac etiam quidquid aut contra formam prædictorum fuerit à quocunque temerè attentatum, id totum ex nunc vires & effectum decernimus non habere: qui verò contra fecerint, ut in eo, in quo deliquerint, puniantur, à Beneficiorum & officiorum collatione, necnon electione, præsentatione, confirmatione & institutione, prout cuique competierit, tamdiu suspensi remaneant, donec remissionem à Romano Pontifice meruerint obtinere; & qui talia Beneficia seu officia receperint, eos prædictis pœnis volumus subjacere.* Quòd si aliquis ita contulerit ideoque sit suspensus, ac nihilominus pergat iterum simile quid attentare, incidit in excommunicationem ipso facto, vel si sit Conventus, in suspensionem à divinis, à quibus absolvi non possint nisi à Papa.

1012 §.5. Circa Constit. illam Pianam quædam notanda sunt: 1. Per Episcopos non intelliguntur Cardinales, quamvis sint Episcopi, cum Constit. sit odiosa, *Az.* 2. Per familiares intelliguntur, qui actu deserviunt Episcopo aut Collatoribus, & continuam exercent commensalitatem in eorum domo, Paris. Tond. Leur. *p.*2.*q.*676. 3. Cùm dicat, *Ne Episcopi aut alii Collatores*, putat Luca *de benef. d.*65.*n.*16. probabile esse, quod non comprehendat Canonicum turnarium, qui nomine Capituli confert, cùm Capitulum non habeat consanguineos aut affines. 3. Constit. illa non habet locum in beneficiis jurispatronatus, uti declaravit Greg. XIII. apud Corr. *l.*5.*c.*1.*nu*50. & S. Congr. apud Quarant. *in sum. Bullar. v. Beneficiorum resignatio*; quod quamvis Ricc. restringat ad juspatronatus laicale, tamen Quarant. Garc. Tond. Sanch. *in Consil. l.*2.*c.*3.*d.*36.*n.*24. Leur. *qu.* 676. & alii loquuntur sine distinctione, & ratio est eadem de omnibus, nam S. Pius tantùm loquitur de Episcopis & Collatoribus ut talibus, quando nempè ex seipsis beneficia conferunt. 5. Si quis etiam ignorans contraveniat huic Constit. putant aliqui cum *Corr.* suprà incidere in dictas pœnas, sed non video, quomodo ignorans pœnam incurrat; uti *l.*1.*à n.*767. dictum est: provisio tamen manet invalida. 6. Episcopus non potest ejusmodi coosanguineos vel affines vel familiares admittere ad concursum pro parochiali in manus suas resignata, uti dictum est *n.*618. 7. Episcopus potest beneficium in manus suas resignatum conferre consanguineo, affini vel familiari sui Vicarii Generalis. Item Vicarius suo consangineo, affini vel familiari, quod enim ipse facit, censetur facere Episcopus: unde Vicarius non potest conferre consanguineo, affini, familiari Episcopi, quia sic censeretur Episcopus conferre suo, *Corr.* suprà & alii. 8. Conferri possunt consanguineis &c. si vacent aliter, quàm per resignationem, quia S. Pius tantùm loquitur de vacantibus per resignationem, Ricc. Tond. Leur. *suprà*. Vide eundem *p.*3.*q.*270. Quoad permutationem dicemus *num.*1103.

§.6. Hæc Constit. usu recepta est in Diœcesi Coloniensi, 1013
Leodiensi & Monasteriensi in VVestphalia: debuitque ab initio esse ubique recepta & obligare post acceptam illius notitiam, ut in fine habetur; contrà illam tamen supplicavit Hispania, uti referunt Dian. *p.*5.*t.*14.*R.*26. & Castrop. *t.*13.*d.*6. *p.*2.§.1.*num.*7.

Q. 147. *An resignanti sit licitum interponere preces* 1014
apud ordinarium collatorem, ut beneficium resignatum conferat huic vel illi? R. Esse licitum, non tantùm post resignationem, uti limitant aliqui cum Nicol. *t.*1.*d.*9.§.5. sed etiam ante, vel dum ea fit, dummodò absit omne, etiam tacitum pactum, S. Anton. Suar. Regin. Felin. Rebuff. Garc. Az. Paris. Fill. Tond. Barb. Castrop. Sanch. *in Consil. l.*2.*c.*3.*d.*36.*n.*23. contra Hostiens. *Nec obstat* relata Constit. S. Pii V. vetans omnem successoris in beneficio designationem, imò & intentionem successoris, *nam Barb. Zoes. & Engel.* dicunt id prohiberi collatori tantum, ne appromittat alicui conferre: *Nav. Paris. Sanch. Castrop.* dicunt tantùm vetari designationem vel intentionem, si expressè vel tacitè deducatur in pactum: alii dicunt esse admonitionem tantùm, ut hoc non fiat, non autem præceptum, nam tantùm dicit, *Caveat*: de cętero nudæ illæ preces nullam collatori obligationem afferunt, & de se non sunt illicitæ. Et videntur valere dicta, quamvis resignans sic speret, sitque ita constitutus, ut non resignaret, si sciret huic non conferendum, quia hæc spes ac dispositio animi nec est de se mala, nec ullibi prohibetur, Nav. Paris. Az. Dian. Barb. Tond. Vide Leur. *p.*3.*qu.* 369. & 728.

Q. 148. *Coram quibus fieri possit resignatio?* Resp. 1015

§.1. Necessariò fit in manibus Superioris, *cap. Admonet, de Renunc.* quia beneficiatus obligaverat se Ecclesiæ, nec nisi per Superiorem solvi potest, Paris. Garc. Az. Barb. Laym. Castr. Pirh. Leur. *p.*3.*q.*372. Authoritas tamen Superioris non requiritur, ut quis dimittat jus ad rem acquisitum & etiam acceptatum ratione electionis, postulationis, præsentationis, impetrationis litterarum &c. quia necdum erat vinculum cum Ecclesia, AA. iidem. Potest etiam intrusus propria authoritate dimittere beneficium, *Gl. Inn. Abb. Hostiens. Paris.* quod limitat *Garc.* si appareat, quod intrusus sit & careat titulo. Idem dicunt multi cum *Abb. Paris. Garc. Barb.* si quis habeat dubium jus in beneficio litigioso, quamvis neget *Laym.* Vide Leur. *qu.*373.

§.2. Episcopus quantumcunque criminosus, & etiamsi sit 1016
simoniacus, non potest Episcopatum dimittere absque licentia Superioris, *Cap. Nisi cùm pridem, de Renunc.* Uti nec ullus alius habens jus in beneficio, si ob crimen veniat tantùm privandus, *Paris. Pirch.* Et quamvis sit jure ipso privatus, adhuc tamen expectare debet sententiam declaratoriam, quando hanc prærequirit privatio, ut nempè sic tollatur titulus coloratus & possessio, Abb. Paris. Pirch. Leur. *q.*374.

§.3. Si quis obtinuerit aliud incompatibile, debet nihilo- 1017
minus prius beneficium dimittere cum authoritate Superioris, alioquin revocari potest ad primum, *Extrav. Execrabilis, De præb. Abb. Hoj. Gregr. Coras. Rursat. Paris. Pirh.* contra *Glos. Host. Gonz. Quintanadv. Garc.* Et si transeatur ad beneficium alterius Diœcesis, requirunt consensum expressum; si autem ad beneficium ejusdem Diœcesis, admittunt tacitum sufficere *Fagn. J. Andr. Pirch.* Quòd si promoveatur ad dignitatem vel beneficium curatum, impediri non debet, Gl. Host. Laym Pirh. Leur. *qu.*375.*num.*1. & 2.

§.4. Satis est, si professurus in Religione id indicet Supe- 1018
riori Ecclesiastico, nam jus facit ei potestatem sic dimittendi beneficium, *arg. cap. licèt, de Regul.* Laym. Pirch. Et universaliter verum est, si beneficium sit tantùm simplex nullum servitium aut residentiam requirens, posse requisito & quamvis invito Superiore dimitti, quia erat principaliter ob beneficiati utilitatem, cui resignare potest, Fagn. Pirh. Leur. *nu.*3. quem vide etiam *q.*377. Potest etiam quis inire Matrimonium & sic tacitè resignare, etiam non petita licentia Superioris, Leur. *qu.*375.*n.*4. Et idem, si sequatur militiam.

§.5. Resignatio sine Superioris authoritate facta, est 1019
nulla, potestque Superior cogere resignantem, ut in beneficio permaneat, vel cogere, ut legitimè dimittat, aut ratam habere desertionem, sicque vacans beneficium conferre alteri. Quòd si resciens, intrà 6. menses non jubeat permanere in beneficio, censetur consentire, & resignatio sortitur effectum, *Paris. Castrop. Pirh.* De cætero antequam consentiat Superior, resignans retinet titulum, sed amittere potest possessionem. *Inn. Abb. Selv. Rebuff. Paris. Garc. Menoch. Laym. Barb. Pirh.* Et ad hanc sine Superioris authoritate regredi non posse docent *Nav. Paris. Barb.* ac consentit *Pirh.* si resignarit coram laico. V. Leur *q.*376.

§.6. Per Superiorem hic intelligitur ille, qui habet pote- 1020
statem

statem ordinariam beneficiatum removendi ab hoc beneficio; hanc autem non habent omnes collatores, nec deputati ad providendum de beneficiis vacaturis, Nicol. *t.1. d.9.* §. 10. *&* 11. Unde non est verum universaliter, quòd, ad quem pertinet institutio, ad illum spectet etiam destitutio, nisi institutio ad eum pertineat jure communi & ordinario, non autem sit tantùm privilegio vel consuetudine, Paris. Luca: habet tamen praxis, teste Laym. & Pirh. ut Capitulum admittat resignationes beneficiorum simplicium, quorum habet collationem independenter ab Episcopo; Vide Leur. *q.*378. 395. Quod si, v. gr. dignitas acquiratur per electionem Capituli, quæ confirmari debet per Episcopum, videtur resignanda in manus Capituli, quia obtenta fuit vi electionis Capituli, & confirmatio nihil juris addebat, sed tantum majus robur: attamen vidi etiam oppositum fieri, & resignationem talem admitti ab Episcopo.

1021 §. 7. Resignatio fieri non potest coram Laico, *c. Quod in dubiis, de renunc.* Etiamsi sit patronus beneficii; Abb. Paris. Barb. Pirh. Laicus tamen v. g. Notarius, potest recipere consensum, sed non authorisare, Nav. Paris. Posset etiam laicus ex privilegio Papæ resignationem recipere. Paris. Leur. *q.*379.

1022 §. 8. Nonnisi à Papa admitti potest resignatio Cardinalatus, Patriarchatus, Primatus, Archiepiscopatus, Episcopatus, beneficii exempti, dignitatum primatiarum post Pontificalem in Cathedralibus, & principalium in Collegiatis, quia harum dispositionem sibi reservavit Papa per *Reg. 3. Cancell.* Paris. Pirh. *Leur. q.*383. Excipe, nisi privilegium, vel consuetudo aliud habeat. Item ad solum Papam spectat admittere resignationem Abbatiarum, & Prioratuum, quorum collatio ad ipsum spectat, Gl. Tamb. Leur. *q.*396. quem vide ibid. quoad resignationem talium prælaturarum regularium, quarum collatio ad Papam non spectat. Quam potestatem admittendi resignationem habeant Cardinales, & Legati à latere, refert Leur. *q.*384. 385. quam habeant Abbates, Præpositi, Decani, &c. Item auditores Rotæ, Notarii Apostolici, &c. refert *q.*392. *& seqq.*

1023 §. 9. Archiepiscopus non potest admittere resignationes beneficiorum in Diœcesibus Episcoporum Suffraganeorum, Leur. *q.* 386. Possunt autem Episcopi admittere resignationes puras omnium aliorum beneficiorum, etiam reservatorum Papæ, quamvis hæc conferre non possint: Idem patronatorum, & electivorum, saltem accedente consensu patronorum, & Electorum, secundùm dicta à *n.* 976. Vide etiam Leur. *qu.* 387.

1024 §. 10. Vicarius Episcopi non potest sine speciali mandato hanc potestatem determinatè exprimente recipere resignationes, potest tamen Episcopus id ipsi committere. V. Leur. *q.* 389. ubi etiam agit de Coadministratoribus Episcoporum, vel Vicariis Apostolicis, *& q.*390. de Coadjutore Episcopi. Nullum autem capitulum, regulariter loquendo, potest sede plena recipere resignationes, Abb. Inn. Paris. Pirh. quamvis etiam per privilegium, vel consuetudinem haberet potestatem destituendi, uti putat Luca, attamen Paris. & Pirh. putant, si haberet potestatem instituendi, & destituendi, posse etiam resignationes recipere. Sede vacante potest capitulum recipere resignationes puras beneficiorum spectantium ad collationem etiam solius Episcopi, Pavin. Sbroz. Coras. Azor. Garc. Barb. Castrop. partim contra Rebuff. Paris. Laym. Pirh. id admittentes tantùm de beneficiis spectantibus ad simultaneam collationem Episcopi & capituli, & de eis, quæ resignantur in pœnam; partim contra Rostiniac. & alios id absolutè concedentes tantùm de resignatis permutationis causa: sed ratio nostra est, quia capitulum succedit Episcopo in omnibus, quæ sunt jurisdictionis ordinariæ, saltem necessariæ, nisi expressè excipiantur à jure: hæc autem potestas est jurisdictionis ordinariæ & necessariæ, debet enim resignatio facta ex justa causa recipi, nec excipitur à jure, ergo. Non videtur tamen capitulum recipere posse resignationes permutationis causa, nisi eorum beneficiorum, quæ conferre potest saltem cum Episcopo, quia cùm permutationem comitetur collatio, si hanc non possit facere capitulum, nec poterit illam. Vide Leur. *q.* 391.

1025 §. 11. Episcopi possunt in omni mense admittere resignationes, & non obstantibus concordatis conferre beneficia resignata, quæ aliàs sunt suæ collationis, uti dictum est *n.* 511.

1026 *Q. 149. Quas causas requirat resignatio?* R.

§. 1. Quamvis Engel. dicat hodie consuetudinem obtinuisse, ut sine causa graviore resignationes admittantur, attamen debet adesse justa causa, cùm beneficii natura postulet de se perpetuitatem, & illa continua dimissio pariat gravia incommoda, uti rectè Pirh. *de Renunc. nu.* 39. Nicol. *t.1. d.9.* §. 6. Si tamen fiant in favorem apud Papam, sufficit voluntas gratificandi resignatario. Corr. Vallens. Leur. *p.3. q.*399. Et quamvis in supplica ad Papam addi soleat *Ex certis causis animum nostrum moventibus*, tamen non est opus hoc, aut ullam causam allegare apud ipsum, sed solæ resignationes apud Ordinarium dicuntur fieri *ex causa*, debentque exprimi saltem hoc, *Ex certis causis* Corr. Leur. *q.*401. In dubio autem semper sumitur resignationem esse factam ex justa causa, Butr. Paris. Tond. Corr. Leur. *q.*400. quem vide *q.*403. *& seqq.* de causis resignandi prælaturas.

§. 2. Universim censentur duæ justæ causæ resignandi, 1027
nempe utilitas Ecclesiæ & salus propria: & specia im ut resignatio possit ab Ordinario admitti, S. Pius V. in Const. *Quanta Ecclesiæ*, requirit unam ex his causis, 1. Senium, quod an ad. sit sufficiens, remittitur prudenti arbitrio Judicis, spectata personarum qualitate & complexione. 2. Incommoda valetudo, ita ut non possit præstare officia. 3. Si sit corpore impeditus, quominus commodè præstet officia, uti est lunaticus, leprosus &c. 4. Si sit corpore vitiosus, uti est cæcus, surdus, mutilatus. 5. Si sit obnoxius crimini, ob quod privari possit. 6. Si sit in censura, à qua facilè absolvi non possit. 7. Si quid advenerit, ob quod impeditur, quominus deserviat officio, ut si sit dæmoniacus, bannitus, irregularis, scandalosè vivens. 8. Si habeat plura beneficia, quorum unum sufficit ad sustentationem. 9. Si obtineat secundum beneficium sufficiens. 10. Si ingrediatur Religionem, Matrimonium, militiam; sed beneficium ingressi Religionem non confertur stabiliter ante professionem; ingressuri Matrimonium aut malitiam potest statim conferri. 11. Si ob capitales inimicitias non audeat residere in loco beneficii exigentis residentiam. Addit autem S. Pius V. si resignare volens sit in Sacris, velitque manere in sæculo, non admittendam resignationem, nisi habeat, unde vivat. V. Castrop. *t.13. d.6. p.2.* §. 1. *à n.* 4. & Leur. *q.*412. 413. Ubi autem Constit. illa usu recepta est, si resignatio ab Ordinario admittatur absque ulla ex his causis, est nulla, quia habet decretum irritans, Paris. Az. Castrop. Pirh. Leur. *q.*415. sed testatur Zyp. *in analysi h. t. n.* 1. non esse ubique usu receptam.

§. 3. Justa causa resignandi non est, ut vitetur labor, ut 1028
captetur gratia resignatarii &c. Barb. Leur. *q.* 402. Et si quis resignet beneficium tenujus eo tantùm fine, ut obtineat pingujus, peccat secundùm S. Thom. Navar. Hurtad. putatque hoc esse mortale Cajet. si hic finis appetentis non tendat in aliquem alium finem bonum; Vide Leur. *q.*416. Quòd si aliquis resignet hoc beneficium ea intentione & spe, ut alterum sibi à Superiore conferatur, aliàs non resignaturus, non est simoniacus, si non intendat obligare Superiorem, Sot. Valent. Rodriq. Farin. apud Dian. *p.6. t.7. R.* 42. Addit Valent. etiam posse prædictam spem verbis aut scripto exprimi apud Superiorem, quia quod licitum est optare, etiam licitum est, per se loquendo, verbis exprimere, Castrop. *tr.17. d.3. p.4. n.2.*

Q. 150. Intrà quod tempus Superior admittere aut reiicere 1029
debeat resignationem? R. Extra Curiam intrà mensem, uti habet Constit. Greg. XIII. *Humano vix judicio*, alioqui beneficiorum illorum provisio spectat ad Sedem Apostolicam, Paris. Barb. Chok. Leur. *p.3. q.*398.

Q. 151. Intrà quod tempus conferri, & occupari debeat 1030
beneficium resignatum? R.

§. 1. Paris. Garc. Chok. putant illos, in quorum manibus resignata sunt vel permutata beneficia, teneri ea iterum conferre intrà mensem, alioquin devolvi immediatè ad Papam, propter dictam Constit. Greg. XIII. sed Barb. *de jure Eccl. l.3. c.*15. *n.*117. & Nicol. *t.1. d.* 11. §. 11. contradicunt, dicentes tantùm præcipi, ut negotium admittendæ vel reiiciendæ resignationis intra mensem absolvatur: provisio autem ipsa relinquitur facienda juxta Canonicas sanctiones, nempe secundùm *cap. Nulla, de concess. præb.* intrà 6. menses à die acceptatæ resignationis; quod inde colligitur, nam juxta Trid. *sess.* 24. *c.* 18. *de Reform.* debet de parochialibus etiam resignatis indici concursus, & per constitutionem S. Pii V. datur semestre ad illarum collationem, ergo cùm S. Pius V. non deroget nec mentionem faciat Constit. Gregorianæ, signum est per hanc non restringi collationem ad unicum mensem; hinc docent cum Selv. Coras. Senis, Az. *p.2. l.7. c.*30. *q.*2. Chok. *de permut. p.* 3. *c.*17. Garc. *p.*10. *c.*4. *n.*2. certum tempus statutum non esse à jure, intra quod etiam beneficia permutata conferri debeant. V. Leur. *p.3. q.*398. & dicenda *n.* 1108.

§. 2. Si quis apud Papam resignet in favorem alicujus, 1031
opteque ex justis causis adhuc per aliquod tempus retinere possessionem beneficii, notant aliqui hanc esse praxim, ut curet resignationem subsignari & registrari, tum elapsis 20. diebus expectet ad 6. menses nec curet expediri bullas, postmodùm petat prorogationem aut novum datum: evoluto hoc tempore expediantur litteræ, quæ intrà Alpes detineri possunt ad 6. ultrà alpes ad 9. menses, intrà quos si possessionem non capiat, obtinetur prorogatio ad alios 9. menses, postmodùm ad alios duos, denique ad alios septem, nec ultrà hos duos annos datur prorogatio.

Q. 152. Quid notandum sit circa resignationem per pro- 1032
curatorem? R. Seqq.

§. 1. Potest resignatio fieri per procuratorem, quia qui potest aliquid per se, etiam potest per alium, nisi lege prohibeatur, *lege, Labeo, ff. de procurat.* nulla autem lex prohibet se fieri, nisi quis sit præsens intrà muros vel suburbia Romana, tum

enim per *Regul.24.Cancell.* debet per seipsum præstare magnum consensum. Vide Leur. *p.3.q.672.*

1033 §. 2. Bellam.Paris.Az.Castrop. apud Leur. *q.673.* dicunt procuratorem non posse simul & semel constitui ad beneficium idem accipiendum & dimittendum; quia quamdiu principalis non habet beneficium, voluntas & mandatum dimittendi est nullum & de subjecto non supponente: sed non video, cur mandatum dari non possit pro tempore futuro, quo habetur beneficium: hoc tamen videtur inordinatum, si velit statim dimittere beneficium, secundum dicta à *n.*859.

1034 §. 3. Laicus potest esse procurator ad resignandum, uti & ad acceptandum beneficium, quia nomine alieno agit tamquam purus Minister mandati, Paris.Laym.Leur. *q.674.* Potest etiam esse Religiosus, si Superior consentiat & sit in utilitatem conventus Zabarel. Az. Castropal. Leur. *q.675.* contra Vital. & Paris. Possuntque plures constitui, vel in solidum, ita ut singuli seorsim possint consentire, vel tantùm in simul, quo casu sufficeret unum consentire post alterum, Paris.Az. Leur. *q.677.* Possei etiam non tantùm in permutatione unus utriusque permutantis esse procurator, uti dicetur *n.*1089. sed etiam in resignatione unus idemque dimittere beneficium pro resignante & illud admittere pro resignatario; Paris. Azor, Castrop. Leur. *q.678.*

1035 §. 4. Pro resignatione apud Ordinarium sufficit procuratorem constitui per privatas litteras, uti & pro danda supplicatione in Curia & præstando parvo consensu; ad magnum tamen consensum præstandum exhiberi debet mandatum scriptum manu Notarii publici, exprimens locum, in quo fit, voluntatem mandantis ad resignandum beneficium istius nominis & loci, obsignatum sigillo Judicis Ordinarii & communitatis, recognitum à mandante, subscriptum à Notario, Paris. Az. Castrop. debetq; procurator esse specialiter constitutus ad resignationem hujus vel horum beneficiorum, Bursat. Bellarm. Rebuff. Paris. Nec potest agere procurator, nisi mandatum scriptum in manibus habeat & videat ejus clausulas, Paris. Az. Huic autem tradi potest à quocunque, quia subscriptiones sufficientem fidem faciunt, Paris. contra Rebuff. V. Leur. *qu.679. & seqq.* Sed quoad ista, maximè spectanda est consuetudo & praxis Curiæ.

1036 §. 5. Jus non statuit tempus, intrà quod procurator debeat pro principali resignare: si tamen fiat in Curia, debet a parvo consensu intrà sex menses præstari magnus, Paris. Az. Castrop. Leur. *q.584.*

1037 §.6. Constitutio procuratoris non impedit, quominus principalis per seipsum resignet, unde si hic resignet in Octobri apud Ordinarium, & procurator in Novẽbri apud Papam, valet resignatio principalis, Castrop. Leur. *q.686.* contrà Abb. Bald. Menoch. Felin. Paris. Az. An autem procuratori debeat prius intimari revocatio mandati, dicetur *n.* 1039. *&* 1041.

1038 §. 7. Procurator nil potest ultra fines mandati, uti per se patet. Si habeat potestatem resignandi, in quem volet, non potest resignare in seipsum, quia tale mandatum continet tres personas, mandantem, mandatarium & tertium. Si resignet in inhabilem, inscio mandante, beneficium non vacat, quia excessit fines mandati, Paris. Leur. *q.689.* Si constitutus ad concordandum super beneficio quibuscunque conditionibus, resignet beneficium, resignatio est nulla, quia cùm resignatio sit datio, non præsumitur, nisi exprimatur, Paris. Leur. *q.690.* Si reperiantur duo mandata eodem planè modo & tempore facta, sed ad oppositos effectus, neutrum valet, Rota, Selv. Paris. Leur. *q.688.* Resignatio facta per procuratorem, postea præsumitur facta cum mandato, Simonet. Paris. Leur. *q.692.*

1039 §. 8. Mortuo mandante, quamvis id nesciat procurator, cessat mandatum, si res sit adhuc integra, quia cùm Beneficium jam vacet per mortem, non potest vacare per resignationem; Clement. *ult. de procurat.* Az. Paris. Castrop. *t.13.d.6.p.2.* *§.4.n.9.* Res autem integra non est, si præsentata, signata & datata supplica procurator adhuc vivo mandante Romæ præstiterit parvum consensum, tum enim debet etiam posteà mortuo mandante præstare magnum, & valet resignatio, *leg. Nam & Servius, §. Si vivo Titio, ff. de negot. gest.* sed Paris. & Az. volunt faciendum intrà annum à morte mandantis; è contrà Chok. & Leur *q.266.* dicunt fieri posse etiam post 4. annos, etiamsi mandans ante mortem mutasset voluntatem, dummodò hoc non fuerit intimatum procuratori, Clement. 1. *de Renunciat.* Quod si ipsemet principalis dedisset parvum consensum, & dato procuratori mandato de præstando magno consensu moreretur, cessaret mandatum, quia respectu procuratoris, qui nihil adhuc egisset, foret res integra, Paris. Az. Chok. Leur. *ibidem*. Similiter si procurator non ex vi mandati sed tantùm per litteras rogatus præsentasset supplicam vivo principali, hoc mortuo non posset præstare magnum consensum, ita quoad omnia Paris. Az. Leur. *q.694.* E contrà si procurator vi mandati porrexerit supplicam sub pensione vel regressu in favorem mandantis, valebit resignatio, etiamsi post mortem mandantis præstet consensum, Paris. Azor. Leur. *ibidem*. Et quod dictum est de morte mandantis, valet de furore superveniente, quia furiosus habetur pro mortuo, L. 1. §. *Furiosus, ff. de acquir. possess.* Mascard. Paris. Leur. *qu.659.* & idem videtur esse, si mandans removeatur ab illo beneficio, quia moritur civiliter, innuit tamen Paris. Procuratorem tum non posse pergere, nequidem re incepta, Leur. *qu.696.* Mors autem mandantis non præsumitur, sed probari debet, Paris. Azor. Mascard. *de probat. conclus.* 1069.

§. 9. Procurator hic revocari potest, Clement. *l.1.t.4.* Licèt 1040
adjectum sit juramentum non revocandi, quamvis enim revocans tum sit perjurus, attamen valet revocatio, Selv. Moh. Rebuff. Paris. Tond. Leur. q.697. Etiamsi id jurarit tam resignatario quàm procuratori, Paris. contra Bald. potestque revocatio fieri tantùm tacitè, v.g. constituendo alium, quia dato posteriore procuratio prioris esset revocata, *Cap. Non injustè, 14. de procur.* Quod tenet, etiamsi secundus non acceptarit mandatum, Mant. Bellar. Tond. Si tamen per primum voluit resignare in favorem Titii, per secundum in favorem Caii, qui tunc fuerit mortuus, Rota & Paris. dicunt non revocari primum, quia revocatio censebatur esse sub conditione, si poterit prodesse Cajo, sed Tond. putat in constitutione secundi debuisse exprimi, citra revocationem primi. Vide Leur. *qu.698.t.1. & 2.*

§. 10. Ut revocatio valeat, debet fieri ante consensum, 1041
quo perficitur resignatio: valet tamen revocatio facta post supplicam etiam signatam & datatam: etiam post præstitum in curiam parvum consensum, quia principalis etiam tum pœnitere posset, uti dictum est *n.*971. Item revocatio debet esse intimata vel procuratori vel admittenti resignationem, nisi hoc sit malitiosè impeditum, aut constitutio procuratoris esset facta ex metu, Clement. *l.1.t.4.* Rebuff. Selva, Paris. Et non sufficere, quod procurator revocationem aliunde resciat, docent Glos. Zabar. Vital. Felin. Rebuff. Paris. quamvis alii probabiliter putent sufficere certam notitiam undecunque haustam; saltem ad suspendendum mandatum satis erit mandantem per litteras significasse procuratori, ut sistat tantisper, Paris. Az. invalidè tamen resignat principalis apud Ordinarium, antequam revocatio sit notificata procuratori cõstituto pro resignatione apud Papam, Barbat. Selv. Paris. Tond. contra Felin. putantem resignationem principalis prævalere, si sit prior tempore. Si autem illa notificatio fiat Superiori, debet Romæ fieri tam in Camera quàm Cancellaria, quia in hac & illa expediri potest resignatio; si autem fiat procuratori, & plures in solidum sint constituti; debet fieri singulis; denique putant Selva, Rebuff. Paris. Tond. Luca *disc.38. & 40.n.10.* contrà Felin. sufficere, quòd revocatio intimetur etiam soli resignatario. Vide Leur. *q.698.à n.3.*

§. 11. Si eadem die, qua præstatur consensus, fiat revo- 1042
catio mandati procuratorii, consensus censeri debet præcessisse revocationem, quia præsumitur pro validitate actus, usquedum probetur tempus antecedentis revocationis; Rota, Paris. Leur. *qu.699.*

§. 12. Revocans mandatum tenetur compensare damna 1043
procuratori ratione mandati vel inchoatæ resignationis causata, Bald. Rebuff. Tond. Leur. *qu.700.*

§. 13. Si resignatio plena totius beneficii sit sortita effe- 1044
ctum & dimissa possessio, cessat officium procuratoris constituti ad causas illius beneficii, *arg.* Clement. *ult. de procurat.* beneficiatus enim est tum civiliter mortuus illi beneficio, Rota, Mand. Sarn. Paris. Leur. *qu.245.*

Q.153. Quid dicendum sit de resignatione facta ex me- 1045
tu, dolo, vi? R. Supponenda sunt & hic applicanda dicta *lib.3.p.2.à num.608.* ubi explicavimus, quomodo consensus in contractum debeat esse liber à vi, metu, dolo: adde tamen seqq.

§. 1. Ad valorem resignationis requiritur consensus spontaneus, liber à metu, dolo, vi, *cap. ad audientiam, cap. Abbas cap. Ad aures*, de iis, quæ vi metuve causa fiunt, *cap. Accepta, de Restit. spoliat.* & AA. omnes cum Leur. *p.3.q.701.*

§. 2. Resignatio facta ex metu non valet, licet firmetur ju- 1046
ramento, à quo tamen absolvi quis debet, antequam beneficium repetat; nec plus vult *cap. Ad aures, suprà*, Nav. Paris. Az. Garc. Luca Leur. *qu.702.* Non est tamen ipso jure nulla, sed venit irritanda, Garc. Leur. *qu.703. contra* Host. Vital. Butr. *& alios.* Excipiunt Paris. Az. Castrop. Si vi incarcerationis per laicum extorqueatur, tum enim est ipso jure nulla per Clement. *l.5.t.8.c.2.* Hic autem per metum intelligitur gravis, cadens in constantem virum, de quo videri potest etiam Leur. *q.704.* Et cùm metus sit aliquid facti nec præsumatur, debet per testes vel litteras vel alia indicia probari ab illo, qui dicit illum sibi esse factum, Bald. Mascard. Alciat. Paris. Az. Leur. *qu.705.*

§. 3. Quamvis protestatio de metu, qui incutitur, dum 1047
quis resignat, non sit necessaria ad hoc, ut posteà possit excipere de metu, tamen multum juvat probationem metus, Dec. Crav. Bursat. Paris. Leur. *q.706.* Nec illi probationi obest, quòd in litteris resignationis dicatur consensisse spontè & liberè, ad hoc enim inserendũ potuit coegisse idem metus Paris. *Leur. q.*

789. Si

708. Si tamen ille, qui ex metu resignavit, post sublatam totam causam metus taceat, aut faciat aliquid, ex quo argui possit nunc liberè consentire, metus purgatur, ut in aliis etiam exemplis ostendunt Mascard. Leur. *qu.* 707.

1048 §. 4. Resignatio facta per dolum est nulla, quia non est deterior ingressus, quàm dolus, *LL. de doli excep.* Paris. Az. Leur. *q.* 709. Estque ipso jure nulla, quia dolus tollit consensum & libertatem, quam metus tantum diminuit, Abb. Paris. Castr. Leur. *qu.* 710. Probari autem debet dolus conjecturis & præsumptionibus, de quibus vide Mascard. *de probat. concl.* 815. quarum præcipuas recenset Leur. *q.* 711.

1049 §. 5. Resignatio vi extorta est annullanda, quia vis æquiparatur metui; & illi, cui vis facta est, competit actio spolii, Butr. Paris. Az. Leur. *q.* 712. Spoliatus autem volens restitui, tenetur probare duo, 1. Se possedisse, dum spoliaretur. 2. Tunc habuisse jus saltem coloratum, Inn. Paris. Az. Castrop. Vide Leur. *q.* 715. Et ad vim reducuntur vexationes illatæ ab Episcopo, Gemin. Præpos. Az. apud Leur. *qu.* 713. Similiter resignatio facta ab aliquo, postquàm beneficio spoliatus erat, censetur ex vi facta, *cap. Sollicitè, de Restit. Spoliat.* quod tenent aliqui cum *Paris.* quamvis adjectum sit juramentum. Vide Leur. *qu.* 714. Excipe, nisi facta esset coram Judice competente, quia authoritas Judicis de causa cognoscentis excludit suspicionem violentiæ, Abb. Bartol. Paris. Az. Castrop. Leur. *q.* 716. Si autem certò constet resignationem factam esse sine vi, rescindi non potest, quia apparente veritate libertatis cessat præsumptio violentiæ. Dixi, certò, nam si maneat dubium, manet præsumptio, Parisq. Az. Leur. *q.* 717.

1050 §. 6. Si ante spolium sponte constitutus erat procurator ad resignandum, resignatio facta post spolium censetur spontanea, nec rescindi potest, Abb. Paris. Menoch. Castrop. Leur. *q.* 718. Item est, si resignatio facta sit diu, v. g. anno post spolium, de quo nihil questus sit resignans, Butr. Menoch. Az. Castrop. sed limitat Paris. nisi facta esset in favorem spoliatis, quia tunc præsumeretur durasse eadem vis. Vide Leur. *q.* 719. Quod si spoliatus resignet cum pacto non agendi, & cum juramento coram Notario attestante abesse vim, promittat se non acturum actione spolii, jam cessit juri suo in favorem spoliantis, uti etiam potest quis cedere actione furti in favorem furis, *L. Si unus, §. Pacta, ff. de pactis*; hoc ipso autem, quòd fiat coram Notario, excluditur suspicio continuatæ violentiæ, hinc talis spoliatus non poterit repetere beneficium, Abb. Menoch. Rebuff. Paris. Az. Vide Leur. *q.* 720. Similiter si post spolium resignaverit in favorem tertii, a quo spoliatus non fuit, eique cesserit actionem spolii repetere non potest beneficium, Paris. Vide Leur. *q.* 721. Denique si sciatur spoliatum sponte resignasse post spolium, quia v. g. dimisit titulum ac possessionem, resignatio valet, spoliator tamen manet puniendus, quia initio vim fecit, debetque compensare expensas, & damna ratione spolii facta, Bellam. Menoch. Paris. & alii cum Leur. *q.* 722.

1051 *Q.* 154. *Quid notandum sit circa resignationes in favorem tertii?* Resp. seqq.

§. 1. Solus Papa potest admittere resignationes in favorem tertii, Rebuff. Garc. Barb. Lott. Pirh. Leur. p. 3. *q.* 381. Rationem dant Castrop. *t.* 17. *d.* 3. *p.* 17. *n.* 3. & Haun. *de Just. T.* 6. *tr.* 2. *num.* 569. quia cum AA. citatis *nu.* 975. putant beneficium sub conditione resignatum non vacare ante positam conditionem: nemo autem præter Papam potest conferre beneficium necdum vacans. Unde peccat, qui sic resignat apud inferiorem Papa, nam etiam prohibetur à S. Pio V. Castrop. *n.* 4. peccatque etiam admittens resignationem sic factam, ut notat Suar. Et talis resignatio videtur esse etiam invalida ex vi motus S. Pii V. uti rectè Sanc. *in Cons. l.* 2. *c.* 3. *d.* 36. *n.* 21. ita ut nequeat Episcopus vel alius collator rejecta illa conditione beneficium conferre, Rebuff. Suar. Less. Barb. Garc. Castrop. Pirh. Engel. Leur. *q.* 382. contra Covar. Boer. Redoan. Ratio est, quia cùm actus ille non possit admitti totus, id est, cum illa conditione, sub qua tantùm, & non aliter fit, nihil juris dimittitur, ideoque totus invalidus est.

1052 §. 2. Resignatio in favorem facta coram alio quàm Papa, secundùm Felin. Rebuff. Sarn. Mandos. Redoan. Gutt. Ugol. Gonz. Suar. Less. Paris. Az. Garc. Lott. est simoniaca: quod certum videtur, si cum admittente ineatur pactum de non conferendo alteri nisi designato, quia omnis pactio in beneficialibus est prohibita ob vitandam simoniam, secundùm dicta *l.* 3. *p.* 1. *n.* 57. & 70. E contrà si absit talis pactio, & resignans tantùm dicat, *Resigno beneficium, non aliter, quam ut conferatur Titio*, non est simonia, cum pactio absit, & tantùm petat ita fieri, possitque rejici, Sot. Covarr. Valent. Vega, Steph. Zerol. Suar. Vasq. Less. Castrop. Pirh. Barb. *de Jure Eccl. l.* 2. *cap.* 15. *n.* 54. Du-Hammel *in Decal. l.* 1. *cap.* 8. *num.* 5. Vide Leur. *q.* 727. Quòd si quis resignet cum ea tantùm intentione, spe aut etiam supplicatione, ut conferatur Titio, nec est simonia nec illicitum, secundùm dicta *nu.* 1014. Præterea si Episcopus ex causa velit unire meum beneficium beneficio Titii, permittere possum & consentire in favorem Titii, qui non accipit vi resignationis meæ, sed vi unionis, Garc. Tond. Leur. *quæst.* 730.

§. 3. Si ergo resignem meum beneficium in favorem tui 1053
nepotis, & tu resignes tuum in favorem mei nepotis, quamvis videatur esse permutatio, attamen non est, sed duplex resignatio in favorem tertii, quæ vocatur *reciproca*, & non potest admitti ab Ordinario, Paris. Az. Leur. *q.* 735. imò à Suar. Less. Castr. *n.* 11. rectè dicitur simoniaca, si accedat pactum. Consequenter si ex pacto saltem tacito resignem meum beneficium Cajo, ut Cajus suum resignet Titio, & Titius suum mihi resignet, vocatur renunciatio triangularis & est simoniaca, Castrop. *supra*, & *t.* 13. *d.* 6. *p.* 3. *§.* 1. *n.* 1. Notant tamen Suar. & Less. facilè evitari simoniam & peccatum, si nempe cum licentia Ordinarii ego permutem meum beneficium cum Cajo, & Titius suum permutet mecum jam habente beneficium Caii.

§. 4. Si quis probari possit resignasse beneficium suum in 1054
favorem tertii apud alium quàm Papam, sciens id invalidum esse in pœnam sui facti potest eo beneficio privari, ita ut collatori fiat licitum, cui voluerit, illud conferre, Suar. Paris. Castrop. Less. *l.* 2. *c.* 35. *n.* 86.

Q. 155. *Quid notandum sit circa resignationes cum reser-* 1055
vatione fructuum vel pensionis? R. De his videri potest Leur. *p.* 3. *q.* 417. & *seqq.* item dicenda à *n.* 1121. Addet tamen etiam seqq.

§. 1. Licitum est apud Papam resignare, vel purè, vel in favorem alicujus, sub conditione pensionis sibi dandæ ab eo, qui beneficium habebit, & *non aliter*, quia Papa permittit tales resignationes sibi exhiberi, ut vel admittat vel rejiciat, uti probat quotidiana praxis, potestque resignans cum resignatario antecedenter tractare de tali modo resignationis, sub clausula, *Si Sanctissimo placuerit*, Felin. Præpos. Gam. Redoan. Paris. Leur. *q.* 435.

§. 2. Simoniacum est, coram Ordinario resignare sub 1056
reservatione pensionis vel fructuum, quia est pactum in materia beneficiaria, Abb. Covar. Suar. Valent. Bonac. Castrop. Fill. Diana, Barb. Leur. *p.* 381. *n.* 2. Quod Rota & Paris. dicunt tenere, etiamsi fieret cum clausula, *sub beneplacito Apostolico*, quia putant hanc clausulam tantùm admitti in resignationibus apud Papam faciendis. Vide Leur. *q.* 729. Si tamen quis apud Ordinarium dimittat beneficium alicui dignitati vel loco unitum, potest sibi fructus reservare, quia debebantur ipsi non obstante unione, & conditio illa de jure inerat, Rebuff. Garc. Tond. Leur. *q.* 730. Vide Castrop *t.* 17. *d.* 3. *p.* 17. *n.* 13.

§. 3. Si pensio reservata in resignatione conditionali sit 1057
nulla, etiam nulla est resignatio, quia resignans nolebat aliter abdicare jus, Tond. Similiter si resignatio sit nulla etiam pensio causa resignationis imposita est nulla, Paris. Corr. Leur. *qu.* 507.

§. 4. Si inferior collator alicui contulerit beneficium 1058
purè resignatum sub reservatione pensionis, quam ipse imponere non poterat, valet collatio, sed non impositio pensionis, quia utile per inutile non vitiatur in iis, quæ separationem recipiunt, Tond. Similiter si Papa contulerit Titio beneficium, & super hoc reservavit Cajo pensionem, quamvis collatio facta Titio sit nulla, v. g. quia erat inhabilis, tamen valet impositio pensionis, quam præstare debebit Cajo, quisquis habebit beneficium, quia erant duæ gratiæ separabiles, Gonz. Leur. *q.* 508. contra Garc.

Q. 156. *Quid dicendum de resignatione, sub conditione, ut* 1059
refundantur expensæ litis vel bullarum aut quæcunque aliæ? R.

§. 1. Simoniacum est, si resignes sub conditione seu pacto, ut tibi refundantur expensæ factæ pro beneficio obtinendo, v. g. in lite, solvendis statutis &c. Paris. Suar. Az. Less. Castrop. Pirh. Leur. *p.* 3. *q.* 738. *Si dicas*, te eas repetere, non pro beneficio, sed pro indemnitate tua, aut saltem pro commodo, quod resignatarius habet ex tuis expensis: *Contra* est: nam tam parum potes pacisci pro indemnitate, quàm pro sustentatione tua habenda, maximè cùm expensas feceris propter te, ut beneficium tibi utile assereres; commodum autem quod resignatarius habet, fundatur & immediatè sequitur ex beneficio à te resignato, & non ex tuis expensis, sicuti si mihi donares agrum, commodum, quod inde habeo, est ex agro & non ex pretio, quo tibi comparasti agrum.

§. 2. Resignatio in favorem, cum pacto, ut resignatarius 1060
solvat omnes expensas pro bullis, est simoniaca, sed singuli tenentur solvere pro bullis suis, & quamvis in resignatione pura resignatarius soleat totas expensas solvere, tamen non debet duci in pactum. Putant quidem Paris. Az. Castr. *tr.* 17. *d.* 3. *p.* 16. *n.* 5. in resignatione sub pẽsione posse resignatarium se obligare ad solvendas totas, ea conditione, ut in primo termino easdem sibi compenset, sed Garc. meritò dicit esse simoniacum, si de hoc antecedenter pacti sint. Vide Leur. *q.* 739. Quòd si ex conventione falsò exprimant majorem valorem, ut sic moveant Papam ad concedendam pensionem, Nav. Paris. Garc. Leur. *q.* 740. dicunt non esse simoniam, quia non sunt pacti circa beneficium vel aliquid cum beneficio connexum, sed tantùm circa falsam narrationem ad obtinendum consensum: per hoc tamen peccarunt, & impositio pensionis est nulla.

§. 3. Si

1061 §.3. Si resignes sub pacto, ut resignatarius refundat expensas factas pro beneficio, v.g. pro reparanda Ecclesia, meliorandis fundis, redemptione vexæ ab hæretico intentatæ, Az. & Pirh. dicunt non esse simoniam, quia tantùm repetit, quod suum est, & veluti adhuc inest beneficio; consentiunt Felin. & Paris. si expensas fecerit ex bonis patrimonialibus; nam etiam successor in beneficiu tenetur eas expensas refundere hæredibus defuncti: si autem fecit eas ex bonis Ecclesiasticis, quod præsumitur, nisi probetur contrarium, dicunt resignationem sub tali pacto esse simoniacam, quod dicit Gamb. quamvis fecerit ex patrimonialibus, quia illa conditio refundendi non inest de jure, ergo non potest deduci in pactum; Et hæc sententia tenenda est, si eas expensas fecerit in commodum suum, ac ideò è beneficio retulerit fructus expensis suis respondentes. Vide Leur. *q.741.*

1062 Q.157. *Quid præterea notandum sit circa resignationem simoniacam aliasque conditionales?* R. Recolenda sunt dicta *lib.3.p.1.à num.57.69.& 79.* ubi explicavimus, quid sit simonia & quomodo committatur in materiis beneficialibus. His adde seqq.

§.1. Resignatio simoniaca est nulla, *cap. Cùm pridem, & cap. ult. de pactis:* Quod verum est, licèt firmetur juramento, quamvis privari possit, Gl. Rebuff. Nav. Laym. Paris. suntque Steph. Paris. Tamen sic resignans non amittit jus in beneficio, ejusmodi resignationes ipso jure nullæ, Selv. Nav. Rebuff. Paris. Az. Vide Leur. *p.3.q.723.724.*

1063 §.2. Illa resignatio est simoniaca, quæ fit sub conditione, modo vel pacto, quod de jure non inest nec adjicitur authoritate Apostolica; si tamen fiat sub reservatione beneplaciti Apostolici, excluditur simonia, cùm tantùm prohibeatur pactio firma, *cap. Cùm universorum, de rer. permut.* S. Anton. Felin. Varin. Paris. Tond. Lott. Luca. Estque licitum, secundùm dicta *num.* 1055. antecedenter tractare de conditionibus; attamen esset simonia ante approbationem Apostolicam mandare executioni hoc, de quo conventum est, Mohed. Tond. Leur. *q.726.* Si autem fiat coram Ordinario sub conditione, quæ de jure, fundatione vel statuto inest; v.gr. sub pacto residendi, ad quod vi beneficii obligabitur, nulla est simonia nec illicitum, *cap. Significasti. de elect.* Paris. Az. uti nec tunc est simonia, si fiat sub pacto solvendi pensionem, si beneficium pensione sit gravatum vel legitimè gravetur, Leur. *qu.731.* contra Nav. & Paris. Etiam simonia est, si ex pacto pro re temporali, aut etiam spirituali, resignes gratiam expectativam, quam habes, Abb. Az. Laym. Leur. *q.752.*

1064 §.3. Si conditio non insit beneficio, attamen sit debita, verbi gratia, si resignes cum pacto etiam tacito, ut resignatarius tibi solvat, quod debet, est simonia, secundùm dicta *l.3.p.1.num.83.* è contrà si nullum pactum intercedat, quo imponatur nova obligatio, sed resignes beneficium eo fine secundario, ut reddatur potens tibi solvere vel ut flectatur ad solvendum, non est simonia nec illicitum, Suar. Lay. Pirh. apud Leur. *q.732.*

1065 §.4. Quomodo simonia confidentialis committatur in resignationibus, dictum est *l.3.p.1.à n.63.* Hic notandum, quod resignatio ita simoniacè facta, quamvis sit ipso jure nulla, tamen teneat in præjudicium resignantis simoniacè, qui ideò amittit jus, nec conceditur ei regressus, sed beneficium tanquam vacans à tertio impetrari potest, Boer. Tond. Leur. contra Rebuff. attamen simonia commissa ab uno ex transigentibus, alteri vel aliis, qui non deliquerunt, nocere nequit, *cap. 33. Sicut, de simonia,* Tond. Leur. *q.754.*

De pœnis simoniæ dictum est *l.3. p.1. à num.200.* quomodo autem & cui restituendum sit pretium acceptum, dictum est *ibid. à num. 237.*

1066 Q.158. *An possit alicui conferri pinguius beneficium, sub conditione, ut resignet vel dimittat illud, quod habet?* R. Si conferatur aliud incompatibile, adjici potest conditio, ut dimittat primum, quia hæc conditio de jure inest, uti habet communis cum Carden. *in 2. crisi d.27. num. 120.* si autem secundum sit compatibile cum primò, Selv. Garc. Sanch. Gibal. dicunt fore simoniam, sed oppositum tenet cum Moscoso Carden. *num.122.* 1. Quia etiam hæc conditio videtur inesse de jure, non quidem præcipiente, attamen consulente, quamvis enim beneficia sint de se compatibilia, tamen secundùm dicta *num.897.* Canones oderunt pluralitatem beneficiorum in eodem subjecto, & Trid. *sess.24.c.17. de Ref.* vult singula singulis conferri, etiam præscindendo à sufficientia sustentationis, (ob quam tamen aliquid indulget) ob multa incommoda, quæ in Ecclesiam redundant, si idem habeat plura beneficia, ergo poterit dicere, confero tibi hoc beneficium, sub conditione, ut agas hoc, quod est conformius Canonibus, & hic est, ut præhabitum resignes. Et hæc ratio militat pro omni collatore. Sed loquendo de Episcopo, quod plus probabilitatis habet, *cap. Quæsitum, de rer. permut.* datur illi potestas, ut quando est necessarium, sive quando postulat magna utilitas pro bono regimine Ecclesiæ transferat beneficiatos de una ad aliam Ecclesiam, quod tantùm hic fiet per providentiam Episcopi, cujus est spectare commune bonum Ecclesiæ, & curare, ne plura beneficia sine causa in uno cumulentur, ideoque non requisita voluntate beneficiati potest dicere, *Jubeo, ut acceptes hoc beneficium, & illud, quod habes, dimittas. Nec obstat,* quòd Episcopus debeat expectare consensum possessoris, ideoque videatur esse confluxus duarum voluntatum & pactio, *nam,* etiam aliæ leges expectare possunt acceptationem subditorum, & superiores sæpè legem revocant, si subditi ex causa contra legem supplicent, nec tamen ideo sunt pactiones sed leges vel mandata. Deinde licèt in beneficialibus omnis pactio apud Ordinarium sit simoniaca, tamen excipitur translatio ab una ad aliam Ecclesiam, sive fiat per modum permutationis, in qua intervenit pactio utriusque beneficiati, sive per modum nudæ translationis beneficiati, dummodò id ortum ducat à providentia Episcopi, nam si possit transferre personas paciscentes inter se de beneficiis permutandis, etiam poterit pro bono regimine Ecclesiæ transferre personam, quodammodo paciscendo cum ea, ut primum beneficium dimittat.

Q.159. *Quid notandum circa publicationem resignationum?* Resp. Seqq.

§.1. Per Constit. 87. Greg. XIII. *Humano vix,* datam 1067
nonis Jan 1583. debent resignationes publicari. Nec contra eam Constit. obtendi potest, quod non fuerit publicata aut acceptata in partibus, nam sufficit esse publicatam Romæ, & reipsa usu satis recepta est ubique, Paris. Leur. *p.3.q.759.* Vide etiam dicta *l.1.nu.759.* Finis autem dictæ Const. est 1. Ut tollantur fictæ resignationes. 2. Ne resignantes remaneant in beneficiis & exerceant actus invalidos jurisdictionis. 3. Ne decimæ aliaque solvantur resignantibus, quæ posteà iterum petantur à resignatariis. 4. Ne ordinarii collatores deludantur, nunquàm enim scirent, quis sit verus possessor, aut cujus morte vacaturum esset beneficium. 5. Ne inducatur successio hæreditaria, dum vivens vult manere in beneficio, & interim disposuit, quis sit suus successor: unde quia Constit. illa est ad obviandum tot fraudibus & incommodis, & Paris. & Leur. *qu.761.* censent esse favorabilem.

§.2. Sub hac Constit. cadunt publicationes quorumcun- 1068
que beneficiorum, etiam reservatorum, & eorum, quæ jure devoluto conferuntur, etiam commendarum, etiam post resignationem unitorum alteri beneficio vel pio loco, etiam hospitalium, saltem eorum, quæ dantur in titulum. Vide Leur. *q.762. & seqq.* Similiter publicari debere cessiones litis beneficialis & jurium quorumcunque docent Paris. Az. Chok Leur. *q.768.* beneficia tamen resignata, quæ Romæ in Consistorio conferuntur, non publicantur, uti nec Coadjutoria cum futura successione. Vide Leur. *qu.763.767.*

§.3. Omnes resignatarii obligantur hac Constit. etiam 1069
Cardinales, quicunque Officiales Papæ, exempti, minores, cum quibus dispensatum est: etiam secundus resignatarius, quamvis primus publicarit; item illi, qui impetrant beneficia vacantia ob non factam à resignatariis publicationem. Vide Leur. *q.770. & seqq.*

§.4. Publicari debent resignationes etiam factæ coram 1070
Ordinariis, etiamsi beneficia apud Ordinarios resignata conferantur à Papa. Etiam factæ cum reservatione fructuum, administrationis, pensionis, regressus &c. Etiam factæ in manibus Papæ, licèt non in favorem, Paris. Az. Castrop. contra Garc. Lott. Ventrig. Quod tenet, etiamsi successor provideatur in forma *dignum:* Item etiamsi Papa moriatur intrà tempus datum ad publicandum. Vide Leur. *qu.774. & seqq.* Si tamen Papa moriatur ante expeditas litteras, est justum impedimentum excusans ad tempus, Paris. Leur. *qu.804.* Denique quamvis facta resignatio fuisset nulla, si alter beneficium eo colore obtinuerit, facienda est publicatio, Garc. Castr. Ventrig. Leur. *qu.782.* Si tamen beneficium non sit resignatum sed purè dimissum, verbi gratia, per assecutionem incompatibilis, qui posteà obtinet, non tenetur ad hanc publicationem, Garc. Barb. Ventrig. Leur. *q.780.*

§.5. Resignationes factæ in Curia de beneficiis intrà mon- 1071
tes, publicari debent intrà 6. menses; factæ extra montes, intrà 9. Factæ apud Ordinarium, si Ordinarius provideat, intrà 3. si autem provideat Papa, intrà 9. Az. Garc. Castrop. Leur. *qu.* 785. Numerãtur autem hi menses in resignationibus apud Ordinarios, à die factæ provisionis; in resignationibus apud Papam, à die Datæ, in qua prima supplica à Papa signata est & à Datario recognita, Paris. Castrop. Ventrig. Leur. *q.786.* Et videndum, an data habeat, Anno *ab Incarnatione,* an à *Nativitate Dominica:* curritque hoc tempus etiam Minori 14. annis, ignoranti resignatum sibi esse beneficium, quia decretum irritans ligat etiam ignorantes, Paris. Az. Barb. Ventrig. nisi cum Nav. dicas illum haberi tanquam legitimè impeditum. Contendit Paris. talem Minorem nequidem esse restituendum in integrum. Vide Leur. *q.787.* An concedatur restitutio in integrum, vel prolongatio temporis, v. eundem *q. 788.*

§.6. Hæc

1072 §.6. Hæc publicatio fieri non potest ante expeditionem Litterarum Apostolicarum; fieri autem deberet, antequam capiatur possessio, sed Ventrig. testatur id non servari in praxi, hinc *Paris.* dicit posse constitui procuratorem, qui post captam possessionem publicet. Vide Leur. *qu.* 789. 790.

1073 §.7. Fieri debet die dominico vel festivo; Putat tamen Barb. valere, si fiat non festivo. Item valet, si fiat de nocte sub divinis, Ventrig. Item, si post prandium, Paris. Leur. *qu.* 791.

1074 §.8. Fieri debet in Ecclesia ex loco publico; si beneficium non sit in Cathedrali, fieri debet in Cathedrali, & Ecclesia beneficii resignati, aut si in hac fieri non possit, in viciniori parochia. Si beneficium sit in Ecclesia nullius diœcesis, fit in sola Ecclesia beneficii: si beneficium sit rurale & populi conventu careat, fit in parochiali. V. Leur. *qu.* 792. & 802. Item fieri debet coram frequente populo ad Missarum solemnia, Concionem vel alia divina conveniente, unde facta in choro coram solis Canonicis est irrita, Paris. Garc. Ventrig. Leur. *qu.* 793.

1075 §.9. In actu publicationis debent manibus teneri, & exhiberi litteræ resignationis, & provisionis in Originali vel in copia authentica, quamvis non sit opus prælegere, *Rebuff. Paris. Castr.* Sufficeret etiam loco litterarum habere Breve Apostolicum sive authenticam scripturam emanatam à Papa, facientem de litteris mentionem, Rota, Paris. V. Leur. *qu.* 794. In hac autem publicatione debet clara & intelligibili voce exprimi resignatio & facta gratia, qualitas beneficii, nomina & cognomina resignantis & resignatarii, Paris. Castrop. Leur. *q.* 795. Et exemplar omnium, quæ in publicatione dicta sunt, affigi debet ac permanere saltem uno die ad valvas Ecclesiæ: non est autem opus exemplar illud esse authentizatum, Garc. Paris. Leur. *q.* 796. Et postmodum debet super his omnibus à Notario ad hoc rogato confici instrumentum, (quod ordinariè inscribitur tergo litterarum Apostolicarum) qui testetur etiam de affixione, cum interventu duorum aliorum, qui nominentur, simul testantium de omnibus, Paris. Leur. *q.* 797.

1076 §.10. Si litteræ expeditionis fuerint sub- vel obreptitiæ, & revalidentur per litteras, *perinde valere*, satis est publicari primas litteras, licèt subticeantur revalidatoriæ, quia *perinde valere* revalidat omnia ab initio cum omnibus inde secutis, Rota, Rebuff. Paris. apud Leur. *q.* 798.

1077 §. 11. Hæc publicatio fieri potest per procuratorem, dummodò speciali mandato sit constitutus, Paris. Leur. *q.* 798. Etiam fieri potest per ipsum resignantem, Rota, Lott. apud Leur. *qu.* 800.

1078 §.12. Fieri debet hæc publicatio, quamvis resignatio & provisio esset aliunde notoria, quia spectat ad formam, Paris. Lott. Ventrig. Leur. *q.* 783. Unde non sufficit aliquid publicationi æquivalens: nec postea juvabit possessio etiam per decem annos continuata, quia neglecta publicatione vacat hoc ipso beneficium, nec remanet titulus nequidem coloratus, sine quo non est possessio, *Paris. Az. Castrop.* Si autem resignatarius neglexerit, & novam impetret gratiam, debet hæc nova provisio publicari, Paris. Leur. *q.* 801.

1079. §.13. Impedimentum legitimum excusat à publicatione facienda, quia impedito non currit tempus, Menoch. Bald. Paris. Et propter impedimentum receditur à forma, C. Paris. Bursat. & impeditus non dicitur negligens, Steph. Paris. Quòd si autem impedimentu per adhibitam diligentiam removeri non potuerit, & immediatè impedierit publicationem, debet ab allegante probari per testes vel conjecturas, vel saltem per juramentum impediti: quænam autem impedimenta censeantur legitima, explicat Leur. *q.* 803. & 804.

1080. §.14. Pœna neglectæ intrà tempus, vel non factæ secundum formam præscriptam publicationis, est, uti insinuavi paulò ante, annullatio resignationis, provisionis & cæterorum omnium. Item inhabilitas resignatarii ad illud beneficium etiam de novo obtinendum, ita ut ei non suffragetur possessio etiam decennalis, Paris. Castrop. Ventrig. Leur. *q.* 805. Nec resignans potest repetere beneficium aut agere de spolio, quia spoliavit seipsum omni jure, Paris. Lott. Luca, Leur. *q.* 806. Si tamen possessionem dimiserit, gaudet ipse aut alii reservationibus pensionum, fructuum, aliorumve jurium, Paris. Ventrig. Leur. *q.* 807: beneficia autem ipsa sunt reservata Papæ, & censentur à die resignationis factæ vacare in Curia, Paris. Leur. *q.* 808. Possuntque à quovis impetrari; sed specialiter exprimendus est hic modus vacationis, ac nomen & cognomen tam resignantis quàm resignatarii, Paris. Ventrig. Leur. *q.* 809. Et ab allegante, debet concludenter probari neglectam esse publicationem, quia licèt factum non præsumatur, tamen si de jure faciendum erat ant fieri consuescat, potest præsumi, Mascard. Felin. Paris. Quod maximè valet, si resignatarius per triennium pacificè possederit, tum enim præsumitur publicasse, Paris. Garc. Lott. Leur. *q.* 810. Quibus autem modis allegans probare debeat neglectam esse publicationem; item quomodo in provisione impetraotis, addi debeat (vocato possessore;) item quomodo elidi possit intentio Actoris in hac materia: Denique quandonam resignatarius teneatur probare publicationem à se factam esse, exponit Leur. *q.* 811. & seqq.

Ex hactenus dictis de resignatione sequitur, ut resignatio beneficii coram Ordinatio facta ejusque collatio & obtentio sit valida, requiri, 1. Ut resignans non sit ordinatus titulo beneficii resignandi, vel aliunde habeat, unde vivat. 2. Ut non fiat in favorem nec sub conditione. 3. Ut fiat ex causa. 4. Ut acceptetur ab habente potestatem. 5. Ut providendus sit capax; nec sit consanguineus, affinis vel familiaris resignantis aut conferentis. 6. Ut resignatio publicetur.

Q.160. Quid in genere dicendum sit de permutationibus beneficiorum; & an hæc per eam vacent? R. 1081

§.1. Permutatio generaliter sumpta convenit omni contractui, quia semper datur vel permittitur vel fit unum pro alio: sumpta specificè, est contractus, in quo res, prout à pretio contradistinguitur, commutatur cum alia re. Vide Pirh. *l. 3. t. 19. à n. 1.* permutatio, de qua hic agimus, est reciproca beneficiorum resignatio facta ad invicem inter permutantes. V. Leur. *p. 3. q.* 815. Nomine autem resignationis ordinariè nō venit permutatio, uti diximus *n.* 953. docentque Gonz. Chok Leur. *qu.* 817. contrà Sarn. & Paris. Et permutationem esse rem favorabilem dicunt Mandos. Paris. Gonz. Leur. *q.* 818. quamvis *qu.* 855. fateatur eam esse veluti odiosam, quia prohibetur Cap. *Quæsitum*, de rer. permut. & Cap. *Majoribus*, de præb.

§.2. Quamvis secundum dicta *n.* 957. multi teneant per re- 1082 signationem conditionalem non vacare beneficium ante impletam conditionem, tamen in permutatione debet prius vacare, tenent Paris. Castrop. Lott. apud Leur. *q.* 819. Et licèt Ion. Arch. Senis, Gonz. dicant admissionem utriusque resignationis esse tacitam collationem, nec requiri aliam expressam, tamen contradicunt Garc. Less. Castrop. Leur. *q.* 816. quia hic datur nova collatio, ergo cùm beneficium non vacans conferri non possit, præcedit vacatio: quod Conf. nam collatio sequi potest post permutationem, fit enim aliquando, ut si duo permutent, Papa uni Romæ præsenti conferat beneficium & committat Ordinario in partibus, ut etiam diu post conferat alteri. Similiter potest Titius coram Episcopo suo permutationis causa dimittere beneficium unum, & prius post aliquot menses recipere beneficium, quod Cajus in alia diœcesi coram suo Episcopo in ejus favorem dimittet, Rebuff. Senis, Az. Leur. *q.* 864.

§.3. Si verum est, quòd permutatione vacent beneficia, 1083 videtur consequenter dicendum, quòd turnus consumatur per collationem factam ex vi permutationis, uti per factam ex quacunque alia vacatione, nisi aliud habeat statutum, pactum vel consuetudo, Gonz. Chok Leur. *q.* 876.

Q.161. Qualia beneficia, & à quibus permutari pos- 1084 *sint?* R.

§.1. Permutari non potest beneficium cum non beneficio; unde permutari non potest cum jure patronatus, decimis, capella, hospitali, præstimonio, intellige, si hæc non sit erecta in titulum: nec cum Commendà beneficii, quia deserviens non habet titulum: nec cum titulo patrimonii, quia non est quid perpetuum, AA. communiter cum Leur. *p. 3. q.* 821. Nec verum beneficium permutari potest cum ficto, quod vocatur, *de pertica*, uti nec cum beneficio simoniacè obtento. V. Leur. *q.* 822. 823. putarunt tamen viri docti, quos interrogavi, Titium ordinatum super quibusdam Missis legendis juncto his patrimonio, posse hunc suæ ordinationis titulum etiam apud Ordinarium permutare cum beneficio Caii, si titulus ille Titii authoritate Ordinarii fiat perpetuum etiam in Cajo, ita ut hic privari nequeat, quoad vivet: & ita in Coloniensi Archidiœcesi jam ab 80. annis practicatum esse, testatur vir omni exceptione major.

§.2. Az. Paris. Less. Garc. Zerol. Corr. Tond. Leut. *qu.* 820. 1085 putant contrà Castr. ad permutationem prærequiri jus in re in beneficiis, ideoque jus ad beneficium non posse coram Ordinario permutari cum beneficio vel cum simili jure ad beneficium: Similiter Abb. Paris. Garc. Az. Castr. Leur. *q.* 752. *n.* 3. docent contra Suar. Less. Gamach. Ordinarium non habere potestatem admittendi permutationes jurium acquisitorum per electionem, præsentationem, expectativam &c. Et hæc sunt conformia dictis *nu.* 980. Imò Chok putat non valere permutationem factam per procuratorem eo tempore constitutum, quo principalis non habebat jus in re, licèt tunc habeat, quando procurator permutat, sed vide dicta *n.* 1033.

§.3. Permutari possunt beneficia necdum possessa; item 1086 possessa cum non possessis, Coras. Mant. Garc. Chok Tond. Etiam solo verbo collata à Papa, Masc. Rebuff. Chok. Etiam electiva Gemin. Chok. Etiam exempta, sed tantum coram illo, qui potest horum resignationes admittere, Chok Pirh. Etiam consueta optari, Az. Chok. Etiam dignitas cum simplici beneficio, Mant. Chok Leur. *q.* 827. *n.* 1. Etiam una prælatura cum alia, uti præpositura cum Archidiaconatu, Chok. Etiam curata cum non curatis, Azor. Chok Ventrig. Etiam plura cum uno, Rebuff. Nav. Az. Garc. Castr. Chok. V. Leur. *q.* 824. Requiritur tamen, ut si Ordinarius permutationem admittat,

hic

hic possit talia duo simul concedere, *Leur.q.*854.*nu.*4. Etiam permutari possunt pinguia cum tenuibus, dummodò fraus absit, & Ordinatus super pingui possit se decenter alere proventibus tennioris aut aliunde, Az. Ventrig. Leur.*q.*827.*n.*1. Etiam existentia in diversis diœcesibus, uti dicetur *n.* 1095. Etiam illud, quo quis esset per sententiam privandus, non tamen si sit privatus, secundùm dicta *n.*985. & Leur. *qu.*830.831. contrà alios. Etiam, secundùm Mol. Tiraq. Garc. apud Leur. *qu.*832. prohibitus acquirere novum beneficium potest suum cum alio permutare. Item fieri posse permutationem, quamvis super utroque vel eorum uno sit alicui tertio concessa expectativa, docet ex cap. *licèt*, de rer. permut. in 6. Pirh. *l.*3.*t.*19. *n.*35. sed Paris. & Leur.*q.*825.*n.*1. contradicunt, hinc declaravit Rota, quam sequuntur Put. Paris. Leur.*q.*296. posse expectantem subintrare in tale beneficium.

1087 §.4. Beneficium Papæ reservatum, & permutationis causa resignatum, amissum est à resignante, qui ad illud redire nō potest, Tusch. Mant. Tond. Chok Nec permutatio illa expediri potest coram Ordinario aut Legato à latere, quia illud conferre non possunt, Paris. Tond. Lott. Leur.*q.*295.825.854. Nec beneficia unita permutari possunt, uti nec resignari, secundùm dicta *n.*979. Item fieri non potest permutatio beneficiorum, si super eorum uno quis ordinatus sit, nisi observatis illis, quæ *n.*983. dicta sunt. Nec permutari possunt, si unum sit litigiosum, Paris. Az. Barb. Castrop.*t.*13.*d.*6.*p.*3.*§.*2.*n.*6. Vide tamen dicta *nu.*982. & Leur.*nu.*825. Nec illud potest resignari in favorem aut permutari, quod quis habuit, si in obtentione alterius addita sit clausula de dimittendo illo præhabito, alioquin utrumque manebit in manibus Papæ, Garc. Chok Leur.*q.*828. Similiter dispensatus ad beneficium, quod habet, non potest aliud acquirere per permutationem, quia dispensatio, utpote odiosa, extendi non debet ad aliud beneficium, V. Leur.*q.*835. Et idem est, si permutet bigamus aut alius similis dispensatus ad hoc tantùm beneficium, quod habet, Leur. *qu.*840. Hinc etiam habens ex dispensatione duo alioquin incompossibilia, non potest hæc permutare cum altero, nisi & hic similem dispensationem obtineat, quia dispensatio non transit ad aliam personam, Az. Castrop. Pirh. *n.*28.

1088 §.5. Quod attinet ad illos, qui permutare possunt. 1. Si accepisti beneficium animo dimittendi, potes permutare, uti posses resignare, quidquid contradicat Chok apud Leur.*q.*833. 2. Si senex vel infirmus permutet, est præsumptio fraudis, si autem fiat ex fraude, permutatio nulla est ex parte fraudulenti, Paris. Leur.*q.*835. 3. Si illegitimus obtinuit beneficium in Ecclesia, in qua habet aut habuit ejus pater, potest imò debet resignare aut permutare intrà tres menses, Trid. sess. 25. c.15. de Ref. V. Leur.*q.*838. 4. Si permutet excommunicatus, suspensus, irregularis, criminosus, infamis, illitteratus, non habens ætatem requisitam, &c. permutatio est irrita respectu habentis talem defectum, valet tamen respectu alterius, qui novæ collationis capax est, Leur.*q.*839. & seqq. Nec obstat, quòd habens talem defectum, licèt habilis sit ad retinendum illud, quod habet, tamen sit inhabilis ad acquirendum novum beneficium, ideoque non videatur debere amittere suum: nam quòd sit inhabilis, non est culpa alterius, ergo hic non ideo impeditur, quominus acquirat beneficium ab ipso dimissum, Castrop. Leur.*q.*310.*nu.*13.

1089 *Q.*162. *An permutatio fieri possit per procuratorem?* R. Affirmativè, etiamsi procurator sit laicus: potestque unus idemque esse procurator utriusq; permutantis, Bellam. Gamb. Senis, Az. Chok sed requiritur speciale mandatum ad hoc, Az. Chok Et debet mandatum infra annum executioni mandari, aliàs præsumetur cessasse, Chok Constitutus autem ad permutandum coram Papa, non potest permutare coram Ordinario, Chok Et beneficium vacat in loco, ubi procurator permutat, non ubi constituitur, Rebuff. Gamb. Az. Chok Leur. *p.*3. *qu.* 866. Quòd si principalis moriatur post resignationem à procuratore factā, hic cogi potest ad extendendum consensum & complendam permutationem, Chok Leur. *qu.*870. Tenetque etiam permutatio post factam mandati revocationem, si hæc debitè intimata non fuit, secundùm dicta *n.*1041. sufficit autem hanc revocationem intimari, vel procuratori vel Superiori vel compermutanti, Paris. & alii cum Leur.*q.*698.*n.*12. Vide dicta à *n.*1032. de resignatione per procuratorem, quæ hic applicari debent.

1090 *Q.* 163. *An requiratur consensus permutantium, item Patronorum & Electorum?* R.

§.1. Quamvis requiratur consensus permutantium, cùm nemo invitus privandus sit jure suo, tamen si Ecclesiæ necessitas postulet, potest quis compelli ad permutandum. V. Leur.*p.*3. *q.*867. Quod si partes promiserint aut juraverint permutare, non posse resilire, docent Chok Ventrig. sed probabiliùs contradicunt alii cum Garc. apud Leur. *q.*868. quia in contractibus innominatis re adhuc integra locus est pœnitentiæ; obtineri tamē debet dispensatio à juramento, & secundùm Gonz. ac Bur. contra Garc. refundi debent expensæ alteri parti ideò causatæ: si autem res non sit ampliùs integrā, sed unus beneficium suum resignarit, debet & alter compelli, Bellam. Ubald. Az. Leur. *q.*869. contrà Gl. & Cynum.

§.2. Si permutatio fiat coram Ordinario, secundùm 1091
Gonz. Barb. Castr.*t.*13.*d.*6. *p.*3.*§.*2.*nu.*4. requiritur consensus patronorum, ad eum modum, quo *n.*977. dictum est de resignatione: Si autem patronus reclamarit, secundùm Tond. Garc. Lott. Luca, permutatio est ipso jure irrita propter contemptum ipsius; È contrà Streph. Zerol. Rebuff. dicunt secundùm declarationem S. Congreg. satis esse requiri consensum, quamvis negetur, quod Garc. explicat pro casu, quo patronus sine justa causa contradiceret, vel permutatio peteretur in magnam utilitatem Ecclesiæ, in quo consentiunt Abb. Covar. Lamb. Garc. Tond. Chok Nicol.*t.*1.*d.*9.§.15. eò quòd tunc supplere possit Ordinarius, nec censeatur contemni patronus. Si permutatio fiat coram Papa, adhuc dicit Lott. fore irritam reclamante patrono, nisi Papa derogaret juri patronatus, quia non aliter censetur consentire, Luca de benef. *d.*40.*n.*3. *&* à *n.* 9. Item *d.*42.*n.*5. Quòd si quis scienter permutans contempserit patronum, etiamsi addat, *non aliter nec alio modo*, secundùm Gratian. Rebuff. Paris. Tond. vacat beneficium, vel in pœnam, uti vult Garc. vel per privationem juris, uti vult *Franoir*, & videtur consentire Luca, potestque præsentari alius post sententiam de nullitate inducente vacationem, Gemin. Garc. Selv. Lamb. Lott. Luca; Si autem factum est ob ignoratum probabiliter patronatum, potest permutans redire ad beneficium, etiam invito patrono, quia nec contempsit nec ingratus fuit, Bellam. Gamb. Lam. Garc. V. Leur.*q.*294. à *n.* 5. & dicta *nu.*977. Similiter requiritur consensus Electorum, eo etiam modo, quo de resignatione dictum est à *n.*976.

Q. 164. *Quis debeat permutationes admittere seu au-* 1092
thorizare? R.

§.1. Aliquis Superior, unde si authoritate propria fiat, est simonia, cap. *Quæsitum*, de rer. permut. Hanc tamen simoniam esse tantùm juris humani dicunt Sot. Maj. Less. Castrop. aliique apud Leur.*p.*3.*qu.*846. & rationem dedimus *l.*3.*p.*1. à *n.* 109. pœna autem propria authoritate permutantium est privatio beneficii, saltem per sententiam infligenda. *Vide dicta l.* 3.*p.*1.*num.*215.

§.2. Duo Episcopi, qui per dispensationem cum Episco- 1093
patibus retinuerunt beneficia, permutant hæc coram Metropolitano: Episcopus permutat cum Capitulo coram ArchiEpiscopo: ut autem Episcopus permutet cum aliis sufficit, si habeat consensum sui Capituli, Silv. Pirh. *l.*3.*t.*19.*n.*27.

§.3. Authorizare permutationem inferiorem potest Epi- 1094
scopus loci, in quo est beneficium, Cap. un. *De rer. permut. in* 6. ad ipsum enim jure communi spectat collatio, & institutio beneficiorum suæ Diœcesis; potestque etiam hanc potestatem delegare alteri, Chok Leur.*qu.*852. Item authorizare potest Legatus à latere pro sua provincia respectu beneficiorum Episcopis subjectorum: Item habentes ex consuetudine vel privilegio authoritatem quasi Episcopalem: Item alii inferiores, si probent consuetudinem legitimè præscriptam, ea enim quæ sunt solius jurisdictionis, præscribi possunt, Rebuff. Chok Leur.*q.*848. Vicarius in spiritualibus non potest hoc vi officii, Garc. Az. Castr. Chok Pirh. V. dicta *n.*1024. & Leur.*q.*849.*n.*1. Quid possint Coadjutor, & Capitulum, colligi potest ex dictis *n.*1024. potestq; videri Leur.*q.*849.*n.*2. *&* 3. Item *q.*713.714. Visitator seu administrator Ecclesiæ vacantis à Papa constitutus potest recipere, & expedire tam permutationes quàm resignationes, Chok Leur.*qu.*850.

§.4. Si beneficia sint in diversis diœcesibus, requiritur 1095
utriusque Episcopi authoritas, non est tamen opus, ut eodem tempore concurrat, Nicol.*t.*1.*d.*9.*§.*16. *&* 17. possetque unus Episcopus totum negotium committere alteri, Az. Garc. Ventrig. Tond. Chok Leur. *q.* 829.

§.5. Secluso privilegio, consuetudine aut præscriptione, 1096
non possunt permutationem authorizare Collatores, etiamsi sint Præpositi, Decani, Archidiaconi &c. Nav. Rebuff. Suar. Castr. Chok Pirh. Leur.*q.*851. Oppositum tamen tenent Angel. Silv. Sot. Diana *p.*10.*t.*16. *R.*17. quorum sententiam Suar. vocat valde verisimilem, Castrop. probabilem, Pirh. non improbabilem, quia approbatio Episcopi videtur à jure requiri in iis tantùm beneficiis, quæ Episcopus ipse confert, ex quo inferunt, si collatio & institutio non spectet ad Episcopum, posse fieri permutationem sine ejus licentia, ex authoritate illius, qui confert aut instituit: quidquid sit de illa sententia, saltem sustineri non potest de iis Collatoribus, qui beneficia destituere, seu apud quos beneficia dimitti non possunt.

§.6. Episcopus existens in Curia potest quidem admitte- 1097
re resignationes, sed non conferre beneficia tum resignata, hinc nec ibi permutationes authorizare potest: si autem beneficia sint resignata coram eo extrà Curiam, poterit ea conferre existens in Curia, ideoque & expedire permutationem, Paris. Chok Leur. *q.*853.

§.7. Etiam in mensibus Papalibus admitti possunt per- 1098
muta-

mutationes ab Ordinariis, quia quæ vacant per resignationem non reservantur per alternativam, uti excipit Reg. 8. Cancel. Gonz. Chok Leur. *q.* 854. *n.* 1. Vide dicta *n.* 511.

1099 §. 8. Permutatio apud Ordinarium non potest fieri nisi inter duos; unde triangularis aut quadrangularis erit simoniaca, v. g. si resignem tibi, ut tu Titio, & ut Titius mihi, Az. Less. Gon. Leur. *q.* 837. Vide dicta *n.* 1053.

1100 *Q. 165. An causæ requirantur; & quid præterea exprimi vel observari debeat in permutationibus?* R.

§. 1. Permutatio apud Ordinarium requirit justam causam, nam cap. *Quæsitum*, de rer. permut. & cap. *Majoribus*, de præb. prohibetur; & est saltem irritanda per Const. S. Pii V. si causa non sit à permutantibus allegata & ab Episcopo cognita, Garc. Barb. Tond. Castrop. Leur. *p.* 3. *q.* 855. Non est tamen opus adesse causas illas, aut observari omnes conditiones relatas *n.* 1027. & à S. Pio V. præscriptas pro resignationibus, nam permittit permutationes fieri juxta Canonicas sanctiones, Az. Castrop. Leur. *q.* 414.

1101 §. 2. Causæ justæ sunt, vel necessitas vel saltem utilitas Ecclesiæ, seu major Dei cultus, sufficit etiam utilitas aut commoditas permutantium, si hæc redundet in utilitatem Ecclesiæ, v. g. si ideò melius aut promptius Deo servient, alioquin non sufficit, S. Thom. Silv. Bellam Barb. Gate. Ventrig. Ugol. Corr. quorum aliqui dicunt esse simoniacam, si fiat purè ob utilitatem privatam permutantium; est tamen satis, si cedat in utilitatem unius Ecclesiæ, dummodò non cedat in damnum considerabile alterius, Garc. Ventrig. Pirh. *l.* 3. *tract.* 19. *n.* 25. V. Leur. *q.* 859.

1102 §. 3. Si permutatio fiat apud Ordinarium, non est opus exprimere alia beneficia, quæ permutantes habent; si apud Papam, opus esse dicunt aliqui, alii negant, Leur. *q.* 859. Nec apud Ordinarium opus est exprimere qualitates beneficiorum, nisi quis sit desuper ordinatus: opus esse apud Papam, affirmant aliqui, alii negant, Leur. *q.* 860. Quamvis autem mentio non fiat status Sacerdotalis ad beneficium requisiti, putat Luca de benef. *d.* 42. *num.* 11. non ideo censeri subreptionem, quando Papa potuit de hoc habere generalem scientiam vel cognitionem; Universaliter tamen verum est, quod acquirens beneficium permutatum debeat habere omnes qualitates ad illud requisitas quæ autem onera subiri debent, dum beneficium simpliciter vacat, etiam subiri debent, quando vacat causa permutationis. V. Leur. *q.* 863.

1103 §. 4. Consanguinitas permutantium non obstat in permutationibus, quæ fiunt apud Papam, neque in his necessariò exprimitur, sed tantùm in illis, quæ fiunt apud alium, Luca *d.* 40. *n.* 15. & fusiùs *d.* 65. *num.* 5. possuntque videri dicta à *num.* 1011. Nec necessariò exprimi debet inæqualitas ætatis, nam sæpe agni moriuntur ante oves, inquit Luca. Si autem omittatur mentio ejus, quòd quis super eo titulo sit ordinatus, Trid. *sess.* 21. *cap.* 2. *de Ref.* irritat permutationem, uti S. Congreg. declaravit apud Luca *d.* 41. *n.* 5. quamvis aliquid defendant valorem actus, dummodò permutans antecedenter provisus sit de alio beneficio æquè sufficienti ad congruam sustentationem, ut idem refert *n.* 6.

Q. 166. Quid fieri possit, si beneficia permutanda sint inæqualia vel unus fecerit expensas pro suo beneficio? R.

1104 §. 1. Si sint inæqualia quoad dignitatem, potestatem, jurisdictionem, est simonia, si inæqualitas compensetur per pecuniam vel aliud temporale, quia res purè spiritualis æstimaretur pretio temporali; neque hanc simoniam purgare potest authoritas illius Superioris, cùm sit juris naturalis. Si sint inæqualia quoad fructus, Caj. Nav. Gonz. Delph. Zerol. Vvames. Ventrig. Chok Less. Diana *p.* 9. *tr.* 9. *R.* 49. putant Ordinarium posse ex officio, & motu proprio, si non antecesserit conventio partium, imponere pensionem pinguiori beneficio pro adæquanda ista inæqualitate, & consentit Sylv. *p.* 1. *v. beneficium cas.* 4. & 7. si pensio non excedat tertiam partem fructuum, vocatque sententiam communem: sed contradicunt alii communiùs, Cech. Philiarch. Ugol. Suar. Valent. Azor. Murg. Rodrig. Garc. Castrop. Corr. Leur. *p.* 3. *q.* 445. *n.* 2. *q.* 735. *n.* 2. *q.* 827. *n.* 4. quia beneficia conferri debent sine diminutione. Hinc Less. *l.* 2. *c.* 34. *n.* 106. demum rectè remittit ad consuetudinem locorum, sine qua legitimè præscripta id non liceat. Putant quidem aliqui cum eodem Less. posse prius permutari beneficia, & posteà per novum contractum jura ad proventus, compensando etiam per pecunias excessum pinguiorum proventuum, pro quo citari solet cap. *Ad quæstiones* de rer. permut. ubi dicitur in permutationibus Ecclesiarum posse refusa certa pecuniæ quantitate adjici contractum, quo possessiones inæquales adæquentur, sed adhuc contradicunt Suar. Castrop. *t.* 17. *d.* 3. *p.* 16. *nu.* 1 Pirh. *l.* 3. *t.* 19. *a num.* 31. Leur. *qu.* 445. *num.* 2. dicentes Cap. cit. tantùm loqui de possessionibus merè temporalibus, quæ erant sub dominio temporali Ecclesiarum, non autem de præbendis, vel beneficialibus juribus ad proventus, & ratio est, quia jus ad proventus beneficiales fundatur in beneficio, nec ab hoc, nisi authoritate Papæ, separari potest, uti habet communissima. Putat quidem etiam Azor. posse primò permutari beneficia & jura beneficialia, posteà autem posse supervenire permutationem fundi feracioris cùm minùs ferace dummodò non præcesserit de hoc pactum, uti refert Leur. *qu.* 827. *num.* 3. & favere videtur Chok apud Leur. *qu.* 845. *num.* 1. sed contrà est, nam jura in fundis beneficialibus sunt jura beneficialia, quæ à beneficiis separari non possunt absque authoritate Papæ: poterunt tamen liberè permutari fructus præsentes & futuri, uti & vendi possunt, quia sunt merè temporales & de se omninò separabiles à Beneficio ac præbenda, Suar. Pirh. *num.* 23. Vide etiam Less. in auct. v. *beneficium cas.* 9. ubi fusè disputat, quomodo beneficium afferens actu fructus possit sub pensione permutari cum alio afferente fructus tantùm in spem.

§. 2. Gamb. Senis, Az. Chok apud Leur. *qu.* 862. dicunt 1105
licitam esse permutationem, cum pacto, ut compermutans refundat expensas in conservationem vel meliorationem beneficii factas, quia est onus beneficio incumbens, sed videri debent dicta *num.* 1061. quæ hic cum proportione applicanda sunt.

Q. 167. Quænam præterea pactiones hic licitæ sint, & quomodo circa permutationes possit aliter committi simonia? R. 1106

§. 1. Si permutantes independenter à Superiore absolutè conveniant de pensione, compensatione vel re alia beneficiis extrinseca præstanda, est simonia, si tamen fiat sub conditione, si Superior approbet, & secundùm dicta de resignatione 1063. non est illicitum, quia non est permutatio, nec simpliciter pactio, cùm eam suspendat conditio. Imò quamvis obligarent se ad non revocandam illam pactionem conditionatam, donec sit præsentata Superiori, ut approbet vel reprobet, ut probabiliùs putant Panorm. Silv. Suar. Castrop. Diana Pirh. Rayn. *de benef. l.* 2 *sect.* 1. *c.* 2. *nu.* 11. Leut. *p.* 3. *q.* 844. pactum licere & obligare, quia non est per se malum, nec prohibetur ejusmodi tractatus de permutando, sed tantùm permutatio, ratihabitio autem futura, sub qua fit conventio non expectatur ut dispensatio, sed ut ordinaria quædam validatio & impetratio authoritatis.

§. 2. Quomodo committi possit simonia confidentialis in 1107
permutationibus, dictum est *l.* 3. *p.* 1. *num.* 67. quomodo autem alia etiam simonia sæpè in his committatur, satis indicatum est ibidem & hic per decursum.

Q. 168. Intrà quod tempus perfici debeat, ac publicari 1108
permutatio? R.

§. 1. Non est à jure statutum certum tempus, intrà quod beneficia permutata conferri debeant: Dicunt quidem rectè Garc. & Leur. *p.* 3. *q.* 865. *n.* 2. vi Constit. Greg. XIII. debere intrà mensem admitti vel rejici permutationem, putantque etiam intrà mensem debere fieri provisionem, sed vide dicta *n.* 1030. quæ etiam hic valent.

§. 2. Permutatio publicari debet, eo modo, quo dictum 1109
est à *n.* 1036. de resignatione, debetque publicatio fieri ab utroque permutante, uti tenent Paris. Az. Chok Leur. *q.* 776. contrà Nav. Barb. Ventrig. putantes satis esse fieri ab alterutro; si tamen ab uno eorum negligatur, id non nocet alteri, Gonz. Paris. Tond. apud Leur. *n.* 871. *n.* 4. Et debet hæc publicatio fieri intrà tempus notatum de resignatione *n.* 1071.

Q. 169. Quid dicendum sit, si permutatio non habeat 1110
effectum, vel si non servetur conditio apposita? R.

§. 1. Si permutatio non habuit effectum, uti si resignatione ab uno facta alter noluit aut non potuit vicissim resignare, posse primum sine nova collatione redire ad suum beneficium, docent J. Andr. Franc. Senis, Roffin. Duar. Paris. Less. quia resignavit sub conditione, si non suspensiva, saltem resolutiva, ut suum beneficium cum alterius beneficio commutetur, & conditione non impleta non fuit voluntas abdicandi jus, ideoque beneficium ejus non videtur vacasse; ergo poterit propria authoritate illi insistere: Limitant Gemin. Tusch. Chok, si absque culpa eorum impediatur effectus: volunt tamen *Abb. Rebuff. Staphil. Redoan. Az. Barb. Zoes. Ventrig. Lesth. Pirh.* prærequiri, ut Superior declaret eum vel eos posse authoritate propria redire ad beneficia. Addunt Lott. Prob. Leur. *p.* 3. *qu.* 294. *nu.* 10. etiamsi permutatione vacassent beneficia, si tamen absit culpa, & permutatio declaretur nulla, hoc ipso declarari nullum jus esse abdicatum, ideoque posse redire ad beneficia sine novo titulo.

§. 2. Docent Gonz. Garc. & Castrop. si dimiseras tuum 1111
beneficium, & beneficium compermutantis tibi fuerat collatum, ipse autem vel moriatur vel fiat incapax, antequam tuum ei conferatur, hoc tuum esse tertio conferendum tanquam vacans per resignationem tuam, quia permutatio erat ex parte tua perfecta: E contrà si needum dimiseras tuum, quamvis alterius beneficium sit tibi collatum, dicunt Garc. Az. Castrop. Tond. Nicol. *s.* 1 *d.* 9. §. 18. te posse hoc retinere simul cum tuo, si sint compatibilia, (si enim sint incompatibilia, habes optionem retinendi, quod voles, Garc.) quia jure accepisti possessionem alieni beneficii, & needum amisisti possessionem

tui

tuii quod limitat Ventrig. dummodò non intercesserit fraus, uti si permutasses cum infirmo, secundum dicta *n.* 1088.

1112 §.3. Si compermutans, qui resignavit, moriatur, antequam tu resignaris, & tibi facta sit collatio beneficii, quod habuit defunctus, docet Garc. beneficium defuncti non deberi tibi, sed providendum tanquam vacans per resignationem. Si autem resignasti, & ex culpa vel defectu tuo fiat, ut permutatio non habeat in te effectum, non poteris ad beneficium tuum redire, sed erit conferendum alteri, quia impleta est conditio, sub qua resignasti, nempe ut alter tibi dimitteret suum beneficium, quod dimisit, tibi autem imputa, quòd illud non acceperis, Castrop. Si carebas vero titulo beneficii, quod mecum permutasti, & ideo tertius evincat beneficium, quod à te accepi, teneris mihi meum beneficium restituere, quia non est impleta conditio, sub qua resignaram, quæ erat, ut in favorem mei dimitteres beneficium, quod cum effectu habere possem, Castrop. Et idem videtur esse, si reipsa non habueris beneficium, quia, v.g. acquisiveras per simoniam, quia cùm error dederit causam huic permutationi, videtur esse irrita, secundum dicta de contractibus *l.3.p.2.num.612.* Ita Suar. Az. Garc. Less. Castr. Leur. *qu.*737. contrà Rebuff. qui putat valere, cui favet Less. 10 auct. v. Simonia cas. 4. si inhabilitas per simoniam contracta fuerit sublata, quia beneficia in manibus Episcopi sunt reposita, & ab eo dantur permutantibus, sed contradicit Sanch. in Conf. *l.2.c.1.d.31.nu.11.* quia cum Episcopus velit conferre causa permutationis, intendit hoc beneficium conferre loco dimissi, ergo ille, qui reipsa non habuit jus, ideoque nihil dimisit, ex intentione Episcopi nihil potest accipere, sed alter poterit reverti ad beneficium.

1113 §.4. Si permutatio fuerit nulla propter patronorum contemptum, de quo *num.* 1091. dictum est, poterunt illi in pœnam ingratitudinis præsentare alios ad ista beneficia, Lott. Chok, V. Leur. *qu.*871.

1114 §.5. Si permutans coram Papa moriatur intrà 20. dies à præstito consensu, beneficium vacat per mortem, & potest alteri conferri, Rebuff. Paris. Gonz. Vvames. Chok Leur. *qu.* 861. Quod tenet etiam Communis de permutante apud Ordinarium, licèt Chok dicat oppositum defendi à multis. Vide dicta à *n.*994.

1115 §.6. Si permutatio sit peracta, licèt non impleatur conditio adjecta, v.g. non solvatur pensio appromissa, non ideo repeti potest beneficium, quia pœnitentiæ locus non est, si completa sint illa, quæ intrinseca sunt, Boer. Chok apud Leur. *q.*872. Similiter permutatio expedita per Ordinarium non potest per hunc rescindi, etiamsi posteà advertatur inæqualitas fructuum aut læsio ultrà dimidium, Abb. Anchar. Dec. Ventrig. Chok Excipe, si decepta sit Ecclesia, Calder. Cagnol. Ventrig. Item si compermutans dolum fecerit, v.g. si dixerit majorem esse valorem beneficii, Cap. *Cum universorum de rer. permut.* Item si sic deceptus fuerit Minor. Chok Leur. *q.*874.

1116 ## ARTICULUS VI.

Quid & quotuplex sit pensio.

RESp. Pensio est jus percipiendi fructus ex alieno beneficio. Estque triplex, 1. Temporalis, quæ datur propter ministerium temporale v.gr. Caotori, æditIo, patrono & defeosori Ecclesiæ. 2. Spiritualis, quæ fundatur in titulo merè spirituali, ut quæ datur Concionatori, Coadjutori Episcopi, Parocho, &c. 3. Media, quæ fundatur in statu spirituali, non tamen officio spirituali: ut quæ datur Clerico pauperi, vel Parocho seni ad sustentationem, vel quæ datur causa resignationis, & litis componendæ. Duæ posteriores dicuntur Clericales, quia Clericis; prima laicalis, quia laicis tantùm datur.

Porrò circa pensiones, Laym. *l.4.t.2.c.18.* & Less. *l.2.c.35. d.38.* docet hæc, 1. Etsi eam designare proprium sit Papæ; id tamen etiam Episcopum posse in causis specialibus, & necessariis, v.gr. propter paupertatem & senium resignantis, vel litis compositionem, vel propter adæquandos fructus in permutatione beneficiorum. 2. Debere esse moderatam, ita ut beneficiato relinquatur sufficiens sustentatio: talis autem plerumque censetur tertia pars fructuum. 3. Ad pensionem non requiri consensum patroni, ut quidam volunt, quia id nullo jure statutum est; Neque ullum fit præjudicium per impositionem pensionis, cùm is fructus non percipiat ex beneficio, sed tantùm habeat jus instituendi, & præstandi, quod ei non adimitur. 4. Pensionarius post Constitutionem S. Pii V. ubi ea est recepta tenetur recitare officium B.V. nec facit fructus suos, si omittat. 5. Pensionem extingui morte pensionarii, sicut ususfructus morte usufructuarii. Posset tamen Papa facere perpetuam ex plenitudine potestatis. De venditione & redemptione pensionis, v. Laym. *l.c.* Less. *d.22.* Bon. *de simon. d.1.q.4.§.13.*

ADDENDA.

QUæst. 170. *An pensio Ecclesiastica, quæ alicui conceditur super beneficio alieno ob resignationem, permutationem, compositionem litis &c. sit verè beneficium aut aliquid spirituale, vel saltem possit esse titulus ordinationis?* R. 1117

§.1. Nulla pensio est beneficium, nisi in titulum novi beneficii erigatur, uti habet communissima cum Leur. *p.3.qu.*440. nam cap. *Quamvis*, de præb. in 6. contradistinguitur à beneficio, estque tantùm jus temporale, quod finitur cum morte alicujus, uti usus-fructus, unde ratione pensionis nemo gaudet privilegio Canonis vel fori, Gonz. Barb. Leur. *q.*442.

§.2. Nav. Reg. Rodriq. Vivald. Paris. Garz. Az. Less. Laym. 1118 *l.4.t.2.c.18.n.2.* Beja *p.1.cas.37.* Castrop. *t.17.d.3.p.13.n.8.* Rayn. *de benef. l.2.s.1.c.2.nu.40.* dicunt pensionem ejusmodi Ecclesiasticam esse aliquid spirituale, quia prærequirit Clericatum, adeoque est spirituali annexa: & maximè quia nunc post Constitut. S. Pii V. habet annexum onus recitandi officium B. Virginis, ideoque non aliter ac beneficium datur propter Officium spirituale. E contrà *Bald. Felin. Anchar. Imol. Gonz. Lott. Luca* dicunt esse quid merè profanum, & temporale, eò quod non detur ratione præstandi ministerii spiritualis, sed post dimissum illius onus concedatur tantùm in vitæ subsidium, ideoque sit omninò separata à titulo spirituali: quòd autem requiratur Clericatus, est ex solo stylo Curiæ non concedentis pensionem nisi Clerico; nec adjecta obligatio orandi officium B. Virginis probat pensionem esse spiritualem, alioqui stipendium pro Missa etiam esset quid spirituale, cùm habeat annexam obligationem legendi Missam. V. Leur. *q.* 439.

§.3. Posset aliquis super tali pensione promoveri ad sa- 1119
cros ordines, si erigeretur in titulum, uti quis potest ordinari titulo patrimonii sæcularis; & id concedit Trid. *sess.21.c.2.* de Ref. si ita postulet necessitas vel utilitas Ecclesiæ, Gonz. Az. Barb. Ventrig. Leur. *q.*441.

*Q.*171. *An reservatio pensionis sit odiosa?* R. Esse odio- 1120
sam dicunt Sanch. Paris. Cor. tum quia videtur esse contrà jus commune, tum etiam quia affert servitutem beneficio; E contrà favorabilem esse dicunt Lott. & Leur. *p.3.q.*436. quia dum cohonestatur per causam decentis alimentationis, non contrariatur juri, & onus non jam imponitur beneficio quàm beneficiato, quia cùm consentiat, sitque ei absolutè melius sic habere beneficium quàm non habere, per hoc non subit servitutem sed accipit gratiam. Bursat. Gig. Gonz. dicunt esse odiosam, antequam concedatur, sed post concessionem esse favorabilem: Fortè etiam dici posset esse favorabilem, si imponatur petente etiam beneficiato, odiosam autem, si imponatur eo quasi invito. Vide dicenda *n.* 1127.

*Q.*172. *Quis, & ex qua causa possit concedere alicui* 1121
pensionem super alieno beneficio. R.

§.1. Papa potest ipsimet beneficio imponere, ut tamen licitè imponat, requiritur justa causa, quamvis etiam sine causa possit validè imponere, uti tenent Rebuff. Az. Sanch. Paris. Garc. Barb. Castrop. Luca, Diana *p.10.t.14.R.70.* Leur. *p.3.qu.*443. contrà Vasq. Gamb. Tol. Less. Rodriq.

§.2. Possunt Episcopi, si adsit justa causa, imponere 1122
pensionem personæ habenti vel habituræ beneficium; ordinariè autem non debent beneficium ipsum gravare, sed sine diminutione conferre, ideoque onus illud non imponunt beneficio vel successoribus, sed pensio durat tantùm ad vitam vel ad certos annos vitæ hujus provisi, Sot. Tol. Zech. Nav. Paris. Azor. Garc. Barb. Ventrig. Lott. Luca contrà Caccialup. Gig. Cuch. Cautium, Tond. qui putant posse imponi ad vitam pensionarii quod saltem in casu terminandæ litis dicunt plures, uti notatum est *n.*559. V. Leur. *q.*444.

§.3. Vicarius Episcopi non potest vi officii imponere 1123
pensionem, Sbroz. Bero. Garc. Leur. *q.*449. Legatus de latere potest idem, quod Episcopus, Az. Garc. Fill. Castrop. Leur. *q.*450. Collatores inferiores, item Compròmissarii & Judices non possunt nisi authoritate Episcopi, Garc. Leur. *q.*451. Monasteria & Superiores regulares possunt in beneficiis sibi incorporatis per Vicarios administratis, aliisque manualibus, sed hæ non sunt propriæ pensiones. Lott. *q.*452. 453.

§.4. Contractus privata authoritate factus de pensione 1124
beneficiali propriè dicta, est simoniacus: potest autem quis ex alia causa civiliter obligare ad dandam partem fructuum sui beneficii. V. Leur. *q.*454.

§.5. Impositio pensionis ab alio quàm Papa, facta sine 1125
justa causa, est invalida, Saro. Corras. Garc. Leur. *q.*445.*n.*1. Justæ autem causæ, ob quas imponi possint, censentur terminatio litis, de qua dictum *n.*556. Necessitas vel magna utilitas Ecclesiæ. Alimentatio necessarii Ministri in Ecclesia, sustentatio pauperum, Suar. Az. Fill. Barb. Diana *p.9.t.9.R.49.* Leur. *q.*444 Et docent S. Thom. Abb. Laym. Garc. Lott. posse Episcopos cum consensu Capituli, antequàm beneficium pingue cōferant, super hujus fructibus imponere etiam in perpetuum pensio-

pensionem pro necessitate alterius Ecclesiæ vel necessarii Ministri: Et quamvis *Garc.& Murga* dicant Clericum perpetuò ægrotantem non posse resignare in manus Episcopi sub reservatione pensionis pro suis alimentis, tamen contradicit *Ferret.* & saltem fatentur plerique cum Abb.& Gamb. apud Leur. *q.446.* Episcopum posse illo consentiente, substituere alium, reservata ei pensione quoad vixerit.

1126 §.6. Pensio commensurari debet causæ, alioquin quoad excessum est invalida & reducenda ad proportionem causæ, Garc. Leur. *q.*455. *n.*2. Et tenetur Episcopus causam impositæ pensionis verificare, nec satis est, si dicat adesse, Grat. Barb. Luca, Leur. *n.*1. *& q.* 447.

1127 Q. 173. *An ad impositionem pensionis requiratur consensus beneficiati & Patronorum?* Resp.

§. 1. Ordinariè requiritur consensus beneficiati, nam nequidem Papa solet aliter imponere, Paris. Garc. Castrop. Lot. Luca, Leur. *p.3.q.*456. Si tamen causa necessaria postulet, rectè inquit Leur. *q.*457. beneficiatum licèt invitum posse compelli ad consentiendum. Quòd si beneficium vacet, potest constitui defensor, qui consentiat, Az. Castrop. Leur. *q.*458. Et ut in futurum valeat impositio, debet etiam ille consentire, qui habet jus regressus ad beneficium, Gig. Paris. Leur. *q.*459. Si tamen pensio imponatur ipsi beneficio, valet consensus hujus beneficiati pro obligandis etiam successoribus, ad quos transibit beneficium cum onere pensionis, Lott. Luca, Leur. *q.* 462.

1128 §. 2. Potest à Papa imponi etiam non requisito Patrono, sic tamen, ut si Patronus posteà egeat, ipsi priùs quàm pensionario præstentur alimenta, quia jus ejus est anterius & beneficio quasi intrinsecum, *Az. Castrop. Lott.* Et si sit Patronus laicus, debet in constitutione pensionis illius fieri mentio, v. Leu. *q.*464. Episcopum autem non posse imponere sine consensu Patroni, præsertim laici, docent Rebuff. Zech. Barb. Castr. Leur. *q.* 465. contrà *Gig. Gamb. & Less.* quia videtur Patrono præjudicare, quòd beneficium ita reddatur possessori minus æstimabile; quod fatetur *Garc.* si pensio beneficio ipsi imponatur etiam pro successoribus.

1129 Q. 174. *Quibus beneficiis imponi possit pensio?* R.

§. 1. A Papa imponi potest omnibus beneficiis, etiam patronatis, secundum dicta *n.* 1128. Item a Papa imponi potest Episcopatui, dummodò Episcopo ad sustentationem remaneant mille ducati, juxta valorem in regione, in qua est Episcopus, Trid. *sess.24.c.13. de Reform.* Similiter parochiæ vel beneficio curato, dummodò possessori remaneant 100. ducati, Trid. *suprà*. Valet tamen pensio, si illi mille vel centum ducati poterant haberi tum, quando pensio imponebatur, licèt posteà fiat diminutio: quamvis hac facta peti possit, ut cum proportione etiam imminuatur pensio. V. Leur. *p.3.q.*466. *& seqq.*

1130 §. 2. Non solebat ante hac pensio imponi beneficio simplici non excedenti 24. ducatos de Camera; quid autem hi ducati faciant, dictum est *n.*677. Nec Canonicatui & dignitati non excedenti 100. ducatos: Nec Præbendæ Theologali. V. Leur. *q.*470.471. nunc autem quandoque fit aliter, ex causis. Nec imponi potest fructibus Ecclesiæ needum erectis in beneficium. Corr. Leur. *q.* 474. Nec imponi solet distributionibus quotidianis, Garc. Castr. Lott. Leur. *q.*481. imò nec toti summæ grossæ solitæ distribui inter eos, qui certis temporibus intersunt, Paris. Leur. *q.* 482.

1131 §. 3. Imponi potest beneficiis perpetuò commendatis, Gamb. Paris. Az. Tamb. Leur. *q.*472. Item alteri beneficio, quod habet Titius resignatarius, si beneficium ei à Cajo resignatum pensionem ferre non possit, Az. Leur. *q.*473. Item beneficio Sempronii, si Titius resignatarius non habeat aliud beneficium, nec per hoc beneficium à Cajo resignatum Titio, pensionem ferre possit, Paris. Az. Leur. *q.*476. Item fundo unius beneficii pro alterius dote, Abb. Gig Gonz. Lott. Leur. *q.*475. Item fructibus beneficii, etiam incertis, Lott. Leur. *q.*480.

1132 Q. 175. *Quid liceat circa impositionem pensionis in permutationibus, si beneficia sint inæqualia quoad fructus?* R. Dictum est *à n.* 1104.

1133 Q. 176. *Quid notandum sit circa quantitatem, & reductionem pensionis?* R. seqq.

§. 1. Pensio ita debet esse moderata, ut beneficiato relinquatur competentia vivendi: & olim quidem imponebatur in omnibus beneficiis tantùm ad tertiam partem redituum, nunc autem in simplicibus regulariter imponitur ad medietatem & non ultrà. Paris. Corr. Lott. Tond. Leur. *p.3.q.*483. Fit tamen adhuc sæpè Romæ, ut si proventus sint 800. Imperiales, pensio imponatur ad 600. quia beneficiato manet honesta sustentatio. Quòd si fiat excessus supra determinatam quantitatem, totam pensionem corruere dicunt Gig. Barbos. Lott. Ventrig. Leur. *q.*484. contrà alios putantes tenere, sed esse reducendam ad legitimam quantitatem. Similiter tenent. Lott. Luca, Leur. *q.* 485. totam corruere, si falsò narratus sit valor major remanens possessori beneficii; non ideò tamen poterit pensionarius redire ad beneficium, si resignarit sciens tantam pensionem non habere locum, Garc. Leur. *q.*486. Pensionarius autem, si non sit in possessione percipiendi, tenetur probare, quòd pensio reservata non excedat debitam quantitatem, uti dicetur *n.* 1155.

1134 §. 2. Si reditus omnibus annis ita diminuantur, ut possessori beneficii non remaneant congrua, debet sic diminui pensio, ut redintegretur tota congrua ab initio illi constituta. Si diminuantur per aliquos tantùm annos, qui per alios compensari possint, non ideo diminuitur pensio, Gig. Garc. Barbos. Ventrig. Lott. Leur. *q.* 487. Porrò congrua constituitur tantùm ex fructibus certis, uti explicat Leur. *q.* 488. Si resignatarius quereretur de nimio onere pensionis, audiri non debet, sed vel solvere totam vel dimittere beneficium, Lott. Luca, *Leur. q.*489. Successor tamen primi resignatarii posset ab initio petere reductionem pensionis nimis excessivæ, Tond. Lott. *Leur. q.*490. Potestque etiam Patronus beneficii petere, ut immodica pensio ad debitam quantitatem reducatur, Gig. Az. Leur. *q.*491.

1135 §. 3. Si tractu temporis diminuti sunt fructus, potest Episcopus, nisi specialiter prohibeatur, reducere pensionem ad debitam quantitatem, etiamsi pensio sit imposita à Papa: si à successore resignatarii petatur reductio pensionis constitutæ à Papa, Episcopus reducere non potest, nisi ex commissione Papæ, *Gamb. Garc.* Excipe, nisi consentiret Pensionarius, cùm sola ejus voluntate diminui possit pensio, nisi expressè aliter statuatur, Gig. Corr. Lott. *Leur. q.*492. Intereà autem, dum petitur reductio pensionis hactenus solutæ, debet integrè solvi, Lott. Luca, Leur. *q.*493.

1136 Q. 177. *Quandonam, & quibus modis imponatur pensio?* Resp.

§. 1. Communiter imponitur in collatione beneficii, potestq; etiam fieri post illam, *Az.* sed si Episcopus imponat, *Laym.* dicit fieri debere ante collationem, *Leur. p.3.q.*494. Et quia accipientes beneficium sæpè consentiebant impositioni pensionis, quam non solverent ipsi, sed eorum successores, adjici solet decretum, ut ab initio quotannis solvatur pensio, alioquin impositio sit irrita, debetque per instrumenta Notarii, & testium probari solutiones singulis annis à prædecessore esse factas, Barb. Tond. Corr. Luca, *Leur. q.*495. *&* 569.

1137 §. 2. Scriptura non requiritur ad valorem pensionis, sed tantùm ad probationem, Gig. Gonz. Lott. Luca, Leur. *q.* 496. prohibetur tamen exactio pensionis ante expeditionem literarum, uti dicetur *n.* 1168.

1138 §. 3. *Azor.* putat esse simoniam, si Episcopus alicui reservet pensionem sub conditione, ut eam dimittat, quando beneficium obtinuerit, quia videtur promittere beneficium sub conditione pensionis dimittendæ, sed meritò contradicit Leur. *q.* 498. nam non ideo promittit beneficium, & pensio potest constitui pro tempore, quo pensionarius indigebit.

1139 §. 4. Potest à Papa imponi pensio cum clausula, ut solvatur etiam ante obtentam possessionem beneficii, & quamvis nulli perciperentur fructus, quia in hoc consentire potest beneficiandus ob spem beneficii & fructuum, Gig. Paris. Az. Fill. *q.*499. quem vide etiam *q.*545. *n.*2.

1140 §. 5. Si pensio uni constituatur in pluribus beneficiis, non censetur imposita singulis in solidum, sed pro rata & proportione ad beneficiorum fructus, è quibus quantitas alimentationi destinata constari debet, *cap. Constitutus, de Relig. domib.* Paris. Corr. Lott. Ventrig. Leur. *q.*501. *&* 566.

1141 Q. 178. *Quibus personis reservari, vel constitui possit pensio Ecclesiastica?* Resp.

§. 1. Pensio à solo Papa reservari potest personæ incertæ & non nominatæ, Tond. Leur. *p.3.q.*500. Etiam solus Papa dispensare potest cum Episcopo, ut sit capax pensionis, Corr. Leur. *q.*531. Item ut promotus ad Episcopatum retineat pensiones ante habitas, Leur. *q.* 586.

1142 §. 2. Quamvis aliquis sit incapax beneficii, tamen *Gonz. Lamb. Garc. Lott.* dicunt posse esse capacem pensionis super beneficio: hinc docent *Suar.* & alii communiter inhabilitatum ad beneficia, saltem per sententiam hominis, non ideo esse inhabilitatum ad pensiones, quia pœnæ non extenduntur. Putant tamen *Nav. Sanch. Zerol. Barb. Castrop. Ventrig.* jure ipso vel lege inhabilitatum ad beneficia, etiam esse inhabilitatum ad pensionem saltem respondentem tali beneficio, ad quod inhabilis est, uti exponit Leur. *q.*510. Similiter dicunt *Covar. Bal. del. Salz. Barb.* si per legem vel privilegium in aliquo regno exteri sint incapaces beneficiorum, etiam esse incapaces pensionum. V. Leur. *q.* 527. Denique fatentur *Gamb. & Lott.* Clericum sæcularem, qui non est capax beneficii regularis, etiam non esse capacem pensionis huic imponendæ, Leur. *q.*528. & quamvis Regularis quandoque sit capax beneficii sæcularis curati, tamen non est capax pensionis super hoc, quia Ecclesiæ necessitas justificat primum, non secundum, Mandos. Zech. Sanch. Zerol. Garc. Barb. Castrop. Corr. Lott. Leur. *q.*529.

1143 §. 3. Quamvis laici de se capaces sint pensionis, quæ secundùm dicta *num.* 1118. est quid merè temporale, tamen ex

Const. *S. Pii V.* pensio non nisi Clerico constitui potest, Castr. Lott. Leur. *q.* 511. Debetque Clericatus actu adesse, dum constituitur pensio, *Gig. Lamb. Corr. Lott. Ventrig.* contra *Filline.* Nec sufficit aliquem communiter reputari Clericum, Lott. Ventrig. Leur. *q.* 512. contrà *Corr.* Non tenetur tamen gestare habitum & tonsuram, nisi pensio excedat summam 60. ducatorum de Camera, Garc. Castrop. Leur. *q.* 514.

1144 §. 4. Per eandem Const. *S. Pii V.* incapaces sunt pensionis Clerici conjugati; bigami, licèt nunc extra Matrimonium constituti; promoti ad Clericatum sine licentia proprii Episcopi, nisi hic ante constitutionem pensionis ratificaverit, Ricc. Corr. Leur. *qu.* 515. Non obstat tamen dicta Const. quin Episcopus possit in favorem sui nepotis reservare pensionem, quia tantum vetat illi conferri beneficium resignatum, Gratian. Paris. Ton. Leur. *p.* 2. *q.* 676.

1145 §. 5. Equites Melitenses carentes prima tonsura capaces sunt pensionis, quia quoad hoc æquiparantur tonsuratis, Gamb. Corr. Lott. Leur. *p.* 3. *q.* 517. Novitii tamen Religionum, si non sint Clerici, manent incapaces, quia censentur adhuc esse in statu, in quo erant, cum reciperentur, Lott. Leur. *qu.* 516. Nec equites Melitenses videntur esse capaces pensionis beneficio sæculari impositæ, Lott. Leur. *q.* 529. *n.* 1.

1146 §. 6. *Sa, Sanch. Garc. Barb. Squill. Campan. Sanctar. Castrop.* dicunt minorem 14. annis non esse capacem pensionis, uti per Trid. *sess.* 23. *c.* 6. *de Ref.* non est capax beneficii. E contrà *Gig. & Lott.* nullam ætatem prærequirunt, sed dicunt si quia per dispensationem tonsuretur quarto anno ætatis, hoc ipso esse capacem pensionis; *Zech. Ricc. Grat. Less.* probabiliter dicunt sufficere septennium, cum sufficiat ad Clericatum, nec *Trid.* loquatur nisi de beneficiis. Circa ordinatum, omissa tonsura, vide dicta *n.* 743.

1147 §. 7. Clericus, quamvis sit illegitimus, capax est pensionis, Rota, Gonz. Gamb. Zerol. Majol. Tond. Lott. Leur. *q.* 520. contrà, *Zech. Nav. Sanch. Less. Garc. Castrop.* Quòd multò magis valet de expositiis, secundùm dicta *n.* 766. docentque Garc. Tond. Leur. *q.* 521. Potestque etiam illegitimus obtinere pensionem, quam habuit ejus pater, *Paris. Gonz. Barb. Lott. Ventrig.* contrà Mandos. non tamen super beneficio, quod habet vel habuit pater, Trid. *sess.* 25. *c.* 15. *de Ref.* quamvis habere possit pensionem super eodem beneficio, super quo pensionem habet pater, Grat. Tond. Leur. *q.* 522.

1148 §. 8. Si supponamus ad pensionem requiri dispensationem illegitimi, docent *Mandos. Rebuff. Laym.* dispensatum ad beneficia non ideò esse dispensatum ad pensiones, quia hæc sunt separabilia, & dispensatio est strictè interpretanda; contradicunt *Az. Garc. Castr.* quia inhabilitas ad beneficia est fundamentum inhabilitatis ad pensiones, quod tunc tollitur; Fatenturque *Rebuff. Corr. Tond.* dispensatum ad hoc beneficium etiam esse dispensatum ad pensionem in hoc beneficio. V. Leur. *q.* 523. *&* *q.* 529. *n.* 2.

1149 §. 9. Excommunicatus, suspensus, interdictus est incapax pensionis, ideò enim præmittitur absolutio pensionarii ab his censuris, Leur. *q.* 524. Vide tamen Dian. *p.* 11. *tr.* 5. *R.* 5. Idem censent de irregulari multi, sed contradicunt alii ob declarationem, V. Leur. *supr.* Multò magis incapaces sunt pensionis hæretici eorumque filii & nepotes non tamen illi, qui tantum suspecti sunt de hæresi, Leur. *q.* 526.

1150 §. 10. Qui non potest recitare officium B. Virginis, est capax pensionis, si Episcopus hanc obligationem mutet in alias orationes, Fill. Leur. *q.* 532. Et universaliter loquendo qui sciens confert pensionem habenti impedimentum, tacitè cum eo dispensat, si dispensare possit, quia nemo censetur velle ponere actum nullum vel malum, *Alciat. Paris. Fill.* Si autem dispensare non possit nec prævideat facilè dispensandum, videtur peccare graviter, quia est graviter difforme rectæ rationi velle intrudere aliquem in id, cujus scitur esse incapax, Cov. Fill. Leur. *q.* 533.

1151 *Q. 179. Quid narrari debeat ab illo, qui vult impetrare pensionem?* Resp.

§. 1. Debet narrare, si quæ alia pensio vel onus incumbat beneficio, super quo petit pensionem, alioquin impositio est nulla, & si impetrans resignant beneficium, non ideò poterit rediri ad illud, Garc. Paris. Castrop. Tond. Lott. Luca Leur. *p.* 3. *q.* 502. sufficit tamen pensiones priùs impositas narrare genericè, dicendo pensiones alias eidem beneficio esse impositas, Lott. Ventrig. Leur. *q.* 503. Etiam exprimi debet quantitas pensionis jam impositæ, ne beneficium gravetur ultra vires. Item exprimi debet quantitas redituum beneficii pensione gravandi, ut possit congrua determinari beneficiando; Lott. Leur. *q.* 506.

1152 §. 2. Secundùm *Garciam*, si quis impetret pensionem super beneficio à se resignato, quod retinere poterat, non tenetur narrare, quòd habeat beneficium vel pensionem aliam; si tamen impetret super beneficio non resignato à se, aut super beneficio à se resignato, quod retinere non poterat, debet narrare, sed contradicit *Castrop.* admittens quidem narrandum, quòd habeat aliam pensionem, non tamen quod habeat aliud beneficium. V. Leur. *q.* 505. An narrare debeat esse litem super pensione, dicetur *n.* 1173.

Q. 180. Quid sit notandum circa possessionem, & jura 1153
pensionarii? Resp.

§. 1. Unicus actus solutionis pensionario factæ à beneficiato vel ejus procuratore ex vi mandati, vel à quocunque alio cum beneficiati scientia & consensu tribuit quasi possessionem exigendi pensiones imposterum, etiam pendente lite superveniente, Garc. Corr. Lott. Ventrig. Leur. *p.* 3. *q.* 571. 574. Quod etiam verum est, si solutio facta sit per campsorem, qui præsumatur habuisse mandatum, Lott. Leur. *q.* 575. Aut etiam per antecedentem beneficiatum morti proximum, Luca, Leur. *q.* 572. solutio tamen facta ab œconomo, exactore vel alio tantum deputato ad colligendos fructus beneficii vacantis non dat pensionario quasi possessionem contrà successorem in beneficio, *Garc.* & alii cum Leur. *q.* 573. Et quando solutio facta tribuit quasi possessionem debet plenè probari per pensionarium, *Lot.* & alii cum Leur. *qu.* 576. Qui pensionarius licet posteà etiam per decennium non exigat pensionem, non ideò amittit possessionem acquisitam, nisi fortè ipsi petenti negata esset, & tunc diu non petens censeretur abjecisse animum possidendi. V. Leur. *qu.* 577.

§. 2. Quamvis pensio constituta, fuerit invalida ob omis- 1154
sam narrationem prioris pensionis impositæ, secundùm dicta *à n.* 1151. si tamen pensionarius per longum tempus perceperit fructus, putant Tond. & Leur. *q.* 509. posse esse locum regulis de pacifico possessore, de quibus actum est *à n.* 680. 689. 715. Et quidem pensionarius, qui in possessione est, habet actionem in primis personalem contrà beneficiatum ejusque successores, quia ad hos etiam hoc ignorantes transit beneficium cum onere, Lott. Ventrig. Leur. *q.* 478. Deinde etiam realem seu quasi hypothecariam in fructibus super quibus constituta pensio, Gig. Az. Castr. Lott. Ventrig. Leur. *q.* 579. contra *Castrens. & Felin.* Potestque contrà beneficiatum tam primum quàm successores agere actione possessoria seu de spolio, iidem AA. cum Leur. *q.* 580. Hinc in fructibus beneficii gravati præfertur pensionarius quibuscunq; aliis creditoribus, Gig. Garc. Tond. Luca, Leur. *q.* 581. Et habet pensionarius pro exactione pensionis paratam viam executivam, Lott. Lucas, Leur. *q.* 588. Quæ autem sit praxis urgendi solutionem pensionis, vide apud Leur. *q.* 589. *& seqq.* ubi etiam declarat, quæ pœnæ sint statutæ non solventibus pensionem. Idem pensionarius, cui non solvitur pensio, habet jus regrediendi ad beneficium, beneficiato tamen conceditur appellatio & purgatio moræ: imò & pœnitentia, qua excludatur regressus, si pensiones offerat. V. Leur. *q.* 594. ubi plura habet de regressu. Quamvis autem pensionarius regressus sit ad beneficium, adhuc videtur habere jus exigendi pensiones decursas uti docet *Barb.* contrà *Gig. Tond.* & alios apud Leur. *q.* 600. An possessio primi serviat secundo, vide dicenda *n.* 1169.

Q. 181. Quæ sint obligationes pensionarii? Resp. 1155

§. 1. Si non sit in possessione percipiendi, tenetur probare, quòd pensio non excedat debitam quantitatem: item ostendere litteras reservationis & verificare qualitates in reservatione pensionis appositas: item probare possessionem ac jus illius, qui primò consensit pensioni. V. Leur. *par.* 3. *qu.* 534. *& seqq.*

§. 2. Sub onere non faciendi fructus suos sed restituendi 1156
tenetur quotidie orare officium B. Virginis, ex Const. *S. Pii V.* quam usu receptam esse testantur AA. communiter apud Leur. *q.* 537. contrà *Valent. Cuch. Vsvald.* & alios: & hanc obligationem esse sub mortali, docent *Graffiis* & alii, teste Lott. *l.* 1. *q.* 45. *num.* 16. Manetque hæc obligatio etiamsi dimiserit partem pensionis, aut consenserit totam redimi, uti tenent *Azor.* & alii, contra alios. Excipit Bonac *de Horis d.* 1. *qu.* 2. *p.* 4. *à n.* 8. illum, 1. Cui reservatur pensio in commodum alterius, solus enim ille tenetur, qui fruitur. 2. Cui reservatur, vel tanquam laico, vel absque prævia conditione status Clericalis. 3. Qui recitat Horas Canonicas, etiamsi ad has aliunde obligetur: Addit Bonac. *n.* 11. eum non ampliùs obligari, cui authoritate Apostolica est redempta pensio, quia *S. Pius V.* obligat solos pensionarios, qualis hic non est, cùm dimiserit jus pensionis: aliud est, si authoritate propria admittat tantum aliquas anticipatas solutiones.

§. 3. Non tenetur superfluos fructus pensionis impendere 1157
in pios usus, sed potest pro libitu de eis disponere, etiam per testamentum, quia Canones aliter disponunt de solis fructibus beneficiorum, Covar. *T.* 2. *lib.* 1. *c.* 15. *n.* 13. Menoch. *de arbitr. Jud. l.* 2. *cas.* 172. *n.* 8. Tusch. *T.* 6. *conclus.* 267. Vasq. *de eleemosyn. cap.* 4. *d. ult. num.* 22. Ricc. *praxi var. Res.* 117. Naldus *v. pensio nu.* 5. *& v. Fructus n.* 7. Galettus *margar. cas.* 5. *v. fructus*, Lugo *de red. Eccl. d.* 4. *num.* 32. Binsf. *Ench. p.* 4. *c.* 13. Redoan. *de reb. Eccl. non alien. q.* 53. *c.* 3. *num.* 1. *&* 8. Az. *p.* 2. *l.* 7. *c.* 9. *qu.* 12. Regin. *l.* 30. *t.* 3. *cap.* 7. *num.* 91. Gigas *de pension. q.* 52. Zerol. *praxi Episcop. p.* 2. *v. pensionarius n.* 2. Trull. *in Decal. l.* 1. *c.* 5. *d.* 9. Vallensis *de be-*

de benef. l. 4. tit. 12. n. 13. Taber. *p. 2. t. 2. c. 3. q. 10.* Leur. *q. 539.* contrà Th. Hutt. *Res. mor. l. 2. n. 649. & alios.* Videtur tamen illicitum plures pensiones, quarum singulæ ad sustentationem sufficiant, simul habere, uti colligi potest ex dictis *à n.* 897. tenentque Az. & Leur. *q.* 540.

1158 §. 4. Tenetur pro rata pensionis contribuere ad onera beneficii, nisi Papa addiderit, ut pensio sit *libera, immunis, & exempta*, Az. Barb. Lott. V. Leur. *q. 541. & seqq.*

1159 *Q. 182. Ad quid teneatur beneficiatus, cujus Beneficio annexum est onus pensionis?* R.

§. 1. Tenetur sub mortali hanc solvere, quia acceptavit beneficium cum hoc onere, Azor. Garc. Barb. Castrop. Leur. *p. 3. q.* 544. Non tamen tenetur, per se loquendo, quamdiu beneficii non obtinet nec percipit fructus, si per eum non stet, quia fructibus propriè imponitur pensio, Paris. Fill. Tond. Lott. Leur. *q.* 545. unde etiamsi invalidè teneat beneficium, si obtineat fructus, tenetur, quia obligatio solvendi pensionem non fundatur in titulo Beneficii sed in perceptione fructuum, Garc. Fill. Barb. Corr. Leur. *q. 546. 549. & seqq.* Hinc etiam qui dimisit beneficium, cui imposita erat pensio, per se loquendo non ampliùs tenetur ad pensionem, sed alter, qui beneficium accipit, etiamsi invalidè, si modo fructus percipiat, Gamb. Mandos. Bursat. Gig. Paris. Garc. Leur. *q.* 547.

1160 §. 2. Docent *Suar. Castrop.* habentem beneficium pensione gravatum & graviter indigentem non teneri solvere pensionem, si foro cedat, quia id videtur concedi *cap. Odoardus de solution.* sed contradicunt *Covar. Gomes. Gutt. Garc. Ventrig. Lott.* maximè si obligarit se vel ad solvendum vel ad reddendum beneficium. V. Leur. *q.* 546.

1161 §. 3. Si beneficium pensione gravatum vacet, tenebitur, quisquis fructus percipiet, solvere pensionem, *Garc.* & alii cum Leur. *q. 552. & 555.* Similiter *Nav. Bonac. Barb. Garc. Castrop. Conrad. Lott. Ventrig. Tond.* docent contrà *Gutt. Tol. Monet.* & alios, Capitulum teneri solvere pensionem impositam fructibus, qui aliàs beneficio vacante vel beneficiato absente jure accrescendi dividuntur inter alios. V. Leur. *q.* 553. 554.

1162 §. 4. Si pensiones non sint solutæ à priori beneficiato, tenentur ejus hæredes: si ibi non possint, & pensionarius probet se non neglexisse suis temporibus emonere, putant plures cum *Castrop. Lott. Luca, Ventrig.* successorem teneri ad pensiones præteritas, tum quia onus illud videtur esse impositum, non hujus vel illius anni fructibus, sed quibuscunque usque dum solvatur pensio, tum etiam quia Superior videtur ab initio ad hoc obligasse pensionarium & successores. V. Leur. *q. 556. & seqq.* Item *qu.* 582. notatque etiam *qu.* 559. cum *Maresch. Gig. Tond. Lott.* contrà *Luca* & alios *n.* 951. relatos, quamvis fructos beneficiorum non exacti à beneficiato fortè non possint exigi ab hærede, tamen ab hærede pensionarii exigi posse pensiones non exactas. Vide dicta *n.* 951.

1163 §. 5. Si beneficiatus pensiones trium annorum sequentium anticipato solverit pensionario, qui hoc anno pensionem resignet Cajo, putat *Gig.* beneficiatum non teneri solvere aliquid Cajo pro illis tribus annis, quia pensionarius non potuit Cajo dare jus, nisi quod habebat: non habebat autem ad pensiones trium annorum sequentium, quia hoc jus erat extinctum per anticipatas solutiones: Contradicunt Az. Castrop. Leur. *q.* 583. quia sicuti si Titius post elocatos fructus sui beneficii ad tres annos & solutiones anticipato acceptas hoc anno moreretur, successor Titii posset à conductore petere fructus, aut etiam hunc expellere, ita videtur esse hic; manet tamen actio ipsis ad repetendas solutiones præstitas.

1164 §. 6. Si pensionarius moriatur ante terminum solvendæ pensionis, beneficiatus tenetur solvere hæredibus pro rata fructuum perceptorum vivente pensionario, *Ricc. Tusc. Tond. Lot. Luca Ventrig.* contrà alios. Vide Leur. *q.* 560. Annus autem incipit currere à die constitutæ pensionis, Leur. *qu.* 561. Et locus, in quo solvi debet pensio, est ubi fructus percipiuntur, in quo si fiat proclamatio & pensionarius non compareat, beneficiatus non est in mora culpabili, Bart. Garc. Corr. Castr. Leur. *q.* 562.

1165 §. 7. Si pensio dicatur solvenda determinatè in tot ducatis auri de Camera, & solvenda sit in Romana Curia, debet in hac determinatè specie solvi; si extrà Curiam, sufficit solvi æquivalens; si simpliciter dicantur solvenda in tot ducatis, &c. satis est dari ducatos usualis monetæ, quia in obscuris minimum sequimur, Gratian. Ventrig. Leur. *q.* 363. Si valor ducatorum mutetur, pensio solvi debet, vel in specie ducatorum, vel in moneta æquivalente ducatis pro tempore solutionis, Gig. Lott. Ventrig. V. Leur. *q.* 564. Si pensio sit constituta alternativè, vel in tot ducatis vel in tot modiis frumenti, videtur esse in electione pensionarii, ut solvatur hoc vel illud, quia in ejus gratiam constituta est pensio, Corr. Leur. *q.* 565.

1166 §. 8. Si pensio sit imposita uni beneficio, quod postea dismembratur tantum quoad fructus, retinens beneficium tenetur ad totam pensionem: si dismembretur etiam quoad titulum, ita ut ex uno fiant duo beneficia, putant *Seraph. & Barb.* apud Leur. *q.* 567. singulos beneficiatos obligari in solidum, hinc pensionarium posse à quo volet exigere totam pensionem, sed videtur rationabilius, ut uterque concurrat pro rata, ad eum modum, quo *n.* 1140. diximus pro rata solvendum, si pensio sit constituta super pluribus beneficiis.

§. 9. Beneficiatus tenetur solvere procuratori ostendenti 1167
mandatum pensionarii, & asserenti hunc adhuc vivere, quia hoc præsumitur etiam usque ad 100. annos, nisi adsint conjecturæ probabiles de morte. Lott. Tond. Vide Leur. *q.* 584.

Q. 183. Quandonam exigi possit pensio? Resp. Non potest 1168
exigi vel solvi ante completam expeditionem litterarum, nisi in hoc dispensetur, alioquin ex decreto *Clementis VIII.* impositio pensionis est ipso jure irrita, uti & tunc, si cessante impedimento litteræ illæ non expediantur intrà 9. menses ultrà montes, & intrà 6. citrà montes, *Az. Garc. Barb. Castr. Lott. Ventrig. Luca*; vide tamen Leur. *p. 3. q. 653. n. 2. & 3.* Et nequidem pro foro interno licitum est priùs exigere, *Azor. Castrop.* contrà *Gig. Mandos. Rebuff. Sanch.* Nec juvat expeditio posteà sequens, Lott. Corr. Leur. *q.* 585. Litteræ autem exhiberi debent, uti pluribus explicat Leur. *q.* 587. Et postmodùm exigi possunt fructus respondentes diei constitutæ pensionis, Luca Leur. *q. 585. n. 12.* An autem post mortem pensionarii exigi possint pensiones cessæ, ab eo in vita non exactæ, vide dicta *n. 951. &* 1162.

Q. 184. Quid notandum sit circa translationem pensionis? R. seqq.

§. 1. Possunt transferri pensiones ab una in aliam perso- 1169
nam, uti habet communis cum Leur. *p. 3. q.* 607. & tum ad vitam pensionarii constituitur novum jus ad pensionem, Paris. Az. Garc. Castrop Lott. Leur. *q.* 608. Et qui fuit fidejussor primi pensionarii, non ideò est secundi, Garc. Castrop. Leur. *q.* 609. contrà *Lott.* Similiter possessio primi pensionarii non transit ad secundum, quamvis, si primus habuerit longissimam possessionem, præsumatur titulus; Garc. Lott. Leur. *q.* 610. Nec ideò potest secundus pensionarius transferre pensionem, quòd id potuerit primus, quia fuit privilegium personale, Paris. Lott. Corr. Leur. *q.* 611. Estque translatio hæc plerumque odiosa, ideoque non extendenda, iidem AA. cum Leur. *q.* 612.

§. 2. Solus Papa potest concedere pensionem cum potesta- 1170
te transferendi in alium, Paris. Gamb. Garc. Castr. Lott. Leur. *q.* 613. Causæ autem sunt, vel affectus Papæ erga pensionarium, vel dignitas pensionarii, vel necessitas, ut pensio possit prodesse tertio, cui impenditur: vide Leur. *q.* 614. Potestque talis translatio fieri etiam in articulo mortis, neque hic locum habet Reg. de infirmis intrà 20. dies morientibus: fieri tamen debet ab infirmo absolutè, & non sub conditione, si moriatur, Garc. Corr. Lott. Leur. *q. 616. & 622.* qui tamen putat eum Paris. & aliis posse pro translatario addi hanc conditionem, *Ex tunc cum fuerit clericus*: Estque sub pœna nullitatis servanda forma translationis præscripta in indulto, Corr. Lott. Leur. *q.* 660. Et si fiat coram Judice vel executore, exhibendæ sunt litteræ, quibus concessa est facultas, aliaque plura observanda, de quibus vide Leur. *q. 617. & seqq.* An autem requiratur consensus beneficiati gravati aut Patronorum; Item an fieri debeat mentio qualitatis beneficii vel onerum illi annexorum; item pacti, quod fortè inierunt de non transferendo, explicat Leur. *q. 623. & seqq.* possuntque videri dicta *n.* 1123. *& à num.* 1151. Denique quandonam cesset concessa facultas transferendi, habet Leur. *q.* 615.

§. 3. Qui potest transferre totam pensionem, potest, per 1171
se loquendo, transferre tantùm partem unam & alteram retinere, *Gig. Cor. Garc.* Qui autem potest transferre, v. gr. tantùm quoad 50. ducatos, si transferat ad 60. valet, sed tantùm quoad 50. *Corr. Lot.* V. Leur. *q.* 626. Potestque fieri translatio pro tempore futuro, ante quod prior pensionarius potuit pro securitate sua accipere aliquot anticipatas solutiones, Gig. Luca, Leur. *q.* 628. De cætero, transferens censetur voluisse statim transferre pro rata termini currentis; nisi aliud expresserit, Paris. Lott. Leur. *q.* 633.

§. 4. Pensionarius retento jure pensionis potest propria 1172
authoritate transferre totum commodum temporale pensionis, etiam cum pacto de re temporali ejus loco habenda, sic enim tantùm cedit ei fructus, qui sunt vendibiles, Lott. Luca, Leur. *q.* 627. 629. Non potest tamen pensionem ipsam transferre pro pretio, quia Papa id prohibet: quòd si fiat, & supponamus pensionem non esse aliquid spirituale, secundùm dicta *n.* 1118. etiam non erit simonia, etiamsi vendat.

§. 5. Non obligat litigiositas, quominùs possit transfer- 1173
ri pensio, quia vitium litigiosi non afficit pensionem primi, quæ extinguitur, nec secundi, quæ priùs constituitur: imò nequidem opus est fieri mentionem litis, Lott. Leur. *q.* 630. 631.

§. 6. Translatio non potest fieri nisi in talem, qui capax 1174
esset primò habendi pensionem, secundùm dicta *à nu.* 1141. Castrop. Corr. Lott. Leur. *q.* 632. Debetque translatio pensionis

intrà tres menses intimari illi, qui debet solvere, Gig.Cassad. Paris.Az.Leur.*qu.634.* Et tum secundo pensionario aperta est eadem via executiva agendi ad solutionem pensionis, secundùm dicta n.1154.etiam intentando regressum ad beneficium. Vide Leur.*q.635.& seqq.*

De translatione pensionis reservatæ alicui, v.gr. Hispano, sed solvendæ in utilitatem alicujus v.g. Itali, vide Leur.*q.661.*

1175 Q.185. *Quid præterea notandum sit circa amissionem vel extinctionem pensionis?* Resp. Seqq.

§.1. Ob delictum privatus omnibus Beneficiis non ideo privatur pensionibus, quia non veniunt nomine Beneficii; Gratian. Tond.Luca, Leur.*p.3.qu.638.* Hæreticus tamen privatur pensionibus, quod etiam ad filios & nepotes extendunt, Sanch. Lott.Ventrig.Vide Leur.*q.639.* Sed alia crimina, uti & irregularitas, non privant pensionibus, Luca, Leur.*q.640.* Privat tamen bannum capitale per annalem contumaciam confirmatum, quia talis est civiliter mortuus, Gamb.Lott.Luca,Leur. *qu.641.*

1176 §.2. Non gestans habitum clericalem tanto tempore, ut ab omnibus reputetur laicus, ipso facto amittit pensionem excedentem 60. ducatos de camera, per Constit. *Sixti V. Pastoralis*, Barb.Lott.Ventrig.Luca, Leur.*qu.642.* Vide dicta num. 1143. Item amittit exercens per seipsum officium sæculare criminale, uti volunt aliqui, quamvis Luca dicat talem venire tantùm privandum; Item suscipiens feudum à laico, quia reipsa suscipit militiam, Luca Leur.*q.643.* Item assumens militiam sæcularem, quia si non sit in Sacris constitutus, censetur per eam recessisse à Clericatu, Paris. Ventrig. Luca. Et quidem amittit, quam primùm nomen ejus relatum est in matriculam, uti volunt Rieul. Ventrig. Luca contra Rebuff. Az. Castrop.Tond.Lott.qui etiam probabiliter dicunt, cùm facilè possit à militia recedere, esse monendum, & si non recedat, esse privandum. Vide Leur.*q.64.* Item iniens Matrimonium, etiam irritum & non secuta copula, & quamvis sponsa posteà intrà duos menses ingrediatur Religionem, quia ipse jam abjecerat Clericatum. Lott.Ventrig. Vide Leur.*qu.645.& seqq.* Item profitens in Religione amittit pensionem Beneficio sæculari annexam: retinent tamen scolastici Societatis JESU, Sanch. Castrop.Leur.*q.648.*

1177 §.3. Assumptus ad Papatum vel Cardinalatum non amittit pensionem attamen amittit adeptus possessionem Episcopatus veri & non nudè titularis: quod etiam dicunt plerique de assumpto ad Abbatiam. Vide Leut.*q.649.& seqq.* Putat etiam Castrop. si pensionarius accipiat beneficium, super quo habuit pensionem, hoc ipso hanc extingui, sed contradicit Az.nam si beneficio privetur, aut coactus illud dimittat, remanet ei pensio, ergo dicendum est fuisse tantùm suspensam, & non extinctam, Vide Leur.*q.654.*

1178 §.4. Si pensionarius aliunde acquirat alimentationem, cessat pensio constituta ab Episcopo; non tamen à Papa, Luca, Leur.*q.655.* Et universaliter quamvis cessat in illo, cui concessa est pensio, certa qualitas, v.gr. Decanatus, non ideò semper cessat pensio, quia talis qualitas non semper fuit causa concessionis, Luca, Leur. *q.656.* Nec cessat pensio, quamvis alteretur Beneficium, v.gr. si de simplici fiat Curatum, Luca, Leur.*q.657.* Nec cessat, si Papa, qui absolutè fecit gratiam pensionis etiam pro tempore futuro priùs habendæ, moriatur, antequam executioni sit mandata, tum enim adhuc debet executor eam complere; si tamen fuisset conditionalis, & Papa ante conditionem impletam moreretur, pensio non haberet locum, Luca, Leur.*q.658.*

1179 §.5. Si pensio sit assignata Titio in utilitatem Caii, cessat moriente Cajo, nisi in alium ante mortem transtulerit: Item cessat moriente Titio, nisi similiter in alium transtulerit, Paris. Az.Garc Castrop.Lott.Ventriq.Vide Leur. *q.661.& seqq.*

1180 §.6. Cessat pensio ex parte vel ex toto, si pensionarius, qui illa gaudet, remittat gratis, non interveniente pecunia vel re temporali, ut remittere potest, si non sit desuper ordinatus, Azor.Barb.Castrop.Tond. Lott.Luca. Vide Leut. *q. 664.665.* Ex eo autem, quòd pensionarius etiam 30.annis non exegerit, non semper præsumi potest remisisse, Luca, Leur. *qu. 665.* Perdet autem possessionem exigendi, si beneficiatus neget solutionem, & pensionarius ad 10. annos nihil obmoveat, Covar.Bartol.Bald.quamvis Lott.prætereà requirat,ut aliquis tertius sit in possessione exigendi & accipiendi pensionem. Vide Leur.*q.671.*

1181 §.7. Si pensio semel extincta sit, nequit reviviscere, etiamsi beneficiatus se denuò obliget ad solvendum, quia ut imponatur pensio, requiritur Superioris authoritas, Luca, Ventrig. Leur.*q.670.*

1182 Q.186. *Quid circa redemptionem pensionis sit notandum?* Resp.Seqq.

§.1. Si pensio sit laico assignata tanquam merces laboris, v.g. pro cantu in choro, potest propria authoritate pecunia redimi, quia est quid merè temporale, nec ulla lex prohibet ejusmodi pensionem redimi, Sot. Suar. Azor. Garc.Less.Castrop. contrà Barb. si autem sit pensio Ecclesiastica Clerico concessa, potest pensionarius etiam propria authoritate vendere omnes fructus ejus, etiam ad totam vitam proventuros, Caj.Az.Bon. Barb.Leur.*p.3.qu.667.num.2.* Et consequenter posset suo modo quasi redimi pensio, si certæ pecuniæ darentur, quæ essent veluti anticipatæ solutiones vel 6. vel 7. annorum, considerata ætate & complexione pensionarii, reipsa enim tunc tantùm est contractus sponsionis, secundùm proportionem spei lucri & metus damni; commutando solos fructus cum certa summa pecuniæ, interim pensio ipsa seu jus ad fructus remaneret penes pensionarium.

§.2. Probabilius videtur, quòd pensio ipsa secundùm 1183 se non debeat sine authoritate Papæ redimi pecuniis, licèt hæ dicantur esse velut anticipatæ aliquot annorum solutiones. Nav.Gig.Paris.Az.Garc.Bonac.Barb.Lott.Leur.*n.3.* Ratio est, quia licèt pensio fortè non sit aliquid in se spirituale, secundùm dicta num.118. tamen usus Curiæ Romanæ habet, ut non redimatur sine authoritate Papæ. Et ad hanc redemptionem requiri litteras Apostolicas, & ante expeditas dari locum pœnitentiæ, docet Lott. E contrà sufficere solam signaturam supplicæ, docent Corr.Tond. Luca, Vide Leur.*q.669.*

§.3. Redemptio pensionis propria authoritate facta, secùn- 1184 dùm Henriq.Laym.Garc.Tond. Lott. Luca apud Leur.*qu.668.* est absolutè simoniaca; secundùm Az.habet speciem simoniæ; secundùm Gig. & Lott.est saltem simoniaca, si pensio sit concessa in cessione vel resignatione beneficii, sed probabilius tenent plurimi cum Dian.*p.11.t.5.R.5.* Haun. *de just.t.6.tr.2.num.* 564. nullo modo esse simoniacam, imo Caj. Valent.Tol.Suar. Rayn.Less.*l.2.c.35.n.124.* Castrop.*t.17.d.3.p.13.n.10.* Pirh.*l.5.t.3 nu.18.* dicunt nullum esse peccatum pensionem jam antecedenter constitutam redimere, anticipatè solvendo, tum quia tantùm emitur immunitas ab obligatione quotannis solvendi pensionem, quæ immunitas est quid merè temporale, tum etiam quia pensio non est aliquid in se spirituale, neque illius anticipata solutio invenitur ulla lege prohibita, saltem non tanquam simoniaca, quamvis Carbo dicat esse inobedientiam, si fiat; sed credo plerosque ex adductis AA. tantùm velle licitum esse redimere pensionem per anticipatas solutiones, eo modo, quo dixi num.1183. Et ita universaliter omnis pensio potest pecunia redimi, excepta illa, quæ datur in titulum Beneficii ob aliquod ministerium spirituale præstandum, aut Coadjutori Episcopi, aut Vicario Parochi senis, ita Sanc. cum Dian. *p.4.t.4.R.153.* Sic etiam redimi potest, quæ conceditur seni renuntianti Beneficium Clerico pauperi in alimentum; resignanti vel permutanti pinguius Beneficium, dimittenti litem dubiam super Beneficio.

§.4. Est Simonia, si tum, quando agitur de obtinenda 1185 vel reservanda pensione, ineatur pactum redimendi illam, etiam illo modo, quo num.1183. explicatum est, quia esset pactum circa Beneficium tali modo & sub ea conditione obtinendum vel dimittendum: omne autem pactum in materia beneficiaria est simoniacum, si propria authoritate fiat, uti sæpè dictum est. Hinc pactum redemptionis, ut licitum sit, debet sequi totam dispositionem circa beneficium & constitutionem pensionis. Suar.Laym. Less. Dian.*p.10.t.14. R.1.* Castrop.*num.11.* Rayn.*l.2.s.1.c.10.n.17.* Pirh.*n.119.*

DUBIUM II.

De Horis Canonicis.

ARTICULUS I.

Qui obligentur ad Horas.

RESP.I. Clerici majorum Ordinum, etiam suspensi, excommunicati, degradati, tenentur, tum jure Ecclesiastico, tum generali consuetudine Ecclesiæ. 1186

Dixi, *majorum ordinum*: quia minorum, non tantùm non ad Horas, sed neque ad psalmum Miserere tenentur, quem, vel simile quid, cùm Episcopus primam tonsuram conferens injungit, non videtur obligare, nisi ut vel tantùm fiat aliquoties, vel per modum consilii. Less.*l.2.cap.37.d.9.* *Unde resolvuntur hi casus.*

I. Tenetur ad Horas, qui cum dispensatione Papæ duxit uxorem, nisi in hoc ipso sit dispensatum: quia dispensatio, utpote odiosa, strictè est explicanda; & ipse characterem retinet. Bon.Azor.*t.1.l.10.c.5.q.5.* contra alios.

II. Clericus incipit obligari à puncto Subdiaconatus suscepti: & quidem ad Horas respondentes horæ, qua ordinatur. Bon.*tr.de Horis q.1.p.5.* ex communi.

Resp. II. Omnes Religiosi professi, ad chorum destinati, utriusque sexus obligantur ad Horas, idque ex antiqua & recepta consuetudine: quam tamen quidam; ut Aragonus putant non obligare tam strictè, ut peccent mortaliter, si bis terve omittant. Et de Monialibus dubitant

Caj.

Caj. Med. Armil. Dian. *p.* 2. *t.* 2. *R.* 17. imò eas (atque ideò omnes Religiosos sacris non initiatos) non teneri sub onere peccati, absolutè, sed nimis laxè, docet P. Marchan. apud Dian. *p.* 9. *tr.* 6. *Ref.* 7. contra aliorum communem & veram sententiam, quæ docet, teneri secundùm suas regulas & consuetudines, Bon. *q.* 2. *p.* 2. *n.* 5. ex Az. Less. Mald. &c. *Unde resolves*,

I. Non tenentur ad Horas, 1. Novitii. 2. Conversi. 3. Religiosi Societatis JESU, militares, hospitalarii, & cæteri Choro non destinati. Trul. *l.* 1. *c.* 7. *d.* 12. *§.* 1. *n.* 5.

II. Is qui ex una Religione transit in aliam, in qua non est hæc consuetudo, non tenetur; quia consuetudo non obligat, ubi non est recepta, ita *Suar. & Laym.* Idem dic de Religioso ejecto, vel qui dispensationem obtinuit perpetuò vivendi extra Monasterium; qui etsi maneat Religiosus, non tamen regularis, ita probabiliter Sotus, Sanch. Bon. *n.* 4. &c. contra *Suar.*

Resp. III. Beneficiati, quotquot habent jus in re, & plenum dominium beneficii, si fructus percipiant, vel percepturi sint, tenentur ad Horas. Less. & Laym. *l.* 4. *t.* 2. *cap.* 4. *nu.* 1. ex communi ex *Conc. Lateranensi* sub *Leone X.* Ratio, quia beneficium datur propter officium. *Unde resolves*,

I. Non tenentur ante acceptam possessionem, nec si sine sua culpa fructus nullos percipiant, nec percepturi sint. Lay. *c.* 5. *n.* 3. quia non habent beneficium secundùm omnem effectum. Videntur tamen pro ratione fructuum teneri ad aliquoties legendum. Trul. *l. c.*

II. Tenetur is, qui etsi (sive sine sive cum sua culpa) non recipiat omnes suos fructus, recipit tamen tantam partem, quæ sufficit ad sustentationem. Bon. *q.* 6. *p.* 3.

III. Tenentur ii, qui primo, aut etiam secundo anno, non percipiunt fructus, eò quòd assignentur fabricæ, vel prædecessori mortuo, quia etiam ipsi mortui fruentur eodem privilegio, & sic pro tota vita satisfaciunt fabricæ. Bon. *p.* 4. *n.* 22. Laym. *c.* 5. Suar. Regin. *&c.* Contraria tamen sententia non est improbabilis & negat *Less.* cum *Cajet.* se talem damnaturum, eò quòd vel resignare, vel mori antè possit, & sic non frui anno gratiæ. Laym. *l. c.* Palaus *tr.* 7. *disp.* 2. *p.* 1. §. 2. *n.* 59. Trul. *d.* 13. §. 3.

IV. Tenentur & ii, qui habent beneficium tenue, octo v. g. vel decem aureorum, quia jura omnibus indistinctè obligationem Horarum imponunt, sicut iis, qui sunt in majoribus Ordinibus, ita probabiliter Sylv. Az. Suar. Palaus, *n.* 9. Bon. *q.* 2. *p.* 4. *n.* 17. & comm. contra Sot. Led. Rod. & Dian. *p.* 2. *tr.* 12. *Ref.* 9. Mald. qui dicunt, si habet beneficium tam tenue, ut tertiam partem mediocris sustentationis alicujus Clerici non adæquet, non teneri, *v.* Dian. *l. c.* Esc. *t.* 5. *E.* 7. *c.* 53. quorum sententiam non damno, v. Trul. *d.* 12. §. 5. ubi notat eum, qui habet plura beneficia tenuia, ex quibus competentiam habeat, teneri ad Horas.

V. Non excusatur, qui primis annis parum recipit, eò quòd fructus expendat in substitutum, quia Horarum onus beneficio annexum est personale, cum quo spontè acceptatur. Bon. *loc. cit.* ex Azor. *tom.* 1. *lib.* 10. *cap.* 4. *qu.* 4. Vasquez Fill. *&c.*

VI. Si filius à patre coactus ad statum Ecclesiasticum, percipiat ipse fructus, tenetur ad Horas; secus, si percipiat pater: hic verò ad restitutionem obligatur, Laym. *n.* 2. ex Less. *l.* 2. *c.* 34. *d.* 35. *n.* 574.

VII. Probabile est, eum qui non residet ex legitima licentia, vel dispensatione, ideoque fructus non recipit, non teneri ad Horas, quia obligatio hæc est propter sustentationem datam. Trul. *d.* 13. §. 3. ex Sanch. *&c.*

VIII. Non tenentur, qui habent præstimonia (quæ solent dari adolescentibus, in subsidium studiorum) eò quòd non sint propriè dicta beneficia, ita *Medin. Garc. & Less.* contra *Nav. Sotum & Rodriq.* Rectè tamen monet Laym. *num.* 6. considerandam rationem præstimoniorum; Quòd si enim dentur in titulum perpetuum, & habeant annexum aliquod obsequium spirituale, quod per laicum expediri nequit, esse beneficia Ecclesiastica, proindeque, obligare ad Horas: secus, si consistant in solo temporali obsequio. Similiter non tenentur pensionarii, cùm pensiones non sint propriè dicta beneficia, ut *dubio præced.* videri potest: Quod limitat Escob. *t.* 5. *E.* 6. *c.* 3. ex Palao *l. c. n.* 6. si fruantur pensione ob sæcularia obsequia; secus, si titulo Clericali. Denique, neque tenetur Coadjutor, si non administrat, quia obligatio tenet proprietatem, Palaus *nu.* 7. Escob. *l. c.* v. Laym. *n.* 9.

IX. Etsi habens plura beneficia satisfaciat unica recitatione Horarum, tenetur tamen tot facere commemorationes, quot sunt beneficia, seu Patroni beneficiorum; quia par est omnium ratio Bon. Trull. *n.* 27.

ADDENDA.

QUæst. 187. Quid præterea notandum sit circa eos, qui 1187
tenentur ad Horas? Resp. seqq.

§. 1. Qui ordinatur, tenetur ista die saltem ad Vesperas & Completorium, uti contra Neust. & Leand. apud Dian. *p.* 10. *t.* 11. *R.* 56. docent communiter omnes. Tenentur autem incipere orare eam Horam, quæ in choro tum dicenda esset, Az. Stoz *l.* 5. *p.* 3. *n.* 405. Quòd si ordinetur hora undecima, non tenetur eo die orare Matutinum, Laudes, Primam, Tertiam, sed potest incipere à Sexta, Castrop. Gob. *in Exp. t.* 5. *n.* 561. imò probabile est cum *Bonart.* teneri tantùm recitare à Vesperis, quia in choro eousque recitatæ sunt Horę. Quòd si recitaret eris ante susceptionem Ordinis, probabilius videtur cum *Bon. Castrop. & Stoz* te obligari iterùm orare, quia non satisfit per solutionem factam antequam sit obligatio, nisi specialis conventio interveniat, tamen etiam probabiliter satisfactum esse dicunt Lugo, Tamb. *in Decal. lib.* 2. *c.* 5. §. 5. *n.* 9. Gob. *supr.* Trull. apud Dian. *p.* 6. *t.* 6. *R.* 38. quia est veluti anticipata solutio debiti certò prævisi & in propinquo obligaturi, unde etiam censeri potest jam moraliter adesse, & fieri posse solutionem illius.

§. 2. Dubitans, an rectè sit ordinatus, secundùm Tamb. 1188
l. 5. *c.* 3. §. 7. *v. Ordo*, non tenetur orare, quia certa libertas non orandi, quæ fuit ante susceptum Ordinem, videtur possidere contra obligationem, quæ ab Ordine deberet provenisse, ergo cùm tantùm sit dubia, videtur cedere certæ possessioni libertatis. Huic rationi non fidit Gob. *t.* 8. *à nu.* 203. unde videtur dicendum, si in aliis rebus habeat se pro ordinato, etiam teneri orare, maximè quia in dubio est præsumptio pro valore actus sive Ordinis suscepti.

§. 3. Religiosos chorillas, sive choro deputatos, tam viros 1189
quàm fœminas non teneri sub mortali ad Horas Canonicas privatim recitandas, si absint à choro, docuerunt plures apud Mendo *d.* 7. *q.* 2. & apud Gob. *t.* 5. *à n.* 659. quam sententiam probabilem esse dixerunt Rodriq. Bordon. Caram. Less. *in auct. v. Horæ Canonicæ cas.* 14. nam non teneri ratione professionis præcisè, docent Caj. Arm. Med. Ledesm. & alii cum Sanch. *in Conf. l.* 7. *c.* 2. *d.* 3. *n.* 5. alioquin etiam Fratres & Sorores laicæ tenerentur, quod negat sententia communis cum Sanch. *nu.* 53. An autem teneantur ratione consuetudinis, non est adeò exploratum, ut fatetur Caj. Arm. Palac. & alii apud Sanch. *n.* 4. Nihilominus teneri ex universali consuetudine docet cum communi Sanch. *nu.* 6. Tamb. *lib.* 2. *c.* 5. *§.* 1. *nu.* 13. Busemb. *suprà*, & quidem ab hora emissæ professionis, ut notat *Stoz*, ita ut *Regin.* opinionem contrariam vocet temerariam, *Sanch.* non probabilem, *Diana* prorsus improbandam: notant tamen etiam rectè AA. cum Sanch. & Illus. *t.* 5. *num.* 37. attendenda esse statuta & receptam consuetudinem in quovis Ordine. An verò professus ad chorum possit transire ad statum laici & sic non obligari ad Horas, dubium est; negant Nav. Portel. & alii, sed probabilius affirmant Sanch. Tamb. *n.* 55. Mendo *nu.* 16. quia esse adscriptum choro non oritur ex professione, sed ex voluntate professi & Prælati, ergo his consentientibus potest fieri mutatio status, & consequenter obligationis illi annexæ: Eremitas autem non teneri ad Horas satis certum est cum Sanch. *n.* 11. cùm nec sint Clerici nec deputati choro.

§. 4. Burgh. *cent.* 3 *cas.* 22. putat Moniales per bellum Mo- 1190
nasterio expulsas non obligari ad Horas, 1. Quia Religiosus fugitivus aut ejectus non obligatur, ergo nec Monialis ejecta per bellum. 2. Quia multi docent nequidem in Monasterio obligari sub mortali. 3. Quia etiam docent multi nullum Religiosum non constitutum in Sacris obligari, si sit extra Monasterium. Oppositum absolutè tenendum est cum Suar. *de Horis c.* 17. *n.* 9. Castrop. *t.* 7. *d.* 2. *p.* 1. §. 3. *nu.* 5. & plerisque aliis, quia manent Religiosæ, Religiosi autem tenentur, uti dictum est *nu.* 1189. De fugitivis & ejectis dicetur *nu.* 1191. De Canonessis dictum est *n.* 232.

§. 5. *Busemb.* suprà dicit Religiosos ejectos aut cum dispen- 1191
satione extra Monasterium habitantes non teneri ad Horas; idem dicunt alii de Religiosis fugitivis, quia licèt maneant Religiosi, constituuntur in statu, in quo non est consuetudo recitandi: sed meritò contradicunt, saltem de fugitivis, Nav. Suar. Az. Less. Laym. Fill. Castrop. *n.* 5. Quoad ejectos autem docet Sanch. *d.* 4. si per ipsos stet, quominus iterum admittantur, teneri, quia culpa nemini debet suffragari; si per ipsos non stet, fatetur cum *Sot. Less. Philiarch. Sa, Sayr. Henriq.* contra *Nav. Rodriq. Azor. Castrop.* non teneri. Addit autem cum *Nav.* & aliis dispensatum ad habitandum extra Monasterium teneri, non aliter ac si manens in Monasterio dispensaretur à choro, nisi simul dispensatus esset in aliquo voto Religionis, v. gr. ut posset uxorem ducere, tunc enim mutaret statum.

§. 6. Beneficiatus non satisfacit, si non oret per se ip- 1192
sum, sed per alium, uti dicetur *nu.* 1228. Et quidem tenetur orare beneficiatus, quamvis animum haberet non percipien-

di fructus, sed dandi pauperibus, quia obligatio recitandi est imposita absolutè & antecedenter ad obligationem restituendi, quæ sequitur velut pœna tantùm, uti pluribus evincit Lugo *in Resp. Mor. l. 5. d. 6.* An & quando resignans aut resignatarius teneatur ad Horas dictum est *n.* 964.

1193 §. 7. Si quis injustè privetur fructibus sine spe eos recuperandi, putat cum aliis Bonac. *de Hori d. 1. q. 2. p. 4. n.* 25. teneri ad Horas, alii probabiliùs dicunt teneri, si habeat spem emolumentorum fundatam in titulo præsenti, uti innuit Lugo *d. 5. n.* 12. & ideò dicunt Suar. *c.* 20. *n.* 10. *&* 11. Lugo *d. 6. nu.* 5. aliique, si beneficiarius non percipiat fructus hoc anno, adhuc teneri, ob spem percipiendi fructus annorum subsequentium, quæ spes est pretio æstimabilis, & cum titulo ac possessione sufficit, ut obliget ad officium. Etiam ille tenetur orare, qui acceptat beneficium cum onere per aliquot annos solvendi resignatario omnes fructus pro pensione: similiter, qui habet beneficium, cujus fructus non percipit, quia non residet, quia per ipsum stat, quominùs percipiat, Suar. *nu.* 12. Lugo *num.* 4. *& alii.* Limitant *Sanch. & Busemb.* suprà, nisi absit cum licentia & dispensatione, v. gr. in studiis, quod Gob. *in append. post num.* 596. *cas.* 1. dicit probabile esse, sed hanc limitationem meritò rejiciunt Azor. & Tamb. *c.* 5. *§.* 1. *n.* 23. quia habet beneficium & jus ac potestatem percipiendi fructus, si velit.

1194 §. 8. Canonici, qui ad dissolvenda debita olim contracta debent per 4. vel 5. primos annos carere fructibus, non tenentur orare secundum Gob. *n.* 585. si tamen post mortem hæredes eorum participent fructus unius anni, tenentur etiam uno anno orare, priusquàm participent fructus, uti rectè Castrop. §. 2. *n.* 13. quamvis de hac praxi dicat se cum ratione dubitare Gob. *n.* 576. & Laym. *l. 4. t. 2. c. 5. n.* 4. dicit probabile esse, quod non teneatur, præsertim ubi est talis consuetudo non orandi; sed non video, quid excuset, nam fructus respondentes tempori, quo possederunt, reipsa percipiunt, & in vita possunt disponere de iis post mortem percipiendis. Quod si aliquis sit nimis juvenis, ideoque debeat fructos cedere alteri deservienti pro se, tenetur orare, quia quod non percipiat, non est defectus beneficii, sed ipsius, Castrop. *n.* 10. Gob. *n.* 577.

1195 §. 9. Si beneficium initio fuerit pingue, sed successu temporis reddatur tenue, vel casu vel malitia alterius, ita ut non afferat tertiam partem sustentationis, etiamsi per unum vel alterum tantùm annum duret cum spe plenorum posteà fructuum, aliqui cum Castrop. *n.* 18. & Gob. supra dicunt pro eo tempore non teneri ad Horas, sed contradicunt *Suar.* & alii, quia retinet jus ad meliores fructus proximo tempore, & tempus unum compensatur per alterum; si tamen beneficium esset factum tenue sine spe meliorationis, Tamb. *n.* 26. non obligat, quia tunc nec habet fructus, neć jus utile ad illos. Suar. *c.* 21. *n.* 10. dicit indubitatum esse, quòd ille, qui accipit quintam partem, & reliquum relinquit deservienti, teneatur orare, quia beneficium respectu ipsius est tale, ac si nullum haberet servitium adjunctum, si autem sit tale, docet *n.* 9. non posse moraliter habere tam tenues fructus, quin obligetur ad recitandum. Quòd si essent servitia annexa, quæ ipse expleret, & beneficium non afferret fructus sufficientes pro tertia vel quarta parte sustentationis, censet *n.* 11. esse valdè probabile & securum, quod non obliget ad recitationem. Addit Platel. *p. 3. num.* 826. licèt tenuitas beneficii non omninò excuset ab Horis, cùm beneficium sit propter officium, quod sæpe non est aliud, quàm recitatio Horarum, probabiliter posse esse tam tenue, ut solùm obliget ad eas aliquoties in septimana recitandas, v. gr. Dominicis & Festis, uti juxta Less. *de just. l. 2. c. 34. n.* 169. si non excedat 15. aut 16. aureos: item juxta varios, si non attingat tertiam partem moderatæ sustentationis, quam si attingat, inducit obligationem quotidianæ recitationis; & ita censent DD. communissimè, quia hoc est conforme tum sensui Ecclesiæ simpliciter præcipientis omnibus beneficiatis recitationem Horarum, tum intentioni Fundatorum rationabiliter præsumptæ, qua censentur hoc onus imposuisse possessori beneficii à se fundati, qui si non velit subire, illud dimittat, non enim deerunt, qui sub illo onere beneficium acceptent. Ita ille.

1196 §. 10. Quandonam fructus beneficii dicantur esse ita tenues, ut non inducant obligationem recitandi, præter jam dicta refert varias sententias Moya *t. 1. tr. 2. d. 2. q.* 4. Quando autem dubitatur de tenuitate sufficiente ad excusandum, *Caram.* dicit non esse obligationem recitandi, quia libertas est in possessione, quæ ligari non debet per supervenientem obligationem incertam: *Vasq.* dicit esse obligationem, quia certus est se habere beneficium, ergo possidet certitudinem beneficii, cui semper adjuncta est obligatio recitandi, tenuitas autem, quæ deberet excusare, est incerta: Tamb. *l. 1. c. 3. §. 7. v. Beneficiarius, n.* 2. dicit utrumque esse probabile; sententia tamen *Vasq.* est absolutè probabilior & tenenda.

1197 §. 11. Qui habet Capellaniam laicam tantùm, id est, erectam sine authoritate Episcopi, & quam laici conferunt, vi illius non tenetur ad Horas, *Castrop. Tamb.* Similiter qui invalidè accipit beneficium, non tenetur ad Horas, quia non habet titulum beneficii, & quamvis oret, non facit fructus suos, *Tamb.*

§. 12. Si fundatio habeat, *Volo, ut proximus de sangui-* 1198
ne præsentetur, quamvis septem annorum, dummodo Clericus, ita tamen ut ante annum 12. *non obligetur ad Horas*, potest Episcopus approbare, secundùm dicta *n.* 808. nec talis tenebitur ad Horas ante annum 12.

§. 13. *Palac. Turrecr. Sot. Paris.* & alii docent, si lis mo- 1199
veatur post titulum collatum, sed ante captam possessionem beneficii non esse obligationem recitandi, hinc si neuter litigantium possideat, neutrum obligari dicunt Suar. *cap. 16. à n.* 7. Fill. *t. 23. c. 5. n.* 159 Bonac. *suprà*, Castrop. *n.* 25. Tamb. *l. 2. c. 5. §. 1. n.* 31. aliique communiter contrà Nav. & Sanch. *in Cons. l. 2. c. 2. d. 76. num.* 6. qui putant etiam sine possessione esse obligationem, quia habito titulo plenè habetur beneficium, secundùm dicta *n.* 450. Ratio priorum est, quia uterque non obligatur, cùm uni beneficio respondeat unum tantùm onus orandi; nec ratio est, cur unus teneatur præ altero. Quòd si lis moveatur post possessionem beneficii, hunc, qui possidet, obligari, tenet communis cum Bonac. *suprà*: consentit Castrop. *num.* 23. si beneficium administret & speret moraliter certò fructus saltem servitio respondentes sibi esse applicandos: consentiunt etiam Lugo *d. 5. num.* 12. Tamb. *n.* 29. si vel fructus percipiat, vel spes eos evincendi sit moraliter certa, aut si interim percipiat emolumentum intuitu beneficii, nam spes certa moraliter æquivalet possessioni pacificæ, cùm æquè secuturi sint fructus, & qui sentit emolumentum, etiam debet sentire onus, unde talis habet se saltem sicuti ille, qui beneficio deserviret etiam ad Commendam temporalem tantùm, quem, si fructus percipiat, teneri ad Horas docent Suar. *c. 22. n.* 14. Bonac. *n.* 2. Lugo *supra*, quia subrogatur loco beneficiarii cum tota ejus obligatione. E contrà si ita possideat, ut tamen ob litem sequestrentur omnes fructus applicandi illi, qui vincet, ipse autem dubitet de successu litis, neque per eum stet, quominus feratur sententia, non teneri putant multi cum Tamb. *n.* 30. nec audet hoc reprobare Lugo *n.* 14. quamvis nihil absolutè asserat, quia nemo debet obligari ad onus certum propter mercedem incertam. *Nec obstat*, quòd Parochus teneatur, v. g. ad administranda Sacramenta, quamvis ejus possessio ab initio sit dubia, *nam* hæc onera sunt magis intrinseca beneficio curato, ideoque videtur se voluisse ad hæc obligare etiam pendente lite, ut censeri possit inhærere beneficio, onus autem Horarum est extrinsecè annexum ab Ecclesia & ob causam separari potest. Quòd si beneficiarius, qui non recitavit Horas, posteà evincat litem, fructus omnes sequestrati sunt ipsius, Lugo *num.* 5. contrà Salas, qui dicit posse quidem inde solvere expensas litis, sed reliquum debere impendi pauperibus vel piæ causæ, quia non oravit Horas; sed ratio *Lugonis* est, quia obligatio restituendi imposita est ut pœna ob culpam omissæ recitationis, uti ex communi probat Lugo *n.* 6. hic autem nulla præcessit culpa, quia non peccavit omittendo pendente lite, uti dictum est, unde sicuti beneficiarius justè percipit fructus à tempore vacationis beneficii vel collationis, quo needum cæperat, neque per culpam suam distulerat possessionem, quo tamen tempore non orabat, ita multò magis posteà percipere poterit fructus beneficii, cujus possessionem habuit.

§. 14. Tenentur ad Horas etiam illi, per se loquendo, qui 1200
solum personatum habent, (de quo *n.* 226. dictum) quia ita declaravit S. Pius V. in Bulla, *Ex proximo Lateranensi*, ubi sic habet, *Declarantes præstimonia, præstimoniales portiones, & qualiacunque alia Beneficia, etiam nullum omnino servitium habentia obtinentes, cum prædictis pariter comprehendi*, nempè cum illis, quos ante dixerat certò obligari: & nunc dubitare non licet, inquit Suar. *nu.* 10. De præstimoniis videri potest Busemb. *Resp. 3. resp.* 8.

ARTICULUS II.

Quanta sit hæc obligatio.

RESP. I. Est tanta, ut peccet mortaliter, quisquis „ 1201
habens hoc onus, Horas, vel notabilem earum par- „
tem omittit. Ita communiter omnes contrà Angelum, *v.* „
Hora & Richardum, qui dicunt non esse mortale, nisi quis „
habeat consuetudinem omittendi. Quam sententiam *Less.* „
non audet dicere probabilem, quòd sit contrà torrentem „
Doctorum. Ratio, quia violat præceptum in re gravi, per- „
tinente ad virtutem religionis. *Ex dictis resolvuntur hi* „
Casus: „

I. Non est mortale omittere unum psalmum, lectionem, „
vel quid simile, ut habet communis contra Nav. nec ter- „
tiam partem parvæ Horæ, contra Azor. *tom. 1. lib. 10. c. 7. q.* 3. „
& Mald. quia non censetur pars notabilis. Talem autem „
dicit

dicit Palaus t.7.d.2.p.5.n.1. esse in Matutino, quod est æquale uni parve Horæ, Sanch. in sum. l.1.c.1.n.8. dicit tres lectiones cum responsoriis, in feriali officio esse materiam parvam: In parvis Horis, dicit *Fern. Fill. & Laym.* dimidium esse notabilem quantitatem. V. Escob. t.5.l.6.c.3.n.59. ubi docet unam parvam Horam non esse partem notabilem, respectu totius officii, quod per modum unius est præceptum; Verum hoc meritò rejicitur ab aliis.

II. Est mortale, si omittas vel unam integram ex Horis, (quarum sunt septem, Matutinum cum Laudibus, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ & Completorium) vel dimidiam etiam ex brevioribus, (ut docent *Fern. Regin. Fil. Suar. Laym.* contrà *Bon. & Less.*) vel ex Matutino 9. lectiones cum responsoriis, ut Sanch. c.19. n. 3. aut partem æquivalentem Horæ uni minimæ, ut Suar. *de Relig. l. 4. c.* 25. & Gavantus; vel ut alii, unum nocturnum, v. Bon. *d. 1. q. 5. p. 1.* Dian. *p. 2. t. 12. R. 29. &* 41.

III. Sive omissio Horarum (abstrahendo à multiplicatione actuum voluntatis) sit unum numero peccatum, ut vult Bonac. sive sint plura formaliter, ut docet Less. *l. 2. c. 37. n. 53.* sive unum multiplex; ut *Suar.* sive unum pluribus æquivalens, ut *Fill.* loquitur: probabile est, in Confessione explicandum, quot Horæ sint omissæ; eò quòd sit circumstantia tenens se ex parte objecti, & constituens actum in ratione sua individuali. Bonac. *n. 9. Less. Suar. Fill.*

Resp. II. Tanta est obligatio, ut inducat ei onus restitutionis fructuum, pro rata omissionis officii, qui titulo beneficii ad Horas tenetur, si elapsis 6. mensibus post adeptam possessionem, (is enim, etsi graviter peccet omittendo, non tamen tenetur ad restitutionem) culpabiliter officium non recitaverit. Patet ex *Conc. Lateranensi* sub *Leone X.* Sed quia dubium fuit, utrum hoc Concilium esset receptum, *S. Pius V.* Bullam edidit, quæ est apud Nav. *cap.* 25. qua hoc decretum confirmat, ac declarat sic, ut qui uno die totum officium omiserit, teneatur restituere omnes fructus illi diei respondentes, v.g. qui accipit annuè 365. florenos, teneatur pro uno die restituere unum florenum; qui autem omiserit Matutinum tantùm, mediam partem fructuum unius diei; qui reliquas Horas, etiam mediam partem, qui verò unum ex illis, sextam partem: Eaque restitutio facienda est vel fabricæ vel pauperibus, Laym. *l. 4. t. 2. c. 5. n. 1.* Fill. Bon. *p. 2.* &c. contrà de la Crux & Lopez apud Dian. *R. 34.* qui dicunt, si beneficiatus intrà annum, per 8. vel 10. dies tantùm omittat, non teneri ad restitutionem, eò quòd sit servus liberalissimi Domini, qui multò minus quàm domini temporales, ad pauca attendat. *Unde resolves.*

I. Clerici majorum Ordinum, qui solo titulo Ordinis, & quotquot alio titulo, quàm beneficii, ad Horas tenentur, non obligantur ad dictam restitutionem, quia nullos percipiunt fructus propter onus recitandi officium. Bon. *nn. 3.*

II. Nec ii obligantur, qui ex naturali oblivione, justo impedimento, bona fide, invincibili ignorantia, aut aliter absque culpa omiserunt. Ratio, quia in conscientia non debetur pœna, ubi non est culpa. Less. *c. 34. nn.* 183. Suar. Bon. *nn.* 4.

III. Valde probabile est, quòd qui alia onera habent, quàm precum, v.g. Pastores, Episcopi, &c. omittentes Horas, possint retinere majorem partem fructuum istius diei, ratione dictorum onerum, sufficiatque dare tertiam partem, vel quartam fructuum; eò quòd tantùm obligentur ad restitutionem fructuum, respondentium oneri divini officii. Nav. Fil. Bon. *p. 2.* Dian. *R.* 8. citans alios multos.

IV. Si talis Pastor habeat tenues reditus ad sustentationem, videtur ad nihil obligandus; cùm ob alia onera illi debeatur sustentatio. Laym. *n.* 5. Imò Dian. *R. 9.* & Mald. *tr. 10. d. 3.* dicunt, eum, qui habet beneficium valdè tenue, v. g. cujus reditus tertiam partem mediocris sustentationis non adæquent, non teneri, ob Horas aliquoties neglectas ad restitutionem.

V. Restitutio hæc fieri potest vel pauperibus amicis, vel aliis, vel ipsi etiam beneficiato, si pauper est. Item impendi potest in fabricam domus, vel meliorandos agros beneficii, quia hæc nomine fabricæ etiam intelliguntur, apud *Suar. & Bon.* Denique aliquando compensari potest, offerendo suffragia pro defunctis, aliisque precibus, ut v. Bon. *p. 4.* & sic etiam per alium seu per officium aut preces ab alio ad tuam intentionem recitatas, & à te defunctis applicatas, satisfieri posse docet Quintanad. r. 8. *s.* 8. Nec continuò damnandus, qui ordinariè recitare solitus, semel v. g. vel bis in anno omisit, etsi nihil restituat, docet Sotus Med. Fill. *t. 23. nn.* 316. 317.

VI. Qui pecuniam, quam ob neglectas Horas tenetur restituere sive erogare in usus pios, impendit in alios, quàm vel pauperes vel fabricam beneficii, non satisfacit (secundùm jus commune, ubi Concilium Lateranense, vel Bulla *S. Pii V.* est recepta) obligationi suæ, nisi aliud ferat consuetudo, vel statutum alicubi receptum; quia disertè præcipitur restitui pauperibus, vel fabricæ beneficii. V. Bon. *qu. 2. p. 2. &* 4.

VII. Posse aliquando beneficiatum excusari à restitutione (ob Horas neglectas) titulo pecuniæ expensæ, intellige post omissionem Horarum (etsi non isto intuitu) in pauperes, vel alios usus pios censet Dian. *p. 3. t. 6. R. 57.* Laym. *l. 3. t. 1. c. 12. n. 9.* esse probabile; tum quod quidam AA. ita sentiant, tum quòd videatur esse virtualis intentio omnium dantium eleemosynas, satisfacere per illas omnibus obligationibus, quas suis peccatis contraxerunt, tum quòd leges Ecclesiasticæ benignè debeant explicari. Addit Salas *de leg. d. 15. s. 2. n.* 17. Vasq. Si Canonicus grossam, seu corpus sui Canonicatus, verè & absolutè lucretur priusquam omittat Officium, non teneri ad restitutionem, propter omissionem sequentem; eò quòd pœna non sit, ut fructus jam suos factos restituat, sed ut fructus non faciat suos. Sic ille apud Dian. *p. 2. t. 12. R.* 8. V. infrà *a. 4. §. 6. in fine.*

VIII. Ubi Bulla *S. Pii V.* non est recepta, potest videri probabile, beneficiatum ad dictam restitutionem non obligari, ut habet Sylv. *v. Clericus.*

A D D E N D A.

QUæst. 188. *Quid addendum sit circa materiam gra-* 1202
vem vel levem in omissione Horarum? Resp. Seqq.

§. 1. Media pars parvæ Horæ, v.g. Tertiæ non est materia peccati mortalis, uti tenent multi cum Gavanto & Stoz *l. 1. p. 3. n.* 381. contrà Suar. Sanch. Regin. Dian. *p. 1. t. 12. R.* 41. Improbabilis autem videtur eorum sententia, qui dicunt unam Horam minorem, v.g. Tertiam totam, non esse materiam peccati mortalis, Tamb. *in Decal. l. 2. c. 5. §. 2. n.* 11. Stoz *n.* 380. citans decretum S. Congregationis. Unde rectè docet. Gob. *in Exp. t. 5. n.* 608. eum peccare mortaliter, qui etiam tantùm semel in anno omittit Tertiam, & pro hac sententia affert 24. AA. Dian. *p. 6. t. 6. R. 6.* Quòd si omittas minus quàm totam parvam Horam, non peccas mortaliter, Less. Bon Laym. Garc. Bonart. Tamb. *n.* 10. Gob. *n.* 611. Si tamen modicam tantùm partem recites unius parvæ Horæ, v. gr. hæc 5. verba, *Deus in adjutorium meum intende*, censeris totam negligere, ideoque peccas mortaliter, quia ita parum pro nihilo reputatur, *Tamb.* Quòd si ex matutino omittas, quantùm est parva Hora, Illſ. *t. 5. n. 39.* damnat te mortalis.

§. 2. Probabilius est cum Tamb. & Stoz. *n.* 382. eum pec- 1203
catum mortaliter, qui interruptim per totum officium omitteret, quantum est integra parva Hora, qui partes spectantes ad unum totius diei officium coalescunt in unum & conficiunt tandem notabilem quantitatem. Plures tamen apud Gob. *n. 609. &* 618. contradicunt, docentes eum peccare mortaliter, qui ex singulis Horis omitteret duos psalmos & hymnum, eò quòd ad mortale videatur requiri, ut in una eademque Hora omittatur pars notabilis, quæ sententia non videtur esse omnino improbabilis. Vide dicenda *l. 5. n.* 297.

§. 3. Omittere totas Vesperas Sabbato Sancto communiter 1204
censetur mortale, non ob quantitatem sed qualitatem, quia nempè sunt integra Hora & continent magnum mysterium: tamen in hoc esse tantùm veniale, probabiliter putant Bonæsp. Marchant. Pelliz. *t. 1. tr. 5. c. 8. n.* 93. Tamb. *n.* 11. & alii apud Gob. *nn.* 609. quia sunt parva oratio, & quidem in die lætitiæ, quo Horæ aliæ satis magnæ præcesserunt.

§. 4. Si matutinum & Laudes constituant unam Horam, 1205
quod docent S. Tho. Suar. Diana *p. 5. t. 14. R. 46.* Gob. *num.* 557. probabile est plus requiri ad mortale, quam medias Laudes: & hæc opinio, quòd Matutinum & Laudes sint una Hora, videtur probabilior contra *Nav. S. Anton. & alios*, quia quamvis Laudes se solis habeant formam unius Horæ, nempè antiphonas, psalmos, capitulum, hymnum, orationem, tamen ea non habet Matutinum, unde videtur eum Laudibus constare unam Horam, ita tamen, ut Laudes orentur per modum integræ Horæ.

§. 5. Est obligatio sub veniali, ut tribus ultimis feriis Heb- 1206
domadæ sanctæ etiam in privato officio ad lamentationes Jeremiæ addantur litteræ hebraicæ, aleph. beth, &c. saltem ubi in choro canuntur, quia privata oratio quoad talia debet conformari publicæ.

Q. 189. An obligatio recitandi Horas sit quoad beneficia- 1207
tos, etiam ex justitia? Resp. Affirmant *Suar. Sanch. Fag. & alii*, 1. Quia fundatores videntur eo pacto obtulisse proventus beneficii, & beneficiatos ea conditione admisisse beneficia, sicuti curati eum simili pacto admittunt curam, 2. Quia *Conc. Lateran. & S. Pius V.* dicunt beneficiatos, si non orent, non facere fructus suos; item injustè percipere, ergo. E contrà negant Az. Henriq. Dian. Garz. Salas, Homob. Castrop. Illſ. *t. 5. n.* 38. quia quamvis recitatio Horarum sit conditio, sine qua beneficiati non faciunt fructus suos, ideoq; acceptos teneantur restituere,

tamen sufficienter non constat recitationem illam esse debitam ex justitia. Utraque sententia est probabilis.

1208 *Q. 190. Quid addendum sit circa obligationem restituendi ob neglectas Horas?* Resp. seqq.

§. 1. Alex. VII. damnavit has duas propositiones, 20. *Restitutio à S. Pio V. imposita beneficiatis non recitantibus non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam Judicis, eo quod sit pœna.* 33. *Restitutio fructuum ob omissionem Horarum suppleri potest per quascunque eleemosynas, quas antea beneficiatus ex fructibus sui Beneficii fecerit.* Ex his damnationibus constat beneficiatum, qui neglexerit Horas, teneri, in conscientia ante omnem sententiam & declarationem restituere fructus tali negligentiæ respondentes, neque hanc restitutionem compensari per eleemosynas ante neglectam recitationem datas ex fructibus beneficii, ob quod tenetur ad Horas.

1209 §. 2. Aliqui apud Mendo *d. 7. n. 27.* dicunt eum non teneri restituere, qui per alium recitavit Officium, quia ab alio solutum est, quod debebatur, ergo satisfactum est voluntati fundatorum. Hæc sententia non videtur probabilis, quia hoc ipso, quòd ipsemet non orarit, peccavit mortaliter, secundùm dicta *à n.* 1201. ergo incurrit pœnam impositam. Maj. Palud. Led. Burgh. *cent. 1. cons.* 43. & alii apud Dian. *p. 2. t. 12. R.* 24. putant eum non teneri restituere, qui hodie omisit, si cras bis oret, tum quia sic videtur satisfieri intentioni Fundatorum, cùm toties oret, quot sunt dies in anno, tum etiam quia si quis obligatus ad legendum Sacrum negligat hodie & cras suppleat, non tenetur restituere, idem autem videtur dici posse de Horis. Oppositum tamen omnino tenendum est ob rationem ante datam, quia pœna restitutionis imposita est omissioni graviter peccaminosæ, qualis est hæc, Gob. *in Exp. t. 5. n.* 591.

1210 §. 3. Clericus qui per ebrietatem causavit in se infirmitatem, ob quam nequit legere Horas, secundùm Gob. *in Quin. t. 5. c. 10. n.* 30. non tenetur ad restitutionem, quia Ecclesia illos solos obligat, qui cessante legitimo impedimento non recitant, infirmitas autem est legitimum impedimentum, neque DD. distinguunt, an sit causata culpabiliter an inculpabiliter. Et ita etiam debentur Canonicis præsentiæ, si solent adesse, & jam absint ob morbum etiam ita culpabiliter causatum, uti docent Covar. Fill. Sanch. Gob. *n.* 37. Si tamen causassent ex intentione eximendi se à choro vel non orandi, præsentiæ non deberentur, & omittendo Horas tenerentur restituere, quia nemini debet fraus sua patrocinari, Gob. *n.* 31. Imò si absque eo solebant abesse, etiam non debentur præsentiæ, uti idem docet *num.* 38. quia causa absentiæ est potius prava voluntas quàm morbus.

1211 §. 4. Si quis per biennium vel ultra, Horas omiserit putant Sanch. & alii cum Gob. *in Exp. t. 5. n.* 588. satis esse, si Confessarius eum obliget ad restitutionem quartæ partis fructuum, quia videtur nimis durum & moraliter impossibile restituere totum; sed dicendum est obligari ad restituendum totum, si absque gravi incommodo possit, saltem successivè per partes, quia non apparet, per quid excusetur: ad grave tamen incommodum non censetur velle eum obligare Ecclesia.

1212 §. 5. Non tenetur ad restitutionem, qui parvam officii partem omisit, licèt fructus respondentes parti omissæ sint magni: si autem neglexit notabilem partem, sed conflatam ex multis levibus, v.g. si omiserit in singulis horis unum psalmum, licèt fortè peccarit graviter, uti *nn.* 1203. dictum est, tamen non teneri restituere docent Castrop. Dian. *p. 5. t. 14. R.* 47. Gob. *n.* 590. sed contradicunt Suar. Regin. Bass. §. 5. *n.* 8. sicuti tenetur restituere qui per parva furta multum abstulit; similiter si ex una Hora longiore omiserit partem notabilem, *Suar. Bonart. Castrop.* obligant ad restitutionem, sed eum excusant Bonac. Fill. Dian. Gob. *n.* 589. quia Canones tantùm loquuntur de illis, qui non orant Horam, & tantùm secundùm Horam integram statuunt obligationem restituendi hoc vel illud, nihil autem dicunt de omittente partem, ergo cùm sint leges odiosæ, non debent magis extendi: deinde tales leges pœnales sunt strictæ interpretationis, ergo intelligi debent de actu pleno & perfecto, omittere autem minùs quàm unam integram Horam, non videtur esse actus plenus, & perfectus, ergo. Addit Gob. *n.* 591. eum, qui tenetur restituere, posse curare inde legi Missas pro Defunctis.

1213 §. 6. Dato, quòd ille peccet graviter, qui Horas sine attentione interna legit, de quo dicetur *à n.* 1340. nihilominus talis non teneretur restituere, dummodò orasset, ut probabiliter tenent Sot. Tol. Malder. Azor. Bonart. Manriq. Zech. Cord. B. Med. Garc. quos referunt, & sequuntur Dian. *p. 2. t. 12. R. 1. & 7.* Gob. *n.* 842. Vind. Gob. *p. 2. prop. 7. n.* 37. contra Bejam *p. 2. casu penult.* qui multis suam sententiam propugnat redditque etiam probabilem: Ratio nostra est, quia præceptum orandi Horas, ex quo sequitur obligatio restituendi, prius datum est, & omninò distinguitur à præcepto, si datur, orandi eas attentè: AA. enim, qui asserunt dari præceptum orandi attentè, fatentur illud posteà esse latum, & in eo planè nihil dicitur de restitutione, ergo obligatio restituendi tantùm tangit illos, qui non orant, neque lex odiosa extendenda est ad non orantes attentè.

§. 7. Suar. putat eum, qui non oravit, teneri restituere 1214
omnes omnino fructus etiam respondentes aliis functionibus, quas præstitit, sed probabiliùs contradicunt Bon. Sanch. Gob. *à n.* 593. Busemb. *r. 2. n.* 3.

§. 8. Pro restitutione ob neglectas Horas, satis est post il- 1215
lud tempus, à quo omisisti, dare eleemosynam, etiamsi non cogites de debito, neque intendas dare in exsolutionem tuæ obligationis, Suar. Laym. *l. 3. t. 2. c. 12. n. 9.* Sanch. *in Cons. l. 2. c. 3. d.* 121. Dian. *p. 3. t. 6. R. 57. & p. 7. t. 10. R.* 24. Lugo *de just. d. 4. n.* 46. Gob. *n.* 592. Du-Bois *ad prob.* 33. ab Alex. VII. damnatam: Ratio est, quia si eleemosyna detur post omissionem, ponitur opus, quod in pœnam est præceptum, ergo satisfit præcepto, intentio enim non præcipitur, secundùm dicta *l. 1. n.* 694. Et quamvis aliquis dicat hanc restitutionem etiam ex justitia deberi, tamen virtualis intentio dantis eleemosynam est, ut per illam satisfaciat omni suæ obligationi.

§. 9. Hanc restitutionem deberi ex justitia, negant *Pa-* 1216
norm. Jo. Andr. Butr. Silv. Rosel. Armil. Tabien. aliique cum *Nav.* qui dicit esse communem sententiam, quia hæc obligatio videtur tantùm oriri tanquam pœna ex *Constit. Conc. Later. & S. Pii V.* E contrà esse ex justitia docent, in primis illi *n.* 1207. relati, qui putant orationem deberi ex justitia, deinde idem tenent Sot. Calder. Adrian. Ang. Dur. Az. Suar. *de Horis c.* 29. Illus. *t. 5. nu.* 38. tum quia fuit acceptio mercedis sine præstatione laboris, tum maximè quia *Conc. Later. & S. Pius V.* dicunt eos, qui non orant, non facere fructus suos. Item injustè percipere, ergo ex justitia tenentur restituere: Et hæc sententia videtur probabilior.

ARTICULUS III.

Quæ excusent à recitatione Horarum.

RESP. Hæc seqq. I. infirmitas gravis, v.g. dolor nota- 121
bilis capitis, ita ut sine incommodo vel incremento morbi, legi non possint. Dixi, *gravis*; quia levis, v.g. dolor stomachi aut pectoris, vel etiam aliquando febris tertiana aut quartana non excusat, cùm tota die non affligat. Ita Nav. Fill. Laym. *l. 4. t. 1. c. 6.* Bon. *d. 1. q. 6. p. 1.* Porro taliter excusatus non tenetur, ut quidam volunt, audire alium legentem, nec alium substituere, uti habet Fill. & Sa *v. Horæ*. Si tamen commodè potest, & solet legere cum socio, tenetur ut habet Lest. & Bon. V. Dian. *p. 2. t. 12. R.* 43.

II. Justum impedimentum, v.g. metus proditionis inter hæreticos; Item gravis vel repentina occupatio, vel opera charitatis majoris momenti, quàm Horæ, quæ sine scandalo vel gravi incommodo tuo vel alterius omitti non possint: Quomodo etsi Concionatores vel Confessarii aliquando excusari possint, idque ex benigna Ecclesiæ intentione, uti docet *Sylv. Suar. & Laym. &c.* tenentur tamen anticipare, si possint, v.g. si manè prævideas, te tota die Confessionibus occupandum, quæ differri non possint. Ita ex Suar. & Az. *t. 1. l. 10. c. 13. q. 15. & 19.* Bon. *p. 2. n. 1. & 2. &c.* communiter.

Ex hoc capite dicunt etiam aliqui, non teneri te repetere, quod neglexisti, (nec recitando, nec audiendo) dum thurificando ad Magnificat, vel Benedictus, vel libros necessarios circumferendo, vel lectionem mox cantandam prævidendo, vel alia choro necessaria peragendo, occupatus fuisti, quia chorus totus pro eo, qui in re ad Officii celebritatem pertinente occupatur, videtur supplere, & non tantùm suo, sed etiam aliorum ministrantium nomine recitare aut canere. Ita Laym. *c. 5. num. 7.* Henr. Sylv. Az. Sot. Molf. Nald. Arag. Reg. citati à Dian. *R.* 13. Idem de eo, qui choro organis musicis alternis versibus respondet, dicunt Navar. Sanch. Arag. & Rodriq. apud Laym. *l. c.* scilicet eum non esse obligatum, ut etiam voce proferat: sed negat Escob. *t. 5. E. 6.* V. Trul. *t. 1. l. 1. c. 7. d.* 16.

III. Cæcitas, Bon. *t. 1. de recit. div. off. d. 6. q. 6. p. 2. n. 4. &c.* communiter.

IV. Carentia Breviarii inculpata. Quòd si tamen memoriter possis dicere, vel totum officium, vel unam Horam, teneris. Si verò tantùm scias psalmos, vel lectiones, vel capitula, dicit Fil. *t. 23. n.* 287. Nav. & Sayr. Item Escob. *E. 6. c. 3. & 4.* probabile esse, non teneri, quia psalmi ut sic, non sunt Hora Canonica, ad quam tenetur Clericus. Idem dicit Garc. *de Benef. p. 2. cap. 1. n.* 221. Mald. *in 2. 2. t. 10. cap. 2. d. 5.* & J. Sancius *in select. d. 15. n. 1.* citati à Dian. eò quòd lectiones & capitula sint pars (licèt minor) maximè principalis, ita ut absque illis non sit officium Canonicum. Idem concedit Sanch. *l. 1. c.* 19. in Matutino festi duplicis, vel semiduplicis: V. Bon. *l. c. p. 2. n. 6.* Dian. *R. 30. & 43.* Verùm hæc probare non ausim, sed potiùs, quod docet Bon. *t. 1. d. 1. de offic. div. recit. q. 6. p. 2. n. 6. & 7.* impeditum ex aliqua dictarum causarum, si possit dicere partem notabilem, ad id tene-

„ teneri, aliàs ad nihil. Denique si quis careret Breviario, „ quo uti solet, v.g. Romano, tenetur legere aliud, quod „ habere potest, quia per utrumvis impletur substantia præ- „ cepti: Creuf. Escob. Dian. *p.9. tr 9.R.*25.

„ V. Dispensatio, quam sine causa, solus Papa dat vali- „ dè, cum caula Episcopi: & sic Subdiaconum, qui ex „ dispensatione Pontificia duxit uxorem, hoc ipso liberari „ ab onere Horarum, contra Bon. & Az. docet Sanch. *de* „ *Matr. l.7.d.*8. Dian. *p.8.tr.3.Ref.*34.

ADDENDA.

1218 Quæst. 191. *An qui non potest recitare totum Officium, teneatur ad partem, quam potest?* R. Affirmativè, uti colligitur ex damnatione hujus 44 prop. facta ab *Innoc. XI. Qui non potest recitare Matutinum & Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.* Circa hanc propositionem sunt hæc notanda.

1219 §. 1. Falsitatem hujus propositionis damnatæ rectè ostendunt Carden. *in 2. crisi d.*33. & Illſ. *t.5.n.*41. quia singulæ Horæ per se continet distinctam integram orationem, quæ potest dici separatim ab altera, deinde quia qui non potest solvere totum debitum, tenetur ad partem divisibilem, quam potest, ergo similiter hic; prætereà qui ordinatur hora 12. tenetur ad Vesperas & Completorium, licèt non teneatur ad reliqua, uti communiter tenent omnes. Denique qui caret Breviario vel est cęcus, & scit Primam vel Completorium memoriter, tenetur ad hoc, ut etiam communiter tenent omnes, & dicetur *n.*1230. ergo similiter hic. Hinc qui non potest Matutinum, potest autem Laudes, tenetur ad has, etiam dato, quòd Matutinum & Laudes constituant unam Horam, quia communiter censentur veluti duæ Horæ, Laudes enim liberè dividuntur à Matutino, & in se seorsim habent formam unius integræ Horæ, Carden *n.*37. addens *n.* 42. eum, qui in officio trium Nocturnorum non posset recitare nisi unum, teneri ad hoc unum quia singula Nocturna sunt materia dividua etiam pro choro, & considerantur ad modum unius Horæ, præsertim cum in Paschate & Pentecoste totum Matutinum constet unico Nocturno.

1220 §. 2. Qui non potest orare majorem partem unius Horæ, uti si ex Prima Dominicæ essent lacerata duo folia, Suar. *de Horis c.28.n.*26. docet non esse obligationē illam partem exiguam recitandi: Idem dicunt Sanch. *in Decal.lib.*1.*c.*19.*n.*8. Castr. *t.* 7. *d.2.p.6.n.*7. Tamb. *in Dec.l.*2.*c.*5.§.8.*n.*10. Diana *p.2.tr.12.ref.* 43. Sporer *in Th.sacram.de Horis n.*174. si pars notabilis omitti deberet, ut si in Matutino trium Nocturnorum non haberes Lectiones & responsoria, haberes autem psalmos; Addit Stoz. *l.1.p.3.n.*407. si in Matutino feriali haberes psalmos sed non lectiones; item si haberes omnes psalmos omnium Horarum, non autem hymnos, Capitula & orationes, quia sine illis non videtur esse forma & substantia talis Horæ à S. Pio V. præscripta, & hanc rationem judicat esse probabilem Carden. licèt *n.*20. ipse cum Gob. *in Exp.tr.5.n.*622. aliisq; meritò dicat oppositum esse probabilius, cùm non ostendatur sufficiens fundamentum dicendi, quod Ecclesia ejusmodi Horam præcipiat per modum unius orationis indivisibilis, partes autem illæ retineant rationem notabilis orationis. Hinc Laym. & Fill. suprà valdè probabiliter dicunt, si quis possit recitare, quantum sufficit ad materiam peccati mortalis, sive quantum est una parva Hora, (secundùm dicta *n.*1202.) esse ad hoc obligationem, si autem sit minus, dicunt nequidem sub veniali recitandum, quia seorsim non censetur æstimabilis ad finem à lege intentum.

1221 §. 3. Si quis non habeat majorem partem Officii hujus diei, putant Escob. Tamb. suprà, Stoz. *n.* 402. non teneri supponere aliud Officium, quia Ecclesia præscribit suum cuique diei Officium, nec scitur, quòd obliget ad immutandum: sed dicendum est cum Gob. Spor. & aliis teneri orare, saltem ex communi, vel Officium simile, quia præceptum orandi est in possessione, & secundum dicenda *n.*1250. valdè probabile est cum tali immutatione impleri substantiam præcepti.

1222 §. 4. Hactenus dicta valent, non solum respectu beneficiati, qui fortè ex justitia tenetur recitare, sed etiam respectu illorum, qui ex sola religione obligantur ad orandum, est enim pro omnibus eadem ratio, Carden. *n.*16. contra Filgueram.

1223 *Q. 192. Quid prætereà notandum sit circa excusationem ob infirmitatem?* R. Seqq.

§. 1. Qui ob infirmitatem non potest recitare totum, & dubitat, an possit partem, secundùm Suar. Sanch. Laym. *lib.4.t.1. c.6.n.*2. Carden. *in 2. crisi d.33.n.*19. Neuss. apud Gob. *t.5. num.* 732. *in append.* ad nihil tenetur: quod Illſ. *t.5.d.*165. dicit non improbabiliter posse sustineri, quia in ejusmodi dubiis vix attingi potest punctum obligationis, & ne scrupulis aperiatur via, consuetudo legem interpretatur, ut sic dubitans censeatur liber: & quamvis possessio videatur esse pro præcepto, tamen putant id non obstare ob adjunctum periculum gravis nocumenti, uti insinuabitur *n.*1225. & maximè hic valet, quia simul adesset perplexitas, ex qua homo non posset se expedire, cùm sit æquè periculum nocendi valetudini, quod illicitum est, quam transgrediendi præceptum orandi.

§. 2. Sanch. *in Conf.lib.7.c.2.d.45.n.*4. Tamb. *in Decal. l.*2. 1224
*c.5.§.8.a n.*13. Stoz. *lib.1.p.3.num.*402. Gob. *num.* 471. & alii docent, si æger ex recitatione Horarum verosimiliter credat aliquam cruditatem stomachi vel capitis gravationem vel virium lassitudinem vel etiam febrim tardiùs remissuram, excusari ab Horis, quia hujusmodi damna, quæ in corpore sano sunt levia, in ægroto sunt gravia; hinc *cap. Clericus*, 2. *dist* 91. pro legitima causa non orandi habetur inæqualitas corporis, quæ non sonat morbum gravem: unde, inquiunt iidem AA. cum Peliz. *t.1.tr.5.cap.8.n.*116. licèt tales infirmi bonam diei partem confabulationibus expendant, atque etiam libros recreationis causa legant, inde non sequitur teneri ad Horas, quia sermones & lectiones illæ afferunt ægro recreationem, nec morbus inde ingravescit sed potius levatur, è contrà recitatio Horarum est res seria & ex sua natura gravat caput ac molestiam affert: unde etiam postquam febris infirmum deseruit, dum adhuc vires sunt imbecilles & homo convalescit, potest ad aliquot dies differre recitationem, quia illa imbecillitas adhuc censetur infirmitas, nec verisimile est, quòd Ecclesia post tot labores neget eam requiem ægro: hinc etiam fieri poterit, ut quis priùs celebret Missam quàm oret Horas, ut cum aliis Sanch. Tamb. Stoz. *n.*402. Gob. *n.*715. & alii.

§. 3. In dubio, an morbus sit gravis an levis, aut an re- 1225
citatio sit allatura grave nocumentum vel non, standum est judicio Medici vel Superioris, aut in horum defectu alterius viri prudentis, Silv. Sot. Sanch. aliique cum Peliz. *n.* 115. Aut etiam stare potes opinione propria, inquit Gob *n.*474. si sis ita prudens, ut per te possis de talibus ferre judicium. Si autem nec illi nec tu possitis resolvere dubium, sed illud permaneat, Suar. dicit esse obligationem recitandi, quia præceptum est in possessione, sed Bonac. Castrop. *t. 7. d.2.p.6.n.*10. Neuss. Stoz. suprà & alii dicunt te non obligari, quia quando periculum, an illa recitatio sit graviter nocitura, est certum, Ecclesia non obligat, cùm non obliget ad exponendum se certo periculo; & hoc probabile esse dicit Tamb. *l.1.c.3. §.7.v. Horæ Canonicæ, num.* 2. quod confirmari potest ex dictis *n.*1223.

§. 4. Si quis ob infirmitatem non possit recitare debito tem- 1226
pore, possit autem alio, v.g. si à prandio laboret quartana, manè autem sit liber, aut è contra, putant Canus, Henriq. Caram. aliique eum non teneri anticipare vel posteà supplere Horas respondentes illi tempori, quo ægrotat, quia obligatio anticipandi vel supplendi videtur tum tantum esse, quando impedimentum est ex nostra libertate: hanc sententiam dicunt esse probabilem Sanch. *d.43.n.7.* Less. *l.2.c.37.n.43.* Dian. *p.4.t.4. R.* 10. Bonart. Gob. *n.* 711. Sporer. *n.* 172. sed probabilitatem non video, ideoque opposita absolutè tenenda est cum Castrop. *n.* 16. Peliz. Tamb. *n.*20. Stoz. *n.*409. Ratio est manifesta, quia quòd oretur hoc vel illo tempore, est circumstantia accidentalis tantùm, obligatio autem orandi totum Officium incipit à media nocte & durat per singulas partes diei naturalis usque ad alteram mediam noctem.

§. 5. Magna lassitudo, v.g. per longum iter, faciens 1227
ut sit impotentia moralis recitandi, comparatur infirmitarati ac similiter excusat; uti notant Coton. Neuss. Stoz. *n.*402. Raró tamen erit tanta, ut impotentiam moralem afferat.

Q. 193. Quid addendum sit circa excusationem ob oc- 1228
cupationes aliasque causas? R. Seqq.

§. 1. Occupatio studii secundùm se non excusat, nisi hic & nunc sit necessarium nec compossibile cum Horis: Hinc Alexand. VII. damnavit hanc 21. propos. *Habens Capellaniam collativam aut quodvis aliud beneficium Ecclesiasticum, si studio litterarum vacet, satisfacit suæ obligationi, si Officium per alium recitet:* falsitas autem illius propositionis inde patet; quòd obligatio recitandi sit personalis, ideoque non possit committi alteri; Studium autem in hac damnatione ponitur exempli causa, & idem est de alia simili occupatione.

§. 2. Caram. docet eum, qui ex officio, v.g. in scriben- 1229
do, in Confessionibus audiendis occupatus est per 12. horas diei naturalis non teneri illa die recitare Officium canonicum, sed oppositum est certum, cùm supersint aliæ 12. Horæ, Carden. *in 1. crisi d.* 32.

§. 3. Si quis careat Breviario vel sit cæcus sciat autem de 1230
memoria magnam partem officii, Sotus dubitat, an teneatur recitare: & non teneri dixerunt aliqui apud Sanch. *in Conf. lib. 7.c.2.d.*46. quia beneficium memorię habet se sicut privilegium, quo nemo tenetur uti; sed oppositum rectè docent Nav. Suar. Bonac. Valent. Az. Sanch. Less. Castr. Card. *in 2. crisi d.33.n.*36. Gob. *in Exp. T.5 n.*717. Illſ. *t.5.n.*41. & videtur certū, quia sola impotentia physica vel moralis excusat, qualem iste non habet

dari

dari autem aliquando, saltem indirectè; obligationem utendi suo privilegio, dictum est *l.1.n.*847.

1231 §.4. Si quis non possit orare nisi cum socio, putant Joann. Sanch. Diana, Tamb. *n.*11. Stoz. *n.* 403. non teneri adhibere socium; quod tunc dicunt esse verum Less. & Garz. si non sit solitus orare cum socio; sed oppositum tenendum est cum Nav. Suar. Az. Bonac. Rodriq. Valent. Regin. Sanc. Castr. Gob. *n.*712. Spot. à *n.*175. Ills. suprà, quia sic potest impleri præceptum, neque hoc medium est difficile vel extraordinarium, cum fiat ordinariè in choro, & etiam dicam alibi; alioquin etiam dicam eum non teneri orare, qui non posset sine conspicilio. Non teneor tamen cum magno sumptu conducere socium, id enim esset onus extraordinarium, uti rectè Illſ.

1232 §.5. Si quis damnetur ad triremes, multi cum Tamb. *in Decal.l.2.c.5.§.1.n.4.* dicunt non teneri ad Horas, tum quia Ecclesia non censetur ei velle superaddere hoc onus, tum etiam quia Breviarium non potest decenter ab eo tractari. Oppositum tenent alii multi apud Gob. *n.*731. & Dian. *p.2.t.12. ref.* 40. quia cùm decenter possit & sæpe debeat orare Deum, non est, cur absolvatur à Breviario, quamdiu legere potest, nisi Ecclesia eum liberet, de quo non satis constat. Si tamen alicui intimata sit sententia mortis, excusari pro tribus diebus ante executionem docent Tancredi, Tamb. §.8. *n.*5. Gob. *n.*709. quia illa mortis propinquitas parit perturbationem æquivalentem infirmitati, uti, & utiliùs per alia exercitia devotionis se disponit ad mortem. An & quomodo excuset tenuitas fructuum Beneficii, dictum est *n.* 1199.

1233 Q. 194. *Quid specialiter sit addendum circa dispensationem ab Horis?* R. Hæc pauca: Dispensatio Papæ excusat etiam beneficiatum, licèt supponamus eum ex justitia teneri orare, uti habet communis cum Gob. *in Exp.t.5.n.729.* Deinde ubique jam usu receptum est, ut Episcopus etiam hic cum causa dispenset ad breve tempus, Tamb. *in Decal. l.2.cap.5.§.8.n.* 24. Quod etiam de Vicario Episcopi asserit Gob. *n.*714. & 729. causa autem est, si dubitetur de morali impotentia orandi. Etiam Superiores Ordinum possunt dispensare cum sibi subditis. Tamb. Gob. *n.* 730. Et specialiter potest Generalis Societatis JESU, ac alii, quibus ille committit, commutare obligationem infirmorum in aliud opus pium seu orationem leviorem, uti refert Illſ. *t.5.n.*42.

1234 Q. 195. *An & quomodo licitum sit ponere aliquid incompossibile cum recitatione Horarum?* Resp. De hoc videri potest Gob. *in Exp.t.5. num.*732. Et cum proportionem hic applicanda sunt illa, quæ diximus *lib.1 a num.782. & lib.3. p.2. à n.*1334.

1235 Q. 196. *Quid agere debeat, qui dubitat, an recitarit aliquam Horam, vel an aliquid omiserit?* R. Præter illa, quæ habet *R.* 1. Busemb. *n.* 1237. referendus, adde seqq.

§.1. Si nullam habeat conjecturam, quòd orarit, debet orare, quia præceptum est in possessione: E contrà qui habet rationem aliquam vel conjecturam, quòd dixerit hanc vel illam Horam, malè facit repetendo, quia aperit viam inanibus dubiis & scrupulis, ita cum aliis Laym. Sanch. *in Conf. l.7.c.2.d.*34. Illſ. *t.5.n.*40. quod magis valet de scrupulosis, de quo dicetur à *n.* 1350.

1236 §.2. Causa prudens repetendi Horam aut illius partem non est, quod non meminerit se dixisse, dummodò non meminerit se non dixisse, & habeat conjecturam, quòd dixerit, v. g. quia communiter nihil solet omittere aut transilire, non solet orare posteriorem Horam nisi orata priori, scit autem se posteriorem orasse, reperit signum, quod ponere solet, quando oravit Horam, scit se incepisse Horam & posteà invenit se in fine &c. Ratio est, quia possessio tunc est pro ipso, certus enim est se solere Officium recitare, aut se hoc Officium recitasse, incertus, an partem omiserit, sed cùm communiter non transiliat Horam nec aliquid omittat, prudenter supponit se nec jam transilisse vel omisisse, ita Nav. Az. Suar. Fill. Bonac. *de Horis d.1.q.6.p.3.num.*12. Tamb. *in Decal. lib.2.c.5.§.3.nu.* 9 unde etiam Nav. Bonart. Sanch. *suprà*, Laym. *l.4.t.1.c.5.n.* 11. Gob. *in Exp. T.5.n.*621. Illſ. *suprà*, Burgh. *cent.3.cas.*65. Pelız. *t.1.tr.5.c.8.n.99.* dicunt talem malè facere, si repetat, ob rationem ante datam. Addunt Tamb. & Gob. circa omissionem partis, quamvis haberet rationem probabilem judicandi se omisisse talem partem, adhuc tamen non teneri repetere, nisi moraliter certò constet, quòd omiserit, quia ratio illa, quòd quando incępit, communiter non omittat: prævalet omni alteri contrariæ rationi, quæ sit probabilis tantùm, secundùm illam regulam, quod ex communiter contingentibus sit prudens præsumptio.

1237. ARTICULUS IV.

Quomodo recitandæ sint Horæ.

,, RESp. In recitatione Horarum sequentes circumstantię
,, sunt servandæ. I. Ut recitentur juxta præscriptum
Breviarii Romani, jussu S. Pii V. editi, saltem publicè. Ex- ,,
cipe Religiosos, qui habent peculiare Breviarum Ordinis, ,,
& Ecclesias, quę 200. annis ante institutionem Breviarii per ,,
S. Pium V. peculiare habuerunt: eæ enim sine consensu Epi- ,,
scopi illud mutare non possunt. Privatim tamen omnibus, ,,
etiam Regularibus, probabile est licere, ea consuetudine, ,,
uti Romano, uti docet Less. *l.2.c.37.d.*12. Rod. & Sà *v. Ho-* ,,
ræ, Bonac. *tom.1. de divin. off. recit. d.1.q.3.p.1.n.1.* & 2. Adde, ,,
quòd, qui eo utitur, nequidem in choro obligetur ad psalmos ,,
pœnitentiales, graduales, officium defunctorum, (exce- ,,
pto die animarum) Officium tamē B.V. in choro recitari de- ,,
bet, ubi est consuetudo. Ita Fill. & Bon. ex Bulla S. Pii V. ,,
& Clement. VIII. Item tenetur ad Litanias diebus Rogatio- ,,
num, tum quia fiunt pars officii eo die, tum quia peculia- ,,
ris de ea re est Constitutio. Ita Bon. *l.c.* ex Fill. Etsi contra- ,,
rium probabile esse dicat Dian. *p.2.t.12.R.*42. ex Vasq. item ,,
Escob. *t.5.F.* 6. qui tamen à sententia Vasquii recedit. *Vide* ,,
eumdem c.3. & 5. Quòd si autem ex inadvertentia vel necessi- ,,
tate, v.g. quia lectiones de festo nullas habes, Officium mu- ,,
tes, ita ut dicas de feria, quando erat dicendum de Sancto, vel ,,
contrà, nullum erit peccatum, nec obligatio repetendi, licèt ,,
consultum sit repetere ea, quæ ad proprium Officium perti- ,,
nent: si verò studio idem mutes, aliud sentiendum videtur, ,,
cùm ratio non sit eadem: Quanquam quòd eo casu veniali- ,,
ter tantùm pecces, nec tenearis repetere, vel restituere quid- ,,
quam, eò quod substantia præcepti sit impleta, probabile es- ,,
se censeat Escob. *c.5.* Dia. *r.3.* Item Caj. Sylv. Binsf. Azor. Va- ,,
lent. Less. Fill. &c. citati à Bon. *n.*17. & Dian. *l.c.* contra alios ,,
multos, quos citat & sequitur Barb. Laym. verò *l.4.t.1.c.5.n.* ,,
4. cum Suar. limitat, nisi per fraudem quasi, multò longius ,,
in multò brevius, v.g. paschale mutetur: (licèt Caram. apud ,,
Dian. *p.7.tr.11.r.6.* contra communem sentiat, etiam sic præ- ,,
ceptum impleri, & venialiter tantùm peccari,) aut idem ,,
pro libitu toto anno dicatur: quia est gravis inordinatio, v. ,,
Trull. *t.1.l.1.c.7.d.14.n.*11. ubi docet, eum, qui per errorem ,,
legit hodie de Sancto, qui cras v.g. colitur, posse cras lege- ,,
re de Sancto, qui hodie celebratur, ne is hoc anno omitta- ,,
tur; imò ita faciendum esse vult *Quintan.*1.8. *sing.*10. Verùm ,,
contrarium rectiùs tenet Villalob. eò quòd præstet semel ,,
quàm bis errare: idque multis benè confirmat Lug. *Ref. Mor.* ,,
*l.5.d.*8. Similiter eum, qui per errorem vel oblivionem de ,,
festo duplici vel semiduplici non recitavit die proprio, pos- ,,
se de eo legere primo die non impedito 9. lectionum officio, ,,
docet idem Quintan. *s.9.* esse probabile: Verum & hoc meri- ,,
tò rejicit Lug. *l.c.* & ipse Quintan. contrariam sententiam a- ,,
gnoscit probabiliorem. Denique qui in aliquibus Horis er- ,,
ravit, (legendo v.g. de feria, quando erat de festo, vel contrà) ,,
agnoscens errorem, non debet eum continuare sed reliquas ,,
Horas legere juxta Officium eo die currens, ut in iis saltem ,,
conformet se toti Ecclesiæ vel communitati, cujus est pars, ,,
& observet legem, quando potest. Lugo *l.c.* ,,
II. Pronunciatio vocalis exterior; ea enim est de substan- ,,
tia præcepti. Et si quidem cum socio legis, (quod rectè fit ,,
& est conforme primæ institutioni Ecclesiæ, ac publico ,,
orandi ritui, estque licitum, etiamsi is ad eas non obligetur, ,,
nec interius attendat. Bon. *p.2.§.1.*) ea pronunciatio adhiben- ,,
da est, ut ab eo exaudiri possis, eumque audire vicissim; Sà ,,
tamen *v. Horæ*, putat satisfieri, etsi quædam non percipias, ,,
quæ a socio dicuntur; neque ideò aliquid scrupulosè repe- ,,
tendum esse. Si verò solus legas, ita legendas esse, ut audi- ,,
re te ipsum possis, docet Regin. & Suar. sed probabile est, id ,,
non requiri, cùm Ecclesia id non præcipiat, ut docet Az. *p.* ,,
1. *l.10.c.11.q.4.* Bon. & Dian. *ref.*11. admittitque Fill. *tr.23.nu.* ,,
117. pro scrupulosis. Si plures duobus recitent officium si- ,,
mul, non debet unus unum, alter alterum, tertius tertium ,,
versum recitare, sed alternatim facto duplici tantùm choro, ,,
sive plures sint ex una parte, sive pauciores, quia sic habet ,,
usus & praxis Ecclesiæ. Secus est de lectionibus, quarum ,,
primus primam, secundus secundam, tertius tertiam recitat, ,,
(imò alicubi consuetudo permittit, ut omnes ab uno reci- ,,
tentur) aliis audientibus Bon. *q.5.p.2.§.1.n.10.* ex Suar. Az. ,,
& Lay. *n.*8. addens etiam satisfacere eum, qui lectiones, vel ,,
orationes, vel capitula, vel responsoria tantùm audit & ,,
non recitat. V. Bon. *l.c.* Trull. *d.16.n.* 17. ,,
III. Pronunciatio integra, sine syncopa & abbreviatione ,,
verborum & syllabarum, & absque præcipitantia. Bonac. ,,
q.3.p.2.§.1. Ex hoc tamen defectu in publico faciliùs peccari ,,
potest mortaliter, ratione scandali, & severioris præcepti ,,
Ecclesiæ, quàm in privato. Azor. & Fill. *num.*208. 209. ,,
Escob. Dian. *p.2.tr.12.R.*23. ubi addit, 1. Eum, qui cum tali, ,,
qui ultimas syllabas abscindit, recitat officium, satisfacere ,,
officio suo, nec teneri repetere. 2. Quando in cantu, pro- ,,
pter nimiam celeritatem & abscissionem syllabarum, (vel ,,
alia de causa) audientes non possunt verba percipere & at- ,,
tendere, ordinariè tantùm esse peccatum veniale, neque ,,
obligari ad iteratam recitationem Officii, nisi adsit con- ,,
tem-

tempus, vel grave ſcandalum, ſeu notabilis corruptio & deformatio verborum, in toto cantu. V. Dian. *l.c.* Sylv. & Trull. *n.*4. ubi ex Nav. Az. Leſs. & Palao *tr.*7. *diſp.*2. *punct.*3. *n.*9. negat ſatisfacere eos, qui cum ſociis recitant ita feſtinanter, ut nondum expletis à ſocio verſiculis, ipſi incipiant, quia pars, quæ anticipatur, non communicatur cum ſocio, qui eam audire nequit: Excuſat autem ex Nav. Sa, & Suar. ſurdum, qui alios in choro canentes non intelligit, nec ſequi poteſt.

IV. Pronunciatio continuata unius Horæ: ſi autem interruptio notabili tempore, ſine cauſa fiat, erit tamen veniale tantùm, ut ait Fern. Lay. *n.*7. & Leſſ. *d.* 10. quia ſinguli pſalmi ſuam completam ſignificationem habent: ſi juſta ea cauſa fiat, nulla culpa erit, nec repetenda priora. Quod verum eſt, etiamſi animo repetendi interrupiſſes, conſilii tamen eſt, ſi interruptio longa eſſet, repetere ab initio pſalmi vel nocturni: imò probabile eſt, nocturnos ſingulos ſeparatim, ſaltem intrà trium horarum ſpatium dici poſſe, (quod certum videtur, ſi juſta cauſa concurrat) quia ſecundùm quoſdam antiquitus ita fiebat, ut docet Fill. *c.*6. & Bon. *p.*3. *n.*11. *&* 12. Eſcob. &c. Addit Quint. *ſ.*3. lectiones, ſi tres ſint ſive novem, poſſe abſque culpa gravi, ſine cauſa, & cum hac, abſque ulla culpa dividi à pſalmodia ejuſdem Matutini. Diviſio autem Matutini à Laudibus, non dicit interruptionem Officii; unde privatim fieri poteſt ſine cauſa. Dian. *p.*5. *t.*14. *R.*48. ex Fil. Sanch. &c. Item Trull. *d.*11. *n.*6.

V. Ne invertatur ordo Horarum, abſq; juſta cauſa: quòd ſi tamen fiat, erit tantùm veniale, quia ordo iſte, ſaltem extra chorum, non eſt ſub præcepto, niſi ſecundariò & tanquam circumſtantia minoris momenti. Quod ſi autem per inadvertentiam, vel ex juſta cauſa mutes, v.g. ut amico vel ægro, qui tecum legere cupit, ſatisfacias, nullum erit peccatum; vel ſi in choro dicantur poſteriores Horæ, cum tu needum dixeris priores; vel ſi inter orandum advertas te aliquid omiſiſſe, vel priorem Horam nondum dixiſſe; perges enim, & ſuplebis in fine. Similiterque ſi cauſa vel neceſſitas inſtet Horas dicendi, potes dicere Laudes, dilatis lectionibus vel aliquo ſimili, quod ad manus nun eſt. V. Bon. *p.*4.

VI. Ut, niſi juſta cauſa excuſet, dicantur tempore præfixo à jure, vel conſuetudine; quæ nunc obtinuit, ut Matutinum & Laudes abſoluto Completorio in Eccleſia, hora circiter quarta, & ſecundùm Bon. etiam tertia dicantur: & hyeme quidem, media hora ante Solis occaſum diei poſſe, ait Fill. ex communi ſententia, cum etiam privilegium quibuſdam concedatur, ut hora ante occaſum dicant: Quod tamen non eſt ſignum, id ſine privilegio fieri non poſſe, quia talia ſæpè dantur ad tollendos ſcrupulos & dubia, quæ ſequuntur ex varietate opinionum. Juxta eandem ſententiam non peccabit, ait Bon. qui Primam, Tertiam, Sextam & Nonam, duabus vel tribus horis poſt ortum Solis dicit, tum quia eſt moderata & conſueta poſtpoſitio; tum quia tempus à jure præſcriptum magnam latitudinem, teſte conſuetudine, habet: erit tamen veniale, matutinum, ſine cauſa ad Veſperum differre, vel ante prandium, ſine cauſa Veſperas & Completorium dicere, quia hæc eſt inſueta inverſio. In Quadrageſima autem Veſperæ legi poſſunt privatim poſt prandium, etiam rubrica Breviarii, feria IV. Cinerum nun imponat præceptum Nav. Sanch. Trull. *d.* 18. *n.*6.

Dixi, *ſine cauſa:* quia ſi iter, aliave cauſa urgeat, ſecundùm Cajet. & alios, omnes Horæ manè dici poſſunt, uſq; ad Veſperas incluſivè. Denique ad vitandum mortale ſufficit dici omnes à media nocte, uſq; ad alteram mediam noctem; præterquam quod Matutinum pridiè poſſit anticipari. Quòd ſi intrà dictum tempus quis Horas non dixerit, peccavit quidem, non tamen tenetur poſtmodùm dicere, quia ſunt onus affixum diei; etſi ſupplendo poſſit, ſecundum quoſdam, reſtitutionem ſubterfugere, eò quòd rependat æquale. Molſ. *tom.*3. *t.*2. idem Major. Palud. Ledeſma, &c. apud Henr. *l.*13. *c.* 13. Bon. *q.*5. *p.*2. *n.*5. ubi dicit, eam ſententiam eſſe probabilem, citatque pro ea Suar. & Fill. ſed malè, quia ei vel loquuntur tantùm de primo medio anno; vel ſpectato ſolo jure naturæ, & ſecluſo jure poſitivo. Expreſsè autem eam ſequitur Quintan. *ſ.*6. vocatque veriorem contrariam. V. Dian. *p.*2. *tr.*12. *R.*24.

VII. Ut devotè, & cum attentione interna, virtuali ſaltem recitētur, ſive ea ad Deum ſit, ſive ad ſenſum verborum, ſive, ut ait Caj. ad verba ſolùm. Quam poſtremam ſufficere, rectè notat Leſſ. *l.*2. *c.*37. *n.*69. *& ſeq.* ſuppoſito tamen animo orandi & vacandi Deo; unde attentionem confuſam, ſaltem ad Deum, & ad verba includit, cum alioqui attētio precisè ad ſola verba, nihil ab externa attentione differre videatur. Ita communiter contra Nav. Sylv. & Kon. qui nullam attentionem internam requirunt, ſed tantùm externam, quæ excludat omnem actionem incompoſſibilem cum attentione interna, licèt animo voluntariè inter ea diſtraharis. Quæ ſententia ſecundùm Laym. *n.*10. & Leſſ. *n.*3. non eſt improbabilis; & utilis tum ſcrupuloſis, tum Confeſſariis, ne beneficiatis ſine attentione Horas recitantibus, imperent reſtitutionem fructuum, partim ob Doctorum authoritatem, partim quòd hoc præcepto tantùm materiales quædam preces, earumque externa pronuntiatio (per quam, ſicut per hymnos organo cantatos, à Deo aliquid Eccleſia poteſt impetrare) præcipi videantur; devotio verò tanquam finis præcepti extrinſecus ad ejus ſubſtantiam non pertineat: Verum noſtra ſententia eſt communior, & probabilior, & probatur: ſine attentione enim interna, nulla eſt oratio; ergo hoc ipſo quod ſub mortali ad orationem obligaris, ſub mortali item ad aliquam attentionem ea prædictis obligaberis. *Nec refert* quòd Eccleſia non poſſit per ſe actus internos præcipere: *poteſt* enim eos præcipere, ut ſunt neceſſarii ad actus externos debitè præſtandos, ut ſint actus virtutis: Quo modo cùm poſſit præcipere Confeſſionem, poteſt etiam contritionem. Dixi, *Cùm attentione interna, virtuali ſaltem:* etſi enim melior ſit actualis, ſufficit tamen virtualis, quam Bon & alii communiter dicunt manere ea actuali, quamdiù non revocatur expreſsè vel tacitè per diſtractionem voluntariam vel actionem cum debita attentione incompoſſibilem. Unde licèt involuntariè diſtraharis, virtualiter tamen attendis. 1. Si in genere intenderis Officium dicere modo conſueto, vel animo laudandi Deum, vel ſatisfaciendi tuo muneri. 2. Si cum confuſa aliqua apprehenſione & propoſito, opus conſuetum faciendi recites. V. Bonac. *q.* 3. *p.* 2. §. 2. *n.* 21. *& ſeqq. Ex dictis reſolves:*

I. Is qui dubitat ob evagationem mentis, an aliquid omiſerit, ſi probabilem conjecturam habeat ſe dixiſſe, vel quia propoſuit initio attendere, vel quia ſe reperit in fine v.g. pſalmi, præſumere poteſt ſe dixiſſe, ſi ex libro vel memoria cæteroqui non errare ſolita, dixit: proindeque melius erit, ſi non repetat, ad vitandas anxias conſuetudines & ſcrupulos, & ut totum Officium ſine perturbatione decurratur; Ita Binsfeld. *c.*11. *d.*13. Laym. *l.*4. *t.*1. *c.*5. *n.*11.

II. Qui ſponte diſtractus nullam harum attentionem habuit, graviter peccavit, teneturque ſecundùm ſententiam communem Horas repetere, nec fructus facit ſuos, quia non fecit opus præceptum, quod erat, ut devotè oraret, Sot. Nav. Reg. Fern. Suar. Bon. & Trull. *l.* 1. *c.*7. *d.*17. *n.*6. ubi ex Navarr. addit, non excuſari à mortali eum, qui recitationem Horarum ita differt, vel ita ſe componit, ut advertat ſe ſomno præoccupandum: v.g. ſi Completorium veſperi reſervet dicendum in lecto, ſciens ſe tunc ſomno ſolere obrui: Quidam tamen Doct. paulò ante citati negant eo caſu neceſſariam eſſe repetitionem, eò quòd ſubſtantia operis ſit impleta, abſque circumſtantia devotionis. Multoque magis ac probabilius iidem negant obligationem reſtitutionis: eo quòd ad illam tantùm teneantur, qui officium omiſerunt, qui diſtinctè dixerunt, v. Bon. *l.c.* Leſſ. *n.*68. Laym. & Dian. *t. de Horis R.*1. *&* 2. Eſc. *t.*5. *E.*6. *c.*4. *n.*62.

III. Cùm recitatione Officii conjungere actiones, quæ notabiliter non impediunt, (v.g. induendi, abluendi) veniale eſt, ſi fiat ſine cauſa, aliàs nullum: Eſcob. *c.* 7. Qui verò advertenter occupat ſe aliqua re incompoſſibili cum attentione interna, v.g. ſcriptione, lectione &c. graviter peccat & præcepto non ſatisfacit; atque ideò tenetur repetere. Nav. Suar. Bon. Trull. *n.*7. V. infrà *lib.*5. *c.*2 *dub.*7.

ADDENDA.

QUæſt. 197. *Qua lingua recitanda ſint Horæ?* R. 1238
Quoad ſubſtantiam ſatisfit, ſi recitentur hebraica, græca vel latina, uti tenent omnes, teſte Hurt. *de Reſid. t.*1. *r.*7. *ſubreſ.*7. quia hæ linguæ ſunt doctrinales: Peccari tamen apud nos venialiter putat Caſtrop. *t.*7. *d.*2. *p.*2. *num.* 14. & addit fore mortale, ſi fiat aliquoties, quia eſt contra Eccleſiæ latinæ conſuetudinem; Hurt. innuit tunc peccari venialiter, ſi ob defectum intelligentiæ deſit perfecta expreſſio. Quod attinet ad linguas alias, putat Hurt. non peccare eum, qui recitat lingua vulgari, ubi Biblia vulgaria permittuntur, quia adhuc quoad ſubſtantiam eſt eadem oratio, nec invenitur expreſſa prohibitio Eccleſiæ circa hoc, qualis tamen eſt circa Miſſalia, & Miſſas, ne lingua vulgari imprimantur.

Q. 198. *Ex quo Breviario Officium ſit recitandum?* 1239
Reſp.

§. 1. Ex proprio ſuæ diœceſis, aut ſui Ordinis, vel ſi utatur Romano, ex illo, quod recognovit Urb. VIII. Putat tamen Tamb. *in Decal. l.* 2. *c.*5. §. 2. *nu.* 3. aliquem adhuc poſſe recitare ex antiquo S. Pii V. vel Clementis VIII. quia Urb. expreſsè addit in Bulla, *volumus tamen his litteris Breviaria, & alia prædicta, quæ impreſſa ſunt hactenus, prohiberi, ſed indemnitati omnium conſulentes, tam typographis, & bibliopolis vendere, quam Eccleſiis, Clericis aliiſque retinere, atque iis uti Apoſtolica benignitate permittimus, & indulgemus.* Unde non video, cur dubitet Gob. *in Exp. t.*6. *n* 601. *in app.*

app. dicens quòd Urban. graviter vetet, ne hymni etiam pri. tim dicantur, nisi correcti, id enim non vetat, sed tantùm vetat, ne imposterum edantur incorrectè, & si edantur post 25. Januar. 1631. hoc ipso prohibet.

1240 §. 2. Nav. Rodriq. & Bonatt. *l.2.c.12.n.2.* dicunt posse aliquem, v.g. Monachum, scienter dicere Matutinum ex Romano, reliqua ex proprio Breviario, sed Gob. *n.*598. meritò contradicit, quia sic fit confusio contra formam orandi præscriptã: si tamen quis habeat duo Beneficia in diversis diœcesibus, potest, ubicunque sit, uti vel Romano, vel proprio alterutrius Diœcesis, quo volet: imò secundùm Neuss. potest partim ex uno partim ex altero sumere, v.g. Lectiones proprias; & hoc probabile esse agnoscit Gob. *n.*599. quia per id non fit confusio.

1241 §. 3. Plures cum Tamb. *n.*33. dicunt eum peccare mortaliter, qui obstrictus, & potens recitare more Romano, vel Diœcesis suæ, recitat, etiam unico die, more alienæ diœcesis, quia S. Pius V. expressè dicit eum non satisfacere, *qui suæ Ecclesiæ orandi formam non custodit.* Negat tamen hoc Nav. Regin. aliique cum Diana *p.2.t.12. R.*10. quia hæc videtur esse parva mutatio, unde si quis obstrictus recitare more suæ Ecclesiæ recitet privatim uno, vel altero die, imò secundùm Sa si recitet quandocunque volet more Romano, non peccat, quia conformat se Ecclesiæ omnium Matri, Tamb. suprà. De Religiosis tamen plerique id negant cum Tamb. *n.*38. contra Dianam suprà, quia hi vi professionis suæ tenentur ad ritum sui Ordinis, abstrahendo ab omni diœcesi. An verò possit Religiosus, v.g. Carmelita, aut alius Sacerdos sæcularis recitare ex Breviario Benedictino, dissentiunt Dian. *p.7.t.11. R.* 8. & Caram. *in Theol. fund. à n.*2505. & iterum *à n.*2513. Item si non haberet nisi Breviarium alieni ritus, v.g. Carmelita Benedictinum, an teneretur ex hoc orare, fusè discutit Gob. *à n.* 603. & iterum *num.*624. qui cum aliis negat teneri, sed probabile est teneri, quia videtur adhuc implere substantiam præcepti.

1242 §. 4. Quamvis Urban. VIII. statuat nemini licere Breviarium, &c. imposterum imprimere, nisi facultate in scriptis accepta à locorum Ordinariis, cujus facultatis exemplum etiam initio, vel fine vult adjici, prohibens Breviaria impressa sine prædicta facultate, tamen Breviaria, quæ ista non habent in se impressa, non videntur ideo esse prohibita, nam pœna prohibitionis tantùm imponitur Breviariis sine facultate Ordinarii impressis, ex hoc autem, quòd omittatur testimonium, vel impressio illius facultatis, aut etiam Bullæ Urbani, non sequitur esse impressa sine facultate, imò si præferant titulum, Breviarum, &c. Urbani VIII. authoritate recognitum, & edita sint in loco Catholico, præsumendum est adfuisse facultatem, quia imprimens præsumi non potest id sub gravibus pœnis injunctum neglexisse, aut certè dicendum est Bullam Urbani in eo rigorem non fuisse receptam, aut jam desiisse eum rigorem, postquam Breviaria toties ad normam primæ impressionis Romanæ sunt recusa.

Q. 199. Quale officium sit recitandum? R.

1243 §. 1. Generatim loquendo recitari debet proprium, id est, ex Breviario, quo tenetur orare, & de die, qua orat, & eo ritu, qui præscribitur. Ritus duplex, & semiduplex habet utrasque Vesperas: simplex incipit à primis Vesperis in Capitulo, & clauditur cum Nona; similiter B. Virginis in Sabbato; simplex & de Sabbato habent in Matutino psalmos feriales: reliqua sunt festiva, uti in semiduplicibus: Feria habet totum à Matutino ad Completorium inclusivè: Vigilia à Matutino clauditur cum Nona: De B. Virgine in Sabbato fit semper extra Adventum, & Quadragesimam, nisi occurrat Vigilia, 4. Tempora, vel Festum 9. lectionum, aut nisi fiat de Dominica alioquin omittenda.

1244 §. 2. Omnis Clericus, sive regularis, sive sæcularis existens etiam pluribus annis alibi tanquam advena, potest recitare Officia, quæ recitaret in patria sua, v.g. de Reliquiis, Dedicatione, Patronis, Suar. Quintanad. Gob. *in Exp. tr.* 5. *n.* 635. Si mutet domicilium, potest compensare omissa in priore loco, quamvis prætermiserit in secundo, Gob. *n.*649.

1245 §. 3. Officia uni Ecclesiæ concessa non possunt per Episcopum extendi ad aliam Ecclesiam, ut decrevit Urb. VIII. apud Stoz. *lib.1.par.3. n.*390. probabile tamen esse putant Tancredi, & Tamb. *in Decal.l.2.c.5.§.2.n.*35. posse Episcopum, vel Prælatum Regularem dare licentiam recitandi Officium privatim in alio ritu.

1246 §. 4. Non licet recitare Officium de Sancto, nisi sit in Breviario S. Pii V. vel à Papa, aut S. Congr. concessum, Stoz. supra. Vide tamen dicenda *n.* 1260. Omnes verò diœcesani citrè celebrant omnia Festa, quæ celebrat eorum Ecclesia Cathedralis, Gob. *n.659. in app.5 litt. M.* Et ejusmodi Diœcesana possunt Romano translato recitari etiam à Regularibus exemptis utentibus Romano Breviario; hi tamen non obligantur ad Festa diœcesana, nisi sint Patronorum, & universalia, Castrop. Tamb. *n.*5. Stoz. *n.* 386. Gob. *à n.* 627.

1247 §. 5. Quando permittitur fieri Officium aliquod per ditiones subjectas Cæsari, per has intelliguntur etiam Urbes Imperiales, quia de iis dicit Cæsar, *Nostra, & Imperii Urbs*: Item omnes Provinciæ, Ditiones, & loca, quæ propriè sunt feuda Imperii, est enim Cæsar illorum omnium Dominus directus, Gob. *lit. R. & seqq.*

§. 6. De S. Ignatio recitari potest in Societate JESU sub 1248
ritu semiduplici omni septimana extra Adventum, & Quadragesimam, die non impedita Festo duplici, vel semiduplici: Docuit quidem Gob. *in append.* 4. non impedire rationem Vigiliæ, nisi Natalis Christi, Epiphaniæ, & Pentecostes, sed Sacra Cong. 20. Martii 1706. decrevit id non esse concessum in feriis 4. Temporum, nec in Vigiliis sive cum, sive absque jejunio, nec in feria 2. Rogationum, nec in ea feria, in qua secundùm Rubricas est reponendum Officium Dominicæ. Addit tamen Gob. eum, qui non advertisset primo die libero, posse sequenti, etiam ubi institutum est à Superioribus, ut primo die libero fiat: congruum tamen est, ut si ea septimana sit futurus, expectetur dies etiam à Festo simplici liber, ne hoc omittatur: plerique autem in Sabbato non legunt de S. Ignatio, sed de B. Virgine, quamvis etiam tum de S. Ignatio videantur posse legere, cùm non excipiatur, sed cultus B. Virginis præferendus est cultui S. Ignatii.

§. 7. In Bulla beatificationis Stanislai Kostkæ habetur, 1249
quòd in singulis Ecclesiis Societatis JESU, Missæ de Beato etiam à Sacerdotibus quibuscunque eo die ad Ecclesias confluentibus celebrari, & Officium recitari valeat. V. Gob. *t.*3. *post n.696. in app. litt. T. & V.* Judicarunt etiam viri prudentes posse Sacerdotem sæcularem in Templo Societatis legere Missam de B. Aloysio incidente in Dominicam, quia valet regula generalis, quòd aliquis possit se accommodare ritui Romano illius loci, in quo est; nec regula distinguit de Sancto, aut Beato. Non poterit tamen talis Sacerdos de eo legere Horas.

Q. 200. Quid præterea circa mutationem Officii sit ad- 1250
dendum? R. Ante omnia, notandum est decretum S. Congregationis.

Sacra Rituum Congregatio declaravit, & decrevit non potuisse post Bullam S. Pii V. de Breviario Romano, neque posse locorum Ordinarios, tam sæculares, quàm Regulares, addere Kalendariis, etiam propriis, Sanctorum Officia, nisi ea dumtaxat, quæ Breviarii Romani Rubricis, vel Sacræ Rituum Congregationis, seu Sedis Apostolicæ licentia conceduntur: neque propria authoritate, quovis prætextu, mutare ritum, qui habetur in Kalendario Romano, seu Rubricis Breviarii, in altiorem ritum, neque extendere concessa Officia de loco ad locum.

Item vetuit, & prohibuit celebrari per totam civitatem, vel Diœcesim, etiam de cujuscunque Ordinarii authoritate, Festum cum Officio, eò quod in loco adsit Ecclesia Parochialis vel Regularis, vel Abbatialis, aut aliqua Reliquia; sed tantùm in ipsius Sancti Ecclesia titulari, seu ubi asservatur corpus, aut insignis Reliquia, & non alibi.

Insignes autem Reliquias declaravit esse, caput, brachium, crus, aut illam partem corporis, in qua passus est Martyr, modò sit integra, & non parva, & legitimè ab Ordinariis approbata.

De Sanctis Episcopis locorum, Martyribus, civibus, & aliis Festis, de quibus in Kalendario Romano, seu Rubricis Breviarii nihil habetur, uti etiam de Beatis nondum canonizatis, nihil propria authoritate constituatur, sed omnino consulatur Sacra Rituum Congregatio.

Decretum quoque nuper editum super electione Sanctorum in Patronos, & impressum, omninò servetur.

Et hæc omnia decrevit, statuit, & mandavit, innovando pœnas Constitutionis S. Pii V. respectivè.

Facta demum relatione horum Decretorum Sanctissimo D. N. Papæ Urb. VIII. ea laudavit, & approbavit, atque ab omnibus ubique sub prædictis pœnis servari præcepit, necnon in novis Breviariis de mandato Sanctitatis suæ imprimendis, apponi jussit. Præterea notanda sunt seqq.

§. 1. Certum est non satisfacere, qui pro Officio diei Palmarum recitat Officium Paschale, uti constat ex hac prop. 34. ab Alex. VII. damnata, *In die Palmarum recitans Officium Paschale satisfacit præcepto.* In illa autem damnatione nihil directè dicitur de ulla alia mutatione, unde manet dubium, an dies Palmarum ponatur exempli causa, ita ut comprehendat quemlibet, aut saltem similem alium diem, quod videtur probabilius; vel an intelligatur determinatè de ipso die Palmarum, in quo celebratur Passio Domini: Circa alia Officia 18. AA. inter quos Gavant. Bonac. Tolet. & alii apud Castrop. *tr.7.d.2.p.2.n.*17. docent eum, qui scienter mutat Officium hujus diei in aliud, peccare graviter, & non satisfacere, quia opus hac die ab Ecclesia præscriptum sunt hi Psalmi, hæ lectiones, &c. & forma tali die determinata à S. Pio V. est præscripta veluti substantia rei præceptæ, uti argumentatur Stoz. *lib.* 1. *p.* 3. *n.* 388. *&* 397 E contrà docent AA. facilè 50. viri sapientia, & pietate celeberrimi, inquit Gob. *in Exp. t.5. num.*869. inter quos magis nominati communiter recensentur 34. 17. dicit se in-

ſe inſpexiſſe Gob. *n.* 861. videlicet S. Anton. Silv. Cajet. Sot. Tabien. &c. Et poſt Bullam S. Pii V. Zerol. Sa, Graff. Az. Leſſ. Becan. Caram. Dian. Leand. Binsf. qui id doceant, qualecumque ſit Officium, in quod mutetur. Accedunt nunc recenter Du-Bois *ad propoſ. 34. damnatam*, & Carden. *in 1. criſi d. 33. n. 42.* qui dicunt hanc ſententiam eſſe probabilem, quamvis Carden. *n.* 76. dicat priorem eſſe probabiliorem: Ratio poſterioris ſententiæ eſt, quia videtur impleri ſubſtantia, cum orentur 7. Horæ, uti communiter orantur ab Eccleſia, & negligitur tantùm modus, ſeu ritus accidentalis. *Nec refert*, quòd fiat ad libitum, & in fraudem, *quia* adhuc non videtur eſſe magna mutatio quoad ſubſtantiam. Non eſſe autem mortale, ſi fiat pro libitu, ſed raro, v. g. bis, aut ter, docent Nav. Arag. Mirand. Rodriq. Graff. Onuph. Sanch. *in Conſ. lib. 7. c. 2. d.* 25. Nec diſtinguunt inter longum, & breve Officium, ſolemne, & feriale; quibus aſſentitur Tamb. *in Decal. lib. 2. c.* 5. §. 2. *n.* 21. excipiens ſolùm paſchale; Item Eſcob. excipiens ſolùm paſchale, & pentecoſtale: atque hanc ſententiam dicit ſe decies in ſcholis docuiſſe Gob. *n.* 884. Baſſ. tamen, Torres, Regin. dicunt tunc peccari mortaliter, ſi fiat in fraudem ratione notabilis quantitatis minoris, in quo etiam conſentit Moya *t. 1. tr. 2. d. 2. q.* 3. Item ſi fiat cum gravi inordinatione, uti ſi quis in Natali Domini recitaret de Paſſione, nam modum illum, ut nempe non ſit nimia diſſormitas Officii à die, quo recitatur, putat Carden. *n.* 106. præcipi ab Eccleſia, & conatur evincere ex damnatione propoſ. citatæ, quia fundamentum damnandi videtur fuiſſe diſſormitas Officii cum tempore, non enim ideò tantùm eſſe damnatam, quia Officium paſchale eſt minus, probat Caram. *in Th. fundam. n.* 2481. ſicuti qui voviſſet audire Miſſam die Palmarum, ſatisfaceret audiendo Miſſam longè breviorem, v. g. de Domina: & quamvis illa conformitas cum tempore ſit tantùm modus, tamen illum intendit Eccleſia veluti quid ſubſtantiale. His tamen non obſtantibus fatentur Carden. *n.* 106. & Gob. *n.* 868. manere probabile, quod mutatio Officii in aliud minus ſit tantùm veniale, excepta mutatione in Paſchale, vel Pentecoſtale, quia hæc non ſunt, uti ex præcepto, & conſuetudine Eccleſiæ recitari debent: his enim temporibus quaſi per diſpenſationem indulgetur Officium minus ſolito, Card. *n.* 89.

1251 §. 2. Omnes communiter, etiam primæ ſententiæ AA. docent cum Stoz. ſuprà, ſi quis per errorem inculpatum oraſit unum Officium pro alio, non teneri quicquam repetere: putat tamen Abelly, ſi quis loco officii Dominicæ recitaſſet de Feſto, teneri compenſare ex primo Nocturno Dominicæ novem pſalmos, ne tam notabilis pars Officii intermittatur, ſed obligationem illam negat cum aliis Carden. *n.* 73. quia quamvis minus recitarit, tamen recitavit Officium, quale communiter recitatur in Eccleſia, ideoque implevit ſubſtantiam præcepti. Si quis autem Officium ſemiduplex recitaret ſub ritu duplici, multò minùs peccaret graviter, Gob. *n.* 607. contra Lezan. & Neuſſ. Ratio eſt, quia non repugnat graviter fini legis, cùm Officium non ſit notabiliter diſforme, nec ſit inuſitatus modus recitandi in Eccleſia.

1252 *Q. 201. Quænam cenſeantur juſtæ cauſæ officii ſine peccato mutandi?* R. Enumerantur ſequentes, 1. Si habeas peculiarem devotionem erga aliquem Sanctum, aut ad peculiare Feſtum, Onuph. Laym. *lib. 4. t. 1. cap. 5. nu.* 3. ſed id communiter non ſufficit, quia optima devotio eſt ſe conformare præſcripto Eccleſiæ. 2. Si exiſtas alibi, ubi ſit Officium diverſum à tuo, Laym. Bonac. *in Exp. t. 5. n. 602. & 911.* quod etiam
1253 dicit *num.* 605. cum Tamb. & Stoz. *l. 1. par. 3. nu.* 386. quamvis non diu, ſed peregrinando alibi exiſtas, imò ſi deſtinaris cras eſſe alibi, putat Tamb. *in Decal. lib. 2. cap.* 5. §. 2. *num.* 25. te poſſe hodie dicere Veſperas, & Matutinum ſecundùm illud alterum Officium. Item, ſi in patria tua fuiſſet translatum Officium, & poſteà eſſes alibi, ubi celebratum eſt, ſecundùm Tamb. *num.* 26. quamvis poſſes, tamen non teneris illud reaſſumere, ſed poſſes te accommodare huic loco. Item, ſi heri recitaſti Matutinum de feria, & cras venias ad locum, ubi eſt Feſtum, ſecundùm Lugo & Gob. *n.* 644. poteris pergere de hoc Feſto orare. 3. Si habites cum Religioſis, vel obeas exercitia apud illos, putat Gob. *à num.* 636. te poſſe orare de Sanctis in ea domo tunc occurrentibus. 4. Si ſis
1254 Capellanus Monialium, poteris orare de Sancto, de quo agunt Moniales, & de quo debebis Miſſam legere, ut ſic Officium tuum concordet cum Miſſa. Imò Capellanus talis videtur æquiparari Beneficiato, qui poteſt recitare Officium Eccleſiæ cujuſcunque, in quo habet Beneficium, Quintanad. Tamb. *n. 32. & 37.* Stoz. *n.* 386. Gob. *à n.* 625. 5. Si velis compenſare Officium omiſſum, Gob. *n.* 638. 6. Si multùm proceſſeris
1255 in Officio indebito, poteris continuare errorem, ſi velis, Quintanad. Caram Gob. *n.* 642. quamvis meliùs ſit non continuare. 7. Si ſit neceſſitas repentina ſtudendi, concionandi, docendi, &c. putant Nav. & Sanch. *in Conſ. lib. 7. c. 2. d.* 25. te poſſe præoccupare brevius Officium; imò Tamb. *num.* 20. abſolutè dicit rationem ſtudii ſufficere ad mutandum: Addit Phavv, ſi ſis Religioſus, te poſſe Officia longiora anticipare diebus, quibus abundas tempore, & breviora reſervare in tempus occupandum Concionibus, vel audiendis Confeſſionibus, ſed Gob.
merito hoc non omninò approbat. 8. Ut adjuvet neſcientem 1256
orare vel infirmum, vel defeſſum, Sanch. Et univerſaliter dicunt Tamb. *n.* 27. & Stoz. *n.* 386. ſi ex cauſa recites cum ſocio, te poſſe cum ipſo recitare Officium, ſi habeat diverſum à tuo. 9. Si facias iter longum, & neceſſarium, nec commodè poſſis legere ex Breviario, Silv. & Onuph. dicunt te poſſe orare Officium, quod memoria tenes, Tamb. abſolutè dicit iter eſſe cauſam juſtam. Quidquid ſit de quibuſdam ex his cauſis, puto gratius eſſe Deo, & magis meritorium, ut, quantùm fieri poteſt, ſemper oretur Officium præſcriptum.

Q. 202. Quid obſervandum ſit circa Officium Dedicatio- 1257
nis, Patroni, Titularis, & Sancti, de quo habentur Reliquiæ? R. ſeqq.

§. 1. Præter propriæ Eccleſiæ Dedicationem cum Octava, celebrari debet Dedicatio Eccleſiæ Cathedralis in civitate quidem cum octava, in diœceſi ſub ritu primæ claſſis ſine octava: Putat autem Gav. Regulares nonniſi ex congruentia teneri orare de Dedicatione Cathedralis, idque ſine octava, è contrà Neuſſ. & A. Tamb. apud Gob. *in Exp. t. 3. nu. 696. app. 3. lit. O.* dicunt teneri etiam ad Octavam, ſed quoad Societatem JESU, teſtatur quidem Gob. non eſſe praxim in Germania, niſi, ut faciant de Dedicatione Cathedralis ſine octava, ſed Coloniæ ſaltem eſt praxis jam à multis annis, ut fiat etiam cum Octava. Quod ſi eodem die incidant Dedicatio propria, & Cathedralis, Gav. putat agendum eſſe de propria cum commemoratione Cathedralis.

§. 2. Ad Officium de principali Patrono loci tenentur 1258
omnes, etiam Regulares Caſtrop. T. Tamb. apud Gob. *t. 5. n.* 627. ſed hi non tenentur ad octavam ejuſdem; poſſe tamen illam habere, docet Cuyctus apud Gob. *nu.* 629. Nec Regulares tenentur ad Feſta minus principalium Patronorum, Barb. A. Tamb. apud Gob. *n.* 85. laudabile tamen eſt, ſi recitent etiam de his, Gob. *n.* 78. 79. 81. maximè ſi populus à ſervilibus abſtineat, Gav. Lohn. Neque videtur Regularibus eſſe prohibitum plures Patronos ſub ritu 1. vel 2. Claſſis, & cum octava celebrare, Lohn.

§. 3. Feſtum titulare, eſt Feſtum illius Sancti, à quo Ec- 1259
cleſia habet titulum, ſive denominationem, eſtque 1. claſſis cum octava, Gav. In quotidianis autem ſuffragiis eſt obligatio faciendi commemorationem, & de Patrono, & de Titulari, ſi ſint diverſi, uti eſſe poſſunt, nam SS. Trinitas poteſt eſſe titulus Eccleſiæ, non tamen poteſt eſſe Patrona, Gav. *ſ. 5. c.* 16. Lohn. *Nec obſtat*, quòd Rubrica dicat fieri debere commemorationem de Patrono, *vel* Titulari, *nam* Tò, *vel* tantùm ſignificat fieri debere primo loco poſt Apoſtolos, vel de Patrono, vel de Titulari, prout ordo, & dignitas exigit, ſupponit autem fieri debere de utroque, uti rectè Lohn. *par. 2. t. 2. §. 11. num.* 3. Et quando dicitur Patronum in commemoratione præferri debere Titulari, hoc intelligendum eſt, ſi in pari gradu ſint conſtituti, v. g. uterque Martyr.

§. 4. Duplex Officium fit de Sancto, cujus habetur Reli- 1260
quia approbata inſignis, uti ſunt caput, brachium, crus, vel pars, in qua paſſus eſt Martyr, modò ſit integra, & non parva uti habet decretum S. Congr. relatum *n.* 1250. cenſetur autem adhuc eſſe integra pars, licèt pluribus fragmentis conſtet, ſi per unionem artificialem ita copulentur ut appareat integra, Quartus, Lohn. Et circa officium propter Reliquias emanaverat aliud etiam decretum 19. Oct. 1691. à S. Congr. ſub Inn. XII. non poſſe officium fieri de Sancto, cujus inſignis Reliquia habetur, niſi Sanctus ille eſſet deſcriptus in Martyrologio Romano, niſi à S. Sede ſpecialiter conceſſum eſſet, ſed Procurator generalis Societatis JESU reſcripſit decretum illud eſſe ſubtractum è typographia Apoſtolica, ideoque cenſeri tacitè revocatum, ac ideò Coloniæ ab anno 1693. in templo Societatis JESU iterum legimus de SS. Conſtantio, & Fauſto, quamvis in Martyrologio Romano inſcripti non ſint.

§. 5. Quando dicitur, quòd in ſola Eccleſia, in qua eſt 1261
Reliquia, recitari poſſit Officium, non eſt ſenſus, quòd intrà ipſam Eccleſiam recitari debeat, ſed quòd illis ſolis liceat recitare, qui ſunt adſcripti tali Eccleſiæ, Neuſs. Gob. *t. 3. n. 696. app. 4. lit. H.*

Q. 203. Quid agendum ſit, ſi duo Sancti, quorum Fe- 1262
ſta incidunt in diverſa tempora, ſint Patroni æquè principales ejuſdem Eccleſiæ? R. Caſus poteſt eſſe hic, ſi aliqua Eccleſia ſit conſecrata æquè principaliter ſub invocatione S. Andreæ, & S. Jacobi, an de utroque ſuis temporibus dici poſſit Officium cum octava? Pro parte negativa eſt, quòd Rubricæ permittant unum tantùm principalem celebrari, nam Gav. *in Rub. Breviarii ſ. 3. c. 12. n.* 3. ait: *Dantur plures patroni loci, &c. è quibus unus debet eſſe principalis, alii minùs principales.* Item nu. 6. *Si Patroni plures, ſeu Titulares concedantur ..... Officium quidem ſingulorum duplex erit, ſed octava non conceditur, niſi Feſto principalis Patroni, & Principalis item Titularis Eccleſiæ.* Eadem habet Arnandus *in*

Theſ.

Thes. Sacror. rituum t.2.p.1.t.12. à pag.336. item Quart. apud Pasq. *de Sacrif. q.*258. Sed videtur dicendum, quòd licèt ordinariè unus tantùm sit principalis Patronus, possint tamen esse plures, Gav. enim *loc. cit.* addit; *Titulus Ecclesiæ solet esse unicus, sed tamen potest esse etiam plurium SS. ut apud nos Romæ SS. Blasii, & Caroli, in quo duo Festa celebrantur.* Similiter Pasq. *n.*5. dicit posse esse plures Patronos principales: & *n.*8. si plures sint Titulares æquè principales, posse de pluribus fieri Officium cum octava: unde *Romæ*, inquit, *in nostra Ecclesia celebratur duplex festum 1. classis, utrumque cum octava, duorum Titularium, nempe S. Andreæ Apostoli, & S. Sebastiani:* non enim est ratio, cur de uno celebraretur, & non de altero.

1263 Major difficultas est, an utroque Festo sint in Templis Societatis JESU Indulgentiæ plenariæ, nam vi Bullæ Pauli V. quæ habetur *in Supplem. Inst. pag.*19. nostra Templa habent Indulgentias in Festo invocationis: Ratio dubitandi est, quia Paulus V. concedit in Festo invocationis, & non in festis: deinde quia Bulla habet, *Volumus autem, quòd si alias Christifidelibus dictas Ecclesias visitantibus aliquam aliam Indulgentiam perpetuam concesserimus, præsentes nullæ sint.* Sed videtur dicendum; quòd utroque Festo habeantur, quia est eadem ratio de singulis: ideò autem dicitur *Festo*, quia ordinariè est unicum, de cætero intelligi potest, vel Festo Titularium multiplicium: ex quo etiam patet ad rationem alteram, nam si sit duplex Titularis, censetur una concessio: notatque Pelliz. *T.2. tr.8. c.5. n.*259. particulas illas (aliquam aliam Indulgentiam concesserimus) non intelligi, si Indulgentiæ alterius rationis sint concessæ etiam ab eodem Pontifice.

1264 *Q.*204. *Quid observandum sit circa translationem Festorum eodem die occurrentium?* R. Seqq.

§.1. Transferuntur sola duplicia, semiduplicia, quædam Dominicæ, Vigiliæ incidentes in Dominica, quæ in Sabbato anticipantur. Et si transferri possit, debet illud Festum transferri, quod est minus dignum; hoc autem colligitur, vel ex diversitate classis, vel, si sint in eadem classe, ex ordine, qui est in Litaniis; tamen Sancti veteris testamenti sequuntur post Apostolos, Gav. Et ad rem non facit, quòd unus sit Vir, vel Sacerdos, alter vidua, vel laicus.

1265 §.2. Dedicationi Ecclesiæ cedit Festum Patroni, & Titularis, S.Th. Gav. Item Festum SS. Petri, & Pauli, Gob. *in Exp. t.3.n.696. app.3. ubi lit. H.* dicitur Festum SS. Apostolorum debere haberi die sequente, commemorationem autem S. Pauli aliquo insequente, eò quòd Ecclesia priùs fieri velit de Sancto Petro, sed Gob. in hoc contradicit.

1266 §.3. Si eadem die occurrat Patronus principalis loci, & Titularis Ecclesiæ Regularium, agitur de Patrono loci, & de Titulari transfertur, Gav. Patronus universalis cæteris paribus præfertur Patrono particularis Ecclesiæ: hinc Patronus Templi cedit Festo SS. Petri, & Pauli pertinentium ad totam Ecclesiam, Arnaud. Si, v. g. Confessor à particulari Ecclesia solemniter celebretur, præfertur alteri Confessori licèt notato in Martyrologio, Neuss. Gob. *t.5.n.650 lit. H.*

1267 §.4. Si eadem die agatur de pluribus SS. Sociis, *v.g.* Cosma, & Damiano, & solus S. Cosmas sit Patronus, vel de eo solo habeantur Reliquiæ, Officium fit de hoc ritu duplici, & de S. Damiano transfertur, de quo solo posteà fit: oratio autem est utrique accommodanda in singulari, si de S. Damiano celebretur post totam octavam S. Cosmæ; si celebretur intrà, debet ex communi sumi diversa. Similiter si Patronus esset S. Philippus, de hoc fit 1. Maii sub ritu duplici 1. classis cum octava, de S. Jacobo transfertur, & fit sub ritu duplici 2. classis proxima die non impedita. Gav.

1268 §.5. Inter Festa de præcepto translata, & diversæ classis, illud, quod in ritu est dignius, priùs celebrandum est: quando autem sunt ejusdem classis, id priùs celebrandum, quod priùs erat translatum: neque hìc attenditur ordo, qui aliàs servatur in commemorationibus, sed sola classis ritus duplicis, vel semiduplicis; nec Apostolus hìc præfertur Evangelistæ, Neuss. Gob. *n.658. in app. lit. T.* & declaravit hoc S. Congr. 18. Sept. 1666. teste Mothier.

1269 §.6. Circa Festa ad libitum emanavit 24. Jan. 1682. hoc decretum, *Cùm aliàs S. Rituum Congr. decreverit Officia SS. ad libitum non esse transferenda, quando dies eorum festivitatum sunt impediti die Dominico, aut aliquo alio die Festorum mobilium, quæsitum fuit declarari, quæ regula servanda sit, quando occurrunt eodem die cum Officiis SS. Kalendarii propriis, vel translatis, vel demum semel per hebdomadam, vel per mensem recitari concessis: & S. Congr. respondit, prædicta Officia SS. ad libitum, etiam duplicia occurrentia in diebus Dominicis, octavis, & natalitiis SS. alicujus Religionis, vel diœcesis, ex vi Kalendarii proprii à Sede Apostolica approbati, quamvis sub ritu semiduplici de præcepto celebrandis, non esse transferenda, sed omitti debere: si autem occurrant eodem die, in quo aliàs aliquod Festum translatum poni deberet, tunc liberum fore declaravit eadem Officia ad libitum recitare, & officium translatum ulteriùs ad aliam diem non impeditam transferri; prout etiam omisso Officio, quod semel per hebdomadam, aut mensem ex Apostolico indulto recitari concessum est, Officium ad libitum eodem die occurrens recitari posse decrevit.* Ex occasione Festi ad libitum, cùm anno 1704. Octava Epiphaniæ incideret in 13. Jan. quæ erat Domin. 2. post Epiphan. ideoque neque hac Domin. neque sequente, quæ erat septuagesimæ, haberi posset de Domin. 2. dubitatum fuit, quando de hac haberi deberet? Directorium Coloniense, & Rubricista Romanus putarunt haberi posse feria 2. die 14. Jan. translato S. Hilario; aut si hæc dies esset impedita alio speciali festo duplici, haberi posse die 15. Jan. translato S. Paulo Eremita, nam Rubrica Breviarii de Officio illius Domin. ait, *Quando Septuagesima venerit in 1. Domin. post Oct. Epiph. tunc* habendum de Domin. 2. *in 1. Sabbato non impedito festo 9. lectionum; alioquin 1. die post Octavam ∴ festum verò semiduplex in ea occurrens transfertur in 1. diem similiter non impeditam*, Sabbatum autem illud videtur fuisse impeditum per festum S. Canuti, quamvis esset ad libitum. E contrà directoria Romæ, Viennæ, & Leodii impressa transtulerunt in Sabbatum ante Septuagesimam omisso S. Canuto; Et certum est ita fieri potuisse, quia festum ad libitum potuit omitti: debuisse autem ita fieri, suaderi potest inde, quia festum ad libitum non videtur impedire diem, cùm possit omitti, sic enim qui habent privilegium orandi de Fundatore suo die per septimanam non impedita festo 9. lectionum, possunt omittere festum ad libitum, & legere de suo Fundatore, ergo talis dies non venit nomine diei *impeditæ*. Sed responderi potest festo ad libitum impediri diem, nam de Translatione dicitur, translatum haberi prima die non impedita Officio 9. lectionum, & tamen si interveniat festum ad libitum, potest de hoc haberi Officium, translato ulteriùs dilato, uti habet declaratio S. Congreg. ergo per festum ad libitum, quod quis vult habere, sufficienter impeditur dies. Hæc opinio etiam videtur probabilis.

§.7. Si translatum sit Festum unum ad libitum, & alte- 1270
rum de præcepto, Gavant. & Arnaud volunt priùs fieri de eo, quod fuit de præcepto; sed rectè notat Gob. *num.*650. si translatum ad libitum sit altioris classis, debere de hoc priùs fieri: cessat tamen nunc quæstio, nisi festum ad libitum ex speciali indulto transferatur; aut nisi incidat in festum immobile alicujus Ecclesiæ, v. g. si festum SS. Marii, & Soc. 16. Jan. alicubi celebraretur sub ritu duplici; videtur enim tum transferri posse festum S. Canuti, quod est ad libitum, nam illa exceptio festorum *mobilium* videtur facere regulam de immobilibus, quòd in hæc incidens transferri possit, exceptis iterum illis, de quibus paulò post fit mentio.

§.8. Si Festum dedicationis incidat in Dominicam privi- 1271
legiatam v.g. infra Octavam Epiphaniæ, transferri debet Dedicatio in Dominicam post Octavam Epiphaniæ, hoc enim censetur voluisse Episcopus ponens in tali Dominica Dedicationem, Gob. *t.3.n.696. app.3. lit. K. Nec obstat*, quòd fortè in illam sequentem Dominicam incidat aliud Festum duplex, illicita autem sit translatio in diem alioqui impeditum, *nam* hìc non est translatio, propriè, & canonicè loquendo, sed dici debet, quòd Dedicatio ab initio fuerit pro tali anno, & concurrentia constituta in illa Dominica, ergo transferri debet illud alterum duplex minus dignum. De Dedicatione vide multa apud Gob. suprà.

§.9. Si Festum, v.g. S. Bibianæ in Decembri transferri de- 1272
beat nec haberi possit ante dies illos, quibus occurrunt antiphonæ privilegiatæ, haberi debet etiam uno ex his diebus, uti rectè Gob. *t.5.n.*658. nam Rubrica circa antiphonas majores, O, dicit, si occurrat Festum 9. lectionum usque ad Vigiliam Nativitatis, debere per has antiphonas fieri commemorationem, ergo supponit eousque agendum de tali Festo.

§. 10. Si translatio Festi fiat à tempore non paschali ad 1273
paschale, recitatur, prout tempore paschali, si fiat à tempore paschali ad non paschale, recitatur, prout tempore non paschali, Gavant.

Q. 205. *Quid observandum sit circa Octavas?* Resp. 1274
Seqq.

§. 1. Infra Octavam Paschæ, & Pentecostes non fit Officium de ullo Festo. Infra Octavam Epiphaniæ fit de solo Patrono vel Titulari, vel Dedicatione, vel translatis 1. classis, Guyet. apud Gob. *t.5.n.659. lit. T.* Hæc tamen omnia excluduntur à die Octava. Infra Octavam Corporis Christi, fit de solis duplicibus non translatis, nisi sint altioris ordinis, v.g. Joannis Bapt. infra reliquas Octavas fit de Festis etiam semiduplicibus, & etiam translatis, si inciderent in Dominicam infra Octavam, & haberi possint die Lunæ: de cætero semiduplicia infrà Octavam die impedito occurrentia, si non possint haberi die proximè sequenti, transferontur post totam Octavam, & post omnes Octavas, si plures sibi succedant; duplicia autem, licèt non possint primo, possunt haberi aliis diebus sequentibus infra Octavam. Etiam de semiduplicibus ad libitum

fit

fit infra Octavam, si infra hanc fieri posset de alio semiduplici de præcepto.

1275 §.2. Si Festum habens Octavam transferatur post dies 8. à die festi, non celebratur illo anno cum Octava; si ad pauciores dies transferatur, dies Octavę non transfertur, sed numeratur à die, quo Festum incidebat, & celebrari debebat, si translatum non fuisset, & in Octavo die ab illo celebratur Octava.

1276 §.3. Semper fit commemoratio Octavarum Natalis Domini, Epiphaniæ, Corporis Christi, de quocunque Festo fiat intra eas: si autem concurrant, & quasi commisceantur plures Octavæ, diebus infra Octavam fit Officium de digniori secundùm classem, vel ordinem Litaniarum, cum commemoratione alterius Octavæ. Ubi SS. Trinitas est titulus Ecclesiæ, celebratur cum Octava, non obstante Octava Corporis Christi Gav. *sect.6.c.19.n.3.* Symbolum tamen S. Athanasii non dicitur diebus infra Octavam, quia tantum Dominicis assignatur, Gav. *s.5.c.20 n.4.*

1277 §.4. Si duobus diebus consequenter agatur de eadem Octava, Vesperæ non dicuntur à Capitulo de sequenti, sed dicuntur totæ 2. Vesperæ, ac si sequeretur simplex: fit autem aliquando, ut non absolvantur Octavæ, sed abrumpantur, nempe à die 17. Decembris, quando antiphonæ privilegiatæ assignantur; Item à die Cinerum; Item Vigilia Pentecostes adveniente, nam de his fit quamprimùm in pridianis Vesperis, & nequidem fit commemoratio de Octava, *Gavant.* & specialiter Octava Paschæ, & Pentecostes terminantur die Sabbati ad Nonam, ob Festa sequentia.

1278 §.5. Si Octava dies Corporis Christi occurrat, vel concurrat cum die Octava S. Joannis, fit tantum commemoratio Octavæ S. Joannis; alioqui cæteris paribus dignior est octava, quæ ab universali, quàm quæ à particulari Ecclesia celebratur, & speciatim dies Octava Natalis Christi est secundæ classis, Epiphaniæ est privilegiata; reliquæ omnes sunt duplices per annum, nulli tamen cedunt duplici, nisi 1. vel 2. classis, tuncque fit tantùm commemoratio Octavæ; alia duplicia etiam majora transferuntur, & fit de Octava, Gob. *n.629.* In Octava Corporis Christi fit tantùm de S. Joanne Baptista, si eodem die occurrat, vel de SS. Petro, & Paulo, aut de alio ex solemnioribus, cum commemoratione Octavæ.

1279 §.6. Si diem Octavam sequatur duplex similis classis, dividunt Vesperas; si duplex majus, totæ Vesperæ sunt de sequenti cum commemoratione Octavæ: Excipe Octavas Epiphaniæ, Paschę, Ascensionis, Corporis Christi, quę habent totas 2. Vesperas cum commemoratione sequentis duplicis, etiam majoris. Si sequatur duplex 1. classis, in 2. Vesperis nihil fit de Octava die Si 2. classis etiam translatum, fit tantùm commemoratio Octavæ: Dies autem Octavæ omnes (exceptis Christi, & B. Virginis) sunt ejusdem solemnitatis; hinc divident Vesperas, nisi aliter notetur. Octava autem Dedicationis est dignior quàm Patroni: Patroni, quàm Titularis (nisi sit intrà hos magna distantia dignitatis) Assumptionis quàm Dedicationis.

1280 §.7. Si aliqua dies Octava incidat in Dominicam privilegiatam, de qua debeat fieri Officium, in primis Vesperis dicuntur psalmi Sabbati, Capitulum de Dominica, cum commemoratione Octavæ; & si in Sabbato fuit Festum semiduplex, de hoc sunt Vesperæ, attamen à Capitulo fit de Dominica, & prima commemoratio est de priori semiduplici, quia de eo fuit Officium, secunda est de Octava, quæ nec habuit, nec habebit officium, *Gavant.*

1281 *Q.206. Quid observandum sit circa commemorationes in Horis?* Resp. seqq.

§. 1. Duplex 1. classis, si occurrat eadem die cum quacunque Dominica, cum die Octava, cum die infra Octavam Natalis Domini, Epiphaniæ, Corporis Christi, habet commemorationem de his ubique: item de feria majore, & vigilia Epiphaniæ, ad Laudes: de aliis omnibus nihil fit. In primis illius Vesperis fit commemoratio de antecedente Dominica majore, de duplici inferiori 1. & 2. classis, de die Octava Nativitatis, Epiphaniæ, & Corporis Christi, de feria majore: de aliis omnibus nihil. In secundis illius Vesperis fit commemoratio de Dominica sequente quacunque, de die Octava, de duplici, de semiduplici, de feria majore: de omnibus aliis nihil.

1282 §.2. Duplex 2. classis habet in omnibus commemorationem de iis, de quibus duplex 1. classis. Prætereà in 1. Vesperis habet commemorationem de duplici quocunque, die Octava, feria majore, de aliis omnibus nihil. In Laudibus habet commemorationem de feria majore, de festo simplici: de aliis omnibus nihil. In 2. Vesperis (si non sequatur Festum aliud excludens) habet commemorationem de duplici, semiduplici; de die infra Octavam, si tamen cras de ea fiat officium; de simplici; de B. Virgine in Sabbato, si cras de ea fiat Officium.

1283 §.3. Duplex majus, & minus, itemque semiduplex, habet ubique commemorationem de omnibus, etiam de simplici, & de die infra Octavam. Dominica dividit Officium cum semiduplici antecedente, sequentis autem semiduplicis fit tantum commemoratio.

1284 §.4. Si officium fiat, v.g. de Confessore non Pontifice, & facienda sit commemoratio de aliis pluribus similibus Festis, antiphona pro secundo sumitur, in 1. Vesperis ex laudibus, pro tertio, ex 2. Vesperis. In laudibus, pro secundo sumitur ex 1. Vesperis; pro tertio, ex secundis. In 2. Vesperis sumitur pro secundo ex Laudibus; pro tertio ex 1. Vesperis. Et idem est de versibus, si desint diversi; quòd si adhuc non sufficiant, accipiuntur ex primo, vel seqq. Nocturnis.

1285 *Q.207. Quid observandum sit circa lectiones, & responsoria?* R. Seqq.

§.1. In duplici 1. & 2. classis, primæ tres lectiones sunt ex communi SS. in 1. Nocturno: itemque in duplicibus majoribus per annum, & Festis Patronorum etiam minus principalium: Excipe semper, nisi aliter assignetur, aut ob angustiam temporis legendum sit initium libri in Scriptura occurrente, quod aliàs omitti deberet, nam hoc semper legendum est, etiam anticipatò, si posteriores dies septimanæ erunt impediti; tamen tantùm leguntur intrà septimanam assignatam. Per initium libri intelligitur prima tantum Epistola S. Pauli, & primus liber Regum, hinc si initia posteriorum Epistolarum, vel librorum assignato loco legi non possint, non est opus posteà legere, uti notant plerique, quamvis alii oppositum teneant, & practicent.

1286 §.2. Si in Festo, v. g. 1. classis, conveniant Octava, quæ duplex est, & Dominica, nona lectio est de Dominica, toties enim Dominica, vel feria major habent nonam lectionem, quoties de iis fit commemoratio tantùm, & tum semper legitur Evangelium Dominicæ, aut feriæ majoris in fine Missæ. Si die aliquo, etiam per Octavam, quo non est Scriptura currens, hæc præscribatur, accipitur de communi SS. & in die Octava, si nullæ sint propriæ lectiones, primi, & tertii Nocturni erunt de Festo, secundi autem ex communi SS. In Festo simplici, si Sanctus propriam lectionem non habeat, tertia est ex communi SS. In officio de B. V. in Sabbato, 1. & 2. est de Scriptura occurrente, tertia de mense, & omittitur de Sancto.

1287 §.3. In Festo 9. lectionum, si omittatur, *Te Deum*, aut si Sanctus propriam lectionem non habeat, 9. lectio de Sancto dici non debet. Si in aliquo Officio 9. lectionum non dicatur, *Te Deum*, omittatur lectio 9. de Sancto, etiamsi propriam haberet, quia responsorium novum non conveniret lectioni de Sãcto. Infra Octavas Nativitatis, Paschæ, Pentecostes, Corporis Christi, de simplici fit tantùm commemoratio sine 9. lectione, & de Octava Corporis Christi est certum ob Constit. *Clem. X.* Denique 9. lectio de Sancto non est dicenda, nisi sit propria.

1288 §.4. Responsoria 1. Nocturni in Dominica, quæ prima vice tum ponuntur, si ob Festum duplex sint omissa, debent dici primo die, quo de feria fiet, sive in eadem, sive in sequenti etiam septimana, etiam in Dominica, si in ea non sit primò ponenda alia, aliàs omittuntur illo anno. Si in feriis non assignentur propria feria 2. & 5. sumuntur ex 1. Nocturno Dominicæ; feria 3. & 6. ex 2. Nocturno; feria 4. & Sabb. si in hoc fiat de feria, primum erit septimum de Dominica, secundum, & tertium erit secundum, & tertium feriæ secundæ sequentis Dominicam, si propria habuerit; si autem propria non habuerit, accipi debet secundum, & tertium primi Nocturni in Dominica. Propria responsoria posita pro feriis primæ hebdomadæ mensis repetuntur ordine in feriis hebdomadarum ejusdem mensis, donec alia ponantur. In Festo trium lectionum sumuntur duo responsoria ex communi Sanctorum, feria 2. & 5. ex primo Nocturno; feria 3. & 6. ex secundo; feria 4. & Sabb. ex tertio; & quando dicitur; *Te Deum*, in secundo responsorio apponitur, *Gloria Patri*, cum repetitione ultimæ partis responsorii.

1289 *Q.208. Quid addendum sit circa Officium Defunctorum, Litanias omnium SS. Psalmos Pœnitentiales, & Graduales?* Resp. seqq.

§.1. Communis sententia est, quòd sit obligatio gravis ad Officium Defunctorum in die Animarum, etiam pro illis, qui utuntur Breviario Romano, quia sunt pars Officii illius diei, *Suar. & alii* 24. cum Dian. *p.4.t.4.r.243.* contrà alios apud Pelliz. *t.1.tr.5.c.8.n.48.* qui dicunt illam rubricam esse directivam, nec obligare saltem sub mortali, eò quòd *S. Pius V.* absolutè liberet eos, qui utuntur Breviario Romano, quam sententiam Tamb. *in Decal. lib.2.cap.5.§.2.n.14.* & Gob. *in Exp.t.5.n 614.* dicunt probabilem, Burgh. *tamen cent.3.cas.47.* non audet dicere absolutè probabilem, unde in praxi non videtur satis tuta.

1290 §.2. Quoad Litanias Festo S. Marci, & diebus Rogationum, plures citat Pelliz. *n.47.* qui dicunt non esse mortale, si omittantur, & Pelliz. *n.48.* cum Gob. *n.615.* dicit nõ esse improbabile, nec videtur dissentire Burgh. *cent.1. cas.93.* quia non extat præceptum, nec constat consuetudinem esse receptam velut legem. Oppositum videtur probabilius, nam consuetudinem illam esse receptam velut legem probat praxis recitantium, qui se accusant tanquam de peccato, si neglexerint.

§.3. Si

1291 §. 3. Si Festum S. Marci incidat infra Octavam Paschæ, transfertur post Octavam, sed non transferuntur Litaniæ. Si incidat in diem Paschæ, Litaniæ transferuntur in feriam 3. proximam: abstinentia autem anno 1685. ab aliquibus planè omissa est, cùm Festum S. Marci incidisset in feriam 4. sed cùm in eundem diem incidisset anno 1696. translato Festo, & habitis eo die Litaniis, abstinentia ex mandato Ordinarii observata est eodem die per diœcesim Monasteriensem. Litanias semper comitatur processio, & abstinentiam Litaniæ. Si in feriam 2. vel 3. Paschæ incideret festum S. Marci, secundùm usum Romanum debent Litaniæ eo die haberi, consequenter & abstinentia, per se loquendo: Sed Parisiis pro hoc casu abstinentia, Litaniæ & processio transferuntur in feriam 2. post Dom. in Albis: alibi servatur consuetudo cujusque diœcesis. Anno 1707. in Archidiœcesi Coloniensi, cùm festum incidisset in feriam 2. Paschæ, eo die habitæ sunt Litaniæ; & processio festo translato, & eo anno planè omissa est abstinentia.

1292 §. 4. Licitum est Officium Defunctorum in die Animarum præceptum, pridie recitare statim post Matutinum, & Laudes officii diei etiam pridie recitatas, Leand. Neuss. Tamb. §. 5. *n.* 7. Stoz *l.* 1. *p.* 3. *n.* 416. Gob. *n.* 615. dicens illum esse morem suæ Provinciæ: è contrà quamvis Tamb. & Stoz *n.* 417. admittant Laudes posse de more dici pridie S. Marci, & Rogationum, tamen putant Litanias non posse addi, tum quia non notatur, ut conjunctim dicantur, tum maximè, quia sunt loco assistentiæ ad processionem, quæ assistentia non potest anticipari, sed ipso die S. Marci, & Rogationum observari debet. Oppositum docent Gav. Arnaud. Gob. Lohn. *de Horis p.* 2. *t.* 2. *ʃ.* 12. *nn.* 3. nempe posse Litanias etiam pridie addi laudibus, quia accessorium sequitur principale, quòd autem sint accessorium Laudum, patet inde, quia propterea in his omittitur, *Et fidelium animæ.* Ut autem satisfiat obligationi ad Litanias, non est satis interesse processioni, sed debet ille, qui obligatur, alternatim canere, vel recitare cum aliis, aut si mos sit, ut ab aliis decantentur, saltem devotè, & attentè audire. Stoz. *n.* 418.

1293 §. 5. An illi, qui non utuntur Breviario Romano, sub mortali ad Officium Defunctorum, & Litanias, uti & psalmos pœnitentiales, & graduales suis diebus obligentur necne, spectanda est consuetudo loci, Less. Laym. Gob. *n.* 66. Et videtur probabilius etiam quoad priora idem dici de illis, quod diximus de utentibus Breviario Romano. Circa Officium B. V. videri potest etiam Sylv. *p.* 1. *v. Horæ*, *cas.* 2.

1294 *Q.* 209. *Quid addendum circa vocalem expressionem, & recitationem cum socio, vel in choro?* R. seqq.

§. 1. Med. putat eum non satisfacere, qui non recitat ita altè, ut à præsentibus audiri possit, sed Bcja *p.* 1. *cas.* 55. rectè eum confutat. Azor. & alii, quos adducit Busemb. *nn.* 1237. relatus, putant sufficere solam verborum articulationem, licèt ab ipso etiam recitante percipi nequeant: Idem putarunt plures apud Moyam *t.* 1. *tr.* 2. *d.* 2. *q.* 2. sed dicendum est cum Castrop. *tr.* 7. *d.* 2. *p.* 3. *nn.* 6. & aliis communiter, debere ita proferri, ut te posses audire, si nullum foret impedimentum, quia verba, quæ auditu percipi non possunt, non videntur esse verba, sed potiùs inchoatio verborum facta in gutture, vel intrà dentes.

1295 *ʃ.* 2. Satisfacit, qui recitat cum socio, etiam laico, non obligato, non attento, imò non audiente, Pelliz. *t.* 1. *tr.* 5. c. 8. *n.* 91. Dian. *p.* 7. *t.* 11. *R.* 6. Gob. *in Exp. t.* 5. *n.* 691. Stoz. *lib.* 1. *p.* 3. *n.* 404. Faciliùs tamen est satisfacere, si quis recitet solus, quàm si recitet cum socio, vel in choro, nam si recitet solus, probabile est non obligari ad attentionem internam, uti dicetur *n.* 1341. si autem recitet cum alio, probabilius est cum Dian. *p.* 2. *t.* 12. *R.* 2. contrà Caram. *in Th. fund. n.* 2463. teneri audire, & attendere ad id, quod socius recitat, alioquin non communicat id, quod ab illo dicitur, nec partem illam facit moraliter suam, ita Tamb. *in Decal. l.* 2. *c.* 5. §. 4. *n.* 10. Gob. *sup.* Stoz. *n.* 404. Quòd si attendat, quantum moraliter potest, putant Tamb. *n.* 12. & alii apud Gob. *n.* 692. satisfacere, dummodò in confuso audiat, quamvis propter culpam socii, vel chori nihil distinctè percipiat, & probabile esse dicit Pelliz. *n.* 39. sed Castrop. *n.* 7. contrà dicit, quia quamvis velit, tamen reipsa non facit illam Orationem suam, cùm reipsa eam non percipiat; quod contrà eundem *Tamb.* magis valet in surdastro. Attamen posse percipere fructus, & distributiones admittunt Nav. Suar. Bonac. aliique cum Castrop. Et notant Az. & Gav. eum, qui recitat cum aliis, satisfacere, si attentè audiat verba plurium, ac si ab uno tantùm dicerentur, licèt non distinguat verba singulorum.

1296 §. 3. Qui recitat cum blæso ex media tantùm parte proferente voces, secundùm Caram. & Pelliz. *n.* 88. satisfacit, quia hic à natura, & Ecclesia dispensatus est ad omittendam partem Officii: sed probabilius est illum quidem blæsum satisfacere, te autem non, nisi sit necessitas cum illo orandi, quia ille excusatur per impotentiam aliter recitandi, tu autem non, cùm possis aliter commodè totum recitare.

1297 §. 4. Qui partem suam submissè orat, & attendit ad alteram partem chori, satisfacit præcepto dicendi Horas, Suar. Bonac. Bass. Fill. *tr.* 23. *n.* 195. Tamb. *n.* 15. An autem per hoc lucretur distributiones, dictum est *à n.* 878.

§. 5. Sufficit, si socius recitet omnes antiphonas, capitula, responsoria, lectiones, & orationes dummodò alter tantùm audiat, quia tunc fit in choro; Regin. Fill. Bonac. Arnaud. Tamb. §. 3. *n.* 10. Stoz. *suprà.* Imò etiam eum satisfacere, qui solus per se recitat omnes psalmos, & ab alio audit 9. lectiones, docet Pelliz. *n.* 91. sed meritò contradicit Dian. *p.* 9. *tr.* 7. *R.* 38. sicut enim non satisfacit, qui continuatam mediam partem Horæ orat, & alteram mediam partem audit à socio, ita nec hic: Ratio utriusque est, quia non licet aliter uti privilegio recitandi cum socio, quàm prout Ecclesia concedit, & admittit consuetudo, non est autem concessio Ecclesiæ, aut consuetudo sic recitandi: hinc Gob. *n.* 691. postquam proposuisset utramque sententiam, sapienter subdit, *Ego in tantis rebus novitatem, ac singularitatem non probo.* Similiter si quis alternatim recitaret psalmos cum uno socio, non posset audire lectiones à tertio, uti fatetur *Pelliz*, quia sic in tertium recitarentur horæ, quod est alienum à praxi Ecclesiæ. Potest tamen quis aliqua cum socio, alia solus recitare, *Pelliz.* Et possunt etiam lectiones singulæ juxta numerum sociorum dividi, v. g. novem lectiones in novem socios, *Suar. Az. Stoz.* suprà. 1298

1299 §. 6. Probabile esse putant Tamb. *n.* 14. aliique apud Pelliz. *n.* 42. eum satisfacere, qui cum externa tantùm devotione assistit toti horæ à Musicis decantatæ, sed tenendum est oppositum, uti etiam innuit Tamb. *n.* 17. quia talis audiens non orat vocaliter, nec orationem illam Musicorum facit suam, cùm non alternet cum illis.

§. 7. Per organum, vel socios suppletur, si non satis percipis ea, quæ leguntur, dum thurificas, quæris psalmos, &c. unde non est opus te postea supplere, Suar. Vasq. Escob. Regin. Caram. Laym. *lib.* 4. *t.* 1. *c.* 5. *nn.* 7. Diana *p.* 2. *t.* 12. *R.* 13. Bonart. *l.* 2. *c.* 37. Gob. *à n.* 706. Illuſ. *t.* 5. *n.* 39. item licèt psalmus integer dicatur, dum tu tussis, vel excreas, vel sanguis è naribus fluit, Sanch. Gob. suprà. Etiam illum excusat Diana, qui choro canente prælegit lectionem, ne erret, quod admittunt Sanch. & Escob. si alioquin fuisset erraturus. Addunt Nav. & Bonart. posse aliquem sine obligatione aliquid repetendi inter canendum obiter salutare venientem, aut uno alterove verbo necessario alloqui alterum. 1300

§. 8. Nimia celeritas causas ut socius non possit verba 1301 satis percipere, & attendere, est ordinariè venialetantùm, neque obligat ad repetitionem, Fill. Bass. Si tamen secundus incipiat, priusquam alter versum absolverit, idque fiat in magna quantitate, non satisfit, quia quæ simul proferuntur, non constituunt orationem ab Ecclesia præscriptam, quæ essentialiter debet esse successiva, & habere unam partem post alteram, Tol. Regin. Bonac. Castrop. *p.* 3. *n.* 4.

Q. 210. *Quid addendum sit circa mutilatam recitationem?* R. Seqq. 1302

§. 1. Tunc dicitur quis mutilare, quando vel immutat, vel absorbet aliquas syllabas, aut litteras, nec ita articulatè exprimit, ut ab audiente intelligi possit sensus eorum, quæ legit, si autem mutilet ex inadvertentia, vel balbutie, vel inveterata consuetudine, quæ valde difficulter corrigi possit, excusatur quis à peccato, Less. *l.* 2. *c.* 37. *n.* 56. Tamb. *in Decal. lib.* 2. *c.* 5. §. 3. *n.* 6. Et quando mutilatio fit tantùm in ultimis syllabis, raro peccabitur, quia raro mutabitur sensus, Suar. Az. Less. Castrop. Gav. Gob. *in Exp. tr.* 5. *n.* 618.

§. 2. Si quis hinc inde verba, & versus mutilando, pervenniat ad partem notabilem, tenetur supplere, non recitando omissa, vel mutilata, nam hoc fieri non potest, neque esset aliud, quàm rudem, & sensu carentem confusionem inducere, sed orando aliquid æquivalens omissis, v. g. unum, duos, aut plures psalmos, Nav. Bonart. *l.* 2. *c.* 24. *n.* 10. 1303

Q. 211. *Quid addendum sit circa interruptionem?* R. Seqq. 1304

§. 1. Putat Nav. venialiter peccari, si hora aliqua inchoetur, & non absolvatur, licèt quis habeat voluntatem posteà repetendi; sed oppositum est probabilius, quia una pars horæ potest habere sensum absolutum, quo finito non est, cur cessari non possit; si autem quis cesset cum animo repetendi, non ideo posteà tenetur repetere, dummodò oret reliqua intra tempus debitum, quia reipsa posuit partem operis præceptam, ergo si addat reliquam satisfecit: sed de intentione iterum dicetur *à nn.* 1322.

§. 2. Matutinum potest etiam sine causa dividi tota nocte à Laudibus, sive Matutinum, & Laudes sint duæ, sive una hora, Less. Abell. Bonart. *lib.* 2. *c.* 17. Stoz. *l.* 1. *p.* 3. *n.* 410. idque etiam laudabile esse dicunt Nav. Suar. Sanch. Fill. Tamb. Pelliz. aliique multi. Si autem dividatur, debet in fine addi, *Pater noster*; non est autem opus addere orationem diei, id enim specialiter tantùm in Nativitate Domini præcipitur, Sanch. Bonart. Pelliz. Stoz. Azor. Gob. *tr.* 5. *n.* 672. Lohn. *de Horis par.* 2. *t.* 1. §. 11. contra Navar. Lez. Bonac. Gavant. Dian. *p.* 5. *t.* 14. *R.* 48. qui dicunt debere addi, sed sine commemorationibus 1305

bus; quod probabile est, si dicamus Matutinum, & Laudes esse duas horas, nam si Matutinum est integra hora, videtur debere habere suam orationem, nisi illi, & Laudibus simul per modum unius orationis adjungatur oratio utriq; communis. Est etiam probabilius cum Bonac. Az. Tambur. & alus, quòd initio Laudum divisarum non debeat dici, *Pater*, & *Ave*, quia nullibi præscribitur, imò uec dicitut initio Completorii, quamvis sit hora distincta.

1306 §. 3. Si in eadem hora, vel Psalmo fiat magna interruptio, Nav. Suar. Vasq. Baldel. Covarr. & alii dicunt esse mortale, nisi repetatur totum, quia tollitur unitas, quæ spectat ad ritum, & formam præscriptam; si autem interruptio sit parva, & fiat sine causa, etiam in parvis horis, notant Az. & Less. *l. 2. c. 37. n.* 58. fore veniale tantum. E contrà Arriag. Barb. Laym. Sanchez Bonac. Quintanand. Pelliz. Tann. Bass. Sporer. Tamb. aliique 11. cum Diana dicunt quantamcunque interruptionem non esse mortale, idemq; sentiunt Less. Beja *p. 5. cas.* 51. Gob. *in Exp. t. 5. n. 669.* Ills. *t. 5. à n.* 17. quia singuli psalmi, imò & ferè versus habent completam significationem, & satis uniuntur, vel per intentionem continuandi, aut si hæc absit, saltem per hoc, quòd intrà diem, aut tempus, quo durat obligatio, addantur, sicuti est una disputatio, una Confessio, licèt una vice non absolvatur; & similiter dividi posset Rosarium pro pœnitentia, vel ex voto orandum; unde Gob. cum aliis n. 671. dicit, quòd licitè incipias Matutinum, dum Confessiones audis, quamvis scias te aliquoties interrupturum; imò si quis hodie incepisset crastinum matutinum, putant Tamb. Gob. & Stoz. posse sine culpa mortali in qualibet ejus parte cessare, & sine causa reliqua differre in crastinum; hoc tamen noo facilè practicarem.

1307 §. 4. Causæ justæ interrumpendi sunt, si charitas, imò & affabilitas, seu humanitas sit alteri exhibenda; si negotium aliquod superveniat, quod incommodè differretur; si velis tollere distractionem, aut notare, quod te reddit sollicitum, ne obliviscaris, &c. Notat tamen Gob. *n.* 848. cavendum esse, ne quis assuescat obsequi ejusmodi importunis sollicitationibus, & sic continuò interrumpat, est enim quædam irreverentia: Nullum autem videtur esse peccatum inter horas privatim aliquam oratiunculam, aut aliquod pium suspirium intermiscere, Bonart. *c.* 24. *n.* 15. Gob. *n.* 696. Si tamen pars notabilis adderetur officio, secundum Castr. esset veniale, utpote contra præscriptam formam, & si faceret cum voluntate inducendi alium ritum, rectè dicit peccaturum graviter.

1308 *Q. 212. Quid notandum sit circa inversionem ordinis?* R. Seqq.

§. 1. Satisfit quoad substantiam, licèt invertatur ordo, hinc orare, v. g. Vesperas ante Primam sine causa, est veniale tantum, Castrop. *t. 7. d. 2. p. 4. n.* 4. Pelliz. *t. 1. tr. 5. c. 8. n.* 83. Idem est, si oretur Prima, aut etiam Tertia, vel Vesperæ ante Matutinum, Castrop. Bass. Tamb. *in Dec. l. 2. c. 5. §. 3. n.* 12. aut si unus psalmus ante alium, iidem cum Gob. *in Exp. t. 5. à n.* 664.

1309 §. 2. Causa sufficiens invertendi ordinem est, si quis ab amico invitetur ad recitandam Primam, vel Horas minores, cùm ipse necdum recitarit Matutinum, Suar. Bonac. Castrop. Bass. Pelliz. *n.* 108. Stoz. *l. 1. p. 3. n.* 411. quod saltem verum est, si hoc negare non possit absque aliqua nota saltem inurbanitatis. Similiter si quis manè non habeat Breviarium ad manum nec commodè possit expectare, potest ex Diurnali, quod habet, recitare horas diurnas, posteà recitaturum Matutinum, Tamb. & Stoz. suprà. Item si non habeat lectiones ad manum, potest recitare psalmos Matutini, & Laudum, imò & reliqua, dilatis Lectionibus, Castrop. *n.* 5. Gob. *n.* 664. Similiter si serò veniat ad chorum hora jam incepta, potest pergere cum aliis canere, & posteà, quæ omissa sunt, supplere, Sanch. Laym. Gob. suprà: Idem est, si veniat una hora absoluta, cantare potest cum choro posteriorem, & posteà supplere priorem, Bass.

1310 §. 3. Si ordo ejusdem horæ sine causa invertatur, v. gr. in Matutino prius recitentur lectiones quàm psalmi, est veniale tantùm, uti habet communis cum Castrop. suprà, quia unitas, quam horæ habent, præcipuè est per aggregationem, quæ manet, licèt fiat ejusmodi inversio.

1311 §. 4. Si oblitus es recitare aliquam horam, vel partem horæ notabilem, potes eam solam posteà supplere, etiam serò vesperè, si tunc priùs recorderis, nec opus est aliquid aliud repetere, Palud. Fill. Ang. Bass. Nav. *in man. c. 25. n.* 99. Vasq. *De benef. c. 4. n.* 67. Sanch. *in Conf. l. 7. c. 2. d.* 18. Bonac. *d. 1. q. 3. p. 4. n.* 7. Abell. *De Horis q.* 2. Gob. suprà. Quòd si pars notabilis ex culpa sit omissa, Arm. & alii, dicunt debere repeti totum, Vasq. *n.* 68. dicit satis esse, si suppleatur omissum; expedit autem statim supplere, ut maneat continua oratio. Denique si in media hora advertas te omisisse aliqua, potes pergere usq; ad finem, posteà suppleturus defectum, Bonac. *n.* 8. Pelliz. *T.* 5. *num.* 108.

1312 *Q. 213. Quid addendum sit circa tempus recitandi?* R. Seq.

§. 1. Accuratum tempus recitandi, communiter sic statuitur: Pro Matutino, & Laudibus à pridie vesperi usque ad horam post ortum manè Solem: Pro Prima, à tempore auroræ usque ad 11. Pro Tertia, ab ortu Solis usque ferè ad meridiem: Pro Sexta, & Nona, etiam ferè usque ad meridiem, quamvis pro Nona olim fuerit tempus circa prandium, aut etiam post illud, uti colligitur etiam ex verbis hymni: *largire lumen vespere*. Vesperæ in quadragesima, exceptis tribus primis diebus, & Dominicis, recitantur ante meridiem; aliis temporibus, à meridie usque ad occasum Solis. Pro Completorio tempus est à tertia post meridiem usque ad medium noctis.

§. 2. Caram. *in Th. fund. à n.* 2518. & Dicast. apud Gob. 1313
n. 683. putant nullum esse peccatum in privata recitatione non observare tempora, sed alii cum Dian. *p. 8. tr. 11. R.* 12. probabiliùs contradicunt, si fiat sine causa: Est autem veniale tantùm, uti habent AA. communiter cum Diana *p. 2. t. 12. R.* 14. Si autem ex causa non serves tempora orandi, non peccas, & causæ censentur concio paranda, major devotio, periculum impedimenti obventuri, &c. Item causa justa differendi Horas in pomeridianum tempus est, si tempus Matutinum tibi sit ad studendum aptius, Nav. Maj. Sanch. *in Conf. l. 7. c. 2. d.* 36. Item causa justa est major commoditas in continuanda lectione, vel studio. Imò ex illis, quæ disputant Dicast. *De Euch. d. 10. nu.* 160. & Gob. in Quin. *T. 5. c. 45. à n* 52. videri posset non peccare is, qui manè orat omnia, nam utique licitum est, & bonum manè, saltem ex devotione, orare omnia, posteà autem non est obligatio repetendi, cùm satisfactum sit obligationi. Deinde licitè me pono in eo statu, in quo non ampliùs obligor lege, ergo licitè oro manè, ut à prandio non ampliùs obliger, ita illi: sed probabilius est in hoc peccari venialiter, si fiat sine ulla causa, legimus enim viros Sanctos à Deo punitos esse, eò quòd ita anticiparint. Rectè tamen notat cum aliis Sanch. quando periculum est, ne non possit observari tempus, melius esse anticipare quàm postponere, nam *ante horam orare providentiæ est, post horam negligentiæ, in hora obedientiæ*, inquit Hugo à S. Victore cum Sporer. *hic n.* 146.

§. 3. Omnibus sæcularibus, & Regularibus licitum est 1314
recitare Matutinum, & Laudes privatim vespere antecedente, uti cum communi Gob. *in Exp. t. 5. n.* 678. Quandonam autem pridie inchoari possit Matutinum privatum diei sequentis, variè loquuntur AA. nam inchoari posse ab hora secunda putant Quintanadv. Molf. & Faber apud Dianam *p. 2. t. 12. R.* 39. dicitq; probabile esse Tamb. *in Decal. l. 2. c. 5. §. 5. n.* 3. & Gob. 679. dicit se secuturum, si ab hora tertia usque ad cœnam deberet audire Confessiones; Sanch. *autem dub. 37. n. 4. & 6.* dicit hoc non fore, nisi veniale, quia illud tempus, cùm sit hora Vesperarum, videtur pertinere ad sequentem diem. Henriq. Barb. Bonac. Gavant. & alii apud Gob. dicunt inchoari posse hora tertia post prandium, Suar. Castrop. *t. 7. d. 2. pun. 4. n.* 2. dicunt medio quartæ; alii dicunt tribus horis ante occasum Solis, quod probabile esse dicit Tamb. suprà; Sanch. *n.* 8. dicit semper licere saltem una hora ante occasum Solis, tum enim reipsa appropinquat Vesper: ex universali consuetudine, inquit Pelliz. *t. 1. tr. 5. c. 8. n.* 101. potest inchoari post Vesperas in Cathedrali habitas, & ita etiam docent S. Th. aliique multi apud Sanch. *n.* 3. & Castrop. suprà: hinc aliqui apud Sanch. *n.* 4. putant in quadragesima inchoari posse statim post meridiem, quia dictis ante prandium Vesperis censetur apud Ecclesiam inceptus esse dies sequens. Tuta est sententia, quæ dicit inchoari posse pro omni tempore anni, hora quarta; de cætero videtur dicendum, quòd in hyeme licitum sit maturiùs incipere quàm in æstate, quia in hyeme priùs advenit Vesper, unde universaliter censeo tum inchoari posse Matutinum, quando Sol est propinquior ad occasum, quàm ad meridiem, sive sit hyems, sive æstas, & ita etiam docent Comit. Fill. Pelliz. ac vidi antehac etiam in Directorio aliquo Romæ impresso ita notatum esse: Hinc anno 1706. prodiit Romæ typis Cameræ Apostolicæ sequens tabella, ad horas horologii nostri sic accomodanda.

Qua hora pridie inchoari possit Matutinum.

20.	Jan. hora 2. cum quadr.	13.	Febr. medio	3
1.	Martii, hora 2. cum 3. quadr.	18.	Mart. hora	3
4.	April. hora 3. cum quadr.	20.	Apr. medio	4
10.	Maii, hora 3. cum 3. quadt.	8.	Junii, hora	4
1.	Aug. hora 3. cum 3. quadr.	21.	August. medio	4
7.	Septembr. hor. 3. cum quadr.	24.	Sept. hora	3
11.	Oct. hora 2. cum 3. quadr.	20.	Oct. medio	3
18.	Nov. hora 2. cum quadr.	15.	Decembr. hora	2

§. 4. Si absque causa dicatur Matutinum sequentis ante 1315
absolutum Officium præsentis diei, peccatur, sed venialiter tantùm, quia licèt ex illis non fiat unum Officium, nec videantur inter se habere ordinem, tamen voluntas Ecclesiæ est, ut priùs exsolvatur obligatio hujus diei, quàm inchoetur alterius, Suar. *de Orat. l. 4. c. 24. n.* 3. Sanch. *nu.* 5. Castrop. *n.* 4. Dian.

*p.1.tr.12.R.15.*Gob.*n.*566.Stoz.*n.* 385. Sufficiens autem causa est, si quis rogetur ab alio, ut secum recitet Matutinum diei sequentis, quamvis necdum recitarit Vesperas præsentis, Bon. aliique cum Pelliz. *n.*108. Et universaliter omnis causa sufficiens ad inversionem ordinis inter Horas unius diei, etiam sufficit hic, Gob. Non posse autem per unam talem recitationem satisfieri obligationi pro hac, & sequente die, certum est, quia *Alex.VII.* damnavit hanc 35. prop. *Unico Officio potest quis satisfacere duplici præcepto, pro die præsente, & crastina.*

1316 §. 5. In Quadragesima possunt Vesperæ sine ullo peccato privatim dici post prandium, quia rubrica illa solum chorum obligat, Sanch. Gavant. Gob. *n.*688. Burgh. *cent.3.cas.*83. Stoz. *n.*412. Lohn. *p.*4.§.10.*n.*4. Imo congruentius est nunc ita fieri: aliud erat primitus, quando vesperi prius cœnabatur, tum enim recitabantur ante cœnam, ne nimis diu differrentur, ut ca Bellarm. Tamb. *in Decal.l.4.c.5.§.4.n.4.*

1317 *Q.* 214. *An Matutinum orari debeat ante celebrationem Missæ?* Resp. De hoc dicetur l.6. quando de Sacrificio.

1318 *Q.* 215. *Quid addendum sit circa tempus, quo desinit obligatio orandi pro una die?* R. Seqq.

§. 1. Obligatio orandi pro una die desinit hora 12. noctis, hinc quod ante non orasti, poteris omittere: consequenter audiri non debet *Leander*, dicens satisfieri præcepto Horarum, si quis paulò ante mediam noctem incipiat Matutinum, & sine intermissione recitando finiat hora prima, hanc enim sententiam late confutant Carden. *in 1. crisi d.35. à n.21.* & Gob. *in Ex.t.5.à n.*684. est enim contra communem sensum, & usum, nam pari jure possem die Jovis ante 12. noctis incipere comedere carnes, continuando cœnam usque ad 1. diei Veneris, quod nemo dicet: imò sequeretur per unicam illam recitationem satisfieri posse obligationi duorum dierum, quod tamen damnatum est, secundum dicta *n.* 1315.

1319 §.2. In orandis Horis, uti in aliis præceptis Ecclesiasticis, quæ horam requirunt, attendi debet hora, qua præcipitur, non præter propter, sed ad momentum, uti explicatum est l. 1. à n.582. Quandonam autem censeatur esse momentum mediæ noctis, & quid tenendum sit, si sint plura, aut etiam aliquo loco nullum sit horologium, videri possunt dicta hic à n. 485.

1320 *Q.* 216. *Quid sit addendum circa locum, & situm in orando?* R. hæc duo.

§. 1. Non peccat, qui Horas submissè orat loco etiam sordidissimo, Suar. *de Orat. l. 3. c. 7. n.9.* Stoz. *l.1.p.3.n.*414. Etiam dum ventrem exonerat, Angles, Trull. Caram. Sanch. *in Conf. l.7.c.2.d.*41. Spor. *in Th.Sacr. De Horis n.*148. Tamb. *in Dec.l.2. c.5.§.6.n.2.* Ratio est, quia potest ibi mente orari, ergo & voce, nec de se est irreverentia, Deus enim ubiq; est, ubique à se ipso, & Angelis laudatur, nec plus sordes quàm munditiem curat: Denique oratio dirigitur ad Deum sine ullo speciali respectu ad locum. Consilii tamen est talibus locis non orare vocaliter; imò si quis temerè talem locum, vel tempus deligeret, secundum Tamb. & Stoz. peccaret venialiter: quod etiam videtur velle Alvarez De vita relig. Instit. c.5. dicens, *Licèt vocalis oratio, si necessitas instet, in quocunq; loco possit fundi, quia tunc necessitas locum honestat, tamen si commode fieri possit, locus decens eligendus est, ubi non peragantur abjecta ministeria, nam oratio vocalis, corporalis est sensuque perceptibilis, qua Deum exterius alloquimur, & cor nostrum quasi hostiam mactamus, unde requirit locum honestum decentemque, sicut alia sacra corporalia.* Et ita etiam quamvis S. Thom. apud Suar. suprà pro oratione mentali nullum omninò locum excipiat, tamen addit, ad exhibenda externa orationis signa non omnia loca esse accommodata, sed oportere vel scandali, vel publicæ ædificationis rationem habere.

1321 §. 2 Nullus situs corporis est de præcepto, hinc sedere cùm standum, vel genuflectendum est, per se loquendo, non est peccatum, quia rubrica solum consilium dat ad majorem devotionem, & reverentiam habendam, Tol. Fill. Bonac. Bass. Suar. *De Orat.l.4.c.27.n.2.* Castrop. *t.7.d.2.p.4.n.7.* Regin. *l.* 18. *n.*79. Sporer. *n.*149. Ills. *t.5.n.*34. Stoz. *n.*415. Unde quando Nav. dicit peccari venialiter, si id non observetur, loquitur de oratione publica in choro, in quo peccatur venialiter, potius ratione scandali, quàm ceremoniæ prætermissæ, ita Suar. suprà aliique multi cum Sporer.

1322 *Q.* 217. *Quid sit notandum circa intentionem ad Horas prærequisitam?* R. seqq.

§.1. Communissimè docent omnes, quòd ab Ecclesia hic præcipiatur oratio, quæ sit verus Dei cultus, seu actus religionis, quia Ecclesia vult hic satisfieri, non tantùm voluntati Fundatorum, quia intenderunt cultum Dei, sed ab omnibus obligatis ad horas, licèt beneficiati non sint, vult satisfieri generali obligationi religionis, seu colendi Deum per orationem nomine totius populi Christiani fusam, ideoque expressè injungit Cap. *Dolentes*, De celebr. Miss. ut divinum Officium studiosè celebretur, & devotè; *studiosè*, inquit *Glossa*, quoad officium oris, *devotè*, quoad officium cordis.

1323 §. 2. Certum etiam videtur, quòd per substantiam orationis, & veri cultus Dei in recitandis Horis requiratur intentio aliqua ad Deum, nam prolatio externa verborum, si absit omnis relatio ad Deum, est res de se omninò indifferens; & ideò si ebrius recitet, non satisfacit præcepto orandi. *Nec obstat*, quòd ebrius possit satisfacere, v.g. præcepto jejunii, secundùm dicta l.1.n.695. *Nam* disparitas est, quòd præceptum jejunii sit negativum, ideoq; impleri possit non agendo, præceptum autem Horarum est positivum, quod impleri debet per actionem humano modo, & liberè positam.

1324 §.3. Intentio in genere est propositum, seu voluntas efficax finis, ut obtinendi per media: hic sumitur pro actu voluntatis efficaciter tendente in aliquod objectum habendum, vel ponendum. Dividitur in formalem, virtualem, habitualem, & interpretativam; item in explicitam, & implicitam, directam, & indirectam. Intentio formalis, est voluntas efficax, quæ nunc in se existit, & satis percipitur ab eo, qui habet (hanc communiter vocant actualem, sed cum probabilius dicatur, quòd intentio virtualis reipsa sit etiam actualis, quamvis tenuis, & imperceptibilis, pro vitanda confusione meliùs dicitur actualem dividi in formalem, & virtualem.) Virtualis est, quæ aliquando existit, & non est revocata, sed adhuc existit saltem in virtute sua, idest, vel in se, sed omninò tenuiter, & imperceptibiliter, uti probabilius docent Lugo, & alii, vel in applicatione potentiarum externarum, uti volunt Scot. Suar. Vasq. Arr. & multi alii apud Lohner *De sacr. in genere art. 1 q.4.* vel in applicatione aliqua ab appetitu sensitivo causata, uti volunt Palav. & Haun. *in Th.spec.l.4.n.689.* vel saltem in aliquo alio suo effectu. Habitualis est, quæ neque in se neq; aliquo suo effectu existit, attamen extitit, & necdum est revocata. Interpretativa est, quam homo nunquam habuit, est tamen ita comparatus animo, ut eam haberet, si de ea cogitaret. Explicita est, qua aliquid in se clarè cognitum volumus: Implicita, qua tendimus in aliquid solum confusè cognitum, volendo aliquid, sub quo vel in quo continetur: sic qui vult Subdiaconatum, cognoscens in confuso, quòd aliqua onera gravia sint illi annexa, implicitè intendit obligationem ad castitatem, & ad Horas, quamvis de illis expressè non cogitet. Directa est, qua aliquid in seipso volumus: indirecta, qua vel volumus causam, aut aliquid cum re connexum, vel non impedimus rei existentiam, quando possemus, & debemus. V. Lugo *de Sacr.d.8.n.*100. Quamvis autem hæ divisiones, quandoque ab aliis aliter explicentur, nam S.Th. *3.p.q.64.a.8.ad 3.* intentionem habitualem confundit cum virtuali, ut fatentur Caj. Platel. *de Sacr.n.99.* & alii: item Suar. *de Sacr.d.13.s.2.* Lugo *n.* 73. Spor. *de Sacram.n.*111. indirectam confundunt cum interpretativa: Esp. *de Sacram.q.*15. implicitam cum virtuali; item habitualem cum interpretativa, tamen ad vitandas confusiones loquendum videtur, ut eas distinximus.

1325 §.4. Intentio requisita ad Horas debet esse saltem implicita, & indirecta orandi, hinc qui legendo Breviarium tantùm intenderet addiscere memoriter, aut scire historias contentas, aut alteri manifestare, quod ibi scriptum est, non satisfaceret, uti habet communissima contra Dicast. qui dicit quamcunque lectionem sufficere, dummodo cum illa non conjungatur actio repugnans externæ recitationi: sed ratio nostra est, quia lectio Horarum præcipitur velut oratio, & Dei cultus, ita quidem, ut etiam communiter dicant AA. contrà Caj. eum non satisfacturum, qui loquendo Horas expressè nollet orare, quamvis vellet exercere actum bonum, aut ideò legere, quia est lectio rei sacræ, & Deo grata, ergo requiritur intentio saltem implicita, & indirecta orandi.

1326 §.5. Ad satisfaciendum pro Horis non requiritur intentio formalis, vel explicita orandi, sed sufficit virtualis, quia tum recitatio censetur adhuc moraliter fieri ex antecedente intentione formali, & sufficienter tendit in Deum precandum, vel laudandum. Addit Gob. *in Exp.t.5.n.* 738. sufficere etiam habitualem, saltem si non longo tempore antecesserit actualis; imò putat sufficere etiam interpretativam, quando habetur indicium illius licèt valdè tenue, sed vel admittere debet cum tali intentione habituali, aut interpretativa simul esse virtualem, vel si hanc excludat, audiendus non est, quia certum est, quòd purè habitualis, aut merè interpretativa non sufficiat ad hoc, ut recitatio sit actus humanus, qualis debet esse oratio. Et eodem sensu dici potest sufficere intentionem implicitam, seu indirectam uti si intendam colere Deum, vacare Deo, satisfacere officio, explere obligationem, legere ne peccem, &c. quia in his continetur, vel cum his est connexa voluntas orandi, hinc satisfacit, inquit Bonac. *de Horis d.1.q.3.punct.*2.§.2. *n.*22. qui recitat cum confusa apprehensione, & proposito faciendi opus consuetum. Addit cum Nav. & aliis etiam sufficere, si accedat Ecclesiam de more ibi recitaturus, aut si accipiat Breviarium, & Officium recitet, itaut si interrogaretur, quid faciat, responsurus esset se orare, quod semper præsumetur, cum accipiat Breviarium, ut homo rationalis ad aliquem finem, non autem ad alium quàm ut oret, ergo accipit, ut oret, & consequenter habet intentionem sufficientem.

§.6. Non

1237 §. 6. Non requiritur expressa intentio recitandi attentè, & studiosè, quia in intentione orandi includitur intentio attendendi, maximè cùm nemo intendat aliquid facere; quin attendat ad hoc, quod intendit, cùm nihil sit volitum, nisi cognitum, Suar. Bon. *n.*19. *Tr.*5.*n.*25.

1328 §. 7. Signa intentionis orandi sunt, si quis sumpto Breviario iverit ad locum, in quo orare solet, ut qui à turbis est quietior; si saltem initio caput detexerit; si crucem formarit, &c. Item certus est de intentione sufficiente, si timeat, ne hanc non habeat; si attendat ad ea, quæ recitat; si distractiones excludat, &c. Similiter si socius, cum quo recitare solet, altè diceret, *Domine labia mea aperies*, & ego non concepto alio proposito, seclusis aliis negotiis prosequar, *Et os meum annuntiabit*, &c. intentionem sufficientem habeo, Nav.

1329 §. 8. Si Horæ plures recitentur consequenter, non est opus ad singulas novam intentionem facere, vel primam renovare, sed hæc se extendit sufficienter ad omnes, quamvis non esset facta intentio de continuandis pluribus Horis: si enim pergam ad Horas reliquas, hoc fit ex virtute intentionis, qua orare volui priorem. Quòd si fiat interruptio, etiam absque causa, & posteà prosequar Horam, non est opus intentionem renovare, quia hæc resumptio fit ex imperio, & virtute prioris intentionis. Similiter qui vesperi recitat Matutinum, & Laudes diei sequentis, quamvis tunc de die crastina nihil cogitet, satisfacit pro ea, quia orat intra tempus, quo pro die sequenti orari permittit Ecclesia, quæ non requisivit intentionem satisfaciendi, sed tantum ponendi opus debitum.

1330 §. 9. Quamvis non satisfaciat voto, qui materiam voti posuit cum animo non satisfaciendi, secundùm dicta l.3.p.1.nu. 433. Quia nempe origo obligationis in voto est à voluntate voventis, ergo etiam perduratio illius obligationis à sola ejus voluntate esse poterit, & erit, si illi satisfacere noluerit; tamen cùm obligatio orandi Horas non sit à nobis, perduratio illius obligationis etiam non pendet à nobis, si positum sit hoc, quod erat præceptum, secundùm dicta l.1.num. 693. Hinc qui orasset etiam nolens satisfacere præcepto, satisfecisset, uti in hac materia docent Suar. Vasq. Sanch. Coning. Lugo, aliiq; communissimè cum Gob. *n.*621. Superest hoc dubium, si quis pridie vesperi recitarit Matutinum sequentis diei, positivè nolens satisfacere pro die sequenti, sed intendens cras repetere, & tunc prius satisfacere, an satisfecerit, aut teneatur cras repetere Matutinum? Ratio dubii est, quia non est præceptum nec obligatio, ut pridie oretur, ideoque obligatio illa extensa ad hunc diem liberè assumitur, & oritur à voluntate orantis, ergo etiam ab illius voluntate pendebit, ut tollatur, vel ut permaneat, uti fit in voto. Tamen videtur dicendum talem jam satisfecisse, nec teneri cras repetere, quia obligatio orandi Matutinum alterius diei non est à voluntate orantis, sed ex præcepto Ecclesiæ per benignitatem extenso ad priorem vesperum, ergo licèt pendeat à nostra voluntate orare pridie, vel non orare, tamen esse vel non esse obligationem orandi intrà tempus hodiernæ Vesperæ, & diei crastinæ, hoc non est à nostra voluntate, ergo neque ab hac est, ut satisfiat, vel non satisfiat isti obligationi, si oratio præscripta ponatur intrà istud tempus; sicuti à mea voluntate pendet manè hora 4. aut hora 10. orare Matutinum, & tamen, si hora 4. orem, etiam nolens satisfacere, satisfacio, ergo similiter hic.

1331 §. 10. An recitans in choro possit per intentionem sibi, vel alteri applicare illam orationem, accuratè disputat Gob. *à n.*770. *ubi n.*789. docet eos, qui extra chorum recitant, non recitare nomine Ecclesiæ, ideoque posse applicare ad intentionem, quam volent. Videri potest etiam Sporer, *in Th. Sacr. de Horis n.*65.

1332 *Q.* 218. *Quid sit, & quotuplex attentio ad Horas?* R.

§. 1. Attentio, in genere, est advertentia ad aliquid; unde attentio ad Horas est advertentia ad recitationem illam vocalem Horarum. Est autem duplex, externa, & interna; externa consistit in hoc, quòd quis, quando recitat, abstineat ab omni occupatione externa incompossibili cum attentione interna. Attentio interna est advertentia, & applicatio quædam major animi ad hoc, quod recitat. Dico, major, nam quandocunque aliquis recitat, necessariò habet aliquam attentionem internam, uti rectè Gob. *in Exp.T.*5.*n.*802. quia lingua non proferret, nisi appetitus imperaret, appetitus autem non imperat, nisi præcedat cognitio & advertentia aliqua ad illud, quod imperatur, cùm nihil sit volitum nisi cognitum: talis tamen advertentia non sufficit ad orandum.

1333 §. 2. Attentio interna est triplex, 1. Ad verba tantùm, ut ea rectè, distinctè, & reverenter proferantur, & hæc dicitur attentio superficialis. 2. Ad sensum verborum, ut hæc percipiantur mente, & affectus applicetur ad hoc, quod verba significant, & dicitur attentio litteralis. 3. Ad Deum, ut quis, dum recitat, cogitet de Deo aliove mysterio, aut saltem de re seu gratia, quam à Deo petit, & hæc dicitur attentio spiritualis.

1334 *Q.* 219. *An attentio externa requiratur ad satisfaciendum pro Horis?* Resp.

§. 1. Secundùm omnes requiritur: nam qui vult occupationem externam incompossibilem cum attentione interna, non orat, nec Deo exhibet cultum, quod tamen hic præcipitur: & ideo docet Gob. *in Exp.T.*5.*n.*716. eum, qui propter ingentissimum mœrorem vel turbationem mentis non posset, nequidem ad verba attendere, etiam non teneri recitare Horas, quia quamvis recitaret, non oraret, ideoque nec satisfaceret.

§. 2. Dubium manet, à quibus occupationibus externis 1335
necessariò debeat abstineri, sunt enim variæ, & non omnes æqualiter per illas distrahuntur: Sot. Arriag. Lugo dicunt abstinendum esse ab illis, quæ per se & ex natura sua sunt incompossibiles cum attentione interna, quamvis respectu hujus hominis, qui habet firmiorem phantasiam, fortè essent compossibiles, nam leges videntur dari pro eo & de eo, quod est per se, non autem de eo, quod est per accidens. E contrà Nav. Sanch. Beja, Suar. *de Orat.l.*4.*c.*26.*n.*21. & alii probabilius dicunt illam incompossibilitatem desumendam esse ex respectu ad orantem, ideoque satisfacturum, qui pingendo habere posset attentionem internam, quia poneret opus præceptum, nempe veram orationem, neque aliter videtur præcipi attentio externa, nisi prout necessaria est ad internam, unde è converso dicunt eum non satisfacturum, qui etiam tantùm ambulando adverteret se non posse habere ullam attentionem internam, nequidem ad verba, tunc enim reipsa non haberet attentionem externam, quæ præcipitur, nempe talem, quæ impediat actiones incompossibiles cum interna. Notat autem Gob. *n.* 816. quòd in sententia negante peccari mortaliter ab eo, qui negligit omnem attentionem internam, videatur dicendum, vetari ab Ecclesia, & consequenter solùm sub veniali à Deo, actiones tantùm illas, quæ ea sua natura graviter repugnant attentioni internæ: addit n.841. cum Sot. & Suar. probabile esse, illas solas distractiones prohiberi ab Ecclesia, & consequenter à Deo, quæ causantur per actiones externas, quæ sua natura sunt incompossibiles cum attentione interna.

§. 3. Actiones incompossibiles cum attentione interna 1336
communiter censentur hæ, pingere, scribere, attentè audire alios loquentes, celeriter se vestire, magna cura aliquid exterius agere &c. Quod si actio externa non requirat magnam impensam animi, non impediet ex se attentionem debitam: & si sit difficultas in habenda attentione interna cum tali actione externa, compensari potest per majorem curam attendendi. Quas autem actiones licitè exerceo, dum recito preces non debitas, easdem licitè exerceo, dum recito debitas, quia semper sunt tales, ut compatiantur attentionem internam, Sanch. Gob. *n.* 617.

§. 4. Satisfacit, qui orat non omnino properanter se ve- 1337
stiendo, exeundo, colligendo herbas vel uvas, tardè instruendo focum, pectendo caput, lavando se, tenendo oculos in viridarium, prospiciendo in ripam vel fluvium, Nav. Gob. *n.*238. Et idem est, inquit Sanch. de actionibus aliis, quæ fiunt non valdè festinanter. Addunt Nav. Caj. & Beja actionem cum attentione interna compossibilem esse aptare calamum ad scribendum, quod meritò non admittit Gob. suprà, & iterum *n.* 817. qui tamen inter recitandum facit necessaria ad recitationem, non videtur peccare; Nav. Silv. Sanch. Gob. *n.* 819. hinc quærens alia, & intereà recitans memoriter, secundùm Gob. non peccat, nec tenetur priùs notare aut tantisper cessare.

§. 5. Si ipsemet orans non exerceat ejusmodi actionem ex- 1338
ternam ordinariè semper poterit adesse attentio externa & interna sufficiens ad orationem, quia attendere poterit ad verba, ut ea articulatè & ordinatè proferat, unde non obstabit, quòd exterius circa ipsum fiant fabulationes, cantus, tumultus, pulsentur tympana &c. dummodò ad ista non defigat cogitationes nec seriò applicet animum: Nec tenebitur quærere locum opportuniorem vel expectare tempus liberum ab istis, quæ perfectiorem attentionem impediunt, ut dicetur n.1344.

§. 6. Si exercens actionem externam non advertat per eam 1339
impediri attentionem internam, non est opus posteà quidquam repetere, Regin. Sot. Nav. Tol. Valent. Bonart. Diana *p.*5. *t.*11. *R.* 30. Gob. *n.* 820. puto tamen id intelligendum esse, si actio sit de se incompossibilis cum attentione interna. Peccat autem, qui eligit locum distractionibus valde expositum, v. gr. forum publicum, aut locum, ubi est frequens concursus, clamor aut strepitus profanus hominum, aut ubi habentur clamosæ disputationes, Bonac. *de Horis d.*1.*q.*3.*p.*5. Castrop. *tr.*7.*d.*2.*p.*4.*n.*7. Stoz. *l.*1.*p.*3.*n.*414.

Q. 220. *An aliqua attentio interna requiratur ab Horas?* 1340
Resp. Illſ. *t.*5. *num.*26. & Vindex Gobati *p.*2. *prop.*7. putant non esse locum huic quæstioni, quia cùm satisfieri non possit nisi actu humano orationis, oratio autem talis requirat intentionem orandi, ideoque attendendi saltem superficialiter, sive ut verba bene proferas, inferunt cum Suar. *de Oration.l.*4.*c.*26 *n.*5. & 13. certum esse, quòd ad satisfaciendum requiratur aliqua attentio interna: & hoc est, quod insinuavimus *n.* 1332. Hinc volunt quæstionem sic proponi, an recitans Horas cum distractione voluntaria satisfaciat præcepto? sed

cùm omnes ferè AA. quæstionem discutiant in terminis, quibus eam proposui, & proeodem in ordine ad hanc quæstionem sumant, *non attendere interne*, & *distrahi voluntariè*, utemur modo loquendi eorum. Itaque aliquam intentionem internam requiri docent S.Tho. aliiq; valde multi, quorum 37. enumerat Dian. *p.1.t.12.R.2.* & Thom. Hurt. enumerat 50. teste Neuss. *de Horis d.9.n.15.* E contrà S. Anton. & alii plures quàm 24. quos enumerant Diana suprà, & Moya *T.1.tr.2.d.2.q.1.n.9.* ad quos accedunt Lugo *de Euch.d.22.s.1.n.25.* Mendo *d.7.q.3.* Gob. *t.5.num.821.* negant requiri, ita ut utraque sententia sit authoritate firmata; & plurimi etiam ex AA. primæ sententiæ fatentur secundam esse omnino probabilem & tutam. Hic expendemus, pro qua sententia sit præcipuè ratio intrinseca. Qui affirmant requiri aliquam attentionem internam, duplicem ineunt viam, aliqui ideò requirunt, quia putant essentiam orationis non posse consistere sine aliqoa attentione interna: alii ideò, quia quamvis permittant essentiam orationis posse consistere sine attentione interna, tamen putant hanc esse pro Horis specialiter præceptam ab Ecclesia: utrumq; fundamentum est examinandum: itaque sit,

1341 *Q.221. An aliqua attentio interna requiratur ad essentiam orationis?* R. Affirmare videtur S. Th. *in 4.d.15.q.4.art.2.* sed *2.2.q.83.art.13.* docent solam intentionem esse de essentia, non autem attentionem: affirmant tamen de essentia orationis esse, Navar. Sot. Caj. Silv. Caspens. Marchant. Azor. Suar. Vasq. Less. Sanc. Laym. Arsdeck. Sporer aliique plurimi citati à Dian. *p.1.t.12.R.2.* & *p.3.t.4.R.101.* Rationes sunt, 1. Quia Oratio definitur à *S. Damas.* elevatio mentis in Deum. 2. Si non requireretur ulla intentio interna, non esset ratio, cur voluntaria distractio jure divino & naturali prohiberetur. 3. Per prolationem verborum illius, qui intendit orare, sed nullam attentionem habet, offenditur Deus, ergo illa non est vera oratio nec cultus Dei. 4. Sequeretur, quòd aliquis posset ejusmodi præceptis satisfacere per solam simulationem.

E contrà ad essentiam orationis nullam requiri attentionem internam defendunt Glos. Hostiens. But. Turrecrem. Ang. Anchar. Vimbert. Armil. S. Anton. Med. Rosel. Dur. Abb. Tabien. Gers. Palud. Coron. Comit. Th. Hurt. Bardi, Dicall. Scoz. Taber. Con. *de Sacram. q.83. ar.6. d.un. à n.289.* Quarti *p.1.tr.16.* Lugo *de Euch.d.22.s.2.n.25.* Tamb. *in Decal.l.4.c.2.§.1.n.19.* & *de Sacrificio l.2.c.3.* Gob. *in Exp.t.5.n.821.* aliique multi: hanc sententiam vocat probabiliorem Platel *p.3.n.810.* Sporer *in Th. Sacram. à n.75.* fatetur probabilem, & idem fatentur Medin. Henriq. Less. Laym. A. Tamb. Bass. Caspens. Moya, Mastr. aliiq; apud Vindicem Gobati *p.2. prop.7.* Rationes autem sunt, 1. quia si aliqua attentio interna requireretur ad essentiam orationis, ergo qui involuntariè distrahitur, non satisfacit, quia non ponit orationem, quæ est substantia rei præceptæ. *Si dicas*, non tolli attentionem virtualem, sed tantùm formalem, *Contra*, attentio virtualis non erit nisi intentio præmissa, ergo hæc sola sufficiet. 2. Extrema Unctio collata cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia, est valida, licèt absit attentio interna propter distractionem, ergo sine attentione interna stat essentia orationis, nam forma extremæ Unctionis est deprecatoria. 3. Si attentio interna sit de essentia orationis, ergo qui voluntariè distrahitur, omnino non peccat, quia cessat ab oratione, cùm partem essentialem illius omittat, ergo non distrahitur in, sed extrà orationem. 4. Per attentionem externam & intentionem internam veluti per adæquatam formam constituitur sufficienter recitatio Horarum in esse orationis de se seu objectivè religiosæ: Quod *Conf.* nam qui cum attentione externa & interna intentione invocat dæmonem, committit actum idolatriæ & irreligionis, ergo è contrà ponit actum latriæ & religionis, qui cum illis invocat Deum.

Ob has aliasque rationes, quas afferunt Lugo suprà, & Gob. *à n.824.* sententia hæc spectata ratione videtur esse probabilior: unde respondetur ad argumenta opposita: *Ad 1.* dico elevationem mentis in Deum haberi per intentionem orandi, saltem virtualiter permanentem, uti docet S. Th. *in 4.dist.15.q.4.art.2.q.4.ad 3.* *Ad 2.* dico distrahi voluntariè esse peccatum & intrinsecè malum, quia est irreverentia exteriùs Deum alloqui & profiteri se Deum colere, ac id non facere interiùs. *Ad 3.* N. conf. nam si sit vera oratio & actus religionis, additur ei aliquid, quod Deo displicet; uti si quis ex vanagloria oret, est vera oratio, & tamen Deo displicet. *Ad 4.* C. satisfieri, si simulatio cadat super internam pietatem, dummodò totus actus externus cum intentione interna verè ponatur, & in hoc nihil est absurdi, tam parum, quàm quòd satisfiat per recitationem ex vanagloria.

1342 *Q. 222. An attentio interna in Horis sit saltem graviter præcepta ab Ecclesia?* R. Argumentum pro parte affirmante est, quia in *cap. Dolentes, de celebrat. Missar.* sic habetur *Directè præcipimus in virtute obedientiæ, ut divinum officium, quantùm eis Deus dederit, studiosè celebrent ac devotè.* Et meritò id præcipit Ecclesia, cùm Christus conqueratur Matth. 15. v. 8. *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me:* quod verum est de illis, qui nullam in orando attentionem habent. Hanc sententiam latè defendit Fagn. *ad c. Dolentes, à n.17.* & Gob. *t.5.n.838.* dicit omnibus consideratis esse probabiliorem: Nihilominus adhuc contrariam defendunt Con. Lugo, aliique multi apud Arsdeck *de probab. opin. q.3.* negantes ullam ex præcepto esse obligationem ad attentionem internam; ac probabilem & tutam in praxi dicunt etiam ex adversariis multi cum Henriq. Less. Laym. Lohn. Gob. *n.830.836.* & 843. Aliqui utuntur hac ratione, quòd Ecclesia præcipere non possit actus internos, sed ratio illa nulla est, uti constat ex dictis *l.1. à n.643.* Itaque alii probant his argumentis, 1. Quia lex positiva, quæ obligaret ad attentionem internam, non est satis promulgata, cùm gravissimi AA. eam dari negent, alii de ea dubitent, ergo non obligat, secundum dicta *l.1. à n.274.* 2. Pontifices sciunt sententiam, quæ ejusmodi obligationem negat, defendi, & tamen, cùm facilè possent, non contradicunt, ergo agnoscunt legem illam non esse certam, ergo nec obligat, sed libertas nostra est in possessione contrà eam, uti etiam *l.1. à n.272.* dictum est. Unde ad argumentum contrarium responderi potest, quod in *cap. Dolentes*, præcipiatur tantùm actus externus religionis, uti etiam in Trid. *sess.24.cap.12. de Ref.* nam ibi agitur contra illos, qui in choro sub officio fabulantur, uti advertit Con. hinc ipse Suar. notat, evincitque Lugo *n.37.* ex eo capite nihil concludi contra posteriorem sententiam, adeoque est, & manet probabilis, ut optimè ostendit Gob. *n.831.* prior tamen est pro praxi suadenda ac meritò sequenda.

Q. 223. Quænam pro praxi adhuc addenda sint circa 1343
attentionem internam? Resp. Sive quis primam sententiam teneat dicatque sub mortali requiri attentionem internam ad satisfaciendum obligationi Horarum, sive teneat secundam, & neget sub mortali requiri; tamen sequentia sunt vera.

§. 1. Semper peccat venialiter, qui voluntariè in Horis distrahitur, quia est irreverentia velle loqui cum Deo, & non applicare mentem, sed voluntariè alia volvere animo. Attamen non peccat, qui aliquid legens cogitat se illo usurum, v.g. in concione aut ad suam vel aliorum instructionem, quia cum hoc stat attentio requisita, neque alienum est ab oratione, Gob. *in Exp. t.5.n.761.*

§. 2. Non requiritur voluntas habendi meliorem attentio- 1344
nem quàm superficialem & ad verba, ut bene proferantur, licèt non descendatur ad sensum litteralem quia prior attentio sufficit ad veram orationem, secundum omnes, ita Suar. Less. Escob. Bonart. Castrop. uterque Tamb. Tyber. Regin. *l.18.num.155.* Gob. *n.837.* Ill. *T.5. à n.27.* Unde, inquit Fill. *t.23. n.258.* voluntariè & sine causa ponere impedimentum perfectiori attentioni non potest esse sine veniali. Nec necessaria est attentio ad singula verba, sed moralis & generalis, qua qui scit se orare & curat rectè proferre sacras illas sententias.

§. 3. Ubi in Horis continentur historiæ, increpationes, 1345
adhortationes, bona proposita &c. sufficit illa dicere tantùm materialiter & recitativè, id est, sine animo significandi. E contra hymni, psalmi, Antiphonæ & preces recitandæ sunt significativè; sufficienter autem recitantur significativè, si adsit intentio orandi, gratias agendi, laudandi Deum, & attendatur ad externam prolationem, Neuss. Gob. *n.765.*

§. 4. Deliberatè fovens alienas cogitationes & tamen non 1346
advertens se per illas deficere à requisita attentione, secundùm Caj. Sot. Suar. Sanch. Nav. Arm. Fill. Bon. Leand. Gob. *n.840.* & alios, non peccat mortaliter, quia talis distractio, licet sit voluntaria, prout est inhæsio in aliis rebus, tamen prout distractio ab Horis, non est voluntaria, nam posset esse cogitatio de aliis rebus, & manere sufficiens attentio ad Horas, cùm possimus plura simul cogitare; sufficit autem adhibere mediocrem diligentiam ad repellendam distractionem, Caj. Nav. Bonart. & alii communiter cum Gob. *n.846.* Et si quis eam advertens negligenter repellat, peccat tantùm venialiter, Bonart. & alii. Rectè autem monet Nav. eum, qui vult attendere, non debere se occupare in cogitando, an attendat necne, nam sic cogitando, & metuendo, ne non attendat, reipsa distrahitur, quia, ut advertit Caj. velle attendere non est attendere, sed tantum pro objecto habere attentionem.

§. 5. Media attentè orandi suggerit sequentia Petrus Faber 1347
in 1. hist. Societ. JESU c.3.n.35. 1. Interponere preces jaculatorias, 2. Quandoque breviter renovare propositum & intentionem bene orandi. 3. Præmeditari Christi Passionem. 4. Observare locum opportunum. 5. Sibi proponere Sanctum, de quo est Officium, ejusque verba & actiones. 6. Negotia anteà deponere, sive seponere sollicitudinem crastini & aliarum rerum. 7. Cum mente pacisci, ut hunc saltem psalmum attentè dicat. 8. Cogitare Deum præsentem, aut se cum Beatis alternare in laudando Deo. 9. Dolere ab una oratione ad aliam, si minùs benè cessit. Facillimum medium videtur esse pro homine intelligente si affigat intellectum ad sensum verborum, & voluntatem applicet ad effectus, qui suggeruntur per verba.

Q. 224. An specialiter peccet, qui orat cum actuali 1348
propo-

proposito peccandi mortaliter? Resp. Negant Nav. & Sanch. *in Cons. l.7.c.2.d.9. & 10.* adduntque nihil referre, quod hoc fiat in choro, etiam in sacris vestibus; quia hæc officia non sunt actus Ordinis sacri, quamvis ab Ecclesia quodammodò approprientur personis in Ordine sacro constitutis: e contrà talem peccare peccato specialis malitiæ docet Moya *T. 1. tr. 2. d. 2. q. 1. n. 7.* quod etiam dicere debent relati n. 1342. qui putant ab Ecclesia præcipi devotionem internam in Horis; & ratio hic specialis est, quia in hoc est specialis indecentia, cum circumstantia necessaria orationis sit reverentia & submissio ad Deum; idemque Med. putat per hoc peccari mortaliter, Corduba autem venialiter tantùm, quod videtur probabilius.

1349 *Q. 225. An sit obligatio orandi cum spe vel fide?* Resp. Negativè, nam spes tantùm est necessaria ad impetrandum, uti notant Suar. *de Relig. T. 2. l. 1. c. 24.* Fill. *tract. 22. n. 255.* Con. *de Spe d. 19. n. 117.* Nec plus videtur velle Becan. *de Spe cap. 17. q. 7. n. 7.* spes autem non est necessaria ad orationem, prout hæc est laus & cultus Dei, uti nec fides: nam Deus à Beatis laudatur & colitur, licèt ab his absit omnis actualis saltem fides ac spes: potestque etiam esse oratio, prout est petitio, quamvis absit ita expressa fides ac spes, rectè enim dicit Castrop. *t. 5. p. 4. n. 3.* & Escob. *in Th. mor. l. 48. n. 86.* sufficere spem implicitam & virtualem, quæ semper adsit, si petatur aliquid, quia si non esset spes obtinendi, non peteretur. *Nec dicas* orationem debere esse supernaturalem, ideoque præsupponendam fidem & spem, secundum dicta *l. 2. à n. 21.* Nam oratio potest esse actus planè naturalis, imò & peccaminosus, *v. g.* si quis oret ex vanagloria vel distractè; per talem autem orationem naturalem satisfieri præcepto docet expressè Suar. suprà *l. 3. c. 3. n. 5.* addens neminem hoc negare.

1350 *Q. 226. Quænam specialiter pro scrupuloso hic sint notanda?* R. Seqq.

§. 1. Qui recitavit, non potest prudenter dubitare de habita intentione sufficiente ad satisfaciendum, secundum dicta à n. 1326. Statque intentio requisita cum distractione etiam voluntaria: & quamvis per distractionem amissa esset, sufficienter redit per solam exclusionem distractionis, prosequendo opus inceptum: metus autem, ne intentio amissa sit vel non renovata, certum signum est, quod adsit: Et nisi quis certò ac sine hæsitatione sciat, quòd mutarit intentionem orandi, judicare debet se adhuc habere.

1351 §. 2. Quando quis certò & sine ulla hæsitatione affirmare non potest se voluntariè & cum plena advertentia fuisse distractum in officio vel notabili ejus parte, nihil tenetur repetere, quia in dubio melior est conditio possidentis, possidet autem nostra libertas, quando constat de recitatione, & non constat certò de distractione voluntaria, Suar. *de Orat. lib. 4. c. 26. n. 20.* Nav. Rodriq. Silv. Regin. Fill. Bon. Bonart. Bass. aliiq; communissimè. Et idem est, si dubitet, an benè expresserit omnia, an non mutilarit nimis properando, an non sensum corruperit aliquid omittendo, vel mutando, quia cùm sine dolo voluerit recitare, uti debuit, credere debet id factum esse, nisi certò constet de opposito: & licèt fortè defectum commisisset, prudenter interpretamur mentem Ecclesiæ esse, quòd non obligetur repetere ea, de quibus tantùm dubitat, uti habent AA. communiter cum Ills. *T. 5. n. 40.* Si adhuc anxius sit, præcipuè propter attentionem, tutò potest se accommodare sententiæ non requirenti ullam attentionem internam, de qua *n. 1340.* dictum est; unde quamvis putet se toto tempore voluntariè fuisse distractum, adhuc nihil repetat, vel enim id verum non est, sed tantùm apprehenditur aut timetur, vel si verum est, adhuc prudenter judicat se satisfecisse secundum relatam sententiam, & saltem cum tanta molestia non tenetur repetere. Quoad Sacerdotes Societatis JESU & alios cum ipsis communicantes in privilegiis, videri potest novum Compendium priv. v. *Horæ Canonicæ*, §. 4. & 5.

1352 §. 3. Inter recitandum non hæreat nec sollicitus sit de attentione, nam hæc sollicitudo est distractio; hinc præmissa intentione, uno tractu decurrat nullibi hærendo & ne verbum quidem repetendo, nam si quid esset repetendum ab ipso, deberet tantùm in fine repeti, alioquin miserè truncaret & confunderet omnia.

1353 §. 4. Nulla actio vel turbatio attentionem sufficientem impedit, quæ per se seu ex natura sua est compossibilis cum attentione interna, secundum dicta à n. 1335. Unde licèt distrahatur per aliquid, præsertim accedente phantasia aut metu, ne per hoc distrahatur, si tamen actio vel res non sit de se talis, quam probi & prudentes alii homines, quando orant, omnino cavent, non tenetur tale quid cavere vel declinare, sed distractio tunc obtingens censebitur involuntaria.

1354 §. 5. Certum sit ex summis DD. inquit Bonart. *de Horis l. 3. c. 24.* idemque probat Gob. *Tom. 6. n. 715.* expleto officio nihil esse repetendum à scrupuloso, quomodocunque illud expleverit, nisi certò & absque ulla hæsitatione sciat culpam mortalem in eo persolvendo à se esse admissam. Et hoc tenet inquit Lohn. quamvis nesciat, sed timeat, ne non satisfecerit, ideoque nihil repetat, sive benè, sive malè sibi videatur recitasse. Ratio horum omnium est, quia Ecclesia non vult eos cum tanto gravamine aliter obligare; hinc docet etiam Gob. *n. 704.* omnes, quibus recitatio Breviarii causat graves scrupulos & anxietates, posse, imò juberi debere ad tempus omittere recitationem, donec videantur posse sine tanto incommodo recitare, quia à præcepto Ecclesiæ excusatur quis per magnum incommodum; & quando timeri potest grave damnum, uti hic fit; possuntque pleraque hic dicta servari à quocunque, qui est timoratæ conscientiæ.

Dices. Debito certo non satisfit per solutionem incertam & dubiam. Resp. Non est hic dubia solutio, sed moraliter certa, quia est commune judicium omnium prudentum, quòd Ecclesia plùs non requirat ab ejusmodi hominibus: esset enim intolerabile requirere ab illis omnimodam aut majorem certitudinem, cùm fermè ad omnia hæreant, & se dubitare credant.

DUBIUM III. 1355

Quid Clerici possint circa dispositionem fructuum suorum Beneficiorum.

RESp. I. Clerici beneficiatii, quoad eam partem bonorum Ecclesiasticorum, quæ necessaria est ad congruam sustentationem & decentiam status, ita fiunt domini, ut de iis possint liberè disponere. Ubi rectè notat Nav. hanc congruitatem & decentiam habere latitudinem, & suos gradus; proindeque, si infimum congruæ sustentationis pretium sint floreni 300. medium 400. summum 500. Clericus autem infimè vivat, de reliquo liberè posse disponere. *Ita communiter*: quia id acquisivit ut stipendium sustentationis, quasi mercedem operis præstiti.

Resp. II. Probabilius etiam est, contra Nav. *& multos Canonistas*, Beneficiarios non regulares (secus enim est de Regularibus, ut vid. Lug. *d. 4. s. 1. n. 2.*) absolutè esse dominos omnium suorum proventuum, ideoq; etsi in profanos usus expendant, non teneri ad restitutionem. Est communior inter recentiores, apud Binsf. Malderum & Bon. *t. 1. d. 4. p. 4.* ex S. Thom. Soto, Mol. &c. Tum quia fructus faciunt suos, ut supponit Trid. *sess. 24. cap. 12. de Ref.* tum quia alioqui non possent fructuum dominium in alios transferre, (extrà pios usus) omnesque eorum donationes & contractus essent invalidi: & ut tales à Judice declarandi, & bona Ecclesiæ restituenda: quod cum nunquam sit factum, præsumi non debet esse faciendum, Lugo *n. 1.* Quo non obstante, teneri eos bona Ecclesiastica, congruæ sustentationi superflua, expendere in pios usus, tam est communis sententia, ut Lugo *n. 10.* dicat, nimis singularem esse sententiam Petri Hurt. & Dian. dicentium, eos satisfacere, si (seclusis gravibus necessitaribus) erogent in communibus necessitatibus quartam partem redituum Ecclesiasticorum, vel certè dimidium ejus, quod congruæ sustentationi superest. V. Lug. *l. c.* ubi plurimis pro se citatis Author. ostendit, Tol. Molin. & Bon. malè citari pro contraria sententia: imò ipsummet Hurt. & Dian. in eo non perstitisse, atque nulla vel authoritate, vel ratione fulciri: ac denique suam multis probat, præsertim ex Trid. *sess. 21. c. 5. de Refor.* ostenditque istam obligationem nasci ex jure, non tantùm humano, sed etiam divino naturali. V. etiam Bonac. *p. 2.* Porrò congrua sustentatio Clerici censetur, quæ necessaria est ad status & familiæ sustentationem secundùm conditionem status, gradus, dignitatis, qualitatis, & regionis, in qua habitat, Bon. *l. c.* Molin. Laym. *l. 4. tr. 2. cap. 3.* Lugo. *Unde resolvuntur hi Casus:*

I. Congrua sustentatio non est æqualis respectu omnium, quia plus requirit Episcopus, quam Decanus; Decanus, quàm Canonicus; Canonicus in Ecclesia principali, quàm Parochus; debilis & tener, quàm robustus & valens: & quod sufficit in uno loco, non sufficit in alio. Quapropter attendi debet ad usum aliorum timoratæ conscientiæ, in eodem gradu, &c. Nec obstat, quòd beneficiarius emerserit ex humili, quò minus possit statui suo convenientes sumptus facere, ut ex Mol. docet Lugo, *l. c.* V. Bon. *n. 8.*

II. Nomine congruæ sustentationis, etiam intelligitur debita hospitalitas, non tantùm in pauperes peregrinos, (qui maximè commendantur Clericis à Trid.) sed etiam urbanos, Lugo *n. 66.*

III. Debita, quæ Clericus contraxit pro sua sustentatione, vel ob piam causam, potest solvere ex reditibus Ecclesiasticis; non item, quæ contraxit ante Beneficium obtentum, nisi sit pauper, *Ibid. n. 67.*

IV. Potest Clericus ex bonis superfluis licitè in studiis alere suos consanguineos, si aliunde non habent; eò quòd parentes vel nolint vel non possint alere in studiis. *Ibid.* & Bonac. *p. 2. n. 13.*

V. Si habet sorores pauperes vel filios spurios, ex fructibus

bus Beneficii dotare licet, si aliunde non potest, quia naturali jure debet illis alimenta, in quorum locum succedit dos, Mol. Binsf. &c. Cavendum tamen sub mortali, ne vel illas notabiliter supra statum exaltet, vel hos legitimis æquet; etsi nobilis plus possit dare, quàm alius infimæ sortis. V. Laym. *n.* 4.

VI. Si bona superflua expendat in usus profanos, v. gr. in venationes, canes, equos, parasitos, ludiones, luxum, in amicos, cognatosque ditandos, &c. (quod intellige de quantitate notabili in genere prodigalitatis, quia longè major est, quàm in genere furti) graviter peccat quidem, non tamen tenetur ad restitutionem, quia est dominus fructuum; & consequenter neque is, qui accepit, Ita contra Nav. &c. communiter Doctores alii ea Trid. *sess.* 21. *c.* 2. Azor. *t.* 2. *l.* 7. *c.* 8. *q.* 2. V. Laym. *n.* 4. Bon. *d.* 4. *p.* 2. *n.* 9. *&* *p.* 4. *n.* 1. *&c.*

Quæres. 1. Quæ teneantur in pios usus expendere? Resp. Ea omnia, quæ acceperunt, sive ab Ecclesia, sive ab aliis, tanquam procuratores cultus Divini: non autem illa, quæ vel in cultum Divinum oblata non sunt, vel jam ab Ecclesia in cultum Divinum sunt expensa. Lugo *disp.* 4. Ratio, quia priora habent annexam obligationem religionis, posteriora non; vel si habuerunt, ea jam est extincta per expensionem in pios usus. *Unde resolvuntur:*

I. In profanos usus expendi possunt à Clericis bona patrimonialia, eaque, quæ hæreditate, industria, donatione, aliove modo, ut laici, acquirunt, vivendo interim ex Beneficiis. Item quasi patrimonialia, hoc est, quæ acquirunt quidem ut Clerici, non tamen ut redditus Beneficii, sed ut stipendia alicujus officii Clericalis, v. g. ratione concionis, pro Missa, funere, officio defunctorum, administratione Sacramentorum, anniversarii, &c. Sanch. Lugo *n.* 23. Bonac. *p.* 2. *n.* 19.

II. Probabilius est in profanos usus posse expendi distributiones sive præsentias, (ut vocant) quæ Beneficiariis ob præsentiam in Choro distribuuntur. Ita Sylv. Lugo *n.* 24. Bon. *n.* 17. contra Sanch. &c.

III. Fructus, qui dantur ob Capellaniam vel Vicariam non collativam, sed ad nutum amovibilem, possunt expendi in usus profanos, quia non sunt fructus Beneficii, (hoc enim confertur per collationem Canonicam) sed bona quasi patrimonialia. V. Lugo *n.* 28.

IV. Probabiliter etiam Pensionarius licitè suam pensionem expendit in usus profanos, quia eam Papa extrahit ex redditibus Beneficii, & dat alteri, qui id Beneficium non habet, Lugo *l. c.* contra Bon. &c. Secus est de eo, qui Beneficium habet in Commendam, quia substituitur loco Beneficiarii. *Ibid.*

V. Partem, quam Clericus parcè vivendo, sibi servat ex congrua sustentatione, licitè expendit in usus profanos, quia expensa est jam ante in usus pios. *Ibid.* & Bon. *d.* 4. *p.* 2. *n.* 14. ex Molin.

Quæres 2. Quid intelligatur nomine usus pii? Resp. Qui vel ad cultum divinum, vel misericordiam spiritualem aut corporalem ordinatur: v. g. ad cultum templorum, necessitatem pauperum, hoc est, eorum, qui non habent necessaria, sive ad naturam, sive ad statum servandum: item in usum Religiosorum, in Capellanias, Missas, suffragia pro defunctis, hospitalia, &c. *Unde resolvuntur sequentes Casus:*

I. Si Clericus superflua expenderit in usus profanos, v. g. emerit sibi bona immobilia, non potest hæc retinere, quia obligationi, bonis iis annexæ, non satisfecit, & adhuc potest satisfacere, cùm bona empta pretio æquivaleant. Lugo *n.* 33. V. Bonac. *n.* 20.

II. Qui in usum profanum à Clerico bona accipit dono ex superfluis, potest excusari à peccato, si eum non induxit ad talem donationem, neque per eam Clericus redditur impotens ad superflua expendenda in usus pios. V. Lugo *n.* 40. quia Clericus ex patrimonialibus, vel quasi patrimonialibus potest substituere.

III. Clerici quidem ex consuetudine multis locis recepta, licitè possunt testari de redditibus Beneficiorum, non tamen nisi ad causas pias; etsi enim, ubi consuetudo invaluit, etiam in usus profanos validè testentur, peccant tamen mortaliter. V. Less. *l.* 2. *c.* 19. *n.* 41. *& seqq.* Laym. *l. c.* Bon. *p.* 3. *n.* 2. *&* 5. Trid. *sess.* 25. *cap.* 1. *de Ref.* & sequitur ex dictis. Nisi tamen fecerint cum facultate Papæ, quæ licèt superveniat testamento jam condito, facit tamen illud convalescere, Sanch. Salas, Diana *p.* 8. *tr.* 3. *R.* 99. V. suprà *l.* 3. *tr.* 5. *c.* 4.

A D D E N D A.

1356 QUæst. 227. *Quid hic præterea sit notandum?* R. Seqq. §. 1. Haun. *de Just. T.* 1. *tr.* 4. *n.* 93. docet beneficiatum, qui habet accidentales qualitates, v. g. nobilitatis, Doctoris, & ideo indiget majori sumptu pro sustantatione, si ex patrimonio vel aliunde habeat, non posse sibi ex Beneficio plus impendere, sed oppositum diximus *nu.* 904. ubi circa hoc possunt plura videri.

1357 §. 2. Clericum teneri ex fructibus Beneficii, si aliunde non habeat, dotare sororem egenam ex eodem patre natam, docent etiam Nav. & Burgh. *cent.* 3. *cas.* 16. quia mortuo patre, officium paternum descendit in filium respectu filiarum, uti cum communi docent Laym. *l.* 3. *T.* 4. *c.* 13. *n.* 5. & Castrop. *T.* 32. *d.* 9. *p.* 4. §. 3. Multò magis potest & tenetur ex fructibus Beneficii alere matrem pauperem: si tamen mater velit secundò nubere, Reb. *p.* 2. *l.* 5. *q.* 4. *n.* 41. & alii, negant teneri ipsi constituere dotem, quia secundæ nuptiæ sunt invidiosæ primis prolibus, & veluti quædam injuria.

1358 §. 3. Sive sit ex justitia, pro quo vide Gorm. *de Just. à n.* 437. sive tantùm ex religione obligatio expendendi fructus superfluos in causas pias, DD. communiter fatentur longè majorem materiam requiri pro gravi violatione præcepti non expendendi in usus profanos, quàm furto gravi, ut notat Illf. *t.* 4. *d.* 3. *n.* 150. quanta autem reipsa requiratur, determinandum est spectatis omnibus circumstantiis, ac præsertim proventuum & personæ sustentandæ; Castrop. requirit, ut sit tertia, vel quarta pars redituum annuorum, Con. requirit tertiam, quartam vel quintam partem, sed Haun. *n.* 91. meritò vocat hanc regulam laxam, & eum Lugo docet vigesimam partem esse materiam gravem, si proventus excedant 100. Florenos.

1359 §. 4. Clericus non potest, per se loquendo, testari de acquisitis ex Beneficio, *cap. Episcopi,* 12. *q.* 1. *cap. Cum in officiis, c. Ad hæc, de test.* Posset tamen de his relinquere moderatum aliquid ad pias causas, *ibid.* & Pias. *p.* 2. *c.* 5. *art.* 4. *nu.* 49. Posset etiam tam multum legare suis, quantum de patrimonialibus attulit Ecclesiæ, *c. Si quis qualibet,* 12. *q.* 2. *& cap. Si Episcopus, ibid. q.* 5. Piasec. à *n.* 50. Potestque etiam retinere rem Ecclesiæ melioratam, licèt dimiserit Beneficium etiam per privationem, donec compensarit suas expensas, *cap. final. de pecul. Cleric.* Abb. Pias. *n.* 50. Etiam potest testari de patrimonialibus, & acquisitis aliunde quàm ex Beneficio, nempe industria sua, vel personali opera, etiam per actus Ordini suo proprios, *Inn. Abb. Pias. n.* 52. Ut autem testari possit de acquisitis ab Ecclesiis, debet in plerisque locis habere Constitutionem sive specialem facultatem ab Episcopo, vel si sit in Capitulo, debet habere à Decano & Capitulo, uti usus est quarundam diœcesium: & hæc facultas testandi non expirat morte concedentis, Ricc. Garc. Henriq. Mol. Sanch. Gutt. Diana *p.* 8. *t.* 3. *R.* 99. contra Socin: & Covarr. Quòd autem testamentum à Clerico factum sine licentia testandi, superveniente licentia convalidetur, præter citatos à Busemb. docent etiam Ricc. & Merol. *Dixi* initio, *per se,* nam ubique attendenda est consuetudo.

1360 §. 5. Quæ Clericus acquisivit ab Ecclesia & relinquit post mortem, debent expendi in usus pios, (nisi iterum contraria sit consuetudo) pro quo facit illud S. Aug. *hom.* 48. *inter* 50. *c.* 2. *Hoc tollit fiscus, quod non accipit Christus,* id est, hoc post mortem beneficiati tollit Ecclesia, & causis piis applicat, quod beneficiatus in vita non erogavit pauperibus, uti erogare debuit. Ut autem donatio Ecclesiastici ante mortem facta valeat & censeatur esse inter vivos, debet donans supervivere 29. dies, uti notat Fill. putant tamen Valer. & Diana apud Lugo *in Resp. Mor. l.* 5. *d.* 1. hanc superviventiam non esse necessariam pro foro conscientiæ, si donatio verè & irrevocabiliter facta sit. Curam nimiam ditandi nepotes carpit vetus distichon apud Ludolph. Carth. *de Vita Christi p.* 1. *c.* 68. *Cum Factor rerum privarit semine Clerum, Ad Satanæ votum successit turba nepotum.*

An Princeps secularis possit disponere ad libitum & ad quoscumque usus de fructibus Ecclesiarum vacantium, vide Dianam *p.* 7. *t.* 10. *R.* 1. & dicenda *à n.* 1397.

1361 *Q.* 228. *Quid notandum sit circa decimas, primitias, oblationes?* R. Seqq.

§. 1. Per Decimas intelligitur decima pars bonorum mobilium licitè acquisitorum, Ecclesiæ ministris exolvenda, secundùm *c. Ex transmissa,* 23. *de Decimis, Fidelis homo de omnibus, quæ licitè potest acquirere, decimas erogare tenetur:* Ortum habent ex antiquo testamento, Genes. 14. & 28. Exod. 22. Levit. 27. Num. 28. & congruentia est, 1. Quia sic recognoscitur Deus tanquam donator omnium bonorum, idque per numerum perfectum, qui omnes in se numeros continet. 2. Quia Ministris Dei debetur sustentatio. 3. Ut hi liberi sint curis temporalibus, & aliis pauperibus benefacere possint. De injustè acquisitis non debetur decima, quia totum restituendum est Domino rei. Debentur solo jure Ecclesiastico, attamen inducente obligationem justitiæ & religionis. Jus primogenium ad decimas à laico præscribi non potest, quamvis possit præscribi immunitas ab eis solvendis, secundùm dicta *l.* 3. *p.* 2. *n.* 502. Potest jus decimarum per Privilegium Papæ in perpetuum concedi laico ob merita in Ecclesiam vel alias causas: potest etiam à Clerico elocari saltem ad triennium. Ad exigendas decimas datur actio in foro Ecclesiastico, quandoque etiam laicali, non tantùm personalis, ut qui negat conveniatur apud judicem & cogatur, sed etiam realis, ut ad quem-

cum-

cunque pervenerit fructus indecimati, pars 10. vendicetur; si tamen possessor annis prioribus non solverit, non est jus petendi à successore, quia hoc jus fundabatur in ipsis fructibus, non autem in fundo ipso.

1362 §. 2. Primitiæ, erant primi fructus terræ vel pecorum, quę offerebantur Ecclesiæ Ministris: nunc non amplius obligant, nisi secundùm consuetudinem patriæ & indigentiam Ministrorum Ecclesiæ, inquit S.Th.2.2.*q.86.ar.*4. Similiter ad oblationes in altari sub Missa non obligantur singuli fideles, attamen per Superiores attineri debent patresfamilias ad retinendam consuetudinem obeundi altare & aliquid offerendi: Quod autem sic offertur, cedit Parocho, uti & illa, quæ offeruntur in Capellis, aut ad sacras imagines intrà parochiam, nisi alicubi sit alius usus.

Videri possunt hæc & plura alia ex legibus & AA. fusius deducta apud Illſ. *T.* 5.*à num.* 224. Item de decimis videri potest fusè Leur.*p.*1.*q.*464. *& seqq.* De primitiis, *q.*499. De oblationibus, *q.* 460. *& seqq.*

1363 *Q. 229. Quid notandum sit circa alienationem bonorum vel rerum Ecclesiasticarum?* R. Seqq.

§. 1. *Pius II. Extrav. Ambitiosæ, De rebus Eccles. non alien.* prohibet sub gravibus pœnis alienari immobilia & mobilia pretiosa Ecclesiæ, quæ servando servari possunt. Item prohibet omne pactum, per quod dominium rerum & bonorum Ecclesiasticorum transfertur. Item concessionem, hypothecam, locationem ultra triennium, infeudationem vel contractum Emphyteuticum, præterquam in casibus à jure permissis, ac de rebus ac bonis in emphyteusin ab antiquo concedi solitis, & tunc cum Ecclesiarum evidenti utilitate &c. Demum addit res & bona hujusmodi contra prohibitionem alienata liberè reverti eo, quò ante alienationem pertinebant, hæc enim est prorsus irrita; & si fiat, competit Ecclesiæ actio contra bona & personam alienantis. Vid. Gob. *in Exp. tr.3.n.265.app.2.cas.3.*

Similis prohibitio quoad Religiosos emanavit jussu *Urbani VIII.* anno 1624. uti refert Delbene *de Immunit. Eccl. cap.*17. *d.* 1.*n.*7. ubi etiam additur tales alienationes esse ipso jure irritas. Eadem valent de bonis pii loci, si authoritate Episcopi sit erectus, de quo vide VVadingum *de contract. d.2.dub.8.f.4.* & Dicast. *de Justit. l.2.tr.3.n.*329. Prætereà declaravit Sacr. Congregatio non posse Religiosos accipere mutuò pecunias cum solutione interesse, nec fundare censum super bonis suis, Delb.*d.*1.*n.*12. possent tamen emere fundum ad censum illi fundo impositum, Delb. *d.*8.*n.*7.

1364 *§.* 2. Censetur etiam prohibita transactio vel concordia, etiam pro terminanda lite, circa bona antecedenter possessa, si aliqua ex parte forent dimittenda: possent tamen ista fieri, si jus necdum erat possessum, sed prius acquirendum, Delb. *d.*12. Idem est, si quid ad Ecclesiam pertinens impetatur, & esset periculum amittendi, tunc enim posse vendi laico, huic relicto periculo, docent Nald. Gavant. & Delb.*d.*23.*n.*25. Prætereà remitti potest caducitas emphyteusis, quia est tantùm cessio juris acquirendi, si nempe Prælatus voluerit. Delb. *d.*12. Videtur etiam prohiberi permutatio rerum, quia est aliqua species alienat[illegible] *ep. Nulli, De reb. Eccl. non alien.* Bal. Redoan. VVa[illegible] Delb. *d.* 3. *&* 13. Piasec. *p.2.c.5.art.4.n.*12. Et prohibetur o[illegible] ejusmodi alienatio, quamvis foret in favorem alterius Ecclesiæ, Monasterii vel personæ Ecclesiasticæ, *cap.*1.*eod.tit.* Delb.*n.*12. Piasec.*n.*11. qui tamen *n.* 36. putat cum consensu Episcopi permutari posse duas Ecclesias, & consequenter etiam bona duarum Ecclesiarum vel Monasteriorum eidem Superiori subjectarum, VVad.§.4.*n.*4. Delb.*d.*13.*&* 23. aliique cum Bonæsp. *de Just. d.*21.*n.*44. uti & fieri potest unio Ecclesiæ loco Regulari, Delb.*d.*13.*n.*7. Item probabiliter alienatio, quamvis velles inde emere alia bona vel censum, Barb. Delb.*d.*3.*n.* 11. Item, quamvis donans expressè addidisset, ut v. g. Monasterium posset propria authoritate alienare, ut probabiliter putat Lugo *in Resp. Mor l.3.dub.*10.*n.*2.*& dub.*12.*n.*3. *& l.4.dub.*31. quia hoc ipso quòd res acquiratur Ecclesiæ, habet conditiones boni Ecclesiæ, inter quas est inalienatio; attamen etiam probabiliter contradicunt Covarr. Arm. Ricc. Quarant. Bonac. Delb.*d.*10. quia sicuti poterat donans, ita ex hujus potestate poterit donatarius de re disponere, neque res est absolutè & in perpetuum acquisita Ecclesiæ, sed tantum ad beneplacitum; quod fatetur etiam Lugo esse verum, si donator expressè voluisset, ut alienaretur, tum enim certum est nunquam absolutè acquisitam fuisse Ecclesiæ. Et idem videtur esse, si res fuerit empta cum pacto retrovẽdendi, Baron. Redoan. & alii contra Ricc. & Menoch. apud Delb. *d.*23.*n.*23. Similiter videtur esse licitum repudiare aliquid etiam immobile necdum acquisitum, cùm non sit alienatio, Abb. Sylv. Delb. *d.* 5. qui tamen *d.*6. docet cum Mol. Barb. A. Tamb. *T.*3.*d.*13.*q.*2.*n.* 8. & aliis Prælatum vel Religiosum non posse repudiare hæreditatem vel legatum, tum quia ex voluntate Testatoris jam erat acquisitum Ecclesiæ, etiam ante traditionem, uti habent Jura; tum quia Ecclesia habebat jus & actionem ad illud: sed contradicunt Abb. Menoch. Gom. Sanc. Rebell. Ricc. Bon & alii, quia ante acceptationem non acquiritur Ecclesiæ jus aut actio ulla, si res transit ad hæredes ab intestato. Vide Delb. suprà: item Dicast. *à n.* 339. Pirh. *l.3.tit.*13.*n.*41. Dare commodato & ad usum brevi tempore non est prohibitum, Delb. *d.* 19 uti nec prohibitum est bona Ecclesiæ obligare in hypotheca generali, sed tantùm in speciali, Abb. Cova. Redoan. Mol. Delb. *d.* 1.*n.*30. contra Vasq. Rodriq. Quara. & alios. Circa alienationem juris patronatus, sepulturæ &c. vide Delb. *d.*14. Circa constitutionem non feudi vel emphyteusis, habet *d.*15. & 16. circa alienationem materialis Ecclesiæ vel Oratorii, habet *d.*17. Cur autem Ecclesia noluerit bona Ecclesiastica esse alienabilia, insinuabitur *d.* 1386.

§.3. Nomine bonorum Ecclesiæ hic veniunt etiam jura 1365
& actiones ad immobilia, nomina debitorum, servitutes, VVad.§.1 Pias.*n.*8. Delb.*d.*12. Ad res mobiles pretiosas, quæ servari possunt, pertinent vasa aurea, argentea, gemmę, bibliotheca copiosa, A. Tamb. *q.* 2. Delb.*d.*2.*f.*1. Greges & armenta totaliter considerata, Delb.*f.*4. Incisio arborum & sylvarum, si fiat cum deterioratione, Piasec.*n.*9. Vide VV ad §.2. & Delb. *f.* 5. Etiam magna pecuniæ summa donata & destinata ad emenda immobilia censetur quid immobile, Vasq. Ell. Lez. Delb.*f.*1.*à n.*2. aliique apud Lugo *l.3.d.*10. contra Tiraq. VVad. §. 1. sed de hoc vide Delb. *f.*3. Etiam ad immobilia spectant annui reditus perpetui, VVad. Quoad servos originarios vide VVad.*n.*12. & Delb.*f.*1. Quoad pretiosas reliquias, v.g. spinam coronæ Christi, putat Delb. *d.*1.*n.*52. hic non prohiberi earum alienationem, quia sermo videtur esse tantùm de rebus pretio æstimabilibus: sed contradicit Castrop. *t.* 12.*p.*15.§.1. *n.* 8. cum Ricc. quia sunt supra omne pretium, ergo censeri debent mobilia plùs quàm pretiosa.

§.4. Alienatio rei Ecclesiasticæ licita est cum causa, & 1366
servatis solemnitatibus, etiamsi donans addidisset non alienandam, quia intelligitur, sine causa, & modo indebito, uti cum aliis probabiliter tenet Delb. *d.*11. Causa autem est, sola evidens Ecclesiæ necessitas vel utilitas; quandoque etiam respectu Papæ magna convenientia, ob quam præsumitur illum, qui dedit Ecclesiæ, non posse esse rationabiliter invitum, Delb. *d.* 28. Solemnitates sunt quinque, 1. Communis consultatio, an ita postulet necessitas vel utilitas. 2. Consensus Capituli vel Cleri. 3. Consensus Episcopi vel Superioris Regularis. Putat Pias. *à n.*14. etiam requiri consensum Patroni, si alienentur bona Ecclesiæ vel Beneficii patronati, sed contradicunt alii cum Laym. potestque videri etiam Pirh. *à num.* 61. 4. Subscriptio consentiendum, pro casibus à jure expressis. 5. Consensus Papæ sive facultas S. Congregationis: Et de his omnibus videri potest Delb.*d.*9. Quòd si alienatio facta sit sine causa, est invalida, Delb.*d.*20. Quod tenet, si Papa ipse rem Ecclesiasticam sine justa causa transferat ad laicum, quia non est Dominus, & injusta dispensatio est irrita, Nav. & alii cum Delb. *d.* 27. Si autem fiat cum causa, sed omissis solemnitatibus, Abb. Silv. Butr. Ang. Nav. Rodriq. Regin. Fill. & alii probabiliter dicunt valere pro foro conscientiæ, sed etiam probabiliter contradicunt Covar. Mol. Vasq. Ricc. Menoch. Suar. Bonac. & alii cum Dicast. *t.*15.*n.*215. & Delb.*d.*21. quia Jura absolutè irritant ob damnificationis periculum, quod semper adest, si solemnitates omittantur. Nec valet alienatio sub ratihabitione, seu salvo consensu Sedis Apostolicæ, quia hic consensus prærequiritur ad formam: possunt tamen partes antecedenter tractare de alienatione facienda, si S. Sedes consentiat Delb.*d.*1.*à n.* 44. Putantque Quaran. Redoan. Fachin. *in Controv. Jur. lib.* 13. *c.*44. hunc consensum non præsumi, nequidem in præscriptione 30. vel 40. annorum, sed probabilius contradicunt Mascard. Fell. Ricc. Delb.*d.*4.*f.*1. Dicast.*n.*211. quia factum præsumitur, si de jure faciendum erat. Quòd si à Sacra Congreg. habeas facultatem alienandi fundum A, & alienes fundum B, alienatio est invalida, quia concessio facultatis non extenditur ad casum sub verbis concessionis non comprehensum, quamvis ad illum æquè facilè data fuisset facultas, si fuisset petita. Quod Societatem Jesu attinet, novum *Comp. Privil. v. Alienatio* §. 2. dicit sufficere facultatem Generalis aut Societatis Congregatæ, per Privilegium *Greg. XIII.* sed de hoc vide A. Tamb. suprà *q.* 6. An verò eadem Societas Jesu volens dimisso reddere bona sua, quæ donarat, indigeat speciali facultate, dictum est n.56.

§. 6. Sine speciali causa & solemnitate alienari possunt, 1367
1. Quę verisimiliter ad triennium sine notabili deterioratione non perdurant, uti sunt vestes, fructus arborum, jumenta in individuo, singularia pecora &c. Pias. *à n.* 19. 2. Res quęcunque exigui valoris respectivè ad possidentem, *c. Terrulas*, *q.*2. VV. ad §. 3. Barb. *de potest. Episc. alleg.* 95. *num.* 51. Ricc. *in prax. Episc. dec.*39.*n.*8. Docent autem Castrop. §.1. *n.*2. & Zerol. *in prax. Episc. p.*1.*v. Alienatio, ad* 6. rem exigui valoris esse, si non attingat centum aureos sive ducatos, sed alii communiter cum Delb.*d.*2.*f.*1. *à n.* 12. restringunt ad 25. scuta aurea, quę faciunt 40. scuta monetę Romanę. Pro Societate JESU, rescripsit ejusdem Procurator generalis 3 Januar. 1693.

1693. exiguum valorem in alienationibus regulandum esse juxta consuetudinem locorum, ubi sita sunt bona. Quòd si nulla sit consuetudo, aut illa certa non sit, peti posse à Generali facultatem ad eam summam, quæ scuta 40. monetæ Romanæ non excedat. Et rectè addit Delb. talem rem modicam debere esse disjunctam ab aliis, alioquin posset v.g. totum prædium successivè per partes modicas alienari. 3. Res Academiæ, Seminarii, Hospitalis, Confraternitatis, si authoritate Episcopi erecta non sint, ut limitant Castrop. *p.*14. *n.*11. & Delb. *d.*1. *à n.*14. quia in rigore non sunt res Ecclesiæ, Monasterii vel loci pii, prout hic sumitur locus pius, Piasec. *n.*34. VVad. §.4. *à n.*3. 4. Res, quarum conservationi non sufficeret census ex eis Castrop. *p.*15. §.2. *n.*5. Bonæsp. *n.*47. Quòd si conservatio esset tantùm non utilis sive sterilis, Quaran. Bon. & Delb. *d.*3. *n.*10. dicunt requiri licentiam Papæ. VVad. §.3. dicit sufficere consensum Episcopi cum Capitulo. 5. Cum Principe fieri potest permutatio rei ad bonum commune utilis cum alia re æquali, VVad. 6. Si necesse sit pro debitis, ad quæ solvenda creditor urget per Judicem, Abb. Quaran. Bonæsp. *n.*50. 7. In casu magnæ necessitatis non permittentis peti consensum Superioris, Quaran. Delb. *d.*1. *n.*26. Item si expectato consensu Papæ transiret occasio notoriæ utilitatis Ecclesiæ, Bald. Boss. Bonæsp. suprà, Delben. *d.*22. *n.*2. Et tum requirunt consensum Episcopi Abb. Felin. & alii cum Carden. *in* 1. *crisi d.* 80. *n.*46. notat tamen Delb. Regulares, qui Episcopo subjecti non sunt non teneri ad hunc recurrere. 8. Etiam alienari possunt, quæ donantur vel legantur illis, qui retinere non possunt, v.g. Capuccinis. Quarta Ricc. *dec.*56. *n.*1. Barb. *n.*59. Delb. *d.*7. qui rectè id negat de mobilibus pretiosis, quæ ipsi licitum est retinere. 9. Si tantùm fiat transmutatio unius rei in aliam absque translatione dominii in alterum, uti ex antiquo calice fiat Crux, ex arboribus cæsis ædificetur domus, quia tum non est alienatio, Abb. Nav. Ricc. Delb. *d.*23. *n.*11. 10. Si fiat remuneratio Beneficiorum Ecclesiæ collatorum, Barb. Delb. *n.*16. 11. Si aliquid sit simul & indivisim in manu sæcularis, qui velit vendere, Bord. Delb. *d.*22.

1368 §. 6. Quoad locationem longi temporis, si res omni anno fructificet, prohibetur locatio ultrà triennium; si fructificet alternis annis, prohibetur ultrà sexennium; si ternis, ultrà novennium, Covar. Azor. Vasq. Less. Barb. Ricc. Delben. *c.*18. *d.*4. Non prohibetur autem locatio diuturnior fructuum pertinentium ad ipsum beneficiatum, quia finitur morte naturali vel civili elocantis, sed tantùm fundi, qua teneatur stare etiam successor, Abb. Covar. Silv. Mol. Castrop. *p.*14. *n.*12. Delb. *c.*17. *d.*24. *&* *c.*18. *d.*10. Quòd si quis fundum locet 12. annis, cum clausula, quòd velit esse quatuor locationes, singulas pro singulis trienniis, licèt Bald. & alii hoc defendant, tamen probabiliùs contradicunt Covar. Az. Mol. Rebel. Vasq. Ricc. Lez. Castrop. *n.*3. Delb. *c.*18. *d.*2. quia est reipsa locatio ad 12. annos, & clausula illa apponitur in fraudem legis: Et nequidem pro triennio valebit ille contractus, nisi æquivalenter sit duplex, nempe quod velint esse ad annos 12. si autem hoc non teneret, saltem ad tres, Bartol. Jas. Abb. Covar. Castrop. *n.*7. Delb. *d.*5. contra Tusch. Rebell. & alios. Putant tamen Mol. Rebuff. Ricc. Gutt. Lugo suprà *d.*12. *n.*4. Fill. *tr.*44. *c.*2. *n.*19. & probabile dicit Delb. *d.*2. *à n.*7. posse clericum se eidem obligare ad renovandam cum ipso locationem secuturis trienniis, quia personalis hęc obligatio non afficit fundum, & cessat morte naturali vel civili promittentis; nihilominus VVadin. adhuc putat hoc esse illicitum & in fraudem legis. Potest etiam locatio ad triennium facta renovari cum eodem post elapsum secundum annum, quia prius triennium censetur elapsum: si autem fiat priùs, præsumetur fraus & locatio ad quinquennium, Mol. Valasc. Castrop. *n.*4. Delb. *d.*3. Talis locatio prohibetur etiam quoad bona piorum locorum, si hæc authoritate Episcopi sit erecta, aliàs non, Castrop. *n.*11. Delb. *d.*9. Vide Dicast. *tr.* 15. *d.*6.

1369 §.7. Alienans bona Monasterii absque solemnitate, privatur omni officio, item voce activa & passiva, sitque perpetuò inhabilis ad hæc recipienda, & est excommunicatus, Pelliz. *T.*2. *tr.*9. *c.*7. *n.*29. Attamen quoad omnia hactenus dicta debet attendi locorum consuetudo: nam communis AA. sententia est cum Delb. *c.*17. *d.*22. etiam Extravagantem *Pii II.* quoad pęnas, in paucis locis esse receptam: & quoad obligationem ipsam attendenda est etiam cujusque diœcesis consuetudo, Gob. suprà *app.*1. *lit. T*, dicit licitum esse in Germania alienare calices &c. Quoad eandem Germaniam docet VVagnereck *in Exeg. illius Extrav.* eam non esse absolutè receptam in multis locis, præsertim apud Principes Ecclesiasticos, Engel. *l.*3. *t.*13. *n.*15. dicit non exemptos pro alienationibus recurrere ad solos Episcopos (quod etiam in Belgio fieri testatur Zypęus *in anal. juris Pontif. ad hanc Extrav. n.*2.) Episcopos autē dicit n.24. alienare prædia minoris æstimationis sine recursu Romam. *Si dicas*, eos jurare se non alienaturos possessiones inconsulta S Sede: Respondet VVagner. subintelligi conditionem, si & quatenus Extravagans illa est usu recepta: & de hoc juramēto vide Delb. *c.*17. *d.*4.

Quam pœnam incurrant, tum delegatus Papæ, tum alii, qui in detrimentum Ecclesiæ permittunt, procurant, vel suadent alienationem talem, habet Delb. *dub.*31. *& seqq.*

DUBIUM IV. 1370

Quis sit habitus Clericorum, quæ artes, officia, actiones iis prohibeantur.

Resp. I. Clericos majoribus Ordinibus initiatos, vel etiam minoribus, si habeant Beneficium, quoad habitum obligari ad ferendam tonsuram & vestem Clericalem, quæ non debet esse virgata, in qua diversi coloris virgæ ducantur, nec partita seu dissecta.

Resp. II. Quoad artes, prohibetur macellariorum, tabernariorum, joculatorum, quorum etiam ludis, ut & hastiludiis prohibentur interesse. Item Medicorum aut Chirurgorum, ubi opus incisione aut adustione, nisi, ut habet Nav. erga pauperes aut propinquos, aut in necessitate.

Resp. III. Quoad officia, prohibetur (si sint beneficiati, vel initiati Sacris) officium Judicis in causa sanguinis, Advocatorum, Patronorum, Tabellionum seu Notariorum in placitis sæcularibus; Quod addo, quia in specialibus quibusdam casibus hæc licent v.g. advocare pro Ecclesia, pro personis conjunctis & miserabilibus. Ratio autem est, quia Clericus non debet se immiscere negotiis sæcularibus, *Sayr. l.*12. *c.*25. *n.*6. (qui tamen cōcedit instrumenta ab eo facta valere.) Bon. *t.*2. *in præcep d.*10. *q.*3. *p.*4. Lay *l.*1. *t.*5. *p.*5. *c.*8. *n.*3. & notat consuetudine inductu esse, ut officio Cancellarii, Consiliarii, imò etiam Judicis, fungi possint in causis civilibus.

Resp. IV. Quoad actiones, prohibentur arma portare, nisi in itinere, tabernas intrare, venationi clamosæ vacare, (quod addo, quia venatio sine strepitu, recreationis causa permittitur,) accipitres vel falcones alere pro venatione, aleis, aut taxillis ludere, mercaturam aut negotiationem lucri causa (non tamen necessitatis,) exercere, cohabitare mulieri, nisi sit mater, soror, amita, aut certè talis, quacum nullum periculum aut scandalum immineat, Less. *l.*2. *c.*5. *n.*40. Caj. tamen *V. Clericus* contra Ang. & Nav. docent, horum & similium transgressionem non esse mortalem, si absit temeritas, contumacia, contemptus & scandalum, V. Laym. *l.*5. *tr.*9. *c.*12. *n.*2. *&* 3. *Nec refert*, ait, quòd transgressor sit excommunicandus; *quia* hæc pœna est sententiæ ferendæ; quam non nisi contumax post monitionem incurrit. Quod tamen universim Nav. putat esse laxius, maximè cùm Canones utantur verbo, *Præcipio:* Unde ait esse mortale, si habitum vel tonsuram non gestent: Quod restringit Bon. *disp.*8. *de Sacram. q.*1. *p. ult. n.*8. si sint initiati majoribus Ordinibus, aut habeant Beneficium, & tonsuram vel habitum longo tempore, absque justa causa non gestent, tunc enim peccare mortaliter; citatque pro se Regin. Nav. Henriq. Vasq. Negant tamen *Sylv.* & Laym. *l.c.* si non sit notabilis excessus supra loci consuetudinem. Negotiari verò esse mortale concedit idem Laym. *l.*3. *tr.*4. *c.*17. & alii commun. Sed de hoc Vide supra *l.*3. *tr.*5. *c.*3. *d.*8. *art.*2.

ADDENDA.

*Quæst.*230. *Quid præterea notandum sit circa obligationem gestandi habitum & tonsuram?* Resp. Seqq. 1371

§. 1. Nav. Vasq. Gran. Dian. Quarti *in Rubr. Miss. p.*2. *t.*6. *f.*1. probabiliter dicunt solos Clericos beneficiatos vel in Sacris constitutos obligari graviter ad habitum & tonsuram, non autēm initiatos solis Minoribus, nisi frui velint privilegiis Clericorum, quia de his non loquitur Trid. Per habitum autem intelliguntur vestes, quæ de communi usu provinciæ gestantur à Clericis. Putat quidem Rebuff. etiam presbyterum studiorum causa alibi versantem posse ferre quemcunque habitum & colorem; sed confutatur à Sanch. *in Cons. l.*7. *d.*49. *n.*19.

§. 2. Sot. Silv. Arm. & alii cum Dian. *p.*5. *t.*5. *R.*60. dicunt esse mortale absque causa per longum tempus non gestare habitum: E contrà Caj. Henriq. & Laym. dicunt esse veniale tantùm, secluso contemptu & scandalo: & omnes communiter in hoc conveniunt, quòd sit tantùm veniale, si negligatur ad breve tempus, datur enim hic parvitas materiæ, secundùm dicta *l.*1. *n.*672. estque idem de tonsura. Probant tamen authoritate & rationibus Dian. *p.*10. *tr.*13. *R.*29. & Burghab. *cent.*2. *cas.* 59. esse mortale si Clericus in baccanalibus currat per urbem larvatus. Gob. *in Exp. t.*8. *n.*769. ait, si propter neglectum gestationis coronæ vel habitus vilipendatur Ordo Clericalis, peccatur mortaliter; si non sit periculum causandi vilipendium & contemptum, non est mortale: longè autem faciliùs peccari potest mortaliter omittendo habitum quàm coronam, nemo enim arguet Parochum, mortalis in cujus capite per sex vel octo hebdomadas non apparet vestigium coronæ, etsi constitutiones Synodales id mandarent. 1372

§. 3. Si

1373 §. 3. Si Clericus in Sacris constitutus alat longam comam, *Abb. Diaz.* & alii dicunt esse mortale, sed communiùs & probabiliùs negant *Caj. Sayr. Garz.* aliique cum *Quarti*, si absit contemptus & scandalum, quia quamvis fiat comminatio excommunicationis, communis tamen est sententia, secundùm dicta *l. 1. nu. 611.* quòd comminatio pœnæ gravis non semper innuat grave præceptum, si pœna sit ferendæ sententiæ. Denique corona, quam gestant Sacerdotes, est in signum regni, quod in Christo expectatur, rasio verò capitis significat omnium temporalium depositionem.

1374 *Q. 231. An Clerico unquam liceat negotiari?* R. Hoc resolutum est *l. 3. p. 2. à n. 997.* Adde tamen hunc casum: Titio Clerico debet communitas 1000. aureos, quos cum modo solvere non possit, dat ei facultatem emendi 1000. maldera tritici & evehendi extra patriam, ubi poterit cariùs revendere, quæ facultas æstimabilis est 1000. aureis, quia tantum erit lucrum. *Quæritur*, an Titius possit hac facultate uti? R. Cum Castrop. *tr. 16. d. 4. p. 13. §. 3. n. 5.* & Lugo *in Resp. Mor. lib. 3. d. 20.* non posse, quia hoc esset negotiari, ad quod Clerico facultatem dare non potest communitas: poterit tamen Titius, 1. hanc facultatem isto pretio vendere alteri negotiaturo, 2. Ipsimet communitati dare mutuas pecunias, ut dicto modo emat & revendat triticum, tuncque sibi mutuatam pecuniam restituat, & ex lucro solvat debitum.

1375 *Q. 232. Quid liceat Clericis circa venationem?* R.

§. 1. Clericis prohibita est venatio, *cap. 1. & 2. de Cler. venat. cap. Quorundam, dist. 34. c. Qui venatoribus & seqq. dist. 86.* Trid. *sess. 24. c. 12. de Ref.* ac multò magis Religiosis, juxta *c. 1. §. Porrò, de statu Monach. in Clementina*: Intelligitur autem venatio, quæ ab ipsis cum magno clamore & scandalo exercetur, ita ut Episcopi, si frequentes sint in ejusmodi venationibus clamosis, suspendi jubeantur à communione tribus mensibus, Presbyteri duobus, Diaconi ab omni Officio; sed prohibitiones illæ nunc ita mitigatæ sunt, ut si recreationis causa fiat, sine magno clamore, scandalo vel contemptu, non facilè peccetur mortaliter. *Nav. Mol. Turr. Lugo, Ill. t. 4. d. 2. n. 246.* Addunt *Suar. Sa*, Castrop. *t. 16. d. 4. p. 13. §. 5.* etiam à veniali excusari, si venatio sit rara, & moderata, & ad reficiendas vires. Putant etiam Lugo, Dian. *p. 3. tr. 6. R. 19.* Dicast. *de Just. l. 2. tr. 2. d. 9. n. 290.* quietam venationem cum retibus, laqueis paucisque canibus non esse prohibitam Ecclesiasticis.

1376 *§. 2. Dicast. nu. 300.* putat venationem etiam cum apparatu & clamosam non prohiberi Clericis, nisi fiat frequenter, & addit cum Cajet. Navar. Silv. Bann. Molin. Turr. Dian. suprà & *p. 9. tr. 9. R. 40.* ac iterum *par. 10. tract. 13. R. 29.* licèt fiat frequenter, non audere se damnare mortalis, si ex recreatione fiat: & si mortale sit, cum *Rebell. & Less.* id esse ratione scandali.

1377 §. 3. Possunt Clerici & religiosi recreationis causa interesse venationi etiam clamosæ, dummodò ab ipsis non exerceatur, quia non prohibetur aspectus, Lugo *de Justit. disp. 6. n. 51.*

An Judex vel Dominus sæcularis possit Clericum injustè venantem spoliare armis, avibus, canibus, videri potest Dian. *p. 1. t. 2. R. 10. & p. 3. t. 1. R. 28.*

1378 *Q. 233. Quid notandum sit de ludo respectu Clericorum?* R. Clericis prohibetur lusus alearum, *cap. penult. de vita & honest. Cler.* aliisque locis apud Castrop. *tr. 16. d. 4. p. 13. §. 5.* Nomine autem alearum intelliguntur omnes lusus fortunæ potiùs quàm industriæ: Et prohibetur consuetudo ludendi, non autem ludendi una aut altera vice, *Salas, Mol. Rebell. Az. Castrop.* Imò consuetudinem ludendi, si non fiat ob lucrum sed recreationis causa, excusant à mortali *Salas & Valent.* quamvis contrarium teneant *Salas & Castrop.* suprà: Putatque *Salas* prohibitionem horum lusuum non extendi ad Religiosos laicos, quia textus tantùm habet de Clericis, sed communis opinio cum *Navar. Suar. Valent. Castrop.* & aliis tenet oppositum.

1379 *Q. 234. An Clerico licitum sit interesse executioni pœnæ mortis?* R. Licitum est cum justa causa, v. g. si educat reum; è contrà si sine justa causa adsit Sacerdos vel Religiosus, multi innuunt esse peccatum, attamen non esse mortale docent *Suar. Avila* aliique cum Dicast. *de irregul. d. 7. nu. 653.* imò si absit scandalum & otiosa curiositas, Ugol. & Mol. *de Just. t. 4. tr. 3. d. 8. n. 13.* dicunt nequidem esse veniale, quia consuetudo nunc præscripsit contra Decretum, quod olim obligabat Monachos & Clericos, quando clausura & observantia eorum erat major. Quòd si adesset tanquam habens jurisdictionem temporalem, v. g. Judicis, Custodis &c. fieret irregularis, Regin. *l. 30. t. 2. n. 134.* Plura de ludis & spectaculis diximus *l. 3. p. 2. à n. 1086.*

Qui alia volet circa mores & conversationem Sacerdotum, legat Branden. *in Collect. ad Concord. post q. 12. Not. 10.* & Tractatum Trittemii *de Sacerdotum vita.*

1380 *Q. 235. Quid sit privilegium Canonis & Fori, quod habere dicuntur Clerici?* R. Privilegium Canonis est gratia & favor statui Clericali concessus, *Canone, Si quis suadente 26. causa 17. q. 4.* quo eximitur ipse & res ei adhærentes ab omni actione injuriosa exteriore, de quo dicetur *lib. 7.* quando de percussione Clerici. Privilegium fori est favor, quo Clericus eximitur à jurisdictione & potestate sæculari, quoad se & sua, de quo aliqua jam dicemus, & iterùm posteà à *n. 1410.* possuntque etiam videri dicta *l. 1. n. 679.* sed præcipuè videndus Delbene *de immun. Eccl. c. 6. & 7.* item Dicast. *de cens. d. 3. dub. 57.*

Q. 236. Quid de immunitate Ecclesiastica sit notandum? 1381
R. Seqq.

§. 1. Certum est Clericos jure divino esse exemptos à jurisdictione laica, uti docent Clemens Rom. *Epist. 1.* Dionysius Areop. *Ep. 8. ad Demoph.* Synodus Rom. 4. *sub Symmacho, Can. 3.* Bonif. VIII. *cap. Quamquam, de censibus in 6.* Joann. VIII. *Can. Si Imperator, dist. 96.* Innoc. IV. *Comment. in Decret. de majorit. & obed.* Conc. Lateran. sub Leone X. *Sess. 9.* Trid. *sess. 25. c. 20. de Ref.* sumiturque ex *Matth. 17. & 24.* ubi Christus dicit filios regni, quo nomine seipsum & Apostolos ac successores Clericos tanquam familiares suos intelligit, à subjectione Laicorum liberos esse, prout explicat *S. Hieron.* hoc loco, neque ullus verè Catholicus diffitetur: Vide dicenda *n. 1410.* & Delbene *c. 1. d. 2. f. 1. & 6.*

§. 2. Clerici gaudent immunitate Ecclesiastica, uti habet 1382
Trid. suprà, & magis constabit ex dicendis à *n. 1386.* Et Clericos non esse subditos legibus civilibus quoad vim coactivam, dictum est *l. 1. n. 674.* probatque Delb. *toto cap. 9.* hinc ordinariè puniri non possunt per laicos, si transgrediantur leges civiles, ut latè Delb. *d. 2. & seqq.* & iterùm *d. 15. & seqq.* quia secundùm dicenda *n. 1410.* nullam in eos jurisdictionem habent. Possunt tamen laici Clericum in flagranti, vel in proposito perpetrandi crimen capere ad tradendum potestati Ecclesiasticæ, *Delb. d. 7.* Item possunt detinere Clericum debitorem, quia id concedit Ecclesia, *Delb. d. 8.* quem etiam vide *d. 11. & 12.* Posse etiam expelli regno, si inobedientes sint justis mandatis Principum, docent multi, sed plures probabiliùs negant cum Delb. *d. 9. & 13.* Addit *d. 20. & 35. f. 5.* non posse Clericorum pecora in pascuis prohibitis reperta eripi per laicos pro executione pœnæ *Statuti*, quamvis quoad hoc contradicant alii. Et quamvis Clerici teneantur, uti alii reparare vias ante domos suas, tamen non possunt à laicis ad hoc compelli, Delb. *d. 23.* Hinc tenet communis cum Lugo *de Just. d. 36. n. 123.* & Delb. *c. 5. d. 17.* contrà alios, quòd Clerici non teneantur contribuere ad illa, quæ immediatè & directè cedunt in utilitatem publicam, & mediatè tantùm in utilitatem Clericorum, uti sunt reparationes mœnium, pontium, fontium, viarum publicarum &c. Docent tamen Silv. Mol. Sanch. *in cons. l. 2. c. 4. d. 55. à n. 6.* Dian. *p. 1. t. 2. R. 40. & 132.* Carden. *in Crisi d. 61. n. 128.* Delb. *c. 5. d. 16.* Teneri contribuere ad ea, quæ directè & immediatè concernunt etiam eorum utilitatem. Et de impositione ejusmodi contributionum, quandonam sit contra immunitatem Ecclesiasticam, videri potest Lugo *in Resp. Mor. lib. 5. ad 3.* Item, cujus requiratur consensus, ut possit Clero in publica necessitate indici contributio, resolvit Delb. *d. 18. & seqq.* Docent quidem *Castell. Salas* & alii à laicis posse tempore penuriæ cogi Clericos, ut justo pretio vendant, v. g. siliginem, sed tenendum est oppositum cum Delb. *c. 9. d. 14.* quia necessitas illa non dat jurisdictionem laicis, sed recurrere debent ad Superiores Ecclesiasticos: si tamen hi injustè nollent, aut ad eos recurri non posset, laici possent titulo defendendi vitam pretio dato arripere sibi necessaria: Et his conformiter dixi *l. 3. p. 2. à n. 1146.* posse in gravi necessitate Reip. v. g. ob famem, etiam pias dispositiones converti in usus indigentium. De obligatione præstandi aliquando subsidii charitativi, vide dicta hic *n. 851.*

§. 3. Contrà immunitatem Ecclesiasticam est, si Cle- 1383
rici cogantur ad gabellas, ad emendam cartam signatam & similia, Delb. *c. 1. d. 4. f. 2. & seqq.* Idem probans quoad Religiosos, *d. 9. & seqq.* An autem Clericorum bona patrimonialia etiam immunia sint, examinat Delb. *c. 5.* & inter cætera rectè docet Clericos non esse immunes quoad negotiationes, quamvis de his conveniri non possint nisi coram Judice Ecclesiastico. An verò Clericus teneatur solvere gabellas è bonis conductis, videri potest Diana *par. 6. tr. 7. R. 11.* sed quoad hoc aliaque semper attendendum, quid Ecclesia hic & nunc permittat.

§. 4. Nulla potestas sæcularis potest tollere vel minuere im- 1384
munitatem Ecclesiasticam, Delb. *c. 1. d. 2. f. 2.* Imò nec à Papa tolli potest totaliter, Delb. *f. 3.* Nec per consuetudinem etiam immemorialem, Delb. *c. 2. d. 15. c. 5. d. 14. c. 9. d. 6. f. 5. & 6.* Quamvis autem *Suar.* contra Regem Angliæ *l. 4. c. 26. n. 3.* & Burgh. *cent. 2. cas. 90.* putent contra Pereir. apud Dian. *p. 4. tr. 1. R. 20.* Clericos etiam in Minoribus constitutos gaudere his privilegiis, si observent requisita à Trid. imò etsi non observent, ut putat Mol. *T. 3. t. 2. d. 270. n. 5.* tamen Less. *l. 2. c. 33. n. 38.* rectè dicit nunc per consuetudinem & Ecclesiæ consensum ad illos, si Ecclesiæ non deserviant nec beneficiati sint, non ampliùs ea pertinere. Videri potest etiam Delb. *c. 1. d. 5. f. 2. & seqq.*

Q. 237. An bona sæcularia possint fieri Ecclesiastica sine 1385
licentia Principis sæcularis? R.

§. 1. Ne-

§. 1. Negant *Caram.* & pauci alii: ut probent, *Supponunt seqq.* 1. Dominium esse quadruplex, *Proprietatis*, quod habet Petrum, cujus est fundus: *Potentiale*, quod habent omnes, qui fundum illum accipere possunt per donationem vel emptionem, quales sunt Principes ac concives regni. *Jurisdictionale*, quod habet Princeps, in quantum præest gubernationi per leges. *Politicum* sive extraordinarium, quod habet etiam Princeps, in quantum habet jus disponendi de rebus privati, quando ita expedit ad bonum commune. 2. Bona tunc dicuntur cadere in manum mortuam, si fiant imposterum inalienabilia, & ex illa manu redire non possint; hinc amortisatio bonorum est actio, per quam bona cadentia in manum mortuam fiunt inalienabilia, 3. De consensu Principis utentis dominio politico possunt bona fieri inalienabilia & amortisata, quamvis privati per hoc priventur dominio potentiali. His suppositis.

Statuunt seqq. 1. Stando jure naturæ non potest fundus sæcularis fieri Ecclesiasticus; rationem dant, quia Petrus non potest dare Ecclesiæ vel cuicunque alteri, nisi dominium proprietatis, hoc enim solum est ipsius; dominium autem potentiale, jurisdictionis, & politicum, quibus subduceretur ille fundus, si fieret Ecclesiasticus, non est Petri, sed vel privatorum vel Principis, ergo Petrus non potest illud sine licentia Principis transferre in Ecclesiam. 2. Nec id fieri potest stando jure Ecclesiastico, quia per Canones & per omnem potestatem Ecclesiæ non est licitum rapere alicui sua & dare Ecclesiæ. 3. Sufficit Principis licentia olim concessa, si non sit revocata aut moraliter esse desierit, hanc enim concesserunt *Constant. Magnus* & aliqui alii Monarchæ, uti notat Dian. *p. 11. t. 1. R. 14. & p. 4. tr. 1. R. 57.* non tamen omnes alii Principes, uti habet idem Diana *p. 6. t. 3. R. 1. &* 10. possuntque reliqui revocare. 4. Ad amortisationem non juvat legalis præscriptio, nam si leges sint sæculares, his non debent judicari, qui ipsis non sunt subjecti, & leges sæculares de præscriptionibus non juvant Ecclesiasticos; si autem leges sint Ecclesiasticæ, habent disponere tantùm circa res Ecclesiasticas sibi subjectas, non autem circa sæculares, ergo. Ex his.

Infert Caramuel, si v. g. domus aliqua sine licentia Principis dedicetur Deo, 1. Christus fit Dominus solius proprietatis, Papa autem prodominus sive Vicarius & administrator etiam solius proprietatis, 2. Singuli concives non ideo perdunt jus potentiale in illam domum, nec Principes jurisdictionale vel politicum, 3. Talis domus non habet jus asyli, quia hoc esset contra jurisdictionem Principis, 4. Manet talis domus sub jure etiam politico Principis. Hæc sunt principia, & fundamenta Adversariorum, sed

1386 §. 2. Omnino tenendum est posse bona sæcularia fieri Ecclesiastica sine licentia Principis, ita Dian. *p. 5. tr. 3.* & Carden. *in 1. crisi d. 61. c. 2. & seqq.* Ratio est, 1. Quia si fundamentum adversariorum sit verum, ergo similiter facit injuriam Principi & concivibus, qui sine licentia se & sua bona transfert ad aliud regnum; item qui bovem suam mactat aut vendit extero, quia sic privat concives suo jure potentiali, & Principem jurisdictionali ac politico: item facit injuriam, qui sine licentia Principis fit Religiosus, quia se subducit dominio jurisdictionis. *Si dicas*, hos jure Divino eximi à jurisdictione sæculari, uti & Clericos. Resp. Idem esse de bonis, si transeant ad Ecclesiam, ut habetur *cap. Quamquam, de censibus in 6.* & docent cum communi Suar. *in defens. fidei l. 4. c. 9.* Bonac. *in Decal. d. 10. q. 2. p. 1. §. 1. n. 2.* Dian. *p. 6. tr. 3. R. 2. & q. 1. tract. 2. R. 1.* Potuisse autem Papam dare hanc exemptionem Clericis, independenter à Principibus sæcularibus, certum est, nam *cap. Quamquam suprà, cap. Noverit. cap. Gravem, de sent. excomm. cap. ult. de reb. Eccl. non alien.* sub censuris præcipiunt Principibus observantiam hujus exemptionis: hinc etiam Trid. *sess. 25. c. 20. de Ref.* ait: *Ecclesiæ & Ecclesiasticarum personarum immunitatem Dei ordinatione, & Canonicis sanctionibus constitutam esse*: cujus ratio est; quia omnino indecens fuisset Clericos, qui Deo specialiter dicati sunt & constituti sæcularium Judices ac Vicarii Christi in ordine ad administranda illis Divina, eorum potestati subesse, hinc *cap. Ecclesia Sanctæ Mariæ, de Constit.* dicitur, ut statutum etiam in favorem Ecclesiæ factum à laicis motu proprio *Nullius firmitatis existat, nisi ab Ecclesia fuerit approbatum, quia eis super Ecclesiis & personis Ecclesiasticis nulla sit attributa facultas, quos obsequendi manet necessitas non authoritas imperandi.* 2. Privati laici & Principes non habent jus ad illud, quod esset in magnum detrimentum Reip. Christianæ, sed si haberent jus, ut bona Ecclesiastica manerent semper alienabilia, hoc esset in magnum detrimentum Reip. Christianæ, ergo. *Prob. min.* Esset in magnum detrimentum Reip. Ecclesiasticæ, ergo & Christianæ, cujus præcipua & nobilior pars est Ecclesiastica, utpotè à qua est doctrina salutis, absolutio à peccatis, Sacramentorum administratio, Sacrificiorum oblatio, aliaque ministeria spiritualia, *Ant. prob.* nam *S. Pius V.* in motu proprio, *Etsi de singulis* De recuperatione bonorum Ecclesiasticorum malè alienatorum, ait: *Nos præmissa conniventibus oculis pertransire nequeuntes, utpote quæ in Divinæ Majestatis offensam ac Ecclesiarum & Ordinis Clericalis detrimentum tendant.* Item Trid. *sess. 25. c. 14. de Ref.* agens de alienatione bonorum Ecclesiæ ait, *magnam Ecclesiæ perniciem afferre solet*, quia nempe, cum Clericis non conveniat, ideoque prohibeatur negotiatio, alienatis tandem bonis omnibus destituerentur necessariis, sicque paulatim interiret Status, 3. Jus illud potentiale est inutile, ergo non datur. *Prob. ant.* Quamvis omnes eo jure cederent, nihilominus possent ea bona acquirere, si id permitteret Papa, uti potest, & Ecclesiastici vellent alienare; E contrà si Papa prohibeat, acquirere non possunt, ergo, 4. Jus illud privatorum & Principum circa bona Ecclesiæ condemnat Sacros Canones de rebus Ecclesiæ non alienandis; Item decretum *Urban VIII.* de quo Pelliz. *T. 1. tr. 6. c. 8. n. 3.* Item Const. *S. Pii V.* revocantis omnes licentias alienandi; Item Conc. Trid. *sess. 25. c. 11.* ergo certissimè est nullum, 5. Si in illis, qui capaces sunt talia acquirere, daretur jus potentiale, ut talis res maneret alienabilis, ergo jus majoratuum, quod Reges stabilierunt in Hispania; Item jura similia in aliis regnis, essent iniqua, quia essent contra jus potentiale reliquarum nationum, quæ illa acquirere non possunt, quamvis de jure naturæ sint capaces, nec subjiciantur legibus istorum regnorum, quod tamen est contra communem sensum omnium, 6. Testator, sicuti potuit nunquam velle alienare fundum, ita potest disponere, ut nunquam alienetur, sed semper maneat suæ familiæ annexum: ultimæ enim voluntates servari debent de jure naturæ & gentium, secluso quovis jure positivo, inquit rectè Mol. *de just. d. 124. in fine*, si autem daretur jus potentiale, non posset Testator ita disponere de illo fundo, quia singuli concives privarentur jure suo potentiali, ergo.

1387 §. 3. Ad rationes *n. 1384.* allatas, R. ad 1. Dominia illa, potentiale, jurisdictionale & politicum, sunt tantùm conditionata, & tunc tantùm existunt, quamdiu bona manent sub potestate civili; cum quo stat, quòd ad alium statum transire possint ac fieri exempta, uti patet in exemplis hominis ingredientis Religionem aut se & sua transferentis ad aliud regnum. *Ad* 2. Patet ex dictis nihil rapi alienum, cùm enim desinunt circumstantiæ subjectionis, etiam desinunt ista jura Principum & privatorum. *Ad* 3. Licentia illa non est necessaria; & si necessaria esset, secundùm principia *Caramuelis* nihil juvaret Ecclesiam, quæ non est subdita laicis, & consequenter ab eis non potest accipere licentiam, sicuti *Ad* 4. Affirmat *Caramuel*, leges civiles non posse favere Ecclesiasticis, qui legibus civilibus non subjacent; quæ tamen doctrina falsa est, uti ostendimus *lib. 1. nn. 680.*

1388 §. 5. Illationes *Caramuelis n. 1385.* relatæ non tenent, & quidem 1. 2. & 4. falsa est, quia si domus Deo dicata, cujus Christus habet dominium proprietatis, maneat subjecta Principi laico, ergo Princeps laicus exigente utilitate civili potest de ea disponere, etiam invito Christo. Item manebit subjecta gabellis, ideoque Christus erit tributarius Principi laico. *Si dicas*, eadem valere, si bona maneant subjecta dispositioni Papæ, *Contrà* est, Papa est tantùm Vicarius Christi, & pro Christo est Dominus, ergo potestas illa Papæ non potest præjudicare Christo, 3. Etiam planè falsa est, nam talis domus Deo consecrata venit nomine Ecclesiæ, Ecclesia autem habet jus asyli, uti dicetur à *nn.* 1392.

Objic. Bona transeunt ad Ecclesiam cum onere reali census, feudi vel hypothecæ, ergo etiam cum onere gabellarum, item cum subjectione ad jus potentiale, jurisdictionale & politicum laicorum. R. N. conseq. Ecclesia non prohibuit propria onera removere: E contrà prohibuit posteriora tanquam opposita immunitati & reverentiæ debitæ statui Ecclesiastico.

1389 *Q. 238. An statutum prohibens, ne bona stabilia donentur aut vendantur Ecclesiis, sit iniquum, secluso privilegio?* Resp.

§. 1. Negat cum quibusdam politicis *Caram.* quia tale statutum videtur esse pro conservando jure potentiali singulorum, & jurisdictionali, ac politico Principum, secundùm dicta *n. 1383.* Opinioni illi præluserunt *Joannes VVichleff.* & *Joannes Huss.* damnati à *Martino V. in Conc. Constant.* qui inter cætera dixerunt esse contrà Scripturam, quòd Ecclesiastici habeant possessiones; graviter peccare eos qui fundant claustra, eisque attribuunt immobilia; Papam cum suis Clericis esse hæreticum, eò quòd possessiones habeat; *Augustinum, Benedictum, Bernardum* esse damnatos, eò quòd possessiones admiserint; *Constantinum M.* errasse, eò quòd Ecclesiam ditaverit. Idem tenuerunt Anabaptistæ Monasterii VVestphaliæ, ubi facto plebi-scito vetuerunt, ne Clerici aut Religiosi ulla bona immobilia ad Ecclesias vel Monasteria transferrent, quod tamen postcà anno 1569. Status patriæ & Episcopus *Joannes de Hoya* contrario statuto penitus abrogavit, hinc

1390 §. 2. Dicendum est, quod statutum ejusmodi sit iniquum, ita AA. citati *l. 1. n. 679.* ubi plura circa hæc dicta sunt: consentiunt Carden. *in 1. crisi d. 61. c. 9.* aliique Canonistæ, Juristæ ac Theo-

Theologi innumeri apud Dianam *p.1.t.2.R.57.& p.6.t.3.R.6.*& apud Delb. *de Immun. Eccl.c.*8. *d.*11. Ratio est 1.quia Ecclesiastici sunt exempti à jurisdictione laicorum, uti dictum est *nu.* 1381.ergo iniquum est, si per statuta laicorum, quibus non subjiciuntur, prohibeantur aliquid acquirere. Conseq. patet, quia nemo justè prohibet, nisi habeat jurisdictionem in eum, cui prohibet, uti tenent omnes cum S. Thom. 1.2.*q.*90.*art.*5.2. Statutum prohibens eleemosynam aut dispositionem ad piam causam est iniquum, tale est illud statutum, ergo. *Conf.* quia tale statutum prohibet, ne possis tua donare Deo, nam relicta Ecclesiæ fiunt res Dei, uti habetur *Can. Apost.*39.*cap. Nulli liceat, cap. Prædia* 12.*q.*2.*c. Videntes* 12.*q.*1. Trid. *sess.*25.*c.*20. *de Ref.*3. Jus habeo dandi pauperi rem meam, ut, si velit, consumat aut alio transferat, quamvis per hoc desinat jus potentiale privatorum, & jurisdictionale ac politicum Principum in rem illam, ergo injuria fit mihi, si prohibeat: imò laici jus habent vendendi aut donandi sua hominibus hæreticis, Judæis &c. ergo multò magis Clericis & Religiosis: hinc meritò quæritur S. Ambr. *l.*5. *Epist.*31. *Scribuntur testamenta templorum*, id est, idolorum, *ministris, nullus excipitur profanus, nullus ultimæ conditionis, soli ex omnibus Clerico commune jus clauditur.* Et *S. Hieron.* Epist. ad Nepotian. *Pudet dicere, Sacerdotes idolorum, Mimi & aurigæ & scorta hæreditates capiunt, solis Clericis & Monachis hoc tempore prohibetur, & prohibetur non a persecutoribus, sed Principibus Christianis.* 4. Sacri Canones, quos *Trid.* suprà præcipit observari, item Concilia Generalia statuunt Ecclesiam habere potestatem acquirendi bona stabilia sine licentia Principis, uti dictum est *n.*1386. ergo hoc non est contra jus privatorum aut Principum, alioquin Canones, *Trid.* aliaque Concilia docerent injuriam, ergo est iniquum, jus illud Ecclesiæ impedire. 5. Tale statutum est contra libertatem Ecclesiasticam, quia facit Clericos esse deterioris conditionis quàm laicos, quibus potestatem relinquit acquirendi immobilia ac retinendi in perpetuum, si volent, ergo est iniquum. 6. Materia quæstionis illius, an Ecclesiæ sit licitum acquirere, & an è contrà Principes peccent impediendo Ecclesiam à tali acquisitione, est purè spiritualis, ergo spectat ad forum spirituale illam determinare, ergo cùm forum spirituale sive Canones, & Concilia determinent in favorem Ecclesiæ, hæc decisio est sufficienter certa, ergo opinio opposita est improbabilis. *Conf.* 1. Nam ad Ecclesiam spectat determinare, qua reverentia colendi sint Ecclesiastici, determinat autem sic colendos, ut capaces sint ad acquirenda bona, eaque reddenda immunia ab oneribus civilibus, uti ostendit Carden. *c.*12. 17. *&* 19. ergo. *Conf.* 2. Nam certum est esse saltem probabile, quòd Ecclesia possit bona stabilia acquirere, ergo cùm Pontifices præcipiant in hoc non impediri Ecclesiam ab ullo fideli sibi subdito, Pontifices id præcipiunt secundùm probabilem sententiam, ergo fideles omnes tenentur obedire, quia si Superior præcipiat sequens probabilem sententiam, subditus lo dubio tenetur obedire, uti constat ex dictis *l.*1. *à num.* 432. *V. Delbene* suprà, ubi quæstionem illam optimè resolvit, & tractat plures affines *toto c.* 8. *ubi d.* 24. *&* 25. probat statutum invalidans donationem ultrà 500. aureos aut etiam omnium bonorum in favorem Ecclesiæ, esse invalidum. Argumentum *Caramuelis* nihil evincit, nam licet jus proprietatis transferretur in Ecclesiam, posset manere jus potentiale singulorum, & jurisdictionale ad politicum Principum, ergo ex hoc iniquè prohibetur translatio proprietatis ad Ecclesiam: quod *Conf.* nam Ecclesia etiam habet jus potentiale ad bona sæcularium, uti probat praxis omnium temporum, ergo iniquum est hoc jus impedire.

Dices 1. Talia statuta sunt in Lusitania, Hispania, Gallia, Italia & quibusdam locis Germaniæ, ergo præsumi non possunt esse iniqua. R. Vel sunt nihilominus iniqua, uti colligitur inde, quia sæpe revocata sunt aut non admissa: vel facta sunt annuente aut certè dissimulante Sede Apostolica pro certis circumstantiis locorum & temporum, V. Delb. *d.* 12. qui *dub.* 13. etiam reprobat statutum, ut talia bona intra certum tempus vendantur.

Dices 2. Sic nimiùm imminuuntur vires Reipubl. & laici tantò plùs gravantur. R. 1. Si periculum sit illius mali, laici recurrant ad Pontificem, qui poterit ponere modum, aut etiam permittere, uti pars onerum portetur ab Ecclesiasticis. R. 2. Nullum inde est periculum, nam compensat Deus, quod sibi liberaliter offertur: & ita olim tempore Davidis & Salomonis in parvo regno Judææ alebantur ex bonis etiam immobilibus plurimi Sacerdotes, nec ideo minus florebat. V. S. August. *hom.* 48. *inter* 50. *c.* 2. *&* 3. Ex dictis,

1391 *Sequitur*, Regulares non posse salva immunitate Ecclesiastica se obligare communitati sæculari ad non emenda plura bona immobilia, sicuti cedere non possunt privilegio Canonis vel fori, nec libertati, quam habent, ut ex testamento vel donatione acquirant immobilia, uti docent plurimi cum Lugo *in Resp. Mor. l.* 1. *dub.* 8.

1392 *Q.* 239. *Quid de asylo sit notandum?* R. Seqq.

§. 1. Immunitas asyli est privilegium locis ad Dei cultum ordinatis concessum, ut nemo ex illis violenter extrahat aliquem, *cap. Inter alia, de Immun. Eccl. Constit. Gregor. XIV. cum alias*, aliisque locis apud Delb. *de Immun. Eccles. c.*16. *dub.*1. Videtur autem communitas asyli introducta jure tantùm Canonico & civili, attamen conformiter juri divino & naturali, Covar. Suar. Bonac. Delben. *d.*2. contra alios. Et quamvis *Covarr. & alii* putent strictè interpretandam esse, quia derogat juri communi, tamen contradicunt *Farinac.* & alii cum Delb. *d.*3. quia est causa pia & favorabilis, tum Ecclesiæ, tum Reo, pro quo standum. Non posse autem aliqua consuetudine tolli jus asyli, probabiliter tenent *Mascard. Bonac. Tann.* & alii cum Delb. *d.*6. contra *Nav. Suar. Laym. Gav.* & multos alios, tum quia Constitutio *Gregorii* habet decretum irritans, tum etiam quia Bulla Cœnæ quotannis contradicit, nec unquam fiet cum scitu & dissimulatione Sedis Apostolicæ.

Competit autem hoc asylum omni Ecclesiæ authoritate Episcopi stabiliter destinatæ ad Dei cultum, uti habent Canones apud Delb. *d.*1. & apud Carden. *in* 1. *crisi d.*61. *a n.* 212. *&* 217. Nec opus est, ut sit consecrata, *cap. Ecclesia, de Immun. Eccl.* Neque ut in ea asserveetur Eucharistia, Farin. Bonac. Delb. *d.* 9. *f.* 1. contra *Covarr. Tusch.* Neque ut in ea actu celebratum sit, Silv. Sanch. Delb. *l. c.* cum communi contra *Gloss. Inn. Tusch.* Estque satis, quòd authoritate Episcopi construi cœperit, Abb. Anchar. Farin. Sanch. Delb. *f.* 2. Neque obstat, quòd sit polluta, Tusch. Suar. Azor. Farin. Delb. *f.* 3. Neque, quòd sit interdicta, iidem cum Delb. *f.* 4. Neque, quòd sit ferè destructa, quia his omnibus non obstantibus est & manet locus sacer cultui divino dicatus. Quòd si planè destructa sit, sed sine licentia Episcopi, & manserit spes reædificationis, locus pergit gaudere immunitate, Barb. Bon. Delb. *f.* 5.

Eodem privilegio gaudent, 1. Ecclesiæ tectum, scalæ, parietes, Sacristia, turres, portæ manu apprehensæ, Tusch. Decian. Suar. Sperel. Fagund. Bonac. Delb. *d.* 9. *f.* 6. referens leges, 2. Campanile, licèt distet ab Ecclesia, sed non ultrà 30. passus, uti bis declaravit S. Congreg. apud Delb. *l. c.* An etiam locus alius vicinus Ecclesiæ, V. Delb. *f.* 8. 3. Quæ adhærent Ecclesiæ, uti claustrum, porticus, ambitus, Abb. Nav. Tusch. Suar. Delb. *f.* 7. 4. Cœmeterium, quamvis separatum ab Ecclesia, quia præsumitur benedictum & authoritate Episcopi sacratum, Nav. Farin. Castrop. Delb. *f.* 9. 5. Hospitale authoritate Episcopi erectum, Abb. Nav. Barb. Suar. Sperell. Delb. *f.* 10. 6. Conventus seu domus Religiosorum, & huc spectant cellæ, dormitorium, hortus, domus familiarium & animalium, *L. Pateant, cod. de his, qui ad Ecclesiam*, Silv. Sanch. Farin. Castrop. *f.* 11. Item villæ sive grangiæ, quas etiam recreationis causa habent Religiosi Cistercienses, & cum illis communicantes, per privilegium *Eugenii IV.* apud Lugo *in Resp. Moral. lib.* 3. *disp.* 15. 7. Oratorium authoritate Episcopi, non autem privata, erectum, Abb. Covarr. Nav. Barb. Delb. *f.* 12. 8. Domus Clericorum in communi viventium authoritate Episcopi erectæ, quia sunt loca pia, *Diana* & alii cum Delb. *f.* 13. 9. Palatium Episcopi, etiam absentis aut mortui, si non sit alteri locatum, *cap. Id constituimus* 17. *qu.* 4. Etiamsi ab Ecclesia Cathedrali abesset ultra 40. passus, *Farin. Azor.* Et quamvis Episcopus haberet plura palatia, *Germon.* Et quamvis in palatio nullum esset oratorium, quia *cap. cit.* id dicitur absolutè, Navar. Tusch. Suar. Delb. *f.* 14. Attamen non gaudent palatia Cardinalium, saltem Romæ, ob Constitut. Gregorii XIII. & Sixti V. Farin. Barb. Nec palatia Legatorum Principum sæcularium, uti satis declaravit *Innoc. XI.* docentque Nav. Sanch. Delb. *f.* 15. Imò nec jam gaudent, propter abusus, statuæ aut palatia Regum, & Principum, Delb. *f.* 17. 10. Gaudet Tabernaculum SS. Eucharistiæ, hinc qui confugit ad Sacerdotem ferentem illam in platea, aut qui se miscet illam comitantibus, capi non potest, sic enim habet consuetudo, *Silv. Angel. Nav. Barb. Tann.* & alii multi cum Delb. *f.* 16. Excipe, si in carcere confugeret ad Sacerdotem illud deportantem, tum enim non gaudet, Tusch. Covar. Suar. Delb. *d.* 10. *f.* 7.

§. 2. Beneficio asyli gaudent omnes baptizati, illis exce- 1393
ptis, de quibus *n.* 1394. Item non baptizati, si baptismum petant: imò & probabiliter quicunque non baptizati, etiam Judæi, quia non est tam personæ quàm loci privilegium, *Hostien. Inn. S. Antonin. Tabien. Tiraq. Arm. Azor. Barb. Gav.* & alii cum Delb. *d.* 10. *f.* 4. contra *Covarr. Farin. & alios*: attamen *l.* 1. *Cod. de his qui ad Ecclesiam*, statuit, ut Judæi debitis fatigati non recipiantur, antequam debita universa reddiderint. Gaudent etiam suspensi & interdicti ab ingressu Ecclesiæ etiam denuntiati, uti volunt Silv. Nav. Tusch. Covarruv. Suar. Farin. Bon. Delb. *f.* 2. contra. *Felin. & alios.* Item excommunicati, etiam denuntiati, uti volunt Silv. Nav. Ang. Arm. Delb. *f.* 3. Item exules, banniti & condemnati ob crimen, Clarus, Farin. Nav. Delb. *f.* 5. *& dub.* 24. *f.* 17. Item fugiens à carcere vel exilio, Abb. Silv. Covarr. Farin. Tusch. Barb. Laym Delb. *d.* 10. *f.* 6. contra alios. Item fugiens è manibus satellitum, aut hos secum trahens in Ecclesiam, quia verum est, quòd ad

Eccle-

Ecclesiam confugerit, Delb. *f.* 7. Quod tenet, etiamsi elabatur, dum educitur ad supplicium aut ad triremes, uti habet communior cum Delb. *f.* 8. & 9. contrà alios. Idem tenet etiamsi jurarit se rediturum ad carcerem, Abb. Covarr. Silv. Laym. Delb. *f.* 10. Gaudet etiam servus comparativè ad dominum, si tamen hic juret, & præstet securitatem de ejus impunitate, debet etiam invitus reddi domino, *Alioquin à Domino poterit occupari, cap. inter alia, de Immun. Eccles.* Azor. Farin. Gutt. Delb. *f.* 13. Attamen Religiosus, v. gr. apostata non gaudet comparativè ad Prælatum suum; saltem si confugerit ad Ecclesiam suæ Religionis, uti habet communis, si autem ad aliam, *Rebuff. Barb. Trull. Diana* dicunt contrà alios gaudere. V. Delb. *f.* 15. Et valet immunitas etiam quoad civilia, v. g. si debitor confugiat ad Ecclesiam, ne incarceretur, *Abb. Silv. Covar. Nav. Suar. Laym. Bon.* & alii cum Delb. *d.* 11. *f.* 1. & *seqq.* contrà alios: quod tenent aliqui cum Delb. *f.* 4. contrà alios, etiamsi debitor suspectus sit de fuga meditata: item licèt sit debitor tributorum, Farin. Suar. Azor. Laym. Bonac. Delb. *f.* 5. contrà *Anchar. Butr. Castell.* & alios. Item licèt foret fraudulentus decoctor, Covarr. Farin. Suar. Nav. Delb. *f.* 6. Nec ulla crimina, quantumvis atrocia, privant hoc jure asyli, exceptis octo, quæ *nu.* 1394. referemus, hæc enim sola excipit *Greg. XIV.* tollens & abrogans omnes alios casus, & reducens omnia alia jura ad tenorem hujus suæ Constitutionis, Delb. *d.* 24. & 33. Unde gaudet cudens falsam monetam vel bonam tondens, Gutt. Farin. Delb. *d.* 24. *f.* 18. contrà *Sarpum*. Item defraudans fiscum vel Reipub. peculium, Delb. *f.* 19. Extrahens illum, qui ad Ecclesiam confugit, Delb. *f.* 20. Occidens Clericum, Religiosum, Episcopum, Delb. *f.* 21. & 23. licèt Gobat. *in Exp.* 1. 3. *post nu.* 265. *app.* 2. *lit. A.* & *seqq.* putet eum non gaudere, qui præmeditatum commisit homicidium. Etiam gaudet, qui commisit crimen exceptum, si confugerit & quæratur propter aliud crimen non exceptum, Delb. *f.* 22.

1394 §. 3. Octo crimina excepta complexus est his verbis Gregor. XIV. *Laicis ad Ecclesias locaque sacra confugientibus, si fuerint publici latrones viarumque grassatores, qui itinera frequentata vel publicas stratas obsident, ac viatores ex insidiis aggrediuntur, vel depopulatores agrorum, quive homicidia vel mutilationes membrorum in ipsis Ecclesiis earumque cœmeteriis committere non verentur, qui proditione proximum suum occiderunt; aut assassinii, aut hæresis, vel læsæ Majestatis rei in persona ipsius Principis, immunitas Ecclesiastica non suffragetur.* Et circa hæc, notanda sunt seqq.

I. Ut quis dicatur publicus latro, debet saltem bis vel ter esse latrocinatus, nam tale nomen sonat frequentiam, Abb. Barbos. Delb. *d.* 13. Nec sufficit esse simplicem furem, ut habet communis cum Delb. *d.* 14. nequidem si in Ecclesia furetur res sacras, ideoque perfringit fores Ecclesiæ &c. quamvis tum capi & attineri possit à Ministris Ecclesiæ Delb. *d.* 24. *f.* 8. & 15. sed requiritur, ut ex insidiis erumpens spoliet homines rebus suis, intenta morte, si id impedire velint aut permittere renuant.

II. Qui è viis publicis captivos abducit homines, dicitur saltem grassator, Maranta, Dian. Delb. *d.* 15. contra *Navarr.* si tamen ex accidenti, non ex insidiis, sed concurrentes in via spoliet; probabile est gaudere immunitate asyli, *Fariu. Dell. nu.* 18.

III. Sufficit esse agrorum depopulatorem occultum, sive diurnum sine nocturnum, Farin. Delb. *d.* 16. & 17. Negant tamen aliqui sufficere, quòd sit publicus incendiarius, Belbene *d.* 24. *f.* 4.

IV. Mutilator est, qui non tantùm debilitat sed abscindit membrum, id est, partem, quæ habet officium distinctum ab aliis partibus, uti manus, pes, auris, nasus, mamilla fœminæ, *Molin. Sayr. Regin.* talis autem in Ecclesia mutilans nequidem alterius Ecclesiæ asylo gaudet: V. Delb. *d.* 19. *f.* 1. E contrà gaudet, qui tantùm vulneravit, etiam graviter. Barb. Castrop. Delb. *f.* 2. Item qui occidit tantùm, se defendens eum moderamine inculpatæ tutelæ, Delb. *f.* 4. cum communi. Item qui existens in Ecclesia glande occiderct transeuntem in platea, quia non occidit in-sed ex Ecclesia, Ricc. Bon. Dian. Delb. *f.* 5. contrà alios multos: si tamen existens in platea glande occidat existentem in Ecclesia, non gaudet: aliud est, si vulneratus extra Ecclesiam, posteà moreretur in Ecclesia, tum enim gauderet, Navar. Covar. Suar. Laym. Delb. *f.* 7. uti & ille videtur gaudere, qui occidit tantùm in Sacristia, scalis, tecto, atrio, porticu, campanili, quia licèt hæc in favorabilibus veniant nomine Ecclesiæ, non tamen in odiosis, quale est restrictio immunitatis Ecclesiasticæ, Abb. Ang. Navarr. Laym. Delb. *f.* 6. contrà plurimos alios. Item gaudet, qui tantùm mandavit occidi in Ecclesia, Delb. *f.* 8. Item vi vel fraude extrahens & occidens extrà Ecclesiam, Delb. *f.* 9. contrà *Azor.* & *Farinac.*

V. Ille proditoriè occidit proximum, qui per insidias & sub specie amicitiæ occidit incautum sive nihil sibi potentem cavere, uti ex jure communi docent Farin. Suar. Sanch. Delb. *d.* 20. *f.* 1. (Per proximum autem intelligitur quivis, etiam infidelis, Delb. *f.* 4.) Hinc proditorius est, qui alium nulla præcedente inimicitia vel rixa, occidit veneno, Bald. Felin. Covarr. Delb. *f.* 2. Item qui ita occidit inimicum, cui promiserat amicitiam, Farin. Barb. Delb. *f.* 3. Item mater, quæ occidit infantem ant fœtum animatum, uti docet Delb. *f.* 2. cum *Farin.* contrà *Bonac.* & alios. E contrà proditorius non est sed gaudet immunitate, qui occidit inimicum sine specie amicitiæ, etiam incautum, uti volunt Ricc. Bon. Barb. Sperel. Delb. *f.* 5. licèt contradicant Covar. Menoch. Suar. Farin. & alii: item gaudet, si in duello occidat, Farin. Dian. Delb. *f.* 6. contrà *Barb.* & alios: item qui occidit per industriam, sed non per insidias, quia non est proditorius, Tusch. Ricc. Laym. Delb. *f.* 7. contrà *Mol. Gutt. Barb.* & alios: item qui per insidias deducit aliquem ad locum, in quo occiditur ab alio, non privatur tanquam proditorius, quia non occidit, attamen privari poterit, si fuerit assassinus, uti jam dicetur.

VI. Assassinus hic dicitur, qui interveniente pacto vel pretio aliquem conducit ad occidendum, vel qui pretio conductus occidit proximum incautum, uti AA. communiter cum Delb. *d.* 21. *f.* 1. Quod tenet, quamvis occidendus sit infidelis, quia est proximus, Farin. Bon. Delb. *f.* 2. contrà *Covar.* & alios: item quamvis occidendus sit inimicus conducentis, dummodò non sit simul inimicus conducti, Covar. Bonac. Delb. *f.* 3. Et privatur hic conducens ad occidendum, quamvis occisio non sequatur, quia verè fuit mandans assassinium, Mascard. Delb. *f.* 5. contrà alios: conductus tamen tum non privatur, quia non occidit, Fatin. Suar. Masc. Laym. Delb. *f.* 4. contrà Gutt. Barb. Bon. & alios: ut & probabile est eum non privari, qui tantùm receptat, defendit, vel occultat assassinum, *Dian. Navar.* & alii cum Delb. *f.* 6. Probabilius tamen videtur eum privari, qui pretio conductus aliquem testimonio falso vel injusta sententia inducit in mortem, quamvis etiam oppositum sit probabile, Delb. *f.* 7. & alii.

VII. Hæretici, si confugerint ob crimen distinctum ab hæresi, gaudent, *Silv. Suar. Farin. Az. Trul. Bonac.* & alii cum Delb. *d.* 10. *f.* 4. contra *Nav. Tann.* & alios. Attamen putant plures cum Delb. *d.* 22. contra alios, nequidem suspectum de hæresi gaudere.

VIII. Reus læsæ Majestatis in personam Principis est, qui hunc occidit, vulnerat, percutit, hostiliter insequitur, contrà, cum conjurat, machinatur, revelat hostibus secretum, ut ab his capiatur, & idem est de consulente ista, auxiliante, etiam effectu non secuto: tamen si tantùm defendat talem delinquentem, vel non revelet, non ideò censetur personam Principis aggredi, quamvis possit esse reus læsæ Majestatis: nomine Principis autem hic intelligitur, qui supremam habet jurisdictionem & nemini est subjectus, ac ita in persona offenditur à subdito suo originis vel domicilii. Et talis Princeps Ecclesiæ censetur etiam Cardinalis: probabiliter tamen tales non censentur, Principes Superiorem recognoscentes, nec uxor, filius vel legatus Principis independentis; uti nec asylo privantur peccantes in statuam Principis, quia quamvis rei sint læsæ Majestatis, attamen non in personam ipsius Principis. V. Delb. *d.* 23.

§. 4. Reus in Ecclesia existens non potest vinculis alligari, 1395 nec aliter vexari, nec ei potest negari victus aut requies, nec inferri ullum nocumentum, nec aliquid in Ecclesia justè possessum eripi, *L. Præsenti, Cod. de his, qui ad Eccl. cap. Diffinivit* 17. *q.* 4. Covar. Tusch. Suar. Farin. Laym. Bon. Delb. *d.* 27. 28. 29. 30. Potest tamen etiam à Judice sæculari spoliari bonis, quæ extra Ecclesiam habet, si citatus non comparcat, Abb. Farin. Suar. Bon. Delb. *d.* 31. *nu.* 15. Sed nequidem per Judicem Ecclesiasticum damnari potest ad mortem vel ullam pœnam corporalem aut huic æquivalentem, qualis esset perpetuus carcer, triremis, servitus, exilium, gravis verberatio, verùm tantùm ad pœnam pecuniæ, quam si non habet, eùm *cap. Inter alia, de Immun. Eccl.* dicatur, *Super hoc, quod quis fecit, est alias legitimè puniendus*, putat Delb. *nu.* 7. non esse improbabile, quòd possit puniri aliqua pœna corporali, non multùm afflictiva. Si tamen reus nolit Judici sæculari tradi, qui timet, ne non stet promissione indemnitatis ab alia pœna, debet hæc infligi à Judice Ecclesiastico, nec tum poterit posteà conveniri amplius à Judice sæculari, Delb. *nu.* 8. Praxis autem habet, ut quamvis existens in Ecclesia, etiam à Judice sæculari damnetur etiam ad mortem posteà subeundam, quando extrà asylum capi poterit, per hoc enim non præjudicatur immunitati Ecclesiasticæ, uti notant AA. cum Delb. *nu.* 16. Præterea notant plerique non gaudere immunitate illos, qui ob correctionem morum & pœnas morte vel mutilatione inferiores trahendi essent ad Superiorem Ecclesiasticum, uti respondit S. Cong. apud Pignatel. *t.* 1. *consult.* 435. & colligitur ex *cap. Inter alia*, nam legitimam confugæ punitionem permittit, *dummodo Ecclesiasticus Judex delinquentis salvam habeat vitam & membra.*

§. 5. Peccat graviter, qui impedit reum, ne confugiat ad 1396 immu-

immunitatem, aut ex hac expellit, quia qui immunitatem dedit loco, dedit reo jus illam apprehendendi, & ea gaudendi; si tamen se indecenter habeat in loco sacro ut culpa sua turbet quietem vel disciplinam regularem, & monitus non emendet, expelli poterit, quia est privilegium loci, *& quod ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum*, *Reg. 61 Juris in 6.* Delb. *d.* 48. Quod si excat non ultrà 30. passus ob necessitatem naturæ, capi non potest, *c. Deffinivit* 17. *q.* 4. Suar. Bon. Delb. *d.* 25. *f.* 2. Et quamdiu reus est invitus, nec est casus ex 8. exceptis, nequidem per Episcopum potest extradi potestati sæculari, quamvis hæc præstaret cautionem de non infligenda pœna corporis, Delb. *d.* 27. Phæb. *l.* 2. *t.* 11. *n.* 11. Si autem sit crimen exceptum, tum debet Episcopi vel ejus Vicarii authoritate extradi, etiam non præstita cautione illa, Delb. *d.* 39. Et qualecumque fuerit crimen, requiritur talis licentia Episcopi expressa, Delb. *d.* 40. *f.* 1. nisi forte Episcopus culpabiliter nollet extradere, tum enim posset Judex sæcularis extrahere, & in solo carcere Ecclesiastico detinere, usquedum Episcopus vel ejus Superior de crimine etiam excepto, & quamvis omninò notorio cognoverit, Ricc. Farin. Dian. Delb. *f.* 2. *&* 3. Possetque cognitionem illam facere etiam alius Judex Ecclesiasticus ab Episcopo deputatus, non autem Prælatus Regularis, Delbene *d.* 41. *&* 46. Et ad eundem Episcopum spectat cognoscere, an locus sit sacer necne, Delb. *d.* 41. Debentque contra reum concludenter probari omnia, alioqui privari non debet possessione asyli, Farin. Bonac. Ricc. Barb. Sanch. Lez. & alii cum Delbene *d.* 42. Nec tenetur Judex Ecclesiasticus quoad hoc stare processui facto à Judice sęculari, Delb. *d.* 43. Debetque præterea citare Ecclesiam & reum, cùm jus habeant se defendendi, Delbene *d.* 44. Quomodo autem hi, uti & testes audiri debeant; item quomodo sit instituendus processus, habet Delb. *d.* 44. *&* 45. Et quando delictum exceptum est in Ecclesia commissum à Clerico, solus Ecclesiasticus Judex est competens; si autem à laico, datur locus præventioni, nam reus sortitur forum sæculare ratione suæ personæ; Ecclesiasticum autem ratione loci sacri violati, Delb. *d.* 49. Putant quidem Abb. Silv. Arm. Nav. Rossel. Suar. Az. Bonac. Laym. Tann. Castrop. *t.* 11. *p.* 7. *nu.* 16. Del. *d.* 10. *f.* 12. privilegio asyli non gaudere Clericum contrà Judicem Ecclesiasticum; sed tantùm contrà laicum, quia jurisdictio Ecclesiastica exerceri potest in loco sacro, & Jura nullibi loquuntur de Clerico confugiente, nisi respectu Judicis laici; attamen tenent Farin. Covarr. Diaz. Clarus, Tusch. Zero. Marian. Gutt. J. Andr. Barb. Lotter. Fagn. & alii cum Pirhing. *l.* 3. *t.* 49. *n.* 39. quia verba sunt generalia, & non excipiuntur, nisi habentes crimina *nu.* 1394. relata ratione plures in utramque partem videri possunt Delb. *sup.* & Illus. *t.* 5. *à n.* 260. qui etiam inclinat in priorem sententiam, sed Curia Romana dicitur anno 1695. secundùm posteriorem improbasse factum cujusdam Episcopi in Germania, qui Abbatem sibi subjectum Monasterio traxerat.

Denique si reus violata immunitate Ecclesiastica sit per vim extractus, debet ante omnia restitui Ecclesiæ, Valent. Bonac. Delb. *d.* 25. *f.* 3 *& d.* 27. *n.* 10. Nec satis est, quòd reo detur sponsio impunitatis, nec quòd reus ipse renuntiet juri suo, quia renuntiare non potest, cùm sit principaliter jus, & causa Ecclesiæ, Farin. Barb. Suar. Castrop. Delb. *d.* 33. Unde si non restituatur, omnia, quæ fient, erunt irrita, uti habet Const. *Greg. XIV.* & AA. cum Delb. *d.* 34. Et idem dicunt Farin. Lez. Delb. *d.* 25. *f.* 4. contrà *Abb. Silv.* & alios, quamvis extractus esset tantùm per metum gravem injustè incussum, nam æquivalet violentiæ; non tamen si tantùm per blanditias, fraudem vel persuasionem aliam uti habet communis: si tamen extractus sit promissione ipsiusmet Judicis spondentis impunitatem, puniri non posset, Nav. Farin. Barb. Lez. & alii cum Delb. *f.* 5. Nec potest extrahi veste, pede, manu, si horum unum protendatur extra Ecclesiam; quia censetur toto corpore remanere in Ecclesia, Delb. *d.* 29. *à nu.* 8. Quòd si violentè extractus & carcere sæculari inclusus, hinc evadat, sed è fuga retrahatur, videtur perdere privilegium immunitatis, non aliter ac si è loco sacro fugiens captus esset. Farinac. Delb. *d.* 31. *n.* 17. De cætero extrahens aut mandans extrahi reum cum violatione immunitatis Ecclesiasticæ; item non restituens extractum, incurrit sacrilegium, excommunicationem, infamiam, reatum pęnæ capitis, & mulctam pecuniariam, uti ex juribus & AA. ostendit Delb. *d.* 35. An autem incurrat tentans extrahere aut mandans extrahi, si effectus non sequatur, vide Delb. *d.* 36. Et multò magis incurrit pęnas illas Judex laicus, si ex ipsius mandato reus occidatur in Ecclesia, Delb. *d.* 37. Probabile tamen est posse etiam Ordinarium absolvere ab excommunicatione ideò incursa, quia nullibi legitur esse reservata, quamvis enim reservetur violatio libertatis Ecclesiasticæ, quæ ad personas sacras spectat, non tamen immunitatis, quæ tantùm respicit loca sacra, Barb. Bonac. Ricc. & alii cum Delb. *d.* 38. qui tamen suadet oppositum in praxi, ob stylum Pęnitentiariæ Romanæ.

1397 *Q. 240. Quid notandum sit circa jus Regaliæ; item circa potestatem & authoritatem Romani Pontificis?* Resp. De his scripsit fusè & doctè Cardinalis *Sfondratus* in libro, quem vocavit, *Regale Sacerdotium*, & edidit sub nomine *Eugenii Lombardi*, ex quo aliqua desumam.

§. 1. Jus Regaliæ est primitus concessum Principibus aliquibus, præcipue ad custodiendos fructus Ecclesiæ vacantis: non autem ad sibi usurpandos, sed reservabantur eligendo: aut ex ordinatione *Alexand. III. Bonif. VIII. Gregorii X.* poterant in utilitatem Ecclesiæ impendi, non autem occupari à laicis, sub pęna anathematis lata à *Bonif. VIII.* Vid. *cap. Generali, de Elect. in 6.* Si tamen laici Ecclesia dotarant, poterant sibi reservare pensiones in fructibus tempore vacationis; item potuerunt consuetudine vel privilegio habere jus tum percipiendi fructus.

1398 §. 2. Reges Galliæ inter primos per Bullas *Innoc. III. Clementis IV. Gregorii X.* habuerunt jus regaliæ, quod quasi ex 4. juribus conflatum erat, nempe 1. Eligendi Episcopos. 2. Investiendi. 3. Conferendi alia etiam Beneficia. 4. Vacante Ecclesia percipiendi fructus. Et quod electionem Episcoporum attinet, hoc jus eligendi fuit varium, nam initio etiam populus admittebatur ad electionem, erat tamen potiùs petitio quàm electio. Posteà electi sunt per synodum Episcoporum, & Clericorum provincialium; sed cùm synodi cum incommodo expectarentur aut differrentur diutiùs, omissæ sunt; uti & populus paulatim nimiùm copiosus ob multas causas omninò remotus est. Post hæc fuit etiam Principum consensus requisitus, & Episcopi ac Clerus dederunt Principibus potestatem constituendi Episcopos, imò etiam Imperatoribus constituendi Romanum Pontificem, jure utique delegato, ut facerent nomine, & voto Cleri, & tales à se constitutos tuerentur, sed necessitatis hæc non moris fuerunt: inde orti abusus ab anno 355. quando *Constantius I.* Imperator Arianus, *Liberio* in exilium pulso, *Felicem II.* in Cathedra Romana collocavit, & ita pluribus sæculis Principes sibi arrogarunt jus eligendi ipsum adeo Pontificem, confirmandi Episcopos, investiendi Ecclesiasticos, donec tandem anno 1114. in synodo Rhemensi sub Callisto II. pręsentibus 426. Patribus & Ludovico Crasso Francorum Rege jus investituræ planè ademptum laicis, & Henricus Imperator est excommunicatus, sed tandem Ecclesiæ conciliatus in Concilio generali Romæ 3000. Episcoporum Anno 1122. ac libertas eligendi Episcopos, & maximè Romanum Pontificem; item jus investituræ redditum Ecclesiæ. Exinde in Germania Clero permissum est eligere suos Episcopos, hac conditione, ut electi confirmarentur à Pontifice, & ab Imperatore reciperent feuda aliaque jura sæcularia: tandem jus eligendi Pontificem anno 1274. in *Concil. Lugdunensi II.* sub *Gregorio X.* relictum est solis Cardinalibus, exclusis, populo, Principibus & reliquo Clero. Nihilominus se ingerebant Principes in electiones Episcoporum, exemplo sumpto à nimia libertate Græcorum. Variæ synodi id prohibuerunt, sed per schismata, & potentiam consuetudo prævaluit, unde *Zacharias* Papa Sæculo VII. ut occurreret corruptelis alioquin non emendandis, dedit *Pipino* Francorum Regi privilegium nominandi Episcopos ad omnes vacantes regni Ecclesias, & ex eo tempore Reges Galliæ eos nominabant: Anno autem 816. *Ludovicus Pius Pipini* nepos Aquisgrani in synodo restituit Episcopis libertatem, cedens privilegio, mansit tamen etiam tunc necessitas regii assensus; & hic modus eligendi Episcopos tenuit ad annum 1122. anno tandem 1515. *Leo X.* jure eligendi à Capitulis avocato dedit *Francisco I.* integram facultatem nominandi ad Episcopatus vacantes, jus tamen confirmandi reservavit Pontifici: & hoc approbatum est in *Concil. Lateran. sess. 2.* Clero Gallicano frustra provocante ad generale Concilium, cùm illud pro Generali agnitum fuerit. Postmodùm reges prætenderunt jus investituræ, nam sicut qui feudum à regibus accipiebat, admittebat baculum, ita Episcopi accipiebant à rege feuda, & regalia sumpto anulo & cruce, & has investituras non improbavit *Callistus II.* eò quòd tantùm videretur spectare feuda, non verò Episcopale officium; sed *Gregorius VII.* has investituras vetuit, cujus decreto institerunt *Victor III. Urbanus II. Paschalis II.* qui ab *Henrico IV.* Imperatore in carcerem conjectus est, & coactus ei investituras permittere anno 1111. sed anno 1112. *Concil. Lateran. & Vinnense* declararunt hæc irrita fuisse. Res tandem composita est, ita ut electiones Episcoporum spectarent ad Clerum, investituræ regalium ad Imperatores, faciendæ non per anulum & crucem, sed per sceptrum. De electione Episcoporum secundùm Canones antiquos videri potest etiam Leur. *p.* 2. *qu.* 237.

1399 §. 3. Tota ratio, cur tempore Sedis vacantis liceat regibus Galliæ ad se trahere fructus Episcopatuum, est concessio *Conc. Lugdun.* cum limitatione tamen, *ubi id in consuetudine sic fuerat*; Concilium autem de collationibus præbendarum Sede vacante vacantium non loquitur, hinc *Bonif. VIII.* noluit de his intelligi privilegium, sed *Philippus Pulcher* Rex Galliæ & *Joannes Parisiensis*, libro edito responderunt etiam has nio eadem

dem ratione Concilii, scilicet longa consuetudine, & præscriptione. Non posse autem hoc jus extendi ad omnes Galliæ Ecclesias, tenuerunt plures cum *Petro de Marca* Archi-Ep. Parisiensi, qui pro Ecclesia scripsit.

1400 §.4. In hoc dubio, an jus Regaliæ extenderetur ad omnes Ecclesias, in parlamento sub *Henrico IV.* assertum est extendi: intercedentibus autem Episcopis, executio suspensa fuit: tandem *Ludovicus XIV.* convocato Clero decidit, & jussit *Henrici IV.* sententiam per totum regnum executioni mandari. Reclamarunt pro immunitate Ecclesiarum Episcopi duo, Apamiensis, & Alectensis, Romamque appellarunt, sed mortuo Apamiensi, processum est ad executionem.

1401 §.5. Hoc tempore cœpit res ferventiùs agitari. Rationes Pontificis erant: Jus Regaliæ contrà Canones inductum, non esse extendendum ad Ecclesias, quæ hucusque immunes fuissent, uti nec illas, quas Rex sibi recenter subjecisset per victorias, quia *Conc. Lugdun.* plus non dedisset, quàm consuetudo tunc induxisset. Præterea committit excessus, & à regiis non tantùm invadi fructus, sed conferri omnia Beneficia, prætetquàm curata & præbendas Theologales. Rationes Regis fuerunt, quòd tantùm insisteret majorum suorum vestigiis, non potuisse per *Conc. Lugdun.* jus Regaliæ sex sæculis firmatum immutari: Regibus hæc deberi pro summis beneficiis in Ecclesiam, nec revocari posse privilegia remuneratoria, nisi restitutis rebus, ob quæ concessa erant: alia olim fuisse onera Episcoporum, ut vel ad bella sequerentur, vel sumptus conferrent &c. hæc Regem remisisse: tertiam etiam partem fructuum remanere electis, & partem reliquam impendi ad evertendas hæreses, nec posse impendi melius ab ipso Pontifice: nihil à Rege novi decisum, sed sententiam latam ab *Henrico IV.* & quidem ex judicio virorum doctrina ac religione celebrium, executioni mandari: nullas Ecclesias privilegio Regaliæ fuisse olim exemptas, sed tantùm intervenisse negligentiam suorum antecessorum, Regem autem jurasse recuperare ac stabilire omnia jura regni, nec posse salva conscientia negligere. Duos Episcopos, maximè qui in causa *Jansenii* semper usque ad comminationem excommunicationis ipsi Romæ contumaces fuerint, præponi non debere omnibus aliis Galliæ Episcopis. Adhæc quæstionem facti tantùm esse, an consuetudo illa fuerit per omnes Galliæ Ecclesias, hinc ad senatum Regium spectare resolutionem; quæstionem verò juris, (quales tantùm spectent ad forum Ecclesiasticum) an nempe jus Regaliæ tutò possit à Rege possideri, maximè si pro hoc consuetudo, & privilegia pugnent, jam esse definitam à *Conc. Lugdun.* Replicavit Roma, hæc extra rem esse, non impugnari privilegia data, non negari collata in Ecclesiam merita, tantùm impugnari, quòd onus Regaliæ extendatur ad Ecclesias omnium testimonio liberas: lædi libertatem Ecclesiasticam exagitando, & relegando Episcopos, qui his se opponant & Romam implorent: esse publicos in Regiis Ministris excessus; &c. ad authoritatem Ecclesiæ spectare his omnibus poni modum. Intereà variæ Pontificis querelæ emanarunt contrà Episcopos Gallicanos: accessit excommunicatio Archiepiscopi Tholosani, & facultas à Papa concessa, ut sanctimoniales *S. Augustini* propè Parisios possent eligere Antistitam contrà decretum Archi-Episcopi Parisiensis, qui Antistitam eis præfecerat. Ex his aucta est exacerbatio Cleri pro causa communi, & Parisiis indicta Comitia.

1402 §.6. Post multas hinc inde altercationes Clerus Gallicanus anno 1682. edidit declarationem per 4. sequentes propositiones.

1. B. Petro ejusque successoribus Christi Vicariis ipsique Ecclesiæ rerum spiritualium, & ad æternam salutem pertinentium, non autem civilium ac temporalium à Deo traditam potestatem, dicente Domino, *Regnum meum non est de hoc mundo*, & iterum, *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo*: ac proinde stare Apostolicum illud, *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non est enim potestas, nisi à Deo, quæ autem sunt à Deo, ordinata sunt, itaque qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*. Reges ergo & Principes in temporalibus nulli Ecclesiasticæ potestati Dei ordinatione subjici, neque authoritate clavium Ecclesiæ directè vel indirectè deponi, aut illorum subditos eximi à fide ac obedientia ac præstito fidelitatis sacramento solvi posse, eamque sententiam publicæ tranquillitati necessariam, nec minus Ecclesiæ, quàm Imperio utilem, ut verbo Dei, PP. traditioni & SS. exemplis consonam omninò retinendam.

2. Sic autem inesse Apostolicæ Sedi ac Petri Successoribus Christi Vicariis rerum spiritualium plenam potestatem, ut simul valeant atque immota consistant sanctæ œcumenicæ Synodi Constantiensis à Sede Apostolica comprobata, ipsoque Romanorum Pontificum ac totius Ecclesiæ usu confirmata, atque ab Ecclesia Gallicana perpetua religione custodita decreta de authoritate Conciliorum generalium, quæ SS. 4. & 5. continentur; nec probari a Gallicana Ecclesia, qui eorum decretorum, quasi dubiæ sint authoritatis minus approbata, robur infringant, aut ad solum schismatis tempus Concilii dicta detorqueant.

3. Hinc Apostolicæ potestatis usum moderandum per Canones Spiritu Dei conditos, & totius mundi reverentia consecratos; valere etiam regulas, mores & instituta à regno, & Ecclesia Gallicana recepta, Patrumque terminos manere inconcussos, atque id pertinere ad amplitudinem Apostolicæ Sedis, ut statuta & consuetudines S. Sedis, & Ecclesiarum consensione firmatæ, propriam stabilitatem obtineant.

1403 4. In fidei quoque quæstionibus præcipuas Summi Pontificis esse partes, ejusque decreta ad omnes & singulas Ecclesias pertinere; Nec tamen irreformabile esse judicium, nisi Ecclesiæ consensus accesserit.

§.7. De hac declaratione sic statuit *Ludovicus XIV.* 23. Maii 1682. 1. Prohibuit in toto regno, etiam Regularibus in suis domibus, ne aliquid vel uni ex his articulis contrarium doceretur. 2. Statuit, ut omnes imposterum admittendi ad docendam Theologiam submitterent se ad docendos illos articulos. 3. Voluit, ut in singulis universitatibus unus obligaretur ad docendos singulis annis eos articulos. 4. Nomina eorum, qui obligabuntur unoquoque anno, voluit mitti ad Archi-Episcopos vel Episcopos vel Procuratores Generales, idque ante inchoationem studii annui. 5. Statui ut imposterum nullus fieret Licentiatus in Theologia vel Jure, quin priùs eam doctrinam in Thesibus suis propugnasset. 6. Vult, ut Archi-Episcopi, Episcopi &c. interposita sua authoritate faciant doceri eos articulos. 7. Decanis & Syndicis facultatum Theologiæ injungit, ut curent hæc ad executionem perduci, alioquin eos responsuros, quasi de delicto suo. Denique mandat hoc suum edictum ubique publicari.

1404 §.8. Declarationem illam Cleri annullavit *Inn. XI.* die 11. Aprilis 1682. & *Alex. VIII.* aliam edidit bullam die 4. Augusti 1690. *Inter multiplices*, &c. in qua prorsus annullat & declarat ab initio fuisse & in perpetuum fore irrita omnia, quæ à Clero Gallicano acta sunt Parisiis anno 1682. Circa extensionem juris regaliæ, circa propositiones IV. de potestate Ecclesiæ, & alia omnia, quæ quandocunque præjudicent libertati Ecclesiæ, vide Vind. Gob. *p. 1. obs. 3.*

1405 §.9. Quod singulas propositionea attinet, certissimum est Papam habere directam potestatem in spiritualia; attamen fatendum est cum Sfond. *l. 1. §. 1.* non habere ordinariam, & directam in Principes sæculares, ut eos deponat, (Quidquid sit de populo & proceribus, de quibus videri potest Dian. *post p. 10. t. 1. R. 5. & seqq.*) aut de eorum bonis temporalibus disponat, quamvis aliqui apud Moyam *t. 1. tr. 6. d. 3. q. 3. a.* 10. oppositum tenuerint, quorum sententiam *Victoria* dicit esse manifestè falsam & confictam ad adulandum Ponuifici: hinc *Inn. III.* vir doctissimus *cap. Pro venerabili*. Qui filii legitimi: fatetur se non habere potestatem, nempe directam in temporalibus super Regem Galliæ: estque idem de aliis Principibus. Nihilominus habent potestatem extraordinariam & indirectam, quando ita postulat necessitas tuendæ religionis, probatque id Sfond. §. 2. *& seqq.* ex Scripturis, jure Canonico, & SS. PP. Doctoribus Ecclesiæ ac cæteris AA. id communissimè asserentibus: Et à §. 17. rationes addit, solvitque objectiones; & pressius declarat, in quibus id possit Summus Pontifex. Denique §. 20. notat censuras, quibus sententia opposita Clerici Gallicani à gravissimis DD. est affecta.

1406 §.10. Idem *Sfondratus l. 2.* latè probat Papam esse supra Concilium, idque evincit ex Scriptura & ex agnitione ipsorum Conciliorum generalium. Nec contrarium est *Conc. Constant.* quod quotiescumque Concilii supra Papam authoritatem extollit, semper restringit ad Concilium tempore grassantis schismatis ac incerti Papæ, uti pluribus ostendit Sfond. *§. 2. n. 13. &* §. 16. *a. 1. ubi n.* 2. ostendit decretum *Conc. Basileensis* contrarium asserentis, esse reprobatum: speciatim autem §. 8. probat appellationem à Papa ad Concilium esse frivolam & damnabilem. Seqq. §§. eandem Papæ authoritatem supra Concilium demonstrat authoritate SS. PP. aliorumque DD. ac invictis rationibus: Attamen *§.* 14. recenset, in quibus casibus major sit authoritas Concilii quam Papæ, & quæ contrà dicta opponuntur, solvit *§. 17. & seqq.* Vide dicta *l. 1. n.* 202. Rectè etiam probatur in Vindiciis Gob. *p. 1. obs.* 3. ad hoc, ut definitio vel declaratio Pontificis in materia fidei aut morum sit infallibilis, non prærequiri judicium Episcoporum aut consensum Ecclesiæ, sed hoc judicium & hunc consensum debere subordinari definitioni aut declarationi Summi Pontificis.

1407 §.11. Probat Sfondr. *l. 4.* Papam posse ex causa dispensare in omni lege Canonica; item Papæ è Cathedra, quamvis extrà Concilium, loquentis infallibilem esse authoritatem quoad materias fidei & morum, probat *l. 3. §. 2. & seqq.* quod etiam diximus *l. 1. à nu.* 202.

1408 C A P U T III.

De statu, & officio personarum sæcularium quarundam, præsertim judicialium.

D U B I U M I.

Quæ requirantur ad legitimum judicium?

„ RESp. Hæc tria: Primum est, Jurisdictio, sine qua sen-
„ tentia nulla est, & peccatur mortaliter, ut ex D. Th.
„ 2. 2. *q.* 60. habet communis. Quare peccat Judex sæcularis,
„ si personas aut causas merè Ecclesiasticas, ad se trahat: uti
„ & Ecclesiasticus, si merè civiles: Nisi fortè per accidens,
„ ob defectum justitiæ in foro sæculari, aut nisi sint causæ
„ miserabilium personarum. Portò quæ causæ dicantur me-
„ rè civiles, quæ Ecclesiasticæ, & quæ mixtæ, nosse opor-
„ tet Judices & Jurisperitos, poteſtque videri apud Laym. *l.*
„ 4. *c.* 2. V. Card. de Lugo *d.* 37. *f.* 3.
„ Secundum, Rectus processus, *v.* g. ut citetur reus, &
„ audiatur &c. Nisi fortè expediat aliquando, cùm delicta
„ sunt atrocia, in flagranti crimine deprehensos, subitò ple-
„ ctere, vel in criminibus exceptis communem producendi
„ modum mutare: nam Judici supremo (dummodò crimen
„ sit publicum) aliquando licere, sine citatione, defensione,
„ & omni processu reum morti adjudicare, eò quòd factum
„ notorium, & publicum sit loco accusatorum, & testium,
„ neque reo jus defendendi se in judicio relinquat, docet
„ Nav. *c.* 25. *n.* 10. Less. Fill. Bon. *t.* 2. *d.* 10. *in præcepta q.* 2. *p.*
„ 2. *n.* 5. V. etiam Lugo *f.* 5. Trul. *l.* 8. *c.* 1. *d.* 13. Ubi tamen be-
„ ne notandum, quòd etsi talia crimina excipiantur à com-
„ muni dispositione legis positivæ, & juris communis, non
„ tamen legis seu juris naturæ; ideoque graviter peccare Ju-
„ dicem, qui in tali processu, *v.* gr. contrà sagas, quidvis
„ licere putat. V. Spe *in caut. crimin. d.* 17. 18. 37. *& seqq.*
„ Tertium, Recta intentio, ut scilicet procedatur ex in-
„ tentione justitiæ; Unde si judex procedat ex odio, aliove
„ fine malo, *v.* gr. ob inanem gloriam, peccabit, non qui-
„ dem contrà justitiam, sed charitatem aliamve virtutem;
„ moraliter aut venialiter, prout finis illius, mortalis aut ve-
„ nialis erit. Bonac. *t.* 2. *d.* 10. *in præcept. p.* 2. *q.* 3.

A D D E N D A.

1409 Q*Uæst.* 241. *Quid præterea notandum sit circa jurisdictionem Judicis?* Resp. Seqq.

§. 1. Quamvis nemo possit esse Judex in propria causa, tamen excipitur causa competentiæ fori, nam potest supremum tribunal cognoscere, an causa aliqua sit suæ jurisdictionis, necne, tuncque pro se vel alio pronuntiare, uti probat praxis: Et hoc maximè competit Sedi Apostolicæ, quam esse supremum tribunal docent *Conc. Florent.* & SS. PP. Vide Du Bois *ad prob. ad Alex. VII. damnatas c.* 2.

1410 §. 2. Certum est à sæculari judicari non posse Clericum, secundum dicta à *n.* 1381. nequidem ex delegatione Episcopi, *cap. Significasti, de foro compet.* nisi in certis casibus, uti notatur *cap. Ut famæ; §. Laici, de sentent. excommun. & cap. cùm non ab homine, de judic.* pluribusque probat Dript. *in spec. Archid. f.* 1. *a.* 9. *p.* 122. Imò peccat mortaliter Judex, si in loco Sacro faciat processus vel sententias sæculares; suntque talia irrita, Delbene *de immun. Eccles. c.* 2. *d.* 3. *f.* 2. Neque potest vel per jus civile vel per consuetudinem induci, ut laicus sit Judex Clerici, unde licèt Papa possit in particulari caso concedere, v. g. Regi Judicium Clerici ob falsam monetam, sicque Rex nomine Papæ, per suos ferre sententiam, tamen quamvis Rex per tempus immemoriale pergat sic judicare Clericos, nunquam præscribet, quia nunquam possidebit jus judicandi, cùm Clericus jure Divino eximatur, & laicus sit subjectum illius juris incapax, ac omni anno tali attentato expressè reclametur per Bullam Cœnæ. V. Leur. *p.* 3. *q.* 177. Et violatur immunitas Ecclesiastica etiam per impeditionem vel retardationem usus jurisdictionis vel authoritatis Ecclesiasticæ v. g. recurrendo ad sæculares ut se interponant &c. Del. *cap.* 2. *d.* 10. *&* 11. Item per avocationem causarum spiritualium ad laica tribunalia, Delb. *cap.* 3. *d.* 8. *f.* 1. *& seqq. item c.* 9. *d.* 6. Possunt tamen Judices Ecclesiastici & Prælati Regulares implorare auxilium à Magistratu laico ad capiendos, & coercendos suos subditos; id enim non est recurrere ad judicium sæculare, sed tantùm est invocatio brachii sæcularis ad tuendam authoritatem sui judicii Ecclesiastici vel Regularis, Lugo *in Resp. Moral. lib.* 3. *d.* 3. *nu.* 8. V. Sperell. *Fori Eccles. decis.* 1. *&* 9. Dicast. *de Justit. l.* 2. *t.* 1. *d.* 4. *à nu.* 122. Delb. *cap.* 8. *d.* 26. *cap.* 9. *d.* 34. *& d.* 35. *f.* 8. *& seqq. item cap.* 10.

1411 §. 3. Excommunicatio Bullæ Cœnæ lata in eos, qui Ecclesiasticas personas trahunt vel trahi faciunt ad tribunal sæculare, non cadit in Judicem, qui per juramenta subditorum ad id coactorum capit informationes super delicto alicujus Ecclesiastici, non citans eum, sed volens juvare illos, qui eum posteà accusabunt coram tribunali competente, Less. *in auth. v. Judex cas.* 2. Si tamen Clericum vocet ad deponendum, peccat & incurrit pœnam, quia eum subjicit suo tribunali. Quandonam Judex Ecclesiasticus trahens causam laicam ad suum tribunal censeatur inferre violentiam, ideoque impediri possit à Judice sæculari, fusè discutit Carden. *in* 1. *crisi d.* 15. *c.* 15. *art.* 5. *& in* 2. *crisi d.* 3. *à nu.* 45. qui videri potest, uti & Delb. *toto cap.* 10. Non posse autem Reges, nequidem ut executores *Tridentini*, cogere Ecclesiasticos ad observationem *Tridentini*, sed esse constitutos executores tantùm respectu laicorum, probat Delb. *c.* 9. *d.* 26.

§. 4. Esse causam mixti fori & esse causam mixtam non 1412
sunt idem, nam causa mixti fori est, quando persona est sæcularis, & pœna statuta est à jure Canonico, tumque per se loquendo, potest uterque Judex procedere, & datur locus præventioni. Causa mixta est, quando aliquid utroque jure prohibetur, tumque juxta communem sententiam Judex Ecclesiasticus procedere debet contra Ecclesiasticos, laicus contrà laicos, Sperell. *dec.* 9. Florentinius *in Comædo crisi nu.* 823. Vid. Delb. *c.* 10. *dub.* 1.

§. 5. Laicam fœminam ream concubinatus cum Clerico 1413
spectare ad judicium Ecclesiasticum putant plerique DD. apud Menoch. *de arb. jud. l.* 2. *c.* 371. *n.* 13. quia una causa ab uno Judice est judicanda, ergo ab Ecclesiastico digniore, cùm ad eum pertineat de Clerico complice judicare. E contrà spectare ad judicium sæculare docent Cov. Clarus & alii cum Burgh. *cent.* 3. *cas* 86. quia delictum est moraliter duplex, ergo delictum Clerici spectat ad Ecclesiasticos, laicæ, ad sæculares. *Conf.* Quia si tribus fratribus, quorum onus sit Clericus, obveniat hæreditas, solus Clericus eximitur onere gabellarum, ergo etiam solus Clericus peccans cum laica eximitur judicio sæculari. Videri debet Delb. *c.* 10. *dub.* 17. Videri potest etiam Dian. *p.* 3. *t.* 2. *R.* 69. ubi examinat, an Judex sæcularis possit inquirere in fornicationes Regularium. Quis sit Judex in causis concernentibus Matrimonium, dicetur *l.* 6. quando de Matrimonio.

§. 6. In Diœcesi Monasteriensi comparent Ludimagistri, 1414
aliquibus in locis coram Judice sæculari, in aliis coram Ecclesiastico; estque consuetudo suis locis observanda. Si autem hæc ignoretur, videntur spectare ad Ecclesiasticum; cùm sint personæ ab Episcopo per emissum juramentum ac professionem fidei destinatæ ad erudiendam juventutem, non tantum in litteris sed etiam in fidei principiis, & insuper ordinariè habeant obligationem cum aliis Clericis assistendi choro.

§. 7. Episcopum in prima instantia semper debere cogno- 1415
scere de causis suorum subditorum, etiam beneficialibus optimè probat Barb. *de off. Episc. alleg.* 81. *& ibid. in append.* contrà *Salgado*, haberurque clarè in Trid. *sess.* 24. *c.* 20. *de Ref.* & vidi in Monasteriensi Diœcesi non attendi appellationem ad Papam, imò à Nuntiatura aliquos per pœnas revocatos esse ad audiendum prius judicium ac sententiam Ordinarii. Excipiunt tamen, si lis oriatur inter provisos à Sede Apostolica, aut etiam ab Ordinariis circa beneficia Sedis Apostolicæ reservata, quia causæ illæ etiam in prima instantia Romæ decidi possunt, uti notat Gonz. *ad Reg.* 8. *gl.* 52. *n.* 37. & expressè decrevit *Greg. XIII.* in Const. *Ad Romani*, apud Nicol. *t.* 3. *d.* 3. §. 25. Plura de appellatione ad Papam, v. apud Delb. *c.* 8. *d.* 47.

§. 8. Delegatus supremi Principis potest causam subdele- 1416
gare, uti multis relatis probat Sanch. *de Matr. l.* 3. *d.* 31. *n.* 1. 10. *&* 31. Potest autem delegans sic dicere Titio, do tibi jurisdictionem ad istam causam, & quia tu non poteris subdelegare, etiam non do tibi potestatem subdelegandi aliquem, sed ego ipse immediatè do illi jurisdictionem, quem tu designaveris, Sanch. Lugo *in Resp. Mor. l.* 4. *d.* 42. Manetque potestas, licèt primus delegans sit mortuus, re inc œpta, ante designationem à secundo faciendam, Lugo *n.* 6. Quando Romæ aliquid committitur Officiali Episcopi, per hunc intelligitur Vicarius Generalis in Spiritualibus, uti dictum est *n.* 247.

§. 9. Solus Diœcesanus loci, in quo est Beneficium, est 1417
Judex competens; quando igitur de materia concernente illud Beneficium, licèt non requirat residentiam, & quamvis Clericus alibi habitet, quia illud Beneficium, cùm sit in Episcopi illius jurisdictione, illi tantùm est subjectum, Felin. Sanch. *in Conf. l.* 7. *c.* 1. *d.* 23. *n.* 19. An autem in possessorio Beneficii cognoscere possit laicus, *v.* Loth. *T.* 4. *ar.* 2. Quod si litigetur occasione unius rescripti in causa principali, & alterius in causa appellationis, de validitate appellationis cognoscere debet, non Judex super principali, sed deputatus super appellatione, *Cap. Dilectus* 29. *de rescriptis.* Quis in materia simoniæ sit Judex competens, v. Leur. *p.* 3. *q.* 757. Quis in materia juramenti relaxandi, Delb. *c.* 8. *d.* 28. qui *c.* 10. *d.* 18. docet Papam judicare inter duos Supremos Principes.

Q. 242. *Quid circa crimina excepta, & juris ordinem sit* 1418
addendum? R.

§. 1. Cri-

§. 1. Crimina excepta, in quibus opus non est semper servari omnem juris ordinem, sunt hæc. 1. Læsæ Majestatis. 2. Herescos. 3. Sagarum. 4. Proditionis. 5. Conjurationis. 6. Falsæ monetæ. 7. Latrocinii. In his tamen aliisque omnibus non potest aliter procedi, quàm recta ratio & jus naturale dictet, uti rectè Spe *in Caut. Crim. dub.* 5.

1419 §. 2. Judex supremus & independens potest in crimine enormi & certò notorio omittere ordinem juris, si in mora sit grave periculum Reip. uti si Reus alioqui esset evasurus. An autem possit sententiam mortis ferre more belli & sine ullo, ne summario quidem processu; dubium est, negat *Lugo*; affirmat probabile esse, quod possit in urgente casu, *Less.* uti si solus Rex sciret adulterum vim inferre Reginæ, quia sic fieri expediret ad Reginæ infamiam vitandam, V. Tamb. *l. 6. c. 1. §. 4.*

DUBIUM II.

1420 *De potestate, & Officio Judicis.*

ARTICULUS I.

Quid requiratur in Judice?

RESp. I. Præter tria dicta Superiore dubio, requiritur scientia, qua sciat suo munere rectè fungi. Ita communis Doct. & Bon. *t. 2. d. 10. in præcept. q. 2. p. 3.* Ratio, est quia quilibet tenetur scire ea, quæ pertinent ad proprium officium, & sine quorum cognitione munus suum & officium exercere non potest. *Unde resolvuntur seqq. Casus.*

I. Petens aut suscipiens officium Judicis (idem est de Medico, & Chirurgo, ut *v. infr. dub. 7.*) quo indignus est, ita ut probabile sit inde notabile damnum proximi secuturum, peccat mortaliter, Nav. *c. 25.* Lug. *d. 37. n. 1.*

II. Judex carens necessaria scientia non debet absolvi, nisi facta renuntiatione officii, vel nisi firmum habeat propositum renuntiandi. Ita S. Th. 2. 2. *q. 76. a. 2.* Cajet. *clavis regia l. 12. c. 13. n. 2.* Reg. *l. 25. n. 675.* Nav. *c. 25.* Farin. *3. qu. 3. ar. 16.* Ratio, quia nullus potest officium, cujus munia obire non potest, retinere, præsertim cum damno vel periculo proximi.

III. Si Judex ex magna imperitia malè judicet, tenetur ad Interesse parti læsæ, ad expensas litis; uti etiam, quotiescunque notabile damnum, sive in substantia litis, sive in superfluis expensis, propter ejus culpabilem ignorantiam, partibus litigantibus, accidit, Bon. Lugo *ll. cc.*

IV. Si Judex agnoscat errorem à se (etsi sine gravi culpa) commissum in præjudicium litigantis, tenetur, si potest citrà infamiam, impedire errorem; v.g. monendo occultè partem læsam, ut sibi appellatione vel aliter consulat, quia id pertinet ad debitam muneris executionem. Lugo *n. 3.*

Resp. II. Judex tenetur causas judicare, & celeriter expedire, quia ex officio tenetur cuique tribuere suum: quod non facit, si sententiam sine justa causa differt. *Unde resolvuntur seqq. Casus.*

I. Judex mortaliter peccat contrà officium suum, differendo validè notabiliter causarum expeditionem, sine justa causa. Silv. *v. Judex q. 12. clavis reg. c. 12. n. 8.* Nav. *n. 14. &c.* cum Bon. *p. 3.*

II. In casu dicto, idem Judex tenetur parti læsæ damna & expensas, quæ ex iniqua dilatione secutæ sunt, restituere, quia est earum injusta causa. *Auth. ll. cc.*

III. Si Judex in exequenda causa & proferenda sententia negligens aut iniquus sit, non tantùm parti læsæ, sed interdum etiam fisco tenetur, ut v.gr. si mulctam pecuniariam, quam ex consuetudine vel lege communi debebat imponere reo, sine causa remisit. S. Tho. 2. 2. *q. 67. a. 4. ad 3.* Silv. *v. pœna, q. 28.* Salon. Laym. *l. 3. t. 2. c. 5. n. 7.* contrà Azor.

ADDENDA.

1421 QUæst. 243. *Quid circa hæc præterea sit notandum?* R. Seqq.

§. 1. Judex non habens sufficientem scientiam peccat officium petendo, admittendo, retinendo, & quoties cum tali ignorantia operatur, quia tenentur omnes scire casus ordinarios in officio suo occurrentes, pro extraordinariis autem recurri potest ad libros vel ad consilium peritiorum, Dicast. *De juram. d. 2. n. 252.* V. Eliz. *l. 7. q. 16. §. 3.*

1422 §. 2. Tenetur Judex, non tantùm in foro Ecclesiastico, quod omnes Catholici fatentur, teste *Tann.* sed etiam in Civili, de dispositionibus ad pias causas factis judicare secundùm Canones, & non secundùm leges Civiles, uti dictum est *lib. 3. p. 2. à nu. 811.* Hinc Judex stare debet pro testamento ad piam causam signato tantùm manu defuncti, aut condito sine institutione hæredis; Item legatis piis insertis testamento profano non habenti solemnitates juris, Tiraqu. *de privil. piæ causæ, privil. 4. 15. & 17.* possunt videri dicta *l. 3. p. 2. à nu. 1130.*

§. 3. Judex per se loquendo, si absit scandalum, non peccat, si ferat sententiam in peccato mortali, uti cum communi Suar. *de leg. l. 3. c. 10.* 1423

Q. 244. Quæ sit obligatio Principum circa Judices statuendos & justitiam manutenendam? R. 1424

§. 1. Tenetur Princeps curare, ut Judices habeat doctos, prudentes, probos, misericordes, ne videlicet aliquid in officio tanti momenti agant vel imperitè, vel improvidè, vel malignè, vel crudeliter, & si id negligant Principes, Deus his imputat illorum errores & vitia, quia ad hoc constituuntur Judices, ut loco Principum jus dicant; imò Principes per illos jus dicunt, ergo quales Judices statuunt, tales ipsimet volunt coram Deo esse in dicendis sententiis, ergo si statuant imperitos vel improbos, volunt jus dicere tanquam imperiti vel improbi. Ex his colligitur, teneri Principem adhibere in judiciis illos, quos censet aptissimos, simili modo quo à *n. 583.* diximus digniores admonendos curæ animarum, sunt enim rationes eædem.

§. 2. Vitia Judicum tantò magis noxia sunt, quantò cum majore authoritate vel potentia sunt conjuncta, hinc meritò dixit Spe *d. 16. caut. 1.* non expedire, ut judiciis admoveantur magni Prælati, præsertim qui impetuosi sunt, ne authoritate dominentur, nec sit, qui iis obniti audeat, si ab æquo deflectant. Addit *Caut. 7. Quoniam plurimi existimant impunitatem Judicum non parvam esse causam, cur conscientiæ pleræque laxæ sint, curabit Princeps de eorum delictis fieri certior, & sicubi exorraverint, severè in eos animadvertat.* 1425

§. 3. Non excusatur Princeps, qui omni cura à se rejecta Officiales, & maximè Judices sinit pro libitu agere, sed tenetur ipse suam quoque diligentiam & inspectionem adjungere. *Spe d. 9.* Ratio est, 1. Quia Princeps tenetur providere publico, nec semper est certus de peritia, & probitate suorum, imò sæpè est defectus illorum, ergo tenetur sua cura supplere, quod deest, ac semper invigilare, ne quid deficiat. 2. Si Princeps solis informationibus alienis credat, nec per se velit audire miseros, vel attendere ad causas, hoc ipso armat suos ad audiendum quidvis pro libitu, odio, invidia, avaritia, respectibus humanis: *Hoc ignorare Princeps non potest*, inquit Spe, peccat igitur, si omnem solicitudinem & inspectionem à se excludat. Quamvis autem Spe loquatur de processu circa Sagas, tamen idem valet in omni materia justitiæ. 3. Ipsimet Judices & Officiales supponunt Principem simul attendere ad manutenentiam justitiæ, ergo ad hoc tenetur Princeps. *Ant. prob.* Nam si ejusmodi homines admoneantur sui officii, dicere solent, *Princeps scit, retuli Principi, Princeps audivit, non improbavit, ipse viderit &c.* E contra Principes dicunt, *ad hoc habeo meos Officiales, illis commisi, non possum ipsemet omnia, ipsi viderint &c.* quis hic circulus est? inquit Spe: Nam cùm & hi & ille viderit, nemo viderit, nisi Princeps ipse curam adjiciat; & ideo etiam *l. 1. n. 456.* diximus non semper satisfacere suæ conscientiæ Principes, si Consiliarios sequantur. 1426

§. 4. Non est satis, si Princeps, etiam sæpiùs, mandet, ut omnia rectè fiant, nam benè dicit Spe *d. 20. n. 12.* in his causis tanti momenti non satisfacere conscientiæ suæ Principem, si quid rectè mandet, nisi etiam ad executionem eorum advigilet; & ratio patet, quia experientia docet, quàm sæpè mandata ejusmodi suspendantur aut detorqueantur. 1427

ARTICULUS II. 1428

Quid Judici servandum circa Inquisitionem.

TRibus modis procedi potest contrà criminosos. 1. Via accusationis, cùm est aliquis actor, qui spondet se objecta probaturum. 2. Via denuntiationis, cum deferens crimen non vult suscipere onus probandi. 3. Via inquisitionis quæ triplex est. 1. Generalis, quando in genere quæritur, an leges serventur. 2. Specialis, quando de certa persona, & certo crimine quæritur. 3. Mixta, quando vel sola persona, vel crimen solum est speciale, ut si quæratur quis Cajum occiderit.

Resp. I. Judex sine ulla data occasione, ex solo officio suo, potest instituere inquisitionem generalem, in qua tamen ejus potestas non extendit se ad occulta elicienda, de quibus nulla est fama. Ratio prioris est, quia id necessarium est Reip. nec cuiquam fit injuria. Ac licèt quorundam scelera detegantur, id fit per accidens, præter intentionem, cui incommodo bonum commune prævalet. Ratio posterioris est, quia inde maxima sequerentur incommoda, Farin. Less. *l. 2. c. 28. d. 13. Unde resolves.*

I. In hac inquisitione, subditus etiam rogatus sub juramento, non tenetur, imò nec potest, prodere criminosum occultum. Laym. *l. 3. t. 6. c. 2. n. 3.* Less. *l. c.*

II. Si tamen revelet, peccat contrà justitiam, (nisi fortè cederet non tam in pœnam, quàm certam ejus, qui deliquit, emen-

„ emendationem vel ad grave malum ab aliis avertendum) cum enim crimen, ut ponitur, probari non possit, ac proinde ex ejus revelatione non possit aliud sequi, quàm infamia, nullum habet jus revelandi, Laym. ibid. & *t. 3. p. 2. cap. 4.*

„ III. Si in hac inquisitione ex relatione duorum vel trium deprehendatur alicujus criminis author, potest per tales testes contra illum procedi, ut habet praxis communis. Lay. *t. 3. p. 2. c. 4. num.* 12.

„ Resp. II. Quando crimen est manifestum, & ignoratur author, licet Judici quærere in genere, quis fecerit, non tamen in particulari, v. g. an Petrus fecerit; nisi infamia aliqua aut indicia præcesserint. Pars prior patet, tum ex praxi Judicum, tum ex incommodis contrariis. Ratio posterioris patebit ex seqq. V. Bon. *d.* 10. *in* 8. *præcept. q. 2. p.* 5.

„ Resp. III. Ut Judex faciat inquisitionem specialem, debet saltem regulariter præcedere infamia, vel quid æquipollens, quod justam det causam. Ratio est, tum quia alioqui diffamaret sine causa, tum quia Judex procedere debet ex scientia publica, quam non habet, nisi per accusationem vel confessionem Rei vel evidentiam facti, vel per infamiam; Ad quam non sufficiunt duo testes, qui jurent se vidisse crimen admitti, quia adhuc est occultum, sed requiritur, ut rumor sit sparsus per majorem partem communitatis, id est, civitatis, viciniæ, vel Monasterii, neque à maledicis sit exortus: etsi hac in re tutum sit sequi praxin communem bonorum virorum, & rerumpub. ut habet Laym. *loc. cit.* & Less. *n.* 19. ex aliis Bon. *l. c. Unde resolves Casus,*

„ I. Antequam Judex procedat ad inquisitionem specialem vi infamiæ, ipsa infamia priùs examinari debet, & probari per testes saltem duos, qui nominent personas, à quibus id publicè audiverint. Nav. Reb. *de jud.* Trul. *l.* 8. *c.* 1. *d.* 17.

„ II. Judex infamatum de uno crimine, v. gr. adulterio, non potest interrogare de alio, de quo non est infamatus, v. gr. furto; quia esset inquisitio specialis sine prævia infamia, Salon. Caj. Trull. *d.* 18. nisi tamen crimina sint connexa, vel unum sit circumstantia alterius, *Ibid.* & Sanch. *Cons. l.* 6. *c.* 3. *d.* 21.

„ Dixi in Resp. *Regulariter*, quia ad specialem inquisitionem non requiritur infamia prævia in casibus certis, quos V. apud Less. *c.* 29. *d.* 15. Bon. *t.* 2. *d.* 10. *in præcept. p.* 5. Sanch. *d.* 19. Trull. *l. c.*

ADDENDA.

1429 Quæst. 245. *Quid prætereà circa inquisitionem sit notandum?* R. Seqq.

§. 1. Judicem non posse in particulari inquirere contra aliquem sine præviis indiciis, expresse definitur Cap. *Inquisitionis, §. Tertia*, & Cap. *Qualiter*, 24. de accus. Quod maximè locum habet, quando proceditur non tam ad malum avertendum, quod fortè impendeat, sed ad puniendum delictum: tunc enim ex omnium sententia Judex non potest ex seipso incipere, sed semper debet aliquid præcedere, quod eum cogat ex officio procedere, alioquin totus processus est irritus, & ipse tenetur reparare damna causata, *Clarus*, Less. in auct. V. *Moneta*, cas. 2. An autem possit Judex procedere, si quis libello famoso vel occulta scheda sit denunciatus, V. Dicast. *de just. l.* 2. *t.* 1. *d.* 7. *du.* 43. *& c. Inquisitionis*, suprà.

1430 §. 2. Si Cajus habeat propositum merè internum occidendi Regem, & illud manifestarit Titio speculativè tantum, & non in ordine ad cooperationem vel executionem, propositum illud manet merè internum in ratione delicti, hinc in illud inquiri non potest, quamvis Titius deferat; potest tamen præcautio adhiberi, ne Cajus possit illud exequi, Lug. *de just. d.* 10. *num.* 160. Est etiam iniquum, si Judex ex levibus indiciis imponat juramentum, ut quia se fateatur vel neget nocentem; sic iniquus est Archidiaconus, qui in visitatione Cajo recenter uxorato ita leviter imponit sub juramento edicendum, an non cum sua ante Matrimonium habuerit copulam, non enim habet jus in hoc inquirendi sine magnis indiciis.

1431 §. 3. Debent Principes, & Judices cautissimè procedere in inquisitione circa sagas, uti latè probat Spe *d.* 8. ubi *d.* 10. *&* 11. etiam ostendit contra Bisf. & Delrio Deum sæpè permisisse accusari & involvi innocentes velut reos criminum: Idem repetit in append. post *d.* 51. Nam etiam permittit Deus conculcari consecratas hostias ac patrari alia graviora crimina; imò dæmonem posse in saltu repræsentare innocentem dicemus *num.* 1452. Non ideo tamen abstinendum esse ab inquisitione contra sagas, probat *d.* 12. dummodò circumspectè procedatur juxta legum, & prudentis rationis præscriptum: Deinde *d.* 13. *& seqq.* ostendit abstinendum esse ab inquisitione, si periculum sit involvendi etiam innocentes, quia Christus Matth. 13. docet ad tempus permittenda zizania, ne fortè simul evellatur triticum; procedi autem potest, si malefici dignoscantur aut dignosci possint absque periculo innocentium.

1432 §. 4. Quando dæmon in energumeno dicit Titium à se convincendum alicujus criminis, si ad se adducatur, putat Less. in auct. v. Magia cas. 4. si Titius ante fuerit accusatus, aut fuerint alia indicia, posse mandato Judicis adduci, per hoc enim non peti à dæmone, ut Titium convincat, sed hunc sisti, ut cum adversario confrontetur, in quo nihil videtur esse mali, quia tantùm intentio est videndi, quid inde secuturum sit, permittendo dæmoni, uti dicat, quod non rogatur, sed quod vel ex se, vel à Deo coactus dicit: addit Less. posse energumenum duci ad forum, si dicat se ibi ostensurum proditorem. Contrà est 1. nam reverà videtur esse aliqua communicatio cum dæmone. 2. Videtur esse moralis cooperatio ad illam manifestationem dæmonis: quod Conf. Nam non licet petere à mago, ut furem ostendat, & si magus sponte sua se offerat ad convincendum Titium de furto, Judex non potest jubere adduci Titium, quia consentiret in actionem illicitam magi, si enim non intenderet eam poni, non adduceret Titium; unde sicuti certò peccat, qui præparat mago materiam, circa quam operetur, uti si teneat speculum, in quo ostendet furem, quia censetur moraliter cooperari, uti fatetur Less. cas. 5. ita Judex censeretur hic moraliter cooperari dæmoni.

1433 §. 5. Universaliter circa inquisitiones Principum, & Judicum sapienter dixit Facultas Theologica Lovaniẽsis in quodam casu consulta, *In vindicandis criminibus multa possunt Principes, quæ non expediunt, multa expediunt, quæ non possunt; multa possunt & expediunt, sed opportuniùs differentur; multa, quia publicæ probationis luce destituta, quamvis severissimè punienda, relinquunt Deo, qui solus occultorum testis, & Judex est.* Specialiter statuit Paulus III. per Bullam 44. *Ad onus*, hunc §. 8. Iidem judices captum pro uno crimine, super aliis, de quibus indicia aliqua non habent, nullo modo interrogare præsumant.

1434 *Q. 246. Quid circa præsumptiones & probationes sit notandum?* R. De præsumptionibus scripsit fusè & doctè Menochius; de probationibus, Mascardus, qui pro casibus occurrentibus videri debent. Hic nota seqq.

§. 1. Præsumptio est cognitio ex circumstantiis resultans, Cap. *Ex studiis* de præsumpt. Tusch. v. Præsumptio concl. 609. sive est probabilis conjectura ex certo signo proveniens, quæ alio non adducto pro veritate habetur, Eliz. *l.* 7. *qu.* 16. §. 1. vel secundum Gob. in Exp. T. 10. *num.* 90. Præsumptio est præoccupatio de eo, quod in re est, communi sensu percepta ex eo, quòd id factum intelligatur; quia in talibus circumstantiis plerumque fit; sive est conjectura seu divinatio in rebus dubiis per rerum circumstantias frequenter evenientibus. Speculator in tit. de præsumpt. sic describit: Præsumptio est argumentum ad credendum unum factum, surgens ex probatione alterius: sicuti præsumitur coitus, si probetur personas suspectas sibi cohabitare, cap. Quod si, 27. *qu.* 1. Alia est juris & de jure, quæ probationem in contrarium non admittit: alia juris tantùm, contra quam admittitur probatio. Vide dicenda *n.* 1438.

1435 §. 2. Circa præsumptionem admittuntur hæ regulæ, *Una præsumptio aliis pluribus, & fortioribus eliditur*, arg. Cap. *In nostra*, 4. de procurat. *l.* Divus 7. De in integrum restit. Tusch. concl. 613. Menoch. *l.* 1. *qu.* 20. *&* 30. Mascard. vol. 3. concl. 1224. à *n.* 4. Et quando duæ præsumptiones concurrunt, videlicet innocentiæ & culpæ, semper præferenda est præsumptio innocentiæ, pro qua est possessio, & quia semper favendum est potiùs reo, Farinac. *q.* 53. *nu.* 112. cum communi. *Semel malus semper præsumitur esse malus*, Reg. 8. juris in 6. *Inspicimus in obscuris, quod est verisimilius & quod plerumque fieri consuevit*, Reg. 45. ibid. quia nempe ex communiter contingentibus est prudens præsumptio. *Præsumitur ignorantia, ubi scientia non probatur*; Reg. 47. ibid. *Facti quæ sunt, non præsumuntur*, Menoch. latè *l.* 6. præsumpt. 14. dicit tamen Bald. in rubr. cap. de fide instrum. facta præsumuntur, quando sunt consueta fieri. Item factum præsumitur, quod jure faciendum erat, Masch. Paris. Leur. *part* 3 *quæst.* 810. *Qui juris præsumptionem habet, etiam habet suam intentionem fundatam, ita ut transferat in adversarium, etiam possidentem, onus probandi*, Covarr. Mascard. Aleiat. apud Leur *p.* 2. *q.* 562. *n.* 5. *Ea facta, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretentur*, c. 2. de Reg. Juris, *Præsumitur pro validitate actus, donec de invaliditate constiterit*, Menoch. præsumpt. 4. Tusch. concl. 612. 620. nam Actus præsumitur factus omni meliori modo, ut prosit facienti, Bart. Menoch. Paris. Leur. *p.* 3. *qu* 810. *Nullus censetur facere velle actum nullum vel malum*, Paris. Aleiat. Fil. T. 42. *c.* 3. *q.* 8. præsumptio cedit veritati, Tusch. latè concl. 612. Menoc. *l.* 3. præsumptione 29. *n.* 45. *Præsumptio etiam*

juris est probatio liquidissima, Abb.Paris.Leut.*sup. Ex præteritis præsumitur circa futura*, *Cap. Mandato*, & *Cap. Scribam*, *de præsumpt.* V.Pirh.*l.2. tit.23.*

1436 §.3. De probationibus valent seqq. *Ei incumbit probatio, qui dicit, non qui negat*, *l. Ei, 2. ff. de probat.* nam, *Quisque debet probare id, supra quo se fundat. Necessitas probandi incumbit ei, qui agit*, *ibidem l. Verius* ∴. *Actore non probante, is, qui convenitur, etiamsi nihil præstiterit, debet absolvi*, Inn.III.*Cap.unicn, Ut Eccles.benef.sine diminut. confer. Probatio debet de necessitate concludere, nec dubia juvat; nec quæ fit coram Judice non competente*, Tusch.*lit.P.conclus. 765. & seqq. Probationem contra seipsum non tenetur facere*, Tusch.*concl.770. Probatio per testes quandoque non admittitur*, Tusch.*concl.773. & specialiter si per scripturam fieri possit*, Tusch.*concl.772. Probatio ad unum finem facta non potest neque nocet ad alium finem*, Tusch.*concl.783. & facta inter alios non præjudicat tertio*, Tusch.*conclus.784. Plena sufficit in civilibus: aliquando plenissima requiritur in criminalibus: levior sufficit, quando agitur de modico præjudicio*, Tusch.*concl.788. & seqq. Semiplena plus est, quam indicium vel conjectura*, Tusch.*concl.794. & tum est, per quam fit aliqua fides Judici, sed non sufficiens ad sententiam.* V.Mascard.*vol.1.qu 11. & seqq. Plures imperfectæ quandoque faciunt unam perfectam*, Tusch.*concl.796.* De diversis speciebus probationum, v.Mascard.*q.4.& seqq.*

1437 §.4. Si præsumptio sit temeraria, rejici debet, *cap.Over, 6. q.1.* Probabilis purgationem admittit; Estque certum, quòd argumentum probabile non sufficiat ad damnandum reum: imò nec præsumptio vehemens, secundùm *Cap. Litteras, de præsumpt.* Neque unicus testis cujuscumque sit authoritatis, sed communiter & ubi esse potest, requiritur talis præsumptio, quæ faciat moralem certitudinem, Lugo *de Justit.d.14.d n.28.* quia ad officium Judicis spectat justitiæ administratio, ergo etiam defensio accusati, si defendi potest, ergo eo ipso, quòd Judex aliquem damnet, dicit defendi non posse, & se cogi nomine Rei fateri delictum, sicque esse moraliter certum. Major autem certitudo requiritur ad damnandum criminaliter quàm civiliter; ad damnandum de gravi crimine quàm de levi, ad damnandum publicè quàm privatim, Mol. *de Justit. t.5.tr.4.d.15.num.12.* Et ad moralem certitudinem sufficit legitima confessio accusati, vel si habenda est per testes, requiruntur, præter accusatorem seu præter id, quod accusationis loco est, (quale est etiam fama, Fagnan.*in 1.par.l.5.Decret. de accus.Cap.Qualiter*, *num.17.*) duo testes juratò deponentes de eodem facto, quod sensu externo ipsimet perceperint, & qui sint omni exceptione majores. V. Less. *de Justit. lib.2. c.30. d.4. & 5.*

1438 §. 5. Ad condemnandum sufficit etiam violenta præsumptio, *Cap. Afferte*, & *Cap. Litteris de præsumpt.* & tenent communiter Jurist æ cum Mol.*suprà*, maximè in quæstione; quæ aliàs difficillimè probatur. Præsumptio autem violenta, est existimatio concepta ex indiciis de re, quæ neque in se est evidens, neque est plenè probata testibus omni exceptione majoribus, neque eam reus est legitimè confessus, tamen talia sunt indicia, ut faciant non tantùm opinionem de re, sed etiam credulitatem, quia sui magnitudine ac perspicuitate Judicem prudentem omninò movent, ut exclusa formidine credat, quòd res ita sit, quamvis absolute possit aliter esse: & talia indicia habebat Salomon 3.*Reg.* 3. quando illa, quæ non erat mater, volebat infantem dividi, sed vera mater petebat integrum remanere. Dividitur autem præsumptio violenta in illam, quæ est vel juris vel solius hominis: juris dicitur, quæ in jure invenitur expressa, & secundum quam jus dicitur aliquid præsumere: quòd si jus nudè præsumat & nihil statuat pro sententia vel pœna, dicitur præsumptio juris tantùm; si autem statuat, ut quando erit talis præsumptio, feratur talis sententia aut talis statuatur pœna, dicitur præsumptio juris & de jure. Præsumptio solius hominis est, quæ non invenitur in jure expressa, ideoque debet Judex in illa pro vel contrà reum rationabiliter secundùm dictamen prudentiæ statuere: pro omni autem præsumptione solius hominis rectè docet Mol. *n.11.* non posse certò definiri, quæ argumenta sufficiant ad rem evincendam aut statuendam certam pœnam, sed id Judicis arbitrio esse committendum spectatis circumstantiis, & audita defensione Rei, nam præsumptio hominis non excludit probationem in contrarium, sed sola præsumptio juris, & quidem quæ est de jure. Nihilominus multùm juvat attendere ad exempla, quæ in jure vel à DD. traduntur, poterit enim prudens Judex secundùm eorum similitudinem se aliquo modo conformare in judicio vel pœna statuenda.

1439 §.6. Violenta præsumptio de homicidio & sufficiens pro criminali condemnatione est, si quis visus sit gladio evaginato & sanguine conspersó fugere è loco, in quo relinquitur aliquis interfectus, uti tenent *Bartol. Panorm.* alique cum Molin.*num.13.* E contrà fuisse mortem minatum ei, qui posteà repetitur interfectus, non sufficit ad violentam præsumptionem, quamvis aliqui putent sufficere ad vehementem, Mol. *ibid.* Similiter violenta præsumptio de fornicatione esset, si duo probarentur esse reperti nudus & nuda in eodem lecto, *Cap. Litteris*, suprà: aut si probaretur solum cum sola fuisse per noctem totam, neque alia adesset probabilis & justa causa nocturni consortii, Sperel.*Juris Eccles.dec.136.num.24.& 25. ubi num.19.* dicit cum communi post *Mascard. Menoch.* & alios etiam censeri copulam præsumptivè probatam, si quis in domo, ubi pulchra mulier est, reperiatur occultatus. Item probatio sufficiens est, inquit Mascard.*vol.1.conclus.59.* si vir inveniatur habere soluta femoralia, & mulier recuset aperire clausum ostium. Sustinent etiam aliquid apud Sperell. *n. 19.* ex solo ingressu nocturno in domum, ubi est pulchra mulier, posse procedi ad condemnationem in pœnam extraordinariam, sed dicendum est circumstantias alias esse simul considerandas: sic etiam ex eo, quòd Clericus amplectatur mulierem, non probatur animus fornicarius: neque si osculetur, Mascard.*conclus.64.nu.6.* Si tamen multa concurrerent, Regula juris est, *singula, quæ non possunt*, id est, non sufficiunt, *collecta juvant*. Notandum etiam est id, quod sufficeret ad violentam præsumptionem fornicationis inter non consanguineos, non semper sufficere ad eam inter consanguineos, uti ex jure probant Menoch.*l.5.præsumpt.* 17. Mascard. *volum.2.conclus.*810.*nu.*12. Mol. *num.*14. ita ut quidam dicant non esse sufficiens ad violentè præsumendum incestum, si consanguineus & consanguinea nudi reperiantur in eodem lecto; quod admittunt *Panorm. Felin. & Gom.* si sint ascendentes & descendentes, aut etiam proximi collaterales, uti frater & soror, inquit *Molin.* Limitat *Menoch.* si sint teneræ ætatis; quamvis & circumstantiæ semper spectari debeant, quo tempore, an in peregrinatione, an è contrà domi & in latebris simul reperiantur &c. nam sæpè etiam inter cõsanguineos fiunt incestus, inquit *Menoch.* Meritò putans sumi posse præsumptionem violentam, si pater & filia clàm reperiantur simul, nudus cum nuda: unde rectè concludit Mascard. *num.*22. omnia hic relinquenda esse prudenti Judicis arbitrio dicens *num.* 14. ex communi adagio, *Tutius consilium, æquior deliberatio, certius judicium est, semper meliùs præsumere de eis, quos nunquam in crimine novimus deprehensos.* Plura de probationibus, & in specie circa adulterium, v. apud Gob.*in Quint. t.5.c.32.sect.1.* & de fornicatione *sect.*2. Vide etiam dicta *lib.3. p.2.nu.*33. & dicenda hic *num.*1445. Quæ autem forma judicii servanda sit in inquisitione delicti, latè explicat Fagnanus *supra, Cap. Qualiter, toto.*

ARTICULUS III.

Quid liceat Judici circa quæstiones sive torturam.

RESP.I. Ad torquendum reum (si tamen torqueri potest) requiruntur alicujus gravis criminis ea saltem indicia, quæ faciant semiplenam probationem, id est, reddant rem plus quàm probabilem; qualia habentur v.g. testis unus omni exceptione major, Rei confessio extra judicium, item probabiliter etiam assertio duorum vel trium criminis sociorum, in criminibus exceptis, præterquam veneficii, (in quo, an ex sola denunciatione complicum, & quomodo procedere liceat. V. Tan. *tom.3. d. 4. de just. dub.2. & 3.* Laym.*lib.3.t.6.c.5.*) item fama publica à viris honestis orta, ac per testes probata, cum alterius indicii adminiculo (nam fama sola non probat, sed habet se instar accusatores) Lay. *num.9.* ex variis. Ratio responsi est, quia tortura instituta est ad subsidium probationis, quando argumenta & indicia sunt valdè efficacia, ut sic plena probatio eliciatur, nam confessio rei (si eam ratificet extra torturam, maneatque in ea usque ad sequentem diem) ex semiplena probatione facit plenam, *Less. lib.2.c.29.d.17.* Delr. *l.5.sess.3.* Laym. *loc. cit.* 1440

Dixi in responsione, *Si tamen torqueri potest*: quia quædam personæ prohibentur torqueri, nisi in criminibus exceptis, tales sunt viri in magna dignitate constituti, Officiales Principum, Urbium Gubernatores, Nobiles Equestris Ordines, Milites, Doctores, eorumque liberi; item impuberes, senes memoria vacillantes, prægnantes, & nondum confirmatæ à partu. Delrio. *sess.9.* Binsf. *c.6.* Lugo *d.37.sect.14.* *Unde resolves*,

I. Peccat Judex graviter, si non priùs omnia alia media mitiora detegendæ veritatis, tentet, quàm ad torturam descendat.

II. Tortura simpliciter abstinendum est, quando adest plena probatio criminis; quia ad hanc ordinatur tortura. Nav. Less. *l.c.*

III. In-

» **III. Insufficientia ad torturam indicia sunt**, si cadaver occisi sanguinet ad præsentiam alicujus; si sagæ non possint lacrymari: Ita illicita est probatio per aquas, &c. de quibus, V. Delrio *l.*5. Less. *num.*156. Trull. *lib.*8. *cap.*1. *d.*21.

» IV. Peccant Judices, qui in causis criminalibus aut notabilis infamiæ, reum comprehensum, antequam habeant probationem contra ipsum juramento adstringunt ad dicendam veritatem de omnibus pertinentibus ad causam, ob quam comprehensus est, Navarr. *cap.*18. *num.*41. *& cap.* 25. *num.*36. Additque idem esse, si (etsi sine juramento,) minis, terroribus, tormentorum ostensione, hominem turbent & implicent, ut sibi contradicens, circumstantiam aliquam revelet, qua convincatur & puniatur. V. Lugo *d.*40. *n.*1.

» V. Si Judex extorserit confessionem per injuriam, verbi gratia, si torserit exemptos, si sine sufficientibus indiciis, si dolo malo, mendaciis, ficta impunitatis promissione induxit ad fatendum, vel aliter (sive quoad substantiam, sive quoad modum) notabiliter excesserit in tortura, confessio nulla est, nec potest ex ea procedi: imò tenetur Judex ad compensationem damnorum, ut docet Lug. *d.* 37. *num.*157. V. Less. *dub.*18. Laym. *cap.*5. ubi etiam dolos bonos, quos Delrio suggerit Judici, planè rejicit. V. Tan. *q.*2. *d.*2. Trull. *loc. cit.*

» VI. Licèt reus confessionem injustè extortam postridie ratificet, nihilominus Judex non potest procedere ad punitionem rei vel complicis occulti, quia cùm confessio fuerit irrita, consequenter etiam ratificatio ea ea orta ex l. penult. ff. De quæst. atque ideò etiam cognitio per illud medium parta, est injusta. Navarr. Salon. Less. Sayr. Trull. *d.*10.

» Resp. II. Gravius torqueri potest, contra quem graviora sunt indicia: non tamen ita, ut moraliter sit impossibile tormenta sustinere, habita ratione personarum: Unde si hic excedatur, confessio extorta erit involuntaria, & habenda pro nulla, etiamsi extra tormenta coram Judice ratificet, metu novæ torturæ. Laym. *n.*11.

» Resp. II. Semel tortus, si nihil est fassus, iterum torqueri non debet, nisi nova criminis indicia superveniant, quia per torturam priora elisit. Si verò crimen in tortura fassus, extra eam revocet coram Judice, reperi tortura potest, tum quia indicia manent in suo vigore; tum ob inconstantiam: Si verò tertiò tortus ac confessus, tertiò retractet, absolvendus est; quia præsumendum est, vi tormentorum coactam fuisse confessionem; ideoque nullam, *Less. d.*17. Excipiunt quidam, si indicia sint gravissima, quæ violentam præsumptionem pariant, crimen malitiosè à reo negari. Laym. *l. c.* Vide Lugo *num.*157. Dian. *tom.*3. *tr.*6. *R.*16. *&* 23. Trull. *l. c.* infrà *dub.*6. *&* 7. An & quando, & quomodo Judex possit interrogare reum de complicibus V. Trull. *d.*22.

ADDENDA.

1441 **Q***Uæst.*247. *An aliquis, hoc ipso quòd capiatur, statim præsumendus sit reus?* R. Negativè: quòd maximè verum est in inquisitionibus circa sagas, uti rectè ostendit *Spe d.*19. & patet universaliter ex jure, *l.*17. *Cod.* De accusat. *Servari jubemus, ut quicunque in discrimen capitis accersitur, non statim reus, qui accusari potuit, existimetur, ne subjectam innocentiam feriamus.* Et ratio est manifesta, quia sæpè falsæ sunt denunciationes; & in dubio semper præsumendum est in partem meliorem pro innocentia, pro qua est possessio, ergo.

1442 *Q.*248. *Quæ indicia requirantur, ut Judex possit specialiter inquirere, capere, torquere, condemnare?* R.

§. 1. Indicia dicuntur, ea quibus colligi potest factum: sunt autem magna, majora vel maxima. *Magna* dicuntur, quæ reddunt factum valde credibile; *Majora*, quæ reddunt factum ferè seu quasi moraliter certum, & hæc vocat vehementia Less. *l.*2. *cap.*29. *num.*151. ita ut ad plenam certitudinem nihil deesse videatur, nisi sola confessio, ut innuit lex *num.*1443. citanda, sive, ut ait *Spe d.*32. *Quæ ita probant, ut non planè convincant, valde autem ad probationem plenam accedant, quasi luna, cùm ad lucem integram ultra sui dimidium aspirat.*

Maxima, quæ undequaque convincunt & plenam faciunt probationem.

1443 §. 2. Ad capturam, imò & ad specialem inquisitionem contra aliquem instituendam requiruntur indicia magna, nam capi aut specialiter inquiri in aliquem tanquam reum affert gravem infamiam & magna incommoda, ergo charitas & justitia vetat ad ista procedi, nisi ex indiciis magnis: & quidem quò persona est dignior, vel captivitas aut inquisitio futura est ignominiosior aut damnosior, eò majora requiruntur indicia, uti rectè *Spe* suprà. Ad condemnationem requiruntur indicia maxima, quia quamdiu planè probatum ac demonstratum non est delictum, standum est pro reo, cujus innocentia est in certa possessione. Ad torturam magna non sufficiunt, quia multis modis gravior est quàm captura vel inquisitio: Nec requiruntur maxima, nam quando hæc adsunt, non est licita tortura, cùm tantum sit in ordine ad habendam plenam probationem: sed sufficiunt majora: hinc l. 1. ff. De quæstion. dicitur, *Ad tormenta servorum ita demum venire oportet, cùm suspectus est reus, & aliis argumentis ita probationi admovetur, ut sola confessio servorum deesse videatur*; ita cum multis aliis *Spe* suprà. Dicitur autem hìc de servis, quia soli servi ante hac torquebantur, jam verò intelligi debet de omnibus, qui ad torturam vocantur.

§. 3. Difficile & periculosum est dijudicare, sintne indi- 1444
cia hìc & nunc magna, majora aut maxima, uti rectè Tann. *de just. t.*2. *d.*4. *qu.*5. Unde prudens Judex suo solius arbitrio niti non potest; nec satis per praxim vel exempla dirigi, cùm plurimæ circumstantiæ, ad quas vix potest homo unus sufficienter reflectere, casum variare possint, unde adhibendum erit simul judicium, si non alicujus academiæ, saltem aliorum prudentum Jurisconsultorum, qui creduntur cum indifferentia depromturi suum sensum, alioqui se exponet periculo sæpè errandi, & graviter damnificandi proximum.

§. 4. Pro dignoscenda in specie sufficientia quorundam 1445
indiciorum, notant sequentia Authores: 1. Si Cajus ad cubiculum Monialis clam ascenderit & cum ea pernoctarit, uterque autem neget fornicationem esse factam, multi apud Sperel. Fori Ecclesiast. decis.136. dicunt inspiciendam esse ab obstetricibus Monialem, negant ad hoc cogi posse Monialem S. Ambros. & Sperel. dicentes procedendum esse via juris ea præsumptione, secundùm dicta à *num.*1435. 2. Si alicui in præsentiam corporis occisi adducto nares fluant sanguine, licebit Judici specialem inquisitionem instituere circa talem, quia probabile est fieri, vel per antipathiam vel per singularem cooperationem Dei: imò multi putant posse subjici torturæ, sed probabilius negat cum aliis Gob. *t.*11. *num.*919. imò nec videtur esse causa sufficiens comprehendendi, nisi simul adsint alia indicia. 3. Si duo accusentur ejusdem criminis, sintque causæ sufficientes ad torturam, nec sit præsumptio major pro uno quàm pro altero, Gob. *num.* 1017. multis probat corpore deformiorem posse prius torqueri, eò quòd, cæteris paribus, forma melior sit animæ melioris index. Vide dicta *l.*3. *p.*2. *num.*1182. 4. Dicunt quidem aliqui in corpore sagarum reperiri notas seu maculas, quæ si acu pungantur, non dent sanguinem nec habeant dolorem, sintque velut caracteres, quibus dæmon signat suas, uti opilio oves: accusatam tamen inspici non debere ante semiplenam probationem docet Spe dub.43. quia ante hanc non est licita tortura, honestis autem fœminis, quales præsumi debent omnes, est hoc æquè grave ac tortura: non esset tamen ita grave, si inspectio fieret à persona ejusdem sexus; sed hæ adhuc cautelæ sunt adhibendæ, in primis ne nimium fidatur lictoribus sæpè malevolis; & licèt dicant maculas adesse, simul adhibeatur Medici oculus, an non sit fortè cicatrix vel obducta caro spongiosa aut alia naturalis macula; deinde ne inquiratur in ea stigmata, dum rea torquetur, quia sæpè sanguis tum hæret; præterea non adeò multùm isti signo tribuendum est, cùm facilè possit subesse error, uti agnoscunt Binsf. & Delrio *l.*5. *f.*4. *indic.*8. Circa indicia seu probationes per aquas & ferrum candens, vide dicta *l.*3. *p.*1. *à n.*37.

§. 5. Accusatus torqueri non debet, quamvis Indi- 1446
cia adsint sufficientia, si in contrarium alia etiam adsint, quæ æquè probant innocentiam ac ista alia culpam, nam una præsumptio tollit alteram, & in concursu bonæ & malæ præsumptionis standum est pro bona, uti dictum est *num.*1435.

Q. 249. *Quantum tribui possit denunciationibus?* R. 1447

§. 1. Quamvis denunciatio morientis aliquod faciat indicium, secundùm dicenda *num.*1476. tamen communis sententia & praxis est, quòd testimonium morientis non sufficiat ad alterum torturæ subjiciendum, nam *L. Si quis in gravi, f.* 1. *ff.* ad S.C. Syllanianum dicitur, quòd vulnerato non creditur, si mox decessurus dicat se à Titio percussum, nisi id aliter probari possit.

§. 2. Indicium sufficiens ad condemnationem alicujus 1448
non est præcisè hoc, quòd à 12. vel etiam pluribus sagis sit accusatus tanquam magus, & dicatur ab eis visus in saltu &c. uti habet communissima cum Delrio *l.*5. *f.*5. *num.*4. Neque etiam videtur esse indicium sufficiens ad torturam, uti docet Gob. in Clypeo *num.*312. contrà Binsf. Delrio Less. in auct. v. Magia *cas.*5. & alios: imò nec ad capturam, uti habent Tann. & *Spe dub.*44. contra alios, nisi indicia alia graviora accedant. Ratio est 1. quia sagæ sæpissimè illuduntur à demo-

dæmone, & putant se vidisse in saltu, quas non viderunt; imò sæpè ipsæmet non fuerunt in saltu, quamvis putent se fuisse, comedisse, bibisse &c. 2. Sagæ communiter flagrant odio, & sunt hostes hominum maximè innocentum, sc insuper potuerunt conjurasse pro impietate, maledicentia & impœnitentia sua; testimonium autem inimici non auditur, nequidem in exceptis, ergo, 3. Sagæ sunt infames de mendacitate, cùm sint familiares disciplinæ magistri mendaciorum, ergo nunquam illarum testimonio standum est, maximè in inquisitione circa crimina excepta & occulta. *Nec obstat*, quod plerique dicant in his testari posse infames, *nam* hoc intelligitur de infamibus, non ratione mendacitatis sed alterius tantùm criminis, quod relinquat præsumptionem veracitatis.

Obj. 1. Saltem denunciationes, quæ fiunt à sagis ad Deum per pœnitentiam ritè conversis sufficient. R. 1. Unde scis esse verè conversas, cùm sagæ communiter sint versipelles & simulatrices? R. 2. Si denunciationes fierent post signa pœnitentiæ paulò ante mortem & extra torturam, posset fortè rum aliquid dari fidei denunciationibus, uti rectè *Spe d*.45. Nihilominus. R. 3. Etiam supposito, quòd sint verè pœnitentes, adhuc potuerunt esse deceptæ à dæmone, & putare se vidisse eos, qui non viderunt, uti ante dictum est, notatque iterùm *Spe dub*.46.

Obj. 2. Communiter non procedi ex solis ejusmodi denunciationibus, sed accedere indicium publicæ famæ. R. 1. talis fama non est communiter probata, ergo nihil juvat, secundùm dicenda *n*.1453. R. 2. Talis fama sæpè nata est ex inanibus rumoribus vel ex impiis causis, rum autem etiam nihil juvat, uti dicetur eodem *n*.1453.

Obj. 3. Judex tenetur saltem generaliter interrogare de aliis maleficiis, ut sic caveantur damna Reip. ergo potest credere, si denuncientur. R. Potest credere, accedentibus aliis indiciis, c. ex solis his denunciationibus, n. Potest tamen ex his aliquando devenire ad inquisitionem aliorum indiciorum.

Inst. L. fin. Cod. De malef. & mathemat. statuitur, ut malefici interrogentur de sociis: similiter statuunt jura, ut interrogatis credatur in materia criminum exemptorum: ergo. R. Jura statuunt, ut interrogatis credatur in materia criminum exemptorum, distinctorum à Magia, transeat, etiam in materia Magiæ, in qua fiunt tot illusiones, & mendacia, subdist. statuunt, ut credatur absolutè ex vi solarum denunciationum, aut ut credatur usque ad condemnationem, torturam vel capturam, n. accedentibus aliis indiciis, aut etiam quandoque usque ad inquisitionem ulteriorem, c.

Obji.4. Multæ sagæ, licèt sejunctæ fuerint, sæpè denunciant eandem personam & referunt easdem circumstantias. R. Hoc fieri potest ex eo, 1. Quòd fuerint similiter delusæ: 2. Quòd ante conspirarint: 3. Quòd dæmon eis mandarit aut tunc suggesserit. 4. Quòd talis persona ante fuerit de eis circumstantiis diffamata. 5. Quòd Judex vel lictor specialiter de talibus interroget &c.

Inst. Ipsæmet denunciatæ posteà se fatentur sagas aut etiam extra torturam de se referunt easdem circumstantias. R. Sæpè fatentur ex vi vel motu tormentorum; si tamen plura ejusmodi indicia accedant, non nego credi posse, sed tunc non credetur ad solas denunciationes. Vide *Spe dub*.49.

Obj.5. Saltem Judici licitum erit sequi sententiam AA. contrariorum, præsertim cùm talis sit praxis fori. R. Non licet sequi sententiam conjunctam cum tanto periculo injuriæ in proximum; nec praxis salvat, quæ est contra rationem naturalem. Vide *Spe d*.50.

1449 §.3. In aliis criminibus, si duo rei nominent tertium socium, sufficit ad comprehensionem & torturam, non tamen ad condemnationem, uti probat Gob. in Quin. *tom*.5. *cap*. 42. *sect*.2. ubi supradicta de sagis confirmat: Ratio est, quia in aliis criminibus non potest præsumi illud odium, nec talis deceptio.

1450 §.4. Judex peccat, si apprehendat aliquem à dæmone denunciatum, verbi gratia, in energumeno, ubi rectè Gob. *in Exp. t*.11. *num*.974. Ratio est, quia sic nimis honorat patrem mendacii, cui nulla hic fides haberi potest, cùm sit maximus hostis hominum, & maximè innocentium. Putat tamen Less. *cas*.6. Judicem posse ratione talis denunciationis occultè capere informationem, ut majora indicia deprehendat, sed meliùs dicitur planè contemnendum esse, quidquid pater mendacii absque aliis indiciis dicit.

1451 §.5. Sapienter monet omnes Judices in persona Eugenii Pontificis S. Bern. *l*.2. *de Consid*. *c*.3. ne nimiùm creduli sint ab omnes denunciationes: *Et vitium*, inquit, *cujus, si te immunem sentis, inter omnes, quos novi ex his, qui cathedras ascenderunt, sedebis, me judice, solitarius* ∴ *facilitas credulitatis, hæc est, cujus callidissima vulpecula magnorum neminem satis comperi cavisse versutias, inde eis ipsis pro nihilo iræ multæ, inde innocentium frequens addictio, præjudicia in absentes &c.*

Q.250. *An ergo dæmon in congressibus sagarum repræ-* 1452
sentare possit homines innocentes? R. Posse, quidquid contradicant Binsf. & Delrio *l*.2. *qq*.12. *num*.5. Nam 1. Id probant exempla, quæ *Spe d*.47. refert. Et ita etiam referunt *Raderus in virid. SS. p*.1. *§*.15. & *Rosignolius cent*.2. *Miro* 15. quomodo dæmon S. Silvani speciem induens iverit ad cubile matronæ, & ideò S. Silvan. Episcopatu sit ejectus. 2. Deo permittente ipse sathanas transfigurat se in Angelum lucis 2. ad Corinth. 11. v. 14. cur non & in speciem hominis innocentis? 3. Omnes fatentur, quòd dæmon se transformet aliquando in formam lupi, hirci &c. cur non & hominis? Nec ullibi promisit Deus se non permissurum, ut assumeret formam innocentis.

Obj. 1. Id videri esse contra bonitatem Dei, ut permittat amicos suos sic affligi. R. 1. Deus permisit à dæmone affligi Jobum aliosque viros SS. Item alios maleficiis incantari, quandoque etiam possideri à dæmone: Item Martyres eo instigante morti tradi, sicque opprimi innocentiam in hac vita, ad majus meritum hominis aut ad alios fines Deo notos. Resp. 2. Saltem poterit Deus permittere, ut homo innocens circa magiam, sed aliorum peccatorum reus ita repræsentetur, sicuti permittit furem à Magis repræsentari in speculo vel pelvi aquæ.

Obj.2. Si hoc posset dæmon, faceret sæpiùs. R. N. seq. causa potest esse, 1. Quia aliàs facilè patefiet innocentia, nec ampliùs credetur fraudibus. 2. Parum commodi inde habet dæmon, cùm ejusmodi innocentes benè parati, cum ingenti merito excipiant mortem.

Obj.3. Ergo quivis poterit dicere se, verbi gratia, non occidisse alterum, sed speciem sui repræsentatam esse à dæmone, qui alterum occiderit. R. N. seq. Disparitas est, quòd omnes fateantur in conventionibus sagarum contingere plurimas illusiones & transformationes, hinc meritò dubitant viri prudentes de veritate ejusmodi repræsentationum; nihil simile est circa alia crimina.

Q.251. *An possit Judex procedere ad torturam ex sola* 1453
fama publica? Resp. Quid sit fama & infamia, diximus *l*.3. *p*.2. *n*.1191. Præterea hic *n*.786. diximus, quid sit fama de homine & inter homines: Item quid sit infamia juris aut facti, & quandonam fama aut infamia dicatur publica, quibus suppositis, sit

§. 1. Fama seu infamia habens ortum à sola parte adversaria, non habet ullum robur, sed debet habere ortum ab aliis fide dignis, uti habet communis cum Gob. *in Exp. t*.10. *n*. 548. Deinde ut Judex possit procedere ex fama, debet hæc judicialiter probata esse saltem per duos testes legitimos, qui saltem ruditer sciant, quid sit fama, & jurati deponant se ita audivisse à majore parte hominum istius loci, & quòd orta sit ex bono fundamento & causa tali ac tali, & à bonis viris, aut saltem sic, ut constet non manasse ex rixis, contumeliis, detractionibus, odiis, temerariis judiciis, responsis magorum, &c. Clarus, Farin. Delrio, *Spe d*.34. dicens se pro eadem sententia citare posse alios plures quàm 50. Ratio est, quia quando probata non est, non scitur, an verè sit vel non sit fama, & quamvis fortè sit, tamen communiter est planè temeraria, sed non est licitum procedere ex judicio, de quo nescitur, an detur vel non detur, & an non sit, quale esse solet, planè temerarium, ergo. *Nec juvat*, quòd fortè adsint alia indicia *nam* fama non probata nihil prodest, ergo non addit istis indiciis ullum pondus, ergo si ista indicia de se non erant sufficientia, etiam ut conjuncta tali famæ non sufficient.

§. 2. Sola fama etiam probata, si non sit suffulta aliis indiciis, non est, saltem ordinariè, sufficiens ad torturam, ita cum aliis multis, Clarus, Less. Delrio, Spe suprà. Ratio est. 1. Quia fama secundùm Juristas, & Theologos non probat in criminalibus, sed tantùm habet se instar accusatoris, nemo autem torqueri potest, nisi accusator aliquam adferat probationem: Hinc ex sola accusatione aut fama habebit Judex tantùm causam inquisitionis, ergo. 2. Fama etiam probata est indicium valde remotum à delicto & valde fallax, uti omnes fatentur, probaturque experientia, nec potest apud Judicem causare firmum judicium, sed tantùm veluti suspicionem, ergo est contra charitatem & justitiam & rectam rationem ex illa sola procedere ad gravissimum incommodum torturæ proximo inferendum. Ex his

Sequitur, non esse audiendum Sperellum *Fori Eccl. decis*. 136. *n*.32. ubi dicit famam publicam facere, ac si crimen esset plenissimè probatum: ita Mascardus *de probat. vol*. 2. *concl*. 810. *n*. 20. ubi idem asserit de fama solius viciniæ, si sit adjuta conjecturis aut conjuncta cum uno teste, oppositum enim constat ex dictis, cùm fama sit indicium adeò debile.

Q.252.

1454 *Q.252. An sola fama, vel sola indicia levia nunquam sufficiant ad torturam?* R. In atrocissimis criminibus occultis & difficilis probationis sufficere solam famam, docent Clarus, Farinac. Menoch. Binsf. Similiter sufficere leviora indicia dixerunt Marsil. Menoch. Monticel. Mascard. sed Delrio *l.5.f.3. Spe qu.36.* aliique dicunt, quantumcunque crimina sint atrocia, excepta, occulta, ac difficilis probationis, nunquam sufficere vel solam famam, vel alia quævis indicia non facientia probationem quasi plenam: Rationem dant. 1. Quia lex *num.1443.* relata tunc tantùm permittit torturam, quando est talis probatio, *Ut sola confessio deesse videatur*; Et cùm non distinguat inter crimina, nec nos distinguere debemus; sed secusaris relinquere hujus legis beneficium ac favorem. 2. Quia tortura est res damnosissima & periculosissima; ergo ad eam non licet procedere nisi ex urgentissimis indiciis, fama autem aut indicium levius est aliquid valde fallax, quod non probat, sed tantùm habet se instar accusatoris vel suspicionis apud Judicem, uti *num.1453.* dictum est, ergo. *Nec obstat*, quòd crimen sit atrox vel exceptum, *nam* tantò erit damnosius & periculosius accusato, si per torturam cogatur fateri: & quò atrociora sunt crimina, eò requiruntur vehementiores præsumptiones & graviora indicia, uti dictum est *num.1437.* ac rectè probat *Spe d.37. Nec iterùm obstat*, quòd crimen sit difficilis probationis, *nam* si ita est occultum, ergo majoribus indiciis opus est, ut probetur: alioqnin verum esset, quòd ideò facilius probaretur, quia difficilius probaretur, quæ est aperta contradictio.

*Objic.*1. Quò atrocius est crimen, eò damnosius est Reipub. ergo facilius habetur causa contra illud agendi. R. Facilius habetur causa contra illud agendi, per inquisitionem, C. per torturam vel condemnationem, N. conseq.

*Objic.*2. Commune axioma juris est, in clandestinis & occultis sufficere probationes per conjecturas, quæ aliàs non sufficerent. R. Axiomatis hunc esse sensum dicit *Spe d.38.* quòd habitis conjecturis de se sufficientibus ad probationem requisitam, promptius pergere possit Judex ad torturam vel condemnationem in criminibus occultis quàm non occultis, quia nempe in non occultis possunt aliunde sperari & expectari majores probationes, non item in occultis, utrobique tamen supponi debent probationes secundùm se sufficientes, uti dictum est.

1455 *Q.253. An tortura sit aptum medium cognoscendæ veritatis?* R. Esse medium valde fragile & periculosum demonstrat *Spe d.20. & 27.* ac apertè dicitur *l.1. ff. De quæstion. §.23. Quæstioni fidem non semper, nec tamen nunquam habendam, Constitutionibus declaratur, etenim res est fragilis & periculosa, & quæ veritatem fallat, nam plerique patientia sive duritia tormentorum ita tormenta contemnunt, ut exprimi eis veritas nullo modo possit, alii tanta sunt impatientia, ut quidvis mentiri quàm pati tormenta velint, ita fit, ut etiam vario modo fateantur, & non tantùm se, verùm etiam alios comminentur.* Imò §.27. additur, *Si quis ultro de maleficio fateatur, non semper ei fides habenda est, nonnunquam enim aut metu aut qua alia de causa in se confitentur.* Idem eleganter dixit S. Augustinus *de Civit. l.19.c.6. Quid cùm in sua causa quis torquetur, & cùm quæritur, utrùm sit nocens, cruciatur, & innocens luit pro incerto scelere certissimas pœnas, non quia illud commisisse detegitur, sed quia non commisisse nescitur, ac per hoc ignorantia Judicis plerumque est calamitas innocentis, & quod est intolerabilius, magisque plangendum, rigandumque, si fieri possit, fontibus lacrymarum, cùm propterea Judex torqueat accusatum, ne occidat nesciens innocentem, fit per ignorantiæ miseriam, ut & tortum & innocentem occidat, quem ne innocentem occideret, torserat: si enim secundùm istorum sapientiam delegerit ex hac vita fugere, quàm diutius illa sustinere tormenta; quod non commisit, se commisisse dicit, quo damnato & occiso, utrùm nocentem an innocentem Judex occiderit, adhuc nescit, quem ne innocentem nesciens occideret, torsit, ac per hoc innocentem, ut sciret, torsit, & dum nesciret, occidit.* Hoc ipsum agnovit ethnicus Cicero apud *Spe d.20. Dolorem fugientes multi in tormentis ementiti persæpè sunt, morique maluerunt falsum fatendo, quàm inficiando dolere.* Et pro Sylla ait, *Tormenta gubernat dolor, moderatur natura cujusque tum animi tum corporis, regit quæsitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus, ut in tot rebus & angustiis nihil loci relinquatur veritati.* Vide dicenda *n.1456.* Ex his,

Sequitur, per torturas sæpè everti justitiam, quia innocentes, qui sæpè sunt impatientes dolorum, coguntur se fateri nocentes, è contrà nocentes, qui plerumque sunt ferociores, tolerata tortura se probant innocentes: ex quibus patet torturam esse fragile & periculosum medium administrandæ justitiæ.

1456 *Q.254. An ergo illa, quæ quis contra se in tortura fatetur, non debeant semper censeri vera?* R. Censeri debere putant aliqui, 1. Quia credibile non est hominem in causa mortis mentiri contra seipsum, sic enim peccaret mortaliter, occidens seipsum. 2. Quia alioquin vacillant omnia judicia, si ex illis, quæ in tortura dicuntur, tanquam veris, non liceat procedere. 3. Alioquin meliùs tolleretur usus torturæ, si confessione per eam extorta niti non liceret. Oppositum tenendum est cum *Spe dub.28.* & constat ex dictis *n.1455.* quia nempe sunt plurimi homines, qui malint mortem quàm torturam longiorem aut iteratam sustinere, ideoque affirmant, quidquid Judex inquirit: hinc R. *ad 1.* esse aliquorum sententiam, uti *nu. 1523.* dicetur, quòd talis homo contrà se vel alium falsò asserens crimen non peccet mortaliter: sed dato, quòd mortaliter peccet, an nunquam homo volet mortaliter peccare ad evitanda intolerabilia tormenta, cùm sæpè peccet ob brevem voluptatem vel leve commodum temporale? Certè testatur *Spe d.20.* fuisse nonnullos, qui crimina sibi aut aliis imposita, cùm torquerentur, revocare noluerint metu novæ torturæ, etiamsi diceretur ipsis alioqui æternum damnandos, quia nempe præsens dolor videbatur illis intolerabilis. *Ego de me fateor*, inquit Spe, *non dubitarem mox ipso initio reum me cujuscumq; maleficii statuere, & mortem potiùs quàm tantos cruciatus amplecti. Ad 2.* Permitto ex illis, secundùm se, certò procedi non posse. *Ad 3. Spe d.29.* concedit ass. nisi ea adhibeantur cautelæ, ut torquendis non censeatur imponi necessitas dicendi id, in quod Judex inquirit. Rectè addit *Spe Rat.14. Cogentibus tormentis incredibile dictu est, quanta de seipsis, quanta de aliis mentiantur; quidquid tandem verum esse tortoribus placuit, id verum est, ad omnia annuunt tortura, & cùm deinde revocare non audeant, morte omnia obsignantur: Scio, quid loquar, & ad judicium illud provoco, quod vivi mortuique præstolantur.* Denique in fine conversus ad Judices ait, *Quid tam sollicitè maleficos quærimus? Heus Judices ostendam extemplò, ubi sint; agite, capite Capuccinos, Jesuitas, Religiosos omnes & torquete, fatebuntur; si qui negant, repetite ter, quater, fatebuntur; si adhuc obstinati sunt, exorzisate, detondete, utuntur maleficio, obdurat eos dæmon, vos procedite, tandem dabunt manus: tunc si plures vultis, rapite Ecclesiæ Prælatos, Canonicos, Doctores, fatebuntur; nam quid miseri illi & delicati? quomodo subsistent? quod si adhuc plures vultis, vos ipsos ego torsero, & me vos deinde, non diffitebor, quod vos fassi eritis; sic omnes magi sumus.* Et idem est de aliis criminibus.

*Obj.*1. Frustra hæc & similia oblatrari à Theologis, ad quos ista non spectant, & qui rebus istis non studuerunt. 2. Judices habere leges, & praxim esse contrariam. 3. Si ista observari debeant, Judices non posse procedere. R. *Ad 1.* Munus est etiam Theologorum, latratu suo excitare Judices, si nimis arctè dormiant; neque jura à solis civilistis lecta sunt, sed à Theologis studiosè conferuntur cum jure naturæ & recta ratione. *Ad 2.* Sicuti Judices urgent contra reos rigorem aliquarum legum, ita in conscientia tenentur illis permittere favorem aliarum, etiamsi per accidens etiam nocentes dimittant: praxis verò eos non excusat, si sit contraria juri naturæ & rectæ rationi. *Ad 3.* Ubi procedere non possunt, sistant, nam judicia instituta sunt, non ad plectendos tantùm nocentes, sed ad propugnandos innocentes, & melius est 20. nocentes dimitti, quàm unum innocentem occidi. Hæc sint semel dicta pro semper, nam objectiones illæ etiam circa seqq. sæpissimè regeruntur.

Q.255. An & quando tortura repeti possit? R. 1457

§.1. Posse aliquando repeti, constat ex *lib.16. ff. de quæst. Repeti posse quæstionem* (id est, torturam) *Divi Fratres rescripserunt:* attamen illum, qui tertiò tortus & fassus, post torturam semper revocavit, debere dimitti, docent, præter citatos à Busemb. Tholos. Gom. & alii plurimi cum Delrio *l. 5.f.9.* & Farinac. *l.5. qu.38. num.96.* ubi Judices qui ultrà procedunt, vocat carnifices: imò *Spe d.21.* docet eum, qui bis tortus bis revocavit, etiam esse dimittendum, quia etiam tunc præsumi debet fuisse coactum vi tormentorum morte graviorum.

§.2. Semel tortum, si non sit confessus, non posse iterum 1458
torqueri sine novis urgentissimis indiciis, docent Clarus, Menoch. Tolol. Farin. Dynus, Alber. Villal. Silv. Azor. Less. aliiq; Juristæ & Theologi communiter, & habetur *l. Unius, 18. ff. de qu. reus evidentioribus argumentis oppressus repeti in quæstionem potest, maximè si in tormenta animum corpusque duraverit*, id est, uti explicant Farin. *nu.77.* Delrio, Spe suprà aliique multi, nunquam est iteranda tortura, nisi superveniant indicia nova, & diversi generis, & prioribus evidentiora, & nisi reus sit adeò fortis & robustus, ut animo & corpore ad priora tormenta perduraverit. Ratio est, quia priora indicia iisque similia sunt per torturam purgata; & cùm reus jam sit eò usque declaratus innocens, major causa requiritur iterùm rapiendi ad tormenta; & cùm etiam sit viribus debilior, Christiana charitas, æquitas & recta ratio postulat, ut subjiciatur minoribus tormentis.

Obji. 1. Bartol. Bald. aliique dicunt positum esse in arbitrio Judicis, an reus nihil fassus revocari debeat ad torturam. 2. Saltem tunc repeti poterit, si prima non fuerit sufficiens, an autem fuerit sufficiens, Judicis est definire. 3. Item tunc poterit repeti, si prima indicia fuerint valde urgentia, ut docent Bartol. & alii. 4. Licitum est una vice torquere per horam, ergo etiam quatuor vicibus per quadrantem, id enim non erit per modum repetitionis sed continuationis. 5. Saltem toties repeti poterit tortura, quot crimina sunt, de quibus reus accusatus est. R. *Ad* 1. Judex tenetur arbitrari secundùm leges & rectam rationem. *Ad* 2. Illa est sufficiens, quæ ingentem dolorem adfert; quòd si Judex decreverit minorem, reus per favorem legis utitur errore Judicis. *Ad* 3. Secundùm leges, etiam urgentissima indicia eliduntur per torturam, uti dicetur *n.* 1475. *Ad* 4. Est repetitio & non continuatio, si corpori frigefacto & antea debilitato iterùm admoveantur tormenta. *Ad* 5. De omnibus delatis debet fieri una quæstio, alioquin suspectus de 100. homicidiis posset centies torqueri; & sagæ, quæ communiter plurima & diversa crimina committunt, torqueri possent, quoties vellet Judex. Vide *Spe qu.* 23.

1459 §. 3. Valde periculosum est Titium revocare ad torturam ex hoc quasi novo indicio, quia à Cajo in tortura nominatus est tanquam complex vel reus, nam Cajus facilè cogitur vi tormentorum loqui hoc, quod putat desiderare Judicem, & parvi pendet jam infamatum nominare. Vide dicta *n.* 1455. *&* 1456.

1460 §. 4. Iniquum est id sumere pro novo indicio, quòd quis primam torturam animosè sustinuerit, quòd in ea tacuerit &c. interpretando, ac si hoc fecerit ope dæmonis, aut reddendo se insensibilem, ideoque velle mutato loco, detonsis capillis, præmissa exorzisatione &c. iterùm experiri torturam. Ratio est, 1. Quia vel potuit naturaliter sustinere ea tormenta, vel non potuit, sed ut posset, juvari debuit ope dæmonis aut Dei; si potuit, præsumendum est esse factum; si non potuit, ergo Judex imposuit tormenta humana infirmitate graviora, hoc autem est iniquissimum, nec talis tortura potest Judici tribuere ullum jus procedendi contra reum, uti rectè Gomes. Gig. Burs. aliique Juristæ communiter cum *Spe d.* 25. 2. Judex ita procedens poterat, antequam torqueret, habere accusatum pro reo, ergo talis tortura erat iniqua, non enim erat ad cognoscendam veritatem, sed ad reum duplici malo obruendum. Antec. prob. Judex sciebat hoc esse certissimum, vel reus fatebitur vel non fatebitur; si fatebitur, est reus; si non fatebitur, etiam est reus, saltem maleficii, quia ope dæmonis tolerabit pœnas, ergo antequam torqueret, poterat eum habere pro reo, quod est contra omnem ordinem & formam juris, ac evertit omnem finem torturæ. 3. Delicta non præsumuntur, sed haberi debet quisque bonus, quamdiù non probatur esse malus, ergo reus præsumi non debet usus ope dæmonis, sed suis viribus sustinuisse tormenta.

1461 §. 5. Sequentia indicia etiam non sunt sufficientia ad repetendam torturam. 1. Quòd reus in tortura videatur nil sensisse sed dormisse, quia si dolores sint intensissimi, homo sæpe privatur ratione, deficit animo, fit quasi stupidus & insensibilis. 2. Quòd virgis concisus non manarit sanguine, quia fit sæpè, etiam in sectione venæ, ut sanguis obstupescat, obrigeat, aut confluat ad cor: item ut hæreat, veluti in subito terrore, *Spe d.* 36.

1462 §. 6. Hactenus dicta de non repetenda tortura, valent, qualiacunque sint crimina, de quibus quæritur, *Spe d.* 21. Leges enim prohibentes repeti torturam sine novis gravioribus indiciis non distinguunt inter crimina; & par aut etiam major est ratio de omnibus etiam exceptis vel occultis criminibus, uti à simili colligitur ex dictis *n.* 1454.

1463 §. 7. Causæ, ob quas accusati quandoque sæpiùs acerbiusque torquentur, sunt sequentes. 1. Quia Judices credunt sibi dedecori esse, quòd comprehenderint aliquem, quem probare non possint nocentem. 2. Quia etiam lictores timent dedecus, ac si imperitè functi sint arte sua, si confessionem non extorserint; patet autem has causas esse iniquissimas, uti rectè *Spe qu.* 22.

1464 *Q. 256. Quid præterea notandum sit circa torturam?* R. Seqq.

§. 1. Illæ torturæ sunt injustæ, quas sustinere est reo moraliter impossibile spectata naturæ & virium complexione: unde non possunt Judices ex confessione ita injustè extorta procedere, uti dictum est *n.* 1460. & cum communi docent Laym. & Busemb. relatus *n.* 1440. Etiam vetat Paulus III. in Bulla, *Ad onus* 44. §. 6. *p.* 1. Bullarii apud Cherubinum pag. 560. reum in tortura detineri per longum tempus, quale est unius horæ. Rectè dicitur l. *De minore*, §. 3. ff. De quæstionibus, *Tormenta adhibenda sunt, non quanta accusator postulat, sed ut moderatæ rationis temperamenta desiderant.*

1465 §. 2. Si aliquando ante torturam radi debeant accusato pili, eò quòd adsit prudens suspicio, quod maleficium sit pilis alligatum, fieri id debet à persona ejusdem sexus, tum ob pericula peccatorum, si id alteri sexui permittatur, tum etiam quia aliàs contra charitatem fit verecundo reo longè gravior molestia, *Spe dub.* 31.

1466 §. 3. Potest reus aliquando injustè appellare à decreto torturæ, uti ex *l.* 2. Cod. de appell. recip. probant Bartol. Bald. Marsil. Cotta, Gom. aliique communiter cum Farinaç. *qu.* 38. *n.* 10. & cum Spe *d.* 18. Coroll. 12. Quòd si Judex non obstante hac appellatione ad torturam processerit, & per hanc à reo confessionem extorserit, talis confessio nulla est, ideoque non sufficit ad condemnationem, uti iidem sentiunt apud Farin. *n.* 17. *&* 22.

1467 *Q. 257. An Judex possit in quocunque crimine interrogare de complice?* R.

§. 1. Non potest nominatim interrogare de hoc vel illo, id enim prohibet *l.* 1. *ff. De quæst.* §. 21. *Qui quæstionem habiturus est, non debet specialiter interrogare, an Lucius, Titius homicidium fecerit, sed generaliter, quis fecerit: alterum enim magis suggerentis quàm requirentis videtur.* Et ita divus Trajanus rescripsit: idem cautum est in Constit. pœnali Carolina *c.* 31. §. 1. Similiter iniquum est, si lictor vel alius homini torquendo dicat hunc vel illum de eodem crimine jam diffamatum esse, hoc enim etiam est suggerere, quem accusare debeat, ut tormenta declinet.

1468 §. 2. Posse Judicem generaliter interrogare de complicibus, habet communis sententia cum Haun. *De just. t.* 6. *n.* 281. & Gob. *in Exp. t.* 2. *n.* 163. *in append. lit. b.* Et ita fieri circa maleficos vult L. fin. Cod. De malef. & mathem. idem autem est de aliis criminibus saltem valde noxiis Reipubl. Et quamvis id videatur à jure Canonico non approbari, tamen consuetudinem præscripsisse putant Haun. & Gob. suprà.

ARTICULUS IV. 1469

Quid servandum Judici circa sententiam & pœnam?

Resp. I. Judex debet judicare secundùm leges. Unde inferior Judex ordinariè non potest pœnam relaxare vel minuere, etiamsi actor consentiat, nisi aliquando ad bonum Reipub. aliud necessarium esse dictaret Epikia, vel nisi de privata tantùm injuria actoris ageretur, S. Thom. 2. 2. *quæst.* 65. *art.* 5. Reginald. *l.* 25. *n.* 643. Bon. & Trull. *l.* 8. *cap.* 1. *d.* 12.

Dixi, *inferior*: quia supremus ob justam causam id potest; sine causa tamen graviter peccaret secundùm Cajet. *V. Judex*, quia animaret delinquentes, & concurreret ad peccatum. An autem liceat intercedere apud Judicem pro liberatione rei, *v.* Bon. & Trull. *l. c.*

Resp. II. Si in aliqua causa fuit Advocatus, in eadem Judex esse & sententiam ferre non potest. *l. Eos in princ. c. De appell. & l. Prætor. de jurisd.* quia judicium ejus habetur suspectum, propter affectum ad unam partem, ut ex communi Doct. docet Sanch. *l.* 3. *Consil. c. un. dub.* 26. (additque *n.* 3. sententiam non fore validam: quòd tamen alii negant, si sit Judex ordinarius) Lugo *d.* 41. *n.* 4. *v. etiam* Dian. *p.* 3. *tr.* 5. *misc. R.* 56. ubi ex Corduba sentit talem Judicem in conscientia non peccare, si sine affectu secundùm leges, altera parte inscia, judicet.

Resp. III. Quem Judex privata scientia scit esse nocentem, si juridicè sit probatus innocens, non potest condemnare, quia judicat ut persona publica, ideoque sequi debet scientiam publicam, ac procedere secundùm allegata & probata, præsertim in favorem rei. D. Th. *qu.* 67. Nav. *c.* 25. Caj. Fill. Less. Bon. *t.* 2. *d.* 10. *in præc. q.* 2. *p.* 2.

Resp. IV. Quem Judex privatim scit esse innocentem, si juridicè probatus sit nocens, tenetur omni modo liberare, si potest, v. g. impediendo accusationem, extrahendo judicium, aperiendo carcerem, (si sine majore malo potest) remittendo causam ad Superiorem. Et sic si nihil efficiat, probabiliter quidem plurimi Doctores tenent cum S. Th. *l. c.* ob rationem paulò ante datam, quòd possit condemnare: verius tamen videtur contrarium, quod cum aliis docet Less. *l.* 2. *c.* 29. *d.* 10. Sa *V. Judex*, Petrus Nav. Fill. Bon. *n.* 2. Tol. &c. vid. Lug. *d.* 37. *s.* 4. Quia directè occidere innocentem, est intrinsecè malum, ergo quomodocunque sciatur esse innocens, erit peccatum, Less. *l. c.* In causis tamen civilibus & criminalibus minoribus, ubi tantùm agitur de pœnis pecuniariis, potest Judex, secundùm hos authores, simpliciter procedere secundùm allegata & probata, tum quia innocens per appellationem potest restitui in integrum, tum quia respublica habet potestatem in bona suorum civium, quando bonum publicum id requirit, ut in hoc casu, ne forma publicorum judiciorum cum populi scandalo evertatur. V. Laym. *l.* 3. *t.* 6. *c.* 2. *n.* 8. Less. *d.* 10. Bon. *n.* 4.

„ *Qua-*

Quæres I. Quid faciendum Judici, cùm utrimque sunt sententiæ probabiles in quæstione juris, v. g. an ex testamento minùs solemni debeatur hæreditas?

Resp. I. Debet ferre sententiam, secundùm opinionem de jure probabiliorem, saltem si sit Judex supremus. Neque tunc videtur tenendum, quod quidam docent, eum satisfacere conscientiæ, si causam adjudicet defendenti se probabiliter, licèt altera probabiliùs. Ratio quia Judex est constitutus, ut secundùm merita causæ & sententiam, quæ ei maximè videtur rationi consona, causam decidat, quia alioquin esset acceptor personarum.

Dixi, *Si supremus sit*: quia si sententia aliqua communiter sit recepta in tribunali superiore, Judex inferior videtur secundùm eam posse judicare, licèt minùs probabilem, quia videt probabiliorem, cum honoris sui præjudicio, revocandam in superiore tribunali, Laym. *l.* 1. *t.* 1. *c.* 5. §. 3. *n.* 16. ex Sylv. Vasq. *&c. v.* tamen Lugo *d.* 37. *s.* 10.

Resp. II. Si opiniones oppositæ æquè probabiles videantur, non licebit uni eorum adjudicare totum pro suo arbitrio, cùm uterque æquale jus habeat, sed suadebit compositionem; imò etiam imperabit, in casu nimis intricato; (aliàs enim non licet) vel uni dimidium, & alteri alterum dimidium juris aut rei, de qua lis est, adjudicabit: memor interim axiomatis, quòd *Si partium jura sint obscura, potiùs favendum sit reo, quàm actori*, *ib.* Bon. *de peccatis d.* 2. *qu.* 4. *p.* 9.

Quæres II. Ad quid teneatur Judex, qui sententiam injustam tulit?

Resp. I. Si dolo, vel (ut dixi *d.* 2. *a.* 1.) magna imperitia id fecit, litem fecit suam, id est, damnum partis læsæ in se transtulit, cui tenetur restituere. Bon. *t.* 2. *d.* 10. *de præcep. q.* 2. *p.* 4. ex S. Thom. &c. v. suprà *d.* 2. *a.* 1.

Resp. II. Si alioqui dignus suo munere (tametsi id petens impetraverit, aliis dignioribus neglectis) per oblivionem, ex humana fragilitate erraverit, non obligatur in conscientia ad restitutionem ex propriis, cùm injuriam formalem non intulerit, neque aliquid commodi ea tali sententia acceperit, vel potiùs, (secundùm alios) cùm culpam Theologicam non commiserit; debet tamen revocare sententiam, si potest sine gravi incommodo. Laym. *l.* 3. *t.* 6. *c.* 2. *num.* 11.

Quæres III. An sententia Judicis injusta obliget in foro conscientiæ?

Resp. Sententia injusta ex natura rei, aut ex omissione ordinis juris simpliciter necessarii, sive feratur per falsò allegata & probata, sive Judicis iniquitate, nullum habet robur in foro conscientiæ, manetque parti læsæ, tametsi non appellet, jus suum, licebitque, si absque scandalo possit, recuperare bona, S. Thom. Sayr. Bon. *p.* 4. Trull. *l.* 8. *c.* 1. *d.* 7. Ratio, quia sententia eatenus obligat in conscientia, quatenus habet rationem judicii: hoc est, ut est determinatio juris, & definitio justi.

Dixi, *in foro conscientiæ*, quia in foro externo, ubi non tam veritas facti, quàm probatio juridica spectatur, sententia prolata servanda est, ad evitanda scandala, & incommoda. Neque elapso termino, (intra quem appellare licebat) actio ei conceditur, lege sic statuente, tum in pœnam pigritiæ, tum ad bonum publicum, ut litium sit finis. Trull. *c.* 4. *d.* 7. ex Sayr. &c. *Unde resolves*:

I. Is, cujus bona per sententiam manifestè injustam adjudicata sunt alteri, potest (nisi alter justè præscripserit) per occultam compensationem ea recipere, quia recuperat jus suum. *Ibid.*

II. Qui sciens per injustam sententiam mala fide accepit bona, tenetur ea semper restituere, nec unquam præscribere potest, quia sunt aliena; & possessor malæ fidei nunquam præscribit: imò tenetur expensas restituere, & compensare damna, etiamsi pars læsa non appellaverit, cùm non renunciet ideò juri suo.

III. Qui bona fide rem postulavit à Judice, & bona fide accepit, intelligitque ante tempus præscriptionis finitum, fuisse sententiam injustam, tenetur eam, non tamen expensas, restituere: Si verò possedit rem bona fide, tempore ad præscribendum necessario, non tenetur restituere; quia legitimè præscripsit. Salon. Sayr. Trull. *l. c.*

Quæres IV. Quid liceat Judici circa munera?

Resp. I. Etsi à partibus munera liberalia accipiens aliquando peccet, vel ob scandalum, vel ob periculum pervertendi justitiam; acceptorum tamen dominium comparat, spectato jure naturæ.

Resp. II. Etsi lex positiva munerum acceptionem prohibeat, accipiens tamen non tenetur ad restitutionem ante sententiam judicis, nisi lex exprimat, quòd non illicita tantùm, sed etiam invalida sit acceptio. V. Bon. *p.* 8. Laym. *tr.* 4. *cap.* 4. *num.* 9. *&* 10.

Resp. III. Si Judex injustè extorqueat munera, nolens facere quod justum est & debet, nisi ea dentur, tenetur restituere: uti etiam, si quid datum sit ad redimendam vexam, verbi gratia, ne injustè faveat parti adversæ; ne causam nimis differat: Quanquam hoc casu interdum præsumi possit datorem remittere obligationem restituendi. Laym. *l. c.* ex Gob. & Rebel. &c.

ADDENDA.

1470 QUæst. 258. *An reo semper debeat permitti Advocatus sive defensor?*

§. 1. Quando liquidum est de crimine excepto, rejicitur defensio & negatur Advocatus, Cap. fin. *De hæreticis: in* 6. *l. Quisquis*, §. *Denique*, Cod. Ad legem Juliam, *l. Per omnes*, Cod. de defens. civitatum: quando tamen non constat clarè de tali crimine, admittenda est defensio & concedendus Advocatus, tum enim tantùm talia crimina sunt exempta, quando de eis constat, alioqui si clarè probatum non sit, jus naturale postulat permitti defensionem, si in minoribus criminibus, multò magis in majoribus, uti latè probat *Spe d.* 17. & habetur L. *Unius*, *§.* 9. *ff. De quæst. Defensionem quocunque tempore postulante reo negari non oportet, adeo ut propterea & differantur & proferantur custodiæ.*

1471 §. 2. Tenetur Judex aut Princeps providere, ut reo concedatur Advocatus intelligens, probus, prudens, qui credatur seriò & non tantùm in speciem acturus causam accusati; suntque iniquissimi, qui studiosè tales procurant Advocatos, quos prævident fore negligentes aut minùs sollicitos pro reis, quia sic indirectè occidunt, præcludendo arma justæ defensionis.

1472 §. 3. Aditus ad carcerem non est iis præcludendus, quorum opera rei uti cupiunt ad sui defensionem, uti statuitur in Constit. Carolina cap. 88. & Ratio est, quia reus habet jus ad defensionem sui, ergo etiam ad media ordinaria defensionis, inter quæ est consulere viros doctos, quos credit posse suggerere consilium vel præstare auxilium: unde *Spe d.* 18. Corol. 9. ait, *Semper judicavi iniquissimos esse, qui id cavent, ne doctior quispiam, quem rei expetunt, ad eos accedat, timentes, ne iis argumenta suggerat ad removendum crimen, cùm sanè, si quis innocens ostendi possit, id magnopere optandum esset*: Addit, *Nuper quidam Sacerdos, cùm Judicibus tacitè & secretè ex protocollo demonstrasset iniquè contra quasdam processum esse, non aliter monitioni dedere locum, quam quod illas capite plexuerunt, hunc autem, ne ad ullas deinde custodias admitteretur, sanciverunt.*

1473 *Q. 259 An Judex debeat potiùs benigniora sequi quàm rigidiora?* R. Affirmativè, & maximè in favorem rei, sic enim statuunt jura, Reg. 11. juris in 6. *Cùm sunt partium jura obscura, reo favendum est potiùs, quàm actori*. Reg. 49. Ibid. *In pœnis benignior est interpretatio facienda*. Reg. 56. ff. De Reg. juris, *Semper in dubiis benigniora præferenda sunt*. Reg. 125. Ibid. *Favorabiliores rei potiùs quàm actores habentur*. Reg. 155. Ibid. *In pœnalibus causis benigniùs interpretandum est*. Reg. 192. Ibid. *In re dubia benigniorem interpretationem sequi non minùs justius est quàm tutius*. l. 42. ff. De pœnis, *Interpretatione legum pœnæ molliendæ sunt potiùs quàm asperandæ*. Oppositum fieri queritur *Spe d.* 16. *valde metuo*, inquit, *ne in magno Germaniæ tractu vix liceat unum aliquem Judicem seu Inquisitorem nominare, qui sic laboret reperire aliquem innocentem, quàm nocentem, quique sic tueatur repertam innocentiam, quam tueatur confessionem, quantumvis periculosissimis quæstionibus extortam*. Et d. 33. *Ego verò*, inquit, *sic existimabam hunc esse genium Christianæ legis, ut Judices gauderent potiùs cuperentque paucissimos reperiri nocentes, quàm id agere atrocissimis expeditissimisque tormentis, ut quàm paucissimi innocentiam tueri possint.*

Obji. Sic augebuntur scelera per facilitatem ignoscendi. R. 1. Idem dici poterit contra Deum, qui facilè ignoscit; & quamvis sit æquè justus ac clemens, nihilominus plures dat effectus clementiæ quàm justitiæ: *Suavis Dominus universis & miserationes ejus super omnia opera ejus*, Ps. 144. v. 9. hinc dicit Christus Matth. 5. v. 7. *Beati misericordes*. R. 2. Nemò negat puniendа scelera, sed cum clementia, per quam ad naturam Dei proximè accedunt Principes. Ex dictis,

1474 *Sequitur*, si quis in ebrietate etiam voluntaria homicidium improvisum commiserit, Judicem posse ei non irrogare gravem pœnam corporalem homicidio decretam, uti docent Clarus, Tholos. Vasq. Mol. *de just. t.* 3. *d.* 38. potestque videri Gob. *in Quint. t.* 5. *c.* 20. *s.* 2. ubi hanc quæstionem benè tractat, Et quod in casu ebrietatis dictum est, valet in similibus.

1475 *Q. 260. An condemnari possit, qui ne quidem in tortura est*

fassus crimen? R. Negativè quia si de tali crimine certò constabat, antequam torqueretur, ergo malè tortus est, quia tortura est ad cognoscendam & non ad confirmandam veritatem: si non constabat, ergo nec jam constat: imò juxta communem cum Farinac. & Delrio *l.5.ſ.9.* omnia indicia & probationes sunt purgatæ per torturam, quia sicuti leges permittunt durum illud medium explorandæ veritatis, ita volunt eum credi innocentem, qui nequidem per torturam adductus est ad fatendum, ergo iniquum est reos subjicere rigori legum, & vicissim non permittere, ut gaudeant reciproco favore earum, Spe *d.39.*

1476 Q.261. *Quid dicendum sit, si reus revocet aliquid in loco supplicii?* R. Etsi revocatio non statim præsumenda sit vera, est tamen ejus habenda ratio, uti rectè Spe *disp.40.* contra Binsf. & Delrio, Ratio est 1. quia nemo censeri debet velle cum mendacio mori, uti dicit etiam Gl. in cap. *Litteras*, de præsump. 2. Si antedictis credendum est, etiam hic credi potest, maximè si adsint circumstantiæ suadentes. 3. Judices denunciationibus morte confirmatis multùm tribuunt, ergo etiam aliquid tribuere debent huic revocationi. 4. Const. crimin. Carolina Cap. 91. dicit, quamvis revocatio ipso die judicii videretur facta ad impediendum juris processum, tamen ejus habendam rationem & incundum consilium cum jurisperitis aliis. *Si dicas*, debuisse priùs loqui. R. Si priùs locuti fuissent, repetita fuisset tortura, præ qua voluerunt mortem. Tum autem maximè credendum est reo in loco supplicii quando revocat denunciationes aliorum ante factas; credendum enim est id facere cum urgente conscientia.

1477 Q.262. *Quid præsumendum sit de illis, qui in carcere inveniuntur mortui?* R.

§.1. Si cadaver rei non confessi nec legitimè convicti reperiatur in carcere, non ideò statim privari debet sepultura ecclesiastica, quia talis non sufficienter probatur esse malus aut à seipso vel dæmone occisus, ergo debet præsumi mortuus morte naturali, quia præsumendum est semper pro reo & pro innocentia. Multa sunt autem mortis naturalis argumenta, uti tortura, carcer, vincula, tristitia, &c. *Et si non morte puniantur*, inquit S. August. *de civit. l.19.c.6. in ipsis vel ex ipsis plerumque tormentis moriuntur.* Quod collum sit flexile in omnem partem, nil facit ad rem, nam hoc etiam sæpè est in aliis cadaveribus, quòd si solus lictor dicat inveniri hæc aut illa signa mortis violentæ, illi credi non debet, quia potest mentiri, ne judicetur in tortura excessisse, vel ob alias causas, Spe *d.41.*

§.2. Signa, quòd quis à seipso vel à dæmone sit occisus, sunt seqq. 1. Si inveniatur in laqueo mortuus. 2. Si caput planè in tergus sit obtortum. 3. Si in gutture reperiantur lineamenta, quæ constet pridie non adfuisse. 4. Si prima colli vertebra ita emota sit è loco suo, ut retrò emineat, Spe *d.42.*

1478 Q.263. *An Judex, si advertat unum è litigantibus omittere aliquid, quo allegato evinceret, possit hoc illi suggerere?* R. Posse, imò teneri facere dicunt Dicast. *de just. l.2.t.1.d.5.n.285.* & nonnulli apud Dianam, qui hanc sententiam censet probabilissimam. Baldus putat non teneri quidem, attamen posse ex charitate, sed Vasq. Sanch. Castrop. *t.1.d.2.p.10.num.9.* Burgh. *cent.2.cas.94* aliique communiter & probabilius dicunt peccare graviter, si faciat: quia debet se gerere tanquam personam publicam in omnibus & tantùm procedere ex scientia publica vel per partes hausta, uti docet S. Thom. 2.2. *qu.67. art.2.* deinde debet tantùm judicare ex allegatis & probatis per partes ipsas; denique debet esse impartialis & indifferens ad utramque partem, nec agere unius Advocatum, ergo.

1479 Q.264. *Quid facere debeat, qui per Judicem cogitur bis solvere?* Resp. Qui solvit, & probare non potest, quia non petiit vel amisit apocham, si condemnetur à Judice, tenetur iterùm solvere, & hoc quidem in conscientia, uti habet communis, quia hæc sententia Judicis est æqua, Suarez Burgh. *cent.2.cas.15.* Si tamen certus sit se antea solvisse, poterit posteà uti occulta compensatione, Sot. Less. Sanch. *in Dec. l.3.c.17.n.15.*

1480 Q.265. *Quid addendum sit circa Judicis obligationem, quando pro utraque parte litigante est probabilitas?* R. seqq.

§.1. Putarunt Med. Salas, Sayr. Dicast. Diana aliique multi apud Moyam *t.1.tr.2.qu.7.n.2. & 12.* Judicem posse pro parte probabili ferre sententiam, licèt contrariam judicet probabiliorem: idem cum multis aliis tenuit Mendo *d.13. à n.207.* in materiis juris, sed opiniones illæ amiserunt probabilitatem, quia Innoc. XI. damnavit hanc 2. prop. *Probabiliter judico Judicem posse judicare juxta opinionem etiam minùs probabilem.* Cur autem id non possit, rationes afferunt Eliz. *l.6.q.21.§.6.* & Teril. *in reg.q.20.ass.2.* 1. Quia Judex tenetur tanquam persona publica dicere unicuique jus suum pro æquitate, hinc Exodi. 23. vers. 3. dicitur Judici, *pauperis non misereberis in judicio*: idem dicitur à S. Ambr. in Psalm. 118. Ibid. De summo bono l.2. item L. *rem novam*, 14. Cod. de Judiciis, ubi præscribitur, ut juret se ex majore præsidio diremptururm litem. 2. Judex habet se ut arbiter, qui tenetur dicere, quod sentit. 3. Est tacitus contractus cum Rep. ex vi officii suscepti, ut sententiam ferat secundùm æquitatem & majora motiva rationum. 4. Aliàs pateret semper janua acceptioni personarum, posset enim, prout vellet, favere amicis vel dantibus munera. 5. Princeps non tenetur statuere peritos Judices, quia quivis ferè sufficiet ex Advocatorum relationibus aut deductionibus judicare probabilitatem esse utrimque, tumque procedet licitè, prout volet. 6. Aliàs meliùs foret constituere sortes ad terminandas lites, sors enim faveret æqualiter omnibus, nec requireret tantas expensas. Vide *l.1.n.360. & 364.*

Objic. Si Judex vellet, prudenter posset assentiri parti minùs probabili, secundùm relata *lib.1. num.415.* ergo etiam pro ea potest sententiare. R. N. conseq. obstant enim rationes jam datæ.

§.2. Non tantùm Judex Superior, sed etiam inferior te- 1481
netur sententiare secundùm motiva, quæ judicat probabiliora, quamvis credat suam sententiam esse reformandam à Superiore, ad quem appellari poterit, Arr. *t.3.d.24.nu.27.* Laurent. *t.2.tr.1.d.4.à n.48.* Et rationes jam insinuatæ sunt, debet enim ipse satisfacere officio suo: & quamvis prævideat alium aliter judicaturum, non ideò licitum est ipsi procedere contra conscientiam suam, sed permittere debet, ut alius etiam sequatur suam. Accedit, quòd pars adversa fortè non appellabit: deinde fortè Superior visa sententia ipsius rem meliùs considerabit & in aliquo saltem favebit eidem parti, ergo. Si autem Judex Superior mandaret inferiori, ut sententiam ferret secundùm opinionem, quam inferior judicat minùs probabilem, Superior autem judicat probabiliorem, si inferiori sit certum, quòd sua sit probabilior, non potest obedire, quia mandatum Superioris est de re, quæ sine peccato fieri non potest: si verò inferiori sit incertum, an sua an Superioris opinio sit probabilior, tenetur ferre secundùm opinionem Superioris, quia est præsumptio pro Superiore, & ubi non cernitur manifestè peccatum, tenetur subditus parere Superiori, sive sit in materia dubia sive in probabili, secundùm dicta *l.1.à n.432.* Quod si Superior judicaret suam opinionem esse minùs probabilem, inferior etiam incertus, an sua sit probabilior necne, adhuc non posset obedire, quia hæc sententia etiam esset illicita, Carden. *in 2. crisi diss.3. à n.21.*

§.3. Judex tenetur sequi probabiliora etiam in senten- 1482
tiis interlocutoriis circa præparatoria litis, circa examen testium, citationem, confessionem rei, concessionem termini &c. Carden. *num.62.* contra Tap. Hoz. Laurent. *n.422.* Ratio est. 1. Quia damnatio non distinguit inter sententiam interlocutoriam vel definitivam. 2. Quia aliàs posset Judex in interlocutoriis habere acceptionem personarum, agere ut privata persona. 3. Id esset graviter damnosum alteri parti, quia sententiæ interlocutoriæ communiter parant viam ad definitivam, ergo si non licet in hac, non licebit in illis sequi minùs probabilia.

§.4. Licèt per Judicem fieri debeat divisio, vel per partes 1483
ipsas transactio, quando est æquale jus utrimque, uti dicetur *n.1492.* tamen dividi non debet, nequidem pro rata, quando pro uno est jus probabilius, & pro altero probabile, sed totum debet adjudicari habenti jus probabilius, tum quia leges ita disposuerunt, tum etiam quia cùm res verè ad unum tantùm pertineat, æquum fuit omnes in hoc consentire, ut qui haberet jus probabilius, haberet totum.

§.5. Lumbier, & Filguera post damnationem relatæ pro- 1484
positionis adhuc docent Judicem in criminalibus saltem debere ferre sententiam pro reo, etiam juxta opinionem minùs probabilem, sed rectè docet Carden. *n.31.* distinguendum esse inter opinionem directam, & reflexam, quamvis enim directa sæpè sit minùs probabilis, tamen reflexa erit probabilior, v.g. pone hanc opinionem esse minùs probabilem, *Judex tenetur admittere appellationem in causa capitis*, nihilominùs non fert sententiam secundùm illam opinionem directam, sed secundùm istam reflexam, *hæc sententia, quòd Judex teneatur admittere appellationem in causa capitis, est in praxi tenenda*, quia nempe est reo favorabilis, in praxi autem teneri debet sententia reo favorabilis, secundùm regulas juris relatas *nu.1473.* quia in dubio sequenda sunt benigniora semperque favendum reo: atque hoc ultimum judicium practicum, quod Judex sequitur, est certum vel saltem certò probabilius. Vide etiam Lugo *de just. d.16. n.100.*

§.6. Si Cajus ob rationes probabiliores prætendat pro- 1485
prietatem rei, & Titius probare non possit possessionem legitimam, Judex stare debet pro Cajo, quia cùm pro neutra parte probetur possessio, judicare debet secundùm probabiliorem: è contrà si Titius probet possessionem, quamvis respectu proprietatis ratio secundùm se probabilior sit pro Cajo,

debet

debet adjudicari Titio, quia certum est titulum legitimæ possessionis prævalere, ideoque possidentem non posse spoliari ob jus probabile aut ob proprietatem probabiliorem alterius: si tamen Judex censeret proprietatem hujus esse certam, deberet pro hoc stare, quia contra proprietatem certam alteri competentem nulla valet possessio, nisi præscriptio accedat. Denique si controvertatur uterque articulus & proprietatis & possessionis, debet fieri sententia secundùm probabiliorem de proprietate, quia ubi possessio non est certa, & proprietas alterius est probabilis, debent perpendi rationes utriusque articuli, & stari pro jure probabiliore, Carden. *à n.*38.

1486 §.7. Putat Eliz. §.11. nunquam licere Judici ferre sententiam, nisi ipsemet priùs mente dijudicaverit & discreverit, ad quem jus pertineat: addit non sufficere, si ferat sententiam pro illa parte, quæ apparenter est probabilior, sed requiri, ut verè justum dignoscat, consequenter ut tamdiu sententiam differat, donec elucescat veritas, sed Teril. *num.*21. eum rectè confutat, id enim esset facere lites perpetuas, neque verum est nos teneri semper operari secundùm verum, sed satis est operari, saltem secundùm probabilius, uti dictum est *l.* 1. *à n.*298. Etiam verum non est, quòd operans debeat semper elicere judicium directum circa operabile, sed satis est, quòd eliciat reflexum, uti dictum est *l.* 1. *n.*387.

1487 §.8. Sententia omnium Judicum non est constringenda, neque ad solam majorem probabilitatem intrinsecam, neque ad solam extrinsecam, sed ferri debet secundùm illam opinionem, quæ omnibus motivis intrinsecis & extrinsecis pensatis videtur esse absolutè probabilior, Carden. *n.* 11. Et Grotius de jure pacis & belli in prolog. *nu.*38. meritò damnat, si Judex in controversiis definiendis sequatur, *aut exempla pauca non sem. per probanda, aut etiam authoritatem novorum Juris-consultorum in responsis, quorum non pauca ad gratiam consulentium, non ad æqui boniquе naturam sunt composita*. Quòd si pro una parte sit minor probabilitas extrinseca & pro ea sint meliores rationes intrinsecæ, Judex bene intelligens potest stare pro parte habente rationes intrinsecas, quia hæ meritò intellectum ipsius magis convincent: è contrà si sit Judex minùs intelligens, qui non satis sciat rationes intrinsecas discernere, poterit præcipuè attendere ad authoritatem extrinsecam, cùm enim non satis fidere possit proprio judicio, prudenter stat majori parti alienorum, Carden. *n.*12.

1488 §.9. Si opinio aliqua sit usu recepta, quamvis spectata fortè ratione vel authoritate non videatur esse probabilior, difficilè tamen intelligitur, quomodo non videatur esse probabilior, uti rectè Carden. *à num.*13. nam si sit recepta praxi & moribus civium, hoc ipso est probabilior, imò quandoque certa, nam consuetudo recepta sæpè habet vim abrogandi vel inducendi legem: si autem ideò dicatur usu recepta, quòd in foro externo soleat secundùm illam ferri sententia, hoc ipso iterum est probabilior, & quandoque certa, nam censeri debet esse legitima interpretatio legum, ideoque Bald. in Cap. Ne innitaris, & alii innumeri cum Moya *tr.* 2. *qu.* 7. *num.* 53. dicunt, quòd recepta consuetudo omnium tribunalium vim habeat legis, ubi deficit lex; & quidem dicit Carden. de opinione in aliquo tribunali recepta, docetque etiam Barb. & Luca *de Benef. d.*67. *num.*7. quòd per solam binam judicaturam alicujus supremi tribunalis inducatur consuetudo ac stylus judicandi.

1489 §.10. Si Judex certus sit opinionem suam esse probabiliorem, non potest sententiam ferre secundùm judicium aliorum etiam peritiorum aliter sentientium, quia quando certus est de majori sua probabilitate, etiam certus est de obligatione ferendi sententiam secundùm illam, uti ex damnatione relatæ propos. constat: è contrà si non sit certus, quòd sua opinio sit probabilior, potest auditis aliorum fundamentis judicium suum subjicere alieno, & judicare propter authoritatem aliorum Judicum, quòd opinio sua sit minùs probabilis, quia ubi non cogit evidentia veri, potest quis existimare judicium plurium aliorum æquè peritorum esse melius & probabilius suo.

1490 §.11. Judex circa materiam Sacramenti debet ferre sententiam secundùm opinionem tutiorem, quamvis de se sit minùs probabilis, quia certum est nos debere sequi tutiorem, quamvis directè minùs probabilem, in conferendis Sacramentis, judicium enim reflexum, quòd illa opinio sit tum practicanda, est omnino certum, uti dicetur *l.* 6. *p.* 1. *à num.*104. ergo Judex accommodans se opinioni illi tutiori judicat secundùm opinionem certam; Carden. *à n.*43.

1491 §.12. Quod dictum est de Judice, valet de Principe quoad indictionem belli vel impositionem tributorum, nempe ut partem probabiliorem sequatur, Vasq. Sanch. Mendo Moya *tr.* 1. *qu.*7. *num.*11. Ratio est, 1. quia etiam sub simili pacto suscepit administrationem. 2. In his censetur esse constitutus à populo velut Judex, qui probabiliora tenetur sequi. 3. Subditi sunt in certa possessione suarum rerum, ergo ob bella vel tributa privandi non sunt ex ratione probabili principis, si pro possessione subditorum sit probabilior, quia tamen circa hæc vix haberi potest certitudo, ne Resp. exponatur certis periculis, satis est, si Princeps amplectatur hoc, quod sibi auditis aliorum judiciis & expensis omnibus videtur probabilius, Moya *n.*8. 4. Non est licitum ferre sententiam secundùm minus probabilem, uti hactenus dictum est, ergo multò minus licitum est exequi sententiam, bellum autem vel exactio tributorum est quædam executio sententiæ, ergo. 5. Plerique admittunt saltem in quæstionibus facti procedendum esse secundùm probabiliora, uti dicetur *n.*1493. sed quæstiones circa bellum & tributa ordinariè sunt facti, v.g. an facta sit injuria, data causa sufficiens &c. an tributa ordinaria sufficiant &c. ergo. Vide dicta *l.* 3. *p.* 1. *n.*869. item Camargo *p.* 1. *l.* 2. *controv.* 4. *à n.*643. & Tetill. *in reg. q.*20. *à n.*36.

§.13. Si jus duorum sit æquè probabile, Judicem posse adjudicare cui volet, docuerunt multi cum Diana *p.* 2. *tr.*13. *Res.*3. quam sententiam Carden. *in* 1. *crisi d.*64. *cap.*5. vocavit valde probabilem: Idem dixit Illſ. *t.* 1. *d.* 1. *à num.*84. quando utriusque partis rationes se probabiliter invicem vincunt; & neutrius est certa victoria, nec à lege determinatur, cui sit adjudicandum. Castrop. *tr.* 1. *d.* 2. *p.*10. *num.*2. dixit, si partes sint certò æquè probabiles, pro neutra determinatè esse judicandum, sed dividendum, aut aliter transigendum: si autem tantùm probabiliter sint æquè probabiles, putavit *num.* 5. cum aliis multis dari locum favori, quia in jure dicitur, utile esse in arbitrariis habere Judicem gratiosum, ideoque dicuntur aliqui casus esse pro amico: sed cùm hæc videantur intelligenda tantùm pro casibus, in quibus non agitur de justitia commutativa nec de præjudicio tertii, verum tantùm de favore uni adjudicando, vel denegando, oppositum videtur probabilius, & absolutè tenendum cum Bann. Suar. Gran. Con. Laym. Busemb. aliisque plurimis, 1. Quia aliàs daretur locus acceptioni personarum. 2. Pauperes plerumque caderent causa, quia voluntas in obscuris potest multùm inclinare intellectum, ideoque facilè fiet, ut Judex sentiat rationes esse æquales, & tum decernat pro eo, cui favet. 3. Judex non ageret tanquam persona publica, sed velut privata, & cum continuo respectu ad circumstantias commodorum suorum, amicorum, inimicorum, &c. 4. Posset Judex eandem causam inter diversas partes agitatam diversimodè decidere, quod esset evertere, vel confundere modum ordinarium judiciorum, in quibus pro similibus causis est similiter decidendum. Rationes plures videri possunt apud Eliz. §.10. 1492

§.14. Jam dicta valent, quando est major probabilitas, non tantùm juris, sed maximè facti, uti communiter notant omnes, ita ut opposita sententia aliquorum apud Teril *de Conf. q.*23. videatur improbabilis, uti rectè Illſ. *nu.*82. Excipe tamen casus, in quibus leges favent uni præ alio, uti favent reo in lite circa Matrimonium, dotem, libertatem, possessionem, pupillum, peregrinum, viduam, causam piam *ex c. fin. de Sent. & re judic.* Tum autem dicitur probabilitas juris, quando motiva petuntur ex legibus, consuetudine, Doctoribus, ratione connexa cum re ipsa; facti, quando petitur ex fama, testibus, scriptura aliisque signis. 1493

§.15. Certum est stante æqualitate rationum non licere acceptare munera pro sententia in favorem unius ferenda, nam Alex. VII. damnavit hanc 26. propos. *Quando litigantes habent pro se rationes æquè probabiles, potest Judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio*: Vide Mendo *diss.*6. *à n.*50. Si tamen uni adjudicaret, deberet alter in foro externo acquiescere, nisi appellaret, aut probare posset factum iniquum, quia præsumetur judicem tulisse sententiam secundùm hoc, quod putabat esse probabilius: in conscientia tamen teneretur satisfacere parti læsæ. De acceptione munerum dicentur plura *à n.*1499. 1494

§.16. In lite circa beneficia Ecclesiastica, quando est æqualitas rationum, tum maximè potest Judex facere compositionem, secundùm dicta à *num.*556. aut etiam adhibere sortes, uti dictum est *num.*558. Quod si partes nec in compositionem, nec in sortes consentire velint, & maneat rationum æqualitas, potest beneficium applicare, cui volet, quia ita habet consuetudo Ecclesiæ, cùm beneficium dividi non debeat. 1495

§.17. Si Judex putet opinionem pro una parte esse moraliter certam, non potest suadere compositionem, quantumcunque magna appareat probabilitas pro parte altera, sed tenetur adjudicare parti habenti moralem certitudinem, quia compositio tum tantùm habet locum, quando jura sunt controversa, & incerta, Card. *in* 2. *crisi d.*3. *n.*10.

An Judex possit punire operantem secundùm opinionem minùs probabilem, vide Card. *in* 1. *crisi d.*15. *c.*15. *a.* 4.

*Q.*266. *An Judex punire possit probabiliter tantùm no-* 1496

centem? R. Si quis sit accusatus, & non sufficienter convictus, non potest affici pœna ordinaria, Less. Sanch. Lugo *de Just.d.37 sess.12. Nec obstat*, quòd Judex ex probabilibus indiciis, judicare possit eum esse reum, *nam* ad sententiam publicam & externam requiruntur plura, uti rectè Lugo *d.14.n.30.* cum ex hac sequantur longè majora incommoda, & quoad hanc teneatur observare leges, quæ vetant damnari nisi plenè convictum. Putant tamen Less. & Lugo *n.28.* ad leviorem pœnam imponendam sufficere Judici probabilitatem, v. gr. unum testem, sicuti ad torturam sufficit; sed in hoc est disparitas: nam tortura non infligitur per modum pœnæ, sed adhibetur ut medium indagandæ veritatis: ideoque dicunt alii illum, qui probabiliter tantùm probatus est reus, nulla pœna affici posse, quia de nullo crimine convictus est. Leges autem volunt eum præsumi innocentem, qui clarè non probatur nocens, cùm pro ejus innocentia sit certa possessio, quam non elidit probabilitas in oppositum; & hæc sententia videtur probabilior.

1497 *Q.267. Si duo sint rei mortis: an supremus Princeps possit ad recreationem spectatorum eis imperare duellum?* Resp. Meritò negant Maj. Comit. Az. Laym. Burgh. *cent.2.c.13.* quia abutetur potestate sua ad delectationem hominum. *Nec obstat*, quòd licitè possit utrumque morte plectere, ac hunc utrumque videatur statuere ministrum justitiæ respectu alterius, *nam* modus ille plectendi, & administrandi justitiam est scandalosus. Posse tamen reos acceptare tale duellum, diximus *l.3.p.1.n.839.*

1498 *Q.268. An Judex teneatur restituere pretium, quod accepit pro ferenda sententia?* R. Si accepit pro sententia justa, tenetur restituere secundùm dicta *l.3.p.2.à n.203.* quia hæc erat litiganti aliunde debita, ergo pro suo pretio nihil accepit alienum. Si accepit pro sententia injusta, de jure naturali non esse restituendum docent S. Thom. *in 4.dist.15.q.2. art.4. quæst.2.* Bannes 2.2.*q.62.art.5.d.3.* Sanch. *lib.2. cap.38. nu.96.* Sot. Nav. Corr. Valent. Molin. Tol. Less. Lugo *d.37.num.127.* aliique plurimi cum Moya *T.1.tract.6.d.4.qu.2.§.1.* & Vindice Tab. *in collect. ad prop.10.* quia non tenebatur ad illam sententiam injustam, hæc autem actio est utilis litiganti, & injustus Judex ratione illius subit magnum periculum, præsertim famæ, si de injustitia convincatur, subire autem pro altero tale periculum ad causandam ei utilitatem est pretio æstimabile, ergo. Nec de jure positivo restituendum esse tale pretium, docent S. Anton. Silv. Nav. & communiter Thomistæ apud Moyam *à nu.8.* idem tenent Trull. Verric. Ang. Val. Rebell. Tol. Molin. Laym. Less. aliique cum Moya *à n.13.* & videntur consentire plerique pro 1. parte citati, quia absolutè negant obligationem restituendi. Ratio autem dari solet, quia leges non videntur reddere accipientem inhabilem; litigans autem censetur velle transferre dominium propter utilitatem sibi obvenientem. *Si dicas*, retineri non posse pretium acceptum per usuram, vel simoniam, ergo nec acceptum propter injustam sententiam: *Dant* disparitatem, quòd in usura deficiat voluntas donandi, ideoque non transferatur dominium; in simonia autem, vel res sit invendibilis, vel vendens reddatur inhabilis ad acquirendum dominium pretii; neutrum autem obstet in casu nostro. Vide dicenda in *qu. seqq.*

1499 *Q.269. Quid circa acceptationem munerum sit prætereà notandum?* R. Seqq.

§.1. Lugo *de just. d.37.n.129.* & Haun. *T.5.tr.2.n.61.* docent omni Judici de jure naturæ illicitum esse acceptare munera in ea quantitate, quæ de se apta est, & ut plurimùm inducit corruptionem judicii, quia si id liceret huic, vel illi, præjudicaret bono communi, cùm quisque sibi facilè, & falsò persuaderet se esse incorruptibilem, quod gravissimè noceret publico, quidquid sit de illa ratione, saltem jure positivo in conscientia obligante prohibetur, ne dentur vel à Judice acceptentur munera, Exod.23. *v.8. Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subvertunt verba justorum.* Idem dicitur Deut. *16.v.19.* & Eccli.20. *v.31.* Idem prohibet jus Canonicum *cap. 10. de vita, & honest. Cleric.* Similiter jus civile *l.20. ff. de off. Præsid.* Estque prorsus irrita sententia lata ob acceptum pretium illicitum, *l.7. Cod. Quando provoc. non est necess.* Et ideò peccant mortaliter Judices contravenientes his præceptis, Lugo *num.131.* Dicast. *de restit. d.6.nu.75.* Haun. *n.59.* Et licèt Judex sibi omninò persuadeat se non ideò corrumpendum, ac firmissimè proponat non recedere à justitia, tamen tenet prohibitio: & mirum est, quid non possint occulta vi sua ejusmodi largitiones, nam saltem ex motivo gratitudinis reddunt animum propensum danti, movent ad referendam gratiam, & voluntas in dantem propensa facit, ut intellectus magis se applicet, ac attendat ad rationes hujus partis, sicque paulatim totus animus ad hanc partem deflectit, & veluti invitus, aut non advertens trahitur ad partiale judicium: quod maximè verum est in illis Judicibus, qui non agnoscunt hoc occultum periculum perversionis. *Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones*, inquit Isaias *c.1. v.23.* quod ita explicat Innoc. III. Papa *De contemptu mundi lib.2. cap.3. Non ipsi præcedunt retributiones, quia non judicant amore justitiæ, sed retributiones præcedunt ipsos, quia judicant amore pecuniæ, semper enim sequuntur largitionem, vel promissionem, vel spem.* Et cap.4. contra respicientes personam hominum ait, *Væ vobis, qui corrupti prece, vel pretio non attenditis merita causarum, sed merita personarum; non vitam, sed munera, non justitiam, sed pecuniam, non quòd ratio dictet, sed quod voluntas affectet, non quod lex sentiat, sed quod mens cupiat, non inclinatis animum ad justitiam, sed justitiam inclinatis ad animum; non ut quod liceat, hoc libeat, sed ut liceat hoc, quod libet.* Addit cap.5. *Sæpe justitiam tantum differtis, per quod litigantibus plus quàm totum aufertis, quia major est sumptus expensæ, quàm fructus sententiæ .˙.˙.˙. pecuniam captatis, sed animam captivatis.*

§.2. Si munera dentur, ut Judex majorem diligentiam 1500
adhibeat, quàm teneatur, vel ut afficiatur magis ad celerius expediendum intrà justitiæ limites negotium in favorem dantis, vel si dentur ob alium extraordinarium laborem, spectato jure naturæ possent acceptari, uti rectè Lugo *num.124.* & Dicast. *num.71.* attamen adhuc lege positiva prohibetur ob mala, & damna communiter adjuncta, Moya *T.1. tract.6. d.4.qu.3.num* 8. & alii contra Verric. & Dianam *p.3. t.5. R. 45.* qui falsò citat pro se Mol. & Less. non enim excusant à peccato, sed tantùm ab obligatione restituendi, de qua dicetur *num.1502.* Idem Verric. excusat, si Judex recipiat, non ratione officii, & ut Judex, sed ex amicitia, & videntur consentire Sanch. Haun. Lugo *num.132.* dicentes licere acceptare, si non dentur, ut Judici, sed alio titulo: nihilominus hi intelligunt, spectato jure naturæ, nam jus positivum potuit etiam prohibere ob periculum fraudulentorum prætextuum, ac pervertendæ justitiæ. Etiam excusat Verric. si offerens sit persona digna, & meritò conquereretur tanquam de injuria, si donum recusetur: sed id non facilè erit, si quis sincerè se excuset. Quòd si plures sint, quorum causæ æquè citò expediri debeant, ita ut in Judicis arbitrio sit, quam priùs expediat, si ex pacto pro munere expediat priùs hanc quàm illam, Laym. *l.3.t.4.c.4.n.9.* meritò dicit rem istam periculo non vacare, attamen spectato jure naturæ non audet damnare, quia per hoc non facit aliis injuriam, in gratiam autem remuneratoris suscipit novam obligationem prius expediendi ejus causam, quæ obligatio est utilis remuneranti, & videtur pretio æstimabilis, nihilominus etiam hoc videtur esse jure positivo illicitum secundùm antedicta: Quamvis fatendum sit quoad illa omnia attendi posse ad prudentum, & proborum hominum usum, qui leges illas potuit interpretari: hoc certum est, quòd etiam jure naturæ sit illicitum ob munus acceptum postponere cum damno causas eorum, qui diutiùs expectarunt, & citiùs expediri deberent, Lugo *n.125.* Haun. *n.58.*

§.3. Notat rectè Molin. *de Justit. T.1.tract.2.d.88.* etiam 1501
præscindendo à lege positiva prohibente, sæpè per acceptionem munerum peccari, vel ratione scandali, quia ipsimet dantes credunt Judices inflecti, alioquin non darent, vel ratione periculi pervertendæ Justitiæ, secundùm dicta *n.1499.* vel saltem quia ex parte dantis deest voluntarium, quantum requiritur ad transferendum dominium, plerumque enim dant, quia timent, ne Judex alioqui plùs faveat parti adversæ, aut moras trahat, quod maximè valet, si munera dentur lite pendente, eò quòd litigantes sibi persuadeant Judices, & Officiales aliter non præstituros, quod ex justitia debent, Sanch. *in Consil.3.d.2.num.24.* Sot. aliique communiter apud Moyam *num.3.*

§.4. Probabile est illa, quæ à judice accipiuntur ex dona- 1502
tionibus jure naturæ validis, sed jure positivo illicitis, non esse in foro conscientiæ obnoxia restitutioni ante sententiam condemnatoriam, ita absolutè docent Mol. Less. Vasq. Villal. Fagund. Lugo *num.134.* Dicast. *num* 28. Diana apud Moyam *à num.5.* Haun. *num.60.* contra Med. Silv. & alios. Ratio est, quia leges accipientem non reddunt inhabilem ad acquirendum dominium, imò licèt fortè lex habeat, quòd teneantur ante sententiam restituere, tamen Lugo *nu.135.* & Haun. suprà putant non obligare ante sententiam declaratoriam delicti. Similiter quamvis Sanch. *dub.1. num.5. dicat* Secretarios Judicum ex juramento teneri etiam ante sententiam restituere quadruplum illius, quod acceperint, hoc tamen negant Moya *num.14.* & alii dicentes prærequiri sententiam saltem declaratoriam delicti. Certum est autem ea, quæ ad redimendam vexam, aut sententiam injustam, aut aliter involuntariè data sunt, restituenda esse ante omnem sententiam, quia invitis dominis sunt accepta, ideoque non est translatum dominium: & idem est, si accipientes per legem alicubi expressè reddantur inhabiles ad acquirendum dominium, uti notant omnes cum Sanchez. Et hoc fieri videtur per *cap. Statutum, de Rescript.*

script. in 6. §. Siquid, ubi dicitur, si Judex à Sede Apostolica delegatus aliquid recipiat, teneri restituere, non obstante remissione ejus, qui dedit. Denique notant Mol. & Dicast. *n.* 84. bene fieri, si Confessarii obligent Judices, & alios similes munera accipientes, ut pro poenitentia largiantur pauperibus, ut carent commodo, imposterum caveant transgressionem legum id prohibentium.

1503 §. 5. Laym. suprà ait, si Judex, Tabellio, Advocatus, &c. à Rep. constituti sint absque stipendio sufficiente, quamvis ex justitia obligentur ad praestandam operam, tamen non obligari praestare gratis, sed posse mercedem exigere, hinc Lugo *n.* 125. & Haun. *n.* 58. excusant, si accepterint aliquid in supplementum salarii, & hoc sit consuetudine approbatum; sed notant rectè Mol. & Dicast. *n.* 67. idem non facilè permittendum, quia aliunde alia habent, quae defectum supplent, & essent plures alii, qui taxato stipendio contenti id facerent: neque aequitas stipendii aestimari debet ex indigentia familiae alendae, sed ex opere, quod praestatur, & arbitrio prudentum, Mol. Dicast. *num.* 66.

1504 §. 6. Longè gravius adhuc prohibentur omnia munera danda in Curia Apostolica pro justitia, vel gratia obtinenda, uti dictum est *l. 2. p. 1. num.* 170. potestque videri etiam Haun. *à num.* 66.

1505 §. 7. Leviora munuscula, in quibus corruptionis periculum non est, & quae ex urbanitate offeruntur, nec nisi inurbanè recusari possunt, licitè acceptantur, quia cessat ratio prohibitionis, Lugo *n.* 132. Haun. *n.* 62. Hinc *cap. Statutum de Rescript. in 6. l.* 18. *ff. de off. Praes.* permittitur esculentum, vel poculentum, quod intrà dies proximos consumi potest.

DUBIUM III.

Quid sit officium Advocati.

1506 SUppono secundùm omnes, in Advocato quatuor requiri, scilicet scientiam convenientem, justitiam causae, fidelitatem, & pretium justum: quod si taxatum est, non licet ultra hoc accipere: ubi non est taxatum, sufficit justum naturale, *ut apud* Bon.

Resp. I. Non potest sub gravi peccato suscipere causam, quam scit esse injustam. In causis autem civilibus, in utramque partem probabilibus, & dubiis, potest utramvis, etiam minus probabilem tueri, dummodò cliens de minore probabilitate moneatur. Vasq. Salas, Lugo, Dian. *p. 2. tr. 13. R.* 4. quia utraque pars habet jus proferendi suas rationes in judicio, ergo etiam Advocatus patrocinandi. Neque semper est verius, quod videtur probabilius; & fortè aliud erit judicium judicis. Bon. *de pec. d. 2. q. 4. p. 9. & tom. 2. in praecept. d. 10. q. 3. p. 4. v. suprà l. 1. tr. 1. c. 2. dub.* 2.

Dixi, *Civilibus*: quia in causa criminali dubia, non licet tueri partes actoris, qui in tali casu graviter peccat contra reum, ergo etiam Advocatus, Fill. *tr. 40. c.* 1. Neque quando actor contra possessores agens scit se nihil posse evincere, sed rem mansuram semper dubiam, quia tunc injustè vexatur possessor; pro quo tandem judex debebit judicare, ut V. Salas *in 1. 2. d. 1. f. ult. n.* 108. V. Lugo *d. 41. n.* 7.

Resp. II. In causa criminali, potest reum etiam sontem defendere, ut mortem aliamve poenam evadat, quia reus non tenetur ad poenam, nisi convictus, ergo potest per se, vel alium eam avertere, donec convincatur, Bon. *n.* 7.

Resp. III. Advocatus tenetur pauperibus in extrema, vel gravi necessitate, gratis patrocinari, sine notabili tamen suo incommodo: Ratio, lex charitatis. Nav. Cajet. Less. Fill. Bon. *loc. cit. Unde resolves*,

I. Advocatus, qui sciens patrocinatur causae injustae, tenetur ad compensationem omnium damnorum inde consequentium. Unde parti contrariae restituere debet ex peccato commissionis; quia fuit illi causa positiva damni (similiterque si causam dubiam tueatur, eamque obtineat fraude, quia intercedit injustitia, ratione partis adversae) Clienti verò suo, tenetur restituere ex peccato omissionis, quia ex officio tenebatur monere ignorantem causae injustitiam. Quod addo, quia si clienti constabat causae injustitia, non tenetur illi restituere, Bon. *p.* 4. Less. *l. 2. c. 31. d.* 8. Fill. Laym. Tan. *q. 4. dub. 6. n.* 127.

II. Similiter peccare, & ad restitutionem teneri, quando defendit articulum justum causae injustae, ut sic adversarium vexet, impediat, differat, aut pervertat, docet Trul. *l. 8. c. 5. d.* 3. ex Caj. Sayr. &c. quia censetur defendere causam injustam.

III. Quando causa nihil ferè habet probabilitatis, ita ut vix moraliter sit spes obtinendi, eò quòd apud judex semper rejiciatur, regulariter non licet suscipere, tum quia facit, ut cliens sine fructu tempus, & pecuniam perdat; tum quia talis communiter non habetur probabilis, Lugo *d.* 41. Quando autem cliens habet bonum jus in causa possessionis, non tamen in proprietate, an liceat Advocato eum defendere in causa possessoria (dum de proprietate non agitur) quidam affirmant, negant alii, V. Fagn. *in p. 8. c. 47. n. 13. tom.* 1. *t. 2. d.* 81. Lugo *n.* 30.

IV. Advocatus, antequam patrocinium causae suscipiat, tenetur examinare ejus aequitatem, & probabilitatem eamque clienti indicare sincerè: si enim falsa promissione, vel inani spe victoriae, sumptibus involvat, tenetur ad restitutionem, Bonac. *De pec. d. 2. qu. 4. p.* 9. uti & si qualitatem, ac statum causae, seu periculum ejus perdendae indicare neglexerit, & cliens eo cognito litigaturus non fuisset. Quòd si dubium sit, an eo casu litem prosecuturus fuisset, neque id ulla diligentia cognosci possit, non teneri Advocatum ad damna resarcienda, docet Barb. *d.* 4. *cap.* 29. quòd melior sit conditio possidentis, dum de damno illato non constat.

V. Si clientis causam minùs probabilem dicat esse omninò justam, tenetur de damno, si cliens cognito causae dubio, non fuisset litigaturus, Bon. *l. c.*

VI. Si in progressu causae iniquitatem videat, tenetur mox monere clientem, & suadere, ut desistat, aliàs ad restitutionem damnorum obligabitur, quia cùm stipendio sit conductus, tenetur ex justitia monere, Tann. *l. c.* Neque potest vel ipse, vel Judex suadere compositionem cum damno partis, quia compositio non habet locum, nisi quando res est dubia. Si verò inducat ad transactionem sine damno, deceptione, vi, & metu, non tenetur; quia nulli facit injuriam. Valent. Azor. Less. Laym. Bon. *l. c.*

VII. Non potest absolvi, qui paratus est quasvis causas defendendas suscipere. Sayr. *l. 12. c. 23. n.* 18.

VIII. Non licet cum cliente convenire de pretio post inchoatam litem, sed vel ante coeptam, vel post finitam, ex *cap. Infames 3. qu.* 7. quia postquam sua instrumenta ostendit, cogetur quolibet pretio stare, ne prodatur. Nec licet pacisci de parte aliquota, verbi gratia, dimidia, tertia, vel quarta litis, pro pretio, si victoria obtigerit; quia id graviter prohibetur. *L. Sumptus ff. De pactis L. Item cap. De proc. cap. Accentur 3. q. 7. L. Si qui, Cod. de post.* Ratio est, ne praebeatur occasio per fas, & nefas procurandi victoriam: Hoc tamen casu non obligatur ad restitutionem, si justum pretium non excedat, & dolus, ac fraus absit. V. Sylv. V. Advocatus Nav. *c.* 15. Fill. Lay. Bon. Sanch. *l.* 6. Consil. *c. 7. d. 9. n. 3. & 7.* Lugo *l. c.*

IX. Peccat Advocatus 1. Si cum non sit idoneus, officium Advocati exerceat, & patrocinetur, L. Nemini, *ff. De* Advoc. S. Thom. 2. 2. *qu.* 71. Estque peccatum ex genere suo mortale. 2. Si defendat causam injustam secundum dicta R. 1. 3. Si ob nimias dilationes, illicitas subordinationes testium, &c. notabiliter officiat parti adversae, habenti aliàs justam causam, &c. Vid. Nav. *c.* 25. Fill. *t. 40. c.* 10. 4. Si utrique parti patrocinetur; quia repugnat, ut utramque partem aequè defendat. Sylv. Sanch. *d.* 7. In diversis tamen causis, secluso scandalo, non repugnat. 5. Si in eadem causa, in qua est Judex, vel Assessor, agat Advocatum, quia duo officia contraria in eadem causa exercere non licet, Sylv. V. Advoc. *qu.* 2. 6. (tametsi defendat causam justam) producat scripturas, vel testes falsos, aut instrumenta: non tamen peccat, si in causa manifestè justa adversarium decipiat, dummodò nulla utatur falsitate, v. gr. allegando falsa, &c. S. Thom. 2. 2. *qu.* 71. *art.* 3. Sylv. Sanch. *d.* 8. Trull. *l. c.* 7. Si adducat leges falsas, vel abrogatas, vel doctrinam reprobatam, vel leges bonas in falsos sensus sciens prudens detorqueat. 8. Si in gravamen alterius partis quaerat dilationes ad rem non facientes, *v.* Fill. Trull. *l. c.* 9. Si accipiat mercedem injustam. Quando autem à lege pretium nullum taxatum est, censetur illud justum, quod habetur tale judicio prudentum, attenta qualitate negotii, dignitate, scientia, peritia Advocati, & labore, quem impendit, ac demum consuetudine approbata. V. Trull. *l. c. d.* 5. 10. Si contractum usurarium, vel aliter iniquum suadeat, aut probet. 11. Si leges, statuta, & consuetudines patriae ignoret, (unde si grave damnum clienti obveniat, tenetur compensare) vel intelligere non studeat.

X. Peccat Advocatus contrà justitiam, si rationes, & fundamenta clientis, quem justè defendit, vel secreta causae, detegat adversario, ut ex aliis probat Fag. *in p.* 8. *c.* 47. *num.* 13. v. etiam Lugo *nu.* 6. teneturque ad restitutionem, si eam ob causam cliens causam perdidit, victurus aliàs, quia fecit contra officium; nec adhibuit diligentiam ad causam obtinendam in favorem clientis, Azor. Fill. *& c. ll. cc.* Limitant tamen aliqui, nisi periculum sit, ne pars adversa grave damnum iniquè patiatur; quia, ajunt, quilibet potest sine

ne suo damno grave damnum alterius prohibere. V. Less. l.2. c.31. Az. Reg. Fill. Lay. l.1.s.1.c.5. n.28. Verùm hanc limitationem cum *S. Th.* alii non admittunt, nisi fortè reus capite plectendus esset, & accusator injustè procederet: tunc enim, ajunt, Advocatus accusatoris debet falsitatem prodere; si tamen spes esset profuturum, accusatore priùs monito, ut desistat. V. Lugo *l.c.*

XI. Advocatus, si causarum expeditiones, cum præjudicio clientum, differat, postponat, vel plures acceptet, quàm expedire possit, peccat, ac tenetur ad restitutionem; uti & omnium damnorum, quæ per ejus imperitiam, malitiam, vel negligentiam, cliens, aut actor incurrit, non tamen tenetur in omnibus causis adhibere eandem diligentiam, sed majorem vel minorem, pro causæ qualitate. V. Fill. Bon. *t.2. in præc.8.d.*10.*q.*3. Less. *l.*2.*c.*39.*d.*9. Laym. *l.*3.*t.*1.*c.*5.

A D D E N D A.

1507 Q*Uæst.270. Quid circa Advocatum sit prætereà notandum?* Resp. seqq.

§.1. Posse Advocatum patrocinari causæ minùs probabili, præter citatos à Busemb. tenent Nav. Az. Sanch. Less. Præpos. Laym. Castr. Mendo *d.*17.*à n.*219. Ills. *s.*1.*d.*1.*n.*85. Laur. *t.*2.*s.*1.*d.*4.*à n.*373. E contrà non posse dicunt Silv. Val. Ar. *t.*3.*d.*24.*f.*5.*n.*27. Eliz. *l.*7.*qu.*6.*§.*3. Burg. *cent.*3.*cas.*65. saltem si certus sit oppositum esse probabilius, & credat se evicturum, quia directè intenderet, ut Judex decideret hoc, quod est minùs probabile, item ut suus Principalis causam obtineret cum minore jure, quæ sunt illicita. Prior sententia est communior, & videtur esse tuta, quia tantùm proponit argumenta partis, & cætera relinquit Judici, qui fortè prudentiùs ex aliis etiam motivis censebit hanc partem esse probabiliorem.

§.2. De Advocatis dicit Eliz. *l.*6.*q.*21. *Quorum certè, si quod aliud in Rep. ∴ periculis laqueisque plenum munus arbitror. ∴ plerique ipsorum utriuis partium adesse parati, aliud vix agunt, quàm jura confundere, & quòd nemo habeat, quod suum est, aut serò habeat, & habeat quasi emptum, ac post tribulationes plurimas.* Canus *l.*10. *de locis c.*9. ait, *Cùm lites inundatione sua orbis Christiani fines pervaserint, miscuerint, confuderint, necesse est eos honore summo affici, qui jurgiorum componendorum dicuntur esse periti; componat necne, ipsi viderint, hoc nos certè videmus, minus ibi esse litium, ubi minus est hujus generis litteratorum.* Daniel Eremita *de vita aul. & civil. l.*1.*c.*13. ait, *Nec ferenda fori illa tabes, & advocatorum pestis, quæ fortunas civium arrodit, & hoc agit, ut mali plus à medicina, quàm à morbo sit.* Plinius *l.*2. *Epist.*3. fatetur, *Nos qui in foro litibus conterimus ætatem, multum malitiæ, quamvis nolimus, addiscimus.* Videri potest etiam S. Aug. *epist.*54. ubi sub finem Advocatos alloquens ait, *Redde quod accepisti, quando contrà veritatem stetisti, iniquitati adfuisti, Judicem fefellisti, justam causam oppressisti, de falsitate vicisti.* Hæc de malis Advocatis dicta sint.

D U B I U M IV.

Quæ sit obligatio Referentis, Secretarii, Notarii, Procuratoris.

1508 R Esp. Tenentur ii omnes justè fideliterque exercere suum officium, sive ex debito muneris tantùm, sive etiam ex juramento: Item tenentur scire ea, quæ ad suum officium spectant, debitamque diligentiam adhibere, præstando omnia necessaria, terminos justos petendo, & appellando, cum fuerit necessarium. Bon. Escob. *& commun.* *Unde resolvuntur sequentes Casus:*

I. Peccant, si odio, vel amore, spe vel timore, abutantur officiis suis; si secreta servāda non servent, si partibus, vel earum sollicitatoribus aliisve tradant processus, vel scripturas originales, quas nō debent; accipiant stipendium majus justo, vel ultra pretium taxatum, si lites iniquas suadeant, &c.

II. Referens peccat. 1. Si defectu studii, vel per incuriam malè referat, vel aliquid substantiale prætermittat. 2. Si sit partialis, coneturque unius partis justitiam magis quàm alterius explicare. 3. Si sententiam alterutri parti manifestet, priusquam evulgetur, unde possint gravia incommoda sequi, v.g. Judex recusari, &c. V. *Escob.*

III. Secretarius peccat. 1. Si juramentum violet. 2. Si arcanum prodat. 3. Si sententiam nondum publicatam manifestet. 4. Si processus, aut sententiam non custodiat, vel partibus, sine præscripto Judicis, ostendat. 5. Si testimonia non fideliter transcribat, sive exaggerando, vel imminuendo; sive immutando, aut invertendo. *Escob.*

IV. Tabello, sive Notarius publicus peccat. 1. Si sine sufficienti peritia, (v.g. clausulas communes, &c. ignorans) suscipiat officium. 2. Si juramentum violet. 3. Si in depositione testium aliquid addat, vel detrahat, non levis momenti. 4. Si ministro transcriptori (cum erroris periculo) examen committat. 5. Si protocolla, & acta negligenter custodiat, cum damno partium. 6. Si differat causarum expeditionem, ut pecuniam extorqueat. 7. Si testamentum scribat hominis rationis usu destituti. 8. Si testes falsos admittat. 9. Si solemnitates necessarias, ex ignorantia culpabili, vel malitia, prætermittat. 10. Si testimonium aliquod necessarium, unius rogatu, & alterius damno, non exhibeat; si conficiat instrumentum usurarium, vel falsum, præsertim in damnum tertii; si faciat, ut processus, & causæ veniant ad alios Judices, vel Referentes, &c. quàm ordo illius tribunalis postulat, quia multùm interest habere hunc, vel illum Judicem: Escob. V. Laym. *l.*3.*t.*6.*c.*2. Bon. *in præc. disp. ult. p. ult.* 11. Si secretum violet, v.g. aperiendo parti adversæ dicta testium, ante eorum publicationem; quod esse mortale contra justitiam, docet Trull. *l.*8.*c.*7.*n.*3. ex Nav. *c.*25.*n.*52. 12. Si parti petenti instrumenta occultet, præsertim quæ continent legata, Nav. *l.c.n.*53. *Sylv. v. Tabellio.* Trull. *loc. cit.* 13. Si acta occultet, vel parti petenti transumptum processus neget. 14. Peccat graviter, si amisso Instrumento antiquo publico, vel testamento, aliud simile confingat.

V. Procurator peccat, 1. Si litem procuret injustam. 2. Si plures causas suscipiat, quàm possit expedire. 3. Si plus mercedis accipiat, quàm justum. 4. Si suadet reo, vel parti, ut injustè veritatem neget. 5. Si sua incuria, negligentia, aliave culpa causa sit, ut lis perdatur. 6. Si nomine partis juret, sine particulari ejus informatione, cum periculo pejerandi. 7. Si culpabiliter tribunali non adsit, futuri incommodi metu, &c. V. Esc. Laym. *l.c.* Bon. *qu.*3.*p.*4. 8. Si partes adducat ad concordiam iniquam. 9. Si differat causam, vel pervertat Judicem, vel petat terminos impertinentes, aut dilationes superfluas. 10. Si falsos testes inducat. V. *Sylv. l.*12.*c.*24. Fill. *t.*40.*n.*294. Trull. *c.*6.*d.*1.

D U B I U M V.

Quod sit Officium Accusatoris.

R Esp. Ut in accusatione servetur justitia, cavenda 150
sunt tria: *Primum* est; calumnia, idest, impositio falsi criminis, vel ejus, quod sufficienter probare nequit: Et hæc inducit obligationem restituendi, & subeundi vel pœnam talionis, vel aliam arbitrio Judicis. Secundum est, prævaricatio, idest, collusio cum reo, & simulata tantùm accusatio; Quæ in criminalibus, si Reip. damnum sequatur, obligationem restitutionis inducit. Tertium est, tergiversatio accusationis inchoatæ, absque justa causa. Quod addo, quia cum causa, v.g. ob imperium Principis, vel Judicis, quòd intersit Reip. talem personam non puniri, vel infamari, vel quòd in accusatione defectus substantialis sit commissus, potest desistere, imò tenetur, si in progressu causæ cognoscat se errasse, si incipiat dubitare de crimine, si videat se non posse probare Fill. *t.*40.*n.*205.

Quæres. An & quis teneatur alterum accusare?

Resp. I. Privatum raro ad id teneri, tum ex praxi timoratorum, tum quia aliàs tribunalia essent plena accusationibus, cum perturbatione Reip.

Dixi I. *Privatum:* quia si quis à Republ. stipendium ob hoc accipiat, v.g. fiscalis, &c tenetur ex justitia, & consequenter ad damna, ex omissione accusationis secuta, Fill. Bon. *in* 8. *præc. d.*10.*q.*3.*p.*1.

Dixi II. *Raro*, quia si ita exigat bonum publicum, v.g. si proditio imminens, vel grave damnum innocentis aliter averti non possit, & crimen facilè probari possit, tenetur etiam privatus accusare, vel saltem denunciare: idq; tamen ex charitate tantùm, quę restitutionē non importat, Fil. Bon. *l.c.*

Resp. II. Accusare prohibentur, 1. Excommunicati, proditores, infames; idque in pœnam criminis. 2. Filii, servi, suos parentes, vel Dominos, ob reverentiam. 3. Clerici, in causa sanguinis, ob indecentiam. Less. *l.*2.*c.*30.*d.*6. Bon. *n.*10. Sanch. *Consil. l.*6.*c.*1.*d.*30.

Resp. III. Non teneris, imò nec debes, etiam posito Superioris præcepto, denunciare crimen, 1. Si delinquens emendatus est, sine periculo recidendi, & parti læsæ satisfactum; nec periculum imminet aliis; nec crimen est notorium: quia sine causa proximi infamia sequeretur, *v. supra l.*2.*t.*3.*c.*2.*d.*4. 2. Si crimen nosti sub secreto naturali, tanquam consultor, Advocatus, &c. Nisi tamen is, qui secretum commisit, innocentem, vel Remp. injustè vexaret, nec vellet desistere, Lug. *d.*14.*n.*142. 3. Si inde immineat grave periculum honoris, vitæ, & rerum tuarum. 4. Si etiam probare cogereris, nec posses. V. Lug. *d.*38.*s.*2.

A D-

ADDENDA.

1510 **Q**Uæst.271. *Quid circa accusatorem sit prætereà notandum?* R. seqq.

§.1. Accusatio est scripta delatio rei de crimine ad vindictam publicam, ad Judicem facta. Differt à simplici denunciatione, quòd hæc fieri possit solis verbis, & denuncians non teneatur probare crimen; Dicast. *de just.l.2.t.1.d.7. à nu.2.* De obligatione, & potestate denunciandi diximus *l.2. à n.215.* an autem licitum sit denunciare crimen emendatum, etiam diximus *l.3.p.2.n.1199.*

1511 §.2. Accusatorem non posse desistere à justa accusatione incepta docent aliqui apud Sanch. *in Cons.l.6.c.4.* quia id cederet in damnum Reip. cujus est punire crimina, quæ probari possunt: contradicunt tamen *Sanch.* & alii, docentque etiam accepto pretio desistentem non peccare, nisi aliud exigat officium ipsius, vel ratio boni publici, quia uti non obligabatur accusare, ita nec jam tenetur accusationem prosequi.

1512 §.3. *Gomez* negat accusatorem cogi posse, ut exprimat diem, & horam delicti, si reus id exprimi velit, quia sic facilè eluderet accusationem, subornando testes asserentes eum alibi tum fuisse: sed communis sententia cum Less. *l.2.c.30.n.7.* dicit ad hoc cogi posse, quia aliàs reo intercluderetur defensio, qui aliter probare non possit se non fecisse, quàm ostendendo se eo tempore nequidem in eo loco fuisse. Quòd si accusator spontè edixerit diem, & horam, & non possit probare crimen eo tempore commissum esse, communis ferè sententia est tum non posse sequi condemnationem, quia id probatum non est, quod est positum pro causa condemnationis; sed hæc sententia, uti cum aliis testatur Less. *n.6.* non servatur in praxi, nec est consentanea juri, & rationi, nam reus non punitur ob tempus delicti, sed ob delictum, ergo si hoc aliunde probatum sit, satis est, licèt non probetur tempus.

1513 §.4. Accusator, si in probatione deficiat, tenetur pœna talionis, *Cap. Calumniator, 2. qu. 3.* Et efficitur infamis, *Cap. Quæ autem pœna, ibid.* Et privatur communione, *Cap. Si quis Episcopum, Cap. Euphemium, ibid.* Vide S.Thom.2.2. *qu.68.art.4.* & Fagnan. *1.p.l.5.Decret. ad Cap. Falsidicus, De crimine falsi.*

An accusator teneatur premittere fraternam correptionem, vide Dicast. *à num.6.* An Judex procedere possit ex delatione facta per libellum, seu schedulam occultam, vide eundem Dicast. *à num.43.*

DUBIUM VI.

De Testibus.

1514 SUppono, ad legitimam, & plenam in judicio probationem, requiri duos testes, eosque debere. 1. Externo sensu percepisse id, de quo testantur. 2. De eodem facto, & crimine, cum iisdem circumstantiis, deponere; alioqui erunt testes tantùm singulares, ut vocant, qui non faciunt plenam probationem. 3. Esse omni exceptione majores, in quibus scilicet nulla desideretur conditio, quominus testari possint juxta versum vulgarem:

Conditio, sexus, ætas, discretio, fama,
Et fortuna, fides, in testibus ista requires.

Hinc à testando rejiciuntur. 1. Servi. 2. Mulieres. 3. Minores 20. annis in criminalibus; in civilibus autem impuberes. 4. Inimici. 5. Sanguine juncti, & domestici; exceptis quibusdam casibus, apud Less. *l.2.c.30.n.38.* 6. Infames. 7. Perjuri. 8. Socii criminis. 9. Personæ inopes, & viles. 10. Deliri, & semifatui: ex quibus tamen ii, qui solo jure positivo ad testandum sunt inhabiles, possunt admitti in criminibus exceptis. Quo supposito,

Quæritur, I. An, & quando teneatur quis testari? II. Ad quid teneatur, qui non vult testari, aut qui falsò est testatus?

Resp. I. Non tenetur quis testari, nisi vel ex charitate, cum ita necessarium est ad avertendum grande malum proximi, aut Reip. vel ex præcepto, cùm Judex, seu Superior habens potestatem, ita legitimè præcipit. In quo ultimo casu, si fugias, aut occultes te, antequam ad testandum citeris, non peccabis contra justitiam; ideoque nec teneberis restituere, ut contra multos docent *Valent.* & *Less.* Ratio, quia tibi necdum est præceptum: si quod autem jus nascatur parti ex tuo testimonio, id ex præcepto oritur: Imò etsi sit communis sententia, ad restitutionem teneri eum, qui à Judice citatus fugit, vel testimonium fraude declinavit, cum sit efficax, & moralis causa, ut Judex sententiam ferat in alterius damnum, non tamen est improbabile, quod docent *Mol.* & *Less.* non teneri. Ratio, quia citatio intimata non inducit obligationem justitiæ, sed tantùm obedientiæ: proindeque non comparens contumax tantùm est, & inobediens, non autem injustus. *Less. num. 27. & seqq.* V. Bonac. Laym. *ll. cc.*

Resp. II. Etiam legitimè, & juridicè interrogatus, non teneris testari sequentibus casibus. 1. Si scias rem ex Confessione. 2. Si accepisti sub secreto naturali, ut Consiliarius, Advocatus, Medicus, &c. modò tamen non sit necessarium ad magnum Reipubl. vel proximi malum avertendum: tunc enim licet tale secretum detegere, etiamsi jurasses te nulli dicturum, quia tale juramentum non obligat, cùm jure naturæ tenearis ad contrarium. V. Laym. *l.3.t.6.c.4.n.9.* 3. Si ex testimonio tibi, vel tuis immineat notabile damnum, nisi tamen damnum publicum, vel privatum alienum prævaleat, ut notat Lugo *d.39. n.10.* Unde communiter non teneris testari contra consanguineum. 4. Si à viris non sat fide dignis, accepisti: tunc enim potes te habere, ac si nihil scires. 5. Si factum intellexisti per injuriam, v.g. aperiendo litteras, cogendo alium ad revelationem, Laym. *n.5.* Mol. *d.5.n.5.* 6. Si alter probabiliter in facto non peccaverit, vel propter ignorantiam, vel quia rem aliquam accepit in occultam compensationem debiti, ex quo tanquam de fure inquiratur. Ratio quia mens Judicis est inquirere de delicto. V. Az. *3.p.l.13.c.27.* Fill. Bon. *d.10.q.3.p.3.* Laym. *l.c.*

Resp. III. Qui sciens, falsum testatus est, per quod alteri fuit efficax causa damni, tenetur ad impeditionem, vel reparationem omnium damnorum, quæ causantur. Item tenetur revocare cum pari suo damno, & periculo etiam vitæ, si reus de ea periclitetur, & putetur revocando aliquid effecturus. Ita *communiter*. Ratio, quia in damno æquali potiùs habenda est ratio innocentis. *V. dub. seq.*

Dixi I. *Sciens*, quia si ex ignorantia, inadvertentia, aut oblivione inculpabili, falsum est testatus, etsi teneatur impedire, si possit, non tamen ad restitutionem, etiamsi reus damnetur. Ratio, quia neque tenetur ex re accepta, neque delicto.

Dixi II. *Causa efficax*, quia si à parte rei falsum illud testimonium nihil effecisset, v. g. quia per falsa testimonia aliorum, jam tota causa damni erat, ita ut Judex ex hoc testimonio nihil fuerit motus, ad nihil tenebitur. Less. *d.7.* & *alii*.

Testis peccat. 1. Si affirmet, quod ignorat. 2. Si veritatem, quam debebat celare, aperiat. 3. Si se occultet, ne rogetur, casu quo tenetur testari. 4. Si judici justè interroganti non obediat. 5. Si pretium pro dicenda veritate accipiat.

ADDENDA.

QUæst.272. *Quid circa testes sit addendum?* Resp. Notari 1515
possunt aliqua, quæ Gob. *in Quint.t.5.c.42.* latè prosequitur, & probat ex legibus, AA. & ratione. 1. Si alia probatio desit ad eruendam veritatem, servus sive mancipium testari poterit. 2. Mulier potest esse testis, si res ex se non possit, nisi per mulieres cognosci; imò jus civile admittit mulierem pro teste, etiam in causa criminali; maximè autem pro testamento. 3. Qui jam factus est pubes, potest testari de eis, quæ vidit in ætate pupillari. 4. Furiosus, & amens habentes lucida intervalla possunt testari de illis, quæ in his gesta sunt: qui tamen fuit ebrius, non potest testari; quia fuit velut amens; imò ebriosus rejici potest secundùm aliquos, quos vide apud Gob. *c.25.n.14.* 5. Infames jure, qui ob crimen declarati sunt tales, repelluntur, uti & infames facto, qui ob notitiam publici criminis apud prudentes viros amiserunt existimationem. 6. Admittitur pauper, si sit bonæ famæ, qui prudenter non timeatur habere venalem fidem. 7. Si hæreticus litiget contra hæreticum, potest hæreticus esse testis; si contra Catholicum, potest esse testis tantùm pro Catholico, non pro hæretico contra Catholicum: & ita statuitur in jure, etiam pro foro civili, licèt non observetur in Germania, ubi sunt tolerati, & non censentur infames: non esset tamen dandus locus hæretico contra Catholicum Sacerdotem, vel Religiosum, præsertim si hi accusentur criminaliter. 8. Idem nequit esse accusator, & testis, 1516
nisi in rebus levis momenti, aut si agatur de peccato impediendo, aut si tantùm agatur de inquisitione formanda, non autem de pœna; hinc putat *Less.* illos, qui furantur fructus ex hortis, vel ligna ex sylvis, non esse puniendos ex solius custodis testimonio, si reus factum neget. 9. In causis civilibus non ar- 1517
duis admittitur testimonium consanguinei pro consanguineo, vel affinis pro affine; admittitur etiam testimonium patris asserentis vel negantis filium dixisse se ingredi Religionem cum animo profitendi; item matris, saltem ad gignendam præsumptionem, cùm quæritur de ætate, vel cognatione filii; item parentum, & cognatorum utriusque sexus, quando pro Matrimonio quæritur, an adsit impedimentum cognationis, vel affinitatis. 10. Probabilius est Patrinum posse testari pro eo, quem è Baptismo levavit. 11. Frater rogatus à fratre, vel Judice testari potest in testamento fratris, non tamen pro se facto: & generatim in causis civilibus, ubi est par causa

stu-

studii, & propensæ voluntatis, parentes, fratres, affines sunt idonei testes. 12. In causis non judicialibus, & præjudicantibus alteri, v.g. dum quæritur, an infans sit baptizatus, Ecclesia consecrata, & similia, sufficit ad plenam probationem testimonium unius viri, de quo nulla suspicio sit perniciosi mendacii, alioquin vix sufficit unquam unus, uti probat Carden. *in t. crisi post finem, in addit. ad d.4. a num.* 113. Vide dicta *num.* 1437.
1518 13. Communiter adjici debet juramentum, ut valeat testimonium. Excipiuntur Papa aliæque personæ à juramento privilegiatæ, vel dispensatæ, aut si pars adversa remittat. 14. Clericus potest esse testis contra Clericum, & laicum, testari tamen non debet contra hunc in causa criminali, ne secuta inde morte fiat irregularis: peccat etiam, si in foro sæculari testetur sine facultate Episcopi, sic enim se subjicit Judici sæculari: si tamen faciat, testatur validè. 15. Laicus nequit in causa criminali testari contra Clericum, nisi crimen sit tale, ut ex natura sua nequeat probari sufficienter per solos Clericos. 16. Religiosus potest esse testis in rebus spectantibus ad suum Monasterium; item in testamento, quo aliquid legatur ipsius Monasterio, quamvis mediatè cedat in commodum ipsius; item in causa alterius sui confratris; item validè testatur in testamentis sæcularium factis ad causas purè sæculares; peccat tamen, si in his faciat sine facultate sui superioris, quia se subjicit Judici sæculari. 17. Religiosus in casu necessitatis potest esse testis, v.g. in occultissimo Matrimonio; non potest autem, etiamsi jubeatur à superiore, testari in causa sanguinis ad condemnandum, bene tamen ad absolvendum, alioquin fit irregularis, si mors sequatur, & ipse non sit priùs protestatus se cogi. 18. Laicus sæcularis nequit testari contra Religiosum, nisi crimen hujus occultum aliter probari non possit, v.g. quia factum esset in silva, cubiculo, noctu. 19. Quando negotium est tale, ut
1519 non soleat committi nisi inter domesticos, si alii deficiant, admittitur testimonium domestici; item quando veritas potest meliùs per domesticos, quàm alios comperiri: item quando domesticus est persona valdè honesta; præterea testimonium domestici pro domestico contra domesticum valet, quia par causa, quæ est utrimque, tollit suspicionem affectionis: valet quoque testimonium domestici pro extraneo contra domesticum, & ad illud cogi potest: illi autem soli dicuntur domestici, qui cohabitant, & aliquo modo subsunt potestati illius, à quo producuntur, ut dent testimonium. 20. Bald. & Menoch. apud
1520 Gob. *c.8. n.61.* dicunt defendi posse testimonium illius, qui dicit se pro certo scire id, quod novit ex solis conjecturis, & præsumptionibus à jure approbatis. Testis autem argumentans nihil probat, uti habet Alex. apud Gob. *in Exp. t.9. nu.4.* 491. idest, testis debet testari de re ipsa sibi nota, & non arguere, seu deducere ex hoc, vel illo signo, quòd sit facta. Vide de illis omnibus etiam Dicast. *de just. l.2. t.1. d.8.* Denique notandum ex Mascard. *de probat. concl.* 1357. *nu.3.* & Farinac. *de Testibus q.60. n.29.* testimonio illius, qui inde habet commodum, non esse ordinariè deferendum.

DUBIUM VII.

De Reo.

ARTICULUS I.

An, & quando reus teneatur fateri veritatem.

1521 RESP. I. Si non interrogatur legitimè, non tenetur fateri suum crimen, sed potest Judicem eludere, vel ambiguis verbis, vel etiam negando, cum aliqua restrictione, & bono sensu, ut mendacium absit. Ratio, quia tunc Judex non habet jus interrogandi, aut obligationem imponendi reo. Ita Less. & Laym. *l.3. t.6. c.5.* Bonac. *d.10. q.3. p.2.* *Unde resolves:*

I. Reus non tenetur fateri crimen suum, 1. Si Judex non sit legitimus. 2. Si à seipso litis processum inchoet, sine prævia accusatione, saltem virtuali. 3. Si non præcessit semiplena probatio, nec infamia, nec manifesta criminis inditia extent. Ratio, quia in his Judex non interrogat legitimè. Az. Less. Fill. Laym. Bonac. *ll. cc.* Lugo *d.40. n.1.*

II. Nec tenetur, si dubitet, an Judex legitimè interroget, quia non tenetur parere cum gravi suo damno, nisi constet superiorem posse præcipere. Ita Less. Fill. Laym. *l.c.* Sanch. *l.6. Consil. c.3. d.31.* Salas, Lugo, *&c.* contra Sylv. Bonac. *& alios.*

III. Judex tenetur reo manifestare statum causæ, & quæ sunt indicia, quomodo probetur delictum, &c. ut reo constet, an legitimè interrogetur: quia non tenebitur respondere alioqui, & seipsum honore, aliisve bonis, quæ bona fide possidet spoliare. Caj. Nav. *c.25. n.43.* Lugo *n.1.*

IV. Si reum juridice quidem interroget Judex, sed nonnisi ex falsa præsumptione delicti, v.g. an exierit ex tali domo stricto ense, potest reus (idem est de teste) licèt sciat semiplenè probatum esse, id negare, si exiit quidem non tamen facto delicto, sed ob aliam causam: quia si Judex veritatem sciret, non posset interrogare. Ita cum S. Th. *qu.69. a.1.* Sot. Fag. *p.8. c.34.* Dian. *3. p. tr.5. R.66.* Lugo *n.4.*

Resp. II. Etsi communior, & verior sententia sit S.Th. 2.2. *q.69.* si reus legitimè interrogetur à Judice, teneri in conscientia apertè veritatem dicere, probabile tamen est etiam, quod ex *Sylv.* docet *Sa, & Less.* non teneri, saltem pro mortali, in causis capitalibus, & gravioribus, si spes sit evadendi, & nullum grave damnum Reip. timeatur. Tann. *d.4. q.4. d.5.* Lugo *n.15.* ubi dicit, esse sententiam valdè probabilem, & in praxi tutam. Ratio, quia lex humana communiter non obligat cum tanto periculo, v.g. mortis; tum quia inhumanum videtur, ut, qui convinci non potest, teneatur præbere arma contra se, quibus occidatur, aut gravem pœnam, v.g. perpetui carceris, subeat: tum quia non videtur tam heroicus actus præcipi posse. Bonac. *t.2. in 8. præc. d.10. qu.3. p.2. num.7.*

Dixi I. *In capitalibus* quia aliud est de causis, in quibus agitur de pœna Ecclesiastica, quæ est medicinalis.

Dixi II. *Si spes sit evadendi*: quia absque ea cessat ratio celandi veritatem. *Unde resolves:*

I. Non semper opus est (juxta dicta *R.2.*) ut Confessarius reum urgeat ad crimen fatendum. Lugo *n.20.*

II. Post sententiam latam reus non tenetur confiteri crimen, quod ante injustè negavit: quia finito judicio, finitur obligatio Rei, Laym. *l.c.* Imò probabile est, nec ante sententiam ad id teneri (etiamsi adhuc sit in potestate Judicis) donec iterum interrogetur. Lugo *n.17.*

Resp. III. Si quis ad evitanda tormenta gravia, mentitus falsum sibi crimen imposuit, per quod sit morte plectendus, non videtur mortale. Ita contra Nav. & alios docent Ang. Syl. Less. *l.2. c.31. d.7.* Tann. *dub.5.* Ratio, quia non est mentitus perniciosè, cùm non teneatur tantis tormentis vitam conservare. V. Lugo *l.c.* *Unde resolves:*

I. Talis non tenetur posteà crimen revocare, quamvis anteà perjurio confirmasset, si prudenter metuit, ne ad tormenta revocetur; quia etsi pejeratione graviter peccarit, hoc jam transiit; & non retractando nemini facit injuriam, ideoque sufficit coram Deo pœnitere. V. Less. Tann. *l.c. & qu.5. d.4.*

II. Si ex illa falsi criminis confessione grave damnum aliis sequeretur, v.gr. bonum Reip. aut fama Religionis, vel familiæ notabiliter læderetur; aut aliqui ideò in hæresin lapsuri essent, quævis potiùs tormenta perferenda essent. Tan. *loc. cit.*

III. Si reus tormentis coactus denunciavit alium innocentem, tenetur sub mortali, ante suam condemnationem, & si tum non facit, etiam post sententiam damnationis, revocare; ad quod etiam à Confessario est obligandus. Ita ex communi Tol. *l.5. c.66. n.7.* Less. *c. ult. d.* 15. Tan. *d.4. q.5. d.4. n.*103. ubi subjungit, 1. Si quis tamen sequatur, ipsaque praxi servari advertat eam sententiam, quæ negat per revocationem in extremo vitæ factam tolli, vel infirmari denunciationem ante factam, ut docet Delrio *l.5. s.5.* Valent. *d.6. q.13. p.4.* is consequenter existimare poterit, denunciantem in eo mortis articulo (saltem cum suo incommodo, & sub peccato mortali) obligatum non esse ad revocationem, quia esset inutilis. Ita Tann. *l.c.* Licèt ipse rectè censeat, fundamentum istius sententiæ minùs esse probabile.

2. Monet idem Tann. *n.105.* cavendum esse Confessario, ne vel importunè sæpiùs reo damnato inculcet retractationem denunciationis iniquè factæ, vel retractationem factam imprudenter, & cum scandalo evulget.

Quæres. An reus teneatur revelare complices?

Resp. 1. Si omnino occulti sint, nec aliis indiciis, aut testimoniis convinci possint, non potest nec tenetur: si tamen vi tormentorum coactus prodat, ordinariè non peccabit, Less. *l.c.* & Laym. *l.3. t.5. c.5.*

Resp. II. Si crimen sit exceptum, tenetur etiam non rogatus; ideoque si nolit, secundùm *Nav.* non erit absolvendus.

ADDENDA.

QUÆST. 273. *Quid præterea notandum circa hanc obligationem Rei?* Resp. seqq. 1522

§.1. An, & quomodo reo licita sit æquivocatio, vel restrictio mentalis, videri debent dicta *l.3. p.1. à n.*283.

§.2. Busemb. *Resp.3.* dicit non videri mortale, si quis, 1523 ut tormenta gravia evitet, sibi imponat falsum crimen, ob quod morte plectatur; & id, præter citatos ab ipso, reputant probabile Az. Val. Laym. Lohn. Burgh. *cent.1. cas.*100. Nec diffitentur Diana, Lugo, Dicast. *de just. l.2. t.2. d.12. num.*514. dicentes pra-

practicè teneri posse: sententia tamen opposita videtur probabilior, quam tenent etiam *Covar. Mol.* & alii, ac probabiliorem fatetur *Dicast.* nam qui mihi etiam consentienti imponeret falsum crimen, ne gravissima tormenta pateretur, si ideò occideret, censeretur moraliter occidere, & secundùm dicta *lib.3. p.2.n.9.* faceret mihi injuriam, quia cedere non possum juri ad vitam, cujus dominus est Deus, & non ego, ergo similiter ego mihi imponens tale crimen moraliter me occido. *Nec obstat*, quòd ad conservandam vitam non teneat pati, v.g. abscissionem cruris, secundùm dicta *l.3.p.1.n.785.* sed possim præeligere mortem, *nam* in hoc casu tantùm permitto mortem meam, in illo autem mihi positivè infero, moraliter loquendo, uti etiam ille mihi positivè infert, qui me de falso crimine accusat, ob quod occidor. Faciliùs defendi potest cum *Sot. Salon. P. Nav. Dicast.* quòd reus conjectus in carcerem ob crimen non capitale possit ex zelo pœnitentiæ, vel justitiæ aliud verum crimen suum occultum manifestare, ob quod afficiatur supplicio, nam alius licitè posset eum de hoc accusare, si legitimè probare posset, ergo etiam reus, cùm ejus accusatio & confessio sit sufficiens probatio, & sic censeretur tantùm permittere mortem sibi ideò inferendam.

1524 §.3. Multi dicunt reum, qui negavit crimen, ob quod juridicè probatum afficitur supplicio, à Confessario obligandum, ut saltem in loco supplicii fateatur, quia aliàs sequitur scandalum, & infamia tum accusatoris tum Judicis; sed alii cum *Lug.* tenent oppositum, quia præsumptio pro tali sententia impedit scandalum, & credetur reus negare, eò quòd putet se non teneri ad fatendum: quòd autem non ideò fiat injuria accusatori, dixi *l.3.p.2.n.1211.*

ARTICULUS II.

Quid liceat reo circa fugam pœnæ?

1525 Resp. Quando sententia est materialiter injusta, lata tamen secundùm allegata & probata, etsi in conscientia non obliget, non potest reus Judici positivè resistere; tum ob scandalum; tum quia tali casu Judex habet jus sententiam exequendi, & ad id tenetur. Ita communiter Less. Sanch. contrà Vict. Bon. Lugo *d.40.n.39.*

Dixi, *Positivè*: quia reo, etiamsi verè reus sit, licet, ante & post sententiam, (quoad mortem, vel pœnam morti æquivalentem, v.g. perpetuum carcerem) fugere. Ratio, quia quilibet tam magnum jus habet ad vitæ suæ conservationem, ut nulla potestas humana obligare possit ad eam non conservandam, si spes commoda ostendatur: nisi tamen bonum publicum aliud postulet. *Less. lib.2.c.31.d.5.* *Unde resolves*,

I. Regulariter reo licet fugere, etiamsi custos carceris grave damnum inde passurus sit, (saltem nisi juraverit se mansurum) quia utitur suo jure, & nulli facit injuriam. Fil. *t.40.n.274.* Az. Less. *n.31.* nisi tamen charitas aliud suadeat, ob damnum custodis præponderans. V. Bon. *de præcept. d. 10.t.2.q.3.p.2.n.13.* Less. *l.c.*

II. Multò magis licet fugere, ne capiatur, vel etiam à ministro apprehendente se excutere, non tamen illi vim inferre, vulnerando, percutiendo, &c. *Ibid.* & Regin. *l.24. num.4.*

III. Licet etiam, saltem in foro conscientiæ, custodes (præcisa vi & injuria) decipere, tradendo, v.gr. cibum & potum, ut sopiantur, vel procurando ut absint; item vincula & carceres effringere, quia cùm finis est licitus, etiam media sunt licita. Et licèt captivi per effractum parietem simul elabantur, non tenebuntur de damno, quia tantùm est eorum causa per accidens, cùm jure suo utantur. Nec refert, quòd leges & magistratus quidam tales effractores, graviter puniant, id enim fit, quod vel contrariam sententiam sequantur, vel ex præsumptione, quòd vim intulerint custodibus, vel quod propter bonum Reip. ea pœna statuta sit. Fill. *loc. cit.* Tan. *d.4.q.4.dub.5.* ex aliis multis. V. Lugo *sect.4.*

IV. Illis, qui non sunt ministri justitiæ, licet non solùm consilio juvare reum, ut fugiat, sed etiam suppeditatis instrumentis, v.g. funibus, lima, &c. quia finem alteri licitum illi suadere, & ad eundem media proponere licet. *Less. n.40.* Tann. *l.c.* Sylv. Turr. Vasq.

V. Non tamen licet juvare in effractione carceris, ut habet communis, tum quia executio ipsa effractionis soli reo licita est, propter jus vitæ conservandæ; tum, ne alioqui omnis securitas carceris pereat. *Less. l. c.* Bon. *p.1.*

Quæres. An reo liceat appellare?

Resp. Si sciat sententiam esse justam, & justè processum esse, non licet, (licet tamen supplicare) quia id esset Judici calumniam imponere. Imò injustè appellans tenetur de damno. Si verò putet sententiam iniquam esse, aut injustè processum esse; aut si diversæ sint opiniones, potest appellare. V. Tann. *l.c.n.100.* Lugo *n.14.* Sanch.

ADDENDA.

1526 *Quæst.274. Quid circa fugam rei, & appellationem sit præterea notandum?* Resp. seqq.

§.1. Sanch. *in Decalog. lib.6.cap.8. num.16.* negat Religiosum justè damnatum ad triremes posse fugere, quia vi professionis tenetur obedire: sed Lugo *disp.40.num.54.* Tenet contrarium velut probabile, quia hoc ipso, quòd damnetur ad tam gravem pœnam videtur æquiparari sæcularibus, unde sicut his, sic illi satis erit talem pœnam ferre, quamdiu cogetur.

1527 §.2. Dicast. *l.2.t.1.d.6.n.88.* putat proximis consanguineis, nempè patri, conjugi, fratri rei licitum esse juvare eum in effringendo carcere, quia censentur una cum ipso persona. Addit *n.89.* idem licere alteri, qui certissimè timet, ne à reo prodatur & similiter incarceretur, quia liberando reum censetur liberare seipsum.

1528 §.3. Caj Sot. Salon. Sanch. *in Decal. l.3.c.7.* Dicast. *n.72.* putant reum, qui effregit carcerem, teneri hoc damnum compensare, quia directè illud causavit; sed probabiliter contradicunt *Bon. Val. Regin.* & alii, quia non tenetur ex re accepta, uti patet; neque ex injusta acceptione, cùm licitè id fecerit, utendo jure suo.

1529 §.4. Appellatio, per se loquendo, est licita, ideo enim est subordinatio tribunalium: neque audiendus est Caram. *in Th. Fundam. n.1418.* docens non posse dubitari de æquitate sententiæ, quia licèt non dubitetur de æquitate formali & bona conscientia Judicis, tamen diversa sunt hominum judicia, & apud superiores valere poterunt rationes vel omissæ, vel non rectè propositæ apud inferiorem. V. Carden. *in 1. crisi d.6. num.153.* Quo I si reus sciat sententiam contrà se latam esse justam, & ab hac appellet, Beja *P.1.cas.65.* multis probat esse rebellem potestati à Deo constitutæ, nocivum Reip. injuriosum Judici, ideoque peccare mortaliter.

1530 §.5. Si injustè accusatus & condemnatus provocet accusatorem aut Judicem ad Dei Tribunal, *Clarus* & alii Juristæ dicunt peccare, tum quia est contrà charitatem & patientiam Christianam, tum quia illa provocatio est vana gloriatio innocentiæ, imò vix aberit appetitio vindictæ: è contrà, per se loquendo, nullum esse in eo peccatum docent Delrio aliique multi cum Burgh. *cent.3.cas.87.* quia cuilibet injustè gravato licitum est appellare ad Superiorem Judicem, & sic leguntur fecisse etiam viri Sancti. Quòd si immisceat se impatientia vel vana gloria vel appetitus vindictæ, id per accidens se habet: fatendum tamen est hoc esse periculosum & vix unquam probandum.

DUBIUM VIII.

Quomodo Confessario agendum cum reo?

1531 Resp. Observanda seqq. I. Instruat eum, quòd quæ secum in foro conscientiæ agit, cum Judicibus non communicentur: ideòque sive sit nocens, sive innocens, id ei nec prodesse nec obesse possit. Ratio, quia aliàs multi conantur se falsò probare innocentes, ut à Confessario juventur: alii contrà falsò se nocentes dicunt, quòd timeant, ne Confessarius conferat cum Judicibus, ipsique revocentur ad torturam: Unde expedit, 1. Ut non temerè evulget Confessarius accepta extra Confessionem. 2. Ut ad Confessionem sacramentalem reum non admittat, nisi postquam in foro profano res sunt liquidæ: vix enim adigi poterit, ut omnia fateatur, ob timorem, ne vel deferatur, vel cogatur eadem fateri Judici: ante tamen de contritione agendum est. Delrio *l.6.c.1.f.3.* Tann. *d.4.q.5.d.4.*

II. Ne cogat importunis modis reos, ut se tales fateantur: tum quia verè quidam rei non sunt, & victi illa importunitate, ne moriantur incommunicati, vel à Confessario in extremis deserantur, confitentur sacrilegè, tum quia frustra est Confessio, nisi fiat ex contritione & vera ad Deum conversione: de hac ergo laboret, & sequetur bona Confessio, non autem contrà, Tann. *l.c.*

III. Caveat, ne coram reo censeat modum procedendi judicialem, proindeque communiter non admittat querelas de injuria facta, cùm non sit Confessarii ea judicare, sed ad pœnitentiam disponere.

IV. Etsi quidam authores permittant Judici uti dolis bonis ad crimen eliciendum; non tamen id licet Confessario, ne ministerium ejus infametur.

V. Non licet (secundùm Conc. Ant. *Can.33.& c.34. Non licet*) palàm interesse tormentis, aut suggerere modum torquendi, nisi mitiorem. V. Tann. *d.4.q.ult.d.5.n.128.*

VI. Ex-

VI. Expedit habere cognita indicia & probationes deprehensas in judicio, ipsumque modum processus, ut & prudentiùs possit in suo foro agere, & Judicem, sicubi opus, prudenter admonere.

VII. In Confessione examinet. 1. An consortes criminis prodiderit, (si secundùm suprà dicta tenebatur) & quidem si falsò alios infamarit, inducat ad revocationem, etiam cum periculo torturæ; V. Tan. *d.4.q.3.dub.4.nu.*103. & dicta dub. super. 2. Si saga sit, quo tempore, qua occasione in magiam sit lapsa; ut si posteà neget, convinci possit in eodem foro. 3. In qualitatem superstitionis, an ex animo Christianæ fidei renunciarit, dæmonem adoraverit, falsa de Deo & æternitate senserit, rebus sacris abusa sit, hominibus nocuerit, præsertim conjunctis, ut marito, liberis, & an alios seduxerit. Item de peccatis carnalibus. Denique confessè aperiat fraudes dæmonis, instruatque, quomodo iis deinceps occurrendum, atque inter cætera suadeat fidei professionem, & frequentem Symboli repetitionem.

VIII. Sæpè non expedit post supplicium Judici significare, reum in extremis denunciationes revocasse: tum quia Judices id parvi faciunt, (quàm rectè, v. Laym. & Tan. *loc. cit.*) Tum quia frangit sigillum sacramentale, si non perita licentia, innocentiam denunciati evulget, cùm eo ipso revelet peccatum denunciantis: Quare si aliquando Judicem monere expediat, rogandus est reus, ut id extra Confessionem, & coram testibus dicat, eo fine, ut Judex moneatur.

IX. Si alicujus innocentiam ex Confessione colligeret, (quod etiamsi difficile, non tamen impossibile esse, docet Tan. *d.4.q.5.d.5.n.*85.) id Judici aperire, ac pro reo intercedere, periculosum est, tum quia post publicatam rei Confessionem, ei non credetur; tum quia si plures audiat, hoc ipso aliorum nocentiam, de illis tacendo, videtur confirmare, cum fractione sigilli: tum quia si rei cognoscant, eum pro innocentibus intercedere, occasionem arripient, eum callidè sua facinora celandi. V. Laym. *l.3.t.6.c.*5. Tan. *qu.*5. *d.4. num.*65.

X. Etsi pro reis, etiam justè damnatis, intercedere aliquando possit, maximè apud magistratum supremum, juxta scripturam: *Prov.*24. *Erue eos*, &c. valdè tamen prudenter & moderatè id faciendum, quia relaxatio potest esse illicita, Judexque (non tamen Confessarius, nisi ea præviderit) fieret reus malorum omnium, quæ ex liberatione sequuntur, imò & ipsi imputabuntur, cùm ex officio debuerit impedire. V. Bon. *t.2. in* 8. *præcept. d.*10. *q.*2. *&* 3. Tan. *d.*4.

DUBIUM IX.

Quæ obligatio Medicorum, Pharmacopæorum & Chirurgorum.

1532 RESP. Teneutur in primis, quando tale officium petunt, vel suscipiunt (sub gravi obligatione) sufficientem habere scientiam, sive peritiam. Nav. *c.*25. Deinde in curandis infirmis, servare sequentes regulas. 1. Ordinariè debent sequi opiniones Medicorum securas & tutas. Ratio est, periculum & damnum proximi. Bon. Lay. Sanch. 1. *mor. c.9.* 2. Quando certum aliquod est pharmacum, quòd nimirum certò infirmis profuturum est, tenentur illud adhibere, omisso eo, de quo dubitatur: quia aliàs imprudenter proximum in periculo relinquerent. 3. Si non sint certa pharmaca, debēt adhibere probabiliora, & tutiora, tum quia alioqui salutem proximi in discrimen adducerent; tum quia tenentur fungi officio, quantum possunt, cum minimo proximi periculo & damno. 4. Quando nulla est spes de salute infirmi, nec adest remedium nisi dubium, de quo scilicet dubitatur, num profuturum an nociturum sit, possunt, imò debent illud adhibere. Ratio, quia sic infirmi negotium utiliter geritur; & si mors sequatur, ipsis non imputabitur, cum aliàs spem vitæ non habeat, Laym. *lib.1.tr.5.c.*5. Fill. *tr.*21. *n.*152. Bonac. *de pecc. d.2.q.4.p.9.* *Unde resolves:*

I. Medicus peccat, 1. Si absque sufficienti peritia gravem morbū curare tentet. 2. Si occurrente gravi & insolito morbo, speciali studio operam non impendat. 3. Si det pharmacum infirmo, quod probabilius creditur nociturum, quàm profuturum. 4. Si medicamenta inexplorata, explorandi gratia adhibeat, præsertim quando de iis non est opinio probabilis, & habet medicamenta probabiliter utilia. 5. Si nō bene perspecta morbi natura, temerè adhibeat remedia obvia, vel periculosa, præsertim cum discrimine vitæ, vel gravis læsionis. 6. Si agnito ægroti periculo opportunè non adsit, aut necessariam curationem negligat, aut Medicos alios adhiberi non permittat. 7. Si aliquid suadeat Dei honori vel præcepto contrarium, v.g. incantationem, pollutionem, superstitionem, &c. 8. Si facilè & sine necessitate, à jejunio absolvat, carnium esum permittat. 9. Si ægrotantem pauperem in periculo constitutum contemnat. V. Bon. *l.c.* Nav. *c.*15. Az. 1. *p. l.2.c.17.* Escob. *l.2. E.3.c.9.*

II. Pharmacopola peccat. 1. Si rudis & ignarus munus exerceat. 2. Sine arte vel diligentia, medicamenta conficiat. 3. Melle in potionibus pro saccaro utatur. 4. Unum medicamentum pro alio (nisi tamen esset æque bonum, & non majoris pretii) contra Medici præscriptum cum gravis damni periculo porrigat. V. Salas *dub.*24. 5. Si medicamenta ad non pariendum, vel ad fœtum expellendum vendat. 6. Si pharmaca vendat inutilia &c. V. Escob. *l.c.*

III. Peccat Chirurgus. 1. Si sine scientia & peritia sufficienti vulnera curare tentet, cum periculo erroris. 2. Si Medicum, quando gravitas vulneris exigit, non consulat. 3. Si lucri amore curationem protrahat. 4. Si mercedem justo majorem exigat. 5. Si abortus causa venam aperiat, aliudve remedium adhibeat. V. Escob. *l.c.*

ADDENDA.

QUæst. 275. *Quid præterea circa Medicos sit notandum?* 1533
Resp. De his videri potest Boudevv. *in Ventil. Medico Theol.* ubi fusè explicat, quid his liceat, & quomodo peccare possint in suis officiis. Adde tamen hæc pauca,

§. 1. S. Pius V. in bulla, *Super gregem* 3. statuit, ne Medi- 1534
cus ultra tres dies invisat infirmum, nisi scripto Confessarii resciat eum esse confessum, quæ Const. non est quidem in usu pro his partibus, attamen foret utilis, possuntque de illa videri Dicast. *de pœn. d.7.n.*32. Aversa *de pœn. q.*15. *s.*4. Dian. *p.3.tr.4.R.*93. Gorm. *de pœn. p.2. à n.*20. Steph. *t.5 d.5. à n.*235. Laur. *T.2.t.1.d.4. à n.*346. Quia tamen datur præceptum confitendi in periculo mortis, uti dicemus *lib.6.* tenentur Medici monere infirmos de hoc periculo, Lugo *de pœnit. d.15.n.*38.

§. 2. Medicum & Chirurgum debere sequi probabiliora & tutiora, tenent omnes, teste Sanch. Bardi & Ills. *t.1.d.1.n.*79. ita ut oppositum sit improbabile. Ratio est. 1. Quia esset contrà charitatem non facere alteri, quod velles tibi fieri. 2. Tacito pacto per susceptum officium ad id se obligarunt. 3. Eorum opinio probabilis non posset removere damnum infirmi, sed hoc debet facere medicina materialiter bona & tutior. Per accidens tamen poterunt uti medio minus tuto, si nempè æger non possit aut nolit pretiosas medicinas solvere. Teneri autem Medicum gratis præscribere medicinas pauperibus, docent Silv. & alii apud Laur. *n.*359. quia cùm id possit sine suo incommodo & cum spe vitæ proximi conservandæ, vel depellendi gravis mali illius, charitas id jubet.

§. 3. Potest Medicus se accommodare opinioni aliorum, 1535
quos credit esse magis expertos, Ovied. Castrop. Laur. *num.* 325. Regulariter tamen debet agere juxta opinionem suam, Platel. *p.2.n.*147. Quòd si adhibendo medicinam, quam putat certiorem, exponeret se periculo perdendæ famæ, si æger fortè non curaretur; putat Schild. *tr.2.n.*106. non teneri adhibere: tenetur autem potiùs fidere experientiis quàm rationibus, Vasq. Laur. *num.* 345.

§. 4. Si mors sit aliàs certa, & dubium sit, an medium sit 1536
profuturum an obfuturum, *Val. Sanch.* & alii dicunt posse dari ex spe salutis; quod si mors acceleretur, erit præter intentionem, & metus accelerandæ mortis compensatur per spem vitæ prolongandæ, sicuti periculum augendi pœnas æternas per correptionem peccatoribus brevi morituri compensatur per spem adducendi ad pœnitentiam: *Az. Castr.* & alii contradicunt, quia exponis te periculo occidendi per aliquid de se aptum occidere; correptio fraterna tantùm per accidens nocet, Laur. *n.*343. tenet cum *Val.* si dubium sit utrimque positivum; si autem sit negativum, tenet cum Az. similiter Arr. & Burgh. *sent.1 cas.*12. tenent cum *Val.* si medicina etiam ex levi fundamento putetur profutura: omnes autem negant licere Medico experiri in desperatis, an medicamenta sint utilia vel noxia, quia sic subitur manifestum periculum mortis accelerandæ.

§. 5. Peccat mortaliter Medicus, qui homini libero & sano 1537
præbet medicamenta ad Venerem notabiliter provocantia, non autem si præbeat ægro ad sanandam infirmitatem, qua laborat, tum quia in ægro non est periculum ita proximum, tum etiam, quia si tentatio insurgat, est per accidens, & intenditur sola corporis sanitas, Boudevv. *qu.*17. cum aliis. Similiter peccat dans medicinam expulsivam fœtus; uti dictum est *l.3 p.1. à n.* 823. Quomodo expellere possit semen corruptum, dictum est *ibid. n.*926. An possit dare medicamentum præservans à lue venerea ex illicito coitu contrahenda, V. Boudevv. *pag.* 109.

§. 6. Medici de se nullam habent potestatem dispensandi 1538
in jejunio vel in esu carnium, Fagund. *de præcept. 4. Eccles. l.1.c.9.num.*2. sed tantùm possunt declarare, uti alii viri prudentes, an hic & nunc obliget præceptum ob grave damnum vel incommodum.

D U-

DUBIUM X.

Quæ sint obligationes Mercatorum, Opificum, & cæterorum sæcularium.

1539 RESP. Ex patent ex dictis de septimo præcepto ea quibus *resolves*,

I. Mercator peccat, 1. Si venenum, vel alia prohibita vendat, cum suspicione pravi usus. 2. Si paratus sit quodcunque pretium, etiam injustum, ab emptore accipere. 3. Rem carius, quàm supremo pretio, vendat, ob dilatam solutionem. 4. Mercium defectum gravem occultum non aperiat, pondus & mensuram imminuat. 5. Si in emptorem injuriam monopolium injustum instituat, merces omnes unius generis sibi comparet, immoderato quæstu pro libitu vendendas. 6. Si merces ab eo, qui non novit, emat pretio minore, vel cariore vendat ignoranti. 7. Si merces veteres & inutiles novis admisceat, & vendat eodem pretio utrasque. 8. Si justa tributa defraudet. 9. Si tempore debito, cùm possit non solvat creditoribus, cum gravi eorum damno. 10. Si mercibus solvat, quod pecunia debet, contra creditoris voluntatem. 11. Si diebus festis publicè emat vel vendat contra consuetudinem permissam. 12. Si juret falsò se tanto pretio merces comparasse. 13. Si contractum ineat quemcunque, dubitans de ejus justitia. 14. Si emat res furtivas &c. V. Escob. *t.2. E.3. c.12.*

II. Bibliopola peccat, 1. Si vendat libros prohibitos vel lascivos. 2. Si librum defectu laborantem vendat pro integro &c. V. Escob. *c.13.*

III. Argentarius, sive Aurifaber peccat, 1. Si æs pro auro vel argento vendat. 2. Si auro vel argento plus æris misceat, quàm ars requirit, & emptoribus mixtionem non significet, neque minuat pretium. 3. Si ea rebus furtivis aliquid emat mala fide. 4. Si communem lapillum pro pretioso vendat, vel pretiusum pro vili emat, &c.

IV. Sartor, Sutor, & cæteri opifices peccant, 1. Si jurent se tali die opus perfecturos, quod sciunt, (vel dubitant) non futurum. 2. Si plus materiæ exigant, quàm ad opus sit necessarium; aut partes alicujus momenti, quæ supersunt, retineant, sine voluntate domini. 3. Si diem festum sine gravi causa violent, per se, vel per suos famulos &c. V. Escob. *l.c.*

ADDENDA.

1540 QUæst. 276. *Quid circa mercatores &c. sit addendum?* R. Videri debent dicta *l.3. p. 2.* de contractibus præsertim emptionis & venditionis, ubi multa fusè resolvimus, quæ *Busemb.* hic brevissimè insinuat.

1541 *Q.277. Quid notandum sit circa obligationem Professorum, Consiliariorum, Concionatorum?* R. seqq.

§.1. Eliz. *l.6. q.8.* dicit Professores, præsertim Theologiæ moralis, sub mortali teneri docere verum, quod agnoscunt, & studere, ut agnoscant, quod verum est. sed malè supponit omnem veritatem in rebus moralibus posse à nobis inveniri, uti ostensum est *l.1. à n.707.*

1542 §.2. Idem Eliz. §.4. *& seqq.* agit contra eos Theologos, qui non solliciti edicere quid sentiant, aut examinare, quid in re sit verum, tantùm dicunt, quid videatur probabile aut probabilius, *sic enim*, inquit, *faciunt Theologiam esse scientiam, non realem sed purè modalem vel secundò intentionalem, suamque omnem authoritatem prostituunt, nemo enim unquam sciet, an rem sciant, de qua loquantur, aut an ita loquantur, uti sciunt*, Favet illi Gerson *de Cons. Theol. lib. 4. prof. 4. Minùs culpabiliter, nescio si minùs tolerabiliter errant, quos ex doctrina, dum moralem quærunt certitudinem, nullum lumen rationis movet ad assensum cujusvis agibilis, tantummodò satis est, si dicere potuerint, hoc scriptum est, hoc talis Doctor in lectura sua sensit, hoc alius ita posuit, similes aspicientibus verso ad Solem dorso.* Sed quamvis fatendum sit examinari debere motiva rationum utrimque, & in veritatem inquiri, sæpè est justa causa ita docendi, suspendendo judicium suum: 1. Quia non semper potest resciri veritas, uti *lib. cit.* probatum est. 2. Quia difficillimum est invenire & periculosissimum definire quænam sint peccata levia vel gravia, uti docet S. Aug. *de Civit. l.21. c. ult.* Similiter S. Th. *Quol. 9 art. 15.* ait, *Omnis quæstio, in qua de peccato mortali quæritur, nisi expressè veritas habeatur, periculosè determinatur.* Et Gabriel *in 4. dist. 15. qu. 13. art. 2. Coroll. 1. Incautum est & malum affirmare aliquid esse peccatum mortale quando non probatur, sufficienti authoritate vel evidenti ratione:* idemque notant Gob. *in Exp. tr. 1. num. 55.* & Spor. *in Th. Sacram. p. 1. cap. 3. num. 174.* 3. Quia etiam difficillimum est semper determinare, quænam inter opiniones sit probabilior, uti colligitur ex dictis *l. 1. à num. 150.* 4. Quia si adducantur AA. & rationes in utramque partem, prudenti lectori suggeruntur sufficientia motiva sibi formandi conscientiam practicam, secundùm dicta *l.1. à n.268.* 5. Quantum ad me, planè judico alios esse prudentiores quàm me, nec credo à lectore magni faciendum judicium meum, quando attuli alios authores omni exceptione majores. *Gerson* loquitur de illis, qui studiosè negligunt examinare rationes & in veritatem inquirere; quid enim senserit, patet ex his ejus verbis, *de Vita Spirit. lect. 4. Coroll. 11. Ex his elicio pro Doctoribus Theologicis doctrinam salubrem, ne sint faciles asserere actiones aliquas, aut omissiones esse peccata mortalia, præsertim sub universali .:.:.:. debet quilibet nunquam oblivisci, quàm incerta est scientia nostra, ita ut idem sæpè homo brevi momento temporis nunc in hanc, nunc in oppositam feratur sententiam.*

§.3. Idem Eliz. *q.11. & 12.* docet turpe esse & illicitum 1543 Professori tenere vel sequi doctrinam, eò quòd eam doceat aliquis, si ad hoc non moveat veritas ipsa. Similiter *q.8. §.3.* declamat contra illos, qui ideo non tenent aliquando opinionem, quia multorum est. *Contrà est* 1. quia non semper inveniri potest veritas, uti sæpè dictum est, ergo in dubio sequi possum prudentem Ducem. 2. Si valent argumenta *Eliz.* Ergo male erectæ sunt diversæ academiæ sectantes oppositas doctrinas tanquam antecedenter suas; item sequentes hunc vel illum Magistrum, v.g. *S. August. S. Thom. S. Bonav. Scotum.* 3. Ergo nullus apud Thomistas vel Scotistas audebit se voto vel juramento adstringere ad doctrinam *S. Th.* vel *Scoti*, nam neutri erunt sufficienter certi, quòd doctrinam veram sint ubique reperturi; & quas rationes afferent Thomistæ pro *S. Th.* eis similes afferent Scotistæ pro *Scoto*. Respondet quidem *Eliz. §. 5.* notam veracis Doctoris esse, si Ecclesia de illo dicat, *ò Doctor egregie Ecclesiæ Sanctæ lumen, divinæ legis amator. Sed contrà* est manifestè, nam Ecclesia id dicit de singulis Doctoribus Ecclesiæ, & tamen certum est multos contradictoria dicere, v. g. *S. Augustinum & S. Hieronymum*; item *S. Th. & S. Bonav.* uti ostensum est *l. 1. nu. 719.* ergo licebit hunc vel illum sequi, licèt certum sit alterutrum docere falsum. *Conf.* nam Ecclesia non dicit ista verba de *Scoto*, de *S. Anton.* de *Cajet.* de *Durando*, de *Bachono*, de *Suar.* aliisq; piis & doctis viris, ergo peccatum erit se obligare ad unum ex his sequendum. 4. Quod attinet ad illum, qui sequitur multos, nisi obstet certitudo in contrarium, prudenter præsumimus id esse magis vicinum vero, quod multi sapientes viri tenent, secundùm dicta *l. 1. n. 270.*

§.4. In his, quæ pertinent ad fidem & mores, peccatum est 1544 tenere vel docere opinionem, quam quis sufficienter advertit esse falsam, quia hoc est addere vel demere aliquid legi Dei, quod prohibetur *Deut. 4. v. 2.* Putatq; Eliz. *q.8. §. 10.* docentem falsa peccare contra justitiam, quia vera docere tenetur, vel ex mercede, vel saltem ex tacito pacto, sicuti contra justitiam peccaret nauta, qui sive pretio sive gratis me acceptasset transferendum in Italiam, & transferret in Angliam: sed vide de hoc dicta *l. 3. p. 1. à n. 351.*

§.5. Si Professor in schola doceat absolutè sententiam, 1545 quam judicat esse minus probabilem, (si justa causa non excuset, qualis esset secundùm *Oviedo*, nec censeatur singularis vel à Superiore reprehendatur) *Suar.* dicit esse mortale, *Sanch.* veniale; *Salas*, *Castrop. Rhod. Laur.* universaliter dicunt nullum esse peccatum, quia putant excusari propter obligationem nimiùm gravem examinandi, ubi probabilitas sit major aut minor: tenet cum his Teril. *in Reg. q. 2. n. 24.* si judicet sententiam tantùm probabilem, esse communiorem & utiliorem: attamen docere improbabilia circa fidem & mores est mortale uti rectè *Sanch. Castrop. Laur.* quia grave est causare errorem in rebus ita necessariis. Docere improbabilia in Grammatica aut Philosophia etiam grave e[…]e putant *Sanch. Castrop. Laur.* quia docens ex officio tenetur rectè docere, & ingenerare generales errores videtur grave; *Salas* putavit esse leve, sed *Rhodes* dicit hoc esse improbabile, nisi privatim doceret. Vide dicta *l. 3. p. 2. à num. 351.*

§.6. De Consiliariis Principum, satis insinuavi *l. 1. n. 456.* 1546 qualia vitia cavere debeant & quales esse: posse autem, per se loquendo, quemvis, qui consulitur, respondere secundùm opinionem probabilem alienam contra sibi probabiliorem, docet Suar. *1. 2. t. 3. d. 12 s. 6. n. 9.* item Sayr. Vasq. Sanch. quos sequitur Dian. *p. 2. tr. 13. R. 14.* & consentit Mendo *d. 13. n. 202.* suadeturque ex dictis *l. 1. n. 377.* dicere enim potest esse viros probos & doctos, qui dicant hoc vel illud fieri posse in tali casu. *Dixi*, per se loquendo, nam sæpè ex pacto vel circumstantiis tenetur aliquis pro consilio interrogatus depromere sensum suum, & non tantùm alienum.

§.7. *Nav. Andr.* & alii putant Consiliarium semper exqui- 1547 rentem sententias faventes placito & commodis sui Principis, peccare mortaliter, quia exponit se periculo inducendi in errorem, sed si recta intentione procedat, non ideo peccare docent *Sanch. Baldel. Bress.* & alii; utitur enim jure suo, imò & fungitur officio studendi licitis commodis domini sui. Quòd

sin-

si inquireret in AA. faventes, volens stare sententia cujuscumque, quacumque ratione nitatur, malè ageret, uti rectè Bardi *de Consc. prob. d. 4. c. 19 n. 4.* & Burgh. *c. 3. n. 51.*

1548 §. 8. Quædam Concionatoribus proponit Eliz. *q. 6. §. 5. &* 6. Et 1. arguit in illis scientiæ defectum, ob quem nesciant, quid sit & quando reipsa committatur, v.g. usura, simonia, vindicta, injustitia commutativa & distributiva, avaritia, ambitio, fraus in contractu &c. ideoque explicare non possint populo, quid sub illis nominibus lateat ac damnetur, & sic in eis vitiis relinquant. 2. Carpit modum probandi, *probant scilicet*, inquit, *alibi ex alienis, alibi ex propriis, sed sine sensu & præter sensum: ibi parum scripturas versant, SS. PP. prætereunt, dicta Oratorum & maximè Gentilium colunt & mundum universum percurrunt longisque descriptionibus implent; quid ergo Christianum inde concludant? alibi scripturas quidem & SS. nominant, sed quibusdam, ut vocant, conceptibus tam longè à vero ac verisimili divagantur, ut non Oratoris solùm sed nec Poetæ quidem locum teneant.* 3. Dicit eos solere in quædam invehi, v.g. in luxum vestium, denudationem pectoris &c. neque tamen explicare populo, quandonam & qualia sint peccata, atque ideo ab ejusmodi concionibus appellatur ad Theologos, quod sacris Oratoribus est probro ac impedit omnem dictionis fructum: Paulus Timotheo dicebat: *increpa in omni patientia & Doctrina*; ut potens sit exhorrari in doctrina sana. Et S. August. *de Doctrin. Christ. l. 4. c. 12.* Concionatoris munus esse ait, *ut doceat, ut delectet, ut flectat: docere necessitatis est, delectare suavitatis, flectere victoriæ. Olim*, inquit Eliz. *Augustini, Chrysostomi, Ambrosii, Gregorii erant Concionatores, sed iidem Theologi.*

§. 9. Ad doctrinam accedere debet virtus & vita exem- 1549
plaris: Trittemius *de Vita Sacerdot. c. 1. n. 24.* ait, *Prædicantis sermo facilè contemnitur, cujus vita malis suspicionibus in populo notatur.* Et *c. 6. n. 10. Facilè prædicantis sermo contemnitur, si inter rusticos familiariter effundatur; incipient eo ex consuetudine familiaritatis contemnere & quasi ex suis unum æstimare.* Addit *à n. 25. Accusare avaritiam & latro potest, emendare verò, nonnisi qui facit, quod docet: delicatus magister est, qui pleno ventre de jejunio disputat; priùs vita requirenda est, quàm Doctrina, quia pleniùs opere docetur quàm sermone; excellentissimum namque docendi genus est, demonstratio exempli.*

Quæ materiæ utilissimè tractentur in Concionibus, dictum est *l. 3. p. 1. num. 766.*

FINIS TOMI PRIMI.

